ธรรมภาคผนวก

- พุทธธรรม โดยสังเขป
- ปริเฉทที่ ๑ จิตตปรมัตถ์
- ปริเฉทที่ ๒ เจตสิกปรมัตถ์
- ปริเฉทที่ ๖ รูปปรมัตถ์ , นิพพานปรมัตถ์
- ปริเฉทที่ ๓ ปกิณณกสังคหะ
- สรุป รวบยอด ความจริงของชีวิต
- ปริเฉทที่ ๔ ปวัตติสังคหะ
- ปริเฉทที่ ๕ วิถีมุตตสังคหะ
- ปริเฉทที่ ๗ สมุจจยสังคหะ
- ปริเฉทที่ ๘ ปัจจยสังคหวิภาค
- ปริเฉทที่ ๙ กัมมัฏฐาน
- พระสูตร คู่ธรรมบรรยาย

ชีวิต กาย ใจ

อาการ ๓๒

วิถีจิต และชีวิต

อารมณ์ ๖

วัตถุ ๖

ทวาร ๖

วิญญาณ ๖

ทวาริกจิต
และ ทวารวิมุตตจิต

ปัญจทวารวิถีจิต

จักขุ	วัตถุ	กลาป	ตี น ท ป จักขุ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต
โสต	วัตถุ	กลาป	ตี น ท ป โสต ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต
ฆาน	วัตถุ	กลาป	ตี น ท ป ฆาน ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต
ชิวหา	วัตถุ	กลาป	ตี น ท ป ชิวหา ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต
กาย	วัตถุ	กลาป	ตี น ท ป กาย ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต
มโน	วัตถุ	กลาป	มโนวิถีจิต: น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต

ปฏิจจสมุปบาท - สมุทยวาร

จักขุทวารวิถี โดยปฏิจจสมุปบาท

มโนทวารวิถี โดยปฏิจจสมุปบาท

จิตที่ไม่ได้ฝึกฝน

โว-ปัญจทวารวิถี โยนิโส อโยนิโส

ม-มโนทวารวิถี โยนิโส อโยนิโส

ปฏิจจสมุปบาทในขณะจิต

ทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔

โทสมูลจิต ๒

อุทธัจจสัมปยุตตจิต

จักขุวิญญาณจิต ๒

มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต

โลกุตตรมัคคจิต ๔

ภพภูมิ ๓๑

สันตติฆนะ

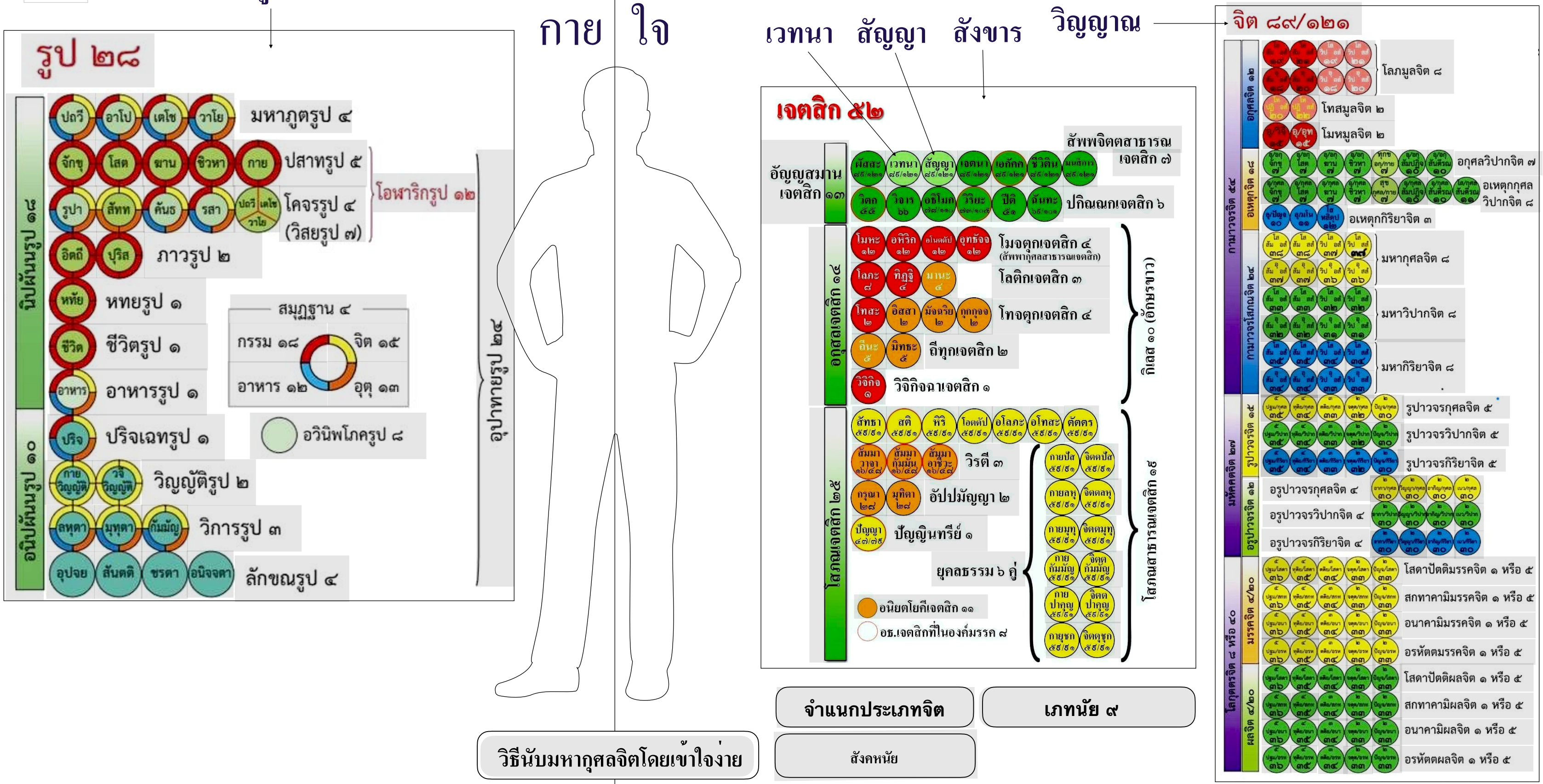
สมูฬหฆนะ

กิจจฆนะ

อารัมมณฆนะ

นัยของ วิตักกสัณฐานสูตร

รูปธรรม นามธรรม

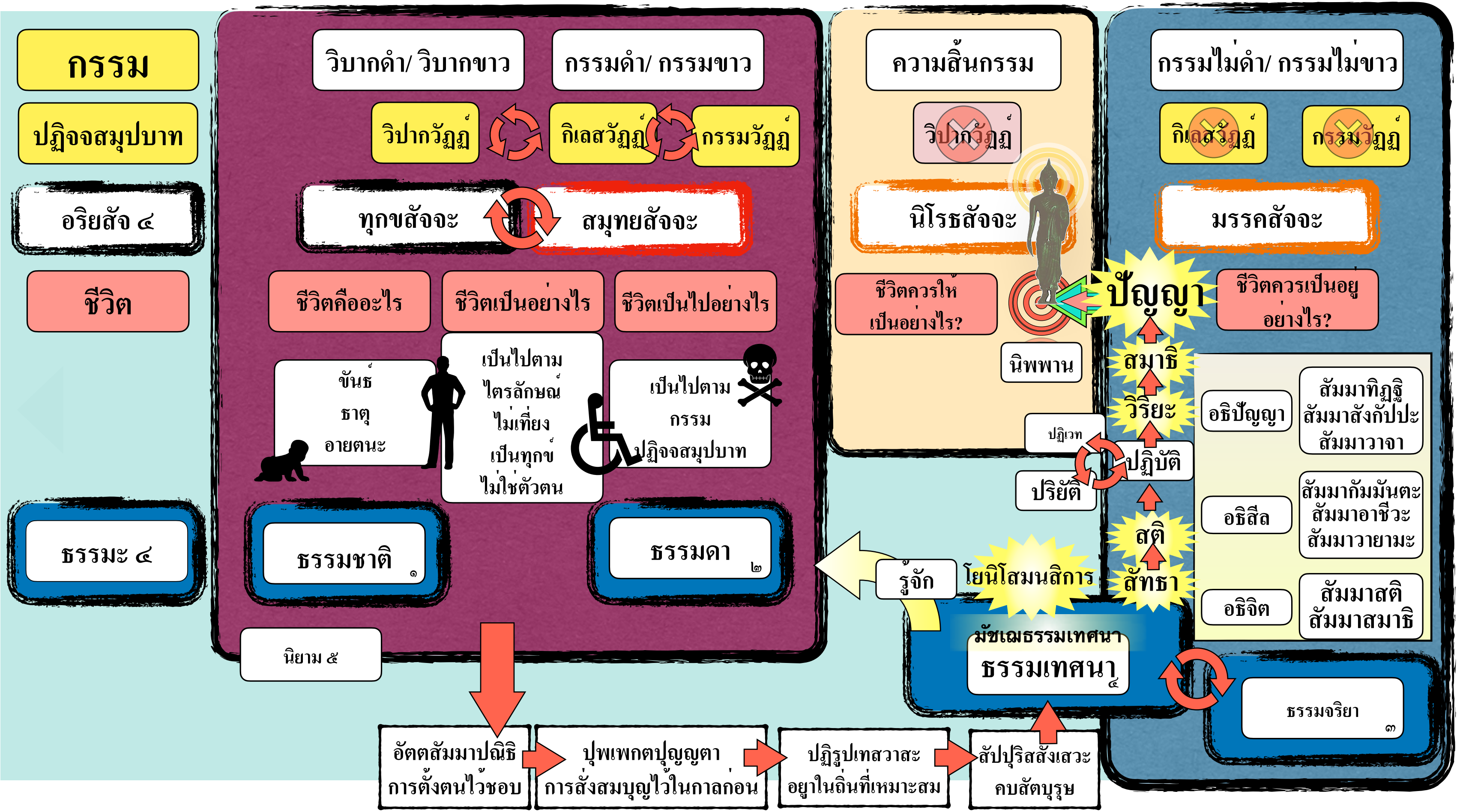

จำแนกประเภทจิต

เภทนัย ๙

สังคหนัย

วิธีนับมหากุศลจิตโดยเข้าใจง่าย

กรรม
ปฏิจจสมุปบาท
อริยสัจ ๔
ชีวิต
ธรรมะ ๔
วิบากดำ/ วิบากขาว
กรรมดำ/ กรรมขาว
วิปากวัฏฏ์
กิเลสวัฏฏ์
กรรมวัฏฏ์
ทุกขสัจจะ
สมุทยสัจจะ
ชีวิตคืออะไร
ชีวิตเป็นอย่างไร
ชีวิตเป็นไปอย่างไร
ขันธ์
ธาตุ
อายตนะ
เป็นไปตาม
ไตรลักษณ์
ไม่เที่ยง
เป็นทุกข์
ไม่ใช่ตัวตน
เป็นไปตาม
กรรม
ปฏิจจสมุปบาท
ธรรมชาติ ๑
ธรรมดา ๒
นิยาม ๕
ความสิ้นกรรม
วิปากวัฏฏ์
นิโรธสัจจะ
ชีวิตควรให้
เป็นอย่างไร?
นิพพาน
กรรมไม่ดำ/ กรรมไม่ขาว
กิเลสวัฏฏ์
กรรมวัฏฏ์
มรรคสัจจะ
ปัญญา
ชีวิตควรเป็นอยู่
อย่างไร?
สมาธิ
วิริยะ
ปฏิเวท
ปฏิบัติ
ปริยัติ
สติ
สัทธา
อธิปัญญา
สัมมาทิฏฐิ
สัมมาสังกัปปะ
สัมมาวาจา
อธิสีล
สัมมากัมมันตะ
สัมมาอาชีวะ
สัมมาวายามะ
อธิจิต
สัมมาสติ
สัมมาสมาธิ
รู้จัก
โยนิโสมนสิการ
มัชเฌธรรมเทศนา
ธรรมเทศนา ๔
ธรรมจริยา ๓
อัตตสัมมาปณิธิ
การตั้งตนไว้ชอบ
ปุพเพกตปุญญตา
การสั่งสมบุญไว้ในกาลก่อน
ปฏิรูปเทสวาสะ
อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม
สัปปุริสสังเสวะ
คบสัตบุรุษ

นิยาม ๕

นิยาม 5 หมายถึง กำหนดอันแน่นอน, ความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอนของธรรมชาติ, กฎธรรมชาติ อันครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง ทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปตามกฎทั้ง 5 ประการนี้ ได้แก่

อุตุนิยาม (physical laws) คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น อุณหภูมิ ดินฟ้าอากาศ สิ่งแวดล้อม

พีชนิยาม (biological laws) คือ กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับพันธุกรรม กระบวนการถ่ายทอดข้อมูลของสิ่งมีชีวิต ทั้งพืช สัตว์ เชื้อโรค ผ่านการสืบพันธุ์

จิตนิยาม (psychic law) คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต เจตสิก

กรรมนิยาม (Karmic Laws) คือ กฎแห่งกรรม คือกฎแห่งการกระทำและผลของการกระทำ

ธรรมนิยาม (General Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันแห่งสิ่งทั้งหลาย อันได้แก่กฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

กาย | ใจ

รูปธรรม

ธรรมชาติที่สลายไป เพราะปัจจัยที่เป็นปฏิปักษ์กัน
เช่น ความเย็น ความร้อน เป็นต้น

มีการแปรปรวน เปลี่ยนแปลงเป็นลักษณะ

มีการแยกออกจากจิตได้ เป็นกิจ

มีความเป็นอพยากตธรรม (รู้อารมณ์ไม่ได้) เป็นอาการปรากฏ

มีวิญญาณ (ปฏิสนธิจิต) เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

รูปขันธ์

นามธรรม

ธรรมชาติที่น้อมไปในอารมณ์

มีการน้อมไปสู่อารมณ์ เป็นลักษณะ

มีการประกอบกับวิญญาณ และ ประกอบกันเอง เป็นกิจ

มีการไม่แยกจากกันกับจิต เป็นอาการปรากฏ

มีวิญญาณ (ปฏิสนธิวิญญาณ) เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

เวทนาขันธ์

สัญญาขันธ์

สังขารขันธ์

วิญญาณขันธ์

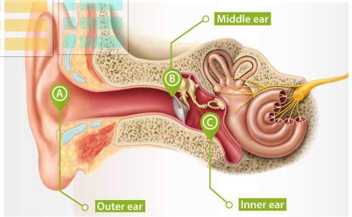
อาการ ๓๒

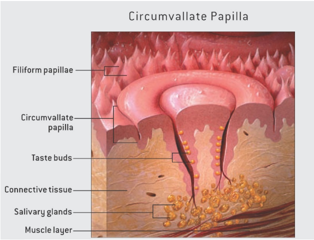
๑.	เกสา	ผม
๒.	โลมา	ขน
๓.	นขา	เล็บ
๔.	ทันตา	ฟัน
๕.	ตโจ	หนัง
๖.	มงฺสํ	เนื้อ
๗.	นฺหารู	เอ็น
๘.	อัฏฐิ	กระดูก
๙.	อัฏฐิมิญฺชํ	เยื่อในกรดูก
๑๐.	วกฺกํ	ม้าม
๑๑.	หทยํ	หัวใจ
๑๒.	ยกนํ	ตับ
๑๓.	กิโลมกํ	พังผืด
๑๔.	ปิหกํ	ไต
๑๕.	ปัปผาสํ	ปอด
๑๖.	อนฺตํ	ไส้ใหญ่
๑๗.	อนฺตคุณํ	ไส้น้อย
๑๘.	อุทริยํ	อาหารใหม่
๑๙.	กรีสํ	อาหารเก่า
๒๐.	ปิตฺตํ	น้ำดี
๒๑.	เสมฺหํ	น้ำเสลด
๒๒.	ปุพฺโพ	น้ำเหลือง
๒๓.	โลหิตํ	น้ำเลือด
๒๔.	เสโท	น้ำเหงื่อ
๒๕.	เมโท	น้ำมันข้น
๒๖.	อสฺสุ	น้ำตา
๒๗.	วสา	น้ำมันเหลว
๒๘.	เขโฬ	น้ำลาย
๒๙.	สิงฺฆาณิกา	น้ำมูก
๓๐.	ลสิกา	น้ำไขข้อ
๓๑.	มุตฺตํ	น้ำมูตร
๓๒.	มตฺถเก มตฺถลุงฺคํ	เยื่อในสมอง

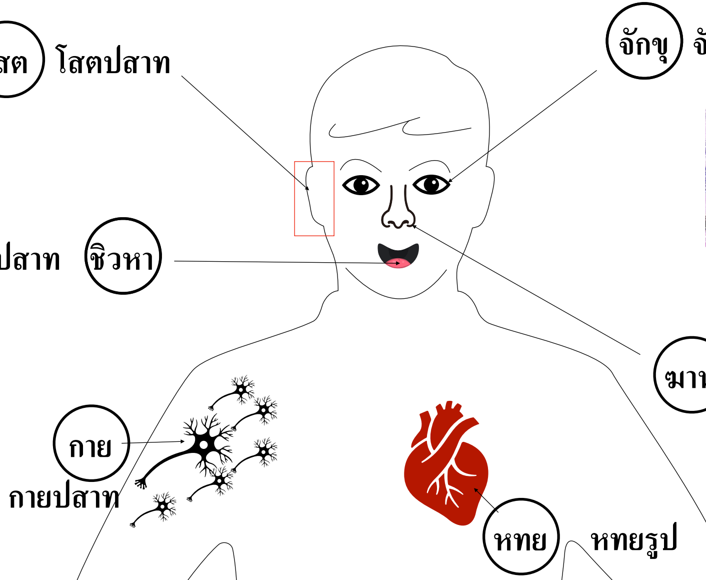

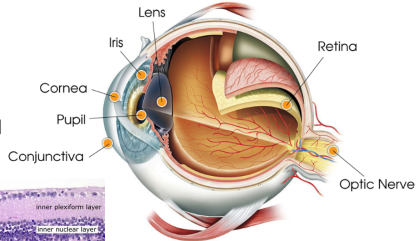
วัตถุ ๖

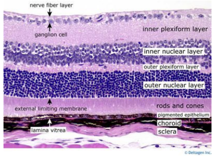
ที่อาศัยเกิดของ จิต เจตสิกทั้งหลาย

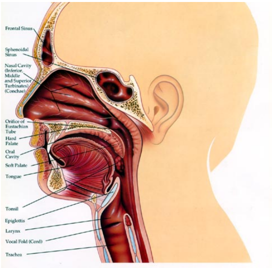

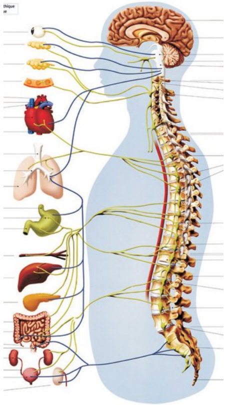

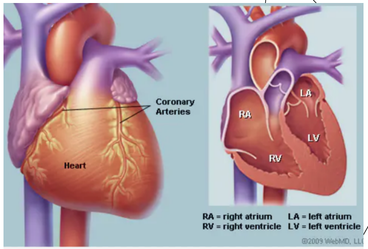

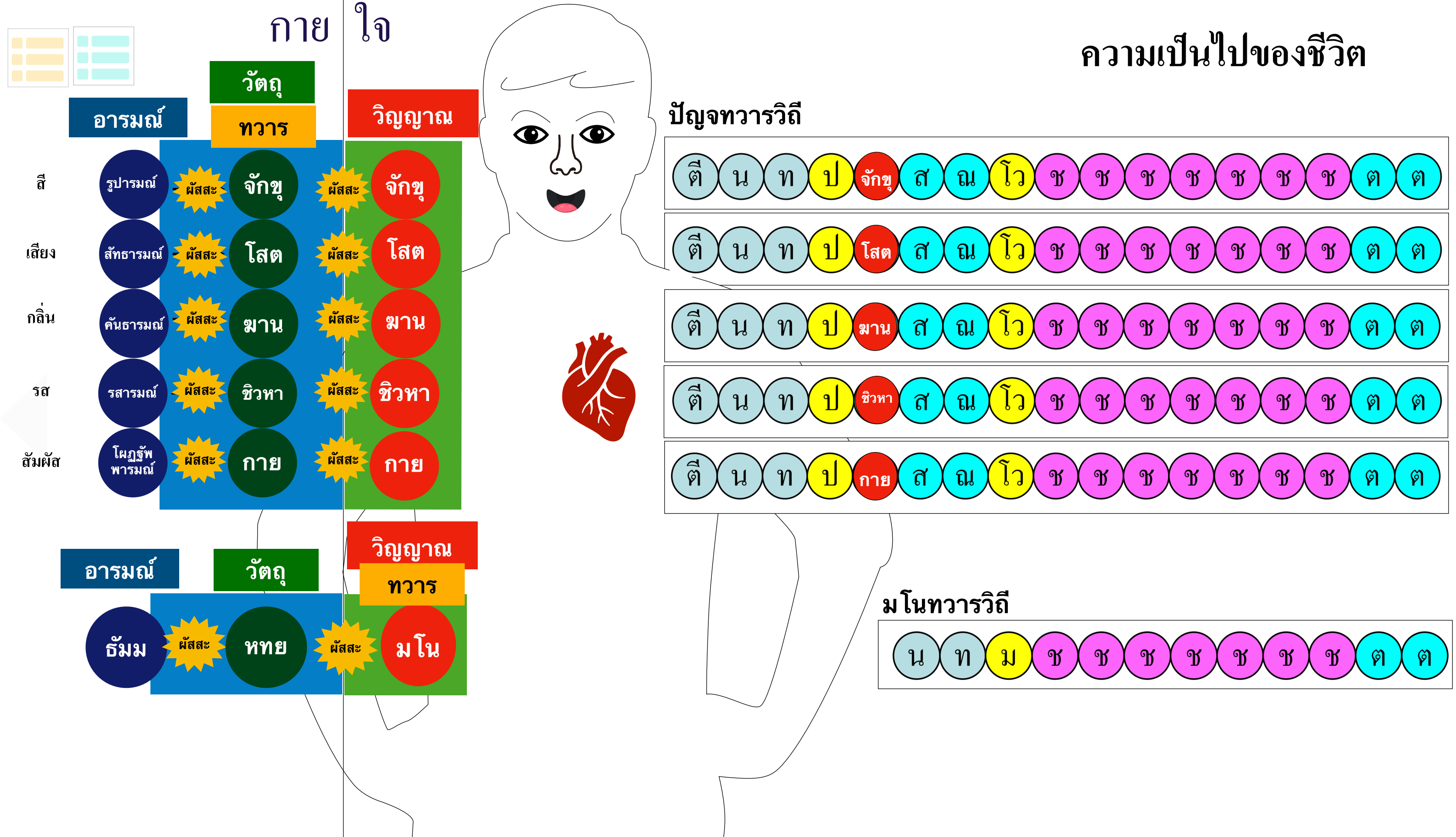

ความเป็นไปของชีวิต

อารมณ์ ๖

รูปารมณ์ เป็นที่รับรู้ของจักขุทวารวิถีจิต ๔๖

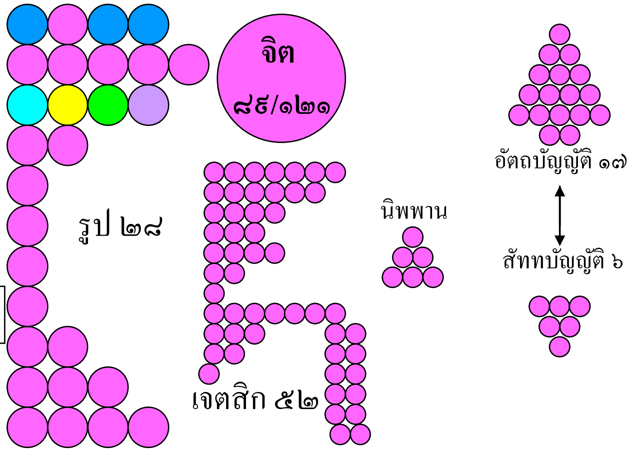
สัททารมณ์ เป็นที่รับรู้ของโสตทวารวิถีจิต ๔๖

คันธารมณ์ เป็นที่รับรู้ของฆานทวารวิถีจิต ๔๖

รสารมณ์ เป็นที่รับรู้ของชิวหาทวารวิถีจิต ๔๖

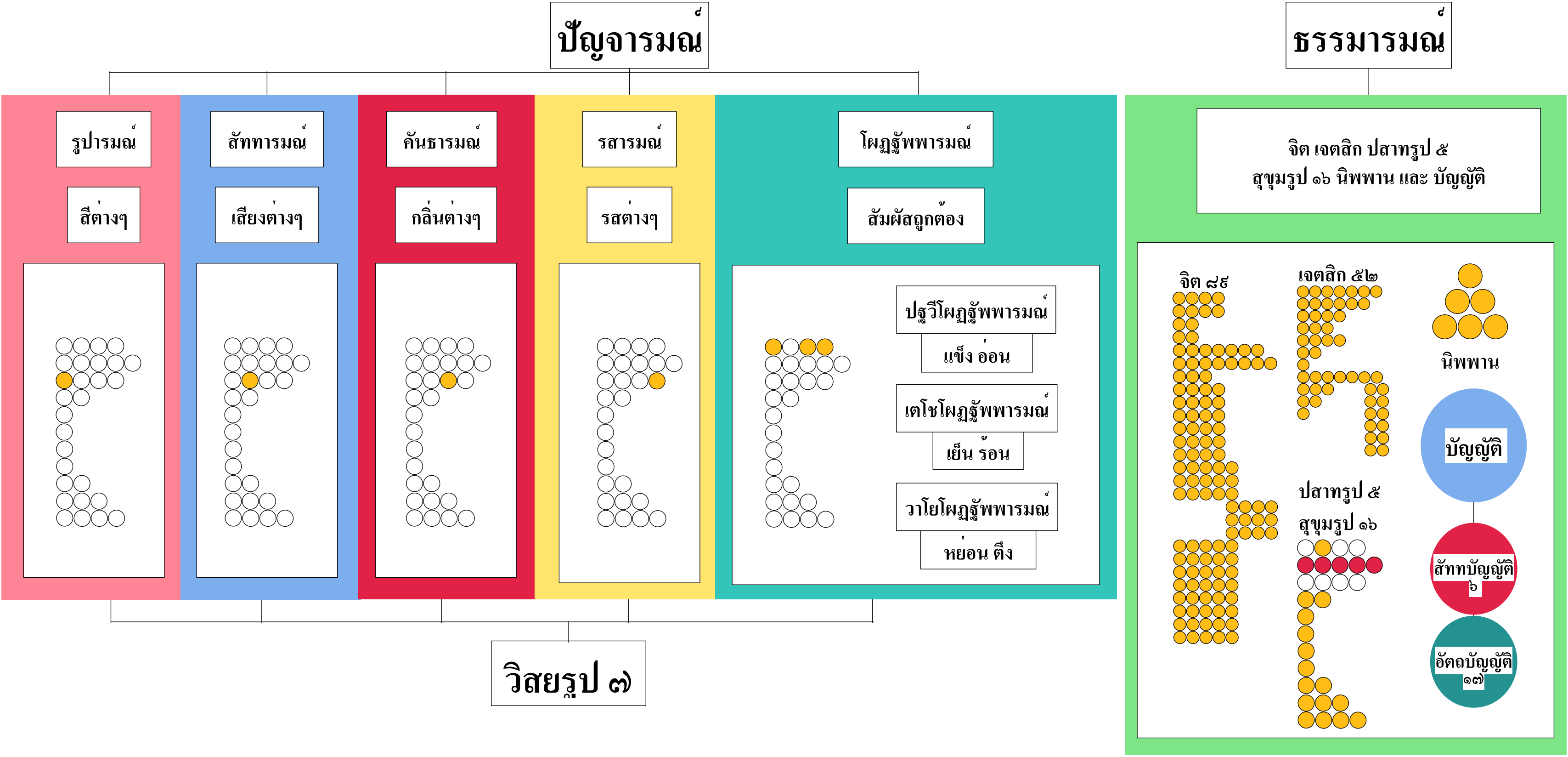
โผฏฐัพพารมณ์ เป็นที่รับรู้ของกายทวารวิถีจิต ๔๖

ธัมมารมณ์ เป็นที่รับรู้ของมโนทวารวิถีจิต ๗๖ หรือ ๑๐๘ ดวง

- **รูปารมณ์** ได้แก่ วัณณรูป คือ สีต่าง ๆ
- **สัททารมณ์** ได้แก่ สัททรูป คือ เสียงต่าง ๆ
- **คันธารมณ์** ได้แก่ คันธรูป คือ กลิ่นต่าง ๆ
- **รสารมณ์** ได้แก่ รสรูป คือ รสต่าง ๆ
- **โผฏฐัพพารมณ์** ได้แก่ ปฐวีธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ
- **ธัมมารมณ์** ได้แก่ จิต ๘๙/๑๒๑ เจตสิก ๕๒ ปสาทรูป ๕ สุขุมรูป ๑๖ นิพพาน และบัญญัติทั้งหมด

อารมณ์พิสดาร ๒๑

วัตถุ ๖

จักขุวัตถุ ได้แก่ จักขุปสาทรูป เป็นที่อาศัยเกิดของจักขุวิญญาณจิต ๒ ดวง

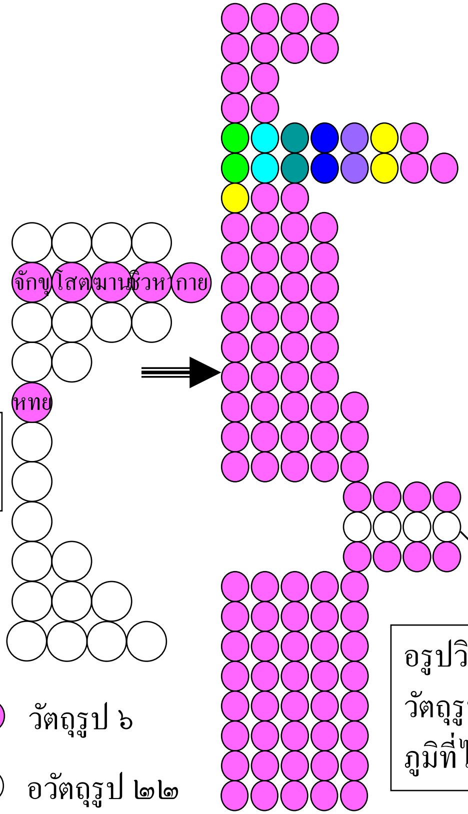
โสตวัตถุ ได้แก่ โสตปสาทรูป เป็นที่อาศัยเกิดของโสตวิญญาณจิต ๒ ดวง

ฆานวัตถุ ได้แก่ ฆานปสาทรูป เป็นที่อาศัยเกิดของฆานวิญญาณจิต ๒ ดวง

ชิวหาวัตถุ ได้แก่ ชิวหาปสาทรูป เป็นที่อาศัยเกิดของชิวหาวิญญาณจิต ๒ ดวง

กายวัตถุ ได้แก่ กายปสาทรูป เป็นที่อาศัยเกิดของกายวิญญาณจิต ๒ ดวง

หทยวัตถุ ได้แก่ หทยวัตถุรูป เป็นที่อาศัยเกิดของมโนธาตุจิต ๓ และมโนวิญญาณธาตุจิต ๗๒ (เว้นอรูปวิบากจิต ๔ ไม่ต้องอาศัยวัตถุใด ๆ เกิดเลย

วัตถุรูป ๖

อวัตถุรูป ๒๒

จักขุวิญญาณจิต ๒

โสตวิญญาณจิต ๒

ฆานวิญญาณจิต ๒

ชิวหาวิญญาณจิต ๒

กายวิญญาณจิต ๒

มโนธาตุจิต ๓

มโนวิญญาณธาตุจิต ๗๒ (เว้นอรูปวิบากจิต ๔)

อรูปวิบากจิต ๔ ไม่ต้องอาศัยวัตถุรูปเกิดเลย (เพราะเกิดในภูมิที่ไม่มีรูป คือ อรูปภูมิ ๔)

ทวาร ๖

จักขุทวาร ได้แก่ จักขุปสาทรูป เป็นช่องทางรับรู้รูปารมณ์ของจักขุทวารวิถีจิต ๔๖

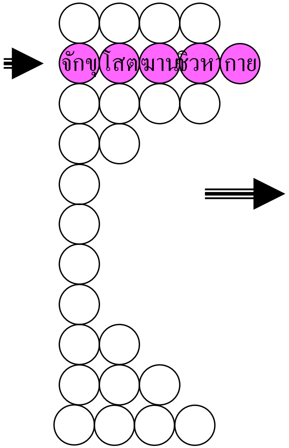
โสตทวาร ได้แก่ โสตปสาทรูป เป็นช่องทางรับรู้สัททารมณ์ของโสตทวารวิถีจิต ๔๖

ฆานทวาร ได้แก่ ฆานปสาทรูป เป็นช่องทางรับรู้คันธารมณ์ของฆานทวารวิถีจิต ๔๖

ชิวหาทวาร ได้แก่ ชิวหาปสาทรูป เป็นช่องทางรับรู้รสารมณ์ของชิวหาทวารวิถีจิต ๔๖

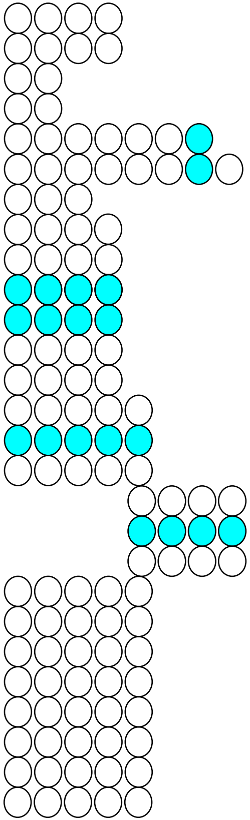
กายทวาร ได้แก่ กายปสาทรูป เป็นช่องทางรับรู้โผฏฐัพพารมณ์ของกายทวารวิถีจิต ๔๖

มโนทวาร ได้แก่ ภวังคจิต ๑๙ เป็นช่องทางรับรู้ธัมมารมณ์ของมโนทวารวิถีจิต ๖๗ หรือ ๘๙ ดวง (เว้นมหัคคตวิบากจิต ๙)

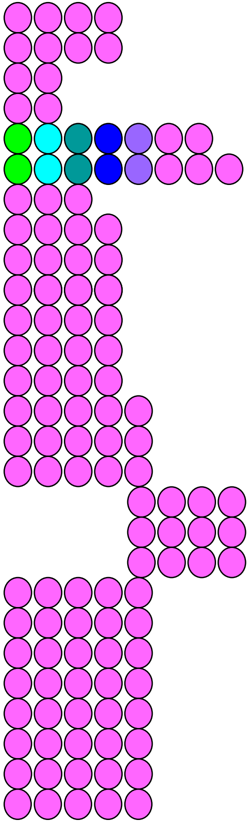

รูปทวาร ๕

นามทวาร ๑ คือ ภวังคจิต ๑๙ ดวง ได้แก่ อุเบกขาสันตีรณจิต ๒ มหาวิบากจิต ๘ มหัคคตวิบากจิต ๙

วิญญาณ ๖

จักขุวิญญาณจิต ๒ เรียกว่า **จักขุวิญญาณธาตุ** รับรูปารมณ์อย่างเดียว

โสตวิญญาณจิต ๒ เรียกว่า **โสตวิญญาณธาตุ** รับสัททารมณ์อย่างเดียว

ฆานวิญญาณจิต ๒ เรียกว่า **ฆานวิญญาณธาตุ** รับคันธารมณ์อย่างเดียว

ชิวหาวิญญาณจิต ๒ เรียกว่า **ชิวหาวิญญาณธาตุ** รับรสารมณ์อย่างเดียว

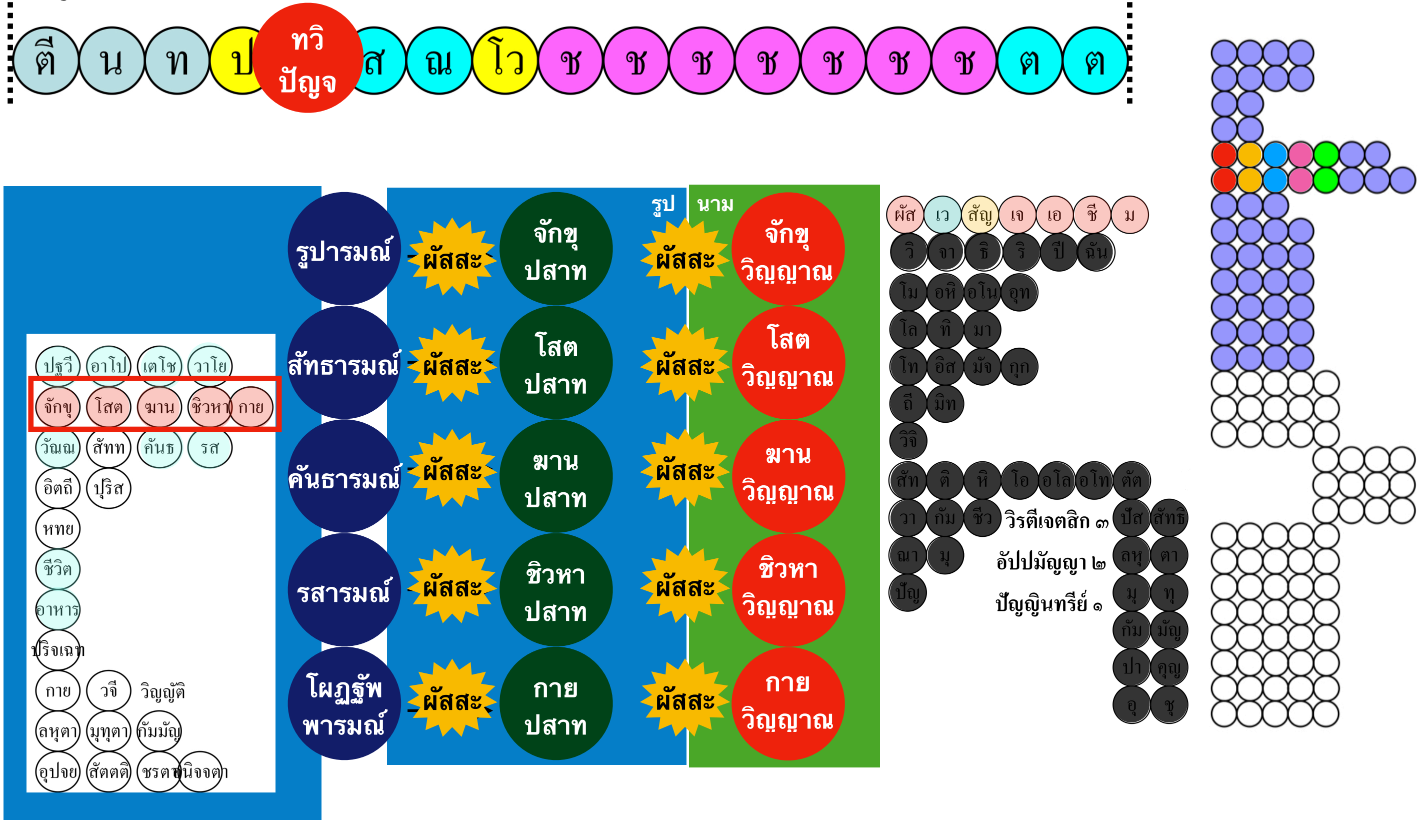
กายวิญญาณจิต ๒ เรียกว่า **กายวิญญาณธาตุ** รับโผฏฐัพพารมณ์อย่างเดียว

มโนวิญญาณจิต ๗๙ หรือ ๑๑๑

สัมปฏิจฉนจิต ๒ ปัญจทวาราวัชชนจิต ๑ เรียกว่า **มโนธาตุ** รับปัญจารมณ์ ทางปัญจทวาร

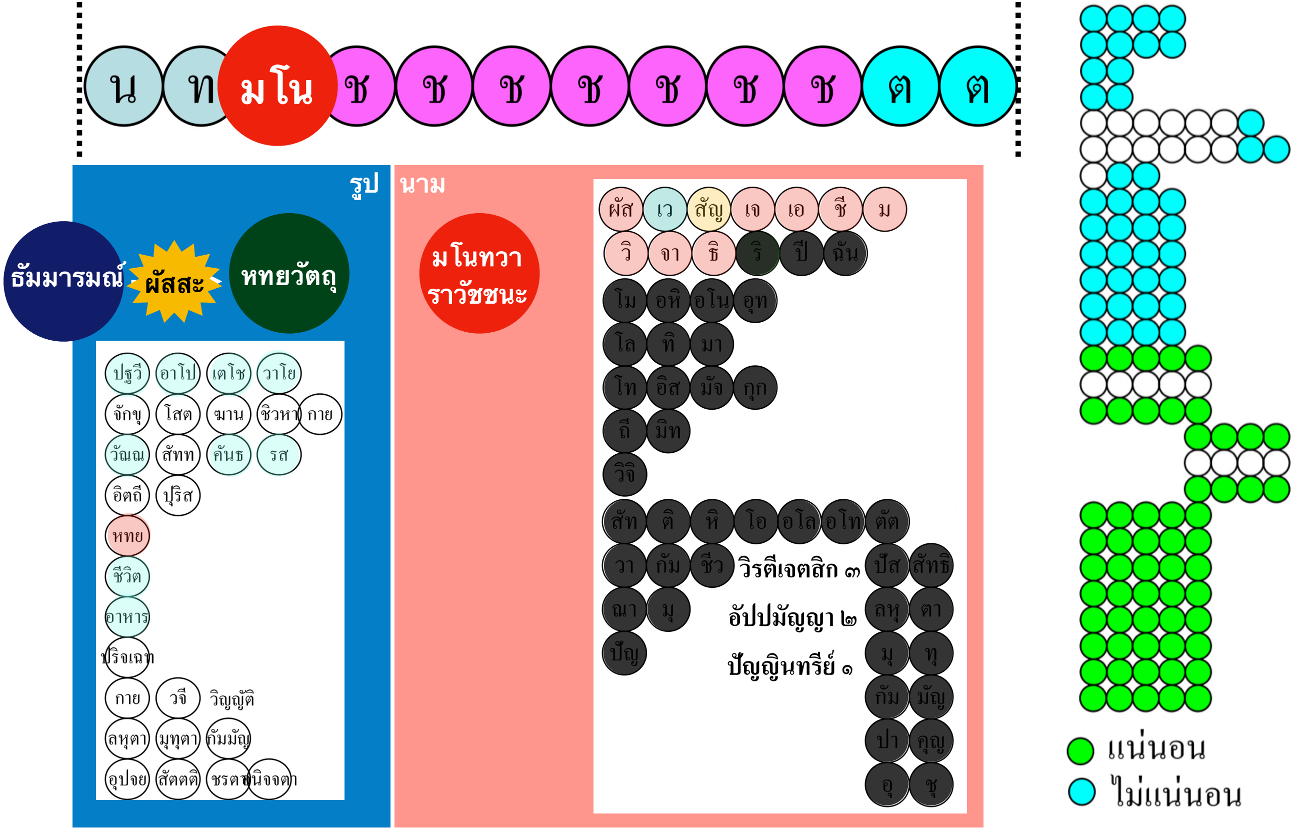
จิตที่เหลือ ๗๖ หรือ ๑๐๘ เรียกว่า **มโนวิญญาณธาตุ** รับธัมมารมณ์ ที่เป็นจิต เจตสิก รูป นิพพาน บัญญัติ ตามสมควรแก่สภาพของจิตนั้น ๆ ที่จะสามารถรับรู้ได้ ทางมโนทวาร

ปัญจทวารวิถี

ตี น ท ป
ทวิ
ปัญจ
ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต
รูป
นาม
รูปารมณ์ ผัสสะ จักขุ ปสาท ผัสสะ จักขุ วิญญาณ
สัทธารมณ์ ผัสสะ โสต ปสาท ผัสสะ โสต วิญญาณ
คันธารมณ์ ผัสสะ ฆาน ปสาท ผัสสะ ฆาน วิญญาณ
รสารมณ์ ผัสสะ ชิวหา ปสาท ผัสสะ ชิวหา วิญญาณ
โผฏฐัพ พารมณ์ ผัสสะ กาย ปสาท ผัสสะ กาย วิญญาณ
ปฐวี อาโป เตโช วาโย
จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย
วัณณ สัทท คันธ รส
อิตถี ปุริส
หทย
ชีวิต
อาหาร
ปริจเฉท
กาย วจี วิญญัติ
ลหุตา มุทุตา กัมมัญ
อุปจย สัตตติ ชรตา อนิจจตา
ผัส เว สัญ เจ เอ ชี ม
วิ ธิ ริ ปี ฉัน
โม อหิ อโน อุท
โล ทิ มา
โท อิส มัจ กุก
ถี มิท
วิจิ
สัท ติ หิ โอ อโล อโท ตัต
วา กัม ชีว วิรตีเจตสิก ๓ ปัส สัทธิ
ฌา มุ อัปปมัญญา ๒ ลหุ ตา
ปัญ ปัญญินทรีย์ ๑ มุ ทุ
กัม มัญ
ปา คุญ
อุ ชุ

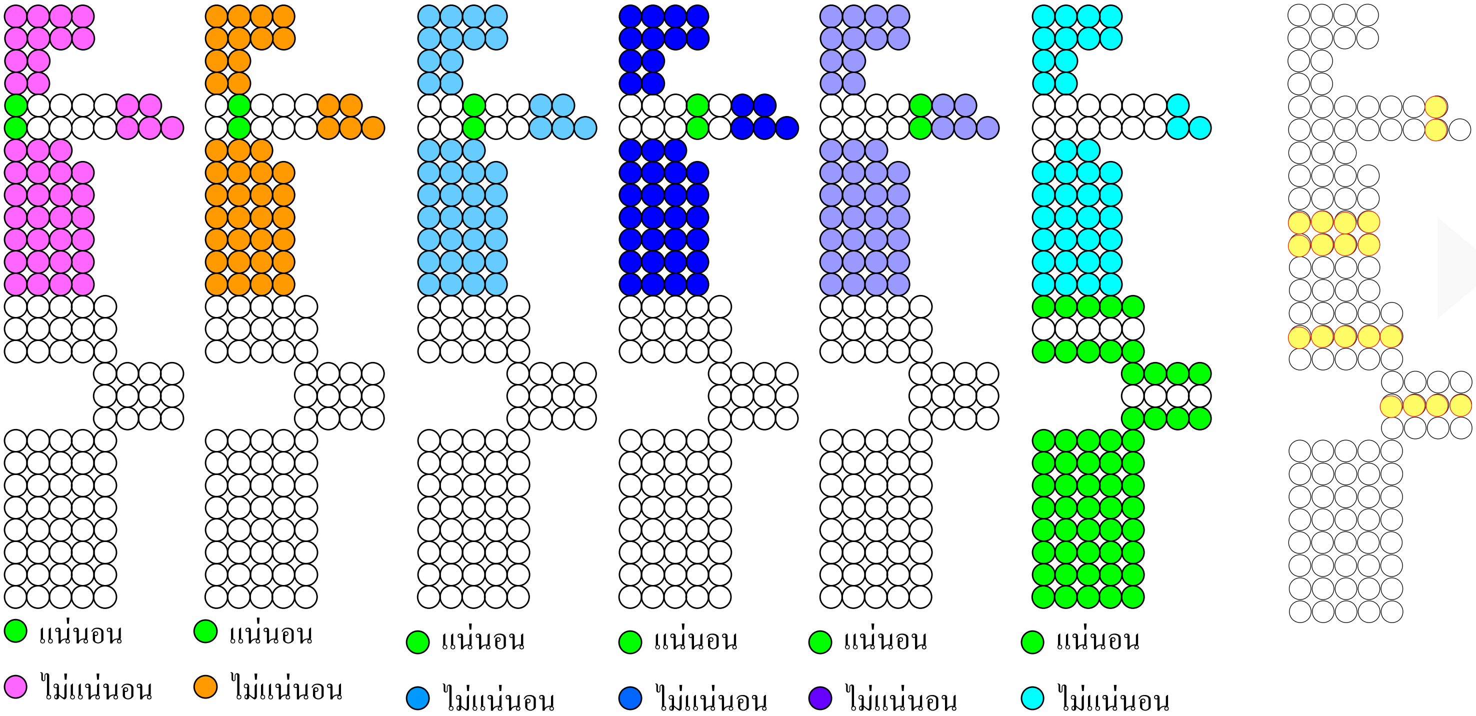
มโนทวารวิถี

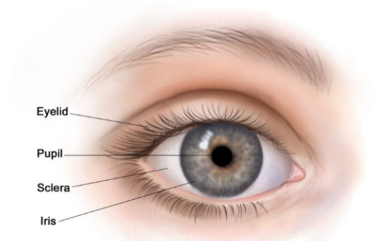

น ท มโน ช ช ช ช ช ช ช ต ต
รูป
นาม
ธัมมารมณ์
ผัสสะ
หทยวัตถุ
มโนทวาราวัชชนะ
ปฐวี อาโป เตโช วาโย
จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย
วัณณ สัทท คันธ รส
อิตถี ปุริส
หทย
ชีวิต
อาหาร
ปริจเฉท
กาย วจี วิญญัติ
ลหุตา มุทุตา กัมมัญ
อุปจย สัตตติ ชรตา อนิจจตา
ผัส เว สัญ เจ เอ ชี ม
วิ จา ธิ ริ ปี ฉัน
โม อหิ อโน อุท
โล ทิ มา
โท อิส มัจ กุก
ถี มิท
วิจิ
สัท ติ หิ โอ อโล อโท ตัต
กา กัม ชีว วิรตีเจตสิก ๓ ปัส สัทธิ
ฌา มุ อัปปมัญญา ๒ ลหุ ตา
ปัญ ปัญญินทรีย์ ๑ มุ ทุ
กัม มัญ
ปา คุญ
อุ ชุ
แน่นอน
ไม่แน่นอน

ทวาริกจิต และทวารวิมุตตจิต

จักขุทวาริกจิต	โสตทวาริกจิต	ฆานทวาริกจิต	ชิวหาทวาริกจิต	กายทวาริกจิต	มโนทวาริกจิต	ทวารวิมุตตจิต
๔๖ดวง	๔๖ดวง	๔๖ดวง	๔๖ดวง	๔๖ดวง	๖๗ ดวง หรือ ๙๙	๑๙ ดวง

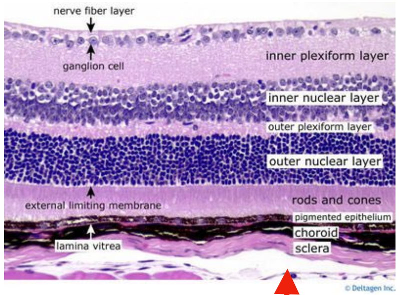
จักขุปสาทรูป

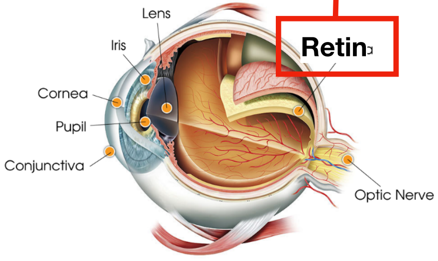
- ตั้งอยู่ในระหว่างกลางตาดำ มีเยื่อหุ้มอยู่ ๗ ชั้นซับอยู่
- มีสัณฐานโดยประมาณเท่าหัวเหา

มีหน้าที่สำเร็จกิจ ๒ ประการ

๑) เป็นวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งจักขุวิญญาณจิต

๒) เป็นทวาร คือ ประตูให้จักขุทวารวิถีเกิดขึ้น

ลักขณาทิจตุกะ

- รูปปาภิฆาตารหภูตปฺปสาทลกฺขโณ

มีความใสแห่งมหาภูตรูป อันควรแก่การกระทบกับรูปารมณ์ เป็นลักษณะ

- รูเปสุ อาวิญฺฉนรโส

มีการชักนำมาซึ่งรูปทั้งหลาย เป็นกิจ

- จกฺขุวิญฺญาณสฺส อาธารภาวปจฺจุปฏฺฐาโน

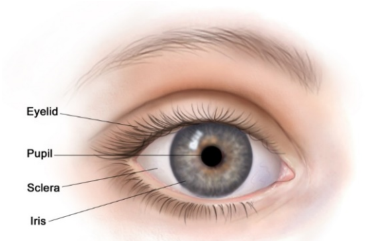
มีสภาพทรงไว้ซึ่งจักขุวิญญาณ เป็นผลปรากฏ

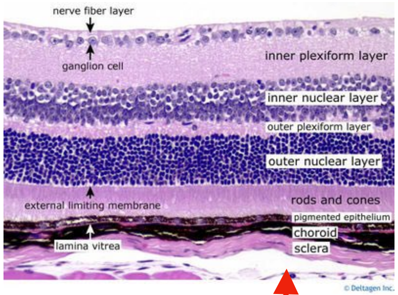
- ทิฏฺฐุกามตา นิทานกมฺมชภูตปทฏฺฐาโน

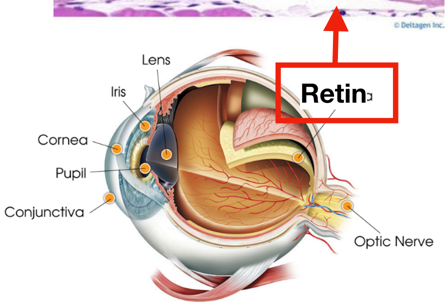
มีมหาภูตรูปอันเกิดแต่กรรม อันมีความประสงค์เพื่อจะแลดูสิ่งต่างๆ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

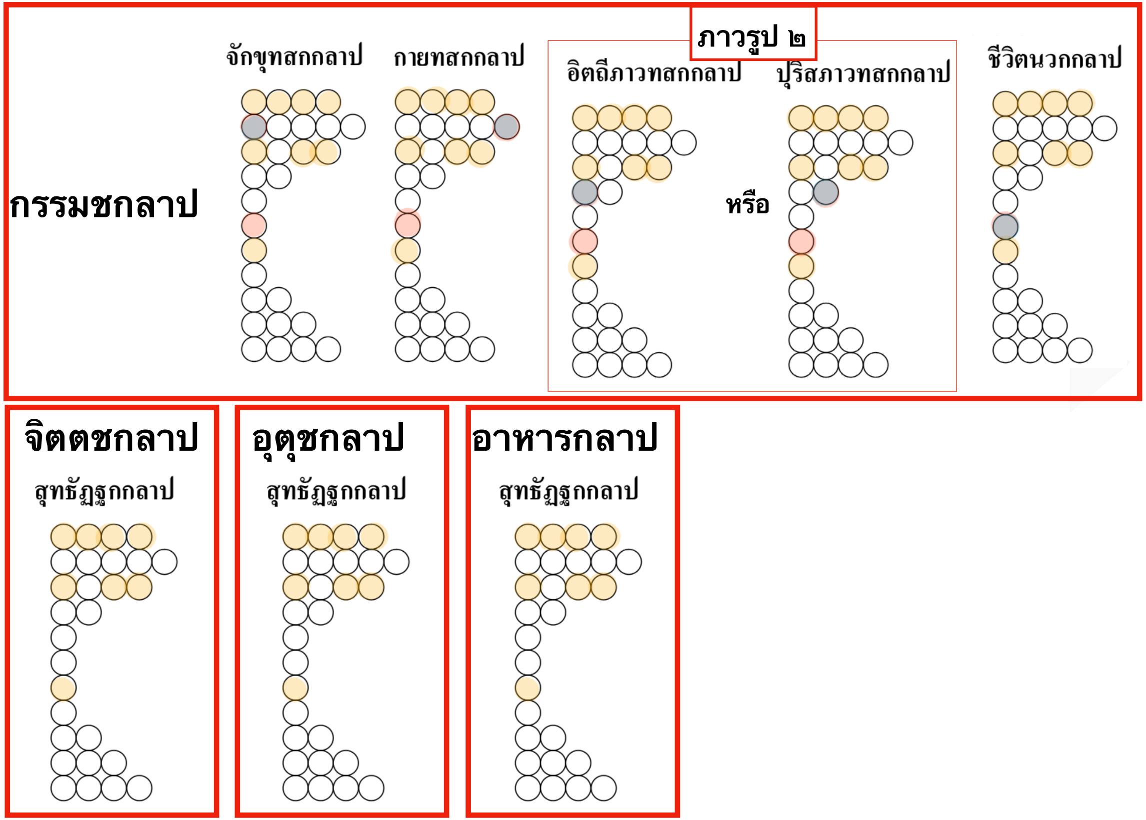
วัตถุ ๖

รูปธรรมในจักขุทวาร

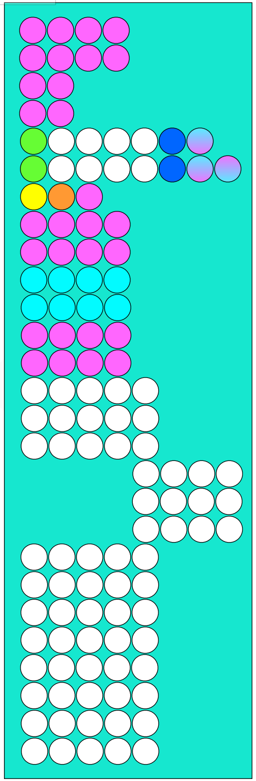

กระบวนการเห็น

ทวารริกจิต

จักขุทวารวิถี

- ตี อตีตภวังค์ } วิถีมุตตจิต
- น ภวังคจลนะ } วิถีมุตตจิต
- ท ภวังคุปัจเฉทะ
- ป ปัญจทวาราวัชชนจิต
- จักขุ จักขุวิญญาณจิต
- ส สัมปฏิจฉนจิต
- ณ สันตีรณจิต
- โว โวฏฐัพพนจิต
- ช ช ช ช ช ช ช } กามชวนจิต ๒๙
- ต ต } ตทาลัมพณจิต ๑๑
- ภ → ปัญจโวการภวังค์ ๑๕

รูป

อารมณ์เข้ามาสู่ครองของทวาร

รูปารมณ์ → จักขุปสาท

จิต

เจตสิก

ผัส เว สัญ เจ เอ ชี ม

วิ จา ธิ ริ ปี ฉัน

โม อหิ อโน อุท

โล ทิ มา

โท อิส มัจ กุก

ถี มิท

วิจิ

สัท ติ หิ โอ อโล อโท ตัต

วา กัม ชีว วิรตีเจตสิก ๓ ปัส สัทธิ

ณา มุ อัปปมัญญา ๒ ลหุ ตา

ปัญ ปัญญินทรีย์ ๑ มุ ทุ

กัม มัญ

ปา คุญ

อุ ชุ

วัตถุที่ จิต และเจตสิกที่ไปอาศัยอยู่

ปฐวี อาโป เตโช วาโย

จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย

วัณณ สัทท คันธ รส

อิตถี ปุริส

หทย

ชีวิต

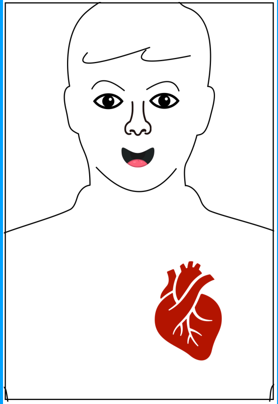
อาหาร

ปริจเฉท

กาย วจี วิญญัติ

ลหุตา มุทุตา กัมมัญ

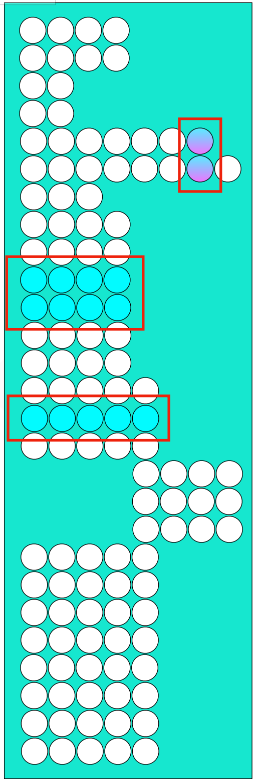
อุปจย สันตติ ชรตา อนิจจตา

สังคหนัย

กระบวนการเห็น

ทวารรวิมุตตจิต

จักขุทวารวิถี

- ตี อตีตภวังค์
- น ภวังคจลนะ
- ท ภวังคุปัจเฉทะ
- ป ปัญจทวาราวัชชนจิต
- จักขุ จักขุวิญญาณจิต
- ส สัมปฏิจฉนจิต
- ณ สันตีรณจิต
- โว โวฏฐัพพนจิต
- ช ช ช ช ช ช ช
- ต ต
- ภ

วิถีมุตตจิต

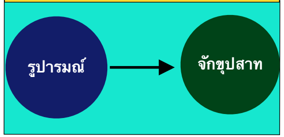
กามชวนจิต ๒๙

ตทาลัมพณจิต ๑๑

→ปัญจโวการภวังค์ ๑๕

รูป

อารมณ์เข้ามาสู่ครองของทวาร

จิต

อุเบกขาสันตีรณจิต ๒

มหาวิบากจิต ๘

รูปาวจรวิบาก ๕

เจตสิก

ผัส เว สัญ เจ เอ ชี ม

วิ จา ธิ ริ ปี ฉัน

โม อหิ อโน อุท

โล ทิ มา

โท อิส มัจ กุก

ถี มิท

วิจิ

สัท ติ หิ โอ อโล อโท ตัต

วา กัม ชีว วิรตีเจตสิก ๓ ปัส สัทธิ

ณา มุ อัปปมัญญา ๒ ลหุ ตา

ปัญ ปัญญินทรีย์ ๑ มุ ทุ

กัม มัญ

ปา คุญ

อุ ชุ

สังคหนัย

วัตถุที่ จิต และเจตสิกที่ไปอาศัยอยู่

ปฐวี อาโป เตโช วาโย

จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย

วัณณ สัทท คันธ รส

อิตถี ปุริส

หทย

ชวิต

อาหาร

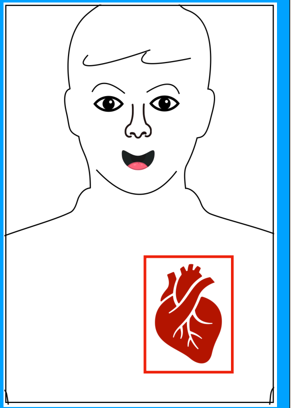
ปริจเฉท

กาย วจี วิญญัติ

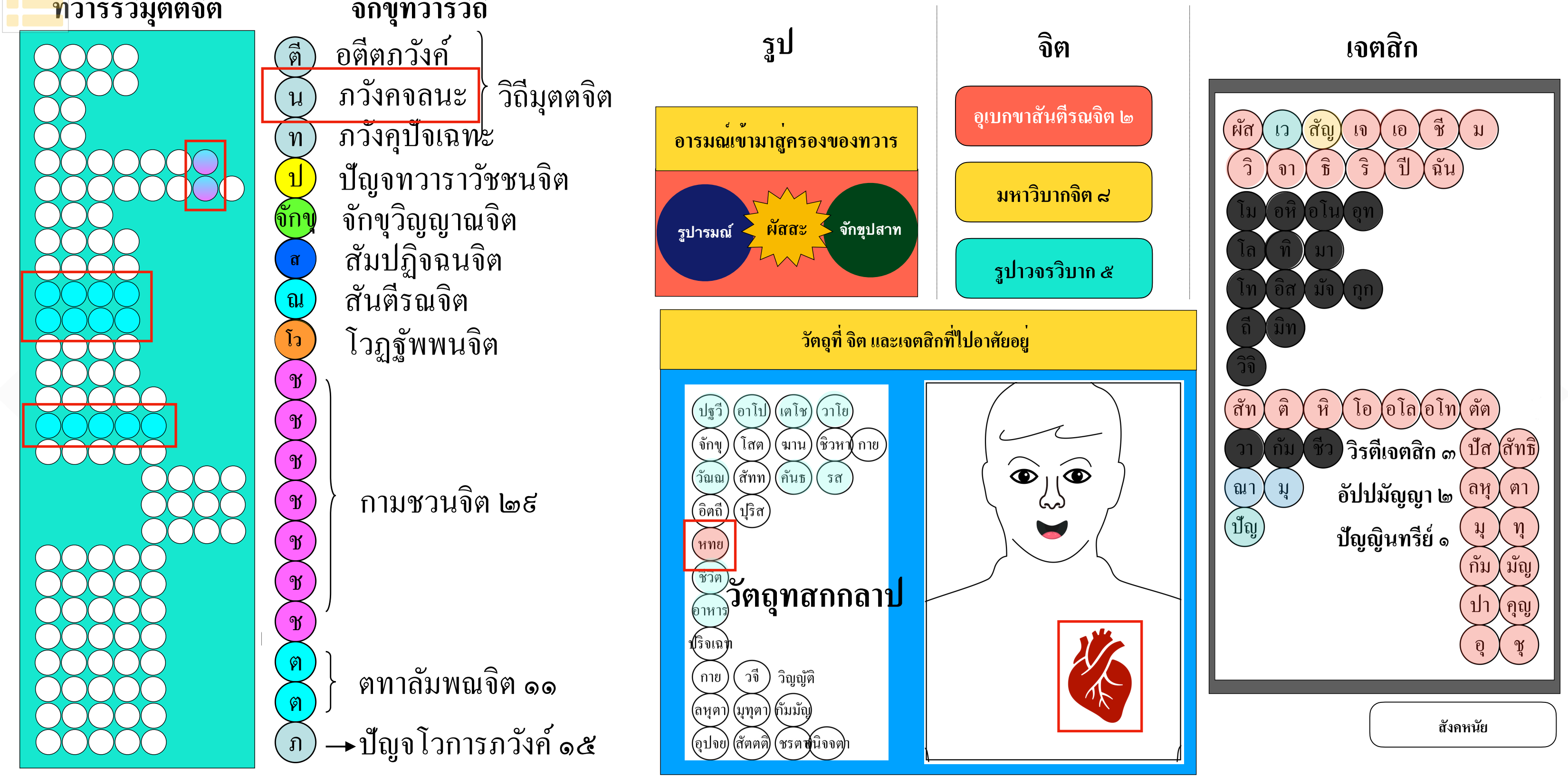
ลหุตา มุทุตา กัมมัญ

อุปจย สัตตติ ชรตา อนิจจตา

วัตถุทสกกลาป

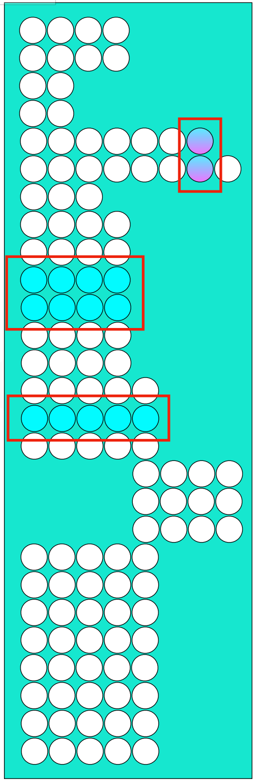

กระบวนการเห็น

กระบวนการเห็น

ทวารรวิมุตตจิต

จักขุทวารวิถี

- ตี — อตีตภวังค์
- น — ภวังคจลนะ
- ท — ภวังคุปัจเฉทะ

(อตีตภวังค์, ภวังคจลนะ, ภวังคุปัจเฉทะ) วิถีมุตตจิต

- ป — ปัญจทวาราวัชชนจิต
- จักขุ — จักขุวิญญาณจิต
- ส — สัมปฏิจฉนจิต
- ณ — สันตีรณจิต
- โว — โวฏฐัพพนจิต
- ช ช ช ช ช ช ช — กามชวนจิต ๒๙
- ต ต — ตทาลัมพณจิต ๑๑
- ภ → ปัญจโวการภวังค์ ๑๕

รูป

อารมณ์เข้ามาสู่ครองของทวาร

รูปารมณ์ — ผัสสะ — จักขุปสาท

จิต

- อุเบกขาสันตีรณจิต ๒
- มหาวิบากจิต ๘
- รูปาวจรวิบาก ๕

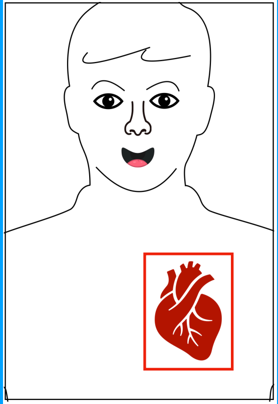
เจตสิก

ผัส เว สัญ เจ เอ ชี ม
วิ จา ธิ ริ ปี ฉัน
โม อหิ อโน อุท
โล ทิ มา
โท อิส มัจ กุก
ถี มิท
วิจิ
สัท ติ หิ โอ อโล อโท ตัต
วา กัม ชีว — วิรตีเจตสิก ๓
ณา มุ — อัปปมัญญา ๒
ปัญ — ปัญญินทรีย์ ๑
ปัส สัทธิ
ลหุ ตา
มุ ทุ
กัม มัญ
ปา คุญ
อุ ชุ

วัตถุที่ จิต และเจตสิกที่ไปอาศัยอยู่

ปฐวี อาโป เตโช วาโย
จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย
วัณณ สัทท คันธ รส
อิตถี ปุริส
หทย
ชีวิต
อาหาร
ปริจเฉท
กาย วจี วิญญัติ
ลหุตา มุทุตา กัมมัญ
อุปจย สันตติ ชรตา อนิจจตา

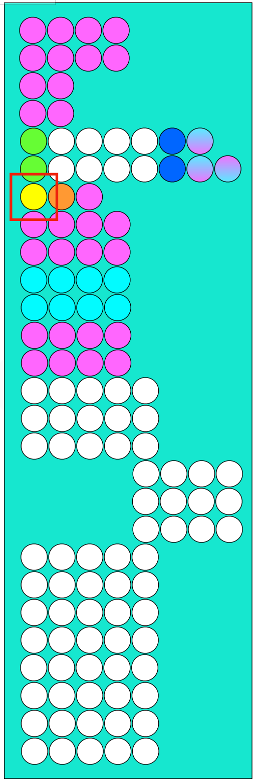
วัตถุทสกกลาป

สังคหนัย

กระบวนการเห็น

ทวาริกจิต

จักขุทวารวิถี

- ตี อตีตภวังค์
- น ภวังคจลนะ } วิถีมุตตจิต
- ท ภวังคุปัจเฉทะ
- ป ปัญจทวาราวัชชนจิต
- จักขุ จักขุวิญญาณจิต
- ส สัมปฏิจฉนจิต
- ณ สันตีรณจิต
- โว โวฏฐัพพนจิต
- ช ช ช ช ช ช ช } กามชวนจิต ๒๙
- ต ต } ตทาลัมพณจิต ๑๑
- ภ → ปัญจโวการภวังค์ ๑๕

รูป

อารมณ์เข้ามาสู่ครองของทวาร

รูปารมณ์ — ผัสสะ — จักขุปสาท

จิต

ปัญจทวาราวัชชนะ

เจตสิก

ผัส เว สัญ เจ เอ ชี ม

วิ จา ธิ ริ ปี ฉัน

โม อหิ อโน อุท

โล ทิ มา

โท อิส มัจ กุก

ถี มิท

วิจิ

สัท ติ หิ โอ อโล อโท ตัต

วา กัม ชีว วิรตีเจตสิก ๓ ปัส สัทธิ

ฌา มุ อัปปมัญญา ๒ ลหุ ตา

ปัญ ปัญญินทรีย์ ๑ มุ ทุ

กัม มัญ

ปา คุญ

อุ ชุ

สังคหนัย

วัตถุที่ จิต และเจตสิกที่ไปอาศัยอยู่

ปฐวี อาโป เตโช วาโย

จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย

วัณณ สัทท คันธ รส

อิตถี ปุริส

หทย

ชวิต

อาหาร

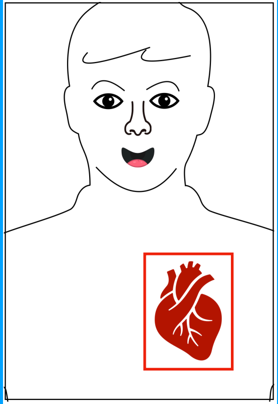
ปริจเฉท

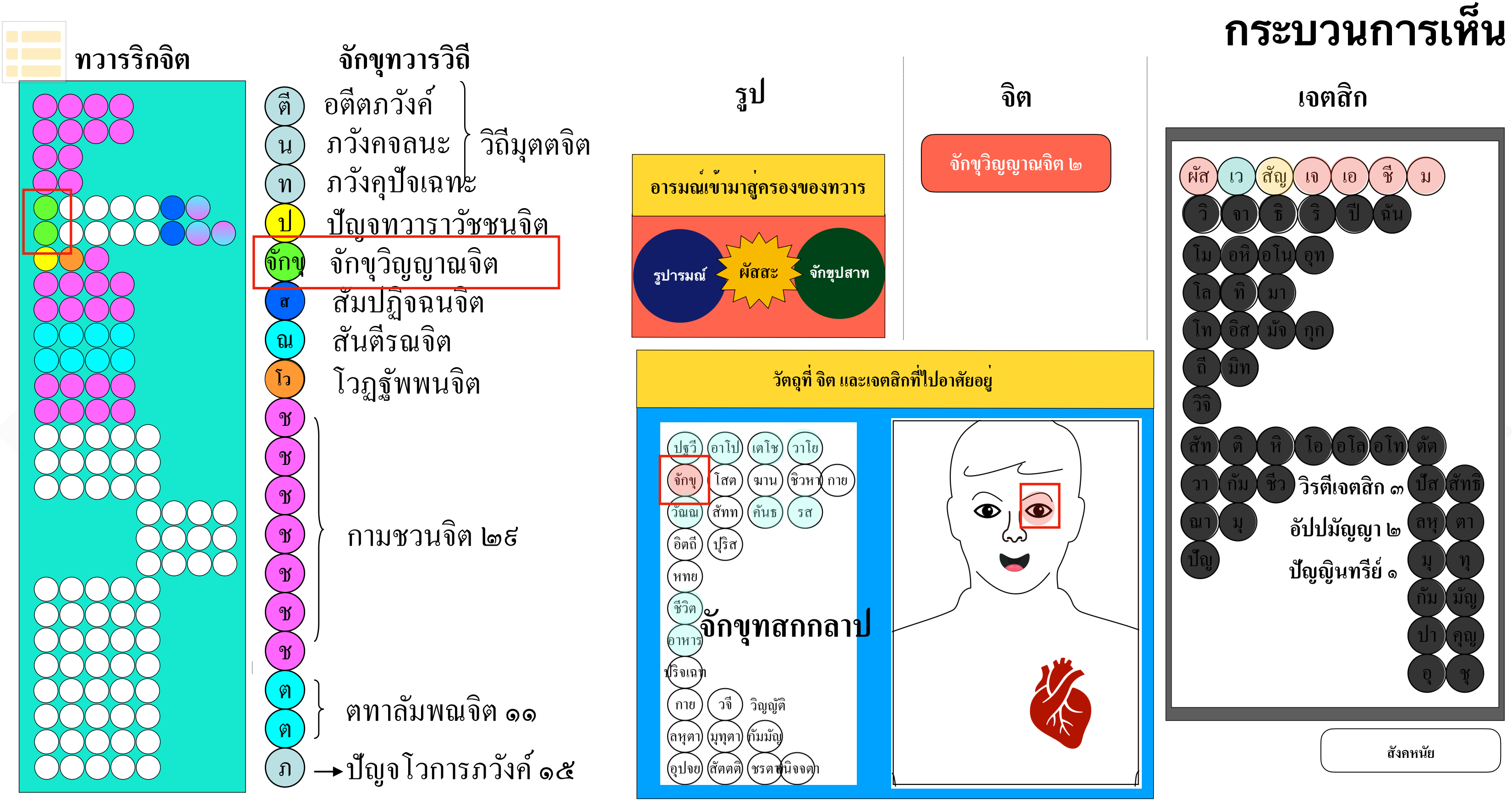
กาย วจี วิญญัติ

ลหุตา มุทุตา กัมมัญ

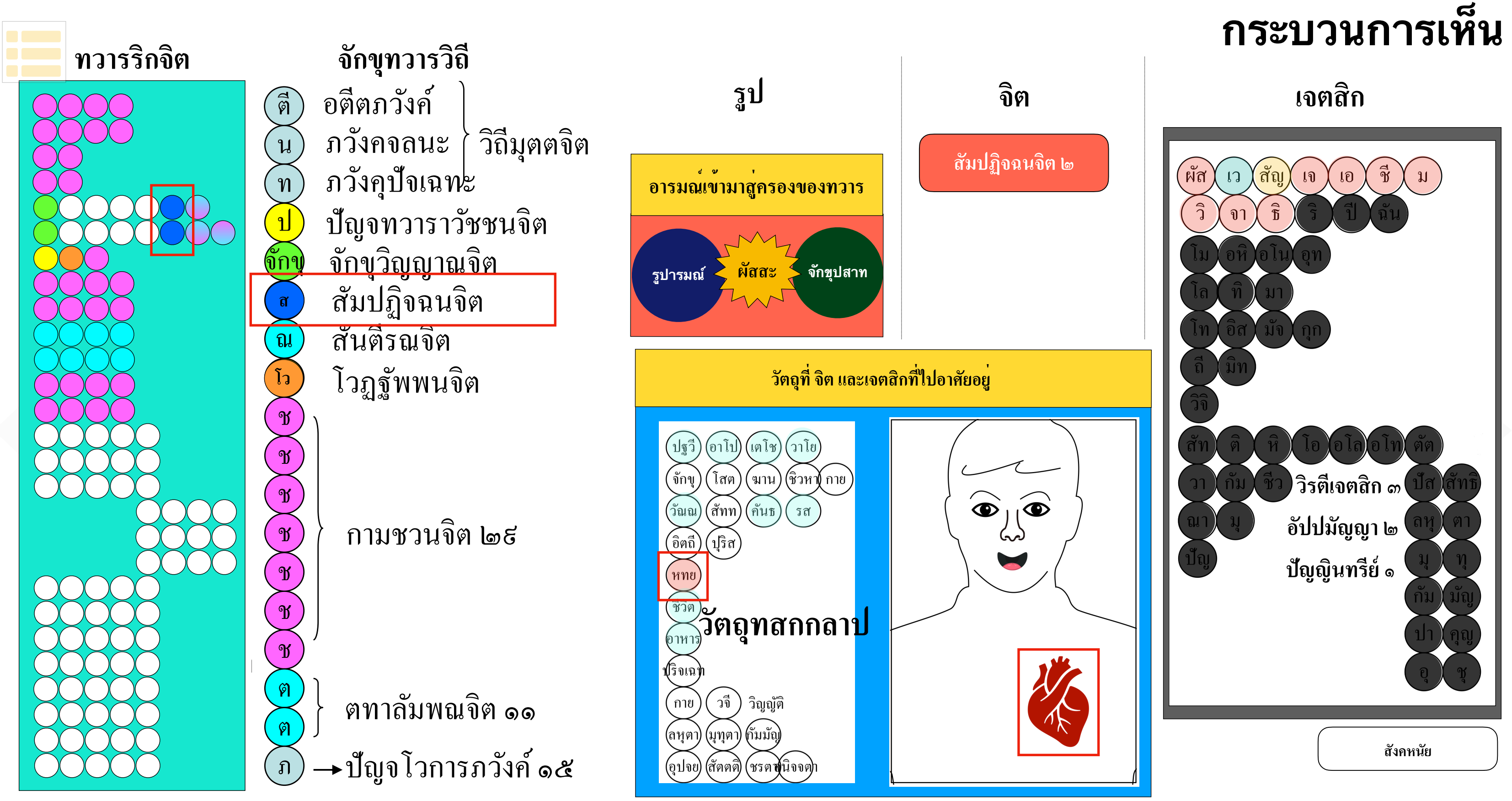
อุปจย สันตติ ชรตา อนิจจตา

วัตถุทสกกลาป

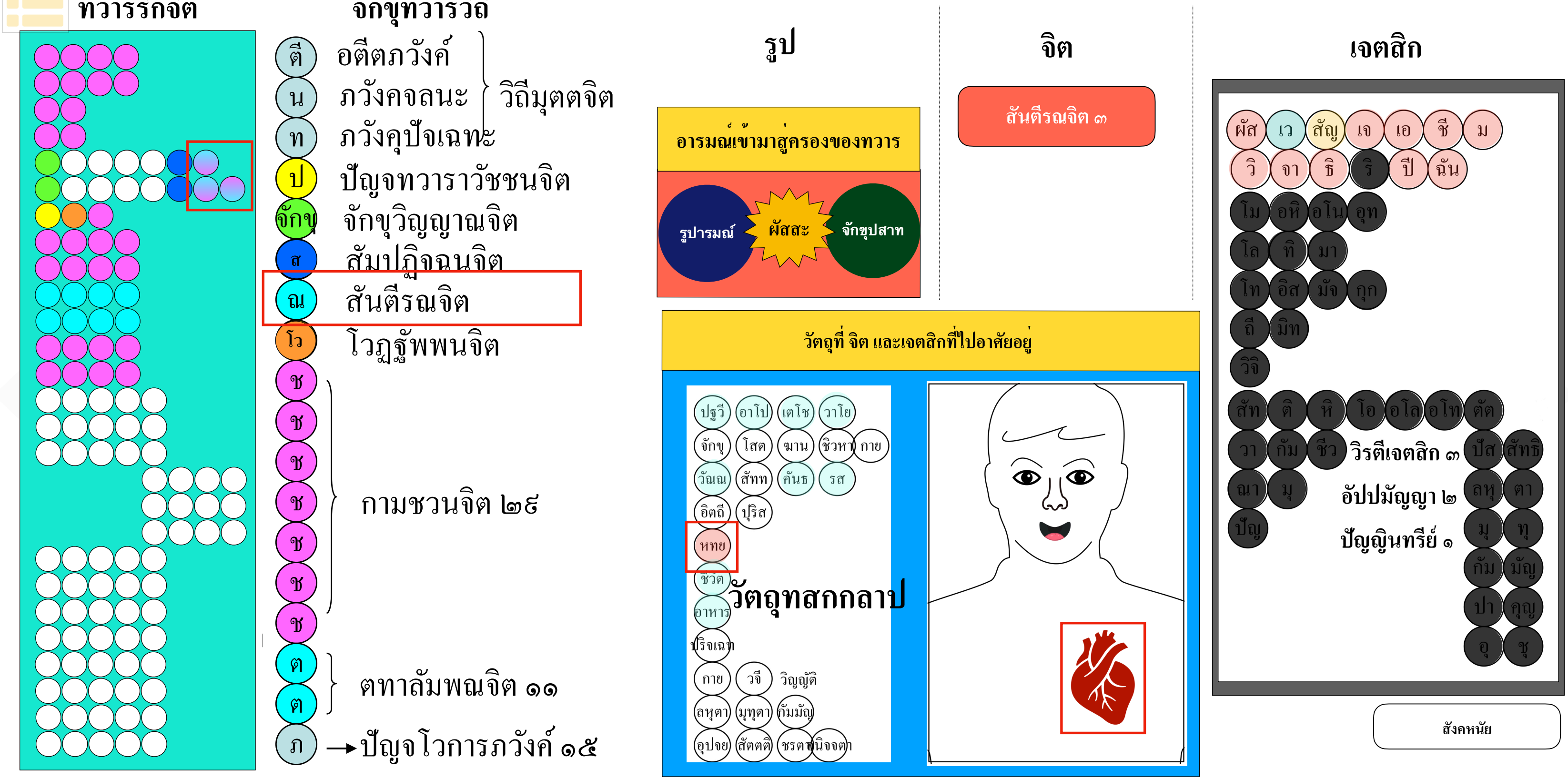

กระบวนการเห็น
ทวารริกจิต
จักขุทวารวิถี
ตี อตีตภวังค์
น ภวังคจลนะ
ท ภวังคุปัจเฉทะ
วิถีมุตตจิต
ป ปัญจทวาราวัชชนจิต
จักขุ จักขุวิญญาณจิต
ส สัมปฏิจฉนจิต
ณ สันตีรณจิต
โว โวฏฐัพพนจิต
ช ช ช ช ช ช ช
กามชวนจิต ๒๙
ต ต
ตทาลัมพณจิต ๑๑
ภ
ปัญจโวการภวังค์ ๑๕
รูป
อารมณ์เข้ามาสู่ครองของทวาร
รูปารมณ์
ผัสสะ
จักขุปสาท
วัตถุที่ จิต และเจตสิกที่ไปอาศัยอยู่
ปฐวี อาโป เตโช วาโย
จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย
วัณณ สัทท คันธ รส
อิตถี ปุริส
หทย
ชีวิต
อาหาร
ปริจเฉท
กาย วจี วิญญัติ
ลหุตา มุทุตา กัมมัญ
อุปจย สัตตติ ชรตา อนิจจตา
จักขุทสกกลาป
จิต
จักขุวิญญาณจิต ๒
เจตสิก
ผัส เว สัญ เจ เอ ชี ม
วิ จา ธิ วิ ปี ฉัน
โม อหิ อโน อุท
โล ทิ มา
โท อิส มัจ กุก
ถี มิท
วิจิ
สัท ติ หิ โอ อโล อโท ตัต
วา กัม ชีว วิรตีเจตสิก ๓ ปัส สัทธิ
ฌา มุ อัปปมัญญา ๒ ลหุ ตา
ปัญ ปัญญินทรีย์ ๑ มุ ทุ
กัม มัญ
ปา คุญ
อุ ชุ
สังคหนัย

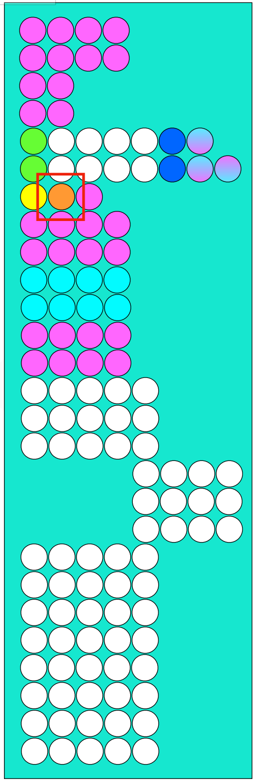

กระบวนการเห็น
ทวารริกจิต
จักขุทวารวิถี
ตี อตีตภวังค์
น ภวังคจลนะ
ท ภวังคุปัจเฉทะ
วิถีมุตตจิต
ป ปัญจทวาราวัชชนจิต
จักขุ จักขุวิญญาณจิต
ส สัมปฏิจฉนจิต
ณ สันตีรณจิต
โว โวฏฐัพพนจิต
ช ช ช ช ช ช ช
กามชวนจิต ๒๙
ต ต
ตทาลัมพณจิต ๑๑
ภ ปัญจโวการภวังค์ ๑๕
รูป
จิต
เจตสิก
อารมณ์เข้ามาสู่ครองของทวาร
รูปารมณ์
ผัสสะ
จักขุปสาท
สัมปฏิจฉนจิต ๒
วัตถุที่ จิต และเจตสิกที่ไปอาศัยอยู่
ปฐวี อาโป เตโช วาโย
จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย
วัณณ สัทท คันธ รส
อิตถี ปุริส
หทย
ชวิต
อาหาร
ปริจเฉท
วัตถุทสกกลาป
กาย วจี วิญญัติ
ลหุตา มุทุตา กัมมัญ
อุปจย สัตตติ ชรตา อนิจจตา
ผัส เว สัญ เจ เอ ชี ม
วิ ธา ธิ ริ ปี ฉัน
โม อหิ อโน อุท
โล ทิ มา
โท อิส มัจ กุก
ถี มิท
วิจิ
สัท ติ หิ โอ อโล อโท ตัต
วา กัม ชีว ปัส สัทธิ
ฌา มุ ลหุ ตา
ปัญ มุ ทุ
กัม มัญ
ปา คุญ
อุ ชุ
วิรตีเจตสิก ๓
อัปปมัญญา ๒
ปัญญินทรีย์ ๑
สังคหนัย

กระบวนการเห็น

กระบวนการเห็น

ทวารริกจิต

จักขุทวารวิถี

- ตี อตีตภวังค์ } วิถีมุตตจิต
- น ภวังคจลนะ } วิถีมุตตจิต
- ท ภวังคุปัจเฉทะ
- ป ปัญจทวาราวัชชนจิต
- จักขุ จักขุวิญญาณจิต
- ส สัมปฏิจฉนจิต
- ณ สันตีรณจิต
- โว โวฏฐัพพนจิต
- ช ช ช ช ช ช ช } กามชวนจิต ๒๙
- ต ต } ตทาลัมพณจิต ๑๑
- ภ → ปัญจโวการภวังค์ ๑๕

รูป

อารมณ์เข้ามาสู่ครองของทวาร

รูปารมณ์ — ผัสสะ — จักขุปสาท

วัตถุที่ จิต และเจตสิกที่ไปอาศัยอยู่

วัตถุทสกกลาป

ปฐวี อาโป เตโช วาโย

จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย

วัณณ สัทท คันธ รส

อิตถี ปุริส

หทย

ชวิต

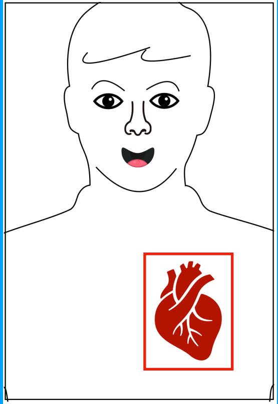
อาหาร

ปริจเฉท

กาย วจี วิญญัติ

ลหุตา มุทุตา กัมมัญ

อุปจย สัตตติ ชรตา อนิจจตา

จิต

มโนทวาราวัชชนะ

เจตสิก

ผัส เว สัญ เจ เอ ชี ม

วิ อา ธิ ริ ปี ฉัน

โม อหิ อโน อุท

โล ทิ มา

โท อิส มัจ กุก

ถี มิท

วิจิ

สัท ติ หิ โอ อโล อโท ตัต

กา กัม ชีว วิรตีเจตสิก ๓ ปัส ลัทธิ

ฌา มุ อัปปมัญญา ๒ ลหุ ตา

ปัญ ปัญญินทรีย์ ๑ มุ ทุ

กัม มัญ

ปา คุญ

อุ ชุ

สังคหนัย

กระบวนการเห็น

ทวารริกจิต

แยกนิสัยเสีย

จักขุทวารวิถี

- ตี อตีตภวังค์ } วิถีมุตตจิต
- น ภวังคจลนะ
- ท ภวังคุปัจเฉทะ
- ป ปัญจทวาราวัชชนจิต
- จักขุ จักขุวิญญาณจิต เจ้าบ้าน
- ส สัมปฏิจฉนจิต
- ณ สันตีรณจิต
- โว โวฏฐัพพนจิต
- ช ช ช ช ช ช ช } กามชวนจิต ๒๙
- ต ต } ตทาลัมพณจิต ๑๑
- ภ → ปัญจโวการภวังค์ ๑๕

รูป

อารมณ์เข้ามาสู่ครองของทวาร

รูปารมณ์ ผัสสะ จักขุปสาท

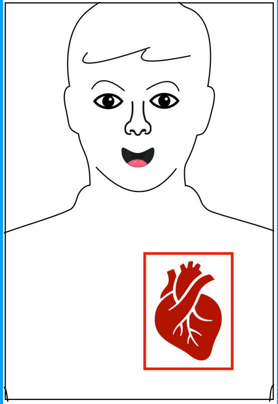
จิต

- อกุศลจิต ๑๒
- หสิตุปปาทะจิต ๑
- มหากุศลจิต ๘
- มหากิริยาจิต ๘

วัตถุที่ จิต และเจตสิกที่ไปอาศัยอยู่

ปฐวี อาโป เตโช วาโย
จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย
วัณณ สัททะ คันธ รส
อิตถี ปุริส
หทย
ชีวิต
อาหาร
ปริจเฉท
กาย วจี วิญญัติ
ลหุตา มุทุตา กัมมัญ
อุปจย สันตติ ชรตา อนิจจตา

วัตถุทสกกลาป

เจตสิก

ผัส เว สัญ เจ เอ ชี ม
วิ อา ธิ วิ ปี ฉัน

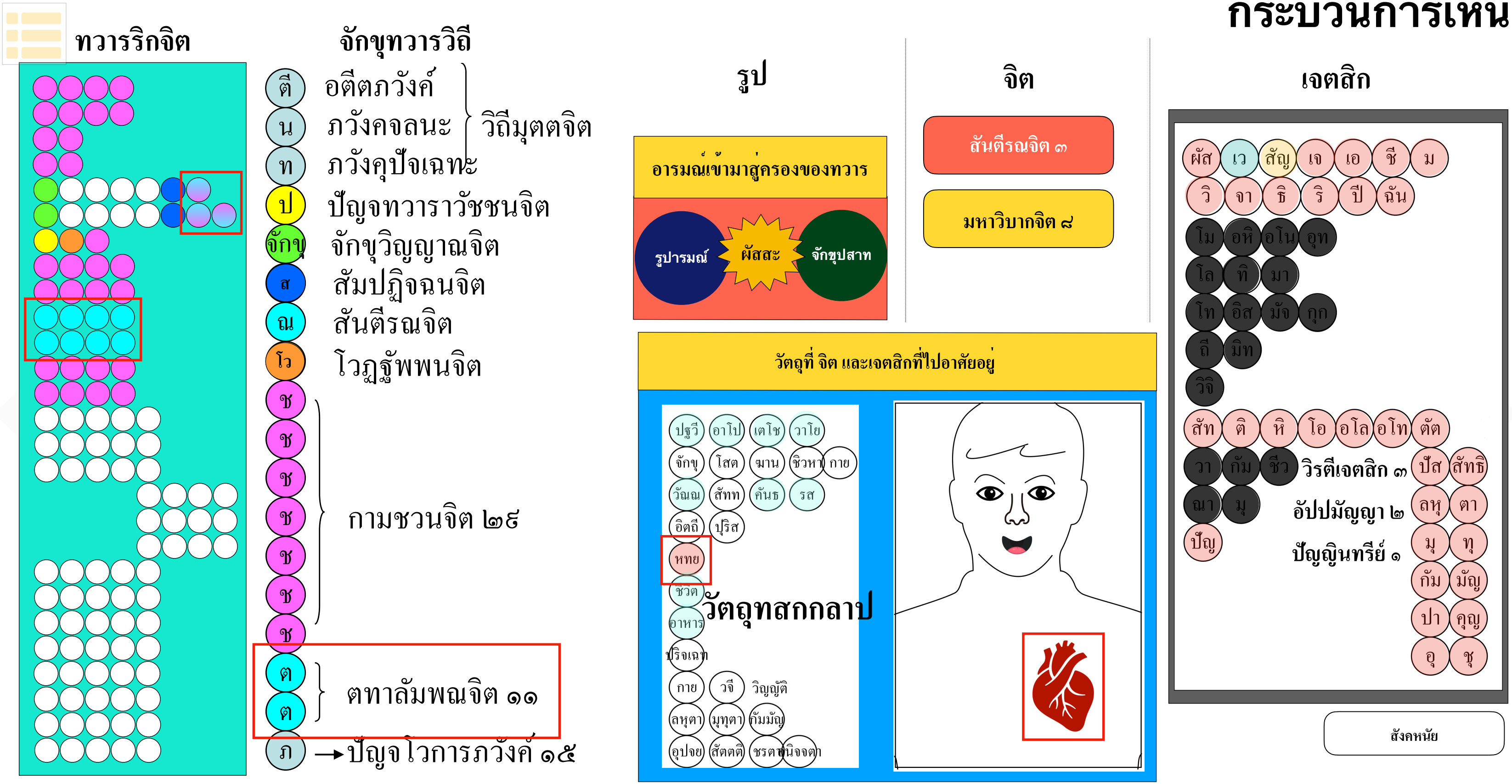
โม อหิ อโน อุท
โล ทิ มา
โท อิส มัจ กุก
ถี มิท
วิจิ

ความนิสัยเสีย

สัท ติ หิ อโ อโล อโท ตัต
วา กัม ชีว วิรตีเจตสิก ๓ ปัส สัทธิ
ฌา มุ อัปปมัญญา ๒ ลหุ ตา
ปัญ ปัญญินทรีย์ ๑ มุ ทุ
กัม มัญ
ปา คุญ
อุ ชุ

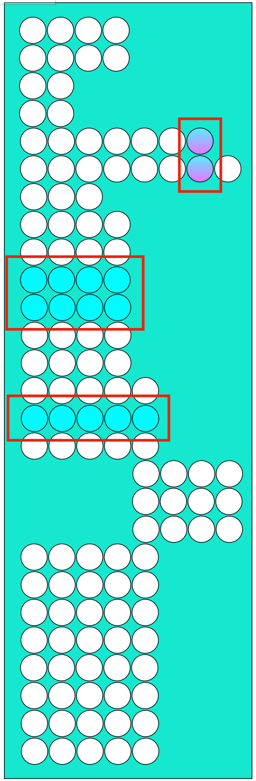
สังคหนัย

กระบวนการเห็น

กระบวนการเห็น

ทวารวิมุตตจิต

จักขุทวารวิถี

- ตี — อตีตภวังค์ } วิถีมุตตจิต
- น — ภวังคจลนะ } วิถีมุตตจิต
- ท — ภวังคุปัจเฉทะ } วิถีมุตตจิต
- ป — ปัญจทวาราวัชชนจิต
- จักขุ — จักขุวิญญาณจิต
- ส — สัมปฏิจฉนจิต
- ณ — สันตีรณจิต
- โว — โวฏฐัพพนจิต
- ช ช ช ช ช ช ช — กามชวนจิต ๒๙
- ต ต — ตทาลัมพณจิต ๑๑
- ภ → ปัญจโวการภวังค์ ๑๕

รูป

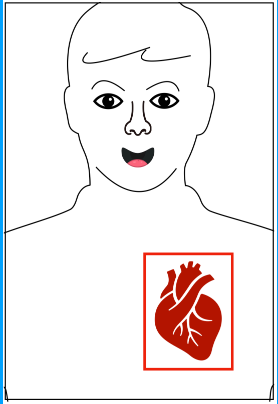
อารมณ์เข้ามาสู่ครองของทวาร

- รูปารมณ์
- จักขุปสาท

วัตถุที่ จิต และเจตสิกที่ไปอาศัยอยู่

วัตถุทสกกลาป

ปฐวี อาโป เตโช วาโย
จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย
วัณณ สัทท คันธ รส
อิตถี ปุริส
หทย
ชีวิต
อาหาร
ปริจเฉท
กาย วจี วิญญัติ
ลหุตา มุทุตา กัมมัญ
อุปจย สันตติ ชรตา อนิจจตา

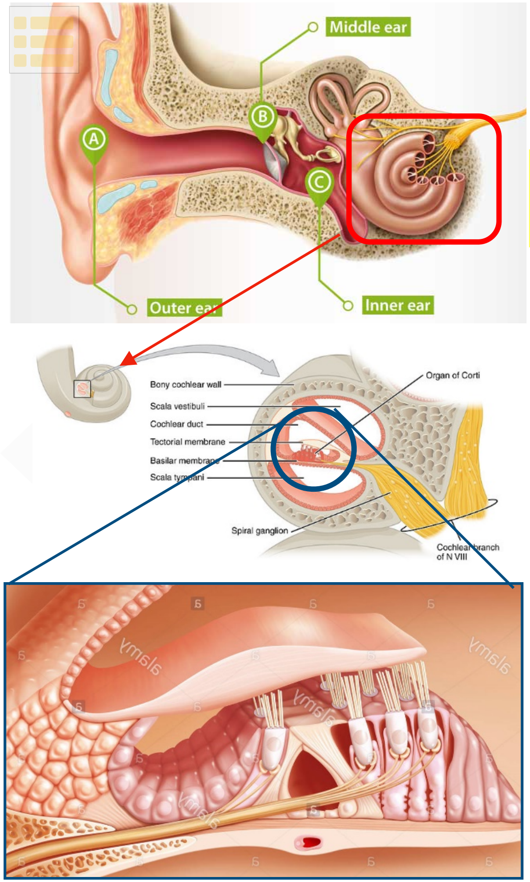
จิต

- อุเบกขาสันตีรณจิต ๒
- มหาวิบากจิต ๘
- รูปาวจรวิบาก ๕

เจตสิก

ผัส เว สัญ เจ เอ ชี ม
วิ ญา ธิ ริ ปี ฉัน
โม อหิ อโน อุท
โล ทิ มา
โท อิส มัจ กุก
ถี มิท
วิจิ
สัท ติ หิ โอ อโล อโท ตัต
กา กัม ชีว
วิรตีเจตสิก ๓
ปัส สัทธิ
กรุ มุ
อัปปมัญญา ๒
ลหุ ตา
มุ ทุ
ปัญ
ปัญญินทรีย์ ๑
กัม มัญ
ปา คุญ
อุ ชุ

สังคหนัย

โสตปสาทรูป

- ตั้งอยู่ภายในช่องหูส่วนลึก
- มีสัณฐานเหมือนวงแหวน และมีขนสีแดงเส้นละเอียดปรากฏอยู่โดยรอบ

มีหน้าที่สำเร็จกิจ ๒ ประการ

๑) เป็นวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งโสตวิญญาณจิต

๒) เป็นทวาร คือ ประตูให้โสตทวารวิถีเกิดขึ้น

ลักขณาทิจตุกะ

• สทฺทาภิฆาตารหภูตปฺปสาทลกฺขโณ

มีความใสแห่งมหาภูตรูป อันควรแก่การกระทบกับสัททารมณ์ เป็นลักษณะ

• สทฺเทสุ อาวิญฺฉนรโส

มีการชักนำมาซึ่งเสียงทั้งหลาย เป็นกิจ

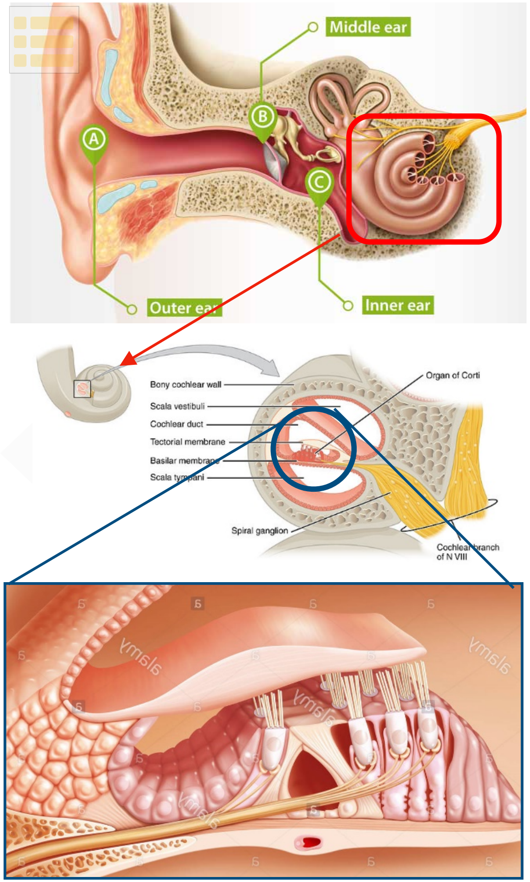
• โสตวิญฺญาณสฺส อาธารภาวปจฺจุปฏฺฐาโน

มีสภาพทรงไว้ซึ่งโสตวิญญาณ เป็นผลปรากฏ

• โสตุกามตา นิทานกมฺมชภูตปทฏฺฐาโน

มีมหาภูตรูปอันเกิดแต่กรรม อันมีความประสงค์เพื่อจะฟังเสียงต่างๆ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

วัตถุ ๖

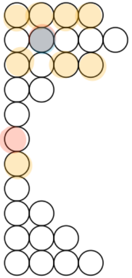

รูปธรรมในโสตทวาร

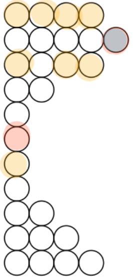
กรรมชกลาป

ภาวรูป ๒

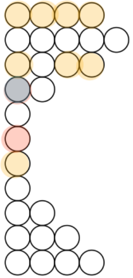
โสตทสกกลาป

กายทสกกลาป

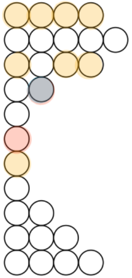

อิตถีภาวทสกกลาป

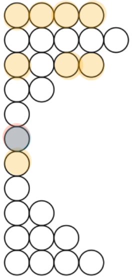

หรือ

ปุริสภาวทสกกลาป

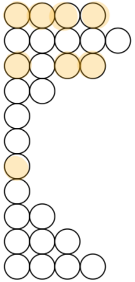

ชีวิตนวกกลาป

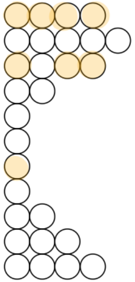
จิตตชกลาป

สุทธัฏฐกกลาป

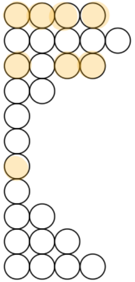
อุตุชกลาป

สุทธัฏฐกกลาป

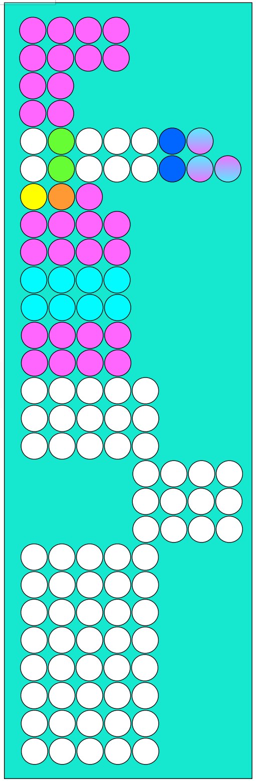
อาหารกลาป

สุทธัฏฐกกลาป

กระบวนการได้ยิน

ทวารริกจิต

โสตทวารวิถี

- ตี อตีตภวังค์
- น ภวังคจลนะ
- ท ภวังคุปัจเฉทะ

(อตีตภวังค์, ภวังคจลนะ, ภวังคุปัจเฉทะ) วิถีมุตตจิต

- ป ปัญจทวาราวัชชนจิต
- โสต โสตวิญญาณจิต
- ส สัมปฏิจฉนจิต
- ณ สันตีรณจิต
- โว โวฏฐัพพนจิต
- ช ช ช ช ช ช ช กามชวนจิต ๒๙
- ต ต ตทาลัมพนจิต ๑๑
- ภ ปัญจโวการภวังค์ ๑๕

รูป

อารมณ์เข้ามาสู่ครองของทวาร

สัทธารมณ์ → โสตปสาท

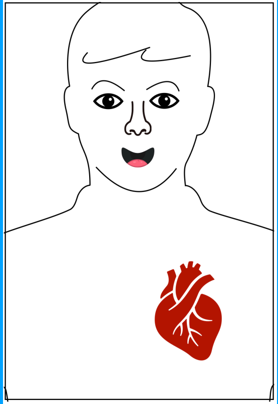
จิต

เจตสิก

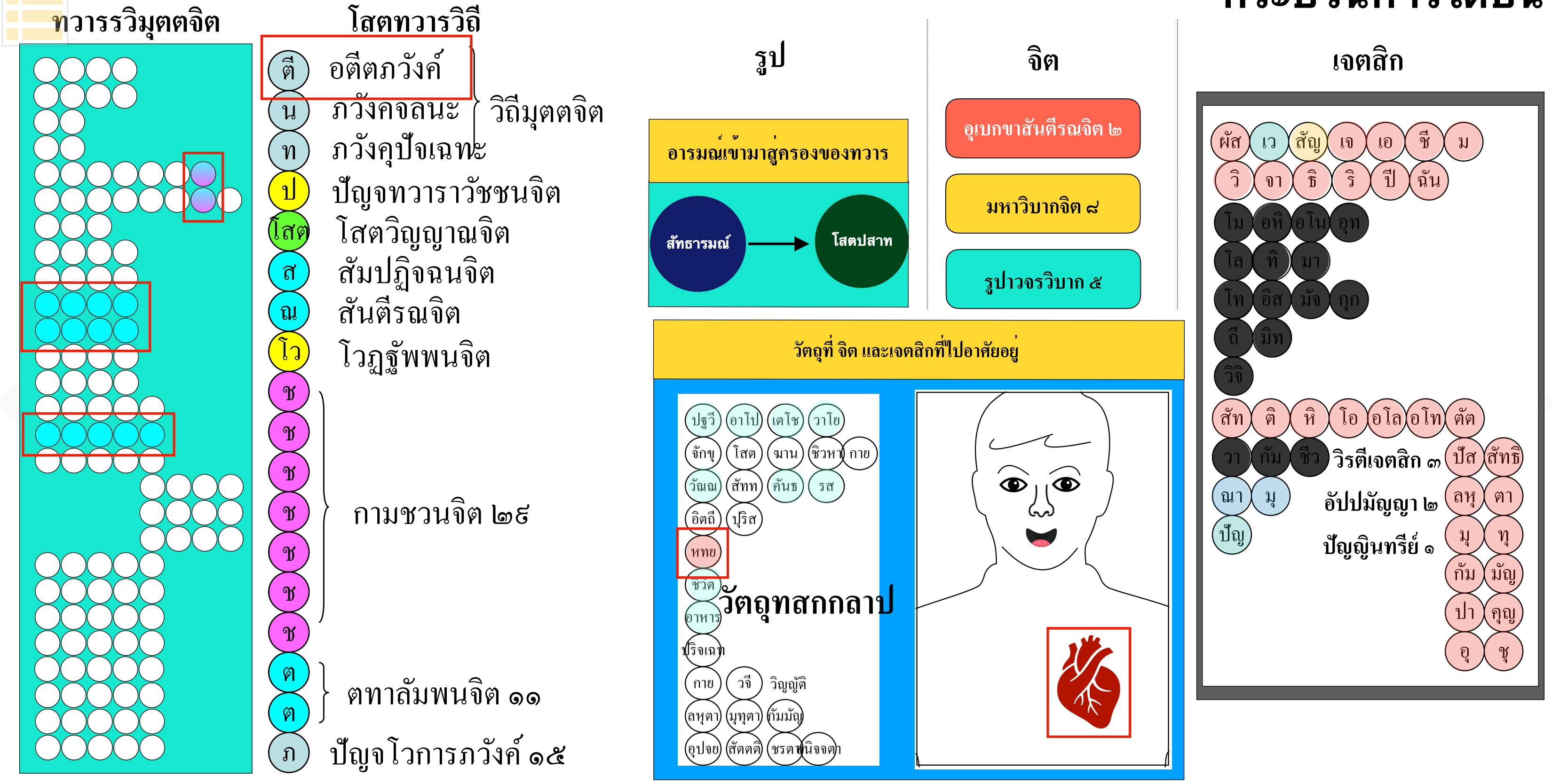
ผัส เว สัญ เจ เอ ชี ม
วิ จา ธิ ริ ปี ฉัน
โม อหิ อโน อุท
โล ทิ มา
โท อิส มัจ กุก
ถี มิท
วิจิ
สัท ติ หิ โอ อโล อโท ตัต
วา กัม ชีว วิรตีเจตสิก ๓ ปัส สัทธิ
ณา มุ อัปปมัญญา ๒ ลหุ ตา
ปัญ ปัญญินทรีย์ ๑ มุ ทุ
กัม มัญ
ปา คุญ
อุ ชุ

วัตถุที่ จิต และเจตสิกที่ไปอาศัยอยู่

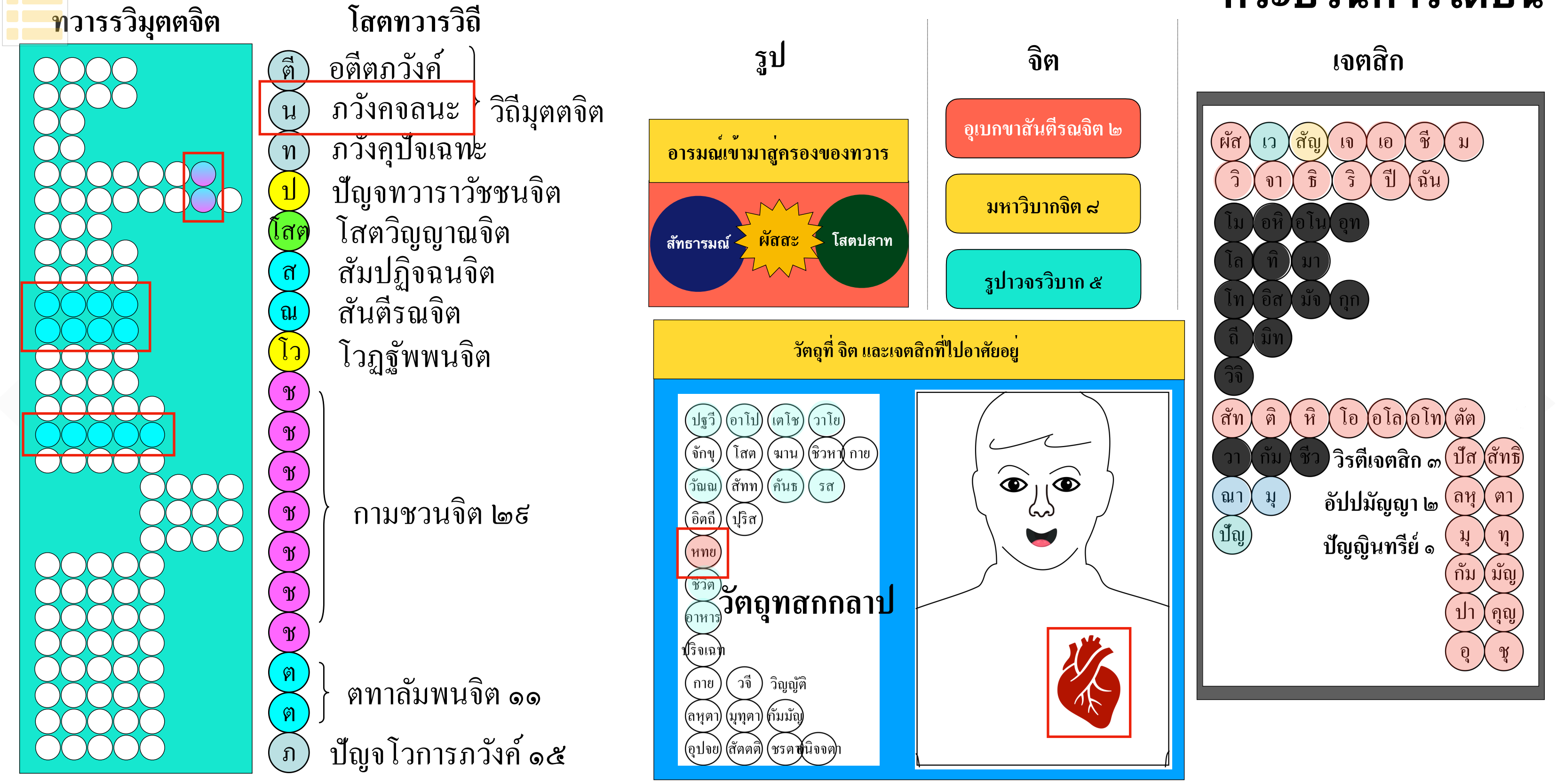
ปฐวี อาโป เตโช วาโย
จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย
วัณณ สัทท คันธ รส
อิตถี ปุริส
หทย
ชีวิต
อาหาร
ปริจเฉท
กาย วจี วิญญัติ
ลหุตา มุทุตา กัมมัญ
อุปจย สัตตติ ชรตา อนิจจตา

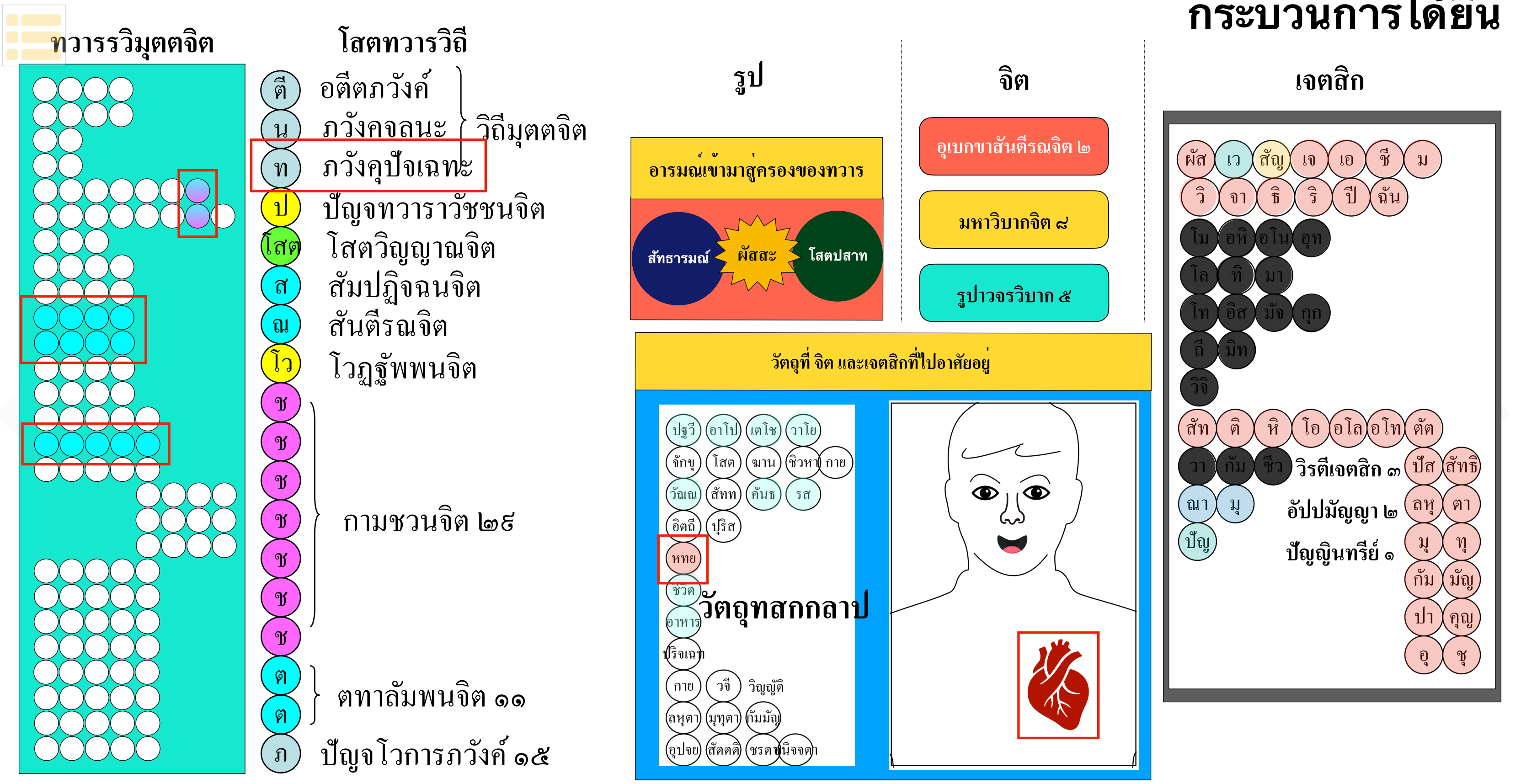
กระบวนการได้ยิน

กระบวนการได้ยิน

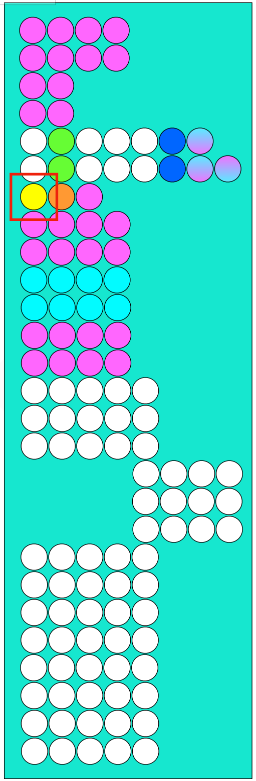

กระบวนการได้ยิน

กระบวนการได้ยิน

ทวาริกจิต

โสตทวารวิถี

- ตี อตีตภวังค์
- น ภวังคจลนะ
- ท ภวังคุปัจเฉทะ

(อตีตภวังค์ ภวังคจลนะ ภวังคุปัจเฉทะ = วิถีมุตตจิต)

- ป ปัญจทวาราวัชชนจิต
- โสต โสตวิญญาณจิต
- ส สัมปฏิจฉนจิต
- ณ สันตีรณจิต
- โว โวฏฐัพพนจิต
- ช ช ช ช ช ช ช — กามชวนจิต ๒๙
- ต ต — ตทาลัมพนจิต ๑๑
- ภ ปัญจโวการภวังค์ ๑๕

รูป

อารมณ์เข้ามาสู่ครองของทวาร

จิต

ปัญจทวาราวัชชนะ

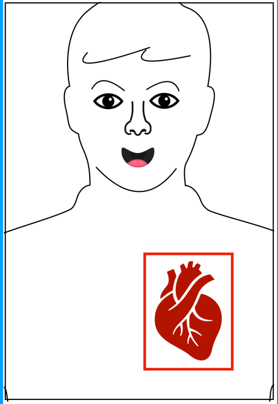
เจตสิก

ผัส เว สัญ เจ เอ ชี ม
วิ จา ธิ ริ ปี ฉัน
โม อหิ อโน อุท
โล ทิ มา
โท อิส มัจ กุก
ถี มิท
วิจิ
สัท ติ หิ โอ อโล อโท ตัต
วา กัม ชีว — วิรตีเจตสิก ๓ — ปัส สัทธิ
ฌา มุ — อัปปมัญญา ๒ — ลหุ ตา
ปัญ — ปัญญินทรีย์ ๑ — มุ ทุ
กัม มัญ
ปา คุญ
อุ ชุ

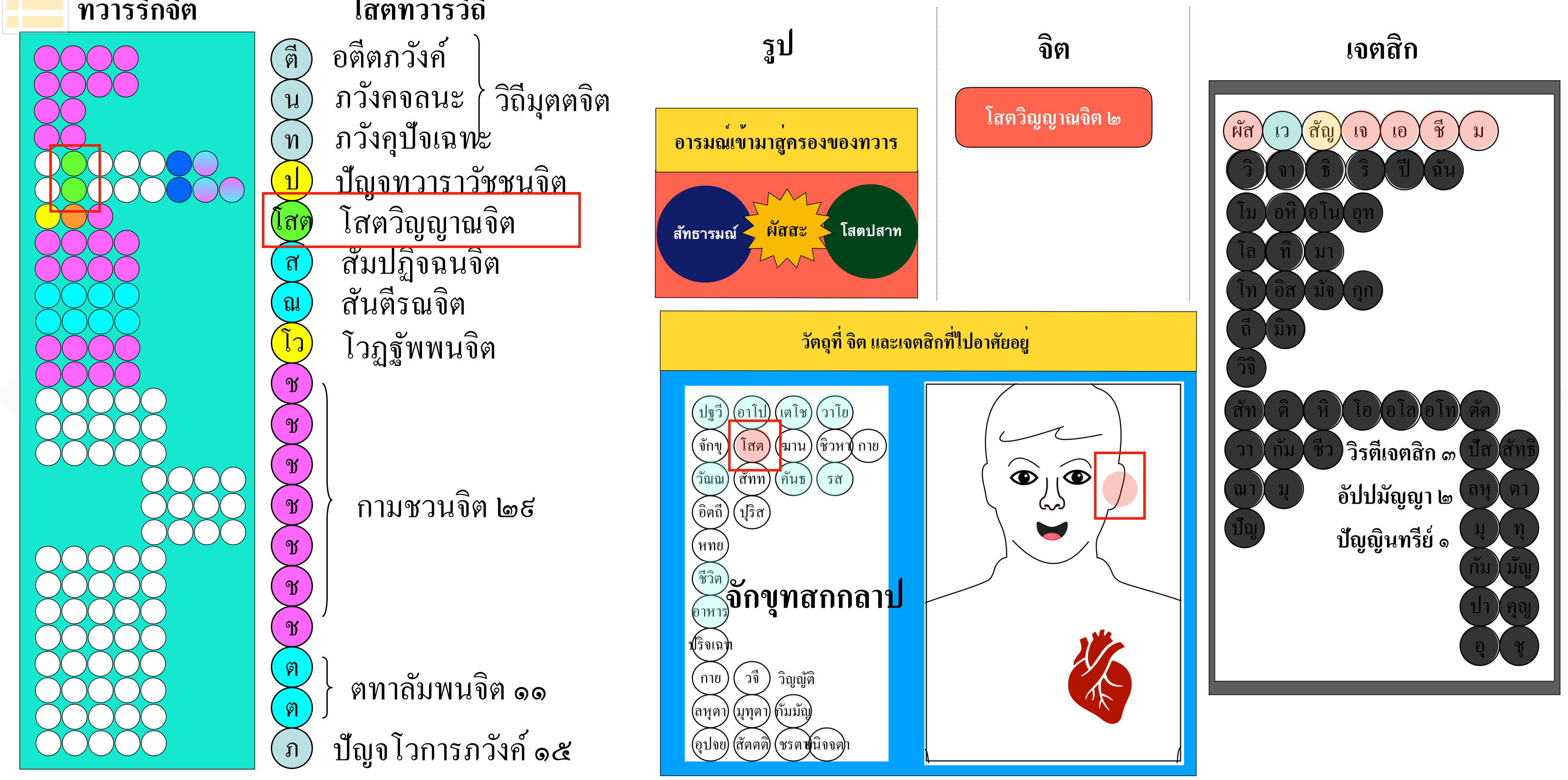
วัตถุที่ จิต และเจตสิกที่ไปอาศัยอยู่

ปฐวี อาโป เตโช วาโย
จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย
วัณณ สัทท คันธ รส
อิตถี ปุริส
หทย
ชวิต
อาหาร
ปริจเฉท
กาย วจี วิญญัติ
ลหุตา มุทุตา กัมมัญ
อุปจย สันตติ ชรตา อนิจจตา

วัตถุทสกกลาป

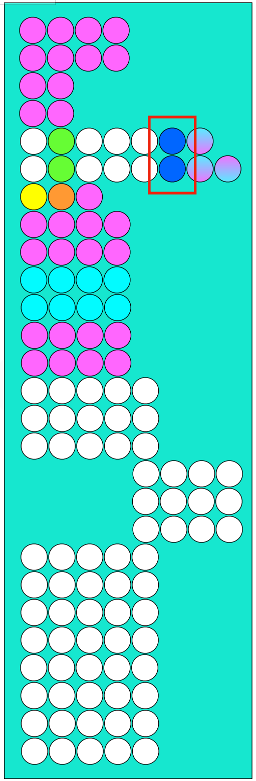

กระบวนการได้ยิน

กระบวนการได้ยิน

ทวารริกจิต

โสตทวารวิถี

- ตี อตีตภวังค์
- น ภวังคจลนะ
- ท ภวังคุปัจเฉทะ

(อตีตภวังค์ ภวังคจลนะ ภวังคุปัจเฉทะ = วิถีมุตตจิต)

- ป ปัญจทวาราวัชชนจิต
- โสต โสตวิญญาณจิต
- ส สัมปฏิจฉนจิต
- ณ สันตีรณจิต
- โว โวฏฐัพพนจิต
- ช ช ช ช ช ช ช กามชวนจิต ๒๙
- ต ต ตทาลัมพนจิต ๑๑
- ภ ปัญจโวการภวังค์ ๑๕

รูป

อารมณ์เข้ามาสู่ครองของทวาร

สัทธารมณ์ — ผัสสะ — โสตปสาท

จิต

สัมปฏิจฉนจิต ๒

เจตสิก

ผัส เว สัญ เจ เอ ชี ม
วิ จา ธิ ริ ปี ฉัน
โม อหิ อโน อุท
โล ทิ มา
โท อิส มัจ กุก
ถี มิท
วิจิ
สัท ติ หิ โอ อโล อโท ตัต
วา กัม ชีว
ณา มุ
ปัญ
ปัส สัทธิ
ลหุ ตา
มุ ทุ
กัม มัญ
ปา คุญ
อุ ชุ

วิรตีเจตสิก ๓

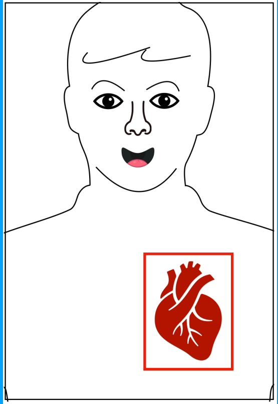
อัปปมัญญา ๒

ปัญญินทรีย์ ๑

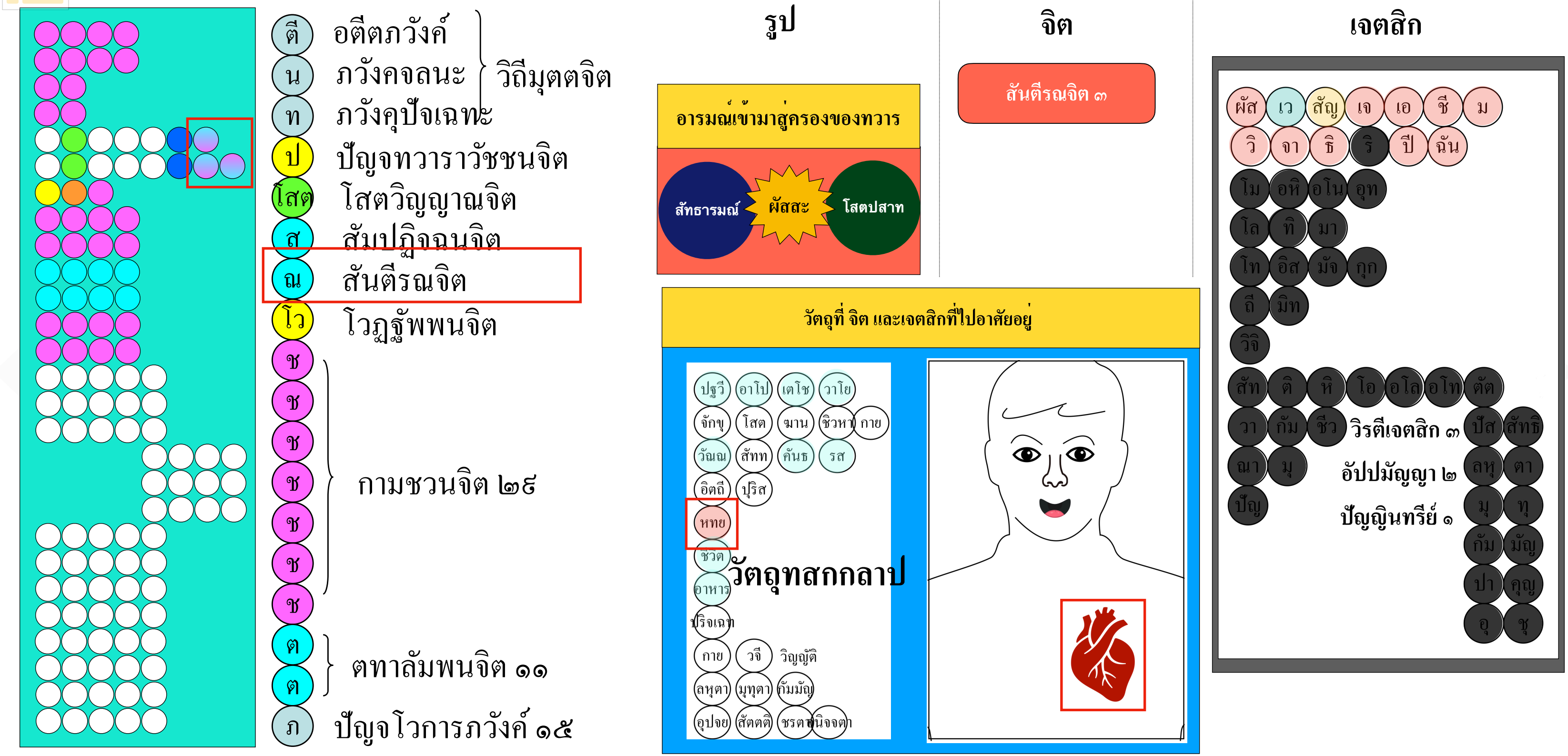
วัตถุที่ จิต และเจตสิกที่ไปอาศัยอยู่

วัตถุทสกกลาป

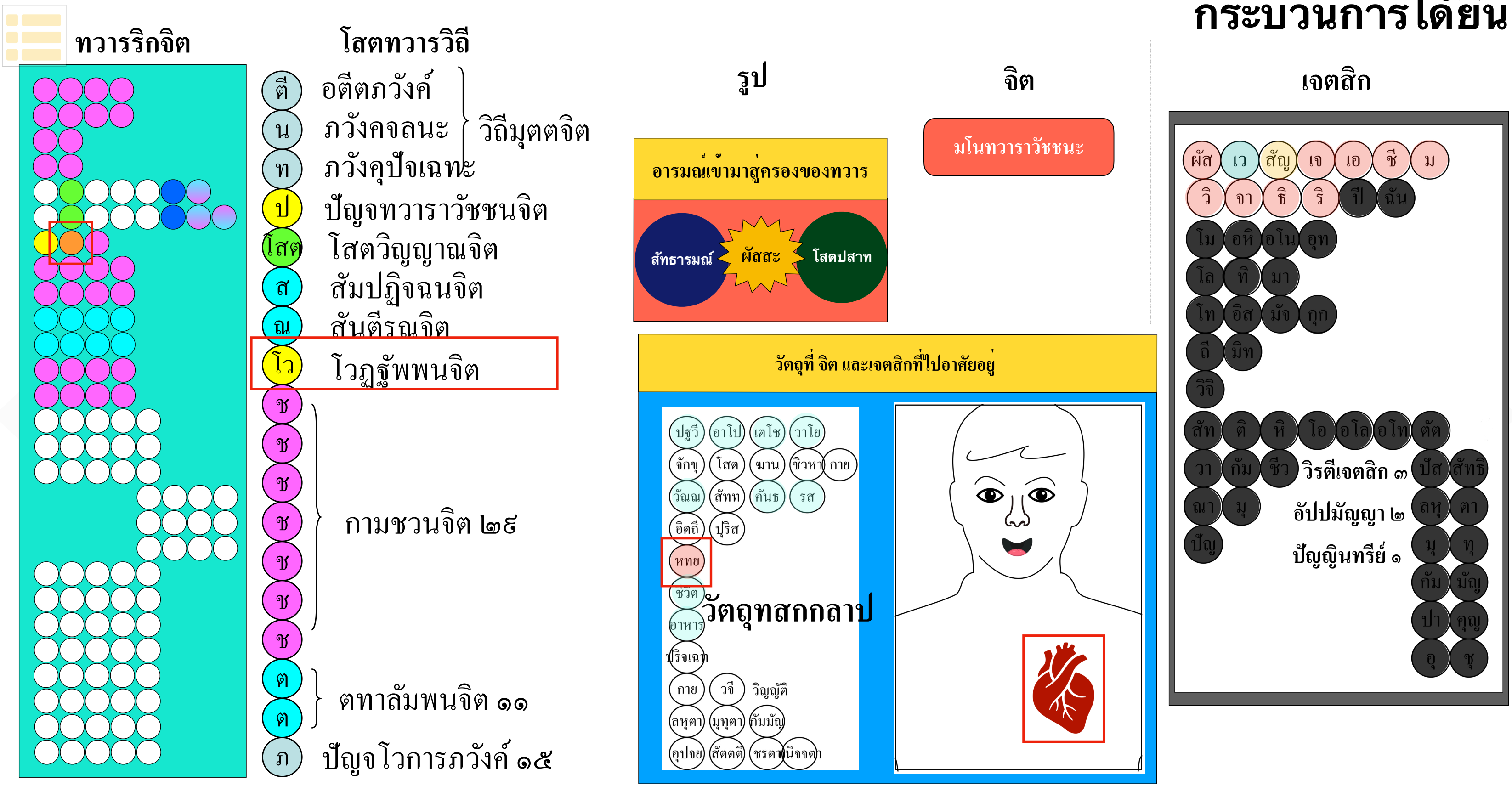
ปฐวี อาโป เตโช วาโย
จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย
วัณณ สัทท คันธ รส
อิตถี ปุริส
หทย
ชีวิต
อาหาร
ปริจเฉท
กาย วจี วิญญัติ
ลหุตา มุทุตา กัมมัญ
อุปจย สัตตติ ชรตา อนิจจตา

กระบวนการได้ยิน

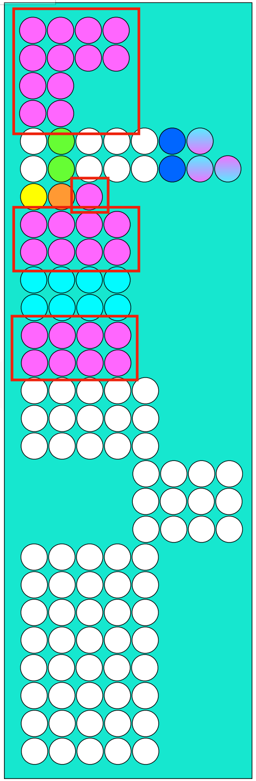

กระบวนการได้ยิน

กระบวนการได้ยิน

ทวารริกจิต

โสตทวารวิถี

- ตี อตีตภวังค์ }
- น ภวังคจลนะ } วิถีมุตตจิต
- ท ภวังคุปัจเฉทะ }
- ป ปัญจทวาราวัชชนจิต
- โสต โสตวิญญาณจิต
- ส สัมปฏิจฉนจิต
- ณ สันตีรณจิต
- โว โวฏฐัพพนจิต
- ช ช ช ช ช ช ช — กามชวนจิต ๒๙
- ต ต — ตทาลัมพนจิต ๑๑
- ภ ปัญจโวการภวังค์ ๑๕

รูป

อารมณ์เข้ามาสู่ครองของทวาร

สัทธารมณ์ — ผัสสะ — โสตปสาท

จิต

- อกุศลจิต ๑๒
- หสิตุปปาทะจิต ๑
- มหากุศลจิต ๘
- มหากิริยาจิต ๘

เจตสิก

ผัส เว สัญ เจ เอ ชี ม

วิ จา ธิ ริ ปี ฉัน

โม อหิ อโน อุท

โล ทิ มา

โท อิส มัจ กุก

ถี มิท

วิจิ

สัท ติ หิ โอ อโล อโท ตัต

วา กัม ชีว

ณา มุ

ปัญ

วิรตีเจตสิก ๓

อัปปมัญญา ๒

ปัญญินทรีย์ ๑

ปัส สัทธิ ลหุ ตา มุ ทุ กัม มัญ ปา คุญ อุ ชุ

วัตถุที่ จิต และเจตสิกที่ไปอาศัยอยู่

วัตถุทสกกลาป

ปฐวี อาโป เตโช วาโย

จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย

วัณณ สัทท คันธ รส

อิตถี ปุริส

หทย

ชีวิต

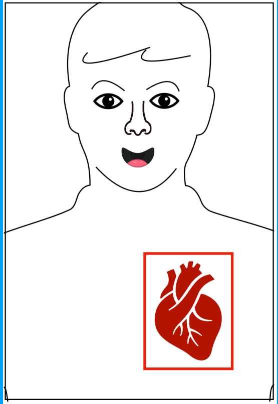
อาหาร

ปริจเฉท

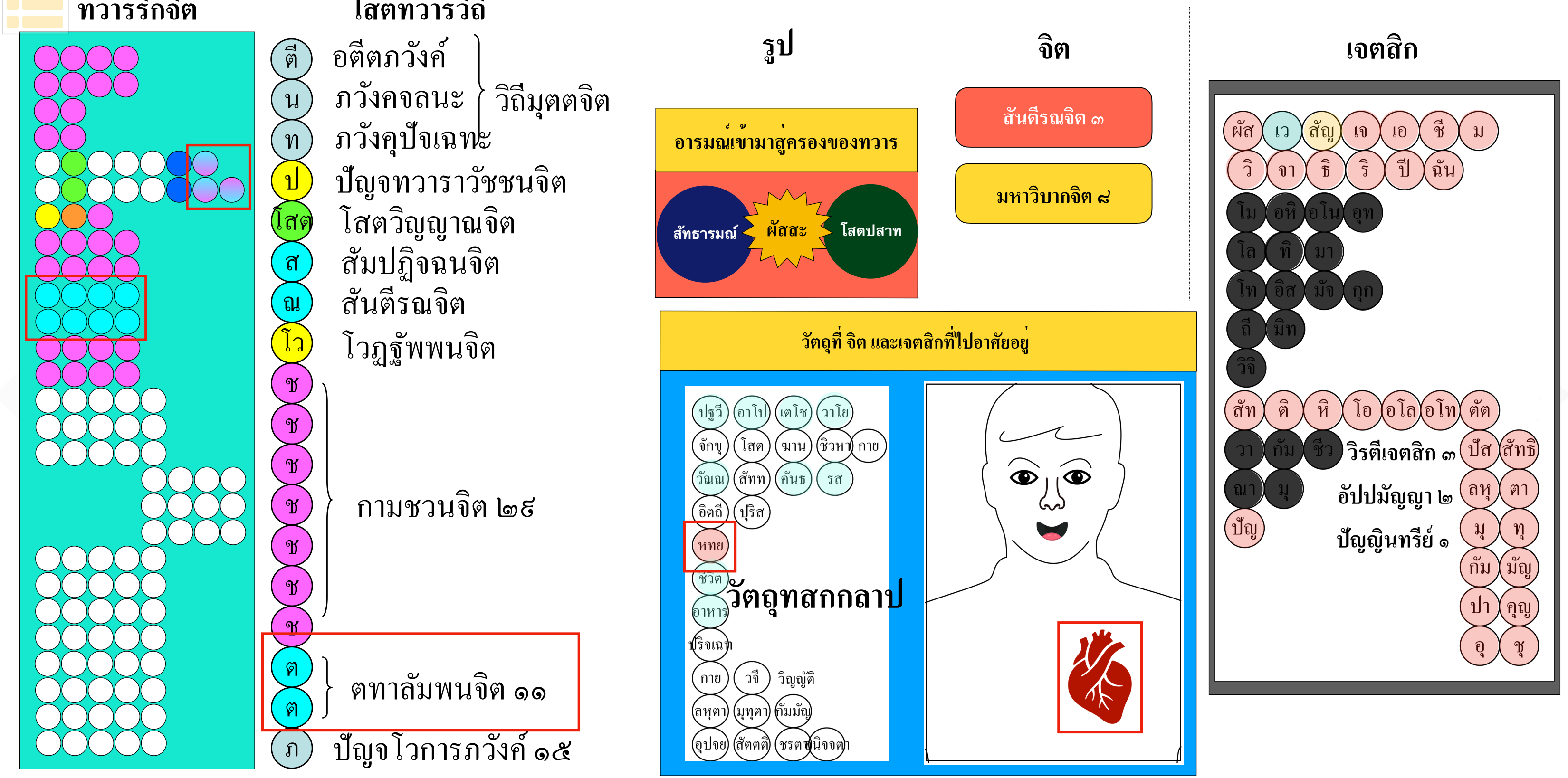
กาย วจี วิญญัติ

ลหุตา มุทุตา กัมมัญ

อุปจย สัตตติ ชรตา อนิจจตา

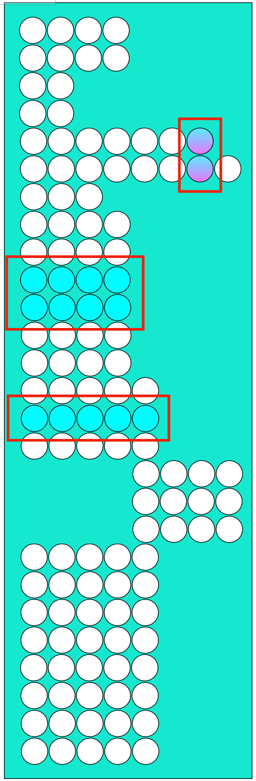

กระบวนการได้ยิน

กระบวนการได้ยิน

ทวารรวิมุตตจิต

โสตทวารวิถี

- ตี อตีตภวังค์
- น ภวังคจลนะ
- ท ภวังคุปัจเฉทะ

(อตีตภวังค์ ภวังคจลนะ ภวังคุปัจเฉทะ = วิถีมุตตจิต)

- ป ปัญจทวาราวัชชนจิต
- โสต โสตวิญญาณจิต
- ส สัมปฏิจฉนจิต
- ณ สันตีรณจิต
- โว โวฏฐัพพนจิต
- ช ช ช ช ช ช ช — กามชวนจิต ๒๙
- ต ต — ตทาลัมพนจิต ๑๑
- ภ ปัญจโวการภวังค์ ๑๕

รูป

อารมณ์เข้ามาสู่ครองของทวาร

สัทธารมณ์ — โสตปสาท

จิต

- อุเบกขาสันตีรณจิต ๒
- มหาวิบากจิต ๘
- รูปาวจรวิบาก ๕

เจตสิก

ผัส เว สัญ เจ เอ ชี ม

วิ จา ธิ ริ ปี ฉัน

โม อหิ อโน อุท

โล ทิ มา

โท อิส มัจ กุก

ถี มิท

วิจิ

สัท ติ หิ โอ อโล อโท ตัต

วา กัม ชีว — วิรตีเจตสิก ๓

ณา มุ — อัปปมัญญา ๒

ปัญ — ปัญญินทรีย์ ๑

ปัส สัทธิ ลหุ ตา มุ ทุ กัม มัญ ปา คุญ อุ ชุ

วัตถุที่ จิต และเจตสิกที่ไปอาศัยอยู่

ปฐวี อาโป เตโช วาโย

จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย

วัณณ สัทท คันธ รส

อิตถี ปุริส

หทย

ชีวต

อาหาร

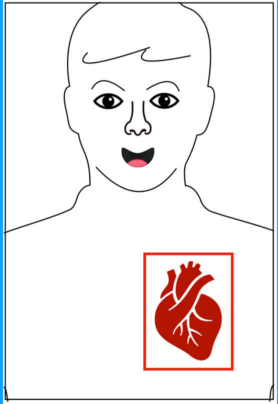
ปริจเฉท

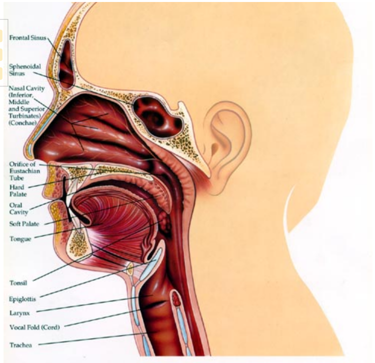
กาย วจี วิญญัติ

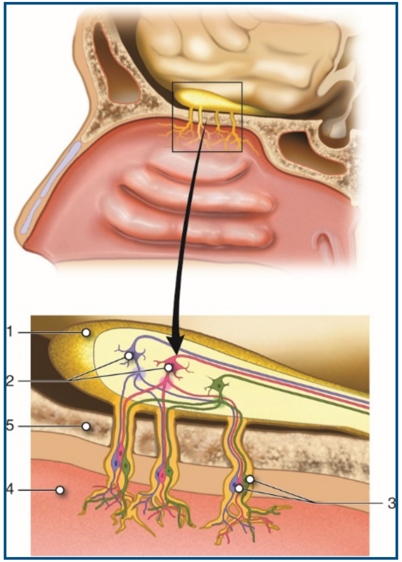
ลหุตา มุทุตา กัมมัญ

อุปจย สันตติ ชรตา อนิจจตา

วัตถุทสกกลาป

ฆานปสาทรูป

- ตั้งอยู่ภายในช่องจมูก
- มีสัณฐานคล้ายกีบเท้าแพะ

มีหน้าที่สำเร็จกิจ ๒ ประการ
๑) เป็นวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งฆานวิญญาณจิต
๒) เป็นทวาร คือ ประตูให้ฆานทวารวิถีเกิดขึ้น

ลักขณาทิจตุกะ

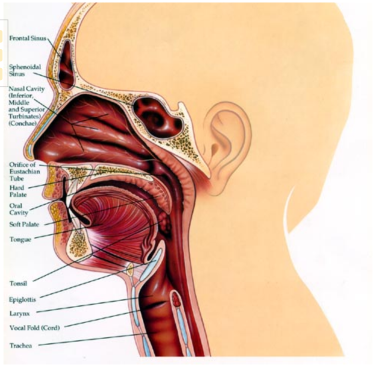
• คนฺธาภิฆาตารหภูตปฺปสาทลกฺขโณ
มีความใสแห่งมหาภูตรูป อันควรแก่การกระทบกับสัททารมณ์ เป็นลักษณะ

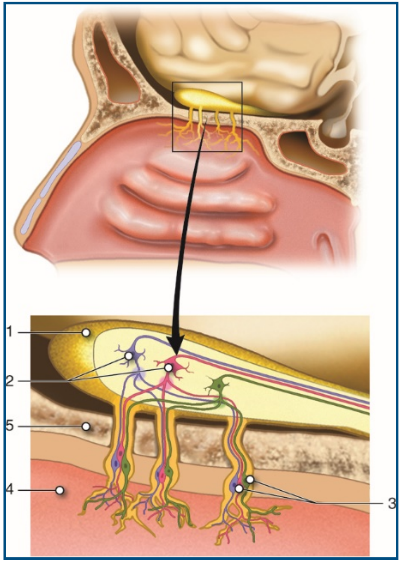
• คนฺเธสุ อาวิญฺฉนรโส
มีการชักนำมาซึ่งกลิ่นทั้งหลาย เป็นกิจ

• ฆานวิญฺญาณสฺส อาธารภาวปจฺจุปฏฺฐาโน
มีสภาพทรงไว้ซึ่งฆานวิญญาณ เป็นผลปรากฏ

• ฆายิตุกามตา นิทานกมฺมชภูตปทฏฺฐาโน
มีมหาภูตรูปอันเกิดแต่กรรม อันมีความประสงค์เพื่อจะดมกลิ่นต่างๆ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

วัตถุ ๖

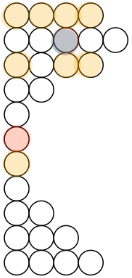

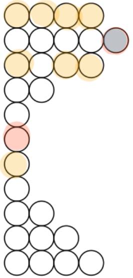
รูปธรรมในฆานทวาร

กรรมชกลาป

ฆานทสกกลาป

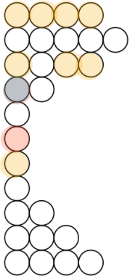

กายทสกกลาป

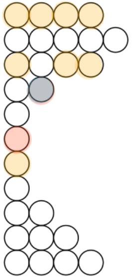
ภาวรูป ๒

อิตถีภาวทสกกลาป

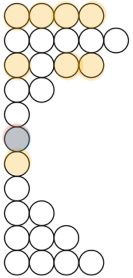

หรือ

ปุริสภาวทสกกลาป

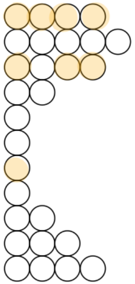

ชีวิตนวกกลาป

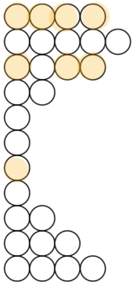
จิตตชกลาป

สุทธัฏฐกกลาป

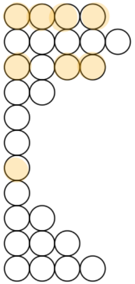
อุตุชกลาป

สุทธัฏฐกกลาป

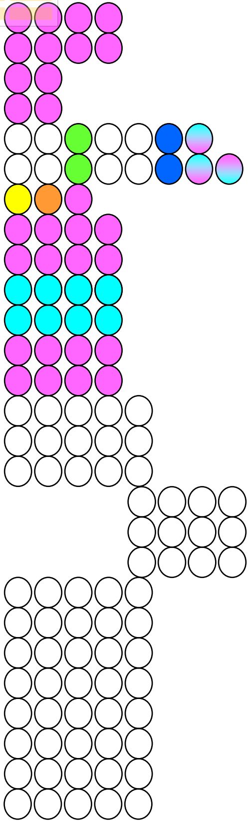

อาหารกลาป

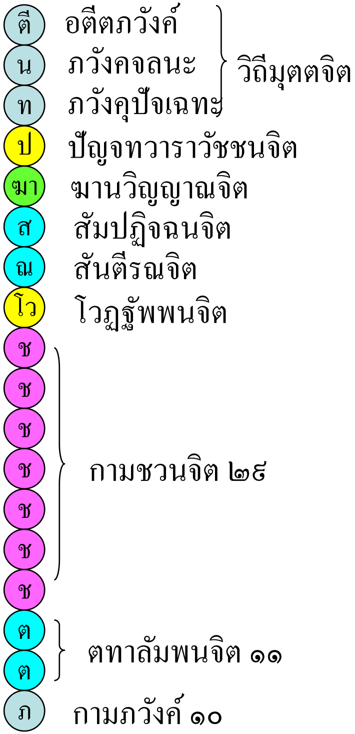
สุทธัฏฐกกลาป

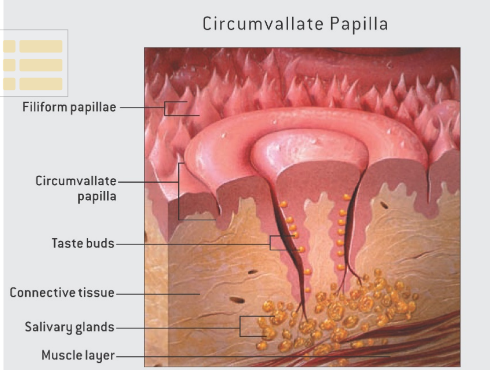

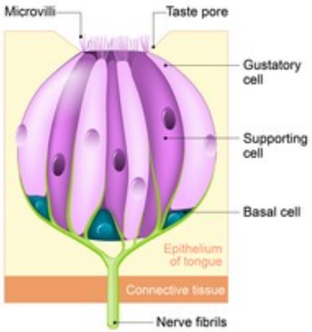
ฆานทวารวิถี

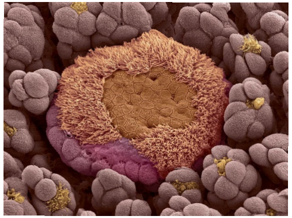

- กามภวังค์ ๑๐
- ปัญจทวาราวัชชนจิต ๑
- ฆานวิญญาณจิต ๒
- สัมปฏิจฉนจิต ๒
- สันตีรณจิต ๓
- มโนทวาราวัชชนจิต ๑
- กามชวนจิต ๒๙
- จิตที่ทำหน้าที่ปฏิสนธิ ภวังค์ จุติ จัดเป็นทวารวิมุตตจิต

ชิวหาปสาทรูป

- ตั้งอยู่ท่ามกลางเนื้อลิ้น
- มีสัณฐานคล้ายกลีบดอกบัว

มีหน้าที่สำเร็จกิจ ๒ ประการ

๑) เป็นวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งชิวหาวิญญาณจิต

๒) เป็นทวาร คือ ประตูให้ชิวหาทวารวิถีเกิดขึ้น

ลักขณาทิจตุกะ

- รสาภิฆาตารหภูตปฺปสาทลกฺขโณ

มีความใสแห่งมหาภูตรูป อันควรแก่การกระทบกับรสารมณ์ เป็นลักษณะ

วา สายิตุกามตานิทานกมฺมสมุฐาน กมฺมชภูตปฺปสาทลกฺขโน

หรือ มีมหาภูตรูปซึ่งเกิดแต่กรรมมีกรรมเป็นสมุฏฐาน อันเป็นเหตุแห่งความเป็นผู้ใคร่เพื่อจะลิ้มรส เป็นลักษณะ

- รเสสุ อาวิญฉนรโส

มีการชักนำมาซึ่งรสทั้งหลาย เป็นกิจ

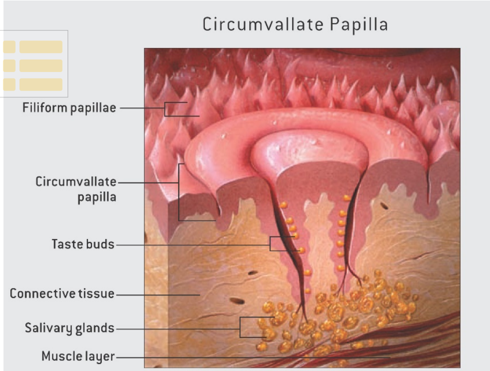
- ชิวหาวิญญาณสฺส อาธารภาวปจฺจุปฏฐาโน

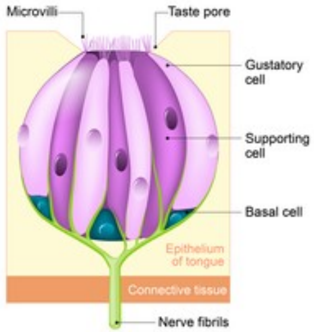
มีสภาพทรงไว้ซึ่งชิวหาวิญญาณ เป็นผลปรากฏ

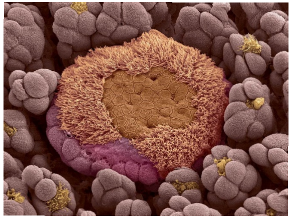
- สายิตุกามตา นิทานกมฺมชภูตปทฏฐาโน

มีมหาภูตรูปอันเกิดแต่กรรม อันมีความประสงค์เพื่อจะลิ้มรสต่างๆ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

วัตถุ ๖

รูปธรรมในชิวหาทวาร

กรรมชกลาป

ชิวหาทสกกลาป

กายทสกกลาป

ภาวรูป ๒

อิตถีภาวทสกกลาป หรือ ปุริสภาวทสกกลาป

ชีวิตนวกกลาป

จิตตชกลาป

สุทธัฏฐกกลาป

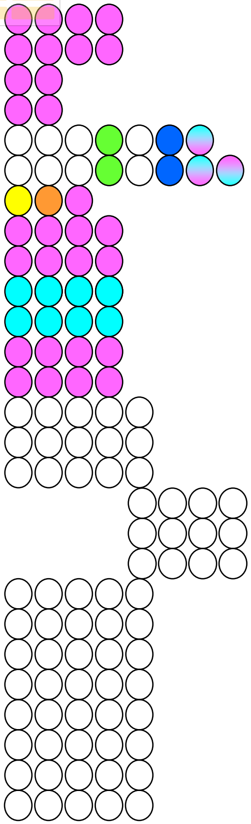
อุตุชกลาป

สุทธัฏฐกกลาป

อาหารกลาป

สุทธัฏฐกกลาป

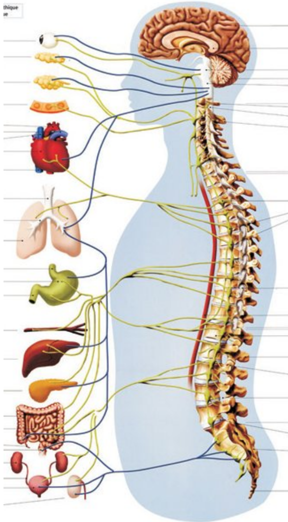
ชิวหาทวารวิถี

- กามภวังค์ ๑๐
- ปัญจทวาราวัชชนจิต ๑
- ชิวหาวิญญาณจิต ๒
- สัมปฏิจฉนจิต ๒
- สันตีรณจิต ๓
- มโนทวาราวัชชนจิต ๑
- กามชวนจิต ๒๙
- จิตที่ทำหน้าที่ปฏิสนธิ ภวังค์ จุติ จัดเป็นทวารวิมุตตจิต

กายปสาทรูป

- ตั้งอยู่ทั่วร่างกายของสัตว์ทั้งหลาย เว้นที่ ปลายผม ปลายขน ปลายเล็บ หนังที่กระด้าง

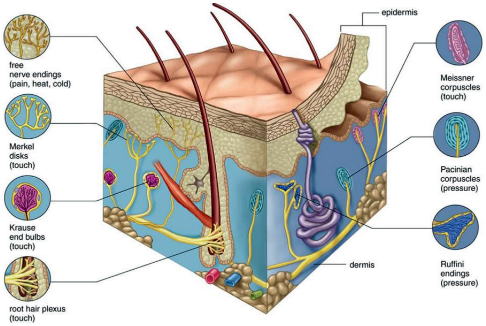
มีหน้าที่สำเร็จกิจ ๒ ประการ

๑) เป็นวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งกายวิญญาณจิต

๒) เป็นทวาร คือ ประตูให้กายทวารวิถีเกิดขึ้น

ลักขณาทิจตุกะ

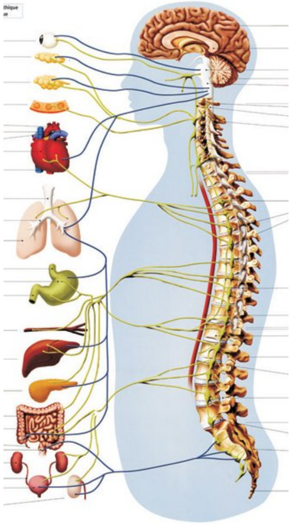
- โผฏฐพฺพาภิฆาตารหภูตปฺปสาทลักขโณ
  มีความใสแห่งมหาภูตรูป อันควรแก่การกระทบกับโผฏฐัพพารมณ์ เป็นลักษณะ
  วา ผุสิตุกามตานิทานกมฺมสมุฏฐาน กมฺมชภูตปฺปสาทลักขโน
  หรือ มีมหาภูตรูปซึ่งเกิดแต่กรรมมีกรรมเป็นสมุฏฐาน อันเป็นเหตุแห่งความเป็นผู้ใคร่เพื่อจะกระทบสัมผัส เป็นลักษณะ
- โผฏฐพฺเพสุ อาวิญฉนรโส
  มีการชักนำมาซึ่งจิต เจตสิกในโผฏฐัพพารมณ์ต่างๆ เป็นกิจ
- กายวิญญาณสฺส อาธารภาวปจฺจุปฏฐาโน
  มีสภาพทรงไว้ซึ่งกายวิญญาณ เป็นผลปรากฏ
- ผุสิตุกามตา นิทานกมฺมชภูตปทฏฐาโน
  มีมหาภูตรูปอันเกิดแต่กรรม อันมีความประสงค์เพื่อจะกระทบถูกต้อง เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

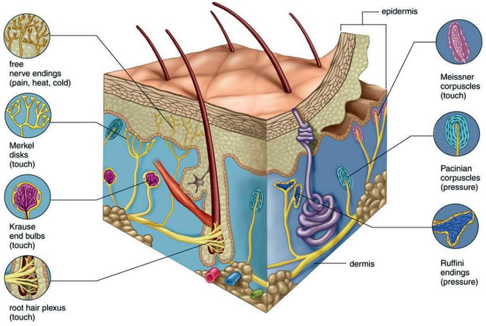

วัตถุ ๖

รูปธรรมในกายทวาร

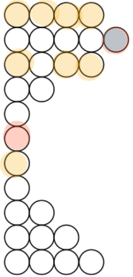

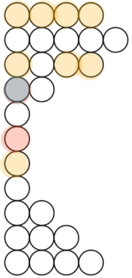
กรรมชกลาป

กายทสกกลาป

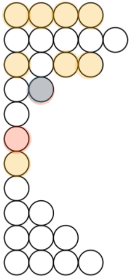
ภาวรูป ๒

อิตถีภาวทสกกลาป

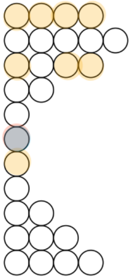

หรือ

ปุริสภาวทสกกลาป

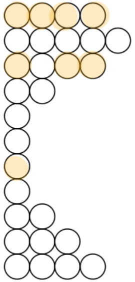

ชีวิตนวกกลาป

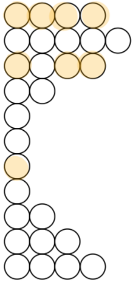
จิตตชกลาป

สุทธัฏฐกกลาป

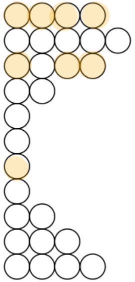
อุตุชกลาป

สุทธัฏฐกกลาป

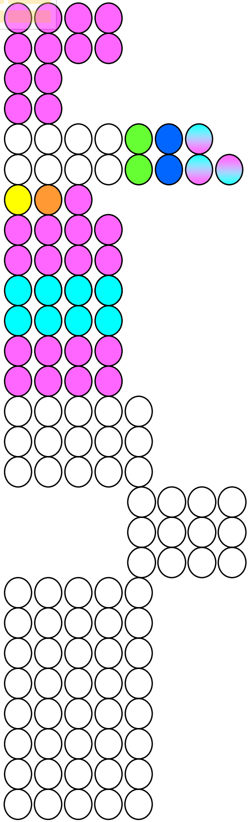

อาหารกลาป

สุทธัฏฐกกลาป

กายทวารวิถี

- กามภวังค์ ๑๐
- ปัญจทวาราวัชชนจิต ๑
- กายวิญญาณจิต ๒
- สัมปฏิจฉนจิต ๒
- สันตีรณจิต ๓
- มโนทวาราวัชชนจิต ๑
- กามชวนจิต ๒๙
- จิตที่ทำหน้าที่ปฏิสนธิ ภวังค์ จุติ จัดเป็นทวารวิมุตตจิต

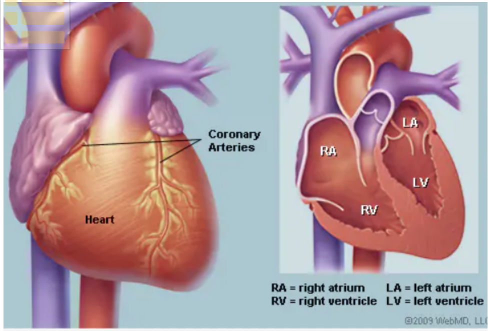
ตี อตีตภวังค์
น ภวังคจลนะ
ท ภวังคุปัจเฉทะ
} วิถีวิมุตตจิต

ป ปัญจทวาราวัชชนจิต
กาย กายวิญญาณจิต
ส สัมปฏิจฉนจิต
ณ สันตีรณจิต
โว โวฏฐัพพนจิต

ช ช ช ช ช ช ช } กามชวนจิต ๒๙

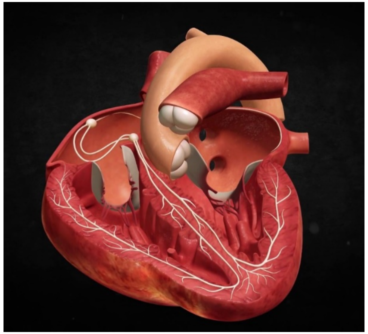
ต ต } ตทาลัมพนจิต ๑๑

ภ กามภวังค์ ๑๐

หทยวัตถุรูป

- ตั้งอยู่ภายในช่องเนื้อหัวใจ
- มีลักษณะเหมือนบ่อน้ำ มีโลหิตอันเป็นน้ำหล่อเลี้ยงหัวใจอยู่ ประมาณ ๑ ซองมือ
- มีสัณฐานโตเท่าเมล็ดในของดอกบุนนาค
- เป็นที่อาศัยเกิดของ มโนธาตุ และมโนวิญญาณธาตุ

ลักขณาทิจตุกะ

- มโนธาตุ มโนวิญญาณธาตูนํ นิสฺสยลกฺขโน

มีการให้มโนธาตุและ มโนวิญญาณธาตุได้อาศัย เป็นลักษณะ

- ตาสญฺเญว ธาตูนํ ธารณรสํ

มีการทรงไว้ซึ่งธาตุแล้ว มโนวิญญาณธาตุ เป็นกิจ

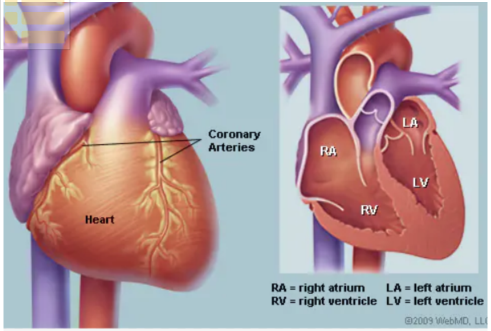
- ตทุพฺพลหนปจฺจุปฏฐานํ

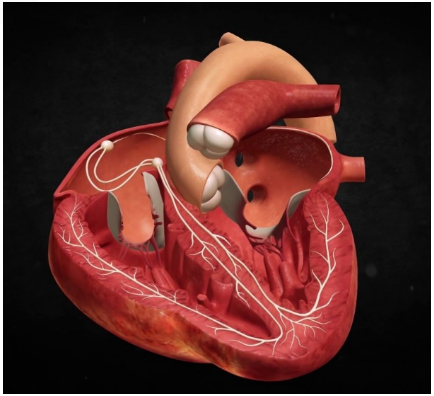
มีการรักษาไว้ซึ่งธาตุดังกล่าวมิให้ทุพพลภาพ เป็นผลปรากฏ

- จตุมหาภูตปทฏฐานํ

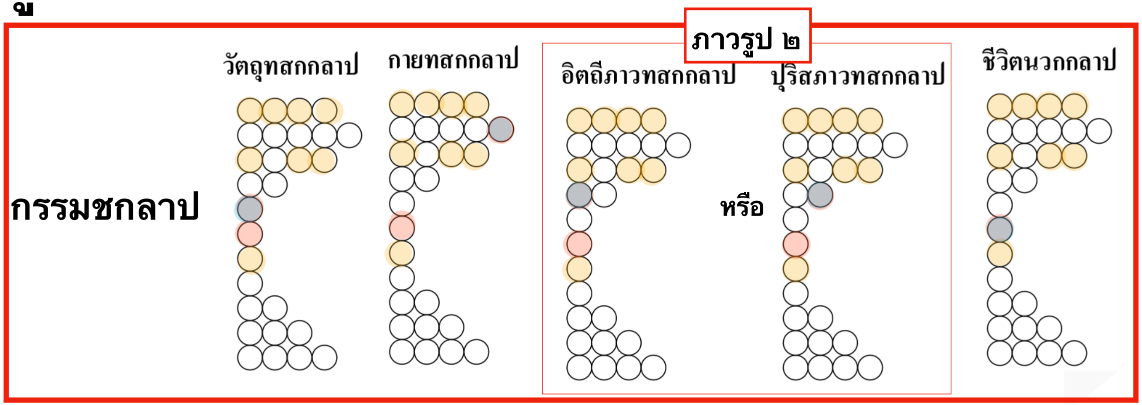
มีมหาภูตรูปทั้ง ๔ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

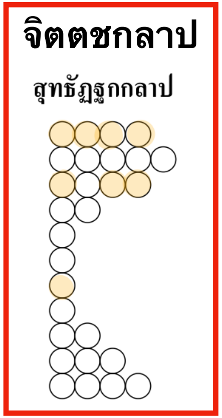
วัตถุ ๖

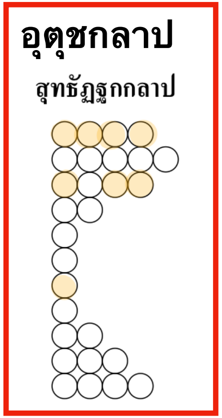

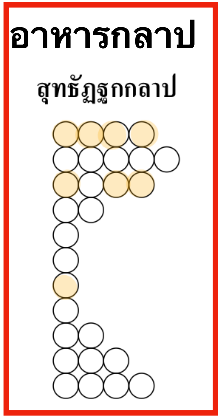

รูปธรรมในมโนทวาร

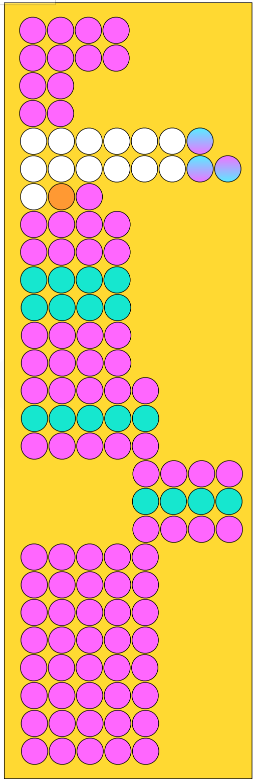

กระบวนการความคิด

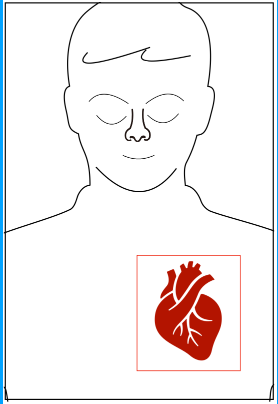
ทวารริกจิต

มโนทวารวิถี

- น, ท — ภวังคจิต ๑๙
- ม — มโนทวาราวัชชนจิต ๑
- ช ช ช ช ช ช ช — กามชวนจิต ๒๙
- ต ต — ตทาลัมพนจิต ๑๑
- ภ — ภวังคจิต ๑๙

ปฐวี อาโป เตโช วาโย
จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย
วัณณ สัทท คันธ รส
อิตถี ปุริส
หทย
ชวิต
อาหาร
ปริจเฉท
กาย วจี วิญญัติ
ลหุตา มุทุตา กัมมัญ
อุปจย สันตติ ชรตา อนิจจตา

เจตสิก

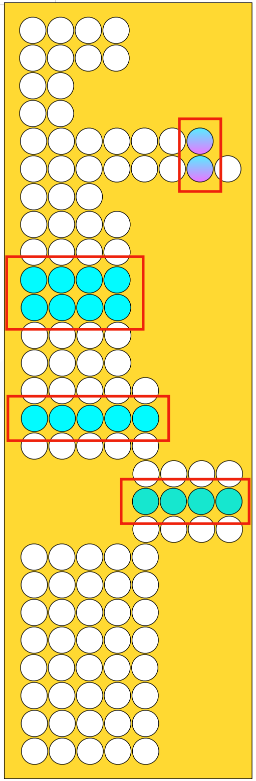
ผัส เว สัญ เจ เอ ชี ม
วิ จา ธิ ริ ปี ฉัน
โม อหิ อโน อุท
โล ทิ มา
โท อิส มัจ กุก
ถี มิท
วิจิ
สัท ติ หิ โอ อโล อโท ตัต
วา กัม ชีว
ณา มุ
ปัญ

วิรตีเจตสิก ๓
อัปปมัญญา ๒
ปัญญินทรีย์ ๑

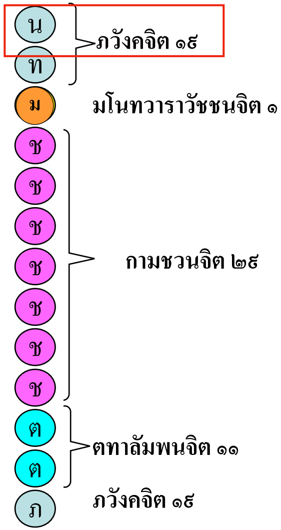
ปัส สัทธิ
ลหุ ตา
มุ ทุ
กัม มัญ
ปา คุญ
อุ ชุ

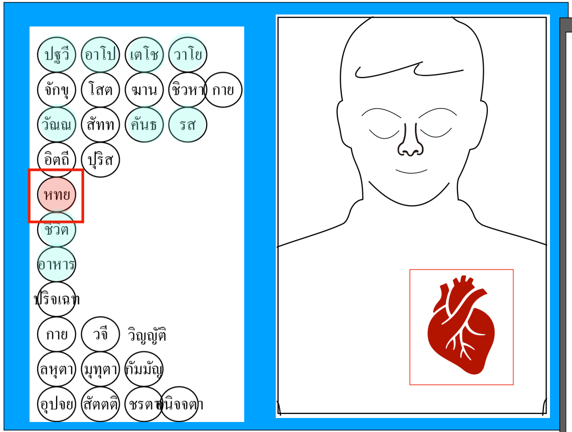
กระบวนการความคิด

ทวารริกจิต

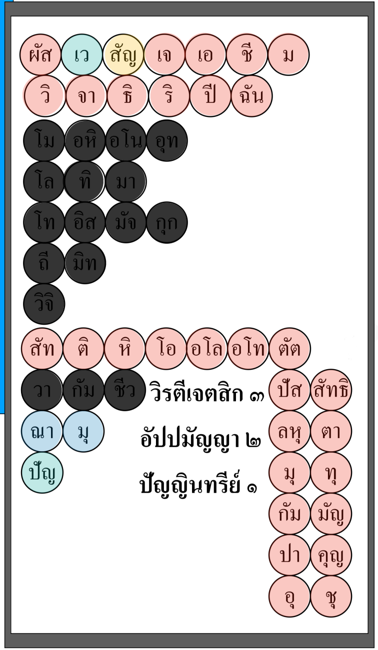

มโนทวารวิถี

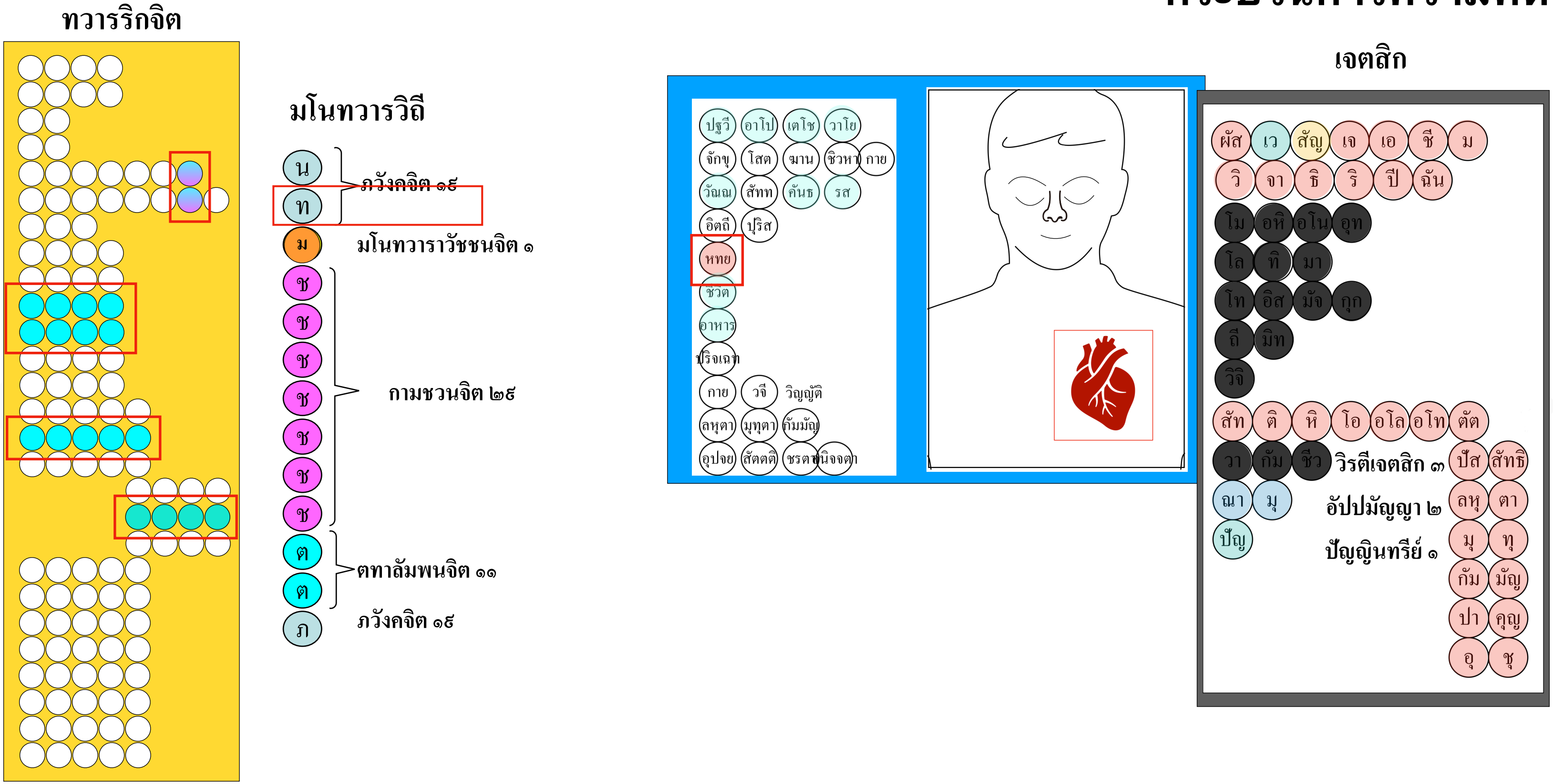

เจตสิก

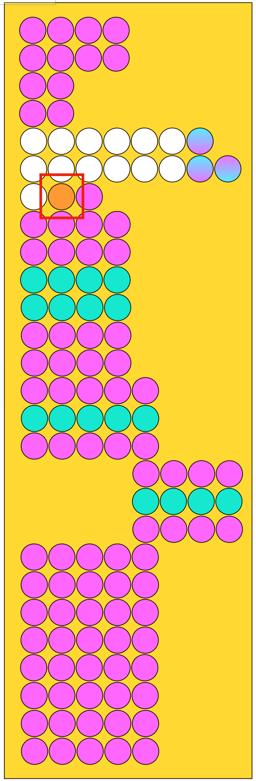

กระบวนการความคิด

กระบวนการความคิด

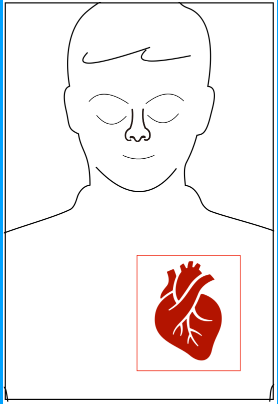
ทวารริกจิต

มโนทวารวิถี

น, ท	ภวังคจิต ๑๙
ม	มโนทวาราวัชชนจิต ๑
ช, ช, ช, ช, ช, ช, ช	กามชวนจิต ๒๙
ต, ต	ตทาลัมพนจิต ๑๑
ภ	ภวังคจิต ๑๙

ปฐวี อาโป เตโช วาโย
จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย
วัณณ สัทท คันธ รส
อิตถี ปุริส
หทย
ชวต
อาหาร
ปริจเฉท
กาย วจี วิญญัติ
ลหุตา มุทุตา กัมมัญ
อุปจย สันตติ ชรตา อนิจจตา

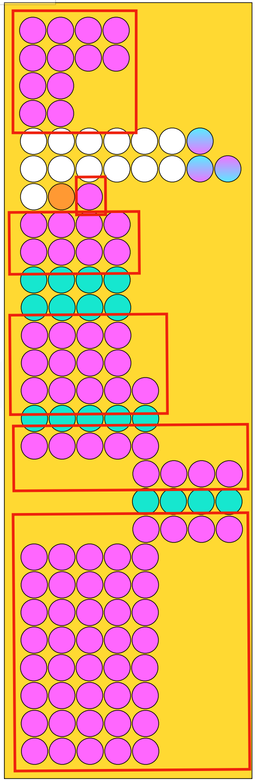

เจตสิก

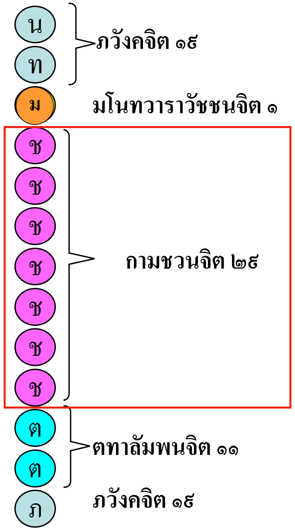
ผัส เว สัญ เจ เอ ชี ม
วิ จา ธิ ริ ปี ฉัน
โม อหิ อโน อุท
โล ทิ มา
โท อิส มัจ กุก
ถี มิท
วิจิ
สัท ติ หิ โอ อโล อโท ตัต
วา กัม ชีว วิรตีเจตสิก ๓ ปัส สัทธิ
ฌา มุ อัปปมัญญา ๒ ลหุ ตา
ปัญ ปัญญินทรีย์ ๑ มุ ทุ
กัม มัญ
ปา คุญ
อุ ชุ

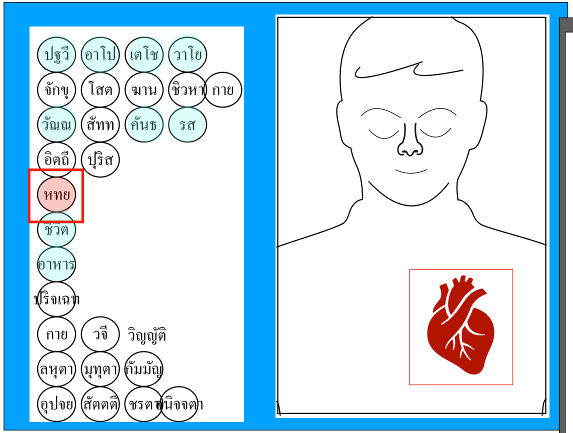
กระบวนการความคิด

ทวารริกจิต

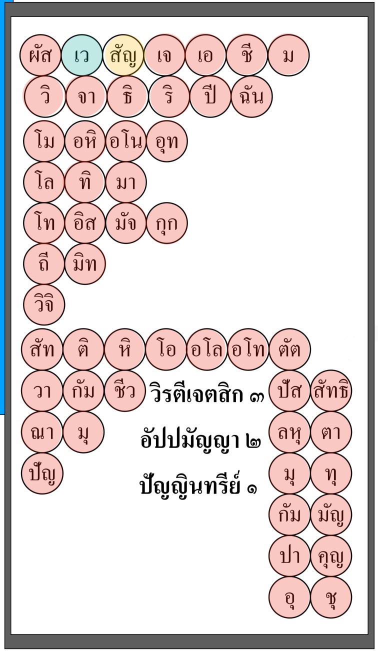

มโนทวารวิถี

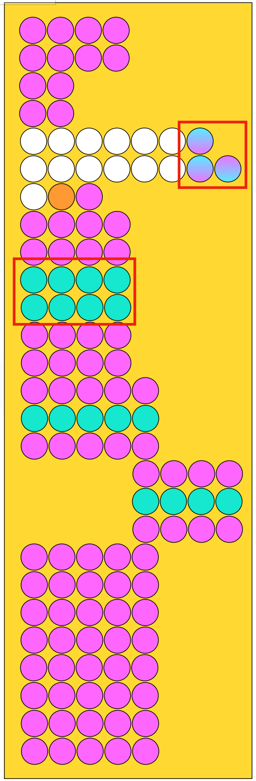

เจตสิก

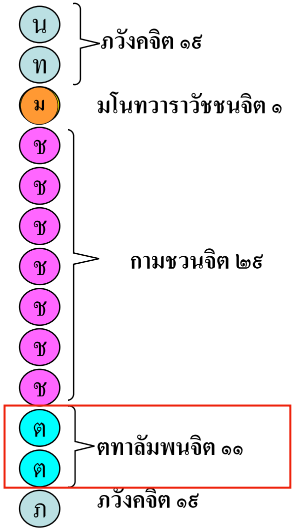

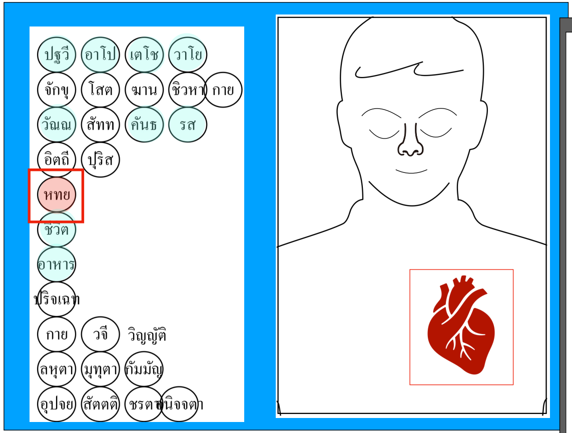
กระบวนการความคิด

ทวารริกจิต

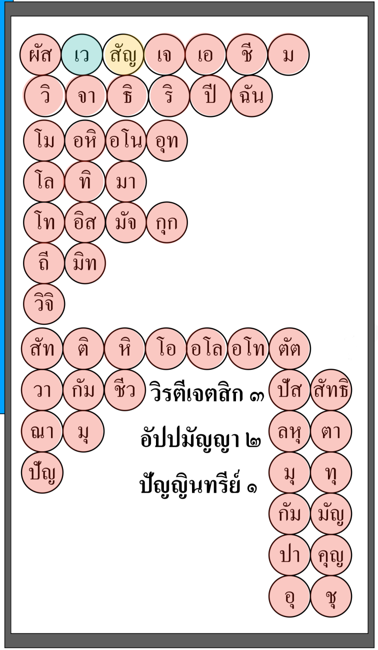

มโนทวารวิถี

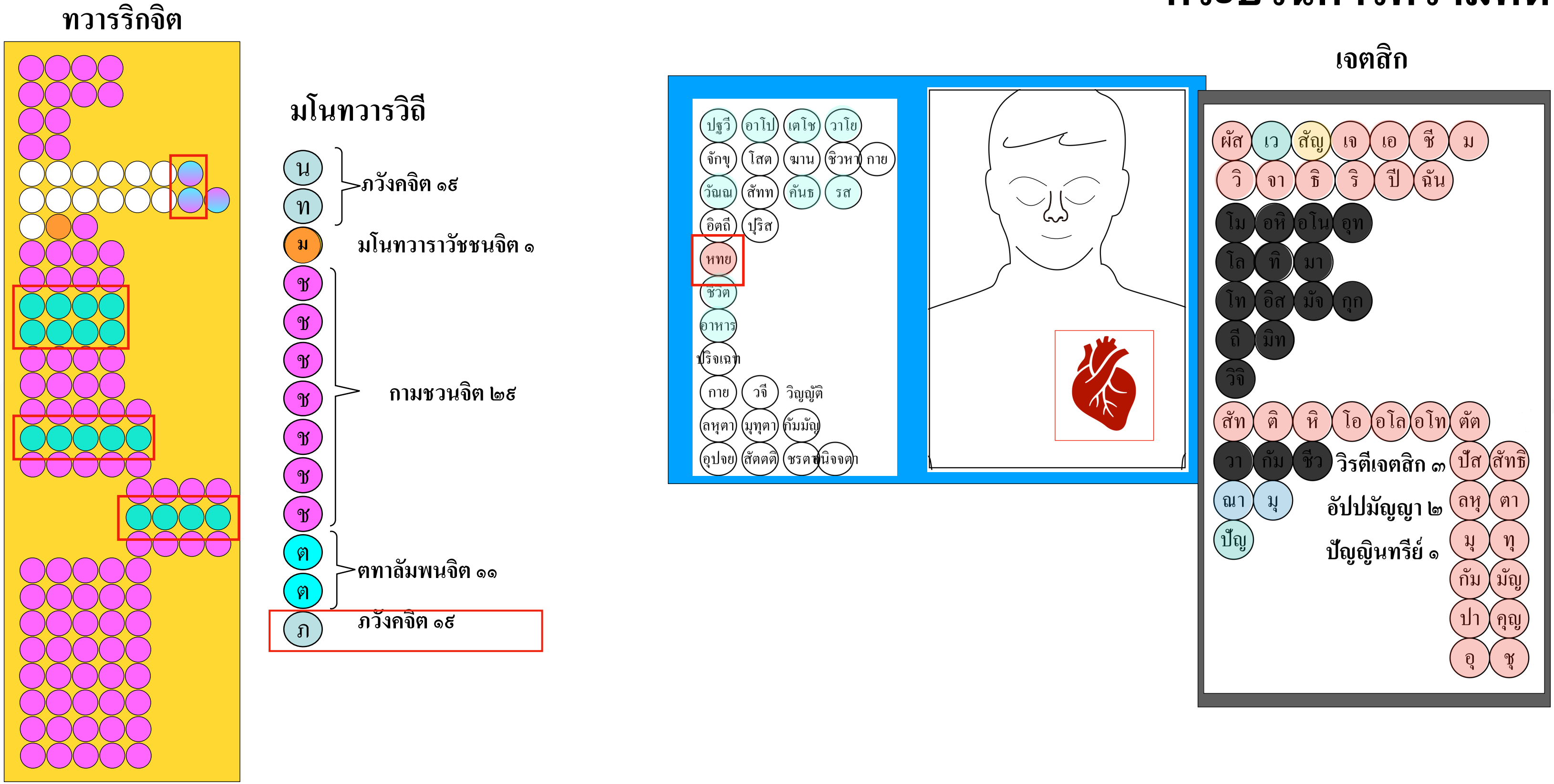

เจตสิก

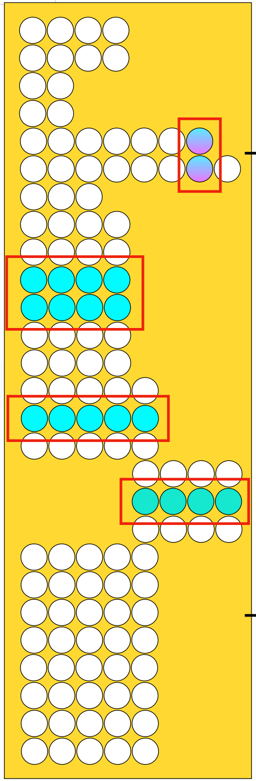

กระบวนการความคิด

มโนทวารวิถี

ภวังคจิต ๑๙

มโนทวารวิถี

- น, ท — ภวังคจิต ๑๙
- ม — มโนทวาราวัชชนจิต ๑
- ช ช ช ช ช ช ช — กามชวนจิต ๒๙
- ต ต — ตทาลัมพนจิต ๑๑
- ภ — ภวังคจิต ๑๙

ฌานวิถี

- น, ท — ติเหตุกภวังคจิต ๑๓
- ม — มโนทวาราวัชชนจิต ๑
- ปริ — บริกรรม
- อุ — อุปจาร
- นุ — อนุโลม
- โค — โคตรภู
  - (บริกรรม – โคตรภู) มหากุ.ญาณสัมปยุต ๔ / มหากิ.ญาณสัมปยุต ๔
- ฌ — ฌานกุศลจิต หรือ ฌานกิริยาจิต
- ภ — ติเหตุกภวังคจิต ๑๓

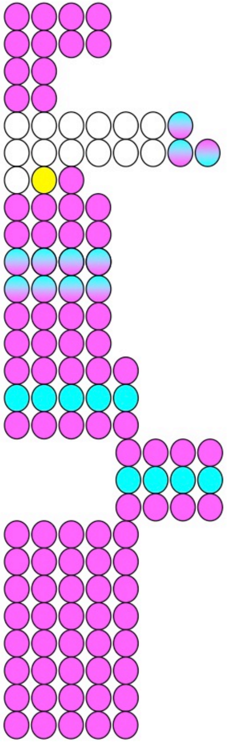
มัคควิถี

- น, ท — ติเหตุกภวังคจิต ๑๓
- ม — มโนทวาราวัชชนจิต ๑
- ปริ — บริกรรม
- อุ — อุปจาร
- นุ — อนุโลม
- โค — โคตรภู
  - (บริกรรม – โคตรภู) มหากุ.ญาณสัมปยุต ๔
- ม — มัคคจิต
- ผ ผ — ผลจิต
- ภ — ติเหตุกภวังคจิต ๑๓

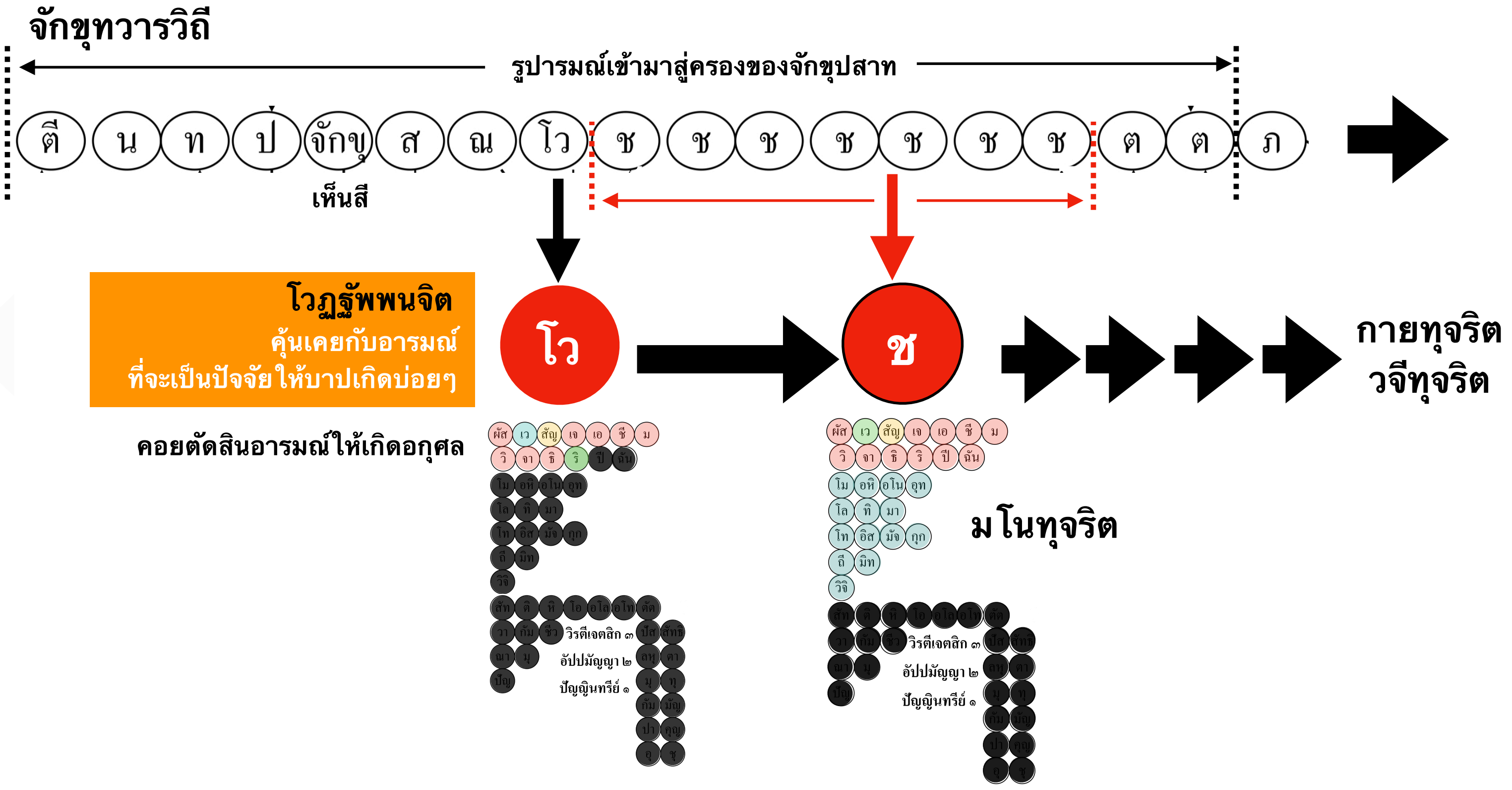
เป็นได้ทั้ง ตทาลัมพนจิต และ ภวังคจิต

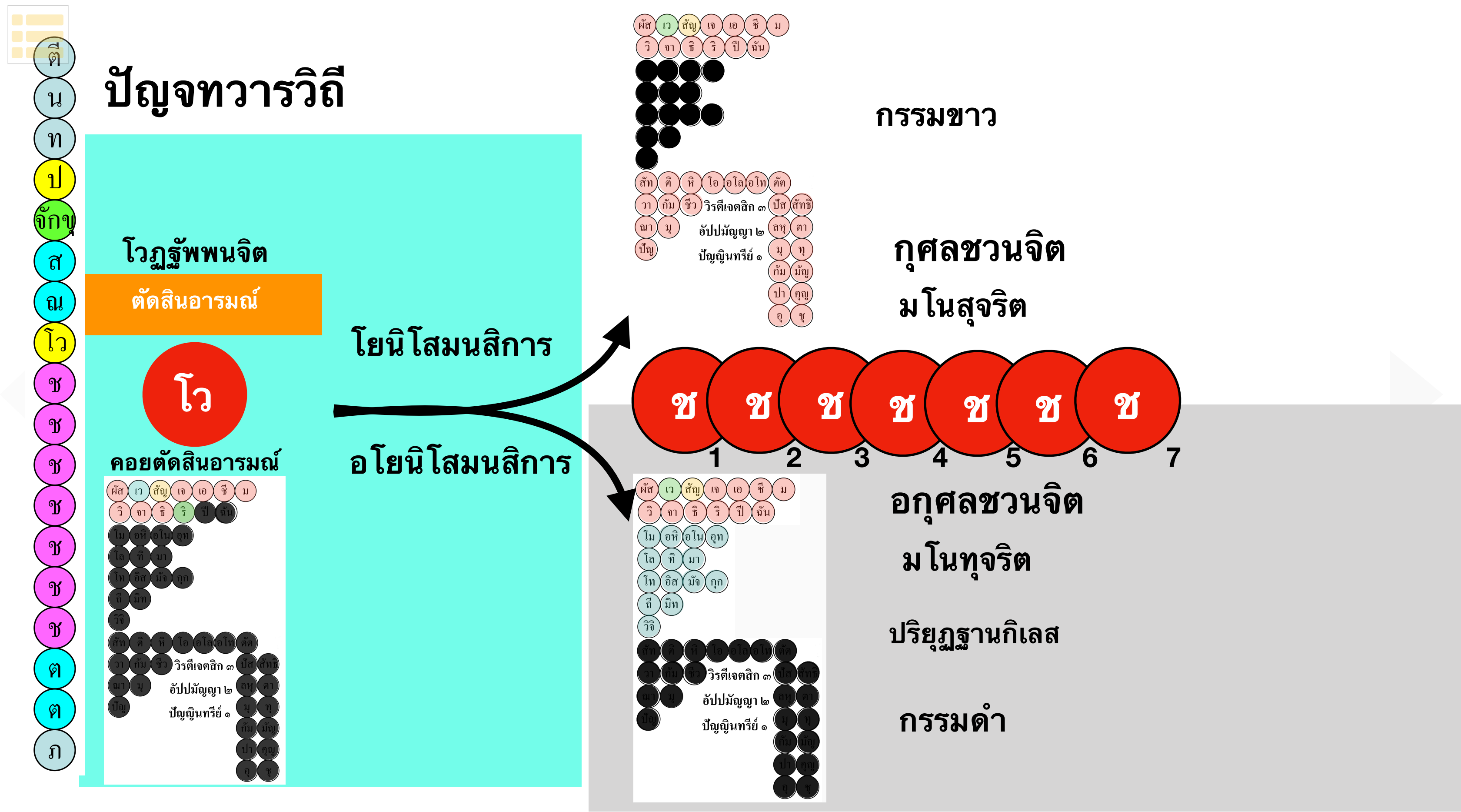
เป็นภวังคจิต ได้อย่างเดียว

มโนทวาริกจิต

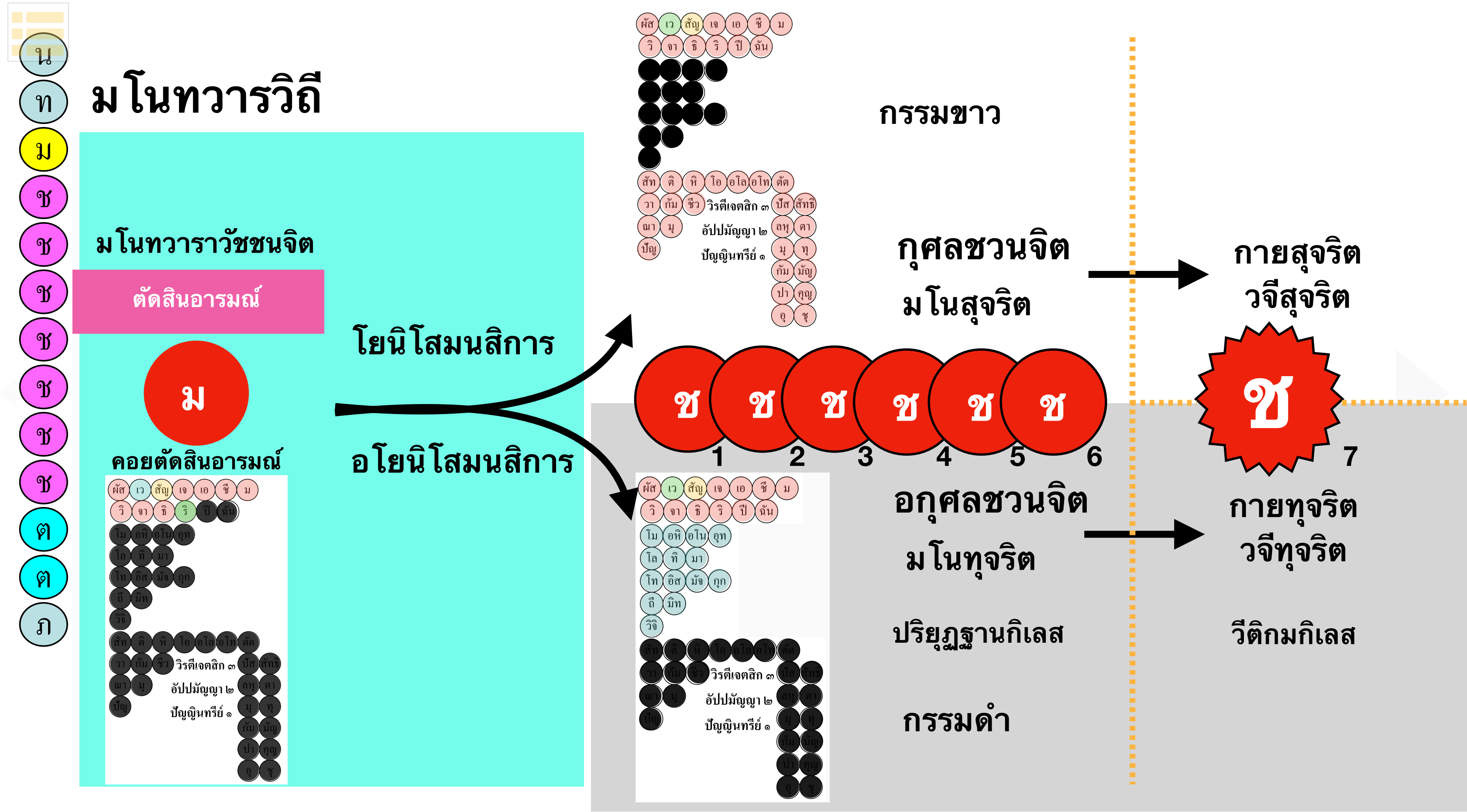

จิตที่ไม่ได้รับการฝึกฝน

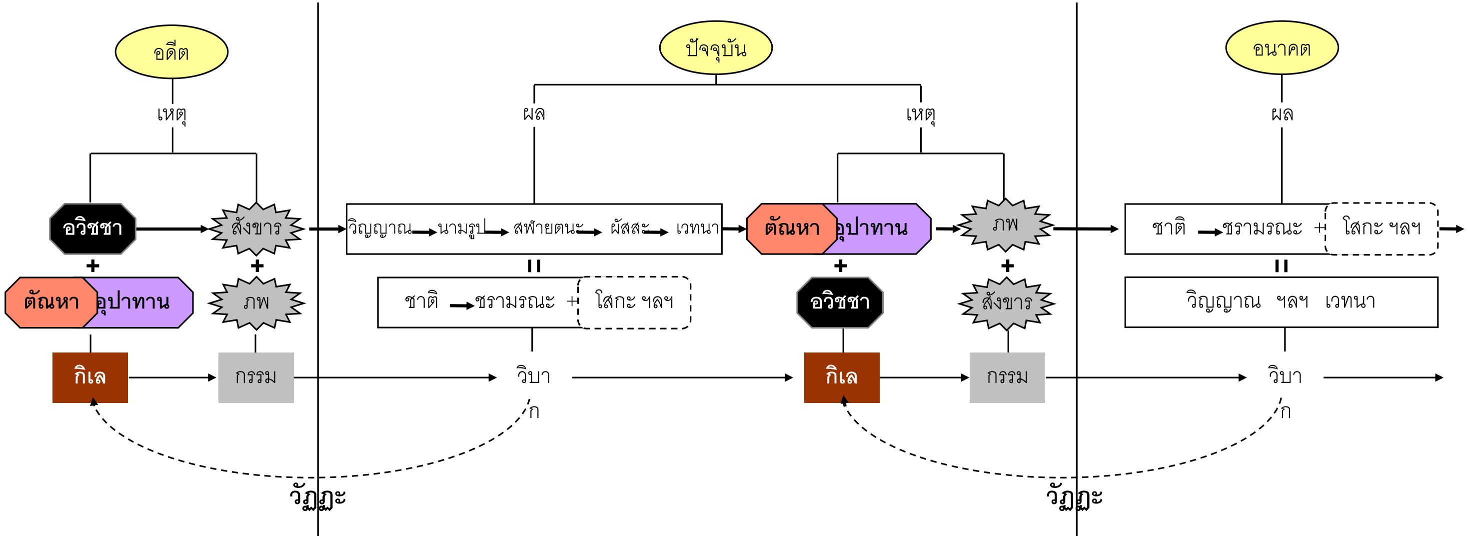
ปัญจทวารวิถี
ตี
น
ท
ป
จักขุ
ส
ณ
โว
ช
ช
ช
ช
ช
ช
ช
ต
ต
ภ
โวฏฐัพพนจิต
ตัดสินอารมณ์
โว
คอยตัดสินอารมณ์
วิรตีเจตสิก ๓
อัปปมัญญา ๒
ปัญญินทรีย์ ๑
โยนิโสมนสิการ
อโยนิโสมนสิการ
กรรมขาว
กุศลชวนจิต
มโนสุจริต
ช ช ช ช ช ช ช
1 2 3 4 5 6 7
อกุศลชวนจิต
มโนทุจริต
ปริยุฏฐานกิเลส
กรรมดำ

มโนทวารวิถี
มโนทวาราวัชชนจิต
ตัดสินอารมณ์
ม
คอยตัดสินอารมณ์
โยนิโสมนสิการ
อโยนิโสมนสิการ
กรรมขาว
กุศลชวนจิต
มโนสุจริต
กายสุจริต
วจีสุจริต
ช ช ช ช ช ช
1 2 3 4 5 6
ช
7
อกุศลชวนจิต
มโนทุจริต
กายทุจริต
วจีทุจริต
ปริยุฏฐานกิเลส
วีติกมกิเลส
กรรมดำ
วิรตีเจตสิก ๓
อัปปมัญญา ๒
ปัญญินทรีย์ ๑

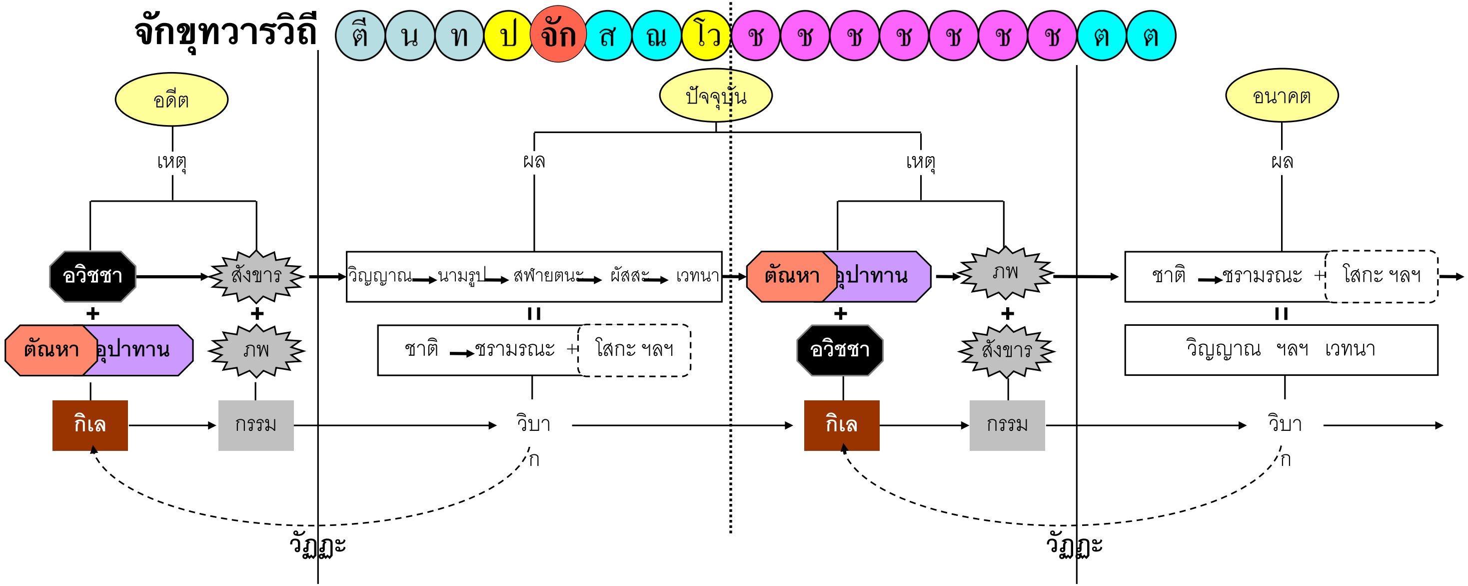
ปฏิจจสมุปบาท - สมุทยวาร

ความเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดทุกข์ในมนุษย์

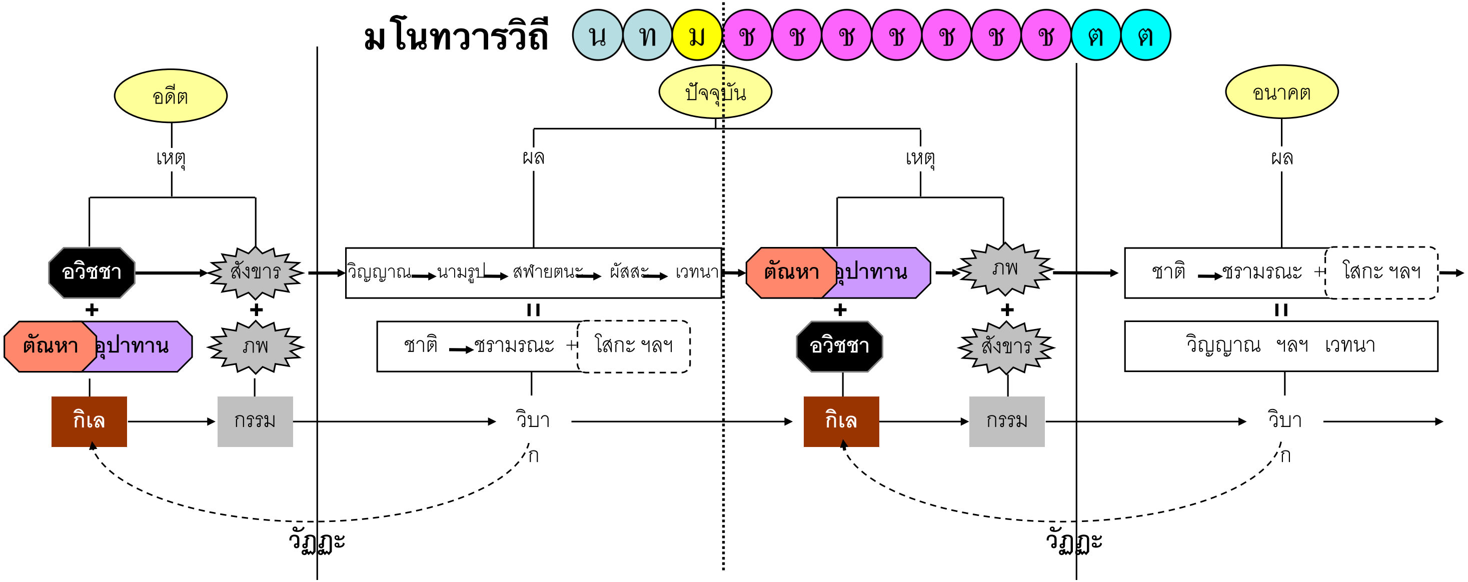
ปฏิจจสมุปบาท - สมุทยวาร

ความเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดทุกข์ในมนุษย์

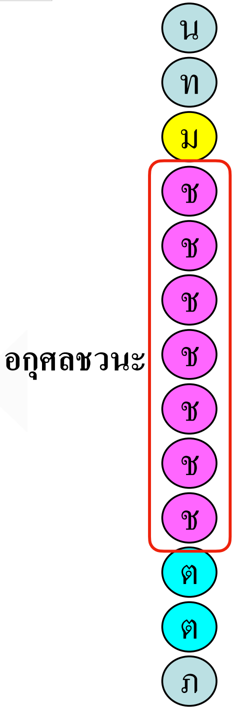
ปฏิจจสมุปบาท - สมุทยวาร

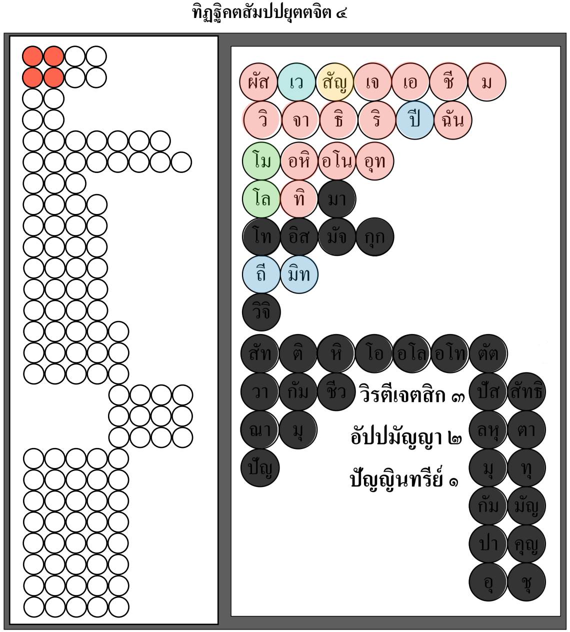
ความเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดทุกข์ในมนุษย์

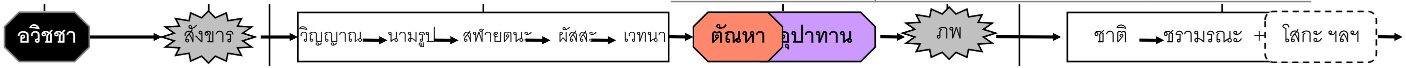
โลภทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต

ปฏิจจสมุปบาท - สมุทยวาร
ในขณะจิต

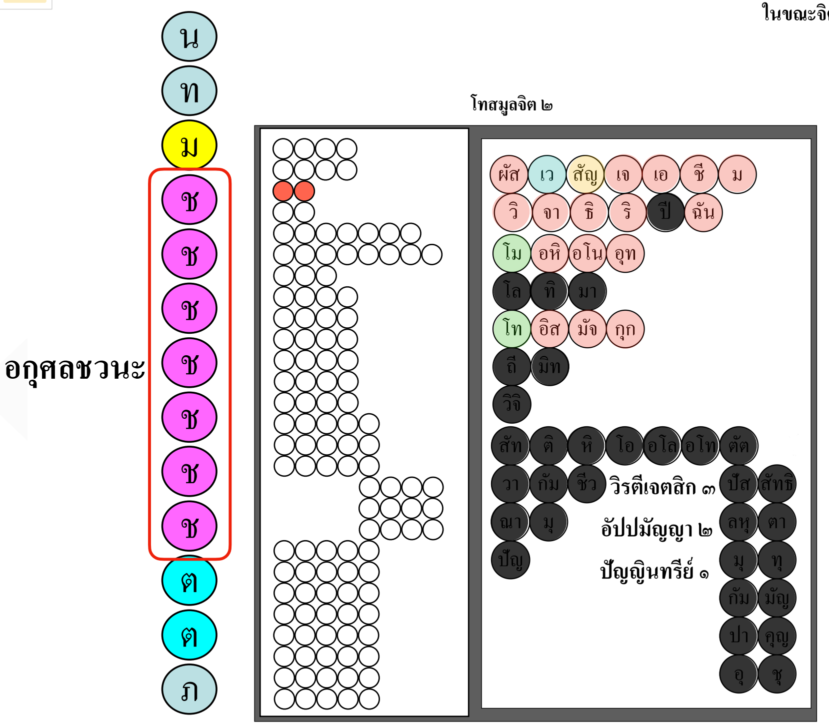
ปฏิจจ.	ทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔
อวิชชา	โมหะเจตสิก
สังขาร	เจตนาเจตสิก
วิญญาณ	โลภมูลจิต ๘
นามรูป	เจตสิกขันธ์ ๓
สฬายตนะ	มนายตนะ
ผัสสะ	ผัสสะเจตสิก
เวทนา	เวทนาเจตสิก
ตัณหา	โลภะเจตสิก
อุปาทาน	ทิฏฐิเจตสิก
ภพ (กัมมภวะ)	ทิฏฐิคตสัมปยุตตจิตตุปบาท
ชาติ	อุปาทขณะ ของจิตตุปบาท
ชรา	ฐีติขณะ ของจิตตุปบาท
มรณะ	ภังคขณะ ของจิตตุปบาท

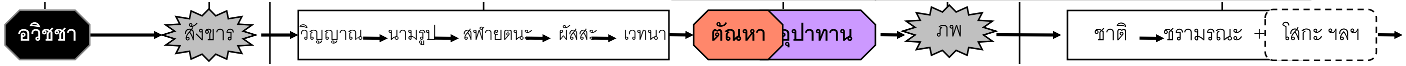
โทสมูลจิต ๒

ปฏิจจสมุปบาท - สมุทยวาร

ในขณะจิต

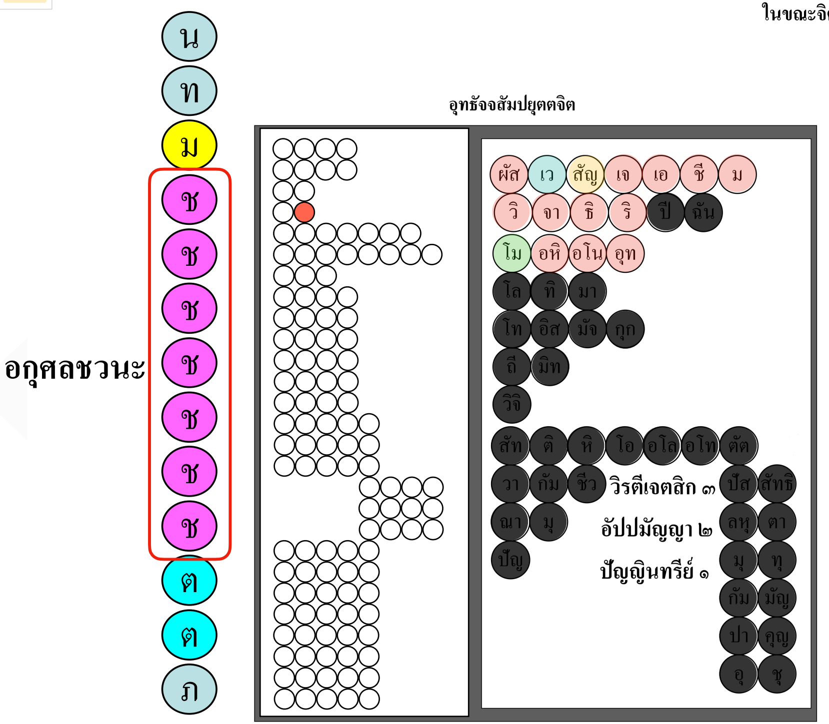
ปฏิจจ.	โทสมูลจิต ๒
อวิชชา	โมหะเจตสิก
สังขาร	เจตนาเจตสิก
วิญญาณ	โทสะมูลจิต ๒
นามรูป	เจตสิกขันธ์ ๓
สฬายตนะ	มนายตนะ
ผัสสะ	ผัสสะเจตสิก
เวทนา	เวทนาเจตสิก
ตัณหา	โทสะเจตสิก
อุปาทาน	อธิโมกข์
ภพ (กัมมภวะ)	โทสจิตตุปบาท
ชาติ	อุปาทขณะ ของจิตตุปบาท
ชรา	ฐีติขณะ ของจิตตุปบาท
มรณะ	ภังคขณะ ของจิตตุปบาท

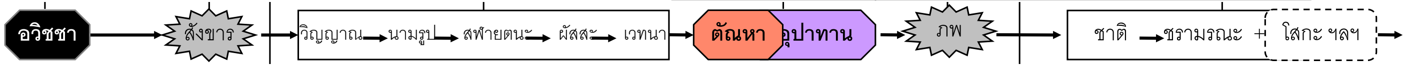
โมหะ อุธัจจสัมปยุตตจิต

ปฏิจจสมุปบาท - สมุทยวาร

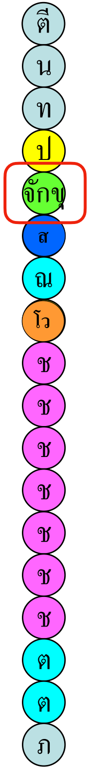
ในขณะจิต

ปฏิจจ.	อุทธัจจสัมปยุตตจิต
อวิชชา	โมหะเจตสิก
สังขาร	เจตนาเจตสิก
วิญญาณ	อุทธัจจสัมปยุตตจิต
นามรูป	เจตสิกขันธ์ ๓
สฬายตนะ	มนายตนะ
ผัสสะ	ผัสสะเจตสิก
เวทนา	เวทนาเจตสิก
ตัณหา	อุทธัจจเจตสิก
อุปาทาน	อธิโมกข์เจตสิก
ภพ (กัมมภวะ)	อุทธัจจสัมปยุตตจิต
ชาติ	อุปาทขณะ ของจิตตุปบาท
ชรา	ฐีติขณะ ของจิตตุปบาท
มรณะ	ภังคขณะ ของจิตตุปบาท

จักขุทวารวิถี

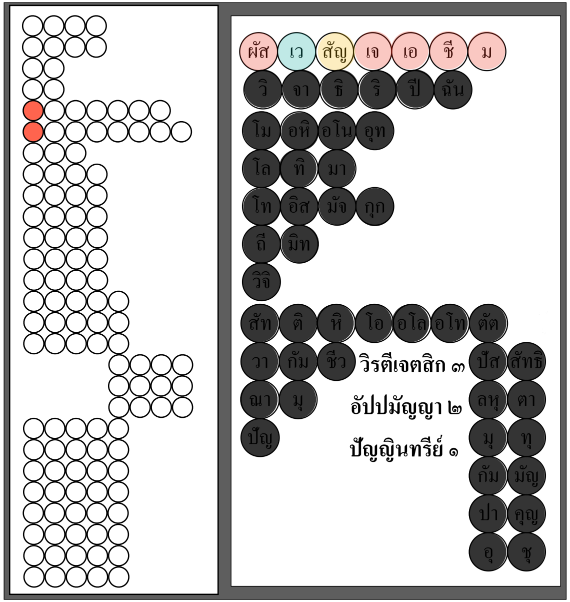

ปฏิจจสมุปบาท - สมุทยวาร

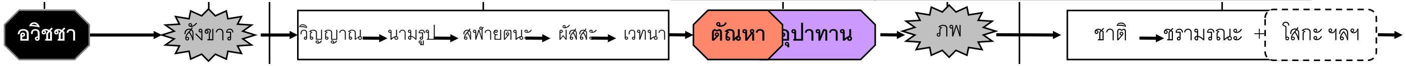
ในขณะจิต

จักขุวิญญาณจิต ๒

จักขุวิญญาณจิต ๒

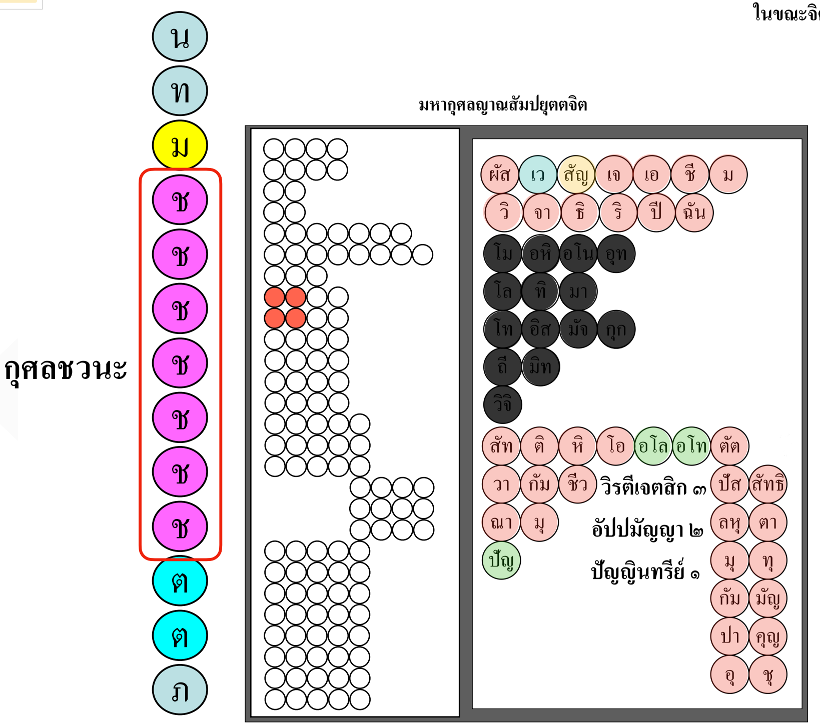
ปฏิจจ.	จักขุวิญญาณจิต ๒
อวิชชา	-
สังขาร	เจตนาเจตสิก
วิญญาณ	จักขุวิญญาณจิต ๒
นามรูป	เจตสิกขันธ์ ๓
สฬายตนะ	มนายตนะ
ผัสสะ	ผัสสะเจตสิก
เวทนา	เวทนาเจตสิก
ตัณหา	-
อุปาทาน	-
ภพ (กัมมภวะ)	จักขุวิญญาณจิต ๒
ชาติ	อุปาทขณะ ของจิตตุปบาท
ชรา	ฐีติขณะ ของจิตตุปบาท
มรณะ	ภังคขณะ ของจิตตุปบาท

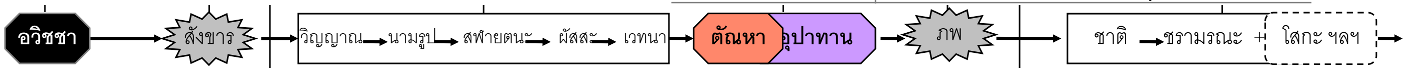
มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต

ปฏิจจสมุปบาท - สมุทยวาร

ในขณะจิต

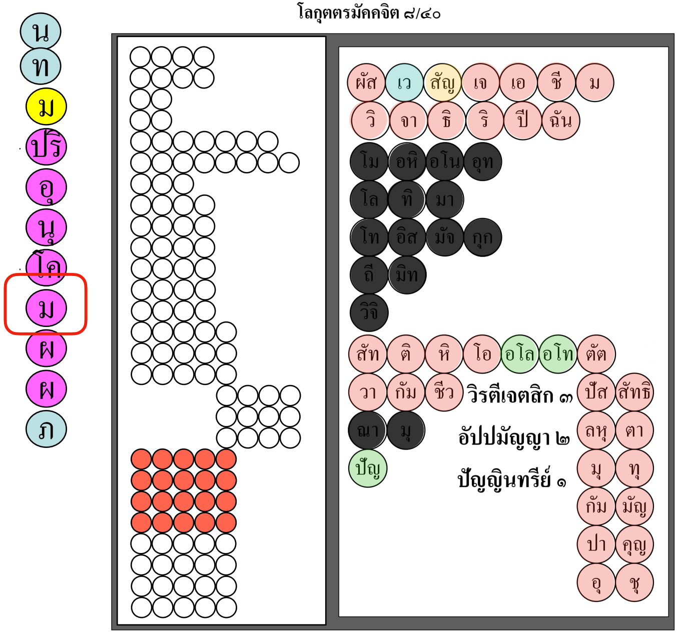
ปฏิจจ.	มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต
อวิชชา	กุศลมูล ๓ คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ
สังขาร	เจตนาเจตสิก
วิญญาณ	มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต
นามรูป	เจตสิกขันธ์ ๓
สฬายตนะ	มนายตนะ
ผัสสะ	ผัสสะเจตสิก
เวทนา	เวทนาเจตสิก
ตัณหา	ปสาทะ คือ สัทธาเจตสิก
อุปาทาน	อธิโมกข์เจตสิก
ภพ (กัมมภวะ)	มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต
ชาติ	อุปาทขณะ ของจิตตุปบาท
ชรา	ฐีติขณะ ของจิตตุปบาท
มรณะ	ภังคขณะ ของจิตตุปบาท

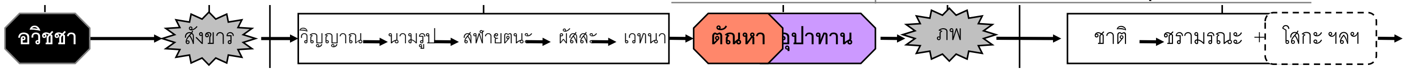
โลกุตตรจิตมรรคจิต ๔

ปฏิจจสมุปบาท - สมุทยวาร
ในขณะจิต

มัคคจิต

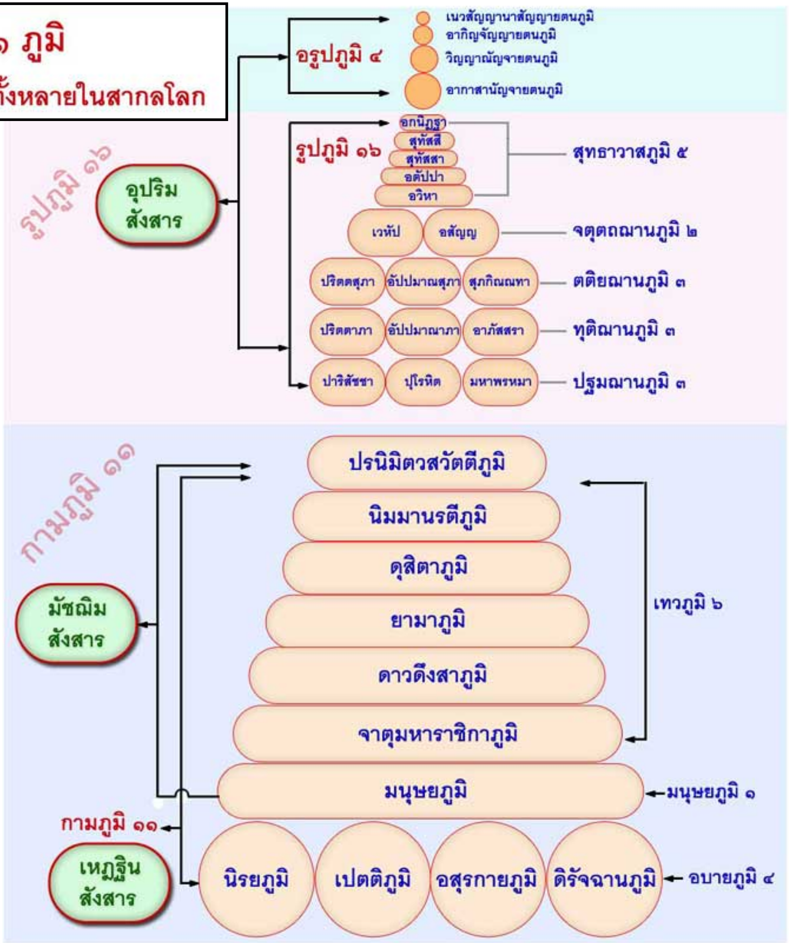

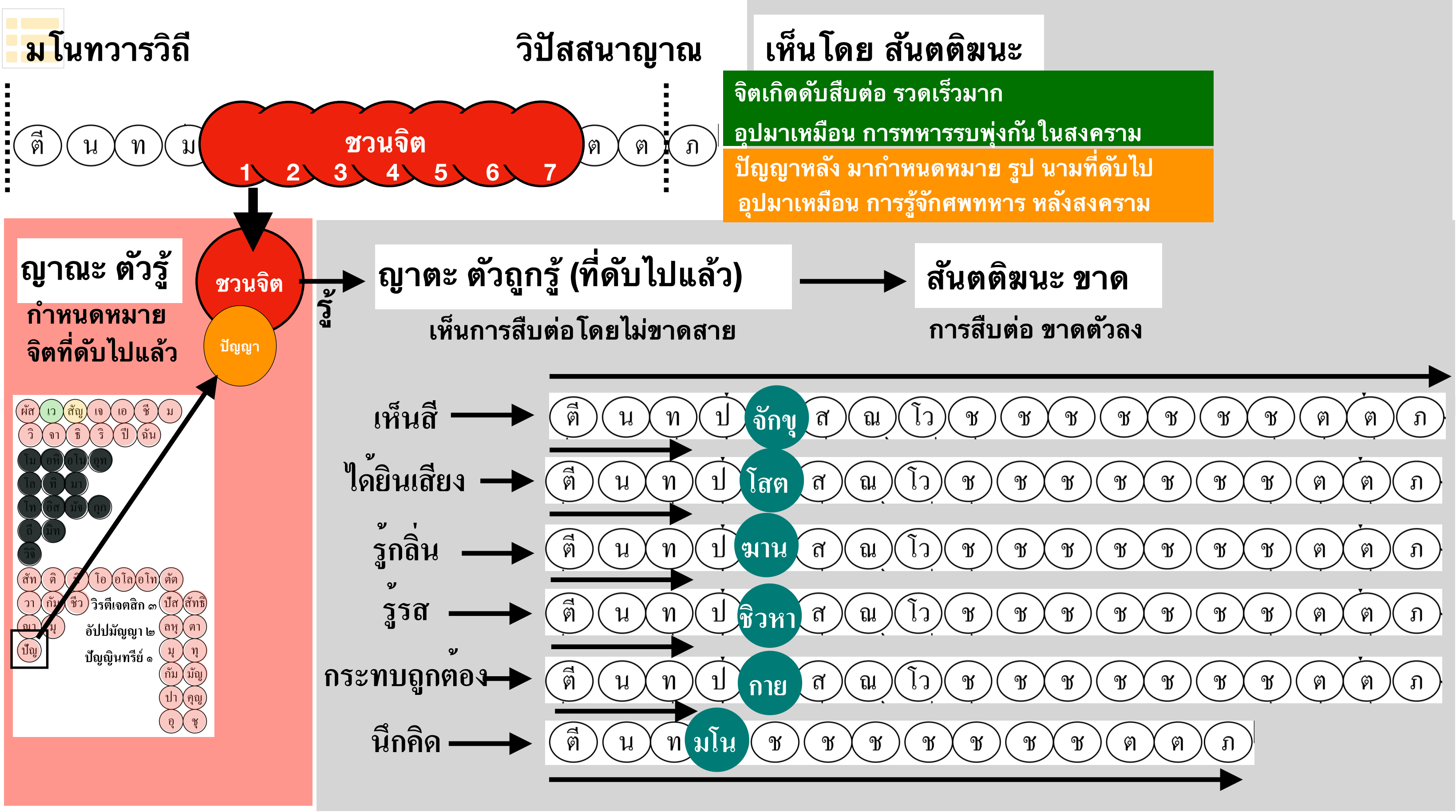
ปฏิจจ.	โลกุตตรจิต ๘/๔๐
อวิชชา	กุศลมูล ๓ คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ
สังขาร	มัคคเจตนาเจตสิก
วิญญาณ	มัคคจิต
นามรูป	เจตสิกขันธ์ ๓
สฬายตนะ	มนายตนะ
ผัสสะ	ผัสสะเจตสิก
เวทนา	เวทนาเจตสิก
ตัณหา	ปสาทะ คือ สัทธาเจตสิก
อุปาทาน	อธิโมกข์เจตสิก
ภพ (กัมมภวะ)	มัคคจิตตุปบาท
ชาติ	อุปาทขณะ ของจิตตุปบาท
ชรา	ฐีติขณะ ของจิตตุปบาท
มรณะ	ภังคขณะ ของจิตตุปบาท

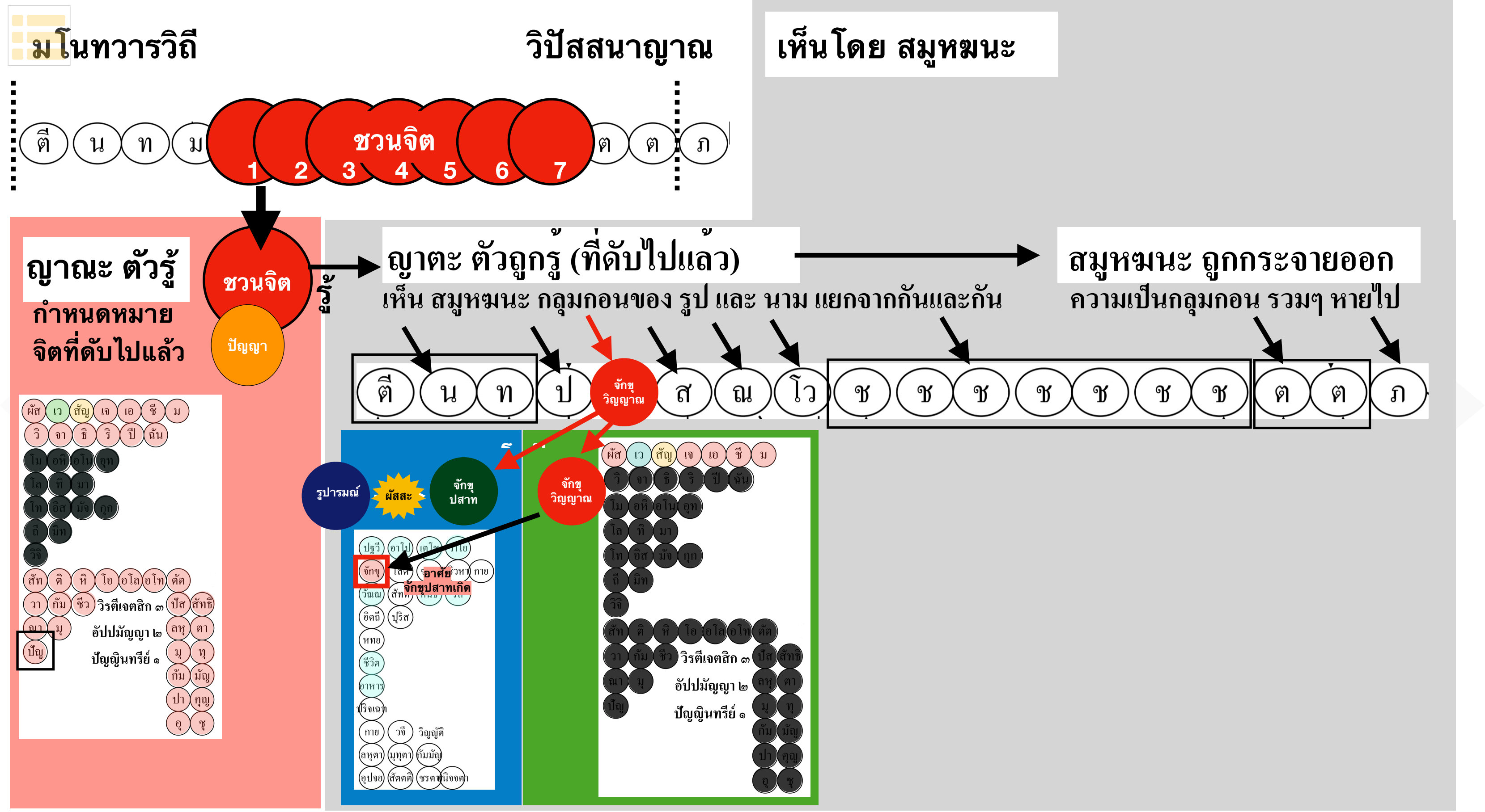
แสดงภูมิ ๓๑ ภูมิ

ที่เป็นที่เกิดของสรรพสัตว์ทั้งหลายในสากลโลก

มโนทวารวิถี
วิปัสสนาญาณ
เห็นโดย สันตติฆนะ
จิตเกิดดับสืบต่อ รวดเร็วมาก
อุปมาเหมือน การทหารรบพุ่งกันในสงคราม
ปัญญาหลัง มากำหนดหมาย รูป นามที่ดับไป
อุปมาเหมือน การรู้จักศพทหาร หลังสงคราม
ชวนจิต
1 2 3 4 5 6 7
ญาณะ ตัวรู้
กำหนดหมาย
จิตที่ดับไปแล้ว
ชวนจิต
ปัญญา
รู้
ญาตะ ตัวถูกรู้ (ที่ดับไปแล้ว)
เห็นการสืบต่อโดยไม่ขาดสาย
สันตติฆนะ ขาด
การสืบต่อ ขาดตัวลง
เห็นสี
ได้ยินเสียง
รู้กลิ่น
รู้รส
กระทบถูกต้อง
นึกคิด
จักขุ
โสต
ฆาน
ชิวหา
กาย
มโน
วิรตีเจตสิก ๓
อัปปมัญญา ๒
ปัญญินทรีย์ ๑

มโนทวารวิถี
วิปัสสนาญาณ
เห็นโดย สมูหฆนะ
ชวนจิต
1 2 3 4 5 6 7
ญาณะ ตัวรู้
กำหนดหมาย
จิตที่ดับไปแล้ว
ชวนจิต
ปัญญา
รู้
ญาตะ ตัวถูกรู้ (ที่ดับไปแล้ว)
เห็น สมูหฆนะ กลุ่มก้อนของ รูป และ นาม แยกจากกันและกัน
สมูหฆนะ ถูกกระจายออก
ความเป็นกลุ่มก้อน รวมๆ หายไป
ตี น ท ป
จักขุวิญญาณ
ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ
รูปารมณ์
ผัสสะ
จักขุปสาท
จักขุวิญญาณ
อาศัย
จักขุปสาทเกิด
วิรตีเจตสิก ๓
อัปปมัญญา ๒
ปัญญินทรีย์ ๑

มโนทวารวิถี

วิปัสสนาญาณ

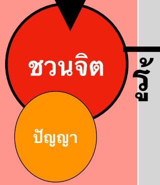
เห็นโดย กิจจฆนะ

เห็นโดยการทำหน้าที่

ความหลงในอารมณ์หายไป

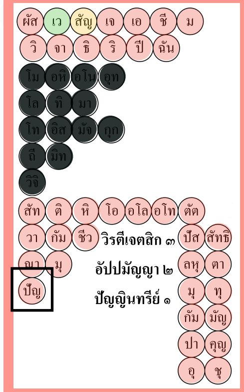
ญาณะ ตัวรู้

กำหนดหมาย
จิตที่ดับไปแล้ว

ญาตะ ตัวถูกรู้ (ที่ดับไปแล้ว)

เห็น กิจจฆนะ การทำหน้าที่ของรูปและนาม

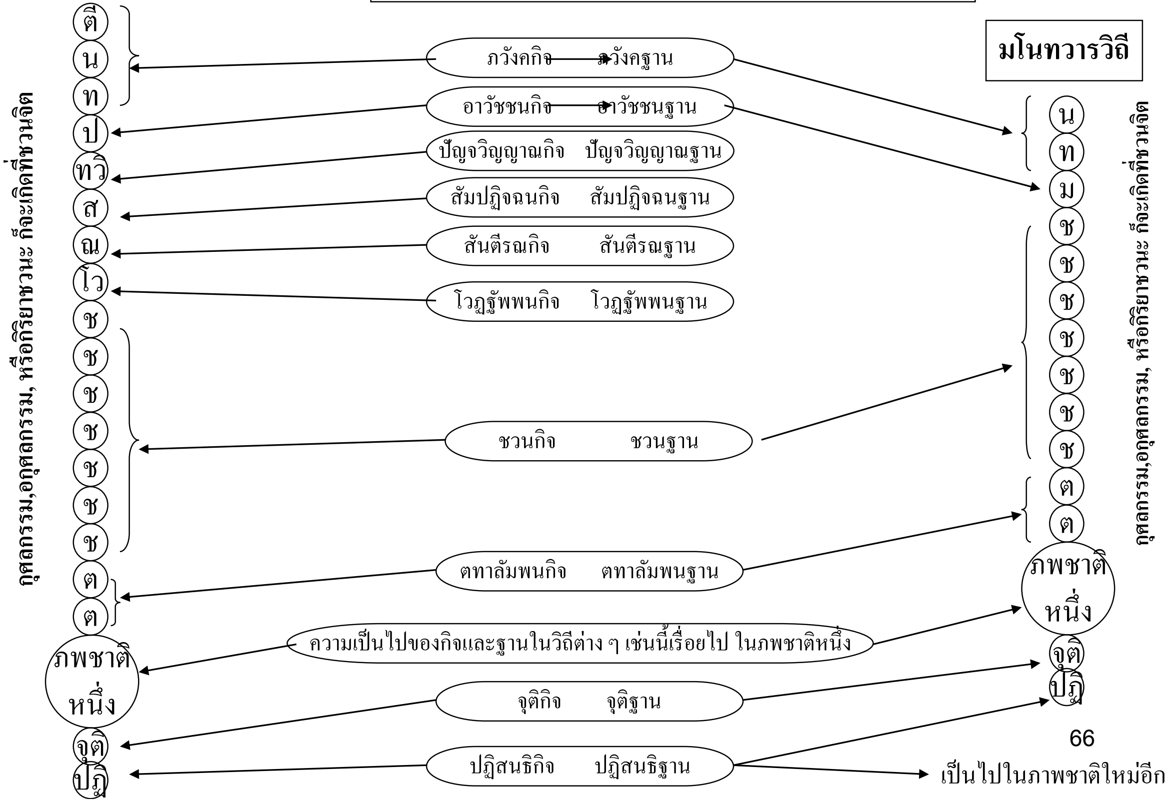
มโนทวารวิถี

ตี	อตีตภวังคจิต	รับอารมณ์เก่า
น	ภวังคจลน	ภวังคไหว
ท	ภวังคุปัจเฉทจิต	ตัดกระแสอารมณ์
ม	มโนทวาราวัชชนจิต	ตัดสินอารมณ์
ช ช ช ช ช ช ช	ชวนจิต	เสพอารมณ์
ต ต	ตทาลัมพนจิต	หน่วงอารมณ์
ภ ภ	ภวังคจิต	รับอารมณ์เก่า

ปัญจทวารวิถี

ตี	อตีตภวังคจิต	รับอารมณ์เก่า
น	ภวังคจลน	ภวังคไหว
ท	ภวังคุปัจเฉทจิต	ตัดกระแสอารมณ์
ป	ปัญจทวาราวัชชนะ	พิจารณาอารมณ์ในทวารทั้ง ๕
จ	จักขุวิญญาณ	เห็นสี
ส	สัมปฏิจชนจิต	รับอารมณ์
ณ	สันตีรณจิต	ไต่สวนอารมณ์
วุ	โวฏฐัพพนจิต	ตัดสินอารมณ์
ช ช ช ช ช ช ช	ชวนจิต	เสพอารมณ์
ต ต	ตทาลัมพนจิต	หน่วงอารมณ์
ภ ภ	ภวังคจิต	รับอารมณ์เก่า

แสดงกิจ ๑๔ และ ฐาน ๑๐ โดยวิถี

กิจ ๑๔

๑.ปฏิสนธิกิจ หน้าที่สืบต่อภพชาติใหม่

๒.ภวังคกิจ หน้าที่รักษาภพชาติ (สภาพ)

๓.อาวัชชนกิจ หน้าที่พิจารณาอารมณ์ใหม่

๔.ทัสสนกิจ หน้าที่เห็น รูปารมณ์ (รูป)

๕.สวนกิจ หน้าที่ได้ยิน สัททารมณ์ (เสียง)

๖.ฆายนกิจ หน้าที่สูดดม คันธารมณ์ (กลิ่น)

๗.สายนกิจ หน้าที่ลิ้มรส รสารมณ์ (รส)

๘.ผุสนกิจ หน้าที่กระทบสัมผัส โผฏฐัพพารมณ์

๙.สัมปฏิจฉนกิจ หน้าที่รับอารมณ์ต่อจากปัญจวิญญาณ

๑๐. สันตีรณกิจ หน้าที่ไต่สวนปัญจารมณ์

๑๑.โวฏฐัพพนกิจ หน้าที่ตัดสินอารมณ์

๑๒. ชวนกิจ หน้าที่เสพอารมณ์

๑๓.ตทาลัมพนกิจ หน้าที่รับอารมณ์ต่อจากชวนะ

๑๔.จุติกิจ หน้าที่สิ้น (เคลื่อน) ไปจากภพชาติเก่า

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภพชาติหนึ่ง จุติ

ฐาน ๑๐

๑. ปฏิสนธิฐาน

๒. ภวังคฐาน

๓. อาวัชชนฐาน

๔. ปัญจวิญญาณฐาน

๕. สัมปฏิจฉนฐาน

๖. สันตีรณฐาน

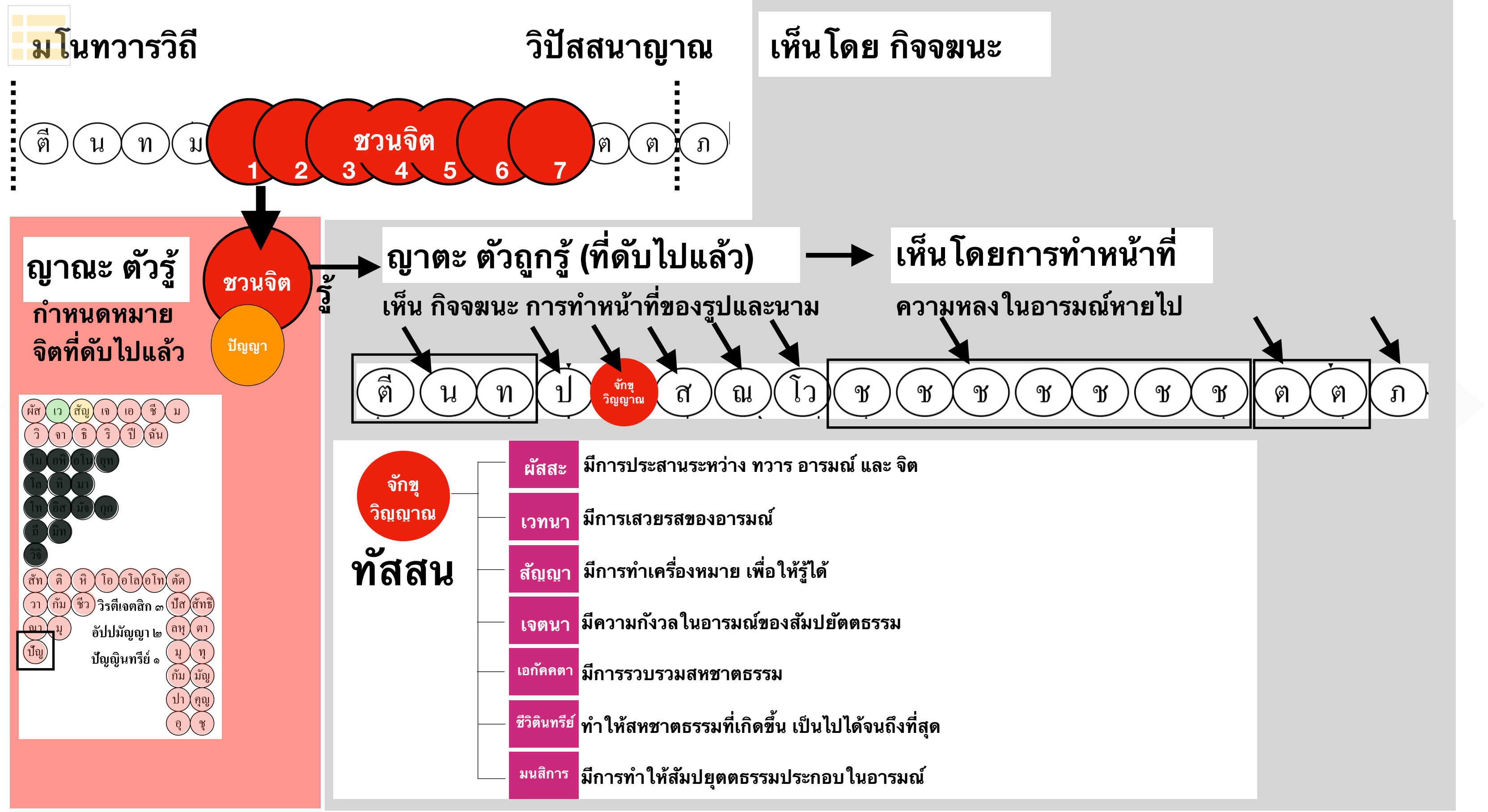
๗. โวฏฐัพพนฐาน

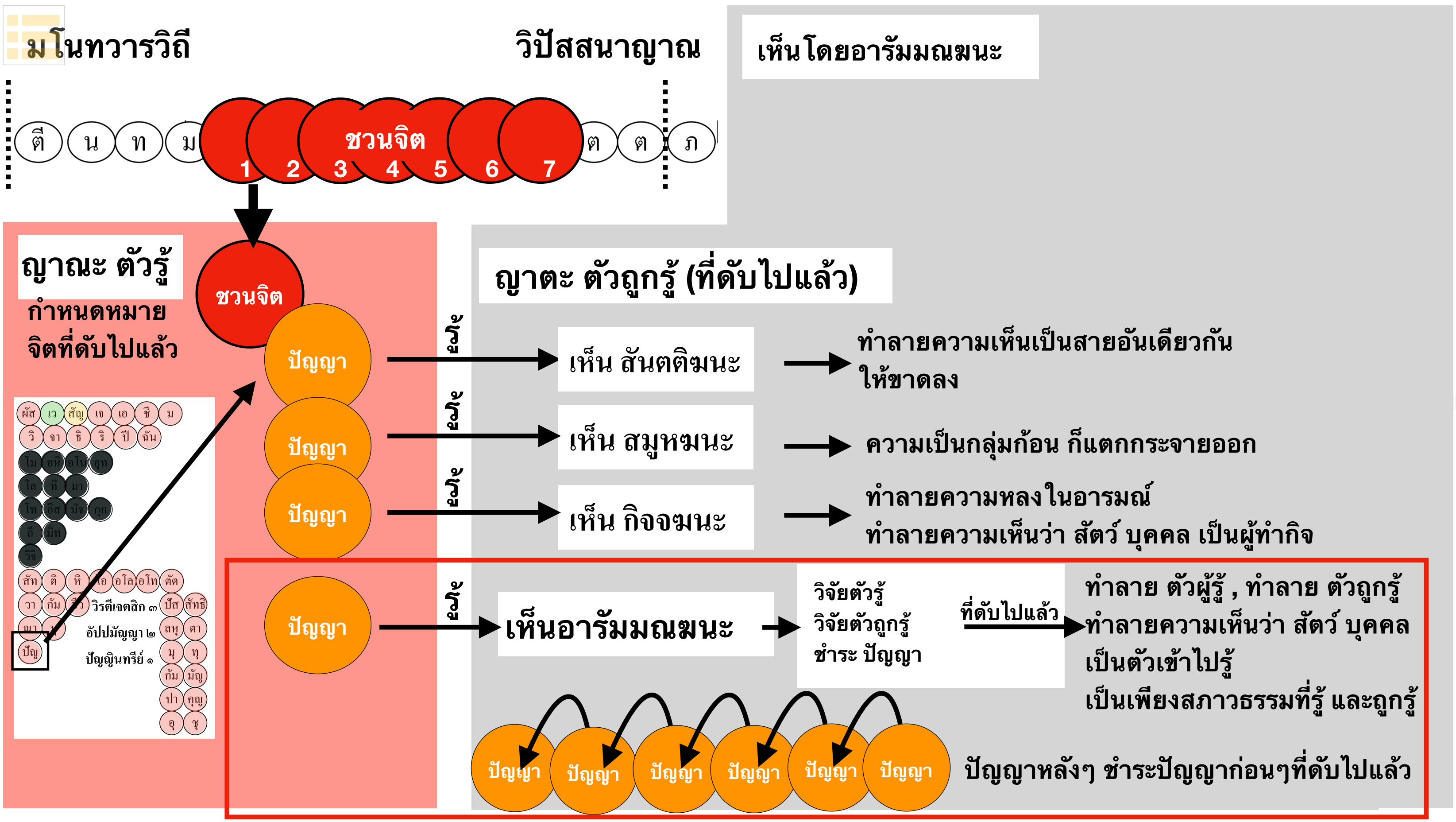
๘. ชวนฐาน

๙. ตทาลัมพนฐาน

๑๐. จุติฐาน

ปฏิ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภพชาติหนึ่ง จุติ

มโนทวารวิถี
วิปัสสนาญาณ
เห็นโดย กิจจฆนะ
ตี
น
ท
ม
ชวนจิต
1
2
3
4
5
6
7
ต
ต
ภ
ญาณะ ตัวรู้
กำหนดหมาย
จิตที่ดับไปแล้ว
ชวนจิต
ปัญญา
รู้
ญาตะ ตัวถูกรู้ (ที่ดับไปแล้ว)
เห็นโดยการทำหน้าที่
เห็น กิจจฆนะ การทำหน้าที่ของรูปและนาม
ความหลงในอารมณ์หายไป
ตี
น
ท
ป
จักขุ
วิญญาณ
ส
ณ
โว
ช
ช
ช
ช
ช
ช
ช
ต
ต
ภ
ผัส
เว
สัญ
เจ
เอ
ชี
ม
วิ
จา
ธิ
วิ
ปี
ฉัน
วิรตีเจตสิก ๓
อัปปมัญญา ๒
ปัญญินทรีย์ ๑
จักขุ
วิญญาณ
ทัสสน
ผัสสะ
มีการประสานระหว่าง ทวาร อารมณ์ และ จิต
เวทนา
มีการเสวยรสของอารมณ์
สัญญา
มีการทำเครื่องหมาย เพื่อให้รู้ได้
เจตนา
มีความกังวลในอารมณ์ของสัมปยัตตธรรม
เอกัคคตา
มีการรวบรวมสหชาตธรรม
ชีวิตินทรีย์
ทำให้สหชาตธรรมที่เกิดขึ้น เป็นไปได้จนถึงที่สุด
มนสิการ
มีการทำให้สัมปยุตตธรรมประกอบในอารมณ์

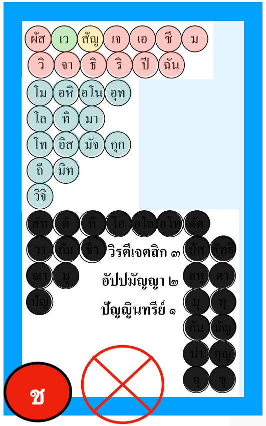

มโนทวารวิถี
วิปัสสนาญาณ
เห็นโดยอารัมมณฆนะ
ชวนจิต
1
2
3
4
5
6
7
ญาณะ ตัวรู้
กำหนดหมาย
จิตที่ดับไปแล้ว
ชวนจิต
ปัญญา
ปัญญา
ปัญญา
ปัญญา
วิรตีเจตสิก ๓
อัปปมัญญา ๒
ปัญญินทรีย์ ๑
ญาตะ ตัวถูกรู้ (ที่ดับไปแล้ว)
รู้
รู้
รู้
รู้
เห็น สันตติฆนะ
ทำลายความเห็นเป็นสายอันเดียวกัน
ให้ขาดลง
เห็น สมูหฆนะ
ความเป็นกลุ่มก้อน ก็แตกกระจายออก
เห็น กิจจฆนะ
ทำลายความหลงในอารมณ์
ทำลายความเห็นว่า สัตว์ บุคคล เป็นผู้ทำกิจ
เห็นอารัมมณฆนะ
วิจัยตัวรู้
วิจัยตัวถูกรู้
ชำระ ปัญญา
ที่ดับไปแล้ว
ทำลาย ตัวผู้รู้ , ทำลาย ตัวถูกรู้
ทำลายความเห็นว่า สัตว์ บุคคล
เป็นตัวเข้าไปรู้
เป็นเพียงสภาวธรรมที่รู้ และถูกรู้
ปัญญา
ปัญญา
ปัญญา
ปัญญา
ปัญญา
ปัญญา
ปัญญาหลังๆ ชำระปัญญาก่อนๆที่ดับไปแล้ว

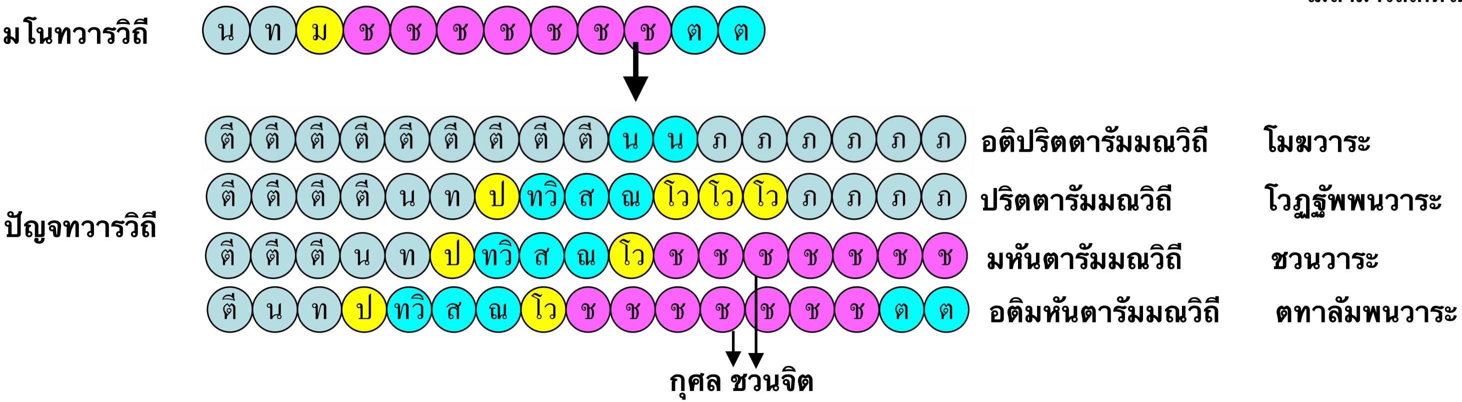
ฝึกจิต ตาม “วิตักกสัณฐานสูตร”

เมื่อภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ อาศัยนิมิตใดแล้ว มนสิการนิมิตใดอยู่ด้วย อกุศลวิตก อันประกอบด้วย ราคะ โทสะ โมหะ

1. ภิกษุนั้นควร **มนสิการนิมิตอื่น** จากนิมิตนั้น อันประกอบด้วยกุศล
2. ภิกษุนั้นควร **พิจารณาโทษของวิตก** เหล่านั้นว่า ล้วนแต่เป็นโทษ ล้วนแต่มีทุกข์เป็นวิบาก
3. ภิกษุนั้นพึงถึง**ความไม่นึก ไม่ใส่ใจวิตกเหล่า**นั้น เมื่อเธอถึงความไม่นึก ไม่ใส่ใจวิตกเหล่านั้นอยู่
4. ภิกษุนั้นควร**มนสิการสัณฐาน(ที่ตั้ง)แห่งวิตก** สังขารของวิตกเหล่านั้น
5. ภิกษุนั้นพึงกัดฟันด้วยฟัน ดุนเพดานด้วยลิ้น **ข่ม บีบคั้น บังคับ จิตด้วยจิต**

อกุศลชวนจิต
ไม่สามารถเกิดได้

พุทธธรรม

- หลักทั่วไปของพระพุทธศาสนา
- การระลึกถึงพระพุทธเจ้า
- ธรรม ๔
- การระลึกถึงพระธรรม
- หลักชาวพุทธ
- อริยสัจ ๔

- มัชฌิมาปฏิปทา
- การแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ
- ลัทธิที่ผิด ๓
- หัวใจพระพุทธศาสนา
- คุณค่าเด่นของอริยสัจ
- สรุป พุทธธรรม ลงใน อริยสัจ

ชีวิต

แผนผังชีวิต

ชีวิตคืออะไร

- สัจจะ ๒
- โลกและชีวิต
- ขันธ์ ๕
- อายตนะ ๖
- ธรรม ๓
- กุศลธรรม ๔
- ภาวนา ๔
  - กายภาวนา
  - ศีลภาวนา
  - จิตตภาวนา
  - ปัญญาภาวนา

ชีวิตเป็นอย่างไร

- นิยาม ๕
- วิปลาส ๓
- ไตรลักษณ์

ชีวิตเป็นไปอย่างไร

- ปฏิจจสมุปบาท
  - ปฏิจจสมุปบาท-สมุทยวาร
  - ปฏิจจสมุปบาท สมุทยวาร
  - ปัจจยาการทางสังคม
- กรรม
  - จูฬกัมมวิภังคสูตร
  - หลักการ และการให้ผล
  - ลัทธิที่ผิด ๓
  - เกณฑ์วินิจฉัย
  - การให้ผล ๔ ระดับ
  - สมบัติ วิบัติ
  - สาธนียฐาน ๓
  - สมบูรณ์ หรือ เสื่อมถอย

ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร

- ปฏิจจสมุปบาท-นิโรธวาระ
- ปัจจยาการทางสังคม
- นิพพาน
- ประเภทของพระอริยะ

ชีวิตควรเป็นอยู่อย่างไร

- มัชฌิมาปฏิปทา
- กระบวนการดับทุกข์
- ลำดับขั้นตอน
- อานิสงส์การฟังธรรม ๕
- อนุตตริยะ ๖
- การศึกษา และชีวิตประเสริฐ
- ไตรสิกขา
- บุพนิมิตของมรรค
- ศีล 4 หมวด

ชีวิตควรเป็นอยู่อย่างไร

อธิศีลสิกขา

กายภาวนา

ศีลภาวนา

อานิสงส์การให้ทาน

อานิสงส์การรักษาศีล

ทานกถา

ศีลกถา

ศีล ๕

อานิสงส์แห่งการรักษาศีล

ผลของการล่วงศีล ๕

อธิจิตตสิกขา

จิตภาวนา

ผังระดับจิตตภาวนา

สมถกรรมฐาน

อานิสงส์ของการมีศรัทธา

กายภาวนา

ศีลภาวนา

จิตตภาวนา

ปัญญาภาวนา

อธิปัญญาสิกขา

ปัญญาภาวนา

วิสุทธิ ๗

ธัมมจักกัปปวัตตน

โพธิปักขิยธรรม ๓๗

สติปัฏฐาน ๔

สัมมัปปทาน ๔

อิทธิบาท ๔

อินทรีย์ ๕

การทำงานของ อินทรีย์

โสดาปัตติยังคะ ๔

พละ ๕

โพชฌงค์ ๗

มรรค ๘

ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์

สัมปรายิกัตถประโยชน์

ปรมัตถะประโยชน์

จุดหมายชีวิต (อัตถะ) ๓ ด้าน

ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๗

ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๘

พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาสังคม

กำหนดรู้ทุกข์

สืบสาวสมุทัยเพื่อกำจัด

กำหนดเป้าหมาย

กำหนดวิธีการ เพื่อลงมือ

กายภาวนา

ศีลภาวนา

จิตตภาวนา

ปัญญาภาวนา

ผัง โพธิปักขิยธรรม ๓๗

ธรรมอันเป็นฝ่ายของการตรัสรู้

ธรรมอย่างเดียวมีอยู่ ๑ ๒ ๔ ๕ ๘ ๙

สงเคราะห์ธรรมหมวดอื่นๆลงในมรรค

โพธิปักขิยธรรม สู่ นิพพาน

จิตหยาบ สู่ละเอียด (ระดับสมาธิ)

พุทธธรรม

เอกสารฉบับนี้เป็นการสรุปประมวลเนื้อความพุทธธรรมจากหนังสือที่มีรายชื่อดังต่อไปนี้

๑. พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ โดยพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

๒. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม โดยพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

๓. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ โดยพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

๔. วินัยชาวพุทธ โดยพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

๕. พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม โดยพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ศึกษาเข้าใจภาพรวมและหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา โดยพยายามนำเสนอให้กระชับและง่ายต่อผู้ที่มีเวลาในการศึกษาจำกัด

ในการ สรุปประมวลเนื้อความนี้ หากมีข้อผิดพลาดประการใด ผู้สรุปย่อขอน้อมรับความผิดพลาดนั้นแต่ผู้เดียว

พระครรชิต คุณวโร
วัดญาณเวศกวัน
๑๙ กรกฎาคม ๒๕๔๖

หลักทั่วไปของพระพุทธศาสนา

พหุ เว สรณํ ยนฺติ	*ปพฺพตานิ วนานิ จ*	มนุษย์เป็นอันมากแล ถูกภัยคุกคามแล้ว
อารามรุกฺขเจตฺยานิ	*มนุสฺสา ภยตชฺชิตา*	ย่อมถึงภูเขา ป่า อารามและรุกขเจดีย์ว่าเป็นที่พึ่ง
เนตํ โข สรณํ เขมํ	*เนตํ สรณมุตฺตมํ*	ที่พึ่งนั้นแลไม่เกษม ที่พึ่งนั้นไม่อุดม
เนตํ สรณมาคมฺม	*สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจติ ฯ*	เพราะบุคคลอาศัยที่พึ่งนั้น
โย จ พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ	*สงฺฆญฺจ สรณํ คโต*	ย่อมไม่พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้
จตฺตาริ อริยสจฺจานิ	*สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติ*	ส่วนผู้ใดถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่ง
ทุกฺขํ ทุกฺขสมุปฺปาทํ	*ทุกฺขสฺส จ อติกฺกมํ*	ย่อมเห็นอริยสัจ ๔ คือ
อริยญฺจฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ	*ทุกฺขูปสมคามินํ*	ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความก้าวล่วงทุกข์
เอตํ โข สรณํ เขมํ	*เอตํ สรณมุตฺตมํ*	และอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘
เอตํ สรณมาคมฺม	*สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจติ ฯ*	อันให้ถึงความสงบระงับทุกข์ด้วยปัญญาอันชอบ
		ที่พึ่งนั้นแลเป็นที่พึ่งอันเกษม ที่พึ่งนั้นอุดม
	ขุ.ธ. ๒๕/๒๔/๔๐	เพราะบุคคลอาศัยที่พึ่งนั้น
		ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้

การระลึกถึงพระพุทธเจ้า

การระลึกถึงพระพุทธเจ้ามีประโยชน์ ๔ ประการ คือ

๑. เกิดความมั่นใจในศักยภาพของตนเองในฐานะที่เป็นมนุษย์ว่า สามารถจะฝึกฝนพัฒนาได้

๒. ย้ำเตือนให้ระลึกถึงหน้าที่ของตนเองว่า จะต้องฝึกฝนพัฒนาตน

๓. ทำให้เกิดกำลังใจในการฝึกฝนพัฒนาตน

๔. ได้แบบอย่างแนวทางวิธีปฏิบัติ ที่ทำให้เราพัฒนาได้ง่ายขึ้น

ธรรม

๑. ธรรมชาติ

๒. กฎของธรรมชาติ หรือ ความเป็นไปของธรรมชาติ

๓. ธรรมจริยา คือ การดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ

๔. ธรรมเทศนา คือ คำสอนของพระพุทธเจ้า

การระลึกถึงพระธรรม

๑. ถือธรรม คือ ถือความจริง ความถูกต้องดีงาม เป็นใหญ่ เป็นเกณฑ์ตัดสิน

๒. ใช้ปัญญาพิจารณา แล้วลงมือกระทำตามเหตุ ตามปัจจัย มิใช่ตัดสินใจด้วยความชอบชัง

๓. สร้างความสำเร็จด้วยการกระทำที่ดีงามของตน โดยพากเพียรอย่างไม่ประมาท

หลักชาวพุทธ

๑. ฝึกแล้วคือเลิศมนุษย์ : ข้าฯ มั่นใจว่า มนุษย์จะประเสริฐได้ เพราะฝึกตนด้วยสิกขา คือ การศึกษา

๒. ใฝ่พุทธคุณเป็นสรณะ : ข้าฯ จะฝึกตนให้มีปัญญา มีความบริสุทธิ์ และมีเมตตากรุณาตามอย่างพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๓. ถือธรรมะเป็นใหญ่ : ข้าฯ ถือธรรม คือ ความจริง ความถูกต้องดีงาม เป็นใหญ่ เป็นเกณฑ์ตัดสิน

๔. สร้างสังคมให้เยี่ยงสังฆะ : ข้าฯ จะสร้างสังคมตั้งแต่ในบ้าน ให้มีสามัคคี เป็นที่กัลยาณมิตรมาเกื้อกูลร่วมกันสร้างสรรค์

๕. สำเร็จด้วยกระทำกรรมดี : ข้าฯ จะสร้างความสำเร็จด้วยการกระทำที่ดีงามของตน โดยพากเพียรอย่างไม่ประมาท

อริยสัจ ๔

ความหมายของอริยสัจ ๔

๑. ความจริงที่พระอริยะตรัสรู้

๒. ความจริงของพระอริยะ

๓. ความจริงที่ทำให้เป็นอริยะ

๔. ความจริงอย่างอริยะ คือ แท้แน่นอน

อริยสัจ ๔ : วิธีแก้ปัญหาแบบพุทธ

สัจจะ ๔ \ ญาณ ๓	สัจจญาณ (หยั่งรู้สัจจะ หรือ รู้ตามความเป็นจริง)	กิจญาณ (หยั่งรู้กิจ หรือ รู้หน้าที่ที่จะต้องทำ)	กตญาณ (หยั่งรู้การอันทำแล้ว หรือ รู้หน้าที่ที่จะต้องทำได้ทำเสร็จแล้ว)	
ทุกข์ (ความทุกข์ หรือ ปัญหาต่างๆ ของมนุษย์)	**รู้ว่าทุกข์คือดังนี้** = รู้ว่าปัญหาคืออะไร ตัวปัญหาอยู่ที่ไหน	**รู้ว่าทุกข์นี้ควรกำหนดรู้** = รู้ว่าปัญหานี้ต้องเข้าใจสภาพ และขอบเขต เป็นต้น ของมัน	**รู้ว่าทุกข์นี้กำหนดรู้แล้ว** = รู้ว่าได้เข้าใจสภาพ และขอบเขตของปัญหาแล้ว	**สงบ ปัญญา**
สมุทัย (เหตุให้เกิดทุกข์ หรือ สาเหตุของปัญหา)	**รู้ว่าสมุทัยคือดังนี้** (รู้ว่าตัณหาเป็นเหตุแห่งทุกข์) = รู้ว่าสาเหตุของปัญหาคืออะไร	**รู้ว่าสมุทัยนี้ควรละเสีย** (รู้ว่าตัณหาต้องละเสีย) = รู้ว่าจะต้องแก้ไขที่สาเหตุนั้น	**รู้ว่าสมุทัยนี้ได้ละแล้ว** (รู้ว่าตัณหาละได้แล้ว) = รู้ว่าสาเหตุนั้นได้แก้ไขกำจัดแล้ว	**สงบ ปัญญา**
นิโรธ (ความดับทุกข์ หรือ ภาวะหมดปัญหา)	**รู้ว่านิโรธคือดังนี้** (รู้ว่านิพพานเป็นภาวะดับทุกข์) = รู้ว่าภาวะหมดปัญหาที่ต้องการคืออะไร ตนต้องการหรือควรต้องการอะไร	**รู้ว่านิโรธควรทำให้แจ้ง** (รู้ว่านิพพานควรบรรลุ) = รู้ว่าภาวะนั้นเป็นจุดหมาย	**รู้ว่านิโรธนี้ได้ประจักษ์แจ้งแล้ว** (รู้ว่าได้บรรลุนิพพานแล้ว) = รู้ว่าได้บรรลุจุดหมายนั้นแล้ว	**สงบ ปัญญา**
มรรค (ทางดับทุกข์ หรือ วิธีปฏิบัติ เพื่อกำจัดสาเหตุแห่งปัญหา)	**รู้ว่ามรรคคือดังนี้** (รู้ว่ามรรคมีองค์ 8 เป็นทางดับทุกข์) = รู้ว่าวิธีการแก้ปัญหาเป็นอย่างไร	**รู้ว่ามรรคควรเจริญ** (รู้ว่ามรรคมีองค์ 8 ควรปฏิบัติ) = รู้ว่าวิธีการนั้นจะต้องลงมือปฏิบัติ หรือจัดดำเนินการ	**รู้ว่ามรรคนี้ได้เจริญแล้ว** (รู้ว่าได้ปฏิบัติตามมรรคแล้ว) = รู้ว่าได้ปฏิบัติตามวิธีการนั้น เสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว	**หมดปัญหา สุข ปัญญา**

อ้างอิง: พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). *พุทธธรรม. กรุงเทพฯ* : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย,๒๕๔๒.

มัชฌิมาปฏิปทา - มรรค

ทางสายกลาง - วิธีดับทุกข์ หรือชีวิตอันประเสริฐ

๑. **สัมมาทิฏฐิ** : ทัศนคติ ความรู้ความเข้าใจที่ถูก ๒. **สัมมาสังกัปปะ** : รู้จักคิด รู้จักแก้ปัญหา	**อธิปัญญาสิกขา**
๓. **สัมมาวาจา** : พูดสิ่งที่ดีงาม เกื้อกูล เป็นความจริง ๔. **สัมมากัมมันตะ** : ทำสิ่งที่ดีงาม สร้างสรรค์ และเกื้อกูล ๕. **สัมมาอาชีวะ** : รู้จักหา ใช้ เก็บรักษา ทำอาชีพไม่เบียดเบียน	**อธิศีลสิกขา**
๖. **สัมมาวายามะ** : มีความเพียรสร้างสรรค์ความดี ละความชั่ว ๗. **สัมมาสติ** : มีความระลึกได้ ไม่ประมาทหลงลืม ระมัดระวัง ๘. **สัมมาสมาธิ** : มีจิตใจตั้งมั่น แน่วแน่ สงบ สว่าง เป็นสุข	**อธิจิตตสิกขา**

การแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ

ภายใน

จิตใจปลอดโปร่ง เป็นอิสระ ไม่ถูกกระทบเพราะกิเลส หรือ ความชอบ ความชัง

ภายนอก

- แก้ไขปัญหาด้วยปัญญา
- ลงมือกระทำให้ตรงตามเหตุปัจจัยของธรรมชาติ
- ทำด้วยความไม่ประมาท

ลัทธิที่ผิด ๓ ประเภท

๑. **ปุพเพกตวาท** ลัทธิกรรมเก่า ถือว่าสุขทุกข์ในปัจจุบันเป็นเพราะกรรมเก่าที่ทำไว้

๒. **อิศวรนิรมิตรวาท** ลัทธิพระเป็นเจ้า ถือว่าสุขทุกข์ในปัจจุบันเป็นเพราะเทพเจ้าดลบันดาล

๓. **อเหตุวาท** ลัทธิคอยโชค ถือว่าสุขทุกข์ในปัจจุบันเป็นไปเองแล้วแต่โชคชะตา ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย

หัวใจพระพุทธศาสนา

สพฺพปาปสฺส อกรณํ	การไม่ทำบาปทั้งปวง
กุสลสฺสูปสมฺปทา	การทำกุศลให้ถึงพร้อม
สจิตฺตปริโยทปนํ	การทำจิตใจให้ผ่องใส
เอตํ พุทฺธาน สาสนํ ฯ	นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ขุ.ธ. ๒๕/๒๔/๔๐

คุณค่าที่เด่นของอริยสัจ

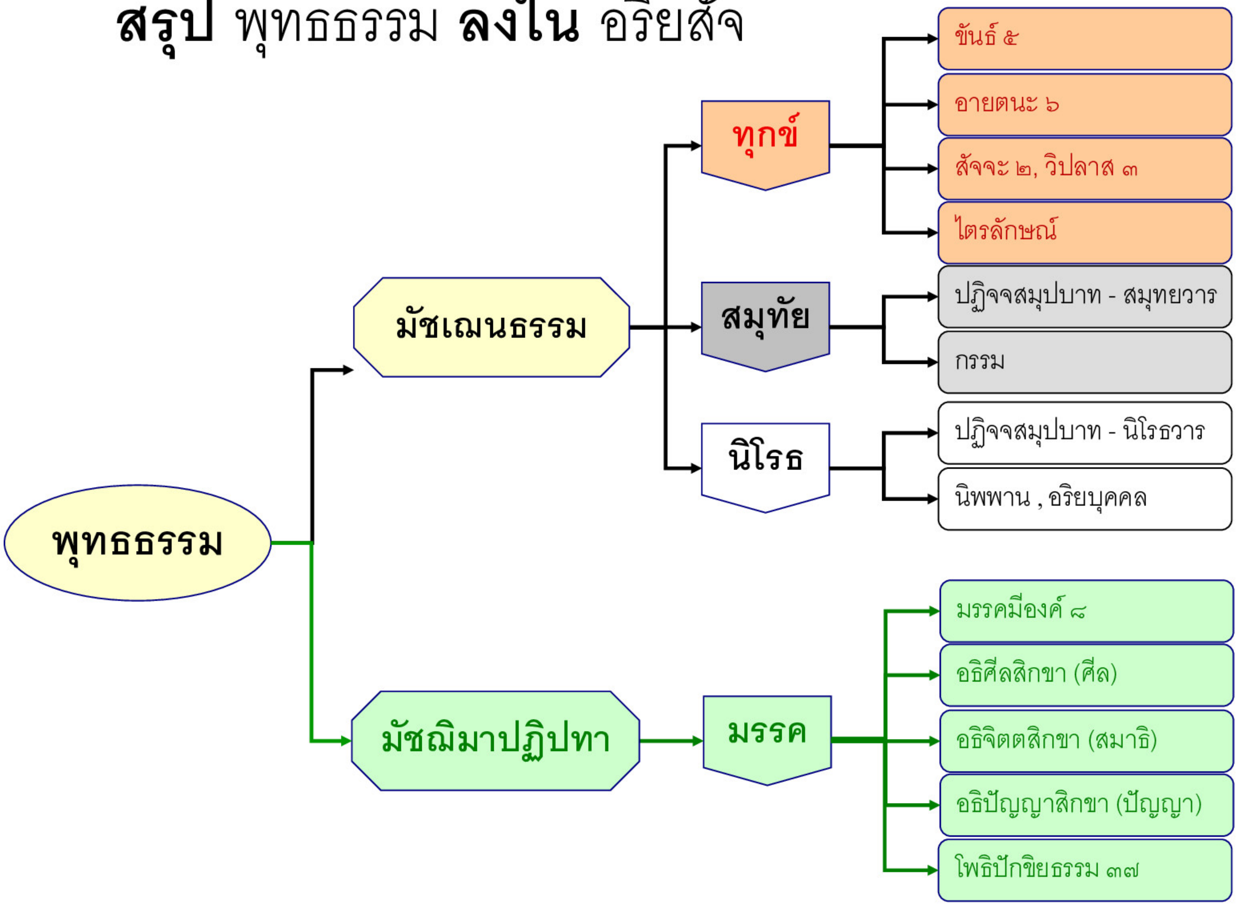
๑. เป็นวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งดำเนินการแก้ปัญหาตามระบบแห่งเหตุผล

๒. เป็นการแก้ปัญหาและจัดการกับชีวิตของตน ด้วยปัญญาของมนุษย์เอง โดยนำเอาหลักความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาใช้ประโยชน์

๓. เป็นความจริงที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ทุกคน

๔. เป็นหลักความจริงกลางๆ ที่ติดเนื่องอยู่กับชีวิต หรือเป็นเรื่องของชีวิตเองแท้ๆ ใช้เป็นประโยชน์ได้ตลอดทุกกาล

สรุป พุทธธรรม **ลงใน** อริยสัจ

ชีวิตคืออะไร

- โลกและชีวิต
- ขันธ์ ๕ : องค์ประกอบของชีวิต
- อายตนะ ๖ : แดนรับรู้และเสพเสวยโลก
- สัจจะ ๒ : ความจริง ๒ ระดับ
- นิยาม ๕: กฎธรรมชาติ
- ไตรลักษณ์ : ลักษณะของธรรมชาติ ๓ อย่าง

สัจจะ ๒ : ความจริง ๒ ระดับ

๑. **สมมติสัจจะ (โวหารสัจจะ)** : ความจริงโดยสมมติ

คือ จริงตามสมมติร่วมกัน ตามที่ได้ตกลงหรือหมายรู้ร่วมกัน

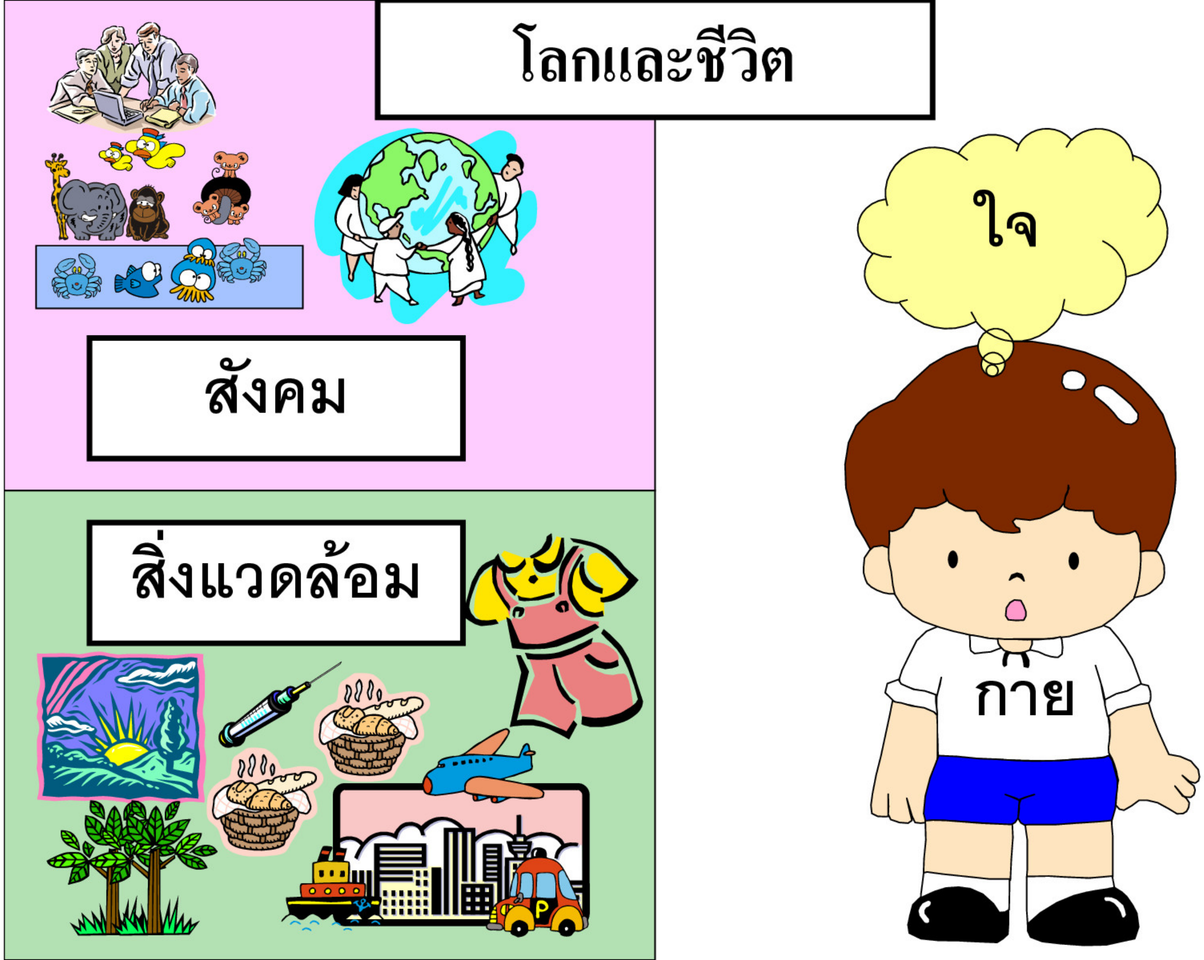
ประโยชน์ - เพื่อใช้ในการสื่อสาร

๒. **ปรมัตถสัจจะ** : ความจริงโดยปรมัตถ์

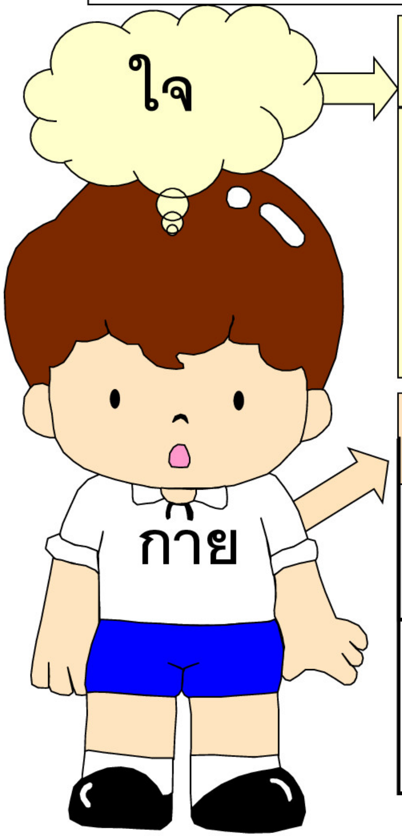
คือ จริงตามความหมายสูงสุด หรือ ตามความหมายแท้ขั้นสุดท้าย

ที่ตรงตามสภาวะและเท่าที่พอจะพูดให้เข้าใจได้

ประโยชน์ - เพื่อการหยั่งรู้สัจธรรม และวางท่าทีได้ถูกต้อง

โลกและชีวิต
สังคม
สิ่งแวดล้อม
ใจ
กาย

ขันธ์ ๕ องค์ประกอบของชีวิต

นามธรรม

- เวทนาขันธ์ - ความรู้สึก สุข ทุกข์ หรือ เฉยๆ
- สัญญาขันธ์ - ความกำหนดได้หมายรู้
- สังขารขันธ์ - สภาพปรุงแต่งจิตให้ดี ชั่ว หรือ กลางๆ มีเจตนาเป็นตัวนำ
- วิญญาณขันธ์ - ความรู้แจ้งอารมณ์ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

รูปธรรม หรือ รูปขันธ์

มหาภูตรูป 4

– ปฐวีธาตุ (ดิน) - สภาวะที่แผ่ไปหรือกินเนื้อที่

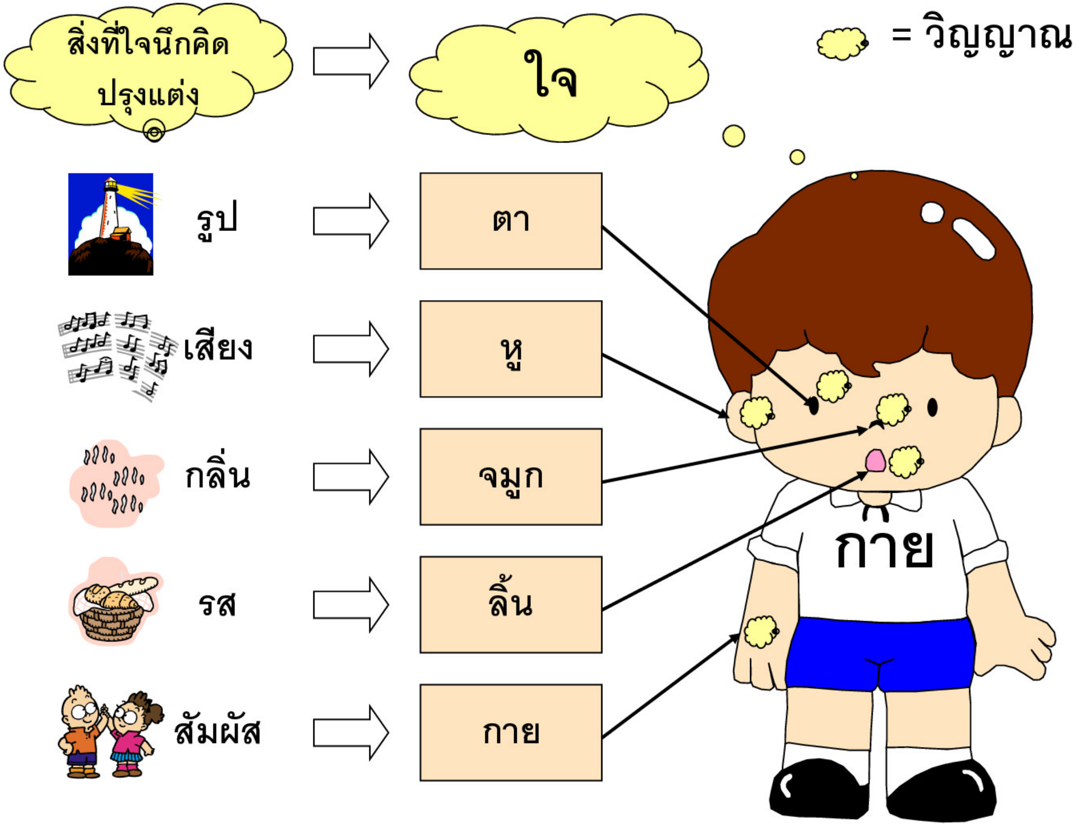
– อาโปธาตุ (น้ำ) - สภาวะที่เอิบอาบ ดูดซึม เกาะกุม ขยายขนาด

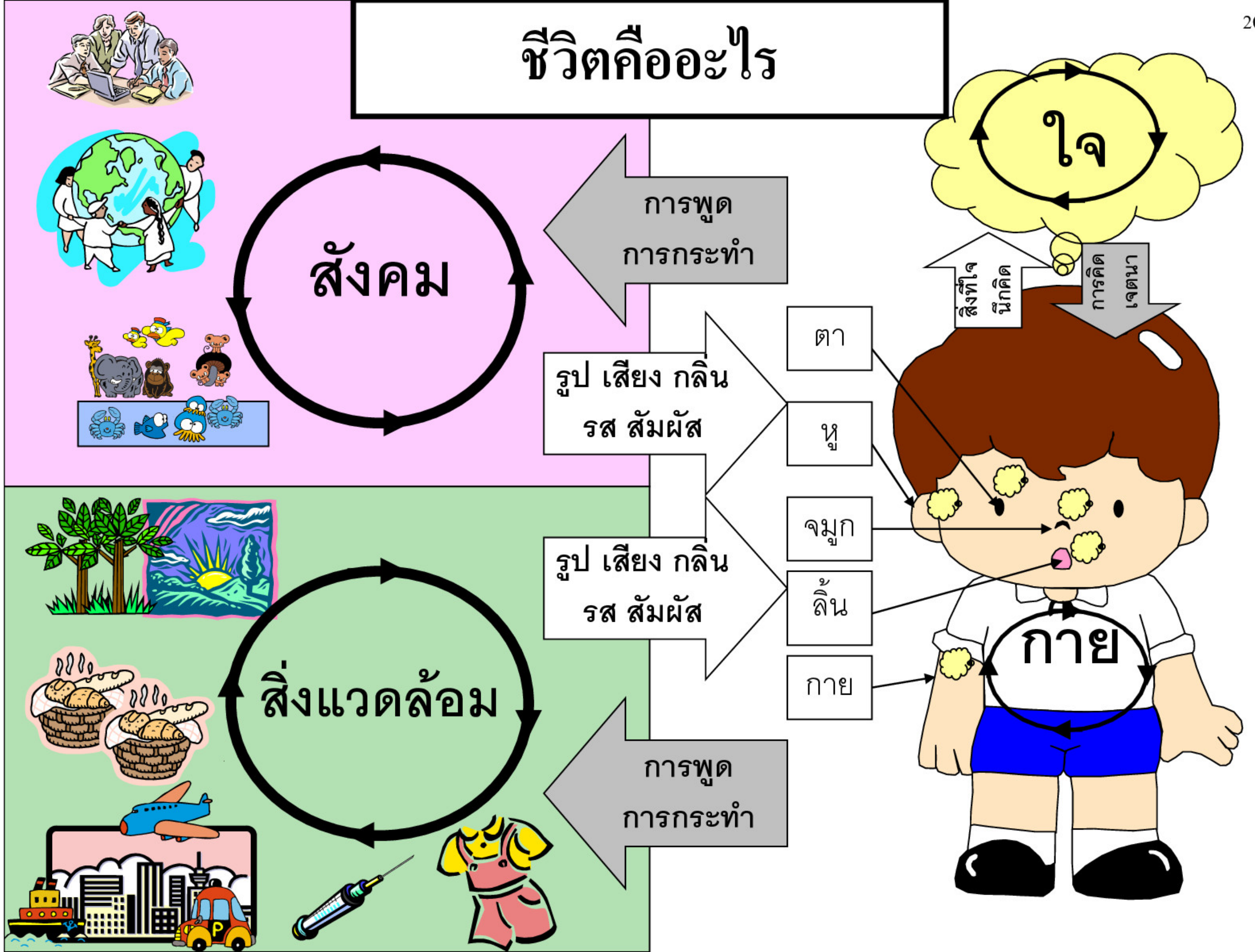
– เตโชธาตุ (ไฟ) - สภาวะที่ทำให้ร้อน

– วาโย (ลม) - สภาวะที่สั่นไหว เคลื่อนที่ และค้ำจุน

อุปาทายรูป 24 - รูปสืบเนื่องจากมหาภูตรูป

อายตนะ ๖ : แดนรับรู้และเสพเสวยโลก

ชีวิตคืออะไร
ใจ
สิ่งที่ใจ
นึกคิด
การคิด
เจตนา
สังคม
การพูด
การกระทำ
รูป เสียง กลิ่น
รส สัมผัส
ตา
หู
จมูก
ลิ้น
กาย
กาย
สิ่งแวดล้อม
รูป เสียง กลิ่น
รส สัมผัส
การพูด
การกระทำ

ธรรม ๓

(สภาวะ, สิ่ง, ปรากฏการณ์)

๑. **กุศลธรรม** - ธรรมที่เป็นกุศล, สภาวะที่ฉลาด ดีงาม เอื้อแก่สุขภาพจิต เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจ

๒. **อกุศลธรรม** - ธรรมที่เป็นอกุศล, สภาวะที่ตรงข้ามกับกุศล

๓. **อัพยากตธรรม** - ธรรมที่เป็นอัพยากฤต, สภาวะที่เป็นกลางๆ ชี้ขาดลงมิได้ว่าเป็นกุศลหรืออกุศล

อภิ.สํ.34/1/1; 663/259; 878/340

กุศลธรรม มีความหมายที่ถือว่าเป็นหลัก ๔ อย่าง

๑. **อาโรคยะ** ความไม่มีโรค คือสภาพจิตที่ไม่มีโรค เกื้อกูลแก่สุขภาพจิต ทำให้จิตไม่ป่วยไข้ ไม่ถูกบีบคั้น เป็นจิตแข็งแรง คล่องแคล่ว สบาย ใช้งานได้ดี

๒. **อนวัชชะ** ไม่มีโทษ เป็นภาวะจิตที่สมบูรณ์ ไม่ขุ่นมัว สะอาด ผ่องแผ้ว

๓. **โกศลสัมภูต** เกิดจากปัญญา ความรู้ความเข้าใจ มองเห็น และรู้เท่าทันตามความเป็นจริง

๔. **สุขวิบาก** มีสุขเป็นวิบาก คือเป็นสภาพที่ทำให้มีความสุข

สรุปจาก พุทธธรรม ฉบับขยายความ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

ภาวนา ๔ - การพัฒนา ๔ ด้าน

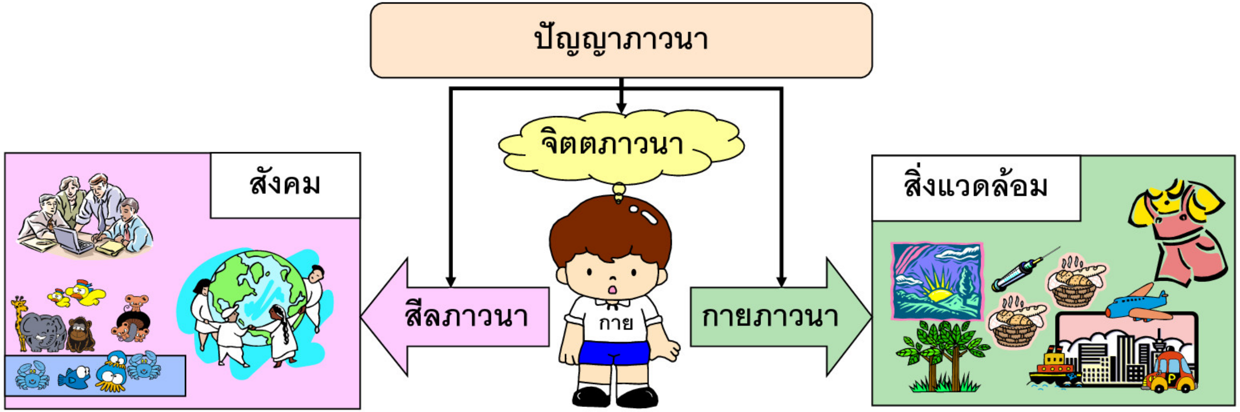
เครื่องวัดความก้าวหน้าในการศึกษา

๑. **กายภาวนา** - การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒. **สีลภาวนา** - การพัฒนาพฤติกรรมให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียน และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลกัน

๓. **จิตตภาวนา** - การฝึกอบรมพัฒนาจิตให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย

๔. **ปัญญาภาวนา** - การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกตามเป็นจริง จิตใจเป็นอิสระหลุดพ้น แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยปัญญา

[1] ไม่ลุ่มหลงมัวเมา ไม่ติดอยู่ในคุณค่าเทียม / ไม่ใช้เพียงเพื่อเสพ ปรนเปรอ สนุกสนาน มัวเมา ไม่ต้องทำอะไร

[2] ใช้ด้วยปัญญาเพื่อคุณค่าที่แท้ให้เกิดความพอดี / รู้จักเลือกใช้อย่างรู้คุณค่า เกิดคุณค่า พอเหมาะ ดูแลรักษา

[3] ใช้อย่างเป็นปัจจัยเพื่อการพัฒนาและสร้างสรรค์ / ใช้เพื่อแสวงหาและพัฒนาความรู้ความสามารถในการสร้างสรรค์ / ทัศนคติต่อปัจจัย 4 อุปกรณ์ และเทคโนโลยีเป็นปัจจัยเพื่อการพัฒนา

[4] เน้นที่ ตา หู (และลิ้น) เป็นสำคัญเพราะมีบทบาทในชีวิตมาก

[5] ทัศนคติต่อการมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง : เพื่อเป็นเครื่องเกื้อหนุนชีวิตที่ดีงาม(พรหมจริยานุคคหายะ)

ศีลภาวนา

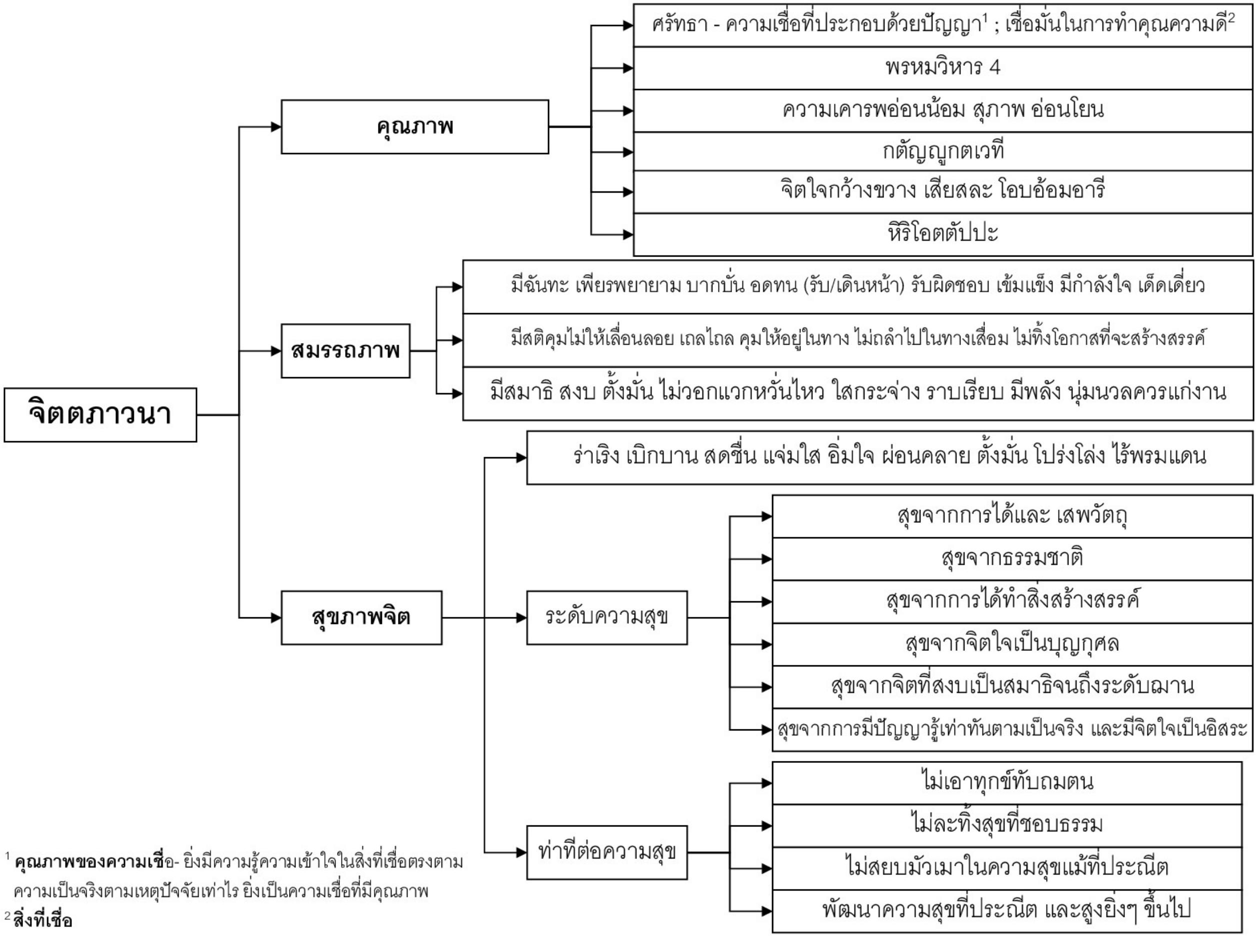
- **ปฏิสัมพันธ์**[1]
  - ไม่เบียดเบียน ก่อความเดือดร้อนต่อผู้อื่น
  - รู้จักสงเคราะห์ เกื้อหนุน เอาใจใส่ ทำให้เกิดไมตรี และความสามัคคี
  - รู้จักสื่อสาร เพื่อชักจูง และชักนำในการพัฒนา และสร้างสรรค์ยิ่งขึ้นไป
- **อาชีพ**
  - ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อความเสื่อมเสียแก่สังคม ไม่ทุจริตผิดกฎหมาย
  - สุจริต สร้างสรรค์ ดีงาม เกื้อกูล แก้ไขปัญหา พัฒนาตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม
  - ทรัพย์สิน
    - การใช้
      - เลี้ยงตนและคนที่เกี่ยวข้องให้เป็นสุข
      - สงเคราะห์ เผื่อแผ่แบ่งปัน
      - ทำสิ่งที่ดีงาม เป็นบุญ
    - การเก็บออม เป็นทุน
    - คุณค่าจิตปัญญา
      - ไม่ลุ่มหลงมัวเมา รู้เท่าทัน เป็นอิสระ ใช้พัฒนาจิตปัญญายิ่งๆ ขึ้นไป
  - ทัศนคติต่ออาชีพ
    - เพื่อได้ผลตอบแทนเป็นปัจจัยยังชีพ
    - เป็นเครื่องมือฝึกฝนพัฒนาตนเอง
    - ใช้แก้ไขปัญหา พัฒนาสังคม สิ่งแวดล้อม
- **วินัย**
  - ความเคารพ รักษากฎเกณฑ์ กติกา สิกขาบท ระเบียบ จรรยาบรรณ กฎหมาย[2]
  - รู้จักใช้วินัยในการดำรงชีวิต [3]
    - จัดวัตถุสิ่งของ
    - จัดแบ่งเวลา
    - จัดสภาพแวดล้อม
    - การจัดระเบียบในการอยู่ร่วมกัน

[1] **ปฏิสัมพันธ์แยกตามกลุ่มบุคคล**

- ครอบครัว ญาติมิตร และบุคคลใกล้ชิด
- บุคคลในสถานศึกษา ที่ทำงาน ลูกค้า
- มนุษยชาติ ต่างชาติ ต่างศาสนา และต่อสัตว์ร่วมโลก

[2] **ด้านทัศนคติ** คือเห็นความสำคัญในสิ่งนี้

[3] **เชิงปฏิบัติการ** คือ ปฏิบัติตาม และจัดให้ดียิ่งขึ้น

[1] **คุณภาพของความเชื่อ**- ยิ่งมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่เชื่อตรงตามความเป็นจริงตามเหตุปัจจัยเท่าไร ยิ่งเป็นความเชื่อที่มีคุณภาพ

[2] **สิ่งที่เชื่อ**

- **ปัญญาภาวนา**
  - **การปฏิบัติต่อความรู้**
    - การมี / ทรงความรู้ (เช่นรู้วิชาชีพการงานที่เป็นหน้าที่ของตน)
    - การแสวงหาความรู้เพิ่มเติม
    - การใช้ความรู้ (การเอาความรู้นั้นมาใช้ได้) คิดเป็น - แก้ปัญหาเป็น - ดับทุกข์เป็น
  - **ระดับความรู้**
    - **สุตะ**[1] (รู้ข้อมูลข่าวสาร - รู้อาการปรากฏอย่างผิวเผิน หรือรู้อะไร) : ความรู้ที่เกี่ยวข้องต้องใช้ในการดำเนินชีวิต และกิจการงานทั้งหลาย
    - **ทิฏฐิ** (รู้หยั่ง - หยั่งเข้าไปในความจริง หรือรู้อย่างไร) : ความรู้เข้าใจที่หยั่งลงไปในความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย ด้วยท่าทีของการมองตามเหตุปัจจัย
    - **ญาณทัสสนะ** (รู้แจ้ง - รู้อย่างถึงความจริง) : ความรู้เข้าใจความจริงของสิ่งทั้งหลาย ที่ส่งผลทำให้จิตใจหลุดพ้นเป็นอิสระ

[1] รู้ข้อมูลข่าวสาร หรือรู้จากสื่อ เช่น บุคคล หนังสือ สื่ออื่นๆ เป็นต้น เป็นขั้นของการรู้เพื่อการสื่อสาร และคิดตามสมมติบัญญัติที่ตั้งกันขึ้นมา

ชีวิตเป็นอย่างไร

- นิยาม ๕: กฎธรรมชาติ
- ไตรลักษณ์ : ลักษณะของธรรมชาติ ๓ อย่าง

นิยาม ๕: กฎธรรมชาติ

๑. **อุตุนิยาม** : ปรากฏการณ์ธรรมชาติ ดิน น้ำ อากาศ ฤดูกาล

๒. **พีชนิยาม** : การสืบพันธุ์ พันธุกรรม

๓. **จิตตนิยาม** : การทำงานของจิต

๔. **กรรมนิยาม** : กระบวนการให้ผลของการกระทำของมนุษย์

๕. **ธรรมนิยาม** : ความสัมพันธ์ และการเป็นเหตุเป็นผลแก่กัน
แห่งสิ่งทั้งหลาย

วิปลาส ๓ : ความรู้คลาดเคลื่อน ๓ อย่าง

๑. **สัญญาวิปลาส** : หมายรู้ผิดพลาดจากความจริง

๒. **จิตวิปลาส** : ความคิดผิดพลาดจากความจริง

๓. **ทิฏฐิวิปลาส** : ความเห็นผิดพลาดจากความจริง

สัญญาวิปลาส จิตวิปลาส ทิฏฐิวิปลาส มี ๔ อย่าง คือ

๑. ในสิ่งที่ไม่เที่ยง ว่าเที่ยง

๒. ในสิ่งที่เป็นทุกข์ ว่าเป็นสุข

๓. ในสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน ว่าตัวตน

๔. ในสิ่งที่ไม่งาม ว่างาม

ไตรลักษณ์ : ลักษณะของธรรมชาติ ๓ อย่าง

๑. **อนิจจตา** : ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่ยั่งยืน ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมสลายไป

๒. **ทุกขตา** : ความเป็นทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว เพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไป

๓. **อนัตตา** : ความเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมัน

ไตรลักษณ์

เห็นความจริงรอบด้าน

อนิจจัง

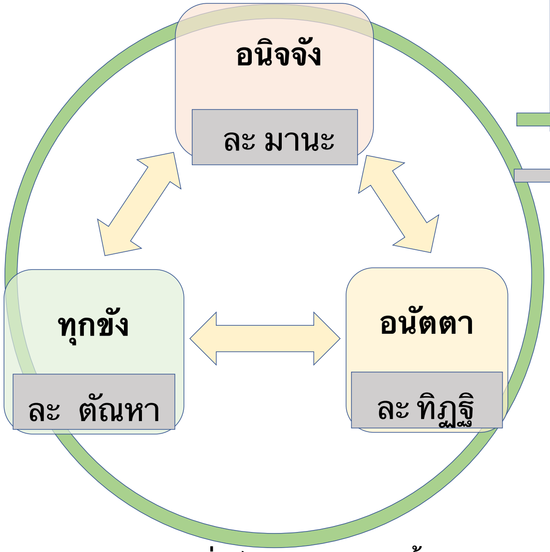
มี ทุกขัง อนัตตา หนุนอยู่
ไม่เที่ยงอย่างเดียว
ไม่เห็นเบียดเบียน ก็มีสุขอยู่
ไม่เห็นอนัตตาก็มีอัตตา

ทุกขัง

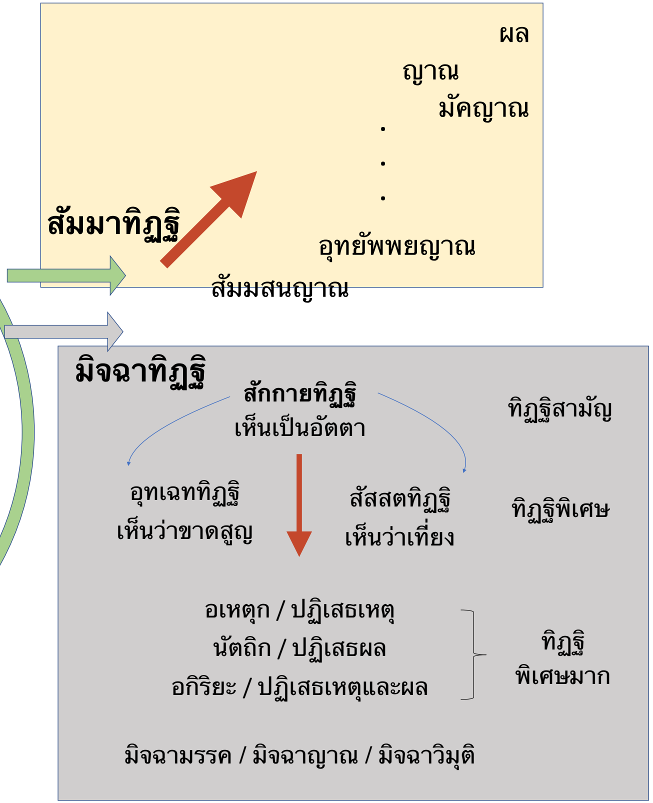
มี อนิจจัง อนัตตา หนุนอยู่
เพราะไม่เที่ยงจึงเป็นทุกข์
ไม่มีอัตตาไปยับยั้งความพินาศ

อนัตตา

มี อนิจจัง ทุกขัง หนุนอยู่
เพราะไม่เที่ยงและถูกเบียดเบียน บีบคั้น จึงไม่มีตัวตน

อาศัยปัญญาที่เห็นทุกมุม มาเกื้อหนุน
เป็นอุปนิสสยปัจจยสัตติ

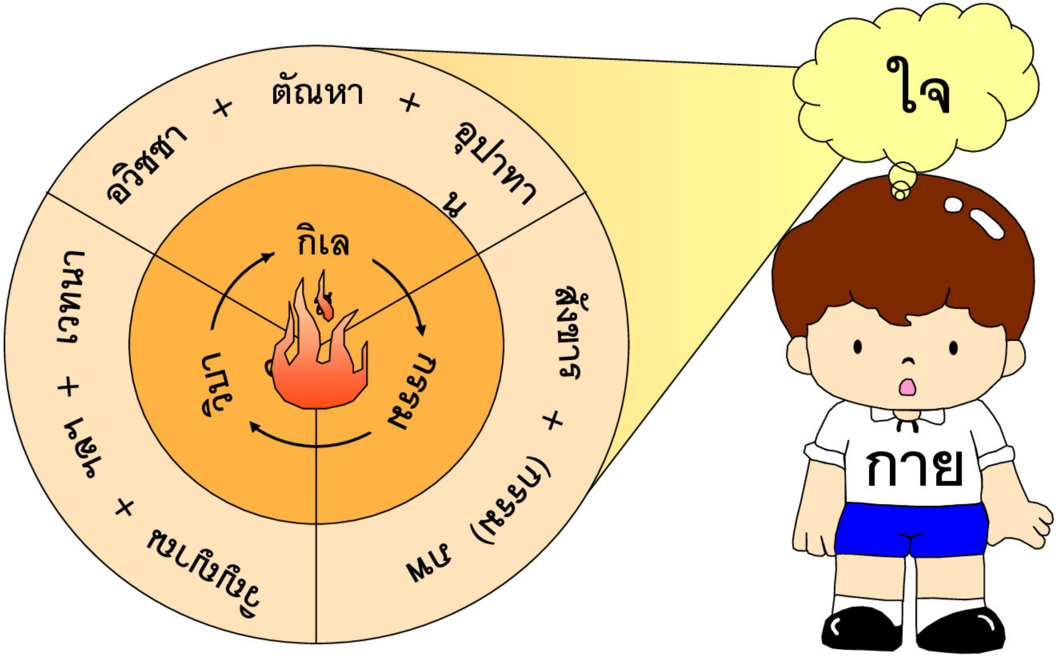
ชีวิตเป็นไปอย่างไร

- **ปฏิจจสมุปบาท (สมุทยวาร)**
  - ความเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดทุกข์ในมนุษย์
- **กรรม** - หลักธรรมที่เนื่องอยู่ในปฏิจจสมุปบาท

ปฏิจจสมุปบาท - สมุทยวาร

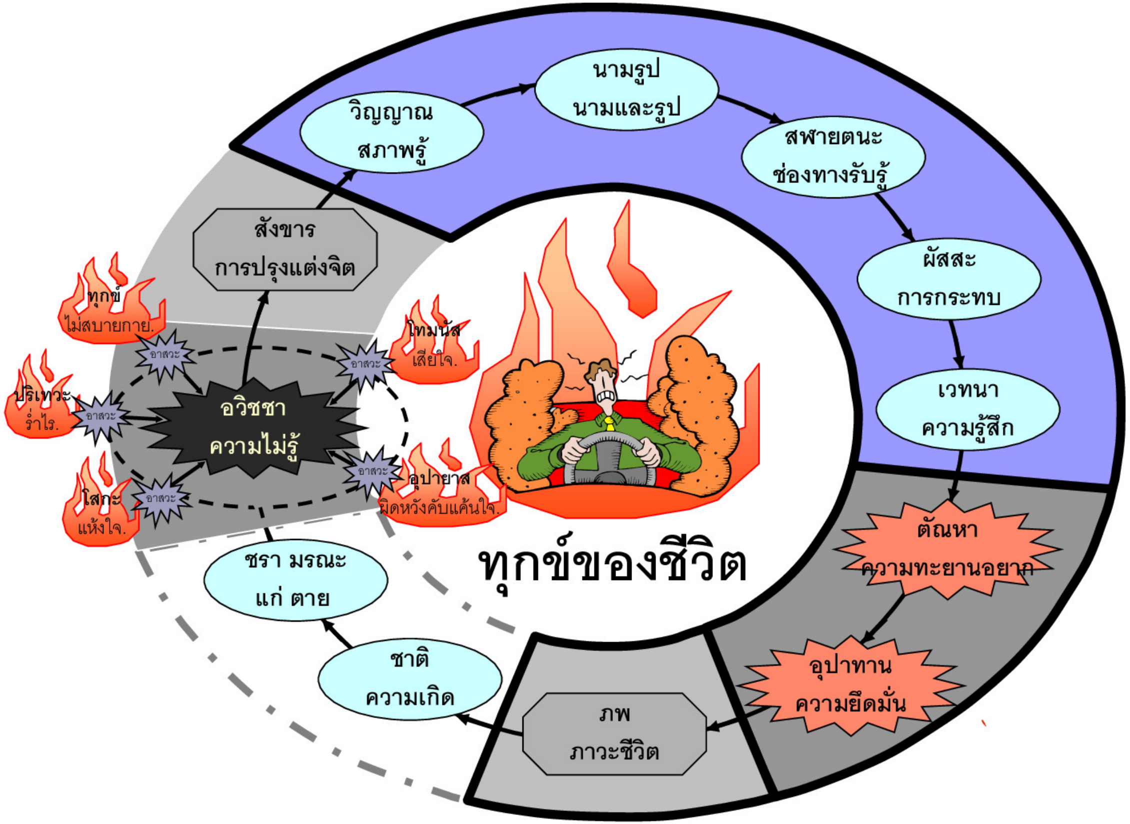
ความเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดทุกข์ในมนุษย์

วัฏฏจักร กิเลส กรรม วิบาก

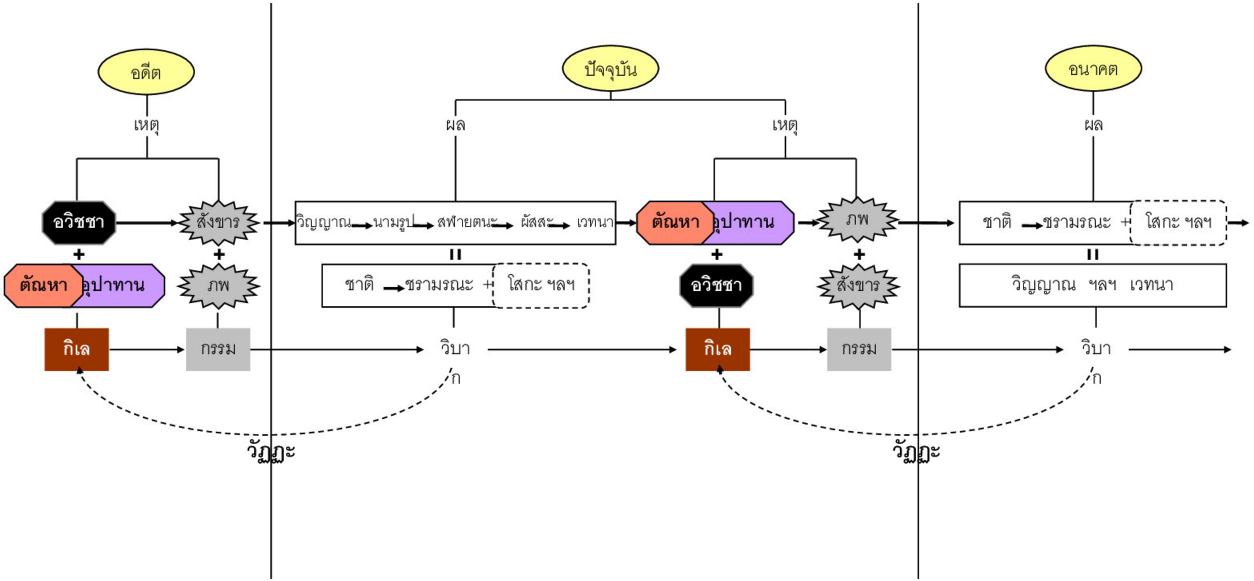
ปฏิจจสมุปบาท - สมุทยวาร

ความเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดทุกข์ในมนุษย์

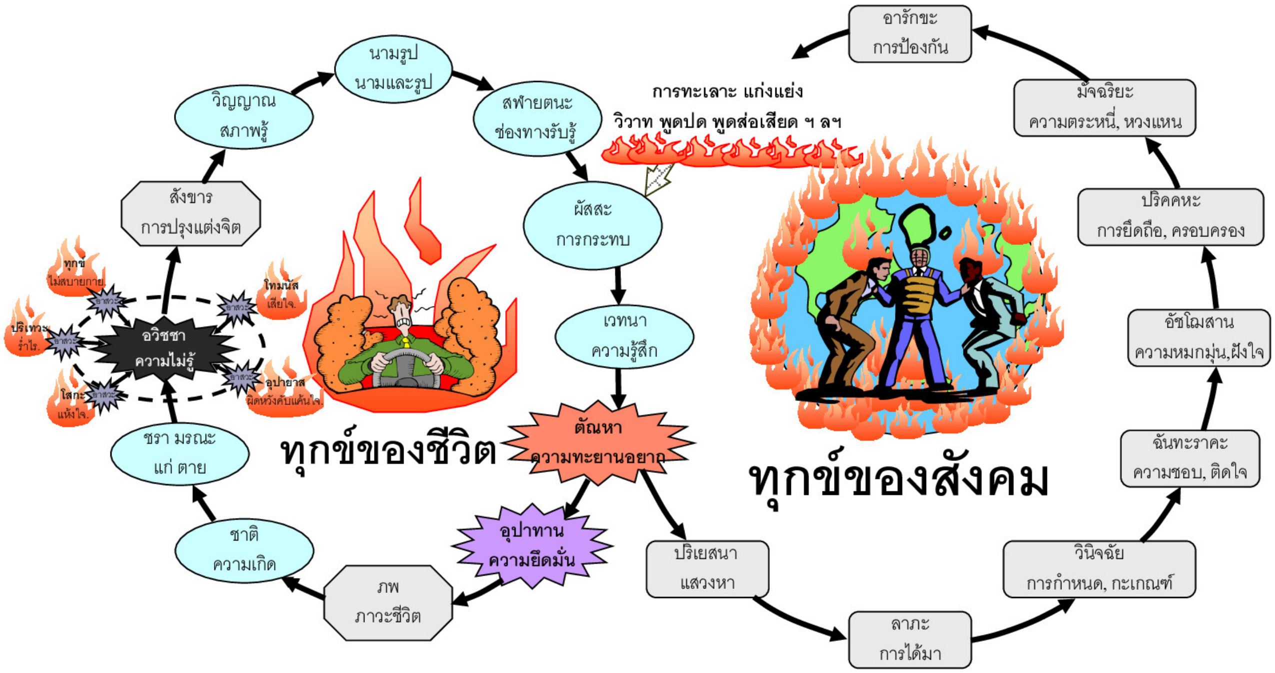

ปฏิจจสมุปบาท - สมุทยวาร

ความเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดทุกข์ในมนุษย์

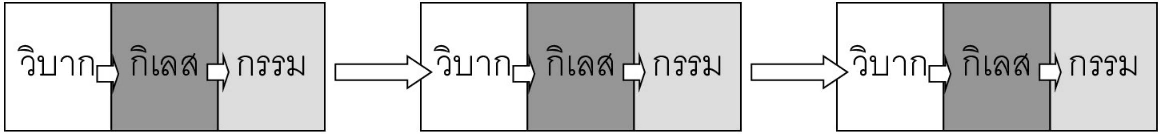
ปัจจยาการทางสังคม

กรรม

หลักธรรมที่เนื่องอยู่ในปฏิจจสมุปบาท

- **กรรมเก่า (อดีต)** - ทุน เป็นอดีต ควรรู้จักไว้เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ และพัฒนาแก้ไขปรับปรุงกรรมใหม่ให้ดียิ่งขึ้น
- **กรรมใหม่ (ปัจจุบัน)**- กรรมที่เราทำได้ และจะต้องตั้งใจทำให้ดีที่สุด
- **กรรมข้างหน้า (อนาคต)** - เรายังทำไม่ได้ แต่สามารถวางแผนเพื่อจะทำกรรมที่ดีที่สุด ด้วยการทำกรรมในปัจจุบัน

อดีต **ปัจจุบัน** **อนาคต**

กรรม

กฎแห่งกรรม คือ กฎธรรมชาติ ข้อหนึ่ง ที่ว่าด้วยการกระทำ และผลแห่งการกระทำ ซึ่ง การกระทำและ ผลแห่งการกระทำนั้น ย่อมสมเหตุ สมผลกัน เช่น ทำดี ย่อมได้รับผลดี ทำชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว เป็นต้น

กมฺมสฺสกา มาณว สตฺตา	สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน
กมฺมทายาทา	เป็นทายาทแห่งกรรม
กมฺมโยนี	มีกรรมเป็นกำเนิด
กมฺมพนฺธู	มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์
กมฺมปฏิสรณา	มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย
กมฺมํ สตฺเต วิภชติ ยทิทํ หีนปฺปณีตตายาติ	กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้ [3]

กรรมเก่า กรรมใหม่ คือ?

1. **กรรมเก่า** คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายใจ ขันธ์ 5ที่ได้มา มาจากเจตนาในอดีต
2. **กรรมใหม่** คือ การกระทำของบุคคลที่กระทำด้วยกาย วาจา ใจ ใน

   ปัจจุบัน

กฎแห่งกรรม

กฎแห่งกรรม คือ กฎธรรมชาติ ข้อหนึ่ง ที่ว่าด้วยการกระทำ และผลแห่งการกระทำ ซึ่ง การกระทำและ ผลแห่งการกระทำนั้นย่อมสมเหตุ สมผลกัน เช่น ทำดี ย่อมได้รับผลดี ทำชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว เป็นต้น

- **กรรม** ใดใครก่อ ตนเองเท่านั้นที่จะได้รับผลของสิ่งที่กระทำ
- **ผลกรรมในปัจจุบันเป็นกรรม** คือ เจตนาที่ทำมาในอดีต และกรรมคือเจตนาที่ก่อไว้ในปัจจุบันเป็นเหตุที่จะส่งผลสืบเนื่องต่อไปยังอนาคต
- **กรรมดี-กรรมชั่ว** ลบล้างซึ่งกันและกันไม่ได้
- **ถึงแม้ว่าการทำกรรมดีจะลบล้างกรรมชั่วเก่าที่มีอยู่เดิมไม่ได้ แต่มีส่วนช่วยให้ผลจากกรรมชั่วที่มีอยู่เดิมผ่อนลง** คือ การผ่อนหนักให้เป็นเบา (ข้อนี้ อุปมาได้กับ การที่เรามีน้ำขุ่นข้นอยู่แก้วหนึ่ง หากเติมน้ำบริสุทธิ์ลงไปแล้ว มิสามารถทำให้น้ำขุ่นกลับบริสุทธิ์ได้ แต่ทำให้น้ำขุ่นข้นนั้นกลับเจือจางลงและใสยิ่งขึ้นกว่าเดิม)

สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้ [3]

จูฬกัมมวิภังคสูตร

กรรมดำ

1. เหตุที่ทำให้อายุสั้น เพราะฆ่าสัตว์
2. เหตุที่ทำให้มีโรคมาก เพราะเบียดเบียนสัตว์
3. เหตุที่ทำให้มีผิวพรรณทราม เพราะเป็นผู้มักโกรธ
4. เหตุที่ทำให้มีอำนาจน้อย เพราะมีใจริษยา
5. เหตุที่ทำให้เป็นคนยากจน เพราะเป็นคนตระหนี่ ไม่เคยบริจาค
6. เหตุที่ทำให้เกิดในตระกูลต่ำ เพราะเป็นคนไม่มีสัมมาคารวะ
7. เหตุที่ทำให้เกิดเป็นคนโง่เขลา เพราะเป็นคนไม่ใฝ่ศึกษา

กรรมขาว

1. เหตุที่ทำให้อายุยืน เพราะไม่ฆ่าสัตว์
2. เหตุที่ทำให้มีโรคน้อย เพราะไม่เบียดเบียนสัตว์
3. เหตุที่ทำให้ผิวพรรณผ่องใส เพราะเป็นผู้ไม่โกรธ
4. เหตุที่ทำให้มีอำนาจมาก เพราะมีใจไม่ริษยา
5. เหตุที่ทำให้เกิดในตระกูลสูง เพราะเป็นคนมีสัมมาคารวะอ่อนน้อมถ่อมตน
6. เหตุให้เป็นคนร่ำรวย เพราะเป็นคนมีน้ำใจ รู้จักช่วยเหลือผู้อื่น
7. เหตุที่ทำให้เกิดเป็นคนมีปัญญา เพราะเป็นคนใฝ่หาความรู้สนใจเรื่องบาปบุญ

แก้กรรม ด้วยปฏิกรรม

ปฏิกรรม ๓ ประการ ที่ควรปฏิบัติเอาไว้เป็นพื้นฐานในสังคม

- **อาปัตติปฏิกรรม** การทำคืน
- **ปวารณากรรม** การเปิดโอกาสให้ว่ากล่าว ตักเตือน
- **อัจจยเทศนา** การขอขมา ยอมรับในความผิด เห็นโทษแล้ว แก้ไขเสีย

กรรม 2 แบบ

ปฏิกรรม ๓ ประการ ที่ควรปฏิบัติเอาไว้เป็นพื้นฐานในสังคม

กรรมในธรรม เป็นกฎธรรมชาติ

กรรมในวินัย เป็นกฎสมมุติ ที่ตั้งขึ้นโดยมนุษย์

หลักกรรม และการให้ผลของกรรม

ลัทธิที่ผิด ๓ ประเภท

๑. **ปุพเพกตวาท** ลัทธิกรรมเก่า ถือว่าสุขทุกข์ในปัจจุบันเป็นเพราะกรรมเก่าที่ทำไว้

๒. **อิศวรนิรมิตรวาท** ลัทธิพระเป็นเจ้า ถือว่าสุขทุกข์ในปัจจุบันเป็นเพราะเทพเจ้าดลบันดาล

๓. **อเหตุวาท** ลัทธิคอยโชค ถือว่าสุขทุกข์ในปัจจุบันเป็นไปเองแล้วแต่โชคชะตา ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย

เกณฑ์วินิจฉัยกรรมดี กรรมชั่ว

ก. เกณฑ์หลัก

๑. ตัดสินด้วยความเป็นกุศล หรือเป็นอกุศล โดย

- พิจารณามูลเหตุว่า เป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ หรือเกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ
- พิจารณาตามสภาวะว่า เป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตสบาย ไร้โรค ปลอดโปร่ง ผ่องใส สมบูรณ์ หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้กุศลธรรม (สภาพเกื้อกูล) ทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้กุศลธรรมลดน้อยลง อกุศลธรรมเจริญงอกงามขึ้น ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร

เกณฑ์วินิจฉัยกรรมดี กรรมชั่ว

ข. เกณฑ์ร่วม

๑. ใช้มโนธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองพิจารณาว่า การที่กระทำนั้น ตนเองติเตียนตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนหรือไม่

๒. พิจารณาความยอมรับของวิญญู หรือนักปราชญ์ หรือบัณฑิตชน ว่าเป็นสิ่งที่วิญญูยอมรับหรือไม่ชื่นชมสรรเสริญ หรือตำหนิติเตียน

๓. พิจารณาลักษณะ และผล ของการกระทำ

- ต่อตนเอง
- ต่อผู้อื่น

ก) เป็นการเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น ทำตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่

ข) เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ ทั้งแก่ตน และแก่ผู้อื่น

การให้ผลของกรรม ๔ ระดับ

๑. **ระดับภายในจิตใจ** ทำให้เกิดผลภายในจิตใจ มีการสั่งสมคุณสมบัติ คือกุศลธรรมและอกุศลธรรม คุณภาพและสมรรถภาพของจิต มีอิทธิพลปรุงแต่งความรู้สึกนึกคิด

๒. **ระดับบุคลิกภาพ** ด้านการสร้างเสริมนิสัย ปรุงแต่งลักษณะความประพฤติ การแสดงออกท่าที การวางตนปรับตัว อาการตอบสนอง ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนอื่นๆ และต่อสถานการณ์ หรือสภาพแวดล้อมทั่วๆ ไป

๓. **ระดับวิถีชีวิตของบุคคล** ทำให้ความเป็นไปในชีวิตของบุคคลให้พบกับโลกธรรมอย่างไร ผลระดับนี้อาจแยกมองได้สองด้าน คือ

- ผลสนองจากปัจจัยด้านอื่นๆ ของสภาพแวดล้อมที่นอกจากคน
- ผลสนองจากปัจจัยด้านบุคคลอื่นและสังคม

๔. **ระดับสังคม** กรรมที่บุคคลและคนทั้งหลายกระทำ มีผลต่อความเป็นไปของสังคมอย่างไรบ้าง เช่น ทำให้เกิดความเสื่อม ความเจริญ ความร่มเย็นเป็นสุข ความทุกข์ยากเดือดร้อนร่วมกัน

สิ่งที่มีผลต่อการให้ผลของกรรม (สมบัติ - วิบัติ)

๑. คติ – ถิ่นที่อยู่ ภพภูมิที่ไปเกิด

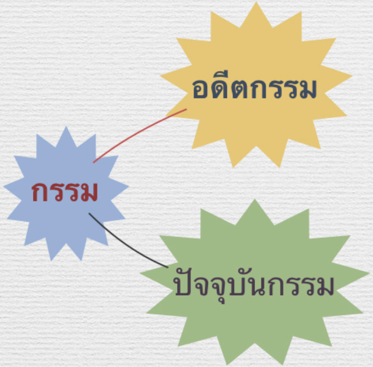
๒. กาล – ยุคสมัย เวลา จังหวะ โอกาส ได้เวลา ระยะเวลา

๓. อุปปธิ – สภาพร่างกาย รูปร่าง หน้าตา

๔. ปโยค – สิ่งที่กระทำ

กรรม โดย สาธนียฐาน ๓
ในโลกมีฐานใหญ่อยู่ ๓ ประการ
กัมมสาธนียฐาน เหตุเป็นเครื่องให้สำเร็จ คือ กรรม
วิริยสาธนียฐาน เหตุเป็นเครื่องให้สำเร็จ คือ วิริยะ
ปัญญาสาธนียฐาน เหตุเป็นเครื่องให้สำเร็จ คือ ปัญญา
อดีตกรรม
ปัจจุบันกรรม
คติสมบัติ-คติวิบัติ
- สุขคติ-ทุคติ
- ตระกูลสูง-ต่ำ
อุปธิสมบัติ-อุปธิวิบัติ
- ปสาทรูป ๕ (สมบูรณ์/ไม่สมบูรณ์)
- ปฏิสนธิ (อเหตุก/ทวิเหตุก/ติเหตุก)
- อวัยวะน้อยใหญ่ (สมบูรณ์/ไม่สมบูรณ์)
กายกรรม
วจีกรรม
มโนกรรม

กรรม โดย มิสสกนัย

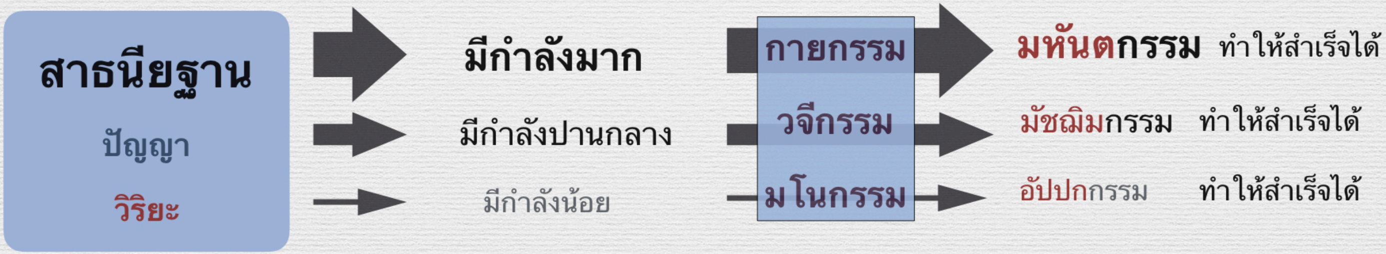

- **มหันตอดีตกรรม** ชาติกำเนิดดี ตระกูลสูง ร่ำรวย
- **มัชฌิมอดีตกรรม** ชาติกำเนิด ปานกลาง ไม่ดี ไม่เลว
- **อัปปกอดีตกรรม** ชาติกำเนิดเลว ตระกูลต่ำ ยากจน

- **วุฑฒิภาคิยปัจจุบันกรรม** เจริญยิ่งๆขึ้น
- **ฐิติภาคิยปัจจุบันกรรม** เท่าเดิม ตั้งอยู่
- **หานภาคิยปัจจุบันกรรม** เสื่อมถอย

จะสมบูรณ์ หรือ เสื่อมถอย วัดตรงไหน?

ปัญญา และ วิริยะ เป็นเหตุให้ อดีตกรรม และปัจจุบันกรรม ถึงพร้อม หรือเสื่อมถอย

แก้กรรม ด้วยปฏิกรรม

ปฏิกรรม ๓ ประการ ที่ควรปฏิบัติเอาไว้เป็นพื้นฐานในสังคม

อาปัตติปฏิกรรม การทำคืน

ปวารณากรรม การเปิดโอกาสให้ว่ากล่าว ตักเตือน

อัจจยเทศนา การขอขมา ยอมรับในความผิด เห็นโทษแล้ว แก้ไขเสีย

ทำไมเราต้องรู้เรื่อง **กรรม**?

1. หนักแน่นในเหตุผล ไม่งมงาย
2. สู่จุดหมายด้วยการลงมือทำด้วยเรี่ยวแรงของตน
3. รับผิดชอบต่อตนเอง และผู้อื่น ด้วยการทำความดี
4. ทุกคนมีสิทธิ์เท่าเทียมในการกระทำ สามารถทำให้ตน ดีขึ้น หรือเลวลง ก็ด้วยกรรมดีและไม่ดี
5. เครื่องวัดความทราม หรือประเสริฐ คือคุณธรรม ความสามารถ ไม่ใช่ชาติกำเนิด หรือฐานะ
6. เรียนรู้กรรมเก่าเอาไว้เป็นบทเรียน ไม่เพ่งโทษผู้อื่น แก้ไข ปรับปรุง วางแผนสู่ความเจริญ
7. ให้ความหวังในอนาคตสำหรับสามัญชนทั่วไป

ฉันทะ

ความพอใจ, ความชอบใจ, ความยินดี, ความต้องการ,
ความรักใคร่สิ่งนั้นๆ, ความรักงาน

ฉันทะ

กุศล → **กัตตุกัมยตาฉันทะ** ความต้องการที่จะทำหรือความอยากทำ(ให้ดี)

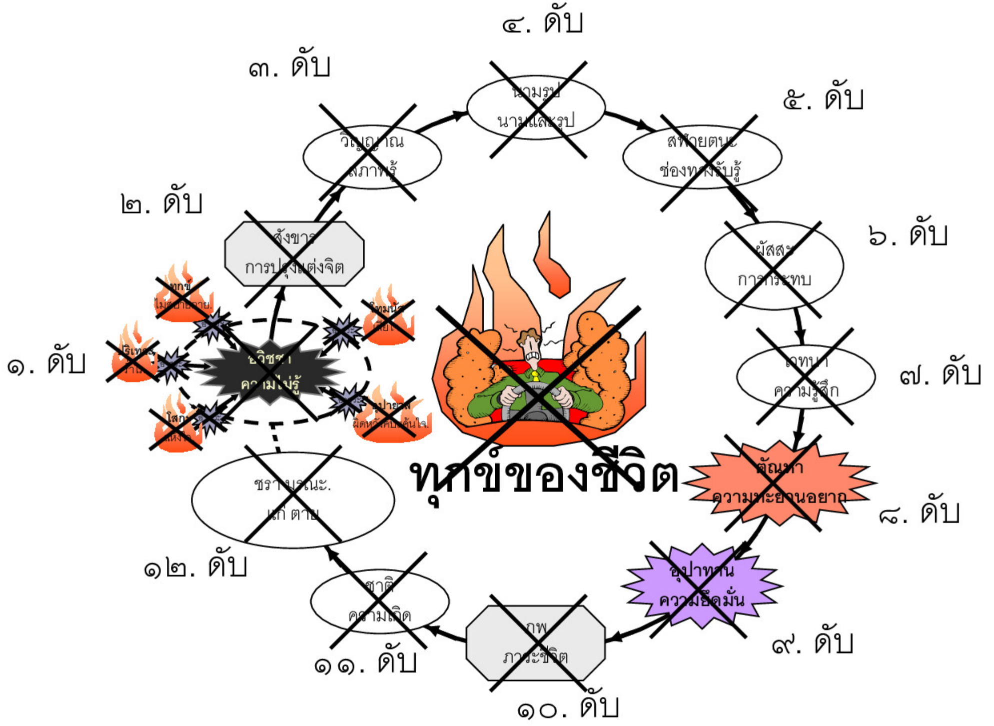
อกุศล → **ตัณหาฉันทะ, กามฉันทะ** ความอยากเสพ อยากได้ อยากเอาเพื่อตัว

ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร

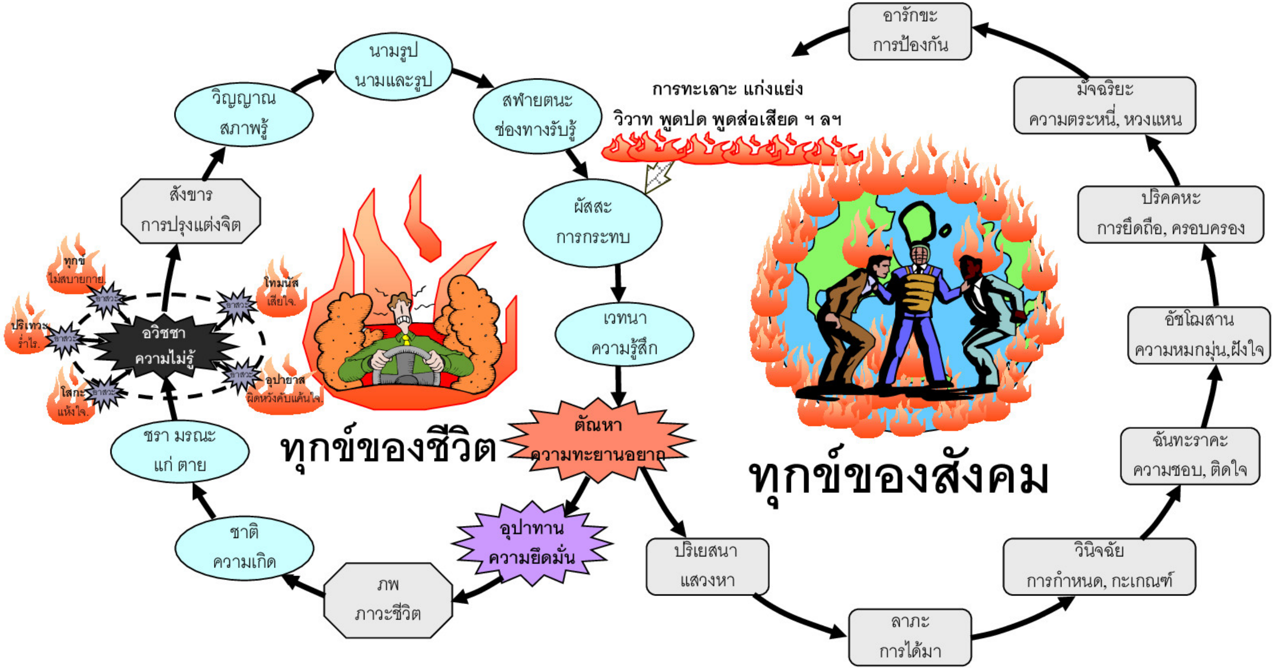
- **ปฏิจจสมุปบาท (นิโรธวาร)**
  - กระบวนธรรมดับทุกข์ในมนุษย์
- **นิพพาน**
- **ประเภทและระดับของผู้บรรลุนิพพาน (อริยบุคคล)**

ปฏิจจสมุปบาท - นิโรธวาร

กระบวนธรรมดับทุกข์ในมนุษย์

ปัจจยาการทางสังคม

นิพพาน

- **ความหมาย** : นิ (ออกไป หมดไป) + วาน (พัดไป ดับไฟ)
  - ดับไฟ ดับร้อน หรือ เป็นเครื่องดับกิเลส คือ ราคะ โทสะ โมหะ ให้หมดสิ้นไป
- **ประเภทและระดับของนิพพาน**
  - **สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ : นิพพานยังมีเชื้อ**
= หมดกิเลสแต่ยังมีขันธ์ ๕ เหลืออยู่
  - **อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ : นิพพานไม่มีเชื้อเหลือ**
= หมดกิเลสและไม่มีขันธ์ ๕ เหลืออยู่

ประเภทและระดับของผู้บรรลุนิพพาน (อริยบุคคล)

อริยบุคคล	สิกขาที่บำเพ็ญ	สังโยชน์ที่ละได้
ระดับที่ ๑ พระโสดาบัน	ศีลบริบูรณ์ (สมาธิและปัญญาพอประมาณ)	1. สักกายทิฏฐิ 2. วิจิกิจฉา 3. สีลัพพตปรามาส
ระดับที่ ๒ พระสกทาคามี	ศีลบริบูรณ์ (สมาธิและปัญญาพอประมาณ)	+ ราคะ โทสะ โมหะ เหลือเบาบาง
ระดับที่ ๓ พระอนาคามี	ศีลและสมาธิบริบูรณ์ (ปัญญาพอประมาณ)	4. กามราคะ 5. ปฏิฆะ
ระดับที่ ๔ พระอรหันต์	ศีล สมาธิ ปัญญาบริบูรณ์	6. รูปราคะ 7. อรูปราคะ 8. มานะ 9. อุทธัจจะ 10. อวิชชา

ชีวิตควรเป็นอยู่อย่างไร

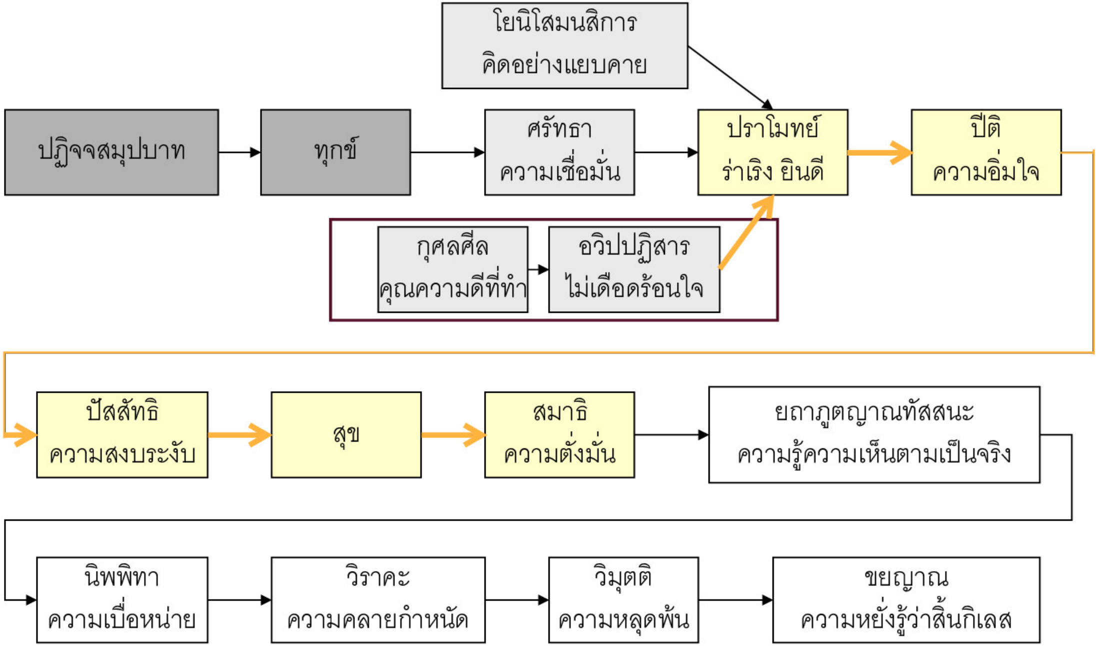
- มัชฌิมาปฏิปทา : ทางสายกลาง
- การศึกษาและชีวิตประเสริฐ
- บุพพภาคนิมิตของมรรค ๗ ประการ
- ไตรสิกขา : กระบวนการของการศึกษา
  - อธิศีลสิกขา
  - อธิจิตตสิกขา
  - อธิปัญญาสิกขา
- อัตถะ ๓ : จุดหมายของชีวิต

มัชฌิมาปฏิปทา - มรรค

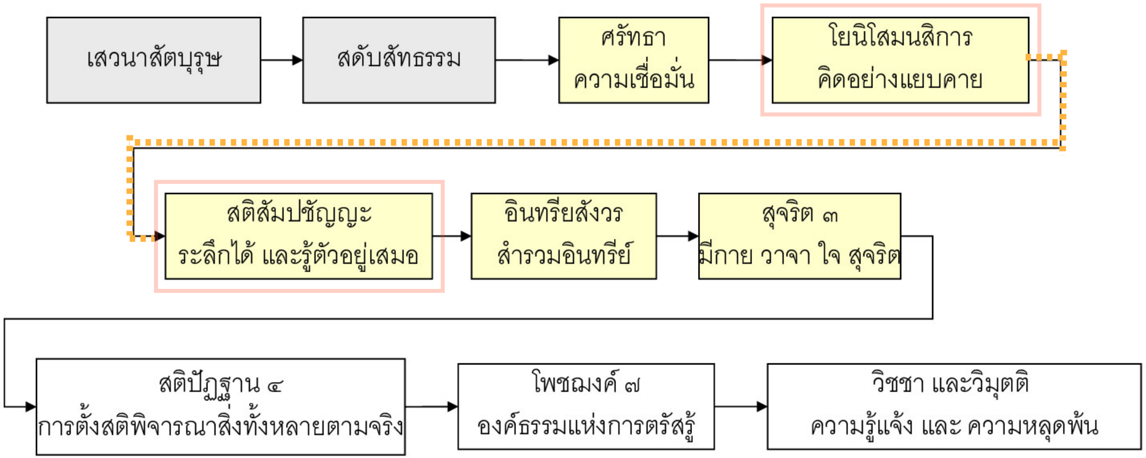
ทางสายกลาง - วิธีดับทุกข์ หรือชีวิตอันประเสริฐ

๑. **สัมมาทิฏฐิ** : ทัศนคติ ความรู้ความเข้าใจที่ถูก ๒. **สัมมาสังกัปปะ** : รู้จักคิด รู้จักแก้ปัญหา	**อธิปัญญาสิกขา**
๓. **สัมมาวาจา** : พูดสิ่งที่ดีงาม เกื้อกูล เป็นความจริง ๔. **สัมมากัมมันตะ** : ทำสิ่งที่ดีงาม สร้างสรรค์ และเกื้อกูล ๕. **สัมมาอาชีวะ** : รู้จักหา ใช้ เก็บรักษา ทำอาชีพไม่เบียดเบียน	**อธิศีลสิกขา**
๖. **สัมมาวายามะ** : มีความเพียรสร้างสรรค์ความดี ละความชั่ว ๗. **สัมมาสติ** : มีความระลึกได้ ไม่ประมาทหลงลืม ระมัดระวัง ๘. **สัมมาสมาธิ** : มีจิตใจตั้งมั่น แน่วแน่ สงบ สว่าง เป็นสุข	**อธิจิตตสิกขา**

กระบวนธรรมแห่งความดับทุกข์

กระบวนการปฏิบัติแบบลำดับขั้นตอน

อานิสงส์ในการฟังธรรม 5

1. **อสุสุตํ สุณาติ** (ย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง, ได้เรียนรู้สิ่งที่ยังไม่เคยเรียนรู้ — He hears things not heard.)

2. **สุตํ ปริโยทเปติ** (สิ่งที่เคยได้ฟัง ก็ทำให้แจ่มแจ้ง เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น — He clears things heard.)

3. **กงฺขํ วิหนติ** (แก้ข้อสงสัยได้, บรรเทาความสงสัยเสียได้ — He dispels his doubts.)

4. **ทิฏฺฐิํ อุชุํ กโรติ** (ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ — He makes straight his views.)

5. **จิตฺตมสฺส ปสีทติ** (จิตของเขาย่อมผ่องใส — His heart becomes calm and happy.)

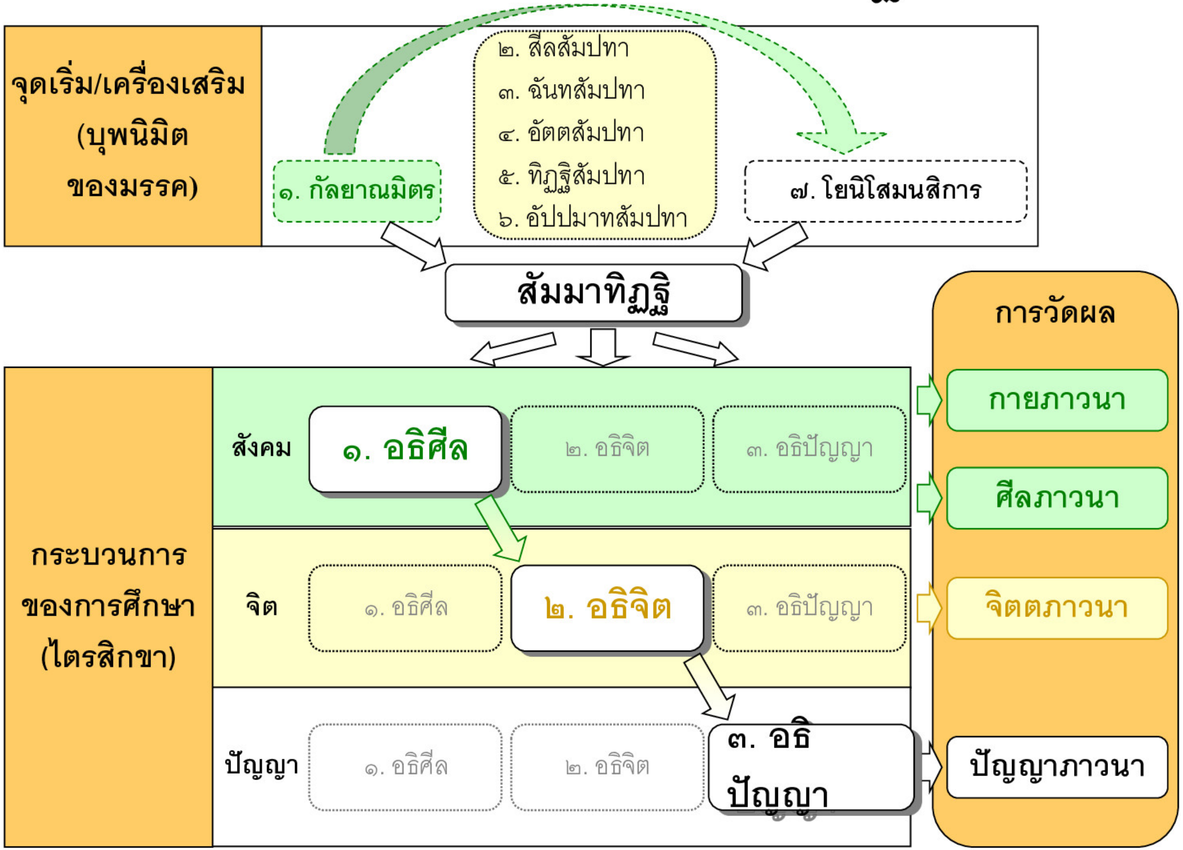
A.III.248. องฺ.ปญฺจก. 22/202/276.

อนุตตริยะ 6

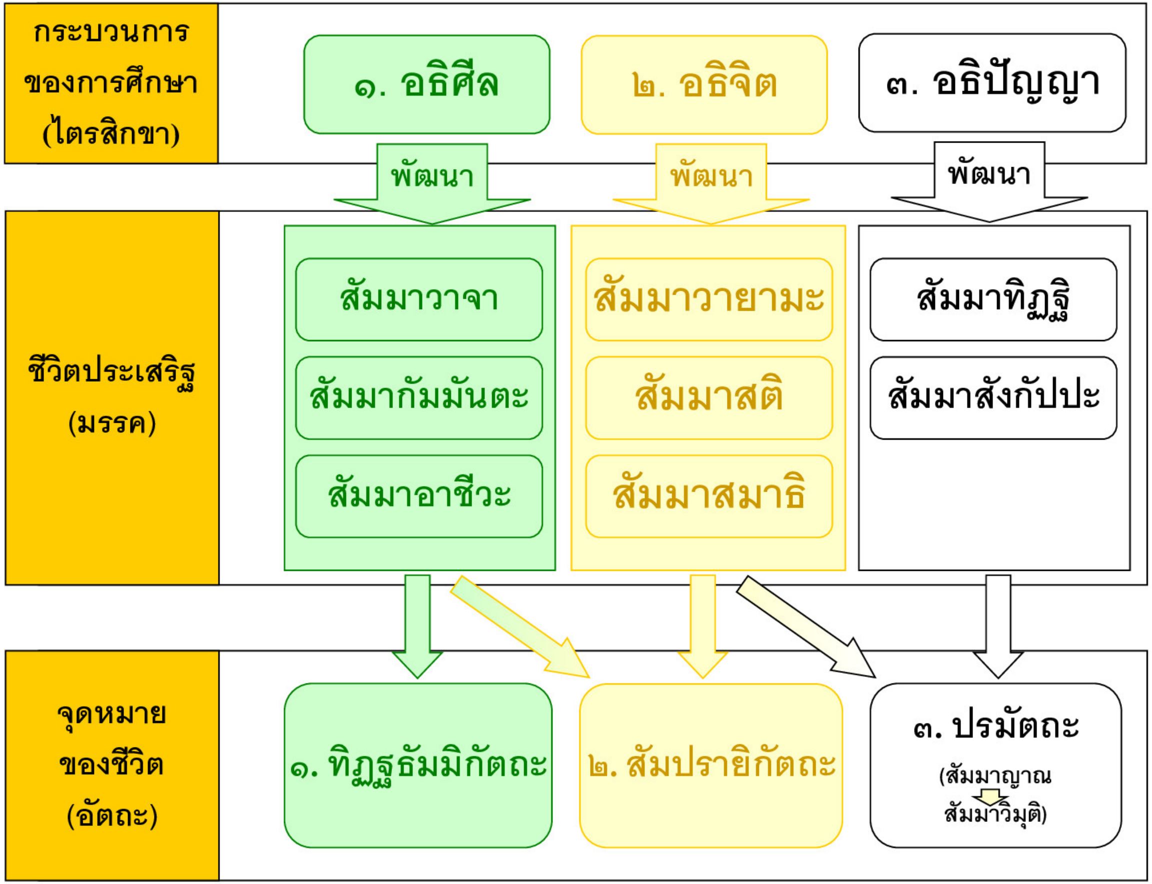
อนุตตริยะ 6 ภาวะอันเยี่ยม, สิ่งที่ยอดเยี่ยม

1. ทัสสนานุตริยะ	การเห็นอันเยี่ยม
2. สวนานุตตริยะ	การฟังอันเยี่ยม
3. ลาภานุตตริยะ	การได้ลาภอันเยี่ยม
4. สิกขานุตตริยะ	การศึกษาอันเยี่ยม
5. ปาริจริยานุตตริยะ	การบำเรออันเยี่ยม
6. อนุสสตานุตตริยะ	การระลึกอันเยี่ยม

การศึกษา และชีวิตประเสริฐ

อ้างอิง: พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). *พุทธธรรม. กรุงเทพฯ* : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย,๒๕๔๒.

อ้างอิง: พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). *พุทธธรรม.* *กรุงเทพฯ* : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย,๒๕๔๒.

ไตรสิกขา - กระบวนการของการศึกษา

๑. พัฒนาพฤติกรรม (อธิศีลสิกขา)

๒. พัฒนาจิตใจ (อธิจิตตสิกขา)

๓. พัฒนาปัญญา (อธิปัญญาสิกขา)

บุพนิมิตของมรรค

๑. **กัลยาณมิตตตา** - คบหาคนที่เป็นแหล่งแห่งปัญญาและแบบอย่างที่ดี

๒. **สีลสัมปทา** - ตั้งตนอยู่ในวินัยและมีความประพฤติทั่วไปดีงาม

๓. **ฉันทสัมปทา** - ความใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ อยากทำกิจหน้าที่และสิ่งทั้งหลายที่เกี่ยวข้องให้ดีงาม

๔. **อัตตสัมปทา** - การทำตนให้ถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติของผู้ที่พัฒนาแล้ว

๕. **ทิฏฐิสัมปทา** - การตั้งอยู่ในความคิดความเชื่อถือที่ดีงามถูกต้องมีเหตุผล

๖. **อัปปมาทสัมปทา** - การทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม

๗. **โยนิโสมนสิการสัมปทา** - ความฉลาดคิดแยบคายให้เห็นความจริงและหาประโยชน์ได้

๑. พัฒนาพฤติกรรม (อธิศีลสิกขา)

- การพัฒนาพฤติกรรม ทางกาย และวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องมีผลดี
- ศีลแบ่งเป็น ๔ หมวด (ปาริสุทธิศีล ๔) คือ
  - ปาฏิโมกขสังวรศีล - ศรัทธา
  - อินทรียสังวร - สติ
  - อาชีวปาริสุทธิศีล - วิริยะ
  - ปัจจัยสันนิสิตศีล - ปัญญา

๑. พัฒนาพฤติกรรม (อธิศีลสิกขา)

- **ปาฏิโมกขสังวรศีล** : รักษากฎเกณฑ์ กติกา วัฒนธรรม และระเบียบวินัยของสังคม
  - สำหรับชาวพุทธ
    - ทางพระได้แก่ ศีล ๒๒๗ และอภิสมาจาร
    - ทางคฤหัสถ์ ได้แก่ ศีล ๕ ศีล ๘ วินัยชาวพุทธ
  - ด้านสังคมทั่วไปได้แก่
    - กฎหมาย ตั้งแต่รัฐธรรมนูญลงมา
    - จรรยาบรรณของวิชาชีพต่างๆ
    - ฯลฯ

๑. พัฒนาพฤติกรรม (อธิศีลสิกขา)

- **การจัดตั้งวางระเบียบชีวิตและระบบสังคมที่ชอบธรรม ควรมีวัตถุประสงค์ดังนี้**
  - เพื่อความสงบเรียบร้อยอยู่ร่วมกันผาสุก
  - เพื่อความสอดคล้องประสานกลมกลืน
  - เพื่อความเกื้อหนุนกัน โดยไม่เบียดเบียน ไม่เอาเปรียบกัน
  - เพื่อความมีส่วนร่วมและร่วมรับผิดชอบ
  - เพื่อความพร้อมเพรียงสามัคคี
  - เพื่อป้องกันความชั่วและความเสื่อมเสียหาย
  - เพื่อกั้นคนชั่วร้าย และให้โอกาสคนดี
  - เพื่อเอื้อโอกาสให้ชีวิตและกิจการพัฒนาและดำเนินสู่จุดหมาย
  - เพื่อความดีงามงดงามมีวัฒนธรรมของสังคม
  - เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงแห่งหลักการ

๑. พัฒนาพฤติกรรม (อธิศีลสิกขา)

- **อินทรียสังวร** : การใช้ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการรับรู้ โดยไม่ก่อให้เกิดโทษ แต่ได้ผลดีในการส่งเสริมคุณภาพชีวิต
  - เลือกเฟ้นสิ่งที่จะดู จะฟัง เป็นต้น
  - ดู ฟัง ให้ได้คุณค่า ประโยชน์ ที่สูงกว่าเพียงสนุกสนานบันเทิง
  - ดู ฟัง อย่างมีสติ รู้จักประมาณ คุมตนเองได้
- **อาชีวปาริสุทธิศีล** : พฤติกรรมในด้านการทำมาหาเลี้ยงชีพ
  - อาชีพที่ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนแก่ใครๆ
  - อาชีพที่ช่วยแก้ปัญหา หรือสร้างสรรค์ชีวิตและสังคม
  - อาชีพที่ทำให้ชีวิตมีคุณค่าน่าภูมิใจ ไม่ทำลายความเป็นมนุษย์
  - อาชีพที่ช่วยให้ผู้ทำพัฒนาชีวิตของตน
  - อาชีพที่ใช้เรี่ยวแรงกำลังสติปัญญาและได้ฝึกปรือฝีมือความสามารถในการสร้างสรรค์

๑. พัฒนาพฤติกรรม (อธิศีลสิกขา)

- **ปัจจัยสันนิสิตศีล** : การเสพบริโภคปัจจัย ๔ และการใช้สอยสิ่งต่างๆ ด้วยปัญญา รู้เข้าใจคุณค่าแท้ ไม่หลงไปตามคุณค่าเทียม
  - รู้ตระหนักว่าเป็นปัจจัย ไม่ใช่จุดหมาย
  - รู้คุณค่าแท้ ไม่หลงติดในคุณค่าเทียม
  - จัดสรรให้ได้ปริมาณ และคุณภาพ พอดีที่จะสนองวัตถุประสงค์
  - สามารถละเลิกการเสพบริโภคสิ่งที่เป็นโทษ โดยไม่เห็นแก่การบำเรอ หรือค่านิยม

อานิสงส์ของการให้ทาน

๑. ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักที่ชอบใจของชนหมู่มาก

๒. สัปบุรุษผู้สงบย่อมคบหาผู้ให้ทาน

๓. กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทานย่อมขจรทั่วไป

๔. ผู้ให้ทานย่อมไม่ห่างเหินจากธรรมของคฤหัสถ์

๕. ผู้ให้ทานเมื่อตายไปแล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

ทานกถา

สารบัญ

พรรณนาเรื่อง : คุณของการให้ทาน (วิธีให้ทานอย่างชาญฉลาด)
เรียบเรียงโดย พระอาจารย์สมทบ ปรกฺกโม

สารบัญ

สารบัญ

หลักการพิจารณาในการบำเพ็ญทานบารมีของพระพุทธเจ้า

สารบัญ

วิธีตรึกในการให้ทานของพระพุทธะจ้าที่ควรรู้

วิธีประมวลการระลึกถึงจาคานุสสติ

อนุปุพพิกถา

๑. **ทานกถา** คือ เรื่องทาน กล่าวถึงการให้ การเสียสละ เพื่อแบ่งปัน ช่วยเหลือ กัน

๒. **สีลกถา** คือ เรื่องศีล กล่าวถึงความประพฤติที่ถูกต้อง ดีงาม

๓. **สัคคกถา** คือ เรื่องสวรรค์ กล่าวถึงความสุขความเจริญและผลที่น่าปรารถนา อันเป็นส่วนดีของกามธรรม ที่พึงจะเข้าถึงเมื่อได้ประพฤติดีงาม ตามหลักธรรมสองข้อ ต้น

๔. **กามาทีนวกถา** คือ เรื่องโทษแห่งกามธรรม กล่าวถึงส่วนเสีย ข้อบกพร่องของ กามธรรม พร้อมทั้งผลร้ายที่สืบเนื่องมาแต่กามธรรม อันไม่ควรหลงใหลหมกมุ่นมัวเมา จนถึงรู้จักที่จะหน่าย ถอนตนออกจากกามธรรมได้

๕. **เนกขัมมานิสังสกถา** คือ เรื่องอานิสงส์แห่ งความออกจากกามธรรม กล่าวถึงผลดี ของการไม่หมกมุ่นเพลิดเพลินติดอยู่ในกาม และให้มีฉันทะ ที่จะแสวงความดีงาม และ ความสุขอันสงบประณีต

ตามปกติ พระพุทธเจ้าเมื่อจะทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่คฤหัสถ์ ผู้มีอุปนิสัย สามารถที่จะบรรลุธรรมวิเศษ จะทรงแสดงอนุปุพพิกถาก่อน แล้วจึงตรัสแสดงอริยสัจ ๔ เป็นการทำจิตให้พร้อมที่จะรับพระธรรมเทศนา ดุจผ้าที่ซักฟอกสะอาดแล้ว ควรแก่การรับ น้ำย้อมต่างๆ ได้ด้วยดี ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากภายหลังการตรัสรู้ ทรงแสดงอนุปุพพิกถา และอริยสัจ ๔ กับท่านยสกุลบุตร บิดามารดา ภรรยาเก่า และสหาย ๔๕ คนของ ท่าน พระยสกุลบุตร สหายภัททวัคคีย์ ๓๐ คน พระเจ้าพิมพิสารและประชาชนชาวมคธ เป็นต้น

ทานกถา

ทานกถา

กถา อันเกี่ยวเนื่องด้วย คุณของทาน เป็นต้นว่า ทานนี้เป็นเหตุแห่งความสุข เป็น มูลแห่งสมบัติ เป็นที่ตั้งแห่งโภคะ ไม่มีอะไรเป็นที่พึ่งได้เช่นเดียวกับทาน ทั้งในโลกนี้และ โลกหน้า ก็ทานนี้เป็นเช่นอาสนะสีหะที่สำเร็จด้วยแก้ว เพราะอรรถว่าเป็นที่พึ่ง เป็นเช่น กับเชือกสำหรับยึด เพราะอรรถว่า เป็นเครื่องยึดหน่วง ทานย่อมให้สิริราชสมบัติในโลก ให้จักรพรรดิสมบัติ สักกสมบัติ มารสมบัติ พรหมสมบัติ สาวกบารมีญาณ ปัจเจก โพธิญาณ และสัมมาสัมโพธิญาณ

เมื่อการให้ทานนั้น เป็นเหตุแห่งความสุข เป็นมูลแห่งสมบัติ ซึ่งคนบนโลกนี้ ปรารถนาความสุขกันทุกคน ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสแก่อนาถบิณฑิกคฤหบดี ดังที่ ปรากฏอยู่ใน อันนนาถสูตร ว่าความสุขของคฤหัสถ์ ที่ชาวโลกทั่วไปต้องการมีอยู่ ๔ อย่าง

สารบัญ

ความสุขของคฤหัสถ์ ๔ อย่าง

ความสุขของคฤหัสถ์ ๔ อย่าง ได้แก่

๑. **อัตถิสุข** (สุขเกิดจากการมีทรัพย์) เป็นไฉน?

คือ กุลบุตร มีโภคะอันหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร สะสมขึ้นได้ด้วยหนึ่ง สมอง สองแรงแขน อาบเหงื่อต่างน้ำ เป็นของชอบธรรม ได้มาโดยธรรม เธอย่อมได้ความ สุข ได้ความโสมนัสว่า เรามีทรัพย์ที่ได้มาจากน้ำพักน้ำแรง นี้เรียกว่า อัตถิสุข

๒. **โภคสุข** (สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโภค) เป็นไฉน?

คือ กุลบุตร กิน ใช้ และทำสิ่งดีงาม เป็นบุญทั้งหลาย ด้วยโภคะที่หามาได้ด้วย

ความขยันหมั่นเพียร อันสะสมขึ้นด้วยกำลังแขน อาบเหงื่อต่างน้ำ ซึ่งเป็นของชอบธรรม ได้มาโดยธรรม เธอย่อมได้ความสุข ได้ความโสมนัสว่า เราก็ได้กินใช้ ได้ทำสิ่งดีงาม อัน เป็นบุญทั้งหลาย นี้เรียกว่า โภคสุข

๓. **อนณสุข** (สุขเกิดแต่ความไม่ต้องเป็นหนี้) เป็นไฉน?

คือ กุลบุตรไม่ติดหนี้สินใครๆ ไม่ว่าน้อยหรือมาก เธอย่อมได้ความสุข ได้ความ

โสมนัสว่า เราไม่ติดหนี้สินใครๆเลย ไม่ว่าน้อยหรือมาก นี้เรียกว่า อนณสุข

๔. **อนวัชชสุข** (สุขเกิดแต่การประกอบการงานที่ปราศจากโทษ) เป็นไฉน?

คือ อริยสาวกเป็นผู้ประกอบด้วยกายกรรมไม่มีโทษ ประกอบด้วยวจีกรรมไม่มีโทษ ประกอบด้วยมโนกรรมไม่มีโทษ เธอย่อมได้ความสุข ได้ความโสมนัสว่า เราเป็นผู้ ประกอบด้วยกายกรรมสุจริต วจีกรรมสุจริต มโนกรรมสุจริต นี้เรียกว่า อนวัชชสุข

สารบัญ

ความสุขของคฤหัสถ์ ๔ อย่าง

สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ มีความภูมิใจอิ่มเอิบใจว่า ตนมีความประพฤติ สุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใครๆ ก็ติเตียนไม่ได้ ทั้งกาย วาจา และใจ ความสุขทั้ง ๓ อย่าง ข้างต้นนั้น มีค่าไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ ของความสุข ที่มีความประพฤติสุจริตไร้โทษ

สรุปความว่า ในบรรดาสุขทั้ง ๔ อย่างนี้ ผู้ที่ได้รับความสุขจากการมีทรัพย์ การได้ ใช้จ่ายทรัพย์ การไม่เป็นหนี้ สุขใน ๓ ข้อแรกนี้ เป็นสุขซึ่งได้มาเพราะ ทานกุศลที่เป็น สัปปุริสทาน มีสัททาทาน เป็นต้น

แต่บางคนไม่ได้สร้างอดีตเหตุในการให้ เพราะไม่ได้วิจัยในภายให้ทาน (วิจยทานํ)

ย่อมทำวัตถุสิ่งของให้บริสุทธิ์ ทำอโลภทานให้เกิด มีความไม่โลภในไทยธรรม

ความสุขที่เกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ อนวัชชสุขเป็นความสุขมีค่ามากที่สุด

เพราะการเห็นคุณค่าของการประพฤติที่ไร้โทษนั้น เป็นการขัดเกลาจิตใจ ให้เป็นผู้มี คุณธรรมสูงยิ่งขึ้น กล่าวคือ

๑. เมื่อมีกายสุจริต วจรีสุจริต มโนสุจริตแล้ว

๒. การแสวงหาวัตถุสิ่งของที่จะนำมาให้ทานนั้นก็บริสุทธิ์ หามาได้มาโดย ความชอบธรรม

๓. ปฏิคาหก ที่รับทานก็บริสุทธิ์ เมื่อการให้ทานสำเร็จลงด้วยความสมบูรณ์ทั้ง ๓ ประการแล้ว ก็จะได้รับผล คือ ได้ทรัพย์ที่มีความบริบูรณ์ เรียกว่า ธัมมิยลัทธวัตถุ หมายถึง วัตถุสิ่งของที่เป็นไทยธรรมได้มาโดยชอบธรรม แสดงหาโดยสุจริตธรรม ด้วยกาย สุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต เมื่อสละเอาวัตถุสิ่งของเหล่านี้มาให้เป็นทาน ก็เป็นเหตุให้ได้ ความสุขทั้งสี่ประการ โดยบริบูรณ์ ดังที่กล่าวมาข้างต้น

ประโยชน์ที่ควรได้จากโภคทรัพย์ มี ๕ อย่าง

ประโยชน์ที่ควรได้จากโภคทรัพย์ มี ๕ อย่าง คือ (อัง. ปัญจก. ข้อ ๔๑)

๑. ใช้เลี้ยงตัว เลี้ยงบิดามารดา บุตร ภรรยา และคนในปกครองให้เป็นสุข

๒. ใช้บำรุงมิตรสหาย และผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข

๓. ใช้ป้องกันภัยอันตราย เช่น ทำประกันภัยอัคคีภัย ซื้ออุปกรณ์ป้องกันการโจรกรรม เป็นต้น

๔. ใช้ทำพลีกรรม ๕ อย่าง ได้แก่ สงเคราะห์ญาติ ต้อนรับแขก ทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับ บำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร และทำบุญอุทิศให้เทวดาที่ตนสักการะ

๕. อุปถัมภ์บำรุงสมณะผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ

ผู้ครองเรือน เมื่อมีกินมีใช้แล้ว ท่านถือหลักเป็นสำคัญ ที่จะต้องเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น และถือว่าการปฏิบัติเช่นนั้น เป็นการดำเนินตามมรรคาแห่งอารยชน ดังภาษิตที่กล่าวว่า

"มีน้อยก็พึงให้ตามน้อย มีปานกลางก็พึงให้ปานกลาง มีมากก็พึงให้มาก การไม่ให้ เลย ย่อมไม่สมควร : แน่ะท่านโกสิย เศรษฐี เราขอกล่าวกะท่านว่า จงให้ปัน และจงกินใช้ จงขึ้นสู่มรรคาแห่งอริยชนเถิด ผู้กินคนเดียวไม่ได้ความสุขดอก" ขุ.ชา. ๒๘/๒๕๐/๘๘

ประโยชน์ที่ควรได้จากโภคทรัพย์ มี ๕ อย่าง

เมื่อใช้ทรัพย์ทำประโยชน์ในการให้ทานดังกล่าวแล้ว แม้ทรัพย์จะหมดไป ก็ สบายใจว่า ได้ใช้ทรัพย์ที่หามานั้น ให้เป็นประโยชน์ถูกต้องตามเหตุผล การเข้าใจคุณค่า และประโยชน์ที่แท้จริงของทรัพย์ จะทำให้จิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของกิเลส มีราคะ เป็นต้น แต่เป็นนายของทรัพย์ ให้ทรัพย์เป็นอุปกรณ์ในการทำประโยชน์ และสิ่งดีงาม เปลี่ยนทรัพย์ภายนอก ให้เป็นอริยทรัพย์ภายใน ด้วยการแบ่งปัน เสียสละ เพิ่มพูนปัญญา เป็นผู้รู้เหตุ รู้ผล และรู้อานิสงส์แห่งการให้

ทาน

ทาน คือ กุศลเจตนา อันเป็นเหตุแห่งการให้

วัตถุทาน คือ สิ่งของที่ควรให้ เป็นไปกับการสละ เช่น ข้าว น้ำ ผ้า ยาน พาหนะ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย ประทีป

แต่ถ้าวัตถุสิ่งของนั้น ไม่ได้ประกอบด้วยเจตนา คิดจะสละ ก็ไม่เรียกว่า วัตถุทาน แต่เรียกว่า วัตถุกาม (คือ วัตถุที่น่ายินดี น่าใคร่)

เจตนาทาน คือ เจตนาที่คิดจะให้ ความตั้งใจ ที่คิดจะแบ่งปัน เสียสละ

ชื่อว่า “ทาน” แสดงวจนัตถะว่า “ทียติ เอเตนาติ = ทานํ” ชนทั้งหลายพึงให้โดย เจตนานี้ ฉะนั้น เจตนาที่เป็นเหตุแห่งการให้ ชื่อว่า “ทาน”

คำว่า “ทาน” ตามวจนัตถะนี้ ได้แก่ ตัวเจตนาอันเป็นเหตุแห่งการให้ทานนั้น สำเร็จลง

อีกนัยหนึ่ง “ทาตพฺพนฺติ = ทานํ” สิ่งของอันใด ที่ชนทั้งหลายพึงให้ ฉะนั้น สิ่งของอันนั้นได้ชื่อว่า ทาน ได้แก่ วัตถุสิ่งของที่พึงให้

สารบัญ

เหตุที่คนให้ทาน ๘ ประการ

๑. ให้เพราะ ประจวบเหตุ (คือมีผู้รับมาถึง)

๒. ให้เพราะ กลัว

๓. ให้เพราะ นึกว่าเขาเคยให้แก่เรา

๔. ให้เพราะ คิดว่าเขาจักให้แก่เรา

๕. ให้เพราะ คิดว่าการให้นั้นเป็นสิ่งที่ดี

๖. ให้เพราะ คิดว่า เราหุงหากินเองได้ คนเหล่านี้หุงหากินเองไม่ได้ เมื่อเรายังหุงหาได้อยู่นั้น ก็ไม่ควรละเลย หรือไม่ให้แก่บุคคลเหล่านี้

๗. ให้เพราะ คิดว่า เมื่อเราได้ให้ ชื่อเสียงกิตติศัพท์อันงามก็ขจรฟุ้งไป

๘. ให้เพื่อเป็นอลังการ เป็นบริขารของจิต (เครื่องประกอบส่งเสริมคุณภาพ ของจิต) เป็นการฝึกฝนอบรมจิต เช่น ทำให้จิตใจของทั้งผู้ให้ และผู้รับ มี ความอ่อนโยน หรือเป็นการฝึกตน ให้เป็นคนเสียสละมากขึ้น เป็นเครื่อประกอบ หรือเป็นส่วนช่วยแก่การเจริญสมถะวิปัสสนา

เหตุที่คนให้ทาน ๘ ประการ

การให้ทานในข้อ ๑-๗ นั้น เมื่อกุศลวิบากชนิดนี้ส่งผล จะทำให้ได้รับความสุขเพียง ในภพภูมิของมนุษย์และเทวดา แต่ไม่อาจทำให้เข้าถึงมรรค ผล นิพพาน ได้โดยเร็ว เป็นการให้ของปุถุชนและพระเสขบุคคล

ส่วนการให้ทานในข้อ ๘ นั้น เมื่อกุศลวิบากชนิดนี้ส่งผล จะทำให้ได้รับความสุขใน มนุษย์ และเทวดา และทำให้เข้าถึงมรรค ผล นิพพาน ได้โดยเร็ว เพราะเป็นการให้ เพื่อ การขัดเกลาตัวเอง ให้พ้นจากความทุกข์ เพราะฉะนั้น ในบทต่อไปที่จะกล่าวนี้ จะมุ่งให้ ความรู้ ในการให้ทาน ในฐานะเป็นเครื่องประกอบ ส่งเสริมคุณภาพของจิต

ในบางครั้ง การให้ทานประกอบด้วยเหตุผลที่ต่างกัน ดังแสดงใน ทานวัตถุสูตร

สารบัญ

ทานวัตถุสูตร ๘ ประการ

๑. **ฉันททาน** ให้ทานเพราะชอบพอกัน เลือกให้ของดี ของน่าใช้ เพราะเรา รักคนนี้ เพราะชอบคนนี้ คนนี้เป็นมิตรของเรา เป็นญาติสนิทของเรา ถ้าคนไหนเราไม่ชอบ เราก็จะไม่ให้

๒. **โทสทาน** ให้ทานเพราะโกรธ เลือกให้ของที่เลวแก่คนที่เราไม่ชอบนัก หรือคนที่ไม่อยากจะให้ แต่จำเป็นต้องให้เพื่อรักษาชื่อเสียง ถ้าไม่ให้ก็ถูกสังคมต่อว่า เมื่อ ให้แล้วก็ทำความโกรธให้เกิดขึ้นว่าบุคคลที่เราให้ของนี้ ย่อมทำให้ของๆเราพร่องน้อยลงไป

๓. **โมหทาน** ให้ทานเพราะหลง เมื่อจะให้ทานก็ให้ด้วยความโง่เขลา ไม่รู้ ของที่ให้แล้ว และยังไม่ให้ ย่อมทำของให้หมดไปแก่บางคน หรือให้ของมากแก่บางคนที่ไม่ สมควรด้วยฐานะ

๔. **ภยทาน** ให้ทานเพราะกลัว ให้ของเกินเป็นพิเศษ เพราะกลัวว่าเขาจะ นำความไม่ปกติสุขให้แก่เรา เช่น พ่อค้าหาบเร่ขายของริมถนน ต้องจ่ายเงินให้นักเลง

๕. **กุลังสทาน** ให้ทานเพราะนึกว่าบิดามารดา ปู่ ย่า ตา ยาย เคยให้มา เคยทำมาก่อน เราไม่ควรทำให้เสียวงศ์ตระกูล

๖. **สัคคโลกทาน** ให้ทานเพราะนึกว่า เราให้ทานนี้แล้ว เมื่อตายไป จักเข้าถึง สุคติโลกสวรรค์

๗. **โสมนัสทาน** ให้ทานเพราะนึกว่า เราให้ทานนี้ จิตใจย่อมเลื่อมใส ความ เบิกบานใจ ความดีใจย่อมเกิดขึ้นตามลำดับ

๘. **จิตตลังการทาน** ให้ทานเพื่อประดับปรุงแต่งจิต ให้เกิดสิกขา ๓ (ศีล สมาธิ วิปัสสนา)

ทาน หมวด ๒ (ทุกทาน)

ทาน หมวด ๒ (ทุกทาน) ในทานหมวด ๒ นี้ มีอยู่ ๔ นัยด้วยกัน คือ

นัยที่หนึ่ง

๑. **อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของ**

กรรมนี้เมื่อให้ผล คือ การมีทรัพย์สมบัติสิ่งของบริบูรณ์

๒. **ธรรมทาน การให้ธรรมทาน** ได้แก่ การแสดงธรรมเทศนา การสอน ให้ความรู้ แนะนำ สั่งสอน และการสร้างหนังสือธรรมะต่างๆ แจกเป็นธรรมทาน ให้วิชา ศิลปะที่ไม่มีโทษ

กรรมนี้เมื่อให้ผล คือ การเกิดปัญญา

ในทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทาน เป็นทานที่ประณีตกว่า อามิสทาน ดังมีพระบาลี กล่าวไว้ว่า "สพฺพาทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ" แปลว่า ธรรมทาน ย่อมชนะ ทานทั้งหมด

ความหมายของ ทาน โดยนัยต่างๆ

นัยที่สอง

๑. **สาหัตถิกทาน** การให้ทาน ด้วยตนเอง

๒. **อาณัตติกทาน** การใช้ ให้ผู้อื่นทำแทน

สาหัตถิกทาน ประณีตกว่า อาณัตติกทาน เพราะเมื่อสาหัตถิกทาน ให้ผลกรรมจะบริบูรณ์ด้วยสมบัติ พร้อมด้วยบริวาร

อาณัตติกทาน กรรมนี้เมื่อให้ผล คือ เมื่อส่งผลถึงแม้ว่าจะให้เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยทรัพย์ก็จริง แต่สำหรับบริวารนั้นไม่ค่อยจะมี

ความหมายของ ทาน โดยนัยต่างๆ

นัยที่สาม

๑. **สัมปชานทาน** การทำบุญที่ประกอบด้วยความรู้ ความเข้าใจในผลของการกระทำนั้น กรรมนี้เมื่อให้ผล คือ เมื่อเวลากรรมส่งผล ย่อมให้ได้เป็นผู้มีทรัพย์สมบัติ พร้อม ด้วยปัญญา

๒. **อสัมปชานทาน** การทำบุญโดยไม่มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่อง กรรมและผล ของกรรม กรรมนี้เมื่อให้ผล คือ เมื่อเวลากรรมส่งผล ย่อมให้ได้เป็นผู้มีทรัพย์สมบัติ แต่ ขาดสติปัญญา

นัยที่สี่

๑. **วัฏฏนิสสิตทาน** การทำบุญด้วยการปรารถนาโภคสมบัติ คือ ปรารถนาให้ ร่ำรวยเป็นเศรษฐี มหาเศรษฐี และปรารถนาภวสมบัติ คือ ต้องการให้เกิดเป็นมนุษย์ เป็น เทวดา เป็นพรหม

๒. **วิวัฏฏนิสสิตทาน** การทำบุญที่ ไม่มีความปรารถนาโภคสมบัติ และภวสมบัติ แต่ปรารถนาสัมมาโพธิญาณ ปัจเจกโพธิญาณ อัครสาวกโพธิญาณ มหาสาวกโพธิญาณ ปกติสาวกโพธิญาณ อย่างใดอย่างหนึ่ง เท่านั้น

ทาน หมวด ๓ (ติกทาน)

ทาน หมวด ๓ (ติกทาน) ในทานหมวด ๓ นี้ มีอยู่ ๔ นัยด้วยกัน คือ

นัยที่หนึ่ง

๑. **หีนทาน** การทำบุญชั้นต่ำ ได้แก่ การทำบุญที่มีความปรารถนา ลาภ ยศ การยกย่องสรรเสริญ
๒. **มัชฌิมทาน** การทำบุญชั้นกลาง ได้แก่ การทำบุ ญที่มีความปรารถนา มนุษย์สมบัติ เทวสมบัติ
๓. **ปณีตทาน** การทำบุญชั้นสูง ได้แก่ การทำบุญ ตามแนวทางของ พระอริยเจ้า และพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย คือ ปรารถนาพระนิพพาน

นัยที่สอง

๑. **หีนทาน** การทำบุญชั้นต่ำ ได้แก่ การทำบุญที่มีความปรารถนา มนุษยสมบัติ เทวสมบัติ
๒. **มัชฌิมทาน** การทำบุญชั้ นกลาง ได้แก่ การทำบุญที่มีความปรารถนา สาวกโพธิญาณ ปัจเจกโพธิญาณ
๓. **ปณีตทาน** การทำบุญชั้นสูง ได้แก่ การทำบุญที่มีความปรารถนาเป็น พระสัมมาสัมโพธิญาณ

ทาน หมวด ๓ (ติกทาน)

นัยที่สาม

๑.**หีนทานการทำบุญชั้นต่ำ** ได้แก่การทำบุญที่ประกอบด้วยฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา (ปัญญา) ซึ่งย่อหย่อน กล่าวคือ มีความพอใจ พยายามสนใจ รอบรู้ ในการทำบุญ เพียงเล็กน้อย

๒. **มัชฌิมทาน การทำบุญชั้นกลาง** ได้แก่ การทำบุญที่ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิต ตะ วิมังสา (ปัญญา) ปานกลาง กล่าวคือ มีความพอใจ พยายามสนใจ รอบรู้ ในการ ทำบุญอย่าง ธรรมดาสามัญทั่วไป

๓. **ปณีตทาน การทำบุญชั้นสูง** ได้แก่ การทำบุญที่ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา (ปัญญา) อย่างสูง กล่าวคือ มีความพอใจ พยายามสนใจ รอบรู้ ในการทำบุญนั้น เป็นอย่างดี ถูกต้อง ตามแนวทางของสัปบุรุษทั้งหลาย

สารบัญ

อะไรสำคัญกว่ากันระหว่างวัตถุสิ่งของที่ทำทานและเจตนาที่คิดจะให้

อามิสทานมีอะไรบ้าง

คำว่า “อามิสทาน” ได้แก่ ปัจจัย ๔ วัตถุ ๑๐ และอารมณ์ ๖

ตามนัยพระวินัย หมายถึง ปัจจัย ๔ ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย

และยารักษาโรค อันบุคคลให้ หรือถวายแก่บุคคลที่ควรบูชา เช่น พระพุทธเจ้า พระสงฆ์ และบิดามารดา เป็นต้น ถวายหรือบูชาแก่สถานที่ที่ควรสักการะบูชา เช่น พระสถูป พระ เจดีย์ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และต้นพระศรีมหาโพธิ์

ตามนัยพระสูตร หมายถึง วัตถุ ๑๐ คือ ข้าว น้ำ ที่ อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ดอกไม้ ยานพาหนะ เครื่องลูบไล้ ของหอม เครื่องนอน เครื่องให้แสงสว่าง

ตามนัยพระอภิธรรม หมายถึง อารมณ์ ๖ คือ การให้รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธัมมารมณ์

หลายคนเมื่อคิดจะทำบุญให้ทาน มักจะให้ความสำคัญกับสิ่งของที่จะนำไปทำบุญ มากกว่า การให้ความสำคัญในความตั้งใจที่คิดจะสละออก การสละออกนั้น มีจุดมุ่ง หมาย คือ เพื่อกำจัดโลภะ คือความอยากได้ในรูปแบบต่างๆ และการกำจัดความตระหนี่ ที่มีในตน รวมถึงการกำจัดโทสะใดๆที่อาจจะเกิดขึ้นเพราะผู้รับทานนั้น

ดังนั้นการให้ทานจึงต้องให้น้ำหนักที่ เจตนาทาน มากกว่า วัตถุทาน

อกิตติจริยา

การให้ทานครั้งยิ่งใหญ่ในอกิตติจริยาสูตร

ในสมัยที่ พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นอกิตติมาณพ เกิดเป็นลูกชายของคหบดี เมื่อ พ่อแม่เสียชีวิตลงแล้ว อกิตติมาณพคิดว่า ทรัพย์สินมีอยู่ แต่เจ้าของทรัพย์คือพ่อแม่ได้จาก ไปแล้ว ตัวเราจะมีทรัพย์เหล่านั้นไว้ทำไม คิดได้อย่างนั้น เขาจึงตัดสินใจ บริจาคมหาทาน อยู่ ๗ วัน แต่ทรัพย์สินก็ยังไม่ลดลงเลย อกิตติมาณพจึงคิดต่อไปว่า ถ้าเราตายไปเสียก่อน เรายังให้ทานไม่ หมด เราก็ไม่สามารถออกบวชได้ จึงตีฆ้องร้องป่าวให้ชนทั้งหลายจงนำ เอาทรัพย์ที่เราให้ไปเถิด จากนั้นเขาจึงออกบวช การ ออกบวชในครั้งนี้มีผู้ที่รักและศรัทธา ติดตามออกบวชมากมาย นั่นเป็นเพราะเหตุที่เขาได้แจกมหาทานครั้งใหญ่นั่นเอง

ครั้นอกิตติฤาษีออกบวช ก็มีบริวารติดตามมามากมาย ทำให้เจริญสมณธรรมได้ไม่ ดีนัก จึงหนีความวุ่นวายไปอยู่ที่อหิทวีป ที่ป่าใหญ่แห่งนี้ไม่สามารถหาอะไรมาบริโภคได้ เลย นอกจากเก็บลูกหมากเม่ามาประทังชีวิต พอเก็บลูกหมากเม่ามาบริโภค จนหมด ก็ เก็บใบหมากเม่าบริโภคแทน ปรารภถึงการให้ อยู่ในใจตลอดเวลา ท้าวสักกะจึงปลอมตัว มาเป็นพราหมณ์ยาจก ลง มาทดสอบการให้ทานของอกิตติฤาษีโดยการขอสิ่งที่หาได้ยาก คืออาหาร ฤาษีก็เอาใบไม้ที่เตรียมจะกิน แต่ก็ยกให้เป็นทาน (ใบหมากเม่านั้นนำมานึ่ง ไม่มีน้ำมัน ไม่มีรสเค็ม เป็นเพียงใบไม้นึ่งธรรมดาเท่านั้น)

ครั้นให้ใบไม้ซึ่งจะเป็นอาหารของตน แล้วก็ดีใจปลาบปลื้ม ที่ได้ให้ทานให้แก่ พราหมณ์ยาจก เพราะตั้งแต่มาอยู่ในป่านี้ ยัง ไม่เคยพบผู้ที่จะมารับทานจากเราเลย วันนี้ เป็นลาภของเราแล้วหนอที่ได้ให้ทาน ในใจก็นึกคิดว่าพรุ่งนี้เราจะมีโอกาสได้ให้ อีกหรือไม่ หนอ ปลาบปลื้มจนตัวเองก็ไม่คิดจะแสวงหาใบไม้มาบริโภคอีกในวันนั้น

อกิตติจริยา

แม้ในวันที่ ๒ วันที่ ๓ เมื่ออกิตติฤาษีเข้าป่าไปหาใบหมากเม่ามานึ่งแล้ว ท้าวสักกะ ก็มาขออาหารอีก ฤาษีก็ให้ไปเช่นเดิม โดยไม่หวั่นไหว ไม่ติดข้อง แล้วก็ไม่หามาบริโภคเช่น เคย ฤาษีก็นั่งปลื้มใจที่ได้ให้ ทำวันและคืนให้ล่วงไปด้วยปีติและสุข ร่างกายของฤาษีก็ไม่ได้ ซูบเซียวลงเลย

ถ้าเราจะพึงได้ผู้ควรแก่ทักษิณาทาน แม้เดือนหนึ่ง หรือสองเดือน เราก็จะให้ทาน อันอุดม โดยไม่หวั่นไหว ไม่ติดข้อง เมื่อเราให้ทานแก่พราหมณ์ยาจกนั้น เราไม่ได้ ปรารถนาลาภยศ อันใด หากแต่ปรารถนาพระสัพพัญญุตญาณ คือ การได้ตรัสรู้เป็นพระ สัมมาสัมพุทธเจ้าเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

จากตัวอย่างใน อกิตติจริยา นี้ จะเห็นได้ชัดเจนว่า เจตนาในการให้ เป็นกุศลจิต บุญที่เกิดนั้นเกิดจาก เจตนาที่คิดจะให้ ไม่ใช่ที่ตัวทรัพย์สิน สังเกตได้ว่าการให้ทานในครั้ง นี้ยิ่งใหญ่มาก ทั้งที่วัตถุคือ ใบหมากเม่า ไม่มีราคาค่างวดอะไร ทรัพย์สินอื่นๆ ของอกิตติ

ฤาษี ที่นำติดตัวมาก็ไม่มี เพราะได้บริจาคไปหมดแล้ว ถ้ามีวัตถุทานที่ดีกว่า ก็ย่อมจะสละ ให้อย่างแน่นอน แต่อกิตติฤาษีหาวัตถุทานที่ดีที่สุด ที่เลิศที่สุด เท่าที่ตนจะหาได้ นั่นก็คือ ใบไม้ที่จะเก็บไว้บริโภคเอง อยากจะสละอาหารของตนเองให้ยาจก เมื่อสละแล้วก็ปลื้มใจ ชื่นใจที่ได้ให้ โดยไม่คิดจะไปเก็บใบไม้มาบริโภคใหม่

สิ่งที่ทำให้อกิตติฤาษี เกิดความปลาบปลื้มใจนั้น ไม่ได้อยู่ตัววัตถุทาน คือ ในหมาก เม่า แต่อยู่ที่เจตนาที่คิดจะสละให้ เพราะมีความเข้าใจ ในเหตุและผล คือการให้ทานใน ครั้งนี้ จะนำไปสู่ความเป็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตามที่ตนปรารถนา

เจตนาทาน มี ๓ กาล

เจตนาทาน มี ๓ กาล คือ

๑. **ปุพพเจตนาทาน**

เจตนาที่เกิดขึ้นก่อน ในระหว่างที่ยังไม่ได้ให้ทาน ก่อนให้ทานก็ตั้งใจ แน่วแน่ว่า จะให้หรือ ตั้งแต่ทำการแสวงหาวัตถุ สิ่งของที่เป็นไทยธรรม

๒.**มุญจเจตนาทาน**

เจตนาที่เกิดขึ้นในขณะที่กำลังให้ทานเมื่อให้ก็ให้ด้วยความจริงใจ

๓. **อปรเจตนาทาน**

เจตนาที่เกิดขึ้น หลังจากการให้ทานเสร็จแล้ว เป็นไปด้วยความปี ติ อิ่มเอิบใจ ในการที่ได้ให้ไปแล้วนั้น เมื่อให้แล้วก็มิได้กินแหนงแคลงใจ ในสิ่งที่ได้ให้แล้วนั้น และในผู้รับนั้นด้วย

เจตนาทั้ง ๓ กาล มีปุพพเจตนาทาน เป็นต้นนี้ ถ้ากรรมนี้ได้โอกาสก็จะสามารถ ส่งผลในปฏิสนธิกาล ให้เกิดเป็นมนุษย์เทวดาได้

ในเจตนาทั้ง ๓ กาลนี้ เมื่อว่าโดยความเกิดง่าย หรือยากแล้ว

มุญจเจตนา จะเกิดได้ง่าย อปรเจตนา เกิดได้ยาก

บางคราวในการให้ทานนั้น มุญจเจตนาเกิด แต่ปุพพเจตนา และอปรเจตนา ไม่เกิด หรือบางคราว ปุพพเจตนา และ มุญจเจตนาเกิด แต่อปรเจตนาไม่เกิด และบางคราว ก็ไม่มีเจตนาทานเลยในทั้ง ๓ กาล

เจตนาทาน มี ๓ กาล

ดังนั้น การให้ทาน ที่มีเจตนาทาน ครบทั้งกาล ๓ ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ย่อมมีผล ไพบูลย์ ฉะนั้นจึงควรพยายามทำทานให้เป็นไปพร้อมด้วยเจตนาทานในทั้ง ๓ กาล ดังที่ จะพึงเห็นรู้ได้จากความต่างกันของเทวดา ๖ ชั้น และประชาชนคนทั้งหลายในโลกนี้ทั้งที่เป็นอดีตและปัจจุบัน ว่ามีความเป็นไปต่างกันอย่างไร กล่าวคือต่างกันโดยชาติโดยสกุล บ้าง โดยฐานะบ้าง ทรัพย์สมบัติบริวารบ้าง ที่เป็นไปดังนี้ก็ล้วนแต่เนื่องมาจาก ทาน ศีล ภาวนา ที่ถึงพร้อมด้วยเจตนาทั้ง ๓ กาล หรือไม่ถึงพร้อมทั้ง ๓ กาล หากขาดไปอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือไม่มีเสียเลยนั้นเองเป็นเหตุ

สารบัญ

สิวิราชจริยา

การให้ทานครบทั้ง ๓ กาลในสิวิราชจริยาสูตร

ในสมัยที่พระโพธิสัตว์เป็นกษัตริย์นามว่าพระสิวิ อยู่ในนครอริษฐา มีความตั้งใจที่ จะสละดวงตาเป็นทาน เพราะคิดว่าทานภายนอกของเราไม่สามารถทำจิตให้ยินดีเหมือน ทานภายในได้ ถ้ามีใครมาขออวัยวะภายใน มีนัยน์ตา เป็นต้น เราก็จักให้ ท้าวสักกะจึง แปลงเป็นคนแก่ตาบอด มาขอดวงตาพระเจ้าสิวิราช

โดยกล่าวว่า “นัยน์ตาของข้าพระองค์บอดเสียแล้ว ขอพระองค์ทรงพระราชทาน พระเนตรข้างหนึ่งแก่ข้าพระองค์เถิด พระองค์ก็จักทรงยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยพระเนตร อีกข้างหนึ่ง” พระองค์กล่าวว่า “เมื่อท่านขอดวงตาข้างหนึ่ง เราจะให้สองข้าง ท่านมีดวง ตา จงไปเพ่งดูคนเถิด ท่านปรารถนาสิ่งใด สิ่งนั้นจงสำเร็จแก่ท่าน” เมื่อเสนาอำมาตย์ได้ ฟังดังนั้น ก็ทูลห้ามพร แต่พระราชาก็มิได้คล้อยตาม ลำดับนั้น พระราชาได้ตรัส ๓ คาถา ว่า

ผู้ใดกล่าวว่าจักให้แล้ว กลับ ใจไม่ให้ผู้นั้น ย่อมสวมบ่วง ที่ตกลงไปบนแผ่นดิน ไว้ที่คอ

ผู้ใดกล่าวว่าจักให้ แล้วกลับใจไม่ให้ ผู้นั้นเป็นผู้ลามก จะตกเข้าถึงสถานที่ลงอาญา ของพญายม

เมื่อเขาขอสิ่งใดควรให้สิ่งนั้น เมื่อเขาไม่ขอสิ่งใดไม่ควรให้สิ่งนั้น เราจักให้สิ่งที่ พราหมณ์ขอกับเรา

จากนั้นก็ควักพระเนตร โดยไม่ได้ใช้มีดผ่าตัด แต่ให้หมอหลวงใช้เภสัชแทน หมอ หลวงก็บดเภสัชผสมเกสรถวายให้พระราชา หมอหลวงก็นำมาโรยพระเนตรข้างขวา โรย เภสัชซ้ำอยู่เรื่อยๆ จนกว่าพระเนตรหลุดออกมาจากเบ้าตา ทำให้เกิดทุกข์เวทนาอย่างแรง กล้า เมื่อพระเนตรข้างหนึ่งหลุดออกมาแล้ว ก็ใช้พระเนตรอีกข้างหนึ่งมองดูด้วยความ ชื่นชม ทำปีติให้เกิด พระเจ้าสิวิราชนำพระเนตรทั้งสองไปวางลงบนมือของท้าวสักกะ ก็ ทรงเกิดปีติโสมนัสอันหาประมาณมิได้

สิวิราชจริยา

จากนั้นท้าวสักกะจึงบอกความจริงแก่พระเจ้าสิวิราช ว่าตนนั้นแปลงกายลงมาขอ พระเนตรเพื่อลองพระทัยว่าจะให้พระเนตรได้จริงตามที่กล่าวแล้วหรือไม่ จากนั้นท้าว สักกะก็บอกให้พระเจ้าสิวิราชตั้งสัตยาธิษฐานอาศัยบุญแห่งทานของท่าน ด้วยกำลังแห่ง สัตยาธิษฐานนั่นแหละ นัยน์ตาของท่านจักเกิดขึ้นเหมือนอย่างเดิม เมื่อได้ฟังอย่างนั้น พระเจ้าสิวิราชจึงได้กล่าวว่า

"พวกวณิพกหลายเหล่าหลายตระกูลมาเพื่อขอกะเรา บรรดาวณิพกที่มาเหล่านั้น ผู้ใดขอเรา ผู้นั้นก็เป็นที่รักของเรา ด้วยสัจจวาจานี้ ขอนัยน์ตาของราจงเกิดขึ้นอย่างเดิม เถิด"

ทันใดนั้นเอง พระเนตรทั้งสองที่เกิดขึ้นมาใหม่ นัยน์ตานั้นไม่ใช่เป็นของทิพย์ แต่ เกิดด้วยอำนาจแห่งปีติซาบซ่านในทานที่ตนได้ทำ เรียกว่า สัจจปารมิตาจักษุ คือ จักษุ อาศัยสัจจบารมี จักษุทานนั้นเป็นเหตุแห่ง พระสัพพัญญุตญาณ นั่นเอง

- เมื่อเราจะให้ก็ดี (ททมานสฺส) ได้แก่ ให้หมดควักเพื่อจะให้นัยน์ตา เป็นปุพพเจตนา
- กำลังให้ก็ดี (เทนฺตสฺส) ได้แก่ วางนัยน์ตาที่ควักแล้วนั้น ไว้บนมือสักกพราหมณ์ เป็น มุญจเจตนา
- ให้แล้วก็ดีใจ (ทินฺนทานสฺส) ได้แก่ ให้นัยน์ตาเป็นทานแล้ว เป็นอปรเจตนา

จากเรื่องพระเจ้าสิวิจะเห็นว่าพระองค์มีความตั้งใจยินดีก่อนทำ และขณะให้ก็ เลื่อมใส เมื่อได้ให้แล้วก็ปลาบปลื้ม

บุคคลที่สมบูรณ์พรั่งพร้อมตั้งแต่ในปฐมวัย (อายุ๑-๒๕ปี) เป็นผลที่ได้รับจาก ปุพพ เจตนาทาน

บุคคลที่สมบูรณ์พรั่งพร้อมในช่วงในมัชฌิมวัย (อายุ๒๕-๕๐ปี) เป็นผลที่ได้รับจาก มุญจเจตนาทาน

บุคคลที่สมบูรณ์พรั่งพร้อมในช่วงปัจฉิมวัย (อายุ๕๐-๗๕ปี) เป็นผลที่ได้รับจาก อปรเจตนาทาน

สิ่งของที่ควรให้ก็ต้องเป็นของบริสุทธิ์โดย ๓ ส่วน

สิ่งของที่ควรให้ก็ต้องเป็นของบริสุทธิ์โดย ๓ ส่วน คือ

๑. **ธมฺมิกํ**

ของนั้นต้องเป็นของที่ชอบ ที่ควรไม่ใช่ของต้องห้าม

๒. **ธมฺมลทฺธํ**

ของนั้นต้องหามาได้โดยชอบธรรม โดยการประกอบการงานสุจริต ไม่ได้คดโกง ไม่ได้ฉ้อโกง ไม่ได้ทำทุจริตเพื่อให้ได้มา

๓. **เทยฺยรหํ**

ของนั้นเป็นของที่ควรให้ เช่น ถวายของพระนั้น ก็เป็นของที่ควรแก่พระจะบริโภคใช้สอย หรือให้แก่บุคคลยากจนก็ต้องเหมาะแก่ฐานะอันควรนั้น

ระดับของวัตถุทาน

ระดับของวัตถุทานที่ให้ มี ๓ ระดับ คือ

๑.**ทาสทาน** ให้ของที่ตนไม่ใช้ไม่กินให้ของในระดับที่เลวกว่าตนซื้อใช้เอง

๒. **สหายทาน** ให้ของเสมอกันที่ตนใช้บริโภคใช้สอย อยู่เป็นปกติ

๓.**สามีทาน** ให้ของที่ประณีตกว่าตนใช้สอย แม้ระดับของวัตถุทานจะมีความประณีตพิเศษแตกต่างกันก็ตาม แต่การให้ทานใน

หลักพุทธศาสนา ถือเอาเจตนาเป็นสิ่งสำคัญ ดังที่กล่าวว่า อตฺถิ จิตฺเต ปสนฺนมฺหิ อปฺปกา นาม ทกฺขิณา แปลว่า เมื่อจิตผ่องใส ของถวายแม้จะน้อยกว่า ก็มีผลมาก

ให้ทานแล้ว ได้ผลไม่เหมือนกัน

เจตนาทั้ง ๓ กาลก็ตั้งไว้ดีแล้ว แต่ทำไมให้ทานแล้ว ได้ผลไม่เหมือนกัน
ผลของทานที่ได้ไม่เท่ากันเพราะมีตัวแปรสำคัญอีก ๒ ส่วน คือ ผู้ให้ทาน (ทายก ทายิกา) และผู้รับทาน (ปฏิคาหก)

การให้ทานในพุทธศาสนา แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ

๑. **ปาฏิบุคคลิกทาน** ทานที่ให้จำเพาะบุคคล เจาะจงตัวบุคคล

๒. **สังฆทาน** ทานที่ให้แก่สงฆ์ส่วนรวม หรือให้แก่บุคคล เช่น พระภิกษุในฐานะเป็นตัวแทนของสงฆ์ โดยอุทิศต่อสงฆ์ ไม่เจาะจงรูปใดรูปหนึ่ง

คำสอนที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ในทักขิณาวิภังคสูตร คือ พระสูตรว่าด้วยการ แจกทักษิณาทาน มีเรื่องย่ออยู่ว่า “ครั้งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์เพื่อ โปรดพระชนกและประยูรญาติ ได้ประทับอยู่ที่นิโครธารามที่พวกศากยะสร้างถวาย พระ นางมหาปชาบดีโคตรมีที่มีศรัทธาทอผ้าเนื้อดีด้วยมือของพระนางเอง เมื่อนำไปถวาย พระพุทธเจ้า พระองค์ก็ไม่ทรงรับ แต่ทรงแนะนำให้ถวายแก่หมู่สงฆ์แทน เพราะได้ อานิสงส์มากกว่า จากนั้นพระองค์ก็ตรัสถึงบุคคลที่เจาะจงให้ ๑๔ ประเภท และแบบ สังฆทาน ๗ ประเภท

ให้ทานแล้ว ได้ผลไม่เหมือนกัน

ปาฏิบุคลิกทาน ๑๔ ประเภท ดังนี้

๑. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒. พระปัจเจกพุทธเจ้า

๓. พระอรหันตสาวก

๔. ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตตผล

๕. พระอนาคามี

๖. ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล

๗. พระสกทาคามี

๘. ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผล

๙. พระโสดาบัน

๑๐. ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล

๑๑. นักบวชนอกศาสนาที่ไม่มีราคะ

๑๒. ปุถุชนผู้มีศีล

๑๓. ปุถุชนผู้ทุศีล

๑๔. สัตว์เดรัจฉาน

ให้ทานแล้ว ได้ผลไม่เหมือนกัน

ต่อจากนั้นก็ได้ทรงแสดงอานิสงส์ของทานที่ให้แก่สัตว์เดรัจฉาน ซึ่งเป็นปฏิคาหก ชั้นต่ำสุดๆ ได้อานิสงส์ ๑๐๐ เท่า หมายความว่า ได้อายุ วรรณะ สุข พละ และปฏิภาณ อย่างละ ๑๐๐ ชาติ ให้ทานแก่คนทุศีล ได้อานิสงส์พันเท่า ให้ทานแก่คนมีศีล ได้อานิสงส์ แสนเท่า ให้ทานแก่นักบวชนอกศาสนาที่ไม่มีราคา ได้อานิสงส์แสนโกฏิเท่า ให้ทานแก่ ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล ได้อานิสงส์เป็นอสงไขยนับไม่ถ้วน

แม้การให้ทานชนิดเจาะจงบุคคลยังมีผลมาก มีอานิสงส์มากเพียงนี้ แต่ยังไม่ สามารถเทียบได้กับผลของการถวายทานนั้นเป็นของสงฆ์ ดังที่พระองค์ได้ตรัสว่า “เราไม่ กล่าวว่า ปาฏิบุคลิกทาน (ให้แก่บุคคล) มีผลมากกว่าของที่ให้แก่สงฆ์ โดยปริยายใดๆเลย

ผู้รับสังฆทาน ๗ ประเภท

ผู้รับสังฆทาน ๗ ประเภท

๑. ภิกษุพร้อมทั้งภิกษุณีที่เป็นอริยสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข

๒. ภิกษุพร้อมทั้งภิกษุณีที่เป็นอริยสงฆ์ ไม่มีพระพุทธเจ้า

๓. ภิกษุที่เป็นอริยสงฆ์

๔. ภิกษุณีที่เป็นอริยสงฆ์

๕. ภิกษุและภิกษุณีที่เป็นสมมติสงฆ์

๖. ภิกษุที่เป็นสมมติสงฆ์

๗. ภิกษุณีที่เป็นสมมติสงฆ์

พระพุทธองค์ยังตรัสในเชิงพยากรณ์ด้วยว่า ในอนาคตกาลนักบวชในพระพุทธ ศาสนาจะมีเพียงผ้าเหลืองผูกคอเป็นสัญลักษณ์ มีความประพฤติเฉกเช่นเดียวกับฆราวาส มีครอบครัวบุตรภรรยา ทำงานเหมือนชาวบ้าน แม้ถึงกระนั้น การถวายสังฆทานแก่ นักบวชที่มีผ้าเหลืองผูกคอ แต่เป็นตัวแทนของสงฆ์ ก็ยังมีผลมาก มีอานิสงส์มากกว่าการ ถวายแบบเจาะจงที่ตัวบุคคลถึงแม้จะถวายแก่พระอรหันต์ก็ตาม

เหตุผลก็คือการถวายแบบปาฏิบุคลิกทานนั้น เจตนาที่คิดจะให้ของผู้ถวายยัง คับแคบอยู่ ทั้งผลประโยชน์ก็ตกอยู่เฉพาะผู้รับเพียงคนเดียว ส่วนการถวายสังฆทานนั้น เจตนาก็ผู้ให้นั้นไม่ยึดที่ตัวแทนมารับของ เจตนามุ่งเพื่อส่วนรวม จึงเป็นเจตนาทานที่กว้าง ขวางมากกว่า ผลประโยชน์ก็สามารถเผื่อแผ่ไปยังส่วนรวมได้มากเช่นกัน

ผู้รับสังฆทาน ๗ ประเภท

ในปัจจุบันนี้กลุ่มผู้รับสังฆทานจะเป็นกลุ่มที่ ๖ กลุ่มเดียวเท่านั้น คือ ภิกษุที่เป็น สมมติสงฆ์ หลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ ปรินิพพานไปแล้ว ก็ไม่มีใครสามารถ ยืนยันได้ว่าใครเป็นพระอริยบ คุคล ส่วนภิกษุณี นั้นก็ไม่มีตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทแล้ว

พิจารณาอย่างไร ให้เห็นโทษและอานิสงส์ของทานและการไม่ให้ทาน

ในอดีตพระโพธิสัตว์ทรงเห็นโทษของการไม่ให้ทานว่า “ความพินาศมากมายหลาย อย่าง เกิดมาจากความเป็นผู้มักมากในวัตถุกาม (วัตถุที่น่ายินดี อันได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และความรู้สึกนึกคิดทางใจ) มีใจติดข้องหวงแหน ยึดครอง อยู่กับวัตถุเหล่านั้น ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เช่น ภรรยา สามี ลูก พ่อแม่ บ้าน รถยนต์ ที่ดิน เสื้อผ้า เครื่อง ประดับ ทองคำ เพชร เป็นต้น”

วิธีการพิจารณาเพื่อน้อมใจในการให้ทาน ดังต่อไปนี้

๑. พิจารณาว่าทรัพย์เป็นที่ตั้งแห่งภัยวัตถุเหล่านี้ ล้ วนเป็นที่ตั้งแห่งภัยมากมาย มีภั ยจากโจรผู้ร้าย ภั ยจากธรรมชาติ

เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว ไฟไหม้ หรือภัยที่เกิดจากรัฐ เช่น มีการเรียกเก็บภาษีแพงลิบ เป็นต้น เมื่อลองพิจารณาดูให้ดี จะพบว่าวัตถุสิ่งของที่มีราคาค่างวดนั้น เป็นต้นเหตุแห่ง การทะเลาะวิวาทไม่เว้นแม้แต่พี่น้องท้องเดียวกัน ต้องมาแย่งสมบัติมรดกที่พ่อแม่เฝ้าหา ไว้ สามีภรรยา เพื่อนฝูงที่เคยรักกันต่างมาผิดใจกันด้วยผลประโยชน์ที่ไม่ลงตัว และ สุดท้ายเมื่อแย่งชิงมาไม่ได้ก็เข่นฆ่าเป็นศัตรูกันเพราะวัตถุเหล่านั้น

ผู้มีปัญญาพึงใคร่ครวญให้เห็นโทษ การยื้อแย่งนั้นเป็นสิ่งที่ไม่มีแก่นสารเลย นำ ความเศร้าโศก ทิ้งรอยน้ำตาไว้บนทรัพย์ที่หาชิงมาได้ ผู้มีจิตตระหนี่ขี้เหนียวเอาแต่ หมกมุ่นในวัตถุที่หวงแหน เมื่อตายแล้วจะไปไหนได้ นอกจากอบายภูมิ ๔

พิจารณาอย่างไร ให้เห็นโทษและอานิสงส์ของทานและการไม่ให้ทาน

ดังตัวอย่างในประเทศญี่ปุ่นที่ประสพแผ่นดินไหวและสินามิ ในปี ๒๕๕๔ เป็นที่ ทราบกันว่า ประเทศญี่ปุ่น เป็นประเทศที่มีระบบป้องกันภัยอย่างดีเยี่ยม แต่เมื่อภัยมาถึงก็ ไม่สามารถป้องกันทรัพย์สมบัติ หรือแม้แต่ชีวิตของประชาชนให้พ้นจากภัยที่เกิดขึ้นได้ ทรัพย์สมบัติทั้งหลายเหล่านั้น เป็นเหตุแห่งความพินาศหลายอย่าง มีความโศกเศร้า ความเดือดร้อน ความพลัดพราก เป็นต้น แก่บุคคลผู้มีจิตถูกมลทินคือความตระหนี่ ครอบงำ รุมเร้าไว้ และยังเป็นเหตุแห่งอกุศลทั้งหลายที่ทำให้ไปเกิดในอบายภูมิทั้ง ๔ เพราะฉะนั้น การบริจาค คือสละทิ้งซึ่งทรัพย์สมบัติเหล่านั้น จึงเป็นความประเสริฐอย่าง สูงสุด เพราะฉะนั้น จึงควรน้อมใจไปในการบริจาคทาน

พิจารณาอย่างไร ให้เห็นโทษและอานิสงส์ของทานและการไม่ให้ทาน

๒. พิจารณาว่าทรัพย์เปรียบเหมือนเรือนที่กำลังถูกไฟไหม้

เมื่อเรือนถูกไฟไหม้ บุ คคลผู้เป็นเจ้าของขนเอาสิ่งของอันใดออกได้ สิ่ งของอันนั้นย่อมเป็นประโยชน์แก่เจ้าของนั้น แต่ของที่ถูกไฟไหม้ย่อมไม่เป็นประโยชน์แก่เขา โลกถูก ชราและมรณะเผาแล้วอย่างนี้ บุคคลพึงนำออกเสียด้วยการให้ทาน

ทานที่ให้แล้ว จะน้อยก็ตาม มากก็ตาม ชื่ อว่าเป็นอันนำออกดีแล้ว ดั งนั้น ผู้ ขอ เมื่อทำการขอย่อมเป็นผู้คุ้นเคยแก่เรา และเพราะบอกความลับของตนเป็นผู้แนะนำแก่เราเพราะบอกเราว่า จงถือเอาของที่จะติดตนไปสู่โลกหน้าเถอะ เมื่อโลกถูกไฟ คือ ชรามรณะเผาอยู่ เราจะเป็นสหายช่วยขนทรัพย์ของท่านออกไปจากโลก ซึ่งเป็นที่เก็บของที่ขน ออกไปแล้วได้ ผู้ขอเป็นกัลยาณมิตรอย่างยอดเยี่ยม เพราะเป็นสหายในการกระทำที่ดีงาม ในการให้ทานให้สำเร็จโดยบริบูรณ์ และเพราะเป็นองค์ประกอบให้ถึงพุทธภูมิ ๓ อย่างใดอย่างหนึ่ง (ปัญญาธิกพุทธเจ้า สัททาธิกพุทธเจ้า วิริยธิกพุทธเจ้า) ที่หาได้ยากอย่างยิ่ง และเลิศกว่าสมบัติทั้งปวง

พิจารณาอย่างไร ให้เห็นโทษและอานิสงส์ของทานและการไม่ให้ทาน

พระโพธิสัตว์ทรงพิจารณาเห็นอานิสงส์ของการบริจาคทานว่า

“เป็นเหตุให้เข้าถึงความสวัสดี เพราะผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก ที่ชอบใจของผู้ขอ ย่อมได้ โภคทรัพย์อันใหญ่หลวง เป็นบันไดในการสร้างกุศลธรรมขั้นสูง มีศีล ภาวนา เป็นต้น การ ที่จะบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณนั้น ก็อาศัยทานเป็นลำดับแรกก่อน ถ้าเรายังยึดอยู่ใน วัตถุสิ่งของ อวัยวะร่างกาย และชีวิตอยู่จะบรรลุโพธิญาณได้อย่างไร”

จึงบำเพ็ญทานบารมี สละวัตถุทานทุกอย่างต่อยาจกทั้งหลาย แล้วก็เกิดปีติโสมนัส ว่า

“ทานของเราดีแล้วหนอ เป็นลาภของเราหนอ ทรัพย์ที่เราให้นี้จะมาเป็นอริยทรัพย์ เพื่อเป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวง เพื่อเป็นเหตุให้ถึงพุทธภูมิที่ได้ยากยิ่งเลิศกว่าสมบัติใน โลก”

อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ

อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ คือ

๑. ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักที่ชอบใจของชนหมู่มาก

ดังที่มาในอัมพชาดก มีฤษีตักน้ำให้สัตว์ป่ากิน มีเรื่องย่อดังนี้ “ในสมัยพระเจ้าพรหมทัตครองราชย์สมบัติ ณ กรุงพาราณสี มีพราหมณ์คนหนึ่ง

เกิดในตระกูลที่สูงศักดิ์ มีความฉลาดเป็นคนที่รักษาศีลธรรม เข้าไปเรียนในสำนักทิศา ปาโมกข์ พอเรียนจบก็ออกบวชเป็นฤษีอยู่ในป่าหิมพานต์ มีฤษีเป็นบริวาร ๕๐๐ คน ใน ฤดูแล้งป่าแห่งนั้นเกิดความแห้งแล้ง น้ำในแม่น้ำแห้งขอด สัตว์ป่าทั้งหลายไม่มีน้ำกิน พา กันเดือดร้อนทั้งป่า ฤษีเกิดความสงสารสัตว์ป่าทั้งหลาย จึงตัดไม้มาทำรางสำหรับใส่น้ำ ให้แก่สัตว์ทั้งหลายได้ดื่มกิน ในทุกๆ เช้าฤษีจะตักน้ำใส่รางตลอดไม่เคยขาด สัตว์ป่าน้อย ใหญ่ก็ลงมาดื่มน้ำกันไม่ได้ขาด ตัวท่านจึงไม่มีเวลาออกไปหาอาหารมาบริโภค แต่จิตที่คิด จะช่วยสัตว์ทั้งหลายนั้น ท่านฤษีจึงจำต้องอดทนเอา สัตว์ป่ารู้อย่างนั้นจึงบอกเหล่าผอง เพื่อน ให้เอาผลไม้ติดมือมาฝากท่านฤษีด้วย ทำให้ฤษีมีผลไม้บริโภคทุกวัน และยังมี เหลืออีกด้วย ลำพังท่านบริโภคคนเดียวก็คงไม่หมด โดยเฉพาะมะม่วงนั้นมีมากมาย ท่าน จึงแบ่งปันให้ฤษีองค์อื่นๆ ไดกินกันอย่างอิ่มหนำ”

พระโพธิสัตว์กล่าวชมว่า “พวกเราอาศัยฤษีที่มีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น ทำฤษี อีก ๕๐๐ ตน อิ่มท้องโดยไม่ต้องออกไปหาอาหาร คนเราควรมีความพยายาม ผลของ ความพยายามทำให้ฤษีตนนี้สบาย”

อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ

จากชาดกเรื่องนี้พึงวิเคราะห์ได้ว่า

“การให้ทานคือเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกัน” เมื่อมีเครื่องยึดเหนี่ยวใน น้ำใจกันแล้ว ย่อมเป็นผู้ที่ชนหมู่มากรักใคร่ ถ้าเราเป็นคนตระหนี่และเห็นแก่ตัว ก็ไม่มีใคร อยากคบหาเป็นมิตร

“เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้อื่นในยามที่ตกทุกข์ได้ยากเป็นคุณสมบัติของมิตรแท้” มิตรแท้ ประกอบด้วย มิตรอุปการะ มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข มิตรแนะประโยชน์ มิตรมีน้ำใจ ต่างจาก คนที่แม้จะมีเพื่อนก็มักจะได้เพื่อนที่เป็นมิตรเทียม อันได้แก่ มิตรปอกลอกคอยจะเอา ของเพื่อนแต่ฝ่ายเดียว มิตรดีแต่พูด มิตรหัวประจบ มิตรชวนฉิบหายไปทางอบาย เช่น ชวนไปดื่มเหล้า เที่ยวกลางคืน เล่นพนัน ดูการละเล่น ชมคอนเสิร์ต

“มิตรสหายมีคุณ (ทิศเบื้องซ้าย)” เพราะเป็นผู้ช่วยให้ข้ามพ้นอุปสรรคอันตราย และเป็นกำลังสนับสนุนให้บรรลุความสำเร็จ พึงบำรุงมิตรดังนี้

๑) เผื่อแผ่แบ่งปัน

๒) พูดจามีน้ำใจ

๓) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๔) มีตนเสมอ ร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน

๕) ซื่อสัตย์ จริงใจต่อกัน

อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ

"มิตรสหายที่ดีคอยอนุเคราะห์" เช่น

- เมื่อเราประมาท เพื่อนก็ช่วยรักษาป้องกันให้
- เมื่อเราประมาท เพื่อนก็ช่วยรักษาทรัพย์สมบัติให้
- ในคราวเกิดภัย มีเพื่อนให้พึ่งได้
- เพื่อนจะไม่ละทิ้งเรา เมื่อยามทุกข์ยาก
- เพื่อนให้ความนับถือบุคคลในครอบครัวของเรา ประดุจญาติ

อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ

๒. สัตบุรุษผู้สงบย่อมคบหาผู้ให้ทาน

สัตบุรุษผู้สงบ คื อ ผู้มีศี ลธรรม ผู้มี ศรัทธาในพระศาสนา หมายถึง พระภิกษุ ภิกษุณี พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี พระอรหันตสาวก พระปัจเจกพุทธ เจ้า และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังที่มาในอาทิตตชาดก ทานกับการรบ มีเรื่องย่อดังนี้

“ในอดีตกาล พระเจ้าเภรุวมหาราชกับพระสมุททวิชยาเทวี ปกครองเภรุวนคร ทรง บำเพ็ญทศพิธราชธรรม สงเคราะห์มหาชนด้วยสังหวัตถุ ๔ มาโดยตลอด แต่ผู้รับทานทั้ง หลายนั้นล้วนเป็นผู้ทุศีล ไม่มีคุณธรรม จึงดำริอยากถวายทานให้แก่พระปัจเจกพุทธเจ้า แทน ซึ่งเป็นทักขิไณยบุคคล แต่ท่านเหล่านั้นอยู่ในป่าหิมพานต์ เราจะทำอย่างไรหนอจึง จะนิมนต์พระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้นมาได้

พระเทวีทูลว่า “อย่าทรงวิตกไปเลย เราจักส่งดอกไม้ไปนิมนต์พระปัจเจกพุทธเจ้า ทั้งหลาย ด้วยกำลังของทาน กำลังของศีล กำลังของความสัตย์ของเราทั้งหลายเพคะ”

พระราชาทรงอธิษฐานอุโบสถ จึงประกาศให้ชาวนครทั้งหมด สมาทานรักษาศีล จากนั้นให้ราชบุรุษถือกระเช้าทองใส่ดอกมะลิจนเต็ม เสด็จลงมาที่พระลานหลวง ก้มลง กราบเบญจางคประดิษฐ์ในทิศตะวันออก ทรงประกาศว่าข้าพเจ้าขอนมัสการพระอรหันต์ ทั้งหลายในทิศตะวันออก ถ้าคุณความดีของข้าพเจ้ามีอยู่ ก็ขอได้โปรดอนุเคราะห์มารับ อาหารของข้าพเจ้าทั้งหลายเถิด” ประกาศดังนี้แล้ว ทรงซัดดอกมะลิไป ๗ กำมือ

ในวันรุ่งขึ้นไม่มีพระปัจเจกพุทธเจ้ามารับทานของพระองค์เลย เพราะในทิศตะวัน ออกไม่มีพระพุทธเจ้า

อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ

ในวันที่ ๒ พระราชาทรงนมัสการไปในทิศใต้ ก็ไม่มีพระปัจเจกพุทธเจ้ามารับ

ในวันที่ ๓ พระราชาทรงนมัสการไปในทิศตะวันตก ก็ไม่มีพระปัจเจกพุทธเจ้ามา รับ

ในวันที่ ๔ พระราชาทรงนมัสการไปในทิศเหนือ หลังจากซัดดอกมะลิไปแล้ว ดอก มะลิได้ลอยไปตกลงเหนือพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย ๕๐๐ องค์ ที่เงื้อมภูเขานันทมูลกะ พระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้น พิจารณาดูก็รู้ว่าเป็นพระราชานิมนต์ หลังจากนั้นพระปัจเจก พุทธเจ้า ๗ องค์จึงเหาะมาสงเคราะห์ที่ประตูพระราชวัง พระราชาและพระเทวีทรง โสมนัสดีใจ ทำการสักการะถวายทานอยู่ตลอด ๗ วัน เมื่อพระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้น ฉันเสร็จแล้ว ก็จะทำการอนุโมทนาแด่พระราชาและพระเทวี พระปัจเจกพุทธเจ้าได้ให้ โอวาทแด่พระราชาว่า “มหาบพิตร พระองค์ทรงอย่าประมาท” แล้วเหาะขึ้นไปในอากาศ ทำช่อฟ้าปราสาทให้แยกเป็นสองช่องลงไป ณ เงื้อมภูเขานันทมูลกะ ทั้งสองพระองค์ ซาบซ่านไปด้วยปีติ เมื่อพระปัจเจกพุทธเจ้าผู้เป็นใหญ่ไปแล้ว อีกหกพระองค์ที่เหลือ ได้ อนุโมทนาด้วยคาถา องค์ละคาถาแล้วจากไป

อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ

จากชาดกเรื่องนี้พึงวิเคราะห์ได้ว่า

“เมื่อพระราชาไม่ละเว้นศรัทธาที่มีต่อพระปัจเจกพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าก็จะไม่ ละเว้นบุคคลที่มีศรัทธาต่อพระองค์ เช่นกัน” การวางศรัทธาไว้ในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ คือบ่อเกิดของคุณธรรมทั้งหลายมีการให้ทาน เป็นต้น ถ้าไม่มีศรัทธาเชื่อในการ ตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว คุณงามความดีต่างๆ ไม่สามารถก่อให้เกิดเองได้ “การให้ทาน กับการรบเสมอกัน”

ในสนามรบเมื่อบุคคลจะต่อสู้ด้วย ต้องรักษาชีวิตด้วย การรบก็ไม่สามารถเกิดขึ้น ได้ ต่อเมื่อบุคคลนั้นไม่ห่วงชีวิตแล้ว จึงจะทำการรบได้ฉันใด เมื่อบุคคลจะเก็บรักษาทรัพย์ด้วย และทำทานด้วย การให้ทานก็สำเร็จลงไม่ได้ ต่อเมื่อบุคคลไม่หวงทรัพย์แล้ว ฉันนั้น เพราะฉะนั้นการรบและการให้ทานจึงเสมอกันด้วยเหตุนี้

อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ

๓. กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทานย่อมขจรทั่วไป

ตามธรรมดาที่ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รัก และถูกกล่าวถึงในคุณความดีที่ได้เสียสละ เช่นในมหาโควินทสูตร ซึ่งมีเรื่องย่อดังนี้

“พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เขาคิชกูฏ ใกล้กรุงราชคฤห์ บุตรแห่งคนธรรพ์ ชื่อ ปัญจสิขะ ได้เข้าเฝ้ากราบทูลเรื่องที่ได้พบเห็นมาจากเทพชั้นดาวดึงส์ ในศาลาสุธัมมา” ท้าวสักกะได้กล่าวพรรณาคุณของพระพุทธเจ้าไว้ ๘ ประการ คือ

๑. ทรงปฏิบัติเพื่อประโยชน์และความสุขแก่มหาชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่เทวดาและมนุษย์

๒. ทรงแสดงธรรมอันเห็นได้ด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกมาดู ควร น้อมเข้ามาในตน เป็นต้น

๓. ทรงแสดงธรรมอันเป็นกุศล อกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ ควรเสพ ไม่ควรเสพ เลว ประณีต ดำ ขาว และมีส่วนเปรียบ

๔. ทรงบัญญัติด้วยดี ซึ่งข้อปฏิบัติอันจะนำไปสู่พระนิพพานแก่พระสาวก พระ นิพพานและข้อปฏิบัติก็เข้ากันได้เหมือนน้ำในแม่น้ำคงคงและยมุนา

๕. ทรงได้สหาย คือพระเสขะผู้ปฏิบัติ (พระอริยบุคคลชั้นต่ำกว่าพระอรหันต์) และ พระอรหันต์ผู้อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว แต่ก็ทรงปลีกพระองค์ออกจากสหายเหล่านั้น ทรง ประกอบความยินดี ในการอยู่แต่พระองค์เดียว

๖. ทรงมีลาภ และชื่อเสียงอันเพียบพร้อม มีกษัตริย์ เป็นต้น รักใคร่ แต่ก็เสวยพระ กระยาหารปราศจากความเมา

๗. ทรงพูดอย่างใดทำอย่างนั้น ทำอยางใดพูดอย่างนั้น

๘. ทรงข้ามความสงสัย ปราจากความเคลือบแคลง มีความดำริอันสำเร็จสมบูรณ์ (ไม่ติดอยู่เพียงขั้นใดขั้นหนึ่ง)

อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ

ทั้ง ๘ ข้อนี้ ท้าวสักกะกล่าวว่า “ไม่มีศาสดาคนใดจะเทียบพระผู้มีพระภาคเจ้าทั้ง ในอดีตและปัจจุบัน” ต่อมามีแสงสว่างอันโอฬารปรากฏขึ้น สนังกุมารพรหมก็เนรมิตอัตต ภาพอันหยาบให้ปรากฏแก่เทพชั้นดาวดึงส์ ถามจนทราบความว่า กำลังสนทนากันเรื่อง อะไรแล้ว สนังกุมารพรหมก็เล่าเรื่องโชติปาลมาณพผู้เป็นบุตรของโควินทพราหมณ์ ปุโรหิตของพระเจ้าทิสัมปติ ผู้ได้รับแต่งตั้งให้เป็นปุโรหิตแทนบิดาของตน เมื่อท่านถึงแก่

อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ

ทั้ง ๘ ข้อนี้ ท้าวสักกะกล่าวว่า “ไม่มีศาสดาคนใดจะเทียบพระผู้มีพระภาคเจ้าทั้ง ในอดีตและปัจจุบัน” ต่อมามีแสงสว่างอันโอฬารปรากฏขึ้น สนังกุมารพรหมก็เนรมิตอัตต ภาพอันหยาบให้ปรากฏแก่เทพชั้นดาวดึงส์ ถามจนทราบความว่า กำลังสนทนากันเรื่อง อะไรแล้ว สนังกุมารพรหมก็เล่าเรื่องโชติปาลมาณพผู้เป็นบุตรของโควินทพราหมณ์ ปุโรหิตของพระเจ้าทิสัมปติ ผู้ได้รับแต่งตั้งให้เป็นปุโรหิตแทนบิดาของตน เมื่อท่านถึงแก่กรรม จนคนทั้งหลายขนานนามให้ท่านว่า มหาโควินทพราหมณ์ เพราะทำหน้าที่เป็น ปุโรหิตเจริญรอยตามบิดาแต่ยิ่งใหญ่กว่าบิดา

ต่อมาเมื่อพระเจ้าทิสัมปติสวรรคต เรณูราชกุมารผู้เป็นพระราชโอรส และเป็นพระ สหายของมหาโควินทพราหมณ์ เป็นอาจารย์ของพระราชา ได้ขึ้นครองราชย์ ก็ตรัสสั่งให้ มหาโควินทพราหมณ์แบ่งราชสมบัติ ออกเป็น ๗ ส่วน ส่วนหนึ่งเพื่อพระองค์ อีก ๖ ส่วน เพื่อกษัตริย์ราชกุมารอื่นๆ ที่เป็นพระสหายรักใคร่ จึงมี ๗ แว่นแคว้น ๗ ราชธานี ดังนี้

๑. แคว้นกาลิงคะ ราชธานี ชื่อทันตปุระ

๒. แคว้นอัสสกะ ราชธานี ชื่อโปตนะ

๓. แคว้นอวันตี ราชธานี ชื่อมาหิสสติ

๔. แคว้นโสจิระ ราชธานี ชื่อโรรุกะ

๕. แคว้นวิเทหะราชธานี ชื่อมิถิลา

๖. แคว้นอังคะ ราชธานี ชื่อจัมปา

๗. แคว้นกาสี ราชธานี ชื่อพาราณสี

อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ

มหาโควินทพราหมณ์จึงเป็นผู้ที่กษัตริย์ราชกุมารทั้ง ๗ แคว้น ให้ความเคารพอย่าง สูง จึงได้ส่งพระราชทรัพย์พร้อมทั้งเครื่องราชบรรณาการมาให้ยังมหาโควินทพราหมณ์ผู้ เป็นอาจารย์ ท่านจึงเป็นผู้ที่อุดมด้วยโภคทรัพย์ที่สมบูรณ์อย่างมหาศาล เพราะมีความ สามารถในการให้คำปรึกษาแก่พระราชาในการปกครองประเทศให้มีความเจริญและราบ รื่นตลอดมา

ต่อมามีข่าวลือว่ามหาโควินทพราหมณ์ ผู้มีความเฉลียวฉลาด สามารถรู้ประ โยชน์ โลกนี้ทั้งหมด ได้เพราะมีเพื่อนเป็นพรหม มีเพียงแต่ประโยชน์โลกหน้าเท่านั้นที่ยังไม่รู้ ก็ เกิดความละอายใจที่ไม่เคยเห็นพรหมมาก่อน จึงออกหลีกเร้นไปตลอดทั้งไตรมาส เพื่อไป เจริญสมณธรรม เพื่อจะได้เห็นพรหมตามข่าวลือ เจริญกรุณาพรหมวิหารก็ไม่เห็นพรหม ตามที่ตั้งใจไว้ จึงเป็นเหตุให้สนังกุมารพรหมมาสนทนากับมหาโควินทพราหมณ์

มหาโควินทพราหมณ์จึงสอบถามถึงประโยชน์โลกหน้า เพราะประโยชน์ในโลกนี้ ท่านรู้หมดแล้ว สนังกุมารพรหมก็ลงมาแนะนำให้เจริญกรุณาพรหมวิหาร และบอกให้ท่า นออกบวชจะได้ไปถึงพรหมโลก มหาโควินทพราหมณ์จึงตัดสินใจออกบวช

มหาโควินทพราหมณ์ได้กราบทูลลกพระราชาทั้งเจ็ด ก็ออกบวชประพฤติ พรหมจรรย์ พร้อมพระราชาทั้ง ๗ แคว้น ด้วยเป็นที่เคารพนับถือของคนทั้งหลาย เป็น ราชาของราชาทั้งหลาย เป็นพรหมของพวกพราหมณ์ และเป็นเทวดาของพวกคฤหบดี

อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ

ใครไอ จาม หรือพลาดหกล้ม ก็เปล่งวาจาว่า “ขอนมัสการมหาโควินทพราหมณ์ บ้าง สัตตปุโรหิตบ้าง” (ปุโรหิตของพระราชาทั้งเจ็ด) มหาโควินทพราหมณ์ได้เจริญฌานมีพรหมวิหารสี่ เป็นอารมณ์ มีสาวกปฏิบัติตามได้ผลเป็นอันมาก นี้เป็นเรื่องเล่าของสนัง กุมารพรหมในเทวสภาชั้นดาวดึงส์ ปัญจสิขะบุตรแห่งคนธรรพ์เล่าถวายพระผู้มีพระภาค อีกต่อหนึ่ง

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “พระองค์เองได้เสวยพระชาติเป็นมหาโควินท พราหมณ์ ในครั้งนั้น แต่ในกาลก่อนนั้นทรงชี้ทางแก่สาวกเพียงแค่ไปอยู่ชั้นพรหมได้ แต่ใน ชาตินี้ซึ่งเป็นพระชาติสุดท้าย พระองค์จะแสดงมรรค ๘ อันเป็นไปเพื่อพระนิพพาน ที่ยิ่ง ใหญ่เป็นบรมสุขกว่าชั้นพรหม”

จากชาดกเรื่องนี้พึงวิเคราะห์ได้ว่า

“กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทานย่อมขจรฟุ้งไป” การให้ทานเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว น้ำใจต่อกัน มิตรและบริวารย่อมกล่าวสรรเสริญคุณความดีให้ผู้อื่นฟัง ชื่อเสียงอันดีงามทั้ง หลายของผู้ให้ทาน จึงขจรไปได้ไกล

อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ

๔. ผู้ให้ทานย่อมไม่ห่างเหินจากธรรมของคฤหัสถ์

เมื่อว่าโดยธรรมที่เป็นของคฤหัสถ์ชาวบ้านนั้น มีธรรมอยู่หลายหมวดที่พระพุทธ องค์ทรงแสดงให้แก่ประชุมชนในที่ต่างๆ บ้างก็ต่างด้วยฐานะ บ้างก็ต่างด้วยเพศ บ้างก็ ต่างด้วยการศึกษา บ้างก็ต่างด้วยคุณธรรมเดิมที่มีในตน แต่ก็สามารถสรุปรวมลงใน ทาน ศีล ภาวนา ดังนั้นผู้ที่ให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา จึงได้ชื่อว่า ไม่เหินห่างจากธรรม ของคฤหัสถ์

ดังนั้นทานจึงเป็นพื้นฐานคุณธรรมสำหรับคฤหัสถ์ที่ต้องบ่มเพาะ กระทำให้เกิดขึ้น อย่างต่อเนื่อง เช่นในเรื่องสิงคาลกสูตร ซึ่งมีเรื่องย่อดังนี้

“สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันอันเป็นที่ พระราชทานเหยื่อแก่กระแต ใกล้กรุงราชคฤห์ สมัยนั้นมีบุตรคฤหบดีชื่อ สิงคาลกมาณพ บิดาของมาณพนี้ เป็นคนรวยมาก มีทรัพย์เก็บไว้ในเรือน ๔๐ โกฏิ คฤหบดีท่านนี้มีความ เชื่อมั่นอย่างมั่นคงต่อพระพุทธเจ้าอย่างยิ่ง เพราะท่านเป็นพระโสดาบัน แม้แต่ภรรยาของ สิงคาลกมาณพก็เป็นพระโสดาบัน แต่ตัวของเขาเองนั้นยังไม่มีศรัทธา ไม่เลื่อมใส พ่อแม่ก็ สั่งให้บุตรไปเข้าเฝ้าพระศาสดา เข้าไปเฝ้าพระสารีบุตร เข้าไปเฝ้าพระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ พระอสีติหมาสาวก”

บุตรนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ฉันไม่อยากเข้าไปหาพระของพ่อ ของแม่หรอก เพราะ การเข้าไปหาพระก็ต้องไหว้ เมื่อจะไหว้ก็ต้องก้มหลัง เมื่อก้มไหว้หลังก็จะเจ็บ เข่าก็ด้าน เพราะจำเป็นต้องนั่งบนพื้น เมื่อนั่งบนพื้น ผ้าก็จะเปื้อนจะเก่า เมื่อเข้าไปหาก็ต้องสนทนากัน เมื่อมีการสนทนา ก็ย่อมเกิดความคุ้นเคย จากนั้นต้องนิมนต์แล้วถวายจีวรและบาตร เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนั้นก็จะเสียประโยชน์ (เสียทรัพย์ที่จะต้องนำมาทำบุญ) ฉันจึงไม่ อยากเข้าไปหาพระของพ่อและแม่”

อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ

พ่อแม่สอนลูกอยู่อย่างนี้ตลอดชีวิต ก็ไม่สามารถจะนำเข้าไปหาศาสนาได้ พอถึง เวลาที่บิดาใกล้ตายก็เรียกสิงคาลกบุตรมาสั่งเสีย โดยให้บุตรของตนนั้นทำความนอบน้อม ทิศทั้ง ๖ เมื่อลูกยืนไหว้ทิศต่างๆ เวลาพระพุทธเจ้าหรือพระอรหันตสาวกทรงดำเนินผ่าน มา ก็จะเข้ามาถามลูกของเราว่าทำอะไรอยู่ บุตรเรานั้นก็จะได้รับประโยชน์จากพระองค์ เป็นแน่แท้

เมื่อบิดาทำกาลกิริยาแล้ว สิงคาลมาณพก็ลุกขึ้นแต่เช้า ออกจากกรุงราชคฤห์ มีผ้า เปียก มีผมเปียก ประคองอัญชลีนอบน้อมทิศทั้งหลาย คือ ทิศเบื้องหน้า ทิศเบื้องขวา ทิศ เบื้องหลัง ทิศเบื้องซ้าย ทิศเบื้องล่าง ทิศเบื้องบน

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงครองผ้า ถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปบิณฑบาตยัง กรุงราชคฤห์ ได้ทอดพระเนตรเห็นสิงคาลกมาณพไหว้ทิศทั้งหกอยู่ จึงเข้าไปถามมาณพ นั้นว่า “เพราะเหตุใด ท่านจึงไหว้ทิศเหล่านั้น” สิงคาลกบุตรคฤหบดีกราบทูลว่า “ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ บิดาของข้าพระองค์ ก่อนจะตายก็ได้กล่าวได้สอนข้าพระองค์ไว้อย่างนี้ว่า เจ้าจงพึงนอบน้อมทิศทั้งหลาย” ข้าพระองค์สักการะเคารพนับถือบูชาคำของบิดา ก็ไหว้ ตามคำบอกของบิดา

“ดูก่อนคฤหบดีบุตร พระอริสาวกละกรรมกิเลส ๔ (เว้นจากปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร มุสาวาท) ได้แล้ว ไม่ทำบาปกรรมโดยฐานะ ๔ (ไม่ ประพฤติล่วงธรรม เพราะความรัก ความชัง ความกลัว ความหลง) และไม่เสพทางเสื่อม แห่งโภคะ ๖ (ไม่ดื่มสุรา ไม่เที่ยวดูมหรสพ ไม่เล่นการพนัน ไม่คบมิตรชั่ว ไม่เกียจคร้าน) อริยสาวกนั้นเป็นผู้ปราศจากกรรมอันลามกอย่างนี้แล้ว ย่อมเป็นผู้ปกปิดทิศ ๖ (เป็นผู้รู้ว่า จะต้องปฏิบัติต่อคนที่อยู่รอบข้างอย่างไร เมื่อปฏิบัติต่อคนรอบข้างถูกต้องแล้ว ก็จะไม่ถูก ตำหนิ อยู่โดยปลอดภัยจากทิศทั้ง ๖)

อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ

“ดูก่อนคฤหบดีบุตรในวินัยของพระอริยเจ้า เขาไม่นอบน้อมทิศทั้ง ๖ กันอย่างนี้”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เหล่าพระอริยเจ้าท่านนอบน้อมทิศ ๖ กันอย่างไร ขอ พระองค์ทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์เถิดพระเจ้าข้า”

อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ

ทิศที่ ๑ ทิศเบื้องหน้า : มารดาบิดา

ในฐานะที่เป็นบุตรธิดา พึงเคารพนับถือมารดาบิดา ดังนี้

๑. ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ

๒. ช่วยทำธุรกิจการงานของท่าน

๓. ดำรงวงศ์สกุล

๔. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท

๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

มารดาบิดาพึงอนุเคราะห์บุตร ตามหลักปฏิบัติ ดังนี้

๑. ห้ามปรามป้องกันจากความชั่ว

๒. ดูแลฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในความดี

๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา

๔. เป็นธุระเมื่อถึงคราวจะมีคู่ครองที่สมควร

๕. มอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงโอกาส

อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ

ทิศที่ ๒ ทิศเบื้องขวา : ครูอาจารย์

ในฐานะที่เป็นศิษย์ พึงเคารพนับถือครูอาจารย์ ดังนี้

๑. ลุกต้อนรับ แสดงความเคารพ

๒. เข้าไปหา เพื่อบำรุง รับใช้ ปรึกษา ซักถาม รับคำแนะนำ เป็นต้น

๓. ฟังด้วยดี ฟังเป็น รู้จักฟัง ให้เกิดปัญญา

๔. ปรนนิบัติ ช่วยบริการ

๕. เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ เอาจริงเอาจังถือเป็นกิจสำคัญ

อาจารย์พึงอนุเคราะห์ศิษย์ ตามหลักปฏิบัติ ดังนี้

๑. แนะนำฝึกอบรมให้เป็นคนดี

๒. สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง

๓. สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง

๔. ส่งเสริม ยกย่องความดีงาม ตามความสามารถให้ปรากฏ

๕. สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ คือ สอนฝึกศิษย์ให้ใช้วิชาเลี้ยงชีพได้จริง และรู้จัก ดำรงตนด้วยดี ที่จะเป็นประกันให้ดำเนินชีวิตดีงามโดยสวัสดี มีความสุขความเจริญ

อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ

ทิศที่ ๓ ทิศเบื้องหลัง : ภรรยา

ในฐานะที่เป็นสามี พึงให้เกียรติบำรุงภรรยา ดังนี้

๑. ยกย่องให้เกียรติสมฐานะที่เป็นภรรยา

๒. ไม่ดูหมิ่น

๓. ไม่นอกใจ

๔. มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้าน

๕. หาเครื่องแต่งตัวมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส

ภรรยาพึงอนุเคราะห์สามี ตามหลักปฏิบัติ ดังนี้

๑. จัดงานบ้านให้เรียบร้อย

๒. สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี

๓. ไม่นอกใจ

๔. รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้

๕. ขยัน ช่างจัด ช่างทำ เอางานทุกอย่าง

อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ

ทิศที่ ๔ ทิศเบื้องซ้าย : มิตรสหาย

ในฐานะที่เป็นมิตรสหาย พึงปฏิบัติต่อมิตรสหาย ดังนี้

๑. เผื่อแผ่แบ่งปัน

๒. พูดจามีน้ำใจ

๓. ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๔. มีตนเสมอ ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วย

๕. ซื่อสัตย์จริงใจ

มิตรสหายพึงอนุเคราะห์ตอบ ตามหลักปฏิบัติ ดังนี้

๑. เมื่อเพื่อนประมาทช่วยรักษาป้องกัน

๒. เมื่อเพื่อนประมาทช่วยรักษาทรัพย์ของเพื่อน

๓. ในคราวมีภัยเป็นที่พึ่งได้

๔. ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก

๕. นับถือตลอดถึงวงศาญาติมิตร

อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ

ทิศที่ ๕ ทิศเบื้องล่าง : คนรับใช้และคนงาน

ในฐานะที่เป็นนายจ้าง พึงปฏิบัติต่อคนรับใช้และคนงาน ดังนี้

๑. จัดงานให้ทำตามความเหมาะสมกับกำลัง เพศ วัย ความสามารถ

๒. ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่

๓. จัดสวัสดิการดี มีการรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้เป็นต้น

๔. มีอะไรพิเศษได้มาก็แบ่งปัน

๕. ให้มีวันหยุดและการพักผ่อนหย่อนใจตามสมควร

คนรับใช้และคนงานควรแสดงน้ำใจต่อนายจ้าง ดังนี้

๑. เริ่มทำงานก่อน

๒. เลิกงานทีหลัง

๓. เอาแต่ของที่นายให้

๔. ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น

๕. นำความดีของนายจ้างและกิจการไปเผยแพร่

อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ

ทิศที่ ๖ ทิศเบื้องบน : สมณพราหมณ์ ภิกษุพระสงฆ์

ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน พึงแสดงความเคารพนับถือภิกษุพระสงฆ์ ดังนี้

๑. จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา

๒. จะพูดสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา

๓. จะคิดสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา

๔. ต้อนรับด้วยความเต็มใจ

๕. อุปถัมภ์ด้วยปัจจัยสี่

สมณพราหมณ์ ภิกษุพระสงฆ์พึงอนุเคราะห์คฤหัสถ์ ดังนี้

๑. ห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว

๒. แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี

๓. อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี

๔. ให้ได้ฟัง ได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟังมาก่อน

๕. ชี้แจงอธิบายทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง

๖. บอกทางสวรรค์ สอนวิธีดำเนินชีวิต ให้มีความสุขความเจริญ

อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ

เมื่อสิงคาลกมาณพได้ฟังพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว ก็กล่าวสรรเสริญว่า "ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเสมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืด" เมื่อพระองค์แสดงธรรมจบแล้ว ก็เสด็จดำเนิน เข้าไปกรุงราชคฤห์เพื่อบิณฑบาต ฝ่ายสิงคาลกมาณพก็ได้ตั้งอยู่ในสรณะ แล้วเกลี่ยทรัพย์ ๔๐ โกฏิลงในพระพุทธศาสนา ทำแต่กุศลกรรม มีสุคติโลกสวรรค์เป็นไปในเบื้องหน้า

ในพระสูตรนี้ กรรมใดๆ ที่คฤหัสถ์ควรทำ กรรมอันนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้ามิได้ ตรัสไว้ ย่อมไม่มี พระสูตรนี้ จึงได้ชื่อว่า "คิหิวินัย" หมายถึง ข้อปฏิบัติของผู้อยู่ครองเรือน

เพราะฉะนั้นเมื่อฟังพระสูตรนี้แล้ว ปฏิบัติตามที่ได้สอนไว้ ย่อมหวังได้แต่ความเจริญดั่ง เช่นบิดาของสิงคาลกมาณพ ผู้ตั้งมั่นอยู่ในทาน มีศรัทธาไม่คลอนแคลนในองค์พระสัมมา สัมพุทธเจ้า ถึงแม้บุตรชายไม่บูชาพระพุทธเจ้าเลยก็ตาม แต่สุดท้ายสิงคาลกมาณพก็เป็น ทานบดีที่มีธรรมไม่เหินห่างจากธรรมของคฤหัสถ์

อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ

๕. ผู้ให้ทานเมื่อตายไปแล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

ผู้ให้ทานย่อมมีทานเป็นเครื่องระลึกถึงในการบริจาค มีจิตที่น้อมไปในทางกุศล ขณะที่จุติจิตเกิด ย่อมมีสุคติเป็นที่หวัง ดังที่มาในวิมานวัตถุ อุตตรสูตร มีเรื่องย่อดังนี้ว่า

"ณ ศาลาสุธัมมา สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พระมหาโมคคัลลานเถระได้เห็นวิมานมีแสง สว่างอยู่ในอากาศ พระเถระได้ถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า ท่านบรรลุเทวฤทธิ์ มีอานุภาพ มาก ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ"

เทพบุตรนั้น ถูกพระโมคคัลลานเถระถามแล้ว ก็เกิดความดีใจ ได้เล่าถึงอดีตกรรม ของตนให้ฟังว่า

"เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพาน แจกพระธาตุกันแล้ว พระสถูปทั้งหลายถูก สถาปนาไว้ในนครนั้นๆ ครั้นพระมหาเถระมีพระมหากัสสปะเป็นประมุข คัดเลือกพระ เถระที่เป็นพระอรหันต์เพื่อสังคายนาพระธรรมวินัยแล้ว ก็มีพระเถระอื่นๆ กับบริษัทของ ตนอยู่ในที่นั้น จนเข้าพรรษา ท่านพระกุมารกัสสปะพร้อมกับภิกษุ ๕๐๐ รูป ถึงเสตัพย นครอยู่ ณ สีสปาวัน

ครั้งนั้นพระเจ้าปายาสิ เป็นเจ้าเมืองเสตัพยะ ได้ยินว่าพระเถระอยู่ในที่นั้น มีหมู่ชน เป็นอันมากแวดล้อมแล้ว เข้าไปหาพระเถระทำปฏิสันถารกันแล้วก็นั่งลง ประกาศทิฏฐิ ของตน พระเถระเมื่อประกาศว่า "ปรโลกคือโลกอื่น มีด้วยอุทาหรณ์ มีพระจันทร์และ พระอาทิตย์ เป็นต้น" จากนั้นก็แสดงปายาสิสูตร อันวิจิตรด้วยนัยต่างๆ ประกอบด้วยเหตุ และอุปมาหลายอย่าง จนทำให้พระเจ้าปายาสิเปลื้องปมทิฏฐิความเห็นผิดได้ ดำรงอยู่ใน ทิฏฐิสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความเห็นชอบ

อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการ

พระเจ้าปายาสินั้น มีทิฏฐิความเห็นหมดจดแล้ว แต่ครั้นเมื่อให้ทานแก่สมณ พราหมณ์คนยากไร้ คนเดินทางไกล เป็นต้น ก็ให้แต่ของปลอมๆ คือ ปลายข้าวกับน้ำส้ม พะอูม พอประทังชีวิตแก้หิวไปเท่านั้น และให้แต่ผ้าเนื้อหยาบ เพราะตนมีอัธยาศัยไม่ โอฬาร คือเป็นคนใจแคบ ดังนั้นจึงให้ทานโดยไม่เคารพ ครั้นเมื่อพระราชาสวรรคตลง ก็ ไปเกิดเป็นเทพชั้นต่ำ คือ เป็นสหายของเหล่าเทพชั้นจาตุมหาราช (ต่ำสุดในสวรรค์ ๖ ชั้น)

ส่วนมาณพชื่ออุตตระ เป็นผู้รับใช้ของพระเจ้าปายาสิ เมื่อหาได้ทรัพย์มาแล้ว ก็มี จิตเลื่อมใสในการทำบุญกุศล ชอบทำบุญกับผู้มีศีลทั้งหลาย ได้ถวายทานอันไพบูลย์มีข้าว และน้ำโดยความเคารพ เพราะเหตุแห่งบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีวรรณะเช่นนี้ และวรรณะของ ข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ”

จากชาดกเรื่องนี้พึงวิเคราะห์ได้ว่า

อุตตรมาณพถวายทานด้วยความเลื่อมใสในภิกษุผู้มีศีล ผลที่ได้รับคือ มีรูปร่างผิว พรรณที่เป็นทิพย์งดงาม มีแสงสว่างรุ่งโรจน์ออกจากกาย และถวายทานโดยความเคารพ ผลที่ได้รับคือ จะทำให้มีบริวารเชื่อฟัง

สารบัญ

สัปปุริสทาน ๕ อย่าง

๑. สัทธาทาน (สทฺธาย ทานํ เทติ)

ผู้ที่บริจาคทานโดยความเลื่อมใส เชื่อในการกระทำและผลของการกระทำนั้น

๒. สักกัจจทาน (สกฺกจฺจํ ทานํ เทติ)

ผู้ที่บริจาคทานโดยความเคารพ ทั้งการกระทำให้ตนเองและไทยธรรมให้สะอาด หมดจดนั้น

๓. กาลทาน (กาเลน ทานํ เทติ) ผู้บริจาคทานเหมาะสมแก่กาลนั้น

๔. อนุคคหิตทาน (อนุคฺคหิตจิตฺโต ทานํ เทติ)

เป็นผู้บริจาคทานโดยการสละอย่างแท้จริง ไม่มีการยึดเหนี่ยว ห่ วงใยในวัตถุทาน นั้น ให้ทานเพื่อการอนุเคราะห์จริงๆ

๕. อนุปหัจจทาน (อนุปหจฺจ ทานํ เทติ)

เป็นผู้บริจาคทานโดยไม่มีการกระทบกระเทือนตนเองและผู้อื่นนั้น

สัปปุริสทาน ๕ อย่าง

๑. สัททาทาน (สทฺธาย ทานํ เทติ)

ผู้ที่บริจาคทานโดยความเลื่อมใส เชื่อในการกระทำและผลของการกระทำนั้น

ผลของทานชนิดนี้ ย่อมเกิดในภพต่อๆไป คือเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก พรั่งพร้อมไปด้วย กามคุณอย่างมหาศาล มีรูปร่างสัณฐานงดงาม น่าดู น่าเลื่อมใส ผิวพรรณ วรรณะของ ร่างกายเปล่งปลั่ง

โทษของการไม่ให้ทานด้วยความศรัทธา

เป็นผู้มีโภคะน้อย มีรูปร่าง ไม่สมส่วน เช่น หัวยาวบ้าง หน้ายาวบ้าง แต่ลำตัวและ ขาสั้น บางคนแขนขายาว แต่ตัวเตี้ย มีอวัยวะต่างๆ มีสัมพันธ์กับสัณฐาน ผิวพรรณหยาบกระด้าง

สัปปุริสทาน ๕ อย่าง พร้อมทั้งอานิสงส์

๒. สักกัจจทาน (สกฺกจฺจํ ทานํ เทติ)

ผู้ที่บริจาคทานโดยความเคารพ ทั้งการกระทำให้ตนเองและไทยธรรมให้สะอาด หมดจดนั้น

ผลของทานชนิดนี้ ย่อมเกิดในภพต่อๆ ไป คือ เป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก พรั่ง พร้อมไปด้วยกามคุณอย่างมหาศาล บุตร ภรรยา สามี ข้าทาส บริวารของคนผู้นั้น ย่อม เชื่อฟังถ้อยคำ เอาอกเอาใจ ไม่ขัดใจในการงานทุกประการ

โทษของการไม่ให้ทานด้วยความเคารพ

เป็นผู้มีบริวารไม่เชื่อฟัง มักเกิดความขัดแย้งกันบ่อยๆ มีความคิดเห็นไม่ลงรอยกัน ถ้ามีลูกๆ ก็ชอบเถียง มีภรรยาๆ ก็มักบ่นเอะอะพูดมากให้รำคาญใจ มีสามีๆ ก็มักจะเป็น คนเจ้ากี้เจ้าการ มีลูกน้องๆ ก็เอาแต่คุย เอาแต่เล่น สั่งสอนไปได้ไม่นานก็เป็นแบบเดิม หาคนที่อยู่ในโอวาทได้ยาก

สารบัญ

สัปปุริสทาน ๕

สัปปุริสทาน ๕ อย่าง พร้อมทั้งอานิสงส์

๓. กาลทาน (กาเลน ทานํ เทติ)

ผู้บริจาคทานเหมาะสมแก่กาลนั้น ผลของทานชนิดนี้ ย่ อมเกิดขึ้นในภพต่อๆไป คือ เป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก พรั่งพร้อมไปด้วยกามคุณอารมณ์อย่างมหาศาล มีความ เจริญรุ่งเรือง ตั้งแต่ปฐมวัย มัชฌิมวัย และปัจฉิมวัย ตลอดทั้ง ๓ ช่วงวัย คือตลอดทั้งชีวิต มีผลประโยชน์อันพึงได้อย่างล้นเหลือ การทำบุญตามกาลนั้นมีด้วยกัน ๕ ข้อ คือ

- อาคันตุกทาน การให้ทานแก่บุคคลที่มาจากสถานที่ต่างๆ
- คมิกทาน การให้ทานแก่บุคคลที่จะไปในที่ต่างๆ
- คิลานทาน การให้ทานแก่คนป่วยไข้
- ทุพภิกขทาน การให้ทานแก่บุคคลที่ประสบภัย คือ การอดอาหาร
- นวผลทาน การให้ทานเป็นผลไม้ใหม่ที่เพิ่งออกฤดู หรือข้าวที่เก็บมาจากต้นใหม่ๆ

โทษของการไม่ให้ทานด้วยตามกาล

- เป็นบุคคลที่มีชีวิตเด็กแร้นแค้น ครอบครัวไม่สมบูรณ์ ในช่วง ปฐมวัย (อายุ ๑-๒๕ ปี)
- เป็นบุคคลที่ต้องดิ้นรน ต่อสู้ ในชีวิตวัยทำงาน ในช่วย มัชฌิมวัย (อายุ ๒๕-๕๐ปี)
- เป็นบุคคลที่มีความลำบากในชิวตวัยเกษียณ ไม่มีใครคอยเลี้ยงดู หรือดูแลในช่วงปัจฉิมวัย (อายุ ๕๐-๗๕ปี)

สัปปุริสทาน ๕ อย่าง พร้อมทั้งอานิสงส์

๔. อนุคคหิตทาน (อนุคฺคหิตจิตฺโต ทานํ เทติ)

เป็นผู้บริจาคทานโดยการสละอย่างแท้จริง ไม่มีการยึดเหนี่ยว ห่วงใยในวัตถุทาน นั้นให้ทานเพื่อการอนุเคราะห์จริงๆ

ผลของทานชนิดนี้ ย่อมเกิดขึ้นในภพต่อๆไป คือ เป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก พรั่งพร้อมไปด้วยกามคุณอารมณ์อย่างมหาศาล มีจิตน้อมอยู่ใน การที่จะเสวยกามคุณ ที่ตนมีอยู่อย่างผาสุก ไม่ใส่เป็นเพียงคนเฝ้าทรัพย์

โทษของการไม่ให้ทานอย่างสละขาด

เป็นคนที่ไม่กล้าใช้จ่ายทรัพย์เพื่อประโยชน์สุขของตน และคนในครอบครัว รวมถึง ญาติมิตรบริวารรอบข้าง มักเกิดความกังวลเกี่ยวกับการจ่ายทรัพย์ กลัวเงินที่มีจะหมดลง ไป ขี้ระแวงว่าใครเข้าใกล้จะเอาทรัพย์สินไป แต่มีความพอใจที่ได้เห็นทรัพย์ของตนยังคง อยู่เท่าเดิม

สัปปุริสทาน ๕ อย่าง พร้อมทั้งอานิสงส์

๕. อนุปหัจจทาน (อนุปหจฺจ ทานํ เทติ)

เป็นผู้บริจาคทานโดยไม่มีการกระทบกระเทือนตนเองและผู้อื่นนั้น ผลของทาน ชนิดนี้ ย่อมเกิดขึ้นในภพต่อๆ ไป คือ เป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก พรั่งพร้อมไปด้วยกามคุณ อารมณ์อย่างมหาศาล ทรัพย์สินเงินทองที่ตนมีอยู่ ก็ปลอดพ้นจากภัยทั้ง ๔ มี อัคคีภัย อุทกภัย ราชภัย โจรภัย

โทษของการให้ทานโดยการกระทบกระเทือนตนเองและผู้อื่น

ในอดีตครั้นเมื่อให้ทานก็อยากได้ชื่อเสียง จึงสละวัตถุสิ่งของหรือทรัพย์จำนวนมาก เพื่อให้ได้รับการกล่าวถึง หรือในแต่ละครั้งก็ต้องคอยสอบถาม คอยมองดูว่า ผู้อื่นเขาให้ ทานกันเท่าไหร่ ถ้าเราอยู่ในฐานะเป็นผู้ใหญ่กว่า มีหน้าที่การงานสูงกว่า ต้องทำทานให้ มากกว่า เพื่อป้องกันคำนินทาจากผู้อื่น นี่เรียกว่าทำกระทบตนและกระทบผู้อื่น การให้ ทานเช่นนี้มีโทษให้ถึงความวิบาศด้วยภัยธรรมชาติทั้งหลาย ภัยจากโจรปล้น และภัยจาก ราช คือ การเสียภาษี

สารบัญ

หลักการพิจารณาในการบำเพ็ญทานบารมีของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าผู้เป็นปราชญ์สูงสุดในการสอนเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงเป็น แบบอย่างในการบำเพ็ญทานบารมีที่เราควรศึกษา การที่พระโพธิสัตว์ผู้ปรารถนาพุทธภูมิ บำเพ็ญบารมีทั้งหลายเหล่านั้น ไม่ใช่เพราะปรารถนาภวสมบัติของท้าวสักกะ หรือภว สมบัติของเจ้าจักรพรรดิ แต่ปรารถนาสมบัติอันยิ่งใหญ่กว่านั้น คือการเป็นพระสัมมาสัม พุทธเจ้า

ธรรมเครื่องบ่มพระโพธิญาณ คือ พุทธการกธรรม มี ๑๐ ประการ มีอยู่ในมนุษย ภูมิ และเดรัจฉานภูมิ เป็นส่วนมาก เพราะภูมิเหล่านี้สามารถบำเพ็ญทานบารมีเป็นต้น ได้ง่ายกว่าทุกภูมิ และเป็นภูมิที่มีความสุขและความทุกข์พอประมาณ จึงสามารถใช้ ปัญญาพิจารณาเห็นความสุข ความทุกข์ทั้งหลายเหล่านั้นได้

พระโพธิสัตว์ตั้งใจสมาทานว่าจักบำเพ็ญทานบารมีเริ่มแรกก่อน เพราะทานบารมี มีอุปการะแก่ศีลและทำได้ง่าย

ลักษณะพิเศษของทานบารมี

• มีการบริจาคทาน	เป็นลักษณะ
• มีการกำจัดโลภะในไทยธรรม	เป็นรส
• มีภวสมบัติ วิภวสมบัติ	เป็นปัจจุปัฏฐาน
• มีวัตถุอันควรบริจาค	เป็นปทัฏฐาน

ทานบารมี ๓ ระดับ

ทานบารมี ๓ ระดับ คือ

๑. การบริจาคเครื่องอุปกรณ์ความสุขมีข้าวน้ำเป็นต้นเพื่ออนุเคราะห์สัตว์ทั้งหลาย ชื่อว่า ทานบารมี

๒. การบริจาคอวัยวะน้อยใหญ่ ทั้งภายในภายนอกของตนเพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย ถ้าในสมัยนี้ การบริจาคเลือด หรืออวัยวะให้โรงพยาบาล ก็ชื่อว่า ทานอุปบารมี

๓. การบริจาคชีวิตของตนให้แก่สัตว์ทั้งหลายชื่อว่าทานปรมัตถบารมี

ขทิรังคารชาดก

ทานบารมี เรื่องขทิรังคารชาดก

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวันวิหาร ทรงปรารภทานของอนาถบิณฑิก เศรษฐี จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า เมื่อสร้างพระเชตวัได้ใช้ทรัพย์ถึง ๕๔ โกฏิ ไว้ใน พระพุทธศาสนา จะให้นับถือวัตถุอื่นยิ่งกว่าพระรัตนตรัยเป็นไม่มี เมื่อพระศาสดาประทับ อยู่ในพระเชตวันวิหาร ท่านก็ไปเฝ้าและทำการบำรุงใหญ่ วันละ ๓ ครั้ง ด้วยข้าวยาคู ของ ขบฉัน น้ำปานะ และเภสัชต่างๆ มีเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นต้น ตั้งแต่เช้า ตรู่ไปครั้งหนึ่ง รับประทานอาหารเช้าแล้ว ก็ไปอีกครั้งหนึ่ง พอเวลาเย็นก็ไปอีกครั้งหนึ่ง ท่านทำอย่านี้เป็นประจำทุกวัน

ฝ่ายพวกพ่อค้าขายที่ค้าติดต่อกัน ทำหนังสือให้ไว้กับมือของท่านเศรษฐี ขอกู้เรา ทรัพย์ไป ๑๘ โกฏิ ท่านเศรษฐีให้ทวงเอาทรัพย์คืนมาก็ยังไม่ได้ทรัพย์อีกจำนวน ๑๘ โกฏิ ซึ่งเป็นของประจำตระกูล ฝังไว้ที่ฝั่งแม่น้ำอจิรวดี ตลิ่งก็เซาะพังทลายพลัดลงน้ำไปจน หมดสิ้น แต่กระนั้นในเรือนของท่านเศรษฐี ยังคงมีนิตยภัตเป็นประจำสำหรับภิกษุ ๕๐๐ รูป แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เสด็จไปเรือนของท่านเศรษฐีนั้น ฝ่ายพระมหาเถระทั้ง ๘๐ รูปก็ไปเหมือนกัน ส่วนภิกษุทั้งหลายที่เหลือก็ต่างมามิได้ขาดสาย

ขทิรังคารชาดก

มีเทวดาผู้เป็นมิจฉาทิฏฐิองค์หนึ่ง อาศัยอยู่ที่ซุ้มประตูที่ ๔ ของเรือนนั้น เมื่อพระ สัมมาสัมพุทธเจ้าและพระสาวกไปยังบ้านท่านเศรษฐีก็ต้องหลีกจากวิมานของตนไปยืนอยู่ บนพื้นดิน หาความสุขไม่ได้เลย จึงคิดหาอุบายไม่ให้พระพุทธเจ้ามาอีก เทวดานำไปหา มหากัมมันคิกะ เป็นผู้จัดการผลประโยชน์ของท่านเศรษฐี แล้วกล่าวว่า "ท่านเศรษฐีจำนำ ทรัพย์ออกถม เฉพาะพระสมณโคดมเท่านั้นให้เต็มบริบูรณ์ ไม่ประกอบการค้าขาย ไม่ ริเริ่มการงาน ท่านจงโอวาทท่านเศรษฐี จงกลับมาทำการงานของตนเอง ต่อไปพระสมณ โคดมพร้อมทั้งสาวกจะได้ไม่เข้ามายังเรือนนี้อีก"

ท่านมหากัมมันติกะนั้นได้กล่าวกับเทวดานั้นว่า "ดูก่อนเทวดาพาล ท่านเศรษฐี เมื่อสละทรัพย์ ก็สละในพระพุทธศาสนาอันเป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ ท่านเศรษฐีนั้น ถ้า จะจับเราที่มวยผมเอาไปขาย เราจักไม่กล่าวอะไรๆ เลย ท่านจงไปเสียเถิด"

อีกวันหนึ่ง เทวดานั้นก็เข้าไปหาบุตรชายคนใหญ่ของท่านเศรษฐี แล้วกล่าวสอน เหมือนอย่างนั้น ฝ่ายบุตรชายท่านเศรษฐีก็ต่อว่าเทวดานั้นอีก

เทวดานั้นไม่อาจกล่าวกับท่านเศรษฐีได้เลย ฝ่ายท่านเศรษฐีให้ทานอยู่ไม่ขาดสาย ไม่สนใจเรื่องค้าขาย เมื่อทรัพย์สมบัติมีน้อย ทรัพย์สินก็หมดสิ้นไป ครั้งเมื่อท่านเศรษฐีนั้น ยังความยากจนเข้าโดยลำดับ ผ้าสาฎก ที่นอน และภาชนะอันเป็นเครื่องบริโภคใช้สอยไม่ ได้เป็นประณีตเหมือนดังแต่ก่อน

ท่านเศรษฐีแม้จะเป็นอย่างนี้ ก็ยังคงให้ทานแก่ภิกษุสงฆ์ แต่ไม่อาจทำให้ประณีต แล้วถวาย ครั้นวันหนึ่ง พระศาสดาตรัสถามเศรษฐีนั้นผู้ถวายบังคมแล้วนั่งอยู่ว่า

ขทิรังคารชาดก

"ดูก่อนคฤหบดี ก็ทานในตระกูล ท่านยังให้อยู่หรือ? เศรษฐีนั้นกราบทูลว่า "ยังให้ อยู่พระเจ้าข้า แต่ว่าทานนั้นเศร้าหมอง เป็นข้าวปลายเกรียนมีน้ำผักดอง" พระศาสดาตรัส กับเศรษฐีนั้นว่า "คฤหบดี ท่านอย่าคิดเช่นนั้นเลย เรื่องให้ทานนี้ เมื่อจิต ผ่องใส จิต ประณีตทานที่ถวายให้แก่พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย ย่อม ไม่เชื่อว่าเศร้าหมอง ทาน ย่อมมีอานิสงส์มาก"

เทวดานั้นไม่อาจกล่าวกับเศรษฐีในกาลที่ท่านเศรษฐียังเป็นใหญ่ แต่มาบัดนี้ เศรษฐีนี้คงจะเชื่อถือคำของเรา เพราะเป็นผู้ตกยาก ในเวลาเที่ยงคืนจึงเข้าไปหาเศรษฐี แล้วกล่าวว่า "ท่านเศรษฐี ท่านไม่คิดหน้าคิดหลังบ้างเลยหรือ ท่านไม่ห่วงบุตรธิดา ท่านไม่ ห่วงการค้าขายของท่านเลย เอาแต่ไปบำรุงบำเรอจ่ายทรัพย์เป็นอันมากให้พระพุทธเจ้า ก็ ตั้งแต่นี้ไป ตัวท่านเองก็อย่าได้ไปสำนักของพระสมณโคดมทั้งอย่าได้ให้สาวกทั้งหลายของ พระโคดมนั้น เข้ามายังเรือนนี้ แม้ให้พระสมณโดดมกลับไป แล้วก็อย่าได้เหลียวแล จง กระทำคดีฟ้องร้องและการค้าขายของตนรวบรวมทรัพย์สมบัติกลับคืนมาเถิด"

"นี้เป็นโอวาทที่ท่านให้เราหรือ"

"จ๊ะ นี้เป็นโอวาท ท่านเศรษฐี"

"ดูก่อนเทวดา ท่านเป็นอันธพาลเสียแล้ว ถึงมีพวกเทวดาตั้งร้อยก็ดี พันก็ดี แสนก็ดี มาพูดก็ไม่สามารถทำให้ศรัทธาของเราหวั่นไหวได้ ศรัทธาเราตั้งมั่นดีแล้วดุจภูเขาสิเนรุ เราสละทรัพย์ในรัตนศาสนาอันเป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ ท่านพูดคำอันไม่ควรท่านผู้ ไม่มีอาจาระ ทุศีล เป็นกาลกิณีเห็นปานนี้ ให้การประหารพระพุทธศาสนา เราไม่มีกิจคือ การอยู่ในเรือนเดียวกันกับท่าน ท่านจงรีบออกจากเรือนของเราไปอยู่ที่อื่น"

สารบัญ

ขทิรังคารชาดก

เทวดานั้นถูกไล่ก็ไม่อาจอยู่ที่บ้านเศรษฐีได้อีกต่อไป ก็แหละครั้นออกไปแล้วไม่ได้ที่ อยู่ในที่อื่น คิดว่า เดี๋ยวเศรษฐีก็คงยกโทษแล้วอยู่ที่ซุ้มประตูนั้นนั่นแหละ จึงไปยังสำนัก ของเทวบุตรผู้รักษาพระนคร ยืนไหว้เทวบุตร เทวดารักษาพระนครก็รับฟังแล้วตอบว่า

“เราไม่สามารถช่วยท่านได้หรอก” ท่านจงไปหาท้าวจตุมหาราชแล้วกันท้าวจตุมหาราชก็ ช่วยไม่ได้จึงตะเกียกตะกายไปหาท้าวสักกะ

ท้าวสักกะก็บอกว่า “ช่วยไม่ได้หรอกนะ แต่จะบอกอุบายให้ ท่านจงแปลงเพศเป็น ตนเก็บส่วนของท่านเศรษฐีนั้น อย่าให้ใครๆ รู้จัก ถือเอาหนังสือเหล่านั้น อันพวกยักษ์ หนุ่มๆ ๒-๓ คน ไปหาพวกพ่อค้าที่เป็นลูกหนี้ ทำเป็นแสดงสัญญาให้เห็นแล้วขอให้พวก นั้นคืนเงิน ๑๘ โกฏิ ทำคลังเปล่าของเศรษฐีให้เต็ม และทำให้ทรัพย์ที่ฝังไว้ริมฝั่งแม่น้ำอจิร วดีอีกแห่งหนึ่ง จงนำเอาทรัพย์ ๑๘ โกฏิ มาด้วยอานุภาพของตนแล้วทำคลังให้เต็ม ท่าน จงทำคลังเปล่าอันเต็มด้วยทรพัย์ ๕๔ โกฏินี้ให้เป็นทัณฑกรรม แล้วให้มหาเศรษฐีอดโทษ

ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้รับทราบเรื่องทั้งหมด แล้วพาไปยังสำนักของพระ ศาสดาเถิด พระพุทธองค์จึงตรัสพระธรรมเทศนาว่า “บาปยังไม่ให้ผลเพียงใด คนทำบาป หยาบช้าก็ยังเห็นว่าดี ว่างาม อยู่เพียงนั้น ต่อเมื่อบาปกรรมที่ทำไว้นั้นให้ผลเมื่อนั้นคน ทำบาปก็ย่อมเห็นบาป” ในเวลาจบคาถาเหล่านี้ เทวดานั้นตั้งอยู่แล้วในโสดาปัตติผล เทวดานั้นหมอบลงที่พระบาททั้งสองของพระศาสดา เมื่อพระศาสดาทรงอดโทษแล้ว และท่านมหาเศรษฐีก็อดโทษให้ และได้กราบทูลถึงความตั้งใจจริงของตนให้ทรงทราบโดย ตลอด

สารบัญ

ขทิรังคารชาดก

พระพุทธองค์ก็ตรัสว่า "ดูก่อนคฤหบดี ท่านเป็นพระโสดาบันบุคคล มีจิตใจตั้งมั่น ในพระพุทธศาสนา มีศรัทธาไม่หวั่นไหว มีความเห็นที่บริสุทธิ์แล้ว เทวดาเช่นนี้ห้ามท่าน ไม่ได้นั้น ก็ดูไม่น่าอัศจรรย์ใจเลยในปางก่อน เมื่อพระพุทธเจ้ายังไม่อุบัติในโลก เราเกิด เป็นบัณฑิตผู้มีปรีชาญาณยังอ่อนอยู่ บิดาเป็นเศรษฐีได้ถึงแก่กรรม ก็ได้จัดตั้งโรงทาน ๖ แห่ง ที่ประตูพระนคร ๔ แห่ง ที่กลางพระนคร ๑ แห่ง ที่ประตูบ้าน ๑ แห่ง บริจาคแก่คน กำพร้าอนาถาอยู่เป็นนิจ รักษาอุโบสถศีลตามกาล

วันหนึ่งในขณะที่เศรษฐีพระโพธิสัตว์กำลังจะบริโภค พอดีมีพระปัจเจกพุทธเจ้ามา บิณฑบาต ก็ตั้งใจจะถวายอาหารให้ ขณะนั้นพระยามารผู้เป็นใหญ่ในภพกามาพจร ก็คิด ขึ้นด้วยความโกรธว่า พระปัจเจกพุทธเจ้านี้อดอาหารมา ๗ วันแล้ว ถ้าวันนี้ไม่ได้กินต้อง ตายแน่ๆ เราจะทำลายพระปัจเจกพุทธเจ้านี้ให้ได้ เสร็จแล้วเหาะมายืนอยู่กลางอากาศ เนรมิตหลุมถ่านเพลิง ๘๐ ศอก ขึ้นที่ตรงหน้า คนใช้เห็นก็ไม่กล้านำอาหารไปถวายเดิน กลับมาอยู่ ๒-๓ รอบ ก็ยังไม่ได้ถวาย

พระโพธิสัตว์รู้ว่าพญามารได้มารบกวนอีกเช่นเคย ก็ยกอาหารมาถวายด้วยตนเอง เดินตรงไปยังพระปัจเจกพุทธเจ้า พญามารก็ห้ามว่า "ถ้าท่านยังขืนให้ทาน ก็จะต้อง ตกหลุมนรกนี้แน่ๆ เราเนรมิตขึ้นมาเพราะจะขวางทางบุญของท่าน"

สารบัญ

ขทิรังคารชาดก

พระโพธิสัตว์บอกกับพญามารว่า “เราจะไม่ยอมให้ท่านทำอันตรายแก่ทานและ ชีวิตของเรา และพระปัจเจกพุทธเจ้าได้ วันนี้จะได้เห็นกัน ถึงข้าพเจ้าก็ต้องตายก็จะไม่ ยอมถอย ขอท่านได้โปรดรับอาหารบิณฑบาตของข้าพเจ้าเถิด ถึงข้าพเจ้าจะห้อยหัวลงไป ในขุมนรกก็ตามเถิด ข้าพเจ้าจะไม่ทำบาป ขอได้โปรดรับบิณฑบาตนี้ด้วยเถิด พระเจ้าข้า”

มือก็ถือถาดอาหารเดินฝ่าหลุมถ่านเพลิงไปอย่างองอาจ มั่นคง โดยมิได้รับ อันตรายแม้แต่น้อย ขณะนั้นดอกบัวก็ผุดขึ้นมารับเท้าพระโพธิสัตว์ไว้ไม่ให้รับความร้อน เลย ฝ่ายพญามารเมื่อไม่ได้ดังใจ ก็อันตรธานหายไปในขณะนั้น

สสบัณฑิต

ทานปรมัตถปารมี เรื่องสสบัณฑิต

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน อนาถปิณฑิการาม นครสาวัตถี มี เศรษฐีชาวเมืองนั้น คนหนึ่งได้จัดการถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์ มีองค์พระพุทธเจ้าเป็น ประมุขมีจำนวนถึง ๕๐๐องค์จัดตั้งปะรำขึ้นในบริเวณบ้าน ทำเป็นการใหญ่ ได้ถวายทาน อยู่ถึง ๗ วัน ในวันสุดท้ายได้ถวายไตรจีวรบริขารแก่พระสงฆ์ทั้งหมด เมื่อเสร็จงานพิธี พระพุทธองค์ทรงอนุโมทนา ตรัสรู้ ดูก่อนอุบาสก ท่านได้ถวายทานเป็นการใหญ่ ท่านจง ทำปีติโสมนัสในทานนั้นเถิด ท่านทำอย่างนี้ชื่อว่าท่านได้ทำตามประเพณีของบัณฑิตแต่ โบราณกาล เพราะบัณฑิตแต่ก่อนท่านได้ให้ทานถึงสละชีวิตของตนเป็นทาน แล้วตรัสยก อดีตนิทานเรื่องกระต่ายบัณฑิตมาตรัสเล่าดังต่อไปนี้ (ขุ.ชา.จตุกก.๑๓๘)

ครั้งดึกดำบรรพ์ พระเจ้าพรหมทัตเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติในกรุงพาราณสี ใน รัชกาลนั้น พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกระต่ายป่า แต่กระต่ายตัวนี้มีวิสัยบัณฑิต อาศัยอยู่ในเชิงป่าเขาริมธารแห่งหนึ่ง นอกจากกระต่ายบัณฑิตแล้ว ยังมีสัตว์ป่าอีก ๓ ตัว คือ ลิง หมาจิ้งจอก และนาก สัตว์ทั้ง ๓ ตัวนี้เป็นเพื่อนกับกระต่าย ทั้ง ๔ สัตว์เป็นเพื่อน รักใคร่กันสนิทสนมอยู่ร่วมกันเหมือนดังพี่น้องท้องเดียวกัน ต่างคนต่างไปเที่ยวหากินใน ถิ่นที่ตนถนัดตามธรรมชาติของสัตว์ทั้งหลาย ตกเย็นก็กลับมาอยู่ร่วมกัน ทำอยู่อย่างนี้เป็น นิจศีล ฝ่ายกระต่ายบัณฑิตก็แสดงธรรม โดยทำนองให้โอวาทแก่สัตว์ทั้งสามนั้น โดยควร ว่า เราทั้งหลายควรให้ทาน ควรรักษาศีล ควรรักษาอุโบสถ สัตว์ทั้งสามก็รับคำสอนด้วยดี ต่างพากันประพฤติตาม เมื่อประชุมกันแล้วต่างก็แยกย้ายไปพักอยู่ในพุ่มไม้ของตนๆ

สสบัณฑิต

อยู่มาวันหนึ่ง กระต่ายโพธิสัตว์แหงนดูท้องฟ้าในเวลากลางคืน เห็นดวงจันทร์ เกือบเต็มดวง ก็รู้ได้ทันทีว่าพรุ่งนี้เป็นวันอุโบสถ จึงบอกแก่สัตว์ทั้งสามว่า เพื่อนเอ๋ย พรุ่งนี้เป็นวันเพ็ญพระจันทร์เต็มดวง เป็นวันอุโบสถ เราทุกคนควรสมาทานกันเถิด ผู้มีศีลให้ ทานแล้วมีผลมากมีอานิสงส์มาก เพราะฉะนั้นในวันพรุ่งนี้ หากมียาจกมาถึงเฉพาะหน้า แล้ว ท่านทั้งหลายจงให้อาหารอันมีรสอันควรแก่ผู้ต้องการนั้น ให้ยาจกได้กินก่อน แล้วเรา จึงบริโภคเองในภายหลัง สัตว์ทั้งสามรับคำกระต่ายบัณฑิตว่าสาธุ แล้วต่างคนต่างกลับไป ยังที่อยู่ตนๆ

พอถึงวันรุ่งขึ้น บรรดาสัตว์เหล่านั้นต่างคนต่างคิดกันตามวิสัยของตนๆ ต่างคน ต่างสมาทานอุโบสถศีลตามความตั้งใจของตน นากคิดว่า เราจักไปแสวงหาอาหารแต่เช้า ตรู่ แล้วเที่ยวไปยังฝั่งแม่น้ำคงคา ในขณะนั้นพรานเบ็ดคนหนึ่ง ตกปลาตะเพียนได้ ๗ ตัว เอาเถาวัลย์ร้อยเป็นพวง จะทิ้งไว้ก็กลัวอะไรจะมาเอาไปกินเสีย หรือกลัวจะหายเสีย จึง คุ้ยทรายกลบไว้ เพื่อไม่ให้เป็นอันตราย แล้วก็เที่ยวตกปลาต่อไปตามชายฝั่งคงคา เมื่อได้ ปลาอื่นพอควรแล้วจึงกลับบ้าน แล้วลืมปลานั้นทิ้งไว้ นากเดินเที่ยวสูดกลิ่นปลามาตาม ชายฝั่งมาถึงที่ตรงนั้นก็ได้กลิ่นปลา จึงคุ้ยทรายออก เห็นปลาแล้วยกพวงปลาขึ้น ประกาศ ถึงสามครั้ง เมื่อไม่ปรากฏเจ้าของ จึงคาบปลานั้นไปยังพุ่มไม้อันเป็นที่อยู่ของตน ทำในใจ ว่า “เมื่อถึงเวลาอาหารเราจึงจะกินปลาเหล่านี้ และแจกจ่ายแก่ผู้ประสงค์ต่อไป” แล้ว รำพึงถึงอุโบสถศีลที่ตนได้สมาทานไว้แล้ว

ฝ่ายหมาจิ้งจอก ก็คิดอย่างเดียวกับนาก รุ่งเช้าสมาทานศีลอุโบสถ ออกแสวงหา อาหารแต่เช้าตรู่ เที่ยวไปในป่าละเมาะ ไปพบเนื้อย่าง ๒ ไม้ เหี้ยย่าง ๑ ตัว นมส้ม ๑ หม้อ ในกระท่อมร้างแห่งหนึ่งของคนเฝ้าที่นา แล้วประกาศหาเจ้าของสามครั้ง เมื่อไม่ ปรากฏเจ้าของ จึงตามปลานั้นไปยังพุ่มไม้อันเป็นที่อยู่ของตน ก็จะกินของเหล่านั้นและ แจกจ่ายแก่ผู้ต้องการต่อไป แล้วรำพึงถึงอุโบสถศีลที่ตนได้สมาทานไว้แล้ว

สสบัณฑิต

ฝ่ายลิงป่า ก็คิดเช่นนั้น พอรุ่งเช้าสมาทานศีลอุโบสถแล้วเที่ยวไปตามป่า ไปพบ มะม่วงสุกอร่ามอยู่ในป่าใหญ่ ประกาศหาเจ้าของสามครั้ง เมื่อไม่ปรากฏเจ้าของจึงนำผล มะม่วงมาตามความพอใจ กลับมายังที่พักของตน ทำในใจว่า ถึงเวลาอาหารก็จะกิน มะม่วงเหล่านี้ แล้วรำพึงถึงอุโบสถศีลที่ตนได้สมาทานแล้วนั้นอยู่

ฝ่ายกระต่ายป่าโพธิสัตว์ พอรุ่งเช้าสมาทานอุโบสถศีลตามที่ตนได้สั่งสอนเขา แล้ว คิดว่าถึงเวลาอาหารเราก็จะออกไปยังกลางทุ่ง หาหญ้าแพรกกินตามปรารถนา จึงยั้งอยู่ พักรำพึงถึงอุโบสถศีลที่ตนได้สมาทานแล้วนั้นอยู่ ในขณะที่พักรำพึงถึงศีลอยู่นั้น พระ โพธิสัตว์ก็มาคิดว่า เราไม่อาจให้หญ้าแพรกแก่ใครกินได้เลย หากมียาจกมายังสำนักเรา เราจะให้หญ้าแพรกคงไม่เหมาะแน่ แล้วเราจะทำยังไงดีล่ะ ข้าวสุกก็ไม่มี ข้าวสวยก็ไม่มี ถั่วงาก็ไม่มี เรามีแต่ตัวแท้ๆ ทั้งเราก็จักต้องให้เนื้อร่างกายของเรานี้ล่ะ แล้วรำพึงถึง อุโบสถศีลที่ตนได้สมาทานอยู่ด้วยเดชาอานุภาพแห่งศีลของพระโพธิสัตว์นั้น บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ของท้าว สักกะได้ร้อนขึ้นในบัดดลเหตุที่แสดงอาการร้อนเช่นนั้น เป็นเพราะ

๑. ท้าวสักกะจะสิ้นอายุขัย

๒. ท้าวสักกะจะสิ้นบุญ

๓. เมื่อมีสัตว์อื่นซึ่งมีอานุภาพมากกว่าจุติมาอุบัติร่วมอยู่ด้วย

๔. เพราะเดชศีลของสมณพราหมณ์ผู้ตั้งอยู่ในธรรม การที่พิภพท้าวสักกเทวราชแสดงอาการร้อนในคราวนี้ เป็นเพราะเดชาอานุภาพ

สสบัณฑิต

แห่งศีลของกระต่ายโพธิสัตว์ จึงคิดว่า "เราจักทดลองพระยากระต่ายป่าดูว่าจะจริงดังคำ ปรารภหรือไม่" จึงเสด็จไปยังสถานที่ของสัตว์ทั้ง ๔ นั้น ท้าวสักกะจึงแปลงเป็นพราหมณ์ เฒ่า ในชั้นแรกพราหมณ์เข้าไปหานากก่อน เมื่อนากถามว่า "ท่านพราหมณ์ ท่านเป็นใคร มาถึงนี่ด้วยมีประสงค์สิ่งใดหรือ โปรดแจ้งให้ทราบเถิด" พราหมณ์เฒ่าตอบว่า "ท่านผู้เป็น บัณฑิต หากเราได้อาหารพออิ่มสักหน่อย เราจะรักษาอุโบสถศีล" นากกล่าวว่า "ดีเลย พราหมณ์ ข้าพเจ้ามีปลาตะเพียนแดงอยู่ ๗ ตัว ข้าพเจ้ามีอาหารอย่างนี้อยู่ตามมีตามเกิด ขอท่านจงรับเอาอาหารตามมีตามเกิดนี้ไปปิ้งกินแล้วเจริญสมณธรรมอยู่ในป่าเถิด"

พราหมณ์เฒ่ากล่าวว่า "งั้นเดี๋ยวเราฝากอาหารไว้ก่อนนะ" จากนั้นก็ไปหา หมาจิ้งจอก หมาจิ้งจอกรู้ความตามประสงค์แล้วก็ตอบไปว่า "ข้าพเจ้ามีเนื้อย่าง ๒ ไม้ เหี้ยย่าง ๑ ตัว นมส้ม ๑ หม้อ ข้าพเจ้ามีอาหารตามีตามเกิด ท่านจงบริโภคแล้วเจริญ สมณธรรมอยู่ในป่าเถิด"

พราหมณ์เฒ่ากล่าวว่า "งั้นเดี๋ยวฝากอาหารไว้ก่อนนะ" จากนั้นก็ไปหาลิง เจ้าลิง พอรู้ความตามประสงค์แล้วก็ตอบไปว่า "ข้าพเจ้ามีมะม่วงสุกอร่อยมาก หายากในแถบนี้ ทั้งน้ำเย็นใสสะอาดจืดสนิทน่ารื่นรมย์ใจ ข้าพเจ้ามีอาหารสิ่งนี้อยู่ ท่านจงบริโภคแล้วเจริญ สมณธรรมอยู่ในป่าเถิด"

พราหมณ์เฒ่ากล่าวว่า "งั้นเดี๋ยวฝากอาหารไว้ก่อนนะ" จากนั้นก็ตรงไปยังที่อยู่ของ กระต่ายพระโพธิสัตว์ พอกระต่ายได้เห็นจึงร้องทักแต่ไกลว่า "ท่านพราหมณ์ เชิญทางนี้ เถิด ถ้าท่านไม่รังเกียจ ท่านอุตส่าห์มาถึงที่อยู่ของข้าพเจ้า ท่านมีสิ่งใดต้องการหรือ พราหมณ์ที่พระอินทร์ปลอมตัวมาจึงบอกว่า "ที่เรามาหาท่านในวันนี้ เพราะเราอยากได้ อาหาร เรายังไม่มีอะไรตกถึงท้องเรามาหลายวันแล้วถ้าท่านมีอาหารก็จงโปรดแบ่งให้เรา ได้กินบ้างเถอะ"

สสบัณฑิต

พอกระต่ายพระโพธิสัตว์ได้ยินเช่นนั้น ก็ดีใจเริงร่าเป็นยิ่งนัก พูดว่า “ท่าน พราหมณ์ ท่านมาหาเราเพื่อต้องการขออาหารนั้นถูกแล้ว เราจะให้อาหารตามที่ทาน ปรารถนา วันนี้เราจะให้อาหารที่ไม่มีใครเคยให้มาก่อน เราตั้งใจไว้แล้วท่านผู้มีศีลท่านคงไม่ฆ่าสัตว์มีชีวิตให้ตกตายไปใช่ไหมท่านพราหมณ์ ขอท่านจงไปหาฟืนมาก่อไฟให้ลุกโพลง ไว้คอยท่าเถอะนะ เมื่อไปติดดีแล้วก็จงบอกแก่เราด้วย เราจะกระโดดเข้ากองไฟ เมื่อตัว เราสุกดีแล้ว ท่านจงนำออกมากินเพื่อบรรเทาความหิวนั้นเถิด เมื่อได้กินแล้วขอท่าน จงเจริญสมณธรรมอยู่ในป่านี้ต่อไป ท่านพราหมณ์เราไม่มีถั่ว ไม่มีงา ไม่มีข้าวสุก ข้าวสาร เราเป็นกระต่ายมีแต่หญ้าเป็นอาหาร อาหารเช่นนั้น ท่านก็บริโภคไม่ได้ เรามีเพียงตัวเรานี้ แหละ เมื่อเราเผาตัวเราสุกแล้ว ขอท่านจงกินเนื้อสุกนั้น แล้วบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ในป่านี้ เถิด”

ท้าวสักกะ ได้ฟังถ้อยคำของกระต่ายป่า ที่มีจิตแน่วแน่ มั่นคงต่อการให้ทาน ตั้งใจ จะบริจาคชีวิตด้วยความเต็มใจ เพราะเพื่อให้ได้พระสัมมาสัมโพธิญาณเพียงอย่างเดียว เท่านั้น แม้กระทั่งชีวิตก็ไม่เสียดาย เปลวไฟก็ไม่สามารถทำอันตรายแก่กระต่ายพระ โพธิสัตว์ได้ ท้าวสักกะก็บอกความจริงว่าแปลงกายลงมาทดสอบ และกล่าวสรรเสริญใน บารมีธรรมของพระโพธิสัตว์ และท้าวสักกะก็สลักรูปกระต่ายไว้ในดวงจันทร์

อัธยาศัยการให้ทานของมหาบุรุษ ครั้งเมื่อยังเป็นพระโพธิสัตว์

อัธยาศัยการให้ทานของมหาบุรุษ ครั้งเมื่อยังเป็นพระโพธิสัตว์ มีดังนี้

๑. พระองค์มีปกติยินดีในการให้ทาน เมื่อมีไทยธรรมย่อมให้ทีเดียว

๒ พระองค์ไม่เคยเบื่อหน่ายต่อการให้ทาน มีปกติแจกจ่ายเนืองๆ ให้โดยสม่ำเสมอมีความเบิกบาน มีใจเอื้อเฟื้อ มีความสนใจกระตือรือร้นที่จะให้

๓. ครั้นพระองค์ให้ทานต่อเนื่องอย่างมากมาย ก็ยังรู้สึกไม่อิ่มในการให้ ไม่ต้องกล่าวถึงเรื่องที่จะให้ทานน้อย มีแต่จะยังไม่พอใจในการให้

๔. เมื่อจะยังอุตสาหะให้เกิดแก่ผู้อื่น พระองค์จะพรรณนาคุณแห่งการให้ เพื่อชนเหล่านั้นเกิดความขวนขวายในการให้ทาน

๕. พระองค์จะแสดงธรรมปฏิสังยุตด้วยการให้ แสดงธรรมที่ประกอบด้วยเรื่องเกี่ยวกับทาน

๖. เมื่อพระองค์เห็นคนอื่นให้แก่คนอื่นอยู่ก็พอใจ ยกย่องชื่นชมผู้อื่นที่กำลังให้ทาน

๗. พระองค์ให้อภัยแก่คนอื่นในฐานะที่เป็นภัย

๘. พระองค์พิจารณาเห็นอานิสงส์ของการบริจาคและเห็นโทษของการไม่บริจาค

อัธยาศัยการให้ทานของมหาบุรุษ ครั้งเมื่อยังเป็นพระโพธิสัตว์

เมื่อกล่าวโดยเฉพาะเจาะจงแล้ว อกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ เป็นปฏิปักษ์ต่อ ทานบารมี เพราะผู้ให้ทานต้องประกอบด้วยคุณ คือความไม่ตระหนี่ในไทยธรรม (ละโลภ ะในวัตถุทาน) ไม่รังเกียจหรือไม่พอใจต่อผู้รับทานแม้เป็นยาจกขอทาน (ละโทสะในปฏิคา หก) และไม่เห็นผิดว่าทานที่ให้แล้วเป็นของไร้ผล (ละโมหะในความเห็นผิด)

อีกอย่างหนึ่งพิจารณาว่า ผู้ขอเมื่อกล่าวการขอแล้วก็เป็นผู้คุ้นเคยของเรา เพราะผู้ ขอย่อมบอกความลับของตน จึงเป็นผู้แนะนำแก่เราว่า “ท่านจงละสิ่งควรถึง ถือเอาของ ของตนไปสู่โลกหน้า เมื่อโลกถูกไฟคือมรณะเผา เหมือนเรือนถูกไฟเผา เป็นสหายช่วย แบกของของเราออกไปจากโลกนั้น เมื่อเขายังไม่แบกออกไป เขาก็ยังไม่เผา วางไว้ เป็น กัลยาณมิตรอย่างยิ่ง เพราะความเป็นสหายในกรรมงาม คือทานและเพราะความเป็นเหตุ ให้ถึงพุทธภูมิที่ได้ยากอย่างยิ่งกว่าสมบัติทั้งปวง”

พระองค์มีข้อปฏิบัติของทานบารมี มีดังนี้

- การบริจาคเครื่องอำนวยความสุข มีข้าว มีน้ำ เป็นต้น
- การบริจาคอวัยวะร่างกายและชีวิตของตน
- การชี้แจงแสดงธรรมอันเป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย

อัธยาศัยการให้ทานของมหาบุรุษ ครั้งเมื่อยังเป็นพระโพธิสัตว์

ทาน ๓ ประเภท คือ

๑. อามิสทาน ได้แก่ การให้วัตถุสิ่งของเพื่ออนุเคราะห์ผู้อื่น

๒. อภัยทาน ได้แก่ การกำหนดเขตเพื่อป้องกันภัยอันจะเกิดแก่สัตว์ทั้งหลาย

๓. ธรรมทาน ได้แก่ การชี้แจงแสดงธรรม

๑. อามิสทาน

พระโพธิสัตว์ให้อามิสทาน (ทานที่เป็นวัตถุภายนอก) โดยจำแนกออกเป็น ๑๐ อย่าง ได้แก่ ข้าว น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ที่นอน ที่อยู่อาศัย ประทีป และเครื่องอุปกรณ์อำนวยความสุข อันนำมาซึ่ง ความปลาบปลื้ม ใจมีแก้วมณี ทอง เงิน แก้วมุกดา แก้วประพาฬ นา ไร่ สวน ทาส ชาย หญิง โค กระบือ เป็นต้น

พระโพธิสัตว์เมื่อจะให้วัตถุภายนอกจะพิจารณาอย่างไร

พระโพธิสัตว์เมื่อจะให้วัตถุภายนอกจะพิจารณาอย่างไร

๑. พระองค์จะให้วัตถุทานแก่ผู้ที่มีความต้องการ แม้เขาไม่ต้องการก็ให้สิ่งที่ปรารถนา ชอบใจ

๒. พระองค์ไม่ให้ทานเพราะหวังอุปการะตอบแทน

๓. พระองค์ไม่ให้ศัสตรายาพิษและของมึนเมาต่างๆอันนำความเบียดเบียนแก่ผู้อื่น

๔. พระองค์ให้ทานที่เหมาะสมแก่คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลาย

๕. พระองค์เมื่อจะให้ ก็ไม่ให้เกิดความเบียดเบียนแก่ใครๆ มีมารดา บิดา ญาติ มิตร บุตร ภรรยา ทาส และกรรมกร เป็นต้น

๖. เมื่อพระองค์มีวัตถุทานที่ประณีตมากพระองค์จะไม่ให้วัตถุทานที่เศร้าหมอง

๗. พระองค์ไม่เคยให้เพราะหวังลาภยศชื่อเสียงสักการะและคำสรรเสริญ

๘. พระองค์ไม่เคยให้ทานเพราะหวังจะไปเกิดบนสวรรค์พรหม

๙. พระองค์ไม่เคยให้ทานดุจอาการทอดทิ้ง ไม่โยนให้ ไม่ขว้างให้แก่ยาจกผู้ไม่สำรวมแม้ผู้นั้นด่าว่าและผูกโกรธ

๑๐. พระองค์ทำจิตให้เลื่อมใสก่อนแล้วจึงให้เพื่ออนุเคราะห์ด้วยอาการที่เคารพในทานและผู้รับทาน

๑๑. พระองค์ไม่เคยให้ทานเพราะเชื่อมงคลตื่นข่าว

๑๒. พระองค์ให้ทานเพราะเชื่อกรรมและผลของกรรมเท่านั้น

๑๓. พระองค์ไม่เคยให้ทานด้วยวาจาที่หยาบคาย ทำหน้านิ่วคิ้วขมวด แต่พูดด้วยคำน่ารัก อ่อนหวาน คำไพเราะ

สารบัญ

พระโพธิสัตว์เมื่อจะให้วัตถุภายนอกจะพิจารณาอย่างไร

๑๔. เมื่อเกิดความโลภในไทยธรรม เพราะความพอใจในวัตถุทานก็ดี หรือเพราะกิเลสที่สั่งสมมานานก็ดี หรือเพราะความอยากแห่งตัณหาตามสภาวะก็ดี พระโพธิสัตว์จะกำหนด รู้อยู่และบรรเทาในความยึดติดในวัตถุนั้นโดยเร็ว จะรีบแสวงหายาจกหรือปฏิคาหกที่มี ไทยธรรมน้อย เมื่อมียาจกมาขอก็ให้โดยไม่คำนึงถึงความลำบากของตน

๑๕.พระโพธิสัตว์เมื่อบริจาคบุตร ภรรยา ทาส กรรมกรของตน เมื่อชนเหล่านั้น ไม่ ยินยอมอนุโมทนา พระองค์ย่อมไม่เกิดความเศร้าโศกเสียใจ ก็ยอมบริจาคให้แก่ยาจกทั้ง หลาย หรือแม้เมื่อชนเหล่านั้น ยินยอมอนุโมทนาด้วยความปลาบปลื้มยินดีในการบริจาค ของพระโพธิสัตว์ ก็ยอมบริจาคให้แก่ยาจกทั้งหลาย แต่เมื่อรู้ว่ายาจกเหล่านั้นเป็นยักษ์ รากษส ปีศาจ หรือเป็นมนุษย์ผู้ทำงานหยาบช้า แม้ราชสมบัติก็ไม่ให้แก่คนเหล่านั้น

พระโพธิสัตว์เมื่อจะให้วัตถุภายนอกจะพิจารณาอย่างไร

พระโพธิสัตว์เมื่อจะให้วัตถุทานภายในจะพิจารณาอย่างไร พิจารณาอาการ ๒ อย่าง คือ

๑. เพื่อความอนุเคราะห์ของสัตว์ทั้งหลาย

๒. เพื่อบ่มสัมมาสัมโพธิญาณให้แก่กล้า

เปรียบเสมือนบุรุษคนใดคนหนึ่งยอมสละตนเพราะเหตุแห่งอาหาร และเครื่อง ปกปิดมีที่อยู่อาศัยเป็นต้น ก็เพื่ออนุเคราะห์บุคคลอื่นจึงยอมเชื่อฟังยอมเป็นทาสฉันใด พระโพธิสัตว์ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นผู้มีจิตปราศจากอามิสต่างๆ เพราะเหตุแห่งโพธิสมภาร ปรารถนาประโยชน์สุขอันยอดเยี่ยมแก่สัตว์ทั้งหลาย จึงประสงค์จะบำเพ็ญ ทานบารมีของตน ยอมสละตนเพื่อผู้อื่น ยอมเป็นผู้เชื่อฟัง ยอมเป็นผู้ต้องทำตามความ ประสงค์ (สัมมาสัมโพธิญาณ) ไม่หวั่นไหว ไม่ท้อแท้ มอบอวัยวะน้อยใหญ่มีมือ เท้า และ นัยน์ตา เป็นต้น ให้แก่ผู้ต้องการอวัยวะนั้นๆ ไม่มีจิตติดข้อง ไม่แสดงอาการหน้านิ่วคิ้ว ขมวด แม้ในขณะมอบอวัยวะนั้น

พระโพธิสัตว์ประสงค์จะให้ความปรารถนาของตนถึงที่สุด จึงสละวัตถุด้วยอาการ ๒ อย่าง คือ เราให้ทานหมดสิ้นแล้วจักบรรลุโพธิญาณด้วยการเสียสละอย่างนี้ ถึงในการ บริจาควัตถุภายใน เมื่อให้ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ยาจกอย่างเดียวเท่านั้น

พระมหาบุรุษตั้งความน้อมในการบริจาคว่า "ผู้นี้ยกย่องเราในกรรมอันยิ่ง เพราะ ฉะนั้นควรทำความยกย่องนั้นให้เป็นความจริง แม้เขาไม่ขอเราก็ให้ เพราะชีวิตของเขาแจ้ง ชัดอยู่แล้ว ไม่ต้องพูดถึงขอละ ผู้ขอมาแล้วเองจากที่เราแสวงหาด้วยอัธยาศัยอันยิ่ง ควรให้ ด้วยชัดอยู่แล้ว ไม่ต้องพูดถึงขอละ ผู้ขอมาแล้วเองจากที่เราแสวงหาด้วยอัธยาศัยอันยิ่ง ควรให้ด้วยบุญของเรา การอนุเคราะห์ของเรานี้โดยมุ่งถึงการให้แก่ยาจก เราควร อนุเคราะห์โลก แม้ทั้งหมดนี้เหมือนตัวเรา

พระโพธิสัตว์เมื่อจะให้วัตถุภายนอกจะพิจารณาอย่างไร

เมื่อยาจกไม่มี ทานบารมีของเราจะพึงเต็มได้ อย่างไร เราควรยึดถือทั้งหมดไว้ เพื่อประโยชน์แก่ยาจกเท่านั้น เมื่อไรยาจกทั้งหลายไม่ขอ เราพึงถือเอาของของเราไปเอง เราพึงเป็นที่รักและเป็นที่ชอบของยาจกทั้งหลายได้อย่างไร ยาจกเหล่านั้นพึงเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของเราได้อย่างไร เราเมื่อให้ก็พอใจ แม้ให้แล้วก็ ปลื้มใจ เกิดปีติ โสมนัสได้อย่างไร หรือยาจกทั้งหลายของเราพึงเป็นอย่างไร เราจึงจะเป็น ผู้มีอัธยาศัยกว้างขวาง แม้ยาจกไม่ขอ เราจะรู้ใจของยาจกทั้งหลายได้อย่างไรแล้วจึงให้"

"เมื่อทรัพย์มี ยาจกมี การไม่บริจาค เป็นการหลอกลวงของเราอย่างใหญ่หลวง เรา พึงสละอวัยวะหรือชีวิตของตนแก่ยาจกทั้งหลายได้อย่างไร" อีกอย่างกนึ่ง ควรทำจิตให้ เกิดขึ้น เพราะไม่คำนึงถึงประโยชน์ว่า ชื่อว่าประโยชน์นี้ ย่อมติดตามทายกผู้ไม่สนใจ เหมือนตั๊กแตน ติดตามคนแผลงศรผู้ไม่สนใจ"

พระโพธิสัตว์ไม่ยอมให้อัตภาพร่างกายหรืออวัยวะน้อยใหญ่ของตนแก่มาร หรือ เทวดาที่เป็นพวกของมารที่คิดจะมาเบียดเบียน ด้วยอนุเคราะห์ว่า "ขอความฉิบหายอย่า ได้มีแก่มารเหล่านั้นเลย" ถึงแม้เป็นคนบ้ามาขออวัยวะพระองค์ก็ไม่ให้ แต่บุคคลต่างๆ ที่ เหลือ นอกจากนี้มาขอ พระองค์ยอมสละอวัยวะให้ตลอดโดยไม่ขัดข้อง เพราะการขอเช่น นั้นหาได้ยาก และการให้เช่นนั้นก็ทำได้ยากยิ่ง

สารบัญ

พระโพธิสัตว์มีวิธีการน้อมให้ทานแก่ผู้ขอ ๓ ประเภท คือ

พระโพธิสัตว์มีวิธีการน้อมให้ทานแก่ผู้ขอ ๓ ประเภท คือ

๑. บุคคลผู้ขอเป็นคนที่เรารัก พึงให้เกิดความยินดีอย่างยิ่งว่ า คนที่เรารักมาขอสิ่งของกับเรา

๒. บุคคลผู้ขอเป็นคนทั่วไป เป็นคนรู้จักกันธรรมดา หรือเป็นคนที่เราเฉยๆ พึงให้เกิดความยินดีอย่างยิ่งว่า ผู้ขอคนนี้เมื่อขอเรา ย่อมกลายเป็นสหายด้วยการสละครั้ง นี้เป็นแน่ แม้ผู้ในก็ย่อมเป็นที่รักด้วยเช่นกัน

๓. บุคคลผู้ขอเป็นศัตรู หรือคนที่เราไม่ชอบหน้า ไม่ถู กอัธยาศัย ก็พึงให้เกิด ความยินดีอย่างยิ่ง เป็นพิเศษว่า ศัตรูมาขอทรัพย์จากเรา ศัตรูนี้เมื่อขอทรัพย์จากเรา ถึง จะเป็นผู้มีเวรกันก็จะกลายเป็นมิตรทีรักได้ในอนาคตข้างหน้า ด้วยการบริจาคนี้เป็นแน่แท้ เพราะผู้ให้ย่อมเป็นที่รักของผู้ขอทั้งหลาย ตามธรรมดาแล้วถ้ามีคนที่เราไม่ชอบมาขอ ทรัพย์ของเรา ก็ย่อมทำให้ผู้ถูกขอเกิดความรู้สึกไม่อยากให้ ไม่อยากสละ ด้วยคิดอย่างนี้ ว่า “ทำไปต้องมาขอทรัพย์จากเรา” เราก็ไม่อยากให้และรู้สึกขัดเคืองใจ แต่เมื่อวางท่าทีต่อ ผู้ขอไว้ถูกต้องแล้ว ย่อมได้รับความดีใจเป็นอย่างยิ่งในการถูกขอทุกครั้ง

๒. อภัยทาน

๒. อภัยทาน

พระโพธิสัตว์ให้ความคุ้มครอง ป้องกันภัย อันจะเกิดจากพระราชา โจร ไฟ น้ำ ศัตรู นาค ยักษ์ รากษส ปีศาจ และสัตว์ร้าย มีราชสีห์ เสือโคร่ง เป็นต้น ต่อเมื่ออันตราย เหล่านั้นปรากฏแก่สัตว์ทั้งหลาย

อีกอย่างหนึ่ง คือ การยกโทษให้แก่คนที่มีความผิด โดยไม่ถือโทษ ไม่ถือสาใน ความผิด การมอบชีวิตให้สัตว์ทั้งหลายได้ดำรงอยู่ต่อไปแม้จะมีโอกาสฆ่าก็ตาม นี้ก็จัดเป็น อภัยทานเช่นเดียวกัน

วิรัติ ชื่อว่าทาน ในอาคตสถาน (ที่มาแห่งทาน) ว่า “อริยสาวก ย่อมให้อภัย” ในคำ ว่า อภยํ เทติ นั้น มีอธิบายว่า ย่อมทำอภัยทาน คือ สมาทานวิรัติกล่าวคือเบญจศีล วิรัติทานนี้ ก็พบในมงคลสูตร ในข้อ อารตี วิรตี ปาปา (การงดเว้นจากบาป)

๓. ธรรมทาน

๓. ธรรมทาน

พระโพธิสัตว์แสดงธรรมที่ไม่วิปริตแก่ผู้มีจิตไม่เศร้าหมอง การชี้แจงประโยชน์อัน สมควร แนะนำผู้ที่ยังไม่เข้าถึงศาสนาให้เข้าถึงศาสนา ส่วนผู้ที่เข้าถึงแล้ว ก็แนะนำให้ เจริญงอกงามด้วยประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ภายภาคหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง คือ นิพพาน หรือ การแสดงธรรมที่ประกอบด้วย ทานกถา ศีลกถา สัคคกถา กามาที-นวกถา เนกขัมมานิสังสกถา พระโพธิสัตว์จึงให้ธรรมทานแก่สัตว์ทั้งหลายอย่างนี้

อนึ่ง เมื่อมหาบุรุษสำเหนียกอย่างนี้ ประกอบความเพียรเพื่อตรัสรู้ ไม่คำนึงในกาย และชีวิต กายกรรม วจีกรรม มโนกรรมเป็นอันบริสุทธิ์ด้วยดีโดยไม่ยากเลย พระองค์นั้น มีกายกรรม วจีกรรม มโนกรรมบริสุทธิ์ด้วยดี มีอาชีพบริสุทธิ์ตั้งอยู่ในการปฏิบัติเพื่อรู้ เป็นผู้สามารถเพื่ออนุเคราะห์สรรพสัตว์ ด้วยการถึงพร้อม ด้วยความเป็นผู้ฉลาดในความ เสื่อม และฉลาดในอุบาย ด้วยการบริจาคไทยธรรมโดยประมาณยิ่ง และด้วยการให้อภัย ให้พระสัทธรรม นี้เป็นนัยแห่งการพิจารณาในทานบารมีด้วยประการฉะนี้

สารบัญ

วิธีตรึกในการให้ทานของพระพุทธเจ้าที่ควรรู้

- วิธีตรึกในการให้ทานของพระพุทธเจ้าที่ควรรู้
- พระโพธิสัตว์เมื่อจะให้อามิสทานแก่สัตว์ทั้งหลาย พระองค์มีวิธีตรึกโดยแยบคาย ในการให้ทานทุกครั้งที่ให้

- ให้ที่พักเป็นทาน คือ เพื่อให้สำเร็จความเป็นสรณะ คือ ที่พึ่งให้อาหารเป็นทาน มีข้าว ขนมสด ขนมแห้ง ด้วยตั้งใจว่า "เราจักให้อายุ ผิวพรรณ ความสุข กำลัง ปฏิภาณ และ สมบัติอันเป็นผลน่ารื่นรมย์"
- ให้น้ำเป็นทาน เพื่อระงับกระหาย คือ กิเลสของสัตว์ทั้งหลาย
- ให้ผ้าเป็นทาน เพื่อให้ผิวพรรณงามและเพื่อให้สำเร็จเครื่องประดับ คือ หิริ และ โอตตัปปะ
- ให้ยานพาหนะเป็นทาน คือ เพื่อให้สำเร็จอิทธิฤทธิ์ต่างๆ ได้ และได้นิพพานสุข
- ให้ของหอมเป็นทาน คือ เพื่อให้สำเร็จความหอม คือ กลิ่นศีล
- ให้ดอกไม้และเครื่องลูบไล้เป็นทาน คือ เพื่อให้สำเร็จความงามด้วยพุทธคุณ
- ให้อาสนะเป็นทาน คือ เพื่อให้สำเร็จความหอม คือ กลิ่นศีล
- ให้ดอกไม้และเครื่องลูบไล้เป็นทาน คือ เพื่อให้สำเร็จความงามด้วยพุทธคุณ
- ให้อาสนะเป็นทาน คือ เพื่อให้สำเร็จอาสนะ ณ โพธิมณฑล
- ให้ที่นอนเป็นทาน คือ เพื่อให้สำเร็จตถาคตไสยา คือ การนอนแบบตถาคต

วิธีตรึกในการให้ทานของพระพุทธเจ้าที่ควรรู้

- ให้แสงสว่างเป็นทาน คือ เพื่อให้สำเร็จซึ่งจักขุ ๕ (พระจักษุอันเป็นสมบัติของพระผู้มี พระภาคเจ้า) อันได้แก่
- ๑. มังสจักขุ คือ ตาเนื้อ ทรงมีพระเนตรอันงาม มีอำนาจ เห็นแจ่มใส ไว เห็นได้ไกลถึง ๑๖ กิโลเมตร
- ๒. ทิพยจักขุ คือ ทรงมีพระญาณอั นเห็นหมู่สัตว์ผู้เป็นไปต่างๆ กัน ด้วยอำนาจ กรรม
- ๓. ปัญญาจักขุ คือ ตาปัญญา ทรงประกอบด้วยพระปัญญาคุณอันยิ่งใหญ่ เป็นเหตุ ให้สามารถตรัสรู้อริยสัจธรรม เป็นต้น
- ๔. พุทธจักขุ คือ ตาพระพุทธเจ้า ทรงประกอบด้วยอินทริยปโรปริยัตตญาณ และ อาสยานุสยญาณ เป็นเหตุให้ทรงทราบอัธยาศัยและอุปนิสัยแห่งเวไนยสัตว์ แล้วทรงสั่ง สอนแนะนำให้บรรลุความวิเศษ
- ๕. สมันตจักขุ คือ ตาเห็นรอบ ทรงประกอบด้วยพระสัพพัญญุตญาณ อันหยั่งรู้ ธรรมทุกประการ

- ให้รูปเป็นทาน คือ เพื่อให้สำเร็จรัศมีออกจากพระวรกายวาหนึ่ง
- ให้เสียงเป็นทาน คือ เพื่อให้สำเร็จเสียงดุจเสียงมหาพรหม
- ให้รสเป็นทาน คือ เพื่อเป็นที่รักของสัตว์โลกทั้งปวง
- ให้โผฏฐัพพารมณ์เป็นทาน คือ เพื่อความเป็นพระพุทธเจ้าพุทธสุขุมาลชาติ คือ ความละเอียดอ่อนของพระพุทธเจ้า
- ให้เภสัชเป็นทาน คือ เพื่อความไม่แก่ไม่ตาย
- ให้ความเป็นไทแก่ทาสทั้งหลาย เพื่อความปลดเปลื้องความเป็นทาส คือ กิเลส

วิธีตรึกในการให้ทานของพระพุทธเจ้าที่ควรรู้

- ให้ความยินดีในของเล่นที่ไม่มีโทษเป็นทาน เพื่อความยินดีในพระสัทธรรม
- ให้บุตรเป็นทาน คือ เพื่อนำสัตว์ทั้งหลายออกไปจากความเป็นบุตรของตนในชาติอริยะ
- ให้ภรรยาเป็นทาน คือ เพื่อถึงความเป็นใหญ่แห่งโลกทั้งสิ้น
- ให้ทองคำ แก้วมณี แก้วมุกดา แก้วประพาฬ เป็นต้น เป็นทาน เพื่อความสมบูรณ์ด้วยลักษณะงดงาม
- ให้เครื่องประดับนานาชนิดเป็นทาน คือ เพื่อความสมบูรณ์แห่งอนุพยัญชนะ (อวัยวะน้อยใหญ่)
- ให้คลังสมบัติเป็นทาน คือ เพื่อบรรลุพุทธธรรม
- ให้ราชสมบัติเป็นทาน คือ เพื่อความเป็นพระธรรมราชา
- ให้สถานที่น่ารื่นรมย์ เช่น ป่า สวน สระน้ำ เพื่อความสมบูรณ์แห่งฌาน
- ให้มือเป็นทาน เพื่อให้มือคือพระสัทธรรมแก่สัตว์ทั้งหลาย เพื่อถอนออกจากโอฆะ ๔
- ให้เท้าเป็นทาน เพื่อก้าวไปสู่รัศมีโพธิมณฑลด้วยเท้ามีรอยจักร
- ให้หูและจมูกเป็นทาน เพื่อได้อินทรีย์มีสัทธินทรีย์เป็นต้น
- ให้จักษุเป็นทาน เพื่อให้สำเร็จสมันตจักขุ คือจักษุโดยรอบ (สัพพัญญุตญาณ)
- ให้เนื้อและเลือดเป็นทาน เพื่อหวังว่าจะนำประโยชน์สุขมาให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลายในการเห็น การฟัง การระลึกถึง การบำเรอ ตลอดกาลทั้งปวง และกายของเราพึงเป็น กายอันสัตว์โลกทั้งปวงเข้าไปอาศัย
- ให้ชีวิตเป็นทาน ด้วยหวังว่าเราจักเป็นผู้สูงสุดที่สุดในโลกทั้งปวง

วิธีตรึกในการให้ทานของพระพุทธเจ้าที่ควรรู้

เมื่อพระโพธิสัตว์ให้อย่างนี้ ไม่ให้เพื่อแสวงหาผิด ไม่ให้เพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ไม่ให้ เพราะกลัว เพราะละอาย เพราะขัดเคือง ทักขิไณยบุคคล เมื่อมีของประณีตไม่ให้ของเศร้า หมอง ไม่ให้ด้วยการยกตน ด้วยการข่มผู้อื่น ด้วยหวังผล ด้วยเกลียดยาจก ด้วยไม่เคารพ ที่แท้ให้ด้วยความเคารพ ให้ด้วยมือของตน ให้ตามกาล ทำความเคารพแล้วให้ ให้ด้วยไม่ แบ่งออก ให้มีใจยินดี ใน ๓ กาล ครั้นให้แล้วก็ไม่เดือดร้อนในภายหลัง ไม่ยกย่องและดู หมิ่นปฏิคาหก เปล่งถ้อยคำน่ารัก รู้คำพูด ผู้เข้าไปขอให้พร้อมทั้งบริวาร

พระองค์จะไม่ให้ทานเพียงอย่างเดียวโดดๆ แต่จะให้พร้อมด้วยบริวารแห่งทาน เสมอ เช่นเมื่อให้ข้าวเป็นทานย่อมให้พร้อมด้วยผ้า เป็นต้น ด้วยตั้งใจว่า เราจักทำสิ่งนั้น ให้เป็นบริวารแล้วให้ เมื่อให้ผ้าเป็นทาน ย่อมให้พร้อมกับข้าวเป็นต้น ด้วยตั้งใจว่า เราจัก ทำผ้านั้นให้บริวารแล้วให้ แม้ในการให้ยานเป็นต้นก็มีนัยนี้เหมือนกัน

ในฎีกาพระวินัยได้กล่าวว่า โส หิจีวราทิเก อฏฺฐปริกฺขาโร ปตฺตจีวรเมว วา โส ตา ปนฺนาทิอริยสฺส ปุถุชฺชนสฺเสว วา สีลสมฺปนฺนสฺส ทตฺวา บุคคลทั้งหลายผู้เป็นสัมมาทิฏฐิ ประกอบด้วยจิตที่เป็นกุศลนั้น ได้ถวายเครื่องบริขารแปด มีผ้าไตรจีวร บาตรเป็นต้น แก่ พระอริยเจ้าทั้งหลาย มีพระโสดาบันบุคคลเป็นต้น แก่พระภิกษุปุถุชนอันประกอบด้วย จาตุปาริสุทธิศีลก็ดี ปตฺถนํ ฐเปสิ จึงตั้งไว้ซึ่งความปรารถนาว่า อิทํ เม ปริกฺขาร ทานํ เครื่องบริขารของเรานี้ ปจฺจโย โหตุ จงบังเกิดเป็นปัจจัยแก่เอหิภิกขุในอนาคตกาลนั้นเถิด

ทานของบุคคลนั้น ในเมื่ออธิสมบัติ คือ กระทำซึ่งกุศล แล้วก็ตั้งความปรารถนา ดังนั้น ก็จะอำนวยผลให้ได้ซึ่งอัฏฐบริขารแปด อันสำเร็จด้วยอิทธิฤทธิ์ในที่เฉพาะพระ พักตร์แห่งสมเด็จพระพุทธเจ้าในอนาคตกาล มีพระศรีอริยเมตไตรยเจ้า เป็นต้น

วิธีตรึกในการให้ทานของพระพุทธเจ้าที่ควรรู้

ในขณะที่มหาบุรุษเมื่อให้รูปเป็นทานกระทำแม้อารมณ์นอกนั้น ให้เป็นบริวารของ รูปนั้นแล้วจึงให้ แม้ในบทที่เหลือก็อย่างนี้ ให้รูปเป็นทานอย่างใดอย่างหนึ่ง ในบรรดา ดอกไม้และผ้าเป็นต้น มีสีเขียว เหลือง แดงและขาว เป็นต้น แล้วนั่งขัดสมาธิกำหนดรูปคิดว่า เราจักให้รูปเป็นทาน รูปเป็นทานเป็นของเรา ทำพร้อมวัตถุยังทานให้ตั้งอยู่ใน ทักขิไฉยบุคคลเช่นนั้นนี้ชื่อว่ารูปเป็นทาน

พึงทราบการให้เสียงเป็นทานด้วยเสียงกลองเป็นต้น ในการให้เสียงเป็นทานนั้นไม่ สามารถให้เสียงได้ดุจถอนเหง้าและรากบัว หรือดุจวางกำดอกบัวเขียวลงบนมือ แต่ทำให้ พร้อมกับวัตถุแล้วให้ชื่อว่าให้เสียงเป็นทาน เพราะฉะนั้นในกาลใดทำเองและใช้ให้ทำเพลง บูชาว่ารัตนตรัยด้วยดนตรีอย่างใดอย่างหนึ่งมีกลองและตะโพนเป็นต้น ด้วยคิดว่าเราจัก เป็นเสียงเป็นทานตั้งไว้เองและให้ผู้อื่นตั้งกลองเป็นต้น ด้วยตั้งใจว่า เสียงเป็นทานของเรา ให้ยาโอสถที่ทำให้ชุ่มคอ มีเสียงแจ่มใส มีน้ำมันและน้ำผึ้งเป็นต้น แก่พระธรรมกถึกทั้ง หลายประกาศฟังธรรม สวดสรภัญญะ กล่าวธรรมกถา ทำเองและให้ผู้อื่นทำอุปนิสินนกถา คือ กถาของผู้เข้าไปนั่งใกล้ และอนุโมทนากถา คือกถาอนุโมทนา ในกาลนั้นชื่อว่าให้ เสียงเป็นทาน

ถ้าได้วัตถุมีกลิ่นหอมน่ายินดีอย่างใดอย่างหนึ่ง มีกลิ่นหอมที่รากของต้นไม้มีกลิ่น เป็นต้น หรือกลิ่นใดๆ ที่อบแล้ว นั่งขัดสมาธิกำหนดกลิ่นคิดว่า เราจักให้กลิ่นเป็นทาน กลิ่นเป็นทานของเราแล้วทำเองและให้ผู้อื่นทำการบูชาพระพุทธรัตนะเป็นต้น พระมหา บุรุษบริจาควัตถุมีกลิ่นมีไม้กฤษณาและไม้จันทน์เป็นต้น เพื่อบูชากลิ่น นี้ชื่อว่าให้กลิ่นเป็น ทาน

วิธีตรึกในการให้ทานของพระพุทธเจ้าที่ควรรู้

ถ้าได้วัตถุมีรสน่ายินดีอย่างใดอย่างหนึ่ง มีราก ที่รากเป็นต้น นั่งขัดสมาธิกำหนด รสคิดว่าเราจักให้รสเป็นทาน รสเป็นทานของเราแล้วให้แก่ทั กขิไฌยบุคคล หรือสละข้าว เปลือกและโคเป็นต้น อันมีวัตถุเป็นรส นี้ชื่อว่า ให้รสเป็นทาน

ถ้าให้โผฏฐัพพะเป็นทาน มีเตียง ตั่ง เครื่องลาดและเครื่องคลุ มเป็นต้น พระมหา บุรุษได้วัตถุเป็นโผฏฐัพพะไม่มีโทษน่ายินดี มีสัมผัสสบาย มีเตียงตั่งฟูกหมอนเป็นต้น หรือมีผ้านุ่งผ้าห่มเป็นต้น นั่งขัดสมาธิกำหนดโผฏฐัพพะคิดว่า เราจักให้โผฏฐัพพะเป็น ทาน โผฏฐัพพะเป็นทานของเรา แล้วให้แก่ทักขิไฌยบุคคล ได้วัตถุเป็นโผฏฐัพพะตามที่ กล่าวแล้วสละ นี้ชื่อว่าให้โผฏฐัพพะเป็นทาน

พระโพธิสัตว์ให้ธรรมารมณ์เป็นทาน (ธรรมทาน) ด้วยสามารถแห่งชีวิตดื่มด่ำมี โอชะหมายถึง ร่างกายนี้จะดำรงอยู่ได้ก็ต้องอาศัยอาหารการกินที่ประกอบด้วยรสชาติที่มี วิตามิน เกลือแร่ เข้าไปหล่อเลี้ยงอวัยวะต่างๆ ให้ทำงานโดยสมบูรณ์ เพราะประสงค์เอา ธัมมารมณ์ จริงอยู่พระมหาบุรุษได้วัตถุน่ายินดีอย่างใดอย่างหนึ่ง มีรสโอชาเป็นต้น แล้ว นั่งขัดสมาธิคิดว่า เราจักให้ธรรมเป็นทาน ธรรมเป็นทานของเราแล้ว ให้ของมีรสอร่อยมี เนยใสเนยข้นเป็นต้นเป็นทานให้น้ำปานะ ๘ อย่าง มีน้ำมะม่วงเป็นต้น นี้ชื่อว่าให้ ธรรมารมณ์เป็นทาน

พระมหาบุรุษนั่งขัดสมาธิคิดว่าจะให้ชีวิตเป็นทาน จึงให้สลากภัตรและปักขิตภัตร เป็นต้น จัดหาหมอเยียวยาคนเจ็บป่วย ทำลายตาข่าย รื้อไซดักปลา เปิดกรงนก ให้ปล่อย สัตว์ที่ผูกไว้ด้วยเครื่องผูก ตีกลองป่าวประกาศไม่ให้ผู้อื่นฆ่าสัตว์ แม้ตัวเองก็จะไม่ทำ เพื่อ ให้ความปลอดภัยและป้องกันชีวิตสัตว์ทั้งหลาย นี้ชื่อว่าให้ธรรมเป็นทานเช่นกัน

วิธีตรึกในการให้ทานของพระพุทธเจ้าที่ควรรู้

อนึ่งพึงมนสิการถึงปัญญาคุณว่า ธรรมทั้งหลายมีทานเป็นต้น เว้นจากปัญญาย่อม บริสุทธิ์ไม่ได้ ย่อมไม่มีความสามารถขวนขวายตามที่เป็นของตนได้ เหมือนอย่างสรีรยนต์ เว้น จากชีวิตก็ย่อมไม่งาม และย่อมไม่สามารถปฏิบัติในกิริยาทั้งหลายของตนได้ อินทรีย์ ทั้งหลายมีจักขุเป็นต้น เว้นวิญญาณเสียแล้ว ก็ไม่พอที่จะทำกิจในวิสัยของตนได้ อินทรีย์ ทั้งหลายมีสัทธาเป็นต้น เว้นปัญญาเสียแล้วก็ไม่สามารถในการปฏิบัติกิจของตนได้ เพราะเหตุนั้นปัญญาจึงเป็นใหญ่ในการปฏิบัติมีการบริจาคเป็นต้น

พระมหาโพธิสัตว์ทั้งหลายผู้มีปัญญาจักษุอันลืมแล้ว ให้แม้อวัยวะน้อยใหญ่ของตน เป็นผู้ไม่ยกตนไม่ข่มผู้อื่น เป็นผู้เกิดโสมนัสแม้ใน ๓ กาล ปราศจากการกำหนดดุจต้นไม้ที่ เป็นยา การบริจาคโดยประกอบด้วยความฉลาดในอุบายด้วยปัญญาย่อมเข้าถึงความเป็น ทานบารมี เพราะเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น เพราะว่าทานเป็นเช่นกันกำไรอันเป็น ประโยชน์ของตน

จะทรงพึงพิจารณาอุเบกขาบารมี โดยนัยมีอาทิ อย่างนี้ว่าความเสียหายที่สัตว์ทั้ง หลายทำเพราะไม่มีอุเบกขา พึงให้เกิดความพิการทางจิต เพื่อจิตพิการก็ไม่มีการสะสม บารมีมีทานบารมีเป็นต้น เมื่อจิตยังผูกพันอยู่ด้วยเมตตา เว้นอุเบกขาเสียแล้วการสะสม บารมีก็มีไม่ได้

ผู้ไม่มีอุเบกขาไม่สามารถจะน้อมบุญสมภารและประโยชน์เกื้อกูล อันเป็นผลของ บุญสมภารนั้นเข้าไปการสะสมทั้งหลายได้ เพราะไม่มีอุเบกขาไม่ทำการจำแนกไทยธรรม และปฏิคาหกแล้วไม่สามารถบริจาคได้ อันผู้ปราศจากอุเบกขา ไม่มนสิการถึงอันตราย แห่งปัจจัย เป็นเครื่องนำมาซึ่งชีวิตและชีวิตแล้วไม่สามารถทำศีลให้บริสุทธิ์ได้

วิธีตรึกในการให้ทานของพระพุทธเจ้าที่ควรรู้

อะไรเป็นอุบายให้สำเร็จ? คือการสะสมบุญญาธิสมภาร แม้ทั้งสิ้นพระองค์ก็ทรง อุทิศเพื่อพระสัมมาสัมโพธิญาณโดยไม่ทำให้บกพร่อง การทำโดยความเคารพในพระ สัมมาสัมโพธิญาณนั้น ด้วยความเอื้อเฟื้อและความนับถือมาก การทำความเพียรติดต่อ ด้วยความพยายามเป็นลำดับไปและความพยายามตลอดกาลนานเป็นต้น ในระหว่างด้วย การให้ถึงที่สุด ปริมาณกาลของอุบายให้สำเร็จนั้นจักมีแจ้งข้างหน้า

การประกอบองค์ ๔ เป็นอุบายให้บารมีเหล่านั้นสำเร็จ

การประกอบองค์ ๔ เป็นอุบายให้บารมีเหล่านั้นสำเร็จด้วย

พระโพธิสัตว์ผู้ปฏิบัติเพื่อตรัสรู้ ควรมอบตนแด่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย เพื่อสัมมา สัมโพธิญาณก่อนทีเดียวว่า ข้าพเจ้าขอมอบอัตภาพนี้แด่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ความสละ ก่อนแต่จะได้วัตถุที่หวงแหนนั้นๆในทานมุขว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งอันของใช้ประจำชีวิตซึ่งเกิด แก่ข้าพเจ้า สิ่งนั้นทั้งหมดเมื่อมีผู้ขอ ข้าพเจ้าจักให้ ข้าพเจ้าจักพึงบริโภคส่วนที่เหลือจากที่ ให้แก่ยาจกเหล่านั้นเท่านั้น”

เมื่อพระองค์นั้นตั้งใจเพื่อบริจาคโดยชอบอย่างนี้ วัตถุที่หวงแหนหรือวัตถุไม่มี วิญญาณอันใดเกิดขึ้น การผูกใจในทาน ๔ อย่าง คือ

๑. การไม่สะสมทานในกาลก่อน

๒. ความที่วัตถุหวงแหนมีน้อย

๓. ความพอใจยิ่ง

๔. คิดถึงความหมดสิ้นไปในวัตถุนั้น

ในการติดตามทานเหล่านั้น ในกาลใดเมื่อไทยธรรมมีอยู่แก่พระมหาโพธิสัตว์และ เมื่อยาจกปรากฏ จิตในการให้ไม่แล่นไป ไม่ก้าวไปด้วยเหตุนั้นควรแน่ใจในข้อนั้นได้ว่า เมื่อกาลก่อนเรามิได้สะสมในการให้เป็นแน่ (อดีตเหตุ) ดังนั้นในบัดนี้ ความใคร่ที่จะให้ ของเราจึงไม่ตั้งอยู่ในใจ (เป็นปัจจุบันผล) พระมหาโพธิสัตว์นั้นบริจาค มีมือสะอาด ยินดี ในการเสียสละ มีผู้ขอยินดีในการแจกทาน ย่อมให้ทานด้วยคิดว่า “ต่อแต่นี้ไป เราจักมีใจ ยินดีในทานเป็นอย่างยิ่ง เอาเถิดเราจักให้ทานตั้งแต่วันนี้ไป” (ทำปัจจุบันเหตุใหม่) การ ผูกใจในทานข้อที่หนึ่ง เป็นอันถูกขจัดไป ตัดขาดไปด้วยประการฉะนี้

การประกอบองค์ ๔ เป็นอุบายให้บารมีเหล่านั้นสำเร็จ

ในกาลใดเมื่อไทยธรรมมีน้อยและบกพร่อง (ไม่ประณีตเป็นปัจจุบันผล) ย่อม สำเหนียกว่า เมื่อก่อนเพราะ "เราไม่ชอบให้ บัดนี้เราจึงขาดแคลนปัจจัยอย่างนี้" (อดีต เหตุ) เพราะฉะนั้น "บัดนี้แม้เราจะเบียดเบียนตนด้วยไทยธรรมตามที่ได้นิดหน่อย ก็ตาม เลวก็ตาม จะต้องให้ทานจนได้" (ทำปัจจุ บันเหตุใหม่) เราจักบรรลุทานบารมีแม้ต่อไป จนถึงที่สุด พระมหาสัตว์นั้น บริจาค มีฝ่ามือสะอาด ยินดีในการเสียสละ มีผู้ขอ ยินดีใน การแจกจ่ายทาน ให้ทานตามมีตามได้ การผูกใจในทานข้อที่สอง เป็นอันถูกขจัดไป ตัดขาดไป ด้วยอาการอย่างนี้

ในกาลใดเมื่อพระโพธิสัตว์ มีจิตใคร่จะไม่ให้เกิดขึ้น เพราะเสียดายไทยธรรม (เป็น ปัจจุบันผล) ย่อมสำเหนียกว่า "ดูก่อน สัตบุรุษ ท่านปรารถนาสัมมาสัมโพธิญาณอย่าง สูงสุด ประเสริฐกว่าสิ่งทั้งปวงมิใช่หรือ เพราะฉะนั้นท่านควรให้ไทยธรรมที่ พอใจอย่าง ยิ่ง เพื่อสัมมาสัมโพธิญาณนั้นเท่านั้น" (ทำปัจจุบันเหตุใหม่) พระโพธิสัตว์นั้นบริจาค มี มือสะอาด ยินดีในการเสีย สละ มีผู้ขอ ยินดีในการแจกจ่ายทานการผูกใจทานข้อที่ ๓ ของ พระองค์ เป็นอันถูกขจัดไป ตัดขาดไป ด้วยอาการอย่างนี้

อนึ่ง เมื่อพระโพธิสัตว์ให้ทาน ย่อมเห็นความสิ้นเปลืองของไทยธรรมในกาลใด

(เป็นปัจจุบันผล) ย่อมสำเหนียกว่า "สภาพของโภคะทั้งหลายเป็นอย่างนี้ คือ มีความ สิ้นไป เสื่อมไปเป็นธรรมดา" อีกอย่ าง หนึ่ง "เพราะเราไม่ทำทานเช่นนั้นมาก่ อน โภคะ ทั้งหลายจึงปรากฏ ความในรูปอย่างนี้ (อดีตเหตุ) "เอาเถิดเราจะพึงให้ ทาน ด้วย ไทยธรรมตามที่ได้น้อยก็ตาม ไพบูลย์ก็ตาม เราจักบรรลุถึงที่สุดแห่งทานบารมีต่อ ไป" (ทำปัจจุบันเหตุใหม่) พระมหา สัตว์นั้น บริ จาคมีมือสะอาด ยินดีในการเสียสละ มีผู้ ขอ ยินดีในการแจกจ่ายทาน ให้ทานด้วยของตามที่ได้ การผูกใจในทาน ข้อที่ ๔ ของพระ โพธิสัตว์ เป็นอันถูกขจัดไป ตัดขาดไป ด้วยอาการอย่างนี้ การพิจารณาตามสมควรแล้ว ปัดเป่าไป เป็นอุบาย ของความไม่มีประโยชน์ อันเป็นการผูกใจในทานบารมี ด้วยอาการ อย่างนี้

การประกอบองค์ ๔ เป็นอุบายให้บารมีเหล่านั้นสำเร็จ

อีกอย่างหนึ่ง การมอบตนแด่พระพุ ทธเจ้าทั้งหลาย ของพระโพธิสัตว์นั้นเป็น อุบาย ให้บารมีทั้งปวงสำเหนียกโดยชอบ จริงอยู่พระมหาบุรุษมอบตนแก่พระพุทธเจ้าทั้ง หลายแล้วดำรงอยู่ เพียรพยายามเพื่อความบริบูรณ์แห่งโพธิสมภารในบารมีนั้นๆ เมื่อตัด อุปกรณ์อันทำให้ร่างกายเป็นสุขทนได้ยากบ้าง ลำบากมีความยินดีได้ยากบ้าง ความ พินาศร้ายแรง อันคร่าชีวิตไปน้อมนำเข้าไปในสัตว์และสังขาร ตั้งความปรารถนาว่า เรา บริจาคอัตภาพนี้แด่พระพุทธ เจ้าทั้งหลาย ขอการบริจาคนั้นจงเป็นผลในโลกนี้เถิด นิมิตนั้นไม่หวั่นไหวไม่ถึงความเป็นอย่างอื่นแม้แต่น้อย เป็นผู้มีอธิษฐานมั่นคงในการทำ กุศลโดยแท้ แม้การมอบตนอย่างนี้ก็เป็นอุบายให้บารมีเหล่านั้นสำเร็จได้

ทาน ๕ ชนิดที่ไม่จัดว่าเป็นบุญ

ทาน ๕ ชนิดที่ไม่จัดว่าเป็นบุญ ดังปรากฏในเวลมพราหมณ์สูตร

๑. สมฺมชฺชทานํ คือ ให้ซึ่งเครื่องมหรสพฟ้อนรำขับร้องเป็นต้น

๒. มชฺชทานํ คือ ให้สุรา น้ำเมา

๓. อิตถีทานํ คือ ให้หญิงแก่บุรุษอยู่ด้วยกันสองต่อสอง

๔. อุสภทานํ คือ ให้โคอสุราชเข้าไปในคอกแม่โคเพื่อ ให้เกิดลูก มุ่งหมาย ถึงสัตว์อื่นๆ ด้วย

๕. จิตฺตกมฺมทานํ คือ ให้เขียนซึ่งรูปภาพเป็นรูปหญิงแลรูปชาย ประกอบเมถุนธรรม

สัปปุริสทาน ๘

สัปปุริสทาน ๘ (ลักษณะการให้อย่างสัตบุรุษ ๘ อย่าง)

๑. สุจึ เทติ	ให้ของสะอาด คือ ที่บริสุทธิ์สดใส
๒. ปณีตํ เทติ	ให้ของประณีต ให้ของที่สมบูรณ์
๓. กาเลน เทติ	ให้เหมาะกาลถูกเวลา สมควรแก่การประกอบขวนขวาย
๔. กปฺปิยํ เทติ	ให้ของที่ควรแก่เขา ให้ของที่เป็นกัปปิยะ
๕. วิเจยฺย เทติ	พิจารณาเลือกของ เลือกคนที่จะให้โดยตั้งใจว่าทานที่ให้แล้ว แก่ผู้นี้ จะมีผลมาก มีอานิสงส์มาก
๖. อภิณฺหํ เทติ	ให้เนืองนิตย์ เป็นประจำ
๗. ททํ จิตฺตํ ปสาเทติ	เมื่อให้ทำจิตให้ผ่องใส
๘. ทตฺวา อตฺตมโน โหติ	ให้แล้วเบิกบานใจ

สัปปุริสทาน ๘

ในอรรถกถาทักขิณาวิภังค์กล่าวไว้ว่า ในกุศลฝ่ายบุญนั้น ทานที่พระสัมมาสัมพุทธ เจ้าให้แก่พระสารีบุตรนั้น มีผลมาก ก็ทานที่พระสารีบุตรถวายแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามี ผลน้อย เหตุเพราะว่า บุคคลอื่นไม่อาจรู้ซึ่งผลแห่งทานได้ เว้นเสียแต่พระสัมมาสัมพุทธ เจ้าแล้ว ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งรู้ซึ่งผลของทาน ได้เทียบเท่าองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอีกแล้ว ดัง นั้น พระองค์ให้ทานแก่พระสารีบุตรจึงมีผลมากกว่าทานที่รพระสารีบุตรถวายแก่พระองค์ แท้ที่จริงแล้ว บุคคลที่มีกัมมสกตาปัญญารู้เหตุแห่งการทำงาน รู้ผลและอานิสงส์ที่จะได้ รับ มีผลมากกว่ากุศลกรรมโดยที่ไม่รู้

พระโพธิสัตว์น้อมทานสัมปทาตามที่กล่าวแล้วทั้งหมดนี้ เพื่อประโยชน์สุขแก่โลก ทั้งสิ้น พระองค์น้อมทานสัมปทาเพื่อสัมมาสัมโพธิญาณของตนเท่านั้น เพื่อวิมุติไม่กำเริบ เพื่อฉันทะ วิริยะ สมาธิ ปฏิภาณ ญาณ วิมุติไม่สิ้นไป พระองค์ปฏิบัติทานบารมีนี้พึง ปรากฏอนิจจสัญญาในชีวิต ในโภคะก็เหมือนกัน พึงมนสิการถึงความเป็นสาธารณะอย่าง มากแก่สัตว์เหล่านั้น พระองค์พึงทำพระมหากรุณาให้ปรากฏในสัตว์ทั้งหลายเนืองๆ สม่ำเสมอ ถือเอาทรัพย์สินที่ควรถือเอาไปได้ นำสมบัติทั้งหมดและตนออกจากเรือน ดุจ ออกจากบ้านที่ถูกไฟไหม้ไม่ให้มีอะไรเหลือ ไม่ทำการแบ่งในที่ไหนๆ โดยที่แท้เป็นผู้ไม่เพ่ง เล็งสละหมดเลย นี้เป็นลำดับแห่งการปฏิบัติทานบารมี

การทำความอนุเคราะห์ด้วยการบริจาคอุปกรณ์ความสุขแก่สัตว์ทั้งหลายโดยส่วน มาก ชื่อว่าปฏิบัติด้วยการให้ อะไรเป็นการจำแนก ทานบารมี ๓ คือ ทานบารมี ทานอุป บารมี ทานปรมัตถบารมี

การบำเพ็ญทานบารมีเฉยๆ เป็นธรรมขาวเจือด้วยธรรมดำของพระโพธิสัตว์ผู้ บำเพ็ญอภินิหารในบารมีเหล่านั้น ประกอบด้วยอัธยาศัยน้อมไปในการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น ทานอุปบารมีเป็นธรรมขาวไม่เจือด้วยธรรมดำ อาจารย์บางพวกกล่าวว่าปรมัตถ บารมีเป็นธรรมไม่ดำไม่ขาว หรือบารมีบำเพ็ญในกาลเริ่มต้น เมื่อทานอุปบารมีได้บำเพ็ญ เต็มแล้วในภูมิของพระโพธิสัตว์ ทานปรมัตถบารมีก็บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวงในพุทธภูมิ

สัปปุริสทาน ๘

๑. ทานบารมี เพราะทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นในพุทธภูมิ

๒. ทานอุปบารมี เพราะทำประโยชน์เพื่อตน

๓. ทานปรมัตถบารมี เพราะบำเพ็ญประโยชน์ด้วยการบรรลุพบธรรมและ เวสารัชธรรม

ทานเป็นปทัฏฐานแห่งอธิษฐานธรรม ๔

ทานเป็นปทัฏฐานแห่งอธิษฐานธรรม ๔ แห่งกุศลธรรมทั้งหลาย มี ๖ อย่าง คือ

- เพราะปฏิญญา ว่า “เราจักให้ ไม่ให้ยาจกผิดหวัง” เพราะให้ไม่ผิดปฏิญญา
- เพราะอนุโมทนา ไม่ผิดทาน
- เพราะสละสิ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อมัจฉริยะเป็นต้น
- เพราะสงบจากภัย คือ โลภะ โทสะ และ โมหะ ในไทยธรรม ปฏิคาหกและความสิ้นไป แห่งไทยธรรม
- เพราะให้ตามสมควรตามกาลและตามวิธี
- เพราะปัญญายิ่ง

ทานเป็นปทัฏฐานแห่งอธิษฐานธรรม ๔

พึงทราบการสงเคราะห์ด้วยอธิษฐานธรรม ๔ แห่งบารมีเหล่านั้นแม้ ๖ อย่างด้วย ประการฉะนี้ จริงอยู่ "อธิษฐานธรรม ๔" โดยรวมบารมีทั้งหมดไว้ คือ

๑. สัจจาธิษฐาน

๒. จาคาธิษฐาน

๓. อุปสมาธิษฐาน

๔. ปัญญาธิษฐาน

ในอธิษฐานธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า อธิษฐาน เพราะเป็นเหตุตั้งมั่น หรือเป็นที่ตั้งมั่น หรือเพียงตั้งมั่นเท่านั้น

ชื่อว่า สัจจาธิษฐาน เพราะสัจจะและอธิษฐาน หรือเพราะเป็นที่ตั้งแห่งสัจจะ หรือ เพราะมีสัจจะเป็นอธิษฐาน แม้ใน อธิษฐานธรรมที่เหลือก็เหมือนอย่างนั้น ในอธิษฐาน ธรรม นั้นโดยไม่ต่างกัน สัจจาธิษฐาน เพราะกำหนดบารมีทั้งปวง สมควรแก่ปฏิญญาของ พระโพธิสัตว์ ผู้อนุเคราะห์สรรพสัตว์ทั้งหลาย สะสมบุญญาภินิหารในโลกุตตรคุณ

ชื่อว่า จาคาธิษฐาน เพราะสละสิ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อสัจจะ

ชื่อว่า อุปสมาธิษฐาน เพราะสงบจากสิ่งไม่เป็นคุณของบารมีทั้งปวง

ชื่อว่า ปัญญาธิษฐาน เพราะเป็นผู้ฉลาดในอุบายอันเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย อธิษฐานธรรมเหล่านั้น

แต่โดยที่ต่างกันในอธิษฐานธรรมเหล่านั้น

ทานเป็นปทัฏฐานแห่งอธิษฐานธรรม ๔

- สัจจาธิษฐาน ด้วยการจัดตามปฏิญญาเพื่อสิ่งควรรู้
- จาคาธิษฐาน ด้วยการสละวัตถุกามและกิเลสกาม
- อุปสมาธิษฐาน ด้วยการสงบทุกข์อันเกิดแต่โทสะ
- ปัญญาธิษฐาน ด้วยการตรัสรู้ตามและการรู้แจ้งแทงตลอด

- สัจจาธิษฐาน มีข้าศึกคือโทสะ ๓ อย่าง กำหนดด้วยสัจจะ ๓ อย่าง
- จาคาธิษฐาน มีข้าศึกคือโทสะ ๓ อย่าง กำหนดด้วยจาคะ ๓ อย่าง
- อุปสมาธิษฐาน มีข้าศึกคือโทสะ ๓ อย่าง กำหนดด้วยอุปสมะ ๓ อย่าง
- ปัญญาธิษฐาน มีข้าศึกคือโทสะ ๓ อย่าง กำหนดด้วยญาณ ๓ อย่าง

ทานเป็นปทัฏฐานแห่งอธิษฐานธรรม ๔

จาคาธิษฐาน อุปสมาธิษฐาน และปัญญาธิษฐาน กำหนดด้วย สัจจาธิษฐาน
เพราะพูดไม่ผิดความจริง
เพราะจัดตามปฏิญญา
สัจจาธิษฐาน อุปสมาธิษฐาน และปัญญาธิษฐาน กำหนดด้วย จาคาธิษฐาน
เพราะสละสิ่งเป็นปฏิปักษ์
และเพราะผลแห่งการสละทั้งปวง
สัจจาธิษฐาน จาคาธิษฐาน และปัญญาธิษฐาน กำหนดด้วย อุปสมาธิษฐาน
เพราะสงบความเร่าร้อน คือกิเลส เพราะสงบจากกาม
และเพราะสงบจากความเร่าร้อน คือกาม
สัจจาธิษฐาน จาคาธิษฐาน และอุปสมาธิษฐาน กำหนดด้วย ปัญญาธิษฐาน
เพราะมีญาณถึงก่อน และเพราะหมุนไปตามญาณบารมี

แม้ทั้งหมด ประกาศสัจจะทำจาคะให้ปรากฏพอกพูนอุปสมะมีปัญญาบริสุทธิ์อย่างนี้ด้วยเหตุนี้ จริงอยู่ สัจจะเป็นเหตุเกิดบารมีเหล่านั้น จาคะ เป็นเหตุกำหนดบารมี อุปสมะ เป็นเหตุเจริญรอบ ปัญญา เป็นเหตุ แห่งความบริสุทธิ์

ทานเป็นปทัฏฐานแห่งอธิษฐานธรรม ๔

อนึ่ง สัจจาธิษฐานมีในเบื้องต้น เพราะสัจจปฏิญญา จาคาธิษฐานมีในท่ามกลาง เพราะสละตนเพื่อประโยชน์ผู้อื่นของผู้ทำความตั้งใจแน่วแน่ อุปสมาธิษฐานมีในที่สุด เพราะความสงบทั้งปวงเป็นที่สุด ปัญญาธิษฐานมีในเบื้องต้นท่ามกลางและที่สุด เพราะ เชื่อสัจจะ จาคะ อุปสมะ ปัญญาก็มี เพราะเมื่อสัจจะ จาคะ อุปสมะไม่มี ปัญญาก็ไม่มี เพราะมีตามปฏิญญา

ในอธิษฐานธรรมนั้น มหาบุรุษทั้งหลายเป็นคฤหัสถ์ ย่อมอนุเคราะห์สัตว์อื่นด้วย อามิสทาน โดยทำประโยชน์ตนประโยชน์ผู้อื่นเนืองๆ โดยทำความเป็นผู้นำเคารพ น่ารัก และด้วยสัจจาธิษฐานและจาคาธิษฐาน อนึ่ง ถ้าเป็นบรรพชิต ย่อมอนุเคราะห์ผู้อื่นด้วย ธรรมทาน โดยทำประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น โดยทำความเป็นผู้น่าเคารพ น่ารัก และด้วยอุปสมาธิษฐานและปัญญาธิษฐาน

วิธีประมวลการระลึกถึงจาคานุสสติ

ว่าด้วยอนุสสติ ๑๐ “ภิกษุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งที่บุคคลเจริญแล้ว กระทำให้ มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อ ความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ธรรมอย่างหนึ่งคืออะไร คือ จาคา นุสสติ ภิกษุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งนี้แลอันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อม เป็นไปเพื่อความหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อ ความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

ความเป็นธรรมอย่างหนึ่ง ชื่อว่า

๑. เพื่อความหน่ายโดยส่วนเดียว (เอกนฺตนิพฺพิทาย) ได้แก่ เพื่อประโยชน์แก่ความ หน่าย คือ เพื่อประโยชน์แก่ความเบื่อระอาในวัฏฏะโดยส่วนเดียว

๒. เพื่อคลายความกำหนัด (วิราคาย) ได้แก่ เพื่อประโยชน์แก่การคลายกำหนัดใน วัฏฏะ อีกอย่างหนึ่ง เพื่อสำรอก คือ เพื่อความไปปราศจากแห่งกิเลสทั้งหลายมีราคะ เป็นต้น

๓. เพื่อความดับ (นิโรธาย) ได้แก่ เพื่อความดับกิเลสทั้งหลายมีราคะเป็นต้น คือ เพื่อ ประโยชน์แก่การทำกิเลสมีราคะเป็นต้น มิให้ดำเนินต่อไป อีกอย่างหนึ่ง เพื่อประโยชน์ แก่การดับวัฏฏะ

๔. เพื่อความสงบ (อุปสมาย) คือ เพื่อประโยชน์แก่การเข้าไปสงบกิเลส

๕. เพื่อความรู้ยิ่ง (อภิญฺญาย) คือ เพื่อประโยชน์แก่การยกขึ้นสู่ไตรลักษณ์ มีความไม่ เที่ยง เป็นต้น

๖. เพื่อความตรัสรู้ (สมฺโพธาย) คือ เพื่อประโยชน์แก่การตรัสรู้สัจจะทั้ง ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค อีกอย่างหนึ่ง คือ เพื่อประโยชน์แก่การแทงตลอดญาณในมรรคทั้ง ๔ ได้แก่ โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหัตตมรรค

๗. เพื่อนิพพาน (นิพฺพานาย) คือ เพื่อประโยชน์แก่การทำให้แจ้งพระนิพพานซึ่งหา

ปัจจัย (ปรุงแต่ง) มิได้

จาคานุสสติคืออะไร

จาคานุสสติคืออะไร

จาคานุสสติ หมายความว่า การระลึกถึงการบริจาคทานของตน ที่เป็นไปโดย บริสุทธิ์ ไม่มีการโอ้อวด หรือการเอาหน้า เอาชื่อเสียง แม้แต่ประการใดๆ อยู่เนืองๆ การ ระลึกเนืองๆ นี้ คือ การตามระลึกนึกถึงบริจาคเจตนา คือ ความตั้งใจที่จะสละที่กระทำ ไปแล้ว ที่ได้ให้ไปแล้วอย่างถูกอุบาย ถูกวิธีการ ตามหลักเหตุผลการให้ทานที่ได้ศึกษามา อย่างดีแล้ว ที่เป็นไปกับโสมนัสกุศล ที่ไม่ถูกอกุศลอันมีตัณหา ทิฏฐิครอบงำ

ชื่อว่า จาคานุสสติ ดังแสดงวจนัตถะว่า “จาคา อนุสฺสติ = จาคานุสฺสติ การระลึก ถึงการบริจาคทานของตนที่เป็นไปโดยบริสุทธิ์อยู่เนืองๆ ชื่อว่า จาคานุสสติ องค์ธรรม ได้แก่ สติ เจตสิกที่ในมหากุศลจิตที่มีบริจาคเจตนาเป็นอารมณ์

วิธีเจริญจาคานุสสติ

การเจริญจาคานุสสตินี้ ผู้เจริญจะต้องมีการบริจาคทานที่ถึงพร้อมด้วยคุณความดี ๓ ประการ คือ

๑. ธัมมิยลัทธวัตถุคือวัตถุสิ่งของที่เป็นไทยธรรมนั้นได้มาโดยชอบธรรม

๒. บริบูรณ์ด้วยเจตนาทั้ง๓คือปุพพเจตนามุญจเจตนาอปรเจตนา

๓. มุตตจาคีคือการบริจาคที่สละพ้นไปจากความตระหนี่และตัณหามานะทิฏฐิ

การน้อมใจเพื่อระลึก เพื่อเดินจาคานุสสตินี้ ระลึกในเจตนาที่เป็นไปกับการให้การ สละออกอย่างต่อเนื่อง การระลึกที่ต่อเนื่องนี้เป็นเหตุที่มีกำลังในการเดินจาคานุสสติ คิดถึงความตั้งใจที่ได้ให้ ที่ได้ทำ ไว้ดีแล้วในอดีต ยกขึ้นเป็นอธิบดีอารมณ์

ยกตัวอย่างเช่น “คุณยายสำรวยเป็นคนชอบทำบุญให้ทาน วันนี้คุณยายตื่นแต่เช้า ออกไปซื้ออาหารมาทำใส่บาตร มีข้าวสวย ผัดผักบุ้ง ปลาทอด ขนม และน้ำผลไม้ ในขณะ ตอนที่เดินไปตลาดคุณยายก็ตั้งปุพพเจตนา มหากุศลที่เป็นไปกับโสมนัส ประกอบด้วย ปัญญา ก่อนให้ทานก็มีความรู้ ความเข้าใจในการให้ทาน ว่าการให้ข้าว ให้ขนม ให้ผลไม้ นั้น ผลและอานิสงส์ที่ได้รับ คือ เป็นผู้มีอายุ ผิวพรรณ สุข พละ ปฏิภาณ

พอสายหน่อยหลังจากทานอาหารเสร็จก็เดินทางไปที่ท่าน้ำหลังบ้าน เอาเศษข้าว เศษขนม ที่ตัวเองกินเหลือไปให้ปลาในคลอง ตอนที่ยายให้อาหารแก่ปลานั้น ก็คิดอยู่ใน ใจว่า “เรามีอาหารบริโภค เราก็ได้บริโภคแล้ว อาหารเป็นสิ่งทำให้ความทุกข์ที่เกิดจากการ หิวนี้หมดไป เราเอาจะเอาเศษอาหารให้พวกปลาเหล่านี้กินเพื่อบรรเทาความหิว” จึงเทเศษอาหารนั้นให้เป็นทาน พอตกบ่ายก็ไปนั่งช่วยคนแก่ในชุมชนเดียวกันทำข้าวเกรียบงา ไปขาย พอขายได้ก็นำเงินมาแบ่งกัน วันพรุ่งนี้ก็จะเอาเงินที่ได้นี่แหละมาซื้อของไว้ทำบุญ ต่อไป

วิธีเจริญจาคานุสสติ

คุณยายจะคอยระลึกถึงช่วงเวลาที่ได้ทำบุญไปแล้ว คิดย้อนไปก็เห็นถึงวัตถุทาน คือ อาหารที่ทำใส่บาตรบ้าง เศษข้าวบ้าง หรือเห็นเงินที่ได้จากการทำข้าวเกรียบแล้วเอา ไปทำบุญ ก็เห็นจิตที่คิดจะสละ เมื่อเห็นจิตที่คิดจะสละ คุณยายก็รู้สึกปลื้มใจ ทั้งก่อนทำ ขณะทำ และหลังจากทำ เพราะเจตนาที่เป็นไปกับการให้ การสละออกอย่างต่อเนื่องนั้น เพราะคุณยายได้นึกย้อน ไปถึงบุญที่ได้ทำแล้วขึ้นไปเรื่อยๆ นึกย้อนถึงบุญอยู่อย่างนั้น นึก แล้วก็สุขใจ นั่งอยู่คนเดียว ก็นึกได้นาน ได้ต่อเนื่อง จนทำ ให้คุณยายไม่ยึดติดในตัววัตถุ สิ่งของที่เอาไปทำบุญ เห็นแต่ความภาคภูมิใจที่จะคิดสละอย่างเดียว นี่เป็นการเห็นอย่างมี ปัญญา เพราะเห็นเหตุเห็นผลในการให้ ทำให้ยิ่งเชื่อมั่นในการให้ เมื่อเราเชื่อมั่นแล้ว เราก็ รู้สึกถึงความองอาจกล้าหาญที่ได้ ระลึกถอยไปอีกว่าวันก่อนเราสละอะไรไปบ้าง ตรึกแบบ นี้อยู่อย่างต่อเนื่องสัมมาสมาธิก็เกิด

การใคร่ครวญของคุณยายนั้น ตั้งแต่ก่อนการทำทานนั้น มหากุศลจิตเกิดขึ้นไม่ว่า

ประกอบด้วยปัญญา ก็เพราะรู้เหตุรู้ผลในการให้ทาน รู้ว่าการสละวัตถุทานนั้นเป็นที่ตั้งแห่งตัณหา อุปาทาน กิเลสทั้งหลาย ให้จิตไปยึดว่าเป็นของเรา

ประกอบด้วยโสมนัส ก็เพราะมีความดีใจที่ได้ทำทาน ปลื้มใจที่จะได้ทำทาน

ประกอบด้วยอสังขาริก ก็เพราะคิดจะทำทานนั้นด้วยตนเอง ไม่ได้มีใครชักชวน

วิธีเจริญจาคานุสสติ

พระโยคาวจรผู้ใคร่จะเจริญจาคานุสสติ ควรเป็นผู้มีใจน้อมไปในการเสียสละตาม ปกติ มีการให้และการแบ่งปันเป็นไปโดยเนืองนิตย์ อีกอย่างเมื่อพระโยคาวจรจะเริ่มเจริญ จาคานุสสติควรทำการสมาทานว่า บัดนี้ ตั้งแต่วันนี้ไป เมื่อปฏิคาหกผู้รับมีอยู่ เราไม่ได้ให้ ทานโดยที่สุดแม้ข้าวเพียงคำเดียว จักไม่บริโภค ดังนี้แล้ว ในวันนั้นก็ให้ทานตามความ สามารถ ตามกำลังในปฏิคาหกทั้งหลายผู้วิเศษด้วยคุณ ถือเอานิมิตการให้นั้น แล้วหลีก เร้นไปในที่ลับ ระลึกเนืองๆ ถึงการสละของตน โดยเกี่ยวกับคุณมีความเป็นผู้ปราศจาก มัจฉริยะและความตระหนี่อันเป็นมลทิน เป็นต้น อย่างนี้ว่า

- "เป็นลาภของเราแล้วหนอ"
- "อันเราได้ดีแล้วหนอ"
- "ซึ่งเมื่อหมู่ประชามลทิน คือความตระหนี่กลุ้มรุมอยู่ เรากลับเป็นผู้มีจิตปราศจาก ความตระหนี่อันเป็นมลทินสละได้พ้น"
- "มีฝ่ามือสะอาด ยินดีในการสละ ควรในการขอ"
- "ยินดีในการให้และการแบ่งปันอยู่อย่างนี้เถิด"

เมื่อพระโยคาวจรได้บริจาคทานแก่ปฏิคาหก ผู้ทรงคุณธรรมอันประเสริฐดังนั้นแล้ว ก็จงถือเอานิมิตในทานที่ตนบริจาคแล้วนั้นด้วยกุศลเจตนาอันดีแล้ว พึงเข้าไปสู่เสนาสนะ อันสงัด ตั้งสติกำหนด เจริญภาวนาอยู่ในใจ จาคานุสสติเป็นนิจ ผลดีก็จะบังเกิดแก่พระโย คาวจรเป็นลำดับๆ ไป

การระลึกเนืองๆ ถึงการสละของตนนั้น โดยความเป็นผู้ปราศจากความตระหนี่อัน เป็นมลทิน เป็นต้น อยู่อย่างนี้ในสมัยนั้น จิตย่อมไม่เป็นจิตที่ถูกราคะกลุ้มรุม ย่อมไม่เป็น จิตที่ถูกโทสะกลุ้มรุม ย่อมไม่เป็นจิตที่ถูกโมหะกลุ้มรุม

วิธีเจริญจาคานุสสติ

ในคราวนั้นจิตของพระโยคาวจรย่อมเป็นจิตที่ดำเนินตรงแน่ว ปรารภจาคะที่สละได้ องค์ฌานทั้งหลายย่อมเกิดขึ้นในขณะเดียวกันแก่เธอผู้ข่มนิวรณ์ได้แล้ว ตามนัยก่อนนั่น เทียว แต่เพราะความที่จาคคุณทั้งหลายเป็นธรรมชาติ ที่ลึกซึ้ง หรือเพราะความที่จิตน้อม ไปในการระลึกถึงเนืองๆ ซึ่งการตามระลึกในจาคานุสสตินั้น ฌานจึงเกิดขึ้นไม่ถึงอัปปนา สมาธิ เป็นเพียงอุปจารสมาธิเท่านั้น ฌานที่ได้นี้นับว่าเป็นจาคานุสสติ เพราะเกิดขึ้นด้วย อำนาจความระลึกเนืองๆ ถึงจากคุณนั้นเอง

ก็พระโยคาวจรผู้ตามระลึกถึงจาคานุสสตินี้ ย่อมเป็นผู้มีใจน้อมไปในการสละโดย ประมาณยิ่ง มีอัธยาศัยไม่โลภ มีเมตตาเป็นปกติ เป็นคนแกล้วกล้า มากด้วยปีติปละและ ปราโมทย์ ก็เพื่อพระโยคาวจรนั้นยังไม่แทงตลอดคุณวิเศษที่ยิ่งขึ้นไป ก็ย่อมเป็นผู้มีสุคติ เป็นที่ไปในเบื้องหน้า อันมีสวรรค์และพรหมโลกเป็นที่ปรารถนาของชาวโลกนั่นแล

ดังที่ปรากฏในฉกนิบาต มหานามสูตรที่ว่าด้วยการระลึกถึงอนุสสติ ๖ มีพุทธานุส สติ ธัมมาสุสติ สังฆานุสสติ สีลานุสสติ จาคานุสสติ เทวตานุสสติ มีเรื่องย่อดังนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ นิโครธารมาม ใกล้กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ครั้งนั้นเจ้าศากยะ นามว่าพระมหานามะ ได้เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค เจ้า ได้ทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อริยสาวกผู้ได้บรรลุผล ทราบชัดพระศาสนาแล้ว ย่อมอยู่ด้วยวิหารธรรมชนิดไหนเป็นส่วนมาก พระเจ้าข้า” ดูก่อนมหานามะ อริยสาวกผู้ได้ บรรลุผลทราบชัดพระศาสนาแล้ว ย่อมอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้เป็นส่วนมาก คือ อริยสาวกใน พระศาสนานี้ ย่อมระลึกถึงตถาคตเนืองๆ ว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้น ตรัสรู้เองโดยชอบ ทรงถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้ง โลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสนาของเทวดาและมนุษย์ทั้ง หลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม

วิธีเจริญจาคานุสสติ

“ดูก่อนมหานามะ นี้อาตมาภาพกล่าวว่า อริยสาวกย่อมระลึกถึงการบริจาคของ ตนเนืองๆ ว่าเป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้วหนอ คือ เมื่อหมู่สัตว์ถูกมลทิน คือความตระหนี่กลุ้มรุม เรามีใจปราศจากมลทิน คือ ความตระหนี่อยู่ครองเรือน เป็นผู้มีจาคะอัน ปล่อยแล้ว มีฝ่ามืออันชุ่ม (หยิบของบริจาคอยู่เป็นนิตย์) ยินดีในการเสียสละ ยินดีในการ เสียสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการจำแนกทาน

“ดูก่อนมหานามะ สมัยใดอริยสาวกย่อมระลึกถึงการบริจาคเนืองๆ สมัยนั้นย่อม ไม่ถูกราคะกลุ้มรุม ไม่ถูกโมหะกลุ้มรุม ย่อมเป็นจิตดำเนินไปตรงเทียว ก็อริยสาวกผู้มีจิต ดำเนินไปตรง เพราะปรารภจาคะ ย่อมได้ความซาบซึ้งอรรถ ย่อมได้ความซาบซึ้งธรรม ย่อมได้ความปราโมทย์อันประกอบด้วยธรรม เมื่อปราโมทย์แล้ว ย่อมเกิดปีติ กายย่อม สงบ ผู้มีกายสงบแล้วย่อมเสวยสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น ย่อมเจริญจาคานุสสติ ดังนี้ แล”

อานิสงส์ของการรักษาศีล

๑. ย่อมประสบกองแห่งโภคทรัพย์อันยิ่งใหญ่ซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ

๒. เกียรติศัพท์อันงามของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีลย่อมฟุ้งขจรไป

๓. เข้าไปสู่สังคมใดๆ ย่อมเข้าไปร่วมสังคมนั้นได้อย่างองอาจ ไม่เก้อเขิน (เพราะไม่มีข้อบกพร่องเสียหายด้านพฤติกรรมให้หวาดระแวง)

๔. เป็นผู้ไม่หลงทำกาลกิริยา (เป็นผู้ที่มีสติในขณะที่เสียชีวิต)

๕. เบื้องหน้าแต่กายแตกดับย่อมเข้าสู่สุขคติโลกสวรรค์ (เพราะทำแต่กรรมดีมาตลอด)

เส้นทางการเจริญกุศลศีล เพื่อออกจากวัฏฏะ

ผู้มีศรัทธา เชื่อมั่นในปัญญาตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว น้อมฟังพระสัมธรรม เข้าใจเหตุผลของการสมาทานมั่นคงในกุศลศีล น้อมกุศลศีลเหล่านั้นมาปฏิบัติด้วยความเคารพ อย่างตั้งมั่น มีความเพียรไม่ย่อหย่อน ในจารีตศีล ให้บริบูรณ์

จากการที่ปฏิบัติจาริตตศีลที่บริบูรณ์แล้ว ก็พัฒนามาสู่วาริตตศีล ในการรักษาสิกขาบท ข้อห้าม(ข้อฝึก)ต่างๆ ด้วยการเห็นภัยในวัฏฏทุกข์ เมื่อเจริญจาริตตศีล และวาริตตศีลทั้งสองบริบูรณ์แล้ว ก็เป็นไปเพื่อออกจากวัฏฏทุกข์โดยส่วนเดียว

ประชุมศีล

เจตนาศีล	เจตสิกศีล	สังวรศีล	อวีติกมศีล

เพื่อออกจากอกุศลกรรมบท ๑๐

เจตนาศีล	เจตสิกศีล	สังวรศีล	อวีติกมศีล

ลงในอุปจารสมาธิ เพื่อออกจากธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่ออุปจารสมาธิ

ประชุมศีล

เจตนาศีล	เจตสิกศีล	ปฏิปักษ์	อวีติกมศีล

ลงในอัปปนาสมาธิ เพื่อออกจากธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่ออัปปนาสมาธิ

เจตนาศีล	เจตสิกศีล	สังวรศีล	อวีติกมศีล

ลงในวิปัสสนาญาณ มีอนิจจานุปัสสนา เป็นต้น เพื่อออกจากธรรมี่เป็นปฏิปักษ์ต่อวิปัสสนาญาณ

ประชุมศีล

เจตนาศีล	เจตสิกศีล	สังวรศีล	อวีติกมศีล	สมาธิ	ปัญญา

ลงในอริยมรรค อริยผล เพื่อมีนิพพานเป็นอารมณ์

ศีล ๕ ประเภท

๑. ปหานศีล	การละซึ่งปาณาติบาต อทินนาทาน ฯลฯ ชื่อว่า ศีล
๒. เวรมณีศีล	ความงดเว้น หรือธรรมเป็นเครื่องงดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ชื่อว่า ศีล
๓. เจตนาศีล	ความจงใจ หรือเจตนาที่เป็นปฏิปักษ์ต่อปาณาติบาต ฯลฯ ชื่อว่า ศีล
๔. สังวรศีล	ความระวัง หรือการปิดทวารที่เข้าไปของปาณาติบาต ฯลฯ ชื่อว่า ศีล
๕. อวีติกมศีล	ความไม่ล่วงละเมิด หรือธรรมเป็นเครื่องไม่ก้าวล่วงต่อปาณาติบาต ฯลฯ ชื่อว่า ศีล

ศีลทั้งหลายมีสภาพอย่างนี้ เป็นไปเพื่ออวิปปฏิสารของจิต

อวิปปฏิสาร (ความไม่เดือดร้อนใจ)	ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อ	ปราโมทย์
ปราโมทย์	ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อ	ปีติ
ปีติ	ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อ	ปัสสัทธิ
ปัสสัทธิ	ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อ	โสมนัส
โสมนัส	ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อ	สุข
สุข	ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อ	อาเสวนะ

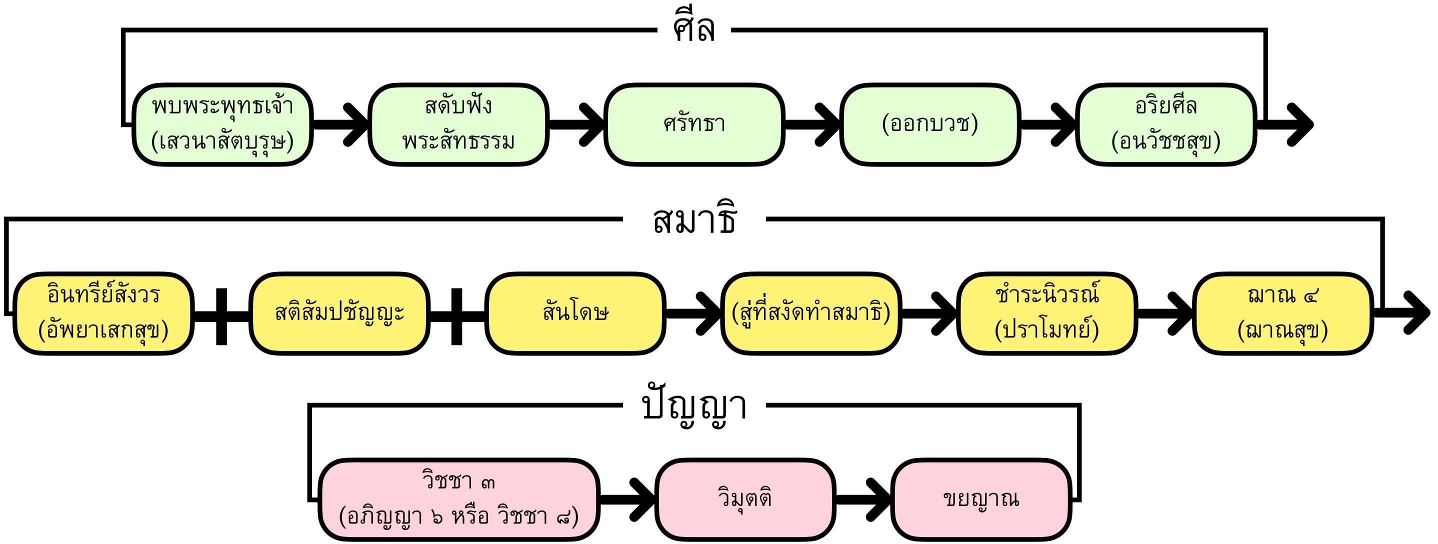
ศีลทั้งหลายมีสภาพอย่างนี้ เป็นไปเพื่อวิปปฏิสารของจิต

ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญ ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้มาก ย่อมเป็นไปเพื่อธรรมเป็นเครื่องประดับ ย่อมเป็นไปเพื่อธรรมที่เป็นบริขาร ย่อมเป็นไปเพื่อธรรมเป็นเครื่องแวดล้อม ย่อมเป็นไปเพื่อความสมบูรณ์ ย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายในวัฏฏะโดยส่วนเดียว

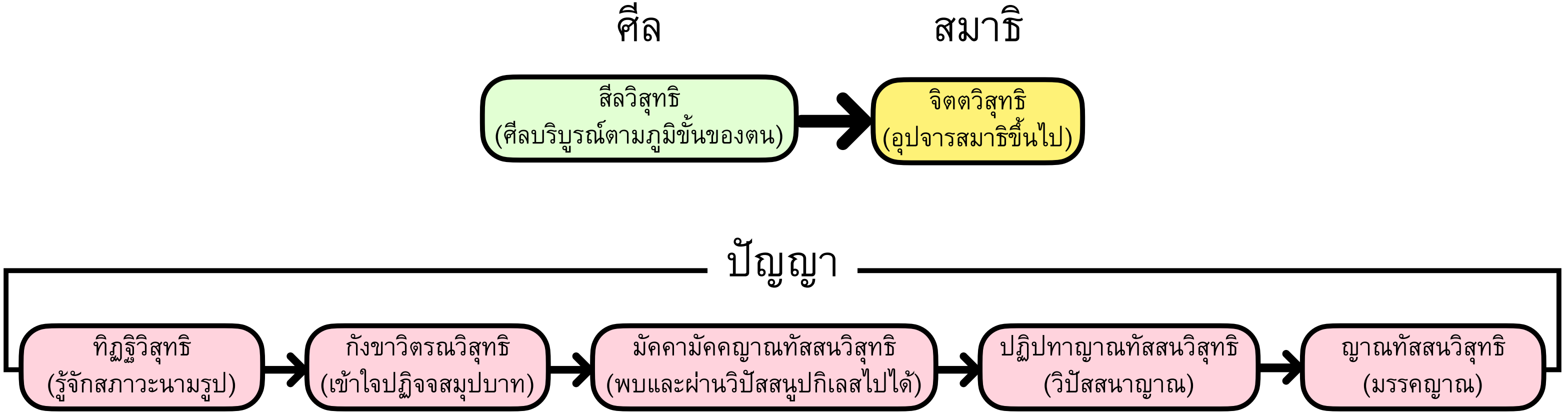
เพื่อคลายราคะในวัฏฏะ เพื่อนิโรธซึ่งวัฏฏะ เพื่อความสงบต่อวัฏฏะ เพื่อรู้ยิ่งต่อวัฏฏะ เพื่อตรัสรู้คือตื่นจากวัฏฏะ เพื่อรู้ยิ่งต่อวัฏฏะ เพื่อตรัสรู้คือตื่นจากวัฏฏะ เพื่ออมตนิพพาน เพื่ออนุปาทิเสสนิพพาน

คือการดับกิเลส พร้อมทั้งขันธ์ ๕ โดยไม่มีส่วนเหลือ

พรหมจรรย์ที่สำเร็จผล

วิสุทธิ ๗

ศีล
สมาธิ
สีลวิสุทธิ
(ศีลบริบูรณ์ตามภูมิขั้นของตน)
จิตตวิสุทธิ
(อุปจารสมาธิขึ้นไป)
ปัญญา
ทิฏฐิวิสุทธิ
(รู้จักสภาวะนามรูป)
กังขาวิตรณวิสุทธิ
(เข้าใจปฏิจจสมุปบาท)
มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ
(พบและผ่านวิปัสสนูปกิเลสไปได้)
ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ
(วิปัสสนาญาณ)
ญาณทัสสนวิสุทธิ
(มรรคญาณ)

ศีล ๕

อานิสงส์แห่งการรักษาศีล | **ผลของการล่วงศีล ๕**

- การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์
- การงดเว้นจากการลักขโมย ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของยังไม่อนุญาต
- การงดเว้นจากการประพฤติผิดในกามและการประพฤติพรหมจรรย์
- การงดเว้นจากการพูดเท็จ
- การงดเว้นจากการเสพสุราและของมึนเมา

อานิสงส์แห่งการรักษาศีล

ศีล ๕

การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ได้อานิสงส์ คือ

๑. มีอวัยวะครบสมบูณ์ แข็งแรง

๒. มีรูปร่างสมส่วน

๓. เป็นคนสมองไว มีไหวพริบ

๔. เป็นคนยืนเต็มเท้า เดินเต็มเท้า เพราะมีเท้าตั้งอยู่เหมาะสม

(เพราะคนที่ชอบฆ่าสัตว์ปองร้ายผู้อื่น มักจะเดินกระโหย่ง คือเดินไม่เต็มเท้าเพื่อให้ฝีเท้าเบา)

๕. เป็นคนสวยงาม

๖. เป็นคนอ่อนโยน

๗. เป็นคนรักความสะอาด

๘. เป็นคนมีความกล้าหาญ

๙. เป็นคนมีกำลังมาก

๑๐. เป็นคนพูดไพเราะ มีถ้อยคำสละสลวย

อานิสงส์แห่งการรักษาศีล

ศีล ๕

๑๑. เป็นคนน่ารัก เมื่อเข้าใกล้สัตว์ทั้งหลาย สัตว์นั้นก็ไม่กลัว
๑๒. เป็นคนที่มีครอบครัวไม่แตกแยก ปรองดองกับญาติมิตร
๑๓. เป็นคนที่ไม่มีสะดุ้งหวาดเสียว กลัวใครจะมาทำร้าย
๑๔. เป็นคนมีศัตรูน้อย ถ้าใครจะคิดกำจัดก็ทำได้ยาก
๑๕. ผู้อื่นปองร้ายไม่ได้ จะไม่เสียชีวิตจากการปองร้ายของผู้อื่น
๑๖. เป็นผู้มีบริวารมาก
๑๗.เป็นผู้มีผิวพรรณงดงาม
๑๘. เป็นผู้มีทรวดทรงงาม
๑๙. คนมีโรคภัยไข้เจ็บน้อย
๒๐. เป็นคนไม่เศร้าโศก
๒๑. เป็นคนที่สมหวัง ไม่พลัดพรากจากบุคคลที่รัก หรือของที่ชอบใจ
๒๒. เป็นผู้มีอายุยืน

อานิสงส์แห่งการรักษาศีล

ศีล ๕

การงดเว้นจากการลักขโมย ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของยังไม่อนุญาต มีอานิสงส์ คือ

๑. เป็นผู้มีทรัพย์สินมาก
๒. เป็นผู้มีของใช้อุปโภคบริโภคมากมายหลากหลาย
๓. เป็นผู้มีของใช้อุปโภคบริโภคอยู่ยั่งยืน
๔.เมื่อคิดอยากจะได้โภคทรัพย์ ก็ได้ตามที่ต้องการอย่างฉับพลัน
๕. การมีโภคะไม่ทั่วไปกับพระราชาเป็นต้น
๖. เป็นผู้มีของใช้อุปโภคบริโภคโอฬารยิ่งใหญ่
๘. ไม่ว่าอยู่ในที่ไหน ก็ถูกยกย่องให้เป็นหัวหน้าในที่นั้นๆ
ส. เป็นผู้ไม่รู้จักคำว่า "ไม่มี"
๘. เป็นผู้อยู่อย่างสบาย

อานิสงส์แห่งการรักษาศีล

ศีล ๕

การงดเว้นจากการประพฤติผิดในกามและการประพฤติพรหมจรรย์ มีอานิสงส์ คือ

๑. เป็นที่รักเป็นที่พอใจของคนและสัตว์ทั้งหลาย
๒. เป็นผู้ที่ได้รับของฝากเป็นปกติ เช่น อาหาร เสื้อผ้า ข้าวของ เครื่องใช้
๓. เมื่อนอนก็หลับสบาย
๔.เมื่อตื่นขึ้นมาก็สบาย
๕. เมื่อตายก็ได้ไปสุคติ พ้นจากภัยในอบาย
๖. ไม่กลับมาเกิดเป็นหญิง หรือเป็นกะเทย
๗. เป็นคนไม่มักโกรธ
๘. เป็นคนพูดจริง ทำจริง ไม่โลเล เปลี่ยนใจง่าย
๙. ไม่เป็นผู้เก้อเขินในที่ต่างๆ
๑๐.เป็นคนที่ใครๆ ให้การต้อนรับ มีความสุขด้วยการรับเชิญไปในที่ต่างๆ
๑๑. เป็นผู้มีอินทรีย์ (ร่างกายและจิตใจ) ที่สมบูรณ์

อานิสงส์แห่งการรักษาศีล

ศีล ๕

การงดเว้นจากการประพฤติผิดในกามและการประพฤติพรหมจรรย์มีอานิสงส์ คือ

๑๒. เป็นผู้ปราศจากความระแวง
๑๓. เป็นผู้ไม่ค่อยทะเยอทะยานในกามคุณ
๑๔. เป็นผู้อยู่อย่างเป็นสุข
๑๕. เป็นผู้ไม่มีภัยจากที่ไหนๆ
๑๖. เป็นผู้ที่ไม่ต้องพลัดพรากจากของรัก

อานิสงส์แห่งการรักษาศีล

ศีล ๕

การงดเว้นจากการพูดเท็จ มีอานิสงส์ คือ

๑.เป็นผู้มีอินทรีย์ (ร่างกายและจิตใจ) ผ่องใส
๒. เป็นผู้มีปกติพูดด้วยคำสละสลวย อ่อนหวาน
๓.เป็นคนมีฟันเรียบเสมอกัน ขาวและสะอาด
๔. เป็นคนไม่อ้วนจนเกินไป
๕. เป็นคนไม่ผอมจนเกินไป
๖. เป็นคนไม่เตี้ยเกินไป
๗. เป็นคนไม่สูงเกินไป
๘. เป็นผู้มีสัมผัสเป็นสุข
๙. เป็นคนมีกลิ่นปากหอมเหมือนกลิ่นดอกอุบล
๑๐. เป็นผู้มีบริวารเชื่อฟังตั้งอยู่ในโอวาท
๑๑. เป็นผู้มีลิ้นอ่อน สีแดง และบางเหมือนกลีบดอกอุบล
๑๒. เป็นผู้มีวาจาเชื่อถือได้
๑๓. เป็นคนไม่หดหู่ง่าย
๑๔. เป็นคนไม่ฟุ้งซ่าน

อานิสงส์แห่งการรักษาศีล

ศีล ๕

การงดเว้นจากการเสพสุราและของมึนเมา มีอานิสงส์ คือ

๑. เป็นผู้มีความเข้าใจในกิจที่พึงจะกระทำในกาลทั้ง ๓ ได้แก่ อดีต อนาคต และ ปัจจุบัน
๒. เป็นผู้มีสติปรากฏอยู่ทุกเมื่อ
๓. เป็นไม่คนบ้า
๔. เป็นผู้มีญาณปัญญา
๕. เป็นผู้ไม่เกียจคร้าน
๖. เป็นผู้ไม่เงอะงะ
๗. ไม่เป็นคนใบ้ลิ้นไก่สั้น
๘. ไม่เป็นคนเผลอเรอ
๙. เป็นผู้ไม่ประมาท
๑๐. เป็นคนไม่หลงงมงาย
๑๑. ไม่เป็นคนหวาดกลัว
๑๒. ไม่เป็นคนแข่งดี
๑๓. เป็นผู้ไม่มีความริษยา
๑๔. เป็นผู้มีปกติกล่าวคำสัตย์
๑๕. เป็นผู้มีปกติไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ
๑๖. เป็นคนขยัน มีความหมั่นเพียรทั้งกลางวันกลางคืน
๑๗. เป็นคนกตัญญูรู้คุณ
๑๘. เป็นคนมีกตเวทีตอบแทนคุณ
๑๙. เป็นคนไม่ตระหนี่
๒๐. เป็นคนเผื่อแผ่
๒๑. เป็นผู้มีศีล
๒๒. เป็นคนซื่อตรง
๒๓. เป็นคนไม่มักโกรธ

อานิสงส์แห่งการรักษาศีล

๒๔. เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยหิริ มีความละอายที่จะทำบาป
๒๕. เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยโอตตัปปะ มีความเกรงกลัวต่อบาป
๒๖. เป็นผู้มีความเห็นตรง
๒๗. เป็นผู้มีปัญญามาก
๒๘. เป็นผู้มีความเฉียบแหลม เป็นนักปราชญ์
๒๙. เป็นบัณฑิต
๓๐. เป็นผู้ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และสิ่งที่มิใช่ประโยชน์

ผลของการล่วงศีล ๕

ศีล ๕

ผลของอกุศลเจตนาล่วงปาณาติบาต มีดังนี้คือ

๑. มีอายุสั้น
๒. มีโรคภัยไร้เจ็บมาก
๓. เป็นคนทุพพลภาพ พิการ
๔. เป็นคนอ่อนแอ
๕. เป็นคนเฉื่อยชา
๖.รูปไม่งาม
๗. ครอบครัวแตกแยก บ้านแตกสาแหรกขาด บริวารพินาศ
๘. ถูกคนอื่นฆ่าหรือฆ่าตัวตาย
๙. เป็นคนขี้ขลาด
๑๐. มักถูกรังแก
๑๑. เป็นที่รังเกียจของคนทั่วไป
๑๒. มีคนปองร้าย
๑๓. มีศัตรูมาก
๑๔. เป็นคนที่ประสบแต่ความทุกข์โศก
๑๕. มีการพลัดพรากจากบุคคลที่รัก ของรักที่ชอบใจ
๑๖. เป็นคนที่ลักษณะท่าทางไม่ดี

ผลของการล่วงศีล ๕

ผลของอกุศลเจตนาล่วงอทินนาทาน มีดังนี้คือ

๑. เป็นคนมีทรัพย์น้อยยากจน

๒. เป็นคนอดอยาก

๓. เป็นผู้ไม่ได้สมบัติตามที่ต้องการ

๔. การค้าเสียหาย ไม่เจริญรุ่งเรือง

๕. ถ้ามีทรัพย์ก็ต้องพินาศไปเพราะภัย ๕ อย่าง คือ

- อุทกภัย ภัยที่เกิดจากน้ำ ได้แก่ น้ำท่วม สึนามิ
- วาตภัย ภัยที่เกิดจากลม ได้แก่ พายุลม พายุหมุน
- อัคคีภัย ภัยที่เกิดจากไฟ ได้แก่ ไฟไหม้
- โจรภัย ได้แก่ โจรปล้น
- ราชภัย ได้แก่ ภัยที่เกิดจากการถูกริบทรัพย์สินจากทางการ

๖. มีความเป็นอยู่อย่างไม่สุขสบาย

๗. ไม่มีอยู่เป็นนิจ

๘. มียศต่ำ

ผลของการล่วงศีล ๕

ผลของอกุศลเจตนาล่วงกาเมสุมิจฉาจารและการประพฤติพรหมจรรย์ มีดังนี้คือ

๑. เป็นผู้มีศัตรูมาก
๒. เป็นที่เกลียดชังของชนทุกจำพวก
๓. ขัดสนลาภ
๔. นอนไม่เป็นสุข
๕. ตื่นก็เป็นทุกข์
๖. ทำให้เกิดเป็นหญิงหรือกะเทย
๗. เป็นคนขี้ระแวง
๘. เป็นคนมีภัยมาก

ผลของการล่วงศีล ๕

ศีล ๕

ผลของอกุศลเจตนาล่วงมุสาวาจา มีดังนี้ คือ

๑. เป็นคนพูดไม่ขัด ติดอ่าง

๒. มีฟันไม่เรียบเสมอกัน ฟันเก

๓. ปากเหม็น

๔. ร่างกายมีไอร้อนผิดปกติ

๕. มีตาเหลือกโปน

๖. เป็นคนชอบพูดวาจาหยาบคาย

๗. มีท่าทางไม่สง่งาม

๘. คำพูดไม่เป็นที่เชื่อถือ

ผลของการล่วงศีล ๕

ศีล ๕

ผลของอกุศลเจตนาล่วงการดื่มสุราและเมรัย

๑. เป็นคนบ้า

๒. ปัญญาอ่อน

๓. เกียจคร้าน

๔. ไม่มีสติ

๕. เป็นคนเงอะงะ

๖. เป็นคนประมาทเผอเรอ

๗. เป็นคนตระหนี่

๘. ทำให้เป็นคนไม่มีคุณธรรม

๙.เป็นเหตุให้ทำกรรมชั่วอื่นๆ ได้ง่าย

จุดหมายขั้นตาเห็น (ทิฏฐธัมมิกัตถะประโยชน์)

๑. มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง สง่างาม ไร้โรค ตลอดจนมีอายุยืนยาว

๒. มีเงินมีงาน มีอาชีพสุจริต พึ่งตนได้ในทางเศรษฐกิจ

๓. มีสถานภาพดี เป็นที่ยอมรับในสังคม มีชื่อเสียงเกียรติคุณ พรั่งพร้อมด้วยยศ ไม่ว่าจะเป็นเกียรติยศ บริวารยศ หรืออิสริยยศ

๔. มีครอบครัวที่มั่นคงผาสุก ทำวงศ์ตระกูลให้เป็นที่นับถือ

๒. พัฒนาจิตใจ (อธิจิตตสิกขา)

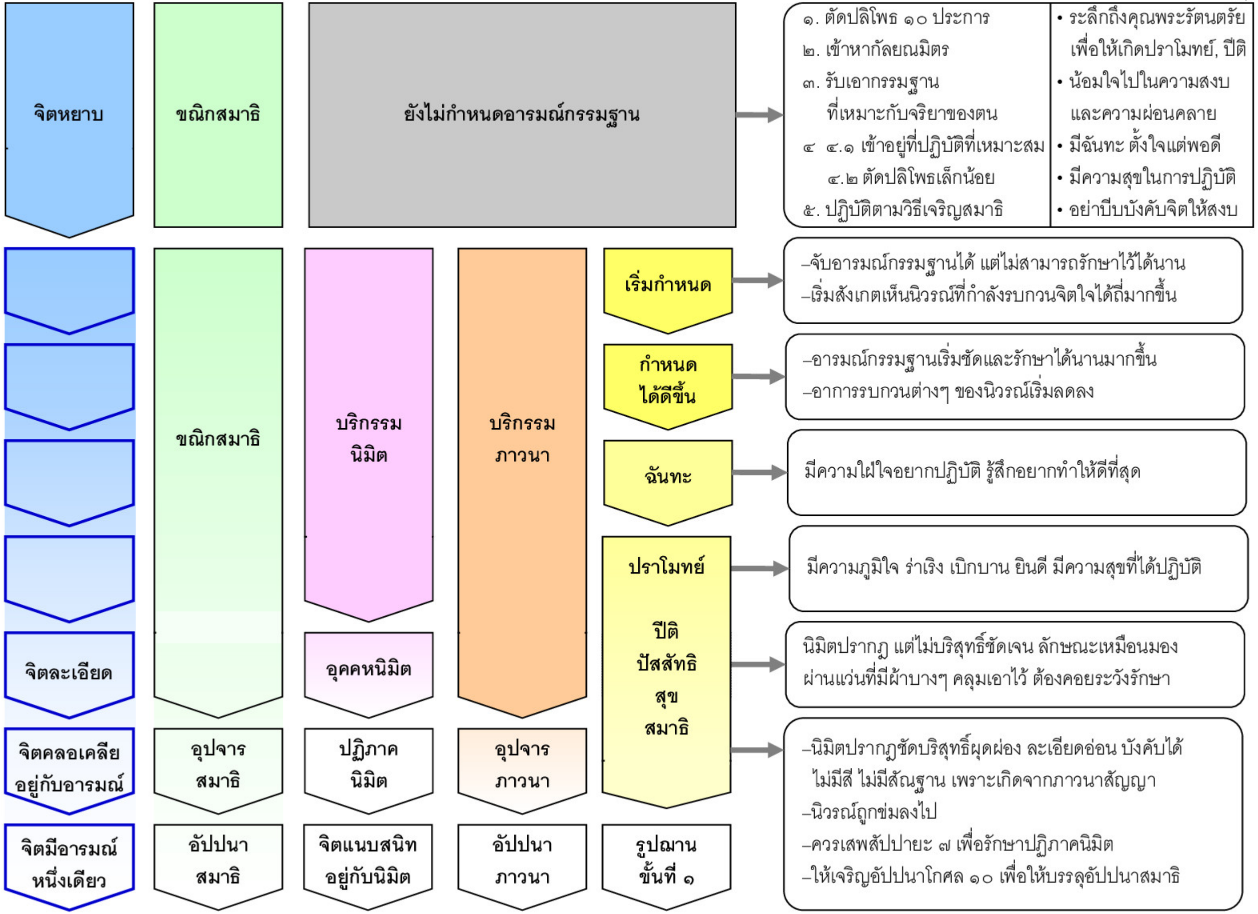
- การพัฒนาจิตใจนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง พฤติกรรมทุกอย่างมีความตั้งใจหรือเจตนาเป็นฐาน
- มีสมาธิเป็นแกน หรือเป็นศูนย์กลาง จึงเรียกง่ายๆ ว่า "สมาธิ”
- ในการปฏิบัติเฉพาะเรียกว่า “**สมถกรรมฐาน** - การฝึกอบรมให้เกิดจิตความสงบ”
- เป็นการพัฒนาคุณสมบัติของจิตใจ ๓ ด้าน คือ
  - พัฒนาคุณธรรมซึ่งเป็นคุณภาพของจิตใจ
  - พัฒนาสมรรถภาพและประสิทธิภาพของจิตใจ
  - พัฒนาความสุขและภาวะที่เกื้อหนุนสุขภาพของจิตใจ

๒. พัฒนาจิตใจ (อธิจิตตสิกขา)

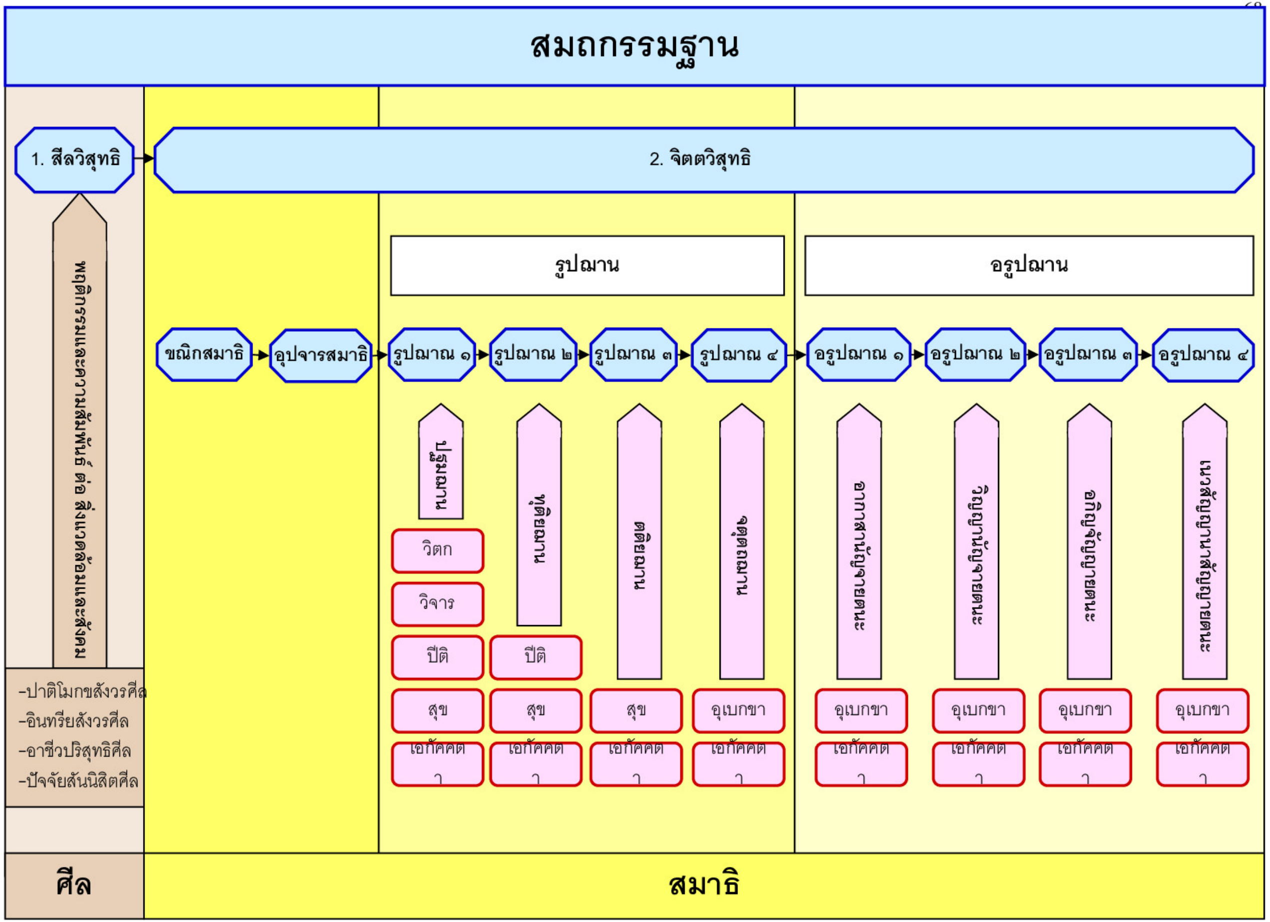
- **พัฒนาคุณธรรมซึ่งเป็นคุณภาพของจิตใจ** : คือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม ให้เป็นจิตใจที่สูง ประณีต และประเสริฐ เช่น
  - เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา
  - หิริ โอตตัปปะ
  - กตัญญูกตเวทิตา
  - จาคะ
  - คารวะ มัทวะ

๒. พัฒนาจิตใจ (อธิจิตตสิกขา)

- **พัฒนาสมรรถภาพและประสิทธิภาพของจิตใจ** โดยเสริมสร้างคุณสมบัติที่ทำให้จิตใจมีความเข้มแข็ง หนักแน่นมั่นคง แกล้วกล้าสามารถ ทำกิจหน้าที่ได้ผลดี เช่น
  - ฉันทะ วิริยะ อุตสาหะ ขันติ
  - จิตตะ สัจจะ
  - อธิษฐาน ตบะ
  - สติ
  - สมาธิ
- **พัฒนาความสุขและภาวะที่เกื้อหนุนสุขภาพของจิตใจ** คุณสมบัติที่ควรเสริมสร้างขึ้นให้มีอยู่ประจำในจิตใจ เพื่อความมีสุขภาพจิตที่ดี โดยเฉพาะ
  - ปราโมทย์ ปีติ ปัสสัทธิ สุข
  - เกษม สันติภาพ เสรีภาพ
  - ปริโยทาตตา
  - วิมริยาทิกัตตา

จิตหยาบ
ขณิกสมาธิ
ยังไม่กำหนดอารมณ์กรรมฐาน
๑. ตัดปลิโพธ ๑๐ ประการ
๒. เข้าหากัลยณมิตร
๓. รับเอากรรมฐาน
ที่เหมาะกับจริยาของตน
๔ ๔.๑ เข้าอยู่ที่ปฏิบัติที่เหมาะสม
๔.๒ ตัดปลิโพธเล็กน้อย
๕. ปฏิบัติตามวิธีเจริญสมาธิ
• ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย
เพื่อให้เกิดปราโมทย์, ปีติ
• น้อมใจไปในความสงบ
และความผ่อนคลาย
• มีฉันทะ ตั้งใจแต่พอดี
• มีความสุขในการปฏิบัติ
• อย่าบีบบังคับจิตให้สงบ
ขณิกสมาธิ
บริกรรม
นิมิต
บริกรรม
ภาวนา
เริ่มกำหนด
–จับอารมณ์กรรมฐานได้ แต่ไม่สามารถรักษาไว้ได้นาน
–เริ่มสังเกตเห็นนิวรณ์ที่กำลังรบกวนจิตใจได้ถี่มากขึ้น
กำหนด
ได้ดีขึ้น
–อารมณ์กรรมฐานเริ่มชัดและรักษาได้นานมากขึ้น
–อาการรบกวนต่างๆ ของนิวรณ์เริ่มลดลง
ฉันทะ
มีความใฝ่ใจอยากปฏิบัติ รู้สึกอยากทำให้ดีที่สุด
ปราโมทย์
มีความภูมิใจ ร่าเริง เบิกบาน ยินดี มีความสุขที่ได้ปฏิบัติ
ปีติ
ปัสสัทธิ
สุข
สมาธิ
จิตละเอียด
อุคคหนิมิต
นิมิตปรากฏ แต่ไม่บริสุทธิ์ชัดเจน ลักษณะเหมือนมอง
ผ่านแว่นที่มีฝ้าบางๆ คลุมเอาไว้ ต้องคอยระวังรักษา
จิตคลอเคลีย
อยู่กับอารมณ์
อุปจาร
สมาธิ
ปฏิภาค
นิมิต
อุปจาร
ภาวนา
–นิมิตปรากฏชัดบริสุทธิ์ผุดผ่อง ละเอียดอ่อน บังคับได้
ไม่มีสี ไม่มีสัณฐาน เพราะเกิดจากภาวนาสัญญา
–นิวรณ์ถูกข่มลงไป
–ควรเสพสัปปายะ ๗ เพื่อรักษาปฏิภาคนิมิต
–ให้เจริญอัปปนาโกศล ๑๐ เพื่อให้บรรลุอัปปนาสมาธิ
จิตมีอารมณ์
หนึ่งเดียว
อัปปนา
สมาธิ
จิตแนบสนิท
อยู่กับนิมิต
อัปปนา
ภาวนา
รูปฌาน
ขั้นที่ ๑

สมถกรรมฐาน
1. สีลวิสุทธิ
2. จิตตวิสุทธิ
พฤติกรรมและความสัมพันธ์ ต่อ สิ่งแวดล้อมและสังคม
-ปาติโมกขสังวรศีล
-อินทรียสังวรศีล
-อาชีวปริสุทธิศีล
-ปัจจัยสันนิสิตศีล
รูปฌาน
อรูปฌาน
ขณิกสมาธิ
อุปจารสมาธิ
รูปฌาน ๑
รูปฌาน ๒
รูปฌาน ๓
รูปฌาน ๔
อรูปฌาน ๑
อรูปฌาน ๒
อรูปฌาน ๓
อรูปฌาน ๔
ปฐมฌาน
ทุติยฌาน
ตติยฌาน
จตุตถฌาน
อากาสานัญจายตนะ
วิญญาณัญจายตนะ
อากิญจัญญายตนะ
เนวสัญญานาสัญญายตนะ
วิตก
วิจาร
ปีติ
สุข
เอกัคคตา
อุเบกขา
ศีล
สมาธิ

อานิสงส์ของการมีศรัทธา

๑. สัปบุรุษผู้สงบในโลกทุกๆ ท่าน เมื่อจะอนุเคราะห์ย่อมอนุเคราะห์ผู้มีศรัทธาก่อนผู้อื่น

๒. เมื่อจะเข้าไปหา ย่อมเข้าไปหาผู้มีศรัทธาก่อนผู้อื่น

๓. เมื่อจะต้อนรับ ย่อมต้อนรับผู้มีศรัทธาก่อนผู้อื่น

๔. เมื่อจะแสดงธรรม ย่อมแสดงธรรมแก่ผู้มีศรัทธาก่อนผู้อื่น

๕. กุลบุตรผู้มีศรัทธาเมื่อไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

จุดหมายขั้นเลยตามองเห็น
(สัมปรายิกัตถะประโยชน์)

๑. มีความอบอุ่นซาบซึ้งสุขใจ ไม่อ้างว้างเลื่อนลอย มีหลักยึดเหนี่ยวใจให้เข้มแข็ง ด้วย**ศรัทธา**

๒. มีความภูมิใจในชีวิตสะอาด ที่ได้ประพฤติแต่การอันดีงาม ด้วยความ**สุจริต**

๓. มีความอิ่มใจในชีวิตมีคุณค่า ที่ได้ทำประโยชน์ตลอดมา ด้วยน้ำใจ**เสียสละ**

๔. มีความแกล้วกล้ามั่นใจ ที่จะแก้ไขปัญหา นำชีวิตและภารกิจไปได้ ด้วย**ปัญญา**

๕. มีความโล่งจิตมั่นใจ มีทุนประกันภพใหม่ ด้วยได้ทำไว้แต่**กรรมดี**

๓. พัฒนาปัญญา (อธิปัญญาสิกขา)

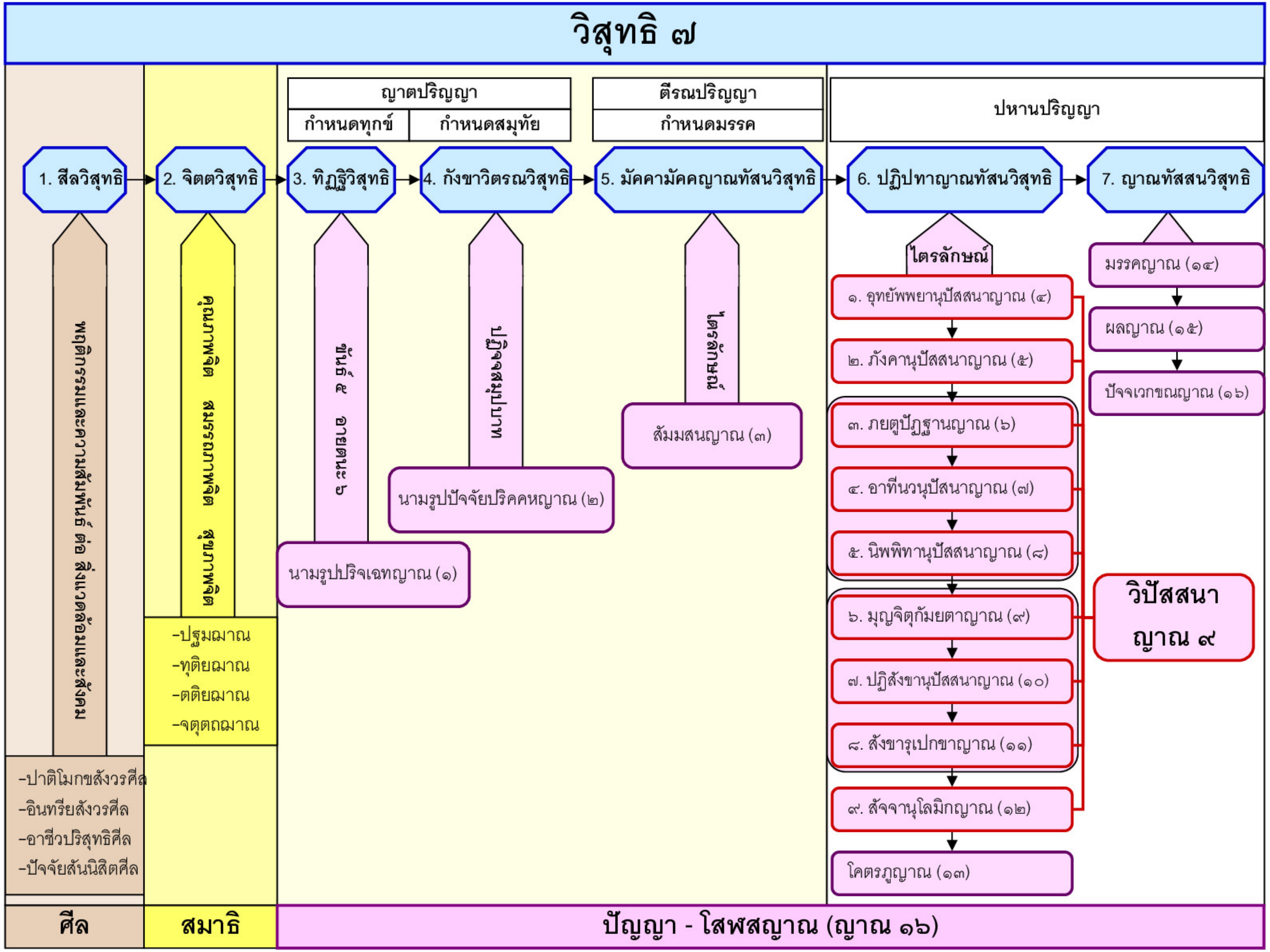
- ค่านิยม ทัศนคติ ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนความรู้ความเข้าใจ สามารถเข้าถึงความจริงตามธรรมชาติ และสามารถใช้ความรู้นั้นมาจัดดำเนินการให้ชีวิตและสังคมมนุษย์ได้ประโยชน์สูงสุดจากความจริงนั้น
- ความสำคัญสูงสุด เพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด ใด และปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจ ให้ทางออกแก่จิตใจ
- ในการปฏิบัติเฉพาะเรียกว่า “**วิปัสสนากรรมฐาน** - การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งตามเป็นจริง”
- การพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องที่กว้างขวางแยกออกได้เป็นหลายด้าน และมีหลายขั้นหลายระดับ เช่น
  - ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จ
  - ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม
  - ปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม

๓. พัฒนาปัญญา (อธิปัญญาสิกขา)

- **ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จ**
  - ความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ได้เล่าเรียน ศึกษา ตลอดจนข่าวสารข้อมูล
  - การรับรู้ประสบการณ์ และเรียนรู้สิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ไม่บิดเบือนด้วยความชอบชัง หรืออคติ
  - การคิดพิจารณาวินิจฉัยอย่างมีวิจารณญาณ ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ ไม่ถูกกิเลสครอบงำ
  - การรู้จักมอง รู้จักคิด ที่จะให้เข้าถึงความจริง และได้คุณประโยชน์
  - การรู้จักคิดจัดการทำกิจให้สำเร็จ ฉลาดในวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย
  - ความสามารถในการแสวงหา ประมวลความรู้ความคิด และสามารถนำความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงเป็นความรู้ความคิดใหม่ๆ เพื่อใช้ในการแก้ปัญหา และสร้างสรรค์

๓. พัฒนาปัญญา (อธิปัญญาสิกขา)

- **ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม**
  - ความรู้เข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่อิงอาศัยสืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย มองเห็นภาวะและกระบวนการที่ชีวิต สังคม และโลกคือหมู่สัตว์ มีความเป็นมาและจะเป็นไป ตามกระแสแห่งเจตจำนงและเหตุปัจจัย เรียกง่ายๆ ว่า เป็นไปตามกรรม
- **ปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม**
  - ความรู้เข้าใจเข้าถึงเท่าทันความจริงของสังขารคือโลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎธรรมดาของธรรมชาติ จนสามารถวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้นเป็นอิสระได้โดยสมบูรณ์ และมีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญาอย่างแท้จริง

วิสุทธิ ๗
ญาตปริญญา
กำหนดทุกข์
กำหนดสมุทัย
ตีรณปริญญา
กำหนดมรรค
ปหานปริญญา
1. สีลวิสุทธิ
2. จิตตวิสุทธิ
3. ทิฏฐิวิสุทธิ
4. กังขาวิตรณวิสุทธิ
5. มัคคามัคคญาณทัสนวิสุทธิ
6. ปฏิปทาญาณทัสนวิสุทธิ
7. ญาณทัสสนวิสุทธิ
พฤติกรรมและความสัมพันธ์ ต่อ สิ่งแวดล้อมและสังคม
คุณภาพจิต สมรรถภาพจิต สุขภาพจิต
ขันธ์ ๕ อายตนะ ๖
ปฏิจจสมุปบาท
ไตรลักษณ์
ไตรลักษณ์
สัมมสนญาณ (๓)
นามรูปปัจจัยปริคคหญาณ (๒)
นามรูปปริจเฉทญาณ (๑)
๑. อุทยัพพยานุปัสสนาญาณ (๔)
๒. ภังคานุปัสสนาญาณ (๕)
๓. ภยตูปัฏฐานญาณ (๖)
๔. อาทีนวานุปัสนาญาณ (๗)
๕. นิพพิทานุปัสสนาญาณ (๘)
๖. มุญจิตุกัมยตาญาณ (๙)
๗. ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ (๑๐)
๘. สังขารุเปกขาญาณ (๑๑)
๙. สัจจานุโลมิกญาณ (๑๒)
โคตรภูญาณ (๑๓)
มรรคญาณ (๑๔)
ผลญาณ (๑๕)
ปัจจเวกขณญาณ (๑๖)
วิปัสสนาญาณ ๙
-ปฐมฌาณ
-ทุติยฌาณ
-ตติยฌาณ
-จตุตถฌาณ
-ปาติโมกขสังวรศีล
-อินทรียสังวรศีล
-อาชีวปริสุทธิศีล
-ปัจจัยสันนิสิตศีล
ศีล
สมาธิ
ปัญญา - โสฬสญาณ (ญาณ ๑๖)

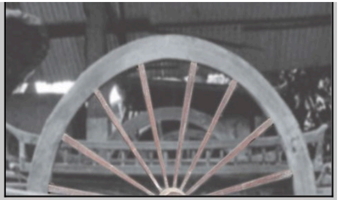
ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

เป็นพระสูตรที่มีความประณีตวิจิตรบรรจง มีความครบบริบูรณ์ของพระธรรม

กง

ฝักมะขาม ๔ ฝัก หมายถึง อริยสัจ

ซี่กำ

ซี่กำ ๑๒ ซี่ หมายถึง ปฏิจจสมุปบาท

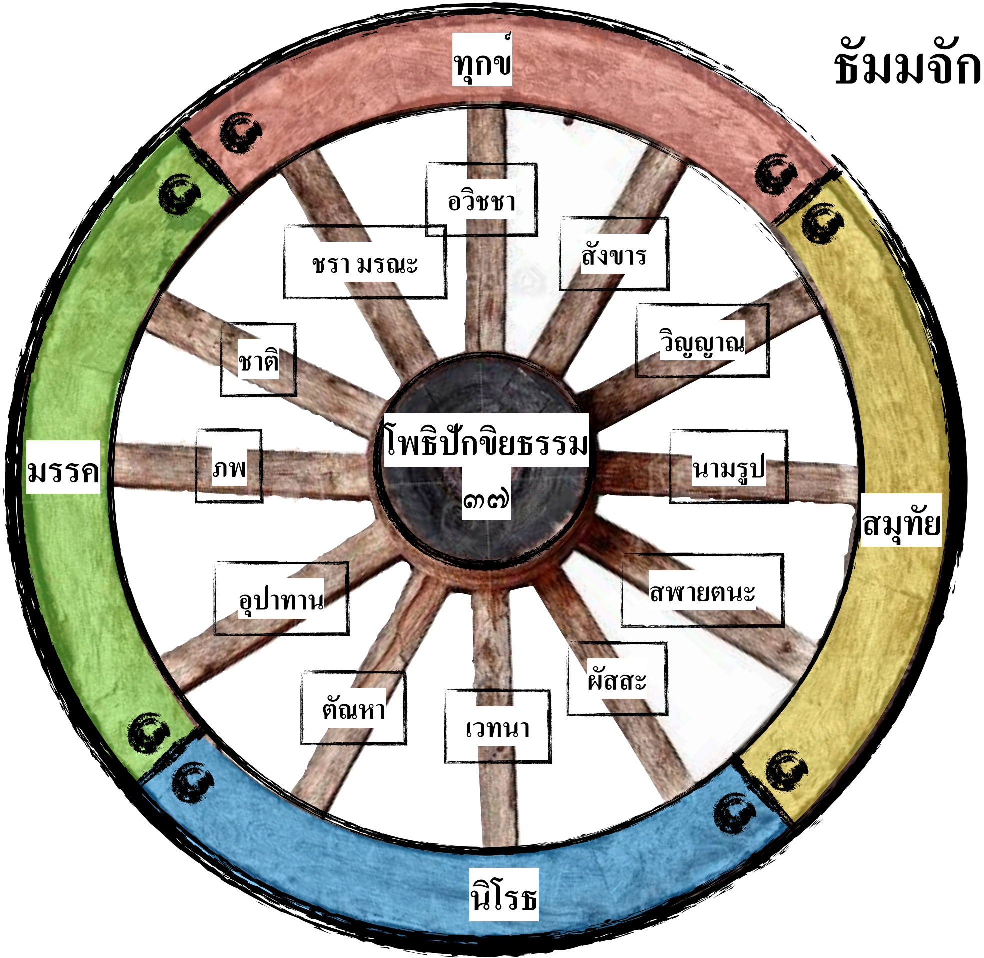

ดุมเกวียน

ดุมคือ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ

ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

โพธิปักขิยธรรม ๓๗

ธรรมอันเป็นฝ่ายของการตรัสรู้

๑. **สติปัฏฐาน ๔** - การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

๒. **สัมมัปปธาน ๔** - ความเพียรพยายามสมบูรณ์แบบ

๓. **อิทธิบาท ๔** - คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จที่มุ่งหมาย

๔. **อินทรีย์ ๕** - ธรรมที่เป็นใหญ่ในการทำหน้าที่แต่ละอย่างๆ หรือเป็นเจ้าการในการครอบงำอกุศล

๕. **พละ ๕** - ธรรมที่เป็นพลังให้เกิดความมั่นคง ช่วยป้องกันไม่ให้อกุศลครอบงำ

๖. **โพชฌงค์ ๗** - ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้

๗. **มรรค ๘** - ข้อปฏิบัติที่นำไปสู่ความหลุดพ้น

สติปัฏฐาน ๔
(ทำหน้าที่กำหนดจับอารมณ์ไว้)

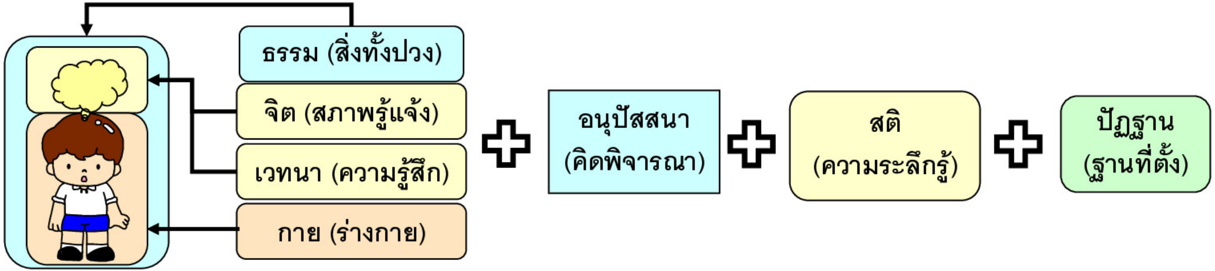
การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

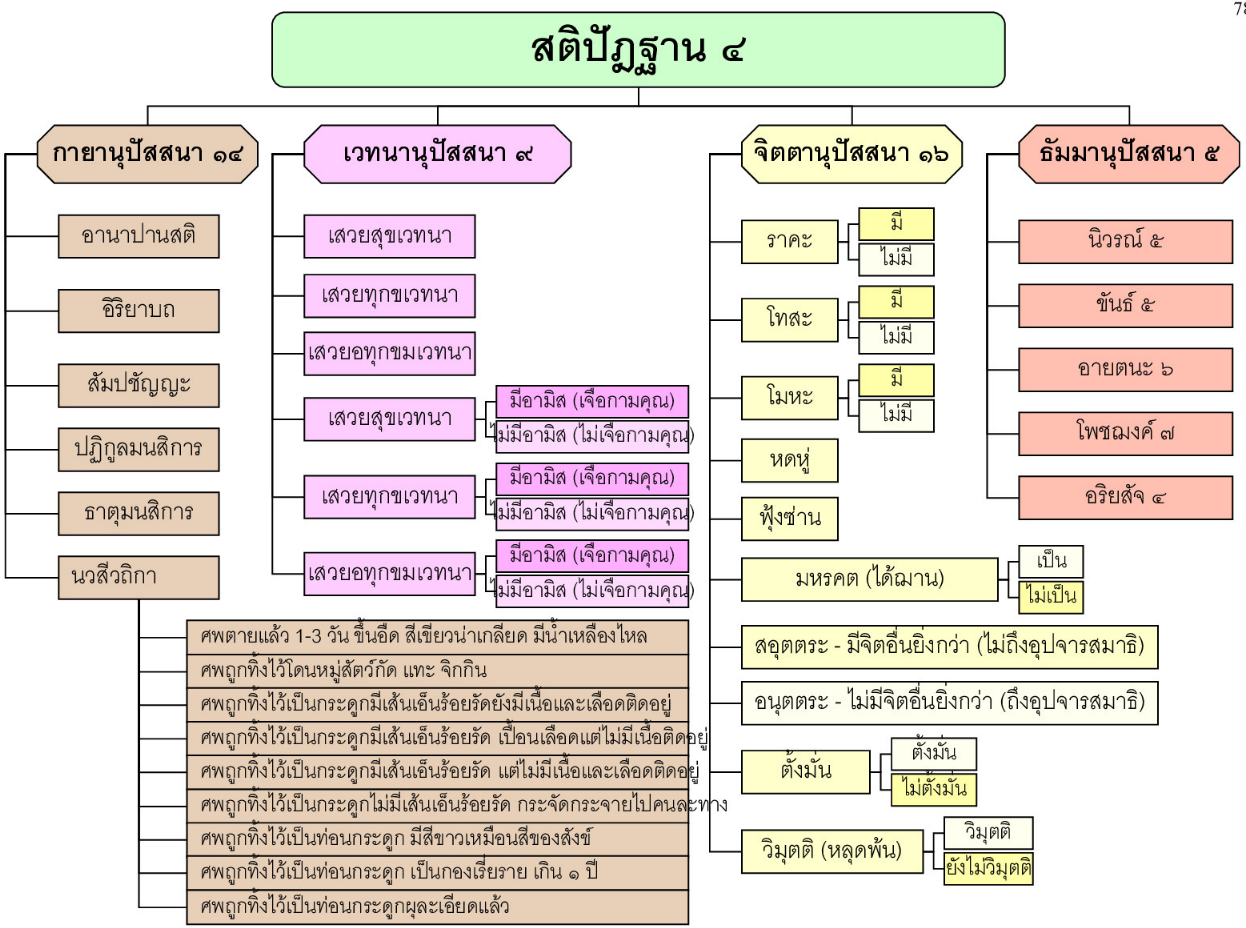
๑. **กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน** - การตั้งสติพิจารณากาย ให้รู้เห็นตามความเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงกาย ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา

๒. **เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน** - การตั้งสติพิจารณาเวทนา ให้รู้เห็นตามความเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา

๓. **จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน** - การตั้งสติพิจารณาจิต ให้รู้เห็นตามความเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา

๔. **ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน** - การตั้งสติพิจารณาธรรม ให้รู้เห็นตามความเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงธรรมไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา

สติปัฏฐาน ๔
กายานุปัสสนา ๑๔
อานาปานสติ
อิริยาบถ
สัมปชัญญะ
ปฏิกูลมนสิการ
ธาตุมนสิการ
นวสีวถิกา
ศพตายแล้ว 1-3 วัน ขึ้นอืด สีเขียวน่าเกลียด มีน้ำเหลืองไหล
ศพถูกทิ้งไว้โดนหมู่สัตว์กัด แทะ จิกกิน
ศพถูกทิ้งไว้เป็นกระดูกมีเส้นเอ็นร้อยรัดยังมีเนื้อและเลือดติดอยู่
ศพถูกทิ้งไว้เป็นกระดูกมีเส้นเอ็นร้อยรัด เปื้อนเลือดแต่ไม่มีเนื้อติดอยู่
ศพถูกทิ้งไว้เป็นกระดูกมีเส้นเอ็นร้อยรัด แต่ไม่มีเนื้อและเลือดติดอยู่
ศพถูกทิ้งไว้เป็นกระดูกไม่มีเส้นเอ็นร้อยรัด กระจัดกระจายไปคนละทาง
ศพถูกทิ้งไว้เป็นท่อนกระดูก มีสีขาวเหมือนสีของสังข์
ศพถูกทิ้งไว้เป็นท่อนกระดูก เป็นกองเรี่ยราย เกิน ๑ ปี
ศพถูกทิ้งไว้เป็นท่อนกระดูกผุละเอียดแล้ว
เวทนานุปัสสนา ๙
เสวยสุขเวทนา
เสวยทุกขเวทนา
เสวยอทุกขมเวทนา
เสวยสุขเวทนา
มีอามิส (เจือกามคุณ)
ไม่มีอามิส (ไม่เจือกามคุณ)
เสวยทุกขเวทนา
มีอามิส (เจือกามคุณ)
ไม่มีอามิส (ไม่เจือกามคุณ)
เสวยอทุกขมเวทนา
มีอามิส (เจือกามคุณ)
ไม่มีอามิส (ไม่เจือกามคุณ)
จิตตานุปัสสนา ๑๖
ราคะ
มี
ไม่มี
โทสะ
มี
ไม่มี
โมหะ
มี
ไม่มี
หดหู่
ฟุ้งซ่าน
มหรคต (ได้ฌาน)
เป็น
ไม่เป็น
สอุตตระ - มีจิตอื่นยิ่งกว่า (ไม่ถึงอุปจารสมาธิ)
อนุตตระ - ไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า (ถึงอุปจารสมาธิ)
ตั้งมั่น
ตั้งมั่น
ไม่ตั้งมั่น
วิมุตติ (หลุดพ้น)
วิมุตติ
ยังไม่วิมุตติ
ธัมมานุปัสสนา ๕
นิวรณ์ ๕
ขันธ์ ๕
อายตนะ ๖
โพชฌงค์ ๗
อริยสัจ ๔

สัมมัปปทาน ๔

(ทำหน้าที่คอยหนุนเร้า เป็นแรงเร่งให้รุดหน้า)

ความเพียรพยายามสมบูรณ์แบบ

๑. **สังวรปธาน** เพียรระวังหรือเพียรปิดกั้น คือ เพียรระวังยับยั้งบาปอกุศลกรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิด

๒. **ปหานปธาน** เพียรละหรือเพียรกำจัด คือ เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

๓. **ภาวนาปธาน** เพียรเจริญ หรือเพียรก่อให้เกิด คือ เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดมีขึ้น

๔. **อนุรักขนาปธาน** เพียรรักษา คือ เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่น และให้เจริญยิ่งขึ้นไปจนไพบูลย์

อิทธิบาท ๔

(ทำหน้าที่นำไปสู่ความสำเร็จ)

คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ

๑. **ฉันทะ** : **ความพอใจ** คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป

๒. **วิริยะ** : **ความเพียร** คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ท้อถอย

๓. **จิตตะ** : **ความคิดมุ่งไป** คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ

๔. **วิมังสา** : **ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง** คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง

อินทรีย์ ๕

(ทำหน้าที่กวาดล้างอกุศลธรรมฝ่ายตรงข้าม)

สภาพที่เป็นใหญ่ในกิจของตน

๑. **สัทธินทรีย์ (ศรัทธา)** : ความเชื่อที่มีเหตุผล - พึงเห็นได้ใน **โสดาปัตติยังคะ ๔ (ตถาคตโพธิศรัทธา)**
เป็นใหญ่ในหน้าที่ ***น้อมใจดิ่งหรือมุ่งไปเด็ดเดี่ยว (อธิโมกข์) กำจัด ความไม่เชื่อ (อสัทธิยะ)***

๒. **วิริยินทรีย์ (วิริยะ)** : ความเพียรพยายาม - พึงเห็นได้ใน **สัมมัปปธาน ๔**
เป็นใหญ่ในหน้าที่ ***ประคองหรือคอยยกจิตไว้ (ปัคคหะ) กำจัด ความเกียจคร้าน (โกสัชชะ)***

๓. **สตินทรีย์ (สติ)** : ความระลึกได้ - พึงเห็นได้ใน **สติปัฏฐาน ๔**
เป็นใหญ่ในหน้าที่ ***คอยคุ้ม ดูแลและกำกับจิต (อุปัฏฐาน) กำจัด ความประมาท (ปมาทะ)***

๔. **สมาธินทรีย์ (สมาธิ)** : ความมีใจตั้งมั่น แน่วแน่ - พึงเห็นได้ใน **ฌาน ๔**
เป็นใหญ่ในหน้าที่ ***ทำจิตไม่ให้ซ่านส่าย (อวิกเขปะ) กำจัด ความฟุ้งซ่าน (วิกเขปะ หรือ อุทธัจจะ)***

๕. **ปัญญินทรีย์ (ปัญญา)** : ความรู้เข้าใจตามเป็นจริง - พึงเห็นได้ใน **อริยสัจ ๔**
เป็นใหญ่ในหน้าที่ ดูเห็นตามสภาวะ การเห็นความจริง (ทัสสนะ) ***กำจัด ความหลงไม่รู้จริง (สัมโมหะ หรือ อวิชชา)***

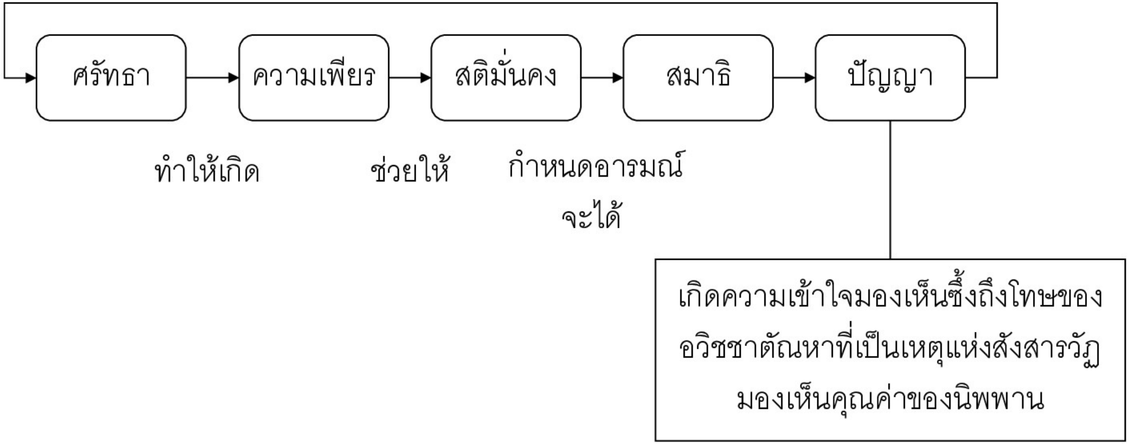
การทำงานของอินทรีย์ ๕

อินทรีย์ ๕ อย่างนี้ส่งผลเป็นปัจจัยต่อเนื่องกัน คือ

- **ศรัทธา** ทำให้เกิด **ความเพียร**
- **ความเพียร** ช่วยให้ **สติมั่นคง**
- เมื่อ**สติมั่นคง**แล้ว กำหนดอารมณ์ก็จะได้ **สมาธิ**
- เมื่อมี**สมาธิ**ดีแล้ว ก็จะเกิด**ปัญญา** (ความเข้าใจ) มองเห็นซึ้งถึงโทษของอวิชชาตัณหาที่เป็นเหตุแห่งสังสารวัฏ มองเห็นคุณค่าของนิพพาน
- เมื่อ**ปัญญา**รู้ชัดเข้าใจแจ่มแจ้งด้วยตนเองแล้ว ก็จะเกิดศรัทธาที่เป็น**ศรัทธาอย่างยิ่งหรือยิ่งกว่าศรัทธา**

การทำงานของอินทรีย์ ๕

เมื่อปัญญารู้ชัดเข้าใจแจ่มแจ้งด้วยตนเองแล้ว
ก็จะเกิดศรัทธาที่เป็นศรัทธาอย่างยิ่งหรือยิ่งกว่าศรัทธา

โสดาปัตติยังคะ ๔

องค์คุณเครื่องบรรลุโสดาบัน

๑. ประกอบด้วยความเลื่อมใสมั่นใน**พระพุทธเจ้า**

๒. ประกอบด้วยความเลื่อมใสมั่นใน**พระธรรม**

๓. ประกอบด้วยความเลื่อมใสมั่นใน**พระสงฆ์**

๔. ประกอบด้วย**อริยกันตศีล**

(๔. ครองเรือนด้วยใจปราศจากมัจฉริยะ ยินดีในการแจกจ่ายแบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่น)

อีกอย่างหนึ่ง

๑. **สัปปุริสสังเสวะ** : เสวนาสัตบุรุษ คบหาท่านผู้ทรงธรรมทรงปัญญาเป็นกัลยาณมิตร

๒. **สัทธัมมัสสวนะ** : สดับธรรม ใส่ใจเล่าเรียนอ่านหาความรู้ให้ได้ธรรมที่แท้

๓. **โยนิโสมนสิการ** : ทำในใจโดยแยบคาย รู้จักคิดพิจารณาหาเหตุผลโดยถูกวิธี

๔. **ธัมมานุธัมมปฏิบัติ** : ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม, ปฏิบัติธรรมถูกหลัก ให้ธรรมย่อยคล้อยแก่ธรรมใหญ่ สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของธรรมทั้งหลายที่สัมพันธ์กัน, ดำเนินชีวิตถูกต้องตามธรรม

พละ ๕

(ทำหน้าที่ป้องกันอกุศลธรรมฝ่ายตรงข้าม)

ธรรมอันเป็นกำลัง

๑. **สัทธาพละ (ศรัทธา)** : ความเชื่อที่มีเหตุผล - ความไม่หวั่นไหวในความไม่เชื่อ
ป้องกันอกุศล คือ ความไม่เชื่อ (อสัทธิยะ) ไม่ให้ครอบงำ

๒. **วีริยพละ (วิริยะ)** : ความเพียรพยายาม - ความไม่หวั่นไหวในความเกียจคร้าน
ป้องกันอกุศล คือ ความเกียจคร้าน (โกสัชชะ) ไม่ให้ครอบงำ

๓. **สติพละ (สติ)** : ความระลึกได้ - ความไม่หวั่นไหวในความลุ่มหลง
ป้องกันอกุศล คือ ความประมาท (ปทาทะ) ไม่ให้ครอบงำ

๔. **สมาธิพละ (สมาธิ)** : ความมีใจตั้งมั่น แน่วแน่ - ความไม่หวั่นไหวในความฟุ้งซ่าน
ป้องกันอกุศล คือ ความฟุ้งซ่าน (วิกเขปะ หรือ อุทธัจจะ) ไม่ให้ครอบงำ

๕. **ปัญญาพละ (ปัญญา)** : ความรู้เข้าใจตามเป็นจริง - ความไม่หวั่นไหวในอวิชชา
ป้องกันอกุศล คือ ความหลงไม่รู้จริง (สัมโมหะ หรือ อวิชชา) ไม่ให้ครอบงำ

โพชฌงค์ ๗

(ทำหน้าที่นำออกจากสังสารวัฏ - นิยยานกะ)

ธรรมอันเป็นฝ่ายของการตรัสรู้

๑. **สติ** : **ความระลึกได้** หมายถึง ความสามารถทวนระลึกนึกถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้หรือสิ่งที่เกี่ยวข้องต้องใช้ต้องทำ มานำเสนอต่อปัญญาที่ตรวจตรองพิจารณา หรือกุมจิตไว้กับสิ่งที่พึงจะเกี่ยวข้องหรือต้องใช้ต้องทำในเวลานั้น สำนึกพร้อมอยู่ ใจอยู่กับกิจ จิตอยู่กับเรื่อง

๒. **ธรรมวิจัย** : **ความเฟ้นธรรม** หมายถึง การใช้ปัญญาสอบสวนพิจารณาสิ่งที่สติกำหนดไว้หรือธรรมที่สติระลึกรวมมานำเสนอนั้น ตามสภาวะ

๓. **วิริยะ** : **ความเพียร** หมายถึง ความแกล้วกล้า เข้มแข็ง กระตือรือร้นในธรรมหรือสิ่งที่ปัญญาเฟ้นได้ อาจหาญในความดี มีกำลังใจ สู้กิจ บากบั่น รุดไปข้างหน้า ยกจิตไว้ได้
ไม่ให้หดหู่ ถดถอย หรือท้อแท้

๔. **ปีติ** : **ความอิ่มใจ แผ่ไป** หมายถึง ความเอิบอิ่ม ปลาบปลื้ม ปรีย์เปรม ดื่มด่ำ ซาบซึ้ง แช่มชื่น ซาบซ่าน ฟูใจ

โพชฌงค์ ๗

(ทำหน้าที่นำออกจากสังสารวัฏ - นิยยานกะ)

๕. **ปัสสัทธิ** : **ความสงบกายใจ** หมายถึง ความผ่อนคลายกายใจ สงบระงับ เรียบเย็น ไม่เครียด ไม่กระสับกระส่าย เบาสบาย

๖. **สมาธิ** : **ความมีใจตั้งมั่น** หมายถึง ความมีอารมณ์หนึ่งเดียว จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด ทรงตัว สม่ำเสมอ เดินเรียบ อยู่กับกิจ ไม่วอกแวก ไม่ส่าย ไม่ฟุ้งซ่าน

๗. **อุเบกขา** : **ความวางทีเฉยดู** หมายถึง ความมีใจเป็นกลาง สามารถวางท่าทีเฉยเรียบ นิ่งดูไป ในเมื่อจิตแน่วแน่อยู่กับงานแล้ว และสิ่งต่างๆ ดำเนินไปด้วยดีตามแนวทางที่จัดวางไว้หรือที่มันควรจะเป็น ไม่สอดแส่ ไม่แทรกแซง

มรรค ๘
(ข้อปฏิบัติที่นำไปสู่ความหลุดพ้น)

๑. **สัมมาทิฏฐิ** : ความหยั่งรู้อริยสัจ ๔ ย่อมออกจากมิจฉาทิฏฐิ ออกจากกิเลสและขันธ์ทั้งหลายที่เป็นไปตามมิจฉาทิฏฐิ และออกจากนิมิตทั้งปวงภายนอก*

๒. **สัมมาสังกัปปะ** : ความปัก (จิต) ลงไปเฉพาะ ย่อมออกจากมิจฉาสังกัปปะ

๓. **สัมมาวาจา** : ความถูกต้องแห่งวาจา ย่อมออกจาก มิจฉาวาจา

๔. **สัมมากัมมันตะ** : ความตั้งขึ้นดี (แห่งการงาน) ย่อมออกจากมิจฉากัมมันตะ

๕. **สัมมาอาชีวะ** : ความสะอาด (แห่งอาชีพ) ย่อมออกจากมิจฉาอาชีวะ

๖. **สัมมาวายามะ** : ความประคอง (จิต) ไว้ ย่อมออกจากมิจฉาวายามะ

๗. **สัมมาสติ** : ความตั้งมั่น (แห่งสติ) ย่อมออกจากมิจฉาสติ

๘. **สัมมาสมาธิ** : ความไม่ซัดซ่ายไป (แห่งจิต) ย่อมออกจากมิจฉาสมาธิ ออกจากกิเลสและขันธ์ทั้งหลายที่เป็นไปตามมิจฉาสมาธิ และออกจากนิมิตทั้งปวงภายนอก*

* ย่อมกล่าวได้ว่าปัญญาในอันหมุนกลับด้วยออกจากส่วนทั้ง ๒ เป็นญาณในมรรค

จุดหมายสูงสุด
(ปรมัตถะประโยชน์)

๑. ถึงถูกโลกธรรมกระทบ ถึงจะพบความผันผวนปรวนแปร ก็ไม่หวั่นไหว มีใจเกษมศานต์มั่นคง

๒. ไม่ถูกความยึดติดถือมั่นบีบคั้นจิต ให้ผิดหวังโศกเศร้า มีจิตโล่งโปร่งเบา เป็นอิสระ

๓. สดชื่น เบิกบานใจ ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง ผ่องใส ไร้ทุกข์ มีความสุขที่แท้

๔. รู้เท่าทันและทำการตรงตามเหตุปัจจัย ชีวิตหมดจดสดใส เป็นอยู่ด้วยปัญญา

จุดหมายชีวิต (อัตถะ) ๓ ด้าน

ด้านที่ ๑ **อัตตัตถะ จุดหมายเพื่อตน** หรือ**ประโยชน์ตน** คือ ประโยชน์ 3 ขั้นข้างต้น ซึ่งพึงทำให้เกิดขึ้นแก่ตนเองหรือพัฒนาชีวิตของตนขึ้นไปให้ได้ให้ถึง

ด้านที่ ๒ **ปรัตถะ จุดหมายเพื่อผู้อื่น** หรือ **ประโยชน์ผู้อื่น** คือประโยชน์ 3 ขั้นข้างต้น ซึ่งพึงช่วยเหลือผู้อื่นให้ได้ให้ถึง ด้วยการชักนำสนับสนุนให้เขาพัฒนาชีวิตของตนขึ้นไปให้ได้ให้ถึง

ด้านที่ ๓ **อุภยัตถะ จุดหมายร่วมกัน** หรือ **ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย** คือประโยชน์สุขและความดีงามร่วมกันของชุมชนหรือสังคม รวมทั้งสภาพแวดล้อม และปัจจัยต่างๆ ซึ่งพึงช่วยกันสร้างสรรค์ บำรุงรักษา เพื่อเกื้อหนุนให้ทั้งตนและผู้อื่นก้าวไปสู่จุดหมาย ๓ ขั้นข้างต้น

ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๗

ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อ

๑. เอกันตนิพพิทา - ความหน่ายสิ้นเชิง, ไม่หลงใหลเคลิบเคลิ้ม

๒. วิราคะ - ความคลายกำหนัด, ไม่ยึดติดรัดตัว เป็นอิสระ

๓. นิโรธ - ความดับ, หมดกิเลสหมดทุกข์

๔. อุปสมะ - ความสงบ

๕. อภิญญา - ความรู้ยิ่ง, ความรู้ชัด

๖. สัมโพธะ - ความตรัสรู้

๗. นิพพาน - นิพพาน

ธรรมเหล่านี้ พึงรู้ว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นสัตถุสาสน์ คือคำสอนของพระศาสดา.

(ธรรมหมวดนี้ ตรัสแก่พระอุบาลี)

องฺ.สตฺตก.๒๓/๘๐/๑๔๖

ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๘

ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อ

๑. วิราคะ คือ ความคลายกำหนัด, ความไม่ติดพัน เป็นอิสระ มิใช่เพื่อความกำหนัดย้อมใจ หรือเสริมความติดใคร่

๒. วิสังโยค คือ ความหมดเครื่องผูกรัด, ความไม่ประกอบทุกข์ มิใช่เพื่อผูกรัด หรือประกอบทุกข์

๓. อปจยะ คือ ความไม่พอกพูนกิเลส มิใช่เพื่อพอกพูนกิเลส

๔. อัปปิจฉตา คือ ความอยากอันน้อย, ความมักน้อย มิใช่เพื่อความอยากอันใหญ่, ความมักใหญ่ หรือมักมากอยากใหญ่

๕. สันตุฏฐี คือ ความสันโดษ มิใช่เพื่อความไม่สันโดษ

๖. ปวิเวก คือ ความสงัด มิใช่เพื่อความคลุกคลีอยู่ในหมู่

๗. วิริยารัมภะ คือ การประกอบความเพียร มิใช่เพื่อความเกียจคร้าน

๘. สุภรตา คือ ความเลี้ยงง่าย มิใช่เพื่อความเลี้ยงยาก

ธรรมเหล่านี้ พึงรู้ว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นสัตถุสาสน์ คือคำสอนของพระศาสดา

หมวดนี้ ตรัสแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี

องฺ.สตฺตก.๒๓/๘๐/๑๔๖

พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาสังคม

กำหนดรู้ทุกข์

๑. รับรู้ปัญหาด้วยใจที่เป็นกลางตามความเป็นจริง

๒. กำหนดขอบเขต องค์ประกอบของปัญหา และสิ่งที่เกี่ยวข้อง

๓. หาความสัมพันธ์และผลกระทบขององค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๔. สังเกตลักษณะความเป็นไปขององค์ประกอบต่างๆ

สืบสาวสมุทัยเพื่อกำจัด

๑. วิเคราะห์องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องและความสัมพันธ์ตลอดจนการส่งผลขององค์ประกอบต่างๆ ที่ทำให้เกิดปัญหา

๒. สืบสาวเหตุปัจจัยเพื่อหาสาเหตุหลักของปัญหาที่ต้องแก้ไข และปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องที่ทำให้เกิดปัญหา

กำหนดเป้าหมาย(นิโรธ) ที่ต้องการไปให้ถึง

๑. วิเคราะห์องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องและความสัมพันธ์ตลอดจนการส่งผลขององค์ประกอบต่างๆ ที่ทำให้เกิดผลที่ต้องการ

๒. สืบสาวเหตุปัจจัยเพื่อหาเหตุปัจจัยหลักที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายและปัจจัยร่วมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องที่นำไปสู่การแก้ปัญหา

กำหนดวิธีการ (มรรค) เพื่อลงมือทำ

๑. กำหนดขอบเขต องค์ประกอบและสิ่งที่เกี่ยวข้องที่นำไปสู่เป้าหมาย

๒. คิดวิเคราะห์เพื่อกำหนดเหตุปัจจัยต่างๆ และจัดลำดับในการทำก่อนหลัง ตลอดจนระยะเวลาที่ต้องใช้ในแต่ละขั้นตอน

๓. วางท่าทีในขณะการแก้ปัญหาให้ถูกต้องทั้งต่อความรู้สึก สังคม บุคคล และสิ่งแวดล้อม

๔. มีความอดทน มุ่งมั่น มีสติ ทำด้วยใจที่สงบ และเป็นกุศล

๕. ประเมินผลเพื่อแก้ไข พัฒนา ปรับปรุงเป็นระยะๆ จนกว่าจะสำเร็จ

๖. ความความรู้ สอบถามผู้รู้ ตลอดจนผู้ที่จะมาช่วยเหลือตามเหตุปัจจัย

หนังสืออ้างอิง

๑. พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ โดยพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

๒. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม โดยพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

๓. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ โดยพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

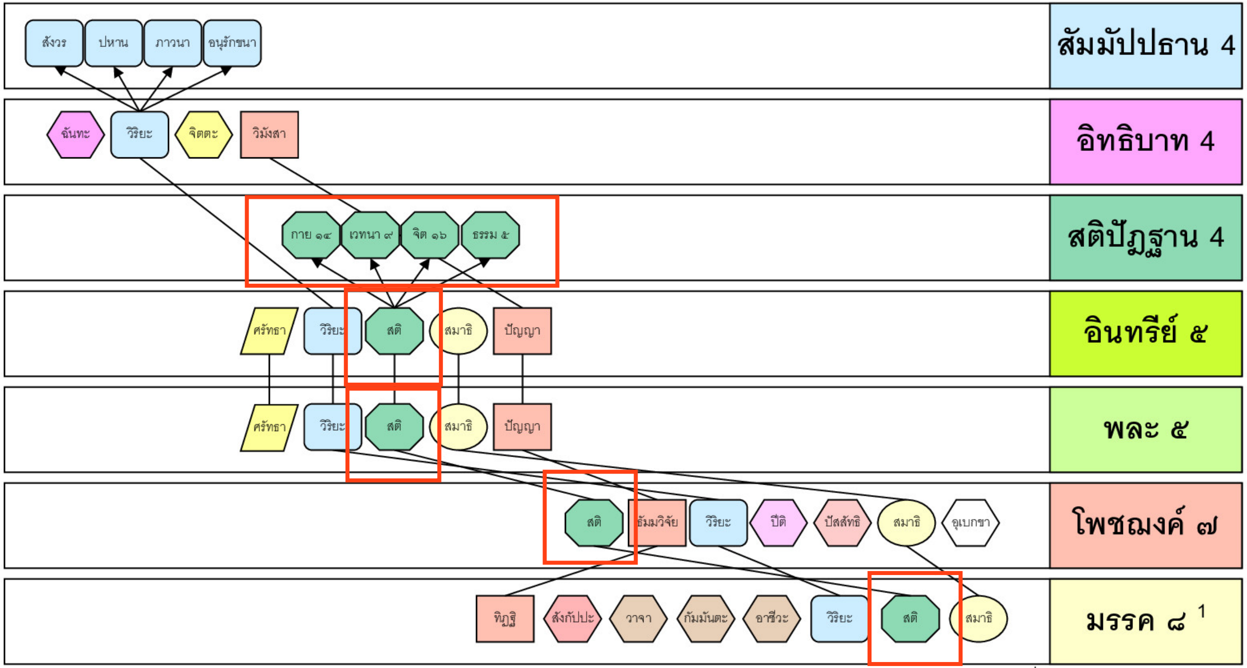
๔. วินัยชาวพุทธ โดยพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

๕. พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม โดยพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

๖. สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

โพธิปักขิยธรรม ๓๗

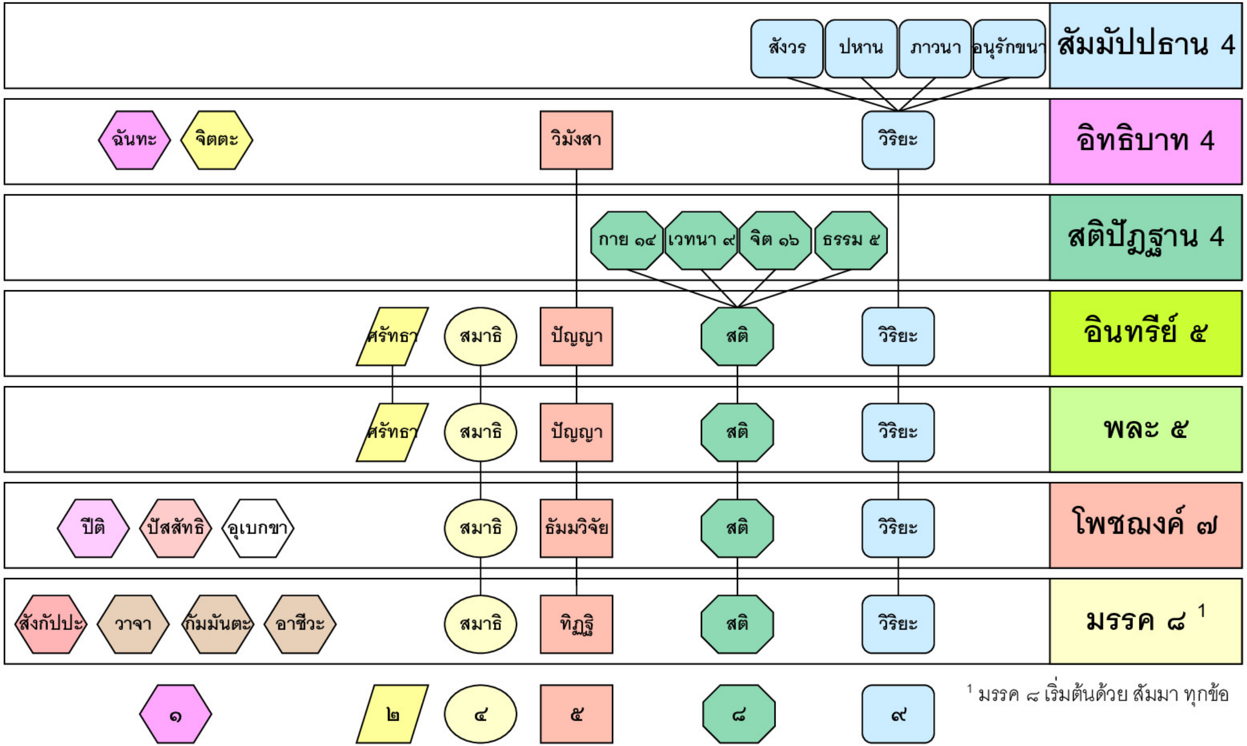
ธรรมอันเป็นฝ่ายของการตรัสรู้

[1] มรรค ๘ เริ่มต้นด้วย สัมมา ทุกข้อ

โพธิปักขิยธรรม ๓๗

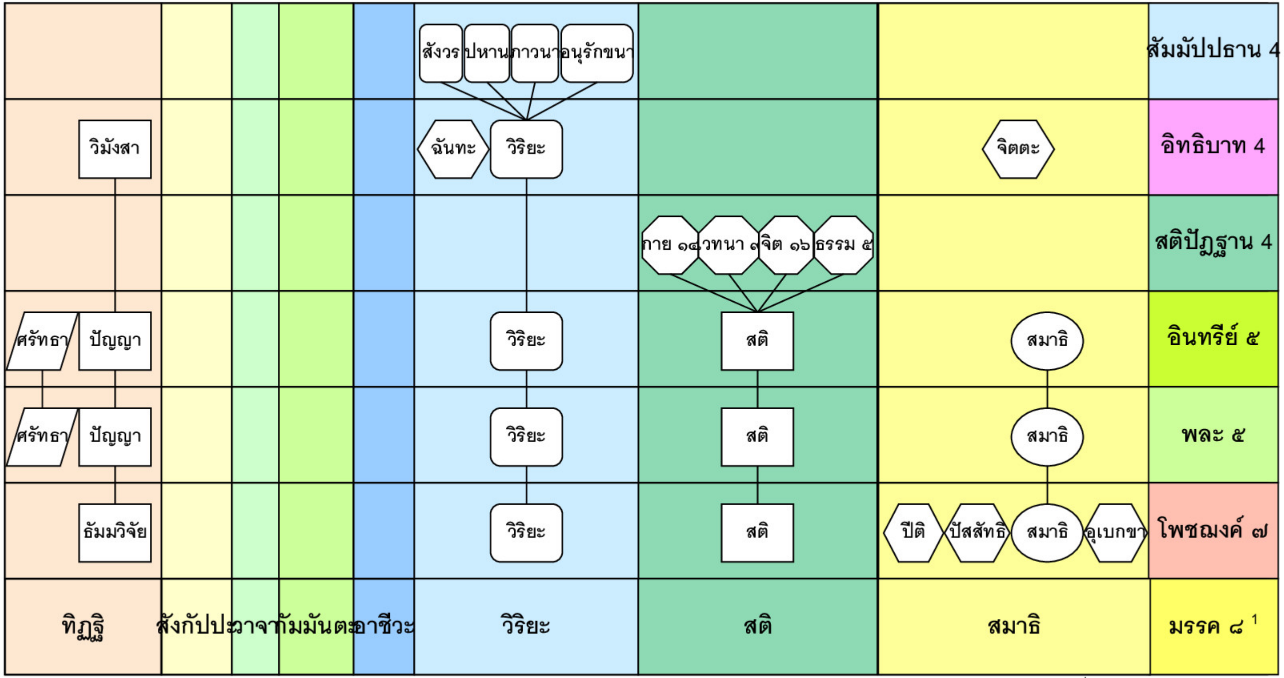
ธรรมอย่างเดียวมีอยู่ ๑-๒-๔-๕-๘-๙

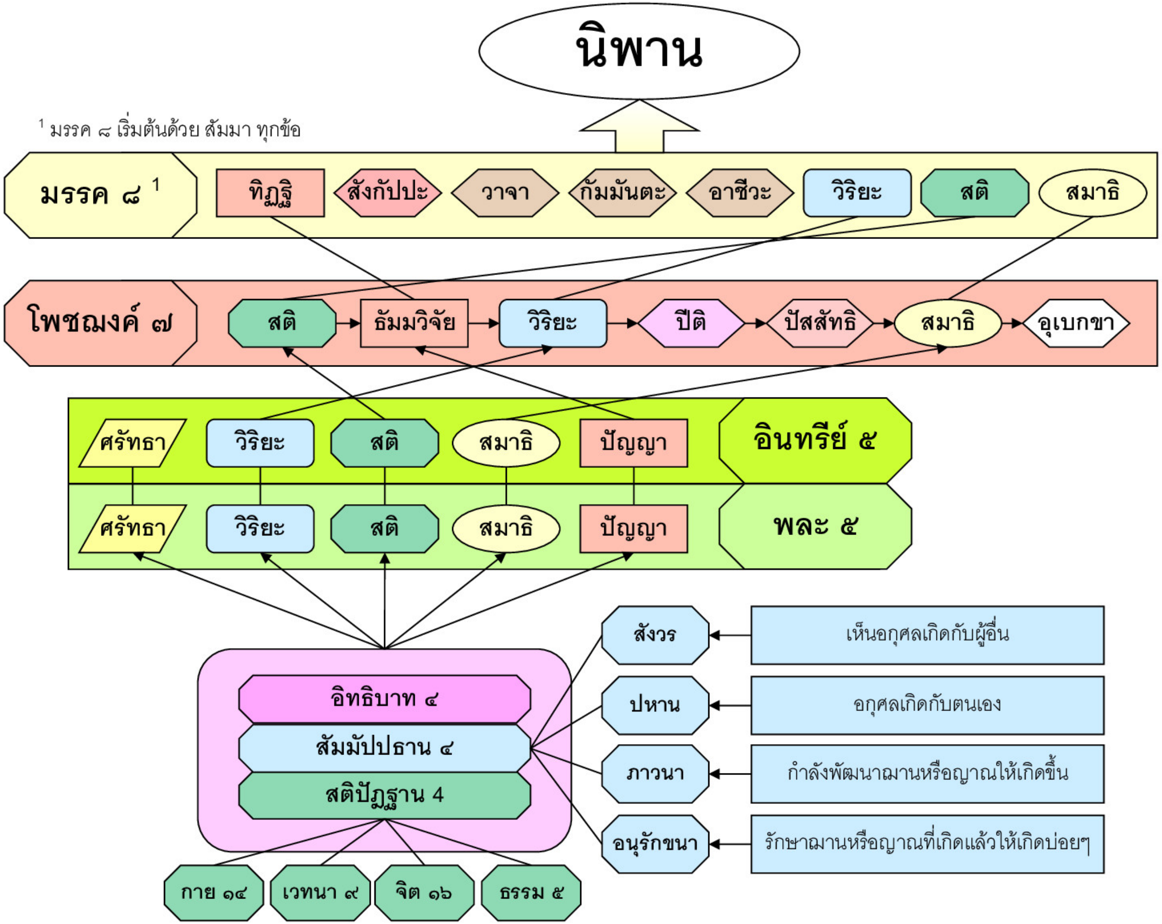
[1] มรรค ๘ เริ่มต้นด้วย สัมมา ทุกข้อ

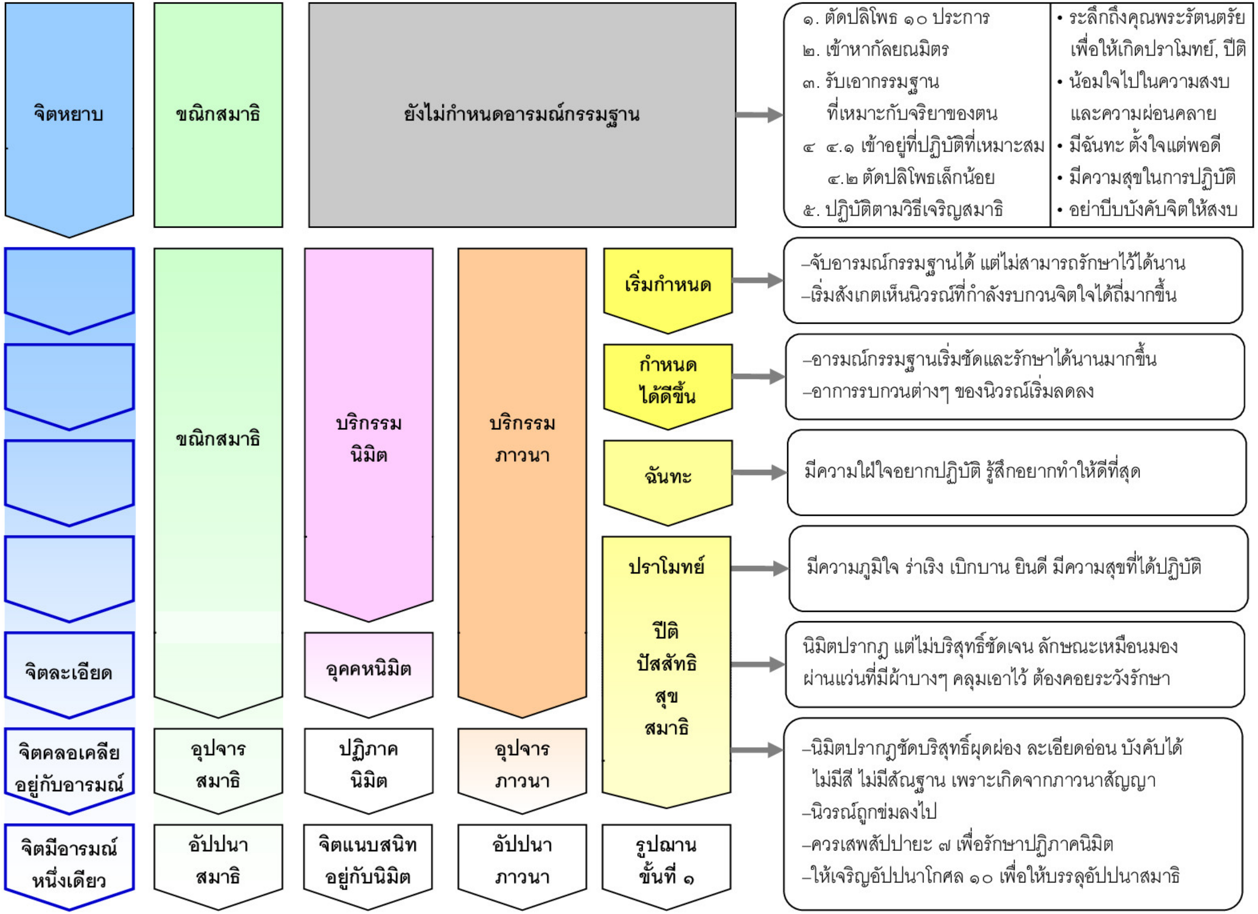
โพธิปักขิยธรรม ๓๗

สงเคราะห์ธรรมหมวดอื่น ๆ ลงในมรรค

[1] มรรค ๘ เริ่มต้นด้วย สัมมา ทุกข้อ

นิพาน
[1] มรรค ๘ เริ่มต้นด้วย สัมมา ทุกข้อ
มรรค ๘ [1]
ทิฏฐิ
สังกัปปะ
วาจา
กัมมันตะ
อาชีวะ
วิริยะ
สติ
สมาธิ
โพชฌงค์ ๗
สติ
ธัมมวิจัย
วิริยะ
ปีติ
ปัสสัทธิ
สมาธิ
อุเบกขา
ศรัทธา
วิริยะ
สติ
สมาธิ
ปัญญา
อินทรีย์ ๕
ศรัทธา
วิริยะ
สติ
สมาธิ
ปัญญา
พละ ๕
อิทธิบาท ๔
สัมมัปปธาน ๔
สติปัฏฐาน 4
สังวร
เห็นอกุศลเกิดกับผู้อื่น
ปหาน
อกุศลเกิดกับตนเอง
ภาวนา
กำลังพัฒนาฌานหรือญาณให้เกิดขึ้น
อนุรักขนา
รักษาฌานหรือญาณที่เกิดแล้วให้เกิดบ่อยๆ
กาย ๑๔
เวทนา ๙
จิต ๑๖
ธรรม ๕

จิตหยาบ
ขณิกสมาธิ
ยังไม่กำหนดอารมณ์กรรมฐาน
๑. ตัดปลิโพธ ๑๐ ประการ
๒. เข้าหากัลยณมิตร
๓. รับเอากรรมฐาน
ที่เหมาะกับจริยาของตน
๔ ๔.๑ เข้าอยู่ที่ปฏิบัติที่เหมาะสม
๔.๒ ตัดปลิโพธเล็กน้อย
๕. ปฏิบัติตามวิธีเจริญสมาธิ
• ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย
เพื่อให้เกิดปราโมทย์, ปีติ
• น้อมใจไปในความสงบ
และความผ่อนคลาย
• มีฉันทะ ตั้งใจแต่พอดี
• มีความสุขในการปฏิบัติ
• อย่าบีบบังคับจิตให้สงบ
ขณิกสมาธิ
บริกรรม
นิมิต
บริกรรม
ภาวนา
เริ่มกำหนด
–จับอารมณ์กรรมฐานได้ แต่ไม่สามารถรักษาไว้ได้นาน
–เริ่มสังเกตเห็นนิวรณ์ที่กำลังรบกวนจิตใจได้ถี่มากขึ้น
กำหนด
ได้ดีขึ้น
–อารมณ์กรรมฐานเริ่มชัดและรักษาได้นานมากขึ้น
–อาการรบกวนต่างๆ ของนิวรณ์เริ่มลดลง
ฉันทะ
มีความใฝ่ใจอยากปฏิบัติ รู้สึกอยากทำให้ดีที่สุด
ปราโมทย์
มีความภูมิใจ ร่าเริง เบิกบาน ยินดี มีความสุขที่ได้ปฏิบัติ
ปีติ
ปัสสัทธิ
สุข
สมาธิ
จิตละเอียด
อุคคหนิมิต
นิมิตปรากฏ แต่ไม่บริสุทธิ์ชัดเจน ลักษณะเหมือนมอง
ผ่านแว่นที่มีฝ้าบางๆ คลุมเอาไว้ ต้องคอยระวังรักษา
จิตคลอเคลีย
อยู่กับอารมณ์
อุปจาร
สมาธิ
ปฏิภาค
นิมิต
อุปจาร
ภาวนา
–นิมิตปรากฏชัดบริสุทธิ์ผุดผ่อง ละเอียดอ่อน บังคับได้
ไม่มีสี ไม่มีสัณฐาน เพราะเกิดจากภาวนาสัญญา
–นิวรณ์ถูกข่มลงไป
–ควรเสพสัปปายะ ๗ เพื่อรักษาปฏิภาคนิมิต
–ให้เจริญอัปปนาโกศล ๑๐ เพื่อให้บรรลุอัปปนาสมาธิ
จิตมีอารมณ์
หนึ่งเดียว
อัปปนา
สมาธิ
จิตแนบสนิท
อยู่กับนิมิต
อัปปนา
ภาวนา
รูปฌาน
ขั้นที่ ๑

การปรับปรุงแก้ไข

- 4 มิ.ย. 2546 V 4 แก้ไขปฏิจจสมุปบาทโดยเพิ่มรายละเอียดเรื่องอาสวะและทุกข์เข้าไป
- 10 มิ.ย. 2546 V 5 แก้ไขปฏิจจสมุปบาทในส่วน โสกะ.. อวิชชา และอาสวะ เพิ่มเนื้อหาโพธิปักขิยธรรม 37
- 13 มิ.ย. 2546 V 5 แก้มหาภูตรูป 4 เพิ่มรายละเอียดและรูปโพธิปักขิยธรรม 37
- 19 มิ.ย. 2546 เพิ่มวิสุทธิ 7 และญาณ 16 ปรับปรุงโพธิปักขิยธรรม

ความหมายของปณามคาถา

พุทธะ ๓ ประเภท

ปริยัติ ๓ ประเภท
ปฏิบัติ ๓ ประเภท

ความรู้ ๓ แบบ

จิต ๑๐ ชื่อ

อำนาจของจิต (ความวิจิตรของจิต) ๖

ลักษณะของปรมัตถธรรม

ปรมัตถธรรม ๔

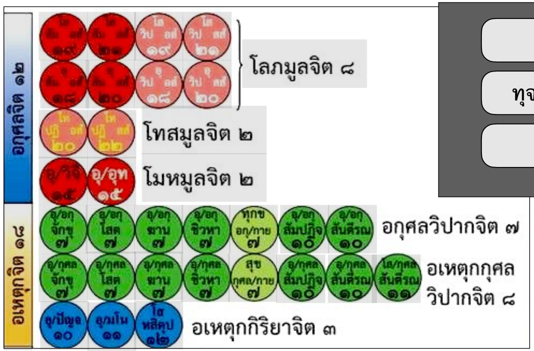
จิตตปรมัตถ์ ๔ ประเภท

สามัญญลักขณะ
วิเสสลักขณะ

ภูมิ ๒

จิต ๘๙ หรือ ๑๒๑

กามาวจรจิต ๕๔

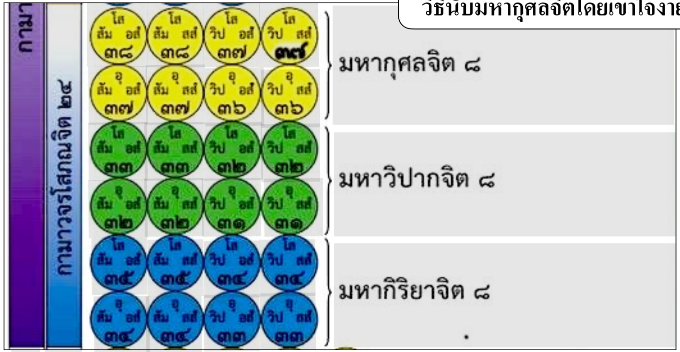

อกุศลจิต

ทุจริตที่เกิดจาก อกุศลจิต

การละอกุศล

วิธีนับมหากุศลจิตโดยเข้าใจง่าย

กามาวจรโสภณจิต ๒๔

กุศล บุญ

ปัจจัยให้เกิดมหากุศล
ภายนอก ภายใน

มหากุศลจิต ๘

บุญกิริยาวัตถุ
กุศลกรรมบถ

ทาน ศีล ภาวนา

มหากุศลจิต ดวงที่ ๑

อเหตุกจิต ๑๘

หน้าที่ของอเหตุกจิต

อุปมา ๖ ทวาร

บทสรุป
วิญญาณธาตุ ๗
อภัพพบุคคล ๓

มหาวิบากจิต ๘

สภาพ และผลของวิบาก

สมังคิตา ๕
อจินไตย ๔

มหาวิบากจิต ดวงที่ ๑

มหากิริยาจิต ๘

เหตุให้เกิด มหากิริยาจิต

มหากิริยาจิต ดวงที่ ๑

มหัคคตจิต ๒๗

รูปาวจรจิต ๑๕

รูปาวจรกุศล ๕

รูปฌาน ๕ รูปฌาน ๔

อรูปาวจรจิต ๑๒

อรูปาวจรกุศลจิต ๔

อรูปาวจรกุศลจิต ดวงที่ ๑

อรูปาวจรวิบาก ๔

รูปภูมิ ๑๖ ชั้น

ปฐมฌานภูมิ ๓

ทุติยฌานภูมิ ๓

ตติยฌานภูมิ ๓

จตุตถฌานภูมิ ๓

สุทธาวาสภูมิ ๕

สมถกัมมัฏฐาน ๒

ภาวนา นิมิต สมาธิ

กสิน ๑๐

อสุภะ ๑๐

อนุสติ ๑๐

อัปปมัญญา
อรูปกัมมัฏฐาน ๔

จริต ๖

กัมมัฏฐานที่เกิดไม่ได้ในภูมิ ๓

อัชฌาสัย ๖

รูปฌาน ๕
รูปฌาน ๔
วสี ๕
อภิญญา ๕

อภิญญา โดย พิสดาร ๗
บุคคลที่ระลึกชาติได้ ๖ จำพวก

อิทธิวิธอภิญญา ๑๐

รูปฌาน ๕
รูปฌาน ๔

องค์ฌานการละนิวรณ์

การอบรมเพื่อให้ได้อภิญญา ๑๔

กัปป์ ๔

มหากัปป์ ๒

โลกพินาศ

วิปัสสนากัมมัฏฐาน

วิปัสสนาภูมิ ๖

วิปัสสนา ๓

ขันธ์ ๕

อายตนะ ๑๒

ธาตุ ๑๘

อินทรีย์ ๒๒

อริยสัจ ๔

ปฏิจจสมุปบาท ๑๒

อุปกรณ์ของผู้เจริญวิปัสสนา

จุดหมายของวิปัสสนา

วิปลาสธรรม

ไตรลักษณ์

วิปัสสนาญาณ ๑๐

โสฬสญาณ

วิสุทธิ ๗

วิสุทธิ / ปหาน

ญาณทัสสนาวิสุทธิ ๕

วิปัสสนูปกิเลส ๑๐

วิสุทธิ/ญาณ ๑๖

วิสุทธิ๗/ปริญญา/ปหาน

การประหาณกิเลส ๓

กิเลส ๓

ฌานจิต ๖๗

คุณสมบัติของพระอรหันต์
วิชชา ๓
อภิญญา ๖
ปฏิสัมภิทา ๔

อริยบุคคล ๗ ประเภท

อริยบุคคล ๗ กับ ปฏิปทา

โลกุตตรจิต ๘/๔๐

โสดาบัน

สกิทาคามี

อนาคามี

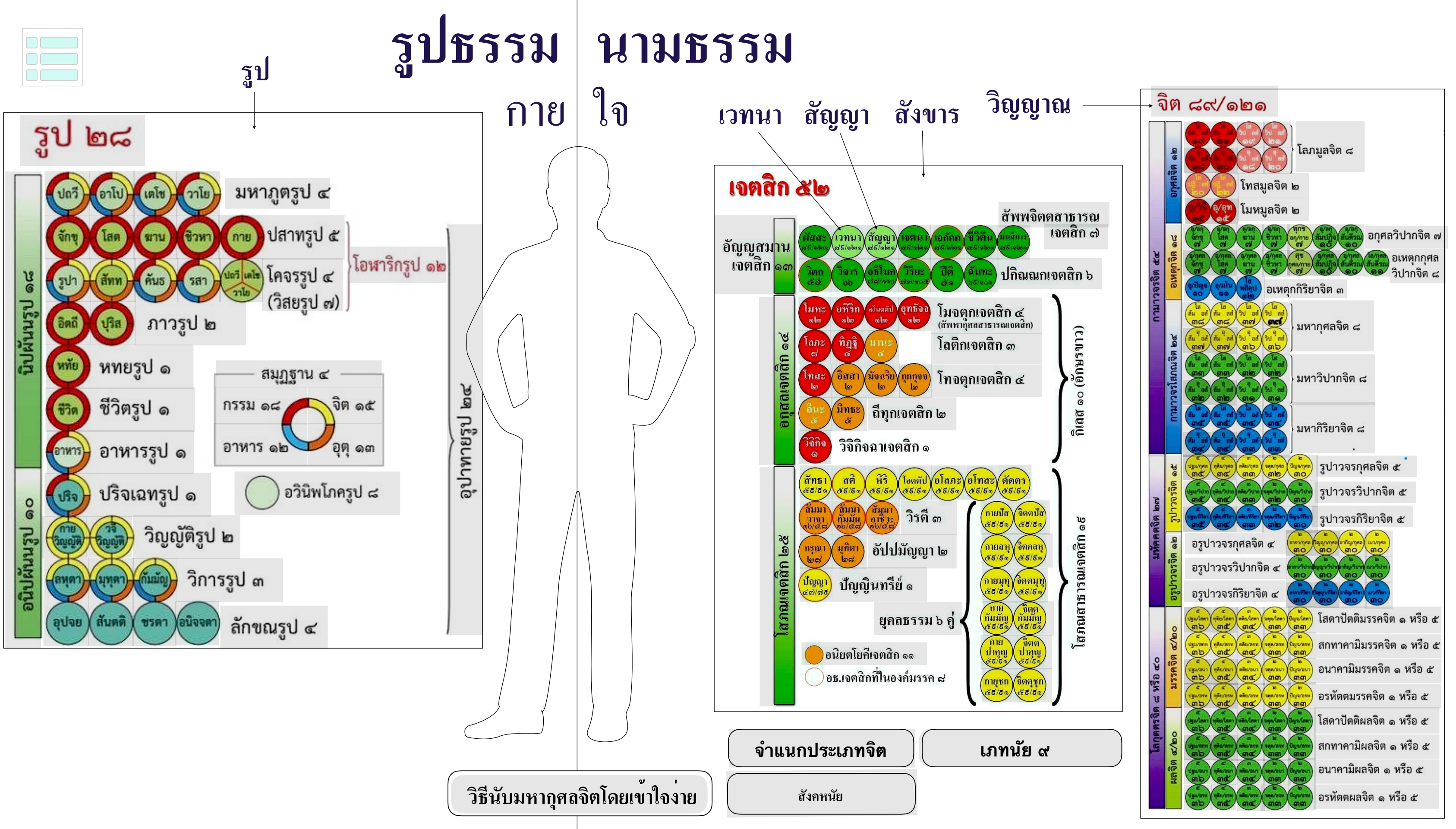
อรหันต์

จำแนกประเภทจิต

เภทนัย ๙

ทักขิเนยยบุคคล (รัตนสูตร)

รูปธรรม นามธรรม
รูป
กาย ใจ
เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
รูป ๒๘
มหาภูตรูป ๔
ปสาทรูป ๕
โคจรรูป ๔
(วิสยรูป ๗)
โอฬาริกรูป ๑๒
ภาวรูป ๒
หทยรูป ๑
ชีวิตรูป ๑
อาหารรูป ๑
ปริจเฉทรูป ๑
วิญญัติรูป ๒
วิการรูป ๓
ลักขณรูป ๔
สมุฏฐาน ๔
กรรม ๑๘
จิต ๑๕
อาหาร ๑๒
อุตุ ๑๓
อวินิพโภครูป ๘
นิปผันนรูป ๑๘
อนิปผันนรูป ๑๐
อุปาทายรูป ๒๔
เจตสิก ๕๒
อัญญสมานเจตสิก ๑๓
สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗
ปกิณณกเจตสิก ๖
อกุศลเจตสิก ๑๔
โมจตุกเจตสิก ๔
(สัพพากุศลสาธารณเจตสิก)
โลติกเจตสิก ๓
โทจตุกเจตสิก ๔
ถีทุกเจตสิก ๒
วิจิกิจฉาเจตสิก ๑
กิเลส ๑๐ (อักษรขาว)
โสภณเจตสิก ๒๕
วิรตี ๓
อัปปมัญญา ๒
ปัญญินทรีย์ ๑
ยุคลธรรม ๖ คู่
โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙
อนิยตโยคีเจตสิก ๑๑
อธ.เจตสิกที่ในองค์มรรค ๘
จิต ๘๙/๑๒๑
โลภมูลจิต ๘
โทสมูลจิต ๒
โมหมูลจิต ๒
อกุศลวิปากจิต ๗
อเหตุกกุศลวิปากจิต ๘
อเหตุกกิริยาจิต ๓
มหากุศลจิต ๘
มหาวิปากจิต ๘
มหากิริยาจิต ๘
รูปาวจรกุศลจิต ๕
รูปาวจรวิปากจิต ๕
รูปาวจรกิริยาจิต ๕
อรูปาวจรกุศลจิต ๔
อรูปาวจรวิปากจิต ๔
อรูปาวจรกิริยาจิต ๔
โสดาปัตติมรรคจิต ๑ หรือ ๕
สกทาคามิมรรคจิต ๑ หรือ ๕
อนาคามิมรรคจิต ๑ หรือ ๕
อรหัตตมรรคจิต ๑ หรือ ๕
โสดาปัตติผลจิต ๑ หรือ ๕
สกทาคามิผลจิต ๑ หรือ ๕
อนาคามิผลจิต ๑ หรือ ๕
อรหัตตผลจิต ๑ หรือ ๕
กามาวจรจิต ๕๔
มหัคคตจิต ๒๗
โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐
จำแนกประเภทจิต
เภทนัย ๙
สังคหนัย
วิธีนับมหากุศลจิตโดยเข้าใจง่าย

ปริจเฉทที่ ๑ จิตปรมัตถ์

การแสดงสภาวะของจิตแต่ละประเภทและความเป็นไปของจิต ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของสัตว์ทั้งหลาย ที่วนเวียนในสังสารวัฏฏ์

ปณามคาถาและคำปฏิญญาของพระอนุรุทธาจารย์

สมฺมาสมฺพุทฺธมตุลํ สสทฺธมฺมคณุตฺตมํ
อภิวาทิย ภาสิสฺสํ อภิธมฺมตฺถสงฺคหํ

แปลความว่า

ข้าพระพุทธเจ้า (พระอนุรุทธาจารย์) ขอนอบน้อมถวายอภิวันทนาการแด่พระพุทธองค์ผู้ตรัสรู้เญยยธรรมทั้งหลายเอง ไม่มีผู้เปรียบปาน พร้อมด้วยพระสัทธรรมและคณะพระอริยสงฆ์เจ้าทั้งหลาย ซึ่งเป็นผู้อุดมแล้ว จักแต่งคัมภีร์ที่มีนามว่า "อภิธัมมัตถสังคหะ" ต่อไป.

ความหมายของปณามคาถาและคำปฏิญญา

สมฺมาสมฺพุทฺธํ
- พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
- พระวิริยาธิกสัมมาสัมพุทธเจ้า
  พระสัทธาธิกสัมมาสัมพุทธเจ้า
  พระปัญญาธิกสัมมาสัมพุทธเจ้า
- ปฏิเสธปัจเจกพุทธะ และ สาวกพุทธะ
- ในยุคสมัยหนึ่ง มีได้หลายองค์
- ผู้ตรัสรู้เญยยธรรม ๕ โดยถูกต้อง ครบถ้วน
  ๑. สังขาร ๒. ลักษณะ ๓. วิการ ๔. นิพพาน ๕. บัญญัติ

อตุลํ
- ไม่มีผู้เปรียบปาน
- ในยุคสมัยหนึ่ง มีได้เพียงพระองค์เดียวเท่านั้น

สสทฺธมฺมํ
- พร้อมด้วยพระสัทธรรม
- ปริยัติสัทธรรม- การเรียน
  ปฏิบัติสัทธรรม- การปฏิบัติ
  ปฏิเวธสัทธรรม- การบรรลุ

คณุตฺตมํ
- หมู่พระอริยสงฆ์
- โสดาปัตติมรรคบุคคล โสดาปัตติผลบุคคล
  สกทาคามิมรรคบุคคล สกทาคามิผลบุคคล
  อนาคามิมรรคบุคคล อนาคามิผลบุคคล
  อรหัตตมรรคบุคคล อรหัตตผลบุคคล

อภิวาทิย
- ขอนอบน้อมด้วย อภิวันทนาการ คือ การนอบน้อมเพราะสำนึกในพระคุณ
- เป็นการปฏิเสธ
  ลาภวันทนา – นอบน้อมเพราะอยากได้ลาภ
  ภยวันทนา - นอบน้อมเพราะเกรงกลัวบารมี
  จารีตวันทนา - นอบน้อมตามจารีตประเพณี

ภาสิสฺสํ อภิธมฺมตฺถสงฺคหํ
- คำปฏิญญาว่า จะแต่งคัมภีร์ อภิธัตถสังคหะ ให้สำเร็จ ให้จงได้

พุทธะ ๓ ประเภท

สัมมาสัมพุทธะ

พระวิริยาธิกสัมมาสัมพุทธเจ้า บำเพ็ญบารมี ๘๐ อสงไขย แสนมหากัปป์
พระสัทธาธิกสัมมาสัมพุทธเจ้า บำเพ็ญบารมี ๔๐ อสงไขย แสนมหากัปป์
พระปัญญาธิกสัมมาสัมพุทธเจ้า บำเพ็ญบารมี ๒๐ อสงไขยแสน มหากัปป์

ผู้ตรัสรู้เญยยธรรมทั้งหลายเอง และสามารถประดิษฐานพระพุทธศาสนาให้มั่นคงได้ มีพระสาวกสืบพระศาสนาต่อไป

ในยุคสมัยหนึ่ง ๆ มีได้พระองค์เดียวเท่านั้น

ปัจเจกพุทธะ

ผู้ตรัสรู้เอง แต่ไม่มีพระสาวกสืบพระศาสนา ในยุคสมัยหนึ่ง ๆ มีพร้อมกันได้ไม่จำกัด และมีได้เฉพาะสมัยที่ว่างจากศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

สาวกพุทธะ หรือ อนุพุทธะ

อัครสาวกพุทธะ ๒ องค์
มหาสาวกพุทธะ ๘๐ องค์
(รวมอัครสาวกทั้ง ๒ ด้วย)
ปกติสาวก มีไม่จำกัด

พระโสดาบัน
พระสกทาคามี
พระอนาคามี
พระอรหันต์

ปริยัติ ๓ ประเภท

ปริยัติ	ปฏิบัติ	ผลที่ได้รับ
อลคัททูปมาปริยัติ	๑. มุ่งแสวงหาลาภสักการะ ชื่อเสียงเกียรติยศ เป็นคนเจ้าเล่ห์ มารยาสาไถย	มีการเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ทำให้เป็นที่ติฉินนินทา ของบุคคลอื่น ตายไปแล้วทำให้เกิดเป็นเปรต อสุรกาย
	๒. อวดโก้ โต้วาทะ แข่งดีกัน หรือหักล้างหลักคำสอน	ทำให้เกิดความทะเลาะวิวาท แตกสามัคคีกัน ตายไปแล้ว ทำให้เกิดในนรก
	๓. งมงาย ไร้ระเบียบวินัย ไร้จิตสำนึก	ทำให้เป็นที่ดูถูกดูหมิ่นและเป็นที่รังเกียจของสังคม ตายไปแล้ว ทำให้เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน
ภัณฑาคาริกปริยัติ	การเรียนเพื่อรักษาหลักคำสอนไว้ เป็นการเรียนของพระอรหันต์ผู้อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว	สามารถทำให้หลักคำสอนดำรงคงอยู่สืบต่อไปแก่อนุชนคนรุ่นหลังได้ โดยไม่สูญหายไป
นิสสรณัตถปริยัติ	๑. มุ่งสำเหนียกศึกษาให้เข้าใจอย่างถี่ถ้วน	๑. ทำให้เกิดคุณธรรมของความเป็นกัลยาณชน มีความเห็นชอบ ได้รับการยกย่องสรรเสริญ ๒. ละวีติกกมกิเลสได้
	๒. มุ่งปฏิบัติตามสมควรแก่ธรรมนั้นๆ	๓. นำสู่ความหลุดพ้น สลัดตนออกจากสังสารทุกข์

ปฏิบัติ ๓ อย่าง

ปริยัติ	ปฏิบัติ	ผลที่ได้รับ
อธิสีลสิกขา	๑. เว้นจากข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม ทำตามข้อที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้	ทำให้เป็นผู้มีความดีงามในส่วนเบื้องต้น มีระเบียบวินัยในสังคม ไม่มีพฤติกรรมบกพร่อง
	๒. สำรวมระวัง รักษากายวาจา ให้เป็นปกติเรียบร้อย ไม่ล่วงวีติกกมโทษ ทางกาย ทางวาจา	ทำให้เป็นผู้มีกายวาจาบริสุทธิ์ สามารถละวีติกกมกิเลสได้ เจริญด้วยโภคทรัพย์ ตายแล้วไปสู่สุคติ และเป็นบาทฐานนำไปสู่พระนิพพาน
อธิจิตตสิกขา	๑. การอบรมจิตให้เกิดกำลังที่เข้มแข็ง	ทำให้สามารถต่อสู้กับอุปสรรคทางด้านจิตใจได้
	๒. การทำจิตให้แนบแน่นในอารมณ์เดียว	ทำให้บรรลุถึงคุณวิเศษ คือ ฌาน อภิญญา ได้ (ถ้ามีอุปนิสัยบารมีได้สั่งสมมาพร้อมแล้ว)
อธิปัญญาสิกขา	๑. ทำให้เกิดสุตมยปัญญา จากการเรียน การฟัง การอ่าน การสอบสวนทวนถาม การบอก การสอน การท่องบ่นสาธยาย	ทำให้สำเร็จเป็นพหูสูต มีความรู้ ความเข้าใจในหลักคำสอนเป็นอย่างดี
	๒. ทำให้เกิดจินตามยปัญญา	ทำให้มีความเข้าใจลึกซึ้งในหลักคำสอนทั้งโดยอรรถและพยัญชนะ
	๓. ทำให้เกิดภาวนามยปัญญา	ทำให้เข้าใจในสภาวปรมัตถ์ทั้งปวงแจ่มแจ้งยิ่งขึ้นไป จนสามารถทำให้แจ้งพระนิพพานได้

ความรู้ ๓ แบบ

การรู้แบบสัญญารู้ = รู้จำ
คือ การรู้โดยอาศัยการกำหนดจดจำเอาไว้

การรู้แบบปัญญารู้ = รู้จริง
คือ การรู้เหตุผลตามความเป็นจริง

การรู้แบบวิญญาณรู้ = รู้แจ้ง
คือ รู้แจ้งอารมณ์ต่าง ๆ ที่มากระทบทางทวารนั้น ๆ อยู่เสมอ

การรู้อารมณ์ของจิต จึงเป็นแบบวิญญาณรู้นั้นเอง เพราะคำว่า จิต หรือ วิญญาณ มีความหมายเป็นอย่างเดียวกัน

จิต มีชื่อเรียก ๑๐ ชื่อ

ชื่อ		ความหมาย
๑. จิต	แปลว่า	ธรรมชาติที่คิด
๒. มโน	แปลว่า	ธรรมชาติที่น้อมไปหาอารมณ์
๓. หทยะ	แปลว่า	ธรรมชาติที่รวบรวมไว้ภายใน
๔.มานัส	แปลว่า	ฉันทะที่มีในใจ
๕. ปัณฑระ	แปลว่า	ธรรมชาติที่ผ่องใส
๖. มนายตนะ	แปลว่า	มนะที่เป็นอายตนะ คือ เครื่องต่อ
๗. มนินทรีย์	แปลว่า	มนะที่เป็นมนินทรีย์ คือ ความเป็นใหญ่
๘. วิญญาณ	แปลว่า	ธรรมชาติที่รู้แจ้งอารมณ์
๙. วิญญาณขันธ์	แปลว่า	วิญญาณที่เป็นขันธ์
๑๐. มโนวิญญาณธาตุ	แปลว่า	มนะที่เป็นธาตุชนิดหนึ่ง

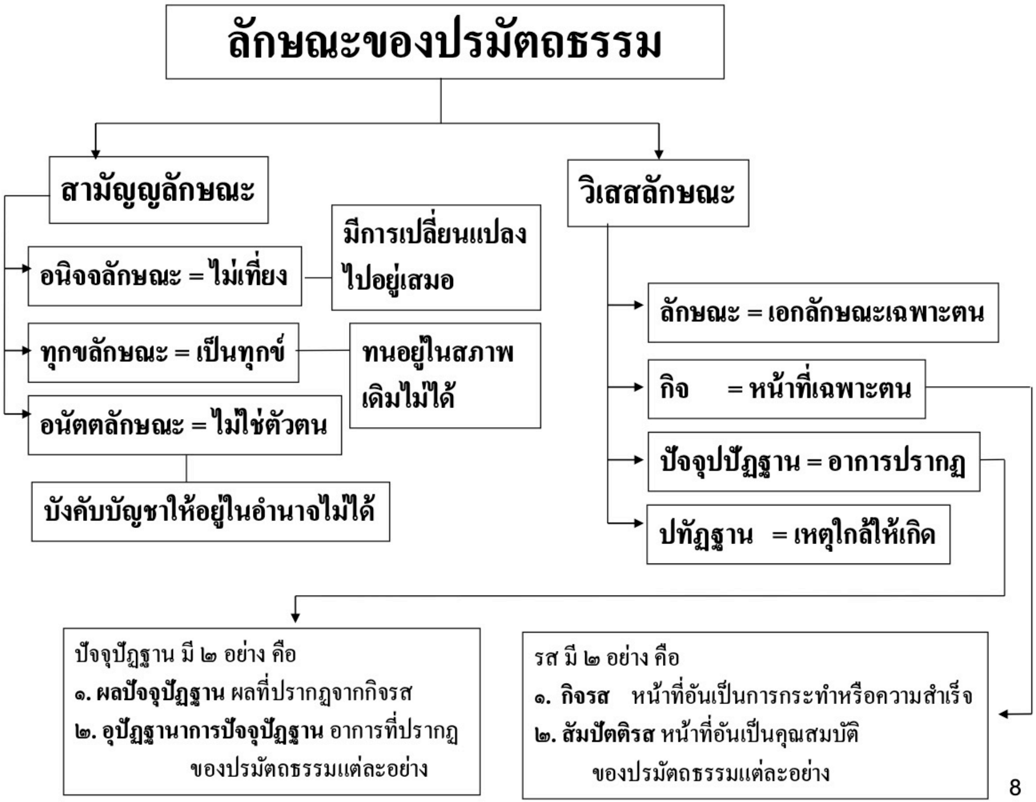
ที่มา... คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค พระบาลีมหาวรรค

ธรรมชาติของจิต ๓ ประการ

๑. มีการรับอารมณ์อยู่เสมอ
๒. เป็นเหตุให้เจตสิกทั้งหลายรู้อารมณ์ได้ คล้าย ๆ กับผู้นำ
๓. ทำให้สิ่งที่มีชีวิต และไม่มีชีวิต วิจิตรพิสดาร

อำนาจของจิต (ความวิจิตรของจิต) ๖ ประการ

อำนาจ	ความหมาย
มีอำนาจในการกระทำ เรียกว่า “**วิจิตรในการกระทำ**”	คิดทำสิ่งต่าง ๆ ให้วิจิตรพิสดาร
มีอำนาจด้วยตนเอง เรียกว่า “**วิจิตรด้วยตนเอง**”	กุศลจิต อกุศลจิต วิบากจิต กิริยาจิต
มีอำนาจในการสั่งสมกรรมและกิเลส เรียกว่า “**วิจิตรในการสั่งสมกรรมและกิเลส**”	ได้กระทำหรือเสพคุ้นในสิ่งใด ๆ ก็สั่งสมเป็นกรรมและกิเลส ต่อไป
มีอำนาจในการรักษาวิบาก เรียกว่า “**วิจิตรในการรักษาวิบากที่กรรมและกิเลสได้สั่งสมไว้**”	รักษาผลของกรรมนั้นไม่ให้เน่าไปเสีย รอโอกาสให้ผลทั้งทิฏฐธัมมเวทนียกรรม,อุปปัชชเวทนียกรรม และอปราปริยเวทนียกรรม
มีอำนาจในการสั่งสมสันดานของตนเอง เรียกว่า “**วิจิตรในการสั่งสมสันดานของตนเอง**”	ทำ พูด คิด สิ่งใดบ่อย ๆ ทำให้ติดเป็นสันดาน มีความชำนาญในสิ่งนั้น
มีอำนาจต่ออารมณ์ต่าง ๆ เรียกว่า “**วิจิตรด้วยอารมณ์ต่าง ๆ**”	สามารถรับอารมณ์ได้ไม่จำกัด และขอบเขตในการรับอารมณ์ ก็เป็นไปตามอุปนิสัยสันดาน

ลักษณะของปรมัตถธรรม
สามัญญลักษณะ
อนิจจลักษณะ = ไม่เที่ยง
มีการเปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอ
ทุกขลักษณะ = เป็นทุกข์
ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้
อนัตตลักษณะ = ไม่ใช่ตัวตน
บังคับบัญชาให้อยู่ในอำนาจไม่ได้
วิเสสลักษณะ
ลักษณะ = เอกลักษณะเฉพาะตน
กิจ = หน้าที่เฉพาะตน
ปัจจุปัฏฐาน = อาการปรากฏ
ปทัฏฐาน = เหตุใกล้ให้เกิด
ปัจจุปัฏฐาน มี ๒ อย่าง คือ
๑. ผลปัจจุปัฏฐาน ผลที่ปรากฏจากกิจรส
๒. อุปัฏฐานาการปัจจุปัฏฐาน อาการที่ปรากฏของปรมัตถธรรมแต่ละอย่าง
รส มี ๒ อย่าง คือ
๑. กิจรส หน้าที่อันเป็นการกระทำหรือความสำเร็จ
๒. สัมปัตติรส หน้าที่อันเป็นคุณสมบัติของปรมัตถธรรมแต่ละอย่าง

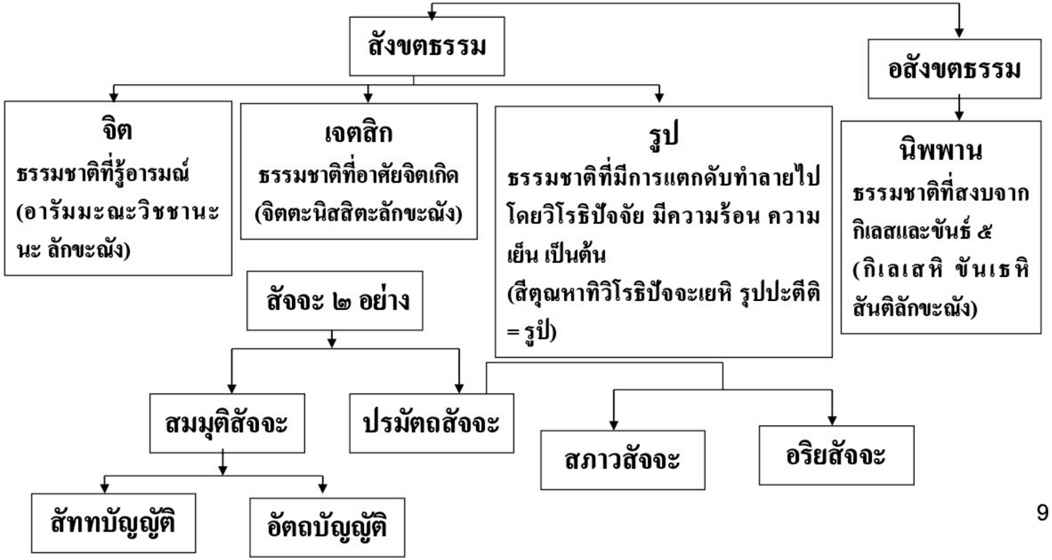
ปรมัตถธรรม ๔

ตัตถะ วุตตาภิธัมมัตถา จะตุธา ปะระมัตถะโต

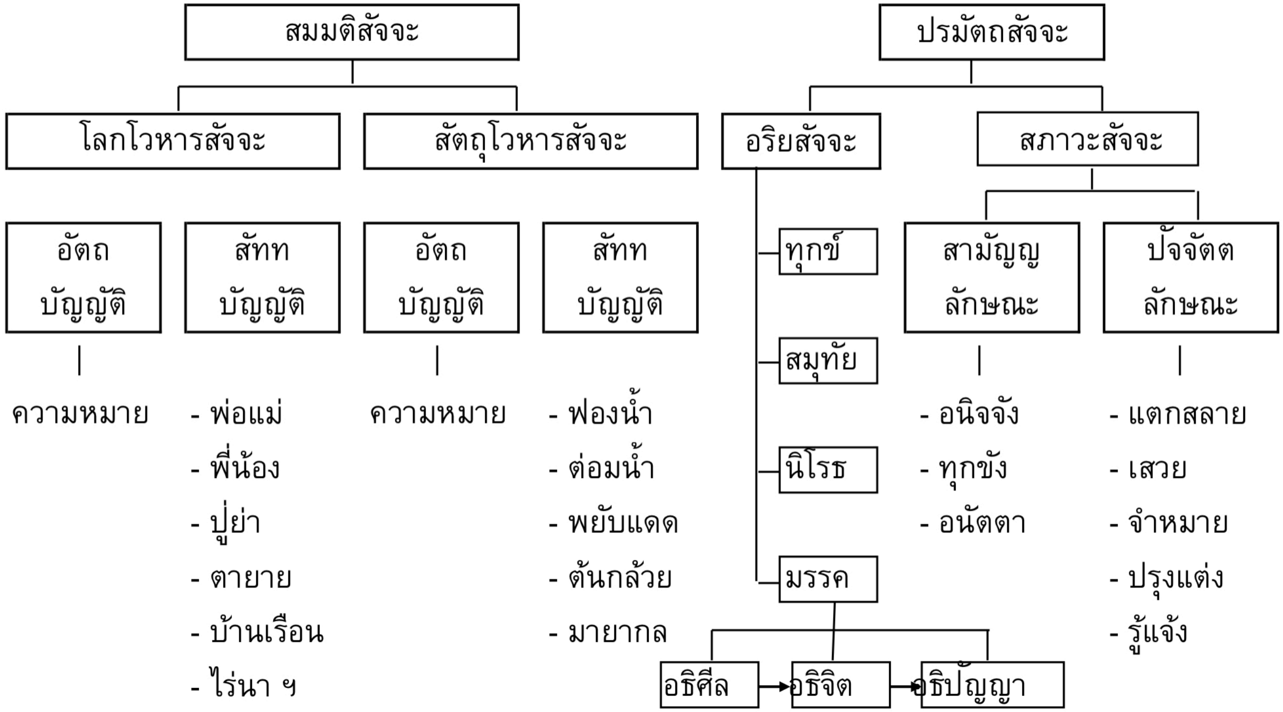
จิตตัง เจตะสิกัง รูปัง นิพพานะมิติ สัพพะถา ฯ

แปลความว่า

ในคำว่า อภิธัมมัตถสังคหะนั้น เมื่อว่าโดยปรมัตถธรรมแล้ว ไม่ว่าโดยประการใด ๆ ย่อมมีเนื้อความของพระอภิธรรมอยู่เพียง ๔ ประการ เท่านั้น คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน ฯ

สัจจะ ๒

สมมติสัจจะ
ปรมัตถสัจจะ
โลกโวหารสัจจะ
สัตถุโวหารสัจจะ
อริยสัจจะ
สภาวะสัจจะ
อัตถ บัญญัติ
สัทท บัญญัติ
อัตถ บัญญัติ
สัทท บัญญัติ
ทุกข์
สมุทัย
นิโรธ
มรรค
สามัญญ ลักษณะ
ปัจจัตต ลักษณะ
ความหมาย
- พ่อแม่
- พี่น้อง
- ปู่ย่า
- ตายาย
- บ้านเรือน
- ไร่นา ฯ
ความหมาย
- ฟองน้ำ
- ต่อมน้ำ
- พยับแดด
- ต้นกล้วย
- มายากล
- อนิจจัง
- ทุกขัง
- อนัตตา
- แตกสลาย
- เสวย
- จำหมาย
- ปรุงแต่ง
- รู้แจ้ง
อธิศีล
อธิจิต
อธิปัญญา

จิตตปรมัตถ์ ๔ ประเภท

ตัตถะ จิตตัง ตาวะ จะตุพพิธัง โหติ กามาวะจะรัง รูปาวะจะรัง อะรูปาวะจะรัง โลกุตตะรัญเจติ

แปลความว่า ในจิตตปรมัตถ์ ที่ท่านแสดงไว้เป็นอันดับแรกนั้น มี ๔ ประการ คือ กามาวจรจิต รูปาวจรจิต อรูปาวจรจิต โลกุตตรจิต

๑. กามาวจรจิต หมายถึง จิตที่ท่องเที่ยวเกิดอยู่ในกามภูมิ หรือ ในกามอารมณ์โดยมาก แบ่งเป็น ๓ จำพวก ได้แก่ อกุศลจิต ๑๒ อเหตุกจิต ๑๘ กามาวจรโสภณจิต ๒๔

๒. รูปาวจรจิต หมายถึง จิตที่ท่องเที่ยวเกิดอยู่ในรูปภูมิ หรือ รูปตัณหา คือ ความยินดี ติดใจในรูปภพ หรือ รูปฌาน โดยมาก ได้แก่ รูปาวจรกุศลจิต ๕ รูปาวจรวิบากจิต ๕ รูปาวจรกิริยาจิต ๕

๓. อรูปาวจรจิต หมายถึง จิตที่ท่องเที่ยวเกิดอยู่ในอรูปภูมิ หรือ อรูปตัณหา คือ ความยินดีติดใจในอรูปภพ หรือ อรูปฌานโดยมาก ได้แก่ อรูปาวจรกุศลจิต ๔ อรูปาวจรวิบากจิต ๔ อรูปาวจรกิริยาจิต ๔

๔. โลกุตตรจิต หมายถึง จิตที่พ้นจากภพทั้ง ๓ หมายความว่า เป็นจิตที่ไม่ได้รับอารมณ์ที่เกี่ยวกับภพภูมิทั้ง ๓ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ แต่เป็นจิตที่รับอารมณ์ที่พ้นไปจากภพทั้ง ๓ คือ **พระนิพพาน** อย่างเดียว ได้แก่ โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐

ความเป็นไปของจิต

๑. ทูรงฺคมํ จิตเป็นธรรมชาติไปได้ไกล หมายถึง น้อมไปหาอารมณ์ที่อยู่ไกลแสนไกลได้ โดยที่ตัวไม่ต้องไปถึง

๒. เอกจรํ จิตเป็นธรรมชาติเที่ยวไปผู้เดียว หรือ ไปดวงเดียว หมายถึง รับอารมณ์ได้ทีละอย่าง

๓. อสรีรํ จิตเป็นธรรมชาติไม่มีสรีระร่างกาย ไม่มีรูปร่างสัณฐาน มีสภาวะเป็นอรูปธรรม รู้ได้ด้วยใจเท่านั้น

๔. คูหาสยํ จิตเป็นธรรมชาติที่ต้องอาศัยถ้ำคือวัตถุรูปเกิด (เฉพาะในปัญจโวการภูมิ)

จิตปรมัตถ์

- กามาวจรจิต ๕๔
- รูปาวจรจิต ๑๕
- อรูปาวจรจิต ๑๒
- โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐

ลักษณะพิเศษของจิต

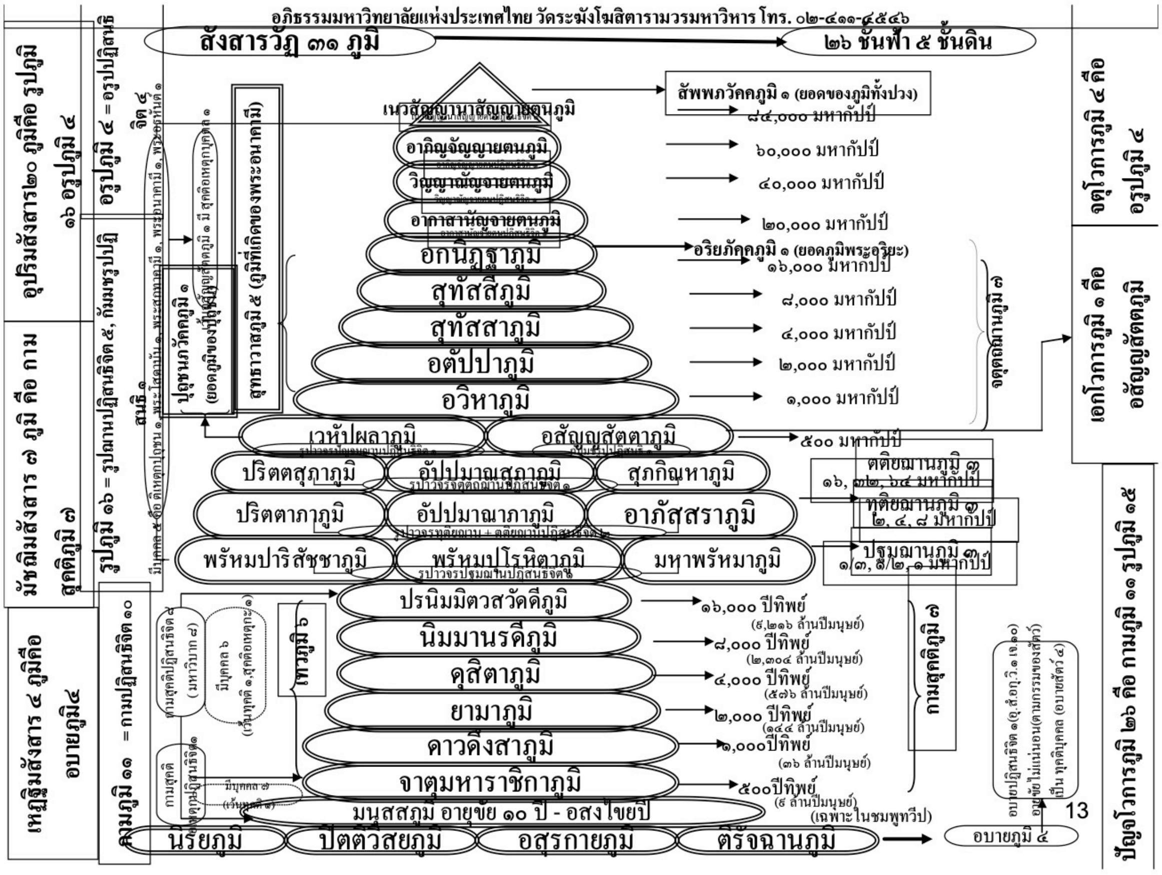
- **ลักษณะ** — **อารัมมะณะวิชชานะนะลักขะณัง** มีการรู้อารมณ์เป็นลักษณะ
- **กิจ** — **ปุพพังคะมะนะระสัง** มีการเป็นประธานในธรรมทั้งปวง เป็นกิจ
- **ปัจจุปปัฏฐาน** — **สันธานะปัจจุปปัฏฐานัง** มีการเกิดขึ้นต่อเนื่องกันไปไม่ขาดสาย เป็นอาการปรากฏ
- **ปทัฏฐาน** — **นามะรูปะปทัฏฐานัง** มีนามรูป (ปฏิสนธินามรูป) เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

สามัญญลักษณะ

- **อนิจจลักษณะ** ไม่เที่ยง เพราะเกิดดับอยู่เสมอ
- **ทุกขลักษณะ** เป็นทุกข์ ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เพราะเปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอ
- **อนัตตาลักษณะ** ไม่ใช่ตัวตน เพราะบังคับบัญชาให้อยู่ในอำนาจ ตามที่ปรารถนาไม่ได้

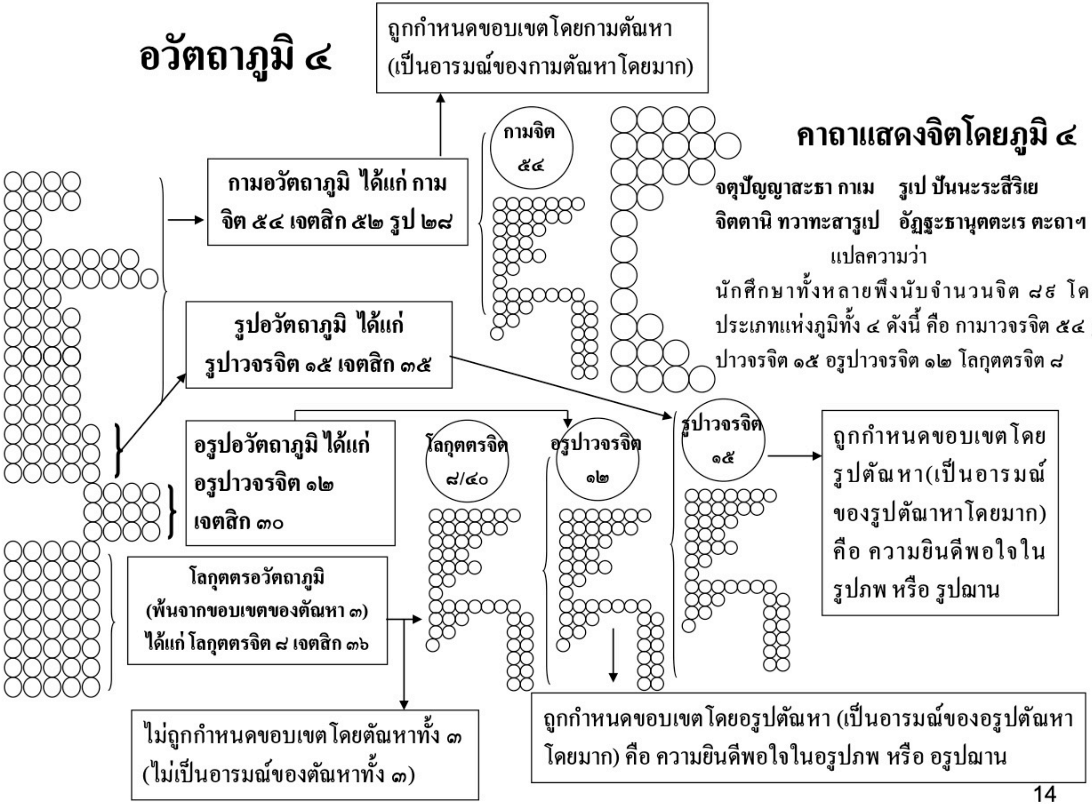
ภูมิ ๒

- **ฐานภูมิ ๓๑ ภูมิ**
  - **กามภูมิ ๑๑**
    - อบายภูมิ ๔
    - มนุษยภูมิ ๑
    - เทวภูมิ ๖
  - **รูปภูมิ ๑๖**
    - ปฐมฌานภูมิ ๓
    - ทุติยฌานภูมิ ๓
    - ตติยฌานภูมิ ๓
    - จตุตถฌานภูมิ ๗
  - **อรูปภูมิ ๔**
    - อากาสานัญจายตนภูมิ
    - วิญญาณัญจายตนภูมิ
    - อากิญจัญญายตนภูมิ
    - เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ
- **อวัตถาภูมิ ๔**
  - **กามอวัตถาภูมิ** ถูกกำหนดขอบเขตโดยกามตัณหา ได้แก่ กามจิต ๕๔ เจตสิก ๕๒ รูป ๒๘
  - **รูปอวัตถาภูมิ** ถูกกำหนดขอบเขตโดยรูปตัณหา ได้แก่ รูปาวจรจิต ๑๕ เจตสิก ๓๕
  - **อรูปอวัตถาภูมิ** ถูกกำหนดขอบเขตโดยอรูปตัณหา ได้แก่ อรูปาวจรจิต ๑๒ เจตสิก ๓๐
  - **โลกุตตรอวัตถาภูมิ** ไม่ถูกกำหนดขอบเขตโดยตัณหาทั้ง ๓ ได้แก่ โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐ เจตสิก ๓๖ นิพพาน

อภิธรรมมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทย วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร โทร. ๐๒-๔๑๑-๔๕๔๖
สังสารวัฏ ๓๑ ภูมิ
๒๖ ชั้นฟ้า ๕ ชั้นดิน
เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ
สัพพภวัคคภูมิ ๑ (ยอดของภูมิทั้งปวง)
๘๔,๐๐๐ มหากัปป์
อากิญจัญญายตนภูมิ
๖๐,๐๐๐ มหากัปป์
วิญญาณัญจายตนภูมิ
๔๐,๐๐๐ มหากัปป์
อากาสานัญจายตนภูมิ
๒๐,๐๐๐ มหากัปป์
อกนิฏฐาภูมิ
อริยภัคคภูมิ ๑ (ยอดภูมิพระอริยะ)
๑๖,๐๐๐ มหากัปป์
สุทัสสีภูมิ
๘,๐๐๐ มหากัปป์
สุทัสสาภูมิ
๔,๐๐๐ มหากัปป์
อตัปปาภูมิ
๒,๐๐๐ มหากัปป์
อวิหาภูมิ
๑,๐๐๐ มหากัปป์
เวหัปผลาภูมิ
อสัญญสัตตาภูมิ
๕๐๐ มหากัปป์
ปริตตสุภาภูมิ
อัปปมาณสุภาภูมิ
สุภกิณหาภูมิ
ตติยฌานภูมิ ๓
๑๖, ๓๒, ๖๔ มหากัปป์
ปริตตาภาภูมิ
อัปปมาณาภาภูมิ
อาภัสสราภูมิ
ทุติยฌานภูมิ ๓
๒, ๔, ๘ มหากัปป์
พรหมปาริสัชชาภูมิ
พรหมปโรหิตาภูมิ
มหาพรหมาภูมิ
ปฐมฌานภูมิ ๓
ปรนิมมิตวสวัตดีภูมิ
๑๖,๐๐๐ ปีทิพย์
นิมมานรดีภูมิ
๘,๐๐๐ ปีทิพย์
ดุสิตาภูมิ
๔,๐๐๐ ปีทิพย์
ยามาภูมิ
๒,๐๐๐ ปีทิพย์
ดาวดึงสาภูมิ
๑,๐๐๐ปีทิพย์
จาตุมหาราชิกาภูมิ
๕๐๐ปีทิพย์
มนุสสภูมิ อายุขัย ๑๐ ปี - อสงไขยปี
(เฉพาะในชมพูทวีป)
นิรยภูมิ
ปิตติวิสยภูมิ
อสุรกายภูมิ
ติรัจฉานภูมิ
อบายภูมิ ๔
สุทธาวาสภูมิ ๕ (ภูมิที่เกิดของพระอนาคามี)
ปุถุชนภวัคคภูมิ ๑ (ยอดภูมิของปุถุชน)
กามสุคติภูมิ ๖
เทวภูมิ ๖
จตุตถฌานภูมิ ๗
อุปริมสังสาร๒๐ ภูมิคือ รูปภูมิ ๑๖ อรูปภูมิ ๔
มัชฌิมสังสาร ๗ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗
เหฏฐิมสังสาร ๔ ภูมิคือ อบายภูมิ๔
อรูปภูมิ ๔ = อรูปปฏิสนธิ
รูปภูมิ ๑๖ = รูปฌานปฏิสนธิจิต ๕
กามภูมิ ๑๑ = กามปฏิสนธิจิต ๑๐
จตุโวการภูมิ ๔ คือ อรูปภูมิ ๔
เอกโวการภูมิ ๑ คือ อสัญญสัตตภูมิ
ปัญจโวการภูมิ ๒๖ คือ กามภูมิ ๑๑ รูปภูมิ ๑๕

อวัตถาภูมิ ๔

คาถาแสดงจิตโดยภูมิ ๔

จตุปัญญาสะธา กาเม รูเป ปันนะระสีริเย
จิตตานิ ทวาทะสารูเป อัฏฐะธานุตตะเร ตะถาฯ

แปลความว่า

นักศึกษาทั้งหลายพึงนับจำนวนจิต ๘๙ โดยประเภทแห่งภูมิทั้ง ๔ ดังนี้ คือ กามาวจรจิต ๕๔ รูปาวจรจิต ๑๕ อรูปาวจรจิต ๑๒ โลกุตตรจิต ๘

จิต หมายถึง ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ คือ ได้รับอารมณ์อยู่เสมอ จึงเรียกว่า รู้อารมณ์ (อารมฺมณวิชานนลกฺขณํ)
การที่จิตมีได้ถึง ๘๙ หรือ ๑๒๑ ดวงนั้น เนื่องด้วยเหตุปัจจัย ๔ ประการ คือ อดีตกรรม อารมณ์ วัตถุ และเจตสิกที่ปรุงแต่ง

กามาวจรจิต ๕๔

กามาวจรจิต หมายถึง
๑. จิตที่รับกามอารมณ์โดยมาก
๒. จิตที่เกิดอยู่ในกามภูมิ ๑๑ โดยมาก
๓. จิตที่เกิดอยู่กับกามบุคคล โดยมาก

กาเม เตวีสะ ปากานิ ปุญญาปุญญานิ วีสติ
เอกาทะสะ กริยา เจติ จตุปัญญาสะ สัพพะถา ฯ

แปลความว่า

จิตที่ท่องเที่ยวเกิดอยู่ในกามภูมิ ๑๑ เป็นส่วนมากนี้ เมื่อรวบรวมทั้งหมดแล้ว มีจำนวน ๕๔ ดวง คือ วิบากจิต ๒๓ กุศลจิต อกุศลจิต รวม ๒๐ กิริยาจิต ๑๑

อกุศลจิต ๑๒

- โลภมูลจิต ๘
- โทสมูลจิต ๒
- โมหมูลจิต ๒

อเหตุกจิต ๑๘

- อกุศลวิบากจิต ๗
- อเหตุกกุศลวิบากจิต ๘
- อเหตุกกิริยาจิต ๓

อกุศลจิต หมายถึง จิตที่มีโทษ และให้ผลเป็นความทุกข์ หรือ จิตที่ประกอบด้วยอกุศลเจตสิก เป็นมูลเป็นประธาน

อเหตุกจิต หมายถึง จิตที่ไม่ได้ประกอบด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งในบรรดาเหตุ ๖ มี โลภเหตุ เป็นต้น

กามาวจรโสภณจิต ๒๔

- มหากุศลจิต ๘
- มหาวิบากจิต ๘
- มหากิริยาจิต ๘

กาม ๒ อย่าง

- วัตถุกาม = อารมณ์ ๖
- กิเลสกาม = กิเลส ๑๐

กาม หมายถึง ความใคร่ ความน่าปรารถนา ความน่าติดใจ มี ๒ อย่าง
๑. **วัตถุกาม** คือ อารมณ์อันน่าใคร่ น่าปรารถนา น่าชอบใจ
๒. **กิเลสกาม** คือ กิเลสที่มีความยินดี พอใจในกามคุณอารมณ์ทั้งหลาย

อกุศลจิต หมายถึง จิตที่มีโทษและให้ผลเป็นความทุกข์ หรือจิตที่ประกอบด้วยอกุศลเจตสิก มีลักษณะพิเศษ ๔ ประการ คือ

๑. มีความเป็นโทษและให้ผลเป็นความทุกข์ เป็นลักษณะ
๒. มีการเป็นปฏิปักษ์ต่อกุศลธรรม เป็นกิจ
๓. มีความขุ่นมัว เป็นผลปรากฏ
๔. มีอโยนิโสมนสิการ เป็นเหตุใกล้

อกุศลจิต ๑๒

อัฏฐะธา โลภะมูลานิ　โทสะมูลานิ จะ ท๎วิธา
โมหะมูลานิ จะ เท๎วติ　ท๎วาทะสากุสะลา สิยุง ฯ

แปลความว่า

โลภมูลจิต ๘ โทสมูลจิต ๒ โมหมูลจิต ๒
รวมจิต ๑๒ ดวงนี้ เป็นอกุศลจิต

โลภมูลจิต ๘

- โสมนัสเวทนา / อุเบกขาเวทนา
- ทิฏฐิคตสัมปยุตต์ / ทิฏฐิคตวิปปยุตต์
- อสังขาริก / สสังขาริก

อกุศลจิตทั้ง ๑๒ ดวง เป็นชวนจิต

โทสมูลจิต ๒

- โทมนัสเวทนา
- ปฏิฆสัมปยุตต์
- อสังขาริก / สสังขาริก

โมหมูลจิต ๒

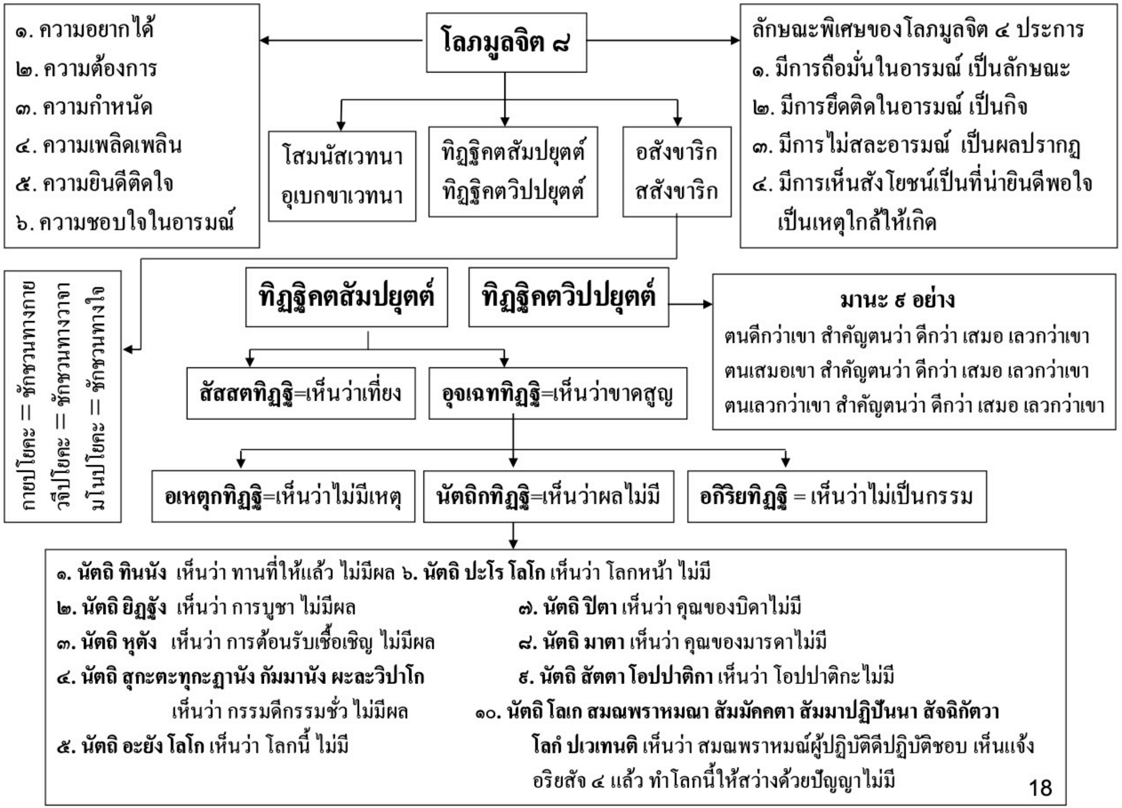
- อุเบกขาเวทนา
- วิจิกิจฉาสัมปยุตต์ / อุทธัจจสัมปยุตต์
- อสังขาริก

โลภมูลจิต หมายถึง จิตที่ประกอบด้วยโลภเจตสิก เป็นมูลเป็นประธาน ทำให้เกิดความอยากได้ ยินดีติดใจ ยึดติดในอารมณ์ต่าง ๆ

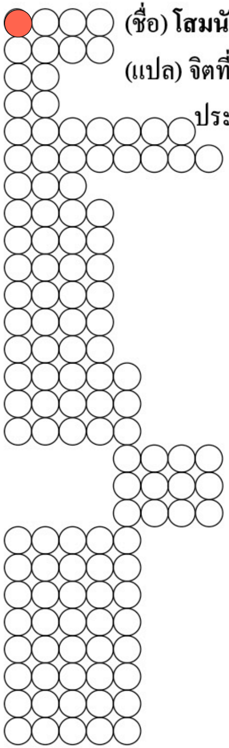
โทสมูลจิต หมายถึง จิตที่ประกอบด้วยโทสเจตสิก เป็นมูลเป็นประธาน ทำให้เกิดความโกรธ ความประทุษร้ายขัดเคือง ในอารมณ์ต่าง ๆ

เหตุให้เกิดอกุศลจิต มี ๒ อย่าง
๑. ปาปมิตตตา การคบมิตรชั่ว
๒. อโยนิโสมนสิการ การทำไว้ในใจโดยอุบายอันไม่แยบคาย

โมหมูลจิต หมายถึง จิตที่ประกอบด้วยโมหเจตสิก เป็นมูลเป็นประธาน ทำให้เกิดความหลง ความไม่รู้สภาพของอารมณ์ต่าง ๆ ตามความเป็นจริง

โลภมูลจิต ๘
๑. ความอยากได้
๒. ความต้องการ
๓. ความกำหนัด
๔. ความเพลิดเพลิน
๕. ความยินดีติดใจ
๖. ความชอบใจในอารมณ์
ลักษณะพิเศษของโลภมูลจิต ๔ ประการ
๑. มีการถือมั่นในอารมณ์ เป็นลักษณะ
๒. มีการยึดติดในอารมณ์ เป็นกิจ
๓. มีการไม่สละอารมณ์ เป็นผลปรากฏ
๔. มีการเห็นสังโยชน์เป็นที่น่ายินดีพอใจ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด
โสมนัสเวทนา
อุเบกขาเวทนา
ทิฏฐิคตสัมปยุตต์
ทิฏฐิคตวิปปยุตต์
อสังขาริก
สสังขาริก
กายปโยคะ = ชักชวนทางกาย
วจีปโยคะ = ชักชวนทางวาจา
มโนปโยคะ = ชักชวนทางใจ
ทิฏฐิคตสัมปยุตต์
ทิฏฐิคตวิปปยุตต์
มานะ ๙ อย่าง
ตนดีกว่าเขา สำคัญตนว่า ดีกว่า เสมอ เลวกว่าเขา
ตนเสมอเขา สำคัญตนว่า ดีกว่า เสมอ เลวกว่าเขา
ตนเลวกว่าเขา สำคัญตนว่า ดีกว่า เสมอ เลวกว่าเขา
สัสสตทิฏฐิ=เห็นว่าเที่ยง
อุจเฉททิฏฐิ=เห็นว่าขาดสูญ
อเหตุกทิฏฐิ=เห็นว่าไม่มีเหตุ
นัตถิกทิฏฐิ=เห็นว่าผลไม่มี
อกิริยทิฏฐิ = เห็นว่าไม่เป็นกรรม
๑. นัตถิ ทินนัง เห็นว่า ทานที่ให้แล้ว ไม่มีผล
๒. นัตถิ ยิฏฐัง เห็นว่า การบูชา ไม่มีผล
๓. นัตถิ หุตัง เห็นว่า การต้อนรับเชื้อเชิญ ไม่มีผล
๔. นัตถิ สุกะตะทุกะฏานัง กัมมานัง ผะละวิปาโก เห็นว่า กรรมดีกรรมชั่ว ไม่มีผล
๕. นัตถิ อะยัง โลโก เห็นว่า โลกนี้ ไม่มี
๖. นัตถิ ปะโร โลโก เห็นว่า โลกหน้า ไม่มี
๗. นัตถิ ปิตา เห็นว่า คุณของบิดาไม่มี
๘. นัตถิ มาตา เห็นว่า คุณของมารดาไม่มี
๙. นัตถิ สัตตา โอปปาติกา เห็นว่า โอปปาติกะไม่มี
๑๐. นัตถิ โลเก สมณพราหมณา สัมมัคคตา สัมมาปฏิปันนา สัจฉิกัตวา โลกํ ปเวเทนติ เห็นว่า สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เห็นแจ้งอริยสัจ ๔ แล้ว ทำโลกนี้ให้สว่างด้วยปัญญาไม่มี

โลภมูลจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) **โสมนัสสะสะหะคะตัง ทิฏฐิคะตะสัมปะยุตตัง อะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ประกอบด้วยความเห็นผิด

สาเหตุให้เกิด

เหตุให้เกิดโลภะ ๔ อย่าง

ปฏิสนธิมาด้วยกรรมที่มีโลภะเป็นบริวาร
จุติมาจากภพที่มีโลภะมาก (เปรต,อสุรกาย)
ได้ประสบกับอารมณ์ที่ดีอยู่เสมอ
ได้พบเห็นสิ่งที่น่าชอบใจอยู่เสมอ

โสมนัสสสหคตะ

เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นโสมนัส
ไม่ค่อยสุขุมคัมภีรภาพ
ได้ประสบกับอารมณ์ที่ดีอยู่เสมอ
พ้นจากพยสนะ (ความพินาศ) ๕ ประการ

พยสนะ ๕

ญาติพยสนะ เสื่อมญาติ
โภคพยสนะ เสื่อมทรัพย์
โรคพยสนะ เสื่อมเพราะโรคร้ายเบียดเบียน
สีลพยสนะ เสื่อมจากศีล
ทิฏฐิพยสนะ เสื่อมเพราะความเห็นผิด

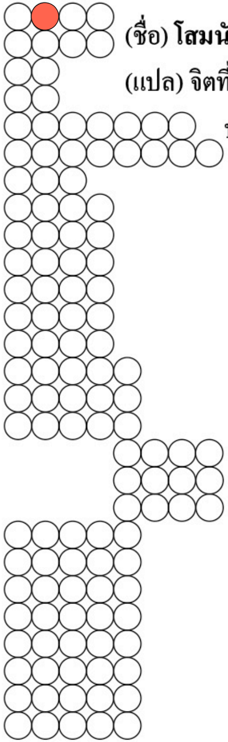
ทิฏฐิคตสัมปยุตต์

มีความเห็นผิดเป็นอัธยาศัย
ชอบคบหาสมาคมกับบุคคลผู้มีความเห็นผิด
เป็นผู้หันหลังให้พระสัทธรรม
ชอบคิดนึกแต่ในเรื่องที่ผิด หรือ ทางที่ผิด
จมอยู่ในความคิดที่ไม่แยบคาย

อสังขาริก

เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นอสังขาริก
มีความสุขกายสบายใจ
มีความอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ ได้ดี
เคยเห็นผลในการงานที่จะพึงกระทำนั้น
มีความชำนาญ เจนจัด ในการงานนั้น ๆ
ได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ

โลภมูลจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **โสมนัสสะสะหะคะตัง ทิฏฐิคะตะสัมปะยุตตัง สะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ประกอบด้วยความเห็นผิด

สสังขาริก = การชักชวน มี ๓ ทาง

- **กายปโยคะ** = ชักชวนทางกาย
- **วจีปโยคะ** = ชักชวนทางวาจา
- **มโนปโยคะ** = ชักชวนทางใจ

สาเหตุให้เกิด

โสมนัสสสหคตะ

เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นโสมนัส
ไม่ค่อยสุขุมคัมภีรภาพ
ได้ประสบกับอารมณ์ที่ดีอยู่เสมอ
พ้นจากพยสนะ (ความพินาศ) ๕ ประการ

พยสนะ ๕

ญาติพยสนะ เสื่อมญาติ
โภคพยสนะ เสื่อมทรัพย์
โรคพยสนะ เสื่อมเพราะโรคร้ายเบียดเบียน
สีลพยสนะ เสื่อมจากศีล
ทิฏฐิพยสนะ เสื่อมเพราะความเห็นผิด

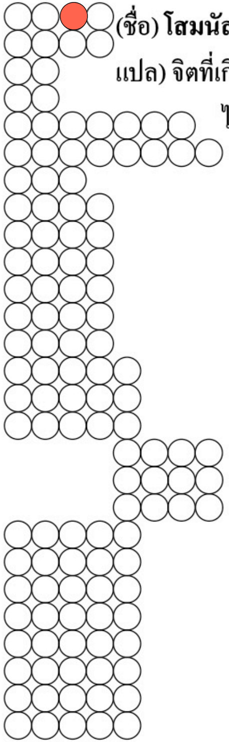
ทิฏฐิคตสัมปยุตต์

มีความเห็นผิดเป็นอัธยาศัย
ชอบคบหาสมาคมกับบุคคลผู้มีความเห็นผิด
เป็นผู้หันหลังให้พระสัทธรรม
ชอบคิดนึกแต่ในเรื่องที่ผิด หรือ ทางที่ผิด
จมอยู่ในความคิดที่ไม่แยบคาย

สสังขาริก

เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นสสังขาริก
ไม่ค่อยมีความสุขกายสบายใจ
ไม่ค่อยมีความอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ
ไม่เคยเห็นผลในการงานที่จะพึงกระทำนั้น
ไม่มีความชำนาญ เจนจัด ในการงานนั้น ๆ
ไม่ได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ

โลภมูลจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) **โสมนัสสะสะหะคะตัง ทิฏฐิคะตะวิปปะยุตตัง อะสังขาริกัง**

แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ

ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด

สาเหตุให้เกิด

เหตุให้เกิดโลภะ ๔ อย่าง

ปฏิสนธิมาด้วยกรรมที่มีโลภะเป็นบริวาร

จุติมาจากภพที่มีโลภะมาก (เปรต,อสุรกาย)

ได้ประสบกับอารมณ์ที่ดีอยู่เสมอ

ได้พบเห็นสิ่งที่น่าชอบใจอยู่เสมอ

โสมนัสสสหคตะ

เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นโสมนัส

ไม่ค่อยสุขุมคัมภีรภาพ

ได้ประสบกับอารมณ์ที่ดีอยู่เสมอ

พ้นจากพยสนะ (ความพินาศ) ๕ ประการ

พยสนะ ๕

ญาติพยสนะ เสื่อมญาติ

โภคพยสนะ เสื่อมทรัพย์

โรคพยสนะ เสื่อมเพราะโรคร้ายเบียดเบียน

สีลพยสนะ เสื่อมจากศีล

ทิฏฐิพยสนะ เสื่อมเพราะความเห็นผิด

ทิฏฐิคตวิปปยุตต์

ไม่มีสัสสตทิฏฐิและอุจเฉททิฏฐิเป็นอัธยาศัย

ไม่ชอบคบหาสมาคมกับบุคคลผู้มีความเห็นผิด

มีอัธยาศัยหันหน้าเข้าหาพระสัทธรรม

ชอบคิดนึกแต่ในเรื่องที่ถูก หรือ ทางที่ถูก

ไม่จมอยู่ในความคิดที่ไม่แยบคาย

อสังขาริก

เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นอสังขาริก

มีความสุขกายสบายใจ

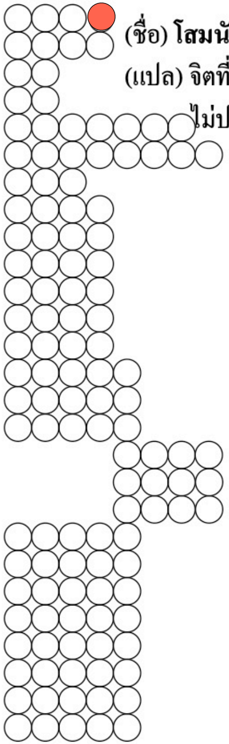
มีความอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ ได้ดี

เคยเห็นผลในการงานที่จะพึงกระทำนั้น

มีความชำนาญ เจนจัด ในการงานนั้น ๆ

ได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ

โลภมูลจิต ดวงที่ ๔

(ชื่อ) **โสมนัสสะสะหะคะตัง ทิฏฐิคะตะวิปปะยุตตัง สะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ
ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด

สาเหตุให้เกิด →

เหตุให้เกิดโลภะ ๔ อย่าง

ปฏิสนธิมาด้วยกรรมที่มีโลภะเป็นบริวาร
จุติมาจากภพที่มีโลภะมาก (เปรต,อสุรกาย)
ได้ประสบกับอารมณ์ที่ดีอยู่เสมอ
ได้พบเห็นสิ่งที่น่าชอบใจอยู่เสมอ

โสมนัสสสหคตะ

เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นโสมนัส
ไม่ค่อยสุขุมคัมภีรภาพ
ได้ประสบกับอารมณ์ที่ดีอยู่เสมอ
พ้นจากพยสนะ (ความพินาศ) ๕ ประการ

พยสนะ ๕

ญาติพยสนะ เสื่อมญาติ
โภคพยสนะ เสื่อมทรัพย์
โรคพยสนะ เสื่อมเพราะโรคร้ายเบียดเบียน
สีลพยสนะ เสื่อมจากศีล
ทิฏฐิพยสนะ เสื่อมเพราะความเห็นผิด

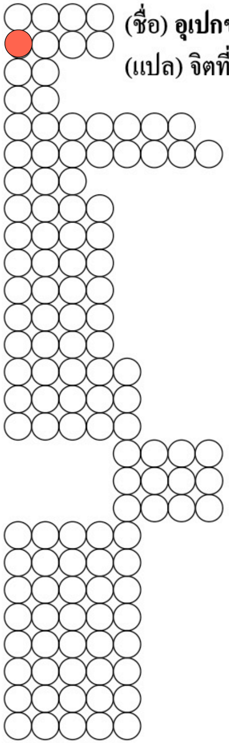
ทิฏฐิคตวิปปยุตต์

ไม่มีสัสสตทิฏฐิและอุจเฉททิฏฐิเป็นอัธยาศัย
ไม่ชอบคบหาสมาคมกับบุคคลผู้มีความเห็นผิด
มีอัธยาศัยหันหน้าเข้าหาพระสัทธรรม
ชอบคิดนึกแต่ในเรื่องที่ถูก หรือ ทางที่ถูก
ไม่จมอยู่ในความคิดที่ไม่แยบคาย

สสังขาริก

เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นสสังขาริก
ไม่ค่อยมีความสุขกายสบายใจ
ไม่ค่อยมีความอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ
ไม่เคยเห็นผลในการงานที่จะพึงกระทำนั้น
ไม่มีความชำนาญ เจนจัด ในการงานนั้น ๆ
ไม่ได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ

โลภมูลจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ทิฏฐิคะตะสัมปะยุตตัง อะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยความเห็นผิด

สาเหตุให้เกิด

เหตุให้เกิดโลภะ ๔ อย่าง

ปฏิสนธิมาด้วยกรรมที่มีโลภะเป็นบริวาร

จุติมาจากภพที่มีโลภะมาก (เปรต,อสุรกาย)

ได้ประสบกับอารมณ์ที่ดีอยู่เสมอ

ได้พบเห็นสิ่งที่น่าชอบใจอยู่เสมอ

อุเบกขาสหคตะ

เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นอุเบกขา

มีความสุขุมคัมภีรภาพ

ได้ประสบกับอารมณ์ที่ระดับปานกลางอยู่เสมอ

พ้นจากพยสนะ (ความพินาศ) ๕ ประการ

มีสันดานคล้ายเป็นคนใบ้

ทิฏฐิคตสัมปยุตต์

มีความเห็นผิดเป็นอัธยาศัย

ชอบคบหาสมาคมกับบุคคลผู้มีความเห็นผิด

เป็นผู้หันหลังให้พระสัทธรรม

ชอบคิดนึกแต่ในเรื่องที่ผิด หรือ ทางที่ผิด

จมอยู่ในความคิดที่ไม่แยบคาย

อสังขาริก

เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นอสังขาริก

มีความสุขกายสบายใจ

มีความอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ ได้ดี

เคยเห็นผลในการงานที่จะพึงกระทำนั้น

มีความชำนาญ เจนจัด ในการงานนั้น ๆ

ได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ

พยสนะ ๕

ญาติพยสนะ เสื่อมญาติ

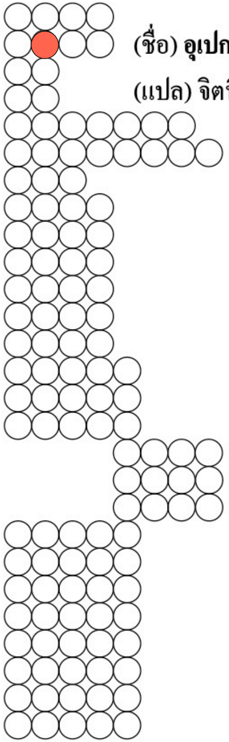
โภคพยสนะ เสื่อมทรัพย์

โรคพยสนะ เสื่อมเพราะโรคร้ายเบียดเบียน

สีลพยสนะ เสื่อมจากศีล

ทิฏฐิพยสนะ เสื่อมเพราะความเห็นผิด

โลภมูลจิต ดวงที่ ๖

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ทิฏฐิคะตะสัมปะยุตตัง สะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยความเห็นผิด

สาเหตุให้เกิด

เหตุให้เกิดโลภะ ๔ อย่าง

ปฏิสนธิมาด้วยกรรมที่มีโลภะเป็นบริวาร
จุติมาจากภพที่มีโลภะมาก (เปรต,อสุรกาย)
ได้ประสบกับอารมณ์ที่ดีอยู่เสมอ
ได้พบเห็นสิ่งที่น่าชอบใจอยู่เสมอ

อุเบกขาสหคตะ

เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นอุเบกขา
มีความสุขุมคัมภีรภาพ
ได้ประสบกับอารมณ์ที่ระดับปานกลางอยู่เสมอ
พ้นจากพยสนะ (ความพินาศ) ๕ ประการ
มีสันดานคล้ายเป็นคนใบ้

พยสนะ ๕

ญาติพยสนะ เสื่อมญาติ
โภคพยสนะ เสื่อมทรัพย์
โรคพยสนะ เสื่อมเพราะโรคร้ายเบียดเบียน
สีลพยสนะ เสื่อมจากศีล
ทิฏฐิพยสนะ เสื่อมเพราะความเห็นผิด

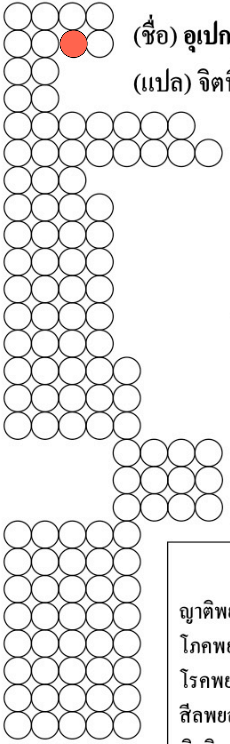
ทิฏฐิคตสัมปยุตต์

มีความเห็นผิดเป็นอัธยาศัย
ชอบคบหาสมาคมกับบุคคลผู้มีความเห็นผิด
เป็นผู้หันหลังให้พระสัทธรรม
ชอบคิดนึกแต่ในเรื่องที่ผิด หรือ ทางที่ผิด
จมอยู่ในความคิดที่ไม่แยบคาย

สสังขาริก

เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นสสังขาริก
ไม่ค่อยมีความสุขกายสบายใจ
ไม่ค่อยมีความอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ
ไม่เคยเห็นผลในการงานที่จะพึงกระทำนั้น
ไม่มีความชำนาญ เจนจัด ในการงานนั้น ๆ
ไม่ได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ

โลภมูลจิต ดวงที่ ๗

(ชื่อ) อุเปกขาสะหะคะตัง ทิฏฐิคะตะวิปปะยุตตัง อะสังขาริกัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด

สาเหตุให้เกิด

เหตุให้เกิดโลภะ ๔ อย่าง

ปฏิสนธิมาด้วยกรรมที่มีโลภะเป็นบริวาร
จุติมาจากภพที่มีโลภะมาก (เปรต,อสุรกาย)
ได้ประสบกับอารมณ์ที่ดีอยู่เสมอ
ได้พบเห็นสิ่งที่น่าชอบใจอยู่เสมอ

อุเบกขาสหคตะ

เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นอุเบกขา
มีความสุขุมคัมภีรภาพ
ได้ประสบกับอารมณ์ที่ระดับปานกลางอยู่เสมอ
พ้นจากพยสนะ (ความพินาศ) ๕ ประการ
มีสันดานคล้ายเป็นคนใบ้

พยสนะ ๕

ญาติพยสนะ เสื่อมญาติ
โภคพยสนะ เสื่อมทรัพย์
โรคพยสนะ เสื่อมเพราะโรคร้ายเบียดเบียน
สีลพยสนะ เสื่อมจากศีล
ทิฏฐิพยสนะ เสื่อมเพราะความเห็นผิด

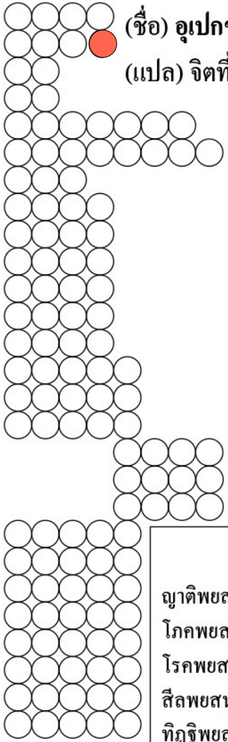
ทิฏฐิคตวิปปยุตต์

ไม่มีสัสสตทิฏฐิและอุจเฉททิฏฐิเป็นอัธยาศัย
ไม่ชอบคบหาสมาคมกับบุคคลผู้มีความเห็นผิด
มีอัธยาศัยหันหน้าเข้าหาพระสัทธรรม
ชอบคิดนึกแต่ในเรื่องที่ถูก หรือ ทางที่ถูก
ไม่จมอยู่ในความคิดที่ไม่แยบคาย

อสังขาริก

เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นอสังขาริก
มีความสุขกายสบายใจ
มีความอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ ได้ดี
เคยเห็นผลในการงานที่จะพึงกระทำนั้น
มีความชำนาญ เจนจัด ในการงานนั้น ๆ
ได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ

โลภมูลจิต ดวงที่ ๘

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ทิฏฐิคะตะวิปปะยุตตัง สะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ
ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด

สาเหตุให้เกิด

เหตุให้เกิดโลภะ ๔ อย่าง

ปฏิสนธิมาด้วยกรรมที่มีโลภะเป็นบริวาร
จุติมาจากภพที่มีโลภะมาก (เปรต,อสุรกาย)
ได้ประสบกับอารมณ์ที่ดีอยู่เสมอ
ได้พบเห็นสิ่งที่น่าชอบใจอยู่เสมอ

อุเบกขาสหคตะ

เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นอุเบกขา
มีความสุขุมคัมภีรภาพ
ได้ประสบกับอารมณ์ที่ระดับปานกลางอยู่เสมอ
พ้นจากพยสนะ (ความพินาศ) ๕ ประการ
มีสันดานคล้ายเป็นคนใบ้

ทิฏฐิคตวิปปยุตต์

สสังขาริก

เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นสสังขาริก
ไม่ค่อยมีความสุขกายสบายใจ
ไม่ค่อยมีความอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ
ไม่เคยเห็นผลในการงานที่จะพึงกระทำนั้น
ไม่มีความชำนาญ เจนจัด ในการงานนั้น ๆ
ไม่ได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ

พยสนะ ๕

ญาติพยสนะ เสื่อมญาติ
โภคพยสนะ เสื่อมทรัพย์
โรคพยสนะ เสื่อมเพราะโรคร้ายเบียดเบียน
สีลพยสนะ เสื่อมจากศีล
ทิฏฐิพยสนะ เสื่อมเพราะความเห็นผิด

ผลของโทสมูลจิต

ผลในปัจจุบัน ทำให้เกิดทุพภิกขิกภัย คือ ภัยที่เกิดจากข้าวยากหมากแพง

ผลในอนาคต ทำให้เกิดเป็นเปรต อสุรกาย ที่มีความโหยหิว อดยาก ดุจสภาพของโลภะ ที่มักไม่รู้จักพอ ไม่รู้จักอิ่ม

โทสมูลจิต ๒

๑. ความไม่ชอบ
๒. ความเสียใจ
๓. ความกลุ้มใจ
๔. ความรำคาญใจ
๕. ความหงุดหงิด
๖. ความโกรธ
๗. ความเกลียด
๘. ความกลัว
๙. ความอาย
๑๐. ความประทุษร้าย
๑๑. ความอาฆาต
๑๒. ความคิดเบียดเบียน

โทมนัสเวทนา

ปฏิฆสัมปยุตต์

อสังขาริก
สสังขาริก

ลักษณะพิเศษของโทสมูลจิต ๔ ประการ
๑. มีความกระด้าง เป็นลักษณะ
๒. มีการทำให้จิตใจของตนและผู้อื่นหม่นไหม้ เป็นกิจ
๓. มีการประทุษร้ายอารมณ์ เป็นผลปรากฏ
๔. มีอาฆาตวัตถุ ๑๐ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

เหตุให้เกิดโทสะ ๕ ประการ
๑. **โทสัชฌาสยตา** มีอัธยาศัยมากด้วยโทสะ
๒. **อคัมภีรปกติตา** มีความคิดไม่แยบคาย
๓. **อัปปัสสุตตา** มีการศึกษาน้อย
๔. **อนิฏฐารัมมณสมาโยโค** ได้ประสบอารมณ์ที่ไม่ดีอยู่เสมอ
๕. **อาฆาตวัตถุสมาโยโค** ได้ประสบกับอาฆาตวัตถุ ๑๐ อยู่เสมอ

สสังขาริก = การชักชวน มี ๓ ทาง

กายปโยคะ = ชักชวนทางกาย
วจีปโยคะ = ชักชวนทางวาจา
มโนปโยคะ = ชักชวนทางใจ

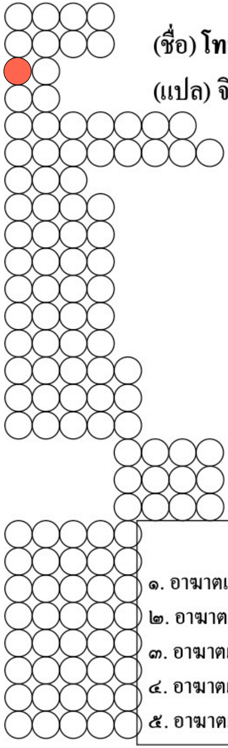
เหตุที่จะทำให้ประหาณโทสะได้ ๖ ประการ
๑. **เมตตานิมิตตัสสะ อุคคโห** ศึกษาในเครื่องหมายแห่งการเจริญเมตตา
๒. **เมตตาภาวนานุโยโค** ประกอบในเมตตาภาวนาเนือง ๆ
๓. **กัมมัสสกตาปัจจเวกขโณ** พิจารณาเนือง ๆ ในเรื่องกฎแห่งกรรม
๔. **ปฏิสังขานพหุลีกตา** ทำให้มากด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา
๕. **กัลยาณมิตตตา** คบหาสมาคมกับกัลยาณมิตรที่มีเมตตาธรรม
๖. **สัปปายกถา** ได้ฟังถ้อยคำที่สบาย คลายจากโทสะ

ผลของโทสมูลจิต

ผลในปัจจุบัน ทำให้เกิดสัตถิกภัย คือ ภัยสงคราม รบราฆ่าฟันกัน

ผลในอนาคต ทำให้เกิดในนรก ที่มีความเร่าร้อน ดุจสภาพของโทสะ

โทสมูลจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) **โทมะนัสสะสะหะคะตัง ปฏิฆะสัมปะยุตตัง อะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความเสียใจ ประกอบด้วยความโกรธ

สาเหตุให้เกิด

โทมนัสสสหคตะ | **ปฏิฆสัมปยุตต์** | **อสังขาริก**

๑. โทสัชฌาสยตา มีอัธยาศัยเป็นคนมักโกรธ
๒. อคัมภีรปกติตา มีความคิดไม่สุขุม
๓. อัปปัสสุตตา มีการศึกษาน้อย
๔. อนิฏฐารัมมณสมาโยโค ได้ประสบกับอารมณ์ที่ไม่ดีอยู่เสมอ
๕. อาฆาตวัตถุสมาโยโค ได้ประสบกับอาฆาตวัตถุ ๑๐ ประการ

อาฆาตวัตถุ ๑๐ ประการ

๑. อาฆาตเพราะคิดว่า เขาได้เคยทำความเสื่อมเสียแก่เรา
๒. อาฆาตเพราะคิดว่า เขากำลังทำความเสื่อมเสียแก่เรา
๓. อาฆาตเพราะคิดว่า เขาจักทำความเสื่อมเสียแก่เรา
๔. อาฆาตเพราะคิดว่า เขาได้เคยทำความเสื่อมเสียแก่ผู้ที่เรารัก
๕. อาฆาตเพราะคิดว่า เขากำลังทำความเสื่อมเสียแก่ผู้ที่เรารัก
๖. อาฆาตเพราะคิดว่า เขาจักทำความเสื่อมเสียแก่ผู้ที่เรารัก
๗. อาฆาตเพราะคิดว่าเขาได้เคยทำคุณประโยชน์แก่ผู้ที่เราเกลียดชัง
๘.อาฆาตเพราะคิดว่าเขากำลังทำคุณประโยชน์แก่ผู้ที่เราเกลียดชัง
๙. อาฆาตเพราะคิดว่าเขาจักทำคุณประโยชน์แก่ผู้ที่เราเกลียดชัง
๑๐. โกรธเพราะเหตุอื่น เช่น เดินไปสะดุดก้อนหิน ต้นไม้เป็นต้น

โทสมูลจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **โทมะนัสสะสะหะคะตัง ปฏิฆะสัมปะยุตตัง สะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความเสียใจ ประกอบด้วยความโกรธ

สาเหตุให้เกิด

โทมนัสสสหคตะ | **ปฏิฆสัมปยุตต์** | **สสังขาริก**

๑. อโทสัชฌาสยตา	มีอัธยาศัยไม่เป็นคนมักโกรธ
๒. คัมภีรปกติตา	มีความคิดที่สุขุม
๓. พหุสสุตตา	มีการศึกษาดี
๔. อิฏฐารัมมณสมาโยโค	ได้ประสบกับอารมณ์ที่ดีอยู่เสมอ
๕. อาฆาตวัตถุสมาโยโค	ได้ประสบกับอาฆาตวัตถุ ๑๐ ประการ
๖. สสังขาริตตา	ถูกกระตุ้นให้เกิดความโกรธ

สสังขาริก = การชักชวน มี ๓ ทาง

กายปโยคะ = ชักชวนทางกาย
วจีปโยคะ = ชักชวนทางวาจา
มโนปโยคะ = ชักชวนทางใจ

โมหมูลจิต ๒

๑. ความไม่รู้
๒. ความโง่
๓. ความงมงาย
๔. ความหลง
จากสภาพที่เป็นจริง

อุเบกขาเวทนา

วิจิกิจฉาสัมปยุตต์
อุทธัจจสัมปยุตต์

อสังขาริก

ลักษณะพิเศษของโมหมูลจิต ๔ ประการ

๑. มีความไม่รู้ในอริยสัจ เป็นต้น เป็นลักษณะ
๒. มีการปกปิดไว้ซึ่งสภาวะแห่งอารมณ์ เป็นกิจ
๓. มีความมืดมน เป็นผลปรากฏ
๔. มีอโยนิโสมนสิการ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

เหตุให้เกิดโมหะ ๒ ประการ

๑. **อโยนิโสมนสิการ** การทำไว้ในใจโดยไม่แยบคาย
๒. **อาสวสมุปบาท** ความเกิดขึ้นและการหมักหมมของอาสวธรรม

เหตุให้เกิดอโยนิโสมนสิการ ๕ อย่าง

๑. **ปุพเพ อกตปุญญตา** ไม่ได้ทำบุญไว้ในปางก่อน
๒. **อัปปฏิรูปเทสวาโส** อยู่ในถิ่นที่ไม่สมควร
๓. **อสัปปุริสูปนิสสโย** ไม่คบหาสมาคมสัตบุรุษ
๔. **อสัทธัมมัสสวนัง** การฟังแต่อสัทธรรม
๕. **อัตตมิจฉาปณิธิ** การตั้งตนไว้ผิด

อาสวธรรม ๔ อย่าง

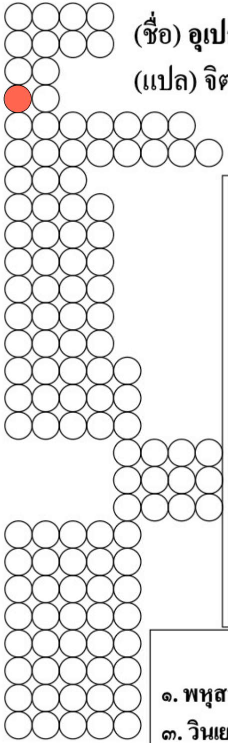
๑. **กามาสวะ** ความหมักหมมในเรื่องกาม
๒. **ภวาสวะ** ความหมักหมมในเรื่องภพ
๓. **ทิฏฐาสวะ** ความหมักหมมความเห็นผิด
๔. **อวิชชาสวะ** ความหมักหมมความไม่รู้สภาพที่เป็นจริง

อวิชชา ๘ ประการ

๑. **ทุกเข อญาณัง** ไม่รู้ในทุกข์
๒. **ทุกขสมุทเย อญาณัง** ไม่รู้ในสมุทัย คือ ต้นเหตุแห่งทุกข์
๓. **ทุกขนิโรเธ อญาณัง** ไม่รู้ในนิโรธ
๔. **ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทายะ อญาณัง** ไม่รู้ในมรรคปฏิปทา
๕. **ปุพพันเต อญาณัง** ไม่รู้ในอดีตภพ
๖. **อปรันเต อญาณัง** ไม่รู้ในอนาคตภพ
๗. **ปุพพันตาปรันเต อญาณัง** ไม่รู้ทั้งอดีตและอนาคตภพ
๘. **อิธัปปัจจยตา ปฏิจจสมุปปันเนสุ ธัมเมสุ อญาณัง** ไม่รู้ในปฏิจจสมุปบาท

โมหมูลจิต ดวงที่ ๑

นิวรณวิจิกิจฉา = วิจิกิจฉาแท้
ปฏิรูปกวิจิกิจฉา = วิจิกิจฉาเทียม

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง วิจิกิจฉาสัมปะยุตตัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยความสงสัย

อุเบกขาสหคตะ ← **สาเหตุให้เกิด** → **วิจิกิจฉาสัมปยุตต์**

ปฏิจจสมุปบาท ๑๒

อวิชชา เป็นปัจจัยให้เกิด สังขาร
สังขาร เป็นปัจจัยให้เกิด วิญญาณ
วิญญาณ เป็นปัจจัยให้เกิด นามรูป
นามรูป เป็นปัจจัยให้เกิด สฬายตนะ
สฬายตนะ เป็นปัจจัยให้เกิด ผัสสะ
ผัสสะ เป็นปัจจัยให้เกิด เวทนา
เวทนา เป็นปัจจัยให้เกิด ตัณหา
ตัณหา เป็นปัจจัยให้เกิด อุปาทาน
อุปาทาน เป็นปัจจัยให้เกิด ภพ
ภพ เป็นปัจจัยให้เกิด ชาติ
ชาติ เป็นปัจจัยให้เกิด ชรา-มรณะ

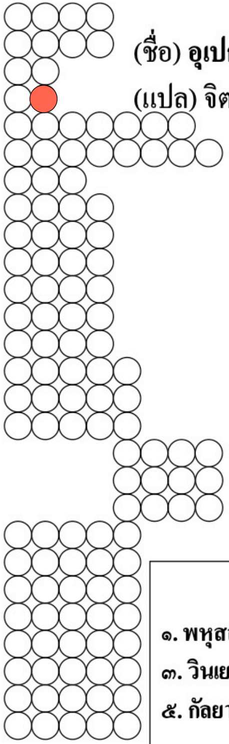
วิจิกิจฉาสัมปยุตต์ ๘ ประการ

๑. พุทเธ กังขติ สงสัยในคุณพระพุทธเจ้า
๒. ธัมเม กังขติ สงสัยในคุณพระธรรมเจ้า
๓. สังเฆ กังขติ สงสัยในคุณพระสงฆเจ้า
๔. สิกขายะ กังขติ สงสัยในไตรสิกขา
๕. ปุพพันเต กังขติ สงสัยในอดีตภพ
๖. อปรันเต กังขติ สงสัยในอนาคตภพ
๗.ปุพพันตาปรันเต กังขติ สงสัยทั้งอดีตและอนาคตภพ
๘. อิธัปปัจจยตา ปฏิจจสมุปปันเนสุ ธัมเมสุ กังขติ สงสัยในปฏิจจสมุปบาท

เหตุที่จะให้ประหาณวิจิกิจฉาได้ มี ๖ ประการ

๑. พหุสสุตตา เป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก (คงแก่เรียน)
๒. ปริปุจฉกตา หมั่นสอบสวนทวนถามผู้รู้อยู่เสมอ
๓. วินเย ปกตัญญุตา ศึกษาให้รอบรู้ในระเบียบวินัย
๔. อธิโมกขพหุลตา มีการตัดสินใจที่เด็ดขาด
๕. กัลยาณมิตตตา การคบหาสมาคมกับกัลยาณมิตร
๖. สัปปายกถา การได้ฟังถ้อยคำที่เป็นสัปปายะ

โมหมูลจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง อุทธัจจะสัมปะยุตตัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยความฟุ้งซ่าน

อุเบกขาสหคตะ ← **สาเหตุให้เกิด** → **อุทธัจจสัมปยุตต์**

เหตุให้เกิดอุทธัจจะ ๖ ประการ

๑. อัปปัสสุตตา	มีการศึกษาน้อย
๒. อปริปุจฉตา	ไม่ชอบสอบสวนทวนถามผู้รู้
๓. วินเย อปกตัญญุตา	ไม่รอบรู้ในระเบียบวินัย
๔. พุทธอเสริตา	ไม่ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้า
๕. ปาปมิตตตา	การคบคนชั่วเป็นมิตร
๖. อสัปปายตา	การไม่ได้สิ่งที่เป็นสัปปายะ
๗. อาสวสมุปปาโท	การหมักหมมเรื่องอาสวะ

ผลของโมหมูลจิต

ผลในปัจจุบัน ทำให้เกิดพยาธิกภัย คือ ภัยที่เกิดจากโรคภัยไข้เจ็บ

ผลในอนาคต ทำให้เกิดในกำเนิดเดรัจฉาน ที่มีความลุ่มหลงโง่เขลา ดุจสภาพของโมหะ

เหตุที่จะให้ประหาณอุทธัจจะได้ มี ๖ ประการ

๑. พหุสสุตตา เป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก (คงแก่เรียน)

๒. ปริปุจฉกตา หมั่นสอบสวนทวนถามผู้รู้อยู่เสมอ

๓. วินเย ปกตัญญุตา ศึกษาให้รอบรู้ในระเบียบวินัย

๔. พุทธเสริตา ได้ฟังพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

๕. กัลยาณมิตตตา การคบหาสมาคมกับกัลยาณมิตร

๖. สัปปายกถา ได้ฟังถ้อยคำที่เป็นสัปปายะ คลายความฟุ้งซ่าน

ทุจริตที่เกิดจากอกุศลจิต

โลภมูลจิต

กายกรรม ๓
๑. ปาณาติบาต
๒.อทินนาทาน
๓.กาเมสุมิจฉาจาร

วจีกรรม ๓
๑. มุสาวาท
๒. ปิสุณวาจา
๓. สัมผัปปลาปะ

มโนกรรม ๒
๑. อภิชฌา
๒. มิจฉาทิฏฐิ

โทสมูลจิต

กายกรรม ๓ คือ ๑. ปาณาติบาต ๒. อทินนาทาน ๓. กาเมสุมิจฉาจาร (โดยอ้อม)

วจีกรรม ๔ คือ ๑. มุสาวาท ๒. ปิสุณวาจา ๓. ผรุสวาท ๔. สัมผัปปลาปะ

มโนกรรม ๑ คือ พยาบาท

โมหมูลจิต

เป็นปัจจัยให้เกิดทุจริต หรือ อกุศลกรรมบถได้ทั้ง ๑๐ ประการ

เพราะความไม่รู้ จึงทำให้โลภ ทำให้โกรธ ทำให้หลง ทำให้เห็นผิด เป็นต้น

ทุจริต ๑๐ หรือ อกุศลกรรมบถ ๑๐

กายกรรม ๓

๑. ปาณาติบาต	ฆ่าสัตว์
๒. อทินนาทาน	ลักทรัพย์
๓. กาเมสุมิจฉาจาร	ประพฤติผิดในกาม

วจีกรรม ๔

๑. มุสาวาท	พูดเท็จ
๒. ปิสุณวาจา	พูดส่อเสียด
๓. ผรุสวาท	พูดคำหยาบ
๔. สัมผัปปลาปะ	พูดเพ้อเจ้อ

มโนกรรม ๓

๑. อภิชฌา	โลภยากได้ของผู้อื่น
๒. พยาบาท	คิดปองร้ายผู้อื่น
๓. มิจฉาทิฏฐิ	มีความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม

การละอกุศลจิต

อกุศลจิต	การประหาณ (ละ)		อำนาจกุศลที่ละ
โลภมูลจิต	ตทังคปหาน	ละชั่วครั้งชั่วคราว	ด้วยความสันโดษ
	วิกขัมภนปหาน	ละด้วยการข่มไว้	ด้วยฌานกุศล (ข่มกาม)
	สมุจเฉทปหาน	ละโดยเด็ดขาด	ด้วยอรหัตตมรรคญาณ
โทสมูลจิต	ตทังคปหาน	ละชั่วครั้งชั่วคราว	ด้วยเมตตา กรุณา
	วิกขัมภนปหาน	ละด้วยการข่มไว้	ด้วยฌานกุศล
	สมุจเฉทปหาน	ละโดยเด็ดขาด	ด้วยอนาคามิมรรคญาณ
โมหมูลจิต	ตทังคปหาน	ละชั่วครั้งชั่วคราว	ด้วยปัญญาในมหากุศล
	สมุจเฉทปหาน	ละโดยเด็ดขาด	ด้วยอรหัตตมรรคญาณ
	โมหมูลจิต ไม่สามารถละโดยวิกขัมภนปหาน ด้วยอำนาจแห่งฌานกุศลได้ เพราะฌานกุศลก็เป็นไปด้วยอำนาจของโมหะ ด้วย		

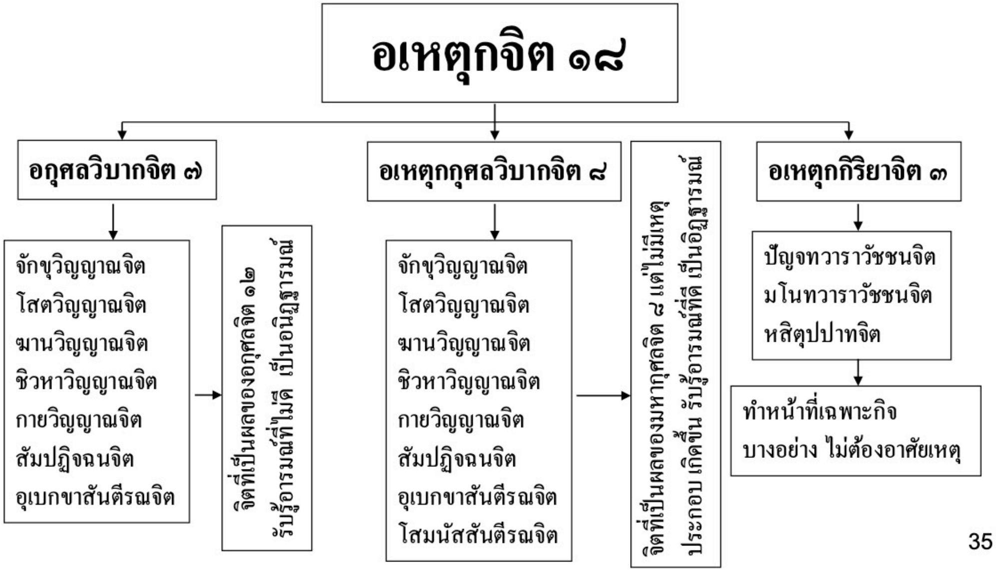
คาถาสังคหะ

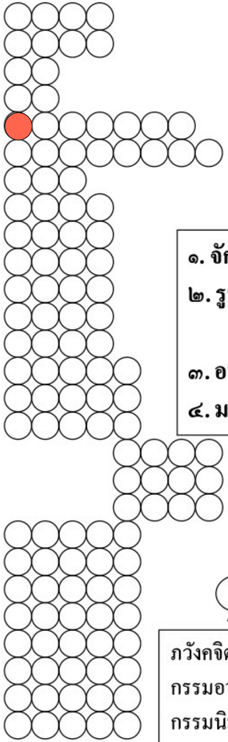
สัตตากุสลปากานิ **ปุญญปากานิ อัฏฐะธา**

กริยะจิตตานิ ตีณีติ **อัฏฐาระสะ อเหตุกา ฯ**

แปลความว่า

อกุศลวิบากจิต ๗ อเหตุกกุศลวิบากจิต ๘ อเหตุกกิริยาจิต ๓ รวมจิต ๑๘ ดวงนี้ เป็นอเหตุกะ

อกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง จักขุวิญญาณัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ รับรูปารมณ์ที่ไม่ดี

อุเบกขาสหคตะ ← **สาเหตุให้เกิด** → **อกุศลวิบากทางตา**

๑. จักขุปสาโท มีจักขุปสาทรูปดี ไม่บกพร่อง

๒. รูปารัมมณัง มีรูปารมณ์ที่ไม่ดีมาปรากฏ เฉพาะหน้า ไม่ใกล้หรือไกลเกินไป

๓. อาโลโก มีแสงสว่างพอเหมาะ

๔. มนสิกาโร มีความสนใจที่จะดูรูปนั้น

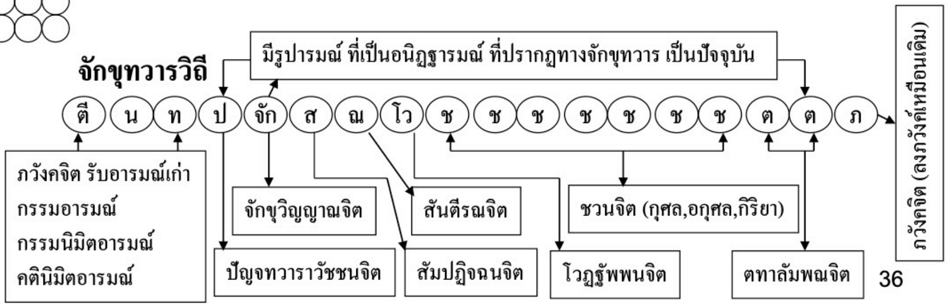
ลักษณะพิเศษ ๔ ประการ

๑. มีการรู้รูปารมณ์โดยอาศัยจักขุวัตถุ เป็นลักษณะ

๒. มีอารมณ์เฉพาะรูปารมณ์ เท่านั้น เป็นกิจ

๓. มีการมุ่งหน้าต่อรูปารมณ์ เป็นผลปรากฏ

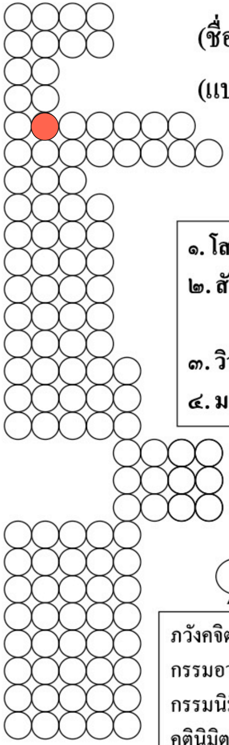
๔. มีการแผ่ออกแห่งกิริยามโนธาตุที่มีรูปเป็นอารมณ์ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

อกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง โสตะวิญญาณัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ รับสัททารมณ์ที่ไม่ดี

อุเบกขาสหคตะ ← **สาเหตุให้เกิด** → **อกุสลวิบากทางหู**

๑. โสตปสาโท มีโสตปสาทรูปดี ไม่บกพร่อง

๒. สัททารัมมณัง มีสัททารมณ์ที่ไม่ดีมาปรากฏ เฉพาะหน้า ไม่ใกล้ หรือไกลเกินไป

๓. วิวรากาโส มีช่องว่าง (ช่องหูที่อากาศเข้าได้)

๔. มนสิกาโร มีความสนใจที่จะฟังเสียงนั้น

ลักษณะพิเศษ ๔ ประการ

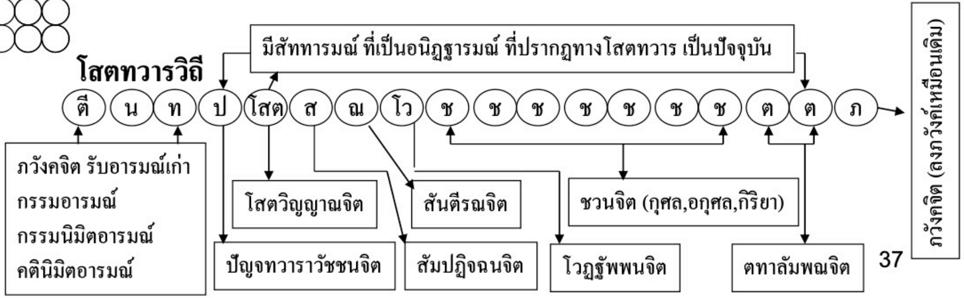
๑. มีการรู้เสียงโดยอาศัยโสตวัตถุ เป็นลักษณะ

๒. มีอารมณ์เฉพาะสัททารมณ์ เท่านั้น เป็นกิจ

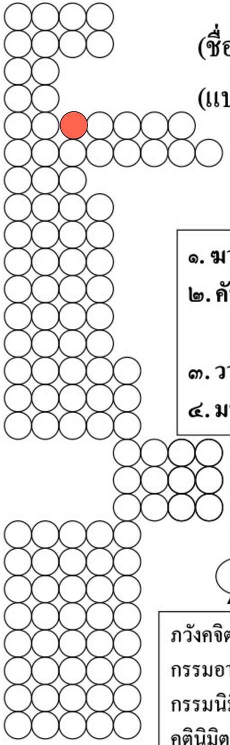
๓. มีการมุ่งหน้าต่อสัททารมณ์ เป็นผลปรากฏ

๔. มีการแผ่ออกแห่งกิริยามโนธาตุที่มีเสียงเป็นอารมณ์ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

โสตทวารวิถี

อกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) อุเปกขาสะหะคะตัง ฆานะวิญญาณัง

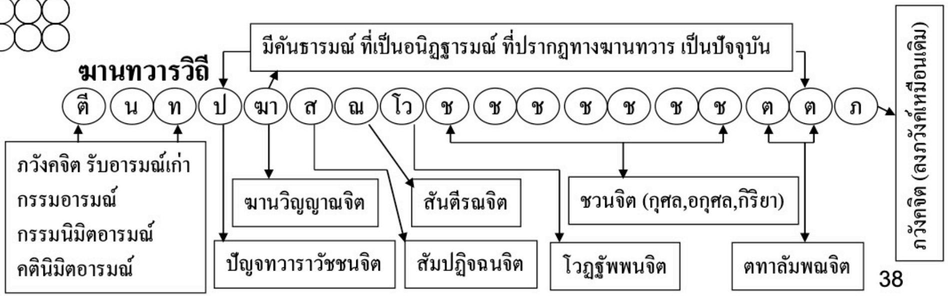
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ รับคันธารมณ์ที่ไม่ดี

อุเบกขาสหคตะ ← **สาเหตุให้เกิด** → **อกุสลวิบากทางจมูก**

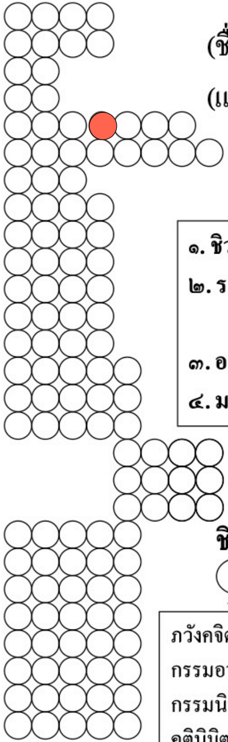
๑. ฆานปสาโท มีฆานปสาทรูปดี ไม่บกพร่อง
๒. คันธารัมมณัง มีคันธารมณ์ที่ไม่ดีมาปรากฏที่ฆานประสาท
๓. วาโยธาตุ มีวาโยธาตุพัดพาเข้าไป
๔. มนสิกาโร มีความสนใจที่จะดมกลิ่นนั้น

ลักษณะพิเศษ ๔ ประการ

๑. มีการรู้กลิ่น โดยอาศัยฆานวัตถุ เป็นลักษณะ
๒. มีอารมณ์เฉพาะคันธารมณ์ เท่านั้น เป็นกิจ
๓. มีการมุ่งหน้าต่อคันธารมณ์ เป็นผลปรากฏ
๔. มีการแผ่ออกแห่งกิริยามโนธาตุที่มีกลิ่นเป็นอารมณ์ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

อกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๔

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ชิวหาวิญญาณัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ รับรสารมณ์ที่ไม่ดี

อุเบกขาสหคตะ ← **สาเหตุให้เกิด** → **อกุสลวิบากทางลิ้น**

๑. ชิวหาปสาโท มีชิวหาปสาทรูปดี ไม่บกพร่อง

๒. รสารัมมณัง มีรสารมณ์ที่ไม่ดีมาปรากฏที่ชิวหาประสาท

๓. อาโปธาตุ มีอาโปธาตุช่วยนำมา

๔. มนสิกาโร มีความสนใจที่จะรับรสนั้น

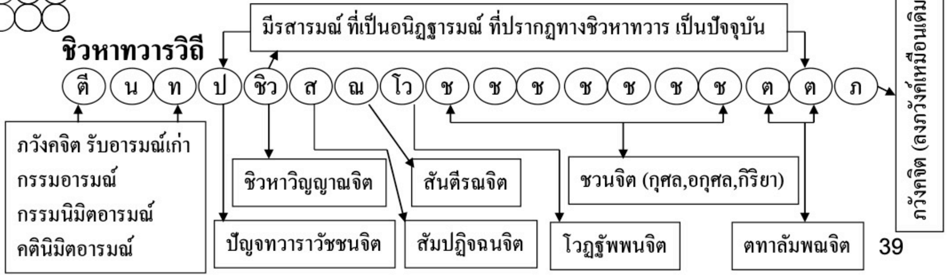
ลักษณะพิเศษ ๔ ประการ

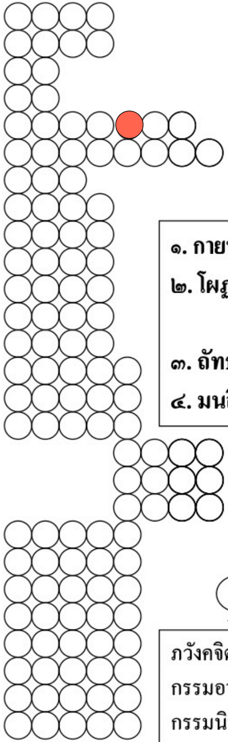
๑. มีการรู้รสารมณ์โดยอาศัยชิวหาวัตถุ เป็นลักษณะ

๒. มีอารมณ์เฉพาะรสารมณ์ เท่านั้น เป็นกิจ

๓. มีการมุ่งหน้าต่อรสารมณ์ เป็นผลปรากฏ

๔. มีการแผ่ออกแห่งกิริยามโนธาตุที่มีรสเป็นอารมณ์ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

อกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) **ทุกขะสะหะคะตัง กายะวิญญาณัง**

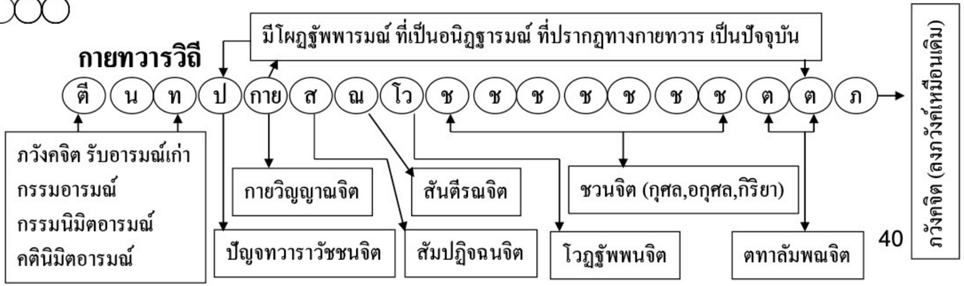
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยทุกขเวทนา รับโผฏฐัพพารมณ์ที่ไม่ดี

ทุกขสหคตะ ← **สาเหตุให้เกิด** → **อกุสลวิบากทางกาย**

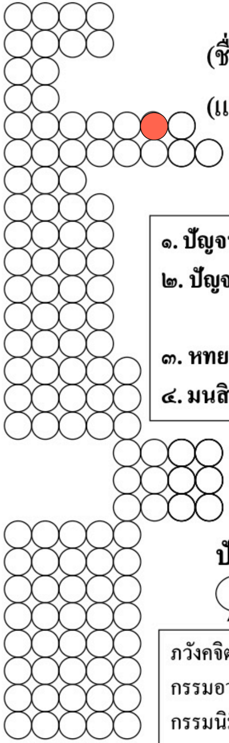
๑. กายปสาโท มีกายปสาทรูปดี ไม่บกพร่อง
๒. โผฏฐัพพารัมมณัง มีโผฏฐัพพารมณ์ที่ไม่ดีมา กระทบกายประสาท
๓. ฉัทธปฐวี มีธาตุดินที่มีลักษณะแข็ง
๔. มนสิกาโร มีความสนใจต่อการกระทบนั้น

ลักษณะพิเศษ ๔ ประการ

๑. มีการรู้โผฏฐัพพารมณ์โดยอาศัยกายวัตถุ เป็นลักษณะ
๒. มีอารมณ์เฉพาะโผฏฐัพพารมณ์ เท่านั้น เป็นกิจ
๓. มีการมุ่งหน้าต่อโผฏฐัพพารมณ์ เป็นผลปรากฏ
๔. มีการแผ่ออกแห่งกิริยามโนธาตุที่มีการกระทบเป็นอารมณ์ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

อกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๖

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง สัมปะฏิจฉะนะจิตตัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ รับปัญจารมณ์ที่ไม่ดี

อุเบกขาสหคตะ ← **สาเหตุให้เกิด** → **อกุสลวิบากทางปัญจทวาร**

๑. ปัญจทวารัง มีปัญจทวารดี ไม่บกพร่อง

๒. ปัญจารัมมณัง มีปัญจารมณ์ที่ไม่ดีมาปรากฏ เฉพาะหน้าทางทวารใดทวารหนึ่ง

๓. หทยวัตถุ มีหทัยวัตถุเป็นที่อาศัยเกิด

๔. มนสิกาโร มีความสนใจที่จะรับอารมณ์นั้น

ลักษณะพิเศษ ๔ ประการ

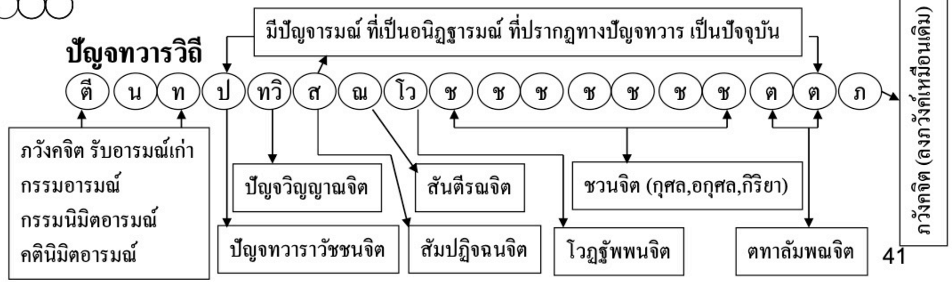
๑. มีการรู้รูป เป็นต้น รองลำดับจากปัญจวิญญาณ เป็นต้น เป็นลักษณะ

๒. มีการรับปัญจารมณ์ มีรูปเป็นต้น เป็นกิจ

๓. มีความเป็นอย่างเดียวกัน เป็นผลปรากฏ

๔. มีการแผ่ออกแห่งจักขุวิญญาณธาตุ เป็นต้น เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

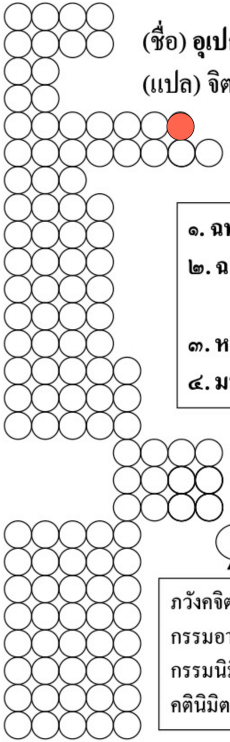
ปัญจทวารวิถี

อกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๗

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง สันตีระณะจิตตัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ ไต่สวนปัญจารมณ์ที่ไม่ดี (และหน่วงเหนี่ยวอารมณ์ ๖)

อุเบกขาสหคตะ ← **สาเหตุให้เกิด** → **อกุสลวิบากทางทวาร ๖**

๑. ฉทวารานิ มีทวาร ๖ ที่สมบูรณ์พร้อม

๒. ฉอารัมมณัง มีอารมณ์ ๖ ที่ไม่ดี อย่างใดอย่างหนึ่ง มาปรากฏ

๓. หทยวัตถุ มีหทยวัตถุ อันเป็นที่เกิดของจิต

๔. มนสิกาโร มีความสนใจที่จะรับอารมณ์นั้น

ลักษณะพิเศษ ๔ ประการ

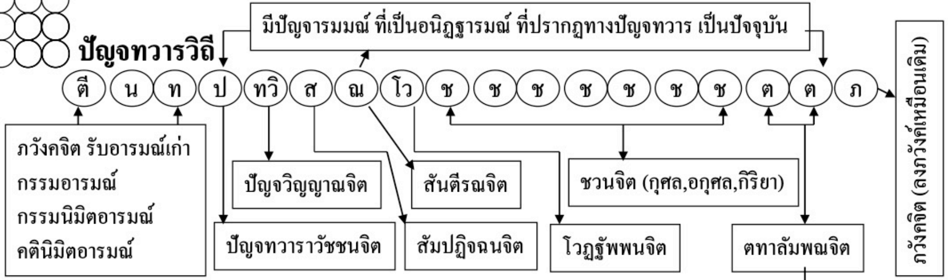
๑. มีการรู้อารมณ์ ๖ รองลำดับจากอเหตุกวิบากจิตอื่น ๆ เป็นลักษณะ

๒. มีการไต่สวนอารมณ์ เป็นต้น เป็นกิจ

๓. มีความเป็นไปอย่างเดียวกัน เป็นผลปรากฏ

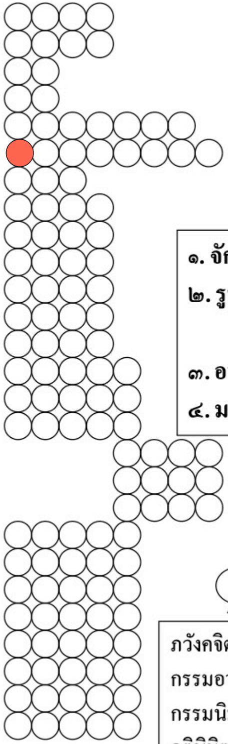
๔. มีหทยวัตถุ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ปัญจทวารวิถี

ตทาลัมพณะ มีอารมณ์ ๖ อย่าง เนื่องจากทำหน้าที่ทางมโนทวารด้วย

อเหตุกกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) อุเปกขาสะหะคะตัง จักขุวิญญาณัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ รับรูปารมณ์ที่ดี

อุเบกขาสหคตะ ← **สาเหตุให้เกิด** → **กุสลวิบากทางตา**

๑. จักขุปสาโท มีจักขุปสาทรูปดี ไม่บกพร่อง

๒. รูปารัมมณัง มีรูปารมณ์ที่ดีมาปรากฏ เฉพาะหน้า ไม่ใกล้ หรือไกลเกินไป

๓. อาโลโก มีแสงสว่างพอเหมาะ

๔. มนสิกาโร มีความสนใจที่จะดูรูปนั้น

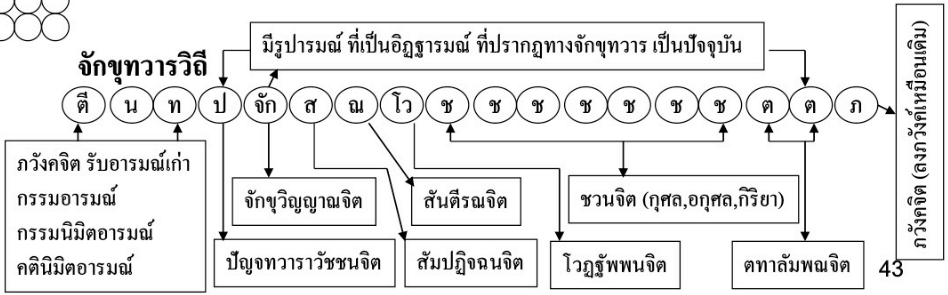
ลักษณะพิเศษ ๔ ประการ

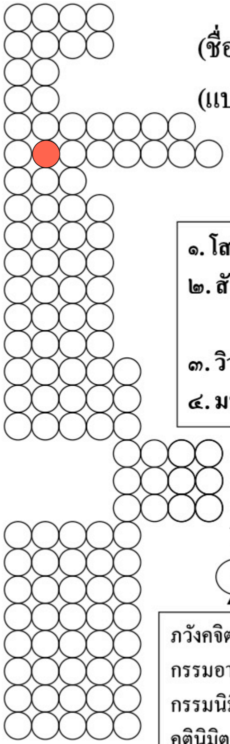
๑. มีการรู้รูปารมณ์โดยอาศัยจักขุวัตถุ เป็นลักษณะ

๒. มีอารมณ์เฉพาะรูปารมณ์ เท่านั้น เป็นกิจ

๓. มีการมุ่งหน้าต่อรูปารมณ์ เป็นผลปรากฏ

๔. มีการแผ่ออกแห่งกิริยามโนธาตุที่มีรูปเป็นอารมณ์ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

อเหตุกกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง โสตะวิญญาณัง**

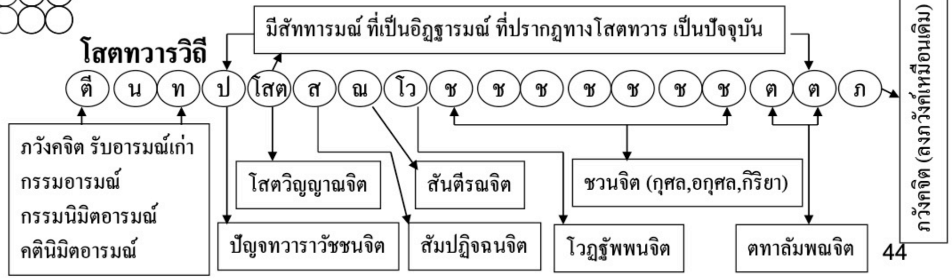
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ รับสัททารมณ์ที่ดี

อุเบกขาสหคตะ ← **สาเหตุให้เกิด** → **กุสลวิบากทางหู**

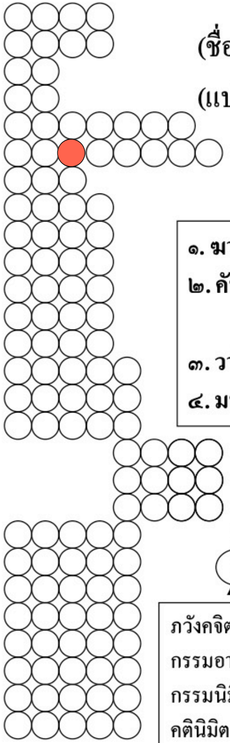
๑. โสตปสาโท มีโสตปสาทรูปดี ไม่บกพร่อง
๒. สัททารัมมณัง มีสัททารมณ์ที่ดีมาปรากฏ เฉพาะหน้า ไม่ใกล้ หรือไกลเกินไป
๓. วิวรากาโส มีช่องว่าง (ช่องหูที่อากาศเข้าได้)
๔. มนสิกาโร มีความสนใจที่จะฟังเสียงนั้น

ลักษณะพิเศษ ๔ ประการ

๑. มีการรู้เสียงโดยอาศัยโสตวัตถุ เป็นลักษณะ
๒. มีอารมณ์เฉพาะสัททารมณ์ เท่านั้น เป็นกิจ
๓. มีการมุ่งหน้าต่อสัททารมณ์ เป็นผลปรากฏ
๔. มีการแผ่ออกแห่งกิริยามโนธาตุที่มีเสียงเป็นอารมณ์ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

อเหตุกกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) อุเปกขาสะหะคะตัง ฆานะวิญญาณัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ รับคันธารมณ์ที่ดี

อุเบกขาสหคตะ ← **สาเหตุให้เกิด** → **กุสลวิบากทางจมูก**

๑. ฆานปสาโท มีฆานปสาทรูปดี ไม่บกพร่อง
๒. คันธารัมมณัง มีคันธารมณ์ที่ดีมาปรากฏ ที่ฆานประสาท
๓. วาโยธาตุ มีวาโยธาตุพัดพาเข้าไป
๔. มนสิกาโร มีความสนใจที่จะดมกลิ่นนั้น

ลักษณะพิเศษ ๔ ประการ

๑. มีการรู้กลิ่น โดยอาศัยฆานวัตถุ เป็นลักษณะ
๒. มีอารมณ์เฉพาะคันธารมณ์ เท่านั้น เป็นกิจ
๓. มีการมุ่งหน้าต่อคันธารมณ์ เป็นผลปรากฏ
๔. มีการแผ่ออกแห่งกิริยาม โนธาตุที่มีกลิ่นเป็นอารมณ์ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ฆานทวารวิถี

มีคันธารมณ์ ที่เป็นอิฏฐารมณ์ ที่ปรากฏทางฆานทวาร เป็นปัจจุบัน

ตี น ท ป ฆา ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

ภวังคจิต รับอารมณ์เก่า
กรรมอารมณ์
กรรมนิมิตอารมณ์
คตินิมิตอารมณ์

ปัญจทวาราวัชชนจิต

ฆานวิญญาณจิต

สัมปฏิจฉนจิต

สันตีรณจิต

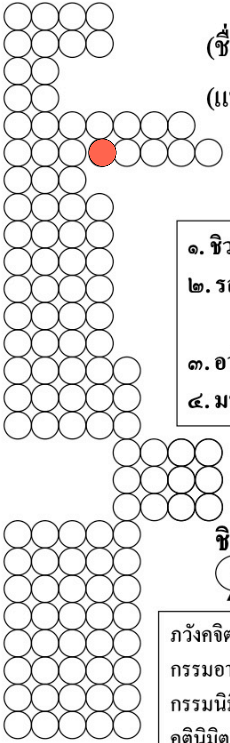
โวฏฐัพพนจิต

ชวนจิต (กุศล,อกุศล,กิริยา)

ตทาลัมพณจิต

ภวังคจิต (ลงภวังค์เหมือนเดิม)

อเหตุกกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๔

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ชิวหาวิญญาณัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ รับรสารมณ์ที่ดี

อุเบกขาสหคตะ ← **สาเหตุให้เกิด** → **กุสลวิบากทางลิ้น**

๑. ชิวหาปสาโท มีชิวหาปสาทรูปดี ไม่บกพร่อง

๒. รสารัมมณัง มีรสารมณ์ที่ดีมาปรากฏที่ชิวหาประสาท

๓. อาโปธาตุ มีอาโปธาตุช่วยนำมา

๔. มนสิกาโร มีความสนใจที่จะรับรสนั้น

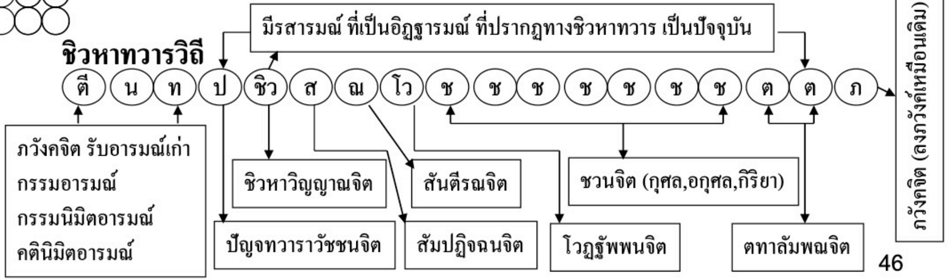
ลักษณะพิเศษ ๔ ประการ

๑. มีการรู้รสารมณ์โดยอาศัยชิวหาวัตถุ เป็นลักษณะ

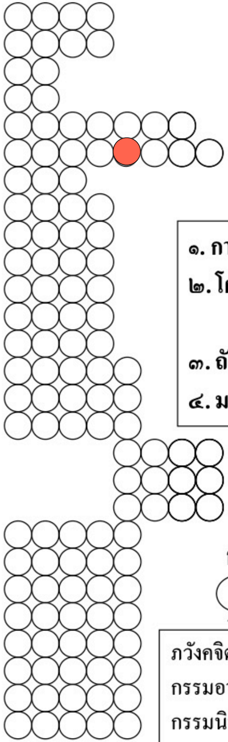
๒. มีอารมณ์เฉพาะรสารมณ์ เท่านั้น เป็นกิจ

๓. มีการมุ่งหน้าต่อรสารมณ์ เป็นผลปรากฏ

๔. มีการแผ่ออกแห่งกิริยามโนธาตุที่มีรสเป็นอารมณ์ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

อเหตุกกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) **สุขะสะหะคะตัง กายะวิญญาณัง**

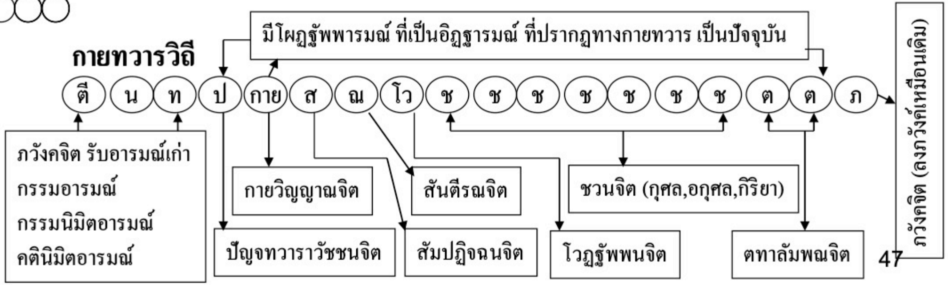
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยสุขเวทนา รับโผฏฐัพพารมณ์ที่ดี

สุขสหคตะ ← **สาเหตุให้เกิด** → **กุศลวิบากทางกาย**

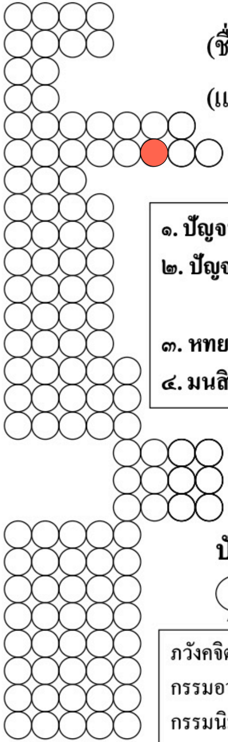
๑. กายปสาโท มีกายปสาทรูปดี ไม่บกพร่อง
๒. โผฏฐัพพารัมมณัง มีโผฏฐัพพารมณ์ที่ดีมา กระทบกายประสาท
๓. ถัทธปฐวี มีธาตุดินที่มีลักษณะแข็ง
๔. มนสิกาโร มีความสนใจต่อการกระทบนั้น

ลักษณะพิเศษ ๔ ประการ

๑. มีการรู้โผฏฐัพพารมณ์โดยอาศัยกายวัตถุ เป็นลักษณะ
๒. มีอารมณ์เฉพาะโผฏฐัพพารมณ์ เท่านั้น เป็นกิจ
๓. มีการมุ่งหน้าต่อโผฏฐัพพารมณ์ เป็นผลปรากฏ
๔. มีการแผ่ออกแห่งกิริยามโนธาตุที่มีการกระทบเป็นอารมณ์ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

อเหตุกกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๖

(ชื่อ) อุเปกขาสะหะคะตัง สัมปะฏิจฉะนะจิตตัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ รับปัญจารมณ์ที่ดี

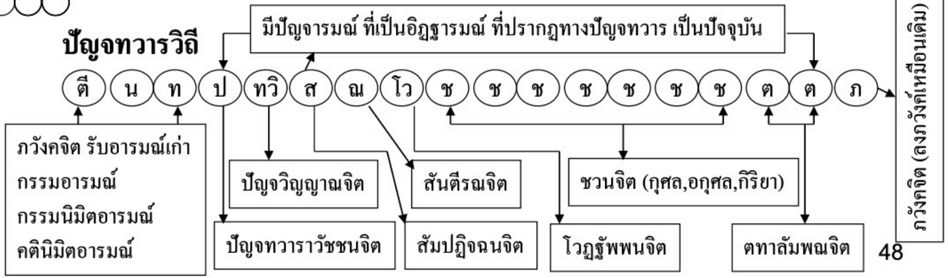
อุเบกขาสหคตะ ← **สาเหตุให้เกิด** → **กุสลวิบากทางปัญจทวาร**

๑. ปัญจทวารัง มีปัญจทวารดี ไม่บกพร่อง
๒. ปัญจารัมมณัง มีปัญจารมณ์ที่ดีมาปรากฏ เฉพาะหน้าทางทวารใดทวารหนึ่ง
๓. หทยวัตถุ มีหทัยวัตถุเป็นที่อาศัยเกิด
๔. มนสิกาโร มีความสนใจที่จะรับอารมณ์นั้น

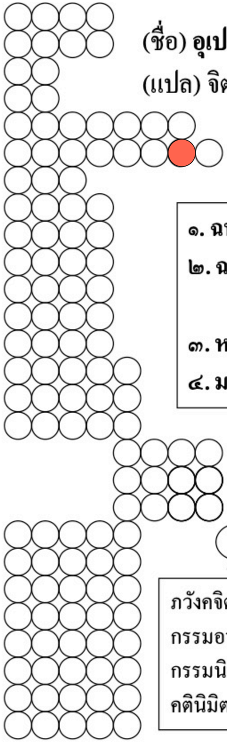
ลักษณะพิเศษ ๔ ประการ

๑. มีการรู้รูป เป็นต้น รองลำดับจากปัญจวิญญาณ เป็นต้น เป็นลักษณะ
๒. มีการรับปัญจารมณ์ มีรูปเป็นต้น เป็นกิจ
๓. มีความเป็นอย่างเดียวกัน เป็นผลปรากฏ
๔. มีการแผ่ออกแห่งจักขุวิญญาณธาตุเป็นต้น เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ปัญจทวารวิถี

อเหตุกกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๗

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง สันตีระณะจิตตัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ ไต่สวนปัญจารมณ์ที่ดี (และหน่วงเหนี่ยวอารมณ์ ๖)

อุเบกขาสหคตะ ← **สาเหตุให้เกิด** → **กุสลวิบากทางทวาร ๖**

๑. ฉทวารานิ มีทวาร ๖ ที่สมบูรณ์พร้อม
๒. ฉอารัมมณัง มีอารมณ์ ๖ ที่ดี อย่างใดอย่างหนึ่ง มาปรากฏ
๓. หทยวัตถุ มีหทยวัตถุ อันเป็นที่เกิดของจิต
๔. มนสิกาโร มีความสนใจที่จะรับอารมณ์นั้น

ลักษณะพิเศษ ๔ ประการ

๑. มีการรู้อารมณ์ ๖ รองลำดับจากอเหตุกวิบากจิตอื่น ๆ เป็นลักษณะ
๒. มีการไต่สวนอารมณ์ เป็นต้น เป็นกิจ
๓. มีความเป็นไปอย่างเดียวกัน เป็นผลปรากฏ
๔. มีหทยวัตถุ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ปัญจทวารวิถี

มีปัญจารมณ์ ที่เป็นอิฏฐารมณ์ ที่ปรากฏทางปัญจทวาร เป็นปัจจุบัน

ตี → น → ท → ป → ทวิ → ส → ณ → โว → ช → ช → ช → ช → ช → ช → ช → ต → ต → ภ

ภวังคจิต รับอารมณ์เก่า กรรมอารมณ์ กรรมนิมิตอารมณ์ คตินิมิตอารมณ์

ปัญจทวาราวัชชนจิต

ปัญจวิญญาณจิต

สัมปฏิจฉนจิต

สันตีรณจิต

โวฏฐัพพนจิต

ชวนจิต (กุศล,อกุศล,กิริยา)

ตทาลัมพณจิต

ภวังคจิต (ลงภวังค์เหมือนเดิม)

ตทาลัมพณะ มีอารมณ์ ๖ อย่าง เนื่องจากทำหน้าที่ทางมโนทวารด้วย

อเหตุกกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๘

(ชื่อ) **โสมะนัสสะสะหะคะตัง สันตีระณะจิตตัง**

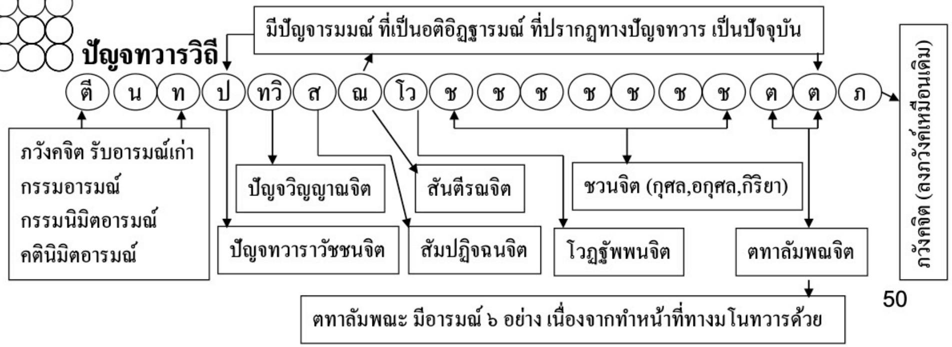
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความดีใจ ไต่สวนปัญจารมณ์ที่ดียิ่ง (และหน่วงเหนี่ยวอารมณ์ ๖)

โสมนัสสสหคตะ ← **สาเหตุให้เกิด** → **กุสลวิบากทางทวาร ๖**

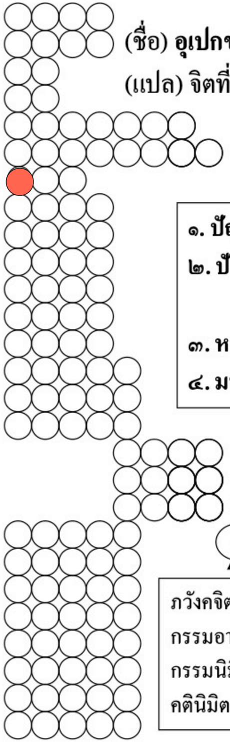
๑. ฉทวารานิ มีทวาร ๖ ที่สมบูรณ์พร้อม
๒. ฉอารัมมณัง มีอารมณ์ ๖ ที่ดียิ่ง อย่างใดอย่างหนึ่ง มาปรากฏ
๓. หทยวัตถุ มีหทยวัตถุ อันเป็นที่เกิดของจิต
๔. มนสิกาโร มีความสนใจที่จะรับอารมณ์นั้น

ลักษณะพิเศษ ๔ ประการ

๑. มีการรู้อารมณ์ ๖ รองลำดับจากอเหตุกวิบากจิตอื่น ๆ เป็นลักษณะ
๒. มีการไต่สวนอารมณ์ เป็นต้น เป็นกิจ
๓. มีความเป็นไปอย่างเดียวกัน เป็นผลปรากฏ
๔. มีหทยวัตถุ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

อเหตุกกิริยาจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ปัญจะท◌์วาราวัชชะนะจิตตัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ พิจารณาปัญจารมณ์ที่ดีและไม่ดี

อุเบกขาสหคตะ ← **สาเหตุให้เกิด** → **หทยวัตถุ**

๑. ปัญจทวารัง มีปัญจทวาร ที่สมบูรณ์พร้อม

๒. ปัญจารัมมณัง มีปัญจารมณ์ ที่ดีและไม่ดี อย่างใดอย่างหนึ่ง มาปรากฏ

๓. หทยวัตถุ มีหทยวัตถุ อันเป็นที่เกิดของจิต

๔. มนสิกาโร มีความสนใจที่จะรับอารมณ์นั้น

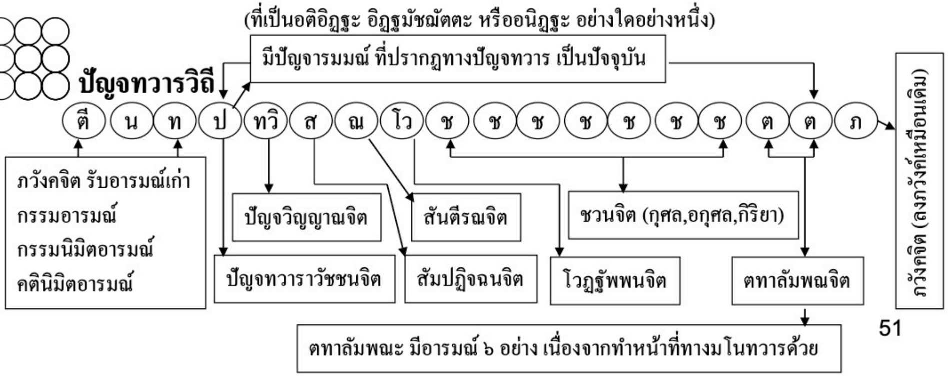
ลักษณะพิเศษ ๔ ประการ

๑. มีการพิจารณาปัญจารมณ์ เป็นลักษณะ

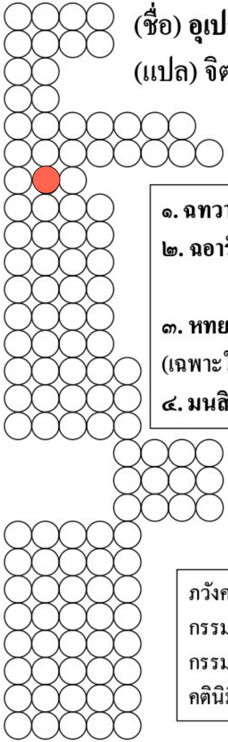
๒. มีการรับปัญจารมณ์ มี รูปารมณ์ เป็นต้น เป็นกิจ

๓. มีความเป็นไปอย่างเดียวกัน เป็นผลปรากฏ

๔. มีการแผ่ออกไปแห่งภวังคจิต เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

อเหตุกกิริยาจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง มโนท์วาราวัชชะนะจิตตัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ พิจารณาอารมณ์ทางมโนทวารที่ดีและไม่ดี

อุเบกขาสหคตะ ← **สาเหตุให้เกิด** → **หทยวัตถุ**

๑. ฉทวารานิ มีทวาร ๖ ที่สมบูรณ์พร้อม

๒. ฉอารัมมณัง มีอารมณ์ ๖ ที่ดีและไม่ดี อย่างใดอย่างหนึ่ง มาปรากฏ

๓. หทยวัตถุ มีหทยวัตถุ อันเป็นที่เกิด (เฉพาะในปัญจโวการภูมิ ๒๖)

๔. มนสิกาโร มีความสนใจที่จะรับอารมณ์นั้น

ลักษณะพิเศษ ๔ ประการ

๑. มีการรู้อารมณ์ ๖ รองลำดับจากอเหตุกวิบากจิตอื่น ๆ (เฉพาะทางปัญจทวาร) เป็นลักษณะ (ทางมโนทวารรับก่อน)

๒. มีการตัดสินปัญจารมณ์ เป็นต้น เป็นกิจ

๓. มีความเป็นไปอย่างเดียวกัน เป็นผลปรากฏ

๔. มีหทยวัตถุ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด (เฉพาะในปัญจโวการภูมิ)

(ที่เป็นอติอิฏฐะ อิฏฐมัชฌัตตะ หรืออนิฏฐะ อย่างใดอย่างหนึ่ง)

ปัญจทวารวิถี

มีปัญจารมณ์ ที่ปรากฏทางปัญจทวาร เป็นปัจจุบัน

ตี → น → ท → ป → ทวิ → ส → ณ → โว → ช → ช → ช → ช → ช → ช → ช → ต → ต → ภ

ภวังคจิต รับอารมณ์เก่า
กรรมอารมณ์
กรรมนิมิตอารมณ์
คตินิมิตอารมณ์

มีอารมณ์ ๖ ที่ปรากฏทางมโนทวาร ที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน และกาลวิมุตติ

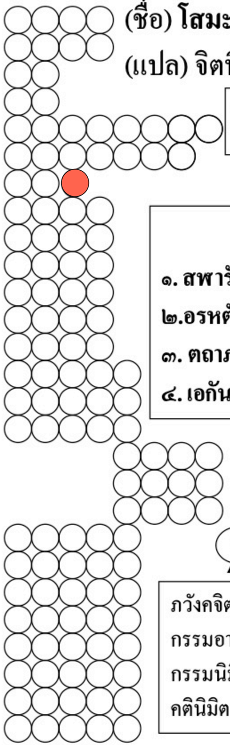
ตี → น → ท → ม → ช → ช → ช → ช → ช → ช → ช → ต → ต → ภ

มโนทวาราวัชชนจิต ทำหน้าที่พิจารณาอารมณ์ใหม่ทางมโนทวาร และตัดสินให้ชวนะเสพเลย

มโนทวารวิถี

ภวังคจิต (ลงภวังค์เหมือนเดิม)

อเหตุกกิริยาจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) **โสมะนัสสะสะหะคะตัง หะสิตุปปาทะจิตตัง**

(แปล) จิตที่ทำการยิ้มแย้มของพระอรหันต์ เกิดขึ้นพร้อมด้วยความดีใจ

โสมนัสสสหคตะ ← **สาเหตุให้เกิด** → **หทยวัตถุ**

การยิ้ม การหัวเราะ ๖ อย่าง

๑. สิตะ ยิ้มไม่เห็นไรฟัน

๒. หสิตะ ยิ้มพอเห็นไรฟัน

๓. วิหสิตะ หัวเราะเบาๆ

๔. อติหสิตะ หัวเราะดัง

๕. อปหสิตะ หัวเราะไหวโยก

๖. อุปหสิตะ หัวเราะน้ำตาไหล

ลักษณะพิเศษ ๔ ประการ

๑. สพารัมมณวิชชนลักขณัง มีการรู้อารมณ์ทั้ง ๖ เป็นลักษณะ

๒.อรหตัง อุฬารานุฬาเรสุ วัตเตสุ สหนรสัง มีการยิ้มแย้มในเรื่องที่ดีและไม่ดีของพระอรหันต์ทั้งหลายเป็นกิจ

๓. ตถาภาวปัจจุปัฏฐานัง มีความเป็นไปโดยอาการอย่างเดียวกัน ในอารมณ์ ๖ นั้น เป็นผลปรากฏ

๔. เอกันตะโต หะทะยะวัตถุปทัฏฐานัง มีหทัยวัตถุ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด โดยแน่นอน

มีปัญจารมณ์ ที่ปรากฏทางปัญจทวาร เป็นปัจจุบัน

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

ภวังคจิต รับอารมณ์เก่า
กรรมอารมณ์
กรรมนิมิตอารมณ์
คตินิมิตอารมณ์

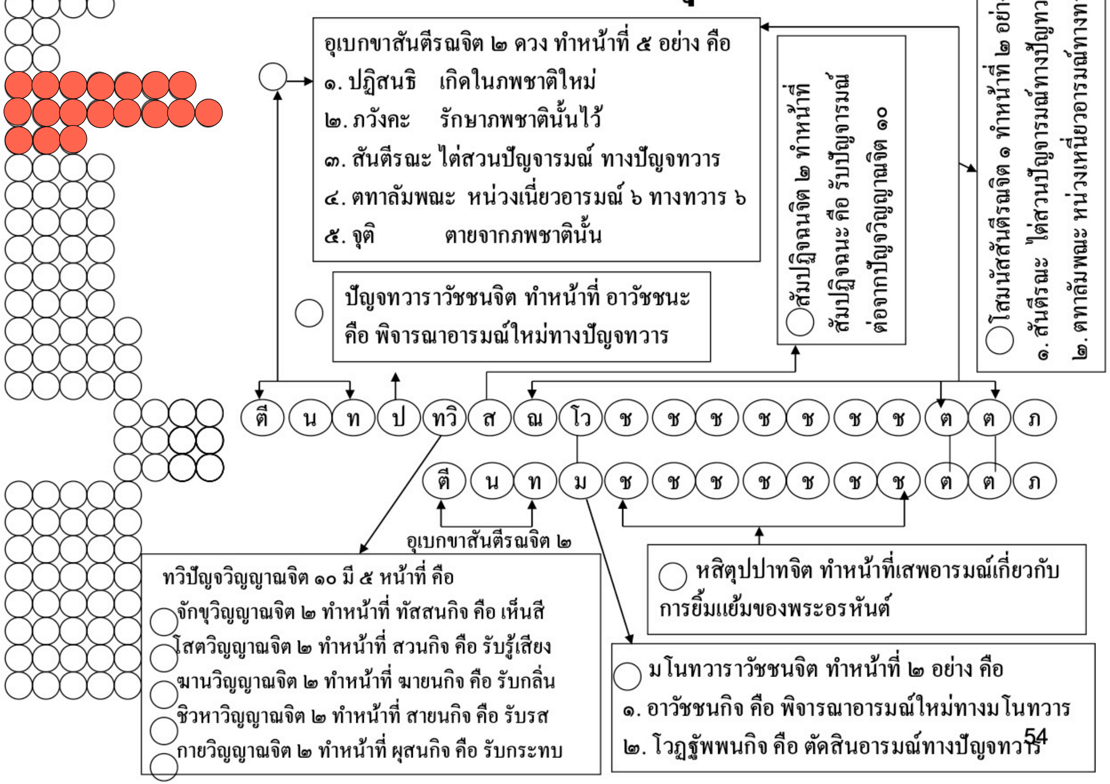
มีอารมณ์ ๖ ที่ปรากฏทางมโนทวาร ที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน

ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

หสิตุปปาทจิต เป็นอเหตุกจิตดวงเดียว ที่ทำหน้าที่ชวนะ คือ เสพอารมณ์ โดยมีเรื่องราวที่เกี่ยวกับการยิ้มของพระอรหันต์ทั้งหลาย เป็นเหตุให้เกิด

ภวังคจิต (ลงภวังค์เหมือนเดิม)

หน้าที่ของอเหตุกจิต

ข้ออุปมาทวาร ๖

ตา	เปรียบเหมือน	งู	ชอบซอกแซกไปในที่ลี้ลับ
หู	เปรียบเหมือน	จระเข้	ชอบอยู่ที่น้ำวังวนเย็นสบาย
จมูก	เปรียบเหมือน	นก	ชอบโผผินบินไปในอากาศ เล่นลม
ลิ้น	เปรียบเหมือน	สุนัขบ้าน	ชอบลิ้มเลียให้น้ำลายไหลอยู่เสมอ
กาย	เปรียบเหมือน	สุนัขจิ้งจอก	กลางวันชอบหลบนอนอยู่ตามซอกเขา
ใจ	เปรียบเหมือน	ลิง	ไม่ชอบอยู่นิ่ง ชอบซุกซนวิ่งกระโดดไปมา

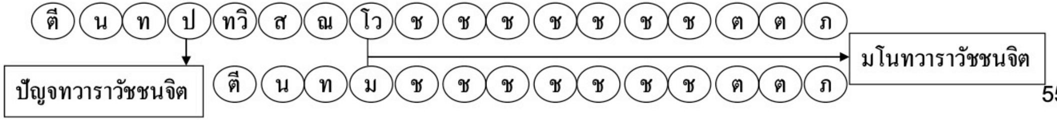
ประโยชน์ของอเหตุกจิต

๑. เมื่อได้ประสบกับอกุศลวิบากทางทวารทั้ง ๕ ทำให้พิจารณาเห็นโทษของอกุศลกรรมได้ง่าย

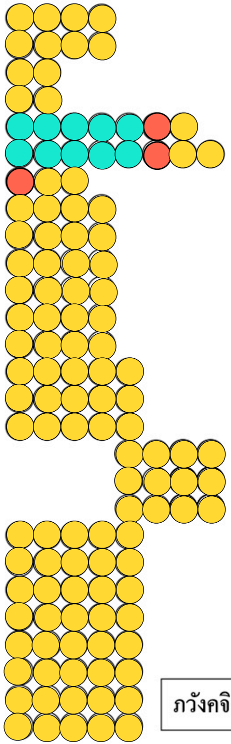
๒. เมื่อได้ประสบกับกุศลวิบากทางทวารทั้ง ๕ ทำให้พิจารณาเห็นคุณของกุศลกรรมได้ง่าย

๓. กุศลวิบากและอกุศลวิบากที่เกิดทางทวารทั้ง ๕ นั้น เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย ให้มีรสชาติ เป็นแรงกระตุ้นให้มีชีวิตชีวา ถ้าไม่มีวิบากพวกนี้ คนและสัตว์ทั้งหลาย ก็เหมือนกับตาบอด หูหนวก เป็นต้น ความเป็นสังคมก็มีไม่ได้ การสร้างบารมีต่อไป ก็เป็นไปได้ยาก

๔. ปัญจทวาราวัชชนจิต และ มโนทวาราวัชชนจิต เป็นจิตที่พิจารณาหน่วงเหนี่ยวอารมณ์มาสู่ทวารเป็นครั้งแรก เรียกว่า **เปิดประตูรับอารมณ์ใหม่** ทางทวาร ๖ เพื่อให้จิตอื่น ๆ สามารถรับรู้อารมณ์ได้ ถ้าไม่มีจิต ๒ ดวงนี้ จิตดวงอื่น ๆ ก็ไม่สามารถรับอารมณ์ทางทวารต่าง ๆ ได้เลย

บทสรุป

การรู้อารมณ์ของวิญญาณธาตุทั้ง ๗

๑. มโนธาตุ ๓ คือ สัมปฏิจฉนจิต ๒ ปัญจทวาราวัชชนจิต ๑ รู้อารมณ์ได้น้อยที่สุด เพราะอาศัยเกิดที่หนึ่ง แต่ไปทำงานอีกที่หนึ่ง

๒. ทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐ รู้อารมณ์ได้ปานกลาง เพราะอาศัยปัญจวัตถุ คือ ปสาทรูป ๕ (เฉพาะของตน) เกิด ซึ่งเป็นรูป มีกำลังอ่อนกว่านามธรรม

๓. มโนวิญญาณธาตุ ๗๒ (เว้นอรูปวิบากจิต ๔) รู้อารมณ์ได้มากที่สุด เพราะอาศัยเกิดทางมโนทวาร คือ ภวังคจิต ซึ่งเป็นนามธรรม มีกำลังมาก

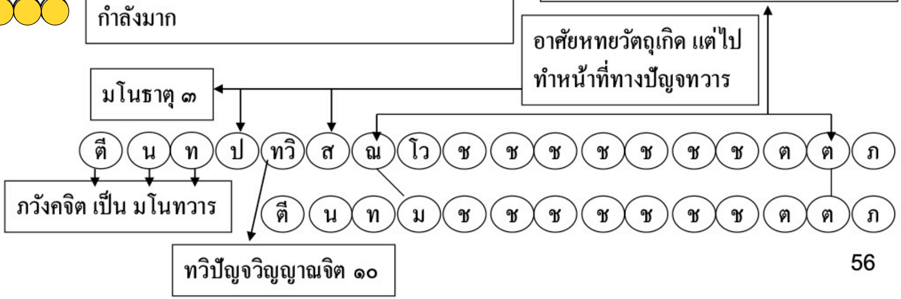
ความเป็นอภัพพบุคคล ๓ จำพวก

๑. กามาวรณ์ ผู้หมกมุ่นในกาม

๒. กิเลสาวรณ์ ถูกกิเลสรุมเร้ามากเกินไป

๓. วิปากาวรณ์ ถูกอกุศลวิบากขวางกั้น หรือพื้นฐานภวังคจิต มีกำลังอ่อนเกินไป

มโนวิญญาณธาตุ ๗๒ อาศัยหทยวัตถุเกิด รับรู้อารมณ์ทางมโนทวาร คือ ภวังคจิต ทำให้สามารถรับอารมณ์ได้มากที่สุด เพราะทวารเป็นนามธรรม มีกำลังมากกว่า รูปธรรม

กามาวจรโสภณจิต ๒๔

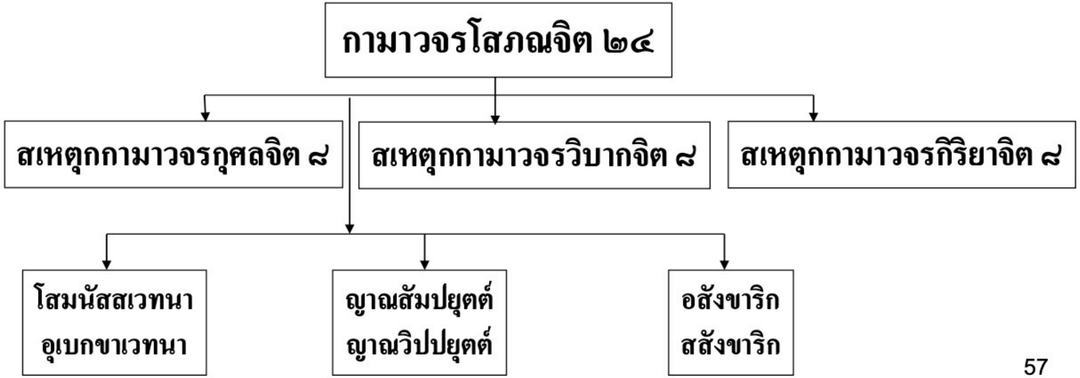
กามาวจรโสภณจิต หมายถึง จิตที่ยังรับอารมณ์ที่เป็นกามอารมณ์อยู่ แต่เป็นจิตที่ดีงาม ไม่มีโทษ

คาถาสังคหะ

เวทนาญาณสังขาร- เภเทน จตุวีสติ
สเหตุกามาวจร - ปุญฺญปากกริยา มตา ฯ

แปลความว่า

จิต ๒๔ ดวง เมื่อกล่าวโดยประเภทแห่ง เวทนา ญาณ สังขาร แล้ว เรียกว่า สเหตุกกามาวจรกุศลจิต สเหตุกกามาวจรวิบากจิต และสเหตุกกามาวจรกิริยาจิต

กามาวจรโสภณจิต ๒๔

มหากุศลจิต ๘

มหากุศลจิต หมายถึง จิตที่ดีงามและให้ผลเป็นความสุข ทั้งเป็นบาทเบื้องต้นแห่งมรรค ผล นิพพาน ฌาน อภิญญา

มหากุศลจิต ๘ เป็นจิตของบุคคลทั่วไปที่นอกจากพระอรหันต์

มหาวิบากจิต ๘

มหาวิบากจิต หมายถึง จิตที่เป็นผลของมหากุศลจิตโดยตรง เพราะมีสภาพที่ประกอบเหมือนกันทุกประการ

มหาวิบากจิต ๘ ดวง ทำหน้าที่ ๔ อย่าง คือ

๑. ปฏิสนธิ คือ เกิดในภพชาติใหม่
๒. ภวังค์ คือ รักษาภพชาตินั้นไว้
๓. ตทาลัมพณะ คือ หน่วงเหนี่ยวอารมณ์ต่อจากชวนะ
๔. จุติ คือ ตายจากภพชาตินั้น

มหากิริยาจิต ๘

มหากิริยาจิต หมายถึง จิตของพระอรหันต์ ที่ยังรับอารมณ์ที่เป็นกามอารมณ์อยู่โดยมาก

มหากิริยาจิต ๘ เป็นจิตของพระอรหันต์โดยเฉพาะ

มหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ ทำหน้าที่ชวนะ

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

ภวังคจิต เป็น มโนทวาร

มหาวิบากจิต

มหาวิบากจิต

กุศล ← **มหากุศลจิต ๘** → บุญ

มหากุศลจิต เป็นจิตที่มีความกว้างขวาง

๑. กว้างขวางในเรื่องอารมณ์ คือ สามารถรับอารมณ์ได้ทั้ง ๖ ทั้งอดีต อนาคต ปัจจุบัน และกาลวิมุตติ

๒. กว้างขวางในเรื่องเวลา คือ สามารถเกิดติดต่อกันได้เป็นเวลานาน และเกิดขึ้นได้บ่อยครั้ง ไม่มีจำกัด

๓. กว้างขวางในเรื่องเหตุ คือ สามารถเกิดขึ้นได้โดยอาศัยธรรมที่เป็นเหตุ ๒๐ ประการ ได้แก่ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ และสุจริต ๑๐ หรือ อกุศลกรรมบถ ๑๐

๔. กว้างขวางในเรื่องบุคคล คือ สามารถเกิดได้กับบุคคลทุกจำพวกที่มีจิตเกิดขึ้นได้ (ยกเว้นพระอรหันต์ที่กลายเป็นมหากิริยาจิต แต่มีสภาพคล้ายกัน)

๕. กว้างขวางในเรื่องภพภูมิ คือ สามารถเกิดได้ใน ๓๐ ภูมิ ที่สัตว์มีจิตเกิดได้ (ยกเว้นอสัญญสัตตภูมิ ที่ไม่มีจิตเกิด)

๖. กว้างขวางในเรื่องการให้ผล คือ นอกจากให้ผลเป็นมหาวิบากจิต ที่เป็นผลโดยตรงแล้ว ยังให้ผลเป็นอเหตุกกุศลวิบากจิต ทำหน้าที่เห็นรูป ได้ยินเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส รับกระทบสัมผัส ทางปัญจทวาร และหน่วงเหนี่ยวอารมณ์ทางทวาร ๖ ทำให้สัตว์มีชีวิตชีวา อยู่ในปัจจุบันภพนั้น ๆ ตามสมควร

อรรถแห่งบุญ

อตฺตโน สนฺตานํ ปุนาติ โสเธตีติ=ปุญฺญํ การกระทำใด ย่อมชำระซึ่งสันดานของตนให้บริสุทธิ์ ฉะนั้น ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า บุญ

บุญ แปลว่า การกระทำที่เป็นเครื่องชำระสันดานของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ ปราศจากมลทินโทษ มีความตระหนี่ เป็นต้น

อรรถแห่งกุศล ๕ ประการ

๑. อโรคยัตถะ ไม่มีโรค คือ กิเลสตัวเสียดแทง
๒. สุนทรัตถะ เป็นสิ่งที่ดีงาม เป็นประโยชน์
๓. เฉกัตถะ ฉลาด มีความเรียบร้อย ดีงาม
๔. อนวัชชัตถะ ไม่มีโทษที่จะพึงติเตียน
๕. สุขวิปากัตถะ มีสุขเป็นกำไร

กุจฺฉิเต ปาปธมฺเม สลยติ กมฺเปติ วิทฺธํเสตีติ = กุสลํ ธรรมชาติใด ย่อมทำให้หวั่นไหว หรือ ย่อมทำลายซึ่งบาปธรรมอันบัณฑิตพึงรังเกียจ ฉะนั้น ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า กุศล

ปัจจัยให้เกิดมหากุศล

ปรโตโฆสะ = ปัจจัยภายนอก

๑. บิดามารดา
๒. ปู่ย่า ตายาย ลุงป้า น้าอา พี่น้อง ญาติมิตร
๓. ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์
๔. พระพุทธเจ้า
๕. พระปัจเจกพุทธเจ้า
๖. พระสงฆ์สาวก
๗. ฤาษี ชีไพร ดาบส

โยนิโสมนสิการ = ปัจจัยภายใน

๑. ปุพเพกตปุญญตา เคยได้ทำบุญไว้ในปางก่อน
๒. ปฏิรูปเทสวาโส ได้อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม
๓. สัปปุริสูปนิสสโย ได้คบหาสมาคมกับสัตบุรุษ
๔. สัทธัมมัสสวนัง ได้ฟังธรรมคำสอนของสัตบุรุษ
๕. อัตตสัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ในทางที่ชอบ

สัมมาทิฏฐิ

๑. สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการฟัง การอ่าน
๒. จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิดพิจารณา
๓. ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการภาวนา

๑. กัมมัสสกตาสัมมาทิฏฐิ รู้ว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นสมบัติของตน
๒. วิปัสสนาสัมมาทิฏฐิ รู้เห็นความเป็นไปของรูปนาม ตามความเป็นจริง

๑. อัตถิ ทินนัง เห็นว่า การให้ทานย่อมมีผล
๒. อัตถิ ยิฏฐัง เห็นว่า การบูชาย่อมมีผล
๓. อัตถิ หุตัง เห็นว่า การต้อนรับเชื้อเชิญย่อมมีผล
๔. อัตถิ สุกตทุกกฏานัง กัมมานัง ผลวิปาโก เห็นว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว
๕. อัตถิ อะยัง โลโก เห็นว่า โลกนี้มี คือ สัตว์ที่จะมาเกิดในโลกนี้อีก มี
๖. อัตถิ ปโร โลโก เห็นว่า โลกหน้ามี คือ สัตว์ที่จะไปเกิดโลกหน้ามี
๗. อัตถิ มาตา เห็นว่า คุณของมารดามี การทำดีทำชั่วต่อมารดา มีผล
๘. อัตถิ ปิตา เห็นว่า คุณของบิดามี การทำดีทำชั่วต่อบิดา มีผล
๙. อัตถิ สัตตา โอปปาติกา เห็นว่า โอปปาติกสัตว์ มี
๑๐. อัตถิ โลเก สมณพราหมณา สัมมาปฏิปันนา โลกํ ปเวเทนติ เห็นสมณพราหมณ์ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ แล้วทำให้แจ้งในโลก มี

มหากุศลจิต ๘

ลักษณะพิเศษของกุศล ๔ ประการ

๑. อนวัชชวิปากลักขณัง เป็นธรรมที่ไม่มีโทษและให้ผลเป็นความสุข เป็นลักษณะ
๒. อกุสลปฏิปักขรสัง มีการเป็นปฏิปักษ์ต่ออกุศลธรรม เป็นกิจ
๓. อกาลุสสิยปัจจุปัฏฐานัง มีความไม่ขุ่นมัวเป็นผลปรากฏ
๔. โยนิโสมนสิการปทัฏฐานัง มีการทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

เจตนาที่เป็นเหตุ

ปุพพเจตนา
มุญจนเจตนา
อปรเจตนา

๑. อุกกัฏฐกุศล
๒. โอมกกุศล

อปราปรเจตนา

๓. อุกกัฏฐุกกัฏฐกุศล
๔. อุกกัฏโฐมกกุศล
๕. โอมกุกกัฏฐกุศล
๖. โอมโกมกกุศล

เหตุที่อาศัยเกิด

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐
สุจริต ๑๐ หรือ
กุศลกรรมบถ ๑๐

อุกกัฏฐกุศล หมายถึง กุศลที่บริบูรณ์ด้วยเจตนา ๓ กาล
โอมกกุศล หมายถึง กุศลที่บกพร่องด้วยเจตนา ๓ กาล
อุกกัฏฐุกกัฏฐกุศล หมายถึง กุศลที่บริบูรณ์ด้วยเจนา ๓ กาล และอปราปรเจตนา
อุกกัฏโฐมกกุศล หมายถึง อปราปรเจตนากุศลที่ไปรับเอาอุกกัฏฐกุศล เป็นอารมณ์แล้ว แล้วเจตนาเสียไป
โอมกุกกัฏฐกุศล หมายถึง อปราปรเจตนากุศลที่ไปรับเอาโอมกกุศล แล้วปรับเจตนาให้บริบูรณ์ใหม่
โอมโกมกกุศล หมายถึง อปราปรเจตนากุศล ที่ไปรับเอาโอมกกุศลเป็นอารมณ์แล้ว ทำเจตนาให้เสียไปอีก

จำแนกโดยเหตุ

ติเหตุกกุศล

๑. ติเหตุกอุกกัฏฐกุศล
๒. ติเหตุกโอมกกุศล
๓. ติเหตุกอุกกัฏฐุกกัฏฐกุศล
๔. ติเหตุกอุกกัฏโฐมกกุศล
๕. ติเหตุกโอมกุกกัฏฐกุศล
๖. ติเหตุกโอมโกมกกุศล

ทวิเหตุกกุศล

๑. ทวิเหตุกอุกกัฏฐกุศล
๒. ทวิเหตุกโอมกกุศล
๓. ทวิเหตุกอุกกัฏฐุกกัฏฐกุศล
๔. ทวิเหตุกอุกกัฏโฐมกกุศล
๕. ทวิเหตุกโอมกุกกัฏฐกุศล
๖. ทวิเหตุกโอมโกมกกุศล

เหตุให้เกิดมหากุศล

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐

ทาน

- **ทานมัย** การให้ทาน
- **ปัตติทานมัย** การให้ส่วนบุญ
- **อนุโมทนามัย** การอนุโมทนาส่วนบุญ

ศีล

- **สีลมัย** การรักษาศีล
- **อปจายนมัย** การอ่อนน้อมถ่อมตน
- **เวยยาวัจจมัย** การช่วยขวนขวายในกิจที่ชอบ

ภาวนา

- **ภาวนามัย** การเจริญจิตภาวนา
- **ธัมมัสสวนมัย** การฟังธรรม
- **ธัมมเทสนามัย** การแสดงธรรม
- **ทิฏฐุชุกัมม์** การทำความเห็นให้ตรง

กุศลกรรมบถ ๑๐ หรือ สุจริต ๑๐

กุศลกรรมบถ ๑๐ หรือ สุจริต ๑๐

กายกรรม ๓

- **ปาณาติปาตา เวรมณี** ไม่ฆ่าสัตว์
- **อทินนาทานา เวรมณี** ไม่ลักทรัพย์
- **กาเมสุมิจฉาจารา เวรมณี** ไม่ผิดทางกาม

วจีกรรม ๔

- **มุสาวาทา เวรมณี** ไม่พูดเท็จ
- **ปิสุณวาจาย เวรมณี** ไม่พูดส่อเสียด
- **ผรุสายวาจาย เวรมณี** ไม่พูดคำหยาบ
- สัมผัปปลาปา เวรมณี ไม่พูดเพ้อเจ้อ

มโนกรรม ๓

- **อนภิชฌา** ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น
- **อพยาบาท** ไม่พยาบาทปองร้ายผู้อื่น
- **สัมมาทิฏฐิ** มีความเห็นชอบ

ทานกุศล

ทานตามนัยพระสูตร ๑๐

๑.**อันนทาน** การให้ข้าวเป็นทาน
๒. **ปานทาน** การให้น้ำเป็นทาน
๓. **วัตถทาน** การให้เสื้อผ้าเป็นทาน
๔. **ยานทาน** การให้พาหนะเป็นทาน
๕. **มาลาทาน** การให้ดอกไม้เป็นทาน
๖. **คันธทาน** การให้ของหอมเป็นทาน
๗. **วิเลปนทาน** การให้ของลูบไล้เป็นทาน
๘. **เสยยทาน** การให้ที่นอนเป็นทาน
๙. **อาวสถทาน** การให้ที่พักอาศัยเป็นทาน
๑๐. **ปทีปทาน** การให้ประทีปแสงสว่างเป็นทาน

ทานตามนัยพระวินัย ๔

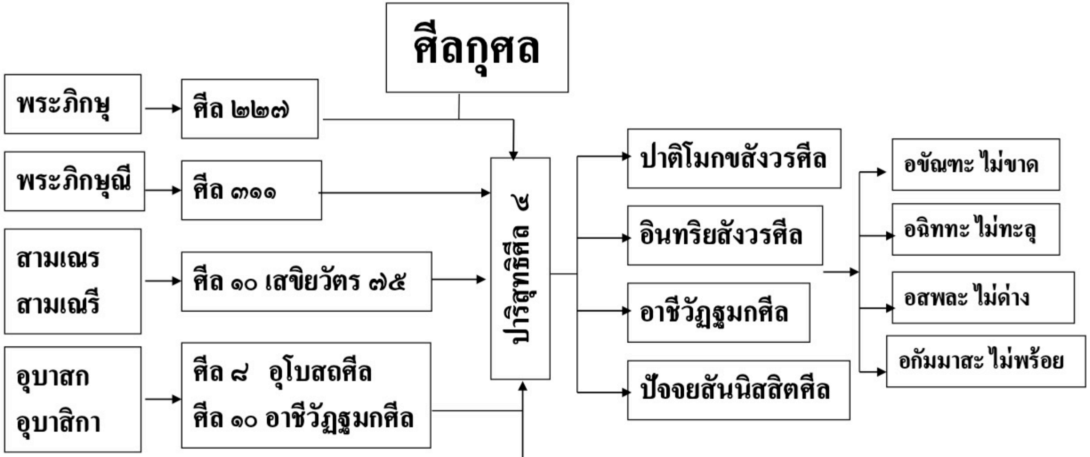
๑. **จีวรทาน** การให้จีวร ผ้านุ่งห่มเป็นทาน
๒. **ปิณฑปาตทาน** การให้อาหารบิณฑบาตเป็นทาน
๓. **เสนาสนทาน** การให้เสนาสนะ ที่อยู่ที่อาศัยเป็นทาน
๔. **เภสัชชทาน** การให้ยารักษาโรค ตลอดถึงค่ารักษาพยาบาลเป็นทาน

ทานตามนัยอภิธรรม ๖

๑.**รูปทาน** การให้รูปเป็นทานทางตา
๒. **สัททาน** การให้เสียงเป็นทานทางหู
๓. **คันธทาน** การให้กลิ่นเป็นทานทางจมูก
๔. **รสทาน** การให้รส เป็นทานทางลิ้น
๕. **โผฏฐัพพทาน** การให้สิ่งที่กระทบสัมผัส เป็นทานทางกาย
๖. **ธัมมทาน** การให้ธรรมารมณ์ เป็นทานทางใจ

อานิสงส์ของทาน ๔ ประการ

๑. **ปฐมํ ทานํ สคฺคโสปาณํ** เป็นบันไดขั้นแรกนำไปสู่สวรรค์
๒. **ทานํ ปาเถยฺยมุตฺตมํ** เป็นเสบียงอันประเสริฐในสังสารวัฏฏ์
๓. **ทานํ อุชุกมคฺคํ** เป็นทางสายตรงไปสู่พระนิพพาน
๔. **ทานํ วรํ นิสฺสรณํ** เป็นปัจจัยอย่างประเสริฐให้จากสังสารวัฏฏ์

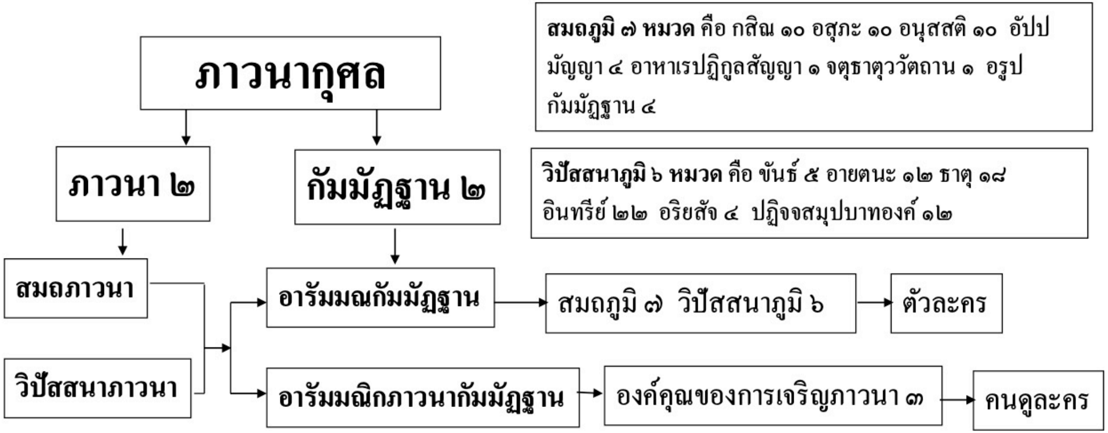

ปาติโมกขสังวรศีล ความสำรวมในศีลอันเป็นหลักการใหญ่ ตามสถานภาพของตน บริสุทธิ์ด้วยการแสดง เรียกว่า **เทศนาวิสุทธิ**

อินทริยสังวรศีล ศีลที่เกิดจากการสำรวมอินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ บริสุทธิ์ได้ด้วยการสำรวม เรียกว่า **สังวรวิสุทธิ**

อาชีวปาริสุทธิศีล ศีลที่บริสุทธิ์จากการหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบตามสมควรแก่สถานภาพของตน บริสุทธิ์ด้วยการแสวงหาในทางที่ชอบ เรียกว่า **เอฏฐิวิสุทธิ**

ปัจจยสันนิสสิตศีล ศีลที่เกิดจากการพิจารณาแล้วเสพปัจจัยที่เกิดขึ้นโดยชอบธรรม บริสุทธิ์ด้วยการพิจารณา เรียกว่า **ปัจจเวกขณวิสุทธิ**

ภาวนา หมายถึง ธรรมชาติที่ควรเจริญ หรือ ทำให้เกิดขึ้นบ่อย ๆ ในสันดานของตน

กัมมัฏฐาน หมายถึง อารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งการเจริญสมถะหรือวิปัสสนา

สมถภาวนา หมายถึง การเพ่งอารมณ์ เพื่อให้จิตตั้งมั่นในอารมณ์นั้นอันเดียวและทำให้นิวรณ์สงบลง

วิปัสสนาภาวนา หมายถึง การเจริญปัญญาให้เห็นรูปนามโดยความเป็นไตรลักษณ์

อารัมมณกัมมัฏฐาน หมายถึง อารมณ์ของสมถะ หรือ วิปัสสนา

อารัมมณิกภาวนากัมมัฏฐาน หมายถึง ธรรมชาติที่เพ่งอารมณ์ ได้แก่ ความพยายามในการเจริญสมถะ หรือวิปัสสนาที่เกิดขึ้นก่อน ๆ และเกิดขึ้นสืบต่อกันมา เพื่อให้ได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน ฌาน อภิญญา ตามสมควร (อาตาปี สติมา สัมปชาโน)

๑. **มหากุศลจิต ๘** x **ด้วยบุญญกิริยาวัตถุ ๑๐** = ๘๐

๒. **มหากุศลจิต ๘** ในบุญญกิริยวัตถุ ๘๐ ดวง x **ด้วยอารมณ์ ๖** = ๔๘๐

๓. **มหากุศลจิต ๘** ในอารมณ์ ๔๘๐ ดวง แบ่งเป็น ๒

พวกคือที่เป็นญาณวิปปยุต ๒๔๐ และ ที่เป็นญาณสัมปยุต ๒๔๐

จิตที่เป็นญาณวิปปยุต ๒๔๐ ดวง x อธิบดี ๓ = ๗๔๐

จิตที่เป็นญาณสัมปยุต ๒๔๐ ดวง x อธิบดี ๔ = ๘๔๐

รวมเป็น ๒ พวก เป็น ๑๖๘๐ ดวง

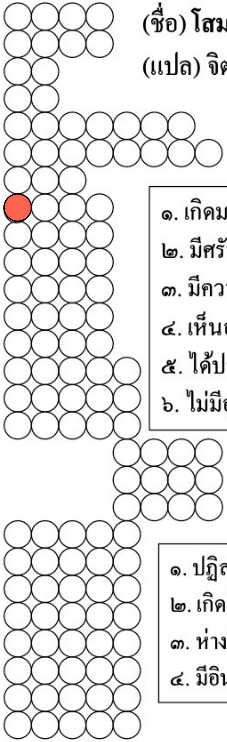
๔. **มหากุศลจิต ๑๖๘๐ ดวง** x **กรรม ๓** = ๕๐๔๐ ดวง

๕. **มหากุศลจิตในกรรม ๕๐๔๐ ดวง** x **หีนะ , มัชฌิมา, ปณีตะ** = ๑๕๑๒๐ ดวง

มหากุศลจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) **โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง อะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ประกอบด้วยปัญญา

สาเหตุให้เกิด

โสมนัสสหคตะ

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นโสมนัส
๒. มีศรัทธามาก
๓. มีความเห็นถูกต้องหมดมลทิน
๔. เห็นอานิสงส์แห่งกุศลกรรมนั้น ๆ
๕. ได้ประสบอารมณ์ที่ดีอยู่เสมอ
๖. ไม่มีอุปสรรคใด ๆ บีบคั้น

อสังขาริก

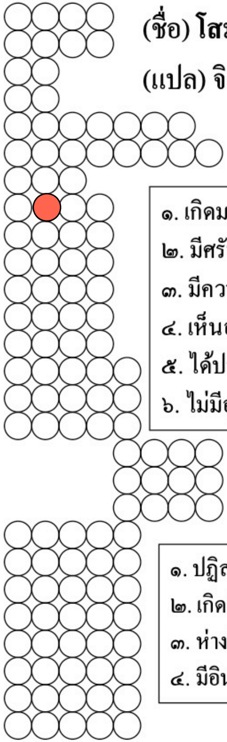
๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นอสังขาริก
๒. มีความสุขกายสบายใจ
๓. มีความอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ ได้ดี
๔. เคยเห็นผลในการงานที่จะพึงกระทำนั้น
๕. มีความชำนาญเจนจัด ในการงานนั้น ๆ
๖. ได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ

ญาณสัมปยุตต์

๑. ปฏิสนธิมาด้วยกุศลวิบากจิตที่ประกอบด้วยปัญญา
๒. เกิดในชาติที่หมดความกังวล ปราศจากภัยพิบัติ
๓. ห่างไกลจากกิเลส หันหน้าเข้าหาพระสัทธรรม
๔. มีอินทรีย์แก่กล้า มีอายุ ๔๐-๕๐ ปี (ปัญญาทสกวัย)

๑. ชอบไต่สวนทวนถามข้ออรรถข้อธรรมอยู่เสมอ
๒. ชอบความสะอาด มีระเบียบวินัยในตนเอง
๓. ปรับอินทรีย์ ๕ ให้มีความเท่าเทียมกันอยู่เสมอ
๔. หลีกเลี่ยงคนที่ไม่มีปัญญา
๕. ชอบคบหาสมาคมกับบุคคลผู้มีปัญญา
๖. ชอบพิจารณาข้ออรรถข้อธรรมที่ลึกซึ้ง
๗. มีอินทรีย์แก่กล้า ชอบน้อมจิตแสวงหาธรรม

มหากุศลจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง สะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ประกอบด้วยปัญญา

สาเหตุให้เกิด

โสมนัสสหคตะ

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นโสมนัส
๒. มีศรัทธามาก
๓. มีความเห็นถูกต้องหมดมลทิน
๔. เห็นอานิสงส์แห่งกุศลกรรมนั้น ๆ
๕. ได้ประสบอารมณ์ที่ดีอยู่เสมอ
๖. ไม่มีอุปสรรคใด ๆ บีบคั้น

สสังขาริก

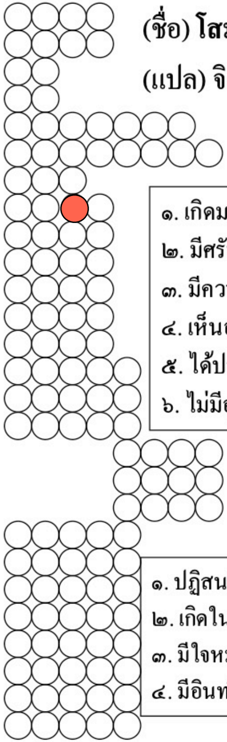
๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นสสังขาริก
๒. ไม่ค่อยมีความสุขกายสบายใจ
๓. ไม่ค่อยมีความอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ
๔. ไม่เคยเห็นผลในการงานที่จะพึงกระทำนั้น
๕. ไม่มีความชำนาญ เจนจัด ในการงานนั้น ๆ
๖. ไม่ได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ

ญาณสัมปยุตต์

๑. ปฏิสนธิมาด้วยกุศลวิบากจิตที่ประกอบด้วยปัญญา
๒. เกิดในชาติที่หมดความกังวล ปราศจากภัยพิบัติ
๓. ห่างไกลจากกิเลส หันหน้าเข้าหาพระสัทธรรม
๔. มีอินทรีย์แก่กล้า มีอายุ ๔๐-๕๐ ปี (ปัญญาทสกวัย)

๑. ชอบไต่สวนทวนถามข้ออรรถข้อธรรมอยู่เสมอ
๒. ชอบความสะอาด มีระเบียบวินัยในตนเอง
๓. ปรับอินทรีย์ ๕ ให้มีความเท่าเทียมกันอยู่เสมอ
๔. หลีกเลี่ยงคนที่ไม่มีปัญญา
๕. ชอบคบหาสมาคมกับบุคคลผู้มีปัญญา
๖. ชอบพิจารณาข้ออรรถข้อธรรมที่ลึกซึ้ง
๗. มีอินทรีย์แก่กล้า ชอบน้อมจิตแสวงหาธรรม

มหากุศลจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะวิปปะยุตตัง อะสังขาริกัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

สาเหตุให้เกิด

โสมนัสสหคตะ

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นโสมนัส
๒. มีศรัทธามาก
๓. มีความเห็นถูกต้องหมดมลทิน
๔. เห็นอานิสงส์แห่งกุศลกรรมนั้น ๆ
๕. ได้ประสบอารมณ์ที่ดีอยู่เสมอ
๖. ไม่มีอุปสรรคใด ๆ บีบคั้น

อสังขาริก

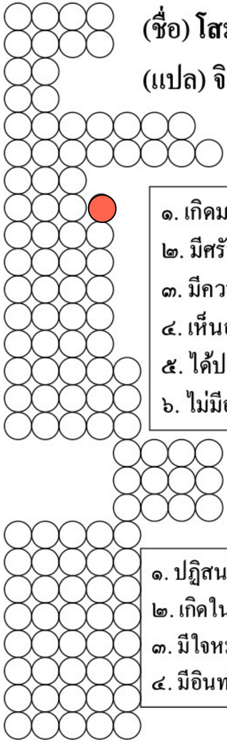
๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นอสังขาริก
๒. มีความสุขกายสบายใจ
๓. มีความอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ ได้ดี
๔. เคยเห็นผลในการงานที่จะพึงกระทำนั้น
๕. มีความชำนาญเจนจัด ในการงานนั้น ๆ
๖. ได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ

ญาณวิปปยุตต์

๑. ปฏิสนธิมาด้วยกุศลวิบากจิตที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา
๒. เกิดในชาติที่มีความกังวล เต็มไปด้วยภัยพิบัติ
๓. มีใจหมกมุ่นในเรื่องกิเลส มักหันหลังให้พระสัทธรรม
๔. มีอินทรีย์อ่อน มีอายุ ๑-๑๐ ปี (มันททสกวัย)

๑. ไม่ชอบไต่สวนทวนถามข้ออรรถข้อธรรม
๒. ไม่ชอบความสะอาด ขาดระเบียบวินัยในตนเอง
๓. ไม่ปรับอินทรีย์ ๕ ให้มีความเท่าเทียมกัน
๔. ชอบคบหาสมาคมกับบุคคลที่ไม่มีปัญญา
๕. มักหลีกเลี่ยงบุคคลผู้มีปัญญา
๖. ไม่ชอบพิจารณาข้ออรรถข้อธรรมที่ลึกซึ้ง
๗. มีอินทรีย์อ่อน ไม่ชอบน้อมจิตแสวงหาธรรม

มหากุศลจิต ดวงที่ ๔

(ชื่อ) โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะวิปปะยุตตัง สะสังขาริกัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

สาเหตุให้เกิด

โสมนัสสหคตะ

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นโสมนัส
๒. มีศรัทธามาก
๓. มีความเห็นถูกต้องหมดมลทิน
๔. เห็นอานิสงส์แห่งกุศลกรรมนั้น ๆ
๕. ได้ประสบอารมณ์ที่ดีอยู่เสมอ
๖. ไม่มีอุปสรรคใด ๆ บีบคั้น

สสังขาริก

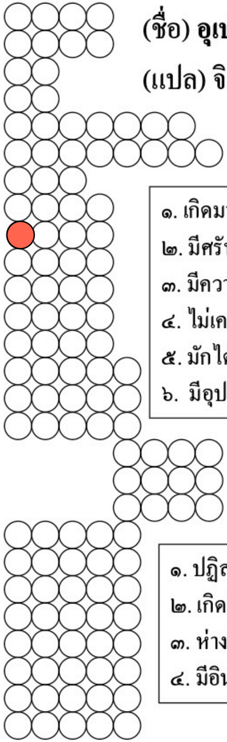
๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นสสังขาริก
๒. ไม่ค่อยมีความสุขกายสบายใจ
๓. ไม่ค่อยมีความอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ
๔. ไม่เคยเห็นผลในการงานที่จะพึงกระทำนั้น
๕. ไม่มีความชำนาญ เจนจัด ในการงานนั้น ๆ
๖. ไม่ได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ

ญาณวิปปยุตต์

๑. ปฏิสนธิมาด้วยกุศลวิบากจิตที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา
๒. เกิดในชาติที่มีความกังวล เต็มไปด้วยภัยพิบัติ
๓. มีใจหมกมุ่นในเรื่องกิเลส มักหันหลังให้พระสัทธรรม
๔. มีอินทรีย์อ่อน มีอายุ ๑-๑๐ ปี (มันททสกวัย)

๑. ไม่ชอบไต่สวนทวนถามข้ออรรถข้อธรรม
๒. ไม่ชอบความสะอาด ขาดระเบียบวินัยในตนเอง
๓. ไม่ปรับอินทรีย์ ๕ ให้มีความเท่าเทียมกัน
๔. ชอบคบหาสมาคมกับบุคคลที่ไม่มีปัญญา
๕. มักหลีกเลี่ยงบุคคลผู้มีปัญญา
๖. ไม่ชอบพิจารณาข้ออรรถข้อธรรมที่ลึกซึ้ง
๗. มีอินทรีย์อ่อน ไม่ชอบน้อมจิตแสวงหาธรรม

มหากุศลจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง อะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยปัญญา

สาเหตุให้เกิด

อุเบกขาสหคตะ

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นอุเบกขา
๒. มีศรัทธาน้อย
๓. มีความเห็นยังไม่บริสุทธิ์
๔. ไม่เคยเห็นอานิสงส์แห่งกุศลกรรมนั้น ๆ
๕. มักได้ประสบแต่อารมณ์ที่ปานกลาง
๖. มีอุปสรรคบีบคั้น

อสังขาริก

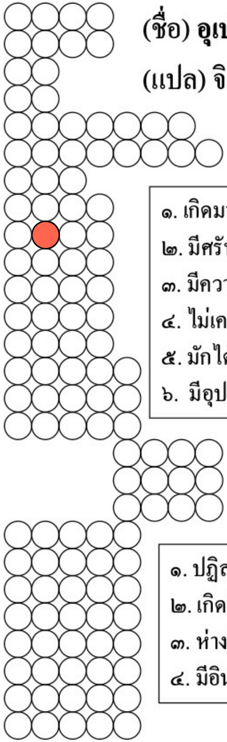
๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นอสังขาริก
๒. มีความสุขกายสบายใจ
๓. มีความอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ ได้ดี
๔. เคยเห็นผลในการงานที่จะพึงกระทำนั้น
๕. มีความชำนาญเจนจัด ในการงานนั้น ๆ
๖. ได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ

ญาณสัมปยุตต์

๑. ปฏิสนธิมาด้วยกุศลวิบากจิตที่ประกอบด้วยปัญญา
๒. เกิดในชาติที่หมดความกังวล ปราศจากภัยพิบัติ
๓. ห่างไกลจากกิเลส หันหน้าเข้าหาพระสัทธรรม
๔. มีอินทรีย์แก่กล้า มีอายุ ๔๐-๕๐ ปี (ปัญญาทสกวัย)

๑. ชอบไต่สวนทวนถามข้ออรรถข้อธรรมอยู่เสมอ
๒. ชอบความสะอาด มีระเบียบวินัยในตนเอง
๓. ปรับอินทรีย์ ๕ ให้มีความเท่าเทียมกันอยู่เสมอ
๔. หลีกเลี่ยงคนที่ไม่มีปัญญา
๕. ชอบคบหาสมาคมกับบุคคลผู้มีปัญญา
๖. ชอบพิจารณาข้ออรรถข้อธรรมที่ลึกซึ้ง
๗. มีอินทรีย์แก่กล้า ชอบน้อมจิตแสวงหาธรรม

มหากุศลจิต ดวงที่ ๖

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง สะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยปัญญา

สาเหตุให้เกิด

อุเบกขาสหคตะ

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นอุเบกขา
๒. มีศรัทธาน้อย
๓. มีความเห็นยังไม่บริสุทธิ์
๔. ไม่เคยเห็นอานิสงส์แห่งกุศลกรรมนั้น ๆ
๕. มักได้ประสบแต่อารมณ์ที่ปานกลาง
๖. มีอุปสรรคบีบคั้น

สสังขาริก

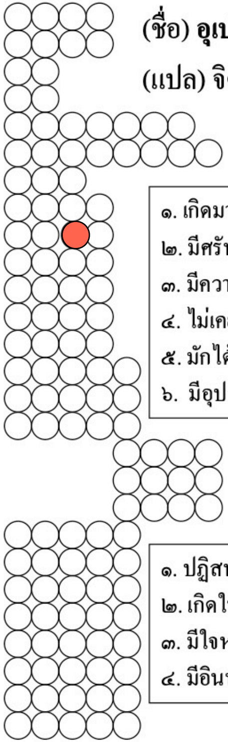
๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นสสังขาริก
๒. ไม่ค่อยมีความสุขกายสบายใจ
๓. ไม่มีความอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ
๔. ไม่เคยเห็นผลในการงานที่จะพึงกระทำนั้น
๕. ไม่มีความชำนาญเจนจัด ในการงานนั้น ๆ
๖. ไม่ได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ

ญาณสัมปยุตต์

๑. ปฏิสนธิมาด้วยกุศลวิบากจิตที่ประกอบด้วยปัญญา
๒. เกิดในชาติที่หมดความกังวล ปราศจากภัยพิบัติ
๓. ห่างไกลจากกิเลส หันหน้าเข้าหาพระสัทธรรม
๔. มีอินทรีย์แก่กล้า มีอายุ ๔๐-๕๐ ปี (ปัญญาทสกวัย)

๑. ชอบไต่สวนทวนถามข้ออรรถข้อธรรมอยู่เสมอ
๒. ชอบความสะอาด มีระเบียบวินัยในตนเอง
๓. ปรับอินทรีย์ ๕ ให้มีความเท่าเทียมกันอยู่เสมอ
๔. หลีกเลี่ยงคนที่ไม่มีปัญญา
๕. ชอบคบหาสมาคมกับบุคคลผู้มีปัญญา
๖. ชอบพิจารณาข้ออรรถข้อธรรมที่ลึกซึ้ง
๗. มีอินทรีย์แก่กล้า ชอบน้อมจิตแสวงหาธรรม

มหากุศลจิต ดวงที่ ๗

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ญาณะวิปปะยุตตัง อะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

สาเหตุให้เกิด

อุเบกขาสหคตะ

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นอุเบกขา
๒. มีศรัทธาน้อย
๓. มีความเห็นยังไม่บริสุทธิ์
๔. ไม่เคยเห็นอานิสงส์แห่งกุศลกรรมนั้น ๆ
๕. มักได้ประสบแต่อารมณ์ที่ปานกลาง
๖. มีอุปสรรคใด ๆ บีบคั้น

อสังขาริก

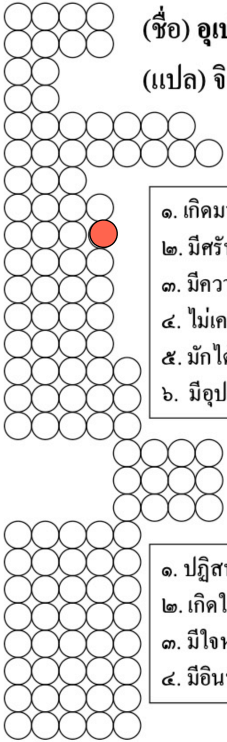
๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นอสังขาริก
๒. มีความสุขกายสบายใจ
๓. มีความอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ ได้ดี
๔. เคยเห็นผลในการงานที่จะพึงกระทำนั้น
๕. มีความชำนาญเจนจัด ในการงานนั้น ๆ
๖. ได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ

ญาณวิปปยุตต์

๑. ปฏิสนธิมาด้วยกุศลวิบากจิตที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา
๒. เกิดในชาติที่มีความกังวล เต็มไปด้วยภัยพิบัติ
๓. มีใจหมกมุ่นในกิเลส มักหันหลังให้พระสัทธรรม
๔. มีอินทรีย์อ่อน มีอายุ ๑-๑๐ ปี (มันททสกวัย)

๑. ไม่ชอบไต่สวนทวนถามข้ออรรถข้อธรรมอยู่เสมอ
๒. ไม่ชอบความสะอาด ขาดระเบียบวินัยในตนเอง
๓. ไม่ปรับอินทรีย์ ๕ ให้มีความเท่าเทียมกันอยู่เสมอ
๔. ชอบคบหาสมาคมกับบุคคลผู้ไม่มีปัญญา
๕. มักหลีกเลี่ยงคนมีปัญญา
๖. ไม่ชอบพิจารณาข้ออรรถข้อธรรมที่ลึกซึ้ง
๗. มีอินทรีย์อ่อน ไม่ชอบน้อมจิตแสวงหาธรรม

มหากุศลจิต ดวงที่ ๘

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ญาณะวิปปะยุตตัง สะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

สาเหตุให้เกิด

อุเบกขาสหคตะ

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นอุเบกขา
๒. มีศรัทธาน้อย
๓. มีความเห็นยังไม่บริสุทธิ์
๔. ไม่เคยเห็นอานิสงส์แห่งกุศลกรรมนั้น ๆ
๕. มักได้ประสบแต่อารมณ์ที่ปานกลาง
๖. มีอุปสรรคใด ๆ บีบคั้น

สสังขาริก

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นสสังขาริก
๒. ไม่ค่อยมีความสุขกายสบายใจ
๓. ไม่ค่อยมีความอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ
๔. ไม่เคยเห็นผลในการงานที่จะพึงกระทำนั้น
๕. ไม่มีความชำนาญเจนจัด ในการงานนั้น ๆ
๖. ไม่ได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ

ญาณวิปปยุตต์

๑. ปฏิสนธิมาด้วยกุศลวิบากจิตที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา
๒. เกิดในชาติที่มีความกังวล เต็มไปด้วยภัยพิบัติ
๓. มีใจหมกมุ่นในกิเลส มักหันหลังให้พระสัทธรรม
๔. มีอินทรีย์อ่อน มีอายุ ๑-๑๐ ปี (มันททสกวัย)

๑. ไม่ชอบไต่สวนทวนถามข้ออรรถข้อธรรมอยู่เสมอ
๒. ไม่ชอบความสะอาด ขาดระเบียบวินัยในตนเอง
๓. ไม่ปรับอินทรีย์ ๕ ให้มีความเท่าเทียมกันอยู่เสมอ
๔. ชอบคบหาสมาคมกับบุคคลผู้ไม่มีปัญญา
๕. มักหลีกเลี่ยงคนมีปัญญา
๖. ไม่ชอบพิจารณาข้ออรรถข้อธรรมที่ลึกซึ้ง
๗. มีอินทรีย์อ่อน ไม่ชอบน้อมจิตแสวงหาธรรม

มหาวิบากจิต

โสมนัสสเวทนา
อุเบกขาเวทนา

ญาณสัมปยุตต์
ญาณวิปปยุตต์

อสังขาริก
สสังขาริก

มหาวิบากจิต หมายถึง จิตที่เป็นผลของมหากุศลจิตโดยตรง เพราะว่า มีสภาพคล้ายกัน โดยเวทนา ญาณ และสังขาร เหมือนกัน

อรรถของวิบาก

อัญญมัญญวิสิฏฐานัง กุสลา กุสลานัง ปากาติ=วิปากานิ ธรรมทั้งหลายที่เป็นผลของกุศลและอกุศลที่พิเศษกว่ากันและกัน ชื่อว่าวิบาก

ธรรมที่เป็นผล

๑. **มุขยผล** ผลโดยตรง
๒. **สามัญญผล** ผลโดยอ้อม

กิจ หรือ หน้าที่ของมหาวิบากจิต

๑. **ปฏิสนธิกิจ** เกิดขึ้นในภพภูมิใหม่
๒. **ภวังคกิจ** รักษาภพชาตินั้นไว้
๓. **ตทาลัมพณกิจ** หน่วงเหนี่ยวอารมณ์ต่อจากชวนะ
๔. **จุติกิจ** ตายจากภพชาตินั้น

ผลที่พิเศษกว่ากันและกัน

กุศลให้ผลเป็นความสุข
อกุศลให้ผลเป็นความทุกข์

ผลที่เกิดจากมหาวิบาก

๑. **สุวัณณตา** มีผิวพรรณงาม
๒. **สุสรตา** มีเสียงไพเราะ
๓. **สุสัณฐานตา** มีหุ่นดี
๔. **สุรูปตา** มีรูปงาม
๕. **อาธิปัจจัง** มีความเป็นใหญ่
๖. **ปริวารตา** มีบริวารดี

วิบากจิต

สภาพของวิบากจิต ๔ ประการ

๑. เป็นจิตที่ไม่ต้องขวนขวาย
๒. เป็นจิตที่สงบ ไม่ปรากฏอาการ
๓. เป็นสภาพที่ละเอียด ไม่ปรากฏชัด
๔. เจตสิกที่ประกอบกับวิบากจิต ก็มีกำลังอ่อนตามด้วย

ผลของวิบากจิต

๑. วิปากกิจ ทำหน้าที่เป็นผลของกรรมแต่ปางก่อน
๒. อาเสวนกิจ ทำหน้าที่อาเสวนะ ป้อนข้อมูลให้เสพบ่อย ๆ
๓. อุปนิสสยกิจ ทำหน้าที่เป็นอุปนิสัย คือ ความประพฤติที่เคยชิน
๔. วาสนากิจ ทำหน้าที่เป็นวาสนา สิ่งที่เกิดขึ้นโดยมิได้ขวนขวาย
๕. อนุสัยกิจ ที่เป็นอกุศลวิบากทำหน้าที่เป็นอนุสัยนอนเนื่องในสันดาน
๖. จริตกิจ ทำหน้าที่เป็นจริต คือ ความประพฤติและบุคลิกที่แสดงออกมา
๗. ปารมีกิจ ฝ่ายกุศลวิบากทำหน้าที่เป็นบารมีสั่งสมเป็นปัจจัยให้ถึงนิพพาน

การส่งผลของวิบากจิต	
เจตนาที่ประกอบกับโลภมูลจิต ๘	ส่งผลเป็น ทุคติบุคคล ที่เป็น เปรต อสุรกาย
เจตนาที่ประกอบกับโทสมูลจิต ๒	ส่งผลเป็น ทุคติบุคคล ที่เป็น สัตว์นรก
เจตนาที่ประกอบกับโมหมูลจิต ๑ (เว้นอุทธัจจสัมปยุตตจิต)	ส่งผลเป็น ทุคติบุคคล ที่เป็น สัตว์เดรัจฉาน
เจตนาที่ประกอบกับมหากุศลจิตที่เป็นโอมกะ อุกกัฏโฐมกะและโอมโกมกะ	ส่งผลเป็นสุคติอเหตุกบุคคลที่เป็น มนุษย์และจาตุมหาราชิกาเทวดาชั้นต่ำ
เจตนาที่ประกอบกับมหากุศลญาณวิปปยุตตจิตที่เป็นอุกกัฏฐะ อุกกัฏฐุกกัฏฐะ และ โอมกุกกัฏฐะ	ส่งผลเป็น ทวิเหตุกบุคคล ที่เป็น มนุษย์ เทวดา ๖ ชั้น ระดับกลาง
เจตนาที่ประกอบกับมหากุศลญาณสัมปปยุตตจิต ที่เป็น อุกกัฏฐะ อุกกัฏฐุกกัฏฐะ และโอมกุกกัฏฐะ	ส่งผลเป็น ติเหตุกบุคคล ที่เป็นมนุษย์ เทวดา ๖ ชั้น ระดับสูง
เจตนาที่ในรูปาวจรกุศล ส่งผลให้เกิดเป็น ติเหตุกบุคคลที่เป็นรูปพรหม	เจตนาที่ในอรูปาวจรกุศล ส่งผลให้เกิดเป็น ติเหตุกบุคคลที่เป็นอรูปพรหม
เจตนาที่ในรูปาวจรปัญจมฌานกุศล ที่เกี่ยวเนื่องด้วยสัญญาวิราคภาวนา	ส่งผลเป็น สุคติอเหตุกบุคคล ที่เป็น อสัญญสัตตพรหม

บทสรุป

สมังคิตา ๕

สมังคิตา หมายถึง กุศลกรรม หรือ อกุศลกรรมที่สำเร็จลงได้ครั้งหนึ่ง ๆ นั้น ย่อมถึงพร้อมด้วยธรรม ๕ ประการ เรียกว่า สมังคิตา ๕

๑. อายูหนสมังคิตา ความพยายามในขณะทำกุศล อกุศล
๒. เจตนาสมังคิตา มีเจตนาครบทั้ง ๓ กาล
๓. กัมมสมังคิตา กรรมนั้น ครบองค์กรรมบถ
๔. วิปากสมังคิตา ความถึงพร้อมแห่งวิบากที่จะส่งผล
๕. อุปัฏฐานสมังคิตา กรรมในอดีตมาปรากฏเมื่อใกล้ตาย

อจินไตย ๔

อจินไตย แปลว่า เรื่องที่ไม่ควรคิดให้เลยขอบเขตสติปัญญาของตน เพราะเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อน ยากเกินวิสัยที่บุคคลจะรู้ตามได้ นอกจากพระปัญญาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น ที่สามารถรอบรู้ได้ทั้งหมด

ถ้าบุคคลอื่น โดยเฉพาะปุถุชน ไปคิดตามให้มากเกินไป ก็จะได้รับความลำบากทางจิตหนัก อาจเกิดจิตฟุ้งซ่าน มีอาการเป็นบ้าเสียสติได้

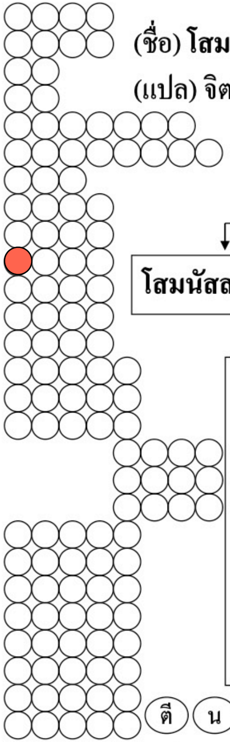
๑. พุทธวิสัย วิสัยของพระพุทธเจ้าทั้งหลายรู้ตามได้ไม่หมด
๒. ฌานวิสัย วิสัยของผู้ได้ฌาน อภิญญา มีฤทธิ์ต่าง ๆ
๓. กัมมวิบาก ผลของกรรมต่าง ๆ รู้ตามได้ยาก
๔. โลกจินตา ความเป็นไปของโลก รู้หมดได้ยาก

อุปนิสัยของบุคคล ๖ ประเภท

ผู้มีโลภะแรงกล้า มักโลภ และชอบสบาย
ผู้มีโทสะแรงกล้า มักโกรธ ฉุนเฉียวง่าย
ผู้มีโมหะแรงกล้า มักหลงงมงาย

ผู้มีอโลภะแรงกล้า เป็นคนไม่โลภ เสียสละ
ผู้มีอโทสะแรงกล้า เป็นคนไม่โกรธ มีจิตใจเยือกเย็น
ผู้มีอโมหะแรงกล้า เป็นคนมีปัญญา เรียนรู้ได้ง่าย

มหาวิปากจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง อะสังขาริกัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ประกอบด้วยปัญญา

เป็นผลของมหากุศลจิต ดวงที่ ๑

- **โสมนัสสเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **อสังขาริก**

ทำหน้าที่ ๔ อย่าง

ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพใหม่

ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้

ตทาลัมพณกิจ = หน่วงเหนี่ยวอารมณ์ต่อจากชวนะ

จุติกิจ = ตายจากภพชาตินั้น

คุณสมบัติพิเศษ

๑. ปฏิสนธิ เป็น ติเหตุกบุคคล เป็น มนุษย์ หรือ เทวดาในสวรรค์ชั้นสูง ในบรรดา ๖ ชั้น

๒. มีอุปนิสัยร่าเริง,สนุกสนาน, ยินดีง่าย, ยิ้มง่าย

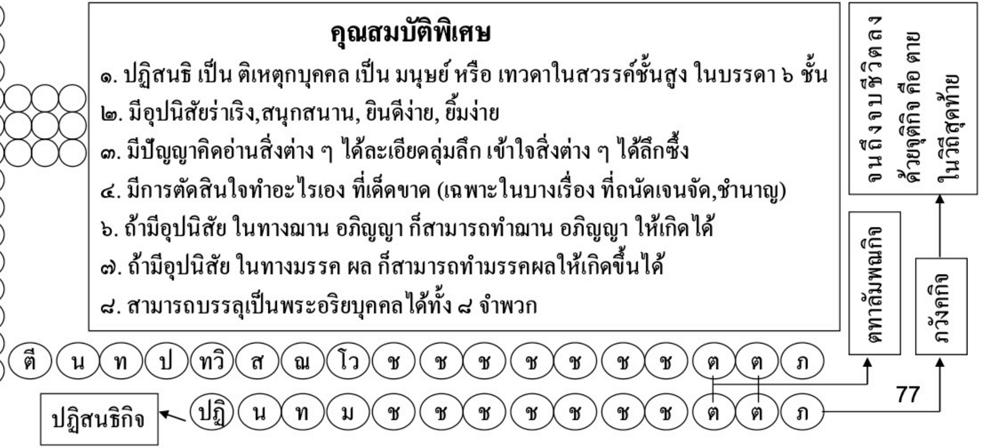
๓. มีปัญญาคิดอ่านสิ่งต่าง ๆ ได้ละเอียดลุ่มลึก เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ลึกซึ้ง

๔. มีการตัดสินใจทำอะไรเอง ที่เด็ดขาด (เฉพาะในบางเรื่อง ที่ถนัดเจนจัด,ชำนาญ)

๖. ถ้ามีอุปนิสัย ในทางฌาน อภิญญา ก็สามารถทำฌาน อภิญญา ให้เกิดได้

๗. ถ้ามีอุปนิสัย ในทางมรรค ผล ก็สามารถทำมรรคผลให้เกิดขึ้นได้

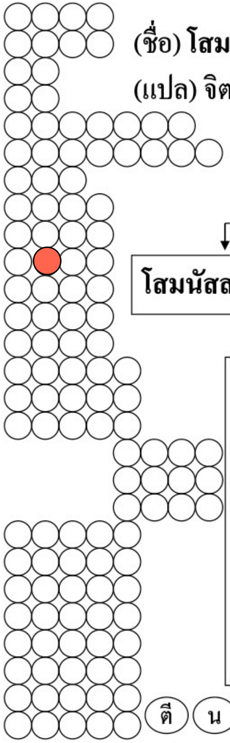
๘. สามารถบรรลุเป็นพระอริยบุคคลได้ทั้ง ๘ จำพวก

มหาวิปากจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง สะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ประกอบด้วยปัญญา

เป็นผลของมหากุศลจิต ดวงที่ ๒

- **โสมนัสสเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

ทำหน้าที่ ๔ อย่าง

ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพใหม่

ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้

ตทาลัมพณกิจ = หน่วงเหนี่ยวอารมณ์ต่อจากชวนะ

จุติกิจ = ตายจากภพชาตินั้น

คุณสมบัติพิเศษ

๑. ปฏิสนธิ เป็น ติเหตุกบุคคล เป็น มนุษย์ หรือ เทวดาในสวรรค์ชั้นสูง ในบรรดา ๖ ชั้น

๒. มีอุปนิสัยร่าเริง,สนุกสนาน, ยินดีง่าย, ยิ้มง่าย

๓. มีปัญญาคิดอ่านสิ่งต่าง ๆ ได้ละเอียดลุ่มลึก เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ลึกซึ้ง

๔. มีการตัดสินใจไม่ค่อยเด็ดขาด ต้องอาศัยกระตุ้นเตือน หรือชักชวน (ในบางเรื่อง)

๖. ถ้ามีอุปนิสัย ในทางฌาน อภิญญา ก็สามารถทำฌาน อภิญญา ให้เกิดได้

๗. ถ้ามีอุปนิสัย ในทางมรรค ผล ก็สามารถทำมรรคผลให้เกิดขึ้นได้

๘. สามารถบรรลุเป็นพระอริยบุคคลได้ทั้ง ๘ จำพวก

จนถึงจบชีวิตลง ด้วยจุติกิจ คือ ตาย ในวิถีสุดท้าย

ตทาลัมพณกิจ

ภวังคกิจ

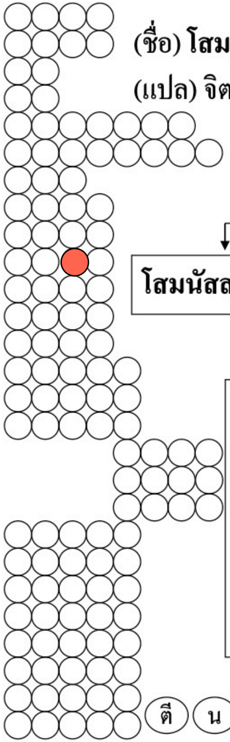
ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

ปฏิสนธิกิจ ← ปฏิ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

มหาวิปากจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) **โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะวิปปะยุตตัง อะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

เป็นผลของมหากุศลจิต ดวงที่ ๓

- **โสมนัสสเวทนา**
- **ญาณวิปปยุตต์**
- **อสังขาริก**

ทำหน้าที่ ๔ อย่าง

ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพใหม่

ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้

ตทาลัมพณกิจ = หน่วงเหนี่ยว อารมณ์ต่อจากชวนะ

จุติกิจ = ตายจากภพชาตินั้น

คุณสมบัติพิเศษ

๑.ปฏิสนธิเป็นทวิเหตุกบุคคล เป็น มนุษย์หรือเทวดาในสวรรค์ชั้นกลางในบรรดา ๖ ชั้น

๒. มีอุปนิสัยร่าเริง,สนุกสนาน, ยินดีง่าย, ยิ้มง่าย

๓.ไม่ค่อยมีปัญญาคิดอ่านสิ่งต่าง ๆ ได้ละเอียดลุ่มลึกนัก (นอกจากสั่งสมเพิ่มในปัจจุบันภพ)

๔. มีการตัดสินใจทำอะไรเอง ที่เด็ดขาด (เฉพาะในบางเรื่อง ที่ถนัดเจนจัด,ชำนาญ)

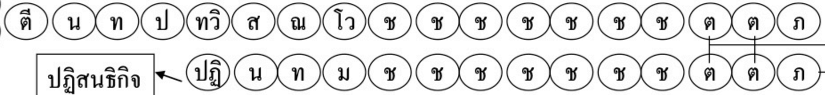
๖. ไม่สามารถทำฌาน อภิญญา ให้เกิดได้ เนื่องจากวิบากปฏิสนธิขาดปัญญา

๗. ไม่สามารถทำมรรค ผล ให้เกิดขึ้นได้ เนื่องจากวิบากปฏิสนธิขาดปัญญา

จนถึงจบชีวิตลง ด้วยจุติกิจ คือ ตาย ในวิถีสุดท้าย

ตทาลัมพณกิจ

ภวังคกิจ

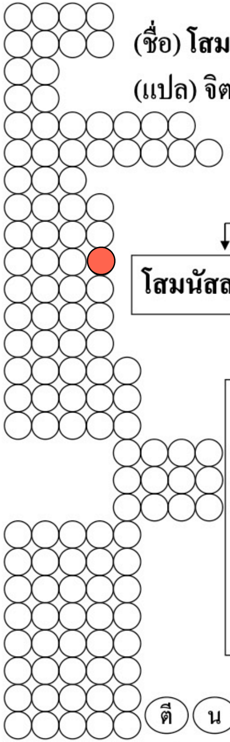

ปฏิสนธิกิจ

มหาวิปากจิต ดวงที่ ๔

(ชื่อ) โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะวิปปะยุตตัง สะสังขาริกัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

เป็นผลของมหากุศลจิต ดวงที่ ๔

- โสมนัสสเวทนา
- ญาณวิปปยุตต์
- สสังขาริก

ทำหน้าที่ ๔ อย่าง

ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพใหม่

ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้

ตทาลัมพณกิจ = หน่วงเหนี่ยว อารมณ์ต่อจากชวนะ

จุติกิจ = ตายจากภพชาตินั้น

คุณสมบัติพิเศษ

๑.ปฏิสนธิเป็นทวิเหตุกบุคคล เป็น มนุษย์หรือเทวดาในสวรรค์ชั้นกลางในบรรดา ๖ ชั้น

๒. มีอุปนิสัยร่าเริง,สนุกสนาน, ยินดีง่าย, ยิ้มง่าย

๓.ไม่ค่อยมีปัญญาคิดอ่านสิ่งต่าง ๆ ได้ละเอียดลุ่มลึกนัก (ต้องอาศัยการกระตุ้นเตือนและชักชวน)

๔.มีการตัดสินใจทำอะไรไม่ค่อยเด็ดขาด (ยกเว้นบางเรื่องที่ถนัด, เจนจัด, ชำนาญ)

๖. ไม่สามารถทำฌาน อภิญญา ให้เกิดได้ เนื่องจากวิบากปฏิสนธิขาดปัญญา

๗. ไม่สามารถทำมรรค ผล ให้เกิดขึ้นได้ เนื่องจากวิบากปฏิสนธิขาดปัญญา

จนถึงจบชีวิตลง ด้วยจุติกิจ คือ ตาย ในวิถีสุดท้าย

ตทาลัมพณกิจ

ภวังคกิจ

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

ปฏิสนธิกิจ ← ปฏิ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

80

มหาวิปากจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) อุเปกขาสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง อะสังขาริกัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยปัญญา

เป็นผลของมหากุศลจิต ดวงที่ ๕

- **อุเบกขาเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **อสังขาริก**

ทำหน้าที่ ๔ อย่าง

ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพใหม่

ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้

ตทาลัมพณกิจ = หน่วงเหนี่ยว อารมณ์ต่อจากชวนะ

จุติกิจ = ตายจากภพชาตินั้น

คุณสมบัติพิเศษ

๑. ปฏิสนธิ เป็น ติเหตุกบุคคล เป็น มนุษย์ หรือ เทวดาในสวรรค์ชั้นสูง ในบรรดา ๖ ชั้น

๒. มีอุปนิสัยเฉย ๆ,มีความสุขุม, ไม่ค่อยแสดงอาการยินดี, ยิ้มยาก

๓. มีปัญญาคิดอ่านสิ่งต่าง ๆ ได้ละเอียดลุ่มลึก เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ลึกซึ้ง

๔. มีการตัดสินใจทำอะไรเอง ที่เด็ดขาด (เฉพาะในบางเรื่อง ที่ถนัดเจนจัด,ชำนาญ)

๖. ถ้ามีอุปนิสัย ในทางฌาน อภิญญา ก็สามารถทำฌาน อภิญญา ให้เกิดได้

๗. ถ้ามีอุปนิสัย ในทางมรรค ผล ก็สามารถทำมรรคผลให้เกิดขึ้นได้

๘. สามารถบรรลุเป็นพระอริยบุคคลได้ทั้ง ๘ จำพวก

จนถึงจบชีวิตลง ด้วยจุติกิจ คือ ตาย ในวิถีสุดท้าย

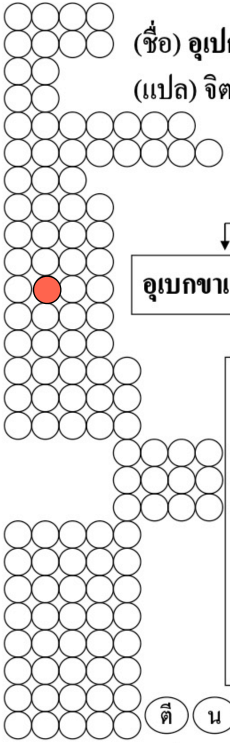
ตทาลัมพณกิจ

ภวังคกิจ

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

ปฏิสนธิกิจ ← ปฏิ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

มหาวิปากจิต ดวงที่ ๖

(ชื่อ) อุเปกขาสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง สะสังขาริกัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยปัญญา

เป็นผลของมหากุศลจิต ดวงที่ ๖

- **อุเบกขาเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

ทำหน้าที่ ๔ อย่าง

ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพใหม่

ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้

ตทาลัมพณกิจ = หน่วงเหนี่ยวอารมณ์ต่อจากชวนะ

จุติกิจ = ตายจากภพชาตินั้น

คุณสมบัติพิเศษ

๑. ปฏิสนธิ เป็น ติเหตุกบุคคล เป็น มนุษย์ หรือ เทวดาในสวรรค์ชั้นสูง ในบรรดา ๖ ชั้น

๒. มีอุปนิสัยเฉย ๆ, มีความสุขุม, ไม่ค่อยแสดงอาการยินดีง่าย, ยิ้มยาก

๓. มีปัญญาคิดอ่านสิ่งต่าง ๆ ได้ละเอียดลุ่มลึก เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ลึกซึ้ง

๔. มีการตัดสินใจไม่ค่อยเด็ดขาด ต้องอาศัยกระตุ้นเตือน หรือชักชวน (ในบางเรื่อง)

๖. ถ้ามีอุปนิสัย ในทางฌาน อภิญญา ก็สามารถทำฌาน อภิญญา ให้เกิดได้

๗. ถ้ามีอุปนิสัย ในทางมรรค ผล ก็สามารถทำมรรคผลให้เกิดขึ้นได้

๘. สามารถบรรลุเป็นพระอริยบุคคลได้ทั้ง ๘ จำพวก

จนถึงจบชีวิตลง ด้วยจุติกิจ คือ ตาย ในวิถีสุดท้าย

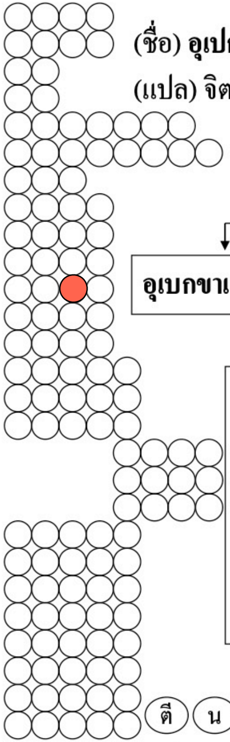
ตทาลัมพณกิจ

ภวังคกิจ

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

ปฏิสนธิกิจ ← ปฏิ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

มหาวิปากจิต ดวงที่ ๗

(ชื่อ) อุเปกขาสะหะคะตัง ญาณะวิปปะยุตตัง อะสังขาริกัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

เป็นผลของมหากุศลจิต ดวงที่ ๗

- **อุเบกขาเวทนา**
- **ญาณวิปปยุตต์**
- **อสังขาริก**

ทำหน้าที่ ๔ อย่าง

ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพใหม่

ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้

ตทาลัมพณกิจ = หน่วงเหนี่ยวอารมณ์ต่อจากชวนะ

จุติกิจ = ตายจากภพชาตินั้น

คุณสมบัติพิเศษ

๑.ปฏิสนธิเป็นทวิเหตุกบุคคล เป็น มนุษย์หรือเทวดาในสวรรค์ชั้นกลางในบรรดา ๖ ชั้น

๒. มีอุปนิสัยเฉย ๆ, สุขุม, ไม่ค่อยแสดงอาการยินดีอะไรนัก, ยิ้มยาก

๓.ไม่ค่อยมีปัญญาคิดอ่านสิ่งต่าง ๆ ได้ละเอียดลุ่มลึกนัก (นอกจากสั่งสมเพิ่มในปัจจุบันภพ)

๔. มีการตัดสินใจทำอะไรเอง ที่เด็ดขาด (เฉพาะในบางเรื่อง ที่ถนัดเจนจัด,ชำนาญ)

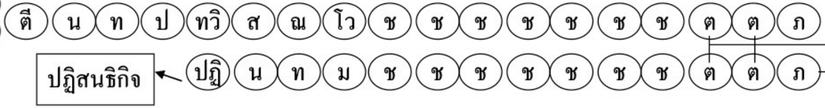
๖. ไม่สามารถทำฌาน อภิญญา ให้เกิดได้ เนื่องจากวิบากปฏิสนธิขาดปัญญา

๗. ไม่สามารถทำมรรค ผล ให้เกิดขึ้นได้ เนื่องจากวิบากปฏิสนธิขาดปัญญา

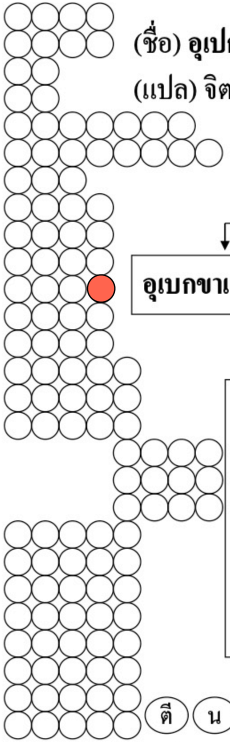
จนถึงจบชีวิตลง ด้วยจุติกิจ คือ ตาย ในวิถีสุดท้าย

ตทาลัมพณกิจ

ภวังคกิจ

มหาวิปากจิต ดวงที่ ๘

(ชื่อ) อุเปกขาสะหะคะตัง ญาณะวิปปะยุตตัง สะสังขาริกัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

เป็นผลของมหากุศลจิต ดวงที่ ๘

- **อุเบกขาเวทนา**
- **ญาณวิปปยุตต์**
- **สสังขาริก**

ทำหน้าที่ ๔ อย่าง

ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพใหม่

ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้

ตทาลัมพณกิจ = หน่วงเหนี่ยวอารมณ์ต่อจากชวนะ

จุติกิจ = ตายจากภพชาตินั้น

คุณสมบัติพิเศษ

๑.ปฏิสนธิเป็นทวิเหตุกบุคคล เป็น มนุษย์หรือเทวดาในสวรรค์ชั้นกลางในบรรดา ๖ ชั้น

๒. มีอุปนิสัยเฉย ๆ, สุขุม, ไม่ค่อยแสดงอาการยินดีอะไรนัก, ยิ้มยาก

๓.ไม่ค่อยมีปัญญาคิดอ่านสิ่งต่าง ๆ ได้ละเอียดลุ่มลึกนัก (นอกจากสั่งสมเพิ่มในปัจจุบันภพ)

๔.มีการตัดสินใจทำอะไรไม่ค่อยเด็ดขาด (ต้องอาศัยการกระตุ้นเตือนและชักชวน)

๖. ไม่สามารถทำฌาน อภิญญา ให้เกิดได้ เนื่องจากวิบากปฏิสนธิขาดปัญญา

๗. ไม่สามารถทำมรรค ผล ให้เกิดขึ้นได้ เนื่องจากวิบากปฏิสนธิขาดปัญญา

จนถึงจบชีวิตลง ด้วยจุติกิจ คือ ตาย ในวิถีสุดท้าย

ตทาลัมพณกิจ

ภวังคกิจ

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

ปฏิสนธิกิจ ← ปฏิ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

มหากิริยาจิต

- โสมนัสสเวทนา / อุเบกขาเวทนา
- ญาณสัมปยุตต์ / ญาณวิปปยุตต์
- อสังขาริก / สสังขาริก

เหตุให้เกิดมหากิริยาจิต → บุญกิริยาวัตถุ ๑๐

ทาน

ทานมัย การให้ทาน
ปัตติทานมัย การให้ส่วนบุญ
อนุโมทนามัย การอนุโมทนาส่วนบุญ

ศีล

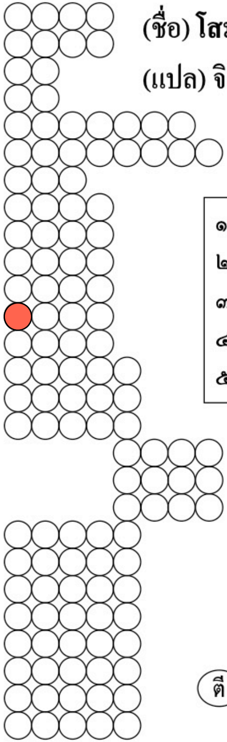
สีลมัย การรักษาศีล
อปจายนมัย การอ่อนน้อมถ่อมตน
เวยยาวัจจมัย การช่วยขวนขวายในกิจที่ชอบ

ภาวนา

ภาวนามัย การเจริญจิตภาวนา
ธัมมัสสวนมัย การฟังธรรม
ธัมมเทสนามัย การแสดงธรรม
ทิฏฐุชุกัมม์ การทำความเห็นให้ตรง

มหากิริยาจิต เป็นจิตของพระอรหันต์ ในการงานอันเป็นวิถีชีวิตที่เป็นอยู่แบบปุถุชนหรือพระเสกขบุคคลทั่วไป ที่นอกจากการเข้าผลสมาบัติ ฌานสมาบัติ นิโรธสมาบัติ เป็นต้น ในขณะที่ประกอบกิจวัตรทั่วไป ตลอดถึงการพิจารณาข้ออรรถข้อธรรมต่าง ๆ และในการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้น เป็นจิตที่รับกามอารมณ์ ในวิถีชีวิตธรรมดาโดยมาก แต่เนื่องจากท่านหมดมลทินกิเลสทั้งปวงแล้ว จึงเป็นแต่กิริยาการกระทำไม่เป็นกุศล ที่จะให้ผลเกิดขึ้นในอนาคตอีกแล้ว เรียกว่า **มหากิริยาจิต** เพราะมีสภาพเหมือนมหากุศลจิต

มหากิริยาจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) **โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง อะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ประกอบด้วยปัญญา

สาเหตุให้เกิด

โสมนัสสหคตะ

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นโสมนัส
๒. มีศรัทธาในสิ่งนั้นมาก
๓. เห็นอานิสงส์แห่งการงานนั้น ๆ
๔. ได้ประสบอารมณ์ที่ดีเป็นสัปปายะ
๕. ไม่มีอุปสรรคใด ๆ บีบคั้น

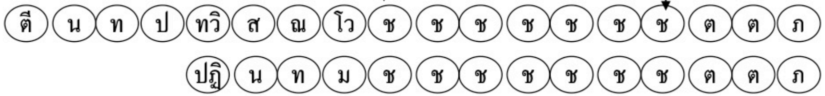
อสังขาริก

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นอสังขาริก
๒. มีความสุขกายสบายใจ
๓. มีความขวนขวายในการงานนั้นมาก
๔. เข้าใจอานิสงส์ในการงานนั้นๆ เป็นอย่างดี
๕. มีความชำนาญเจนจัด ในการงานนั้น ๆ
๖. ได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ

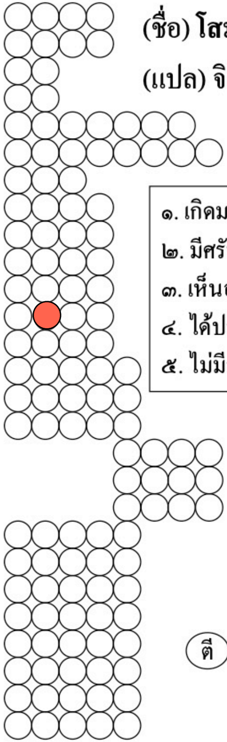
ญาณสัมปยุตต์

๑. มีความรู้ความเข้าใจในสิ่งนั้น เป็นอย่างดี
๒. การงานที่ทำนั้น ต้องใช้ปัญญาในการพินิจพิจารณา

ทำหน้าที่ชวนกิจ
เสพอารมณ์เป็นกิริยา

มหากิริยาจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง สะสังขาริกัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ประกอบด้วยปัญญา

สาเหตุให้เกิด

โสมนัสสหคตะ

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นโสมนัส
๒. มีศรัทธาในสิ่งนั้นมาก
๓. เห็นอานิสงส์แห่งการงานนั้น ๆ
๔. ได้ประสบอารมณ์ที่ดีเป็นสัปปายะ
๕. ไม่มีอุปสรรคใด ๆ บีบคั้น

สสังขาริก

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นสสังขาริก
๒. ไม่ค่อยมีความสุขกายสบายใจ
๓. ไม่ค่อยมีความอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ
๔. ไม่เคยเห็นผลในการงานที่จะพึงกระทำนั้น
๕. ไม่มีความชำนาญ เจนจัด ในการงานนั้น ๆ
๖. ไม่ได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ

ญาณสัมปยุตต์

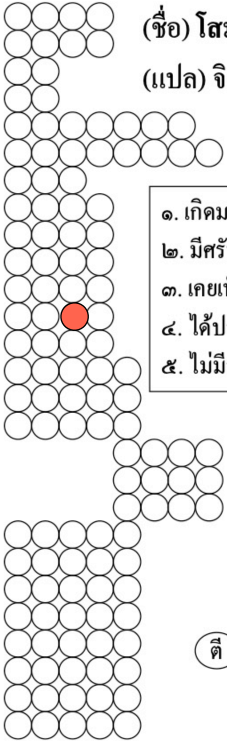
๑. มีความรู้ความเข้าใจในสิ่งนั้น เป็นอย่างดี
๒. การงานที่ทำนั้น ต้องใช้ปัญญาในการพินิจพิจารณา

ทำหน้าที่ชวนกิจ
เสพอารมณ์เป็นกิริยา

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

ปฏิ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

มหากิริยาจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะวิปปะยุตตัง อะสังขาริกัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

สาเหตุให้เกิด

โสมนัสสหคตะ

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นโสมนัส
๒. มีศรัทธาในสิ่งนั้นมาก
๓. เคยเห็นอานิสงส์แห่งการงานนั้น ๆ
๔. ได้ประสบอารมณ์ที่ดี มีสัปปายะ
๕. ไม่มีอุปสรรคใด ๆ บีบคั้น

อสังขาริก

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นอสังขาริก
๒. มีความสุขกายสบายใจ
๓. มีความขวนขวายในการงานนั้น ๆ มาก
๔. เคยเห็นผลในการงานที่จะพึงกระทำนั้น
๕. มีความชำนาญเจนจัด ในการงานนั้น ๆ
๖. ได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ

ญาณวิปปยุตต์

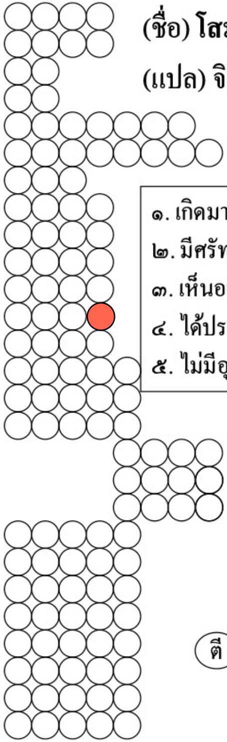
๑. ไม่ค่อยมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งนั้น
๒. การงานที่ทำนั้นไม่ต้องใช้ปัญญาในการพินิจพิจารณา

ทำหน้าที่ชวนกิจ
เสพอารมณ์เป็นกิริยา

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

ปฏิ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

มหากิริยาจิต ดวงที่ ๔

(ชื่อ) โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะวิปปะยุตตัง สะสังขาริกัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

สาเหตุให้เกิด

โสมนัสสหคตะ

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นโสมนัส
๒. มีศรัทธาในสิ่งนั้นมาก
๓. เห็นอานิสงส์แห่งการงานนั้น ๆ
๔. ได้ประสบอารมณ์ที่ดี เป็นสัปปายะ
๕. ไม่มีอุปสรรคใด ๆ บีบคั้น

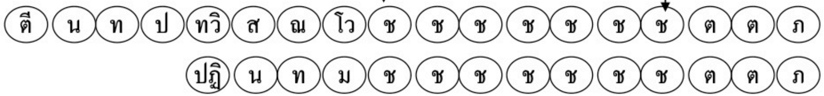
สสังขาริก

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นสสังขาริก
๒. ไม่ค่อยมีความสุขกายสบายใจ
๓.ไม่ค่อยมีความอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ
๔.ไม่เคยเห็นผลในการงานที่จะพึงกระทำนั้น
๕. ไม่มีความชำนาญ เจนจัด ในการงานนั้น ๆ
๖. ไม่ได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ

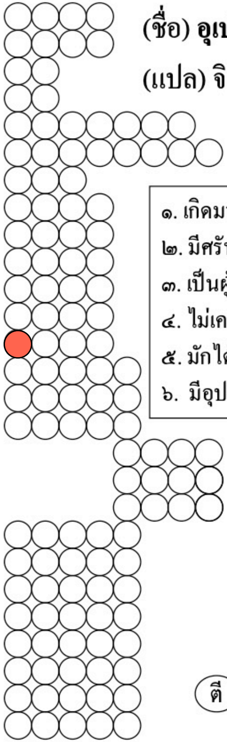
ญาณวิปปยุตต์

๑. ไม่ค่อยมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งนั้น
๒. การงานที่ทำนั้นไม่ต้องใช้ปัญญาในการพินิจพิจารณา

ทำหน้าที่ชวนกิจ
เสพอารมณ์เป็นกิริยา

มหากิริยาจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) อุเปกขาสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง อะสังขาริกัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยปัญญา

สาเหตุให้เกิด

อุเบกขาสหคตะ

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นอุเบกขา
๒. มีศรัทธาในการงานนั้นน้อย
๓. เป็นผู้มีความขวนขวายในสิ่งนั้นน้อย
๔. ไม่เคยเห็นอานิสงส์แห่งกุศลกรรมนั้น ๆ
๕. มักได้ประสบแต่อารมณ์ที่ปานกลาง
๖. มีอุปสรรคบีบคั้น

อสังขาริก

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นอสังขาริก
๒. มีความสุขกายสบายใจ
๓. มีความอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ ได้ดี
๔. เคยเห็นผลในการงานที่จะพึงกระทำนั้น
๕. มีความชำนาญเจนจัด ในการงานนั้น ๆ
๖. ได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ

ญาณสัมปยุตต์

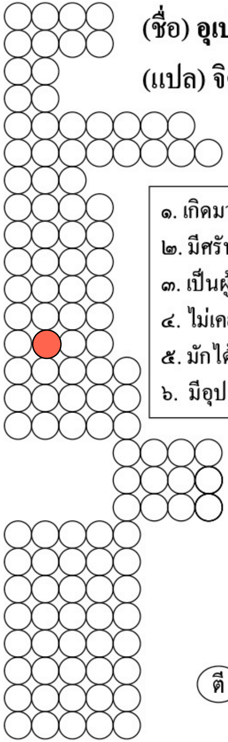
๑. มีความรู้ความเข้าใจในสิ่งนั้น เป็นอย่างดี
๒. การงานที่ทำนั้น ต้องใช้ปัญญาในการพินิจพิจารณา

ทำหน้าที่ชวนกิจ
เสพอารมณ์เป็นกิริยา

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

ปฏิ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

มหากิริยาจิต ดวงที่ ๖

(ชื่อ) อุเปกขาสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง สะสังขาริกัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยปัญญา

สาเหตุให้เกิด

อุเบกขาสหคตะ

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นอุเบกขา
๒. มีศรัทธาในการงานนั้นน้อย
๓. เป็นผู้มีความขวนขวายในสิ่งนั้นน้อย
๔. ไม่เคยเห็นอานิสงส์แห่งกุศลกรรมนั้น ๆ
๕. มักได้ประสบแต่อารมณ์ที่ปานกลาง
๖. มีอุปสรรคบีบคั้น

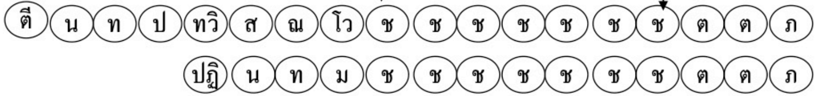
สสังขาริก

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นสสังขาริก
๒. ไม่ค่อยมีความสุขกายสบายใจ
๓. ไม่มีความอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ
๔. ไม่เคยเห็นผลในการงานที่จะพึงกระทำนั้น
๕. ไม่มีความชำนาญเจนจัด ในการงานนั้น ๆ
๖. ไม่ได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ

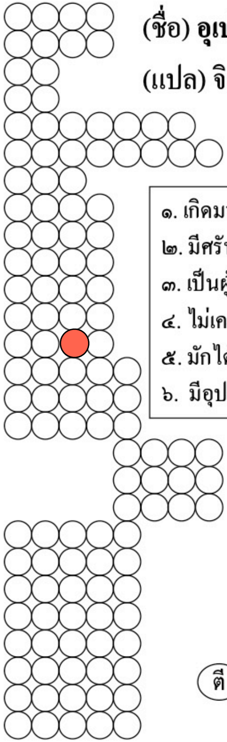
ญาณสัมปยุตต์

๑. มีความรู้ความเข้าใจในสิ่งนั้น เป็นอย่างดี
๒. การงานที่ทำนั้น ต้องใช้ปัญญาในการพินิจพิจารณา

ทำหน้าที่ชวนกิจ เสพอารมณ์เป็นกิริยา

มหากิริยาจิต ดวงที่ ๗

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ญาณะวิปปะยุตตัง อะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

สาเหตุให้เกิด

อุเบกขาสหคตะ

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นอุเบกขา
๒. มีศรัทธาในการงานนั้นน้อย
๓. เป็นผู้มีความขวนขวายในสิ่งนั้นน้อย
๔. ไม่เคยเห็นอานิสงส์แห่งกุศลกรรมนั้น ๆ
๕. มักได้ประสบแต่อารมณ์ที่ปานกลาง
๖. มีอุปสรรคบีบคั้น

อสังขาริก

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นอสังขาริก
๒. มีความสุขกายสบายใจ
๓. มีความอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ ได้ดี
๔. เคยเห็นผลในการงานที่จะพึงกระทำนั้น
๕. มีความชำนาญเจนจัด ในการงานนั้น ๆ
๖. ได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ

ญาณวิปปยุตต์

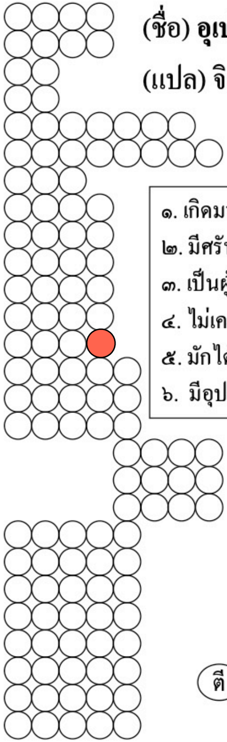
๑. ไม่ค่อยมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งนั้น
๒. การงานที่ทำนั้น ไม่ต้องใช้ปัญญาในการพินิจพิจารณา

ทำหน้าที่ชวนกิจ
เสพอารมณ์เป็นกิริยา

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

ปฏิ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

มหากิริยาจิต ดวงที่ ๘

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ญาณะวิปปะยุตตัง สะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

สาเหตุให้เกิด

อุเบกขาสหคตะ

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นอุเบกขา
๒. มีศรัทธาในการงานนั้นน้อย
๓. เป็นผู้มีความขวนขวายในสิ่งนั้นน้อย
๔. ไม่เคยเห็นอานิสงส์แห่งกุศลกรรมนั้น ๆ
๕. มักได้ประสบแต่อารมณ์ที่ปานกลาง
๖. มีอุปสรรคบีบคั้น

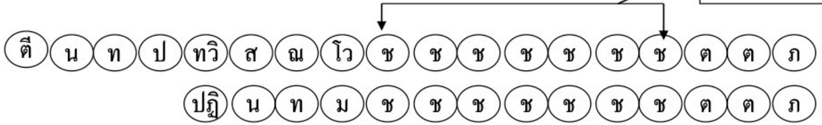
สสังขาริก

๑. เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่เป็นสสังขาริก
๒. ไม่ค่อยมีความสุขกายสบายใจ
๓. ไม่ค่อยมีความอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ
๔. ไม่เคยเห็นผลในการงานที่จะพึงกระทำนั้น
๕. ไม่มีความชำนาญเจนจัด ในการงานนั้น ๆ
๖. ไม่ได้รับสิ่งที่เป็นสัปปายะ

ญาณวิปปยุตต์

๑. ไม่ค่อยมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งนั้น
๒. การงานที่ทำนั้น ไม่ต้องใช้ปัญญาในการพินิจพิจารณา

ทำหน้าที่ชวนกิจ เสพอารมณ์เป็นกิริยา

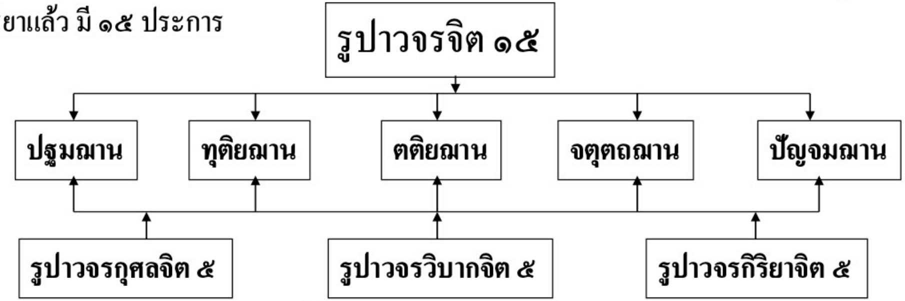
รูปาวจรจิต ๑๕

ปัญจะธา ฌานะเภเทนะ **รูปาวะจะระมานะสัง**

ปุญญะปากักกริยาเภทา **ตัง ปัญจะทะสะธา ภะเว ฯ**

แปลความว่า

รูปาวจรจิต เมื่อว่าโดยประเภทแห่งฌานแล้ว มี ๕ ประการ เมื่อว่าจำแนกโดยกุศล วิบาก กิริยาแล้ว มี ๑๕ ประการ

อานิสงส์แห่งฌาน ๕ ประการ

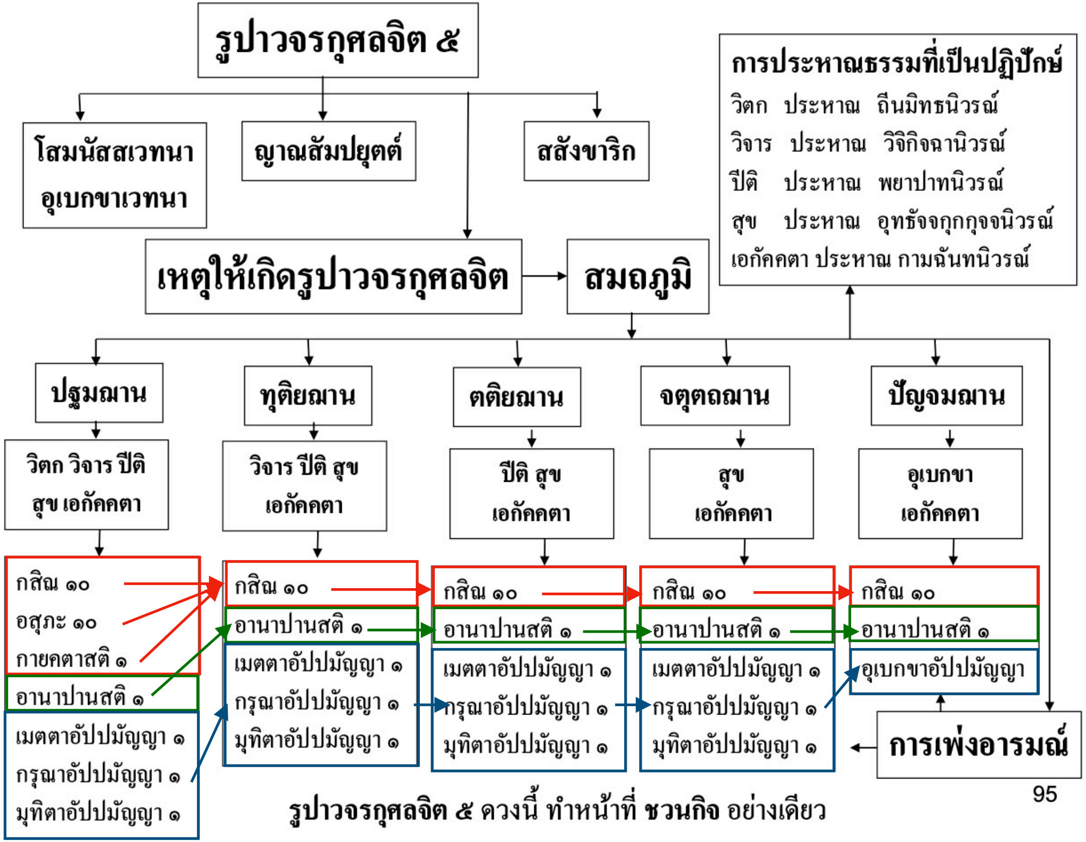
๑. ทำให้เข้าสมาบัติได้ เพื่อความอยู่ผาสุกในภพปัจจุบัน

๒. ใช้เป็นบาทในการเจริญวิปัสสนาได้

๓. ใช้เป็นบาทให้เกิดโลกียอภิญญา ๕ ประการ

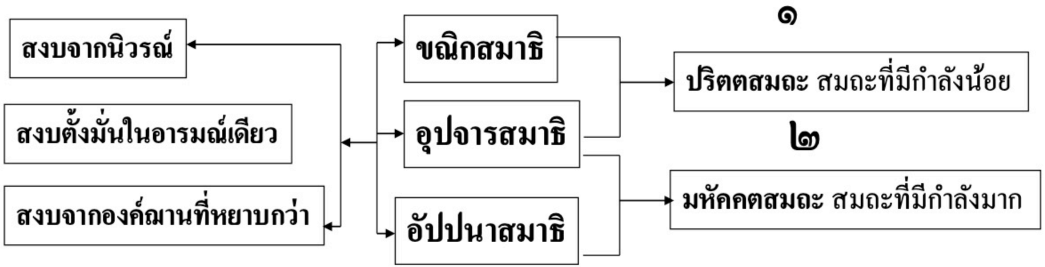
๔. นำให้เกิดเป็นพรหม (สำหรับปุถุชนที่ฌานไม่เสื่อม และพระเสกขบุคคลที่ได้ฌาน)

๕. เป็นบาทให้เข้านิโรธสมาบัติได้ (สำหรับพระอนาคามี และ พระอรหันต์)

รูปาวจรกุศลจิต ๕ ดวงนี้ ทำหน้าที่ ชวนกิจ อย่างเดียว

สมถกัมมัฏฐานะ ๒

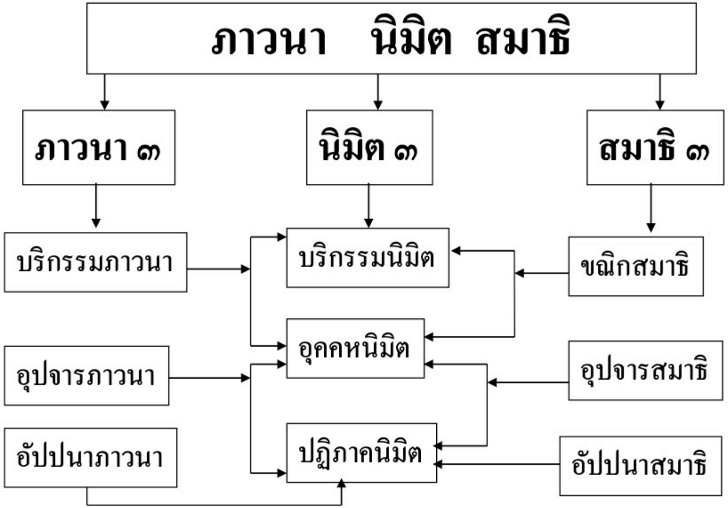

สมถกัมมัฏฐาน หมายถึง อารมณ์อันเป็นที่แห่งการเจริญภาวนา เพื่อให้จิตตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว สงบระงับจากกิเลสนิวรณ์ และสงบจากองค์ฌานที่หยาบกว่า บรรลุถึงฌาน อภิญญา สมาบัติ

ฌาน ๒

๑. **อารัมมณูปนิชฌาน** หมายถึง การเพ่งอารมณ์เพื่อให้จิตสงบตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว และข่มกิเลสนิวรณ์ให้สงบระงับ ได้แก่ เอกัคคตาเจตสิก ที่ในมหัคคตจิต

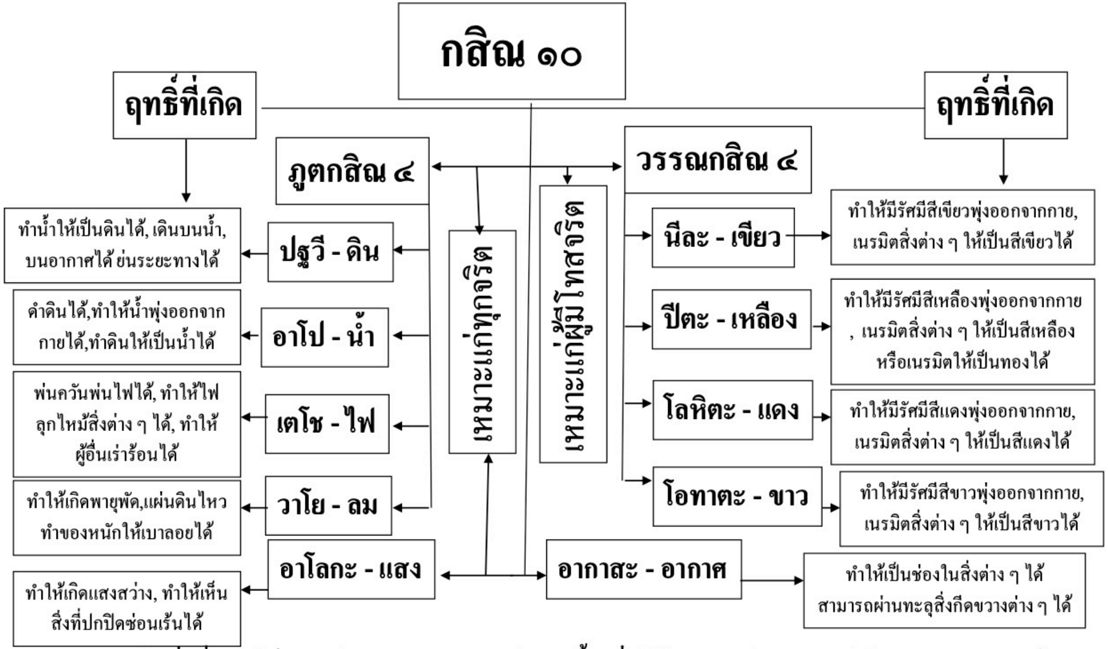
๒. **ลักขณูปนิชฌาน** หมายถึง การเพ่งอารมณ์เพื่อให้เห็นลักษณะของอารมณ์นั้น โดยความเป็นไตรลักษณ์ ได้แก่ องค์คุณของวิปัสสนา ๓ คือ อาตาปี สติมา สัมปชาโน

บริกรรมภาวนา อาศัยบริกรรมนิมิตและอุคคหนิมิต เป็นอารมณ์ ทำให้เกิดขณิกสมาธิ

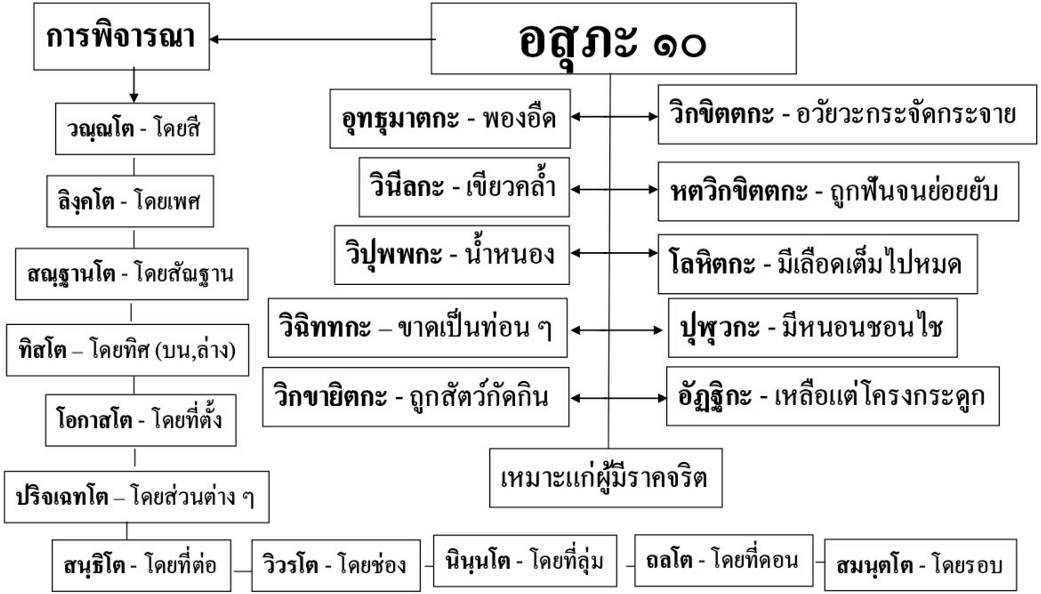
อุปจารภาวนา อาศัยอุคคหนิมิต และปฏิภาคนิมิต เป็นอารมณ์ ทำให้เกิดอุปจารสมาธิ

อัปปนาภาวนา อาศัยปฏิภาคนิมิต เป็นอารมณ์ ทำให้เกิดอัปปนาสมาธิ

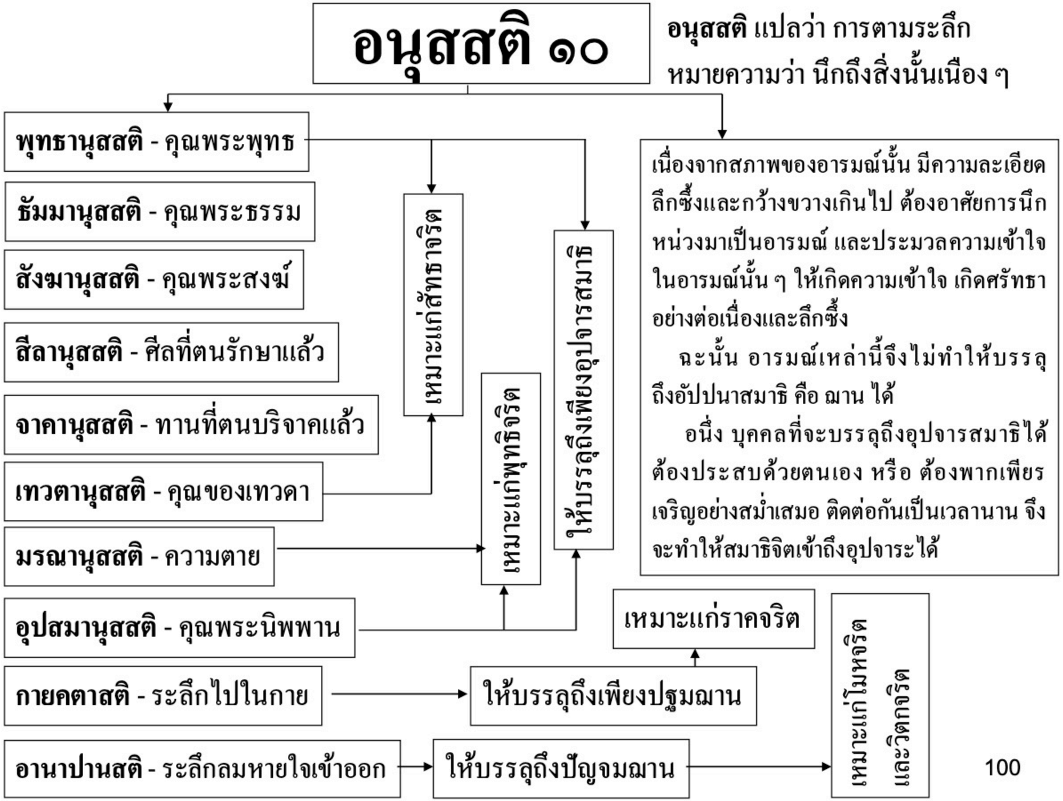
กสิณ คือ สิ่งที่ทำให้เป็นวง มีขนาดประมาณ ๑ คืบ ๔ นิ้ว เพื่อใช้สำหรับเพ่งบริกรรมให้จิตสงบจากนิวรณ์และเข้าไปแนบแน่นในอารมณ์นั้น

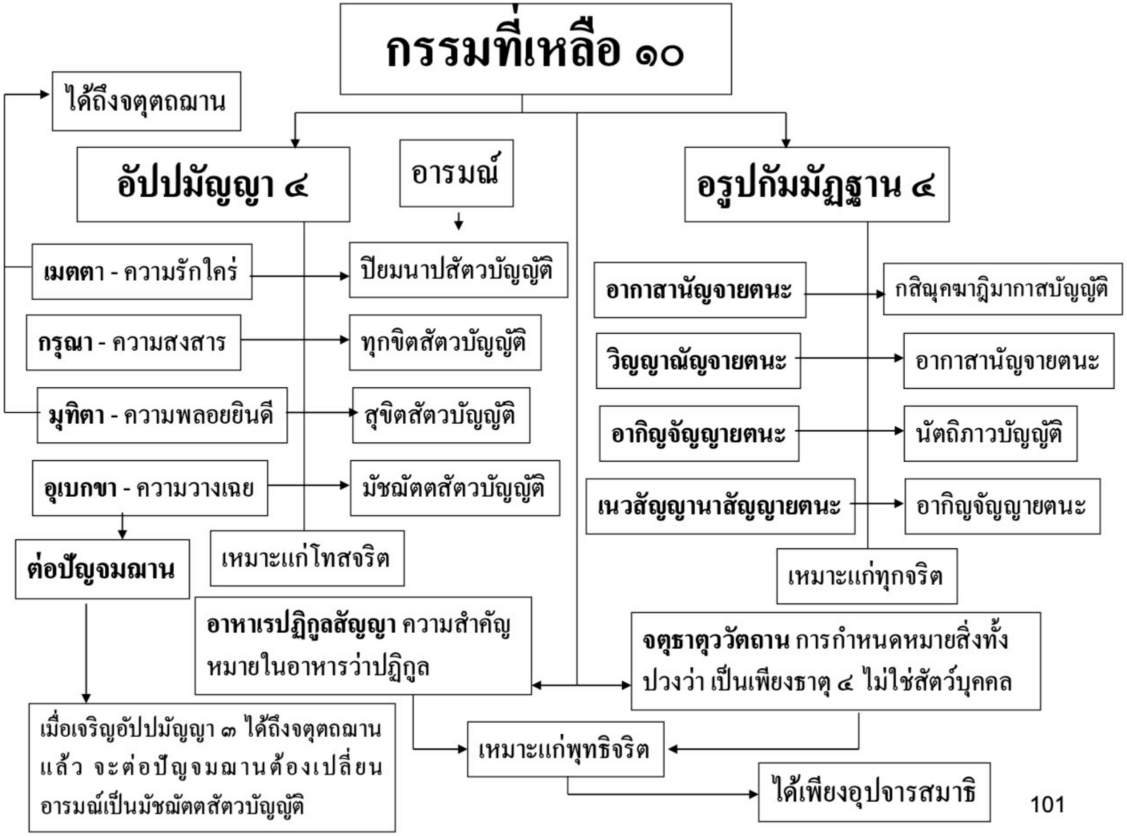
กสิณทั้ง ๑๐ นี้ ใช้เพ่งให้เกิดฌานได้ ตั้งแต่ปฐมฌาน จนถึงจตุตถฌาน (ตามจตุกนัย) หรือ ปัญจมฌาน (ตามปัญจกนัย) ในบรรดาอารมณ์สมถะ ที่ให้ถึงฌานได้ ๓๐ อารมณ์นั้น กสิณทำให้เกิดฌานได้เร็วกว่าอารมณ์อื่น

อสุภะ คือ สิ่งที่ไม่สวยงาม ปฏิกูล น่าเกลียด ได้แก่ ซากศพ ต่าง ๆ มี ๑๐ ชนิด

ผลของการเจริญอสุภกรรมฐานเหล่านี้ ได้เพียง **ปฐมฌาน** เท่านั้น เนื่องจากสภาพของซากศพนั้น แปรเปลี่ยนสภาพไปเป็นอย่างอื่นเร็ว ทำให้ใช้เป็นอารมณ์ต่อไปสู่ทุติยฌานไม่ได้

อนุสสติ ๑๐
อนุสสติ แปลว่า การตามระลึก
หมายความว่า นึกถึงสิ่งนั้นเนือง ๆ
พุทธานุสสติ - คุณพระพุทธ
ธัมมานุสสติ - คุณพระธรรม
สังฆานุสสติ - คุณพระสงฆ์
สีลานุสสติ - ศีลที่ตนรักษาแล้ว
จาคานุสสติ - ทานที่ตนบริจาคแล้ว
เทวตานุสสติ - คุณของเทวดา
มรณานุสสติ - ความตาย
อุปสมานุสสติ - คุณพระนิพพาน
กายคตาสติ - ระลึกไปในกาย
อานาปานสติ - ระลึกลมหายใจเข้าออก
เหมาะแก่สัทธาจริต
เหมาะแก่พุทธิจริต
ให้บรรลุถึงเพียงอุปจารสมาธิ
เหมาะแก่ราคจริต
ให้บรรลุถึงเพียงปฐมฌาน
ให้บรรลุถึงปัญจมฌาน
เหมาะแก่โมหจริต
และวิตกจริต
เนื่องจากสภาพของอารมณ์นั้น มีความละเอียด
ลึกซึ้งและกว้างขวางเกินไป ต้องอาศัยการนึก
หน่วงมาเป็นอารมณ์ และประมวลความเข้าใจ
ในอารมณ์นั้น ๆ ให้เกิดความเข้าใจ เกิดศรัทธา
อย่างต่อเนื่องและลึกซึ้ง
ฉะนั้น อารมณ์เหล่านี้จึงไม่ทำให้บรรลุ
ถึงอัปปนาสมาธิ คือ ฌาน ได้
อนึ่ง บุคคลที่จะบรรลุถึงอุปจารสมาธิได้
ต้องประสบด้วยตนเอง หรือ ต้องพากเพียร
เจริญอย่างสม่ำเสมอ ติดต่อกันเป็นเวลานาน จึง
จะทำให้สมาธิจิตเข้าถึงอุปจาระได้

กรรมที่เหลือ ๑๐
ได้ถึงจตุตถฌาน
อัปปมัญญา ๔
อารมณ์
อรูปกัมมัฏฐาน ๔
เมตตา - ความรักใคร่
ปิยมนาปสัตวบัญญัติ
กรุณา - ความสงสาร
ทุกขิตสัตวบัญญัติ
มุทิตา - ความพลอยยินดี
สุขิตสัตวบัญญัติ
อุเบกขา - ความวางเฉย
มัชฌัตตสัตวบัญญัติ
ต่อปัญจมฌาน
เหมาะแก่โทสจริต
อากาสานัญจายตนะ
กสิณุคฆาฏิมากาสบัญญัติ
วิญญาณัญจายตนะ
อากาสานัญจายตนะ
อากิญจัญญายตนะ
นัตถิภาวบัญญัติ
เนวสัญญานาสัญญายตนะ
อากิญจัญญายตนะ
เหมาะแก่ทุกจริต
อาหาเรปฏิกูลสัญญา ความสำคัญหมายในอาหารว่าปฏิกูล
จตุธาตุววัตถาน การกำหนดหมายสิ่งทั้งปวงว่า เป็นเพียงธาตุ ๔ ไม่ใช่สัตว์บุคคล
เมื่อเจริญอัปปมัญญา ๓ ได้ถึงจตุตถฌานแล้ว จะต่อปัญจมฌานต้องเปลี่ยนอารมณ์เป็นมัชฌัตตสัตวบัญญัติ
เหมาะแก่พุทธิจริต
ได้เพียงอุปจารสมาธิ

จริต ๖

จริต	น้ำเลี้ยงหัวใจ	บุคลิกลักษณะ ที่แสดงออกมา (หลักเกณฑ์การตัดสิน)		จริตคู่กัน
ราคจริต	สีแดงเรื่อ	**อิริยาบถ**	เรียบร้อย นุ่มนวล ไม่รีบร้อน	**สัทธาจริต**
		กิจ	งานสะอาด สวยงาม เป็นระเบียบ	
		โภชนะ	รสหวาน มันอร่อย สีสันน่ากิน	
		ทัสสนะ	ของสวยงาม เสียงไพเราะ ตลกขบขัน	
		ธรรมปวัตติ	เจ้าเล่ห์ โอ้อวด ถือตัว แง่งอน พิถีพิถัน ชอบยอ	
		กรรมฐานที่เหมาะ	อสุภะ ๑๐ กายคตาสติ ๑	
โทสจริต	สีดำ	**อิริยาบถ**	พรวดพราด รีบร้อน กระด้าง	**พุทธิจริต**
		กิจ	งานสะอาด แต่ไม่เป็นระเบียบ	
		โภชนะ	อาหารรสจัด กินเร็ว ทำคำโต ๆ	
		ทัสสนะ	ชอบดูการชกต่อย สู้รบ	
		ธรรมปวัตติ	มักโกรธ ผูกโกรธ ตีเสมอ อิจฉาริษยา	
		กรรมฐานที่เหมาะ	วัณณกสิณ ๔ อัปปมัญญา ๔	

จริต	ลักษณะ	จุดแข็ง	จุดอ่อน	วิธีแก้ไข
๑. ราคะจริต	• บุคลิกดี มีมาด • น้ำเสียงนุ่มนวล ไพเราะ • ติดในความสวยงาม หอม ไพเราะ อร่อย • ไม่ชอบคิด แต่ช่างจินตนาการเพ้อฝัน	• มีความประณีต อ่อนไหว และละเอียดอ่อน • ช่างสังเกต เก็บข้อมูลเก่ง • มีบุคลิกหน้าตาเป็นที่ชอบและชื่นชมของทุกคนที่เห็น • วาจาไพเราะ เข้าได้กับทุกคน • เก่งประสานงานและประชาสัมพันธ์	• ไม่มีสมาธิ ทำงานใหญ่ได้ยาก • ไม่มีเป้าหมายในชีวิต • ไม่มีความเป็นผู้นำ ขาดหลักการ ขี้เกรงใจคน • มุ่งแต่บำเรอผัสสะทั้ง ๕ ตัวเอง คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส • ชอบพูดคำหวานหู แต่อาจไม่จริง	• พิจารณาโทษของจิตที่ขาดสมาธิ • ฝึกพลังจิตให้มีสมาธิเข้มแข็ง • หาเป้าหมายที่แน่ชัดในชีวิต • พิจารณาสิ่งปฏิกูลต่างๆ ของร่างกายมนุษย์ เพื่อลดการติดในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส

เหตุปัจจัยให้เกิดโลภะ ๔ ประการ

๑. โลภะปะริวาระกัมมะปะฏิสันธิกะตา เป็นผู้ปฏิสนธิมาด้วยกรรมที่มีความโลภเป็นบริวาร

๒. โลภะอุสสันนะภะวะโต จะวะนะตา เป็นผู้จุติมาจากภพภูมิที่มีความโลภมาก

๓. อิฏฐารัมมะณะสะมาโยโค เป็นผู้ที่ได้ประสบกับอารมณ์ที่ดีอยู่เสมอ

๔. สังโยชะนีเยสุ อัสสาทะทัสสะนัง ได้พบเห็นสิ่งที่น่าชอบใจอยู่เสมอ

ลักษณะของบุคคลผู้มากไปด้วยราคจริต ๘ ประการ

๑. มายา	เป็นคนมีมารยาเจ้าเล่ห์
๒. สาเถยโย	เป็นคนมักโอ้อวด (๒ ข้อนี้เข้าลักษณะว่าปิดชั่วอวดดี)
๓. มาโน	เป็นคนถือตัวจัด
๔. ปาปิจฉะตา	เป็นคนมีความปรารถนาลามก (ปรารถนาในทางเลวทราม)
๕. มหิจฉะตา	เป็นคนมีความมักมาก (มักใหญ่ใฝ่สูง)
๖. อะสันตุฏฐิตา	เป็นคนไม่มีความสันโดษ
๗. สิงคัง	เป็นคนมีแง่งอน (เจ้าแง่แสนงอน)
๘. จาปัล์ยัง	เป็นคนขี้งอน (ชอบให้คนเอาใจ)

จริต	ลักษณะ	จุดแข็ง	จุดอ่อน	วิธีแก้ไข
๒. โทสะจริต	• จิตขุ่น โกรธง่าย • คาดหวังว่าโลกต้องเป็นอย่างที่คิด • พูดตรงไปตรงมา • ชอบชี้ถูกชี้ผิด เจ้าระเบียบ เคร่งกฎเกณฑ์ • แต่งตัวประณีต สะอาดสะอ้าน • เดินเร็ว ตรงแน่ว	• อุทิศตัวทุ่มเทให้กับการงาน • ระเบียบวินัยสูง ตรงเวลา • วิเคราะห์เก่ง มองอะไรตรงไปตรงมา • มีความจริงใจต่อผู้อื่น พึ่งพาได้ • พูดคำไหนคำนั้น • ไม่ค่อยโลภ	• จิตขุ่นมัว ร้อนรุ่ม • ไม่มีความเมตตา • ไม่เป็นที่น่าคบค้าสมาคมของคนอื่น และไม่มีบารมี • ไม่มีความคิดสร้างสรรค์ • สร้างวจีกรรมเป็นประจำ • มีโรคภัยไข้เจ็บได้ง่าย	• สังเกตดูอารมณ์ตัวเองเป็นประจำ • เจริญเมตตาให้มาก ๆ • คิดก่อนพูดนานๆ และพูดทีละคำ ฟังทีละเสียง • อย่าจริงจังกับโลกมากนัก • เปิดใจกว้างรับความคิดใหม่ ๆ

ลักษณะของผู้ที่หนักในโทสจริต ๖ ประการ

๑. โกโธ	เป็นผู้มักโกรธ	**๒. อุปะนาโห**	เป็นผู้ผูกโกรธ
๓. มักโข	เป็นผู้ลบหลู่คุณท่าน	**๔. ปะลาโส**	ตีตนเสมอท่าน
๕. อิสสา	ริษยา	**๖. มัจฉะริยัง**	ตระหนี่

โทษที่เกิดจากความโกรธ ๘ ประการ

๑. ปิสุณวาจา คือ การกล่าววาจาส่อเสียด ใส่ร้ายป้ายสีบุคคลอื่น

๒. ทรยศ คือ มีใจประทุษร้ายบุคคลอื่นอยู่เสมอ

๓. ความมุทะลุดุดัน คือ มีจิตใจหยาบกระด้าง ไม่อ่อนน้อม

๔. ริษยา คือ ความอิจฉาริษยาในทรัพย์สมบัติหรือคุณความดีของบุคคลอื่น

๕. อิจฉา คือ ความปรารถนาลามก

๖. ชิงดีชิงเด่น คือ ความทะยานอยากที่ไม่รู้จักพอ

๗. ด่าทอ คือ ความเป็นคนมีใจชั่วปากร้าย

๘. ผรุสวาจา คือ กล่าววาจาหยาบคาย

มูลเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท ๖ ประการ

๑. โกธะโน โหติ อุปะนาหี เป็นผู้มักโกรธและมีความผูกโกรธ

๒. มักขี โหติ ปะลาสี เป็นผู้มักหลบหลู่และตีตนเสมอท่าน

๓. อิสสุกี โหติ มัจฉะรี เป็นผู้มักริษยาและมีความตระหนี่

๔. สะโฐ โหติ มายาวี เป็นผู้มักโอ้อวดและมีมารยาสาไถย

๕. ปาปิจโฉ โหติ มิจฉาทิฏฐิ เป็นผู้มีความปรารถนาลามกและมีความเห็น

๖. สันทิฏฐิ ปะรามาสี โหติ อาทานะคาหี ทุปปะฏินิสสัคคี มีความยึดมั่นในความเห็นของตน มักอวดดื้อถือรั้น และสละความเห็นผิดนั้นได้ยาก

เหตุปัจจัยให้เกิดโทสะ ๕ ประการ

๑. โทสัชฌาสะยะตา บุคคลนั้นเป็นผู้มีอัธยาศัยเป็นคนมักโกรธ

๒. อะคัมภีระปะกะตัญญุตา เป็นบุคคลผู้มีความคิดไม่สุขุมรอบคอบ

๓. อัปปัสสุตะตา เป็นบุคคลผู้มีการศึกษาน้อย

๔. อะนิฏฐารัมมะณะสะมาโยโค เป็นบุคคลผู้ได้ประสบกับอารมณ์ที่ไม่ดีอยู่เสมอ

๕. อาฆาตะวัตถุสะมาโยโค ได้ประสบกับอาฆาตวัตถุ

จริต	น้ำเลี้ยงหัวใจ	บุคลิกลักษณะ ที่แสดงออกมา(หลักเกณฑ์การตัดสิน)		จริตคู่กัน
โมหจริต	สีหม่นเหมือนน้ำล้างเนื้อ	**อิริยาบถ**	เซื่องซึม เชื่องช้า เลื่อนลอย	วิตกจริต
		กิจ	งานหยาบ คั่งค้าง ไม่รอบคอบ เอาดีได้ยาก	
		โภชนะ	ไม่เลือกอาหาร กินมูมมาม ไม่สำรวม	
		ทัสสนะ	ไม่แน่นอน เขาว่าดีก็ดี เขาว่าไม่ดี ก็ไม่ดีด้วย	
		ธรรมปวัตติ	ซึมเซา สงสัยไม่เป็นเรื่อง เข้าใจอะไรยาก	
		กรรมฐานที่เหมาะ	อานาปานสติ	
วิตกจริต	สีเหมือนน้ำเยื่อถั่วพู	**อิริยาบถ**	เซื่องซึม เชื่องช้า เลื่อนลอย คล้ายโมหจริต	โมหจริต
		กิจ	งานไม่เป็นชิ้นเป็นอัน จับจด ชอบพูดพล่าน	
		โภชนะ	ไม่แน่นอน อย่างไหนก็ได้	
		ทัสสนะ	เห็นตามหมู่มาก	
		ธรรมปวัตติ	ฟุ้งซ่าน โลเล ชอบคลุกคลีกับหมู่คณะ	
		กรรมฐานที่เหมาะ	อานาปานสติ	

จริต	ลักษณะ	จุดแข็ง	จุดอ่อน	วิธีแก้ไข
๓. โมหะจริต	• ง่วง ซึม เบื่อ เซ็ง • ดวงตาเศร้า ซึ้ง • พูดจาเบา ๆ นุ่มนวล อ่อนโยน • ยิ้มง่าย อารมณ์ ไม่ค่อยเสีย ไม่ค่อยโกรธใคร • ไม่ชอบเข้าสังคม ไม่ชอบทำตัวโดดเด่น • เดินแบบขาดจุดมุ่งหมาย ไร้ความมุ่งมั่น	• ไม่ฟุ้งซ่าน เข้าใจอะไรได้ง่ายและชัดเจน • มีความรู้สึก มักตัดสินใจได้ถูกต้อง • ทำงานเก่ง โดยเฉพาะงานประจำ • ไม่ค่อยทุกข์หรือเครียดมากนัก • เป็นคนดี เป็นเพื่อนที่น่าคบ ไม่ทำร้ายคน	• ไม่มีความมั่นใจ มองตัวเองต่ำกว่าความจริง โทษตัวเองเสมอ • หมกมุ่นแต่เรื่องตัวเอง ไม่สนใจคนอื่น • ไม่จัดระบบความคิด ทำให้เสมือนไม่มีความรู้ • ไม่มีความเป็นผู้นำ ไม่ชอบเป็นจุดเด่น	• ตั้งเป้าหมายชีวิตให้ชัดเจน • ฝึกสมาธิ สร้างพลังจิตให้เข้มแข็ง • ให้จิตออกจากอารมณ์ โดยจับการเคลื่อนไหวของร่างกาย หรือเล่นกีฬา • แสวงหาความรู้และต้องจัดระบบความรู้ ความคิด

ลักษณะของผู้ที่หนักในโมหจริต ๗ ประการ

๑. **ถีนัง** เป็นผู้มีจิตใจหดหู่อยู่เสมอ

๒. **มิทธ ั ง** เป็นคนเซื่องซึม เชื่องช้าอืดอาดยืดยาด

๓. **อุทธัจจ ั ง** เป็นคนฟุ้งซ่าน มักคิดเลื่อนลอยไปในเรื่องต่าง ๆ

๔. **กุกกุจจัง** มักหงุดหงิดรำคาญใจง่าย

๕. **วิจิกิจฉา** เป็นคนที่มักเคลือบแคลงสงสัยในเรื่องต่าง ๆ

๖. **อาทานัคคาหิตา** เป็นคนที่มักถือมั่นในสิ่งที่ยึดอยู่

๗. **ทุปปะฏินิสสัคคิตา** เป็นคนที่สละสิ่งที่ยึดถือได้ยาก

ลักษณะของผู้ที่สามารถทำลายอวิชชาได้ ๖ ประการ

๑. **สะมาปัตติกุสะโล** ฉลาดในการเข้าสมาธิ

๒. **ฐิติกุสะโล** ฉลาดในการตั้งอยู่ของสมาธิ

๓. **วุฏฐานะกุสะโล** ฉลาดในการออกจากสมาธิ

๔. **กัลละตากุสะโล** ฉลาดในความพร้อมมูลแห่งสมาธิ

๕. **โคจะระกุสะโล** ฉลาดในอารมณ์ของสมาธิ

๖. **สะมาธิสสะ อะภินีหาระกุสะโล** ฉลาดในอภินิหารแห่งสมาธิ

บุคคลผู้มีความฉลาดในธรรมเหล่านั้น ย่อมไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลสตัณหา ย่อมสามารถชำระตนเองให้หมดจดจากอำนาจของอวิชชาได้

จริต	ลักษณะ	จุดแข็ง	จุดอ่อน	วิธีแก้ไข
๔. วิตกจริต	• พูดน้ำไหลไฟดับ • ความคิดพวยพุ่ง ฟุ้งซ่าน อยู่โลกความคิด ไม่ใช่โลกความจริง • มองโลกแง่ร้ายว่าคนอื่นจะเอาเปรียบ กลั่นแกล้งเรา • หน้าบึ้ง ไม่ยิ้ม • เจ้ากี้เจ้าการ อัตตาสูง คิดว่าตัวเองเก่ง	• เป็นนักคิดระดับยอดเยี่ยม มองอะไรทะลุปรุโปร่างหลายชั้น • เป็นนักพูดที่เก่ง จูงใจคน เป็นผู้นำในหลายวงการ • ละเอียดรอบคอบ เจาะลึกในรายละเอียด • เห็นความผิดเล็กน้อยที่คนอื่นไม่เห็น	• มองจุดเล็ก ลืมภาพใหญ่ • เปลี่ยนแปลงความคิดตลอดเวลา จุดยืนกลับไปกลับมา ไม่รักษาสัญญา • มีแต่ความคิด ไม่มีความรู้สึก ไม่มีวิจารณญาณ ลังเล มักตัดสินใจผิดพลาด • มักทะเลาะวิวาท ทำร้ายจิตใจ	• เลือกความคิดอย่าให้ความคิดลากไป • ฝึกสมาธิแบบอานาปานสติ เพื่อสงบสติอารมณ์ เลิกอกุศลจิต คลายจากความฟุ้งซ่าน • สร้างวินัย ต้องสร้างกรอบเวลา • ฝึกมองภาพรวม คิดให้ครบวงจร

ลักษณะของผู้หนักในวิตกจริต ๗ ประการ

ลักษณะของบุคคลผู้มีวิตกจริต คือ ผู้มีความคิดพล่านไปในอารมณ์ต่าง ๆ อยู่เสมอ จนกลายเป็นบุคคลผู้มีจิตขาดความสงบ และกายวาจาก็ขาดความสำรวมระวัง ขาดความสุขุมรอบคอบ มักพล่านไปตามความคิด จนบางคนยับยั้งใจไม่อยู่ ถึงความเสียสติไปก็มี ซึ่งมีอาการเป็นไปดังต่อไปนี้

๑. ภัสสะพะหุละตา	เป็นคนพูดมาก
๒. คะณารามะตา	ยินดีในการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ
๓. กุสะลานุโยเค อะระติ	ไม่ยินดีในการประกอบกุศล
๔. อะนะวัฏฐิกิจจะตา	มีกิจไม่มั่นคง
๕. รัตติธูมายะนา	กลางคืนลุกเป็นควัน
๖. ทิวาปัชชะละตา	กลางวันลุกเป็นเปลว
๗. หุราหุรัง ธาวะนา	คิดพล่านไปต่าง ๆ นานา

จริต	น้ำเลี้ยงหัวใจ	บุคลิกลักษณะ ที่แสดงออกมา (หลักเกณฑ์การตัดสิน)		จริตคู่กัน
สัทธาจริต	สีเหลืองอ่อน คล้ายสีดอกกรรณิการ์	อิริยาบถ	แช่มช้อย ละมุนละม่อม	ราคจริต
		กิจ	เรียบร้อย สวยงาม เป็นระเบียบ	
		โภชนะ	หวาน มัน หอม อร่อย	
		ทัสสนะ	ชอบสิ่งสวยงาม แต่เรียบ ๆ ไม่ฟุ้งเฟ้อ	
		ธรรมปวัตติ	เบิกบานในบุญ เชื่อง่าย	
		กรรมฐานที่เหมาะ	อนุสติ ๖ มีพุทธานุสสติ เป็นต้น	
พุทธิจริต	สีขาวเหมือนแก้วเจียระไน	อิริยาบถ	ว่องไว ปราดเปรื่อง แต่สำรวมระวัง	โทสจริต
		กิจ	งานเรียบร้อย เป็นระเบียบ เป็นประโยชน์	
		โภชนะ	เปรี้ยว เค็ม เผ็ด ขม พอกลมกล่อม ไม่จัดนัก	
		ทัสสนะ	ดูด้วยความพินิจพิจารณา	
		ธรรมปวัตติ	ว่าง่าย มีสติสัมปชัญญะ มีวิริยะ เข้าใจง่าย	
		กรรมฐานที่เหมาะ	มรณานุสสติ อุปสมานุสสติ อาหาเรปฏิกูลสัญญา จตุธาตุววัตถาน	

จริต	ลักษณะ	จุดแข็ง	จุดอ่อน	วิธีแก้ไข
๕. ศรัทธาจริต	• ยึดมั่นอย่างแรงกล้าในบุคคล หลักการหรือความเชื่อ • ย้ำคิดย้ำพูดในสิ่งที่ตนเองเชื่อถือและศรัทธา • คิดว่าตัวเองเป็นคนดี น่าศรัทธา ประเสริฐกว่าคนอื่น • เป็นคนจริงจัง พูดมีหลักการ	• มีพลังจิตสูงและเข้มแข็ง • พร้อมที่จะเสียสละเพื่อผู้อื่น • ต้องการเปลี่ยนแปลงตัวเองและสังคมไปสู่สภาพที่ดีกว่าเดิม • มีพลังขับเคลื่อนมหาศาล • มีลักษณะความเป็นผู้นำ	• หูเบา ความเชื่ออยู่เหนือเหตุผล ถูกหลอกได้ง่าย • ยิ่งศรัทธามาก ปัญญายิ่งลดน้อยลง • จิตใจคับแคบ ไม่ยอมรับความคิดที่แตกต่าง • ไม่ประนีประนอม มองโลกเป็นขาวและดำ	• นึกถึงกาลามสูตร ใช้หลักเหตุผลพิจารณาเหนือความเชื่อ • ใช้ปัญญานำทาง และใช้ศรัทธาเป็นพลังขับเคลื่อน • เปิดใจกว้างรับความคิดใหม่ ๆ • ลดความยึดมั่นถือมั่นในบุคคล หรืออุดมการณ์

ลักษณะของผู้ที่หนักในสัทธาจริต ๗ ประการ

๑. มัตตะจาคะตา	ชอบบริจาคทรัพย์เป็นนิตย์
๒. อะริยานัง ทัสสะนะกามะตา	มีความต้องการพบเห็นพระอริยเจ้า
๓. สัทธัมมัง โสตุกามะตา	มีใจใคร่ในการฟังพระสัทธรรม
๔. ปาโมชชะพะหุละตา	เป็นผู้มากด้วยความปราโมทย์
๕. อะสะฐะตา	ไม่มักโอ้อวด
๖. อะมายาวิตา	ไม่มีมารยา
๗. ปะสาทะนีเยสุ ฐาเนสุ ปะสาโท	เลื่อมใสในฐานะที่ควรเลื่อมใส

อานิสงส์ของผู้มีศรัทธา ๕ ประการ

๑. ย่อมได้รับการอนุเคราะห์ก่อนผู้ไม่มีศรัทธา

๒. ย่อมได้รับการเข้าไปหาก่อนผู้ไม่มีศรัทธา

๓. ย่อมได้รับการต้อนรับก่อนผู้ไม่มีศรัทธา

๔. ย่อมได้รับการแสดงธรรมให้ฟังก่อนผู้ไม่มีศรัทธา

๕. เมื่อตายแล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

จริต	ลักษณะ	จุดแข็ง	จุดอ่อน	วิธีแก้ไข
๖. พุทธิจริต	• คิดอะไรเป็นเหตุเป็นผล • มองเรื่องต่าง ๆ ตามสภาพความเป็นจริง ไม่ปรุงแต่ง • พร้อมรับความคิดที่แตกต่างไปจากของตนเอง • ใฝ่เรียนรู้ ช่างสังเกต • มีความเมตตา ไม่เอาเปรียบคนอื่น	• สามารถเห็นเหตุผลได้ชัดเจน และรู้วิธีการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง • อัตตาต่ำ เปิดใจรับข้อเท็จจริง • จิตอยู่ในปัจจุบัน ไม่จมปลักอยู่ในอดีต และไม่กังวลสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต • พัฒนาปรับปรุงตัวเองอยู่เสมอ	• มีความเฉื่อย ไม่ต้องการพัฒนาจิตวิญญาณ • ชีวิตราบรื่นมาตลอด หากต้องเผชิญพลังด้านลบ อาจเอาตัวไม่รอด • ไม่มีความเป็นผู้นำ จิตไม่มีพลังพอที่จะดึงดูดคนให้คล้อยตาม	• ถามตัวเองว่าพอใจแล้วหรือ กับสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน • เพิ่มพลังสติสมาธิ พัฒนาจิตใจให้มีพลังขับเคลื่อนที่แรงขึ้น • เพิ่มความเมตตา พยายามทำประโยชน์ให้กับสังคมมากขึ้น

ลักษณะของผู้ที่หนักในพุทธิจริต [ปัญญาจริต] ๗ ประการ

๑. โสวจัสสตา การเป็นผู้ว่าง่าย

๒. กัลยาณมิตตตา การรู้จักเลือกคบมิตรดีงาม

๓. โภชเน มัตตัญญุตา การรู้จักประมาณในการบริโภค

๔. สติสัมปชัญญัง เป็นผู้มีสติและสัมปชัญญะ

๕. ชาคริยานุโยโค เป็นผู้ประกอบความเพียรสม่ำเสมอ

๖. สังเวชนีเยสุ ฐาเนสุ สังเวโค มีความสลดใจในสิ่งที่ควรสลด

๗. สังวิคคัสสะ โยนิโส ปธานัง ตั้งความเพียรในความสลดใจไว้โดยแยบคาย

กัมมัฏฐานที่เกิดไม่ได้ในภูมิ ๓

กัมมัฏฐานที่มนุษย์เจริญไม่ได้	**ไม่มี**	เพราะโลกมนุษย์ เป็นศูนย์รวมของสิ่งทั้งปวง ย่อมมีอารมณ์กัมมัฏฐานได้ทุกอย่าง
กัมมัฏฐานที่เทวดาเจริญไม่ได้	**อสุภะ ๑๐ กายคตาสติ ๑**	เพราะในเทวโลก ไม่มีซากศพให้พิจารณา เมื่อตายแล้ว ร่างก็หายไปเลย
	อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑	เพราะอาหารของเทวดาเป็นอาหารทิพย์ ไม่มีกาก และไม่สกปรกเปรอะเปื้อน
กัมมัฏฐานที่รูปพรหมเจริญไม่ได้	**อสุภะ ๑๐ กายคตาสติ ๑**	เพราะในพรหมโลก ไม่มีซากศพให้พิจารณา เมื่อตายแล้ว ร่างก็หายไปเลย
	อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑	เพราะพวกพรหมทั้งหลาย ไม่ต้องกินอาหาร มีความเอิบอิ่มด้วยอำนาจปีติ
	อานาปานสติ	เพราะพวกพรหมทั้งหลาย ไม่มีลมหายใจเข้าออก
กัมมัฏฐานที่อรูปพรหมเจริญไม่ได้	**ยกเว้นอรูปกัมมัฏฐาน ๔ ที่เหลือนอกนั้น อรูปพรหมเจริญไม่ได้**	เพราะอรูปพรหมเป็นภูมิที่ไม่มีรูป กัมมัฏฐาน เหล่านั้น ต้องอาศัยรูป จึงจะเจริญได้

อัชฌาสัย (อัธยาศัย) ๖

อัชฌาสัย	ความหมาย	ธรรมปวัตติ
อโลภัชฌาสัย	มีความไม่โลภ	มีความพอใจในการจำแนกแจกจ่ายทาน
อโทสัชฌาสัย	มีความไม่โกรธ	มีความพอใจในการแผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์
อโมหัชฌาสัย	มีความไม่หลง	มีความคิดพิจารณาเหตุผลในบาป บุญ คุณ โทษ ยินดีในอัปปมาทธรรม คือ ความไม่ประมาท
เนกขัมมัชฌาสัย	มีความหลีกเว้นกาม	ไม่หมกมุ่นในกาม ยินดีในเนกขัมมะ การออกบวช
ปวิเวกัชฌาสัย	ชอบความสงบ	ชอบสงัดไม่ชอบคลุกคลีด้วยหมู่คณะ อันไม่เป็นประโยชน์
นิสสรณัชฌาสัย	มีใจมุ่งความหลุดพ้น	มีความยินดียิ่งในพระนิพพาน อันเป็นที่สงบจากกิเลสและขันธ์ ๕ มุ่งแสวงหาธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ในภพทั้ง ๓

อัชฌาสัย หรือ **อัธยาศัย** หมายถึง อุปนิสัย หรือ อุดมคติ คือ ความมุ่งหมายในทางที่ดี ซึ่งเกิดจากการสั่งสมในทางที่ดี เกิดจากกุศล หรือ บารมีธรรม อย่างเดียว

รูปฌาน ๕ กล่าวโดยอภิธรรมภาชนียนัย จำแนกโดย มันทบุคคล
รูปฌาน ๔ กล่าวโดยสุตตันตภาชนียนัย จำแนกโดย ติกขบุคคล

รูปฌาน ๕
- ปฐมฌาน
- ทุติยฌาน
- ตติยฌาน
- จตุตถฌาน
- ปัญจมฌาน

รูปฌาน ๔
- ปฐมฌาน
- ทุติยฌาน
- ตติยฌาน
- จตุตถฌาน

เลื่อนฌานด้วย วสี ๕

วสี ๕
- **อาวัชชนวสี** ชำนาญในการนึก
- **สมาปัชชนวสี** ชำนาญในการเข้า
- **อธิฏฐานวสี** ชำนาญในการตั้งอยู่ในฌาน
- **วุฏฐานวสี** ชำนาญในการออกจากฌาน
- **ปัจจเวกขณวสี** ชำนาญในการพิจารณาองค์ฌาน

อภิญญา ๕

อภิญญาจิต เกิดจาก
รูปาวจรปัญจมฌานกุศลจิต ๑
รูปาวจรปัญจมฌานกิริยาจิต ๑

- **อิทธิวิธอภิญญา** แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้
- **ทิพพโสตอภิญญา** มีหูทิพย์
- **ปรจิตตวิชชานนอภิญญา** รู้วาระจิตของบุคคลอื่น
- **ปุพเพนิวาสานุสสติอภิญญา** ระลึกชาติก่อนได้
- **ทิพพจักขุอภิญญา** มีตาทิพย์

ในสมัยว่างจากพระพุทธศาสนา พระโยคี เจริญฌานเพราะเห็นโทษในร่างกาย เบื่อหน่ายความวุ่นวายในกามโลก ต้องการความสุขในฌานและในพรหมโลก

ส่วนในสมัยที่มีพระพุทธศาสนา พระโยคีเจริญฌานเพื่อทำสมาธิให้มั่นคง เพื่อเข้าฌานอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน และใช้เป็นบาทเจริญวิปัสสนา ทำอภิญญา เข้านิโรธสมาบัติ

อภิญญาโดยพิสดาร มี ๗ อย่าง

๑. อิทธิวิธอภิญญา	การแสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้
๒. ทิพพโสตอภิญญา	มีหูทิพย์
๓. ปรจิตตวิชชานนอภิญญา	รู้วาระจิตของบุคคลอื่นได้
๔. ปุพเพนิวาสานุสสติอภิญญา	ระลึกชาติก่อนได้
๕. ทิพพจักขุอภิญญา	มีตาทิพย์ (เรียกว่า จุตูปปาตญาณ)
๖. ยถากัมมูปคอภิญญา	รู้เห็นกรรมของสัตว์ทั้งหลายที่จัดแจงให้เกิดในภพต่าง ๆ ได้
๗. อนาคตังสอภิญญา	รู้เหตุการณ์ในอนาคตได้

บุคคลที่ระลึกชาติได้ ๖ จำพวก

๑. อัญญเดียรถีย์	ระลึกได้ ๔๐ กัปป์
๒. พระปกติสาวก	ระลึกได้ ๑๐๐- ๑,๐๐๐ กัปป์
๓. พระมหาสาวก	ระลึกได้ ๑๐๐,๐๐๐ กัปป์
๔. พระอัครสาวก	ระลึกได้ ๑ อสงไขย กับ แสนกัปป์
๕. พระปัจเจกพุทธเจ้า	ระลึกได้ ๒ อสงไขย กับ แสนกัปป์
๖. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า	ระลึกได้ ไม่มีที่สิ้นสุด

อิทธิวิธอภิญญา ๑๐ อย่าง

๑. อธิฏฐานอิทธิ ฤทธิ์ที่เกิดจากการอธิษฐาน

๒. วิกัพพนอิทธิ ฤทธิ์ที่ทำให้จำแลงกายเป็นต่าง ๆ ได้

๓. มโนมยิทธิ ฤทธิ์ที่เกิดทางใจที่มีกำลังยิ่งใหญ่

๔. ญาณวิปผารอิทธิ ฤทธิ์ที่ทำให้สามารถป้องกันอันตรายต่าง ๆ ได้

๕. สมาธิวิปผารอิทธิ ฤทธิ์ที่เกิดด้วยอำนาจสมาธิ

๖. อริยอิทธิ ฤทธิ์ที่เกิดด้วยอำนาจการไม่หวั่นไหวต่อกิเลส

๗. กัมมชอิทธิ ฤทธิ์ที่เกิดมาจากกรรม

๘. ปุญญวโตอิทธิ ฤทธิ์ที่เกิดมาจากบุญของผู้มีบุญ เช่น พระเจ้าจักรพรรดิ

๙. วิชชามยอิทธิ ฤทธิ์ที่เกิดมาจากวิชาอาคม

๑๐. ตัตถตัตถสมาปโยคปัจจยอิทธิ หรือเรียกว่า **อิชฌนัฏเฐนอิทธิ** ฤทธิ์ที่เกิดมาจากความพากเพียรพยายามอย่างแรงกล้า

รูปฌาน ๕

กล่าวโดยอภิธรรมภาชนียนัย จำแนกโดยมันทบุคคล คือ ผู้มีกำลังบารมีอ่อนไปหน่อย

ฌาน	องค์ฌาน				
ปฐมฌาน	วิตก	วิจาร	ปีติ (ผรณาปีติ)	สุข	เอกัคคตา
ทุติยฌาน	-	วิจาร	ปีติ (ผรณาปีติ)	สุข	เอกัคคตา
ตติยฌาน	-	-	ปีติ (ผรณาปีติ)	สุข	เอกัคคตา
จตุตถฌาน	-	-	-	สุข	เอกัคคตา
ปัญจมฌาน	-	-	-	อุเบกขา	เอกัคคตา

รูปฌาน ๔

กล่าวโดยสุตตันตภาชนียนัย จำแนกโดยติกขบุคคล คือ ผู้มีกำลังบารมีแก่กล้ากว่ามันทบุคคล

ฌาน					
ปฐมฌาน	วิตก	วิจาร	ปีติ (ผรณาปีติ)	สุข	เอกัคคตา
ทุติยฌาน	-	-	ปีติ (ผรณาปีติ)	สุข	เอกัคคตา
ตติยฌาน	-	-	-	สุข	เอกัคคตา
จตุตถฌาน	-	-	-	อุเบกขา	เอกัคคตา

องค์ฌานกับการละนิวรณ์

องค์ฌาน ๕	การละนิวรณ์	การละองค์ฌานที่หยาบกว่า
วิตก →	ถีนมิทธนิวรณ์	ทุติยฌาน ละ วิตก
วิจาร →	วิจิกิจฉานิวรณ์	ตติยฌาน ละ วิจาร
ปีติ →	พยาปาทนิวรณ์	จตุตถฌาน ละ ปีติ
สุข →	อุทธัจจกุกกุจจนิวรณ์	ปัญจมฌาน ละ สุข
เอกัคคตา →	กามฉันทนิวรณ์	

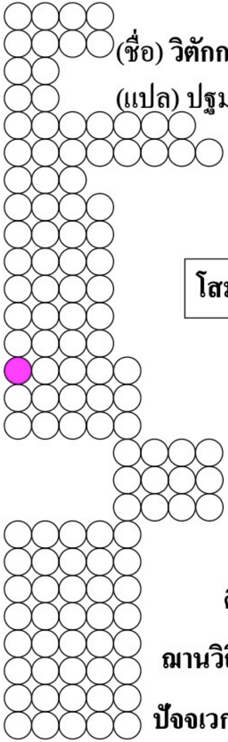
องค์ฌาน ได้แก่ **อารัมมณิกสมถภาวนากัมมัฏฐาน** หมายถึง ธรรมชาติที่เป็นตัวเพ่งอารมณ์ของสมถะ เพื่อให้จิตมีความแนบแน่นอยู่ในอารมณ์เดียว และสงบระงับจากนิวรณ์ทั้งหลาย

นิวรณ์ ย่อมเป็นปฏิปักษ์ต่อองค์ฌานในสมถะภาวนาเท่านั้น แต่ในวิปัสสนาภาวนา สามารถพิจารณานิวรณ์ เป็นอารมณ์ได้ ในหมวดนิวรณ์บรรพ แต่คนที่มีกำลังอินทรีย์อ่อน ก็อาจถูกนิวรณ์ครอบงำได้

การอบรมเพื่อให้ได้อภิญญา ๑๔ ประการ

๑. กสิณานุโลมโต โดยตามลำดับกสิณ	**๘. กสิณุกกันตกโต** โดยข้ามลำดับกสิณ
๒. กสิณปฏิโลมโต โดยทวนลำดับกสิณ	**๙. ฌานกสิณุกกันตกโต** โดยข้ามทั้งลำดับฌานและลำดับกสิณ
๓. กสิณานุโลมปฏิโลมโต โดยตามลำดับกสิณและทวนลำดับกสิณ	**๑๐. อังคสังกันติกโต** โดยเลื่อนองค์ฌานตามลำดับในการเพ่งกสิณอย่างใดอย่างหนึ่ง
๔. ฌานานุโลมโต โดยตามลำดับฌาน	**๑๑. อารัมมณสังกันติกโต** โดยเปลี่ยนอารมณ์ในฌานใดฌานหนึ่ง มีปฐมฌาน เป็นต้น
๕. ฌานปฏิโลมโต โดยทวนลำดับฌาน	**๑๒. อังคารัมมณสังกันติกโต** โดยการเลื่อนองค์ฌานและเปลี่ยนอารมณ์ตามลำดับกสิณ
๖. ฌานานุโลมปฏิโลมโต โดยตามลำดับฌานและทวนลำดับฌาน (ย้อนกลับ)	**๑๓. อังคววัฏฐาปนโต** โดยกำหนดดูองค์ฌานตามลำดับแห่งสมาบัติ
๗. ฌานุกกันตกโต โดยข้ามลำดับฌาน	**๑๔. อารัมมณววัฏฐาปนโต** โดยกำหนดดูอารมณ์กรรมฐานตามลำดับแห่งสมาบัติ

ปฐมฌานกุศล

(ชื่อ) **วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌานะกุสะละจิตตัง**

(แปล) ปฐมฌานกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง

โสมนัสสเวทนา | **ญาณสัมปยุตต์** | **สสังขาริก**

ทำการประหาณธรรมที่เป็นปฏิปักษ์
วิตก ประหาณ ถีนมิทธนิวรณ์
วิจาร ประหาณ วิจิกิจฉานิวรณ์
ปีติ ประหาณ พยาปาทนิวรณ์
สุข ประหาณ อุทธัจจกุกกุจจนิวรณ์
เอกัคคตา ประหาณ กามฉันทนิวรณ์

เพ่งอารมณ์กรรมฐาน ๒๕ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ กายคตาสติ ๑ อานาปานสติ ๑ เมตตาอัปปมัญญา ๑ กรุณาอัปปมัญญา ๑ มุทิตาอัปปมัญญา ๑

เกิดได้กับติเหตุกปุถุชนและพระเสกขบุคคล ๓ ใน ๑๐ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ และปฐมฌานภูมิ ๓ ที่ทำปฐมฌาน ที่เป็นประเภทติกขบุคคลและมันทบุคคล

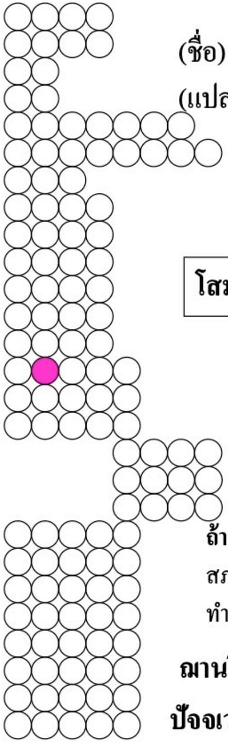
ติกขบุคคล บุคคลที่มีกำลังปัญญาบารมีแก่กล้า **มันทบุคคล** บุคคลที่มีกำลังปัญญาบารมีอ่อนไปนิดหน่อย

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน (มีได้ไม่แน่นอน แล้วแต่บุคคล)

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

ทุติยฌานกุศล

(ชื่อ) วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะกุสะละจิตตัง

(แปล) ทุติยฌานกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง

- **โสมนัสสเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

เพ่งอารมณ์กรรมฐาน ๑๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ กสิณ ๑๐ อานาปานสติ ๑เมตตาอัปปมัญญา ๑ กรุณาอัปปมัญญา ๑ มุทิตาอัปปมัญญา ๑

ทำการประหาณธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ คือ ละวิตกองค์ฌาน เนื่องจากเป็นสภาพที่หยาบกว่าองค์ฌานอื่น เพราะโทษที่คอยยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ใหม่เสมอ ทำให้สมาธิจิตไม่แนบแน่น และทำให้ตั้งอยู่ในอารมณ์ไม่ได้นาน

เกิดได้กับติเหตุกปุถุชนและพระเสกขบุคคล ๓ ใน ๑๐ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ และทุติยฌานภูมิ ๓ ที่ทำทุติยฌาน ที่เป็นประเภทมันทบุคคล

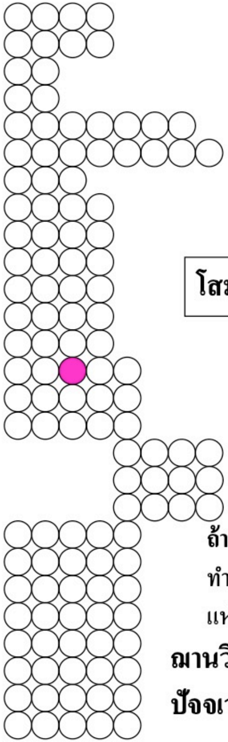
ถ้าเป็น ติกขบุคคล ก็ทำการพิจารณาเห็นโทษของวิตกและวิจาร และละวิตกวิจารได้พร้อมกัน เนื่องจากสภาพของวิตกและวิจารนั้น มีสภาพใกล้เคียงกัน คือ วิตก ยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ วิจาร เคล้าคลึงอารมณ์ วิจาร ทำหน้าที่ตามหลังวิตก ฉะนั้น ก็จะเหลือองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา (ตามนัยแห่งฌานจตุกนัย)

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

ตติยฌานกุศล

(ชื่อ) ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตติยัชฌานะกุสะละจิตตัง

(แปล) ตติยฌานกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง

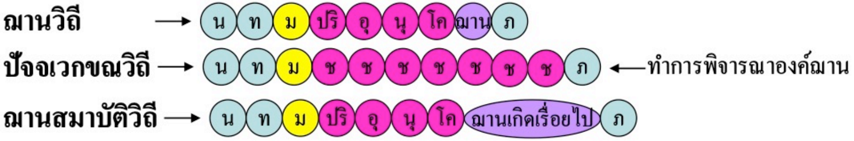
- **โสมนัสสเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

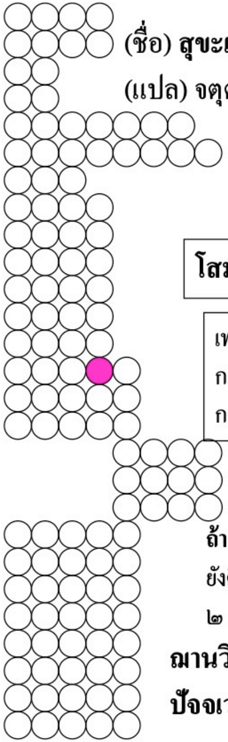
เพ่งอารมณ์กรรมฐาน ๑๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ กสิณ ๑๐ อานาปานสติ ๑เมตตาอัปปมัญญา ๑ กรุณาอัปปมัญญา ๑ มุทิตาอัปปมัญญา ๑

ทำการประหาณธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ คือ ละวิจารองค์ฌาน เนื่องจากเป็นสภาพที่หยาบกว่าองค์ฌานอื่น เพราะโทษที่คอยเคล้าคลึงอารมณ์อยู่เสมอ ทำให้สมาธิจิตไม่แนบแน่นในอารมณ์นั้นเข้าไปอีก

เกิดได้กับติเหตุกปุถุชนและพระเสกขบุคคล ๓ ใน ๑๐ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ และทุติยฌานภูมิ ๓ ที่ทำตติยฌาน ที่เป็นประเภทมันทบุคคล

ถ้าเป็น ติกขบุคคล ก็ทำการพิจารณาเห็นโทษของปีติว่า ปีตินี้ มีสภาพเอิบอาบซึมซาบไปทั่วสรรพางค์กาย ทำให้สมาธิจิตแนบแน่นเข้าไปอีกได้ยาก แล้วละปีติเสีย ก็จะเหลือองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา (ตามนัยแห่งฌานจตุกนัย)

จตุตถฌานกุศล

(ชื่อ) **สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จตุตถัชฌานะกุสะละจิตตัง**

(แปล) จตุตถฌานกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง

- **โสมนัสสเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

เพ่งอารมณ์กรรมฐาน ๑๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ กสิณ ๑๐ อานาปานสติ ๑เมตตาอัปปมัญญา ๑ กรุณาอัปปมัญญา ๑ มุทิตาอัปปมัญญา ๑

ทำการประหาณธรรมที่เป็นปฏิปักษ์
คือ ละปีติองค์ฌาน เนื่องจากเป็นสภาพที่หยาบกว่าองค์ฌานอื่น เพราะโทษที่ปีตินี้ มีสภาพเอิบอาบซึมซาบไปทั่วสรรพางค์กาย ทำให้สมาธิจิตแนบแน่นเข้าไปอีกได้ยาก แล้วละปีติเสีย

เกิดได้กับติเหตุกปุถุชนและพระเสกขบุคคล ๓ ใน ๑๐ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ และตติยฌานภูมิ ๓ ที่ทำจตุตถฌาน ที่เป็นประเภทมันทบุคคล

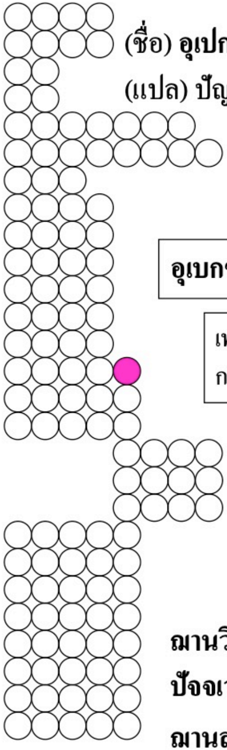
ถ้าเป็น ติกขบุคคล ก็ทำการพิจารณาเห็นโทษของสุขว่า สุขนี้ ก็มีสภาพชื่นชมยินดี รับรู้สภาพของอารมณ์ยังตื้นอยู่ ทำให้สมาธิจิตแนบแน่นเข้าไปอีกได้ยาก แล้วเปลี่ยนสุขให้เป็นอุเบกขาเสีย ก็จะเหลือองค์ฌาน ๒ เหมือนเดิม คือ อุเบกขา เอกัคคตา (ตามนัยแห่งฌานจตุกนัย เป็นรูปฌานลำดับสุดท้าย)

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

ปัญจมฌานกุศล

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะกุสะละจิตตัง**

(แปล) ปัญจมฌานกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง

- **อุเบกขาเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

เพ่งอารมณ์กรรมฐาน ๑๒ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ กสิณ ๑๐ อานาปานสติ ๑อุเบกขาอัปปมัญญา ๑

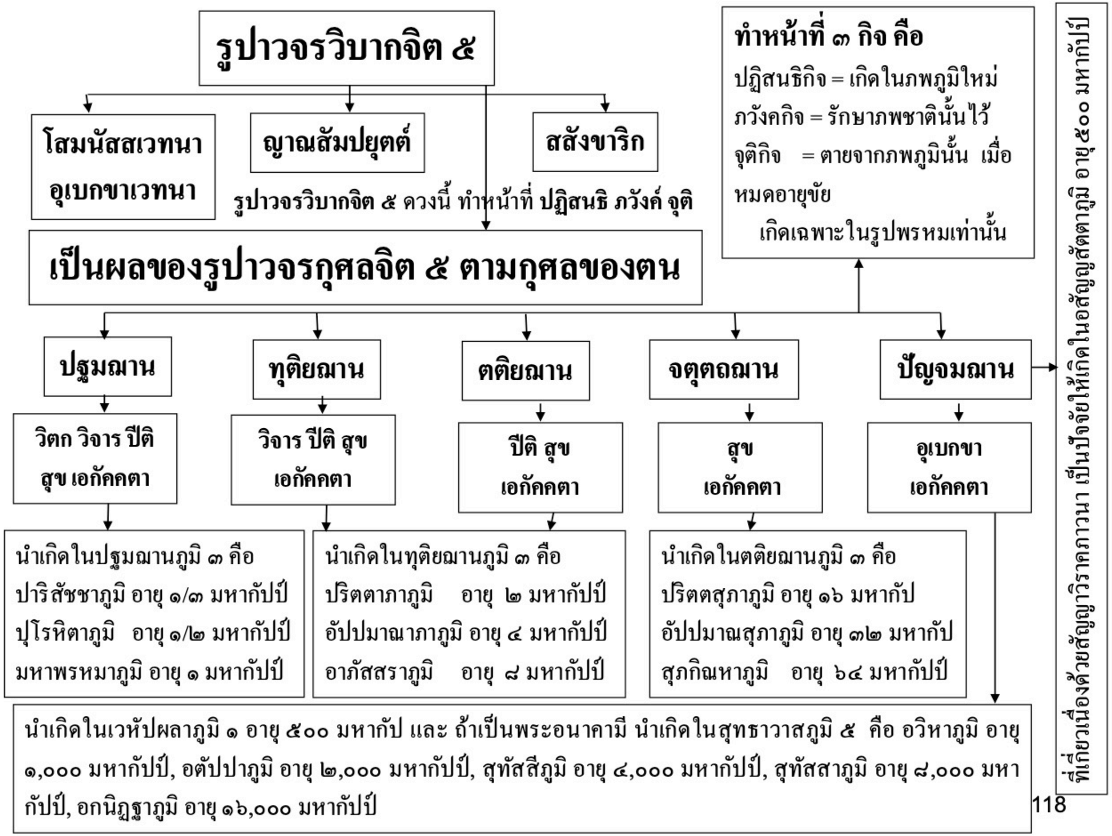
ทำการประหาณธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ คือ ละสุขององค์ฌาน เนื่องจากเป็นสภาพที่หยาบกว่าองค์ฌานอื่น เพราะโทษที่สุขนี้ ก็มีสภาพชื่นชมยินดี รับรู้สภาพของอารมณ์ยังตื่นอยู่ ทำให้สมาธิจิตแนบแน่นเข้าไปอีกได้ยาก แล้วเปลี่ยนสุขให้เป็นอุเบกขาเสีย ก็จะเหลือองค์ฌาน ๒ เหมือนเดิม คือ อุเบกขา เอกัคคตา เป็นรูปฌานลำดับสุดท้ายตามนัยแห่งฌานปัญจกนัย

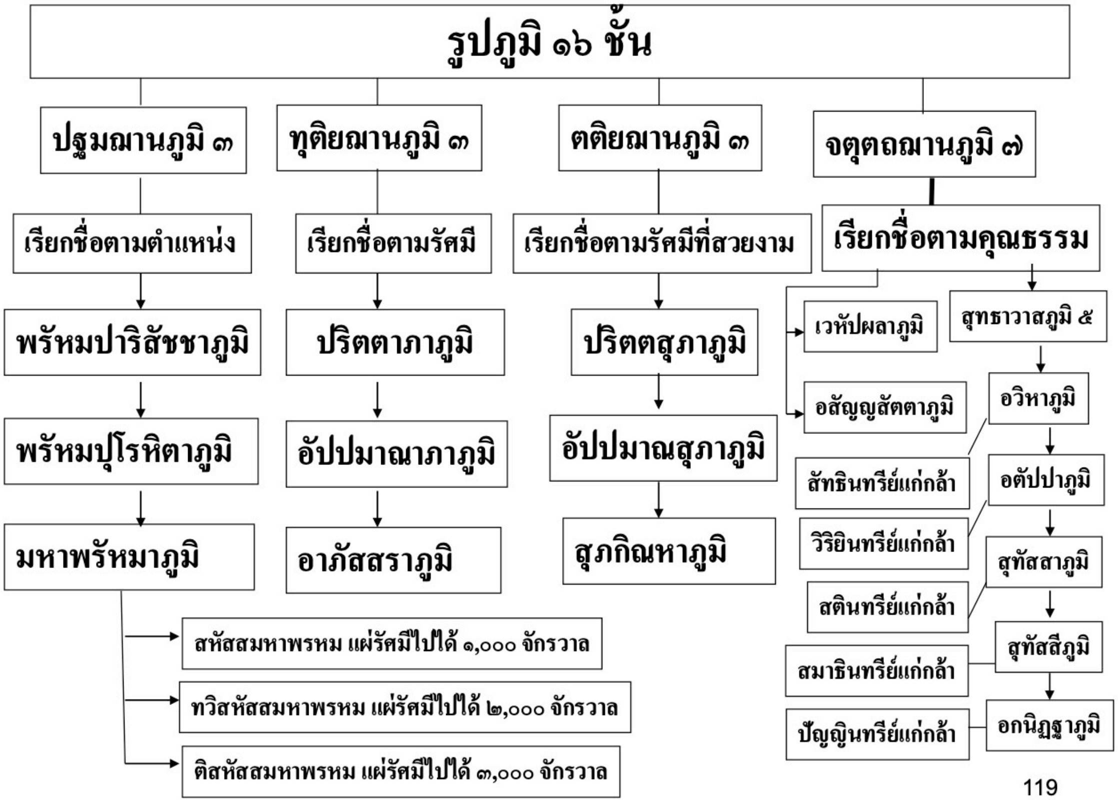
เกิดได้กับติเหตุกปุถุชนและพระเสกขบุคคล ๓ ใน ๑๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ และจตุตถฌานภูมิ ๖ คือ เวหัปผลาภูมิ ๑ และสุทธาวาสภูมิ ๕ ที่ทำปัญจมฌาน ที่เป็นประเภทมันทบุคคล

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

รูปาวจรวิบากจิต ๕
โสมนัสสเวทนา
อุเบกขาเวทนา
ญาณสัมปยุตต์
สสังขาริก
รูปาวจรวิบากจิต ๕ ดวงนี้ ทำหน้าที่ ปฏิสนธิ ภวังค์ จุติ
เป็นผลของรูปาวจรกุศลจิต ๕ ตามกุศลของตน
ทำหน้าที่ ๓ กิจ คือ
ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพภูมิใหม่
ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้
จุติกิจ = ตายจากภพภูมินั้น เมื่อหมดอายุขัย
เกิดเฉพาะในรูปพรหมเท่านั้น
ปฐมฌาน
วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา
ทุติยฌาน
วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา
ตติยฌาน
ปีติ สุข เอกัคคตา
จตุตถฌาน
สุข เอกัคคตา
ปัญจมฌาน
อุเบกขา เอกัคคตา
นำเกิดในปฐมฌานภูมิ ๓ คือ
ปาริสัชชาภูมิ อายุ ๑/๓ มหากัปป์
ปุโรหิตาภูมิ อายุ ๑/๒ มหากัปป์
มหาพรหมาภูมิ อายุ ๑ มหากัปป์
นำเกิดในทุติยฌานภูมิ ๓ คือ
ปริตตาภาภูมิ อายุ ๒ มหากัปป์
อัปปมาณาภาภูมิ อายุ ๔ มหากัปป์
อาภัสสราภูมิ อายุ ๘ มหากัปป์
นำเกิดในตติยฌานภูมิ ๓ คือ
ปริตตสุภาภูมิ อายุ ๑๖ มหากัป
อัปปมาณสุภาภูมิ อายุ ๓๒ มหากัป
สุภกิณหาภูมิ อายุ ๖๔ มหากัปป์
นำเกิดในเวหัปผลาภูมิ ๑ อายุ ๕๐๐ มหากัป และ ถ้าเป็นพระอนาคามี นำเกิดในสุทธาวาสภูมิ ๕ คือ อวิหาภูมิ อายุ ๑,๐๐๐ มหากัปป์, อตัปปาภูมิ อายุ ๒,๐๐๐ มหากัปป์, สุทัสสีภูมิ อายุ ๔,๐๐๐ มหากัปป์, สุทัสสาภูมิ อายุ ๘,๐๐๐ มหากัปป์, อกนิฏฐาภูมิ อายุ ๑๖,๐๐๐ มหากัปป์
ที่เกี่ยวเนื่องด้วยสัญญาวิราคภาวนา เป็นปัจจัยให้เกิดในอสัญญีสัตตาภูมิ อายุ ๕๐๐ มหากัปป์

รูปภูมิ ๑๖ ชั้น
ปฐมฌานภูมิ ๓
ทุติยฌานภูมิ ๓
ตติยฌานภูมิ ๓
จตุตถฌานภูมิ ๗
เรียกชื่อตามตำแหน่ง
เรียกชื่อตามรัศมี
เรียกชื่อตามรัศมีที่สวยงาม
เรียกชื่อตามคุณธรรม
พรัหมปาริสัชชาภูมิ
ปริตตาภาภูมิ
ปริตตสุภาภูมิ
เวหัปผลาภูมิ
สุทธาวาสภูมิ ๕
พรัหมปุโรหิตาภูมิ
อัปปมาณาภาภูมิ
อัปปมาณสุภาภูมิ
อสัญญสัตตาภูมิ
อวิหาภูมิ
มหาพรัหมาภูมิ
อาภัสสราภูมิ
สุภกิณหาภูมิ
สัทธินทรีย์แก่กล้า
อตัปปาภูมิ
วิริยินทรีย์แก่กล้า
สุทัสสาภูมิ
สตินทรีย์แก่กล้า
สุทัสสีภูมิ
สมาธินทรีย์แก่กล้า
อกนิฏฐาภูมิ
ปัญญินทรีย์แก่กล้า
สหัสสมหาพรหม แผ่รัศมีไปได้ ๑,๐๐๐ จักรวาล
ทวิสหัสสมหาพรหม แผ่รัศมีไปได้ ๒,๐๐๐ จักรวาล
ติสหัสสมหาพรหม แผ่รัศมีไปได้ ๓,๐๐๐ จักรวาล

ปฐมฌานวิบาก

(ชื่อ) วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌานะวิปากะจิตตัง

(แปล) ปฐมฌานวิบากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

เป็นผลของปฐมฌานกุศล

โสมนัสสเวทนา

ญาณสัมปยุตต์

สสังขาริก

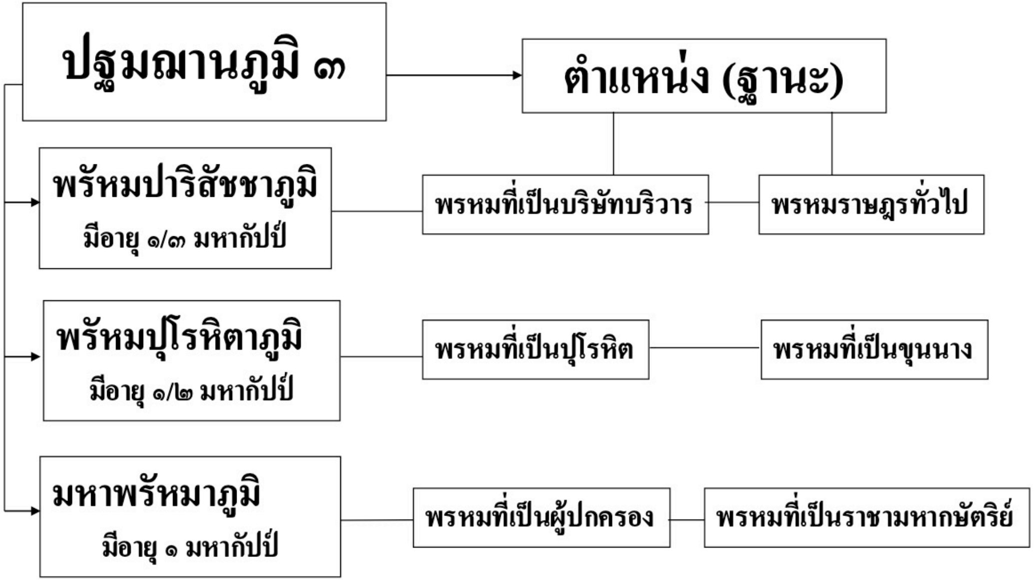
วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

นำเกิดในปฐมฌานภูมิ ๓ คือ
ปาริสัชชาภูมิ อายุ ๑/๓ มหากัปป์
ปุโรหิตาภูมิ อายุ ๑/๒ มหากัปป์
มหาพรหมาภูมิ อายุ ๑ มหากัปป์

ทำหน้าที่ ๓ กิจ คือ

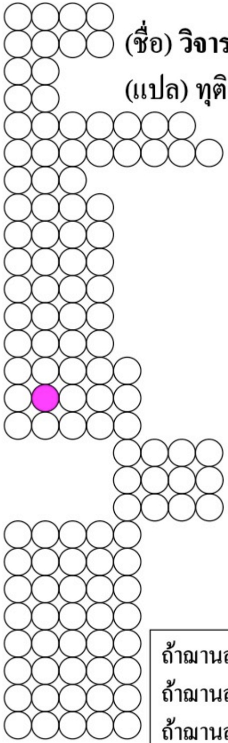
ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพภูมิใหม่
ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้
จุติกิจ = ตายจากภพภูมินั้น เมื่อหมดอายุขัย
เกิดเฉพาะในปฐมฌานภูมิ ภูมิใดภูมิหนึ่งเท่านั้น

ถ้าฌานลาภีบุคคลนั้น มีอินทรีย์แก่กล้า ก็เกิดเป็น ท้าวมหาพรหม คือ พรหมผู้เป็นราชาปกครอง
ถ้าฌานลาภีบุคคลนั้น มีอินทรีย์ปานกลาง ก็เกิดเป็น ปุโรหิตาพรหม คือ พรหมผู้เป็นปุโรหิต หรือขุนนาง
ถ้าฌานลาภีบุคคลนั้น มีอินทรีย์อ่อน ก็เกิดเป็น ปาริสัชชาพรหม คือ พรหมผู้เป็นราษฎรทั่วไป

ปฐมฌานภูมิ ๓ นี้ ตั้งอยู่ในระดับเดียวกัน เหมือนกับพื้นที่ของมนุษย์ และตั้งอยู่ท่ามกลางอากาศ ห่างจากสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตีภูมิขึ้นไปประมาณ ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ มีวิมาน สวนดอกไม้ และสระโบกขรณี อันล้วนด้วยรัตนะทั้ง ๗ ประการ มีรัศมีสวยงามยิ่งกว่าปรนิมมิตวสวัตตีภูมิหลายเท่า

ทุติยฌานวิบาก

(ชื่อ) **วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะวิปากะจิตตัง**

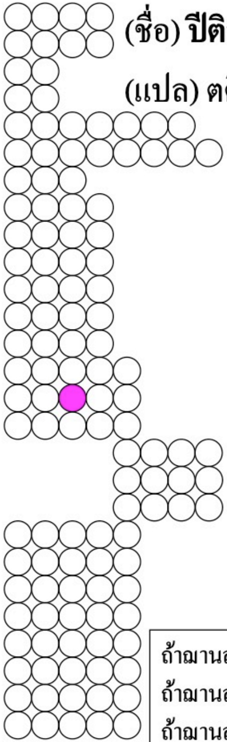
(แปล) ทุติยฌานวิบากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

เป็นผลของทุติยฌานกุศล

- **โสมนัสสเวทนา**
  - **วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา**
    - นำเกิดในทุติยฌานภูมิ ๓ คือ
      - ปริตรตาภาภูมิ อายุ ๒ มหากัปป์
      - อัปปมาณาภาภูมิ อายุ ๔ มหากัปป์
      - อาภัสสราภูมิ อายุ ๘ มหากัปป์
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**
- **ทำหน้าที่ ๓ กิจ คือ**
  - ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพภูมิใหม่
  - ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้
  - จุติกิจ = ตายจากภพภูมินั้น เมื่อหมดอายุขัย
  - เกิดเฉพาะในทุติยฌานภูมิ ภูมิใดภูมิหนึ่งเท่านั้น

ถ้าฌานลาภีบุคคลนั้น มีอินทรีย์แก่กล้า	ก็เกิดเป็น	อาภัสสรพรหม คือ พรหมผู้เป็นราชาปกครอง
ถ้าฌานลาภีบุคคลนั้น มีอินทรีย์ปานกลาง	ก็เกิดเป็น	อัปปมาณาภาพรหม คือ พรหมผู้เป็นปุโรหิต หรือขุนนาง
ถ้าฌานลาภีบุคคลนั้น มีอินทรีย์อ่อน	ก็เกิดเป็น	ปริตตาภาพรหม คือ พรหมผู้เป็นราษฎรทั่วไป

ตติยฌานวิบาก

(ชื่อ) **ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตะติยัชฌานะวิปากะจิตตัง**

(แปล) ตติยฌานวิบากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

เป็นผลของตติยฌานกุศล

โสมนัสสเวทนา

ญาณสัมปยุตต์

สสังขาริก

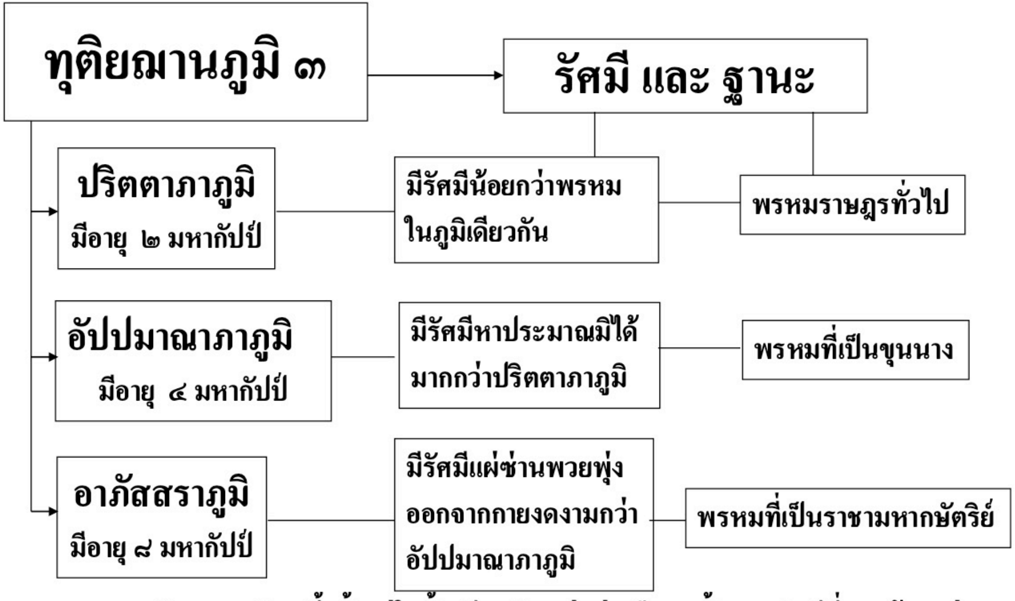
ปีติ สุข
เอกัคคตา

นำเกิดในทุติยฌานภูมิ ๓ คือ
ปริตตาภาภูมิ อายุ ๒ มหากัปป์
อัปปมาณาภาภูมิ อายุ ๔ มหากัปป์
อาภัสสราภูมิ อายุ ๘ มหากัปป์

ทำหน้าที่ ๓ กิจ คือ
ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพภูมิใหม่
ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้
จุติกิจ = ตายจากภพภูมินั้น เมื่อหมดอายุขัย
เกิดเฉพาะในทุติยฌานภูมิ ภูมิใดภูมิหนึ่งเท่านั้น

รูปาวจรตติยฌานวิบากจิตนี้ นำเกิดในทุติยฌานภูมิ ๓ ภูมิใดภูมิหนึ่ง เหมือนทุติยฌานวิบากจิต เนื่องจากสภาพของฌานนั้น มีความใกล้เคียงกับทุติยฌาน

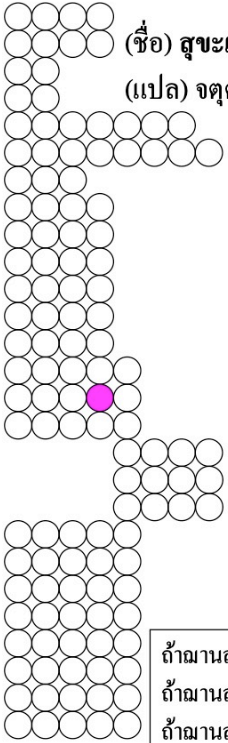
ถ้าฌานลาภีบุคคลนั้น มีอินทรีย์แก่กล้า	ก็เกิดเป็น	อาภัสสรพรหม คือ พรหมผู้เป็นราชาปกครอง
ถ้าฌานลาภีบุคคลนั้น มีอินทรีย์ปานกลาง	ก็เกิดเป็น	อัปปมาณาภาพรหม คือ พรหมผู้เป็นปุโรหิต หรือขุนนาง
ถ้าฌานลาภีบุคคลนั้น มีอินทรีย์อ่อน	ก็เกิดเป็น	ปริตตาภาพรหม คือ พรหมผู้เป็นราษฎรทั่วไป

ทุติยฌานภูมิ ๓ นี้ ตั้งอยู่ในชั้นเดียวกัน แต่แบ่งเป็นชนชั้นตามรัศมีที่มากน้อยกว่ากัน เหมือนกับปฐมฌานภูมิ ๓ อยู่ห่างจากปฐมฌานภูมิ ๓ ขึ้นไป ๔๒,๐๐๐ โยชน์

หมายเหตุ... รัศมี ได้แก่ อุตุชรูปที่เกิดจากกรรมและจิตตชรูป (กัมมปัจจยอุตุชรูป และจิตตปัจจยอุตุชรูป)

จตุตถฌานวิบาก

(ชื่อ) **สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จะตุตถัชฌานะวิปากะจิตตัง**

(แปล) จตุตถฌานวิบากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

เป็นผลของจตุตถฌานกุศล

โสมนัสสเวทนา → **สุข เอกัคคตา** →

นำเกิดในตติยฌานภูมิ ๓ คือ

ปริตตสุภาภูมิ อายุ ๑๖ มหากัปป์

อัปปมาณสุภาภูมิ อายุ ๓๒ มหากัปป์

สุภกิณหาภูมิ อายุ ๖๔ มหากัปป์

ญาณสัมปยุตต์

สสังขาริก

ทำหน้าที่ ๓ กิจ คือ

ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพภูมิใหม่

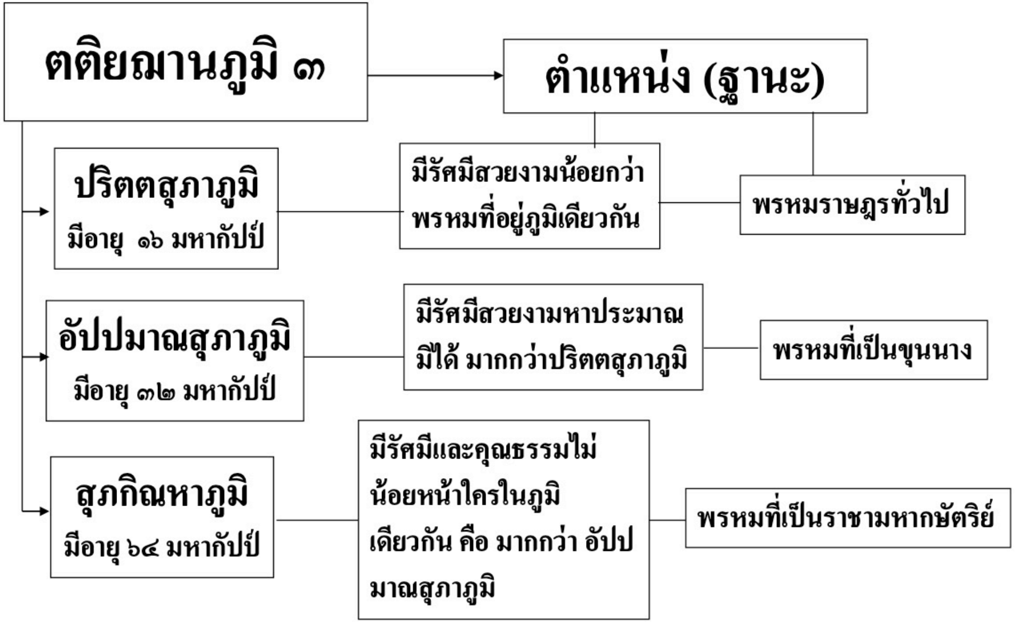
ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้

จุติกิจ = ตายจากภพภูมินั้น เมื่อหมดอายุขัย

เกิดเฉพาะในตติยฌานภูมิ ภูมิใดภูมิหนึ่งเท่านั้น

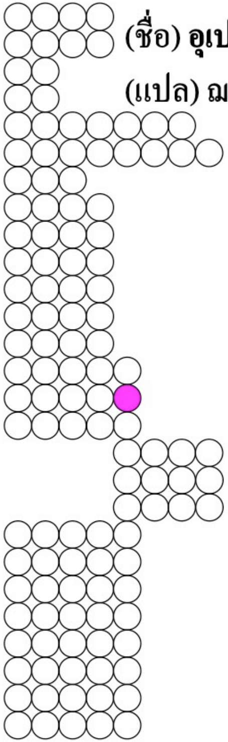
รูปาวจรจตุตถฌานวิบากจิตนี้ นำเกิดในตติยฌานภูมิ ๓ ภูมิใดภูมิหนึ่ง เนื่องจากตติยฌานวิบาก ไม่สามารถนำเกิดในตติยฌานภูมิได้

ถ้าฌานลาภีบุคคลนั้น มีอินทรีย์แก่กล้า	ก็เกิดเป็น	สุภกิณหาพรหม คือ พรหมผู้เป็นราชาปกครอง
ถ้าฌานลาภีบุคคลนั้น มีอินทรีย์ปานกลาง	ก็เกิดเป็น	อัปปมาณสุภาพรหม คือ พรหมผู้เป็นปุโรหิต หรือขุนนาง
ถ้าฌานลาภีบุคคลนั้น มีอินทรีย์อ่อน	ก็เกิดเป็น	ปริตตสุภาพรหม คือ พรหมผู้เป็นราษฎรทั่วไป

ตติยฌานภูมิ ๓ นี้ ตั้งอยู่ในชั้นเดียวกัน แต่แบ่งเป็นชนชั้นตามรัศมีที่สวยงามมากน้อยกว่ากัน เหมือนกับปฐมฌานภูมิ ๓ และ ทุติยฌานภูมิ ๓ อยู่ห่างจากทุติยฌานไปขึ้นไป ๔๒,๐๐๐ โยชน์

ปัญจมวิบาก

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะวิปากะจิตตัง**

(แปล) ฌานวิบากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

เป็นผลของปัญจมฌานกุศล

- **อุเบกขาเวทนา**
  - **อุเบกขาเอกัคคตา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

นำเกิดในจตุตถฌานภูมิ ๑/๗ คือ

เวหัปผลาภูมิ อายุ ๕๐๐ มหากัปป์

อสัญญสัตตาภูมิ อายุ ๕๐๐ มหากัป

(อสัญญสัตตพรหม เนื่องด้วยสัญญาวิราคภาวนา)

ทำหน้าที่ ๓ กิจ คือ

ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพภูมิใหม่

ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้

จุติกิจ = ตายจากภพภูมินั้น เมื่อหมดอายุขัย

เกิดเฉพาะในจตุตถฌานภูมิ เท่านั้น

ถ้าเป็นพระอนาคามี นำเกิดในสุทธาวาสภูมิ ๕ คือ

อวิหาภูมิ อายุ ๑,๐๐๐ มหากัปป์ อตัปปาภูมิ อายุ ๒,๐๐๐ มหากัปป์

สุทัสสาภูมิ อายุ ๔,๐๐๐ มหากัปป์ สุทัสสีภูมิ อายุ ๘,๐๐๐ มหากัปป์

อกนิฏฐาภูมิ อายุ ๑๖,๐๐๐ มหากัปป์

จตุตถฌานภูมิ ๒

สุทธาวาสภูมิ ๕

เวหัปผลาภูมิ
มีอายุ ๕๐๐ มหากัปป์

พรหมที่มีผลอันไพบูลย์ ในเรื่องรัศมีและคุณธรรม จัดเป็นปุถุชนภวัคคภูมิ

อสัญญสัตตาภูมิ
มีอายุ ๕๐๐ มหากัปป์

พรหมที่ไม่มีสัญญา คือไม่มีจิต เจตสิกเกิดเลย เนื่องด้วยสัญญาวิราคภาวนา

จตุตถฌานภูมิที่ ๓ ถึงที่ ๗ นี้ เรียกว่า **สุทธาวาสภูมิ ๕** แปลว่า ภูมิเป็นที่อยู่ของผู้บริสุทธิ์ คือ พระอนาคามี ผู้ตัดกามราคะได้โดยเด็ดขาดแล้ว และได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ปรินิพพานไปในภูมินี้

ชื่อว่า **อริยภวัคคะ** แปลว่า **ยอดของอริยะ มีทุสสเจดีย์ ที่บรรจุฉลองพระองค์ ของพระพุทธเจ้า เมื่อเสด็จออกบรรพชา สูง ๑๒ โยชน์ ฆฎิการพรหม นำมาบรรจุไว้**

อวิหาภูมิ
มีอายุ ๑,๐๐๐ มหากัปป์
สัทธินทรีย์แก่กล้า

ไม่ทอดทิ้งที่อยู่ของตนไป ก่อนเวลาอันสมควร

อตัปปาภูมิ
มีอายุ ๒,๐๐๐ มหากัปป์
วิริยินทรีย์แก่กล้า

ไม่มีความเดือดร้อนกายใจ อยู่อย่างสุขกายสบายใจ

สุทัสสาภูมิ
มีอายุ ๔,๐๐๐ มหากัปป์
สตินทรีย์แก่กล้า

เห็นโดยความเป็นสุข มองเห็นแต่สิ่งที่ดีงาม

สุทัสสีภูมิ
มีอายุ ๘,๐๐๐ มหากัปป์
สมาธินทรีย์แก่กล้า

เห็นโดยความสะดวก เห็นแต่สิ่งที่เจริญตาเจริญใจ

อกนิฏฐาภูมิ
มีอายุ ๑๖,๐๐๐ มหากัปป์
ปัญญินทรีย์แก่กล้า

ไม่น้อยหน้าใคร ในเรื่องคุณธรรมและความสุขสบาย

กัปป์ ๔ อย่าง

๑. อายุกัปป์ หมายเอาอายุของมนุษย์ในชมพูทวีป ในปัจจุบันกาล

๒. อันตรกัปป์ หมายเอาอายุของมนุษย์ในชมพูทวีป ที่มากที่สุด ถึง ๑ อสงไขยปี และลดลงมาถึงน้อยที่สุด ๑๐ ปี แล้วเพิ่มขึ้นไปจนถึง ๑ อสงไขยปีอีก เป็น ๑ รอบ นับเป็น ๑ อันตรกัปป์

๓. อสงไขยกัปป์ หมายเอา ๖๔ อันตรกัปป์ เท่ากับ ๑ อสงไขยกัปป์

อสงไขยกัปป์ มี ๔ อย่าง คือ

๑) สังวัฏฏอสงไขยกัปป์ เริ่มตั้งแต่โลกเริ่มถูกทำลาย จนหมดสิ้นไป

๒) สังวัฏฏฐายีอสงไขยกัปป์ เริ่มตั้งแต่โลกถูกทำลายหมดสิ้น จนถึงเริ่มก่อตัวขึ้นใหม่

๓) วิวัฏฏอสงไขยกัปป์ เริ่มตั้งแต่โลกเริ่มตั้งขึ้น จนถึงตั้งขึ้นครบบริบูรณ์

๔) วิวัฏฏฐายีอสงไขยกัปป์ เริ่มตั้งแต่โลกตั้งขึ้นครบบริบูรณ์ จนถึงเริ่มถูกทำลายลง

๔. มหากัปป์ หมายเอา ๔ อสงไขยกัปป์ เท่ากับ ๑ มหากัปป์

กัปป์ในทางพระพุทธศาสนา มี ๒ อย่าง

๑. สุญญกัปป์ ได้แก่ กัปป์ที่ว่างจากพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระเจ้าจักรพรรดิ์ มี ๔ อย่าง คือ

๑) สุญญมหากัปป์	ได้แก่ มหากัปป์ที่ว่างจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
๒) สุญญอสงไขยกัปป์	ได้แก่ สังวัฏฏอสงไขยกัปป์, สังวัฏฏฐายีอสงไขยกัปป์, วิวัฏฏอสงไขยกัปป์ และวิวัฏฏฐายีอสงไขยกัปป์
๓) สุญญอันตรกัปป์	ได้แก่ อันตรกัปป์ที่ว่างจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
๔) สุญญอายุกัปป์	ได้แก่ ในระหว่างที่มนุษย์ (ในชมพูทวีป) มีอายุต่ำกว่า ๑๐๐ ปีลงมา หรือมากกว่า ๑๐๐,๐๐๐ ปีขึ้นไป

๒.อสุญญกัปป์ กัปป์ที่มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาอุบัติเกิดขึ้น มี ๕ อย่าง คือ

๑) สารกัปป์	ได้แก่ กัปป์ที่พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ๑ พระองค์
๒. มัณฑกัปป์	ได้แก่ กัปป์ที่มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ๒ พระองค์
๓. วรกัปป์	ได้แก่ กัปป์ที่มีพระพุทธเจ้าอุบติขึ้น ๓ พระองค์
๔. สารมัณฑกัปป์	ได้แก่ กัปป์ที่มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ๔ พระองค์
๕. ภัททกัปป์	ได้แก่ กัปป์ที่มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ๕ พระองค์

เวลาที่โลกพินาศ

สังวัฏฏอสงไขยกัปป์ หมายถึง กัปป์ที่โลกถูกทำลาย มี ๓ ประเภท คือ

๑. **เตโชสังวัฏฏอสงไขยกัปป์** คือ กัปป์ที่โลกถูกทำลายด้วยไฟธาตุ พินาศไปจนถึงปฐมฌานภูมิ ๓ ซึ่งเหลืออยู่ได้ ตั้งแต่ทุติยฌานภูมิ ขึ้นไปถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ

๒. **อาโปสังวัฏฏอสงไขยกัปป์** คือ กัปป์ที่โลกถูกทำลายด้วยน้ำ พินาศไปจนถึงทุติยฌานภูมิ ๓ ซึ่งเหลืออยู่ได้ ตั้งแต่ตติยฌานภูมิ ขึ้นไปจนถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ

๓. **วาโยสังวัฏฏอสงไขยกัปป์** คือ กัปป์ที่โลกถูกทำลายด้วยลม พินาศไปจนถึงตติยฌานภูมิ ๓ ซึ่งเหลืออยู่ได้ ตั้งแต่จตุตถฌานภูมิ ขึ้นไปถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ

ในจำนวนมหากัปป์ที่ถูกทำลายด้วยไฟ น้ำ และลม นั้น มี ๖๔ มหากัปป์ นับเป็น ๑ รอบ คือ ถูกทำลายด้วยไฟ ๗ ครั้ง จึงถูกทำลายด้วยน้ำ ๑ ครั้ง วนเวียนไป ๗ รอบ จึงถูกทำลายด้วยลม ๑ ครั้ง รวมเป็น ๘ รอบ นับได้เป็น ๖๔ มหากัปป์

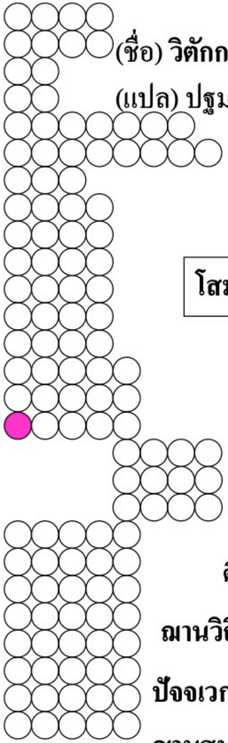
ตารางแสดงโลกที่ถูกทำลายในจำนวน ๖๔ มหากัปป์

รอบเล็ก ↓	ครั้งที่								รวม มหากัปป์
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	
๑	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	น้ำ	๘
๒	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	น้ำ	๘
๓	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	น้ำ	๘
๔	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	น้ำ	๘
๕	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	น้ำ	๘
๖	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	น้ำ	๘
๗	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	น้ำ	๘
๘	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ลม	๘
รวมมหากัปป์	๘	๘	๘	๘	๘	๘	๘	๘	๖๔

รูปาวจรกิริยาจิต ๕ ดวงนี้ ทำหน้าที่ **ชวนกิจ** อย่างเดียว (เหมือนรูปาวจรกุศลจิต)

ปฐมฌานกิริยา

(ชื่อ) **วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌานะกริยะจิตตัง**

(แปล) ปฐมฌานกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง

- **โสมนัสสเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

ไม่ต้องทำการประหาณธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ คือ นิวรณ์ ๕ เพราะพระอรหันต์ละกิเลสทั้งปวงโดยสิ้นเชิงแล้ว เพียงแต่ทำจิตให้เป็นสมาธิ มีความมั่นคงแนบแน่นยิ่งขึ้นไปเท่านั้น

เพ่งอารมณ์กรรมฐาน ๒๕ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ กายคตาสติ ๑ อานาปานสติ ๑ เมตตาอัปปมัญญา ๑ กรุณาอัปปมัญญา ๑ มุทิตาอัปปมัญญา ๑

เกิดได้กับพระอรหันต์ ใน ๑๐ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ และปฐมฌานภูมิ ๓ ที่ทำปฐมฌาน ที่เป็นประเภทติกขบุคคลและมันทบุคคล

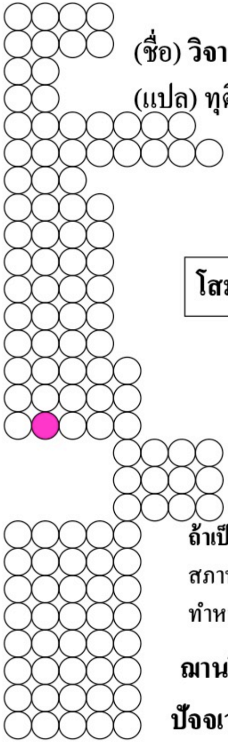
ติกขบุคคล บุคคลที่มีกำลังปัญญาบารมีแก่กล้า **มันทบุคคล** บุคคลที่มีกำลังปัญญาบารมีอ่อนไปนิดหน่อย

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน (มีได้ไม่แน่นอน แล้วแต่บุคคล)

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

ทุติยฌานกิริยา

(ชื่อ) วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะกริยะจิตตัง

(แปล) ทุติยฌานกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง

- **โสมนัสสเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

เพ่งอารมณ์กรรมฐาน ๑๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ กสิณ ๑๐ อานาปานสติ ๑เมตตาอัปปมัญญา ๑ กรุณาอัปปมัญญา ๑ มุทิตาอัปปมัญญา ๑

ทำการประหาณธรรมที่เป็นปฏิปักษ์
คือ ละวิตกองค์ฌาน เนื่องจากเป็นสภาพที่หยาบกว่าองค์ฌานอื่น เพราะโทษที่คอยยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ใหม่เสมอ ทำให้สมาธิจิตไม่แนบแน่นและตั้งอยู่ในอารมณ์นั้น ไม่ได้นาน

เกิดได้กับพระอรหันต์ ใน ๑๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ และทุติยฌานภูมิ ๓ ที่ทำทุติยฌาน ที่เป็นประเภทมันทบุคคล

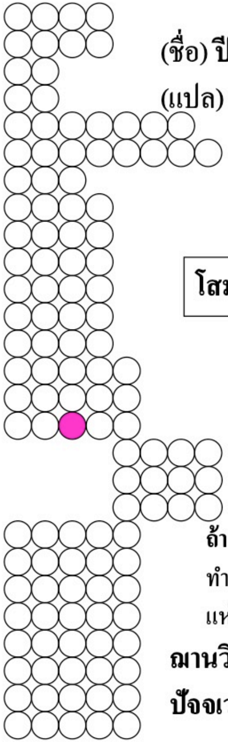
ถ้าเป็น ติกขบุคคล ก็ทำการพิจารณาเห็นโทษของวิตกและวิจาร และละวิตกวิจารได้พร้อมกัน เนื่องจากสภาพของวิตกและวิจารนั้น มีสภาพใกล้เคียงกัน คือ วิตก ยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ วิจาร เคล้าคลึงอารมณ์ วิจารทำหน้าที่ตามหลังวิตก ฉะนั้น ก็จะเหลือองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา (ตามนัยแห่งฌานจตุกนัย)

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

ตติยฌานกิริยา

(ชื่อ) **ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตติยัชฌานะกิริยะจิตตัง**

(แปล) ตติยฌานกริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง

- **โสมนัสสเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

เพ่งอารมณ์กรรมฐาน ๑๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ กสิณ ๑๐ อานาปานสติ ๑เมตตาอัปปมัญญา ๑ กรุณาอัปปมัญญา ๑ มุทิตาอัปปมัญญา ๑

ทำการประหาณธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ คือ ละวิจารองค์ฌาน เนื่องจากเป็นสภาพที่หยาบกว่าองค์ฌานอื่น เพราะโทษที่คอยเคล้าคลึงอารมณ์อยู่เสมอ ทำให้สมาธิจิตไม่แนบแน่นในอารมณ์นั้นเข้าไปอีก

เกิดได้กับพระอรหันต์ ใน ๑๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ และทุติยฌานภูมิ ๓ ที่ทำตติยฌาน ที่เป็นประเภทมันทบุคคล

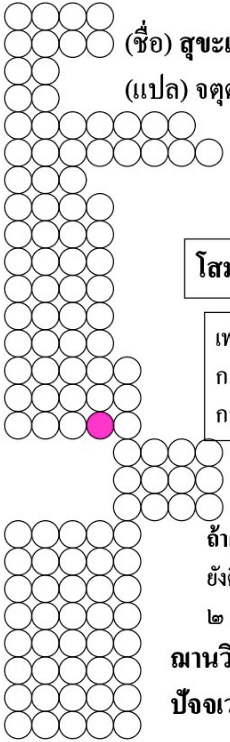
ถ้าเป็น ติกขบุคคล ก็ทำการพิจารณาเห็นโทษของปีติว่า ปีตินี้ มีสภาพเอิบอาบซึมซาบไปทั่วสรรพางค์กาย ทำให้สมาธิจิตแนบแน่นเข้าไปอีกได้ยาก แล้วละปีติเสีย ก็จะเหลือองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา (ตามนัยแห่งฌานจตุกนัย)

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

จตุตถฌานกิริยา

(ชื่อ) **สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จตุตถัชฌานะกริยะจิตตัง**

(แปล) จตุตถฌานกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง

โสมนัสสเวทนา | **ญาณสัมปยุตต์** | **สสังขาริก**

เพ่งอารมณ์กรรมฐาน ๑๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ กสิณ ๑๐ อานาปานสติ ๑เมตตาอัปปมัญญา ๑ กรุณาอัปปมัญญา ๑ มุทิตาอัปปมัญญา ๑

ทำการประหาณธรรมที่เป็นปฏิปักษ์
คือ ละปีติองค์ฌาน เนื่องจากเป็นสภาพที่หยาบกว่าองค์ฌานอื่น เพราะโทษที่ปีตินี้ มีสภาพเอิบอาบซึมซาบไปทั่วสรรพางค์กาย ทำให้สมาธิจิตแนบแน่นยิ่งขึ้นไปอีกได้ยาก

เกิดได้กับพระอรหันต์ ใน ๑๖ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓ และตติยฌานภูมิ ๓ ที่ทำจตุตถฌาน ที่เป็นประเภทมันทบุคคล

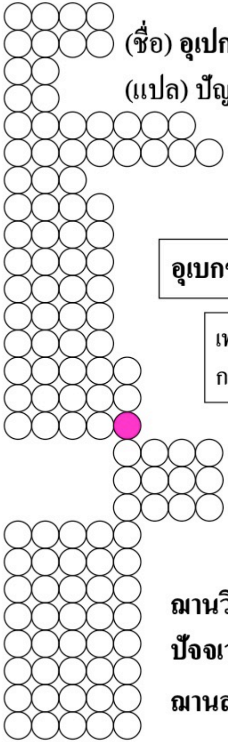
ถ้าเป็น ติกขบุคคล ก็ทำการพิจารณาเห็นโทษของสุขว่า สุขนี้ ก็มีสภาพชื่นชมยินดี รับรู้สภาพของอารมณ์ยังตื้นอยู่ ทำให้สมาธิจิตแนบแน่นเข้าไปอีกได้ยาก แล้วเปลี่ยนสุขให้เป็นอุเบกขาเสีย ก็จะเหลือองค์ฌาน ๒ เหมือนเดิม คือ อุเบกขา เอกัคคตา (ตามนัยแห่งฌานจตุกนัย เป็นรูปฌานลำดับสุดท้าย)

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

ปัญจมฌานกิริยา

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะกริยะจิตตัง**

(แปล) ปัญจมฌานกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง

อุเบกขาเวทนา

ญาณสัมปยุตต์

สสังขาริก

เพ่งอารมณ์กรรมฐาน ๑๒ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ กสิณ ๑๐ อานาปานสติ ๑อุเบกขาอัปปมัญญา ๑

ทำการประหาณธรรมที่เป็นปฏิปักษ์
คือ ละสุขของค์ฌาน เนื่องจากเป็นสภาพที่หยาบกว่าองค์ฌานอื่น เพราะโทษที่สุขนี้ ก็มีสภาพชื่นชมยินดี รับรู้สภาพของอารมณ์ยังตื้นอยู่ ทำให้สมาธิจิตแนบแน่นเข้าไปอีกได้ยาก แล้วเปลี่ยนสุขให้เป็นอุเบกขาเสีย ก็จะเหลือองค์ฌาน ๒ เหมือนเดิม คือ อุเบกขา เอกัคคตา เป็นรูปฌานลำดับสุดท้ายตามนัยแห่งฌานปัญจกนัย

เกิดได้กับพระอรหันต์ ใน ๒๒ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓ ตติยฌานภูมิ ๓ และจตุตถฌานภูมิ ๖ คือ เวหัปผลาภูมิ ๑ และสุทธาวาสภูมิ ๕ ที่ทำปัญจมฌาน ที่เป็นประเภทมันทบุคคล

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

อรูปาวจรจิต ๑๒

อาลัมพะนัปปะเภทนะ **จตุธารุปปะมานะสัง**

ปุญญะปากักกริยาเภทา **ปุนะ ทวาทะสะธา ฐิตัง ฯ**

แปลความว่า

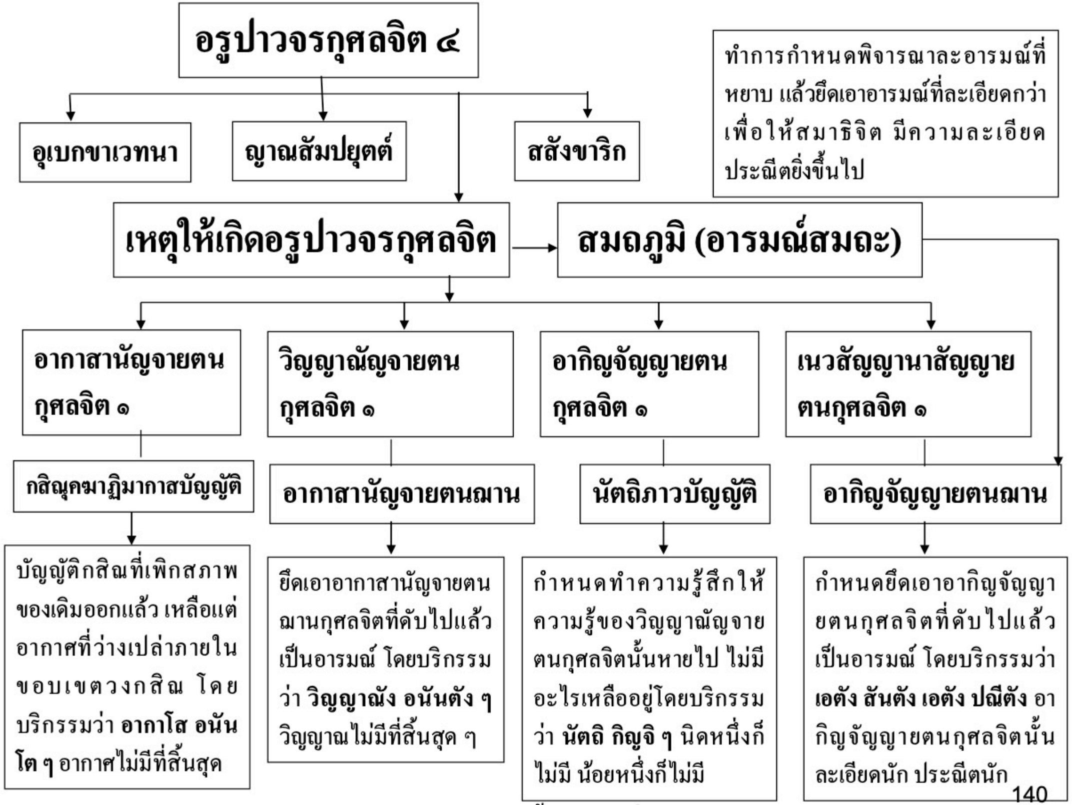
อรูปาวจรจิต ว่าโดยประเภทแห่งอารมณ์ มี ๔ อย่าง เมื่อจำแนกโดยกุศล วิบาก กิริยาแล้ว มี ๑๒ ประการ

จำแนกโดยประเภทแห่งอารมณ์ มี ๔ อย่าง

- **กสิณุคฆาฏิมากาสบัญญัติ**
- **อากาสานัญจายตนฌาน**
- **นัตถิภาวบัญญัติ**
- **อากิญจัญญายตนฌาน**

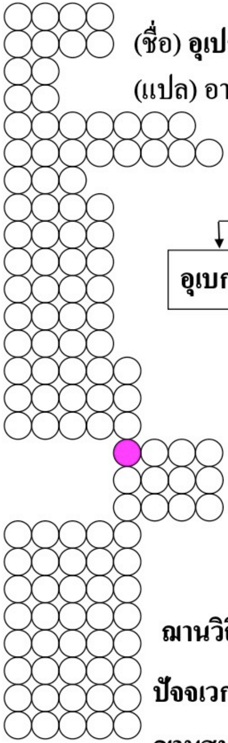
จำแนกโดยกุศล วิบาก กิริยา มี ๑๒ ประการ

- **อากาสานัญจายตนฌานจิต ๓**
- **วิญญาณัญจายตนฌานจิต ๓**
- **อากิญจัญญายตนฌานจิต ๓**
- **เนวสัญญานาสัญญายตนฌานจิต ๓**

อรูปาวจรกุศลจิต ๔ ดวงนี้ ทำหน้าที่ **ชวนกิจ** อย่างเดียว

อากาสานัญจายตนฌานกุศล

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง อากาสานัญจายะตะนะก◌ุสะละจิตตัง**

(แปล) อากาสานัญจายตนกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง → ทำการเปลี่ยนสภาพของอารมณ์ เพื่อให้สมาธิจิตมีความประณีต และแนบแน่นยิ่งขึ้น

- **อุเบกขาเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

เพ่ง **กสิณุคฆาฏิมากาสบัญญัติ** คือ บัญญัติกสิณที่เบิกสภาพของเดิมออกแล้ว เหลือแต่อากาศที่ว่างเปล่าภายในขอบเขตวงกสิณ โดยบริกรรมว่า **อากาโส อนันโต ๆ** อากาศไม่มีที่สิ้นสุด เรื่อยไปจนกว่า อากาสานัญจายตนฌาน จะเกิด จัดเป็นจิตที่มีบัญญัติ เป็นอารมณ์

เกิดได้กับติเหตุกปุถุชน ๑ พระเสกขบุคคล ๓ ใน ๒๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ รูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ) และอากาสานัญจายตนพรหม ที่ทำอากาสานัญจายตนฌาน

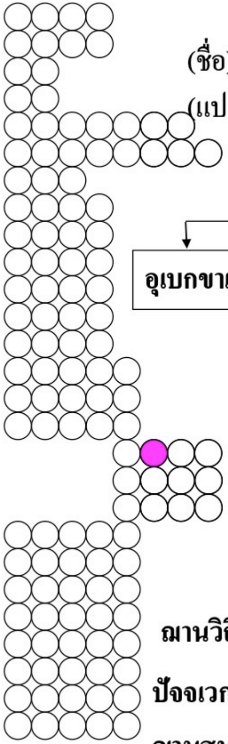
ทำหน้าที่ชวนะ คือ เสพอารมณ์โดยความเป็นกุศล

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน (มีได้ไม่แน่นอน แล้วแต่บุคคล)

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

วิญญาณัญจายตนฌานกุศล

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง วิญญาณัญจายะตะนะก◌ุสะละจิตตัง**

(แปล) วิญญาณัญจายตนกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง → ทำการเปลี่ยนสภาพของอารมณ์ เพื่อให้สมาธิจิตมีความประณีต และแนบแน่นยิ่งขึ้น

- **อุเบกขาเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

เพ่ง **อากาสานัญจายตนฌานกุศล** ที่ดับไปแล้ว โดยหน่วงนึกถึงสภาพความรู้สึกของอากาสานัญจายตนฌานนั้น เป็นอารมณ์ โดยบริกรรมว่า **วิญญาณัง อนันตัง ๆ** วิญญาณไม่มีที่สิ้นสุด ๆ เรื่อยไป จนกว่าวิญญาณัญจายตนฌานจะเกิด จัดเป็นจิตที่มีมหัคคตจิต หรือ ปรมัตถธรรม เป็นอารมณ์

เกิดได้กับติเหตุกปุถุชน ๑ พระเสกขบุคคล ๓ ใน ๒๔ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ รูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ) และอากาสา นัญจายตนภูมิ วิญญาณัญจายตนภูมิ ที่ทำวิญญาณัญจายตนฌาน

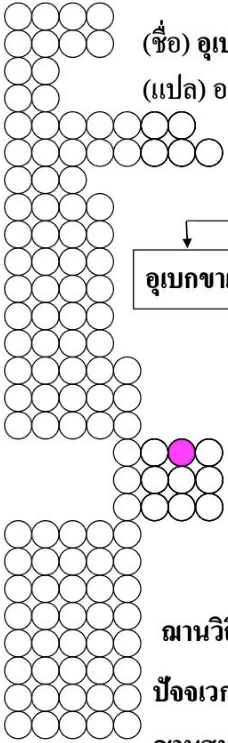
ทำหน้าที่ชวนะ คือ เสพอารมณ์โดยความเป็นกุสล

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน (มีได้ไม่แน่นอน แล้วแต่บุคคล)

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

อากิญจัญญายตนฌานกุศล

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง อากิญจัญญายะตะนะกุสะละจิตตัง**

(แปล) อากิญจัญญายตนกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง

ทำการเปลี่ยนสภาพของอารมณ์ เพื่อให้สมาธิจิตมีความประณีต และแนบแน่นยิ่งขึ้น

- **อุเบกขาเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

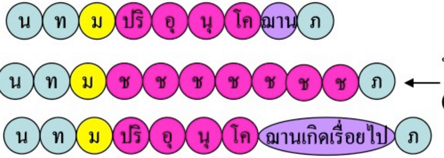
เพ่ง **นัตถิภาวบัญญัติ** กำหนดหมายให้ความรู้สึกของวิญญาณัญจายตนฌานที่ดับไปแล้วนั้น ให้หมดไป หายไป ไม่มีเหลืออยู่เลยแม้แต่น้อย โดยบริกรรมว่า **นัตถิ กิญจิ** ๆ น้อยหนึ่งก็ไม่มี นิดหนึ่งก็ไม่มี เรื่อยไป จนกว่าอากิญจัญญายตนฌานจะเกิด จัดเป็นจิตที่มีบัญญัติ เป็นอารมณ์

เกิดได้กับติเหตุกปุถุชน ๑ พระเสกขบุคคล ๓ ใน ๒๕ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ รูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ) และอากาสานัญจายตนภูมิ วิญญาณัญจายตนภูมิ อากิญจัญญายตนภูมิ ที่ทำอากิญจัญญายตนฌาน

ฌานวิถี →

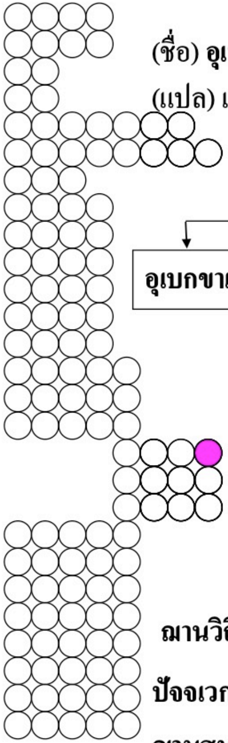
ปัจจเวกขณวิถี →

ฌานสมาบัติวิถี →

ทำการพิจารณาองค์ฌาน (มีได้ไม่แน่นอน แล้วแต่บุคคล)

อรูปาวจรฌานกุศล

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง เนวะสัญญานาสัญญายะตะนะกุสะละจิตตัง**

(แปล) เนวสัญญานาสัญญายตนกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

เนวสัญญานาสัญญายตนกุศลจิต ๑ → ทำการเปลี่ยนสภาพของอารมณ์ เพื่อให้สมาธิจิตมีความประณีต และแนบแน่นยิ่งขึ้น

อุเบกขาเวทนา

ญาณสัมปยุตต์

สสังขาริก

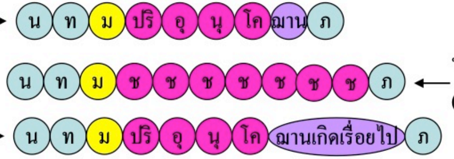
เพ่ง **อากิญจัญญายตนฌาน** ที่ดับไปแล้ว โดยหน่วงนึกถึงสภาพความรู้สึกของอากิญจัญญายตนฌานนั้น เป็นอารมณ์ โดยบริกรรมว่า **เอตัง สันตัง เอตัง ปณีตัง ๆ** อากิญจัญญายตนฌานนี้ละเอียดนัก ประณีตนัก เรื่อยไป จนกว่าเนวสัญญานาสัญญายตนฌานจะเกิด จัดเป็นจิตที่มีมหัคคตจิต หรือ ปรมัตถธรรม เป็นอารมณ์

เกิดได้กับติเหตุกปุถุชน ๑ พระเสกขบุคคล ๓ ใน ๒๖ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ รูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ) และอรูปภูมิ ๔ ที่ทำเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน

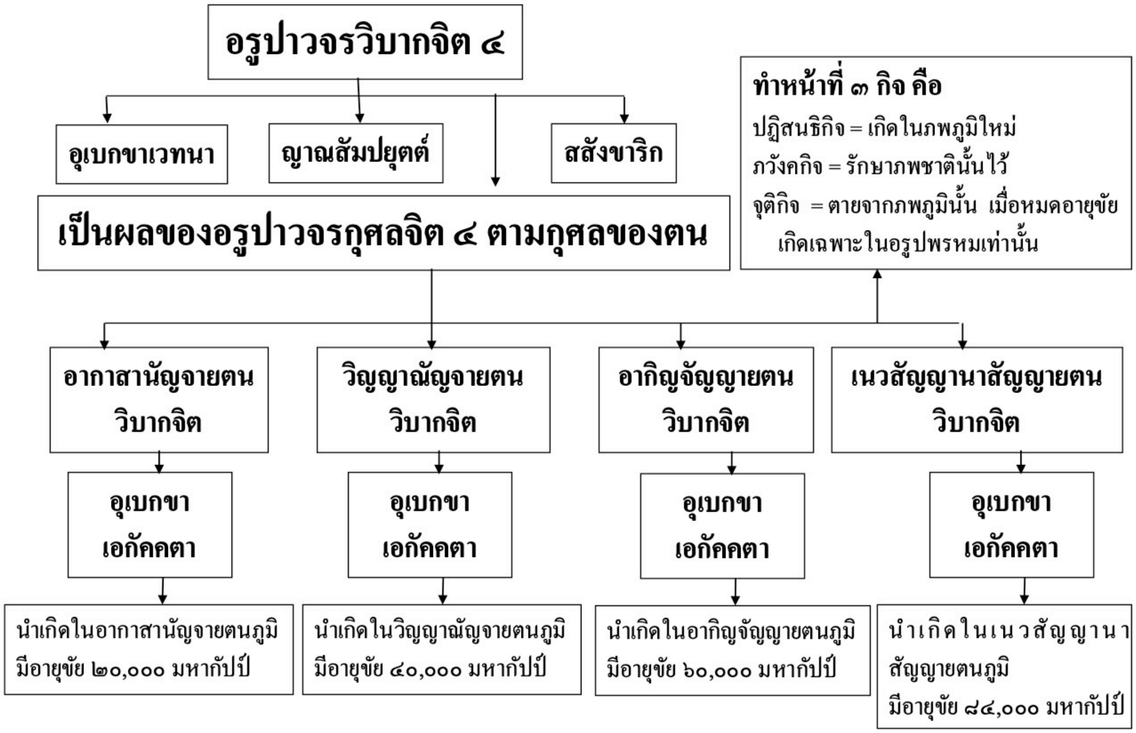
ฌานวิถี →

ปัจจเวกขณวิถี →

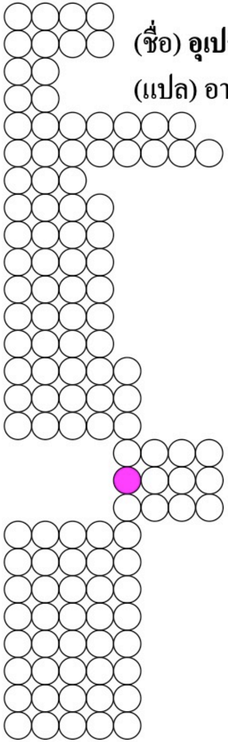
ฌานสมาบัติวิถี →

← ทำการพิจารณาองค์ฌาน (มีได้ไม่แน่นอน แล้วแต่บุคคล)

อรูปาวจรวิบากจิต ๔
อุเบกขาเวทนา
ญาณสัมปยุตต์
สสังขาริก
เป็นผลของอรูปาวจรกุศลจิต ๔ ตามกุศลของตน
ทำหน้าที่ ๓ กิจ คือ
ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพภูมิใหม่
ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้
จุติกิจ = ตายจากภพภูมินั้น เมื่อหมดอายุขัย
เกิดเฉพาะในอรูปพรหมเท่านั้น
อากาสานัญจายตน วิบากจิต
วิญญาณัญจายตน วิบากจิต
อากิญจัญญายตน วิบากจิต
เนวสัญญานาสัญญายตน วิบากจิต
อุเบกขา เอกัคคตา
อุเบกขา เอกัคคตา
อุเบกขา เอกัคคตา
อุเบกขา เอกัคคตา
นำเกิดในอากาสานัญจายตนภูมิ มีอายุขัย ๒๐,๐๐๐ มหากัปป์
นำเกิดในวิญญาณัญจายตนภูมิ มีอายุขัย ๔๐,๐๐๐ มหากัปป์
นำเกิดในอากิญจัญญายตนภูมิ มีอายุขัย ๖๐,๐๐๐ มหากัปป์
นำเกิดในเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ มีอายุขัย ๘๔,๐๐๐ มหากัปป์

อากาสานัญจายตนวิบาก

(ชื่อ) อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง อากาสานัญจายะตะนะวิปากะจิตตัง

(แปล) อากาสานัญจายตนวิบากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

เป็นผลของอากาสานัญจายตนฌานกุศล

อุเบกขา

ญาณสัมปยุตต์

สสังขาริก

อุเบกขา เอกัคคตา

นำเกิดในอากาสานัญจายตนภูมิ มีอายุขัย ๒๐,๐๐๐ มหากัปป์

ทำหน้าที่ ๓ กิจ คือ

ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพภูมิใหม่

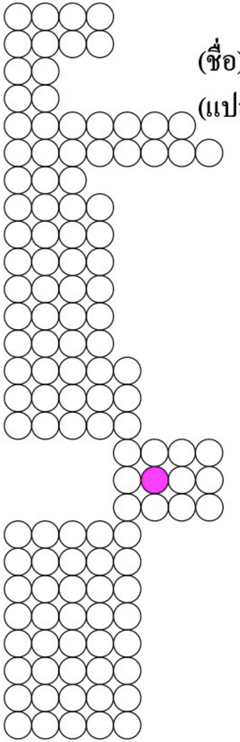
ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้

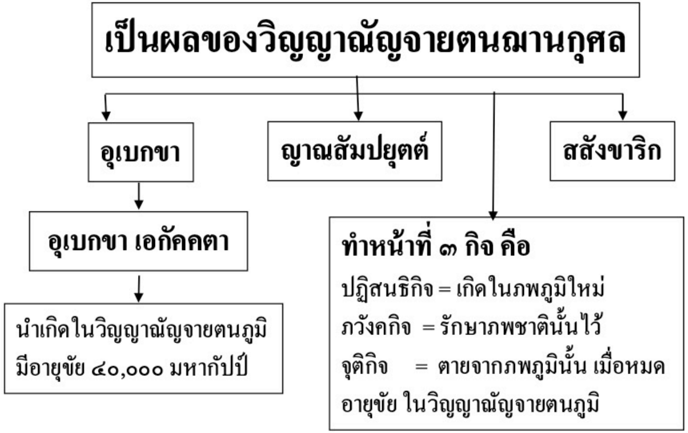
จุติกิจ = ตายจากภพภูมินั้น เมื่อหมดอายุขัย ในอากาสานัญจายตนภูมิ

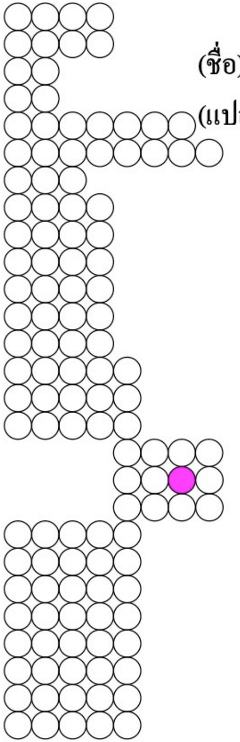
วิญญาณัญจายตนวิบาก

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง วิญญาณัญจายะตะนะวิปากะจิตตัง**

(แปล) วิญญาณัญจายตนวิบากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

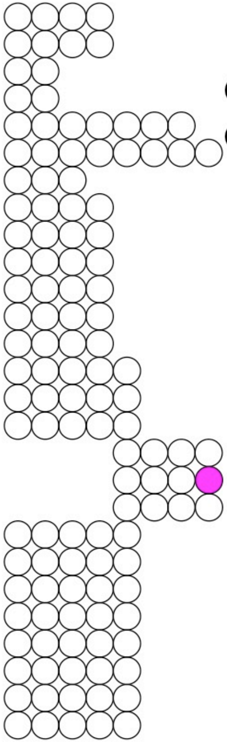
อากิญจัญญายตนวิบาก

(ชื่อ) อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง อากิญจัญญายะตะนะวิปากะจิตตัง

(แปล) อากิญจัญญายตนวิปากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

เป็นผลของอากิญจัญญายตนฌานกุศล

- **อุเบกขา**
  - **อุเบกขา เอกัคคตา**
    - นำเกิดในอากิญจัญญายตนภูมิ มีอายุขัย ๖๐,๐๐๐ มหากัปป์
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**
- **ทำหน้าที่ ๓ กิจ คือ**
  - ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพภูมิใหม่
  - ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้
  - จุติกิจ = ตายจากภพภูมินั้น เมื่อหมดอายุขัย ในอากิญจัญญายตนภูมิ

เนวสัญญานาสัญญายตนวิบาก

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง เนวะสัญญานาสัญญายะตะนะวิปากะจิตตัง**

(แปล) เนวสัญญานาสัญญายตนวิบากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

เป็นผลของเนวสัญญานาสัญญายตนฌานกุศลจิต

อุเบกขา

ญาณสัมปยุตต์

สสังขาริก

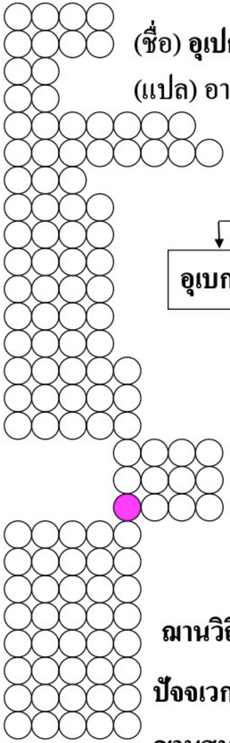
อุเบกขา เอกัคคตา

นำเกิดในเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ
มีอายุขัย ๘๔,๐๐๐ มหากัปป์

ทำหน้าที่ ๓ กิจ คือ

ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพภูมิใหม่
ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้
จุติกิจ = ตายจากภพภูมินั้น เมื่อหมดอายุขัย ในเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ

อากาสานัญจายตนฌานกิริยา

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง อากาสานัญจายะตะนะกริยะจิตตัง**

(แปล) อากาสานัญจายตนกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง → ทำการเปลี่ยนสภาพของอารมณ์เพื่อให้สมาธิจิตมีความประณีตและแนบแน่นยิ่งขึ้น

- **อุเบกขาเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

เพ่ง **กสิณุคฆาฏิมากาสบัญญัติ** คือ บัญญัติกสิณที่เบิกสภาพของเดิมออกแล้ว เหลือแต่อากาศที่ว่างเปล่าภายในขอบเขตวงกสิณ โดยบริกรรมว่า **อากาโส อนันโต ๆ** อากาศไม่มีที่สิ้นสุด เรื่อยไปจนกว่า อากาสานัญจายตนฌาน จะเกิด จัดเป็นจิตที่มีบัญญัติ เป็นอารมณ์

เกิดได้กับอรหันต์ ใน ๒๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ รูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ) และอากาสานัญจายตนพรหมที่ทำอากาสานัญจายตนฌาน

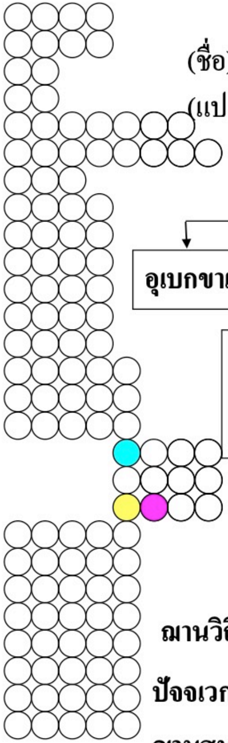
ทำหน้าที่ชวนะ คือ เสพอารมณ์โดยความเป็นกุศล

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน (มีได้ไม่แน่นอน แล้วแต่บุคคล)

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

วิญญาณัญจายตนฌานกิริยา

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง วิญญาณัญจายะตะนะกิริยะจิตตัง**

(แปล) วิญญาณัญจายตนกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง → ทำการเปลี่ยนสภาพของอารมณ์ เพื่อให้สมาธิจิตมีความประณีต และแนบแน่นยิ่งขึ้น

- **อุเบกขาเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

เพ่ง **อากาสานัญจายตนฌาน กุศล** หรือ **กิริยา** (ที่ตนได้มา) ที่ดับไปแล้ว โดยหน่วงนึกถึงสภาพความรู้สึกของอากาสานัญจายตนฌานนั้น เป็นอารมณ์ โดยบริกรรมว่า **วิญญาณัง อนันตัง ๆ** วิญญาณไม่มีที่สิ้นสุด ๆ เรื่อยไป จนกว่าวิญญาณัญจายตนฌานจะเกิด จัดเป็นจิตที่มีมหัคคตจิต หรือ ปรมัตถธรรม เป็นอารมณ์

เกิดได้กับพระอรหันต์ ใน ๒๔ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ รูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ) และอากาสานัญจายตนภูมิ วิญญาณัญจายตนภูมิ ที่ทำวิญญาณัญจายตนฌาน

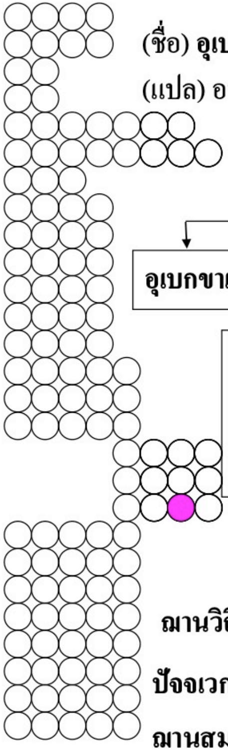
ทำหน้าที่ชวนะ คือ เสพอารมณ์โดยความเป็นกุศล

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน (มีได้ไม่แน่นอน แล้วแต่บุคคล)

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

อากิญจัญญายตนฌานกิริยา

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง อากิญจัญญายะตะนะกริยะจิตตัง**

(แปล) อากิญจัญญายตนกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

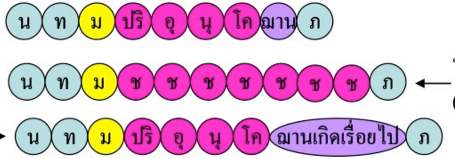
ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง → ทำการเปลี่ยนสภาพของอารมณ์ เพื่อให้สมาธิจิตมีความประณีต และแนบแน่นยิ่งขึ้น

- **อุเบกขาเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

เพ่ง **นัตถิภาวบัญญัติ** กำหนดหมายให้ความรู้สึกของวิญญาณัญจายตนฌาน กุศล หรือ กิริยา ที่ดับไปแล้วนั้น ให้หมดไป หายไป ไม่มีเหลืออยู่เลยแม้แต่น้อย โดยบริกรรมว่า **นัตถิ กิญจิ** ๆ น้อยหนึ่งก็ไม่มี นิดหนึ่งก็ไม่มี เรื่อยไป จนกว่าอากิญจัญญายตนฌานจะเกิด จัดเป็นจิตที่มีบัญญัติ เป็นอารมณ์

เกิดได้กับพระอรหันต์ ใน ๒๕ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ รูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ) และ อากาสานัญจายตนภูมิ วิญญาณัญจายตนภูมิ อากิญจัญญายตนภูมิ ที่ทำอากิญจัญญายตนฌาน

ฌานวิถี →
ปัจจเวกขณวิถี →
ฌานสมาบัติวิถี →

← ทำการพิจารณาองค์ฌาน (มีได้ไม่แน่นอน แล้วแต่บุคคล)

เนวสัญญานาสัญญายตนฌานกิริยา

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง เนวะสัญญานาสัญญายะตะนะกริยะจิตตัง**

(แปล) เนวสัญญานาสัญญายตนกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

เนวสัญญานาสัญญายตนกิริยาจิต ๑ → ทำการเปลี่ยนสภาพของอารมณ์ เพื่อให้สมาธิจิตมีความประณีต และแนบแน่นยิ่งขึ้น

- **อุเบกขาเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

เพ่ง **อากิญจัญญายตนฌาน ที่เป็นกุศล หรือ กิริยา** (ที่ตนได้มา) ที่ดับไปแล้ว โดยหน่วงนึกถึงสภาพความรู้สึกของอากิญจัญญายตนฌานนั้น เป็นอารมณ์ โดยบริกรรมว่า **เอตัง สันตัง เอตัง ปณีตัง ๆ** อากิญจัญญายตนฌานนี้ละเอียดนัก ประณีตนัก เรื่อยไป จนกว่าเนวสัญญานาสัญญายตนฌานจะเกิด จัดเป็นจิตที่มีมหัคคตจิต หรือ ปรมัตถธรรม เป็นอารมณ์

เกิดได้กับพระอรหันต์ ใน ๒๖ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ รูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ) และอรูปภูมิ ๔ ที่ทำเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน (มีได้ไม่แน่นอน แล้วแต่บุคคล)

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

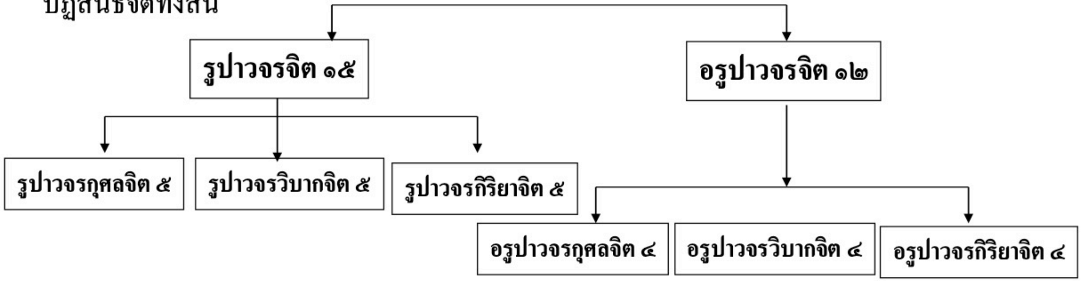
มหัคคตจิต ๒๗

มหัคคตจิต หมายถึง จิตที่เข้าถึงความเป็นใหญ่และประเสริฐ ดังวจนัตถะแสดงว่า “**มหนฺตภาวํ คตาติ =มหคฺคตํ**” หรือ “**มหนฺตํ คโตติ = มหคฺคโต**” แปลความว่า จิตใด ย่อมเข้าถึงความเป็นใหญ่ ฉะนั้น จิตนั้น ชื่อว่า **มหัคคตะ** จิตที่เข้าถึงความเป็นใหญ่และประเสริฐนั้น หมายถึง มีกำลังอันแก่กล้าสามารถกระทำให้สำเร็จกิจต่าง ๆ ได้ คือ

๑. ข่มกิเลสนิวรณ์ไว้ได้นานตามสมควรแก่กำลังฌาน ที่เรียกว่า **วิกขัมภนปหาน**

๒. ให้ผลอันไพบูลย์ คือ มีพรหมวิหารธรรม ให้ได้เสวยพรหมสมบัติในพรหมโลก

๓. ให้ชวนจิตมีการเกิดขึ้นสืบต่อกันได้นานเป็นพิเศษ คือ ฌานสมาบัติ หรือ ความเป็นรูปพรหม อรูปพรหม ที่มีอายุยืนยาวนานกว่าสัตว์ทั้งหลาย ทั้งนี้ก็ด้วยอำนาจของมหัคคตปฏิสนธิจิตทั้งสิ้น

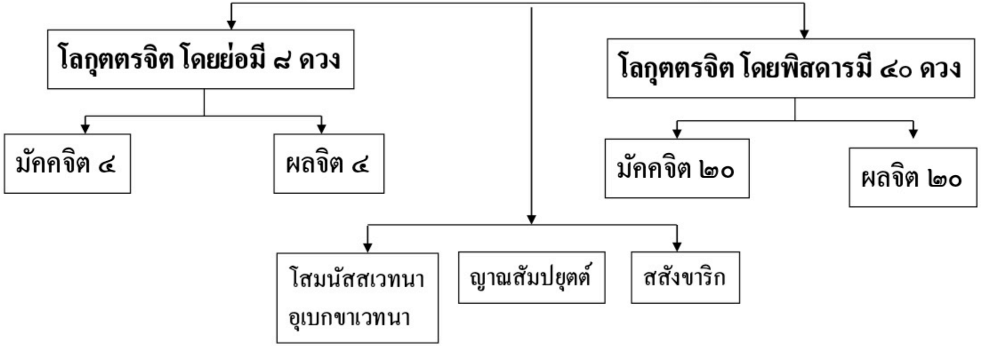
โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐

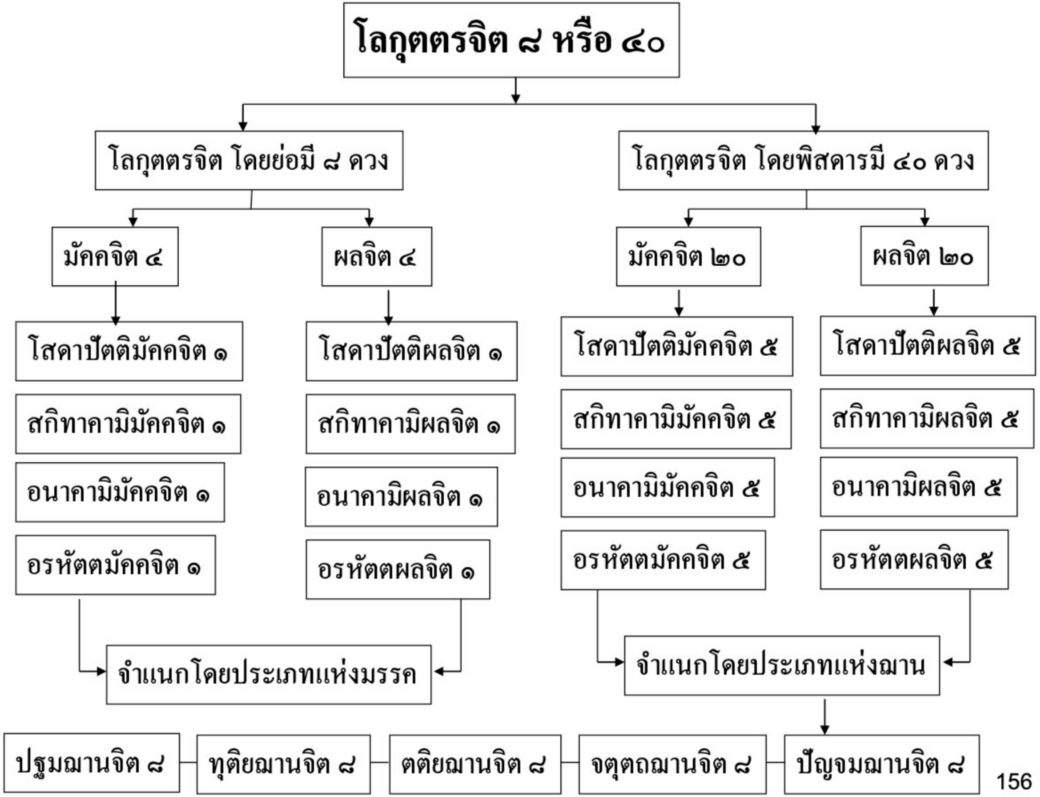
๑. จะตุมัคคัปปะเภเทนะ จะตุธา กุสะลัง ตะถา
ปากัง ตัสสะ ผะลัตตาติ อัฏฐะธานุตตะรัง มะตัง ฯ
๒. ฌานังคะโยคะเภเทนะ กะเต๎วเกกันตุ ปัญจะธา
วุจจะตานุตตะรัง จิตตัง จัตตาฬีสะวิธันติ จะ ฯ

แปลความว่า

๑. นักศึกษาทั้งหลายพึงทราบโลกุตตรจิตโดยย่อว่า มี ๘ คือ กุศลจิตว่าโดยประเภทแห่งมรรคมี ๔ วิบากจิตว่าโดยประเภทแห่งผล ก็มี ๔ เพราะเป็นผลของมรรคทั้ง ๔

๒. โลกุตตรจิต เมื่อแสดงโดยพิสดารแล้ว มีถึง ๔๐ ดวง เพราะเมื่อว่าโดยประเภทแห่งการประกอบขององค์ฌานแล้ว โลกุตตรจิตดวงหนึ่ง ๆ ย่อมมี ๕ ฉะนั้น โลกุตตรจิต ๘ จึงเป็น ๔๐ ดวง

โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐
โลกุตตรจิต โดยย่อมี ๘ ดวง
โลกุตตรจิต โดยพิสดารมี ๔๐ ดวง
มัคคจิต ๔
ผลจิต ๔
มัคคจิต ๒๐
ผลจิต ๒๐
โสดาปัตติมัคคจิต ๑
สกิทาคามิมัคคจิต ๑
อนาคามิมัคคจิต ๑
อรหัตตมัคคจิต ๑
โสดาปัตติผลจิต ๑
สกิทาคามิผลจิต ๑
อนาคามิผลจิต ๑
อรหัตตผลจิต ๑
โสดาปัตติมัคคจิต ๕
สกิทาคามิมัคคจิต ๕
อนาคามิมัคคจิต ๕
อรหัตตมัคคจิต ๕
โสดาปัตติผลจิต ๕
สกิทาคามิผลจิต ๕
อนาคามิผลจิต ๕
อรหัตตผลจิต ๕
จำแนกโดยประเภทแห่งมรรค
จำแนกโดยประเภทแห่งฌาน
ปฐมฌานจิต ๘
ทุติยฌานจิต ๘
ตติยฌานจิต ๘
จตุตถฌานจิต ๘
ปัญจมฌานจิต ๘

โลกุตตรจิต

โลกุตตรกุศลจิต หรือ มรรคจิต

วิวัฏฏคามินีกุศล หรือ **อาจยคามินีกุศล** เป็นกุศลที่นำให้ข้ามพ้นจากสังสารวัฏฏ์

โลกุตตรกุศล เป็นกุศลที่ให้ข้ามพ้นจากปุถุชน สู่ความเป็นอริยบุคคล และจากอริยบุคคลเบื้องต่ำ สู่อริยบุคคลเบื้องสูง

โลกุตตรกุศล เป็นกุศลที่รับโลกุตตรอารมณ์ คือ อารมณ์เหนือสภาพที่มีอยู่ในโลกทั้งหลาย ได้แก่ นิพพาน

โลกุตตรกุศล เป็นกุศลที่มีอำนาจเหนือโลกียกุศล คือ สามารถประหาณอนุสัยกิเลสได้โดยตัดขาด

โลกุตตรวิบากจิต หรือ ผลจิต

ผลจิต ทำหน้าที่เสพอารมณ์โดยความเป็นชวนะ คือ รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ หลังจากที่มรรคได้ประหาณอนุสัยกิเลสเสร็จแล้ว เป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องรอกาลเวลา

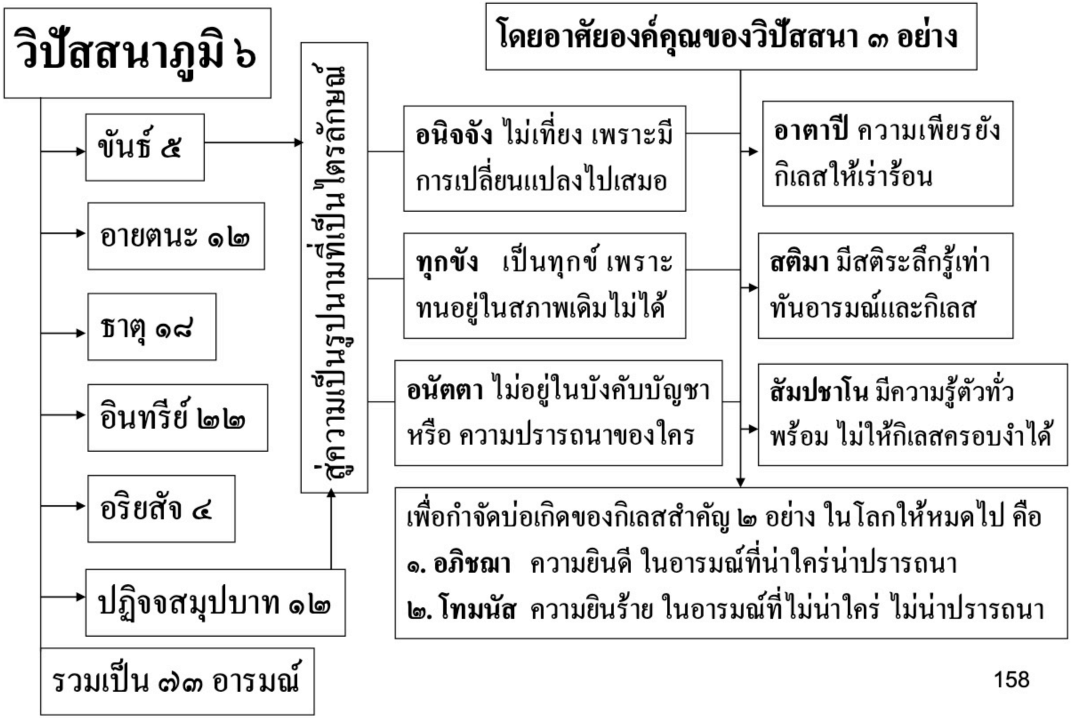
การประหาณกิเลส

๑. วีติกกมกิเลส กิเลสที่ล่วงออกมาทางกาย ทางวาจา ต้องประหาณด้วยมหากุศล

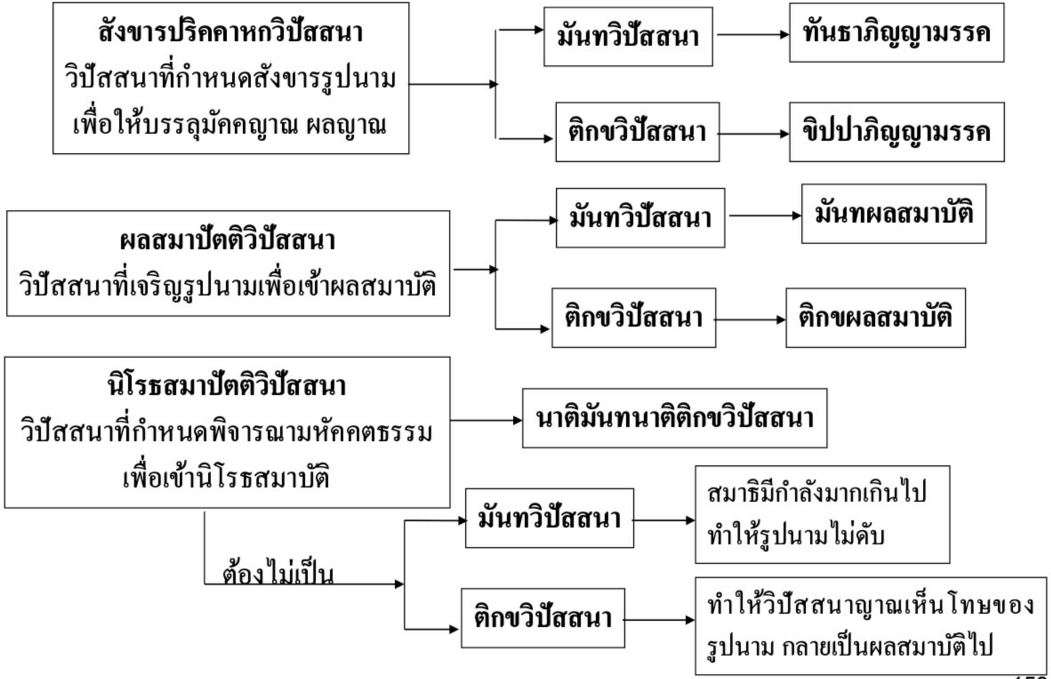
๒. ปริยุฏฐานกิเลส กิเลสที่กลุ้มรุมในจิตใจ ยังไม่แสดงตัวเป็นวีติกกมกิเลส ต้องประหาณด้วยอำนาจแห่งฌานกุศล

๓. อนุสัยกิเลส กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน ไม่แสดงตัวออกมา ต้องประหาณด้วยโลกุตตรกุศล

วิปัสสนากัมมัฏฐาน

วิปัสสนา ๓

สังขารปริคคาหกวิปัสสนา
วิปัสสนาที่กำหนดสังขารรูปนาม
เพื่อให้บรรลุมัคคญาณ ผลญาณ
มันทวิปัสสนา
ทันธาภิญญามรรค
ติกขวิปัสสนา
ขิปปาภิญญามรรค
ผลสมาปัตติวิปัสสนา
วิปัสสนาที่เจริญรูปนามเพื่อเข้าผลสมาบัติ
มันทวิปัสสนา
มันทผลสมาบัติ
ติกขวิปัสสนา
ติกขผลสมาบัติ
นิโรธสมาปัตติวิปัสสนา
วิปัสสนาที่กำหนดพิจารณามหัคคตธรรม
เพื่อเข้านิโรธสมาบัติ
นาติมันทนาติติกขวิปัสสนา
ต้องไม่เป็น
มันทวิปัสสนา
สมาธิมีกำลังมากเกินไป
ทำให้รูปนามไม่ดับ
ติกขวิปัสสนา
ทำให้วิปัสสนาญาณเห็นโทษของ
รูปนาม กลายเป็นผลสมาบัติไป

ขันธ์ ๕

- รูปขันธ์ = รูป ๒๘ → รูปธรรม
- เวทนาขันธ์ = เวทนาเจตสิก
- สัญญาขันธ์ = สัญญาเจตสิก
- สังขารขันธ์ = เจตสิก ๕๐
- วิญญาณขันธ์ = จิตทั้งหมด

เวทนาขันธ์, สัญญาขันธ์, สังขารขันธ์, วิญญาณขันธ์ → นามธรรม

อาการที่เป็นขันธ์ ๑๑ ประการ

- อดีต อนาคต ปัจจุบัน = กอง ๑
- อัชฌัตตะ พหิทธะ = กอง ๑
- โอฬาริกะ สุขุมะ = กอง ๑
- หีนะ ปณีตะ = กอง ๑
- ทูระ สันติกะ = กอง ๑

นิพพาน เป็น ขันธวิมุตติ เพราะ

- กาลวิมุตติอย่างเดียว
- พหิทธอารมณ์อย่างเดียว
- สุขุมะอารมณ์อย่างเดียว
- ปณีตะอารมณ์อย่างเดียว
- ทูระอารมณ์อย่างเดียว

อายตนะ ๑๒

อายตนะ หมายถึง ธรรมชาติ ที่คล้ายกับว่ามีความพยายามเพื่อยังผลของตนให้เกิดขึ้น หรือ ธรรมชาติที่ทำให้จิตเจตสิก กว้างขวางในอารมณ์ (จิตขึ้นสู่วิถี)

อายตนะภายใน ๖ → (เป็นเหตุ) → **อายตนะภายนอก ๖** → **ธรรมที่เป็นผล**

อายตนะภายใน ๖	อายตนะภายนอก ๖	ธรรมที่เป็นผล
จักขายตนะ = จักขุปสาท	**รูปายตนะ** = รูปารมณ์	การเห็น เป็นผล
โสตายตนะ = โสตปสาท	**สัททายตนะ** = สัททารมณ์	การได้ยิน เป็นผล
ฆานายตนะ = ฆานปสาท	**คันธายตนะ** = คันธารมณ์	การรู้กลิ่น เป็นผล
ชิวหายตนะ = ชิวหาปสาท	**รสายตนะ** = รสารมณ์	การรู้รส เป็นผล
กายายตนะ = กายปสาท	**โผฏฐัพพายตนะ** = โผฏฐัพพารมณ์	การรู้สัมผัส เป็นผล
มนายตนะ = จิตทั้งหมด (นามธรรม)	**ธัมมายตนะ** = เจตสิก ๕๒ สุขุมรูป ๑๖ นิพพาน	การรู้ธรรมารมณ์ เป็นผล; รูปธรรม และ นามธรรม

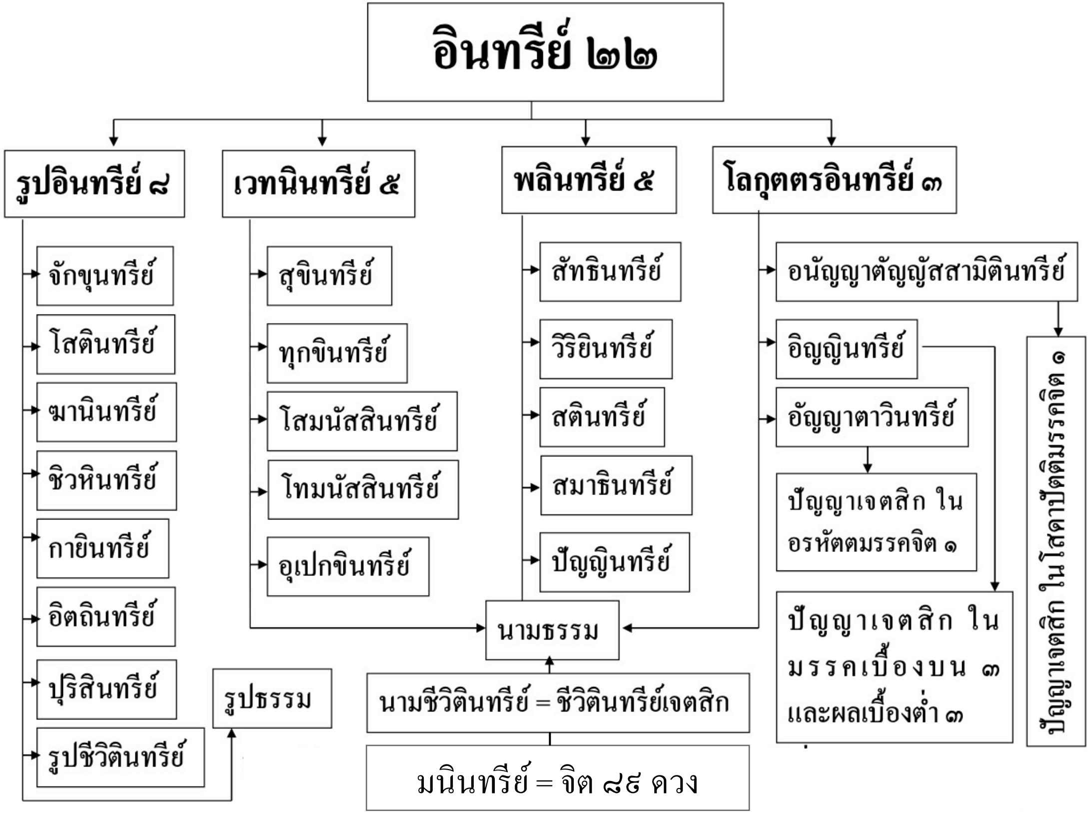
(รูปายตนะ ถึง โผฏฐัพพายตนะ = รูปธรรม)

ชื่อว่า อายตนะ เพราะอรรถ ๕ ประการ

๑. **สัญชาตเทสัฏฐะ** เพราะอรรถว่า เป็นที่เกิดของวิถีจิต
๒. **นิวาสัฏฐะ** เพราะอรรถว่า เป็นที่อยู่ของวิถีจิต
๓. **อากรัฏฐะ** เพราะอรรถว่า เกิดขึ้นอยู่ในสัตว์ทั้งหลาย
๔. **สโมสรณัฏฐะ** เพราะอรรถว่า เป็นที่ประชุมแห่งวิถีจิต
๕. **การณัฏฐะ** เพราะอรรถว่า เป็นเหตุให้วิถีจิตเกิด

ธาตุ หมายถึง ธรรมชาติที่ทรงไว้ซึ่งสภาวะของตน ไม่เปลี่ยนแปลงสภาวะไปเป็นอย่างอื่น

อินทรีย์ หมายถึง ความเป็นใหญ่ เป็นผู้ปกครองในหน้าที่การงานเฉพาะของตน ๆ

อริยสัจ ๔

อริยสัจจะ แปลว่า ความจริงของพระอริยะเจ้า หรือ ความจริงอันประเสริฐ

ทุกขสัจจะ = โลกียจิต ๘๑ เจตสิก ๕๑ (เว้นโลภะ) รูป ๒๘

โลกียจิต ๘๑ } นามธรรม
เจตสิก ๕๑ } นามธรรม
รูป ๒๘ → รูปธรรม

สมุทยสัจจะ = โลภเจตสิก ที่ในโลภมูลจิต ๘

นิโรธสัจจะ = นิพพาน

มรรคสัจจะ = องค์มรรค ๘ ที่ในมรรคจิต ๔

นามธรรม

ปวัตติสัจจะ สัจจะที่พาวนเวียนไป

ปวัตติเหตุสัจจะ สัจจะที่เป็นเหตุให้วนเวียนไป

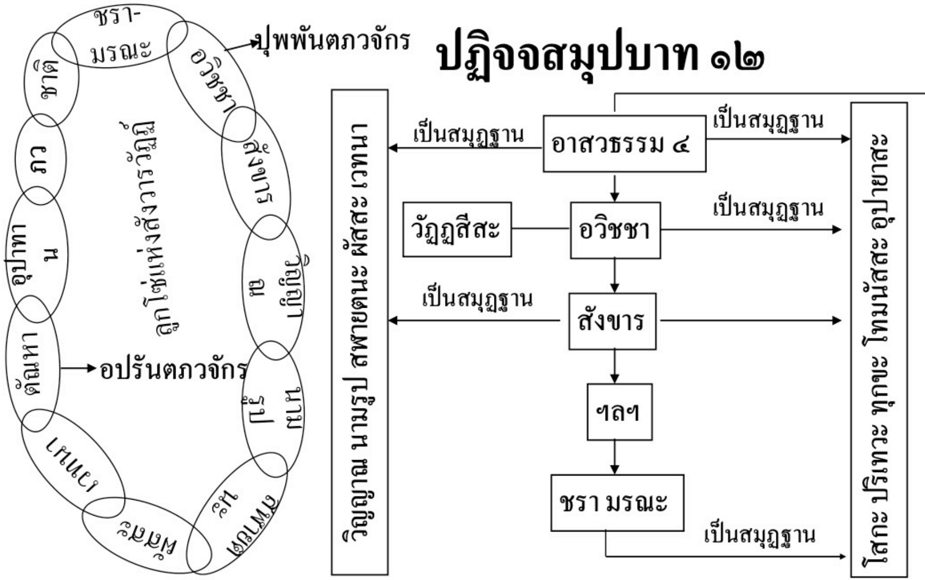
นิวัตติสัจจะ = พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด

นิวัตติเหตุสัจจะ = เหตุให้พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด

อริยสัจจะ หมายถึง ธรรมชาติที่เป็นความจริง ไม่เปลี่ยนแปลงสภาพไปเป็นอย่างอื่น เป็นความจริงที่ทนต่อการพิสูจน์ เป็นความจริงที่พระอริยเจ้าทั้งหลายได้รู้แจ้งประจักษ์แล้ว จึงชื่อว่า อริยสัจจะ

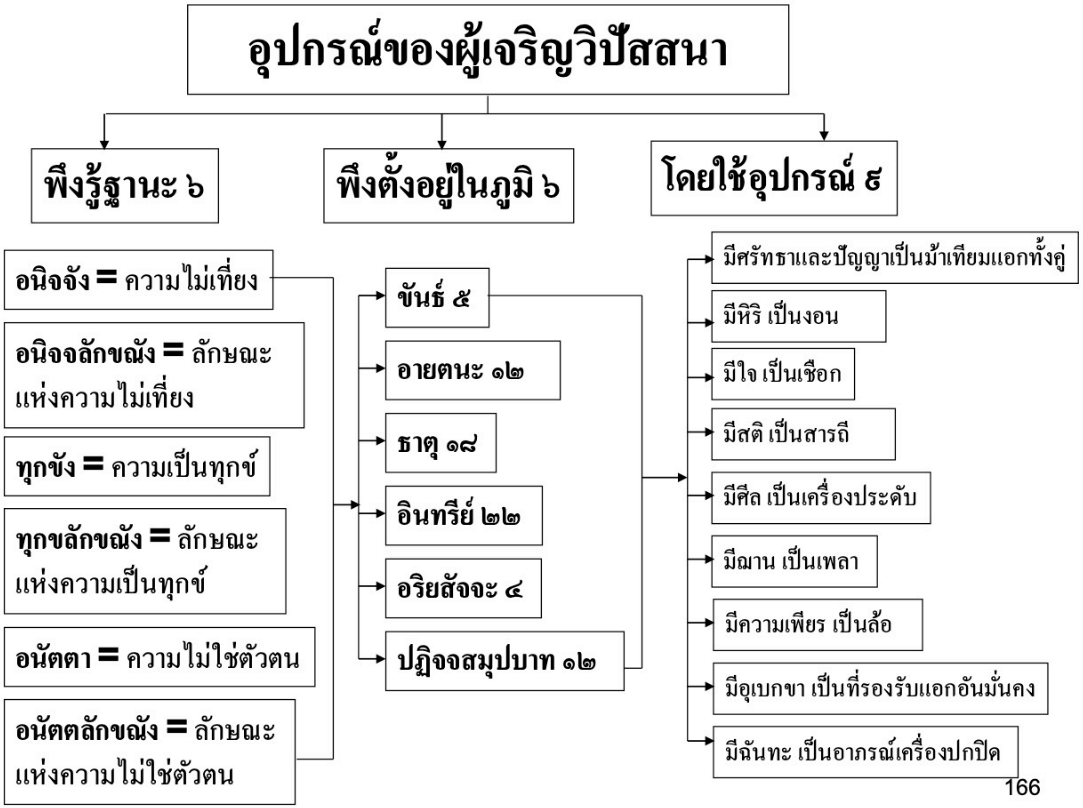
ทุกขสัจจะ เป็นธรรมที่ควรกำหนดรู้	เรียกว่า	**ปริญญาตัพพธรรม**
สมุทัยสัจจะ เป็นธรรมที่ควรละ	เรียกว่า	**ปหาตัพพธรรม**
นิโรธสัจจะ เป็นธรรมที่ควรทำให้แจ้ง	เรียกว่า	**สัจฉิกาตัพพธรรม**
มัคคสัจจะ เป็นธรรมที่ควรเจริญ	เรียกว่า	**ภาเวตัพพธรรม**

ปฏิจจสมุปบาท ๑๒

ความโศก เกิดขึ้นเพราะ ความพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ด้วยอำนาจ กามาสวะ
ความโศก เกิดขึ้นเพราะความอาลัยในชีวิตและภพภูมิ ด้วยอำนาจ ภวาสวะ
ความโศก เกิดขึ้น เพราะความเปลี่ยนแปลงไปของรูปนามขันธ์ ๕ ด้วยอำนาจ ทิฏฐาสวะ
ความโศกเกิดขึ้น เพราะได้กระทำกรรมไม่ดีไว้ และไม่ได้กระทำกรรมดีไว้ ด้วยอำนาจ อวิชชาสวะ

วิญญาณ ฯลฯ เวทนา	เป็นปัจจัยให้เกิด	อาสวธรรม
อาสวธรรม	เป็นปัจจัยให้เกิด	อวิชชา
อวิชชา	เป็นปัจจัยให้เกิด	สังขาร
สังขาร	เป็นปัจจัยให้เกิด	วิญญาณ
	ฯลฯ	
ชรามรณะ	เป็นปัจจัยให้เกิด	โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสะ อุปายาสะ
โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสะ อุปายาสะ	เป็นปัจจัยให้เกิด	อาสวธรรม

อุปกรณ์ของผู้เจริญวิปัสสนา
พึงรู้ฐานะ ๖
พึงตั้งอยู่ในภูมิ ๖
โดยใช้อุปกรณ์ ๘
อนิจจัง = ความไม่เที่ยง
อนิจจลักขณัง = ลักษณะแห่งความไม่เที่ยง
ทุกขัง = ความเป็นทุกข์
ทุกขลักขณัง = ลักษณะแห่งความเป็นทุกข์
อนัตตา = ความไม่ใช่ตัวตน
อนัตตลักขณัง = ลักษณะแห่งความไม่ใช่ตัวตน
ขันธ์ ๕
อายตนะ ๑๒
ธาตุ ๑๘
อินทรีย์ ๒๒
อริยสัจจะ ๔
ปฏิจจสมุปบาท ๑๒
มีศรัทธาและปัญญาเป็นม้าเทียมแอกทั้งคู่
มีหิริ เป็นงอน
มีใจ เป็นเชือก
มีสติ เป็นสารถี
มีศีล เป็นเครื่องประดับ
มีฌาน เป็นเพลา
มีความเพียร เป็นล้อ
มีอุเบกขา เป็นที่รองรับแอกอันมั่นคง
มีฉันทะ เป็นอาภรณ์เครื่องปกปิด

จุดมุ่งหมายของการเจริญวิปัสสนา

๑. เพื่อกำจัดวิปปลาสธรรม คือ ความเห็นที่คลาดเคลื่อนจากสภาวะตามความเป็นจริง เช่น เห็นว่าเที่ยง เห็นว่าเป็นสุข เห็นว่ามีตัวตน เห็นว่างาม เป็นต้น

๒. เพื่อกำจัดอภิชฌา และโทมนัสทางใจให้หมดไป

๓. เพื่อกำจัดเสียซึ่งฉันทราคะในใจ เพราะการเข้าไปยึดอยู่ในรูปนามด้วยอำนาจความเห็นผิด ให้หมดไป

๔. เพื่อไถ่ถอนลูกศรคือทุกข์ที่เสียดแทงใจ

๕. เพื่อความรู้แจ้งชัดยิ่งขึ้นแห่งปัญญาญาณ

๖. เพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน

วิปปลาสธรรม

วิปปลาสธรรม หมายถึง สภาพที่มีความคลาดเคลื่อนจากสภาวะที่เป็นจริง มี ๓ อย่าง คือ

๑. ทิฏฐิวิปปลาส ความเห็นที่ผิดไปจากสภาพธรรมตามความเป็นจริง

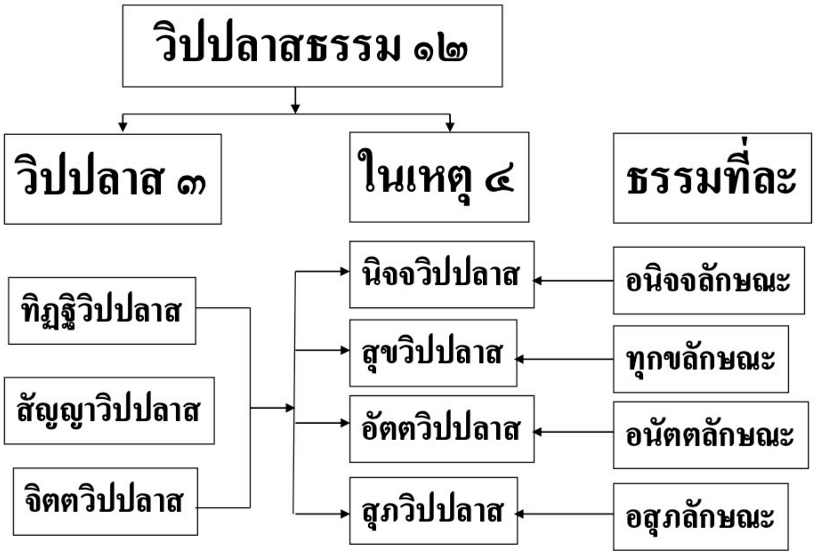
๒. สัญญาวิปปลาส ความสำคัญที่ผิดไปจากความเป็นจริง

๓. จิตตวิปปลาส ความคิดที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง

ในเหตุ ๔ อย่าง คือ

๑. นิจจวิปปลาส ความเห็นคลาดเคลื่อนว่าเที่ยง
๒. สุขวิปปลาส ความเห็นคลาดเคลื่อนว่าเป็นสุข
๓. อัตตวิปปลาส ความเห็นคลาดเคลื่อนว่ามีตัวตน
๔. สุภวิปปลาส ความเห็นคลาดเคลื่อนว่าสวยงาม

ฉะนั้น **วิปปลาส** แต่ละอย่าง ย่อมมีในเหตุ ๔ อย่างนี้ จึงเป็นวิปปลาส ๑๒ อย่าง

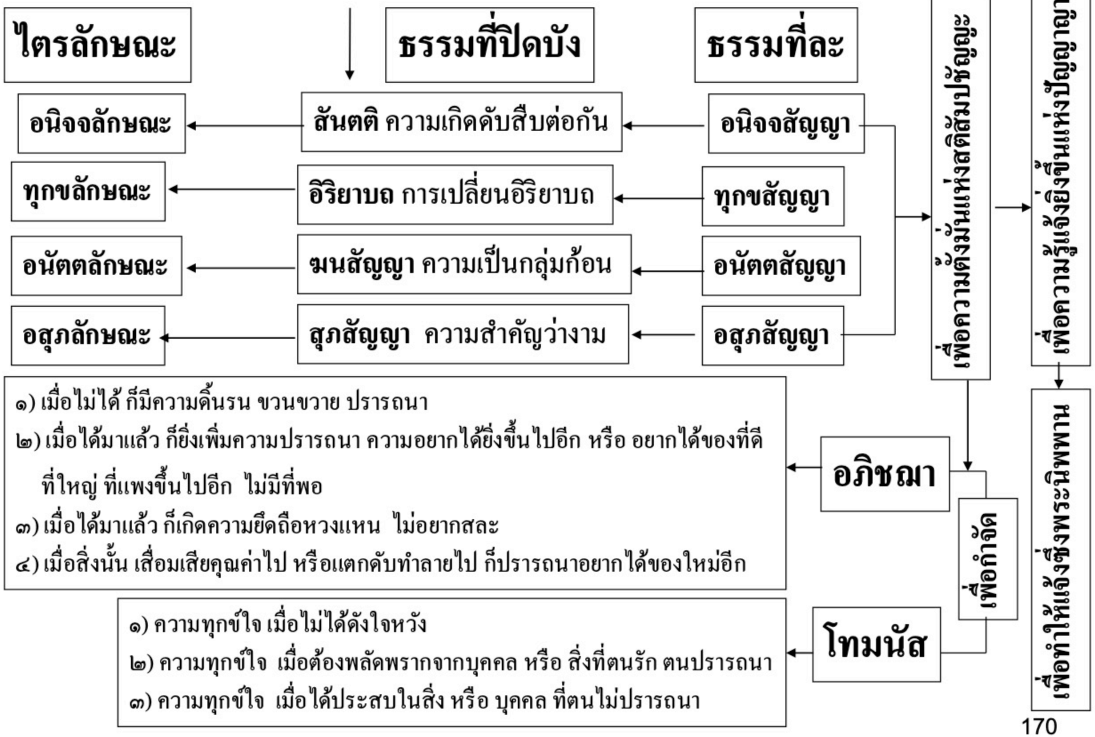

โสดาปัตติมรรค ประหาณ นิจจสัญญาวิปปลาส นิจจจิตตวิปปลาส นิจจทิฏฐิวิปปลาส
อัตตสัญญาวิปปลาส อัตตจิตตวิปปลาส อัตตทิฏฐิวิปปลาส
สุภทิฏฐิวิปปลาส สุขทิฏฐิวิปปลาส

อนาคามิมรรค ประหาณ สุภสัญญาวิปปลาส สุภจิตตวิปปลาส

อรหัตตมรรค ประหาณ สุขสัญญาวิปลาป สุขจิตตวิปปลาส

การทำลายฉันทราคะ

วิปัสสนาญาณ ๑๐

๑. สัมมสนญาณ ปัญญาที่พิจารณากำหนดรูปนามโดยความเป็นไตรลักษณ์

๒. อุทยัพพยญาณ ปัญญาที่พิจารณาเห็นความเกิด และความดับของรูปนาม

๓. ภังคญาณ ปัญญาที่พิจารณาเห็นรูปนามดับไปฝ่ายเดียว

๔. ภยตูปัฏฐานญาณ ปัญญาที่พิจารณาเห็นรูปนามนี้เป็นภัยที่น่ากลัว

๕. อาทีนวญาณ ปัญญาที่พิจารณาเห็นรูปนามโดยความเป็นโทษ

๖. นิพพิทาญาณ ปัญญาที่พิจารณาเห็นรูปนามเป็นสภาพที่น่าเบื่อหน่าย

๗. มุญจิตุกัมยตาญาณ ปัญญาที่พิจารณาเห็นรูปนามเป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่ายแล้วใคร่จะพ้นไป

๘. ปฏิสังขาญาณ ปัญญาที่พิจารณาหาอุบายเพื่อจะเปลื้องตนให้พ้นจากรูปนาม

๙. สังขารุเปกขาญาณ ปัญญาที่พิจารณาวางเฉยในสังขารคือรูปนาม เพื่อออกไปจากรูปนามเสีย เรียกว่า **วุฏฐานคามินีวิปัสสนา** เป็นยอดของโลกียวิปัสสนาญาณ

๑๐. อนุโลมญาณ ปัญญาที่พิจารณาคล้อยตามสัจจะ ๔ โดยอาการ ๓ อย่าง คือ **สัจจญาณ กิจญาณ กตญาณ** เพื่อให้มรรคจิตเกิดโดยไม่ขัดกันกับ **อุทยัพพยญาณ** จนถึง **สังขารุเปกขาญาณ** เรียกว่า **สัจจานุโลมิกญาณ**

ส่วนวิปัสสนาญาณ ๙ นั้น ต่างกันกับวิปัสสนาญาณ ๑๐ คือ ไม่มีสัมมสนญาณ เริ่มนับที่อุทยัพพยญาณเลย เนื่องจากเห็นความเกิดดับของรูปนามอย่างเด่นชัด

โสฬสญาณ (วิปัสสนาญาณ) ๑๖

๑. นามรูปปริเฉทญาณ ปัญญาที่พิจารณากำหนดเห็นทั้งนามทั้งรูป

๒. นามรูปปัจจยปริคคหญาณ ปัญญาที่พิจารณาเห็นปัจจัยของนามรูป

๓. สัมมสนญาณ ปัญญาที่พิจารณาเห็นนามรูปโดยความเป็นไตรลักษณ์

๔. อุทยัพพยญาณ ปัญญาที่พิจารณาเห็นความเกิดและความดับของนามรูป

๕. ภังคญาณ ปัญญาที่พิจารณาเห็นแต่ความดับของนามรูปฝ่ายเดียว

๖. ภยตูปัฏฐานญาณ ปัญญาที่พิจารณาเห็นนามรูปโดยความเป็นภัยที่น่ากลัว

๗. อาทีนวญาณ ปัญญาที่พิจารณาเห็นนามรูปโดยความเป็นโทษทุกข์

๘. นิพพิทาญาณ ปัญญาที่พิจารณาเห็นนามรูปเป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่าย

๙.มุญจิตุกัมยตาญาณ ปัญญาที่พิจารณาเห็นนามรูปเป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่าย แล้วใคร่จะหนีให้พ้นไป

๑๐.ปฏิสังขาญาณ ปัญญาที่พิจารณาหาอุบายเพื่อเปลื้องตนออกไปจากนามรูป

๑๑. สังขารุเปกขาญาณ ปัญญาที่พิจารณาวางเฉยในสังขารคือนามรูป ในเมื่อยังหาทางพ้นไปไม่ได้

๑๒. อนุโลมญาณ ปัญญาที่พิจารณาคล้อยตามสัจจะ ๔ เพื่อให้มรรคจิตเกิดขึ้น เรียกว่า **สัจจานุโลมิกญาณ**

๑๓. โคตรภูญาณ ปัญญาที่พิจารณาเห็นพระนิพพาน และกำลังข้ามพ้นจากโคตรปุถุชน

๑๔. มัคคญาณ ปัญญาที่เห็นแจ้งพระนิพพานโดยประจักษ์สิทธิ ๑ ขณะพร้อมกับการประหาณอนุสัยกิเลสได้เป็นสมุจเฉทปหาณเด็ดขาดจากสันดาน (ตามสมควรแก่กำลังมรรคนั้น ๆ)

๑๕. ผลญาณ ปัญญาที่เห็นแจ้งและเสวยผลพระนิพพาน ๒ - ๓ ขณะ อันเป็นสภาวะสันติสุข

๑๖. ปัจจเวกขณญาณ ปัญญาที่พิจารณาไต่สวนจนรู้เห็นสภาวะของมัคคจิต ผลจิต พระนิพพาน กิเลสที่ละไปแล้วและกิเลสที่ยังเหลืออยู่

วิสุทธิ ๗

๑. **สีลวิสุทธิ** ความบริสุทธิ์แห่งศีลด้วยอำนาจปาริสุทธิศีล ๔

๒. **จิตตวิสุทธิ** ความบริสุทธิ์แห่งจิตด้วยอำนาจอุปจารสมาธิและอัปปนาสมาธิ

๓. **ทิฏฐิวิสุทธิ** ความบริสุทธิ์แห่งความเห็นถูกตรงกับความจริงของสภาวธรรม เกิดในขณะแห่ง **นามรูปปริจเฉทญาณ** (ปุพเพนิวาสานุสติญาณ)

๔. **กังขาวิตรณวิสุทธิ** ความบริสุทธิ์แห่งความเห็นที่ข้ามพ้นความสงสัยได้แล้ว เกิดในขณะแห่ง **ปัจจยปริคคหญาณ**

๕. **มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ** ความบริสุทธิ์แห่งญาณปัญญาที่รู้ว่าทางหรือไม่ใช่ทาง ที่จะดำเนินไปสู่พระนิพพาน เกิดในขณะแห่ง**ตรุณอุทยัพพยญาณ** ในขณะแห่งวิปัสสนูปกิเลสเกิด

๖. **ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ** ความบริสุทธิ์แห่งญาณปัญญาที่รู้ทางปฏิบัติโดยถูกต้องแล้ว เกิดตั้งแต่ขณะ **พลวอุทยัพพยญาณ** จนถึง **อนุโลมญาณ**

๗. **ญาณทัสสนวิสุทธิ** ความบริสุทธิ์ของญาณปัญญาที่รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจทั้ง ๔ โดยถูกต้องไม่ผิดพลาด เกิดในขณะแห่ง **โคตรภูญาณ** ถึง **ปัจจเวกขณญาณ**

วิสุทธิ ๗	วิปัสสนาญาณ ๑๖	ปริญญา	ปหาน
สีลวิสุทธิ จตุปาริสุทธิสีล	๑. ปาฏิโมกขสังวรสีล ให้ตั้งอยู่ในสีล ๒. อินทรียสังวรสีล สำรวมระวังอินทรียทั้ง ๖ ๓. อาชีวปาริสุทธิสีล มีความเป็นอยู่โดยบริสุทธิ ๔. ปัจจยสันนิสสิตสีล พิจารณาก่อนบริโภค	-	ตทังคปหาน
จิตตวิสุทธิ	สมาธิใน อธิจิตตสิกขา	-	วิขัมภนปหาน
ทิฏฐิวิสุทธิ	**นามรูปปริจเฉทญาณ** กำหนดแจ้งในรูปและนาม	ญาตปริญญา	ละ สักกายทิฏฐิ เห็นผิดว่าเป็นตัวเป็นตน
กังขาวิตรณวิสุทธิ	**ปัจจยปริคคหญาณ** รู้แจ้งปัจจัยแห่งรูปและนาม	ญาตปริญญา	ละ อเหตุกทิฏฐิ เห็นผิดว่าไม่มีเหตุ ละ วิสมเหตุกทิฏฐิ ยึดในเหตุที่ไม่เหมาะสม ละ กังขามลทิฏฐิ หม่นหมองเพราะสงสัย
มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ	**สัมมสนญาณ** เห็นความเกิดของรูปนาม	ญาตปริญญา	ละสมูหัคคาหะ การยึดเรา ยึดเขา
	ตรุณอุทยัพพยญาณ เห็นทั้งความเกิดและความดับของรูปนาม แต่ยังมีวิปัสสนูปกิเลสมารบกวนอยู่	ตีรณปริญญา	ละ อมัคเคมัคคสัญญา สัญญาที่เข้าใจผิด

วิสุทธิ ๗	วิปัสสนาญาณ ๑๖	ปริญญา	ปหาน
ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ	**พลวอุทยัพพยญาณ** เห็นทั้งความเกิดและความดับของรูปและนาม โดยปราศจากวิปัสสนูปกิเลสแล้ว	ตีรณปริญญา	ละ อุจเฉททิฏฐิ เห็นผิดว่าตายแล้วสูญ
	ภังคญาณ เห็นแต่ความดับของรูปนาม	ปหานปริญญา	ละ สัสสตทิฏฐิ เห็นผิดว่าเที่ยง
	ภยญาณ เกิดปัญญารู้แจ้งว่า รูปและนามนี้เป็นภัย	ปหานปริญญา	ละ สภเยอภยสัญญา สัญญาที่ไม่แจ้งในภัย
	อาทีนวญาณ เกิดปัญญารู้แจ้งว่า รูปและนามนี้เป็นโทษ	ปหานปริญญา	ละ อัสสาทสัญญา สัญญาที่ยินดี
	นิพพิทาญาณ เกิดปัญญาเบื่อหน่ายในรูปนาม	ปหานปริญญา	ละ อภิรติสัญญา สัญญาที่เพลิดเพลิน
	มุญจิตุกมยตาญาณ อยากพ้นจากรูปนาม	ปหานปริญญา	ละ อมุญจิตุกามภาวะ การข้องอยู่ในกาม
	ปฏิสังขาญาณ หาอุบายที่จะให้พ้นจากรูปนาม	ปหานปริญญา	ละ อปฏิสังขาน การยึดโดยไม่ไตร่ตรอง
	สังขารุเบกขาญาณ วางเฉยต่อรูปนาม	ปหานปริญญา	ละ อนุเปกขณะ การยึดโดยไม่วางเฉย
	อนุโลมญาณ คล้อยตามให้เห็นอริยสัจจ	ปหานปริญญา	ละ สัจจปฏิโลมคาหะ การยึดโดยไม่คล้อยตามสัจจะ

วิสุทธิ ๗	วิปัสสนาญาณ ๑๖	ปริญญา	ปหาน
จัดเป็น **ปฏิปทาญาณทัสสนาวิสุทธิ โดยปริยาย**	**โคตรภูญาณ** ปัญญาแจ้งในพระนิพพาน	ปหานปริญญา	
ญาณทัสสนวิสุทธิ	**มัคคญาณ** ปหานกิเลสเป็นสมุจเฉท	ปหานปริญญา	สมุเฉทปหาน
จัดเป็น **ญาณทัสสนวิสุทธิ โดยอนุโลม**	**ผลญาณ** เสวยอารมณ์พระนิพพานตามมัคค **ปัจจเวกขณญาณ** พิจารณามัคคผล นิพพาน และกิเลสที่ละแล้ว กิเลสที่ยังคงเหลือ		

อานุภาพของญาณทัสสนวิสุทธิ ๕ ประการ

๑. ปริปุณณโพธิปักขิยภาโว บริบูรณ์ด้วยโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ

๒. นิมิตตวุฏฐาโน พ้นจากสังขารนิมิตอารมณ์ทั้งปวง

๓. พลสมาโยโค ประกอบด้วยสมาธิพละ และปัญญาพละ

๔. เตสัปปหาโน ละกิเลส มี สังโยชน์ เป็นต้นเสียได้

๕. ปริญญาทีนี สัมปัตโต บรรลุซึ่งกิจแห่งอริยสัจ ๔ มี ปริญญากิจ เป็นต้น

วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ (เครื่องเศร้าหมองแห่งวิปัสสนาญาณ)

๑. โอภาส มีแสงสว่างปรากฏขึ้นทางใจ

๒. อธิโมกข์ เชื่อด้วยความตัดสินใจลงดิ่งไป (ปลงใจเชื่อ ไม่พิจารณา)

๓. ปีติ มีความเอิบอิ่มใจอย่างยิ่ง

๔. ปัสสัทธิ มีจิตสงบเยือกเย็นอย่างประหลาด

๕. ปัคคาหะ เกิดความเพียรอย่างโลดโผน

๖. สุขะ เกิดความสุขอย่างประหลาด

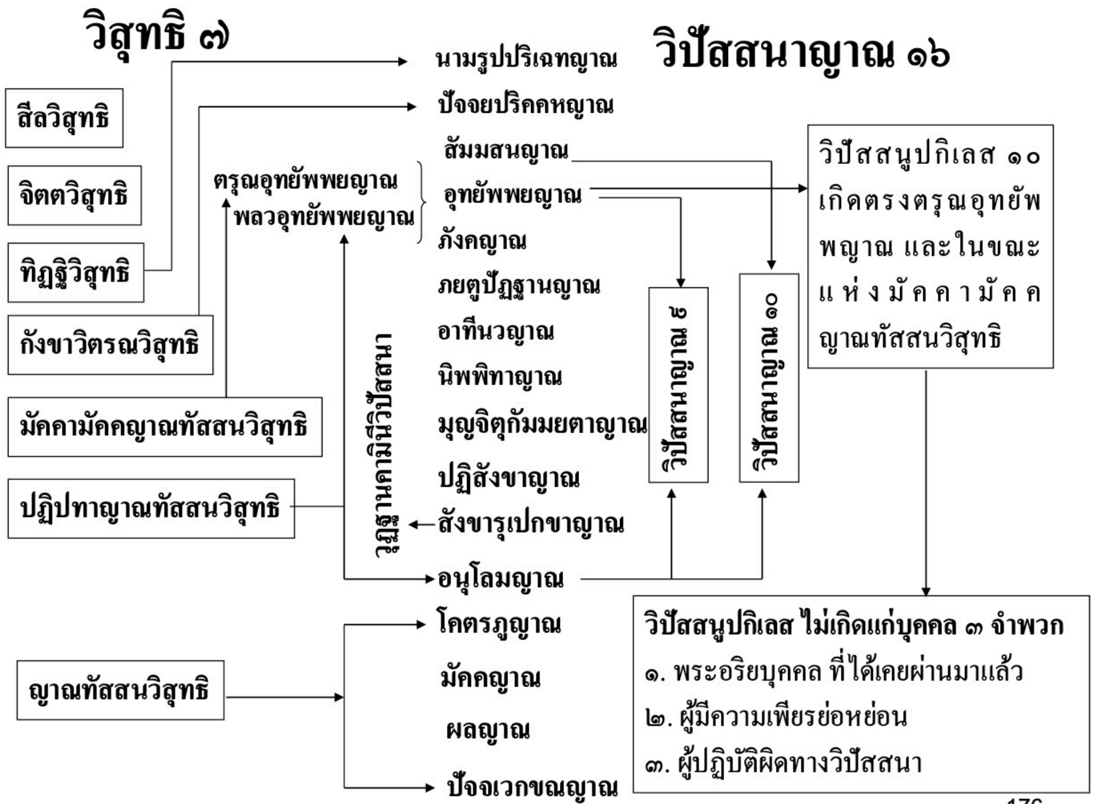
๗. ญาณะ มีญาณเกิดมากเหลือเกิน (ญาณเทียม)

๘. อุปัฏฐาน จิตตั้งมั่นในอารมณ์อย่างแนบแน่น

๙. อุเปกขา จิตมีความวางเฉยมัธยัสถ์ เป็นกลาง ไม่ยินดียินร้าย

๑๐. นิกกันติ มีความชอบใจในอารมณ์ ๙ ข้อข้างต้นนั้น

วิปัสสนูปกิเลสเหล่านี้ จะเกิดขึ้นในขณะแห่งกังขาวิตรณวิสุทธิ และกำลังดำเนินไปในมัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิอยู่ ในขณะแห่งตรุณอุทยัพพยญาณ คือ อุทยัพพยญาณอย่างอ่อน และวิปัสสนูปกิเลสนี้ปรากฏเกิดขึ้น ย่อมแสดงให้ทราบว่า บุคคลผู้นั้น เป็นติเหตุกบุคคล ส่วนบุคคลนอกนี้ (ทวิเหตุกบุคคล) จะไม่ปรากฏ

วิสุทธิ ๗
วิปัสสนาญาณ ๑๖
สีลวิสุทธิ
จิตตวิสุทธิ
ทิฏฐิวิสุทธิ
กังขาวิตรณวิสุทธิ
มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ
ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ
ญาณทัสสนวิสุทธิ
นามรูปปริเฉทญาณ
ปัจจยปริคคหญาณ
สัมมสนญาณ
ตรุณอุทยัพพยญาณ
พลวอุทยัพพยญาณ
อุทยัพพยญาณ
ภังคญาณ
ภยตูปัฏฐานญาณ
อาทีนวญาณ
นิพพิทาญาณ
มุญจิตุกัมมยตาญาณ
ปฏิสังขาญาณ
สังขารุเปกขาญาณ
อนุโลมญาณ
โคตรภูญาณ
มัคคญาณ
ผลญาณ
ปัจจเวกขณญาณ
วุฏฐานคามินีวิปัสสนา
วิปัสสนาญาณ ๙
วิปัสสนาญาณ ๑๐
วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ เกิดตรงตรุณอุทยัพพญาณ และในขณะแห่งมัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ
วิปัสสนูปกิเลส ไม่เกิดแก่บุคคล ๓ จำพวก
๑. พระอริยบุคคล ที่ได้เคยผ่านมาแล้ว
๒. ผู้มีความเพียรย่อหย่อน
๓. ผู้ปฏิบัติผิดทางวิปัสสนา

กิเลส ๓ ชนิด

๑. **วีติกกมกิเลส** คือ กิเลสที่หยาบ ปรากฏให้เห็นได้ชัด ที่ล่วงออกมาทางกายวาจา ได้แก่ อกุศลกรรมบถ ๑๐ หรือ ทุจริต ๑๐ เหมือนตะกอนที่นอนอยู่ก้นตุ่ม เมื่อถูกกวนหนัก ๆ ก็ลอยขึ้นมาเหนือน้ำ

๒. **ปริยุฏฐานกิเลส** คือ กิเลสที่ปานกลาง กลุ้มรุมอยู่ภายในจิตใจ ไม่ปรากฏชัด แต่สามารถสังเกตเห็นได้ เช่น โกรธจนสีหน้าแดง กำหนัดจนสีหน้าแดงเรื่อ ๆ เป็นต้น ได้แก่ นิวรณ์ ๕ เหมือนตะกอนที่นอนอยู่ก้นตุ่ม เมื่อถูกกวนเบา ๆ ก็มีการไหวตัว แต่ยังไม่ลอยขึ้นมาเหนือน้ำให้เห็นได้ถนัด แต่สามารถพิจารณาเห็นได้

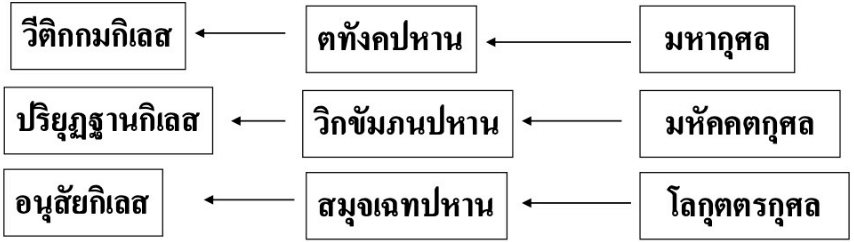
๓. **อนุสัยกิเลส** คือ กิเลสอย่างละเอียด ซึ่งนอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน เมื่อไม่มีอารมณ์มากระทบ ก็ยังไม่แสดงตัวหรือไหวตัว เหมือนตะกอนที่นอนอยู่ก้นตุ่ม เมื่อยังไม่ถูกกวนก็ไม่ไหวตัว ไม่สามารถพิจารณาเห็นได้ นอกจากพระสัพพัญญุตญาณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เท่านั้น

การประหาณกิเลส มี ๓ ขั้น

๑. **ตทังคปหาน** การละวีติกกมกิเลส ซึ่งเป็นการละได้ชั่วครั้งชั่วคราว หรือ ละได้ด้วยองค์นั้น ๆ อาจเป็นนาที ชั่วโมง วัน สัปดาห์ เดือน ปี กระทั่งตลอดชีวิตของบุคคลนั้น ด้วยอำนาจแห่งโลกียะปัญญาที่พิจารณาเห็นโทษของสิ่งนั้น เป็นการละด้วยองค์แห่งศีล เหมือนการจับต้นหญ้าถอนขึ้น แต่รากยังติดอยู่ที่พื้นดิน เมื่อได้น้ำได้ปุ๋ย ก็สามารถงอกขึ้นมาอีกได้

๒. **วิกขัมภนปหาน** การละปริยุฏฐานกิเลส เป็นการละด้วยการข่มหรือกดไว้ ด้วยอำนาจองค์ฌาน เหมือนเอาหินทับหญ้าไว้ และกิเลสเหล่านี้จะไม่ฟูขึ้นมารบกวน ตราบเท่าที่องค์ฌานยังมีกำลังอยู่ ต่อเมื่อฌานเสื่อมแล้ว จึงฟูขึ้นมาได้อีก เหมือนการกลิ้งหินออกแล้ว เมื่อได้เหตุได้ปัจจัย หญ้าก็งอกขึ้นมาอีก

๓. **สมุจเฉทปหาน** การละอนุสัยกิเลส เป็นการละโดยเด็ดขาด ไม่ให้เกิดอีก ด้วยอำนาจแห่งมรรคญาณ เหมือนการขุดรากถอนโคนหญ้าออกเสีย

โสดาปัตติมรรคจิต โสดาปัตติผลจิต

โสดาปัตติมรรคจิต หมายถึง จิตที่เข้าถึงกระแสพระนิพพานเป็นครั้งแรก

โสดาปัตติมรรคจิต

- ทำให้เป็นโสดาปัตติมรรคบุคคล
- ทำให้พ้นจากอบายภูมิโดยเด็ดขาด
- ทำให้ประหาณอนุสัยกิเลสได้โดยเด็ดขาด ๒ อย่าง คือ ทิฏฐานุสัย กับ วิจิกิจฉานุสัย เป็นสมุจเฉทปหาน
- ทำให้ประหาณอกุศลจิต โดยเด็ดขาดได้ ๕ ดวง คือ ทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ วิจิกิจฉาสัมปยุตตจิต ๑ เป็นสมุจเฉทปหาน

โสดาปัตติผลจิต

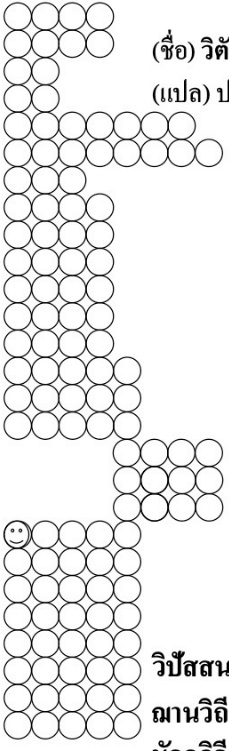
เป็นจิต ที่ทำหน้าที่เสพอารมณ์โดยความเป็นชวนะ รับพระนิพพานอารมณ์ ที่โสดาปัตติมรรคได้ประหาณอนุสัยกิเลสเสร็จแล้ว เป็น**อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องรอกาลเวลา คือ เกิดต่อจากที่โสดาปัตติมรรคจิตดับลงแล้วโดยทันที ไม่มีจิตอื่นมาเกิดคั่นระหว่าง

- ทำให้เป็นโสดาปัตติผลบุคคล หรือ พระโสดาบันบุคคล
- ทำให้ข้ามพ้นจากสังสาระเบื้องต่ำ ที่เรียกว่า **เหฏฐิมสังสาร** คือ อบายภูมิ ๔ โดยเด็ดขาด
- ทำหน้าที่เสวยวิมุตติสุข จากการที่โสดาปัตติมรรคได้ประหาณกิเลสสิ้นสุดลงแล้ว

พระโสดาบันบุคคล:

- **๑. เอกพีชีโสดาบัน** ผู้จะเกิดอีกเพียง ๑ ชาติ แล้วบรรลุพระอรหันต์ปรินิพพานไป (อินทรีย์แก่กล้า)
- **๒.โกลังโกลโสดาบัน** ผู้จะเกิดอีก ๒-๖ ชาติ แล้วบรรลุพระอรหันต์ปรินิพพานไป (อินทรีย์ปานกลาง)
- **๓. สัตตขัตตุปรมโสดาบัน** ผู้จะเกิดอีก ๗ ชาติ แล้วบรรลุพระอรหันต์ปรินิพพาน ไป (อินทรีย์อ่อน)

โสดาปัตติมรรคจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) **วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌานะโสตาปัตติมัคคะจิตตัง**

(แปล) ปฐมฌานโสดาปัตติมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

เกิดจากการที่พระโยคีบุคคลเจริญปฐมฌานให้เกิดแล้ว ออกจากปฐมฌานแล้ว ทำการพิจารณาองค์ฌานของปฐมฌาน จนเห็นโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นโดยลำดับ จนถึงโคตรภูญาณ และโสดาปัตติมัคคญาณ

เกิดกับติเหตุกปุถุชนที่เอาองค์ฌานของปฐมฌานเป็นบาทเจริญวิปัสสนา จนบรรลุเป็นพระโสดาบัน ใน ๑๐ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ พร้อมกับทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๒ ประการ คือ
๑. ทิฏฐานุสัย ความเห็นผิด
๒. วิจิกิจฉานุสัย ความสงสัย
โดยสมุจเฉทปหาน

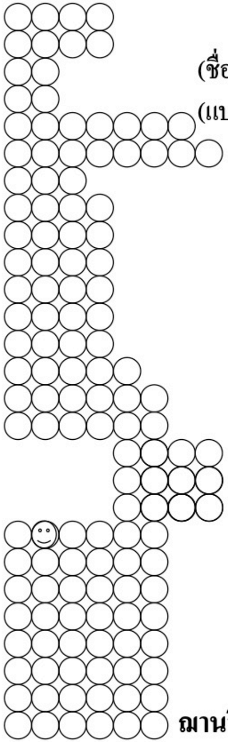
หรือเกิดขึ้นกับพระโยคีบุคคลผู้เจริญวิปัสสนาโดยอาศัยวิปัสสนาภูมิ ๖ อย่างใดอย่างหนึ่ง จนได้บรรลุเป็นพระโสดาบันแล้ว ฌานก็เกิดพร้อมกับโสดาปัตติมรรคนั้น เรียกว่า **มัคคสิทธิฌาน**

วิปัสสนาวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ → เกิดต่อกันเรื่อยไปจนถึงมัคควิถี

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ **ปัจจเวกขณวิถี**

มัคควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค มัค ผล ผล ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

โสดาปัตติมรรคจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะโสดาปัตติมัคคะจิตตัง**

(แปล) ทุติยฌานโสดาปัตติมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ พร้อมกับทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๒ ประการ คือ
๑. ทิฏฐานุสัย ความเห็นผิด
๒. วิจิกิจฉานุสัย ความสงสัย
โดยสมุจเฉทปหาน

เกิดจากการที่พระโยคีบุคคลเจริญฌานจนได้ทุติยฌานแล้ว ออกจากทุติยฌานทำการพิจารณาองค์ฌานของทุติยฌาน จนเห็นโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นโดยลำดับ จนถึงโคตรภูญาณ และโสดาปัตติมัคคญาณ

เกิดกับติเหตุกปุถุชนที่เอาองค์ฌานของทุติยฌานเป็นบาทเจริญวิปัสสนา จนบรรลุเป็นพระโสดาบัน ใน ๑๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓

หรือเกิดขึ้นกับพระโยคีบุคคลผู้เจริญวิปัสสนาโดยอาศัยวิปัสสนาภูมิ ๖ อย่างใดอย่างหนึ่ง จนได้บรรลุเป็นพระโสดาบันแล้ว ฌานก็เกิดพร้อมกับโสดาปัตติมรรคนั้น เรียกว่า **มัคคสิทธิฌาน**

วิปัสสนาวิถี เกิดต่อกันเรื่อยไปจนถึงมัควิถี

ฌานวิถี→ น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

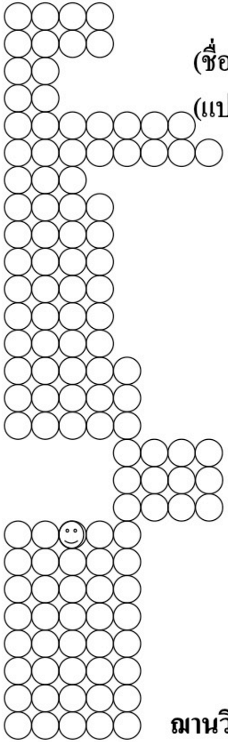
มัคควิถี→ น ท ม ปริ อุ นุ โค มัค ผล ผล ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

ปัจจเวกขณวิถี เกิดต่อ

โสดาปัตติมรรคจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) **ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตะติยัชฌานะโสตาปัตติมัคคะจิตตัง**

(แปล) ตติยฌานโสดาปัตติมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ พร้อมกับทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๒ ประการ คือ
๑. ทิฏฐานุสัย ความเห็นผิด
๒. วิจิกิจฉานุสัย ความสงสัย
โดยสมุจเฉทปหาน

เกิดจากการที่พระโยคีบุคคลเจริญฌานจนได้ตติยฌานแล้ว ออกจากตติยฌานทำการพิจารณาองค์ฌานของตติยฌาน จนเห็นโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นโดยลำดับ จนถึงโคตรภูญาณ และโสดาปัตติมัคคญาณ

เกิดกับติเหตุกปุถุชนที่เอาองค์ฌานของตติยฌานเป็นบาทเจริญวิปัสสนา จนบรรลุเป็นพระโสดาบัน ใน ๑๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓

หรือเกิดขึ้นกับพระโยคีบุคคลผู้เจริญวิปัสสนาโดยอาศัยวิปัสสนาภูมิ ๖ อย่างใดอย่างหนึ่ง จนได้บรรลุเป็นพระโสดาบันแล้ว ฌานก็เกิดพร้อมกับโสดาปัตติมรรคนั้น เรียกว่า **มัคคสิทธิฌาน**

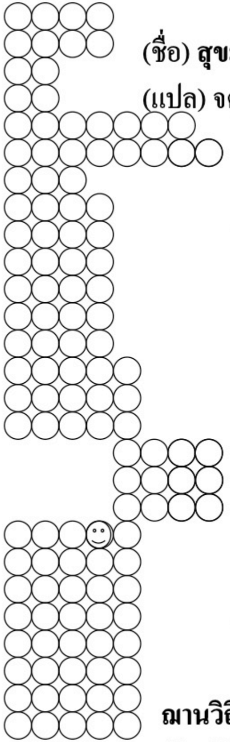
วิปัสสนาวิถี เกิดต่อกันเรื่อยไปจนถึงมัคควิถี

ฌานวิถี→ น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

มัคควิถี→ น ท ม ปริ อุ นุ โค มัค ผล ผล ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

ปัจจเวกขณวิถี เกิดต่อ

โสดาปัตติมรรคจิต ดวงที่ ๔

(ชื่อ) **สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จะตุตถัชฌานะโสตาปัตติมัคคะจิตตัง**

(แปล) จตุตถฌานโสดาปัตติมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ พร้อมกับทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๒ ประการ คือ
๑. ทิฏฐานุสัย ความเห็นผิด
๒. วิจิกิจฉานุสัย ความสงสัย
โดยสมุจเฉทปหาน

เกิดจากการที่พระโยคีบุคคลเจริญฌานจนได้จตุตถฌานแล้ว ออกจากจตุตถฌานทำการพิจารณาองค์ฌานของจตุตถฌาน จนเห็นโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นโดยลำดับ จนถึงโคตรภูญาณ และโสดาปัตติมัคคญาณ

เกิดกับติเหตุกปุถุชนที่เอาองค์ฌานของจตุตถฌานเป็นบาทเจริญวิปัสสนา จนบรรลุเป็นพระโสดาบัน ใน ๑๖ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓ ตติยฌานภูมิ ๓

หรือเกิดขึ้นกับพระโยคีบุคคลผู้เจริญวิปัสสนาโดยอาศัยวิปัสสนาภูมิ ๖ อย่างใดอย่างหนึ่ง จนได้บรรลุเป็นพระโสดาบันแล้ว ฌานก็เกิดพร้อมกับโสดาปัตติมรรคนั้น เรียกว่า **มัคคสิทธิฌาน**

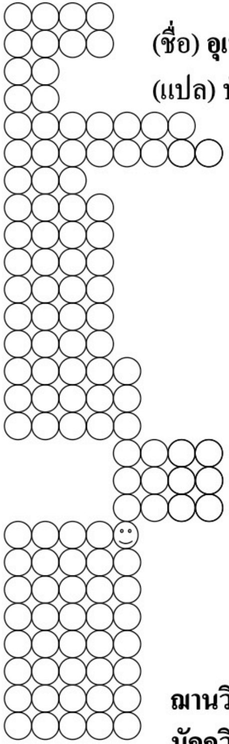
วิปัสสนาวิถี เกิดต่อกันเรื่อยไปจนถึงมัคควิถี

ฌานวิถี→ น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

มัคควิถี→ น ท ม ปริ อุ นุ โค มัค ผล ผล ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

ปัจจเวกขณวิถี เกิดต่อ

โสดาปัตติมรรคจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะโสตาปัตติมัคคะจิตตัง**

(แปล) ปัญจมฌานโสดาปัตติมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

อุเบกขาเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ พร้อมกับทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๒ ประการ คือ
๑. ทิฏฐานุสัย ความเห็นผิด
๒. วิจิกิจฉานุสัย ความสงสัย
โดยสมุจเฉทปหาน

เกิดจากการที่พระโยคีบุคคลเจริญฌานจนได้ปัญจมฌานแล้ว ออกจากปัญจมฌาน ทำการพิจารณาองค์ฌานของปัญจมฌาน จนเห็นโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นโดยลำดับ จนถึงโคตรภูญาณ และโสดาปัตติมัคคญาณ

เกิดกับติเหตุกปุถุชนที่เอาองค์ฌานของปัญจมฌานเป็นบาทเจริญวิปัสสนา จนบรรลุเป็นพระโสดาบัน ใน ๑๗ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓ ตติยฌานภูมิ ๓ และเวหัปผลาภูมิ ๑

หรือเกิดขึ้นกับพระโยคีบุคคลผู้เจริญวิปัสสนาโดยอาศัยวิปัสสนาภูมิ ๖ อย่างใดอย่างหนึ่ง จนได้บรรลุเป็นพระโสดาบันแล้ว ฌานก็เกิดพร้อมกับโสดาปัตติมรรคนั้น เรียกว่า **มัคคสิทธิฌาน**

วิปัสสนาวิถี เกิดต่อกันเรื่อยไปจนถึงมัคควิถี

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

มัคควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค มัค ผล ผล ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

ปัจจเวกขณวิถี เกิดต่อ

สกิทาคามิมรรคจิต สกิทาคามิผลจิต

สกิทาคามิมรรคจิต หมายถึง จิตที่เข้าถึงภาวะที่จะเวียนมาเกิดในกามภูมิอีกเพียงครั้งเดียว

สกิทาคามิมรรคจิต

- ทำให้เป็นสกิทาคามิมรรคบุคคล
- ทำให้ประหาณอนุสัยกิเลสที่เหลือจากโสดาปัตติมรรคประหาณแล้ว โดยการทำให้เบาบางลงอีก เรียกว่า **ตนุกรปหาน**
- ทำให้ประหาณอกุศลจิต ที่เหลือจากโสดาปัตติมรรคประหาณแล้วอีก ๗ ดวง คือ ทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ โทสมูลจิต ๒ อุทธัจจสัมปยุตตจิต ๑ ให้เบาบางลงอีก เรียกว่า **ตนุกรปหาน**

สกิทาคามิผลจิต

เป็นจิตที่ทำหน้าที่เสพอารมณ์โดยความเป็นชวนะ รับพระนิพพานอารมณ์ ที่สกิทาคามิมรรคได้ประหาณอนุสัยกิเลสเสร็จแล้ว เป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่เกิดขึ้นไม่ต้องรอกาลเวลา คือ เกิดต่อจากที่สกิทาคามิมรรคจิตดับลงแล้วโดยทันที ไม่มีจิตอื่นมาเกิดคั่นระหว่าง

- ทำให้เป็นสกิทาคามิผลบุคคล หรือ พระสกิทาคามีบุคคล
- ทำหน้าที่เสวยวิมุตติสุข จากการที่สกิทาคามิมรรคได้ประหาณกิเลสสิ้นสุดลงแล้ว

๑. **อิธะปัตวา อิธะ ปรินิพพายี** บรรลุในมนุษย์โลกปรินิพพานในมนุษย์โลกนี้

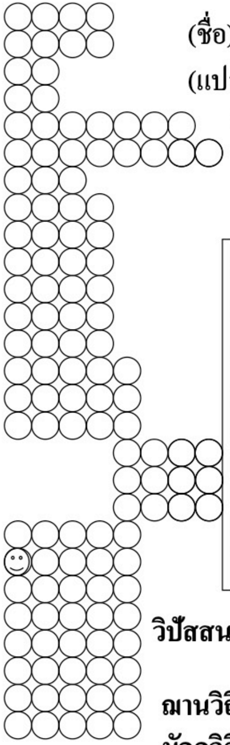
๒. **ตัตถะปัตวา ตัตถะปรินิพพายี** บรรลุในเทวโลก ปรินิพพานในเทวโลก

๓. **อิธะปัตวา ตัตถะปรินิพพายี** บรรลุในมนุษย์โลก ปรินิพพานในเทวโลก

๔. **ตัตถะปัตวา อิธะปรินิพพายี** บรรลุในเทวโลก ปรินิพพานในมนุษย์โลก

๕. **อิธะปัตวา ตัตถะนิพพัตติวา อิธะปรินิพพายี** บรรลุในมนุษย์โลก ไปเกิดในเทวโลก แล้วมาปรินิพพานในมนุษย์โลก

สกิทาคามิมรรคจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) **วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌาสะกิทาคามิมัคคะจิตตัง**

(แปล) ปฐมฌานสกิทาคามิมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ พร้อมกับทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๕ ประการ คือ

๑. กามราคานุสัย ๒. ภวราคานุสัย
๓. มานานุสัย ๔. ปฏิฆานุสัย
๕. อวิชชานุสัย

ให้เบาบางลงไปอีก เป็น**ตนุกรปหาน**

เกิดจากการที่พระโสดาบันบุคคลเจริญปฐมฌานให้เกิดแล้ว ออกจากปฐมฌานแล้ว ทำการพิจารณาองค์ฌานของปฐมฌาน จนเห็นโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นโดยลำดับ จนถึงโคตรภูญาณ และสกิทาคามิมัคคญาณ

เกิดกับพระโสดาบันที่เอาองค์ฌานของปฐมฌานเป็นบาทเจริญวิปัสสนา จนบรรลุเป็นพระสกิทาคามีใน ๑๐ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓

หรือเกิดขึ้นกับพระโยคีบุคคลผู้เจริญวิปัสสนาโดยอาศัยวิปัสสนาภูมิ ๖ อย่างใดอย่างหนึ่ง จนได้บรรลุเป็นพระสกิทาคามีแล้ว ฌานก็เกิดพร้อมกับสกิทาคามิมรรคนั้น เรียกว่า **มัคคสิทธิฌาน**

วิปัสสนาวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ → เกิดต่อกันเรื่อยไปจนถึงมัคควิถี

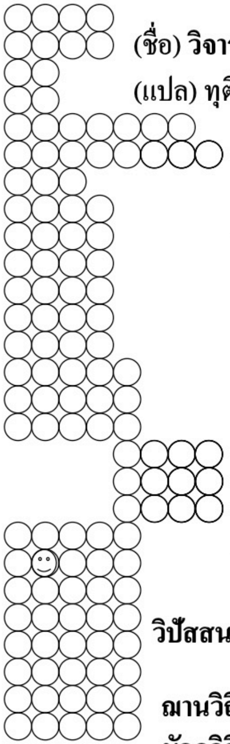
วิปัสสนาวิถี

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

มัคควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

ปัจจเวกขณวิถี เกิดต่อ

สกิทาคามิมรรคจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะสะกิทาคามิมัคคะจิตตัง**

(แปล) ทุติยฌานสกิทาคามิมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ พร้อมกับทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๕ ประการ คือ
๑. กามราคานุสัย **๒. ภวราคานุสัย**
๓. มานานุสัย **๔. ปฏิฆานุสัย**
๕. อวิชชานุสัย
ให้เบาบางลงไปอีก เป็น**ตนุกรปหาน**

เกิดจากการที่พระโสดาบันบุคคลเจริญฌานจนได้ทุติยฌานแล้ว ออกจากทุติยฌานแล้ว ทำการพิจารณาองค์ฌานของทุติยฌาน จนเห็นโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นโดยลำดับ จนถึงโคตรภูญาณ และสกิทาคามิมัคคญาณ

เกิดกับพระโสดาบันที่เอาองค์ฌานของทุติยฌานเป็นบาทเจริญวิปัสสนา จนบรรลุเป็นพระสกิทาคามี ใน ๑๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓

หรือเกิดขึ้นกับพระโยคีบุคคลผู้เจริญวิปัสสนาโดยอาศัยวิปัสสนาภูมิ ๖ อย่างใดอย่างหนึ่ง จนได้บรรลุเป็นพระสกิทาคามีแล้ว ฌานก็เกิดพร้อมกับสกิทาคามิมรรคนั้น เรียกว่า **มัคคสิทธิฌาน**

วิปัสสนาวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ → เกิดต่อกันเรื่อยไปจนถึงมัคควิถี

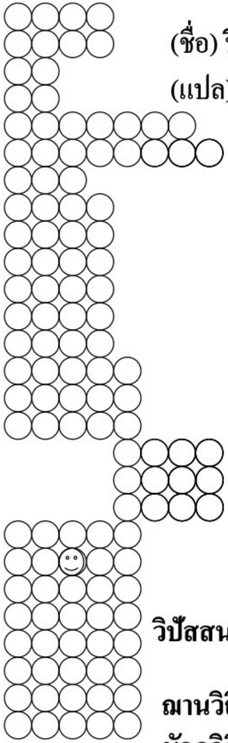
วิปัสสนาวิถี

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

มัคควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

ปัจจเวกขณวิถี เกิดต่อ

สกิทาคามิมรรคจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) **ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตะติยัชฌานะสะกิทาคามิมัคคะจิตตัง**

(แปล) ตติยฌานสกิทาคามิมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ พร้อมกับทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๕ ประการ คือ
๑. กามราคานุสัย ๒. ภวราคานุสัย
๓. มานานุสัย ๔. ปฏิฆานุสัย
๕. อวิชชานุสัย
ให้เบาบางลงไปอีก เป็นตนุกรปหาน

เกิดจากการที่พระโสดาบันบุคคลเจริญฌานจนได้ตติยฌานแล้ว ออกจากตติยฌานแล้ว ทำการพิจารณาองค์ฌานของตติยฌาน จนเห็นโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นโดยลำดับ จนถึงโคตรภูญาณ และสกิทาคามิมัคคญาณ

เกิดกับพระโสดาบันที่เอาองค์ฌานของตติยฌานเป็นบาทเจริญวิปัสสนา จนบรรลุเป็นพระสกิทาคามี ใน ๑๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓

หรือเกิดขึ้นกับพระโยคีบุคคลผู้เจริญวิปัสสนาโดยอาศัยวิปัสสนาภูมิ ๖ อย่างใดอย่างหนึ่ง จนได้บรรลุเป็นพระสกิทาคามีแล้ว ฌานก็เกิดพร้อมกับสกิทาคามิมรรคนั้น เรียกว่า **มัคคสิทธิฌาน**

วิปัสสนาวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ → เกิดต่อกันเรื่อยไปจนถึงมัคควิถี

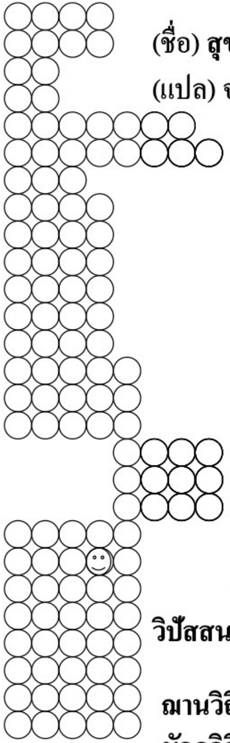
วิปัสสนาวิถี

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

มัคควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

ปัจจเวกขณวิถี เกิดต่อ

สกิทาคามิมรรคจิต ดวงที่ ๔

(ชื่อ) **สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จะตุตถัชฌานะสะกิทาคามิมัคคะจิตตัง**

(แปล) จตุตถฌานสกิทาคามิมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ พร้อมกับทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๕ ประการ คือ

๑. กามราคานุสัย **๒. ภวราคานุสัย**
๓. มานานุสัย **๔. ปฏิฆานุสัย**
๕. อวิชชานุสัย

ให้เบาบางลงไปอีก เป็นตนุกรปหาน

เกิดจากการที่พระโสดาบันบุคคลเจริญฌานจนได้จตุตถฌานแล้ว ออกจากจตุตถฌานแล้ว ทำการพิจารณาองค์ฌานของจตุตถฌาน จนเห็นโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นโดยลำดับ จนถึงโคตรภูญาณ และสกิทาคามิมัคคญาณ

เกิดกับพระโสดาบันที่เอาองค์ฌานของจตุตถฌานเป็นบาทเจริญวิปัสสนา จนบรรลุเป็นพระสกิทาคามี ใน ๑๖ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓ ตติยฌานภูมิ ๓

หรือเกิดขึ้นกับพระโยคีบุคคลผู้เจริญวิปัสสนาโดยอาศัยวิปัสสนาภูมิ ๖ อย่างใดอย่างหนึ่ง จนได้บรรลุเป็นพระสกิทาคามีแล้ว ฌานก็เกิดพร้อมกับสกิทาคามิมรรคนั้น เรียกว่า **มัคคสิทธิฌาน**

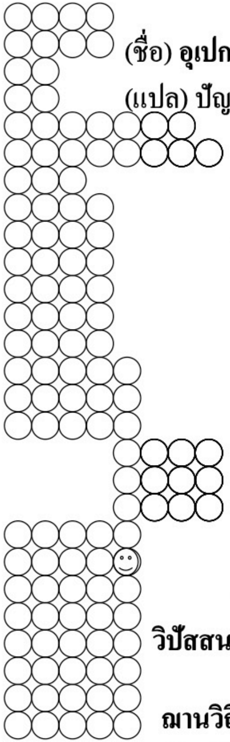
วิปัสสนาวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ → เกิดต่อกันเรื่อยไปจนถึงมัคควิถี

วิปัสสนาวิถี

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

มัคควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

สกิทาคามิมรรคจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะสะกิทาคามิมัคคะจิตตัง**

(แปล) ปัญจมฌานสกิทาคามิมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

อุเบกขาเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์
พร้อมกับทำการประหาณอนุสัย
กิเลส ๕ ประการ คือ
๑. กามราคานุสัย ๒. ภวราคานุสัย
๓. มานานุสัย ๔. ปฏิฆานุสัย
๕. อวิชชานุสัย
ให้เบาบางลงไปอีก เป็นตนุกรปหาน

เกิดจากการที่พระโสดาบันบุคคลเจริญฌานจนได้ปัญจมฌานแล้ว ออกจากปัญจมฌานแล้ว ทำการพิจารณาองค์ฌานของปัญจมฌาน จนเห็นโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นโดยลำดับ จนถึงโคตรภูญาณ และสกิทาคามิมัคคญาณ

เกิดกับพระโสดาบันที่เอาองค์ฌานของปัญจมฌานเป็นบาทเจริญวิปัสสนา จนบรรลุเป็นพระสกิทาคามี ใน ๑๗ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓ เวหัปผลาภูมิ ๑

หรือเกิดขึ้นกับพระโยคีบุคคลผู้เจริญวิปัสสนาโดยอาศัยวิปัสสนาภูมิ ๖ อย่างใดอย่างหนึ่ง จนได้บรรลุเป็นพระสกิทาคามีแล้ว ฌานก็เกิดพร้อมกับสกิทาคามิมรรคนั้น เรียกว่า **มัคคสิทธิฌาน**

วิปัสสนาวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ → เกิดต่อกันเรื่อยไปจนถึงมัคควิถี

วิปัสสนาวิถี ↑

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

มัคควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

อนาคามิมรรคจิต หมายถึง จิตที่เข้าถึงภาวะที่จะไม่เวียนมาเกิดในกามภูมิอีกแล้ว

อนาคามิมรรคจิต อนาคามิผลจิต

อนาคามิมรรคจิต

ทำให้เป็นอนาคามิมรรคบุคคล

ทำให้ประหาณอนุสัยกิเลสที่เหลือเพิ่มอีก ๒ คือ **กามราคานุสัย** กับ **ปฏิฆานุสัย** โดยเด็ดขาด เรียกว่า **สมุจเฉทปหาน** ทำให้ข้ามพ้นจาก **มัชฌิมสังสาร** คือ สังสารวัฏฏ์เบื้องกลาง ได้แก่ กามสุคติภูมิ ๗

ทำให้ประหาณอกุศลจิต ที่เหลืออีก ๒ ดวง คือ โทสมูลจิต ๒ โดย **สมุจเฉทปหาน** และ ทำทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ อุทธัจจสัมปยุตตจิต ๑ ให้เบาบางลงไปอีก เรียกว่า **ตนุกรปหาน**

อนาคามิผลจิต

เป็นจิตที่ทำหน้าที่เสพอารมณ์โดยความเป็น ชวนะ รับพระนิพพานอารมณ์ที่อนาคามิมรรคญาณได้ประหาณอนุสัยกิเลสเสร็จแล้ว เป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องรอกาลเวลา คือ เกิดต่อจากที่อนาคามิมรรคจิตดับลงแล้ว โดยทันที ไม่มีจิตอื่นมาเกิดคั่นระหว่าง

ทำให้เป็นอนาคามิผลบุคคล หรือ พระอนาคามีบุคคล

ทำหน้าที่เสวยวิมุตติสุข จากการที่อนาคามิมรรคได้ประหาณกิเลสสิ้นสุดลงแล้ว

๑. **อันตรปรินิพพายี** ปรินิพพานในระหว่างกึ่งแรกของอายุขัยในภูมินั้น

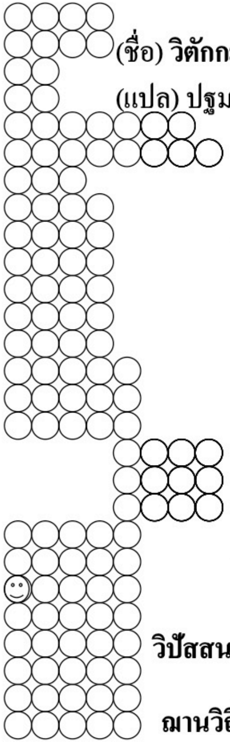
๒. **อุปหัจจปรินิพพายี** ปรินิพพานในระหว่างกึ่งอายุขัยหลังในภูมินั้น

๓. **อสังขารปรินิพพายี** บรรลุพระอรหันต์ได้ โดยไม่ต้องใช้ความพยายามมาก

๔. **สสังขารปรินิพพายี** บรรลุพระอรหันต์ได้ โดยต้องใช้ความพยายามมาก

๕. **อุทธังโสโตอะกะนิฏฐะคามี** ผู้มีกระแสในเบื้องบนจนถึงอกนิฏฐาภูมิ

อนาคามิมรรคจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌานะอะนาคามิมัคคะจิตตัง

(แปล) ปฐมฌานอนาคามิมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา	ญาณสัมปยุตต์	สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ พร้อมกับทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๒ ประการ คือ
๑. กามราคานุสัย ความใคร่ในกาม
๒. ปฏิฆานุสัย ความโกรธ
โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน

เกิดจากการที่พระสกิทาคามีบุคคลเจริญฌานจนได้ปฐมฌานแล้ว ออกจากปฐมฌานแล้ว ทำการพิจารณาองค์ฌานของปฐมฌาน จนเห็นโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นโดยลำดับ จนถึงโคตรภูญาณ และอนาคามิมัคคญาณเกิด

เกิดกับพระสกิทาคามีที่เอาองค์ฌานของปฐมฌานเป็นบาทเจริญวิปัสสนา จนบรรลุเป็นพระอนาคามี ใน ๑๐ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓

หรือเกิดขึ้นกับพระโยคีบุคคลผู้เจริญวิปัสสนาโดยอาศัยวิปัสสนาภูมิ ๖ อย่างใดอย่างหนึ่ง จนได้บรรลุเป็นพระอนาคามีแล้ว ฌานก็เกิดพร้อมกับอนาคามิมรรคนั้น เรียกว่า **มัคคสิทธิฌาน**

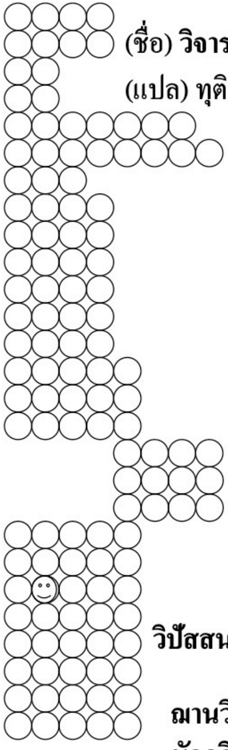
วิปัสสนาวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ → เกิดต่อกันเรื่อยไปจนถึงมัคควิถี

วิปัสสนาวิถี

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

มัคควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

อนาคามิมรรคจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะอะนาคามิมัคคะจิตตัง**

(แปล) ทุติยฌานอนาคามิมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ พร้อมกับทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๒ ประการ คือ
๑. กามราคานุสัย ความใคร่ในกาม
๒. ปฏิฆานุสัย ความโกรธ
โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน

เกิดจากการที่พระสกิทาคามีบุคคลเจริญฌานจนได้ทุติยฌานแล้ว ออกจากทุติยฌานแล้ว ทำการพิจารณาองค์ฌานของทุติยฌาน จนเห็นโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นโดยลำดับ จนถึงโคตรภูญาณ และอนาคามิมัคคญาณเกิด

เกิดกับพระสกิทาคามีที่เอาองค์ฌานของทุติยฌานเป็นบาทเจริญวิปัสสนา จนบรรลุเป็นพระอนาคามี ใน ๑๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓

หรือเกิดขึ้นกับพระโยคีบุคคลผู้เจริญวิปัสสนาโดยอาศัยวิปัสสนาภูมิ ๖ อย่างใดอย่างหนึ่ง จนได้บรรลุเป็นพระอนาคามีแล้ว ฌานก็เกิดพร้อมกับอนาคามิมรรคนั้น เรียกว่า **มัคคสิทธิฌาน**

วิปัสสนาวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ → เกิดต่อกันเรื่อยไปจนถึงมัคควิถี

วิปัสสนาวิถี

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

มัคควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

อนาคามิมรรคจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) **ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตะติยัชฌานะอะนาคามิมัคคะจิตตัง**

(แปล) ตติยฌานอนาคามิมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ พร้อมกับทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๒ ประการ คือ
๑. กามราคานุสัย ความใคร่ในกาม
๒. ปฏิฆานุสัย ความโกรธ
โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน

เกิดจากการที่พระสกิทาคามีบุคคลเจริญฌานจนได้ตติยฌานแล้ว ออกจากตติยฌานแล้ว ทำการพิจารณาองค์ฌานของตติยฌาน จนเห็นโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นโดยลำดับ จนถึงโคตรภูญาณ และอนาคามิมัคคญาณเกิด

เกิดกับพระสกิทาคามีที่เอาองค์ฌานของตติยฌานเป็นบาทเจริญวิปัสสนา จนบรรลุเป็นพระอนาคามี ใน ๑๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓

หรือเกิดขึ้นกับพระโยคีบุคคลผู้เจริญวิปัสสนาโดยอาศัยวิปัสสนาภูมิ ๖ อย่างใดอย่างหนึ่ง จนได้บรรลุเป็นพระอนาคามีแล้ว ฌานก็เกิดพร้อมกับอนาคามิมรรคนั้น เรียกว่า **มัคคสิทธิฌาน**

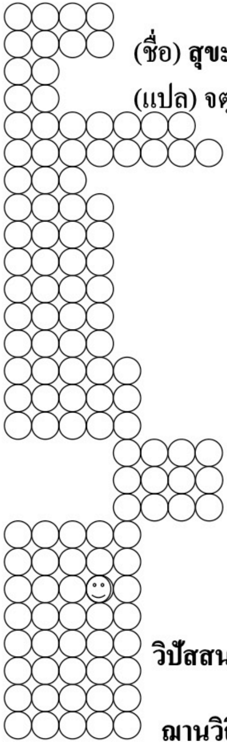
วิปัสสนาวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ → เกิดต่อกันเรื่อยไปจนถึงมัคควิถี

วิปัสสนาวิถี

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

มัคควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

อนาคามิมรรคจิต ดวงที่ ๔

(ชื่อ) สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จะตุตถัชฌานะอะนาคามิมัคคะจิตตัง

(แปล) จตุตถฌานอนาคามิมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ พร้อมกับทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๒ ประการ คือ
๑. กามราคานุสัย ความใคร่ในกาม
๒. ปฏิฆานุสัย ความโกรธ
โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน

เกิดจากการที่พระสกิทาคามีบุคคลเจริญฌานจนได้จตุตถฌานแล้ว ออกจากจตุตถฌานแล้ว ทำการพิจารณาองค์ฌานของจตุตถฌาน จนเห็นโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นโดยลำดับจนถึงโคตรภูญาณ และอนาคามิมัคคญาณเกิด

เกิดกับพระสกิทาคามีที่เอาองค์ฌานของจตุตถฌานเป็นบาทเจริญวิปัสสนา จนบรรลุเป็นพระอนาคามี ใน ๑๖ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓ ตติยฌานภูมิ ๓

หรือเกิดขึ้นกับพระโยคีบุคคลผู้เจริญวิปัสสนาโดยอาศัยวิปัสสนาภูมิ ๖ อย่างใดอย่างหนึ่ง จนได้บรรลุเป็นพระอนาคามีแล้ว ฌานก็เกิดพร้อมกับอนาคามิมรรคนั้น เรียกว่า **มัคคสิทธิฌาน**

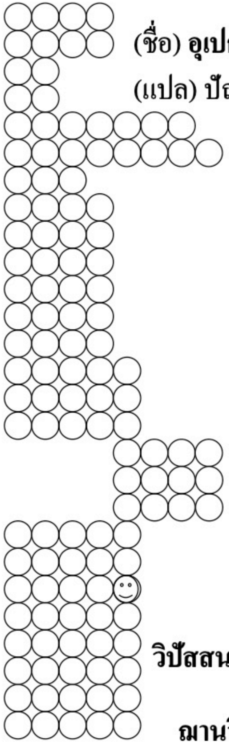
วิปัสสนาวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ → เกิดต่อกันเรื่อยไปจนถึงมัคควิถี

วิปัสสนาวิถี

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

มัคควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

อนาคามิมรรคจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะอะนาคามิมัคคะจิตตัง**

(แปล) ปัญจมฌานอนาคามิมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

อุเบกขาเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก →

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ พร้อมกับทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๒ ประการ คือ
๑. กามราคานุสัย ความใคร่ในกาม
๒. ปฏิฆานุสัย ความโกรธ
โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน

เกิดจากการที่พระสกิทาคามีบุคคลเจริญฌานจนได้ปัญจมฌานแล้ว ออกจากปัญจมฌานแล้ว ทำการพิจารณาองค์ฌานของปัญจมฌาน จนเห็นโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นโดยลำดับ จนถึงโคตรภูญาณ และอนาคามิมัคคญาณเกิด

เกิดกับพระสกิทาคามีที่เอาองค์ฌานของปัญจมฌานเป็นบาทเจริญวิปัสสนา จนบรรลุเป็นพระอนาคามี ใน ๑๗ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓ ตติยฌานภูมิ ๓ เวหัปผลาภูมิ ๑

หรือเกิดขึ้นกับพระโยคีบุคคลผู้เจริญวิปัสสนาโดยอาศัยวิปัสสนาภูมิ ๖ อย่างใดอย่างหนึ่ง จนได้บรรลุเป็นพระอนาคามีแล้ว ฌานก็เกิดพร้อมกับอนาคามิมรรคนั้น เรียกว่า **มัคคสิทธิฌาน**

วิปัสสนาวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ → เกิดต่อกันเรื่อยไปจนถึงมัคควิถี

วิปัสสนาวิถี

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

มัคควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

อรหัตตมรรคจิต หมายถึง จิตที่เข้าถึงภาวะแห่งบุคคลผู้ควรบูชาอย่างสูงสุด

อรหัตตมรรคจิต อรหัตตผลจิต

อรหัตตมรรคจิต

- ทำให้เป็นอรหัตตมรรคบุคคล
- ทำให้ประหาณอกุศลจิต ที่เหลือทั้งหมดอีก ๕ ดวง คือ ทำทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ อุทธัจจสัมปยุตตจิต ๑ โดยเด็ดขาด เรียกว่า **สมุจเฉทปหาน**
- ทำให้ประหาณอนุสัยกิเลสที่เหลือทั้งหมด คือ ภวราคานุสัย มานานุสัย และอวิชชานุสัย โดยเด็ดขาด เรียกว่า **สมุจเฉทปหาน**
- ตัด **อุปริมสังสาร** คือ สังสารวัฏฏ์เบื้องสูงโดยเด็ดขาด ทำให้ข้ามพ้นจากสังสารวัฏฏ์ทั้วปวงได้เด็ดขาด

อรหัตตผลจิต

- เป็นจิตที่ทำหน้าที่เสพอารมณ์โดยความเป็นชวนะ รับพระนิพพานอารมณ์ที่อรหัตตมรรคญาณ ได้ประหาณอนุสัยกิเลสเสร็จแล้ว เป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องรอกาลเวลา คือ เกิดต่อจากที่อรหัตตมรรคจิตดับลงแล้ว โดยทันที ไม่มีจิตอื่นมาเกิดคั่นระหว่าง
- ทำหน้าที่เสวยวิมุตติสุข จากการที่อรหัตตมรรคญาณได้ประหาณอนุสัยกิเลสหมดสิ้นลงแล้ว

ทำให้เป็นอรหัตตผลบุคคล หรือ พระอรหันต์ หรือ พระขีณาสพ หรือ อเสกขบุคคล

1. **๑. สุกขวิปัสสโก** บรรลุโดยวิปัสสนาอย่างเดียว
2. **๒. เจโตวิมุตติ** บรรลุโดยฌานและวิปัสสนาทั้ง ๒
3. **๓. เตวิชโช** ผู้ได้วิชชา ๓
4. **๔. ฉฬภิญโญ** ผู้ได้อภิญญา ๖
5. **๕. ปฏิสัมภิทัปปัตโต** ผู้บรรลุปฏิสัมภิทา ๔

คุณสมบัติของพระอรหันต์

วิชชา ๓

๑. บุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติก่อนได้

๒. ทิพพจักขุญาณ หรือ **จุตูปปาตญาณ** รู้การเกิดและการตายของสัตว์ทั้งหลายได้

๓. อาสวักขยญาณ ความรู้เป็นเหตุให้สิ้นอาสวกิเลส

อภิญญา ๖

๑. บุพเพนิวาสานุสสติอภิญญา ระลึกชาติก่อนได้

๒. ทิพพจักขุอภิญญา หรือ **จุตูปปาตญาณ** รู้การเกิดและการตายของสัตว์ทั้งหลายได้

๓. ปรจิตตวิชชานนอภิญญา รู้วาระจิตของบุคคลอื่นได้

๔. ทิพพโสตอภิญญา มีหูทิพย์

๕. อาสวักขยอภิญญา ความรู้เป็นเหตุให้สิ้นอาสวกิเลส

ปฏิสัมภิทา ๔

๑. อัตถปฏิสัมภิทา แตกฉานในอรรถ คือ เหตุแห่งธรรมต่าง ๆ

๒. ธัมมปฏิสัมภิทา แตกฉานในธรรม คือ ผลธรรมต่าง ๆ

๓. นิรุตติปฏิสัมภิทา แตกฉานในการใช้ภาษาได้มากมายหลายภาษา

๔. ปฏิภาณปฏิสัมภิทา แตกฉานในเรื่องไหวพริบ การโต้ตอบได้ทัน ไม่ติดขัด

พระอริยบุคคล ๗ ประเภท

๑. **สัทธานุสารี** ท่านผู้ยิ่งด้วยศรัทธาขวนขวายปฏิบัติจนได้บรรลุโสดาปัตติมรรค

๒. **สัทธาธิมุตตะ** ท่านผู้หลุดพ้นด้วยอำนาจศรัทธา ได้แก่ ท่านที่ได้บรรลุตั้งแต่โสดาปัตติผล จนถึง อรหัตตผล

๓. **กายสักขี** ท่านมีรูปฌานเป็นพยานในการบรรลุมรรคผล ได้แก่ ท่านที่ได้รูปฌานและบรรลุมรรคผล ทั้ง ๘ บุคคล

๔. **อุภโตภาควิมุตตะ** ท่านผู้ที่ได้ถึงอรูปฌาน ๔ แล้วบรรลุถึงอรหัตตผล

๕. **ธัมมานุสารี** ท่านผู้มีปัญญามาก พิจารณาโดยความเป็นอนัตตา ในขณะแห่งโสดาปัตติมรรค

๖. **ทิฏฐิปัตตะ** ท่านผู้บรรลุถึงความเห็นแจ้ง ได้แก่ โสดาปัตติผล ถึง อรหัตตมรรค

๗. **ปัญญาวิมุตตะ** ท่านผู้หลุดพ้นด้วยอำนาจปัญญาเป็นประธาน ได้แก่ อรหัตตผล

สัทธานุสารี	กับ สัทธาธิมุตติ	มี ศีล เป็น อธิบดี
กายสักขี	กับ อุภโตภาควิมุตติ	มี สมาธิ เป็น อธิบดี
ธัมมานุสารี ทิฏฐิปัตตะ และ ปัญญาวิมุตตะ		มี ปัญญา เป็น อธิบดี

พระอริยบุคคล ๗ กับ ปฏิปทา ๔

๑. สัทธานุสารี

๒. สัทธาธิมุตตะ

๓. กายสักขี

๔. อุภโตภาควิมุตตะ

๕. ธัมมานุสารี

๖. ทิฏฐิปัตตะ

๗. ปัญญาวิมุตตะ

→

สุขาปฏิปทา ทันธาภิญญา ปฏิบัติสะดวก แต่บรรลุช้า

สุขาปฏิปทา ขิปปาภิญญา ปฏิบัติสะดวก และบรรลุเร็ว

ทุกขาปฏิปทา ทันธาภิญญา ปฏิบัติลำบาก และบรรลุช้า

ทุกขาปฏิปทา ขิปปาภิญญา ปฏิบัติลำบาก แต่บรรลุเร็ว

พระอริยบุคคลทั้ง ๗ ประเภท ย่อมมีความเป็นไปในปฏิปทา ๔ อย่างนี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง

อรหัตตมรรคจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) **วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌานะอะระหัตตะมัคคะจิตตัง**

(แปล) ปฐมฌานอรหัตตมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ พร้อมกับทำการประหาณอนุสัยกิเลสที่เหลือ ๓ ประการ คือ
๑. ภวราคานุสัย ความใคร่ในภพ
๒. มานานุสัย ความถือตัว
๓. อวิชชานุสัย ความไม่รู้จริง
โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ทำให้หมดอนุสัยกิเลสโดยสิ้นเชิง

เกิดจากการที่พระอนาคามีบุคคลเจริญฌานจนได้ปฐมฌานแล้ว ออกจากปฐมฌานแล้ว ทำการพิจารณาองค์ฌานของปฐมฌาน จนเห็นโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นโดยลำดับ จนถึงโคตรภูญาณ และอรหัตตมัคคญาณเกิด

เกิดกับพระอนาคามีที่เอาองค์ฌานของปฐมฌานเป็นบาทเจริญวิปัสสนา จนบรรลุเป็นพระอรหันต์ ใน ๑๐ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓

หรือเกิดขึ้นกับพระโยคีบุคคลผู้เจริญวิปัสสนาโดยอาศัยวิปัสสนาภูมิ ๖ อย่างใดอย่างหนึ่ง จนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว ฌานก็เกิดพร้อมกับอรหัตตมรรคนั้น เรียกว่า **มัคคสิทธิฌาน**

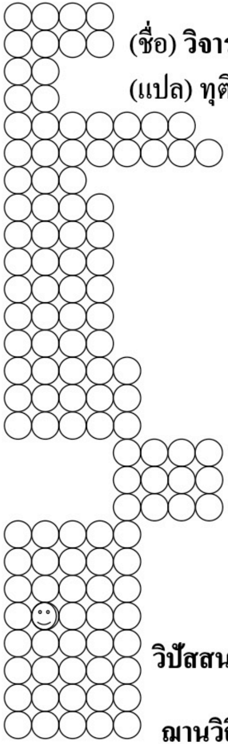
วิปัสสนาวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ → เกิดต่อกันเรื่อยไปจนถึงมัคควิถี

วิปัสสนาวิถี

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

มัคควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

อรหัตตมรรคจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะอะระหัตตะมัคคะจิตตัง**

(แปล) ทุติยฌานอรหัตตมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ พร้อมกับทำการประหาณอนุสัยกิเลสที่เหลือ ๓ ประการ คือ

๑. ภวราคานุสัย ความใคร่ในภพ

๒. มานานุสัย ความถือตัว

๓. อวิชชานุสัย ความไม่รู้จริง

โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ทำให้หมดอนุสัยกิเลสโดยสิ้นเชิง

เกิดจากการที่พระอนาคามีบุคคลเจริญฌานจนได้ทุติยฌานแล้ว ออกจากทุติยฌานแล้ว ทำการพิจารณาองค์ฌานของทุติยฌาน จนเห็นโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นโดยลำดับ จนถึงโคตรภูญาณ และอรหัตตมัคคญาณเกิด

เกิดกับพระอนาคามีที่เอาองค์ฌานของทุติยฌานเป็นบาทเจริญวิปัสสนา จนบรรลุเป็นพระอรหันต์ใน ๑๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓

หรือเกิดขึ้นกับพระโยคีบุคคลผู้เจริญวิปัสสนาโดยอาศัยวิปัสสนาภูมิ ๖ อย่างใดอย่างหนึ่ง จนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว ฌานก็เกิดพร้อมกับอรหัตตมรรคนั้น เรียกว่า **มัคคสิทธิฌาน**

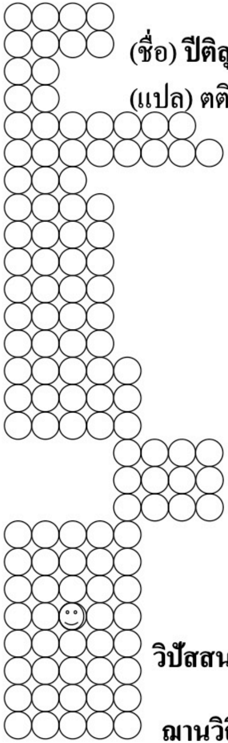
วิปัสสนาวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ → เกิดต่อกันเรื่อยไปจนถึงมัคควิถี

วิปัสสนาวิถี

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

มัคควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

อรหัตตมรรคจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) **ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตะติยัชฌานะอะระหัตตะมัคคะจิตตัง**

(แปล) ตติยฌานอรหัตตมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ พร้อมกับทำการประหาณอนุสัยกิเลสที่เหลือ ๓ ประการ คือ

๑. ภวราคานุสัย ความใคร่ในภพ

๒. มานานุสัย ความถือตัว

๓. อวิชชานุสัย ความไม่รู้จริง

โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ทำให้หมดอนุสัยกิเลสโดยสิ้นเชิง

เกิดจากการที่พระอนาคามีบุคคลเจริญฌานจนได้ตติยฌานแล้ว ออกจากตติยฌานแล้ว ทำการพิจารณาองค์ฌานของตติยฌาน จนเห็นโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นโดยลำดับ จนถึงโคตรภูญาณ และอรหัตตมัคคญาณเกิด

เกิดกับพระอนาคามีที่เอาองค์ฌานของตติยฌานเป็นบาทเจริญวิปัสสนา จนบรรลุเป็นพระอรหันต์ ใน ๑๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓

หรือเกิดขึ้นกับพระโยคีบุคคลผู้เจริญวิปัสสนา โดยอาศัยวิปัสสนาภูมิ ๖ อย่างใดอย่างหนึ่ง จนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว ฌานก็เกิดพร้อมกับอรหัตตมรรคนั้น เรียกว่า **มัคคสิทธิฌาน**

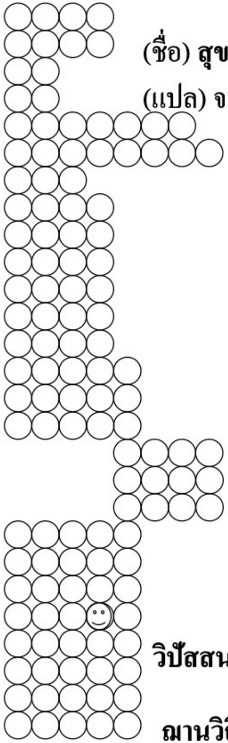
วิปัสสนาวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ → เกิดต่อกันเรื่อยไปจนถึงมัคควิถี

วิปัสสนาวิถี

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

มัคควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

อรหัตตมรรคจิต ดวงที่ ๔

(ชื่อ) **สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จะตุตถัชฌานะอะระหัตตะมัคคะจิตตัง**

(แปล) จตุตถฌานอรหัตตมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ พร้อมกับทำการประหาณอนุสัยกิเลสที่เหลือ ๓ ประการ คือ
๑. ภวราคานุสัย ความใคร่ในภพ
๒. มานานุสัย ความถือตัว
๓. อวิชชานุสัย ความไม่รู้จริง
โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ทำให้หมดอนุสัยกิเลสโดยสิ้นเชิง

เกิดจากการที่พระอนาคามีบุคคลเจริญฌานจนได้จตุตถฌานแล้ว ออกจากจตุตถฌานแล้ว ทำการพิจารณาองค์ฌานของจตุตถฌาน จนเห็นโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นโดยลำดับ จนถึงโคตรภูญาณ และอรหัตตมัคคญาณเกิด

เกิดกับพระอนาคามีที่เอาองค์ฌานของจตุตถฌานเป็นบาทเจริญวิปัสสนา จนบรรลุเป็นพระอรหันต์ ใน ๑๐ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓ ตติยฌานภูมิ ๓

หรือเกิดขึ้นกับพระโยคีบุคคลผู้เจริญวิปัสสนาโดยอาศัยวิปัสสนาภูมิ ๖ อย่างใดอย่างหนึ่ง จนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว ฌานก็เกิดพร้อมกับอรหัตตมรรคนั้น เรียกว่า **มัคคสิทธิฌาน**

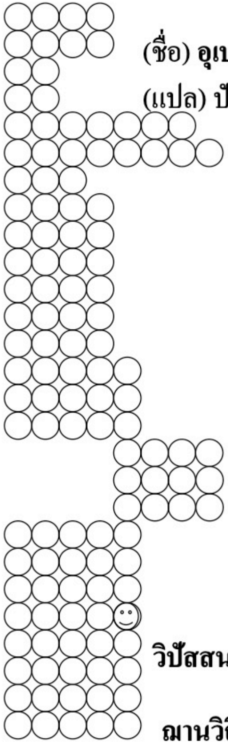
วิปัสสนาวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ → เกิดต่อกันเรื่อยไปจนถึงมัคควิถี

วิปัสสนาวิถี

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

มัคควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

อรหัตตมรรคจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะอะระหัตตะมัคคะจิตตัง**

(แปล) ปัญจมฌานอรหัตตมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

อุเบกขาเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ พร้อมกับทำการประหาณอนุสัยกิเลสที่เหลือ ๓ ประการ คือ
๑. ภวราคานุสัย ความใคร่ในภพ
๒. มานานุสัย ความถือตัว
๓. อวิชชานุสัย ความไม่รู้จริง
โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ทำให้หมดอนุสัยกิเลสโดยสิ้นเชิง

เกิดจากการที่พระอนาคามีบุคคลเจริญฌานจนได้ปัญจมฌานแล้ว ออกจากปัญจมฌานแล้ว ทำการพิจารณาองค์ฌานของปัญจมฌาน จนเห็นโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นโดยลำดับ จนถึงโคตรภูญาณ และอรหัตตมัคคญาณเกิด

เกิดกับพระอนาคามีที่เอาองค์ฌานของปัญจมฌานเป็นบาทเจริญวิปัสสนา จนบรรลุเป็นพระอรหันต์ ใน ๒๒ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓ ตติยฌานภูมิ ๓ จตุตถฌานภูมิ ๖ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ)

หรือเกิดขึ้นกับพระโยคีบุคคลผู้เจริญวิปัสสนาโดยอาศัยวิปัสสนาภูมิ ๖ อย่างใดอย่างหนึ่ง จนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว ฌานก็เกิดพร้อมกับอรหัตตมรรคนั้น เรียกว่า **มัคคสิทธิฌาน**

วิปัสสนาวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ → เกิดต่อกันเรื่อยไปจนถึงมัคควิถี

วิปัสสนาวิถี

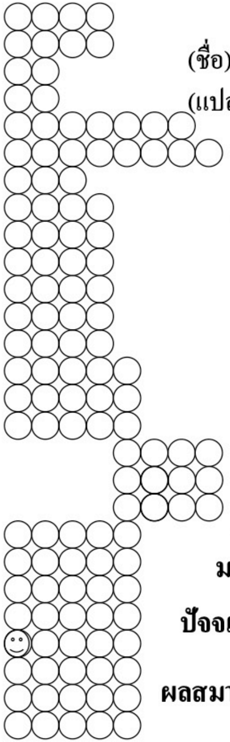
ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

มัคควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

โสดาปัตติผลจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) **วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌานะโสตาปัตติผะละจิตตัง**

(แปล) ปฐมฌานโสดาปัตติผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา

ญาณสัมปยุตต์

สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ จากการที่มรรคจิตได้ทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๒ ประการ คือ

๑. ทิฏฐานุสัย ความเห็นผิด

๒. วิจิกิจฉานุสัย ความสงสัย

โดยสมุจเฉทปหาน สิ้นสุดลงแล้ว

เกิดติดต่อจากปฐมฌานโสดาปัตติมัคคจิตดับลงแล้ว ปฐมฌานโสดาปัตติผลจิตนี้ก็เกิดขึ้นทันที โดยไม่มีจิตดวงอื่นมาเกิดคั่นระหว่างเลย จัดเป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่ไม่ต้องรอกาลเวลา

เกิดกับปฐมฌานโสดาปัตติมรรคบุคคลใน ๑๐ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓

มรรควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค มัค ผล ผล ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ →

ผลสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว ผลเกิดเรื่อยไป ภ

ทำการพิจารณา

๑. โสดาปัตติมรรค

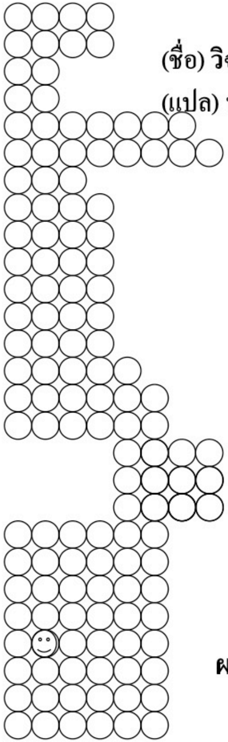
๒. โสดาปัตติผล

๓. นิพพาน

๔. กิเลสที่ละไปแล้ว

๕. กิเลสที่ยังเหลืออยู่

โสดาปัตติผลจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะโสตาปัตติผะละจิตตัง**

(แปล) ทุติยฌานโสดาปัตติผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา	ญาณสัมปยุตต์	สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ จากการที่มรรคจิตได้ทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๒ ประการ คือ
๑. ทิฏฐานุสัย ความเห็นผิด
๒. วิจิกิจฉานุสัย ความสงสัย
โดยสมุจเฉทปหาน สิ้นสุดลงแล้ว

เกิดติดต่อจากทุติยฌานโสดาปัตติมัคคจิตดับลงแล้ว ทุติยฌานโสดาปัตติผลจิตนี้ก็เกิดขึ้นทันที โดยไม่มีจิตดวงอื่นมาเกิดคั่นระหว่างเลย จัดเป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่ไม่ต้องรอกาลเวลา

เกิดกับทุติยฌานโสดาปัตติมรรคบุคคลใน ๑๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓

มรรควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค มัค ผล ผล ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ →

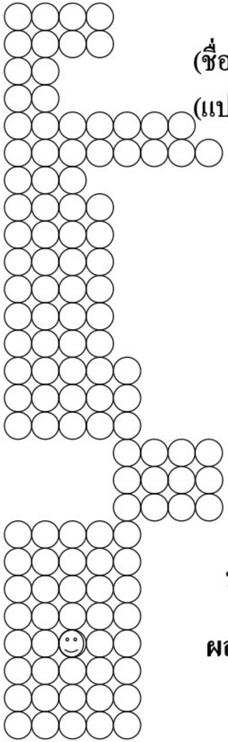
ผลสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว (ผลเกิดเรื่อยไป) ภ

ทำการพิจารณา
๑. โสดาปัตติมรรค
๒. โสดาปัตติผล
๓. นิพพาน
๔. กิเลสที่ละไปแล้ว
๕. กิเลสที่ยังเหลืออยู่

โสดาปัตติผลจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) **ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตะติยัชฌานะโสตาปัตติผะละจิตตัง**

(แปล) ตติยฌานโสดาปัตติผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ จากการที่มรรคจิตได้ทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๒ ประการ คือ
๑. ทิฏฐานุสัย ความเห็นผิด
๒. วิจิกิจฉานุสัย ความสงสัย
โดยสมุจเฉทปหาน สิ้นสุดลงแล้ว

เกิดติดต่อจากตติยฌานโสดาปัตติมัคคจิตดับลงแล้ว ตติยฌานโสดาปัตติผลจิตนี้ก็เกิดขึ้นทันที โดยไม่มีจิตดวงอื่นมาเกิดคั่นระหว่างเลย จัดเป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่ไม่ต้องรอกาลเวลา

เกิดกับตติยฌาน โสดาปัตติมรรคบุคคลใน ๑๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓

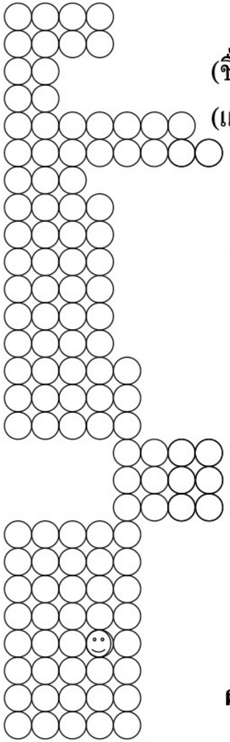
มรรควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค มัค ผล ผล ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ →

ผลสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว ผลเกิดเรื่อยไป ภ

ทำการพิจารณา
๑. โสดาปัตติมรรค
๒. โสดาปัตติผล
๓. นิพพาน
๔. กิเลสที่ละไปแล้ว
๕. กิเลสที่ยังเหลืออยู่

โสดาปัตติผลจิต ดวงที่ ๔

(ชื่อ) **สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จะตุตถัชฌานะโสตาปัตติผะละจิตตัง**

(แปล) จตุตถฌานโสดาปัตติผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ จากการที่มรรคจิตได้ทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๒ ประการ คือ
๑. ทิฏฐานุสัย ความเห็นผิด
๒. วิจิกิจฉานุสัย ความสงสัย
โดยสมุจเฉทปหาน สิ้นสุดลงแล้ว

เกิดติดต่อจากจตุตถฌานโสดาปัตติมัคคจิตดับลงแล้ว จตุตถฌานโสดาปัตติผลจิตนี้ก็เกิดขึ้นทันที โดยไม่มีจิตดวงอื่นมาเกิดคั่นระหว่างเลย จัดเป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่ไม่ต้องรอกาลเวลา

เกิดกับจตุตถฌานโสดาปัตติมรรคบุคคลใน ๑๖ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓ ตติยฌานภูมิ ๓

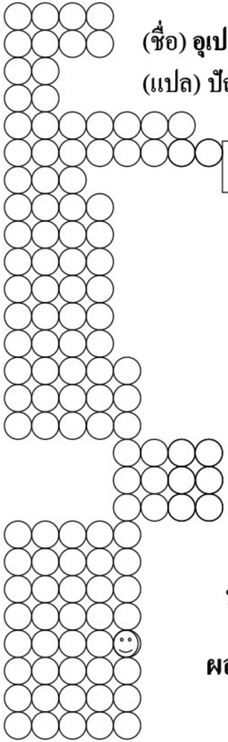
มรรควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค มัค ผล ผล ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ →

ผลสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว ผลเกิดเรื่อยไป ภ

ทำการพิจารณา
๑. โสดาปัตติมรรค
๒. โสดาปัตติผล
๓. นิพพาน
๔. กิเลสที่ละไปแล้ว
๕. กิเลสที่ยังเหลืออยู่

โสดาปัตติผลจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะโสตาปัตติผะละจิตตัง**

(แปล) ปัญจมฌานโสดาปัตติผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

อุเบกขาเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ จากการที่มรรคจิตได้ทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๒ ประการ คือ
๑. ทิฏฐานุสัย ความเห็นผิด
๒. วิจิกิจฉานุสัย ความสงสัย
โดยสมุจเฉทปหาน สิ้นสุดลงแล้ว

เกิดติดต่อจากปัญจมฌานโสดาปัตติมัคคจิตดับลงแล้ว ปัญจมฌานโสดาปัตติผลจิตนี้ก็เกิดขึ้นทันที โดยไม่มีจิตดวงอื่นมาเกิดคั่นระหว่างเลย จัดเป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่ไม่ต้องรอกาลเวลา

เกิดกับปัญจมฌานโสดาปัตติมรรคบุคคลใน ๑๗ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓ ตติยฌานภูมิ ๓ เวหัปผลาภูมิ ๑

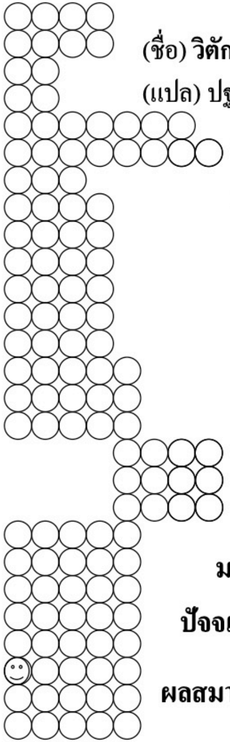
มรรควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค มัค ผล ผล ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ →

ผลสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว ผลเกิดเรื่อยไป ภ

ทำการพิจารณา
๑. โสดาปัตติมรรค
๒. โสดาปัตติผล
๓. นิพพาน
๔. กิเลสที่ละไปแล้ว
๕. กิเลสที่ยังเหลืออยู่

สกิทาคามิผลจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌานะสะกิทาคามิผะละจิตตัง

(แปล) ปฐมฌานสกิทาคามิผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์

จากการที่มรรคจิตได้ทำการประหาณ อนุสัย กิเลส ๕ ประการ คือ

๑. กามราคานุสัย ๒. ภวราคานุสัย
๓. มานานุสัย ๔. ปฏิฆานุสัย ๕. อวิชชานุสัย

ให้เบาบางลงไปอีก เป็น**ตนุกรปหาน** สิ้นสุดลงแล้ว

เกิดติดต่อจากปฐมฌานสกิทาคามิมัคคจิตดับลงแล้ว ปฐมฌานสกิทาคามิผลจิตนี้ก็เกิดขึ้นทันทีโดยไม่มีจิตดวงอื่นมาเกิดคั่นระหว่างเลย จัดเป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่ไม่ต้องรอกาลเวลา

เกิดกับปฐมฌานสกิทาคามิมรรคบุคคลใน ๑๐ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓

มรรควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ

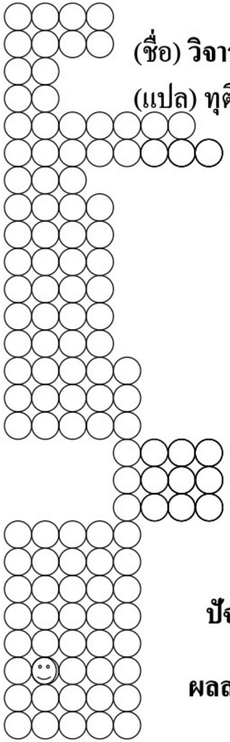
ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ →

ผลสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว ผลเกิดเรื่อยไป ภ

ทำการพิจารณา

๑. สกิทาคามิมรรค
๒. สกิทาคามิผล
๓. นิพพาน
๔. กิเลสที่ละไปแล้ว
๕. กิเลสที่ยังเหลืออยู่

สกิทาคามิผลจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะสะกิทาคามิผะละจิตตัง**

(แปล) ทุติยฌานสกิทาคามิผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ จากการที่มรรคจิตได้ทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๕ ประการ คือ
๑. กามราคานุสัย ๒. ภวราคานุสัย
๓. มานานุสัย ๔. ปฏิฆานุสัย
๕. อวิชชานุสัย
ให้เบาบางลงไปอีก เป็น**ตนุกรปหาน**สิ้นสุดลงแล้ว

เกิดติดต่อจากทุติยฌานสกิทาคามิมัคคจิตดับลงแล้ว ทุติยฌานสกิทาคามิผลจิตนี้ก็เกิดขึ้นทันทีโดยไม่มีจิตดวงอื่นมาเกิดคั่นระหว่างเลย จัดเป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่ไม่ต้องรอกาลเวลา

เกิดกับทุติยฌานสกิทาคามิมรรคบุคคลใน ๑๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓

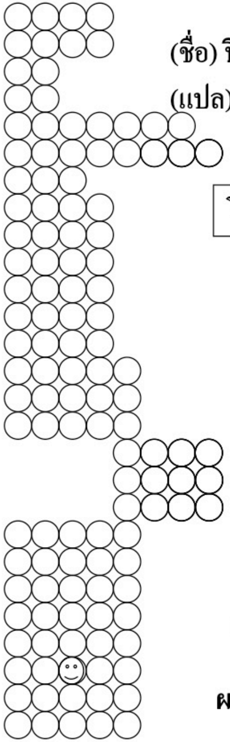
มรรควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ →

ผลสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว (ผลเกิดเรื่อยไป) ภ

ทำการพิจารณา
๑. สกิทาคามิมรรค
๒. สกิทาคามิผล
๓. นิพพาน
๔. กิเลสที่ละไปแล้ว
๕. กิเลสที่ยังเหลืออยู่

สกิทาคามิผลจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) **ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตะติยัชฌานะสะกิทาคามิผะละจิตตัง**

(แปล) ตติยฌานสกิทาคามิผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์
จากการที่มรรคจิตได้ทำการประหาณ
อนุสัยกิเลส ๕ ประการ คือ
๑. กามราคานุสัย ๒. ภวราคานุสัย
๓. มานานุสัย ๔. ปฏิฆานุสัย
๕. อวิชชานุสัย
ให้เบาบางลงไปอีก เป็น**ตนุกรปหาน**
สิ้นสุดลงแล้ว

เกิดติดต่อจากตติยฌานสกิทาคามิมัคคจิตดับลงแล้ว ตติยฌานสกิทาคามิผลจิตนี้ก็เกิดขึ้นทันที โดยไม่มีจิตดวงอื่นมาเกิดคั่นระหว่างเลย จัดเป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่ไม่ต้องรอกาลเวลา

เกิดกับตติยฌานสกิทาคามิมรรคบุคคลใน ๑๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓

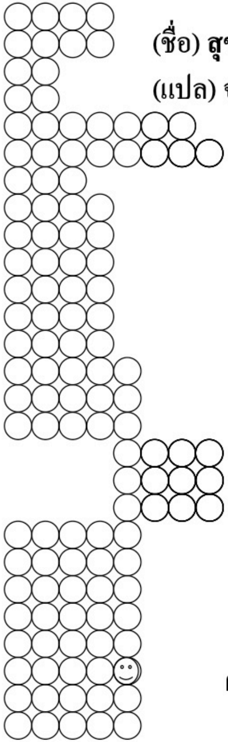
มรรควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ →

ผลสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว ผลเกิดเรื่อยไป ภ

ทำการพิจารณา
๑. สกิทาคามิมรรค
๒. สกิทาคามิผล
๓. นิพพาน
๔. กิเลสที่ละไปแล้ว
๕. กิเลสที่ยังเหลืออยู่

สกิทาคามิผลจิต ดวงที่ ๔

(ชื่อ) **สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จะตุตถัชฌานะสะกิทาคามิผะละจิตตัง**

(แปล) จตุตถฌานสกิทาคามิผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์
จากการที่มรรคจิตได้ทำการประหาณ
อนุสัยกิเลส ๕ ประการ คือ
๑. กามราคานุสัย ๒. ภวราคานุสัย
๓. มานานุสัย ๔. ปฏิฆานุสัย
๕. อวิชชานุสัย
ให้เบาบางลงไปอีก เป็น**ตนุกรปหาน**สิ้นสุดลงแล้ว

เกิดติดต่อจากจตุตถฌานสกิทาคามิมัคคจิตดับลงแล้ว จตุตถฌานสกิทาคามิผลจิตนี้ก็เกิดขึ้นทันทีโดยไม่มีจิตดวงอื่นมาเกิดคั่นระหว่างเลย จัดเป็น**อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่ไม่ต้องรอกาลเวลา

เกิดกับจตุตถฌานสกิทาคามิมรรคบุคคลใน ๑๖ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓ ตติยฌานภูมิ ๓

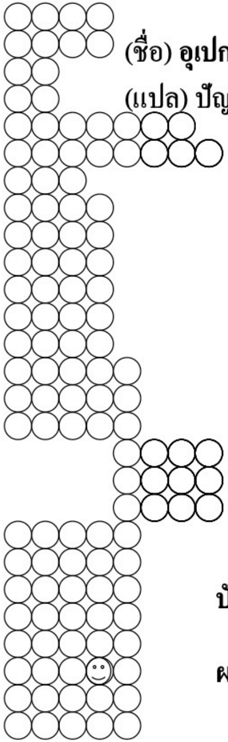
มรรควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ →

ผลสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว ผลเกิดเรื่อยไป ภ

ทำการพิจารณา
๑. สกิทาคามิมรรค
๒. สกิทาคามิผล
๓. นิพพาน
๔. กิเลสที่ละไปแล้ว
๕. กิเลสที่ยังเหลืออยู่

สกิทาคามิผลจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะสะกิทาคามิผะละจิตตัง**

(แปล) ปัญจมฌานสกิทาคามิผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

อุเบกขาเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์
จากการที่มรรคจิตได้ทำการประหาณ
อนุสัยกิเลส ๕ ประการ คือ
๑. กามราคานุสัย ๒. ภวราคานุสัย
๓. มานานุสัย ๔. ปฏิฆานุสัย
๕. อวิชชานุสัย
ให้เบาบางลงไปอีก เป็น**ตนุกรปหาน**
สิ้นสุดลงแล้ว

เกิดติดต่อจากปัญจมฌานสกิทาคามิมัคคจิตดับลงแล้ว ปัญจมฌานสกิทาคามิผลจิตนี้ก็เกิดขึ้นทันที โดยไม่มีจิตดวงอื่นมาเกิดคั่นระหว่างเลย จัดเป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่ไม่ต้องรอกาลเวลา

เกิดกับปัญจมฌานสกิทาคามิมรรคบุคคลใน ๑๗ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓ ตติยฌานภูมิ ๓ เวหัปผลาภูมิ ๑

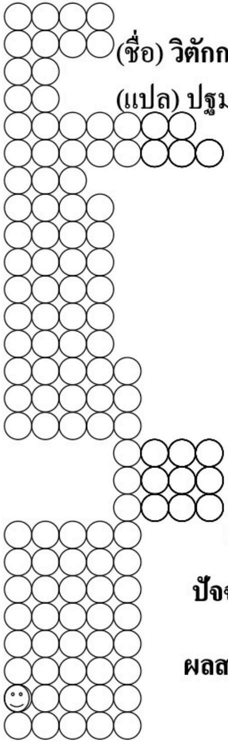
มรรควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ →

ผลสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว ผลเกิดเรื่อยไป ภ

ทำการพิจารณา
๑. สกิทาคามิมรรค
๒. สกิทาคามิผล
๓. นิพพาน
๔. กิเลสที่ละไปแล้ว
๕. กิเลสที่ยังเหลืออยู่

อนาคามิผลจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) **วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌานะอะนาคามิผะละจิตตัง**

(แปล) ปฐมฌานอนาคามิผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ จากการที่มรรคจิตได้ทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๒ ประการ คือ **๑. กามราคานุสัย ๒. ปฏิฆานุสัย** โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหานสิ้นสุดลงแล้ว

เกิดติดต่อจากปฐมฌานอนาคามิมัคคจิตดับลงแล้ว ปฐมฌานอนาคามิผลจิตนี้ก็เกิดขึ้นทันที โดยไม่มีจิตดวงอื่นมาเกิดคั่นระหว่างเลย จัดเป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่ไม่ต้องรอกาลเวลา

เกิดกับปฐมฌานอนาคามิมรรคบุคคลใน ๑๐ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓

มรรควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ →

ผลสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว ผลเกิดเรื่อยไป ภ

ทำการพิจารณา

๑. อนาคามิมรรค

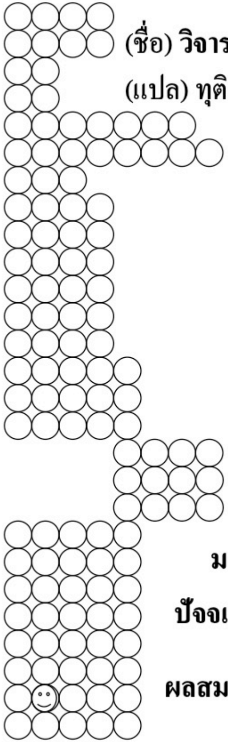
๒. อนาคามิผล

๓. นิพพาน

๔. กิเลสที่ละไปแล้ว

๕. กิเลสที่ยังเหลืออยู่

อนาคามิผลจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะอะนาคามิผะละจิตตัง**

(แปล) ทุติยฌานอนาคามิผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ จากการที่มรรคจิตได้ทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๒ ประการ คือ
๑. กามราคานุสัย ความใคร่ในกาม
๒. ปฏิฆานุสัย ความโกรธ
โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหานสิ้นสุดลงแล้ว

เกิดติดต่อจากทุติยฌานอนาคามิมัคคจิตดับลงแล้ว ทุติยฌานอนาคามิผลจิตนี้ก็เกิดขึ้นทันที โดยไม่มีจิตดวงอื่นมาเกิดคั่นระหว่างเลย จัดเป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่ไม่ต้องรอกาลเวลา

เกิดกับทุติยฌานอนาคามิมรรคบุคคลใน ๑๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓

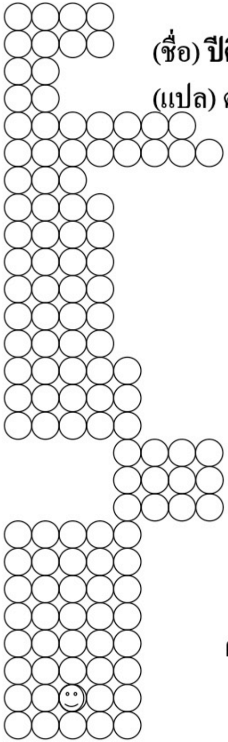
มรรควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ →

ผลสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว ผลเกิดเรื่อยไป ภ

ทำการพิจารณา
๑. อนาคามิมรรค
๒. อนาคามิผล
๓. นิพพาน
๔. กิเลสที่ละไปแล้ว
๕. กิเลสที่ยังเหลืออยู่

อนาคามิผลจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) **ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตะติยัชฌานะอะนาคามิผะละจิตตัง**

(แปล) ตติยฌานอนาคามิผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์
จากการที่มรรคจิตได้ทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๒ ประการ คือ
๑. กามราคานุสัย ความใคร่ในกาม
๒. ปฏิฆานุสัย ความโกรธ
โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหานสิ้นสุดลงแล้ว

เกิดติดต่อจากตติยฌานอนาคามิมัคคจิตดับลงแล้ว ตติยฌานอนาคามิผลจิตนี้ก็เกิดขึ้นทันที โดยไม่มีจิตดวงอื่นมาเกิดคั่นระหว่างเลย จัดเป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่ไม่ต้องรอกาลเวลา

เกิดกับตติยฌานอนาคามิมรรคบุคคลใน ๑๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓

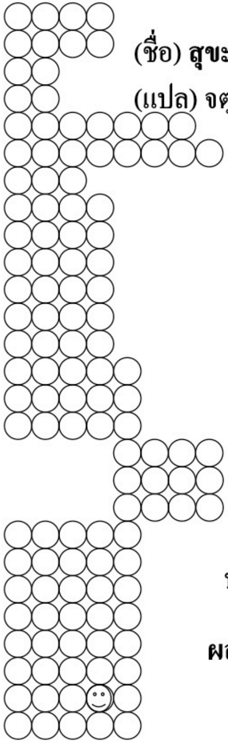
มรรควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ →

ผลสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว ผลเกิดเรื่อยไป ภ

ทำการพิจารณา
๑. อนาคามิมรรค
๒. อนาคามิผล
๓. นิพพาน
๔. กิเลสที่ละไปแล้ว
๕. กิเลสที่ยังเหลืออยู่

อนาคามิผลจิต ดวงที่ ๔

(ชื่อ) **สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จะตุตถัชฌานะอะนาคามิผะละจิตตัง**

(แปล) จตุตถฌานอนาคามิผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ จากการที่มรรคจิตได้ทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๒ ประการ คือ

๑. กามราคานุสัย ความใคร่ในกาม

๒. ปฏิฆานุสัย ความโกรธ

โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหานสิ้นสุดลงแล้ว

เกิดติดต่อจากจตุตถฌานอนาคามิมัคคจิตดับลงแล้ว จตุตถฌานอนาคามิผลจิตนี้ก็เกิดขึ้นทันที โดยไม่มีจิตดวงอื่นมาเกิดคั่นระหว่างเลย จัดเป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่ไม่ต้องรอกาลเวลา

เกิดกับจตุตถฌานอนาคามิมรรคบุคคลใน ๑๖ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓ ตติยฌานภูมิ ๓

มรรควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ →

ผลสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว ผลเกิดเรื่อยไป ภ

ทำการพิจารณา

๑. อนาคามิมรรค

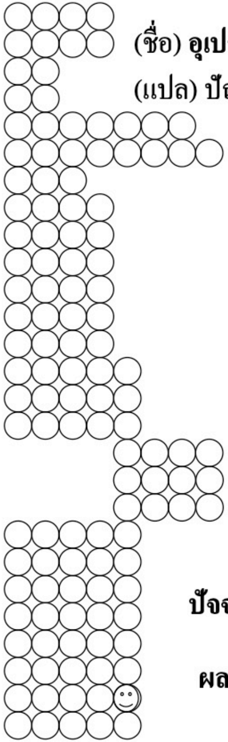
๒. อนาคามิผล

๓. นิพพาน

๔. กิเลสที่ละไปแล้ว

๕. กิเลสที่ยังเหลืออยู่

อนาคามิผลจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะอะนาคามิผะละจิตตัง**

(แปล) ปัญจมฌานอนาคามิผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

อุเบกขาเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ จากการที่มรรคจิตได้ทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๒ ประการ คือ
๑. กามราคานุสัย ความใคร่ในกาม
๒. ปฏิฆานุสัย ความโกรธ
โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหานสิ้นสุดลงแล้ว

เกิดติดต่อจากปัญจมฌานอนาคามิมัคคจิตดับลงแล้ว ปัญจมฌานอนาคามิผลจิตนี้ก็เกิดขึ้นทันที โดยไม่มีจิตดวงอื่นมาเกิดคั่นระหว่างเลย จัดเป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่ไม่ต้องรอกาลเวลา

เกิดกับปัญจมฌานอนาคามิมรรคบุคคลใน ๑๗ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓ ตติยฌานภูมิ ๓ เวหัปผลาภูมิ ๑

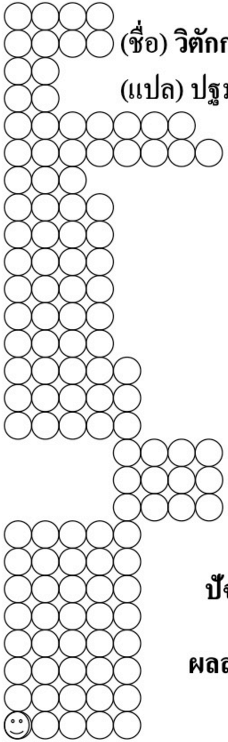
มรรควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

ผลสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว ผลเกิดเรื่อยไป ภ

ทำการพิจารณา
๑. อนาคามิมรรค
๒. อนาคามิผล
๓. นิพพาน
๔. กิเลสที่ละไปแล้ว
๕. กิเลสที่ยังเหลืออยู่

อรหัตตผลจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) **วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌานะอะระหัตตะผะละจิตตัง**

(แปล) ปฐมฌานอรหัตตผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ จากการที่มรรคจิตได้ทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๓ ประการ คือ **๑. ภวราคานุสัย ๒. มานานุสัย ๓. อวิชชานุสัย** โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหานสิ้นสุดลงแล้ว และบริสุทธิ์จากกิเลสทั้งปวงโดยสิ้นเชิงแล้ว

เกิดติดต่อจากปฐมฌานอรหัตตมัคคจิตดับลงแล้ว ปฐมฌานอรหัตตผลจิตนี้ก็เกิดขึ้นทันที โดยไม่มีจิตดวงอื่นมาเกิดคั่นระหว่างเลย จัดเป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่ไม่ต้องรอกาลเวลา

เกิดกับปฐมฌานอรหัตตมรรคบุคคลใน ๑๐ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓

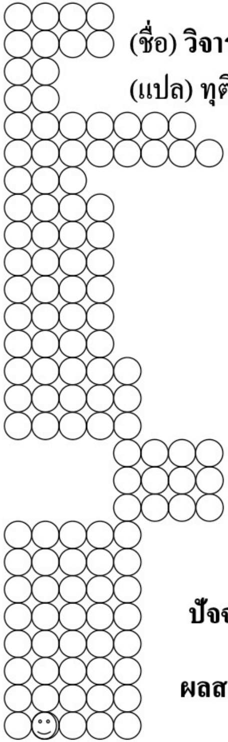
มรรควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ →

ทำการพิจารณา
๑. อรหัตตมรรค
๒. อรหัตตผล
๓. นิพพาน
๔. กิเลสที่ละไปแล้ว

ผลสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว ผลเกิดเรื่อยไป ภ

อรหัตตผลจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะอะระหัตตะผะละจิตตัง**

(แปล) ทุติยฌานอรหัตตผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ จากการที่มรรคจิตได้ทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๓ ประการ คือ
๑. ภวราคานุสัย ความใคร่ในภพ
๒. มานานุสัย ความถือตัว
๓. อวิชชานุสัย ความไม่รู้จริง โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหานสิ้นสุดลงแล้ว และบริสุทธิ์จากกิเลสทั้งปวงโดยสิ้นเชิงแล้ว

เกิดติดต่อจากทุติยฌานอรหัตตมัคคจิตดับลงแล้ว ทุติยฌานอรหัตตผลจิตนี้ก็เกิดขึ้นทันที โดยไม่มีจิตดวงอื่นมาเกิดคั่นระหว่างเลย จัดเป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่ไม่ต้องรอกาลเวลา

เกิดกับทุติยฌานอรหัตตมรรคบุคคลใน ๑๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓

มรรควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ →

ผลสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว ผลเกิดเรื่อยไป ภ

ทำการพิจารณา
๑. อรหัตตมรรค
๒. อรหัตตผล
๓. นิพพาน
๔. กิเลสที่ละไปแล้ว

อรหัตตผลจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) **ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตะติยัชฌานะอะระหัตตะผะละจิตตัง**

(แปล) ตติยฌานอรหัตตผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ จากการที่มรรคจิตได้ทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๓ ประการ คือ

๑. ภวราคานุสัย ความใคร่ในภพ

๒. มานานุสัย ความถือตัว

๓. อวิชชานุสัย ความไม่รู้จริง โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหานสิ้นสุดลงแล้ว และบริสุทธิ์จากกิเลสทั้งปวงโดยสิ้นเชิงแล้ว

เกิดติดต่อจากตติยฌานอรหัตตมัคคจิตดับลงแล้ว ตติยฌานอรหัตตผลจิตนี้ก็เกิดขึ้นทันที โดยไม่มีจิตดวงอื่นมาเกิดคั่นระหว่างเลย จัดเป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่ไม่ต้องรอกาลเวลา

เกิดกับตติยฌานอรหัตตมรรคบุคคลใน ๑๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓

มรรควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ →

ผลสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว ผลเกิดเรื่อยไป ภ

ทำการพิจารณา

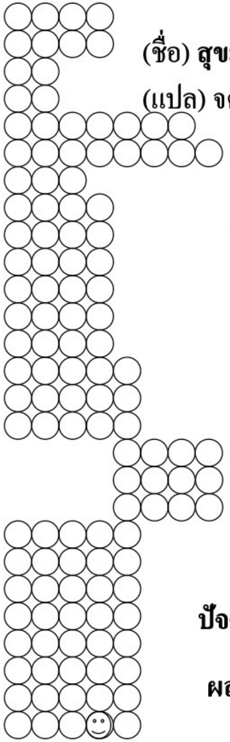
๑. อรหัตตมรรค

๒. อรหัตตผล

๓. นิพพาน

๔. กิเลสที่ละไปแล้ว

อรหัตตผลจิต ดวงที่ ๔

(ชื่อ) **สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จะตุตถัชฌานะอะระหัตตะผละจิตตัง**

(แปล) จตุตถฌานอรหัตตผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

โสมนัสสเวทนา | ญาณสัมปยุตต์ | สสังขาริก

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ จากการที่มรรคจิตได้ทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๓ ประการ คือ

๑. ภวราคานุสัย ความใคร่ในภพ

๒. มานานุสัย ความถือตัว

๓. อวิชชานุสัย ความไม่รู้จริง โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหานสิ้นสุดลงแล้ว และบริสุทธิ์จากกิเลสทั้งปวงโดยสิ้นเชิงแล้ว

เกิดติดต่อจากจตุตถฌานอรหัตตมัคคจิตดับลงแล้ว จตุตถฌานอรหัตตผลจิตนี้ก็เกิดขึ้นทันที โดยไม่มีจิตดวงอื่นมาเกิดคั่นระหว่างเลย จัดเป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่ไม่ต้องรอกาลเวลา

เกิดกับจตุตถฌานอรหัตตมรรคบุคคลใน ๑๖ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓ ตติยฌานภูมิ ๓

มรรควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ →

ผลสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว (ผลเกิดเรื่อยไป) ภ

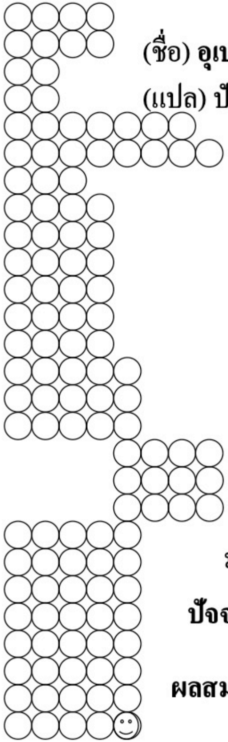
ทำการพิจารณา

๑. อรหัตตมรรค

๒. อรหัตตผล

๓. นิพพาน

๔. กิเลสที่ละไปแล้ว

อรหัตตผลจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะอะระหัตตะผะละจิตตัง**

(แปล) ปัญจมฌานอรหัตตผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

อุเบกขาเวทนา	ญาณสัมปยุตต์	สสังขาริก

เกิดติดต่อจากปัญจมฌานอรหัตตมัคคจิตดับลงแล้ว ปัญจมฌานอรหัตตผลจิตนี้ก็เกิดขึ้นทันที โดยไม่มีจิตดวงอื่นมาเกิดคั่นระหว่างเลย จัดเป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่ไม่ต้องรอกาลเวลา

เกิดกับปัญจมฌานอรหัตตมรรคบุคคลใน ๒๒ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓ ตติยฌานภูมิ ๓ จตุตถฌานภูมิ ๖ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ)

รับพระนิพพานเป็นอารมณ์

จากการที่มรรคจิตได้ทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๓ ประการ คือ

๑. **ภวราคานุสัย** ความใคร่ในภพ

๒. **มานานุสัย** ความถือตัว

๓. **อวิชชานุสัย** ความไม่รู้จริง โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหานสิ้นสุดลงแล้ว และบริสุทธิ์จากกิเลสทั้งปวงโดยสิ้นเชิงแล้ว

มรรควิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ →

ผลสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โว ผลเกิดเรื่อยไป ภ

ทำการพิจารณา

๑. อรหัตตมรรค

๒. อรหัตตผล

๓. นิพพาน

๔. กิเลสที่ละไปแล้ว

ฌานจิต ๖๗

๑.	ยะถา จะ รูปาวะจะรัง	คัยห์ตานุตตะรัง ตถา
	ปะฐะมาทิชฌานะเภเท	อารุปปัญจาปิ ปัญจะเม ฯ
๒.	เอกาทะสะวิธัง ตัส์มา	ปะฐะมาทิกะมีริตัง
	ฌานะเมเกกะมันเตตุ	เตวีสะติวิธัง ภะเว ฯ

แปลความว่า

๑. รูปาวจรจิต นับสงเคราะห์เข้าในฌานทั้ง ๕ มี ปฐมฌาน เป็นต้น ได้ฉันใด โลกุตตรจิต ก็นับสงเคราะห์เข้าในฌานจิตทั้ง ๕ มีปฐมฌาน เป็นต้น ได้ฉันนั้น อรูปาวจรจิต ๑๒ ดวงนั้น ก็นับสงเคราะห์เข้าในปัญจมฌาน (อย่างเดียว)

๒. ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า ฌานจิตอันหนึ่ง ๆ มี ปฐมฌาน เป็นต้น มี ๑๑ ดวง สำหรับปัญจมฌาน นั้นมี ๒๓ ดวง

เภทนัย ๙

๑. **ชาติเภทนัย** การจำแนกประเภทของจิตโดยชาติ มี ๔ ชาติ คือ กุศลชาติ อกุศลชาติ วิปากชาติ กิริยาชาติ

๒. **ภูมิเภทนัย** การจำแนกประเภทของจิตโดยภูมิ มี ๔ ภูมิ คือ กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ โลกุตตรภูมิ (อวัตถาภูมิ ๔)

๓. **โสภณเภทนัย** การจำแนกประเภทของจิตโดยโสภณะ และ อโสภณะ

๔. **โลกเภทนัย** การจำแนกประเภทของจิตโดยโลกียะ และ โลกุตตระ

๕. **เหตุเภทนัย** การจำแนกประเภทของจิตโดยเหตุ มี ๒ อย่าง คือ อเหตุกะ และ สเหตุกะ

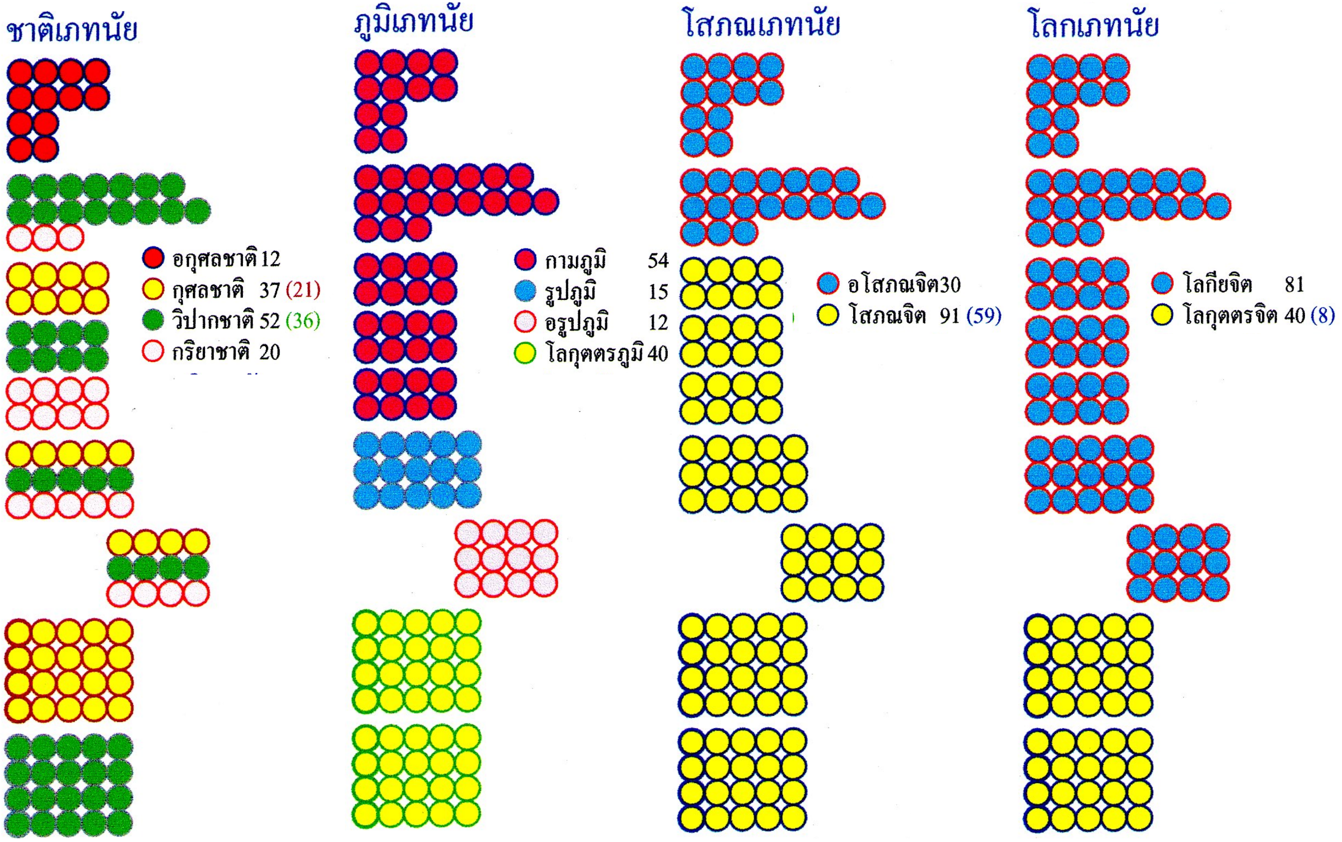
๖. **ฌานเภทนัย** การจำแนกประเภทของจิตโดยฌานะ และ อฌานะ

๗. **เวทนาเภทนัย** การจำแนกประเภทของจิตโดยเวทนา มี ๕ อย่าง คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา โสมนัสสเวทนา โทมนัสสเวทนา อุเบกขาเวทนา

๘. **สัมปโยคเภทนัย** การจำแนกประเภทของจิตโดยสัมปโยคะ มี ๒ อย่าง คือ สัมปยุตต์ และ วิปปยุตต์

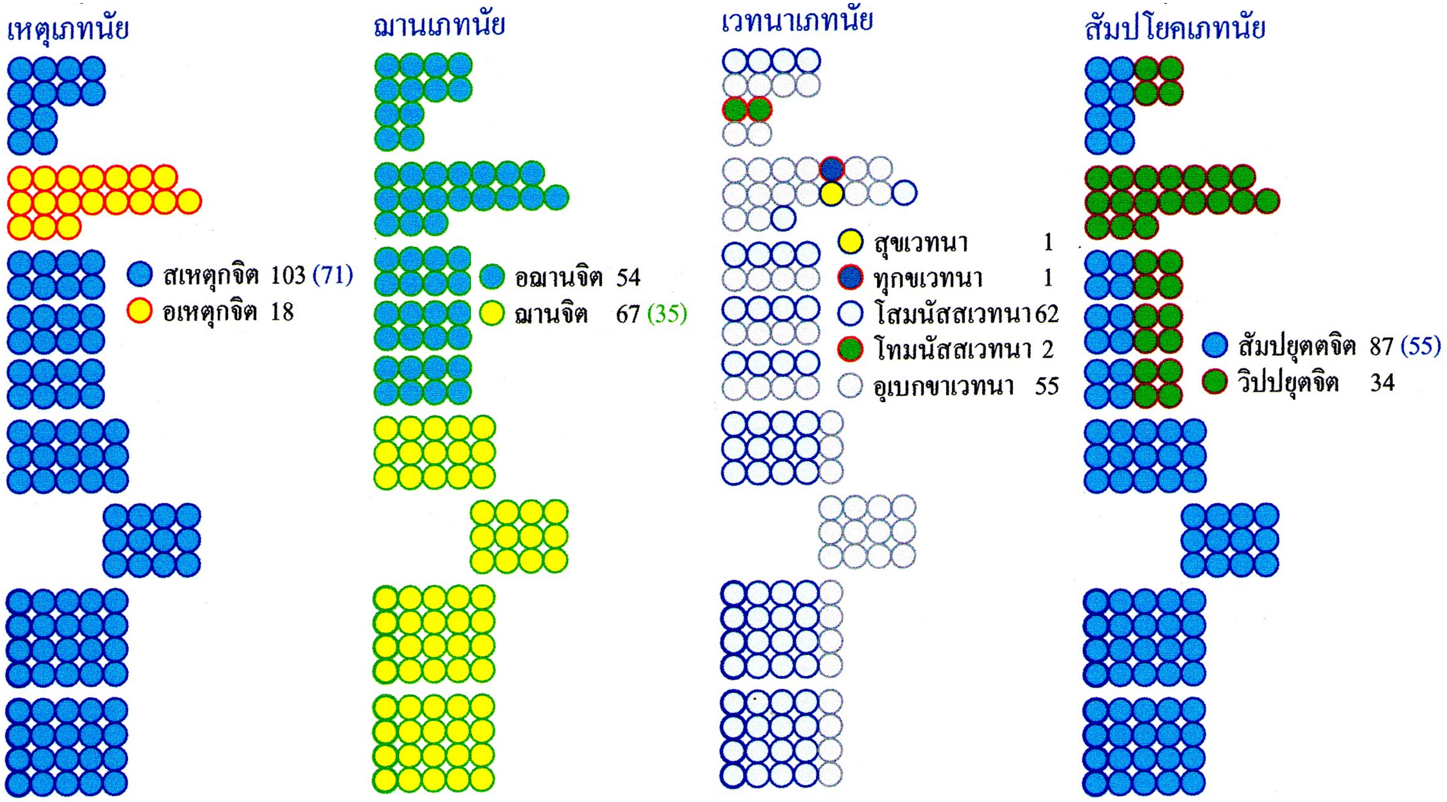
๙. **สังขารเภทนัย** การจำแนกประเภทของจิตโดยสังขาร มี ๒ อย่าง คือ อสังขาริก และ สสังขาริก

จำแนก จิต 9 นัย

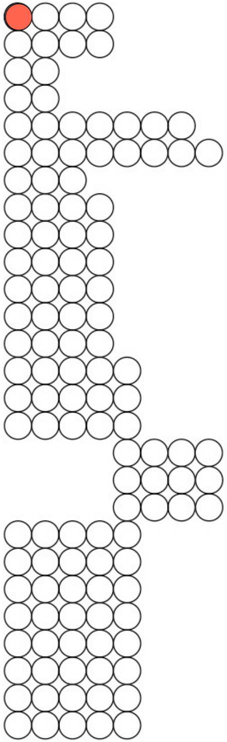

ชาติเภทนัย
อกุศลชาติ 12
กุศลชาติ 37 (21)
วิปากชาติ 52 (36)
กริยาชาติ 20
ภูมิเภทนัย
กามภูมิ 54
รูปภูมิ 15
อรูปภูมิ 12
โลกุตตรภูมิ 40
โสภณเภทนัย
อโสภณจิต30
โสภณจิต 91 (59)
โลกเภทนัย
โลกียจิต 81
โลกุตตรจิต 40 (8)

จำแนก จิต 9 นัย

เหตุเภทนัย
สเหตุกจิต 103 (71)
อเหตุกจิต 18
ฌานเภทนัย
อฌานจิต 54
ฌานจิต 67 (35)
เวทนาเภทนัย
สุขเวทนา 1
ทุกขเวทนา 1
โสมนัสสเวทนา 62
โทมนัสสเวทนา 2
อุเบกขาเวทนา 55
สัมปโยคเภทนัย
สัมปยุตตจิต 87 (55)
วิปปยุตตจิต 34

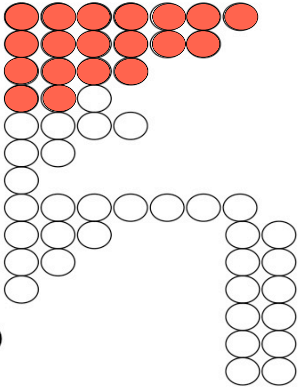
โลภมูลจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) โสมนัสสะสะหะคะตัง ทิฏฐิคะตะสัมปะยุตตัง อะสังขาริกัง

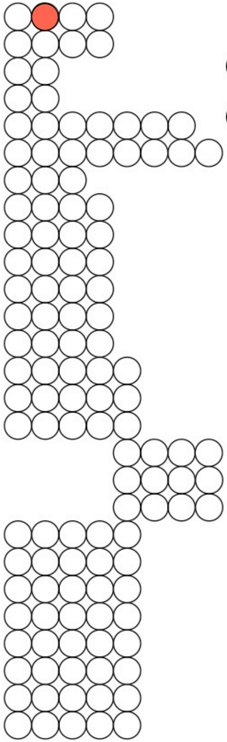
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ประกอบด้วยความเห็นผิด

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	อกุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ทิฏฐิ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๑๙ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โมจตุกเจตสิก ๔ โลภะ ทิฏฐิ

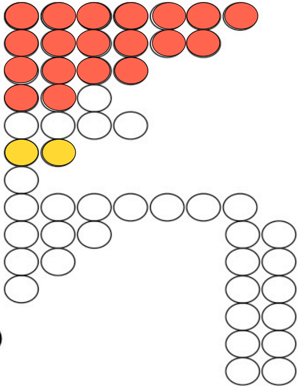
โลภมูลจิต ดวงที่ ๒

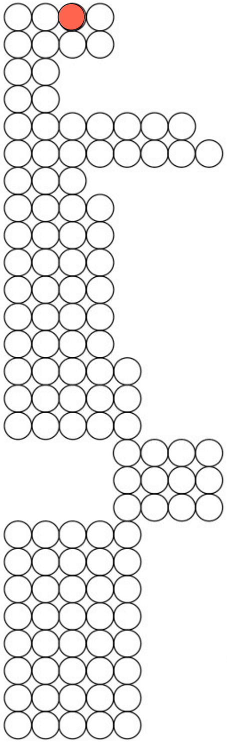
(ชื่อ) โสมนัสสะสะหะคะตัง ทิฏฐิคะตะสัมปะยุตตัง สะสังขาริกัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ประกอบด้วยความเห็นผิด

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	อกุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ทิฏฐิ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๒๑ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โมจตุกเจตสิก ๔ โลภะ ทิฏฐิ ถีทุกเจตสิก ๒

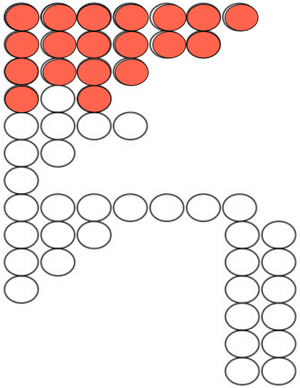

โลภมูลจิต ดวงที่ ๓

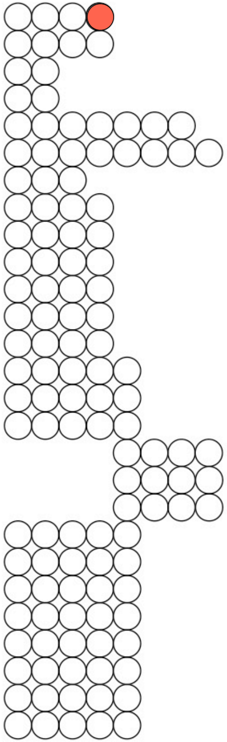
(ชื่อ) โสมนัสสะสะหะคะตัง ทิฏฐิคะตะวิปปะยุตตัง อะสังขาริกัง

แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด

ว่าโดยชาติเภทนัย เป็น อกุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย เป็น กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย เป็น อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย เป็น โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย เป็น สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย เป็น อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย เป็น โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย เป็น วิปปยุตตจิต (ทิฏฐิ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย เป็น อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๑๙ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โมจตุกเจตสิก ๔ โลภะ มานะ

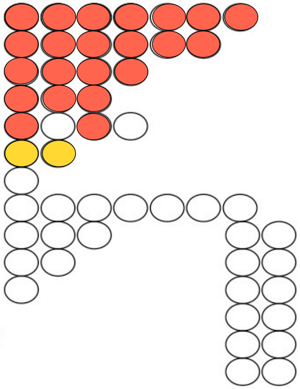

โลภมูลจิต ดวงที่ ๔

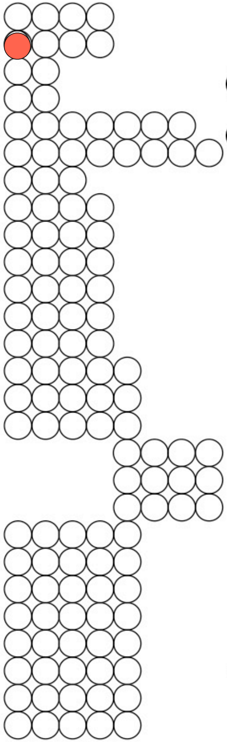
(ชื่อ) โสมนัสสะสะหะคะตัง ทิฏฐิคะตะวิปปะยุตตัง สะสังขาริกัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	อกุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต (ทิฏฐิ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๒๑ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โมจตุกเจตสิก ๔ โลภะ มานะ ถีนทุกเจตสิก ๒

โลภมูลจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) อุเปกขาสะหะคะตัง ทิฏฐิคะตะสัมปะยุตตัง อะสังขาริกัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วย ความเห็นผิด

ว่าโดยชาติเภทนัย เป็น อกุศลชาติ

ว่าโดยภูมิเภทนัย เป็น กามาวจรภูมิ

ว่าโดยโสภณเภทนัย เป็น อโสภณจิต

ว่าโดยโลกเภทนัย เป็น โลกียจิต

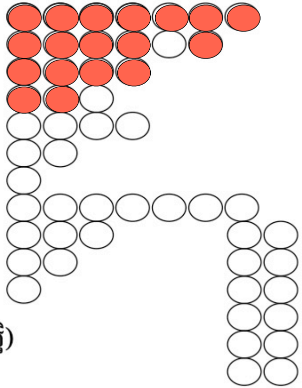
ว่าโดยเหตุเภทนัย เป็น สเหตุกจิต

ว่าโดยฌานเภทนัย เป็น อฌานจิต

ว่าโดยเวทนาเภทนัย เป็น อุเบกขาสหคตจิต

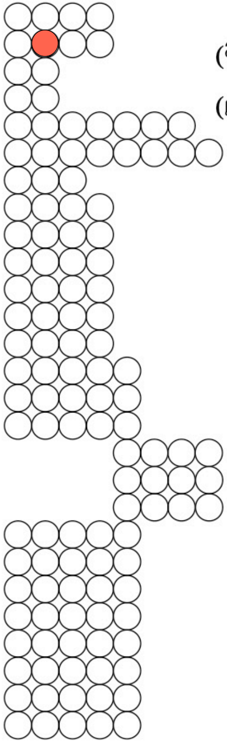
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย เป็น สัมปยุตตจิต (ทิฏฐิ)

ว่าโดยสังขารเภทนัย เป็น อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๑๘ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ)
โมจตุกเจตสิก ๔ โลภะ ทิฏฐิ

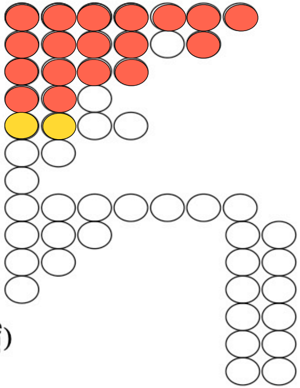
โลภมูลจิต ดวงที่ ๖

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ทิฏฐิคะตะสัมปะยุตตัง สะสังขาริกัง**

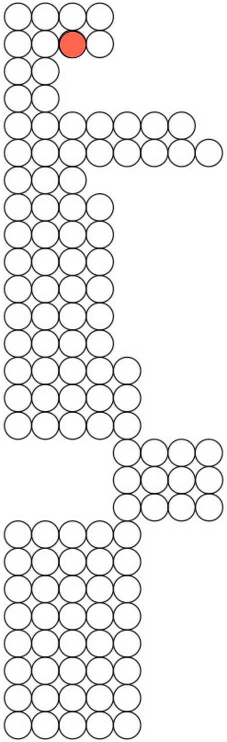
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วย ความเห็นผิด

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	อกุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ทิฏฐิ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๒๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ)
โมจตุกเจตสิก ๔ โลภะ ทิฏฐิ ถีนทุกเจตสิก ๒

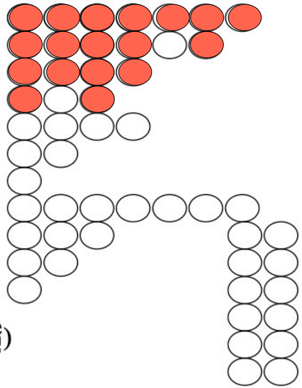
โลภมูลจิต ดวงที่ ๗

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ทิฏฐิคะตะวิปปะยุตตัง อะสังขาริกัง**

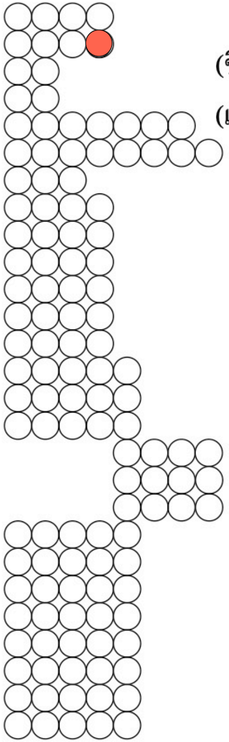
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	อกุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต (ทิฏฐิ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๑๘ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ)
โมจตุกเจตสิก ๔ โลภะ มานะ

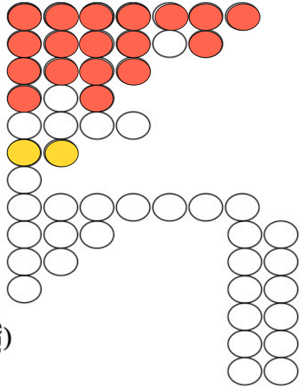
โลภมูลจิต ดวงที่ ๘

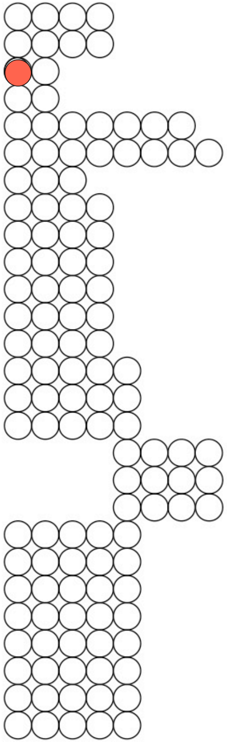
(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ทิฏฐิคะตะวิปปะยุตตัง สะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วย ความเห็นผิด

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	อกุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต (ทิฏฐิ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

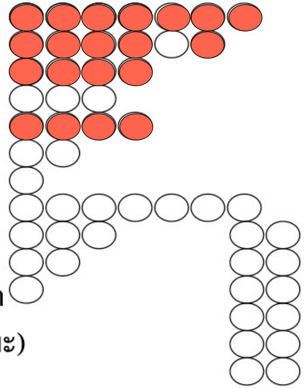
มีเจตสิกประกอบ ๒๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ)
โมจตุกเจตสิก ๔ โลภะ มานะ ถีนทุกเจตสิก ๒

โทสมูลจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) **โทมะนัสสะสะหะคะตัง ปฏิฆะสัมปะยุตตัง อะสังขาริกัง**

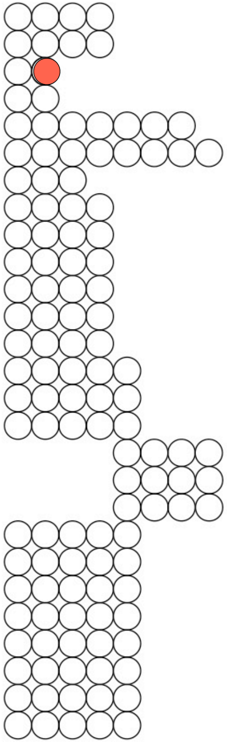
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความเสียใจ ประกอบด้วยความโกรธ

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	อกุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โทมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ปฏิฆะ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๒๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ) โมจตุกเจตสิก ๔ โทจตุกกเจตสิก ๔

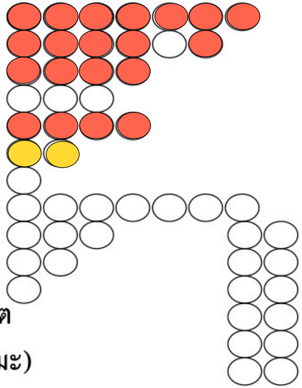
โทสมูลจิต ดวงที่ ๒

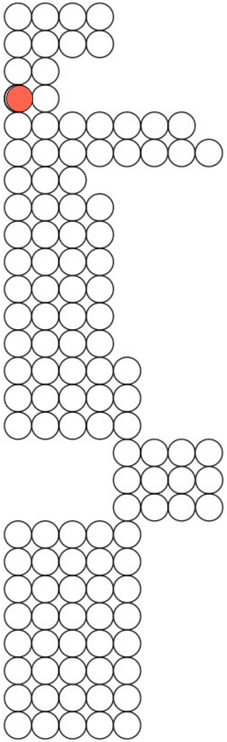
(ชื่อ) **โทมะนัสสะสะหะคะตัง ปฏิฆะสัมปะยุตตัง สะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความเสียใจ ประกอบด้วยความโกรธ

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	อกุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โทมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ปฏิฆะ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๒๒ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ)
โมจตุกเจตสิก ๔ โทจตุกกเจตสิก ๔ ถีทุกเจตสิก ๒

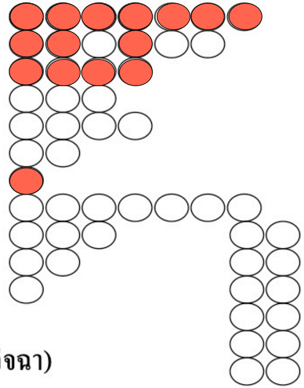

โมหมูลจิต ดวงที่ ๑

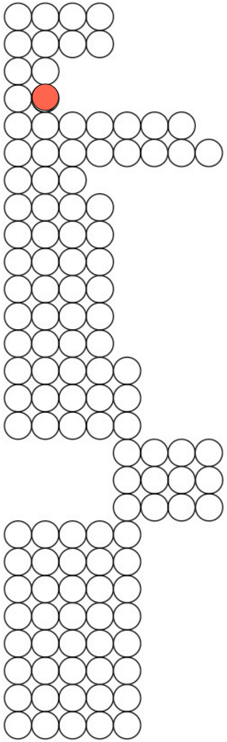
(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง วิจิกิจฉาสัมปะยุตตัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยความสงสัย

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	อกุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (วิจิกิจฉา)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

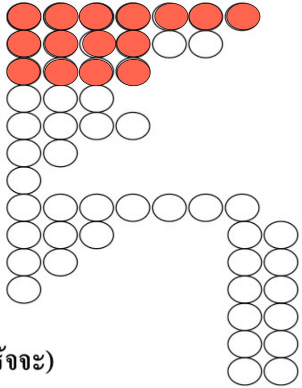
มีเจตสิกประกอบ ๑๕ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้น อธิโมกข์ ปีติ ฉันทะ) โมจตุกเจตสิก ๔ วิจิกิจฉา ๑

โมหมูลจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง อุทธัจจะสัมปะยุตตัง**

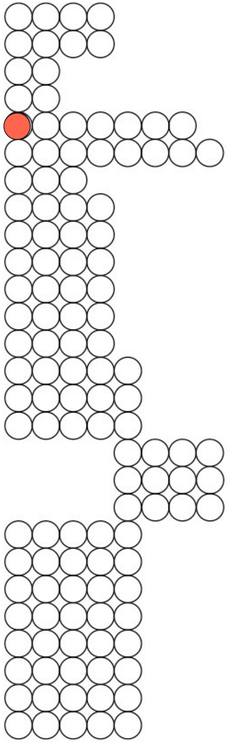
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยความฟุ้งซ่าน

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	อกุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (อุทธัจจะ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๑๕ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๑ (เว้นปีติ ฉันทะ) โมจตุกเจตสิก ๔

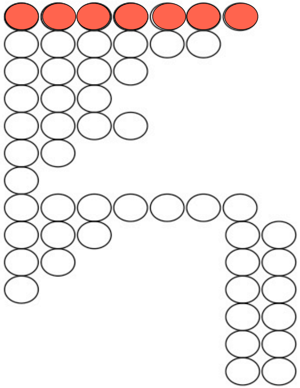
อกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง จักขุวิญญาณัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ รับรูปารมณ์ที่ไม่ดี

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	อเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

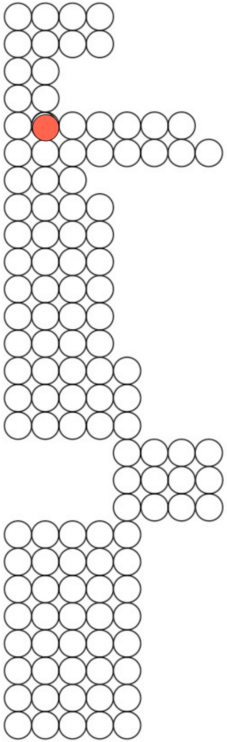

มีเจตสิกประกอบ ๗ ดวง คือ สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗

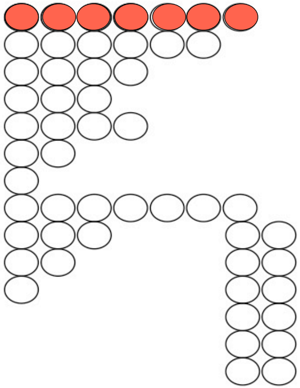
อกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง โสตะวิญญาณัง**

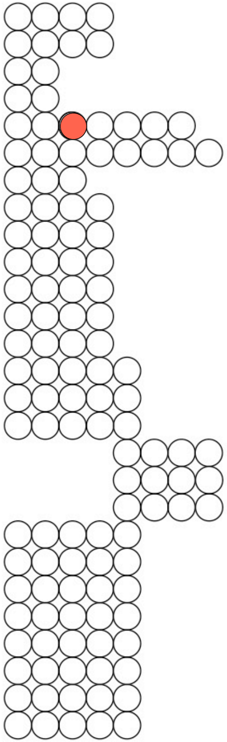
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ รับสัททารมณ์ที่ไม่ดี

ว่าโดยชาติเภทนัย เป็น วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย เป็น กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย เป็น อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย เป็น โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย เป็น อเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย เป็น อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย เป็น อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย เป็น วิปปยุตตจิต
ว่าโดยสังขารเภทนัย เป็น อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๗ ดวง คือ สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗

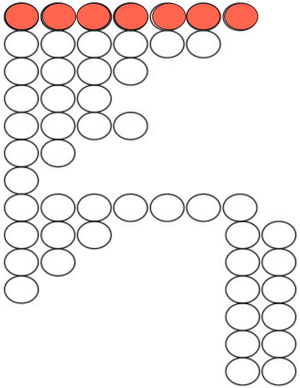

อกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๓

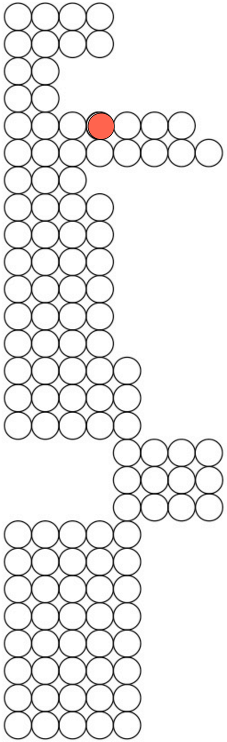
(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ฆานะวิญญาณัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ รับกลิ่นธารมณ์ที่ไม่ดี

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	อเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๗ ดวง คือ สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗

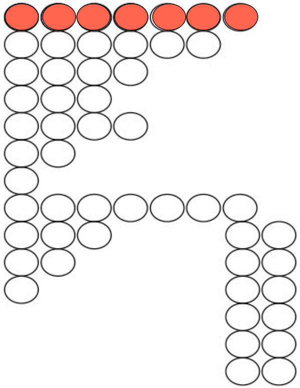

อกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๔

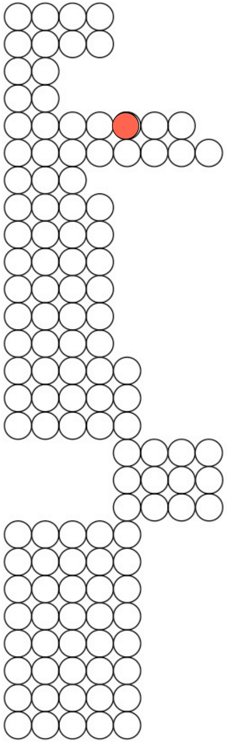
(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ชิวหาวิญญาณัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ รับรสารมณ์ที่ไม่ดี

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	อเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๗ ดวง คือ สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗

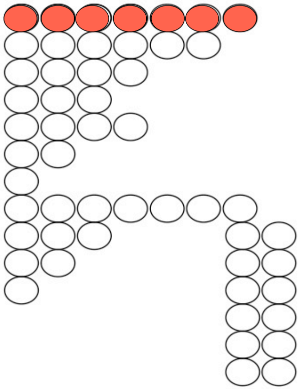

อกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) **ทุกขะสะหะคะตัง กายะวิญญาณัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยทุกขเวทนา รับโผฏฐัพพารมณ์ที่ไม่ดี

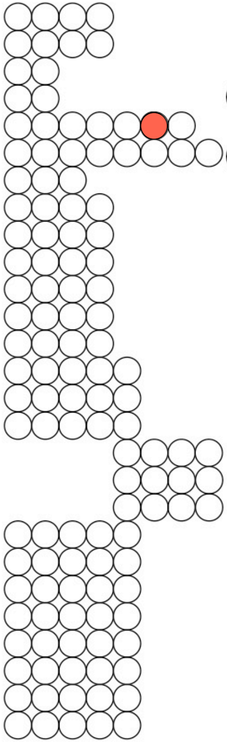
ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	อเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	ทุกขสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๗ ดวง คือ สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗

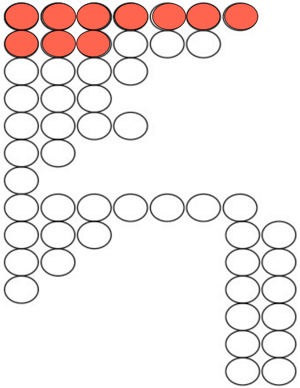
อกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๖

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง สัมปะฏิจฉะนะจิตตัง**

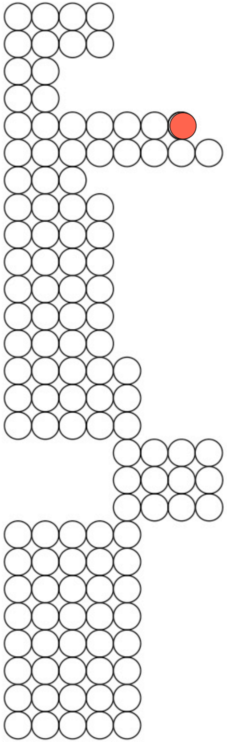
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ รับปัญจารมณ์ที่ไม่ดี

ว่าโดยชาติเภทนัย เป็น วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย เป็น กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย เป็น อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย เป็น โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย เป็น อเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย เป็น อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย เป็น อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย เป็น วิปปยุตตจิต
ว่าโดยสังขารเภทนัย เป็น อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๑๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐
(เว้นวิริยะ ปีติ ฉันทะ)

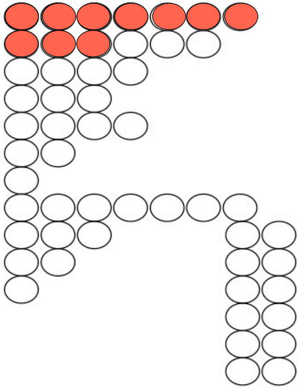
อกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๗

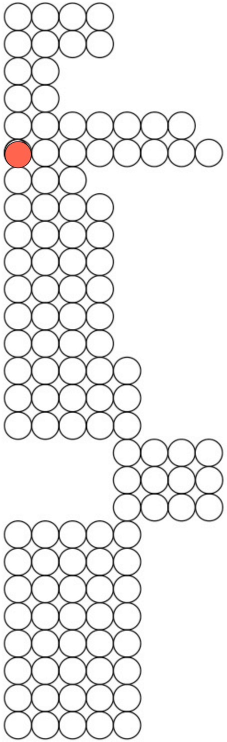
(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง สันตีระณะจิตตัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ ไต่สวนปัญจารมณ์ที่ไม่ดี

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	อเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๑๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐
(เว้นวิริยะ ปีติ ฉันทะ)

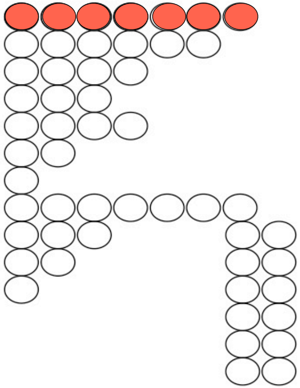

อเหตุกกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๑

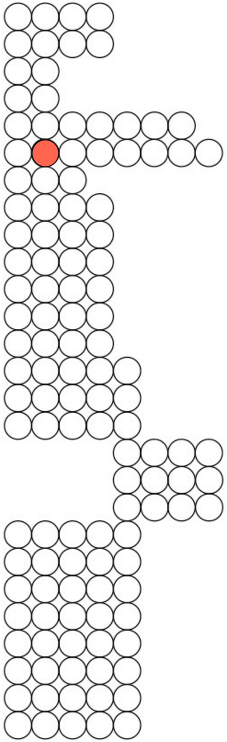
(ชื่อ) อุเปกขาสะหะคะตัง จักขุวิญญาณัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ รับรูปารมณ์ที่ดี

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	อเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๗ ดวง คือ สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗

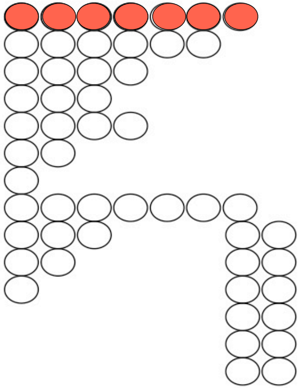

อเหตุกกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๒

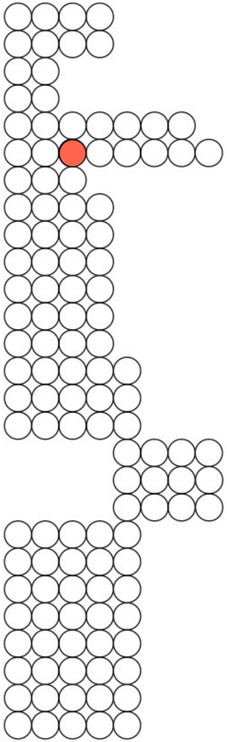
(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง โสตะวิญญาณัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ รับสัททารมณ์ที่ดี

ว่าโดยชาติเภทนัย เป็น วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย เป็น กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย เป็น อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย เป็น โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย เป็น อเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย เป็น อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย เป็น อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย เป็น วิปปยุตตจิต
ว่าโดยสังขารเภทนัย เป็น อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๗ ดวง คือ สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗

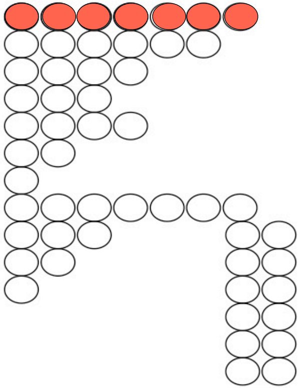

อเหตุกกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๓

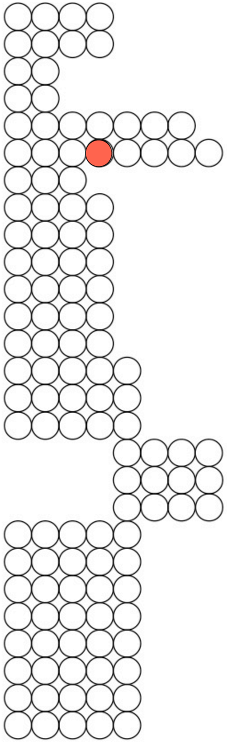
(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ฆานะวิญญาณัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ รับคันธารมณ์ที่ดี

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	อเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๗ ดวง คือ สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗

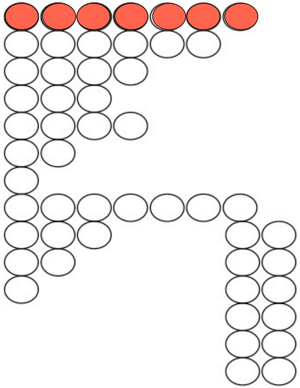

อเหตุกกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๔

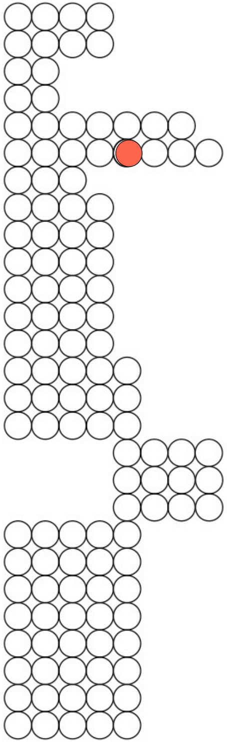
(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ชิวหาวิญญาณัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ รับรสารมณ์ที่ดี

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	อเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๗ ดวง คือ สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗

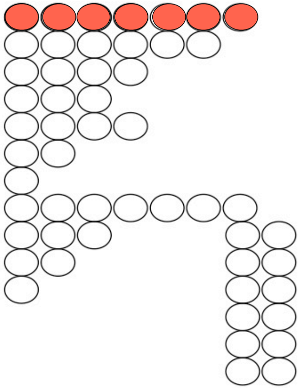

อเหตุกกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) สุขะสะหะคะตัง กายะวิญญาณัง

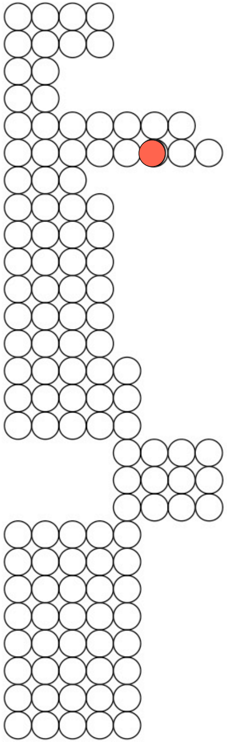
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยสุขเวทนา รับโผฏฐัพพารมณ์ที่ดี

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	อเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	สุขสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๗ ดวง คือ สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗

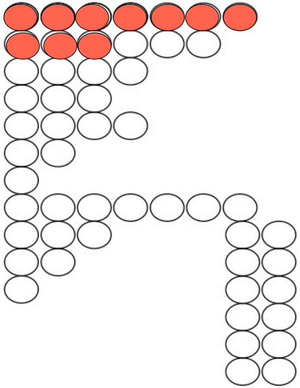
อเหตุกกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๖

(ชื่อ) อุเปกขาสะหะคะตัง สัมปะฏิจฉะนะจิตตัง

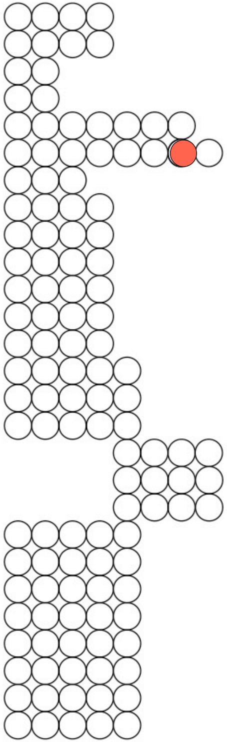
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ รับปัญจารมณ์ที่ดี

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	อเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๑๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐
(เว้นวิริยะ ปีติ ฉันทะ)

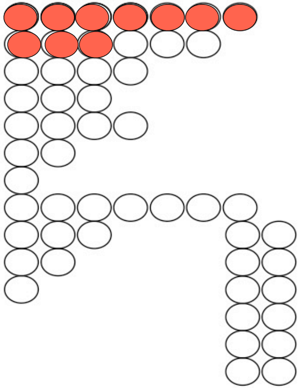
อเหตุกกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๗

(ชื่อ) อุเปกขาสะหะคะตัง สันตีระณะจิตตัง

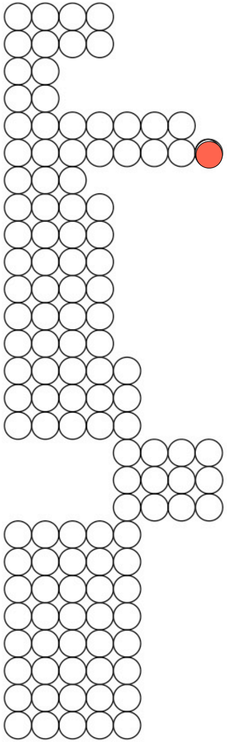
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ ไต่สวนปัญจารมณ์ที่ดี

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	อเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๑๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐
(เว้นวิริยะ ปีติ ฉันทะ)

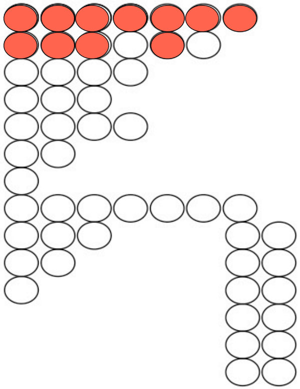
อเหตุกกุศลวิบากจิต ดวงที่ ๘

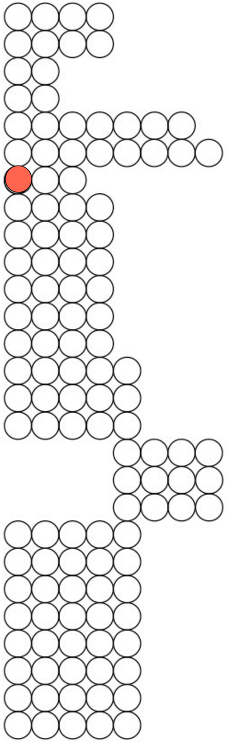
(ชื่อ) โสมะนัสสะสะหะคะตัง สันตีระณะจิตตัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความดีใจ ไต่สวนปัญจารมณ์ที่ดียิ่ง

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	อเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๑๑ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๑
(เว้นวิริยะ ฉันทะ)

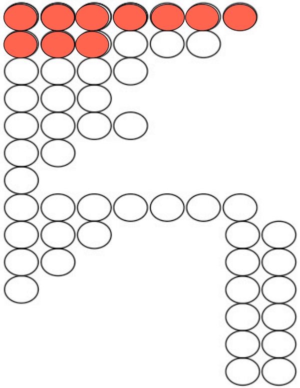

อเหตุกกิริยาจิต ดวงที่ ๑

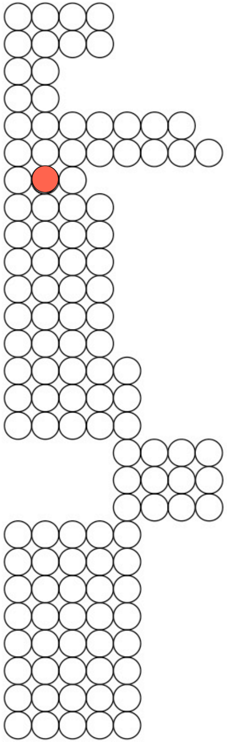
(ชื่อ) อุเปกขาสะหะคะตัง ปัญจะท์วาราวัชชะนะจิตตัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ พิจารณาปัญจารมณ์ที่ดีและไม่ดี

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กิริยาชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	อเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๑๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐
(เว้นวิริยะ ปีติ ฉันทะ)

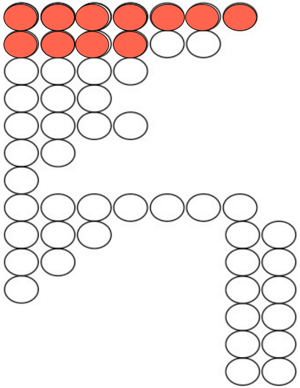

อเหตุกกิริยาจิต ดวงที่ ๒

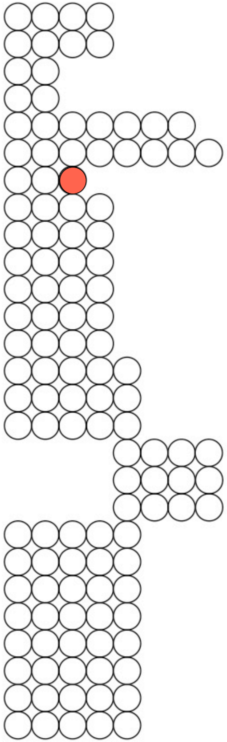
(ชื่อ) อุเปกขาสะหะคะตัง มโนท◌์วาราวัชชะนะจิตตัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ พิจารณาอารมณ์ทางมโนทวารที่ดีและไม่ดี

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กิริยาชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	อเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๑๑ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๑
(เว้นปีติ ฉันทะ)

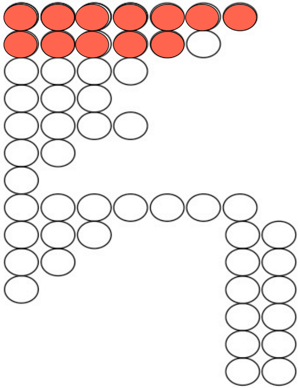

อเหตุกกิริยาจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) **โสมะนัสสะสะหะคะตัง หะสิตุปปาทะจิตตัง**

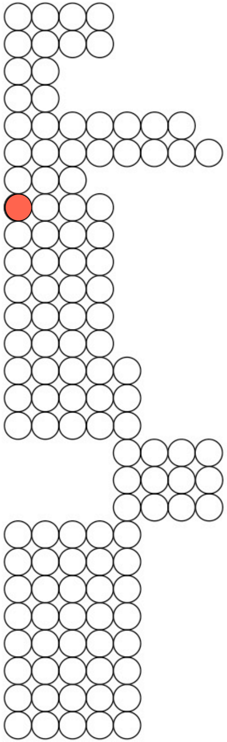
(แปล) จิตที่ทำการยิ้มแย้มของพระอรหันต์ เกิดขึ้นพร้อมด้วยความดีใจ

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กิริยาชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	อโสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	อเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๑๒ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นฉันทะ)

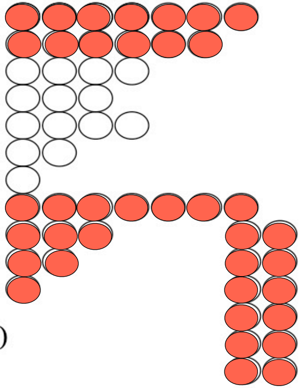
มหากุศลจิต ดวงที่ ๑

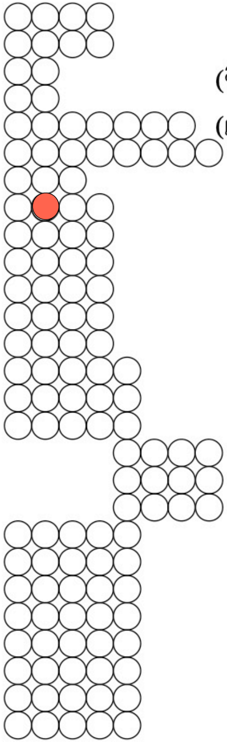
(ชื่อ) **โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง อะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ประกอบด้วยปัญญา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๘ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณเจตสิก ๒๕

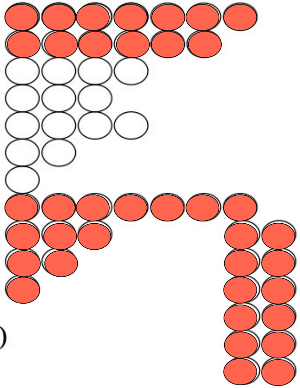

มหากุศลจิต ดวงที่ ๒

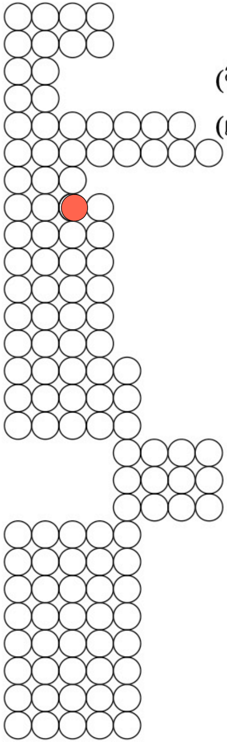
(ชื่อ) **โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง สะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ประกอบด้วยปัญญา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรจิต
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๘ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณเจตสิก ๒๕

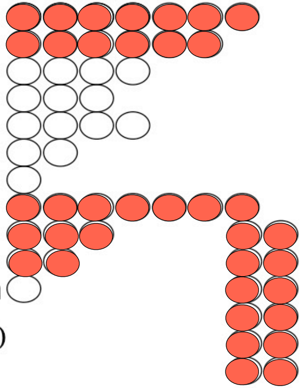

มหากุศลจิต ดวงที่ ๓

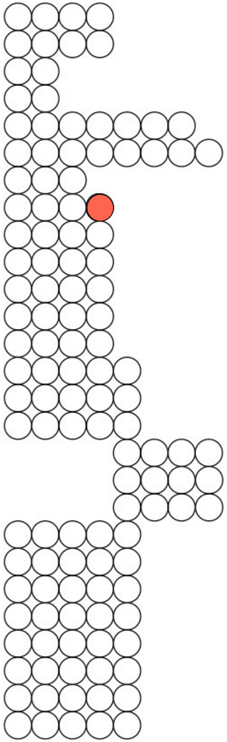
(ชื่อ) **โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะวิปปะยุตตัง อะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๗ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นปัญญา)

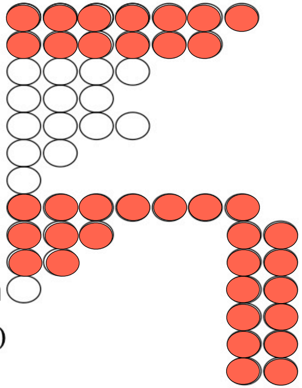

มหากุศลจิต ดวงที่ ๔

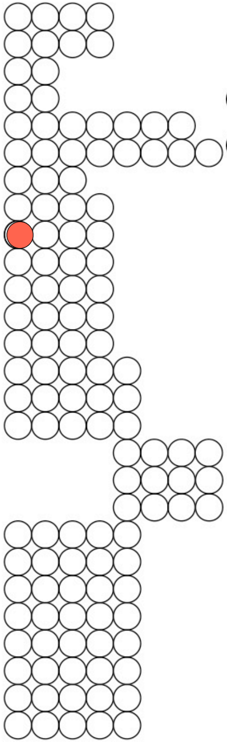
(ชื่อ) **โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะวิปปะยุตตัง สะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๗ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นปัญญา)

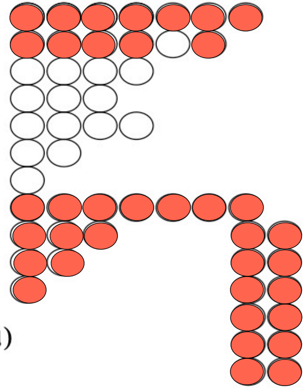

มหากุศลจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง อะสังขาริกัง**

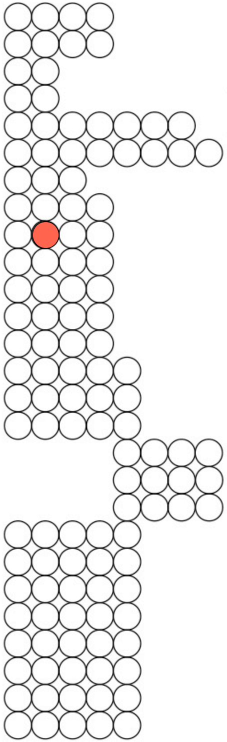
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยปัญญา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๗ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ)
โสภณเจตสิก ๒๕

มหากุศลจิต ดวงที่ ๖

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง สะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยปัญญา

ว่าโดยชาติเภทนัย เป็น กุศลชาติ

ว่าโดยภูมิเภทนัย เป็น กามาวจรภูมิ

ว่าโดยโสภณเภทนัย เป็น โสภณจิต

ว่าโดยโลกเภทนัย เป็น โลกียจิต

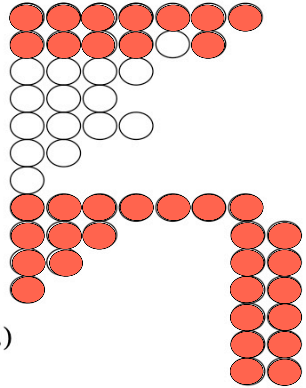
ว่าโดยเหตุเภทนัย เป็น สเหตุกจิต

ว่าโดยฌานเภทนัย เป็น อฌานจิต

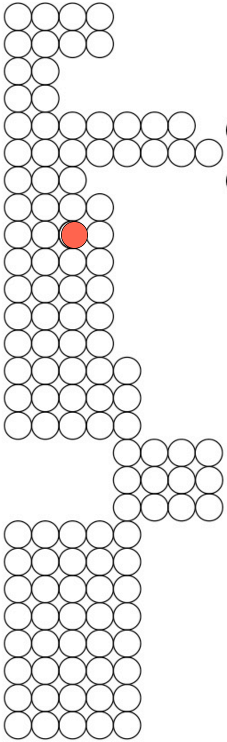
ว่าโดยเวทนาเภทนัย เป็น อุเบกขาสหคตจิต

ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย เป็น สัมปยุตตจิต (ญาณ)

ว่าโดยสังขารเภทนัย เป็น สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๗ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ)
โสภณเจตสิก ๒๕

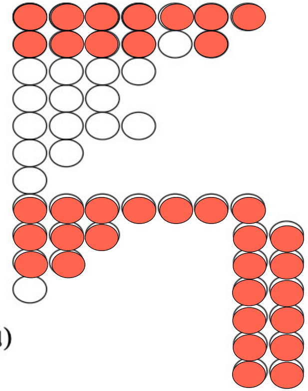

มหากุศลจิต ดวงที่ ๗

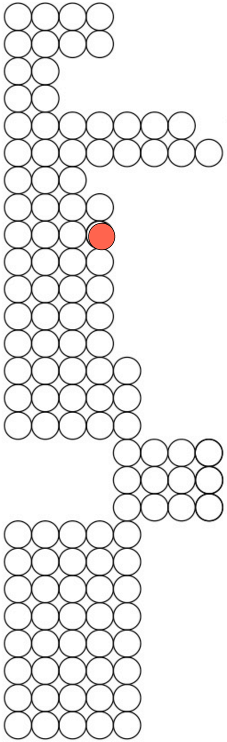
(ชื่อ) อุเปกขาสะหะคะตัง ญาณะวิปปะยุตตัง อะสังขาริกัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๖ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ)
โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นปัญญา)

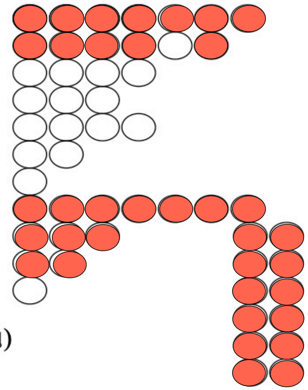

มหากุศลจิต ดวงที่ ๘

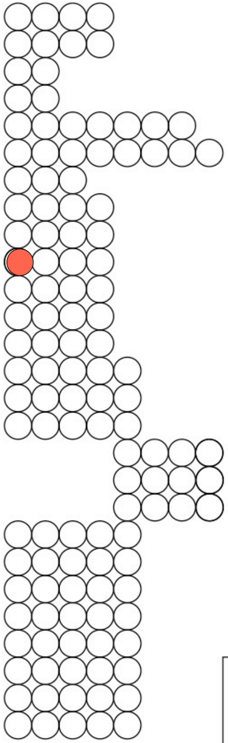
(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ญาณะวิปปะยุตตัง สะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๖ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ)
โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นปัญญา)

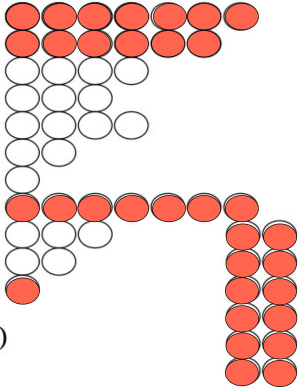

มหาวิปากจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) **โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง อะสังขาริกัง**

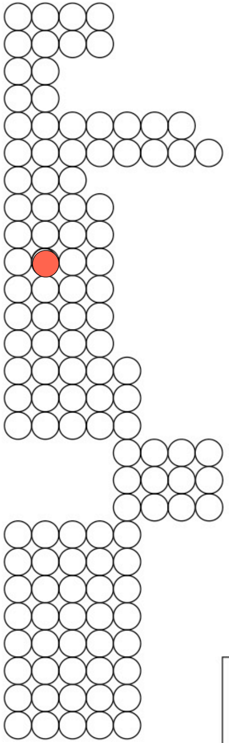
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ประกอบด้วยปัญญา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ ปัญญา ๑

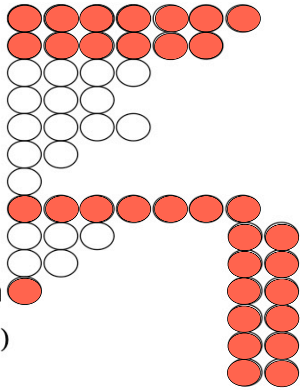
มหาวิบากจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง สะสังขาริกัง**

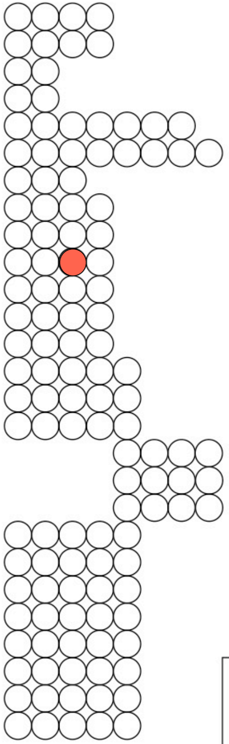
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ประกอบด้วยปัญญา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ ปัญญา ๑

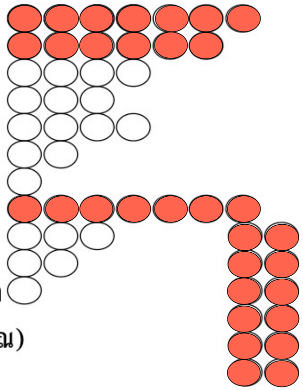
มหาวิบากจิต ดวงที่ ๓

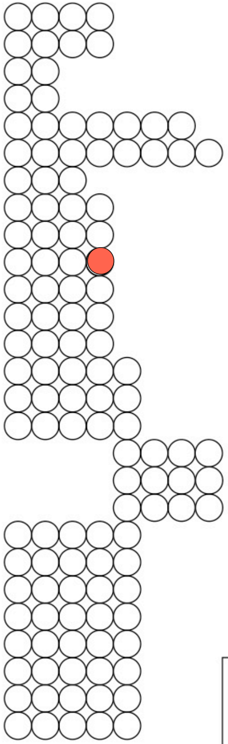
(ชื่อ) **โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะวิปปะยุตตัง อะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๒ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙

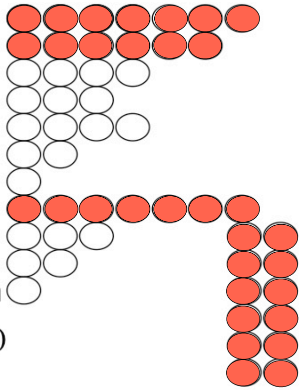

มหาวิบากจิต ดวงที่ ๔

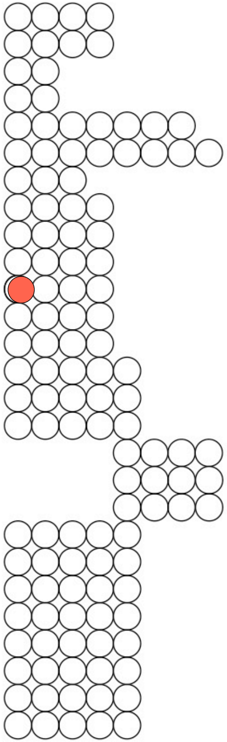
(ชื่อ) โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะวิปปะยุตตัง สะสังขาริกัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๒ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙

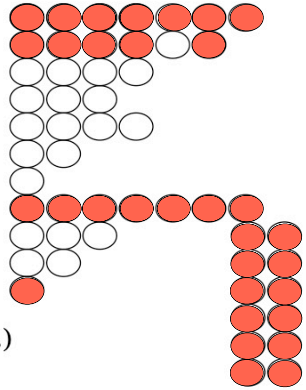

มหาวิบากจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง อะสังขาริกัง**

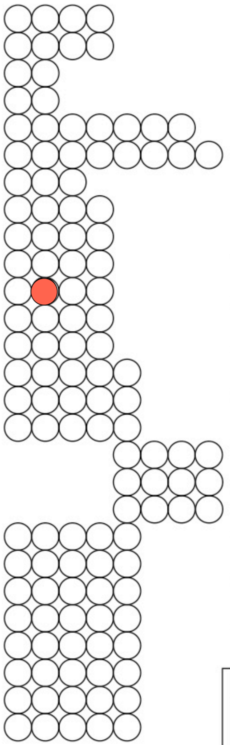
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยปัญญา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเปกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๒ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ) โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ ปัญญา ๑

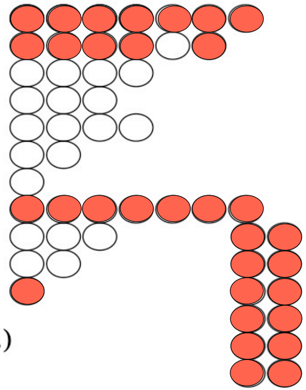
มหาวิบากจิต ดวงที่ ๖

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง สะสังขาริกัง**

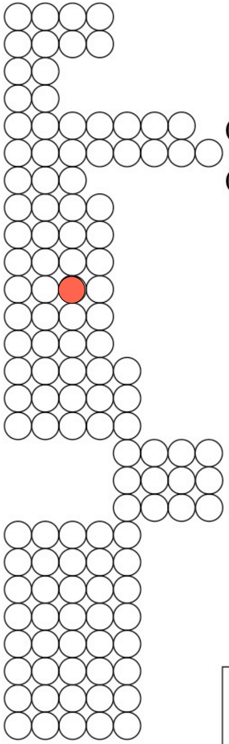
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยปัญญา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเปกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๒ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ) โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ ปัญญา ๑

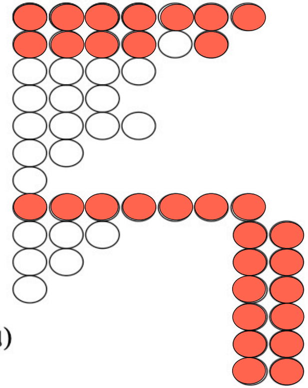
มหาวิบากจิต ดวงที่ ๗

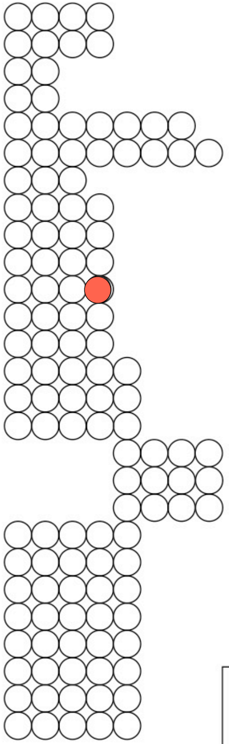
(ชื่อ) อุเปกขาสะหะคะตัง ญาณะวิปปะยุตตัง อะสังขาริกัง

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเปกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๑ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ) โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙

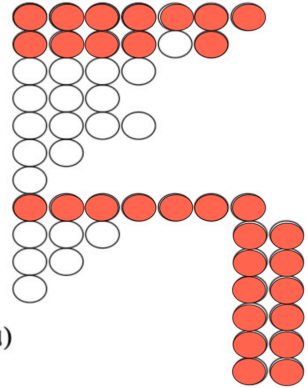

มหาวิบากจิต ดวงที่ ๘

(ชื่อ) อุเปกขาสะหะคะตัง ญาณะวิปปะยุตตัง สะสังขาริกัง

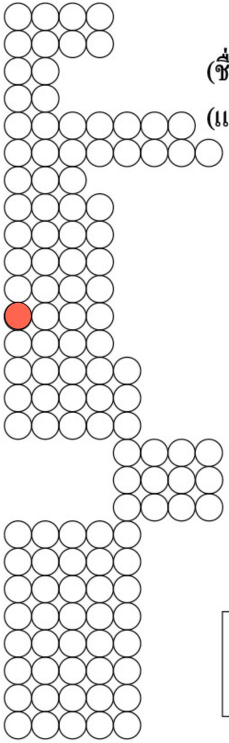
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเปกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๑ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ) โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙

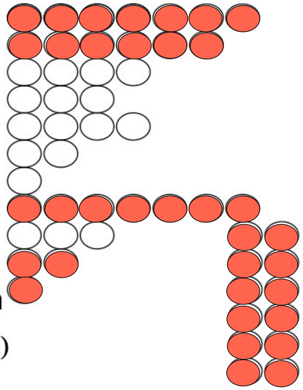
มหากิริยาจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) **โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง อะสังขาริกัง**

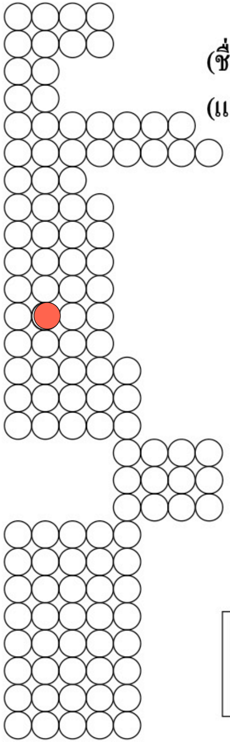
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ประกอบด้วยปัญญา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กิริยาชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๕ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓)

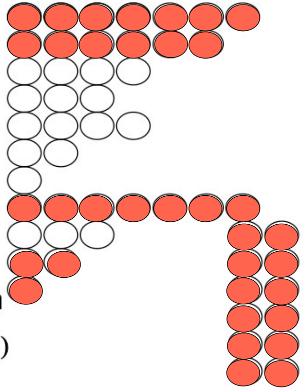
มหากิริยาจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง สะสังขาริกัง**

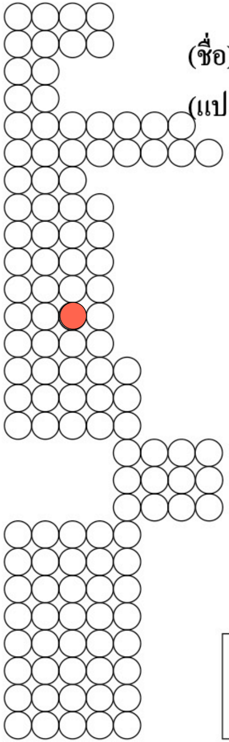
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ประกอบด้วยปัญญา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กิริยาชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๕ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓)

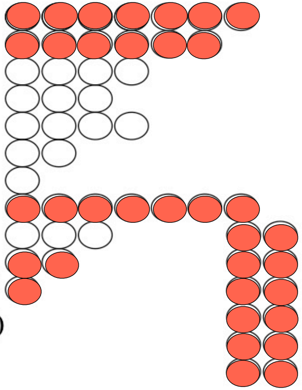
มหากิริยาจิต ดวงที่ ๓

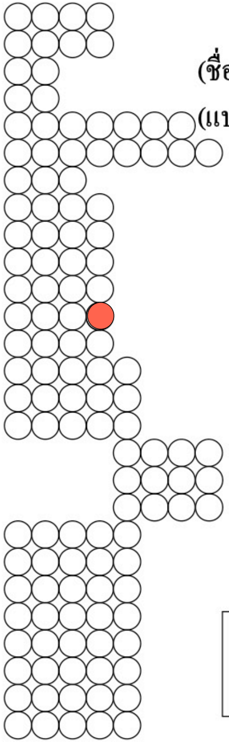
(ชื่อ) **โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะวิปปะยุตตัง อะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กิริยาชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๔ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณเจตสิก ๒๑ (เว้นวิรตี ๓ ปัญญา ๑)

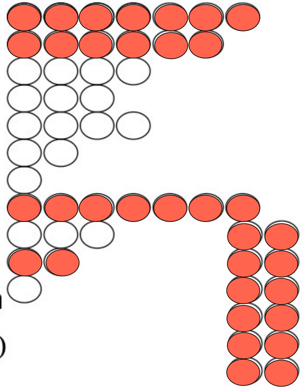

มหากิริยาจิต ดวงที่ ๔

(ชื่อ) โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะวิปปะยุตตัง สะสังขาริกัง

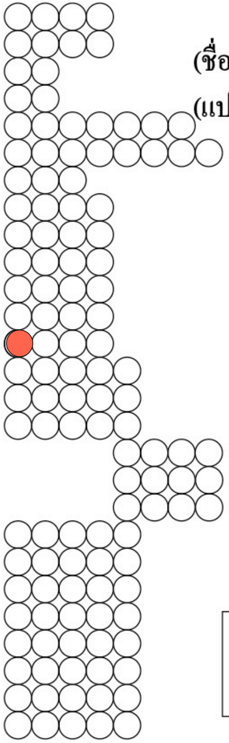
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กิริยาชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๔ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณเจตสิก ๒๑ (เว้นวิรตี ๓ ปัญญา ๑)

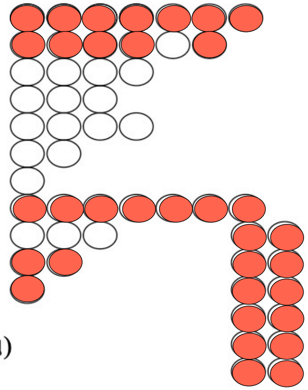
มหากิริยาจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง อะสังขาริกัง**

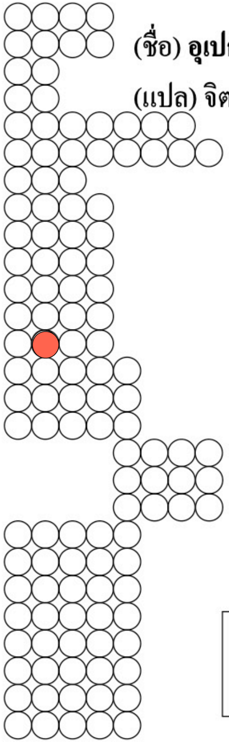
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยปัญญา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กิริยาชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๔ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ)
โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓)

มหากิริยาจิต ดวงที่ ๖

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง สะสังขาริกัง**

(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยปัญญา

ว่าโดยชาติเภทนัย เป็น กิริยาชาติ

ว่าโดยภูมิเภทนัย เป็น กามาวจรภูมิ

ว่าโดยโสภณเภทนัย เป็น โสภณจิต

ว่าโดยโลกเภทนัย เป็น โลกียจิต

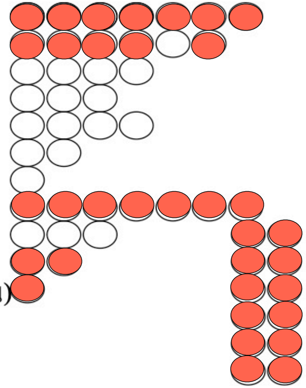
ว่าโดยเหตุเภทนัย เป็น สเหตุกจิต

ว่าโดยฌานเภทนัย เป็น อฌานจิต

ว่าโดยเวทนาเภทนัย เป็น อุเบกขาสหคตจิต

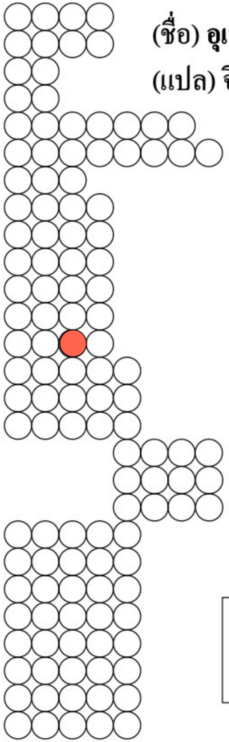
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย เป็น สัมปยุตตจิต (ญาณ)

ว่าโดยสังขารเภทนัย เป็น สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๔ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ)
โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓)

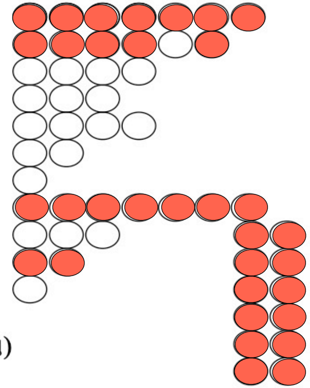
มหากิริยาจิต ดวงที่ ๗

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ญาณะวิปปะยุตตัง อะสังขาริกัง**

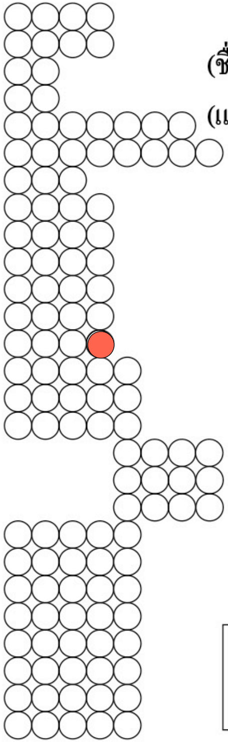
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กิริยาชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	อสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ)
โสภณเจตสิก ๒๑ (เว้นวิรตี ๓ ปัญญา ๑)

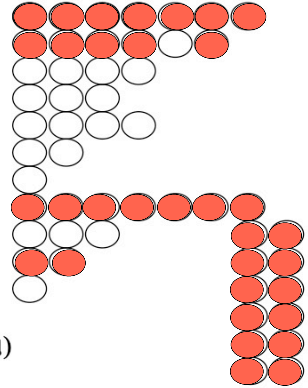
มหากิริยาจิต ดวงที่ ๘

(ชื่อ) **อุเปกขาสะหะคะตัง ญาณะวิปปะยุตตัง สะสังขาริกัง**

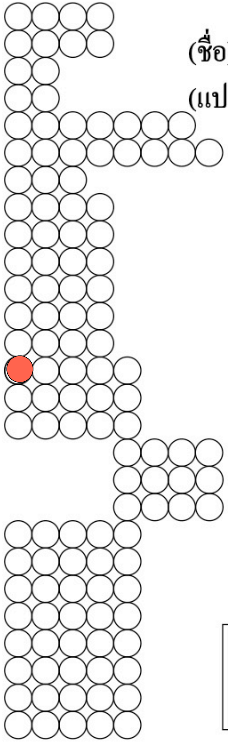
(แปล) จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วยปัญญา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กิริยาชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	กามาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	อฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	วิปปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ)
โสภณเจตสิก ๒๑ (เว้นวิรตี ๓ ปัญญา ๑)

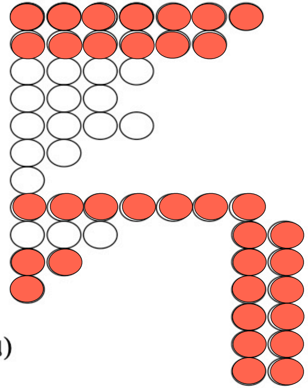
รูปาวจรกุศลจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) **วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌานะกุสะละจิตตัง**

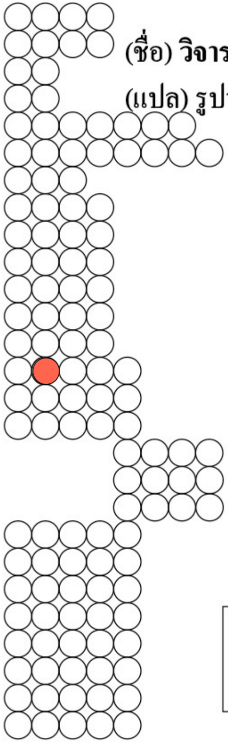
(แปล) รูปาวจรปฐมฌานกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	รูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๕ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓)

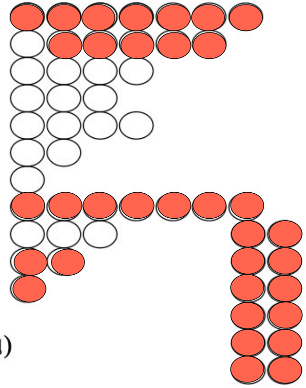
รูปาวจรกุศลจิต ดวงที่ ๒

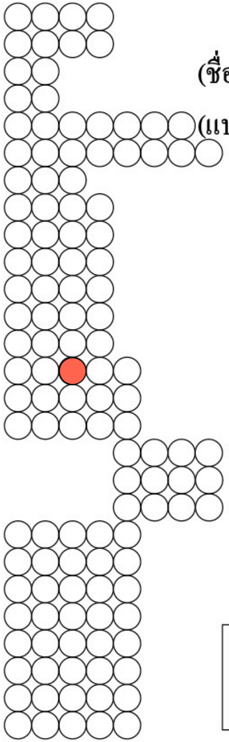
(ชื่อ) **วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะกุสะละจิตตัง**

(แปล) รูปาวจรทุติยฌานกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	รูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๔ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นวิตก) โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓)

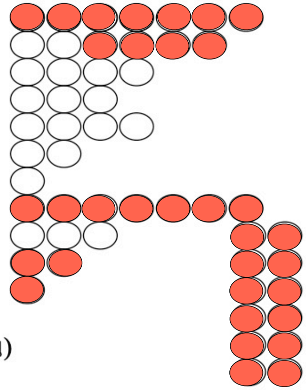

รูปาวจรกุศลจิต ดวงที่ ๓

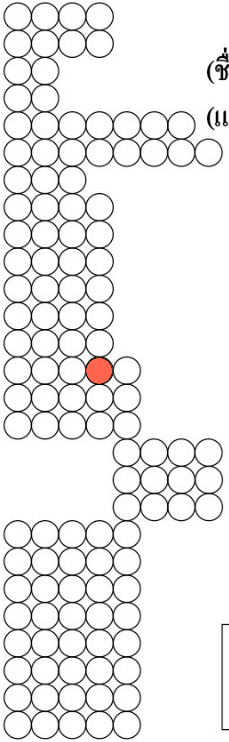
(ชื่อ) **ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตะติยัชฌานะกุสะละจิตตัง**

(แปล) รูปาวจรตติยฌานกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	รูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๑ (เว้นวิตก วิจาร) โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓)

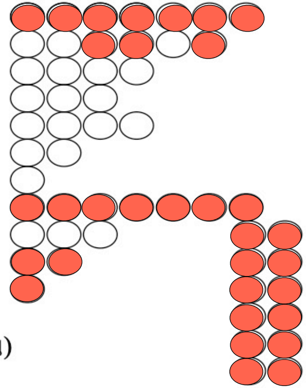

รูปาวจรกุศลจิต ดวงที่ ๔

(ชื่อ) **สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จะตุถัชฌานะกุสะละจิตตัง**

(แปล) รูปาวจรจตุตถฌานกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	รูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

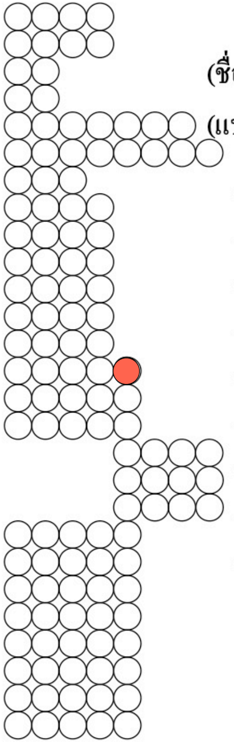

มีเจตสิกประกอบ ๓๒ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้นวิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓)

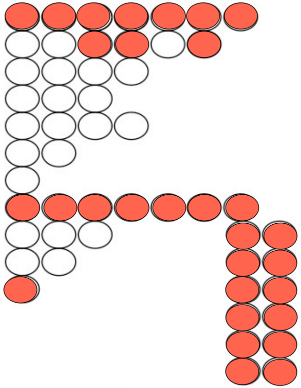
รูปาวจรกุศลจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะกุสะละจิตตัง**

(แปล) รูปาวจรปัญจมฌานกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

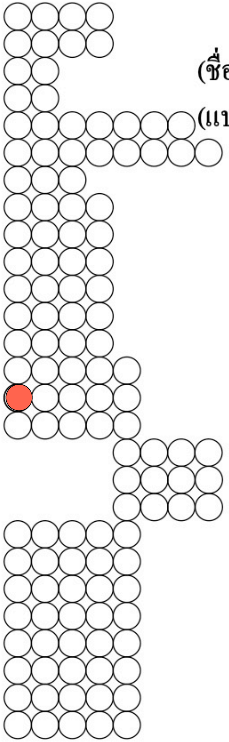

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	รูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้นวิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒)

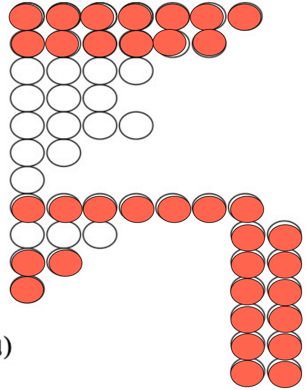
รูปาวจรวิบากจิต ดวงที่ ๑

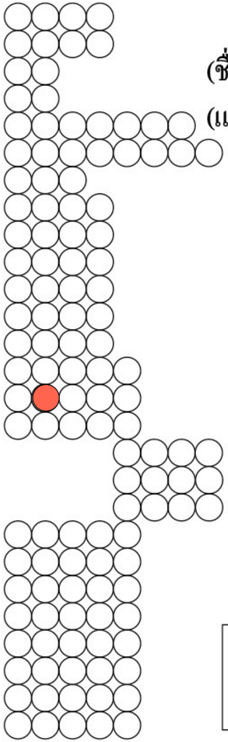
(ชื่อ) **วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌานะวิปากะจิตตัง**

(แปล) รูปาวจรปฐมฌานวิบากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	รูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๕ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓)

รูปาวจรวิบากจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะวิปากะจิตตัง**

(แปล) รูปาวจรทุติยฌานวิบากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย เป็น วิปากชาติ

ว่าโดยภูมิเภทนัย เป็น รูปาวจรภูมิ

ว่าโดยโสภณเภทนัย เป็น โสภณจิต

ว่าโดยโลกเภทนัย เป็น โลกียจิต

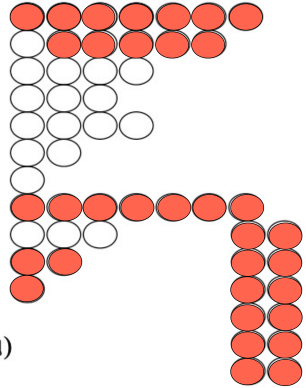
ว่าโดยเหตุเภทนัย เป็น สเหตุกจิต

ว่าโดยฌานเภทนัย เป็น ฌานจิต

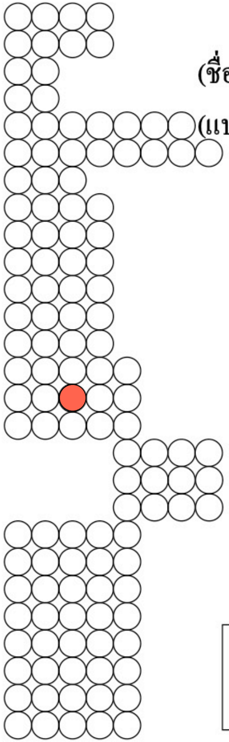
ว่าโดยเวทนาเภทนัย เป็น โสมนัสสหคตจิต

ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย เป็น สัมปยุตตจิต (ญาณ)

ว่าโดยสังขารเภทนัย เป็น สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๔ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นวิตก) โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓)

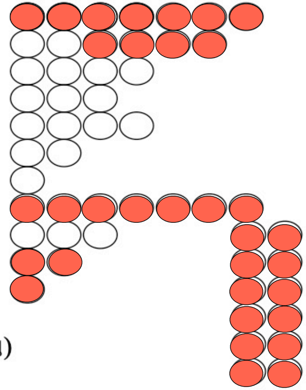

รูปาวจรวิบากจิต ดวงที่ ๓

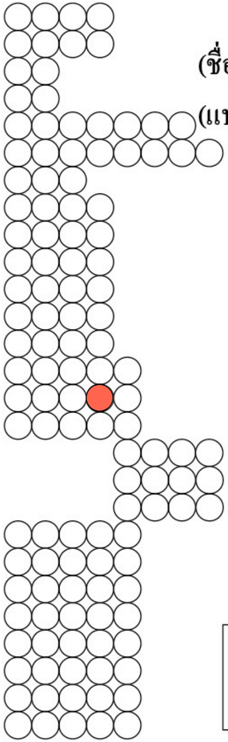
(ชื่อ) ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตะติยัชฌานะวิปากะจิตตัง

(แปล) รูปาวจรตติยฌานวิบากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย เป็น วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย เป็น รูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย เป็น โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย เป็น โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย เป็น สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย เป็น ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย เป็น โสมนัสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย เป็น สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย เป็น สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๑
(เว้นวิตก วิจาร) โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓)

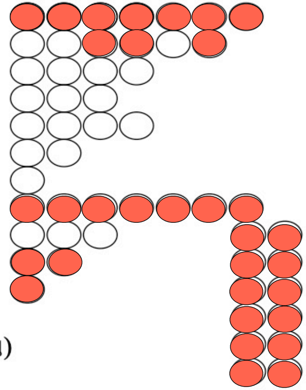

รูปาวจรวิบากจิต ดวงที่ ๔

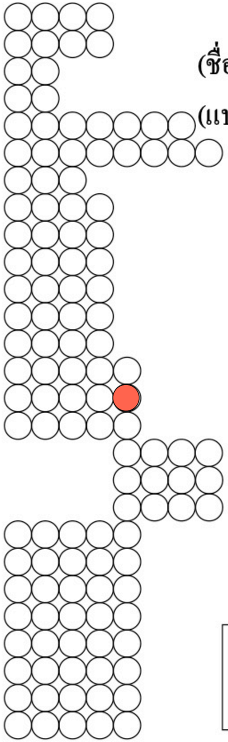
(ชื่อ) สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จะตุถัชฌานะวิปากะจิตตัง

(แปล) รูปาวจรจตุตถฌานวิบากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	รูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๒ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐
(เว้นวิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓)

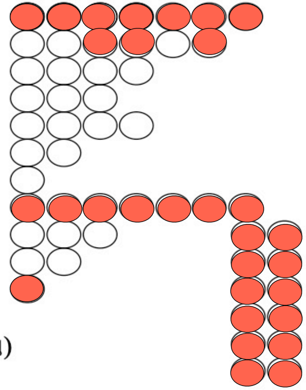

รูปาวจรวิบากจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะวิปากะจิตตัง

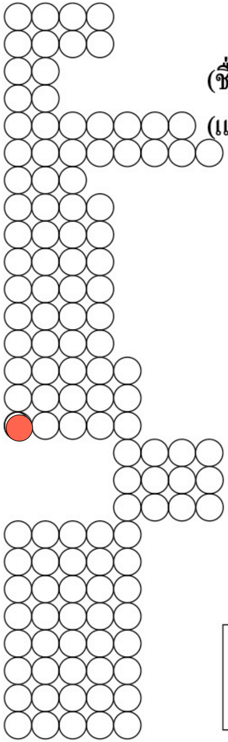
(แปล) รูปาวจรปัญจมฌานวิบากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	รูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้นวิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒)

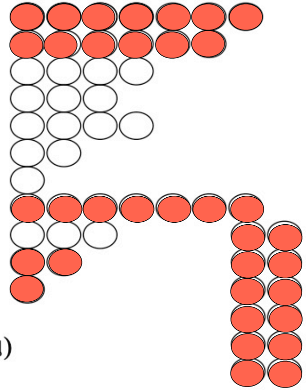
รูปาวจรกิริยาจิต ดวงที่ ๑

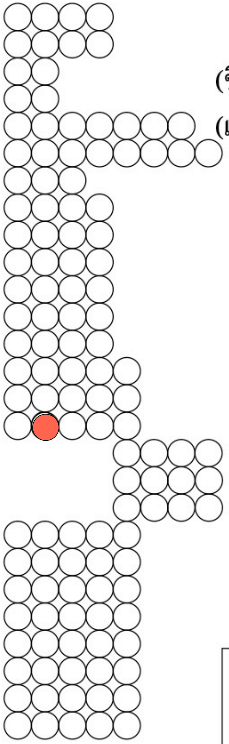
(ชื่อ) วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌานะก◌ิริยะจิตตัง

(แปล) รูปาวจรปฐมฌานกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กิริยาชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	รูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๕ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓)

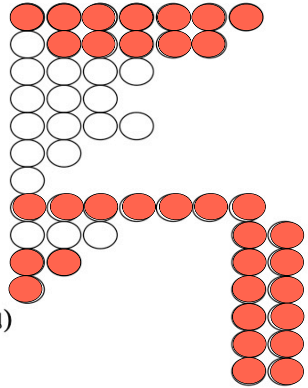

รูปาวจรกิริยาจิต ดวงที่ ๒

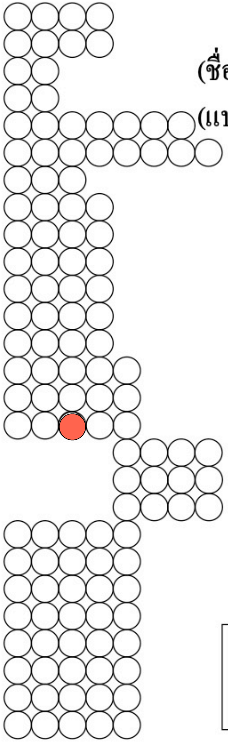
(ชื่อ) **วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะกริยะจิตตัง**

(แปล) รูปาวจรทุติยฌานกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กิริยาชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	รูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๔ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นวิตก) โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓)

รูปาวจรกิริยาจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตะติยัชฌานะกิริยะจิตตัง

(แปล) รูปาวจรตติยฌานกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย เป็น กิริยาชาติ

ว่าโดยภูมิเภทนัย เป็น รูปาวจรภูมิ

ว่าโดยโสภณเภทนัย เป็น โสภณจิต

ว่าโดยโลกเภทนัย เป็น โลกียจิต

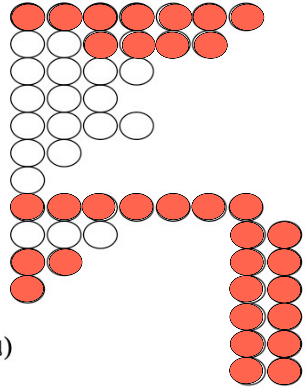
ว่าโดยเหตุเภทนัย เป็น สเหตุกจิต

ว่าโดยฌานเภทนัย เป็น ฌานจิต

ว่าโดยเวทนาเภทนัย เป็น โสมนัสสหคตจิต

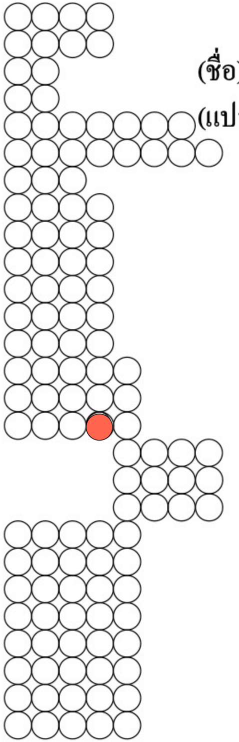
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย เป็น สัมปยุตตจิต (ญาณ)

ว่าโดยสังขารเภทนัย เป็น สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๑ (เว้นวิตก วิจาร) โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓)

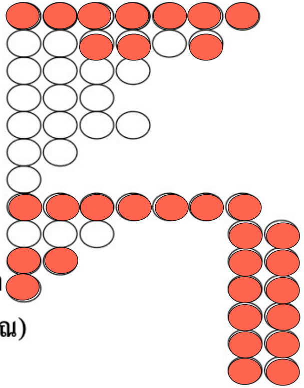
รูปาวจรกิริยาจิต ดวงที่ ๔

(ชื่อ) **สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จะตุตถัชฌานะกิริยะจิตตัง**

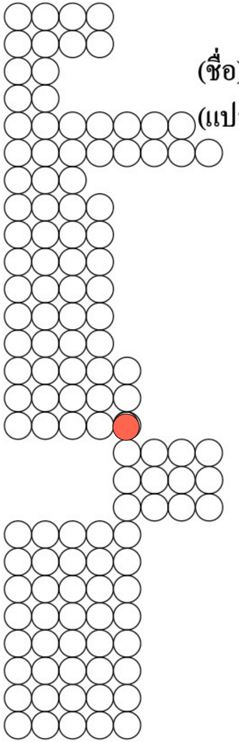
(แปล) รูปาวจรจตุตถฌานกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กิริยาชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	รูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๒ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้น วิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓)

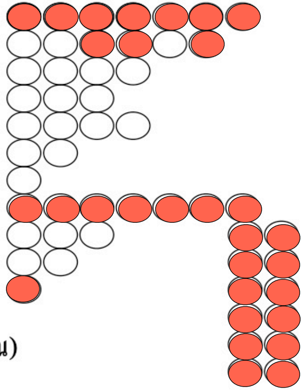
รูปาวจรกิริยาจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะก◌์ริยะจิตตัง

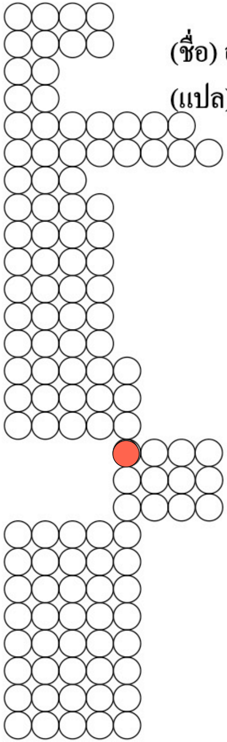
(แปล) รูปาวจรปัญจมฌานกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กิริยาชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	รูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้นวิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒)

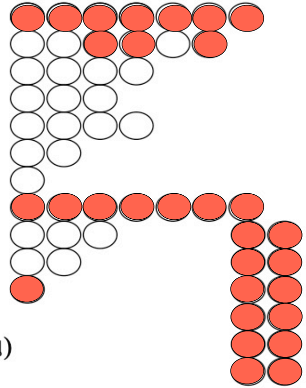
อรูปาวจรกุศลจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง อากาสานัญจายะตะนะกุสะละจิตตัง**

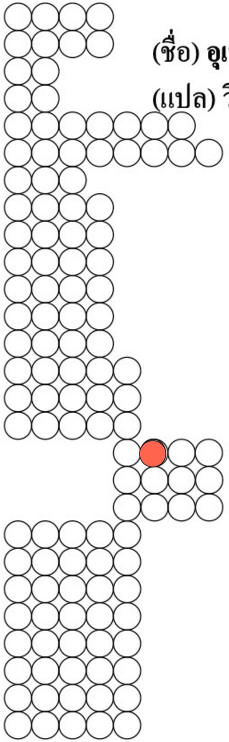
(แปล) อากาสานัญจายตนกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	อรูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้น วิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒)

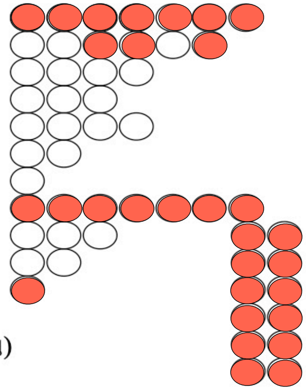
อรูปาวจรกุศลจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง วิญญาณัญจายะตะนะก◌ุสะละจิตตัง**

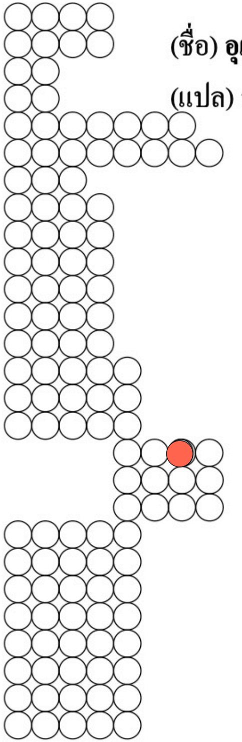
(แปล) วิญญาณัญจายตนกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	อรูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้น วิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒)

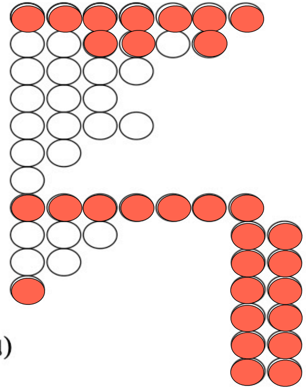
อรูปาวจรกุศลจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง อากิญจัญญายะตะนะกุสะละจิตตัง**

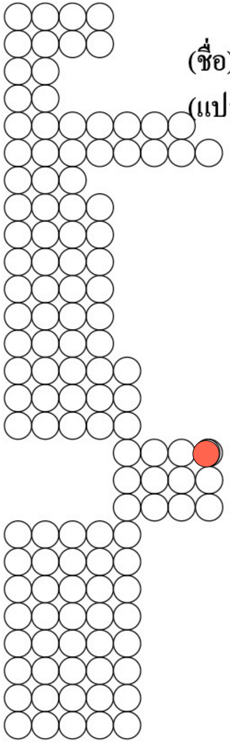
(แปล) อากิญจัญญายตนกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	อรูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้น วิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒)

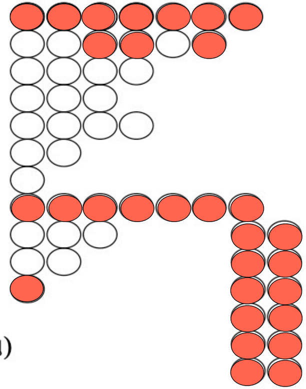
อรูปาวจรกุศลจิต ดวงที่ ๔

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง เนวะสัญญานาสัญญายะตะนะกุสะละจิตตัง**

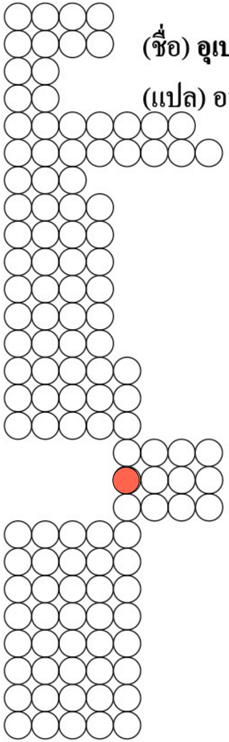
(แปล) เนวสัญญานาสัญญายตนกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	อรูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้น วิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒)

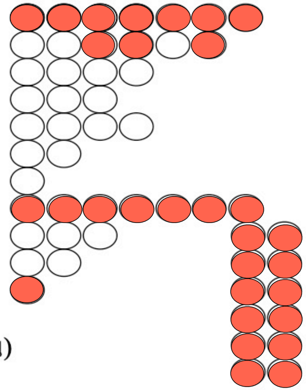
อรูปาวจรวิบากจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง อากาสานัญจายะตะนะวิปากะจิตตัง**

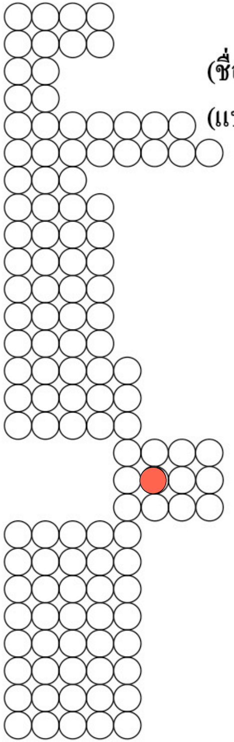
(แปล) อากาสานัญจายตนวิบากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	อรูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้น วิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒)

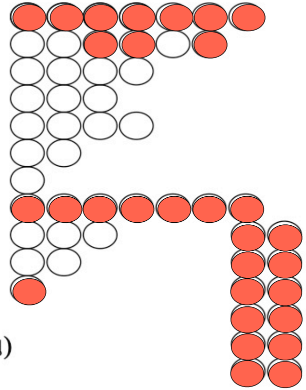
อรูปาวจรวิบากจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง วิญญาณัญจายะตะนะวิปากะจิตตัง**

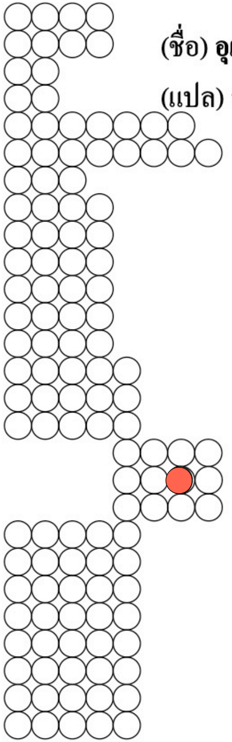
(แปล) วิญญาณัญจายตนวิบากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	อรูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้นวิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒)

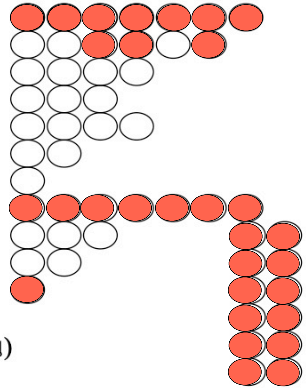
อรูปาวจรวิบากจิต ดวงที่ ๓

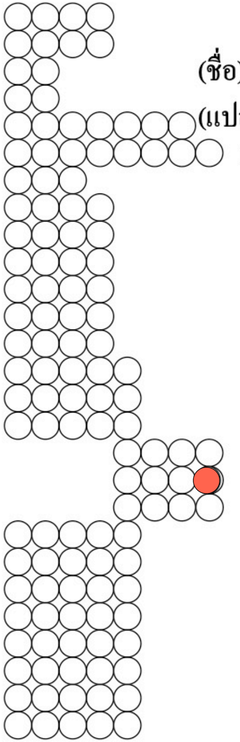
(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง อากิญจัญญายะตะนะวิปากะจิตตัง**

(แปล) อากิญจัญญายตนวิปากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	อรูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้น วิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒)

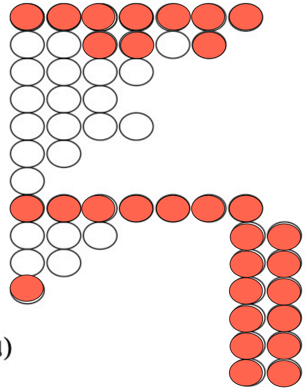

อรูปาวจรวิปากจิต ดวงที่ ๔

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง เนวะสัญญานาสัญญายะตะนะวิปากะจิตตัง**

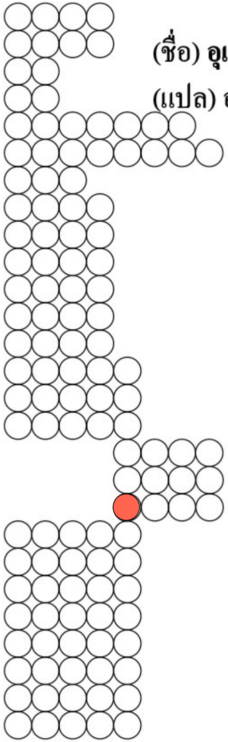
(แปล) เนวสัญญานาสัญญายตนวิปากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	อรูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้นวิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒)

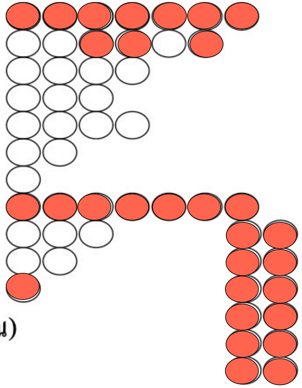
อรูปาวจรกิริยาจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง อากาสานัญจายะตะนะกิริยะจิตตัง**

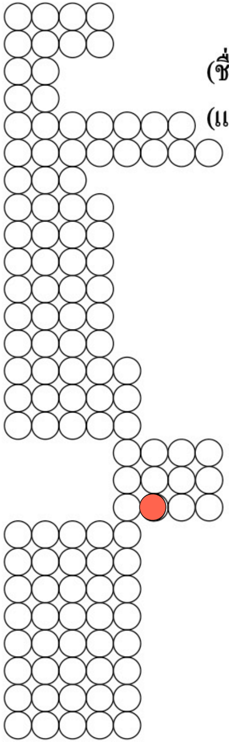
(แปล) อากาสานัญจายตนกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กิริยาชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	อรูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้นวิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒)

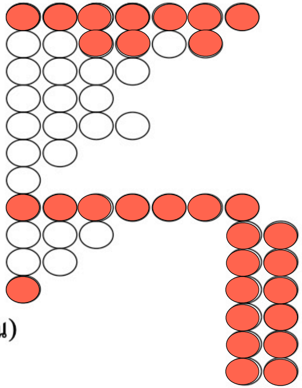
อรูปาวจรกิริยาจิต ดวงที่ ๒

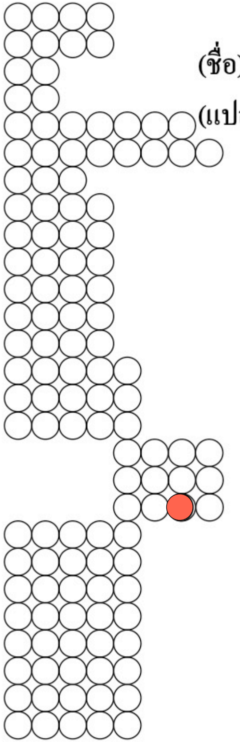
(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง วิญญาณัญจายะตะนะก◌ิริยาจิตตัง**

(แปล) วิญญาณัญจายตนกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กิริยาชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	อรูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้น วิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒)

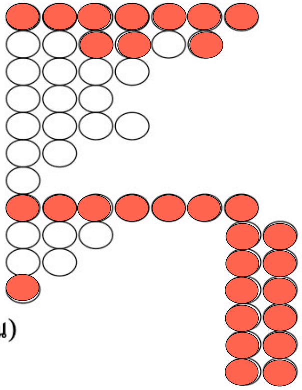

อรูปาวจรกิริยาจิต ดวงที่ ๓

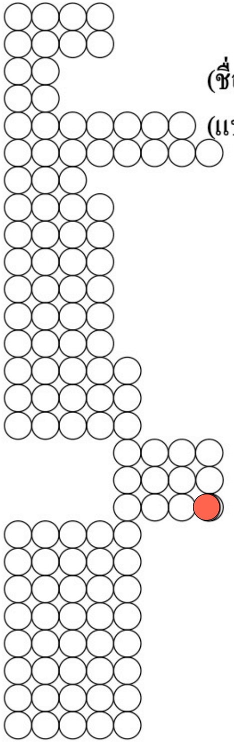
(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง อากิญจัญญายะตะนะก◌์ริยะจิตตัง**

(แปล) อากิญจัญญายตนกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กิริยาชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	อรูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้น วิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒)

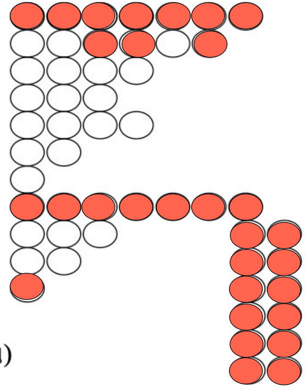

อรูปาวจรกิริยาจิต ดวงที่ ๔

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง เนวะสัญญานาสัญญายะตะนะกิริยะจิตตัง**

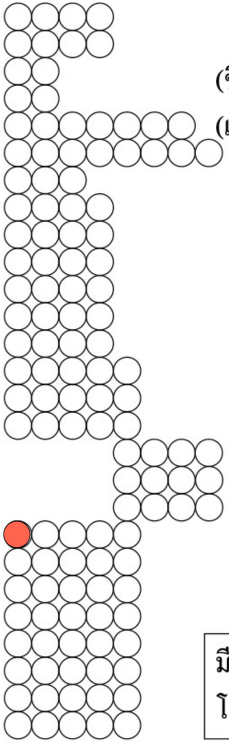
(แปล) เนวสัญญานาสัญญายตนกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กิริยาชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	อรูปาวจรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกียจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้นวิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒)

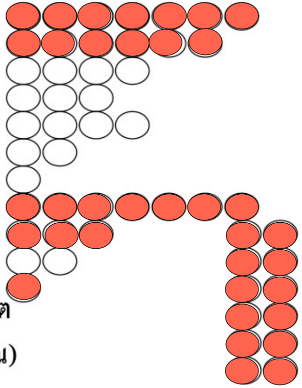
โสดาปัตติมรรคจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) **วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌานะโสตาปัตติมัคคะจิตตัง**

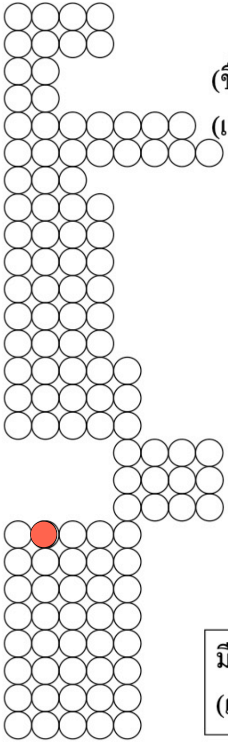
(แปล) ปฐมฌานโสดาปัตติมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๖ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

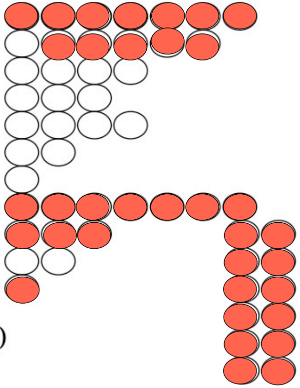
โสดาปัตติมรรคจิต ดวงที่ ๒

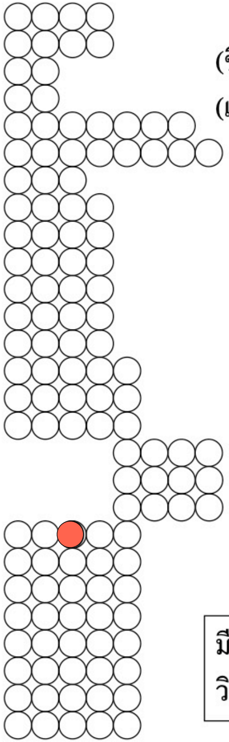
(ชื่อ) **วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะโสตาปัตติมัคคะจิตตัง**

(แปล) ทุติยฌานโสดาปัตติมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๕ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นวิตก) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

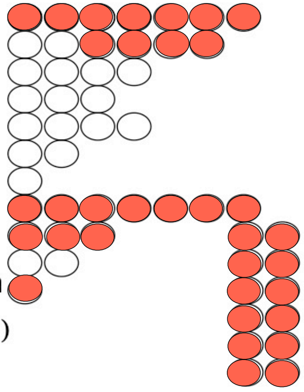

โสดาปัตติมรรคจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) **ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตะติยัชฌานะโสตาปัตติมัคคะจิตตัง**

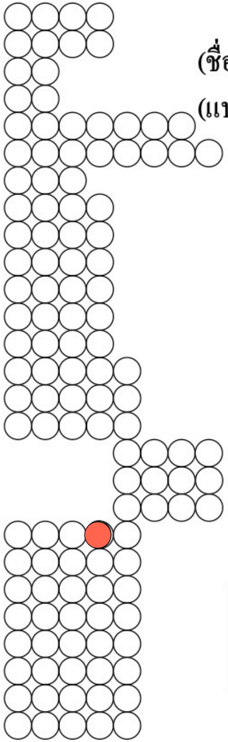
(แปล) ตติยฌานโสดาปัตติมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๔ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๑ (เว้น วิตก วิจาร) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

โสดาปัตติมรรคจิต ดวงที่ ๔

(ชื่อ) **สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จะตุตถัชฌานะโสตาปัตติมัคคะจิตตัง**

(แปล) จตุตถฌานโสดาปัตติมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย เป็น กุศลชาติ

ว่าโดยภูมิเภทนัย เป็น โลกุตตรภูมิ

ว่าโดยโสภณเภทนัย เป็น โสภณจิต

ว่าโดยโลกเภทนัย เป็น โลกุตตรจิต

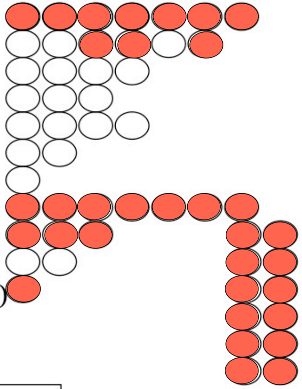
ว่าโดยเหตุเภทนัย เป็น สเหตุกจิต

ว่าโดยฌานเภทนัย เป็น ฌานจิต

ว่าโดยเวทนาเภทนัย เป็น โสมนัสสสหคตจิต

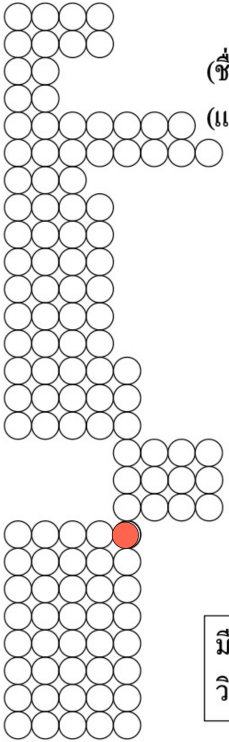
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย เป็น สัมปยุตตจิต (ญาณ)

ว่าโดยสังขารเภทนัย เป็น สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้นวิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

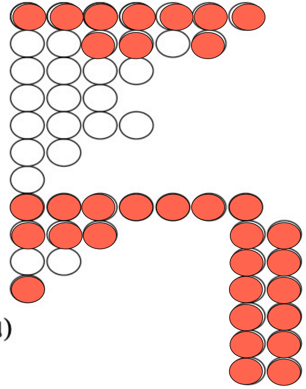
โสดาปัตติมรรคจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะโสตาปัตติมัคคะจิตตัง**

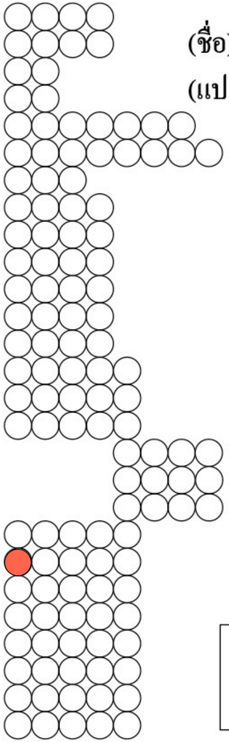
(แปล) ปัญจมฌานโสดาปัตติมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้น วิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

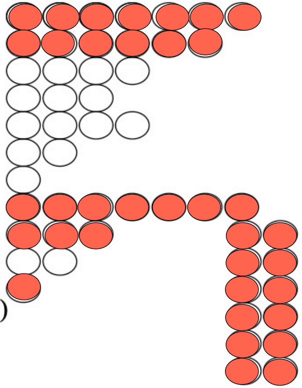
สกิทาคามิมรรคจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌานะสะกิทาคามิมัคคะจิตตัง

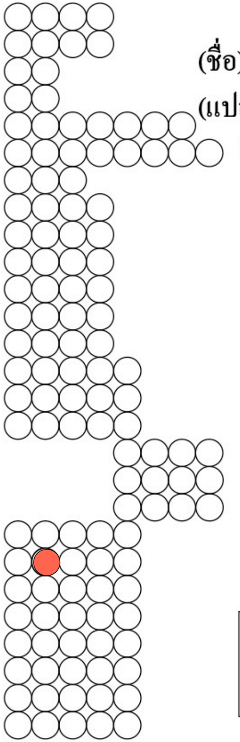
(แปล) ปฐมฌานสกิทาคามิมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๖ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

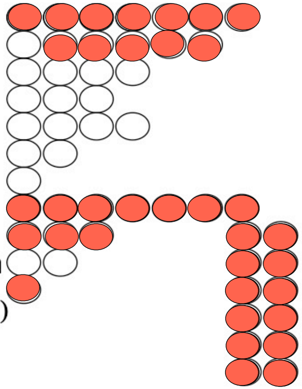
สกิทาคามิมรรคจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะสะกิทาคามิมัคคะจิตตัง**

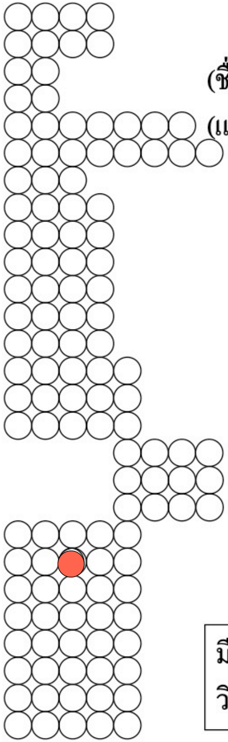
(แปล) ทุติยฌานสกิทาคามิมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๕ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นวิตก) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

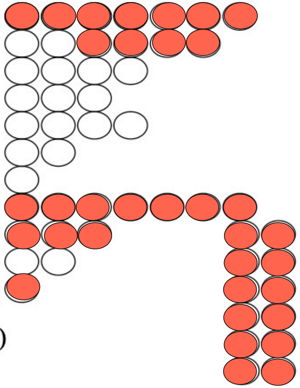
สกิทาคามิมรรคจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) **ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตะติยัชฌานะสะกิทาคามิมัคคะจิตตัง**

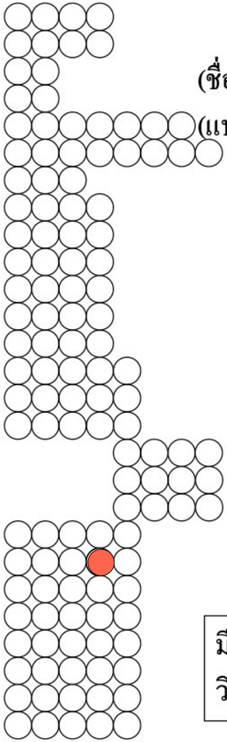
(แปล) ตติยฌานสกิทาคามิมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๔ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๑ (เว้น วิตก วิจาร) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

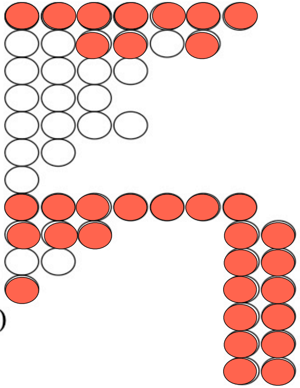
สกิทาคามิมรรคจิต ดวงที่ ๔

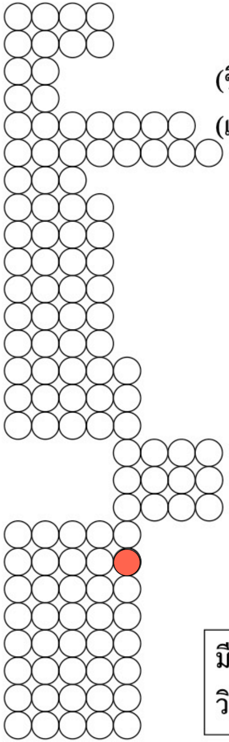
(ชื่อ) **สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จะตุตถัชฌานะสะกิทาคามิมัคคะจิตตัง**

(แปล) จตุตถฌานสกิทาคามิมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย เป็น กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย เป็น โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย เป็น โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย เป็น โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย เป็น สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย เป็น ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย เป็น โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย เป็น สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย เป็น สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้น วิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

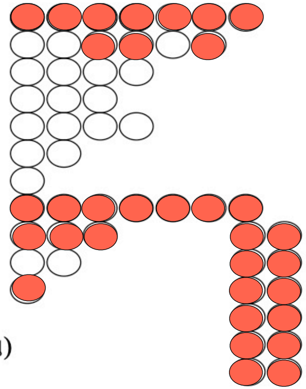

สกิทาคามิมรรคจิต ดวงที่ ๕

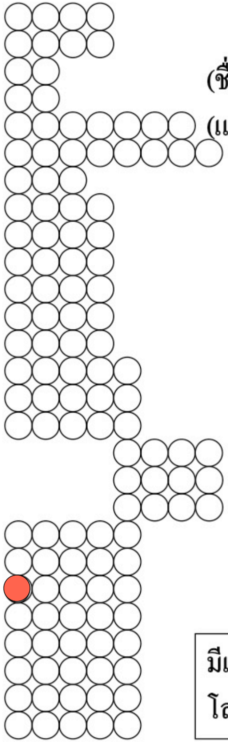
(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะสะกิทาคามิมัคคะจิตตัง**

(แปล) ปัญจมฌานสกิทาคามิมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย เป็น กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย เป็น โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย เป็น โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย เป็น โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย เป็น สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย เป็น ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย เป็น อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย เป็น สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย เป็น สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้น วิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

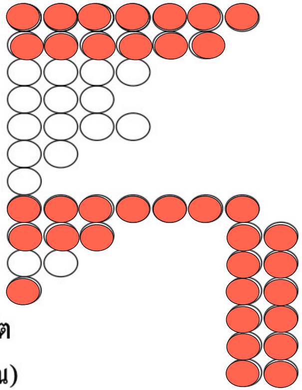

อนาคามิมรรคจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) **วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌานะอะนาคามิมัคคะจิตตัง**

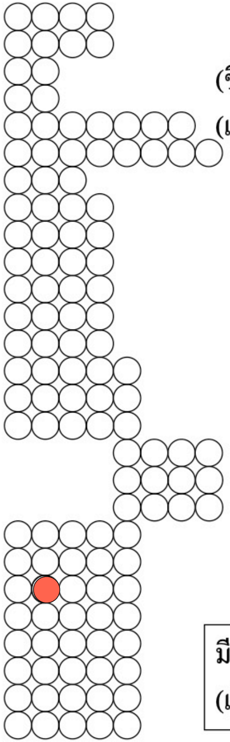
(แปล) ปฐมฌานอนาคามิมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๖ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

อนาคามิมรรคจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะอะนาคามิมัคคะจิตตัง**

(แปล) ทุติยฌานอนาคามิมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย เป็น กุศลชาติ

ว่าโดยภูมิเภทนัย เป็น โลกุตตรภูมิ

ว่าโดยโสภณเภทนัย เป็น โสภณจิต

ว่าโดยโลกเภทนัย เป็น โลกุตตรจิต

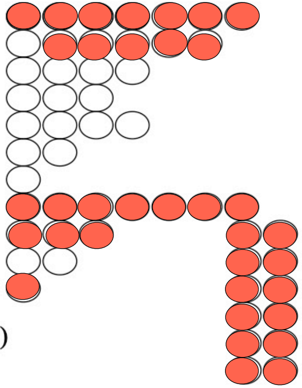
ว่าโดยเหตุเภทนัย เป็น สเหตุกจิต

ว่าโดยฌานเภทนัย เป็น ฌานจิต

ว่าโดยเวทนาเภทนัย เป็น โสมนัสสสหคตจิต

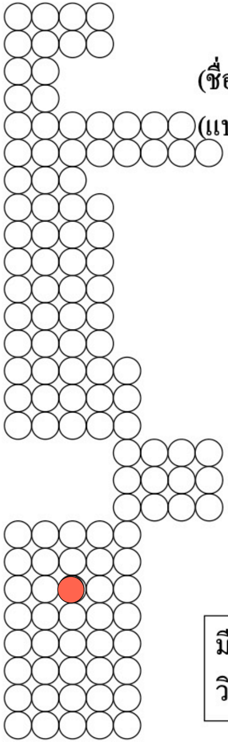
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย เป็น สัมปยุตตจิต (ญาณ)

ว่าโดยสังขารเภทนัย เป็น สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๕ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นวิตก) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

อนาคามิมรรคจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) **ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตะติยัชฌานะอะนาคามิมัคคะจิตตัง**

(แปล) ตติยฌานอนาคามิมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย เป็น กุศลชาติ

ว่าโดยภูมิเภทนัย เป็น โลกุตตรภูมิ

ว่าโดยโสภณเภทนัย เป็น โสภณจิต

ว่าโดยโลกเภทนัย เป็น โลกุตตรจิต

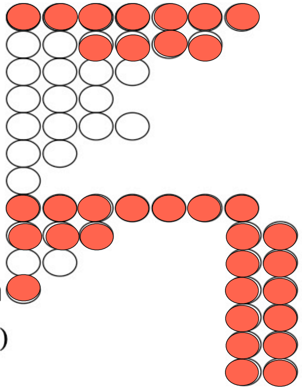
ว่าโดยเหตุเภทนัย เป็น สเหตุกจิต

ว่าโดยฌานเภทนัย เป็น ฌานจิต

ว่าโดยเวทนาเภทนัย เป็น โสมนัสสสหคตจิต

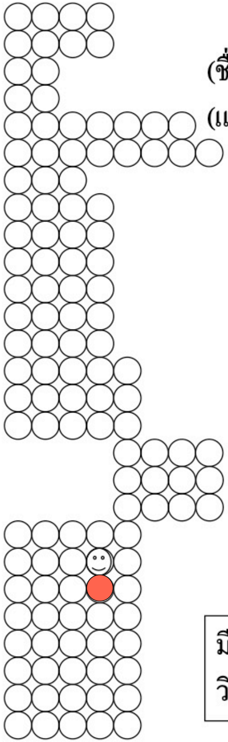
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย เป็น สัมปยุตตจิต (ญาณ)

ว่าโดยสังขารเภทนัย เป็น สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๔ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๑ (เว้นวิตก วิจาร) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

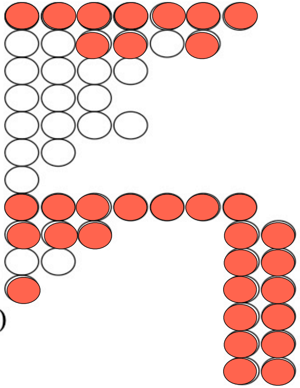
อนาคามิมรรคจิต ดวงที่ ๔

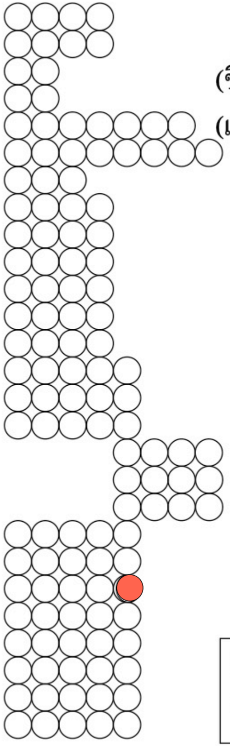
(ชื่อ) **สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จะตุตถัชฌานะอะนาคามิมัคคะจิตตัง**

(แปล) จตุตถฌานอนาคามิมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้น วิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

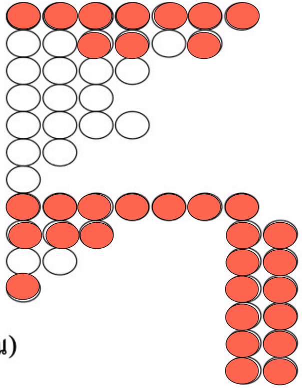

อนาคามิมรรคจิต ดวงที่ ๕

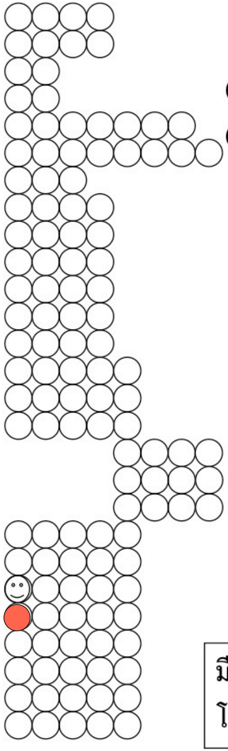
(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะอะนาคามิมัคคะจิตตัง**

(แปล) ปัญจมฌานอนาคามิมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้น วิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

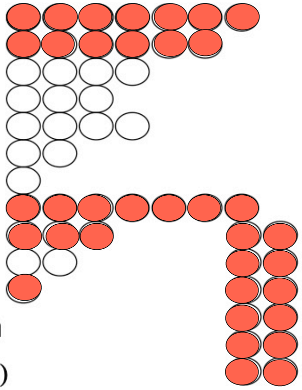

อรหัตตมรรคจิต ดวงที่ ๑

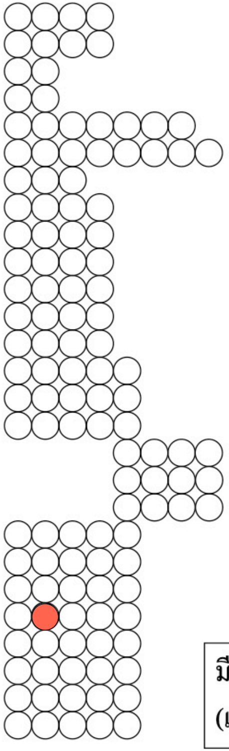
(ชื่อ) **วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌานะอะระหัตตะมัคคะจิตตัง**

(แปล) ปฐมฌานอรหัตตมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

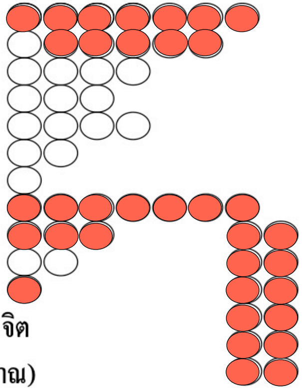
มีเจตสิกประกอบ ๓๖ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

อรหัตตมรรคจิต ดวงที่ ๒

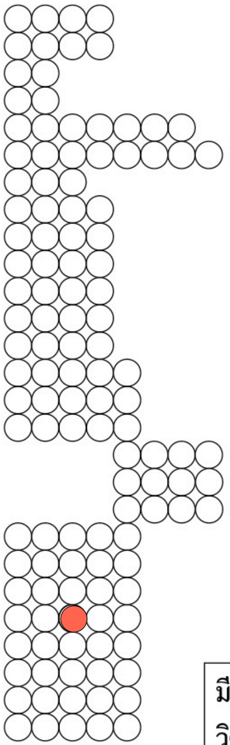
(ชื่อ) **วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะอะระหัตตะมัคคะจิตตัง**

(แปล) ทุติยฌานอรหัตตมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๕ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นวิตก) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

อรหัตตมรรคจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) **ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตะติยัชฌานะอะระหัตตะมัคคะจิตตัง**

(แปล) ตติยฌานอรหัตตมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย เป็น กุศลชาติ

ว่าโดยภูมิเภทนัย เป็น โลกุตตรภูมิ

ว่าโดยโสภณเภทนัย เป็น โสภณจิต

ว่าโดยโลกเภทนัย เป็น โลกุตตรจิต

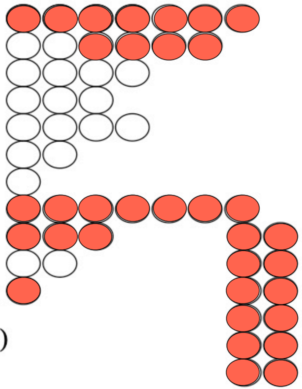
ว่าโดยเหตุเภทนัย เป็น สเหตุกจิต

ว่าโดยฌานเภทนัย เป็น ฌานจิต

ว่าโดยเวทนาเภทนัย เป็น โสมนัสสสหคตจิต

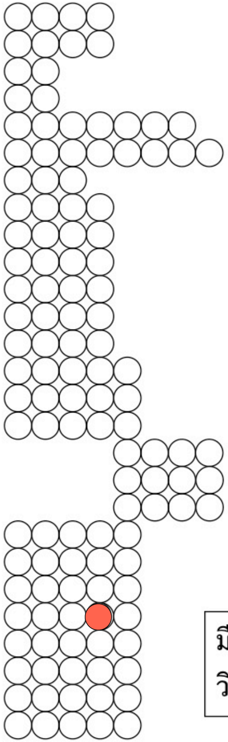
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย เป็น สัมปยุตตจิต (ญาณ)

ว่าโดยสังขารเภทนัย เป็น สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๔ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๑ (เว้นวิตก วิจาร) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

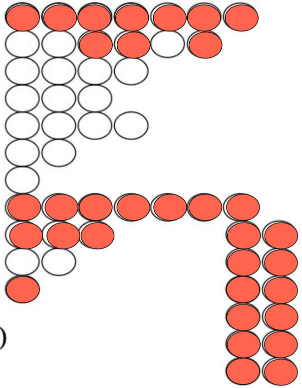
อรหัตตมรรคจิต ดวงที่ ๔

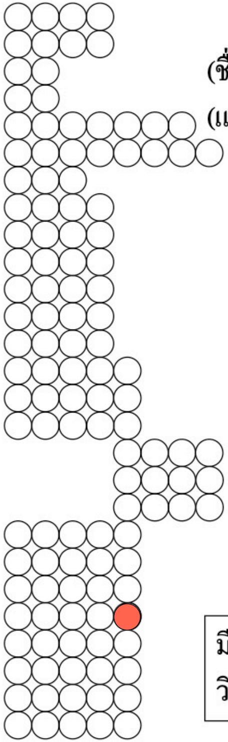
(ชื่อ) **สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จะตุตถัชฌานะอะระหัตตะมัคคะจิตตัง**

(แปล) จตุตถฌานอรหัตตมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้นวิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

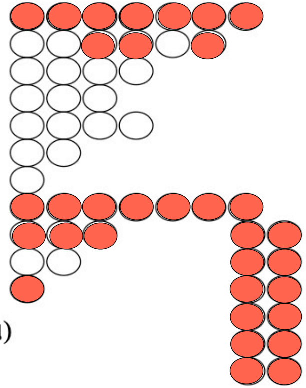

อรหัตตมรรคจิต ดวงที่ ๕

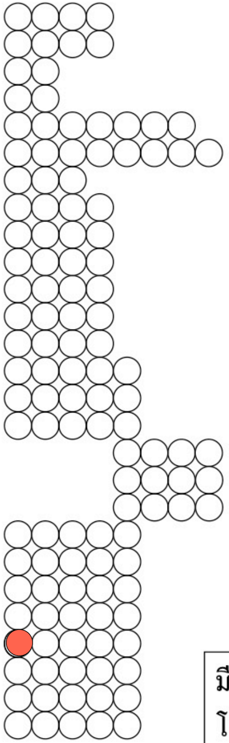
(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะอะระหัตตะมัคคะจิตตัง**

(แปล) ปัญจมฌานอรหัตตมรรคจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	กุศลชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้นวิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

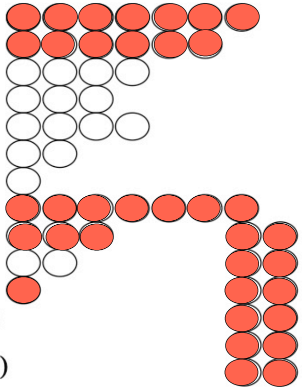

โสดาปัตติผลจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌานะโสตาปัตติผะละจิตตัง

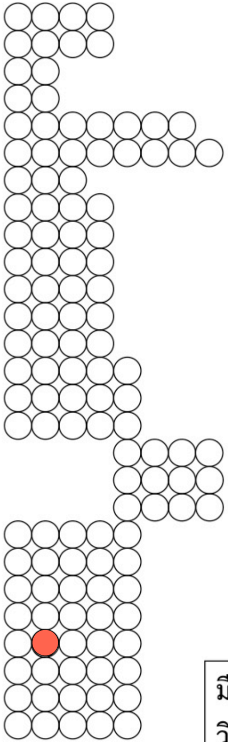
(แปล) ปฐมฌานโสดาปัตติผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๖ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

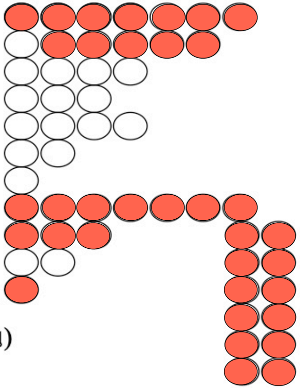
โสดาปัตติผลจิต ดวงที่ ๒

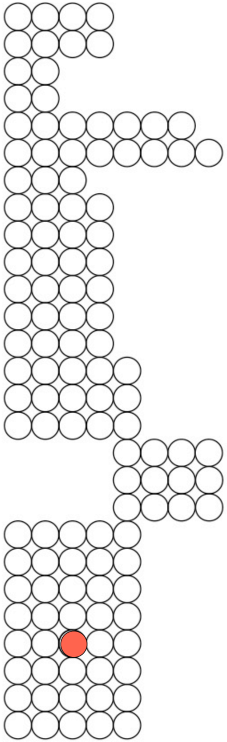
(ชื่อ) **วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะโสตาปัตติผะละจิตตัง**

(แปล) ทุติยฌานโสดาปัตติผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๕ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒(เว้นวิตก) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

โสดาปัตติมรรคจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) **ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตะติยัชฌานะโสตาปัตติผะละจิตตัง**

(แปล) ตติยฌานโสดาปัตติผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย เป็น วิปากชาติ

ว่าโดยภูมิเภทนัย เป็น โลกุตตรภูมิ

ว่าโดยโสภณเภทนัย เป็น โสภณจิต

ว่าโดยโลกเภทนัย เป็น โลกุตตรจิต

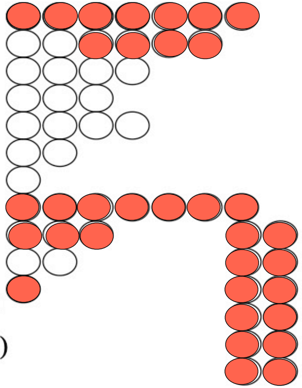
ว่าโดยเหตุเภทนัย เป็น สเหตุกจิต

ว่าโดยฌานเภทนัย เป็น ฌานจิต

ว่าโดยเวทนาเภทนัย เป็น โสมนัสสสหคตจิต

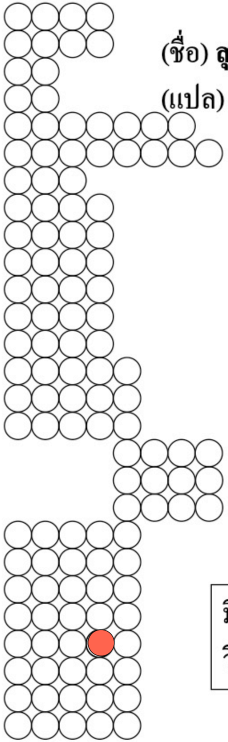
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย เป็น สัมปยุตตจิต (ญาณ)

ว่าโดยสังขารเภทนัย เป็น สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๔ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๑ (เว้นวิตก วิจาร) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

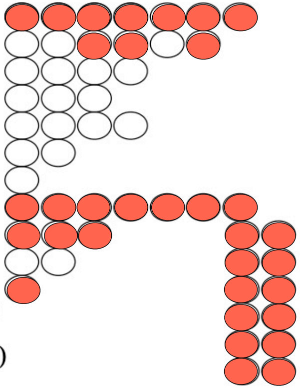
โสดาปัตติผลจิต ดวงที่ ๔

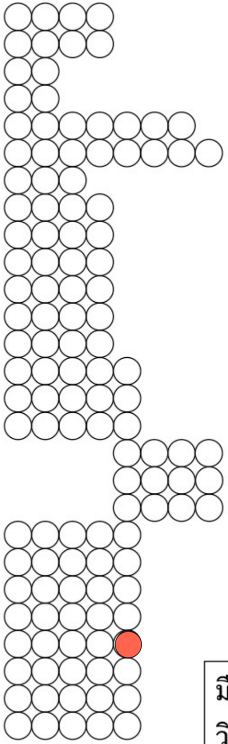
(ชื่อ) **สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จะตุตถัชฌานะโสตาปัตติผะละจิตตัง**

(แปล) จตุตถฌาน โสดาปัตติผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้น วิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

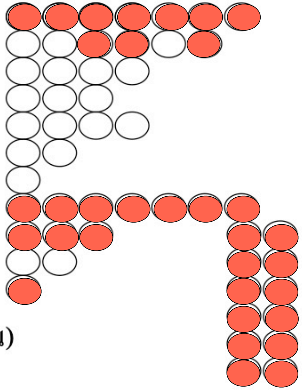

โสดาปัตติผลจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะโสตาปัตติผะละจิตตัง**

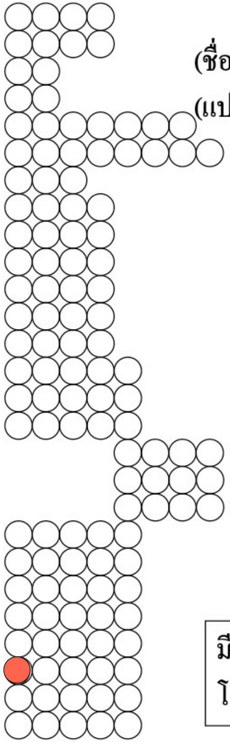
(แปล) ปัญจมฌานโสดาปัตติผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้น วิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

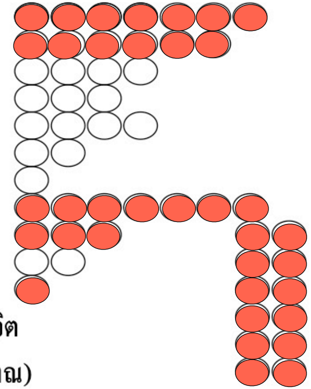
สกิทาคามิผลจิต ดวงที่ ๑

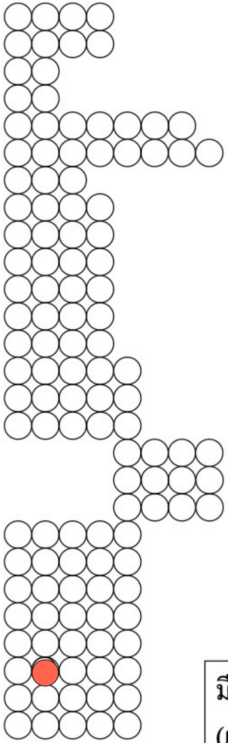
(ชื่อ) **วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌาสะกิทาคามิผะละจิตตัง**

(แปล) ปฐมฌานสกิทาคามิผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๖ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

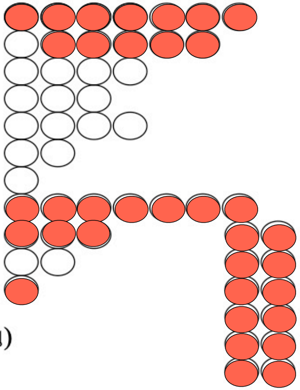

สกิทาคามิผลจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะสะกิทาคามิผะละจิตตัง**

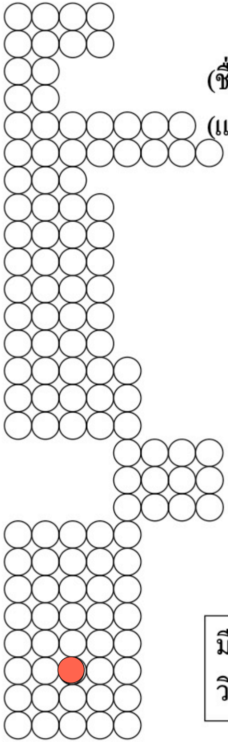
(แปล) ทุติยฌานสกิทาคามิผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๕ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นวิตก) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

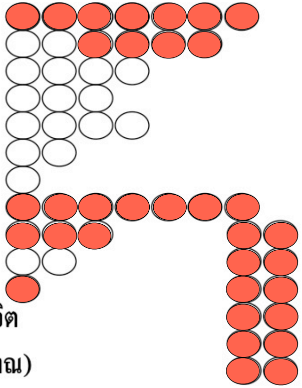
สกิทาคามิผลจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) **ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตะติยัชฌานะสะกิทาคามิผะละจิตตัง**

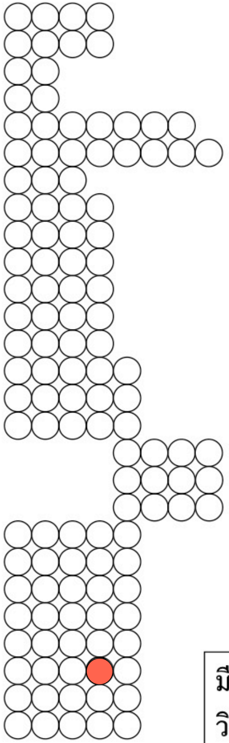
(แปล) ตติยฌานสกิทาคามิผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๔ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๑ (เว้นวิตก วิจาร) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

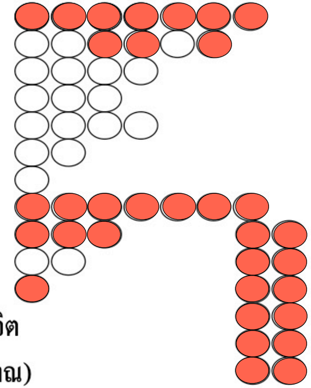
สกิทาคามิผลจิต ดวงที่ ๔

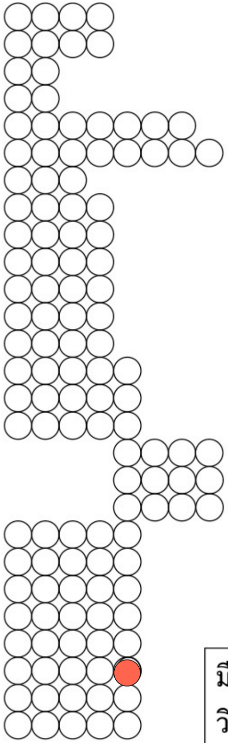
(ชื่อ) **สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จะตุตถัชฌานะสะกิทาคามิผะละจิตตัง**

(แปล) จตุตถฌานสกิทาคามิผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

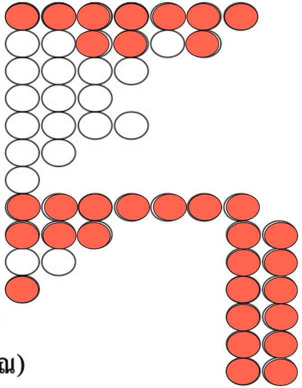
มีเจตสิกประกอบ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้น วิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

สกิทาคามิผลจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะสะกิทาคามิผะละจิตตัง**

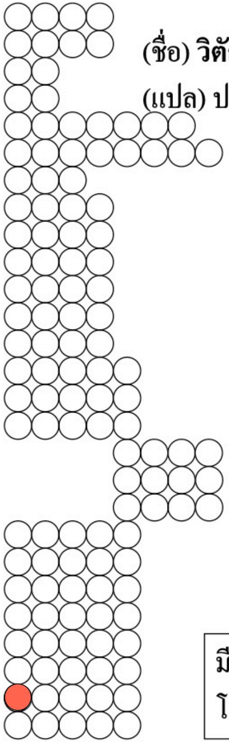
(แปล) ปัญจมฌานสกิทาคามิผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้น วิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

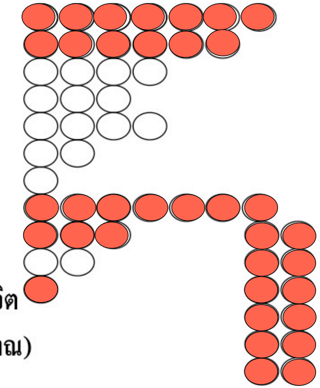
อนาคามิผลจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) **วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌานะอะนาคามิผะละจิตตัง**

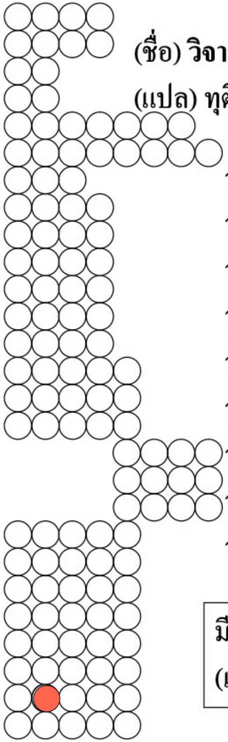
(แปล) ปฐมฌานอนาคามิผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๖ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

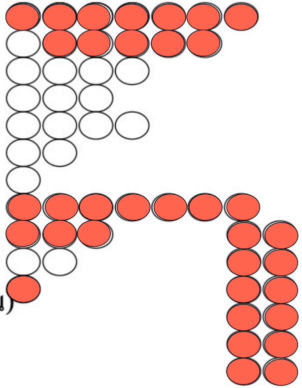
อนาคามิผลจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะอะนาคามิผะละจิตตัง

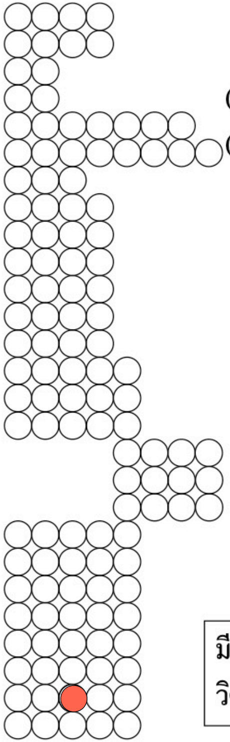
(แปล) ทุติยฌานอนาคามิผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๕ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นวิตก) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

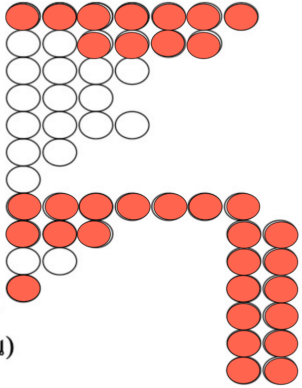
อนาคามิผลจิต ดวงที่ ๓

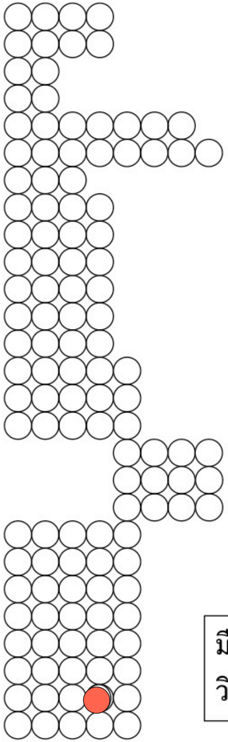
(ชื่อ) **ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตะติยัชฌานะอะนาคามิผะละจิตตัง**

(แปล) ตติยฌานอนาคามิผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๔ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๑ (เว้นวิตก วิจาร) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

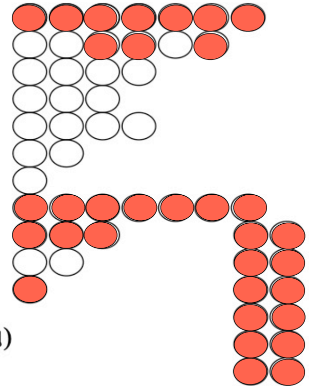

อนาคามิผลจิต ดวงที่ ๔

(ชื่อ) สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จะตุตถัชฌานะอะนาคามิผะละจิตตัง

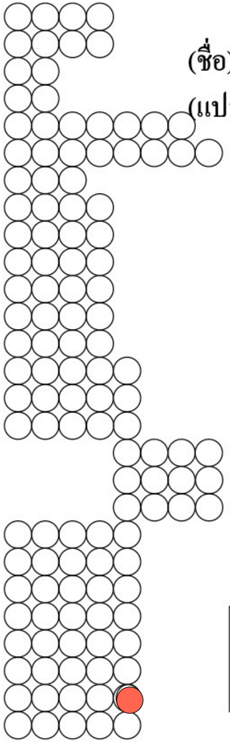
(แปล) จตุตถฌานอนาคามิผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้น วิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

อนาคามิผลจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะอะนาคามิผะละจิตตัง**

(แปล) ปัญจมฌานอนาคามิผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย เป็น วิปากชาติ

ว่าโดยภูมิเภทนัย เป็น โลกุตตรภูมิ

ว่าโดยโสภณเภทนัย เป็น โสภณจิต

ว่าโดยโลกเภทนัย เป็น โลกุตตรจิต

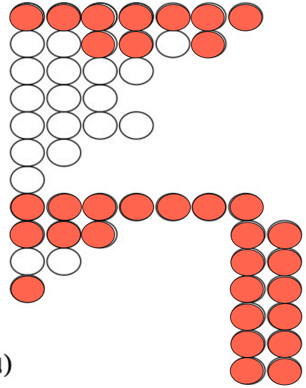
ว่าโดยเหตุเภทนัย เป็น สเหตุกจิต

ว่าโดยฌานเภทนัย เป็น ฌานจิต

ว่าโดยเวทนาเภทนัย เป็น อุเบกขาสหคตจิต

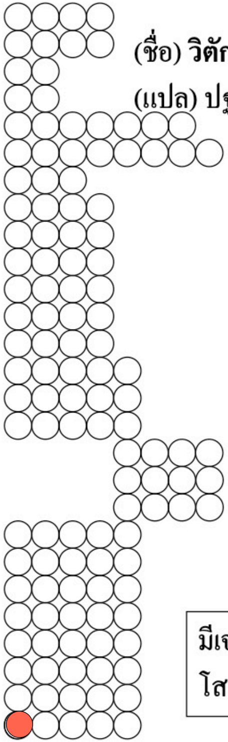
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย เป็น สัมปยุตตจิต (ญาณ)

ว่าโดยสังขารเภทนัย เป็น สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้น วิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

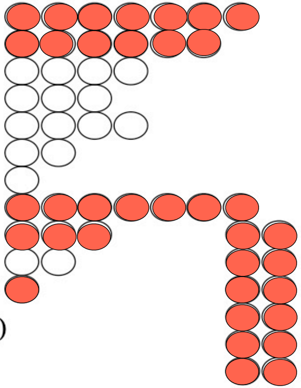
อรหัตตผลจิต ดวงที่ ๑

(ชื่อ) **วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌานะอะระหัตตะผะละจิตตัง**

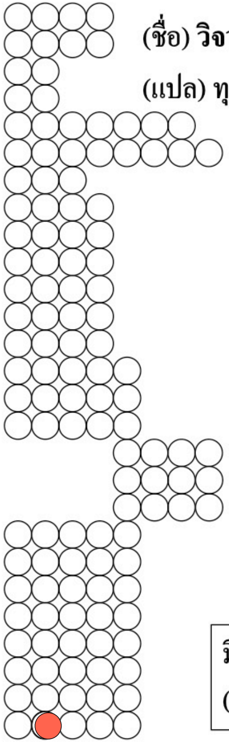
(แปล) ปฐมฌานอรหัตตผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๖ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

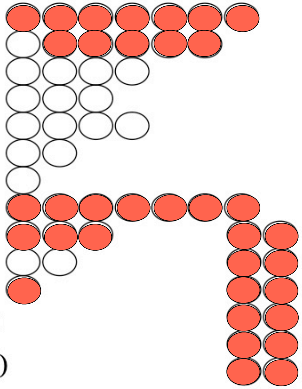
อรหัตตผลจิต ดวงที่ ๒

(ชื่อ) **วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะอะระหัตตะผะละจิตตัง**

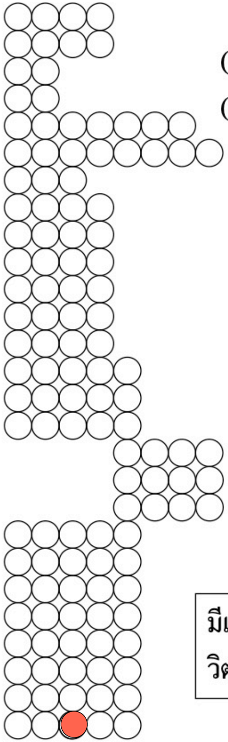
(แปล) ทุติยฌานอรหัตตผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๕ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นวิตก) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

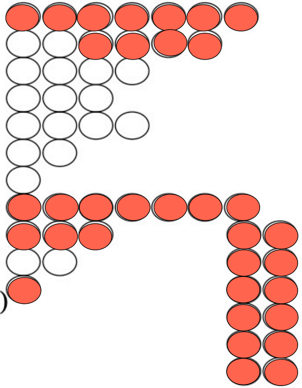
อรหัตตผลจิต ดวงที่ ๓

(ชื่อ) **ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตะติยัชฌานะอะระหัตตะผะละจิตตัง**

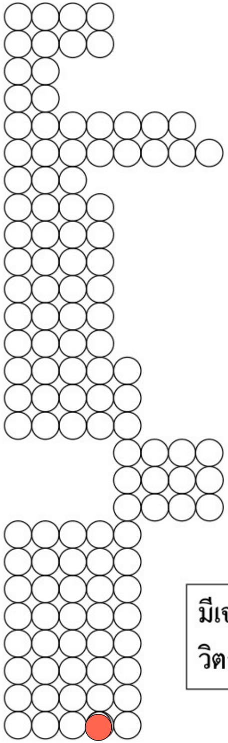
(แปล) ตติยฌานอรหัตตผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๔ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๑ (เว้น วิตก วิจาร) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

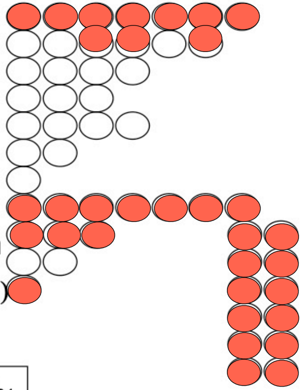
อรหัตตผลจิต ดวงที่ ๔

(ชื่อ) **สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จะตุตถัชฌานะอะระหัตตะผะละจิตตัง**

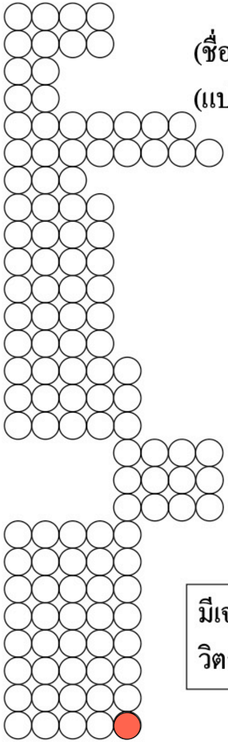
(แปล) จตุตถฌานอรหัตตผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	โสมนัสสสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

มีเจตสิกประกอบ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้น วิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

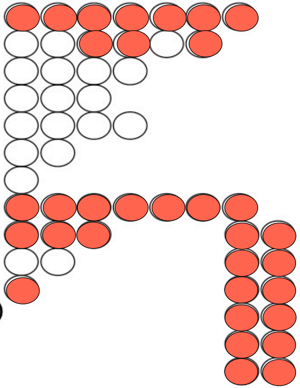
อรหัตตผลจิต ดวงที่ ๕

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะอะระหัตตะผะละจิตตัง**

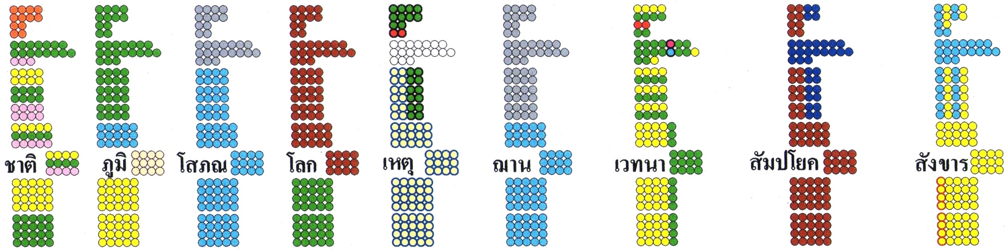
(แปล) ปัญจมฌานอรหัตตผลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ว่าโดยชาติเภทนัย	เป็น	วิปากชาติ
ว่าโดยภูมิเภทนัย	เป็น	โลกุตตรภูมิ
ว่าโดยโสภณเภทนัย	เป็น	โสภณจิต
ว่าโดยโลกเภทนัย	เป็น	โลกุตตรจิต
ว่าโดยเหตุเภทนัย	เป็น	สเหตุกจิต
ว่าโดยฌานเภทนัย	เป็น	ฌานจิต
ว่าโดยเวทนาเภทนัย	เป็น	อุเบกขาสหคตจิต
ว่าโดยสัมปโยคเภทนัย	เป็น	สัมปยุตตจิต (ญาณ)
ว่าโดยสังขารเภทนัย	เป็น	สสังขาริกจิต

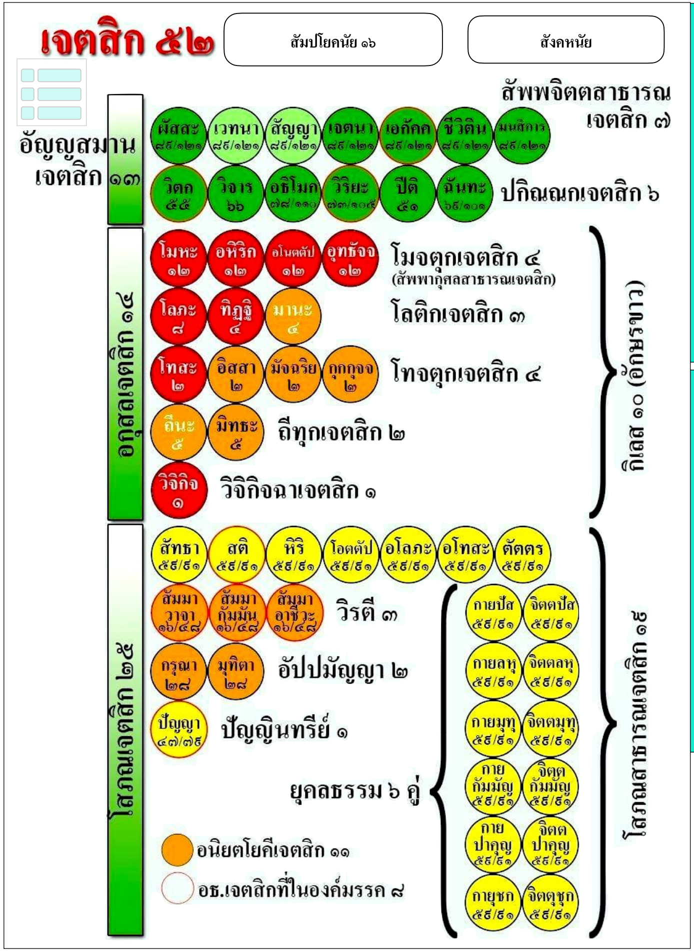

มีเจตสิกประกอบ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้น วิตก วิจาร ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

จำแนก จิต

		ชาติ	ภูมิ	โสภณ	โลก	เหตุ	ฌาน	เวทนา	สัมปโยค	สังขาร
อกุศล 12	โลภะ 8	อกุศล	กามภูมิ	อโสภณ	โลกีย	โลภเหตุ โมหเหตุ	อฌาน	โสมนัส4 อุเบกขา4	ทิฏฐิคตสัม4 ทิฏฐิคตวิป4	อสัง4 สสัง4
	โทสะ 2	อกุศล	กามภูมิ	อโสภณ	โลกีย	โทสเหตุ โมหเหตุ	อฌาน	โทมนัส 2	ปฏิฆะสัมปยุต 2	อสัง1 สสัง1
	โมหะ 2	อกุศล	กามภูมิ	อโสภณ	โลกีย	โมหเหตุ	อฌาน	อุเบกขา 2	วิจิกิจฉาสัม อุทธัจจสัม	อสัง2
อเหตุก 18	อเหตุก อกุ 7	วิบาก	กามภูมิ	อโสภณ	โลกีย	อเหตุ	อฌาน	อุเบกขา6 ทุกข์กาย1	เหตุวิปปยุต 7	อสัง7
	อเหตุก กุ 8	วิบาก	กามภูมิ	อโสภณ	โลกีย	อเหตุ	อฌาน	อุเบกขา6 สุขกาย1 โสมนัส1	เหตุวิปปยุต 8	อสัง8
	อเหตุก กิ 3	กิริยา	กามภูมิ	อโสภณ	โลกีย	อเหตุ	อฌาน	อุเบกขา2 โสมนัส1	เหตุวิปปยุต 3	อสัง3
กามาวจร-โสภณ 24	มหา กุศล 8	กุศล	กามภูมิ	โสภณ	โลกีย	เหตุ 3 เหตุ 2	อฌาน	โสมนัส4 อุเบกขา4	ญาณสัมปยุต 4 ญาณวิปปยุต 4	อสัง4 สสัง4
	มหา วิบาก 8	วิบาก	กามภูมิ	โสภณ	โลกีย	เหตุ 3 เหตุ 2	อฌาน	โสมนัส4 อุเบกขา4	ญาณสัมปยุต 4 ญาณวิปปยุต 4	อสัง4 สสัง4
	มหา กิริยา 8	กิริยา	กามภูมิ	โสภณ	โลกีย	เหตุ 3 เหตุ 2	อฌาน	โสมนัส4 อุเบกขา4	ญาณสัมปยุต 4 ญาณวิปปยุต 4	อสัง4 สสัง4
รูปาวจร 15	รูปาวจร กุ 5	กุศล	รูปาวจรภูมิ	โสภณ	โลกีย	เหตุ 3	ฌาน	โสมนัส4 อุเบกขา1	ญาณสัมปยุต 5	สสัง5
	รูปาวจร วิ 5	วิบาก	รูปาวจรภูมิ	โสภณ	โลกีย	เหตุ 3	ฌาน	โสมนัส4 อุเบกขา1	ญาณสัมปยุต 5	สสัง5
	รูปาวจร กิ 5	กิริยา	รูปาวจรภูมิ	โสภณ	โลกีย	เหตุ 3	ฌาน	โสมนัส4 อุเบกขา1	ญาณสัมปยุต 5	สสัง5
อรูปาวจร 12	อรูปาวจร กุ 4	กุศล	อรูปาวจรภูมิ	โสภณ	โลกีย	เหตุ 3	ฌาน	อุเบกขา4	ญาณสัมปยุต 4	สสัง4
	อรูปาวจร วิ 4	วิบาก	อรูปาวจรภูมิ	โสภณ	โลกีย	เหตุ 3	ฌาน	อุเบกขา4	ญาณสัมปยุต 4	สสัง4
	อรูปาวจร กิ 4	กิริยา	อรูปาวจรภูมิ	โสภณ	โลกีย	เหตุ 3	ฌาน	อุเบกขา4	ญาณสัมปยุต 4	สสัง4
โลกุตร 8 หรือ โลกุตร 40	มัค 4	กุศล	โลกุตตรภูมิ	โสภณ	โลกุตตร	เหตุ 3	ฌาน	โสมนัส4	ญาณสัมปยุต 4	สสัง4
	ผล 4	วิบาก	โลกุตตรภูมิ	โสภณ	โลกุตตร	เหตุ 3	ฌาน	โสมนัส4	ญาณสัมปยุต 4	สสัง4
	มัค 20	กุศล	โลกุตตรภูมิ	โสภณ	โลกุตตร	เหตุ 3	ฌาน	โสมนัส16 อุเบกขา4	ญาณสัมปยุต 20	สสัง20
	ผล 20	วิบาก	โลกุตตรภูมิ	โสภณ	โลกุตตร	เหตุ 3	ฌาน	โสมนัส16 อุเบกขา4	ญาณสัมปยุต 20	สสัง20

เจตสิกปรมัตถ์

เจโตยุตตลักษณะ

สภาวะของเจตสิก

ลักษณะพิเศษของเจตสิก

ราสีเจตสิก แปลว่า

เจตสิกปรมัตถ์ ๕๒

เวทนา

สุข | ทุกข์ | อุเบกขา

โสมนัส | โทมนัส

ทุกข์ ๑๐

พยสนะ ๕

เวทนาเนื่องด้วยทวาร

เหตุ ๘ ของเวทนา

สัญญา

สัญญา ๖

สัญญา ๑๐

เจตนา

หน้าที่ของเจตนา

เจตนา ๖

ลักษณะของกรรม ๖

เอกัคคตา

นิวรณ์ ๖

ผู้ไม่สมควรได้สมาธิ

ลักษณะของสมาธิ

ปัจจัยเอื้อต่อสมาธิ

ชีวิตนทรีย์

ชีวิตมนุษย์ ๑๐ วัย

อุปมาแห่งชีวิต ๗
อายุวัฒนสูตร

มนสิการ

มนสิการ ๔

โยนิโส อโยนิโส

เปรียบเทียบ เจตสิก ๔
เจตนา
มนสิการ
เอกัคคตา
ชีวิตนทรีย์

วิตก vs มนสิการ

เปรียบเทียบ เจตสิก ๕
เจตนา
มนสิการ
วิตก
เอกัคคตา
ชีวิตนทรีย์

วิตก

อกุศล กุศล อัพยากต

วิตกจริต

วิตก ๖

วิริยะ
- บทบาท
- เหตุ ของวิริยะ ๑๖
สังเวคธรรม ๘
วิริยารัมภวัตถุ
- กุสีตวัตถุ ๘
- ปธานิยังคะ ๕
- เหตุให้เกิด วิริยะสัมโพชฌงค์

ปีติ
- เหตุให้เกิดปีติสัม.

ฉันทะ
- วิธีประหาณกามฉันทะ ๖
- อกุศลฉันทะ ๓
- ฉันทะของบุคคลต่างๆ ๖
- ฉันทะ vs โลภะ

อกุศล
- อกุศล ๑๔
- อกุศลกรรมบถ ๑๐
ทวาร ๓
- อกุศลกรรมบถ ๑๐
ใน อกุศลมูล ๓
- อกุศลเจตสิกที่เป็นมูลเหตุ
- มลทิน ๘
- ผลอย่างเบาของทุจริต ๘

โมหะ
- อวิชชา ๘
- ปมาทลักขณะ ๑๑
- เหตุของ อโยนิโสมนสิการ
- โมหจริต
- ผู้ที่สามารถทำลายอวิชชา

อุทธัจจะ
- เหตุให้เกิดอุทธัจจะ
- ปหานอุทธัจจ

โลภะ
- โลภ ๒
- เหตุของโลภะ
- ชื่อของโลภะ
- ชื่อของโลภะ
- กามมีอรรถ ๖
- กามมีอุปมา ๗
- สิ่งที่ไม่รู้จักอิ่ม ๑๗

ทิฏฐิ
- ทิฏฐิ สามัญ พิเศษ
- เหตุให้เกิดมิจฉาทิฏฐิ
- องค์ของมิจฉาทิฏฐิ ๒
- การปหานทิฏฐิ
- มิจฉัตตะ ๑๐
- อัตตทิฏฐิ vs สัมมาทิฏฐิ

มานะ
- เหตุให้เกิดมานะ ๔
- สภาพของมานะ
- การปหานมานะ

โทสะ
- อาฆาตวัตถุ ๑๐
- อาฆาตวิรัตติ ๑๐
- โทสะจริต
- โทษของโทสะ
- มูลเหตุแห่งการทะเลาะ ๖
เหตุของโทสะ ๕
- อุบายในการละพยาบาท ๖
กัลยาณมิตตธรรม ๗
- กัลยาณมิตตธรรม ๘
ลักษณะของการคบมิตร ๗
- สัปปายะ ๗

มัจฉริยะ
- มัจฉริยะ ๕
มัจเฉยุตตกิเลส ๗

กุกกุจจะ
- ปัจฉานุตาปธรรม ๑๐

ถีนมิทธะ
- อาหารของถีนะมิทธะ
- ลักษณะของคนเกียจคร้าน
- เหตุปัจจัยให้ถีนมิทธะเกิด
- อุบายละ ถีนะมิทธะ

วิจิกิจฉา
- เหตุปัจจัยให้เกิด วิจิกิจฉา
- วิจิกิจฉา ๘
- การประหารวิจิกิจฉา

โสภนธรรม
- โสภณธรรม ๒
- เหตุของโยนิโสมนสิการ ๕
- เหตุแห่งความผิดหวัง ๑๐
- เหตุแห่งความสมหวัง ๑๐

สัทธา
- กาลามสูตร ๑๐
- ปสาทนียธรรม ๑๐
- สัทธาทำให้เกิดคุณธรรม
- ศรัทธาจริต อานิสงส์ของศรัทธา
- อานิสงส์แห่งโลกียสรณคมน์
- โสตาปัตติยังคธรรม
- สัปปุริสธรรม ๗
- หลักการฟังธรรม
- ลำดับการศึกษา

สติ
- เหตุให้เกิดสติ ๑๗
- ลักษณะของผู้ไม่ประมาท

- ผู้ประมาท
- อารมณ์ของสติ

หิริ โอตตัปปะ
- เหตุให้เกิดหิริ ๘
- เหตุให้เกิดหิริ ๘
- เหตุให้เกิด โอตตัปปะ ๔
- หิริ vs โอตตัปปะ

อโลภะ
- สันโดษ ๓
- ลักษณะของผู้สันโดษ
- มัตตัญญุตา ๓
- ปุญญาภิสันทธรรม ๘

อโทสะ
- ขันติ ๓
- อานิสงส์ของขันติ
- อานิสงส์ของเมตตา
- สาราณียธรรม ๖
- ผู้ไม่ประทุษร้ายมิตร

อุเบกขา
- อุเบกขา ๑๐
- อุเบกขาสัมโพชฌงค์
- ลักษณะผู้วางเฉย
- องค์ธรรมของ พรหมวิหาร

ปัสสัทธิ
- ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์

- ลักษณะผู้มีมุฑุตา
- ลักษณะการคบมิตร ๗
- วัตถุประสงค์ของการเกิดมาของสัตบุรุษ
- ผู้เจียมตน
- นอบน้อมพระรัตนตรัย

- อักขณกาล (ผู้ซวย)
- พลธรรม ๗
- ลักษณะของสัตบุรุษ ๘
- ผู้มีจิตซื่อตรงต่อพุทธะ

วิรตี ๓
- สัปปุริสธรรม ๗
- อริยกันตศีล ๕
- วิรัตติ ๓
- โทษของประพฤติทุจริต
- ผู้มีศีลบริสุทธิ์ ๕
- โทษของทุศีล ๑๖

สัมมาวาจา
- อนริยโวหาร ๘
- พระสุรเสียงของพระพุทธเจ้า
- บุคคลผู้ไม่ก่อทุกข์ภัย
- โทษของการพูดมาก
- กถาวัตถุ ๑๐

สัมมากัมมันตะ
- อานิสงส์ของการไม่ฆ่า
- ไม่ลัก
- ไม่ประพฤติผิดในกาม
- งานที่ไม่มีโทษ

- ผู้ไม่คั่งค้างงาน

สัมมาอาชีวะ
- มิจฉาวณิชชา ๕
- อัปปมัญญาเจตสิก ๒
- อัปปมัญญา ๔

กรุณา
- บุคคลที่ควรแผ่กรุณาให้ ๔
- ทุคตบุคคล ๖
- กรุณาในเวรีบุคคล
- อานิสงส์กรุณา

มุทิตา
- บุคคลที่ควรแผ่มุทิตาให้ ๔

พรหมวิหาร
- พรหมวิหาร ๔
- อุปมา

ปัญญา

- บทบาทของปัญญา
- สภาพของปัญญา
- ปัญญาจักษุ ๕
- ลำดับเกิดของวิปัสสนาญาณ ๕
- เหตุให้ได้ปัญญา ๘
- ปัญญา ๓ ระดับ
- ปัญญา ๓ อย่าง
- กัมมสสกตาปัญญา ๑๐
- องค์คุณ วิปัสสนา ๓
- ประหาณ กิเลส ๓ ระดับ
- วิชชา ๘
- เหตุให้เกิดปัญญา ๘
- พุทธิจริต
- การรู้ ๓ ระดับ

- วิธีการโยนิโสมนสิการ
- อานิสงส์ โยนิโส ๙
- ปัญญานุคคหธรรม ๕

- ผู้ควรบรรลุกุศลธรรม ๖
- เหตุไปสวรรค์ ๑๐
- เหตุเสื่อม
- ผู้ไม่หยั่งลงสู่กุศล
- เป็นโสดาบันไม่ได้

โยคี

- โยคี
- โยคีเจตสิก
- ความพิเศษของ อนิยตโยคี
- อารมณ์ของมานะ (กทาจิ)
- อิสสา มัจฉริยะ กุกกุจจะ
- วิรตี ๓
- อัปปมัญญา ๒
- ถีนมิทธะ

- สัมปโยคนัย ๑๖
- สังคหนัย
- ตทุพภนมิสสกนัย
- เจตสิกโดยพิสดาร

เจตสิกปรมัตถ์

เจตสิก เป็นสภาวธรรมที่เกิดในจิตหรือประกอบกับจิตเสมอไม่สามารถเกิดขึ้นตามลำพังโดยปราศจากจิตได้เลย ดังมีวจนัตถะว่า

เจตะสิ ภะวัง = เจตะสิกัง (วา) เจตะสินิยุตตัง = เจตะสิกัง แปลความว่า ธรรมชาติที่เกิดในจิตหรือธรรมชาติที่มีในจิต ชื่อว่า เจตสิก

(หรืออีกนัยหนึ่ง) ธรรมชาติที่ประกอบในจิตเป็นนิตย์ ชื่อว่า เจตสิก ฉะนั้น จึงสรุปได้ว่า ธรรมชาติที่ชื่อว่า **เจตสิก**

สัมปยุตตธรรม

สัมปยุตตธรรม หมายถึง ธรรมที่สามารถประกอบกันได้อย่างแนบสนิท โดยลักษณะ ๔ อย่าง คือ **เอกุปปาทะ** เกิดพร้อมกัน, **เอกนิโรธะ** ดับพร้อมกัน, **เอกาลัมพณะ** มีอารมณ์อันเดียวกัน, **เอกวัตถุกะ** มีที่อาศัยเกิดอันเดียวกัน ซึ่งคุณลักษณะ ๔ ประการนี้ มีได้เฉพาะจิตกับเจตสิก เพราะเป็นนามธรรมด้วยกัน.

เจโตยุตตลักษณะ

เจตสิกเป็นสภาวธรรมที่เกิดร่วมในจิต หรือสภาวธรรมที่ประกอบในจิตอยู่เป็นนิตย์ เกิดแยกจากจิตไม่ได้ จึงเรียกว่า **เจโตยุตตลักษณะ** แปลว่า ลักษณะของเจตสิกที่ประกอบกับจิตเป็นนิตย์

อนึ่ง จิตจะเกิดขึ้นโดยไม่มีเจตสิกประกอบร่วมด้วย ย่อมเป็นไปไม่ได้เช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ จิตกับเจตสิกทั้ง ๒ ประการนี้จึงเรียกว่า **สัมปยุตตธรรม** แปลว่า สภาวธรรมที่ประกอบกันอย่างกลมกลืนโดยลักษณะ ๔ ประการ ดังที่ท่านพระอนุรุทธาจารย์ได้แสดงไว้ว่า เจตสิกเป็นธรรมชาติที่เกิดพร้อมกับจิต ๑ ดับพร้อมกับจิต ๑ มีอารมณ์เดียวกับจิต ๑ มีที่อาศัยเกิดอันเดียวกับจิต ๑

สภาวะของเจตสิก

เอกุปฺปาทนิโรธา จ　　　　เอกาลมฺพนวตฺถุกา

เจโตยุตฺตา ทฺวิปญฺญาส　　ธมฺมา เจตสิกา มตา ฯ

แปลความว่า

นักศึกษาทั้งหลาย พึงทราบธรรมชาติของเจตสิก ซึ่งมีจำนวน ๕๒ ดวง ที่ประกอบกับจิต มีลักษณะ ดังนี้ คือ ๑. เกิดพร้อมกับจิต ๒. ดับพร้อมกับจิต ๓. มีอารมณ์อันเดียวกันกับจิต ๔. มีที่อาศัยเกิดอย่างเดียวกันกับจิต

ลักษณะของเจตสิก

ปัญจโวการภูมิ ๒๖

1. **เอกุปปาทะ** เกิดพร้อมกับจิต
2. **เอกนิโรธะ** ดับพร้อมกับจิต
3. **เอกาลัมพนะ** มีอารมณ์อันเดียวกับจิต
4. **เอกวัตถุกะ** มีที่อาศัยเกิดอันเดียวกันกับจิต

จตุโวการภูมิ ๔

1. **เอกุปปาทะ** เกิดพร้อมกับจิต
2. **เอกนิโรธะ** ดับพร้อมกับจิต
3. **เอกาลัมพนะ** มีอารมณ์อันเดียวกับจิต

ลักษณะพิเศษของเจตสิก ๔ ประการ

๑. จิตตะนิสสิตะลักขะณัง มีการอาศัยจิตเกิดขึ้น เป็นลักษณะ

๒. อวินิพโภคะระสัง มีการเกิดโดยไม่แยกกันกับจิต เป็นกิจ

๓. เอกาลัมพะณะปัจจุปัฏฐานัง มีการรับเอาอารมณ์อย่างเดียวกับจิต เป็นผลปรากฏ

๔. จิตตุปปาทะปะทัฏฐานัง มีการเกิดขึ้นของจิต เป็นเหตุใกล้

เหตุที่ทำให้เจตสิกเกิด

ปัญจโวการภูมิ ๒๖

- **๑. อดีตกรรม** กรรมที่เคยทำในอดีต
- **๒. อารมณ์** อารมณ์ที่ประสบทางทวาร ๖
- **๓. จิต** จิตแต่ละดวงที่เกิดขึ้น
- **๔. วัตถุ** วัตถุรูปเป็นที่อาศัยเกิด

จตุโวการภูมิ ๔

- **๑. อดีตกรรม** กรรมที่เคยทำในอดีต
- **๒. อารมณ์** อารมณ์ที่ประสบทางทวาร ๖
- **๓. จิต** จิตแต่ละอย่างที่เกิดขึ้น

คาถาแสดงจำนวนเจตสิก ๕๒ ดวง

เตรสญฺญสมานา จ **จุทฺทสากุสลา ตถา**

โสภณา ปญฺจวีสาติ **ทฺวิปญฺญาส ปวุจฺจเร ฯ**

แปลความว่า ท่านกล่าวจำนวนเจตสิกว่า มี ๕๒ คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ อกุศลเจตสิก ๑๔ โสภณเจตสิก ๒๕

เจตสิก แบ่งเป็น ๓ ราสี

กองแห่งอัญญสมานเจตสิก ๑๓ เรียกว่า **อัญญสมานราสี (เตรสญฺญสมานา)**

กองแห่งอกุศลเจตสิก ๑๔ เรียกว่า **อกุศลราสี (จุทฺทสากุสลา)**

กองแห่งโสภณเจตสิก ๒๕ เรียกว่า **โสภณราสี (โสภณา ปญฺจวีส)**

คำว่า **ราสี** แปลว่า **หมวด หมู่ กอง**

ความหมายของราสีเจตสิก

อัญญสมานเจตสิก แปลว่า เจตสิกที่เสมอด้วยธรรมอื่น หมายความว่า เป็นกลุ่มเจตสิกที่สามารถเกิดร่วมกับธรรมอื่นได้ทุกจำพวก ทั้งกุศลธรรม อกุศลธรรม และอัพยากตธรรม เป็นต้น ตามสมควรที่จะเกิดร่วมได้

อกุศลเจตสิก แปลว่า เจตสิกที่ทำให้เศร้าหมอง หมายความว่า เป็นกลุ่มเจตสิกที่ประกอบกับจิตแล้ว ทำให้จิตเศร้าหมองเร่าร้อน เป็นอกุศลตามไปด้วย หรือเป็นกลุ่มเจตสิกที่ประกอบเฉพาะในอกุศลจิตเท่านั้น

โสภณเจตสิก แปลว่า เจตสิกฝ่ายดีงาม หมายความว่า เป็นกลุ่มเจตสิกที่ประกอบกับจิตแล้ว ทำให้จิตมีสภาพดีงาม หรือเป็นกลุ่มเจตสิกที่ประกอบเฉพาะกับโสภณจิตเท่านั้น

เจตสิกปรมัตถ์ ๕๒

อัญญสมานเจตสิก ๑๓

ผัส เว สัญ เจ เอ ชี ม — สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗

วิ จา ธิ ริ ปี ฉัน — ปกิณณกเจตสิก ๖

} อัญญสมานราสี ๑๓

อกุศลเจตสิก ๑๔

โม อหิ อโน อุท — โมจตุกเจตสิก ๔

โล ทิ มา — โลติกเจตสิก ๓

โท อิส มัจ กุก — โทจตุกเจตสิก ๔

ถี มิท — ถีทุกเจตสิก ๒

วิจิ — วิจิกิจฉาเจตสิก ๑

} อกุศลราสี ๑๔

โสภณเจตสิก ๒๕

สัท ติ หิ โอ อโล อโท ตัต ปัส สัทธิ ลหุ ตา มุ ทุ กัม มัญ ปา คุญ อุ ชุ — โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙

วา กัม ชีว — วิรตีเจตสิก ๓

ณา มุ — อัปปมัญญา ๒

ปัญ — ปัญญินทรีย์ ๑

} โสภณราสี ๒๕

เจตสิก ๕๒ นี้ แบ่งเป็น ๓ ราสี หรือ กอง

อัญญสมานราสี กองแห่งอัญญสมานเจตสิก ๑๓

อกุศลราสี กองแห่งอกุศลเจตสิก ๑๔

โสภณราสี กองแห่งโสภณเจตสิก ๒๕

ความหมายของอัญญสมานราสีเจตสิก

สัพพจิตตสาธารณเจตสิก หมายความว่า เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้ทุกดวง (ไม่มียกเว้น) ซึ่งเป็นกลุ่มเจตสิกที่เป็นพื้นฐานของความรู้สึกนึกหรือการรับรู้อารมณ์ของจิต

ปกิณณกเจตสิก หมายความว่า เจตสิกที่ประกอบเรี่ยรายทั่วไปในจิตทุกประเภท ทั้งกุศล อกุศล วิบาก และ กิริยา ตามสมควรที่จะประกอบได้ (ประกอบได้ทุกประเภท แต่ไม่ทุกดวง) ปกิณณกเจตสิกแต่ละดวง ย่อมเกิดพร้อมกับจิตที่ตนสามารถเกิดร่วมด้วยได้ จึงมีจำนวนจิตที่ปกิณณกเจตสิกเกิดร่วมด้วยได้ไม่เท่ากัน

ความหมายของอกุศลราสีเจตสิก

โมจตุกเจตสิก หมายความว่า กลุ่มเจตสิก ๔ ดวง มีโมหเจตสิกเป็นประธาน ซึ่งเป็นเจตสิกที่ประกอบกับอกุศลจิตได้ทุกดวง จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **สัพพากุสลสาธารณเจตสิก**

โลติกเจตสิก หมายความว่า กลุ่มเจตสิก ๓ ดวง มีโลภเจตสิก เป็นประธาน ซึ่งเป็นเจตสิกที่ประกอบเฉพาะในโลภมูลจิต ๘ เท่านั้น (ตามสมควรที่จะประกอบได้)

โทจตุกเจตสิก หมายความว่า กลุ่มเจตสิก ๔ ดวง มีโทสเจตสิกเป็นประธาน ซึ่งเป็นเจตสิกที่ประกอบเฉพาะในโทสมูลจิต ๒ ดวงเท่านั้น

ถีทุกเจตสิก หมายความว่า กลุ่มเจตสิก ๒ ดวง มีถีนเจตสิกเป็นประธาน ซึ่งเป็นเจตสิกที่ประกอบกับอกุศลจิตที่เป็นสสังขาริกจิต ๕ ดวงเท่านั้น

วิจิกิจฉาเจตสิก หมายถึง เจตสิกที่ทำให้จิตเกิดสภาพลังเลสงสัยไม่ตกลงใจที่เด็ดขาด ในเมื่อปรารภถึงคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นต้น

ความหมายของโสภณราสีเจตสิก

โสภณสาธารณเจตสิก หมายความว่า กลุ่มเจตสิกที่ประกอบกับโสภณจิตทั้งหมด มี ๑๙ ดวง มี สัทธาเจตสิก เป็นต้น

วิรตีเจตสิก หมายความว่า กลุ่มเจตสิกที่เกิดขึ้นทำการงดเว้นจากทุจริตทุราชีพต่าง ๆ

อัปปมัญญาเจตสิก หมายความว่า กลุ่มเจตสิกที่แผ่ไปในสัตว์ไม่มีประมาณ

ปัญญินทรีย์เจตสิก หมายความว่า เจตสิกที่เป็นใหญ่ในการรับรู้สภาพธรรมทั่วไปตามความเป็นจริง

อัญญสมานเจตสิก ๑๓

สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗

๑. ผัสสะ กระทบอารมณ์

๒. เวทนา เสวยอารมณ์

๓. สัญญา จำอารมณ์

๔. เจตนา จัดแจงสัมปยุตตธรรมในอารมณ์

๕. เอกัคคตา สงบอยู่ในอารมณ์เดียว

๖. ชีวิตินทรีย์ รักษาสัมปยุตตธรรม

๗. มนสิการ นำสัมปยุตตธรรมมุ่งสู่อารมณ์

ประกอบกับจิตได้ทุกประเภท และทุกดวง

ปกิณณกเจตสิก ๖

๑. วิตก ยกสัมปยุตตธรรมขึ้นสู่อารมณ์

๒. วิจาร เคล้าคลึงอารมณ์

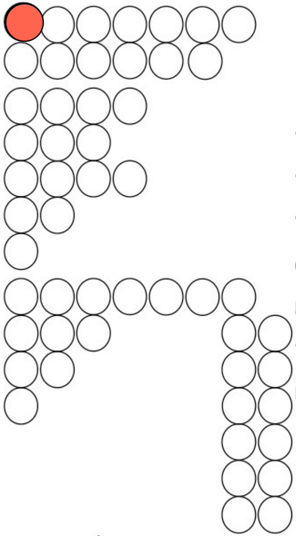
๓. อธิโมกข์ ตัดสินอารมณ์

๔. วิริยะ พยายามในอารมณ์

๕. ปีติ ชื่นชมยินดีในอารมณ์

๖. ฉันทะ ปรารถนาอารมณ์

ประกอบกับจิตได้ทุกประเภท แต่ไม่ทุกดวง

ผัสสเจตสิก

ผัสสเจตสิก เป็นธรรมชาติที่กระทบกับอารมณ์ หมายความว่า เป็นสภาวธรรมที่ทำให้จิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตนนั้นกระทบกับอารมณ์ ๖ อย่างใดอย่างหนึ่ง ทางทวาร ๖ ดังมีวจนัตถะแสดงว่า “**อารัมมะณัง ผุสสะตีติ = ผัสโส (วา) เยนะ อารัมมะณัง จิตตะเจตะสิกา ผุสสันตีติ = ผัสโส**” แปลความว่า ธรรมชาติที่กระทบซึ่งอารมณ์ ชื่อว่า ผัสสะ หรือ ธรรมชาติที่เป็นเหตุให้จิตเจตสิกทั้งหลายกระทบอารมณ์ ชื่อว่า ผัสสะ

ลักขณาทิจตุกกะของผัสสเจตสิก

๑. **ผุสสะนะลักขะโณ** มีการกระทบอารมณ์ เป็นลักษณะ

๒. **สังฆัฏฏะนะระโส** มีการประสานระหว่างทวาร อารมณ์ และจิตในปัญจโวการภูมิให้เนื่องกัน หรือ ประสานระหว่างอารมณ์กับจิตในจตุโวการภูมิให้เนื่องกัน เป็นกิจ

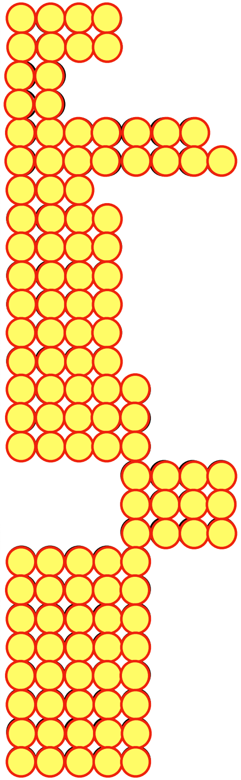
๓. **สันนิปาตะปัจจุปปัฏฐาโน** มีการประชุมพร้อมกันระหว่างวัตถุ อารมณ์และจิต หรือระหว่างอารมณ์กับจิต เป็นผลปรากฏ

๔. **อาปาถะคะตะวิสะยะปะทัฏฐาโน** มีอารมณ์ที่มาปรากฏเฉพาะหน้า เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ผัสสเจตสิกนี้ เป็น อัญญสมานราสีเจตสิก เป็น นิยตโยคีเจตสิก

ประกอบกับจิตได้ ๘๙ หรือ ๑๒๑ ดวง คือ จิตทั้งหมด ๘๙ หรือ ๑๒๑ ดวง

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๕๑ ดวง คือ เจตสิกทั้งหมด ๕๑ ดวง (เว้นตัวเอง)

ผัสสะ ๖ (จำแนกโดยทวาร)

ผัสสะเมื่อจำแนกโดยทวาร มี ๖ อย่าง คือ

๑. จักขุสัมผัสสะ	การกระทบอารมณ์ทางจักขุทวาร
๒.โสตสัมผัสสะ	การกระทบอารมณ์ทางโสตทวาร
๓. ฆานสัมผัสสะ	การกระทบอารมณ์ทางฆานทวาร
๔.ชิวหาสัมผัสสะ	การกระทบอารมณ์ทางชิวหาทวาร
๕. กายสัมผัสสะ	การกระทบอารมณ์ทางกายทวาร
๖. มโนสัมผัสสะ	การกระทบอารมณ์ทางมโนทวาร

ธรรม ๖ ประการนี้ เป็นการแสดงถึงบทบาทหน้าที่ของผัสสะเจตสิก ซึ่งเป็นสภาวธรรมที่ทำให้จิตกับอารมณ์กระทบกันได้ ถ้าไม่มีผัสสเจตสิกเสียแล้ว จิตกับอารมณ์ก็กระทบกันไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว การรับรู้อารมณ์ก็เกิดขึ้นไม่ได้

ผัสสะ ๖ ทำให้เกิดวิญญาณ ๖

ผัสสะ ๖ ประการนี้ ย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดการรับรู้อารมณ์ทางทวาร ๖ เรียกว่า วิญญาณ ๖ ได้แก่

๑. **จักขุสัมผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดจักขุวิญญาณ** คือ จักขุปสาทกระทบกับรูปารมณ์ทำให้เกิดจักขุวิญญาณ (การเห็นรูป)

๒. **โสตสัมผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดโสตวิญญาณ** คือ โสตปสาทกระทบกับสัททารมณ์ทำให้เกิดโสตวิญญาณ (การได้ยินเสียง)

๓. **ฆานสัมผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดฆานวิญญาณ** คือ ฆานปสาทกระทบกับคันธารมณ์ทำให้เกิดฆานวิญญาณ (การรู้กลิ่น)

๔. **ชิวหาสัมผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดชิวหาวิญญาณ** คือ ชิวหาปสาทกระทบกับรสารมณ์ทำให้เกิด ชิวหาวิญญาณ (การรู้รส)

๕. **กายสัมผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดกายวิญญาณ** คือ กายปสาทกระทบกับโผฏฐัพพารมณ์ ทำให้เกิดกายวิญญาณ (การรู้สัมผัส)

๖. **มโนสัมผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดมโนวิญญาณ** มโนทวารกระทบกับธัมมารมณ์ ทำให้เกิด มโนวิญญาณ (การรู้ทางใจ)

สรุปความเรื่องผัสสเจตสิก

ผัสสเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อัญญสมานราสี** คือ หมวดอัญญสมานเจตสิก ๑๓ เป็น **สัพพจิตตสาธารณเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้ทุกดวง

ผัสสเจตสิกนี้ เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่าประกอบกับจิตดวงใดแล้ว เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น ย่อมมีผัสสเจตสิกประกอบร่วมด้วยเสมอ

ผัสสเจตสิกเป็นสภาวธรรมที่ทำให้สัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดพร้อมกับตนสามารถกระทบกับอารมณ์ได้ ถ้าขาดผัสสเจตสิกเสียแล้ว สัมปยุตตธรรมทั้งหลาย ย่อมไม่สามารถกระทบอารมณ์ได้เลย เมื่อเป็นเช่นนี้ จิตย่อมไม่สามารถรู้อารมณ์ได้

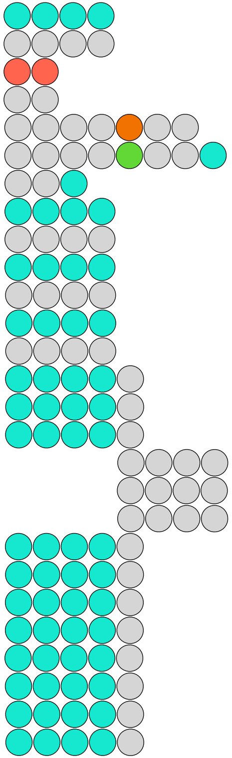
ผัสสเจตสิกเกิดร่วมกับเจตสิก ๕๑ ดวง (เว้นตัวเอง) คือ

เมื่อประกอบกับอกุศลจิต ๑๒ ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นผัสสะ) และอกุศลเจตสิก ๑๔ ตามที่จิตแต่ละดวงจะมีเจตสิกอะไรประกอบร่วมด้วยได้

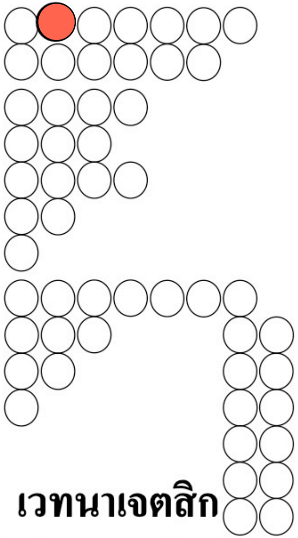
เมื่อประกอบกับอเหตุกจิต ๑๘ ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๑ (เว้นผัสสะและฉันทะ) ตามที่จิตแต่ละดวงจะมีเจตสิกอะไรประกอบร่วมด้วยได้

เมื่อประกอบโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นผัสสะ) และโสภณเจตสิก ๒๕ ตามที่จิตแต่ละดวงจะมีเจตสิกอะไรประกอบร่วมด้วยได้

เวทนาเจตสิก

เวทนาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่เสวยอารมณ์ หมายความว่า สภาวธรรม ที่ชื่อว่า เวทนา นั้น ย่อมมีการรับรู้อารมณ์ ด้วยการเสวยรสชาติของอารมณ์ ทำให้สัตว์มีชีวิตทั้งหลาย เกิดความรู้สึกเป็นสุขเวทนา ทุกขเวทนา โสมนัสสเวทนา โทมนัสสเวทนา และอุเบกขาเวทนา อย่างใดอย่างหนึ่ง ในขณะที่รับรู้อารมณ์ทางทวารต่าง ๆ ดังมีวจนัตถะแสดงว่า **อารัมมะณัง เวทิยะตีติ = เวทะนา (วา) อารัมมะณะระสานัง เวทิยะนัฏเฐนะ = เวทะนา** แปลความว่า ธรรมชาติที่เสวยอารมณ์ ชื่อว่า เวทนา หรือ ธรรมชาติที่ชื่อว่า เวทนา เพราะอรรถว่า ย่อมเสวยรสชาติแห่งอารมณ์ทั้งหลาย

เวทนาเจตสิก

เป็น อัญญสมานราสีเจตสิก

เป็น นิยตโยคีเจตสิก

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๘๙

หรือ ๑๒๑ ดวง

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๕๑

ดวง (เว้นตัวเอง)

ลักขณาทิจตุกกะของเวทนาเจตสิก

เวทนาเจตสิกมีคุณสมบัติพิเศษเฉพาะตน ที่เป็น **วิเสสลักษณะ ๔** ประการ จึงเรียกว่า **ลักขณาทิจตุกกะ** คือ

๑. อะนุภะวะนะลักขะณา มีการเสวยอารมณ์ทั้ง ๖ เป็นลักษณะ

๒. วิสะยะระสะสัมโภคะระสา มีการเสวยรสของอารมณ์ทั้ง ๖ เป็นกิจ

๓. สุขะทุกขะปัจจุปปัฏฐานา มีความสุขและความทุกข์ เป็นผลปรากฏ

๔. ผัสสะปะทัฏฐานา มีผัสสะ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

อนึ่ง ในปฏิจจสมุปบาทท่านกล่าวว่า “**ผัสสะปัจจะยา เวทะนา สัมภะวะติ**” แปลความว่า เวทนาเกิดขึ้น เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย เพราะฉะนั้น ท่านจึงวางผัสสเจตสิกไว้เป็นอันดับแรก เพราะเป็นสภาวธรรมที่มีบทบาทสำคัญเป็นเบื้องต้น ถ้าขาดผัสสเจตสิกเสียแล้ว สัมปยุตตธรรมทั้งหลาย เช่น เวทนา เป็นต้น ย่อมเกิดขึ้นรับรู้อารมณ์ต่อไปไม่ได้เช่นเดียวกัน

จำแนกเวทนาโดยอารัมมณานุภวนลักขณนัย

เวทนาเจตสิกนี้ เมื่อจำแนกประเภทโดยลักษณะแห่งการเสวยอารมณ์ เรียกว่า **อารัมมณานุภวนลักขณนัย** หมายความว่า เป็นนัยที่จำแนกความรู้สึกโดยลักษณะแห่งการเสวยอารมณ์ของเวทนา มี ๓ ประเภท คือ

๑. การเสวยอารมณ์บางครั้ง ก็รู้สึกสบาย เรียกว่า **สุขเวทนา** ได้แก่ เวทนาเจตสิกที่ประกอบกับสุขสหคตกายวิญญาณจิต ๑ และโสมนัสสสหคตจิต ๖๒ เป็นผู้รับรู้ความรู้สึกที่เป็นความสุขสบายในขณะที่รับรู้รสชาติของอติอิฏฐารมณ์ (อารมณ์ที่ดียิ่ง) หรือ อิฏฐมัชฌัตตารมณ์ (อารมณ์ที่ดีปานกลาง) ซึ่งเป็นอารมณ์ที่น่าปรารถนา น่าชอบใจอย่างยิ่ง หรือ ระดับปานกลาง

๒. การเสวยอารมณ์บางครั้ง ก็รู้สึกไม่สบาย เรียกว่า **ทุกขเวทนา** ได้แก่ เวทนาเจตสิก ที่ประกอบกับทุกขสหคตกายวิญญาณจิต ๑ และโทสมูลจิต ๒ เป็นผู้รับรู้ความรู้สึกที่เป็นความทุกข์ ความไม่สบาย ในขณะที่รับรู้รสชาติของอนิฏฐารมณ์ คือ อารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าชอบใจ

๓. การเสวยอารมณ์บางครั้ง ก็รู้สึกปานกลาง ไม่ถึงกับทุกข์หรือไม่ถึงกับสุขเรียกว่า **อทุกขมสุขเวทนา** ได้แก่ เวทนาเจตสิกที่ประกอบกับอุเบกขาสหคตจิต ๕๕ เป็นผู้รับรู้ความรู้สึกที่เป็นไประดับปานกลาง ในขณะที่รับรู้รสชาติของอิฏฐมัชฌัตตารมณ์ คือ อารมณ์ที่ดีปานกลาง หรือ อนิฏฐารมณ์ คือ อารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา

จำแนกเวทนาโดยอินทริยเภทนัย

การเสวยอารมณ์ของเวทนานี้ ย่อมเกี่ยวเนื่องด้วยกายบ้าง ด้วยใจบ้าง เรียกว่า อินทรีย์ คือความเป็นใหญ่เป็นผู้ปกครองเฉพาะหน้าที่ของตน ๆ ในการเสวยรสชาติแห่งอารมณ์ทางทวารนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้ จึงมีเวทนา ๕ ประการ คือ ทางกาย มี ๒ ประการ ได้แก่ ทุกขเวทนา สุขเวทนา และทางใจ มี ๓ ประการ ได้แก่ โสมนัสสเวทนา โทมนัสสเวทนา อุเบกขาเวทนา โดยเวทนาแต่ละอย่างย่อมเป็นใหญ่ในหน้าที่การเสวยรสชาติของอารมณ์ เฉพาะของตน ๆ โดยทำหน้าที่แทนกันไม่ได้ คือ

๑. **สุขเวทนา** เป็นใหญ่เป็นผู้ปกครองในการเสวยอารมณ์ที่เป็นสุขทางกาย เรียกว่า **สุขินทรีย์** ได้แก่ เวทนาเจตสิก ที่ประกอบกับสุขสหคตกายวิญญาณจิต ๑ ในขณะที่เสวยรสชาติแห่งความสุขทางกาย

๒. **ทุกขเวทนา** เป็นใหญ่เป็นผู้ปกครองในการเสวยอารมณ์ที่เป็นทุกข์ทางกาย เรียกว่า **ทุกขินทรีย์** ได้แก่ เวทนาเจตสิก ที่ประกอบกับทุกขสหคตกายวิญญาณจิต ๑ ในขณะที่เสวยรสชาติแห่งความทุกข์ทางกาย

๓. **โสมนัสสเวทนา** เป็นใหญ่เป็นผู้ปกครองในการเสวยอารมณ์ที่เป็นสุขทางใจ เรียกว่า **โสมนัสสินทรีย์** ได้แก่ เวทนาเจตสิก ที่ประกอบกับโสมนัสสสหคตจิต ๖๒ ในขณะที่เสวยรสชาติแห่งความสุขทางใจ

๔. **โทมนัสสเวทนา** เป็นใหญ่เป็นผู้ปกครองในการเสวยอารมณ์ที่เป็นทุกข์ทางใจ เรียกว่า **โทมนัส-สินทรีย์** ได้แก่ เวทนาเจตสิก ที่ประกอบกับโทสมูลจิต ๒ ในขณะที่เสวยรสชาติแห่งความทุกข์ทางใจ

๕. **อุเบกขาเวทนา** เป็นใหญ่เป็นผู้ปกครองในการเสวยอารมณ์ที่เป็นปานกลาง ทางตา หู จมูก ลิ้น และใจ ได้แก่ เวทนาเจตสิกที่ประกอบในอุเปกขาสหคตจิต ๕๕ ดวง

ความต่างกันแห่งการรับรู้อารมณ์ของเจตสิก ๔ ดวง

๑. ผัสสเจตสิก มีการเสวยอารมณ์ชั่วขณะที่กระทบถูกต้อง แล้วก็หมดหน้าที่ไป ไม่มีหน้าที่ตามไปรับรู้รสชาติของอารมณ์นั้น ๆ แต่อย่างใด

๒. สัญญาเจตสิก มีหน้าที่รับรู้อารมณ์ เพียงเก็บจำลักษณะของอารมณ์นั้นไว้เท่านั้น ไม่มีหน้าที่ตามไปรับรู้รสชาติของอารมณ์นั้น ๆ เหมือนกัน

๓. เจตนาเจตสิก มีหน้าที่รับรู้อารมณ์ เพียงการตั้งใจมุ่งมั่นต่ออารมณ์เท่านั้น ไม่ได้มีการเสวยรสของอารมณ์นั้นโดยตรง

๔. เวทนาเจตสิก มีหน้าที่ในการเสวย โดยการลิ้มชิมรสแห่งอารมณ์โดยตรง

เพราะฉะนั้น เวทนาเจตสิก จึงนับว่า เป็นเจ้าของ เป็นใหญ่ และมีอำนาจในการเสวยรสชาติของอารมณ์โดยตรง ในอัฏฐสาลินีอรรถกถา ท่านเปรียบเวทนาเหมือนพระราชา ส่วนสัมปยุตตธรรมนอกจากนี้ เปรียบเหมือนพ่อครัวผู้ปรุงโภชนะที่มีรสดีต่าง ๆ เมื่อพ่อครัวปรุงโภชนะเสร็จเรียบร้อยแล้วก็เก็บใส่ภาชนะประทับตรา นำเข้าถวายพระราชา พระองค์ทรงเป็นเจ้าของ เป็นใหญ่ มีอำนาจในการเสวยพระกระยาหารนั้นได้ตามพระราชประสงค์ ส่วนพวกพ่อครัว หรือ ต้นเครื่อง ก็เพียงแต่สูดดมกลิ่น หรืออย่างมากก็เพียงแต่ชิมทดลองพระกระยาหารเพื่อให้ได้รสชาติที่ถูกพระทัยของพระราชา จึงได้ลิ้มชิมแต่เพียงบางส่วนเท่านั้น

สุขเวทนา

สุขเวทนา เกิดขึ้นในขณะที่ทำหน้าที่เสวยรสชาติแห่งสัมผัสที่เป็นสุขทางกาย โดยการประกอบกับสุขสหคตกายวิญญาณจิต เรียกว่า **สุขกาย** อันเป็นผลของกุศลกรรม ทำให้ได้รับอารมณ์ที่ดี เรียกว่า อิฏฐโผฏฐัพพารมณ์ คือ การกระทบสัมผัสที่ดี

ลักขณาทิจตุกะของสุขเวทนา

๑. **อิฏฐะโผฏฐัพพานุภะวะนะลักขะณัง** มีการเสวยโผฏฐัพพารมณ์ที่ดี เป็นลักษณะ
๒. **สัมปะยุตตานัง อุปะพ์รูหะนะระสัง** มีการทำให้สัมปยุตตธรรมเจริญขึ้น เป็นกิจ
๓. **กายิกะอัสสาทะปัจจุปปัฏฐานัง** มีความยินดีในความสุขกาย เป็นอาการปรากฏ
๔. **กายินท์ริยะปะทัฏฐานัง** มีกายปสาท เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ทุกขเวทนา

ทุกขเวทนา เกิดขึ้นในขณะที่ทำหน้าที่เสวยรสชาติแห่งสัมผัสที่เป็นทุกข์ทางกาย โดยการประกอบกับทุกขสหคตกายวิญญาณจิต เรียกว่า **ทุกข์กาย** อันเป็นผลของอกุศลกรรม ทำให้ได้รับอารมณ์ที่ไม่ดี เรียกว่า **อนิฏฐโผฏฐัพพารมณ์** คือ การกระทบสัมผัสที่ไม่ดี

ลักขณาทิจตุกะของทุกขเวทนา

๑. **อะนิฏฐะโผฏฐัพพานุภะวะนะลักขะณัง** มีการเสวยโผฏฐัพพารมณ์ที่ไม่ดี เป็นลักษณะ

๒. **สัมปะยุตตานัง มิลาปะนะระสัง** มีการทำให้สัมปยุตตธรรม เหี่ยวแห้งลง เป็นกิจ

๓. **กายิกาพาธะปัจจุปปัฏฐานัง** มีการอาพาธทางกาย เป็นผลปรากฏ

๔. **กายินท์ริยะปะทัฏฐานัง** มีกายปสาทเป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ทุกข์ ๑๐ ประการ

๑. **สภาวทุกข์** ทุกข์ประจำสังขาร คือ ชาติ ชรา มรณะ

๒. **ปกิณณกทุกข์** ทุกข์จร คือ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส

๓. **นิพัทธทุกข์** ทุกข์เนืองนิตย์ หรือทุกข์เป็นเจ้าเรือน ได้แก่ หนาว ร้อน หิวกระหาย ปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะ เป็นต้น

๔. **พยาธิทุกข์** ทุกข์เพราะป่วยไข้ คือ ทุกขเวทนามีประเภทต่าง ๆ ตามสมุฏฐาน มีอวัยวะไม่ทำหน้าที่ตามปกติ เป็นต้น

๕. **สันตาปทุกข์** ทุกข์เพราะความเร่าร้อน คือ ความกระวนกระวายใจ เพราะถูกไฟคือกิเลสแผดเผา

๖. **วิปากทุกข์** ทุกข์เพราะผลกรรม ได้แก่ วิปปฏิสารคือความเดือดร้อนใจ อันเป็นผลของกรรมที่ตนกระทำไว้

๗. **สหคตทุกข์** ทุกข์ไปด้วยกัน หรือทุกข์กำกับกัน ได้แก่ ความทุกข์ที่เนื่องมาจากวิบูลยผล คือ ความทุกข์ที่เกิดจากการได้รับสิ่งที่ดีแล้วเกิดติดใจหลงไหล เมื่อสิ่งนั้นแปรเปลี่ยนดับไป ย่อม เกิดความทุกข์

๘. **อาหารปริเยฏฐิทุกข์** ทุกข์ในการแสวงหาอาหาร ได้แก่ อาชีวทุกข์ คือ ทุกข์เพราะการหาเลี้ยงชีพ

๙. **วิวาทมูลกทุกข์** ทุกข์เพราะการทะเลาะวิวาทเป็นมูล ได้แก่ ความไม่ปลอดโปร่งใจ ความกลัวต่อการพ่ายแพ้แก่ศัตรู ความหวาดหวั่นต่อศัตรู เป็นต้น

๑๐. **ทุกขขันธ์** ทุกข์รวบยอด หมายเอาสังขารคือที่รวมแห่งเบญจขันธ์ นั้นเป็นที่ประชุมลงแห่งกองทุกข์ทั้งปวง

โสมนัสสเวทนา

โสมนัสสเวทนา เกิดขึ้นในขณะที่ทำหน้าที่เสวยรสชาติแห่งธรรมารมณ์ที่กระทบทางใจ เป็นความรู้สึกที่เป็นสุขทางใจ ที่ประกอบกับโสมนัสสสหคตจิต ๖๒ ดวง เรียกว่า **สุขใจ** ในขณะที่ได้รับอารมณ์ที่ดียิ่ง เรียกว่า **อติอิฏฐารมณ์** คือ ความรู้สึกนึกคิดที่ดี น่าปรารถนา น่าชอบใจ เช่น คิดถึงรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ที่เคยได้ประสบมา หรือได้รับรู้ความรู้สึกภายในจิตใจ รับรู้ปฏิกิริยาของบุคคลอื่นสัตว์อื่น ตลอดถึงบัญญัติอารมณ์ต่าง ๆ แล้วเกิดความรู้สึกยินดีพอใจ

ลักขณาทิจตุกะของโสมนัสสเวทนา

๑. **อิฏฐารัมมะณานุภะวะนะลักขะณัง** มีการเสวยอารมณ์ที่น่าปรารถนา ทั้งที่เป็น **สภาวอิฏฐารมณ์** หรือ **ปริกัปปอิฏฐารมณ์** เป็นลักษณะ

๒. **อิฏฐาการะสัมโภคะระสัง** มีการเสวยอารมณ์ด้วยความพอใจ เป็นกิจ

๓. **จิตตะอัสสาทะปัจจุปปัฏฐานัง** มีความแช่มชื่นแห่งจิต เป็นอาการปรากฏ

๔. **ปัสสัทธิปะทัฏฐานัง** มีความสงบกายและความสงบใจ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

พยสนะ ๕

พยสนะ หมายถึง ความพินาศฉิบหายอย่างใหญ่หลวง เมื่อบังเกิดขึ้นแล้วย่อมทำให้บุคคล เกิดความเศร้าโศก เสียใจ พิไรรำพัน และเกิดอุปายาส คือ ความคับแค้นใจจนสุดที่จะทนทานได้ มี ๕ อย่าง คือ

๑. **ญาติพยสนะ** ความพินาศแห่งหมู่ญาติ

๒. **โภคพยสนะ** ความพินาศฉิบหายแห่งโภคสมบัติ

๓. **โรคพยสนะ** ความพินาศฉิบหายเพราะเกิดโรคภัยไข้เจ็บ

๔. **สีลพยสนะ** ความพินาศฉิบหายอันเนื่องมาจากศีลวิบัติ

๕. **ทิฏฐิพยสนะ** ความพินาศเพราะเกิดความเห็นผิดอย่างร้ายแรง

พยสนะทั้ง ๕ ประการนี้ เมื่ออย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นแก่บุคคลใดแล้ว ย่อมทำให้บุคคลนั้น เกิดความเศร้าโศกเสียใจพิไรรำพัน และเกิดความทุกข์ใจอย่างหนัก เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ความสุขใจหรือโสมนัส ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ แต่ถ้าบุคคลใดไม่ประสบพยสนะเหล่านี้ บุคคลนั้นย่อมมีความสุขใจได้

โทมนัสสเวทนา

โทมนัสสเวทนา เกิดขึ้นในขณะที่เสวยธรรมารมณ์ที่เป็นทุกข์ทางใจ โดยการประกอบกับโทสมูลจิต ๒ ดวง เรียกว่า **ความทุกข์ใจ** อันเนื่องมาจากการได้ประสบกับอารมณ์อันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ปรารถนา ไม่น่าชอบใจ เรียกว่า **อนิฏฐารมณ์** ทั้งที่เป็นสภาวอนิฏฐารมณ์คือ อารมณ์ที่ไม่ดีโดยสภาวะ หรือปริกัปป อนิฏฐารมณ์ คือ อารมณ์ที่ไม่ดีเฉพาะบางบุคคลก็ตาม โทมนัสสเวทนานี้ย่อมเกิดขึ้นพร้อมด้วยโทสมูลจิตเพราะอาศัยอนิฏฐารมณ์นั้น ทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกเศร้าโศกเสียใจ ร่ำไห้รำพัน หรือโกรธเกลียด กลัว อับบาย เป็นต้น

ลักขณาทิจตุกะของโทมนัสสเวทนา

๑. อะนิฏฐารัมมะณานุภะวะนะลักขะณัง มีการเสวยอารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา ที่เป็นสภาวะอนิฏฐารมณ์หรือ ปริกัปปอนิฏฐารมณ์ เป็นลักษณะ

๒. อะนิฏฐาการะสัมโภคะระสัง มีการเสวยอารมณ์ ด้วยความไม่พอใจ เป็นกิจ

๓. เจตะสิกาพาธะปัจจุปปัฏฐานัง มีความคับแค้นใจ หรือมีความอาพาธทางจิตเป็นอาการปรากฏ

๔. หะทะยะวัตถุปะทัฏฐานัง มีหทยวัตถุ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

อุเบกขาเวทนา

อุเบกขาเวทนา หมายถึง การเสวยอารมณ์ที่เป็นไปในระดับปานกลาง เรียกว่า **อิฏฐมัชฌัตตารมณ์** คือ อารมณ์ที่น่าปรารถนาน่าชอบใจระดับปานกลางทั่วไปที่เกิดขึ้นทางมโนทวาร และในขณะที่เสวยรูปารมณ์ สัททารมณ์ คันธารมณ์ รสารมณ์ ทางตา หู จมูก ลิ้น ทั้งหมด ซึ่งไม่สามารถให้เกิดสุขเวทนาหรือทุกขเวทนาได้ เนื่องจากเหตุปัจจัยที่กระทบกันนั้น เป็นไปโดยอาการเบาบาง ไม่มีอาการรุนแรงที่จะทำให้เกิดสุขหรือทุกข์ได้ จึงเกิดได้เพียงอุเบกขาเวทนาเท่านั้น

ลักขณาทิจตุกะของอุเบกขาเวทนา

๑. **มัชฌัตตะเวทะยิตะลักขะณา** มีการเสวยอย่างปานกลางในอารมณ์ เป็นลักษณะ

๒. **สัมปะยุตตานัง นาติอุปะพ์รูหะนะมิลาปะนะระสา** มีการรักษาสัมปยุตตธรรมไม่ให้ฟูขึ้นและไม่ให้เหี่ยวลงจนเกินไป เป็นกิจ

๓. **สันตะภาวะปัจจุปปัฏฐานา** มีความสงบ (สุขุมเป็นไปปานกลาง) เป็นผล หรืออาการปรากฏ

๔. **นิปปีติกะจิตตะปะทัฏฐานา** มีจิตที่ไม่มีปีติ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

เวทนาเนื่องด้วยทวาร มี ๖ ประการ

ในปฏิจจสมุปบาททีปนี ตอนที่ว่าด้วยเรื่องผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา ท่านจำแนกเวทนาออกเป็น ๖ ประการ ซึ่งเกี่ยวเนื่องด้วยทวาร ๖ คือ

๑. **จักขุสัมผัสสชาเวทนา** การเสวยอารมณ์ที่เกิดจากการกระทบอารมณ์ทางจักขุทวาร

๒. **โสตสัมผัสสชาเวทะนา** การเสวยอารมณ์ที่เกิดจากการกระทบอารมณ์ทางโสตทวาร

๓. **ฆานสัมผัสสชาเวทนา** การเสวยอารมณ์ที่เกิดจากการกระทบอารมณ์ทางฆานทวาร

๔. **ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา** การเสวยอารมณ์ที่เกิดจากการกระทบอารมณ์ทางชิวหาทวาร

๕. **กายสัมผัสสชาเวทนา** การเสวยอารมณ์ที่เกิดจากการกระทบอารมณ์ทางกายทวาร

๖. **มโนสัมผัสสชาเวทนา** การเสวยอารมณ์ที่เกิดจากการกระทบอารมณ์ทางมโนทวาร

การรับรู้อารมณ์ทางทวารต่าง ๆ เกิดขึ้นเพราะอาศัยการประชุมพร้อมกันแห่งธรรม ๕ ประการ คือ อายตนะภายใน ๑ อายตนะภายนอก ๑ ผัสสะ ๑วิญญาณ ๑ และเวทนา ๑ เมื่อครบเหตุปัจจัยทั้ง ๕ ประการนี้แล้ว การรับรู้อารมณ์ทางทวารนั้น ๆ ย่อมเกิดขึ้นได้

เวทนาเกิดเพราะเหตุ ๘ ประการ

๑. วาตสมุฏฐาน	เกิดเพราะลม
๒. ปิตตสมุฏฐาน	เกิดเพราะน้ำดีกำเริบ
๓. เสมหสมุฏฐาน	เกิดเพราะเสมหะรบกวน
๔. สันนิปาติกสมุฏฐาน	เกิดเพราะไข้สันนิบาต
๕. อุตุวิปริณามชา	เกิดเพราะฤดูเปลี่ยนแปลง
๖. วิสมปริหารชา	เกิดเพราะการบริหาร (ร่างกาย)ไม่สม่ำเสมอ
๗. โอปักกมิกชา	เกิดเพราะการทำความเพียร
๘. กัมมวิปากชา	เกิดเพราะผลของกรรม

สมุฏฐานเหล่านี้ ล้วนแต่ทำให้เกิดเวทนาทั้งสิ้น ทั้งทุกขเวทนา สุขเวทนา โสมนัสสเวทนา โทมนัสสเวทนา และอุเบกขาเวทนา แต่ที่มุ่งหมายกล่าวถึงในที่นี้ หมายเอา ทุกขเวทนา กับ โทมนัสสเวทนา ซึ่งเกิดจากอนิฏฐารมณ์ อันเป็นผลของอกุศลกรรม เมื่อเกิดขึ้นกับบุคคลใดแล้ว ทำให้บุคคลนั้นอดทนได้ยาก

บทสรุปเรื่องเวทนาเจตสิก

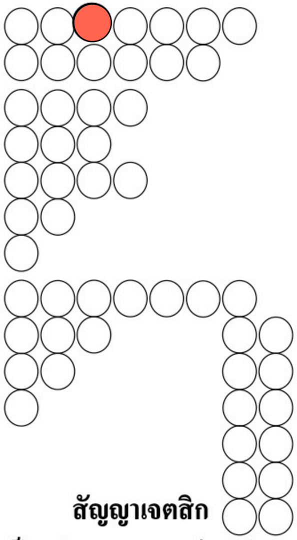
เวทนาเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อัญญสมานราสี** คือ หมวดของอัญญสมานเจตสิก ๑๓ ดวง เป็น **สัพพจิตตสาธารณเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้ทุกดวง

เวทนาเจตสิก เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตโดยแน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่าประกอบกับจิตดวงใดได้แล้ว เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น ย่อมมีเวทนาเจตสิกประกอบร่วมด้วยเสมอ ไม่มีกรณียกเว้น คือ

สุขเวทนา	ประกอบกับ	สุขสหคตกายวิญญาณจิต ๑
ทุกขเวทนา	ประกอบกับ	ทุกขสหคตกายวิญญาณจิต ๑
โสมนัสสเวทนา	ประกอบกับ	โสมนัสสสหคตจิต ๖๒
โทมนัสสเวทนา	ประกอบกับ	โทสมูลจิต ๒
อุเบกขาเวทนา	ประกอบกับ	อุเบกขาสหคตจิต ๕๕

เวทนาเจตสิกเกิดร่วมกับเจตสิก ๕๑ ดวง (เว้นตัวเอง)

สัญญาเจตสิก

สัญญาเจตสิก

เป็น อัญญสมานราสีเจตสิก

เป็น นิยตโยคีเจตสิก

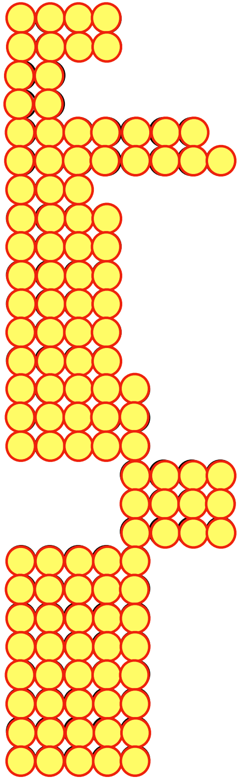
ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๘๙

หรือ ๑๒๑ ดวง

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๕๑

ดวง (เว้นตัวเอง)

สัญญาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่จำอารมณ์ หมายความว่า เป็นสภาวธรรมที่ทำหน้าที่ในการจำอารมณ์ต่าง ๆ ที่สัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตนแต่ละครั้งได้ทำการรับรู้ ได้แก่ การกำหนดจดจำว่า สีเขียว สีแดง สีเหลือง สีขาว หรือ สั้น ยาว กลม แบน อ้วน ผอม เป็นต้น แล้วเก็บข้อมูลไว้ เมื่ออารมณ์เช่นนั้นหรืออารมณ์ใกล้เคียงปรากฏขึ้นอีก สัญญาเจตสิกย่อมป้อนข้อมูลของสภาพอารมณ์เก่าที่เคยรับรู้มาแล้วให้แก่มโนวิญญาณจิต ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้บุคคลทั้งหลายสามารถกำหนดจดจำสภาพอารมณ์ต่าง ๆ และจำข้อมูลเรื่องราวต่าง ๆ ได้ ที่เป็นเช่นนี้ เพราะมีสัญญาเจตสิกเป็นผู้กำหนดจดจำสภาพของอารมณ์ไว้นั่นเอง ดังมีวจนัตถะแสดงว่า **นิมิตตะกะระเณนะ อารัมมะณัง สัญชานาตีติ = สัญญา** แปลว่า ธรรมชาติที่จำอารมณ์ด้วยการทำเครื่องหมายไว้ ชื่อว่า สัญญา

ลักขณาทิจตุกะของสัญญาเจตสิก

๑. สัญชานะนะลักขะณา มีความจำอารมณ์ได้เป็นลักษณะ

๒. ปุนะ สัญชานะนะปัจจะยะนิมิตตะกะระณะระสา มีการทำเหตุและเครื่องหมายเพื่อให้รู้ได้ เป็นกิจ

๓. ยะถาคะหิตะนิมิตตะภินิเวสะกะระณะปัจจุปปัฏฐานา มีการยึดมั่นในอารมณ์ตามที่จำไว้ได้ (จะผิดหรือถูกก็ตาม) เป็นอาการปรากฏ

๔. ยะถาอุปัฏฐิตะวิสะยะปะทัฏฐานา มีอารมณ์ที่ปรากฏ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

อารมณ์เป็นเหตุให้สัญญาเจตสิกปรากฏขึ้น และเมื่อสัญญาเจตสิกเกิดขึ้นแล้ว รส ปัจจุปปัฏฐาน ของสัญญาเจตสิกนั้น ย่อมสำเร็จไปพร้อมกันด้วย

อนึ่ง สัญญาที่เกิดพร้อมกับปัญญา ย่อมจำไม่ผิด เพราะเป็นไปตามอำนาจของปัญญา ส่วนสัญญาเจตสิกที่ไม่ได้เกิดพร้อมกับปัญญา ย่อมจำผิดได้

สัญญา ๖

สัญญาจึงมีบทบาทสำคัญต่อชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย พระพุทธองค์จึงทรงแสดงสัญญาว่าเป็นกองแห่งธรรมหมวดหนึ่ง เรียกว่า สัญญาขันธ์ เพราะทำหน้าที่สำคัญในการเก็บจำอารมณ์ต่าง ๆ ไว้เป็นข้อมูลให้สัมปยุตตธรรมทั้งหลายได้รับรู้เป็นพิเศษต่อไป ได้แก่

๑. **รูปะสัญญา** การเก็บจำรูปารมณ์

๒. **สัททะสัญญา** การเก็บจำเสียง

๓. **คันธะสัญญา** การเก็บจำกลิ่น

๔. **ระสะสัญญา** การเก็บจำรส

๕. **โผฎฐัพพะสัญญา** การเก็บจำสิ่งที่สัมผัส คือ ความเย็น ร้อน อ่อน แข็ง หย่อน ตึง

๖. **ธัมมะสัญญา** ความเก็บจำธรรมารมณ์ คือ ความรู้สึกนึกคิด และสภาพที่รับรู้ได้ทางใจ

สัญญา ๖ ประการนี้ เป็นได้ทั้งฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี ถ้ากำหนดจดจำเพื่อให้จิตเป็นกุศล ย่อมจัดเป็นธรรมฝ่ายดี ถ้าจำแล้วทำให้จิตเป็นอกุศล ย่อมจัดเป็นธรรมฝ่ายไม่ดี

สัญญา ๑๐

สัญญาในที่นี้ หมายถึง สัญญาที่เป็นฝักฝ่ายแห่งธรรมฝ่ายดี เป็นสัญญาเจตสิกที่ประกอบกับกุศลจิต หรือสเหตุกกิริยาจิตของพระอรหันต์ ซึ่งได้ทำหน้าที่เก็บจำสภาพของอารมณ์ที่ดีไว้ หรือด้วยการกลั่นกรองสภาพของอารมณ์นั้น ๆ ให้เกิดองค์ความรู้ในทางที่ถูกต้อง ที่เรียกว่า **โยนิโสมนสิการ** ไม่ว่าอารมณ์จะเป็นอิฏฐารมณ์ คือ อารมณ์ที่ดีก็ตาม หรือ อนิฏฐารมณ์คืออารมณ์ที่ไม่ดีก็ตาม โดยไม่หลงไหลไปตามสมมติบัญญัติของอารมณ์ มี ๑๐ ประการ คือ

๑. **อะนิจจะสัญญา** ความกำหนดหมายว่า ไม่เที่ยงแห่งสังขารทั้งหลาย

๒. **อะนัตตะสัญญา** ความกำหนดหมายว่า ไม่ใช่ตัวตนแห่งธรรมทั้งปวง

๓. **อะสุภะสัญญา** ความกำหนดหมายว่า ไม่งามแห่งสังขารธรรมทั้งหลาย

๔. **อาทีนะวะสัญญา** ความกำหนดหมายว่า เป็นโทษแห่งสังขารธรรมทั้งหลาย อันมีอาพาธต่าง ๆ เป็นมูล

๕. **ปะหานะสัญญา** ความกำหนดหมายเพื่อละอกุศลวิตกและบาปธรรมทั้งปวง

๖. **วิราคะสัญญา** ความกำหนดหมายในธรรมที่คลายกำหนัด คือ อริยมรรคว่า เป็นธรรมอันสงบประณีต

๗. **นิโรธะสัญญา** ความกำหนดหมายในนิโรธ คือ พระนิพพานว่า เป็นธรรมอันสงบประณีต

๘. **สัพพะโลเก อะนะภิระตะสัญญา** ความกำหนดหมายว่า ไม่น่าเพลิดเพลินในโลกทั้งปวง

๙. **สัพพะสังขาเรสุ อะนิฏฐะสัญญา** ความกำหนดหมายในสังขารทั้งปวงว่า เป็นอารมณ์ที่ไม่น่ายินดี ไม่น่าปรารถนา

๑๐. **อานาปานัสสะติสัญญา** ความกำหนดหมายในการระลึกรู้ลมหายใจเข้าออก

สรุปความเรื่องสัญญาเจตสิก

สัญญาเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อัญญสมานราสี** คือ หมวดของอัญญสมานเจตสิก ๑๓ เป็น **สัพพจิตตสาธารณเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้ทุกดวง

สัญญาเจตสิก เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เป็นเจตสิกที่ประกอบกับจิตโดยแน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่า ประกอบกับจิตดวงใดแล้ว เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น ต้องมีสัญญาเจตสิกประกอบร่วมด้วยเสมอ

สัญญาเจตสิก เป็นสภาวธรรมที่ทำการเก็บจำอารมณ์ที่ได้รับรู้แล้ว และทำให้สัมปยุตตธรรมทั้งหลายคือจิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตนในขณะนั้นสามารถจำอารมณ์ได้ เมื่อได้รับอารมณ์เช่นนั้นในครั้งต่อไป ย่อมสามารถจำอารมณ์นั้นได้ ถ้าขาดสัญญาเจตสิกเสียแล้ว สัตว์ทั้งหลายย่อมไม่สามารถจำอารมณ์ต่าง ๆ ได้เลย เมื่อเป็นเช่นนี้ การสั่งสมประสบการณ์ในเรื่องต่าง ๆ ย่อมมีไม่ได้ เช่นเดียวกัน

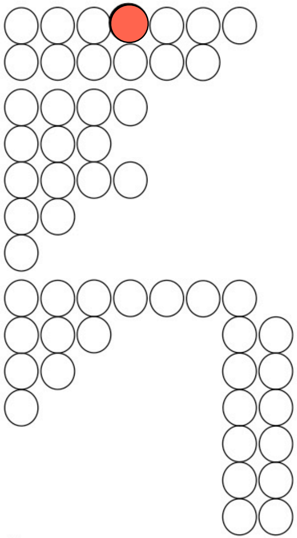
สัญญาเจตสิกเกิดร่วมกับเจตสิก ๕๑ ดวง (เว้นตัวเอง) คือ

เมื่อประกอบกับอกุศลจิต ๑๒ ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นสัญญา) และอกุศลเจตสิก ๑๔ ตามที่จิตแต่ละดวงนั้นจะมีเจตสิกอะไรประกอบร่วมด้วยได้

เมื่อประกอบกับอเหตุกจิต ๑๘ ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๑ (เว้นสัญญาและฉันทะ) ตามที่จิตแต่ละดวงนั้นจะมีเจตสิกอะไรประกอบร่วมด้วยได้

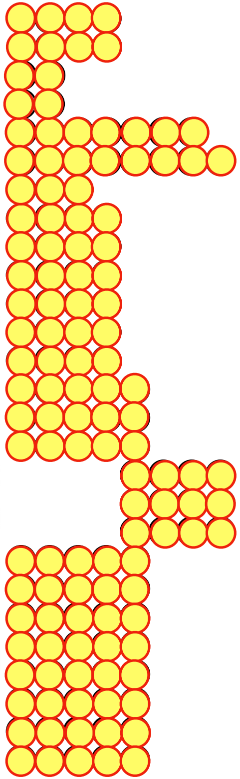
เมื่อประกอบโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นสัญญา) และโสภณเจตสิก ๒๕ ตามที่จิตแต่ละดวงนั้นจะมีเจตสิกอะไรประกอบร่วมด้วยได้ สัญญาเจตสิกย่อมเกิดพร้อมกับเจตสิกเหล่านั้นด้วย

เจตนาเจตสิก

เจตนาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่จัดแจงสัมปยุตตธรรมที่เกิดพร้อมกับตนไว้ในอารมณ์ หมายความว่า เป็นสภาวธรรมที่มีสภาพเป็นผู้กระตุ้นเตือนสัมปยุตตธรรมคือจิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตนในจิตดวงเดียวกันให้มุ่งมั่นในการกระทำกิจของตน ๆ ไม่ให้เหลื่อมล้ำกัน หรือเป็นสภาวธรรมที่เป็นเหตุให้สัมปยุตตธรรมทั้งหลายสามารถกระทำกิจของตนได้โดยสะดวก โดยไม่ก้าวก่ายหรือเกี่ยงงอนในการกระทำกิจของตน ๆ ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยในการรับรู้อารมณ์แต่ละครั้ง จึงเรียกว่า **ผู้จัดแจงสัมปยุตตธรรม** ดังมีวจนัตถะแสดงว่า “**อารัมมะเณสุ สัมปะยุตตะธัมเม เจตะยันตีติ เจตะนา (วา) อัตตะโน อัตตะโน กิจจัง กะโรนติ เอเตนาติ เจตะนา**” แปลความว่า ธรรมชาติที่จัดแจงสัมปยุตตธรรมไว้ในอารมณ์ทั้งหลาย ชื่อว่า เจตนา (หรืออีกนัยหนึ่ง) สัมปยุตตธรรมทั้งหลาย ย่อมกระทำกิจของตน ๆ ได้เพราะอาศัยธรรมชาตินั้น ฉะนั้น ธรรมชาตินั้น จึงชื่อว่า เจตนา

เป็น อัญญสมานราสีเจตสิก
เป็น นิยตโยคีเจตสิก
ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๘๙ หรือ ๑๒๑ ดวง
ประกอบกับเจตสิก ได้ ๕๑ ดวง (เว้นตัวเอง)

ลักขณาทิจตุกกะของเจตนาเจตสิก

๑. **เจโตยุตตะลักขะณา** มีการชักชวน กระตุ้นเตือนสัมปยุตตธรรมในอารมณ์ เป็นลักษณะ

๒. **อายูหะนะระสา** มีความกังวลห่วงใยในการรับอารมณ์ของสัมปยุตตธรรม เป็นกิจ

๓. **สังวิธานะปัจจุปปัฏฐานา** มีการจัดแจงสัมปยุตตธรรมไว้ในอารมณ์ เป็นอาการปรากฏ

๔. **เสสะขันธัตต๎ยะปะทัฏฐานา** มีขันธ์ ๓ ที่เหลือ คือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ วิญญาณขันธ์ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

เมื่อพิจารณา ลักษณะ รส ปัจจุปปัฏฐาน ของเจตนาแล้ว จะเห็นได้ว่า เจตนาเจตสิกนี้ มีบทบาทสำคัญ เป็นประธานในสัมปยุตตธรรมทั้งหลาย การงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวด้วยกาย วาจา ใจ จะสำเร็จลงได้ ก็ด้วยอาศัยเจตนาเจตสิกนี้ เป็นหัวหน้า ไม่ว่าการงานนั้นจะดีหรือชั่วก็ตาม ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า “**เจตะนาหัง ภิกขะเว กัมมัง วะทามิ เจตะยิต๎วา กัมมัง กะโรติ กาเยนะ วาจายะ มะนะสา**” แปลว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตกล่าวเจตนานี้แหละว่าเป็นตัวกรรม เพราะบุคคลถูกกระตุ้นเตือนด้วยอำนาจแห่งเจตนาแล้ว ย่อมกระทำการงานที่เกี่ยวด้วยกายบ้าง วาจาบ้าง ใจบ้าง

หน้าที่ของเจตนาเจตสิก ๒ อย่าง

เจตนาเจตสิก มีกิจ ๒ อย่าง คือ

๑. สังวิธานกิจ จัดแจงสัมปยุตตธรรมให้กระทำกิจของตน ๆ ไม่ให้ย่อหย่อน สำเร็จเป็นกรรม

๒. พีชนิธานกิจ เก็บเชื้อของกรรมไว้ รอโอกาสให้ผลต่อไป

เจตนาเจตสิก ในขณะที่ประกอบกับจิตดวงใดดวงหนึ่งนั้น ย่อมทำกิจอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้ง ๒ อย่างให้สำเร็จลง หมายความว่า ถ้าประกอบกับอกุศลจิตและโลกียกุศลจิต ย่อมทำกิจทั้ง ๒ อย่างให้สำเร็จไปพร้อมกัน คือ สังวิธานกิจและพีชนิทานกิจ แต่ถ้าประกอบกับกิริยาจิตและโลกุตตรจิต ย่อมทำกิจอย่างเดียว คือ สังวิธานกิจ และถ้าประกอบกับโลกียวิบากจิตย่อมทำกิจอย่างเดียว คือ พีชนิทานกิจ

ในวิสุทธิมรรคอรรถกถา ท่านพระพุทธโฆษาจารย์ ได้อธิบายคำว่า สังขาร ไว้ว่า สังขารทั้งหลาย แม้เป็นอย่างเดียวโดยลักษณะก็จริง แต่ว่าโดยชาตินั้นแบ่งเป็น ๓ คือ กุศล อกุศล อัพยากตะ ในสังขารทั้ง ๓ นั้น สังขารที่สัมปยุตต์ด้วยกุศลวิญญาณ (กุศลจิต) จัดเป็นกุศลสังขาร สังขารที่สัมปยุตต์ด้วยอกุศลวิญญาณ (อกุศลจิต) จัดเป็นอกุศลสังขาร สังขารที่สัมปยุตต์ด้วยอัพยากตวิญญาณ (วิบากจิตและกิริยาจิต) จัดเป็นอัพยากตสังขาร

เจตนา ๖

เจตนาเจตสิกจัดเป็นสังขารขันธ์ แปลว่า กองแห่งสังขาร ซึ่งเป็นสภาวธรรมที่เกิดกับจิต และเป็นประธานในการปรุงแต่งจิตให้ดี ให้ชั่ว หรือเป็นกลาง ๆ แล้วส่งผลถึงพฤติกรรมของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ทั้งทางกายและทางสวาจาด้วย ในสังยุตตนิกายได้อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับเจตนาไว้โดยแบ่งออกเป็นเจตนา ๖ ประการ คือ

๑. **รูปสัญเจตนา** หมายถึง ความมุ่งหมายหรือจงใจต่อรูปที่ปรากฏทางจักขุทวาร คือ ทางตา

๒. **สัททสัญเจตนา** หมายถึง ความมุ่งหมายหรือความจงใจต่อเสียงที่มากระทบทางโสตทวาร หรือทางหู

๓. **คันธสัญเจตนา** หมายถึง ความมุ่งหมายหรือความจงใจต่อกลิ่นที่มากระทบทางฆานทวาร คือ ทางจมูก

๔. **รสสัญเจตนา** หมายถึง ความมุ่งหมายหรือความจงใจต่อรสที่มากระทบทางชิวหาทวาร คือ ทางลิ้น

๕. **โผฏฐัพพสัญเจตนา** หมายถึง ความมุ่งหมายหรือความจงใจต่อสิ่งสัมผัสที่มากระทบทางกายทวาร คือ ทางกาย

๖. **ธัมมสัญเจตนา** หมายถึง ความมุ่งหมายหรือความจงใจต่ออารมณ์ที่มาปรากฏทางมโนทวาร คือ ทางใจ

ลักษณะของกรรม ๖ ประการ

๑. กัมมัสสกตา กรรมเป็นสมบัติประจำตัวของสัตว์ทั้งหลาย
๒. กัมมทายาทตา กรรมเป็นมรดกของหมู่สัตว์
๓. กัมมโยนิตา กรรมเป็นที่เกิดของหมู่สัตว์
๔. กัมมพันธุตา กรรมเป็นเผ่าพันธุ์ของหมู่สัตว์
๕. กัมมปฏิสรณตา กรรมเป็นที่พึ่งอาศัยของหมู่สัตว์
๖. สัตตวิภชิตตา กรรมเป็นเครื่องจำแนกสัตว์ให้เลวหรือประณีต

สรุปความเรื่องเจตนาเจตสิก

เจตนาเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อัญญสมานราสี** คือ หมวดแห่งอัญญสมานเจตสิก ๑๓ ดวง เป็น **สัพพจิตตสาธารณเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้ทุกดวง

เจตนาเจตสิก เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่า ประกอบกับจิตดวงใดได้แล้ว เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น ย่อมมีเจตนาเจตสิกประกอบร่วมด้วยเสมอ

เจตนาเจตสิก เป็นสภาวธรรมที่กระตุ้นเตือนสัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดพร้อมกับตนให้มุ่งมั่นทำหน้าที่ของตน ๆ โดยไม่ท้อถอย โดยการทำหน้าที่ ๒ ประการ คือ

๑. **สังวิธานกิจ** คือ การกระตุ้นเตือนสัมปยุตตธรรมให้กระทำกิจของตน ๆ ให้สำเร็จลง เป็นกุศลกรรม อกุศลกรรม วิบาก และกิริยา โดยไม่ให้ย่อท้อถดถอย ได้แก่ เจตนาเจตสิกที่ประกอบในอกุศลจิต ๑๒ กุศลจิต ๒๑ กิริยาจิต ๒๐ และในผลจิต ๔ หรือ ๒๐

๒. **พีชนิทานกิจ** คือ การกระตุ้นเตือนสัมปยุตตธรรมให้ถือเอาเชื้อของกรรมที่ทำเสร็จแล้วเพื่อรอส่งผลให้ปรากฏขึ้นต่อไป เรียกว่า **การเก็บเชื้อของกรรม** ได้แก่ เจตนาเจตสิกที่ประกอบในโลกียวิบากจิต ๓๒

ด้วยเหตุนี้ ถ้าไม่มีเจตนาเจตสิกแล้ว การเกิดขึ้นแห่งกรรมก็ดี การส่งผลเป็นวิบากก็ดี ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ และการกระทำทุกอย่าง ย่อมไม่สำเร็จเป็นกรรมบถ เมื่อเป็นเช่นนี้ สัตว์ทั้งหลายย่อมไม่ต้องเกิดมาชดใช้กรรม หรือไม่มีความแตกต่างกันในเรื่องกรรม

เจตนาเจตสิกเกิดร่วมกับเจตสิก ๕๑ ดวง (เว้นตัวเอง) คือ

เมื่อประกอบกับอกุศลจิต ๑๒ ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นเจตนา) และอกุศลเจตสิก ๑๔

เมื่อประกอบกับอเหตุกจิต ๑๘ ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๑ (เว้นเจตนาและฉันทะ)

เมื่อประกอบโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นเจตนา) และโสภณเจตสิก ๒๕

ความต่างกันแห่งการรับรู้ (เสวย) อารมณ์ของเจตสิก ๔ ดวง

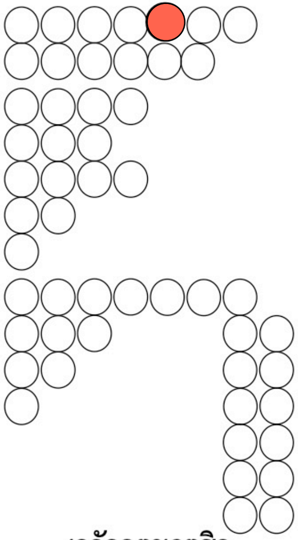
ผัสสเจตสิก มีการเสวยอารมณ์ชั่วขณะที่กระทบถูกต้อง

สัญญาเจตสิก มีการเสวยเพียงจำ (เก็บ) อารมณ์เท่านั้น

เจตนาเจตสิก มีการเสวยอารมณ์เพียงการตั้งใจต่ออารมณ์เท่านั้น มิได้มีการเสวยโดยลิ้มรสของอารมณ์โดยตรง

เวทนาเจตสิก มีการเสวยโดยการลิ้มชิมรสแห่งอารมณ์ โดยตรง

ฉะนั้น เวทนาเจตสิก จึงนับว่า เป็นเจ้าของ เป็นใหญ่ มีอำนาจในการเสวยอารมณ์โดยตรง ***ในอัฏฐสาลินีอรรถกถา*** เปรียบเทียบ **เวทนาเหมือนพระราชา** สัมปยุตตธรรมนอกจากนี้ เปรียบเหมือนพ่อครัวผู้ปรุงโภชนะที่มีรสดีต่าง ๆ แล้วเก็บใส่ภาชนะประทับตรา นำเข้าถวายพระราชา พระองค์ทรงเป็นเจ้าของ เป็นใหญ่ มีอำนาจเสวยพระกระยาหารนั้นได้ตามพระราชประสงค์ ส่วนสัมปยุตตธรรมนอกนั้น เสวยรสอารมณ์ได้เพียงบางส่วน เหมือนพ่อครัว หรือ ต้นเครื่องเพียงแต่ดมกลิ่น ชิมทดลองพระกระยาหารนั้น แต่เพียงบางส่วนเท่านั้น ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า เวทนา เป็นธรรมชาติที่เสวยอารมณ์ทั้งหมด โดยตรงและแน่นอน

เอกัคคตาเจตสิก

เอกัคคตาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่สงบและทำให้สัมปยุตตธรรมตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว ดังมีวจนัตถะแสดงว่า "**เอกัคคัง อุปะคัจฉะตีติ เอกัคคะตา (วา) เอการัมมะเณ ติฏฐันติ สุปะติฏฐันติ เอเตนาติ เอกัคคะตา**" แปลความว่า ธรรมชาติที่เข้าถึงความมีอารมณ์เดียว ชื่อว่า เอกัคคตา (อีกนัยหนึ่ง) สัมปยุตตธรรมทั้งหลาย ย่อมตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวได้ เพราะอาศัยธรรมชาตินั้น ฉะนั้น ธรรมชาตินั้น จึงชื่อว่า เอกัคคตา หมายความว่า เอกัคคตาเจตสิกเป็นสภาวธรรมที่เป็นความสงบของสัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกันในจิตดวงเดียวกัน ทำให้สัมปยุตตธรรมทั้งหลายสามารถตั้งอยู่ในอารมณ์เดียวได้จนครบ ๓ อนุขณะของจิต ได้แก่ อุปปาทขณะ ขณะเกิด, ฐีติขณะ ขณะตั้งอยู่, และภังคขณะ ขณะดับ หรือทำให้สัมปยุตตธรรมไม่ซัดส่ายไปหาอารมณ์อื่น ก่อนที่จะครบกำหนด ๓ อนุขณะนั่นเอง ด้วยอำนาจแห่งเอกัคคตาเจตสิกนี้เองที่ทำให้จิตมีความสงบเป็นขณะ ๆ จนสามารถสงบตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวได้เป็นเวลานาน

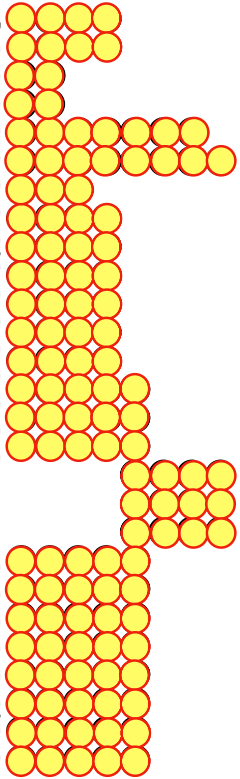
เอกัคคตาเจตสิก

เป็น อัญญสมานราสีเจตสิก

เป็น นิยตโยคีเจตสิก

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๘๙ หรือ ๑๒๑ ดวง

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๕๑ ดวง (เว้นตัวเอง)

ลักขณาทิจตุกะของเอกัคคตาเจตสิก

๑. **อะวิสาระลักขะณา วา อะวิกเขปะนะลักขะณา** มีการไม่กระจัดกระจาย เป็นลักษณะ หรือ มีความไม่ฟุ้งซ่าน เป็นลักษณะ

๒. **สะหะชาตานัง สัมปิณฑะนะระสา** มีการรวบรวมสหชาตธรรม ที่เกิดพร้อมกับตนเป็นกิจ

๓. **อุปะสะมะปัจจุปปัฏฐานา** มีความสงบเป็นอาการปรากฏ

๔. **สุขะปะทัฏฐานา** มีความสุข เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

แม้ว่า ความสุขกายนั้น จะเป็นเพียงชั่วขณะนิดหนึ่งก็ตาม แต่ย่อมทำให้เอกัคคตาเจตสิกเกิดขึ้นได้ชั่วขณะเล็ก ๆ เหมือนกัน แต่ถ้าความสุขกายมีกำลังมาก ย่อมทำให้เอกัคคตาเจตสิกมีความสงบตั้งมั่นได้นาน เช่น บุคคลที่เจริญกรรมฐาน จนจิตแนบแน่นอยู่ในอารมณ์เดียวได้ ก็เพราะบุคคลนั้นไม่มีทุกข์ทางกายนั่นเอง จึงทำให้สมาธิจิตถึงความแนบแน่น เป็นอุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิ โดยลำดับ

สหชาตธรรม หมายถึง ธรรมที่เกิดร่วมกันได้ แต่ไม่แนบสนิทเหมือนกับสัมปยุตตธรรม เพราะมีสภาพต่างกัน คือ ระหว่าง**นามธรรม** กับ **รูปธรรม** หรือ **รูปธรรม** กับ **รูปธรรม** ด้วยกัน

คุณสมบัติของเอกัคคตาเจตสิก

เอกัคคตาเจตสิกมีคุณสมบัติ ๓ ระดับ คือ

๑. ขณิกสมาธิ ความสงบที่เกิดขึ้นชั่วครั้ง ชั่วคราว หรือเป็นขณะ ๆ

๒. อุปจารสมาธิ ความสงบที่ประณีตยิ่งขึ้น เฉียดใกล้จะถึงฌาน

๓. อัปปนาสมาธิ ความสงบที่เข้าถึงองค์ฌาน มีวิตก เป็นต้น ปรากฏขึ้น สามารถข่มกิเลสนิวรณ์ลงได้ เป็น **วิกขัมภนปหาน**

สมาธิทั้ง ๓ ประการนี้ ขณิกสมาธิ เป็นได้ทั้งฝ่ายกุศลและฝ่ายอกุศล ส่วนอุปจารสมาธิและอัปปนาสมาธิ นั้น มีได้เฉพาะในฝ่ายกุศลเท่านั้น

การที่ในฝ่ายอกุศลมีได้เฉพาะขณิกสมาธินั้น เพราะในอกุศลจิตทุกดวง มีอุทธัจจเจตสิกเกิดร่วมอยู่ด้วย และสภาพของอุทธัจจเจตสิกนี้ ย่อมมีสภาพที่ตรงกันข้ามกับสมาธิ คือ มีความซัดส่ายไปในอารมณ์อื่นอยู่เสมอ รับอารมณ์ไม่มั่น ส่วนเอกัคคตาเจตสิกนั้น มีความสงบและทำให้สัมปยุตตธรรมที่เกิดพร้อมกับตนตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว แต่เอกัคคตาก็สามารถเกิดร่วมกับอุทธัจจเจตสิกได้เสมอ โดยทำหน้าที่เพียงสงบชั่วขณะของจิตดวงหนึ่ง ๆ เท่านั้น และสภาพของเอกัคคตาเจตสิกที่ประกอบกับอกุศลจิตนั้นมีกำลังน้อย ย่อมเป็นไปตามอำนาจของอกุศลเจตสิก และสงบไปตามกำลังของอุทธัจจเจตสิก

นิวรณ์และธรรมที่ข่มนิวรณ์

นิวรณ์ หมายถึง กิเลสที่เป็นเครื่องขัดขวางมิให้บรรลุคุณความดี มีฌาน เป็นต้น มี ๕ อย่าง หรือ ๖ อย่าง คือ

๑. **กามฉันทนิวรณ์** ความยินดีติดใจในกามคุณอารมณ์

๒. **พยาปาทนิวรณ์** ความคิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น

๓. **ถีนมิทธนิวรณ์** ความเซื่องซึมท้อถอยจากคุณความดี

๔. **อุทธัจจกุกกุจจนิวรณ์** ความฟุ้งซ่านรำคาญใจในบุญที่ยังไม่ได้ทำ และในบาปที่ทำไปแล้ว

๕. **วิจิกิจฉานิวรณ์** ความลังเลสงสัยใน คุณพระพุทธเจ้า เป็นต้น

๖. **อวิชชานิวรณ์** ความไม่รู้สภาพธรรมตามเป็นจริง

ธรรมที่ข่มนิวรณ์

วิตก	ข่ม	ถีนมิทธะ
วิจาร	ข่ม	วิจิกิจฉา
ปีติ	ข่ม	พยาบาท
สุข	ข่ม	อุทธัจจกุกกุจจะ
เอกัคคตา	ข่ม	กามฉันทะ

ด้วยนิมิต ๓ →

นิมิต ๓ อย่าง

๑. **บริกรรมนิมิต** นิมิตในขณะบริกรรม

๒. **อุคคหนิมิต** นิมิตติดตา

๓. **ปฏิภาคนิมิต** นิมิตเทียบเคียง

ลักษณะของผู้ไม่สมควรมีกำลังสมาธิ ๖ ประการ

๑. นะ สะมาธิสสะ สะมาปัตติกุสะโล เป็นผู้ไม่ฉลาดในการเข้าสมาธิ
๒. นะ สะมาธิสสะ ฐิติกุสะโล เป็นผู้ไม่ฉลาดในการตั้งอยู่ในสมาธิ
๓. นะ สะมาธิสสะ วุฏฐานะกุสะโล เป็นผู้ไม่ฉลาดในการออกจากสมาธิ
๔. สะมาธิส์มิง อะสักกัจจะการี ไม่ทำความเอื้อเฟื้อในสมาธิ
๕. สะมาธิส์มิง อะสาตัจจะการี ไม่ทำความติดต่อในสมาธิ
๖. สะมาธิส์มิง อะสัปปายะการี ไม่ทำสัปปายะแก่สมาธิ

ลักษณะของผู้ไม่ควรบรรลุฌาน ๖ ประการ

๑. อัปปะหีนะกามะฉันโท ยังละกามฉันทะไม่ได้
๒. อัปปะหีนะพ์ยาปาโท ยังละพยาบาทไม่ได้
๓. อัปปะหีนะถีนะมิทโธ ยังละถีนมิทธะไม่ได้
๔. อัปปะหีนะอุทธัจจะกุกกุจโจ ยังละอุทธัจจกุกกุจจะไม่ได้
๕. อัปปะหีนะวิจิกิจโฉ ยังละวิจิกิจฉาไม่ได้
๖. กาเมสุ อาทีนะโว นะ ยะถาภูตัง สัมมัปปัญญายะ สุทิฏโฐ ไม่เห็นโทษในกามด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง

ลักษณะของสมาธิจิตที่เป็นบาทให้เกิดปัญญา ๘ ประการ

ลักษณะของสมาธิจิตที่เป็นบาทให้เกิดปัญญาได้นั้น เรียกว่า **ญาณทัสสนาภินีหาร** มี ๘ ประการ คือ

๑. บริสุทธิ์
๒. ผ่องแผ้ว
๓. ไม่มีกิเลสเจือปน
๔. ปราศจากอุปกิเลส
๕. อ่อนโยน
๖. ควรแก่การงาน
๗. ตั้งมั่น
๘. ไม่หวั่นไหว

สมจริงดังพระพุทธวจนะที่มาในวิปัสสนาญาณสามัญญผลสูตร พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลวรรคว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ๑ ผ่องแผ้ว ๑ ไม่มีกิเลส ๑ ปราศจากอุปกิเลส ๑ อ่อนโยน ๑ ควรแก่การงาน ๑ ตั้งมั่น ๑ ไม่หวั่นไหว ๑ เหล่านี้ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อญาณทัสสนะ (คือ ความรู้ความเห็นตามเป็นจริง หรือวิปัสสนาญาณ) "

สมาธิสัมโพชฌังคุปปาทธรรม ๑๑ ประการ

สมาธิสัมโพชฌังคุปปาทธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นปัจจัยให้เกิดสมาธิสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์ประกอบแห่งธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้อริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นตัวเอกัคคตาเจตสิกที่ประกอบกับมหากุศลญาณสัมปยุตตจิตและมัคคจิตในการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน จนกระทั่งวิปัสสนาญาณเกิดขึ้นตามลำดับ จนถึงมรรคญาณ ผลญาณ ปัจจัยที่เป็นเหตุสนับสนุนให้สมาธิสัมโพชฌงค์เกิดขึ้น มี ๑๑ ประการ คือ

๑. **วัตถุวิสะทะกิริยะตา** การทำวัตถุให้สละสลวย

๒. **อินทริยะสะมัตตะปะฏิปาทะนะตา** การปรับอินทรีย์ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา ให้เป็นไปโดยสม่ำเสมอกัน ไม่ให้ยิ่งหรือหย่อนกว่ากัน

๓. **นิมิตตะกุสะละตา** ความเป็นผู้ฉลาดในนิมิต

๔. **สะมะเย จิตตัสสะ ปัคคัณหะณะตา** การรู้จักประคองจิตที่ควรประคอง

๕. **สะมะเย จิตตัสสะ นิคคัณหะณะตา** การรู้จักข่มจิตในสมัยที่ควรข่ม

๖. **สะมะเย สัมปะหังสะนะตา** การทำจิตให้ร่าเริงในสมัยที่ควรร่าเริง

๗. **สะมะเย อัชฌุเปกขะนะตา** การปล่อยวางจิตในสมัยที่ควรปล่อยวาง

๘. **อะสะมาหิตะปุคคะละปะริวัชชะนะตา** หลีกเว้นไม่คบบุคคลผู้ไม่มีสมาธิจิต

๙. **สะมาหิตะปุคคะละเสวะนะตา** การคบหาสมาคมเฉพาะบุคคลผู้มีสมาธิ

๑๐. **ฌานะวิโมกขะวิจักขะณะตา** การพิจารณาฌานวิโมกข์

๑๑. **ตะทะธิมุตตะตา** การน้อมจิตไปในสมาธิสัมโพชฌงค์

สรุปความเรื่องเอกัคคตาเจตสิก

เอกัคคตาเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อัญญสมานราสี** คือ หมวดของอัญญสมานเจตสิก ๑๓ เป็น **สัพพจิตตสาธารณเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้ทุกดวง

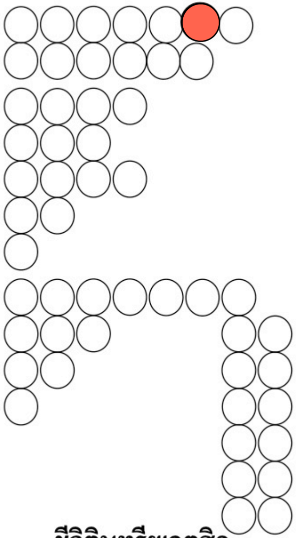
เอกัคคตาเจตสิก เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้แน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่า ประกอบกับจิตดวงใดได้แล้ว เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น ย่อมมีเอกัคคตาเจตสิกประกอบร่วมด้วยเสมอ

เอกัคคตาเจตสิกเกิดร่วมกับเจตสิก ๕๑ ดวง (เว้นตัวเอง) คือ

เมื่อประกอบกับอกุศลจิต ๑๒ ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นเอกัคคตา) และอกุศลเจตสิก ๑๔ ตามที่จิตแต่ละดวงนั้นจะมีเจตสิกอะไรประกอบร่วมด้วยได้

เมื่อประกอบกับอเหตุกจิต ๑๘ ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๑ (เว้นเอกัคคตาและฉันทะ) ตามที่จิตแต่ละดวงจะมีเจตสิกอะไรประกอบร่วมด้วยได้

เมื่อประกอบโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นเอกัคคตา) และ โสภณเจตสิก ๒๕ ตามที่จิตแต่ละดวงนั้นจะมีเจตสิกอะไรประกอบร่วมด้วยได้ เอกัคคตาเจตสิกย่อมเกิดพร้อมกับเจตสิกเหล่าอื่นด้วย

ชีวิตินทรีย์เจตสิก

ชีวิตินทรียเจตสิก เป็นธรรมชาติที่รักษาสัมปยุตตธรรม ที่เกิดพร้อมกับตน หมายความว่า ชีวิตินทรียเจตสิกนี้ เป็นสภาวธรรมที่ประกอบกับจิตทุกดวงที่เกิดขึ้น เมื่อเจตสิกดวงนี้เกิดขึ้นแล้ว ย่อมทำการรักษาสัมปยุตตธรรมคือจิตและเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดพร้อมกับตน เพื่อให้ตั้งอยู่ได้ครบ ๓ อนุขณะ ของนามธรรม ที่ชื่อว่า “**ชีวิต**” เพราะอรรถว่า เป็นเครื่องดำรงอยู่แห่งสัมปยุตตธรรมทั้งหลาย และชื่อว่า “**อินทรีย์**” เพราะประกอบด้วยความเป็นใหญ่ในการอนุบาลรักษาธรรมที่เกิดพร้อมกับตน เพราะการที่เป็นเครื่องดำรงไว้และเป็นใหญ่ในการอนุบาลสัมปยุตตธรรมนี้เอง จึงชื่อว่า ชีวิตินทรียเจตสิก ดังมีวจนัตถะแสดงว่า “**สัมปะยุตตะธัมเม ปะวัตติยะติ อะนุปาเลตีติ ชีวิตินท์ริยัง**” แปลความว่า ธรรมชาติที่อนุบาลรักษาสัมปยุตตธรรมและทำให้สัมปยุตตธรรมเหล่านั้นสามารถเป็นไปได้จนครบอายุของตน ๆ ชื่อว่า ชีวิตินทรียเจตสิก

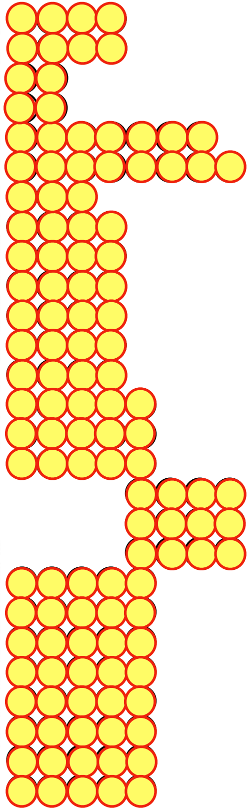
ชีวิตินทรียเจตสิก

เป็น อัญญสมานราสีเจตสิก

เป็น นิยตโยคีเจตสิก

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๘๙ หรือ ๑๒๑ ดวง

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๕๑ ดวง (เว้นตัวเอง)

ลักขณาทิจตุกกะของชีวิตินทรียเจตสิก

๑. สะหะชาตานัง อะนุปาละนะลักขะณัง มีการดูแลรักษาสหชาตธรรม เป็นลักษณะ

๒. สะหะชาตานัง ปะวัตตะนะระสัง ทำให้สหชาตธรรมที่เกิดขึ้น เป็นไปได้จนถึงที่สุด (ภังคขณะ) เป็นกิจ

๓. สะหะชาตานัง ฐะปะนะปัจจุปปัฏฐานัง ทำให้สหชาตธรรมตั้งอยู่ได้ จนถึงภังคขณะ เป็นอาการปรากฏ

๔. ยาเปตัพพะปะทัฏฐานัง วา เสสะขันธัตต่ยะปะทัฏฐานัง มีสหชาตธรรมที่ควรดูแลรักษา คือ กำลังเกิดขึ้นยังไม่ดับไป เป็นเหตุใกล้ให้เกิด หรือ มีนามขันธ์ ๓ ที่เหลือ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ชีวิตินทรีย์เจตสิกนี้ เปรียบเหมือนน้ำที่หล่อเลี้ยงดอกบัวที่ใส่ไว้ในแจกัน ทำให้ดอกบัวนั้นดำรงความสดอยู่ได้ จนกว่าจะเหี่ยวเฉาลงไป หรือเปรียบเหมือนพี่เลี้ยงที่ดูแลทารกให้มีชีวิตอยู่ได้จนกว่าทารกนั้นจะตายไปตามเหตุปัจจัยของตน ฉันนั้น การเหี่ยวเฉาของดอกบัว จึงไม่ใช่เป็นเพราะน้ำเป็นปัจจัย แต่เป็นเพราะเหตุปัจจัยของดอกบัวนั้นหมดลง หรือการตายของทารก ก็ไม่ใช่เป็นเพราะพี่เลี้ยงเป็นปัจจัย แต่เป็นเพราะอายุขัยของทารกนั้นหมดลง ข้อนี้ ฉันใด ชีวิตินทรียเจตสิกก็เป็นฉันนั้นเหมือนกัน การดับของสัมปยุตตธรรม ก็มิใช่เป็นเพราะชีวิตินทรียเจตสิกเป็นปัจจัย แต่เป็นเพราะอายุของสัมปยุตตธรรมเหล่านั้นหมดลงไปเอง ชีวิตินทรียเจตสิกจึงเป็นสภาวธรรมที่หล่อเลี้ยงสัมปยุตตธรรมที่ยังเกิดอยู่เท่านั้น ถ้าสัมปยุตตธรรมหมดอายุลงแล้ว ชีวิตินทรียเจตสิกย่อมไม่สามารถหล่อเลี้ยงไว้ได้

ชีวิตินทรีย์มี ๒ อย่าง

๑. **รูปชีวิตินทรีย์** ได้แก่ **ชีวิตินทรีย์รูป** ที่เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงกัมมชรูป ที่เกิดพร้อมกัน
ในกลาปเดียวกัน

๒. **นามชีวิตินทรีย์** ได้แก่ **ชีวิตินทรีย์เจตสิก** ที่เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงสัมปยุตตธรรม

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ จึงสรุปได้ว่า สัตว์ทั้งหลายที่เกิดในปัญจโวการภูมิ คือ ภูมิที่มีครบทั้ง ๕ ขันธ์ ย่อมมีชีวิต ๒ อย่าง คือ ชีวิตรูป กับ ชีวิตนาม เป็นผู้หล่อเลี้ยงรูปนามของบุคคล ในจตุโวการภูมิ คือ ภูมิที่มีแต่นามขันธ์ ๔ เท่านั้น ได้แก่ อรูปภูมิ ๔ พวกอรูปพรหมมีเพียงชีวิตนามอย่างเดียว ส่วนในเอกโวการภูมิ คือ ภูมิที่มีรูปขันธ์เกิดได้เพียงขันธ์เดียวเท่านั้น ได้แก่ อสัญญสัตตภูมิ พวกอสัญญสัตตพรหมย่อมมีชีวิตรูปอย่างเดียว

จึงสรุปความว่า

ในปัญจโวการภูมิ	๒๖ ภูมิ	มี ๒ ชีวิต คือ	ชีวิตรูป กับ ชีวิตนาม
ในจตุโวการภูมิ	๔ ภูมิ	มี ๑ ชีวิต คือ	ชีวิตนาม
ในเอกโวการภูมิ	๑ ภูมิ	มี ๑ ชีวิต คือ	ชีวิตรูป

วัยแห่งชีวิตมนุษย์ ๑๐ วัย

ชีวิตของมนุษย์ในชมพูทวีป ในยุคสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่า โคตมะ หรือโคดม นี้มีกำหนดอายุขัย ๑๐๐ ปี ซึ่งแบ่งเป็น ๑๐ วัย คือ

อายุขัย 75 ปี

๑. มันททสกวัย	วัยอ่อน	๑-๑๐ ปี	(วัยเล่นฝุ่นเล่นดิน)	1-7.5
๒. ขิฑฑาทสกวัย	วัยสนุกสนาน	๑๐-๒๐ ปี	(อาบน้ำบ่หนาว)	7.5-15
๓. วัณณทสกวัย	วัยงาม	๒๐-๓๐ ปี	(เกี้ยวสาวบ่เบื่อ)	15-22.5
๔. พลทสกวัย	วัยกำลัง	๓๐-๔๐ ปี	(สู้เสือทุกท่า)	22.5-30
๕. ปัญญาทสกวัย	วัยปัญญา	๔๐-๕๐ ปี	(ไปนาก่อนไก่)	30-37.5
๖. หานิทสกวัย	วัยเสื่อม	๕๐-๖๐ ปี	(ไปนากลับมาทอดหุ่ย)	37.5-45
๗. ปัพภารทสกวัย	วัยโค้ง	๖๐-๗๐ ปี	(เป่าขลุ่ยบ่ดัง)	45-52.5
๘. วังกทสกวัย	วัยงอ	๗๐-๘๐ ปี	(เดินทางบ่ตรง)	52.5-60
๙. โมมูหทสกวัย	วัยหลง	๘๐-๙๐ ปี	(ลงดินบ่ได้)	60-67.5
๑๐. สยนทสกวัย	วัยนอน	๙๐-๑๐๐ ปี	(ขี้ไหลบ่ฮู้)	67.5-75 ปี

๑๐๐ ปีขึ้นไปแล้ว (ไข้ก็ตาย บ่ไข้ก็ตาย)

อุปมาแห่งชีวิต ๗ ประการ

๑. ชีวิตเปรียบเหมือนหยาดน้ำค้าง
๒. ชีวิตเปรียบเหมือนฟองน้ำ
๓. ชีวิตเปรียบเหมือนรอยไม้ขีดในน้ำ
๔. ชีวิตเปรียบเหมือนเขพะ
๕. ชีวิตเปรียบเหมือนน้ำไหลจากภูเขา
๖. ชีวิตเปรียบเหมือนชิ้นเนื้อ
๗. ชีวิตเปรียบเหมือนแม่โคที่จะถูกเชือด

อายุวัฒนสูตร [ยาอายุวัฒนะ ๗]

บุคคลผู้ต้องการมีอายุยืนโดยที่ยังสามารถดำรงสติสัมปชัญญะไว้ได้โดยไม่หลงลืมและช่วยเหลือตัวเองได้ตามสมควร หรือต้องการทำชีวิตที่มีอยู่ให้มีคุณค่า ต้องปฏิบัติในธรรม ๗ ประการ ที่เรียกว่า **ยาอายุวัฒนะ** คือ

๑. อุฏฐานวุตติ มีความขยันหมั่นเพียร
๒. สติมา มีสติ
๓. สุจิกัมมการี มีการงานสะอาด
๔. นิสัมมการี ใคร่ครวญแล้วจึงทำ
๕. สัญญมา มีความสำรวมระวังตนอยู่เสมอ
๖. ธัมมชีวี ดำเนินชีวิตโดยธรรม
๗. อัปปมัตตา ไม่ประมาท

บทสรุปเรื่องชีวิตินทรียเจตสิก

ชีวิตินทรียเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อัญญสมานราสี** คือ หมวดอัญญสมานเจตสิก ๑๓ เป็น **สัพพจิตตสาธารณเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้ทุกดวง

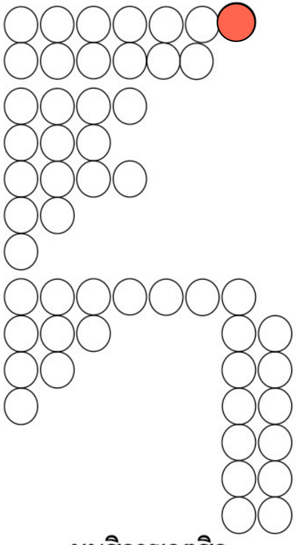
ชีวิตินทรียเจตสิก เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เป็นเจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่า ประกอบกับจิตดวงใดได้แล้ว เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น ย่อมมีชีวิตินทรียเจตสิกประกอบร่วมด้วยเสมอ ได้แก่ จิตทั้งหมด ๘๙ หรือ ๑๒๑ ดวง

ชีวิตินทรียเจตสิกเกิดร่วมกับเจตสิก ๕๑ ดวง (เว้นตัวเอง) คือ

เมื่อประกอบกับอกุศลจิต ๑๒ ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นชีวิตินทรีย์) และอกุศลเจตสิก ๑๔

เมื่อประกอบกับอเหตุกจิต ๑๘ ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๑ (เว้นชีวิตินทรีย์และฉันทะ)

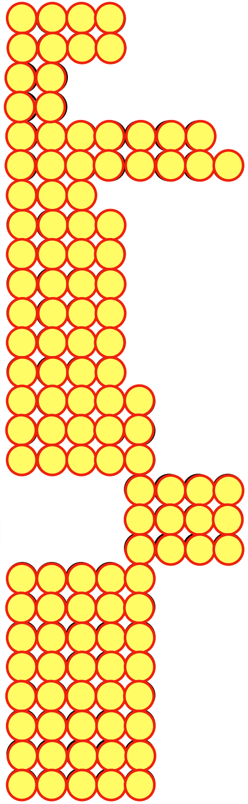
เมื่อประกอบโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นชีวิตินทรีย์) และโสภณเจตสิก ๒๕

มนสิการเจตสิก

มนสิการเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ชักนำสัมปยุตตธรรมให้มุ่งสู่อารมณ์ หมายความว่า มนสิการเจตสิกเมื่อเกิดขึ้น ย่อมชักนำหรือเหนี่ยวนำสัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตนให้มุ่งตรงไปสู่อารมณ์ หรือให้รับอารมณ์นั้น ๆ ที่ปรากฏทางทวารต่าง ๆ ไม่ให้หันเหไปทางอื่น

ดังมีวจนัตถะแสดงว่า “**อารัมมะเณสุ สัมปะยุตตะธัมเม สะมัง มะนะสิกะโรตีติ มะนะสิกาโร (วา) อารัมมะเณสุ สัมปะยุตตะธัมเม สะมัง ปะวัตเตตีติ มะนะสิกาโร**” แปลความว่า ธรรมชาติที่กระทำให้สัมปยุตตธรรมทั้งหลาย มีความสม่ำเสมอกันในอารมณ์ทั้งหลาย ชื่อว่า มนสิการ (อีกนัยหนึ่ง) ธรรมชาติที่กระทำให้สัมปยุตตธรรมทั้งหลายสามารถเป็นไปได้อย่างสม่ำเสมอกันในอารมณ์ทั้งหลาย ชื่อว่า มนสิการ

มนสิการเจตสิก

เป็น อัญญสมานราสีเจตสิก

เป็น นิยตโยคีเจตสิก

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๘๙ หรือ ๑๒๑ ดวง

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๕๑ ดวง (เว้นตัวเอง)

ลักขณาทิจตุกกะของมนสิการเจตสิก

๑. **สาระณะลักขะโณ** มีการชักนำสัมปยุตตธรรมให้ตรงเข้าสู่อารมณ์ เป็นลักษณะ

๒. **สัมปะโยชะนะระโส** มีการทำให้สัมปยุตตธรรมประกอบในอารมณ์ เป็นกิจ

๓. **อารัมมะณาภิมุขีภาวะปัจจุปปัฏฐาโน** มีการบ่ายหน้าตรงต่ออารมณ์ เป็นอาการปรากฏ

อารมณ์ที่เป็นไปในกาลทั้ง ๓ คือ อดีต อนาคต ปัจจุบัน และกาลวิมุตติ คือ อารมณ์ที่ไม่เป็นตามไปกาลทั้ง ๓ ซึ่งได้แก่ พระนิพพานและบัญญัติ อารมณ์ทั้งหมดเหล่านี้ล้วนเป็นเหตุใกล้ให้มนสิการเจตสิกเกิดขึ้นได้ทั้งนั้น

อดีตอารมณ์ หมายเอาอารมณ์ที่เป็นไปในอดีตภพ คือ อารมณ์ที่เกิดขึ้นในภพชาติก่อนซึ่งเคยได้รับมาแล้ว และอารมณ์ที่เป็นไปในปัจจุบันภพ คือ อารมณ์ในภพชาติปัจจุบันนี้ ซึ่งเคยได้รับผ่านมาแล้วนั่นเอง

ส่วน **อนาคตอารมณ์** นั้น หมายเอาอารมณ์ที่เป็นไปในปัจจุบันภพ คือ อารมณ์ที่จะปรากฏในกาลข้างหน้าในภพชาติปัจจุบันนี้ และอารมณ์ที่เป็นไปในอนาคตภพ คือ อารมณ์ที่จะปรากฏให้ได้รับในภพชาติหน้าต่อไป เมื่อตายจากภพชาตินี้แล้วไปเกิดในภพชาติใหม่

มนสิการ ๔ ประการ

สภาวธรรมที่มีชื่อว่า มนสิการ นั้นมี ๓ อย่าง คือ

๑. **วิถีปฏิปาทกมนสิการ** หมายถึง มนสิการที่ทำให้วิถีจิตเกิดขึ้นทางปัญจทวาร อันได้แก่ ปัญจทวาราวัชชนจิต หมายความว่า ปัญจทวาราวัชชนจิตนี้ เป็นจิตดวงแรกที่ขึ้นสู่วิถี เรียกว่า **วิถีจิตดวงแรก** เพื่อทำหน้าที่เริ่มรับอารมณ์ใหม่ที่มาปรากฏทางทวารทั้ง ๕ ทวารใดทวารหนึ่ง

๒. **ชวนปฏิปาทกมนสิการ** หมายถึง มนสิการที่ทำให้ชวนจิตเกิดขึ้นเสพอารมณ์ โดยความเป็นกุศล อกุศล หรือ กิริยาชวนจิต ได้แก่ มโนทวาราวัชชนจิต หมายความว่า มโนทวาราวัชชนจิตนี้ เป็นจิตดวงแรกที่เกิดขึ้นทางมโนทวาร เพื่อทำหน้าที่อาวัชชนกิจเหมือนกับปัญจทวาราวัชชนจิต นอกจากนี้ มโนทวาราวัชชนจิต ยังทำหน้าที่โวฏฐัพพนกิจ คือ การตัดสินอารมณ์ เพื่อให้ชวนจิตเกิดขึ้นเสพอารมณ์นั้น

๓. **อารัมมณปฏิปาทกมนสิการ** หมายถึง มนสิการที่ทำให้สัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกแล่นไปสู่อารมณ์ องค์ธรรมได้แก่ มนสิการเจตสิก

๔. **โยนิโสมนสิการ** หมายถึง การพิจารณาสรรพสิ่งที่ประสบพบเห็นด้วยปัญญาอันแยบคาย องค์ธรรมได้แก่ ปัญญาเจตสิก ที่ในมหากุศลจิตและมหากิริยาจิต

ธรรมที่มีความหมายเกี่ยวมนสิการ

ธรรมที่มีความหมายเกี่ยวกับมนสิการ มี ๒ อย่าง คือ

๑. โยนิโสมนสิการ หมายถึง การพิจารณาทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย อันเป็นตัวปัญญาเจตสิก ที่เป็นตัวกัมมัสสกตาปัญญา ซึ่งเกิดขึ้นด้วยอำนาจสุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา ตามลำดับ ทำให้ความคิดเป็นไปโดยถูกต้องตามหลักทำนองคลองธรรม เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กุศลเกิดขึ้น

๒. อโยนิโสมนสิการ หมายถึง อกุศลจิตตุปบาทที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจโมหเจตสิกเป็นมูลเป็นประธาน ทำให้จิตใจมืดมน ไม่สามารถพิจารณาให้รู้เท่าทันสภาพของอารมณ์นั้นๆ ได้ เป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลจิตต่าง ๆ เป็นโลภมูลจิตบ้าง โทสมูลจิตบ้าง โมหมูลจิตบ้าง

โยนิโสมนสิการนั้น ย่อมทำหน้าที่นำสัมปยุตตธรรมที่เกิดพร้อมกับตนนั้นมุ่งหน้าไปสู่สิ่งที่ดีอยู่เสมอ

ส่วนอโยนิโสมนสิการนั้น ก็ย่อมทำหน้าที่นำสัมปยุตตธรรมที่เกิดพร้อมกับตนนั้นมุ่งหน้าไปสู่สิ่งที่ไม่ดีอยู่เสมอ

เหตุให้เกิดโยนิโสมนสิการ

๑. ปุพเพ กตปุญญตา ได้ทำบุญไว้ในปางก่อน
๒. ปฏิรูปเทสวาโส ได้อยู่ในประเทศที่เหมาะสม
๓. สัปปุริสูปนิสสโย ได้คบหาสมาคมกับสัตบุรุษ
๔. สัทธัมมัสสวนัง ได้ฟังพระสัทธรรม
๕. อัตตสัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ในทางที่ชอบ

เหตุให้เกิดอโยนิโสมนสิการ

๑. ปุพเพ อกตปุญญตา ไม่ได้ทำบุญไว้ในปางก่อน
๒. อัปปฏิรูปเทสวาโส ไม่ได้อยู่ในประเทศที่เหมาะสม
๓. อสัปปุริสูปนิสสโย การคบหาสมาคมกับอสัตบุรุษ
๔. อสัทธัมมัสสวนัง การได้ฟังแต่อสัทธรรม
๕. อัตตมิจฉาปณิธิ การตั้งตนไว้ในทางที่ผิด

อานิสงส์ของโยนิโสมนสิการ ๙ ประการ

๑. ให้เกิดความปราโมทย์ คือ ความรื่นเริงบันเทิงอาจหาญในบุญกุศล
๒. ให้เกิดปีติ คือ ความอิ่มเอิบใจ
๓. ให้เกิดปัสสัทธิ คือ ความสงบใจ
๔. ให้เกิดสุข คือ ความสุขกายสบายใจ
๕. ให้เกิดสมาธิ คือ ความสงบใจ
๖. ให้เกิดยถาภูตญาณทัสสนะ คือ ความรู้ความเห็นตามความเป็นจริง
๗. ให้เกิดนิพพิทาญาณ คือ ความเบื่อหน่ายในสังขารรูปนามและในสังสารวัฏฏ์
๘. ให้เกิดวิราคะ คือ คลายความกำหนัดยินดีในสังขารรูปนามและในสังสารวัฏฏ์
๙. ให้เกิดวิมุตติ คือ ความหลุดพ้นจากกิเลสและกองทุกข์ทั้งปวง

ส่วนโทษของอโยนิโสมนสิการนั้น ก็เป็นไปตรงกันข้ามกับอานิสงส์ของโยนิโสมนสิการนี้

เปรียบเทียบเจตสิก ๔ ดวง เหมือนการแข่งเรือยาว

เจตนาเจตสิก เปรียบเหมือนพนักงานเป่านกหวีดเป็นจังหวะ เพื่อกระตุ้นให้ฝีพายทั้งหมด พายเรือไปพร้อมกัน อย่างเป็นจังหวะ

มนสิการเจตสิก เปรียบเหมือนฝีพายหน้า ที่มุ่งพายนำหน้าฝีพายคนอื่น ๆ ให้พายไปพร้อม ๆ กัน เพื่อมุ่งให้ถึงเส้นชัย ให้จงได้

เอกัคคตาเจตสิก เปรียบเหมือนคนคัดท้ายเรือ ที่คอยคัดท้ายไม่ให้เรือหันเหไปทางอื่น ให้ดิ่งตรงไปสู่เส้นชัยอย่างเดียว

ชีวิตินทริยเจตสิก เปรียบเหมือนพนักงานที่คอยบริการน้ำดื่มผ้าเย็น เป็นต้น แก่พนักงานอื่น ๆ

บทสรุปเรื่องมนสิการเจตสิก

มนสิการเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อัญญสมานราสี** คือ หมวดอัญญสมานเจตสิก ๑๓ ดวง เป็น **สัพพจิตตสาธารณเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้ทั้งหมด ๑๒๑ ดวง ไม่มียกเว้น

มนสิการเจตสิก เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้แน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่า ประกอบกับจิตดวงใดแล้ว เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น ย่อมมีมนสิการเจตสิกประกอบร่วมด้วยเสมอ

มนสิการเจตสิกเกิดพร้อมกับเจตสิก ๕๑ ดวง (เว้นตัวเอง) คือ

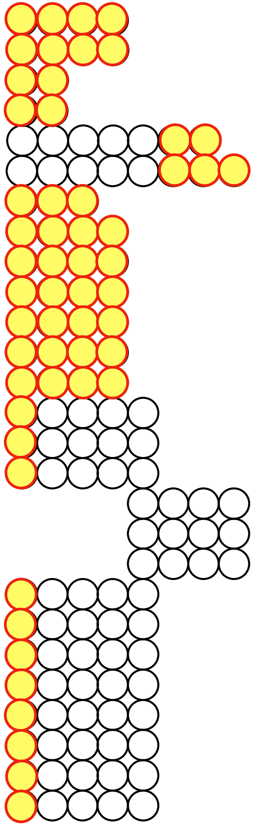
เมื่อประกอบกับอกุศลจิต ๑๒ ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นมนสิการ) และอกุศลเจตสิก ๑๔

เมื่อประกอบกับอเหตุกจิต ๑๘ ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๑ (เว้นมนสิการและฉันทะ)

เมื่อประกอบโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นมนสิการ) และโสภณเจตสิก ๒๕

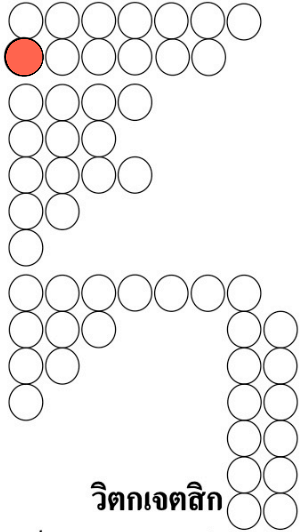
เมื่อจิตดวงใดเกิดขึ้น มีเจตสิกอะไรประกอบร่วมด้วย มนสิการเจตสิกย่อมเกิดพร้อมกับเจตสิกเหล่านั้นด้วย

วิตกเจตสิก

วิตกเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ หมายความว่า สภาวธรรมที่ชื่อว่า วิตก นี้เป็นธรรมชาติที่มีลักษณะยกสัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตนเข้าไว้ในอารมณ์ กล่าวคือ ให้มาจดจ่ออยู่ที่อารมณ์ ได้แก่ การตรึกถึงอารมณ์ นั่นเอง

ดังมีวจนัตถะแสดงว่า “**อารัมมะเณ จิตตัง อะภินิโรเปตีติ วิตักโก (วา) อารัมมะเณ จิตตัง อาหะเนติ ปะริยาหะเนตีติ วิตักโก**” แปลความว่า ธรรมชาติที่ยกจิตไว้ในอารมณ์ ชื่อว่า วิตก (อีกนัยหนึ่ง) ธรรมชาติที่ทำให้จิตกระทบกับอารมณ์เนือง ๆ ชื่อว่า วิตก

วิตกเจตสิก

เป็น อัญญสมานราสีเจตสิก

เป็น นิยตโยคีเจตสิก

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๕๕ดวง คือ อกุศลจิต ๑๒ อเหตุกจิต ๘ (เว้นทวิฯ๑๐) กามาวจรโสภณจิต ๒๔ ปฐมฌานจิต ๑๑

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๕๑ ดวง (เว้นตัวเอง)

วิตก ๖ อย่าง (เนื่องด้วยอารมณ์)

๑. **รูปวิตก** หมายถึง อาการที่ตรึกนึกคิดถึงรูป เรียกว่า การยกจิตขึ้นสู่รูปารมณ์

๒. **สัททวิตก** หมายถึง อาการที่ตรึกนึกคิดถึงเสียง เรียกว่า การยกจิตขึ้นสู่ สัททารมณ์

๓. **คันธวิตก** หมายถึง อาการที่ตรึกนึกคิดถึงกลิ่น เรียกว่า การยกจิตขึ้นสู่คันธารมณ์

๔. **รสวิตก** หมายถึง อาการที่ตรึกนึกคิดถึงรส เรียกว่า การยกจิตขึ้นสู่ รสารมณ์

๕. **โผฏฐัพพวิตก** หมายถึง อาการที่ตรึกนึกคิดถึงสัมผัสต่าง ๆ เรียกว่า การยกจิตขึ้นสู่ โผฏฐัพพารมณ์

๖. **ธัมมวิตก** หมายถึง อาการที่ตรึกนึกคิดถึงอารมณ์ ๖ ที่ปรากฏทางใจโดยสภาพที่เป็นธัมมารมณ์

ด้วยเหตุนี้ วิตกเจตสิกจึงมีบทบาทในการรับรู้อารมณ์ของสัมปยุตตธรรมที่เกิดพร้อมกับตน ถ้าขาดวิตกเจตสิกเสียแล้ว ย่อมไม่มีสภาวธรรมที่จะยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ใหม่ได้ ยกเว้นจิตที่ไม่ต้องมีการกระทบกับอารมณ์ เป็นเพียงการรับรู้อารมณ์ที่จิตดวงอื่นรับพิจารณาเสร็จเรียบร้อยแล้วส่งมาให้เท่านั้น ได้แก่ ทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐ หรือสภาพจิตนั้นได้ล่วงเลยภาวะที่ไม่ต้องมีวิตกเจตสิกแล้ว ได้แก่ ฌานจิต ๕๖ ดวง คือ ทุติยฌานจิต ๑๑ ตติยฌานจิต ๑๑ จตุตถฌานจิต ๑๑ และปัญจมฌานจิต ๒๓ เพราะได้ละวิตกองค์ฌานไปแล้วนั่นเอง

วิตก ๓ อย่าง (เนื่องด้วยธรรม)

๑. อกุศลวิตก ความตรึกนึกคิดในทางที่เป็นอกุศล หมายความว่า วิตกเจตสิก เมื่อประกอบกับอกุศลจิตแล้วย่อมตรึกไปตามสภาพของอกุศลธรรมที่ตนเกิดร่วมด้วยนั้น เช่น ตรึกไปในเรื่องความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น ตามแต่สภาพของอกุศลธรรมที่มีอำนาจมากกว่าสัมปยุตตธรรมอย่างอื่นในจิตดวงเดียวกันนั้นจะนำพาไป

๒. กุศลวิตก ความตรึกนึกคิดในทางที่เป็นกุศล หมายความว่า วิตกเจตสิก เมื่อประกอบกับกุศลจิตแล้ว ย่อมตรึกไปตามสภาพของกุศลธรรมที่ตนเกิดร่วมด้วยนั้น เช่น ตรึกไปในเรื่องความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง เป็นต้น ตามแต่สภาพของกุศลธรรมที่มีอำนาจมากกว่าสัมปยุตตธรรมอย่างอื่นในจิตดวงเดียวกันนั้นจะนำพาไป

๓. อัพยากตวิตก ความตรึกนึกคิดในทางที่เป็นอัพยากฤต หมายความว่า วิตกเจตสิกนี้ เมื่อประกอบกับวิบากจิตและกิริยาจิตแล้ว ย่อมตรึกไปตามสภาพของวิบากจิตและกิริยาจิตที่ตนเกิดร่วมด้วยนั้น

อกุศลวิตก ๓ อย่าง

๑. **กามวิตก** ความตรึกในกาม หมายความว่า สภาพของวิตกเจตสิกที่ประกอบกับโลภมูลจิต อันมีโลภเจตสิกเป็นมูลเป็นประธาน ย่อมตรึกนึกคิดไปในกามคุณอารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อันน่าใคร่ น่าปรารถนา น่าชอบใจ โดยมาก

๒. **พยาปาทวิตก** ความตรึกนึกถึงเรื่องความพยาบาทปองร้าย หมายความว่า สภาพวิตกเจตสิกที่ประกอบกับโทสมูลจิต อันมีโทสเจตสิกเป็นมูลเป็นประธาน ย่อมตรึกนึกคิดไปในความประทุษร้ายต่ออารมณ์ คือ ความหงุดหงิด ความรำคาญใจ ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความอับอาย ความหน้าด้าน ความอาฆาต พยาบาท จองเวร เป็นต้นโดยมาก

๓. **วิหิงสาวิตก** ความตรึกนึกถึงเรื่องที่จะทำการเบียดเบียน หมายความว่า สภาพวิตกเจตสิกที่ประกอบกับโทสมูลจิต อันมีโทสเจตสิกเป็นมูลเป็นประธาน ย่อมตรึกนึกคิดไปในทางอาฆาต พยาบาท จองเวรอยู่บ่อย ๆ เมื่อเก็บกดสะสมมากเข้า

อกุศลวิตกทั้ง ๓ ประการนี้ เรียกว่า **มิจฉาสังกัปปะ** แปลว่า ความดำริผิด ซึ่งเป็นความดำริที่เป็นไปตามอำนาจอกุศลธรรมที่มีกำลังเหนือกว่าสัมปยุตตธรรมอย่างอื่น ทำให้เกิดอกุศลจิต มีความคิดที่เป็นไปเพื่อก่อโทษก่อทุกข์ทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่น อันเป็นหนทางให้ถึงทุคติ วินิบาต นรก และความทุกข์ความเดือดร้อนต่าง ๆ

กุศลวิตก ๓ อย่าง

๑. **เนกขัมมวิตก** หมายถึง ความตรึกในการหลีกออกจากกาม ด้วยการดำริไปในการสำรวมงดเว้นจากกาม

๒. **อัพยาปาทวิตก** หมายถึง ความตรึกในความไม่อาฆาตพยาบาทจองเวร ด้วยการดำริไปในการสงบระงับความอาฆาตพยาบาทที่มีอยู่ในจิตใจให้บรรเทาเบาบางและสงบระงับไป

๓. **อวิหิงสาวิตก** หมายถึง ความตรึกนึกในความไม่เบียดเบียน ด้วยการดำริไปในทางที่จะไม่เบียดเบียนล้างผลาญกัน ทำความคิดอาฆาตเคียดแค้นที่มีอยู่ในจิตใจให้บรรเทาเบาบางและสงบระงับไป

กุศลวิตกทั้ง ๓ ประการนี้ เรียกว่า **สัมมาสังกัปปะ** แปลว่า ความดำริชอบ ซึ่งเป็นความดำริที่เป็นไปตามอำนาจกุศลธรรมที่มีกำลังเหนือกว่าสัมปยุตตธรรมอย่างอื่น ทำให้เกิดกุศลจิต มีความคิดสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามเกิดขึ้นต่อไปได้ อันเป็นหนทางไปสู่สุคติภูมิ ตลอดถึงให้บรรลุมรรคผลพระนิพพานในที่สุด

อัพยากตวิตก

วิตกเจตสิกนี้ เมื่อประกอบกับวิบากจิตและกิริยาจิตแล้ว ย่อมตรึกไปตามสภาพของวิบากจิตและกิริยาจิตที่ตนเกิดร่วมด้วยนั้น เรียกว่า อัพยากตวิตก เช่น ยกวิบากจิตขึ้นสู่อารมณ์ของตนหรือยกอเหตุกกิริยาจิตขึ้นสู่อารมณ์นั้น ๆ ที่ปรากฏขึ้น

วิตกในมหากิริยาจิตซึ่งเป็นจิตของพระอรหันต์ ย่อมตรึกนึกไปในเรื่องความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง เป็นต้น เหมือนกับมหากุศลจิต

วิตกในรูปาวจรปฐมฌานวิบากจิต ย่อมตรึกไปในบัญญัติอารมณ์

วิตกในปฐมฌานผลจิตย่อมตรึกถึงนิพพานอารมณ์

วิตกย่อมแสดงบทบาทไปตามสภาพของธรรมที่มีอำนาจมากกว่าสัมปยุตตธรรมอย่างอื่นในจิตดวงเดียวกันนั้นจะนำพาไป

ลักษณะของผู้หนักในวิตกจริต ๗ ประการ

ลักษณะของบุคคลผู้มีวิตกจริต คือ ผู้มีความคิดพล่านไปในอารมณ์ต่าง ๆ อยู่เสมอ จนกลายเป็นบุคคลผู้มีจิตขาดความสงบ และกายวาจาก็ขาดความสำรวมระวัง ขาดความสุขุมรอบคอบ มักพล่านไปตามความคิด จนบางคนยับยั้งใจไม่อยู่ ถึงความเสียสติไปก็มี ซึ่งมีอาการเป็นไปดังต่อไปนี้

๑. ภัสสะพะหุละตา	เป็นคนพูดมาก
๒. คะณารามะตา	ยินดีในการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ
๓. กุสะลานุโยเค อะระติ	ไม่ยินดีในการประกอบกุศล
๔. อะนะวัฏฐิกิจจะตา	มีกิจไม่มั่นคง
๕. รัตติธูมายะนา	กลางคืนลุกเป็นควัน
๖. ทิวาปัชชะละตา	กลางวันลุกเป็นเปลว
๗. หุราหุรัง ธาวะนา	คิดพล่านไปต่าง ๆ นานา

วิตก ๖ ประการ

เมื่อสรุปแล้ว สภาพของวิตกจึงมี ๖ ประการ คือ

๑. กามวิตก ความตรึกในกาม

๒. พยาปาทวิตก ความตรึกในทางพยาบาท

๓. วิหิงสาวิตก ความตรึกในทางคิดเบียดเบียน

๔. ชาติวิตก ความตรึกถึงชาติกำเนิด

๕. ชนปทวิตก ความตรึกถึงถิ่นฐาน

๖. อนวัญญัตติปฏิสังยุตตวิตก ความตรึกเกี่ยวกับการไม่ถูกดูหมิ่น

ความต่างระหว่างเจตนา มนสิการ และวิตก

สภาวะของเจตสิกทั้ง ๓ นี้ มีลักษณะและกิจหน้าที่คล้ายคลึงกันอยู่มาก จึงสมควรที่จะได้ทราบความต่างกัน ดังต่อไปนี้

ลักษณะและกิจของเจตนาเจตสิก คือ การกระตุ้นเตือนสัมปยุตตธรรมคือจิตและเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดพร้อมกับตนในขณะนั้นให้เข้าไปจับอยู่ในอารมณ์ เป็นลักษณะ และพยายามให้สัมปยุตตธรรมติดต่อกับอารมณ์เนือง ๆ เป็นกิจ

ลักษณะและกิจของมนสิการเจตสิก คือ การนำให้สัมปยุตตธรรมมุ่งตรงสู่อารมณ์อยู่เสมอ เป็นลักษณะ และทำให้สัมปยุตตธรรมประกอบในอารมณ์เนือง ๆ เป็นกิจ

ลักษณะและกิจของวิตกเจตสิก คือ มีการยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ เป็นลักษณะ และทำให้สัมปยุตตธรรมตั้งต้นกระทบซึ่งอารมณ์บ่อย ๆ เป็นกิจ

จึงสรุปความว่า หน้าที่ของเจตนาเจตสิก ทำให้สัมปยุตตธรรมสำเร็จกิจการงานเป็นกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม หน้าที่ของมนสิการเจตสิก ทำให้สัมปยุตตธรรมมุ่งตรงสู่อารมณ์อยู่เสมอไม่ให้หันเหไปทางอื่น หน้าที่ของวิตกเจตสิก คือ ทำให้สัมปยุตตธรรมก้าวขึ้นสู่อารมณ์อยู่เสมอไม่ให้ย่อท้อถอยหลัง

เปรียบเทียบเจตสิก ๕ ดวง เหมือนการแข่งเรือยาว

เจตนาเจตสิก เปรียบเหมือนพนักงานเป่านกหวีดเป็นจังหวะ เพื่อกระตุ้นให้ฝีพายทั้งหมด พายเรือไปอย่างพร้อมเพรียงกันเป็นจังหวะ ไม่ลักหลั่นกัน

มนสิการเจตสิก เปรียบเหมือนฝีพายหน้า ที่มุ่งพายนำหน้าฝีพายคนอื่น ๆ ให้ฝีพายรองลงมาเร่งพายไปตามจังหวะของตน เพื่อมุ่งสู่เส้นชัยให้ได้

วิตกเจตสิก เปรียบเหมือนฝีพายรอง ที่ทำการพายเรือไปตามฝีพายหน้า เพื่อให้ฝีพายหลัง ๆ ได้พายตามอย่างเป็นจังหวะ

เอกัคคตาเจตสิก เปรียบเหมือนคนคัดท้ายเรือ ที่คอยคัดท้ายเรือไว้ ไม่ให้เรือหันเหไปทางอื่น และไม่โยกโคล้งเคล้ง ให้มีความตั้งมั่นและมุ่งตรงไปสู่เส้นชัยอย่างเดียว

ชีวิตินทริยเจตสิก เปรียบเหมือนพนักงานที่คอยบริการน้ำดื่ม ผ้าเย็น เป็นต้น แก่พนักงานอื่น ๆ

สรุปความเรื่องวิตกเจตสิก

วิตกเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อัญญสมานราสี** คือ หมวดแห่งอัญญสมานเจตสิก ๑๓ เป็น **ปกิณณกเจตสิก** คือ เป็นเจตสิกที่ประกอบกับจิตได้ทั่วไปทุกประเภท แต่ประกอบไม่ได้ทั้งหมด ประกอบได้เป็นบางดวง ตามสมควรที่จะประกอบได้

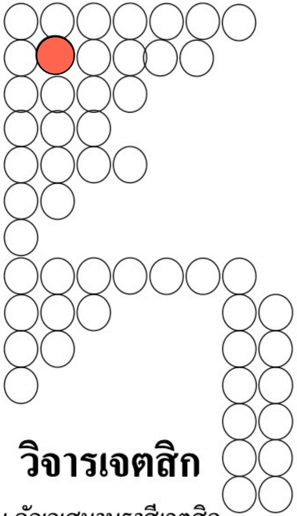
วิตกเจตสิก เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่า ประกอบกับจิตดวงใดได้แล้ว เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น ย่อมมีวิตกเจตสิกประกอบร่วมด้วยเสมอ และเมื่อระบุไว้ว่า ไม่ประกอบกับจิตดวงใด เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น ย่อมไม่มีวิตกเจตสิกประกอบร่วมด้วยโดยประการทั้งปวง

วิตกเจตสิกประกอบกับจิตได้ ๕๕ ดวง ได้แก่ อกุศลจิต ๑๒ สัมปฏิจฉนจิต ๒ สันตีรณจิต ๓ อเหตุกกิริยาจิต ๓ กามาวจรโสภณจิต ๒๔ ปฐมฌานจิต ๑๑

วิตกเจตสิกเกิดร่วมกับเจตสิกได้ทั้งหมด ๕๑ ดวง (เว้นตัวเอง) คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นวิตก) อกุศลเจตสิก ๑๔ โสภณเจตสิก ๒๕ ตามสมควร

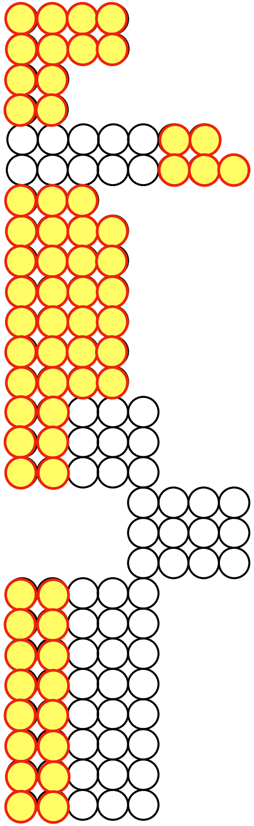
วิจารเจตสิก

วิจารเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ประคองสัมปยุตต ธรรมให้อยู่กับอารมณ์ หมายความว่า วิจารเจตสิก เป็นสภาวธรรมที่ทำการคลอเคลียหรือเคล้าคลึง อารมณ์ และทำให้สัมปยุตตธรรมคือจิตและ เจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดพร้อมกับตนเคล้าเคลียอยู่ใน อารมณ์นั้น ๆ ไม่ย่อมปล่อย ดังมีวจนัตถะแสดงว่า **"อารัมมะเณ อะนุพันธะติ อุปะมัญชะตีติ วิจาโร (วา) อารัมมะเณ อะนุยุญชันติ เอเตนาติ วิจาโร"** แปลความว่า ธรรมชาติที่ตามเคล้าเคลีย ประคับประคองซึ่งอารมณ์ ชื่อว่า วิจาร (อีกนัย หนึ่ง) ธรรมชาติที่เป็นเหตุให้สัมปยุตตธรรม ทั้งหลายตามประกอบกับอารมณ์ได้เนือง ๆ ชื่อว่า วิจาร เพราะฉะนั้น วิจารเจตสิกเมื่อเกิดขึ้นแล้ว ย่อมทำให้สัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกที่เกิด พร้อมกับตนเข้าไปเคล้าคลึงตามติดอยู่กับอารมณ์ โดยไม่ถอยห่างจากไป คือ ไม่ยอมปล่อยจากการ รับอารมณ์นั้นไป

วิจารเจตสิก

เป็น อัญญสมานราสีเจตสิก
เป็น นิยตโยคีเจตสิก
ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๖๖ ดวง คือ อกุศลจิต ๑๒ อเหตุกจิต ๘ (เว้นทวิ ฯ ๑๐) กามาวจรโสภณจิต ๒๔ ปฐมฌานจิต ๑๑ ทุติยฌานจิต ๑๑
ประกอบกับเจตสิก ได้ ๕๑ ดวง (เว้นตัวเอง)

ลักขณาทิจตุกกะของวิจารเจตสิก

๑. อารัมมะณานุมัชชะนะลักขะโณ มีการเคล้าคลึงในอารมณ์ เป็นลักษณะ

๒. สะหะชาตานุโยชะนะระโส มีการทำให้สัมปยุตตธรรมประกอบกับอารมณ์อยู่เนือง ๆ เป็นกิจ

๓. อนุปะพันธะปัจจุปปัฏฐาโน มีการผูกสัมปยุตตธรรมไว้ในอารมณ์ที่รับอยู่นั้นให้ติดต่อกัน เป็นอาการปรากฏ

๔. อารัมมะณะปะทัฏฐาโน วา เสสะขันธัตต์ยะปะทัฏฐาโน มีอารมณ์เป็นเหตุใกล้ให้เกิด หรือ มีนามขันธ์ ๓ ที่เหลือ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

วิตกกับวิจารนี้ อุปมาเหมือนนกที่กระพือปีกทะยานบินขึ้นไปในอากาศ เมื่อทะยานบินขึ้นไปได้สูงเท่าที่ต้องการแล้ว กางปีกร่อนเล่นลมไปในอากาศ อาการกระพือปีกทะยานบินขึ้นไปสู่ท้องฟ้า จนถึงกลางอากาศที่สูงตามต้องการของนกนั้น เปรียบได้กับวิตกเจตสิกที่ทำการยกสัมปยุตตธรรมขึ้นสู่อารมณ์ ส่วนอาการที่นกนั้นกางปีกร่อนเล่นลมไปในอากาศนั้น เปรียบได้กับวิจารเจตสิก หรือ อุปมาเหมือนเสียงของระฆังที่ถูกตี เสียงระฆังที่ดังปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกนั้น เปรียบได้กับวิตกเจตสิก ส่วนเสียงระฆังที่ดังครวญกังวานอยู่ ยังไม่หายไปนั้น เปรียบได้กับวิจารเจตสิก

วิจาร ๖ อย่าง

วิจาร เป็นสภาวะแห่งการเคล้าคลึงอารมณ์ ย่อมมีลักษณะเป็นไปในอารมณ์พร้อมกับสัมปยุตตธรรมทั้งหลาย คล้ายกับวิตก หมายความว่า ต้องทำหน้าที่เคียงคู่ไปกับวิตกเจตสิกนั่นเอง เพราะฉะนั้น วิจารเจตสิกจึงมีลักษณะเป็นไปในอารมณ์ตามหลังวิตกเจตสิก ดังนี้

๑. **รูปวิจาร** หมายถึง อาการที่เคล้าคลึงแนบสนิทในรูป คือ การประคับ ประคองสัมปยุตตธรรมไว้ในรูปารมณ์

๒. **สัททวิจาร** หมายถึง อาการที่เคล้าคลึงแนบสนิทในเสียง คือ การประคับ ประคองสัมปยุตตธรรมไว้ในสัททารมณ์

๓. **คันธวิจาร** หมายถึง อาการที่เคล้าคลึงแนบสนิทในกลิ่น คือ การประคับประคองสัมปยุตตธรรมไว้ในคันธารมณ์

๔. **รสวิจาร** หมายถึง อาการที่เคล้าคลึงแนบสนิทในรส คือ การประคับ ประคองสัมปยุตตธรรมไว้ในรสารมณ์

๕. **โผฏฐัพพวิจาร** หมายถึง อาการที่เคล้าคลึงแนบสนิทในโผฏฐัพพะ คือ การประคับประคองสัมปยุตตธรรมไว้ในโผฏฐัพพารมณ์

๖. **ธัมมวิจาร** หมายถึง อาการที่เคล้าคลึงแนบสนิทอยู่ในอารมณ์ ๖ ที่ปรากฏทางใจโดยสภาพที่เป็นธัมมารมณ์ คือ การประคับประคองสัมปยุตตธรรมที่เกิดพร้อมกับตนไว้ในธัมมารมณ์

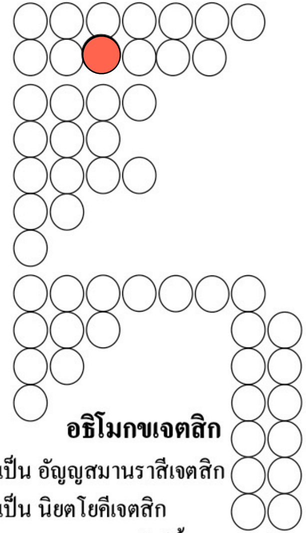
สรุปความเรื่องวิจารเจตสิก

วิจารเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อัญญสมานราสี** คือ หมวดแห่งอัญญสมานเจตสิก ๑๓ เป็น **ปกิณณกเจตสิก** คือ เป็นเจตสิกที่ประกอบกับจิตได้ทั่วไปทุกประเภท แต่ประกอบไม่ได้ทั้งหมด ประกอบได้เป็นบางดวง ตามสมควรที่จะประกอบได้

วิจารเจตสิก เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เป็นเจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่า ประกอบกับจิตดวงใดได้แล้ว เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น ย่อมมีวิจารเจตสิกประกอบร่วมด้วยเสมอ และเมื่อระบุไว้ว่า ไม่ประกอบกับจิตดวงใด เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น ย่อมไม่มีวิจารเจตสิกประกอบร่วมด้วยโดยประการทั้งปวง

วิจารเจตสิกประกอบกับจิตได้ ๖๖ ดวง ได้แก่ อกุศลจิต ๑๒ สัมปฏิจฉนจิต ๒ สันตีรณจิต ๓ อเหตุกกิริยาจิต ๓ กามาวจรโสภณจิต ๒๔ ปฐมฌานจิต ๑๑ ทุติยฌานจิต ๑๑

วิจารเจตสิกเกิดพร้อมกับเจตสิกได้ทั้งหมด ๕๑ ดวง (เว้นวิจาร) คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นวิจาร) อกุศลเจตสิก ๑๔ และโสภณเจตสิก ๒๕ ตามสมควร

อธิโมกขเจตสิก

เป็น อัญญสมานราสีเจตสิก

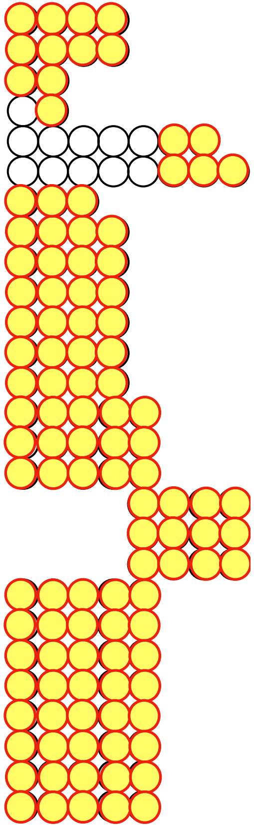
เป็น นิยตโยคีเจตสิก

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๗๘ หรือ ๑๑๐ ดวง คือ อกุศลจิต ๑๑ (เว้นวิจิกิจฉาสัมปยุตตจิต ๑) อเหตุกจิต ๘ (เว้นทวิฯ๑๐) กามาวจรโสภณจิต ๒๔ มหัคคตจิต ๒๗ โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๕๐ ดวง (เว้นตัวเองและวิจิกิจฉา)

อธิโมกขเจตสิก

อธิโมกขเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ตัดสินอารมณ์อย่างเด็ดขาด มีสภาพทำลายจิตที่รวนเร (วิจิกิจฉา) เสีย อธิโมกขเจตสิก เป็นสภาวธรรมที่มีสภาพที่ตรงกันข้ามกับวิจิกิจฉา คือ ความลังเลสงสัย ด้วยเหตุนี้ เมื่ออธิโมกขเจตสิกเข้าประกอบกับจิตดวงใด จิตดวงนั้นย่อมทำการตัดสินใจในการรับอารมณ์ได้อย่างเด็ดขาด ไม่ว่าอารมณ์นั้นจะดีหรือไม่ดี น่าชอบใจหรือไม่น่าชอบใจก็ตาม และไม่ว่าการตัดสินนั้นจะถูกหรือผิดก็ตาม อุปมาเหมือนบุคคลที่ขับรถไปถึงทางแยก ซึ่งไม่มีเครื่องหมายบอกไว้ข้างหน้าว่า จะไปไหน คนขับจะต้องตัดสินใจทันทีว่าจะไปทางซ้ายหรือทางขวา คนที่มีอธิโมกขเจตสิกอยู่ในใจ ย่อมเป็นคนที่กล้าได้กล้าเสีย ตัดสินใจได้เด็ดขาด จึงเป็นคนที่ตรงกันข้ามกับคนที่ไม่มั่นใจตัวเอง ส่วนคนที่มีวิจิกิจฉาอยู่เป็นประจำนั้น มักเป็นคนไม่กล้าตัดสินใจ เต็มไปด้วยอาการรวนเร หรือลังเลใจ จะทำอะไรสักอย่างหนึ่งก็คิดแล้วคิดอีก ตัดสินใจไม่ได้

ลักขณาทิจตุกกะของอธิโมกขเจตสิก

๑. สันนิฏฐานะลักขะโณ มีการตัดสินเด็ดขาด เป็นลักษณะ ย่อมทำลายจิตที่รวนเร อันมีอาการสองฝักสองฝ่ายในอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ มีการตัดสินเด็ดขาดในอารมณ์ ไม่ว่าอารมณ์นั้นจะดีหรือไม่ดีก็ตาม และการตัดสินนั้นจะถูกหรือผิดก็ตาม ไม่เป็นข้อสำคัญของอธิโมกขเจตสิกนี้ แต่อธิโมกขเจตสิกเป็นเพียงสภาวธรรมที่มุ่งมั่นในการทำหน้าที่ของตนโดยไม่ลังเล

๒. อะสังสัปปะนะระโส มีการตั้งมั่นในอารมณ์ ไม่ลังเลสงสัย ซึ่งเป็นอาการที่เป็นปฏิปักษ์ต่อวิจิกิจฉา เป็นกิจ

๓. วินิจฉะยะปัจจุปปัฏฐาโน มีความเป็นผู้ตัดสินในอารมณ์โดยเด็ดขาด เป็นอาการปรากฏ

๔. สันนิฏฐาตัพพะปะทัฏฐาโน มีอารมณ์ที่พึงตัดสิน เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ในอัฏฐสาลินีอรรถกถา ท่านแสดงไว้ว่า ความน้อมใจเชื่อ ชื่อว่า อธิโมกข์ อรรถของอธิโมกข์ก็คือมีความตกลงใจ เป็นลักษณะ มีการไม่แส่ไป เป็นกิจ มีการตัดสินเป็นปัจจุปปัฏฐาน มีธรรมที่จะต้องตัดสิน เป็นปทัฏฐาน สภาวะของอธิโมกขเจตสิกนี้พึงเข้าใจว่าเปรียบเหมือนเสาเขื่อนที่ปักแน่น ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะแรงลม ฉันใด อธิโมกขเจตสิกย่อมไม่หวั่นไหวในอารมณ์ ฉันนั้นเหมือนกัน

สรุปความเรื่องอธิโมกขเจตสิก

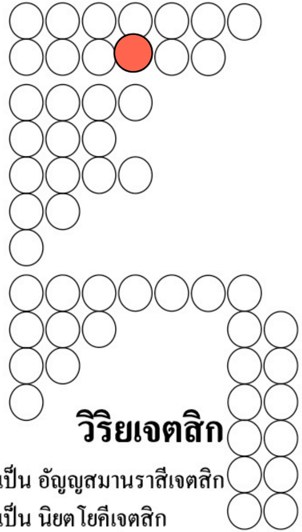
อธิโมกขเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อัญญสมานราสี** คือ หมวดแห่งอัญญสมานเจตสิก ๑๓ เป็น **ปกิณณกเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้ทั่วไปทุกประเภท แต่ประกอบไม่ได้ทั้งหมด ประกอบได้เป็นบางดวง ตามสมควรที่จะประกอบได้

อธิโมกขเจตสิก เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่า ประกอบกับจิตดวงใดได้แล้ว เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น ย่อมมีอธิโมกขเจตสิกประกอบร่วมด้วยเสมอ และเมื่อระบุไว้ว่า ไม่ประกอบกับจิตดวงใด เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น ย่อมไม่มีอธิโมกขเจตสิกประกอบร่วมด้วยโดยประการทั้งปวง

อธิโมกขเจตสิกประกอบกับจิตได้ ๑๑๑ ดวง ได้แก่ อกุศลจิต ๑๑ (เว้นวิจิกิจฉาสัมปยุตตจิต ๑) สัมปฏิจฉนจิต ๒ สันตีรณจิต ๓ อเหตุกกิริยาจิต ๓ และโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง

อธิโมกขเจตสิกย่อมประกอบกับเจตสิกได้ ๕๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นอธิโมกข์) อกุศลเจตสิก ๑๓ (เว้นวิจิกิจฉา) และโสภณเจตสิก ๒๕ ตามสมควร

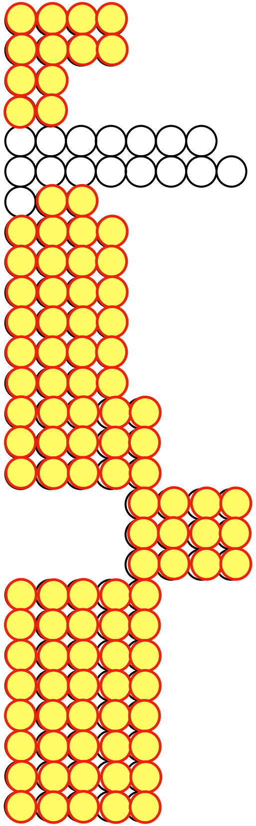
วิริยเจตสิก

วิริยเจตสิก

เป็น อัญญสมานราสีเจตสิก
เป็น นิยตโยคีเจตสิก
ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๗๓ หรือ ๑๐๕ ดวง คือ อกุศลจิต ๑๒ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ หสิตุปปาทจิต ๑ กามาวจรโสภณจิต ๒๔ มหัคคตจิต ๒๗ โลกุตตรจิต ๘ หรือ๔๐
ประกอบกับเจตสิก ได้ ๕๑ ดวง (เว้นตัวเอง)

วิริยเจตสิก เป็นธรรมชาติที่เพียรพยายามต่ออารมณ์ หมายความว่า เป็นสภาวธรรมที่มีความอดทนต่อสู้กับความยากลำบาก ที่เกี่ยวกับการงานต่าง ๆ ทั้งฝ่ายดีและไม่ดี ไม่ว่าการงานนั้นจะยากลำบากมากน้อยสักเพียงใดก็ตาม เมื่อวิริยเจตสิกประกอบกับจิตดวงใดแล้วย่อมชักนำจิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกันในขณะเดียวกัน ให้มุ่งมั่นในการกระทำกิจการของตน ๆ โดยไม่ให้ท้อถอย ยิ่งวิริยเจตสิกมีกำลังมากเท่าไร การงานที่ทำอยู่ย่อมสำเร็จเรียบร้อยได้มากเพียงนั้น ถ้าการงานที่ทำอยู่นั้นไม่เหลือวิสัยของบุคคลที่จะพึงทำได้

ลักขณาทิจตุกะของวิริยเจตสิก

๑. อุสสาหะลักขะณัง มีความอดทนต่อสู้กับความลำบาก เป็นลักษณะ

๒. สะหะชาตูปัตถัมภะนะระสัง มีการอุดหนุนแก่ธรรมที่เกิดพร้อมกับตนไม่ให้ถอยหลัง เป็นกิจ

๓. อะสังสีทะนะปัจจุปปัฏฐานัง มีการไม่ท้อถอย เป็นอาการปรากฏ

๔. สังเวคะวัตถุปปะทัฏฐานัง วา วิริยารัมภะวัตถุปปะทัฏฐานัง มีสังเวควัตถุ ๘ เป็นเหตุใกล้ หรือมีวิริยารัมภวัตถุ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด สำหรับสังเวควัตถุ ๘ นั้นย่อมเป็นเหตุให้วิริยะที่เป็นฝ่ายดีเกิดขึ้น ส่วนวิริยารัมภวัตถุ ๘ ย่อมเป็นเหตุให้วิริยะทั่วไป ทั้งดีและไม่ดีเกิดขึ้น

บทบาทของวิริยะ

๑. สัมมัปปธาน หมายถึง ความเพียรอันมั่นคง ซึ่งประกอบในกุศลจิต ๒๑ เป็นไปเพื่อทำหน้าที่ ๔ ประการ คือ

๑.๑ พยายามเพื่อละอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เรียกว่า **ปหานปธาน**

๑.๒ พยายามเพื่อไม่ให้อกุศลใหม่เกิด เรียกว่า **สังวรปธาน**

๑.๓ พยายามเพื่อให้กุศลใหม่เกิด เรียกว่า **ภาวนาปธาน**

๑.๔ พยายามเพื่อให้กุศลที่เกิดแล้วเจริญรุ่งเรืองขึ้น เรียกว่า **อนุรักขนาปธาน**

๒. **วิริยิทธิบาท** วิริยเจตสิกได้ชื่อว่า อิทธิบาท คือ ความพยายามอย่างแรงกล้า เป็นบาทเบื้องต้นแห่งความสำเร็จฌาน อภิญญา มรรค ผล ได้แก่ **วิริยเจตสิก** ที่ประกอบในกุศลจิต ๒๑

๓. **วิริยินทรีย์** วิริยเจตสิก ได้ชื่อว่า อินทรีย์ คือ เป็นคุณธรรมที่เป็นใหญ่เป็นผู้ปกครองในความพยายามต่อการงานและสิ่งที่เป็นกุศล ได้แก่ **วิริยเจตสิก** ที่ประกอบในมหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ อัปปนาชวนจิต ๒๖

๔. วิริยพละ วิริยเจตสิก ได้ชื่อว่า พละ คือ เป็นสภาวธรรมที่มีกำลังในความพยายามต่อกิจการงานหรืออารมณ์ที่ดีงามโดยไม่หวั่นไหวต่อธรรมที่เป็นข้าศึก คือโกสัชชะ ได้แก่ ความเกียจคร้าน

๕. สัมมาวายามะ วิริยเจตสิก ได้ชื่อว่า สัมมาวายามะ คือ ความเพียรชอบ หมายถึง ความเพียรพยายามอันเป็นไปในการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน โดยดำเนินไปตามสัมมัปปธาน ๔

๖. วิริยสัมโพชฌงค์ วิริยเจตสิก ได้ชื่อว่า สัมโพชฌงค์ คือ ความเพียรพยายามที่มีความเจริญมั่นคงอย่างแรงกล้า อันสืบเนื่องจากสัมมัปปธานทั้ง ๔ จนเข้าถึงวิริยิทธิบาท วิริยินทรีย์ วิริยพละ สัมมาวายามะ อันเป็นองค์แห่งการตรัสรู้อริยสัจ ๔ ด้วยอำนาจแห่งวิปัสสนาภาวนา

๗. มิจฉาวายามะ วิริยเจตสิก ได้ชื่อว่า มิจฉาวายามะ คือ ความเพียรพยายามในทางที่ผิดในกิจที่เป็นอกุศล

๘. วิริยาธิปติ วิริยเจตสิก ได้ชื่อว่า อธิบดี คือ ความเป็นใหญ่ในการพากเพียรพยายามต่ออารมณ์อย่างแรงกล้าและทำให้สัมปยุตตธรรมที่เกิดพร้อมกับตนในจิตดวงเดียวกันนั้น มีความมุ่งมั่นในการทำกิจการงานของตน โดยไม่ย่อท้อถดถอย

ธรรมที่เป็นเหตุให้วิริยะเกิด มี ๑๖ อย่าง

สังเวควัตถุ ๘ อย่าง

๑. **ชาติทุกข์** ทุกข์เพราะความเกิด
๒. **ชราทุกข์** ทุกข์เพราะความแก่
๓. **พยาธิทุกข์** ทุกข์เพราะความเจ็บไข้
๔. **มรณทุกข์** ทุกข์เพราะความตาย
๕. **อปายทุกข์** ทุกข์เพราะความเกิดในอบายภูมิ
๖. **อตีตมูลทุกข์** ทุกข์เพราะมูลเหตุที่ทำในอดีต
๗. **อนาคตมูลทุกข์** ทุกข์ในอนาคตเพราะมูลเหตุที่ทำในปัจจุบัน หรือ อดีต
๘. **อาหาเร ปริเยสนทุกข์** ทุกข์อันเกิดจากการเที่ยวแสวงหาอาหาร

ปัญญาที่เกิดพร้อมด้วยโอตตัปปะ เป็นประธานนั้น เป็นตัวสังเวคะโดยแท้ และต้องเกิดขึ้น โดยอาศัยการพิจารณาวัตถุ ๘ นี้ อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นอารมณ์

วิริยารัมภวัตถุ ๘ จัดเป็นคู่

๑. **กัมมะ** เกี่ยวกับการงานมี ๒ อย่าง คือ การงานอย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำเสร็จไปแล้ว ๑ การงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่กำลังจะลงมือทำ ๑

๒. **มัคคะ** เกี่ยวกับการเดินทาง มี ๒ อย่าง คือ การเดินทางที่เพิ่งมาถึง ๑ การเดินทางที่กำลังจะออกเดิน ๑

๓. **เคลัญญะ** ที่เกี่ยวกับสุขภาพ มี ๒ อย่าง คือ ร่างกายที่เริ่มสบาย ๑ ร่างกายที่เริ่มไม่สบาย ๑

๔. **ปิณฑะ** เกี่ยวด้วยอาหาร มี ๒ อย่าง คือ มีอาหารไม่สมบูรณ์ ๑ มีอาหารบริบูรณ์ ๑

วิริยารัมภวัตถุทั้ง ๘ อย่างนี้ ถ้าผู้ที่ไม่มี**โยนิโสมนสิการ** และมีโกสัชชะ (ความเกียจคร้าน) นั้น วัตถุ ๘ อย่างนี้ ก็กลับกลายเป็น **กุสิตวัตถุ** คือ วัตถุที่เป็นเหตุให้เกิดความเกียจคร้านขึ้นมาได้

ลักขณาทิจตุกะของวิริยเจตสิก

๑. **อุสสาหะลักขะณัง** มีความอดทนต่อสู้กับความลำบาก เป็นลักษณะ

๒. **สะหะชาตูปัตถัมภะนะระสัง** มีการอุดหนุนแก่ธรรมที่เกิดพร้อมกับตนไม่ให้ถอยหลัง เป็นกิจ

๓. **อะสังสีทะนะปัจจุปปัฏฐานัง** มีการไม่ท้อถอย เป็นอาการปรากฏ

๔. **สังเวคะวัตถุปปะทัฏฐานัง วา วิริยารัมภะวัตถุปปะทัฏฐานัง** มีสังเวควัตถุ ๘ เป็นเหตุใกล้ หรือมีวิริยารัมภวัตถุ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด สำหรับสังเวควัตถุ ๘ นั้นย่อมเป็นเหตุให้วิริยะที่เป็นฝ่ายดีเกิดขึ้น ส่วนวิริยารัมภวัตถุ ๘ ย่อมเป็นเหตุให้วิริยะทั่วไป ทั้งดีและไม่ดีเกิดขึ้น

กุสีตวัตถุ ๘

กุสีตวัตถุ หมายถึง เรื่องราวที่ทำให้เกิดความเกียจคร้าน หรือข้ออ้างของผู้เกียจคร้าน ซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อวิริยเจตสิก มี ๘ ประการ คือ

๑. เมื่อเราทำการงานก็จักลำบากกาย อย่ากระนั้นเลย เราขอนอนดีกว่า

๒. เราได้ทำการงานและลำบากกายมาแล้ว อย่ากระนั้นเลย เราขอนอนดีกว่า

๓. เมื่อเราเดินทางก็จักลำบากกาย อย่ากระนั้นเลย เราขอนอนดีกว่า

๔. เราได้เดินทางมาและลำบากกายมาแล้ว อย่ากระนั้นเลย เราขอนอนดีกว่า

๕. เราเที่ยวบิณฑบาตก็ไม่ได้อาหารใด ๆ ลำบากกายแล้ว ไม่ควรจะทำการงานใด ๆ อย่ากระนั้นเลย เราขอนอนดีกว่า

๖. เราเที่ยวบิณฑบาตได้อาหารพอแก่ความต้องการแล้ว เหน็ดเหนื่อยร่างกายแล้ว ไม่ควรจะทำการงานใด ๆ อย่ากระนั้นเลย เราขอนอนดีกว่า

๗. ความอาพาธเริ่มเกิดขึ้นแก่เราแล้ว อย่ากระนั้นเลย เรามีข้ออ้างที่จะนอนละ เราขอนอนดีกว่า

๘. เราหายจากอาพาธแล้ว แต่ร่างไข้ได้ไม่นาน กายของเรายังอ่อนเพลีย ยังไม่ควรจะทำการงาน อย่ากระนั้นเลย เรามีข้ออ้างที่จะนอนละ เราขอนอนดีกว่า

ปธานิยังคะ ๕

ปธานิยังคะ หมายถึง คุณสมบัติของบุคคลผู้บำเพ็ญเพียรทางจิต อันมีวิริยเจตสิกเป็นประธาน มี ๕ ประการ คือ

๑. **สัทโธ** เป็นผู้มีศรัทธา คือ เชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตอย่างแรงกล้าและมั่นคง

๒. **อัปปาพาโธ** เป็นผู้มีอาพาธน้อย คือ เป็นผู้มีความลำบากน้อยเพราะเป็นผู้ประกอบด้วยไฟธาตุสำหรับย่อยอาหารเป็นปกติดี ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก เป็นไปอย่างกลางๆ ควรแก่การบำเพ็ญความเพียร

๓. **อสโฐ อมายาวี** เป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมายา คือ เป็นผู้เปิดเผยตนเองตามความเป็นจริงในพระศาสดา หรือในเพื่อนพรหมจารีที่เป็นวิญญูชนทั้งหลาย โดยไม่ปิดบังอำพรางหรือมีลับลมคมใน

๔. **อารัทธวีริโย** เป็นผู้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรมทั้งหลาย เพื่อยังกุศลธรรมทั้งหลายให้เกิดขึ้น เป็นผู้มีกำลัง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย

๕. **ปัญญวา** เป็นผู้มีปัญญา คือ เป็นผู้ประกอบด้วยปัญญาที่ตามเห็นความเกิดและความดับ ซึ่งเป็นปัญญาอันประเสริฐ เป็นไปเพื่อความรู้แจ้งแทงตลอด เป็นหนทางจะให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ

วิริยสัมโพชฌังคุปปาทธรรม ๑๑ ประการ

วิริยสัมโพชฌังคุปปาทธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดวิริยสัมโพชฌงค์เกิดขึ้น มี ๑๑ ประการ คือ

๑. **อะปายะภะยะปัจจะเวกขะณะตา** การพิจารณาเห็นภัยในอบาย

๒. **อานิสังสะทัสสาวิตา** การเห็นอานิสงส์ของการบรรลุคุณวิเศษ

๓. **คะมะนะวิถีปัจจะเวกขะณะตา** การพิจารณาหาทางดำเนินที่ถูกต้อง

๔. **ปิณฑะปาตาปะจะยะนะตา** การให้ความสำคัญต่ออาหารบิณฑบาต

๕. **ทายัชชะมะหัตตะปัจจะเวกขะณะตา** การพิจารณาถึงความยิ่งใหญ่แห่งความเป็นธรรมทายาทของตนเองและอนุชนคนรุ่นหลัง

๖. **สัตถุมะหัตตะปัจจะเวกขะณะตา** การพิจารณาถึงความยิ่งใหญ่ด้วยพระคุณแห่งพระบรมศาสดา

๗. **ชาติมะหัตตะปัจจะเวกขะณะตา** การพิจารณาถึงชาติกำเนิดของตนเป็นใหญ่

๘. **สะพรัหมะจาริมะหัตตะปัจจะเวกขะณะตา** การพิจารณาถึงเพื่อนพรหมจารีผู้ร่วมประพฤติปฏิบัติธรรมเป็นใหญ่

๙. **กุสีตะปุคคะละปะริวัชชะนะตา** การหลีกเว้นจากบุคคลผู้เกียจคร้าน

๑๐. **อารัทธะวีริยะปุคคะละเสวะนะตา** การคบหาบุคคลที่ปรารภความเพียร

๑๑. **ตะทะธิมุตตะตา** การน้อมจิตไปในวิริยสัมโพชฌงค์นั้น เมื่อบุคคลน้อมจิตไปสู่วิริยสัมโพชฌงค์อยู่เสมอ ๆ ย่อมเกิดกำลังใจในการปรารภความเพียรอยู่เสมอ ไม่มีความท้อแท้เบื่อหน่าย ย่อมทำให้วิริยสัมโพชฌงค์นั้นสำเร็จลงได้

สรุปความเรื่องวิริยเจตสิก

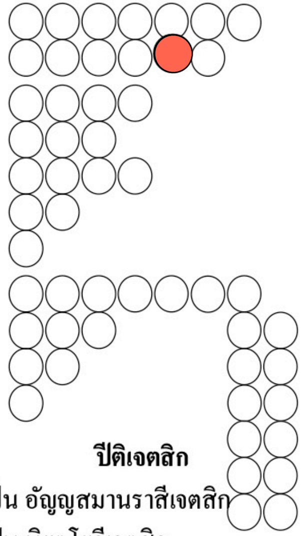
วิริยเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อัญญสมานราสี** คือ หมวดแห่งอัญญสมานเจตสิก ๑๓ เป็น **ปกิณณกเจตสิก** คือ เป็นเจตสิกที่ประกอบกับจิตได้ทั่วไปทุกประเภท แต่ประกอบไม่ได้ทั้งหมด ประกอบได้เป็นบางดวง ตามสมควรที่จะประกอบได้

วิริยเจตสิก เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่า ประกอบกับจิตดวงใดได้แล้ว เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น ย่อมมีวิริยเจตสิกประกอบร่วมด้วยเสมอ และเมื่อระบุไว้ว่า ไม่ประกอบกับจิตดวงใด เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น ย่อมไม่มีวิริยเจตสิกประกอบร่วมด้วยโดยประการทั้งปวง

วิริยเจตสิกประกอบกับจิตได้ ๑๐๕ ดวง ได้แก่ อกุศลจิต ๑๒ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ หสิตุปปาทจิต ๑ และโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง

วิริยเจตสิกย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกทั้งหมด ๕๑ ดวง คือ อัญญสมานาเจตสิก ๑๒ (เว้นวิริยะ) อกุศลเจตสิก ๑๔ โสภณเจตสิก ๒๕

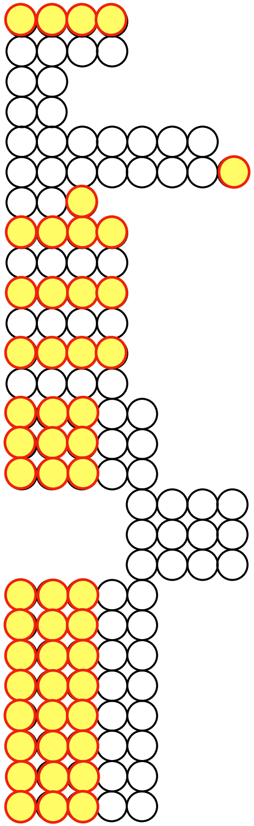
ปีติเจตสิก

ปีติเจตสิก เป็นธรรมชาติที่มีความปลาบปลื้มยินดีในอารมณ์ หมายความว่า ปีติเจตสิกนี้เป็นสภาวธรรมที่มีความแช่มชื่นอิ่มเอิบใจในขณะที่ได้รับอารมณ์อันน่าปรารถนาน่าชอบใจ เมื่อประกอบกับจิตแล้ว ย่อมทำให้สัมปยุตตธรรมคือจิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตนมีความปลาบปลื้มยินดีพอใจในอารมณ์ที่รับรู้ ด้วยเหตุนี้ ปีติเจตสิกจึงประกอบกับจิตที่เกิดพร้อมโดยโสมนัสสเวทนาอย่างเดียวเท่านั้น ไม่สามารถประกอบกับจิตที่เกิดพร้อมด้วยเวทนาอย่างอื่นได้ เพราะมีสภาวะที่ขัดกันกับเวทนาเหล่านั้นโดยสิ้นเชิง

ปีติเจตสิก

เป็น อัญญสมานราสีเจตสิก
เป็น นิยตโยคีเจตสิก
ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๕๑ ดวง คือ
กามาวจรโสมนัส ๑๘ ปฐมฌาน ๑๑ ทุติยฌาน ๑๑ ตติยฌาน ๑๑
ประกอบกับเจตสิก ได้ ๔๖ ดวง
(เว้นตัวเอง โทจตุกะ ๔ วิจิกิจฉา ๑)

ลักขณาทิจตุกะของปีติเจตสิก

๑. สัมปิยายะนะลักขะณา มีความชื่นชมยินดีในอารมณ์ เป็นลักษณะ

๒. กายะจิตตะปินะนะระสา (วา) ผะระณะระสา มีการทำให้อิ่มกายและอิ่มใจ เป็นกิจ (หรือ) มีการทำให้เกิดความซาบซ่านไปทั่วสรรพางค์กาย เป็นกิจ

๓. โอทัค์ยะปัจจุปปัฏฐานา มีการฟูใจ เป็นอาการปรากฏ

๔. เสสะขันธัตต์ยะปะทัฏฐานา มีนามขันธ์ ๓ ที่เหลือ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ปีติ ๕ อย่าง

๑. ขุททกาปีติ ความปลาบปลื้มเล็กน้อย พอขนพองชูชัน น้ำตาไหล

๒. ขณิกาปีติ ความปลาบปลื้มเป็นขณะ ๆ รู้สึกแปลบ ๆ ดุจสายฟ้าแลบ

๓. โอกกันติกาปีติ ความปลาบปลื้มเป็นระลอก ๆ รู้สึกซู่ซ่า ดุจคลื่นซัดกระทบฝั่ง

๔. อุพเพงคาปีติ ความปลาบปลื้มจนโลดลอยไปในอากาศได้ ทำให้ใจฟู ตัวเบา หรือ ร้องอุทานออกมาด้วยความเบิกบานใจ

๕. ผรณาปีติ ความปลาบปลื้มที่แผ่ซ่าน เอิบอาบไปทั่วสรรพางค์กาย ประกอบด้วยสมาธิในฌาน

ความต่างกันระหว่างปีติกับสุขหรือโสมนัส

อุปมา ปีติ เหมือนบุรุษเดินทางไกลไปในที่กันดาร มีเหงื่อไคลไหลโทรมกาย กระหายน้ำ ครั้นเห็นบุรุษอีกคนหนึ่งเดินผ่านมา ก็ถามว่า มีน้ำดื่มที่ไหนบ้าง บุรุษผู้นั้นตอบว่า พอพ้นดงนี้ไปก็จะพบลำธารน้ำอันใสสะอาดเย็นฉ่ำ ท่านไปที่นั้น ก็จะได้ดื่มน้ำ และอาบน้ำ บุรุษผู้เดินทางไกลนั้น พอได้ยินว่า มีลำธารน้ำ จนกระทั่งเดินไปได้เห็นลำธารน้ำ ย่อมเกิดปีติมีอาการแช่มชื่นเบิกบานใจตลอดทาง นี้เป็นธรรมชาติของปีติ เมื่อบุรุษนั้นได้ดื่มน้ำหรืออาบน้ำ ก็จะรู้สึกว่า สุขสบายดีจริงหนอ นี้เป็นธรรมชาติของสุขเวทนา หรือ โสมนัสสเวทนา

เพราะฉะนั้น บัณฑิตย่อมพิจารณาเห็นความต่างกันของปีติและสุขได้ชัดเจนว่า ปีติเกิดจากความปลาบปลื้มใจในอารมณ์ที่น่าปรารถนา ส่วนสุขเกิดจากการตามเสวยรสแห่งอารมณ์ที่น่าปรารถนา

เหตุให้เกิดปีติ ๖ ประการ

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านพระพุทธโฆษาจารย์ได้แสดงเหตุให้เกิดปีติ ๖ ประการ คือ

๑. ปีติเกิดจากราคะ หมายถึง ความอิ่มใจเพราะความชอบใจ ความหลงใหลและความอิ่มใจที่ประกอบด้วยอำนาจกิเลสคือโลภะ

๒. ปีติเกิดจากศรัทธา หมายถึง ความอิ่มใจของบุคคลผู้มีศรัทธาอย่างแรงกล้า ได้แก่ ปีติเจตสิกที่ประกอบกับมหากุศลจิตและมหากิริยาจิต ซึ่งมีศรัทธาเจตสิกเป็นประธาน

๓. ปีติเกิดจากความไม่ดื้อรั้น หมายถึง ความอิ่มใจอย่างยิ่งของคนดี ผู้มีใจบริสุทธิ์

๔. ปีติเกิดจากวิเวก หมายถึง ความอิ่มใจของบุคคลผู้เข้าปฐมฌาน

๕. ปีติเกิดจากสมาธิ หมายถึง ความอิ่มใจของบุคคลผู้เข้าทุติยฌาน

๖. ปีติเกิดจากโพชฌงค์ หมายถึง ความอิ่มใจที่เกิดจากการดำเนินตามโลกุตตรมรรคในทุติยฌาน

ปีติสัมโพชฌังคุปปาทธรรม ๑๑ ประการ

ปีติสัมโพชฌังคุปปาทธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นปัจจัยให้เกิดปีติสัมโพชฌงค์อันเป็นองค์ประกอบแห่งการตรัสรู้อริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นปีติเจตสิกที่ประกอบกับมหากุศลญาณสัมปยุตตจิตและมัคคจิต ในขณะเจริญวิปัสสนาเพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน จนวิปัสสนาญาณเกิดขึ้นตามลำดับจนบรรลุถึงมรรคญาณผลญาณ ธรรมที่เป็นปัจจัยให้เกิดปีติสัมโพชฌงค์นี้ มี ๑๑ ประการ คือ

๑. พุทธานุสสติ การระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้า

๒. ธัมมานุสสติ การระลึกถึงคุณพระธรรม

๓. สังฆานุสสติ การระลึกถึงคุณของพระสงฆ์

๔. สีลานุสสติ การระลึกถึงศีลของตน

๕. จาคานุสสติ การระลึกถึงทานที่ตนบริจาคแล้ว

๖. เทวตานุสสติ การระลึกถึงคุณธรรมที่ทำให้บุคคลเป็นเทวดา

๗. อุปสมานุสสติ การระลึกถึงภาวะแห่งพระนิพพานอันเป็นที่สงบระงับดับทุกข์ทั้งปวง

๘. ลูขปุคคลปริวัชชนตา การหลีกเว้นไม่คบบุคคลผู้มัวหมอง (คนชั่ว)

๙. สินิทธปุคคลเสวนตา การคบหาแต่บุคคลผู้บริสุทธิ์ (คนดี)

๑๐. ปสาทนียสุตตันตปัจจเวกขณตา การพิจารณาเนื้อความในพระสูตรที่ก่อให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใส

๑๑. ตทธิมุตตตา การน้อมจิตไปในปีติสัมโพชฌงค์นั้น

สรุปความเรื่องปีติเจตสิก

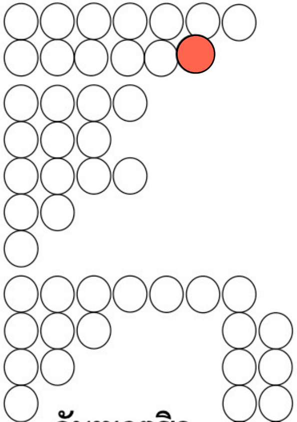
ปีติเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อัญญสมานราสี** คือ หมวดแห่งอัญญสมานเจตสิก ๑๓ เป็น **ปกิณณกเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้ทั่วไปทุกประเภท แต่ประกอบไม่ได้ทั้งหมด ประกอบได้เป็นบางดวง ตามสมควรที่จะประกอบได้

ปีติเจตสิก เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุไว้ว่า ประกอบกับจิตดวงใดได้แล้ว เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น ย่อมมีปีติเจตสิกประกอบร่วมด้วยเสมอ และเมื่อระบุไว้ว่า ไม่ประกอบกับจิตดวงใด เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น ย่อมไม่มีปีติเจตสิกประกอบร่วมด้วยโดยประการทั้งปวง

ปีติเจตสิกย่อมประกอบกับจิตที่เกิดพร้อมด้วยโสมนัสสเวทนาเท่านั้น ย่อมไม่ประกอบกับจิตที่เกิดพร้อมด้วยเวทนาอย่างอื่น เพราะสภาวะของปีติ ย่อมมีความปลาบปลื้มยินดีต่ออารมณ์ ซึ่งต้องเกิดพร้อมด้วยโสมนัสสเวทนาอย่างเดียว

ปีติเจตสิกประกอบกับจิตได้ ๕๑ ดวง ได้แก่ โลภโสมนัส ๔ โสมนัสสันตี-รณจิต ๑ หสิตุปปาทจิต ๑ มหากุศลโสมนัส ๔ มหาวิบากโสมนัส ๔ มหากิริยาโสมนัส ๔ ปฐมฌานจิต ๑๑ ทุติยฌานจิต ๑๑ ตติยฌานจิต ๑๑

ปีติเจตสิก ย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ทั้งหมด ๔๖ ดวง คือ อัญญสมานาเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ) อกุศลเจตสิก ๘ (เว้นโทจตุกกเจตสิก ๔ วิจิกิจฉา ๑) โสภณเจตสิก ๒๕

ฉันทเจตสิก

เป็น อัญญสมานราสีเจตสิก

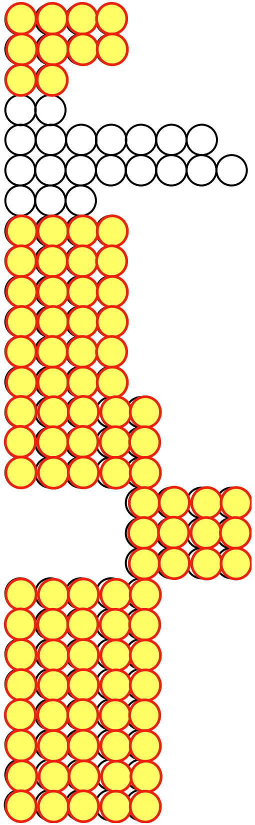
เป็น นิยตโยคีเจตสิก

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๖๙ หรือ ๑๐๑ ดวง คือ อกุศลจิต ๑๐ (เว้นโมหมูลจิต ๒) กามาวจรโสภณจิต ๒๔ มหัคคตจิต ๒๗ โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๕๐ ดวง (เว้นตัวเอง วิจิกิจฉา ๑)

ฉันทเจตสิก

ฉันทเจตสิก เป็นธรรมชาติที่มีความพอใจในอารมณ์ หมายความว่า สภาวธรรมที่มีความพอใจในการรับอารมณ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นเจตสิกที่ต้องเกิดพร้อมกับจิตที่มีการฝักใฝ่ในอารมณ์ หรือมีความพึงพอใจในอารมณ์ ด้วยเหตุนี้ ฉันทเจตสิกจึงประกอบกับจิตได้ไม่ครบทุกดวง คือ เว้นโมหมูลจิต ๒ และอเหตุกจิต ๑๘ ที่เป็นเช่นนี้ เพราะสภาวะของโมหมูลจิตมีความโง่ความหลงเป็นลักษณะ ซึ่งในขณะนั้น ความรู้สึกตัวที่เด่นชัดย่อมไม่มี เพราะสภาพจิตมีความซัดส่ายไปตามอำนาจของวิจิกิจฉาและอุทธัจจะ จึงปรากฏเป็นความโง่เพราะไม่รู้สึกตัว ด้วยเหตุนี้ จึงไม่มีสภาวะที่เป็นความพอใจในความรู้สึก

ลักขณาทิจตุกะของฉันทเจตสิก

๑. **กัตตุกัม์ยะตาลักขะโณ** มีความปรารถนา เพื่อจะทำให้สัมปยุตตธรรมคือจิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตนได้รับรู้อารมณ์เป็นลักษณะ

๒. **อารัมมะณะปะริเยสะนะระโส** มีการแสวงหาอารมณ์เป็นกิจ

๓. **อารัมมะณะอัตถิกะตาปัจจุปปัฏฐาโน** มีความปรารถนาในอารมณ์ เป็นอาการปรากฏ

๔. **อารัมมะณะปะทัฏฐาโน** มีอารมณ์เป็นเหตุใกล้ให้เกิดขึ้น หมายความว่า เหตุที่ใกล้ที่สุด ที่ทำให้ฉันทะเกิดขึ้น ก็คือ อารมณ์ต่าง ๆ มีรูปารมณ์เป็นต้นนั่นเอง เพราะถ้าไม่มีอารมณ์เสียแล้ว อาการปรารถนาอารมณ์ย่อมมีไม่ได้

วิธีการประหาณกามฉันทะ ๖ ประการ

กามฉันทะ เป็นกิเลสนิวรณ์อย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นเครื่องขวางกั้นจิตมิให้พัฒนาไปสู่ความดีงาม หรือทำให้เสื่อมถอยจากความดีงามที่มีอยู่แล้ว การที่จะประหาณกามฉันทะได้ บุคคลต้องปฏิบัติในคุณธรรม ๖ ประการ คือ

๑. อะสุภะนิมิตตัสสะ อุคคะโห เรียนรู้ในอสุภนิมิต

๒. อะสุภะภาวะนานุโยโค หมั่นเจริญในอสุภะเนือง ๆ

๓. อินท๎ริเยสุ คุตตะท๎วาระตา สำรวมทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย

๔. โภชะเน มัตตัญญุตา รู้จักประมาณในโภชนะ

๕. กัล๎ยาณะมิตตะตา เลือกคบแต่มิตรที่ดีงาม

๖. เมตตากะถา การกล่าวหรือการฟังแต่ถ้อยคำที่ประกอบด้วยเมตตา

อกุศลฉันทะ มี ๓ อย่าง

๑. กามฉันทะ	ความยินดีพอใจในกามคุณอารมณ์
๒. ฉันทาคติ	ความลำเอียงเพราะความชอบพอกัน
๓. ฉันทราคะ	ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจ

ฉันทะของบุคคลต่าง ๆ ๖ ประการ

๑. กษัตริย์	มีความมั่นใจในกำลังทหาร	ย่อมต้องการได้อาณานิคม
๒. พราหมณ์	มีความมั่นใจในมนต์	ย่อมต้องการบูชายัญ
๓. คฤหบดี	มีความมั่นใจในศิลปะ	ย่อมต้องการการงาน
๔. สตรี	มีความมั่นใจในบุตร	ย่อมต้องการไม่ให้สตรีอื่นร่วมสามี
๕. โจร	มีความมั่นใจในศาสตรา	ย่อมต้องการที่มืดมิด
๖. สมณะ	มีความมั่นใจในศีล	ย่อมต้องการความไม่มีความห่วงใย

ความแตกต่างกันระหว่างฉันทะกับโลภะ

ข้อสังเกต ฉันทะกับโลภะนั้น มีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน คือ มีความต้องการอารมณ์ด้วยกัน แต่ความต้องการอารมณ์ที่เป็นฉันทะนั้น ไม่เหมือนกับความต้องการที่เป็นโลภะ กล่าวคือ

ความต้องการที่เป็นโลภะนั้น ย่อมยึดอารมณ์ไว้อย่างเหนียวแน่น

ส่วนความต้องการอารมณ์ที่เป็นฉันทะนั้น ไม่ยึดและไม่ติดใจอยู่ในอารมณ์นั้น

อุปมาเหมือนบุคคลธรรมดาที่ต้องการรับประทานขนม กับผู้ป่วยที่ต้องการรับประทานยาแก้ไข้

ความต้องการขนมนั้น เป็นความต้องการที่เป็นโลภะ เพราะเป็นความต้องการที่ยึดติดอยู่ในรสของขนม

ส่วนความต้องการยานั้น เป็นความต้องการชนิดที่เป็นฉันทะ เพราะเป็นความต้องการที่ไม่ยึดติดอยู่ในรสของยา เมื่อหายป่วยแล้ว ย่อมไม่มีความต้องการรับประทานยาอีก

สรุปความเรื่องฉันทเจตสิก

ฉันทเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อัญญสมานราสี** คือ หมวดแห่งอัญญสมานเจตสิก ๑๓ เป็น **ปกิณณกเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้ทั่วไปทุกประเภท แต่ประกอบไม่ได้ทั้งหมด ประกอบได้เป็นบางดวง ตามสมควรที่จะประกอบได้

ฉันทเจตสิก เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน

ฉันทเจตสิกประกอบกับจิตได้ ๑๐๑ ดวง ได้แก่ โลภมูลจิต ๘ โทสมูลจิต ๒ และโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง

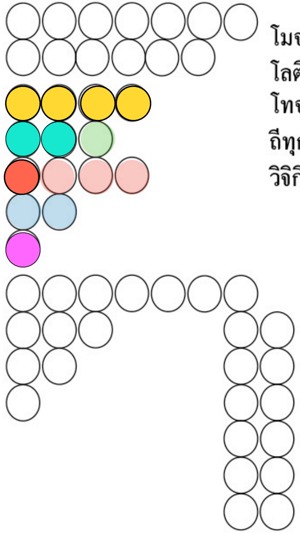
ฉันทเจตสิกย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกทั้งหมด ๕๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นฉันทะ) อกุศลเจตสิก ๑๓ (เว้นวิจิกิจฉา) และโสภณเจตสิก ๒๕ ตามสมควรที่จะประกอบร่วมด้วยได้

เหตุที่ฉันทเจตสิกไม่ประกอบกับวิจิกิจฉาเจตสิกนั้น เพราะวิจิกิจฉาเจตสิกย่อมประกอบกับโมหมูลจิตดวงที่ ๑ เพียงดวงเดียวเท่านั้น และฉันทเจตสิกก็ไม่ได้ประกอบโมหมูลจิตเลย เพราะฉะนั้น ฉันทเจตสิกจึงไม่มีโอกาศเกิดร่วมกับวิจิกิจฉาเจตสิก

อกุศลเจตสิก ๑๔

อกุศลเจตสิก เป็นเจตสิกฝ่ายชั่ว, ฝ่ายบาป, หยาบกระด้าง ไม่ดี ไม่งาม ไม่ฉลาด เมื่อประกอบกับจิตแล้ว ย่อมทำให้จิตเศร้าหมองเร่าร้อน ตกเป็นอกุศลจิตไปด้วย

อกุศลเจตสิกนี้ จึงประกอบได้เฉพาะในอกุศลจิต ๑๒ ดวงเท่านั้น จะประกอบกับจิตประเภทอื่น (คือ อเหตุกจิต ๑๘ หรือ โสภณจิต ๕๙ / ๙๑ ดวง) ไม่ได้เลย

โมจตุกเจตสิก ๔ ประกอบกับอกุศลจิตได้ทั้งหมด จึงมีชื่อเรียกว่า **สัพพากุสลสาธารณเจตสิก**

โลติกเจตสิก ๓ ประกอบกับโลภมูลจิต ๘ เท่านั้น ตามสมควรที่จะประกอบได้

โทจตุกเจตสิก ๔ ประกอบกับโทสมูลจิต ๒ ดวงเท่านั้น

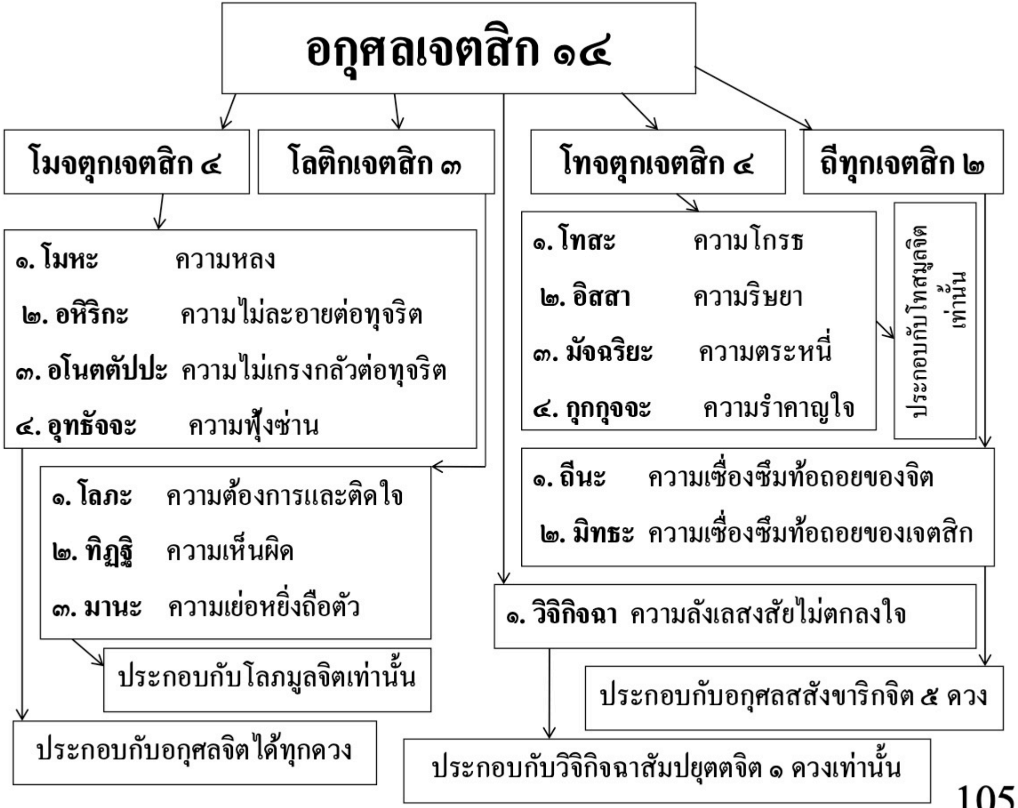
ถีทุกเจตสิก ๒ ประกอบกับอกุศลจิตสสังขาริกจิต ๕ ดวง เท่านั้น

วิจิกิจฉาเจตสิก ๑ ประกอบกับวิจิกิจฉาสัมปยุตตจิต ๑ ดวง (โมหมูลจิต ดวงที่ ๑) เท่านั้น

มานเจตสิก ประกอบกับทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ โดยไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับสภาพของอารมณ์ที่มีการเปรียบเทียบระหว่างตนกับบุคคลอื่นหรือสิ่งอื่นเท่านั้น จึงจะมีมานะเข้าประกอบ ฉะนั้น มานเจตสิก จึงเรียกว่า **กทาจิเจตสิก** แปลว่า เจตสิกที่ประกอบกับจิตเป็นบางครั้งบางคราว

อิสสา มัจฉริยะ กุกกุจจะ เจตสิก ๓ ดวงนี้ ประกอบกับจิตได้ไม่แน่นอน และเกิดพร้อมกันไม่ได้ ขึ้นอยู่กับสภาพของอารมณ์ จึงเรียกว่า **นานากทาจิเจตสิก**

ถีนะ มิทธะ เจตสิก ๒ ดวงนี้ ประกอบกับจิตได้ไม่แน่นอน แล้วแต่สภาพของของจิต แต่เวลาประกอบ ๆ พร้อมกันเสมอ เรียกว่า **สหกทาจิเจตสิก**

อกุศลเจตสิก ๑๔
โมจตุกเจตสิก ๔
โลติกเจตสิก ๓
โทจตุกเจตสิก ๔
ถีทุกเจตสิก ๒
๑. โมหะ ความหลง
๒. อหิริกะ ความไม่ละอายต่อทุจริต
๓. อโนตตัปปะ ความไม่เกรงกลัวต่อทุจริต
๔. อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่าน
๑. โลภะ ความต้องการและติดใจ
๒. ทิฏฐิ ความเห็นผิด
๓. มานะ ความเย่อหยิ่งถือตัว
ประกอบกับโลภมูลจิตเท่านั้น
ประกอบกับอกุศลจิตได้ทุกดวง
๑. โทสะ ความโกรธ
๒. อิสสา ความริษยา
๓. มัจฉริยะ ความตระหนี่
๔. กุกกุจจะ ความรำคาญใจ
ประกอบกับโทสมูลจิตเท่านั้น
๑. ถีนะ ความเซื่องซึมท้อถอยของจิต
๒. มิทธะ ความเซื่องซึมท้อถอยของเจตสิก
๑. วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัยไม่ตกลงใจ
ประกอบกับอกุศลสสังขาริกจิต ๕ ดวง
ประกอบกับวิจิกิจฉาสัมปยุตตจิต ๑ ดวงเท่านั้น

อกุศลกรรมบถ หรือ ทุจริต แบ่งเป็น ๓ ทวาร

กายกรรม มี ๓ ประการ

- **๑. ปาณาติบาต** การทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วงไป (รวมทั้งมนุษย์และสัตว์ทั่วไป)
- **๒. อทินนาทาน** การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้
- **๓. กาเมสุมิจฉาจาร** การประพฤติผิดในกามทั้งหลาย

วจีกรรม มี ๔ ประการ

- **๔. มุสาวาท** การพูดเท็จ ให้เขาหลงเชื่อในสิ่งที่เป็นเท็จ ไม่เป็นความจริง
- **๕. ปิสุณวาจา** การพูดส่อเสียด ใส่ร้ายป้ายสีให้เกิดความแตกแยกสามัคคี
- **๖. ผรุสวาจา** การพูดคำหยาบ ได้แก่ การด่าว่าเสียดสี ให้เกิดบันดาลโทสะ
- **๗. สัมผัปปลาปะ** การพูดเพ้อเจ้อ การพูดในสิ่งที่ไร้สาระ ไม่มีประโยชน์ต่าง ๆ

มโนกรรม มี ๓ ประการ

- **๘. อภิชฌา** ความอยากได้ ความละโมบอยากได้ทรัพย์สมบัติของบุคคลอื่น
- **๙. พยาบาท** ความปองร้าย ความคิดอาฆาต พยาบาท จองเวร
- **๑๐. มิจฉาทิฏฐิ** ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม

อกุศลกรรมบถ ๑๐ หรือทุจริต ๑๐ ประการนี้ล้วนแต่เป็น
ช่องทางทำให้เกิดอกุศลจิตทั้งสิ้น

สงเคราะห์อกุศลกรรมบถ ๑๐ ลงในอกุศลมูล ๓

โลภะเป็นเหตุให้เกิดทุจริตได้ทั้ง ๓ ทวาร รวม ๗ ประการ คือ

๑. ทางกายกรรม มี ๒ คือ อทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร

๒. ทางวจีกรรม มี ๓ คือ มุสาวาท ปิสุณวาจา สัมผัปปลาปะ

๓. ทางมโนกรรม มี ๒ คือ อภิชฌา มิจฉาทิฏฐิ

โทสะเป็นเหตุให้เกิดทุจริตได้ทั้ง ๓ ทวาร รวม ๗ ประการ คือ

๑. ทางกายกรรม มี ๒ คือ ปาณาติบาต อทินนาทาน

๒. ทางวจีกรรม มี ๔ คือ มุสาวาท ปิสุณวาจา ผรุสวาจา สัมผัปปลาปะ

๓. ทางมโนกรรม มี ๑ คือ พยาบาท

ส่วนโมหะนั้น เป็นเหตุให้เกิดทุจริตได้ทั้ง ๓ ทวาร รวม ๑๐ ประการ ได้แก่

ทุจริต ๑๐ หรือ อกุศลกรรมบถ ๑๐ ทั้งหมดทั้ง ๓ ทวาร โดยไม่มีเหลือ

อกุศลเจตสิกที่เป็นมูลเหตุของอกุศลกรรมบถ ๑๐

อกุศลกรรมบถ ๓ ได้แก่ ปาณาติบาต ผรุสวาจา และพยาบาท เกิดได้ด้วยอำนาจโทสะเป็นตัวนำ

อกุศลกรรมบถ ๓ ได้แก่ กาเมสุมิจฉาจาร อภิชฌา และมิจฉาทิฏฐิ เกิดด้วยอำนาจของโลภะเป็นตัวนำ

อกุศลกรรมบถที่เหลือ ๔ ได้แก่ อทินนาทาน มุสาวาท ปิสุณวาจา และ สัมผัปปลาปะ ทั้ง ๔ ประการนี้ บางครั้งเกิดด้วยอำนาจของโลภะ บางครั้งเกิดด้วยอำนาจของโทสะ

อกุศลกรรมบถทั้ง ๑๐นั้นอาศัยโลภะและโทสะเป็นมูลเหตุก่อให้เกิดขึ้นโดยตรง ส่วนโมหะนั้นเป็นมูลเหตุให้กระทำอกุศลกรรมทุกอย่างโดยอ้อม เพราะอวิชชาเป็นมูลเหตุให้กระทำอกุศลกรรมได้ทุกอย่างนั่นเอง

มลทิน ๘ ประการ

๑. การไม่หมั่นสาธยาย	เป็นมลทินของมนต์
๒. การไม่หมั่นรักษา	เป็นมลทินของบ้าน
๓. ความเกียจคร้าน	เป็นมลทินของผิวพรรณ
๔. ความพลั้งเผลอ	เป็นมลทินของผู้รักษา (สติ)
๕. ความประพฤติชั่ว	เป็นมลทินของสตรี
๖. ความตระหนี่	เป็นมลทินของผู้ให้
๗. บาปธรรมทั้งหลาย	เป็นมลทินโดยแท้
๘. อวิชชา คือ ความไม่รู้	เป็นมลทินอย่างยิ่ง

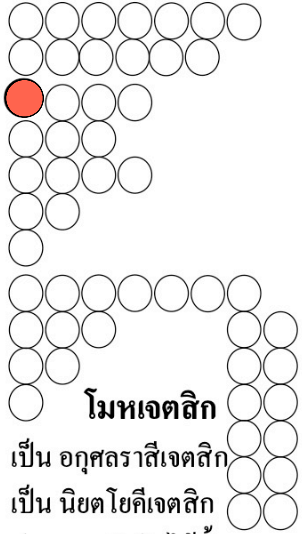
มลทินเหล่านี้ ล้วนมีอกุศลเจตสิกเป็นต้นเหตุทั้งสิ้น

ผลอย่างเบาของทุจริต ๘ ประการ

โทษอย่างเบาของการกระทำทุจริต เรียกว่า **สัพพลหุสสทุจริตวิปากะ** มี ๘ ประการ คือ

๑. ฆ่าสัตว์	ทำให้อายุสั้น
๒. ลักทรัพย์	ทำให้โภคสมบัติเสื่อมสูญ
๓. ประพฤติผิดในกาม	ทำให้มีศัตรูคู่เวรมาก
๔. พูดเท็จ	ทำให้ถูกกล่าวหาด้วยเรื่องที่ไม่จริง
๕. พูดส่อเสียด	ทำให้แตกกับมิตรสหาย
๖. พูดคำหยาบ	ทำให้ได้ยินแต่เรื่องที่ไม่สบายหู
๗. พูดเพ้อเจ้อ	ทำให้ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ
๘. ดื่มสุราเมรัย	ทำให้สติฟั่นเฟือน เป็นบ้า สมองเสื่อม

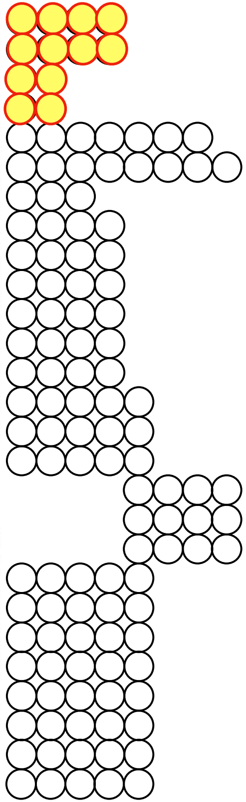
โมหเจตสิก

โมหเจตสิก

เป็น อกุศลราสีเจตสิก
เป็น นิยตโยคีเจตสิก
ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๑๒ ดวง คือ อกุศลจิต ๑๒
ประกอบกับเจตสิก ได้ ๒๖ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ อกุศลเจตสิก ๑๓ (เว้นตัวเอง)

โมหเจตสิก เป็นธรรมชาติที่มีความหลงใหลในอารมณ์ หมายความว่า เป็นสภาวธรรมที่มีสภาพหลงจากความเป็นจริง เช่น หลงไปจากสภาพของรูปนาม และไหลไปในสภาพที่มิใช่รูปนาม เพราะความไม่รู้สภาวธรรมตามความเป็นจริง โมหะเจตสิกเป็นเจตสิกที่เป็นหัวหน้าหรือเป็นประธานในบรรดาอกุศลเจตสิกทั้งหมด เพราะมีโมหะ คือ ความหลง ความไม่รู้ จึงทำให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความเย่อหยิ่งจองหอง ความเห็นผิด ความลังเลสงสัย เป็นต้นตามมา ด้วยเหตุนี้ อกุศลจิตที่เกิดขึ้นแต่ละดวงนั้น ย่อมมีโมหเจตสิกประกอบร่วมด้วยทุกดวง ไม่มีอกุศลจิตดวงใดที่เกิดขึ้นโดยปราศจากโมหเจตสิกนี้เลย อนึ่ง โมหเจตสิกไม่มีสภาวธรรมใดที่จะมาทำลายล้างให้หมดไปได้ นอกจากปัญญาเจตสิกในอรหัตตมรรคญาณเท่านั้น ส่วนปัญญาเจตสิกในจิตดวงอื่น ๆ นั้น เป็นแต่เพียงบรรเทาสภาพของโมหะเท่านั้น เพราะฉะนั้น บุคคลที่จะละโมหะเจตสิกนี้ได้หมดสิ้น ต้องเป็นพระอรหันต์จำพวกเดียวเท่านั้น พระอริยบุคคลอื่นนอกจากนี้เป็นแต่เพียงบรรเทาสภาพของโมหะให้เบาบางเท่านั้น

ลักขณาทิจตุกะของโมหเจตสิก

๑. **จิตตัสสะ อันธะภาวะลักขะโณ วา อัญญาณะลักขะโณ** มีความมืดมนแห่งจิต เป็นลักษณะ หรือ มีความไม่รู้ เป็นลักษณะ

๒. **อาลัมพะณะสะภาวัจฉาทะนะระโส วา อัปปะฏิเวธะระโส** มีการปกปิดสภาวะของอารมณ์ไว้ เป็นกิจ

๓. **อันธะการะปัจจุปปัฏฐาโน วา อะสัมมาปะฏิปัตติปัจจุปปัฏฐาโน** มีการทำให้สัมปยุตตธรรม กับบุคคลที่มีโมหะอยู่นั้นมีความมืดมน ขาดปัญญาที่จะคิดหาเหตุผล เป็นอาการปรากฏ หรือ ทำให้ สัมปยุตตธรรมกับบุคคลที่มีโมหะนั้นไม่สามารถปฏิบัติตนให้ถูกต้องได้ เป็นอาการปรากฏ

๔. **อะโยนิโสมะนะสิการะปะทัฏฐาโน** มีการกระทำไว้ในใจโดยอุบายอันไม่แยบคาย เป็นเหตุใกล้ ให้เกิด

หมายเหตุ.. บุคคลผู้ที่มีโมหะมาก ได้แก่ ผู้ไม่รู้ว่า อะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด อะไรควร อะไรไม่ควร อะไรเป็นประโยชน์ อะไรไม่เป็นประโยชน์ เพราะฉะนั้น จึงพอใจแต่ในการกระทำทุจริต ส่วนบุคคลผู้ที่มีโมหะเบาบางแล้ว ได้แก่ ผู้รู้ว่า อะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด อะไรควร อะไรไม่ควร อะไรเป็นประโยชน์ อะไรไม่เป็นประโยชน์ บุคคลประเภทนี้ เมื่ออกุศลเกิดขึ้น ย่อมพยายามข่มทับเอาไว้ไม่ให้ลุล่วงออกมาทางกาย ทางวาจา และปรับสภาพจิตใจให้กลับเป็นกุศล บุคคลผู้ที่มีโมหะเบาบางที่สุด ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี ส่วนบุคคลผู้ที่ไม่มีโมหะเลย ได้แก่ พระอรหันต์ เท่านั้น

โมหเจตสิก ชื่อว่า เป็นรากเหง้าของอกุศลธรรมทั้งปวง จึงเรียกว่า **อกุศลมูล**

อวิชชา ๘ ประการ

โมหะ คือ อวิชชา (ความไม่รู้) ๘ ประการ คือ

๑. **ทุกเข อะญาณัง** ความไม่รู้ในทุกข์

๒. **ทุกขะสะมุทะเย อะญาณัง** ความไม่รู้ในเหตุให้เกิดทุกข์

๓. **ทุกขะนิโรเธ อะญาณัง** ความไม่รู้ในความดับแห่งทุกข์

๔. **ทุกขะนิโรธะคามินีปะฏิปะทายะ อะญาณัง** ความไม่รู้ในข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งทุกข์

๕. **ปุพพันเต อะญาณัง** ความไม่รู้ในขันธ์ อายตนะ ธาตุที่เกิดแล้ว

๖. **อะปะรันเต อะญาณัง** ความไม่รู้ในขันธ์ อายตนะ ธาตุ ที่จะเกิดข้างหน้า

๗. **ปุพพันตาปะรันเต อะญาณัง** ความไม่รู้ในขันธ์ อายตนะ ธาตุ ที่เกิดแล้วและจักเกิดต่อไปข้างหน้า กับทั้งที่กำลังเกิดอยู่ด้วย

๘. **อิทัปปัจจะยะตา ปะฏิจจะสะมุปปันเนสุ ธัมเมสุ อะญาณัง** ความไม่รู้ใน ปฏิจจสมุปบาท คือ ธรรมที่เป็นเหตุเป็นผล อาศัยกันและกันเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนั้นจึงได้เกิดขึ้น ประดุจลูกโซ่คล้องติดกัน

สภาวะความไม่รู้หรือความหลงนั้น ได้แก่ ความไม่รู้หรือความหลงในธรรม ๘ ประการ ที่เรียกว่า อวิชชา ๘ ซึ่งเรียกว่า **มืดแปดด้าน** ส่วนการไม่รู้ในสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวธรรม ๘ ประการนี้ ไม่เรียกว่า อวิชชา เพียงแต่เป็นเพราะความอ่อนเรื่องประสบการณ์เท่านั้น

ความไม่รู้ทั้ง ๘ ประการนี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมทำให้โมหะ คือ อวิชชา เกิดขึ้นครอบงำสัตว์ทั้งหลาย ให้หลงมัวเมาอยู่ในสภาวะอันไม่เป็นความจริง ยึดถือในสิ่งที่ไม่ใช่สาระว่าเป็นสาระ มองเห็นสิ่งที่เป็นสาระว่าไม่เป็นสาระ จึงทำให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏอันยาวนาน หาเบื้องต้นและที่สุดไม่พบว่าจะจบสิ้นเมื่อใด

ปมาทลักขณะ ๑๑ ประการ

ปมาทลักขณะ หมายถึง ลักษณะของความประมาท หรือลักษณะของบุคคลผู้ตกอยู่ในความประมาท ด้วยอำนาจอวิชชาหรือโมหเจตสิก ซึ่งมีสภาพไม่รู้เหตุผลตามความเป็นจริง มี ๑๑ ประการ คือ

๑. อะสักกัจจะกริ์ยะตา	เวลาจะทำอะไร ก็ทำโดยไม่เคารพ
๒. อะสาตัจจะกริ์ยะตา	เวลาทำอะไร ก็ทำโดยไม่ต่อเนื่อง
๓. อะนัฏฐิตะกริ์ยะตา	เวลาทำอะไร ก็ทำโดยไม่ตั้งใจ
๔. โอลีนะวุตติตา	เวลาทำอะไร ก็มักแสดงอาการท้อถอย
๕. นิกขิตตัจฉันทะตา	ทอดฉันทะในการงาน
๖. นิกขิตตะธุระตา	มักทอดธุระในการงานที่ทำอยู่เสมอ
๗. อะนาเสวะนะตา	ไม่ทำให้ติดสนิท
๘. อะภาวิตา	ไม่ทำให้เจริญ
๙. อะพะหุลีกะตา	ไม่ทำให้เคยชิน
๑๐. อะนะธิฏฐานัง	ไม่มีความตั้งใจ
๑๑. อะนะนุโยโค	ไม่หมั่นประกอบ

เหตุปัจจัยให้เกิดโมหะ ๒ ประการ

เหตุปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดโมหะหรืออวิชชานั้น มี ๒ ประการ คือ

๑. อโยนิโสมนสิกาโร การทำไว้ในใจโดยอุบายอันไม่แยบคาย

๒. อาสวสมุปปาโท การเกิดขึ้นของอาสวะ คือ เป็นผู้ที่ถูกอาสวกิเลสรุมเร้ามากเกินไป ทำให้หลงมัวเมา ไม่มีสติปัญญาที่จะคิดอ่านในสิ่งต่าง ๆ ให้รู้เหตุผลตามความเป็นจริงได้ หรือไม่มีโอกาสว่างที่จะแสวงหาความรู้ เพราะมัวแต่หมกมุ่นอยู่ด้วยอำนาจกิเลสอาสวะทั้งปวงที่รุมเร้า

เหตุให้เกิดอโยนิโสมนสิการ ๕ ประการ

๑. ปุพเพ อะกะตะปุญญะตา การไม่ได้ทำบุญที่เกี่ยวกับเรื่องปัญญาไว้ในปางก่อน อันเป็นอดีตเหตุ

๒. อัปปะฏิรูปะเทสะวาโส การอยู่ในประเทศที่ไม่เหมาะสม

๓. อะสัปปุริสูปะนิสสะโย การคบหาสมาคมกับอสัตบุรุษ

๔. อะสัทธัมมัสสะวะนัง การฟังแต่อสัทธรรม

๕. อัตตะมิจฉาปะณิธิ การตั้งตนไว้ในทางที่ผิด

ลักษณะของผู้ที่หนักในโมหจริต ๗ ประการ

๑. ถีนัง เป็นผู้มีจิตใจหดหู่อยู่เสมอ

๒. มิทธัง เป็นคนเซื่องซึม เชื่องช้าอืดอาดยืดยาด

๓. อุทธัจจัง เป็นคนฟุ้งซ่าน มักคิดเลื่อนลอยไปในเรื่องต่าง ๆ

๔. กุกกุจจัง มักหงุดหงิดรำคาญใจง่าย

๕. วิจิกิจฉา เป็นคนที่มักเคลือบแคลงสงสัยในเรื่องต่าง ๆ

๖. อาทานัคคาหิตา เป็นคนที่มักถือมั่นในสิ่งที่ยึดอยู่

๗. ทุปปะฏินิสสัคคิตา เป็นคนที่สละสิ่งที่ยึดถือได้ยาก

ลักษณะของผู้ที่สามารถทำลายอวิชชาได้ ๖ ประการ

๑. สะมาปัตติกุสะโล ฉลาดในการเข้าสมาธิ

๒. ฐิติกุสะโล ฉลาดในการตั้งอยู่ของสมาธิ

๓. วุฏฐานะกุสะโล ฉลาดในการออกจากสมาธิ

๔. กัลละตากุสะโล ฉลาดในความพร้อมมูลแห่งสมาธิ

๕. โคจะระกุสะโล ฉลาดในอารมณ์ของสมาธิ

๖. สะมาธิสสะ อะภินีหาระกุสะโล ฉลาดในอภินิหารแห่งสมาธิ

บุคคลผู้มีความฉลาดในธรรมเหล่านั้น ย่อมไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลสตัณหา ย่อมสามารถชำระตนเองให้หมดจดจากอำนาจของอวิชชาได้

สรุปความเรื่องโมหเจตสิก

โมหเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อกุศลราสี** คือ หมวดแห่งอกุศลเจตสิก ๑๔ เป็น **โมจตุกเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับอกุศลจิตได้ทั้งหมด ๑๒ ดวง จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **สัพพากุสลสาธารณเจตสิก**

โมหเจตสิกย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกทั้งหมด ๒๖ ดวง) คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ และอกุศลเจตสิก ๑๓ (เว้นโมหเจตสิก)

โมหเจตสิก ย่อมละได้เด็ดขาด ด้วยอำนาจแห่งอรหัตตมรรคญาณ ส่วนมรรคญาณอื่น ย่อมละได้เป็นบางส่วน คือ

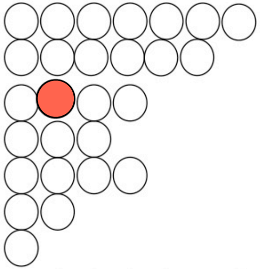
โสดาปัตติมรรคญาณ ย่อมละโมหเจตสิก ที่ประกอบกับทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๑ วิจิกิจฉาสัมปยุตตจิต ๑ ได้โดยเด็ดขาด เรียกว่า **สมุจเฉทปหาน**

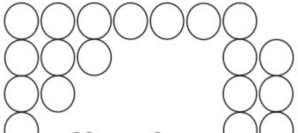
สกิทาคามิมรรคญาณ ย่อมละโมหเจตสิก ที่ประกอบกับทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ โทสมูลจิต ๒ อุทธัจจสัมปยุตตจิต ๑ โดยการทำให้เบาบาง เรียกว่า **ตนุกรปหาน**

อนาคามิมรรคญาณ ย่อมละโมหเจตสิก ที่ประกอบกับทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ โดยทำให้เบาบาง เรียกว่า **ตนุกรปหาน** และย่อมละโมหเจตสิก ที่ประกอบโทส มูลจิต ๒ โดยเด็ดขาด เรียกว่า **สมุจเฉทปหาน**

อรหัตตมรรคญาณ ย่อมละโมหเจตสิก ที่ประกอบกับทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ อุทธัจจสัมปยุตตจิต ๑ โดยเด็ดขาด เรียกว่า **สมุจเฉทปหาน** เพราะฉะนั้น พระอรหันต์เท่านั้น ที่สามารถชำระล้างโมหเจตสิกที่เป็นตัวอวิชชาให้หมดสิ้นจากขันธสันดานได้

อหิริกเจตสิก

อหิริกเจตสิก

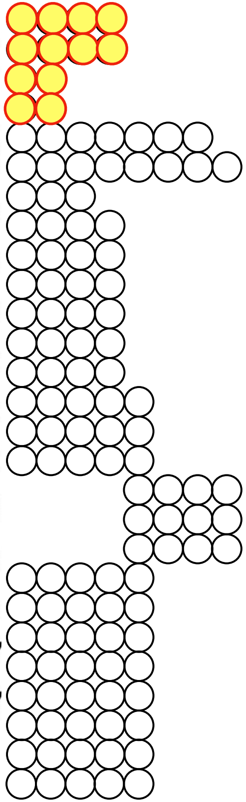
เป็น อกุศลราสีเจตสิก

เป็น นิยตโยคีเจตสิก

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๑๒ ดวง คือ อกุศลจิต ๑๒

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๒๖ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ อกุศลเจตสิก ๑๓ (เว้นตัวเอง)

อหิริกเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ไม่ละอายต่อบาปธรรม หรือ ไม่ละอายต่อทุจริตทุราชีพต่าง ๆ หมายถึง เป็นสภาวธรรมที่เป็นอกุศล ซึ่งไม่มีความละอายต่ออกุศลทุจริตต่าง ๆ มีกายทุจริตเป็นต้น ด้วยเหตุนี้ เมื่ออหิริกเจตสิกบังเกิดขึ้นในจิตใจของบุคคลใดแล้ว ย่อมทำให้บุคคลนั้นเกิดความรู้สึกที่กระด้าง ไม่น้อมจิตไปในความดีงาม จากบุคคลที่มีความละอายต่อบาปธรรม หรือต่อทุจริตทุราชีพอยู่ ย่อมกลับกลายเป็นบุคคลที่หมดความละอาย ด้านที่จะประพฤติทุจริตกรรมต่าง ๆ ขึ้นมา เพราะอหิริกเจตสิก เมื่อประกอบกับจิตแล้ว ย่อมทำให้สัมปยุตตธรรมคือจิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตนให้กระด้างหมดความละอายต่อความชั่ว จึงทำให้จิตและเจตสิกมีสภาพที่เป็นอกุศลขึ้นมาได้

ลักขณาทิจตุกะของอหิริกเจตสิก

๑. **กายะทุจจะริตาทีนัง อะชิคุจฉะนะลักขะณัง** มีการไม่เกลียดต่อกายทุจริต เป็นต้น เป็นลักษณะ เหมือนดังสุกรที่ไม่รังเกียจต่อมูตรและคูถ ฉันนั้น

๒. **ทุจจะริตะกะระณะระสัง** มีการกระทำทุจริต เป็นกิจ

๓. **ปาปาสังโกจะนะปัจจุปปัฏฐานัง** มีการไม่ย่อท้อต่อทุจริต เป็นอาการปรากฏ

๔. **อัตตะอะคาระวะปะทัฏฐานัง** มีการไม่เคารพตนเอง เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

อหิริกะ ๔ ประการ

อหิริกะ มีสภาพความเป็นไปโดยการไม่คำนึงถึงสถานภาพของตนอันสมควรให้เกิดความละอาย ๔ ประการ คือ

๑. **วยอหิริกะ**	ความไม่ละอายต่อวัย
๒. **ภาวอหิริกะ**	ไม่ละอายต่อเพศ
๓. **กุลอหิริกะ**	ไม่ละอายต่อตระกูล
๔. **อกุสลอหิริกะ**	ไม่ละอายต่ออกุศล

สรุปเรื่องอหิริกเจตสิก

อหิริกเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อกุศลราสี** คือ หมวดแห่งอกุศลเจตสิก ๑๔ เป็น **โมจตุกเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับอกุศลจิตได้ทั้งหมด ๑๒ ดวง จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **สัพพากุสลสาธารณเจตสิก** แปลว่า เจตสิกที่ประกอบได้ทั่วไปในอกุศลจิตทั้งหมด

อหิริกเจตสิก เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน

อหิริกเจตสิกย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๒๖ ดวง (เว้นอหิริกะ) คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ และอกุศลเจตสิก ๑๓ (เว้นอหิริกะ)

อหิริกเจตสิก ย่อมละได้เด็ดขาด ด้วยอำนาจแห่งอรหัตตมรรคญาณ ส่วนมรรคญาณอื่น ย่อมละได้เป็นบางส่วน คือ

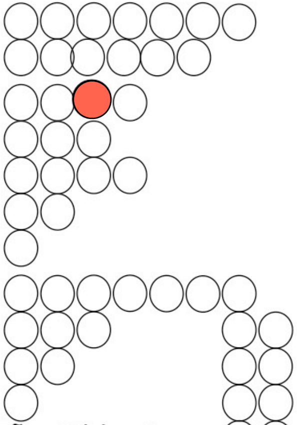
โสดาปัตติมรรคญาณ ย่อมละอหิริกเจตสิก ที่ประกอบกับทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๑ วิจิกิจฉาสัมปยุตตจิต ๑ ได้โดยเด็ดขาด เรียกว่า **สมุจเฉทปหาน**

สกิทาคามิมรรคญาณ ย่อมละอหิริกเจตสิก ที่ประกอบกับทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ โทสมูลจิต ๒ อุทธัจจสัมปยุตตจิต ๑ โดยการทำให้เบาบาง เรียกว่า **ตนุกรปหาน**

อนาคามิมรรคญาณ ย่อมละอหิริกเจตสิก ที่ประกอบกับทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ โดยทำให้เบาบาง เรียกว่า **ตนุกรปหาน** และย่อมละอโนตตัปปเจตสิก ที่ประกอบโทสมูลจิต ๒ โดยเด็ดขาด เรียกว่า **สมุจเฉทปหาน**

อรหัตตมรรคญาณ ย่อมละอหิริกเจตสิก ที่ประกอบกับทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ อุทธัจจสัมปยุตตจิต ๑ โดยเด็ดขาด เรียกว่า **สมุจเฉทปหาน**

เพราะฉะนั้น พระอรหันต์เท่านั้น ที่สามารถชำระล้างอหิริกเจตสิกให้หมดสิ้นจากขันธสันดานได้

อโนตตัปปเจตสิก

อโนตตัปปเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ไม่สะดุ้งกลัวต่ออกุศลทุจริตต่างๆ มีกายทุจริต เป็นต้น อโนตตัปปเจตสิกนี้มีสภาพคล้ายกับอหิริกเจตสิก คือ ไม่มีความสะดุ้งกลัวต่อบาปและผลของบาปที่จะพึงเกิดขึ้นแก่ตนเอง ด้วยเหตุนี้ อหิริกะและอโนตตัปปะทั้ง ๒ ดวงจึงมักมาด้วยกันเสมอ ต่างกันแต่ว่า สาเหตุหรือเหตุใกล้ที่ทำให้เจตสิก ๒ ดวงนี้เกิดขึ้นนั้นต่างกัน กล่าวคือ เหตุใกล้ที่ทำให้อหิริกเจตสิกเกิดขึ้น ได้แก่ การไม่เคารพในคุณงามความดีของตน ส่วนเหตุใกล้ที่ทำให้อโนตตัปปเจตสิกเกิดขึ้น ได้แก่ ความไม่เคารพคุณงามความดีของบุคคลอื่น แต่เมื่อว่าโดยสภาวะแล้ว ย่อมเป็นไปด้วยกันได้ กล่าวคือ เพราะความไม่เคารพตนเองและบุคคลอื่น จึงทำให้บุคคลกล้าทำบาปโดยไม่ละอายและไม่เกรงกลัวต่อบาป

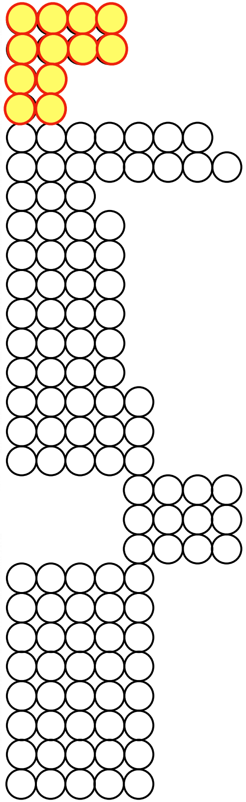
อโนตตัปปเจตสิก

เป็น อกุศลราสีเจตสิก

เป็น นิยตโยคีเจตสิก

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๑๒ ดวง คือ อกุศลจิต ๑๒

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๒๖ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ อกุศลเจตสิก ๑๓ (เว้นตัวเอง)

ลักขณาทิจตุกะของอโนตตัปปเจตสิก

๑. อะนุตตาสะนะลักขะณัง วา ปาปะโต สารัชชะลักขะณัง มีความไม่สะดุ้งต่อความชั่ว เป็นลักษณะ หรือ มีความไม่สะทกสะท้านต่อบาป เป็นลักษณะ เหมือนแมลงเม่า ที่บินเข้ากองไฟ ไม่มีความสะทกสะท้านหวั่นกลัวต่อกองไฟ ฉันนั้น

๒. ทุจจริตะกะระณะระสัง มีการกระทำทุจริต เป็นกิจ

๓. ปาปาสังโกจะนะปัจจุปปัฏฐานัง มีการไม่ย่อท้อต่อทุจริต เป็นอาการปรากฏ

๔. ประระคุณะอะคาระวะปะทัฏฐานัง มีความไม่เคารพนับถือคุณงามความดีของผู้อื่น (ไม่ให้เกียรติบุคคลอื่น) เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

เหตุให้เกิดอโนตตัปปะ ๔ ประการ

อโนตตัปปเจตสิก เกิดขึ้นเพราะการไม่เกรงกลัวต่อภัย ๔ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ

๑. อัตตานุวาทภัย	ตนเองตำหนิตนเอง
๒. ปรานุวาทภัย	ภัยจากสังคมติเตียน
๓. ทัณฑภัย	ภัยจากการถูกลงอาญา
๔. ทุคคติภัย	ภัยที่ต้องไปเกิดในอบาย

สรุปเรื่องอโนตตัปปเจตสิก

อโนตตัปปเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อกุศลราสี** คือ หมวดแห่งอกุศลเจตสิก ๑๔ เป็น **โมจตุกเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับอกุศลจิตได้ทั้งหมด ๑๒ ดวง จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **สัพพากุสลสาธารณเจตสิก** แปลว่า เจตสิกที่ประกอบได้ทั่วไปในอกุศลจิตทั้งหมด

อโนตตัปปเจตสิก เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่า ประกอบกับอกุศลจิตได้ทั้ง ๑๒ ดวง ครั้นเมื่ออกุศลจิตดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ย่อมมีอโนตตัปปเจตสิกประกอบร่วมด้วยเสมอ โดยไม่มีกรณียกเว้น

อโนตตัปปเจตสิกย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๒๖ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ และอกุศลเจตสิก ๑๓ (เว้นอโนตตัปปะ)

✷ การประหาณอโนตตัปปะมีความเป็นไปเหมือนกับโมหเจตสิกและอหิริกเจตสิกดังกล่าวแล้ว ทุกประการ

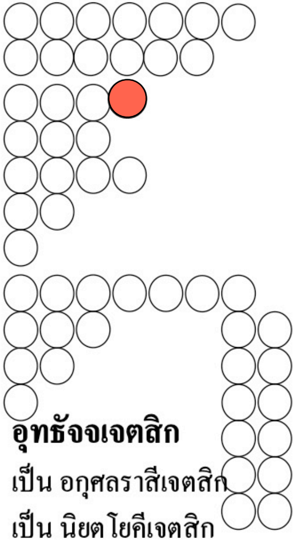
อหิริกะกับอโนตตัปปะ

อหิริกเจตสิกและอโนตตัปปเจตสิกทั้ง ๒ ดวง มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ เป็นสภาวธรรมที่ทำให้สัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตน มีสภาพด้านกระด้างและกล้าที่จะกระทำอกุศลกรรมต่าง ๆ แต่เมื่อกล่าวโดยอรรถแล้ว ย่อมมีความหมายแตกต่างกันอยู่บ้าง คือ อหิริกะ หมายถึง สภาวธรรมที่ไม่มีความละอาย หรือไม่รังเกียจต่อบาปธรรม ส่วนอโนตตัปปะ หมายถึง สภาวธรรมที่ไม่เกรงกลัวต่อบาปและผลของบาปที่จะเกิดขึ้น

ในอภิธัมมัตถวิภาวินีฎีกา ท่านพระฎีกาจารย์ได้แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างกันระหว่างอหิริกะและอโนตตัปปะไว้ว่า “บุคคลผู้ไม่มีหิริ ย่อมไม่เกลียดบาป เหมือนสุกรไม่เกลียดคูถ บุคคลผู้ไม่มีโอตตัปปะ ย่อมไม่กลัวบาป เหมือนตั๊กแตนไม่กลัวไฟ (แมลงเม่าไม่กลัวไฟ) ” ฉันนั้น

อหิริกะและอโนตตัปปะทั้ง ๒ ชื่อว่า เป็นกำลังในการกระทำทุจริตกรรมทั้งปวง จึงเรียกว่า **พลธรรมฝ่ายอกุศล** ถ้าอหิริกะและอโนตตัปปะมีกำลังมาก ย่อมเป็นเหตุให้บุคคลกระทำอกุศลกรรมได้โดยไม่ย่อท้อ เปรียบเหมือนบุคคลผู้มีกำลังมาก ย่อมทำกิจการงานได้โดยไม่ย่อท้อและเหน็ดเหนื่อย ฉันนั้น ด้วยเหตุนี้ ในอกุศลจิตทุกดวงจึงมีอหิริกะและอโนตตัปปะประกอบร่วมด้วยทุกดวง จึงเป็นเหตุให้บุคคลประกอบทุจริตกรรมได้สำเร็จ เพราะอาศัยกำลังแห่งอหิริกะและอโนตตัปปะ ซึ่งมีสภาพเป็นพลธรรมนั่นเอง

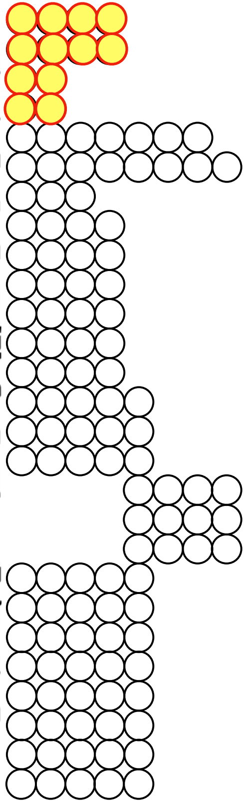
อุทธัจจเจตสิก

อุทธัจจเจตสิก
เป็น อกุศลราสีเจตสิก
เป็น นิยตโยคีเจตสิก
ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๑๒ ดวง คือ อกุศลจิต ๑๒
ประกอบกับเจตสิก ได้ ๒๖ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ อกุศลเจตสิก ๑๓ (เว้นตัวเอง)

อุทธัจจเจตสิก เป็นธรรมชาติที่มีความฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่าง ๆ หมายความว่า อุทธัจจเจตสิกนี้เป็นสภาวธรรมที่ทำให้สภาพจิตรับอารมณ์ได้ไม่มั่นคง ทำให้สัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกที่อุทธัจจเจตสิกเกิดร่วมด้วยอ่อนกำลังในการรับอารมณ์ คือ ไม่สงบตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ เพราะเหตุนั้น จึงทำให้สัมปยุตตธรรมที่เป็นอกุศลนั้นซัดส่ายไปในอารมณ์ต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา และเมื่อเวลาส่งผล ย่อมส่งผลเป็น **อเหตุกธรรม** คือ สภาวธรรมที่ไม่ประกอบด้วยเหตุ ๖ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่ โลภเหตุ โทสเหตุ โมหเหตุ หรือ อโลภเหตุ อโทสเหตุ อโมหเหตุ

สภาวธรรมที่เกิดพร้อมกับเหตุ เรียกว่า **สเหตุกธรรม** ย่อมเป็นสภาวธรรมที่มีกำลังมากและตั้งมั่นในอารมณ์ได้อย่างหนักแน่น แต่อเหตุกธรรมนั้นมีสภาพตรงกันข้ามกับสเหตุกธรรมนั้น เพราะอเหตุกธรรมนั้นมีกำลังน้อยและไม่ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์

ลักขณาทิจตุกะของอุทธัจจเจตสิก

๑. **อะวูปะสะมะลักขะณัง** มีความไม่สงบ เป็นลักษณะ เปรียบเหมือนน้ำที่กระเพื่อมเพราะถูกแรงลมพัด

๒. **อะนะวัฏฐานะระสัง** มีความไม่ตั้งมั่น เป็นกิจ เปรียบเหมือนธงชัย และธงแผ่นผ้าที่พริ้วไปตามแรงลม

๓. **ภันตะภาวะปัจจุปปัฏฐานัง** มีความพล่านไป เป็นอาการปรากฏ เปรียบเหมือนขี้เถ้าที่ฟุ้งขึ้นเพราะถูกหินทุ่ม

๔. **อะโยนิโสมะนะสิการะปะทัฏฐานัง** มีการกระทำไว้ในใจโดยอุบายอันไม่แยบคาย เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

เหตุปัจจัยให้เกิดอุทธัจจะ ๗ ประการ

การที่บุคคลจะเกิดอุทธัจจะ คือ ความฟุ้งซ่านซัดส่ายไปในอารมณ์ต่าง ๆ จนไม่สามารถสงบระงับอยู่ในอารมณ์อันเป็นกุศลได้นั้น มีเหตุปัจจัยสนับสนุน ๗ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างรวมกัน กล่าวคือ

๑. อัปปะสุตะตา เป็นบุคคลผู้มีการศึกษาน้อย

๒. อะปะริปุจฉะตา เป็นบุคคลที่ไม่ชอบสอบสวนทวนถามท่านผู้รู้

๓. อะวินะเย ปะกะตัญญุตา เป็นบุคคลที่ไม่รอบรู้และไม่เคร่งครัดในระเบียบวินัย

๔. พุทธาเสริตา เป็นบุคคลผู้ไม่ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้า

๕. ปาปะมิตตะตา เป็นบุคคลที่ชอบคบคนชั่วเป็นมิตร

๖. อะสัปปายะกะตา เป็นบุคคลที่ไม่ได้ฟังสิ่งที่เป็นสัปปายะ

๗. กิเลสาวิทูระกะตา เป็นบุคคลที่หมักหมมเรื่องอาสวะ

เหตุปัจจัยแต่ละอย่างเหล่านี้ ทำให้เกิดความฟุ้งซ่าน ที่เรียกว่า **อุทธัจจะ** เพราะฉะนั้น ผู้ศึกษาพึงพิจารณาให้เข้าใจอย่างถี่ถ้วนและกำหนดให้รู้เท่าทันแล้วหาวิธีป้องกันและแก้ไขเหตุปัจจัยของอุทธัจจะไม่ให้เกิดขึ้น หรือเมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมสามารถทำให้บรรเทาเบาบางลงไปได้

การประหาณอุทธัจจะโดยตทังคปหาน ๖ ประการ

การที่บุคคลสามารถระงับอุทธัจจะ คือ ความฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่าง ๆ อันเป็นเครื่องบั่นทอนกำลังของจิตซึ่งไม่ให้ยั้งคิดในเรื่องที่ดีงามที่เป็นประโยชน์ ย่อมสามารถระงับได้ด้วยเหตุปัจจัย ๖ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

๑. **พะหุสสุตะตา** เป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก (คงแก่เรียน)

๒. **ปะริปุจฉะกะตา** เป็นผู้หมั่นสอบสวนทวนถามผู้รู้อยู่เสมอ

๓. **วินะเย ปะกะตัญญุตา** เป็นผู้รอบรู้ชำนาญและเคร่งครัดในระเบียบวินัย

๔. **พุทธะเสริตา** ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าอยู่เสมอ ๆ

๕. **กัลยาณะมิตตะตา** เป็นผู้ชอบคบหาสมาคมกับมิตรที่ดีงาม ไม่คบหาสมาคมกับมิตรชั่ว

๖. **สัปปายะกะถา** ได้ฟังถ้อยคำอันเป็นสัปปายะ

เมื่อบุคคลประหาณวิจิกิจฉาและอุทธัจจะได้แล้ว ก็เป็นอันประหาณโมหมูลจิตไปด้วย เนื่องจากโมหมูลจิตทั้ง ๒ ดวงนั้น ดวงที่ ๑ มีวิจิกิจฉาเป็นกำลังหลัก มีโมหะเป็นกำลังสนับสนุน ดวงที่ ๒ มีอุทธัจจะ เป็นกำลังหลัก มีโมหะ เป็นกำลังสนับสนุน เมื่อประหาณอุทธัจจะและวิจิกิจฉาได้เด็ดขาดแล้ว ย่อมเป็นอันตัดต้นตอของโมหมูลจิตนั้นไปพร้อมกันด้วย

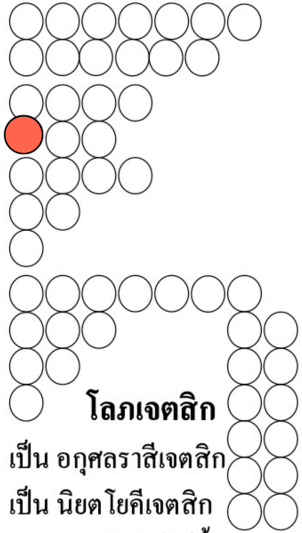
สรุปเรื่องอุทธัจจเจตสิก

อุทธัจจเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อกุศลราสี** คือ หมวดแห่งอกุศลเจตสิก ๑๔ เป็น **โมจตุกเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับอกุศลจิตได้ทั้งหมด ๑๒ ดวง จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **สัพพากุสลสาธารณเจตสิก** แปลว่า เจตสิกที่ประกอบได้ทั่วไปในอกุศลจิตทั้งหมด

อุทธัจจเจตสิก เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่า ประกอบกับอกุศลจิตได้ทั้ง ๑๒ ดวง ครั้นเมื่ออกุศลจิตดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ย่อมอุทธัจจเจตสิกประกอบร่วมด้วยเสมอ โดยไม่มีกรณียกเว้น

อุทธัจจเจตสิกย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๒๖ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ และอกุศลเจตสิก ๑๓ (เว้นอุทธัจจะ)

✵ การประหาณอุทธัจจะมีความเป็นไปเหมือนกับโมหเจตสิกและอหิริกเจตสิกดังกล่าวแล้ว ทุกประการ

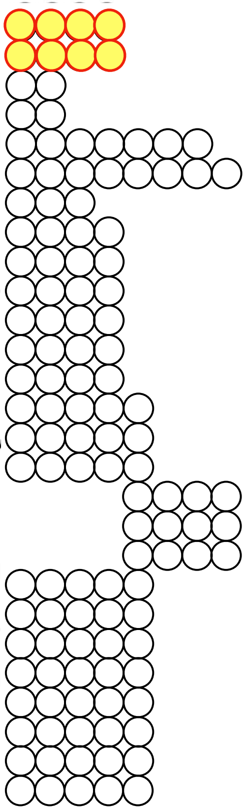

โลภเจตสิก

เป็น อกุศลราสีเจตสิก
เป็น นิยตโยคีเจตสิก
ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๘ ดวง
คือ โลภมูลจิต ๘
ประกอบกับเจตสิก ได้ ๒๑
ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก
๑๓ โมจตุกะ ๔ ทิฏฐิ มานะ
ถีทุกะ ๒

โลภเจตสิก

โลภเจตสิก เป็นธรรมชาติที่มีความยินดีติดใจในกามคุณอารมณ์ หมายความว่า สภาวธรรมของโลภเจตสิก ย่อมมีความปรารถนา ความอยากได้ และความติดใจในอารมณ์ทั้ง ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ อันน่ายินดี น่าปรารถนา น่าชอบใจ ทำให้สัตว์หลงไหลติดใจในอารมณ์ต่าง ๆ ที่เข้าไปยึดติดอยู่ ยากที่จะละคลายออกไปได้ โดยเฉพาะถ้าได้เสพอยู่เสมอ ๆ ตามแรงที่ปรารถนาแล้ว อำนาจความโลภยิ่งเพิ่มกำลังและยึดติดเหนียวแน่นมากขึ้น เปรียบเหมือนการเติมเชื้อให้ไฟ ไฟย่อมจะลุกไหม้โหมแรงเพิ่มกำลังความร้อนมากยิ่งขึ้นตามปริมาณของเชื้อเพลิงที่เติมเข้าไปด้วย

ลักขณาทิจตุกะของโลภเจตสิก

๑. **อารัมมะณัคคะหะณะลักขะโณ** มีการยึดอารมณ์ไว้ เป็นลักษณะ เหมือน ลิงติดตัง

๒. **อะภิสังคะนะระโส** มีความยึดติดในอารมณ์ เป็นกิจ เหมือนชิ้นเนื้อที่ใส่ลงในกระเบื้องอันร้อน

๓. **อะปะริจาคะปัจจุปปัฏฐาโน** มีการไม่ยอมสละ (อารมณ์) เป็นอาการปรากฏ เหมือนผ้าที่เปื้อนสีน้ำมันและยาหยอดตา เป็นต้น

๔. **สังโยชะนียะธัมเมสุ อัสสาทะทัสสะนะปะทัฏฐาโน** มีความเห็นในธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ว่า เป็นสิ่งที่น่ายินดี เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ความโลภ มี ๒ อย่าง

๑. **ธัมมิยโลภะ** ความโลภที่ประกอบด้วยธรรม คือ ความยินดีติดใจ อยากได้ในสมบัติ หรือ คุณความดีของตน

๒. **อธัมมิยโลภะ** ความโลภที่ไม่ประกอบด้วยธรรม คือ ความยินดีติดใจ อยากได้ในสมบัติ หรือ คุณความดีของผู้อื่น

เหตุปัจจัยให้เกิดโลภะ ๔ ประการ

๑. โลภะปะริวาระกัมมะปะฏิสันธิกะตา เป็นผู้ปฏิสนธิมาด้วยกรรมที่มีความโลภเป็นบริวาร

๒. โลภะอุสสันนะภะวะโต จะวะนะตา เป็นผู้จุติมาจากภพภูมิที่มีความโลภมาก

๓. อิฏฐารัมมะณะสะมาโยโค เป็นผู้ที่ได้ประสบกับอารมณ์ที่ดีอยู่เสมอ

๔. สังโยชะนีเยสุ อัสสาทะทัสสะนัง ได้พบเห็นสิ่งที่น่าชอบใจอยู่เสมอ

ลักษณะของบุคคลผู้มากไปด้วยราคจริต ๘ ประการ

๑. มายา	เป็นคนมีมารยาเจ้าเล่ห์
๒. สาเถยโย	เป็นคนมักโอ้อวด (๒ ข้อนี้เข้าลักษณะว่าปิดชั่วอวดดี)
๓. มาโน	เป็นคนถือตัวจัด
๔. ปาปิจฉะตา	เป็นคนมีความปรารถนาลามก (ปรารถนาในทางเลวทราม)
๕. มหิจฉะตา	เป็นคนมีความมักมาก (มักใหญ่ใฝ่สูง)
๖. อะสันตุฏฐิตา	เป็นคนไม่มีความสันโดษ
๗. สิงคัง	เป็นคนมีแง่งอน (เจ้าแง่แสนงอน)
๘. จาปัล์ยัง	เป็นคนขี้งอน (ชอบให้คนเอาใจ)

ธรรมที่เป็นชื่อของโลภะ

ความหมายต่าง ๆ ของโลภะโดยปริยายอื่น ในปรมัตถทีปนีฎีกา ท่านได้แสดงไวพจน์ของโลภะไว้ ๑๐ ประการ คือ

๑. ตัณหา ได้แก่ ความต้องการอยากได้

๒. ราคะ ได้แก่ ความกำหนัดยินดี

๓. กามะ ได้แก่ ความใคร่ความปรารถนา

๔. นันทิ ได้แก่ ความเพลิดเพลินหลงใหล

๕. อภิชฌา ได้แก่ ความเพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น

๖. ชเนตติ ได้แก่ ความก่อความสั่งสมกิเลส

๗. โปโนพภวิกา ได้แก่ ความนำให้เกิดในภพใหม่

๘. อิจฉา ได้แก่ ความอยากได้ อยากดี อยากเด่น อยากดังผู้เดียว

๙. อาสา ได้แก่ ความหวัง อยากได้ อยากมีอยากเป็น

๑๐. กามราคสังโยชน์ ได้แก่ ความผูกพัน เกี่ยวรัดไว้อย่างเหนียวแน่น

กามมีอรรถ ๖ ประการ

๑. ภะยัตถะ กามนี้มีอรรถว่าเป็นภัย
๒. ทุกขัตถะ กามนี้มีอรรถว่าเป็นทุกข์
๓. โรค์ยัตถะ กามนี้มีอรรถว่าเป็นโรค
๔. คัณฑัตถะ กามนี้มีอรรถว่าเป็นดังหัวฝี
๕. สังคัตถะ กามนี้มีอรรถว่าเป็นเครื่องติดข้อง
๖. ปังกัตถะ กามนี้มีอรรถว่าเป็นดุจเปือกตม

กามมีอุปมา ๗ ประการ

๑. อัฏฐิกังกะลูปะมา กามอุปมาเหมือนร่างกระดูกที่ถูกสุนัขแทะ
๒. มังสะเปสูปะมา กามอุปมาเหมือนชิ้นเนื้อเป็นที่ปรารถนาของฝูงแร้ง
๓. ติณุกกูปะมา กามอุปมาเหมือนคบเพลิงหญ้าที่จะไหม้คนถือ
๔. อังคาระกาสูปะมา กามอุปมาเหมือนหลุมถ่านเพลิงที่เป็นอันตรายต่อผู้ตกลงไป
๕. สุปินะกูปะมา กามอุปมาเหมือนความฝันที่ว่างเปล่าเมื่อตื่นขึ้นมา
๖. ยาจิตะกูปะมา กามอุปมาเหมือนของที่ยืมเขามาซึ่งจะต้องใช้คืน
๗. รุกขะผะลูปะมา กามอุปมาเหมือนผลไม้เป็นที่ต้องการของผู้แสวงหา

อตัปปิยวัตถุ ๑๗ ประการ

อตัปปิยวัตถุ หมายถึง สิ่งที่ไม่รู้จักอิ่ม มี ๑๗ ประการ คือ

๑. ตัณหา	ไม่อิ่มด้วยการเสพ
๒. ทะเล	ไม่อิ่มด้วยน้ำที่ไหลมาจากแม่น้ำสายต่าง ๆ
๓. ไฟ	ไม่อิ่มด้วยเชื้อเพลิง
๔. คนพาล	ไม่อิ่มด้วยการทำบาป
๕. พระราชา	ไม่อิ่มด้วยราชสมบัติ
๖. สตรี	ไม่อิ่มด้วยเมถุนธรรม การแต่งตัว การมีบุตร
๗. พราหมณ์	ไม่อิ่มด้วยมนตรา
๘. ฌานลาภี	ไม่อิ่มด้วยการเข้าฌาน
๙. พระเสขะ	ไม่อิ่มด้วยการกำจัดกิเลส
๑๐. ท่านผู้มักน้อย	ไม่อิ่มด้วยธุดงควัตร
๑๑. ท่านผู้ปรารภความเพียร	ไม่อิ่มด้วยความพยายาม
๑๒. พระธรรมกถึก	ไม่อิ่มด้วยการสนทนาธรรม
๑๓. ผู้แกล้วกล้า	ไม่อิ่มด้วยการเข้าสู่สมาคม
๑๔. ผู้มีศรัทธา	ไม่อิ่มด้วยการทำบุญ
๑๕. ทายก	ไม่อิ่มด้วยการบริจาค
๑๖. บัณฑิต	ไม่อิ่มด้วยการฟังธรรม
๑๗. พุทธบริษัท	ไม่อิ่มด้วยการเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา

สรุปความเรื่องโลภเจตสิก

โลภเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อกุศลราสี** คือ หมวดแห่งอกุศลเจตสิก ๑๔ เป็น **โลติกเจตสิก** แปลว่า เจตสิกที่ประกอบเฉพาะในโลภมูลจิต ๘ ดวงเท่านั้น

โลภเจตสิก เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่าประกอบกับโลภมูลจิต ๘ ดวง ครั้นเมื่อโลภมูลจิตดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ย่อมมีโลภเจตสิกประกอบร่วมด้วยเสมอโดยไม่มีกรณียกเว้น

โลภเจตสิกย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๒๑ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โมจตุกเจตสิก ๔ ทิฏฐิเจตสิก ๑ มานเจตสิก ๑ ถีทุกเจตสิก ๒

โลภเจตสิกนี้ ย่อมละได้โดยเด็ดขาด ที่เรียกว่า **สมุจเฉทปหาน** ด้วยอำนาจอรหัตตมรรคญาณ ส่วนมรรคญาณอื่นย่อมละได้เป็นบางส่วน คือ

โสดาปัตติมรรคญาณ ย่อมละโลภเจตสิก ที่ประกอบกับ ทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ โดยเด็ดขาด เรียกว่า **สมุจเฉทปหาน**

สกิทาคามิมรรคญาณ ย่อมละโลภเจตสิก ที่ประกอบกับ ทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ ที่เป็นประเภทโอฬาริกะ คือที่มีสภาพยังหยาบอยู่ โดยการทำให้เบาบาง เรียกว่า **อนุกรปหาน**

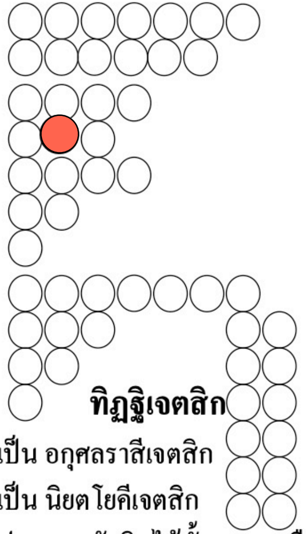
อนาคามิมรรคญาณ ย่อมละโลภเจตสิก ที่ประกอบกับ ทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ ที่เกี่ยวกับกามราคะ ได้โดยเด็ดขาด ที่เรียกว่า **สมุจเฉทปหาน**

อรหัตตมรรคญาณ ย่อมละโลภเจตสิก ที่ประกอบกับ ทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ ที่เกี่ยวกับรูปราคะ อรูปราคะ ได้โดยเด็ดขาด ที่เรียกว่า **สมุจเฉทปหาน**

เพราะฉะนั้น พระอรหันต์เท่านั้น ที่สามารถชำระล้างโลภเจตสิกให้หมดไปจากขันธสันดานได้โดยเด็ดขาด

ทิฏฐิเจตสิก

ทิฏฐิเจตสิก เป็นสภาวธรรมที่มีความเห็นผิด หมายความว่า เป็นสภาวธรรมที่มีความเห็นไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง หรือมีความเห็นที่คลาดเคลื่อนจากหลักความเป็นจริง เพราะเชื่อมั่นอย่างผิด ๆ ว่า สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นไม่จริง เป็นต้น สภาวะของทิฏฐิเจตสิก มีความต่างกันอย่างตรงกันข้ามกับปัญญา คือ ปัญญาย่อมรู้สภาพอารมณ์ได้ตามที่เป็นจริง ส่วนทิฏฐินั้นย่อมสละสภาพที่เป็นจริงออกเสียแล้วกลับยึดถือเอาสิ่งที่ไม่เป็นจริง เรียกว่า เห็นผิดและถือผิดจากทำนองคลองธรรม

เป็น อกุศลราสีเจตสิก

เป็น นิยตโยคีเจตสิก

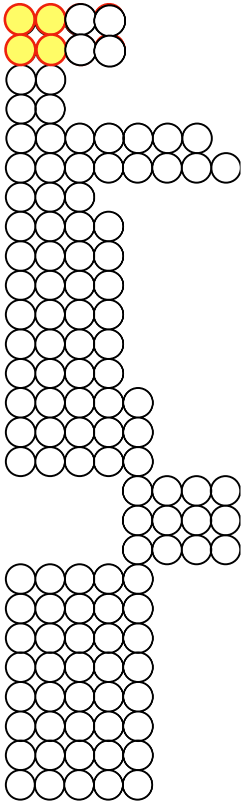
ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๔ ดวง คือ

ทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๒๐ ดวง

คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓

โมจตุกะ ๔ โลภะ ๑ ถีทุกะ ๒

ลักขณาทิจตุกะของทิฏฐิเจตสิก

๑. **อะโยนิโสภินิเวสะนะลักขะณา** มีการถือมั่นโดยอุบายอันไม่แยบคาย เป็นลักษณะ

๒. **ปะรามาสะระสา** มีการยึดมั่นผิดสภาวะ เป็นกิจ

๓. **มิจฉาภินิเวสะนะปัจจุปปัฏฐานา** มีการยึดถือเอาความเห็นผิดนั้นไว้เป็นอาการปรากฏ

๔. **อะริยานัง อะทัสสะนะกามะตาทิปะทัฏฐานา** มีความไม่ต้องการเห็นพระอริยเจ้าทั้งหลาย เป็นต้น เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ทิฏฐิ ๒ ประเภท

๑. **ทิฏฐิสามัญ** ได้แก่ สักกายทิฏฐิ คือ ความเห็นว่า เป็นตัว เป็นตน เป็นเรา เป็นเขา ซึ่งเป็นทิฏฐิธรรมดา ไม่สามารถนำไปสู่อบายได้

๒. **ทิฏฐิพิเศษ** ได้แก่ ความเห็นผิดที่สามารถนำไปสู่อบายได้

สักกายทิฏฐิ ๒๐ ประการ

สักกายทิฏฐิ มีความเห็นเป็นไปโดยอาการ ๒๐ ประการ ซึ่งเป็นไปในขันธ์ ๕ อย่างละ ๔ ประการ คือ

๑. เห็นว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นตน

๒. เห็นว่า ตนมี รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

๓. เห็นว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ มีในตน

๔. เห็นว่า ตนมีใน รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

ทิฏฐิพิเศษ มี ๒ ประการ

๑. สัสสตทิฏฐิ	ความเห็นว่า	โลกและสัตว์ทั้งหลายเที่ยง
๒. อุจเฉททิฏฐิ	ความเห็นว่า	โลกและสัตว์ทั้งหลายขาดสูญ

อุจเฉททิฏฐิ ๓ อย่าง

๑. อเหตุกทิฏฐิ	ความเห็นว่า	เหตุไม่มี
๒. นัตถิกทิฏฐิ	ความเห็นว่า	ผลไม่มี
๓. อกิริยทิฏฐิ	ความเห็นว่า	ไม่เป็นอันทำ

นัตถิกทิฏฐิ ๑๐ อย่าง

๑. **นัตถิ ทินนัง** เห็นว่า ทานที่ให้แล้วไม่มีผล

๒. **นัตถิ ยิฏฐัง** เห็นว่า ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล

๓. **นัตถิ หุตัง** เห็นว่า การบูชาเซ่นสรวงไม่มีผล

๔. **นัตถิ สุกะตะทุกกะฏานัง กัมมานัง ผะลัง วิปาโก** เห็นว่า วิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่ว ที่ทำแล้ว ไม่มีผล

๕. **นัตถิ อะยัง โลโก** เห็นว่า โลกนี้ไม่มี คือ สัตว์ที่ตายแล้ว จะมาเกิดในโลกนี้ ไม่มี

๖. **นัตถิ ปะโร โลโก** เห็นว่า โลกหน้าไม่มี คือ สัตว์ที่ตายแล้ว จะไปเกิดในโลกหน้าอีกไม่มี

๗. **นัตถิ มาตา** เห็นว่า มารดาไม่มีคุณ คือ การทำดีทำชั่วต่อมารดาไม่มีผล

๘. **นัตถิ ปิตา** เห็นว่า บิดาไม่มีคุณ คือ การทำดีทำชั่วต่อบิดาไม่มีผล

๙. **นัตถิ สัตตา โอปะปาติกา** เห็นว่า สัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นเอง เติบโตขึ้นทันทีไม่มี

๑๐. **นัตถิ โลเก สะมะณะพ์ราห์มะณา สะมัคคะตา สัมมาปะฏิปันนา อัตตะนา สัจฉิกัต์วา อิมัง โลกัง วิภาเวต์วา ปะเวเทนติ** เห็นว่า สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ที่ดำเนินไปโดยชอบ ปฏิบัติชอบแล้วกระทำให้แจ้งรู้เห็นตามเป็นจริงด้วยตนเอง ยังโลกนี้ให้สว่าง แล้วประกาศบอกแก่บุคคลอื่นนั้น ไม่มีอยู่ในโลก

เหตุให้เกิดมิจฉาทิฏฐิ ๒ ประการ

๑. ปรโต โฆสะ คำบอกเล่าจากบุคคลอื่น

๒. อโยนิโสมนสิการ การไม่ทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย

เหตุให้เกิดทิฏฐิ ๕ ประการ [อีกนัยหนึ่ง]

๑. ทิฏฐิชฌาสะยะตา มีความเห็นผิดเป็นอัธยาศัย

๒. ทิฏฐิวิปปันนะปุคคะละเสวะนะตา ชอบคบหาสมาคมกับบุคคลผู้มีความเห็นผิด

๓. สัทธัมมะวิมุขะตา เป็นผู้หันหลังให้พระสัทธรรม

๔. มิจฉาวิตักกะพะหุละตา ชอบครุ่นคิดอยู่แต่ในเรื่องที่ผิดหรือทางที่ผิด

๕. อะโยนิโสอุมมุชชะนะตา จมอยู่ในความคิดที่ไม่แยบคาย

มิจฉาทิฏฐิที่เป็นมโนทุจริต มีองค์ ๒

๑. วัตถุโน จะ คะหิตาการะวิปะริตะตา มีการยึดถือเรื่องที่วิปริตจากความที่เป็นจริง

๒. ยะถา จะ ตัง คัณหาติ ตะถาภาเวนะ ตัสสูปัฏฐานัง ความปรากฏแห่งเรื่องนั้นไม่เป็นอย่างที่ยึดถือไว้

การประหาณทิฏฐิโดยตทังคปหาน ๖ ประการ

การที่บุคคลสามารถสลัดทิฏฐิ คือ ความเห็นผิดให้ออกไปจากจิตใจ โดยอาการชั่วครั้งชั่วคราว ไม่ให้เกิดขึ้นมาครอบงำจิตเป็นทิฏฐิคตสัมปยุตต์ได้นั้น ย่อมสามารถละได้ด้วยเหตุปัจจัย ๖ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่ง กล่าวคือ

๑. **ปะริปุจฉะกะตา** เป็นผู้หมั่นสอบสวนทวนถามข้ออรรถข้อธรรมอยู่เสมอ

๒. **ทิฏฐิวิปปันนะปะริวัชชะนะตา** หลีกเว้นให้ห่างไกลจากบุคคลผู้มีความเห็นผิด

๓. **ปัญญาวันตะปุคคะละเสวะนะตา** หมั่นคบหาสมาคมกับบุคคลผู้มีปัญญา

๔. **สัทธัมมะสัมมุขะตา** เป็นผู้หันหน้าให้พระสัทธรรม

๕. **สัมมาวิตักกะพะหุละตา** หมั่นฝึกคิดตริตรองแต่ในเรื่องที่ถูกต้อง

๖. **อะโยนิโส นะ อุมมุชชะนะตา** เป็นผู้ไม่จมปลักอยู่แต่ในความคิดที่ไม่แยบคาย

มิจฉัตตะ ๑๐ ประการ

มิจฉัตตะ หมายถึง สภาวะที่ผิดจากหลักทำนองคลองธรรมอันดีงาม ซึ่งเกิดขึ้นด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิ ซึ่งเป็นสภาวะของทิฏฐิเจตสิกเป็นใหญ่เป็นประธาน มี ๑๐ ประการ คือ

๑. มิจฉาทิฏฐิ	ความเห็นผิด
๒. มิจฉาสังกัปปะ	ความดำริผิด
๓. มิจฉาวาจา	การพูดผิด
๔. มิจฉากัมมันตะ	การทำการงานที่ผิด
๕. มิจฉาอาชีวะ	การหาเลี้ยงชีพในทางที่ผิด
๖. มิจฉาวายามะ	ความพยายามในทางที่ผิด
๗. มิจฉาสติ	ความระลึกไปในทางที่ผิด
๘. มิจฉาสมาธิ	ความตั้งใจมั่นในทางที่ผิด
๙. มิจฉาญาณะ	ความรู้ในทางที่ผิด
๑๐. มิจฉาวิมุตติ	ความเข้าใจผิดว่าหลุดพ้นแล้ว

มิจฉัตตธรรม ๑๐ ประการนี้ มีสภาพตรงกันข้ามกับสัมมัตตะ ๑๐ ประการ ซึ่งเป็นสภาวะที่เป็นไปโดยชอบ ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

บุคคลผู้มีมิจฉัตตะ ๑๐ ประการนี้ อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างก็ดี ย่อมเป็นผู้พลาดจากสวรรค์และมรรคผลนิพพาน

อัตตทิฏฐิ ๔ ระดับ	ถูกทำลายด้วย	สัมมาทิฏฐิ ๕ ระดับ
มิจฉาทิฏฐิ (ทิฏฐิพิเศษ)	,,	กัมมัสสกตาสัมมาทิฏฐิ
อติโอฬาริกอัตตทิฏฐิ	,,	นามรูปปริคหสัมมาทิฏฐิ
โอฬาริกอัตตทิฏฐิ	,,	เหตุปัจจยปริคหสัมมาทิฏฐิ
สุขุมมอัตตทิฏฐิ	,,	วิปัสสนาญาณทัสสนสัมมาทิฏฐิ
อติสุขุมมอัตตทิฏฐิ	,,	โลกุตตรมัคคผลสัมมาทิฏฐิ
กระแสขันธ์ที่สะอาด บริสุทธิ์		

การนำสนิมออกจากเหล็ก

(๑) เหล็กที่มีสนิมเขลอะ	นำมาทุบ เคาะสนิม
(๒) เหล็กดำ	นำมาขูดด้วยผงหิน
(๓) เหล็กขาวมัวๆ	นำมาขูดต่อด้วยผงหินให้ยิ่งขึ้น
(๔) เหล็กขาวผ่อง มีสนิมในภายใน	นำมาใส่กระบอกดิน ใส่น้ำยา เผาไฟแล้วๆเล่าๆ
(๕) เหล็กกล้า ผ่อง มีสนิมละเอียดภายใน	นำมาใส่กระบอกดิน ใส่น้ำยา เผาไฟ ๗ วัน ๗ คืน
(๖) เหล็กตาย	สว่างไสว ดั่ง พระจันทร์วันเพ็ญ เมื่อนำมาผสมกับ น้ำผึ้ง น้ำอ้อย สามารถเป็นยารักษาโรคได้

สรุปเรื่องทิฏฐิเจตสิก

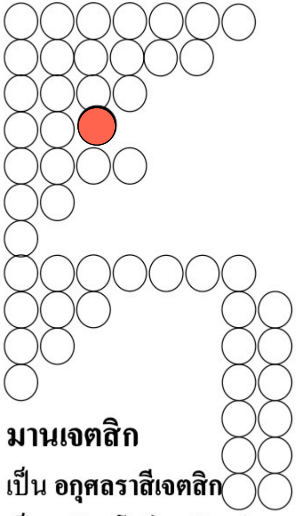
ทิฏฐิเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อกุศลราสี** คือ หมวดแห่งอกุศลเจตสิก ๑๔ เป็น **โลติกเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบได้เฉพาะในทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ ดวงซึ่งอยู่ในกลุ่มของโลภมูลจิตเท่านั้น

ทิฏฐิเจตสิก เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่า ประกอบกับทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ ดวง เมื่อทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ย่อมมีทิฏฐิเจตสิกประกอบร่วมด้วยเสมอ โดยไม่มีกรณียกเว้น

ทิฏฐิเจตสิกย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๒๐ ดวง (เว้นทิฏฐิ) คือ

เมื่อประกอบกับทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ ดวง ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๓ โมจตุกเจตสิก ๔ โลภเจตสิก ๑ ถีทุกเจตสิก ๒

ทิฏฐิเจตสิก บุคคลย่อมสามารถละได้เด็ดขาด ที่เรียกว่า **สมุจเฉทปหาน** ด้วยอำนาจแห่งโสดาปัตติมรรคญาณ เพราะฉะนั้น พระโสดาบันบุคคลทั้งหลายย่อมชำระล้างทิฏฐิเจตสิก คือ ความเห็นผิดทั้งหมดออกไปจากขันธสันดานได้อย่างเด็ดขาด ด้วยเหตุนี้ พระอริยบุคคลทั้งหลายจึงไม่มีความเห็นผิดหลงเหลืออยู่ในจิตใจอีกเลย

มานเจตสิก

มานเจตสิก เป็นสภาวธรรมที่มีอาการถือตัว มีความทะนงตน ทำให้เกิดความเย่อหยิ่งจองหอง โดยการเปรียบเทียบระหว่างตนเองกับบุคคลอื่นหรือสิ่งอื่น ได้แก่ สภาพความถือตัวว่า เราสำคัญกว่าคนอื่นหรือคนอื่นสำคัญกว่าเรา เป็นต้น

ลักขณาทิจตุกะของมานเจตสิก

๑. **อุนนะตะลักขะโณ** มีความเย่อหยิ่งจองหองลำพองตน เป็นลักษณะ

๒. **สัมปัคคะหะระโส** มีการส่งเสริมสัมปยุตตธรรม เป็นกิจ

๓. **เกตุกัมยะตาปัจจุปปัฏฐาโน** มีความประสงค์จะยกตนให้สูงสุด ดุจธงชัยที่เขาชักไว้เหนือธงทั้งหลาย เป็นอาการปรากฏ

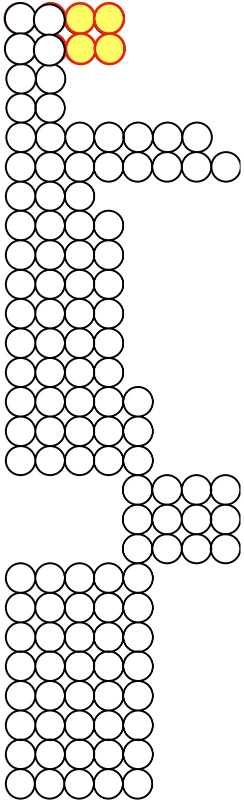
๔. **ทิฏฐิคตวิปปะยุตตะโลภะปะทัฏฐาโน** มีโลภะที่ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

มานเจตสิก

เป็น **อกุศลราสีเจตสิก**

เป็น **อนิยตโยคีเจตสิก** ประเภท **กทาจิ**

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๔ ดวง คือ ทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ ประกอบกับเจตสิก ได้ ๒๐ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โมจตุกะ ๔ โลภะ ถีทุกะ ๒

มานะ ๒ ประเภท

๑. อยาถาวมานะ ความถือตัวที่ไม่เป็นไปตามความเป็นจริง

๒. ยาถาวมานะ ความถือตัวที่เป็นไปตามความเป็นจริง

มานะแบ่งเป็น ๙ อย่าง

๑. ตนดีกว่าเขา	ถือตัวว่า	ดีกว่าเขา	จัดเป็น	ยาถาวมานะ
๒. ตนดีกว่าเขา	ถือตัวว่า	เสมอเขา	จัดเป็น	อยาถาวมานะ
๓. ตนดีกว่าเขา	ถือตัวว่า	ด้อยกว่าเขา	จัดเป็น	อยาถาวมานะ
๔. ตนเสมอเขา	ถือตัวว่า	ดีกว่าเขา	จัดเป็น	ยาถาวมานะ
๕. ตนเสมอเขา	ถือตัวว่า	เสมอเขา	จัดเป็น	อยาถาวมานะ
๖. ตนเสมอเขา	ถือตัวว่า	ด้อยกว่าเขา	จัดเป็น	อยาถาวมานะ
๗. ตนด้อยกว่าเขา	ถือตัวว่า	ดีกว่าเขา	จัดเป็น	ยาถาวมานะ
๘. ตนด้อยกว่าเขา	ถือตัวว่า	เสมอเขา	จัดเป็น	อยาถาวมานะ
๙. ตนด้อยกว่าเขา	ถือตัวว่า	ด้อยกว่าเขา	จัดเป็น	อยาถาวมานะ

เหตุให้เกิดมานะ ๔ ประการ

๑. ลาภเหตุ	มานะเกิดเพราะลาภ
๒. ยสเหตุ	มานะเกิดเพราะยศ
๓. ปสังสเหตุ	มานะเกิดเพราะสรรเสริญ
๔. สุขเหตุ	มานะเกิดเพราะสุข

สภาพของมานะ ๗ ประการ

๑. มานะ	ความถือตัว
๒. อติมานะ	ความดูหมิ่น
๓. มานาติมานะ	ความดูหมิ่นด้วยอำนาจความถือตัว
๔. โอมานะ	ความถือตัวว่าด้อยกว่าเขา
๕. อธิมานะ	ความถือตัวว่าเด่นกว่าเขา
๖. อัสมิมานะ	ความถือตัวว่าเรามีเราเป็น
๗. มิจฉามานะ	ความถือตัวแบบผิด ๆ

สรุปเรื่องมานเจตสิก

มานเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อกุศลราสี** คือ หมวดแห่งอกุศลเจตสิก ๑๔ เป็น **โลติก เจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบได้เฉพาะในทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ ดวงซึ่งอยู่ในกลุ่มโลภมูลจิตเท่านั้น

มานเจตสิก เป็น **อนิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยไม่แน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่า ประกอบกับทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ ดวง เมื่อทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ ดวง ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น อาจมีมานเจตสิกประกอบร่วมด้วยก็ได้ ไม่ประกอบร่วมด้วยก็มี เรียกว่า **กทาจิเจตสิก** แปลว่า เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้เป็นบางครั้งบางคราว

มานเจตสิกย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๒๐ ดวง (เว้นมานะ) คือ

เมื่อประกอบกับทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ ดวง ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๓ โมจตุกเจตสิก ๔ โลภเจตสิก ๑ ถีทุกเจตสิก ๒

การประหาณมานะด้วยอำนาจแห่งมรรค ๔

มานเจตสิก บุคคลย่อมละได้โดยเด็ดขาด ด้วยอำนาจแห่งอรหัตตมรรคญาณ ส่วนมรรคญาณอื่น ๆ ย่อมสามารถละมานะได้เป็นบางส่วนเท่านั้น คือ

โสดาปัตติมรรคญาณ ย่อมละมานเจตสิก ที่ประกอบกับทิฏฐิวิปปยุตตจิต ๔ ที่เป็นประเภท อยาถาวมานะ คือ ความถือตัวที่ไม่เป็นไปตามความเป็นจริง ได้โดยเด็ดขาด เรียกว่า **สมุจเฉทปหาน**

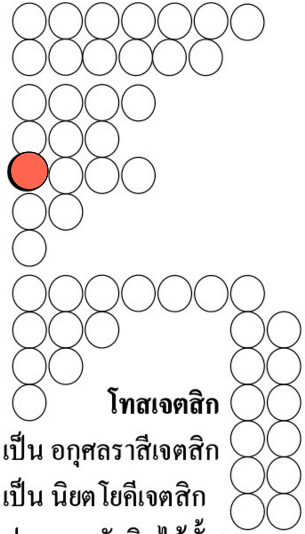
สกิทาคามิมรรคญาณ ย่อมละมานเจตสิก ที่ประกอบกับทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ ที่เป็นประเภทยาถาวมานะ คือ การถือตัวที่เป็นไปตามความเป็นจริง บางประการโดยการทำให้เบาบาง เรียกว่า **ตนุกรปหาน**

อนาคามิมรรคญาณ ย่อมละมานเจตสิก ที่ประกอบกับทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ ที่เป็นประเภทยาถาวมานะ บางประการ โดยทำให้เบาบาง เรียกว่า **ตนุกรปหาน**

อรหัตตมรรคญาณ ย่อมละมานเจตสิก ที่ประกอบกับทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ ทั้งหมดโดยเด็ดขาด เรียกว่า **สมุจเฉทปหาน**

เพราะฉะนั้น พระอรหันต์เท่านั้น ที่สามารถชำระล้างมานเจตสิกให้หมดสิ้นจากขันธสันดานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน

โทสเจตสิก

โทสเจตสิก

เป็น อกุศลราสีเจตสิก

เป็น นิยตโยคีเจตสิก

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๒ ดวง

คือ โทสมูลจิต ๒

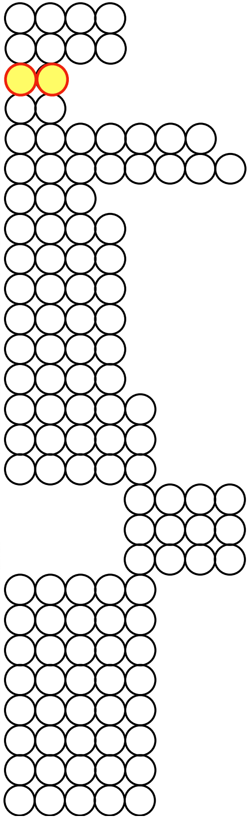
ประกอบกับเจตสิก ได้ ๒๑ ดวง

คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ) โมจตุกะ ๔ อิสสา มัจฉริยะ กุกกุจจะ ถีทุกะ ๒

โทสเจตสิก เป็นธรรมชาติที่มีความโกรธ ความไม่พอใจ ความไม่ชอบใจ ความหงุดหงิดใจ ความประทุษร้าย ได้แก่ สภาวธรรมที่ประทุษร้ายในอารมณ์ เมื่อได้ประสบกับอนิฏฐารมณ์ คือ อารมณ์อันไม่น่าชอบใจ ไม่น่าปรารถนาสำหรับตนเอง ไม่ว่า อารมณ์นั้นจะเป็นสภาวอนิฏฐารมณ์หรือปริกัปปอนิฏฐารมณ์ก็ตาม

สภาวอนิฏฐารมณ์ หมายถึง อารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนาไม่น่าชอบใจซึ่งเป็นไปโดยสภาพความเป็นจริง

ปริกัปปอนิฏฐารมณ์ คือ อารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนาไม่น่าชอบใจซึ่งเป็นไปเฉพาะบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือเฉพาะตนเองเท่านั้น

ลักขณาทิจตุกะของโทสเจตสิก

๑. **จัณฑิกกะลักขะโณ** มีการทำกายและใจให้หยาบกระด้าง เป็นลักษณะ

๒. **นิสสะยะ ฑะหะนะระโส วา วิสัปปะนะระโส** มีการเผาที่อยู่ของตน (คือหทยวัตถุ) เป็นกิจ เหมือนไฟไหม้ป่า

๓. **ทุสสะนะปัจจุปปัฏฐาโน** มีการประทุษร้าย เป็นอาการปรากฏ เหมือนศัตรูที่ได้โอกาส

๔. **อาฆาตะวัตถุปะทัฏฐาโน** มีวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งความอาฆาต เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

โทสเจตสิกนี้ เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ย่อมมีสภาพดุร้าย เหมือนอสรพิษที่ถูกตี มีความกระสับกระส่ายเหมือนถูกวางยาพิษ หรือมีการเผาที่อาศัยของตน เหมือนไฟไหม้ป่า มีการประทุษร้ายตนเหมือนศัตรูที่ได้โอกาส และโทสะนี้ย่อมอาศัยวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งความอาฆาต เป็นต้นเหตุให้เกิด

อาฆาตวัตถุ (เรื่องผูกอาฆาต) ๑๐ อย่าง

๑. อาฆาตเพราะคิดว่า เขาเคยทำความเสื่อมเสีย แก่เรา
๒. อาฆาตเพราะคิดว่า เขากำลังทำความเสื่อมเสีย แก่เรา
๓. อาฆาตเพราะคิดว่า เขาจักทำความเสื่อมเสีย แก่เรา
๔. อาฆาตเพราะคิดว่า เขาได้เคยทำความเสื่อมเสีย แก่คนที่เรารัก
๕. อาฆาตเพราะคิดว่า เขากำลังทำความเสื่อมเสีย แก่คนที่เรารัก
๖. อาฆาตเพราะคิดว่า เขาจักทำความเสื่อมเสีย แก่คนที่เรารัก
๗. อาฆาตเพราะคิดว่า เขาได้เคยทำประโยชน์ แก่คนที่เราไม่ชอบ
๘. อาฆาตเพราะคิดว่า เขากำลังทำประโยชน์ แก่คนที่เราไม่ชอบ
๙. อาฆาตเพราะคิดว่า เขาจักทำคุณประโยชน์ แก่คนที่เราไม่ชอบ
๑๐. อาฆาตเพราะเหตุไม่สมควรต่าง ๆ มีการเดินชนนั่น สะดุดนี่ เป็นต้น

อาฆาตวิรัติ ๑๐ ประการ

อาฆาตวิรัติ คือ อุบายสำหรับกำจัดความอาฆาต (ก่อให้เกิดเมตตา) มี ๑๐ ประการ คือ

๑. คิดเสียว่า การที่เขาได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา ก็ห้ามเขาไม่ได้

๒. คิดเสียว่า การที่เขากำลังทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา ก็ห้ามเขาไม่ได้

๓. คิดเสียว่า การที่เขาจักทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา ก็ห้ามเขาไม่ได้

๔. คิดเสียว่า การที่เขาได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่เรารัก ก็ห้ามเขาไม่ได้

๕. คิดเสียว่า การที่เขากำลังทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่เรารัก ก็ห้ามเขาไม่ได้

๖. คิดเสียว่า การที่เขาจักทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่เรารัก ก็ห้ามเขาไม่ได้

๗. คิดเสียว่า การที่เขาได้ทำประโยชน์แก่ผู้ที่เราเกลียดชัง ก็ห้ามเขาไม่ได้

๘. คิดเสียว่า การที่เขากำลังทำประโยชน์แก่ผู้ที่เราเกลียดชัง ก็ห้ามเขาไม่ได้

๙. คิดเสียว่า การที่เขาจักทำประโยชน์แก่ผู้ที่เราเกลียดชัง ก็ห้ามเขาไม่ได้

๑๐. คิดเสียว่า การที่จะไม่เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ หรือโดนนั่นชนนี่ก็ห้ามไม่ได้

ลักษณะของผู้ที่หนักในโทสจริต ๖ ประการ

๑. โกโธ	เป็นผู้มักโกรธ	**๒. อุปะนาโห**	เป็นผู้ผูกโกรธ
๓. มักโข	เป็นผู้ลบหลู่คุณท่าน	**๔. ปะลาโส**	ตีตนเสมอท่าน
๕. อิสสา	ริษยา	**๖. มัจฉะริยัง**	ตระหนี่

โทษที่เกิดจากความโกรธ ๘ ประการ

๑. ปิสุณวาจา คือ การกล่าววาจาส่อเสียด ใส่ร้ายป้ายสีบุคคลอื่น

๒. ทรยศ คือ มีใจประทุษร้ายบุคคลอื่นอยู่เสมอ

๓. ความมุทะลุดุดัน คือ มีจิตใจหยาบกระด้าง ไม่อ่อนน้อม

๔. ริษยา คือ ความอิจฉาริษยาในทรัพย์สมบัติหรือคุณความดีของบุคคลอื่น

๕. อิจฉา คือ ความปรารถนาลามก

๖. ชิงดีชิงเด่น คือ ความทะยานอยากที่ไม่รู้จักพอ

๗. ด่าทอ คือ ความเป็นคนมีใจชั่วปากร้าย

๘. ผรุสวาจา คือ กล่าววาจาหยาบคาย

มูลเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท ๖ ประการ

๑. โกธะโน โหติ อุปะนาหี เป็นผู้มักโกรธและมีความผูกโกรธ
๒. มักขี โหติ ปะลาสี เป็นผู้มักหลบหลู่และตีตนเสมอท่าน
๓. อิสสุกี โหติ มัจฉะรี เป็นผู้มักริษยาและมีความตระหนี่
๔. สะโฐ โหติ มายาวี เป็นผู้มักโอ้อวดและมีมารยาสาไถย
๕. ปาปิจเฉ โหติ มิจฉาทิฏฐิ เป็นผู้มีความปรารถนาลามกและมีความเห็นผิด
๖. สันทิฏฐิ ปะรามาสี โหติ อาทานะคาหี ทุปปะฏินิสสัคคี
มีความยึดมั่นในความเห็นของตน มักอวดดื้อรั้น และสละความเห็นผิดนั้นได้ยาก

เหตุปัจจัยให้เกิดโทสะ ๕ ประการ

๑. โทสัชฌาสะยะตา บุคคลนั้นเป็นผู้มีอัธยาศัยเป็นคนมักโกรธ
๒. อะคัมภีระปะกะตัญญุตา เป็นบุคคลผู้มีความคิดไม่สุขุมรอบคอบ
๓. อัปปัสสุตะตา เป็นบุคคลผู้มีการศึกษาน้อย
๔. อะนิฏฐารัมมะณะสะมาโยโค เป็นบุคคลผู้ได้ประสบกับอารมณ์ที่ไม่ดีอยู่เสมอ
๕. อาฆาตะวัตถุสะมาโยโค ได้ประสบกับอาฆาตวัตถุ

อุบายในการละพยาบาท ๖ ประการ

๑. เมตตานิมิตตัสสะ อุคคะโห เรียนรู้ในเมตตานิมิต

๒. เมตตาภาวะนานุโยโค หมั่นประกอบความเพียรในเมตตาภาวนาอยู่เนือง ๆ

๓. กัมมัสสะกะตาปัจจะเวกขะณา หมั่นพิจารณาการที่สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน

๔. ปะฏิสังขานะพะหุละตา เป็นผู้มากด้วยการพิจารณา

๕. กัล์ยาณะมิตตะตา เลือกคบแต่กัลยาณมิตร

๖. สัปปายะกะถา การกล่าวหรือการฟังถ้อยคำที่เป็นสัปปายะ

กัลยาณมิตตธรรม ๗ ประการ

กัลยาณมิตตธรรม หมายถึง คุณธรรมอันเป็นคุณสมบัติของบุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตร ในคัมภีร์วิสุทธิมัคค์ อรรถกถา แสดงคาถาพระบาลีไว้ว่า

ปิโย คะรุ ภาวะนีโย **วัตตา จะ วะจะนักขะโม**

คัมภีรัญจะ กะถัง กัตตา **โน จัฏฐาเน นิโยชะเย**

แปลความว่า

๑. ปิโย เป็นผู้มีศีลเป็นที่รัก **๒. คะรุ** เป็นผู้มีจิตใจหนักแน่น

๓. ภาวะนีโย เป็นผู้ที่ฝึกฝนอบรมตนเป็นอย่างดี **๔. วัตตา** เป็นผู้ที่สามารถแนะนำสั่งสอน

๕. วะจะนักขะโม เป็นผู้ที่มีขันติธรรม **๖. คัมภีรัญจะ กะถัง กัตตา** สามารถแนะนำพร่ำสอน

๗. โน จัฏฐาเน นิโยชะเย เป็นผู้ไม่แนะนำชักชวนไปในทางที่ไม่เหมาะสม

กัลยาณมิตตธรรม ๘ ประการ

ในมหาฎีกา ยังแสดงคุณสมบัติของผู้ที่ควรเป็นครูผู้เป็นกัลยาณมิตรไว้อีก ๘ ประการ คือ

๑. สัทธาสัมปันโน	เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสัทธา
๒. สีลสัมปันโน	เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล
๓. สุตสัมปันโน	เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยการศึกษา
๔. จาคสัมปันโน	เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยการบริจาค
๕. วิริยสัมปันโน	เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยความเพียร
๖. สติสัมปันโน	เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสติ
๗. สมาธิสัมปันโน	เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสมาธิ
๘. ปัญญาสัมปันโน	เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยปัญญา

ลักษณะของการคบมิตร ๗ ประการ

๑. อุปสังกมนะ	การไปมาหาสู่
๒. ปยิรุปาสนะ	การเข้าไปสนิทสนมคุ้นเคย
๓. สัมปิยะ	ความจงรักคือรักใคร่จริงใจ
๔. ภัตติ	ความภักดีคือนับถือเลื่อมใสซื่อตรงต่อกัน
๕. สันทิฏฐะ	เป็นเพื่อนร่วมคิดร่วมเห็นร่วมปรึกษาหารือด้วยกัน
๖. สัมภัตตะ	เป็นเพื่อนร่วมกินร่วมอยู่ด้วยกันโดยไม่ถือยศถือชั้น
๗. ทิฏฐานุคติ	ถือเป็นเยี่ยงอย่าง คือ ดำเนินตามอย่างกัน

สัปปายะ ๗ ประการ

สัปปายะ หมายถึง ปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติธรรมให้บังเกิดขึ้นและเจริญขึ้นได้ มี ๗ ประการ คือ

๑. อาวาสสัปปายะ ที่อยู่อาศัยอันเหมาะสม

๒. โคจรสัปปายะ สถานที่เที่ยวไปหรืออารมณ์ที่เหมาะสม

๓. ภัสสสัปปายะ ถ้อยคำเป็นที่สมควรฟัง

๔. ปุคคลสัปปายะ บุคคลเป็นที่สมควรคบ มีความเป็นกัลยาณมิตร

๕. โภชนสัปปายะ เครื่องอุปโภคบริโภคที่เหมาะสม

๖. อุตุสัปปายะ อากาศหรือฤดูที่เหมาะสม

๗. อิริยาปถสัปปายะ อิริยาบถที่เหมาะสม

ส่วนที่ตรงข้ามกับสัปปายะทั้ง ๗ นี้ เรียกว่า อสัปปายะ มี ๗ ประการเช่นเดียวกัน เช่น **อาวาสอสัปปายะ** ที่อยู่อันไม่เหมาะสม เป็นต้น

บทสรุปเรื่องโทสเจตสิก

โทสเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อกุศลราสี** คือ หมวดแห่งอกุศลเจตสิก ๑๔ เป็น **โทจตุกเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบได้เฉพาะในโทสมูลจิต ๒ ดวงเท่านั้น

โทสเจตสิก เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน

โทสเจตสิกย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๒๑ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ) โมจตุกเจตสิก ๔ อิสสาเจตสิก ๑ มัจฉริยเจตสิก ๑ กุกกุจจเจตสิก ๑ ถีทุกเจตสิก ๒

โทสเจตสิกนี้ บุคคลสามารถละได้เด็ดขาด ที่เรียกว่า **สมุจเฉทปหาน** ด้วยอำนาจอนาคามิมรรคญาณ ส่วนโสดาปัตติมรรคและสกิทาคามิมรรคนั้นสามารถละได้เป็นบางส่วนเท่านั้น

การประหาณโทสะด้วยอำนาจแห่งมรรคญาณ

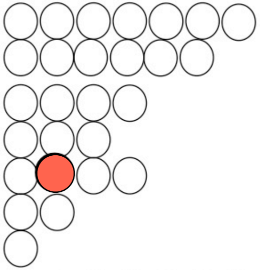
โสดาปัตติมรรคญาณ ย่อมละโทสเจตสิก ที่ประกอบกับโทสมูลจิต ๒ ที่เป็น **อปายคมนิยะ** คือ ความโกรธ ความอาฆาตพยาบาทจองเวร ความคิดเบียดเบียนบุคคลอื่นสัตว์อื่นให้ได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน อันเป็นเหตุนำไปสู่อบาย (อปายคมนิยะ) พระโสดาบันย่อมละได้โดยเด็ดขาด เรียกว่า **สมุจเฉทปหาน**

สกิทาคามิมรรคญาณ ย่อมละโทสเจตสิก ที่ประกอบกับโทสมูลจิต ๒ ที่เป็น โอฬาริกะ คือ ที่เป็นประเภทอย่างหยาบ แต่ไม่เป็นเหตุนำไปสู่อบาย ได้แก่ ความเสียใจเล็ก ๆ น้อย ๆ ทำให้ร้องไห้ พระสกิทาคามิมรรคย่อมละได้โดยการทำให้เบาบาง เรียกว่า **ตนุกรปหาน**

อนาคามิมรรคญาณ ย่อมละโทสเจตสิก ที่ประกอบกับโทสมูลจิต ๒ ที่เป็นสุขุมะ คือ มีสภาพละเอียดอ่อนยิ่งกว่าประเภทโอฬาริกะอีก ซึ่งไม่ถึงกับทำให้เสียใจร้องไห้ เป็นเพียงความขุ่นเคืองในใจเล็กน้อย พระอนาคามีย่อมละได้โดยเด็ดขาด เรียกว่า **สมุจเฉทปหาน**

เพราะฉะนั้น พระอนาคามีบุคคล จึงสามารถชำระล้างโทสเจตสิกให้หมดสิ้นไปจากขันธสันดานได้โดยเด็ดขาด

อิสสาเจตสิก

อิสสาเจตสิก

เป็น อกุศลราสีเจตสิก

เป็น อนิยตโยคีเจตสิก

ประเภท**นานากทาจิ**

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๒ ดวง

คือ โทสมูลจิต ๒

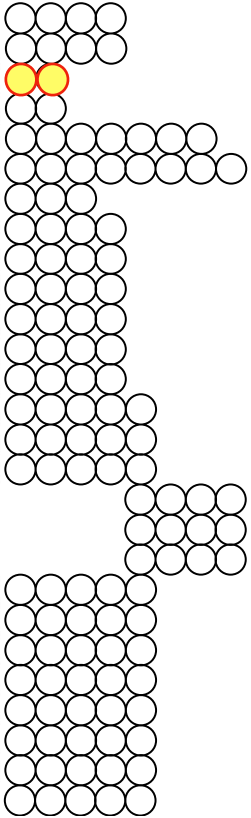
ประกอบกับเจตสิก ได้ ๑๘

ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก

๑๒ (เว้นปีติ) โมจตุกะ ๔

โทสะ ถีทุกะ ๒

อิสสาเจตสิก เป็นสภาวธรรมที่ไม่ยินดีพอใจหรือไม่ชื่นชมในทรัพย์สมบัติหรือคุณความดีของบุคคลอื่น หมายถึง ความไม่พอใจให้บุคคลอื่นได้ดี มีความสุข ประสบความสำเร็จ มีความปรารถนาให้บุคคลอื่นต่ำต้อย ไร้เกียรติยศ ไร้ศักดิ์ศรี หรือโง่เขลาเบาปัญญา ดำรงอยู่ในฐานะที่ต่ำต้อยกว่าตนเองในทุกด้าน อำนาจของอิสสาเจตสิกนี้ ย่อมทำบุคคลให้มีจิตใจตกต่ำ มีความคิดอ่านไม่สุขุมคัมภีรภาพ มีจิตใจคับแคบ จึงเป็นเหตุให้บุคคลนั้นเป็นผู้มีวาสนาน้อย มีอานุภาพน้อย ไม่เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานและคุณงามความดี ย่อมพลาดโอกาสอันดีงามที่สมควรจะได้ มักเป็นคนไร้ญาติขาดมิตรที่มีความปรารถนาดีด้วย เพราะเอือมระอาในความอิจฉาริษยาของบุคคลนั้น

ลักขณาทิจตุกะของอิสสาเจตสิก

๑. ประสัมปัตติอุสสูยะนะลักขะณา มีการริษยาในทรัพย์สมบัติ หรือคุณความดีของบุคคลอื่น เป็นลักษณะ

๒. ตัตเถวะ อะนะภิระติระสา มีความไม่พอใจในทรัพย์สมบัติและคุณความดีของผู้อื่นนั่นแหละ เป็นกิจ

๓. ตะโตวิมุขีภาวะปัจจุปปัฏฐานา มีการเบือนหน้าหนีจากทรัพย์สมบัติ หรือคุณความดีของบุคคลอื่น เป็นอาการปรากฏ

๔. ประสัมปัตติปะทัฏฐานา มีทรัพย์สมบัติ หรือ คุณความดีของบุคคลอื่น เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

อิสสานี้ เป็นสภาวะที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของสัตว์ จึงย่อมผูกพันสัตว์ไว้ในภพน้อยใหญ่ ซึ่งเรียกว่า **สังโยชน์** อันได้แก่ **อิสสาสังโยชน์** นั่นเอง

สรุปความเรื่องอิสสาเจตสิก

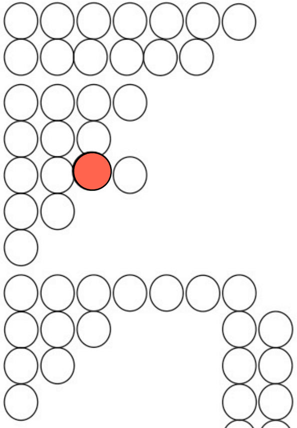
อิสสาเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อกุศลราสี** คือ หมวดแห่งอกุศลเจตสิก ๑๔ เป็น **โทจตุกเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบได้เฉพาะในโทสมูลจิต ๒ ดวงเท่านั้น

อิสสาเจตสิก เป็น **อนิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยไม่แน่นอน

อิสสาเจตสิกมีอารมณ์ที่แตกต่างจากมัจฉริยเจตสิกและกุกกุจจเจตสิก ซึ่งอยู่ในกลุ่มโทจตุกเจตสิกเหมือนกัน เพราะฉะนั้น เจตสิกทั้ง ๓ ดวงนี้จึงไม่สามารถเกิดร่วมในจิตดวงเดียวกันได้ เนื่องจากอารมณ์ที่ทำการรับรู้นั้นแตกต่างกัน ดังกล่าวแล้ว เจตสิกทั้ง ๓ ดวงนี้จึงมีชื่อเรียกว่า **นานากทาจิ** แปลว่า เจตสิกที่ประกอบกับจิตเป็นบางครั้งบางคราวและเวลาเข้าประกอบ ย่อมไม่ประกอบพร้อมกัน

อิสสาเจตสิกย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๑๙ ดวง (เว้นอิสสา) คือ

เมื่อประกอบกับโทสมูลจิต ๒ ดวง ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ) โมจตุกเจตสิก ๔ โทสเจตสิก ๑ ถีทุกเจตสิก ๒

มัจฉริยเจตสิก

มัจฉริยเจตสิก เป็นสภาวธรรมที่มีความตระหนี่ ได้แก่ ความหวงแหนในทรัพย์สมบัติหรือ คุณความดีของตน เมื่อประกอบกับจิตแล้ว ย่อมทำให้สัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตนมีสภาพกระด้างเพราะอำนาจความตระหนี่ ไม่ต้องการเสียสละทรัพย์สมบัติของตนให้เป็นประโยชน์แก่บุคคลเหล่าอื่นหรือสัตว์อื่น แม้แต่ตนเองและบุคคลรอบข้าง ก็พลอยได้รับผลกระทบจากความตระหนี่หวงแหนอันเหนี่ยวแน่นนั้น ด้วยการกระทำตนเองและบุคคลรอบข้างให้ได้รับความลำบากเดือดร้อน เพราะความกระเบียดกระเสียนในการใช้จ่ายทรัพย์สมบัติ กลัวแต่ว่าทรัพย์สมบัติจะสิ้นเปลืองไป

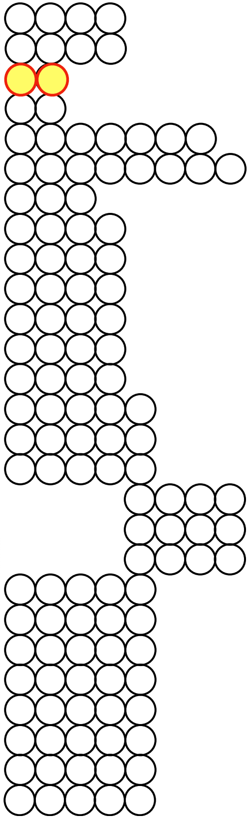
มัจฉริยเจตสิก

เป็น **อกุศลราสีเจตสิก**

เป็น **อนิยตโยคีเจตสิก** ประเภท **นานากทาจิ**

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๒ ดวง คือ โทสมูลจิต ๒

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๑๙ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ) โมจตุกะ ๔ โทสะ ถีทุกะ ๒

ลักขณาทิจตุกะของมัจฉริยเจตสิก

๑. ลัทธานัง วา ละภิตัพพานัง วา อัตตะโน สัมปัตตีนัง นิคูหะณะลักขะณัง มีการปกปิดทรัพย์สมบัติของตนที่ได้มาแล้วหรือที่ควรจะได้ เป็นลักษณะ

๒. ประระสาธาระณะภาวะอักขะมะนะระสัง มีความไม่พอใจให้สมบัติของตนไปเป็นสาธารณะแก่ชนเหล่าอื่น เป็นกิจ

๓. สังโกจะนะปัจจุปปัฏฐานัง วา กะฏุะคัญจุกะตาปัจจุปปัฏฐานัง มีความท้อถอยต่อการเสียสละ เป็นอาการปรากฏ หรือมีการคดโกง เป็นอาการปรากฏ

๔. สะกะสัมปัตติปะทัฏฐานัง มีทรัพย์สมบัติหรือคุณความดีของตน เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ความตระหนี่นั้น ท่านกล่าวว่า **เป็นความพิการของจิต** หมายความว่า เมื่อจิตถูกความตระหนี่ครอบงำแล้ว ย่อมมีอาการป่วยอาพาธ คุณธรรมต่าง ๆ ได้แก่ **ปัสสัทธิ** ความสงบก็ดี **ลหุตา** ความโปร่งเบาก็ดี **มุทุตา** ความอ่อนโยนก็ดี **กัมมัญญตา** ความเหมาะควรความพร้อมก็ดี **ปาคุญญตา** ความคล่องแคล่วก็ดี **อุชุกตา** ความซื่อตรงก็ดี ย่อมซบเซาและหดหายไปจากจิตใจ สภาพจิตใจย่อมตกอยู่ในอำนาจแห่งกิเลสซึ่งมีสภาพตรงข้ามกับคุณธรรมเหล่านั้นและทำให้จิตใจป่วยอาพาธหมดกำลังลง เพราะฉะนั้น บุคคลนั้นจึงเป็นผู้มีอานุภาพน้อย ไม่มีอำนาจวาสนา ไร้ญาติขาดมิตรสหาย อาภัพเรื่องบริวารชน มีความเป็นอยู่อย่างอัตคัด

มัจฉริยะ มี ๕ อย่าง

๑. อาวาสมัจฉริยะ	ตระหนี่ที่อยู่ (หวงอาวาส)
๒. กุลมัจฉริยะ	ตระหนี่ตระกูล (หวงตระกูล,หวงโยมอุปัฏฐาก)
๓. ลาภมัจฉริยะ	ตระหนี่ลาภ (หวงลาภสักการะ, หวงเงินเดือน)
๔. วัณณมัจฉริยะ	ตระหนี่วรรณะ (หวงผิวพรรณ, หวงความงาม, หวงคุณความดี, หวงชาติชั้น วรรณะ, หวงยศตำแหน่ง)
๕. ธัมมมัจฉริยะ	ตระหนี่ธรรมะ (หวงวิชาความรู้, หวงคุณธรรม)

มัจเฉรยุตตกิเลส ๗

มัจเฉรยุตตกิเลส หมายถึง กิเลสที่ประกอบกับความตระหนี่ หรือกิเลสที่เป็นผลพวงมาจากความตระหนี่ มี ๗ ประการ คือ

๑. กลหะ	การทะเลาะเบาะแว้ง
๒. วิวาทะ	การวิวาทโต้เถียง ด่าทอบริภาษ
๓. โสกะ	ความเศร้าโศกเสียใจ
๔. ปริเทวะ	ความพิไรรำพัน
๕. มานะ	ความถือตัว
๖. อติมานะ	ความดูหมิ่น
๗. เปสุญญะ	การพูดส่อเสียดใส่ร้ายป้ายสี

สรุปความเรื่องมัจฉริยเจตสิก

มัจฉริยเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อกุศลราสี** คือ หมวดแห่งอกุศลเจตสิก ๑๔ เป็น **โทจตุกเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบได้เฉพาะในโทสมูลจิต ๒ ดวงเท่านั้น

มัจฉริยเจตสิก เป็น **อนิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยไม่แน่นอน

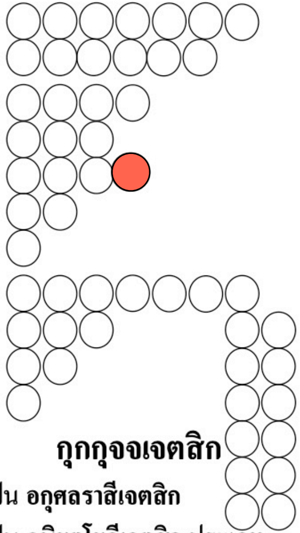
มัจฉริยเจตสิกมีอารมณ์ที่แตกต่างจากอิสสาเจตสิกและกุกกุจจเจตสิก ซึ่งอยู่ในกลุ่มโทจตุกเจตสิกด้วยกัน เพราะฉะนั้น เจตสิกทั้ง ๓ ดวงนี้จึงไม่สามารถเกิดร่วมในจิตดวงเดียวกันได้ เนื่องจากอารมณ์ที่ทำการรับรู้นั้นแตกต่างกัน ดังกล่าวแล้ว เจตสิกทั้ง ๓ ดวงนี้จึงมีชื่อเรียกว่า **นานากทาจิ** แปลว่า เจตสิกที่ประกอบกับจิตเป็นบางครั้งบางคราวและเวลาเข้าประกอบ ย่อมไม่ประกอบพร้อมกัน

มัจฉริยเจตสิกย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๑๘ ดวง (เว้นมัจฉริยะ) คือ

เมื่อประกอบกับโทสมูลจิต ๒ ดวง ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ) โมจตุกเจตสิก ๔ โทสเจตสิก ๑ ถีทุกเจตสิก ๒

มัจฉริยเจตสิกนี้ สามารถละได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอำนาจโสดาปัตตมิรรค

กุกกุจจเจตสิก

กุกกุจจเจตสิก

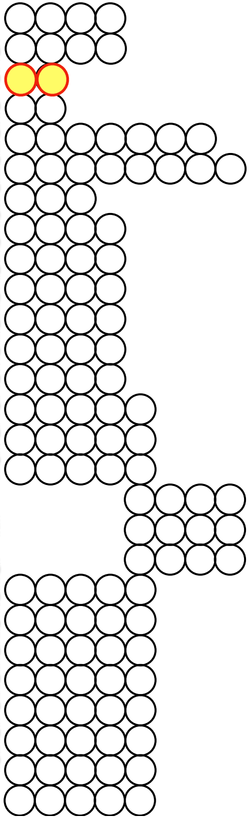
เป็น **อกุศลราสีเจตสิก**

เป็น **อนิยตโยคีเจตสิก** ประเภท **นานากทาจิ**

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๒ ดวง คือ โทสมูลจิต ๒

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๑๙ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ) โมจตุกะ ๔ โทสะ ถีทุกะ ๒

กุกกุจจเจตสิก เป็นธรรมชาติที่เป็นความเดือดร้อนใจ หมายความว่า กุกกุจจเจตสิกเป็นสภาวธรรมที่ทำให้เกิดความรำคาญใจ ในเมื่อนึกถึงทุจริตที่ได้ทำไปแล้วและในสุจริตที่ยังไม่ได้ทำ เป็นสภาวธรรมที่ทำให้สัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตนในขณะนั้น มีความขุ่นมัว เศร้าหมอง และเศร้าโศกรันทด หมดกำลังใจ ทำให้สภาพจิตกลายเป็นโทสมูลจิตอันมีความเดือดร้อนใจเป็นอาการปรากฏ กุกกุจจเจตสิกย่อมประกอบกับโทสมูลจิต ๒ ดวงเท่านั้น ขณะที่บุคคลมีเหตุที่ให้เกิดความเดือดร้อนใจในความผิดที่ได้ทำไปแล้วหรือในความดีงามที่ควรจะทำแต่ก็ไม่ได้ทำ

ลักขณาทิจตุกะของกุกกุจจเจตสิก

ธรรมชาติที่มีความเดือดร้อนใจ ได้แก่ ความรำคาญใจในทุจริตที่ได้ทำไปแล้ว และในสุจริตที่ยังไม่ได้ทำ

๑. **ปัจฉานุตาปะนะลักขะณัง** มีการเดือดร้อนใจเนือง ๆ ในภายหลังเป็นลักษณะ

๒. **กะตากะตานุโสจะนะระสัง** มีการตามเศร้าโศกเนือง ๆ ในบาปที่ทำไปแล้ว และในบุญที่ยังไม่ได้ทำ เป็นกิจ

๓. **วิปปะฏิสาระปัจจุปปัฏฐานัง** มีความขุ่นข้องหมองใจและเดือดร้อนใจ เป็นอาการปรากฏ

๔. **กะตากะตะปะทัฏฐานัง** มีการได้ทำบาปและมิได้ทำบุญไว้ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด พึงเห็นเหมือนอย่างความเป็นทาสของบุคคลอื่น

ความสำคัญว่า ควรในของที่ไม่ควร หรือสำคัญว่า ไม่ควรในของที่ควร เป็นมูลเหตุแห่งกุกกุจจะ

ปัจฉานุตาปธรรม ๑๐ ประการ

ปัจฉานุตาปธรรม หมายถึง การกระทำหรือสิ่งที่ทำให้บุคคลต้องเดือดร้อนใจในภายหลัง อันเป็นเหตุให้เกิดกุกกุจจะ มี ๑๐ ประการ คือ

๑. ไม่แสวงหาทรัพย์ตอนที่เป็นหนุ่มสาว

๒. ไม่ได้ศึกษาศิลปวิทยาเมื่อตอนปฐมวัย

๓. ชอบคดโกง

๔. ชอบฆ่าสัตว์ด้วยความโหดร้ายทารุณ

๕. ชอบคบชู้

๖. มีความตระหนี่

๗. ไม่เลี้ยงดูบิดามารดา

๘. ไม่ทำตามโอวาทของบิดามารดา

๙. การไม่เข้าไปนั่งใกล้สมณพราหมณาจารย์ผู้ทรงศีลเป็นพหูสูต

๑๐. การไม่ประพฤติสุจริตกรรม ไม่เข้าใกล้สัตบุรุษ

สรุปความเรื่องกุกกุจจเจตสิก

กุกกุจจเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อกุศลราสี** คือ หมวดแห่งอกุศลเจตสิก ๑๔ เป็น **โทจตุกเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบได้เฉพาะในโทสมูลจิต ๒ ดวงเท่านั้น

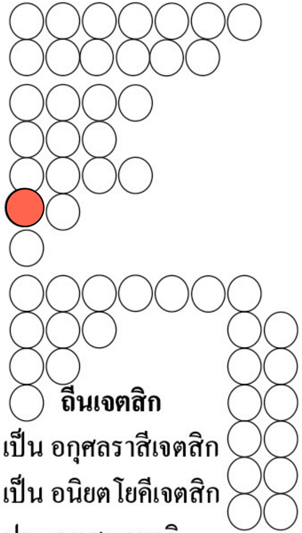
กุกกุจจเจตสิก เป็น **อนิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยไม่แน่นอน

กุกกุจจเจตสิกมีอารมณ์ที่แตกต่างจากอิสสาเจตสิกและมัจฉริยเจตสิก ซึ่งอยู่ในกลุ่มโทจตุกเจตสิกด้วยกัน เพราะฉะนั้น เจตสิกทั้ง ๓ ดวงนี้จึงไม่สามารถเกิดร่วมในจิตดวงเดียวกันได้ เนื่องจากอารมณ์ที่ทำการรับรู้นั้นแตกต่างกัน ดังกล่าวแล้ว เจตสิกทั้ง ๓ ดวงนี้จึงมีชื่อเรียกว่า **นานากทาจิ** แปลว่า เจตสิกที่ประกอบกับจิตเป็นบางครั้งบางคราวและเวลาเข้าประกอบ ย่อมไม่ประกอบพร้อมกัน

กุกกุจจเจตสิกย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๑๘ ดวง (เว้นกุกกุจจะ) คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ) โมจตุกเจตสิก ๔ โทสเจตสิก ๑ ถีทุกเจตสิก ๒

กุกกุจจเจตสิกนี้ บุคคลสามารถละได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอำนาจโสดาปัตติมรรค เพราะฉะนั้น พระโสดาบันบุคคลจึงไม่มีความเดือดร้อนใจเพราะบาปที่ทำไปแล้วและบุญที่ยังไม่ได้ทำอีกต่อไป

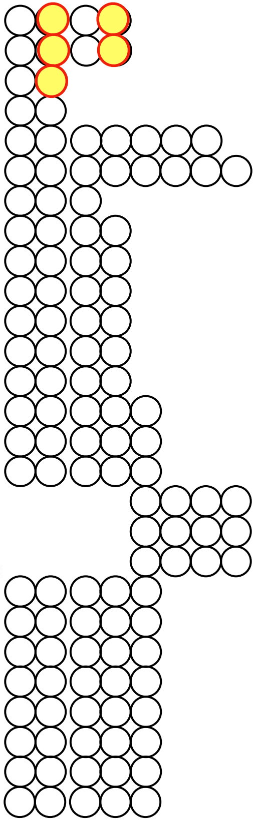
ถีนเจตสิก

ถีนเจตสิก

เป็น อกุศลราสีเจตสิก
เป็น อนิยตโยคีเจตสิก
ประเภทสหกทาจิ
ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๕ ดวง คือ
อกุศลสสังขาริกจิต ๕
ประกอบกับเจตสิก ได้ ๒๕ ดวง
คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โมจตุ
กะ ๔ โลติกะ ๓ โทจตุกะ ๔
มิทธะ (เว้นตัวเอง, วิจิกิจฉา)

ถีนเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ทำให้จิตหดหู่ท้อถอยจากอารมณ์ หมายความว่า สภาวธรรมที่เป็นอาการของจิตซึ่งคลายลงจากอำนาจความขะมักเขม้นต่ออารมณ์ที่เป็นกุศล หรือท้อถอยจากการงานอันเป็นคุณงามความดี เมื่อจิตถูกถีนเจตสิกครอบงำแล้ว ย่อมมีสภาพอ่อนล้าลงจากสภาพจิตที่มีความมุ่งมั่นและขะมักเขม้นในอารมณ์หรือในกิจการงานอันเป็นความดีงาม เมื่อถีนเจตสิกเกิดขึ้นมาแล้ว ย่อมทำให้อาการมุ่งมั่นหรือขะมักเขม้นนั้นเริ่มผ่อนกำลังลงและเสื่อมคลายไปในที่สุด ทำให้การงานอันเป็นความดีงามนั้นหยุดชะงักลง สภาพจิตย่อมกลายเป็นอกุศลไป เป็นโลภมูลจิตบ้าง โทสมูลจิตบ้าง ตามแต่เหตุปัจจัยของจิตที่เกิดขึ้นมาสมทบในขณะนั้น

ลักขณาทิจตุกะของถีนเจตสิก

๑. **อะนุสสาหะนะลักขะณัง** มีความไม่อุตสาหะ เป็นลักษณะ

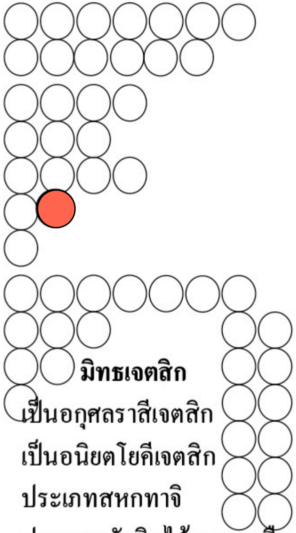
๒. **วิริยะวิโนทะนะระสัง** มีการกำจัดวิริยะ เป็นกิจ

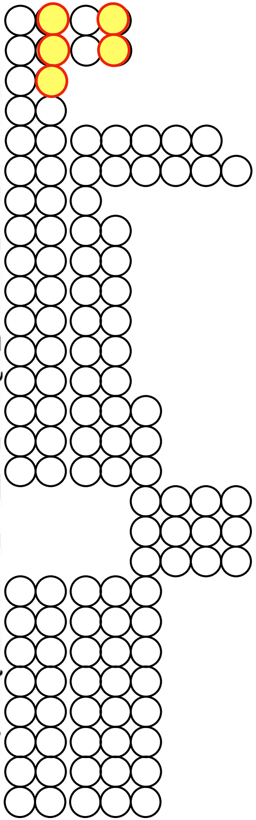
๓. **สังสีทะนะปัจจุปัฏฐานัง** มีความท้อถอย เป็นอาการปรากฏ

๔. **อะโยนิโสมะนะสิการะปะทัฏฐานัง** มีการทำไว้ในใจโดยอุบายอันไม่แยบคาย เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

เพราะเหตุที่บุคคลขาดโยนิโสมนสิการ คือ ไม่มีปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาโดยอุบายอันแยบคาย เป็นคนมีความคิดไม่ลึกซึ้งไม่รอบคอบในสิ่งต่าง ๆ หรือเป็นผู้ที่ไม่ชอบใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิต เพราะคิดว่าเป็นเรื่องยุ่งยาก จึงมักปล่อยใจไปตามกระแสกิเลส เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงทำให้บุคคลขาดสติยั้งคิด ขาดวิริยะอุตสาหะที่จะริเริ่มกระทำกิจการงานต่าง ๆ เพื่อสร้างหลักฐานของชีวิต และขาดปัญญาที่จะคิดพิจารณาวางแผนการดำเนินชีวิตไปสู่ความเจริญก้าวหน้า เมื่อไม่มีความคิดริเริ่มและไม่มีการวางแผนชีวิตเช่นนี้ จึงทำให้บุคคลนั้นไม่มีความขวนขวายที่จะทำกิจการงาน ปล่อยวันเวลาให้ล่วงเลยไป ทำงานพอให้ได้บริโภคกินอยู่ไปวัน ๆ เมื่อไม่รู้จะทำอะไร กินแล้วมักนอน ตื่นขึ้นมาก็หาความสนุกสนานรื่นเริง เมื่อเป็นเช่นนี้ สภาพแห่งถีนะ คือ ความเกียจคร้าน ความง่วงเหงาหาวนอน ย่อมครอบงำบุคคลนั้นอยู่เป็นประจำ จนกลายเป็นปกตินิสัยของบุคคลนั้นไป

มิทธเจตสิก

มิทธเจตสิก เป็นสภาวธรรมที่มีความเซื่องซึมท้อถอยจากคุณงามความดี และเป็นสภาวธรรมที่ทำให้เจตสิกซึ่งประกอบในจิตดวงเดียวกับตนนั้นมีสภาพเซื่องซึมและท้อถอยจากอารมณ์ที่เป็นกุศลแล้วหันเหไปสู่สิ่งที่เป็นอกุศล เพราะฉะนั้น เมื่อมิทธเจตสิกเกิดขึ้นครอบงำบุคคลใดแล้ว ย่อมทำให้บุคคลนั้นมีอาการท้อแท้เบื่อหน่ายจากคุณงามความดีที่เคยกระทำมาแล้วก็ดี หรือท้อถอยจากคุณงามความดีที่จะทำต่อไปก็ดี บุคคลนั้นย่อมละเลิกจากคุณงามความดีที่เคยทำมาแล้ว โดยการไม่คิดคำนึงถึงให้เกิดความภาคภูมิใจใด ๆ และหยุดชะงักการกระทำความดีที่จะลงมือทำต่อไป โดยคิดว่า ไม่เป็นประโยชน์ ปล่อยใจให้เป็นไปตามอำนาจกิเลส เปิดโอกาสให้อกุศลธรรมเข้าครอบงำใจต่อไป

มิทธเจตสิก

เป็นอกุศลราสีเจตสิก

เป็นอนิยตโยคีเจตสิก

ประเภทสหกทาจิ

ประกอบกับจิตได้ ๕ ดวง คือ

อกุศลสสังขาริกจิต ๕

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๒๕ ดวง

คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โมจตุกะ ๔

โลติกะ ๓ โทจตุกะ ๔ ถีนะ

(เว้นตัวเอง, วิจิกิจฉา)

ลักขณาทิจตุกะของมิทธเจตสิก

๑. **อะกัมมัญญะตาลักขะณัง** มีความไม่ควรแก่การงาน เป็นลักษณะ

๒.โอทะหะนะระสัง มีการปิดกั้นกุศลเป็นกิจ

๓. **ลีนะตาปัจจุปปัฏฐานัง วา จาปัล์ยิกะมิททาปัจจุปปัฏฐานัง** มีความหดหู่ เป็นอาการปรากฏ หรือ มีความโงกง่วงและความหลับ เป็นอาการปรากฏ

๔. **อะโยนิโสมะนะสิการะปะทัฏฐานัง** มีการทำไว้ในใจโดยอุบายอันไม่แยบคาย เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ถีนะกับมิทธะ

ถีนเจตสิกต้องเกิดร่วมกับมิทธเจตสิกเสมอ จะเกิดขึ้นโดยปราศจากมิทธเจตสิกไม่ได้ เพราะต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันและแบ่งหน้าที่กันทำให้กิจการงานฝ่ายอกุศลนั้นสำเร็จลุล่วงไปได้ คือ ถีนเจตสิกเป็นผู้ปรับสภาพจิตให้ท้อถอยเหินห่างจากอารมณ์หรือการงานอันเป็นกุศล ส่วนมิทธเจตสิกเป็นผู้ปรับสภาพเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตนในจิตดวงเดียวกันให้มีสภาพท้อถอยจากอารมณ์หรือการงานอันเป็นความดีงามเสีย ซึ่งต่างก็ช่วยกันทำให้สัมปยุตตธรรมที่เกิดพร้อมกับตนในขณะนั้นเบือนหน้าหนีจากสิ่งที่เป็นกุศลเสียแล้วบ่ายหน้าไปสู่สิ่งที่เป็นอกุศล

ถีนเจตสิก มีหน้าที่ทำให้จิต ที่ตนเข้าประกอบ ท้อถอยจากอารมณ์ที่เป็นกุศล

มิทธเจตสิก มีหน้าที่ทำให้เจตสิกที่เกิดพร้อมกับตนในจิตดวงเดียวกันนั้นท้อถอยจากอารมณ์ที่เป็นกุศล

อุปมา ถีนะ เหมือนดวงไฟ มิทธะ เหมือนแสงสว่างจากดวงไฟ เมื่อดวงไฟหรี่ลง แสงสว่างก็จะลดน้อยลงพร้อม ๆ กันด้วย

อาหารของถีนมิทธะ

ถีนมิทธะ คือ สภาพจิตที่เกิดความห่อเหี่ยว และซึมเศร้า ง่วงเหงา หดหู่ เบื่อหน่าย สิ่งที่เป็นอาหารให้ถีนมิทธะที่ยังไม่เกิด ได้เกิดขึ้น หรือทำให้ถีนมิทธะที่เกิดแล้วเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น ได้แก่ อาการตกค้างอยู่ในจิตใจของความห่อเหี่ยว ซึมเศร้า ง่วงเหงา หดหู่ เบื่อหน่าย หรือ การกระทำไว้ในใจโดยอุบายอันไม่แยบคาย ที่เรียกว่า **อโยนิโสมนสิการ** ในสิ่งเหล่านี้ คือ

๑. ความไม่ยินดีในสถานที่อันสงัด หรือ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นกุศล

๒. ความเกียจคร้าน

๓. ความบิดกายด้วยอำนาจกิเลส

๔. ความเมาอาหาร

๕. อาการที่ใจหดหู่ คือ ความไม่เหมาะควรแก่การงานของจิต

ลักษณะของคนเกียจคร้าน ๓ ประการ

ถีนะและมิทธะเจตสิก ๒ ดวงนี้ ย่อมเป็นเหตุให้บุคคลเกิดความเกียจคร้าน ท้อแท้ใจต่อกิจการงานอันเป็นกุศล ทำให้เป็นคนมีลักษณะ ๓ ประการ คือ

๑. **นิกขิตตะธุระตา** มีนิสัยเฉื่อยชาทอดธุระที่คิดไว้ว่าจะทำนั้นเสีย

๒. **นิพพินทะตา** มีนิสัยจับจด เบื่อหน่ายกิจการงานที่ทำอยู่นั้น ไม่หวังพัฒนาฝีมือ ไม่หวังพัฒนาผลงาน หรือไม่หวังเอาดีจากการทำงาน ทำงานเพราะความจำเป็นบีบบังคับ โดยไม่มีใจรักในการทำงาน

๓. **สะตะตัง สังคะระตา** ชอบผลัดวันประกันพรุ่งอยู่เสมอ ไม่กระตือรือร้นในการทำงานให้สำเร็จเรียบร้อย

เหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดถีนมิทธะ ๕ ประการ

๑. อรติ ความไม่ยินดี

๒. ตันทิ ความเกียจคร้าน ด้วยเหตุปัจจัย ๘ ประการ คือ

ก. การงาน ที่ทำเสร็จแล้ว ๑ ที่กำลังจะลงมือทำ ๑

ข. การเดินทาง ที่มาถึงแล้ว ๑ ที่กำลังจะเตรียมตัวออกเดิน ๑

ค. การแสวงหาอาหาร ที่สมบูรณ์พร้อม ๑ ที่ไม่สมบูรณ์ ๑

ง. ความป่วยไข้ ที่เพิ่งจะหาย ๑ ที่กำลังจะเริ่มเป็น ๑

๓. วิชัมภิตา ความอ่อนเพลีย การบิดกายขี้เกียจ

๔. ภัตตสัมมทะ การเมาอาหาร

๕. เจตโส ลีนัตตัง การที่จิตหดหู่

นอกจากนี้ ในทางปฏิบัติ มักจะพบสาเหตุของการเกิดถีนมิทธะอีก ๒ ประการ คือ

๑. เกิดจากการพักผ่อนไม่เพียงพอ

๒. เกิดจากการที่ร่างกายอ่อนเพลีย เหนื่อยล้า

เหตุที่ทำให้เกิดถีนมิทธะ ๕ อย่าง (อีกนัยหนึ่ง)

๑. อกลลกายจิตฺตตา	ไม่มีความสุขกายสบายใจ
๒. สีตุณฺหาทีนํ อขมนพหุลตา	ไม่มีความอดทนต่อความหนาว และความร้อน เป็นต้น
๓. อกตฺตพฺพกมฺเมสุ ทิฏฺฐานิสํสตา	ไม่เคยเห็นผลในการงานที่จะกระทำ
๔. กมฺเมสุ อจิณฺณวสิตา	ไม่มีความชำนาญในการทำงาน
๕. อุตุโภชนาทิอสปฺปายลาโภ	ไม่ได้รับอากาศและอาหาร เป็นต้น ที่ดี

อุบายละถีนมิทธะ ๖ ประการ

๑. อะติโภชะเน นิมิตตัคคาโห	หมั่นสังเกตการบริโภคให้มาก
๒. อิริยาปะถะสัมปะริวัตตะนะตา	หมั่นผลัดเปลี่ยนอิริยาบถให้พอดี
๓. อาโลกะสัญญามะนะสิกาโร	มนสิการในอาโลกสัญญาอยู่เสมอ
๔. อัพโภกาสะวาโส	อยู่ในที่แจ้ง
๕. กัล์ยาณะมิตตะตา	การคบเพื่อนดีงาม
๖. สัปปายะกะถา	การฟังถ้อยคำอันเป็นสัปปายะ

บทสรุปเรื่องถีนมิทธเจตสิก

ถีนมิทธเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ อยู่ในกลุ่ม **อกุศลเจตสิก** จำพวก **ถีทุกเจตสิก** ซึ่งประกอบกับอกุศลจิตที่เป็นสสังขาริกจิต คือ จิตที่เกิดขึ้นโดยต้องอาศัยการกระตุ้นเตือนชักชวน ๕ ดวง

ถีนมิทธเจตสิก เป็น **อนิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตไม่แน่นอน เพราะฉะนั้น เจตสิกทั้ง ๒ ดวง จึงมีชื่อว่า **สหกทาจิ** แปลว่า เจตสิกที่ประกอบกับจิตเป็นบางครั้งบางคราว แต่เวลาประกอบ ย่อมประกอบพร้อมกันเสมอ

การประหาณถีนมิทธเจตสิก

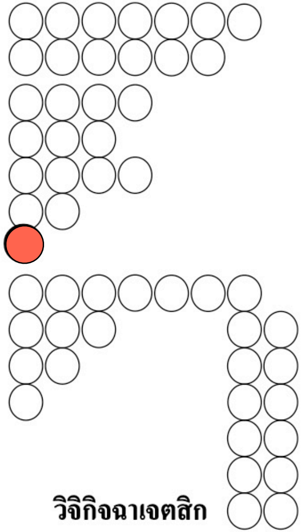
ถีนเจตสิกและมิทธเจตสิกย่อมประกอบกับอกุศลจิตที่เป็นสสังขาริก ๕ ดวงเท่านั้น ได้แก่

โลภมูลจิตดวงที่ ๒ โลภมูลจิตดวงที่ ๔ โลภมูลจิตดวงที่ ๖ โลภมูลจิตดวงที่ ๘ และโทสมูลจิตดวงที่ ๒ ซึ่งเป็นการประกอบร่วมกับจิตเป็นบางครั้งบางคราว แต่เวลาประกอบต้องประกอบพร้อมกันทั้ง ๒ ดวงเสมอ

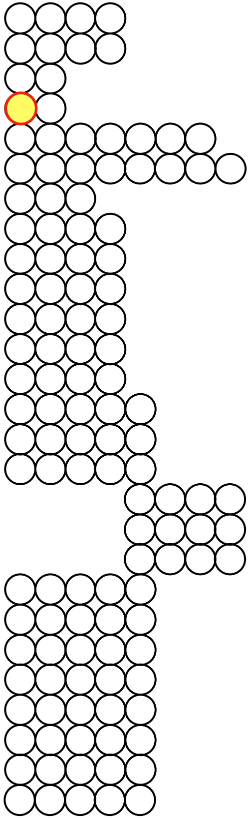
ถีนมิทธเจตสิก ๒ ดวงนี้ บุคคลย่อมละได้ด้วยปัญญาในอรหัตตมรรคเท่านั้น

จึงแสดงว่า พระอรหันต์ทั้งหลาย ไม่ได้หลับนอนด้วยกิเลส แต่หลับนอนด้วยความอ่อนเพลียแห่งกรัชกาย (คือสรีระร่างกาย) เท่านั้น

วิจิกิจฉาเจตสิก

วิจิกิจฉาเจตสิก คือ สภาวธรรมที่เป็นความลังเลสงสัยนี้ ถ้าบุคคลไม่อาจแก้ไขเยียวยาด้วยญาณปัญญาของตนได้ ย่อมสงสัยในสิ่งต่าง ๆ มี คุณพระรัตนตรัย กรรมและผลของกรรมเป็นต้น ซึ่งเป็นเครื่องขัดขวางคุณงามความดีไม่ให้เกิดขึ้น จึงเรียกว่า **วิจิกิจฉานิวรณ์**

วิจิกิจฉาเจตสิก

เป็น อกุศลราสีเจตสิก

เป็น นิยตโยคีเจตสิก

ประกอบกับจิตได้ ๑ ดวง คือ วิจิกิจฉาสัมปยุตตจิต ๑ (โมหมูลจิตดวงที่ ๑)

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๑๔ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้นอธิโมกข์ ปีติ ฉันทะ) โมจตุกะ ๔

ลักขณาทิจตุกะของวิจิกิจฉาเจตสิก

๑. **สังสะยะนะลักขะณา** มีความสงสัย เป็นลักษณะ

๒. **กัมปะนะระสัง** มีความหวั่นไหว เป็นกิจ

๓. **อะวินิจฉะยะปัจจุปปัฏฐานา วา อะเนกังสะคาหะปัจจุปปัฏฐานา** มีการตัดสินใจไม่ได้ เป็นอาการปรากฏ หรือ มีการถือเอาเด็ดขาดอย่างเดียวไม่ได้ เป็นอาการปรากฏ

๔. **อะโยนิโสมะนะสิการะปะทัฏฐานา** มีการทำไว้ในใจโดยอุบายอันไม่แยบคาย เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

เหตุปัจจัยให้เกิดวิจิกิจฉา ๖ ประการ

๑. อัปปสุตตา	เป็นบุคคลผู้มีการศึกษาน้อย
๒. อปริปุจฉกตา	เป็นบุคคลที่ไม่ชอบสอบสวนทวนถามท่านผู้รู้
๓. วินเย อปกตัญญุตา	เป็นบุคคลผู้ไม่ศึกษาให้รอบรู้ในระเบียบวินัย
๔. อนธิโมกขพหุลตา	เป็นบุคคลผู้มีการตัดสินใจไม่เด็ดขาด
๕. ปาปมิตตเสวนตา	เป็นบุคคลที่ชอบคบหาสมาคมกับมิตรชั่ว
๖. อสัปปายกถา	เป็นบุคคลที่ไม่ได้ฟังถ้อยคำที่เป็นสัปปายะ

วิจิกิจฉา ๘ ประการ

ความสงสัยในความหมายของวิจิกิจฉานี้ ไม่ใช่เป็นความสงสัยในวิชาการต่าง ๆ หรือในบัญญัติธรรมต่าง ๆ แต่หมายถึงเฉพาะความสงสัยในลักษณะ ๘ ประการ คือ

๑. พุทเธ กังขะติ ความสงสัยในคุณของพระพุทธเจ้า

๒. ธัมเม กังขะติ ความสงสัยในคุณของพระธรรม

๓. สังเฆ กังขะติ ความสงสัยในคุณของพระสงฆ์

๔. สิกขายะ กังขะติ ความสงสัยในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

๕. ปุพพันเต กังขะติ ความสงสัยในขันธ์ อายตนะ ธาตุ ที่เป็นอดีต

๖. อะปะรันเต กังขะติ ความสงสัยในขันธ์ อายตนะ ธาตุ ที่เป็นอนาคต

๗. ปุพพันตาปะรันเต กังขะติ ความสงสัยในขันธ์ อายตนะ ธาตุ ทั้งอดีตและอนาคต

๘. อิทัปปัจจะยะตา ปะฏิจจะสะมุปปันเนสุ ธัมเมสุ กังขะติ ความสงสัยในปฏิจจสมุปบาทธรรม (ความเกิดขึ้นของรูปนาม ที่เกิดขึ้นโดยความเป็นเหตุเป็นผลเกี่ยวเนื่องกันเป็นเหมือนลูกโซ่)

การประหาณวิจิกิจฉาโดยตทังคปหาน ๖ ประการ

การที่บุคคลจะสามารถตัดความสงสัยในพระรัตนตรัยและความสงสัยในแนวทางแห่งการดำเนินไปสู่ความดีงามและความเจริญเป็นต้นให้ออกไปจากจิตใจในชีวิตประจำวันไม่ให้เกิดขึ้นมารบกวนได้นั้น ย่อมสามารถประหาณได้ด้วยเหตุปัจจัย ๖ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่ง กล่าวคือ

๑. **พะหุสสุตะตา** เป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก (คงแก่เรียน)

๒. **ปะริปุจฉะกะตา** เป็นผู้หมั่นสอบสวนทวนถามผู้รู้เสมอ

๓. **วินะเย ปะกะตัญญุตา** เป็นผู้รอบรู้ชำนาญและเคร่งครัดในระเบียบวินัย

๔. **อะธิโมกขะพะหุละตา** เต็มไปด้วยการตัดสินใจที่เด็ดขาด

๕. **กัล์ยาณะมิตตะตา** ชอบคบหาสมาคมกับมิตรที่ดีงาม

๖. **สัปปายะกะถา** ได้ฟังถ้อยคำอันเป็นสัปปายะคลายจากความสงสัย

สรุปเรื่องวิจิกิจฉาเจตสิก

วิจิกิจฉาเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **อกุศลราสี** คือ หมวดแห่งอกุศลเจตสิก ๑๔ เป็น **วิจิกจฉาเจตสิก** (มีเพียงดวงเดียว) ซึ่งประกอบได้เฉพาะในโมหมูลจิตดวงที่ ๑ คือ วิจิกิจฉาสัมปยุตตจิต ดวงเดียวเท่านั้น

วิจิกิจฉาเจตสิก เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่า ประกอบกับวิจิกิจฉาสัมปยุตตจิตแล้ว เวลาใดที่วิจิกิจฉาสัมปยุตตจิตเกิดขึ้น ย่อมมีวิจิกิจฉาเจตสิกประกอบร่วมด้วยเสมอ โดยไม่มีกรณียกเว้น

วิจิกิจฉาเจตสิกย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๑๔ ดวง (เว้นวิจิกิจา) คือ

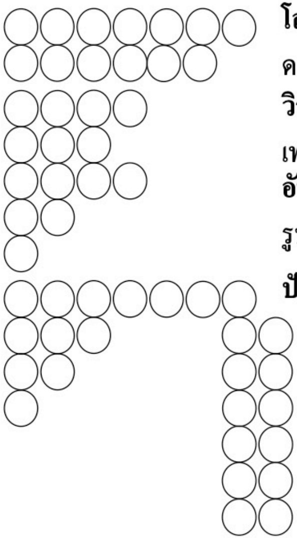
เมื่อประกอบกับวิจิกิจฉาสัมปยุตตจิตนั้น ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้นอธิโมกข์ ปีติ ฉันทะ) และโมจตุกเจตสิก ๔

วิจิกิจฉาเจตสิกนี้ สามารถละได้โดยเด็ดขาดเป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอำนาจโสดาปัตติมรรคญาณ เพราะฉะนั้น พระโสดาบันทั้งหลายจึงไม่มีวิจิกิจฉาสัมปยุตตจิตเกิดขึ้นอีกต่อไป คือ ไม่มีความสงสัยในเรื่องที่เกี่ยวกับวิจิกิจฉาเกิดขึ้นในใจของพระโสดาบันอีก เพราะได้ชำระหมดจดโดยโสดาปัตติมรรคญาณแล้วนั่นเอง

โสภณเจตสิก ๒๕

โสภณเจตสิก เป็นเจตสิกฝ่ายดี มีสภาพน้อมไปในสิ่งที่ดีงาม เมื่อประกอบกับจิตแล้ว ย่อมทำให้จิตผ่องใสมีสภาพเป็นโสภณจิตตามไปด้วย

โสภณเจตสิกนี้ ย่อมประกอบได้เฉพาะในโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวงเท่านั้น จะประกอบกับจิตประเภทอื่น (คือ อกุศลจิต หรือ อเหตุกจิต ๑๘) นั้นไม่ได้เลย

โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ ย่อมประกอบกับโสภณจิตได้ทั้งหมด ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง (ไม่มียกเว้น)

วิรตีเจตสิก ๓ ย่อมประกอบกับมหากุศลจิต ๘ และโลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐ เท่านั้น

อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ย่อมประกอบกับมหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ และรูปาวจรจิต ๑๒ (เว้นรูปาวจรปัญจมฌานจิต ๓)

ปัญญินทรีย์เจตสิก ๑ ย่อมประกอบกับญาณสัมปยุตตจิต ๔๗ หรือ ๗๙ ดวง

วิรตีเจตสิก ๓ อัปปมัญญาเจตสิก ๒ เจตสิกทั้ง ๕ ดวงนี้ ประกอบกับจิตได้ไม่แน่นอน และประกอบไม่พร้อมกัน เพราะขึ้นอยู่กับสภาพอารมณ์ที่รับนั้นต่างกัน จึงเรียกว่า **นานากทาจิเจตสิก**

(ยกเว้นวิรตีเจตสิก ๓ ที่ประกอบในโลกุตตรจิตนั้น เป็นการประกอบโดยแน่นอนและพร้อมกัน เรียกว่า **นิยตเอกโตโยคีเจตสิก** เพราะทำหน้าที่ประหาณอนุสัยกิเลสและรับพระนิพพานเป็นอารมณ์อย่างเดียวกัน)

โสภณเจตสิก ๒๕

โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙

๑. **สัทธา** ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ

๒. **สติ** ความระลึกรู้โดยถูกต้อง

๓. **หิริ** ความละอายต่อทุจริต

๔. **โอตตัปปะ** ความเกรงกลัวต่อทุจริต

๕. **อโลภะ** ความไม่ยึดติดในอารมณ์

๖. **อโทสะ** ความไม่ประทุษร้ายอารมณ์

๗. **ตัตตรมัชฌัตตตา** ความเป็นกลาง

๘. **กายปัสสัทธิ** ความสงบของเจตสิก

๙. **จิตตปัสสัทธิ** ความสงบของจิต

๑๐. **กายลหุตา** ความเบาของเจตสิก

๑๑. **จิตตลหุตา** ความเบาของจิต

๑๒. **กายมุทุตา** ความอ่อนโยนของเจตสิก

๑๓. **จิตตมุทุตา** ความอ่อนโยนของจิต

๑๔. **กายกัมมัญญตา** ความควรแก่งานของเจตสิก

๑๕. **จิตตกัมมัญญตา** ความควรแก่งานของจิต

๑๖. **กายปาคุญญตา** ความคล่องแคล่งของเจตสิก

๑๗. **จิตตปาคุญญตา** ความคล่องแคล่วของจิต

๑๘. **กายุชุกตา** ความซื่อตรงของเจตสิก

๑๙. **จิตตุชุกตา** ความซื่อตรงของจิต

ประกอบกับโสภณจิต ได้ทุกดวง

วิรตีเจตสิก ๓

๑. **สัมมาวาจา** การพูดชอบ

๒. **สัมมากัมมันตะ** การทำชอบ

๓. **สัมมาอาชีวะ** การเลี้ยงชีพชอบ

ประกอบกับมหากุศลจิต ๘ โลกุตตรจิต ๘

อัปปมัญญาเจตสิก ๒

๑. **กรุณา** ความสงสาร

๒. **มุทิตา** ความพลอยยินดี

ประกอบกับจิต ๒๘ ดวง

มหากุศลจิต ๘

มหากิริยาจิต ๘

รูปาวจรจิต ๑๒

(เว้นปัญจมฌานจิต ๓)

ปัญญินทรีย์เจตสิก ๑

๑. **ปัญญา** ความรอบรู้

ประกอบกับญาณสัมปยุตตจิต ๔๗ ดวง

เหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดโสภณธรรม ๒ ประการ

๑. ปรโตโฆสะ เสียงประกาศจากบุคคลอื่น

๒. โยนิโสมนสิการ การพิจารณาโดยอุบายอันแยบคาย

คุณธรรมทั้ง ๒ ประการนี้ เป็นบ่อเกิดของกุศลธรรมทั้งหลาย ที่เรียกว่า **โสภณธรรม** หรือ โสภณเจตสิก และเป็นอุปการะคุณต่อบุคคลทั้งหลาย ผู้หวังความเจริญในบารมีธรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไป หรือผู้หวังจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ ต้องมีคุณธรรมทั้ง ๒ ประการนี้เป็นเครื่องโอบอุ้มอุดหนุนและหล่อเลี้ยงอยู่เสมอ ถ้าขาดคุณธรรมทั้ง ๒ ประการนี้แล้ว อาจหลงไปในทางผิดได้

เหตุให้เกิดโยนิโสมนสิการ ๕ ประการ

๑. ปุพเพกะตะปุญญะตา การได้เคยสั่งสมบุญไว้แต่ปางก่อน

๒. ปะฏิรูปะเทสะวาโส การได้อยู่ในประเทศที่สมควร

๓. สัปปุริสูปะนิสสะโย การได้คบหาสมาคมกับสัตบุรุษ

๔. สัทธัมมัสสะวะนัง การได้ฟังสัทธรรมคำสอนจากสัตบุรุษ

๕. อัตตะสัมมาปะณิธิ การตั้งตนไว้ในทางที่ชอบ

สิ่งที่เป็นอันตรายต่อสิ่งที่น่าปรารถนา ๑๐ ประการ

๑. ความเกียจคร้าน	เป็นอันตรายต่อ	โภคสมบัติ
๒. การไม่ประดับ	เป็นอันตรายต่อ	ผิวพรรณ
๓. การไม่ทำสิ่งสัปปายะ	เป็นอันตรายต่อ	ความไม่มีโรค
๔. การคบมิตรชั่ว	เป็นอันตรายต่อ	ศีล
๕. การไม่สำรวมอินทรีย์	เป็นอันตรายต่อ	พรหมจรรย์
๖. การแกล้งกล่าวให้คลาดเคลื่อน	เป็นอันตรายต่อ	มิตรภาพ
๗. การไม่สาธยาย	เป็นอันตรายต่อ	ความเป็นพหูสูต
๘. การไม่ฟังด้วยดี	เป็นอันตรายต่อ	ปัญญา
๙. การไม่ประกอบความเพียร	เป็นอันตรายต่อ	ธรรม
๑๐. การปฏิบัติผิดทาง	เป็นอันตรายต่อ	สวรรค์

สิ่งที่เป็นอาหารแก่สิ่งที่น่าปรารถนา ๑๐ ประการ

๑. ความไม่เกียจคร้าน เป็นอาหารแก่ โภคสมบัติ

๒. การประดับ เป็นอาหารแก่ ผิวพรรณ

๓. การทำสิ่งสัปปายะ เป็นอาหารแก่ ความไม่มีโรค

๔. การคบมิตรดี เป็นอาหารแก่ ศีล

๕. การสำรวมอินทรีย์ เป็นอาหารแก่ พรหมจรรย์

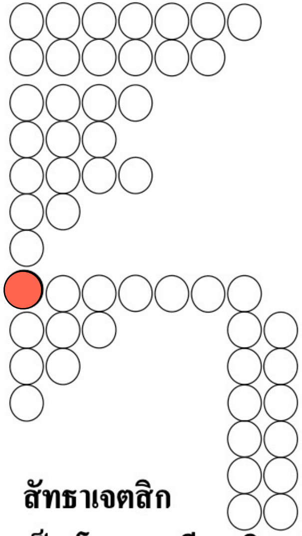
๖. การไม่แกล้งกล่าวให้คลาดเคลื่อน เป็นอาหารแก่ มิตรภาพ

๗. การสาธยาย เป็นอาหารแก่ ความเป็นพหูสูต

๘. การฟังด้วยดี เป็นอาหารแก่ ปัญญา

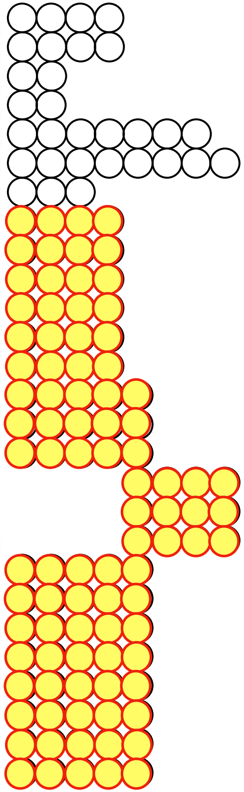
๙. การประกอบความเพียร เป็นอาหารแก่ ธรรม

๑๐. การปฏิบัติชอบ เป็นอาหารแก่ สวรรค์

สัทธาเจตสิก

สัทธาเจตสิก คือ ความเชื่อและเลื่อมใสในสิ่งที่ควรเชื่อ ได้แก่ ความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เชื่อในกรรมและผลของกรรม ตามความเป็นจริง เป็นต้น เมื่อประกอบกับจิตแล้วย่อมทำจิตของบุคคลนั้นให้เลื่อมใสศรัทธาในสิ่งที่ควรเชื่อควรเลื่อมใส และทำให้บุคคลมีใจน้อมไปในสิ่งเหล่านั้นด้วย

สัทธาเจตสิก

เป็น **โสภณราสีเจตสิก** เป็น **นิยตโยคีเจตสิก**

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง คือ โสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๓๗ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นตัวเอง)

ลักขณาทิจตุกะของสัทธาเจตสิก

๑. สัททะหะนะลักขะณา วา โอกัปปะนะลักขะณา มีความเชื่อต่อสิ่งที่ควรเชื่อ เป็นลักษณะ หรือ มีความเชื่อดิ่งลง เป็นลักษณะ

๒. ปสาทะนะระสา วา ปักขันทะนะระสา มีความผ่องใส เป็นกิจ หรือ มีความแล่นไป เป็นกิจ เปรียบเหมือนแก้วมณีที่ทำให้น้ำใสสะอาด

๓. อะกาลุสสิยะปัจจุปปัฏฐานา วา อะธิมุตติปัจจุปปัฏฐานา มีความไม่ขุ่นมัว เป็นอาการปรากฏ หรือ มีอัธยาศัยน้อมไปเป็นอาการปรากฏ

๔. สัทเธยยะวัตถุปะทัฏฐานา วา สัทธัมมัสสะวะนาทิโสตาปัตติยังคะปะทัฏฐานา มีวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา เป็นเหตุใกล้ได้เกิด หรือ มีโสตาปัตติยังคะ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

โสตาปัตติยังคะ หมายถึง องค์คุณที่จะให้สำเร็จเป็นพระโสดาบัน หรือ ธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติมีคุณสมบัติเทียบเท่าพระโสดาบัน เรียกว่า **จูฬโสดาบัน.**

อาการของสัทธา ๓ ประการ

๑. ปสาทสัทธา ความเชื่อที่เกิดจากความเลื่อมใส

๒. โอกัปปนสัทธา ความเชื่อที่หยั่งลงในวัตถุที่ควรเชื่อ เช่น ตถาคตโพธิสัทธา เป็นต้น

๓. อจลสัทธา ความเชื่อที่ไม่หวั่นไหวคลอนแคลนกลับกลอก ได้แก่ ความเชื่อของพระอริยบุคคลทั้งหลาย

สัทธา ๔ อย่าง

๑. กัมมสัทธา เชื่อเรื่องกรรม

๒. กัมมวิปากสัทธา เชื่อเรื่องผลของกรรม

๓. กัมมัสสกตาสัทธา ความเชื่อว่า สัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของ ๆ ตน

๔. ตถาคตโพธิสัทธา ความเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตสัมมาสัมพุทธเจ้า

เหตุให้เกิดความเลื่อมใสในบุคคล ๔ อย่าง

๑. **รูปัปปมาณิกสัทธา** เลื่อมใสเพราะรูป เช่น มีรูปงาม ทรวดทรงดี หรืออยู่ในวัยผู้ใหญ่ มองดูแล้วน่าเลื่อมใสศรัทธา เป็นต้น

๒. **โฆสัปปมาณิกสัทธา** เลื่อมใสเพราะเสียงกึกก้องกังวานไพเราะ มีเสน่ห์

๓. **ลูขัปปมาณิกสัทธา** เลื่อมใสเพราะใช้บริขารเศร้าหมอง (ปอนๆ)

๔. **ธัมมัปปมาณิกสัทธา** เลื่อมใสเพราะแสดงธรรมดี มีไหวพริบปฏิภาณ มีหลักการและเหตุผล (มีวาทศิลป์ดี)

ศรัทธาเมื่อเกิดขึ้นขณะใด ย่อมทำให้สัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตนมีสภาพผ่องใส ดุจสารส้มที่ทำน้ำขุ่นให้ใส ฉันนั้น

อาการที่ไม่ควรเชื่อ (กาลามสูตร) ๑๐ ประการ

๑. มา อะนุสสะวะเนนะ อย่าเชื่อถือโดยที่ฟังตามกันมา

๒. มา ปะรัมปะรายะ อย่าเชื่อถือ โดยเล่าสืบต่อกันมา

๓. มา อิติกิรายะ อย่าเชื่อถือ โดยการตื่นข่าว

๔. มา ปิฏะกะสัมปะทาเนนะ อย่าเชื่อถือ โดยอ้างตำรา

๕. มา ตักกะเหตุ อย่าเชื่อถือ โดยนึกเดาเอา

๖. มา นะยะเหตุ อย่าเชื่อถือ โดยการคาดคะเน

๗. มา อาการะปะริวิตักเกนะ อย่าเชื่อถือ โดยตรึกตรอง ตามอาการ

๘. มา ทิฏฐินิชฌานักขันติยา อย่าเชื่อถือโดยคิดว่าถูกใจตรงกับลัทธิของตน

๙. มา ภัพพะรูปตายะ อย่าเชื่อถือ โดยคิดว่า ผู้พูดสมควรเชื่อถือได้

๑๐. มา สะมะโณ โน คะรุ อย่าเชื่อถือ โดยคิดว่า ท่านผู้นี้เป็นครูของเรา

เมื่อใด ท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้วิญญูชนติเตียน ธรรมเหล่านี้ ใครยึดถือปฏิบัติถึงที่แล้ว จะเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความทุกข์ เมื่อนั้น ท่านทั้งหลายพึงละเสีย ฯลฯ เมื่อใดท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้วิญญูชนสรรเสริญ ธรรมเหล่านี้ ใครยึดถือปฏิบัติถึงที่แล้ว จะเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข เมื่อนั้น ท่านทั้งหลายพึงถือปฏิบัติบำเพ็ญ (ธรรมเหล่านั้น)

ปลาทนียธรรม ๑๐ ประการ

ปลาทนียธรรม หมายถึง ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความศรัทธา หรือเหตุที่ทำให้บุคคลเกิดศรัทธา มี ๑๐ ประการ คือ

๑. สีลวา	ความเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์
๒. พหุสสุโต	ความเป็นพหูสูต
๓. สันตุฏโฐ	ความเป็นผู้สันโดษ
๔. นิกามลาภี	ความเป็นผู้ได้รูปฌาน ๔
๕. อิทธิวิธะ	การแสดงฤทธิ์ได้
๖. ทิพพโสตะ	การมีหูทิพย์
๗. ปรจิตตวิชชานนะ	การกำหนดรู้ใจของบุคคลอื่นได้
๘. ปุพเพนิวาสานุสสติ	การระลึกชาติก่อนได้
๙. ทิพพจักขุ	การมีตาทิพย์
๑๐. อาสวักขยญาณ	ความสิ้นอาสวกิเลส

ศรัทธาทำให้เกิดคุณธรรม ๑๒ ประการ

๑. เมื่อมีศรัทธาแล้ว ย่อมเข้าหาสัตบุรุษ

๒. เมื่อเข้าหาสัตบุรุษแล้ว ย่อมเข้าไปนั่งใกล้สัตบุรุษ

๓. เมื่อนั่งใกล้สัตบุรุษแล้ว ย่อมเงี่ยโสตลง (มีใจน้อมลง)

๔. เมื่อเงี่ยโสตลงแล้ว ย่อมได้สดับธรรม

๕. เมื่อได้สดับธรรมแล้ว ย่อมทรงจำธรรมไว้

๖. เมื่อทรงจำธรรมไว้แล้ว ย่อมไตร่ตรองเนื้อความแห่งธรรมนั้น

๗. เมื่อไตร่ตรองเนื้อความแห่งธรรมนั้นอยู่ ธรรมทั้งหลาย ย่อมทนต่อการตรวจสอบ

๘. เพราะธรรมยิ่งตรอง ยิ่งลึกซึ้ง ย่อมเกิดฉันทะ

๙. เมื่อเกิดฉันทะแล้ว ย่อมเป็นเหตุให้เกิดอุตสาหะ

๑๐. เมื่อเกิดอุตสาหะแล้ว ย่อมไต่สวนธรรม

๑๑. เมื่อไต่สวนธรรมแล้ว ย่อมตั้งความเพียร

๑๒. ขณะกำลังตั้งความเพียรอยู่ ย่อมทำปรมัตถสัจจะให้แจ้ง ด้วยนามกาย ย่อมชำแรกกิเลส เห็นปรมัตถสัจจะด้วยปัญญา

ลักษณะของผู้ที่หนักในสัทธาจริต ๗ ประการ

๑. มัตตะจาคะตา	ชอบบริจาคทรัพย์เป็นนิตย์
๒. อะริยานัง ทัสสะนะกามะตา	มีความต้องการพบเห็นพระอริยเจ้า
๓. สัทธัมมัง โสตุกามะตา	มีใจใคร่ในการฟังพระสัทธรรม
๔. ปาโมชชะพะหุละตา	เป็นผู้มากด้วยความปราโมทย์
๕. อะสะฐะตา	ไม่มักโอ้อวด
๖. อะมายาวิตา	ไม่มีมารยา
๗. ปะสาทะนีเยสุ ฐาเนสุ ปะสาโท	เลื่อมใสในฐานะที่ควรเลื่อมใส

อานิสงส์ของผู้มีศรัทธา ๕ ประการ

๑. ย่อมได้รับการอนุเคราะห์ก่อนผู้ไม่มีศรัทธา

๒. ย่อมได้รับการเข้าไปหาก่อนผู้ไม่มีศรัทธา

๓. ย่อมได้รับการต้อนรับก่อนผู้ไม่มีศรัทธา

๔. ย่อมได้รับการแสดงธรรมให้ฟังก่อนผู้ไม่มีศรัทธา

๕. เมื่อตายแล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

อานิสงส์แห่งโลกียสรณคมน์ ๑๐ ประการ

การปฏิญญาถือเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกเป็นเครื่องดำเนินชีวตของตน ด้วยอำนาจสัทธาเจตสิกเป็นประธานที่เป็นไปในมหากุศลจิต โดยที่บุคคลนั้นยังไม่ได้บรรลุมรรคผลเป็นพระอริยบุคคล คือ ยังเป็นปุถุชนอยู่นั้น เรียกว่า **โลกียสรณคมน์** บุคคลผู้ปฏิญญาถึงพระรัตนตรัยและตั้งใจปฏิบัติตามหลักศีลธรรมอันดีงามนั้น (ถ้าเกิดเป็นเทวดา) ย่อมได้รับอานิสงส์ ๑๐ ประการ คือ

๑. ย่อมมีอายุที่เป็นทิพย์ที่ยืนยาวนานกว่าเทวดาเหล่าอื่น

๒. มีรัศมีกายอันเป็นทิพย์ ร่างกายสว่างรุ่งเรืองกว่าเทวดาเหล่าอื่น

๓. มีความสุขในอิริยาบถ ๔ มากกว่าเทวดาเหล่าอื่น

๔. มียศยิ่งใหญ่กว่าเทวดาเหล่าอื่น

๕. มีตำแหน่งใหญ่กว่าเทวดาเหล่าอื่น

๖. มีรูปอันเป็นทิพย์เลิศกว่าเทวดาเหล่าอื่น

๗. มีเสียงอันเป็นทิพย์ไพเราะกว่าเทวดาเหล่าอื่น

๘. มีกลิ่นหอมฟุ้งขจรไปไกลกว่าเทวดาเหล่าอื่น

๙. ย่อมได้รสอันประณีตยิ่งกว่าเทวดาเหล่าอื่น

๑๐. ย่อมได้สัมผัสที่เจริญใจยิ่งกว่าเทวดาเหล่าอื่น

สรุปความเรื่องสัทธาเจตสิก

สัทธาเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **โสภณราสี** คือ หมวดโสภณเจตสิก ๒๕ เป็น **โสภณสาธารณเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับโสภณจิตได้ทุกดวง

สัทธาเจตสิกนี้ เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่าประกอบกับจิตดวงใดแล้ว เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น ย่อมมีสัทธาเจตสิกประกอบร่วมด้วยเสมอ ได้แก่ โสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง

สัทธาเจตสิกเป็นสภาวธรรมที่ทำให้สัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดพร้อมกับตน มีอาการเลื่อมใสศรัทธาในสิ่งที่ควรเลื่อมใส

สัทธาเจตสิก ย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๓๗ ดวง (เว้นสัทธาเจตสิก) คือ

เมื่อประกอบกับโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๓ และโสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นสัทธา) ตามที่จิตแต่ละดวงนั้นจะมีเจตสิกอะไรประกอบร่วมด้วยได้

โสตาปัตติยังคธรรม

สัปปุริสสังเสวะ → สัทธัมมัสสวนะ → โยนิโสมนสิการ → ธัมมานุธัมมปฏิปัตติ

1. **สัปปุริสสังเสวะ** เสวนาสัตบุรุษ, คบหาท่านผู้ทรงธรรมทรงปัญญาเป็นกัลยาณมิตร

2. **สัทธัมมัสสวนะ** สดับสัทธรรม, ใส่ใจเล่าเรียนฟังอ่านหาความรู้ให้ได้ธรรมที่แท้

3. **โยนิโสมนสิการ** ทำในใจโดยแยบคาย, รู้จักคิดพิจารณาหาเหตุผลโดยถูกวิธี

4. **ธัมมานุธัมมปฏิปัตติ** ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม, ปฏิบัติธรรมถูกหลักให้ธรรมย่อยคล้อยแก่ธรรมใหญ่
สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของธรรมทั้งหลายที่สัมพันธ์กัน,
ปฏิบัติธรรมนั้นๆ ให้สอดคล้องพอดีตามขอบเขตความหมายและวัตถุประสงค์กับธรรมข้ออื่นๆ กลมกลืนกันในหลักใหญ่ที่เป็นระบบทั้งหมด,
ดำเนินชีวิตถูกต้องตามธรรม

ธัมมัญญุตา รู้จักเหตุ *ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ธรรม คือ สุตตะ เคยยะ ไวยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัพภูตธรรม เวทัลละ*

อัตถัญญุตา รู้จักผล *ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ธรรม คือ สุตตะ เคยยะ ไวยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัพภูตธรรม เวทัลละ*

อัตตัญญุตา รู้จักตน *ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้จักเนื้อความแห่งภาษิตนั้นๆ ว่า นี้เป็นเนื้อความแห่งภาษิตนี้ๆ...*

มัตตัญญุตา รู้จักประมาณ *ภิกษุในธรรมวินัยนี้ รู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร...*

กาลัญญุตา รู้จักกาล *ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้จักกาลว่า นี้เป็นกาลเรียน นี้เป็นกาลสอบถาม นี้เป็นกาลประกอบความเพียร นี้เป็นกาลหลีกออกเร้น...*

ปริสัญญุตา รู้จักบริษัท *ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้จักบริษัทว่า นี้บริษัทกษัตริย์ นี้บริษัทคฤหบดี นี้บริษัทสมณะ ในบริษัทนั้น เราพึงเข้าไปหาอย่างนี้ พึงยืนอย่างนี้ พึงทำอย่างนี้ พึงนั่งอย่างนี้ พึงนิ่งอย่างนี้...*

ปุคคลัญญุตา รู้จักบุคคล *ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้รู้จักบุคคลโดยส่วน ๒ คือ บุคคล ๒ จำพวก ....*

ต้องการเห็นพระอริยะหรือไม่? → *ต้องการฟังหรือไม่?* → *ตั้งใจฟังหรือไม่?* → *ทรงจำธรรมไว้ได้ จำได้หรือไม่?* → *พิจารณาธรรม เข้าใจหรือไม่?* → *ปฏิบัติตามธรรม ทำได้หรือไม่?* → *เพื่อประโยชน์ตนและบุคคลอื่น*

ธัมมัญญสูตร พระไตรปิฎก เล่มที่ 23

หลักการฟังธรรม

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เมื่อฟังสัทธรรม ย่อมเป็นไปได้ที่จะหยั่งลงสู่นิยาม คือ ความถูกชอบในกุศลธรรมทั้งหลาย ๕ ประการ

(๑) ไม่นึกหมิ่นเรื่องที่เขาพูด

(๒) ไม่นึกหมิ่นผู้พูด

(๓) ไม่นึกหมิ่นตนเอง

(๕) ใจไม่ฟุ้งซ่าน ฟังธรรม โดยมีจิตหนึ่งเดียว

(๕) มนสิการโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ)

การตั้งอยู่ในอรหัตผล

ศรัทธา → เข้าไปใกล้ → นั่งใกล้ → เงี่ยโสตลงสดับ → ฟังธรรม

↓

ทรงธรรมไว้ → ทรงจำธรรม → พิจารณาเนื้อความ → เพ่งพินิจธรรม

↓

ฉันทะ → อุตสาหะ → ไตร่ตรองแล้ว → ตั้งความเพียร → เมื่อมีตนส่งไป

↓

ย่อมทำให้แจ้งชัดซึ่งบรมสัจจะด้วยกาย และย่อมแทงตลอด **เห็นแจ้งบรมสัจจะนั้น** ด้วยปัญญา.

ลำดับของการศึกษา

สทฺธาชาโต → อุปสงฺกมิ → ปยิรุปาสติ → ธาเรติ

ศรัทธาเกิด → ย่อมเข้าหาครู → ย่อมนั่งในสำนักครู → ย่อมฟังและทรงจำ

ฉนฺโท ชายติ → อุสฺสหติ → ตุเลติ

ฉันทะเกิด → ย่อมอุตสาหะ คือเพียร → ไตร่ตรอง ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา

ตุยิตฺวา ปทหติ → ปหิตฺตโต → กาเยน เจว ปรมสจฺจ → ปญฺาย จ

ไตร่ตรองด้วยวิปัสสนา เพียรในมรรคอยู่ → มีตนส่งไปแล้ว → ทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานด้วยนามกาย → แทงตลอดเห็นด้วยมรรคปัญญา

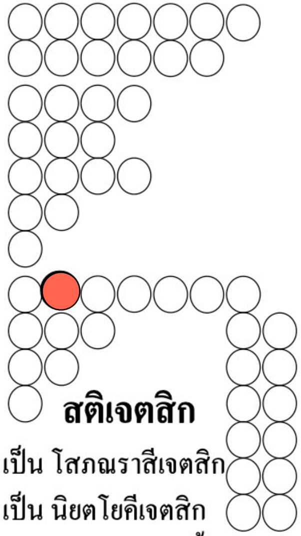
สติเจตสิก

สติเจตสิกเป็นธรรมชาติที่ทำให้ระลึกรู้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ช่วยป้องกันโทษที่จะเกิดขึ้นได้ ทั้งช่วยหล่อเลี้ยงสัมปยุตตธรรมที่เกิดพร้อมกับตนให้มุ่งตรงต่อการงานที่เป็นกุศลอยู่เสมอ เพราะฉะนั้น สติจึงได้รับการขนานนามว่า **พหุปปการธรรม** แปลว่า ธรรมมีอุปการมาก

สติมีลักษณะ ๒ ประการ

๑. **อปิลาปนลักขณาสติ** ได้แก่ สติที่คอยเตือนให้ระลึกไปในธรร

๒. **อุปคัณหณลักขณาสติ** ได้แก่ สติที่ชักชวนให้ถือเอาคติในธรรมอันดี

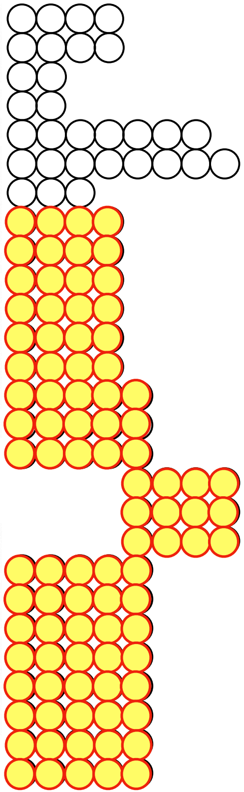
สติเจตสิก

เป็น โสภณราสีเจตสิก

เป็น นิยตโยคีเจตสิก

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๕๙ หรือ ๘๑ ดวง คือ โสภณจิต ๕๙ หรือ ๘๑

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๓๗ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นตัวเอง)

ลักขณาทิจตุกะของสติเจตสิก

๑. **อะปิลาปะนะลักขะณา วา อุปัคคะหะณะลักขะณา** มีการไม่เลอะเลือน เป็นลักษณะ หรือ มีการกำหนดไว้ได้อย่างแม่นยำ เป็นลักษณะ

๒. **อะสัมโมหะระสา** มีการไม่หลงลืม เป็นกิจ

๓. **อารักขะปัจจุปปัฏฐานา วา วิสะยาภิมุขะภาวะปัจจุปปัฏฐานา** มีการรักษาอารมณ์ไว้ไม่ให้ออกไปจากจิต เป็นอาการปรากฏ หรือ มีความจดจ่อต่ออารมณ์ เป็นอาการปรากฏ

๔. **ถิระสัญญาปะทัฏฐานา วา สะติปัฏฐานะปะทัฏฐานา** สติมีความจำที่มั่นคง เป็นเหตุใกล้ให้เกิด หรือมีสติปัฏฐานทั้ง ๔ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

สติมีปมาทะ คือ ความประมาทมัวเมา เป็นเหตุเศร้าหมอง

สติมีโยนิโสมนสิการเป็นเครื่องผ่องแผ้ว

เหตุให้เกิดสติ มี ๑๗ ประการ

ในคัมภีร์มิลินทปัญหา ท่านแสดงไว้ว่าสติเกิดขึ้นเพราะเหตุ ๑๗ ประการ คือ

๑. สติเกิดเพราะการรู้ยิ่ง

๒. สติเกิดเพราะทรัพย์

๓. สติเกิดเพราะความรู้สึกอันโอฬาร (คือความรู้สึกยิ่งใหญ่)

๔. สติเกิดเพราะความรู้สึกนึกคิดถึงความสุขที่เคยได้รับได้ประสบมาแล้ว

๕. สติเกิดเพราะความรู้สึกนึกคิดถึงความทุกข์ที่เคยได้รับได้ประสบมาแล้ว

๖. สติเกิดเพราะนิมิต คือ เหตุการณ์ที่เหมือนกับเหตุการณ์ที่ได้ประสบพบเห็นมา

๗. สติเกิดเพราะนิมิต คือ เหตุการณ์ที่ไม่เหมือนกับเหตุการณ์ที่ได้ประสบพบเห็นมา

๘. สติเกิดเพราะความระลึกรู้ตามถ้อยคำของคนอื่น (คนอื่นบอกให้แล้วระลึกตามได้)

๙. สติเกิดเพราะการกำหนดเครื่องหมาย (คือจำเครื่องหมายที่ตนทำไว้ได้)

๑๐. สติเกิดเพราะความรู้สึกได้ **๑๑. สติเกิดเพราะการจำได้**

๑๒. สติเกิดเพราะการนับการฝึกหัดคิด **๑๓. สติเกิดเพราะการทรงจำไว้**

๑๔. สติเกิดเพราะการอบรม **๑๕. สติเกิดเพราะการบันทึกไว้ในสมุด** (ใบลาน)

๑๖. สติเกิดเพราะทรัพย์ที่เก็บไว้ **๑๗. สติเพราะการนึกถึงสิ่งที่เคยรู้เคยเห็นมาแล้ว**

ลักษณะของผู้ไม่ประมาท (มีสติ) ๖ ประการ

๑. สักกัจจะการี เป็นผู้ทำกิจทุกอย่างโดยเคารพ

๒. สาตัจจะการี เป็นผู้ทำกิจอย่างต่อเนื่องไม่ทอดทิ้งธุระ

๓. อุฏฐิตะการี เป็นผู้ทำกิจโดยไม่หยุดชะงัก

๔. อะโนลีนะวุตติโก เป็นผู้มีความประพฤติไม่ขาดสาย (ไม่ย่อหย่อน)

๕. อะนิกขิตตัจฉันโท เป็นผู้ไม่ทอดทิ้งฉันทะในใจ

๖. กุสะเลสุ ธัมเมสุ อะนิกขิตตะธุโร เป็นผู้ไม่ทอดทิ้งธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย

ลักษณะของผู้ที่ไม่รู้จักธรรม (เพราะขาดสติ) ๑๐ ประการ

๑. คนเมาสุรา
๒. คนเลินเล่อ
๓. คนบ้าคลั่ง
๔. คนได้รับความคับแค้นใจ
๕. คนโกรธ
๖. คนอดอยาก
๗. คนโลภ
๘. คนขลาด
๙. คนด่วนได้ (มักง่าย)
๑๐. คนหมกมุ่นในกาม

โทษของการขาดสติ ๕ ประการ

๑. ทุกขัง สุปะติ	นอนหลับอยู่ก็เป็นทุกข์
๒. ทุกขัง ปะฏิพุชฌะติ	ตื่นอยู่ก็เป็นทุกข์
๓. ปาปะกัง สุปินัง ปัสสะติ	มักฝันร้าย เห็นนิมิตอันลามก
๔. เทวะตา นะ รักขันติ	เทวดาทั้งหลาย ไม่รักษาคุ้มครอง
๕. อะสุจิ มุจจะติ	อสุจิย่อมเคลื่อนในเวลาหลับ

อานิสงส์ของการมีสติ ๕ ประการ

๑. สุขัง สุปะติ	นอนหลับอยู่ก็เป็นสุข
๒. สุขัง ปะฏิพุชฌะติ	ตื่นอยู่ก็เป็นสุข
๓. นะ ปาปะกัง สุปินัง ปัสสะติ	ไม่นอนฝันร้าย
๔. เทวะตา รักขันติ	เทวดาทั้งหลายย่อมรักษาคุ้มครอง
๕. อะสุจิ นะ มุจจะติ	อสุจิย่อมไม่เคลื่อนในเวลาหลับ

(จากพระสุตตันตปิฎก ปัญจกนิบาต อังคุตตรนิกาย)

อารมณ์ของสติ

อนุสสติ เป็นอารมณ์ที่สติทำการระลึกถึงเนือง ๆ เพื่อทำจิตให้สงบระงับจากความฟุ้งซ่าน หรือสงบจากการรับอารมณ์หลากหลาย ให้สามารถตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวได้ มี ๑๐ ประการ คือ

๑. พุทธานุสสติ	การตามระลึกถึงพระพุทธคุณเนือง ๆ
๒. ธัมมานุสสติ	การตามระลึกถึงพระธรรมคุณเนือง ๆ
๓. สังฆานุสสติ	การตามระลึกถึงพระสังฆคุณเนือง ๆ
๔. สีลานุสสติ	การตามระลึกถึงศีลที่ตนรักษาดีแล้วเนือง ๆ
๕. จาคานุสสติ	การตามระลึกถึงทานที่ตนบริจาคแล้วเนือง ๆ
๖. เทวตานุสสติ	การตามระลึกถึงคุณธรรมของเทวดาเนือง ๆ
๗. มรณานุสสติ	การตามระลึกถึงความตายที่จะมีแก่ตนเนือง ๆ
๘. อุปสมานุสสติ	การตามระลึกถึงพระนิพพานอันสงบระงับจากกิเลส
๙. กายคตาสติ	การระลึกไปในกายให้เห็นว่าเป็นของไม่งาม
๑๐. อานาปานสติ	การระลึกไปตามลมหายใจเข้าออก

สติปัฏฐาน หมายถึง ธรรมที่เป็นฐานที่ตั้งหรือเป็นอารมณ์ให้สติกำหนดระลึกรู้ มี ๔ ประการ คือ

๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน	การตามระลึกไปในกายอยู่เนือง ๆ
๒. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน	การตามระลึกไปในเวทนาอยู่เนือง ๆ
๓. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน	การตามระลึกไปในจิตอยู่เนือง ๆ
๔. ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน	การตามระลึกไปในสภาวธรรมทั้งหลายอยู่เนือง ๆ

สรุปความเรื่องสติเจตสิก

สติเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **โสภณราสี** คือ หมวดโสภณเจตสิก ๒๕ เป็น **โสภณสาธารณเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับโสภณจิตได้ทุกดวง

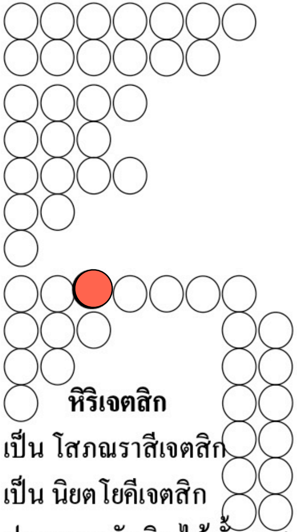
สติเจตสิก เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่าประกอบกับจิตดวงใดแล้ว เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น ย่อมมีสติเจตสิกประกอบร่วมด้วยเสมอ ได้แก่ โสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง

สติเจตสิกเป็นสภาวธรรมที่ทำให้สัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตนตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ที่ทำการระลึก

สติเจตสิก ย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๓๗ ดวง (เว้นตัวเอง) คือ

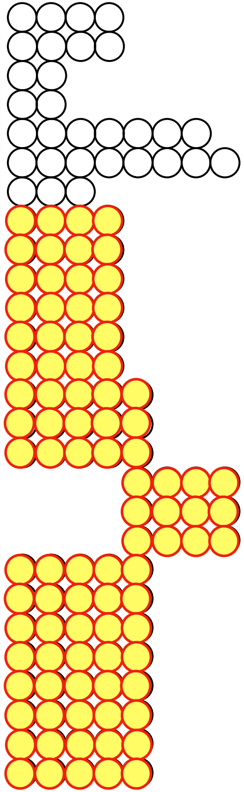
เมื่อประกอบกับโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๓ และโสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นสติ) ตามที่จิตแต่ละดวงนั้นจะมีเจตสิกอะไรประกอบร่วมด้วยได้

หิริเจตสิก

เป็น โสภณราสีเจตสิก
เป็น นิยตโยคีเจตสิก
ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง คือ โสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑
ประกอบกับเจตสิก ได้ ๓๗ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นตัวเอง)

หิริเจตสิก คือ ธรรมชาติที่ละอายต่อบาป ได้แก่ สภาพความเกลียดและละอายต่อการงานอันเป็นทุจริต เมื่อประกอบกับจิตแล้วย่อมทำให้จิตของบุคคลนั้นเกิดความละอายต่อการทำทุจริตทุราชีพต่าง ๆ มีการฆ่าสัตว์ เบียดเบียนสัตว์ การลักทรัพย์ การฉ้อโกงฉกชิงวิ่งราวปล้นสะดม การประพฤติผิดในกาม เป็นต้น ไม่กล้าที่จะทำทุจริตทุราชีพ จิตที่เกิดขึ้นในขณะนั้น จึงเป็นโสภณจิต คือ เป็นสภาพจิตที่ดีงาม

ลักขณาทิจตุกะของหิริเจตสิก

๑. **ปาปะชิคุจฉะนะลักขะณา** มีการรังเกียจต่อบาป เป็นลักษณะ

๒. **ปาปานัง อะกะระณะระสา** มีการไม่กระทำบาป เป็นกิจ

๓. **ปาปะโต สังโกจะนะปัจจุปปัฏฐานา** มีความย่อท้อต่อบาป เป็นอาการปรากฏ (มีความละอายต่อบาป)

๔. **อัตตะคาระวะปะทัฏฐานา** มีความเคารพตนเอง เป็นเหตุใกล้ให้เกิด เหมือนดังกุลสตรีที่ปฏิบัติหน้าที่อย่างดี มีความรักนวลสงวนตัว

หิริเจตสิก มีอุปมาเหมือน กุลบุตรบางคนในโลกนี้ กระทำตนให้เป็นใหญ่เป็นประธาน ออกบวชในพระศาสนา แล้วคิดว่า “การกระทำความชั่วนั้น ไม่สมควรแก่กุลบุตรผู้บวชด้วยศรัทธา ผู้มีวัตรปฏิบัติมีธุดงควัตรเป็นต้นเช่นเราเลย” แล้วไม่กระทำบาปกรรมใด ๆ เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า กุลบุตรนั้น ย่อมกระทำตนให้เป็นใหญ่ให้เป็นประธานเท่านั้น แล้วย่อมละอกุศล เจริญกุศล ย่อมละธรรมที่มีโทษ เจริญธรรมที่ไม่มีโทษ ย่อมบริหารตนให้หมดจดได้

เหตุให้เกิดหิริ (เหตุภายใน) ๘ ประการ

๑. กุละ	คำนึงถึงวงศ์ตระกูลของตน
๒. วยะ	คำนึงถึงวัยของตน
๓. พาหุสัจจะ	คำนึงถึงการมีการศึกษา
๔. ชาติมหัตตะ	คำนึงถึงประเทศชาติ
๕. สัตถุมหัตตะ	คำนึงถึงพระบรมศาสดา
๖. ทายัชชมหัตตะ	คำนึงถึงลูกหลาน
๗. สหพรัหมจารีมหัตตะ	คำนึงถึงเพื่อนพรหมจารี
๘. สูรภาวะ	คำนึงถึงความแกล้วกล้า

สรุปความเรื่องหิริเจตสิก

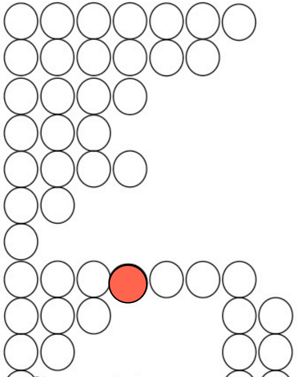
หิริเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **โสภณราสี** คือ หมวดโสภณเจตสิก ๒๕ เป็น **โสภณสาธารณเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับโสภณจิตได้ทุกดวง

หิริเจตสิกนี้ เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่าประกอบกับจิตดวงใดแล้ว เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น ย่อมมีหิริเจตสิกประกอบร่วมด้วยเสมอ ได้แก่ โสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง

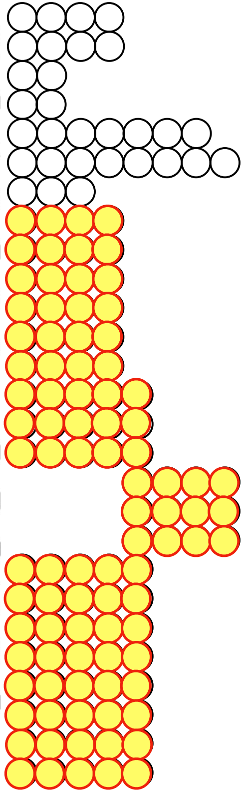
หิริเจตสิกเป็นสภาวธรรมที่ทำให้สัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตน มีความละอายต่อบาป หรือละอายต่อทุจริตทุราชีพต่าง ๆ

หิริเจตสิก ย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๓๗ ดวง (เว้นตัวเอง) คือ

เมื่อประกอบกับโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๓ และโสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นหิริ) ตามที่จิตแต่ละดวงนั้นจะมีเจตสิกอะไรประกอบร่วมด้วยได้

โอตตัปปเจตสิก

โอตตัปปเจตสิก เป็นสภาวธรรมที่มีความเกรงกลัวต่อผลของบาปทั้งปวง ที่เป็นทุจริตทุราชีพต่าง ๆ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ เป็นสภาวธรรมที่เป็นเครื่องเตือนสัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตนให้ตระหนักถึงโทษของอกุศลกรรมและผลร้ายที่เกิดจากอกุศลต่าง ๆ ทำให้สัมปยุตตธรรมเหล่านั้นเกิดความเกรงกลัวต่อความชั่วและผลแห่งความชั่วที่จะได้รับ

โอตตัปปเจตสิก มีอุปมาเหมือนหญิงแพศยาผู้มีความเกรงกลัวต่อบาปธรรม ด้วยเคารพในผู้อื่น (กลัวคนอื่นจะตำหนิติเตียนเอา) โดยอาศัยเหตุภายนอกเป็นสมุฏฐาน เพราะฉะนั้น โอตตัปปเจตสิก จึงเป็นสภาวธรรมที่ปรารภเหตุภายนอกคือบุคคลอื่น แล้วเกิดความเกรงกลัวไม่กล้ากระทำบาป เพราะกลัวสังคมติเตียนหรือลงโทษ

โอตตัปปเจตสิก

เป็น โสภณราสีเจตสิก

เป็น นิยตโยคีเจตสิก

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง คือ โสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๓๗ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นตัวเอง)

ลักขณาทิจตุกะของโอตตัปปเจตสิก

๑. **ปาปะอุตตาสะนะลักขะณัง** มีความสะดุ้งกลัวต่อบาป เป็นลักษณะ

๒. **ปาปานัง อะกะระณะระสัง** มีการไม่กระทำบาป เป็นกิจ

๓. **ปาปะโต สังโกจะนะปัจจุปปัฏฐานัง** มีการย่อท้อต่อการทำบาป เป็นอาการปรากฏ (เกรงกลัวต่อบาป)

๔. **ปะระคาระวะปะทัฏฐานัง** มีความเคารพผู้อื่น เป็นเหตุใกล้ให้เกิด ดุจการปฏิบัติหน้าที่ของหญิงแพศยา ผู้ซื่อสัตย์ต่อชายที่จองตนไว้แล้ว

เหตุให้เกิดโอตตัปปะ ๔ ประการ

๑. อัตตานุวาทะภะยัง กลัวต่อการติเตียนตนเอง

๒. ปะระวาทานุภะยัง กลัวผู้อื่นติเตียนเอา

๓. ทัณฑะภะยัง กลัวต่ออาชญาแผ่นดิน

๔. ทุคติภะยัง กลัวภัยในทุคติภูมิ

โอตตัปปเจตสิก มีโลก (คือหมู่ชน) เป็นใหญ่ ตัวอย่างเช่น กุลบุตรบางคนในโลกนี้กระทำโลกให้เป็นใหญ่เป็นประธาน ออกบวชแล้วไม่กระทำบาปกรรม เพราะพิจารณาว่า ในโลกสันนิวาสนี้ ย่อมมีสมณะพราหมณ์ เทวดาผู้มีฤทธิ์ มีทิพยจักขุ รู้วารจิตของผู้อื่นได้ ถ้าเรากระทำบาปลงไป ท่านเหล่านั้นย่อมรู้ถึงพฤติกรรมของเรา ย่อมพากันตำหนิติเตียนเราอย่างนี้ว่า พวกท่านจงดูกุลบุตรผู้นี้ซิ เป็นผู้มีศรัทธาออกบวชจากเรือน เป็นบรรพชิตผู้ไม่มีเรือน แต่มากไปด้วยอกุศลธรรมอันลามก ดังนี้เป็นต้น เมื่อคิดพิจารณาดังนี้แล้ว จึงพยายามละอกุศล และเจริญกุศล ละธรรมที่มีโทษ เจริญธรรมที่ไม่มีโทษ ย่อมบริหารตนให้หมดจดได้

สรุปความเรื่องโอตตัปปเจตสิก

โอตตัปปเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **โสภณราสี** คือ หมวดโสภณเจตสิก ๒๕ เป็น **โสภณสาธารณเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับโสภณจิตได้ทุกดวง

โอตตัปปเจตสิก เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่า ประกอบกับจิตดวงใดแล้ว เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้นย่อมมีโอตตัปปเจตสิกประกอบร่วมด้วยเสมอ ได้แก่ โสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง

โอตตัปปเจตสิกเป็นสภาวธรรมที่ทำให้สัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตน มีความเกรงกลัวต่อทุจริตทุราชีพ ทำให้สามารถหยุดยั้งความคิดที่จะทำกระทำทุจริตไว้ได้ ไม่กล้ากระทำบาป หรือแม้กำลังกระทำทุจริตกรรมอยู่ ย่อมสามารถหยุดยั้งและล้มเลิกการกระทำทุจริตกรรมนั้นได้

โอตตัปปเจตสิก ย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๓๗ ดวง (เว้นตัวเอง) คือ

เมื่อประกอบกับโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๓ และโสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นโอตตัปปะ) ตามที่จิตแต่ละดวงนั้นจะมีเจตสิกอะไรประกอบร่วมด้วยได้ โอตตัปปเจตสิกนี้ย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกนั้น ๆ ด้วย

ความเหมือนและความต่างกันของหิริกับโอตตัปปะ

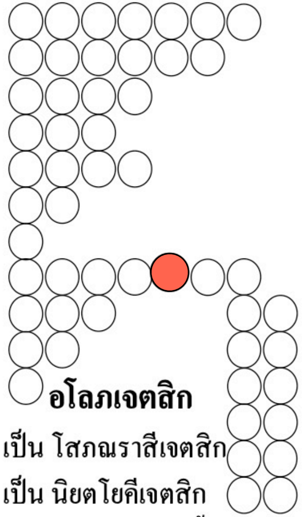
หิริและโอตตัปปะทั้ง ๒ ย่อมปรากฏขึ้นในขณะที่บุคคลคิดงดเว้นจากความชั่วความผิด หรือทุจริตกรรมต่าง ๆ หิริมีความเกลียดบาป เป็นลักษณะ ส่วนโอตตัปปะมีความสะดุ้งกลัวต่อบาป เป็นลักษณะ

หิริ เปรียบเหมือนหญิงสาวมีสกุล ผู้รังเกียจขยะแขยงต่อบาปกรรมทั้งหลาย ด้วยความเคารพตน คือ การรักศักดิ์ศรีของตนในฐานะผู้มีชาติตระกูล เพราะฉะนั้น หิริเจตสิกจึงเป็นสภาวธรรมที่อาศัยเหตุภายในเป็นสมุฏฐานเกิดขึ้น

โอตตัปปะ เปรียบเหมือนหญิงแพศยา ผู้เกรงกลัวต่อการตำหนิติเตียนจากบุคคลภายนอก ด้วยเหตุว่า ไม่มีความซื่อสัตย์ต่อบุรุษที่จองตนไว้ ดังนี้แล้ว ไม่กล้าล่วงประเวณีกับบุรุษอื่น เพราะการเคารพศักดิ์ศรีของบุคคลอื่น หรือกลัวว่า ชายอื่นจะไม่ใช้บริการตนต่อไป ชื่อว่า มีเหตุภายนอกเป็นสมุฏฐานให้เกิดขึ้น

ความละอายและความสะดุ้งกลัว อันเป็นสภาวธรรมของหิริและโอตตัปปะนี้ ไม่ใช่เป็นอกุศล เพราะเป็นการละอายและเกรงกลัวต่อบาปหรือทุจริตกรรม โดยการพิจารณาเห็นโทษแล้วว่า ไม่ควรประพฤติปฏิบัติ เปรียบเหมือนบุคคลผู้พิจารณามรณานุสสติโดยเอาความตายเป็นอารมณ์ หรือเปรียบเหมือนผู้ที่กำลังพิจารณาอสุภกรรมฐานโดยเอาซากศพเป็นอารมณ์ ซึ่งขณะจิตที่กำลังพิจารณาอยู่นั้น ย่อมไม่ตกอยู่ในอำนาจฝ่ายอกุศล แต่เป็นไปด้วยอำนาจความสังเวช คือ ความสลดใจ ซึ่งเป็นมูลฐานให้เกิดกุศลโดยส่วนเดียว

อโลภเจตสิก

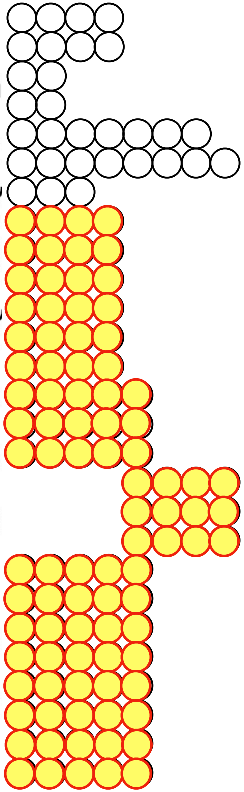

อโลภเจตสิก

เป็น โสภณราสีเจตสิก
เป็น นิยตโยคีเจตสิก
ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง คือ โสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑
ประกอบกับเจตสิก ได้ ๓๗ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นตัวเอง)

อโลภเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ไม่อยากได้ไม่ติดใจในอารมณ์ หมายความว่า อโลภเจตสิกนี้เป็นสภาวธรรมที่ทำให้สัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตนมีอาการไม่อยากได้ในอารมณ์อันน่าชอบใจ และไม่ติดใจอยู่ในกามคุณอารมณ์ ซึ่งเป็นสภาวธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อโลภะ จึงได้ชื่อว่า อโลภะ

อโลภเจตสิกเป็นสภาวธรรมที่เป็นมูลรากแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย จึงเรียกว่า **กุศลมูล** หรือ **กุศลเหตุ**

ลักขณาทิจตุกะของอโลภเจตสิก

๑. อะลัคคะภาวะลักขะโณ วา อะเคธะลักขะโณ มีความที่จิตไม่ติดข้องอยู่ในอารมณ์ เป็นลักษณะ หรือ มีความไม่อยากได้แห่งจิตในกามคุณอารมณ์ เป็นลักษณะ เหมือนหยาดน้ำที่ไม่ติดอยู่บนใบบัว

๒. อะปะริคคะหะระโส มีความไม่หวงแหน เป็นกิจ เหมือนภิกษุผู้ปล่อยวาง หรือเหมือนนกที่โผผินบินไปในที่ต่าง ๆ ได้

๓. อะนัลลียะนะภาวะปัจจุปปัฏฐาโน มีความไม่ติดอยู่ในอารมณ์ที่น่ารัก น่ายินดี เป็นอาการปรากฏ เหมือนบุรุษที่ตกลงไปในของที่ไม่สะอาด

๔. โยนิโสมะนะสิการะปะทัฏฐาโน มีโยนิโสมนสิการ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

คุณธรรมของอโลภะ ย่อมเป็นปัจจัยแก่ความไม่มีโรค ย่อมได้เสพแต่สิ่งที่เป็นสัปปายะ

ความสันโดษ ๓ ประการ

๑. ยถาลาภสันโดษ ยินดีตามมีตามได้ ด้วยเรี่ยวแรงของตนในทางชอบธรรม ไม่ดิ้นรนอยากได้จนทำให้เกิดความเดือดร้อน

๒. ยถาพลสันโดษ ยินดีตามกำลังความสามารถ ใช้กำลังที่มีอยู่ได้แก่ กำลังความรู้ กำลังความสามารถ ให้เกิดผลอย่างเต็มที่ โดยไม่ย่อหย่อนหรือบกพร่อง

๓. ยถาสารุปปสันโดษ ยินดีตามสมควรแก่ฐานะ คือ ยินดีพอใจแต่ไม่ให้เกินเลย รู้จักพอเป็นอิ่มเป็น และแบ่งปันส่วนที่เกินเลยไปเอื้อเฟื้อผู้อื่นตามสมควร

ความสันโดษ เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดความพอดีในชีวิตประจำวัน ไม่ให้ฟุ้งเฟ้อเกินไป ไม่ฝืดเคืองจนเกินไป ไม่ฟุ้งซ่านจนเกิดความเดือดร้อน เป็นต้น เป็นแนวปฏิบัติสายกลาง เพื่อให้ชีวิตมีความอิ่ม ไม่พร่อง อันเป็นเหตุให้มีความสุขดังคำกล่าวที่ว่า “**รู้จักพอก่อสุขทุกสถาน**”

ลักษณะของผู้สันโดษ ๓ ประการ

๑. อะตีตานานุโสจันโต ไม่เศร้าโศกถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว
๒. นัปปะชัปปันนาคะโต ไม่บ่นถึงสิ่งที่ยังมาไม่ถึง
๓. ปัจจุปปันเนยยาเปนโต ทำปัจจุบันให้ดีที่สุด

คุณธรรม ๓ ประการนี้ นักปราชญ์เรียกว่า **สันโดษ**

มัตตัญญุตา ๓ ประการ

มัตตัญญุตา คือ ความรู้จักประมาณ องค์ธรรมได้แก่ อโลภเจตสิก มี ๓ ประการ คือ

๑. ปริเยสนมัตตัญญุตา รู้จักประมาณในการแสวงหา
๒. ปฏิคคัณหนมัตตัญญุตา รู้จักประมาณในการรับ
๓. ปริโภคมัตตัญญุตา รู้จักประมาณในการบริโภค

ปุญญาภิสันทธรรม ๘ ประการ

บุคคลที่จะตกไปสู่ห้วงแห่งบุญ ที่เรียกว่า **ปุญญาภิสันทะ** ทำให้เพียบพร้อมด้วยความสุขและความเจริญนั้น จะต้องประพฤติปฏิบัติในคุณธรรม (ด้วยความไม่โลภ) ดังต่อไปนี้

๑. **พุทธสรณคมนะ** เป็นผู้ถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก

๒. **ธัมมสรณคมนะ** เป็นผู้ถึงพระธรรมว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก

๓. **สังฆสรณคมนะ** เป็นผู้ถึงพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก

๔. **ปาณาติปาตเวรมณี** เป็นผู้เว้นขาดแล้วจากการฆ่าสัตว์

๕. **อทินนาทานเวรมณี** เป็นผู้เว้นขาดแล้วจากการลักทรัพย์

๖. **กาเมสุมิจฉาจารเวรมณี** เป็นผู้เว้นขาดแล้วจากการประพฤติผิดในกาม

๗. **มุสาวาทเวรมณี** เป็นผู้เว้นขาดแล้วจากการพูดเท็จ

๘. **สุราเมรยมัชชปานเวรมณี** เป็นผู้เว้นขาดแล้วจากการดื่มสุราและเมรัย

สรุปความเรื่องอโลภเจตสิก

อโลภเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **โสภณราสี** คือ หมวดโสภณเจตสิก ๒๕ เป็น **โสภณสาธารณเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับโสภณจิตได้ทุกดวง

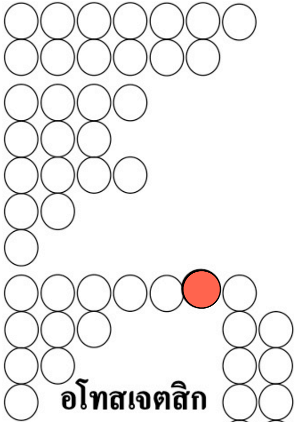
อโลภเจตสิก เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่าประกอบกับจิตดวงใดแล้ว เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น ย่อมมีอโลภเจตสิกประกอบร่วมด้วยเสมอ ได้แก่ โสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑

อโลภเจตสิกเป็นสภาวธรรมที่ทำให้สัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตน มีความไม่โลภไม่ยึดติดในอารมณ์ มีสภาพปล่อยวาง ทำให้เกิดความเบาสบาย คลายจากความหนักหน่วงด้วยอำนาจกิเลสมีความโลภเป็นต้น

อโลภเจตสิก ย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๓๗ ดวง (เว้นตัวเอง) คือ

เมื่อประกอบกับโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๓ และโสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นอโลภะ) ตามที่จิตแต่ละดวงนั้นจะมีเจตสิกอะไรประกอบร่วมด้วยได้ อโลภเจตสิกนี้ย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกนั้น ๆ ด้วย

อโทสเจตสิก

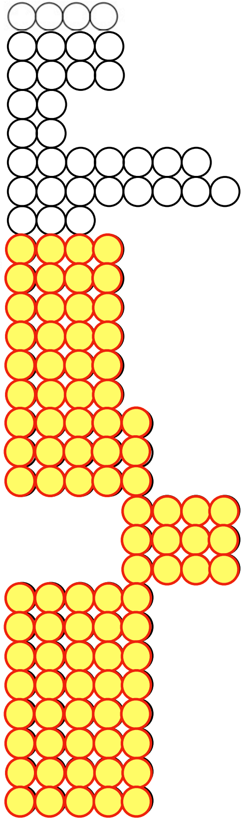

อโทสเจตสิก

เป็น โสภณราสีเจตสิก
เป็น นิยตโยคีเจตสิก
ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง คือ โสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑
ประกอบกับเจตสิก ได้ ๓๗ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นตัวเอง)

อโทสเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ไม่ประทุษร้ายอารมณ์ หมายความว่า อโทสเจตสิกเป็นสภาวธรรมที่ไม่ประทุษร้าย ไม่โกรธ ไม่อาฆาต ไม่ปองร้าย ไม่เบียดเบียน เป็นลักษณะ เมื่อบังเกิดขึ้นแล้วย่อมทำให้สัมปยุตตธรรมคือจิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตนมีความเป็นมิตรไมตรีกับอารมณ์หรือกับสภาวธรรมอื่น ๆ ที่เป็นฝักฝ่ายแห่งโสภณธรรม คือ ธรรมอันดีงาม ทำให้บุคคลผู้มีอโทสเจตสิกเกิดขึ้นนั้น มีความรักความเอ็นดูบุคคลอื่นหรือสัตว์อื่น

อโทสเจตสิก เป็นสภาวธรรมที่เป็นมูลรากแห่งกุศลธรรม เรียกว่า **กุศลมูล** หรือ **กุศลเหตุ** ในบรรดากุศลมูล ๓ คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ

ลักขณาทิจตุกะของอโทสเจตสิก

๑. **อะจัณฑิกกะลักขะโณ วา อะวิโรธะลักขะโณ** มีความไม่ดุร้าย เป็นลักษณะ หรือ มีความไม่เคร่งเครียด เป็นลักษณะ หมือนมิตรผู้อนุบาลช่วยเหลือ

๒. **อาฆาตะปะริฬาหะวินะยะระโส** มีการกำจัดความอาฆาตและความเร่าร้อน เป็นกิจ เหมือนเนื้อไม้จันทน์หอม ที่กำจัดความร้อนเหนียวเหนอะหนะ ทำให้เกิดความเย็นสบายได้

๓. **โสมะภาวะปัจจุปปัฏฐาโน** มีความร่มเย็น เป็นอาการปรากฏ เหมือนเงาแห่งจันทร์เพ็ญ

๔. **โยนิโสมะนะสิการะปะทัฏฐา โน** มีโยนิโสมนสิการ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

คุณธรรมคืออโทสะนี้ ย่อมเป็นปัจจัยแก่ความเป็นหนุ่มเป็นสาว เพราะบุคคลที่ไม่มักโกรธ ย่อมไม่ถูกไฟ คือ โทสะแผดเผาให้หนังเหี่ยวย่นเป็นริ้วรอย เส้นผมก็ไม่หงอก ย่อมยังความเป็นหนุ่มสาวให้อยู่ได้นาน ๆ

ขันติ คือ ความอดทนต่อเหตุที่ทำให้เจ็บใจ

เมตตา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข

คุณธรรม ๒ ประการนี้ องค์ธรรมได้แก่ อโทสเจตสิก นั่นเอง

ขันติ ๓ ประเภท

๑. **ตีติกขาขันติ** ความอดทนด้วยอำนาจความอดกลั้น เช่น ถูกด่า ถูกว่า ก็ไม่ด่าตอบ ไม่โกรธตอบ มีความอดทนอดกลั้นไว้ได้

๒. **ตปขันติ** ความอดทนเป็นเครื่องเผากิเลสให้เร่าร้อนและเหือดแห้งไป ที่เรียกว่า ตบะ นั่นเอง

๓. **อธิวาสนขันติ** ความอดทนอย่างหนักแน่นจนสามารถยังกิเลสทั้งหลายให้สงบระงับได้

ขันติ ๓ ประการ

๑. **ทนลำบากตรากตรำ** หมายถึง ความอดทนต่อการทำกิจการงานอันเหนื่อยยากหรือทนเพื่อสร้างสรรค์คุณงามความดีให้ปรากฏ เพื่อประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า ตลอดถึงประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน

๒. **ทนต่อความเจ็บไข้** หมายถึง เมื่อถึงคราวเจ็บไข้ได้ป่วย ก็อดทนไว้ได้ ไม่แสดงอาการทุรนทุรายจนเกิน

๓. **ทนต่อความเจ็บใจ** หมายถึง ทนต่อการถูกด่าว่าเสียดสีของผู้อื่น ทนต่อการได้ประสพกับอนิฏฐารมณ์ ซึ่งเป็นอารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนาไม่น่าชอบใจต่าง ๆ

อานิสงส์แห่งขันติธรรม ๕ ประการ

๑. พะหุชะนะปิยะมะนาโป เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของบุคคลเป็นอันมาก

๒. นะ เวระพะหุโล เป็นผู้ไม่มากด้วยเวร

๓. นะ วัชชะพะหุโล เป็นผู้ไม่มากด้วยโทษ

๔. อะสัมมุฬโห กาลัง กะโรติ เป็นผู้ไม่หลงทำกาลกิริยา

๕. กายัสสะ เภทา ปะรัมมะระณา สุคคะติง สัคคัง โลกัง อุปปัชชะติ เป็นผู้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

ลักษณะของผู้ที่ไม่มีความโกรธ ๖ ประการ

๑. อักโกโธ เป็นผู้หมดความโกรธ

๒. ทันโต เป็นผู้ฝึกฝนตนเอง

๓. สะมะชีวี เป็นผู้เลี้ยงชีพชอบ

๔. สัมมะทัญญา วิมุตโต เป็นผู้หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ

๕. อุปะสันโต เป็นผู้สงบแล้ว

๖. ตาที เป็นผู้คงที่ (ไม่แปรเปลี่ยนจิตใจ)

อานิสงส์ของเมตตา (อโทสะ) ๑๑ ประการ

๑. สุขัง สุปะติ หลับเป็นสุข

๒. สุขัง ปะฏิพุชฌะติ ตื่นเป็นสุข

๓. นะ ปาปะกัง สุปินัง ปัสสะติ ไม่ฝันร้าย

๔. มะนุสสานัง ปิโย โหติ เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย

๕. อะมะนุสสานัง ปิโย โหติ เป็นที่รักของอมนุษย์ทั้งหลาย

๖. เทวะตา รักขันติ เทวดาทั้งหลาย ย่อมรักษาคุ้มครอง

๗. นาสสะ อัคคิ วา วิสัง วา สัตถัง วา กะมะติ ไฟ ยาพิษ ศาสตราวุธ ย่อมไม่ถูกต้อง ไม่กล้ำกลาย

๘. ตุวะฏัง จิตตัง สะมาธิยะติ มีจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิเร็ว

๙. มุขะวัณโณ วิปปะสีทะติ มีสีหน้าผ่องใส น่าดู

๑๐. อะสัมมุฬโห กาลัง กะโรติ ไม่หลงทำกาลกิริยา (ไม่หลงตาย)

๑๑. อุตตะริง อัปปะฏิวิชฌันโต พ๎รัหมะโลกูปะโค โหติ เมื่อยังไม่แทงตลอดธรรมอันยิ่ง (นิพพาน) ย่อมเข้าถึงพรหมโลก (เกิดในพรหมโลก)

การเจริญเมตตาที่จะให้ได้อานิสงส์เหล่านี้ ต้องทำจิตให้เป็นสมาธิทั้ง ๓ ระดับ คือ ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิ ตามลำดับจึงจะได้ผล

สาราณียธรรม ๖ ประการ

สาราณียธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นเหตุให้ระลึกนึกถึงด้วยไมตรีจิต ด้วยเมตตาธรรมที่มีต่อกัน ๖ ประการ คือ

๑. เมตตากายกรรม จะทำอะไรก็ประกอบด้วยเมตตา

๒. เมตตาวจีกรรม จะพูดอะไรก็ประกอบด้วยเมตตา

๓. เมตตามโนกรรม จะคิดอะไรก็ประกอบด้วยเมตตา

๔. สาธารณโภคี แบ่งปันลาภที่ตนได้มาโดยชอบธรรมให้มิตรสหาย

๕. สีลสามัญญตา มีศีลเสมอกัน

๖. ทิฏฐิสามัญญตา มีความคิดเห็นถูกต้องเสมอกัน

อานิสงส์ของการมีสาราณียธรรม ๖ ประการ

๑. ปิยะกะระโณ ทำให้มีความรักใคร่กัน

๒. คะรุกะระโณ ทำให้มีความเคารพนับถือกัน

๓. สังคะโห ทำให้สงเคราะห์เกื้อกูลกัน

๔. อะวิวาโท ทำให้ไม่ทะเลาะวิวาทกัน

๕. สามัคคี ทำให้มีความสามัคคีปรองดองกัน

๖. เอกีภาโว ทำให้เกิดเอกภาพ มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

อานิสงส์ของผู้ที่ไม่ประทุษร้ายมิตร ๑๐ ประการ

บุคคลผู้ไม่ประทุษร้ายทรยศต่อมิตรหรือบุคคลที่ตนคบหาสมาคมด้วย ซึ่งเป็นสภาวะของอโทสเจตสิกนั้น ย่อมได้รับอานิสงส์ ๑๐ ประการ คือ

๑. ย่อมไม่อดอยาก

๒. ย่อมได้รับการบูชาในที่ทุกแห่ง

๓. ไม่ถูกข่มเหงรังแก่

๔. ได้รับปฏิสันถารอย่างดี

๕. ย่อมได้รับการสักการะอย่างยอดเยี่ยม

๖. ย่อมได้รับการบูชาอันยอดเยี่ยม

๗. มีความรุ่งเรืองมีศิริ

๘. ย่อมสมบูรณ์ด้วยทรัพย์

๙. ย่อมได้ที่พึ่งอันประเสริฐ

๑๐. ศัตรูไม่เบียดเบียน

สรุปความเรื่องอโทสเจตสิก

อโทสเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **โสภณราสี** คือ หมวดโสภณเจตสิก ๒๕ เป็น **โสภณสาธารณเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับโสภณจิตได้ทุกดวง

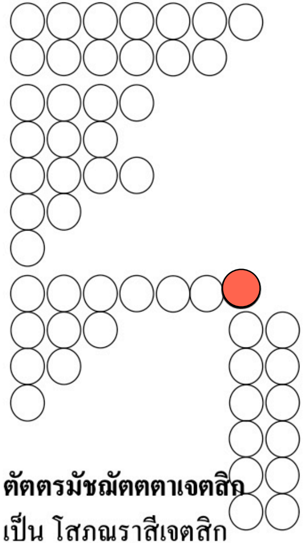
อโทสเจตสิกนี้เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่าประกอบกับจิตดวงใดแล้ว เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น ย่อมมีอโทสเจตสิกประกอบร่วมด้วยเสมอ ได้แก่ โสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง

อโทสเจตสิกเป็นสภาวธรรมที่ทำให้สัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดพร้อมกับตน มีความไม่โกรธ ไม่ประทุษร้ายในอารมณ์ มีความรักความปรารถนาดีต่อบุคคลทั้งหลาย และปล่อยวางในอารมณ์ต่าง ๆ ได้

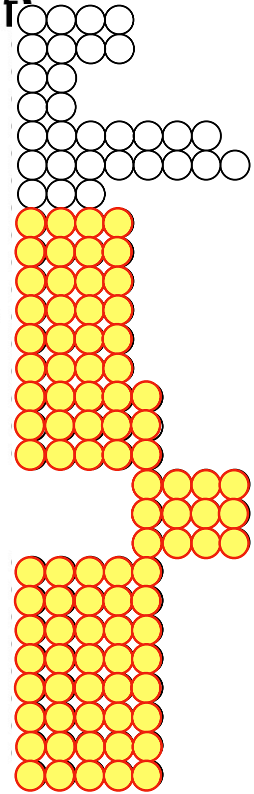
อโทสเจตสิก ย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๓๗ ดวง (เว้นตัวเอง) คือ

เมื่อประกอบกับโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๓ และโสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นอโทสะ)

ตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิก

ตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่มีความเป็นกลางในสัมปยุตตธรรมทั้งหลาย หมายความว่า ตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิกนี้เป็นสภาวธรรมที่ทำให้สัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตนมีความสม่ำเสมอกันในโสภณกิจของตน ไม่ให้มีความยิ่งหรือหย่อนกว่ากัน และมีความเป็นกลางในอารมณ์ทั้งปวง ไม่เอนเอียงด้วยอำนาจอคติ

ตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิก
เป็น โสภณราสีเจตสิก
เป็น นิยตโยคีเจตสิก
ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง คือ โสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑
ประกอบกับเจตสิก ได้ ๓๗ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นตัวเอง)

ลักขณาทิจตุกะของตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิก

๑. **สะมะวาหิตะลักขะณา** มีการชักนำสัมปยุตตธรรมให้สม่ำเสมอกันในหน้าที่ของตน ๆ เป็นลักษณะ

๒. **อุนาติกะตา นิวะระณะระสา วา ปักขะปาตุปัจเฉทะนะระสา** มีการห้ามไม่ให้สัมปยุตตธรรมบกพร่องและเกินเลยต่อหน้าที่ของตน ๆ เป็นกิจ หรือ มีการตัดความเข้าไปเป็นพวก (แบ่งพรรคแบ่งพวก) เป็นกิจ

๓. **มัชฌัตตะภาวะปัจจุปปัฏฐานา** มีความเป็นไปอย่างกลาง ๆ ในอารมณ์ ของสัมปยุตตธรรม เป็นอาการปรากฏ เหมือนนายสารถีมองดูม้าที่กำลังวิ่งไปอย่างสม่ำเสมอเท่าเทียมกันแล้วจึงวางเฉย ไม่ต้องขวนขวาย ต่อม้านั้น ๆ แต่อย่างใด

๔. **สัมปะยุตตะธัมมะปะทัฏฐานา** มีสัมปยุตตธรรม เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิก ในขณะที่รับสัตวบัญญัติเป็นอารมณ์ คือ มัชฌัตตสัตวบัญญัติ ได้แก่ สัตว์หรือบุคคลที่เป็นกลาง ๆ ไม่ได้เป็นที่รัก ไม่ได้เป็นที่น่าสงสาร และไม่ได้เป็นที่เกลียดชัง ท่านเรียกว่า **อุเบกขาพรหมวิหาร** เป็นเจตสิกที่เป็นตัวกลาง ทำให้จิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตนในขณะนั้น ทำกิจของตน ๆ โดยสม่ำเสมอกัน เปรียบเหมือนนายสารถีผู้วางเฉยต่อม้าอาชาไนยที่วิ่งเรียบไป ฉันนั้น

อุเบกขา ๑๐ ประการ

สภาพธรรมที่เป็นอุเบกขา เมื่อรวมทั้งหมดแล้ว มี ๑๐ ประการ คือ

๑. ฉฬังคุเปกขา อุเบกขาในอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์

๒. พ๎รัห๎มวิหารุเปกขา อุเบกขาภาวนาในพรหมวิหาร

๓. โพชฌังคุเปกขา อุเบกขาในโพชฌงค์ ๗ ประการ

๔. วีริยุเปกขา ความวางเฉยพร้อมด้วยวีริยะ

๕. สังขารุเปกขา อุเบกขาทำจิตให้วางเฉยต่ออารมณ์รูปนาม

๖. เวทนุเปกขา อุเบกขาเวทนาที่อยู่ระหว่างสุขเวทนากับทุกขเวทนา

๗. วิปัสสนุเปกขา อุเบกขาในวิปัสสนาที่วางเฉยต่อวิปัสสนูปกิเลส

๘. ตัตตรมัชฌัตตุเปกขา สภาพที่วางเฉยต่อสัตว์ทั้งหลาย ได้แก่ ตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิก

๙. ฌานุเปกขา อุเบกขาคือ ความวางเฉยต่อสุขในจตุตถฌาน

๑๐. ปาริสุทธุเปกขา อุเบกขาในปัญจมฌานอันหมดจดจากปีติและสุขแล้ว

ธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดอุเบกขาสัมโพชฌงค์ ๕ ประการ

พระโยคีบุคคล คือ ผู้บำเพ็ญเพียรทางจิต เมื่อต้องการเจริญอุเบกขาภาวนาให้เข้าถึงความเป็นอุเบกขาสัมโพชฌงค์ซึ่งเป็นองค์ประกอบแห่งธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้อริยสัจ ๔ นั้น ต้องปฏิบัติตามวิธีการ ๕ ประการ คือ

๑. **สัตตะมัชฌัตตะตา** การวางตนเป็นกลางในสัตว์และบุคคลทั้งหลาย

๒. **สังขาระมัชฌัตตะตา** วางตนเป็นกลางในวัตถุสิ่งของต่าง ๆ

๓. **สัตตะสังขาระเกลายะนะปุคคะละปะริวัชชะนะตา** ไม่คบคนที่ยึดถือในสัตว์บุคคลและสิ่งของจนเกินไป

๔. **สัตตะสังขาระมัชฌัตตะปุคคะละเสวะนะตา** เลือกคบเฉพาะบุคคลที่วางตนเป็นกลางในสัตว์และสังขาร

๕. **ตะทะธิมุตตะตา** น้อมจิตไปในอุเบกขาสัมโพชฌงค์

ลักษณะของผู้ที่วางเฉยโดยตัตตรมัชฌัตตตา ๗ ประการ

การที่จะพิจารณาสำรวจดูว่า บุคคลใดสามารถบรรลุถึงความเป็นอุเบกขาสัมโพชฌงค์แล้วนั้น พึงสังเกตด้วยกิริยาที่แสดงออกในชีวิตประจำวัน ๗ ประการ คือ

๑. **สัพพัตถะ อุเปกขะโก** เป็นผู้วางเฉยได้ในอารมณ์ทั้งปวง

๒. **สะติมา** เป็นผู้มีสติระลึกรู้สึกตัวอยู่เสมอ

๓. **นะ โส หิงสะติ กัญจิ สัพพะโลเก** ไม่เบียดเบียนใคร ทั้งสัตว์และบุคคลทั้งปวง ด้วยกาย ด้วยวาจา และด้วยใจ

๔. **โอฆะติณโณ** เป็นผู้ข้ามพ้นจากโอฆสงสาร หรือ มุ่งปฏิบัติเพื่อการข้ามพ้นจากโอฆสงสาร

๕. **สะมะโณ** เป็นผู้สงบเสงี่ยมเจียมตนในทุกสถานการณ์

๖. **อะนาวิโล** เป็นผู้มีจิตใจไม่ขุ่นมัว

๗. **อุสสะทา ยัสสะ นะ สันติ** ไม่มีกิเลสที่ทำให้ใจฟูขึ้นหรือยุบลง เพราะนินทาและสรรเสริญ เป็นต้น

สรุปความเรื่องตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิก

ตัตตรมัชฌัตตเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **โสภณราสี** คือ หมวดโสภณเจตสิก ๒๕ เป็น **โสภณสาธารณเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับโสภณจิตได้ทุกดวง

ตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิก เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน ในโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง

ตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิก เป็นสภาวธรรมที่ทำสัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดพร้อมกับตนให้ดำเนินไปโดยสม่ำเสมอกันในโสภณกิจ คือ หน้าที่การงานอันดีงามทั้งหลาย ไม่ให้เกิดอาการยิ่งหรือหย่อนกว่ากันหรือไม่ให้มีอาการเหลื่อมล้ำซึ่งกันและกัน

ตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิก ย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๓๗ ดวง (เว้นตัวเอง) คือ เมื่อประกอบกับโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๓ และโสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นตัตตรมัชฌัตตตา) ตามสมควรที่จะประกอบได้

องค์ธรรมของพรหมวิหาร

๑. เมตตา	ได้แก่	อโทสเจตสิก
๒. กรุณา	ได้แก่	กรุณาเจตสิก
๓. มุทิตา	ได้แก่	มุทิตาเจตสิก
๔. อุเบกขา	ได้แก่	ตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิก

อารมณ์ของพรหมวิหาร

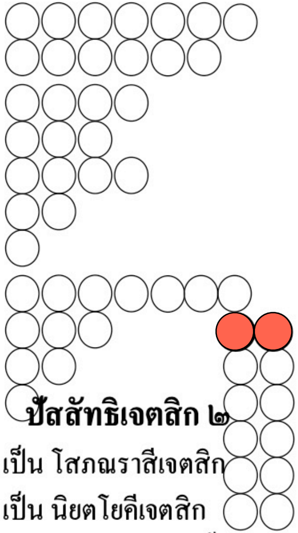
๑. เมตตา ได้แก่ ปิยมนาปสัตวบัญญัติ (บุคคลหรือสัตว์ผู้เป็นที่รัก)

๒. กรุณา ได้แก่ ทุกขิตสัตวบัญญัติ (บุคคลหรือสัตว์ผู้ประสบทุกข์)

๓. มุทิตา ได้แก่ สุขิตสัตวบัญญัติ (บุคคลหรือสัตว์ผู้ประสบสุข)

๔. อุเบกขา ได้แก่ มัชฌัตตสัตวบัญญัติ (บุคคลหรือสัตว์ผู้ปานกลาง)

ปัสสัทธิเจตสิก

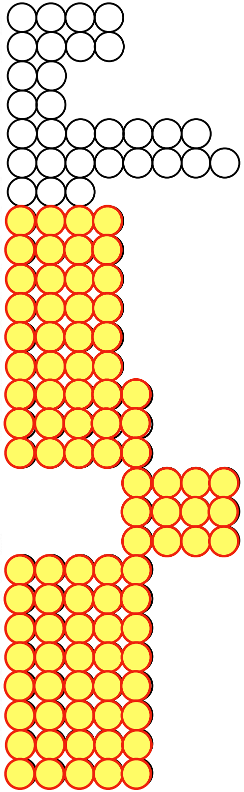
ปัสสัทธิเจตสิก ๒
เป็น โสภณราสีเจตสิก
เป็น นิยตโยคีเจตสิก
ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง คือ โสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑
ประกอบกับเจตสิก ได้ ๓๗ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นตัวเอง)

ปัสสัทธิเจตสิก เป็นเจตสิกที่ทำให้สัมปยุตตธรรมที่เกิดพร้อมกับตนเข้าไปสงบอยู่ในอารมณ์ ปัสสัทธิเจตสิก มี ๒ ดวง คือ

๑. กายปัสสัทธิเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ทำความสงบให้เจตสิกขันธ์ ๓ (เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์) ในการงานอันเป็นกุศล

๒. จิตตปัสสัทธิเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ทำความสงบให้จิต (วิญญาณขันธ์) ในการงานอันเป็นกุศล

เพราะฉะนั้น ปัสสัทธิเจตสิก ๒ ดวงนี้ ย่อมทำความสงบให้สัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกอันเป็นนามขันธ์ ๔ ที่เกิดพร้อมกับตนให้การงานอันเป็นกุศล

ลักขณาทิจตุกะของปัสสัทธิเจตสิก

๑. กายะจิตตะทะระถะวูปะสะมะลักขะณา มีความสงบระงับความกระวนกระวาย อันเป็นกิเลสของจิตเจตสิก เป็นลักษณะ

๒. กายะจิตตะทะระถะนิททะมะนะระสา มีการกำจัดความกระวนกระวาย อันเป็นกิเลสของจิตเจตสิก เป็นกิจ

๓. กายะจิตตานัง อะปะริผันทะนะสีติภาวะปัจจุปปัฏฐานา มีความเยือกเย็น ไม่ดิ้นรนของจิตและเจตสิกเป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย

๔. กายะจิตตะปะทัฏฐานา มีจิตและเจตสิก เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

กายปัสสัทธิและจิตตปัสสัทธิเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ มีสภาพที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลส คือ อุทธัจจะ ซึ่งกระทำความไม่สงบให้แก่กายและจิต อนึ่ง สภาวะของปัสสัทธิเจตสิก ๒ ดวงนี้ย่อมปรากฏเด่นชัด ซึ่งพระโยคีบุคคลสามารถรู้สึกได้อย่างชัดเจนคือ ในขณะเจริญกรรมฐานจนเข้าถึงความเป็นโพชฌงค์ ได้แก่ **ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์** ซึ่งเป็นองค์ประกอบแห่งธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้อริยสัจ ๔ เมื่อบุคคลเจริญปัสสัทธิภาวนาจนบรรลุถึงความเป็นปัสสัทธิเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ ย่อมรู้สึกถึงความสงบแห่งปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ได้เป็นอย่างดี

เหตุให้เกิดปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ๗ ประการ

๑. ปะณีตะโภชะนะเสวะนะตา	การบริโภคโภชนะที่ประณีต
๒. อุตุสุขะเสวะนะตา	การเสพสภาพอากาศหรือฤดูที่สัปปายะ
๓. อิริยาปะถะสุขะเสวะนะตา	การเสพอิริยาบถที่สัปปายะ
๔. มัชฌัตตัปปะโยคะตา	การวางตนเป็นกลางในธรรมทั้งปวง
๕. สารัทธะกายะปุคคะละปะริวัชชะนะตา	เว้นจากบุคคลผู้ไม่สงบ
๖. ปัสสัทธะกายะปุคคะละเสวะนะตา	คบบุคคลผู้มีกายสงบระงับ
๗. ตะทะธิมุตตะตา	การน้อมจิตไปในปัสสัทธิสัมโพชฌงค์

คำว่า “**การอยู่หลีกเร้น**” คือ การหลีกออกจากหมู่คณะไปสู่สถานที่ซึ่งมีความวิเวกแต่เพียงผู้เดียว และเร้นคือยับยั้งจิตไว้ในกรรมฐาน เจริญสมถะหรือวิปัสสนา เป็นตัวปัสสัทธิเจตสิกทั้ง ๒ ซึ่งเป็นประธานในชวนจิตที่เป็นโสภณจิต

สรุปความเรื่องปัสสัทธิเจตสิก

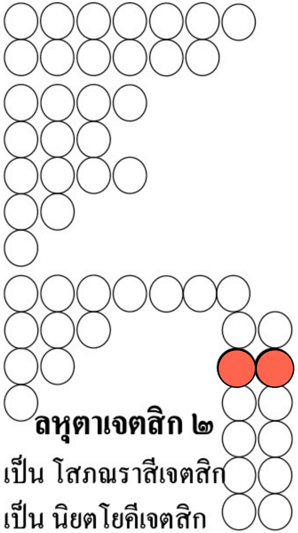
ปัสสัทธิเจตสิกทั้ง ๒ ดวง อยู่ในกลุ่ม **โสภณราสี** คือ หมวดโสภณเจตสิก ๒๕ เป็น **โสภณสาธารณเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับโสภณจิตได้ทุกดวง

ปัสสัทธิเจตสิกทั้ง ๒ ดวง เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่าประกอบกับจิตดวงใดแล้ว เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น ย่อมมีปัสสัทธิเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ประกอบร่วมด้วยเสมอโดยไม่มีกรณียกเว้น ได้แก่ การประกอบในโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง

ปัสสัทธิเจตสิกทั้ง ๒ ดวง เป็นสภาวธรรมที่ทำสัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดพร้อมกับตนให้มีความสงบและตั้งมั่นในโสภณกิจ คือ การทำหน้าที่การงานอันดีงามทั้งหลาย ไม่ให้เกิดอาการฟุ้งซ่านกระสับกระส่าย

ปัสสัทธิเจตสิกทั้ง ๒ ย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๓๗ ดวง (เว้นตัวเอง) คือ

เมื่อประกอบกับโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๓ และโสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นปัสสัทธิอย่างใดอย่างหนึ่งที่ระบุถึง) ตามที่จิตแต่ละดวงนั้นจะมีเจตสิกอะไรประกอบร่วมด้วยได้ ปัสสัทธิเจตสิกย่อมเกิดพร้อมกับเจตสิกเหล่านี้ด้วย

ลหุตาเจตสิก ๒

เป็น โสภณราสีเจตสิก

เป็น นิยตโยคีเจตสิก

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง คือ โสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง

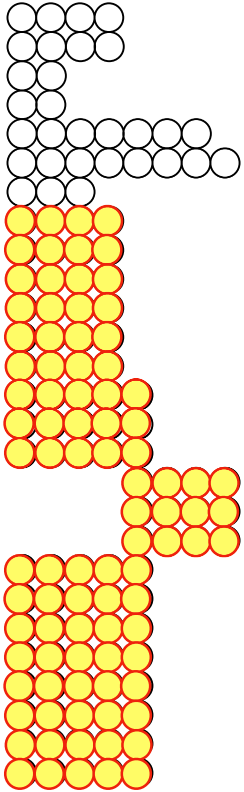
ประกอบกับเจตสิก ได้ ๓๗ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นตัวเอง)

ลหุตาเจตสิก

ลหุตาเจตสิกเป็นสภาวธรรมที่ทำให้สัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตนมีความเบาและสามารถกระทำกิจการงานอันเป็นกุศลได้โดยสะดวก ลหุตาเจตสิก มี ๒ ดวง คือ

๑. กายลหุตาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ทำความเบาให้แก่เจตสิกขันธ์ ๓ (เวทนาขันธ์, สัญญาขันธ์, สังขารขันธ์) ในการงานอันเป็นกุศล

๒. จิตตลหุตาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ทำความเบาให้แก่จิต (วิญญาณขันธ์) ในการงานอันเป็นกุศล

ลักขณาทิจตุกะของลหุตาเจตสิก

๑. **กายะจิตตะคะรุภาวะวูปะสะมะลักขะณา** มีการทำให้จิตเจตสิกสงบจากความหนักอึดอาด เป็นลักษณะ

๒. **กายะจิตตะคะรุภาวะนิททะมะนะระสา** มีการกำจัดความหนักของจิตเจตสิก เป็นกิจ

๓. **กายะจิตตานัง อะทันธะตาปัจจุปปัฏฐานา** มีความไม่ชักช้าของจิตเจตสิก เป็นอาการปรากฏ

๔. **กายะจิตตะปะทัฏฐานา** มีจิตเจตสิก เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

กายลหุตาและจิตตลหุตาเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลส คือ ถีนะมิทธะ เป็นต้น ซึ่งเป็นสภาวธรรมที่ทำให้จิตท้อถอยจากการสร้างคุณงามความดี เพราะฉะนั้น เมื่อลหุตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้เกิดขึ้นแล้ว ย่อมกำจัดกิเลสที่ทำให้สัมปยุตตธรรมเกิดอาการหนักอึดอาดหมดไป แล้วทำให้สัมปยุตตธรรมมีความเบาสบายปลอดโปร่งโล่งใจ มีความพร้อมที่จะประกอบกิจการงานอันดีงามทั้งหลาย หรือมีความพร้อมที่จะรับรู้สิ่งที่ดีงามทั้งหลาย โดยไม่คัดค้านต่อต้าน หรือแสดงอาการหน่ายแหนงจากคุณงามความดีนั้น

อรรถของลหุตา ๔ ประการ

กายลหุตาและจิตตลหุตาเจตสิก เป็นสภาวธรรมที่เป็นอาการเบาของสัมปยุตตธรรมที่เกิดพร้อมกับตน ซึ่งมีอรรถคือความหมาย ๔ ประการ คือ

๑. **ลหุตา** หมายความว่า ลหุตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้เป็นความเบาของสัมปยุตตธรรมคือจิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตน

๒. **ลหุปริณามตา** หมายความว่า ลหุตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้มีความเบาและเปลี่ยนไปได้เร็ว คือ มีความว่องไวกระฉับกระเฉงในกิจการงานอันดีงาม

๓. **อทันธนตา** หมายความว่า สภาพของลหุตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้มีความเป็นไปโดยฉับพลัน ไม่เชื่องช้าอืดอาดด้วยอำนาจแห่งกิเลส

๔. **อวิตถนตา** หมายความว่า สภาพของลหุตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ย่อมปฏิเสธความหนัก คือ เป็นสภาวธรรมที่ไม่เป็นภาระหนัก ไม่มีความกระด้าง เพราะไม่มีกิเลสภาระ คือ ไม่มีกิเลสที่ทำให้หนัก ได้แก่ ถีนมิทธะเป็นต้น

สรุปความเรื่องลหุตาเจตสิก

ลหุตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวง อยู่ในกลุ่ม **โสภณราสี** คือ หมวดโสภณเจตสิก ๒๕ และเป็น **โสภณสาธารณเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับโสภณจิตได้ทุกดวง

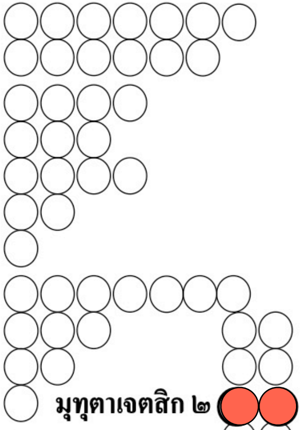
ลหุตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวง เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุว่าประกอบกับจิตดวงใดแล้ว เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้นย่อมมีลหุตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ประกอบร่วมด้วยเสมอ โดยไม่มีกรณียกเว้น ได้แก่ การประกอบในโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง

ลหุตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวง เป็นสภาวธรรมที่ทำสัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดพร้อมกับตนมีความเบาและคล่องแคล่วในโสภณกิจ คือ การทำหน้าที่การงานอันดีงามทั้งหลาย ไม่ให้เกิดอาการหนักหน่วงและเชื่องช้าอืดอาดด้วยอำนาจกิเลส

ลหุตาเจตสิกย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๓๗ ดวง (เว้นตัวเอง) คือ

เมื่อประกอบกับโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๓ และโสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นลหุตาเจตสิกอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ระบุถึง) ตามที่จิตแต่ละดวงนั้นจะมีเจตสิกอะไรประกอบร่วมด้วยได้ ลหุตาเจตสิกย่อมเกิดพร้อมกับเจตสิกเหล่านั้นด้วย

มุทุตาเจตสิก

มุทุตาเจตสิก หมายถึง สภาวธรรมที่ทำให้จิตและเจตสิกมีความอ่อนและน้อมเข้าไปหากุศลธรรมหรือความดีงามทั้งหลายได้โดยสะดวก มี ๒ ดวง คือ

๑. กายมุทุตาเจตสิก หมายถึง ธรรมชาติที่ทำความอ่อนให้แก่เจตสิกขันธ์ ๓ (เวทนาขันธ์, สัญญาขันธ์, สังขารขันธ์) ในการงานอันเป็นกุศล

๒. จิตตมุทุตาเจตสิก หมายถึง ธรรมชาติที่ทำความอ่อนให้จิต(วิญญาณขันธ์) ในการงานอันเป็นกุศล

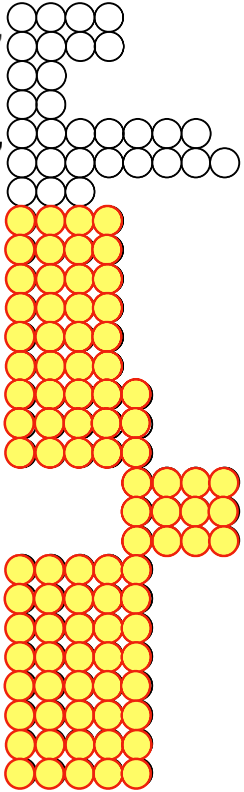
กายมุทุตาเจตสิกและจิตตมุทุตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ มีสภาวะที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลส คือ ทิฏฐิ มานะ เป็นต้น ซึ่งเป็นกิเลสที่ทำให้สัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกมีสภาพหยาบกระด้าง

เป็น โสภณราสีเจตสิก

เป็น นิยตโยคีเจตสิก

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง คือ โสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๓๗ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นตัวเอง)

ลักขณาทิจตุกะของมุทุตาเจตสิก

๑. **กายะจิตตะถัทธะตาวูปะสะมะลักขะณา** มีความสงบจากความกระด้างของจิตเจตสิก เป็นลักษณะ

๒. **ถัทธะภาวะนิททะมะนะระสา** มีการกำจัดความกระด้างของจิตเจตสิก เป็นกิจ

๓. **อัปปะฏิฆาตะปัจจุปปัฏฐานา** มีความไม่หงุดหงิดในการรับอารมณ์ เป็นอาการปรากฏ

๔. **กายะจิตตะปะทัฏฐานา** มีจิตและเจตสิกขันธ์ ๓ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

มุทุตาเจตสิกมีลักษณะ ๔ ประการ

๑. **มุทุตา**	มีสภาพอ่อนน้อม
๒. **มัททะวะตา**	มีสภาพสนิทเกลี้ยงเกลา
๓. **อะกักขะพะตา**	มีสภาพไม่กักขพะ
๔. **อะกะถินะตา**	มีสภาพไม่แข็งกระด้าง

ลักษณะของการคบมิตร ๗ ประการ

๑. อุปสังกมนะ การไปมาหาสู่

๒. ปยิรุปาสนะ การเข้าไปนั่งใกล้

๓. สัมปิยะ การจงรัก

๔. ภัตติ ความภักดี

๕. สันทิฏฐิ เป็นเพื่อนร่วม

๖. สัมภัตตะ เป็นเพื่อนกิน

๗. ทิฏฐานุคติ ดำเนินตามอย่าง

กิริยาอาการทั้ง ๗ ประการนี้ ชื่อว่า การคบหาสมาคมกับมิตร ถ้าบุคคลใดคบคนไม่ดีเป็นมิตรด้วยอาการเหล่านี้ บุคคลนั้น ชื่อว่า คบปาปมิตร คือ การคบมิตรชั่ว ย่อมนำพาไปสู่สิ่งที่ไม่ดีไม่งาม แต่ถ้าบุคคลใดคบคนดีเป็นมิตรด้วยอาการเหล่านี้ บุคคลนั้น ชื่อว่า คบกัลยาณมิตร ย่อมนำไปสู่สิ่งที่ดีงาม

การเกิดมาของสัตบุรุษมีวัตถุประสงค์ ๘ ประการ

สัตบุรุษทั้งหลายย่อมมเกิดมาเพื่อวัตถุประสงค์ ๘ ประการ คือ

๑. เพื่อประโยชน์แก่มารดาบิดา
๒. เพื่อประโยชน์แก่บุตรภรรยา
๓. เพื่อประโยชน์แก่หมู่คนผู้เป็นทาสกรรมกร
๔. เพื่อประโยชน์แก่มิตรสหายทั้งปวง
๕. เพื่อประโยชน์แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว
๖. เพื่อประโยชน์แก่พระราชา
๗. เพื่อประโยชน์แก่เหล่าเทวดาทั้งปวง
๘. เพื่อประโยชน์แก่สมณพราหมณ์

ลักษณะของบุคคลผู้เจียมตน ๑๐ ประการ

๑. นีจมนตา	เป็นผู้มีใจอ่อนน้อม
๒. นิวาตวุตติตา	เป็นผู้มีความประพฤติเจียมตน
๓. นิหตมาโน	เป็นคนไม่ถือตัวด้วยอำนาจมานะ
๔. นิหตทัปโป	ไม่หยิ่งยโส
๕. ปาทัปปุญฉนโจฬกสทิโส	ทำตนเหมือนกับผ้าเช็ดเท้า
๖. ฉินนวิสาณุสภสโม	ทำตนเหมือนกับโคเขาขาด
๗. อุทธัฏฐทาฐสัปปสโม	ทำตนดุจงูพิษที่ถูกถอนเขี้ยวแล้ว
๘. สัณโห	มีวาจานุ่มนวล
๙. สขิโล	กล่าวถ้อยคำที่สบายหู
๑๐ สุขสัมภาโส	ไม่ดื้อกระด้างด้วยอำนาจมานะ

อานิสงส์ของการนอบน้อมพระรัตนตรัย ๑๐ ประการ

บุคคลผู้นอบน้อมคุณพระรัตนตรัย ซึ่งเป็นสรณะอันสูงสุด ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาอย่างถูกต้อง ย่อมได้รับอานิสงส์ ๑๐ ประการ คือ

๑. อันตรายนิวารณะ สามารถป้องกันอันตรายทั้งปวงได้

๒. คันถปริสมาปนะ ทำให้แต่งปกรณ์ให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี

๓. คันถอุคคหณาทิกรณะ ทำให้ศึกษาเล่าเรียนสำเร็จได้ด้วยดี

๔. โสตุชนสมุสสาหชนนะ ทำให้ผู้ศึกษาเกิดความอุตสาหะอย่างต่อเนื่อง

๕. โวหารสุขะ สะดวกแก่การเรียกชื่อคัมภีร์ (จำแม่น)

๖. ธัมมสรูปาทิวโพธะ ทำให้รู้รูปนามโดยสังเขปได้ เป็นต้น

๗. ยถาภูตญาณ ทำให้รู้รูปนามตามความเป็นจริง

๘. นิพพิทาญาณ ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายในรูปนาม

๙. วิราคญาณ ทำให้ได้มรรคญาณ

๑๐. วิมุตติญาณ ทำให้ได้ผลญาณ

สรุปความเรื่องมุทุตาเจตสิก

มุทุตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ อยู่ในกลุ่ม **โสภณราสี** คือ หมวดโสภณเจตสิก ๒๕ และเป็น **โสภณสาธารณเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับโสภณจิตได้ทุกดวง

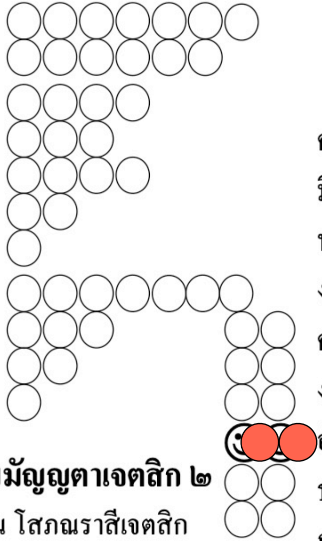
มุทุตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน ได้แก่ การประกอบในโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง

มุทุตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ เป็นสภาวธรรมที่ทำสัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดพร้อมกับตนให้มีความอ่อนโยนและนุ่มนวล มีความพร้อมในโสภณกิจ คือ การทำหน้าที่การงานอันดีงามทั้งหลาย ไม่ให้เกิดอาการแข็งกระด้างหรือดื้อรั้น มีแง่งอน เจ้าเล่ห์มารยา เป็นต้น

มุทุตาเจตสิกย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๓๗ ดวง (เว้นตัวเอง) คือ

เมื่อประกอบกับโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๓ และโสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นมุทุตาเจตสิกอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ระบุเป็นประธาน) ตามที่จิตแต่ละดวงนั้นจะมีเจตสิกอะไรประกอบร่วมด้วยได้ มุทุตาเจตสิกย่อมเกิดพร้อมกับเจตสิกเหล่านั้นด้วย

กัมมัญญตาเจตสิก

กัมมัญญตาเจตสิก หมายถึง สภาวธรรมที่มีความเหมาะควรต่อการงานอันเป็นกุศล คือ มีความพร้อมที่จะรองรับสิ่งที่ดีงามต่าง ๆ หรือมีความพร้อมที่จะกระทำกิจการงานที่ดีงามทั้งหลาย โดยขจัดภาวะความไม่เหมาะควรแก่การงานหรือความไม่พร้อมต่อการงาน ซึ่งได้แก่ ความเหนื่อยหน่าย ความอึดอัด ความกระด้าง เป็นต้น ของสัมปยุตตธรรมทั้งหลาย คือ จิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตนให้คลายจากภาวะที่ไม่เหมาะควรเหล่านั้นเสีย เพราะฉะนั้น เมื่อกัมมัญญตาเจตสิกประกอบกับจิตและมีกำลังมาแล้ว ย่อมทำให้สัมปยุตตธรรมคลายจากความไม่เหมาะควรทั้งหลายแล้วย่อมเต็มเปี่ยมบริบูรณ์มีด้วยความพร้อมต่อการงานที่ดีงาม

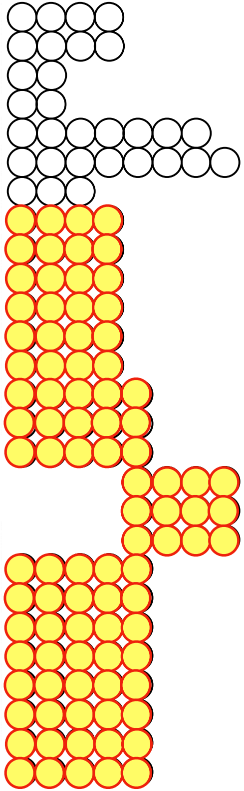
กัมมัญญตาเจตสิก ๒

เป็น โสภณราสีเจตสิก

เป็น นิยตโยคีเจตสิก

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง คือ โสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๓๗ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นตัวเอง)

กัมมัญญตาเจตสิก ๒

๑. กายกัมมัญญตาเจตสิก หมายถึง ธรรมชาติที่ทำให้เจตสิกขันธ์ ๓ มีความควรแก่การงานอันเป็นกุศล ได้แก่ สภาวธรรมที่ช่วยส่งเสริมให้เจตสิกขันธ์ ๓ คือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และสังขารขันธ์ ที่เกิดพร้อมในจิตดวงเดียวกับตนให้มีความพร้อมที่จะกระทำกิจการงานตามหน้าที่ของตน ๆ ให้สำเร็จเรียบร้อย

๒. จิตตกัมมัญญตาเจตสิก หมายถึง ธรรมชาติที่ทำให้จิตมีความควรแก่การงานอันเป็นกุศล ได้แก่ สภาวธรรมที่ช่วยส่งเสริมให้จิตที่ตนเข้าไปประกอบนั้นมีความพร้อมที่จะรับอารมณ์และกระทำกิจการงานของตนให้สำเร็จไปแต่ละขณะ

กัมมัญญตาเจตสิก จึงเป็นเหมือนยาชูกำลังของสัมปยุตตธรรม ซึ่งทำให้จิตและเจตสิกมีความสดชื่นแจ่มใส หายจากความเหนื่อยหน่ายหมดกำลังใจ ทำให้มีความพร้อมที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ต่อไป เปรียบเหมือนยาชูกำลังหรือยาบำรุงร่างกาย เมื่อบุคคลบริโภคเข้าไปแล้วย่อมทำให้ร่างกายสดชื่นปลอดโปร่งเบาสบาย คลายจากความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า หรือหายจากความเซื่องซึม มีความพร้อมที่จะกระทำกิจการงานต่าง ๆ ต่อไป

ลักขณาทิจตุกะของกัมมัญญตาเจตสิก

๑. **กายะจิตตะอะกัมมัญญะตาวูปะสะมะลักขะณา** มีความสงบจากความไม่ควรแก่การงานของจิตและเจตสิก เป็นลักษณะ

๒. **กายะจิตตะอะกัมมัญญะตานิททะมะนะระสา** มีการขจัดภาวะที่ไม่สมควรแก่การงานของจิตเจตสิกเป็นกิจ

๓. **กายะจิตตานัง อารัมมะณะกะระณะสัมปัตติปัจจุปปัฏฐานา** มีความสมบูรณ์ด้วยการกระทำให้จิตเจตสิกเหมาะควรในการรับอารมณ์ เป็นอาการปรากฏ

๔. **กายะจิตตะปะทัฏฐานา** มีจิตและเจตสิก เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

กายกัมมัญญตาเจตสิกและจิตตกัมมัญญตาเจตสิก เป็นปฏิปักษ์ต่อนิวรณ์ คือ กิเลสที่เป็นเครื่องกั้นจิตไม่ให้กระทำสิ่งที่ดีงามได้โดยสะดวก ซึ่งกระทำความไม่เหมาะควรแก่การงานของจิตเจตสิก

อักขณกาล ๘ ประการ

ยุคสมัยที่บุคคลไม่มีโอกาสได้ประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนานั้น เรียกว่า **อักขณกาล** แปลว่า สมัยที่ไม่เหมาะควรแก่การงานอันเป็นกุศล คือ สมัยที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมอยู่ แต่ว่า บุคคลนั้นตกอยู่ในฐานะ ๘ ประการ คือ

๑. เกิดอยู่ในนรก

๒. เกิดในกำเนิดสัตว์เดรัจฉาน

๓. เกิดในกำเนิดเปรต

๔. เกิดเป็นเทพที่อายุยืนเกินไป (เกิดเป็นอรูปพรหม)

๕. เกิดอยู่ในถิ่นที่ห่างไกล (อัปปฏิรูปเทส)

๖. เป็นผู้มีมิจฉาทิฏฐิอย่างเหนียวแน่น

๗. เป็นคนด้อยปัญญา โง่เขลา

๘. เกิดในสถานที่ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ได้แสดงธรรม

สรุปความเรื่อกัมมัญญตาเจตสิก

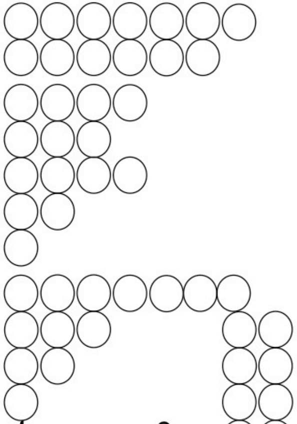
กัมมัญญตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวง อยู่ในกลุ่ม **โสภณราสี** คือ หมวดโสภณเจตสิก ๒๕ และเป็น **โสภณสาธารณเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับโสภณจิตได้ทุกดวง

กัมมัญญตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน ได้แก่ การประกอบในโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง

กัมมัญญตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ เป็นสภาวธรรมที่ทำสัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดพร้อมกับตนให้มีความเหมาะควรหรือมีความพร้อมที่จะรองรับสิ่งที่ดีงามได้โดยสะดวก ไม่ให้เกิดอาการแข็งกระด้างหรือดื้อรั้น มีแง่งอน เจ้าเล่ห์มารยา เป็นต้น

กัมมัญญตาเจตสิก ย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๓๗ ดวง (เว้นตัวเอง) คือ

เมื่อประกอบกับโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๓ และโสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นกัมมัญญตาเจตสิกอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ระบุเป็นประธาน) ตามที่จิตแต่ละดวงนั้นจะมีเจตสิกอะไรประกอบร่วมด้วยได้ กัมมัญญตาเจตสิกย่อมเกิดพร้อมกับเจตสิกเหล่านั้นด้วย

ปาคุญญตาเจตสิก ๒

เป็น โสภณราสีเจตสิก

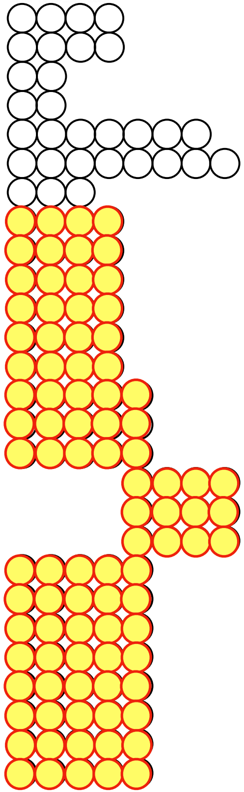
เป็น นิยตโยคีเจตสิก

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง คือ โสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๓๗ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นตัวเอง)

ปาคุญญตาเจตสิก

ปาคุญญตาเจตสิก หมายถึง สภาวธรรมที่มีความคล่องแคล่วว่องไวหรือปราดเปรียว โดยไม่มีความอาพาธ คือ ไม่มีความติดขัด หรือความเชื่องช้าอืดอาด ความเหนื่อยหน่าย หรือความหยาบกระด้าง ของสัมปยุตตธรรม คือจิตและเจตสิกทั้งหลาย เพราะฉะนั้น ปาคุญญตาเจตสิกจึงเป็นสภาวธรรมที่ทำให้สัมปยุตตธรรมที่เกิดพร้อมกับตนหายจากความอาพาธด้วยอำนาจกิเลสทั้งหลาย แล้วเกิดความพร้อมที่จะรองรับสิ่งที่ดีงามได้โดยสะดวก หรือพร้อมที่จะประกอบกิจการงานของตน ๆ ให้สำเร็จเป็นโสภณกิจ คือ การงานที่ดีงาม หรือการงานที่เป็นกุศล มีประโยชน์และให้ผลเป็นความสุขต่อไปได้โดยสะดวก

ปาคุญญตาเจตสิก ๒

๑. กายปาคุญญตาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ทำให้เจตสิกขันธ์ ๓ (เวทนาขันธ์, สัญญาขันธ์,สังขารขันธ์) มีความคล่องแคล่วในการงานอันเป็นกุศล หมายความว่า กายปาคัญญตาเจตสิกนี้มีสภาพเป็นสังขารขันธ์ คือ สภาวธรรมที่ร่วมปรุงแต่งจิต เมื่อเกิดพร้อมกับสัมปยุตตธรรมเหล่านั้นแล้วย่อมทำให้เจตสิกทั้งหลายที่เกิดพร้อมกับตนนั้นคลายจากความอาพาธต่าง ๆ หรือทำให้ชนะความอาพาธต่าง ๆ แล้วเกิดความคล่องแคล่ว มีความพร้อมที่จะกระทำกิจของตน ๆ ได้โดยไม่มีความย่อหย่อนหรือเกิดความเหลื่อมล้ำกัน

๒. จิตตปาคุญญตาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ทำให้จิต (วิญญาณขันธ์) มีความคล่องแคล่วต่อการงานอันเป็นกุศล หมายความว่า จิตตปาคุญญตาเจตสิกนี้มีสภาพเป็นสังขารขันธ์ที่ร่วมปรุงแต่งจิตให้รับรู้อารมณ์ที่ดีงาม เมื่อประกอบกับจิตแล้วย่อมทำให้จิตคลายจากความอาพาธต่าง ๆ ด้วยอำนาจกิเลสที่มารุมเร้า ทำให้เกิดความคล่องแคล่ว มีความพร้อมที่จะกระทำโสภณกิจ คือ กิจที่ดีงามให้สำเร็จลุล่วงไปแต่ละขณะจิตที่เกิดขึ้น

ลักขณาทิจตุกะของปาคุญญตาเจตสิก

๑. **กายะจิตตานัง อะเคลัญญะภาวะลักขะณา** มีความไม่อาพาธของจิตเจตสิก เป็นลักษณะ

๒. **กายะจิตตะเคลัญญะนิททะมะนะระสา** มีการทำลายความอาพาธของจิต เจตสิก เป็นกิจ

๓. **นิราทีนะวะปัจจุปปัฏฐานา วา อาโรค์ยะปัจจุปปัฏฐานา** มีความปราศจากโทษ คือ กิเลส เป็นอาการปรากฏ

๔. **กายะจิตตะปะทัฏฐานา** มีจิตและเจตสิก เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

กายปาคุญญตาเจตสิกและจิตตปาคุญญตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ มีสภาพที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลส คือ ความไม่ศรัทธา เป็นต้น อันทำความขัดข้องให้จิตและเจตสิก หมายความว่า ปาคุญญตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ เป็นสภาวธรรมที่ช่วยสนับสนุนโสภณธรรมทั้งหลายให้มีกำลังในการต้านทานกิเลสมิให้กำเริบและทำลายกำลังของกิเลสเหล่านั้นให้บรรเทาเบาบางและหมดไปในที่สุด

พลธรรม ๗

กิเลสที่เป็นเครื่องทำลายภูมิต้านทานของพลธรรม มี ๗ ประการ คือ

๑. **อสัทธิยะ**	ความไม่ศรัทธา	เป็นปฏิปักษ์กับ	ศรัทธาพละ
๒. **โกสัชชะ**	ความเกียจคร้าน	เป็นปฏิปักษ์กับ	วิริยพละ
๓. **มุฏฐสัจจะ**	ความหลงลืมสติ	เป็นปฏิปักษ์กับ	สติพละ
๔. **อุทธัจจะ**	ความฟุ้งซ่าน	เป็นปฏิปักษ์กับ	สมาธิพละ
๕. **อวิชชา**	ความไม่รู้	เป็นปฏิปักษ์กับ	ปัญญาพละ
๖. **อหิริกะ**	ความไม่ละอายต่อบาป	เป็นปฏิปักษ์กับ	หิริพละ
๗. **อโนตตัปปะ**	ความไม่เกรงกลัวบาป	เป็นปฏิปักษ์กับ	โอตตัปปพละ

เมื่อปาคุญญตาเจตสิกเกิดขึ้นแล้ว ย่อมสนับสนุนให้พลธรรมทั้งหลายมีกำลังที่เข้มแข็งยิ่งขึ้น จนสามารถต้านทานและทำลายกำลังของธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ได้

สรุปความเรื่อปาคุญญตาเจตสิก

ปาคุญญตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้อยู่ในกลุ่ม **โสภณราสี** คือ หมวดโสภณเจตสิก ๒๕ และเป็น **โสภณสาธารณเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับโสภณจิตได้ทุกดวง

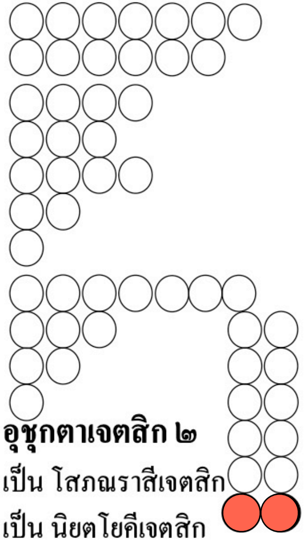
ปาคุญญตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน ได้แก่ การประกอบในโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง

ปาคุญญตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ เป็นสภาวธรรมที่ทำสัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดพร้อมกับตนให้มีความสดชื่นแข็งแรง สามารถต้านทานอำนาจกิเลสมิให้กำเริบขึ้นและทำลายกำลังของกิเลสให้บรรเทาเบาบางลงจนหมดไปในที่สุด พร้อมกับสนับสนุนสัมปยุตตธรรมให้มีกำลังมากยิ่งขึ้นด้วย เปรียบเหมือนยารักษาโรค ที่มีฤทธิ์ในการต้านทานกำลังของโรคพร้อมกันนั้นก็ทำลายเชื้อของโรคนั้นให้ค่อย ๆ บรรเทาเบาบางและหมดไปในที่สุด ทำให้บุคคลนั้นหายจากโรคได้โดยเด็ดขาด

ปาคุญญตาเจตสิก ย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๓๗ ดวง (เว้นตัวเอง) คือ

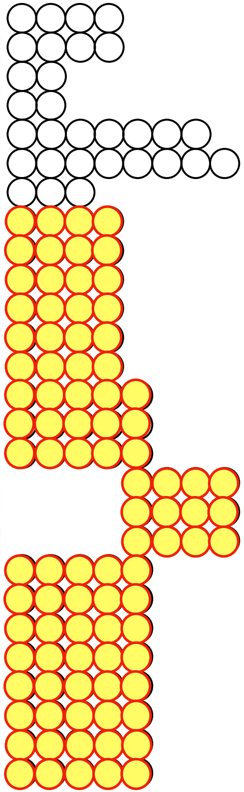
เมื่อประกอบกับโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง ย่อมเกิดพร้อมกับอัญญสมานเจตสิก ๑๓ และโสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นปาคุญญตาเจตสิกอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ระบุเป็นประธาน) ตามสมควรที่จะประกอบได้

อุชุกตาเจตสิก

อุชุกตาเจตสิก ๒
เป็น โสภณราสีเจตสิก
เป็น นิยตโยคีเจตสิก
ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง คือ โสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง
ประกอบกับเจตสิก ได้ ๓๗ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นตัวเอง)

อุชุกตาเจตสิก หมายถึง ธรรมชาติที่มีความซื่อตรงต่อกิจการงานอันเป็นกุศลหรือความดีงามทั้งหลาย เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ย่อมทำให้สัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตนคลายจากความคดโกงหรือความดื้อด้านและมีความซื่อตรงต่อสิ่งที่ดีงามทั้งหลาย เพราะฉะนั้น บุคคลที่พยายามฝึกฝนอบรมตนเองด้วยคุณธรรม คือ อุชุกตา อยู่เสมอ ย่อมสามารถขจัดนิสัยคดโกงให้บรรเทาเบาบางลงและทำลายให้หมดไปได้ และย่อมต้านทานความคดโกงที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น ทำให้บุคคลนั้นเป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต ประกอบแต่กิจที่เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ตนเอง คนรอบข้าง และประโยชน์สุขของส่วนรวม ไม่มีจิตคิดคดโกงหรือสร้างความเดือดร้อนให้บุคคลอื่นหรือสัตว์อื่นแต่ประการใด

อุชุกตาเจตสิก ๒

๑. กายุชุกตาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ทำให้เจตสิกขันธ์ ๓ (เวทนาขันธ์, สัญญาขันธ์, สังขารขันธ์) มีความซื่อตรงในการงานอันเป็นกุศล หมายความว่า กายุชุกตาเจตสิกนี้ เป็นสภาวธรรมที่นับเข้าในสังขารขันธ์ คือ ธรรมชาติที่ช่วยควบคุมเจตสิกธรรมทั้งหลายที่เกิดพร้อมกับตนให้ตั่งมั่นอยู่ในความซื่อสัตย์สุจริตไม่ให้มีความทรยศคดโกงหรือประพฤติทุจริตกรรมต่าง ๆ เปรียบเหมือนครูฝึกหรือผู้คุมทั้งหลายที่ทำการฝึกฝนอบรมบุคคลที่เข้ารับการฝึกให้เป็นผู้มีระเบียบวินัยและตั้งตนอยู่ในอุดมการณ์อันดีงามและควบคุมพฤติกรรมการแสดงออก มิให้ประพฤตินอกรีตนอกรอยแห่งกฎระเบียบ เพื่อให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพและคุณธรรมต่อไป

๒. จิตตุชุกตาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ทำให้จิต (วิญญาณขันธ์) มีความซื่อตรงในการงานอันเป็นกุศล หมายความว่า จิตตุชุกตาเจตสิกนี้เป็นสภาวธรรมที่นับเข้าในสังขารขันธ์ คือ ธรรมชาติที่ปรุงแต่งจิตให้มีสภาพซื่อตรงต่อการงานอันเป็นกุศล ทำให้สภาพจิตมีความซื่อตรงมั่นคงอยู่ในคุณงามความดีหรือพร้อมที่จะรองรับสิ่งที่งามได้โดยง่าย

ลักขณาทิจตุกะของอุชุกตาเจตสิก

๑. กายะจิตตาชชะวะลักขะณา มีความซื่อตรงของจิตและเจตสิก เป็นลักษณะ

๒. กายะจิตตะโกฏิละนิททะมะนะระสา มีการทำลายความไม่ซื่อตรงของจิตและเจตสิก เป็นกิจ

๓. อะชิมหะตาปัจจุปปัฏฐานา มีความไม่คดโกง เป็นอาการปรากฏ

๔. กายะจิตตะปะทัฏฐานา มีจิตและเจตสิก เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

กายุชุกตาเจตสิกและจิตตุชุกตาเจตสิก เป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสมี มายา สาเถยยะ เป็นต้น ซึ่งกระทำความคดโกงให้แก่จิตและเจตสิก หมายความว่า สภาวะของอุชุกตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้มีความเป็นปฏิปักษ์ต่อสภาวะของมารยาสาไถย คือ ความเจ้าเล่ห์มารยา เพราะความเจ้าเล่ห์มารยานั้นมีสภาพคดโกง ด้วยเหตุนี้ บุคคลจะได้ชื่อว่า เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริตใจอย่างแท้จริงนั้น ต้องเป็นบุคคลผู้ไม่มีมารยาสาไถย ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ทั้งในสัตว์ บุคคลและสิ่งที่ตนเองเคารพนับถือ เลื่อมใสศรัทธา ถ้าเป็นบุคคลผู้มีมารยาสาไถยแล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่มีความเสมอต้นเสมอปลาย ที่เรียกว่า “**หน้าไหว้หลังหลอก**” เมื่อเป็นเช่นนี้บุคคลนั้นย่อมไม่สามารถทำคุณงามความดีได้ด้วยใจบริสุทธิ์ และมีปัญหาหรือมีความเสื่อมเสียเกิดขึ้นตามมาทั้งฝ่ายตนและฝ่ายบุคคลหรือสิ่งที่ตนเกี่ยวข้อง

คุณลักษณะของสัตบุรุษ ๘ ประการ

คุณลักษณะพิเศษของบุคคลผู้ได้ชื่อว่า สัตบุรุษ นั้น เรียกว่า สัปปุริสลักษณะ มี ๘ ประการ คือ

๑. สัทธัมมะสะมันนาคะโต ดำเนินชีวิตด้วยพระสัทธรรม
๒. สัปปุริสะภัตตี ภักดีต่อสัตบุรุษทั้งหลาย
๓. สัปปุริสะจินตี คิดอย่างสัตบุรุษ
๔. สัปปุริสะมันตี ปรึกษาอย่างสัตบุรุษ
๕. สัปปุริสะวาโจ พูดอย่างสัตบุรุษ
๖. สัปปุริสะกัมมันโต ทำอย่างสัตบุรุษ
๗. สัปปุริสะทิฏฐี เห็นอย่างสัตบุรุษ
๘. สัปปุริสะทานัง ให้ทานอย่างสัตบุรุษ

อานิสงส์ของการมีจิตซื่อตรงต่อพระพุทธเจ้า ๖ ประการ

๑. **อัตถะวาทัง ละภะติ ธัมมะวาทัง** ย่อมได้รับความซาบซึ้งในอรรถและธรรม

๒. **ธัมมูปะสัญญิตัง ปามุชชัง ละภะติ** ย่อมได้ความปราโมทย์อันประกอบด้วยธรรม

๓. **ปะมุทิตัสสะปีติ ชายะติ** เมื่อปราโมทย์ย่อมเกิดปีติความเอิบอิ่มใจ

๔. **ปีติมะนัสสะ กาโย ปัสสัมภะติ** เมื่อเอิบอิ่มใจ กายย่อมสงบระงับ

๕. **ปัสสัทธะกาโย สุขัง เวทะยะติ** ผู้มีความสุขกาย ย่อมได้เสวยความสุข

๖. **สุขิโน จิตตัง สะมาธิยะติ** เมื่อมีความสุข ย่อมเกิดสมาธิ

สรุปความเรื่องอุชุกตาเจตสิก

อุชุกตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวง อยู่ในกลุ่ม **โสภณราสี** คือ หมวดโสภณเจตสิก ๒๕ และเป็น **โสภณสาธารณเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับโสภณจิตได้ทุกดวง

อุชุกตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน ได้แก่ การประกอบในโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวง

อุชุกตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ เป็นสภาวธรรมที่ทำสัมปยุตตธรรม คือ จิตและเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดพร้อมกับตนให้มีความซื่อตรงดำรงมั่นอยู่ในการงานอันเป็นกุศลหรือในอารมณ์ที่ดีงาม สามารถต้านทานอำนาจกิเลสคือมารยา สาไถย เป็นต้น อันทำให้สัมปยุตตธรรมคือจิตและเจตสิกให้คดโกงนั้นมิให้กำเริบขึ้น และทำลายกำลังของกิเลสเหล่านั้นให้บรรเทาเบาบางลงจนหมดไปในที่สุด พร้อมกับสนับสนุนสัมปยุตตธรรมให้ดำเนินไปโดยสม่ำเสมอในแนวทางที่ถูกต้อง

อุชุกตาเจตสิก ย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๓๗ ดวง (เว้นตัวเอง) คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ และโสภณเจตสิก ๒๔ ตามสมควร

วิรตี ๓

สัมมาวาจา มี ๓ อย่าง

๑. **กถาสัมมาวาจา** การกล่าววาจาที่ดี
๒. **เจตนาสัมมาวาจา** การตั้งใจสมาทานวจีสุจริต ๔
๓. **วิรตีสัมมาวาจา** การงดเว้นจากวจีทุจริต ๔

สัมมากัมมันตะ มี ๓ อย่าง

๑. **ยถาพลสัมมากัมมันตะ** การทำการงานที่ชอบ
๒. **เจตนาสัมมากัมมันตะ** การตั้งใจสมาทานกายสุจริต ๓
๓. **วิรตีสัมมากัมมันตะ** การงดเว้นจากกายทุจริต ๓

สัมมาอาชีวะมี ๒ อย่าง

๑. **วิริยสัมมาอาชีวะ** ความเพียรในการทำการงานที่ดี
๒. **วิรตีสัมมาอาชีวะ** การงดเว้นจากกายทุจริต ๓ วจีทุจริต ๔ ที่เกี่ยวกับอาชีพ

ปหาน มี ๓ อย่าง

๑. **ตทังคปหาน** การละวีติกกมกิเลส ด้วยอำนาจมหากุศลจิต
๒. **วิกขัมภนปหาน** การละปริยุฏฐานกิเลสโดยอำนาจแห่งฌาน
๓. **สมุจเฉทปหาน** การละอนุสัยกิเลสด้วยอำนาจแห่งมรรคญาณ

วิรัติ มี ๓ อย่าง

๑. **สัมปัตตวิรัติ** การงดเว้นจากบาปที่ประสบเข้าจำเพาะหน้า
๒. **สมาทานวิรัติ** การงดเว้นจากบาปโดยการสมาทานตั้งใจไว้ก่อน
๓. **สมุจเฉทวิรัติ** การงดเว้นจากบาปโดยการตัดขาด เหมือนตัดรากถอนโคน

ลักขณาทิจตุกะของวิรตีเจตสิก

๑. กายะทุจจะริตาทิวัตถูนัง อะวีติกกะมะลักขะณา มีการไม่ก้าวล่วงกายทุจริต เป็นต้น เป็นลักษณะ

๒. ตะโต สังโกจะนะระสา มีการถดถอยจากกายทุจริต เป็นต้น เป็นกิจ

๓. อะกริ์ยะปัจจุปปัฏฐานา มีการไม่กระทำทุจริตเป็นอาการปรากฏ

๔. สัทธาสะติหิริโอตตัปปะพาหุสัจจะวิริยะปัญญาปะทัฏฐานา วา อัปปิจฉะตาทิคุณะปะทัฏฐานา มีคุณสมบัติของสัปปุรุษ คือ ศรัทธา สติ หิริ โอตตัปปะ พาหุสัจจะ วิริยะ ปัญญา เป็นเหตุใกล้ให้เกิด หรือ มีคุณธรรมมีความมักน้อย เป็นต้น เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

สัปปุริสธรรม ๗ เป็นพื้นฐานของวิรตี

วิรตีเจตสิกจึงต้องมีคุณธรรมเป็นพื้นฐานให้เกิดขึ้น ได้แก่ **สัปปุริสธรรม** คือ ธรรมของสัตบุรุษหรือธรรมของกัลยาณชนคนดี มี ๗ ประการ คือ

๑. ศรัทธา	ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อควรเลื่อมใส
๒. ศีล	การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย
๓. หิริ	ความละอายต่อบาป
๔. โอตตัปปะ	ความเกรงกลัวต่อบาป
๕. พาหุสัจจะ	การได้ยินได้ฟังมาก หรือความเป็นพหูสูต
๖. จาคะ	ความเสียสละ
๗. ปัญญา	ความรอบรู้

อริยกันตสีล ๕

อริยกันตสีล หมายถึง ศีลที่พระอริยเจ้ายินดีพอใจ หรือรักใคร่สรรเสริญ ได้แก่ ศีลที่รักษาได้ด้วยความบริสุทธิ์หมดจด โดยอาการ ๘ ประการ คือ

๑. อขัณฑสีลัง	ศีลไม่ขาด
๒. อฉิททสีลัง	ศีลไม่ทะลุ
๓. อสพลสีลัง	ศีลไม่ด่าง
๔. อกัมมาสสีลัง	ศีลที่ไม่พร้อย
๕. ภุชิสสสีลัง	ศีลที่เป็นไท
๖. วิญญูปสัตถสีลัง	ศีลที่วิญญูชนสรรเสริญ
๗. ตัณหาอนิสสิตสีลัง	ตัณหาและทิฏฐิครอบงำไม่ได้
๘. สมาธิสังวัตตนิกสีลัง	ศีลที่เป็นไปเพื่อสมาธิ

วิรัติ ๓

๑. **สัมปัตตวิรัติ** การงดเว้นจำเพาะหน้า ได้แก่ การงดเว้นที่เกิดแก่บุคคลที่ไม่ได้สมาทานสิกขาบททั้งหลายไว้

๒. **สมาทานวิรัติ** การงดเว้นด้วยการสมาทาน ได้แก่ การงดเว้นที่เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้สมาทานสิกขาบททั้งหลาย

วิรัติ ๒ อย่างนี้ จัดเป็น **ตทังคปหาน** คือ การงดเว้นได้ด้วยอำนาจแห่งศีลในมหากุศล ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว

๓. **สมุจเฉทวิรัติ** การงดเว้นได้เด็ดขาด ได้แก่ วิรตีที่เกิดพร้อมด้วยอริยมรรค จัดเป็น **สมุจเฉทปหาน** คือ การงดเว้นด้วยการตัดขาด

โทษของการประพฤติทุจริต ๕ ประการ

๑. อัตตาปิ อัตตานัง อุปะวะทะติ เมื่อรู้สึกตัว ย่อมตำหนิตนเอง

๒. อะนุวิจจะ วิญญู คะระหันติ ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วย่อมตำหนิติเตียนได้

๓. ปาปะโก กิตติสัทโท อัพภุคคัจฉะติ ชื่อเสียงในทางที่ไม่ดีย่อมฟุ้งขจรไป

๔. สัมมุฬโห กาลัง กะโรติ ย่อมหลงทำกาลกิริยา (หลงตาย)

๕. กายัสสะ เภทา ปะรัมมะระณา อะปายัง อุปปัชชะติ เมื่อตายแล้วย่อมเกิดในอบายภูมิ มีนรก เป็นต้น

อีกนัยหนึ่ง

๑. อัตตาปิ อัตตานัง อุปะวะทะติ เมื่อรู้สึกตัว ย่อมตำหนิตนเอง

๒. อะนุวิจจะ วิญญู คะระหันติ ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วย่อมตำหนิติเตียน

๓. ปาปะโก กิตติสัทโท อัพภุคคัจฉะติ ชื่อเสียงในทางที่ไม่ดีย่อมฟุ้งขจรไป

๔. สัทธัมมา วุฏ□าติ ย่อมเสื่อมจากพระสัทธรรม (กุศลกรรมบถ ๑๐)

๕. อะสัทธัมเม ปะติฏ□าติ ย่อมตั้งอยู่ในอสัทธรรม (อกุศลกรรมบถ ๑๐)

ส่วนอานิสงส์แห่งการประพฤติสุจริตกรรม ย่อมมีตรงกันข้ามกับโทษของทุจริตกรรมทั้ง ๒ หมวดนี้

อานิสงส์ของผู้มีศีลบริสุทธิ์ ๕ ประการ

๑. อัปปะมาทาธิกะระณัง มะหันตัง โภคักขันธัง อะธิคัจฉะติ ย่อมประสบกองแห่งโภคทรัพย์อันกระทำซึ่งความไม่ประมาทให้เพิ่มพูนขึ้นเป็นอันมาก

๒. กัล์ยาโณ กิตติสัทโท อัพภุคคัจฉะติ ชื่อเสียงอันงามย่อมฟุ้งขจรไป (ทั่วทุกทิศ ทั้งทวนลมและตามลม)

๓. วิสาระโท อุปะสังกะมะติ อะมังกุภูโต เป็นผู้องอาจแกล้วกล้าไม่สะทกสะท้านในเวลาเข้าสังคม

๔. อะสัมมุฬโห กาลัง กะโรติ ไม่หลงทำกาลกิริยา (ไม่หลงตายย่อมควบคุมสติไว้ได้เป็นอย่างดี)

๕. กายัสสะ เภทา ปะรัมมะระณา สุคคะติง สัคคัง โลกัง อุปปัชชะติ ตายแล้วย่อมไปสู่สุคติโลกสวรรค์

ทุสีลยาทีนพ ๑๖ ประการ

ทุสสีลยาทีนพ หมายถึง โทษของการทุศีล มี ๑๖ ประการ คือ

๑. อะมะนาโป	ไม่เป็นที่รักของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
๒. อะนะนุสาสะนีโย	ถูกเพื่อนพรหมจารีเลิกพร่ำสอน
๓. ทุกขิโต	ย่อมระทมทุกข์เพราะถูกตำหนิ
๔. วิปปะฏิสารี	ย่อมเดือดร้อนใจเพราะฟังคำสรรเสริญจากผู้มีศีล
๕. ทุพพัณโณ	มีผิวพรรณทราม หม่นหมอง
๖. ทุกขะสัมผัสโส	นำพาให้ผู้คบหาตกอบายทุกข์ด้วย
๗. อัปปัคโฆ	ทำไทยธรรมของทายกให้มีราคาน้อย
๘. ทุพพิโสธะโน	ทำตนให้บริสุทธิ์ได้ยาก
๙. ปะริพาหิโร	พลาดจากประโยชน์ทั้งสอง (คือประโยชน์ในโลกนี้และประโยชน์ในโลกหน้า)
๑๐. อะภิกขุโก	ไม่เป็นภิกษุแม้จะปฏิญญาก็ตาม
๑๑. สะตะตุพพิคโค	หวาดสะดุ้งตลอดเวลา
๑๒. อะสังวาสาระโห	หาผู้อยู่ร่วมโดยธรรมได้ยาก
๑๓. อะปูชาระโห	เป็นผู้ที่เพื่อนพรหมจารีไม่ควรบูชา
๑๔. อะภัพโพ	ไม่สามารถบรรลุคุณวิเศษได้
๑๕. นิราโส	ไร้ความหวังในพระสัทธรรม
๑๖. ทุกขิโต	แม้เข้าใจว่าเป็นสุข แต่ความจริงระทมทุกข์อย่างถนัด

สรุปความเรื่องวิรตีเจตสิก

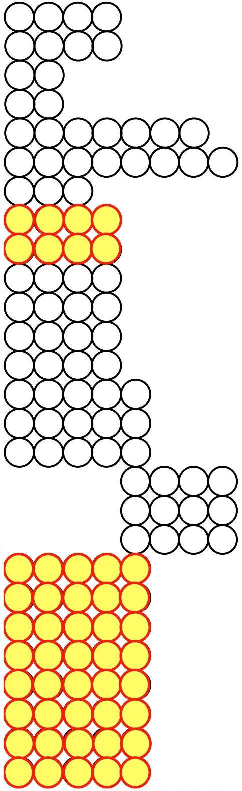
วิรตีเจตสิก ประกอบกับจิตได้ ๑๖ หรือ ๔๘ ดวง คือ มหากุศลจิต ๘ และโลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐ ในขณะประกอบกับมหากุศลจิตนั้นประกอบเป็นบางครั้งบางคราวและประกอบไม่พร้อมกัน เรียกว่า **นานากทาจิเจตสิก** แต่ในขณะที่ประกอบกับโลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐ นั้น ย่อมประกอบได้ทุกดวงโดยแน่นอนและพร้อมกัน เรียกว่า **นิยตเอกโตโยคีเจตสิก** แปลว่า เจตสิกที่ประกอบกับจิตโดยแน่นอนและพร้อมกัน

วิริตีเจตสิก แต่ละดวงนั้น เกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๓๓ หรือ ๓๕ ดวง คือ

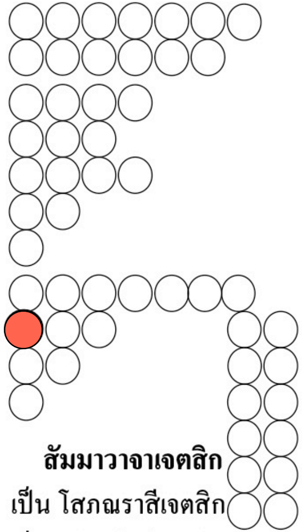
ในขณะที่ประกอบกับมหากุศลจิตนั้น ย่อมเกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๓๓ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ และปัญญินทรียเจตสิก ๑

ในขณะที่ประกอบกับโลกุตตรจิตนั้น ย่อมเกิดพร้อมกับเจตสิก ๓๕ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ วิรตีเจตสิก ๒ (เว้นตัวเอง คือ เจตสิกที่ถูกกล่าวเป็นประธาน) และปัญญินทรียเจตสิก ๑

สัมมาวาจาเจตสิก

สัมมาวาจาเจตสิก เป็นสภาวธรรมที่ทำการเว้นงดจากวจีทุจริตทั้ง ๔ คือ การพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ ซึ่งไม่เกี่ยวกับการงานอันเป็นอาชีพ และพูดแต่วจีสุจริต คือ พูดคำจริง พูดคำที่ให้เกิดความสามัคคีปรองดองกัน พูดแต่คำไพเราะเสนาะหู และพูดแต่ความที่มีสาระประโยชน์ สัมมาวาจาเจตสิกเป็นเจตสิกที่ประกอบกับมหากุศลจิต ๘ และโลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐ ดวงเท่านั้น

สัมมาวาจาเจตสิก

เป็น โสภณราสีเจตสิก

เป็น อนิยตโยคีเจตสิก ประเภทนานากทาจิ ที่ประกอบกับมหากุศลจิต

เป็น นิยตเอกโตโยคีเจตสิก ที่ประกอบกับโลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๑๖ หรือ ๔๘ ดวง คือ มหากุศลจิต ๘ โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐

ถ้าในมหากุศลจิต ประกอบกับเจตสิกได้ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒) ถ้าในโลกุตตรจิต ประกอบกับเจตสิกได้ ๓๕ ดวง คือ อัญญฯ ๑๓ โสภณะ ๒๒ (เว้นตัวเองและอัปปมัญญา ๒)

ลักขณาทิจตุกะของสัมมาวาจาเจตสิก

๑. ปะริคคะหะลักขะณา	มีการกำหนดถือเอา เป็นลักษณะ
๒. วิระมะณะระสา	มีเจตนาเป็นเครื่องงดเว้น เป็นกิจ
๓. มิจฉาวาจัปปะหานะปัจจุปปัฏฐานา	มีการกำจัดการพูดผิด เป็นอาการปรากฏ
๔. ปัญญาปะทัฏฐานา	มีปัญญาเครื่องพิจารณา เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

สัมมาวาจา ๔ ประการ

๑. มุสาวาทา เวระมะณี	เว้นขาดจากการพูดเท็จ
๒. ปิสุณายะ วาจายะ เวระมะณี	เว้นขาดจากคำส่อเสียด
๓. ผะรุสายะ วาจายะ เวระมะณี	เว้นขาดจากคำพูดหยาบ
๔. สัมผัปปะลาปา เวระณะมี	เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ

สัมมาวาจา ๒ ประเภท

๑. สาสวสัมมาวาจา	สัมมาวาจาที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งโลกียะ
๒. อนาสวสัมมาวาจา	สัมมาวาจาของพระอริยบุคคลที่เป็นอนาสวะ เป็นส่วนแห่งโลกุตตระ

สัมมาวาจา มี ๓ ประการ

๑. กถาสัมมาวาจา	ถ้อยคำพูดที่ดี ประกอบด้วยธรรม
๒. เจตนาสัมมาวาจา	การตั้งใจพูดดี พูดแต่คำที่ดี มีประโยชน์
๓. วิรตีสัมมาวาจา	การงดเว้นจากวจีทุจริต ๔

มุสาวาท มีองค์ ๔ ประการ

๑. อะนัตถะวัตถุ	เรื่องราวที่ไม่เป็นความจริง
๒. วิสังวาทะนะจิตตะตา	มีจิตคิดจะกล่าวเท็จ
๓. ปะโยโค	ทำความพยายามที่จะกล่าวเท็จ
๔. ตะทัตถะวิชานะนัง	บุคคลอื่นรู้ความหมายและเชื่อตามความที่มุสานั้น

ปโยคะ ของมุสาวาทมี ๔ ประการ

๑. สาหัตถิกะ พยายามกล่าวมุสาวาทด้วยตนเอง

๒. อาณัตติกะ ใช้ให้ผู้อื่นกล่าวมุสาวาท

๓. นิสสัคคิยะ เขียนเรื่องราวที่ไม่จริง ส่งให้ผู้อื่น เช่น ส่งจดหมาย บัตรสนเท่ห์ หรือประกาศทางหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

๔. ถาวระ เขียนเรื่องที่ไม่จริงประกาศไว้ พิมพ์เป็นหนังสือ หรือ อัดเสียงไว้ เป็นต้น

มุสาวาทมีโทษมาก เพราะเหตุ ๓ ประการ

๑. ประโยชน์ที่ถูกทำลายมีมาก

๒. ผู้เสียประโยชน์เป็นผู้มีคุณมาก

๓. กิเลสของผู้กล่าวมุสาวาทมีกำลังแรงกล้า

มุสาวาทที่ตรงกันข้าม กับมุสาวาท ๓ ประการนี้ ชื่อว่า มีโทษน้อย

องค์แห่งวาจาสุภาษิต ๕ ประการ

๑. กาลวาที	พูดถูกกาลเวลา
๒. สัจจวาที	พูดแต่คำสัตย์จริง
๓. สัณหวาที	พูดแต่คำอ่อนหวาน
๔. อัตถวาที	พูดแต่คำที่มีประโยชน์
๕. เมตตาวาที	พูดด้วยการตั้งเมตตาจิตไว้เป็นเบื้องหน้า

ปิสุณวาจา มีองค์ ๔

ปิสุณวาจา จะสำเร็จเป็นกรรมบถได้นั้น ต้องประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

๑. ภินทิตัพโพ	ผู้ที่ถูกทำให้แตกจากกัน
๒. เภทะปุรักขาโร	มีเจตนามุ่งให้แตกจากกัน
๓. ปะโยโค	ทำความเพียรให้แตกจากกัน
๔. ตะทัตถะชานะนัง	ผู้ฟังรู้เนื้อความนั้น

ปิสุณวาจา มีโทษมาก เพราะเหตุ ๓ ประการ

๑. บุคคลผู้ถูกทำลายให้แตกแยกกันนั้น เป็นผู้มีคุณมาก

๒. คนเหล่านั้นแตกแยกกัน

๓. ผู้พูดมีกิเลสแรงกล้า (มุ่งทำลายบุคคลให้แตกกัน)

ปิสุณวาจาที่ตรงกันข้ามจากเหตุ ๓ ประการนี้ ชื่อว่า มีโทษน้อย

ผรุสวาจา มีองค์ ๓

ผรุสวาจาจะสำเร็จเป็นกรรมบถได้นั้น ต้องประกอบด้วยองค์ ๓ คือ

๑. อักโกสิตัพโพ มีผู้อื่นที่จะพึงด่า

๒. กุปะจิตโต มีจิตโกรธเคือง

๓. อักโกสะนา กล่าวคำหยาบ คำบริภาษออกไป

ประโยคของผรุสวาจานี้มีอย่างเดียวเหมือนกัน คือ **สาหัตถิกปโยค** ได้แก่ กล่าวเอง ทำเอง เป็นได้ทั้งวจีประโยค และกายประโยค ทำนองเดียวกับปิสุณาวาจา

ผรุสวาจาที่ประกอบด้วยองค์ ๓ เหล่านี้ครบบริบูรณ์ย่อมมีโทษมาก เรียกว่า **มหาสาวัชชะ** ส่วนผรุสวาจาที่ไม่ครบองค์ทั้ง ๓ นี้ คือ ขาดไปอย่างใดอย่างหนึ่ง ชื่อว่า มีโทษน้อย เรียกว่า **อัปปสาวัชชะ**

สัมผัปปลาปะ มีองค์ ๒

๑. นิรัตถะกะถาปุเรกขาระตา มุ่งกล่าวคำที่ไร้แก่นสาร ไม่มีประโยชน์

๒. กะถะน◌ัง กล่าวคำที่ไม่มีประโยชน์นั้นออกไป

ประโยคของสัมผัปปลาป ก็มีทำนองเดียวกันกับปีสุณวาจาและผรุสวาจา นั่นเอง

สัมผัปปลาปะ มีโทษมาก เพราะเหตุ ๓ ประการ

๑. ผู้พูดมีอาเสวนะ (ความเสพคุ้น) มาก

๒. คนอื่นเชื่อว่าเป็นเรื่องจริง

๓. ผู้พูดมีกิเลสแรงกล้า

สัมผัปปลาปะที่ตรงกันข้ามจากเหตุ ๓ ประการนี้ ชื่อว่า มีโทษน้อย

อนริยโวหาร ๘ ประการ

อนริยโวหาร หมายถึง ถ้อยคำที่ไม่ประเสริฐ ถ้อยคำที่ไม่ใช่ของพระอริยเจ้า ถ้อยคำที่พระอริยบุคคลไม่พูดกัน หรือถ้อยคำที่อารยชนผู้เจริญแล้วเข้าไม่พูดจากัน มี ๘ ประการ คือ

๑. อะทิฏเฐ ทิฏฐะวาทิตา	ไม่เห็น	บอกว่า	เห็น
๒. อัสสุเต สุตะวาทิตา	ไม่ได้ยิน	บอกว่า	ได้ยิน
๓. อะมุเต มุตะวาทิตา	ไม่ทราบ	บอกว่า	ทราบ
๔. อะวิญญาเต วิญญาตะวาทิตา	ไม่รู้	บอกว่า	รู้
๕. ทิฏเฐ อะทิฏฐะวาทิตา	เห็น	บอกว่า	ไม่ได้เห็น
๖. สุเต อัสสุตะวาทิตา	ได้ยิน	บอกว่า	ไม่ได้ยิน
๗. มุเต อะมุตะวาทิตา	ทราบ	บอกว่า	ไม่ทราบ
๘. วิญญาเต อะวิญญาตะวาทิตา	รู้	บอกว่า	ไม่รู้

ส่วนวาจาที่ตรงกันข้ามจากถ้อยคำเหล่านี้ ซึ่งเป็นไปในทางที่ถูกต้องตามความเป็นจริง เรียกว่า **อริยโวหาร** แปลว่า ถ้อยคำอันประเสริฐ ถ้อยคำของพระอริยเจ้า หรือถ้อยคำของอารยชนผู้เจริญแล้ว

ลักษณะพระสุรเสียงของพระพุทธเจ้า ๘ ประการ

พระสุรเสียงของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เรียกว่า **พุทธโฆสะ** มีลักษณะพิเศษ ๘ ประการ คือ

๑. นุ่มนวล	๒. ฟังชัดเจน
๓. ไพเราะ	๔. ฟังง่าย
๕. กลมกล่อม	๖. ไม่พร่า (ไม่แหบแห้ง)
๗. ลุ่มลึก	๘. มีความกังวาน (ดุจเสียงพรหม)

ลักษณะของบุคคลที่พูดไม่ก่อทุกข์ภัย ๕ ประการ

๑. กาลวาที	พูดถูกกาล
๒. ภูตวาที	พูดแต่ความจริง
๓. อัตถวาที	พูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์
๔. ธัมมวาที	พูดแต่สิ่งที่เป็นธรรม
๕. วินยวาที	พูดแต่สิ่งที่เป็นวินัย

โทษของการพูดมาก ๕ ประการ

๑. มุสา ภะณะติ เป็นเหตุให้พูดเท็จ

๒. ปิสุณัง ภะณะติ เป็นเหตุให้พูดส่อเสียด

๓. ผะรุสัง ภะณะติ เป็นเหตุให้พูดคำหยาบ

๔. สัมผัปปะลาปัง ภะณะติ เป็นเหตุให้พูดเพ้อเจ้อ

๕. กายัสสะ เภทา ปะรัมมะระณา อะปายัง ทุคคะติง วินิปาตัง นิระยัง อุปปัชชะติ เป็นเหตุให้เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว

อานิสงส์แห่งการพูดแต่พอดี ๕ ประการ

๑. นะ มุสา ภะณะติ เป็นเหตุไม่ให้พูดเท็จ

๒. นะ ปิสุณัง ภะณะติ เป็นเหตุไม่ให้พูดส่อเสียด

๓. นะ ผะรุสัง ภะณะติ เป็นเหตุไม่ให้พูดคำหยาบ

๔. นะ สัมผัปปะลาปัง ภะณะติ เป็นเหตุไม่ให้พูดเพ้อเจ้อ

๕. กายัสสะ เภทา ปะรัมมะระณา สุคคะติง อุปปัชชะติ เป็นเหตุให้เข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์

กถาวัตถุ ๑๐ ประการ

กถาวัตถุ หมายถึง ถ้อยคำที่ควรพูด ควรสนทนาปราศรัยกัน เพื่อให้เกิดคุณงามความดี เกิดความผูกพันที่ดีต่อกัน อันเป็นสัมมาวาจาเจตสิก มี ๑๐ ประการ คือ

๑. อัปปิจฉกถา	ถ้อยคำอันชักนำให้มีความมักน้อย
๒. สันตุฏฐิตากถา	ถ้อยคำอันชักนำให้เกิดความสันโดษ
๓. ปวิเวกกถา	ถ้อยคำอันชักนำให้เกิดความสงัดกายสงัดวาจา
๔. อสังสัคคกถา	ถ้อยคำอันชักนำไม่ให้คลุกคลีด้วยหมู่คณะ
๕. วิริยารัมภกถา	ถ้อยคำอันชักนำให้เกิดการปรารภความเพียร
๖. สีลกถา	ถ้อยคำอันชักนำให้ตั้งมั่นอยู่ในศีล
๗. สมาธิกถา	ถ้อยคำอันชักนำให้ทำใจให้สงบ
๘. ปัญญากถา	ถ้อยคำอันชักนำให้เกิดปัญญา
๙. วิมุตติกถา	ถ้อยคำอันชักนำให้ทำใจให้หลุดพ้นจากกิเลส
๑๐. วิมุตติญาณทัสสนกถา	ถ้อยคำอันชักนำให้เกิดความรู้ความเห็นตามความเป็นจริงในวิมุตติ

สรุปความเรื่องสัมมาวาจาเจตสิก

สัมมาวาจาเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **โสภณราสี** คือ หมวดโสภณเจตสิก ๒๕ เป็น **วิรตีเจตสิก** คือ สภาวธรรมที่ทำการงดเว้นจากวจีทุจริต เป็น **อนิยตโยคีเจตสิก นานากทาจิเจตสิก**

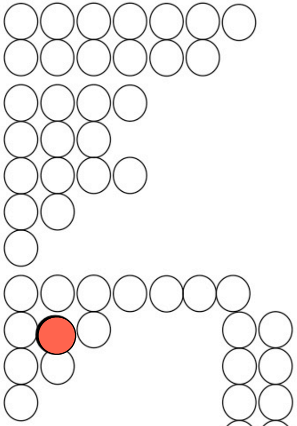
สัมมาวาจาเจตสิก ประกอบกับจิตได้ ๑๖ หรือ ๔๘ ดวง คือ มหากุศลจิต ๘ และโลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐ในขณะที่ประกอบกับมหากุศลจิตนั้นประกอบเป็นบางครั้งบางคราวและประกอบไม่พร้อมกัน เรียกว่า **นานากทาจิเจตสิก** แต่ในขณะที่ประกอบกับโลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐ นั้น ย่อมประกอบโดยแน่นอน เรียกว่า **นิยตเอกโตโยคีเจตสิก** แปลว่า เจตสิกที่ประกอบกับจิตโดยแน่นอนและพร้อมเพรียงกัน

สัมมาวาจาเจตสิก เกิดร่วมกับเจตสิกได้ ๓๓ หรือ ๓๕ ดวง คือ

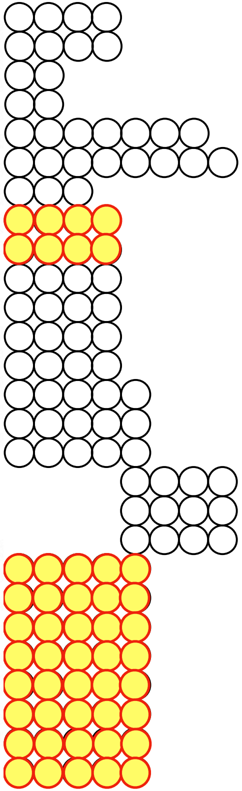
ในขณะที่ประกอบกับมหากุศลจิตนั้น ย่อมเกิดพร้อมกับเจตสิกได้ ๓๓ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ และปัญญินทรียเจตสิก ๑

ในขณะที่ประกอบกับโลกุตตรจิตนั้น ย่อมเกิดพร้อมกับเจตสิก ๓๕ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ สัมมากัมมันตเจตสิก ๑ สัมมาอาชีวเจตสิก ๑ และปัญญินทรียเจตสิก ๑

สัมมากัมมันตเจตสิก

สัมมากัมมันตเจตสิก เป็นเจตสิกที่ประกอบกับมหากุศลจิตและโลกุตตรจิต เป็นสภาวธรรมที่ทำการงดเว้นจากการงานที่เป็นกายทุจริต ๓ มีการฆ่าสัตว์ เป็นต้น ซึ่งไม่เกี่ยวกับการงานอันเป็นอาชีพ ได้แก่ กายทุจริตที่เป็นไปโดยทั่วไป ซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับเรื่องการทำมาหากินหรือไม่ได้ทำทุจริตมาเพื่อเลี้ยงชีพ แต่กระทำโดยประการอื่น มีการทำเพื่อความสนุกสนาน ทำเพื่อล้างแค้น เป็นต้น

สัมมากัมมันตเจตสิก

เป็น โสภณราสีเจตสิก

เป็น อนิยตโยคีเจตสิก ประเภทนานากทาจิ ที่ประกอบกับมหากุศลจิต

เป็นนิยตเอกโตโยคีเจตสิก ที่ประกอบกับโลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๑๖ หรือ ๔๘ ดวง คือ มหากุศลจิต ๘ โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐

ถ้าในมหากุศลจิต ประกอบกับเจตสิกได้ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒) ในโลกุตตรจิต ประกอบกับเจตสิกได้ ๓๕ ดวง คือ อัญญฯ ๑๓ โสภณะ ๒๒ (เว้นตัวเองและอัปปมัญญา ๒)

ลักขณาทิจตุกะของสัมมากัมมันตเจตสิก

๑. สะมุฏฐาปะนะลักขะโณ มีการยังกิจการงานให้ตั้งขึ้นด้วยดี เป็นลักษณะ
๒. วิระมะณะระโส มีเจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการงานที่ผิด เป็นกิจ
๓. มิจฉากัมมันตัปปะหานะปัจจุปปัฏฐาโน มีการกำจัดการงานที่ผิด เป็นอาการปรากฏ
๔. โยนิโสมะนะสิการะปะทัฏฐาโน มีการพิจารณาโดยแยบคาย เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

สัมมากัมมันตะ มี ๓ ประการ

๑. ยถาพลสัมมากัมมันตะ ได้แก่ การกระทำที่ดี คือ การปฏิบัติดี การกระทำดีทุกอย่าง

๒. เจตนาสัมมากัมมันตะ ได้แก่ การตั้งใจกระทำการงานที่ดี มีประโยชน์ ประกอบด้วยธรรม

๓. วิรตีสัมมากัมมันตะ ได้แก่ การงดเว้นจากกายทุจริต ๓ ประการ อันเป็นตัวสัมมากัมมันตเจตสิกนั่นเอง

องค์แห่งปาณาติบาต ๕ ประการ

๑. ปาโณ	สัตว์มีชีวิต
๒. ปาณะสัญญิตา	รู้ว่าสัตว์มีชีวิต
๓. วะธะกะจิตตัง	มีจิตคิดจะฆ่า
๔. ตัส์มิง วายาโม	มีความพยายามในการฆ่าสัตว์นั้น
๕. เตนะ มะระณัง	สัตว์นั้นตายลงด้วยความพยายามนั้น

เมื่อครบองค์ทั้ง ๕ เหล่านี้ ย่อมเป็นอันล่วงกรรมบถแห่งปาณาติบาต ถ้าไม่ครบองค์ทั้ง ๕ นี้ ก็จัดเป็นแต่ศีลด่าง ศีลพร้อย หรือศีลทะลุ อย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อบุคคลได้รู้และเข้าใจองค์ประกอบของปาณาติบาตและรู้ถึงโทษของปาณาติบาตตามความเป็นจริงโดยโยนิโสมนสิการแล้ว ย่อมสามารถงดเว้นจากปาณาติบาตนี้ได้

อานิสงส์แห่งการเว้นจากปาณาติบาต ๒๓ ประการ

๑. อังคะปัจจังคะสัมปันนะตา	ทำให้มีอวัยวะสมบูรณ์ไม่พิกลพิการ
๒. อาโรหะปะริณาหะสัมปัตติตา	มีลักษณะสูงใหญ่สมส่วน
๓. ชะวะสัมปัตติตา	มีความปราดเปรียวว่องไว
๔. สุปปะติฏฐิตะปาทะตา	เวลาเดินเป็นผู้ที่วางเท้าได้อย่างมั่นใจ
๕. จารุตา	มีรูปร่างที่มีเสน่ห์
๖. มุทุตา	มีรูปร่างหน้าตาอ่อนกว่าวัย
๗. สุจิตา	มีกาย วาจา ใจสะอาด
๘. สูระตา	มีความกล้าหาญ
๙. มะหัพพะละตา	มีกำลังแข็งแรง
๑๐. วิสสัตถะวะจะนะตา	พูดจาได้สละสลวยไม่เคอะเขิน
๑๑. โลกะปิยะตา	เป็นที่รักของชาวโลก

๑๒. เนละตา	เป็นผู้มีความสุภาพอ่อนโยน
๑๓. อะเภชชะปะริสะตา	มีบริวารที่จงรักภักดี
๑๔. อัจฉัมภิตา	ไม่สะดุ้งกลัวอะไรง่าย
๑๕. ทุปปะธังสิตา	ศัตรูไม่สามารถทำอันตรายได้
๑๖. ปะรูปักกะเมนามะระณะตา	ไม่ถูกฆ่าตาย
๑๗. อะนันตะปะริวาระตา	เป็นผู้ที่มีบริวารมาก
๑๘. สุรูปะตา	เป็นผู้มีรูปร่างงดงามน่าทัศนา
๑๙. สุสัณฐานะตา	เป็นผู้มีทรวดทรงงดงาม (หุ่นดี)
๒๐. อัปปาพาธะตา	มีอาพาธความป่วยไข้น้อย
๒๑. อโสกิตา	เป็นผู้มีใจผ่องใส ไม่เศร้าหมอง
๒๒. ปิเยหิ อะวิปปะโยคะตา	เป็นผู้ไม่ต้องพลัดพรากจากของรัก
๒๓. ทีฆายุกะตา	เป็นผู้มีอายุยืนเกินอายุขัย

องค์แห่งอทินนาทาน ๕ ประการ

๑. ประระปะริคคะหิตัง	ของนั้นมีเจ้าของหวงแหน
๒. ประระปะริคคะหิตะสัญญิตา	รู้ว่าเจ้าของหวงแหน
๓. เถยยะจิตตัง	มีจิตคิดจะลัก
๔. ตัสสะ วายาโม	พยายามเพื่อจะลัก
๕. เตนะ อาทาตัพพัง อาทาน◌ัง	ลักสิ่งของนั้นสำเร็จมาได้ด้วยความพยายามนั้น

เมื่อครบองค์ ๕ เหล่านี้ย่อมเป็นอันล่วงกรรมบถแห่งอทินนาทาน ถ้าไม่ครบองค์ทั้ง ๕ นี้ จัดเป็นแต่ศีลด่าง ศีลพร้อย หรือศีลทะลุ อย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อบุคคลได้รู้และเข้าใจองค์ประกอบของอทินนาทาน และรู้ถึงโทษของอทินนาทานตามความเป็นจริงโดยโยนิโสมนสิการแล้ว ย่อมสามารถงดเว้นจากอทินนาทานนี้ได้

อานิสงส์ของการเว้นจากอทินนาทาน ๑๑ ประการ

๑. มะหัทธะนะตา ทำให้เป็นผู้มีทรัพย์มาก

๒. ปะหูตะธัญญะตา ทำให้มีข้าวปลาอาหารพอเพียงต่อการบริโภค

๓. อะนันตะโภคะตา ทำให้มีโภคทรัพย์นับอนันต์

๔. อะนุปปันนะโภคุปปัตติตา ทำให้ได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่เคยได้

๕. อุปปันนะโภคะถาวะระตา ทำให้โภคทรัพย์ที่ได้แล้วอยู่ยั่งยืนถาวร

๖. อิจฉิตานัง โภคานัง ขิปปะปะฏิลาภะตา ย่อมได้สิ่งที่ปรารถนาโดยเร็ว พลันสมดังใจนึก

๗. ราชะโจรุทะกัคคิอัปปิยะทายาทาทีหิ อะสาธาระณะโภคะตา สมบัติไม่ฉิบหายไปด้วยราชภัย โจรภัย อัคคีภัย และเหล่าทายาทผู้ไม่เป็นที่รักทั้งหลาย เป็นต้น

๘. อะสาธาระณะปะฏิลาภะตา หาสมบัติได้โดยไม่ถูกแย่งชิงเอาไป

๙. โลกุตตะระธะนะปะฏิลาภะตา มีโอกาสได้โลกุตตรทรัพย์ในที่สุด

๑๐. นัตถิภาวัสสะ อะชานะนะตา อะสะวะนะตา ไม่ได้พบ ไม่ได้ยินคำว่า ไม่มี

๑๑. สุขะวิหาริตา ย่อมอยู่เป็นสุขในที่ทุกสถาน

องค์แห่งกาเมสุมิจฉาจาร ๔ ประการ

การประพฤติล่วงกาเมสุมิจฉาจาร ที่จัดว่า เป็นการก้าวล่วงกรรมบถนั้น จะต้องประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

๑. อะคะมะนิยะวัตถุ วัตถุที่ไม่ควรเกี่ยวข้อง

๒. ตัส์มิง เสวะนะจิตตัง มีจิตคิดจะเสพวัตถุนั้น

๓. ปะโยโค มีความพยายามในการเสพเมถุน

๔. มัคเคนะ มัคคะปะฏิปัตติอะธิวาสะนัง มีความพอใจในการประกอบมรรคให้ถึงกัน (ทำอวัยวะเพศให้ถึงกัน)

เมื่อครบองค์ทั้ง ๔ เหล่านี้ ย่อมเป็นอันล่วงกรรมบถแห่งกาเมสุมิจฉาจาร ถ้าไม่ครบองค์ทั้ง ๔ นี้ ก็จัดเป็นแต่ศีลด่าง ศีลพร้อย หรือศีลทะลุ อย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อบุคคลได้รู้และเข้าใจองค์ประกอบของกาเมสุมิจฉาจาร และรู้ถึงโทษของกาเมสุมิจฉาจารตามความเป็นจริงโดยโยนิโสมนสิการแล้ว ย่อมสามารถงดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจารนี้ได้

อานิสงส์ของการเว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร ๒๐ ประการ

๑. ไม่มีข้าศึกศัตรู
๒. เป็นที่รักแห่งชนทั่วไป
๓. หาข้าวน้ำเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่ อาศัยได้ง่าย
๔. หลับก็เป็นสุข
๕. ตื่นก็เป็นสุข
๖. พ้นภัยในอบาย
๗. ไม่ต้องเกิดเป็นหญิงหรือเป็นกะเทยอีก
๘. ไม่โกรธง่าย
๙. ทำอะไรก็ทำได้ โดยเรียบร้อย
๑๐. ทำอะไรก็ทำได้โดยเปิดเผย
๑๑. คอไม่ตก (คือมี สง่า)
๑๒. หน้าไม่ก้ม (คือมีอำนาจ)
๑๓. มีแต่เพื่อนรัก
๑๔. มีอินทรีย์ ๕ บริบูรณ์
๑๕. มีลักษณะบริบูรณ์
๑๖. ไม่มีใครรังเกียจ
๑๗. ขวนขวายน้อยไม่ต้องเหน็ดเหนื่อย หากินง่าย
๑๘. อยู่ที่ไหนก็เป็นสุข
๑๙. ไม่ต้องกลัวภัยจากใคร ๆ
๒๐. ไม่ค่อยพลัดพรากจากของที่รัก

การงานอันปราศจากโทษ ๑๐ ประการ

๑. อุโปสถสมาทาน	การสมาทานอุโสถศีล
๒. เวยยาวัจจกรณะ	การช่วยขวนขวายในกิจที่ชอบธรรม
๓. อารามโรปะ	การสร้างวัด สร้างที่พักสงฆ์ เป็นต้น
๔. วนโรปะ	การปลูกป่า ปลูกต้นไม้ สร้างสวนป่า เป็นต้น
๕. เสตุกรณะ	การสร้างสะพานสาธารณะให้บุคคลใช้สอย
๖. ปปกรณะ	การสร้างประปา บ่อน้ำ สระน้ำ
๗. อุทปานทาน	การตั้งภาชนะน้ำดื่มน้ำใช้ไว้เป็นอุทกทาน
๘. อุปัสสยทาน	การให้ที่อยู่ที่อาศัย ให้ที่พัก
๙. ธัมมัฏฐะ	การประพฤติปฏิบัติธรรม
๑๐. สีลสัมปันนะ	การรักษาศีล

ลักษณะของผู้ทำการงานไม่อากูลคั่งค้าง ๑๔ ประการ

๑. รีบทำโดยไม่ให้เสียเวลา

๒. ทำเหมาะสมกับกำลังทรัพย์ที่พึงได้และได้มาแล้ว

๓. ทำเต็มความสามารถ ไม่ย่อหย่อน

๔. ทำโดยตั้งใจ ไม่เห็นแก่การหลับนอน

๕. กลางคืนก็นอนตามปกติ ไม่มักหลับกลางวัน

๖. แม้กลางคืนเมื่อตื่นแล้ว ก็ลุกขึ้นทำงานให้เสร็จไป

๗. ไม่มัวเมาเป็นอาจิณ

๘. ไม่แส่หาอบายมุขมาใส่ตน

๙. ไม่เกียจคร้าน

๑๐. ทำเหมาะแก่กาลเทสะ

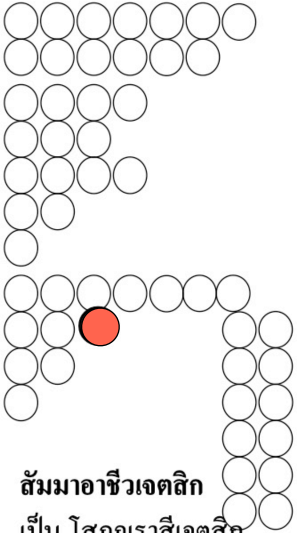
๑๑. มีความเพียรทั้งกาย วาจา ใจ

๑๒. ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม

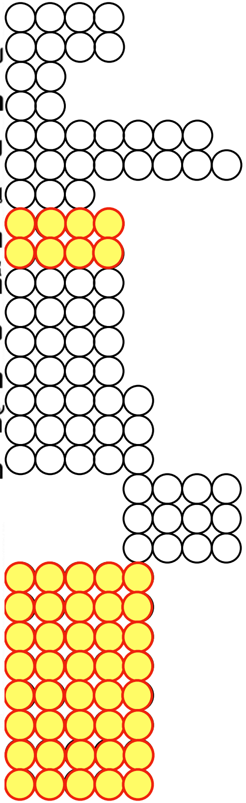
๑๓. ไม่อ้างเหตุ อ้างเลส เพื่อหยุดพักงาน

๑๔. หมั่นหา หมั่นเก็บรักษาทรัพย์ดุจตัวปลวกก่อจอมปลวกฉันนั้น

สัมมาอาชีวเจตสิก

สัมมาอาชีวเจตสิก เป็นสภาวธรรมที่ทำการเว้นจากกายทุจริต ๓ และวจีทุจริต ๔ ที่เกี่ยวกับอาชีพ โดย **สัมปัตตวิรัติ** คือ การงดเว้นในขณะที่ประจวบเหมาะกับเหตุการณ์เฉพาะหน้า หรือ **สมาทานวิรัติ** คือ การงดเว้นด้วยการตั้งใจสมาทานไว้ก่อน เป็นการงดเว้นชั่วครั้งชั่วคราว เรียกว่า **ตทังคปหาน** ได้แก่ สัมมาอาชีวเจตสิกที่ประกอบกับมหากุศลจิต ๘ ดวง ส่วนสัมมาอาชีวเจตสิกที่ประกอบกับมรรคจิตนั้น เป็นการงดเว้นโดย **สมุจเฉทวิรัติ** คือ การงดเว้นได้โดยเด็ดขาด เนื่องจากมรรคจิตได้ทำการประหาณอนุสัยกิเลสที่เป็นเหตุให้กระทำทุจริตกรรมได้โดยเด็ดขาด เรียกว่า **สมุจเฉทปหาน**

สัมมาอาชีวเจตสิก

เป็น โสภณราสีเจตสิก

เป็น **อนิยตโยคีเจตสิก ประเภทนานากทาจิ** ที่ประกอบกับมหากุศลจิต

เป็นนิยตเอกโตโยคีเจตสิก ที่ประกอบกับโลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๑๖ หรือ ๔๘ ดวง คือ มหากุศลจิต ๘ โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐

ถ้าในมหากุศลจิต ประกอบกับเจตสิกได้ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒) ถ้าในโลกุตตรจิต ประกอบกับเจตสิกได้ ๓๕ ดวง คือ อัญญฯ ๑๓ โสภณะ ๒๒ (เว้นตัวเองและอัปปมัญญา ๒)

ลักขณาทิจตุกะของสัมมาอาชีวเจตสิก

๑. **ทุจจริตะอะวีติกกะมะลักขะโณ** มีการไม่ก้าวล่วงทุจริต เป็นลักษณะ

๒. **ตะโต สังโกจะนะระโส** มีการลดน้อยถอยลงจากทุจริตนั้น เป็นกิจ

๓. **อะกิริยะปัจจุปปัฏฐาโน** มีการไม่กระทำทุจริตทุราชีพทุกอย่าง เป็นอาการปรากฏ

๔. **สัทธาสะติหิริโอตตัปปะพาหุสัจจะวิริยะปัญญาปะทัฏฐานา วา อัปปิจฉะตาทิคุณะปะทัฏฐานา** มีคุณสมบัติของสัปบุรุษ คือ ศรัทธา สติ หิริ โอตตัปปะ พาหุสัจจะ วิริยะ ปัญญา เป็นเหตุใกล้ให้เกิด หรือ มีคุณธรรม คือ ความมักน้อย เป็นต้น เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

สัปปุริสธรรม ๗

สัปปุริสธรรม คือ ธรรมของสัตบุรุษหรือธรรมของกัลยาณชนคนดี มี ๗ ประการ คือ

๑. **ศรัทธา** คือ ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อควรเลื่อมใส

๒. **สติ** คือ ความระลึกรู้สึกตัว

๓. **หิริ** คือ ความละอายต่อบาป

๔. **โอตตัปปะ** คือ ความเกรงกลัวต่อบาป

๕. **พาหุสัจจะ** คือการได้ยินได้ฟังมากหรือความเป็นพหูสูต

๖. **จาคะ** ความเสียสละ

๗. **ปัญญา** ความรอบรู้ หรือคุณธรรมอื่น ๆ มี **อัปปิจฉตา** คือ ความมักน้อยยินดีในของที่ตนได้มาโดยชอบธรรม เป็นต้น

ลักขณาทิจตุกะของสัมมาอาชีวเจตสิก (อีกนัยหนึ่ง)

๑. **โวทานะลักขะโณ** มีความผ่องแผ้ว เป็นลักษณะ

๒. **กายะชีวัปปะวัตติระโส** มีความผ่องแผ้วแห่งจิตเจตสิกเป็นกิจ

๓. **มิจฉาอาชีวัปปะหานะปัจจุปปัฏฐาโน** มีการประหาณมิจฉาชีวะ เป็นอาการปรากฏ

๔. **สัทธาหิโรตตัปปาทิคุณะปะทัฏฐาโน** มีคุณธรรมคือ สัทธา หิริ โอตตัปปะ เป็นต้น เป็นเหตุใกล้ให้เกิด (ดังกล่าวแล้วในเบื้องต้น)

สัมมาอาชีวะ มี ๒ ประการ

๑. **วิริยสัมมาอาชีวะ** ได้แก่ ความเพียรในอาชีพการงานที่ปราศจากโทษ

๒. **วิรตีสัมมาอาชีวะ** ได้แก่ การงดเว้นจากกายทุจริต ๓ และวจีทุจริต ๔ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยอาชีพ

สัมมาอาชีวะ ๒ ประการ [อีกนัยหนึ่ง]

สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพชอบ หมายถึง การทำมาหากินด้วยอาชีพที่สุจริต มี ๒ ประเภท คือ

๑. คหัฏฐสัมมาอาชีวะ หมายถึง สัมมาอาชีวะของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนทั้งหลาย แบ่งเป็น ๒ ประการ คือ

๑.๑ การเว้นจากมิจฉาอาชีวะ

๑. ๒ การเว้นจากการประจบสอพลอ

สัมมาอาชีวะนี้รวมถึงการไม่ประกอบมิจฉาวณิชชา ๕ ประเภทด้วย

๒. ปัพพชิตสัมมาอาชีวะ สัมมาอาชีวะของบรรพชิตหรือนักบวช หมายถึง การใช้ชีวิตด้วยการบริโภคปัจจัยสี่อย่างมักน้อย เท่าที่จำเป็น ถ้าเป็นนักบวชที่อยู่ด้วยการขอ ต้องรักษาปัจจัยสี่ของทายกไว้อย่างดี เพื่อให้คุ้มค่ากับผู้ให้ ไม่เบียดเบียน และไม่เสพสิ่งที่นอกเหนือจากปัจจัยสี่โดยไม่จำเป็น เช่น กามคุณ ๕ เพราะแม้ไม่เสพกามคุณ มนุษย์ก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ สัมมาอาชีวะของผู้บวช คือ ไม่เสพบริโภคจนเกินความจำเป็น เช่น ดูการละเล่น แต่งตัว ตลอดจนเสพยาเสพติด เป็นต้น

มิจฉาวณิชชา ๕

๑. สัตถวณิชชา การค้าขายอาวุธ ได้แก่ อาวุธปืน อาวุธเคมี ระเบิดนิวเคลียร์ อาวุธอื่น ๆ เป็นต้น อาวุธเหล่านี้หากมีเจตนาเพื่อทำร้ายกัน จะก่อให้เกิดการทำลายล้างซึ่งกันและกัน โลกจะไม่เกิดสันติสุข

๒. สัตตวณิชชา การค้าขายมนุษย์ ได้แก่ การค้าขายเด็กการค้าทาส ตลอดจนการใช้แรงงานเด็กและสตรีอย่างทารุณ รวมถึงการขายตัวหรือขายบริการทางเพศ

๓. มังสวณิชชา การค้าขายสัตว์เป็น สำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหาร เป็นการส่งเสริมให้ทำผิดศีลข้อที่ ๑ คือ การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต

๔. มัชชวณิชชา การค้าขายน้ำเมา ตลอดจนการค้าขายสารเสพติดทุกชนิด

๕. วิสวณิชชา การค้าขายยาพิษ ซึ่งเป็นอันตรายต่อผู้ใช้ รวมทั้งเป็นอันตรายต่อสังคม และสัตว์ทั่วไปด้วย

สรุปความเรื่องสัมมาอาชีวเจตสิก

สัมมาอาชีวเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **โสภณราสี** คือ หมวดโสภณเจตสิก ๒๕ เป็น **วิรตีเจตสิก** คือ สภาวธรรมที่ทำการงดเว้นจากกายทุจริตและวจีทุจริตที่เกี่ยวกับอาชีพ คือ เกี่ยวกับการแสวงหาปัจจัยมาเลี้ยงในทางที่มิชอบธรรม สัมมาอาชีวเจตสิกนี้จึงเกิดขึ้นเพื่อทำการงดเว้นจากทุจริตทุราชีพนั้น

สัมมาอาชีวเจตสิกนี้ เป็น **อนิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้ไม่แน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุไว้ว่า ประกอบกับจิตดวงใดแล้ว แต่เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น อาจมีสัมมาอาชีวเจตสิกประกอบร่วมด้วยก็มี ไม่ประกอบร่วมด้วยก็มี และเป็นเจตสิกจำพวก **นานากทาจิเจตสิก** คือ ซึ่งเป็นเจตสิกที่ประกอบกับจิตได้เป็นบางครั้งบางคราวและเวลาประกอบก็ประกอบไม่พร้อมกัน ได้แก่ ในขณะที่ประกอบมหากุศลจิต ๘ ดวง ส่วนที่ประกอบกับโลกุตตร จิต ๘ หรือ ๔๐ ดวงนั้น เป็นเจตสิกประเภท **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้โดยแน่นอน และประกอบพร้อมกันเสมอ จึงเรียกว่า **นิยตเอกโตโยคีเจตสิก**

สัมมาอาชีวเจตสิก ประกอบกับจิตได้ ๑๖ หรือ ๔๘ ดวง คือ มหากุศลจิต ๘ และโลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐ ในขณะที่ประกอบกับมหากุศลจิตนั้นประกอบเป็นบางครั้งบางคราวและประกอบไม่พร้อมกัน เรียกว่า **นานากทาจิเจตสิก** แต่ในขณะที่ประกอบกับโลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐ นั้น ย่อมประกอบโดยแน่นอนและพร้อมเพรียงกัน เรียกว่า **นิยตเอกโตโยคีเจตสิก**

สัมมาอาชีวเจตสิก ย่อมเกิดพร้อมกับเจตสิกได้ ๓๓ หรือ ๓๕ ดวง คือ

ในขณะที่ประกอบกับมหากุศลจิตนั้น ย่อมเกิดพร้อมกับเจตสิกได้ ๓๓ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ และปัญญินทรียเจตสิก ๑

ในขณะที่ประกอบกับโลกุตตรจิตนั้น ย่อมเกิดพร้อมกับเจตสิก ๓๕ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ สัมมาวาจาเจตสิก ๑ สัมมากัมมันตเจตสิก ๑ และปัญญินทรียเจตสิก ๑

อัปปมัญญาเจตสิก ๒

อัปปมัญญาเจตสิก หมายถึง ธรรมชาติที่แผ่ไปในสัตว์ทั้งหลายโดยหาประมาณมิได้ ดังวจนัตถะว่า **อัปปะมาเณสุ สัตเตสุ ภะวาติ = อัปปะมัญญา** แปลว่า ธรรมที่แผ่ไปในสัตว์ทั้งหลายหาประมาณมิได้ โดยไม่มีจำกัด ชื่อว่า อัปปมัญญา

ธรรมที่ชื่อว่า อัปปมัญญา มี ๔ อย่าง ดังที่แสดงไว้ในพระบาลีว่า "**เมตตา กะรุณา มุทิตา อุเปกขา เจติ อิมา จะตัสโส อัปปะมัญญา นามะ พ์รัหมะวิหาโรติ จะ ปะวุจจะติ**" แปลความว่า เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ธรรมทั้ง ๔ อย่างนี้ ชื่อว่า อัปปมัญญา เพราะไม่มีประมาณ หรือที่เรียกกันว่า พรหมวิหาร เพราะผู้ปฏิบัติใน ธรรม ๔ อย่างนี้ ย่อมมีความเป็นอยู่เหมือนพรหม หมายความว่า ถ้าบุคคลใดประกอบด้วยคุณธรรม ๔ ประการนี้ บุคคลนั้นย่อมเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมของความเป็นพรหม เพราะพรหมทั้งหลายย่อมมีคุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ประจำใจอยู่เสมอ

อัปปมัญญาเจตสิก ที่แสดงไว้ในอภิธัมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๒ มี ๒ ดวง ได้แก่ กรุณาเจตสิก และ มุทิตาเจตสิก ส่วนเมตตา มีองค์ธรรม คือ อโทสเจตสิก และ อุเบกขา มีองค์ธรรม คือ ตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิก ซึ่งอยู่ในกลุ่มของโสภณสาธารณเจตสิกแล้ว จึงมิได้นำมาแสดงไว้โดยนัยแห่งอัปปมัญญาเจตสิกนี้อีก

อัปปมัญญา ๔

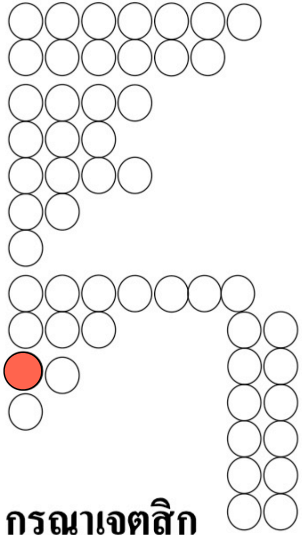
๑. **เมตตา** องค์ธรรมได้แก่ **อโทสเจตสิก** มีอารมณ์เป็นปิยมนาปสัตวบัญญัติ คือ บุคคลหรือสัตว์ผู้เป็นที่รัก เป็นที่เคารพนับถือ เป็นที่โปรดปราน

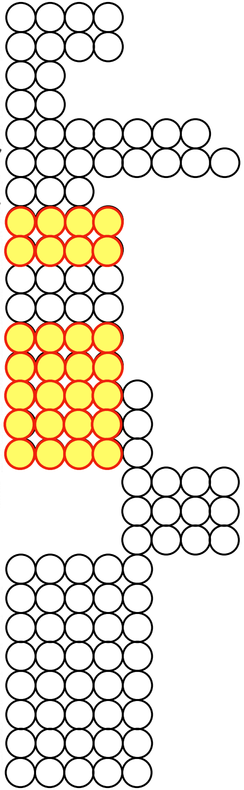
๒. **กรุณา** องค์ธรรมได้แก่ **กรุณาเจตสิก** มีอารมณ์เป็นทุกขิตสัตวบัญญัติ คือ บุคคลหรือสัตว์ที่กำลังได้ประสบกับความทุกข์ หรือจะได้ประสบกับความทุกข์ในโอกาสข้างหน้า โดยสามารถคาดคะเนได้

๓. **มุทิตา** องค์ธรรมได้แก่ **มุทิตาเจตสิก** มีอารมณ์เป็นสุขิตสัตวบัญญัติ คือ บุคคลหรือสัตว์ที่กำลังประสบสุขอยู่ หรือจะได้รับความสุข ในกาลข้างหน้าอันสามารถคาดคะเนได้ โดยเป็นลาภ ยศ สุข สรรเสริญ เป็นต้น

๔. **อุเบกขา** องค์ธรรมได้แก่ **ตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิก** มีอารมณ์เป็นมัชฌัตตสัตวบัญญัติ คือ บุคคลหรือสัตว์ที่เป็นกลาง ๆ ไม่รัก ไม่เกลียด หรือผู้ที่ผ่านการพิจารณาวางใจโดยอัปปมัญญาทั้ง ๓ ข้างต้นมาแล้ว จึงวางใจเป็นอุเบกขาได้ในภายหลัง

กรุณาเจตสิก

กรุณาเจตสิก คือ ธรรมชาติที่มีความสงสารต่อทุกขิตสัตว์ ได้แก่ ความสงสารสัตว์ที่กำลังได้รับความทุกข์ยากลำบากอยู่ หรือที่จะได้รับความทุกข์ยากลำบากในกาลข้างหน้า เพราะมองเห็นเหตุแห่งความทุกข์ต่าง ๆ นั้น

สภาพของกรุณานี้ มีการสงบระงับจากวิหิงสา (ความเบียดเบียน) เป็นสมบัติ และ มีการเกิดความเศร้าโศก ร่ำไห้ (คล้อยตาม) เป็นวิบัติ

กรุณาเจตสิก

เป็น โสภณราสีเจตสิก

เป็น อนิยตโยคีเจตสิก ประเภทนานากทาจิ

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๒๘ ดวง คือ มหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ รูปาวจรจิต ๑๒ (เว้นปัญจมฌานจิต ๓)

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒)

ลักขณาทิจตุกะของกรุณาเจตสิก

๑. **ประระทุกขาปะนะยะนะลักขะณา** มีความตั้งใจที่จะช่วยผู้ที่ได้รับความลำบากอยู่ให้พ้นทุกข์ เป็นลักษณะ

๒. **ประระทุกขาสะหะนะระสา** มีการไม่นิ่งดูดายต่อทุกข์ของผู้อื่น เป็นกิจ

๓. **อะวิหิงสาปัจจุปปัฏฐานา** มีการไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นอาการปรากฏ

๔. **ทุกขะภูตานัง อะนาถะภาวะทัสสะนะปะทัฏฐานา** มีการเห็นสัตว์ที่ตกทุกข์ได้ยากไร้ที่พึ่ง เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

บุคคลที่ควรแผ่เมตตาให้ ๔ จำพวก

บุคคลที่ควรแผ่กรุณาให้ตามลำดับ มี ๔ จำพวก ได้แก่ บุคคลที่ได้รับความลำบาก ที่เรียกว่า ทุกขิตบุคคล ดังต่อไปนี้

๑. อัชฌัตตบุคคล คือ ตนเอง เพราะตนย่อมเป็นที่รักและน่าสงสารมากกว่าใคร ๆ

๒. มัชฌัตตบุคคล บุคคลผู้เป็นปานกลาง ย่อมตั้งอยู่ในฐานะคนกลาง ๆ การที่จะทำให้เกิดความสงสาร ก็เป็นการลำบากใจ

๓. ปิยบุคคล บุคคลผู้เป็นที่รัก เพราะทำใจลำบาก ทำให้เกิดตัณหาเปมะ ความรักใคร่เนื่องด้วยตัณหาได้ง่าย การที่จะแผ่ความกรุณา ปรารถนาดีด้วยการวางจิตเป็นกลางนั้น เป็นไปได้ยาก

๔. เวรีบุคคล บุคคลผู้เป็นคู่เวรกัน ย่อมเป็นการลำบากอย่างยิ่ง เพราะบุคคลนั้น ย่อมปรากฏเป็นเหมือนหนามตำตาแทงใจอยู่นั้นเอง การที่จะแผ่ความสงสารปรารถนาดีให้เกิดขึ้นโดยง่ายนั้น ก็เป็นการยากอย่างยิ่ง

ทุคตบุคคล ๖

พระโยคีบุคคลควรแผ่กรุณาให้แก่ทุคตบุคคล คือ บุคคลผู้มีความทุกข์ยากลำบาก ซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือ ทั้งหมด ตามลำดับคือ

๑. วิรูปบุคคล คือ บุคคลผู้ขี้เหร่

๒. ปรมกิจฉัปปัตตบุคคล คือ บุคคลผู้ตกทุกข์ได้ยากอย่างหนัก

๓. ทุคตบุคคล คือ บุคคลผู้ทุกข์ยาก

๔. ทุรูปตบุคคล คือ บุคคลผู้ลำบากแสนเข็ญ

๕. กปณบุคคล คือ บุคคลผู้กำพร้า ไร้ที่พึ่งพิง

๖. ฉินนหัตถปาทบุคคล คือ บุคคลผู้มือด้วนเท้าด้วน

บุคคลนั้นวางกระเบื้อง (หรือ ภาชนะขอทานอย่างอื่น) ไว้ข้างหน้า นอนในศาลาคนขอทาน มีหมู่หนอนไหลคลักออกจากมือและเท้าทั้ง ๒ ส่งเสียงร้องครวญครางอยู่ แล้วพึงให้นึกสงสารว่า “บุคคลผู้นี้ ถึงความทุกข์ยากลำบากแสนเข็ญ ไฉนหนอ? เขาพึงพ้นจากความทุกข์นี้ไปได้” ดังนี้

การเจริญกรุณาในเวรีบุคคล

๑. เธอต้องหมั่นเข้ากรุณา คือ แผ่ความสงสารบ่อย ๆ ในบุคคล คือ ตนเอง ทุคตบุคคล มัชฌัตตบุคคล ปิยบุคคล คนใดคนหนึ่ง เพื่อปรับสภาพของกรุณาจิตให้เชื่อมติดกัน ครั้นแล้ว จึงแผ่กรุณาไปยังบุคคลผู้มีเวรนั้นบ่อย ๆ พยายามบรรเทาความแค้นเคืองต่าง ๆ เสีย

๒. ถ้าไม่ระงับ พึงนึกถึงพระพุทธโอวาท มี กกจูปโมวาท เป็นต้น

๓. ถ้าไม่ระงับ พึงนึกถึงความดีของบุคคลนั้น

๔. ถ้าไม่ระงับ พึงนึกถึงกัมมัสสกตา ความที่สัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของ ๆ ตน

๕. ถ้าไม่ระงับ พึงนึกถึงจารีตประเพณีความประพฤติไม่ขาดสายแห่งพระศาสดา

๖. ถ้าไม่ระงับ พึงนึกถึงสังสารวัฏฏ์ที่ยาวนาน ไม่มีสิ้นสุด

๗. ถ้าไม่ระงับ พึงนึกถึงอานิสงส์ของกรุณา ๑๑ ประการ (เหมือนของเมตตา)

๘. ถ้าไม่ระงับ พึงนึกทำการแยกให้เห็นเป็นแต่เพียงธาตุเท่านั้น

๙. ถ้ายังไม่ระงับ พึงทำการเผื่อแผ่ แบ่งปันสิ่งของให้แก่เวรีบุคคลนั้น

อานิสงส์ของการเจริญกรุณา ๑๑ ประการ

กรุณาพรหมวิหาร ที่บุคคลเจริญให้มาก ทำให้ไพบูลย์แล้ว ย่อมได้รับอานิสงส์ ๑๑ ประการ คือ

๑. สุขํ สุปติ หลับเป็นสุข

๒. สุขํ ปฏิพุชฺฌติ ตื่นเป็นสุข

๓. น ปาปกํ สุปินํ ปสฺสติ ไม่ฝันร้าย

๔. มนุสฺสานํ ปิโย โหติ เป็นที่รักของมนุษย์

๕. อมนุสฺสานํ ปิโย โหติ เป็นที่รักของอมนุษย์

๖. เทวตา รกฺขนฺติ เทวดารักษาคุ้มครอง

๗. นาสฺส อคฺคิ วา วิสํ วา สตฺถํ วา กมฺมติ ไฟ ยาพิษ หรือ ศาตราวุธ ทำอันตรายไม่ได้

๘. ตุวฏํ จิตฺตํ สมาธิยติ จิตย่อมตั้งมั่นได้เร็ว

๙. มุขวณฺโณ วิปฺปสีทติ สีหน้าแปล่งปลั่ง

๑๐. อสมฺมุฬฺโห กาลํ กโรติ ไม่หลงตาย (ไม่มีสติฟั่นเฟือน ทำกาลกิริยา)

๑๑. อุตฺตรึ อปฺปฏิวิชฺฌนฺโต พฺรหฺมโลกูปโค โหติ เมื่อยังไม่บรรลุคุณธรรมชั้นสูง ก็จะได้เป็นผู้เข้าถึง (เกิดใน) พรหมโลก

สรุปความเรื่องกรุณาเจตสิก

สภาพของกรุณานี้ มีการสงบระงับจากวิหิงสา (ความเบียดเบียน) เป็นสมบัติ และมีการเกิดความเศร้าโศก ร่ำไห้ (คล้อยตาม) เป็นวิบัติ หมายความว่า ถ้าในขณะใดบุคคลเกิดความสงสารสัตว์หรือบุคคลที่กำลังได้รับความทุกข์ความเดือดร้อนอยู่หรือจะได้รับความทุกข์ความเดือดร้อนในกาลข้างหน้าก็ดี ซึ่งความสงสารนั้นประกอบด้วยกัมมัสสกตาญาณ คือ พิจารณาให้เป็นไปตามกฎแห่งกรรม ไม่ให้เกินเลยกฎแห่งกรรมนั้น ในขณะนั้น ชื่อว่า มีความสมบูรณ์พร้อมแห่งกรุณา หรือเป็นกรุณาแท้ ส่วนในขณะใด บุคคลเกิดความสงสารทุกขิตสัตว์แล้ว แสดงอาการเศร้าโศกเสียใจพิไรรำพันตามสัตว์หรือบุคคลที่กำลังได้ความทุกข์ความเดือดร้อนนั้น ในขณะนั้น ชื่อว่า เป็นความวิบัติแห่งกรุณา คือ กรุณาจิตของบุคคลนั้นได้หลุดหายไปแล้ว ย่อมไม่ได้รับอานิสงส์แห่งการเจริญกรุณาแต่อย่างใด

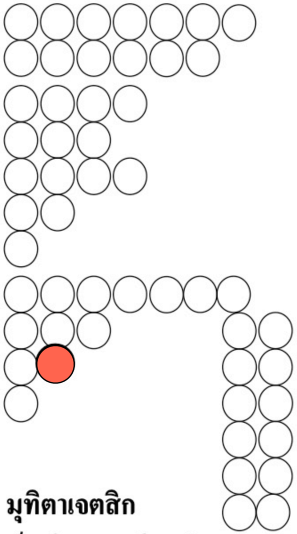
กรุณาเจตสิกนี้ เป็น **อนิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้ไม่แน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุไว้ว่า ประกอบกับจิตดวงใดแล้ว แต่เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น อาจมีกรุณาเจตสิกประกอบร่วมด้วยก็มี ไม่ประกอบร่วมด้วยก็มี และเป็นเจตสิกจำพวก **นานากทาจิเจตสิก** คือ ซึ่งเป็นเจตสิกที่ประกอบกับจิตได้เป็นบางครั้งบางคราวและเวลาประกอบก็ประกอบไม่พร้อมกัน

กรุณาเจตสิก ประกอบกับจิตได้ ๒๘ ดวง คือ มหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘และรูปาวจรจิต ๑๒ (เว้นปัญจมฌานจิต ๓)

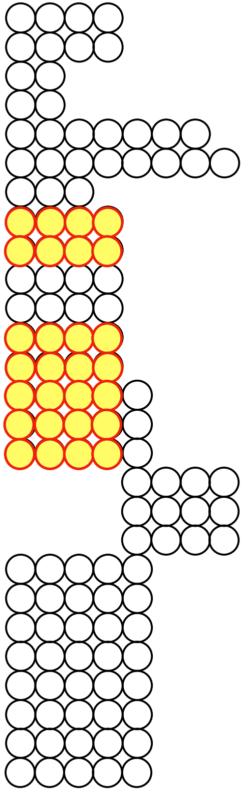
กรุณาเจตสิก ย่อมเกิดพร้อมกับเจตสิกได้ ๓๓ ดวง คือ

ในขณะที่ประกอบกับมหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ และรูปาวจรจิต ๑๒ (เว้นปัญจมฌานจิต ๓) นั้น ย่อมเกิดพร้อมกับเจตสิกได้ ๓๓ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ และปัญญินทรียเจตสิก ๑

มุทิตาเจตสิก

มุทิตาเจตสิก เป็นสภาวธรรมที่มีความพลอยยินดีต่อสุขิตสัตว์ คือ สัตว์หรือบุคคลที่กำลังประสบความสุขอยู่ หรือผู้ที่จะได้ประสบกับความสุขในกาลข้างหน้า เนื่องจากได้พิจารณาเห็นเหตุแห่งความสุขนั้น ๆ แล้วอนุโมทนายินดีกับความสุขของบุคคลนั้นโดยปราศจากความอิจฉาริษยา สภาพของมุทิตาเจตสิกนี้ ย่อมทำให้จิตใจเข้าถึงความสงบระงับจากความไม่ยินดีทั้งปวง เป็นสมบัติ และมีความเกิดความร่าเริงยินดี เป็นวิบัติ

มุทิตาเจตสิก

เป็น โสภณราสีเจตสิก

เป็น อนิยตโยคีเจตสิก ประเภทนานากทาจิ

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๒๘ ดวง คือ มหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ รูปาวจรจิต ๑๒ (เว้นปัญจมฌานจิต ๓)

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๓๓ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้น วิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒)

ลักขณาทิจตุกะของมุทิตาเจตสิก

๑. **ปะโมทะนะลักขะณา** มีความยินดีในความสุขของผู้อื่น เป็นลักษณะ

๒. **อะนุสสูยะนะระสา** มีความไม่ริษยาในความสุขของบุคคลอื่นเป็นกิจ

๓. **อะระติวิฆาตะปัจจุปัฏฐานา** มีการทำลายความไม่ยินดี ในความสุขของผู้อื่น เป็นอาการปรากฏ

๔. **ปะระสัมปัตติปะทัฏฐานา วา ลักขีทัสสะนะปะทัฏฐานา** มีสมบัติของบุคคลบอื่น เป็นเหตุใกล้ให้เกิด หรือได้เห็นความสวยงาม ความมีเกียรติของบุคคลอื่น เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

บุคคลที่ควรแผ่มุทิตาให้ตามลำดับ ๕ จำพวก

๑. **ตนเอง** เพราะตนของตนเอง ย่อมเป็นที่รักยิ่งกว่าบุคคลใด ๆ ในโลก

๒. **อติปิยบุคคล** บุคคลผู้เป็นที่รักยิ่ง

๓. **ปิยบุคคล** บุคคลผู้เป็นที่รัก (ธรรมดา)

๔. **มัชฌัตตบุคคล** บุคคลผู้เป็นปานกลาง ไม่เป็นที่รักและไม่เป็นที่เกลียดชัง

๕. **เวรีบุคคล** บุคคลผู้เป็นคู่เวรกัน

สรุปความเรื่องมุทิตาเจตสิก

มุทิตาเจตสิก อยู่ในกลุ่ม **โสภณราสี** คือ หมวดโสภณเจตสิก ๒๕ เป็น **อัปปมัญญาเจตสิก** คือ สภาวธรรมที่มีสัตวบัญญัติเป็นอารมณ์ ด้วยการยึดเอาสุขิตสัตว์ คือ สัตว์หรือบุคคลที่กำลังได้รับความสุข หรือจะได้รับความสุขในการข้างหน้าเนื่องจากได้พิจารณาเห็นเหตุแห่งความสุขนั้นแล้วมาเป็นอารมณ์

มุทิตาเจตสิกนี้ เป็น **อนิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้ไม่แน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุไว้ว่า ประกอบกับจิตดวงใดแล้ว แต่เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น อาจมีมุทิตาเจตสิกประกอบร่วมด้วยก็มี ไม่ประกอบร่วมด้วยก็มี และเป็นเจตสิกจำพวก **นานากทาจิเจตสิก** คือ ซึ่งเป็นเจตสิกที่ประกอบกับจิตได้เป็นบางครั้งบางคราวและเวลาประกอบก็ประกอบไม่พร้อมกัน ได้แก่ ในขณะที่ประกอบ

มุทิตาเจตสิก ประกอบกับจิตได้ ๒๘ ดวง คือ มหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘และรูปาวจรจิต ๑๒ (เว้นปัญจมฌานจิต ๓)

มุทิตาเจตสิก ย่อมเกิดพร้อมกับเจตสิกได้ ๓๓ ดวง คือ

ในขณะที่ประกอบกับมหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ และรูปาวจรจิต ๑๒ (เว้นปัญจมฌานจิต ๓) นั้น ย่อมเกิดพร้อมกับเจตสิกได้ ๓๓ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ และปัญญินทรียเจตสิก ๑

การเจริญพรหมวิหาร ๔ ย่อมเป็นทางวิสุทธิแห่งบุคคล

๑. เป็นทางวิสุทธิของคนผู้มากไปด้วยพยาบาท

๒. เป็นทางวิสุทธิของคนที่มากไปด้วยวิหิงสา

๓. เป็นทางวิสุทธิของคนผู้มากไปด้วยอรติ

๔. เป็นทางวิสุทธิของคนที่มากไปด้วยราคะ

การเจริญพรหมวิหาร ๔ ย่อมให้เกิดมนสิการในสัตว์ทั้งหลาย ๔ อย่าง

๑. เมตตาพรหมวิหาร ย่อมขวนขวายนำประโยชน์เข้าไปให้

๒. กรุณาพรหมวิหาร ย่อมขวนขวายในการปัดป้องสิ่งที่ไร้ประโยชน์ให้

๓. มุทิตาพรหมวิหาร ย่อมพลอยยินดีด้วยสมบัติที่บุคคลนั้น ๆ ได้ประสบ

๔. อุเบกขาพรหมวิหาร ไม่ต้องวุ่นวายใจ ต่ออารมณ์ต่าง ๆ ที่มากระทบ

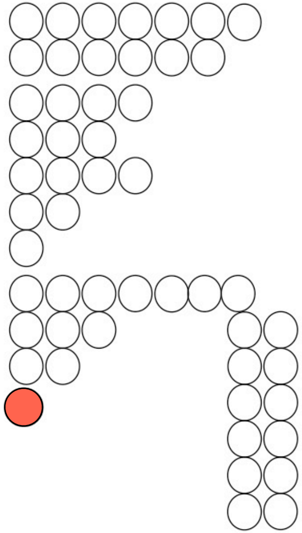
การเจริญพรหมวิหาร ๔ นั้น เปรียบเหมือนแม่ผู้หวังความเจริญในบุตร ๔ คน

๑. เมตตาพรหมวิหาร เปรียบเหมือนมารดาผู้มุ่งหวังความเติบโตของบุตรคนเล็ก

๒. กรุณาพรหมวิหาร เปรียบเหมือน มารดาผู้มุ่งหวังเพื่อจะบำบัดความป่วยไข้ของบุตรคนที่เป็นไข้

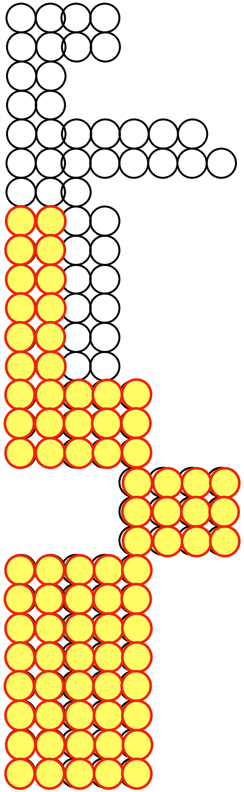
๓. มุทิตาพรหมวิหาร เปรียบเหมือน มารดาผู้มุ่งหวังความมั่นคงยั่งยืนแห่งความเพียบพร้อมด้วยความเป็นหนุ่มเป็นสาว แก่บุตรผู้เติบโตแล้ว

๔. อุเบกขาพรหมวิหาร เปรียบเหมือน มารดาผู้หมดความขวนขวายในมารยาท แม้ใด ๆ แก่บุตรผู้สามารถขวนขวายในกิจของตนได้แล้ว

ปัญญาเจตสิก

ปัญญินทรียเจตสิก เป็นธรรมชาติที่เป็นใหญ่เป็นผู้ปกครองหรือเป็นประธานในการรู้เหตุผลของสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง ได้แก่ สภาวธรรมที่รู้เหตุผลของกรรม ตลอดถึงรู้เรื่องของอริยสัจ โดยนัยเป็นต้นว่า นี้ทุกข์ นี้เหตุให้ทุกข์เกิด นี้ความดับทุกข์ นี้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งทุกข์ หรือที่ชื่อว่า ปัญญา เพราะรู้ไตรลักษณ์ มีอนิจจัง เป็นต้น ตามความเป็นจริง

ปัญญินทรียเจตสิก

เป็น **โสภณราสีเจตสิก** เป็น **นิยตโยคีเจตสิก**

ประกอบกับจิตได้ทั้ง ๔๗ หรือ ๗๙ ดวง คือ ญาณสัมปยุตตจิต ๔๗ หรือ ๗๙

ประกอบกับเจตสิก ได้ ๓๗ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นตัวเอง)

บทบาทของปัญญินทรีย์เจตสิก

๑. **อโมหเหตุ** หมายถึง ธรรมที่ทำให้ผลธรรมเกิดขึ้นและเจริญขึ้น

๒. **สัมมาทิฏฐิ** หมายถึง ความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม

๓. **ปัญญินทรีย์** หมายถึง คุณธรรมที่เป็นใหญ่เป็นผู้ปกครองในหน้าที่ของตน โดยไม่ก้าวก่ายหน้าที่ของธรรมอื่น

๔. **อนัญญตัญญัสสามิตินทรีย์** หมายถึง ปัญญาในโสดาปัตติมรรคจิต

๕. **อัญญินทรีย์** หมายถึง ปัญญาในมรรคเบื้องบน ๓ และผลเบื้องต่ำ ๓

๖. **อัญญาตาวินทรีย์** หมายถึง ปัญญาในอรหัตตผลจิต ซึ่งเป็นสภาวธรรมที่รู้พระนิพพานตามที่รู้มาก่อนแล้วนั่นแหละ

๗. **ปัญญาพละ** หมายถึง คุณธรรมอันเป็นกำลังไม่หวั่นไหวต่อธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ของตน ได้แก่ อวิชชา คือ ความไม่รู้

๘. **วิมังสาธิบดี** หมายถึง คุณธรรมที่เป็นใหญ่เป็นผู้ปกครองในสัมปยุตตธรรมที่เกิดพร้อมกับตนให้เป็นไปตามอำนาจของตน

๙. **วิมังสิทธิบาท** หมายถึง คุณธรรมที่เป็นเหตุให้สำเร็จความประสงค์ด้วยปัญญา

๑๐. **ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์** หมายถึง คุณธรรมที่เป็นประธานในบรรดาองค์แห่งธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้อริยสัจ ๔

ลักขณาทิจตุกะของปัญญินทรียเจตสิก

๑. ยะถาภูตะปะฏิเวธะลักขะณา มีการรู้แจ้งตามความเป็นจริง เป็นลักษณะ (รู้ตามสมมุติสัจจะ หรือ ปรมัตถสัจจะ)

๒. วิสะโยภาสะนะระสา วา ธัมมานัง ปฏิจฉาทะกะโมหันธะการะวิทธังสะนะระสา มีการกระทำอารมณ์ให้แจ่มแจ้ง เป็นกิจ หรือ มีการกำจัดความมืด คือ อวิชชา อันปกปิดสภาวธรรม เป็นกิจ

๓. อะสัมโมหะปัจจุปปัฏฐานา มีความไม่หลงในอารมณ์ เป็นอาการปรากฏ

๔. โยนิโสมะนะสิการะปะทัฏฐานา วา อินท์ริยะปากะตาปะทัฏฐานา วา กิเลสะทูรีภาวะปะทัฏฐานา วา ติเหตุกะปะฏิสันธิกะตาปะทัฏฐานา วา สะมาธิปะทัฏฐานา มีโยนิโสมนสิการ เป็นเหตุใกล้ หรือ มีวัยที่บริบูรณ์ด้วยปัญญา (ปัญญาทสกวัย) เป็นเหตุใกล้ หรือ มีความห่างไกลจากกิเลส เป็นเหตุใกล้ หรือมีติเหตุกปฏิสนธิ เป็นเหตุใกล้ หรือมีสมาธิ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

สภาพของปัญญา

ปัญญามีการส่องแสง เป็นลักษณะและมีการรู้ทั่ว เป็นลักษณะ เหมือนบุคคลจุดประทีปให้สว่างในเวลากลางคืน ในบ้านที่มีฝา ๔ ด้าน ความมืดย่อมหายไป แสงสว่างย่อมปรากฏ ฉันใด ปัญญาย่อมมีการส่องสว่าง ฉันนั้น

ปัญญา เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ย่อมรู้ทั่วถึงธรรมที่เป็น กุศล อกุศล ควรเสพ ไม่ควรเสพ เลว ประณีต ดำ ขาว เข้ากันได้ เข้ากันไม่ได้ เหมือนแพทย์ผู้ฉลาด ย่อมรู้เภสัช อันเป็นที่สบายและไม่สบาย แก่ผู้ป่วย ฉันนั้น

ปัญญา มีการแทงตลอดสภาวะ เป็นลักษณะ เหมือนการแทงไม่ผิดพลาดของลูกศรที่นายขมังธนูผู้ฉลาดเก่งกาจยิงไป ฉันนั้น

ปัญญามีการส่องให้เห็นอารมณ์ เป็นกิจ ดุจแสงประทีป มีการไม่หลงไหลเป็นอาการปรากฏ เปรียบเหมือนผู้ชี้ทางแก่บุคคลผู้เดินทางไปมา ฉันนั้น

ปัญญาเมื่อเกิดขึ้นแล้ว ย่อมรู้ทั่วถึงธรรมทั้งหลาย ทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล ทั้งที่ควรเสพและไม่ควรเสพ ทั้งเลวและประณีต ทั้งที่เข้ากันได้และเข้ากันไม่ได้ เปรียบเหมือนนายแพทย์ผู้ฉลาด ย่อมรู้จักเภสัช อันเป็นที่สบาย และไม่เป็นที่สบายของคนไข้ทั้งหลาย

สภาวะของปัญญานั้น เมื่อว่าโดยอรรถ ได้แก่ สภาพที่ทำให้ปรากฏ คือ ทำเนื้อความนั้น ๆ ให้แจ่มแจ้ง หรือ รู้ธรรมทั้งหลายโดยประการต่าง ๆ คือรู้ว่า มีภาวะที่ไม่เที่ยง เป็นต้น สภาวะของปัญญาจึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง ตั้งแต่โลกียปัญญา จนถึงโลกุตตรปัญญา

กัมมัสสกตาปัญญาและวิปัสสนาปัญญา จัดว่าเป็นโลกียปัญญา คือ ปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการรู้โลกียอารมณ์ มี รูปารมณ์ เป็นต้นตามความเป็นจริง ซึ่งได้แก่ ปัญญาเจตสิกที่ประกอบกับกามาวจรโสภณญาณสัมปยุตตจิต ๑๒ ดวง และมหัคคตจิต ๒๗ ดวง

ส่วนโลกุตตรปัญญานั้น เป็นปัญญาที่ไม่เกี่ยวกับการรู้โลกียอารมณ์ แต่เป็นการรู้พระนิพพานเป็นอารมณ์ ซึ่งเป็นอารมณ์พิเศษ ที่พ้นจากการปรุงแต่งใด ๆ ในโลก ได้แก่ ปัญญาเจตสิกที่ประกอบกับโลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐ ดวง

ปัญญาจักษุ ๕

- **พุทธจักขุ**
  - ๑. อาสยานุสยญาณ
  - ๒. ญาณอินทริยปโรปริยัตติญาณ
  - องค์ธรรมได้แก่ ปัญญาเจตสิก ที่ในมหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔ ดวง
- **สมันตจักขุ**
  - ญาณปัญญาที่สามารถรอบรู้สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ทั้งบัญญัติและปรมัตถ์ ที่เรียกว่า สัพพัญญุตญาณ องค์ธรรมได้แก่ ปัญญาเจตสิก ที่ในมหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ดวงที่หนึ่ง
- **ญาณจักขุ**
  - ญาณปัญญาที่ทำให้สิ้นอาสวะกิเลส ที่เรียกว่า อรหัตตมรรคญาณ หรือ อาสวักขยญาณ องค์ธรรมได้แก่ ปัญญาเจตสิก ที่ในอรหัตตมรรคจิต
- **ธรรมจักขุ**
  - ญาณปัญญาของพระอริยบุคคลเบื้องต่ำ ๓ องค์ธรรมได้แก่ ปัญญาเจตสิก ที่ในมรรคจิตเบื้องต่ำ ๓
- **ทิพพจักขุ**
  - ญาณปัญญาที่สามารถรู้เห็นสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ไกลแสนไกลได้อย่างละเอียดด้วยอำนาจของสมาธิ ที่เรียกว่า อภิญญา องค์ธรรมได้แก่ ปัญญาเจตสิก ที่ในอภิญญาจิต ๒ ดวง

ปัญญาจักษุทั้ง ๕ ประการนี้ **พุทธจักขุ** และ **สมันตจักขุ** มีได้เฉพาะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น **ปัญญาจักษุ ๒** คือ **ญาณจักขุ** และ **ธรรมจักขุ** ย่อมมีได้แก่ อริยบุคคลอื่น ๆ ส่วน **ทิพพจักขุ** ย่อมมีได้แก่ พระอริยบุคคลและฌานลาภีบุคคลผู้ได้ ทิพพจักขุญาณ ตามสมควรแก่ญาณและบุคคล เท่านั้น

ปัญญาจักษุทั้ง ๕ ประการนี้ เป็นสภาพของปัญญาเจตสิกที่ประกอบในโลกุตตรจิต และอภิญญาจิต

ลำดับแห่งการเกิดขึ้นของวิปัสสนาญาณ ๕ ประการ

๑. **อุปปัตติกมะ** พิจารณาตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงการจำความได้ว่า มีสุข มีทุกข์ ทำบุญ ทำบาป มีวิชา มีความฉลาดเกิดขึ้นได้อย่างไร

๒. **ปหานกมะ** พิจารณาถึงการละว่าตั้งแต่จำความได้มาจนถึงปัจจุบันนั้นตนเองละทุจริตได้อย่างไรบ้างและภาวนาอย่างไรบ้าง

๓. **ปฏิปัตติกมะ** พิจารณาถึงข้อปฏิบัติว่าตั้งแต่เยาว์มาจนถึงบัดนี้ ตนเองได้ทำความดีอย่างไรบ้าง

๔. **ภูมิกมะ** พิจารณาวิปัสสนาภูมิ ๖ คือ ขันธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ ปฏิจจสมุปบาทองค์ ๑๒ และอริยสัจ ๔ ให้เห็นเป็นแต่เพียงรูปกับนามเท่านั้น ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา แล้วน้อมพิจารณาโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ไม่เที่ยง ทุกขัง เป็นทุกข์ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ และอนัตตา เป็นสภาวธรรมที่ไม่ใช่สัตว์บุคคล ไม่สามารถบังคับบัญชาให้เป็นไปตามอำนาจของใครได้

๕. **เทสนากมะ** ศึกษาในโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรคมีองค์ ๘ ให้รู้และเข้าใจเหตุผลของหัวข้อธรรมแต่ละอย่าง

เหตุให้ได้ปัญญา ๘ ประการ

การที่บุคคลจะได้ปัญญาหรือทำให้ปัญญาเกิดขึ้นได้นั้น เรียกว่า **ปัญญาปฏิลาโภ** ซึ่งมีเหตุปัจจัย ๘ ประการ คือ

๑. มีหิริโอตตัปปะและความเคารพอย่างแรงกล้าในท่านผู้เป็นครู

๒. หมั่นเข้าไปหาท่านผู้เป็นครูนั้นเสมอ ๆ พร้อมทั้งสอบถามข้ออรรถข้อธรรมตามกาลอันสมควร

๓. ฟังพระสัทธรรมแล้วทำความสงบกายและความสงบใจให้ถึงพร้อม

๔. มีศีล สำรวมในพระปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจร

๕. เป็นพหูสูต ทรงสุตะ และสั่งสมสุตะ

๖. บำเพ็ญเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อม

๗. ไม่พูดเรื่องไร้สาระ แสดงธรรมเอง ทั้งเชื้อเชิญผู้อื่นให้แสดงธรรมบ้าง

๘. หมั่นพิจารณาความเกิดขึ้นและความดับไปของอุปาทานขันธ์ ๕ อยู่เสมอ

การเกิดขึ้นของปัญญา ๓ ประการ

๑. **สุตมยปัญญา** ปัญญาเกิดจากการฟัง

๒. **จินตามยปัญญา** ปัญญาเกิดจากการคิด

๓. **ภาวนามยปัญญา** ปัญญาเกิดจากการอบรม หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการเจริญภาวนา ได้แก่ สมถภาวนา คือ การเจริญสมาธิจนกระทั่งฌานจิตเกิด เรียกว่า **ฌานสัมมาทิฏฐิ** และวิปัสสนาภาวนา คือ การเจริญวิปัสสนา จนกระทั่งได้เห็นความเป็นไปของรูปนามขันธ์ ๕ ตามความเป็นจริง โดยกฎแห่งไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และสามารถทำลายกิเลสที่เป็นเหตุให้ยึดมั่นในความคิดความเห็นว่า เป็นตัว เป็นตน เสียได้ เรียกว่า วิปัสสนาสัมมาทิฏฐิ กระทั่งบรรลุถึงมัคคญาณ สามารถประหาณอนุสัยกิเลสได้เด็ดขาด ตามกำลังแห่งมรรคแต่ละชั้นเรียกว่า **มัคคสัมมาทิฏฐิ** ต่อไปด้วยผลญาณ เรียกว่า **ผลสัมมาทิฏฐิ** และจบลงด้วยปัจจเวกขณญาณ เรียกว่า **ปัจจเวกขณสัมมาทิฏฐิ**

ปัญญา ๓ ประการ

๑. **กัมมัสสกตาปัญญา** หมายถึง ปัญญาที่รอบรู้เข้าใจในความเป็นไปของสัตว์ทั้งหลาย ว่าล้วนแต่เป็นไปด้วยอำนาจแห่งกรรม ไม่มีใครที่จะหลุดพ้นจากอำนาจกฎแห่งกรรมเลย

๒. **วิปัสสนาปัญญา** หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการเจริญวิปัสสนา จนสามารถรู้เห็นสภาพของรูปนามตามความเป็นจริง โดยกฎแห่งไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สามารถถ่ายถอนวิปปลาสธรรม คือความเห็นที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงให้หมดไปได้

๓. **โลกุตตรปัญญา** หมายถึง ปัญญาที่สามารถรับรู้พระนิพพานเป็นอารมณ์ได้ พร้อมทั้งทำการประหาณอนุสัยกิเลสให้สูญสิ้นไป ตามสมควรแก่กำลังของมรรคนั้น ๆ มี ๔ ระดับ คือ โสดาปัตติมรรคญาณ สกิทาคามิมรรคญาณ อนาคามิ มรรคญาณ และอรหัตตมรรคญาณ

เหตุให้เกิดกัมมัสสกตาปัญญา ๑๐ ประการ

๑. **อัตถิ ทินนัง** เห็นว่า การทำบุญให้ทาน ย่อมได้รับผลดีมีประโยชน์

๒.**อัตถิ ยิฏฐัง** เห็นว่า การบูชา กราบไหว้ย่อมได้รับผลดีมีประโยชน์

๓. **อัตถิ หุตัง** เห็นว่า การต้อนรับเชื้อเชิญ ย่อมได้รับผลดีมีประโยชน์

๔. **อัตถิ สุกะตะทุกกะตานัง กัมมานัง ผะลัง วิปาโก** เห็นว่า การทำดีและทำชั่ว ย่อมได้รับผลทั้งทางตรงและทางอ้อม

๕. **อัตถิ อะยัง โลโก** เห็นว่า ภพนี้มีอยู่ คือ สัตว์ผู้ตายจากโลกอื่นแล้ว จะมาเกิดในโลกนี้ มีอยู่

๖. **อัตถิ ปะโร โลโก** เห็นว่า ภพหน้ามีอยู่ คือ สัตว์ผู้ที่ตายไปแล้ว จะไปเกิดในภพหน้าอีก มีอยู่

๗. **อัตถิ มาตา** เห็นว่า มารดามีคุณต่อบุตรธิดาจริง และการทำดีทำชั่วต่อมารดานั้น ย่อมมีผล

๘. **อัตถิ ปิตา** เห็นว่า บิดามีคุณต่อบุตรธิดาจริง และการทำดีทำชั่วต่อบิดานั้น ย่อมมีผล

๙. **อัตถิ สัตตา โอปะปาติกา** เห็นว่า สัตว์ที่เกิดผุดขึ้นเติบโตทันทีมีอยู่มีอยู่

๑๐. **อัตถิ โลเก สะมะณะพ์ราห์มะณา สัมมาปะฏิปันนา สะยัง อิมัง โลกัง โอภาเสต์วา ปะเร วิภาเวนตา** เห็นว่า สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ รู้ประจักษ์แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยตนเอง และประกาศให้ผู้อื่นรู้ตามได้นั้น มีอยู่

องค์คุณแห่งการเจริญวิปัสสนา ๓ ประการ

เหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดวิปัสสนา ได้แก่ การเจริญวิปัสสนา โดยอาศัยองค์คุณของวิปัสสนา ๓ ประการ คือ

๑. **อาตาปี** คือ ความเพียร เป็นเครื่องเผากิเลสทั้งหลายให้เร่าร้อน ทนอยู่ไม่ได้ และความบากบั่นในการเพ่งพิจารณาอารมณ์รูปนามในวิปัสสนาภูมิโดยมิให้เกิดความท้อแท้เบื่อหน่าย

๒. **สติมา** คือ ความมีสติระลึกรู้สึกรู้เท่าทันสภาพของอารมณ์วิปัสสนาภูมินั้น มิให้หลุดไปจากปัจจุบันอารมณ์ และมิให้กิเลสเข้าครอบงำได้

๓. **สัมปชาโน** คือ ปัญญาความรู้ตัวทั่วพร้อมในสภาพของอารมณ์ที่เป็นวิปัสสนาภูมินั้น โดยความเป็นเหตุเป็นผล และเป็นแต่สภาพรูปธรรมนามธรรม มิใช่สัตว์บุคคล ตัวตน เราเขา แต่อย่างใด

การประหาณกิเลส ๓ ประการ

๑. **วีติกกมกิเลส** หมายถึง กิเลสอย่างหยาบที่สามารถก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวทางกาย ทางวาจาได้ เป็นทุจริตกรรมต่าง ๆ สามารถประหาณได้ด้วยศีลกุศล หรือ มหากุศล เรียกว่า "**ตทังคปหาน**" แปลว่า การละด้วยองค์นั้น ๆ คือ องค์แห่งทาน องค์แห่งศีล เป็นต้น

๒. **ปริยุฏฐานกิเลส** หมายถึง กิเลสอย่างกลาง ที่กลุ้มรุมอยู่ในจิตใจ ยังไม่ล่วงล้ำออกมาทางกาย ทางวาจา ต้องประหาณด้วยอำนาจแห่งฌาน เรียกว่า "**วิกขัมภนปหาน**" แปลว่า การประหาณด้วยการข่มทับไว้เหมือนเอาหินไปทับหญ้าไว้ไม่ให้งอกขึ้นมาได้

๓. **อนุสัยกิเลส** หมายถึง กิเลสอย่างละเอียดที่นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน ต้องประหาณด้วยอำนาจแห่งมรรคญาณ เรียกว่า **สมุจเฉทปหาน** แปลว่า การประหาณด้วยการตัดขาดจากขันธสันดาน

วิชชา ๘ ประการ

[ปัญญาที่รู้สภาวธรรมตามความเป็นจริง]

๑. **ทุกเข ญาณัง** ความรู้ในทุกข์

๒. **ทุกขะสะมุทะเย ญาณัง** ความรู้ในเหตุให้เกิดทุกข์ คือ ตัณหา

๓. **ทุกขะนิโรเธ ญาณัง** ความรู้ในความดับแห่งทุกข์ คือ นิพพาน

๔. **ทุกขะนิโรธะคามินีปะฏิปะทายะ ญาณัง** ความรู้ในข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ คือ มรรคมีองค์ ๘

๕. **ปุพพันเต ญาณัง** ความรู้ในขันธ์ อายตนะ ธาตุ ที่เป็นอดีต

๖. **อะปะรันเต ญาณัง** ความรู้ในขันธ์ อายตนะ ธาตุ ที่เป็นอนาคต

๗. **ปุพพันตาปะรันเต ญาณัง** ความรู้ในขันธ์, อายตนะ, ธาตุ ที่เป็นทั้งอดีตและอนาคต

๘. **อิทัปปัจจะยะตา ปะฏิจจะสะมุปปันเนสุ ธัมเมสุ ญาณัง** ความรู้ใน ปฏิจจสมุปบาท คือ ธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้น เกี่ยวเนื่องโดยความเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน ประดุจลูกโซ่

เหตุให้เกิดปัญญา ๘ ประการ

๑. วะยะปริณาเมนะ มีวัยอันเจริญ (ปัญญาทสกวัย)

๒. ยะสะปริณาเมนะ มียศอันเจริญ (มีตำแหน่งหน้าที่การ งานสูง)

๓. ปริปุจฉายะ หมั่นไต่ถามข้อสงสัยอยู่เสมอ

๔. ติตถาวาเสนะ ไม่คบหาสมาคมกับคนเห็นผิด (ไม่อยู่ใกล้พวกอัญญเดียรถีย์)

๕. โยนิโสมะนะสิกาเรนะ ทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบ คาย (พิจารณาเหตุผลให้ถ้วนถี่)

๖. ธัมมะสากัจฉายะ มีการสนทนาอรรถธรรมกับผู้รู้ตาม กาลอันสมควร

๗. เส็นหูปะวาเสนะ มีความรักใคร่ในอรรถในธรรม (ชอบสิ่งที่มีเหตุผล)

๘. ปะฏิรูปะเทสะวาเสนะ อยู่ในประเทศอันสมควร

เหตุให้เกิดปัญญา ๘ ประการ

[อีกนัยหนึ่ง]

๑. เคารพในอุปัชฌาย์ อาจารย์

๒. หมั่นไต่ถามข้อสงสัยอยู่เสมอ

๓. ทำใจให้สงบ (เป็นสมาธิ)

๔. มีสีลสังวร

๕. หมั่นฟังพระสัทธรรม

๖. ปรารภความเพียรเป็นนิตย์

๗. มีสติมั่นคง

๘. พิจารณาความเกิดดับของสังขาร

ลักษณะของผู้ที่หนักในพุทธิจริต [ปัญญาจริต] ๗ ประการ

๑. โสวจัสสตา การเป็นผู้ว่าง่าย

๒. กัลยาณมิตตตา การรู้จักเลือกคบมิตรดีงาม

๓. โภชเน มัตตัญญุตา การรู้จักประมาณในการบริโภค

๔. สติสัมปชัญญัง เป็นผู้มีสติและสัมปชัญญะ

๕. ชาคริยานุโยโค เป็นผู้ประกอบความเพียรสม่ำเสมอ

๖. สังเวชนีเยสุ ฐาเนสุ สังเวโค มีความสลดใจในสิ่งที่ควรสลด

๗. สังวิคคัสสะ โยนิโส ปธานัง ตั้งความเพียรในความสลดใจไว้โดยแยบคาย

การรู้อารมณ์มี ๓ ระดับ

๑. **สัญญารู้** หมายถึง การรู้โดยการกำหนดจดจำเอาไว้ตามที่ได้เห็นได้ยิน เป็นต้น จะถูก หรือ ผิดก็ตาม

๒. **ปัญญารู้** หมายถึง การรู้โดยการพินิจพิจารณาสภาวะของอารมณ์นั้น ๆ ตามความเป็นจริง อย่างถูกต้องถี่ถ้วน

๓. **วิญญาณรู้** หมายถึง การรู้โดยการได้รับอารมณ์ ที่มากระทบทางทวารทั้ง ๖ มี จักขุทวาร เป็นต้น (รู้เพียงสภาวะของอารมณ์เท่านั้น จะถูกหรือผิดก็ตาม)

วิธีการโยนิโสมนสิการ

ในคัมภีร์ในพระไตรปิฎก ชั้นอรรถกถาและฎีกาได้แสดงไวพจน์ของโยนิโสมนสิการว่า

๑. **อุบายมนสิการ** คิดหรือพิจารณาโดยอุบายวิธีตามแนวทางแห่งสัจจะ ๒ อย่าง สมมติสัจจะ และอริยสัจจะ

๒. **ปถมนสิการ** คิดให้ถูกทางต่อเนื่องเป็นลำดับ

๓. **การณมนสิการ** คิดอย่างมีเหตุผล สืบค้นตามแนวความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย

๔. **อุปปาทกมนสิการ** คิดพิจารณาให้เกิดกุศลธรรม

สรุปสั้น ๆ ว่า คิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดปลุกเร้ากุศล

โยนิโสมนสิการนี้เป็นองค์ประกอบของความเป็นพระอริยบุคคลชั้นแรก เรียกว่า “**โสตาปัตติยังคะ**”

อานิสงส์ของโยนิโสมนสิการ ๘ ประการ

๑. ทำให้เกิดความปราโมทย์

๒. ให้เกิดปีติ

๓. ให้เกิดปัสสัทธิ

๔. ให้เกิดสุข

๕. ให้เกิดสมาธิ

๖. ให้เกิดยถาภูตญาณทัสสนะ

๗. ให้เกิดนิพพิทาญาณ

๘. ให้เกิดวิราคะ

๙. ให้เกิดวิมุตติ

ปัญญานุคคหธรรม ๕

ปัญญานุคคหธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นเครื่องอุดหนุนปัญญาสัมมาทิฏฐิให้คงอยู่และเจริญขึ้นจนถึงวิมุตติ คือ ความหลุดพ้น มี ๕ ประการ คือ

๑. ศีล	ความประพฤติบริสุทธิ์
๒. สุตะ	ความเป็นผู้คงแก่เรียน
๓. ธัมมสากัจฉา	การสนทนาธรรม
๔. สมถะ	ความสงบจิต
๕. วิปัสสนา	การพิจารณาเห็นแจ้ง

สรุปความเรื่องปัญญินทรีย์เจตสิก

ปัญญินทรีย์เจตสิก อยู่ในกลุ่ม **โสภณราสี** คือ หมวดโสภณเจตสิก ๒๕ เป็น **นิยตโยคีเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบกับจิตโดยแน่นอน หมายความว่า เมื่อระบุไว้ว่า ประกอบกับจิตดวงใดแล้ว เมื่อจิตดวงนั้นเกิดขึ้น ย่อมมีปัญญินทรีย์เจตสิกประกอบร่วมด้วยเสมอ ไม่มียกเว้น

ปัญญินทรีย์เจตสิก ประกอบกับจิตได้ ๔๗ หรือ ๗๙ ดวง คือ มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔ มหาวิบากญาณสัมปยุตตจิต ๔ มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔ และรูปาวจรจิต ๑๕ อรูปาวจรจิต ๑๒ โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐

ปัญญินทรีย์เจตสิก ย่อมเกิดพร้อมกับเจตสิกได้ ๓๗ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นตัวเอง)

คุณลักษณะของผู้ควรบรรลุกุศลธรรม ๖ ประการ

๑. อาโลกพหุโล เป็นผู้มากด้วยความสว่างแห่งญาณปัญญา

๒. โยคพหุโล เป็นผู้มากด้วยความหมั่นประกอบความเพียร

๓. เวทพหุโล เป็นผู้มากด้วยความบันเทิงใจในธรรม

๔. อสันตุฏฐิพหุโล เป็นผู้มากด้วยความไม่สันโดษในกุศลธรรม

๕. อนิกขิตตธุโร เป็นผู้ไม่ทอดทิ้งธุระในกุศลธรรม

๖. กุสเลสุ ธัมเมสุ อุตตริญจะ ปตาเรติ เป็นผู้พยายามก้าวหน้าไปในกุศลธรรมให้ยิ่งขึ้นไป

ธรรมที่เป็นเหตุให้ไปสวรรค์ ๑๐ ประการ

๑. ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต	เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์
๒. อทินนาทานา ปฏิวิรโต	เว้นขาดจากการลักทรัพย์
๓. กาเมสุมิจฉาจารา ปฏิวิรโต	เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม
๔. มุสาวาทา ปฏิวิรโต	เว้นขาดจากการพูดเท็จ
๕. ปิสุณายะ วาจายะ ปฏิวิรโต	เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด
๖. ผรุสายะ วาจายะ ปฏิวิรโต	เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ
๗. สัมผัปปลาปา ปฏิวิรโต	เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ
๘. อัปปิจโฉ อลุทโธ	เป็นผู้มีความปรารถนาน้อย ไม่โลภ
๙. อัปปคัพโภ	เป็นผู้ไม่คึกคะนอง (มีความสำรวม)
๑๐. สัมมาทิฏฐิ	มีความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม

เหตุที่ทำให้บุคคลเสื่อมจากกุศลธรรม ๖ ประการ

๑. มหิจโฉ วิฆาต์วา อสันตุฏฺโฐ มีความมักใหญ่ใฝ่สูง คับแค้นใจ ไม่ สันโดษ

๒. อสัทโธ ไม่มีศรัทธา

๓. ทุสสีโล เป็นผู้ประพฤติทุศีลเป็นนิตย์

๔. กุสีโต เป็นผู้เกียจคร้าน

๕. มุฏฐัสสติ เป็นผู้หลงลืมสติ

๖. ทุปปัญโญ เป็นผู้มีปัญญาทราม

ลักษณะของผู้ไม่ควรบรรลุธรรม ๖ ประการ

๑. อสัทโธ ไม่มีศรัทธา

๒. อหิริโก ไม่มีหิริ (ความละอาย)

๓. อโนตตัปโป ไม่มีโอตตัปปะ (ความเกรงกลัวบาป)

๔. กุสีโต เป็นผู้เกียจคร้าน

๕. ทุปปัญโญ เป็นผู้มีปัญญาทราม

๖. กาเย จะ ชีวิเต สาเปกโข มีความห่วงใยอาลัยในร่างกายและชีวิต

ลักษณะของผู้ที่ไม่ควรหยั่งลงสู่ทางแห่งกุศลธรรม ๖ ประการ

๑. กัมมาวรโณ	เป็นผู้มีอกุศลกรรมขวางกั้น เช่น ทำอกุศลกรรมหนัก
๒. กิเลสาวรโณ	เป็นผู้มีกิเลสขวางกั้น คือ ถูกกิเลสรุมเร้ามากเกินไป
๓. วิปากาวรโณ	เป็นผู้มีวิบากของอกุศลกรรมขวางกั้นไว้
๔. อสัทโธ	เป็นผู้ไม่มีความศรัทธาในสิ่งที่ควรเชื่อ
๕. อัจฉันทิโก	เป็นผู้ไม่มีฉันทะในกุศลธรรม
๖. ทุปปัญโญ	เป็นผู้มีปัญญาทราม
๗. นะ ธัมมวินยัง สุสสูสติ	ไม่ตั้งใจฟังพระธรรมวินัยที่ผู้อื่นแสดง
๘. นะ โสตัง โอทหติ	ไม่เงี่ยโสตลงฟัง
๙. นะ อัญญาจิตตัง อุปัฏฐเปติ	ไม่เข้าไปตั้งจิตเพื่อรู้ทั่วถึงธรรม
๑๐. อะนัตถัง คัณหาติ	ถือเอาแต่สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
๑๑. อัตถัง รัญจติ	สละทิ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์เสีย
๑๒. อนนุโลมิกายะ ขันติยา สมันนาคโต	ประกอบด้วยความชอบใจที่ไม่สมควร

เหตุที่เป็นไปไม่ได้สำหรับพระโสดาบัน ๑๓ ประการ

๑. ไม่เคารพยำเกรงในพระบรมศาสดา
๒. ไม่เคารพยำเกรงในพระธรรม
๓. ไม่เคารพยำเกรงในพระสงฆ์
๔. ไม่เคารพยำเกรงในไตรสิกขา
๕. การกลับไปสู่เหตุอันไม่สมควร (อัฏฐานะ)
๖. การเกิดในชาติที่ ๘
๗. การยึดถือสรรพสังขารโดยเป็นของเที่ยง
๘. การยึดถือสรรพสังขารโดยเป็นของสุขสบาย
๙. การยึดถือสรรพสิ่งโดยเป็นอัตตา
๑๐. การทำอนันตริยกรรม ๕
๑๑. การถือมงคลตื่นข่าว
๑๒. การแสวงหาเขตบุญนอกพระพุทธศาสนา
๑๓. การนับถือศาสดาเหล่าอื่น นอกจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

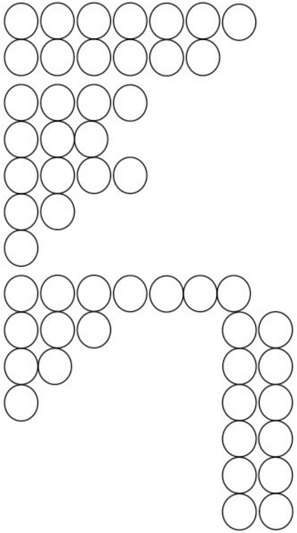
โยคี

การประกอบของเจตสิกในจิตทั้งหลาย เรียกว่า โยคี แบ่งเป็น ๒ จำพวก คือ

๑. **นิยตโยคี** การประกอบอย่างแน่นอน คือ เมื่อระบุว่า เจตสิกดวงนั้น ประกอบกับจิตดวงนั้น ๆ เมื่อจิตดวงนั้น ๆ ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ต้องมีเจตสิกนั้นประกอบร่วมด้วยเสมอ มี ๔๑ ดวง คือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โมจตุกเจตสิก ๔ โลภะ ๑ ทิฏฐิ ๑ โทสะ ๑ วิจิกิจฉา ๑ โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ และปัญญา ๑

๒. **อนิยตโยคี** การประกอบไม่แน่นอน คือ แม้จะระบุว่า เจตสิกดวงนั้น ประกอบกับจิตดวงนั้น ๆ เมื่อจิตดวงนั้น ๆ เกิดขึ้น ก็ไม่จำเป็นต้องมีเจตสิกดวงนั้น เกิดร่วมด้วยเสมอไป ขึ้นอยู่กับสภาพของอารมณ์ สภาพจิต และ หน้าที่ มี ๑๑ ดวง คือ มานะ อิสสา มัจฉริยะ กุกกุจจะ ถีนะ มิทธะ วิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒

แสดงโยคีเจตสิก

นิยตโยคีเจตสิก ๔๑ ดวง

อนิยตโยคีเจตสิก ๑๑ ดวง

กทาจิเจตสิก เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้เป็นบางครั้งบางคราว มี ๑ ดวง คือ มานะ

นานากทาจิเจตสิก เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้เป็นครั้งบางคราว และประกอบไม่พร้อมกัน มี ๘ ดวง เนื่องจากอารมณ์ที่ต่างกัน คือ อิสสา มัจฉริยะ กุกกุจจะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ กรุณา มุทิตา

สหกทาจิเจตสิก เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้เป็นบางครั้งบางคราว แต่เวลาประกอบก็ประกอบพร้อมกันเสมอ เนื่องจากหน้าที่ต่างกัน แบ่งกันทำได้ มี ๒ ดวง คือ ถีนะ มิทธะ

ความพิเศษของอนิยตโยคีเจตสิก

มานเจตสิก เกิดขึ้นในขณะที่มีการเย่อหยิ่งถือตัว โดยการเปรียบเทียบระหว่างตนกับบุคคลอื่น

อิสสาเจตสิก มีการไม่พอใจในทรัพย์สมบัติหรือคุณความดีของบุคคลอื่น ได้แก่ ความอิจฉาริษยา

มัจฉริยเจตสิก มีการไม่พอใจให้คนอื่นมายุ่งเกี่ยวกับทรัพย์สมบัติหรือความดีของตน ได้แก่ ความตระหนี่

กุกกุจจเจตสิก มีการนึกถึงความดีที่ยังไม่ได้ทำและความไม่ดีที่ทำไปแล้วเป็นอารมณ์ ทำให้เกิดความหงุดหงิดรำคาญใจ

ถีนเจตสิก มีหน้าที่ทำให้จิตเซื่องซึมท้อถอยจากอารมณ์ที่เป็นกุศล

มิทธเจตสิก มีหน้าที่ทำให้เจตสิกที่เกิดพร้อมกับตน เซื่องซึมท้อถอยจากอารมณ์ที่เป็นกุศล

สัมมาวาจาเจตสิก มีหน้าที่งดเว้นจากวจีทุจริต ๔ ที่ไม่เกี่ยวกับอาชีพ

สัมมากัมมันตเจตสิก มีหน้าที่งดเว้นจากกายทุจริต ๓ ที่ไม่เกี่ยวกับอาชีพ

สัมมาอาชีวเจตสิก มีหน้าที่งดเว้นจากกายทุจริต ๓ และวจีทุจริต ๔ ที่เกี่ยวกับอาชีพ

กรุณาเจตสิก มีสัตว์ที่กำลังได้ความรับทุกข์หรือที่จะได้รับความทุกข์ในกาลข้างหน้า ที่เรียกว่า ทุกขิตสัตว์ เป็นอารมณ์

มุทิตาเจตสิก มีสัตว์ที่กำลังได้รับความสุขหรือจะได้รับความสุขในกาลข้างหน้า ที่เรียกว่า สุขิตสัตว์ เป็นอารมณ์

อารมณ์ของมานะ (กทาจิ)

มานะ ๒ ประเภท

มานะ คือ ความถือตัวนี้ จำแนกเป็นประเภทใหญ่ได้ ๒ ประเภท คือ

๑. อยาถาวมานะ ความถือตัวที่ไม่เป็นไปตามความเป็นจริง

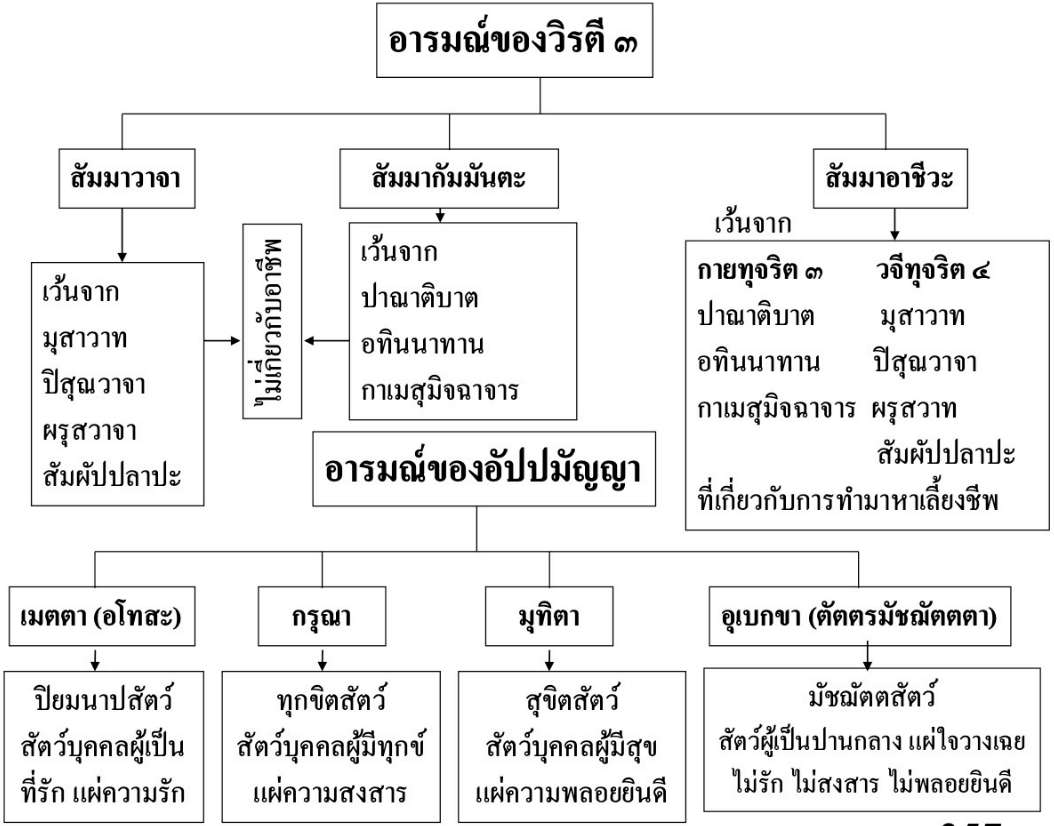
๒. ยาถาวมานะ ความถือตัวที่เป็นไปตามความเป็นจริง

ความถือตัวทั้ง ๒ อย่างนี้ อาจแยกย่อยได้อีก ๙ ประการ คือ

มานะ ๙ อย่าง

๑. ตัวดีกว่าเขา	สำคัญตัวว่า	ดีกว่าเขา
๒. ตัวดีกว่าเขา	สำคัญตัวว่า	เสมอเขา
๓. ตัวดีกว่าเขา	สำคัญตัวว่า	ต่ำกว่าเขา
๔. ตัวเสมอเขา	สำคัญตัวว่า	ดีกว่าเขา
๕. ตัวเสมอเขา	สำคัญตัวว่า	เสมอเขา
๖. ตัวเสมอเขา	สำคัญตัวว่า	ต่ำกว่าเขา
๗. ตัวต่ำกว่าเขา	สำคัญตัวว่า	ดีกว่าเขา
๘. ตัวต่ำกว่าเขา	สำคัญตัวว่า	เสมอเขา
๙. ตัวต่ำกว่าเขา	สำคัญตัวว่า	ต่ำกว่าเขา

อารมณ์ของอิสสา มัจฉริยะ กุกกุจจะ
อิสสา
มัจฉริยะ
กุกกุจจะ
ทรัพย์สมบัติ หรือ คุณความดี ของคนอื่น
ทรัพย์สมบัติ หรือ คุณความดี ของตน
ทุจริต ๑๐ คือ
กายทุจริต ๓
วจีทุจริต ๔
มโนทุจริต ๓
ที่ได้ทำไปแล้ว
สุจริต ๑๐ คือ
กายสุจริต ๓
วจีสุจริต ๔
มโนสุจริต ๓
ที่ยังไม่ได้ทำ
ความสำคัญว่าควรในสิ่งที่ไม่ควร และความสำคัญ
ว่าไม่ควรในของที่ควร เป็นบ่อเกิดของกุกกุจจะ
พหิทธารมณ์ (อารมณ์ภายนอก)
อัชฌัตตารมณ์ (อารมณ์ภายใน)
มัจฉริยะ มี ๕ อย่าง
๑. อาวาสมัจฉริยะ ตระหนี่ที่อยู่ (หวงอาวาส)
๒. กุลมัจฉริยะ ตระหนี่ตระกูล (หวงตระกูล,โยมอุปัฏฐาก)
๓. ลาภมัจฉริยะ ตระหนี่ลาภ (หวงลาภสักการะ, เงินเดือน)
๔. วัณณมัจฉริยะ ตระหนี่วรรณะ (ผิวพรรณ, ความงาม, คุณความดี, ชาติชั้นวรรณะ, ยศตำแหน่ง)
๕. ธัมมมัจฉริยะ ตระหนี่ธรรมะ (วิชาความรู้, คุณธรรม)

อารมณ์ของวิรตี ๓
สัมมาวาจา
สัมมากัมมันตะ
สัมมาอาชีวะ
เว้นจาก
มุสาวาท
ปิสุณวาจา
ผรุสวาจา
สัมผัปปลาปะ
ไม่เกี่ยวกับอาชีพ
เว้นจาก
ปาณาติบาต
อทินนาทาน
กาเมสุมิจฉาจาร
เว้นจาก
กายทุจริต ๓
ปาณาติบาต
อทินนาทาน
กาเมสุมิจฉาจาร
วจีทุจริต ๔
มุสาวาท
ปิสุณวาจา
ผรุสวาท
สัมผัปปลาปะ
ที่เกี่ยวกับการทำมาหาเลี้ยงชีพ
อารมณ์ของอัปปมัญญา
เมตตา (อโทสะ)
กรุณา
มุทิตา
อุเบกขา (ตัตตรมัชฌัตตตา)
ปิยมนาปสัตว์
สัตว์บุคคลผู้เป็นที่รัก แผ่ความรัก
ทุกขิตสัตว์
สัตว์บุคคลผู้มีทุกข์ แผ่ความสงสาร
สุขิตสัตว์
สัตว์บุคคลผู้มีสุข แผ่ความพลอยยินดี
มัชฌัตตสัตว์
สัตว์ผู้เป็นปานกลาง แผ่ใจวางเฉย
ไม่รัก ไม่สงสาร ไม่พลอยยินดี

หน้าที่ของถีนะมิทธะ (สหกทาจิ)

ถีนะ

ทำให้จิตเซื่องซึม ท้อถอยจากอารมณ์ที่เป็นกุศล

มิทธะ

ทำให้เจตสิกเซื่องซึม ท้อถอยจากอารมณ์ที่เป็นกุศล

อันเนื่องมาจากสาเหตุ ๕ ประการ คือ

๑. อกลลกายจิตฺตตา	ไม่มีความสุขกายสบายใจ
๒. สีตุณฺหาทีนํ อขมนพหุลตา	ไม่มีความอดทนต่อความหนาว และ ความร้อน เป็นต้น
๓. อกตฺตพฺพกมฺเมสุ ทิฏฺฐานิสํสตา	ไม่เคยเห็นผลในการงานที่จะกระทำ
๔. กมฺเมสุ อจิณฺณวสิตา	ไม่มีความชำนาญในการทำงาน
๕. อุตุโภชนาทิอสปฺปายลาโภ	ไม่ได้รับอากาศและอาหาร เป็นต้น ที่ดี

นัยแห่งการประกอบของสัมปยุตตธรรม

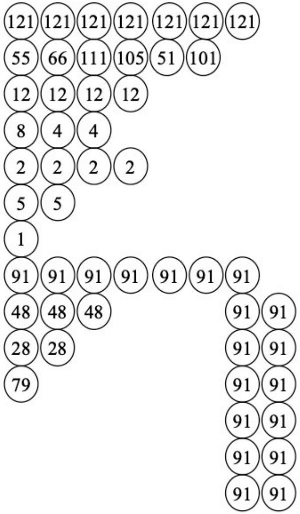
๑. สัมปโยคนัย หมายถึง นัยที่ว่าด้วยการยกเจตสิกขึ้นเป็นประธาน (เป็นตัวตั้ง) แล้วหาจำนวนจิต ที่เจตสิกดวงนั้น ๆ ประกอบได้ มีทั้งหมด ๑๖ นัย

๒. สังคหนัย หมายถึง นัยที่ว่าด้วยการยกจิตขึ้นมากล่าวเป็นประธาน (เป็นตัวตั้ง) และหาจำนวนเจตสิกที่สามารถประกอบกับจิตดวงนั้น ๆ ได้ มีทั้งหมด ๓๓ นัย

๓. ตทุภยมิสสกนัย หมายถึง การยกเจตสิกขึ้นมากล่าวเป็นประธาน (เป็นตัวตั้ง) แล้วหาจำนวนเจตสิก ที่สามารถเกิดร่วมกับเจตสิกดวง (ที่เป็นประธาน) นั้น ๆ ได้ ซึ่งเป็นการแสดงรวมกันของนัยทั้ง ๒ คือ สัมปโยคนัย และ สังคหนัย มีทั้งหมด ๕๒ นัย

สัมปโยคนัย ๑๖ นัย

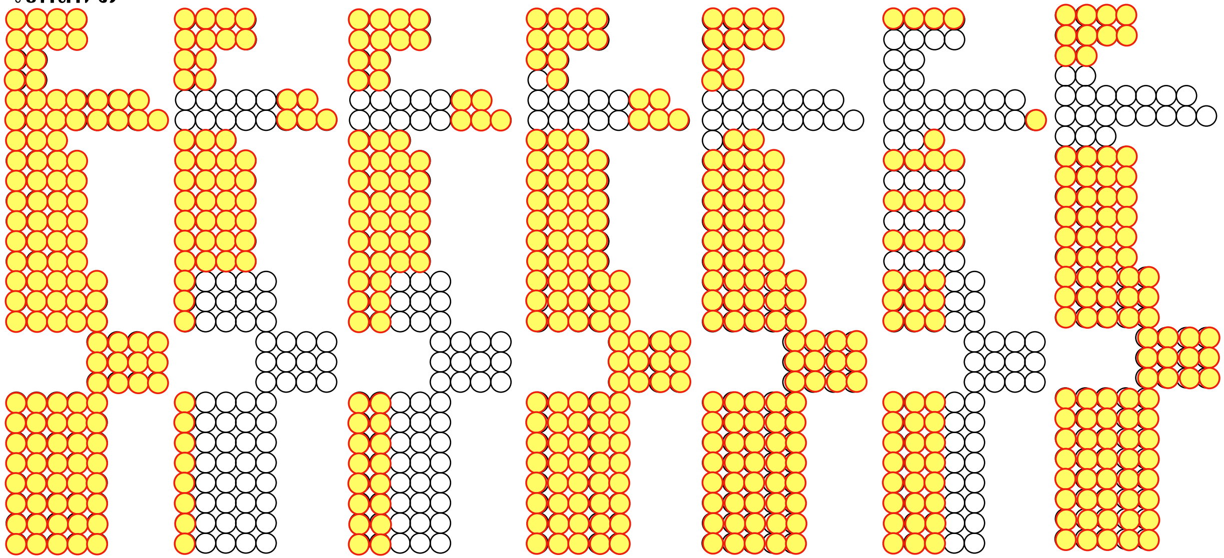
อัญญสมานเจตสิก	๑๓	มีสัมปโยคนัย	๗	นัย
อกุศลเจตสิก	๑๔	มีสัมปโยคนัย	๕	นัย
โสภณเจตสิก	๒๕	มีสัมปโยคนัย	๔	นัย

สัพพจิตตสาธารณเจตสิก	๗	มีสัมปโยคนัย	๑	นัย
ปกิณณกเจตสิก	๖	มีสัมปโยคนัย	๖	นัย
โมจตุกเจตสิก	๔	มีสัมปโยคนัย	๑	นัย
โลติกเจตสิก	๓	มีสัมปโยคนัย	๑	นัย
โทจตุกเจตสิก	๔	มีสัมปโยคนัย	๑	นัย
ถีทุกเจตสิก	๒	มีสัมปโยคนัย	๑	นัย
วิจิกิจฉาเจตสิก	๑	มีสัมปโยคนัย	๑	นัย
โสภณสาธารณเจตสิก	๑๙	มีสัมปโยคนัย	๑	นัย
วิรตีเจตสิก	๓	มีสัมปโยคนัย	๑	นัย
อัปปมัญญาเจตสิก	๒	มีสัมปโยคนัย	๑	นัย
ปัญญินทรีย์เจตสิก	๑	มีสัมปโยคนัย	๑	นัย

อัญญสมานเจตสิก ๑๓ มี ๗ นัย

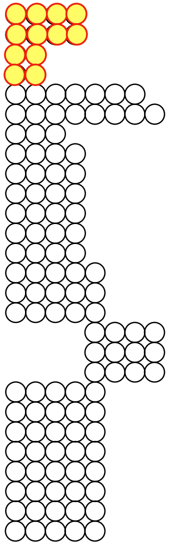
นัยที่ ๑ สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗	นัยที่ ๒ วิตกเจตสิก	นัยที่ ๓ วิจารเจตสิก	นัยที่ ๔ อธิโมกขเจตสิก	นัยที่ ๕ วิริยเจตสิก	นัยที่ ๖ ปีติเจตสิก	นัยที่ ๗ ฉันทเจตสิก

ประกอบกับจิตได้ทั้งหมด	ประกอบกับจิตได้ ๕๕ ดวง	ประกอบกับจิตได้ ๖๖ ดวง	ประกอบกับจิตได้ ๑๑๐ ดวง	ประกอบกับจิตได้ ๑๐๕ ดวง	ประกอบกับจิตได้ ๕๑ ดวง	ประกอบกับจิตได้ ๑๐๑ ดวง

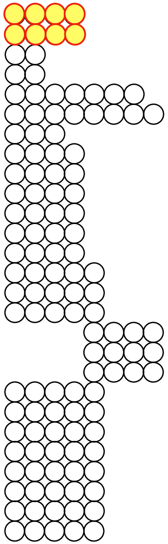
อกุศลเจตสิก ๑๔ มี ๕ นัย

นัยที่ ๘
โมจตุกเจตสิก ๔

ประกอบกับอกุศลจิต
ได้ทั้งหมด ๑๒ ดวง

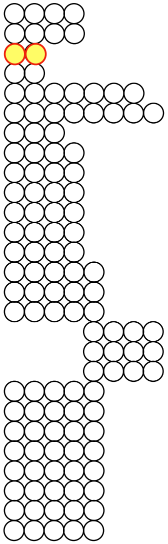
นัยที่ ๙
โลติกเจตสิก ๓

ประกอบกับโลภมูล
จิต ๘/๔ ดวง

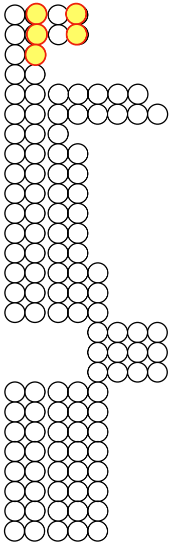
- โลภะ กับ ทิฏฐิ
- โลภะ กับ มานะ

นัยที่ ๑๐
โทจตุกเจตสิก ๔

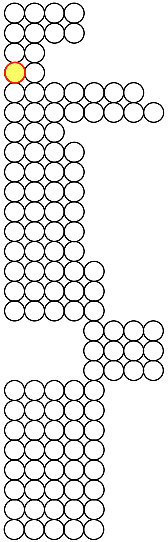
ประกอบกับโทสมูล
จิต ๒ ดวง

นัยที่ ๑๑
ถิทุกเจตสิก ๒

ประกอบกับ
อกุศลสสังขาริก
จิต ๕ ดวง

นัยที่ ๑๒
วิจิกิจฉาเจตสิก ๑

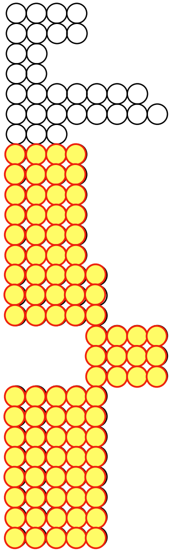

ประกอบกับวิจิกิจฉา
สัมปยุตตจิต ๑ ดวง

โสภณเจตสิก ๒๕ มีสัมปโยคนัย ๔ นัย

นัยที่ ๑๓

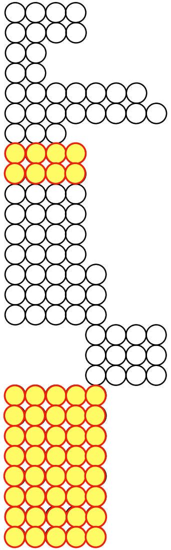
โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙

ประกอบกับโสภณจิต
ได้ทั้งหมด ๙๑ ดวง

นัยที่ ๑๔

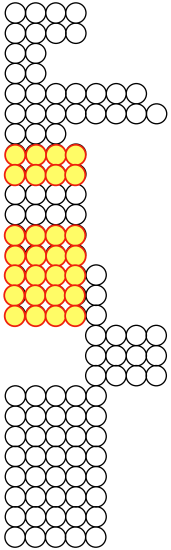
วิรตีเจตสิก ๓

ประกอบกับจิต
๔๘ ดวง

นัยที่ ๑๕

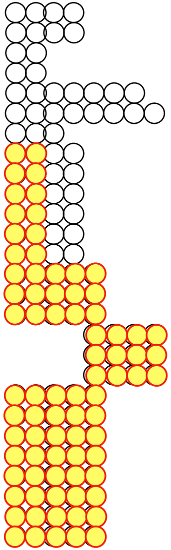
อัปปมัญญาเจตสิก ๒

ประกอบจิต ๒๘ ดวง

นัยที่ ๑๖

ปัญญินทรียเจตสิก ๑

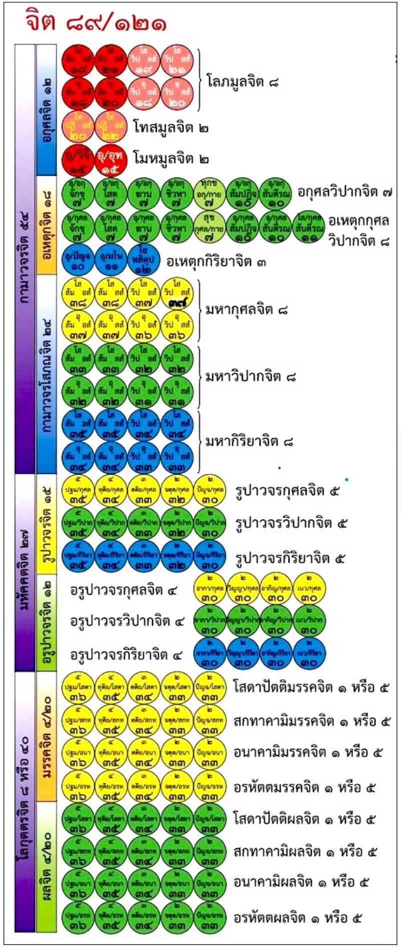

ประกอบกับญาณ
สัมปยุตตจิต ๗๙ ดวง

สังคหนัย ๓๓ นัย

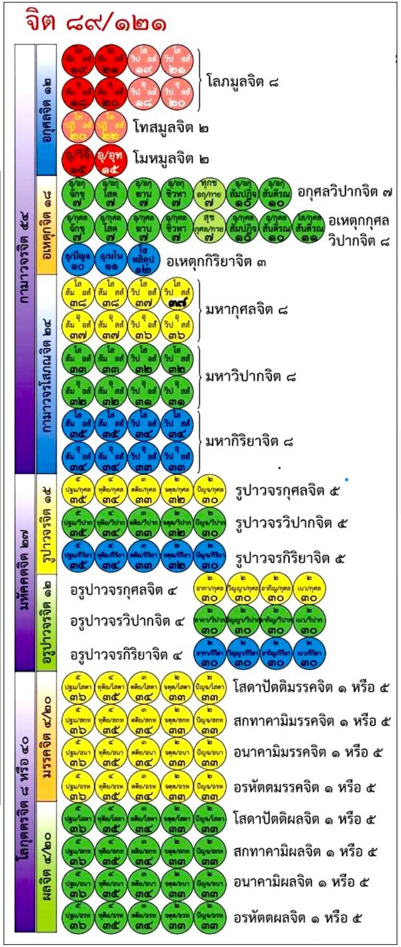
19 21 19 21
18 20 18 20
20 22
15 15
7 7 7 7 7 10 10
7 7 7 7 7 10 10 11
10 11 12
38 38 37 37
37 37 36 36
33 33 32 32
32 32 31 31
35 35 34 34
34 34 33 33
35 34 33 32 30
35 34 33 32 30
35 34 33 32 30
30 30 30 30
30 30 30 30
30 30 30 30
36 35 34 33 33
36 35 34 33 33
36 35 34 33 33
36 35 34 33 33
36 35 34 33 33
36 35 34 33 33
36 35 34 33 33
36 35 34 33 33

นัยที่ ๑ จำนวนเจตสิก ๑๙ ดวงที่ประกอบกับโลภมูลจิตดวงที่ ๑ และดวงที่ ๓ นับเป็น ๑ นัย
นัยที่ ๒ จำนวนเจตสิก ๒๑ ดวงที่ประกอบกับโลภมูลจิตดวงที่ ๓ และดวงที่ ๔ นับเป็น ๑ นัย
นัยที่ ๓ จำนวนเจตสิก ๑๘ ดวงที่ประกอบในโลภมูลจิตดวงที่ ๕ และดวงที่ ๖ นับเป็น ๑ นัย
นัยที่ ๔ จำนวนเจตสิก ๒๐ ดวงที่ประกอบกับโลภมูลจิตดวงที่ ๗ และดวงที่ ๘ นับเป็น ๑ นัย
นัยที่ ๕ จำนวนเจตสิก ๒๐ ดวงที่ประกอบกับโทสมูลจิตดวงที่ ๑ นับเป็น ๑ นัย
นัยที่ ๖ จำนวนเจตสิก ๒๒ ดวง ที่ประกอบกับโทสมูลจิตดวงที่ ๒ นับเป็น ๑ นัย
นัยที่ ๗ จำนวนเจตสิก ๑๕ ดวง ที่ประกอบกับโมหมูลจิตทั้ง ๒ ดวง นับเป็น ๑ นัย
นัยที่ ๘ จำนวนเจตสิก ๗ ดวง ที่ประกอบกับทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐ นับเป็น ๑ นัย
นัยที่ ๙ จำนวนเจตสิก ๑๐ ดวง ที่ประกอบกับมโนธาตุ ๓ อุเบกขาสันตีรณจิต ๒ นับเป็น ๑ นัย
นัยที่ ๑๐จำนวนเจตสิก ๑๑ดวงที่ประกอบกับโสมนัสสันตีรณจิต ๑ และโวฏฐัพพนจิต ๑" ๑นัย
นัยที่ ๑๑ จำนวนเจตสิก ๑๒ ดวงที่ประกอบกับหสิตุปปาทจิต ๑ นับเป็น ๑ นัย
นัยที่ ๑๒จำนวนเจตสิก ๓๘ ดวงที่ประกอบกับมหากุศลจิตดวงที่ ๑ และดวงที่ ๒นับเป็น ๑ นัย
นัยที่ ๑๓,๑๔ จำนวนเจตสิก ๓๗ ดวงที่ประกอบกับมหากุศลจิตดวงที่ ๓,๔,๕,๖ นับเป็น ๒ นัย
นัยที่ ๑๕จำนวนเจตสิก ๓๖ ดวงที่ประกอบกับมหากุศลจิตดวงที่ ๗ และดวงที่ ๘ นับเป็น ๑นัย

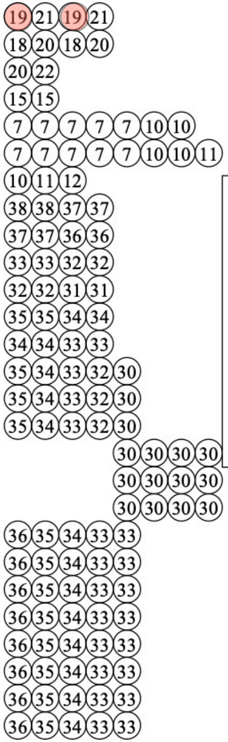

19 21 19 21
18 20 18 20
20 22
15 15
7 7 7 7 7 10 10
7 7 7 7 7 10 10 11
10 11 12
38 38 37 37
37 37 36 36
33 33 32 32
32 32 31 31
35 35 34 34
34 34 33 33
35 34 33 32 30
35 34 33 32 30
35 34 33 32 30
30 30 30 30
30 30 30 30
30 30 30 30
36 35 34 33 33
36 35 34 33 33
36 35 34 33 33
36 35 34 33 33
36 35 34 33 33
36 35 34 33 33
36 35 34 33 33
36 35 34 33 33

นัยที่ ๑๖ จำนวนเจติสก ๓๓ ดวงที่ประกอบกับมหาวิบากจิตดวงที่ ๑ และดวงที่ ๒ นับเป็น ๑ นัย
นัยที่ ๑๗,๑๘ จำนวนเจตสิก ๓๒ ดวงที่ประกอบกับมหาวิบากจิตดวงที่ ๓,๔,๕,๖ นับเป็น ๒ นัย
นัยที่ ๑๙ จำนวนเจตสิก ๓๑ ดวงที่ประกอบกับมหาวิบากจิตดวงที่ ๗ และดวงที่ ๘ นับเป็น ๑ นัย
นัยที่ ๒๐ จำนวนเจตสิก ๓๕ ดวงที่ประกอบกับมหากิริยาจิตดวงที่ ๑ และดวงที่ ๒ นับเป็น ๑ นัย
นัยที่ ๒๑,๒๒ จำนวนเจตสิก ๓๔ ดวงที่ประกอบกับมหากิริยาจิตดวงที่ ๓,๔,๕,๖ นับเป็น ๒ นัย
นัยที่ ๒๓ จำนวนเจตสิก ๓๓ ดวงที่ประกอบกับมหากิริยาจิตดวงที่ ๗ และดวงที่ ๘ นับเป็น ๑ นัย
นัยที่ ๒๔ จำนวนเจตสิก ๓๕ ดวง ที่ประกอบกับรูปาวจรปฐมฌานจิต ๓ นับเป็น ๑ นัย
นัยที่ ๒๕ จำนวนเจตสิก ๓๔ ดวง ที่ประกอบกับรูปาวจรทุติยฌานจิต ๓ นับเป็น ๑ นัย
นัยที่ ๒๖ จำนวนเจตสิก ๓๓ ดวง ที่ประกอบกับรูปาวจรตติยฌานจิต ๓ นับเป็น ๑ นัย
นัยที่ ๒๗ จำนวนเจตสิก ๓๒ ดวง ที่ประกอบกับรูปาวจรจตุตถฌานจิต ๓ นับเป็น ๑ นัย
นัยที่ ๒๘ จำนวนเจตสิก ๓๐ ดวง ที่ประกอบกับ โลกียปัญจมฌานจิต ๑๕ ดวง นับเป็น ๑ นัย
นัยที่ ๒๙ จำนวนเจตสิก ๓๖ ดวง ที่ประกอบกับ โลกุตตรปฐมฌานจิต ๘ นับเป็น ๑ นัย
นัยที่ ๓๐ จำนวนเจตสิก ๓๕ ดวง ที่ประกอบกับ โลกุตตรทุติยฌานจิต ๘ นับเป็น ๑ นัย
นัยที่ ๓๑ จำนวนเจตสิก ๓๔ ดวง ที่ประกอบกับ โลกุตตรตติยฌานจิต ๘ นับเป็น ๑ นัย
นัยที่ ๓๒ จำนวนเจตสิก ๓๓ ดวงที่ประกอบกับ โลกุตตรจตุตถฌานจิต ๘ นับเป็น ๑ นัย
นัยที่ ๓๓ จำนวนเจตสิก ๓๓ ดวง ที่ประกอบกับ โลกุตตรปัญจมฌานจิต ๘ นับเป็น ๑ นัย

สังคหนัย นัยที่ ๑

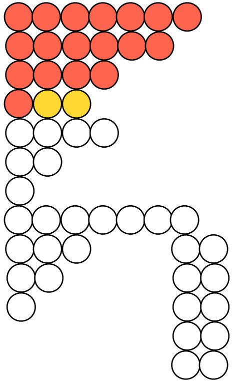

จำนวนเจตสิก ๑๙ ดวง ที่ประกอบกับ
โลภมูลจิต ดวงที่ ๑ และดวงที่ ๓

จำนวนเจตสิก ๑๙ ดวงนั้น ได้แก่

อัญญสมานเจตสิก	๑๓
โมจตุกกเจตสิก	๔
โลภเจตสิก	๑

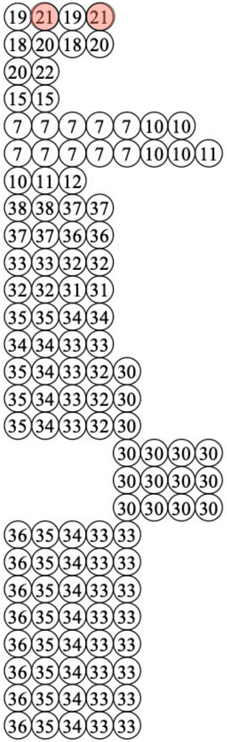
ทิฏฐิเจตสิก (ประกอบเฉพาะดวงที่ ๑) ๑ หรือ
มานเจตสิก (ประกอบเฉพาะดวงที่ ๓) ๑

ในจำนวนเจตสิก ๑๙ ดวง ที่ประกอบกับโลภมูลจิตดวงที่ ๑ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิกทั้งหมด ฉะนั้น เมื่อโลภมูลจิตดวงที่ ๑ เกิดขึ้น ย่อมมีเจตสิกเหล่านี้เกิดพร้อมด้วยทั้งหมด

ส่วนจำนวนเจตสิก ๑๙ ดวงที่ประกอบกับโลภมูลจิตดวงที่ ๓ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๑๘ ดวง เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ๑ ดวง คือ มานเจตสิก ฉะนั้น ถ้าไม่มีอารมณ์ที่เกี่ยวกับมานเจตสิก ก็มีเจตสิกประกอบเพียง ๑๘ ดวงเท่านั้น

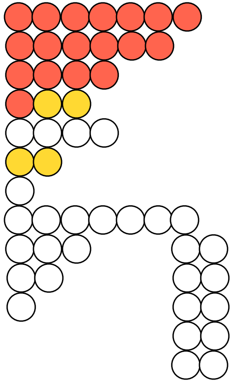
สังคหนัย นัยที่ ๒

จำนวนเจตสิก ๒๑ ดวง ที่ประกอบกับ
โลภมูลจิต ดวงที่ ๒ และดวงที่ ๔

จำนวนเจตสิก ๒๑ ดวงนั้น ได้แก่

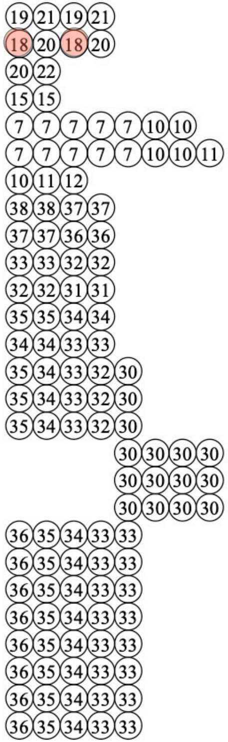
อัญญสมานเจตสิก	๑๓
โมจตุกกเจตสิก	๔
โลภเจตสิก	๑
ทิฏฐิเจตสิก (ประกอบเฉพาะดวงที่ ๒) ๑ หรือ	
มานเจตสิก (ประกอบเฉพาะดวงที่ ๔) ๑	
ถีทุกเจตสิก	๒

ในจำนวนเจตสิก ๒๑ ดวง ที่ประกอบกับโลภมูลจิตดวงที่ ๒ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๑๙ เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ๒ ดวง คือ ถีทุกเจตสิก ๒ ฉะนั้น เมื่อโลภมูลจิตดวงที่ ๓ นี้เกิดขึ้น ถ้าไม่เกี่ยวกับถีทุกเจตสิก ๒ ดวง ย่อมเกิดพร้อมด้วยเจตสิก ๑๙ ดวง เท่ากับโลภมูลจิตดวงที่ ๑ นั่นเอง

ส่วนจำนวนเจตสิก ๒๑ ดวงที่ประกอบกับโลภมูลจิตดวงที่ ๔ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๑๘ ดวง เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ๓ ดวง คือ ถีทุกเจตสิก ๒ มานเจตสิก ๑ ฉะนั้น ถ้าไม่มีอารมณ์ที่เกี่ยวกับ ถีทุกเจตสิก ๒ และมานเจตสิก ๑ ก็มีเจตสิกประกอบเพียง ๑๘ ดวง เหมือนโลภมูลจิตดวงที่ ๓ นั่นเอง

สังคหนัย นัยที่ ๓

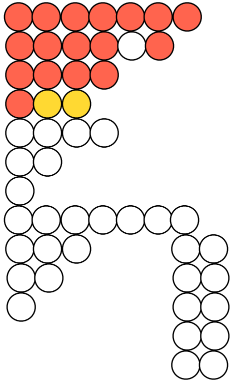

จำนวนเจตสิก ๑๘ ดวง ที่ประกอบกับ
โลภมูลจิต ดวงที่ ๕ และดวงที่ ๗

จำนวนเจตสิก ๑๘ ดวงนั้น ได้แก่

อัญญสมานเจตสิก	๑๒ (เว้นปีติ)
โมจตุกกเจตสิก	๔
โลภเจตสิก	๑

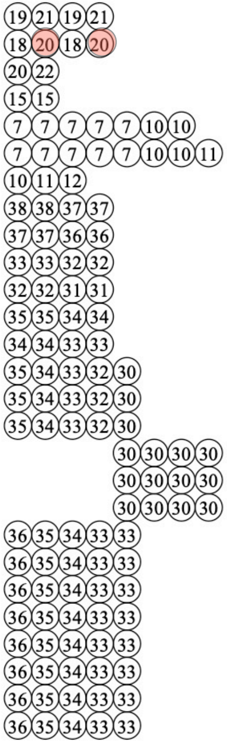
ทิฏฐิเจตสิก (ประกอบเฉพาะดวงที่ ๕) ๑ หรือ
มานเจตสิก (ประกอบเฉพาะดวงที่ ๗) ๑

ในจำนวนเจตสิก ๑๘ ดวง ที่ประกอบกับโลภมูลจิตดวงที่ ๕ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิกทั้งหมด คือ เมื่อโลภมูลจิตดวงที่ ๕ เกิดขึ้น ย่อมมีเจตสิกเหล่านี้เกิดพร้อมด้วยทั้งหมด

ส่วนจำนวนเจตสิก ๑๘ ดวงที่ประกอบกับโลภมูลจิตดวงที่ ๗ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๑๗ ดวง เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ๑ ดวง คือ มานเจตสิก ฉะนั้น ถ้าไม่มีอารมณ์ที่เกี่ยวกับมานเจตสิก ก็มีเจตสิกประกอบเพียง ๑๗ ดวงเท่านั้น

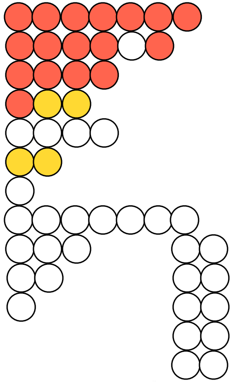
สังคหนัย นัยที่ ๔

จำนวนเจตสิก ๒๑ ดวง ที่ประกอบกับ
โลภมูลจิต ดวงที่ ๖ และดวงที่ ๘

จำนวนเจตสิก ๒๐ ดวงนั้น ได้แก่

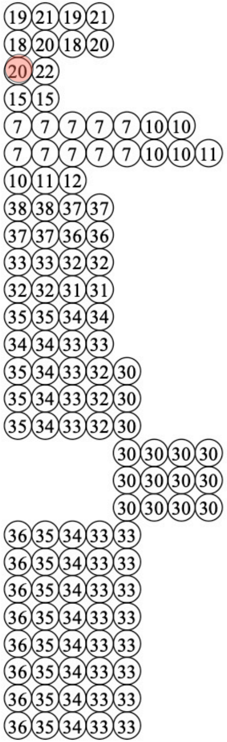
อัญญสมานเจตสิก	๑๒ (เว้นปีติ)
โมจตุกกเจตสิก	๔
โลภเจตสิก	๑
ทิฏฐิเจตสิก (ประกอบเฉพาะดวงที่ ๖) ๑ หรือ	
มานเจตสิก (ประกอบเฉพาะดวงที่ ๘) ๑	
ถีทุกเจตสิก	๒

ในจำนวนเจตสิก ๒๐ ดวง ที่ประกอบกับโลภมูลจิตดวงที่ ๖ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๑๘ เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ๒ ดวง คือ ถีทุกเจตสิก ๒ ฉะนั้น เมื่อโลภมูลจิตดวงที่ ๖ นี้เกิดขึ้น ถ้าไม่เกี่ยวกับถีทุกเจตสิก ๒ ดวง ย่อมเกิดพร้อมด้วยเจตสิก ๑๘ ดวง เท่ากับโลภมูลจิตดวงที่ ๕ นั่นเอง

ส่วนจำนวนเจตสิก ๒๐ ดวงที่ประกอบกับโลภมูลจิตดวงที่ ๘ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๑๗ ดวง เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ๓ ดวง คือ ถีทุกเจตสิก ๒ มานเจตสิก ๑ ฉะนั้น ถ้าไม่มีอารมณ์ที่เกี่ยวกับ ถีทุกเจตสิก ๒ และมานเจตสิก ๑ ก็มีเจตสิกประกอบเพียง ๑๗ เท่านั้น

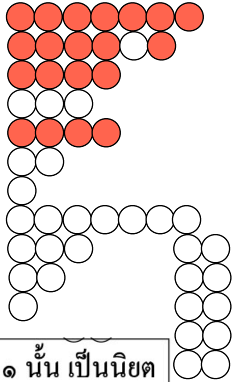
สังคหนัย นัยที่ ๕

จำนวนเจตสิก ๒๐ ดวง ที่ประกอบกับ
โทสมูลจิต ดวงที่ ๑

จำนวนเจตสิก ๒๐ ดวงนั้น ได้แก่

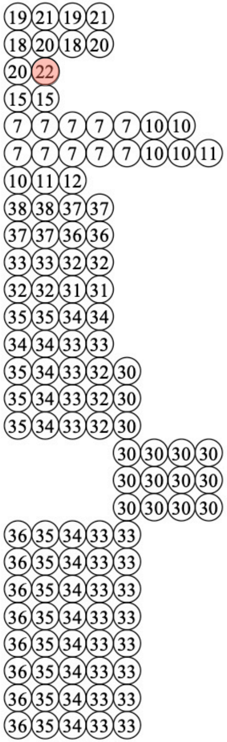
อัญญสมานเจตสิก	๑๒ (เว้นปีติ)
โมจตุกกเจตสิก	๔
โทจตุกกเจตสิก	๔

ในจำนวนเจตสิก ๒๐ ดวง ที่ประกอบกับโทสมูลจิตดวงที่ ๑ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๑๗ เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ๓ ดวง คือ อิสสา มัจฉริยะ กุกกุจจะ ฉะนั้น เมื่อโทส มูลจิตดวงที่ ๑ นี้เกิดขึ้น ถ้าไม่เกี่ยวกับอิสสา มัจฉริยะ กุกกุจจะ ทั้ง ๓ ดวงนี้แล้ว ย่อมเกิดพร้อมด้วยเจตสิก ๑๗ ดวงเท่านั้น

อนึ่ง อิสสา มัจฉริยะ กุกกุจจะ ทั้ง ๓ ดวงนี้ เป็นอนิยตโยคีเจตสิกประเภท นานากทาจิ คือ ประกอบกับจิตเป็นบางครั้งบางคราว ขึ้นอยู่กับสภาพอารมณ์ที่รับ และเมื่อเข้าประกอบกับโทสมูลจิตนั้น ก็เข้าประกอบไม่พร้อมกัน ประกอบคนละครั้ง ถ้าดวงใดดวงหนึ่งเข้าประกอบแล้ว อีก ๒ ดวงก็ไม่เข้าประกอบร่วมด้วย เพราะสภาพอารมณ์ขัดกัน

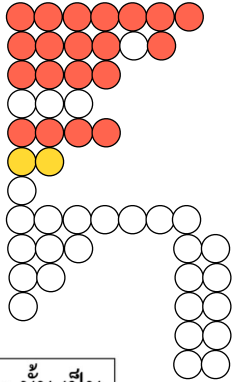
สังคหนัย นัยที่ ๖

จำนวนเจตสิก ๒๒ ดวงที่ประกอบกับ
โทสมูลจิต ดวงที่ ๒

จำนวนเจตสิก ๒๒ ดวงนั้น ได้แก่

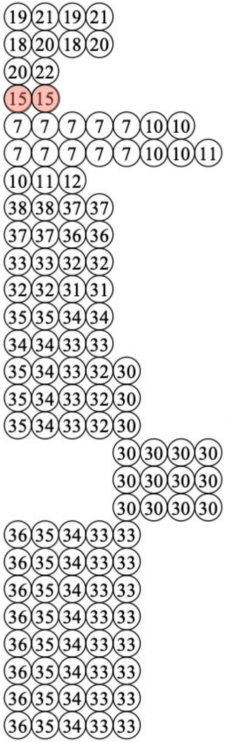
อัญญสมานเจตสิก	๑๒ (เว้นปีติ)
โมจตุกกเจตสิก	๔
โทจตุกกเจตสิก	๔
ถีทุกเจตสิก	๒

ในจำนวนเจตสิก ๒๒ ดวง ที่ประกอบกับโทสมูลจิตดวงที่ ๒ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๑๗ เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ๕ ดวง คือ อิสสา มัจฉริยะ กุกกุจจะ และถีทุกเจตสิก ๒ ฉะนั้น เมื่อโทสมูลจิตดวงที่ ๒ นี้เกิดขึ้น ถ้าไม่เกี่ยวกับอิสสา มัจฉริยะ กุกกุจจะ และถีทุกเจตสิก ๒ ทั้ง ๕ ดวงนี้แล้ว ย่อมเกิดพร้อมด้วยเจตสิก ๑๗ ดวงเท่านั้น

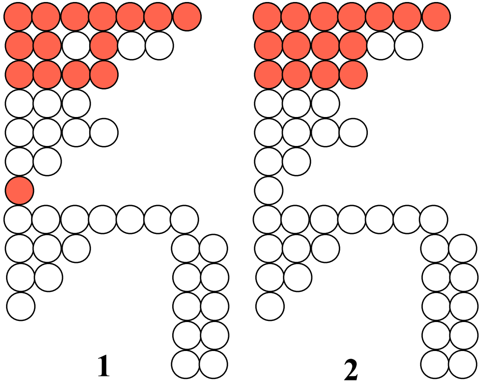
อนึ่ง อิสสา มัจฉริยะ กุกกุจจะ ทั้ง ๓ ดวงนี้ เป็นอนิยตโยคีเจตสิกประเภท นานากทาจิ คือ ประกอบกับจิตเป็นบางครั้งบางคราว ขึ้นอยู่กับสภาพอารมณ์ที่รับ และถีทุกเจตสิก ๒ ก็เป็นสหกทาจิเจตสิก ขึ้นอยู่กับสภาพของจิต คือ ประกอบเป็นบางครั้งบางคราว แต่เวลาประกอบก็เข้าประกอบพร้อมกัน

สังคหนัย นัยที่ ๗

จำนวนเจตสิก ๑๕ ดวงที่ประกอบกับ
โมหมูลจิต ๒ ดวง

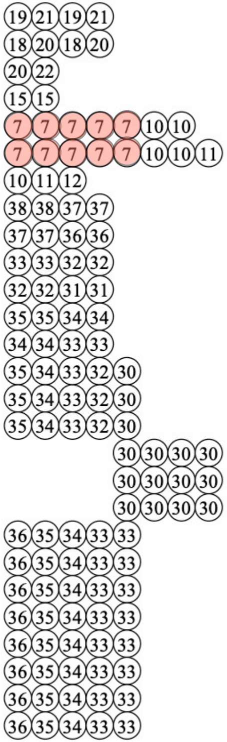
จำนวนเจตสิก ๑๕ ดวงนั้น ได้แก่
อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้นอธิโมกข์ ปีติ,ฉันทะ)
อธิโมกขเจตสิก ๑ (ประกอบเฉพาะดวงที่ ๒)
โมจตุกกเจตสิก ๔
วิจิกิจฉาเจตสิก ๑ (ประกอบเฉพาะดวงที่ ๑)

ในจำนวนเจตสิก ๑๕ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้นอธิโมกข์ ปีติ ฉันทะ) โมจตุกกเจตสิก ๔ วิจิกิจฉาเจตสิก ๑ ที่ประกอบกับโมหมูลจิตดวงที่ ๑ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิกทั้งหมด ฉะนั้น เมื่อโมหมูลจิตดวงที่ ๑ เกิดขึ้น ย่อมมีเจตสิกเหล่านี้ประกอบร่วมด้วยเสมอ

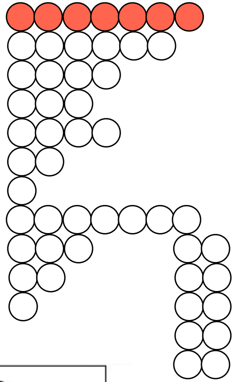
ในจำนวนเจตสิก ๑๕ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๑ (เว้นปีติ ,ฉันทะ) และโมจตุกกเจตสิก ๔ ที่ประกอบกับโมหมูลจิตดวงที่ ๒ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิกทั้งหมดเช่นกัน ฉะนั้น เมื่อโมหมูลจิตดวงที่ ๒ เกิดขึ้น ย่อมมีเจตสิกเหล่านี้ประกอบร่วมด้วยเสมอ

สังคหนัย นัยที่ ๘

จำนวนเจตสิก ๗ ดวง ที่ประกอบกับทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐ ดวง

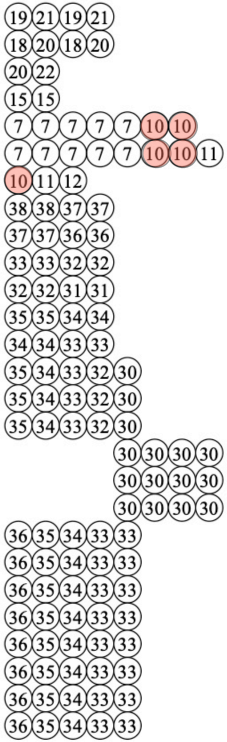
จำนวนเจตสิก ๗ ดวงนั้น ได้แก่ สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗

ในจำนวนเจตสิก ๗ ดวง ที่ประกอบกับทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิกทั้งหมด ฉะนั้น เมื่อทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐ ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ย่อมมีสัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ ดวงนี้เกิดร่วมด้วยเสมอ

อนึ่ง สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ นี้ย่อมเกิดร่วมกับจิตได้ทุกดวง และเกิดร่วมทุกครั้งที่มีจิตดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น

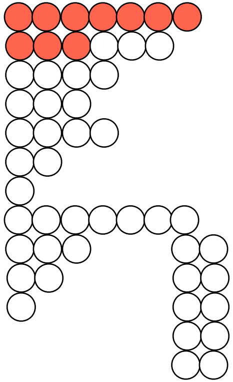
สังคหนัย นัยที่ ๘

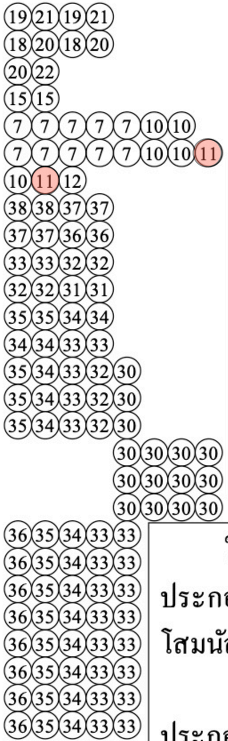
จำนวนเจตสิก ๑๐ ดวง ที่ประกอบกับ
มโนธาตุ ๓ อุเบกขาสันตีรณจิต ๒

จำนวนเจตสิก ๑๐ ดวงนั้น ได้แก่
สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗
วิตกเจตสิก ๑
วิจารเจตสิก ๑
อธิโมกขเจตสิก ๑

ในจำนวนเจตสิก ๑๐ ดวง ที่ประกอบกับมโนธาตุ ๓ และอุเบกขาสันตีรณจิต ๒ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิกทั้งหมด ฉะนั้น เมื่อจิต ๕ ดวงนี้ ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ย่อมมี ๑๐ ดวงนี้เกิดร่วมด้วยเสมอ

สังคหนัย นัยที่ ๑๐

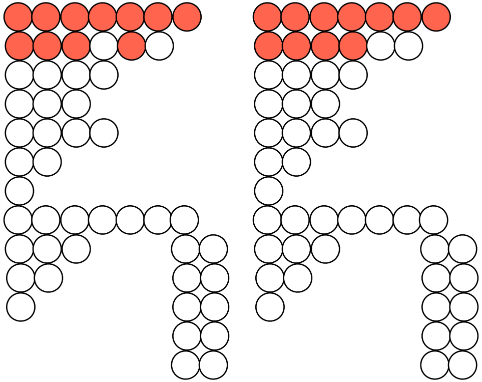
จำนวนเจตสิก ๑๑ ดวง ที่ประกอบกับ
โสมนัสสันตีรณจิต ๑ มโนทวาราวัชชนจิต ๑

จำนวนเจตสิก ๑๑ ดวงนั้น ได้แก่

สัพพจิตตสาธารณเจตสิก	๗
วิตกเจตสิก	๑
วิจารเจตสิก	๑
อธิโมกขเจตสิก	๑

ปีติเจตสิก ๑ (ประกอบเฉพาะกับโสมนัสสันตีรณจิต๑) หรือ
วิริยเจตสิก ๑ (ประกอบเฉพาะกับมโนทวาราวัชชนจิต ๑)

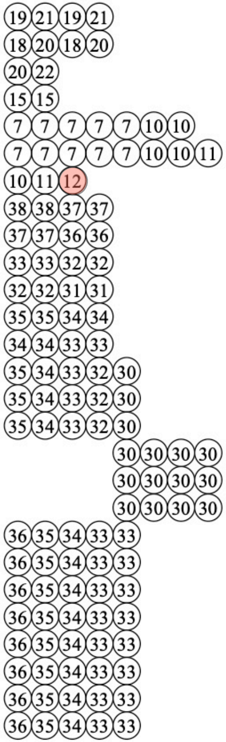
โสมนัสสันตีรณจิตมโนทวาราวัชชนจิต

ในจำนวนเจตสิก ๑๑ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๑ (เว้นวิริยะ ฉันทะ) ที่ประกอบกับโสมนัสสันตีรณจิต ๑ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิกทั้งหมด ฉะนั้น เมื่อโสมนัสสันตีรณจิตเกิดขึ้น ย่อมมีเจตสิก ๑๑ ดวงนี้เกิดร่วมด้วยเสมอ

ในจำนวนเจตสิก ๑๑ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๑ (เว้นปีติ,ฉันทะ) ที่ประกอบกับมโนทวาราวัชชนจิต ๑ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิกทั้งหมด ฉะนั้น เมื่อมโนทวาราวัชชนจิตเกิดขึ้น ย่อมมีเจตสิก ๑๑ ดวงนี้เกิดร่วมด้วยเสมอ

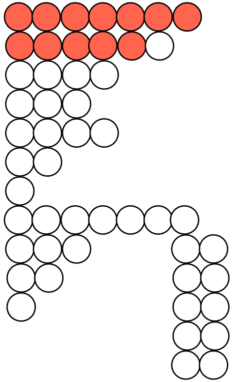
สังคหนัย นัยที่ ๑๑

จำนวนเจตสิก ๑๒ ดวง ที่ประกอบกับหสิตุปปาทจิต ๑

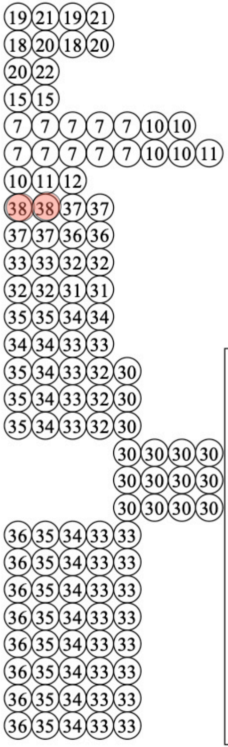
จำนวนเจตสิก ๑๒ดวงนั้น ได้แก่

สัพพจิตตสาธารณเจตสิก	๗
วิตกเจตสิก	๑
วิจารเจตสิก	๑
อธิโมกขเจตสิก	๑
วิริยเจตสิก	๑
ปีติเจตสิก	๑

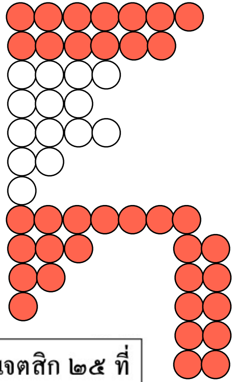

ในจำนวนเจตสิก ๑๒ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นฉันทะ) ที่ประกอบกับหสิตุปปาทจิต ๑ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิกทั้งหมด ฉะนั้น เมื่อหสิตุปปาทจิตเกิดขึ้น ย่อมมีเจตสิก ๑๒ ดวงนี้เกิดร่วมด้วยเสมอ

สังคหนัย นัยที่ ๑๒

จำนวนเจตสิก ๓๘ ดวง ที่ประกอบกับ
มหากุศลจิต ดวงที่ ๑ มหากุศลจิต ดวงที่ ๒

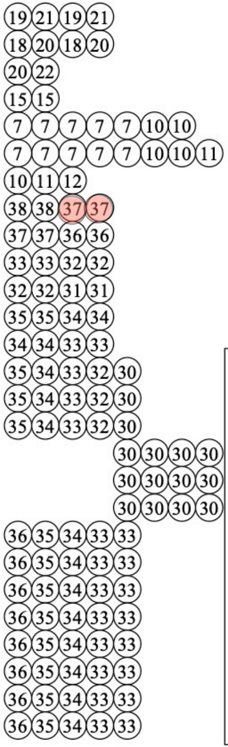

จำนวนเจตสิก ๓๘ ดวงนั้น ได้แก่	
อัญญสมานเจตสิก	๑๓
โสภณเจตสิก	๒๕

ในจำนวนเจตสิก ๓๘ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๕ ที่ประกอบกับมหากุศลจิตดวงที่ ๑ และดวงที่ ๒ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๓๓ ดวง เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ๕ ดวง คือ วิรตีเจตสิก ๓ อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ฉะนั้น เมื่อมหากุศลจิตดวงที่ ๑ และดวงที่ ๒ ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ถ้าไม่เกี่ยวกับวิรตีเจตสิก ๓ และอัปปมัญญาเจตสิก ๒ แล้ว ย่อมมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๓๓ ดวงเท่านั้น

อนึ่ง วิรตีเจตสิก ๓ และอัปปมัญญาเจตสิก ๒ ที่ประกอบกับมหากุศลจิตนี้เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ประเภทนานากทาจิ คือ ประกอบกับจิตได้เป็นบางครั้งบางคราว และเวลาประกอบก็ไม่เข้าประกอบพร้อมกัน ประกอบได้ทีละ ๑ ดวงเท่านั้น เนื่องจากสภาพอารมณ์ที่รับรู้นั้นต่างกัน

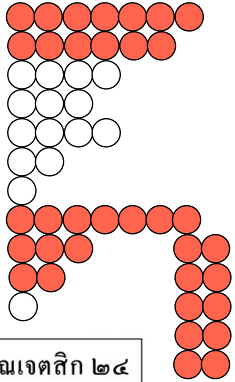
สังคหนัย นัยที่ ๑๓

จำนวนเจตสิก ๓๗ ดวง ที่ประกอบกับ
มหากุศลจิต ดวงที่ ๓ มหากุศลจิต ดวงที่ ๔

จำนวนเจตสิก ๓๗ ดวงนั้น ได้แก่

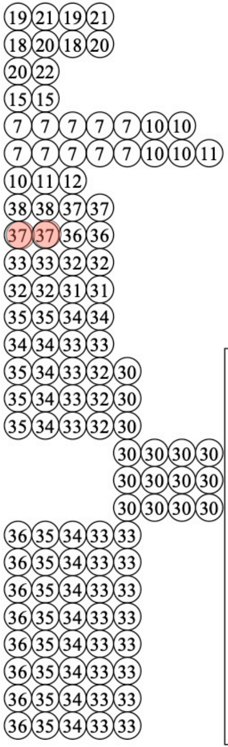
อัญญสมานเจตสิก	๑๓
โสภณเจตสิก	๒๔ (เว้นปัญญา)

ในจำนวนเจตสิก ๓๗ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นปัญญา) ที่ประกอบกับมหากุศลจิตดวงที่ ๓ และดวงที่ ๔ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๓๒ ดวง เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ๕ ดวง คือ วิรตีเจตสิก ๓ อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ฉะนั้น เมื่อมหากุศลจิตดวงที่ ๓ และดวงที่ ๔ ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ถ้าไม่เกี่ยวกับวิรตีเจตสิก ๓ และอัปปมัญญาเจตสิก ๒ แล้ว ย่อมมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๓๒ ดวงเท่านั้น

อนึ่ง วิรตีเจตสิก ๓ และอัปปมัญญาเจตสิก ๒ ที่ประกอบกับมหากุศลจิตนี้เป็น อนิยตโยคีเจตสิก ประเภทนานากทาจิ คือ ประกอบกับจิตได้เป็นบางครั้งบางคราว และ เวลาประกอบก็ไม่เข้าประกอบพร้อมกัน ประกอบได้ทีละ ๑ ดวงเท่านั้น เนื่องจาก สภาพอารมณ์ที่รับรู้นั้นต่างกันนั่นเอง

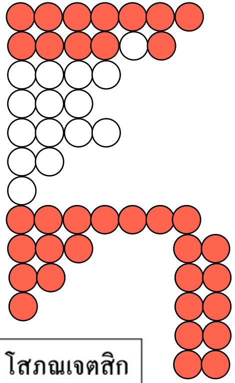
สังคหนัย นัยที่ ๑๔

จำนวนเจตสิก ๓๗ ดวง ที่ประกอบกับ
มหากุศลจิต ดวงที่ ๕ มหากุศลจิต ดวงที่ ๖

จำนวนเจตสิก ๓๗ ดวงนั้น ได้แก่

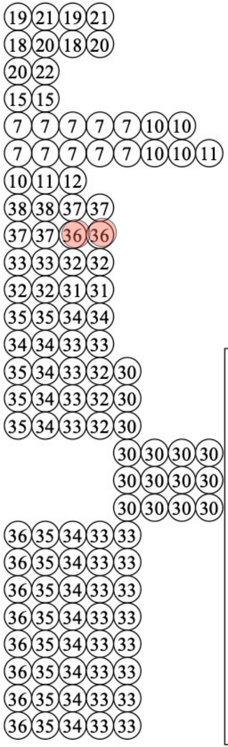
อัญญสมานเจตสิก	๑๒ (เว้นปีติ)
โสภณเจตสิก	๒๕

ในจำนวนเจตสิก ๓๗ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ) โสภณเจตสิก ๒๕ ที่ประกอบกับมหากุศลจิตดวงที่ ๕ และดวงที่ ๖ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๓๒ ดวง เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ๕ ดวง คือ วิรตีเจตสิก ๓ อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ฉะนั้น เมื่อมหากุศลจิตดวงที่ ๕ และดวงที่ ๖ ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ถ้าไม่เกี่ยวกับวิรตีเจตสิก ๓ และอัปปมัญญาเจตสิก ๒ แล้ว ย่อมมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๓๒ ดวงเท่านั้น

อนึ่ง วิรตีเจตสิก ๓ และอัปปมัญญาเจตสิก ๒ ที่ประกอบกับมหากุศลจิตนี้เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ประเภทนานากทาจิ คือ ประกอบกับจิตได้เป็นบางครั้งบางคราว และเวลาประกอบก็ไม่เข้าประกอบพร้อมกัน ประกอบได้ทีละ ๑ ดวงเท่านั้น เนื่องจากสภาพอารมณ์ที่รับรู้นั้นต่างกันนั่นเอง

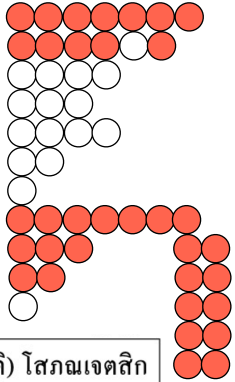
สังคหนัย นัยที่ ๑๕

จำนวนเจตสิก ๓๖ ดวง ที่ประกอบกับ
มหากุศลจิต ดวงที่ ๗ มหากุศลจิต ดวงที่ ๘

จำนวนเจตสิก ๓๖ ดวงนั้น ได้แก่

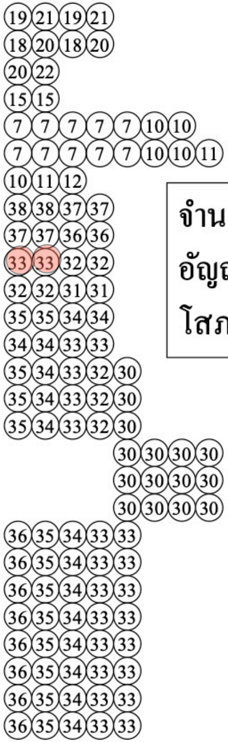
อัญญสมานเจตสิก	๑๒ (เว้นปีติ)
โสภณเจตสิก	๒๔ (เว้นปัญญา)

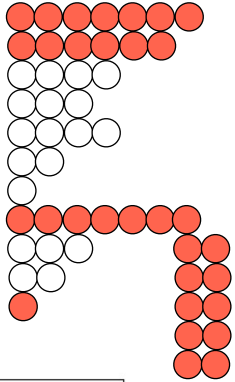
ในจำนวนเจตสิก ๓๖ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ) โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นปัญญา) ที่ประกอบกับมหากุศลจิตดวงที่ ๗ และดวงที่ ๘ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๓๑ ดวง เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ๕ ดวง คือ วิรตีเจตสิก ๓ อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ฉะนั้น เมื่อมหากุศลจิตดวงที่ ๗ และดวงที่ ๘ ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ถ้าไม่เกี่ยวกับวิรตีเจตสิก ๓ และอัปปมัญญาเจตสิก ๒ แล้ว ย่อมมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๓๑ ดวงเท่านั้น

อนึ่ง วิรตีเจตสิก ๓ และอัปปมัญญาเจตสิก ๒ ที่ประกอบกับมหากุศลจิตนี้เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ประเภทนานากทาจิ คือ ประกอบกับจิตได้เป็นบางครั้งบางคราว และเวลาประกอบก็ไม่เข้าประกอบพร้อมกัน ประกอบได้ทีละ ๑ ดวงเท่านั้น เนื่องจากสภาพอารมณ์ที่รับรู้นั้นต่างกันนั่นเอง

สังคหนัย นัยที่ ๑๖

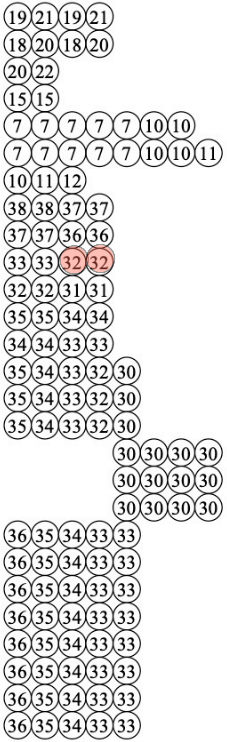
จำนวนเจตสิก ๓๓ ดวง ที่ประกอบกับ
มหาวิบากจิต ดวงที่ ๑ มหาวิบากจิต ดวงที่ ๒

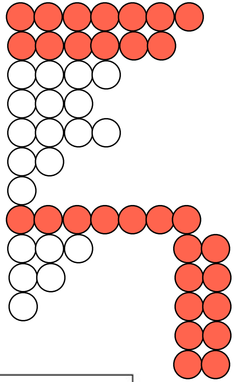
จำนวนเจตสิก ๓๓ ดวงนั้น ได้แก่
อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒)

ในจำนวนเจตสิก ๓๓ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒) ที่ประกอบกับมหาวิบากจิตดวงที่ ๑ และดวงที่ ๒ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๓๓ ดวงทั้งหมด (ไม่มีอนิยตโยคีเจตสิกประกอบร่วมด้วยเลย) ฉะนั้น เมื่อมหาวิบากจิตดวงที่ ๑ และดวงที่ ๒ ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ย่อมมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๓๓ ดวงเท่านั้น

สังคหนัย นัยที่ ๑๗

จำนวนเจตสิก ๓๒ ดวง ที่ประกอบกับ
มหาวิบากจิต ดวงที่ ๓ มหาวิบากจิต ดวงที่ ๔

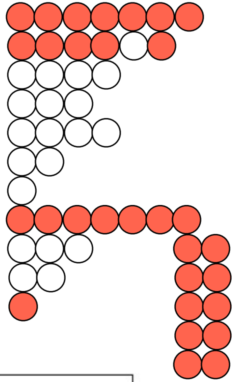
จำนวนเจตสิก ๓๒ ดวงนั้น ได้แก่	
อัญญสมานเจตสิก	๑๓
โสภณสาธารณเจตสิก	๑๙

ในจำนวนเจตสิก ๓๒ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ ที่ประกอบกับมหาวิบากจิตดวงที่ ๓ และดวงที่ ๔ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๓๒ ดวงทั้งหมด (ไม่มีอนิยตโยคีเจตสิกประกอบร่วมด้วยเลย) ฉะนั้น เมื่อมหาวิบากจิตดวงที่ ๓ และดวงที่ ๔ ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ย่อมมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๓๒ ดวงเท่านั้น

สังคหนัย นัยที่ ๑๘

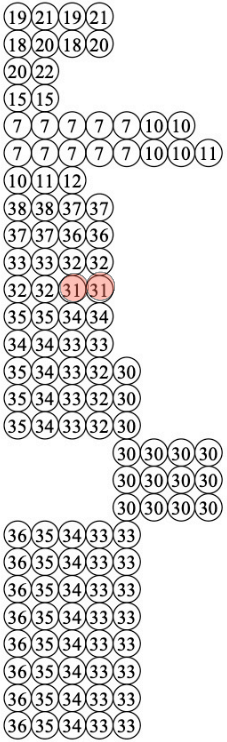
จำนวนเจตสิก ๓๒ ดวง ที่ประกอบกับ
มหาวิบากจิต ดวงที่ ๕ มหาวิบากจิต ดวงที่ ๖

จำนวนเจตสิก ๓๒ ดวงนั้น ได้แก่
อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ)
โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒)

ในจำนวนเจตสิก ๓๒ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ) โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒) ที่ประกอบกับมหาวิบากจิตดวงที่ ๕ และดวงที่ ๖ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๓๒ ดวงทั้งหมด (ไม่มีอนิยตโยคีเจตสิกประกอบร่วมด้วยเลย) ฉะนั้น เมื่อมหาวิบากจิตดวงที่ ๕ และดวงที่ ๖ ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ย่อมมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๓๒ ดวงเท่านั้น

สังคหนัย นัยที่ ๑๙

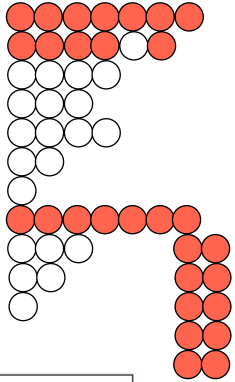

จำนวนเจตสิก ๓๑ ดวง ที่ประกอบกับ
มหาวิบากจิต ดวงที่ ๗ มหาวิบากจิต ดวงที่ ๘

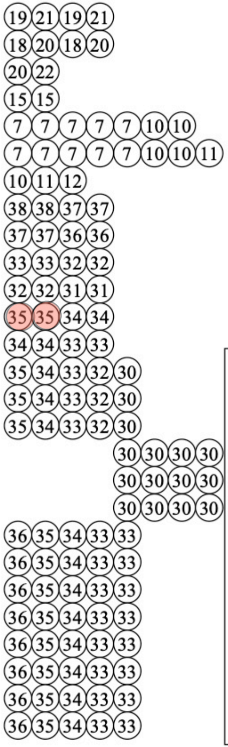
จำนวนเจตสิก ๓๑ ดวงนั้น ได้แก่

อัญญสมานเจตสิก	๑๒ (เว้นปีติ)
โสภณสาธารณเจตสิก	๑๙

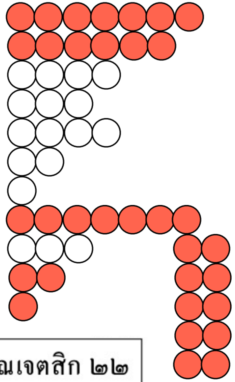
ในจำนวนเจตสิก ๓๑ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ) โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ ที่ประกอบกับมหาวิบากจิต ดวงที่ ๗ และดวงที่ ๘ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๓๑ ดวงทั้งหมด (ไม่มีอนิยตโยคีเจตสิกประกอบร่วมด้วยเลย) ฉะนั้น เมื่อมหาวิบากจิตดวงที่ ๗ และดวงที่ ๘ ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ย่อมมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๓๑ ดวงเท่านั้น

สังคหนัย นัยที่ ๒๐

จำนวนเจตสิก ๓๕ ดวง ที่ประกอบกับ
มหากิริยาจิต ดวงที่ ๑ มหากิริยาจิต ดวงที่ ๒

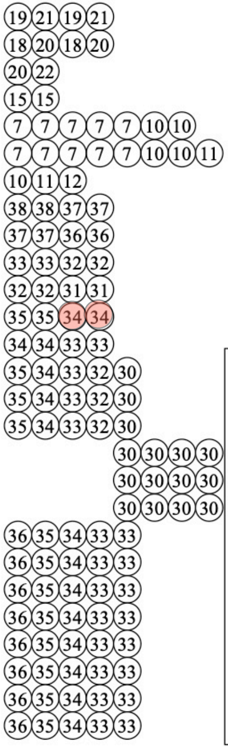
จำนวนเจตสิก ๓๕ ดวงนั้น ได้แก่

อัญญสมานเจตสิก	๑๓
โสภณเจตสิก	๒๒ (เว้นวิรตี ๓)

ในจำนวนเจตสิก ๓๕ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓) ที่ประกอบกับมหากิริยาจิตดวงที่ ๑ และดวงที่ ๒ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๓๓ ดวง เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ๒ ดวง คือ อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ฉะนั้น เมื่อมหากิริยาจิตดวงที่ ๑ และดวงที่ ๒ ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ถ้าไม่เกี่ยวกับอัปปมัญญาเจตสิก ๒ แล้ว ย่อมมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๓๓ ดวงเท่านั้น

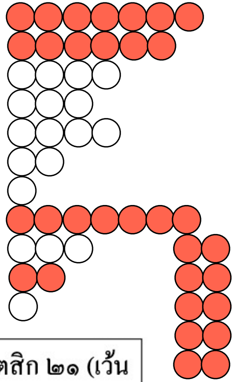
อนึ่ง อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ที่ประกอบกับมหากิริยาจิตนี้เป็นอนิยตโยคีเจตสิกประเภทนานากทาจิ คือ ประกอบกับจิตได้เป็นบางครั้งบางคราว และเวลาประกอบก็ไม่เข้าประกอบพร้อมกัน ประกอบได้ทีละ ๑ ดวงเท่านั้น เนื่องจากสภาพอารมณ์ที่รับรู้นั้นต่างกัน

สังคหนัย นัยที่ ๒๑

จำนวนเจตสิก ๓๔ ดวง ที่ประกอบกับ
มหากิริยาจิต ดวงที่ ๓ มหากิริยาจิต ดวงที่ ๔

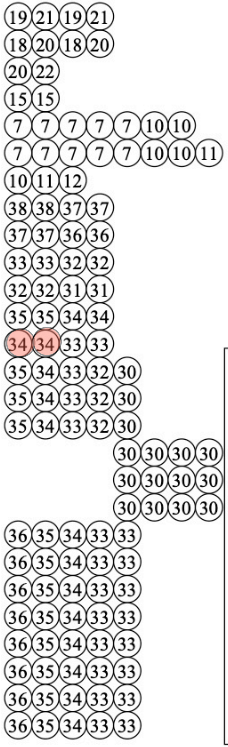
จำนวนเจตสิก ๓๔ ดวงนั้น ได้แก่
อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณเจตสิก ๒๑ (เว้นวิรตี ๓ ปัญญา ๑)

ในจำนวนเจตสิก ๓๔ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๑ (เว้นวิรตี ๓ ปัญญา ๑) ที่ประกอบกับมหากิริยาจิตดวงที่ ๓ และดวงที่ ๔ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๓๒ ดวง เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ๒ ดวง คือ อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ฉะนั้น เมื่อมหากิริยาจิตดวงที่ ๓ และดวงที่ ๔ ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ถ้าไม่เกี่ยวกับอัปปมัญญาเจตสิก ๒ แล้ว ย่อมมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๓๒ ดวงเท่านั้น

อนึ่ง อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ที่ประกอบกับมหากิริยาจิตนี้เป็นอนิยตโยคีเจตสิกประเภทนานากทาจิ คือ ประกอบกับจิตได้เป็นบางครั้งบางคราว และเวลาประกอบก็ไม่เข้าประกอบพร้อมกัน ประกอบได้ทีละ ๑ ดวงเท่านั้น เนื่องจากสภาพอารมณ์ที่รับรู้นั้นต่างกัน

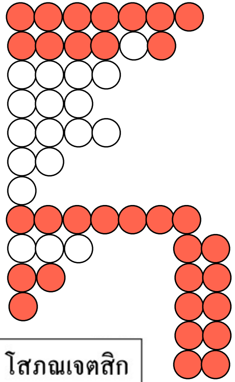
สังคหนัย นัยที่ ๒๒

จำนวนเจตสิก ๓๔ ดวง ที่ประกอบกับ
มหากิริยาจิต ดวงที่ ๕ มหากิริยาจิต ดวงที่ ๖

จำนวนเจตสิก ๓๔ ดวงนั้น ได้แก่

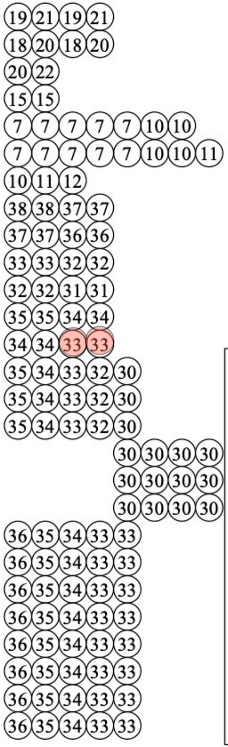
อัญญสมานเจตสิก	๑๒ (เว้นปีติ)
โสภณเจตสิก	๒๒ (เว้นวิรตี ๓)

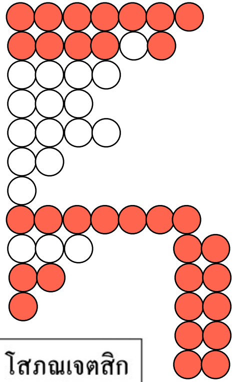
ในจำนวนเจตสิก ๓๔ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ) โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓) ที่ประกอบกับมหากิริยาจิตดวงที่ ๕ และดวงที่ ๖ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๓๒ ดวง เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ๒ ดวง คือ อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ฉะนั้น เมื่อมหากิริยาจิตดวงที่ ๕ และดวงที่ ๖ ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ถ้าไม่เกี่ยวกับอัปปมัญญาเจตสิก ๒ แล้ว ย่อมมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๓๒ ดวงเท่านั้น

อนึ่ง อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ที่ประกอบกับมหากิริยาจิตนี้เป็นอนิยตโยคีเจตสิกประเภทนานากทาจิ คือ ประกอบกับจิตได้เป็นบางครั้งบางคราว และเวลาประกอบก็ไม่เข้าประกอบพร้อมกัน ประกอบได้ทีละ ๑ ดวงเท่านั้น เนื่องจากสภาพอารมณ์ที่รับรู้นั้นต่างกัน

สังคหนัย นัยที่ ๒๓

จำนวนเจตสิก ๓๓ ดวง ที่ประกอบกับ
มหากิริยาจิต ดวงที่ ๗ มหากิริยาจิต ดวงที่ ๘

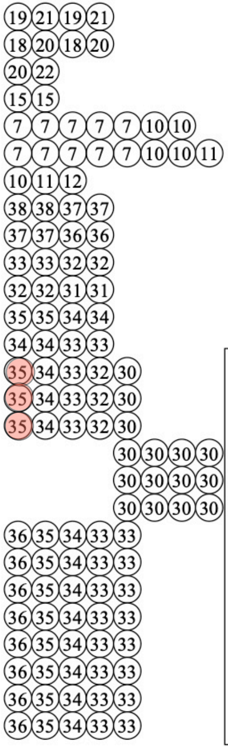
จำนวนเจตสิก ๓๓ ดวงนั้น ได้แก่

อัญญสมานเจตสิก	๑๒ (เว้นปีติ)
โสภณเจตสิก	๒๑ (เว้นวิรตี ๓ ปัญญา ๑)

ในจำนวนเจตสิก ๓๓ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ) โสภณเจตสิก ๒๑ (เว้นวิรตี ๓ ปัญญา ๑) ที่ประกอบกับมหากิริยาจิตดวงที่ ๗ และดวงที่ ๘ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๓๑ ดวง เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ๒ ดวง คือ อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ฉะนั้น เมื่อมหากิริยาจิตดวงที่ ๗ และดวงที่ ๘ ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ถ้าไม่เกี่ยวกับอัปปมัญญาเจตสิก ๒ แล้ว ย่อมมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๓๑ ดวงเท่านั้น

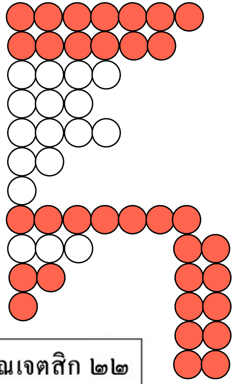
อนึ่ง อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ที่ประกอบกับมหากิริยาจิตนี้เป็นอนิยตโยคีเจตสิกประเภทนานากทาจิ คือ ประกอบกับจิตได้เป็นบางครั้งบางคราว และเวลาประกอบก็ไม่เข้าประกอบพร้อมกัน ประกอบได้ทีละ ๑ ดวงเท่านั้น เนื่องจากสภาพอารมณ์ที่รับรู้นั้นต่างกัน ดังกล่าวแล้ว

สังคหนัย นัยที่ ๒๔

จำนวนเจตสิก ๓๕ ดวง ที่ประกอบกับ
รูปาวจรปฐมฌานจิต ๓

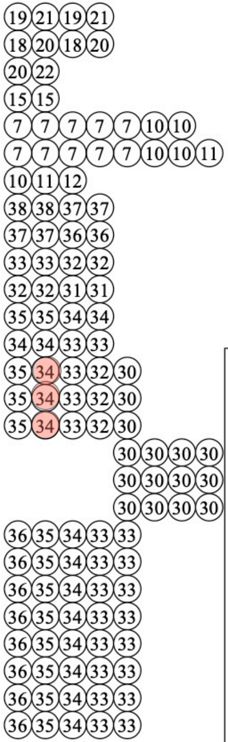
จำนวนเจตสิก ๓๕ ดวงนั้น ได้แก่
อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓)

ในจำนวนเจตสิก ๓๕ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓) ที่ประกอบกับรูปาวจรปฐมฌานจิต ๓ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๓๓ ดวง เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ๒ ดวง คือ อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ฉะนั้น เมื่อรูปาวจรปฐมฌานจิต ๓ ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ถ้าไม่เกี่ยวกับอัปปมัญญาเจตสิก ๒ (ไม่ได้ใช้อัปปมัญญาเป็นอารมณ์ในการเจริญฌาน) แล้ว ย่อมมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๓๓ ดวงเท่านั้น

อนึ่ง อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ที่ประกอบกับรูปาวจรปฐมฌานจิต ๓ นี้เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ประเภทนานากทาจิ คือ ประกอบกับจิตได้เป็นบางครั้งบางคราว และเวลาประกอบก็ไม่เข้าประกอบพร้อมกัน ประกอบได้ทีละ ๑ ดวงเท่านั้น เนื่องจากสภาพอารมณ์ที่รับรู้นั้นต่างกันนั่นเอง

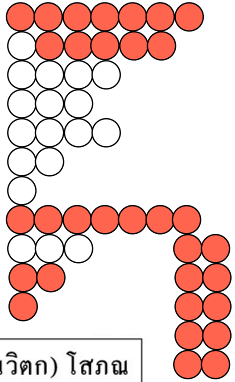
สังคหนัย นัยที่ ๒๕

จำนวนเจตสิก ๓๔ ดวง ที่ประกอบกับ
รูปาวจรทุติยฌานจิต ๓

จำนวนเจตสิก ๓๔ ดวงนั้น ได้แก่

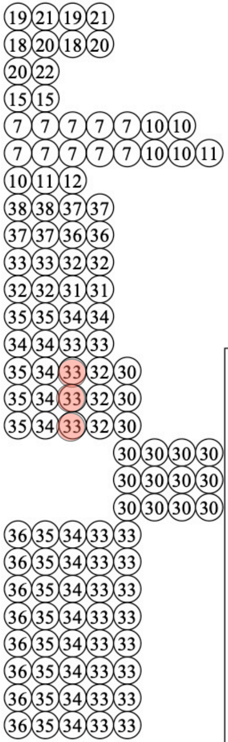
อัญญสมานเจตสิก	๑๒ (เว้นวิตก)
โสภณเจตสิก	๒๒ (เว้นวิรตี ๓)

ในจำนวนเจตสิก ๓๔ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นวิตก) โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓) ที่ประกอบกับรูปาวจรทุติยฌานจิต ๓ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๓๒ ดวง เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ๒ ดวง คือ อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ฉะนั้น เมื่อรูปาวจรทุติยฌานจิต ๓ ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ถ้าไม่เกี่ยวกับอัปปมัญญาเจตสิก ๒ (ไม่ได้ใช้อัปปมัญญาเป็นอารมณ์ในการเจริญฌาน) แล้ว ย่อมมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๓๒ ดวงเท่านั้น

อนึ่ง อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ที่ประกอบกับรูปาวจรทุติยฌานจิต ๓ นี้เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ประเภทนานากทาจิ คือ ประกอบกับจิตได้เป็นบางครั้งบางคราว และเวลาประกอบก็ไม่เข้าประกอบพร้อมกัน ประกอบได้ทีละ ๑ ดวงเท่านั้น เนื่องจากสภาพอารมณ์ที่รับรู้นั้นต่างกันนั่นเอง

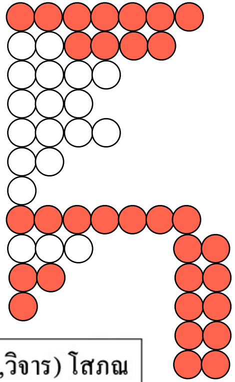
สังคหนัย นัยที่ ๒๖

จำนวนเจตสิก ๓๓ ดวง ที่ประกอบกับ
รูปาวจรตติยฌานจิต ๓

จำนวนเจตสิก ๓๓ ดวงนั้น ได้แก่

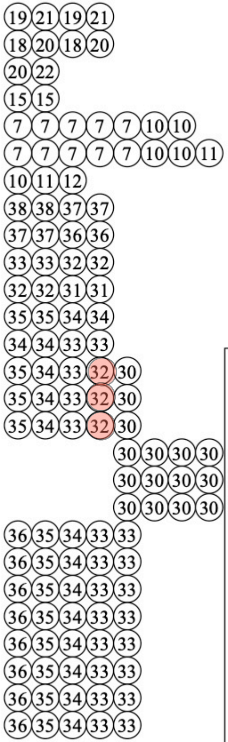
อัญญสมานเจตสิก	๑๑ (เว้นวิตก,วิจาร)
โสภณเจตสิก	๒๒ (เว้นวิรตี ๓)

ในจำนวนเจตสิก ๓๓ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๑ (เว้นวิตก,วิจาร) โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓) ที่ประกอบกับรูปาวจรตติยฌานจิต ๓ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๓๑ ดวง เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ๒ ดวง คือ อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ฉะนั้น เมื่อรูปาวจรตติยฌานจิต ๓ ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ถ้าไม่เกี่ยวกับอัปปมัญญาเจตสิก ๒ (ไม่ได้ใช้อัปปมัญญาเป็นอารมณ์ในการเจริญฌาน) แล้ว ย่อมมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๓๑ ดวงเท่านั้น

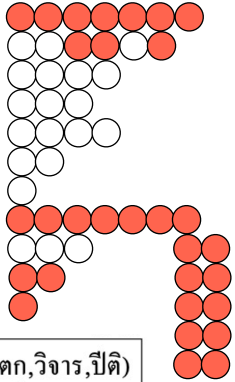
อนึ่ง อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ที่ประกอบกับรูปาวจรตติยฌานจิต ๓ นี้เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ประเภทนานากทาจิ คือ ประกอบกับจิตได้เป็นบางครั้งบางคราว และเวลาประกอบก็ไม่เข้าประกอบพร้อมกัน ประกอบได้ทีละ ๑ ดวงเท่านั้น เนื่องจากสภาพอารมณ์ที่รับรู้นั้นต่างกันนั่นเอง

สังคหนัย นัยที่ ๒๗

จำนวนเจตสิก ๓๒ ดวง ที่ประกอบกับ
รูปาวจรจตุตถฌานจิต ๓

จำนวนเจตสิก ๓๒ ดวงนั้น ได้แก่
อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้นวิตก,วิจาร,ปีติ)
โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓)

ในจำนวนเจตสิก ๓๒ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้นวิตก,วิจาร,ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓) ที่ประกอบกับรูปาวจรจตุตถฌานจิต ๓ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๓๐ ดวง เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ๒ ดวง คือ อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ฉะนั้น เมื่อรูปาวจรจตุตถฌานจิต ๓ ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ถ้าไม่เกี่ยวกับอัปปมัญญาเจตสิก ๒ (ไม่ได้ใช้อัปปมัญญาเป็นอารมณ์ในการเจริญฌาน) แล้ว ย่อมมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๓๐ ดวงเท่านั้น

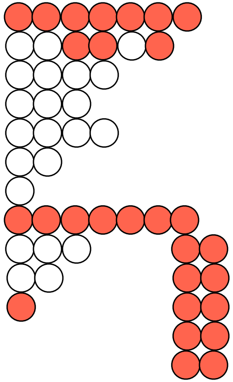
อนึ่ง อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ที่ประกอบกับรูปาวจรจตุตถฌานจิต ๓ นี้เป็นอนิยตโยคีเจตสิก ประเภทนานากทาจิ คือ ประกอบกับจิตได้เป็นบางครั้งบางคราว และเวลาประกอบก็ไม่เข้าประกอบพร้อมกัน ประกอบได้ทีละ ๑ ดวงเท่านั้น เนื่องจากสภาพอารมณ์ที่รับรู้นั้นต่างกันนั่นเอง

สังคหนัย นัยที่ ๒๘

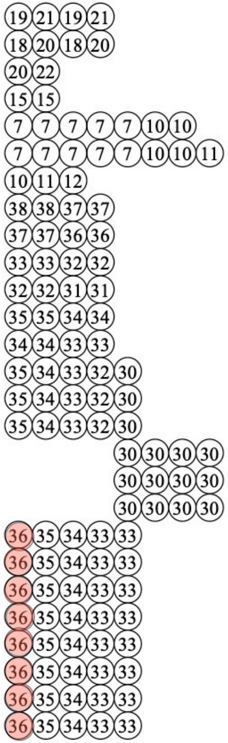
จำนวนเจตสิก ๓๐ ดวง ที่ประกอบกับโลกียปัญจมฌานจิต ๑๕ (รูปาวจรปัญจมฌานจิต ๓ อรูปาวจรจิต ๑๒)

จำนวนเจตสิก ๓๐ ดวงนั้น ได้แก่
อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้นวิตก,วิจาร,ปีติ)
โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒)

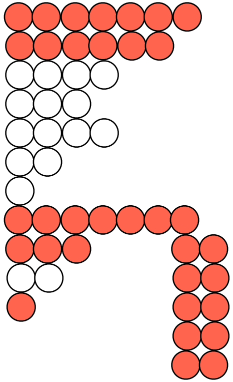

ในจำนวนเจตสิก ๓๐ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้นวิตก,วิจาร,ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒) ที่ประกอบกับโลกียปัญจมฌานจิต ๑๕ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๓๐ ดวงทั้งหมด ฉะนั้น เมื่อโลกียปัญจมฌานจิต ๑๕ ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ย่อมมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๓๐ ดวงเท่านั้น

สังคหนัย นัยที่ ๒๙

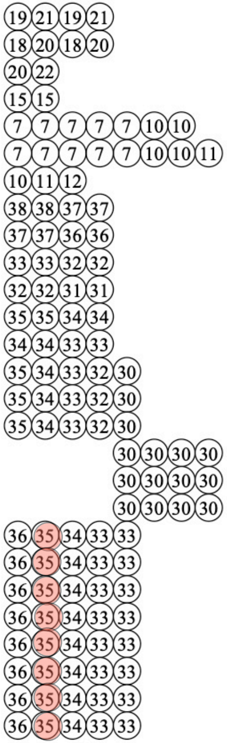
จำนวนเจตสิก ๓๖ ดวง ที่ประกอบกับ
โลกุตตรปฐมฌานจิต ๘

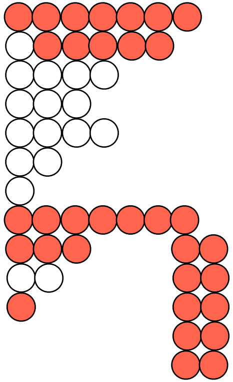
จำนวนเจตสิก ๓๖ ดวงนั้น ได้แก่
อัญญสมานเจตสิก ๑๓
โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

ในจำนวนเจตสิก ๓๖ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒) ที่ประกอบกับโลกุตตรปฐมฌานจิต ๘ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๓๖ ดวง ทั้งหมด ฉะนั้น เมื่อโลกุตตรปฐมฌานจิต ๘ ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ย่อมมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๓๖ ดวงทั้งหมด

สังคหนัย นัยที่ ๓๐

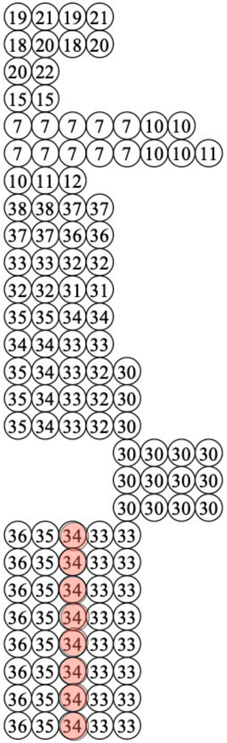
จำนวนเจตสิก ๓๕ ดวง ที่ประกอบกับ
โลกุตตรทุติยฌานจิต ๘

จำนวนเจตสิก ๓๕ ดวงนั้น ได้แก่
อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นวิตก)
โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

ในจำนวนเจตสิก ๓๕ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นวิตก) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒) ที่ประกอบกับโลกุตตรทุติยฌานจิต ๘ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๓๕ ดวงทั้งหมด ฉะนั้น เมื่อโลกุตตรทุติยฌานจิต ๘ ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ย่อมมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๓๕ ดวงทั้งหมด

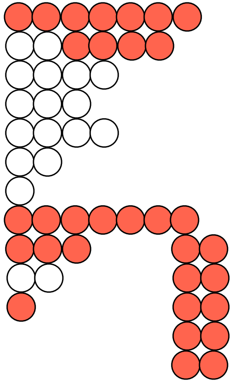
สังคหนัย นัยที่ ๓๑

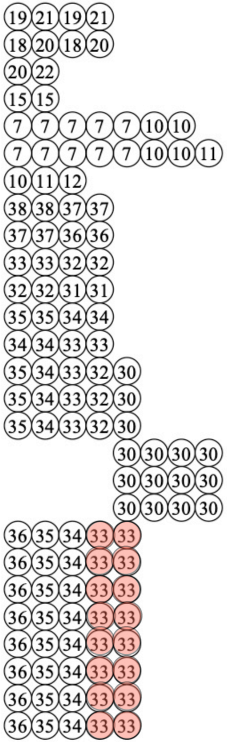
จำนวนเจตสิก ๓๔ ดวง ที่ประกอบกับ
โลกุตตรตติยฌานจิต ๘

จำนวนเจตสิก ๓๔ ดวงนั้น ได้แก่
อัญญสมานเจตสิก ๑๑ (เว้นวิตก,วิตก)
โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

ในจำนวนเจตสิก ๓๔ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๑ (เว้นวิตก,วิจาร) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒) ที่ประกอบกับโลกุตตรตติยฌานจิต ๘ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๓๔ ดวง ทั้งหมด ฉะนั้น เมื่อโลกุตตรตติยฌานจิต ๘ ดวงใด ดวงหนึ่งเกิดขึ้น ย่อมมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๓๔ ดวงทั้งหมด

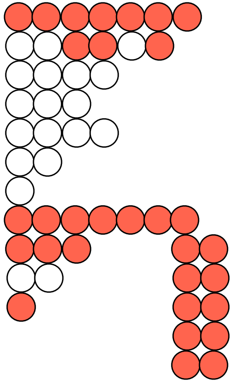

สังคหนัย นัยที่ ๓๒-๓๓

จำนวนเจตสิก ๓๓ ดวง ที่ประกอบกับ
โลกุตตรจตุตถฌานจิต ๘
โลกุตตรปัญจมฌานจิต ๘

จำนวนเจตสิก ๓๓ ดวงนั้น ได้แก่
อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้นวิตก,วิตก,วิจาร)
โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒)

ในจำนวนเจตสิก ๓๓ ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้นวิตก,วิจาร,ปีติ) โสภณเจตสิก ๒๓ (เว้นอัปปมัญญา ๒) ที่ประกอบกับโลกุตตรจตุตถฌานจิต ๘ และโลกุตตรปัญจมฌานจิต ๘ นั้น เป็นนิยตโยคีเจตสิก ๓๓ ดวงทั้งหมด ฉะนั้น เมื่อโลกุตตรจตุตถฌานจิต ๘ และโลกุตตรปัญจมฌานจิต ๘ ดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ย่อมมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๓๓ ดวงทั้งหมด

โลกุตตรจตุตถฌานจิต ๘ และโลกุตตรปัญจมฌานจิต ๘ นี้ต่างกันที่องค์ฌานเท่านั้น ส่วนเจตสิกที่ประกอบเท่ากันและเหมือนกัน

ตทุพภยมิสสกนัย

เจตสิก ๕๒	ประกอบกับจิตได้	ประกอบกับเจตสิกได้
สัพพฯ ๗ แต่ละดวง	๑๒๑	๕๑ (เว้นตัวเอง)
วิตกเจตสิก	๕๕	๕๑ (เว้นตัวเอง)
วิจารเจตสิก	๖๖	๕๑ (เว้นตัวเอง)
อธิโมกขเจตสิก	๑๑๐	๕๐ (เว้นวิจิกิจฉาและตัวเอง)
วิริยเจตสิก	๑๐๕	๕๑ (เว้นตัวเอง)
ปีติเจตสิก	๕๑	๔๖ (เว้นโทจตุกะ ๔ วิจิกิจฉา ๑ และตัวเอง)
ฉันทเจตสิก	๑๐๑	๕๐ (เว้นวิจิกิจฉาและตัวเอง)
โมจตุกะ ๔ แต่ละดวง	๑๒	๒๖ (เว้นตัวเอง)
โลภเจตสิก	๘	๒๑ (เว้นตัวเอง)
ทิฏฐิเจตสิก	๔	๒๐ (เว้นมานะและตัวเอง)
มานเจตสิก	๔	๒๐ (เว้นทิฏฐิและตัวเอง)
โทสเจตสิก	๒	๒๑ (เว้นตัวเอง)
อิสสาเจตสิก	๒	๑๙ (เว้นมัจฉริยะ, กุกกุจจะ, และตัวเอง)
มัจฉริยเจตสิก	๒	๑๙ (เว้นอิสสา, กุกกุจจะ, และตัวเอง)
กุกกุจจเจตสิก	๒	๑๙ (เว้นอิสสา, มัจฉริยะ, และตัวเอง)
ถิทุกะ ๒ แต่ละดวง	๕	๒๕ (เว้นวิจิกิจฉาและตัวเอง)
วิจิกิจฉาเจตสิก	๑	๑๔ (เว้นตัวเอง)
โสภณสาธารณะ ๑๙	๕๙/๙๑	๓๗ (เว้นตัวเอง)
วิรตีเจตสิก ๓ แต่ละดวง	๑๖/๔๘	๓๓ ที่เป็นโลกิยะ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒) ๓๕ ที่เป็นโลกุตตระ (เว้นอัปปมัญญา ๒ และตัวเอง)
อัปปมัญญา ๒ แต่ละดวง	๒๘	๓๓ (เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒)
ปัญญาเจตสิก	๔๗/๗๙	๓๗ (เว้นตัวเอง)

ตทุพภยมิสสกนัย เป็นนัยที่กล่าวถึงเจตสิกกับเจตสิก คือ ยกเจตสิกดวงใดดวงหนึ่งขึ้นมากล่าวเป็นประธานแล้วแสดงว่า เจตสิกดวงนั้นประกอบกับจิตได้กี่ดวง และสามารถเกิดร่วมกับเจตสิกได้กี่ดวง โดยนับสรุปรวมทั้งจำนวนจิตและจำนวนเจตสิก ที่เจตสิกดวงนั้นสามารถเกิดร่วมด้วยได้

เจตสิกโดยพิสดาร ๓,๔๒๖ ดวง

เจตสิก	ประกอบกับจิตได้		รวม	
สัพพจิตตสาธารณเจตสิก	๗ x ๑๒๑	=	๘๔๗	รวมเป็น ๑,๓๓๕ ดวง
วิตกเจตสิก	๑ x ๕๕	=	๕๕	
วิจารเจตสิก	๑ x ๖๖	=	๖๖	
อธิโมกขเจตสิก	๑ x ๑๑๐	=	๑๑๐	
วิริยเจตสิก	๑ x ๑๐๕	=	๑๐๕	
ปีติเจตสิก	๑ x ๕๑	=	๕๑	
ฉันทเจตสิก	๑ x ๑๐๑	=	๑๐๑	
โมจตุกเจตสิก ๔	๔ x ๑๒	=	๔๘	รวมเป็น ๘๓ ดวง
โลภเจตสิก	๑ x ๘	=	๘	
ทิฏฐิเจตสิก	๑ x ๔	=	๔	
มานเจตสิก	๑ x ๔	=	๔	
โทจตุกเจตสิก ๔	๔ x ๒	=	๘	
ถิทุกเจตสิก ๒	๒ x ๕	=	๑๐	
วิจิกิจฉาเจตสิก	๑ x ๑	=	๑	
โสภณสาธารณเจตสิก	๑๙ x ๙๑	=	๑,๗๒๙	รวมเป็น ๒,๐๐๘ ดวง
วิรตีเจตสิก	๓ x ๔๘	=	๑๔๔	
อัปปมัญญาเจตสิก	๒ x ๒๘	=	๕๖	
ปัญญาเจตสิก	๑ x ๗๙	=	๗๙	

จำนวนเจตสิกโดยพิสดาร

๓,๒๙๘ (นับโลกุตตรจิตโดยย่อ) หรือ

๓,๔๒๖ (นับโลกุตตรจิตโดยพิสดาร)

ปกิณณกสังคหะ

แผนผัง

เวทนาสังคหะ

จิต

เวทนา โดย อารัมมณานุภว

เวทนา โดย อินทริยเภทนัย

เวทนา ๒ นัย

เจตสิก

เวทนา โดย อารัมมณานุภว

เวทนา โดย อินทริยเภทนัย

แน่นอน ตาม อินทรียเภท

สรุป

ตารางแสดงประเภทเจตสิก

เวทนาเดียว

เวทนา ๒

เวทนา ๓

เวทนา ๔

เวทนา ๕

สฬายตน > ผัสสะ > เวทนา > ตัณหา

เหตุสังคหะ

องค์ธรรม

จิตที่ประกอบด้วยเหตุ

อเหตุ สเหตุ

เจตสิก เหตุ ๖

อคหิตัคคหนัย

คหิตัคคหนัย

อเหตุกเจตสิก

เอกเหตุกเจตสิก

จตุเหตุกเจตสิก

ทวิเหตุกเจตสิก

ปัญจเหตุกเจตสิก

ติเหตุกเจตสิก

ฉเหตุกเจตสิก

สรุป

เหตุโดยพิสดาร ๒๘๓

โสภณะ อโสภณะ

กุศล อกุศล อัพยากตะ ๙

ชาติ ๑๒

ภูมิ ๑๕

บุคคล ๒๖

สรุป

กิจสังคหะ

กิจ ๑๔ ฐาน ๑๐

จิต

โดยกิจ

โดยฐาน

ฐาน พิสดาร ๒๕ - ๑

*ฐาน พิสดาร ๒๕ - ๒

ภวนิกันตโลภชวนะ

วิสยัปปวัตติในปวัตติกาล

มรณาสันนวิถี

สัมปโยคนัย ตามกิจ

เจตสิก

โดยกิจ

กิจเดียว มี ๑๗

๗ กิจ มี ๑

๔ กิจ มี ๒

๙ กิจ มี ๓

๕ กิจ มี ๒๑

๑๔ กิจ มี ๗

๖ กิจ มี ๑

โดยฐาน

ฐานเดียว

๗ ฐาน

๔ ฐาน

๙ ฐาน

๕ ฐาน

๑๐ ฐาน

๖ ฐาน

ตารางสรุป จิต เจตสิก โดยกิจ

ทวารสังคหะ

องค์ธรรม

จิต

จักขุทวาริกจิต

โสตทวาริกจิต

ฆานทวาริกจิต

ชิวหาทวาริกจิต

กายทวาริกจิต

มโนทวาริกจิต

ทวารทั้ง ๖

สรุป โดยแน่นอน ไม่แน่นแน

โดยทวาร

แน่นอน ไม่แน่นอน

เอกทวาริกจิต

ปัญจทวาริกจิต

ฉทวาริกจิต

ทวาริกจิต

ทวารวิมุตตจิต

เจตสิก

โดยทวาร

เอกทวาริกจิต

ปัญจทวาริกจิต

ฉทวาริกจิต

ทวาริกจิต

ทวารวิมุตตจิต

อารัมมณสังคหะ

อารมณ์ ๒

จำแนกทวาริกจิต ทวารวิมุตตจิต โดยอารมณ์๖

จักขุทวาริกจิต

กายทวาริกจิต

โสตทวาริกจิต

มโนทวาริกจิต ๖๗

ฆานทวาริกจิต

มโนทวาริกจิต

ชิวหาทวาริกจิต

ทวารวิมุตตจิต

คาถาจิตที่รับอารมณ์

อารมณ์ ๖ เป็น ๔

ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ

ฉ จิตฺตานิ มหคฺคเต

เอกวีสติ โวหาเร

อฏฺฐ นิพฺพานน โคจเร

วีสานุตฺตรมุตฺตมฺหิ

อคฺคมคฺคผลุชฺฌิเต ปญฺจ

สพฺพตฺถ ฉฺเจติ

สตฺตธา ตตฺถ สงฺคโห

จำนวน จิต เจตสิก รับอารมณ์

ตารางสรุป อารมณ์โดย พิสดาร

อารมณ์ ๒๑ โดยพิสดาร

กามะ มหัคคต โลกุตตระ

รูป นาม

กาล

ปรมัตถ บัญญัติ

อัชฌัตตะ พหิทธะ

ปัญจารมณ์

ธัมมารมณ์

วัตถุสังคหะ

วัตถุ และ องค์ธรรม

ความหมายของวัตถุรูป

ธรรมที่เป็นเหตุปัจจัยให้จิต เจตสิกเกิดขึ้น มี ๓ อย่าง

จิตที่อาศัยวัตถุรูป ๖ เกิด

คาถาจำแนกภูมิ ๓๐ โดยวัตถุ และ วิญญาณธาตุ ๗

จิตที่อาศัย และไม่ได้อาศัยวัตถุ

กามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ

ตารางแสดงการจำแนกภูมิ ๓๐ โดยวัตถุรูป ๖
และ วิญญาณธาตุ ๗
และการจำแนกจิตที่ อาศัยและไม่อาศัยวัตถุรูปเกิด
โดยแน่นอน และไม่แน่นอน

จิตที่อาศัย
แน่นอน ไม่แน่นอน

วัตถุรูป

กามภูมิ

รูปภูมิ (เว้นอสัญญ)

อรูปภูมิ

เจตสิกที่อาศัย
แน่นอน ไม่แน่นอน

จักขุวัตถุ

กายวัตถุ

โสตวัตถุ

หทยวัตถุ

ฆานวัตถุ

วัตถุรูป

ชิวหาวัตถุ

ผัง สังสารวัฏ ๓๑ ภูมิ

ตารางการสงเคราะห์จิต โดยประเภทแห่ง
เวทนา เหตุ กิจ ทวาร อารมณ์ และวัตถุ

ปริจเฉทที่ ๓

ปกิณณกสังคหะ

ปกิณณกะ แปลว่า เรื่องรายโดยทั่วไป

ปกิณณกสังคหะ หมายถึง การแสดงสงเคราะห์จิตเจตสิก โดยเรี่ยรายทั่วไป หมายความว่า เป็นการแสดงรวบรวมสภาวธรรมของจิตและเจตสิก ที่เป็นสภาวธรรม ๕๓ เรียกว่า **นามเตปัญญาสะ** สงเคราะห์โดยหมวดธรรมบางหมวด ตามที่จะสงเคราะห์ได้ มี ๖ หมวด คือ โดยเวทนา , โดยเหตุ, โดยกิจและฐาน, โดยทวาร, โดยอารมณ์, และโดยวัตถุ

คาถาสังคหะเบื้องต้น

๑.	สมฺปยุตฺตา ยถาโยคํ	เตปญฺญาส สภาวโต
	จิตฺตเจตสิกา ธมฺมา	เตสนฺทานิ ยถารหํ.
๒.	เวทนาเหตุโต กิจฺจ-	ทฺวาราลมฺพนวตฺถุโต
	จิตฺตุปฺปาทวเสเนว	สงฺคโห นาม นียเต.

แปลความว่า

๑. สภาวธรรม ๕๓ คือ จิตและเจตสิก ชื่อว่า นามเตปัญญาสะ เมื่อว่าโดยลักษณะของตน ๆ ประกอบด้วย เอกุปฺปาทตา เป็นต้น ตามที่จะประกอบได้ ดังแสดงแล้วโดยพิสดาร (ในปริจเฉทที่ ๒)

๒. บัดนี้ ข้าพเจ้า (พระอนุรุทธาจารย์) จะแสดงปกิณณกสังคหะของจิตและเจตสิก ว่าด้วยอำนาจแห่งการเกิดขึ้นของจิต โดยประเภทแห่งเวทนา เหตุ กิจ ทวาร อารมณ์ และวัตถุ ตามสมควร

แผนผังปกิณณกสังคหะ

เวทนาสังคหะ

อารัมมณานุภวนลักขณนัย ๓
- สุข
- ทุกข์
- อุเบกขา

อินทริยเภทนัย ๕
- สุข
- ทุกข์
- โสมนัส
- โทมนัส
- อุเบกขา

เหตุสังคหะ

ว่าโดยองค์ธรรม
- โลภะเหตุ
- โทสเหตุ
- โมหเหตุ
- อโลภะเหตุ
- อโทสเหตุ
- อโมหเหตุ

ว่าโดย ประเภทธรรมที่ประกอบ ๙
- อกุศลเหตุ ๓
- กุศลเหตุ ๓
- อพยากตเหตุ ๓

กิจสังคหะ

กิจ ๑๔	ฐาน ๑๐
ภวังคกิจ	ภวังคฐาน
อาวัชชนกิจ	อาวัชชนฐาน
ทัสสนกิจ	ปัญจวิญญาณฐาน
สวนกิจ	ปัญจวิญญาณฐาน
ฆายนกิจ	ปัญจวิญญาณฐาน
สายนกิจ	ปัญจวิญญาณฐาน
ผุสสนกิจ	ปัญจวิญญาณฐาน
สัมปฏิจฉนกิจ	สัมปฏิจฉนฐาน
สันตีรณกิจ	สันตีรณฐาน
โวฏฐัพพนกิจ	โวฏฐัพพนฐาน
ชวนกิจ	ชวนฐาน
ตทาลัมพนกิจ	ตทาลัมพนฐาน
จุติกิจ	จุติฐาน
ปฏิสนธิกิจ	ปฏิสนธิฐาน

ทวารสังคหะ

ทวาร ๖
- จักขุทวาร
- โสตทวาร
- ฆานทวาร
- ชิวหาทวาร
- กายทวาร
- มโนทวาร

จิตที่อาศัยทวารเกิดได้
- เอกทวาริกจิต
- ปัญจทวาริกจิต
- ฉทวาริกจิต
- ทวาริกจิต
- ทวารวิมตตจิต

อารัมมณสังคหะ

อารมณ์ ๖
- รูปารมณ์
- สัททารมณ์
- คันธารมณ์
- รสารมณ์
- โผฏฐัพพารมณ์
- ธัมมารมณ์

วัตถุสังคหะ

วัตถุ ๖
- จักขุวัตถุ
- โสตวัตถุ
- ฆานวัตถุ
- ชิวหาวัตถุ
- กายวัตถุ
- หทยวัตถุ

๑. เวทนาสังคหะ

การรวบรวมสงเคราะห์ จิตเจตสิก โดยประเภทแห่งเวทนา ๓ และเวทนา ๕

คาถาสังคหะ

๑.	**สุขํ ทุกฺขมุเปกฺขาติ**	**ติวิธา ตตฺถ เวทนา**
	โสมนสฺสํ โทมนสฺส-	**มิติ เภเทน ปญฺจธา.**
๒.	**สุขเมกตฺถ ทุกฺขญฺจ**	**โทมนสฺสํ ทฺวเย ฐิตํ**
	ทฺวาสฏฺฐีสุ โสมนสฺสํ	**ปญฺจปญฺญาสเกตรา.**

แปลความว่า

๑. ในเวทนาสังคหะนั้น ว่าโดยอารัมมณานุภวนลักขณนัย คือ ลักษณะแห่งการเสวยอารมณ์แล้ว มีเวทนา ๓ ได้แก่ สุขเวทนา ๑ ทุกขเวทนา ๑ อุเบกขาเวทนา ๑ แต่เมื่อว่าโดยประเภทแห่งอินทรีย์แล้ว มีเวทนา ๕ อย่าง ได้แก่ สุขเวทนา ๑ ทุกขเวทนา ๑ โสมนัสสเวทนา ๑ โทมนัสสเวทนา ๑ อุเบกขาเวทนา ๑

๒. สุขเวทนาและทุกขเวทนาประกอบอยู่ในกายวิญญาณจิต ๒ อย่างละ ๑ ดวง, โทมนัสสเวทนาประกอบอยู่ในจิต ๒ ดวง, โสมนัสสเวทนา ประกอบอยู่ในจิต ๖๒ ดวง, เวทนาที่นอกจากนี้ คือ อุเบกขาเวทนาประกอบอยู่ในจิต ๕๕ ดวง

เวทนาสังคหะ = แสดงเวทนา ๒ นัย

๑. **อารัมมณานุภวนลักขณนัย** หมายถึง การแสดงเวทนาโดยลักษณะแห่งการเสวยอารมณ์ มี ๓ อย่างคือ สุขเวทนา,ทุกขเวทนา,อทุกขมสุขเวทนา หรือ อุเบกขาเวทนา

๒. **อินทริยเภทนัย** หมายถึง การแสดงเวทนาโดยประเภทแห่งอินทรีย์ มี ๕ อย่าง คือ สุขเวทนา,ทุกขเวทนา,โสมนัสสเวทนา,โทมนัสสเวทนา,อุเบกขาเวทนา

แสดงเวทนาโดยอารัมมณานุภวนลักขณนัย

๑. สุขเวทนา หมายถึง ในขณะที่เสวยอิฏฐารมณ์อยู่นั้น ก็รู้สึกสบาย เรียกว่า สุขเวทนา

๒. ทุกขเวทนา หมายถึง ในขณะที่เสวยอนิฏฐารมณ์อยู่นั้น ก็รู้สึกไม่สบาย เรียกว่า ทุกขเวทนา

๓. อทุกขมสุขเวทนา หรือ อุเบกขาเวทนา หมายถึง ในขณะที่เสวยอิฏฐมัชฌัตตารมณ์ หรือ อนิฏฐารมณ์ อยู่นั้น ก็รู้สึกไม่สุขไม่ทุกข์ หรือ เฉย ๆ เรียกว่า อุเบกขาเวทนา

แสดงเวทนาโดยอินทริยเภทนัย

๑. สุขินทรีย์ สุขเวทนา เป็นใหญ่เป็นประธานในการเสวยอารมณ์ที่เป็นสุขทางกาย

๒. ทุกขินทรีย์ ทุกขเวทนา เป็นใหญ่เป็นประธานในการเสวยอารมณ์ที่เป็นทุกข์ทางกาย

๓. โสมนัสสินทรีย์ โสมนัสสเวทนา เป็นใหญ่เป็นประธานในการเสวยอารมณ์ที่เป็นสุขทางใจ

๔. โทมนัสสินทรีย์ โทมนัสสเวทนา เป็นใหญ่เป็นประธานในการเสวยอารมณ์ที่เป็นทุกข์ทางใจ

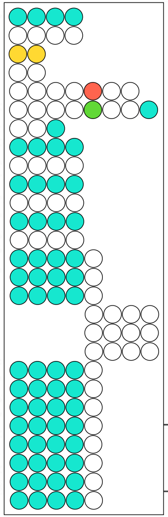
๕. อุเปกขินทรีย์ อุเบกขาเวทนา เป็นใหญ่เป็นประธานในการเสวยอารมณ์ที่เป็นปานกลาง (ทางตา,หู,จมูก,ลิ้น,ใจ)

อินทริยเภทนัย
แสดงการเสวยอารมณ์ของสัตว์ที่เกี่ยวด้วยกายและเกี่ยวด้วยใจ

เวทนาที่เนื่องด้วยกาย มี ๒ อย่าง

กายิกทุกข์ =ทุกข์ทางกาย

กายิกสุข = สุขทางกาย

เวทนาที่เนื่องด้วยใจ มี ๓ อย่าง

เจตสิกทุกข์=ทุกข์ทางใจ

เจตสิกสุข = สุขทางใจ

อุเบกขา= ปานกลางไม่สุขไม่ทุกข์

(อุเบกขาเวทนา รวมทั้งทางตา หู จมูก ลิ้น ด้วย)

กายิกสุข

กายิกทุกข์

เจตสิกสุข

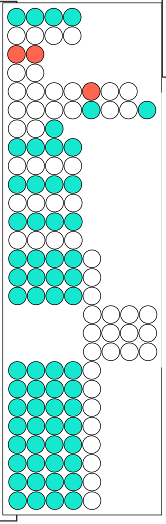
เจตสิกทุกข์

อทุกขมสุขเวทนา = อุเบกขาเวทนา

องค์ธรรมของเวทนาโดยอารัมมณานุภวนลักขณนัย

สุขเวทนา

- โลภโสมนัส ๔
- สุขสหคตกายวิญญาณ ๑
- โสมนัสสันตีรณะ ๑
- หสิตุปปาทจิต ๑
- มหากุศลโสมนัส ๔
- มหาวิบากโสมนัส ๔
- มหากิริยาโสมนัส ๔
- ปฐมฌาน ๑๑
- ทุติยฌาน ๑๑
- ตติยฌาน ๑๑
- จตุตถฌาน ๑๑

ทุกขเวทนา

- ทุกขสหคตกายวิญญาณ ๑
- โทสมูลจิต ๒

สุขเวทนา ๖๓

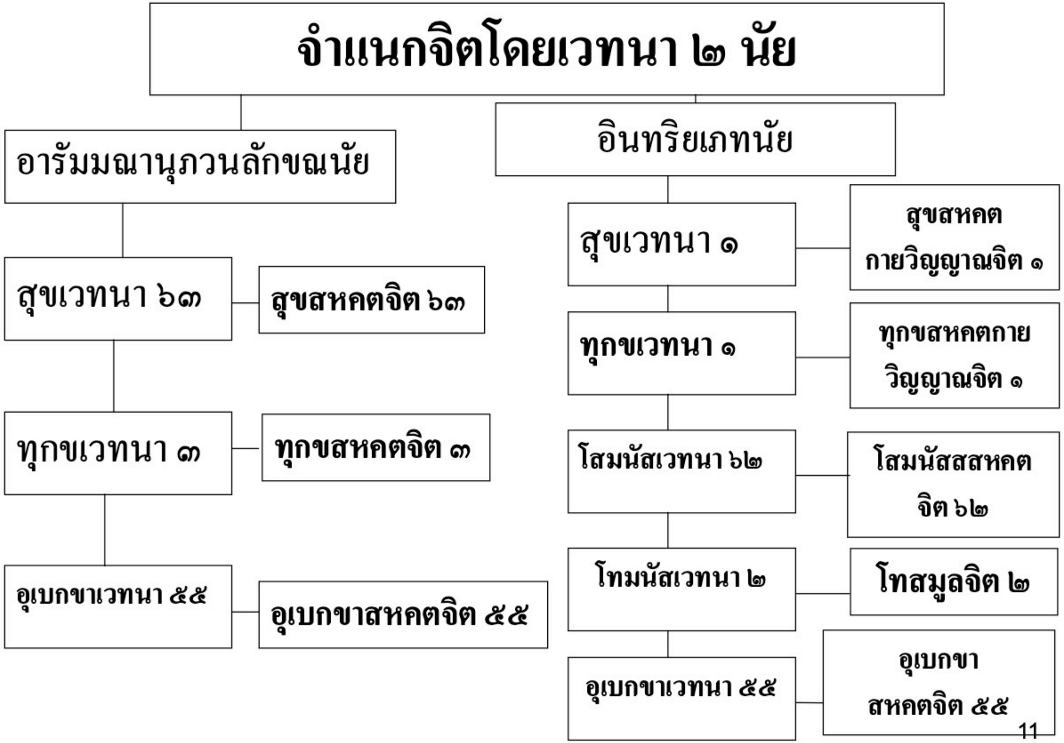
ทุกขเวทนา ๓

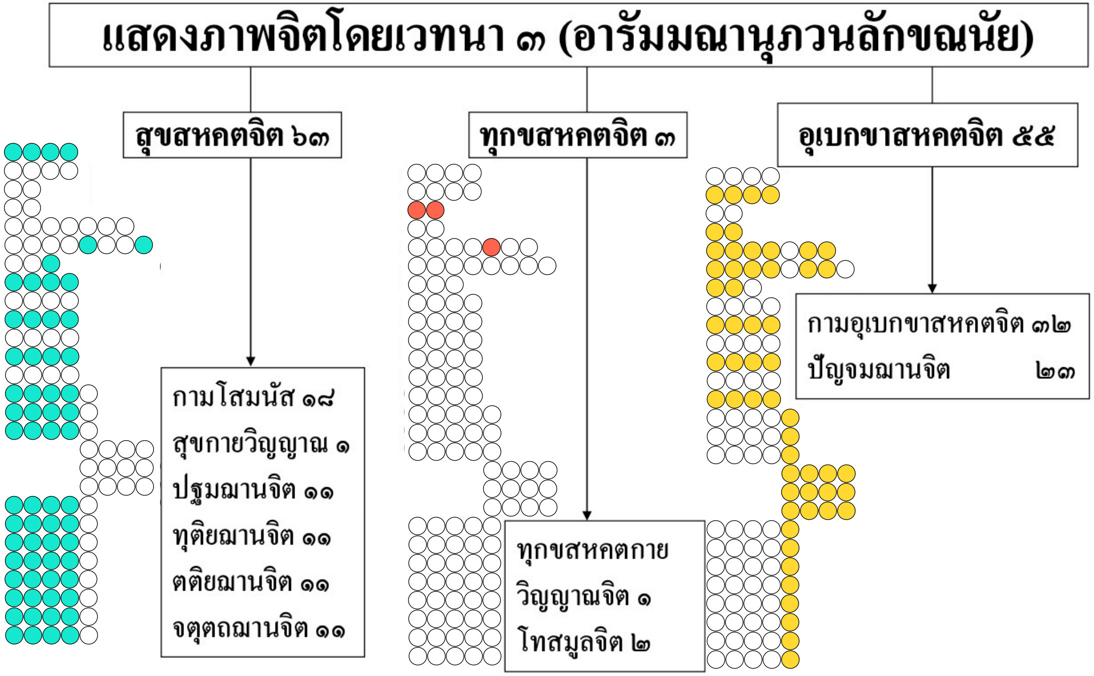
อุเบกขาเวทนา ๕๕

อุเบกขาเวทนา

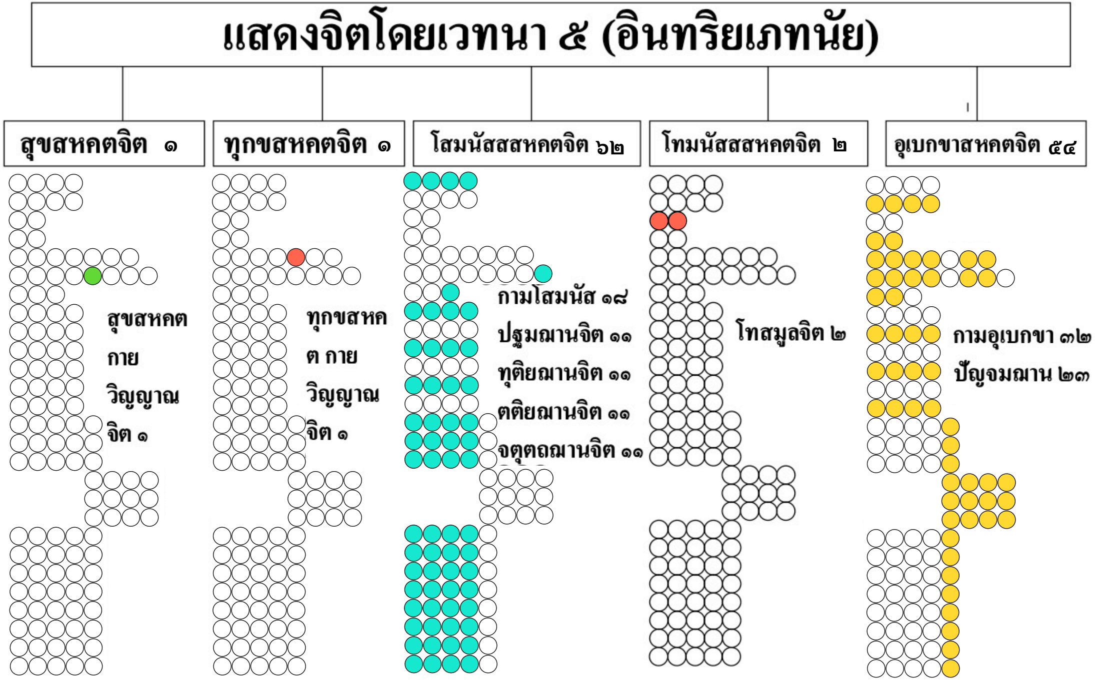
- โลภอุเบกขา ๔
- โมหมูลจิต ๒
- อเหตุกอุเบกขา ๑๔
- มหากุศลอุเบกขา ๔
- มหาวิบากอุเบกขา ๔
- มหากิริยาอุเบกขา ๔
- ปัญจมฌาน ๒๓

องค์ธรรมของเวทนาโดยอินทริยเภทนัย
สุขเวทนา
ทุกขเวทนา
โสมนัสเวทนา
โทมนัสเวทนา
อุเบกขาเวทนา
สุขสหคต กายวิญญาณ จิต ๑
ทุกขสหคต กายวิญญาณ จิต ๑
-โลภโสมนัส ๔
-โสมนัสสันตีรณะ ๑
- หสิตุปปาทจิต ๑
- มหากุศลโสมนัส ๔
- มหาวิบากโสมนัส ๔
- มหากิริยาโสมนัส ๔
- ปฐมฌาน ๑๑
- ทุติยฌาน ๑๑
- ตติยฌาน ๑๑
- จตุตถฌาน ๑๑
โทสมูลจิต ๒
-โลภอุเบกขา ๔
- โมหมูลจิต ๒
- อเหตุกอุเบกขา ๑๔
- มหากุศลอุเบกขา ๔
- มหาวิบากอุเบกขา ๔
- มหากิริยาอุเบกขา ๔
- ปัญจมฌาน ๒๓
สุขเวทนา ๑
ทุกขเวทนา ๑
โสมนัสสเวทนา ๖๒
โทมนัสสเวทนา ๒
อุเบกขาเวทนา ๕๕

จำแนกจิตโดยเวทนา ๒ นัย
อารัมมณานุภวนลักขณนัย
สุขเวทนา ๖๓
สุขสหคตจิต ๖๓
ทุกขเวทนา ๓
ทุกขสหคตจิต ๓
อุเบกขาเวทนา ๕๕
อุเบกขาสหคตจิต ๕๕
อินทริยเภทนัย
สุขเวทนา ๑
สุขสหคต
กายวิญญาณจิต ๑
ทุกขเวทนา ๑
ทุกขสหคตกาย
วิญญาณจิต ๑
โสมนัสเวทนา ๖๒
โสมนัสสสหคต
จิต ๖๒
โทมนัสเวทนา ๒
โทสมูลจิต ๒
อุเบกขาเวทนา ๕๕
อุเบกขา
สหคตจิต ๕๕

แสดงภาพจิตโดยเวทนา ๓ (อารัมมณานุภวนลักขณนัย)
สุขสหคตจิต ๖๓
ทุกขสหคตจิต ๓
อุเบกขาสหคตจิต ๕๕
กามโสมนัส ๑๘
สุขกายวิญญาณ ๑
ปฐมฌานจิต ๑๑
ทุติยฌานจิต ๑๑
ตติยฌานจิต ๑๑
จตุตถฌานจิต ๑๑
ทุกขสหคตกาย
วิญญาณจิต ๑
โทสมูลจิต ๒
กามอุเบกขาสหคตจิต ๓๒
ปัญจมฌานจิต ๒๓

แสดงจิตโดยเวทนา ๕ (อินทริยเภทนัย)
สุขสหคตจิต ๑
ทุกขสหคตจิต ๑
โสมนัสสสหคตจิต ๖๒
โทมนัสสสหคตจิต ๒
อุเบกขาสหคตจิต ๕๔
สุขสหคตกายวิญญาณจิต ๑
ทุกขสหคตกายวิญญาณจิต ๑
กามโสมนัส ๑๘
ปฐมฌานจิต ๑๑
ทุติยฌานจิต ๑๑
ตติยฌานจิต ๑๑
จตุตถฌานจิต ๑๑
โทสมูลจิต ๒
กามอุเบกขา ๓๒
ปัญจมฌาน ๒๓

จำแนกเจตสิกโดยเวทนา ๓
(อารัมมณานุภวนลักขณนัย)

๑. **สุขสหคตเจตสิก** หมายถึง เจตสิกที่เกิดพร้อมด้วยสุขเวทนาได้ มี ๔๖ ดวง คือ เจตสิก ๔๖ ที่ประกอบด้วยสุขสหคตจิต ๖๓

๒. **ทุกขสหคตเจตสิก** หมายถึง เจตสิกที่เกิดพร้อมด้วยทุกขเวทนาได้ มี ๒๑ ดวง คือ อัญญสมานาเจตสิก ๑๑ (เว้นเวทนา,ปีติ) โมจตุกกเจตสิก ๔ โทจตุกกเจตสิก ๔ ถีทุกเจตสิก ๒ ที่ประกอบในโทสมูลจิต ๒ ทุกขสหคตกายวิญญาณจิต ๑

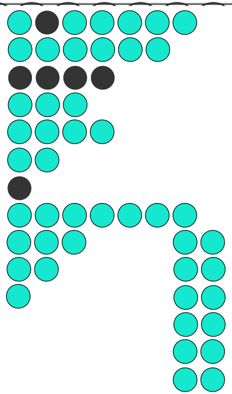
๓. **อุเบกขาสหคตเจตสิก** หมายถึง เจตสิกที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาได้ เวทนาได้ มี ๔๖ ดวง คือ เจตสิก ๔๖ ดวง ที่ประกอบกับอุเบกขาสหคตตจิต ๕๕ (เว้นเวทนา, ปีติ,โทจตุกกะ ๔)

แสดงแผนผังเจตสิกโดยเวทนา๓ (อารัมมณานุภวนลักขณนัย

สุขเวทนา ๔๖	ทุกขเวทนา ๒๑	อุเบกขาเวทนา ๔๖
สุขสหคตเจตสิก ๔๖	**ทุกขสหคตเจตสิก ๒๑**	**อุเบกขาสหคตเจตสิก ๔๖**
-สัพพจิตตสาธารณะ ๖ (เว้นเวทนา)	-สัพพจิตตสาธารณฯ ๖ (เว้นเวทนา)	- สัพพจิตตสาธารณะ ๖ (เว้นเวทนา)
- ปกิณณกเจตสิก ๖	- ปกิณณกเจตสิก ๕ (เว้นปีติ)	- ปกิณณกะ ๕ (เว้นปีติ)
- โมจตุกกเจตสิก ๔	- โมจตุกกเจตสิก ๔	- โมจตุกกะ ๔
- โลติกเจตสิก ๓	- โทจตุกกเจตสิก ๔	- โลติกะ ๓
- ถิทุกเจตสิก ๒	- ถิทุกเจตสิก ๒	- ถิทุกะ ๒
- โสภณเจตสิก ๒๕		- วิจิกิจฉา ๑
		- โสภณะ ๒๕

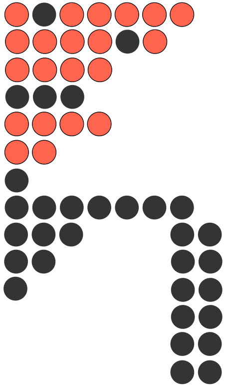
แสดงภาพเจตสิกโดยเวทนา ๓ (อารัมมณานุภวนลักขณนัย)

สุขสหคตเจตสิก ๔๖

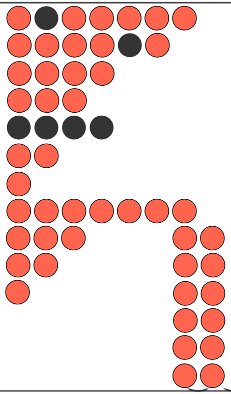
สุขสหคตเจตสิก หมายถึง เจตสิกที่ประกอบกับสุขเวทนาได้ มี ๔๖ ดวง (เว้นโมจตุกะ ๔,วิจิกิจฉา, และตัวเวทนา เอง)

ทุกขสหคตเจตสิก ๒๑

ทุกขสหคตเจตสิก หมายถึง เจตสิกที่ประกอบกับทุกขเวทนาได้ มี ๒๑ ดวง อัญญสมานา ๑๑ (เว้นเวทนา,ปีติ) โมจตุกะ ๔, โทจตุกกะ ๔, ถิทุกะ ๒

อุเบกขาสหคตเจตสิก ๔๖

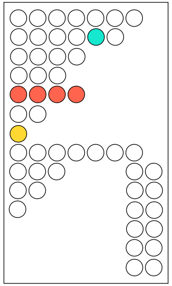

อุเบกขาสหคตเจตสิก หมายถึง เจตสิกที่ประกอบด้วยอุเบกขาเวทนาได้ มี ๔๖ ดวง (เว้นปีติ, โทจตุกะ ๔, และตัวเวทนา เอง)

แสดงแผนผังเจตสิกที่ประกอบโดยเวทนาอย่างเดียว (โดยแน่นอน) ตาม อารัมมณานุภวนลักขณนัย

สุขสหคตเจตสิก ๑ → **ปีติเจตสิก**

ปีติเจตสิก นี้ ประกอบเฉพาะกับจิตที่เป็นสุขเวทนา หรือ โสมนัสสเวทนา เท่านั้น

- สุขสหคตเจตสิก
- ทุกขสหคตเจตสิก
- อุเบกขาสหคตเจตสิก

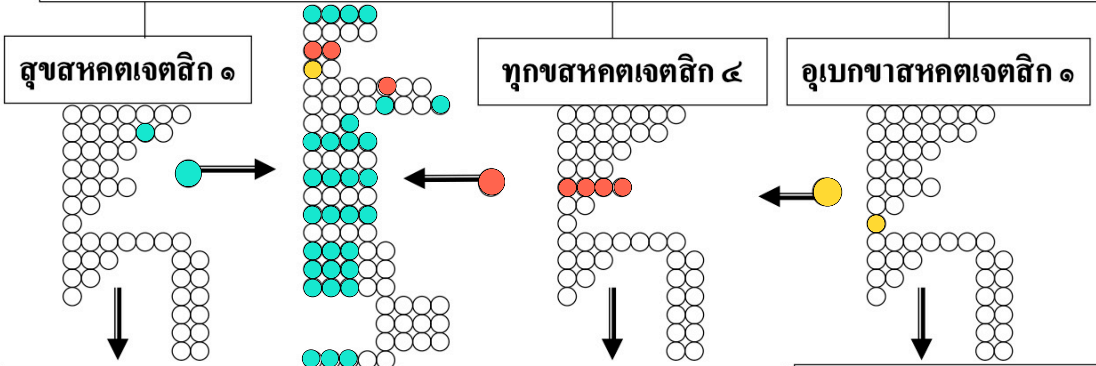
ทุกขสหคตเจตสิก ๒ → **โทจตุกกเจตสิก ๔**

โทจตุกกเจตสิก ๔ ดวงนี้ ประกอบเฉพาะกับโทสมูลจิต ๒ ดวงเท่านั้น ซึ่งมีโทมนัสสเวทนา อย่างเดียว

อุเบกขาสหคตเจตสิก ๑ → **วิจิกิจฉาเจตสิก**

วิจิกิจฉาเจตสิกนี้ ประกอบกับ (โมหมูล) วิจิกิจฉาสัมปยุตตจิต ดวงเดียวเท่านั้น ในจิตนั้น ก็เป็นอุเบกขาเวทนา

แสดงภาพเจตสิกที่ประกอบกับเวทนาอย่างเดียว (โดยแน่นอน) ตาม อารัมมณานุภวนลักขณนัย

เจตสิกที่ประกอบกับสุขเวทนา อย่างเดียว ตาม อารัมมณานุภวน ลักขณนัย มี ๑ ดวง คือ ปีติ เพราะปีตินี้ จะเกิดร่วมกับจิตที่ เป็นสุข หรือ โสมนัส เท่านั้น

เจตสิกที่ประกอบกับทุกขเวทนาอย่างเดียว ตาม อารัมมณานุภวนลักขณนัย มี ๔ ดวง คือ โทจตุกกะ ๔ เพราะเจตสิก ๔ ดวงนี้ ประกอบโทสมูลจิต ๒ ดวงเท่านั้น และก็ เป็นโทมนัสสเวทนาอย่างเดียว

เจตสิกที่ประกอบกับอุเบกขาเวทนา อย่าง เดียว ตามอารัมมณานุภวนลักขณนัย มี ๑ ดวง คือ วิจิกิจฉา เพราะวิจิกิจฉาเจตสิก นี้ ประกอบกับ (โมหะ)วิจิกิจฉาสัมปยุตต จิต ๑ เท่านั้น และก็เป็นอุเบกขาเวทนา

จำแนกเจตสิกโดยเวทนา ๕ (อินทริยเภทนัย)

๑. **สุขสหคตเจตสิก** หมายถึง เจตสิกที่เกิดพร้อมกับสุขเวทนาได้ มี ๖ ดวงคือ สัพพจิตตสาธารณะ ๖ (เว้นเวทนา) ที่ประกอบสุขสหคตกายวิญญาณจิต ๑

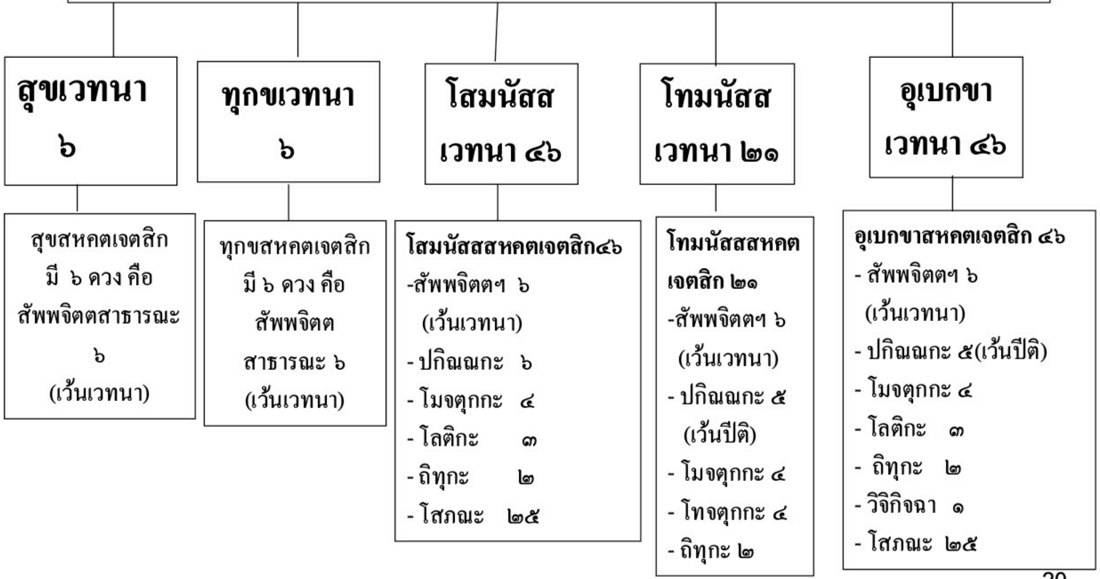
๒. **ทุกขสหคตเจตสิก** หมายถึง เจตสิกที่เกิดพร้อมกับทุกขเวทนาได้ มี ๖ ดวงคือ สัพพจิตตสาธารณะ ๖ (เว้นเวทนา) ที่ประกอบกับทุกขสหคตกายวิญญาณจิต ๑

๓. **โสมนัสสสหคตเจตสิก** หมายถึง เจตสิกที่เกิดพร้อมกับโสมนัสสเวทนาได้ มี ๔๖ ดวง คือ เจตสิก ๔๖ ที่ประกอบกับโสมนัสสสหคตจิต ๖๒ อัญญสมานา ๑๒ (เว้นเวทนา) โมจตุกกะ ๔ โลติกะ ๓ ถีทุกะ ๒ โสภณะ๒๕

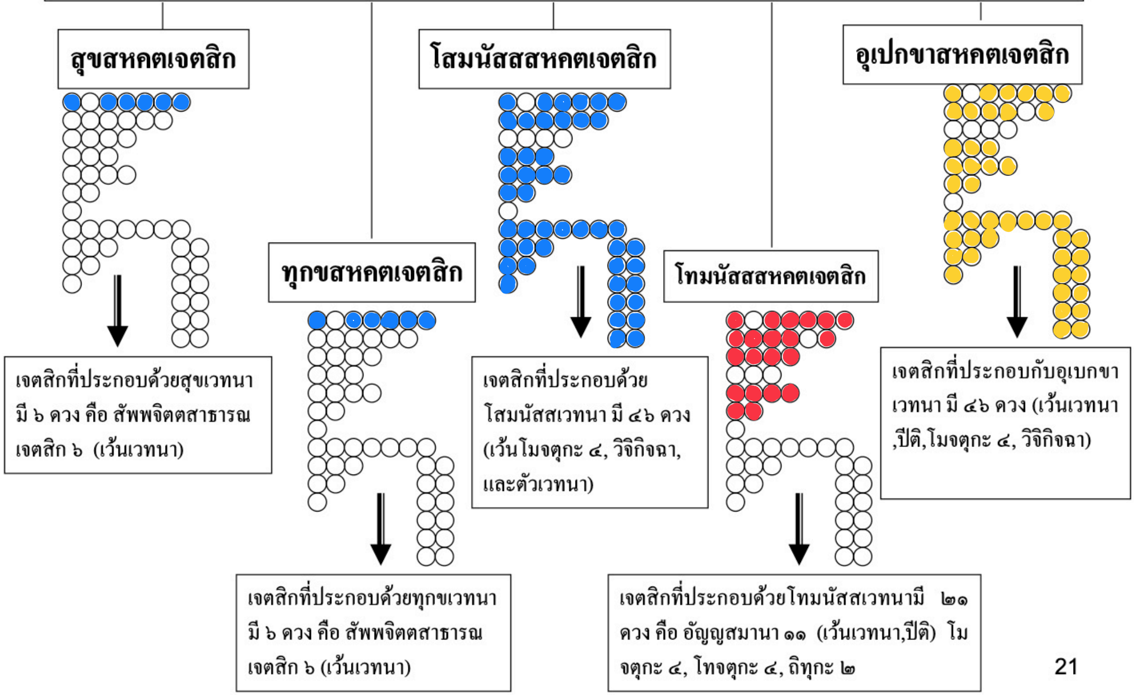
๔. **โทมนัสสสหคตเจตสิก** หมายถึง เจตสิกที่เกิดพร้อมกับโทมนัสสเวทนาได้ มี ๒๑ ดวง คือ เจตสิก ๒๑ ที่ประกอบกับโทสมูลจิต ๒ ได้แก่ อัญญสมานา ๑๑ (เว้นเวทนา , ปีติ) โมจตุกกะ ๔ โทจตุกกะ ๔ ถีทุกะ ๒

๕. **อุเบกขาสหคตเจตสิก** หมายถึง เจตสิกที่เกิดพร้อมกับอุเบกขาเวทนาได้ มี ๔๖ ดวง คือ เจตสิก ๔๖ ดวงที่ประกอบกับอุเบกขาสหคตจิต ๕๕ ได้แก่ อัญญสมานา ๑๑ (เว้นเวทนา,ปีติ)อกุศลเจตสิก ๑๐ (เว้นโมจตุกกะ ๔) โสภณเจตสิก ๒๕

แสดงแผนผังเจตสิกโดยเวทนา ๕ ตาม อินทริยเภทนัย (โดยภาพรวม)

แสดงภาพเจตสิกโดยเวทนา ๕ ตาม อินทริยเภทนัย

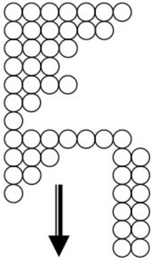

เจตสิกที่ประกอบกับเวทนาโดยแน่นอน ตามอินทริยเภทนัย

- สุขเวทนา
  - ไม่มี
    - เพราะเจตสิกที่ประกอบกับสุขสหคตกายวิญญาณจิต ๑ โดยเฉพาะนั้น ไม่มี
- ทุกขเวทนา
  - ไม่มี
    - เพราะเจตสิกที่ประกอบกับทุกขสหคตกายวิญญาณจิต ๑ โดยเฉพาะนั้น ไม่มี
- โสมนัสสเวทนา
  - ปีติเจตสิก
    - เพราะธรรมชาติของปีตินั้น ต้องเกิดร่วมกับจิตที่เป็นโสมนัส เสมอ
- โทมนัสสเวทนา
  - โทจตุกะ ๔
    - เพราะเจตสิก ๔ นี้ ประกอบกับโทสมูลจิต ๒ เท่านั้น
- อุเบกขาเวทนา
  - วิจิกิจฉา
    - เพราะประกอบวิจิกิจฉาสัมปยุตตจิตดวงเดียวเท่านั้น

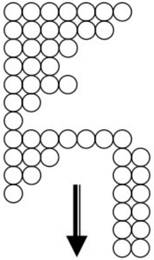
แสดงภาพเจตสิกที่ประกอบเวทนาโดยแน่นอน ตามอินทริยเภทนัย

สุขสหคตเจตสิก

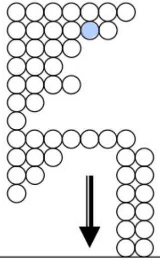
เจตสิกที่ประกอบกับ สุขเวทนา อย่างเดียว ตามอินทริยเภทนัย นั้น ไม่มี เพราะเจตสิกที่ประกอบกับ สุขสหคตกายวิญญาณจิต ๑ โดยเฉพาะนั้น ไม่มี

ทุกขสหคตเจตสิก

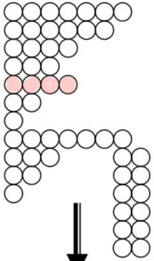
เจตสิกที่ประกอบกับทุกขเวทนา อย่างเดียว ตาม อินทริยเภทนัย นั้น ไม่มี เพราะเจตสิกที่ประกอบกับทุกขสหคตกายวิญญาณจิต ๑ โดยเฉพาะนั้นไม่มี

โสมนัสสสหคตเจตสิก

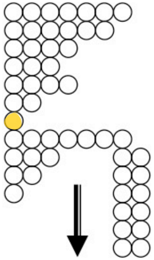
เจตสิกที่ประกอบกับโสมนัสสเวทนาอย่างเดียว ตาม อินทริยเภทนัยนั้น มี ๑ ดวงคือ ปีติ เพราะปีติ จะประกอบกับจิตที่เป็นโสมนัส เท่านั้น

โทมนัสสสหคตเจตสิก

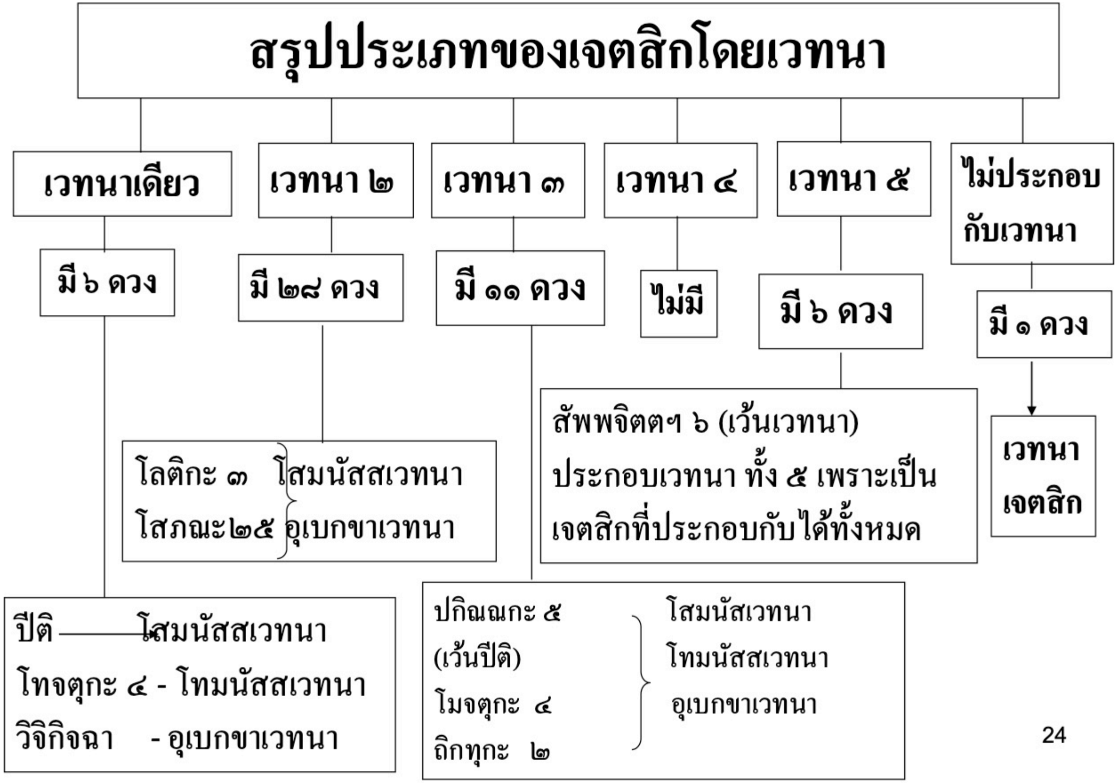

เจตสิกที่ประกอบกับโทมนัสสเวทนา อย่างเดียว ตาม อินทริยเภทนั้น มี ๔ ดวง คือ โจตุกะ ๔ เพราะเจตสิก ๔ ดวงนี้ ประกอบโทสมูลจิต ๒ ดวงเท่านั้น และก็เป็นโทมนัสสเวทนา อย่างเดียว

อุเปกขาสหคตเจตสิก

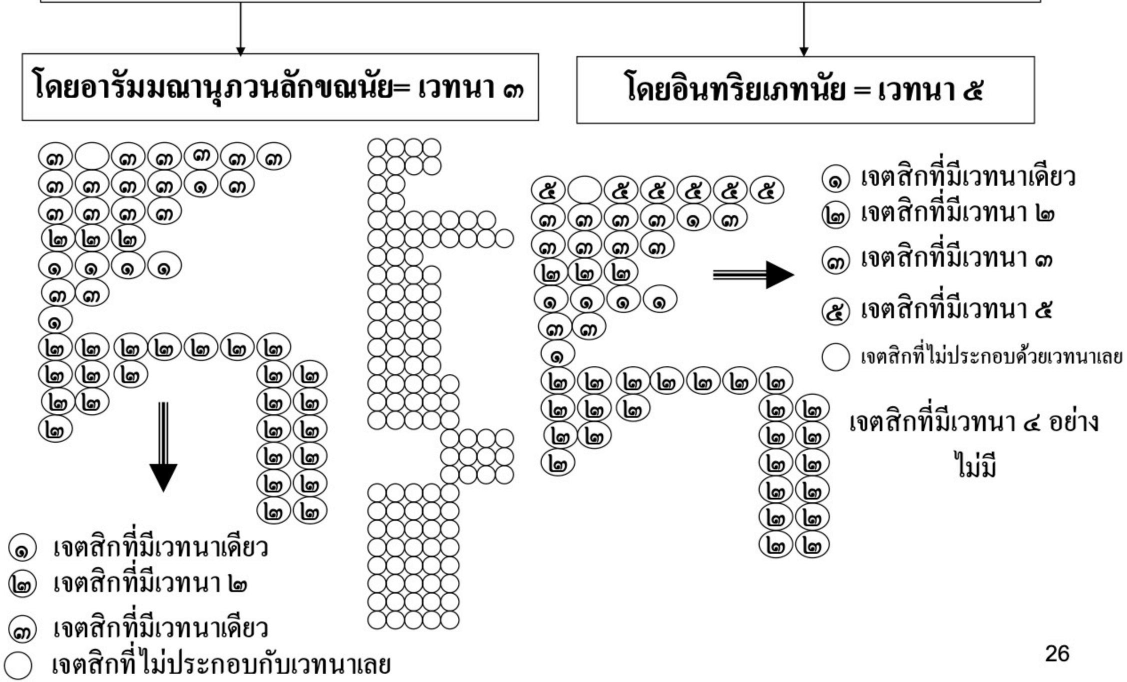
เจตสิกที่ประกอบกับอุเบกขาเวทนา อย่างเดียว ตามอินทริยเภท นั้นมี ๑ ดวง คือ วิจิกิจฉา เพราะประกอบกับวิจิกิจฉาสัมปยุตตจิตดวงเดียวเท่านั้น และก็เป็นอุเบกขาเวทนา

สรุปประเภทของเจตสิกโดยเวทนา
เวทนาเดียว
มี ๖ ดวง
เวทนา ๒
มี ๒๘ ดวง
เวทนา ๓
มี ๑๑ ดวง
เวทนา ๔
ไม่มี
เวทนา ๕
มี ๖ ดวง
ไม่ประกอบกับเวทนา
มี ๑ ดวง
เวทนาเจตสิก
สัพพจิตตฯ ๖ (เว้นเวทนา) ประกอบเวทนา ทั้ง ๕ เพราะเป็นเจตสิกที่ประกอบกับได้ทั้งหมด
โลติกะ ๓
โสภณะ๒๕
โสมนัสสเวทนา
อุเบกขาเวทนา
ปีติ — โสมนัสสเวทนา
โทจตุกะ ๔ - โทมนัสสเวทนา
วิจิกิจฉา - อุเบกขาเวทนา
ปกิณณกะ ๕ (เว้นปีติ)
โมจตุกะ ๔
ถิกทุกะ ๒
โสมนัสเวทนา
โทมนัสสเวทนา
อุเบกขาเวทนา

แสดงประเภทของเจตสิกโดยเวทนา

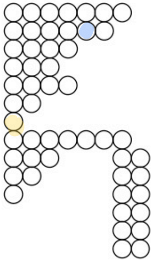
ประเภทของเจตสิก	เจตสิก	เวทนา
เจตสิกที่เวทนาอย่างเดียว มี ๖ ดวง คือ	ปีติเจตสิก	โสมนัสสเวทนา
	โทจตุกกเจตสิก ๔	โทมนัสสเวทนา
	วิจิกิจฉาเจตสิก	อุเบกขาเวทนา
เจตสิกที่มีเวทนา ๒ มี ๒๘ ดวง คือ	โลติกเจตสิก ๓	โสมนัสสเวทนา กับ อุเบกขาเวทนา
	โสภณเจตสิก ๒๕	โสมนัสสเวทนา กับอุเบกขาเวทนา
เจตสิกที่มีเวทนา ๓ มี ๑๑ ดวง คือ	ปกิณณกเจตสิก ๕ (เว้นปีติ)	โสมนัสสเวทนา
	โมจตุกกเจตสิก ๔	โทมนัสสเวทนา
	ถิทุกเจตสิก ๒	อุเบกขาเวทนา
เจตสิกที่มีเวทนา ๔	ไม่มี	
เจตสิกที่มีเวทนา ๕ มี ๖ ดวง คือ	สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๖ (เว้นเวทนา)	สุขเวทนา,ทุกขุเวทนา,โสมนัสสเวทนา โทมนัสสเวทนา, อุเบกขาเวทนา
เจตสิกที่ประกอบด้วยเวทนา อย่างใดอย่างหนึ่งเลย	เวทนาเจตสิก	ไม่ประกอบด้วยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง มี ๑ ดวง คือ

สรุปจำนวนเวทนาที่เจตสิกแต่ละดวงประกอบร่วมได้

แสดงประเภทของเจตสิกโดยเวทนา

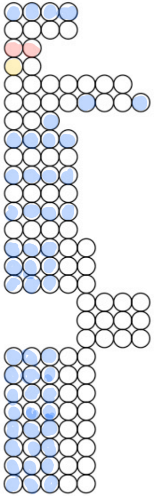
เจตสิกที่มีเวทนาอย่างเดียว

ปีติเจตสิก ประกอบกับจิตที่เป็นโสมนัสเวทนา อย่างเดียว คือ ปีติสหคตจิต ๕๑ ดวง

โทจตุกกเจตสิก ๔ ประกอบกับโทสมูลจิต ๒ ซึ่งเป็นโทมนัสสเวทนา อย่างเดียว

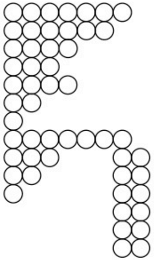
วิจิกิจฉาเจตสิก ๑ ที่ประกอบกับโมหมูลจิต ดวงที่ ๑ ที่เป็นวิจิกิจฉาสัมปยุตตจิต เป็น อุเบกขาเวทนา

แสดงประเภทของเจตสิกโดยเวทนา

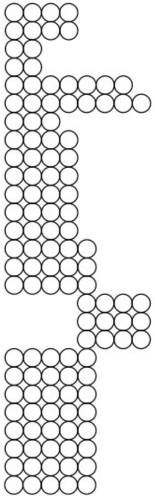
เจตสิกที่มีเวทนา ๒ อย่าง

มี ๒๘ ดวง คือ โลติกเจตสิก ๓, โสภณเจตสิก ๒๕

โลติกเจตสิก ๓ ที่ประกอบกับโลภมูลจิต ๓ที่ประกอบกับโลภมูลจิต ๘ ตามสมควร มีเวทนา ๒ คือ โสมนัสเวทนากับ อุเบกขาเวทนา

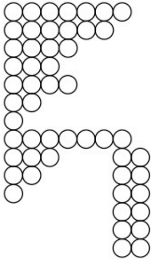
โสภณเจตสิก ๒๕ ที่ประกอบกับโสภณจิต ๕๙/๙๑ ดวง ตามสมควร ในจิตเหล่านี้ มีเวทนา ๒ อย่าง คือโสมนัสสเวทนา กับ อุเบกขาเวทนา

แสดงประเภทของเจตสิกโดยเวทนา

เจตสิกที่มีเวทนา ๓ อย่าง

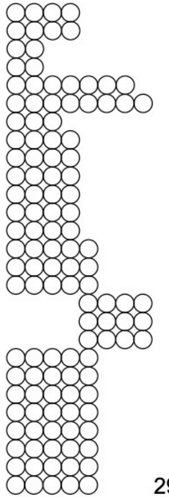
มี ๑๑ ดวง คือ ปกิณณเจตสิก ๕ (เว้นปีติ), โมจตุกกเจตสิก ๔, ถีทุกเจตสิก ๒

โมจตุกกเจตสิก ๔ ที่ประกอบกับในอกุศลจิต ๑๓ ก็มีเวทนา ๓ อย่าง คือ โสมนัสสเวทนา ๔ ดวง, โทมนัสสเวทนา ๒ ดวง และ อุเบกเวทนา ๖ ดวง

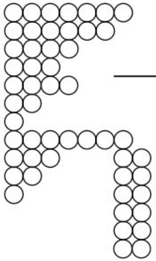
ถีทุกเจตสิก ๒ ที่ประกอบกับอกุศลสสังขาริก ๕ ดวง มีเวทนา ๓ คือ โสมนัสสเวทนา ๒, โทมนัสสเวทนา ๑, อุเบกขาเวทนา ๒

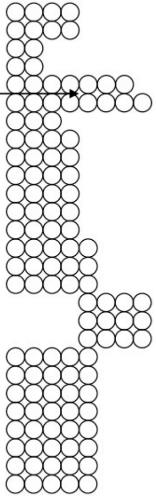
ปกิณณกเจตสิก ๕ (เว้นปีติ) ที่ประกอบในจิต ๗๙ หรือ ๑๑ ดวง (เว้นทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐) ตามสมควร มีเวทนา ๓ คือ โสมนัสสเวทนา ๖๒, โทมนัสสเวทนา ๒, และอุเบกขาเวทนา ๕๕

แสดงประเภทของเจตสิกโดยเวทนา

เจตสิกที่มีเวทนา ๔ อย่าง
ไม่มี

ไม่มี เพราะเจตสิกที่ประกอบกับทุกขสหคตจิต ๑ และสุขสหคตกายวิญญาณจิต ๑ โดยเฉพาะนั้นไม่มี ซึ่งจิตทั้ง ๒ ดวงนี้ มีเจตสิกประกอบจำพวกเดียวกัน และเจตสิกที่ประกอบกับจิต ๒ ดวงนี้ ก็ประกอบกับเวทนาอื่นอีก ทั้ง ๓ เวทนา คือ โสมนัส,โทมนัส, และอุเบกขา (รวมเป็นเวทนา ๕)

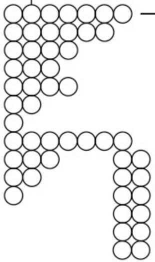
แสดงประเภทของเจตสิกโดยเวทนา

เจตสิกที่มีเวทนา ๕ อย่าง

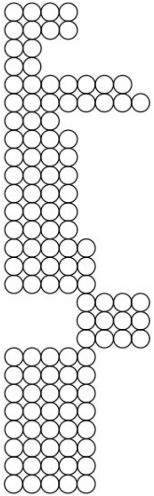
มี ๖ ดวง คือ สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๖ (เว้นเวทนา)

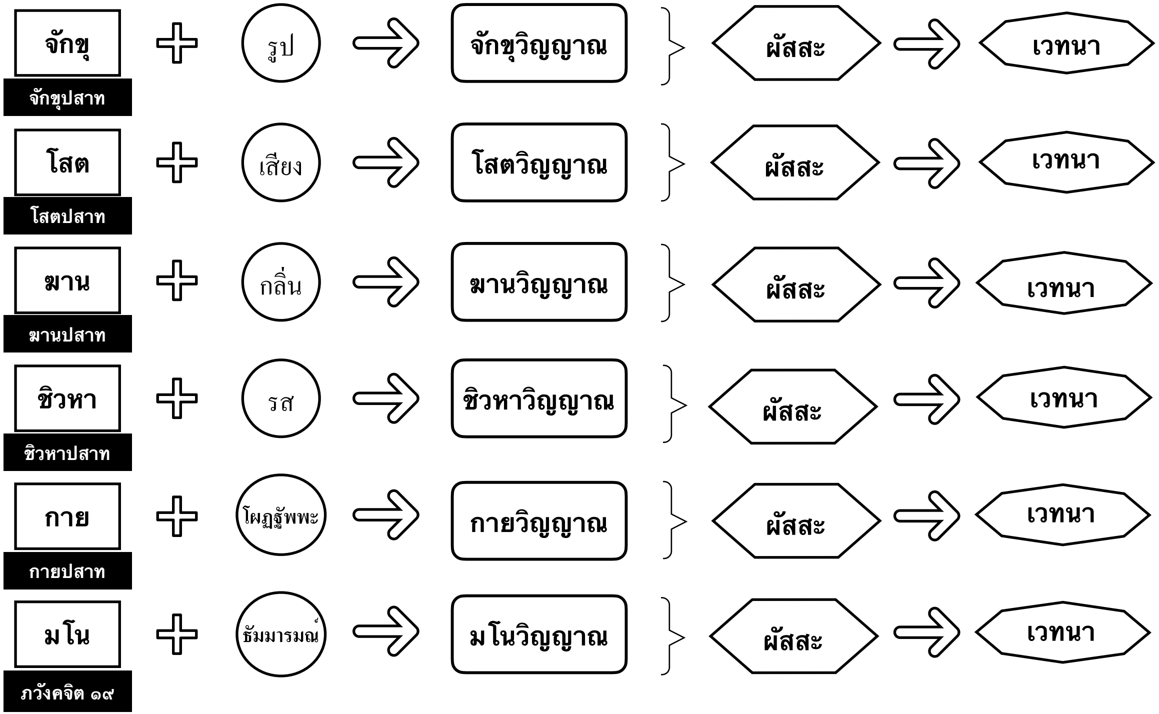
ส่วนเวทนาเจตสิก นั้น ไม่ได้เกิดพร้อมกับเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่งเลย

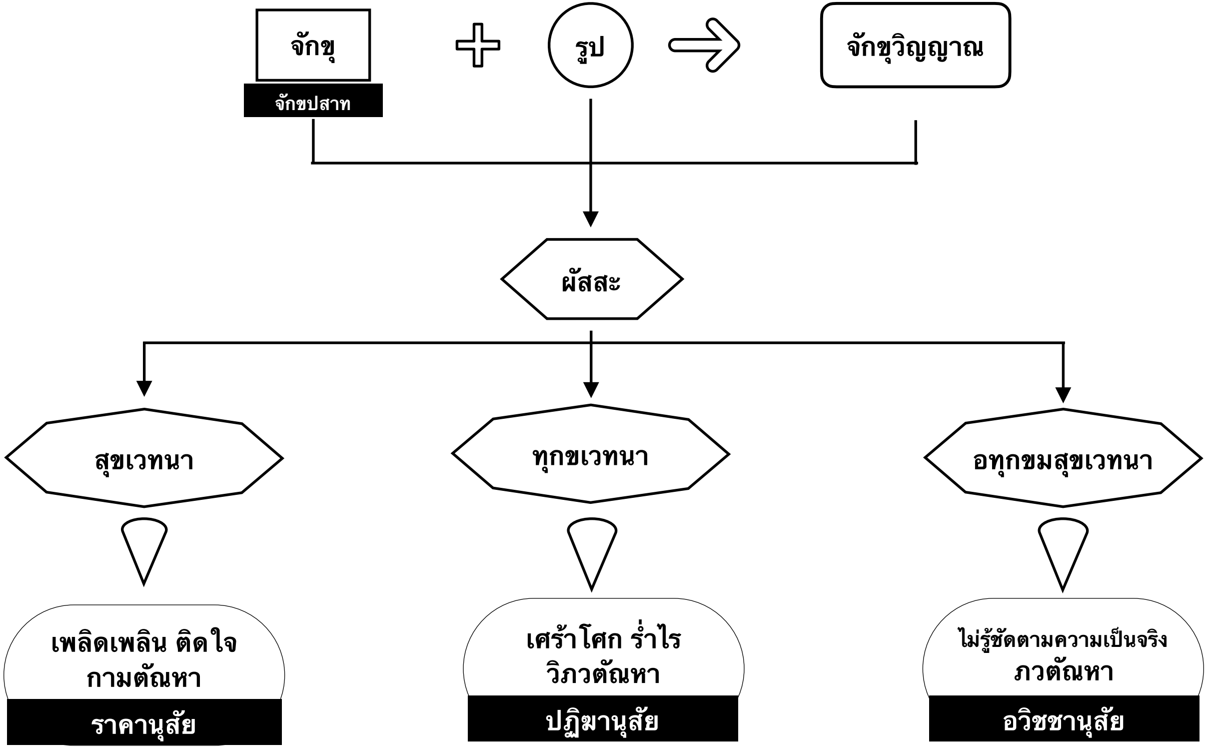
เพราะในจิตดวงหนึ่ง ๆ นั้น มีเวทนาได้เพียงอย่างเดียว เมื่อยกเวทนานั้น เป็นตัวตั้งแล้ว ก็ไม่มีเวทนาอื่นมาเกิดพร้อมกับเวทนาที่เป็นตัวตั้งนั้นอีกเลย

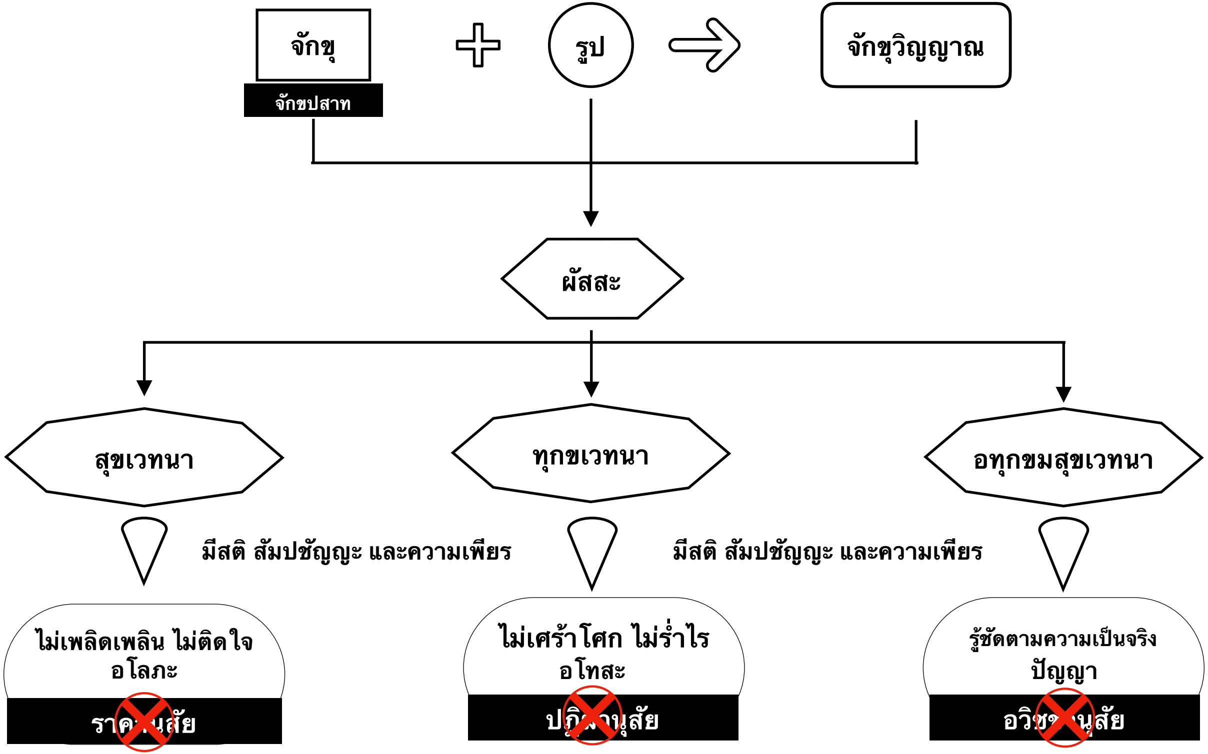
เพราะเจตสิกทั้ง ๖ ดวงนี้ ประกอบกับจิตได้ทั้งหมด ฉะนั้น เมื่อประกอบกับสุขสหคตกายวิญญาณจิต ๑ ก็เกิดพร้อมด้วยสุขเวทนา, เมื่อประกอบกับทุกขสหคตกายวิญญาณจิต ๑ ก็เกิดพร้อมด้วยทุกขเวทนา, เมื่อประกอบกับจิตที่เป็นโสมนัส ก็เกิดพร้อมด้วยโสมนัสเวทนา, เมื่อประกอบกับจิตที่เป็นโทมนัส ก็เกิดพร้อมด้วยโทมนัสเวทนา, เมื่อประกอบกับจิตที่เป็นอุเบกขา ก็เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา

จักขุ
จักขุปสาท
รูป
จักขุวิญญาณ
ผัสสะ
เวทนา
โสต
โสตปสาท
เสียง
โสตวิญญาณ
ผัสสะ
เวทนา
ฆาน
ฆานปสาท
กลิ่น
ฆานวิญญาณ
ผัสสะ
เวทนา
ชิวหา
ชิวหาปสาท
รส
ชิวหาวิญญาณ
ผัสสะ
เวทนา
กาย
กายปสาท
โผฏฐัพพะ
กายวิญญาณ
ผัสสะ
เวทนา
มโน
ภวังคจิต ๑๙
ธัมมารมณ์
มโนวิญญาณ
ผัสสะ
เวทนา

จักขุ
จักขปสาท
รูป
จักขุวิญญาณ
ผัสสะ
สุขเวทนา
ทุกขเวทนา
อทุกขมสุขเวทนา
เพลิดเพลิน ติดใจ
กามตัณหา
ราคานุสัย
เศร้าโศก ร่ำไร
วิภวตัณหา
ปฏิฆานุสัย
ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริง
ภวตัณหา
อวิชชานุสัย

(สัลลัตถสูตร พระสูตรที่ ๖ วัคค์ที่ ๑ ปฐมสคาถาวัคค์ เวทนาสังยุตต์ มหามกุฏฯ ๒๙/๓๖๙/๑๐)

๒. เหตุสังคหะ

การรวบรวมสงเคราะห์จิตเจตสิกโดยประเภทแห่งเหตุ ๖

คาถาสังคหะ

โลโภ โทโส จ โมโห จ เหตู อกุสลา ตโย

อโลภาโทสาโมโห จ กุสลาพฺยากตา ตถา.

แปลความว่า

อกุศลเหตุ มี ๓ คือ โลภเหตุ, โทสเหตุ, โมหเหตุ

กุศลเหตุ และ อพยากตเหตุ ก็มีอย่างละ ๓ คือ อโลภเหตุ, อโทสเหตุ, อโมหเหตุ

หน้าที่ของเหตุ

๑. ทำให้ผลธรรมเกิดขึ้น

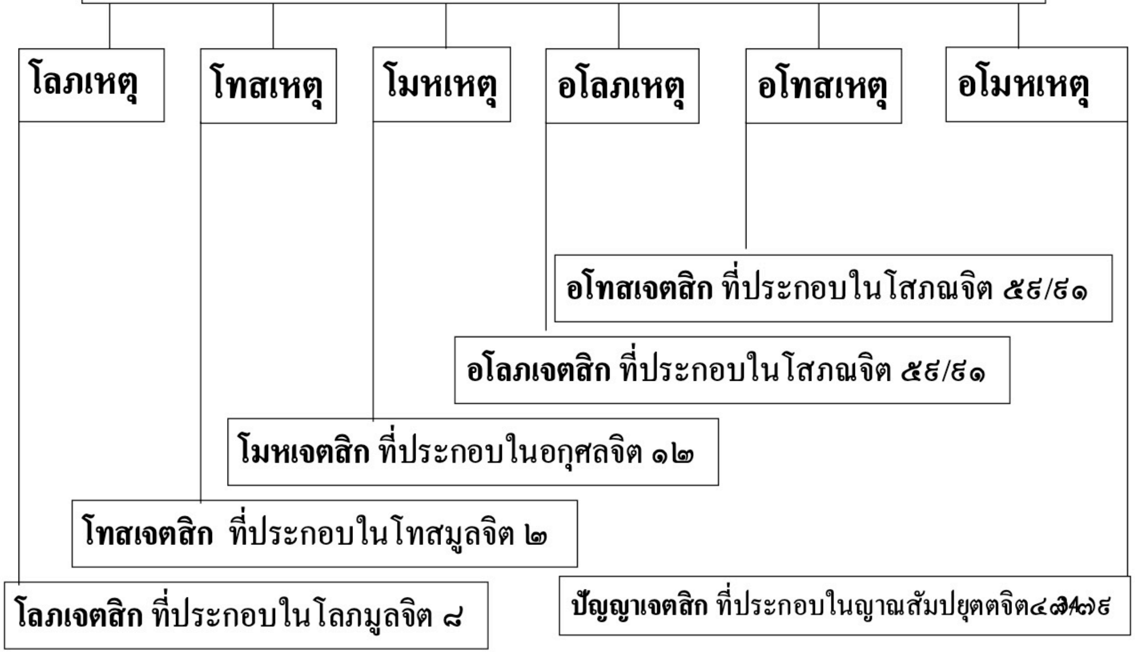
๒. ทำให้ผลธรรม ที่เกิดขึ้นแล้วนั้น เจริญขึ้น

๓. ทำให้ผลธรรมนั้น ตั้งมั่นในอารมณ์และเจริญขึ้น

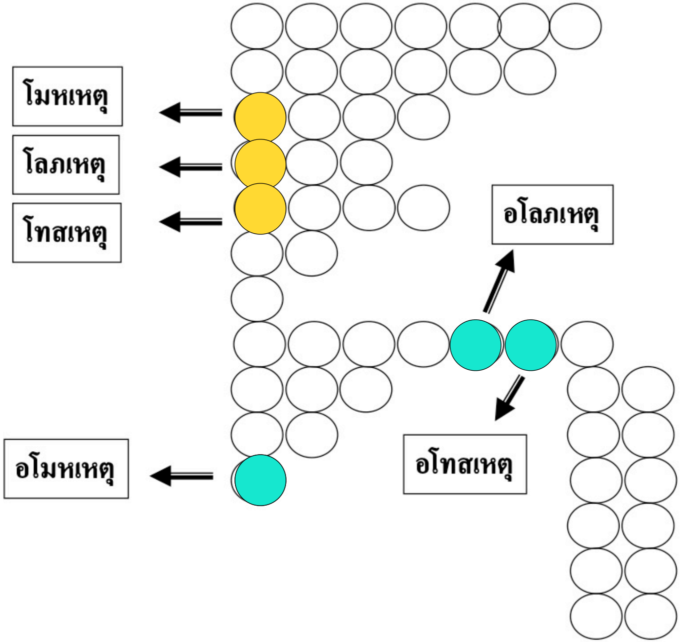
ผลธรรม ได้แก่ กุศล, อกุศล, วิบากจิต หรือ กายกรรม,วจีกรรม ,มโนกรรม ที่เป็นทุจริตบ้าง สุจริตบ้าง

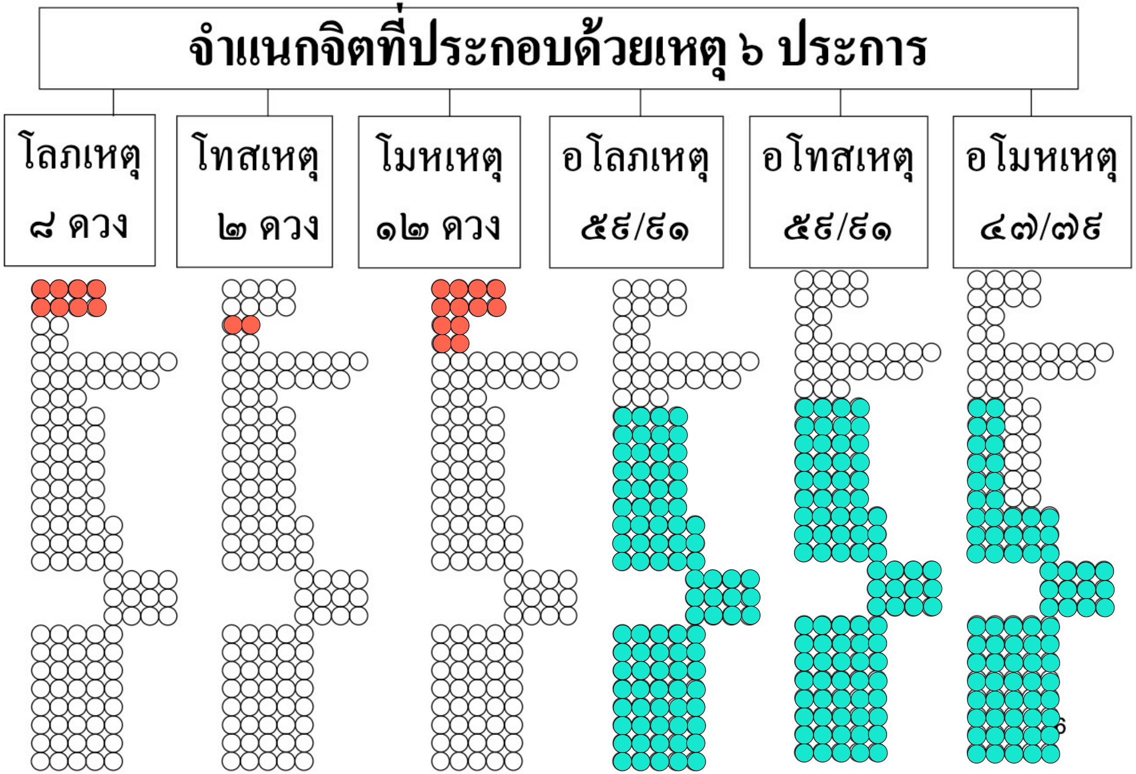
อารมณ์ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส สภาพธรรม ที่เกี่ยวด้วยสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ชื่อต่าง ๆ คำพูดต่าง ๆ เรื่องราวต่าง ๆ

แสดงองค์ธรรมของเหตุ ๖

แสดงเจตสิกที่เป็นองค์ธรรมของเหตุ

จำแนกจิตที่ประกอบด้วยเหตุ ๖ ประการ
โลภเหตุ
๘ ดวง
โทสเหตุ
๒ ดวง
โมหเหตุ
๑๒ ดวง
อโลภเหตุ
๕๙/๙๑
อโทสเหตุ
๕๙/๙๑
อโมหเหตุ
๔๗/๗๙

จำแนกประเภทของจิตโดยเหตุ มี ๒ หรือ ๔ จำพวก

๑. **อเหตุกจิต** หมายถึง จิตที่ไม่มีเหตุ ๖ อย่างใดอย่างหนึ่งประกอบร่วมด้วยเลย มี ๑๘ ดวง ได้แก่ อเหตุกจิต ๑๘

๒. **สเหตุกจิต** หมายถึง จิตที่มีเหตุ อย่างใดอย่างหนึ่ง ในบรรดาเหตุ ๖ ประกอบร่วมด้วย ได้แก่ สเหตุกจิต ๗๑ หรือ ๑๐๓ ดวง แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ

ก. เอกเหตุกจิต หมายถึง จิตที่มีเหตุประกอบเพียงเหตุเดียว มี ๒ ดวง คือ โมหมูลจิต ๒ มีเหตุเดียว คือ โมหเหตุ

ข. ทวิเหตุกจิต หมายถึง จิตที่มีเหตุประกอบ ๒ เหตุ มี ๒๒ ดวง คือ

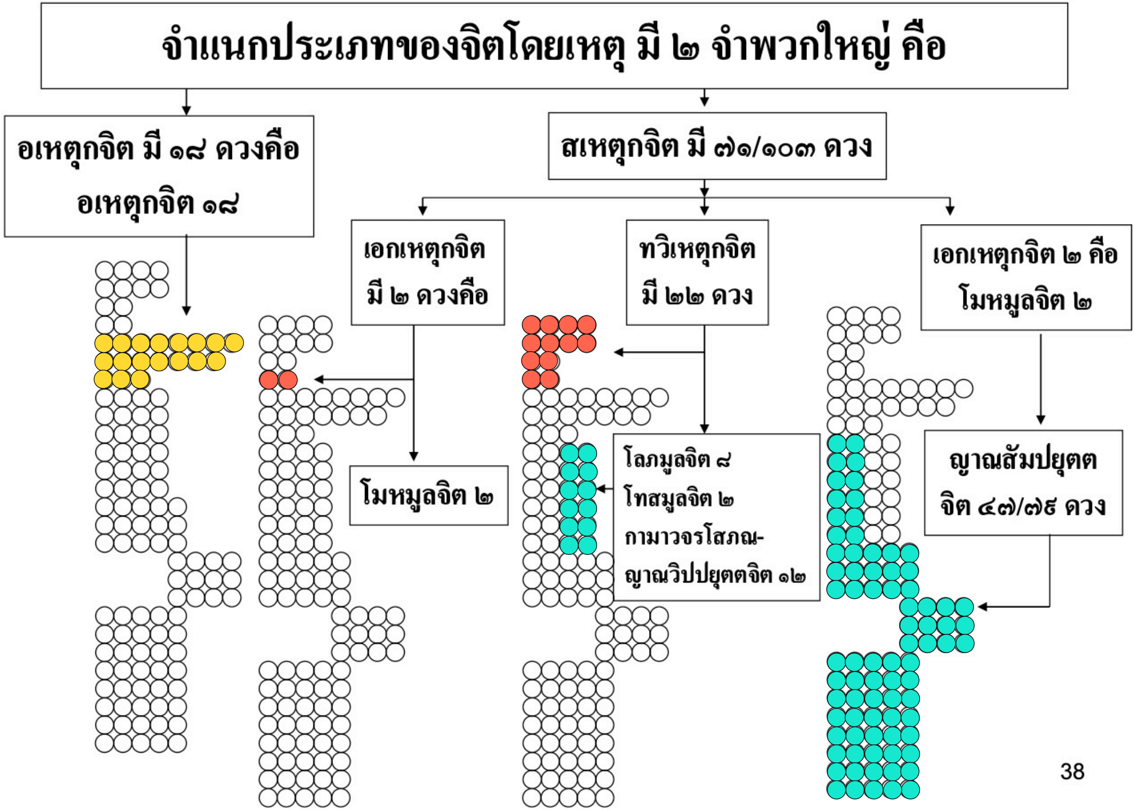
โลภมูลจิต ๘ มี ๒ เหตุ คือ โลภเหตุ กับ โมหเหตุ

โทสมูลจิต ๒ มี ๒ เหตุ คือ โทสเหตุ กับ โมหเหตุ

กามาวจรโสภณญาณวิปปยุตตจิต ๑๒ มี ๒ เหตุ คือ อโลภเหตุ กับ อโทสเหตุ

ค. ติเหตุกจิต หมายถึง จิตที่มีเหตุประกอบ ๓ เหตุ มี ๔๗ หรือ ๗๙ ดวง คือ

กามาวจรโสภณญาณสัมปยุตตจิต ๑๒, มหัคคตจิต ๒๗ โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐ มี ๓ เหตุ เหมือนกันคือ อโลภเหตุ อโทสเหตุ และ อโมหเหตุ

จำแนกประเภทของจิตโดยเหตุ มี ๒ จำพวกใหญ่ คือ
อเหตุกจิต มี ๑๘ ดวงคือ
อเหตุกจิต ๑๘
สเหตุกจิต มี ๗๑/๑๐๓ ดวง
เอกเหตุกจิต มี ๒ ดวงคือ
โมหมูลจิต ๒
ทวิเหตุกจิต มี ๒๒ ดวง
โลภมูลจิต ๘
โทสมูลจิต ๒
กามาวจรโสภณ-
ญาณวิปปยุตตจิต ๑๒
เอกเหตุกจิต ๒ คือ
โมหมูลจิต ๒
ญาณสัมปยุตต
จิต ๔๗/๗๙ ดวง

แสดงเจตสิกโดยเหตุ ๖

๑. **โลภเหตุกเจตสิก** หมายถึง เจตสิกที่ประกอบด้วยโลภเหตุได้ มี ๒๑ ดวง คือ อัญญสมานาเจตสิก ๑๓ โมจตุกกเจตสิก ๔ มาน ๑ ทิฏ ๑ ถีทุกเจตสิก ๒

๒. **โทสเหตุกเจตสิก** หมายถึง เจตสิกที่ประกอบด้วยโทสเหตุได้ มี ๒๑ ดวง คือ อัญญสมานาเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ) โมจตุกกเจตสิก ๔ อิสสา ๑ มัจฉริยะ ๑ กุกกุจจะ ๑ ถีทุกเจตสิก ๒

๓. **โมหเหตุกเจตสิก** หมายถึง เจตสิกที่ประกอบกับโมหเหตุได้ มี ๒๖ ดวง คือ อัญญสมานาเจตสิก ๑๓ อกุศลเจตสิก ๑๓ (เว้นโมหะ)

๔. **อโลภเหตุกเจตสิก** หมายถึง เจตสิกที่ประกอบกับอโลภเหตุได้ มี ๓๗ คือ อัญญสมานาเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นอโลภะ)

๕. **อโทสเหตุกเจตสิก** หมายถึง เจตสิกที่ประกอบกับอโทสเหตุได้ มี ๓๗ คือ อัญญสมานาเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นอโทสะ)

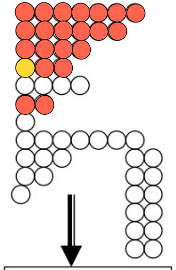
๖. **อโมหเหตุกเจตสิก** หมายถึง เจตสิกที่ประกอบกับอโมหเหตุได้ มี ๓๗ คือ อัญญสมานาเจสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นปัญญา)

แสดงแผนผังเจตสิกโดยเหตุ ๖

- **โลภเหตุกเจตสิก** — มี ๒๑ ดวง คือ อัญญฯ ๑๓, โมจตุกะ ๔, ทิฏฐิ,มานะ,ถิทุกะ ๒ (เว้นตัวเอง)
- **โทสเหตุกเจตสิก** — มี ๒๑ ดวง คือ อัญญฯ ๑๒ (เว้นปีติ), โมจตุกะ ๔ อิสสา,มัจฉริยะ,กุกกุจจะ,ถิทุกะ ๒
- **โมหเหตุกเจตสิก** — มี ๒๖ ดวง คือ อัญญฯ ๑๓, อกุศลเจตสิก ๑๓ (เว้นตัวเอง)
- **อโลภเหตุกเจตสิก**, **อโทสเหตุกเจตสิก**, **อโมหเหตุกเจตสิก** — มี ๓๗ ดวง คือ อัญญฯ ๑๓, โสภณะ ๒๔ (เว้นตัวเอง)

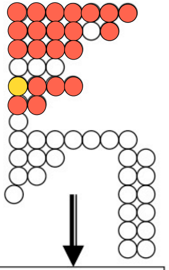
แสดงภาพเจตสิกที่ประกอบด้วยเหตุ ๖

โลภเหตุ ๒๑ ดวง

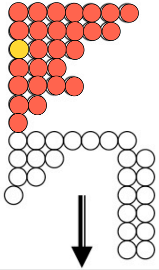
เจตสิกที่ประกอบกับโลภเหตุได้ มี ๒๑ ดวงคือ อัญญฯ๑๓ โมจตุกะ๔ ทิฏฐิ,มานะ,ถิทุกะ ๒

โทสเหตุ ๒๑ดวง

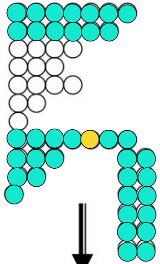
เจตสิกที่ประกอบกับโทสเหตุได้ มี ๒๑ ดวงคือ อัญญฯ๑๒ (เว้นปีติ) โมจตุกะ๔ อิสสา,มัจฉริย,กุกกุจจะ ,ถิทุกะ ๒

โมหเหตุ ๒๖ ดวง

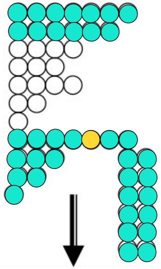
เจตสิกที่ประกอบกับโมหเหตุได้ มี ๒๖ ดวงคือ อัญญฯ ๑๓ อกุศลเจตสิก ๑๓ (เว้นตัวเอง)

อโลภเหตุ ๓๗ ดวง

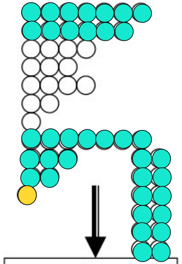
เจตสิกที่ประกอบกับอโลภเหตุได้ มี ๓๗ ดวงคือ อัญญฯ ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นตัวเอง)

อโทสเหตุ ๓๗ ดวง

เจตสิกที่ประกอบกับอโทสเหตุได้ มี ๓๗ ดวงคือ อัญญฯ ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นตัวเอง)

อโมหเหตุ ๓๗ ดวง

เจตสิกที่ประกอบกับอโมหเหตุได้ มี ๓๗ ดวงคือ อัญญฯ ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นตัวเอง)

จำแนกประเภทของเจตสิกโดยเหตุ

โดย อคหิตัคคหนัย คือนัยที่ว่าโดยการนับแล้วไม่นับซ้ำอีกได้ (นับรวม)

๑. **อเหตุกเจตสิก** หมายถึง เจตสิกที่ประกอบด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งเลย ไม่มี (เพราะเจตสิกที่ประกอบอเหตุกจิต ๑๘ โดยเฉพาะนั้น ไม่มี)

๒. **เอกเหตุกเจตสิก** หมายถึง เจตสิกที่ประกอบด้วยเหตุเดียว มี ๓ ดวง คือ โลภเจตสิก โทสเจตสิก วิจิกิจฉาเจตสิก มี มีเหตุ ๑ เหมือนกัน คือ โมหเหตุ

๓. **ทวิเหตุกเจตสิก** หมายถึง เจตสิกที่ประกอบด้วยเหตุ ๒ มี ๘ ดวง คือ โมหเจตสิก มีเหตุ ๒ คือ โลภเหตุ กับ โทสเหตุ, มานะ ทิฏฐิ มี ๒ เหตุ คือ โลภเหตุ กับ โมหเหตุ, อิสสา มัจฉริยะ กุกกุจจะ มี ๒ เหตุ คือ โทสเหตุ กับ โมหเหตุ,อโลภเจตสิก มี ๒ เหตุ คือ อโทสเหตุ กับ อโมหเหตุ, อโทสเจตสิก มี ๒ เหตุ คือ อโลภเหตุ กับ อโมหเหตุ, ปัญญาเจตสิก มี ๒ เหตุ คือ อโลภเหตุ กับ อโทสเหตุ

๔. **ติเหตุกเจตสิก** หมายถึง เจตสิกที่ประกอบด้วยเหตุ ๓ มี ๒๗ ดวง คือ อหิริกะ อโนตตัปปะ อุทธัจจะ ถีทุกเจตสิก ๒ มี ๓ เหตุ คือ โลภเหตุ โทสเหตุ และโมหเหตุ, โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นเหตุ ๓) มี๓ เหตุ คือ อโลภเหตุ อโทสเหตุ อโมหเหตุ

๕. **จตุเหตุกเจตสิก** คือ เจตสิกที่ประกอบด้วย ๔ เหตุ ไม่มี (เพราะจิต มีเหตุอย่างมากเพียง ๓ เหตุ)

๖. **ปัญจเหตุกเจตสิก** หมายถึง เจตสิกที่ประกอบด้วยเหตุ ๕ มี ๑ ดวงคือ ปีติเจตสิก มี ๕ เหตุ คือ โลภเหตุ โมหเหตุ อโลภเหตุ อโทสเหตุ และอโมหเหตุ (ไม่มีโทสเหตุ เพราะปีติไม่ประกอบกับโทสมูลจิต ๒)

๗. **ฉเหตุกเจตสิก** หมายถึง เจตสิกที่ประกอบด้วยเหตุ ๖ มี ๑๒ ดวง คือ อัญญสมานาเจตสิก ๑๒ (เว้นปีติ) มีเหตุครบทั้ง ๖ (เพราะเจตสิกทั้ง ๑๒ ดวงนี้ สามารถประกอบกับโลภมูลจิต ก็ได้ โทสมูลจิต ก็ดี โมหมูลจิต ก็ได้ โสภณจิต ก็ได้ ตามสมควร)

แสดงแผนผังของเจตสิกโดยเหตุ

โดยอคหิตัคคหนนัย = นับรวม (นับแล้วไม่นับอีก)

- **อเหตุกเจตสิก**
  - **ไม่มี**
    - เพราะเจตสิกที่ประกอบกับอเหตุกจิต ๑๘ โดยเฉพาะนั้น ไม่มี
- **เอกเหตุกเจตสิก**
  - มี ๓ ดวง คือ โลภะ, โทสะ, วิจิกิจฉา
- **ทวิเหตุกเจตสิก**
  - มี ๘ ดวง คือ โมหะ,ทิฏฐิ,มานะ, อิสสา, มัจฉริยะ,กุกกุจจะ,อโลภะ,อโทสะ,ปัญญา
- **ติเหตุกเจตสิก**
  - มี ๒๗ คือ อหิริกะ,อโนตัปปะ, อุทธัจจะ, ถิทุกะ ๒ โสภณะ ๒๒ (เว้นตัวเหตุ ๓)
- **จตุกเหตุกเจตสิก**
  - **ไม่มี**
- **ปัญจเหตุกเจตสิก**
  - **มี ๑ ดวงคือ ปีติเจตสิก**
    - มีเหตุ ๕ คือ (เว้นโทสเหตุ)
- **ฉเหตุกเจตสิก**
  - **มี ๑๒ ดวงคือ อัญญฯ๑๒ (เว้นปีติ)**
    - มีเหตุทั้ง ๖ เพราะประกอบกับจิตได้ทุกประเภท

แสดงแผนผังของเจตสิกโดยเหตุ

โดย คหิตัคคนนัย = นับแยก (นับแล้วนับอีก)

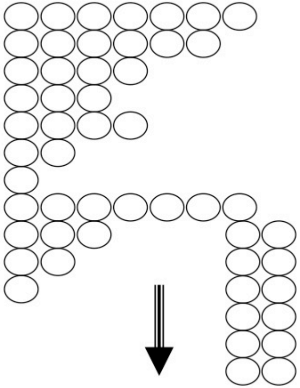
- **อเหตุกเจตสิก** — มี ๑๓ ดวง คือ อัญญฯ ๑๒ ที่ในอเหตุกจิต ๑๘, โมหะ ที่ในโมหมูลจิต ๒
- **เอกเหตุกเจตสิก** — มี ๒๐ ดวง คือ อัญญฯ๑๑ (เว้นปีติ,ฉันทะ) อหิริกะ,อโนตตัปปะ,อุทธัจจะ,วิจิกิจฉา ที่ในโมหมูลจิต ๒, โลภะ,โทสะ,โมหะ ที่ในโลภมูลจิต,โทสมูลจิต, อโลภะ, อโทสะ ที่ในญาณวิปปยุตตจิต ๑๒
- **ทวิเหตุกเจตสิก** — มี ๔๘ ดวง (เว้นอกุศลเหตุ ๓,ปัญญา) ที่ประกอบในทวิเหตุกจิต ๒๒ และ ติเหตุกจิต ๔๗/๗๙ ตามสมควร
- **ติเหตุกเจตสิก** — มี ๓๕ คือ อัญญฯ ๑๓ โสภณะ ๒๒ (เว้นเหตุ ๓) ที่ประกอบในติเหตุกจิต ๔๗/๗๙
- **จตุกเหตุกเจตสิก** — ไม่มี
- **ปัญจเหตุกเจตสิก** — ไม่มี
- **ฉเหตุกเจตสิก** — ไม่มี

เพราะจิตที่ประกอบด้วยเหตุ ๔, ๕, ๖ นั้น ไม่มี (มีอย่างมาก ๓ เหตุ)

แสดงการเปรียบเทียบประเภทของเจตสิกโดยนัยทั้ง ๒

๑
อเหตุกเจตสิก

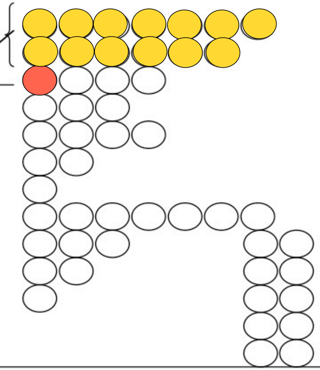
อคหิตัคคหนนัย ไม่มี

เพราะเจตสิกที่ประกอบกับ อเหตุกจิต ๑๘ โดยเฉพาะ ไม่มี ตาม อคหิตัคคหนนัย (นับรวม)

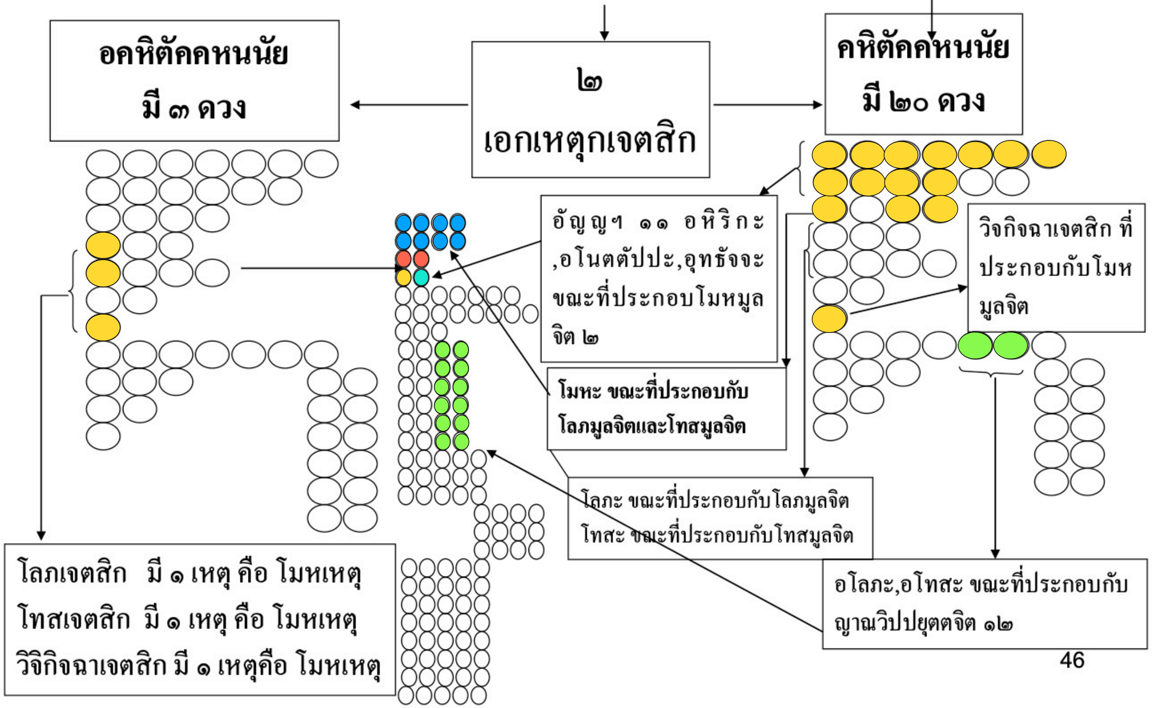
นับเฉพาะขณะที่ อัญญสมานาเจตสิก ๑๒ ดวงนี้ ประกอบกับอเหตุกจิต ๑๘ ตามสมควร เท่านั้น ซึ่งในอเหตุกจิต ทั้ง ๑๘ ดวงนั้น ไม่มีเหตุ ๖ อย่างใดอย่างหนึ่งประกอบด้วยเลย ฉะนั้น เจตสิกเหล่านี้ ในขณะที่ประกอบกับอเหตุกจิตนั้น จึงชื่อว่า อเหตุกเจตสิก ด้วย

คหิตัคคหนนัย มี ๑๓ ดวง

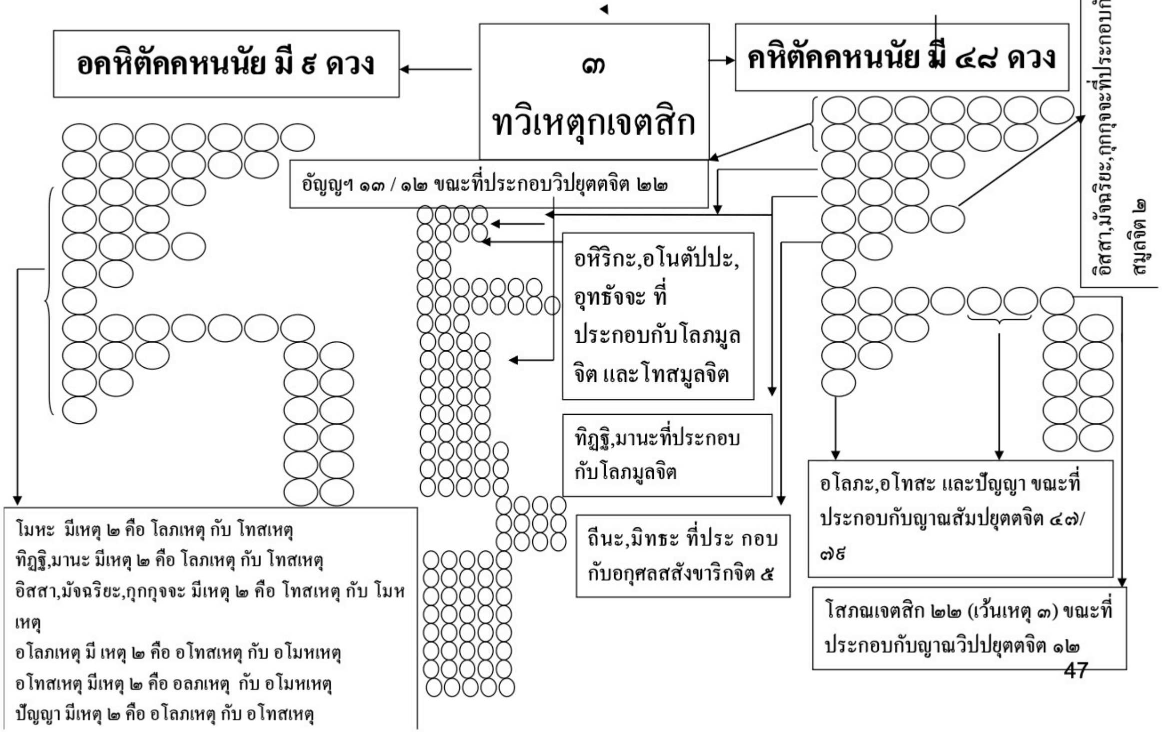

นับเฉพาะ โมหเจตสิก ขณะที่ประกอบกับโมหมูลจิต ๒ ดวง ๆ ใดดวงหนึ่งเท่านั้น เพราะในจิต ๒ ดวงนั้น มีเหตุเดียว คือ โมหเหตุ เมื่อยกโมหะขึ้นมากล่าวเป็นตัวตั้งแล้ว ก็ไม่มี โมหะอื่นมาประกอบร่วมด้วยอีกเลย จึงชื่อว่า อเหตุกเจตสิก

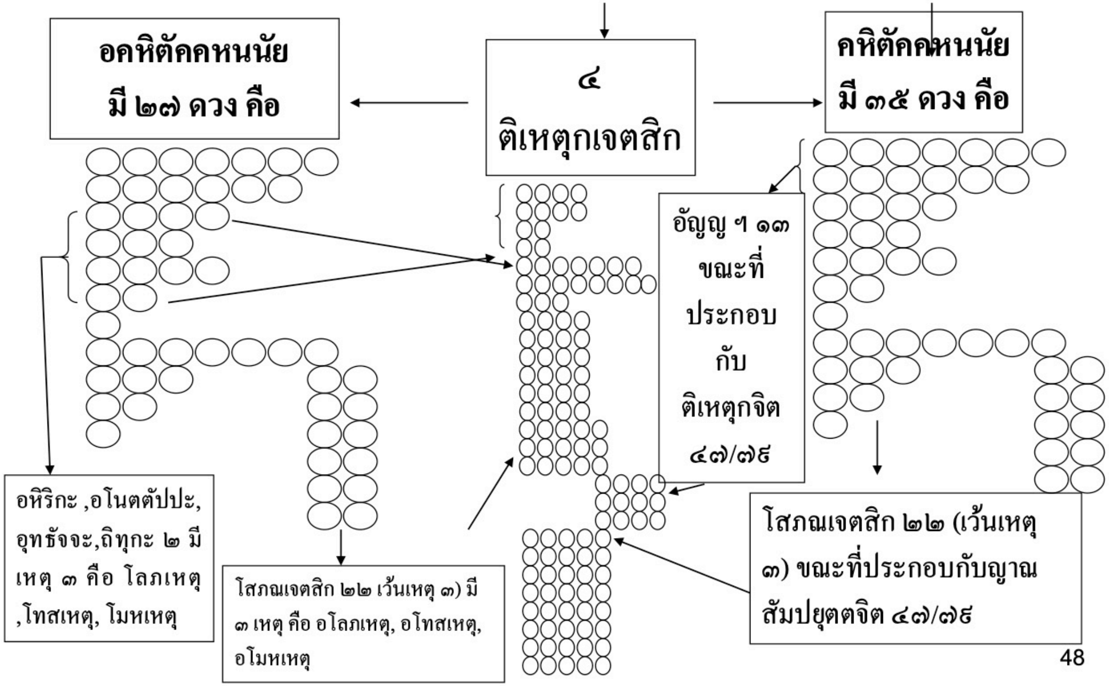
แสดงการเปรียบเทียบประเภทของเจตสิกโดยนัยทั้ง ๒

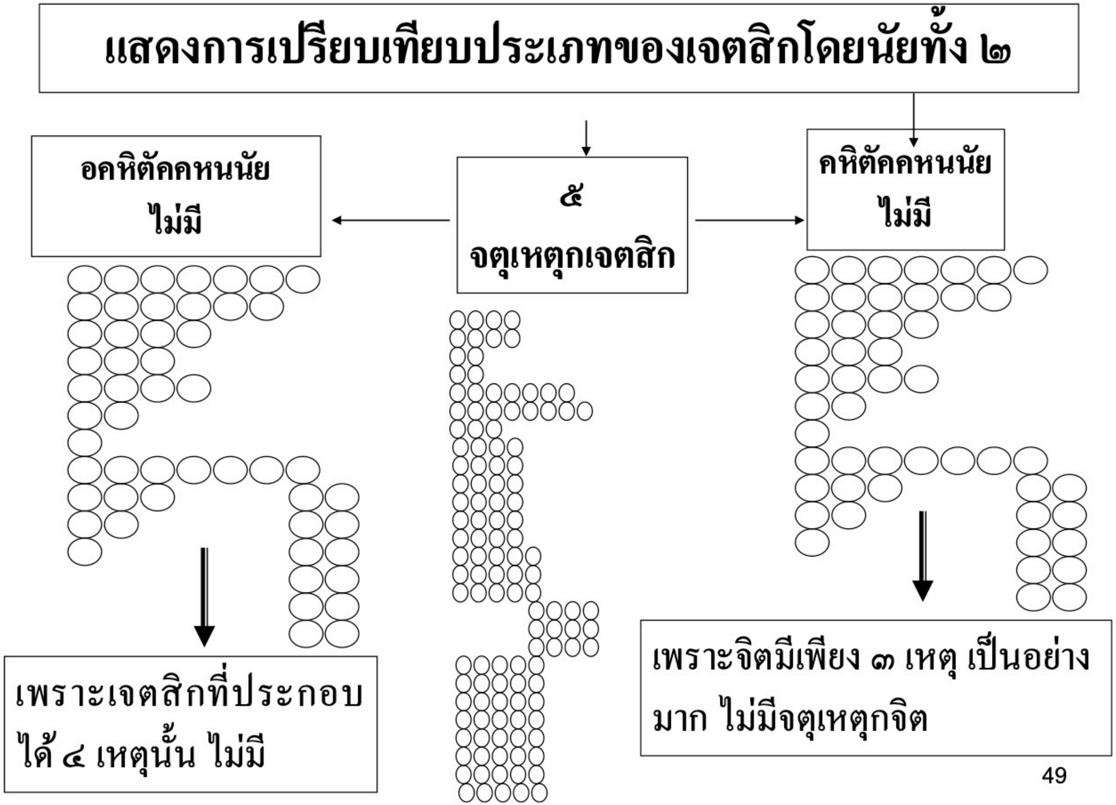

แสดงการเปรียบเทียบประเภทของเจตสิกโดยนัยทั้ง ๒

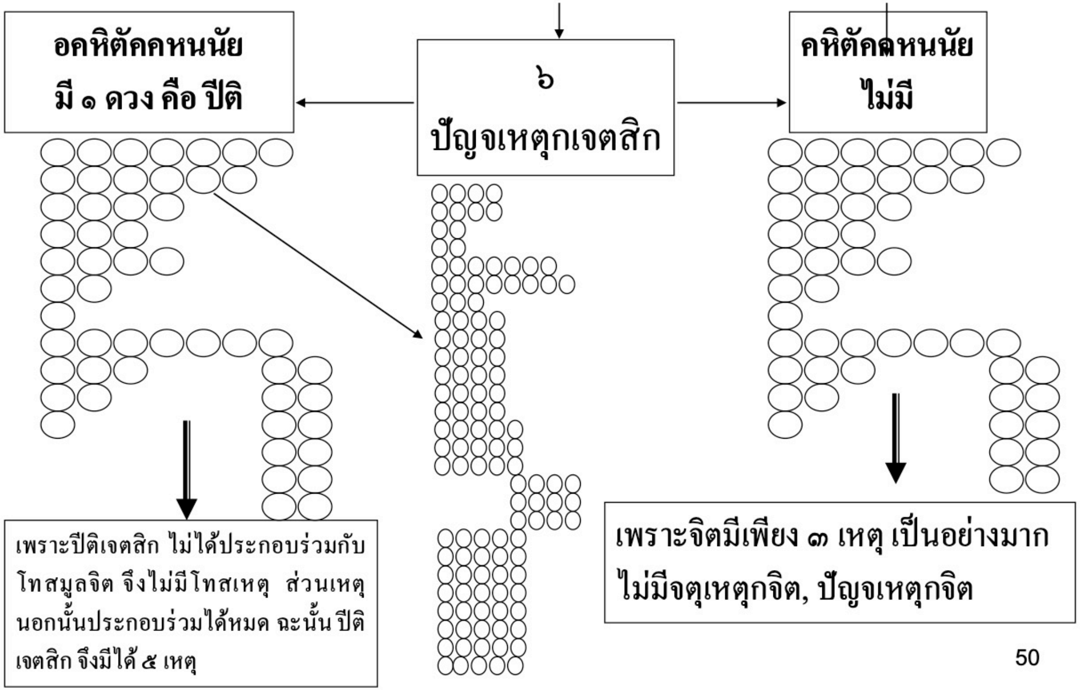

แสดงการเปรียบเทียบประเภทของเจตสิกโดยนัยทั้ง ๒

แสดงการเปรียบเทียบประเภทของเจตสิกโดยนัยทั้ง ๒
อคหิตัคคหนนัย
ไม่มี
๕
จตุเหตุกเจตสิก
คหิตัคคหนนัย
ไม่มี
เพราะเจตสิกที่ประกอบ
ได้ ๔ เหตุนั้น ไม่มี
เพราะจิตมีเพียง ๓ เหตุ เป็นอย่าง
มาก ไม่มีจตุเหตุกจิต

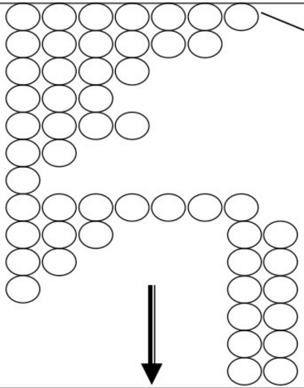
แสดงการเปรียบเทียบประเภทของเจตสิกโดยนัยทั้ง ๒

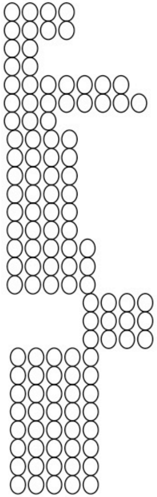
แสดงการเปรียบเทียบประเภทของเจตสิกโดยนัยทั้ง ๒

๗
ฉเหตุกเจตสิก

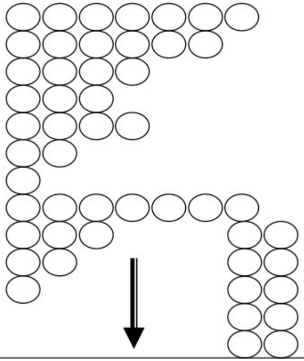
อคหิตัคคหนัย
มี ๑๒ ดวง คือ
อัญญสมานา๑๒ (เว้นปีติ)

เพราะอัญญสมานาเจตสิก ๑๒ ดวง นั้น ประกอบกับจิตได้ทุกประเภท จึงสามารถเกิดร่วมกับเหตุได้ทั้ง ๖ เหตุ

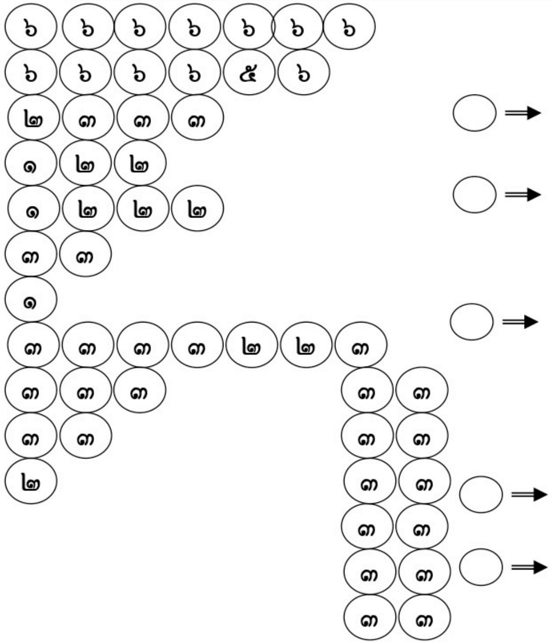

คหิตัคคหนัย
ไม่มี

เพราะจิตมีเพียง ๓ เหตุ เป็นอย่างมาก ไม่มี จตุเหตุกจิต, ปัญจเหตุกจิต, หรื อ ฉเหตุกจิต

สรุปจำนวนเหตุที่เจตสิกแต่ละดวงประกอบร่วมได้
(ตามอคหิตัคคหนนัย)

๑. อเหตุกเจตสิก ไม่มี

๒. เอกเหตุกเจตสิก มี ๓ ดวง คือ โลภะ,โทสะ,วิจิกิจฉา

๓. ทวิเหตุกเจตสิก มี ๘ ดวง คือ โมหะ,ทิฏฐิ,มานะ, อิสสา,มัจฉริยะ,กุกกุจจะ,อโลภะ,อโทสะ,ปัญญา

๔. ติเหตุกเจตสิก มี ๒๗ ดวง คือ อหิริกะ,อโนตตัปปะ, อุทธัจจะ,ถิทุกะ ๒, โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นเหตุ ๓)

๕. จตุเหตุกเจตสิก ไม่มี

๖. ปัญจเหตุกเจตสิก มี ๑ ดวง คือ ปีติเจตสิก

ฉเหตุกเจตสิก มี ๑๒ ดวง คือ อัญญสมานา ๑๒ (เว้นปีติ)

เหตุโดยพิสดาร มี๒๘๓

อกุศลเหตุ ๒๒

- โลภเหตุ มี ๘
- โทสเหตุ มี ๒
- โมหเหตุ มี ๑๒

กุศลเหตุ ๑๐๗

- อโลภเหตุ มี ๓๗
- อโทสเหตุ มี ๓๗
- อโมหเหตุ มี ๓๓

วิบากเหตุ ๑๐๗

- อโลภเหตุ มี ๓๗
- อโทสเหตุ มี ๓๗
- อโมหเหตุ มี ๓๓

กิริยาเหตุ ๔๗

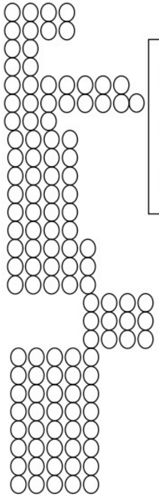
- อโลภเหตุ มี ๑๗
- อโทสเหตุ มี ๑๗
- อโมหเหตุ มี ๑๓

○ อกุศลเหตุ ๒๒

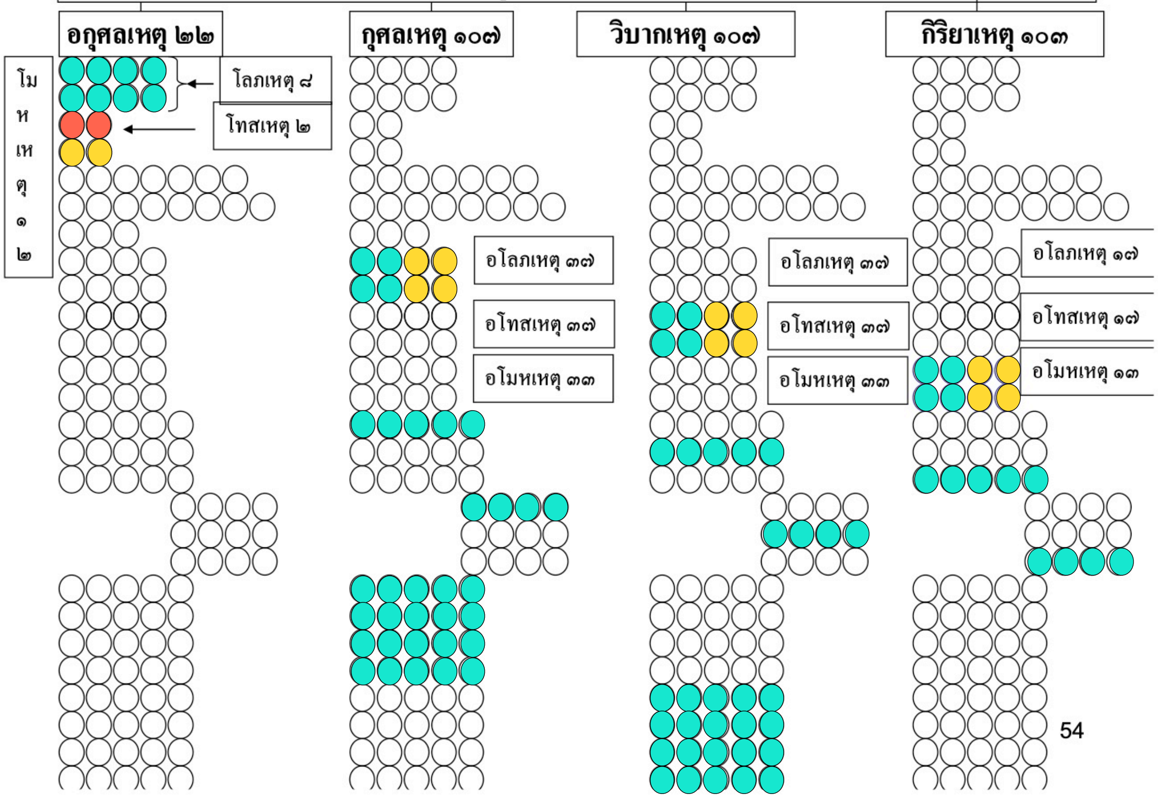
○ กุศลเหตุ ๑๐๗

○ วิบากเหตุ ๑๐๗

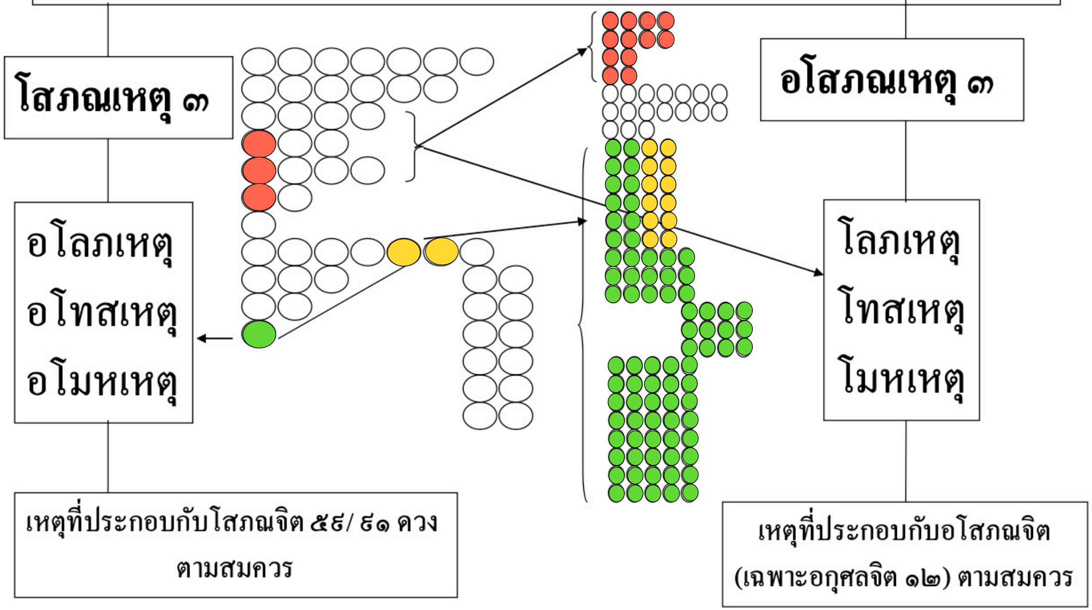
○ กิริยาเหตุ ๔๗

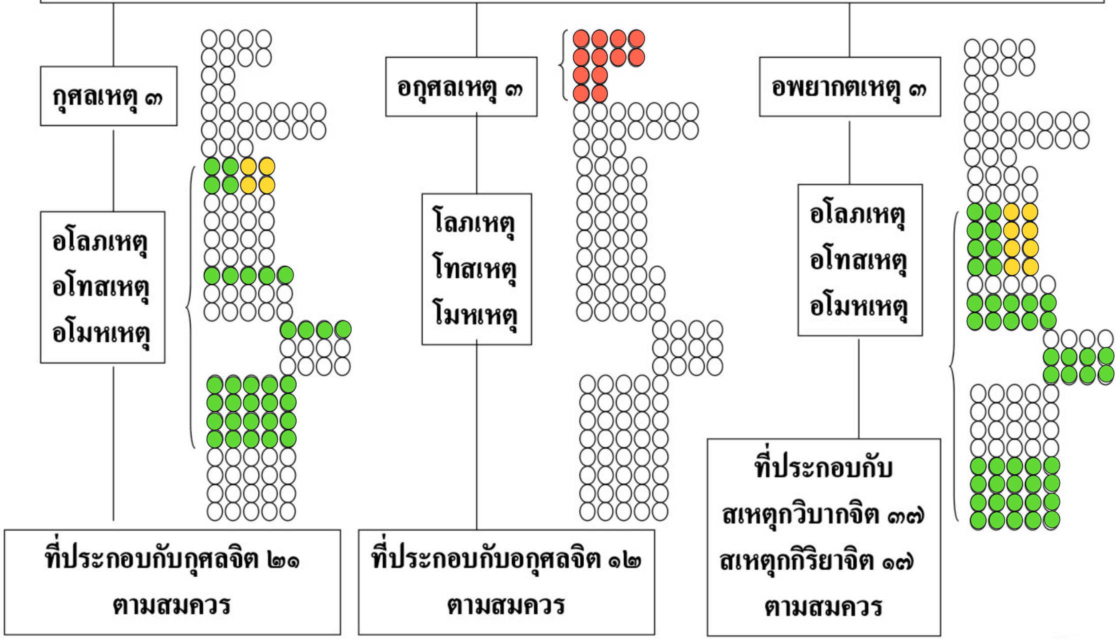
แสดงเหตุโดยพิสดาร ๒๘๓

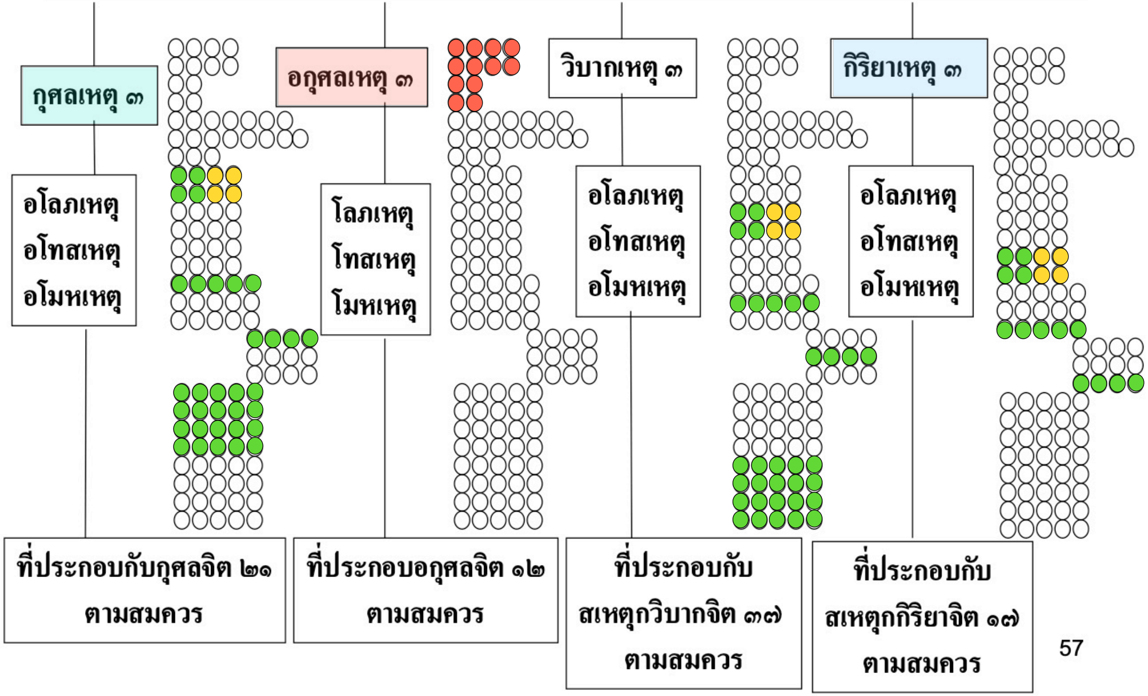
จำแนกเหตุโดยประเภทแห่ง โสภณะและอโสภณะ มี ๖

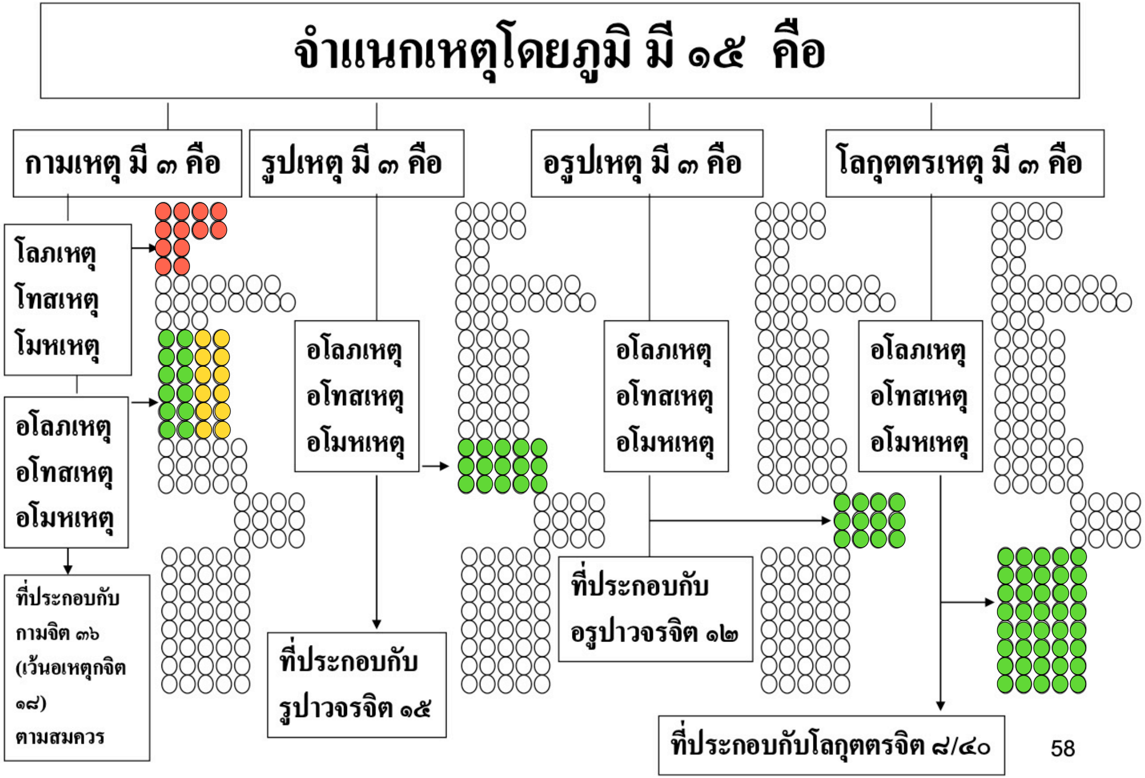

จำแนกเหตุโดยประเภทแห่ง กุศล, อกุศล, อัพยากตะ มี ๙

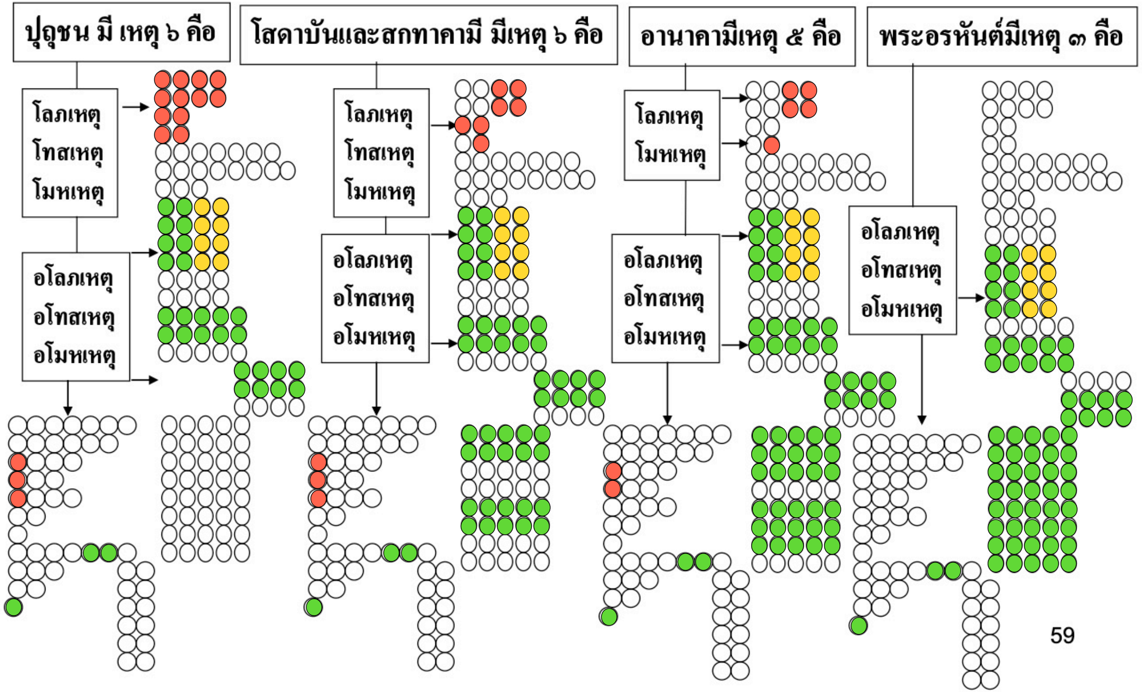

จำแนกเหตุโดยประเภทแห่งชาติ มี ๑๒

จำแนกเหตุโดยภูมิ มี ๑๕ คือ
กามเหตุ มี ๓ คือ
รูปเหตุ มี ๓ คือ
อรูปเหตุ มี ๓ คือ
โลกุตตรเหตุ มี ๓ คือ
โลภเหตุ
โทสเหตุ
โมหเหตุ
อโลภเหตุ
อโทสเหตุ
อโมหเหตุ
ที่ประกอบกับ
กามจิต ๓๖
(เว้นอเหตุกจิต
๑๘)
ตามสมควร
อโลภเหตุ
อโทสเหตุ
อโมหเหตุ
ที่ประกอบกับ
รูปาวจรจิต ๑๕
อโลภเหตุ
อโทสเหตุ
อโมหเหตุ
ที่ประกอบกับ
อรูปาวจรจิต ๑๒
อโลภเหตุ
อโทสเหตุ
อโมหเหตุ
ที่ประกอบกับโลกุตตรจิต ๘/๔๐

จำแนกโดยบุคคล มี ๒๖ คือ

สรุปอำนาจของเหตุ

๑. ทำให้ผลธรรมเกิดขึ้น หมายความว่า กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ที่เป็นกุศลบ้าง อกุศลบ้าง ย่อมเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมที่เป็นเหตุ

๒. ทำให้ผลธรรมตั้งมั่นในอารมณ์นั้น หมายความว่า เมื่อตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง เป็นต้น ตลอดจนถึงจิตคิดนึกเรื่องราวต่าง ๆ แล้ว อกุศลจิต คือ โลภจิต โทสจิต โมหจิต หรือกุศลจิต คือ ศรัทธาจิต เมตตาจิต กรุณาจิต มุทิตาจิต ญาณสัมปยุตตจิต เหล่านี้ ย่อมเกิดขึ้น และยึดเอาอารมณ์ต่าง ๆ เหล่านั้นไว้อย่างมั่นคง นี้แหละ ที่ว่าเป็นผลธรรมที่ตั้งมั่นในอารมณ์อันเกิดขึ้นเพราะอาศัยเหตุ

๓. ทำให้ผลธรรมเจริญขึ้นได้ คือว่า เมื่อจิตที่ยึดเอาอารมณ์ต่าง ๆ นั้นค่อย ๆ มีกำลังมากขึ้น ๆ หมายความว่า โลภะก็ดี โทสะก็ดี โมหะก็ดี หรือ ศรัทธา เป็นต้นก็ดี เมื่อขณะที่เกิดขึ้นใหม่ ๆนั้น ยังมีกำลังอ่อนอยู่ ยังไม่ทำให้ล่วงเป็นทุจริต หรือ สุจรติได้ แต่เมื่อมีกำลังมากขึ้นแล้ว ย่อมสามารถทำให้ผู้นั้นกระทำทุจริต หรือสุจริต ในบรรดาทุจริต ๑๐ หรือ สุจริต ๑๐ นั้นลงไปได้ นี้แหละที่เรียกว่า ผลธรรมที่เจริญขึ้นด้วยอาศัยเหตุเหล่านั้น

กิจจสังคหะ

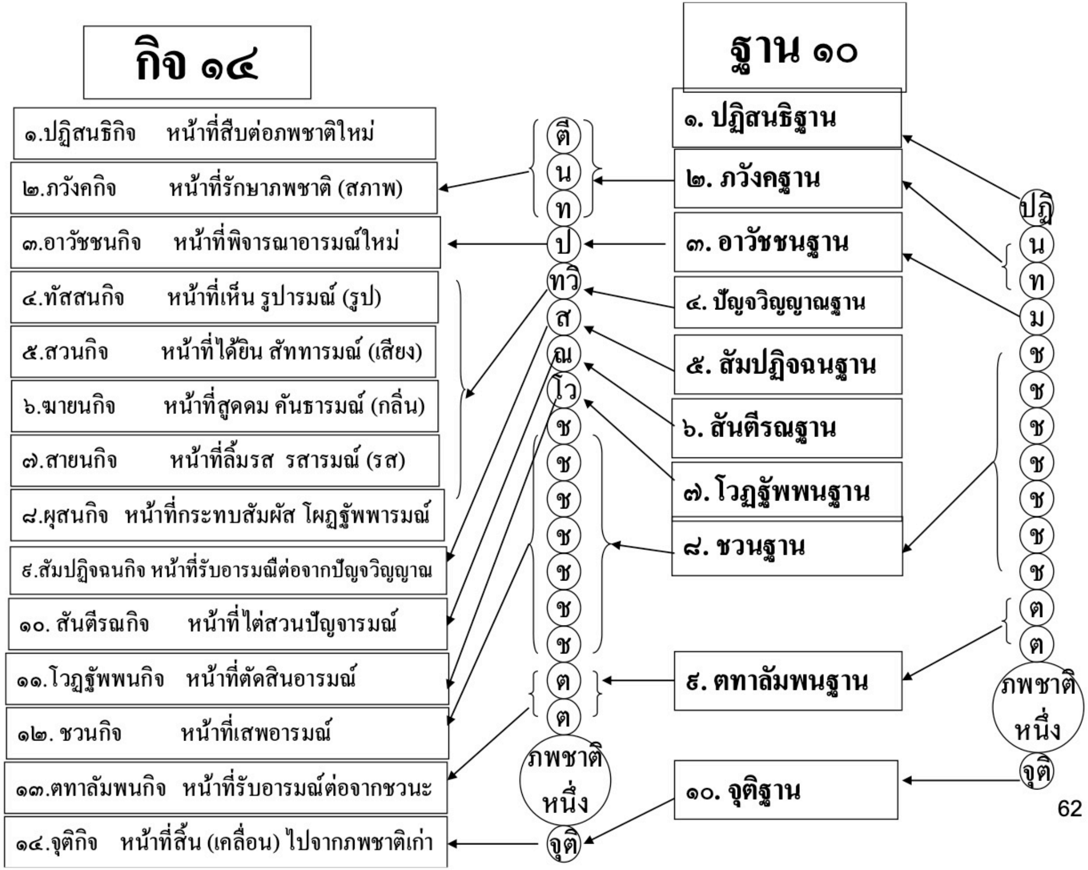
การสงเคราะห์จิต เจตสิก โดยประเภทแห่งกิจ ชื่อว่า กิจจสังคหะ

แสดงกิจ ๑๔ และ ฐาน ๑๐

ปฏิสนฺธาทโย นาม กิจฺจเภเทน จุทฺทส

ทสธา ฐานเภเทน จิตฺตุปฺปาทา ปกาสิตา ฯ

แสดงจิตตุปปาทะ ที่มีนามว่า ปฏิสนธิจิต เป็นต้น ว่าโดยประเภทแห่งกิจ มี ๑๔ กิจ ว่าโดยประเภทแห่งฐาน มี ๑๐ ฐาน

กิจ ๑๔
๑.ปฏิสนธิกิจ หน้าที่สืบต่อภพชาติใหม่
๒.ภวังคกิจ หน้าที่รักษาภพชาติ (สภาพ)
๓.อาวัชชนกิจ หน้าที่พิจารณาอารมณ์ใหม่
๔.ทัสสนกิจ หน้าที่เห็น รูปารมณ์ (รูป)
๕.สวนกิจ หน้าที่ได้ยิน สัททารมณ์ (เสียง)
๖.ฆายนกิจ หน้าที่สูดดม คันธารมณ์ (กลิ่น)
๗.สายนกิจ หน้าที่ลิ้มรส รสารมณ์ (รส)
๘.ผุสนกิจ หน้าที่กระทบสัมผัส โผฏฐัพพารมณ์
๙.สัมปฏิจฉนกิจ หน้าที่รับอารมณ์ต่อจากปัญจวิญญาณ
๑๐. สันตีรณกิจ หน้าที่ไต่สวนปัญจารมณ์
๑๑.โวฏฐัพพนกิจ หน้าที่ตัดสินอารมณ์
๑๒. ชวนกิจ หน้าที่เสพอารมณ์
๑๓.ตทาลัมพนกิจ หน้าที่รับอารมณ์ต่อจากชวนะ
๑๔.จุติกิจ หน้าที่สิ้น (เคลื่อน) ไปจากภพชาติเก่า
ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต
ภพชาติหนึ่ง
จุติ
ฐาน ๑๐
๑. ปฏิสนธิฐาน
๒. ภวังคฐาน
๓. อาวัชชนฐาน
๔. ปัญจวิญญาณฐาน
๕. สัมปฏิจฉนฐาน
๖. สันตีรณฐาน
๗. โวฏฐัพพนฐาน
๘. ชวนฐาน
๙. ตทาลัมพนฐาน
๑๐. จุติฐาน
ปฏิ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต
ภพชาติหนึ่ง
จุติ

แสดงจิตโดยกิจ ๑๔

ทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐ ทำกิจ คู่ละ ๑ กิจ คือ

ทัส จักขุวิญญาณจิต ๒ ทำหน้าที่ ทัสนกิจ = เห็น

สว โสตวิญญาณจิต ๒ ทำหน้าที่ สวนกิจ = ได้ยิน

ฆา ฆานวิญญาณกิจ ๒ ทำหน้าที่ ฆายนกิจ = รู้กลิ่น

สา ชิวหาวิญญาณจิต ๒ ทำหน้าที่ สายนกิจ = รู้รส

ผุส กายวิญญาณจิต ๒ ทำหน้าที่ ผุสนกิจ = รู้กระทบ

อา **ปัญจทวาราวัชชนจิต ๑ ทำหน้าที่ ๑ กิจ คือ**

อาวัชชนกิจ พิจารณาอารมณ์ทางปัญจทวาร

2 **มโนทวาราวัชชนจิต ๑ ทำหน้าที่ ๒ กิจ คือ**

๑. อาวัชชนกิจ ทางมโนทวาร

๒. โวฏฐัพพนกิจ ตัดสินอารมณ์ทางปัญจทวาร

4 **มหาวิบากจิต ๘ ทำกิจ ๔ อย่างเหมือนกันคือ**

๑. ปฏิสนธิกิจ พาเกิดเป็นมนุษย์เทวดา

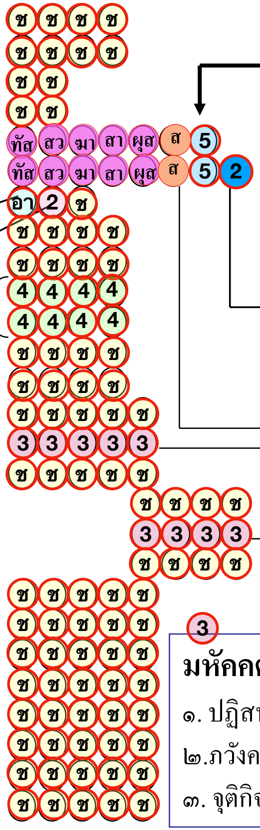
๒. ภวังคกิจ พามีชีวิตอยู่ในภูมิที่ตนเกิด

๓. ตทาลัมพนกิจ รับอารมณ์ที่ดีทางทวาร ๖

๔. จุติกิจ พาตายจากภพชาติที่เกิดอยู่

ช

จิต ๕๕/๘๗ ดวง ทำหน้าที่ ชวนกิจ คือ เสพอารมณ์ โดยความเป็นกุศล, อกุศล, และกิริยา ตามสมควรแก่ประเภทของจิต

5 **อุเบกขาสันตีรณจิต ๒ ทำกิจ ๕ อย่าง**

๑. ปฏิสนธิกิจ สืบต่อภพชาติใหม่ (พาเกิด)

๒. ภวังคกิจ รักษาภพชาติ (สภาพ)ไว้ (พาอยู่)

๓. จุติกิจ เคลื่อนจากภพชาติที่เกิดอยู่ (พาตาย)

๔. สันตีรณกิจ ไต่สวนปัญจารมณ์ ทางปัญจทวาร

๕. ตทาลัมพนกิจ รับอารมณ์ต่อจากชวนะ

2 **โสมนัสสันตีรณจิต ๑ ทำกิจ ๒ อย่าง คือ**

๑. สันตีรณกิจ ไต่สวนอารมณ์ที่ดียิ่งทางปัญจทวาร

๒. ตทาลัมพนกิจ รับอารมณ์ที่ดียิ่ง ทางทวาร ๖

ส **สัมปฏิจฉนจิต ๒ ทำหน้าที่ ๑ อย่าง คือ**

สัมปฏิจฉนกิจ รับอารมณ์ต่อจาก**ทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐**

3 **มหัคคตวิบากจิต ๙ ดวง ทำหน้าที่ ๓ อย่างเหมือนกัน คือ**

๑. ปฏิสนธิกิจ พาเกิดในรูปภูมิ และ อรูปภูมิ ตามภูมิชั้นของตน

๒.ภวังคกิจ พามีชีวิตอยู่ในภูมิที่ตนเกิดอยู่ จนหมดอายุขัย

๓. จุติกิจ พาตายจากภพชาติที่ตนเกิดอยู่

แสดงจิตโดยฐาน ๑๐

ทวิ

ทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐ ทำหน้าที่ฐานอย่างเดียวกันคือ ปัญจวิญญาณฐาน ที่ทำงาน รู้อารมณ์ ๕ อย่าง ทางปัญจทวาร

อา

ปัญจทวาราวัชชนจิต ๑ มี ฐาน ๑ คือ อาวัชชนฐาน

2

มโนทวาราวัชชนจิต ๑ มีฐาน ๒ ตามกิจ คือ

๑. อาวัชชนฐาน ๒. โวฏฐัพพนฐาน

4

มหาวิบาจิต๘ ทำหน้าที่ที่ฐาน๔ ตามกิจ คือ

๑. ปฏิสนธิฐาน ๒. ภวังคฐาน

๓. ตทาลัมพนฐาน ๔. จุติฐาน

ช ← **ชวนฐาน**

จิต ๕๕/๘๗ ดวง

ทำหน้าที่ ที่ฐานอย่างเดียว คือ

ชวนฐาน ที่ทำงานเสพอารมณ์

5

อุเบกขาสันตีรณจิต ๒ ทำหน้าที่ฐาน ๕ เหมือนกิจ คือ

๑. ปฏิสนธิฐาน ๒. ภวังคฐาน

๓. สันตีรณฐาน ๔. ตทาลัมพนฐาน ๕. จุติฐาน

2

โสมนัสสันตีรณจิต ๑ ทำหน้าที่ที่ฐาน ๒ ตามกิจคือ

๑. สันตีรณฐาน

๒. ตทาลัมพนฐาน

ส

สัมปฏิจฉนจิต ๒ทำหน้าที่ที่ฐานเดียวเหมือนกิจคือ สัมปฏิจฉนฐาน

3

มหัคคตวิบากจิต ๘ ทำหน้าที่ ที่ฐาน ๓ ตาม กิจ ๓ อย่าง คือ

๑. ปฏิสนธิฐาน ๒. ภวังคฐาน ๓. จุติฐาน

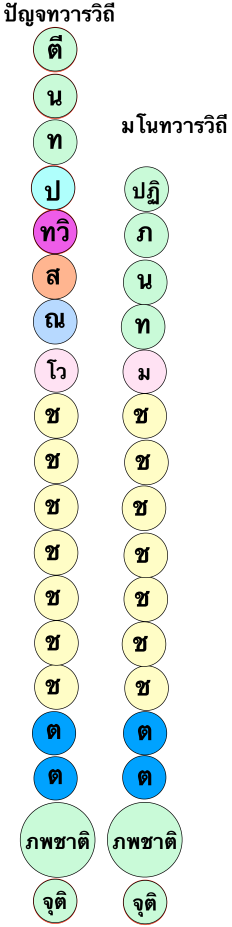
มโนทวารวิถี

น ท ม ปริ อุ นุ โค ม ผ ผ ภ → ต่อด้วยปัจจเวกขณวิถี

น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌ ฌ ฌ ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

ปัญจทวารวิถี → ต น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

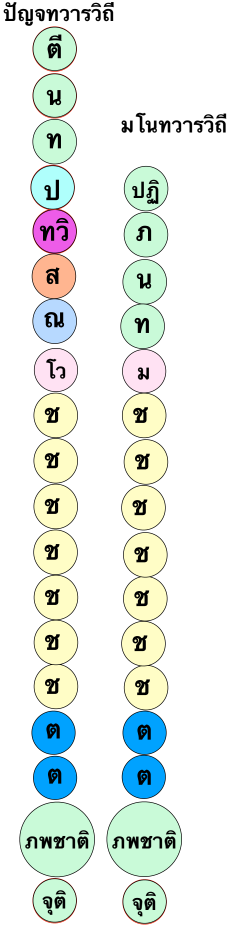

การจำแนกฐาน ๒๕ โดยนัยแห่งวิถีจิต

เมื่อจะแสดงฐานของจิตโดยพิสดารแล้ว จึงต้องอาศัยวิถีจิต เป็นหลัก

ฐาน ๒๕ โดยพิสดาร เมื่อจำแนกโดยวิถีแล้วได้ดังนี้

	ฐาน	จำนวนฐาน	ระหว่าง		
1	ปฏิสนธิฐาน	1	จุติ	จุติ ปฏิ ภ	ภวังค์
2	ภวังคฐาน	6	ปฏิสนธิจิต	ปฏิ ภ อา	อาวัชชนจิต
			ตทาลัมพนจิ	ต ภ อา	อาวัชชนจิต
			ชวนจิต	ช ภ อา	อาวัชชนจิต
			โวฏฐัพพนจิ	โว ภ อา	อาวัชชนจิต
			ตทาลัมพนจิ	ต ภ จุติ	จุติจิต
			ชวนจิต	ช ภ จุติ	จุติจิต
3	อาวัชชนฐาน	2	ภวังคจิต	ภ ป ทวิ	ปัญจวิญญาณจิต
			ภวังคจิต	ภ ม ช	ชวนจิต
4	ปัญจวิญญาณฐาน	1	ปัญจทวารา	ป ทวิ ส	สัมปฏิจฉนจิต

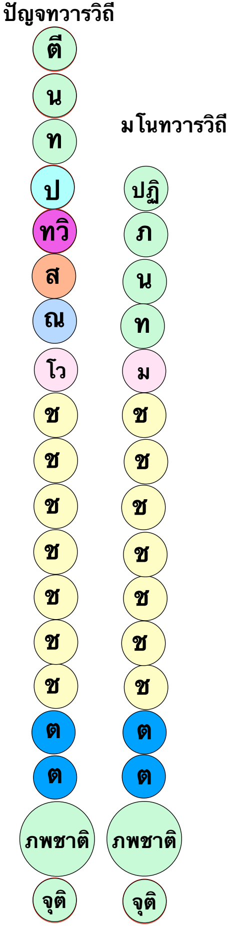

การจำแนกฐาน ๒๕ โดยนัยแห่งวิถีจิต

เมื่อจะแสดงฐานของจิตโดยพิสดารแล้ว จึงต้องอาศัยวิถีจิต เป็นหลัก

ฐาน ๒๕ โดยพิสดาร เมื่อจำแนกโดยวิถีแล้วได้ดังนี้

	ฐาน	จำนวนฐาน	ระหว่าง	
5	สัมปฏิจฉนฐาน	1	ปัญจวิญญาณ ทวิ ส ณ	สันตีรณจิต
6	สันตีรณฐาน	1	สัมปฏิจฉนจิ ส ณ โว	โวฏฐัพพนจิต
7	โวฏฐัพพนฐาน	2	สันตีรณจิต ณ โว ช	ชวนจิต
			สันตีรณจิต ณ โว ภ	ภวังคจิต
8	ชวนฐาน	6	โวฏฐัพพนจิต โว ช ต	ตทาลัมพนจิต
	(ปัญจทวารวิถี)		โวฏฐัพพนจิต โว ช ภ	ภวังคจิต
			โวฏฐัพพนจิต โว ช จุติ	จุติจิต
			มโนทวาราวัชชนจิต ม ช ต	ตทาลัมพนจิต
	(มโนทวารวิถี)		มโนทวาราวัชชนจิต ม ช ภ	ภวังคจิต
			มโนทวาราวัชชนจิต ม ช จุติ	จุติจิต

การจำแนกฐาน ๒๕ โดยนัยแห่งวิถีจิต

เมื่อจะแสดงฐานของจิตโดยพิสดารแล้ว จึงต้องอาศัยวิถีจิต เป็นหลัก

ฐาน ๒๕ โดยพิสดาร เมื่อจำแนกโดยวิถีแล้วได้ดังนี้

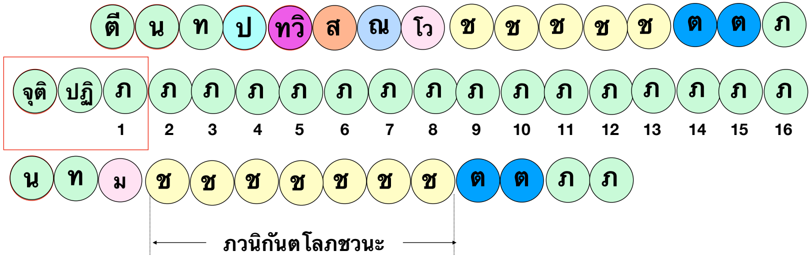
	ฐาน	จำนวนฐาน	ระหว่าง		
9	ตทาลัมพนฐาน	2	ชวนจิต	ช ต ภ	ภวังคจิต
			ชวนจิต	ช ต จุติ	จุติจิต
10	จุติฐาน	3	ตทาลัมพนจิต	ต จุติ ปฏิ	ปฏิสนธิจิต
			ภวังคจิต	ภ จุติ ปฏิ	ปฏิสนธิจิต
			ชวนจิต	ช จุติ ปฏิ	ปฏิสนธิจิต

ปฏิสนธิฐาน

การจำแนกฐานโดยนัยแห่งวิถีจิต

ปฏิสนธิฐาน มี ๑ ฐาน

ระหว่าง				
จุติ	จุติ	ปฏิ	ภ	ภวังค์

ภวังคฐาน

การจำแนกฐานโดยนัยแห่งวิถีจิต

ภวังคฐาน				ระหว่าง
ปฏิสนธิจิต	ปฏิ	ภ	ม	อาวัชชนจิต
ตทาลัมพนจิต	ต	ภ	อา	อาวัชชนจิต
ชวนจิต	ช	ภ	อา	อาวัชชนจิต
โวฏฐัพพนจิต	โว	ภ	อา	อาวัชชนจิต
ตทาลัมพนจิต	ต	ภ	จุติ	จุติจิต
ชวนจิต	ช	ภ	จุติ	จุติจิต

ภวังคฐาน มี ๖ ฐาน

ภวนิกันตโลภชวนะ

ปฏิสนธิวิถีในภพใหม่ : จุติ ปฏิ ภ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ ภ ภ (16)

ตทาลัมพนวาระ : น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ ภ น ท ม ช ช ช ช

ชวนะวาระ : ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ น ท ม ช ช ช ช ช ช

โวฏฐัพพนวาระ : ตี ตี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว โว โว โว ภ ภ ภ น ท ม ช

ต - ภ - จุติ : น ท ม ช ช ช ช ช ต ต ภ จุติ ปฏิ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ

ช- ภ - จุติ : น ท ม ช ช ช ช ช ภ จุติ ปฏิ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ

ระหว่าง		
อาวัชชนฐาน		
ภวังคจิต	ภ ป ทวิ	ปัญจวิญญาณจิต
ภวังคจิต	ภ ม ช	ชวนจิต
ปัญจวิญญาณฐาน		
ปัญจทวาราวัชชนจิต	ป ทวิ ส	สัมปฏิจฉนจิต
สัมปฏิจฉนฐาน		
ปัญจวิญญาณจิต	ทวิ ส ณ	สันตีรณจิต
สันตีรณฐาน		
สัมปฏิจฉนจิต	ส ณ โว	โวฏฐัพพนจิต
โวฏฐัพพนฐาน		
สันตีรณจิต	ณ โว ช	ชวนจิต
สันตีรณจิต	ณ โว ภ	ภวังคจิต

วิถี	ลำดับ
ปัญจทวารวิถี	ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ ภ
มโนทวารวิถี	ตี ตี ตี ตี ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ ภ
ปัญจทวารวิถี	ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ ภ
ปัญจทวารวิถี	ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ ภ
ปัญจทวารวิถี	ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ ภ
ปัญจทวารวิถี	ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ ภ
ปัญจทวารวิถี	ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว โว โว ภ ภ ภ ภ โวฏฐัพพนวาระ

ระหว่าง

ชวนฐาน

ระหว่าง			วิถี	ลำดับจิต
โวฏฐัพพนจิต	โว ช ต	ตทาลัมพนจิต	ปัญจทวารวิถี	ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ ภ
โวฏฐัพพนจิต	โว ช ภ	ภวังคจิต	ปัญจทวารวิถี	ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ
โวฏฐัพพนจิต	โว ช จุติ	จุติจิต	มรณาสันวิถีทางปัญจทวารวิถี	ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช จุติ ปฏิ ภ ภ ภ ภ
มโนทวาราวัชชนจิต	ม ช ต	ตทาลัมพนจิต	มโนทวารวิถี	ตี ตี ตี ตี ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ ภ
มโนทวาราวัชชนจิต	ม ช ภ	ภวังคจิต	มโนทวารวิถี	ตี ตี ตี ตี ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ
มโนทวาราวัชชนจิต	ม ช จุติ	จุติจิต	มรณาสันวิถีทางมโนทวารวิถี	ตี ตี ตี ตี ตี น ท ม ช ช ช ช ช จุติ ปฏิ ภ ภ ภ ภ

ระหว่าง		
ตทาลัมพนฐาน		
ชวนจิต	ช ต ภ	ภวังคจิต
ชวนจิต	ช ต จุติ	จุติจิต
จุติฐาน		
ตทาลัมพนจิต	ต จุติ ปฏิ	ปฏิสนธิจิต
ภวังคจิต	ภ จุติ ปฏิ	ปฏิสนธิจิต
ชวนจิต	ช จุติ ปฏิ	ปฏิสนธิจิต

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ ภ

ตี ตี ตี ตี ตี น ท ม ช ช ช ช ช ต ต จุติ ปฏิ ภ ภ

มรณาสันวิถีทางปัญจทวาร ๔ อย่าง

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ต ต จุติ ปฏิ ภ

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ต ต ภ จุติ ปฏิ ภ

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช จุติ ปฏิ ภ

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ภ จุติ ปฏิ ภ

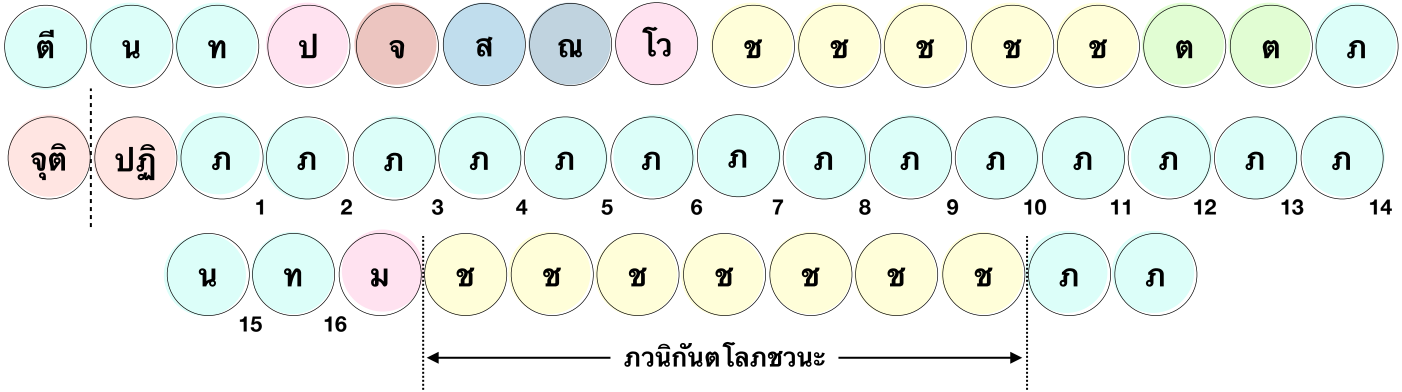
มรณาสันวิถีทางมโนทวาร ๔ อย่าง

ตี ตี ตี ตี น ท ม ช ช ช ช ช ต ต จุติ ปฏิ ภ ภ

ตี ตี ตี ตี น ท ม ช ช ช ช ช ต ต ภ จุติ ปฏิ ภ

ตี ตี ตี ตี น ท ม ช ช ช ช ช จุติ ปฏิ ภ ภ ภ ภ

ตี ตี ตี ตี น ท ม ช ช ช ช ช ภ จุติ ปฏิ ภ ภ ภ

ภาพวิถีที่แสดงนี้ เป็นภาพของจุติวิถีทางปัญจทวารต่อกับปฏิสนธิวิถีในภพใหม่ ภวังค์ที่เกิดต่อจากปฏิสนธิจิตเกิดได้มากที่สุดเพียง 14 ขณะเท่านั้น ต่อนั้นก็เกิดภวังค์จลนะ ภวังคุปัจเฉทะ แล้วเกิดมโนทวาร ต่อนั้นก็เกิดภวนิกันติโลภชวนะ 7 ขณะ โดยยึดเอานามรูปว่าเป็นเรา เป็นตัวตนของเราเป็นอารมณ์ บรรดาสัตว์ที่ยังมีชาติมีภพอยู่ก็จะต้องเกิดภวะนิกันติโลภชวนะด้วยกันทั้งนั้น โดยที่สุดแม้พระอริยะก็ยังมีชาติมีภพอยู่ เช่นพระอนาคามีก็ยังเกิดภวะนิกันติโลภชวนะอยู่นั่นเอง (ต่างกันที่พระอนาคามีมีนามรูปเป็นอารมณ์โดยโลภวิปปยุตเท่านั้น) ต่อนั้นก็ตกลงภวังค์เดิมไป ในมรณสันวิถีภพก่อนภวังค์ต้นและท้ายวิถี ตลอดจนถึงจุติจิต ก็ยึดเอากัมมะนิมิต หรือคตินิมิตที่ตนยึดเอาแน่นอนเป็นอารมณ์ จุติจากกามภูมิแล้ว จักปฏิสนธิในกามภูมิอีก ให้เรียงกามภวังค์ 10 ดวง มรณาสันวิถีจิตในภพก่อนมีปัญจทวารเป็นต้น รับเอาปัจจุบันรูปารมณ์ตามที่มาปรากฏในบรรดากรรมนิมิต หรือคตินิมิต ที่เกิดพร้อมกับอุปาทะขณะของอดีตภวังค์ในปัญจทวารวิถีนั้น

วิสยัปปวัตติ ในปวัตติกาล

ปัญจทวารวิถี มีวิสยัปปวัตติ ๔ อย่าง

ทางปัญจทวาร มีขณะจิตเกิดได้อย่างมาก ๑๗ ขณะ เนื่องจากอายุของรูปที่เป็นอารมณ์นั้น มีอายุเท่ากับ ๑๗ ขณะของจิต (ขณะใหญ่) หรือ ๕๑ อนุขณะ (ขณะเล็ก) ของจิต เป็นอย่างมาก

มีอารมณ์ที่เป็นปัจจุบันนิปผันนรูป ๕ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง มี รูปารมณ์ เป็นต้น ตามทวารของตน ๆ

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต — **อติมหันตารมณ์วิถี ตทาลัมพนวาระ**

ตี ตี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช — **มหันตารมณ์วิถี ชวนวาระ**

ตี ตี ตี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว โว โว ภ ภ ภ ภ — **ปริตตารมณ์วิถี โวฏฐัพพนวาระ**

ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น น ภ ภ ภ ภ ภ ภ — **อติปริตตารมณ์วิถี โมฆวาระ**

มโนทวารวิถี มีวิสยัปปวัตติ ๒ อย่าง

ทางมโนทวาร มีขณะจิตเกิดได้อย่างมาก ๑๒ ขณะ ตามสภาพของอารมณ์ที่ปรากฏชัดมาก หรือชัดน้อย ไม่เกี่ยวกับอายุของอารมณ์

มีอารมณ์ ๖ ที่เป็น ธัมมารมณ์ อย่างเดียว เป็นได้ทั้ง ปัจจุบัน อดีต อนาคต และกาลวิมุตติ

น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต — **วิภูตารมณ์วิถี ตทาลัมพนวาระ (หรือชวนวาระ)**

ตี ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช — **อวิภูตารมณ์วิถี ชวนวาระ**

มรณาสันนวิถีของกามบุคคล

มรณาสันนวิถีของกามบุคคล (ยกเว้นพระอรหันต์) ก่อนที่จุติจิตจะเกิดขึ้น ถ้าในขณะนั้น มีรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นอารมณ์ มรณาสันนวิถีนั้น เรียกว่า **มรณาสันนวิถีทางปัญจทวาร**

ถ้าเป็นความรู้สึกนึกคิดทางใจ มรณาสันนวิถีนั้น เรียกว่า **มรณาสันนวิถีทางมโนทวาร**

มรณาสันนวิถีทางปัญจทวารและทางมโนทวารนั้น มีอย่างละ ๔ วิถี คือ

มรณาสันนวิถีทางปัญจทวาร ๔ อย่าง

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ต ต จุ ปฏิ — ตทาลัมพนะ - จุติ

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ต ต ภ จุ ปฏิ — ตทาลัมพนะ - ภวังค์ - จุติ

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช จุ ปฏิ — ชวนะ - จุติ

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ภ จุ ปฏิ — ชวนะ - ภวังค์ - จุติ

มรณาสันนวิถีทางมโนทวาร ๔ อย่าง

น ท ม ช ช ช ช ช ต ต จุ ปฏิ — ตทาลัมพนะ - จุติ

น ท ม ช ช ช ช ช ต ต ภ จุ ปฏิ — ตทาลัมพนะ - ภวังค์ - จุติ

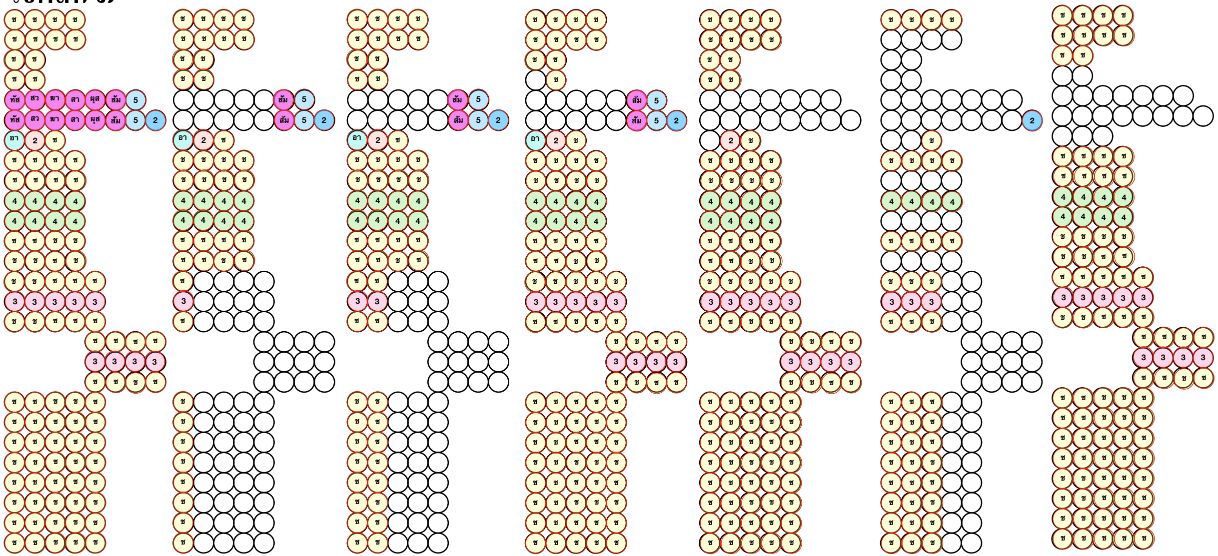
น ท ม ช ช ช ช ช จุ ปฏิ — ชวนะ - จุติ

น ท ม ช ช ช ช ช ภ จุ ปฏิ — ชวนะ - ภวังค์ - จุติ

ส่วนมรณาสันนวิถีของพรหมทั้งหลาย (ยกเว้นอสัญญสัตตพรหม) ย่อมมีแต่ทางมโนทวารเท่านั้น และเป็นชวนวาระอย่างเดียว ไม่มีตทาลัมพนะ เพราะมีบัญญัติ หรือ มหัคคตะ เป็นอารมณ์ (ไม่มีกามธรรมเป็นอารมณ์)

อัญญสมานเจตสิก ๑๓ มี ๗ นัย

นัยที่ ๑	นัยที่ ๒	นัยที่ ๓	นัยที่ ๔	นัยที่ ๕	นัยที่ ๖	นัยที่ ๗
สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗	วิตกเจตสิก	วิจารเจตสิก	อธิโมกขเจตสิก	วิริยเจตสิก	ปีติเจตสิก	ฉันทเจตสิก

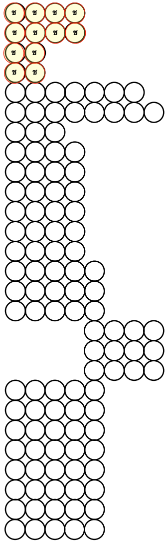

นัยที่ ๑	นัยที่ ๒	นัยที่ ๓	นัยที่ ๔	นัยที่ ๕	นัยที่ ๖	นัยที่ ๗
ประกอบกับจิตได้ทั้งหมด	ประกอบกับจิตได้ ๕๕ ดวง	ประกอบกับจิตได้ ๖๖ ดวง	ประกอบกับจิตได้ ๑๑๐ ดวง	ประกอบกับจิตได้ ๑๐๕ ดวง	ประกอบกับจิตได้ ๕๑ ดวง	ประกอบกับจิตได้ ๑๐๑ ดวง

อกุศลเจตสิก ๑๔ มี ๕ นัย

นัยที่ ๘

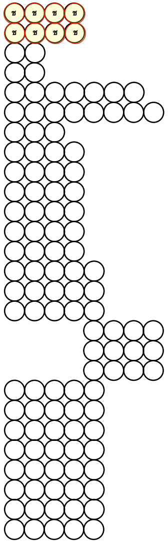
โมจตุกเจตสิก ๔

ประกอบกับอกุศลจิต
ได้ทั้งหมด ๑๒ ดวง

นัยที่ ๙

โลติกเจตสิก ๓

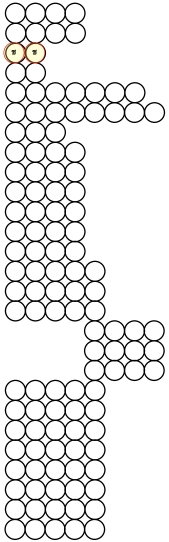

ประกอบกับโลภมูล
จิต ๘/๔ ดวง

○ โลภะ กับ ทิฏฐิ
○ โลภะ กับ มานะ

นัยที่ ๑๐

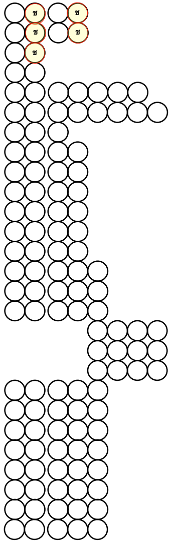
โทจตุกเจตสิก ๔

ประกอบกับโทสมูล
จิต ๒ ดวง

นัยที่ ๑๑

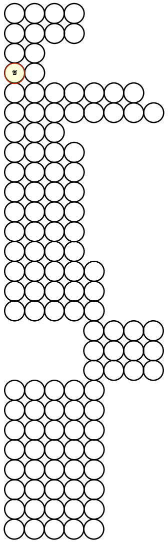
ถิทุกเจตสิก ๒

ประกอบกับ
อกุศลสสังขาริก
จิต ๕ ดวง

นัยที่ ๑๒

วิจิกิจฉาเจตสิก ๑

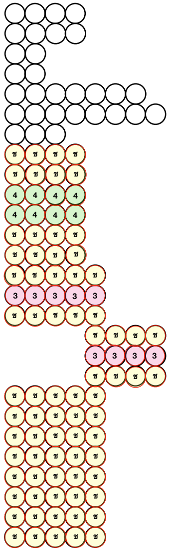

ประกอบกับวิจิกิจฉา
สัมปยุตตจิต ๑ ดวง

โสภณเจตสิก ๒๕ มีสัมปโยคนัย ๔ นัย

นัยที่ ๑๓

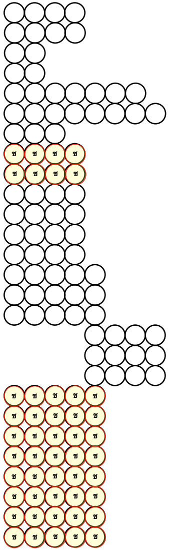
โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙

ประกอบกับโสภณจิต ได้ทั้งหมด ๙๑ ดวง

นัยที่ ๑๔

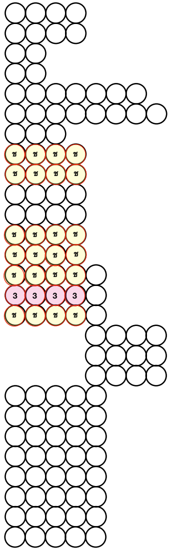
วิรตีเจตสิก ๓

ประกอบกับจิต ๔๘ ดวง

นัยที่ ๑๕

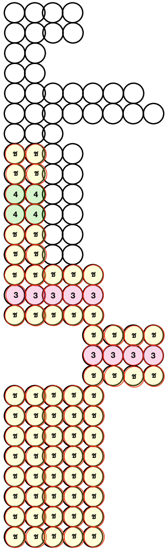
อัปปมัญญาเจตสิก ๒

ประกอบจิต ๒๘ ดวง

นัยที่ ๑๖

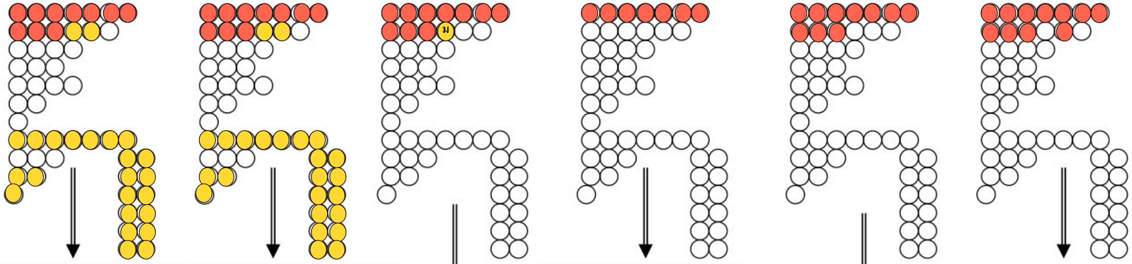
ปัญญินทรียเจตสิก ๑

ประกอบกับญาณสัมปยุตตจิต ๗๙ ดวง

จำแนกเจตสิกโดยกิจ ๑๔

๑.เจตสิกที่ทำหน้าที่ ปฏิสนธิกิจ	๒.เจตสิกที่ทำหน้าที่ ภวังคกิจ	๓. เจตสิกที่ทำหน้าที่ อาวัชชนกิจ	๔. เจตสิกที่ทำหน้าที่ ปัญจวิญญาณกิจ๕	๕. เจตสิกที่ทำหน้าที่ สัมปฏิจฉนจิต	๖.เจตสิกที่ทำหน้าที่ สันตีรณกิจ

ในขณะที่ประกอบกับ
ปฏิสนธิจิต ๑๙ คือ
อุเบกขาสันตีรณจิต ๒
มหาวิบากจิต ๘
มหัคคตวิบากจิต ๙

ในขณะที่ประกอบกับ
ภวังคจิต ๑๙ คือ
อุเบกขาสันตีรณจิต ๒
มหาวิบากจิต ๘
มหัคคตวิบากจิต ๙

ในขณะที่ประกอบกับ
ปัญจทวาราวัชชนจิต ๑
มโนทวาราวัชชนจิต ๑

ในขณะที่ประกอบกับ
ทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐
ดวงใดดวงหนึ่ง

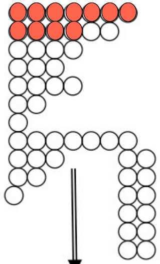
ในขณะที่ประกอบกับ
กับสัมปฏิจฉนจิต ๒
ดวงใดดวงหนึ่ง

ในขณะที่ประกอบกับ
สันตีรณจิต ๓
ดวงใดดวงหนึ่ง
ตามสมควร

หมายเหตุ... เจตสิกใด ประกอบกับใดได้บ้าง เมื่อจิตนั้น ทำหน้าที่อันใด เจตสิกนั้น ก็ทำหน้าที่อันนั้นด้วย

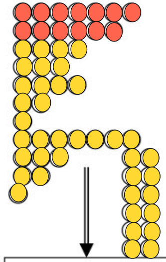
จำแนกเจตสิกโดยกิจ ๑๔ (ต่อ)

๗.เจตสิกที่ทำหน้าที่
โวฏฐัพพนกิจ

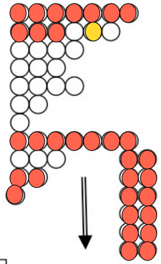
อัญญสมานา ๑๑ (เว้นปีติ,ฉันทะ) ในขณะที่ประกอบกับมโนทวาราวัชชนจิต๑ ที่กำลังเกิดทางปัญจทวาร

๘.เจตสิกที่ทำหน้าที่
ชวนกิจ

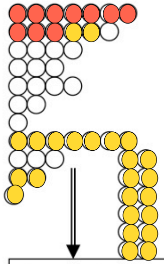
เจตสิก ๕๒
ในขณะที่ประกอบกับ ชวนจิต๕๕/๘ คือ
อกุศลจิต ๑๒ หสิตุปปาทจิต ๑
มหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘
มหัคคตกุศลจิต๙ มหัคคตกิริยาจิต ๙
โลกุตตรจิต ๘/๔๐

๙. เจตสิกที่ทำหน้าที่
ตทาลัมพนกิจ

ในขณะที่ประกอบกับ
ตทาลัมพนจิต ๑๑ คือ
สันตีรณจิต ๓
มหาวิบากจิต ๘
ตามสมควร

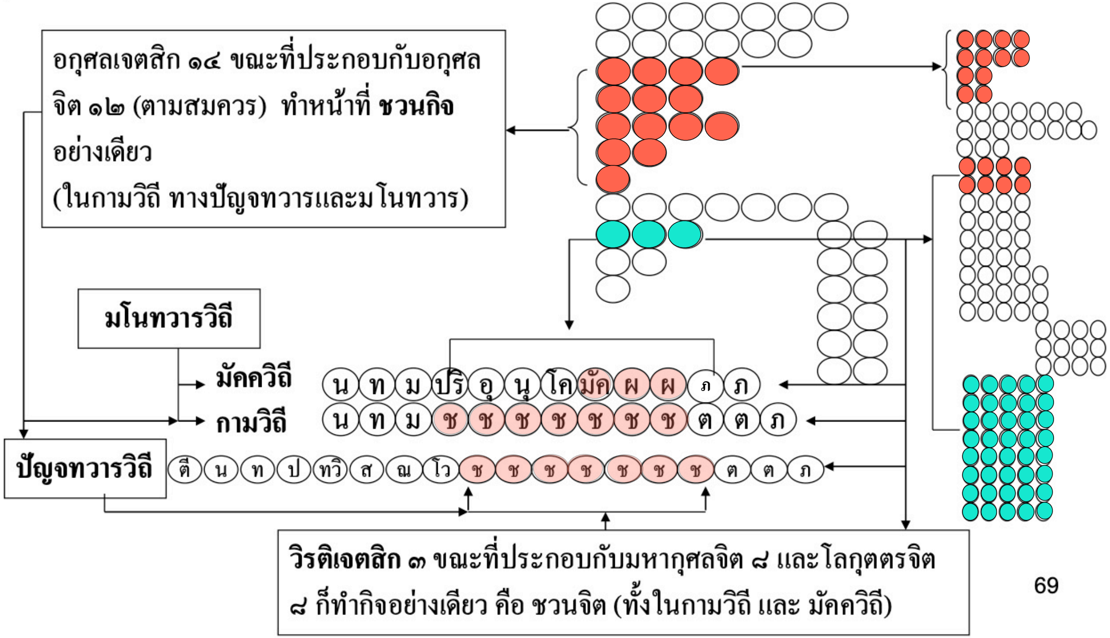
๑๐. เจตสิกที่ทำหน้าที่
จุติกิจ

ในขณะที่ประกอบกับจุติจิต ๑๙ คือ
อุเบกขาสันตีรณจิต ๒
มหาวิบากจิต ๘
มหัคคตวิบากจิต ๙
ตามสมควร

เจตสิกที่ทำหน้าที่อย่างเดียว มี ๑๗ ดวง คือ

อกุศลเจตสิก ๑๔ และ วิรตีเจตสิก ๓

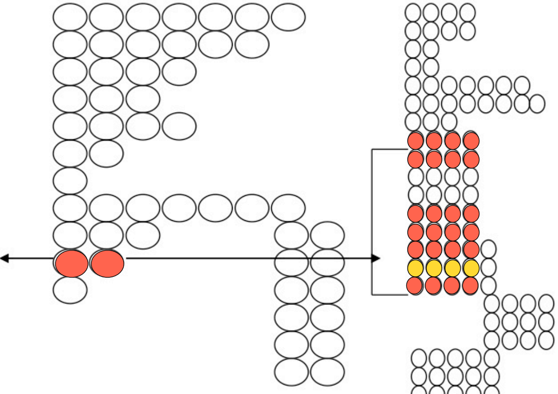

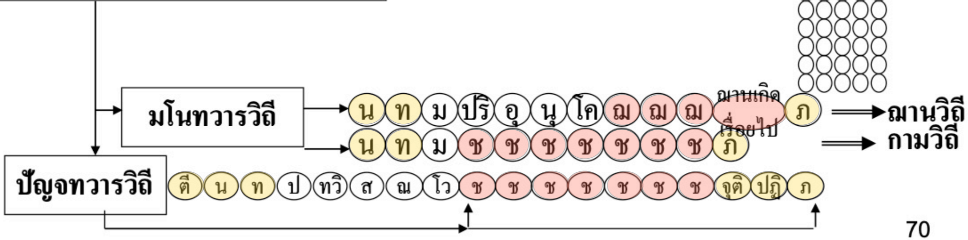
เจตสิกที่ทำหน้าที่ ๔ อย่าง มี ๒ ดวง คือ
อัปปมัญญาเจตสิก ๒

อัปปมัญญาเจตสิก ๒

ในขณะที่ประกอบกับมหากุศลจิต ๘, มหากิริยาจิต ๘, รูปาวจรกุศลจิต ๔ (เว้นปัญจมฌาน), และ รูปาวจรกิริยาจิต ๔ (เว้นปัญจมฌาน) ก็ทำหน้าที่ **ชวนกิจ**

ในขณะที่ประกอบกับรูปาวจรวิบากจิต ๔ (เว้นปัญจมฌาน) ก็ทำหน้าที่ ๓ กิจ คือ ปฏิสนธิกิจ, ภวังคกิจ, และจุติกิจ ตามกาลของกิจนั้น ๆ

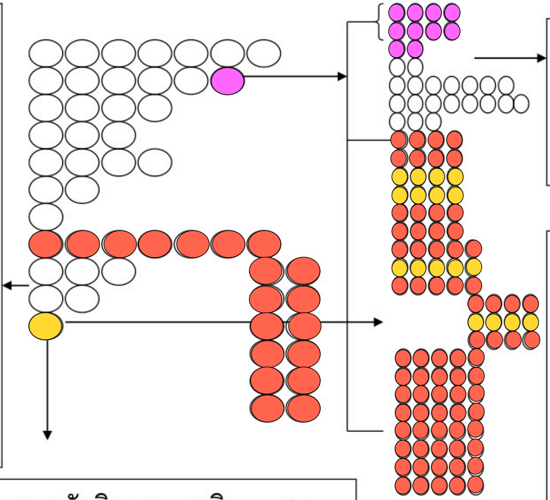

เจตสิกที่ทำหน้าที่ ๕ อย่าง มี ๒๑ ดวง คือ
โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙, ปัญญาเจตสิก,ฉันทเจตสิก

โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ ดวง ขณะที่ประกอบกับ มหากุศลจิต ๘, มหากิริยาจิต ๘, มหัคคตกุศลจิต ๕, มหัคคตกิริยาจิต ๕,โลกุตตรจิต ๘/๔๐ ก็ทำหน้าที่ ๑ กิจ คือ ชวนกิจ

ขณะที่ประกอบมหาวิบากจิต ๘ ก็ทำหน้าที่ ๔ กิจ คือปฏิสนธิกิจ, ภวังคกิจ, ตทาลัมพนกิจ, และจุติกิจ

ขณะที่ประกอบกับมหัคคตวิบากจิต ๕ ก็ทำหน้าที่ ๓ กิจคือ ปฏิสนธิกิจ, ภวังคกิจ, จุติกิจ

ฉันทเจตสิก ขณะที่ประกอบกับมหัคคตวิบากจิต ๕ ก็ทำหน้าที่ ๓ กิจ คือ ปฏิสนธิกิจ, ภวังคกิจ, และจุติกิจ (ตามกาล)

ฉันทเจตสิกขณะที่ประกอบกับชวนจิต ๕๒/๘๔ (เว้นโมหมูลจิต ๒ หสิตุปปาทจิต ๑) ก็ทำหน้าที่ ๑ กิจ คือ ชวนกิจ

ขณะที่ประกอบกับมหาวิบากจิต ๘ ก็ทำหน้าที่ ๔ กิจ คือ ปฏิสนธิกิจ, ภวังคกิจ, ตทาลัมพนกิจ, และจุติกิจ (ตามกาล)

ปัญญาเจตสิก ขณะที่ประกอบกับติเหตุกชวนจิต ๓๔/๖๖ ดวง คือ มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔,มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔, มหัคคตกุศลจิต ๕,มหัคคตกิริยาจิต ๕, โลกุตตรจิต ๘/๔๐ ก็ทำหน้าที่ ๑ กิจ คือ ชวนกิจ

เจตสิกที่ทำหน้าที่ได้ ๖ กิจ มี ๑ ดวง คือ ปีติเจตสิก

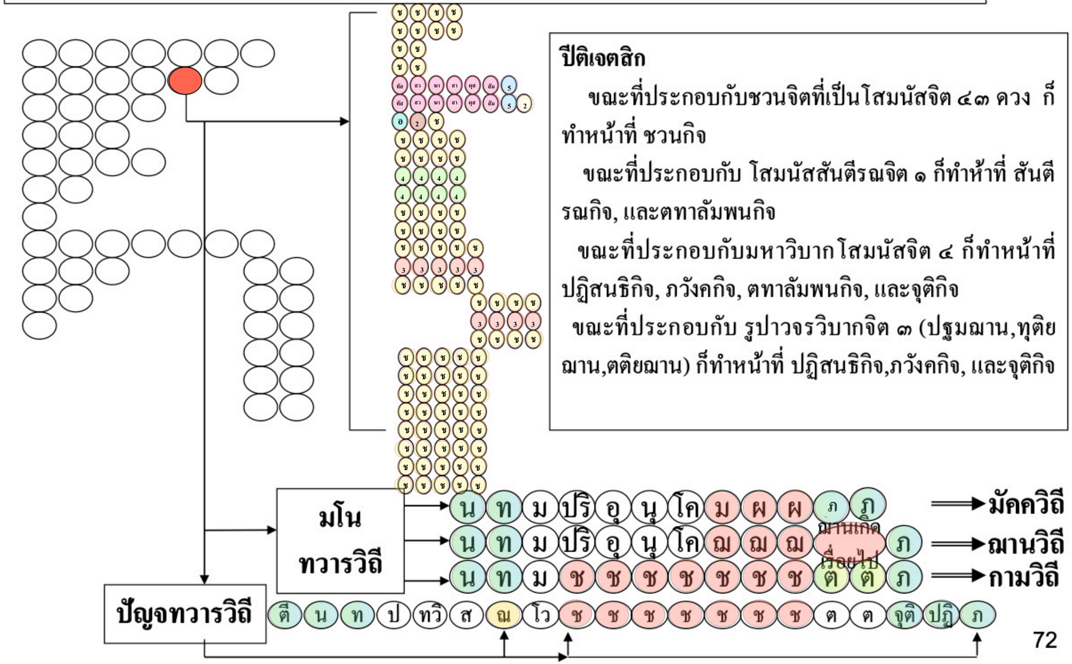
ปีติเจตสิก

ขณะที่ประกอบกับชวนจิตที่เป็นโสมนัสจิต ๔๓ ดวง ก็ทำหน้าที่ ชวนกิจ

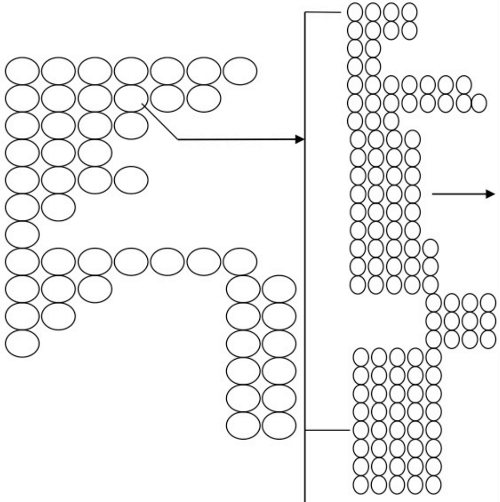
ขณะที่ประกอบกับ โสมนัสสันตีรณจิต ๑ ก็ทำห้าที่ สันตีรณกิจ, และตทาลัมพนกิจ

ขณะที่ประกอบกับมหาวิบากโสมนัสจิต ๔ ก็ทำหน้าที่ ปฏิสนธิกิจ, ภวังคกิจ, ตทาลัมพนกิจ, และจุติกิจ

ขณะที่ประกอบกับ รูปาวจรวิบากจิต ๓ (ปฐมฌาน,ทุติยฌาน,ตติยฌาน) ก็ทำหน้าที่ ปฏิสนธิกิจ,ภวังคกิจ, และจุติกิจ

เจตสิกที่ทำหน้าที่ได้ ๗ กิจ มี ๑ ดวง คือ วิริยเจตสิก

วิริยเจตสิก

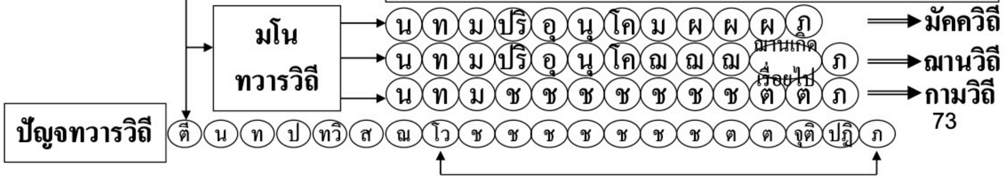
ขณะที่ประกอบกับชวนจิต ๕๕/๘๗ ดวง ก็ทำหน้าที่ชวนกิจ

ขณะที่ประกอบมโนทวาราวัชชนจิต ๑ ดวง ก็ทำหน้าที่อาวัชชนกิจ และโวฏฐัพพนกิจ

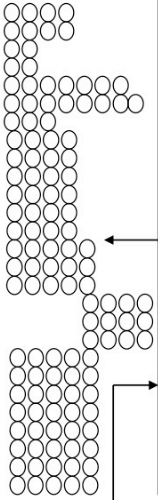
ขณะที่ประกอบกับมหาวิบากจิต ๘ ก็ทำหน้าที่ปฏิสนธิกิจ, ภวังคกิจ, ตทาลัมพนกิจ, และจุติกิจ

ขณะที่ประกอบกับมหัคคตวิบากจิต ๘ ดวง ก็ทำหน้าที่ปฏิสนธิกิจ, ภวังคกิจ, และ จุติกิจ

เมื่อนับรวมแล้วได้ ๗ กิจ คือ ปฏิสนธิกิจ,ภวังคกิจ,อาวัชชนกิจ,โวฏฐัพพนกิจ,ชวนกิจ,ตทาลัมพนกิจ,และจุติกิจ

เจตสิกที่ทำหน้าที่ได้ ๙ กิจ มี ๓ ดวง คือ
วิตก วิจาร อธิโมกข์

วิตกเจตสิก, วิจาร, อธิโมกข์

ขณะที่ประกอบกับชวนจิต ๕๕/๘๗ ดวง ตามสมควร ก็ทำหน้าที่ชวนกิจ

ขณะที่ประกอบกับปัญจทวาราวัชชนจิต ๑ ก็ทำหน้าที่ อาวัชชนจิต

ขณะที่ประกอบกับมโนทวาราวัชชนจิต ๑ ก็ทำหน้าที่ อาวัชชนกิจและโวฏฐัพพนกิจ

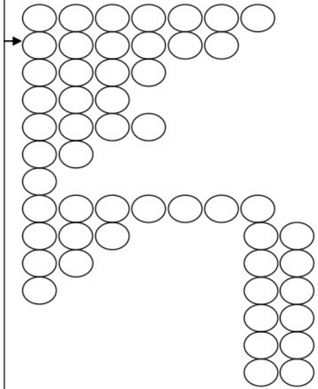
ขณะที่ประกอบกับสัมปฏิจฉนจิต ๒ ก็ทำหน้าที่หน้า สัมปฏิจฉนกิจ

ขณะที่ประกอบกับอุเบกขาสันตีรณจิต ๒ ก็ทำหน้าที่ ปฏิสนธิกิจ ,ภวังคกิจ,สันตีรณกิจ, ตทาลัมพนกิจ, และจุติกิจ

ขณะที่ประกอบกับโสมนัสสันตีรณจิต ๑ ก็ทำหน้าที่ สันตีรณกิจและตทาลัมพนกิจ

ขณะที่ประกอบกับมหาวิบากจิต ๘ ก็ทำหน้าที่ ปฏิสนธิกิจ,ภวังคกิจ,ตทาลัมพนกิจ, และจิตกิจ

ขณะที่ประกอบกับมหัคคตวิบากจิต ๙ ก็ทำหน้าที่ ปฏิสนธิกิจ,ภวังคกิจ , และจุติกิจ

รวมกิจของวิตก,วิจาร,อธิโมกข์เจตสิกทั้ง ๓ ดวงนี้ เป็น ๙ กิจ คือ ปฏิสนธิกิจ,ภวังคกิจ,อาวัชชนกิจ,สัมปฏิจฉนกิจ,สันตีรณกิจ,โวฏฐัพพนกิจ, ชวนกิจ, ตทาลัมพนกิจ, และจุติกิจ

มโนทวารวิถี

น ท ม ปริ อุ นุ โค ม ผ ผ ผ ภ ⟹ **มัคควิถี**

น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌ ฌ ฌ ฌานเกิดเรื่อยไป ภ ⟹ **ฌานวิถี**

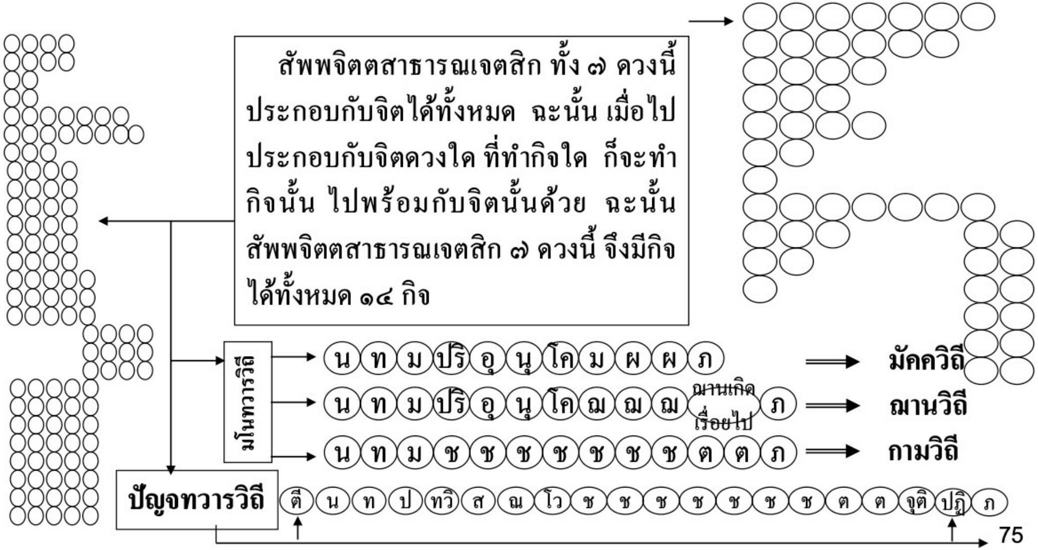
น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ ⟹ **กามวิถี**

ปัญจทวารวิถี

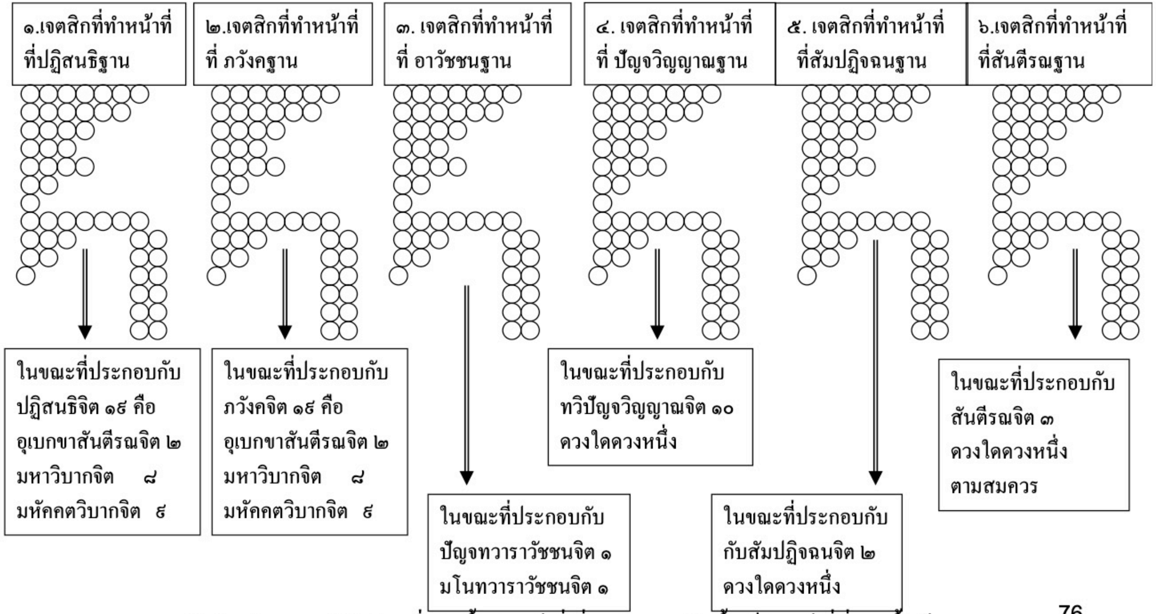
ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต จุติ ปฏิ ภ

เจตสิกที่ทำหน้าที่ได้ ๑๔ กิจ มี ๗ ดวง คือ
สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗

สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ทั้ง ๗ ดวงนี้ ประกอบกับจิตได้ทั้งหมด ฉะนั้น เมื่อไปประกอบกับจิตดวงใด ที่ทำกิจใด ก็จะทำกิจนั้น ไปพร้อมกับจิตนั้นด้วย ฉะนั้น สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ ดวงนี้ จึงมีกิจได้ทั้งหมด ๑๔ กิจ

จำแนกเจตสิกโดยฐาน ๑๐

หมายเหตุ... เจตสิกใด ประกอบกับจิตใด เมื่อจิตนั้นทำหน้าที่ ที่ฐานใด เจตสิกนั้น ก็ทำหน้าที่ที่ฐานนั้นด้วย

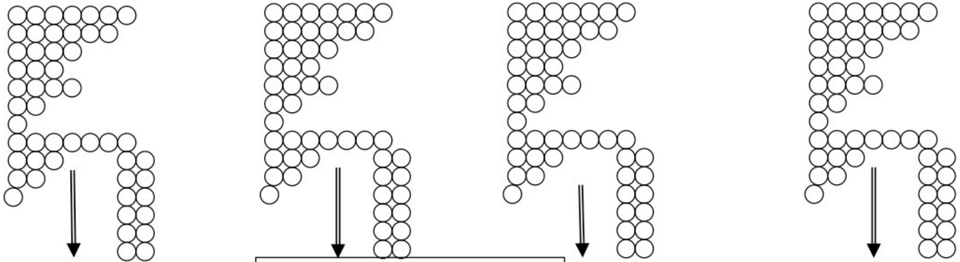
จำแนกเจตสิกโดยฐาน ๑๐ (ต่อ)

๗.เจตสิกที่ทำหน้าที่ที่โวฏฐัพพนฐาน

๘.เจตสิกที่ทำหน้าที่ที่ ชวนฐาน

๙. เจตสิกที่ทำหน้าที่ที่ ตทาลัมพนฐาน

๑๐. เจตสิกที่ทำหน้าที่ที่ จุติฐาน

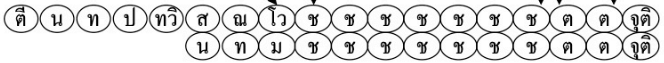

อัญญสมาน ๑๑ (เว้นปีติ, ฉันทะ)ในขณะที่ประกอบกับ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ ที่กำลังเกิดทางปัญจทวาร

เจตสิก ๕๒ ในขณะที่ประกอบกับ ชวนจิต ๕๕/๘๗
อกุศลจิต ๑๒ หสิตุปปาทจิต ๑
มหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘
มหัคคตกุศลจิต ๙มหัคคตกิริยาจิต ๙
โลกุตตรจิต ๘/๔๐

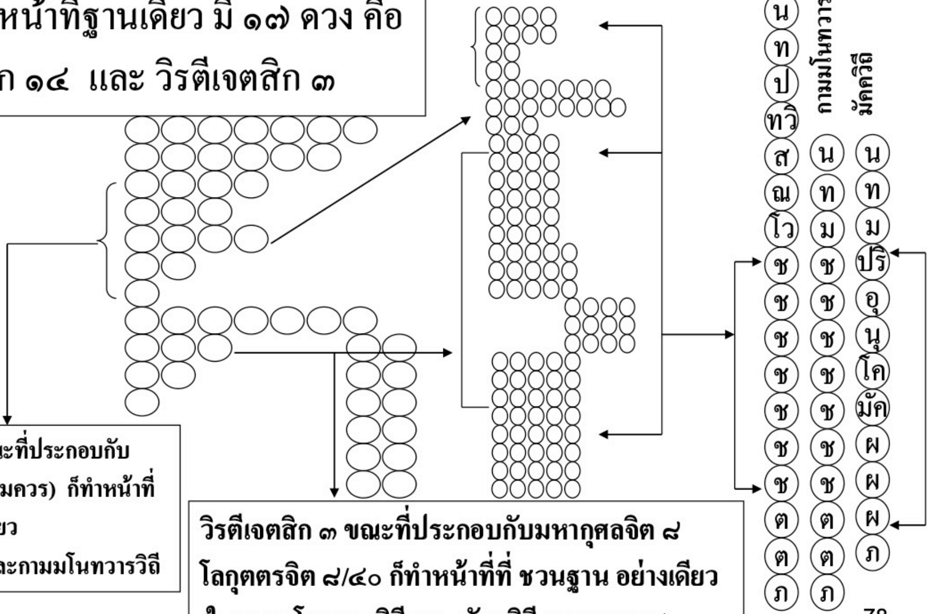
อัญญาสมานา ๑๓ โสภณะ ๒๕ ในขณะที่ประกอบกับ ตทาลัมพนจิต ๑๑ คือ
สันตีรณจิต ๓
มหาวิบากจิต ๘
ตามสมควร

ในขณะที่ประกอบกับ จตุจิต ๑๙ คือ
อุเบกขาสันตีรณจิต ๒
มหาวิบากจิต ๘
มหัคคตวิบากจิต ๙
ตามสมควร

จำแนกเจตสิกโดยประเภทแห่งฐาน

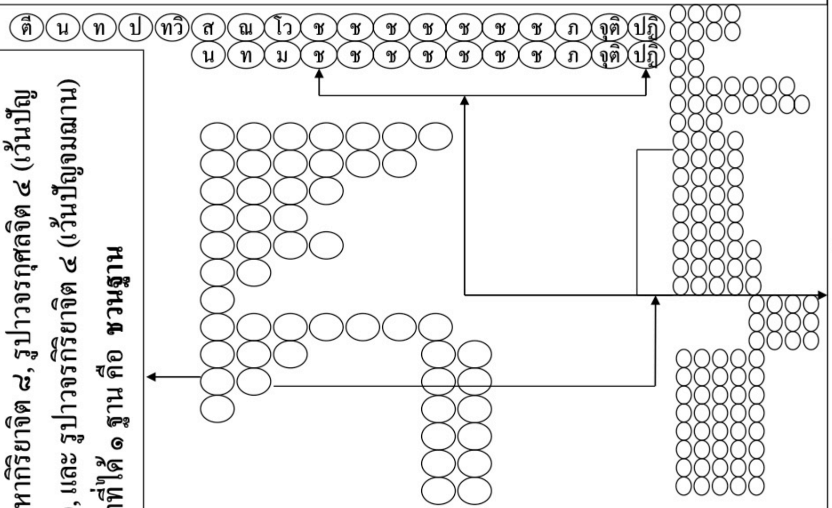
เจตสิกที่ทำหน้าที่ฐานเดียว มี ๑๗ ดวง คือ
อกุศลเจตสิก ๑๔ และ วิรตีเจตสิก ๓

อกุศลเจตสิก ๑๔ ขณะที่ประกอบกับ
อกุศลจิต ๑๒ (ตามสมควร) ก็ทำหน้าที่
ที่ ชวนฐาน อย่างเดียว
(ทางปัญจทวารวิถีและกามมโนทวารวิถี

วิรตีเจตสิก ๓ ขณะที่ประกอบกับมหากุศลจิต ๘
โลกุตตรจิต ๘/๔๐ ก็ทำหน้าที่ที่ ชวนฐาน อย่างเดียว
(ในกามมโนทวารวิถี และ มัคควิถี ตามสมควร)

เจตสิกที่ทำหน้าที่ได้ ๔ ฐานมี ๒ ดวงคือ
อัปปมัญญาเจตสิก ๒

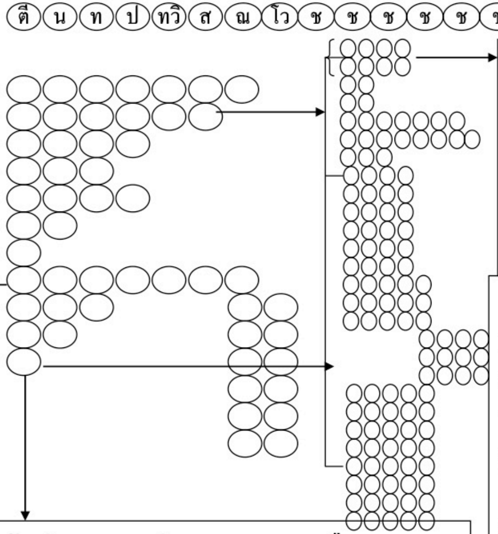

อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ในขณะที่ประกอบกับมหากุศลจิต ๘, มหากิริยาจิต ๘, รูปาวจรกุศลจิต ๔ (เว้นปัญจมฌาน), และ รูปาวจรกิริยาจิต ๔ (เว้นปัญจมฌาน) ก็ทำหน้าที่ได้ ๑ ฐาน คือ **ชวนฐาน**

อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ในขณะที่ประกอบกับรูปาวจรวิบากจิต ๔ (เว้นปัญจมฌาน) ก็ทำหน้าที่ได้ ๓ ฐาน คือ ปฏิสนธิฐาน, ภวังคฐาน, และจุติฐาน ตามกาลของกิจนั้น ๆ

เจตสิกที่ทำหน้าที่ได้ ๕ ฐาน มี ๒๑ ดวง
โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙, ปัญญาเจตสิก,ฉันทเจตสิก

โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ ดวง
ขณะที่ประกอบกับ มหากุศลจิต ๘, มหากิริยาจิต ๘, มหัคคตกุศลจิต ๙, มหัคคตกิริยาจิต ๙,โลกุตตรจิต ๘/๔๐ ก็ทำหน้าที่ได้ ๑ ฐาน คือ ชวนฐาน
ขณะที่ประกอบมหาวิบากจิต ๘ ก็ ทำหน้าที่ได้ ๔ ฐาน คือ ปฏิสนธิฐาน,ภวังคฐาน,ตทาลัมพนฐาน , และจุติฐาน
ขณะที่ประกอบกับมหัคคตวิบากจิต ๙ ก็ทำหน้าที่ได้ ๓ฐาน คือปฏิสนธิฐาน,ภวังคฐาน,จุติฐาน

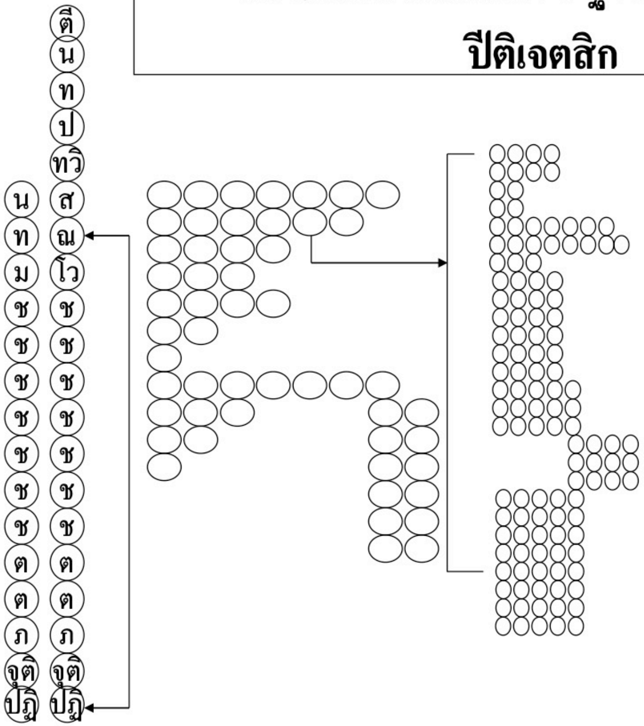

ฉันทเจตสิก ขณะที่ประกอบกับ มหัคคตวิบากจิต ๙ ก็ทำหน้าที่ได้ ๓ ฐาน คือ ปฏิสนธิฐาน, ภวังคฐาน, และจุติฐาน (ตามกาล)

ฉันทเจตสิกขณะที่ประกอบกับชวนจิต ๕๒/๘๔ (เว้นโมหมูลจิต ๒ หสิตุปปาทจิต ๑) ก็ทำหน้าที่ได้ ๑ ฐาน คือ ชวนฐาน
ขณะที่ประกอบกับมหาวิบากจิต ๘ ก็ทำหน้าที่ได้ ๔ ฐาน คือ ปฏิสนธิฐาน, ภวังคฐาน, ตทาลัมพนฐาน, และจุติฐาน (ตามกาล)

ปัญญาเจตสิก ขณะที่ประกอบกับ ติเหตุกชวนจิต ๓๔/๖๖ ดวง คือ มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔, มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔, มหัคคตกุศลจิต ๙,มหัคคตกิริยาจิต ๙,โลกุตตรจิต ๘/๔๐ ก็ทำหน้าที่ได้ ๑ ฐาน คือ ชวนฐาน

เจตสิกที่ทำหน้าที่ได้ ๖ ฐาน มี ๑ ดวง คือ ปีติเจตสิก

ปีติเจตสิก

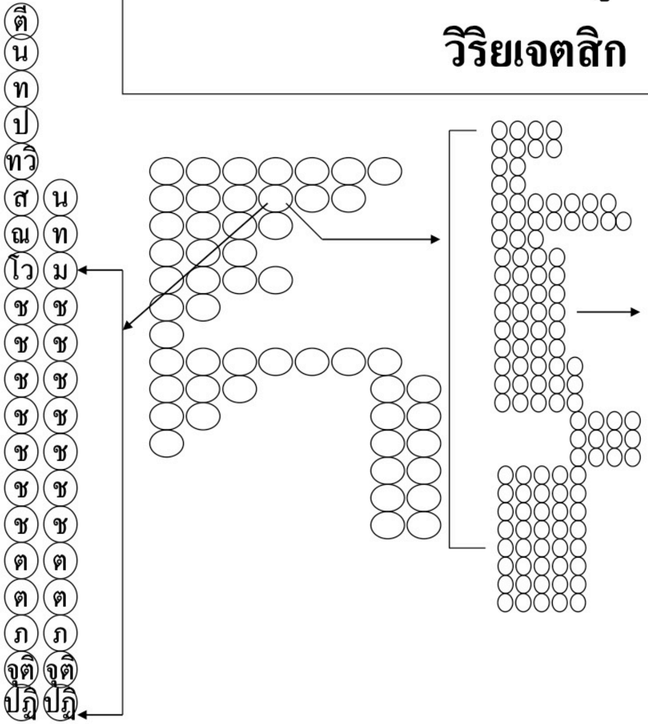
ขณะที่ประกอบกับชวนจิตที่เป็นโสมนัสจิต ๔๓ ดวง ก็ทำหน้าที่ที่ ชวนฐาน

ขณะที่ประกอบกับ โสมนัสสันตีรณจิต ๑ ก็ทำห้าที่ที่ สันตีรณฐาน และ ตทาลัมพนฐาน

ขณะที่ประกอบกับมหาวิบากโสมนัสจิต ๔ ก็ทำหน้าที่ที่ ปฏิสนธิฐาน, ภวังคฐาน, ตทาลัมพนฐาน, และจุติฐาน

ขณะที่ประกอบกับ รูปาวจรวิบากจิต ๓ (ปฐมฌาน,ทุติยฌาน,ตติยฌาน) ก็ทำหน้าที่ที่ ปฏิสนธิฐาน, ภวังคฐาน, และจุติฐาน

เจตสิกที่ทำหน้าที่ได้ ๗ ฐาน มี ๑ ดวง คือ วิริยเจตสิก

วิริยเจตสิก

ขณะที่ประกอบกับชวนจิต ๕๕/๘๗ ดวง ก็ทำหน้าที่ที่ ชวนฐาน

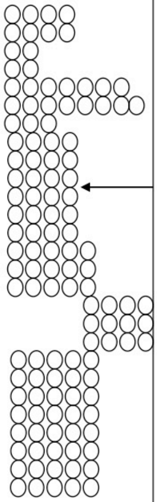
ขณะที่ประกอบมโนทวาราวัชชนจิต ๑ ดวง ก็ทำหน้าที่ที่ อาวัชชนฐานและโวฏฐัพพนฐาน

ขณะที่ประกอบกับมหาวิบากจิต ๘ ก็ทำหน้าที่ที่ปฏิสนธิฐาน, ภวังคฐาน, ตทาลัมพนฐาน,และจุติฐาน

ขณะที่ประกอบกับมหัคคตวิบากจิต ๙ ดวง ก็ทำหน้าที่ที่ปฏิสนธิฐาน, ภวังคฐาน, และ จุติฐาน

เมื่อนับรวมแล้วได้ ๗ ฐาน คือ ปฏิสนธิฐาน, ภวังคฐาน, อาวัชชนฐาน, โวฏฐัพพนฐาน, ชวนฐาน, ตทาลัมพนฐาน, และจุติฐาน

เจตสิกที่ทำหน้าที่ได้ ๘ ฐาน มี ๓ ดวง คือ
วิตก วิจาร อธิโมกข์

วิตกเจตสิก, วิจาร, อธิโมกข์

ขณะที่ประกอบกับชวนจิต ๕๕/๘๗ ดวง ตามสมควร ก็ทำหน้าที่ ที่ชวนฐาน

ขณะที่ประกอบกับปัญจทวาราวัชชนจิต ๑ ก็ทำหน้าที่ที่อาวัชชนฐาน

ขณะที่ประกอบกับมโนทวาราวัชชนจิต ๑ ก็ทำหน้าที่ที่อาวัชชนฐาน และโวฏฐัพพนฐาน

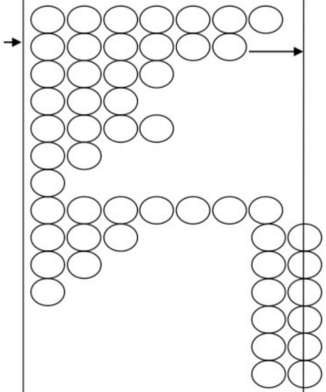
ขณะที่ประกอบกับสัมปฏิจฉนจิต ๒ ก็ทำหน้าที่ที่ สัมปฏิจฉนฐาน

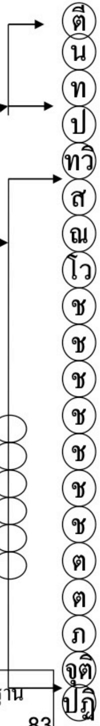
ขณะที่ประกอบกับอุเบกขาสันตีรณจิต ๒ ก็ทำหน้าที่ที่ปฏิสนธิฐาน, ภวังคฐาน, สันตีรณฐาน, ตทาลัมพนฐาน, และจุติฐาน

ขณะที่ประกอบกับโสมนัสสันตีรณจิต ๑ ก็ทำหน้าที่ที่ สันตีรณฐาน และตทาลัมพนฐาน

ขณะที่ประกอบกับมหาวิบากจิต ๘ ก็ทำหน้าที่ที่ปฏิสนธิฐาน,ภวังคฐาน, ตทาลัมพนฐาน, และจิตฐาน

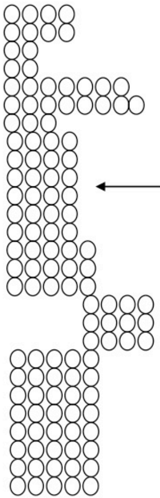
ขณะที่ประกอบกับมหัคคตวิบากจิต ๙ ก็ทำหน้าที่ที่ปฏิสนธิฐาน, ภวังคฐาน, และจุติฐาน

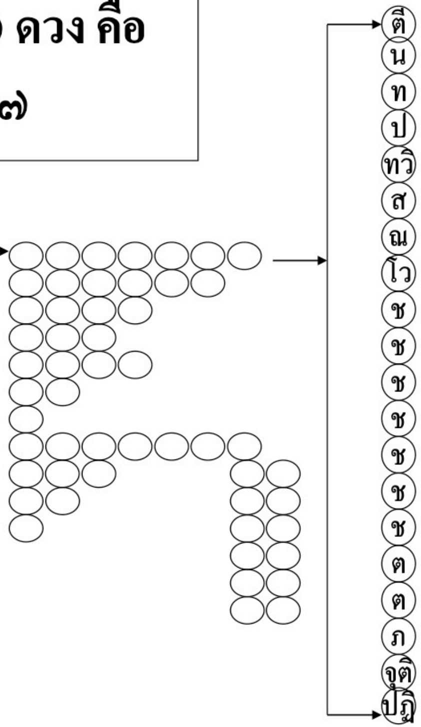

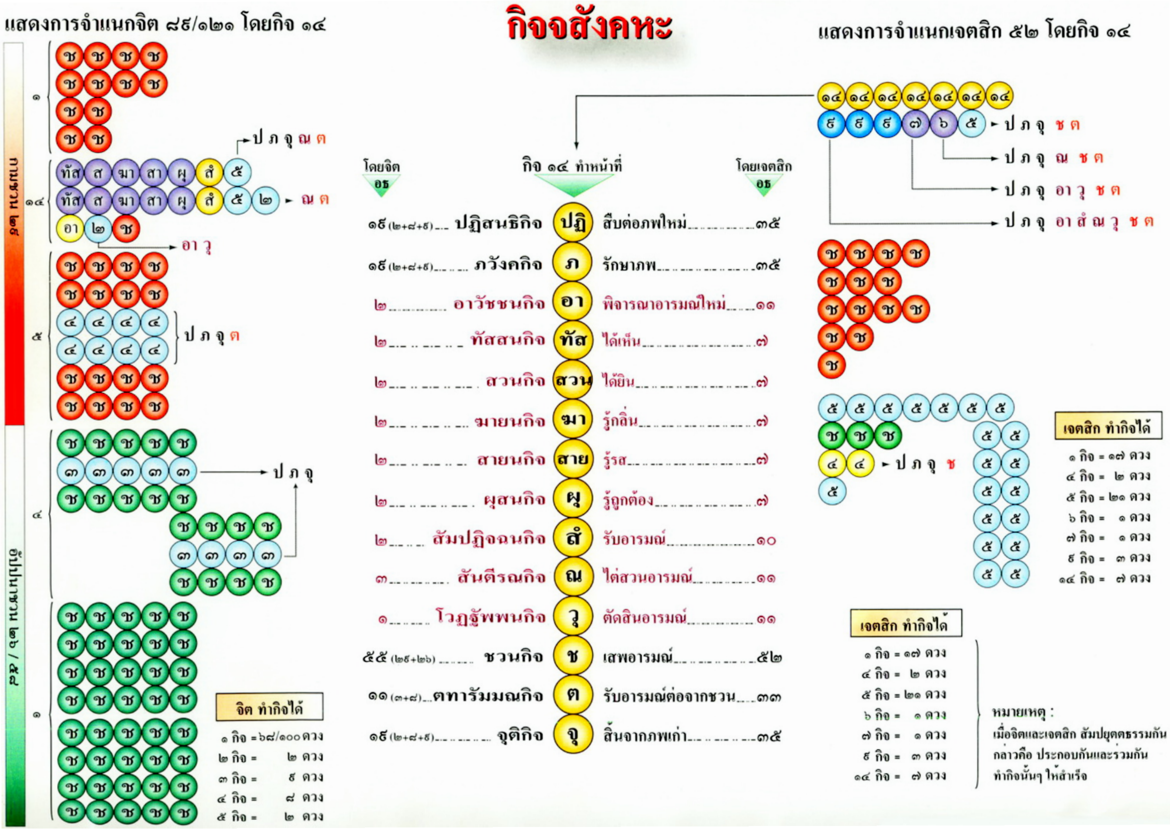
รวมฐานของวิตก,วิจาร,อธิโมกข์ เจตสิกทั้ง ๓ ดวงนี้ เป็น ๘ฐานคือ ปฏิสนธิฐาน, ภวังคฐาน, อาวัชชนฐาน, สัมปฏิจฉนฐาน, สันตีรณฐาน ,โวฏฐัพพนฐาน, ชวนฐาน, ตทาลัมพนฐาน, และจุติฐาน

เจตสิกที่ทำหน้าที่ได้ ๑๐ ฐาน มี ๗ ดวง คือ สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗

สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ทั้ง ๗ ดวงนี้ ประกอบกับจิตได้ทั้งหมด ฉะนั้น เมื่อไปประกอบกับจิตดวงใด ที่หน้าที่ที่ฐานใด ก็จะทำหน้าที่ที่ฐานนั้น ไปพร้อมกับจิตนั้นด้วย ฉะนั้น สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ ดวงนี้ จึงมีฐานได้ทั้งหมด ๑๐ ฐาน

กิจจสังคหะ
แสดงการจำแนกจิต ๘๙/๑๒๑ โดยกิจ ๑๔
แสดงการจำแนกเจตสิก ๕๒ โดยกิจ ๑๔
กามจิต ๕๔
อัปปนาชวน ๒๖ / ๔๒
ปภจุ ณ ต
ณ ต
อา วุ
ปภจุ ต
ปภจุ
โดยจิต
กิจ ๑๔ ทำหน้าที่
โดยเจตสิก
๑๙ (๒+๘+๙) ปฏิสนธิกิจ ปฏิ สืบต่อภพใหม่ ๓๕
๑๙ (๒+๘+๙) ภวังคกิจ ภ รักษาภพ ๓๕
๒ อาวัชชนกิจ อา พิจารณาอารมณ์ใหม่ ๑๑
๒ ทัสสนกิจ ทัส ได้เห็น ๗
๒ สวนกิจ สวน ได้ยิน ๗
๒ ฆายนกิจ ฆา รู้กลิ่น ๗
๒ สายนกิจ สาย รู้รส ๗
๒ ผุสนกิจ ผุ รู้ถูกต้อง ๗
๒ สัมปฏิจฉนกิจ สํ รับอารมณ์ ๑๐
๓ สันตีรณกิจ ณ ไต่สวนอารมณ์ ๑๑
๑ โวฏฐัพพนกิจ วุ ตัดสินอารมณ์ ๑๑
๕๕ (๒๙+๒๖) ชวนกิจ ช เสพอารมณ์ ๕๒
๑๑ (๓+๘) ตทารัมมณกิจ ต รับอารมณ์ต่อจากชวน ๓๓
๑๙ (๒+๘+๙) จุติกิจ จุ สิ้นจากภพเก่า ๓๕
ปภจุ ชต
ปภจุ ณ ชต
ปภจุ อาวุ ชต
ปภจุ อาสํณวุ ชต
ปภจุ ช
จิต ทำกิจได้
๑ กิจ = ๖๘/๑๐๐ ดวง
๒ กิจ = ๒ ดวง
๓ กิจ = ๙ ดวง
๔ กิจ = ๘ ดวง
๕ กิจ = ๒ ดวง
เจตสิก ทำกิจได้
๑ กิจ = ๑๗ ดวง
๔ กิจ = ๒ ดวง
๕ กิจ = ๒๑ ดวง
๖ กิจ = ๑ ดวง
๗ กิจ = ๑ ดวง
๙ กิจ = ๓ ดวง
๑๔ กิจ = ๗ ดวง
หมายเหตุ :
เมื่อจิตและเจตสิก สัมปยุตตธรรมกัน
กล่าวคือ ประกอบกันและร่วมกัน
ทำกิจนั้นๆ ให้สำเร็จ

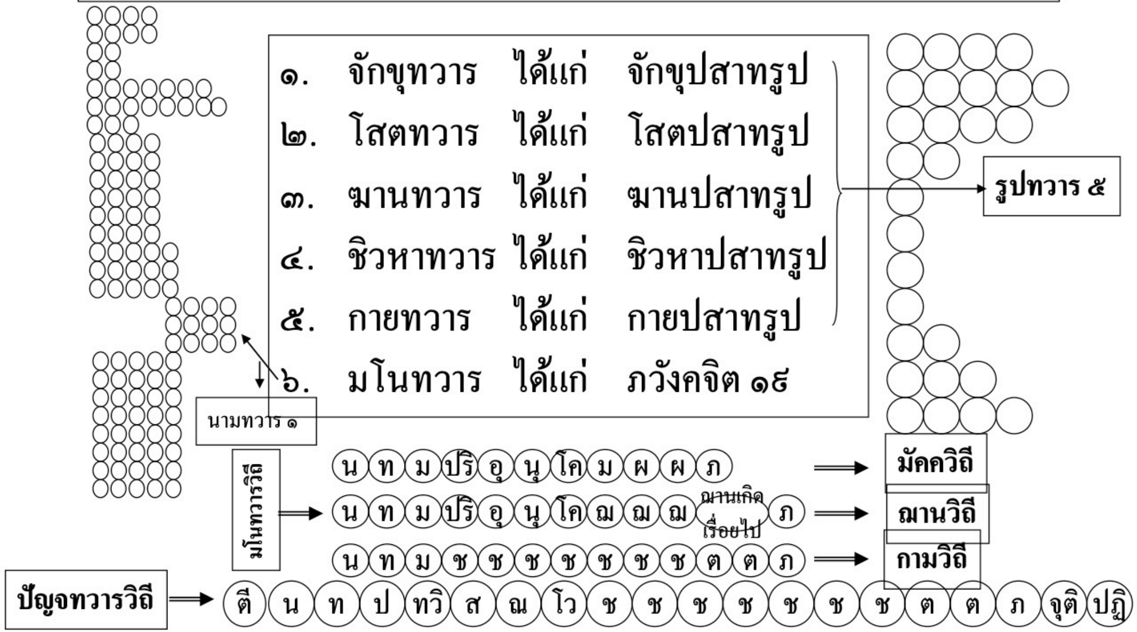
ทวารสังคหะ

ทวาร แปลว่า ประตู ทวารในที่นี้ หมายถึง ช่องทางเข้าออกของวิถีจิต เพื่อรับอารมณ์ต่าง ๆ มี ๖ ทวาร คือ

๑.	จักขุทวาร	ทวารตา	รูปทวาร ๕
๒.	โสตทวาร	ทวารหู	
๓.	ฆานทวาร	ทวารจมูก	
๔.	ชิวหาทวาร	ทวารลิ้น	
๕.	กายทวาร	ทวารกาย	
๖.	มโนทวาร	ทวารใจ	→ นามทวาร ๑

องค์ธรรมของทวาร

๑. จักขุทวาร ได้แก่ จักขุปสาทรูป
๒. โสตทวาร ได้แก่ โสตปสาทรูป
๓. ฆานทวาร ได้แก่ ฆานปสาทรูป
๔. ชิวหาทวาร ได้แก่ ชิวหาปสาทรูป
๕. กายทวาร ได้แก่ กายปสาทรูป
๖. มโนทวาร ได้แก่ ภวังคจิต ๑๙

จำแนกจิตโดยทวาร

๑. **จักขุทวาริกจิต** หมายถึง จิตที่เกิดทางจักขุทวารได้ มี ๔๖ ดวง คือกามาวจรจิต ๔๖ (เว้นโสตวิญญาณจิต ๒, ฆานวิญญาณจิต ๒,ชิวหาวิญญาณจิต ๒,กายวิญญาณจิต ๒)

๒. **โสตทวาริกจิต** หมายถึง จิตที่เกิดทางโสตทวารได้ มี ๔๖ ดวง คือกามาวจรจิต ๔๖ (เว้นจักขุวิญญาณจิต ๒,ฆานวิญญาณจิต ๒,ชิวหาวิญญาณจิต ๒,กายวิญญาณจิต ๒)

๓. **ฆานทวาริกจิต** หมายถึง จิตที่เกิดทางฆานทวารได้ มี ๔๖ ดวง คือ กามาวจรจิต ๔๖ (เว้นโสตวิญญาณจิต ๒,ฆานวิญญาณจิต ๒,ชิวหาวิญญาณจิต ๒,กายวิญญาณจิต ๒)

๔. **ชิวหาทวาริกจิต** หมายถึง จิตที่เกิดทางชิวหาทวารได้ มี ๔๖ ดวง คือ กามาวจรจิต ๔๖ (เว้นโสตวิญญาณจิต ๒,ฆานวิญญาณจิต ๒,ชิวหาวิญญาณจิต ๒,กายวิญญาณจิต ๒)

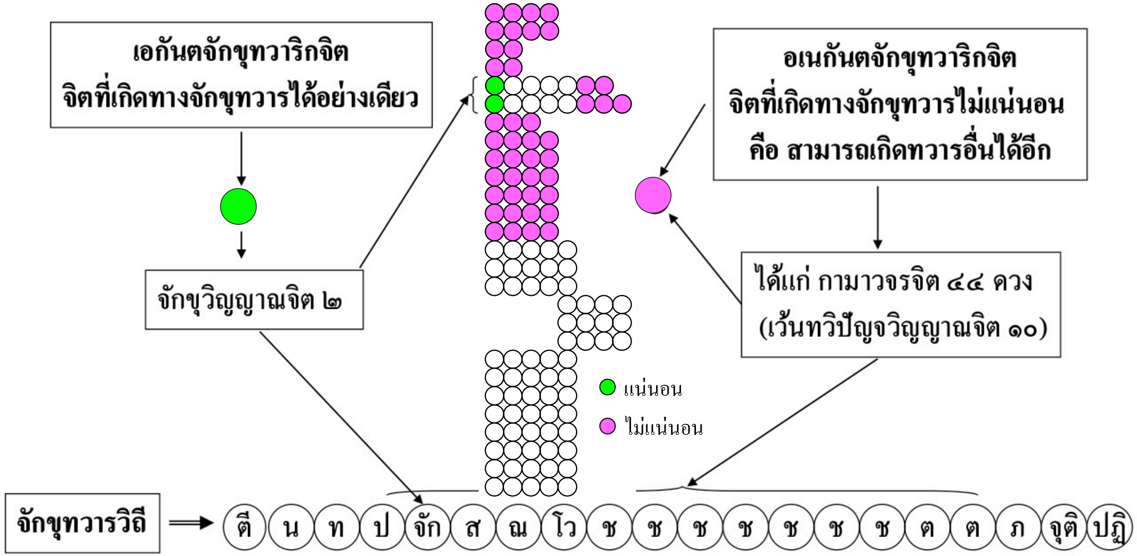
๕. **กายทวาริกจิต** หมายถึง จิตที่เกิดทางกายทวารได้ มี ๔๖ ดวง คือ กามาวจรจิต ๔๖ (เว้นโสตวิญญาณจิต ๒,ฆานวิญญาณจิต ๒,ชิวหาวิญญาณจิต ๒,กายวิญญาณจิต ๒)

๖. **มโนทวาริกจิต** หมายถึง จิตที่เกิดทางมโนทวารได้ มี ๖๗ หรือ ๙๙ ดวง คือ กามาวจรจิต ๔๑ (เว้นทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐, มโนธาตุ ๓)

๗. **ทวารวิมุตตจิต** หมายถึง จิตที่เกิดพ้นจากทวาร หรือ ไม่ต้องอาศัยทวารเกิด มี ๑๙ ดวง คือ อุเบกขาสันตีรณจิต ๒, มหาวิบากจิต ๘, มหัคคตวิบากจิต ๙ ในขณะที่ทำหน้าที่ ปฏิสนธิ, ภวังค์, จุติ ๓ อย่างนี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง

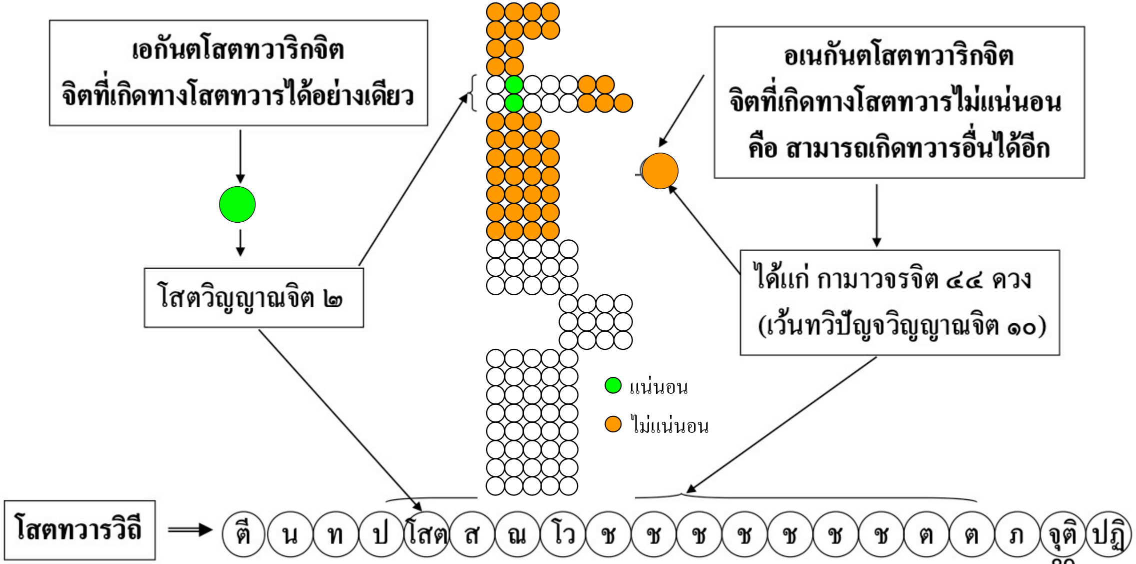
จักขุทวาริกจิต

จิตที่เกิดทางจักขุทวารได้ มี ๔๖ ดวง แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

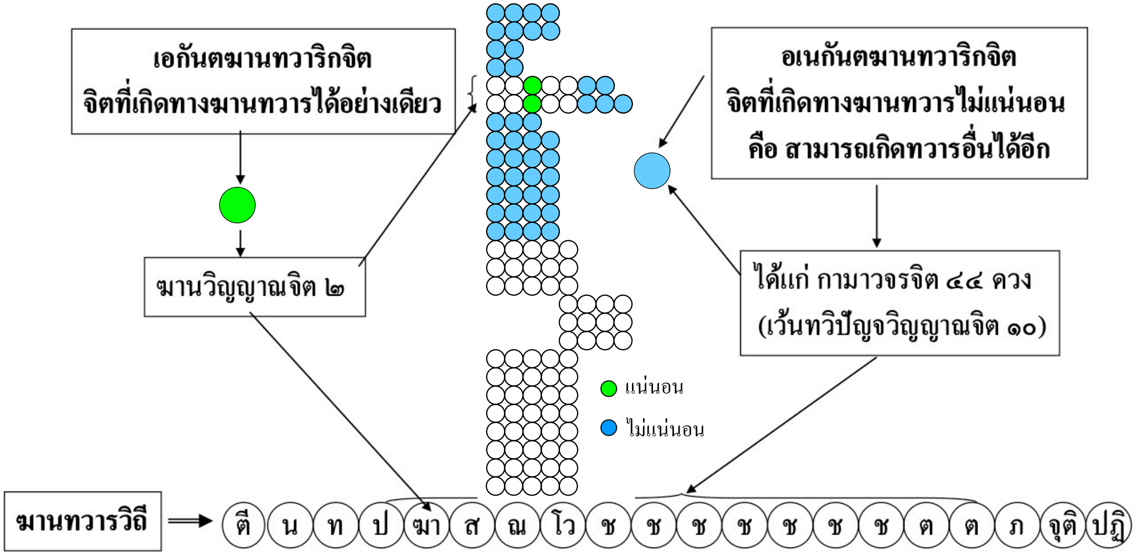
โสตทวาริกจิต

จิตที่เกิดทางโสตทวารได้ มี ๔๖ ดวง แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

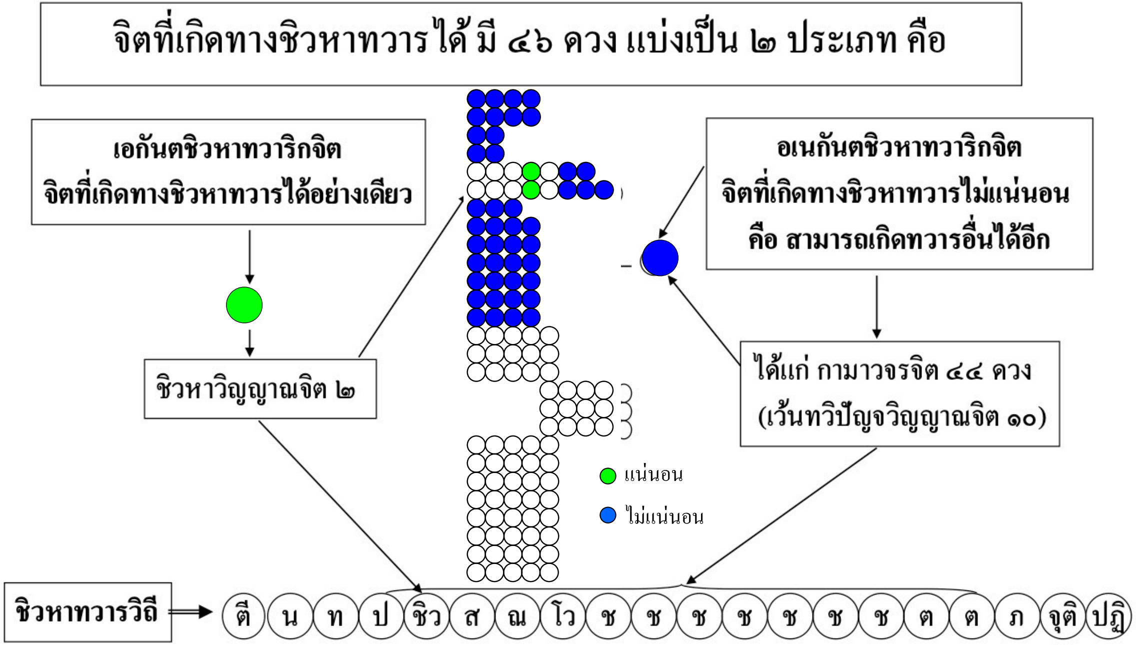

ฆานทวาริกจิต

จิตที่เกิดทางฆานทวารได้ มี ๔๖ ดวง แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

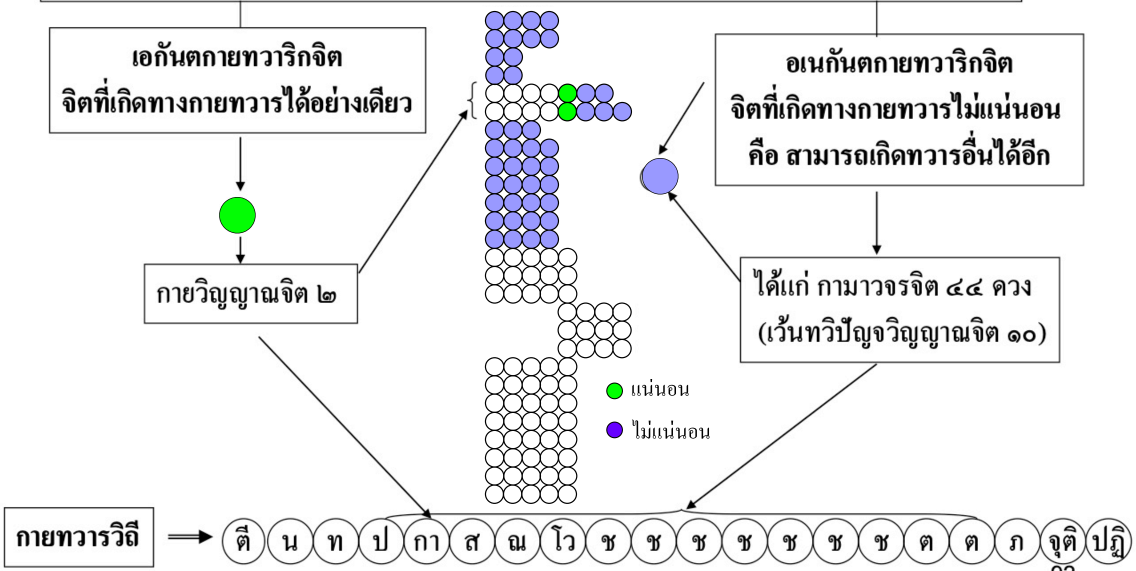

ชิวหาทวาริกจิต

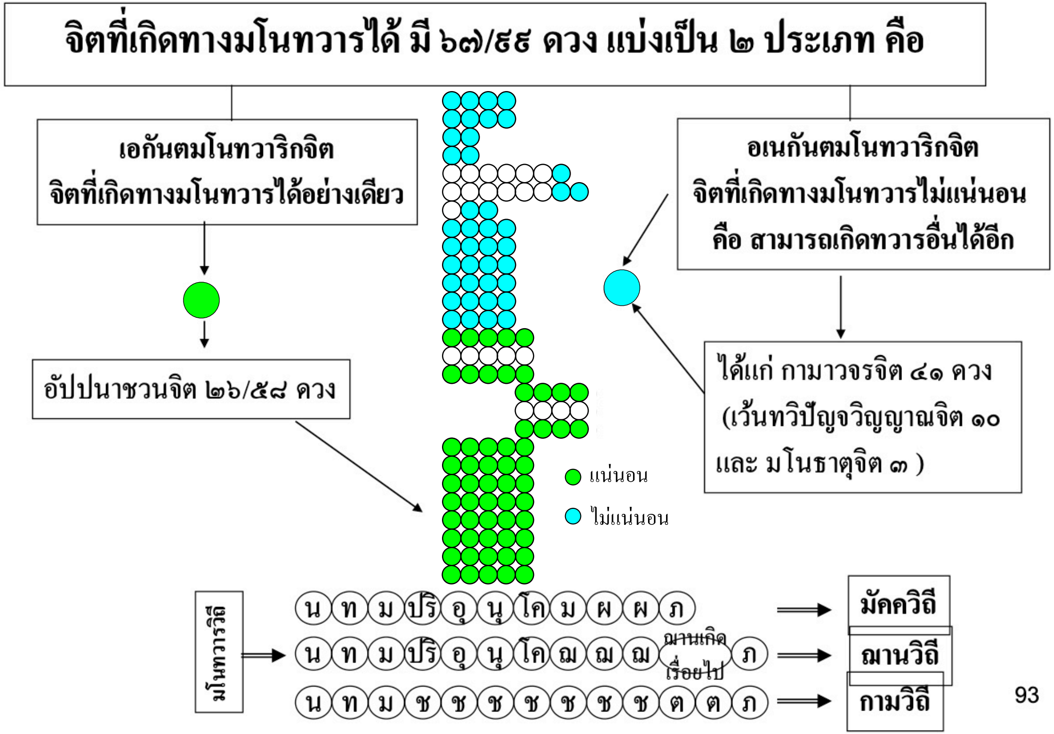

กายทวาริกจิต

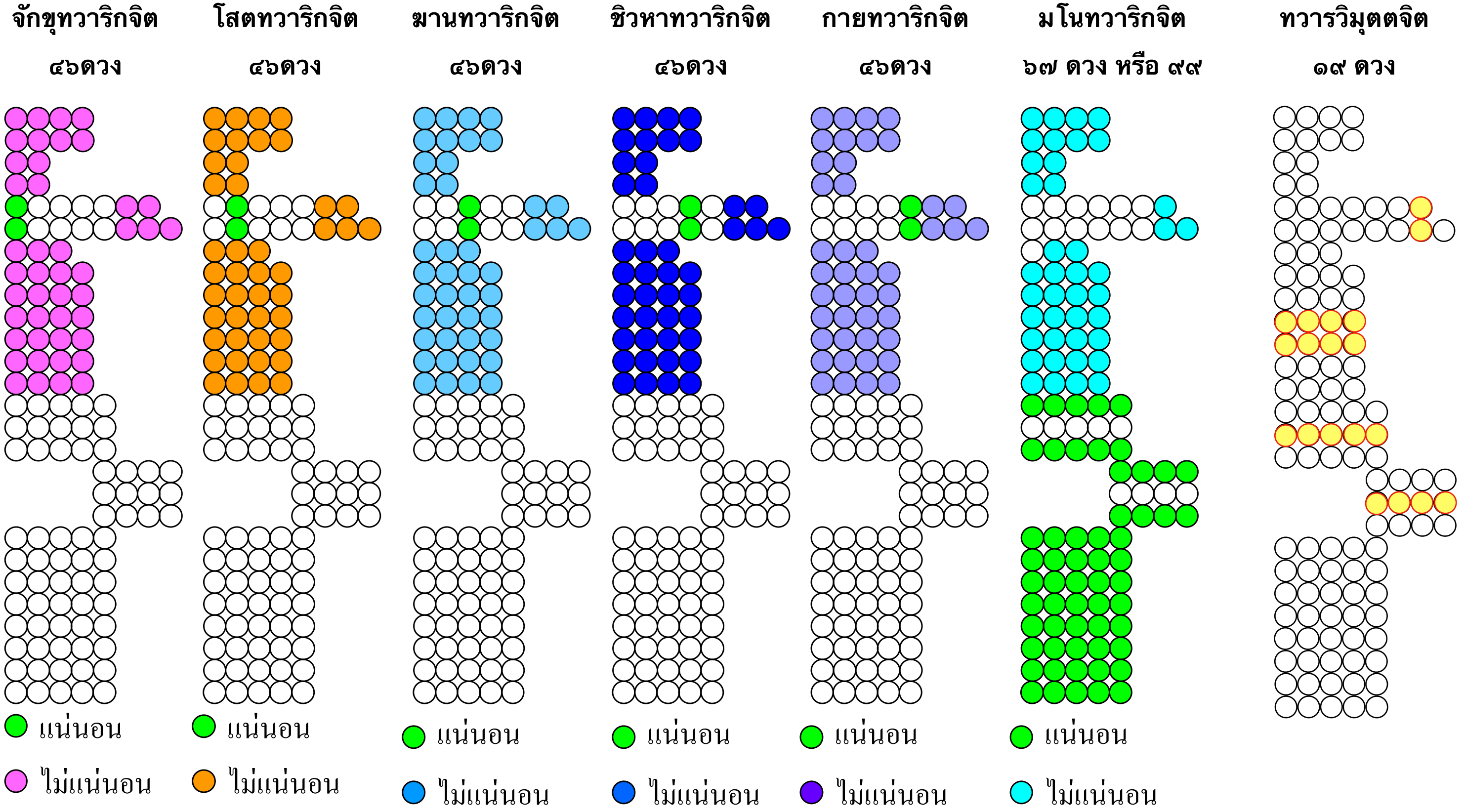
จิตที่เกิดทางกายทวารได้ มี ๔๖ ดวง แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

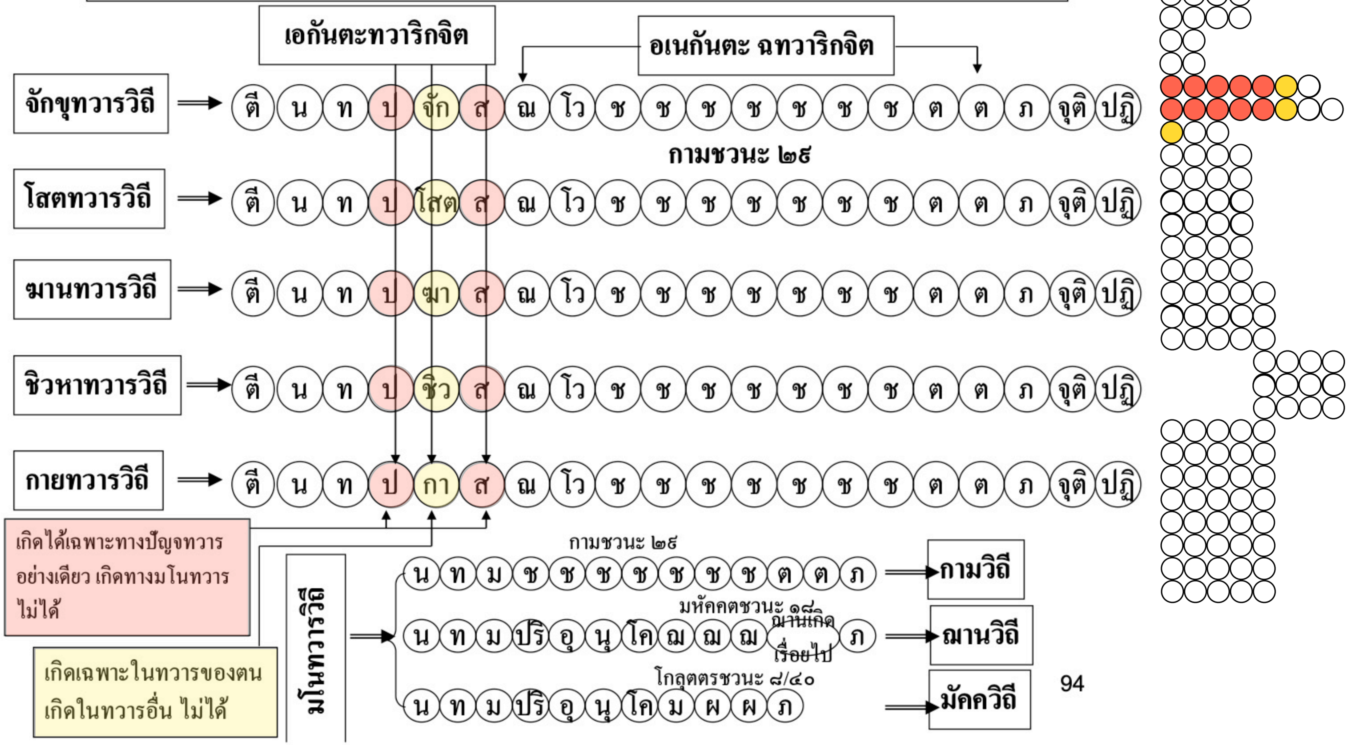
มโนทวาริกจิต

จิตที่เกิดทางมโนทวารได้ มี ๖๗/๙๙ ดวง แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ
เอกันตมโนทวาริกจิต
จิตที่เกิดทางมโนทวารได้อย่างเดียว
อัปปนาชวนจิต ๒๖/๕๘ ดวง
อเนกันตมโนทวาริกจิต
จิตที่เกิดทางมโนทวารไม่แน่นอน
คือ สามารถเกิดทวารอื่นได้อีก
ได้แก่ กามาวจรจิต ๔๑ ดวง
(เว้นทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐
และ มโนธาตุจิต ๓)
แน่นอน
ไม่แน่นอน
มโนทวารวิถี
น ท ม ปริ อุ นุ โค ม ผ ผ ภ
มัคควิถี
น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌ ฌ ฌ ฌานเกิดเรื่อยไป ภ
ฌานวิถี
น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ
กามวิถี

จักขุทวาริกจิต
๔๖ดวง
โสตทวาริกจิต
๔๖ดวง
ฆานทวาริกจิต
๔๖ดวง
ชิวหาทวาริกจิต
๔๖ดวง
กายทวาริกจิต
๔๖ดวง
มโนทวาริกจิต
๖๗ ดวง หรือ ๙๙
ทวารวิมุตตจิต
๑๙ ดวง
แน่นอน
ไม่แน่นอน
แน่นอน
ไม่แน่นอน
แน่นอน
ไม่แน่นอน
แน่นอน
ไม่แน่นอน
แน่นอน
ไม่แน่นอน
แน่นอน
ไม่แน่นอน

สรุปทวาริกจิต โดยแน่นอน และไม่แน่นอน

จำแนกประเภทของจิตโดยทวาร

๑. เอกทวาริกจิต หมายถึง จิตที่เกิดได้ทางทวารเดียว มี ๘๐/๑๑๒ ดวง คือ กามาวจรจิต ๕๔ อัปปนาชวนจิต ๒๖/๕๘

๒. ปัญจทวาริกจิต หมายถึง จิตที่เกิดได้ ๕ ทวาร มี ๔๔ ดวง คือ กามาวจรจิต ๔๔ (เว้นทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐)

๓. ฉทวาริกจิต หมายถึง จิตที่เกิดได้ ๖ ทวาร มี ๔๑ ดวง คือ กามาวจรจิต ๔๑ (เว้นทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐,มโนธาตุ ๓)

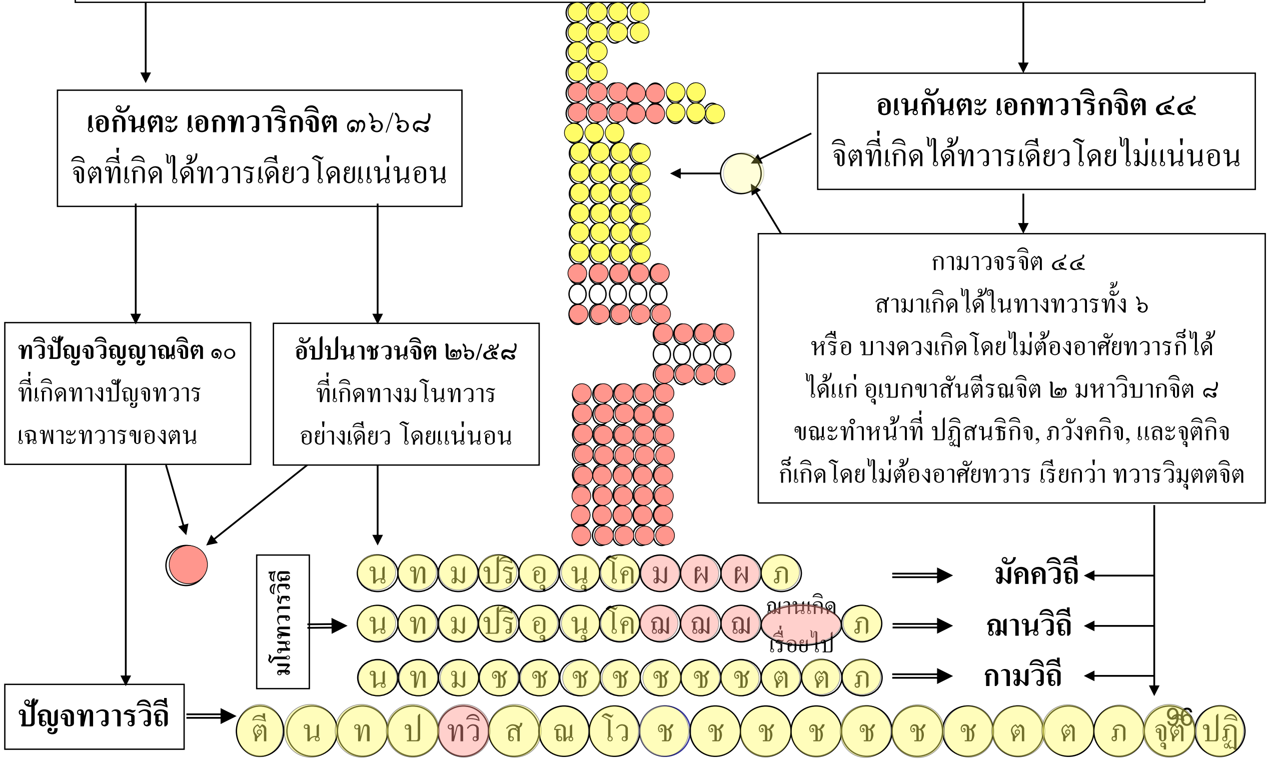
๔. ทวาริกจิต หมายถึง จิตที่สามารถเกิดทางทวารได้ มี ๘๐/๑๑๒ ดวง คือ กามาวจรจิต ๕๔ อัปปนาชวนจิต ๒๖/๕๘

๕. ทวารวิมุตตจิต หมายถึง จิตที่เกิดพ้นจากทวาร หรือ เกิดโดยไม่ต้องอาศัยทวาร มี ๑๙ ดวง คือ อุเบกขาสันตีรณจิต ๒, มหาวิบากจิต ๘, มหัคคตวิบากจิต ๙

จิตที่เกิดทางทวารต่าง ๆ	เกิดได้แน่นอน	เกิดได้ไม่แน่นอน
1.จักขุทวาร มีจิตเกิดได้ 46 ดวง	จิตที่เกิดทางจักขุทวาร แน่นอนมี 2 ดวง ได้แก่ จักขุวิญญาณ 2 ดวง	จิตที่เกิดทางจักขุทวาร ไม่แน่นอนมี 44 ดวง ได้แก่ มโนธาตุ 3 ดวง มโนทวาราวัชชนจิต 1 ดวง กามชวน 29 ดวง ตทาลัมพน 11 ดวง
2.โสตทวาร 3.ฆานทวาร 4.ชิวหาทวาร 5.กายทวาร ในทวารทั้ง 4 นี้ ก็มีจิตเกิดได้ ทวารละ 46 ดวงเหมือนกัน	โสตวิญญาณ 2 ดวง ฆานวิญญาณ 2 ดวง ชิวหาวิญญาณ 2 ดวง กายวิญญาณ 2 ดวง	⇒ มี 44 ดวง เหมือนกันกับ ที่เกิดทางจักขุทวาร
6.มโนทวาร มีจิตเกิดได้ 67 ดวง	จิตที่เกิดทางมโนทวาร แน่นอน มี 26 ดวง ได้แก่ อัปปนาชวน 26 ดวง	จิตที่เกิดทางมโนทวาร ไม่แน่นอนมี 41 ดวง ได้แก่ มโนทวาราวัชชนจิต 1 ดวง กามชวน 29 ดวง ตทาลัมพน 11 ดวง

จิตที่อาศัยเกิดทางทวาร	เกิดได้แน่นอน	เกิดได้ไม่แน่นอน
7.จิตที่อาศัยเกิดทางทวารเดียว มี 80 ดวง	มี 36 ดวง ได้แก่ ทวิปัญจวิญญาณ 10 ดวง อัปปนาชวน 26 ดวง	มี 44 ดวง ได้แก่ มโนธาตุ 3 ดวง มโนทวาราวัชชนจิต 1 ดวง กามชวน 29 ดวง ตทาลัมพน 11 ดวง
8. จิตที่อาศัยเกิดทางปัญจ- ทวาร มี 44 ดวง	มี 3 ดวง ได้แก่ มโนธาตุ 3 ดวง	มี 41 ดวง ได้แก่ มโนทวาราวัชชนจิต 1 ดวง กามชวน 29 ดวง ตทาลัมพน 11 ดวง
9.จิตที่อาศัยเกิดทางทวารทั้ง 6 มี 41 ดวง	มี 31 ดวง ได้แก่ โสมนัสสันตีรณจิต 1 ดวง มโนทวาราวัชชนจิต 1 ดวง กามชวน 29 ดวง	มี 10 ดวง ได้แก่ อุเบกขาสันตีรณจิต 2 ดวง มหาวิบากจิต 8 ดวง
10. จิตที่อาศัยทวาร 6 และ พ้นจากทวาร 6 มี 19 ดวง	มี 9 ดวง ได้แก่ มหัคคตวิบาก 9 ดวง	มี 10 ดวง ได้แก่ อุเบกขาสันตีรณจิต 2 ดวง มหาวิบากจิต 8 ดวง

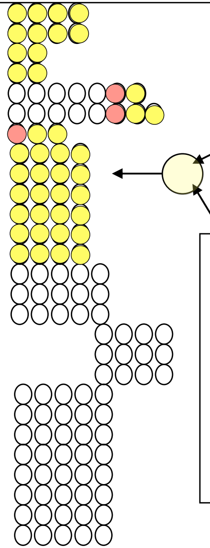
เอกทวาริกจิต จิตที่เกิดได้ทวารเดียว มี ๘๐/๑๑๒ ดวง
แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

ปัญจทวาริกจิต จิตที่เกิดใน ๕ ทวารได้ มี ๔๔ ดวง คือ
กามจิต ๔๔ (เว้นทวิฯ ๑๐) แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

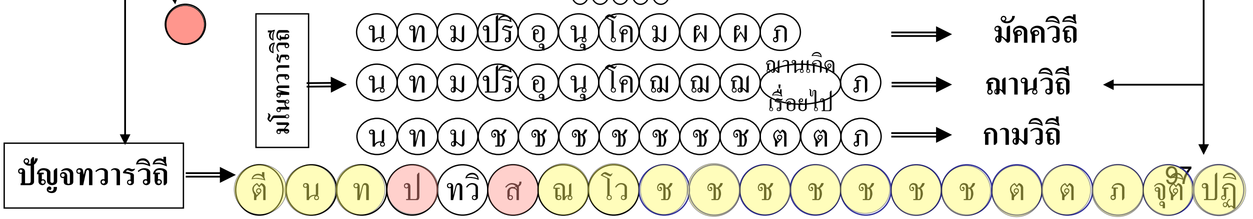
เอกันตะ ปัญจทวาริกจิต มี ๓
จิตที่เกิดได้ ๕ ทวาร โดยแน่นอน

มโนธาตุ ๓ คือ สัมปฏิจฉนจิต ๒
มโนทวาราวัชชนจิต ๑
เกิดได้เฉพาะทางปัญจทวาร
(เกิดทางมโนทวารไม่ได้)

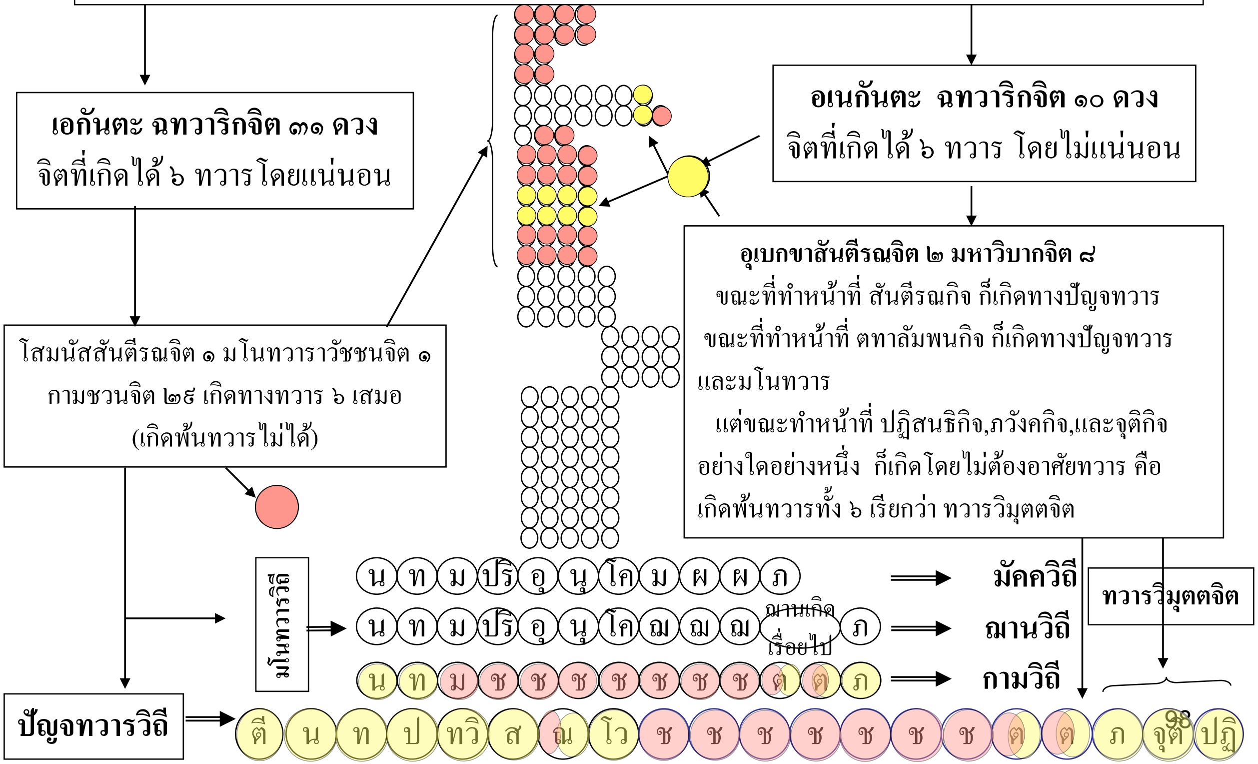
อเนกันตะ ปัญจทวาริกจิต ๔๑
จิตที่เกิดได้ ๕ ทวาร โดยไม่แน่นอน

กามาวจรจิต ๔๑ (เว้นทวิฯ๑๐,มโนธาตุ ๓)
สามาเกิดได้ในทางทวารทั้ง ๖
หรือ บางดวงเกิดโดยไม่ต้องอาศัยทวารก็ได้
ได้แก่ อุเบกขาสันตีรณจิต ๒ มหาวิบากจิต ๘
ขณะทำหน้าที่ ปฏิสนธิกิจ, ภวังคกิจ, และจุติกิจ
ก็เกิดโดยไม่ต้องอาศัยทวาร เรียกว่า ทวารวิมุตตจิต

ฉทวาริกจิต จิตที่เกิดในทวาร ๖ ได้ มี ๔๑ ดวง คือ

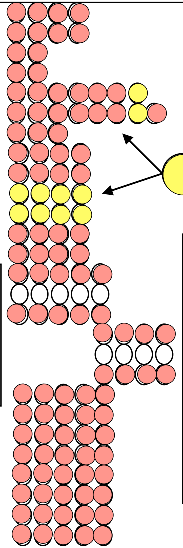
กามจิต ๔๑ (เว้นทวิฯ ๑๐ มโนธาตุ ๓) แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

ทวาริกจิต จิตที่เกิดในทวาร มี ๘๐/๑๑๒ ดวง
แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

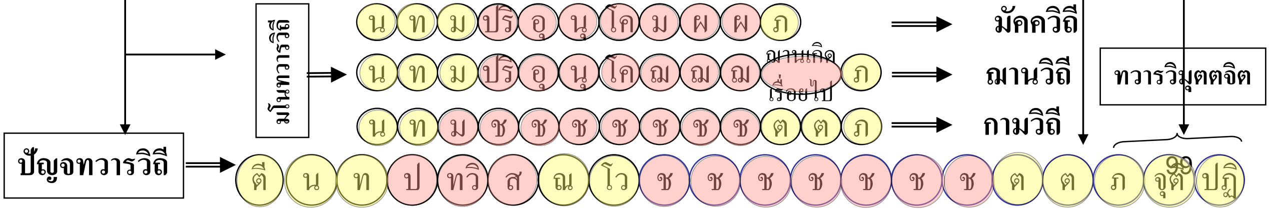
เอกันตะ เอกทวาริกจิต ๗๐/๑๐๒ ดวง
จิตที่เกิดในทวาร โดยแน่นอน

กามจิต ๔๔ (เว้นอุเบกขาสันตีรณจิต ๒ มหาวิบากจิต ๘) อัปปนาชวนจิต ๒๖ หรือ ๕๘ ที่เกิดโดยอาศัยทวารอย่างแน่นอน (เกิดพ้นจากทวาร ไม่ได้)

อเนกันตะ เอกทวาริกจิต ๑๐ ดวง
จิตที่เกิดในทวาร โดยไม่แน่นอน

อุเบกขาสันตีรณจิต ๒ มหาวิบากจิต ๘
ขณะทำหน้าที่ สันตีรณกิจ และ ตทาลัมพนกิจ ก็เกิดโดยต้องอาศัยทวาร
ขณะทำหน้าที่ ปฏิสนธิกิจ,ภวังคกิจ,และจุติกิจ ก็เกิดโดยไม่ต้องอาศัยทวาร (คือเกิดพ้นทวาร เรียกว่า ทวารวิมุตตจิต)

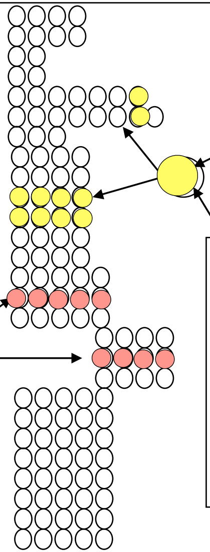
ทวารวิมุตตจิต จิตที่เกิดพ้นทวาร มี ๑๙ ดวง คือ ภวังคจิต ๑๙ (หรือ ปฏิสนธิจิต ๑๙, จุติจิต ๑๙) แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

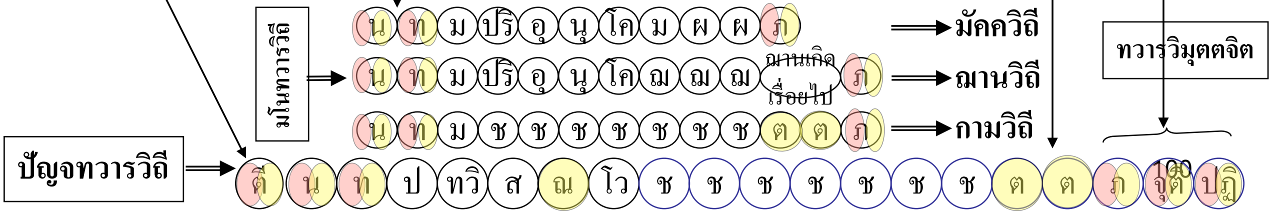
เอกันตะทวารวิมุตตจิต ๙ ดวง
จิตที่เกิดพ้นทวารโดยแน่นอน

มหัคคตวิบากจิต ๙ เกิดโดยไม่ต้องอาศัยทวาร
โดยแน่นอน เพราะทำกิจที่ไม่ต้องอาศัยทวารอย่างเดียว
คือ ปฏิสนธิกิจ, ภวังคกิจ, และจุติกิจ ๓ อย่างนี้เท่านั้น

อเนกันตะ ทวารวิมุตตจิต
จิตที่เกิดพ้นทวาร โดยไม่แน่นอน

อุเบกขาสันตีรณจิต ๒ มหาวิบากจิต ๘
ขณะที่ทำหน้าที่ สันตีรณกิจ (เฉพาะอุเบกขาฯ ๒)
และ ตทาลัมพนกิจ ก็เกิดโดยต้องอาศัยทวาร
ขณะที่ทำหน้าที่ ปฏิสนธิกิจ, ภวังคกิจ, หรือจุติกิจ
อย่างใดอย่างหนึ่ง ก็เกิดโดยไม่ต้องอาศัยทวาร
เรียกว่า ทวารวิมุตตจิต

จำแนกเจตสิกโดยทวาร

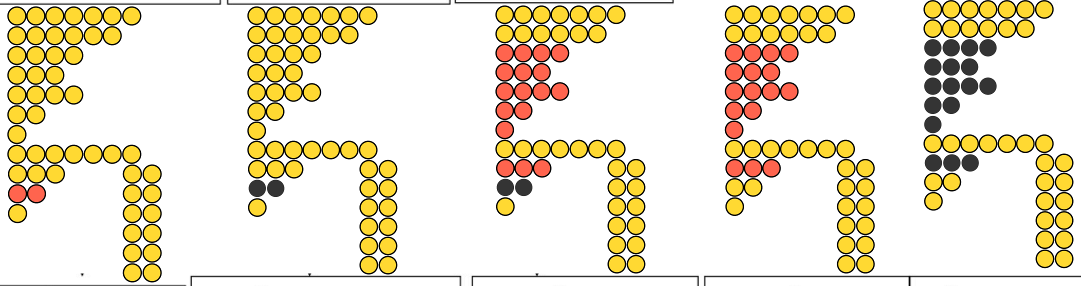
เอกทวาริกเจตสิก
เจตสิกที่เกิดได้ทวารเดียว

ปัญจทวาริกเจตสิก
เจตสิกที่เกิดได้ ๕ ทวาร

ฉทวาริกเจตสิก
เจตสิกที่เกิดได้ ๖ ทวาร

ทวาริกเจตสิก
เจตสิกที่เกิดโดยต้องอาศัยทวาร

ทวารวิมุตตเจตสิก
เจตสิกที่เกิดโดยไม่ต้องอาศัยทวาร

เจตสิกทั้ง ๕๒ ดวง เกิดทางทวารเดียวได้ ในขณะที่ประกอบกับจิตที่เกิดทางเดียว
ที่เกิดทวารเดียวโดยแน่นอน มี ๒ คือ อัปปมัญญา ๒ เกิดทางมโนทวารอย่างเดียว

เจตสิก ๕๐ ดวง (เว้นอัปปมัญญา ๒)) เกิดทางปัญจทวารไม่แน่นอน สามารถเกิดทางทวารอื่น หรือเกิดพ้นทวารได้ ตามจิตที่ตนประกอบ ส่วนที่เกิดทางปัญจทวารแน่นอนไม่มี เพราะเจตสิกที่ประกอบกับมโนธาตุ ๓ อย่างเดียว ไม่มี

อกุศลเจตสิก ๑๔ วิรตีเจตสิก ๓ เกิดโดยอาศัยทวาร ๖ โดยแน่นอน เกิดพ้นทวารไม่ได้ ส่วนที่เหลือ ๓๓ ดวง(เว้นวิรตี๓ อัปปมัญญา ๒) เกิดในทวาร ๖ ก็ได้ เกิดพ้นทวาร ก็ได้

อกุศลเจตสิก ๑๔ วิรตีเจตสิก ๓ โดยในทวารโดยแน่นอน ส่วนที่เหลือ ๓๕ ดวง เกิดในทวารโดยไม่แน่นอน เกิดพ้นทวาร ก็ได้

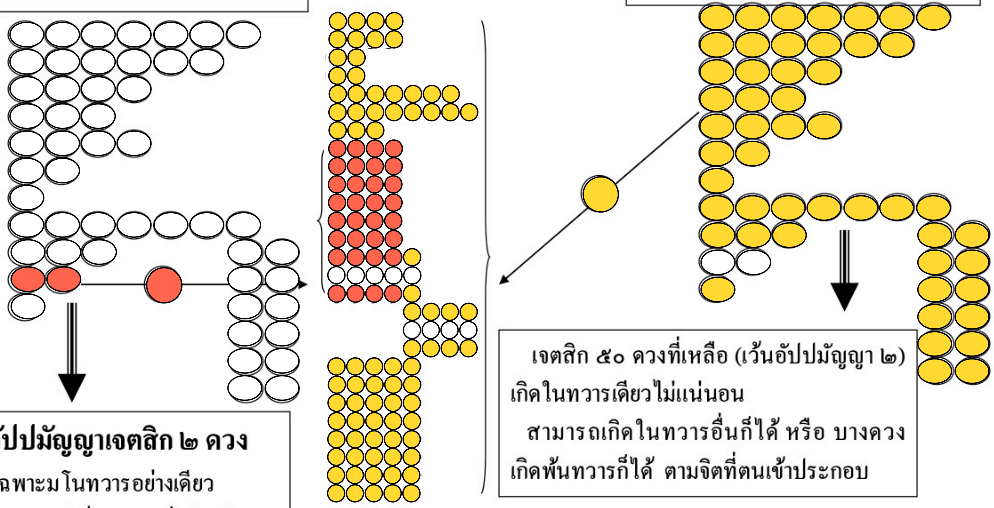
เจตสิก ๓๕ ดวง คือ อัญญสมานา ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตีเจตสิก ๓) เกิดพ้นทวารไม่แน่นอน คือ เกิดในทวารก็ได้ เกิดพ้นทวารก็ได้
ที่เกิดพ้นทวารแน่นอน ไม่มี

เอกทวาริกเจตสิก เจตสิกที่เกิดได้ในทวารเดียว แบ่งเป็น ๒ ประเภท

มี ๕๒ ดวง

เอกันตะ เอกทวาริกเจตสิก
มี ๒ ดวง

อเนกันตะ เอกทวาริกเจตสิก
มี ๕๐ ดวง (ที่เหลือ)

อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ดวง
เกิดได้เฉพาะมโนทวารอย่างเดียว
เพราะรับบัญญัติเป็นอารมณ์อย่างเดียว

เจตสิก ๕๐ ดวงที่เหลือ (เว้นอัปปมัญญา ๒)
เกิดในทวารเดียวไม่แน่นอน
สามารถเกิดในทวารอื่นก็ได้ หรือ บางดวง
เกิดพ้นทวารก็ได้ ตามจิตที่ตนเข้าประกอบ

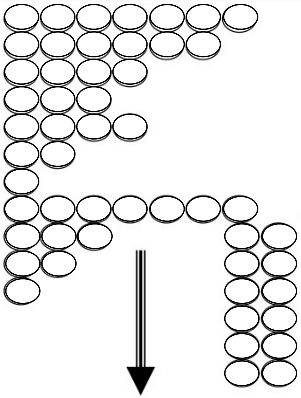
ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ จุติ ปฏิ

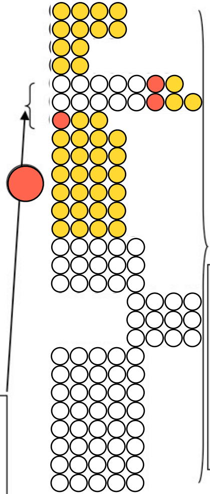
ปัญจทวาริกเจตสิก เจตสิกที่เกิดได้ใน ๕ ทวาร
แบ่งเป็น ๒ ประเภท

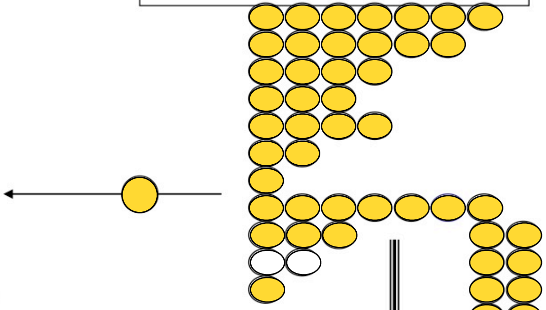
มี ๕๐ ดวง

เอกันตะ ปัญจทวาริกเจตสิก
ไม่มี

อเนกันตะ ปัญจทวาริกเจตสิก
มี ๕๐ ดวง (เว้นอัปปมัญญา ๒)

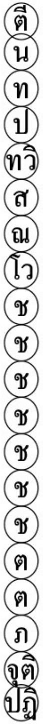

เพราะเจตสิกที่ประกอบ กับมโนธาตุ ๓ โดยเฉพาะไม่มี

เจตสิก ๕๐ ดวง นี้

อกุศลเจตสิก ๑๔, วิรติเจตสิก ๓ เกิทางทวาร ๖ โดยแน่นอน

ส่วนที่เหลือ ๓๕ เกิดทางทวาร ๖ ก็ได้ เกิดพ้นทวารก็ได้ ตามจิตที่ตนเข้าประกอบ

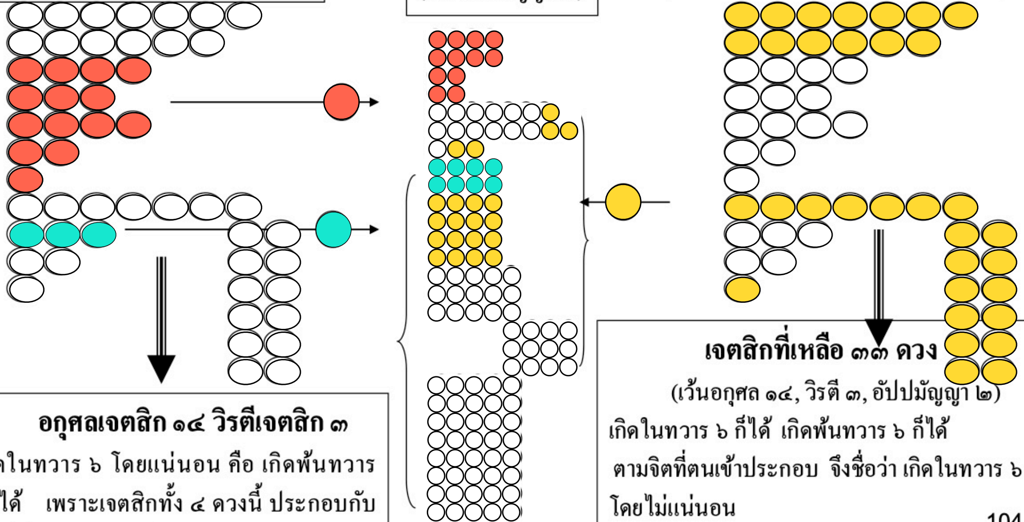

ฉทวาริกเจตสิก เจตสิกที่เกิดได้ในทวาร ๖
แบ่งเป็น ๒ ประเภท

เอกันตะ ฉทวาริกเจตสิก
มี ๑๗ ดวง

มี ๕๐ ดวง
(เว้นอัปปมัญญา ๒)

อเนกันตะ ฉทวาริกเจตสิก
มี ๓๓ ดวง

อกุศลเจตสิก ๑๔ วิรตีเจตสิก ๓
เกิดในทวาร ๖ โดยแน่นอน คือ เกิดพ้นทวารไม่ได้ เพราะเจตสิกทั้ง ๔ ดวงนี้ ประกอบกับจิต ที่เป็นชวนะอย่างเดียว

เจตสิกที่เหลือ ๓๓ ดวง
(เว้นอกุศล ๑๔, วิรตี ๓, อัปปมัญญา ๒)
เกิดในทวาร ๖ ก็ได้ เกิดพ้นทวาร ๖ ก็ได้ ตามจิตที่ตนเข้าประกอบ จึงชื่อว่า เกิดในทวาร ๖ โดยไม่แน่นอน

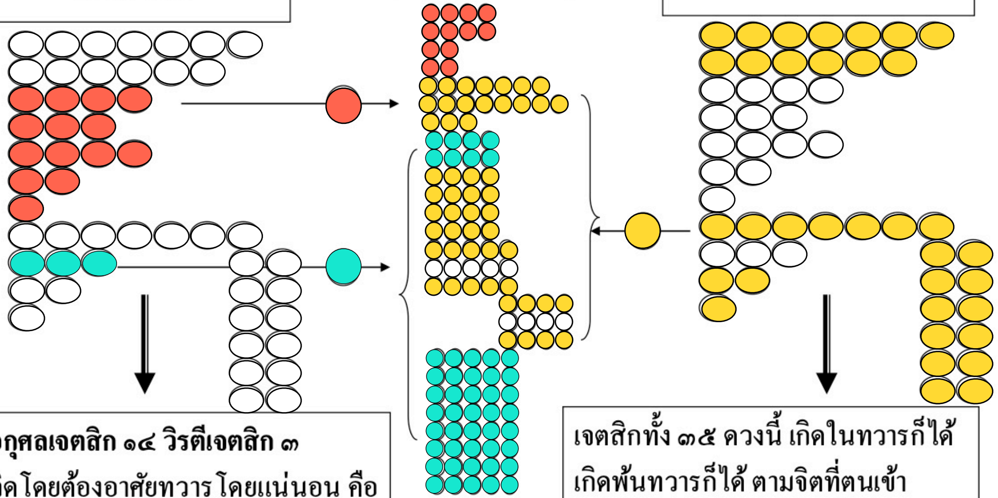
ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ จุติ ปฏิ

ทวาริกเจตสิก เจตสิกที่เกิดในทวารได้
แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

มี ๕๒ ดวง

เอกันตะ ทวาริกเจตสิก
มี ๑๗ ดวง

อเนกันตะ ทวาริกเจตสิก
มี ๓๕ ดวง

อกุศลเจตสิก ๑๔ วิรตีเจตสิก ๓
เกิดโดยต้องอาศัยทวารโดยแน่นอน คือ เกิดพ้นทวารไม่ได้ เพราะประกอบกับจิตที่เป็นชวนะ เท่านั้น

เจตสิกทั้ง ๓๕ ดวงนี้ เกิดในทวารก็ได้ เกิดพ้นทวารก็ได้ ตามจิตที่ตนเข้าประกอบ

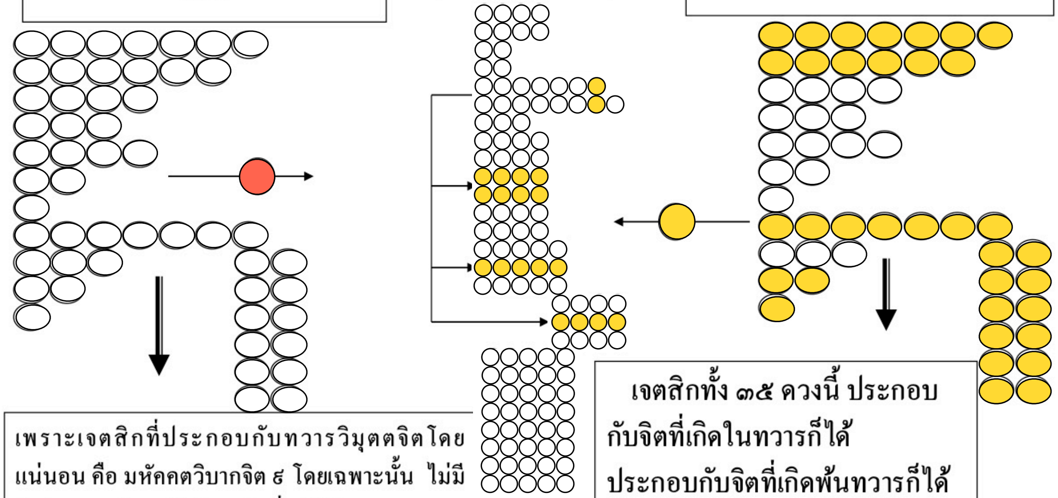
ตี
น
ท
ป
ทวิ
ส
ณ
โว
ช
ช
ช
ช
ช
ช
ช
ต
ต
ภ
จุติ
ปฏิ

ทวารวิมุตตเจตสิก เจตสิกที่เกิดพ้นทวาร ๖ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

มี ๓๕ ดวง

เอกันตะ ทวารวิมุตตเจตสิก ไม่มี

อเนกันตะ ทวารวิมุตตเจตสิก มี ๓๕ ดวง

เพราะเจตสิกที่ประกอบกับทวารวิมุตตจิตโดยแน่นอน คือ มหัคคตวิบากจิต ๙ โดยเฉพาะนั้น ไม่มียังประกอบกับทวาริกจิต อย่างอื่น ได้อีก

เจตสิกทั้ง ๓๕ ดวงนี้ ประกอบกับจิตที่เกิดในทวารก็ได้ ประกอบกับจิตที่เกิดพ้นทวารก็ได้

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ จุติ ปฏิ

อารัมมณสังคหะ

การสงเคราะห์จิต เจตสิก โดยประเภทแห่งอารมณ์ ชื่อว่า อารัมมณสังคหะ

อารมณ์ ๖ และ องค์ธรรม

๑.	รูปารมณ์	องค์ธรรมได้แก่	วัณณรูป คือ สีต่าง ๆ
๒.	สัททารมณ์	,,	สัททรูป คือ เสียงต่าง ๆ
๓.	คันธารมณ์	,,	คันธรูป คือ กลิ่นต่าง ๆ
๔.	รสารมณ์	,,	รสรูป คือ รสต่าง ๆ
๕.	โผฏฐัพพารมณ์	,,	(ปฐวี,เตโช,วาโย) โผฏฐัพพรูป คือ การสัมผัส เย็น, ร้อน, อ่อน, แข็ง, หย่อน, ตึง
๖.	ธัมมารมณ์	,,	จิต, เจตสิก, ปสาทรูป ๕, สุขุมรูป ๑๖, นิพพาน และบัญญัติ

ความหมายของอารมณ์

๑. อารมณ์ แปลว่า เป็นมาที่ยินดี หมายความว่า เป็นที่มายินดีของจิตและเจตสิก เปรียบเหมือนสวนดอกไม้ หรือ ท่าน้ำ เป็นที่มายินดีของคนและแมลง เป็นต้น ฉะนั้น มีวจนัตถะว่า

อา อภิมุขํ รมนฺติ เอตฺถาติ อารมฺมณํ จิตและเจตสิกทั้งหลาย ย่อมมายินดีพร้อมหน้ากันในธรรมชาตินี้ ฉะนั้น ธรรมชาตินี้ จึงชื่อว่า อารมณ์ ได้แก่ อารมณ์ ๖

๒. อารมณ์ แปลว่า เป็นที่ยึดหน่วง หมายความว่า เป็นที่ยึดหน่วงของจิตและเจตสิกทั้งหลาย เปรียบเหมือนไม้เท้า หรือ เชือก เป็นต้น เป็นที่ยึดหน่วงพยุงตัวลุกขึ้นและเดินไปของคนชรา หรือ คนทุพพลภาพ ฉะนั้น มีวจนัตถะว่า

จิตฺตเจตสิเกหิ อาลมฺพียตีติ อาลมฺพณํ ธรรมชาติอันจิตและเจตสิกทั้งหลายย่อมเข้าไปยึดหน่วงไว้ ฉะนั้น ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า อาลัมพณะ ได้แก่ อารมณ์ ๖

อารมณ์ ๖ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

สามัญญอารมณ์

อารมณ์ที่เป็นอย่างธรรมดาทั่วไป ไม่มีพิเศษอะไร คือ ไม่มีอำนาจครอบงำ หรือดึงดูดจิตเจตสิกให้เข้าไปยึดหน่วงมากนัก เป็นการรับรู้อย่างธรรมดาสามัญทั่วไป

อธิบดีอารมณ์

อารมณ์ที่เป็นชนิดพิเศษ มีอำนาจครอบงำ หรือ ดึงดูดจิตเจตสิกให้เข้าไปยึดหน่วงไว้ อย่างเหนียวแน่น

จำแนกทวาริกจิตและทวารวิมุตตจิต โดยอารมณ์ ๖

๑. **จักขุทวาริกจิต ๔๖** มี รูปารมณ์ ที่เป็นปัจจุบันอย่างเดียว

๒. **โสตทวาริกจิต ๔๖** มี สัททารมณ์ ที่เป็นปัจจุบันอย่างเดียว

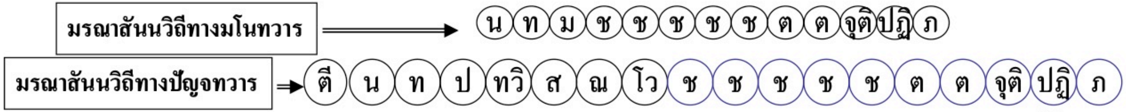
๓. **ฆานทวาริกจิต ๔๖** มี คันธารมณ์ ที่เป็นปัจจุบันอย่างเดียว

๔. **ชิวหาทวาริกจิต ๔๖** มี รสารมณ์ ที่เป็นปัจจุบันอย่างเดียว

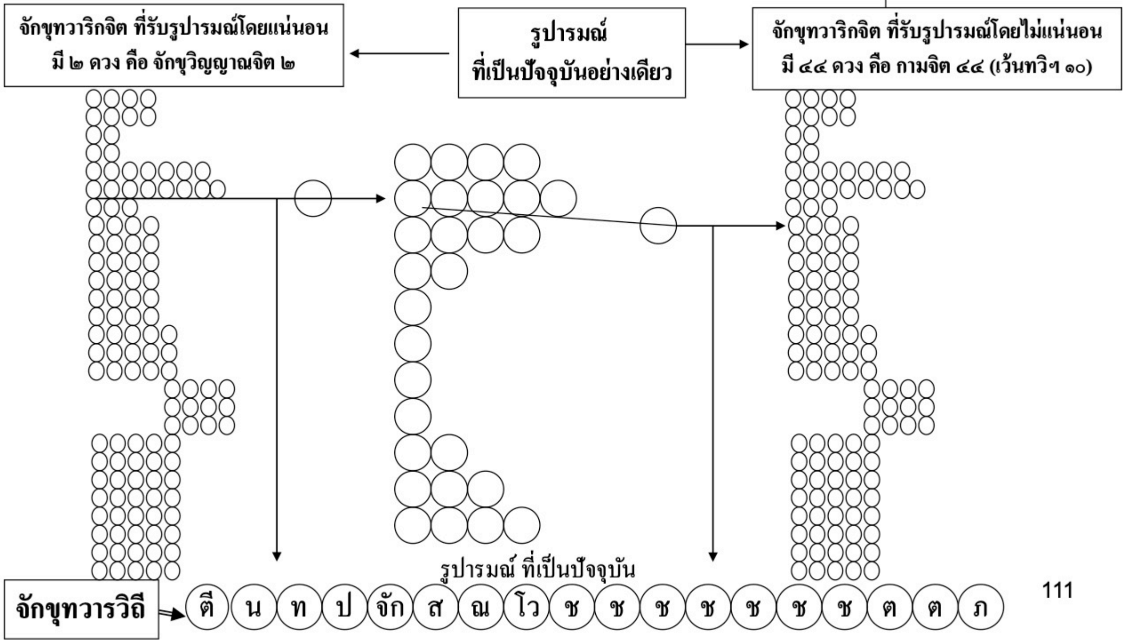
๕. **กายทวาริกจิต ๔๖** มี โผฏฐัพพารมณ์ ที่เป็นปัจจุบันอย่างเดียว

๖. **มโนทวาริกจิต ๖๗ หรือ ๙๙** มีอารมณ์ ๖ ที่เป็นปัจจุบัน,อดีต, อนาคต, และกาลวิมุตตอารมณ์ ตามสมควร

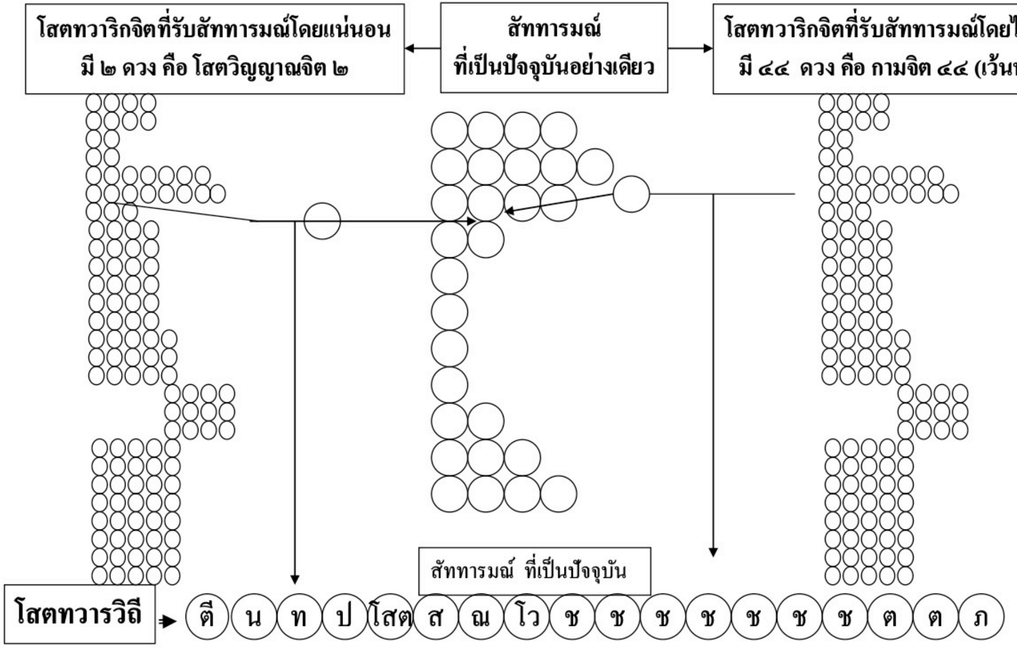
๗. **ทวารวิมุตตจิต ๑๙** มีอารมณ์ ๖ ที่เป็นกรรมอารมณ์,กรรมนิมิตอารมณ์, หรือคตินิมิตอารมณ์ อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นปัจจุบัน, อดีต,และบัญญัติ (กาลวิมุตตอารมณ์) ที่มรณาสันนชวนะ (ชวนจิตที่เกิดในมรณาสันนวิถี ใกล้จะตาย) ทางทวาร ๖ ทวารใดทวารหนึ่ง รับเอามา

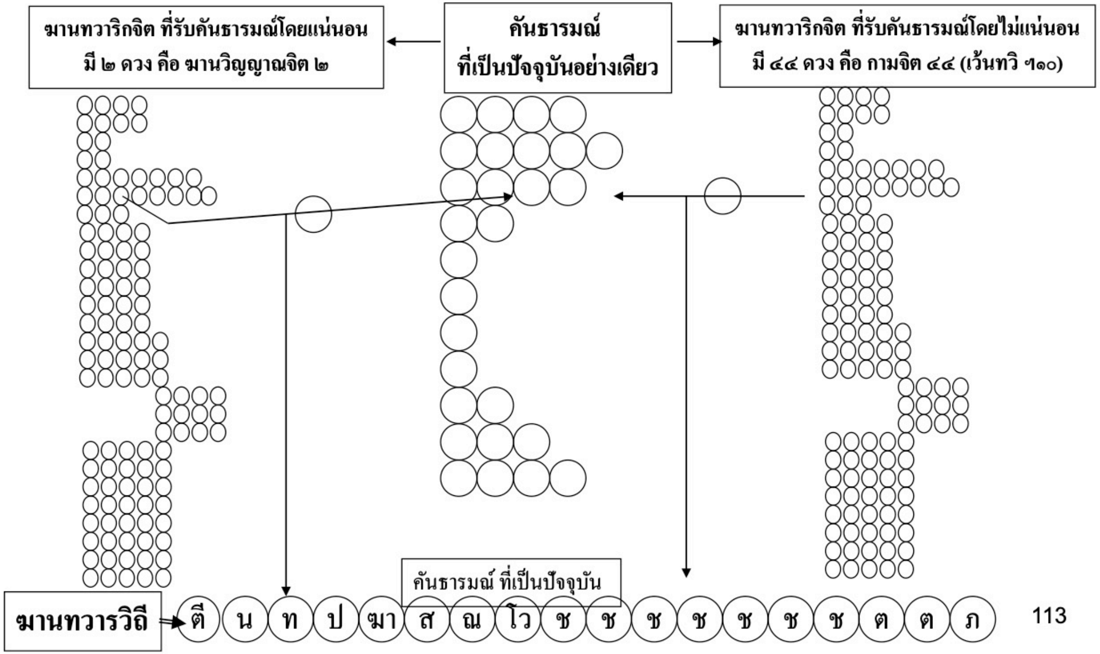
จักขุทวาริกจิต ๔๖ มีรูปารมณ์ที่เป็นปัจจุบันอย่างเดียว แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

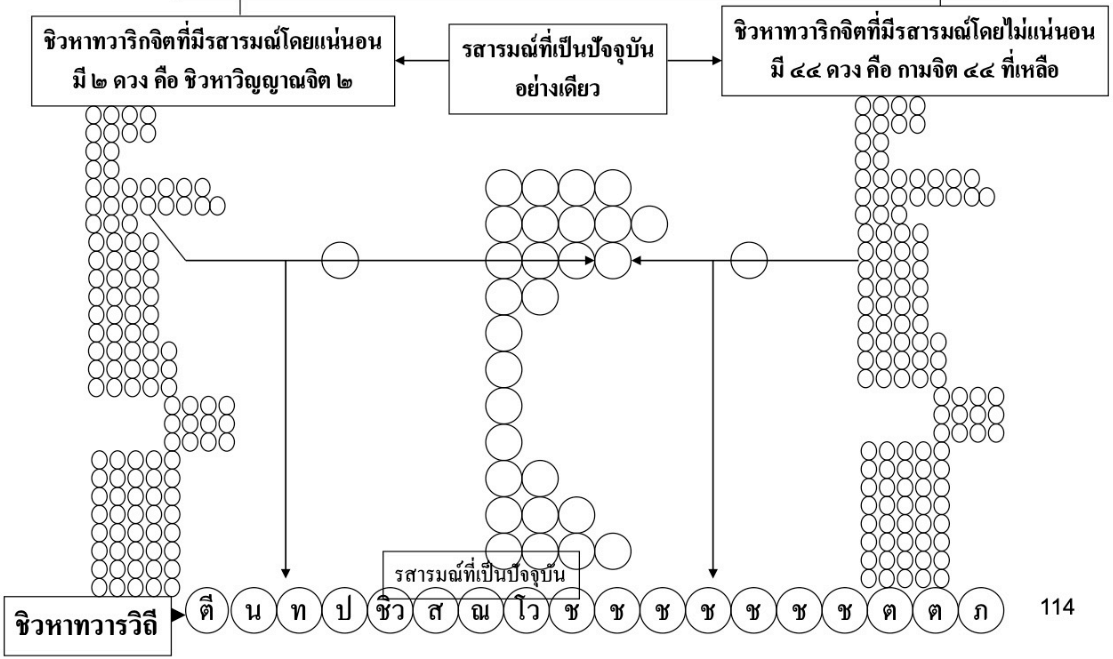
โสตทวาริกจิต ๔๖ มีสัททารมณ์ที่เป็นปัจจุบันอย่างเดียว แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

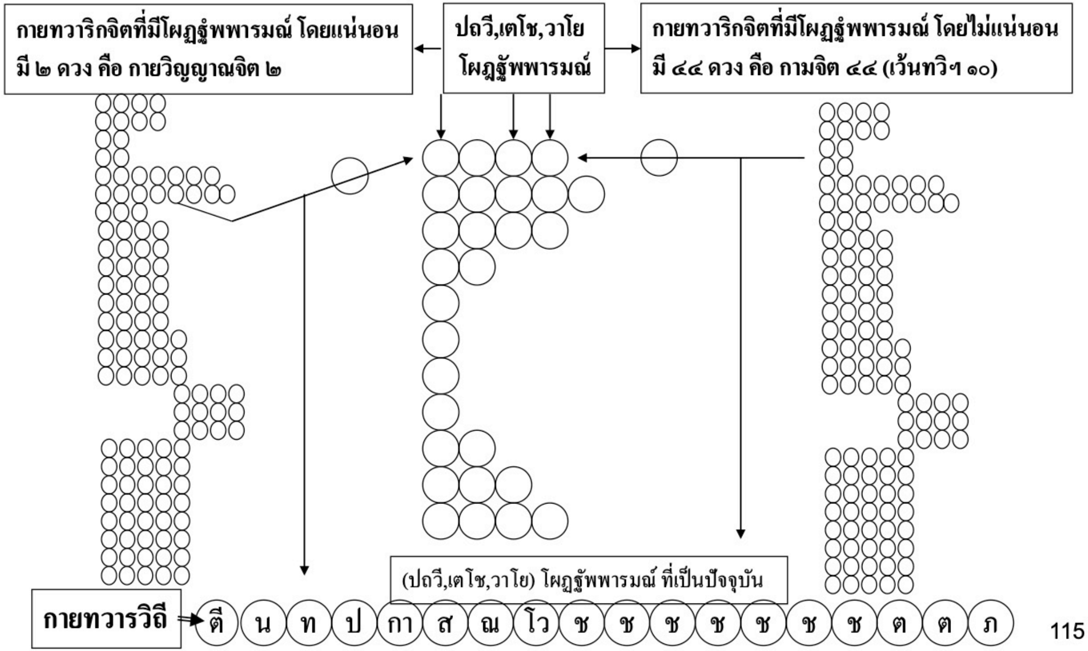
ฆานทวาริกจิต ๔๖ มีคันธารมณ์ที่เป็นปัจจุบันอย่างเดียว แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

ชิวหาทวาริกจิต ๔๖ มีรสารมณ์ที่เป็นปัจจุบันอย่างเดียว แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

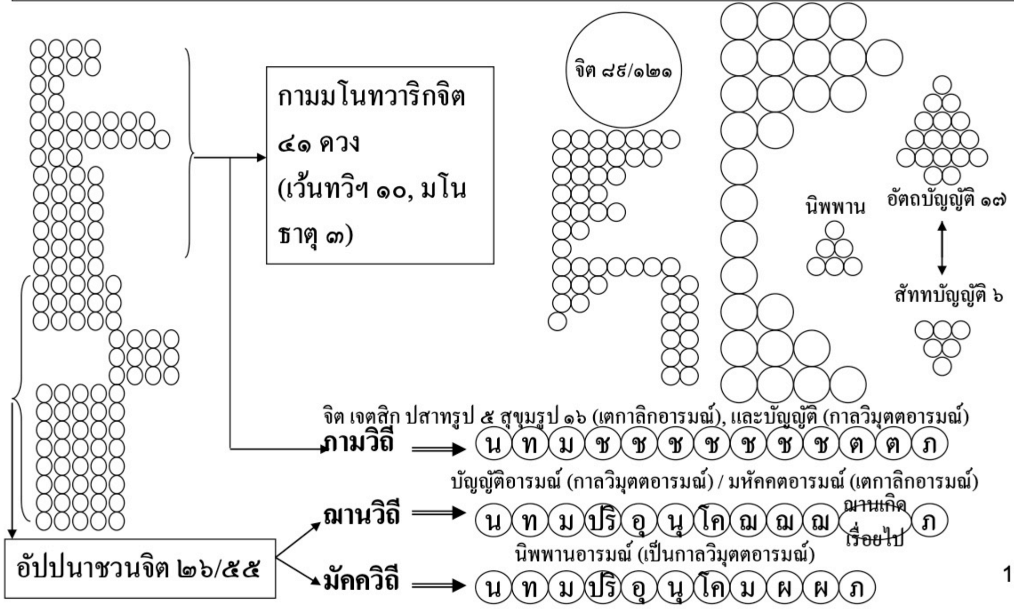

กายทวาริกจิต ๔๖ มีโผฏฐัพพารมณ์ที่เป็นปัจจุบันอย่างเดียว แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

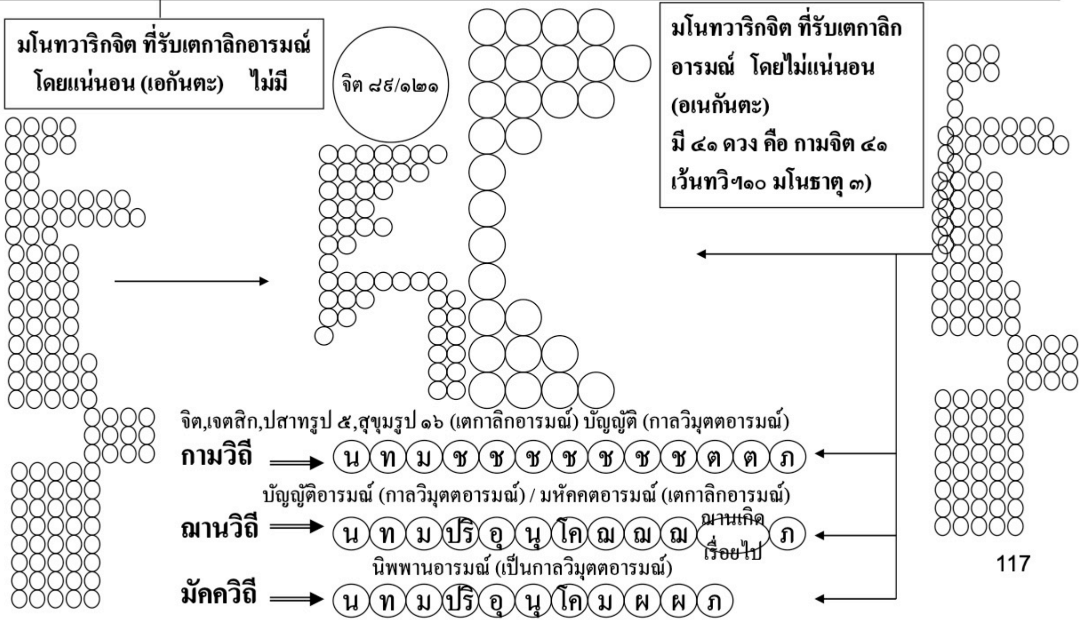
มโนทวาริกจิต ๖๗ หรือ ๘๙

มีอารมณ์ที่เป็น ปัจจุบัน,อดีต,อนาคต,และกาลวิมุตตอารมณ์ ตามสมควร

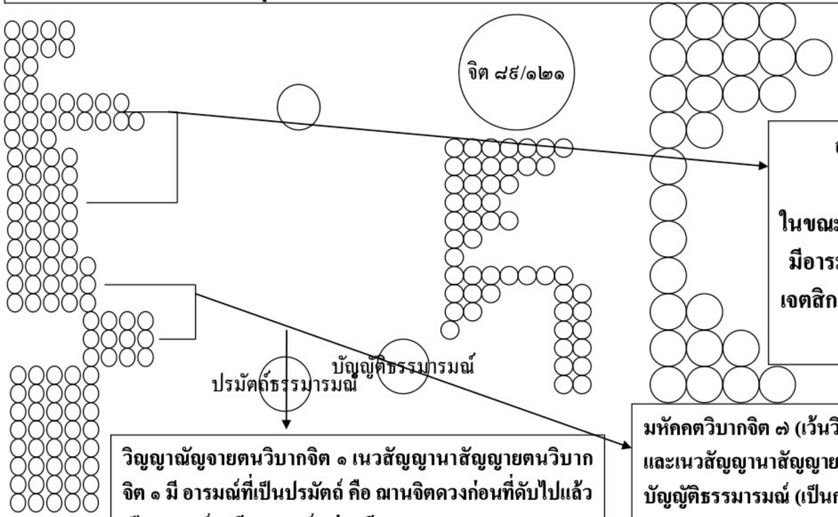
มโนทวาริกจิต

ที่รับจิต,เจตสิก,ปสาทรูป ๕,สุขุมรูป ๑๖ ที่เป็น ปัจจุบัน,อดีต,อนาคต เรียกว่า เตกาลิกอารมณ์ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

ทวารวิมุตตจิต

คือ จิตที่เกิดพ้นจากทวาร ๖ มี ๑๙ ดวง คือ ปฏิสนธิจิต ๑๙,ภวังคจิต ๑๙ หรือ จุติจิต ๑๙ มีอารมณ์ที่เป็นกามธรรม คือ รูป,เสียง,กลิ่น,รส,สัมผัส,ธัมมารมณ์ ที่เป็นอดีต หรือ ปัจจุบัน บ้าง และ บัญญัติอารมณ์ ที่เป็นกาลวิมุตต์ บ้าง เรียกว่า กรรมอารมณ์,กรรมนิมิตอารมณ์,คตินิมิตอารมณ์

อุเบกขาสันตีรณจิต ๒
มหาวิบากจิต ๘
ในขณะทำหน้าที่ปฏิสนธิ,ภวังค์,จุติ มีอารมณ์ที่เป็นกามธรรม คือ จิต, เจตสิก, รูป ที่เป็นอดีต และปัจจุบัน อารมณ์ ๒ อย่าง

วิญญาณัญจายตนวิบากจิต ๑ เนวสัญญานาสัญญายตนวิบากจิต ๑ มี อารมณ์ที่เป็นปรมัตถ์ คือ ฌานจิตดวงก่อนที่ดับไปแล้วเป็นอารมณ์ (อดีตอารมณ์ อย่างเดียว)

มหัคคตวิบากจิต ๗ (เว้นวิญญาณัญจายตนวิบากจิต ๑ และเนวสัญญานาสัญญายตนวิบากจิต ๑ มีอารมณ์ที่เป็นบัญญัติธรรมารมณ์ (เป็นกาลวิมุตตอารมณ์)

คาถาแสดงจิตที่รับอารมณ์แน่นอน ๔ ประเภท และไม่แน่นอน ๓ ประเภท

๑. ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ ฉ จิตฺตานิ มหคฺคเต
เอกวีสติ โวหาเร อฏฺฐ นิพฺพานโคจเร ฯ

๑. วีสานุตฺตรมุตฺตมฺหิ อคฺคมคฺคผลุชฺฌิเต
ปญฺจ สพฺพตฺถ ฉจฺเจติ สตฺตธา ตตฺถ สงฺคโหฯ

แปลความว่า

๑. จิต ๒๕ ดวงคือ ทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐ มโนธาตุ ๓ สันตีรณจิต ๓ มหาวิบากจิต ๘ หสิตุปบาทจิต ๑ เกิดได้ในอารมณ์ ๖ ที่เป็นกามธรรมอย่างเดียว

จิต ๖ ดวง คือ วิญญาณัญจายตนฌานจิต ๓ เนวสัญญานาสัญญายตนฌานจิต ๓ เกิดได้ในธรรมารมณ์ที่เป็นมหัคคตะอย่างเดียว

จิต ๒๑ ดวง คือ รูปาวจรจิต ๑๕ (เว้นอภิญญาจิต ๒) อากาสานัญจายตนฌานจิต ๓ อากิญจัญญายตนฌานจิต ๓ เกิดได้ในธรรมารมณ์ที่เป็นบัญญัติอย่างเดียว

จิต ๘ ดวง คือ โลกุตตรจิต ๘ เกิดได้ในธรรมารมณ์ ที่เป็น นิพพาน อย่างเดียว

๒. จิต ๒๐ ดวง คือ อกุศลจิต ๑๒ มหากุศลญาณวิปปยุตตจิต ๔ มหากิริยาญาณวิปปยุตตจิต ๔ เกิดได้ในอารมณ์ ๖ ที่เป็นกามะ มหัคคตะ บัญญัติ (เว้นโลกุตตรธรรม ๙)

จิต ๕ ดวง คือ มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔ กุศลอภิญญาจิต ๑ เกิดได้ในอารมณ์ทั้ง ๖ ที่เป็นกามะ มหัคคตะ โลกุตตระ บัญญัติ (เว้นอรหัตตมรรค, อรหัตตผล)

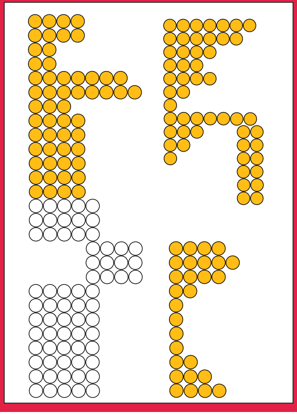
จิต ๖ ดวง คือ มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔, กิริยาอภิญญาจิต ๑, มโนทวาราวัชชนจิต ๑ เกิดได้ในอารมณ์ทั้ง ๖ ที่เป็นกามะ มหัคคตะ โลกุตตระ บัญญัติ โดยไม่มีเหลือ

จำแนกอารมณ์ ๖ เป็น ๔ อย่าง คือ

กามอารมณ์

เป็น อารมณ์ ๖

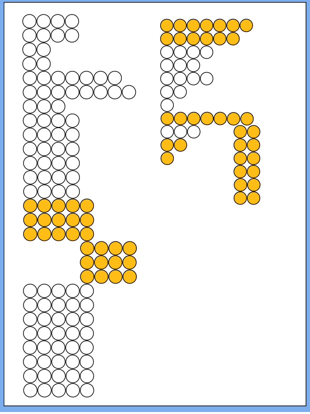
กามจิต ๕๔
เจตสิก ๕๒
รูป ๒๘

มหัคคตอารมณ์

เป็น ธัมมารมณ์ อย่างเดียว

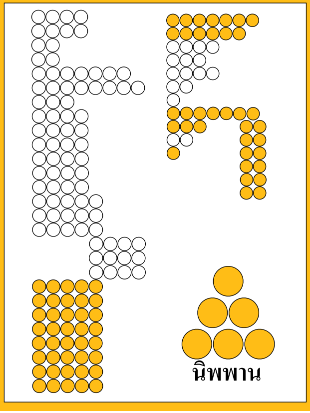
มหัคคตจิต ๒๗
เจตสิก ๓๕

โลกุตตรอารมณ์

เป็น ธัมมารมณ์ อย่างเดียว

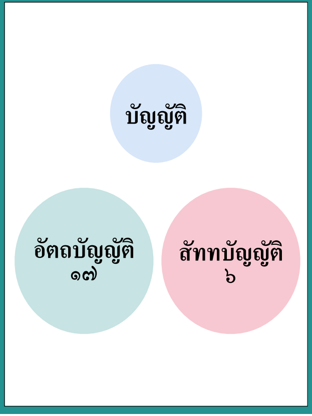
โลกุตตรจิต ๘
เจตสิก ๓๖
นิพพาน

บัญญัติอารมณ์

เป็น ธัมมารมณ์ อย่างเดียว

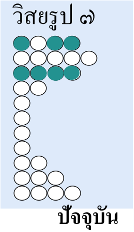
อัตถบัญญัติ ๑๗
สัททบัญญัติ ๖

คาถาแสดงจิตที่รับอารมณ์ แน่นอน ๔ ประเภท

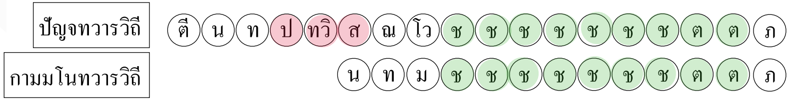
๑. ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ

แปลว่า จิตที่รับปริตตารมณ์ (อารมณ์เล็กน้อย) คือ กามอารมณ์ มี ๒๕ ดวง คือ

ปัจจุบันกามธรรม เป็นอารมณ์ให้ จิตมี ๑๓ ดวง คือ

ทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐
มโนธาตุ ๓
เจตสิก ๑๐

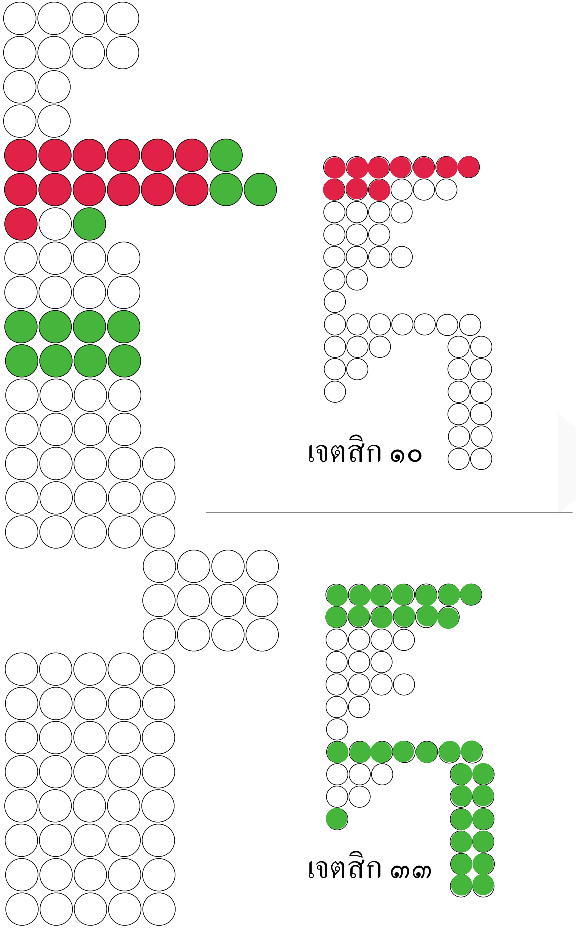
จิต ๒๕ ดวง

เตกาลิกกามธรรม เป็นอารมณ์ให้ จิตมี ๑๒ ดวง คือ

กามอารมณ์ ๖ ที่เป็นไปใน
อดีต ปัจจุบัน อนาคต

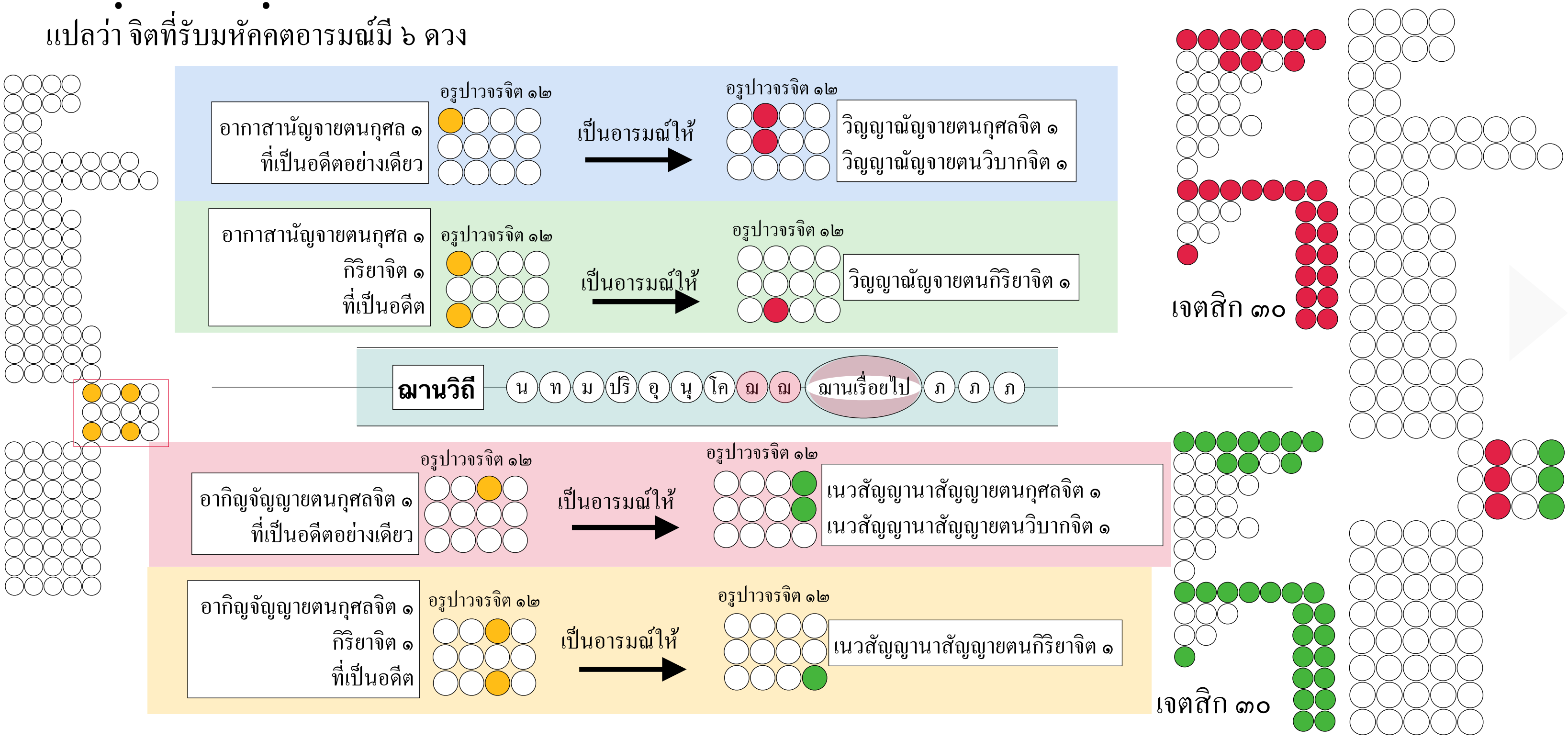
สันตีรณจิต ๓
มหาวิบากจิต ๘
หสิตุปปาทจิต ๑,
เจตสิก ๓๓

คาถาแสดงจิตที่รับอารมณ์ แน่นอน ๔ ประเภท

๒. ฉ จิตฺตานิ มหคฺคเต

แปลว่า จิตที่รับมหัคคตอารมณ์มี ๖ ดวง

คาถาแสดงจิตที่รับอารมณ์ แน่นอน ๔ ประเภท

๓. เอกวีสติ โวหาเร

แปลว่า จิตที่รับบัญญัติอารมณ์ มี ๒๑ ดวง

ปฐมฌานจิต ๓

วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

- กสิน ๑๐
- อสุภะ ๑๐
- โกฏฐาสบัญญัติ ๑
- อานาปานสติ ๑
- ปิยมานาปสัตวบัญญัติ ๑
- ทุกขิตสัตวบัญญัติ ๑
- สุขิตสัตวบัญญัติ ๑

๒๕

ทุติยฌานจิต ๓

วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ตติยฌานจิต ๓

ปีติ สุข เอกัคคตา

จตุตถฌานจิต ๓

สุข เอกัคคตา

- กสิน ๑๐
- อานาปานสติ ๑
- ปิยมานาปสัตวบัญญัติ ๑
- ทุกขิตสัตวบัญญัติ ๑
- สุขิตสัตวบัญญัติ ๑

๑๔

ปัญจมฌานจิต ๓

อุเบกขา เอกัคคตา

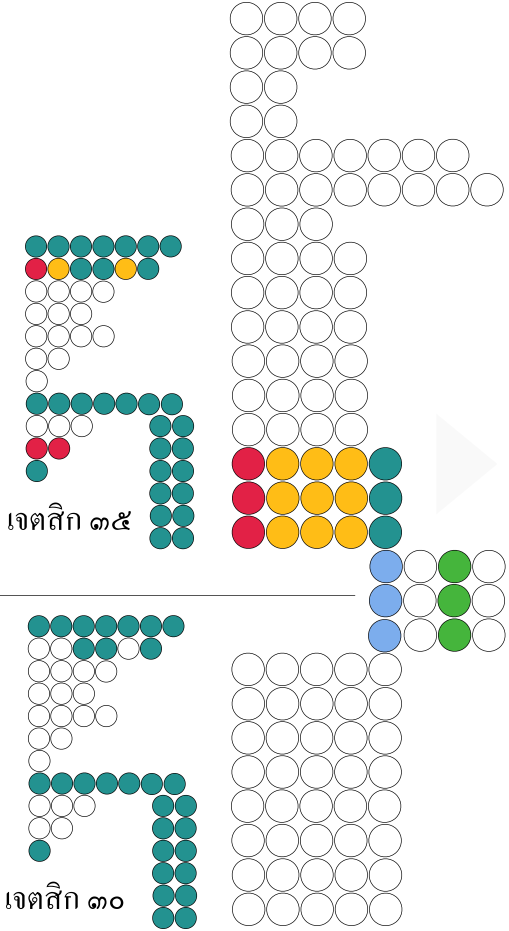
- กสิน ๑๐
- อานาปานสติ ๑
- มัชฌัตตสัตวบัญญัติ ๑

๑๒

- กสิณุคฆาฏิมากาสบัญญัติ ๑ เป็นอารมณ์ให้ → อากาสานัญจายตนฌานจิต ๓, เจตสิก ๓๐

- นัตถิภาวบัญญัติ ๑ เป็นอารมณ์ให้ → อากิญจัญญายตนฌานจิต ๓, เจตสิก ๓๐

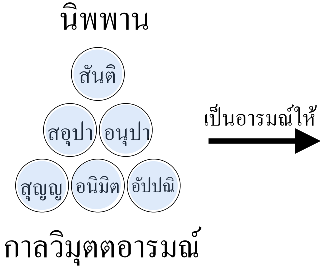
ฌานวิถี: น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌ ฌ ฌานเรื่อยไป ภ ภ ภ

คาถาแสดงจิตที่รับอารมณ์ แน่นอน ๔ ประเภท

๔. อฏฐ นิพฺพานโคจเร

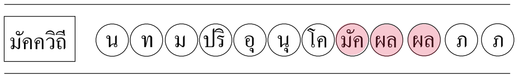
แปลว่า จิตที่รับนิพพานอารมณ์ มี ๘ ดวง คือ

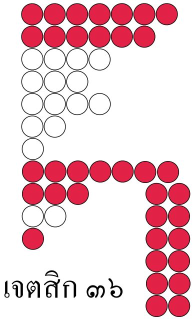

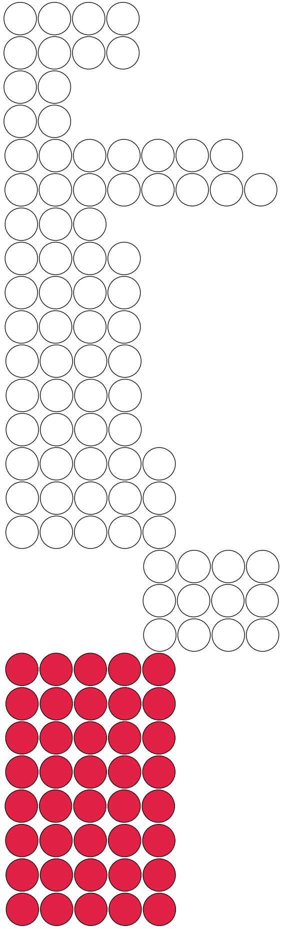
มัคคจิต ๔

ผลจิต ๔

เจตสิก ๓๖

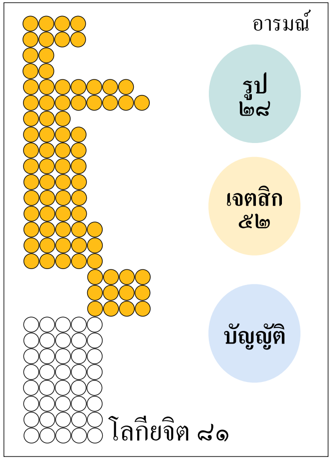

คาถาแสดงจิตที่รับอารมณ์ไม่แน่นอน ๓ ประเภท

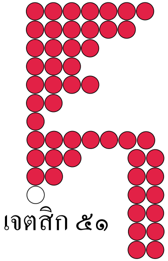
๕. วีสานุตฺตรมุตฺตมุหิ

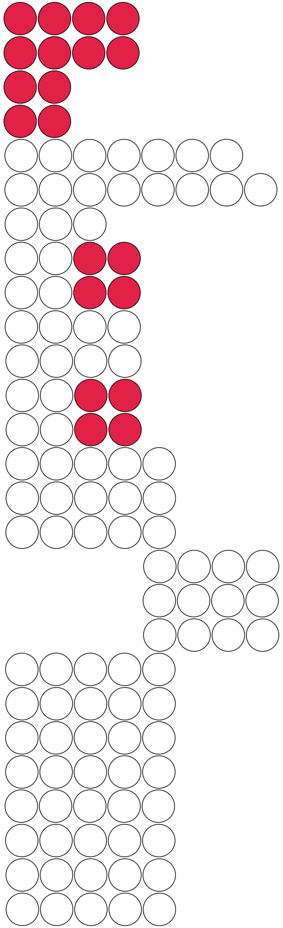
แปลว่า จิตที่รับอารมณ์ ๖ ที่เป็น กามะ มหัคคตะ บัญญัติ เว้นจากโลกุตตระ มี ๒๐ คือ

เป็นอารมณ์ให้ →

อกุศลจิต ๑๒
มหากุศลญาณวิปปยุตตจิต ๔
มหากิริยาญาณวิปปยุตตจิต ๔
เจตสิก ๕๑ (เว้นปัญญา)

รับอารมณ์ที่เป็นปัจจุบัน ตามทวารของตน

ปัญจทวารวิถี: ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

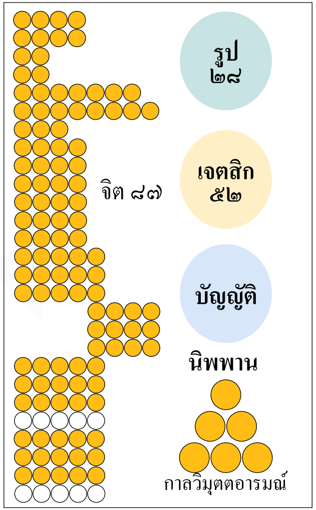
รับ โลกียจิต ๘๑, เจตสิก ๕๒, ปสาทรูป ๕, สุขุมรูป ๑๖, (เตกาลิกอารมณ์), แบะ บัญญัติ (กาลวิมุตตอารมณ์)

กามมโนทวารวิถี: น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

คาถาแสดงจิตที่รับอารมณ์ไม่แน่นอน ๓ ประเภท

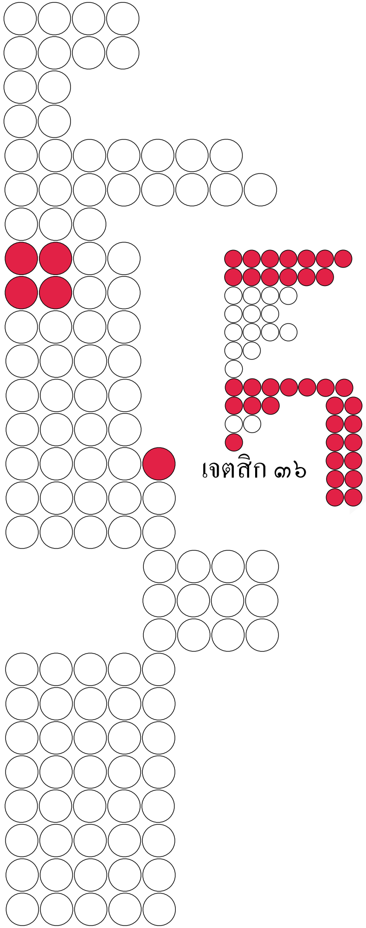
๖. อคฺคมคฺคผลุชฺฌิเต ปญฺจ

แปลว่า จิตที่รับอารมณ์ได้เกือบหมด (เว้นอรหัตตมรรค อรหัตตผล) มี ๕ ดวง คือ

เป็นอารมณ์ให้ →

มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากุศล ๑
เจตสิก ๓๖

ปัจจเวกขณวิถี

รับ โลกุตรจิต ๗/๓๒ (เว้นอรหัตตมรรค อรหัตตผล) เจตสิก ๓๖ นิพพาน (เตกาลิกอารมณ์)

น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

มัคควิถี

รับ โลกียจิต ๘๑ เจตสิก ๕๒ รูป ๒๘ นิพพาน

น ท ม ปริ อุ นุ โค มัค ผล ผล ภ

ฌานวิถี

รับ มหัคคตจิต ๖ เจตสิก ๓๐ บัญญัติ

น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌ ฌานเรื่อยไป ภ

กามมโนทวารวิถี

รับ โลกียจิต ๘๑ เจตสิก ๕๒ รูป ๒๘ บัญญัติ

น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

วิสยรูป ๗

ปัญจทวารวิถี

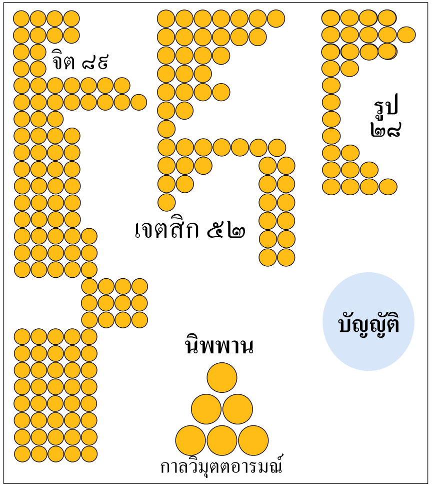
ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

คาถาแสดงจิตที่รับอารมณ์ไม่แน่นอน ๓ ประเภท

๗. สพฺพตฺถ ฉจฺเจติ

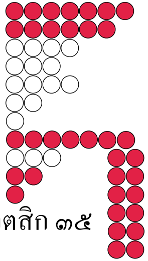
แปลว่า จิตที่รับอารมณ์ได้ทั้งหมด มี ๖ ดวง คือ

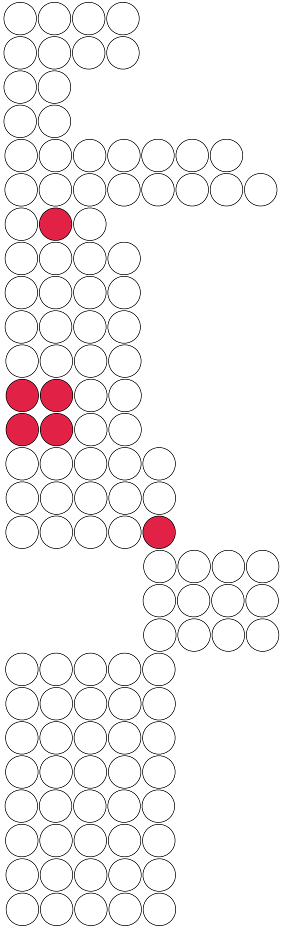
มโนทวาราวัชชนะ ๑ มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔ อภิญญากิริยาจิต ๑ เจตสิก ๓๕

เป็นอารมณ์ให้

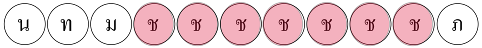
มโนทวาราวัชชนะ ๑
มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากิริยาจิต ๑
เจตสิก ๓๕

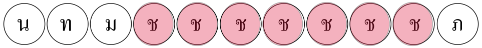
รับ โลกุตตร ๘ เจตสิก ๓๖ นิพพาน (เตกาลิกอารมณ์)

ปัจจเวกขณวิถี

รับ โลกียจิต ๘๑ เจตสิก ๕๒ รูป ๒๘ บัญญัติ

กามมโนทวารวิถี

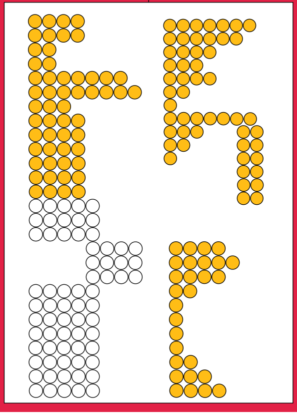

อารมณ์พิสดาร ๒๑

กามอารมณ์

ได้อารมณ์ ๖

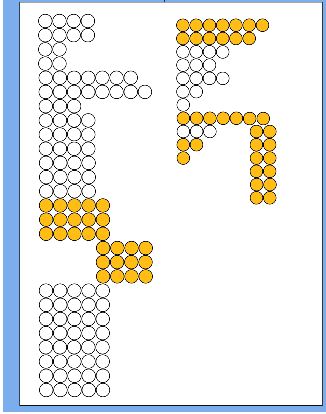
กามจิต ๕๔
เจตสิก ๕๒
รูป ๒๘

มหัคคตอารมณ์

ได้ธัมมารมณ์อย่างเดียว

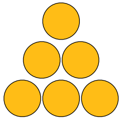
มหัคคตจิต ๒๗
เจตสิก ๓๕

นิพพานอารมณ์

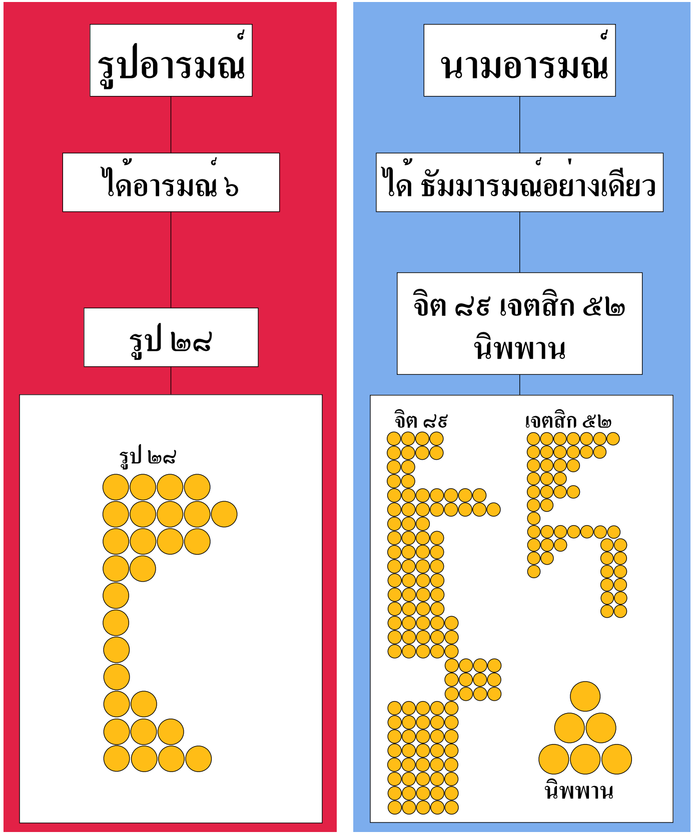
ได้ธัมมารมณ์อย่างเดียว

นิพพาน

นิพพาน

อารมณ์พิสดาร ๒๑

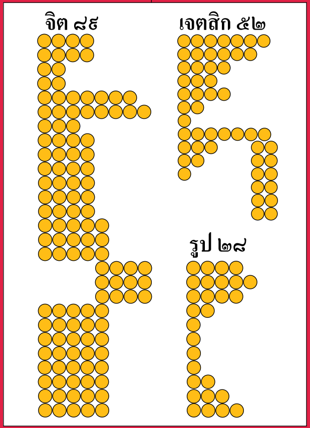
อารมณ์พิสดาร ๒๑

ปัจจุบันอารมณ์

ได้อารมณ์ ๖

จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ รูป ๒๘

ที่กำลังเกิด

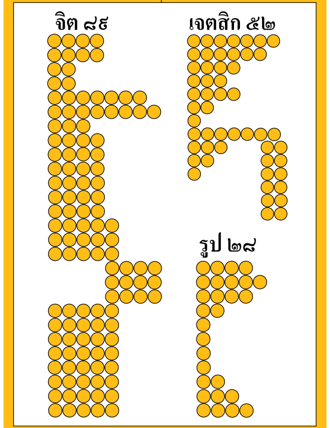

อดีตอารมณ์

ได้อารมณ์ ๖

จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ รูป ๒๘

ที่ดับแล้ว

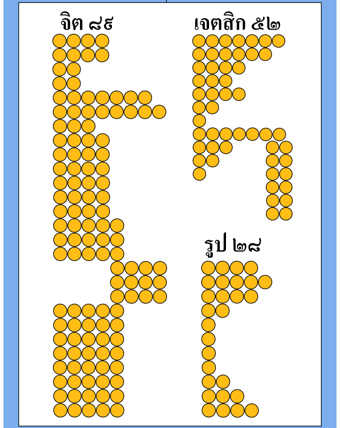

อนาคตอารมณ์

ได้อารมณ์ ๖

จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ รูป ๒๘

ที่จะเกิด

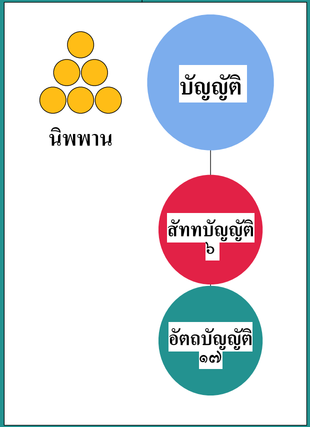

กาลวิมุตตอารมณ์

ได้ ธัมมารมณ์ อย่างเดียว

นิพพาน บัญญัติ

พ้นจากกาล

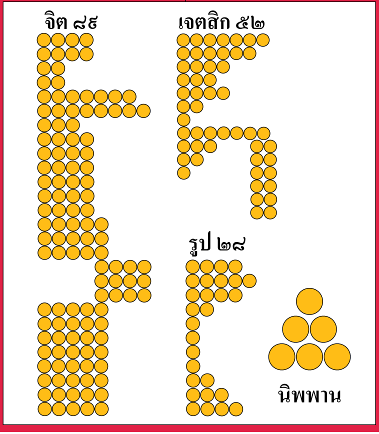

อารมณ์พิสดาร ๒๑

ปรมัตถอารมณ์

ได้อารมณ์ ๖

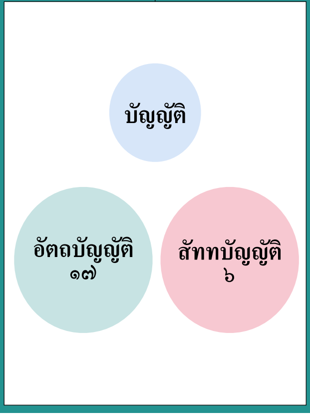
จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒
รูป ๒๘ นิพพาน

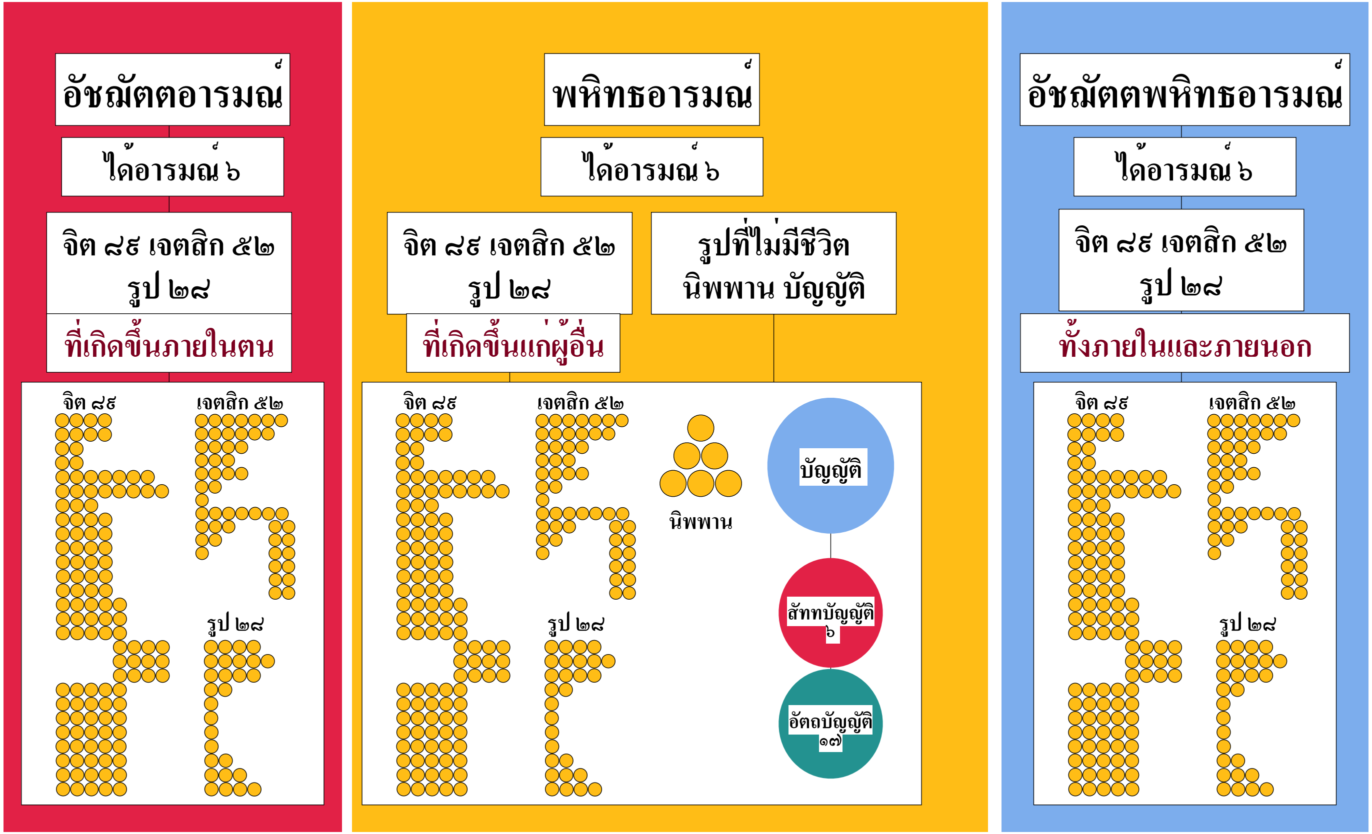
บัญญัติอารมณ์

ได้ ธัมมารมณ์อย่างเดียว

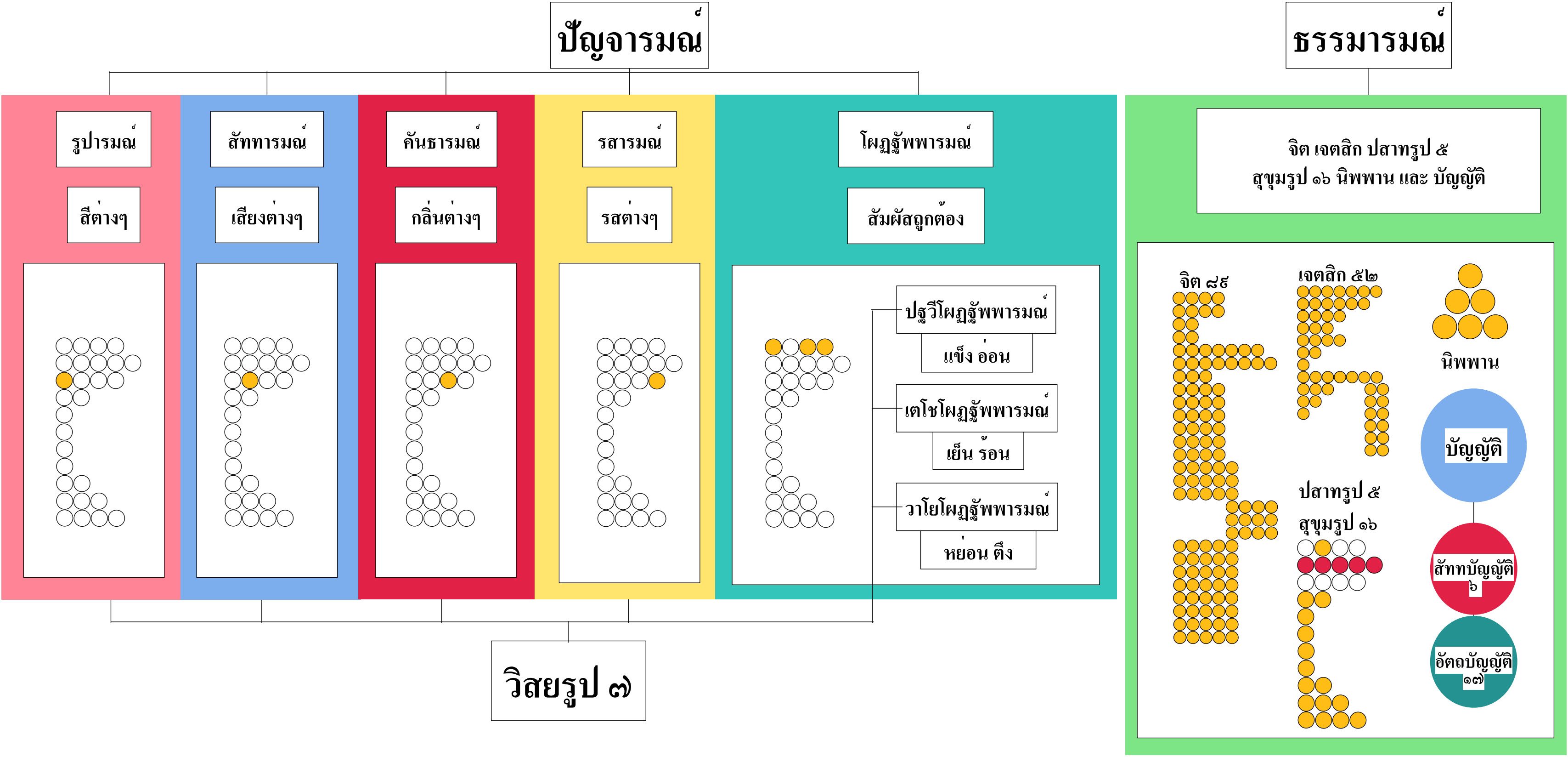
อัตถบัญญัติ ๑๗
สัททบัญญัติ ๖

อารมณ์พิสดาร ๒๑

อารมณ์พิสดาร ๒๑

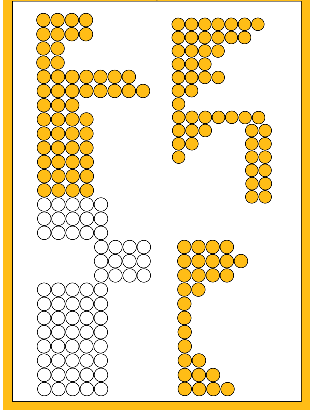

แสดงจิต เจตสิก ที่รับอารมณ์ ๒๑ โดยแน่นอน และ ไม่แน่นอน

กามอารมณ์

ได้อารมณ์ ๖

กามจิต ๕๔
เจตสิก ๕๒
รูป ๒๘

โดยจิต ๕๖

แน่นอน ๒๕

ทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐
มโนธาตุ ๓
๑๓

สันตีรณจิต ๓
มหาวิปากจิต ๘
หสิตุปปาทจิต ๑
๑๒

ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ ๒๕

ฉ จิตฺตานิ มหคฺคเต ๖

เอกวีสติ โวหาเร ๒๑

อฏฺฐ นิพฺพานโคจเร ๘

ไม่แน่นอน ๓๑

อกุศลจิต ๑๒
มหากุศลญาณวิปปยุตตจิต ๔
มหากิริยาญาณวิปปยุตตจิต ๔

มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากุศล ๑

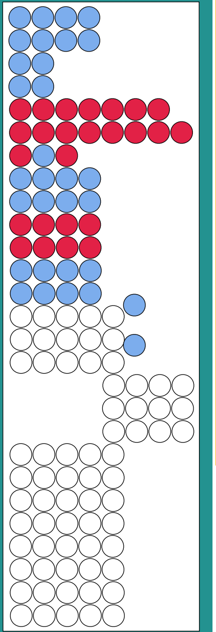
มโนทวาราวัชชนะ ๑
มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากิริยาจิต ๑

-

วีสานุตฺตรมุตฺตมฺหิ ๒๐

อคฺคมคฺคผลุชฺฌิต ปญฺจ ๕

สพฺพตฺถ ฉฬฺเจติ ๖

แน่นอน
ไม่แน่นอน

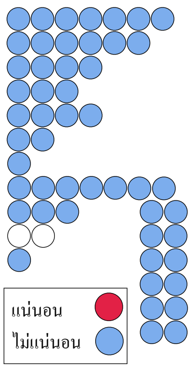
โดยเจตสิก ๕๐

แน่นอน

- ไม่มี

ไม่แน่นอน

๕๐ เว้น อัปปมัญญา ๒

แสดงจิต เจตสิก ที่รับอารมณ์ ๒๑ โดยแน่นอน และ ไม่แน่นอน

มหัคคตอารมณ์

ได้ ธัมมารมณ์ อย่างเดียว

มหัคคตจิต ๒๗
เจตสิก ๓๕

โดยจิต ๓๗

แน่นอน ๖

วิญญาณัญจายตนฌานจิต ๓
เนวสัญญานาสัญญายตนฌานจิต ๓

ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ ๒๕

ฉ จิตฺตานิ มหคฺคเต ๖

เอกวีสติ โวหาเร ๒๑

อฏฺฐ นิพฺพานโคจเร ๘

ไม่แน่นอน ๓๑

อกุศลจิต ๑๒
มหากุศลญาณวิปปยุตตจิต ๔
มหากิริยาญาณวิปปยุตตจิต ๔

มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากุศล ๑

มโนทวาราวัชชนะ ๑
มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากิริยาจิต ๑

-

วีสานุตฺตรมุตฺตมฺหิ ๒๐

อคฺคมคฺคผลุชฺฌิเต ปญฺจ ๕

สพฺพตฺถ ฉฬฺเจติ ๖

แน่นอน
ไม่แน่นอน

โดยเจตสิก ๔๗

แน่นอน

- ไม่มี

ไม่แน่นอน

๔๗ เว้น อัปปมัญญา ๒
เว้นวิรตี ๓

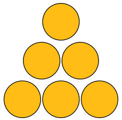
แน่นอน
ไม่แน่นอน

แสดงจิต เจตสิก ที่รับอารมณ์ ๒๑ โดยแน่นอน และ ไม่แน่นอน

นิพพานอารมณ์

ได้ ธัมมารมณ์ อย่างเดียว

นิพพาน

นิพพาน

โดยจิต ๑๙

แน่นอน ๘

โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐

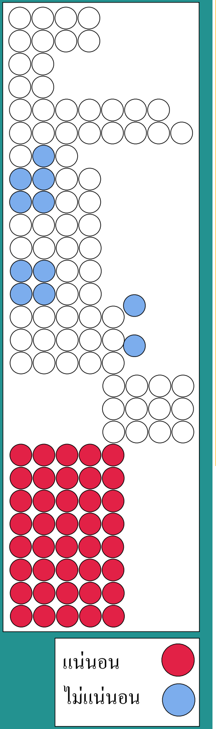
ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ	๒๕
ฉ จิตฺตานิ มหคฺคเต	๖
เอกวีสติ โวหาเร	๒๑
อฏฺฐ นิพฺพานโคจเร	๘

ไม่แน่นอน ๑๑

มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากุศล ๑

มโนทวาราวัชชนะ ๑
มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากิริยาจิต ๑

	-
วีสานุตฺตรมุตฺตมฺหิ	๒๐
อคฺคมคฺคผลุชฺฌิเต ปญฺจ	๕
สพฺพตฺถ ฉจฺเจติ	๖

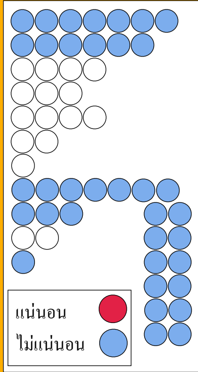
โดยเจตสิก ๓๖

แน่นอน

- ไม่มี

ไม่แน่นอน

๓๖ เว้น อัปปมัญญา ๒
เว้น อกุศลเจตสิก ๑๒

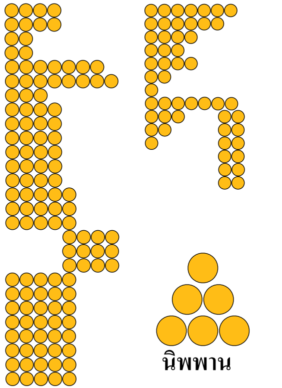
แสดงจิต เจตสิก ที่รับอารมณ์ ๒๑ โดยแน่นอน และ ไม่แน่นอน

นามอารมณ์

ได้ ธัมมารมณ์อย่างเดียว

จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ นิพพาน

จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒

โดยจิต ๕๗

แน่นอน ๑๔

วิญญาณัญจายตนฌานจิต ๓
เนวสัญญานาสัญญายตนฌานจิต ๓

โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐

ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ	๒๕
ฉ จิตฺตานิ มหคฺคเต	๖
เอกวีสติ โวหาเร	๒๑
อฏฺฐ นิพฺพานโคจเร	๘

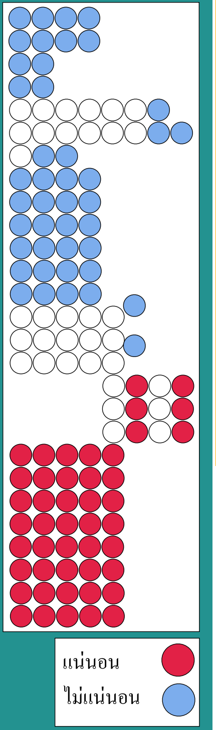
ไม่แน่นอน ๔๓

สันตีรณจิต ๓
มหาวิปากจิต ๘
หสิตุปปาทจิต ๑ — ๑๒

มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากุศล ๑

มโนทวาราวัชชนะ ๑
มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากิริยาจิต ๑

	๑๓
ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ	๑๒
วีสานุตฺตรมุตฺตมฺหิ	๒๐
อคฺคมคฺคผลุชฺฌิเต ปญฺจ	๕
สพฺพตฺถ ฉฬฺเจติ	๖

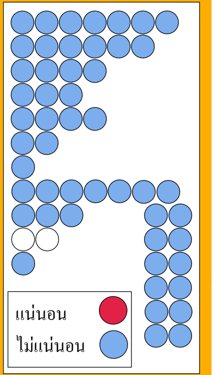
โดยเจตสิก ๕๐

แน่นอน

-	ไม่มี

ไม่แน่นอน

๕๐	เว้น อัปปมัญญา ๒

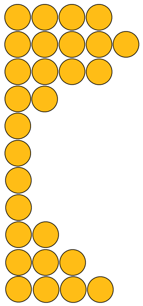

แสดงจิต เจตสิก ที่รับอารมณ์ ๒๑ โดยแน่นอน และ ไม่แน่นอน

รูปอารมณ์

ได้อารมณ์ ๖

รูป ๒๘

โดยจิต ๕๖

แน่นอน ๑๓

ทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐
มโนธาตุ ๓
๑๓

ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ ๒๕
ฉ จิตฺตานิ มหคฺคเต ๖
เอกวีสติ โวหาร ๒๑
อฏฺฐ นิพฺพานโคจเร ๘

ไม่แน่นอน ๔๓

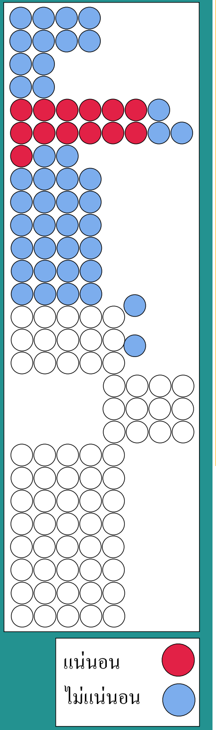
สันตีรณจิต ๓
มหาวิปากจิต ๘
หสิตุปปาทจิต ๑
๑๒

อกุศลจิต ๑๒
มหากุศลญาณวิปปยุตตจิต ๔
มหากิริยาญาณวิปปยุตตจิต ๔

มหากุศลญาณสัมปปยุตตจิต ๔
อภิญญากุศล ๑

มโนทวาราวัชชนะ ๑
มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากิริยาจิต ๑

ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ ๑๓ ๑๒
วีสานุตฺตรมุตฺตมฺหิ ๒๐
อคฺคมคฺคผลุชฺฌิเต ปญฺจ ๕
สพฺพตฺถ ฉฬฺเจติ ๖

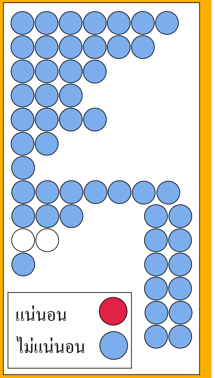
โดยเจตสิก ๕๐

แน่นอน

- ไม่มี

ไม่แน่นอน

๕๐ เว้น อัปปมัญญา ๒

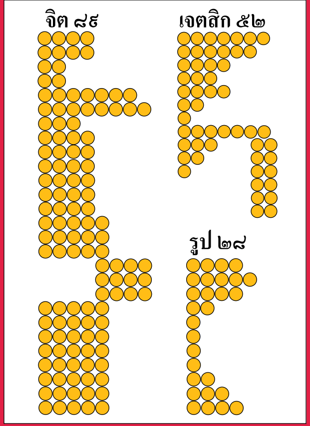
แสดงจิต เจตสิก ที่รับอารมณ์ ๒๑ โดยแน่นอน และ ไม่แน่นอน

ปัจจุบันอารมณ์

ได้อารมณ์ ๖

จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒
รูป ๒๘

ที่กำลังเกิด

โดยจิต ๕๖

แน่นอน ๑๓

ทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐
มโนธาตุ ๓
๑๓

ปัญจวีส ปริตฺตมฺหิ ๒๕

ฉ จิตฺตานิ มหคฺคเต ๖

เอกวีสติ โวหาเร ๒๑

อฏฺฐ นิพฺพานโคจเร ๘

ไม่แน่นอน ๔๓

สันตีรณจิต ๓
มหาวิปากจิต ๘
หสิตุปปาทจิต ๑
๑๒

อกุศลจิต ๑๒
มหากุศลญาณวิปปยุตตจิต ๔
มหากิริยาญาณวิปปยุตตจิต ๔

มหากุศลญาณสัมปปยุตตจิต ๔
อภิญญากุศล ๑

มโนทวาราวัชชนะ ๑
มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากิริยาจิต ๑

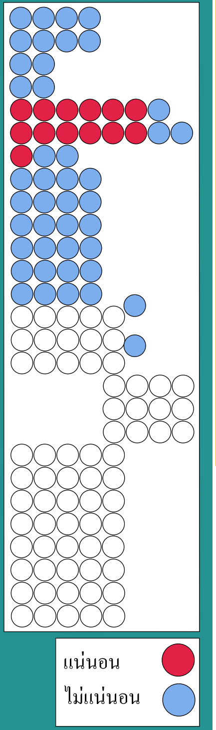
๑๓

ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ ๑๒

วีสานุตฺตรมุตฺตมฺหิ ๒๐

อคฺคมคฺคผลุชฺฌิเต ปญฺจ ๕

สพฺพตฺถ ฉฬฺเจติ ๖

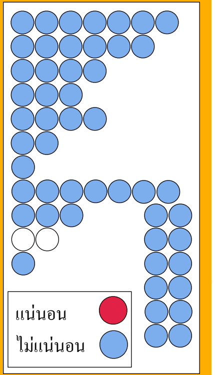
โดยเจตสิก ๕๐

แน่นอน

- ไม่มี

ไม่แน่นอน

๕๐ เว้น อัปปมัญญา ๒

แสดงจิต เจตสิก ที่รับอารมณ์ ๒๑ โดยแน่นอน และ ไม่แน่นอน

อดีตอารมณ์

ได้อารมณ์ ๖

จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒
รูป ๒๘

ที่ดับแล้ว

จิต ๘๙

เจตสิก ๕๒

รูป ๒๘

โดยจิต ๘๙

แน่นอน ๖

วิญญาณัญจายตนฌานจิต ๓
เนวสัญญานาสัญญายตนฌานจิต ๓

ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ ๒๕

ฉ จิตฺตานิ มหคฺคเต ๖

เอกวีสติ โวหาเร ๒๑

อฏฺฐ นิพฺพานโคจเร ๘

ไม่แน่นอน ๔๓

สันตีรณจิต ๓
มหาวิปากจิต ๘
หสิตุปปาทจิต ๑

๑๒

อกุศลจิต ๑๒
มหากุศลญาณวิปปยุตตจิต ๔
มหากิริยาญาณวิปปยุตตจิต ๔

มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากุศล ๑

มโนทวาราวัชชนะ ๑
มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากิริยาจิต ๑

ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ ๑๓ ๑๒

วีสานุตฺตรมุตฺตมฺหิ ๒๐

อคฺคมคฺคผลุชฺฌิเต ปญฺจ ๕

สพฺพตฺถ ฉฬเจติ ๖

แน่นอน
ไม่แน่นอน

โดยเจตสิก ๔๗

แน่นอน

\- ไม่มี

ไม่แน่นอน

๔๗ เว้น อัปปมัญญา ๒
เว้น วิรตี ๓

แน่นอน
ไม่แน่นอน

แสดงจิต เจตสิก ที่รับอารมณ์ ๒๑ โดยแน่นอน และ ไม่แน่นอน

อนาคตอารมณ์

ได้อารมณ์ ๖

จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒
รูป ๒๘

ที่จะเกิด

จิต ๘๙ | เจตสิก ๕๒ | รูป ๒๘

โดยจิต ๔๓

แน่นอน -

ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ	๒๕
ฉ จิตฺตานิ มหคฺคเต	๖
เอกวีสติ โวหาร	๒๑
อฏฺฐ นิพฺพานโคจเร	๘

ไม่แน่นอน ๔๓

สันตีรณจิต ๓
มหาวิปากจิต ๘
หสิตุปปาทจิต ๑
๑๒

อกุศลจิต ๑๒
มหากุศลญาณวิปปยุตตจิต ๔
มหากิริยาญาณวิปปยุตตจิต ๔

มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากุศล ๑

มโนทวาราวัชชนะ ๑
มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากิริยาจิต ๑

	๑๓
ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ	๑๒
วีสานุตฺตรมุตฺตมฺหิ	๒๐
อคฺคมคฺคผลุชฺฌิเต ปญฺจ	๕
สพฺพตฺถ ฉฬเจติ	๖

แน่นอน
ไม่แน่นอน

โดยเจตสิก ๕๐

แน่นอน

- ไม่มี

ไม่แน่นอน

๕๐ เว้น อัปปมัญญา ๒

แน่นอน
ไม่แน่นอน

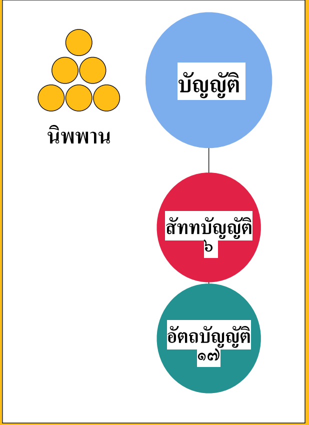
แสดงจิต เจตสิก ที่รับอารมณ์ ๒๑ โดยแน่นอน และ ไม่แน่นอน

กาลวิมุตตอารมณ์

ได้ ธัมมารมณ์ อย่างเดียว

นิพพาน
บัญญัติ

พ้นจากกาล

โดยจิต ๕๘/๖๐

แน่นอน ๒๙

รูปาวจรจิต ๑๕
อากาสานัญจายตนฌานจิต ๓
อากิญจัญญายตนฌานจิต ๓

โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐

ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ	๒๕
ฉ จิตฺตานิ มหคฺคเต	๖
เอกวีสติ โวหาเร	๒๑
อฏฺฐ นิพฺพานโคจเร	๘

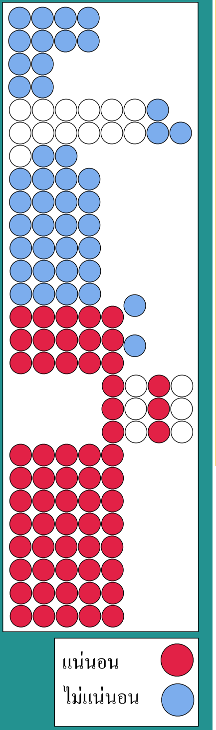
ไม่แน่นอน ๓๑

อกุศลจิต ๑๒
มหากุศลญาณวิปปยุตตจิต ๔
มหากิริยาญาณวิปปยุตตจิต ๔

มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากุศล ๑

มโนทวาราวัชชนะ ๑
มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากิริยาจิต ๑

	-
วีสานุตฺตรมุตฺตมฺหิ	๒๐
อคฺคมคฺคผลุชฺฌิเต ปญฺจ	๕
สพฺพตฺถ ฉฬฺเจติ	๖

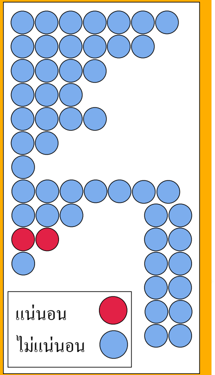
โดยเจตสิก ๕๒

แน่นอน

๒ อัปปมัญญา ๒

ไม่แน่นอน

๕๐ เว้น อัปปมัญญา ๒

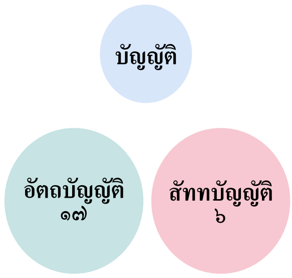

แสดงจิต เจตสิก ที่รับอารมณ์ ๒๑ โดยแน่นอน และ ไม่แน่นอน

บัญญัติอารมณ์

ได้ ธัมมารมณ์อย่างเดียว

อัตถบัญญัติ ๑๗
สัททบัญญัติ ๖

โดยจิต ๕๐/ ๕๒

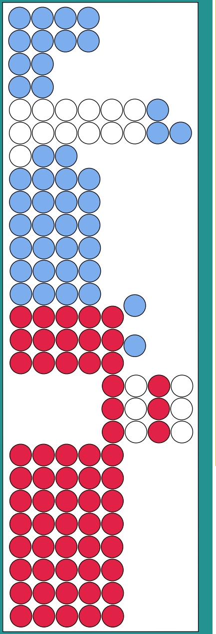
แน่นอน ๒๑

รูปาวจรจิต ๑๕
อากาสานัญจายตนฌานจิต ๓
อากิญจัญญายตนฌานจิต ๓

~~ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ~~	~~๒๕~~
~~ฉ จิตฺตานิ มหคฺคเต~~	~~๖~~
เอกวีสติ โวหาเร	๒๑
~~อฏฺฐ นิพฺพานโคจเร~~	~~๘~~

ไม่แน่นอน ๓๑

อกุศลจิต ๑๒ มหากุศลญาณวิปปยุตตจิต ๔ มหากิริยาญาณวิปปยุตตจิต ๔		-
	วีสานุตฺตรมุตฺตมฺหิ	๒๐
มหากุศลญาณสัมปปยุตตจิต ๔ อภิญญากุศล ๑	อคฺคมคฺคผลุชฺฌิเต ปญฺจ	๕
มโนทวาราวัชชนะ ๑ มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔ อภิญญากิริยาจิต ๑	สพฺพตฺถ ฉจฺเจติ	๖

แน่นอน
ไม่แน่นอน

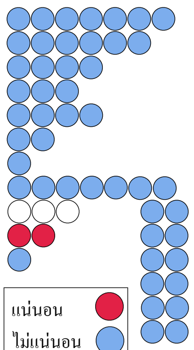
โดยเจตสิก ๔๙

แน่นอน

๒ อัปปมัญญา ๒

ไม่แน่นอน

๔๗ เว้น อัปปมัญญา ๒
เว้น วิรตี ๓

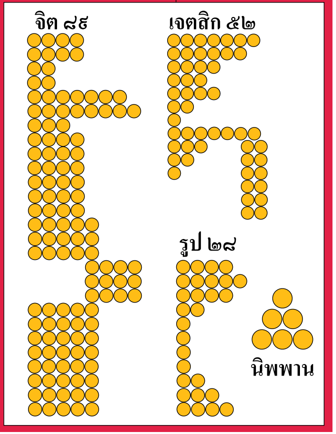
แน่นอน
ไม่แน่นอน

แสดงจิต เจตสิก ที่รับอารมณ์ ๒๑ โดยแน่นอน และ ไม่แน่นอน

ปรมัตถอารมณ์

ได้อารมณ์ ๖

จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒
รูป ๒๘ นิพพาน

โดยจิต ๗๐

แน่นอน ๓๙

ปัญจวีส ปริตฺตมฺหิ	๒๕
ฉ จิตฺตานิ มหคฺคเต	๖
เอกวีสติ โวหาเร	๒๑
อฏฺฐ นิพฺพานโคจเร	๘

ทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐
มโนธาตุ ๓ — ๑๓

สันตีรณจิต ๓
มหาวิปากจิต ๘
หสิตุปปาทจิต ๑ — ๑๒

วิญญาณัญจายตนฌานจิต ๓
เนวสัญญานาสัญญายตนฌานจิต ๓

โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐

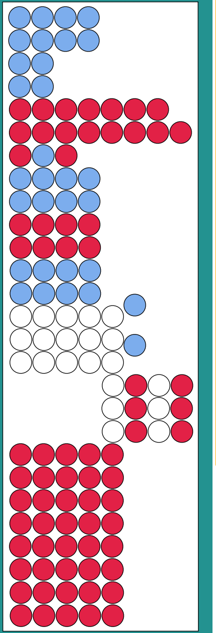
ไม่แน่นอน ๓๑

	-
	-
วีสานุตฺตรมุตฺตมฺหิ	๒๐
อคฺคมคฺคผลุชฺฌิเต ปญฺจ	๕
สพฺพตฺถ ฉฐฺเจติ	๖

อกุศลจิต ๑๒
มหากุศลญาณวิปปยุตตจิต ๔
มหากิริยาญาณวิปปยุตตจิต ๔

มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากุศล ๑

มโนทวาราวัชชนะ ๑
มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากิริยาจิต ๑

แน่นอน
ไม่แน่นอน

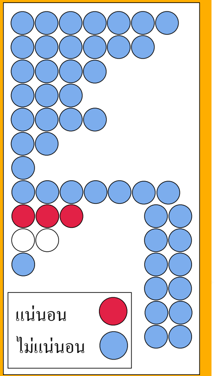
โดยเจตสิก ๕๐

แน่นอน

๓ — วิรตี ๓

ไม่แน่นอน

๔๗ — เว้น อัปปมัญญา ๒
เว้น วิรตี ๓

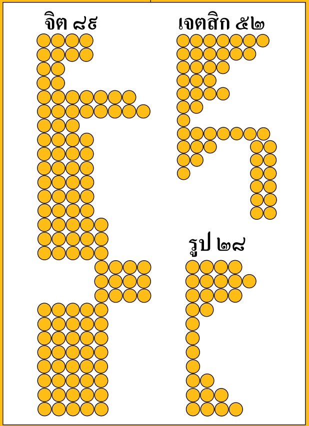
แสดงจิต เจตสิก ที่รับอารมณ์ ๒๑ โดยแน่นอน และ ไม่แน่นอน

อัชฌัตตอารมณ์

ได้อารมณ์ ๖

จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒
รูป ๒๘

ที่เกิดขึ้นภายในตน

โดยจิต ๖๒

แน่นอน ๖

วิญญาณัญจายตนฌานจิต ๓
เนวสัญญานาสัญญายตนฌานจิต ๓

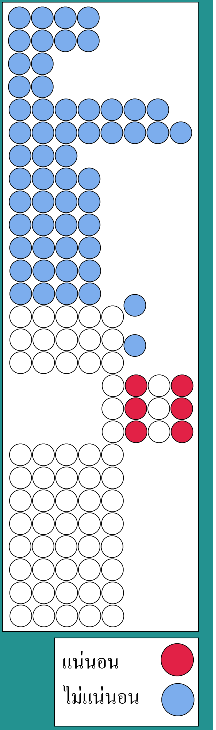
ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ	๒๕
ฉ จิตฺตานิ มหคฺคเต	๖
เอกวีสติ โวหาเร	๒๑
อฏฺฐ นิพฺพานโคจเร	๘

ไม่แน่นอน ๕๖

ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ	๒๕
ทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐ มโนธาตุ ๓ — ๑๓	-
วีสานุตฺตรมุตฺตมฺหิ	๒๐
สันตีรณจิต ๓ มหาวิปากจิต ๘ หสิตุปปาทจิต ๑ — ๑๒	
อคฺคมคฺคผลุชฺฌิเต ปญฺจ	๕
อกุศลจิต ๑๒ มหากุศลญาณวิปปยุตตจิต ๔ มหากิริยาญาณวิปปยุตตจิต ๔	
สพฺพตฺถ ฉฬฺเจติ	๖

มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากุศล ๑

มโนทวาราวัชชนะ ๑
มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากิริยาจิต ๑

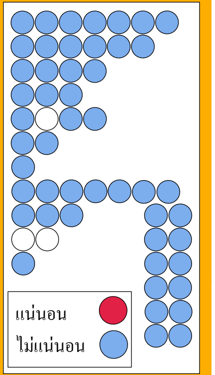
โดยเจตสิก ๔๙

แน่นอน

- ไม่มี

ไม่แน่นอน

๔๙ เว้น อิสสา ๑
เว้นอัปปมัญญา ๒

แสดงจิต เจตสิก ที่รับอารมณ์ ๒๑ โดยแน่นอน และ ไม่แน่นอน

พหิทธอารมณ์

ได้อารมณ์ ๖

จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒
รูป ๒๘

ที่เกิดขึ้นแก่ผู้อื่น

รูปที่ไม่มีชีวิต นิพพาน
บัญญัติ

โดยจิต ๗๐

แน่นอน ๑๑

รูปาวจรจิต ๑๕
อากาสานัญจายตนฌานจิต ๓
อากิญจัญญายตนฌานจิต ๓

ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ	๒๕
ฉ จิตฺตานิ มหคฺคเต	๖
เอกวีสติ โวหาเร	๑๘
อฏฺฐ นิพฺพานโคจเร	๘

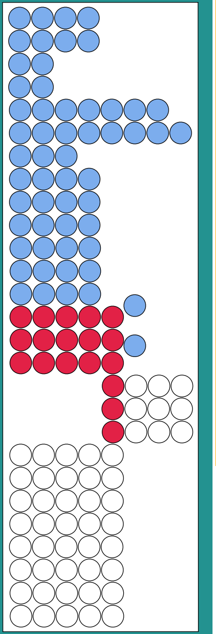
โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐

ไม่แน่นอน ๕๖

		ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ	๒๕
ทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐ มโนธาตุ ๓	๑๓		-
สันตีรณจิต ๓ มหาวิปากจิต ๘ หสิตุปปาทจิต ๑	๑๒	วีสานุตฺตรมุตฺตมฺหิ	๒๐
		อคฺคมคฺคผลุชฺฌิเต ปญฺจ	๕
อกุศลจิต ๑๒ มหากุศลญาณวิปปยุตตจิต ๔ มหากิริยาญาณวิปปยุตตจิต ๔		สพฺพตฺถ ฉฬฺเจติ	๖

มหากุศลญาณสัมปปยุตตจิต ๔
อภิญญากุศล ๑

มโนทวาราวัชชนะ ๑
มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากิริยาจิต ๑

แน่นอน
ไม่แน่นอน

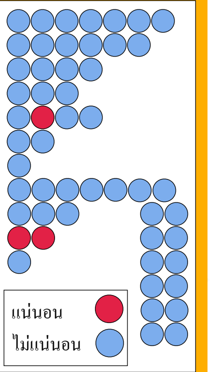
โดยเจตสิก ๕๒

แน่นอน

๓ — อิสสา ๑
อัปปมัญญา ๒

ไม่แน่นอน

๔๙ — เว้น อิสสา ๑
เว้นอัปปมัญญา ๒

แสดงจิต เจตสิก ที่รับอารมณ์ ๒๑ โดยแน่นอน และ ไม่แน่นอน

อัชฌัตตพหิทธอารมณ์

ได้อารมณ์ ๖

จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ รูป ๒๘

ทั้งภายในและภายนอก

จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ รูป ๒๘

โดยจิต ๕๖

แน่นอน -

ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ	๒๕
ฉ จิตฺตานิ มหคฺคเต	๖
เอกวีสติ โวหาเร	๒๑
อฏฺฐ นิพฺพานโคจเร	๘

ไม่แน่นอน ๕๖

ทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐ มโนธาตุ ๓	๑๓	ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ	๒๕
			-
สันตีรณจิต ๓ มหาวิปากจิต ๘ หสิตุปปาทจิต ๑	๑๒	วีสานุตฺตรมุตฺตมฺหิ	๒๐
อกุศลจิต ๑๒ มหากุศลญาณวิปปยุตตจิต ๔ มหากิริยาญาณวิปปยุตตจิต ๔		อคฺคมคฺคผลุชฺฌิเต ปญฺจ	๕
มหากุศลญาณสัมปปยุตตจิต ๔ อภิญญากุศล ๑		สพฺพตฺถ ฉฬฺเจติ	๖
		มโนทวาราวัชชนะ ๑ มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔ อภิญญากิริยาจิต ๑	

แน่นอน
ไม่แน่นอน

โดยเจตสิก ๔๙

แน่นอน

- ไม่มี

ไม่แน่นอน

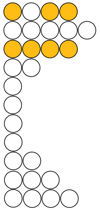
๔๙ เว้น อิสสา ๑ เว้นอัปปมัญญา ๒

แน่นอน
ไม่แน่นอน

แสดงจิต เจตสิก ที่รับอารมณ์ ๒๑ โดยแน่นอน และ ไม่แน่นอน

ปัญญจารมณ์

- รูปารมณ์
- สัททารมณ์
- คันธารมณ์
- รสารมณ์
- โผฏฐัพพารมณ์

โดยจิต ๔๖ / ๔๘

แน่นอน ๒/๓

- มโนธาตุ ๓ - ปัญจารมณ์
- ฆานวิญญาณ ๒ - คันธารมณ์
- จักขุวิญญาณ๒ - รูปารมณ์
- ชิวหาวิญญาณ ๒ - รสารมณ์
- โสตวิญญาณ๒ - สัททารมณ์
- กายวิญญาณ๒ - โผฏฐัพพารมณ์

ไม่แน่นอน ๔๖

มโนธาตุ ๓ — ๓

รูปารมณ์ สัททารมณ์ คันธารมณ์ | รสารมณ์ โผฏฐัพพารมณ์

ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ — ๑๐ / ๓ / ๑๒

สันตีรณจิต ๓ มหาวิปากจิต ๘ หสิตุปปาทจิต ๑ — ๑๒

อกุศลจิต ๑๒ มหากุศลญาณวิปปยุตตจิต ๔ มหากิริยาญาณวิปปยุตตจิต ๔

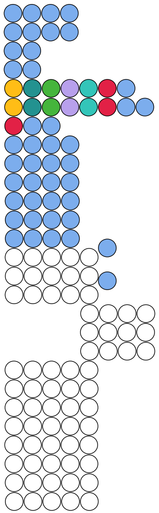
วีสานุตฺตรมุตฺตมฺหิ — ๒๐

มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔ อภิญญากุศล ๑

อคฺคมคฺคผลุชฺฌิเต ปญฺจ — ๕

มโนทวาราวัชชนะ ๑ มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔ อภิญญากิริยาจิต ๑

สพฺพตฺถ ฉฺฬเจติ — ๖

- แน่นอน
  - ปัญจารมณ์
  - รูปารมณ์
  - สัททารมณ์
  - คันธารมณ์
  - รสารมณ์
  - โผฏฐัพพารมณ์
- ไม่แน่นอน
- ไม่แน่นอน
  - รับรูปารมณ์
  - รับสัททารมณ์
  - รับคันธารมณ์
  - รับสารมณ์
  - รับโผฏฐัพพารมณ์

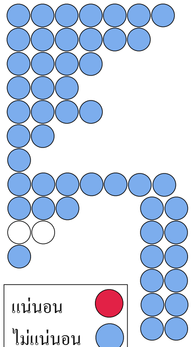
โดยเจตสิก ๕๐

แน่นอน

- ไม่มี

ไม่แน่นอน

๕๐ — เว้นอัปปมัญญา ๒

แน่นอน / ไม่แน่นอน

แสดงจิต เจตสิก ที่รับอารมณ์ ๒๑ โดยแน่นอน และ ไม่แน่นอน

ธรรมารมณ์

จิต เจตสิก
ปสาทรูป ๕
สุขุมรูป ๑๖
นิพพาน
และ บัญญัติ

จิต ๘๙

เจตสิก ๕๒

ปสาทรูป ๕

สุขุมรูป ๑๖

นิพพาน

บัญญัติ

สัททบัญญัติ ๖

อัตถบัญญัติ ๑๗

โดยจิต ๕๖

แน่นอน ๓๕

วิญญาณัญจายตนฌานจิต ๓
เนวสัญญานาสัญญายตนฌานจิต ๓

รูปาวจรจิต ๑๕
อากาสานัญจายตนฌานจิต ๓
อากิญจัญญายตนฌานจิต ๓

โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐

ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ	๒๕ [✕]
ฉ จิตฺตานิ มหคฺคเต	๖
เอกวีสติ โวหาเร	๒๑
อฏฺฐ นิพฺพานโคจเร	๘

ไม่แน่นอน ๕๖

สันตีรณจิต ๓
มหาวิปากจิต ๘
หสิตุปปาทจิต ๑ — ๑๒

อกุศลจิต ๑๒
มหากุศลญาณวิปปยุตตจิต ๔
มหากิริยาญาณวิปปยุตตจิต ๔

มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากุศล ๑

มโนทวาราวัชชนะ ๑
มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔
อภิญญากิริยาจิต ๑

ปญฺจวีส ปริตฺตมฺหิ	๑๗ [✕] ๑๒
วีสานุตฺตรมุตฺตมฺหิ	๒๐
อคฺคมคฺคผลุชฺฌิเต ปญฺจ	๕
สพฺพตฺถ ฉฬฺเจติ	๖

แน่นอน
ไม่แน่นอน

โดยเจตสิก ๕๒

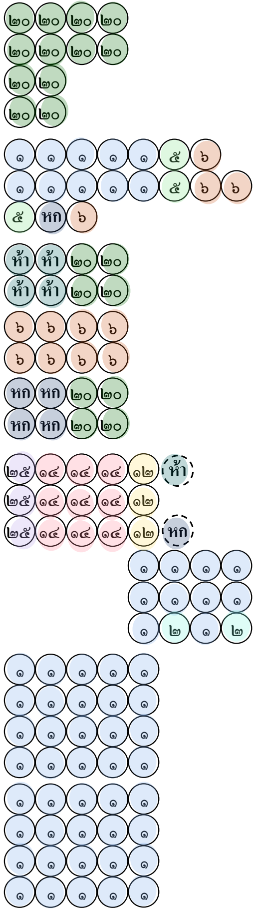
แน่นอน

๒ อัปปมัญญา ๒

ไม่แน่นอน

๕๐ เว้นอัปปมัญญา ๒

แน่นอน
ไม่แน่นอน

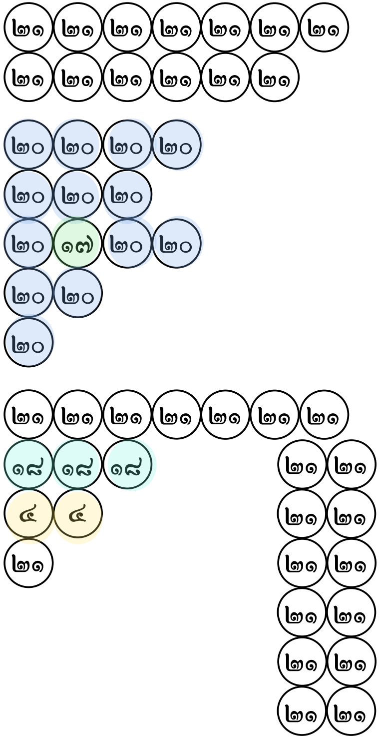

จิต

- ๑ จิตที่รับอารมณ์ได้ อย่างเดียว
- ๒ จิตที่รับอารมณ์ได้ สองอย่าง
- ๕ จิตที่รับอารมณ์ได้ ห้าอย่าง
- ๑๒ จิตที่รับอารมณ์ได้ สิบสองอย่าง
- ๑๔ จิตที่รับอารมณ์ได้ สิบสี่อย่าง
- ๒๕ จิตที่รับอารมณ์ได้ ยี่สิบห้าอย่าง

- หก จิตที่รับอารมณ์ หก คือ ๘๙ ๕๒ ๒๘ นิพ. บัญ
- ห้า จิตที่รับอารมณ์ หก คือ ๘๗ ๕๒ ๒๘ นิพ. บัญ
- ๒๐ จิตที่รับอารมณ์ หก คือ ๘๑ ๕๒ ๒๘ บัญ
- ๖ จิตที่รับอารมณ์ หก คือ ๕๔ ๕๒ ๒๘

จำแนกเจตสิก ๕๒

เจตสิก

- ๒๐ คือ อารมณ์ ๒๑ เว้น นิพพาน
- ๑๘ คือ อารมณ์ ๒๑ เว้น มหัคคตอารมณ์ อดีตอารมณ์ บัญญัติอารมณ์
- ๑๗ คือ อารมณ์ ๒๑ เว้น นิพพาน อัชฌัตตอารมณ์ พหิทธอารมณ์ อัชฌัตตพหิทธอารมณ์
- ๔ คือ กาลวิมุตต์ บัญญัติอารมณ์ พหิทธอารมณ์ ธรรมารมณ์

อารมณ์โดยพิสดาร๒๑	จิตที่รับอารมณ์			เจตสิกที่รับอารมณ์	
	แน่นอน	ไม่แน่นอน	รวม	แน่นอน	ไม่แน่นอน
๑.กามอารมณ์	๒๕, ๖, ๒๑ , ๘	๒๐, ๕, ๖	๕๖	ไม่มี	๕๐ เว้นอัปปมัญญา๒
๒.มหัคคตอารมณ์	๒๕, ๖, ๒๑ , ๘	๒๐, ๕, ๖	๓๗	ไม่มี	๔๗ เว้นอัปปมัญญา๒ วิรตี๓
๓.นิพพานอารมณ์	๒๕, ๖, ๒๑ , ๘	๒๐, ๕, ๖	๑๙	ไม่มี	๓๖ เว้นอัปปมัญญา๒ อกุศล๑๔
๔.นาม	๒๕, ๖, ๒๑ , ๘	๑๒, ๒๐, ๕, ๖	๕๗	ไม่มี	๕๐ เว้นอัปปมัญญา๒
๕.รูป	๑๗, ๖, ๒๑ , ๘	๑๒, ๒๐, ๕, ๖	๕๖	ไม่มี	๕๐ เว้นอัปปมัญญา๒

อารมณ์โดยพิศดาร๒๑	จิตที่รับอารมณ์			เจตสิกที่รับอารมณ์	
	แน่นอน	ไม่แน่นอน	รวม	แน่นอน	ไม่แน่นอน
๖.ปัจจุบันอารมณ์	๑๓, ๖, ๒๑ , ๘	๑๒, ๒๐, ๕, ๖	๕๖	ไม่มี	๕๐ เว้นอัปปมัญญา๒
๗.อดีตอารมณ์	๒๕, ๖, ๒๑ , ๘	๑๒, ๒๐, ๕, ๖	๔๙	ไม่มี	๔๗ เว้นอัปปมัญญา๒ วิรตี๓
๘.อนาคตอารมณ์	๒๕, ๖, ๒๑ , ๘	๑๒, ๒๐, ๕, ๖	๔๓	ไม่มี	๕๐ เว้นอัปปมัญญา๒
๙.กาลวิมุตตอารมณ์	๒๕, ๖, ๒๑ , ๘	๒๐, ๕, ๖	๕๘/๖๐	อัปปมัญญา๒	๕๐ เว้นอัปปมัญญา๒
๑๐.บัญญัติอารมณ์	๒๕, ๖, ๒๑ , ๘	๒๐, ๕, ๖	๕๐/๕๒	อัปปมัญญา๒	๔๗ เว้นอัปปมัญญา๒ วิรตี๓
๑๑.ปรมัตถ์อารมณ์	๒๕, ๖, ๒๑ , ๘	๒๐, ๕, ๖	๗๐	วิรตี๓	๔๗ เว้นอัปปมัญญา๒ วิรตี๓

อารมณ์โดยพิศดาร๒๑	จิตที่รับอารมณ์			เจตสิกที่รับอารมณ์	
	แน่นอน	ไม่แน่นอน	รวม	แน่นอน	ไม่แน่นอน
๑๒.อัชฌัตตอารมณ์	~~๒๕~~, ๖, ~~๒๑~~ , ~~๘~~	๒๕, ๒๐, ๕, ๖	๖๒	ไม่มี	๔๙ เว้นอิสสา๑ อัปปมัญญา๒
๑๓.พหิทธอารมณ์	~~๒๕~~, ~~๖~~, ๑๘, ๘	๒๕, ๒๐, ๕, ๖	๘๐/๘๒	อิสสา๑ อัปปมัญญา๒	๔๙ เว้นอิสสา๑ อัปปมัญญา๒
๑๔.อัชฌัตต-พหิทธอารมณ์	~~๒๕~~, ~~๖~~, ~~๒๑~~ , ~~๘~~	๒๕, ๒๐, ๕, ๖	๕๖	ไม่มี	๔๙ เว้นอิสสา๑ อัปปมัญญา๒

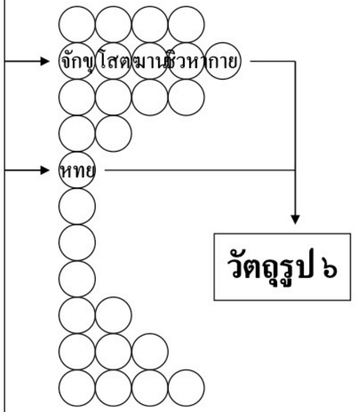
อารมณ์โดยพิศดาร๒๑	จิตที่รับอารมณ์			เจตสิกที่รับอารมณ์	
	แน่นอน	ไม่แน่นอน	รวม	แน่นอน	ไม่แน่นอน
๑๕.ปัญจารมณ์	มโนธาตุ๓	๑๒, ๒๐, ๕, ๖	๔๖	ไม่มี	๕๐ เว้นอัปปมัญญา๒
๑๖.รูปารมณ์	จักขุวิญญาณ๒	๓, ๑๒, ๒๐, ๕, ๖	๔๘	ไม่มี	๕๐ เว้นอัปปมัญญา๒
๑๗.สัททารณ์	โสตวิญญาณ๒	๓, ๑๒, ๒๐, ๕, ๖	๔๘	ไม่มี	๕๐ เว้นอัปปมัญญา๒
๑๘.คันธารมณ์	ฆานวิญญาณ๒	๓, ๑๒, ๒๐, ๕, ๖	๔๘	ไม่มี	๕๐ เว้นอัปปมัญญา๒
๑๙.รสารมณ์	ชิวหาวิญญาณ๒	๓, ๑๒, ๒๐, ๕, ๖	๔๘	ไม่มี	๕๐ เว้นอัปปมัญญา๒
๒๐.โผฏฐัพพารมณ์	กายวิญญาณ๒	๓, ๑๒, ๒๐, ๕, ๖	๔๘	ไม่มี	๕๐ เว้นอัปปมัญญา๒
๒๑.ธัมมารมณ์	~~๓~~๕, ๖, ๒๑, ๘	๑๒, ๒๐, ๕, ๖	๗๖/๗๘	อัปปมัญญา๒	๕๐ เว้นอัปปมัญญา๒

วัตถุสังคหะ

การสงเคราะห์จิต เจตสิก โดยประเภทแห่งวัตถุ ชื่อว่า วัตถุสังคหะ

วัตถุ ๖ และ องค์ธรรม

๑.	จักขุวัตถุ	องค์ธรรมได้แก่	จักขุปสาทรูป
๒.	โสตวัตถุ	,,	โสตปสาทรูป
๓.	ฆานวัตถุ	,,	ฆานปสาทรูป
๔.	ชิวหาวัตถุ	,,	ชิวหาปสาทรูป
๕.	กายวัตถุ	,,	กายปสาทรูป
๖.	หทยวัตถุ	,,	หทยวัตถุรูป

ความหมายของวัตถุรูป

วัตถุรูป หมายถึง รูปที่เป็นที่อาศัยเกิดของจิตและเจตสิก และรองรับจิตเจตสิกเหล่านั้นไว้ ตามสภาพของตน เปรียบเหมือนพื้นแผ่นดิน เป็นที่อาศัยเกิดและอาศัยอยู่ของสัตว์ทั้งหลาย ตลอดถึงสิ่งที่ไม่มีชีวิตทั้งหลาย และรองรับสัตว์และสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นไว้ ตามธรรมชาติของตน ฉะนั้น มีวจนัตถะว่า

วสนฺติ ปติฏฺฐหนฺติ จิตฺตเจตสิกา เอตฺถาติ วตฺถุ

จิตเจตสิกทั้งหลาย ย่อมอาศัยอยู่ในธรรมชาติใด ฉะนั้น ธรรมชาติที่เป็นที่อาศัยอยู่ของจิตและเจตสิกเหล่านั้น ชื่อว่า วัตถุ

ธรรมที่เป็นเหตุปัจจัยให้จิตเจตสิกเกิดขึ้นมี ๓ อย่าง คือ

๑. อดีตกรรม ได้แก่ กรรมที่ได้ทำไว้แล้วในปางก่อน

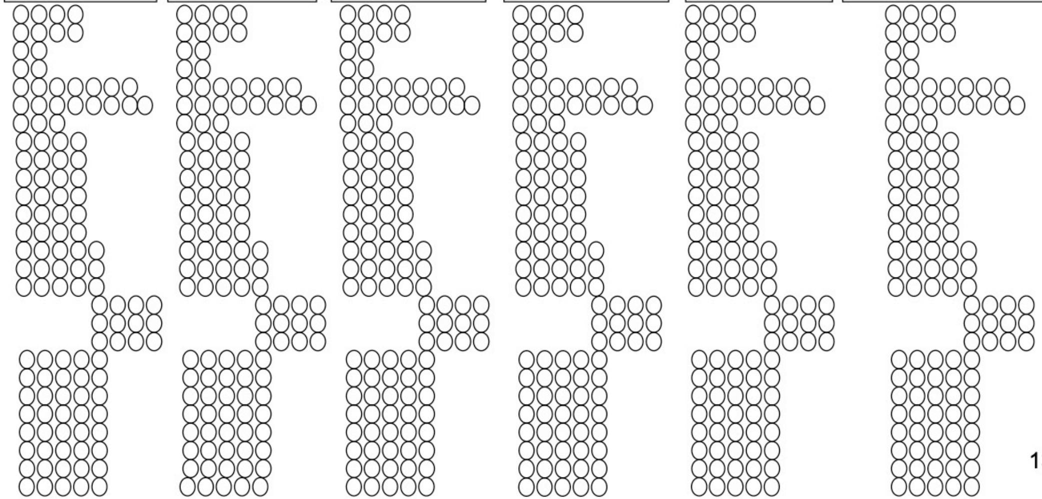
๒. วัตถุ ได้แก่ วัตถุรูป ๖ (เฉพาะในปัญจโวการภูมิ ๒๖)

๓. อารมณ์ ได้แก่ อารมณ์ ๖ (ตามสมควรแก่ทวารของตน)

ถ้าในจตุโวการภูมิ คือ อรูปภูมิ ๔ ก็มีเหตุปัจจัยเพียง ๒ อย่าง คือ **อดีตกรรม** และ **อารมณ์** เพราะในอรูปภูมิ ๔ นั้น ไม่มีรูปอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดเลย

จิตที่อาศัยวัตถุรูป ๖ เกิด

จิตที่อาศัย จักขุวัตถุเกิด มี ๒ ดวง	จิตที่อาศัย โสตวัตถุเกิด มี ๒ ดวง	จิตที่อาศัย ฆานวัตถุเกิด มี ๒ ดวง	จิตที่อาศัย ชิวหาวัตถุเกิด มี ๒ ดวง	จิตที่อาศัย กายวัตถุเกิด มี ๒ ดวง	จิตที่อาศัย หทยวัตถุเกิด มี ๗๕ หรือ ๑๐๗ ดวง

คาถาจำแนกภูมิ ๓๐ โดยวัตถุรูป ๖ และวิญญาณธาตุ ๗

ฉวตฺถุํ นิสฺสิตา กาเม สตฺต รูเป จตุพฺพิธา

ติวตฺถุํ นิสฺสิตา รูเป ธาเตฺวกา นิสฺสิตา มตา ฯ

แปลความว่า

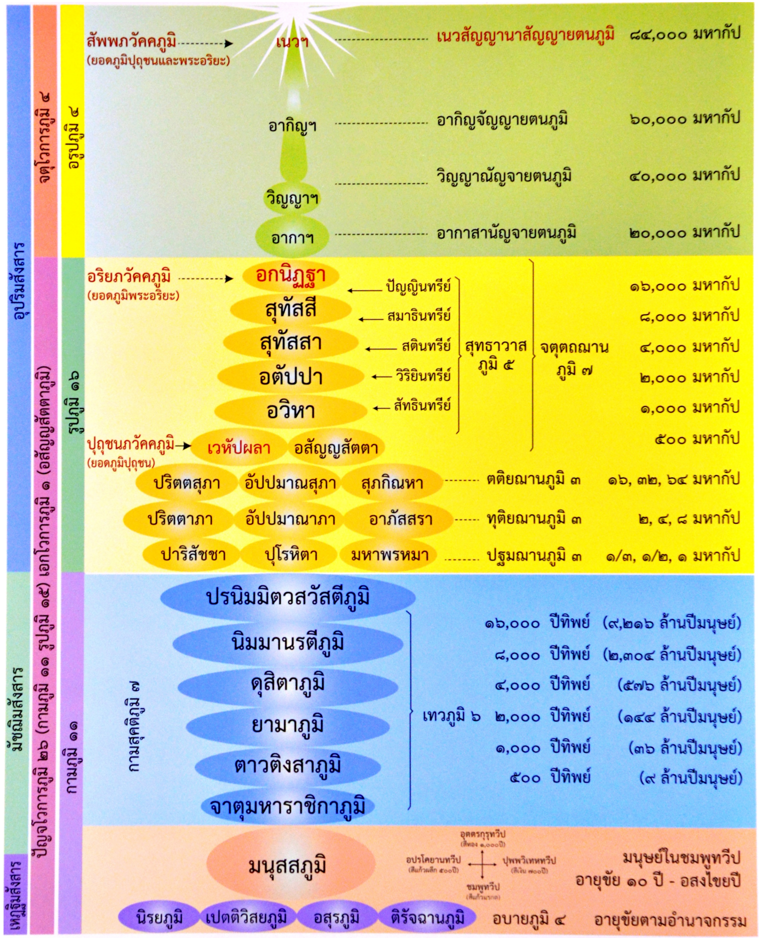
นักศึกษาทั้งหลาย พึงทราบวิญญาณธาตุ ๗ ที่อาศัยวัตถุรูป ๖ เกิดในกามภูมิ ๑๑

พึงทราบวิญญาณธาตุ ๔ คือ จักขุวิญญาณธาตุ, โสตวิญญาณธาตุ, มโนธาตุ, มโนวิญญาณธาตุ ที่อาศัยวัตถุรูป ๓ คือ จักขุวัตถุ, โสตวัตถุ,หทยวัตถุ เกิดในรูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ)

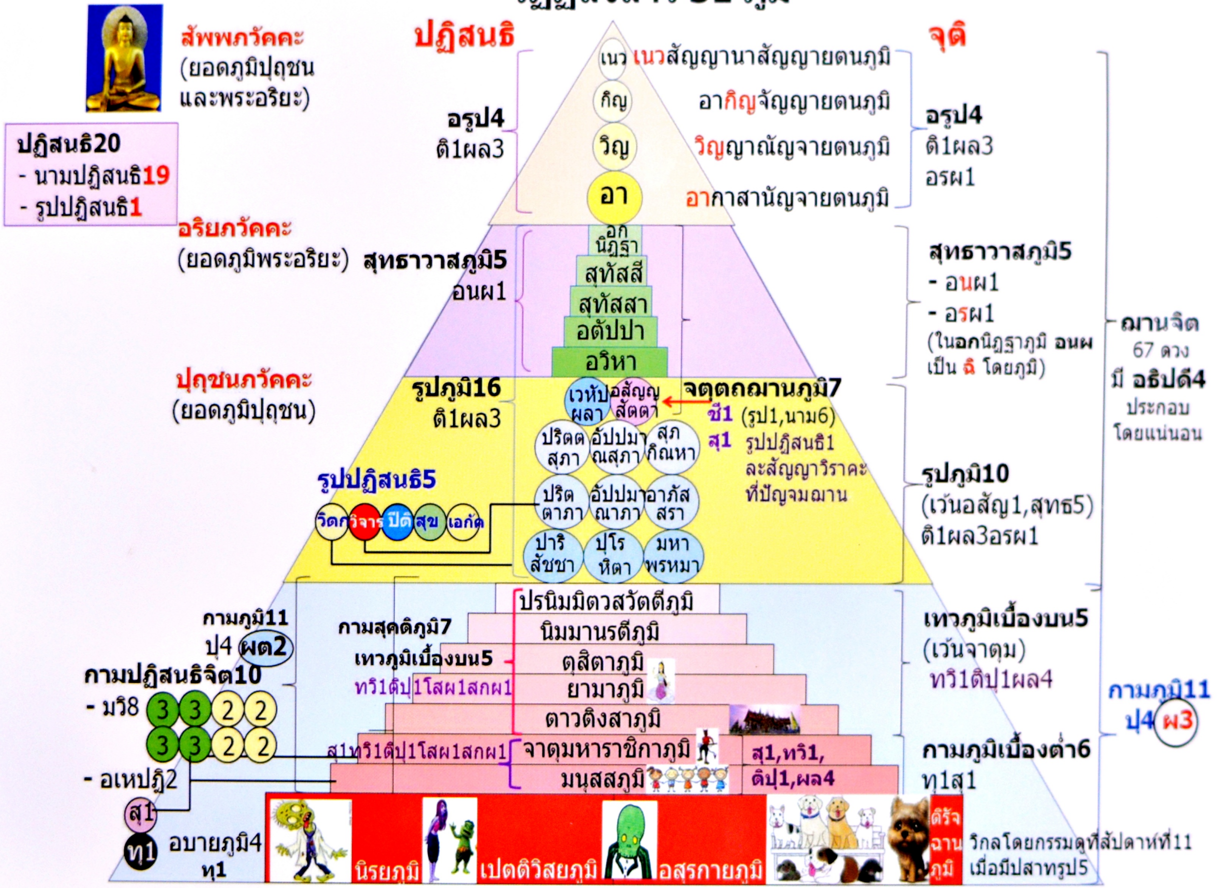
พึงทราบวิญญาณธาตุ ๑ คือ มโนวิญญาณธาตุ ที่ไม่อาศัยวัตถุรูป อย่างใดอย่างหนึ่ง เกิดในอรูปภูมิ ๔

วัฏฏสงสาร ๓๑ ภูมิ

(การเวียนว่ายตายเกิด)

วัฏฏสงสาร 31 ภูมิ

คาถาขยายความ
จิตที่อาศัยและไม่ได้อาศัยวัตถุรูปเกิด
โดยแน่นอน และ ไม่แน่นอน

เตจตฺตาลีส นิสฺสาย **เทฺวจตฺตาลีส ชายเร**

นิสฺสาย จ อนิสฺสาย **ปาการุปฺปา อนิสฺสิตาฯ**

แปลความว่า

จิต ๔๓ ดวง คือ ปัญจวิญญาณธาตุ ๑๐ มโนธาตุ ๓ มโนวิญญาณธาตุ ๓๐ ได้แก่ โทสมูลจิต ๒ สันตีรณจิต ๓ หสิตุปบาทจิต ๑ มหาวิบากจิต ๘ รูปาวรจิต ๑๕ โสดาปัตติมัคคจิต ๑ เหล่านี้ เกิดขึ้นโดยอาศัยวัตถุรูปแน่นอน

จิต ๔๒ ดวง คือ โลภมูลจิต ๘ โมหมูลจิต ๒ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ มหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ อรูปาวจรกุศลจิต ๔ อรูปาวจรกิริยาจิต ๔ โลกุตตรจิต ๗ (เว้นโสดาปัตติมัคคจิต) เหล่านี้ เกิดขึ้นโดยอาศัยวัตถุรูป ก็มี ไม่ได้อาศัยวัตถุรูป ก็มี (ไม่แน่นอน)

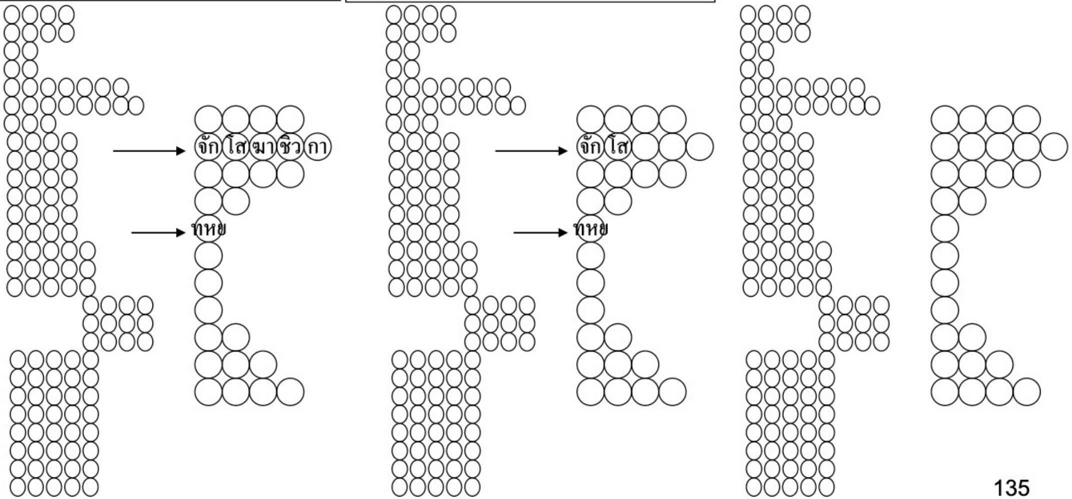
อรูปวิบากจิต ๔ ย่อมเกิดขึ้นโดยไม่ต้องอาศัยวัตถุรูปเลย

จำแนกภูมิ ๓๐ โดยวัตถุรูป ๖ และวิญญาณธาตุ ๗ (ตามคาถา)

กามภูมิ ๑๑
วิญญาณธาตุ ๗ รวม ๘๐/๑๑๒ ดวง
ย่อมอาศัยวัตถุรูป ๖ เกิด

รูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ)
วิญญาณธาตุ ๔ รวม ๖๙/๑๐๑ ดวง
ย่อมอาศัยวัตถุรูป ๓ เกิด

อรูปภูมิ ๔
มโนวิญญาณธาตุ ๑ รวม ๔๖/๗๔ ดวง
ไม่อาศัยวัตถุรูปเกิดเลย

จำแนกวิญญาณธาตุ ๗ ที่เกิดในกามภูมิ ๑๑ โดยวัตถุรูป ๖

๑.	จักขุวิญญาณจิต ๒	อาศัยจักขุวัตถุรูปเกิด
๒.	โสตวิญญาณจิต ๒	อาศัยโสตวัตถุรูปเกิด
๓.	ฆานวิญญาณจิต ๒	อาศัยฆานวัตถุรูปเกิด
๔.	ชิวหาวิญญาณจิต ๒	อาศัยชิวหาวัตถุรูปเกิด
๕.	กายวิญญาณจิต ๒	อาศัยกายวัตถุรูปเกิด
๖.	มโนธาตุ ๓	อาศัยหทยวัตถุรูปเกิด
๗.	มโนวิญญาณธาตุ ๖๗ ได้แก่	

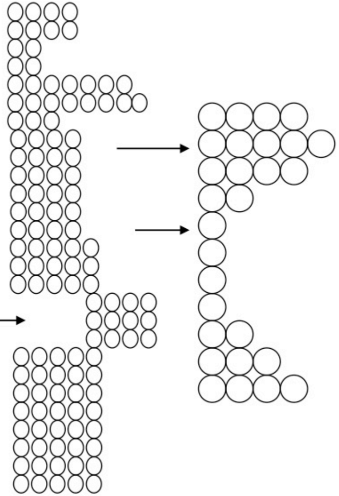
กามจิต ๔๑ (เว้นทวิฯ ๑๐,มโนธาตุ ๓)

มหัคคตกุศลจิต ๙

มหัคคตกิริยาจิต ๙ **รวมเป็น ๘๐ หรือ ๑๑๒ ดวง**

โลกุตตรจิต ๘/๔๐

อาศัยหทยวัตถุรูปเกิด

จำแนกวิญญาณธาตุ ๔ ที่เกิดในรูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ) โดยวัตถุรูป ๓

๑. จักขุวิญญาณธาตุ ๒ → อาศัยจักขุวัตถุรูปเกิด

๒. โสตวิญญาณธาตุ ๒ → อาศัยโสตวัตถุรูปเกิด

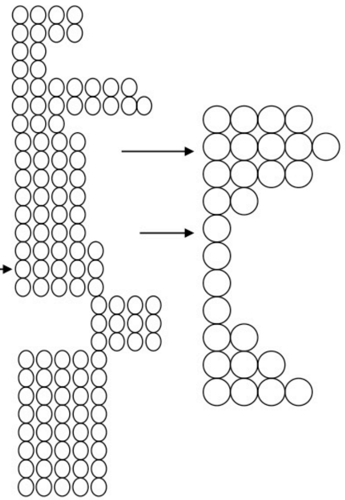
๓. มโนธาตุ ๓ → อาศัยหทยวัตถุรูปเกิด

๔. มโนวิญญาณธาตุ ๖๒ ได้แก่

- โลภมูลจิต ๘
- โมหมูลจิต ๒
- สันตีรณจิต ๓
- มโนทวาราวัชชนจิต ๑
- หสิตุปปาทจิต ๑
- มหากุศลจิต ๘
- มหากิริยาจิต ๘
- รูปาวจรจิต ๑๕
- อรูปาวจรกุศลจิต ๔
- อรูปาวจรกิริยาจิต ๔

รวมเป็น ๖๙/๑๐๑ ดวง (รวมทั้งข้อ ๑–๔ ตามวงเล็บปีกกา)

โลกุตตรจิต ๘/๔๐ อาศัยหทยวัตถุรูปเกิด

จำแนกวิญญาณธาตุ ๑ ที่เกิดในอรูปภูมิ ๔ ที่ไม่อาศัยวัตถุรูปเกิดเลย

มโนวิญญาณธาตุ ๔๖/๗๔ ได้แก่

โลภมูลจิต ๘ โมหมูลจิต ๒

มโนทวาราวัชชนจิต ๑ มหากุศลจิต ๘

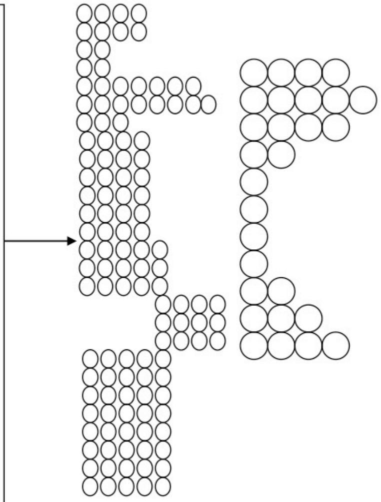
มหากิริยาจิต ๘ อรูปาวจรจิต ๑๒

โลกุตตรจิต ๗/๓๒ (เว้นโสดาปัตติมรรคจิต ๑/๘)

เกิดโดยไม่ต้องอาศัยวัตถุรูป (ก็ได้)

(เฉพาะในอรูปภูมิ ๔ เพราะในภูมิทั้ง ๔ นี้ ไม่มีรูปใด ๆ เกิดเลย

ถ้าเกิดในภูมิอื่น ก็ต้องอาศัยวัตถุรูปเกิด ยกเว้นอรูปวิบากจิต ๔ ที่เกิดโดยไม่ต้องอาศัยวัตถุรูปโดยแน่นอน เพราะเป็นจิตที่เกิดเฉพาะในอรูปภูมิ อย่างเดียว)

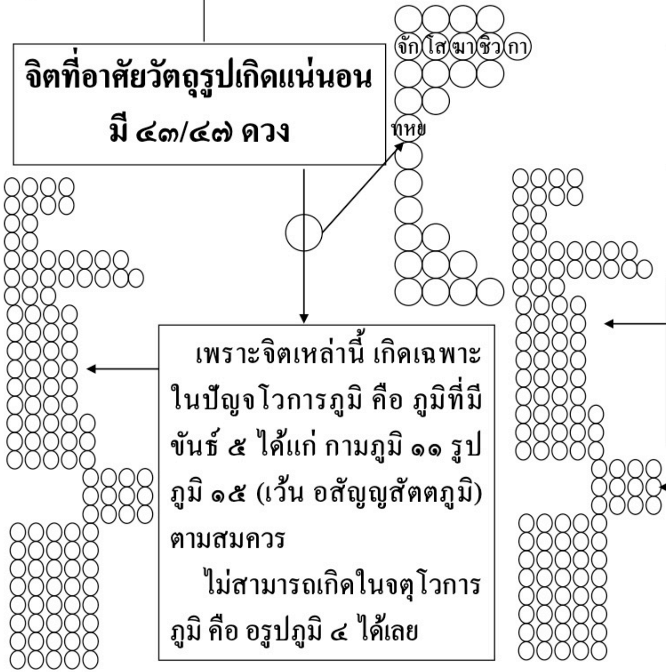

จิตที่อาศัยวัตถุรูปเกิดแน่นอนและไม่แน่นอน

จิตที่อาศัยวัตถุรูปเกิดแน่นอน
มี ๔๓/๔๗ ดวง

เพราะจิตเหล่านี้ เกิดเฉพาะในปัญจโวการภูมิ คือ ภูมิที่มีขันธ์ ๕ ได้แก่ กามภูมิ ๑๑ รูปภูมิ ๑๕ (เว้น อสัญญสัตตภูมิ) ตามสมควร

ไม่สามารถเกิดในจตุโวการภูมิ คือ อรูปภูมิ ๔ ได้เลย

จิตที่อาศัยวัตถุรูปเกิดไม่แน่นอน
มี ๔๒/๗๐ ดวง

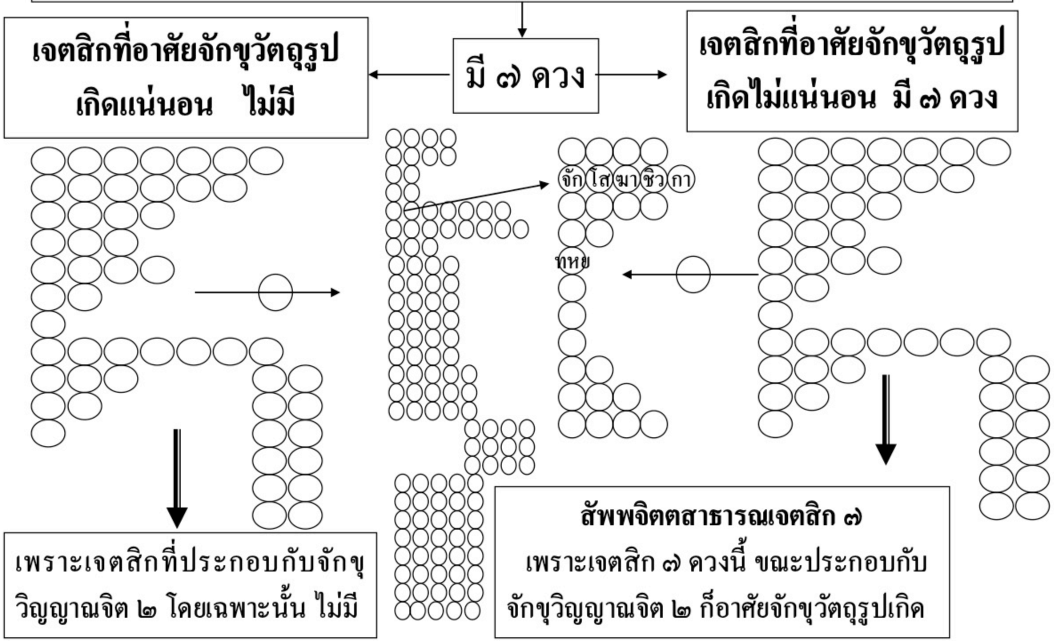
เพราะจิตเหล่านี้ เกิดได้ทั้งในปัญจโวการภูมิและในจตุโวการภูมิ

ถ้าเกิดในปัญจโวการภูมิ ก็อาศัยวัตถุรูปเกิด

ถ้าเกิดในจตุโวการภูมิ ก็ไม่ต้องอาศัยวัตถุรูปเกิด

ส่วนอรูปวิบากจิต ๔ ไม่อาศัยวัตถุรูปเกิดโดยแน่นอน เพราะเกิดเฉพาะในอรูปภูมิ ซึ่งเป็นภูมิที่ไม่มีรูปอยู่แล้ว

เจตสิกที่อาศัยจักขุวัตถุรูปเกิด แน่นอนและไม่แน่นอน

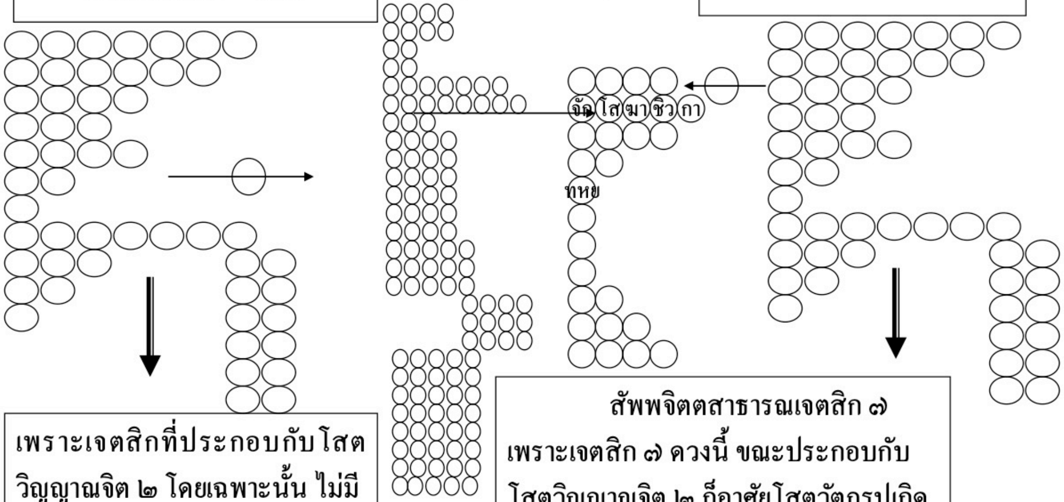

เจตสิกที่อาศัยโสตวัตถุรูปเกิด แน่นอนและไม่แน่นอน

มี ๗ ดวง

เจตสิกที่อาศัยโสตวัตถุรูป เกิดแน่นอน ไม่มี

เจตสิกที่อาศัยโสตวัตถุรูป เกิดไม่แน่นอน มี ๗ ดวง

เพราะเจตสิกที่ประกอบกับโสตวิญญาณจิต ๒ โดยเฉพาะนั้น ไม่มี

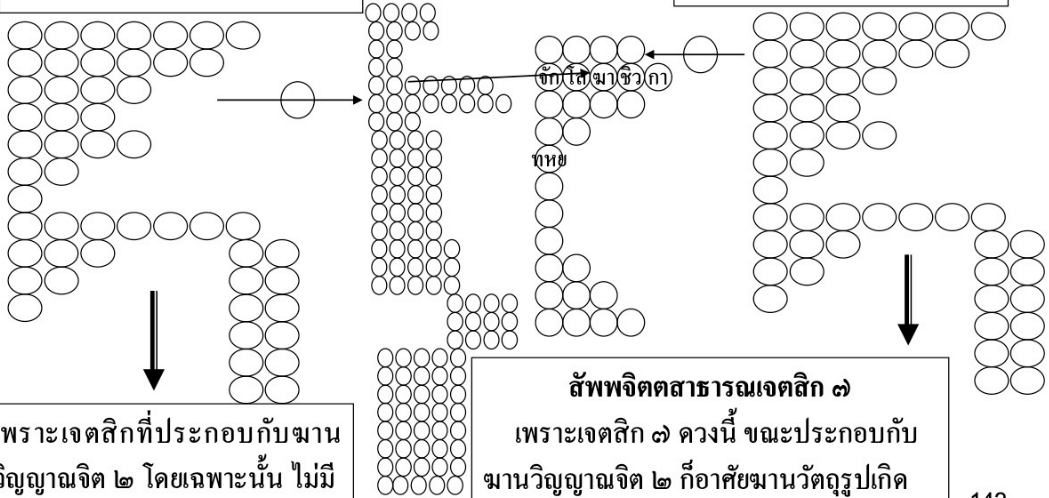
สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗
เพราะเจตสิก ๗ ดวงนี้ ขณะประกอบกับโสตวิญญาณจิต ๒ ก็อาศัยโสตวัตถุรูปเกิด

เจตสิกที่อาศัยฆานวัตถุรูปเกิด แน่นอนและไม่แน่นอน

มี ๗ ดวง

เจตสิกที่อาศัยฆานวัตถุรูป เกิดแน่นอน ไม่มี

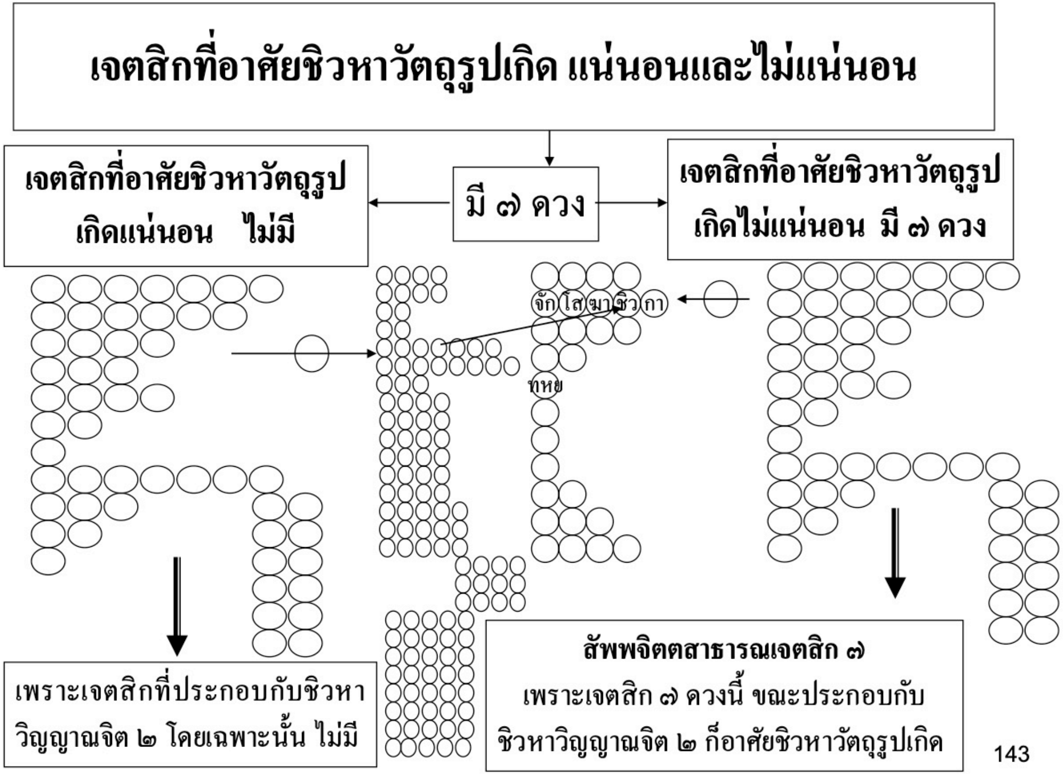
เจตสิกที่อาศัยฆานวัตถุรูป เกิดไม่แน่นอน มี ๗ ดวง

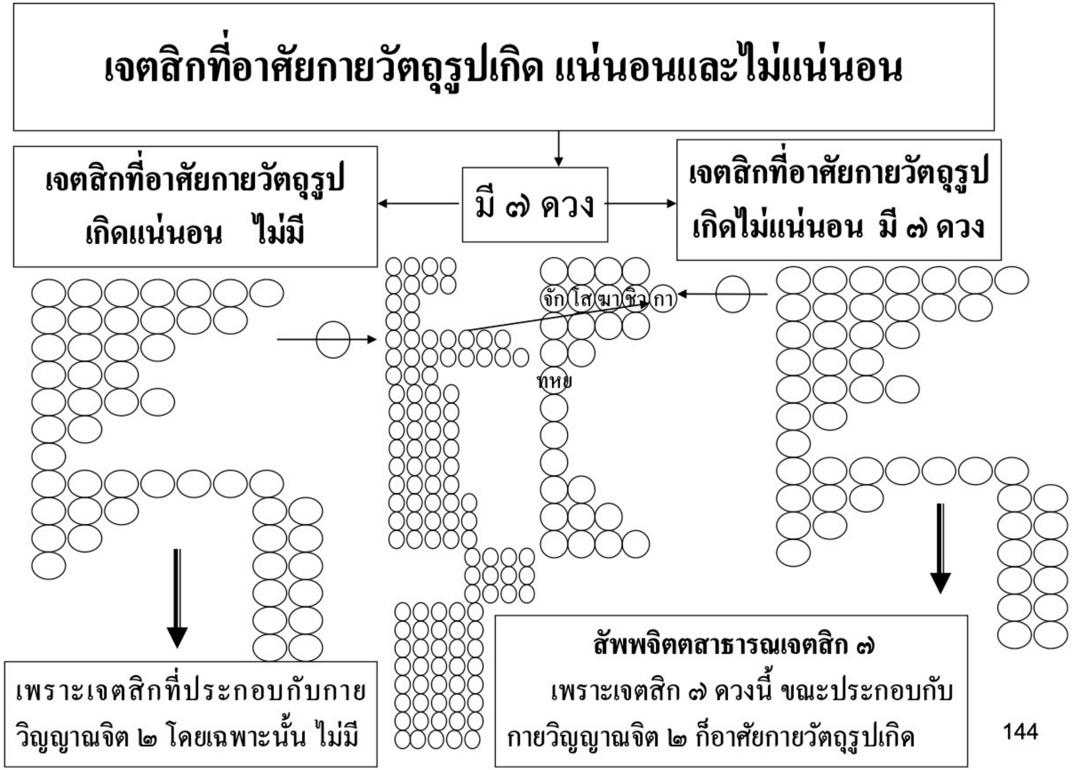
เพราะเจตสิกที่ประกอบกับฆานวิญญาณจิต ๒ โดยเฉพาะนั้น ไม่มี

สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗

เพราะเจตสิก ๗ ดวงนี้ ขณะประกอบกับฆานวิญญาณจิต ๒ ก็อาศัยฆานวัตถุรูปเกิด

เจตสิกที่อาศัยชิวหาวัตถุรูปเกิด แน่นอนและไม่แน่นอน
มี ๗ ดวง
เจตสิกที่อาศัยชิวหาวัตถุรูป เกิดแน่นอน ไม่มี
เจตสิกที่อาศัยชิวหาวัตถุรูป เกิดไม่แน่นอน มี ๗ ดวง
จัก โส ฆา ชิว กา
ทหย
เพราะเจตสิกที่ประกอบกับชิวหาวิญญาณจิต ๒ โดยเฉพาะนั้น ไม่มี
สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗
เพราะเจตสิก ๗ ดวงนี้ ขณะประกอบกับชิวหาวิญญาณจิต ๒ ก็อาศัยชิวหาวัตถุรูปเกิด

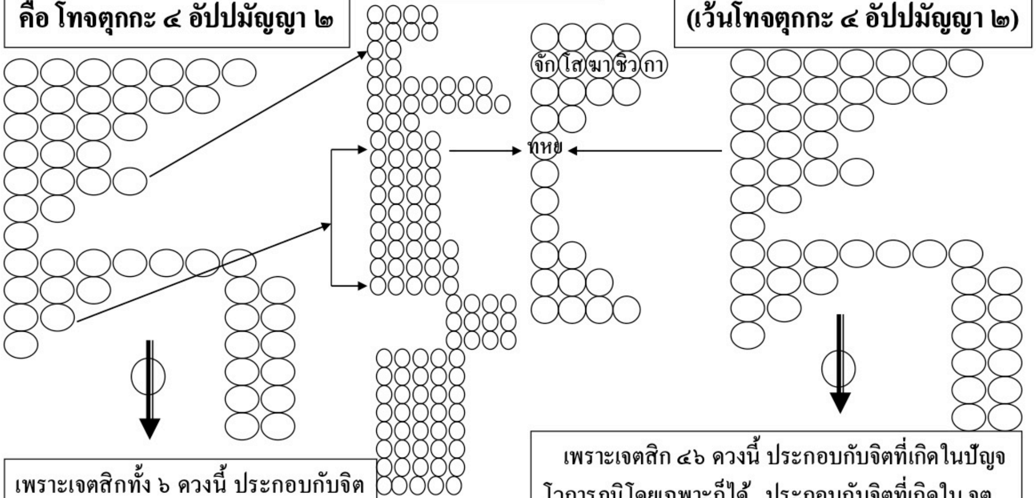
เจตสิกที่อาศัยกายวัตถุรูปเกิด แน่นอนและไม่แน่นอน
เจตสิกที่อาศัยกายวัตถุรูป เกิดแน่นอน ไม่มี
มี ๗ ดวง
เจตสิกที่อาศัยกายวัตถุรูป เกิดไม่แน่นอน มี ๗ ดวง
จัก
โส
ฆา
ชิว
กา
ทหย
เพราะเจตสิกที่ประกอบกับกายวิญญาณจิต ๒ โดยเฉพาะนั้น ไม่มี
สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗
เพราะเจตสิก ๗ ดวงนี้ ขณะประกอบกับกายวิญญาณจิต ๒ ก็อาศัยกายวัตถุรูปเกิด

เจตสิกที่อาศัยหทยวัตถุรูปเกิด แน่นอนและไม่แน่นอน

มี ๕๒ ดวง

เจตสิกที่อาศัยหทยวัตถุรูป
เกิดแน่นอน มี ๖ ดวง
คือ โทจตุกกะ ๔ อัปปมัญญา ๒

เจตสิกที่อาศัยหทยวัตถุรูป
เกิดไม่แน่นอน มี ๔๖ ดวง
(เว้นโทจตุกกะ ๔ อัปปมัญญา ๒)

เพราะเจตสิกทั้ง ๖ ดวงนี้ ประกอบกับจิต
ที่เกิดได้เฉพาะในปัญจโวการภูมิเท่านั้น

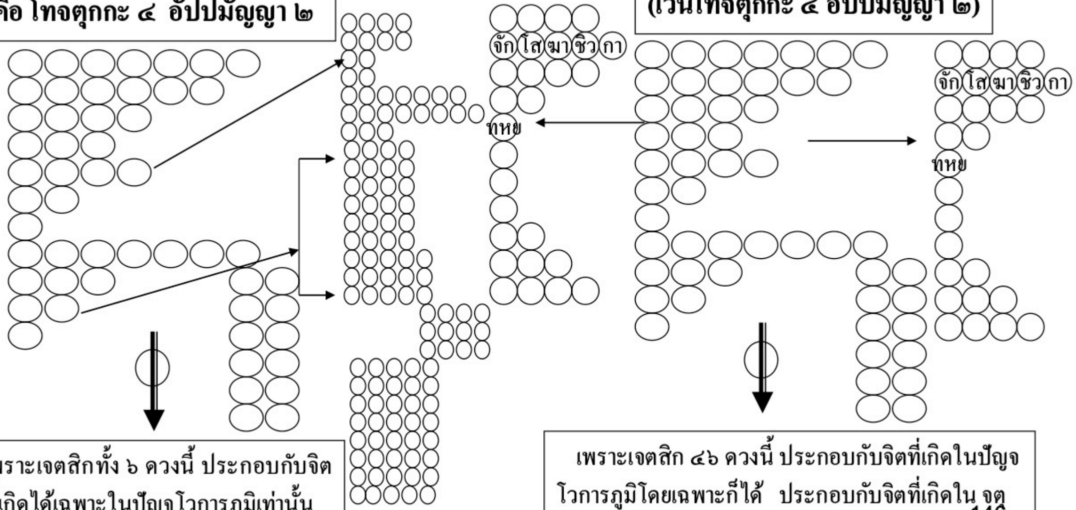
เพราะเจตสิก ๔๖ ดวงนี้ ประกอบกับจิตที่เกิดในปัญจโวการภูมิโดยเฉพาะก็ได้ ประกอบกับจิตที่เกิดใน จตุโวการภูมิ ก็ได้ ตามสมควรแก่สภาพของจิต

เจตสิกที่อาศัยวัตถุรูปเกิด แน่นอนและไม่แน่นอน

มี ๕๒ ดวง

เจตสิกที่อาศัยวัตถุรูป
เกิดแน่นอน มี ๖ ดวง
คือ โทจตุกกะ ๔ อัปปมัญญา ๒

เจตสิกที่อาศัยวัตถุรูป
เกิดไม่แน่นอน มี ๔๖ ดวง
(เว้นโทจตุกกะ ๔ อัปปมัญญา ๒)

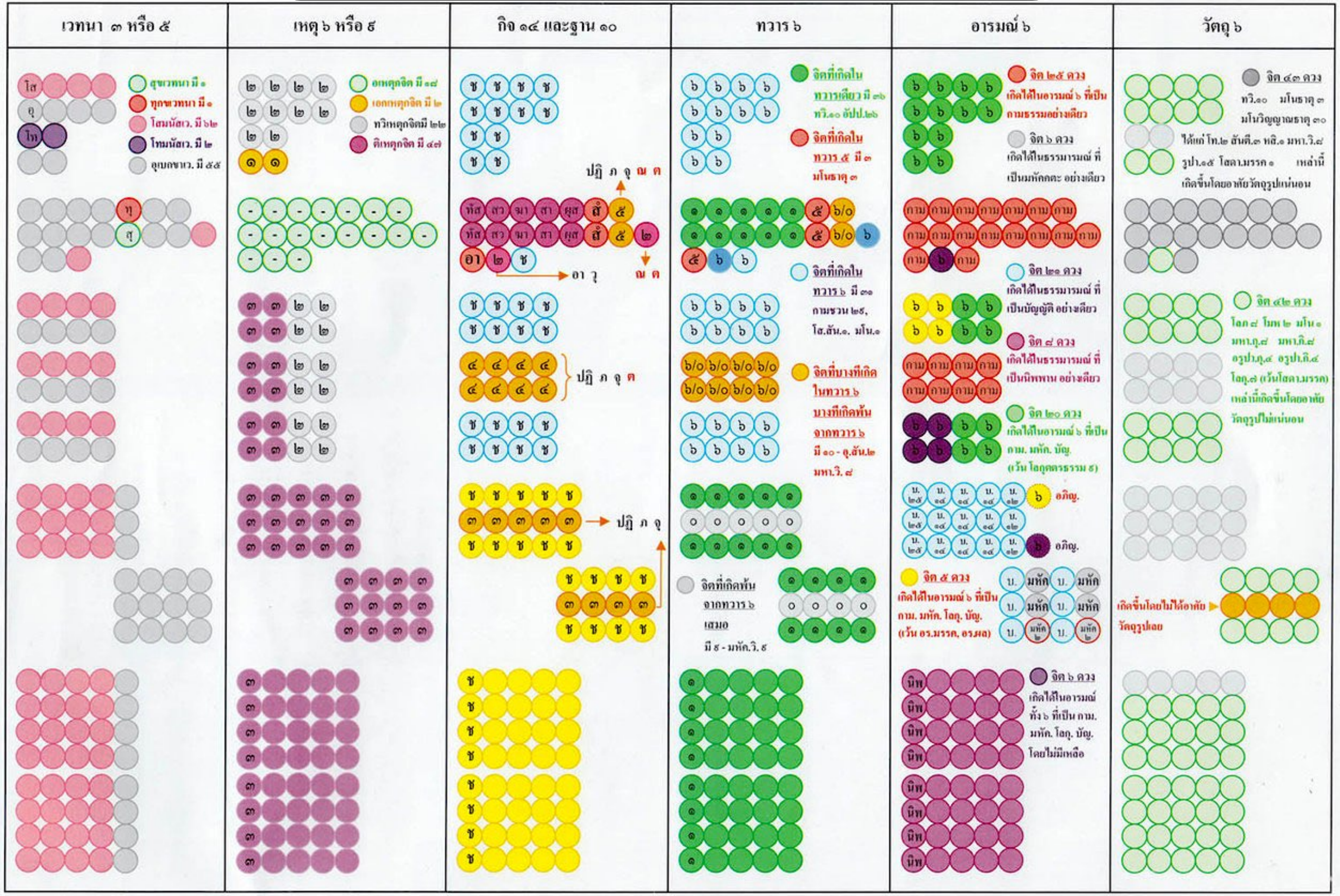
เพราะเจตสิกทั้ง ๖ ดวงนี้ ประกอบกับจิต
ที่เกิดได้เฉพาะในปัญจโวการภูมิเท่านั้น

เพราะเจตสิก ๔๖ ดวงนี้ ประกอบกับจิตที่เกิดในปัญจ
โวการภูมิโดยเฉพาะก็ได้ ประกอบกับจิตที่เกิดใน จตุ
โวการภูมิ ก็ได้ ตามสมควรแก่สภาพของจิต

แสดงการจำแนกภูมิ ๓๐ โดยวัตถุรูป ๖ และวิญญาณธาตุ ๗ และการจำแนกจิตที่ อาศัยและไม่ได้อาศัยวัตถุรูปเกิดโดยแน่นอนและไม่แน่นอน

วิญญาณธาตุ 7	จิต		อาศัยวัตถุอะไรหรือไม่อาศัยวัตถุ เกิดในภูมิไหน?			จิตที่อาศัยวัตถุรูปเกิด		จิตที่ไม่ได้อาศัยวัตถุรูปเกิดโดยแน่นอน
			ปัญจโวการภูมิ		จตุโวการภูมิ			
			กามภูมิ 11	รูปภูมิ 15*	อรูปภูมิ 4	แน่นอน	ไม่แน่นอน	
1.จักขุวิญญาณธาตุ	จักขุวิญญาณจิต	2	จักขุวัตถุ	จักขุวัตถุ	–	2	–	–
2.โสตวิญญาณธาตุ	โสตวิญญาณจิต	2	โสตวัตถุ	โสตวัตถุ	–	2	–	–
3.ฆานวิญญาณธาตุ	ฆานวิญญาณจิต	2	ฆานวัตถุ	–	–	2 } 10	–	–
4.ชิวหาวิญญาณธาตุ	ชิวหาวิญญาณจิต	2	ชิวหาวัตถุ	–	–	2	–	–
5.กายวิญญาณธาตุ	กายวิญญาณจิต	2	กายวัตถุ	–	–	2	–	–
6.มโนธาตุ	สัมปฏิจฉนจิต	2	หทยวัตถุ	หทยวัตถุ	–	2	–	–
	ปัญจทวาราวัชชนจิต	1	"	"	–	1	–	–
7.มโนวิญญาณธาตุ	โลภมูลจิต	8	"	"	ไม่อาศัยวัตถุ	–	8	–
	โทสมูลจิต	2	"	–	–	2	–	–
	โมหมูลจิต	2	"	หทยวัตถุ	ไม่อาศัยวัตถุ	–	2	–
	สันตีรณจิต**	3	"	"	–	3	–	–
	มโนทวาราวัชชนจิต	1	"	"	ไม่อาศัยวัตถุ	–	1	–
	หสิตุปปาทจิต	1	"	"	–	1	–	–
	มหากุศลจิต	8	"	"	ไม่อาศัยวัตถุ	–	8	–
	มหาวิปากจิต**	8	"	–	–	8 } 33	–	–
	มหากิริยาจิต	8	"	หทยวัตถุ	ไม่อาศัยวัตถุ	–	8	–
	รูปาวจรกุศลจิต	5	"	"	–	5	–	–
	รูปาวจรวิปากจิต	5	–	"	–	5	–	–
	รูปาวจรกิริยาจิต	5	หทยวัตถุ	"	–	5	–	–
	อรูปาวจรกุศลจิต	4	"	"	ไม่อาศัยวัตถุ	–	4	–
	อรูปาวจรวิปากจิต	4	–	–	"	–	–	4
	อรูปาวจรกิริยาจิต	4	หทยวัตถุ	หทยวัตถุ	"	–	4	–
	โลกุต.จิ.8 โสดา.มัคค.	1	"	"	–	1	–	–
	โลกุต.จิ.8 โลกุต.จิ.อีก	7	"	"	ไม่อาศัยวัตถุ	–	7	–
รวม		89	7/6	4/3	1/0	43	42	4

ตารางการสงเคราะห์จิต โดยประเภทแห่ง เวทนา เหตุ กิจ ทวาร อารมณ์ และวัตถุ

ปริเฉท ๔ ปวัตติสังคหะ

- ฉักกะ ๖
  - วัตถุฉักกะ
  - ทวารฉักกะ
  - อารัมมณฉักกะ
  - วิญญาณฉักกะ
  - (ทวาริกจิต)
  - วิถีฉักกะ
  - วิสยัปปวัตติฉักกะ
- ปวัตติสังคหะ
  - วิถีมุตตจิต
  - วิถีจิต
  - กาล ๓

วิถีจิต

- ประเภทของวิถีจิต
- โครงสร้างวิถีจิต
- ความหมายของอักษรวิถีจิต
- ความหมายของอักษรย่อ
- จักขุทวารวิถี
- โสตทวารวิถี
- ฆานทวารวิถี
- ชิวหาทวารวิถี
- กายทวารวิถี
- มโนทวารวิถี

วิสยัปปวัตติฉักกะ

- วิสยัปปวัตติ
- จุติกาล-ปฏิสนธิกาล
- ปวัตติกาล

วิถีมุตตจิต

- อารมณ์ของวิถีมุตตจิต
- วิถีฉักกะ vs วิสยัปปวัตติฉักกะ
- อติมหันตารมณ์
- มหันตารมณ์
- ปริตตารมณ์
- อติปริตตารมณ์
- วิภูต อวิภูตารมณ์
- วิถีจิต VS จิตตุปปบาท

- ขณะจิต
- อายุ จิต อายุรูป

ผังสรุป บุคคล - ภวังค์ - ภูมิ

บุคคล กับ วิถีจิต

อริยบุคคล ๔

บุคคล กับ ภูมิ

ทุคติบุคคล

สุคติอเหตุกบุคคล

ทวิเหตุกบุคคล

พระโสดาบัน

- กามภูมิ: ไม่ได้ฌาน / ได้ฌาน
- รูปภูมิ: ไม่ได้ฌาน / ได้ฌาน
- อรูปภูมิ: ไม่ได้ฌาน / ได้ฌาน

พระอนาคามี

- กามภูมิ: ไม่ได้ฌาน / ได้ฌาน
- รูปภูมิ: ไม่ได้ฌาน / ได้ฌาน
- อรูปภูมิ: ไม่ได้ฌาน / ได้ฌาน

บุคคล

- กามภูมิ ๑๑ — วิถีจิตที่เกิดได้
- พรหมภูมิ ๒๐
  - รูปภูมิ ๑๕ — วิถีจิตที่เกิดได้
  - อรูปภูมิ ๔ — วิถีจิตที่เกิดได้

ติเหตุกปุถุชน

- กามภูมิ: ไม่ได้ฌาน / ได้ฌาน
- รูปภูมิ: ไม่ได้ฌาน / ได้ฌาน
- อรูปภูมิ: ไม่ได้ฌาน / ได้ฌาน

พระสกิทาคามี

- กามภูมิ: ไม่ได้ฌาน / ได้ฌาน
- รูปภูมิ: ไม่ได้ฌาน / ได้ฌาน
- อรูปภูมิ: ไม่ได้ฌาน / ได้ฌาน

พระอรหันต์

- กามภูมิ: ไม่ได้ฌาน / ได้ฌาน
- รูปภูมิ: ไม่ได้ฌาน / ได้ฌาน
- อรูปภูมิ: ไม่ได้ฌาน / ได้ฌาน

ทักขิเนยยบุคคล (รัตนสูตร)

กามวิถี

วิสยัปปวัตติ ๖

ปัญจทวารวิถี

วิบาก

ตทาลัมพน 11

จักขุทวารวิถี

โสตทวารวิถี

ฆานทวารวิถี

ชิวหาทวารวิถี

กายทวารวิถี

อารมณ์

โดยพิสดาร

อาคันตุกภวังค์

กฎเกณฑ์ของอาคันตุก

กามมโนทวารวิถี

กามสุทธมโนทวารวิถี

อารมณ์

วิสยัปปวัตติ

ปวัตติกาล

โดยพิสดาร

อติมหันตารมณ์ ๓

มหันตารมณ์ ๔

สรุป

อติวิภูตารมณ์ ๒๒

๓๖ ประเภท

วิภูตารมณ์ ๑๖

๒๔ ประเภท

อวิภูตารมณ์
อติอวิภูตารมณ์

สรุป

ตทนุวัตติกมโนทวารวิถี

จักขุทวารวิถี

โสตทวารวิถี

ฆานทวารวิถี

ชิวหาทวารวิถี

กายทวารวิถี

สุบินวิถี

ภูมิและบุคคล ที่ฝัน

เด็กทารกในครรภ์

อัปปนาวิถี

อัปปนาวิถี

อาทิกัมมิกฌานวิถี

โลกกุตตรอัปปนาวิถี

มัคควิถี ของพระอริยบุคคลเบื้องบน ๓

สมาบัติวิถี

- ฌานสมาบัติวิถี
- ผลสมาบัติวิถี
- นิโรธสมาบัติวิถี

สัมปทา ๔

ข้อปฏิบัติก่อนเข้านิโรธ

อธิฏฐานวิถีของนิโรธสมาบัติ

อภิญญาวิถี

ประเภท

วิธีปฏิบัติเพื่อให้ได้ อภิญญา ๑๔

ลำดับการเข้าอภิญญา

สรุปอัปปนาวิถี

อัปปนากุศล ต่อจากมหากุศล

อัปปนากิริยา ต่อจากมหากิริยา

จำแนกเวทนา

มหากุศลญาณสัมปยุตตชวนะ

โสมนัส ไป โสมนัส

อุเบกขา ไป อุเบกขา

มหากิริยาญาณสัมปยุตตชวนะ

โสมนัส ไป โสมนัส

อุเบกขา ไป อุเบกขา

สรุป อัปปนาชวนมโนทวารวิถี ๗

ปัจจเวกขณวิถี

การเกิด

ปัจจเวกขณวิถีต่อจาก

โสดาปัตติมัคควิถี

อนนาคามิมัคควิถี

อรหัตตมัคควิถี

ปุถุชน

มรณาสันนวิถี

ทวารวิมุตตอารมณ์
ภพเก่า ภพใหม่

ภาพมรณาสันกาล

อารมณ์มรณาสันวิถี

องค์ธรรมของ
กรรมอารมณ์
กรรมนิมิตอารมณ์
คตินิมิตอารมณ์

มรณาสันกาล
กับ มรณาสันนวิถี

อารมณ์ค้างหลังจุติ

อารมณ์ดับก่อนจุติ

พระอรหันต์ ๕ ประเภท

รูปวิถี | อายุรูป

ตารางแสดงความเป็นไปของรูปวิถี

ตั้งแต่ปฏิสนธิกาล เป็นต้นไป	2	3	4	
เริ่มตั้งแต่ ชีวิตนวกกลาปเกิด	2	3	4	5
เริ่มตั้งแต่ อาหารชรูปเกิด	2	3	4	
เริ่มตั้งแต่ จักขวาทิจตุกกลาปเกิด	2	3	4	
ขณะปัญจทวารวิถีเกิด	2	3	4	5
ขณะเข้านิโรธสมาบัติ	2	3	4	
ขณะออกนิโรธสมาบัติ	2	3	4	
ขณะปัญจทวารมรณาสันนวิถีเกิด	2	3	4	
ขณะมโนทวารมรณาสันนวิถีเกิด	2	3	4	

สรุปความเป็นไปของรูปทั้ง ๔ สมุฏฐาน

คาถาแสดงเวียนวนอยู่ในสังสารวัฏของรูป

แผนภาพ แสดงการเกิดขึ้นครั้งแรก และครั้งสุดท้าย
และการดับไปของ จตุชรูป

องค์ธรรมของ กรรมอารมณ์
กรรมนิมิตอารมณ์
คตินิมิตอารมณ์

อารัมภคาถา

จิตฺตุปฺปาทานมิจฺเจวํ กตฺวา สงฺคหมุตฺตรํ
ภูมิปุคฺคลเภเทน ปุพฺพาปรนิยามิตํ ฯ
ปวตฺติสงฺคหํ นาม ปฏิสนฺธิปฺปวตฺติยํ
ปวกฺขามิ สมาเสน ยถาสมฺภวโต กถํ ฯ

แปลความว่า

ข้าพเจ้า (พระอนุรุทธาจารย์) ได้แสดงปกิณณกสังคหะ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยจิตและเจตสิก ตามนัยที่ได้กล่าวแล้ว ในปริจเฉทที่ ๓ บัดนี้ จักได้แสดง **ปวัตติสังคหะ** เพื่อให้เข้าใจในความเป็นไปของจิตและเจตสิก ที่เกิดก่อนและหลัง ทั้งปฏิสนธิกาลและปวัตติกาล พร้อมทั้งประเภทแห่งบุคคลและภูมิตามสมควร

ความเบื้องต้น

ปวัตติสังคหะ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **วิถีสังคหะ** เป็นการรวบรวมความเป็นไปของจิตที่เกิดขึ้นก่อนและเกิดหลังตามลำดับ อันเกี่ยวเนื่องด้วยธรรม ๖ หมวด ในธรรม ๖ หมวดนั้น หมวดหนึ่ง ๆ มี ๖ ข้อ ฉะนั้น จึงเรียกว่า **ฉักกะ** รวมธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับวิถีสังคหะนี้ มี ๖ ฉักกะด้วยกัน

ถ้าได้ศึกษาวิถีจิตให้เข้าใจโดยละเอียดถี่ถ้วนแล้ว ย่อมทำให้การศึกษาพระอภิธรรม (โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคัมภีร์มหาปัฏฐาน) เข้าใจได้ซาบซึ้งยิ่งขึ้น

ดังคำโบราณาจารย์ว่า

จะเชี่ยวชาญ	พระวินัย	ต้องแตกฉาน	ในอุโบสถ (ปาฏิโมกข์)
จะเชี่ยวชาญ	พระสูตร	ต้องแตกฉาน	ในลิงคะ (ไวยากรณ์)
จะเชี่ยวชาญ	พระอภิธรรม	ต้องแตกฉาน	ในวิถีจิต

บทที่ผู้ศึกษาควรทบทวน

การที่จะศึกษาเรื่องวิถีจิตให้มีความเข้าใจได้ดี ผู้ศึกษาต้องมีความรู้ชำนาญในปริจเฉทที่ได้ศึกษามาแล้วในเบื้องต้น คือ

๑. ปริจเฉทที่ ๑ เรื่องเภทนัยทั้ง ๘

๒. ปริจเฉทที่ ๒ เรื่อง นิยตโยคี, อนิยตโยคี, สัมปโยคนัย, สังคหนัย, ตทุพภยมิสสกนัย

๓. ปริจเฉทที่ ๓ เรื่องปกิณณกสังคหะ ทั้ง ๖ สังคหะ

๔. ปริจเฉทที่ ๖ เรื่องรูปปรมัตถ์ทั้งหมด

ฉักกะ ๖

ในปวัตติสังคหะนี้ มีธรรมที่เกี่ยวเนื่องกันอยู่ ๖ หมวด แต่ละหมวด จำแนกได้เป็น ๖ อย่าง เรียกว่า **ฉักกะ** รวม ๖ หมวด จึงเป็น ๖ ฉักกะ คือ

๑. **วัตถุฉักกะ** (วัตถุ ๖) คือ สถานที่ที่จิตและเจตสิกอาศัยเกิด มี ๖ อย่าง

๒. **ทวารฉักกะ** (ทวาร ๖) คือ ช่องทางที่จิตและเจตสิกรับรู้อารมณ์ มี ๖ ทาง

๓. **อารัมมณฉักกะ** (อารมณ์ ๖) คือ สิ่งที่จิตและเจตสิกรับรู้ มี ๖ อย่าง

๔. **วิญญาณฉักกะ** (วิญญาณ ๖) คือ จิตที่รับรู้ หรือ ตัวรู้ มี ๖ ประเภท

๕. **วิถีฉักกะ** (วิถี ๖) คือ ความเป็นไปของจิตในทวารต่าง ๆ มี ๖ ทวาร

๖. **วิสยัปปวัตติฉักกะ** (สภาพของอารมณ์ ๖) คือ ความเป็นไปของอารมณ์ ๖ อย่าง

ขยายความฉักกะ ๖ หมวด

หมวดที่ ๑ วัตถุฉักกะ คือ สถานที่อาศัยเกิดของจิตและเจตสิก มี ๖ อย่าง ได้แก่ จักขุวัตถุ โสตวัตถุ ฆานวัตถุ ชิวหาวัตถุ กายวัตถุ หทยวัตถุ

หมวดที่ ๒ ทวารฉักกะ คือ ช่องทางที่จิตและเจตสิกรับรู้อารมณ์ มี ๖ อย่าง ได้แก่ จักขุทวาร โสตทวาร ฆานทวาร ชิวหาทวาร กายทวาร มโนทวาร

หมวดที่ ๓ อารัมมณฉักกะ คือ สิ่งที่จิตเจตสิกรับรู้ มี ๖ อย่าง ได้แก่ รูปารมณ์ สัททารมณ์ คันธารมณ์ รสารมณ์ โผฏฐัพพารมณ์ และธัมมารมณ์

ธรรม ๓ หมวดนี้ ได้กล่าวแล้วในปริจเฉทที่ ๓ คือ **วัตถุฉักกะ** ได้แสดงแล้วในวัตถุสังคหะ **ทวารฉักกะ** ได้แสดงแล้วในทวารสังคหะ **อารัมมณฉักกะ** ได้แสดงแล้วในอารัมมณสังคหะ

หมวดที่ ๔ วิญญาณฉักกะ คือ สิ่งที่รับรู้อารมณ์ มี ๖ อย่าง ได้แก่ จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ ธรรมหมวดนี้ได้แสดงแล้วในปริจเฉทที่ ๑ **จิตตสังคหะ**

หมวดที่ ๕ วิถีฉักกะ คือ ความเป็นไปของจิตและเจตสิกในทวารทั้ง ๖ ที่เหมือนกับเป็นแถวเป็นแนว มี ๖ อย่างได้แก่ จักขุทวารวิถี โสตทวารวิถี ฆานทวารวิถี ชิวหาทวารวิถี กายทวารวิถี มโนทวารวิถี

หมวดที่ ๖ วิสยัปปวัตติฉักกะ คือ ความเป็นไปของอารมณ์ที่เกี่ยวเนื่องกับวิถีจิต มี ๖ หรือ ๘ อย่าง ได้แก่

ทางปัญจทวาร มี ๔ อย่าง ได้แก่ อติมหันตารมณ์วิถี มหันตารมณ์วิถี ปริตตารมณ์วิถี อติปริตตารมณ์วิถี

ทางมโนทวาร มี ๒ อย่างได้แก่ วิภูตารมณ์วิถี อวิภูตารมณ์วิถี หรือ มี ๔ อย่าง ได้แก่ อติวิภูตารมณ์วิถี วิภูตารมณ์วิถี อวิภูตารมณ์วิถี อติอวิภูตารมณ์วิถี

◉หมวดที่จะต้องศึกษาในปริจเฉทที่ ๔ นี้ คือ หมวดที่ ๕ กับหมวดที่ ๖

วัตถุ ๖

จักขุวัตถุ ได้แก่ จักขุปสาทรูป เป็นที่อาศัยเกิดของจักขุวิญญาณจิต ๒ ดวง

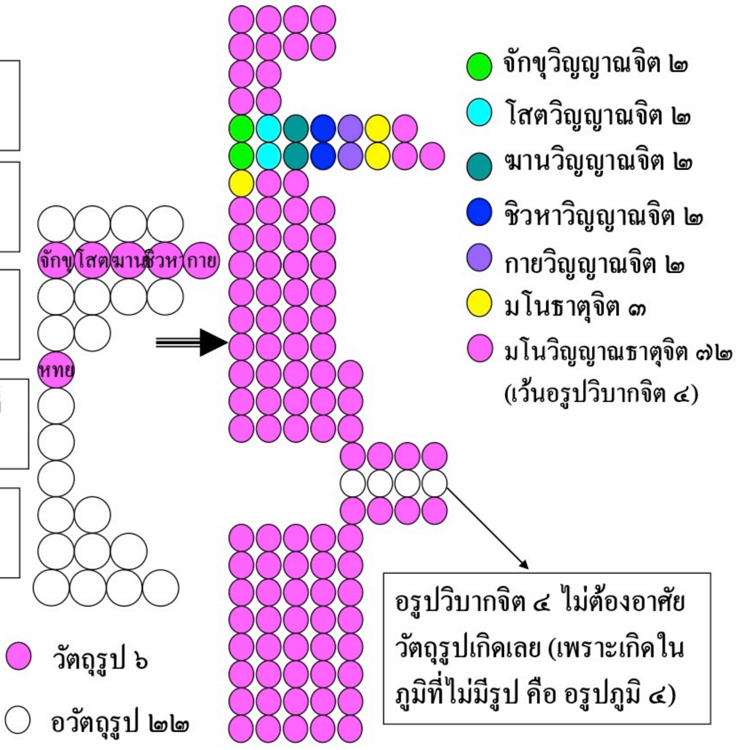
โสตวัตถุ ได้แก่ โสตปสาทรูป เป็นที่อาศัยเกิดของโสตวิญญาณจิต ๒ ดวง

ฆานวัตถุ ได้แก่ ฆานปสาทรูป เป็นที่อาศัยเกิดของฆานวิญญาณจิต ๒ ดวง

ชิวหาวัตถุ ได้แก่ ชิวหาปสาทรูป เป็นที่อาศัยเกิดของชิวหาวิญญาณจิต ๒ ดวง

กายวัตถุ ได้แก่ กายปสาทรูป เป็นที่อาศัยเกิดของกายวิญญาณจิต ๒ ดวง

หทยวัตถุ ได้แก่ หทยวัตถุรูป เป็นที่อาศัยเกิดของมโนธาตุจิต ๓ และมโนวิญญาณธาตุจิต ๗๒ (เว้นอรูปวิบากจิต ๔ ไม่ต้องอาศัยวัตถุใด ๆ เกิดเลย

ทวาร ๖

จักขุทวาร ได้แก่ จักขุปสาทรูป เป็นช่องทางรับรู้รูปารมณ์ของจักขุทวารวิถีจิต ๔๖

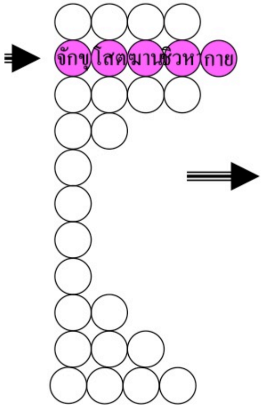
โสตทวาร ได้แก่ โสตปสาทรูป เป็นช่องทางรับรู้สัททารมณ์ของโสตทวารวิถีจิต ๔๖

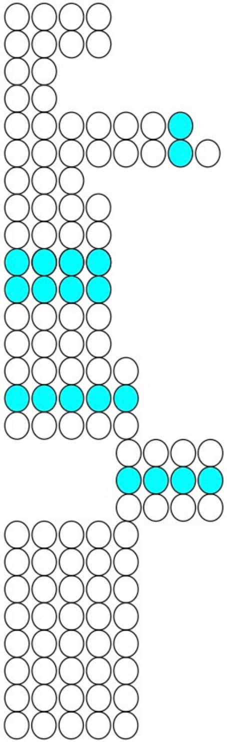
ฆานทวาร ได้แก่ ฆานปสาทรูป เป็นช่องทางรับรู้คันธารมณ์ของฆานทวารวิถีจิต ๔๖

ชิวหาทวาร ได้แก่ ชิวหาปสาทรูป เป็นช่องทางรับรู้รสารมณ์ของชิวหาทวารวิถีจิต ๔๖

กายทวาร ได้แก่ กายปสาทรูป เป็นช่องทางรับรู้โผฏฐัพพารมณ์ของกายทวารวิถีจิต ๔๖

มโนทวาร ได้แก่ ภวังคจิต ๑๙ เป็นช่องทางรับรู้ธัมมารมณ์ของมโนทวารวิถีจิต ๖๗ หรือ ๙๙ ดวง (เว้นมหัคคตวิบากจิต ๙)

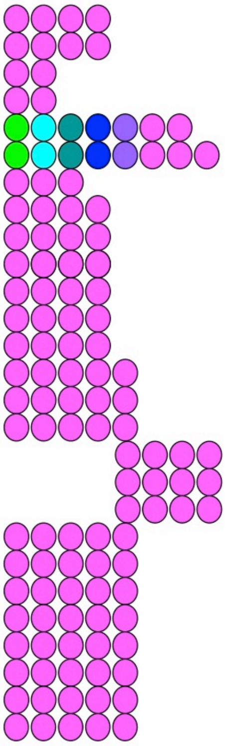

รูปทวาร ๕

นามทวาร ๑ คือ ภวังคจิต ๑๙ ดวง ได้แก่
อุเบกขาสันตีรณจิต ๒
มหาวิบากจิต ๘
มหัคคตวิบากจิต ๙

วิญญาณ ๖

จักขุวิญญาณจิต ๒ เรียกว่า **จักขุวิญญาณธาตุ** รับรูปารมณ์อย่างเดียว

โสตวิญญาณจิต ๒ เรียกว่า **โสตวิญญาณธาตุ** รับสัททารมณ์อย่างเดียว

ฆานวิญญาณจิต ๒ เรียกว่า **ฆานวิญญาณธาตุ** รับคันธารมณ์อย่างเดียว

ชิวหาวิญญาณจิต ๒ เรียกว่า **ชิวหาวิญญาณธาตุ** รับรสารมณ์อย่างเดียว

กายวิญญาณจิต ๒ เรียกว่า **กายวิญญาณธาตุ** รับโผฏฐัพพารมณ์อย่างเดียว

มโนวิญญาณจิต ๗๙ หรือ ๑๑๑

สัมปฏิจฉนจิต ๒ ปัญจทวาราวัชชนจิต ๑ เรียกว่า **มโนธาตุ** รับปัญจารมณ์ ทางปัญจทวาร

จิตที่เหลือ ๗๖ หรือ ๑๐๘ เรียกว่า **มโนวิญญาณธาตุ** รับธัมมารมณ์ ที่เป็นจิต เจตสิก รูป นิพพาน บัญญัติ ตามสมควรแก่สภาพของจิตนั้น ๆ ที่จะสามารถรับรู้ได้ ทางมโนทวาร

อารมณ์ ๖

รูปารมณ์ เป็นที่รับรู้ของจักขุทวารวิถีจิต ๔๖

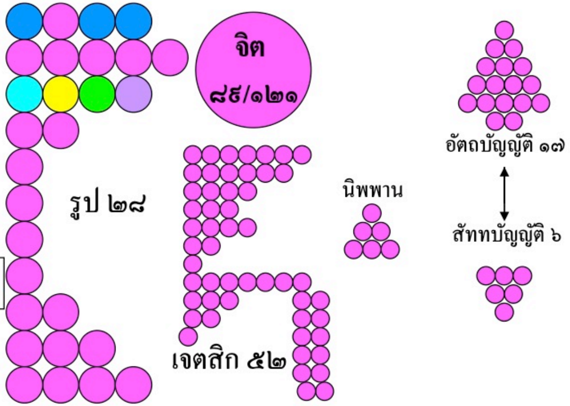
สัททารมณ์ เป็นที่รับรู้ของ โสตทวารวิถีจิต ๔๖

คันธารมณ์ เป็นที่รับรู้ของฆานทวารวิถีจิต ๔๖

รสารมณ์ เป็นที่รับรู้ของชิวหาทวารวิถีจิต ๔๖

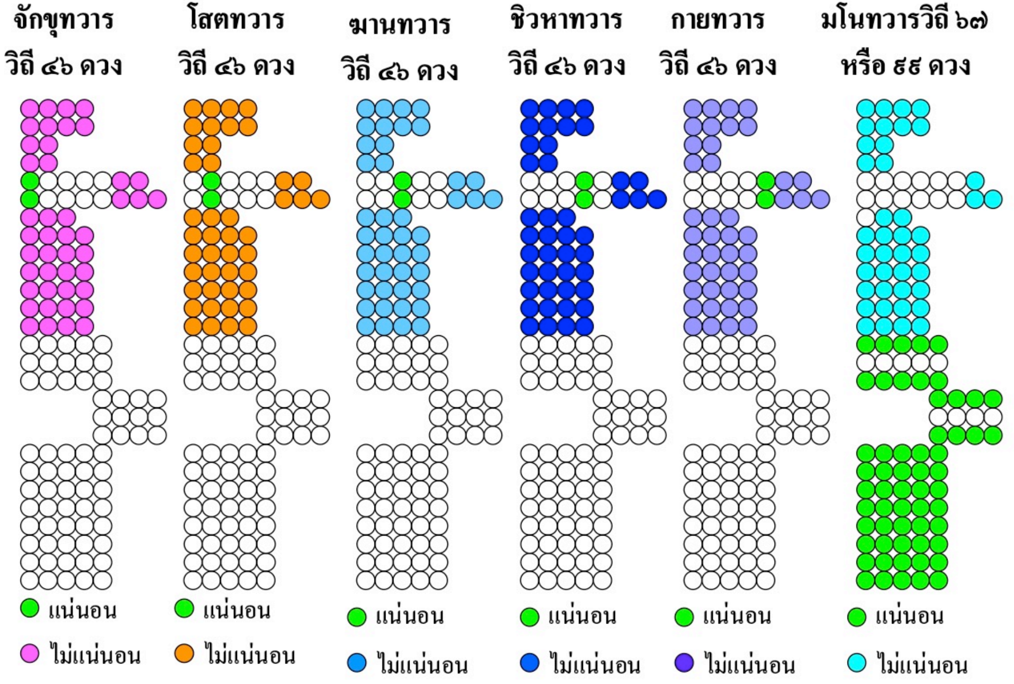
โผฏฐัพพารมณ์ เป็นที่รับรู้ของกายทวารวิถีจิต ๔๖

ธัมมารมณ์ เป็นที่รับรู้ของมโนทวารวิถีจิต ๗๖ หรือ ๑๐๘ ดวง

- **รูปารมณ์** ได้แก่ วัณณรูป คือ สีต่าง ๆ
- **สัททารมณ์** ได้แก่ สัททรูป คือ เสียงต่าง ๆ
- **คันธารมณ์** ได้แก่ คันธรูป คือ กลิ่นต่าง ๆ
- **รสารมณ์** ได้แก่ รสรูป คือ รสต่าง ๆ
- **โผฏฐัพพารมณ์** ได้แก่ ปฐวีธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ
- **ธัมมารมณ์** ได้แก่ จิต ๘๙/๑๒๑ เจตสิก ๕๒ ปสาทรูป ๕ สุขุมรูป ๑๖ นิพพาน และบัญญัติทั้งหมด

ทวาริกจิต ๖

จักขุทวาร
วิถี ๔๖ ดวง
โสตทวาร
วิถี ๔๖ ดวง
ฆานทวาร
วิถี ๔๖ ดวง
ชิวหาทวาร
วิถี ๔๖ ดวง
กายทวาร
วิถี ๔๖ ดวง
มโนทวารวิถี ๖๗
หรือ ๙๙ ดวง
แน่นอน
ไม่แน่นอน
แน่นอน
ไม่แน่นอน
แน่นอน
ไม่แน่นอน
แน่นอน
ไม่แน่นอน
แน่นอน
ไม่แน่นอน
แน่นอน
ไม่แน่นอน

วิถีฉักกะ คือ วิถี ๖ อย่าง

๑. **จักขุทวารวิถี** วิถีจิตที่เกิดทางจักขุทวาร มีจิตเกิดได้ ๔๖ ดวง คือ กามาวจรจิต ๔๖ (เว้นโสต-ฆาน-ชิวหา-กายวิญญาณจิต ๘ ดวง)

๒. **โสตทวารวิถี** วิถีจิตที่เกิดทางโสตทวาร มีจิตเกิดได้ ๔๖ ดวง คือ กามาวจรจิต ๔๖ (เว้นจักขุ-ฆาน-ชิวหา-กายวิญญาณจิต ๘ ดวง)

๓. **ฆานทวารวิถี** วิถีจิตที่เกิดทางฆานทวาร มีจิตเกิดได้ ๔๖ ดวง คือ กามาวจรจิต ๔๖ (เว้นจักขุ-โสต-ชิวหา-กายวิญญาณจิต ๘ ดวง)

๔. **ชิวหาทวารวิถี** วิถีจิตที่เกิดทางชิวหาทวาร มีจิตเกิดได้ ๔๖ ดวง คือ กามาวจรจิต ๔๖ (เว้นจักขุ-โสต-ฆาน-กายวิญญาณจิต ๘ ดวง)

๕. **กายทวารวิถี** วิถีจิตที่เกิดทางกายทวาร มีจิตเกิดได้ ๔๖ ดวง คือ กามาวจรจิต ๔๖ (เว้นจักขุ-โสต-ฆาน-ชิวหาวิญญาณจิต ๘ ดวง)

๖. **มโนทวารวิถี** วิถีจิตที่เกิดทางมโนทวาร มีจิตเกิดได้ ๖๗ หรือ ๙๙ ดวง คือ กามาวจรจิต ๔๑ (เว้นทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐ มโนธาตุ ๓) อัปปนาชวนจิต ๒๖ หรือ ๕๘ ดวง

วิสยัปปวัตติฉักกะ ๖

วิสยัปปวัตติทางปัญจทวาร มี ๔ อย่าง คือ

๑. อติมหันตารมณ์ อารมณ์ที่มีกำลังมากที่สุด ทำให้วิถีจิตเกิดขึ้นได้มากที่สุด

๒. มหันตารมณ์ อารมณ์ที่มีกำลังมาก ทำให้วิถีจิตเกิดได้มาก (ปานกลาง)

๓. ปริตตารมณ์ อารมณ์ที่มีกำลังน้อย ทำให้วิถีจิตเกิดขึ้นได้น้อย

๔. อติปริตตารมณ์ อารมณ์ที่มีกำลังน้อยที่สุด ทำให้วิถีจิตเกิดขึ้นไม่ได้เลย

วิสยัปปวัตติทางมโนทวาร มี ๒ อย่าง (ตามนัยอรรถกถาจารย์) คือ

๑. วิภูตารมณ์ อารมณ์ที่ปรากฏทางใจชัดเจน ทำให้วิถีจิตเกิดขึ้นได้มาก

๒. อวิภูตารมณ์ อารมณ์ที่ปรากฏทางใจไม่ชัดเจน ทำให้วิถีจิตเกิดขึ้นได้น้อย

หรือ มี ๔ อย่าง (ตามนัยฎีกาจารย์) คือ

๑. อติวิภูตารมณ์ อารมณ์ที่ปรากฏทางใจชัดเจนมากที่สุด ทำให้วิถีจิตเกิดได้มากที่สุด

๒.วิภูตารมณ์ อารมณ์ที่ปรากฏทางใจชัดเจน ทำให้วิถีจิตเกิดขึ้นได้มาก (ปานกลาง)

๓. อวิภูตารมณ์ อารมณ์ที่ปรากฏทางใจไม่ชัดเจน ทำให้วิถีจิตเกิดขึ้นได้น้อย

๔. อติอวิภูตารมณ์ อารมณ์ที่ปรากฏทางใจไม่ชัดเจนเลย ทำให้วิถีจิตเกิดขึ้นไม่ได้เลย

ปวัตติสังคหะ

ปวัตติสังคหะ หมายความว่า การรวบรวมและกล่าวถึงความเป็นอยู่หรือความเป็นไปของจิตและเจตสิก ซึ่งจำแนกเป็น ๒ อย่าง คือ

๑. วิถีมุตตจิต หมายถึง ความเป็นอยู่หรือความเป็นไปของจิตและเจตสิกในปฏิสนธิกาล และจุติกาล

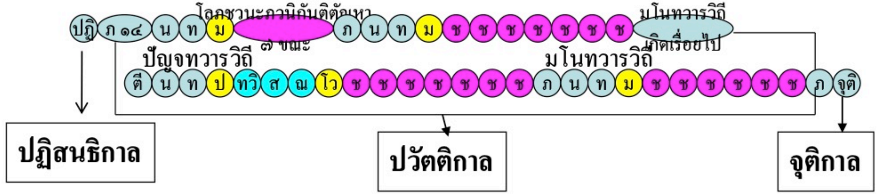
๒. วิถีจิต หมายถึง ความเป็นอยู่หรือความเป็นไปของจิตและเจตสิกในปวัตติกาล (ซึ่งจะแสดงในปริจเฉทที่ ๔ นี้)

กาล (เวลา) แบ่งเป็น ๓ กาล คือ

๑. ปฏิสนธิกาล หมายเอาขณะแห่งการเกิดขึ้นในภพใหม่ เพียงขณะจิตเดียว คือ ปฏิสนธิจิต ๑ ดวงเท่านั้น

๒. ปวัตติกาล หมายเอาตั้งแต่จิตดวงที่ ๒ หลังจากปฏิสนธิจิต เป็นต้นไปจนถึงจิตดวงที่เกิดก่อนจุติจิต ในภพนั้น

๓. จุติกาล หมายเอาจุติจิต คือ จิตดวงสุดท้ายที่ดับลงในภพชาตินั้น เพียง ๑ ขณะเท่านั้น

ประเภทของวิถีจิต

๑. **กามวิถี** หมายถึง วิถีจิตที่ปรากฏขึ้นรับอารมณ์ทั้ง ๖ ที่เป็นกามธรรม คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ อันน่าใคร่น่าปรารถนา น่าชอบใจ ที่เรียกว่า **วัตถุกาม** และจิตที่เกิดในกามวิถีเหล่านี้ ก็มีเฉพาะกามาวจรจิต ๕๔ ดวงเท่านั้น ตามสมควรแก่บุคคล ทวาร และอารมณ์ ที่จะรับรู้ได้ แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ

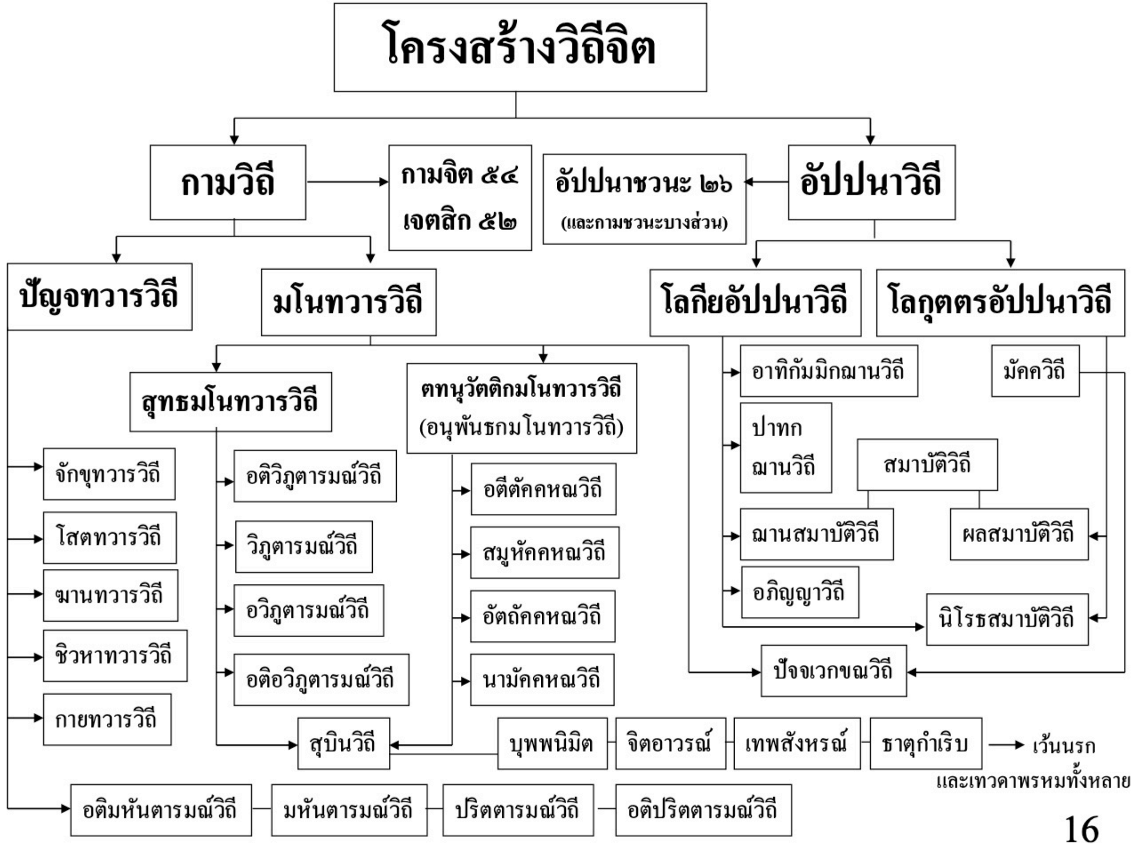
๑.๑ **ปัญจทวารวิถี** หมายถึง วิถีจิตที่ปรากฏทางปัญจทวาร คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการรับรู้อารมณ์ ๕ อย่าง คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อย่างใดอย่างหนึ่ง เฉพาะทวารของตน ซึ่งเป็นกามธรรมล้วน ๆ

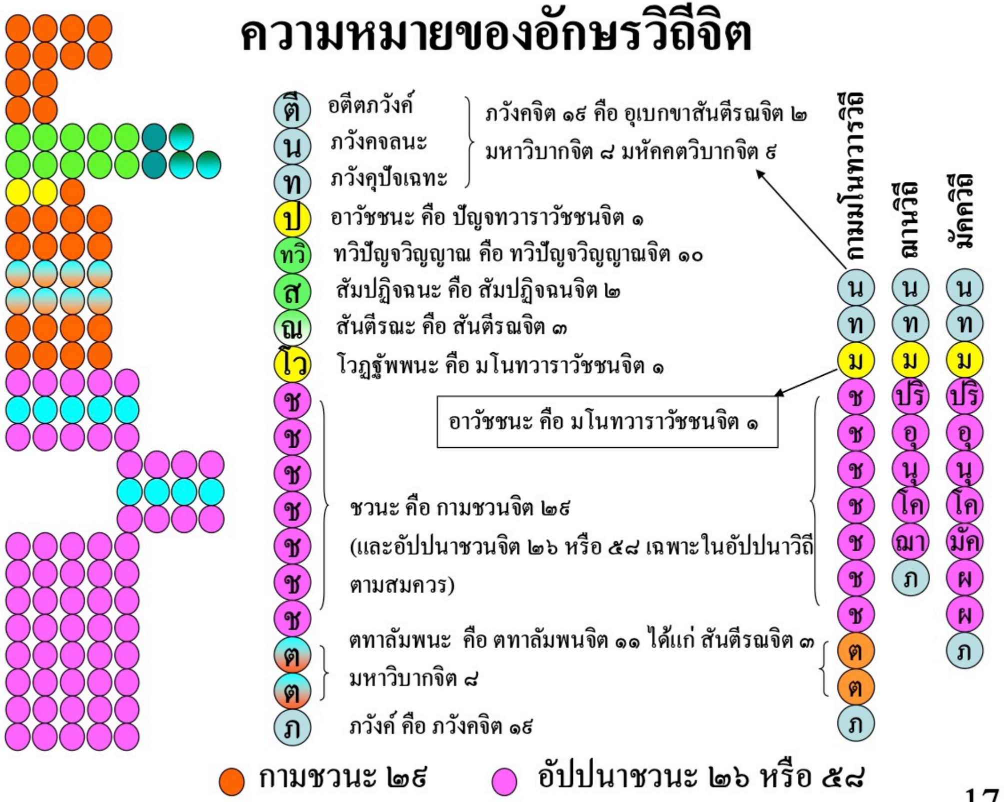
๑.๒ **มโนทวารวิถี** หมายถึง วิถีจิตที่ปรากฏขึ้นทางมโนทวาร แต่เป็นวิถีจิตที่รับกามธรรม โดยมาก หมายความว่า สามารถรับอารมณ์อื่น ๆ ก็ได้ด้วย แต่รับเป็นบางครั้งบางคราว และบางบุคคล โดยมากแล้ว ก็รับกามธรรมเป็นอารมณ์

๒. **อัปปนาวิถี** หมายถึง วิถีจิตที่เข้าถึงความแนบแน่นกับอารมณ์ ที่เป็นบัญญัติอารมณ์ มหัคคตอารมณ์ และนิพพานอารมณ์ อย่างใดอย่างหนึ่ง แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๒.๑ **โลกียอัปปนาวิถี** หมายถึง อัปปนาวิถีที่เป็นโลกียจิต ในการรับรู้อารมณ์ที่ยังเกี่ยวเนื่องด้วยโลก ได้แก่ ฌานวิถี ฌานสมาบัติวิถี เป็นต้น ซึ่งรับรู้บัญญัติอารมณ์ และมหัคคตอารมณ์ ตามสมควรแก่สภาพของจิตนั้น ๆ

๒.๒ **โลกุตตรอัปปนาวิถี** หมายถึง อัปปนาวิถีที่เป็นโลกุตตรจิต ในการรับรู้นิพพานอารมณ์ ได้แก่ มัคควิถี ผลสมาบัติวิถี เป็นต้น

โครงสร้างวิถีจิต
กามวิถี
กามจิต ๕๔
เจตสิก ๕๒
อัปปนาชวนะ ๒๖
(และกามชวนะบางส่วน)
อัปปนาวิถี
ปัญจทวารวิถี
มโนทวารวิถี
โลกียอัปปนาวิถี
โลกุตตรอัปปนาวิถี
สุทธมโนทวารวิถี
ตทนุวัตติกมโนทวารวิถี
(อนุพันธกมโนทวารวิถี)
อาทิกัมมิกฌานวิถี
มัคควิถี
ปาทก
ฌานวิถี
สมาบัติวิถี
จักขุทวารวิถี
อติวิภูตารมณ์วิถี
อตีตัคคหณวิถี
โสตทวารวิถี
วิภูตารมณ์วิถี
สมูหัคคหณวิถี
ฌานสมาบัติวิถี
ผลสมาบัติวิถี
ฆานทวารวิถี
อวิภูตารมณ์วิถี
อัตถัคคหณวิถี
อภิญญาวิถี
นิโรธสมาบัติวิถี
ชิวหาทวารวิถี
อติอวิภูตารมณ์วิถี
นามัคคหณวิถี
ปัจจเวกขณวิถี
กายทวารวิถี
สุบินวิถี
บุพพนิมิต
จิตอาวรณ์
เทพสังหรณ์
ธาตุกำเริบ
เว้นนรก
และเทวดาพรหมทั้งหลาย
อติมหันตารมณ์วิถี
มหันตารมณ์วิถี
ปริตตารมณ์วิถี
อติปริตตารมณ์วิถี

ความหมายของอักษรวิถีจิต
ตี อตีตภวังค์
น ภวังคจลนะ
ท ภวังคุปัจเฉทะ
ภวังคจิต ๑๙ คือ อุเบกขาสันตีรณจิต ๒ มหาวิบากจิต ๘ มหัคคตวิบากจิต ๙
ป อาวัชชนะ คือ ปัญจทวาราวัชชนจิต ๑
ทวิ ทวิปัญจวิญญาณ คือ ทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐
ส สัมปฏิจฉนะ คือ สัมปฏิจฉนจิต ๒
ณ สันตีรณะ คือ สันตีรณจิต ๓
โว โวฏฐัพพนะ คือ มโนทวาราวัชชนจิต ๑
อาวัชชนะ คือ มโนทวาราวัชชนจิต ๑
ชวนะ คือ กามชวนจิต ๒๙
(และอัปปนาชวนจิต ๒๖ หรือ ๕๘ เฉพาะในอัปปนาวิถี
ตามสมควร)
ตทาลัมพนะ คือ ตทาลัมพนจิต ๑๑ ได้แก่ สันตีรณจิต ๓
มหาวิบากจิต ๘
ภ ภวังค์ คือ ภวังคจิต ๑๙
กามมโนทวารวิถี
ฌานวิถี
มัคควิถี
น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ
น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌา ภ
น ท ม ปริ อุ นุ โค มัค ผ ผ ภ
กามชวนะ ๒๙
อัปปนาชวนะ ๒๖ หรือ ๕๘

ความหมายของอักษรย่อในกามวิถี

ตี = อตีตภวังค์ หมายถึง ภวังคจิตที่มีอารมณ์มาปรากฏที่ทวารนั้น ๆ เป็นครั้งแรกและอารมณ์นั้นผ่านไปแล้ว

น = ภวังคจลนะ หมายถึง ภวังคจิตที่ไหวตัว ตอบสนองต่ออารมณ์นั้น

ท = ภวังคุปัจเฉทะ หมายถึง ภวังคจิตที่ทำการปล่อยจากอารมณ์เก่า (ตัดกระแสภวังค์)

ป = ปัญจทวาราวัชชนะ หมายถึง จิตที่หน่วงเหนี่ยวอารมณ์มาสู่ปัญจทวาร (เปิดประตู)

ม = มโนทวาราวัชชนะ หมายถึง จิตที่หน่วงเหนี่ยวอารมณ์มาสู่มโนทวาร และตัดสินอารมณ์

ทวิ = ทวิปัญจวิญญาณ หมายถึง วิญญาณ ๕ อย่าง ๆ ละ ๒ ดวง มีจักขุวิญญาณจิต ๒ เป็นต้น

ส = สัมปฏิจฉนะ หมายถึง จิตที่ทำหน้าที่รับอารมณ์ต่อจากปัญจวิญญาณส่งต่อให้สันตีรณะ

ณ = สันตีรณะ หมายถึง จิตที่ทำหน้าที่ไต่สวนปัญจารมณ์ มีรูปารมณ์ เป็นต้น

โว =โวฏฐัพพนะ หมายถึง จิตที่ทำหน้าที่ตัดสินอารมณ์ ว่าเป็นอารมณ์ดี หรือเป็นอารมณ์ไม่ดี

ช = ชวนะ หมายถึง จิตที่ทำหน้าที่เสพอารมณ์ที่โวฏฐัพพนะตัดสินแล้วส่งมาให้

ต = ตทาลัมพนะ หมายถึง จิตที่หน่วงเหนี่ยวอารมณ์ต่อจากชวนะในเมื่ออารมณ์นั้นยังไม่ดับไป

ภ = ภวังค์ หมายถึง จิตที่รับอารมณ์เก่าตามปกติ คือ รักษาสภาพของบุคคลนั้น ๆ ไว้ ซึ่งได้แก่ อารมณ์ ๓ ประเภท คือ กรรมอารมณ์ กรรมนิมิตอารมณ์ คตินิมิตอารมณ์ อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่รับมาจากภพก่อนเมื่อใกล้ตาย

ความหมายของอักษรย่อในอัปปนาวิถี

ปริ = **ปริกรรม** หมายถึง บริกรรมภาวนาเพื่อให้วิปัสสนาญาณหน่วงเหนี่ยวอารมณ์รูปนามไว้อย่างมั่นคง หรือ เพื่อให้สมถฌานหน่วงเหนี่ยวสมถอารมณ์ไว้อย่างมั่นคง

อุ = **อุปจาร** หมายถึง การปรับสภาพของวิปัสสนาญาณให้เขยิบเข้าไปสู่อารมณ์พระนิพพาน หรือ การปรับสภาพของสมถฌานให้เฉียดเข้าไปใกล้อัปปนาสมาธิ

นุ = **อนุโลม** หมายถึง การปรับสภาพวิปัสสนาญาณให้คล้อยตามอริยสัจ ๔ โดยไม่ขัดแย้งกัน หรือ การปรับสภาพของสมถฌานให้คล้อยตามอัปปนาสมาธิ โดยไม่ขัดแย้งกัน

โค = **โคตรภู** หมายถึง ปัญญาญาณที่ข้ามพ้นจากโคตรปุถุชนสู่โคตรอริยบุคคลในมัคควิถี หรือ ข้ามโคตรกาม สู่โคตรมหัคคตะ ในโลกียอัปปนาวิถี

โว = **โวทานญาณ** หมายถึง ปัญญาญาณที่ทำให้มัคคญาณผลญาณผ่องใสยิ่งขึ้น

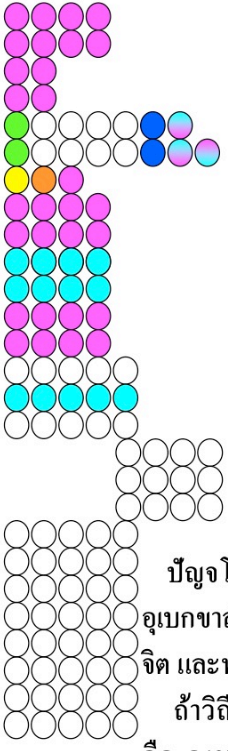
มัค = **มัคคญาณ** คือ มรรคจิตตุปบาทที่เกิดขึ้นรับรู้อารมณ์พระนิพพาน พร้อมกับทำการประหาณอนุสัยกิเลสให้ขาดลงเป็นสมุจเฉทปหาน ตามสมควรแก่กำลังของมรรคจิตตุปบาทนั้น ๆ

ผ = **ผลญาณ** คือ ผลจิตตุปบาท ที่เกิดขึ้นเสวยพระนิพพานหลังจากมรรคจิตตุปบาทได้ประหาณอนุสัยกิเลสแล้ว (โดยเกิดติดต่อกันกับมัคคจิตทันที หรือ เกิดในผลสมาบัติวิถีอีกต่างหาก)

ฌา = **ฌาน** คือ รูปฌาน อรูปฌาน ที่เกิดขึ้นในฌานวิถีนั้น ๆ

อภิ = **อภิญญาจิต** ที่เกิดขึ้นในอภิญญาวิถี เพื่อรับรู้อารมณ์เป็นพิเศษ หรือเพื่อกระทำกิจพิเศษมีตาทิพย์ หูทิพย์ เป็นต้น

จักขุทวารวิถี

จักขุทวารวิถี มีจิตเกิดได้ ๔๖ ดวง

- ปัญจโวการภวังค์ ๑๕
- ปัญจทวาราวัชชนจิต ๑
- จักขุวิญญาณจิต ๒
- สัมปฏิจฉนจิต ๒
- สันตีรณจิต ๓
- มโนทวาราวัชชนจิต ๑
- กามชวนจิต ๒๙
- จิตที่ทำหน้าที่ปฏิสนธิ ภวังค์ จุติ จัดเป็นทวารวิมุตตจิต

ปัญจโวการภวังค์ ๑๕ เป็นทวารวิมุตตจิต ไม่นับเป็นวิถีจิต อุเบกขาสันตีรณจิต ๒ มหาวิบากจิต ๘ เป็นได้ทั้งทวารวิมุตตจิต และทวาริกจิต คือ เกิดพ้นทวารก็ได้ เกิดในทวารก็ได้

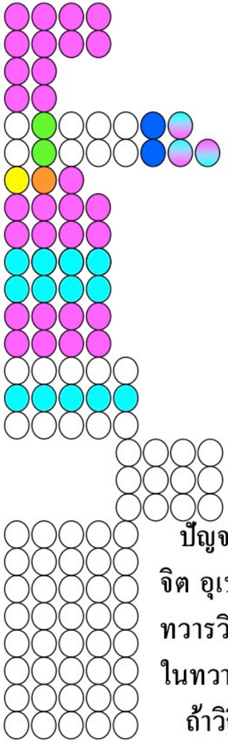
ถ้าวิถีจิตที่มีตทาลัมพณะ ย่อมมีได้เฉพาะกามภวังค์ ๑๐ คือ อุเบกขาสันตีรณจิต ๒ มหาวิบากจิต ๘ ถ้าไม่มีตทาลัมพณะ ย่อมได้ปัญจโวการภวังค์ ๑๕

- ตี อตีตภวังค์
- น ภวังคจลนะ
- ท ภวังคุปัจเฉทะ

(ตี น ท) วิถีมุตตจิต

- ป ปัญจทวาราวัชชนจิต
- จักขุ จักขุวิญญาณจิต
- ส สัมปฏิจฉนจิต
- ณ สันตีรณจิต
- โว โวฏฐัพพนจิต
- ช ช ช ช ช ช ช กามชวนจิต ๒๙
- ต ต ตทาลัมพณจิต ๑๑
- ภ → ปัญจโวการภวังค์ ๑๕

โสตทวารวิถี

โสตทวารวิถี มีจิตเกิดได้ ๔๖ ดวง

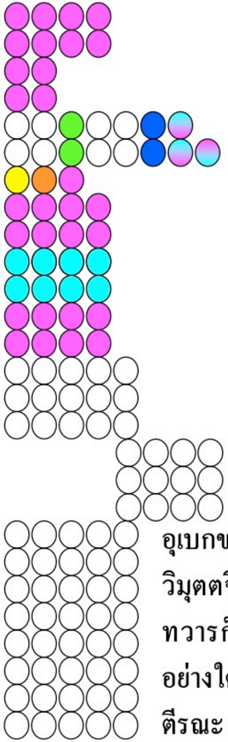
- ปัญจโวการภวังค์ ๑๕
- ปัญจทวาราวัชชนจิต ๑
- โสตวิญญาณจิต ๒
- สัมปฏิจฉนจิต ๒
- สันตีรณจิต ๓
- มโนทวาราวัชชนจิต ๑
- กามชวนจิต ๒๙
- จิตที่ทำหน้าที่ปฏิสนธิ ภวังค์ จุติ จัดเป็นทวารวิมุตตจิต

ปัญจโวการภวังค์ ๑๕ เป็นทวารวิมุตตจิต ไม่นับเป็นวิถีจิต อุเบกขาสันตีรณจิต ๒ มหาวิบากจิต ๘ เป็นได้ทั้งทวารวิมุตตจิต และทวาริกจิต คือ เกิดพ้นทวารก็ได้ เกิดในทวารก็ได้

ถ้าวิถีจิตที่มีตทาลัมพณะ ย่อมมีได้เฉพาะกามภวังค์ ๑๐ คือ อุเบกขาสันตีรณจิต ๒ มหาวิบากจิต ๘ ถ้าไม่มีตทาลัมพณะ ย่อมได้ปัญจโวการภวังค์ ๑๕

ฆานทวารวิถี

ฆานทวารวิถี มีจิตเกิดได้ ๔๖ ดวง

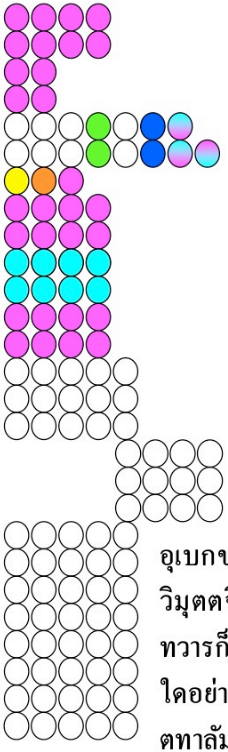
- กามภวังค์ ๑๐
- ปัญจทวาราวัชชนจิต ๑
- ฆานวิญญาณจิต ๒
- สัมปฏิจฉนจิต ๒
- สันตีรณจิต ๓
- มโนทวาราวัชชนจิต ๑
- กามชวนจิต ๒๙
- จิตที่ทำหน้าที่ปฏิสนธิ ภวังค์ จุติ จัดเป็นทวารวิมุตตจิต

อุเบกขาสันตีรณจิต ๒ มหาวิบากจิต ๘ เป็นได้ทั้งทวารวิมุตตจิต และทวาริกจิต คือ เกิดพ้นทวารก็ได้ เกิดในทวารก็ได้ คือ ในขณะที่ทำหน้าที่ปฏิสนธิ ภวังค์ จุติ อย่างใดอย่างหนึ่ง ก็เป็นทวารวิมุตตจิต ถ้าทำหน้าที่สันตีรณะ ตทาลัมพนะ ก็เป็นทวาริกจิต

ฆานทวารวิถี เกิดได้เฉพาะในกามภูมิ ๑๑ เท่านั้น

ชิวหาทวารวิถี

ชิวหาทวารวิถี มีจิตเกิดได้ ๔๖ ดวง

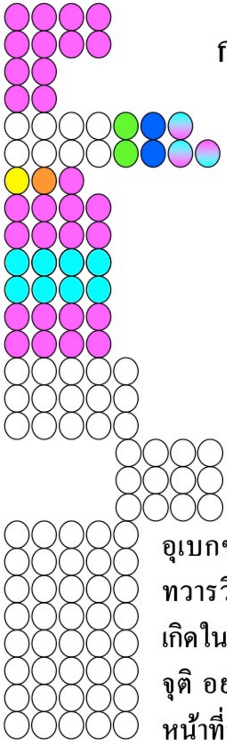
- กามภวังค์ ๑๐
- ปัญจทวาราวัชชนจิต ๑
- ชิวหาวิญญาณจิต ๒
- สัมปฏิจฉนจิต ๒
- สันตีรณจิต ๓
- มโนทวาราวัชชนจิต ๑
- กามชวนจิต ๒๙
- จิตที่ทำหน้าที่ปฏิสนธิ ภวังค์ จุติ จัดเป็นทวารวิมุตตจิต

อุเบกขาสันตีรณจิต ๒ มหาวิบากจิต ๘ เป็นได้ทั้งทวารวิมุตตจิต และทวาริกจิต คือ เกิดพ้นทวารก็ได้ เกิดในทวารก็ได้ คือ ในขณะที่ทำหน้าที่ปฏิสนธิ ภวังค์ จุติ อย่างใดอย่างหนึ่ง ก็เป็นทวารวิมุตตจิต ถ้าทำหน้าที่สันตีรณะ ตทาลัมพนะ ก็เป็นทวาริกจิต

ชิวหาทวารวิถี เกิดได้เฉพาะในกามภูมิ ๑๑ เท่านั้น

กายทวารวิถี

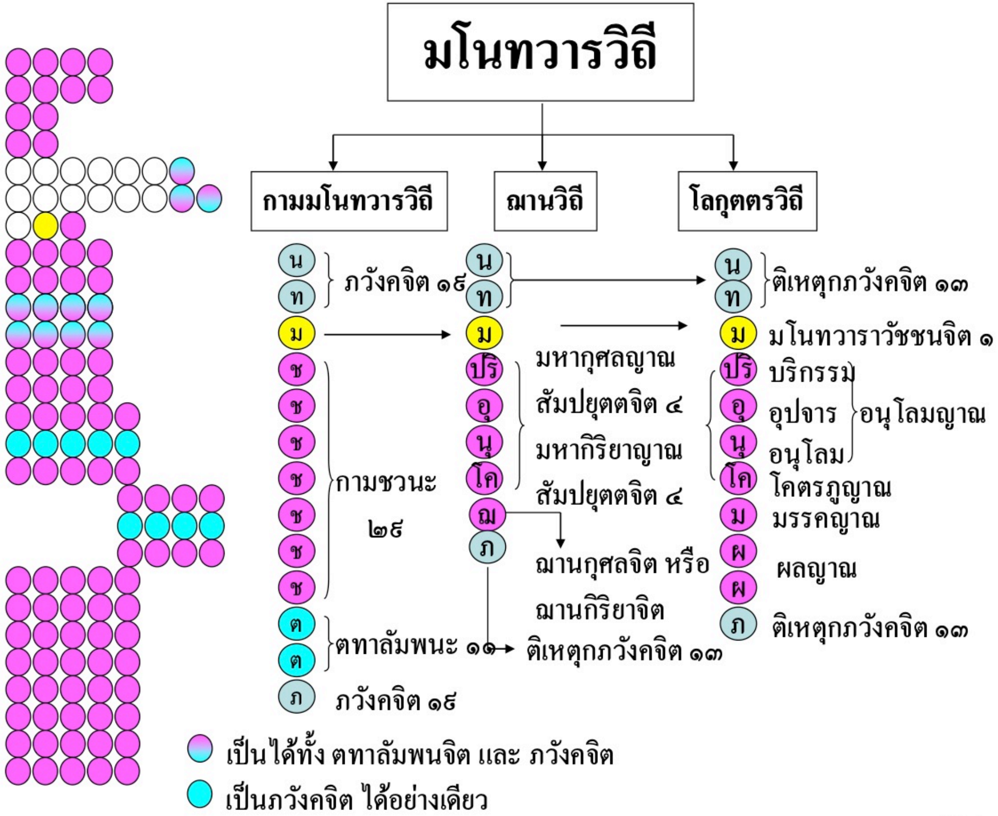
กายทวารวิถี มีจิตเกิดได้ ๔๖ ดวง

- กามภวังค์ ๑๐
- ปัญจทวาราวัชชนจิต ๑
- กายวิญญาณจิต ๒
- สัมปฏิจฉนจิต ๒
- สันตีรณจิต ๓
- มโนทวาราวัชชนจิต ๑
- กามชวนจิต ๒๙
- จิตที่ทำหน้าที่ปฏิสนธิ ภวังค์ จุติ จัดเป็นทวารวิมุตตจิต

อุเบกขาสันตีรณจิต ๒ มหาวิบากจิต ๘ เป็นได้ทั้งทวารวิมุตตจิต และทวาริกจิต คือ เกิดพ้นทวารก็ได้ เกิดในทวารก็ได้ คือ ในขณะที่ทำหน้าที่ปฏิสนธิ ภวังค์ จุติ อย่างใดอย่างหนึ่ง ก็เป็นทวารวิมุตตจิต ถ้าทำหน้าที่สันตีรณะ ตทาลัมพนะ ก็เป็นทวาริกจิต

กายทวารวิถี เกิดได้เฉพาะในกามภูมิ ๑๑ เท่านั้น

มโนทวารวิถี
กามมโนทวารวิถี
ฌานวิถี
โลกุตตรวิถี
น
ท
ภวังคจิต ๑๙
ม
ช
กามชวนะ
๒๙
ต
ตทาลัมพนะ ๑๑
ภ
ภวังคจิต ๑๙
ปริ
อุ
นุ
โค
ฌ
มหากุศลญาณ
สัมปยุตตจิต ๔
มหากิริยาญาณ
สัมปยุตตจิต ๔
ฌานกุศลจิต หรือ
ฌานกิริยาจิต
ติเหตุกภวังคจิต ๑๓
ติเหตุกภวังคจิต ๑๓
มโนทวาราวัชชนจิต ๑
บริกรรม
อุปจาร
อนุโลม
อนุโลมญาณ
โคตรภูญาณ
มรรคญาณ
ผ
ผลญาณ
ติเหตุกภวังคจิต ๑๓
เป็นได้ทั้ง ตทาลัมพนจิต และ ภวังคจิต
เป็นภวังคจิต ได้อย่างเดียว

วิสยัปปวัตติ

คำว่า **วิสยัปปวัตติ** แยกได้เป็น ๒ บท คือ วิสยะ+ปวัตติ สนธิกันเป็น **วิสยัปปวัตติ**

วิสยะ หมายถึง อารมณ์ คือ ธรรมชาติที่ถูกจิตรู้

ปวัตติ หมายถึง ความเป็นไป

วิสยัปปวัตติ หมายถึง ความเป็นไปของอารมณ์ที่ปรากฏแก่จิตครั้งหนึ่ง ๆ หรือ วาระหนึ่งๆ

วิสยัปปวัตติ แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ

๑. วิสยัปปวัตตีในจุติกาลและ**ปฏิสนธิกาล** คือ ความเป็นไปของอารมณ์ที่ปรากฏแก่จิตและเจตสิกในปฏิสนธิกาล มีอารมณ์ ๓ อย่าง คือ **กรรมอารมณ์ กรรมนิมิตอารมณ์** และ**คตินิมิตอารมณ์** เป็นอารมณ์ที่มรณาสันนชวนะ คือ ชวนจิตที่เกิดขึ้นในเวลาใกล้ตายรับเอามาจากภพก่อน ซึ่งไม่เกี่ยวกับวิสยัปปวัตติ ๖ อย่างในภพปัจจุบัน จิตที่รับอารมณ์ ๓ อย่างเหล่านี้ เป็นจิตที่เกิดพ้นจากทวาร ๖ เรียกว่า **ทวารวิมุตตจิต** และเป็นจิตที่เกิดพ้นวิถี เรียกว่า **วิถีมุตตจิต** (ได้แก่ ปฏิสนธิจิต ภวังคจิต และจุติจิต ยกเว้นมรณาสันนวิถีของพระอรหันต์ เรียกว่า **วิถีจิต**)

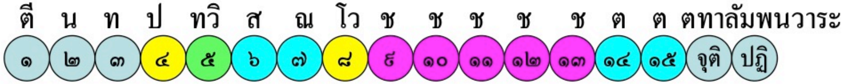
๒. วิสยัปปวัตติในปวัตติกาล คือ ความเป็นไปของอารมณ์ที่ปรากฏแก่จิตและเจตสิกในปวัตติกาล คือ ขณะที่มีชีวิตอยู่ มีอารมณ์ ๖ อย่าง ได้แก่ รูปารมณ์ เป็นต้น และสภาพการปรากฏของอารมณ์เหล่านั้น มีความชัดมากบ้าง ชัดน้อยบ้าง หรือไม่ชัดเลย จิตที่รับอารมณ์ใหม่ในปัจจุบันภพ เรียกว่า **วิถีจิต** และต้องอาศัยทวารเกิดเสมอ จึงเรียกว่า **ทวาริกจิต**

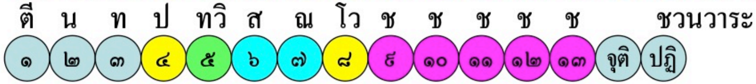
หมายเหตุ... วิถีจิตที่เกิดเป็นวาระสุดท้ายก่อนจุติจิต เรียกว่า **มรณาสันนวิถี** หมายความว่า วิถีจิตที่เกิดขึ้นใกล้ต่อความตาย วิถีจิตเหล่านี้ จะรับอารมณ์ที่เป็นกรรมอารมณ์ กรรมนิมิตอารมณ์ หรือคตินิมิตอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ก็ยังเรียกว่า **วิถีจิต** เนื่องจากยังรับอารมณ์ในปัจจุบันที่ปรากฏในขณะนั้นอยู่

วิสัยปปวัตติในจุติกาลและปฏิสนธิกาล

ทางปัญจทวาร มีขณะจิตเกิดได้อย่างมาก ๑๕ ขณะ เนื่องจากสภาพของจิตในขณะนั้น อ่อนกำลังลงมากแล้ว ชวนจิต จึงเกิดได้เพียง ๕ ขณะเท่านั้น

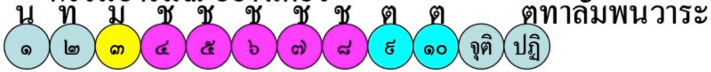
กรรมอารมณ์-กรรมนิมิตอารมณ์-คตินิมิตอารมณ์ อย่างใดอย่างหนึ่ง

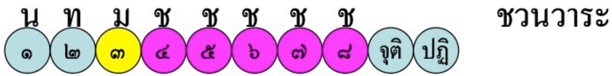

ทางมโนทวาร มีขณะจิตเกิดได้อย่างมาก ๑๐ ขณะ เนื่องจากสภาพของจิตในขณะนั้น มีกำลังอ่อนลงแล้ว ชวนจิต จึงเกิดได้เพียง ๕ ขณะเช่นกัน

กรรมอารมณ์ อย่างเดียว

วิสยัปปวัตติ ในปวัตติกาล

ปัญจทวารวิถี มีวิสยัปปวัตติ ๔ อย่าง

ทางปัญจทวาร มีขณะจิตเกิดได้อย่างมาก ๑๗ ขณะ เนื่องจากอายุของรูปที่เป็นอารมณ์นั้น มีอายุเท่ากับ ๑๗ ขณะของจิต (ขณะใหญ่) หรือ ๕๑ อนุขณะ (ขณะเล็ก) ของจิต เป็นอย่างมาก

มีอารมณ์ที่เป็นปัจจุบันนิปผันนรูป ๕ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง มี รูปารมณ์ เป็นต้น ตามทวารของตน ๆ

วิถีจิต	วิถี	วาระ
ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต	**อติมหันตารมณ์วิถี**	**ตทาลัมพนวาระ**
ตี ตี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช	**มหันตารมณ์วิถี**	**ชวนวาระ**
ตี ตี ตี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว โว โว ภ ภ ภ ภ	**ปริตตารมณ์วิถี**	**โวฏฐัพพนวาระ**
ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น น ภ ภ ภ ภ ภ ภ	**อติปริตตารมณ์วิถี**	**โมฆวาระ**

มโนทวารวิถี มีวิสยัปปวัตติ ๒ อย่าง

ทางมโนทวาร มีขณะจิตเกิดได้อย่างมาก ๑๒ ขณะ ตามสภาพของอารมณ์ที่ปรากฏชัดมาก หรือชัดน้อย ไม่เกี่ยวกับอายุของอารมณ์

มีอารมณ์ ๖ ที่เป็น ธัมมารมณ์ อย่างเดียว เป็นได้ทั้ง ปัจจุบัน อดีต อนาคต และกาลวิมุตติ

วิถีจิต	วิถี	วาระ
น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต	**วิภูตารมณ์วิถี**	**ตทาลัมพนวาระ (หรือชวนวาระ)**
ตี ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช	**อวิภูตารมณ์วิถี**	**ชวนวาระ**

อารมณ์ของวิถีมุตตจิต

วิสยัปปวัตติ หรืออารมณ์ของวิถีมุตตจิต คือ ปฏิสนธิจิต ภวังคจิต และจุติจิต มีเพียง ๓ ได้แก่ **กรรมอารมณ์ กรรมนิมิตอารมณ์** และ **คตินิมิตอารมณ์** ซึ่งเป็นอารมณ์ที่รับมาจากอดีตชาติเมื่อใกล้จะตาย ไม่เกี่ยวกับวิสยัปปวัตติ ๖ อย่างในปวัตติกาล

ปฏิสนธิจิต เป็นจิตที่มีอารมณ์เก่า ไม่ได้รับอารมณ์ใหม่ในปัจจุบันภพนั้น และเป็นจิตที่เกิดพ้นจากทวาร คือ ไม่ได้อาศัยทวารอย่างใดอย่างหนึ่งเกิด เรียกว่า **ทวารวิมุตตจิต**

ภวังคจิตและ**จุติจิต** ในภพชาติเดียวกันกับปฏิสนธิจิตนั้น ก็จัดเป็นจิตประเภทเดียวกัน เพราะฉะนั้น จึงมีอารมณ์อย่างเดียวกันกับปฏิสนธิจิต จึงเป็นทวารวิมุตตจิตและวิถีมุตตจิต เหมือนกัน

ความแตกต่างระหว่าง วิถีฉักกะ กับ วิสยัปปวัตติฉักกะ

วีถีฉักกะ นั้นแสดงเพื่อให้ทราบว่า ความเป็นไปของจิตที่เกี่ยวเนื่องกับทวารนั้น เป็นวิถีจิตที่เกิดทางทวารไหน

วิสยัปปวัตติฉักกะ นั้นแสดงเพื่อให้ทราบว่า ความเป็นไปของอารมณ์ที่ปรากฏแก่จิตและเจตสิกนั้น ชัดเจนมากน้อยเพียงใด

เมื่อรวมกล่าวทั้งวิถีฉักกะและวิสยัปปวัตติฉักกะไปด้วยกันแล้ว ก็เป็นการแสดงให้ทราบว่า วิถีจิตนั้น เกิดทางทวารไหน มีอารมณ์ชัดเจนมากน้อยเพียงใด นั่นเอง

ความสัมพันธ์ระหว่างวิสยัปปวัตติฉักกะ กับ วิถีฉักกะ

จักขุทวารวิถี ที่เป็นอติมหันตารมณ์วิถี ก็เรียกว่า **จักขุทวารอติมหันตารมณ์วิถี**

จักขุทวารวิถี ที่เป็นมหันตารมณ์วิถี ก็เรียกว่า **จักขุทวารมหันตารมณ์วิถี**

จักขุทวารวิถี ที่เป็นปริตตารมณ์วิถี ก็เรียกว่า **จักขุทวารปริตตารมณ์วิถี**

จักขุทวารวิถี ที่เป็นอติปริตตารมณ์วิถี ก็เรียกว่า **จักขุทวารอติปริตตารมณ์วิถี**

แม้โสตทวารวิถี ฆานทวารวิถี ชิวหาทวารวิถี และกายทวารวิถี ก็เป็นไปในทำนองเดียวกันนี้

ส่วนทางมโนทวาร เรียกว่า **วิภูตารมณ์วิถี** หรือ **อวิภูตารมณ์วิถี** เท่านั้น เพราะวิสยัปปวัตติทั้ง ๒ อย่างนี้ ย่อมเกิดได้เฉพาะทางมโนทวารทางเดียวเท่านั้น

ความแตกต่างกันระหว่างวิสยัปปวัตติ ๖
อติมหันตารมณ์

อติมหันตารมณ์ คือ อารมณ์ที่มีขณะจิตเกิดได้มากที่สุด ยกตัวอย่าง เมื่อรับรู้รูปารมณ์ทางตา

ก. เกี่ยวกับจักขุปสาท คือ จักขุปสาท มีความใส สามารถรับรูปารมณ์ได้เป็นอย่างดี

ข. เกี่ยวกับอารมณ์ คือ รูปารมณ์นั้นปรากฏเด่นชัด ตั้งอยู่ไม่ไกลเกินไปหรือผ่านไปไม่รวดเร็วนัก

ค. เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม คือ รูปารมณ์นั้นต้องอยู่ในที่ที่มีแสงสว่างพอดีที่จักขุปสาทจะรับได้ชัดเจน

ง. เกี่ยวกับมนสิการ คือ ความใส่ใจที่จะรับรู้รูปารมณ์นั้น มีความพร้อม

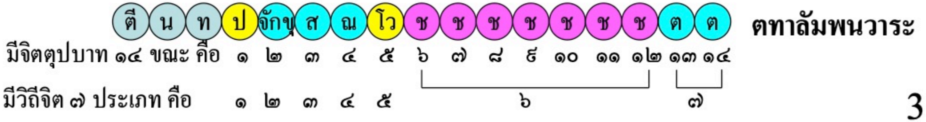
เมื่อจักขุปสาทได้รับกระทบกับรูปารมณ์ชัดเจนแจ่มชัดเช่นนั้น จึงทำให้มีวิถีจิตเกิดได้มากที่สุด

แม้ทางโสตทวาร ฆานทวาร ชิวหาทวาร และกายทวาร ก็มีนัยทำนองเดียวกันนี้

อารมณ์ที่มีขณะจิตเกิดได้มากที่สุด ที่ชื่อว่า **อติมหันตารมณ์** วิถีจิตที่รับอติมหันตารมณ์นี้ เรียกว่า **อติมหันตารมณ์วิถี** มีจิตตุปบาท (ความเกิดขึ้นของจิต) ในวิถีจิตถึง ๑๔ ขณะ ทั้งนี้ไม่นับภวังคจิต ๓ ขณะ (ข้างหน้าและภวังค์ข้างหลัง) ซึ่งไม่ใช่จิตที่เกิดขึ้นในวิถีด้วย และมีวิถีจิต ถึง ๗ ประเภท ดังภาพต่อไปนี้

จักขุทวารอติมหันตารมณ์วิถี

มีรูปารมณ์ที่เป็นปัจจุบันอย่างเดียว

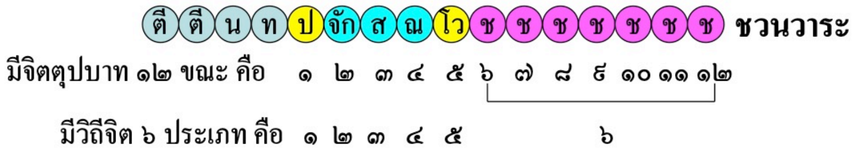
มหันตารมณ์

มหันตารมณ์ คือ อารมณ์ที่มีขณะจิตเกิดได้มากพอประมาณ แต่ไม่เด่นชัดหรือแจ่มชัดเท่ากับอติมหันตารมณ์ ทั้งนี้เนื่องจากเหตุปัจจัย คือ ปสาทรูป อารมณ์ แสงสว่าง หรือ มนสิการ เป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่งบกพร่องไปบ้างเล็กน้อย

วิถีจิตที่รับมหันตารมณ์นี้ เรียกว่า **มหันตารมณ์วิถี** มีจิตตุปบาทเกิดได้อย่างมาก เพียง ๑๒ ขณะ และมีวิถีจิตเพียง ๖ ประการ ดังภาพต่อไปนี้

จักขุทวารวิถี

มีรูปารมณ์ที่เป็นปัจจุบัน อย่างเดียว

แม้ทางโสตทวาร ฆานทวาร ชิวหาทวาร และกายทวาร ก็มีนัยทำนองเดียวกันนี้

ปริตตารมณ์

ปริตตารมณ์ คือ อารมณ์ที่มีขณะจิตเกิดได้น้อย เพราะเหตุปัจจัย ๔ อย่าง มี วัตถุหรือ อารมณ์ เป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่งบกพร่องไปมาก จึงปรากฏไม่เด่นชัดพอที่จะตัดสินลงไปได้ว่า อารมณ์นั้น ดีหรือไม่ดี ประการใด

วิถีจิตที่รับปริตตารมณ์นี้ เรียกว่า **ปริตตารมณ์วิถี** มีจิตตุปบาทเกิดได้อย่างมากเพียง ๗ ขณะ และมีวิถีจิตเพียง ๕ ประเภท ดังภาพต่อไปนี้

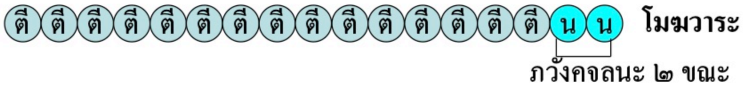
มีอารมณ์ที่เป็นปัจจุบันนิปผันนรูป อย่างใดอย่างหนึ่ง ตามสมควรแก่ทวารของตน

อติปริตตารมณ์วิถี

อติปริตตารมณ์ คือ อารมณ์ที่ไม่มีขณะจิตเกิดเลย มีแต่อตีตภวังค์เกิดขึ้นตั้งแต่ ๑๐ ขณะไปจนถึง ๑๖ ขณะ และมีภวังคจลนะเกิดขึ้น ๒ (และ ๑ ขณะ) เท่านั้น แล้วอารมณ์นั้นก็สิ้นสุดลง เนื่องจากเหตุปัจจัยบกพร่องไปมากเกินไป ดังภาพต่อไปนี้

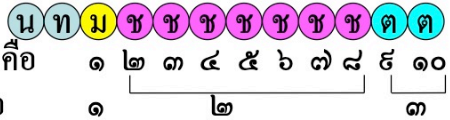
มีอารมณ์ที่เป็นปัจจุบันนิปผันนรูป อย่างใดอย่างหนึ่ง ตามสมควรแก่ทวารของตน

วิภูตารมณ์

วิภูตารมณ์ คือ อารมณ์ที่ปรากฏทางใจชัดเจนแจ่มแจ้งมาก ทำให้มีจิตตุปบาท เกิดขึ้นได้ถึง ๑๐ ขณะ และมีวิถีจิต ๓ ประเภท ดังภาพต่อไปนี้

มีอารมณ์ ๖ ที่เป็น ธัมมารมณ์ อย่างเดียว เป็นได้ทั้ง ปัจจุบัน อดีต อนาคต และกาลวิมุตติ

ตทาลัมพนวาระ

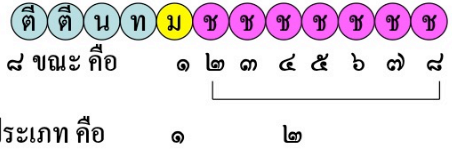
มีจิตตุปบาท ๑๐ ขณะ คือ

มีวิถีจิต ๓ ประเภท คือ

อวิภูตารมณ์

อวิภูตารมณ์ คือ อารมณ์ที่ปรากฏทางใจไม่ชัดเจนเท่ากับวิภูตารมณ์ จึงมีจิตตุปบาท เกิดขึ้นได้อย่างมากเพียง ๘ ขณะ และมีวิถีจิตเพียง ๒ ประเภท ดังภาพต่อไปนี้

มีอารมณ์ ๖ ที่เป็น ธัมมารมณ์ อย่างเดียว เป็นได้ทั้ง ปัจจุบัน อดีต อนาคต และกาลวิมุตติ

ชวนวาระ

มีจิตตุปบาท ๘ ขณะ คือ

มีวิถีจิต ๒ ประเภท คือ

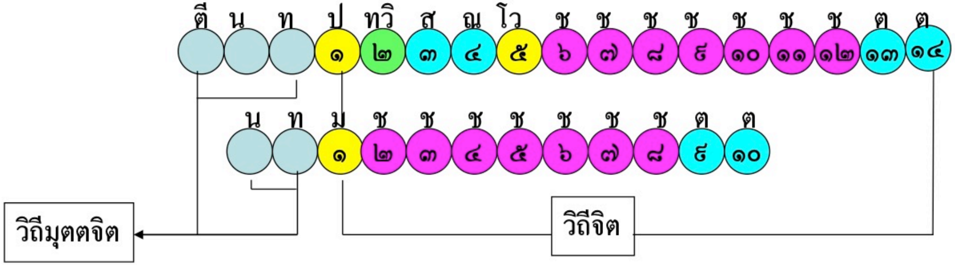
ความหมายของวิถีจิตกับจิตตุปบาท

คำว่า **วิถีจิต** นั้น หมายถึง จิตที่เกิดขึ้นรับอารมณ์ในปัจจุบันภพ ทางทวาร ๖ ทวารใดทวารหนึ่ง ซึ่งเป็นจิตที่นอกจากปฏิสนธิจิต ภวังคจิต และจุติจิต จิตที่เหลือนอกจากจิต ๓ ประเภทนี้ จัดเป็น **วิถีจิต** ทั้งสิ้น

คำว่า **จิตตุปบาท** คือ จิตที่เกิดขึ้นพร้อมกับเจตสิกที่ประกอบ ในที่นี้ หมายเอาวิถีจิต คือ จิตที่ขึ้นสู่วิถีรับอารมณ์ใหม่ ในวิถีนั้น มีจิตเกิดขึ้นกี่ดวง นับตั้งแต่ **อาวัชชนจิต** คือ จิตที่รับอารมณ์ใหม่เป็นต้นไป จนถึง **ตทาลัมพนจิต** ก็นับเป็นจิตตุปบาท จำนวนเท่านั้นขณะ

ส่วน **ภวังคจิต** แม้จะมีอยู่ในวิถีนั้นด้วยก็ตาม แต่ก็ไม่นับเป็นวิถีจิต เพราะภวังคจิต เป็นจิตที่รับอารมณ์เก่า ประเภทเดียวกับจุติจิตและปฏิสนธิจิต

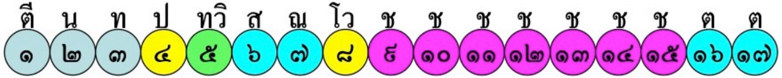
จิตตุปบาท จะเกิดขึ้นในวิถีนั้นกี่ดวงก็ตาม ก็นับเรียงลำดับดวงไปเลย ไม่ว่าจิตนั้น จะทำกิจอย่างเดียวกัน หรือ ทำกิจต่างกันก็ตาม เช่น ชวนจิตในวิถีหนึ่ง ๆ นั้น มี ๗ ดวง หรือ ๗ ขณะ ทำหน้าที่ ชวนกิจ เหมือนกัน ก็นับเป็นจิตตุปบาท ๗ ขณะ ตทาลัมพณจิต มี ๒ ดวง หรือ ๒ ขณะ ซึ่งทำหน้าที่ตทาลัมพณกิจอย่างเดียว ก็นับเป็นจิตตุปบาท ๒ ดวง หรือ ๒ ขณะ เหมือนกัน

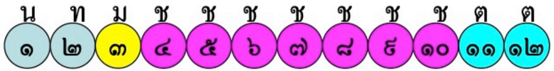
ขณะจิต

คำว่า **ขณะ** คือ จิตที่เกิดขึ้นดวงหนึ่ง เรียกว่า **ขณะจิตหนึ่ง** บางทีก็เรียกว่า **ขณะ** เฉย ๆ แต่ว่า จิตที่เกิดขึ้นดวงหนึ่ง ที่เรียกว่า **ขณะหนึ่ง** นั้น ยังแบ่งได้เป็น ๓ อนุขณะ หรือ ๓ ขณะเล็ก คือ **อุปปาทขณะ** หมายถึง ขณะที่จิตเกิดขึ้น ๑ อนุขณะ, **ฐีติขณะ** หมายถึง ขณะที่จิตตั้งอยู่ ๑ อนุขณะ, และ **ภังคขณะ** หมายถึง ขณะที่จิตนั้นดับไป ๑ อนุขณะ จึงสรุปได้ว่า จิตแต่ละดวงมีอายุ ๓ อนุขณะ คือ อุปปาทขณะ ๑, ฐีติขณะ ๑, ภังคขณะ ๑ เรียกว่า **อนุขณะจิต**

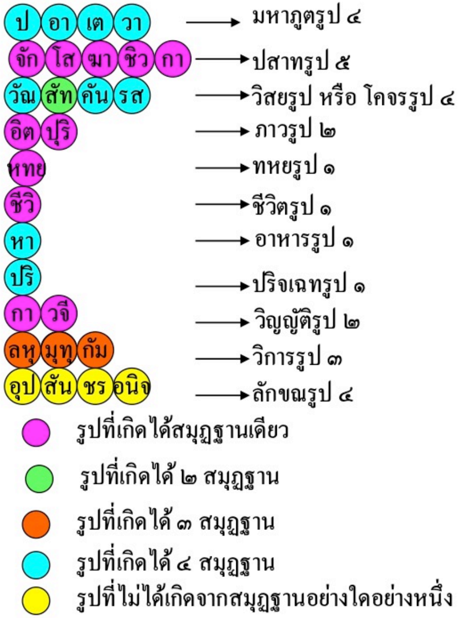
ทางปัญจทวาร มีขณะจิตเกิดอย่างมาก ๑๗ ขณะ เนื่องจากอายุของรูปที่เป็นอารมณ์ ๑ รูปนั้น มีอายุเท่ากับ ๑๗ ขณะของจิต (เว้นวิญญัติรูป ๒ ลักขณรูป ๔)

ทางมโนทวาร มีขณะจิตเกิดอย่างมาก ๑๒ ขณะ ตามสภาพของอารมณ์ที่ปรากฏชัด หรือ ไม่ชัด

อายุของจิตกับอายุของรูป

สมุฏฐานของรูป มี ๔ อย่าง คือ กรรม จิต อุตุ อาหาร

จิต ๑๗ ขณะ เท่ากับอายุของรูปธรรม ๑ รูป หมายความว่า จิตเกิดดับไป ๑๗ ครั้ง รูปจึงเกิดดับไป ๑ ครั้ง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า รูปแต่ละรูป มีอายุเท่ากับจิตเกิดดับไป ๑๗ ดวง หรือ ๑๗ ขณะ (ยกเว้นวิญญัติรูป ๒ และลักขณรูป ๔ ที่มีอายุไม่เท่ากับจิต ๑๗ ขณะ) ดังนั้น รูปแต่ละรูปจึงมีอายุเท่ากับ ๕๑ อนุขณะของจิต เป็น **อุปปาทขณะ** คือ ขณะที่รูปเกิดขึ้น ๑ อนุขณะ, เป็น **ฐีติขณะ** คือ ขณะที่รูปตั้งอยู่ เท่ากับ ๔๙ อนุขณะและเป็น **ภังคขณะ** คือ ขณะที่รูปดับไป ๑ อนุขณะ ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า อุปปาทขณะและภังคขณะของจิตกับอุปปาทขณะและภังคขณะของรูปมี ๑ อนุขณะ เท่ากัน

ปสาทรูป ๕ ภาวรูป ๒ หทยรูป ๑ ชีวิตรูป ๑ เกิดจากกรรม เป็นสมุฏฐานอย่างเดียว

วิญญัติรูป ๒ เกิดจากจิต เป็นสมุฏฐานอย่างเดียว

สัททรูป ๑ เกิดจากสมุฏฐาน ๒ คือ จิต และ อุตุ

วิการรูป ๓ เกิดจากสมุฏฐาน ๓ คือ จิต อุตุ อาหาร

มหาภูตรูป ๔ วัณณรูป คันธรูป รสรูป อาหารรูป ปริจเฉทรูป เกิดได้ ๔ สมุฏฐาน

ลักขณรูป ๔ ไม่ได้เกิดจากสมุฏฐานอย่างใดอย่างหนึ่งเลย

อายุของรูปธรรม

รูปธรรมทั้งหมด มี ๒๘ รูป แต่ที่เป็น **สัตตรสายุกรูป** คือ รูปที่มีอายุ ๑๗ ขณะจิต มีเพียง ๒๒ รูป เท่านั้น ส่วนอีก ๖ รูป คือ วิญญัติรูป ๒ และ ลักขณรูป ๔ มีอายุไม่ถึง ๑๗ ขณะ หรือ ๕๑ อนุขณะของจิต

เพราะ **วิญญัติรูป ๒** เป็นรูปที่เกิดพร้อมกับจิตและดับพร้อมกับจิต จึงมีอายุเท่ากับอายุของจิตหนึ่งดวง คือ ๓ อนุขณะของจิต เท่านั้น

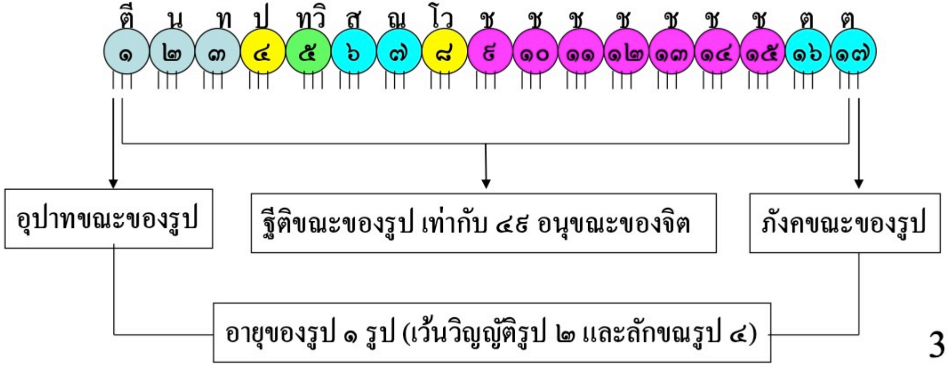
ส่วน **ลักขณรูป ๔** นั้น **อุปจยรูป** กับ **สันตติรูป** เป็นรูปที่เป็นอาการขณะแรกเกิด คือ **อุปปาทขณะของรูป** มีอายุเพียงอย่างละ ๑ อนุขณะของจิตเท่านั้น **ชรตารูป** เป็นรูปที่เป็นอาการตั้งอยู่ คือ **ฐีติขณะของรูป** มีอายุเท่ากับ ๔๙ อนุขณะของจิตเท่านั้น และ **อนิจจตารูป** เป็นรูปที่เป็นอาการที่กำลังดับไป คือ **ภังคขณะของรูป** ก็มีอายุเพียง ๑ อนุขณะของจิตเท่านั้น ฉะนั้น ลักขณรูปทั้ง ๔ นี้ จึงมีอายุไม่ถึง ๕๑ อนุขณะของจิตเลย

เปรียบเทียบระหว่างขณะของจิต กับ ขณะของรูป

อุปปาทขณะและภังคขณะของจิตกับอุปปาทขณะและภังคขณะของรูป ก็มี ๑ อนุขณะของจิตเท่ากัน

ส่วนฐีติขณะของจิต มี ๑ อนุขณะของจิต แต่ฐีติขณะของรูปนั้นมีถึง ๔๙ อนุขณะของจิต รูปจึงมีอายุยืนยาวกว่าจิต

รูปที่มีอายุเท่ากับ ๑๗ ขณะจิต หรือ ๕๑ อนุขณะของจิตนั้น มีชื่อว่า **สัตตรสายุกรูป** ดังภาพต่อไปนี้

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับวิถีจิต

๑. **ทุคติบุคคล** ได้แก่ อบายสัตว์ทั้ง ๔ เป็นผู้ปฏิสนธิด้วยอุเบกขาสันตีรณอกุศลวิบากจิต ๑ ในอบายภูมิ ๔ (ภูมิใดภูมิหนึ่ง)

๒. **สุคติอเหตุกบุคคล** ได้แก่ มนุษย์ผู้ไม่สมประกอบ และ เทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา ระดับชั้นต่ำ (วินิปาติกอสูร) เป็นผู้ปฏิสนธิด้วยอุเบกขาสันตีรณกุศลวิบากจิต ๑ ในมนุษยภูมิ ๑ หรือ จาตุมหาราชิกาภูมิ ๑

๓. **ทวิเหตุกบุคคล** ได้แก่ มนุษย์ และ เทวดา ๖ ชั้น ระดับปานกลาง เป็นผู้ปฏิสนธิด้วยมหาวิบากญาณวิปปยุตตจิต ๔ (ดวงใดดวงหนึ่ง) ในกามสุคติภูมิ ๗ (ภูมิใดภูมิหนึ่ง)

๔. **ติเหตุกบุคคล** ได้แก่ มนุษย์ เทวดา ๖ ชั้นระดับสูง และพรหมทั้งหลาย แบ่งเป็น ๓ จำพวก คือ

๔.๑ **กามติเหตุกบคคล** ได้แก่ มนุษย์และเทวดา ซึ่งเป็นผู้ปฏิสนธิด้วยมหาวิบากญาณสัมปยุตตจิต ๔ (ดวงใดดวงหนึ่ง) ในกามสุคติภูมิ ๗ (ภูมิใดภูมิหนึ่ง)

๔.๒ **รูปพรหมบุคคล** ได้แก่ รูปพรหมทั้งหลาย ซึ่งเป็นผู้ปฏิสนธิด้วยรูปาวจรวิบากจิต ๕ (ดวงใดดวงหนึ่ง) ในรูปภูมิ ๑๕ (ภูมิใดภูมิหนึ่ง เว้นอสัญญสัตตภูมิ)

๔.๓ **อรูปพรหมบุคคล** ได้แก่ อรูปพรหมทั้งหลาย ซึ่งเป็นผู้ปฏิสนธิด้วยอรูปาวจรวิบากจิต ๔ (ดวงใดดวงหนึ่ง) ในอรูปภูมิ ๔ (ภูมิใดภูมิหนึ่ง)

อริยบุคคล ๔

พระอริยบุคคล ๔ จำพวก เป็นบุคคลที่สำเร็จมาจากติเหตุกบุคคลทั้งสิ้น ฉะนั้น บุคคลที่จะเป็นพระอริยบุคคลได้ต้องเป็นติเหตุกบุคคลมาก่อน ได้แก่ ติเหตุกบุคคลที่กล่าวมาแล้วในข้อ ๔ ข้างต้นนั่นเอง ได้สำเร็จเป็นพระอริยบุคคล คือ

๕. **โสดาบันบุคคล** ได้แก่ ติเหตุกบุคคล ที่บรรลุเป็นพระโสดาบัน

๖. **สกทาคามีบุคคล** ได้แก่ พระโสดาบัน ที่บรรลุเป็นพระสกิทาคามี

๗. **อนาคามีบุคคล** ได้แก่ พระสกิทาคามี ที่บรรลุเป็นพระอนาคามี

๘. **อรหันตบุคคล** ได้แก่ พระอนาคามี ที่บรรลุเป็นพระอรหันต์

บุคคลกับภูมิ

๑. **ทุคติบุคคล** มีได้เฉพาะในอบายภูมิ ๔ เท่านั้น ได้แก่ นรก เปรต อสุรกาย และเดรัจฉาน

๒. **สุคติอเหตุกบุคคล** มีได้เฉพาะในมนุษยภูมิ ๑ จาตุมหาราชิกาภูมิ ๑

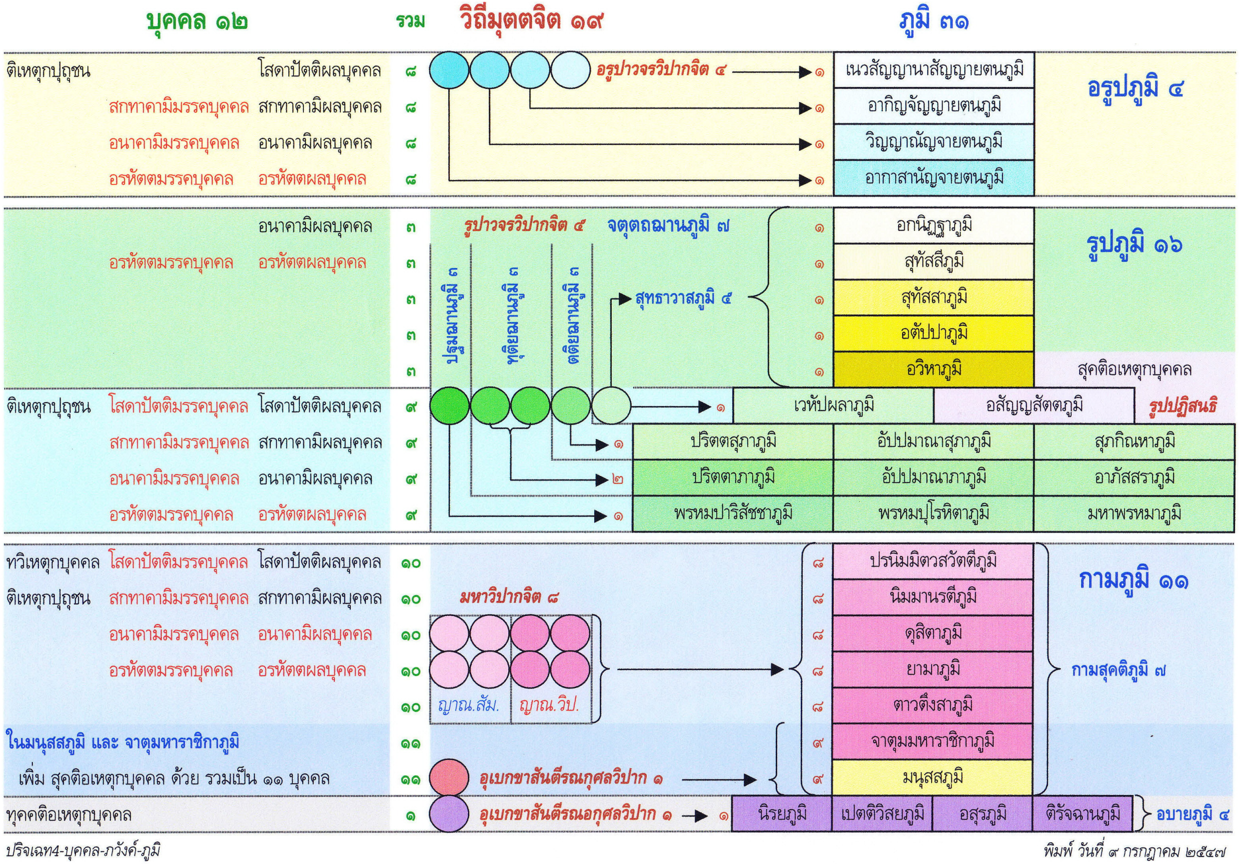
๓. **ทวิเหตุกบุคคล** มีได้เฉพาะในกามสุคติภูมิ ๗ เท่านั้น

๔.๕.-๖. **ติเหตุกปุถุชน พระโสดาบัน** และ **พระสกิทาคามี** ทั้ง ๓ จำพวกนี้ มีได้ใน ๒๑ ภูมิ ได้แก่ กามสุคติภูมิ ๗ รูปภูมิ ๑๐ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ ๑ สุทธาวาสภูมิ ๕) อรูปภูมิ ๔

๗. **-๘ พระอนาคามี** และ **พระอรหันต์** ทั้ง ๒ จำพวกนี้ มีได้ใน ๒๖ ภูมิ ได้แก่ กามสุคติภูมิ ๗ รูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ) อรูปภูมิ ๔

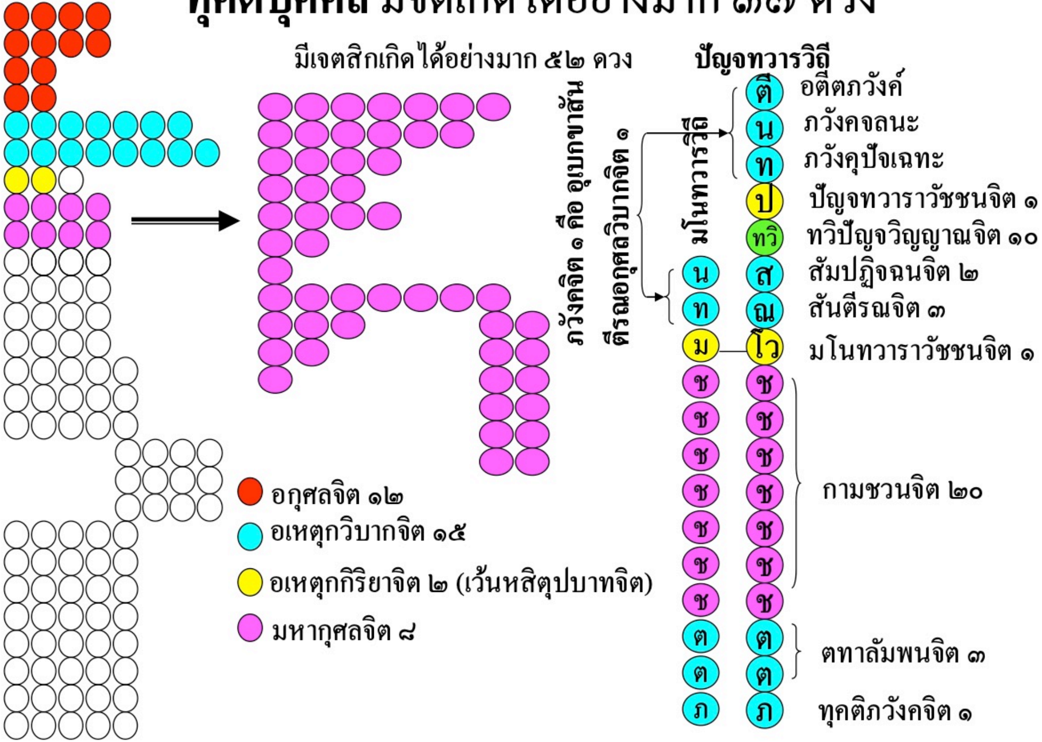
ส่วนอสัญญสัตตภูมิ ๑ นั้น มีบุคคลจำพวกเดียว คือ **สุคติอเหตุกบุคคล** ซึ่งมีแต่รูปอย่างเดียว ไม่มีจิตเกิดเลย ฉะนั้น จึงไม่เกี่ยวข้องกับวิถีจิตเลย

บุคคล ภวังค์ ภูมิ

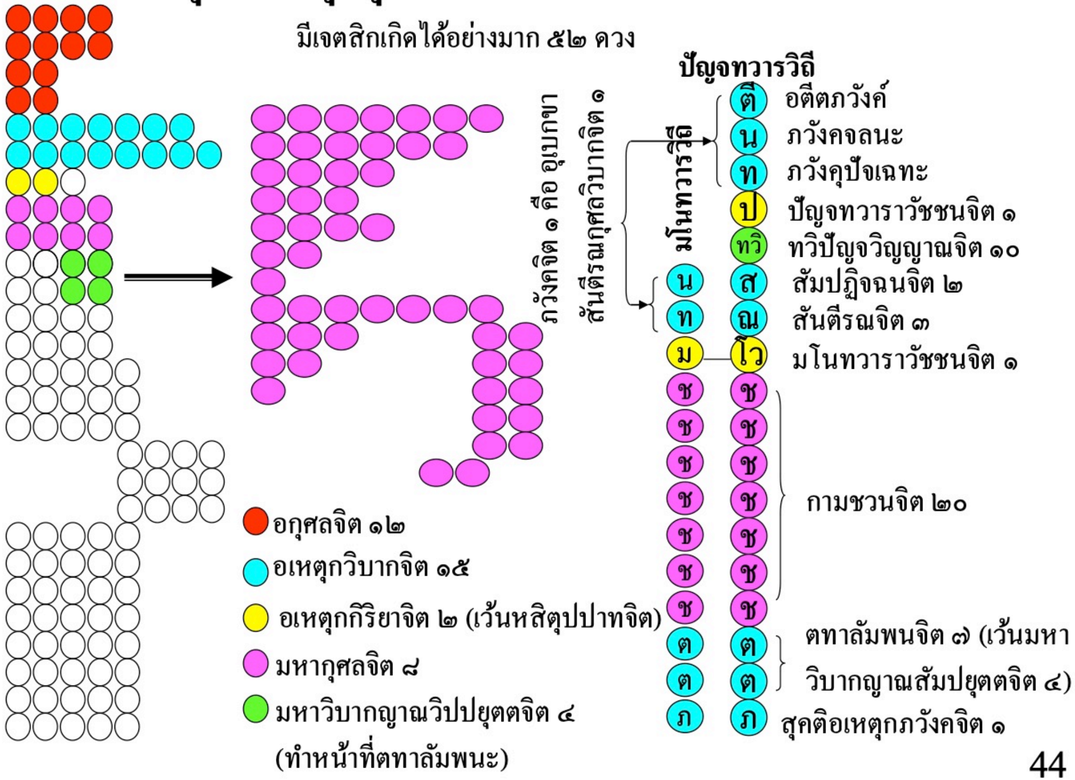

บุคคล ๑๒
รวม
วิถีมุตตจิต ๑๙
ภูมิ ๓๑
ติเหตุกปุถุชน
โสดาปัตติผลบุคคล
สกทาคามิมรรคบุคคล
สกทาคามิผลบุคคล
อนาคามิมรรคบุคคล
อนาคามิผลบุคคล
อรหัตตมรรคบุคคล
อรหัตตผลบุคคล
๘
อรูปาวจรวิปากจิต ๔
๑
เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ
อากิญจัญญายตนภูมิ
วิญญาณัญจายตนภูมิ
อากาสานัญจายตนภูมิ
อรูปภูมิ ๔
๓
รูปาวจรวิปากจิต ๕
จตุตถฌานภูมิ ๗
ปฐมฌานภูมิ ๓
ทุติยฌานภูมิ ๓
ตติยฌานภูมิ ๓
สุทธาวาสภูมิ ๕
อกนิฏฐาภูมิ
สุทัสสีภูมิ
สุทัสสาภูมิ
อตัปปาภูมิ
อวิหาภูมิ
รูปภูมิ ๑๖
สุคติอเหตุกบุคคล
๙
โสดาปัตติมรรคบุคคล
เวหัปผลาภูมิ
อสัญญสัตตภูมิ
รูปปฏิสนธิ
ปริตตสุภาภูมิ
อัปปมาณสุภาภูมิ
สุภกิณหาภูมิ
๒
ปริตตาภาภูมิ
อัปปมาณาภาภูมิ
อาภัสสราภูมิ
พรหมปาริสัชชาภูมิ
พรหมปุโรหิตาภูมิ
มหาพรหมาภูมิ
ทวิเหตุกบุคคล
๑๐
มหาวิปากจิต ๘
ญาณ.สัม.
ญาณ.วิป.
ปรนิมมิตวสวัตตีภูมิ
นิมมานรตีภูมิ
ดุสิตาภูมิ
ยามาภูมิ
ตาวติงสาภูมิ
จาตุมมหาราชิกาภูมิ
มนุสสภูมิ
กามภูมิ ๑๑
กามสุคติภูมิ ๗
ในมนุสสภูมิ และ จาตุมหาราชิกาภูมิ
๑๑
เพิ่ม สุคติอเหตุกบุคคล ด้วย รวมเป็น ๑๑ บุคคล
อุเบกขาสันตีรณกุศลวิปาก ๑
ทุคคติอเหตุกบุคคล
อุเบกขาสันตีรณอกุศลวิปาก ๑
นิรยภูมิ
เปตติวิสยภูมิ
อสุรภูมิ
ติรัจฉานภูมิ
อบายภูมิ ๔
ปริจเฉท4-บุคคล-ภวังค์-ภูมิ
พิมพ์ วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๔๗

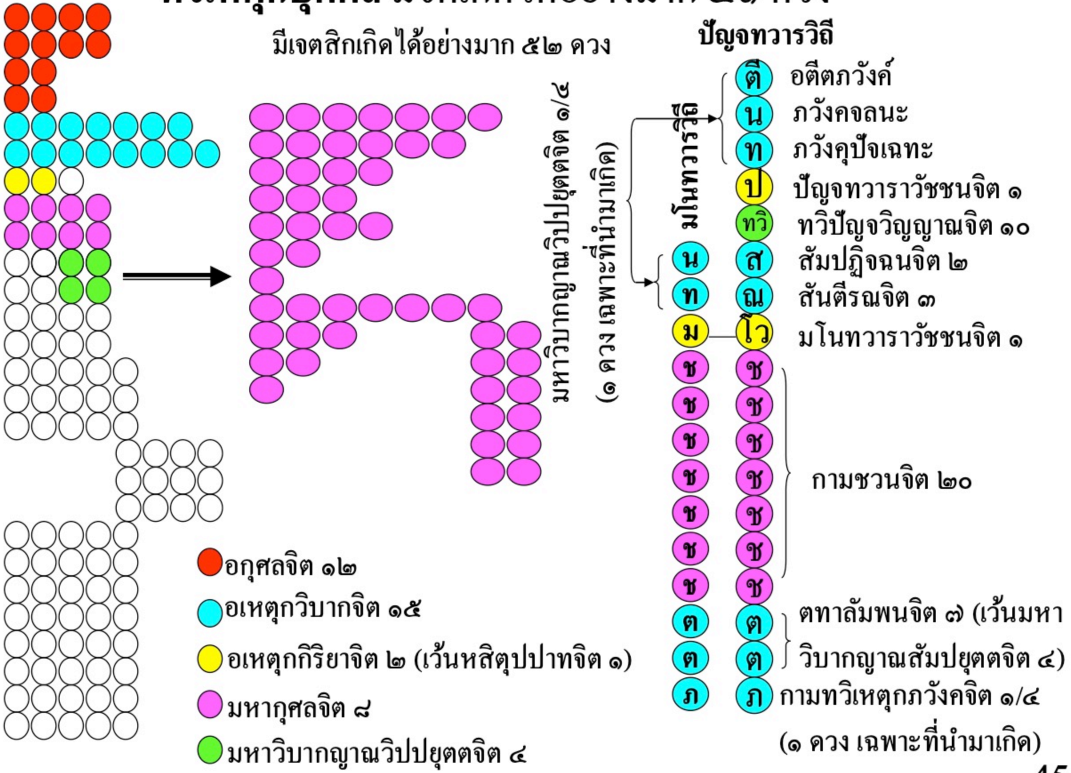
ทุคติบุคคล มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๓๗ ดวง

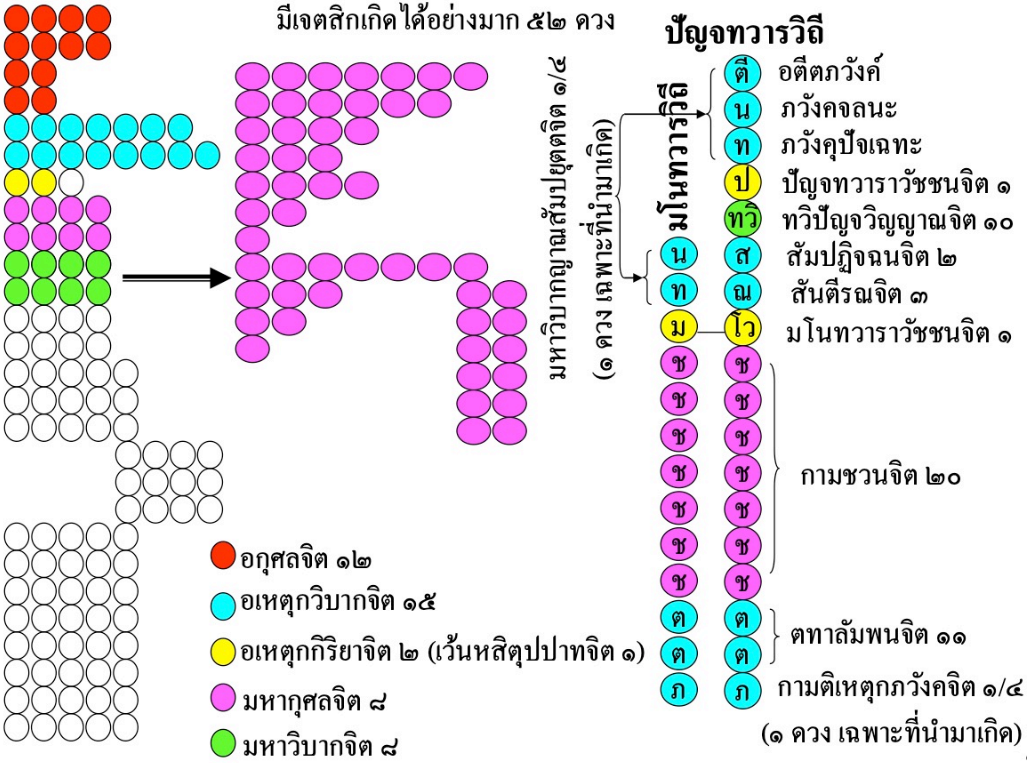
สุคติอเหตุกบุคคล มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๔๑ ดวง

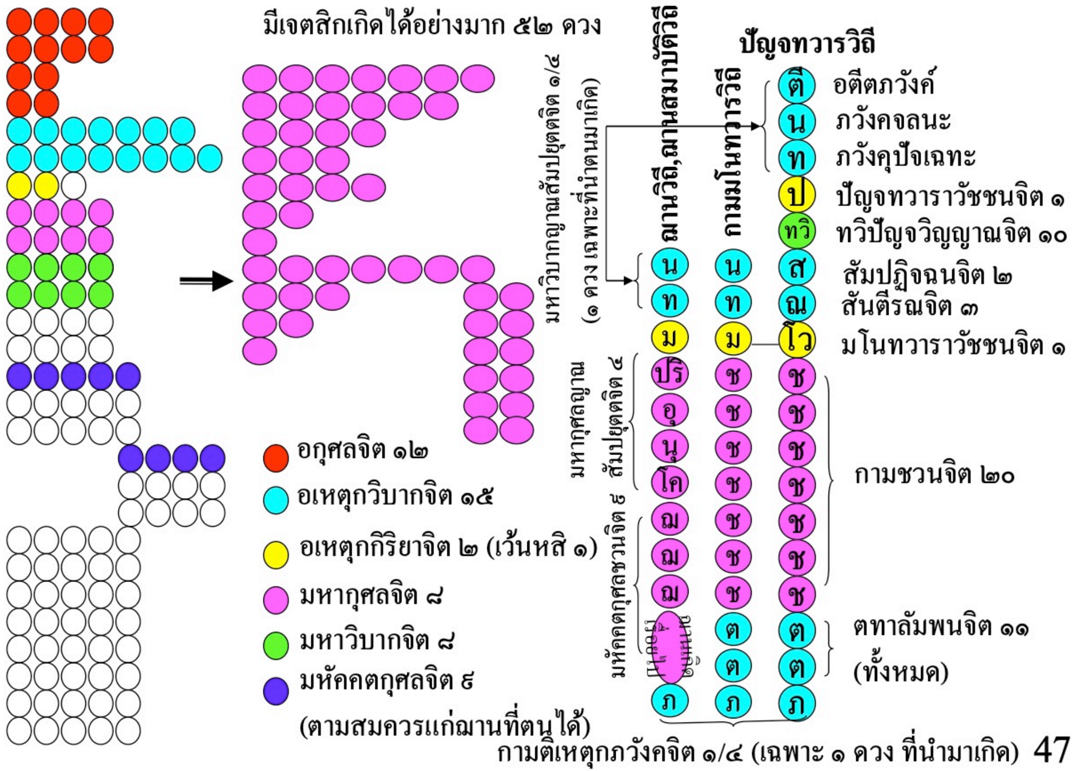
ทวิเหตุกบุคคล มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๔๑ ดวง

กามติเหตุกปุถุชน ที่ไม่ได้ฌาน มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๔๕ ดวง

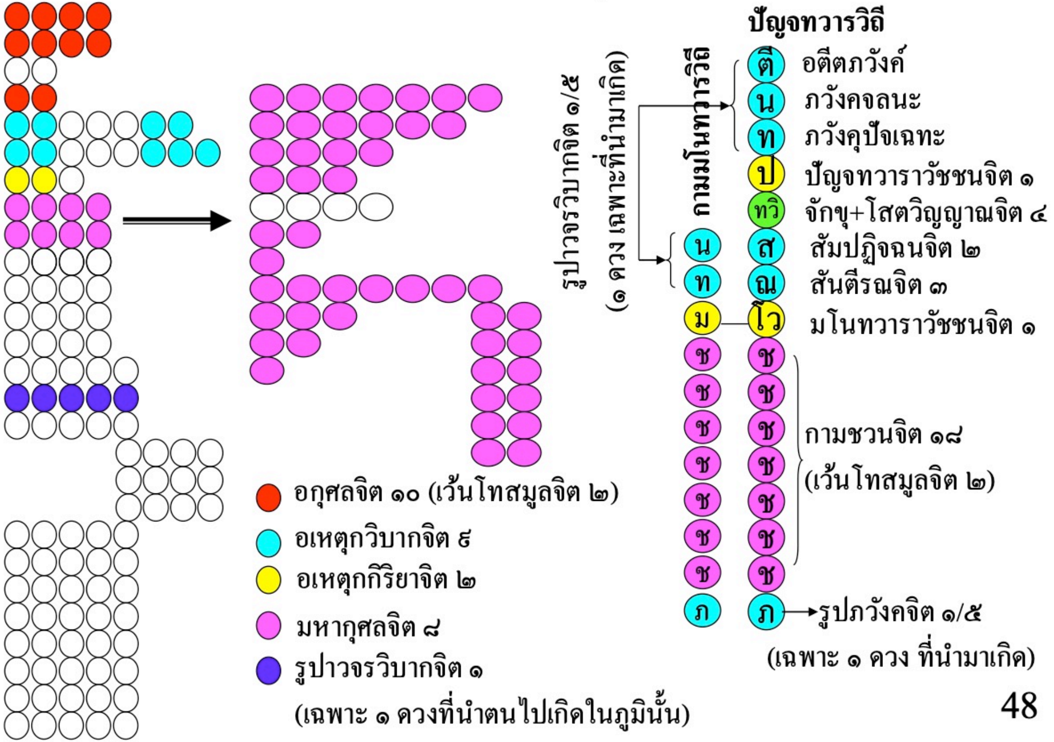

กามติเหตุกปุถุชน ที่ได้ฌาน มีจิตเกิดอย่างมากได้ ๕๔ ดวง

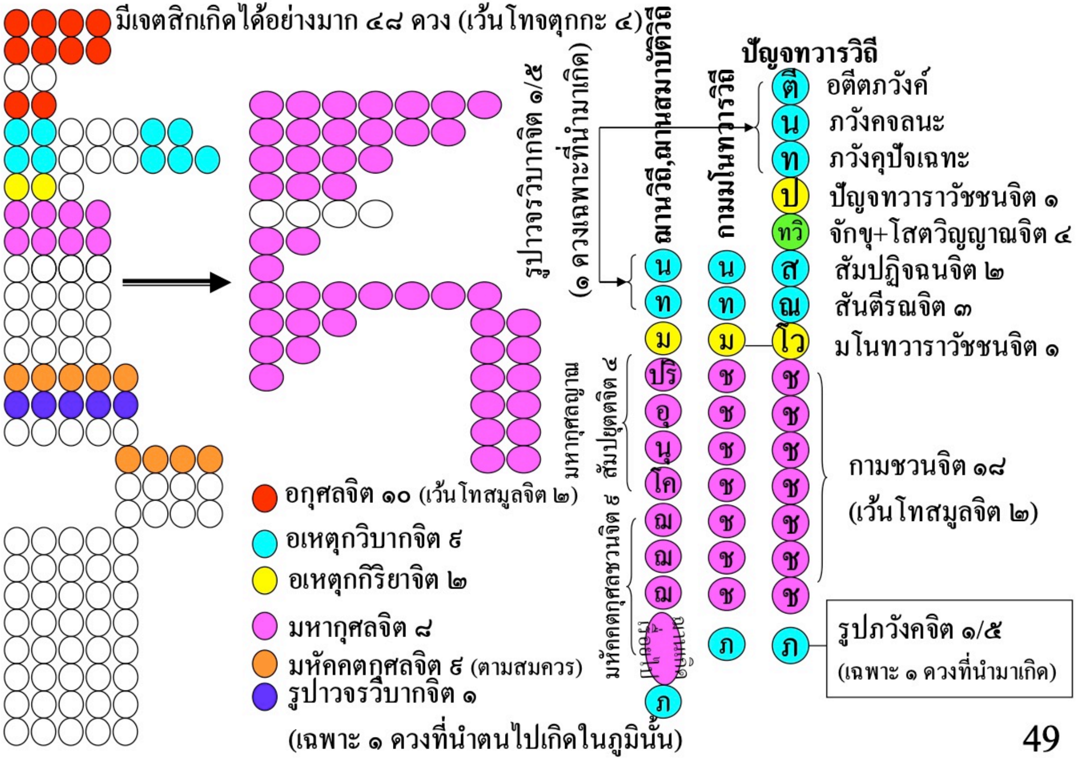

รูปพรหมปุถุชน ที่ไม่ได้ฌาน (เพิ่ม) มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๓๐ ดวง

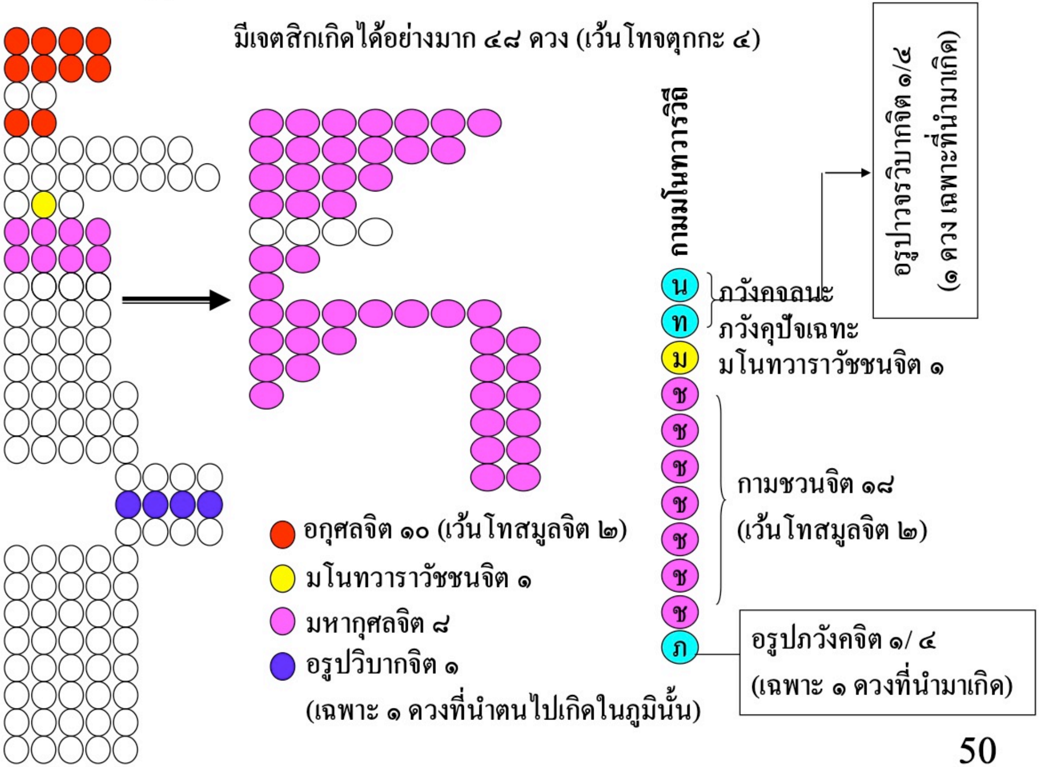
มีเจตสิกเกิดได้อย่างมาก ๔๘ ดวง (เว้นโทจตุกกะ ๔)

รูปพรหมปุถุชน ที่ได้ฌาน (เพิ่ม) มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๓๙ ดวง

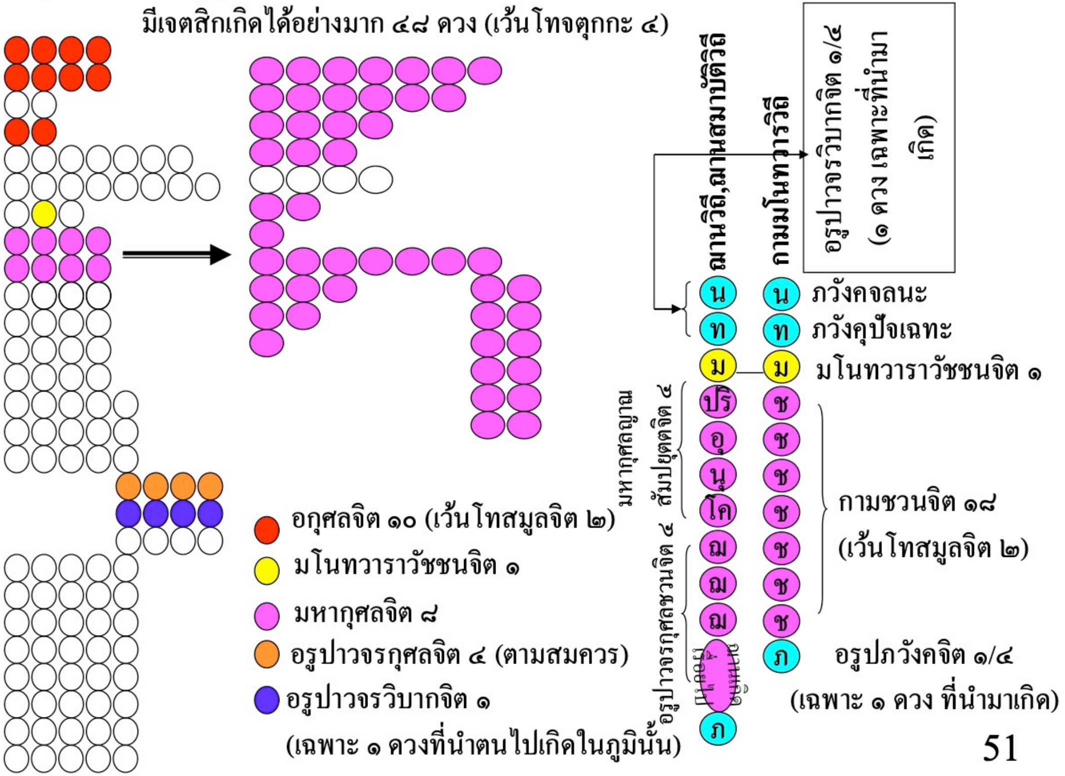

อรูปพรหมปุถุชน ที่ไม่ได้ฌาน (เพิ่ม) มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๒๐ ดวง

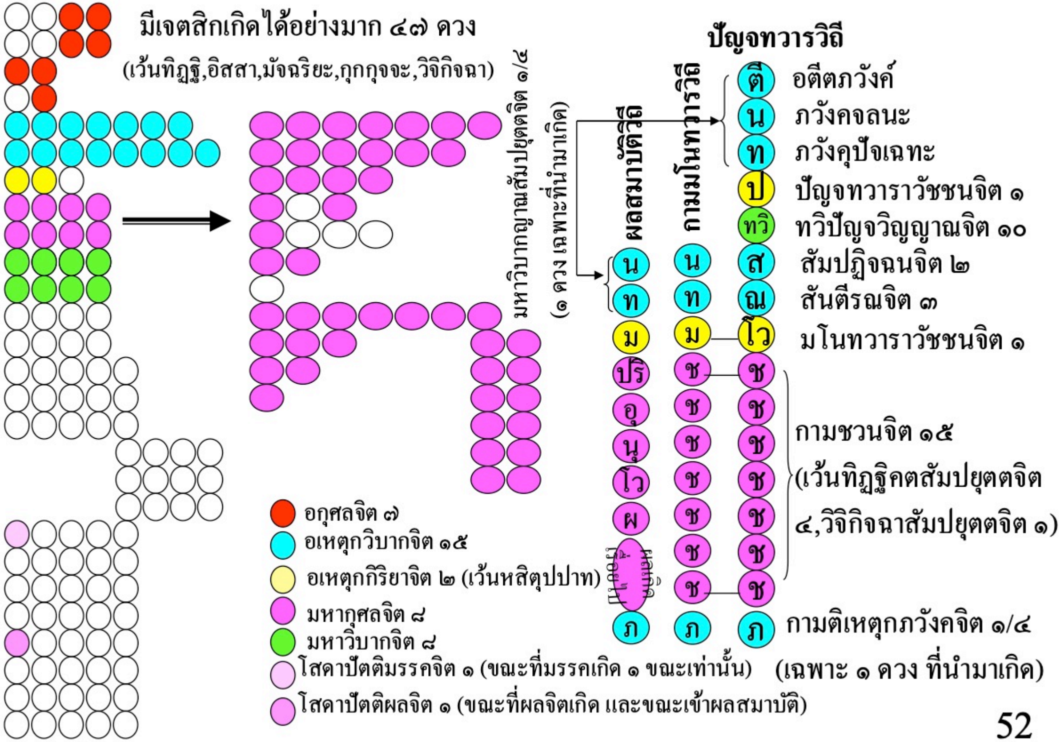

อรูปพรหมปุถุชน ที่ได้ฌาน (เพิ่ม) มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๒๔ ดวง

มีเจตสิกเกิดได้อย่างมาก ๔๘ ดวง (เว้นโทจตุกกะ ๔)

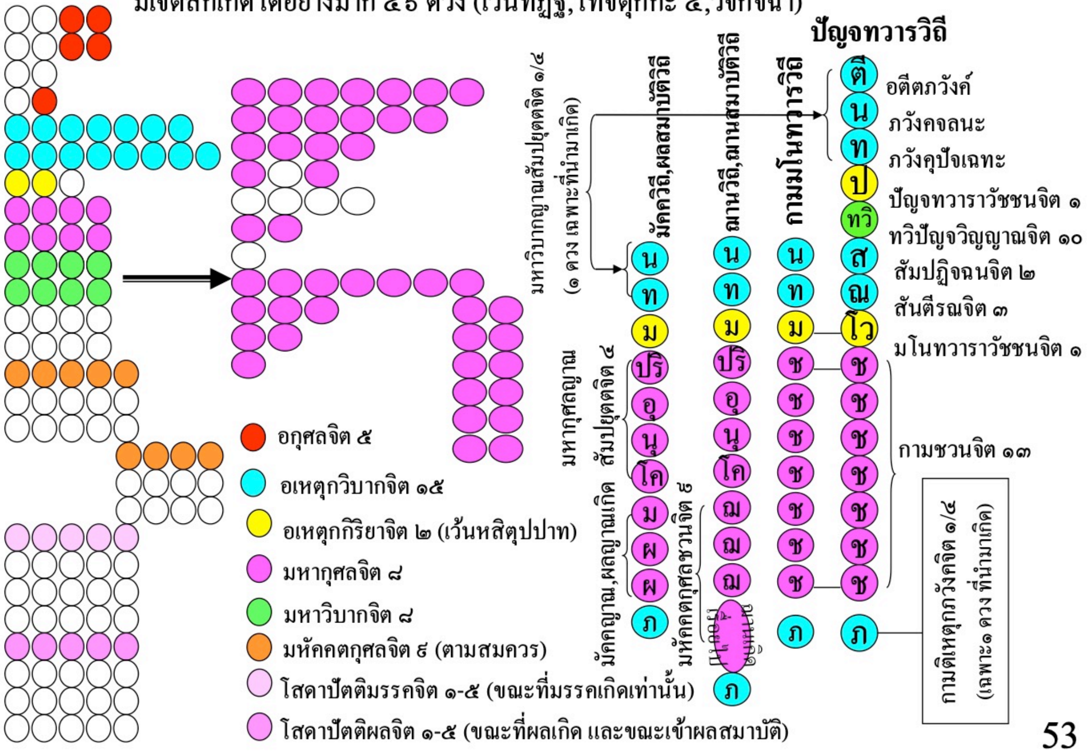

พระโสดาบันในกามภูมิ ที่ไม่ได้ฌาน มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๔๒ ดวง

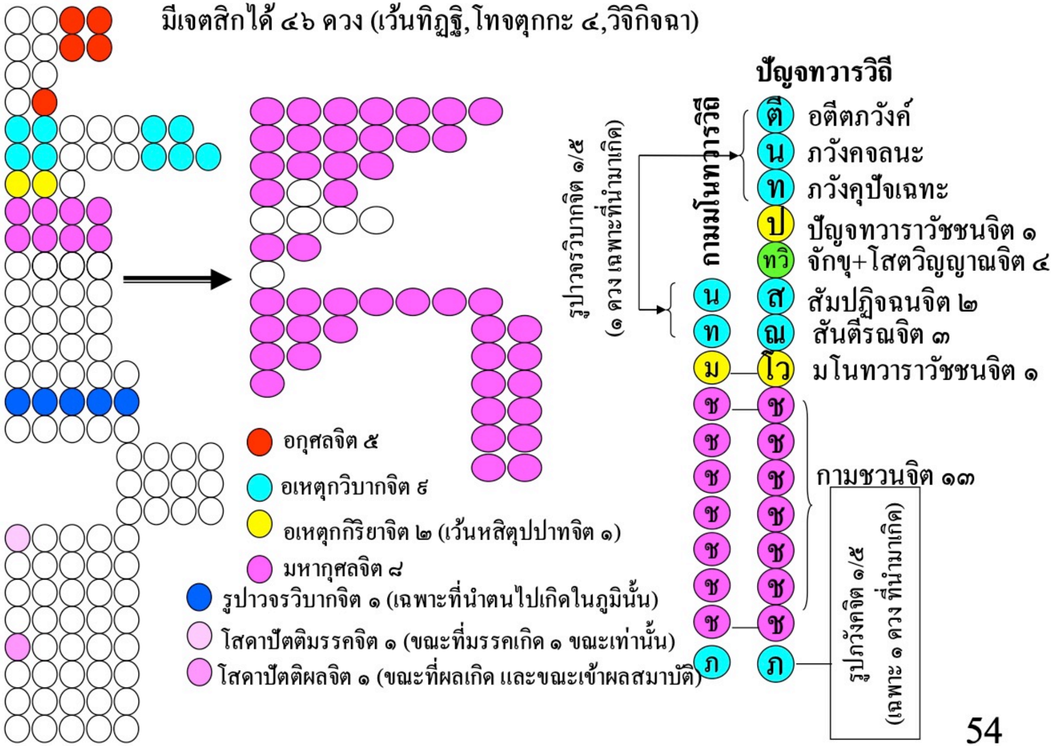
พระโสดาบัน ในกามภูมิ ที่ได้ฌาน มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๕๗ ดวง

มีเจตสิกเกิดได้อย่างมาก ๔๖ ดวง (เว้นทิฏฐิ,โทจตุกกะ ๔,วิจิกิจฉา)

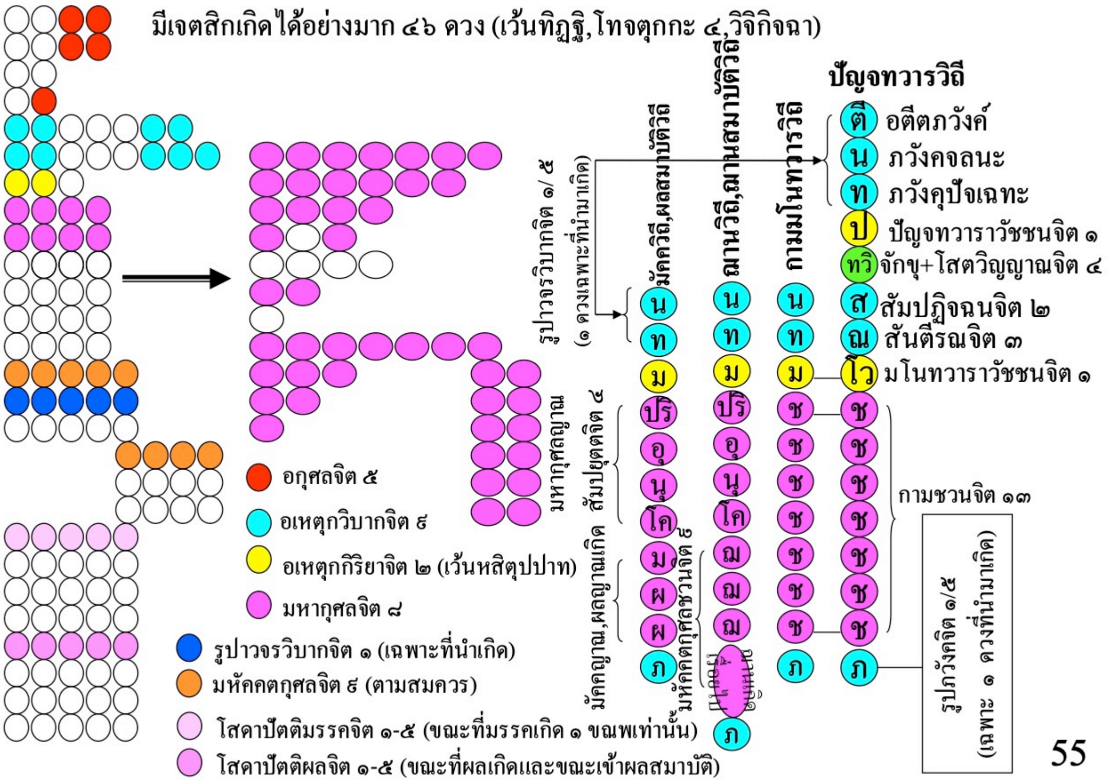
พระโสดาบันในรูปภูมิที่ไม่ได้ฌาน (เพิ่ม) มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๒๗ ดวง

มีเจตสิกได้ ๔๖ ดวง (เว้นทิฏฐิ, โทจตุกกะ ๔,วิจิกิจฉา)

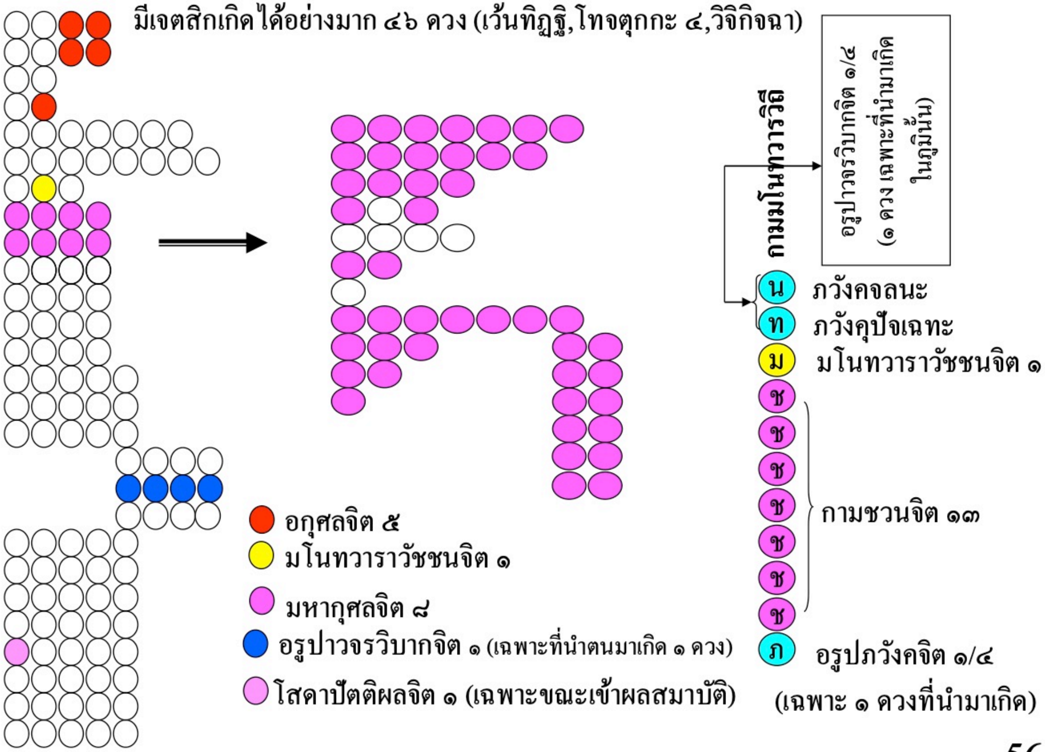

พระโสดาบัน ในรูปภูมิ ที่ได้ฌาน (เพิ่ม) มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๔๔ ดวง

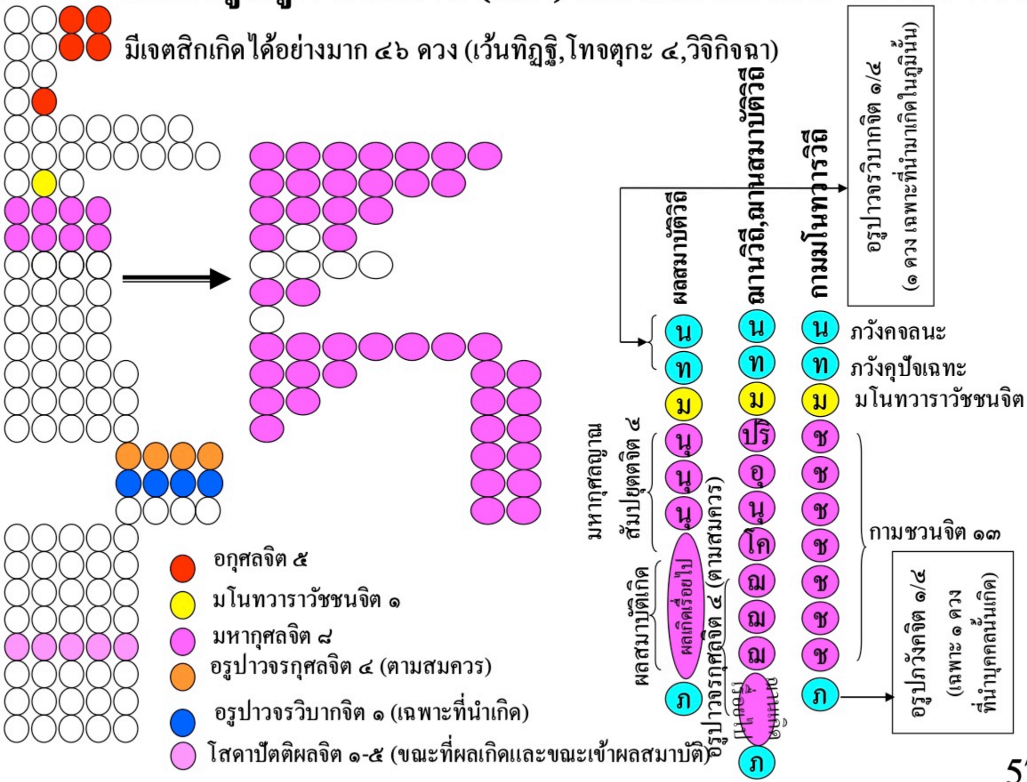
มีเจตสิกเกิดได้อย่างมาก ๔๖ ดวง (เว้นทิฏฐิ,โทจตุกกะ ๔,วิจิกิจฉา)

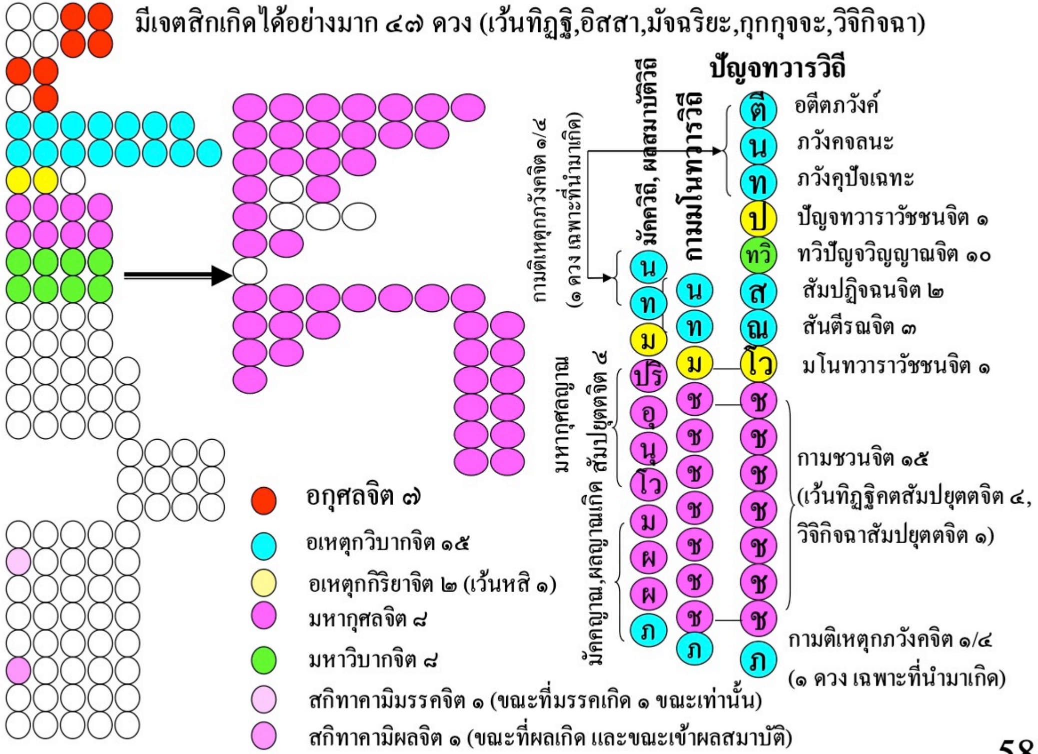
พระโสดาบันในอรูปภูมิ ที่ไม่ได้ฌาน (เพิ่ม) มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๑๖ ดวง

พระโสดาบันในอรูปภูมิ ที่ได้ฌาน (เพิ่ม) มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๒๗ ดวง

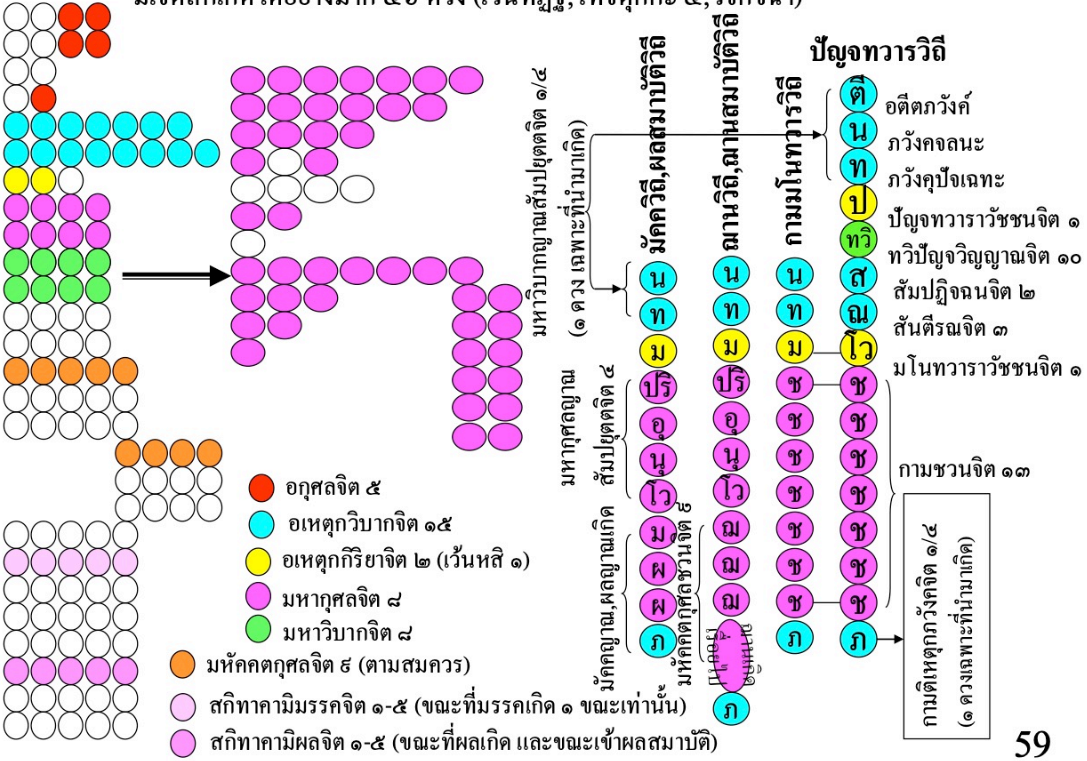

พระสกิทาคามีในกามภูมิที่ไม่ได้ฌาน มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๔๒ ดวง

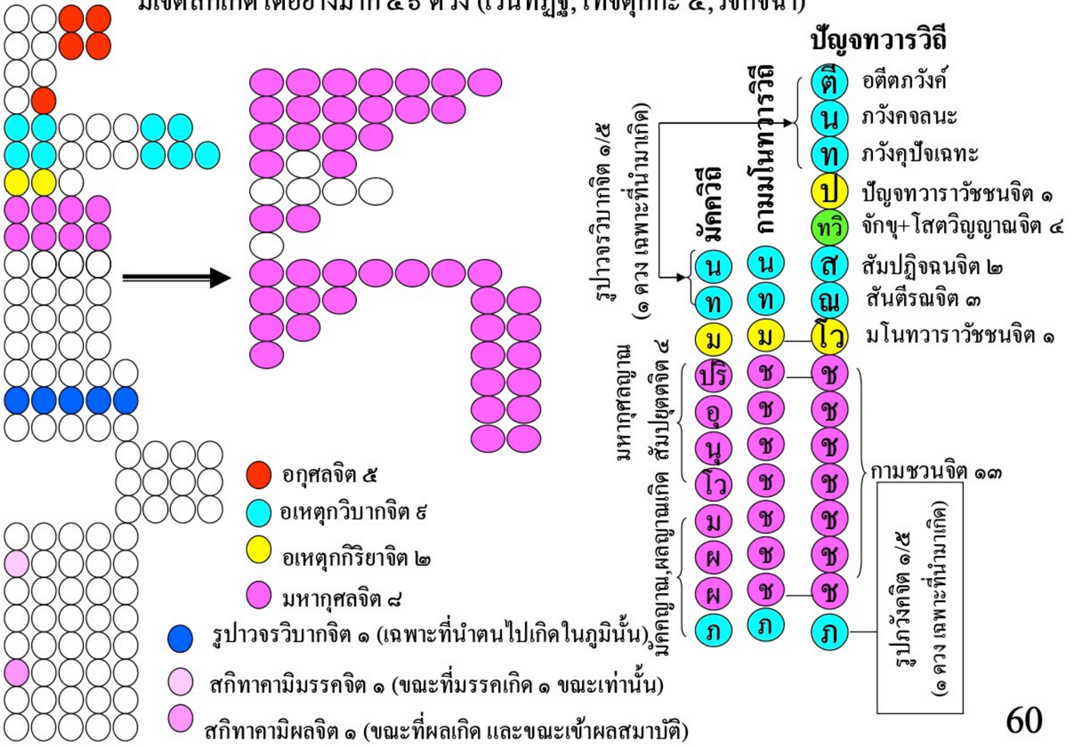
พระสกิทาคามี ในกามภูมิ ที่ได้ฌาน มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๕๗ ดวง

มีเจตสิกเกิดได้อย่างมาก ๔๖ ดวง (เว้นทิฏฐิ,โทจตุกกะ ๔,วิจิกิจฉา)

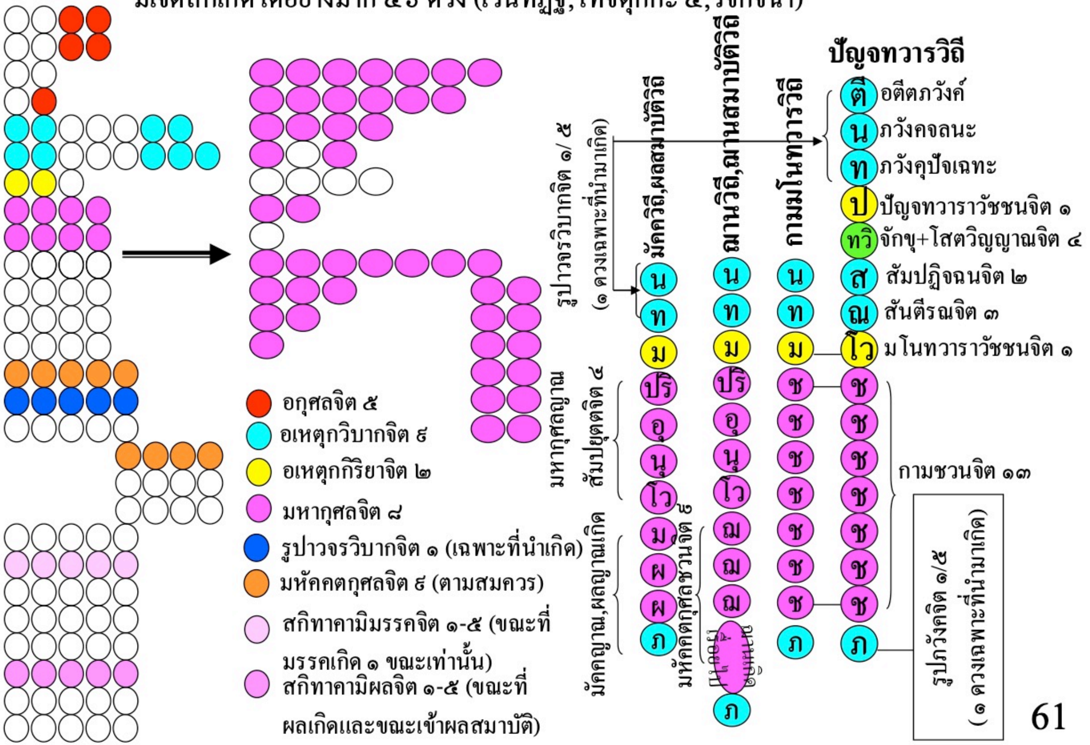
พระสกิทาคามีในรูปภูมิ ที่ไม่ได้ฌาน (เพิ่ม) มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๒๗ ดวง

มีเจตสิกเกิดได้อย่างมาก ๔๖ ดวง (เว้นทิฏฐิ,โทจตุกกะ ๔,วิจิกิจฉา)

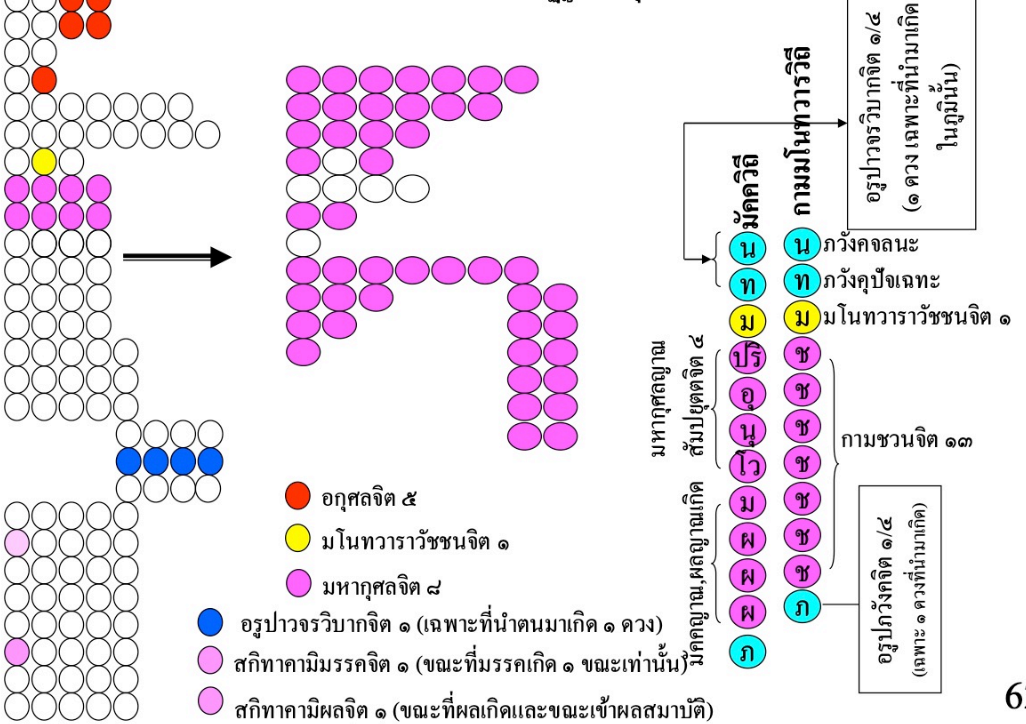
พระสกิทาคามี ในรูปภูมิ ที่ได้ฌาน (เพิ่ม) มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๔๔ ดวง

มีเจตสิกเกิดได้อย่างมาก ๔๖ ดวง (เว้นทิฏฐิ,โทจตุกกะ ๔,วิจิกิจฉา)

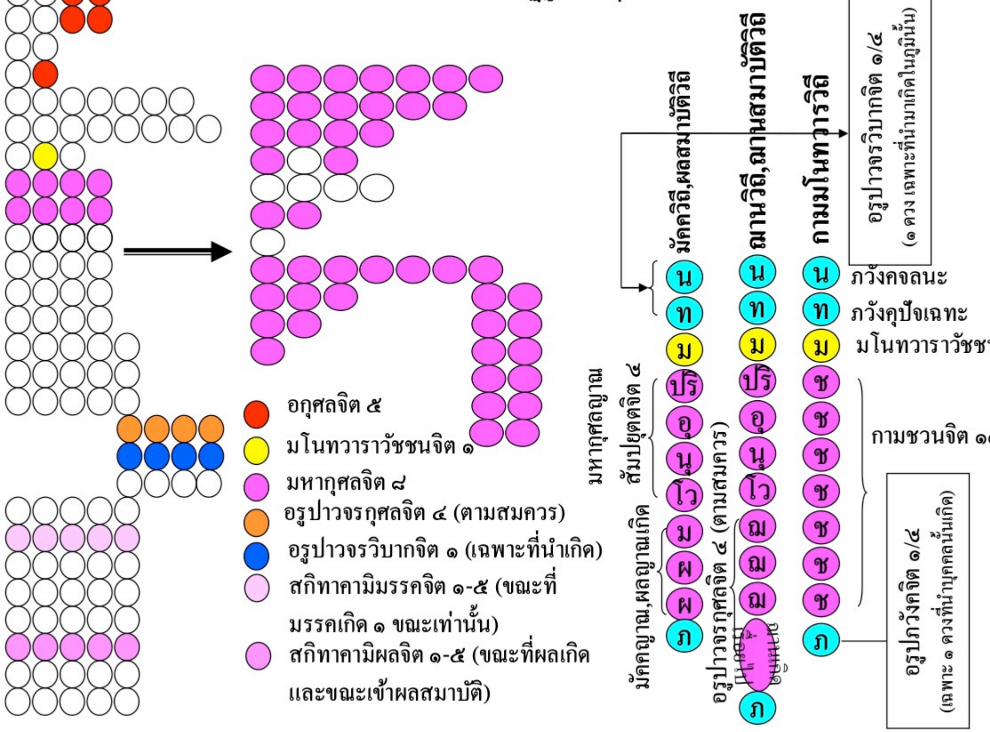
พระสกิทาคามีในอรูปภูมิ ที่ไม่ได้ฌาน (เพิ่ม) มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๑๗ ดวง

มีเจตสิกเกิดได้อย่างมาก ๔๖ ดวง (เว้นทิฏฐิ,โทจตุกกะ ๔,วิจิกิจฉา)

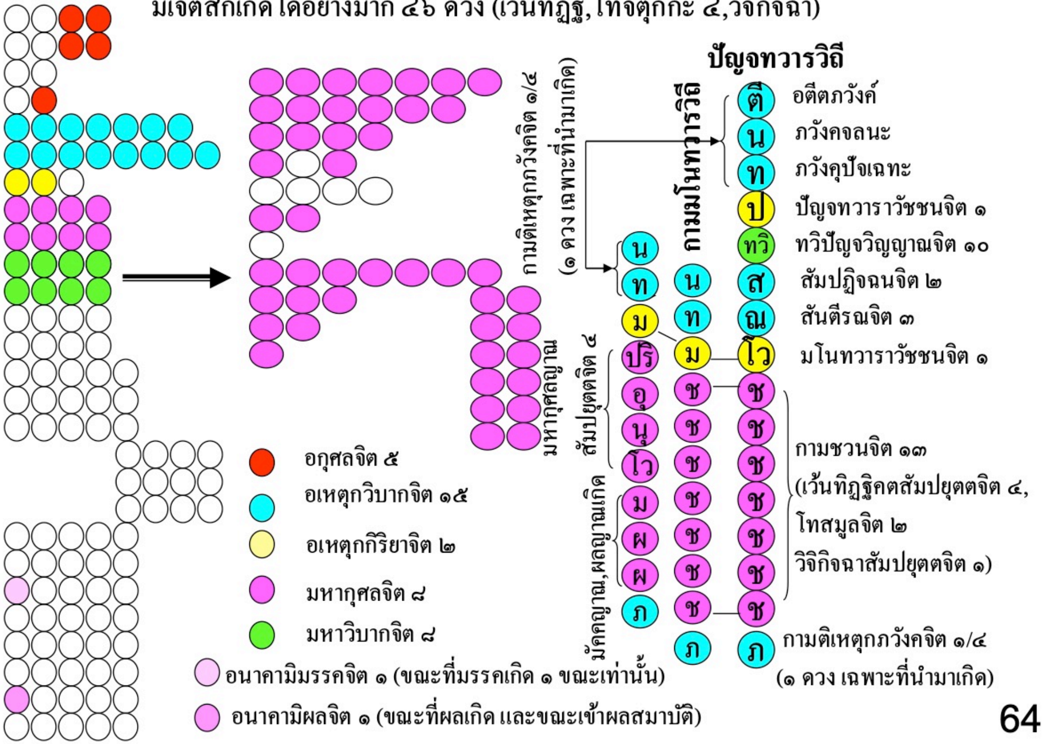
พระสกิทาคามีในอรูปภูมิ ที่ได้ฌาน (เพิ่ม) มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๒๙ ดวง

มีเจตสิกเกิดได้อย่างมาก ๔๖ ดวง (เว้นทิฏฐิ,โทจตุกกะ ๔,วิจิกิจฉา)

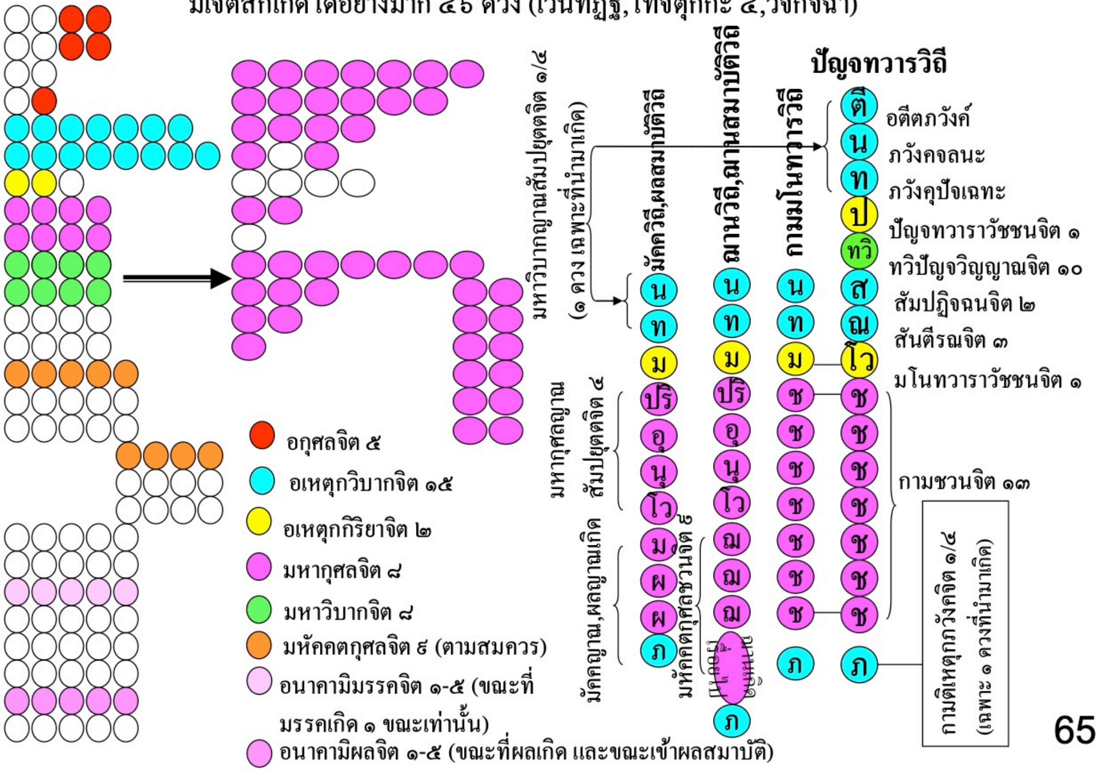
พระอนาคามีในกามภูมิ ที่ไม่ได้ฌานมีจิตได้อย่างมาก ๔๐ ดวง

มีเจตสิกเกิดได้อย่างมาก ๔๖ ดวง (เว้นทิฏฐิ,โทจตุกกะ ๔,วิจิกิจฉา)

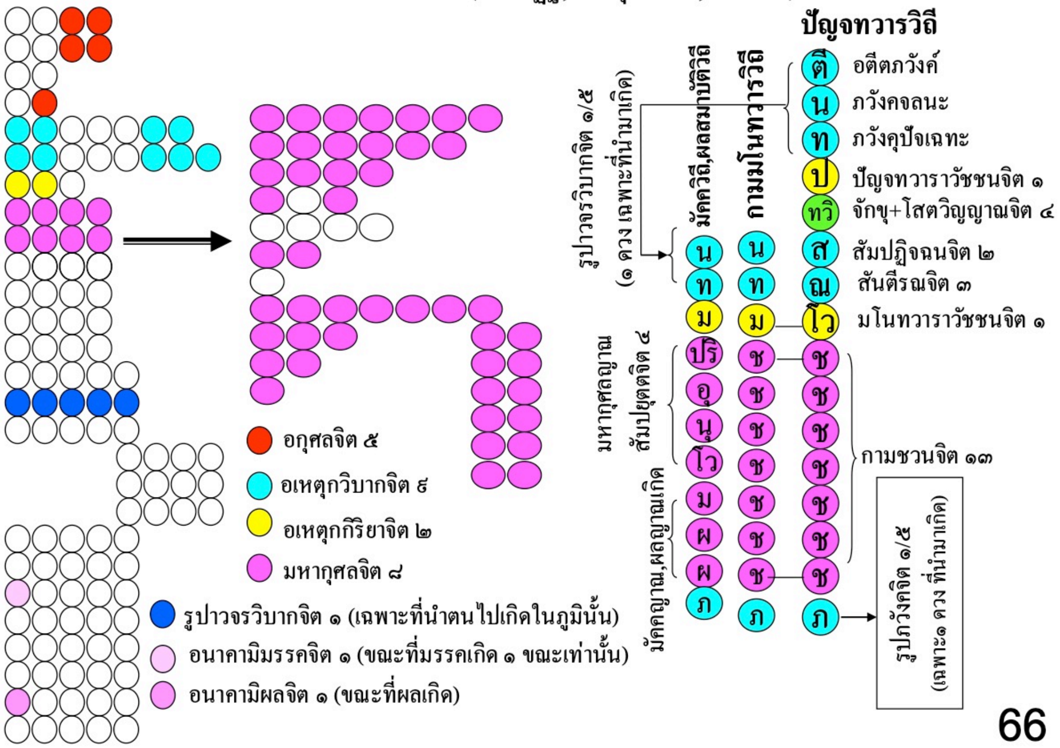
พระอนาคามี ในกามภูมิ ที่ได้ฌาน มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๕๗ ดวง

มีเจตสิกเกิดได้อย่างมาก ๔๖ ดวง (เว้นทิฏฐิ,โทจตุกกะ ๔,วิจิกิจฉา)

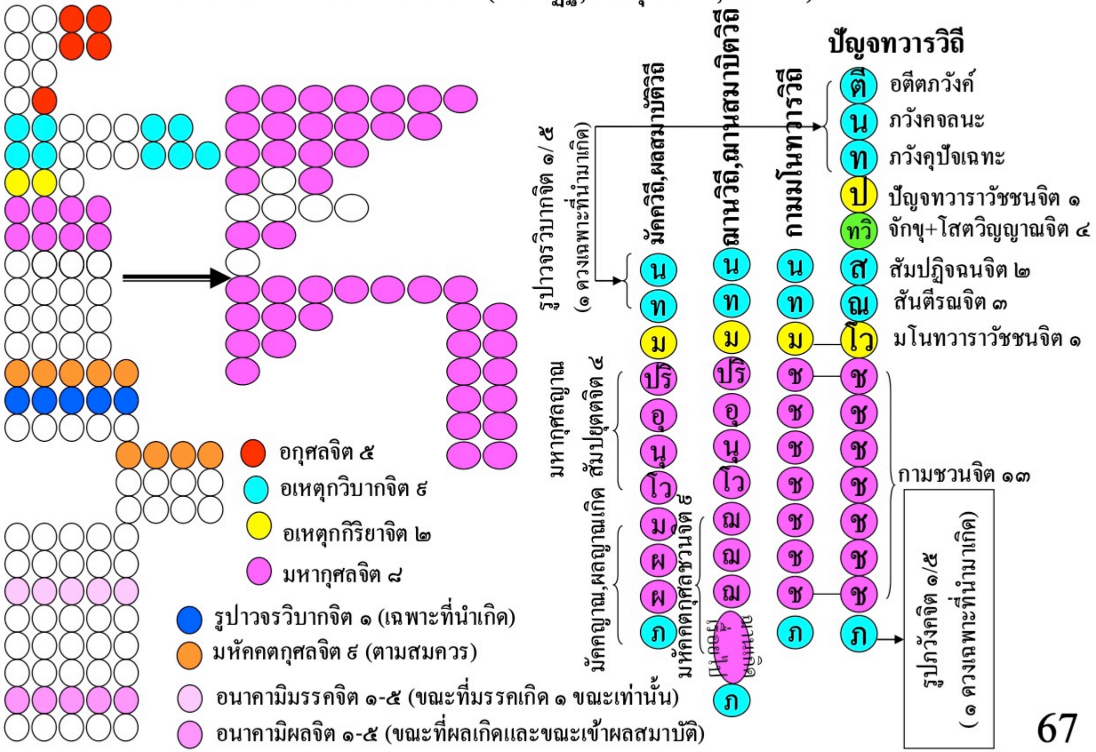
พระอนาคามีในรูปภูมิ ที่ไม่ได้ฌาน (เพิ่ม) มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๒๗ ดวง

มีเจตสิกเกิดได้อย่างมาก ๔๖ ดวง (เว้นทิฏฐิ,โทจตุกกะ ๔,วิจิกิจฉา)

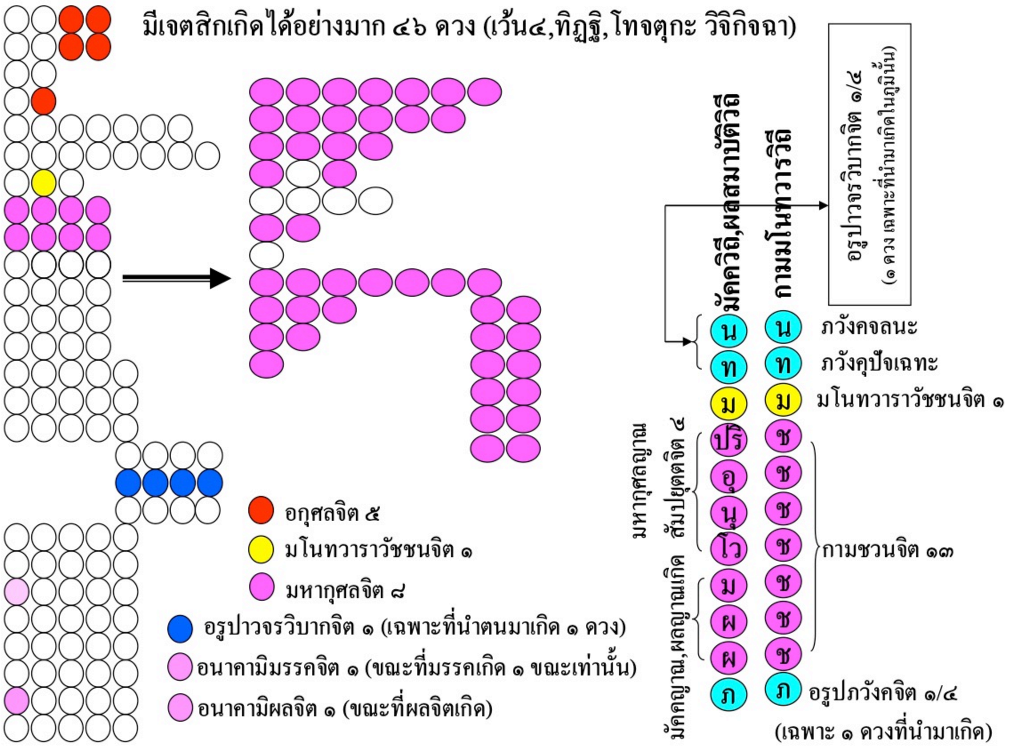

พระอนาคามี ในรูปภูมิ ที่ได้ฌาน (เพิ่ม) มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๔๔ ดวง

มีเจตสิกเกิดได้อย่างมาก ๔๖ ดวง (เว้นทิฏฐิ,โทจตุกกะ ๔,วิจิกิจฉา)

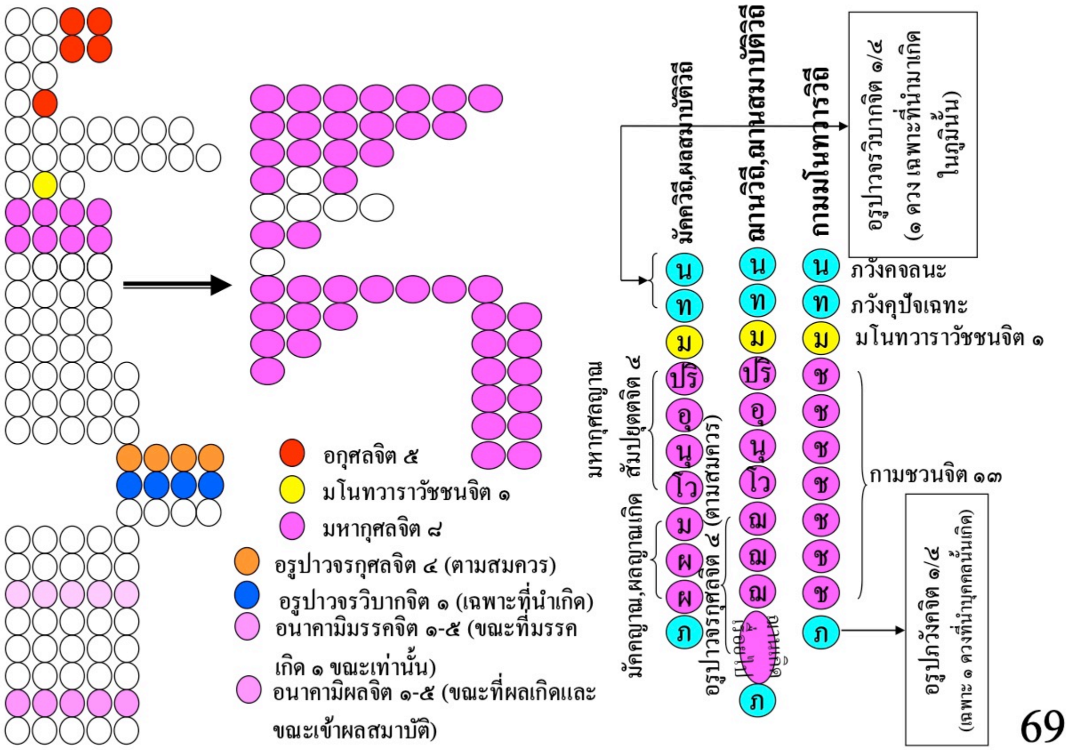

พระอนาคามีในอรูปภูมิ ที่ไม่ได้ฌาน (เพิ่ม) มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๑๗ ดวง

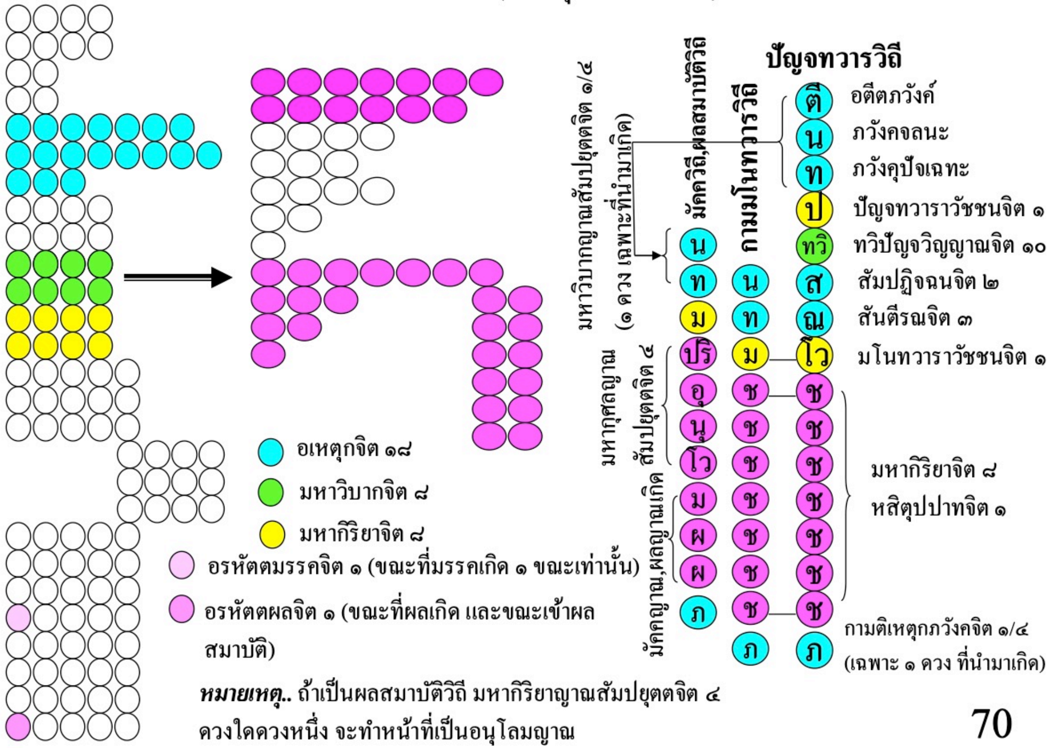
พระอนาคามีในอรูปภูมิ ที่ได้ฌาน (เพิ่ม) มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๒๙ ดวง

มีเจตสิกเกิดได้อย่างมาก ๔๖ ดวง (เว้นทิฏฐิ,โทจตุกกะ ๔,วิจิกิจฉา)

พระอรหันต์ในกามภูมิ ที่ไม่ได้ฌาน มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๓๖ ดวง

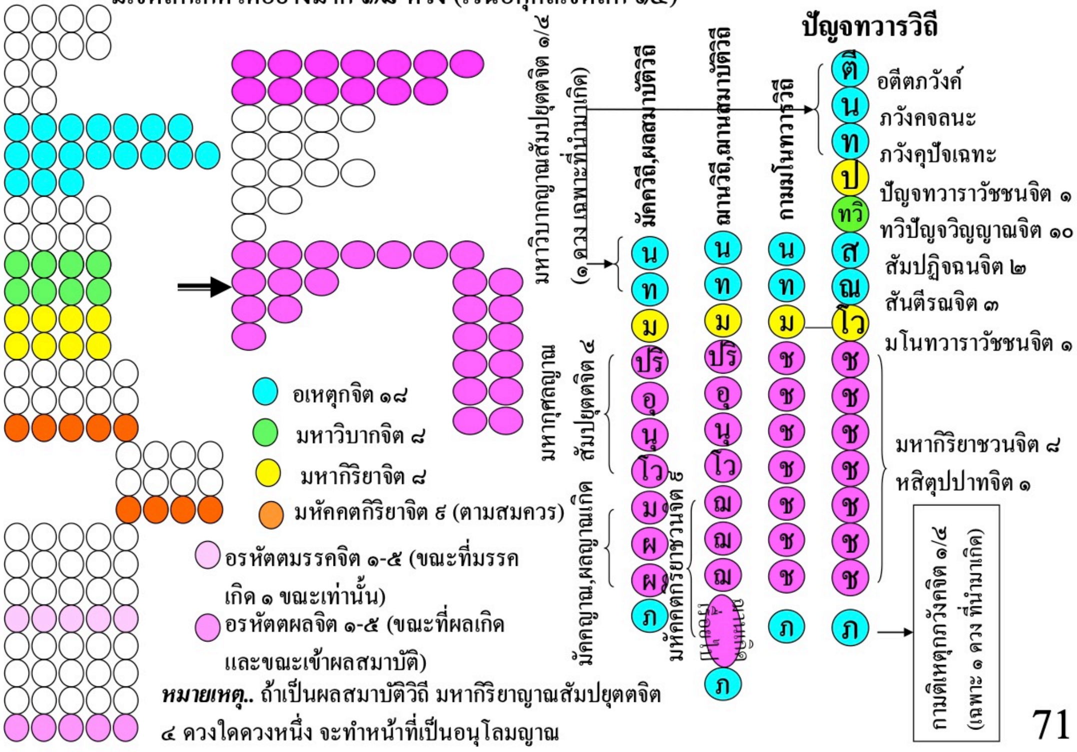
มีเจตสิกเกิดได้อย่างมาก ๓๘ ดวง (เว้นอกุศลเจตสิก ๑๔)

หมายเหตุ.. ถ้าเป็นผลสมาบัติวิถี มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔ ดวงใดดวงหนึ่ง จะทำหน้าที่เป็นอนุโลมญาณ

พระอรหันต์ ในกามภูมิ ที่ได้ฌาน มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๕๓ ดวง

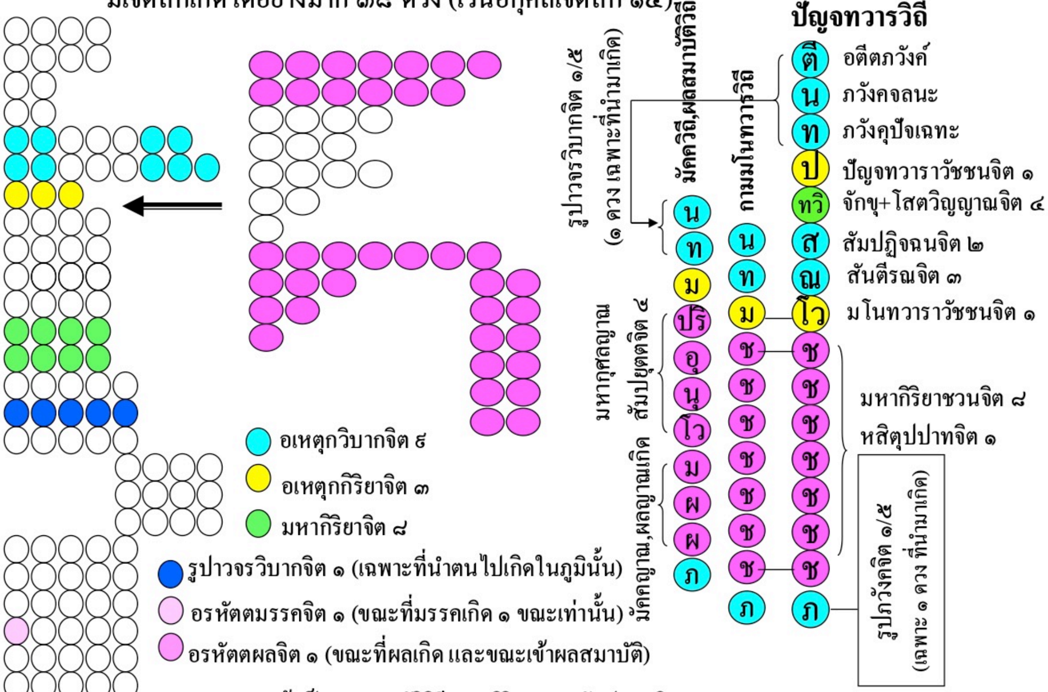
มีเจตสิกเกิดได้อย่างมาก ๓๘ ดวง (เว้นอกุศลเจตสิก ๑๔)

หมายเหตุ.. ถ้าเป็นผลสมาบัติวิถี มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔ ดวงใดดวงหนึ่ง จะทำหน้าที่เป็นอนุโลมญาณ

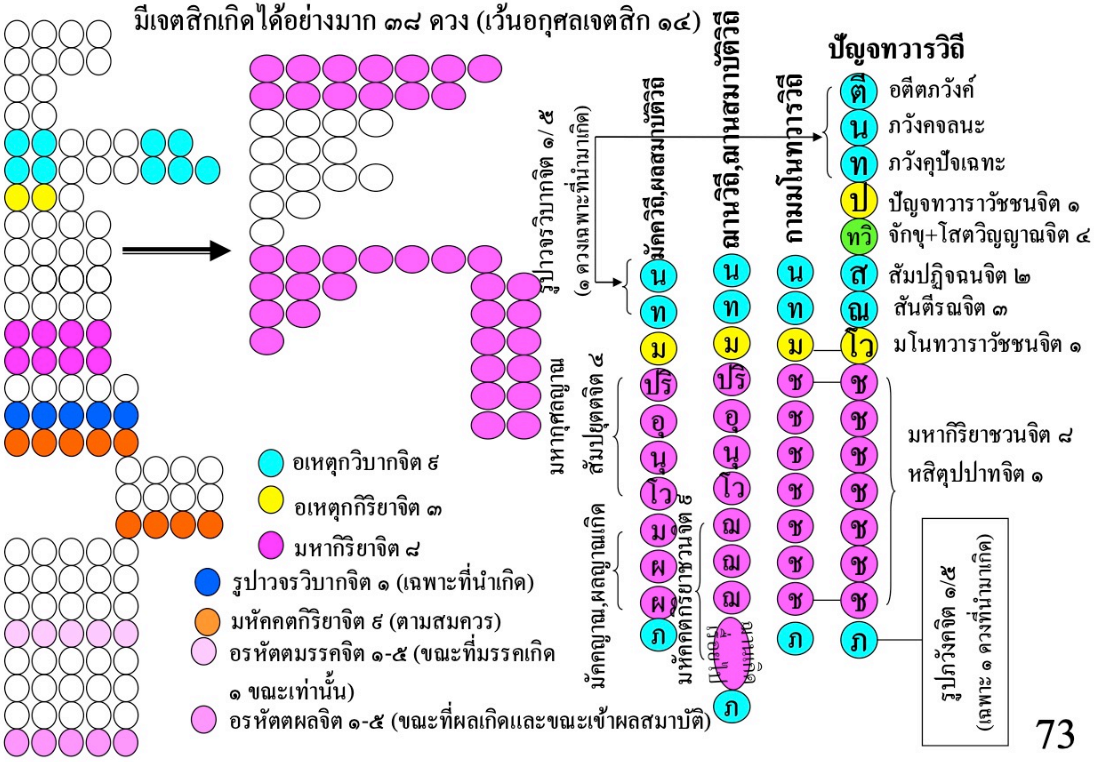
พระอรหันต์ในรูปภูมิ ที่ไม่ได้ฌาน (เพิ่ม) มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๒๓ ดวง

มีเจตสิกเกิดได้อย่างมาก ๓๘ ดวง (เว้นอกุศลเจตสิก ๑๔)

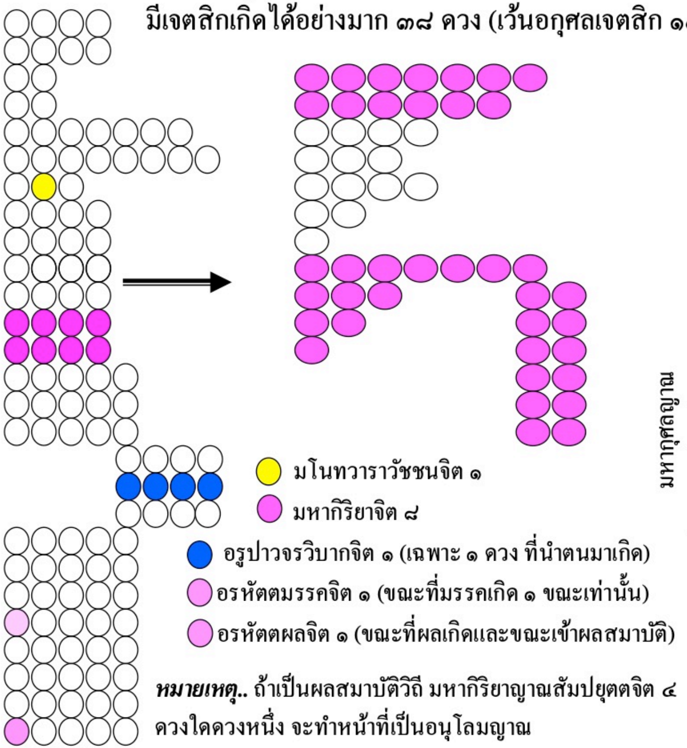
หมายเหตุ.. ถ้าเป็นผลสมาบัติวิถี มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔ ดวงใดดวงหนึ่ง จะทำหน้าที่เป็นอนุโลมญาณ

พระอรหันต์ในรูปภูมิ ที่ได้ฌาน (เพิ่ม) มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๔๐ ดวง

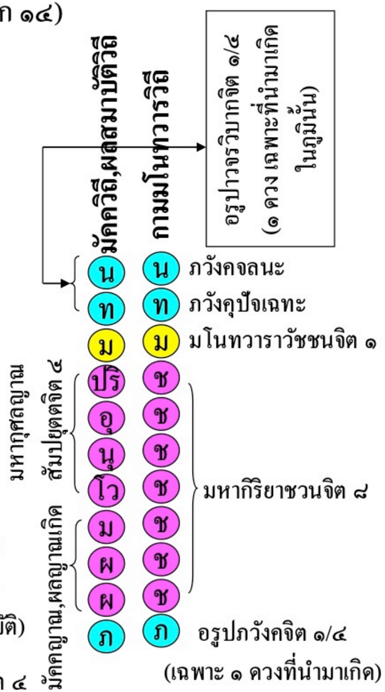

พระอรหันต์ในอรูปภูมิ ที่ไม่ได้ฌาน (เพิ่ม) มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๑๒ ดวง

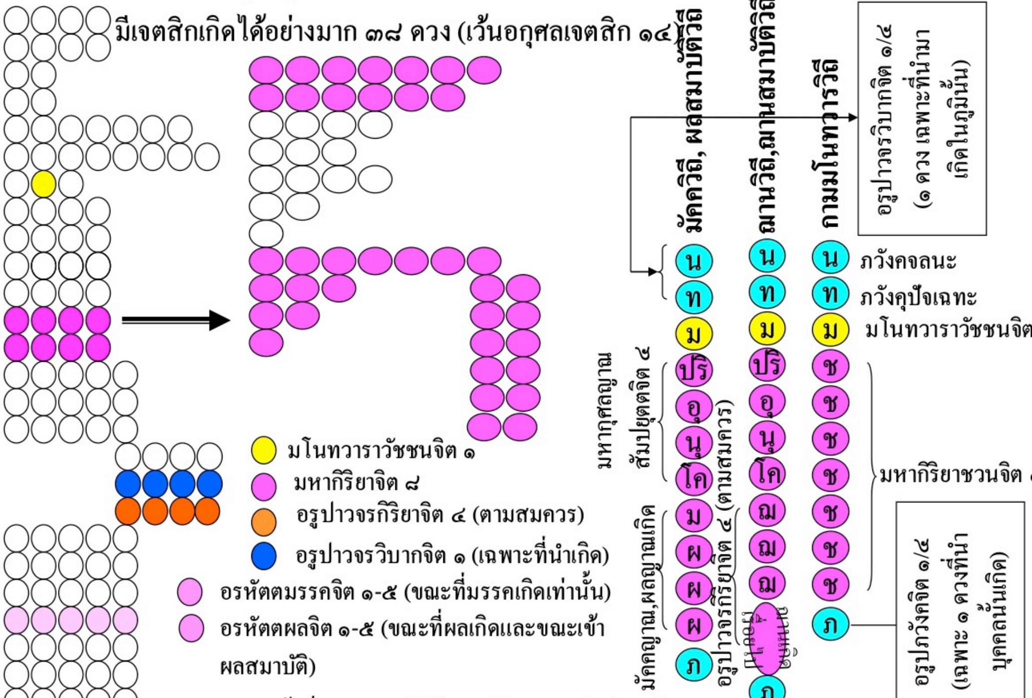
มีเจตสิกเกิดได้อย่างมาก ๓๘ ดวง (เว้นอกุศลเจตสิก ๑๔)

หมายเหตุ.. ถ้าเป็นผลสมาบัติวิถี มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔ ดวงใดดวงหนึ่ง จะทำหน้าที่เป็นอนุโลมญาณ

พระอรหันต์ในอรูปภูมิ ที่ได้ฌาน (เพิ่ม) มีจิตเกิดได้อย่างมาก ๒๔ ดวง

หมายเหตุ.. ถ้าเป็นผลสมาบัติวิถี มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔ ดวงใดดวงหนึ่ง จะทำหน้าที่เป็นอนุโลมญาณ

ทักขิไณยบุคคล พร้อมด้วยไตรสิกขาที่บำเพ็ญ และสังโยชน์ที่ละได้

ระดับที่	ทักขิไณยบุคคล	สิกขาที่บำเพ็ญ	สังโยชน์ที่ละได้
1	พระโสดาบัน	ศีลบริบูรณ์ (สมาธิและปัญญาพอประมาณ)	1. สักกายทิฏฐิ 2. วิจิกิจฉา 3. สีลัพพัตปรามาส
2	พระสกทาคามี		+ ราคะ โทสะ โมหะเหลือเบาบาง
3	พระอนาคามี	ศีลและสมาธิบริบูรณ์ (ปัญญาพอประมาณ)	4. กามราคะ 5. ปฏิฆะ
4	พระอรหันต์	ศีล สมาธิ ปัญญาบริบูรณ์	6. รูปราคะ 7. อรูปราคะ 8. มานะ 9. อุทธัจจะ 10. อวิชชา

กิเลส	พึงประหาณโดย
....	อนาคามิมัคคจิต
....	อรหัตตมัคคจิต
	โสดาปัตติมัคคจิต
....	อรหัตตมัคคจิต
....	โสดาปัตติมัคคจิต
....	อรหัตตมัคคจจิต

กิเลส	พึงประหาณโดย
ทิฏฐิสังโยชน์ , วิจิกิจฉาสังโยชน์ สีลัพตปรามาสสังโยชน์, อิสสาสังโยชน์, มัจฉริยสังโยชน์	โสดาปัตติมัคคจิต
กามราคสังโยชน์, ปฏิฆสังโยชน์	อนาคามิมัคคจิต
มานสังโยชน์ , ภวราคสังโยชน์ อวิชชาสังโยชน์	อรหัตตมัคคจิต

นิวรณ์	พึงประหาณโดย
	โสดาปัตติมัคคจิต
	อนาคามิมัคคจิต
	อรหัตตมัคคจิต

พระเสขะ หรือ สอุปาทิเสสบุคคล

๑. สัทธานุสรี (ผู้แล่นไปตามศรัทธ หรือผู้แล่นตามไปด้วยศรัธา) ได้แก่ ผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุโสดาปัตติผล ที่มีสัทธินทรีย์แรงกล้า อบรมอริยมรรคโดยมีศรัทธาเป็นตัวนำ (ท่านผู้นี้ ถ้าบรรลุผลแล้วกลายเป็นสัทธาวิมุต)

๒ ธัมมานุสารี (ผู้แล่นไปตามธรรม หรือผู้แล่นตามไปด้วยธรรม) ได้แก่ ผู้ปฏิบัติเพื่อบรลุโสดาปัตติผล ที่มีปัญญินทรีย์แรงกล้า อบรมอริยมรรคโดยมีปัญญาเป็นตัวนำ (ท่านผู้นี้ ถ้าบรรลุผลแล้วกลายเป็นทิฏฐิปปัตตะ)

๓. สัทธาวิมุต (ผู้หลุดพ้นด้วยศรัทธา) ได้แก่ ผู้ที่เข้าใจอริยสัจธรรมถูกต้องล้ว เห็นธรรมที่พระตถาคตประกาศโดยแจ่มชัด ประพฤติปฏิบัติถูกต้องดี และอาสวะบางส่วนก็สิ้นไป เพราะเห็น(อริยสัจ)ด้วยปัญญา แต่มีศรัทธาเป็นตัวนำหน้า (หมายถึงผู้บรรลุโสดาปัตติผลแล้วขึ้นไป จนถึงผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุอรหัตตผล ที่มีสัทธินทรีย์แรงกล้า ; ท่านผู้นี้ ถ้าบรรลุอรหัตผล กลายเป็นปัญญาวิมุต)

๔. ทิฏฐิปปัตตะ (ผู้บรรลุสัมมาทิฏฐิ) ได้แก่ ผู้ที่เข้าใจอริยสัจธรรมถูกต้องแล้ว เห็นธรรมที่พระตถาคตประกาศโดยแจ่มชัด ประพฤติปฏิบัติถูกต้องดี และอาสวะบางส่วนก็สิ้นไป เพราะเห็น (อริยสัจ) ด้วยปัญญา (หมายถึงผู้บรรลุโสดาปัตติผลแล้วขึ้นไป จนถึผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุอรหัตผล ที่มีปัญญินทรีย์แรงกล้า ; ท่านผู้นี้ ถ้าบรรลุอรหัตผล กลายเป็นปัญญาวิมุต)

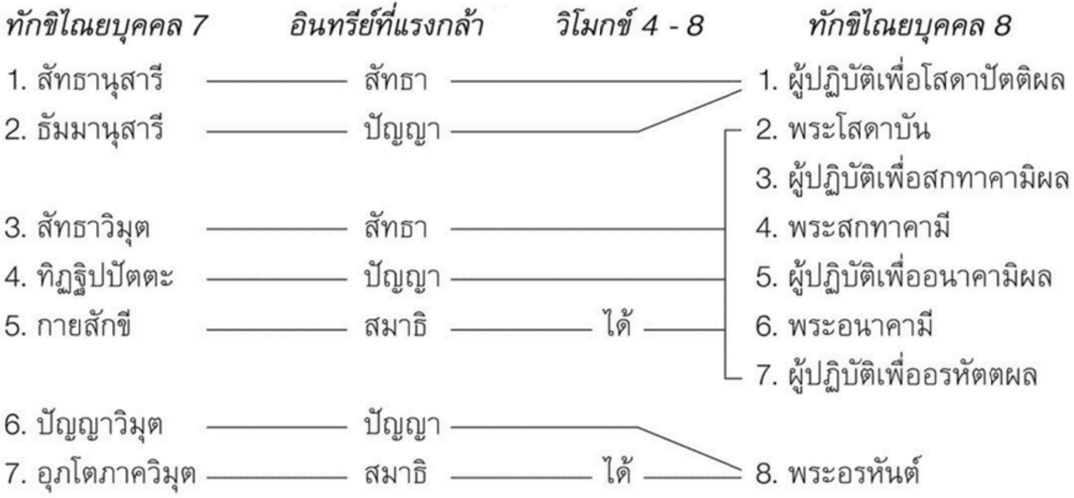
๕. กายสักขี (ผู้เป็นพยานด้วยนามกาย หรือผู้ประจักษ์กับตัว) ได้แก่ ผู้ที่ได้สัมผัสวิโมกข์ ๘ ด้วยกาย และอาสวะบางส่วนก็สิ้นไป เพราะเห็น (อริยสัจ) ด้วยปัญญา (หมายถึง ผู้บรรลุโสดาปัตติผลแล้วขึ้นไป จนถึงผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุอหัตผล ที่มีสมาธินทรีย์แรงกล้า ; ท่านผู้นี้ ถ้าบรรลุอรหัตผลกลายเป็นอุภโตภาควิมุต)

พระเสขะ หรือ สอุปาทิเสสบุคคล

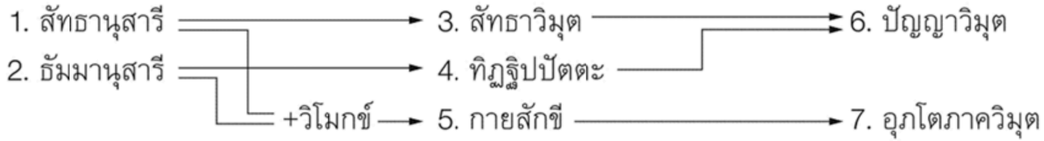
๖. ปัญญาวิมุต (ผู้หลุดพ้นด้วยปัญญา) ได้แก่ ท่านผู้มิได้สัมผัสวิโมกข์ ๘ ด้วยกาย แต่อาสวะทั้งหลายสิ้นไปแล้ว เพราะเห็น (อริยสัจ) ด้วยปัญญา (หมายถึง พระอรหันต์ผู้บำเพ็ญวิปัสสนาเป็นตัวนำมาโดยตลอด จนสำเร็จ)

๗. อุภโตภาควิมุต (ผู้หลุดพ้นทั้งสองส่วน) ได้แก่ท่านผู้ได้สัมผัสวิโมกข์ ๘ ด้วยกาย และอาสวะทั้งหลายก็สิ้นไปแล้ว เพราะเห็น (อริยสัจ) ด้วยปัญญา (หมายถึงพระอรหันต์ผู้บำเพ็ญสมถะมาเป็นอย่างมากก่อนแล้ว จึงใช้สมถะนั้นเป็นฐานบำเพ็ญวิปัสสนาต่อ จนสำเร็จ)

ทักขิไณย หรืออริยบุคคล ๗ นั้น โดยสัมพันธ์กับอินทรีย์ที่แรงกล้า และการสัมผัสวิโมกข์ พร้อมทั้งเทียบกับทักขิไณยบุคคล ๘ จำพวก

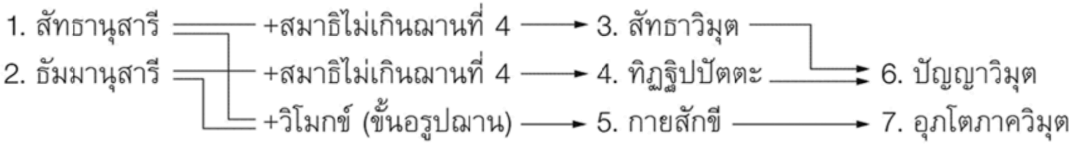

แสดงลำดับที่ต่อเนื่องกัน

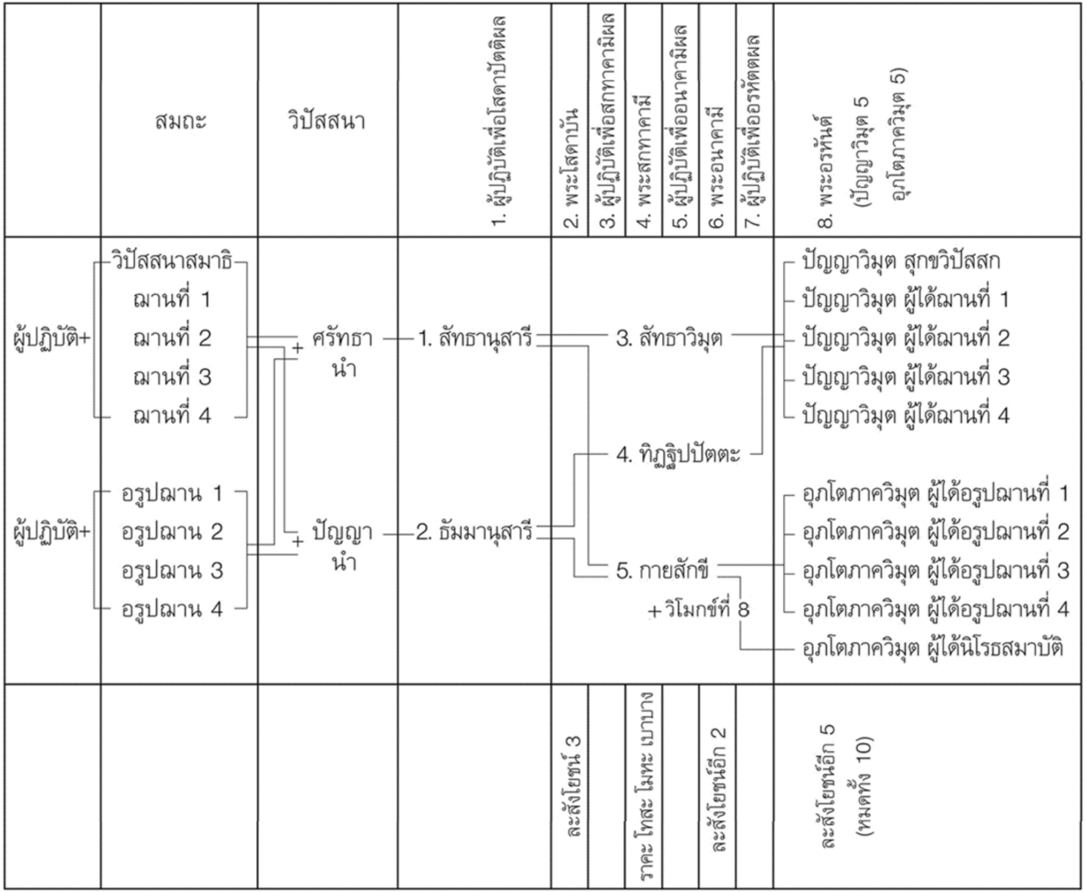

สรุป

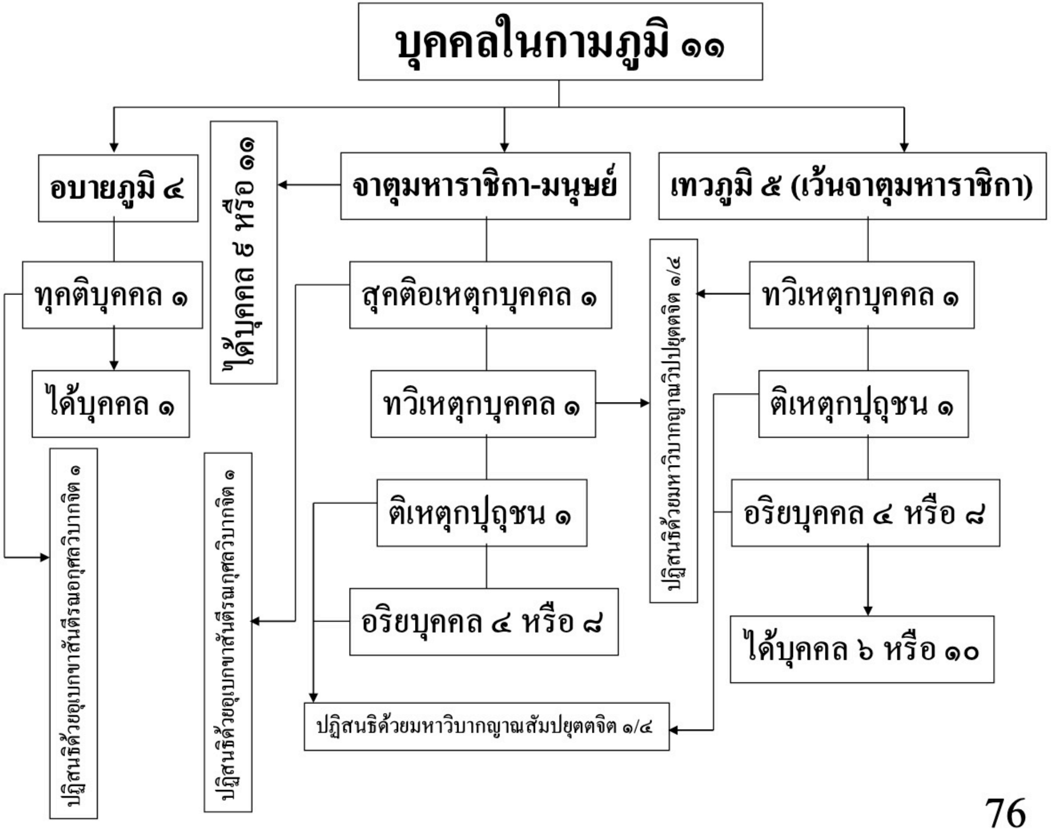
1. ผู้ปฏิบัติเพื่อโสดาปัตติผล	2. พระโสดาบัน (ละสังโยชน์ 3)	3. ผู้ปฏิบัติเพื่อสกทาคามิผล	4. พระสกทาคามี (ราคะ โทสะ โมหะ เบาบาง)	5. ผู้ปฏิบัติเพื่ออนาคามิผล	6. พระอนาคามี (ละสังโยชน์อีก 2)	7. ผู้ปฏิบัติเพื่ออรหัตตผล	8. พระอรหันต์ (ละสังโยชน์ 10)

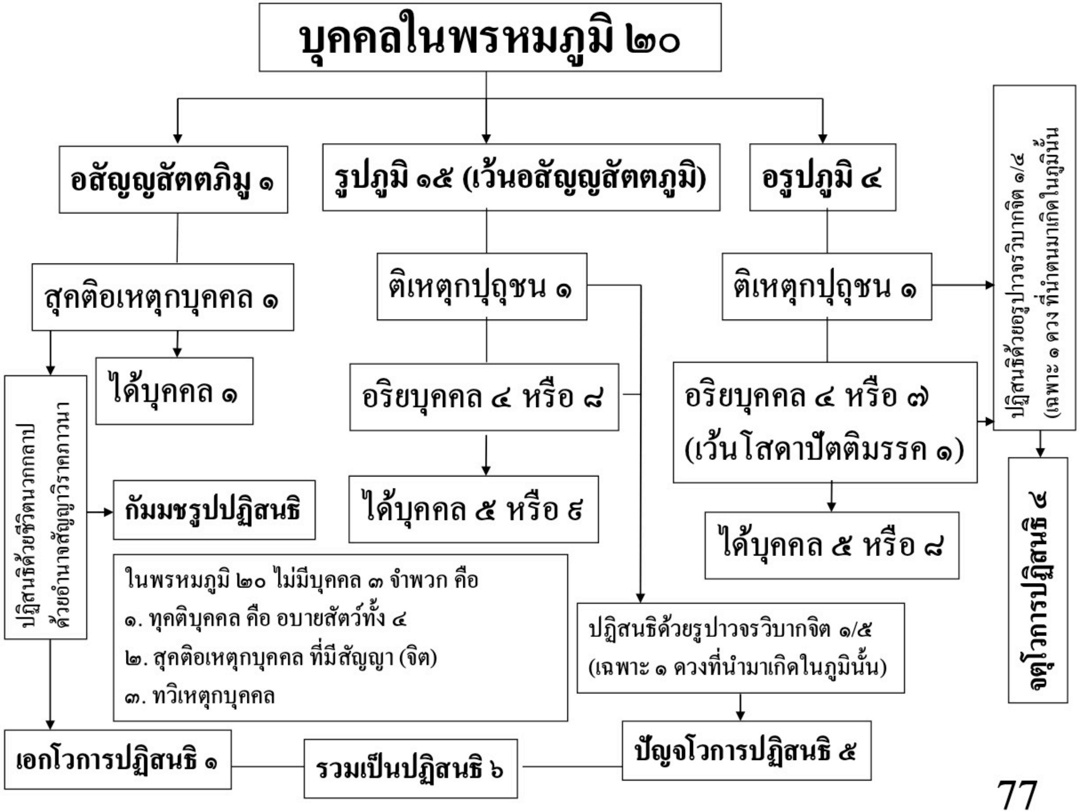
สรุป

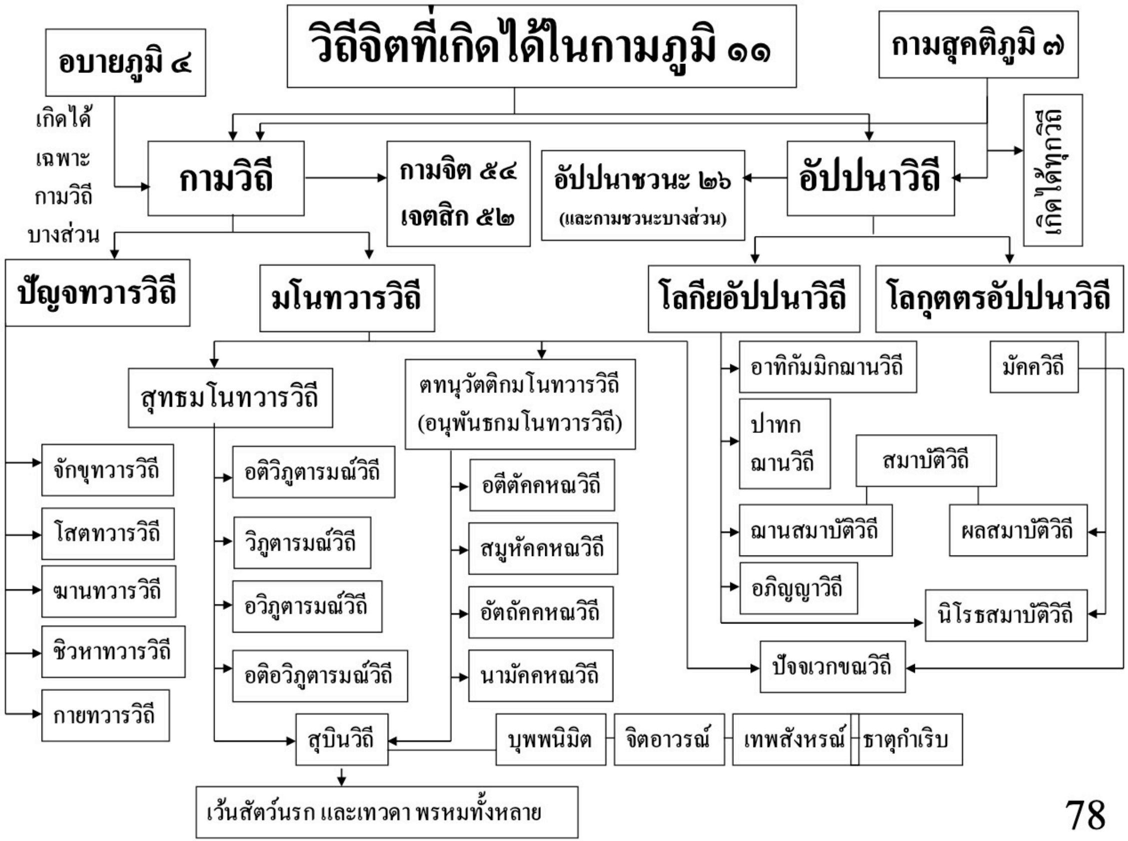
สมถะ
วิปัสสนา
1. ผู้ปฏิบัติเพื่อโสดาปัตติผล
2. พระโสดาบัน
3. ผู้ปฏิบัติเพื่อสกทาคามิผล
4. พระสกทาคามี
5. ผู้ปฏิบัติเพื่ออนาคามิผล
6. พระอนาคามี
7. ผู้ปฏิบัติเพื่ออรหัตตผล
8. พระอรหันต์
(ปัญญาวิมุต 5
อุภโตภาควิมุต 5)
ผู้ปฏิบัติ+
วิปัสสนาสมาธิ
ฌานที่ 1
ฌานที่ 2
ฌานที่ 3
ฌานที่ 4
ผู้ปฏิบัติ+
อรูปฌาน 1
อรูปฌาน 2
อรูปฌาน 3
อรูปฌาน 4
+
ศรัทธา
นำ
+
ปัญญา
นำ
1. สัทธานุสารี
2. ธัมมานุสารี
3. สัทธาวิมุต
4. ทิฏฐิปปัตตะ
5. กายสักขี
+ วิโมกข์ที่ 8
ปัญญาวิมุต สุกขวิปัสสก
ปัญญาวิมุต ผู้ได้ฌานที่ 1
ปัญญาวิมุต ผู้ได้ฌานที่ 2
ปัญญาวิมุต ผู้ได้ฌานที่ 3
ปัญญาวิมุต ผู้ได้ฌานที่ 4
อุภโตภาควิมุต ผู้ได้อรูปฌานที่ 1
อุภโตภาควิมุต ผู้ได้อรูปฌานที่ 2
อุภโตภาควิมุต ผู้ได้อรูปฌานที่ 3
อุภโตภาควิมุต ผู้ได้อรูปฌานที่ 4
อุภโตภาควิมุต ผู้ได้นิโรธสมาบัติ
ละสังโยชน์ 3
ราคะ โทสะ โมหะ เบาบาง
ละสังโยชน์อีก 2
ละสังโยชน์อีก 5
(หมดทั้ง 10)

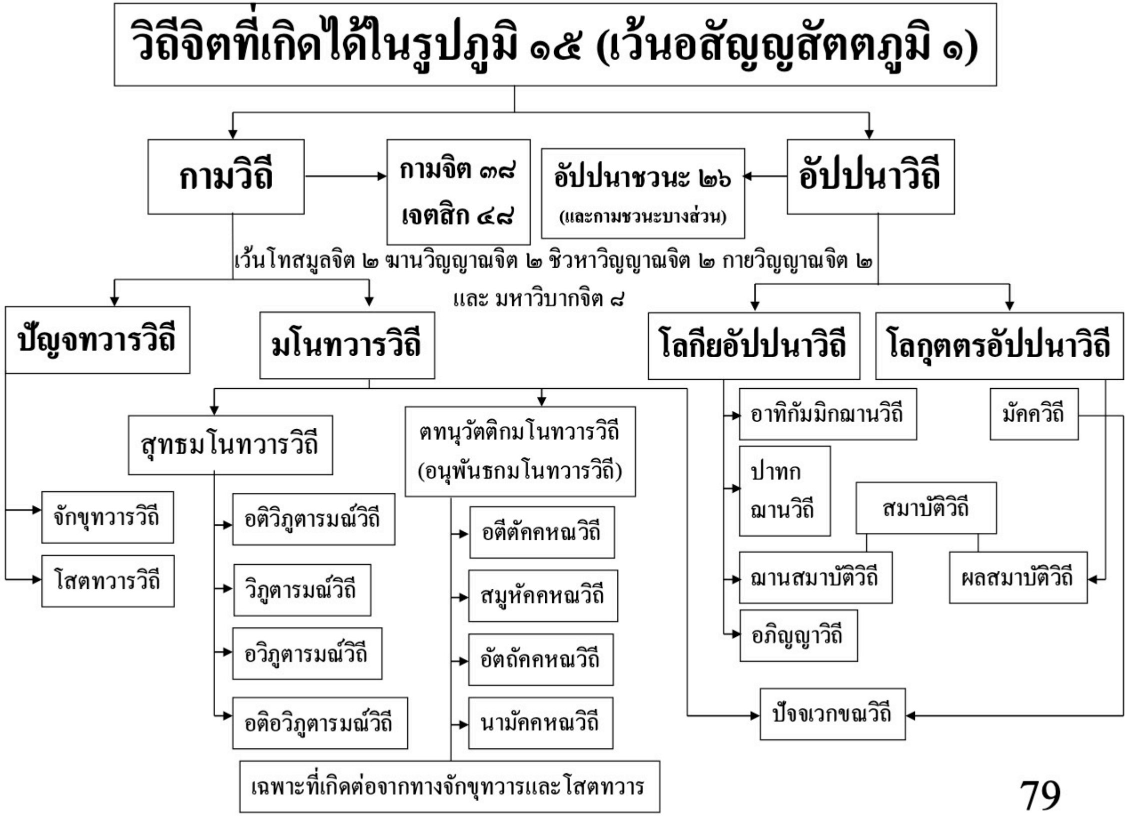

บุคคลในกามภูมิ ๑๑
อบายภูมิ ๔
จาตุมหาราชิกา-มนุษย์
เทวภูมิ ๕ (เว้นจาตุมหาราชิกา)
ได้บุคคล ๘ หรือ ๑๑
ทุคติบุคคล ๑
ได้บุคคล ๑
สุคติอเหตุกบุคคล ๑
ทวิเหตุกบุคคล ๑
ติเหตุกปุถุชน ๑
อริยบุคคล ๔ หรือ ๘
ทวิเหตุกบุคคล ๑
ติเหตุกปุถุชน ๑
อริยบุคคล ๔ หรือ ๘
ได้บุคคล ๖ หรือ ๑๐
ปฏิสนธิด้วยอุเบกขาสันตีรณอกุศลวิบากจิต ๑
ปฏิสนธิด้วยอุเบกขาสันตีรณกุศลวิบากจิต ๑
ปฏิสนธิด้วยมหาวิบากญาณวิปปยุตตจิต ๑/๔
ปฏิสนธิด้วยมหาวิบากญาณสัมปยุตตจิต ๑/๔

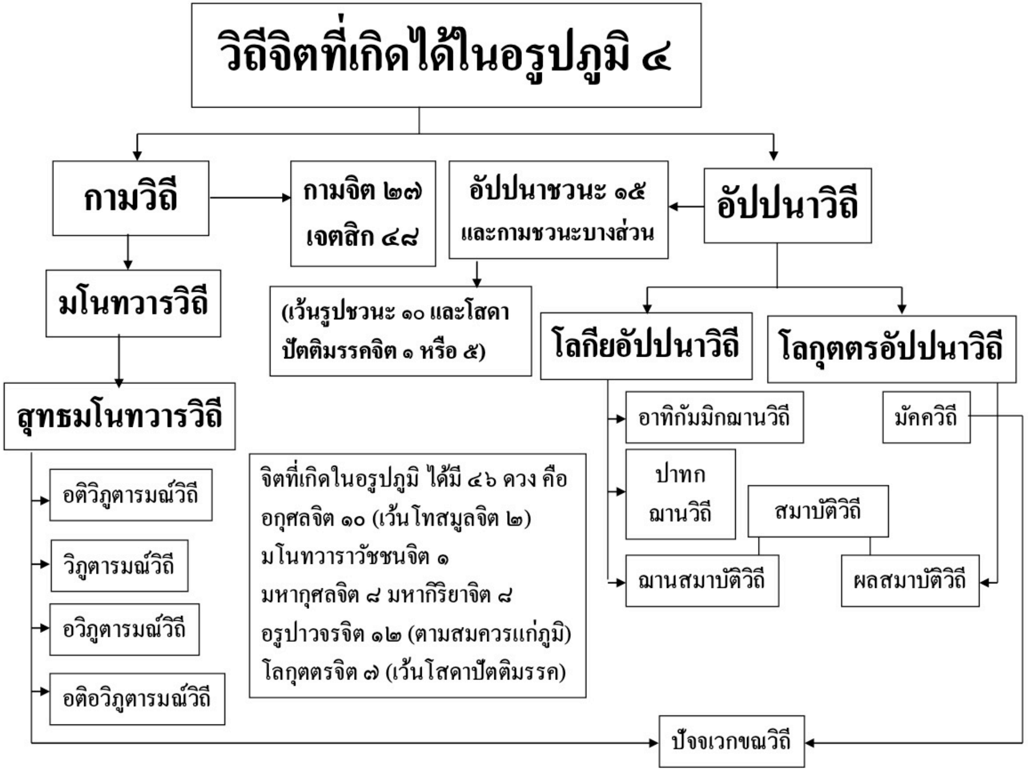

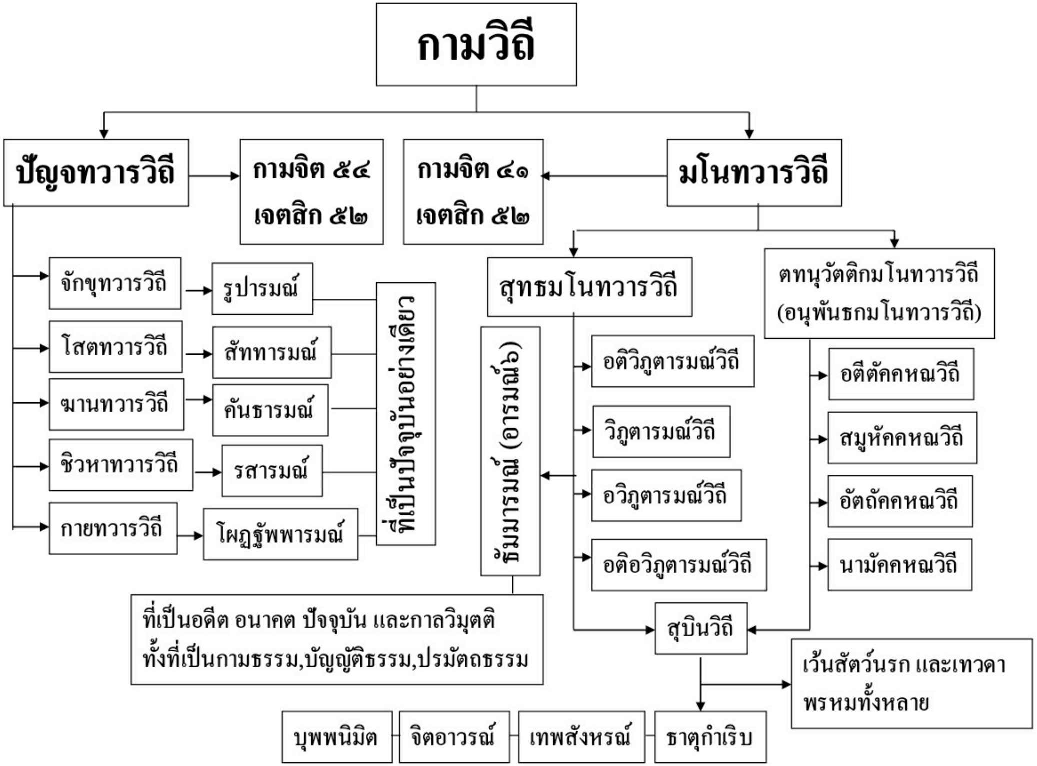
บุคคลในพรหมภูมิ ๒๐
อสัญญสัตตภิมู ๑
รูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ)
อรูปภูมิ ๔
สุคติอเหตุกบุคคล ๑
ติเหตุกปุถุชน ๑
ติเหตุกปุถุชน ๑
ปฏิสนธิด้วยอรูปาวจรวิบากจิต ๑/๔
(เฉพาะ ๑ ดวง ที่นำตนมาเกิดในภูมินั้น)
ปฏิสนธิด้วยชีวิตนวกกลาป
ด้วยอำนาจสัญญาวิราคภาวนา
ได้บุคคล ๑
อริยบุคคล ๔ หรือ ๘
อริยบุคคล ๔ หรือ ๗
(เว้นโสดาปัตติมรรค ๑)
กัมมชรูปปฏิสนธิ
ได้บุคคล ๕ หรือ ๙
ได้บุคคล ๕ หรือ ๘
จตุโวการปฏิสนธิ ๔
ในพรหมภูมิ ๒๐ ไม่มีบุคคล ๓ จำพวก คือ
๑. ทุคติบุคคล คือ อบายสัตว์ทั้ง ๔
๒. สุคติอเหตุกบุคคล ที่มีสัญญา (จิต)
๓. ทวิเหตุกบุคคล
ปฏิสนธิด้วยรูปาวจรวิบากจิต ๑/๕
(เฉพาะ ๑ ดวงที่นำมาเกิดในภูมินั้น)
เอกโวการปฏิสนธิ ๑
รวมเป็นปฏิสนธิ ๖
ปัญจโวการปฏิสนธิ ๕

วิถีจิตที่เกิดได้ในกามภูมิ ๑๑
อบายภูมิ ๔
กามสุคติภูมิ ๗
เกิดได้เฉพาะกามวิถีบางส่วน
กามวิถี
กามจิต ๕๔
เจตสิก ๕๒
อัปปนาชวนะ ๒๖
(และกามชวนะบางส่วน)
อัปปนาวิถี
เกิดได้ทุกวิถี
ปัญจทวารวิถี
มโนทวารวิถี
โลกียอัปปนาวิถี
โลกุตตรอัปปนาวิถี
สุทธมโนทวารวิถี
ตทนุวัตติกมโนทวารวิถี
(อนุพันธกมโนทวารวิถี)
อาทิกัมมิกฌานวิถี
มัคควิถี
ปาทกฌานวิถี
สมาบัติวิถี
จักขุทวารวิถี
อติวิภูตารมณ์วิถี
อตีตัคคหณวิถี
โสตทวารวิถี
วิภูตารมณ์วิถี
สมูหัคคหณวิถี
ฌานสมาบัติวิถี
ผลสมาบัติวิถี
ฆานทวารวิถี
อวิภูตารมณ์วิถี
อัตถัคคหณวิถี
อภิญญาวิถี
นิโรธสมาบัติวิถี
ชิวหาทวารวิถี
อติอวิภูตารมณ์วิถี
นามัคคหณวิถี
ปัจจเวกขณวิถี
กายทวารวิถี
สุบินวิถี
บุพพนิมิต
จิตอาวรณ์
เทพสังหรณ์
ธาตุกำเริบ
เว้นสัตว์นรก และเทวดา พรหมทั้งหลาย

วิถีจิตที่เกิดได้ในรูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ ๑)
กามวิถี
กามจิต ๓๘
เจตสิก ๔๘
อัปปนาชวนะ ๒๖
(และกามชวนะบางส่วน)
อัปปนาวิถี
เว้นโทสมูลจิต ๒ ฆานวิญญาณจิต ๒ ชิวหาวิญญาณจิต ๒ กายวิญญาณจิต ๒
และ มหาวิบากจิต ๘
ปัญจทวารวิถี
มโนทวารวิถี
โลกียอัปปนาวิถี
โลกุตตรอัปปนาวิถี
สุทธมโนทวารวิถี
ตทนุวัตติกมโนทวารวิถี
(อนุพันธกมโนทวารวิถี)
อาทิกัมมิกฌานวิถี
มัคควิถี
ปาทก
ฌานวิถี
สมาบัติวิถี
จักขุทวารวิถี
อติวิภูตารมณ์วิถี
อตีตัคคหณวิถี
โสตทวารวิถี
วิภูตารมณ์วิถี
สมูหัคคหณวิถี
ฌานสมาบัติวิถี
ผลสมาบัติวิถี
อวิภูตารมณ์วิถี
อัตถัคคหณวิถี
อภิญญาวิถี
อติอวิภูตารมณ์วิถี
นามัคคหณวิถี
ปัจจเวกขณวิถี
เฉพาะที่เกิดต่อจากทางจักขุทวารและโสตทวาร

วิถีจิตที่เกิดได้ในอรูปภูมิ ๔
กามวิถี
กามจิต ๒๗
เจตสิก ๔๘
อัปปนาชวนะ ๑๕
และกามชวนะบางส่วน
อัปปนาวิถี
มโนทวารวิถี
(เว้นรูปชวนะ ๑๐ และโสดาปัตติมรรคจิต ๑ หรือ ๕)
โลกียอัปปนาวิถี
โลกุตตรอัปปนาวิถี
สุทธมโนทวารวิถี
อาทิกัมมิกฌานวิถี
มัคควิถี
อติวิภูตารมณ์วิถี
ปาทก
ฌานวิถี
สมาบัติวิถี
วิภูตารมณ์วิถี
ฌานสมาบัติวิถี
ผลสมาบัติวิถี
อวิภูตารมณ์วิถี
อติอวิภูตารมณ์วิถี
จิตที่เกิดในอรูปภูมิ ได้มี ๔๖ ดวง คือ
อกุศลจิต ๑๐ (เว้นโทสมูลจิต ๒)
มโนทวาราวัชชนจิต ๑
มหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘
อรูปาวจรจิต ๑๒ (ตามสมควรแก่ภูมิ)
โลกุตตรจิต ๗ (เว้นโสดาปัตติมรรค)
ปัจจเวกขณวิถี

กามวิถี
ปัญจทวารวิถี
กามจิต ๕๔
เจตสิก ๕๒
กามจิต ๔๑
เจตสิก ๕๒
มโนทวารวิถี
จักขุทวารวิถี
รูปารมณ์
โสตทวารวิถี
สัททารมณ์
ฆานทวารวิถี
คันธารมณ์
ชิวหาทวารวิถี
รสารมณ์
กายทวารวิถี
โผฏฐัพพารมณ์
ที่เป็นปัจจุบันอย่างเดียว
สุทธมโนทวารวิถี
ธัมมารมณ์ (อารมณ์ ๖)
อติวิภูตารมณ์วิถี
วิภูตารมณ์วิถี
อวิภูตารมณ์วิถี
อติอวิภูตารมณ์วิถี
ตทนุวัตติกมโนทวารวิถี
(อนุพันธกมโนทวารวิถี)
อตีตัคคหณวิถี
สมูหัคคหณวิถี
อัตถัคคหณวิถี
นามัคคหณวิถี
ที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน และกาลวิมุตติ
ทั้งที่เป็นกามธรรม,บัญญัติธรรม,ปรมัตถธรรม
สุบินวิถี
เว้นสัตว์นรก และเทวดา
พรหมทั้งหลาย
บุพพนิมิต
จิตอาวรณ์
เทพสังหรณ์
ธาตุกำเริบ

วิสยัปปวัตติ ๖ ตามนัยอรรถกถาจารย์

ปัญจทวารวิถี มีวิสยัปปวัตติ ๔ อย่าง

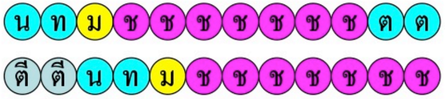
อติมหันตารมณ์วิถี ตทาลัมพนวาระ

มหันตารมร์วิถี ชวนวาระ

ปริตตารมณ์วิถี โวฏฐัพพนวาระ

อติปริตตารมณ์วิถี โมฆวาระ

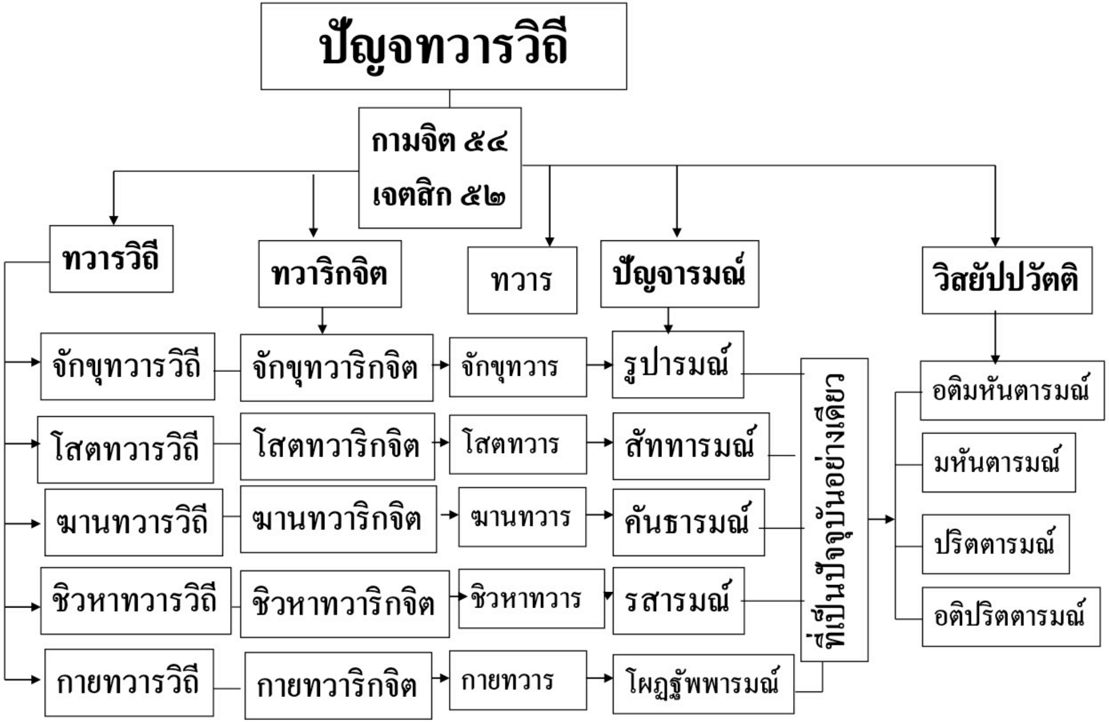
มโนทวารวิถี มีวิสยัปปวัตติ ๒ อย่าง

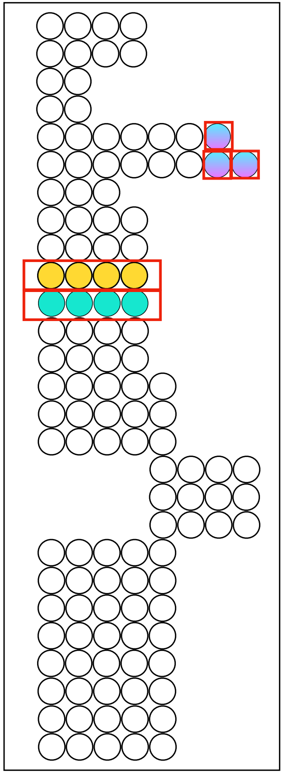
→ วิภูตารมณ์วิถี ตทาลัมพนวาระ / ชวนวาระ

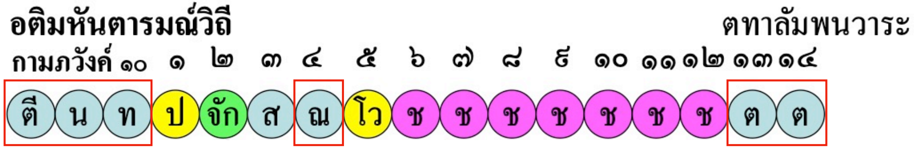
→ อวิภูตารมณ์วิถี ชวนวาระ

วิสยัปปวัตติทางมโนทวาร ตามนัยแห่งพระอรรถกถาจารย์นั้น มี ๒ อย่างนี้เท่านั้น ด้วยเหตุผลว่า อารมณ์ที่ปรากฏทางใจนั้น มีเพียง ๒ ประเภทเท่านั้น คือ อารมณ์ปรากฏชัด กับ ปรากฏไม่ชัด

ปัญจทวารวิถี
กามจิต ๕๔
เจตสิก ๕๒
ทวารวิถี
ทวาริกจิต
ทวาร
ปัญจารมณ์
วิสยัปปวัตติ
จักขุทวารวิถี
จักขุทวาริกจิต
จักขุทวาร
รูปารมณ์
โสตทวารวิถี
โสตทวาริกจิต
โสตทวาร
สัททารมณ์
ฆานทวารวิถี
ฆานทวาริกจิต
ฆานทวาร
คันธารมณ์
ชิวหาทวารวิถี
ชิวหาทวาริกจิต
ชิวหาทวาร
รสารมณ์
กายทวารวิถี
กายทวาริกจิต
กายทวาร
โผฏฐัพพารมณ์
ที่เป็นปัจจุบันอย่างเดียว
อติมหันตารมณ์
มหันตารมณ์
ปริตตารมณ์
อติปริตตารมณ์

ความเป็นไปของ กุศลวิบาก อุศลวิบาก

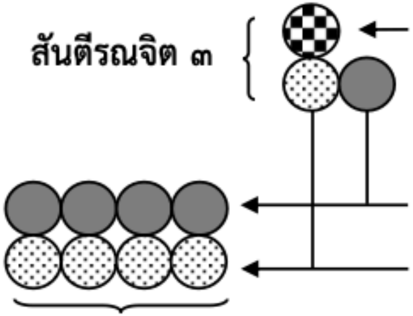
อติมหันตารมณ์วิถีสำหรับ กามบุคคล

อารมณ์	สัณตีรณะ	ตทาลัมพนะ
อนิฏฐารมณ์	อุเบกขาสัณตีรณ อกุศลจิต ๑	อุเบกขาสัณตีรณ อกุศลจิต ๑
อิฏฐมัชฌัตตารมณ์	อุเบกขาสัณตีรณ กุศลจิต ๑	อุเบกขาสัณตีรณ กุศลจิต ๑ อุเบกขามหาวิบากจิต ๔
อติอิฏฐานรมณ์	โสมนัส สัณตีรณ กุศลจิต ๑	โสมนัสสัณตีรณ กุศลจิต ๑ โสมนัสมหาวิบากจิต ๔

หมายเหตุ : วิถีจิตที่มีตทาลัมพน เกิดได้เฉพาะใน กามภูมิ ๑๑ ที่เป็น กามบุคคล
และวิถีที่รับอารมณ์ ๖ ที่เป็น กามธรรมเท่านั้น

อารมณ์ ๓ ชนิด โดยตทารัมมณจิต ๑๑

สันตีรณจิต ๓

อนิฏฐารมณ์ = อุเบกขาสันตีรณอกุศลวิปากจิต ๑

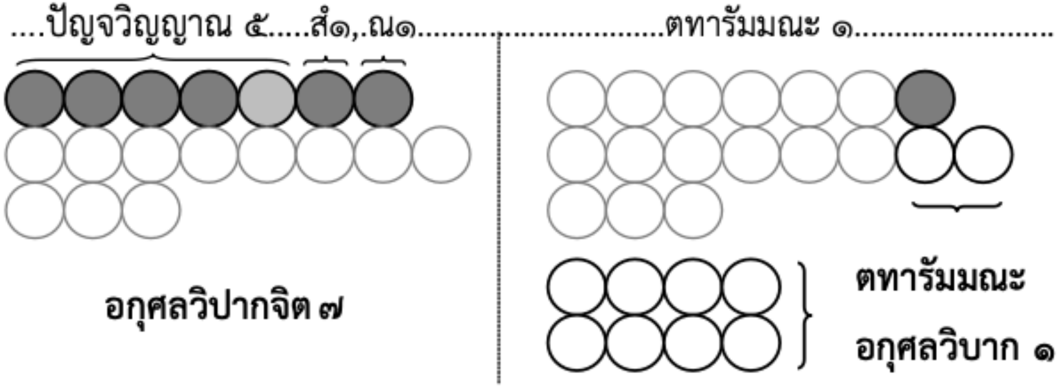
อติอิฏฐารมณ์ = โสมนัสสันตีรณจิต ๑, มหาวิบากโสมนัสจิต ๔

อิฏฐมัชฌัตตารมณ์ = อุเบกขาสันตีรณกุศลวิปากจิต ๑
มหาวิบากอุเบกขาจิต ๔

มหาวิปากจิต ๘

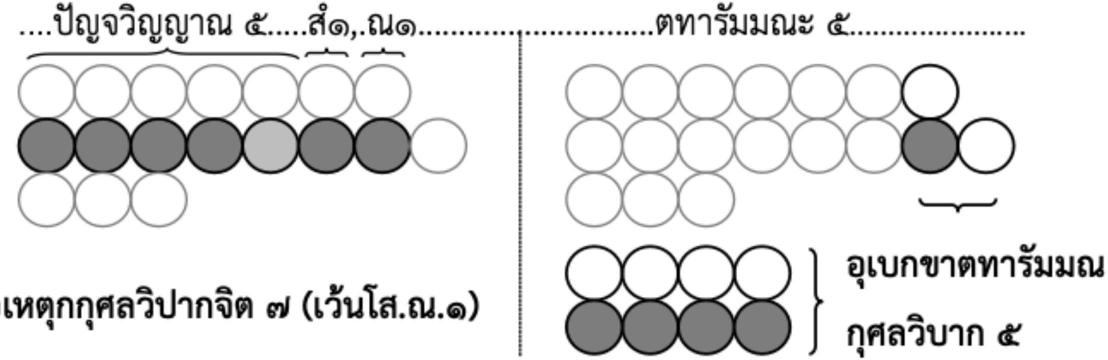
โดยอกุศลวิปากจิตและตทารัมมณจิต

อนิฏฐารมณ์ คือ อารมณ์ที่ไม่ดี มีปัญจวิญญาณ ๕ สัมปฏิจฉนะ ๑ สันตีรณะ ๑ ตทารัมมณะ ๑ ที่เป็นอกุศลวิบากเกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา

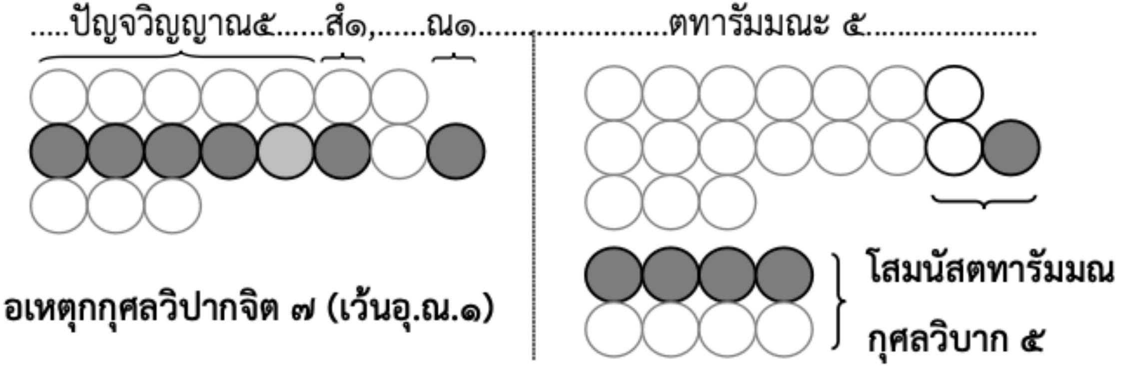
โดยกุศลวิปากจิตและตทารัมมณจิต (คาถาที่ ๓๔)

อิฏฐมัชฌัตตารมณ์ คือ อารมณ์ที่ดีธรรมดา มีปัญจวิญญาณ ๕ สัมปฏิจฉนะ ๑ สันตีรณะ ๑ ตทารัมมณะ ๕ ที่เป็นกุศลวิบากเกิดร่วมอุเบกขาเวทนา

โดยกุศลวิปากจิตและตทารัมมณจิต (คาถาที่ ๓๕)

อติอิฏฐารมณ์ คืออารมณ์ที่ดียิ่ง มีปัญจวิญญาณ ๕ อุเบกขาสัมปฏิจฉนะ ๑ โสมนัสสันตีรณะ ๑ ตทารัมมณะเกิดร่วมโสมนัส ๕ ที่เป็นกุศลวิบาก

การจำแนกอารมณ์ว่าเป็นอติอิฏฐะ อิฏฐมัชฌัตตะ อนิฏฐะ นั้น อาศัยเครื่องจำแนก ๕ ประการ

๑. มัชฌิมบุคคล บุคคลผู้เป็นชนชั้นกลาง

๒. วิปากจิต กุศลวิปากจิตเกิดขึ้นในอารมณ์ที่เป็นอิฏฐารมณ์ ส่วนอกุศลวิปากจิตเกิดขึ้นในอารมณ์ที่เป็นอนิฏฐารมณ์

๓. ทวาร ความเป็นอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์จำแนกตามทวาร

๔. อารมณ์ สีในดอกไม้บางชนิดน่าพึงใจ แต่กลิ่นไม่น่าพึงใจ, พระขีณาสพอย่างหนึ่ง มหาชนในโลก (วิปลาสที่ยังขจัดไม่ได้) ก็อย่างหนึ่ง

๕. กาล น่าพึงใจในบางคราว ไม่น่าพึงใจในบางคราว เช่น น้ำเย็นน่าพึงใจในฤดูร้อน แต่ฤดูหนาวไม่น่าพึงใจ เป็นต้น

จักขุทวารวิถี

อติมหันตารมณ์วิถี ตทาลัมพนวาระ

กามภวังค์ ๑๐ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔

ตี น ท ป จัก ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต

อติมหันตารมณ์วิถี ชวนวาระ

๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒

ตี น ท ป จัก ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ

มหันตารมณ์วิถี ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ชวนวาระ

ตี ตี น ท ป จัก ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ภ

ปริตตารมณ์วิถี ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ โวฏฐัพพนวาระ

ตี ตี ตี ตี น ท ป จัก ส ณ โว โว โว ภ ภ ภ

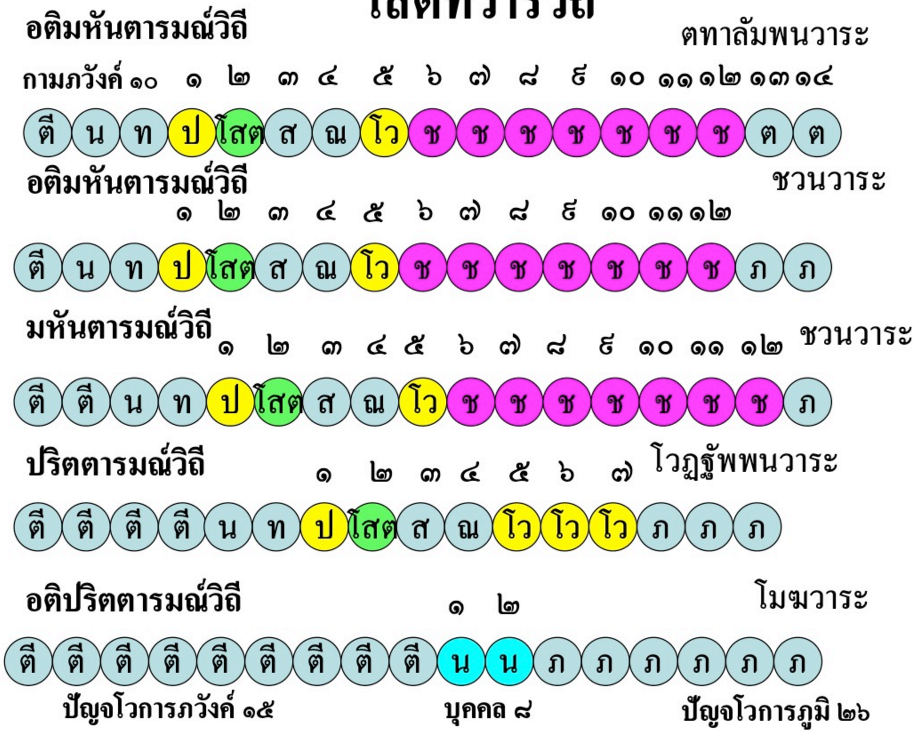
อติปริตตารมณ์วิถี ๑ ๒ โมฆวาระ

ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น น ภ ภ ภ ภ ภ ภ

ปัญจโวการภวังค์ ๑๕ **บุคคล ๘** **ปัญจโวการภูมิ ๒๖**

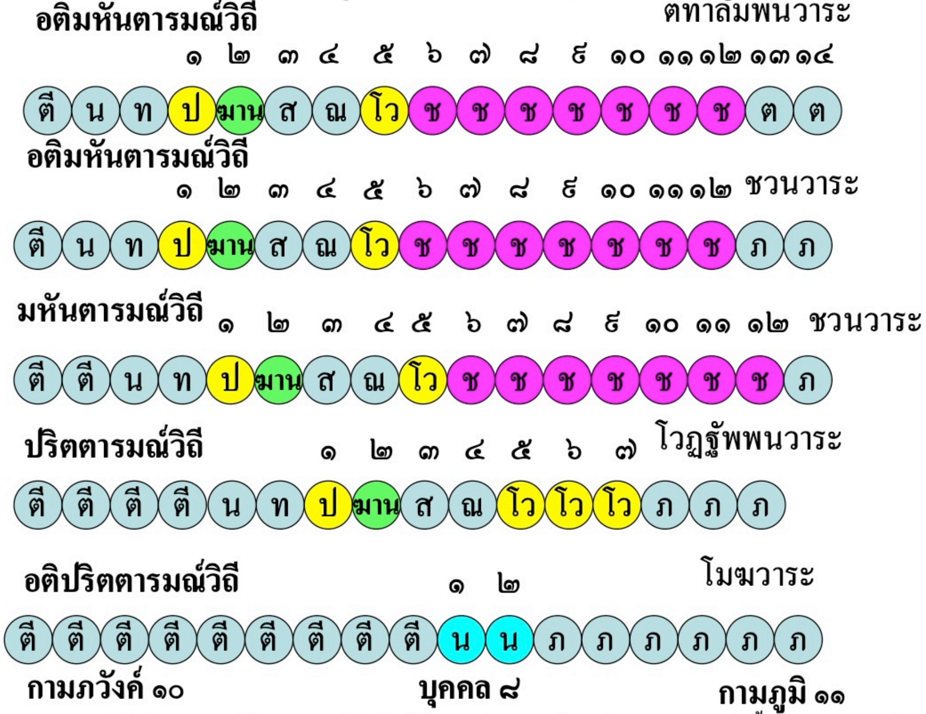
หมายเหตุ... วิถีจิตที่มีตทาลัมพณะ เกิดได้เฉพาะในกามภูมิ ๑๑ และในกามบุคคลเท่านั้น ภวังค์จึงได้เพียงกามภวังค์ ๑๐ ส่วนวิถีนอกจากนี้ เกิดได้ในปัญจโวการภูมิ ๒๖ (ตามสมควร) ฉะนั้น จึงได้ปัญจโวการภวังค์ ๑๕

โสตทวารวิถี

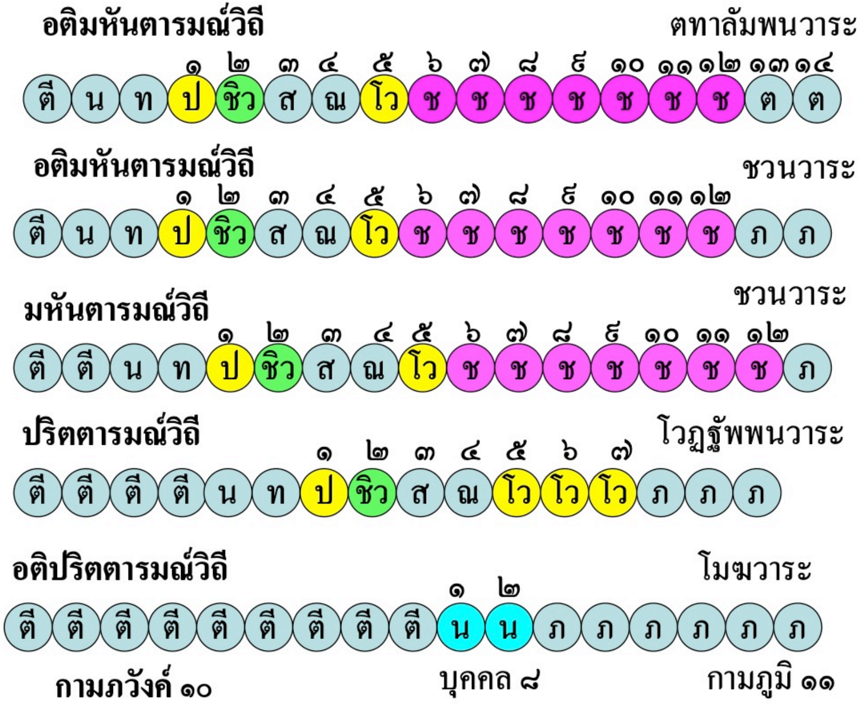
หมายเหตุ... วิถีจิตที่มีตทาลัมพณะ เกิดได้เฉพาะในกามภูมิ ๑๑ และในกามบุคคลเท่านั้น ภวังค์จึงได้เพียงกามภวังค์ ๑๐ ส่วนวิถีนอกจากนี้เกิดได้ในปัญจโวการภูมิ ๒๖ (ตามสมควร) ฉะนั้น จึงได้ปัญจโวการภวังค์ ๑๕

ฆานทวารวิถี

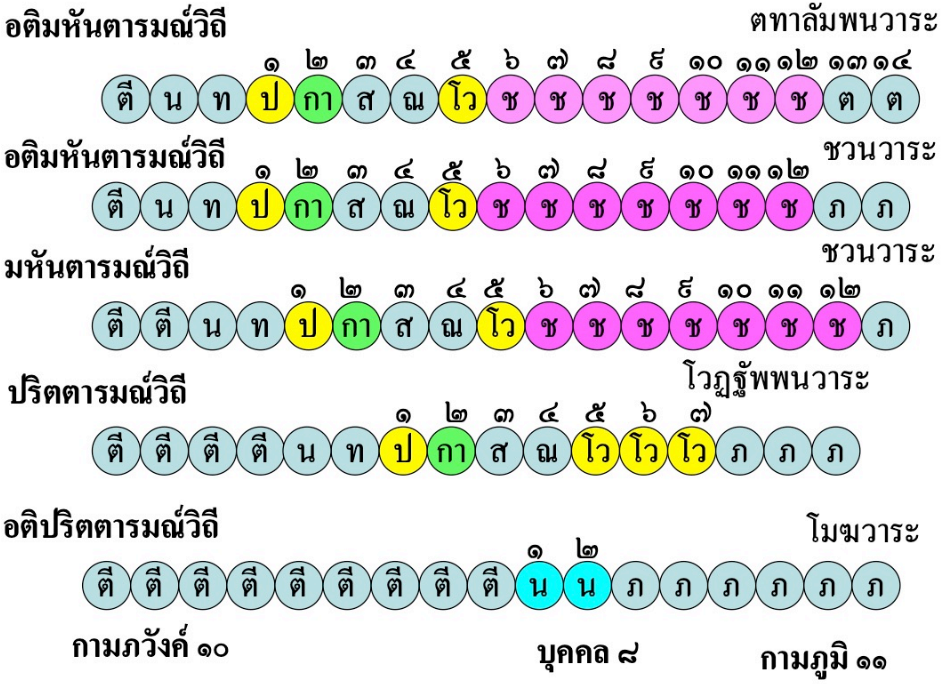
ฆานทวารวิถี ชิวหาทวารวิถี กายทวารวิถี เกิดได้เฉพาะในกามภูมิและในกามบุคคลเท่านั้น เพราะพวกรูปพรหมทั้งหลายไม่มีฆานปสาทรูป ชิวหาปสาทรูป และกายปสาทรูป ฉะนั้น วิถีจิตทางทวารเหล่านี้ จึงเกิดมีไม่ได้

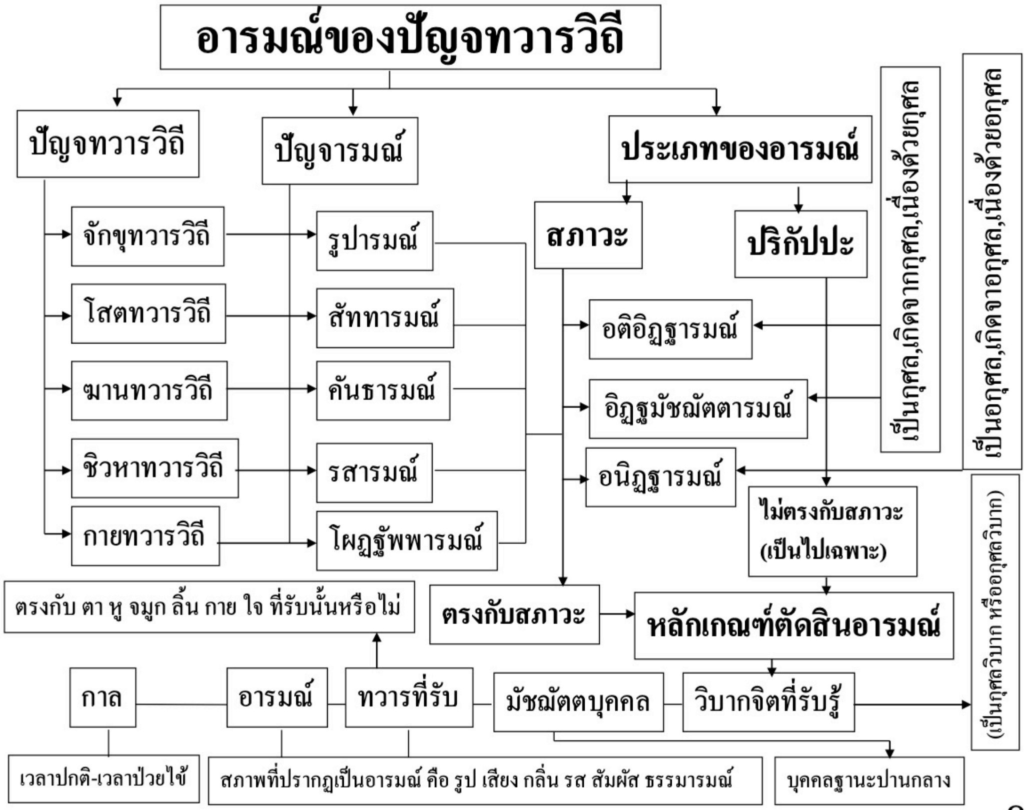
ชิวหาทวารวิถี

อติมหันตารมณ์วิถี
ตทาลัมพนวาระ
๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔
ตี น ท ป ชิว ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต
อติมหันตารมณ์วิถี
ชวนวาระ
๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒
ตี น ท ป ชิว ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ
มหันตารมณ์วิถี
ชวนวาระ
๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒
ตี ตี น ท ป ชิว ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ภ
ปริตตารมณ์วิถี
โวฏฐัพพนวาระ
๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗
ตี ตี ตี ตี น ท ป ชิว ส ณ โว โว โว ภ ภ ภ
อติปริตตารมณ์วิถี
โมฆวาระ
๑ ๒
ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น น ภ ภ ภ ภ ภ ภ
กามภวังค์ ๑๐
บุคคล ๘
กามภูมิ ๑๑

กายทวารวิถี

อติมหันตารมณ์วิถี
ตทาลัมพนวาระ
๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔
ตี น ท ป กา ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต
อติมหันตารมณ์วิถี
ชวนวาระ
๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒
ตี น ท ป กา ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ
มหันตารมณ์วิถี
ชวนวาระ
๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒
ตี ตี น ท ป กา ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ภ
ปริตตารมณ์วิถี
โวฏฐัพพนวาระ
๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗
ตี ตี ตี ตี น ท ป กา ส ณ โว โว โว ภ ภ ภ
อติปริตตารมณ์วิถี
โมฆวาระ
๑ ๒
ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น น ภ ภ ภ ภ ภ ภ
กามภวังค์ ๑๐
บุคคล ๘
กามภูมิ ๑๑

อารมณ์ของปัญจทวารวิถี
ปัญจทวารวิถี
ปัญจารมณ์
ประเภทของอารมณ์
จักขุทวารวิถี
โสตทวารวิถี
ฆานทวารวิถี
ชิวหาทวารวิถี
กายทวารวิถี
รูปารมณ์
สัททารมณ์
คันธารมณ์
รสารมณ์
โผฏฐัพพารมณ์
สภาวะ
ปริกัปปะ
อติอิฏฐารมณ์
อิฏฐมัชฌัตตารมณ์
อนิฏฐารมณ์
เป็นกุศล,เกิดจากกุศล,เนื่องด้วยกุศล
เป็นอกุศล,เกิดจากอกุศล,เนื่องด้วยอกุศล
ไม่ตรงกับสภาวะ (เป็นไปเฉพาะ)
ตรงกับ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่รับนั้นหรือไม่
ตรงกับสภาวะ
หลักเกณฑ์ตัดสินอารมณ์
(เป็นกุศลวิบาก หรืออกุศลวิบาก)
กาล
อารมณ์
ทวารที่รับ
มัชฌัตตบุคคล
วิบากจิตที่รับรู้
เวลาปกติ-เวลาป่วยไข้
สภาพที่ปรากฏเป็นอารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์
บุคคลฐานะปานกลาง

ปัญจทวารวิถีโดยพิสดาร มี ๑๕ นัย X ทวาร ๕ = ๗๕ วิถี

อติมหันตารมณ์วิถี มี ๑ นัย เป็น ตทาลัมพนวาระ

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต **X ทวาร ๕ = ๕ วิถี**

มหันตารมณ์วิถี มี ๒ นัย เป็น ชวนวาระ

ตี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ภ
ตี ตี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช

X ทวาร ๕ = ๑๐ วิถี

ปริตตารมณ์วิถี มี ๖ นัย เป็น โวฏฐัพพนวาระ

ตี ตี ตี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว โว โว ภ ภ ภ ภ
ตี ตี ตี ตี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว โว โว ภ ภ ภ
ตี ตี ตี ตี ตี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว โว โว ภ ภ
ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว โว โว ภ
ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว โว โว
ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว โว

X ทวาร ๕ = ๓๐ วิถี

(ตามนัยอรรถกถาจารย์)

อติปริตตารมณ์วิถี มี ๖ นัย เป็น โมฆวาระ

ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น น ภ ภ ภ ภ ภ
ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น น ภ ภ ภ ภ
ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น น ภ ภ ภ
ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น น ภ ภ
ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น น ภ
ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น น

X ทวาร ๕ = ๓๐ วิถี

รวมเป็นวิถีจิตทางปัญจทวาร โดยพิสดาร ๗๕ วิถี

ปัญจทวารวิถีโดยพิสดาร มี ๑๖ นัย X ทวาร ๕ = ๘๐ วิถี

อติมหันตารมณ์วิถี มี ๑ นัย เป็น ตทาลัมพนวาระ

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต

X ทวาร ๕ = ๕ วิถี

มหันตารมณ์วิถี มี ๒ นัย เป็น ชวนวาระ

ตี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ภ
ตี ตี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช

X ทวาร ๕ = ๑๐ วิถี

ปริตตารมณ์วิถี มี ๖ นัย เป็น โวฏฐัพพนวาระ

ตี ตี ตี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว โว โว ภ ภ ภ ภ
ตี ตี ตี ตี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว โว โว ภ ภ ภ
ตี ตี ตี ตี ตี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว โว โว ภ ภ
ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว โว โว ภ
ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว โว โว
ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว โว

X ทวาร ๕ = ๓๐ วิถี

(ตามนัยฎีกาจารย์)

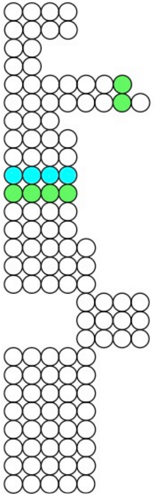
อติปริตตารมณ์วิถี มี ๗ นัย เป็น โมฆวาระ

ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น น ภ ภ ภ ภ ภ
ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น น ภ ภ ภ ภ
ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น น ภ ภ ภ
ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น น ภ ภ
ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น น ภ
ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น น
ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น

X ทวาร ๕ = ๓๕ วิถี

รวมเป็นวิถีจิตทางปัญจทวาร โดยพิสดาร ๘๐ วิถี

อาคันตุกภวังค์

อาคันตุกภวังค์ แปลว่า **ภวังค์ที่จรมาเป็นครั้งคราว** หมายความว่า ภวังคจิตประเภทนี้ ไม่ใช่ภวังค์ของบุคคลนั้นโดยตรง คือ ไม่ได้สืบเนื่องมาจากปฏิสนธิจิต ที่รับกรรมอารมณ์ กรรมนิมิตอารมณ์ คตินิมิตอารมณ์ อย่างใดอย่างหนึ่ง จากปฏิสนธิจิต แต่เป็นภวังค์ที่มีความเสพคุ้นในกามอารมณ์ ๖ อย่างใดอย่างหนึ่ง ในภพชาติปัจจุบันนั้นจนชำนาญ เรียกว่า **ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม** และอาคันตุกภวังค์นี้ เป็นภวังคจิตที่เป็นอุเบกขาเวทนา และเป็นกามภวังค์ทั้งสิ้น คือ อุเบกขาสันตีรณจิต ๒ มหาวิบากอุเบกขา ๔ รวมเป็นอาคันตุกภวังค์ ๖ ดวง

กามอุเบกขาภวังค์ ๖ ที่เป็น อาคันตุกภวังค์

กามโสมนัสภวังค์ ๔

อาคันตุกภวังค์ เกิดขึ้นได้ต้องพร้อมด้วยองค์ ๓ คือ

(เกิดเฉพาะในอติมหันตารมณ์วิถีและอติวิภูตารมณ์วิถีเท่านั้น)

๑. บุคคล ต้องปฏิสนธิด้วยมหาวิบากโสมนัส ดวงใดดวงหนึ่ง

๒. ชวนะ ต้องเป็นโทสชวนะ

๓. อารมณ์ ต้องเป็นอติอิฏฐารมณ์

หรือ องค์ ๒ เฉพาะมหันตารมณ์วิถีและวิภูตารมณ์วิถี)

๑. ปฏิสนธิกด้วยมหาวิปากโสมนัส ๔ ดวงใดดวงหนึ่ง

๒. เป็นโทสชวนะ (ส่วนอารมณ์ย่อมได้ทั้ง ๓ ชนิด)

สรุปกฎเกณฑ์การเกิดขึ้นของอาคันตุกภวังค์ มี ๔ ประการ

๑. **ภูมิ** เกิดได้เฉพาะในกามสุคติภูมิ ๗ ภูมิใดภูมิหนึ่ง คือ มนุษยภูมิ ๑ เทวภูมิ ๖

๒. **บุคคล** เกิดได้เฉพาะในบุคคล ๔ จำพวก คือ ทิวเหตุกบุคคล ๑ ติเหตุกปุถุชน ๑ พระโสดาบัน ๑ พระสกิทาคามี ๑ (ที่ยังมีโทสมูลจิตเกิดได้อยู่)

๓. **ภวังค์** ต้องเป็นกามโสมนัสภวังค์ ๔ คือ มหาวิบากโสมนัสสสหคตจิต ๔ ดวง ดวงใดดวงหนึ่ง (ที่นำให้บุคคลนั้นเกิด)

๔. **ชวนะ** ต้องเป็นโทสชวนะ ๒ ดวง ดวงใดดวงหนึ่ง เท่านั้น

กามมโนทวารวิถี

กามมโนทวารวิถี หมายถึง วิถีจิตที่เกิดทางมโนทวาร แต่เป็นวิถีจิตของกามาวจรจิต ๔๑ (เว้นทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐ มโนธาตุ ๓) ซึ่งมีอารมณ์ ๖ ทั้งที่เป็นปรมัตถ์ บัญญัติ ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน และกาลวิมุตติ ได้ทั้งหมด

การรับอารมณ์ของกามมโนทวารวิถี มี ๒ ประเภท คือ

๑. รับอารมณ์ ๖ ที่มาปรากฏทางมโนทวารวิถีโดยตรง เรียกว่า **สุทธมโนทวารวิถี**

๒. รับปัญจารมณ์ที่เนื่องมาจากปัญจทวารวิถี เรียกว่า **ตทนุวัตติกมโนทวารวิถี** หรือ **อนุพันธกมโนทวารวิถี**

การที่ **มโนทวารวิถี** สามารถรับอารมณ์ได้กว้างขวางทั้งหมดทุกอย่างนั้น เพราะมโนทวารนั้น ก็คือ **ภวังคจิต** ซึ่งเป็นนามธรรมด้วยกัน จึงสามารถเชื่อมโยงกันได้รวดเร็ว และผนึกกำลังกันได้มาก

ส่วน **ปัญจทวารวิถี** นั้น อารมณ์และทวารต่างก็เป็นรูปธรรม ส่วนจิตเป็นนามธรรม ซึ่งเชื่อมโยงกันได้ช้า จึงทำให้มีกำลังในการรับอารมณ์อ่อนกว่า ฉะนั้น จึงรับรู้อารมณ์ได้น้อยกว่ามโนทวารวิถี คือ รับได้เฉพาะอารมณ์ที่ปรากฏทางทวารของตน ๆ เท่านั้น ไม่สามารถรับอารมณ์ที่ปรากฏทางทวารอื่นได้

อารมณ์ของกามสุทธมโนทวารวิถี

อารมณ์ที่ปรากฏแก่กามสุทธมโนทวารวิถี อาศัยสาเหตุ ๑๔ ประการ คือ

๑. ทิฏฐโต	เคยได้เห็นมาก่อน
๒. ทิฏฐสัมพันธโต	เกี่ยวเนื่องกับสิ่งที่เคยเห็นมา
๓. สุตโต	เคยได้ยินได้ฟังมาก่อน
๔. สุตสัมพันธโต	เกี่ยวเนื่องกับสิ่งที่เคยได้ฟังมา
๕. สัทธายะ	ด้วยอำนาจความเชื่อถือ
๖. รุจิยา	ด้วยอำนาจความชอบใจ
๗. อาการปริวิตักเกนะ	ด้วยการคิดนึกตริตรองถึง
๘. ทิฏฐิชินฌานขันติยา	ด้วยการคิดพิจารณาอารมณ์ตามความเชื่อของตน
๙. นานากัมมพเลนะ	ด้วยอำนาจแห่งกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏเมื่อใกล้ตาย
๑๐. นานาอิทธิพเลนะ	ด้วยอำนาจแห่งฤทธิ์ต่าง ๆ ของอภิญญาลาภีบุคคลที่แสดงให้เห็น
๑๑. ธาตุกโขภวเสนะ	ด้วยอำนาจธาตุกำเริบ
๑๒. เทวโตปสังหารวเสนะ	ด้วยอำนาจเทพสังหรณ์
๑๓. อนุโพธนวเสนะ	ด้วยอำนาจการรู้อริยสัจ ๔ โดยสุตมยปัญญา จินตามยปัญญา ภาวนามยปัญญา โดยอนุโลมแก่มรรคญาณ ผลญาณ ไม่ขัดแย้งกัน
๑๔. ปฏิเวธวเสนะ	ด้วยอำนาจการแทงตลอดอริยสัจ ๔ โดยมรรคญาณ ผลญาณ โดยตรง คือ รู้แจ้งมรรค ผล นิพพาน

วิสยัปปวัตติของกามสุทธมโนทวารวิถี มี ๒ อย่าง

วิภูตารมณ์วิถี

น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต

จิตที่สามารถเกิดในวิภูตารมณ์วิถีได้นั้น มีอย่างมาก ๔๑ ดวง คือ

กามาวจรจิต ๔๑ ดวง (เว้นทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐ มโนธาตุ ๓)

มีวิถีจิต ๓ ประเภท คือ อาวัชชนะ ชวนะ ตทาลัมพนะ

มีจิตตุปบาท ๑๐ ขณะ

เป็น ตทาลัมพนวาระ

อวิภูตารมณ์วิถี

น ท ม ช ช ช ช ช ช ช

จิตที่สามารถเกิดในอวิภูตารมณ์วิถีได้นั้น มีอย่างมาก ๓๓ ดวง คือ

กามาวจรจิต ๓๓ ดวง (เว้นทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐ มโนธาตุ ๓ มหาวิบากจิต ๘)

มีวิถีจิต ๒ ประเภท คือ อาวัชชนะ ชวนะ

มีจิตตุปบาท ๘ ขณะ

เป็น ชวนวาระ

วิสยัปปวัตติในปวัตติกาล
ตามนัยฎีกาจารย์ มี ๘ อย่าง

ปัญจทวารวิถี มีวิสยัปปวัตติ ๔ อย่าง

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต	อติมหันตารมณ์วิถี	ตทาลัมพนวาระ
ตี ตี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช	มหันตารมณ์วิถี	ชวนวาระ
ตี ตี ตี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว โว ภ ภ ภ ภ ภ	ปริตตารมณ์วิถี	โวฏฐัพพนวาระ
ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น น ภ ภ ภ ภ ภ ภ	อติปริตตารมณ์วิถี	โมฆวาระ

มโนทวารวิถี มีวิสยัปปวัตติ ๔ อย่าง

น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต	อติวิภูตารมณ์วิถี	ตทาลัมพนวาระ
ตี ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช	วิภูตารมณ์วิถี	ชวนวาระ
ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น ท ม ม ม	อวิภูตารมณ์วิถี	โวฏฐัพพนวาระ
ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น น	อติอวิภูตารมณ์วิถี	โมฆวาระ

แสดงกามวิถีโดยพิสดาร (ตามนัยฎีกาจารย์)

อติมหันตารมณ์วิถี	มี ๓	นัย	ตทาลัมพนวาระ,ชวนวาระ
มหันตารมณ์วิถี	มี ๔	นัย	ชวนวาระ
ปริตตารมณ์วิถี	มี ๖	นัย	โวฏฐัพพนวาระ
อติปริตตารมณ์วิถี	มี ๗	นัย	โมฆวาระ
อติวิภูตารมณ์วิถี	มี ๒๒	นัย	ตทาลัมพนวาระ,ชวนวาระ
วิภูตารมณ์วิถี	มี ๑๖	นัย	ชวนวาระ
อวิภูตารมณ์วิถี	มี ๒	นัย	โวฏฐัพพนวาระ (อาวัชชนวาระ)
อติอวิภูตารมณ์วิถี	มี ๑	นัย	โมฆวาระ

รวมปัญจทวารวิถีทั้งหมด ๕ ทวาร เป็น ๑๐๐ วิถี

รวมมโนทวารวิถีทั้งหมด เป็น ๔๑ วิถี

อติมหันตารมณ์วิถี ๓ วิถี

มหันตารมณ์วิถี ๔ วิถี

หมายเหตุ... วิถีจิตที่เป็นชวนวาระ ที่ไม่มีอาคันตุกภวังค์ ทุกวิถี ถ้าเป็นทางจักขุทวารและโสตทวาร เกิดได้ในปัญจโวการภูมิ ๒๖ (ตามสมควรที่จะเกิดได้) จึงได้ปัญจโวการภวังค์ ๑๕ ถ้าเป็นทางฆานทวาร ชิวหาทวารและกายทวาร เกิดได้เฉพาะในกามภูมิ จึงได้กามภวังค์ ๑๐ เท่านั้น เพราะพวกรูปพรหมไม่มีฆานปสาท ชิวหาปสาท และกายปสาท

ภาพจักขุทวาริก อติมหันตารมณ์วิถี ๓ วิถี

๑   ภ ตี น ท ป จัก ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

กามภ. ๑๐   ๑ ๒ ๒ ๓ ๑   กามชวนะ ๒๙   ๑๑   ๑๐

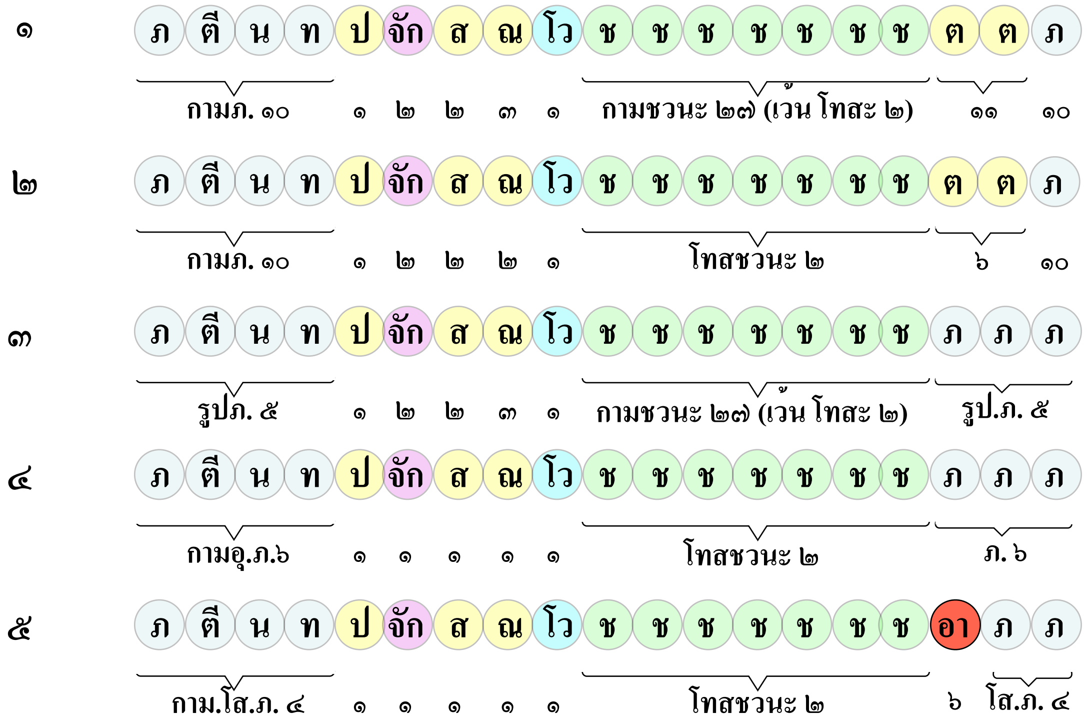
๒   ภ ตี น ท ป จัก ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ

ภ. ๑๑ = ๕+๖   ๑ ๒ ๒ ๓ ๑   กามชวนะ ๒๙   ภ. ๑๑

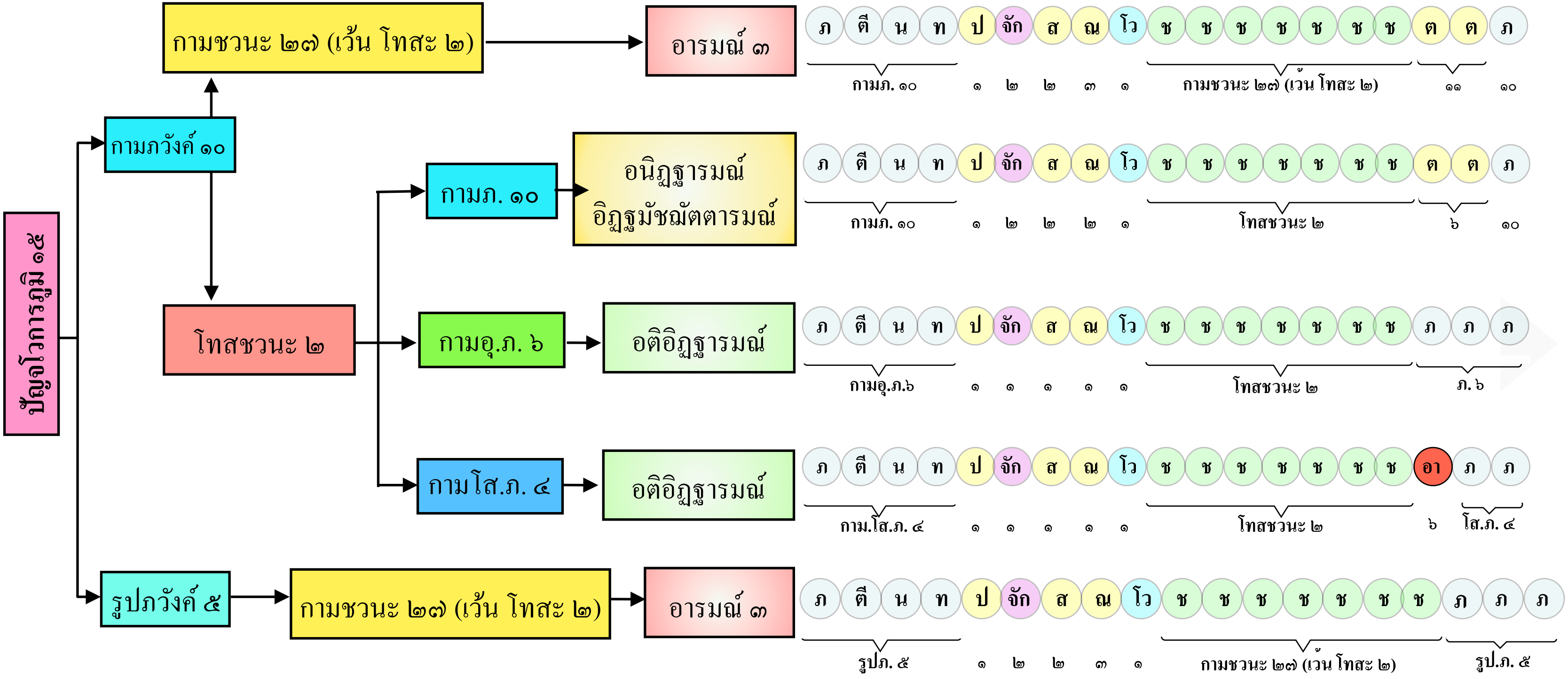
๓   ภ ตี น ท ป จัก ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช อา ภ ภ

กาม.โส.ภ. ๔   ๑ ๑ ๑ ๑ ๑   โทสชวนะ ๒   ๖   โส.ภ. ๔

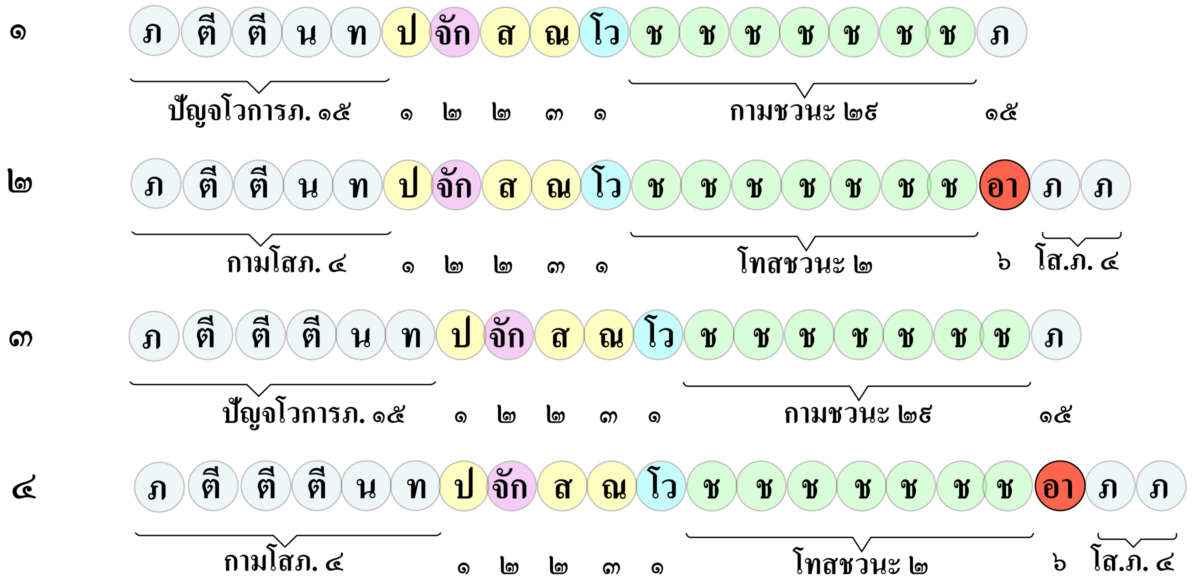
ภาพจักขุทวาริก อติมหันตารมณ์วิถี ๕ ประเภท

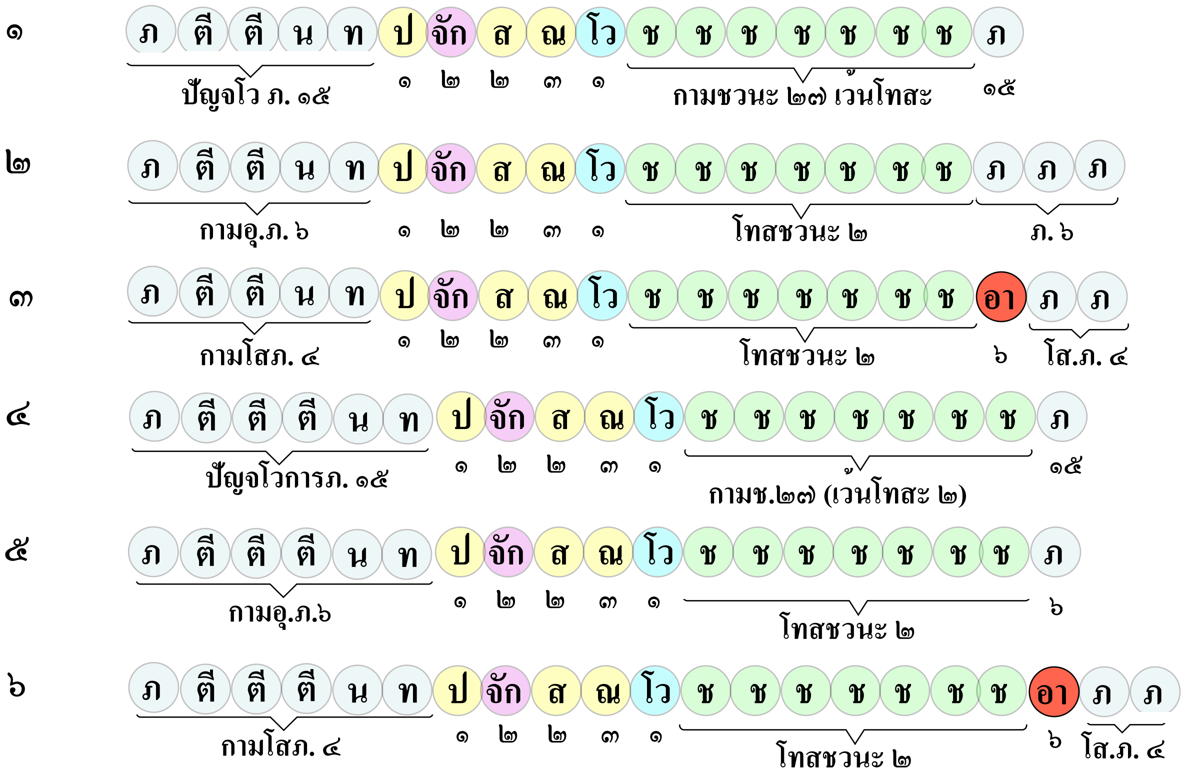
ภาพจักขุทวาริก อติมหันตารมณ์วิถี ๕ ประเภท

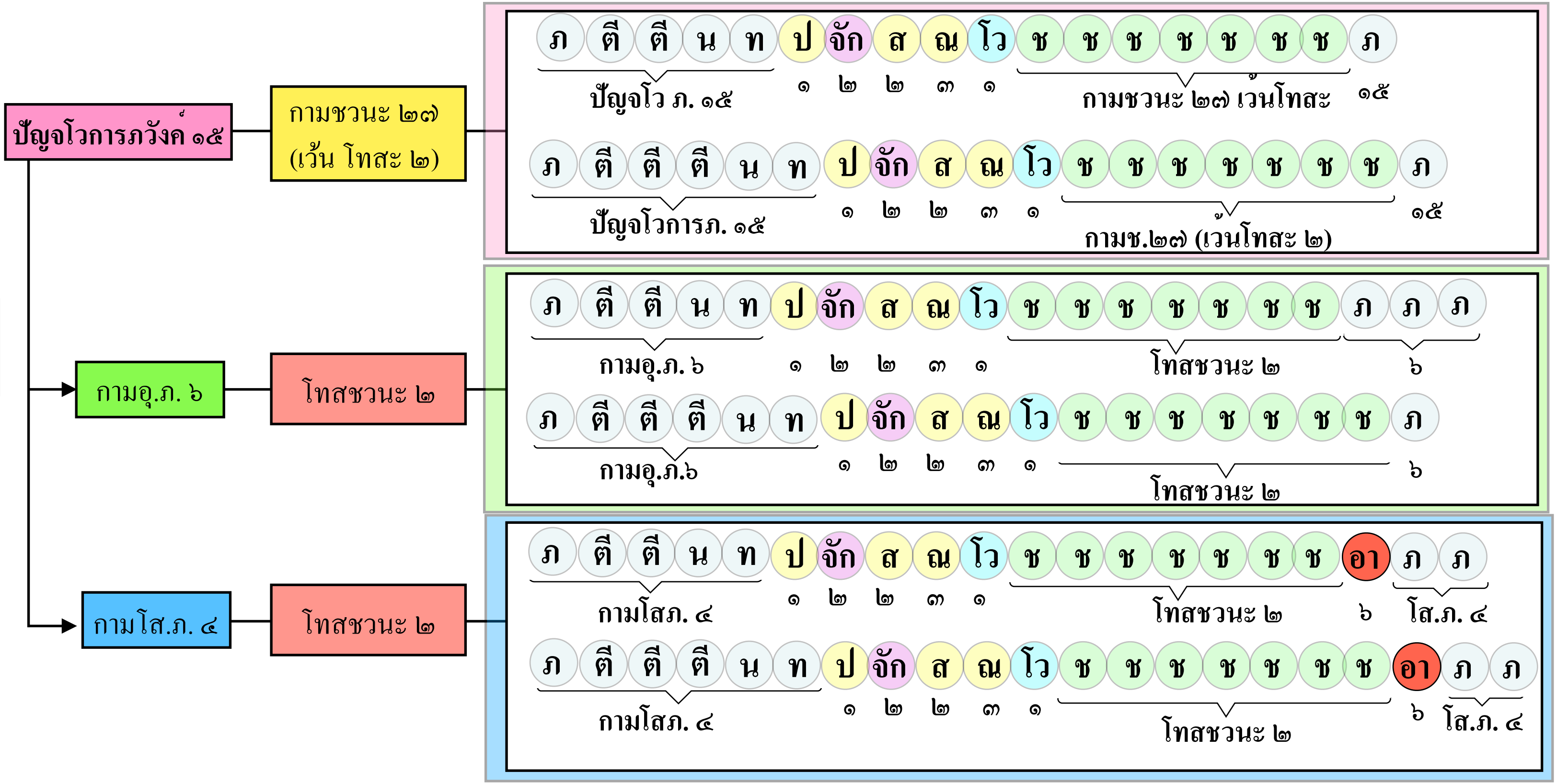
ภาพจักขุทวาริก มหันตารมณ์วิถี ๔ วิถี

ภาพจักขุทวาริก มหันตารมณ์วิถี ๖ ประเภท

ภาพจักขุทวาริก มหันตารมณ์วิถี ๖ ประเภท

สรุปอติมหันตารมณ์วิถี กับ มหันตารมณ์วิถี

อติมหันตารมณ์วิถี มี ๓ วิถี คือ

๑. อติมหันตารมณ์วิถี ที่เป็นตทาลัมพณวาระ	๑	วิถี
๒. อติมหันตารมณ์วิถี ที่เป็นชวนวาระ ไม่มีอาคันตุภวังค์	๑	วิถี
๓. อติมหันตารมณ์วิถี ที่เป็นชวนวาระ มีอาคันตุกภวังค์	๑	วิถี

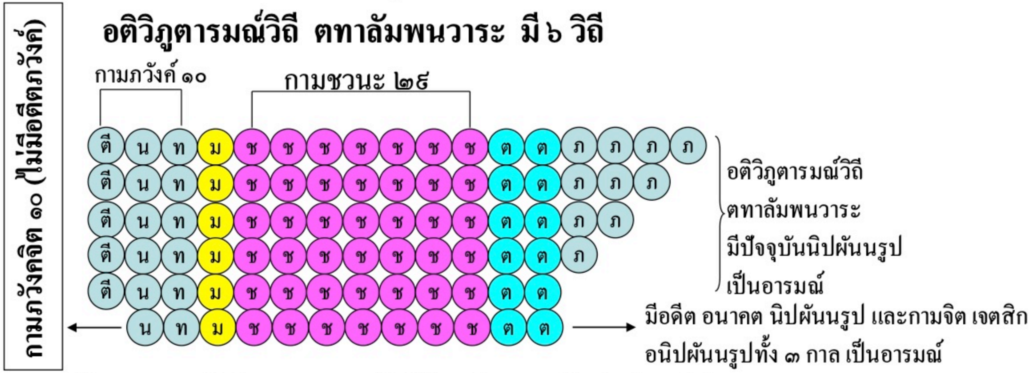
มหันตารมณ์วิถี มี ๔ วิถี คือ

๑. มหันตารมณ์วิถี ที่มีอตีตภวังค์ ๒ ขณะ ไม่มีอาคันตุกภวังค์	๑	วิถี
๒. มหันตารมณ์วิถี ที่มีอตีตภวังค์ ๒ ขณะ มีอาคันตุกภวังค์	๑	วิถี
๓. มหันตารมณ์วิถี ที่มีอตีตภวังค์ ๓ ขณะ ไม่มีอาคันตุกภวังค์	๑	วิถี
๔. มหันตารมณ์วิถี ที่มีอตีตภวังค์ ๓ ขณะ มีอาคันตุกภวังค์	๑	วิถี

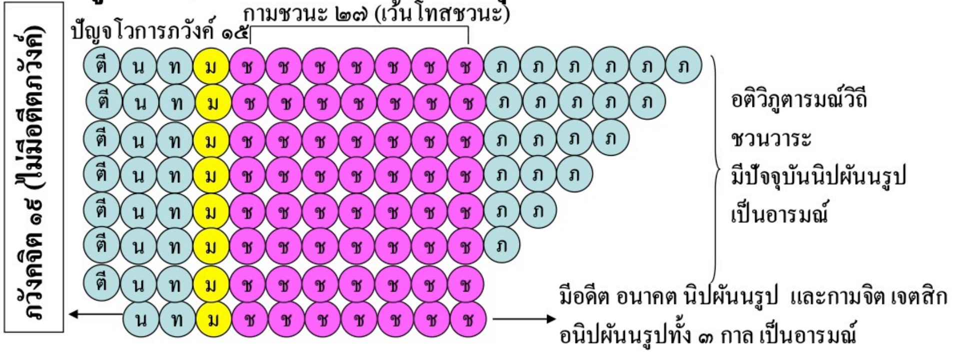
ส่วน **ปริตตารมณ์วิถี** และ **อติปริตตารมณ์วิถี** คงเหมือนกันกับนัยแห่งอรรถกถาจารย์ ทุกประการ เพราะไม่มีชวนจิตเกิดเลย จึงไม่มีพิเศษในเรื่องของอาคันตุกภวังค์ เพียงแต่เพิ่มอติปริตตารมณ์อีก ๑ วิถี คือ มีอตีตภวังค์ ๑๖ ขณะ มีภวังคจลนะ ๑ ขณะ เท่านั้น

อติวิภูตารมณ์วิถี มี ๒๒ วิถี

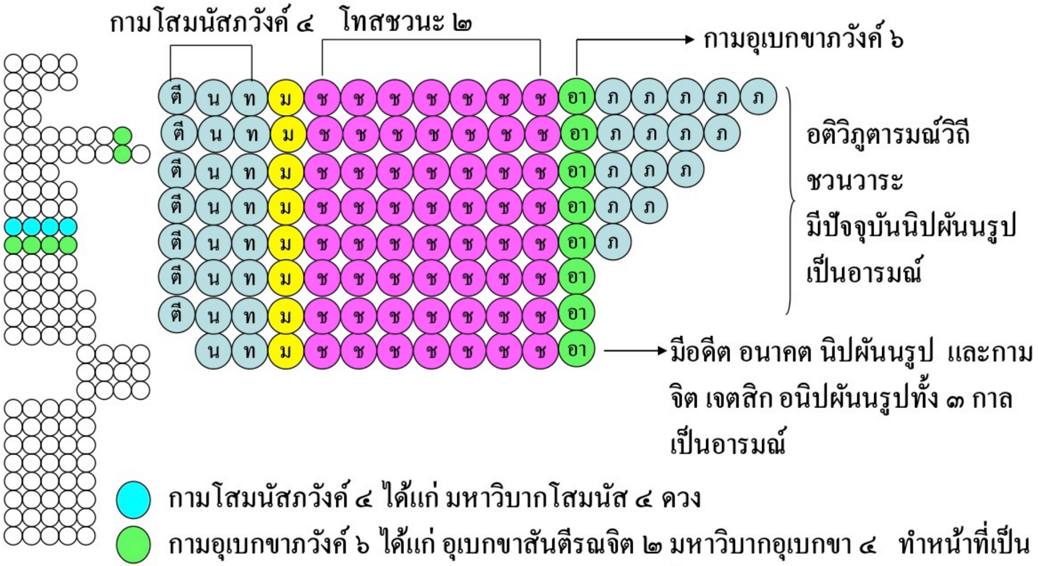
อติวิภูตารมณ์วิถี ตทาลัมพนวาระ มี ๖ วิถี

อติวิภูตารมณ์วิถี ชวนวาระ ไม่มีอาคันตุกภวังค์ มี ๘ วิถี

อติวิภูตารมณ์วิถี ชวนวาระ มีอาคันตุกภวังค์ มี ๘ วิถี

กามโสมนัสภวังค์ ๔ ได้แก่ มหาวิบากโสมนัส ๔ ดวง

กามอุเบกขาภวังค์ ๖ ได้แก่ อุเบกขาสันตีรณจิต ๒ มหาวิบากอุเบกขา ๔ ทำหน้าที่เป็น **ภวังค์เดิม** และ **อาคันตุกภวังค์** ด้วย (เฉพาะบุคคลที่เกิดด้วยกามโสมนัสสปฏิสนธิจิต ๔ ดวงเท่านั้น)

อติวิภูตารมณ์วิถี มี ๒๒ วิถี

เมื่อว่าโดยประเภท มี ๓๖ ประเภท

มีอตีตภวังค์ ๓๑ ประเภท

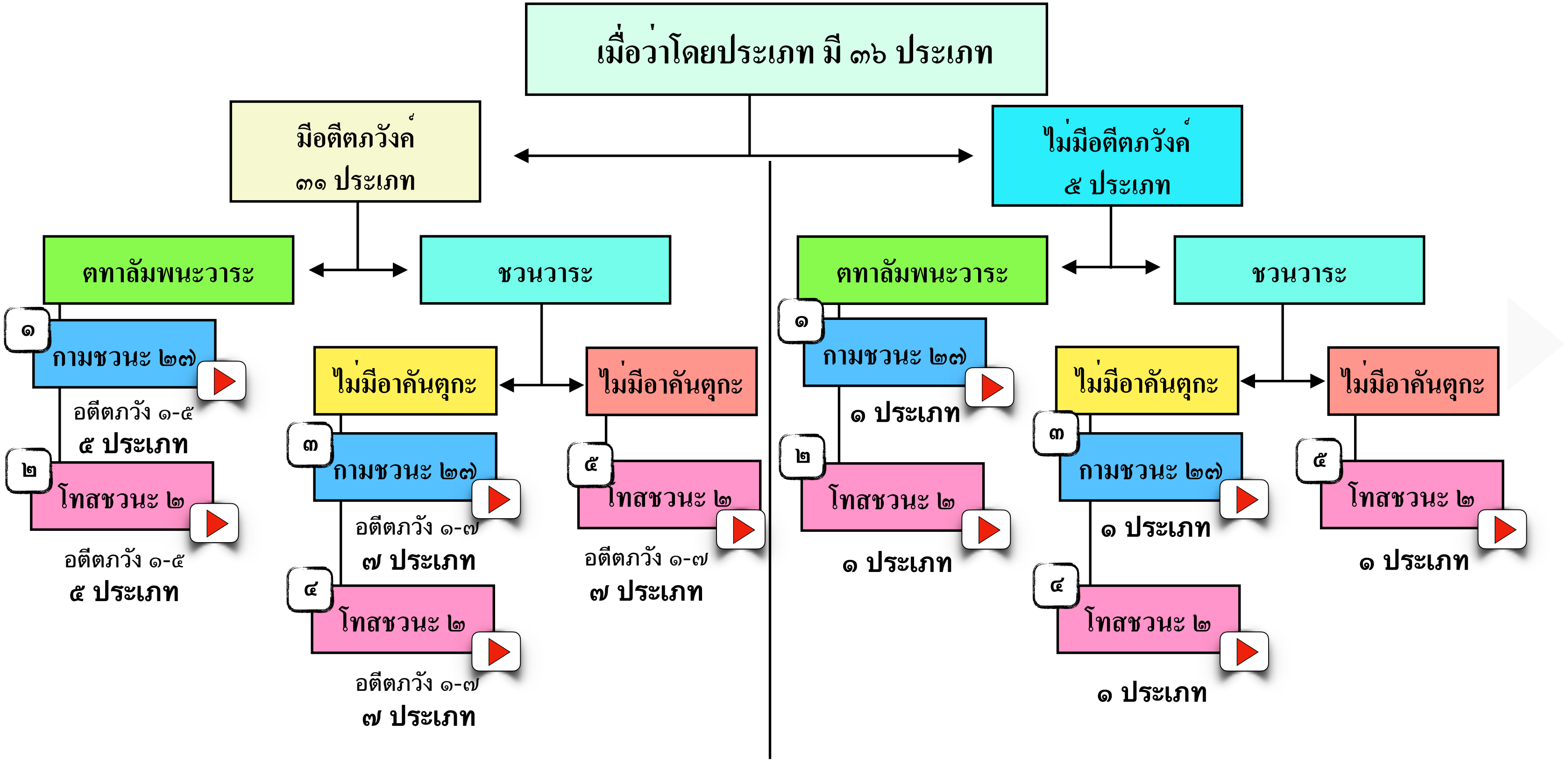
อตีตภวังค์ ๑ ขณะ ถึง ๕ ขณะ เป็นตทารัมมณวาระ	ที่มีกามชวนะ ๒๗ (เว้นโทสชวนะ ๒)	มี ๕ ประเภท
อตีตภวังค์ ๑ ขณะ ถึง ๕ ขณะ เป็นตทารัมมณวาระ	ที่มีโทสชวนะ ๒	มี ๕ ประเภท
อตีตภวังค์ ๑ ขณะ ถึง ๗ ขณะ เป็นชวนวาระ ไม่มีอาคันตุกภวังค์	ที่มีกามชวนะ ๒๗ (เว้นโทสชวนะ ๒)	มี ๗ ประเภท
อตีตภวังค์ ๑ ขณะ ถึง ๗ ขณะ เป็นชวนวาระ ไม่มีอาคันตุกภวังค์	ที่มีโทสชวนะ ๒	มี ๗ ประเภท
อตีตภวังค์ ๑ ขณะ ถึง ๗ ขณะ เป็นชวนวาระ มีอาคันตุกภวังค์	ที่มีโทสชวนะ ๒	มี ๗ ประเภท

ไม่มีอตีตภวังค์ ๕ ประเภท

เป็นตทารัมมณวาระ		ที่มีกามชวนะ ๒๗ (เว้นโทสชวนะ ๒)	มี ๑ ประเภท
เป็นตทารัมมณวาระ		ที่มีโทสชวนะ ๒	มี ๑ ประเภท
**เป็นชวนวาระ	ไม่มีอาคันตุกภวังค์	ที่มีกามชวนะ ๒๗ (เว้นโทสชวนะ ๒)	มี ๑ ประเภท
เป็นชวนวาระ	ไม่มีอาคันตุกภวังค์	ที่มีโทสชวนะ ๒	มี ๑ ประเภท
เป็นชวนวาระ	มีอาคันตุกภวังค์	ที่มีโทสชวนะ ๒	มี ๑ ประเภท

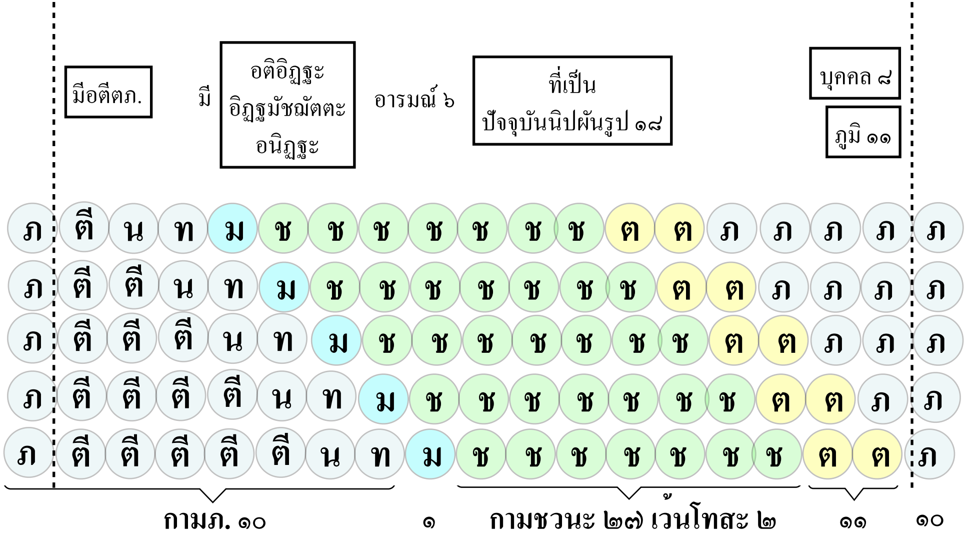
** ที่เกิดใน ๓๐ ภูมิ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ)

อติวิภูตารมณ์วิถี มี ๒๒ วิถี

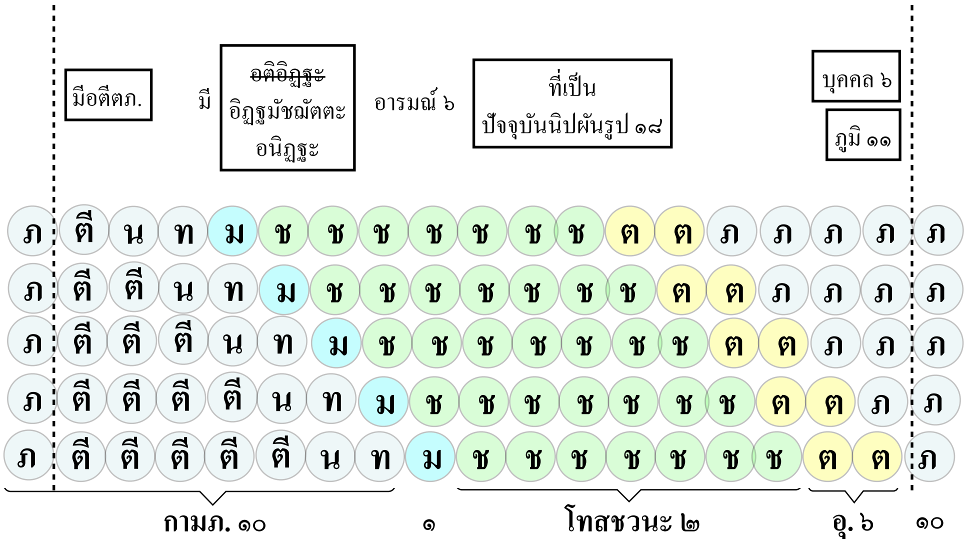
สุทธมโนทวาร อติวิภูตารมณ์วิถี
มีอตีตภวังค์ ๓๑ ประเภท

๑. อตีตภวังค์ ๑ ขณะ ถึง ๕ ขณะ เป็นตทารัมมณวาระ ที่มีกามชวนะ ๒๗ (เว้นโทสชวนะ ๒) มี ๕ ประเภท

สุทธมโนทวาร อติวิภูตารมณ์วิถี มีอตีตภวังค์ ๓๑ ประเภท

๒. อตีตภวังค์ ๑ ขณะ ถึง ๕ ขณะ เป็นตทารัมมณวาระ ที่มีโทสชวนะ ๒ มี ๕ ประเภท

สุทธมโนทวาร อติวิภูตารมณ์วิถี
มีอตีตภวังค์ ๓๑ ประเภท

๓. อตีตภวังค์ ๑ ขณะ ถึง ๗ ขณะ เป็นชวนวาระ ไม่มีอาคันตุกภวังค์ ที่มีกามชวนะ ๒๗ (เว้นโทสชวนะ ๒) มี ๗ ประเภท

มีอตีตภ. มี อติอิฏฐะ อิฏฐมัชฌัตตะ อนิฏฐะ อารมณ์ ๓ รูปา. สัททา. ธัมมา ที่เป็น ~~อดีต~~ ปัจจุบัน ~~อนาคต~~ นิปผันรูป ๑๓ (เว้น ฆา,ชิว, กา, ภาว ๒)

บุคคล ๕

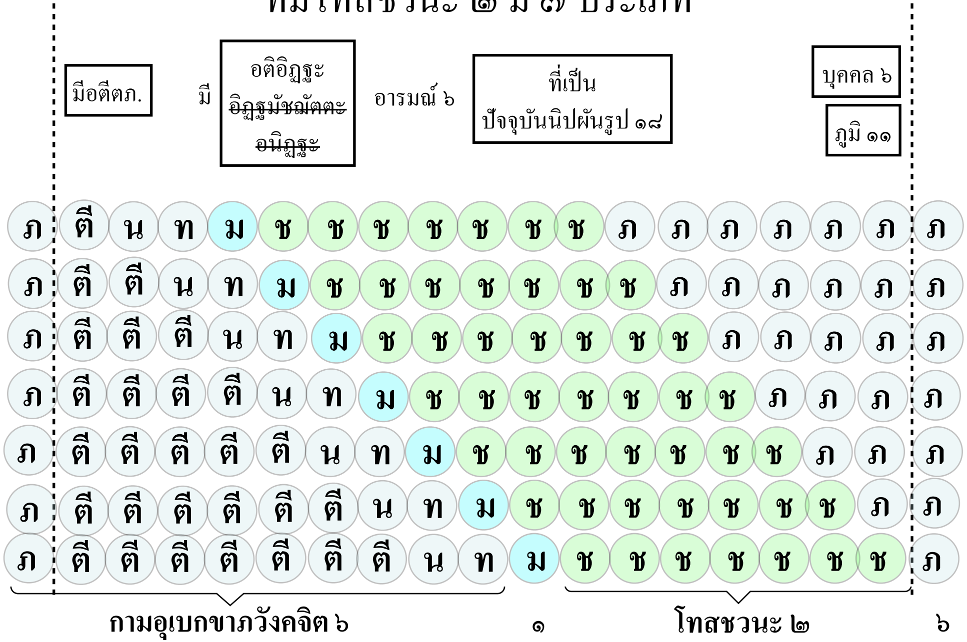
ภูมิ ๑๕

ภ	ตี	น	ท	ม	ช	ช	ช	ช	ช	ช	ช	ภ	ภ	ภ	ภ	ภ	ภ	ภ
ภ	ตี	ตี	น	ท	ม	ช	ช	ช	ช	ช	ช	ช	ภ	ภ	ภ	ภ	ภ	ภ
ภ	ตี	ตี	ตี	น	ท	ม	ช	ช	ช	ช	ช	ช	ช	ภ	ภ	ภ	ภ	ภ
ภ	ตี	ตี	ตี	ตี	น	ท	ม	ช	ช	ช	ช	ช	ช	ช	ภ	ภ	ภ	ภ
ภ	ตี	ตี	ตี	ตี	ตี	น	ท	ม	ช	ช	ช	ช	ช	ช	ช	ภ	ภ	ภ
ภ	ตี	ตี	ตี	ตี	ตี	ตี	น	ท	ม	ช	ช	ช	ช	ช	ช	ช	ภ	ภ
ภ	ตี	ตี	ตี	ตี	ตี	ตี	ตี	น	ท	ม	ช	ช	ช	ช	ช	ช	ช	ภ

รูปภ. ๕ ๑ กามชวนะ ๒๗ (เว้นโทสชวนะ ๒) ๕

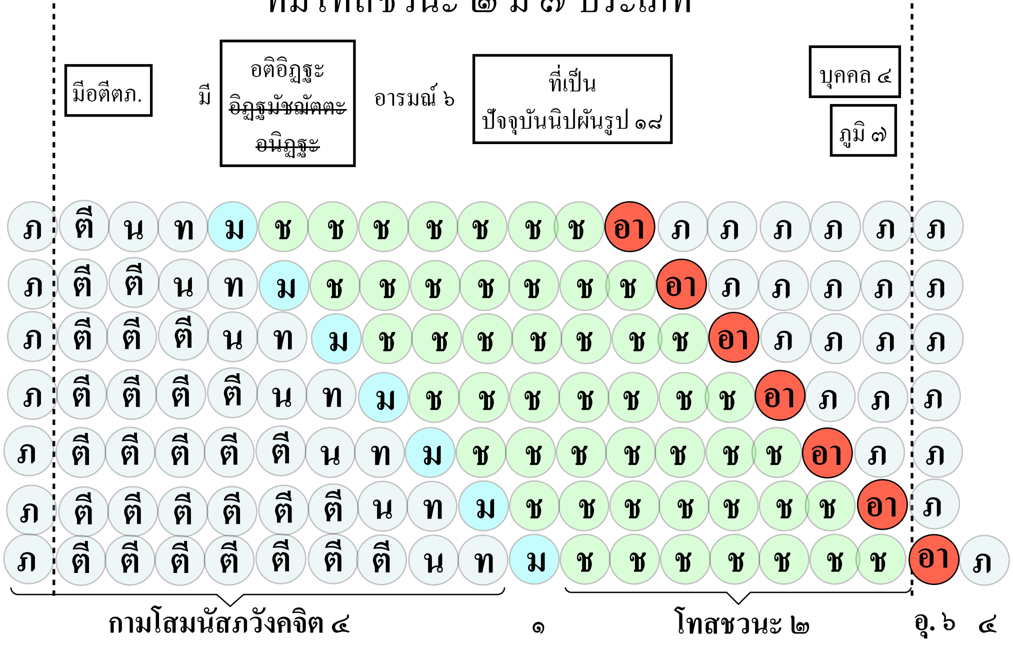
สุทธมโนทวาร อติวิภูตารมณ์วิถี
มีอตีตภวังค์ ๓๑ ประเภท

๔. อตีตภวังค์ ๑ ขณะ ถึง ๗ ขณะ เป็นชวนวาระ ไม่มีอาคันตุกภวังค์ ที่มีโทสชวนะ ๒ มี ๗ ประเภท

สุทธมโนทวาร อติวิภูตารมณ์วิถี
มีอตีตภวังค์ ๓๑ ประเภท

๕. อตีตภวังค์ ๑ ขณะ ถึง ๗ ขณะ เป็นชวนวาระ มีอาคันตุกภวังค์
ที่มีโทสชวนะ ๒ มี ๗ ประเภท

สุทธมโนทวาร อติวิภูตารมณ์วิถี ไม่มีอตีตภวังค์ ๕ ประเภท

๑. เป็นตทารัมมณวาระ ที่มีกามชวนะ ๒๗ (เว้นโทสชวนะ ๒) มี ๑ ประเภท

ไม่มีอตีตภ. มี

อติอิฏฐะ
อิฏฐมัชฌัตตะ
อนิฏฐะ

อารมณ์ ๖
อดีต ~~ปัจจุบัน~~ อนาคต
นิปผันรูป ๑๘

ธัมมารมณ์
จิต ๕๔
เจตสิก ๕๒
อนิปผันรูป ๑๐ ที่เป็น
อดีต ปัจจุบัน อนาคต

บุคคล ๘
ภูมิ ๑๑

ภ น ท ¦ ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ¦ ภ ภ ภ ภ ภ

กามภ. ๑๐ ¦ ๑ กามชวนะ ๒๗ เว้นโทสะ ๒ ๑๑ ¦ ๑๐

๒. เป็นตทารัมมณวาระ ที่มีโทสชวนะ ๒ มี ๑ ประเภท

ไม่มีอตีตภ. มี

~~อติอิฏฐะ~~
อิฏฐมัชฌัตตะ
อนิฏฐะ

อารมณ์ ๖
อดีต ~~ปัจจุบัน~~ อนาคต
นิปผันรูป ๑๘

ธัมมารมณ์
จิต ๕๔
เจตสิก ๕๒
อนิปผันรูป ๑๐ ที่เป็น
อดีต ปัจจุบัน อนาคต

บุคคล ๖
ภูมิ ๑๑

ภ น ท ¦ ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ¦ ภ ภ ภ ภ ภ

กามภ. ๑๐ ¦ ๑ โทสชวนะ ๒ อุ. ๖ ¦ ๑๐

สุทธมโนทวาร อติวิภูตารมณ์วิถี ไม่มีอตีตภวังค์ ๕ ประเภท

๓. เป็นชวนวาระ ไม่มีอาคันตุกภวังค์ ที่มีกามชวนะ ๒๗ (เว้นโทสชวนะ ๒) มี ๑ ประเภท

ภ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ ภ

ภวังคจิต ๑๙ | ๑ | กามชวนะ ๒๗ (เว้นโทสะ ๒) | ภวังคจิต ๑๙

กามภูมิ

ไม่มีอตีตภ. มี อติอิฏฐะ อิฏฐมัชฌัตตะ ~~อนิฏฐะ~~ ธัมมารมณ์ มหัคคตะ., โลกุตตระ และ เจตสิกที่ประกอบ ที่เป็น อดีต ปัจจุบัน อนาคต นิพพาน และ บัญญัติ

บุคคล ๘

ภูมิ ๑๑

ภ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ ภ

กามภ. ๑๐ | ๑ | กามชวนะ ๒๖ (เว้นโทสะ ๒, หสิ. ๑) | กามภ. ๑๐

สุทธมโนทวาร อติวิภูตารมณ์วิถี
ไม่มีอตีตภวังค์ ๕ ประเภท

๓. เป็นชวนวาระ ไม่มีอาคันตุกภวังค์ ที่มีกามชวนะ ๒๗ (เว้นโทสชวนะ ๒) มี ๑ ประเภท

ภ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ ภ

ภวังคจิต ๑๙ | ๑ | กามชวนะ ๒๗ (เว้นโทสะ ๒) | ภวังคจิต ๑๙

รูปภูมิ

ไม่มีอตีตภ. มี

อติอิฏฐะ
อิฏฐมัชฌัตตะ
อนิฏฐะ

อารมณ์ ๓
รูปา, สัททา, ธัมมา

ที่เป็น
อดีต ~~ปัจจุบัน~~ อนาคต
นิปผันรูป ๑๓
(เว้น ฆา,ชิว, กา, ภาว ๒)

ธัมมารมณ์

กามะ มหัคคตะ โลกุตตระ
และเจตสิก ๔๘
(เว้นโทจตุกะ ๔)
อนิปผันรูป ๑๐
ที่เป็น อดีต ปัจจุบัน อนาคต
นิพพาน และบัญญัติ

บุคคล ๕

ภูมิ ๑๕

ภ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ ภ

รูปภ. ๕ | ๑ | กามชวนะ ๒๗ | รูปภ. ๕

สุทธมโนทวาร อติวิภูตารมณ์วิถี ไม่มีอตีตภวังค์ ๕ ประเภท

๓. เป็นชวนวาระ ไม่มีอาคันตุกภวังค์ ที่มีกามชวนะ ๒๗ (เว้นโทสชวนะ ๒) มี ๑ ประเภท

ภ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ ภ

ภวังคจิต ๑๙ | ๑ | กามชวนะ ๒๗ (เว้นโทสะ ๒) | ภวังคจิต ๑๙

อรูปภูมิ

ธัมมารมณ์

ไม่มีอตีตภ. มี

อติอิฏฐะ
อิฏฐมัชฌัตตะ
อนิฏฐะ

กามจิต
(เว้น ทวิ ๑๐, มโนธาตุ ๓ , ตทา ๑๑)
อรูป ๑๒ ตามภูมิ
โลกกุตร ๗ (เว้นโสดา.มัคค ๑)
เจตสิก ๔๖ (เว้นโทจตุกะ ๔ , อัปป ๒)
ที่เป็น เตกาลิกะ
นิพพาน และ บัญญัติ

บุคคล ๕

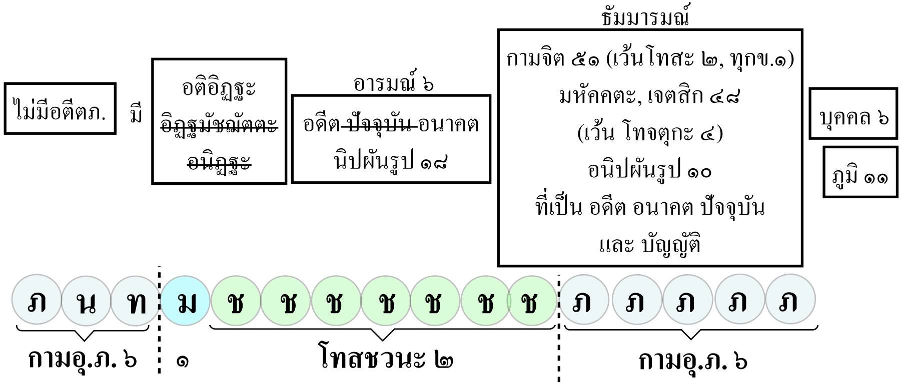
ภูมิ ๔

ภ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ ภ

อรูปภ. ๔ | ๑ | กามชวนะ ๒๖ (เว้นโทสะ ๒, หสิ. ๑) | อรูปภ. ๔

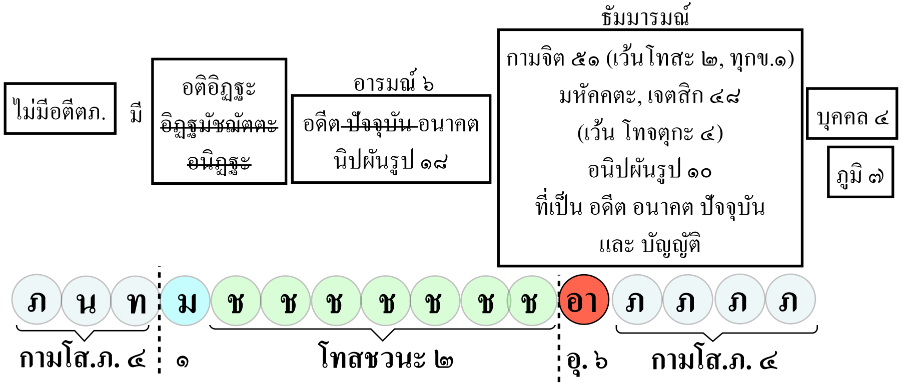
สุทธมโนทวาร อติวิภูตารมณ์วิถี ไม่มีอตีตภวังค์ ๕ ประเภท

๔. เป็นชวนวาระ ไม่มีอาคันตุกภวังค์ ที่มีโทสชวนะ ๒ มี ๑ ประเภท

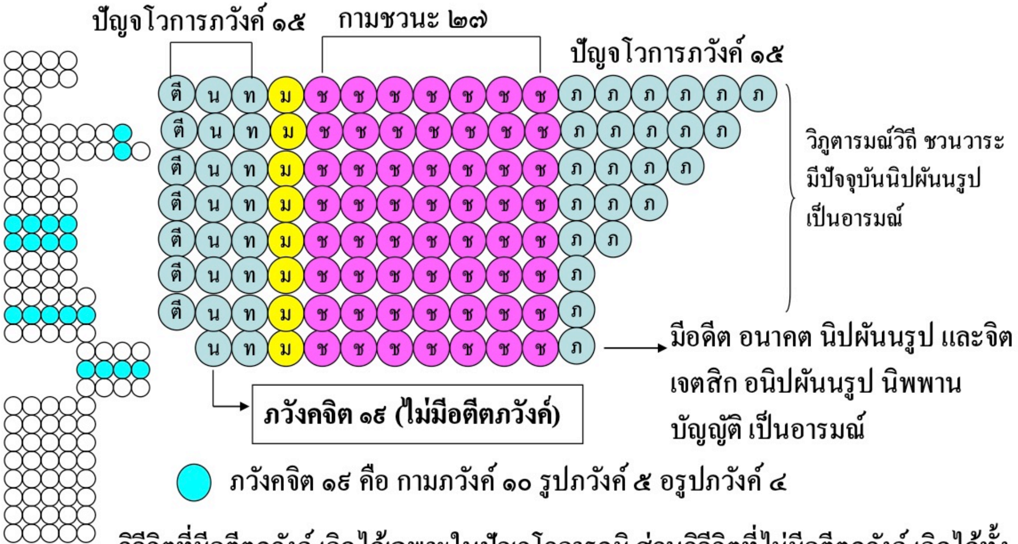
สุทธมโนทวาร อติวิภูตารมณ์วิถี ไม่มีอตีตภวังค์ ๕ ประเภท

๕. เป็นชวนวาระ มีอาคันตุกภวังค์ ที่มีโทสชวนะ ๒ มี ๑ ประเภท

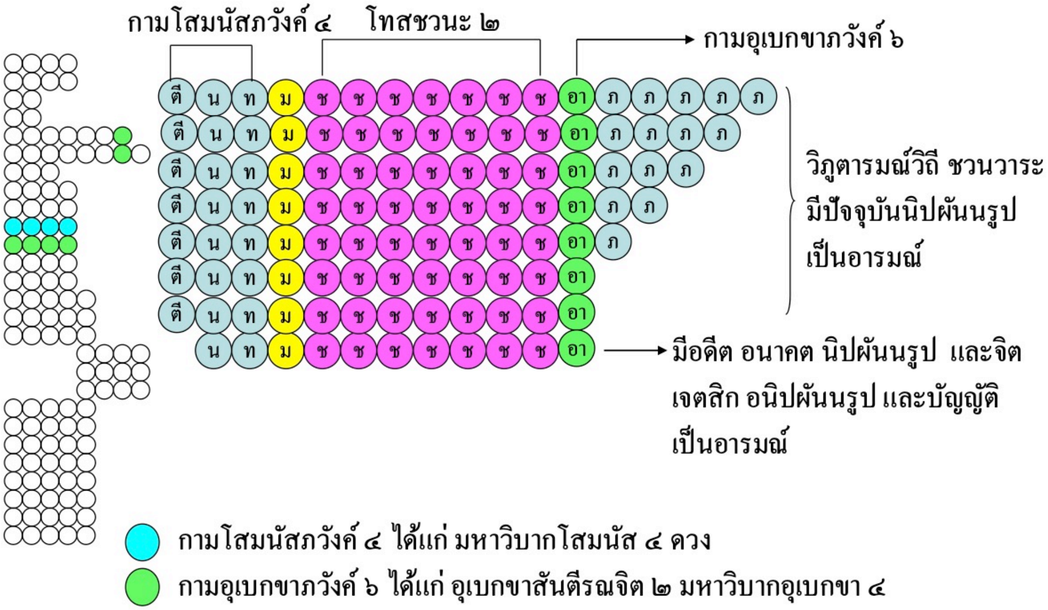
วิภูตารมณ์วิถี ๑๖ วิถี

วิภูตารมณ์วิถี ชวนวาระ ไม่มีอาคันตุกภวังค์ มี ๘ วิถี

วิถีจิตที่มีอตีตภวังค์ เกิดได้เฉพาะในปัญจโวการภูมิ ส่วนวิถีจิตที่ไม่มีอตีตภวังค์ เกิดได้ทั้งในปัญจโวการภูมิและจตุโวการภูมิ (เฉพาะที่เกิดต่อจากทางตา กับ ทางหู ส่วนที่เกิดต่อจากทางจมูก ลิ้น กาย เกิดได้เฉพาะในกามภูมิ ๑๑ เท่านั้น)

วิญญาณมณ์วิถี ชวนวาระ มีอาคันตุกภวังค์ มี ๘ วิถี

วิภูตารมณ์วิถี มี ๑๖ วิถี

เมื่อว่าโดยประเภท มี ๒๔ ประเภท

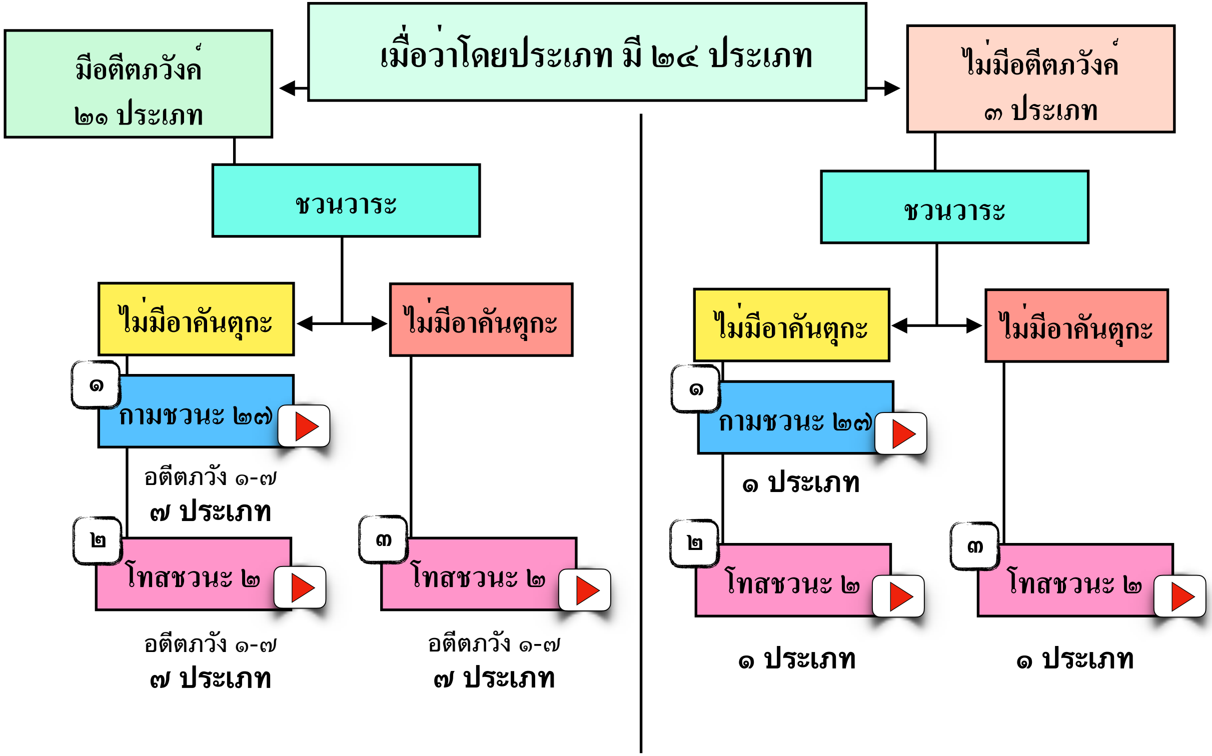
มีอตีตภวังค์ ๒๑ ประเภท

- อตีตภวังค์ ๑ ขณะ ถึง ๗ ขณะ เป็นชวนวาระ ไม่มีอาคันตุกภวังค์ ที่มีกามชวนะ ๒๗ (เว้นโทสชวนะ ๒) มี ๗ ประเภท
- อตีตภวังค์ ๑ ขณะ ถึง ๗ ขณะ เป็นชวนวาระ ไม่มีอาคันตุกภวังค์ ที่มีโทสชวนะ ๒ มี ๗ ประเภท
- อตีตภวังค์ ๑ ขณะ ถึง ๗ ขณะ เป็นชวนวาระ มีอาคันตุกภวังค์ ที่มีโทสชวนะ ๒ มี ๗ ประเภท

ไม่มีอตีตภวังค์ ๓ ประเภท

- เป็นชวนวาระ ไม่มีอาคันตุกภวังค์ ที่มีกามชวนะ ๒๗ (เว้นโทสชวนะ ๒) มี ๑ ประเภท
- เป็นชวนวาระ ไม่มีอาคันตุกภวังค์ ที่มีโทสชวนะ ๒ มี ๑ ประเภท
- เป็นชวนวาระ มีอาคันตุกภวังค์ ที่มีโทสชวนะ ๒ มี ๑ ประเภท

วิฏฐารมณ์วิถี มี ๑๖ วิถี

สุทธมโนทวาร วิภูตารมณ์วิถี
มีอตีตภวังค์ ๒๑ ประเภท

๑. อตีตภวังค์ ๑ ขณะ ถึง ๗ ขณะ เป็นชวนวาระ ไม่มีอาคันตุกภวังค์ ที่มีกามชวนะ ๒๗ (เว้นโทสชวนะ ๒) มี ๗ ประเภท

มีอตีตภ. มี อติอิฏฐะ อิฏฐมัชฌัตตะ อนิฏฐะ

ในรูปภูมิ อารมณ์ ๓ (รูปา.,สัททา.,ธัมมา) ที่เป็น ปัจจุบัน นิปผันรูป ๑๓ (เว้น ฆา,ชิว, กา, ภาว ๒)

ในกามภูมิ อารมณ์ ๖ ที่เป็น ปัจจุบัน นิปผันรูป๑๘

บุคคล ๘

ภูมิ ๒๖

ภ ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ

ภ ตี ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ ภ ภ

ภ ตี ตี ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ ภ

ภ ตี ตี ตี ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ

ภ ตี ตี ตี ตี ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ

ภ ตี ตี ตี ตี ตี ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ

ภ ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

ปัญจโวการภวังค์ ๑๕ ๑ กามชวนะ ๒๗ (เว้นโทสชวนะ ๒) ๑๕

สุทธมโนทวาร วิภูตารมณ์วิถี
มีอตีตภวังค์ ๒๑ ประเภท

๒. อตีตภวังค์ ๑ ขณะ ถึง ๗ ขณะ เป็นชวนวาระ ไม่มีอาคันตุกภวังค์ ที่มีโทสชวนะ ๒ มี ๗ ประเภท

มีอตีตภ. มี อติอิฏฐะ อิฏฐมัชฌัตตะ อนิฏฐะ อารมณ์ ๖ ที่เป็น ปัจจุบัน นิปผันรูป๑๘

บุคคล ๖

ภูมิ ๑๑

ภ ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ

ภ ตี ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ ภ ภ

ภ ตี ตี ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ ภ

ภ ตี ตี ตี ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ

ภ ตี ตี ตี ตี ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ

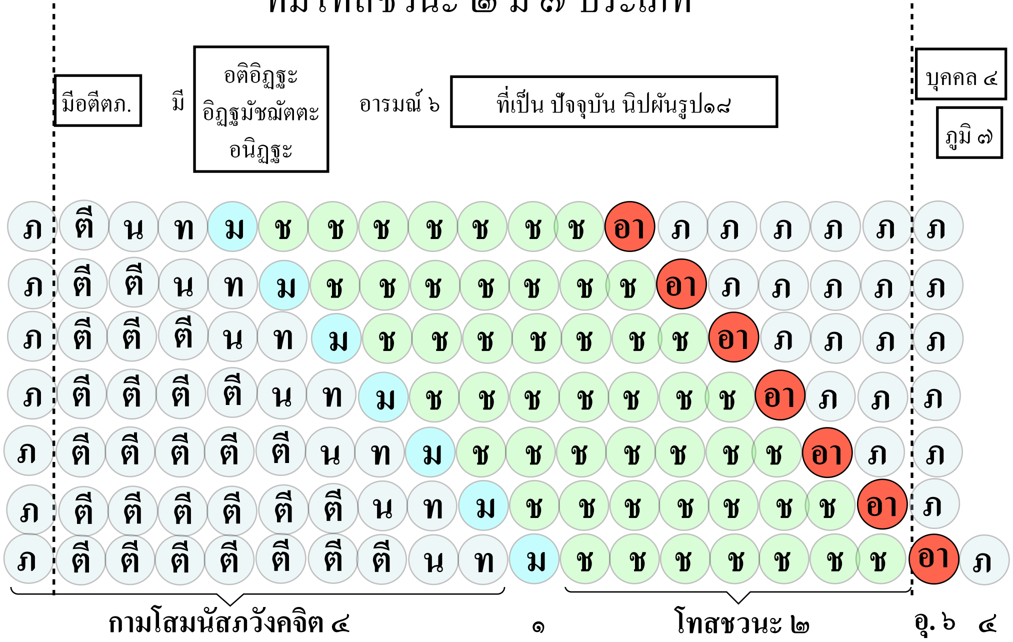
ภ ตี ตี ตี ตี ตี ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ

ภ ตี ตี ตี ตี ตี ตี ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

กามอุเบกขาภวังคจิต ๖ ๑ โทสชวนะ ๒ ๖

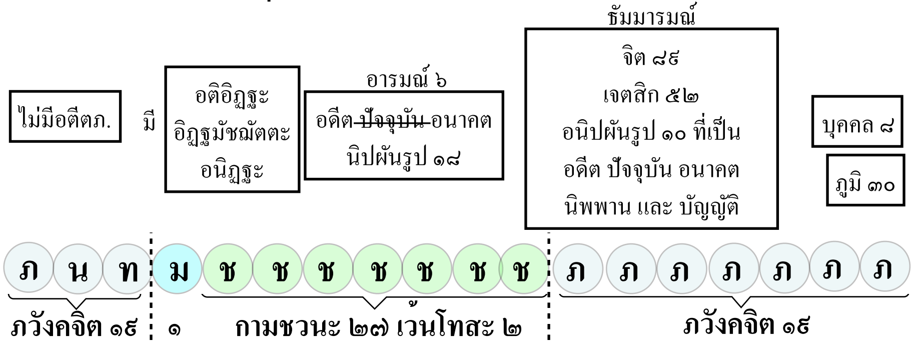
สุทธมโนทวาร วิภูตารมณ์วิถี
มีอตีตภวังค์ ๒๑ ประเภท

๓. อตีตภวังค์ ๑ ขณะ ถึง ๗ ขณะ เป็นชวนวาระ มีอาคันตุกภวังค์
ที่มีโทสชวนะ ๒ มี ๗ ประเภท

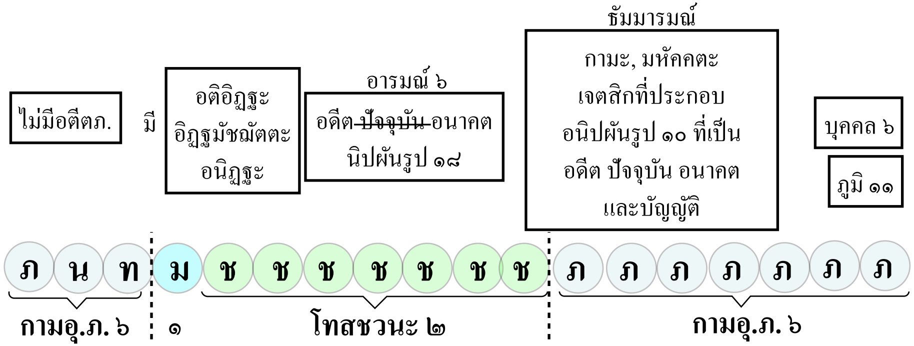
สุทธมโนทวาร วิภูตารมณ์วิถี ไม่มีอตีตภวังค์ ๓ ประเภท

๑. เป็นชวนวาระ ไม่มีอาคันตุกภวังค์ ที่มีกามชวนะ ๒๗ (เว้นโทสชวนะ ๒) มี ๑ ประเภท

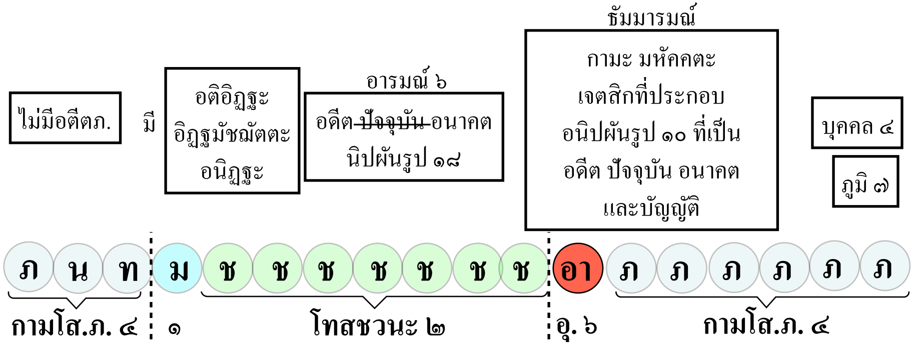
สุทธมโนทวาร วิภูตารมณ์วิถี
ไม่มีอตีตภวังค์ ๓ ประเภท

๒. เป็นชวนวาระ ไม่มีอาคันตุกภวังค์ ที่มีโทสชวนะ ๒ มี ๑ ประเภท

สุทธมโนทวาร วิภูตารมณ์วิถี
ไม่มีอตีตภวังค์ ๓ ประเภท

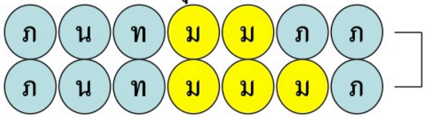
๓. เป็นชวนวาระ มีอาคันตุกภวังค์ ที่มีโทสชวนะ ๒ มี ๑ ประเภท

อวิภูตารมณ์วิถี ๒ วิถี

ภวังคจิต ๑๙ บุคคล ๘

เกิดได้ใน ๓๐ ภูมิ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ)

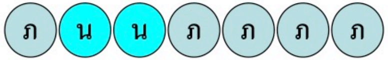

อวิภูตารมณ์วิถี โวฏฐัพพนวาระ

อติอวิภูตารมณ์วิถี ๑ วิถี

ภวังคจิต ๑๙ บุคคล ๘

เกิดได้ใน ๓๐ ภูมิ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ)

อติอวิภูตารมณ์วิถี โมฆวาระ

รวมกามสุทธมโนทวารวิถี ๔๑ วิถี

๑. อติวิภูตารมณ์วิถี	มี	๒๒	วิถี	๓๖	ประเภท
๒. วิภูตารมณ์วิถี	มี	๑๖	วิถี	๒๔	ประเภท
๓. อวิภูตารมณ์วิถี	มี	๒	วิถี	๒	ประเภท
๔. อติวิภูตารมณ์วิถี	มี	๑	วิถี	๑	ประเภท

สรุปวิสยัปปวัตติ ๖

อติมหันตารมณ์วิถี มหันตารมณ์วิถี ปริตตารมณ์วิถี อติปริตตารมณ์วิถี เป็นวิถีจิตที่เกิดทางปัญจทวาร ซึ่งต้องมีรูปธรรมเป็นอารมณ์แน่นอน อายุของรูปธรรมนั้นมี ๑๗ ขณะจิต จึงแสดงจิต ๑๗ ดวง เท่ากับอายุของรูปธรรมที่มาปรากฏเป็นอารมณ์

ส่วน **วิภูตารมณ์วิถี** และ **อวิภูตารมณ์วิถี** นั้น เป็นวิถีที่เกิดทางมโนทวาร มีรูปธรรม เป็นอารมณ์ก็ได้ มีนามธรรม หรือบัญญัติธรรม เป็นอารมณ์ก็ได้ จึงไม่ได้แสดงจิต ถึง ๑๗ ขณะ เพราะรูปธรรมที่เป็นอารมณ์นั้น โดยสภาพแล้ว ก็เป็น **ธรรมารมณ์** ที่รับรู้ได้ทางใจ ซึ่งในขณะนั้น การได้เห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส และการรู้กระทบสัมผัสได้ผ่านไปแล้ว จึงไปถึงทางใจ เพราะฉะนั้น สภาพของธรรมารมณ์ จึงมีอายุตามสภาพของนามธรรม คือ มโนทวาร ตามความปรากฏชัดเจน หรือไม่ชัดแจน เท่านั้นเอง โดยไม่เกี่ยวกับอายุของรูป

ตทนุวัตติกมโนทวารวิถี หรือ อนุพันธกมโนทวารวิถี

วิถี	อารมณ์	
อตีตัคคหณวิถี →	ปรมัตถอารมณ์ —	อดีตปัญจารมณ์-ปัจจุบันสันตติ
สมูหัคคหณวิถี →	ปรมัตถอารมณ์ —	อดีตปัญจารมณ์-ปัจจุบันสันตติ
อัตถัคคหณวิถี →	อัตถบัญญัติอารมณ์ —	บัญญัติกาลวิมุตตอารมณ์
นามัคคหณวิถี →	นามบัญญัติอารมณ์ —	บัญญัติกาลวิมุตตอารมณ์

ตทนุวัตติกมโนทวารวิถี หมายถึง วิถีจิตที่เกิดทางมโนทวารซึ่งเกิดต่อจากปัญจทวารทันที หลังจากปัญจทวารวิถีสิ้นสุดลง

อนุพันธกมโนทวารวิถี หมายถึง มโนทวารวิถีที่เกิดติดตามปัญจทวารวิถีทันที หลังกจากปัญจทวารวิถีสิ้นสุดลง

ทั้ง ๒ วิถี มีความหมายเป็นอันเดียวกัน เป็นมโนทวารวิถีที่มีปรมัตถ์เป็นอารมณ์ เชื่อมโยงไปสู่บัญญัติ เพื่อให้รู้เรื่องราวของสมมุติบัญญัติ ตามโวหารของชาวโลก

ตทนุวัตติกมโนทวารวิถี หรือ อนุพันธกมโนทวารวิถี

ตทนุวัตติกมโนทวารวิถี มี ๔ อย่าง คือ

๑. **อตีตัคคหณวิถี** หมายถึง มโนทวารวิถีที่รับปัญจารมณ์ติดต่อเนื่องจากปัญจทวารวิถีที่ดับลงในทันทีนั่นเอง ฉะนั้น จึงมีอารมณ์เป็นปรมัตถ์อย่างเดียว แต่เป็นอดีตอารมณ์ คือ อารมณ์นั้นได้ดับไปแล้ว แต่เนื่องจากอารมณ์นั้นเพิ่งจะดับไปใหม่ ๆ จึงจัดเป็น **ปัจจุบันสันตติอารมณ์** ได้ แปลว่า ปัจจุบันอารมณ์ที่ต่อเนื่องกับอดีต

๒. **สมูหัคคหณวิถี** หมายถึง มโนทวารวิถีที่รับปัญจารมณ์ต่อจากปัญจทวารวิถีที่อตีตัคคหณวิถีรับมา วิถีทั้ง ๓ คือ ปัญจทวารวิถี อตีตัคคหณวิถี สมูหัคคณวิถี นี้เกิดสลับกันหลายครั้ง สมูหัคคณวิถีทำการรวบรวมส่วนต่าง ๆ ของอารมณ์นั้น ๆ เข้าด้วยกัน ให้มีความเกี่ยวเนื่องกันเป็นรูปร่าง สัณฐาน สีสันวรรณะ จึงยังมีอารมณ์เป็นปรมัตถ์อยู่ แต่เป็นอดีตอารมณ์ และยังจัดเป็น **ปัจจุบันสันตติอารมณ์** อยู่

๓. **อัตถัคคหณวิถี** หมายถึง มโนทวารวิถีที่มีอารมณ์เป็นบัญญัติ รู้บัญญัติในความหมายของปัญจารมณ์นั้น ๆ เกิดขึ้นสลับกันมากมายหลายพันครั้งเช่นเดียวกันกับอตีตัคคหณวิถี และสมูหัคคหณวิถี

๔. **นามัคคหณวิถี** หมายถึง มโนทวารวิถี ที่มีอารมณ์เป็นบัญญัติรู้ชื่อของปัญจารมณ์นั้น ๆ เกิดขึ้นสลับกันกับวิถีก่อน ๆ มากมายหลายพันรอบ เช่นเดียวกัน

อัตถัคคหณวิถี และ **นามัคคหณวิถี** ไม่มีตทาลัมพนะ เพราะมีอารมณ์เป็นบัญญัติไปแล้ว

ตทนุวัตติกมโนทวารวิถี หรือ อนุพันธกมโนทวารวิถี

ตทนุวัตติกมโนทวารวิถี หรือ **อนุพันธกมโนทวารวิถี** ตามที่กล่าวมานี้ เป็นเกณฑ์โดยทั่วไปในการรับอารมณ์ต่อจากทางปัญจทวารวิถี แต่หากจะกล่าวถึงรายละเอียดโดยเฉพาะแต่ละทวารแล้ว มีการเกิดสลับวิถีกันบ้าง หรือ มีไม่ครบทั้ง ๔ วิถีนี้ก็ได้ แล้วแต่สภาพของอารมณ์ที่รับ ดังจะกล่าวรายละเอียดต่อไป

จักขุทวารวิถี

จักขุทวารวิถี
มีรูปารมณ์ที่เป็นปัจจุบัน เป็นอารมณ์
ตี น ท ป จัก ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ
อตีตัคคหณวิถี
มีรูปารมณ์ที่เป็นอดีต-ปัจจุบันสันตติเป็นอารมณ์
ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ
มีปรมัตถ์เป็นอารมณ์
สมูหัคคหณวิถี
มีรูปารมณ์ที่เป็นอดีต-ปัจจุบันสันตติเป็นอารมณ์
น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ
อัตถัคคหณวิถี
มีอัตถบัญญัติของรูปารมณ์เป็นอารมณ์
น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ
กายวิญญัตติคคหณวิถี
รู้การเคลื่อนไหวกาย (โบกมือ,กวักมือ,ขยิบตา เป็นต้น)
น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ
รับบัญญัติเป็นอารมณ์
จึงไม่มีตทาลัมพณะ
อธิปายัคคหณวิถี
รู้ความประสงค์ของการเคลื่อนไหวกาย
น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ
เกิดติดต่อกันไปหลายรอบ

โสตทวารวิถี

โสตทวารวิถี มีสัททารมณ์ ที่เป็นปัจจุบัน เป็นอารมณ์

ตี น ท ป โสต ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

อตีตัคคหณวิถี มีสัททารมณ์ที่เป็นอดีต-ปัจจุบันสันตติเป็นอารมณ์

ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

มีปรมัตถ์เป็นอารมณ์

สมูหัคคหณวิถี มีสัททารมณ์ที่เป็นอดีต-ปัจจุบันสันตติเป็นอารมณ์

น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

ถ้าเสียงมีพยางค์เดียว
ไม่ต้องมีสมูหัคคหณวิถี

นามัคคหณวิถี มีนามบัญญัติของสัททารมณ์ เป็นอารมณ์

น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

ถ้าฟังไม่เข้าใจ ก็ไม่มี
อัตถัคคหณวิถี

อัตถัคคหณวิถี มีอัตถบัญญัติของสัททารมณ์เป็นอารมณ์

น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

วจีวิญญัตติคคหณวิถี รู้การเคลื่อนไหววาจา

น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

รับบัญญัติเป็นอารมณ์
จึงไม่มีตทาลัมพณะ

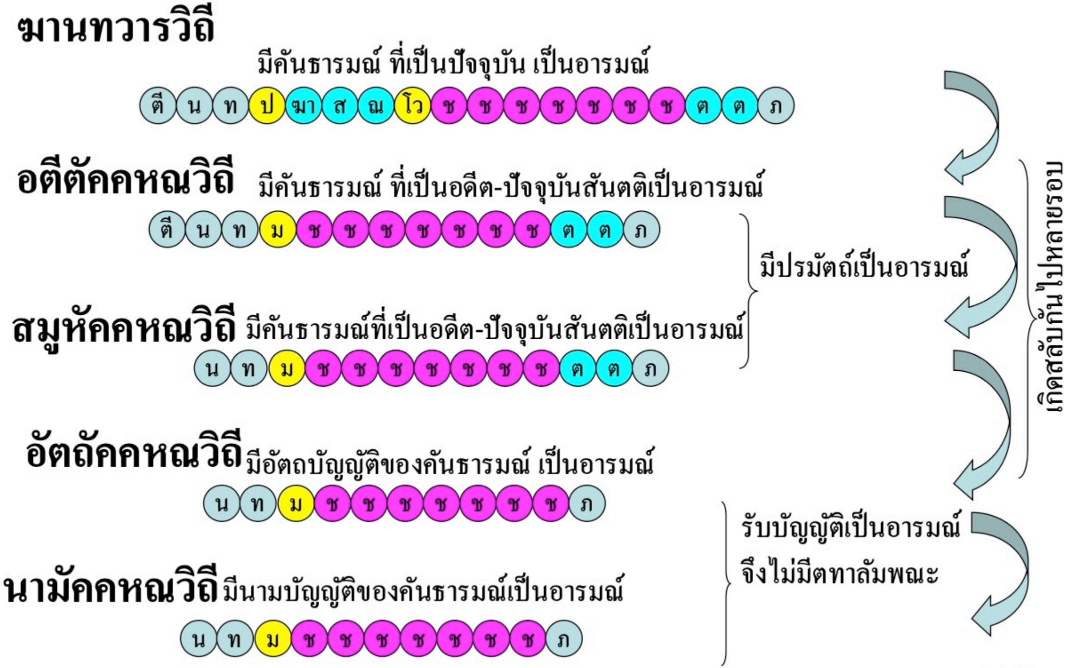
อธิปายัคคหณวิถี รู้ความประสงค์ของการเคลื่อนไหววาจา

น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

เกิดสลับกันไปหลายรอบ

กายวิญญัตติคคหณวิถี วจีวิญญัตติคคหณวิถี และอธิปายัคคหณวิถี อนุโลมเข้าในอัตถัคคหณวิถี

ฆานทวารวิถี

ฆานทวารวิถี
มีคันธารมณ์ ที่เป็นปัจจุบัน เป็นอารมณ์
ตี น ท ป ฆา ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ
อตีตัคคหณวิถี
มีคันธารมณ์ ที่เป็นอดีต-ปัจจุบันสันตติเป็นอารมณ์
ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ
มีปรมัตถ์เป็นอารมณ์
สมูหัคคหณวิถี
มีคันธารมณ์ที่เป็นอดีต-ปัจจุบันสันตติเป็นอารมณ์
น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ
อัตถัคคหณวิถี
มีอัตถบัญญัติของคันธารมณ์ เป็นอารมณ์
น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ
รับบัญญัติเป็นอารมณ์
จึงไม่มีตทาลัมพณะ
นามัคคหณวิถี
มีนามบัญญัติของคันธารมณ์เป็นอารมณ์
น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ
เกิดสลับกันไปหลายรอบ

ชิวหาทวารวิถี

ชิวหาทวารวิถี มีรสารมณ์ ที่เป็นปัจจุบัน เป็นอารมณ์

ตี น ท ป ชิว ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

อตีตัคคหณวิถี มีรสารมณ์ ที่เป็นอดีต-ปัจจุบันสันตติเป็นอารมณ์

ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

สมูหัคคหณวิถี มีรสารมณ์ที่เป็นอดีต-ปัจจุบันสันตติเป็นอารมณ์

น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

มีปรมัตถ์เป็นอารมณ์

อัตถัคคหณวิถี มีอัตถบัญญัติของรสารมณ์ เป็นอารมณ์

น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

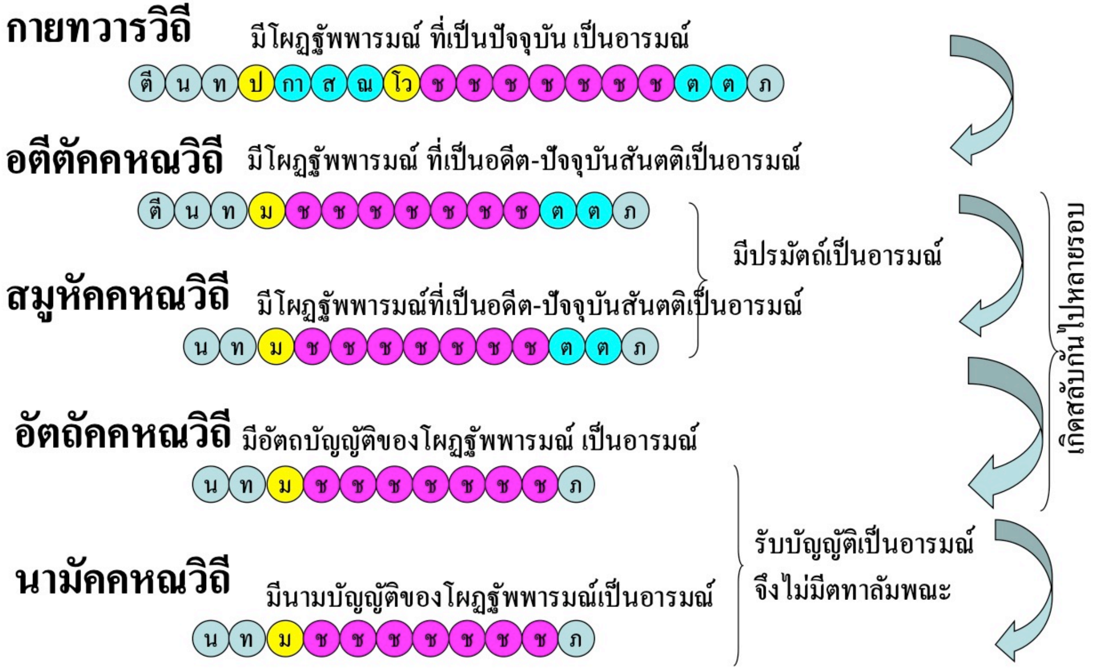
เกิดสลับกันไปหลายรอบ

นามัคคหณวิถี มีนามบัญญัติของรสารมณ์เป็นอารมณ์

น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

รับบัญญัติเป็นอารมณ์
จึงไม่มีตทาลัมพณะ

กายทวารวิถี

กายทวารวิถี
มีโผฏฐัพพารมณ์ ที่เป็นปัจจุบัน เป็นอารมณ์
ตี น ท ป กา ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ
อตีตัคคหณวิถี
มีโผฏฐัพพารมณ์ ที่เป็นอดีต-ปัจจุบันสันตติเป็นอารมณ์
ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ
มีปรมัตถ์เป็นอารมณ์
สมูหัคคหณวิถี
มีโผฏฐัพพารมณ์ที่เป็นอดีต-ปัจจุบันสันตติเป็นอารมณ์
น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ
อัตถัคคหณวิถี
มีอัตถบัญญัติของโผฏฐัพพารมณ์ เป็นอารมณ์
น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ
รับบัญญัติเป็นอารมณ์
จึงไม่มีตทาลัมพณะ
นามัคคหณวิถี
มีนามบัญญัติของโผฏฐัพพารมณ์เป็นอารมณ์
น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ
เกิดสลับกันไปหลายรอบ

สุบินวิถี

สุบินวิถี หมายถึง วิถีจิตที่เกิดขึ้นในขณะนอนหลับไม่สนิท จิตขึ้นสู่วิถีในขณะฝัน เรียกว่า **วิถีแห่งความฝัน** เป็นวิถีจิตที่เป็นกามชวนมโนทวารวิถี คือ วิถีจิตที่รับกามอารมณ์เท่านั้น และเป็นวิถีจิตที่เกิดทางใจอย่างเดียว

เหตุแห่งความฝัน มี ๔ อย่าง คือ

๑. **ปุพพนิมิต** ด้วยอำนาจแห่งกุศลกรรม อกุศลกรรมที่เคยทำไว้ในอดีต กระตุ้นให้เกิดความฝัน เรียกว่า **กรรมนิมิต** ความฝันชนิดนี้ เอาเป็นที่แน่นอนได้

๒. **จิตอาวรณ์** ด้วยอำนาจจิตที่หน่วงเหนี่ยวอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งไว้ ทำให้เก็บมาฝัน หรือเรียกว่า **อนุภูตปุพพะ** คือ เรื่องที่เคยพบเคยเห็นมาก่อนมาปรากฏในความฝัน ความฝันชนิดนี้ เอาเป็นที่แน่นอนไม่ได้

๓. **เทพสังหรณ์** ด้วยอำนาจเทวดาเนรมิตให้ทราบเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นข้างหน้า หรือให้เห็นสิ่งต่าง ๆ ตามความประสงค์ของเทวดา โดยเนรมิตให้เห็นทางความฝัน เรียกว่า **เทโวปสังหรณะ** ความฝันชนิดนี้ อาจเป็นจริงก็ได้ ไม่เป็นจริงก็ได้ แล้วแต่เทวดาสัมมาทิฏฐิ หรือ มิจฉาทิฏฐิ

๔. **ธาตุกำเริบ** ด้วยอำนาจธาตุภายใน มีอาการไม่ปกติ เช่น อาการป่วยไข้ อาการหิวจัด ปวดปัสสาวะ อุจจาระ เป็นต้น ทำให้ฝัน เรียกว่า **ธาตุโขภะ** ความฝันชนิดนี้ เอาเป็นแน่นอนไม่ได้

มูลเหตุแห่งความฝัน ๔ อย่างนี้ เป็นมูลเหตุใกล้ ส่วนมูลเหตุไกล ที่ทำให้เกิดความฝันนั้น ได้แก่ **วิปปลาสธรรม** ทั้งหลาย มีสัญญาวิปปลาส เป็นต้น พระอรหันต์ทั้งหลาย ท่านละวิปปลาสธรรมได้โดยเด็ดขาดหมดแล้ว เพราะฉะนั้น พระอรหันต์ทั้งหลาย จึงไม่ฝัน

สุบินวิถี มี ๔ วาระ

ตทาลัมพณวาระ

ภ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

ชวนวาระ

ภ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ

เป็น **กุสลากุสลวิถี** คือ วิถีจิตที่เป็นกุศลชวนะก็ได้ หรืออกุศลชวนะก็ได้

โวฏฐัพพนวาระ

ภ น ท ม ม ม ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ

โมฆวาระ

ภ น น ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ

เป็น **อัพยากตวิถี** คือ วิถีจิตเป็นอัพยากตะ เพราะไม่มีชวนจิตเกิดเลย มีแต่วิบากจิต และอเหตุกกิริยาจิตเท่านั้นเกิดขึ้น

ภูมิและบุคคลที่เกิดความฝันได้และไม่ได้

สุบินวิถีนี้ เกิดได้เฉพาะในบุคคล ๗ จำพวก คือ ปุถุชน ๔ อริยบุคคลเบื้องต่ำ ๓ เพราะยังมีวิปปลาสธรรมอยู่ และเกิดได้เฉพาะใน ๔ ภูมิ เท่านั้น คือ มนุษย์ เปรต อสุรกาย เดรัจฉาน

พระอรหันต์ทั้งหลาย ไม่ฝัน เพราะท่านสิ้นจากอาสวะกิเลสและวิปปลาสธรรมทั้งหลาย เป็นผู้มีสติสมบูรณ์แล้ว

ในนิรยภูมิเกิดความฝันไม่ได้ เนื่องจากสัตว์นรกทั้งหลาย ไม่มีเวลาได้หลับนอน เพราะถูกทรมานตลอดเวลา

(อาจารย์บางท่านกล่าวว่า เทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา ยังมีฝันอยู่ เพราะใกล้เคียงกับมนุษย์ ส่วนที่เหลืออีก ๕ ชั้น ที่สูงขึ้นไปไม่ฝัน แต่เป็นมติที่ถือเอาเป็นแน่นอนไม่ได้ เนื่องจากไม่มีหลักฐานอ้างอิง)

สุปินวิถีมีจำนวน ๑๒ วิถี

ไม่มีอตีตภวังค์	บุคคล ๗/๖	ภูมิ ๔/๕	อติอิฏฐะ อิฏฐมัชฌัตตะ อนิฏฐะ	อารมณ์ ๖ • อดีต อนาคต นิปผันรูป ๑๘ • อดีต ปัจจุบัน อนาคต อนิปผันรูป ๑๐ • กามะ (เจตสิกที่ประกอบ)

๑. อติวิภูตารมณ์วิถี ตทาลัมมณวาระ ที่ไม่มีอตีตภวังค์

ภ ภ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ ภ ภ ภ ภ

กามภ.๑๐ ๑ กามชวนะ ๒๐ ๑๑ กามภ.๑๐

ไม่มีอตีตภวังค์	บุคคล ๗/๖	ภูมิ ๔/๕	อติอิฏฐะ อิฏฐมัชฌัตตะ ~~อนิฏฐะ~~	อารมณ์ ๖ • อดีต อนาคต นิปผันรูป ๑๘ • อดีต ปัจจุบัน อนาคต อนิปผันรูป ๑๐ กามะ มหัคคตะ (เจตสิกที่ประกอบ) • บัญญัติ (กาลวิมุติ)

๒. อติวิภูตารมณ์วิถี ชวนวาระ ที่ไม่มีอตีตภวังค์ และไม่มีอาคันตุกภวังค์

ภ ภ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ

กามภ.๑๐ ๑ กามชวนะ ๒๐ กามภ.๑๐

สุปินวิถีมีจำนวน ๑๒ วิถี

ไม่มีอตีตภวังค์	บุคคล ๔	ภูมิ ๑ มนุสสภูมิ	อติอิฏฐะ ~~อิฏฐมัชฌัตตะ~~ ~~อนิฏฐะ~~	อารมณ์ ๖ • อดีต อนาคต นิปผันรูป ๑๘ • อดีต ปัจจุบัน อนาคต อนิปผันรูป ๑๐ กามะ มหัคคตะ (เจตสิกที่ประกอบ) • บัญญัติ (กาลวิมุติ)

๓. อติวิภูตารมณ์วิถี ชวนวาระ ที่ไม่มีอตีตภวังค์ แต่มีอาคันตุกภวังค์

ภ ภ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช อา ภ ภ ภ ภ ภ ภ

กามโสมนัสภ.๔ ๑ โทสะชวนะ ๒ อุ.๖ กามโสมนัสภ.๔

ไม่มีอตีตภวังค์	บุคคล ๗/๖	ภูมิ ๔/๕	อติอิฏฐะ อิฏฐมัชฌัตตะ อนิฏฐะ	อารมณ์ ๖ • อดีต อนาคต นิปผันรูป ๑๘ • อดีต ปัจจุบัน อนาคต อนิปผันรูป ๑๐ กามะ มหัคคตะ (เจตสิกที่ประกอบ) • บัญญัติ (กาลวิมุติ)

๔. วิภูตารมณ์วิถี ชวนะวาระ ที่ไม่มีอตีตภวังค์ และไม่มีอาคันตุกภวังค์

ภ ภ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ

กามภ.๑๐ ๑ กามชวนะ ๒๐

สุปินวิถีมีจำนวน ๑๒ วิถี

ไม่มีอตีตภวังค์	บุคคล ๔	ภูมิ ๑ มนุสสภูมิ	อติอิฏฐะ อิฏฐมัชฌัตตะ อนิฏฐะ	อารมณ์ ๖ • อดีต อนาคต นิปผันรูป ๑๘ • อดีต ปัจจุบัน อนาคต อนิปผันรูป ๑๐ กามะ มหัคคตะ (เจตสิกที่ประกอบ) • บัญญัติ (กาลวิมุติ)

๕. วิภูตารมณ์วิถี ชวนวาระ ที่ไม่มีอตีตภวังค์ แต่มีอาคันตุกภวังค์

ภ ภ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช อา ภ ภ ภ ภ ภ ภ

กามโสมนัสภ.๔ ๑ โทสะชวนะ ๒ อุ.๖ กามโสมนัสภ.๔

ไม่มีอตีตภวังค์	บุคคล ๗/๖	ภูมิ ๔/๕	อติอิฏฐะ อิฏฐมัชฌัตตะ อนิฏฐะ	อารมณ์ ๖ • อดีต ปัจจุบัน อนาคต รูป ๒๘ กามะ มหัคคตะ (เจตสิกที่ประกอบ) • บัญญัติ (กาลวิมุติ)

๖. อวิภูตารมณ์วิถี โวฏฐัพพนวาระ

ภ ภ น ท ม ม ม ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ

กามภ.๑๐ ๑ กามภ.๑๐

สุปินวิถีมีจำนวน ๑๒ วิถี

ไม่มีอตีตภวังค์	บุคคล ๗/๖	ภูมิ ๔/๕	อติอิฏฐะ อิฏฐมัชฌัตตะ อนิฏฐะ	อารมณ์ ๖ • อดีต ปัจจุบัน อนาคต รูป ๒๘ กามะ มหัคคตะ (เจตสิกที่ประกอบ) • บัญญัติ (กาลวิมุติ)

๗. อติอวิภูตารมณ์วิถี โมฆวาระ

ภ ภ น น ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ

กามภ.๑๐

มีอตีตภวังค์	บุคคล ๗/๖	ภูมิ ๔/๕	อติอิฏฐะ อิฏฐมัชฌัตตะ อนิฏฐะ	อารมณ์ ๖ • ปัจจุบัน นิปผันรูป ๑๘

๘. อติวิภูตารมณ์วิถี ตทาลัมมณวาระ ที่มีอตีตภวังค์

ภ ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ ภ ภ ภ ภ

กามภ.๑๐ ๑ ชวนะ ๒๐ ๑๑ กามภ.๑๐

สุปินวิถีมีจำนวน ๑๒ วิถี

มีอตีตภวังค์	บุคคล ๖	ภูมิ ๔	อติอิฏฐะ ~~อิฏฐมัชฌัตตะ~~ ~~อนิฏฐะ~~	อารมณ์ ๖ • ปัจจุบัน นิปผันรูป ๑๘

๙. อติวิภูตารมณ์วิถี ชวนวาระ ที่มีอตีตภวังค์ แต่ไม่มีอาคันตุกภวังค์

ภ ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ

กามอุ.ภ.๖ ๑ โทสะชวนะ ๒ กามอุ.ภ.๖

มีอตีตภวังค์	บุคคล ๔	ภูมิ ๑ มนุสสภูมิ	อติอิฏฐะ ~~อิฏฐมัชฌัตตะ~~ ~~อนิฏฐะ~~	อารมณ์ ๖ • ปัจจุบัน นิปผันรูป ๑๘

๑๐. อติวิภูตารมณ์วิถี ชวนวาระ ที่มีอตีตภวังค์ และมีอาคันตุกภวังค์

ภ ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช อา ภ ภ ภ ภ ภ ภ

กามโสมนัสภ.๔ ๑ โทสะชวนะ ๒ อุ.๖ กามโสมนัสภ.๔

สุปินวิถีมีจำนวน ๑๒ วิถี

มีอตีตภวังค์	บุคคล ๗/๖	ภูมิ ๔/๕	อติอิฏฐะ อิฏฐมัชฌัตตะ อนิฏฐะ	อารมณ์ ๖ ● ปัจจุบัน นิปผันรูป ๑๘

๑๑. วิภูตารมณ์วิถี ชวนวาระ ที่มีอตีตภวังค์ แต่ไม่มีอาคันตุกภวังค์

ภ ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ

กามภ.๑๐ ๑ กามชวนะ ๒๐ กามภ.๑๐

มีอตีตภวังค์	บุคคล ๔	ภูมิ ๑ มนุสสภูมิ	อติอิฏฐะ อิฏฐมัชฌัตตะ อนิฏฐะ	อารมณ์ ๖ ● ปัจจุบัน นิปผันรูป ๑๘

๑๒. วิภูตารมณ์วิถี ชวนวาระ ที่มีอตีตภวังค์ และมีอาคันตุกภวังค์

ภ ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช อา ภ ภ ภ ภ ภ ภ

กามโสมนัสภ.๔ ๑ โทสะชวนะ ๒ อุ.๖ กามโสมนัสภ.๔

สุปินวิถีมีจำนวน ๑๒ วิถี

๑. อติวิภูตารมณ์วิถี ตทาลัมมณวาระ ที่ไม่มีอตีตภวังค์

ภ ภ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ ภ ภ ภ ภ

กามภ.๑๐ ๑ ชวนะ ๒๐ ๑๑ กามภ.๑๐

บุคคล–ภูมิ–อารมณ์ ๗ - ๔ - ๓

อติอิฏฐะ อิฏฐมัชฌัตตะ อนิฏฐะ

๒. อติวิภูตารมณ์วิถี ชวนวาระ ที่ไม่มีอตีตภวังค์ และไม่มีอาคันตุกภวังค์

ภ ภ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ

กามภ.๑๐ ๑ ชวนะ ๒๐ กามภ.๑๐

๗ - ๔ - ๒

อติอิฏฐะ อิฏฐมัชฌัตตะ ~~อนิฏฐะ~~

๓. อติวิภูตารมณ์วิถี ชวนวาระ ที่ไม่มีอตีตภวังค์ แต่มีอาคันตุกภวังค์

ภ ภ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช อา ภ ภ ภ ภ ภ ภ

กามโสมนัสภ.๔ ๑ โทสชวนะ ๒ อุ.๖ กามโสมนัสภ.๔

๔ - ๑ - ๑

อติอิฏฐะ ~~อิฏฐมัชฌัตตะ~~ ~~อนิฏฐะ~~

๔. วิภูตารมณ์วิถี ชวนะวาระ ที่ไม่มีอตีตภวังค์ และไม่มีอาคันตุกภวังค์

ภ ภ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ

กามภ.๑๐ ๑ ชวนะ ๒๐

๗ - ๔ - ๓

อติอิฏฐะ อิฏฐมัชฌัตตะ อนิฏฐะ

สุปินวิถีมีจำนวน ๑๒ วิถี

๕. วิภูตารมณ์วิถี ชวนวาระ ที่ไม่มีอตีตภวังค์ แต่มีอาคันตุกภวังค์

ภ ภ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช อา ภ ภ ภ ภ ภ ภ

กามโสมนัสภ.๔ ๑ โทสชวนะ ๒ อุ.๖ กามโสมนัสภ.๔

๔ - ๑ - ๓

อติอิฏฐะ
อิฏฐมัชฌัตตะ
อนิฏฐะ

๖. อวิภูตารมณ์วิถี โวฏฐัพพนวาระ

ภ ภ น ท ม ม ม ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ

กามภ.๑๐ ๑ กามภ.๑๐

๗ - ๔ - ๓

อติอิฏฐะ
อิฏฐมัชฌัตตะ
อนิฏฐะ

๗. อติอวิภูตารมณ์วิถี โมฆวาระ

ภ ภ น น ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ

กามภ.๑๐

๗ - ๔ - ๓

อติอิฏฐะ
อิฏฐมัชฌัตตะ
อนิฏฐะ

๘. อติวิภูตารมณ์วิถี ตทาลัมมณวาระ ที่มีอตีตภวังค์

ภ ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ ภ ภ ภ ภ

กามภ.๑๐ ๑ ชวนะ ๒๐ ๑๑ กามภ.๑๐

๗ - ๔ - ๓

อติอิฏฐะ
อิฏฐมัชฌัตตะ
อนิฏฐะ

สุปินวิถีมีจำนวน ๑๒ วิถี

๙. อติวิภูตารมณ์วิถี ชวนวาระ ที่มีอตีตภวังค์ แต่ไม่มีอาคันตุกภวังค์

ภ ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ

กามอุ.ภ.๖ ๑ โทสชวนะ ๒ กามอุ.ภ.๖

๖ - ๔ - ๑

อติอิฏฐะ
~~อิฏฐมัชฌัตตะ~~
~~อนิฏฐะ~~

๑๐. อติวิภูตารมณ์วิถี ชวนวาระ ที่มีอตีตภวังค์ และมีอาคันตุกภวังค์

ภ ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช อา ภ ภ ภ ภ ภ ภ

กามโสมนัสภ.๔ ๑ โทสชวนะ ๒ อุ.๖ กามโสมนัสภ.๔

๔ - ๑ - ๑

อติอิฏฐะ
~~อิฏฐมัชฌัตตะ~~
~~อนิฏฐะ~~

๑๑. วิภูตารมณ์วิถี ชวนวาระ ที่มีอตีตภวังค์ แต่ไม่มีอาคันตุกภวังค์

ภ ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ

กามภ.๑๐ ๑ ชวนะ ๒๐ กามภ.๑๐

๗ - ๔ - ๓

อติอิฏฐะ
อิฏฐมัชฌัตตะ
อนิฏฐะ

๑๒. วิภูตารมณ์วิถี ชวนวาระ ที่มีอตีตภวังค์ และมีอาคันตุกภวังค์

ภ ตี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช อา ภ ภ ภ ภ ภ ภ

กามโสมนัสภ.๔ ๑ โทสชวนะ ๒ อุ.๖ กามโสมนัสภ.๔

๔ - ๑ - ๓

อติอิฏฐะ
อิฏฐมัชฌัตตะ
อนิฏฐะ

วิถีจิตของทารกที่อยู่ในครรภ์มารดา มี ๔ ทวาร

โสตทวารวิถี, ชิวหาทวารวิถี, กายทวารวิถี, มโนทวารวิถี

กามภวังค์ ๑๐

โสตทวารวิถี

ตี	น	ท	ป	โสต	ส	ณ	โว	ช	ช	ช	ช	ช	ช	ช	ต	ต	ภ	ตทาลัมพณวาระ
ตี	ตี	น	ท	ป	โสต	ส	ณ	โว	ช	ช	ช	ช	ช	ช	ช	ภ	ภ	ชวนวาระ
ตี	ตี	ตี	ตี	น	ท	ป	โสต	ส	ณ	โว	โว	โว	ภ	ภ	ภ	ภ	ภ	โวฏฐัพพนวาระ
ตี	ตี	ตี	ตี	ตี	ตี	ตี	ตี	ตี	น	น	ภ	ภ	ภ	ภ	ภ	ภ	ภ	โมฆวาระ

ชิวหาทวารวิถี และ กายทวารวิถี ก็เป็นไปโดยทำนองเดียวกันนี้

กามมโนทวารวิถี

ภ	น	ท	ม	ช	ช	ช	ช	ช	ช	ช	ต	ต	ภ	อติวิภูตารมณ์วิถี
ภ	น	ท	ม	ช	ช	ช	ช	ช	ช	ช	ภ	ภ	ภ	วิภูตารมณ์วิถี
ภ	น	ท	ม	ม	ม	ภ	ภ	ภ	ภ	ภ	ภ	ภ	ภ	อวิภูตารมณ์วิถี
ภ	น	น	ภ	ภ	ภ	ภ	ภ	ภ	ภ	ภ	ภ	ภ	ภ	อติอวิภูตารมณ์วิถี

วิถีจิตของทารกที่อยู่ในครรภ์มารดานี้ มีได้ ๕ ภูมิ คือ เปรต อสุรกาย เดรัจฉาน มนุษย์ และ จาตุมหาราชิกาภูมิ

ในทางจักขุทวารวิถี และฆานทวารวิถี นั้น จะเกิดได้ก็ต่อเมื่อทารกนั้นคลอดออกมาจากครรภ์มารดาแล้ว (เฉพาะชลาพุชกำเนิด ส่วนอัณฑชกำเนิด ต้องฟักออกจากฟองไข่ก่อน) และทารกนั้นเริ่มมีความสามารถรับรู้อารมณ์ทางตา ทางจมูกได้แล้วนั่นเอง

อัปปนาวิถี

คำว่า **อัปปนา** แปลว่า ทำลาย คือ ทำลายกิเลส มีนิวรณ์ เป็นต้น

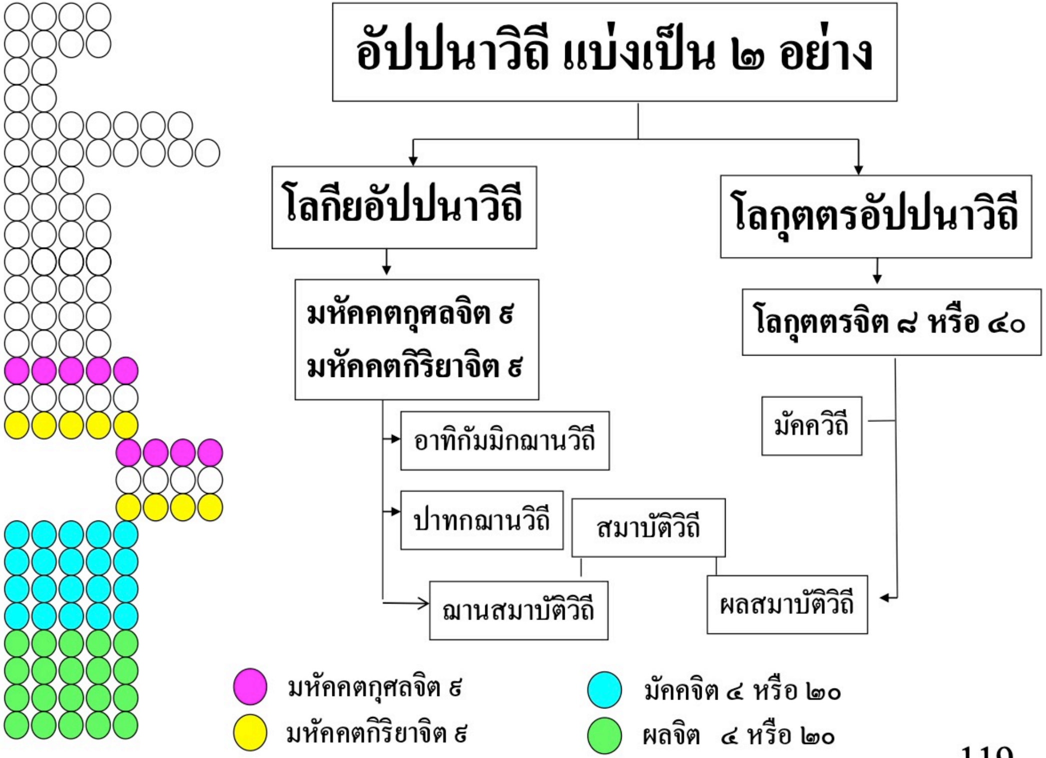
อีกอย่างหนึ่ง **อัปปนาจิต** หมายถึง จิตที่แนบแน่นอยู่ในอารมณ์เดียว ได้แก่ มหัคคตจิต ๒๗ (รูปาวจรจิต ๑๕, อรูปาวจรจิต ๑๒) และโลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐ รวมเป็นอัปปนาจิต ๓๕ หรือ ๖๗ ดวง

อัปปนาวิถี หมายถึง วิถีจิตที่มีอัปปนาชวนจิต ๒๖ หรือ ๕๘ คือ มหัคคตกุศลจิต ๙ มหัคคตกิริยาจิต ๙ โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐

ส่วน **มหัคคตวิบากจิต ๙** นั้น เป็นจิตที่ไม่ได้ขึ้นสู่วิถี เรียกว่า **วิถีมุตตจิต** คือ ทำหน้าที่ **ปฏิสนธิ ภวังค์ จุติ** ๓ อย่างนี้เท่านั้น จึงไม่จัดเป็น **อัปปนาวิถี**

อัปปนาวิถี ย่อมเกิดได้เฉพาะ**ทางมโนทวาร**อย่างเดียวเท่านั้น ไม่สามารถเกิดทางปัญจทวารได้เลย

วิสยัปปวัตติ ของอัปปนาวิถี ต้องเป็นประเภท **วิภูตารมณ์** (หรือ**อติวิภูตารมณ์**) เท่านั้น ถ้าอารมณ์ไม่ปรากฏชัดจริง ๆ แล้ว อัปปนาวิถีย่อมเกิดขึ้นไม่ได้เลย

อัปปนาวิถี แบ่งเป็น ๒ อย่าง
โลกียอัปปนาวิถี
โลกุตตรอัปปนาวิถี
มหัคคตกุศลจิต ๙
มหัคคตกิริยาจิต ๙
โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐
อาทิกัมมิกฌานวิถี
ปาทกฌานวิถี
สมาบัติวิถี
ฌานสมาบัติวิถี
มัคควิถี
ผลสมาบัติวิถี
มหัคคตกุศลจิต ๙
มหัคคตกิริยาจิต ๙
มัคคจิต ๔ หรือ ๒๐
ผลจิต ๔ หรือ ๒๐

อาทิกัมมิกฌานวิถี

อาทิกัมมิกฌานวิถี หมายถึง วิถีจิตของบุคคลผู้ได้ฌานนั้น ๆ เป็นครั้งแรก ตั้งแต่ปฐมฌาน จนถึง เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ก็จะเรียกว่า **อาทิกัมมิกฌานวิถี** ของฌานจิตนั้น ๆ เหมือนกัน

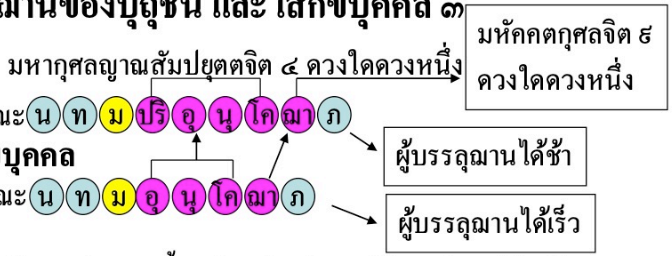
อาทิกัมมิกฌานของปุถุชน และ เสกขบุคคล ๓

อาทิกัมมิกฌานวิถี ของมันทบุคคล

มีมหากุศลญาณสัมปยุตตจิต เกิด ๔ ขณะ

อาทิกัมมิกฌานวิถี ของติกขบุคคล

มีมหากุศลญาณสัมปยุตตจิต เกิด ๓ ขณะ

ฌานของพระอรหันต์ ก็จำแนกเป็น ๒ ประเภทนี้ เหมือนกัน เพียงแต่เป็นมหัคคตกิริยาจิต ๙ และ มีมหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔ เป็นบาทฐาน ในฐานะปริกรรม อุปจาระ อนุโลม และโคตรภู เท่านั้น

ความหมายของอักษรย่อ

ปริ = ปริกรรม หมายถึง เพ่งอารมณ์เพื่อปรับสภาพของสมาธิจิตให้เข้าถึงสภาพของฌานจิตโดยลำดับ

อุ = อุปจาระ หมายถึง การน้อมนำสมาธิจิตให้เขยิบเข้าไปสู่สภาพของฌาน เข้าไปเรื่อย ๆ

นุ = อนุโลม หมายถึง คล้อยตามสภาพของฌาน โดยไม่มีการขัดแย้งกับสภาพของฌาน

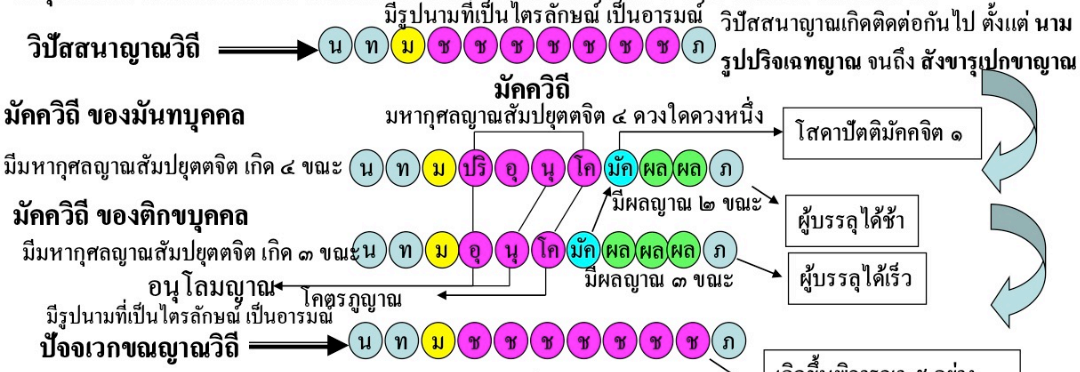
โค = โคตรภู หมายถึง ข้ามโคตรกาม สู่โคตรมหัคคตะ

ฌา = ฌานจิต หมายถึง จิตที่เพ่งอารมณ์และเผาธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองได้สำเร็จเรียบร้อยแล้ว

โลกุตตรอัปปนาวิถี

โลกุตตรอัปปนาวิถี หมายถึง วิถีจิตที่มีโลกุตตรจิตเกิดในวิถีนั้น ได้แก่ โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐

โลกุตตรอัปปนาวิถีนี้ มีนิพพานเป็นอารมณ์อย่างเดียว โดยแน่นอน ดังมีวิถีตามลำดับต่อไปนี้

เกิดขึ้นพิจารณา ๕ อย่าง

๑. กิเลสที่ละแล้ว

๒. กิเลสที่ยังเหลืออยู่

๓. มัคคญาณ

๔. ผลญาณ

๕. นิพพาน

(ตามสมควรแก่กำลังปัญญา

ความหมายของอักษรย่อ

ปริ = ปริกรรม หมายถึง เพ่งอารมณ์ เพื่อปรับสภาพของวิปัสสนาให้เข้าถึงมัคคจิตได้โดยลำดับ

อุ = อุปจาระ หมายถึง น้อมนำสภาพของวิปัสสนาญาณให้เขยิบเข้าไปใกล้มัคคญาณ

นุ = อนุโลม หมายถึง คล้อยตามอริยสัจ ๔ ไม่มีการขัดแย้งกันกับสภาพของมัคคญาณ ผลญาณ

โค = โคตรภู หมายถึง ข้ามจากโคตรโลกียะ สู่โคตรโลกุตตระ (ข้ามโคตรปุถุชน สู่โคตรอริยะ)

มัค = มัคคจิต หมายถึง จิตที่ทำการประหาณอนุสัยกิเลสให้ขาดลงเป็นสมุจเฉทปหาน

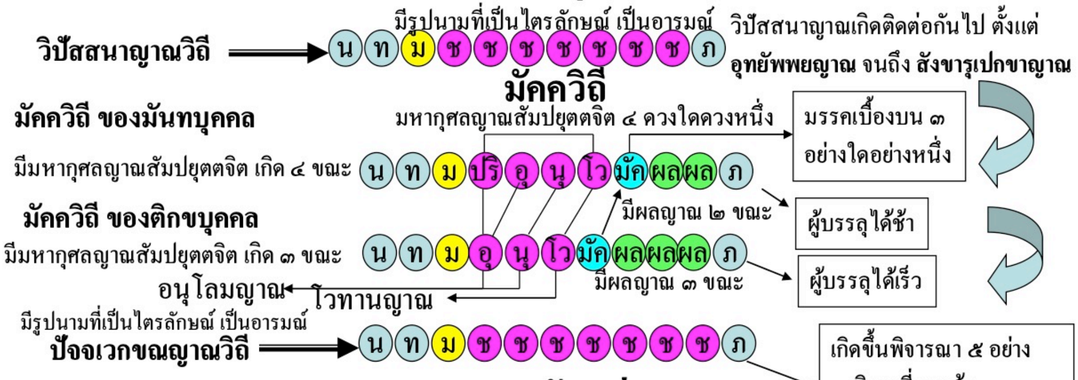
ผล = ผลจิต หมายถึง จิตที่ทำการเสพอารมณ์พระนิพพานต่อจากมัคคจิต

โคตรภูญาณ มัคคญาณ ผลญาณ ๓ อย่างนี้ มีพระนิพพาน เป็นอารมณ์

สัมมสนญาณ ถึง **อนุโลมญาณ** มีสังขารรูปนาม ที่เป็นไตรลักษณ์ เป็นอารมณ์

นามรูปปริจเฉทญาณ และ ปัจจยปริคคหญาณ มีนามรูปอย่างธรรมดา เป็นอารมณ์

มัคควิถีของพระอริยบุคคลเบื้องบน ๓

เกิดขึ้นพิจารณา ๕ อย่าง
๑. กิเลสที่ละแล้ว
๒. กิเลสที่ยังเหลืออยู่
๓. มัคคญาณ
๔. ผลญาณ
๕. นิพพาน
(ตามสมควร)
เว้นพระอรหันต์ ไม่ต้อง
พิจารณากิเลสที่เหลืออยู่
เพราะไม่มีกิเลสใด ๆ
เหลืออยู่แล้ว

ความหมายของอักษรย่อ

ปริ = **ปริกรรม** หมายถึง เพ่งอารมณ์ เพื่อปรับสภาพของวิปัสสนาให้เข้าถึงมัคคจิตได้โดยลำดับ
อุ = **อุปจาระ** หมายถึง น้อมนำสภาพของวิปัสสนาญาณให้เขยิบเข้าไปใกล้มัคคญาณ
นุ = **อนุโลม** หมายถึง คล้อยตามอริยสัจ ๔ ไม่มีการขัดแย้งกันกับสภาพของมัคคญาณ ผลญาณ
โว = **โวทาน** หมายถึง ญาณที่ทำให้เข้าถึงความบริสุทธิ์พิเศษยิ่ง ๆ ขึ้นไป (จากอริยบุคคลเบื้องต่ำสู่อริยบุคคลเบื้องสูง จนถึงอรหัตตผลเป็นอันสิ้นสุดเรียกว่า **อยู่จบพรหมจรรย์**)
มัค = **มัคคจิต** หมายถึง จิตที่ทำการประหาณอนุสัยกิเลสที่เหลือให้ขาดลงเป็นสมุจเฉทปหาน
ผล = **ผลจิต** หมายถึง จิตที่ทำการเสพอารมณ์พระนิพพานต่อจากมัคคจิต

โคตรภูญาณ มัคคญาณ ผลญาณ ๓ อย่างนี้ มีพระนิพพาน เป็นอารมณ์
อุทยัพพยญาณ ถึง **อนุโลมญาณ** มีสังขารรูปนามที่เป็นไตรลักษณ์ เป็นอารมณ์

สมาบัติวิถี

สมาบัติ แปลว่า การเข้าอยู่, การถึงพร้อม

สมาบัติวิถี จึงหมายถึง วิถีจิตที่เข้าถึง หรือจิตที่เข้าไปอยู่ในสิ่งนั้น ๆ ได้แก่ จิตที่เข้าฌาน หรืออยู่ในฌาน เป็นต้น

สมาบัติวิถี มี ๓ ประเภท คือ

๑. **ฌานสมาบัติวิถี** ได้แก่ วิถีจิตที่เข้าถึงฌาน หรือวิถีจิตที่เข้าไปอยู่ในฌาน จัดเป็นโลกียสมาบัติวิถี

๒. **ผลสมาบัติวิถี** ได้แก่ วิถีจิตที่เข้าถึงอริยผล หรือวิถีจิตที่เข้าอยู่ในอริยผล คือ มีอารมณ์เป็นนิพพาน จัดเป็นโลกุตตรสมาบัติวิถี

๓. **นิโรธสมาบัติวิถี** ได้แก่ จิตเจตสิก (รวมทั้งจิตตชรูป) ที่เข้าถึงความดับไปชั่วระยะเวลาหนึ่งที่กำหนดไว้ ซึ่งในระยะเวลานั้น ไม่มีการปรากฏเกิดขึ้นของจิต เจตสิก และจิตตชรูปเลย จัดเป็นทั้งโลกียสมาบัติวิถี และ โลกุตตรสมาบัติวิถี รวมกัน

ฌานสมาบัติวิถี

ฌานสมาบัติ หมายถึง การเข้าไปอยู่ในฌาน เพื่อหลีกจากทุกขเวทนา หรือ ความวุ่นว่ายต่ออารมณ์ภายนอก หรือปรารถนาเสวยความสุขในฌาน ก็เข้าไปสงบอยู่ในฌาน พระโยคีบุคคล เมื่อได้ฌานอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ต้องฝึกฝนฌานนั้นให้ชำนาญ เรียกว่า **วสี ๕** จึงจะสามารถเข้าฌานสมาบัติได้ คือ

๑. อาวัชชนวสี ชำนาญในการน้อมใจนึกที่จะเข้าฌานให้ได้ดังใจปรารถนา

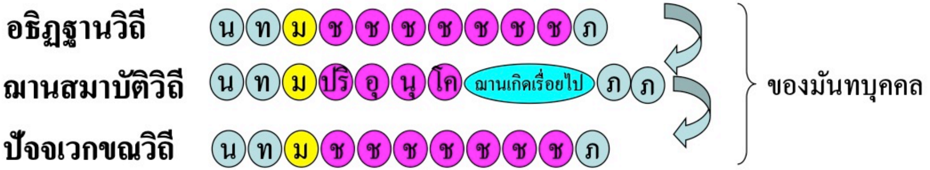
๒. สมาปัชชนวสี ชำนาญในการเข้าฌานได้อย่างรวดเร็วและคล่องแคล่ว

๓. อธิฏฐานวสี ชำนาญในการอธิษฐานให้ดำรงอยู่ในฌานได้ดังปรารถนา

๔. วุฏฐานวสี ชำนาญในการออกจากฌานได้ตามที่กำหนดไว้

๕. ปัจจเวกขณวสี ชำนาญในการพิจารณาองค์ฌานที่ตนเข้าถึงได้อย่างคล่องแคล่ว

เมื่อฝึกฝนให้ชำนาญในวสีทั้ง ๕ นี้แล้ว ย่อมสามารถเข้าฌานสมาบัติได้โดยสะดวก ดังนี้

สำหรับฌานสมาบัติวิถีของติกขบุคคลนั้น ไม่มีบริกรรมภาวนา เริ่มต้นขึ้นสู่อุปจารภาวนาเลย ในการเข้าฌานสมาบัตินี้ บุคคลได้ถึงฌานใด ก็สามารถเข้าได้เพียงถึงฌานนั้นเท่านั้น

ผลสมาบัติวิถี

ผลสมาบัติ คือ การน้อมจิตนึกหน่วงเอาพระนิพพานอารมณ์ที่ตนเองได้เสวยแล้วในมัคควิถี มาเสวยวิมุตติสุขในพระนิพพานนั้น ซึ่งต้องเป็นพระอริยบุคคลเท่านั้น ที่จะเข้าผลสมาบัติได้ และการเข้าผลสมาบัตินี้ พระอริยบุคคลจะเข้าได้ ก็เฉพาะผลที่ตนเองได้อยู่ในปัจจุบันเท่านั้น ไม่สามารถเข้าผลที่ตนได้ผ่านมาแล้ว หรือในผลที่ตนเองยังไม่ได้บรรลุ และพระอริยบุคคลที่เป็นสุกขวิปัสสกนั้น ไม่สามารถเข้าผลสมาบัติได้ เพราะขาดแรงสนับสนุนจากฌานนั่นเอง ฉะนั้น พระอริยบุคคลที่จะเข้าผลสมาบัติได้ ต้องได้ฌานอย่างต่ำปฐมฌาน (ตามนัยวิสุทธิมรรค)

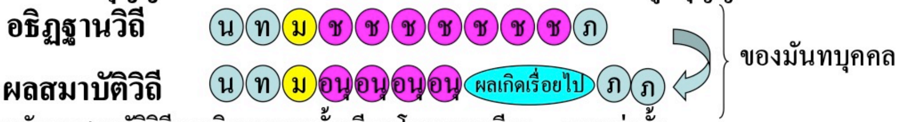
วิถีจิตที่จะเข้าผลสมาบัตินั้น ไม่เรียกว่า **บริกรรม อุปจาระ** เหมือนการเข้าฌานสมาบัติ เพียงแต่น้อมจิตไปสู่พระนิพพาน หรือหน่วงนึกเอาพระนิพพานที่ตนเคยได้เสวยมาแล้วมาเป็นอารมณ์ เรียกว่า **อนุโลม** คือ คล้อยตามให้จิตเข้าถึงพระนิพพาน หรือได้รับรู้อารมณ์พระนิพพาน นั่นเอง

ผลสมาบัติมีนิพพาน ๓ อย่าง เป็นอารมณ์ คือ

๑. **อนิมิตตนิพพาน** ด้วยอำนาจอนิจจลักษณะ สำหรับผู้มีบุญญาธิการแรงด้วยศีล

๒. **อัปปณิหิตนิพพาน** ด้วยอำนาจทุกขลักษณะ สำหรับผู้มีบุญญาธิการแรงด้วยสมาธิ

๓. **สุญญตนิพพาน** ด้วยอำนาจอนัตตลักษณะ สำหรับผู้มีบุญญาธิการแรงด้วยปัญญา

สำหรับผลสมาบัติวิถีของติกขบุคคลนั้น มีอนุโลมญาณเพียง ๓ ขณะเท่านั้น

เมื่อบุคคลอธิฏฐานแล้ว ก็สามารถเข้าอยู่ในผลสมาบัติได้ตามปรารถนาเหมือนฌานสมาบัติ

วิถีจิตที่เข้าผลสมาบัติ ก็โดยการเจริญวิปัสสนาญาณ ตั้งแต่ **อุทยัพพยญาณ** เป็นต้น จนถึง **ผลญาณ**เกิดก่อน แล้วจึงเข้าผลสมาบัติต่อไป

นิโรธสมาบัติวิถี

นิโรธสมาบัติ หมายถึง การเข้าถึงความดับของนามขันธ์ คือ จิตและเจตสิก (และจิตตชรูป) หมายความว่า จิตเจตสิกและจิตตชรูป ดับสนิท ไม่มีเกิดขึ้นเลย ตราบเท่าที่อยู่ในนิโรธสมาบัตินั้น (เป็นเวลา ๗ วัน หรือน้อยกว่า ๗ วัน ตามโอกาสอันเหมาะสม)

บุคคลที่จะเข้านิโรธสมาบัติได้ ต้องประกอบด้วยสมถพละ และวิปัสสนาพละ คือ มีกำลังสมถะและกำลังวิปัสสนาประกอบกัน

ในฝ่ายสมถพละนั้น ต้องถึงเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน

ในฝ่ายวิปัสสนาพละนั้น ต้องถึงตติยมรรค คือ **อนาคามิมรรค** อันเป็นมรรคขั้นที่ ๓ เป็นอย่างต่ำ เพราะต้องเป็นผู้กำจัดกิเลสกามในกามคุณ ๕ ได้โดยเด็ดขาดแล้ว เพื่อมิให้สิ่งเหล่านี้มาทำลายกำลังของสมาธิได้

เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะเข้านิโรธสมาบัติได้ ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ๔ ประการ คือ

๑. ต้องเป็นพระอนาคามี หรือ พระอรหันต์

๒. ต้องได้ฌานสมาบัติ ๘ (หรือ ๙) ทั้งรูปฌาน และ อรูปฌาน

๓. ต้องมีวสี คือ ความชำนาญในสัมปทา ๔ อย่าง

๔. ต้องเป็นพระอริยบุคคล ในปัญจโวการภูมิ ๒๒ (เว้นอรูปภูมิ ๔ เพราะในอรูปภูมิเข้านิโรธสมาบัติไม่ได้)

สัมปทา ๔ อย่าง

๑. ชำนาญในสมถพละ และ วิปัสสนาพละ

๒. ชำนาญในการสังเกต ในการระงับกายสังขาร (ลมหายใจเข้าออก) วจีสังขาร (วิตก วิจาร ที่ปรุงแต่งวาจา) จิตสังขาร (สัญญาและเวทนาที่ทำให้เจตนาปรุงแต่งจิต)

๓. ชำนาญในโสฬสญาณ คือได้ญาณ ๑๖ และมีความเชี่ยวชาญในญาณ ๑๖ เป็นอย่างดี

๔. ชำนาญในฌานสมาบัติมาก่อน

ข้อปฏิบัติในการเข้านิโรธสมาบัติ

๑. เข้าปฐมฌานโดยมีสมถนิมิตอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ตนได้มาแล้วเป็นอารมณ์ ปฐมฌานย่อมเกิดขึ้น ดังนี้

ฌานวิถี น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

๒. ออกจากปฐมฌานแล้ว ต้องพิจารณาปฐมฌานจิตและเจตสิกที่ดับไปแล้ว โดยความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มีวิถีจิตเกิดดังนี้

ปัจจเวกขณวิถี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

ข้อปฏิบัติในการเข้านิโรธสมาบัติ (ต่อ)

๓. เข้าทุติยฌาน (เหมือนปฐมฌาน)

๔. ออกจากทุติยฌานแล้ว พิจารณาทุติยฌานจิตและเจตสิก ที่ดับไปแล้วโดยความเป็นไตรลักษณ์ เหมือนในปฐมฌาน

๕. เข้าตติยฌาน

๖. ออกจากตติยฌานแล้ว พิจารณาตติยฌาน เหมือนในปฐมฌาน

๗. เข้าจตุตถฌาน

๘. ออกจากจตุตถฌานแล้ว พิจารณาจตุตถฌานจิตและเจตสิก เหมือนในปฐมฌาน

ฯลฯ

๑๕. เข้าอากิญจัญญายตนฌาน

๑๖. ออกจากอากิญจัญญายตนฌานแล้ว ไม่ต้องพิจารณาอากิญจัญญายตนฌานโดยความเป็นไตรลักษณ์ แต่เปลี่ยนมาอธิษฐานจิตที่จะเข้าอยู่ในนิโรธสมาบัติ เรียกว่า กระทำบุพพกิจ ๔ อย่าง ได้แก่ **การเข้าอธิฏฐานวิถี**

อธิฏฐานวิถีของนิโรธสมาบัติวิถี

๑. **นานาพันธอวิโกปนะ** อธิฏฐานว่า ขอบริขารต่าง ๆ ของข้าพเจ้า จงพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง

๒. **สังฆปฏิมานนะ** อธิษฐานว่า หากสงฆ์ประชุมพร้อมกัน ต้องการพบตัวข้าพเจ้าไซร้ ขอให้สามารถออกจากนิโรธสมาบัติได้ทันที

๓. **สัตถุปักโกสนะ** อธิษฐานว่า ถ้าหากว่า พระบรมศาสดามีพระประสงค์เรียกหา ขอให้สามารถออกจากนิโรธสมาบัติได้ทันที (เฉพาะในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่)

๔. **อัทธานปริจเฉทะ** อธิษฐานกำหนดเวลาในการเข้าอยู่ในนิโรธสมาบัติ ว่าจะอยู่นานสักเท่าไร พร้อมทั้งพิจารณาอายุสังขารของตนว่า จะตั้งอยู่ได้ถึง ๗ วันหรือไม่ ถ้าจะต้องตายก่อน ๗ วัน ก็จะไม่เข้านิโรธสมาบัติ หรือเข้าน้อยกว่า ๗ วัน เพื่อทำกิจเตรียมตัวก่อนปรินิพพาน มีการกราบทูลลาสมเด็จพระบรมศาสดาและลาพระอุปัชฌาย์อาจารย์ ตลอดถึงเพื่อนสหธรรมิก เป็นต้น

ข้อปฏิบัติในการเข้านิโรธสมาบัติ (ต่อ)

๑๗. เมื่อกระทำบุพพกิจในสัมปทา ๔ อย่างเสร็จแล้ว ก็เข้าเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ต่อจากนั้น นิโรธสมาบัติวิถี ย่อมเกิดขึ้น ดังนี้

นิโรธสมาบัติวิถี

๑๘. เมื่อเนวสัญญานาสัญญายตนฌานเกิดขึ้น ๒ ขณะ ดับลงแล้ว ต่อจากนั้น จิต เจตสิก และจิตตชรูป ก็เริ่มดับลงจนดับสนิทหมด ตราบเท่าเวลาที่อธิษฐานไว้ ส่วนกัมมชรูป อุตุชรูป และอาหารชรูป ยังคงเกิดอยู่ต่อไปตามปกติ

๑๙. เมื่อครบกำหนดเวลาที่อธิษฐานไว้แล้ว ก็จะออกจากนิโรธสมาบัติเอง ผลจิตของพระอนาคามี หรือ พระอรหันต์ จะเกิดขึ้น ๑ ขณะ ก่อนแล้ว ต่อจากนั้น ภวังคจิต เจตสิก และจิตตชรูป ย่อมปรากฏขึ้นตามปกติ

อภิญญาวิถี

อภิญญา หมายถึง ปัญญาที่เกิดขึ้นรู้รับอารมณ์ ๖ เป็นพิเศษ

อภิญญาจิต หมายถึง จิตที่ประกอบด้วยปัญญา ซึ่งมีอำนาจในการรู้อารมณ์ ๖ เป็นพิเศษ มี ๒ ดวง ได้แก่

รูปาวจรปัญจมฌานกุศลจิต ๑ รูปาวจรปัญจมฌานกิริยาจิต ๑

ที่เกิดจากการเจริญกสิณบัญญัติ ๑๐ อย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น เพราะการเจริญกสิณ ๑๐ ประการนั้น ย่อมมีกำลังแรงกล้ากว่ากรรมฐานอย่างอื่น

ผู้ที่จะทำอภิญญาให้เกิดขึ้นได้ ต้องได้ฌานสมาบัติ ๘ เว้นแต่ผู้ที่มีบารมีได้สั่งสมมามาก แม้จะไม่ได้ฌานสมาบัติ ๘ ก็สามารถทำอภิญญาให้เกิดขึ้นได้ คือ เมื่อเจริญฌานได้ถึง ปัญจมฌานแล้ว อภิญญาจิตก็เกิดขึ้น เช่น พระสารีบุตรเถระ เป็นต้น

ประเภทแห่งอภิญญา

อภิญญารู้อารมณ์ เป็นพิเศษ ๕ ประการ คือ

๑. ปุพเพนิวาสานุสสติอภิญญา ระลึกชาติก่อนได้

๒. ทิพพจักขุอภิญญา มีตาทิพย์

๓. ทิพพโสตอภิญญา มีหูทิพย์

๔. ปรจิตตวิชชานนอภิญญา รู้วาระจิต หรือ ความคิดของบุคคลอื่นได้

๕. อิทธิวิธอภิญญา แสดงฤทธิ์ได้ต่าง ๆ

อภิญญานับโดยพิเศษ มี ๗ อย่าง โดยเพิ่มเข้ามาอีก ๒ อย่าง คือ

๖. ยถากัมมูปคอภิญญา รู้เห็นกรรมของตนและของสัตว์ทั้งหลาย ในภพต่าง ๆ ตลอดจน ความสุขความทุกข์ได้

๗. อนาคตังสอภิญญา ความรู้ถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต แก่ตนและสัตว์ทั้งหลาย

อภิญญา ๒ อย่างนี้ สงเคราะห์เข้าในทิพพจักขุอภิญญา จึงคงเป็นอภิญญา ๕ นั่นเอง

วิธีปฏิบัติเพื่อให้ได้อภิญญา ๑๔ ขั้นตอน

อภิญญาจิตจะเกิดขึ้นได้ ต้องฝึกฝนให้ชำนาญในกสิณ ๘ อย่าง (เว้นอากาสกสิณและอาโลกกสิณ) และการเข้าสมาบัติ ๘ ด้วยวิธีฝึกโดยลำดับ ๑๔ ขั้นตอน ดังนี้

๑. **กสิณานุโลมโต** การเข้าฌานโดยเพ่งไปตามลำดับกสิณ เป็นจำนวนหลายรอบ

๒. **กสิณปฏิโลมโต** การเข้าฌานโดยการเพ่งกสิณแบบย้อนกลับตามลำดับกสิณ

๓. **กสิณานุโลมปฏิโลมโต** การเพ่งกสิณ กลับไปกลับมาหลายรอบ จากต้นไปหาปลาย จากปลายไปหาต้น

๔. **ฌานานุโลมโต** การเข้าฌานตามลำดับสมาบัติตั้งแต่ต้นจนถึงที่สุด

๕. **ฌานปฏิโลมโต** การเข้าฌานทวนลำดับ ตั้งแต่ปลายไปหาต้น

๖. **ฌานานุโลมปฏิโลมโต** การเข้าฌานกลับไปกลับมาหลายรอบ

๗. ฌานุกกันติกโต การเข้าสมาบัติโดยมีการข้ามลำดับฌาน

๘. กสิณุกกันติกโต การเข้าสมาบัติโดยมีการข้ามลำดับกสิณ

๙. ฌานกสิณุกกันติกโต การเข้าสมาบัติโดยมีการข้ามลำดับฌานและกสิณ

๑๐. อังคสังกันติโต การเข้าสมาบัติโดยมีการพิจารณาเปลี่ยนลำดับองค์ฌาน

๑๑. อารัมมณสังกันติโต การเข้าสมาบัติโดยมีการเปลี่ยนอารมณ์ แต่ละฌาน

๑๒. อังคารัมมณสังกันติโต การเข้าสมาบัติโดยมีการเปลี่ยนอารมณ์และเปลี่ยนการพิจารณาองค์ฌาน

๑๓. อังคววัฏฐาปนโต การพิจารณากำหนดรู้องค์ฌานไปตามลำดับแห่งสมาบัติ ๙ หลาย ๆ ครั้ง

๑๔. อารัมมณววัฏฐาปนโต การพิจารณากำหนดรู้อารมณ์ของสมาบัติ ๙ หลาย ๆ ครั้ง

ลำดับการเข้าอภิญญา

เมื่อฝึกฝนในวิธีปฏิบัติให้ได้อภิญญาทั้ง ๑๔ ประการ จนชำนาญแล้ว พึงปฏิบัติ ดังนี้

๑. เข้ารูปาวจรปัญจมฌานเป็นบาทให้สมาธิจิตมีกำลังแรงกล้า เรียกว่า **ปาทกฌานวิถี** ดังต่อไปนี้

ปาทกฌานวิถี น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌา ฌา ฌา ฌา ฌา ภ

๒. ออกจากรูปาวจรปัญจมฌานแล้วตั้งจิตอธิษฐานว่า ต้องการจะให้อภิญญาอะไรเกิดเรียกว่า **อธิฏฐานวิถี**

อธิฏฐานวิถี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

๓. เมื่ออธิษฐานเสร็จแล้ว ก็เข้ารูปาวจรปัญจมฌานอีก และเข้าซ้ำ ๆ กันหลายรอบ เรียกว่า **ปาทกฌานวิถี** เหมือนกัน ดังนี้

ปาทกฌานวิถี น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌา ฌา ฌา ฌา ฌา ภ

๔. เมื่อเข้ารูปาวจรปัญจมฌานเป็นบาทมีกำลังแรงกล้าดีแล้ว ต่อจากนั้นอภิญญาจิตก็เกิดขึ้น ดังนี้

อภิญญาวิถี น ท ม ปริ อุ นุ โค อภิญญา ภ **ปฏิปาทกสิทธิฌาน**

มัคควิถี น ท ม ปริ อุ นุ โค มัค ผล ผล ภ

อภิญญาวิถี น ท ม ปริ อุ นุ โค อภิญญา ภ **มัคคสิทธิฌาน** (เกิดต่อจากมัคควิถี)

กามมโนทวารวิถี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ (เกิดต่อจากอภิญญาวิถี เป็นอันสิ้นสุด)

ถ้าพยายามเช่นนี้แล้ว อภิญญาไม่เกิด ก็ต้องเริ่มต้นทำใหม่ จนกว่าอภิญญาจิตจะเกิด

สรุปอัปปนาวิถี

อัปปนาวิถี ต้องเกิดตามกามชวนมโนทวารวิถี คือ มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔ หรือ มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔ เสมอ จะเกิดเองตามลำพังไม่ได้

ฉะนั้น ในเรื่องของเวทนาและชาติ ของวิถีจิตทั้ง ๒ ประเภทนี้ จึงต้องมีความสัมพันธ์กัน คือ กามวิถีมีเวทนาและชาติเป็นอย่างไร อัปปนาวิถีที่เกิดตาม ก็ต้องมีเวทนาและชาติเป็นอย่างนั้นด้วย คือ

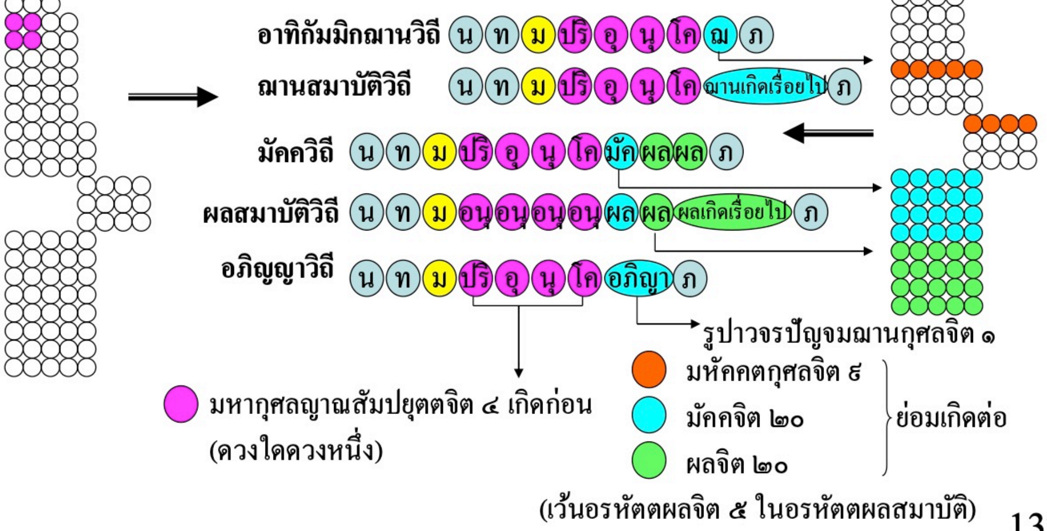
จำแนกโดยชาติ

๑. เมื่อมหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔ ดวง ของติเหตุกปุถุชนและพระเสกขบุคคล ๓ เกิดขึ้นแล้ว อัปปนาชวนะ ๔๔ ดวง คือ มหัคคตกุศลจิต ๙ มัคคจิต ๒๐ ผลจิต ๒๐ (เว้นอรหัตตผลจิต ๕ เฉพาะในอรหัตตผลสมาบัติวิถี) ย่อมเกิดขึ้นตามได้

๒. เมื่อมหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔ ดวง ของพระอรหันต์เกิดขึ้นแล้ว อัปปนาชวนะ ๑๔ ดวง คือ มหัคคตกิริยาจิต ๙ อรหัตตผลจิต ๕ (เฉพาะในอรหัตตผลสมาบัติวิถี) ย่อมเกิดขึ้นตามได้ ดังแสดงภาพต่อไปนี้

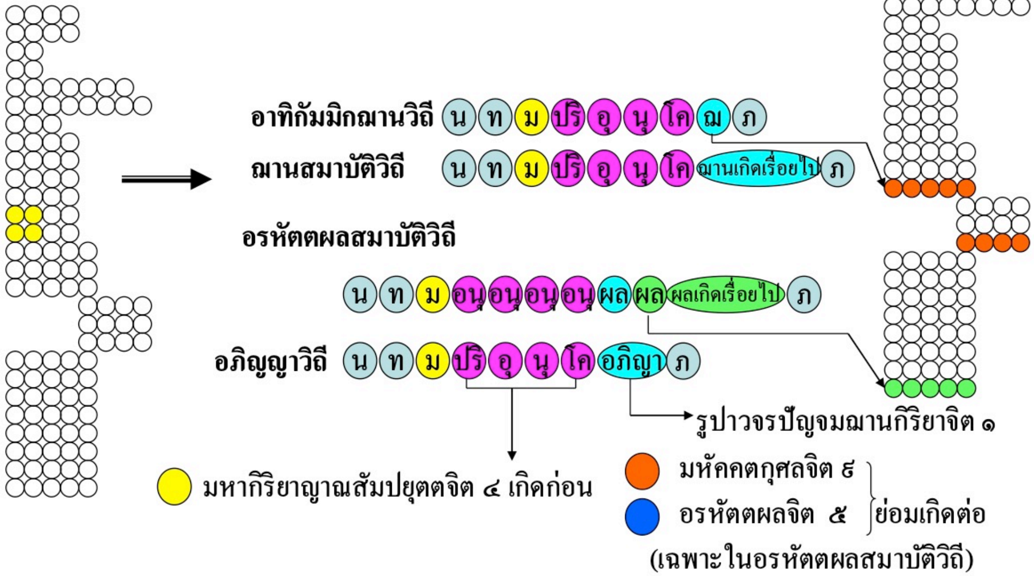
อัปปนากุศลชวนะเกิดต่อจากมหากุศลญาณสัมปยุตตชวนะ

เมื่อมหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔ ดวง ของติเหตุกปุถุชนและพระเสกขบุคคล ๓ เกิดขึ้นแล้ว อัปปนาชวนะ ๔๔ ดวง คือ มหัคคตกุศลจิต ๙ มัคคจิต ๒๐ ผลจิต ๑๕ (เว้นอรหัตตผล ๕ เฉพาะในอรหัตตผลสมาบัติวิถี) ย่อมเกิดตามได้

อัปปนากิริยาชวนะเกิดต่อจากมหากิริยาญาณสัมปยุตตชวนะ

เมื่อมหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔ ดวง ของพระอรหันต์เกิดขึ้นแล้ว อัปปนาชวนะ ๑๔ ดวง คือ มหัคคตกิริยาจิต ๙ อรหัตตผลจิต ๕ (เฉพาะในอรหัตตผลสมาบัติวิถี) ย่อมเกิดขึ้น

จำแนกโดยเวทนา

๑. หลังจากมหากุศลโสมนัสญาณสัมปยุตตจิต ๒ ดวง ของติเหตุกปุถุชนและผลเสกขบุคคล ๓ เกิดขึ้นแล้ว โสมนัสอัปปนาชวนะ ๓๒ คือ รูปฌานกุศลจิต ๔ (เว้นปัญจมฌานกุศลจิต ๑) มัคคจิต ๑๖ (เว้นปัญจมฌานมรรคจิต ๔) ผลจิต ๑๖ (เว้นปัญจมฌานผลจิตเบื้องบน ๓ และเว้นอรหัตตผลจิต ๕ ในอรหัตตผลสมาบัติวิถี) ย่อมเกิดขึ้นตามได้

๒. หลังจากที่มหากุศลอุเบกขาญาณสัมปยุตตจิต ๒ ดวง ของติเหตุกปุถุชนและผลเสกขบุคคล ๓ เกิดขึ้นแล้ว อุเบกขาอัปปนาชวนะ ๑๓ ดวง คือ รูปาวจรปัญจมฌานกุศลจิต ๑ อรูปาวจรกุศลจิต ๔ ปัญจมฌานมรรคจิต ๔ ปัญจมฌานผลจิต ๔ (เว้นปัญจมฌานอรหัตตผลจิต ๑ ในอรหัตตผลสมาบัติวิถี) ย่อมเกิดขึ้นตามได้

๓. หลังจากมหากิริยาโสมนัสญาณสัมปยุตตจิต ๒ ดวง ของพระอรหันต์ เกิดขึ้นแล้ว โสมนัสอัปปนาชวนะ ๘ คือ รูปฌานกิริยาจิต ๔ (เว้นปัญจมฌานกิริยาจิต ๑) อรหัตตผลจิต ๔ (เว้นปัญจมฌานอรหัตตผลจิต ๑ ที่เกิดในอรหัตตผลสมาบัติวิถี และเว้นอรหัตตผลจิต ๕ ที่เกิดในมัคควิถี) ย่อมเกิดขึ้นตามได้

๔. หลังจากที่มหากิริยาอุเบกขาญาณสัมปยุตตจิต ๒ ดวง ของพระอรหันต์ เกิดขึ้นแล้ว อุเบกขาอัปปนาชวนะ ๖ ดวง คือ รูปาวจรปัญจมฌานกิริยาจิต ๑ อรูปาวจรกิริยาจิต ๔ ปัญจมฌานอรหัตตผลจิต ๑ (เฉพาะที่เกิดในอรหัตตผลสมาบัติวิถี) ย่อมเกิดขึ้นตามได้

อัปปนากุศลโสมนัสชวนะเกิดต่อจากมหากุศลโสมนัสญาณสัมปยุตตชวนะ

หลังจากมหากุศลโสมนัสญาณสัมปยุตตจิต ๒ ดวง ของติเหตุกปุถุชน และผลเสกขบุคคล ๓ เกิดขึ้นแล้ว โสมนัสอัปปนาชวนะ ๓๒ คือ รูปฌานกุศลจิต ๔ (เว้นปัญจมฌานกุศลจิต ๑) มัคคจิต ๑๖ (เว้นปัญจมฌานมรรคจิต ๔) ผลจิต ๑๒ (เว้นปัญจมฌานผลจิตเบื้องบน ๓ และเว้นอรหัตตผลจิต ๕ ที่เกิดในอรหัตตผลสมาบัติวิถี) ย่อมเกิดขึ้นตามได้ ดังนี้

อัปปนากุศลอุเบกขาชวนะเกิดต่อจากมหากุศลอุเบกขาญาณสัมปยุตตชวนะ

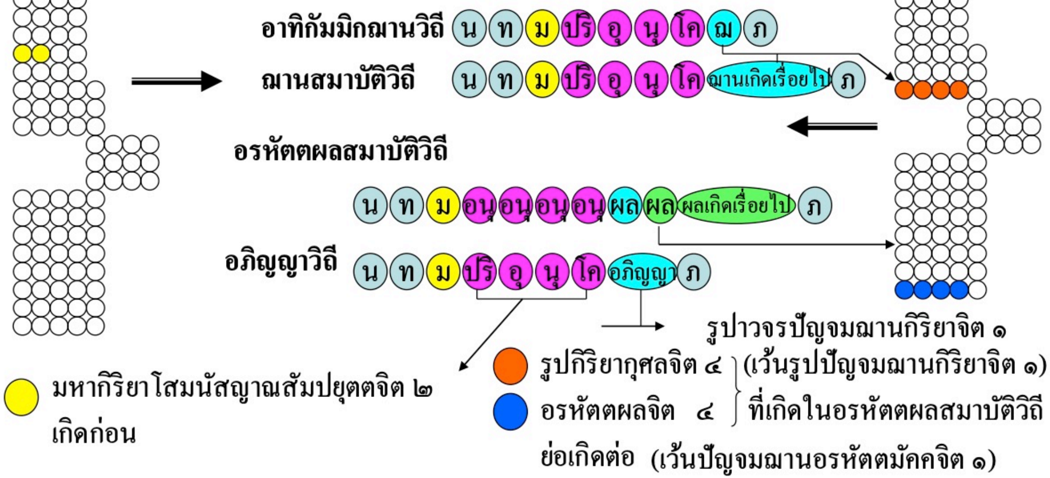
หลังจากที่มหากุศลอุเบกขาญาณสัมปยุตตจิต ๒ ดวง ของติเหตุกปุถุชน และผลเสกขบุคคล ๓ เกิดขึ้นแล้ว อุเบกขาอัปปนาชวนะ ๑๒ ดวง คือ รูปาวจรปัญจมฌานกุศลจิต ๑ อรูปาวจรกุศลจิต ๔ ปัญจมฌานมรรคจิต ๔ ปัญจมฌานผลจิต ๔ (เว้นปัญจมฌานอรหัตตผลจิต ๑ ในอรหัตตผลสมาบัติวิถี) ย่อมเกิดขึ้นตาม ดังนี้

(เว้นปัญจมฌานอรหัตตผลจิต ๑ ที่เกิดในอรหัตตผลสมาบัติวิถี)

อัปปนากิริยาโสมนัสชวนะเกิดต่อจากมหากิริยาโสมนัสญาณสัมปยุตตชวนะ

หลังจากมหากิริยาโสมนัสญาณสัมปยุตตจิต ๒ ดวง ของพระอรหันต์เกิดขึ้นแล้ว โสมนัสอัปปนาชวนะ ๘ คือ รูปฌานกิริยา ๔ (เว้นปัญจมฌานกิริยาจิต ๑) และอรหัตตผลจิต ๔ เฉพาะที่เกิดในอรหัตตผลสมาบัติวิถี (เว้นปัญจมฌานอรหัตตผลจิต ๑ ย่อมเกิดขึ้นตามได้

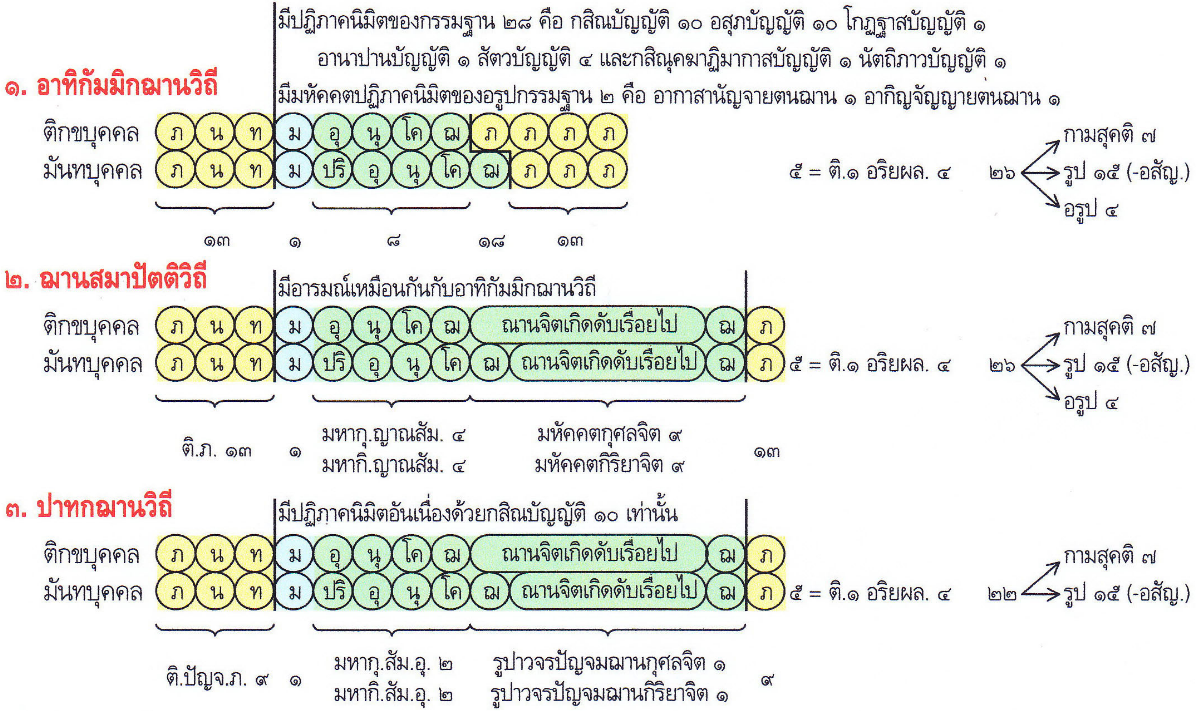

อัปปนากิริยาอุเบกขาชวนะเกิดต่อจากมหากิริยาอุเบกขาญาณสัมปยุตตชวนะ

หลังจากที่มหากิริยาอุเบกขาญาณสัมปยุตตจิต ๒ ดวง ของพระอรหันต์เกิดขึ้นแล้ว อุเบกขาอัปปนาชวนะ ๖ ดวง คือ รูปาวจรปัญจมฌานกิริยาจิต ๑ อรูปาวจรกิริยาจิต ๔ ปัญจมฌานอรหัตตผลจิต ๑ (เฉพาะที่เกิดขึ้นในอรหัตตผลสมาบัติวิถี) ย่อมเกิดขึ้นตามได้

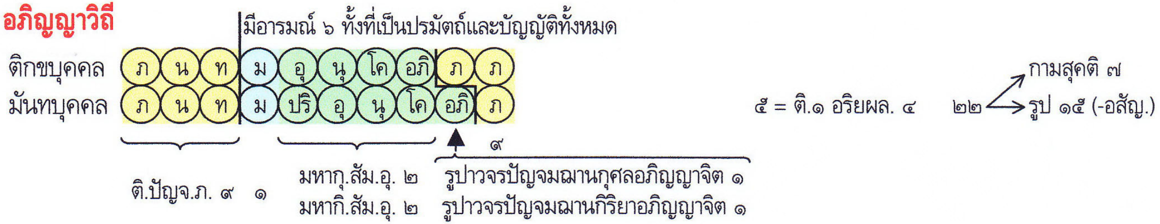

อัปปนาชวนมโนทวารวิถี ๗ วิถี

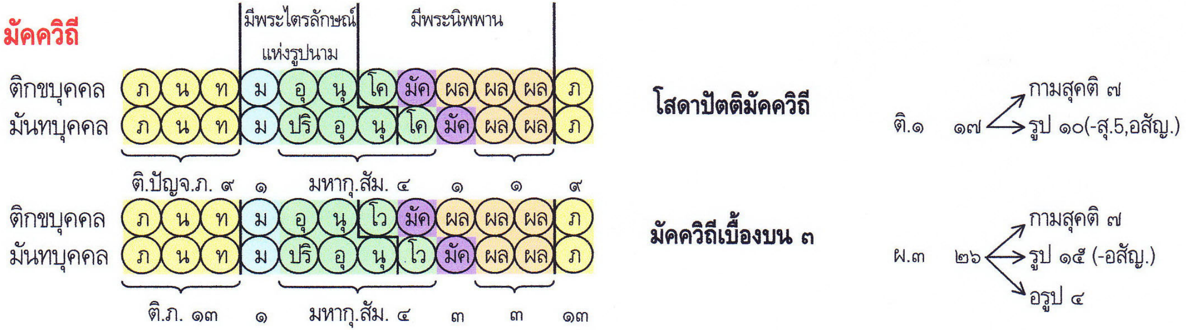

อัปปนาชวนมโนทวารวิถี ๗ วิถี

๔. อภิญญาวิถี

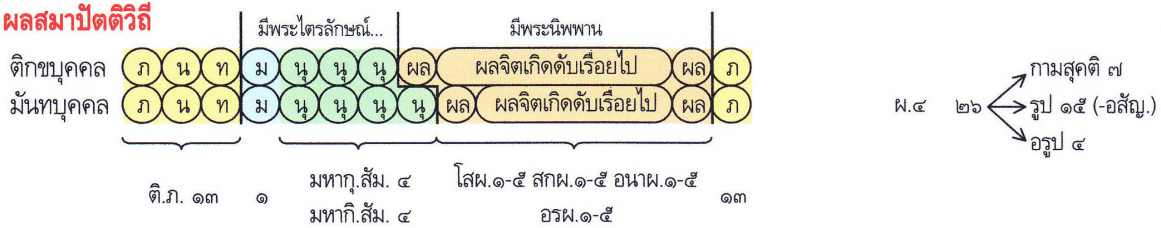

๕. มัคควิถี

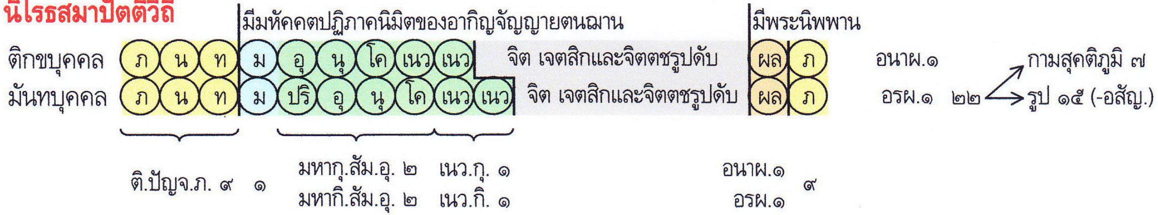

อัปปนาชวนมโนทวารวิถี ๗ วิถี

๖. ผลสมาปัตติวิถี

๗. นิโรธสมาปัตติวิถี

ปัจจเวกขณวิถี

ปัจจเวกขณะ แปลว่า การพิจารณา

ปัจจเวกขณวิถี หมายถึง วิถีจิตที่เกิดขึ้นพิจารณาสภาพธรรม ที่อัปปนาชวนะได้ทำการประหาณกิเลสโดยวิกขัมภนปหาน ด้วยอำนาจแห่งฌานก็ดี หรือโดยสมุจเฉทปหาน (ยกเว้นสกิทาคามิมรรค ประหาณกิเลสได้เพียงตนุกรปหานเท่านั้น) ด้วยอำนาจแห่งมัคคญาณก็ดี ปัจจเวกขณวิถี ย่อมเกิดขึ้นพิจารณาสภาพธรรมเหล่านั้น ตามความเป็นจริง เรียกว่า **ปัจจเวกขณสัมมาทิฏฐิ**

ปัจจเวกขณวิถี คือ วิถีจิตของมหากุศล หรือ มหากิริยา ญาณสัมปยุตตจิต ที่เกิดขึ้นต่อจากโลกียอัปปนาวิถี คือ อาทิกัมมิกฌานวิถี หรือ ฌานสมาบัติวิถี เพื่อทำหน้าที่พิจารณาองค์ฌานที่เกิดขึ้นแล้ว แต่ในฌานวิถีนั้น ปัจจเวกขณวิถี อาจเกิดขึ้นไม่แน่นอน เนื่องจากความรู้ความเข้าใจในฌาน ถ้าเพิ่งได้ฌานใหม่ ๆ ยังไม่ได้ฝึกฝนให้เป็นวสี ปัจจเวกขณวิถีย่อมไม่เกิดขึ้น ต่อเมื่อฝึกฝนให้เป็นวสีแล้ว ปัจจเวกขณวิถีจึงเกิดขึ้นทำการพิจารณาสภาพขององค์ฌานเหล่านั้นได้

สำหรับอภิญญาวิถี,ผลสมาบัติวิถี, และนิโรธสมาบัติวิถี นั้น ปัจจเวกขณวิถี ย่อมไม่เกิดตามแน่นอน เพราะไม่มีกิจที่ต้องพิจารณาอะไร

เพราะฉะนั้น **ปัจจเวกขณวิถี** ย่อมเกิดต่อจากมัคควิถี เท่านั้นโดยแน่นอน

การเกิดขึ้นของปัจจเวกขณวิถี

ปัจจเวกขณวิถีที่เกิดต่อจากโสดาปัตติมัคควิถี

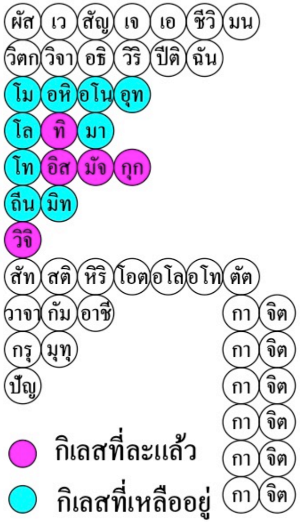

ทำการพิจารณาสภาพธรรม ๕ ประการ คือ

- โสดาปัตติมรรคจิต
- โสดาปัตติผลจิต
- นิพพาน
- กิเลสที่ละได้แล้ว
- กิเลสที่ยังเหลืออยู่

ต้องพิจารณาทุกท่าน (โสดาปัตติมรรคจิต, โสดาปัตติผลจิต, นิพพาน)

เฉพาะท่านที่มีประสบการณ์ด้านปริยัติ รอบรู้ในกองกิเลสเท่านั้น จึงจะสามารถทำได้การพิจารณาได้ (กิเลสที่ละได้แล้ว, กิเลสที่ยังเหลืออยู่)

ปัจจเวกขณวิถีที่เกิดต่อจากสกิทาคามิมัคควิถี

สกิทาคามิมัคควิถี

มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔ ของพระโสดาบัน

บุคคล ที่กำลังก้าวเข้าสู่สกิทาคามิมัคควิถี

ปัจจเวกขณญาณวิถี

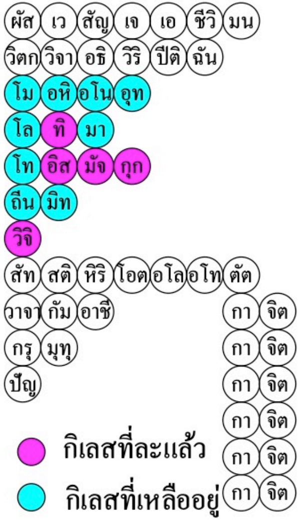
ทำการพิจารณาสภาพธรรม ๕ ประการ คือ

- สกิทาคามิมรรคจิต
- สกิทาคามิผลจิต
- นิพพาน

} ต้องพิจารณาทุกท่าน

- กิเลสที่ละได้แล้ว
- กิเลสที่ยังเหลืออยู่

} เฉพาะท่านที่มีประสบการณ์ด้านปริยัติ รอบรู้ในกองกิเลสเท่านั้น จึงจะสามารถทำได้การพิจารณาได้

ปัจจเวกขณวิถีที่เกิดต่อจากอนาคามิมัคควิถี

อนาคามิมัคควิถี

มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔ ของพระสกิทาคามีบุคคล
ที่กำลังก้าวเข้าสู่อนาคามิมัคคบุคคล

ปัจจเวกขณญาณวิถี

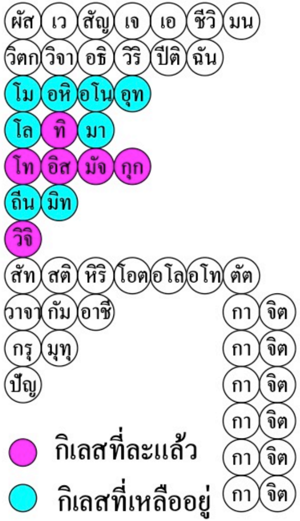
ทำการพิจารณาสภาพธรรม ๕ ประการ คือ

- อนาคามิมรรคจิต
- อนาคามิผลจิต
- นิพพาน

} ต้องพิจารณาทุกท่าน

- กิเลสที่ละได้แล้ว
- กิเลสที่ยังเหลืออยู่

} เฉพาะท่านที่มีประสบการณ์ด้านปริยัติ รอบรู้ในกองกิเลสเท่านั้น จึงจะสามารถทำการพิจารณาได้

ปัจจเวกขณวิถีที่เกิดต่อจากอรหัตตมัคควิถี

อรหัตตมัคควิถี น ท ม ปริ อุ นุ โว มัค ผล ผล ภ

มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔ ของพระอนาคามีบุคคล
ที่กำลังก้าวเข้าสู่ความเป็นอรหัตตมรรคบุคคล

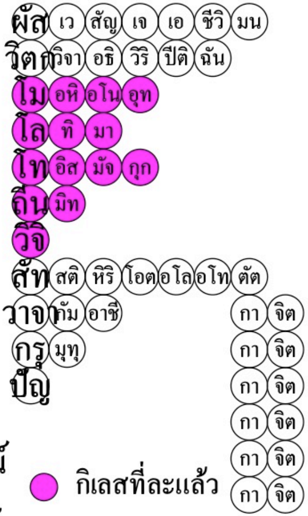
ปัจจเวกขณญาณวิถี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

ทำการพิจารณาสภาพธรรม ๔ ประการ คือ

- อรหัตตมรรคจิต
- อรหัตตผลจิต
- นิพพาน
- กิเลสที่ละได้แล้ว

อรหัตตมรรคจิต อรหัตตผลจิต นิพพาน } ต้องพิจารณาทุกท่าน

กิเลสที่ละได้แล้ว ⟶ เฉพาะท่านที่มีประสบการณ์ด้านปริยัติ รอบรู้ในกองกิเลสเท่านั้น จึงจะสามารถทำการพิจารณาได้

ปัจจเวกขณวิถีที่เกิดกับปุถุชนได้

มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔

ปัจจเวกขณวิถี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

โดยการพิจารณาสภาพธรรม ๕ ประการ คือ

๑. พิจารณาว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้

๒. พิจารณาว่า เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้

๓. พิจารณาว่า เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้

๔. พิจารณาว่า เราต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้นไป

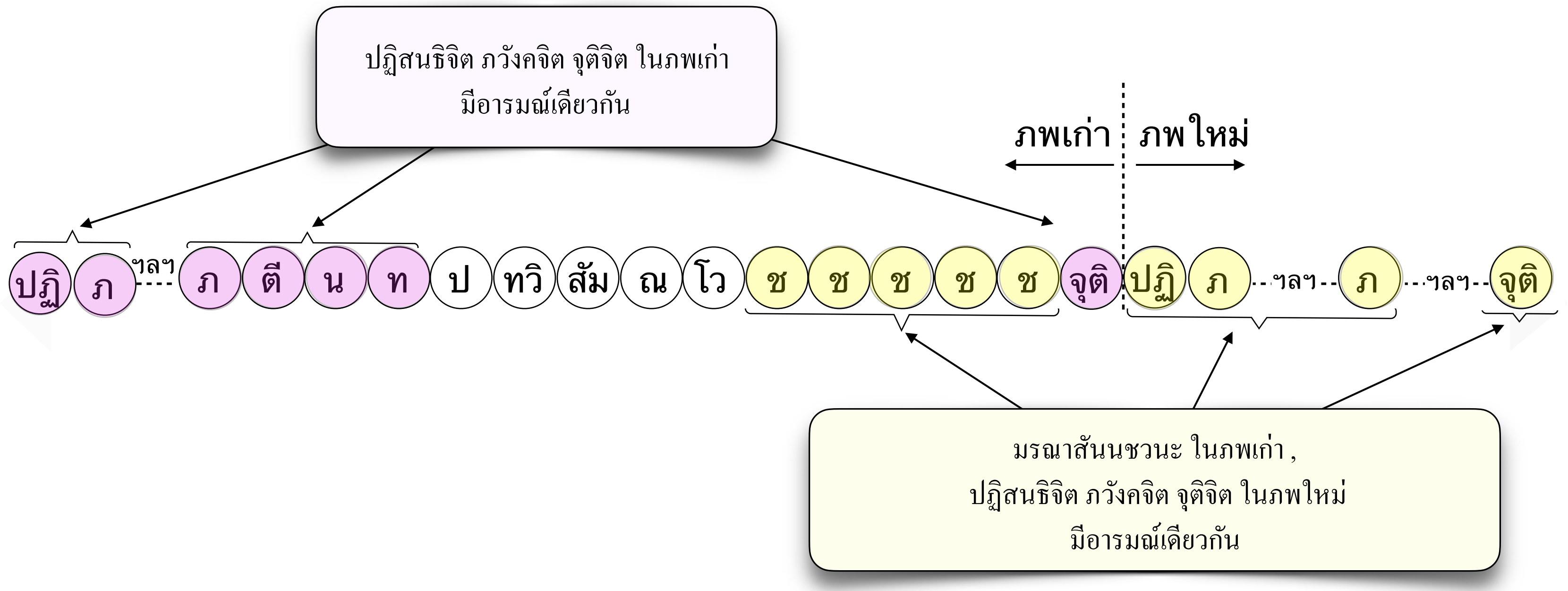
๕. พิจารณาว่า เรามีกรรมเป็นของตน เราทำกรรมอันใดไว้ จะดีหรือชั่วก็ตาม เราต้องรับผลของกรรมนั้น

มรณาสันนวิถี

มรณาสันนวิถี หมายถึง วิถีจิตที่เกิดขึ้นเมื่อใกล้จะตาย คือ เมื่อวิถีจิตนี้สิ้นสุดลงแล้ว จุติจิตย่อมเกิดขึ้นเป็นลำดับต่อมา โดยไม่มีวิถีจิตที่มีอารมณ์อย่างอื่นมาเกิดคั่นระหว่างมรณาสันนวิถีกับจุตินี้อีกเลย

มรณาสันนวิถี มีชวนะเพียง ๕ ขณะเท่านั้น เพราะจิตในขณะนั้น มีกำลังอ่อนมากแล้ว เนื่องจากกรรมที่ส่งผลให้นั้นใกล้จะหมดกำลังลง และหทยวัตถุซึ่งเป็นที่อาศัยเกิดของจิต ก็ใกล้จะหมดอายุลงด้วยเช่นเดียวกัน เปรียบเหมือนไฟตะเกียงที่หมดน้ำมัน ทำให้แสงสว่างของไฟนั้นริบหรี่ลงตามไปด้วย

เมื่อมรณาสันนวิถีสิ้นสุดลงแล้ว จุติจิตย่อมเกิดขึ้น ๑ ขณะ เป็นอันสิ้นสุดภพชาตินั้น เรียกว่า **ตาย** ต่อจากนั้น ปฏิสนธิจิต ก็เกิดขึ้นติดต่อทันที ๑ ขณะไม่มีจิตอื่นมาเกิดคั่นระหว่างเลย เป็นการเริ่มต้นภพชาติใหม่อีก เรียกว่า **เกิดใหม่** ยกเว้นจุติจิตของพระอรหันต์ที่ไม่มีปฏิสนธิจิตเกิดต่ออีกแล้ว เพราะพระอรหันต์ไม่มีการเกิดใหม่อีกแล้ว เรียกว่า **การเข้าสู่ปรินิพพาน** คือ การดับสิ้นทั้งกิเลสและกองทุกข์ทั้งปวง

ปฏิสนธิจิต ภวังคจิต จุติจิต ในภพเก่า
มีอารมณ์เดียวกัน
ภพเก่า
ภพใหม่
ปฏิ ภ ฯลฯ ภ ตี น ท ป ทวิ สัม ณ โว ช ช ช ช ช จุติ ปฏิ ภ ฯลฯ ภ ฯลฯ จุติ
มรณาสันนชวนะ ในภพเก่า ,
ปฏิสนธิจิต ภวังคจิต จุติจิต ในภพใหม่
มีอารมณ์เดียวกัน

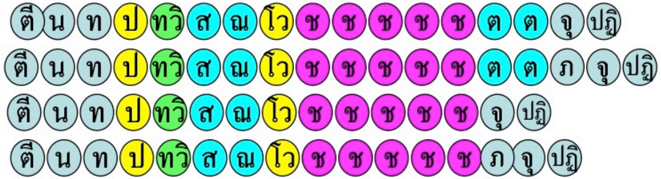
มรณาสันนวิถีของกามบุคคล

มรณาสันนวิถีของกามบุคคล (ยกเว้นพระอรหันต์) ก่อนที่จุติจิตจะเกิดขึ้น ถ้าในขณะนั้น มี รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นอารมณ์ มรณาสันนวิถีนั้น เรียกว่า **มรณาสันนวิถีทางปัญจทวาร**

ถ้าเป็นความรู้สึกนึกคิดทางใจ มรณาสันนวิถีนั้น เรียกว่า **มรณาสันนวิถีทางมโนทวาร**

มรณาสันนวิถีทางปัญจทวารและทางมโนทวารนั้น มีอย่างละ ๔ วิถี คือ

มรณาสันนวิถีทางปัญจทวาร ๔ อย่าง

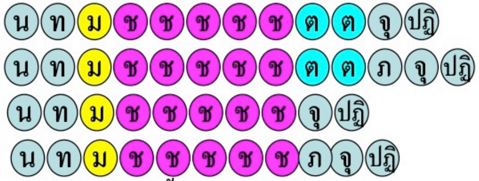
ตทาลัมพนะ - จุติ

ตทาลัมพนะ - ภวังค์ - จุติ

ชวนะ - จุติ

ชวนะ - ภวังค์ - จุติ

มรณาสันนวิถีทางมโนทวาร ๔ อย่าง

ตทาลัมพนะ - จุติ

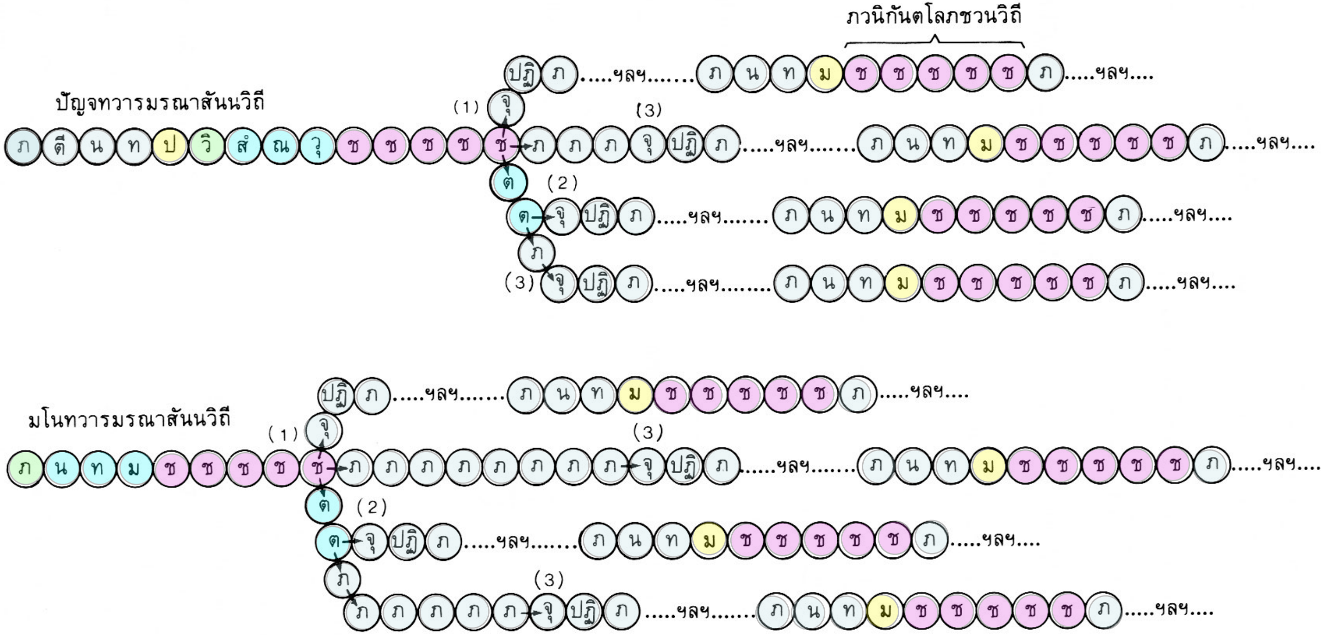
ตทาลัมพนะ - ภวังค์ - จุติ

ชวนะ - จุติ

ชวนะ - ภวังค์ - จุติ

ส่วนมรณาสันนวิถีของพรหมทั้งหลาย (ยกเว้นอสัญญสัตตพรหม) ย่อมมีแต่ทางมโนทวารเท่านั้น และเป็นชวนวาระอย่างเดียว ไม่มีตทาลัมพนะ เพราะมีบัญญัติ หรือ มหัคคตะ เป็นอารมณ์ (ไม่มีกามธรรมเป็นอารมณ์)

มรณาสันนวิถี

อารมณ์ของมรณาสันนวิถี

๑. **กรรมอารมณ์** หมายถึง กุศลกรรม อกุศลกรรม ที่บุคคลนั้นได้กระทำแล้วในขณะใกล้ตายก็ดี หรือทำไว้นานแล้ว แต่นึกถึง หรือเกิดความรู้สึกปรากฏเหมือนขณะทำก็ดี เป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกนึกคิด หรือมีบัญญัติอารมณ์ต่าง ๆ มาปรากฏทางใจอย่างเดียว จึงจัดเป็น**ธรรมารมณ์**อย่างเดียว

๒. **กรรมนิมิตอารมณ์** หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวเนื่องด้วยการกระทำกรรมในอดีตที่ผ่านมา มาปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเป็นได้ทั้ง ๖ อารมณ์ มี ๒ ประเภท คือ

๒.๑ **อุปลัทธกรรมนิมิต** อารมณ์ที่บุคคลได้ประสบในขณะที่กระทำกรรม

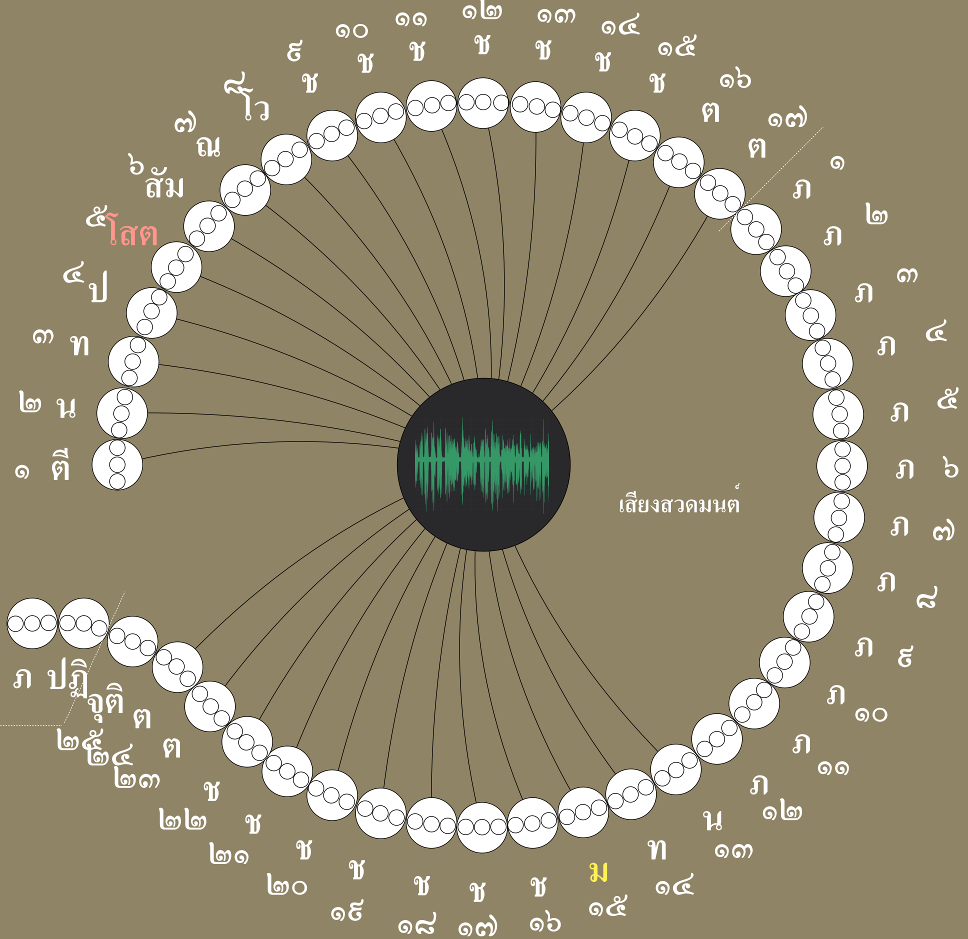
๒.๒ **อุปกรณกรรมนิมิต** อารมณ์ที่เกี่ยวเนื่องด้วยอุปกรณ์ที่ใช้ในการกระทำกรรม

๓. **คตินิมิตอารมณ์** หมายถึง ภพภูมิ หรือ สิ่งที่เกี่ยวกับภพภูมินั้น ๆ ที่บุคคลนั้นจะได้ไปเกิด มาปรากฏทางทวาร ๖ จึงเป็นได้ทั้ง ๖ อารมณ์ แต่โดยมากมักปรากฏทางจักขุทวาร กับทางมโนทวาร ๒ ทางเท่านั้น

ทวารวิมุตตอารมณ์	ความหมาย	ประเภทอารมณ์		ภพภูมิ	ทวารที่ปรากฏ	กาล
กรรมอารมณ์	การจัดแจงกระตุ้นชักชวนในสิ่งที่ดีและไม่ดี อันเป็นกุศลเจตนาที่ในมหากุศลจิต ๘ และอกุศลเจตนาที่ในอกุศลจิต ๑๑ (เว้นอุทธัจจสัมปยุตตจิต ๑)	**ธรรมารมณ์ อย่างเดียว** กามธรรม (กุศล อกุศลเจตนา)	เจตนาเจตสิก	**กามภูมิ ๑๑** อุเบกขาสันตีรณจิต ๒ มหาวิบากจิต ๘	มโนทวาร	อดีต
กรรมนิมิตตอารมณ์	อารมณ์ของกรรมที่เป็นผู้ให้ปฏิสนธิจิตเกิด เป็นอารมณ์ที่เป็นเหตุของการกระทำ ได้แก่อารมณ์ ๖ ที่ได้ประสบไปแล้วเนื่องด้วยกรรมทาง กาย วาจา ใจ ของแต่ละบุคคลๆเท่านั้น ไม่ใช่อารมณ์ทั่วไป	**อารมณ์ ๖ที่เป็น** กามธรรม	กามจิต ๕๔, เจตสิก ๕๒ , รูป ๒๘	**กามภูมิ ๑๑** อุเบกขาสันตีรณจิต ๒ มหาวิบากจิต ๘	ทวาร ๖	ปัจจุบัน อดีต กาลวิมุตต์ ตามสมควร
		บัญญัติ	รูปกรรมฐาน ๒๖, อรูปกรรมฐาน	**รูปภูมิ ๑๕** (เว้นอสัญญสัตตภูมิ) รูปาวจรวิปากจิต ๕		
		มหัคคตะ	อากาสา. กุศล, อากิญ. กุศล	**อรูปภูมิ ๔** อรูปาวจรวิปากจิต ๔		
คตินิมิตตอารมณ์	อารมณ์ของภพชาติที่พึงถึง คือ อารมณ์ ๖ ที่จะได้พบได้เสวยในภพที่สอง ไม่ใช่ อารมณ์ ๖ ที่เกี่ยวกับภพนี้	**อารมณ์ ๖ที่เป็น** กามธรรม	กามจิต ๕๔, เจตสิก ๕๒, รูป ๒๘	**กามภูมิ ๑๑** อุเบกขาสันตีรณจิต ๒ มหาวิบากจิต ๘	ทวาร ๖	ปัจจุบัน อดีต ตามสมควร

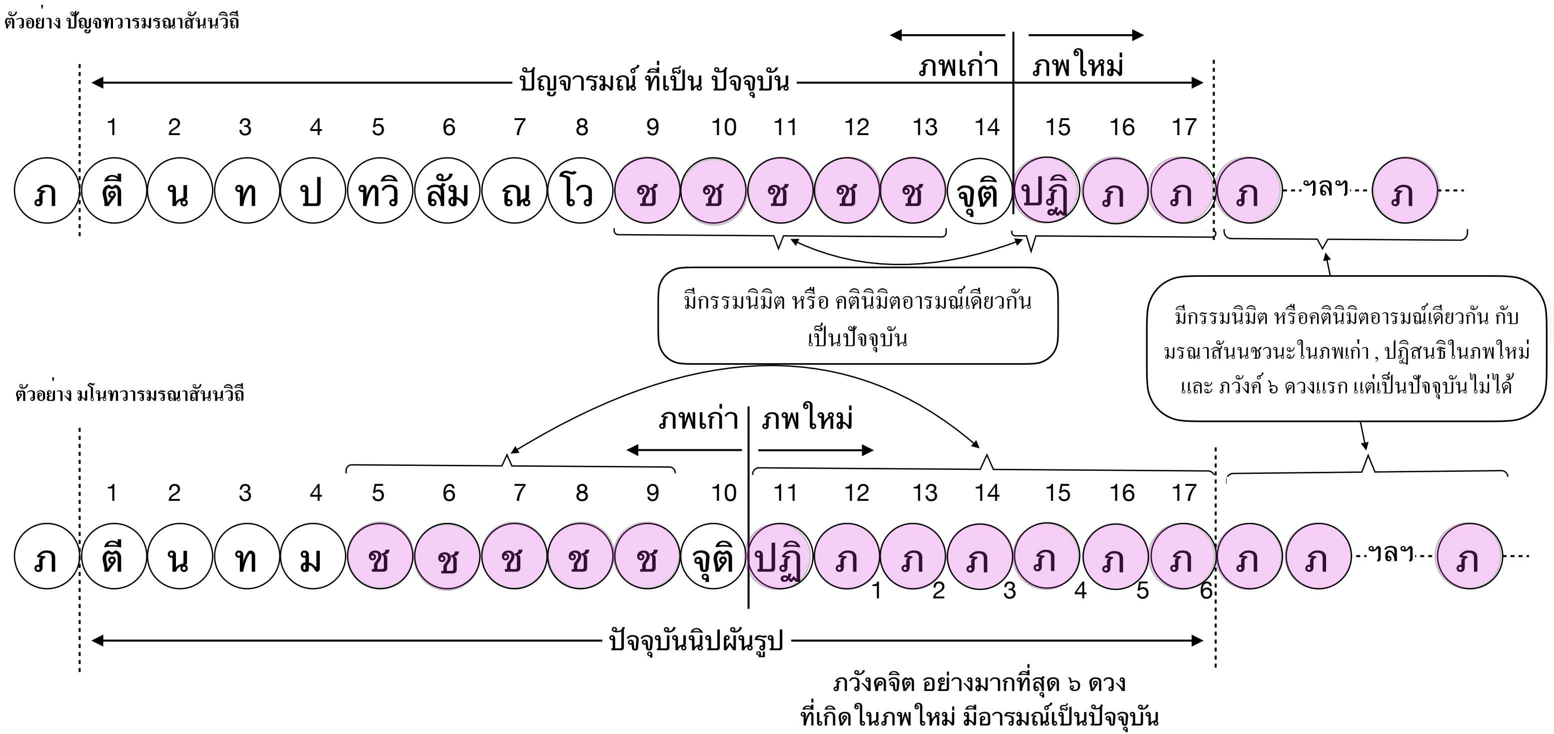
สัตว์ที่จะตาย

มรณาสันนกาล กับ มรณาสันนวิถี

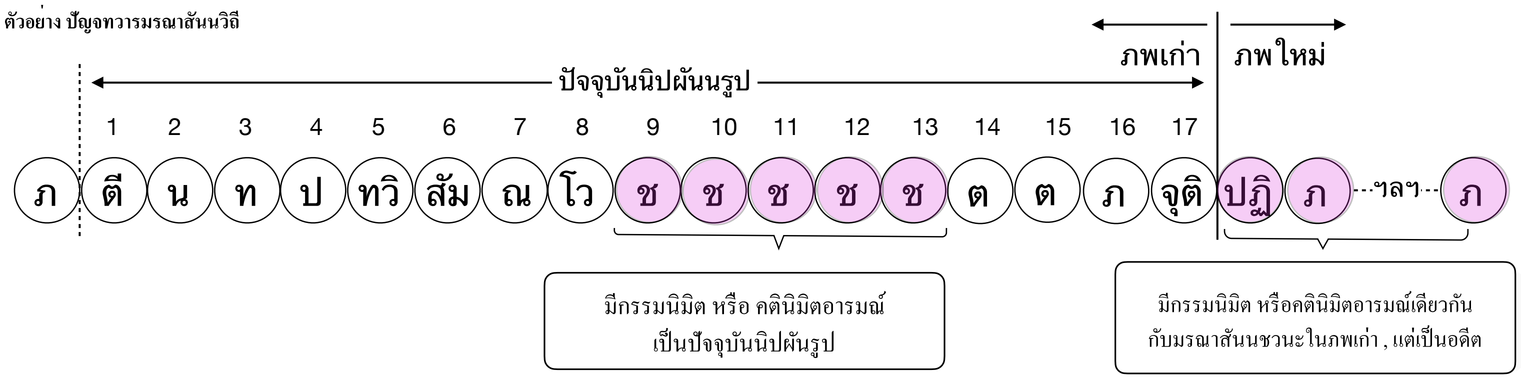

เขตแดนต่อระหว่างปฏิสนธิ กับ จุติ

อารมณ์

ตัวอย่าง ปัญจทวารมรณาสันนวิถี
ภพเก่า
ภพใหม่
ปัญจารมณ์ ที่เป็น ปัจจุบัน
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17
ภ ตี น ท ป ทวิ สัม ณ โว ช ช ช ช ช จุติ ปฏิ ภ ภ ภ ...ฯลฯ... ภ
มีกรรมนิมิต หรือ คตินิมิตอารมณ์เดียวกัน
เป็นปัจจุบัน
มีกรรมนิมิต หรือคตินิมิตอารมณ์เดียวกัน กับ
มรณาสันนชวนะในภพเก่า , ปฏิสนธิในภพใหม่
และ ภวังค์ ๖ ดวงแรก แต่เป็นปัจจุบันไม่ได้
ตัวอย่าง มโนทวารมรณาสันนวิถี
ภพเก่า
ภพใหม่
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17
ภ ตี น ท ม ช ช ช ช ช จุติ ปฏิ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ...ฯลฯ... ภ
1 2 3 4 5 6
ปัจจุบันนิปผันรูป
ภวังคจิต อย่างมากที่สุด ๖ ดวง
ที่เกิดในภพใหม่ มีอารมณ์เป็นปัจจุบัน

แสดง นิปผันนรูป ที่ดับลงพร้อมกับจุติจิต

กรรมที่ปรากฏเป็นอารมณ์ มี ๔ อย่าง

๑. **ครุกกรรม** คือ กรรมหนัก **ฝ่ายกุศล** ได้แก่ มหัคคตกุศล ๘ **ฝ่ายอกุศล** ได้แก่ **นิยตมิจฉาทิฏฐิ** และ **อนันตริยกรรม ๕**

๒. **อาสันนกรรม** คือ กรรมที่ทำเมื่อใกล้จะตาย ทั้งกุศลกรรม และอกุศลกรรม ที่นอกจากครุกกรรม

๓. **อาจิณณกรรม** คือ กรรมที่ทำมาสม่ำเสมอในภพชาตินั้น หรือภพชาติอื่นที่ผ่านมา หรือเป็นกรรมที่ทำเพียงครั้งเดียว แต่นึกถึงอยู่เสมอ ๆ ที่นอกจากครุกกรรม และอาสันนกรรม

๔. **กฏัตตากรรม** คือ กรรมที่ไม่ได้ตั้งใจไว้ก่อนในการกระทำ เป็นอาการสักแต่ว่ากระทำ หรือขาดเจตนาที่จะให้เกิดผลเช่นนั้นขึ้น ถ้าไม่มีกรรม ๓ อย่างข้างต้นส่งผลให้ กฏัตตากรรมนี้ย่อมได้โอกาสส่งผลให้เกิดเป็นกรรมอารมณ์ กรรมนิมิตอารมณ์ คตินิมิตอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งได้

มรณาสันนวิถีของพระอรหันต์ มี ๕ ประเภท

๑. **กามชวนมรณาสันนวิถี** เกิดต่อจากมหากิริยาชวนะ ซึ่งเป็นการปรินิพพานแบบธรรมดา

๒. **ฌานสมนันตรวิถี** เกิดต่อจากฌานสมาบัติวิถี คือ เข้าฌานก่อนแล้ว ออกจากฌานมาแล้วจึงปรินิพพาน

๓. **ปัจจเวกขณสมนันตรวิถี** เกิดต่อจากปัจจเวกขณวิถีที่พิจารณาองค์ฌานต่อจากฌานสมาบัติวิถี คือ เข้าฌานก่อนแล้ว ออกจากฌาน และพิจารณาองค์ฌานแล้ว จึงปรินิพพาน

๔. **อภิญญาสมนันตรวิถี** เกิดต่อจากอภิญญาวิถี คือ แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ก่อนแล้ว ก็ปรินิพพาน

๕. **ชีวิตสมสีสีวิถี** เกิดต่อจากมัคควิถี คือ หลังจากได้เจริญวิปัสสนาจนบรรลุอรหัตตมรรค อรหัตตผลแล้ว ปัจจเวกขณวิถีก็เกิดขึ้นพิจารณากิเลสที่ละแล้ว มรรค ผล นิพพาน เสร็จแล้วก็ปรินิพพานในทันทีเลย

รูปวิถี

รูปวิถี คือ การเกิดดับ เป็นแถวเป็นแนวติดต่อกันไปของรูปทั้งหลาย

ตามธรรมดารูปทุกประเภท ย่อมเกิดขึ้นเป็นกลุ่ม ที่เรียกว่า **กลาป** ฉะนั้น รูปวิถี จึงได้แก่ การเกิดขึ้นของรูปกลาปต่าง ๆ ที่เกิดจากกรรม จิต อุตุ อาหาร นั่นเอง

รูปกลาป ที่เกิดจากสมุฏฐาน ๔ มี ๓ ชนิด คือ

๑. อุปปาทกลาป รูปกลาปที่กำลังเกิดขึ้น

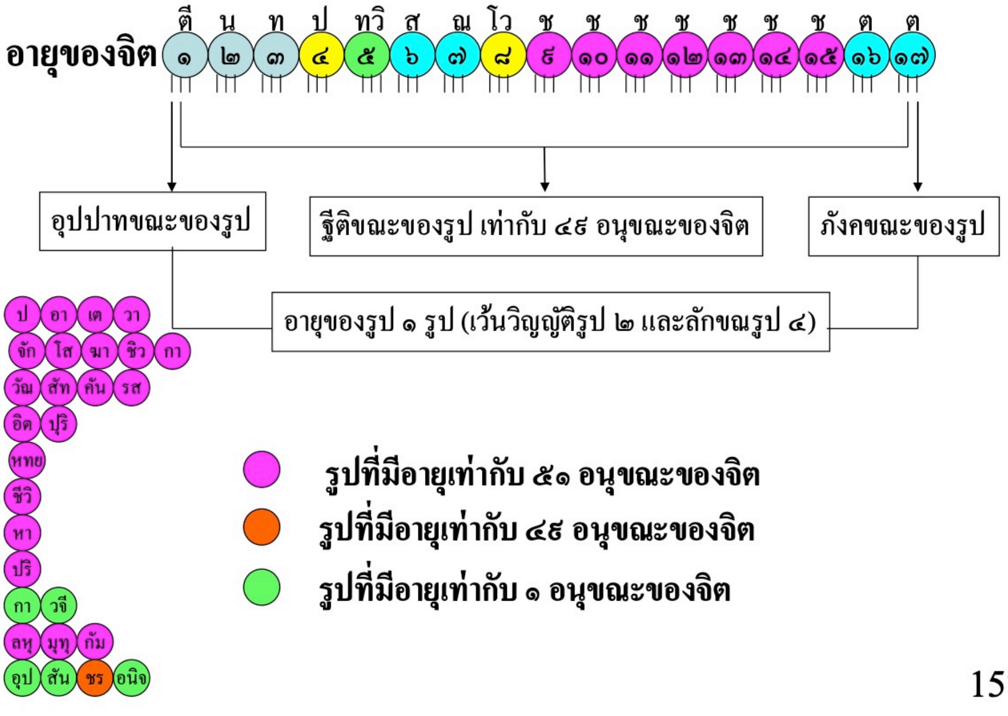
๒. ฐีติกลาป รูปกลาปที่กำลังตั้งอยู่

๓. ภังคกลาป รูปกลาปที่กำลังดับไป

การเกิดขึ้นเป็นแถวเป็นแนวของรูปวิถีนี้ได้แสดงแล้วในปริจเฉทที่ ๖ ว่าด้วย เรื่องรูปปวัตติกกมนัย

อนึ่ง รูปธรรมทั้งหลาย ที่เกิดขึ้นแก่สัตว์ทั้งหลายนั้น ย่อมเป็นไปตามกระแส ของจิต (ยกเว้นอสัญญสัตตพรหม) ในรูปวิถีนี้เป็นการศึกษาถึงกระแสของรูปที่ เกิดขึ้นตามลำดับ เหมือนกระแสของจิตและเจตสิกนั่นเอง แต่อายุของรูปโดยมาก มี อายุเท่ากับจิต ๑๗ ขณะใหญ่ หรือ ๕๑ ขณะเล็ก ฉะนั้น รูปจึงเกิดดับช้ากว่าจิต

อายุของรูป

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต
อายุของจิต
๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗
อุปปาทขณะของรูป
ฐีติขณะของรูป เท่ากับ ๔๙ อนุขณะของจิต
ภังคขณะของรูป
อายุของรูป ๑ รูป (เว้นวิญญัติรูป ๒ และลักขณรูป ๔)
ป อา เต วา
จัก โส ฆา ชิว กา
วัณ สัท คัน รส
อิต ปุริ
หทย
ชีวิ
หา
ปริ
กา วจี
ลหุ มุทุ กัม
อุป สัน ชร อนิจ
รูปที่มีอายุเท่ากับ ๕๑ อนุขณะของจิต
รูปที่มีอายุเท่ากับ ๔๙ อนุขณะของจิต
รูปที่มีอายุเท่ากับ ๑ อนุขณะของจิต

ตารางที่ ๑ แสดงความเป็นไปของรูป ตั้งแต่ปฏิสนธิกาล เป็นต้นไป

วิถีจิต		กัมมช กลาป	จิตตช กลาป	กัมมปัจจย อุตุชกลาป	จิตตปัจจย อุตุชกลาป	อุตุปัจจย อุตุชกลาป	อาหารช กลาป	รวม กลาป
		๓	x	x	x	x	x	๓
	ปฏิ	๖	x	๓	x	x	x	๙
		๙	x	๖	x	๓	x	๑๘
		๑๒	๑	๙	x	๖	X	๒๘
๑	ภ	๑๕	๑	๑๒	๑	๙	X	๓๘
		๑๘	๑	๑๕	๑	๑๓	X	๔๘
		๒๑	๒	๑๘	๑	๑๖	X	๕๘
๒	ภ	๒๔	๒	๒๑	๒	๑๙	X	๖๘
		๒๗	๒	๒๔	๒	๒๓	X	๗๘
		๓๐	๓	๒๗	๒	๒๖	X	๘๘
๓	ภ	๓๓	๓	๓๐	๓	๒๙	X	๙๘
		๓๖	๓	๓๓	๓	๓๓	x	๑๐๘

ปฏิ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

วิถีจิต		กรรม	จิต	กัม-อุตุ	จิต-อุตุ	อุตุ-อุตุ	อาหาร	รวม
๔		๓๙	๔	๓๖	๓	๓๖	x	๑๑๘
	ภ	๔๒	๔	๓๙	๔	๓๙	x	๑๒๘
		๔๕	๔	๔๒	๔	๔๓	x	๑๓๘
๕		๔๘	๕	๔๕	๔	๔๖	X	๑๔๘
	ภ	๕๑	๕	๔๘	๕	๔๙	X	๑๕๘
		๕๔	๕	๕๑	๕	๕๓	X	๑๖๘
๖		๕๗	๖	๕๔	๕	๕๖	X	๑๗๘
	ภ	๖๐	๖	๕๗	๖	๕๙	X	๑๘๘
		๖๓	๖	๖๐	๖	๖๓	X	๑๙๘
๗		๖๖	๗	๖๓	๖	๖๖	X	๒๐๘
	ภ	๖๙	๗	๖๖	๗	๖๙	X	๒๑๘
		๗๒	๗	๖๙	๗	๗๓	x	๒๒๘
๘		๗๕	๘	๗๒	๗	๗๖	X	๒๓๘
	ภ	๗๘	๘	๗๕	๘	๗๙	X	๒๔๘
		๘๑	๘	๗๘	๘	๘๓	x	๒๕๘

ปฏิ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

วิถีจิต		กรรม	จิต	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อุตุ-อุตุ	อาหาร	รวม
๙		๘๔	๙	๘๑	๘	๘๖	x	๒๖๘
	ภ	๘๗	๙	๘๔	๙	๘๙	x	๒๗๘
		๙๐	๙	๘๗	๙	๙๓	x	๒๘๘
๑๐		๙๓	๑๐	๙๐	๙	๙๖	X	๒๙๘
	ภ	๙๖	๑๐	๙๓	๑๐	๙๙	X	๓๐๘
		๙๙	๑๐	๙๖	๑๐	๑๐๓	X	๓๑๘
๑๑		๑๐๒	๑๑	๙๙	๑๐	๑๐๖	X	๓๒๘
	ภ	๑๐๕	๑๑	๑๐๒	๑๑	๑๐๙	X	๓๓๘
		๑๐๘	๑๑	๑๐๕	๑๑	๑๑๓	X	๓๔๘
๑๒		๑๑๑	๑๒	๑๐๘	๑๑	๑๑๖	X	๓๕๘
	ภ	๑๑๔	๑๒	๑๑๑	๑๒	๑๑๙	X	๓๖๘
		๑๑๗	๑๒	๑๑๔	๑๒	๑๒๓	x	๓๗๘
๑๓		๑๒๐	๑๓	๑๑๗	๑๒	๑๒๖	X	๓๘๘
	ภ	๑๒๓	๑๓	๑๒๐	๑๓	๑๒๙	X	๓๙๘
		๑๒๖	๑๓	๑๒๓	๑๓	๑๓๓	x	๔๐๘

ปฏิ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

วิถีจิต		กรรม	จิต	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อุตุ-อุตุ	อาหาร	รวม
๑๔	ภ	๑๒๙	๑๔	๑๒๖	๑๓	๑๓๖	x	๔๑๘
		๑๓๒	๑๔	๑๒๙	๑๔	๑๓๙	x	๔๒๘
		๑๓๕	๑๔	๑๓๒	๑๔	๑๔๓	x	๔๓๘
๑๕	น	๑๓๘	๑๕	๑๓๕	๑๔	๑๔๖	X	๔๔๘
		๑๔๑	๑๕	๑๓๘	๑๕	๑๔๙	X	๔๕๘
		๑๔๔	๑๕	๑๔๑	๑๕	๑๕๓	X	๔๖๘
๑๖	ท	๑๔๗	๑๖	๑๔๔	๑๕	๑๕๖	X	๔๗๘
		๑๕๐	๑๖	๑๔๗	๑๖	๑๕๙	X	๔๘๘
		๑๕๓	๑๖	๑๕๐	๑๖	๑๖๓	X	๔๙๘
	ม	๑๕๓	๑๗	๑๕๓	๑๖	๑๖๖	X	๕๐๕
		๑๕๓	๑๗	๑๕๓	๑๗	๑๖๙	X	๕๐๙
		๑๕๓	๑๗	๑๕๓	๑๗	๑๗๐	x	๕๑๐
	ช	๑๕๓	๑๗	๑๕๓	๑๗	๑๗๐	X	๕๑๐
		๑๕๓	๑๗	๑๕๓	๑๗	๑๗๐	X	๕๑๐
		๑๕๓	๑๗	๑๕๓	๑๗	๑๗๐	x	๕๑๐

ปฏิ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ ภ น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ

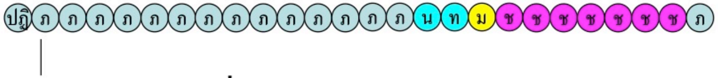
ตารางที่ ๒ แสดงรูปวิถีที่เริ่มตั้งแต่ชีวิตนวกกลาปเกิด

วิถีจิต		กรรม	จิต	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อุตุ-อุตุ	อาหาร	รวม
๑		๑๕๔	๑๗	๑๕๓	๑๗	๑๗๐	x	๕๑๑
	ภ	๑๕๕	๑๗	๑๕๔	๑๗	๑๗๐	x	๕๑๓
		๑๕๖	๑๗	๑๕๕	๑๗	๑๗๑	x	๕๑๖
๒		๑๕๗	๑๗	๑๕๖	๑๗	๑๗๒	X	๕๑๙
	ภ	๑๕๘	๑๗	๑๕๗	๑๗	๑๗๓	X	๕๒๒
		๑๕๙	๑๗	๑๕๘	๑๗	๑๗๔	X	๕๒๕
๓		๑๖๐	๑๗	๑๕๙	๑๗	๑๗๕	X	๕๒๘
	ภ	๑๖๑	๑๗	๑๖๐	๑๗	๑๗๖	X	๕๓๑
		๑๖๒	๑๗	๑๖๑	๑๗	๑๗๗	X	๕๓๔
๔		๑๖๓	๑๗	๑๖๒	๑๗	๑๗๘	X	๕๓๗
	ภ	๑๖๔	๑๗	๑๖๓	๑๗	๑๗๙	X	๕๔๐
		๑๖๕	๑๗	๑๖๔	๑๗	๑๘๐	x	๕๔๓
๕		๑๖๖	๑๗	๑๖๕	๑๗	๑๘๑	X	๕๔๖
	ภ	๑๖๗	๑๗	๑๖๖	๑๗	๑๘๒	X	๕๔๙
		๑๖๘	๑๗	๑๖๗	๑๗	๑๘๓	x	๕๕๒

วิถีจิต		กรรม	จิต	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อุตุ-อุตุ	อาหาร	รวม
๖		๑๖๙	๑๗	๑๖๘	๑๗	๑๘๔	x	๕๕๕
	ภ	๑๗๐	๑๗	๑๖๙	๑๗	๑๘๕	x	๕๕๘
		๑๗๑	๑๗	๑๗๐	๑๗	๑๘๖	x	๕๖๑
๗		๑๗๒	๑๗	๑๗๑	๑๗	๑๘๗	X	๕๖๔
	ภ	๑๗๓	๑๗	๑๗๒	๑๗	๑๘๘	X	๕๖๗
		๑๗๔	๑๗	๑๗๓	๑๗	๑๘๙	X	๕๗๐
๘		๑๗๕	๑๗	๑๗๔	๑๗	๑๙๐	X	๕๗๓
	ภ	๑๗๖	๑๗	๑๗๕	๑๗	๑๙๑	X	๕๗๘
		๑๗๗	๑๗	๑๗๖	๑๗	๑๙๒	X	๕๗๙
๙		๑๗๘	๑๗	๑๗๗	๑๗	๑๙๓	X	๕๘๒
	น	๑๗๙	๑๗	๑๗๘	๑๗	๑๙๔	X	๕๘๕
		๑๘๐	๑๗	๑๗๙	๑๗	๑๙๕	x	๕๘๘
๑๐		๑๘๑	๑๗	๑๘๐	๑๗	๑๙๖	X	๕๙๑
	ท	๑๘๒	๑๗	๑๘๑	๑๗	๑๙๗	X	๕๙๔
		๑๘๓	๑๗	๑๘๒	๑๗	๑๙๘	x	๕๙๗

วิถีจิต		กรรม	จิต	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อุตุ-อุตุ	อาหาร	รวม
		๑๘๔	๑๗	๑๘๓	๑๗	๑๙๙	x	๖๐๐
	ม	๑๘๕	๑๗	๑๘๔	๑๗	๒๐๐	x	๖๐๓
		๑๘๖	๑๗	๑๘๕	๑๗	๒๐๑	x	๖๐๖
		๑๘๗	๑๗	๑๘๖	๑๗	๒๐๒	X	๖๐๙
๑	ช	๑๘๘	๑๗	๑๘๗	๑๗	๒๐๓	X	๖๑๒
		๑๘๙	๑๗	๑๘๘	๑๗	๒๐๔	X	๖๑๒
		๑๙๐	๑๗	๑๘๙	๑๗	๒๐๕	X	๖๑๘
๒	ช	๑๙๑	๑๗	๑๙๐	๑๗	๒๐๖	X	๖๒๑
		๑๙๒	๑๗	๑๙๑	๑๗	๒๐๗	X	๖๒๔
		๑๙๓	๑๗	๑๙๒	๑๗	๒๐๘	X	๖๒๗
๓	ช	๑๙๔	๑๗	๑๙๓	๑๗	๒๐๙	X	๖๓๐
		๑๙๕	๑๗	๑๙๔	๑๗	๒๑๐	x	๖๓๓
		๑๙๖	๑๗	๑๙๕	๑๗	๒๑๑	X	๖๓๖
๔	ช	๑๙๗	๑๗	๑๙๖	๑๗	๒๑๒	X	๖๓๙
		๑๙๘	๑๗	๑๙๗	๑๗	๒๑๓	x	๖๔๒

วิถีจิต		กรรม	จิต	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อุตุ-อุตุ	อาหาร	รวม
๕		๑๙๙	๑๗	๑๙๘	๑๗	๒๑๔	x	๖๔๕
	ช	๒๐๐	๑๗	๑๙๙	๑๗	๒๑๕	x	๖๔๗
		๒๐๑	๑๗	๒๐๐	๑๗	๒๑๖	x	๖๕๑
๑		๒๐๒	๑๗	๒๐๑	๑๗	๒๑๗	X	๖๕๔
	ภ	๒๐๓	๑๗	๒๐๒	๑๗	๒๑๘	X	๖๕๗
		๒๐๔	๑๗	๒๐๓	๑๗	๒๑๙	X	๖๖๐
๒		๒๐๔	๑๗	๒๐๔	๑๗	๒๒๐	X	๖๖๒
	ภ	๒๐๔	๑๗	๒๐๔	๑๗	๒๒๑	X	๖๖๓
		๒๐๔	๑๗	๒๐๔	๑๗	๒๒๑	X	๖๖๓

ชีวิตนวกกลาป เริ่มเกิด

ตารางที่ ๓ แสดงรูปวิถีที่เริ่มตั้งแต่อาหารชรูปเกิด

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
๑		๒๐๔	๑๗	๑	๒๐๔	๑๗	X	๒๒๑	๖๖๔
	ภ	๒๐๔	๑๗	๒	๒๐๔	๑๗	๑	๒๒๑	๖๖๖
		๒๐๔	๑๗	๓	๒๐๔	๑๗	๒	๒๒๒	๖๖๙
๒		๒๐๔	๑๗	๔	๒๐๔	๑๗	๓	๒๒๓	๖๗๒
	ภ	๒๐๔	๑๗	๕	๒๐๔	๑๗	๔	๒๒๔	๖๗๕
		๒๐๔	๑๗	๖	๒๐๔	๑๗	๕	๒๒๕	๖๗๘
๓		๒๐๔	๑๗	๗	๒๐๔	๑๗	๖	๒๒๖	๖๘๑
	ภ	๒๐๔	๑๗	๘	๒๐๔	๑๗	๗	๒๒๗	๖๘๔
		๒๐๔	๑๗	๙	๒๐๔	๑๗	๘	๒๒๘	๖๘๗
๔		๒๐๔	๑๗	๑๐	๒๐๔	๑๗	๙	๒๒๙	๖๙๐
	ภ	๒๐๔	๑๗	๑๑	๒๐๔	๑๗	๑๐	๒๓๐	๖๙๓
		๒๐๔	๑๗	๑๒	๒๐๔	๑๗	๑๑	๒๓๑	๖๙๖
๕		๒๐๔	๑๗	๑๓	๒๐๔	๑๗	๑๒	๒๓๒	๖๙๙
	ภ	๒๐๔	๑๗	๑๔	๒๐๔	๑๗	๑๓	๒๓๓	๗๐๒
		๒๐๔	๑๗	๑๕	๒๐๔	๑๗	๑๔	๒๓๔	๗๐๕

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
	○	๒๐๔	๑๗	๑๖	๒๐๔	๑๗	X	๒๓๕	๗๐๘
๖	ภ	๒๐๔	๑๗	๑๗	๒๐๔	๑๗	๑๕	๒๓๖	๗๑๑
	○	๒๐๔	๑๗	๑๘	๒๐๔	๑๗	๑๖	๒๓๗	๗๑๔
	○	๒๐๔	๑๗	๑๙	๒๐๔	๑๗	๑๗	๒๓๘	๗๑๗
๗	ภ	๒๐๔	๑๗	๒๐	๒๐๔	๑๗	๑๘	๒๓๙	๗๒๐
	○	๒๐๔	๑๗	๒๑	๒๐๔	๑๗	๑๙	๒๔๐	๗๒๓
	○	๒๐๔	๑๗	๒๒	๒๐๔	๑๗	๒๐	๒๔๑	๗๒๖
๘	ภ	๒๐๔	๑๗	๒๓	๒๐๔	๑๗	๒๑	๒๔๒	๗๒๙
	○	๒๐๔	๑๗	๒๔	๒๐๔	๑๗	๒๒	๒๔๓	๗๓๒
	○	๒๐๔	๑๗	๒๕	๒๐๔	๑๗	๒๓	๒๔๔	๗๓๕
๙	น	๒๐๔	๑๗	๒๖	๒๐๔	๑๗	๒๔	๒๔๕	๗๓๘
	○	๒๐๔	๑๗	๒๗	๒๐๔	๑๗	๒๕	๒๔๖	๗๔๑
	○	๒๐๔	๑๗	๒๘	๒๐๔	๑๗	๒๖	๒๔๗	๗๔๔
๑๐	ท	๒๐๔	๑๗	๒๙	๒๐๔	๑๗	๒๗	๒๔๘	๗๔๗
	○	๒๐๔	๑๗	๓๐	๒๐๔	๑๗	๒๘	๒๔๙	๗๕๐

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
	มโน	๒๐๔	๑๗	๓๑	๒๐๔	๑๗	๓๐	๒๕๐	๗๕๓
		๒๐๔	๑๗	๓๒	๒๐๔	๑๗	๓๑	๒๕๑	๗๕๖
		๒๐๔	๑๗	๓๓	๒๐๔	๑๗	๓๒	๒๕๒	๗๕๙
๑	ช	๒๐๔	๑๗	๓๔	๒๐๔	๑๗	๓๓	๒๕๓	๗๖๒
		๒๐๔	๑๗	๓๕	๒๐๔	๑๗	๓๔	๒๕๔	๗๖๕
		๒๐๔	๑๗	๓๖	๒๐๔	๑๗	๓๕	๒๕๕	๗๖๘
๒	ช	๒๐๔	๑๗	๓๗	๒๐๔	๑๗	๓๖	๒๕๖	๗๗๑
		๒๐๔	๑๗	๓๘	๒๐๔	๑๗	๓๗	๒๕๗	๗๗๔
		๒๐๔	๑๗	๓๙	๒๐๔	๑๗	๓๘	๒๕๘	๗๗๗
๓	ช	๒๐๔	๑๗	๔๐	๒๐๔	๑๗	๓๙	๒๕๙	๗๘๐
		๒๐๔	๑๗	๔๑	๒๐๔	๑๗	๔๐	๒๖๐	๗๘๓
		๒๐๔	๑๗	๔๒	๒๐๔	๑๗	๔๑	๒๖๑	๗๘๖
๔	ช	๒๐๔	๑๗	๔๓	๒๐๔	๑๗	๔๒	๒๖๒	๗๘๙
		๒๐๔	๑๗	๔๔	๒๐๔	๑๗	๔๓	๒๖๓	๗๙๒
		๒๐๔	๑๗	๔๕	๒๐๔	๑๗	๔๔	๒๖๔	๗๙๕

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
๕	ช	๒๐๔	๑๗	๔๖	๒๐๔	๑๗	๔๕	๒๖๕	๗๙๘
		๒๐๔	๑๗	๔๗	๒๐๔	๑๗	๔๖	๒๖๖	๘๐๑
		๒๐๔	๑๗	๔๘	๒๐๔	๑๗	๔๗	๒๖๗	๘๐๔
๑	ภ	๒๐๔	๑๗	๔๙	๒๐๔	๑๗	๔๘	๒๖๘	๘๐๗
		๒๐๔	๑๗	๕๐	๒๐๔	๑๗	๔๙	๒๖๙	๘๑๐
		๒๐๔	๑๗	๕๑	๒๐๔	๑๗	๕๐	๒๗๐	๘๑๓
๒	ภ	๒๐๔	๑๗	๕๑	๒๐๔	๑๗	๕๑	๒๗๑	๘๑๕
		๒๐๔	๑๗	๕๑	๒๐๔	๑๗	๕๑	๒๗๒	๘๑๖
		๒๐๔	๑๗	๕๑	๒๐๔	๑๗	๕๑	๒๗๓	๘๑๖

ตารางที่ ๔ แสดงรูปวิถีที่เริ่มตั้งแต่จักขวาทิจตุกกลาปเกิด

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
๑		๒๐๘	๑๗	๕๑	๒๐๔	๑๗	๕๑	๒๗๒	๘๒๐
	ภ	๒๑๒	๑๗	๕๑	๒๐๘	๑๗	๕๑	๒๗๒	๘๒๘
		๒๑๖	๑๗	๕๑	๒๑๒	๑๗	๕๑	๒๗๖	๘๔๐
๒		๒๒๐	๑๗	๕๑	๒๑๖	๑๗	๕๑	๒๘๐	๘๕๒
	ภ	๒๒๔	๑๗	๕๑	๒๒๐	๑๗	๕๑	๒๘๔	๘๖๔
		๒๒๘	๑๗	๕๑	๒๒๔	๑๗	๕๑	๒๘๘	๘๗๖
๓		๒๓๒	๑๗	๕๑	๒๒๘	๑๗	๕๑	๒๙๒	๘๘๘
	ภ	๒๓๖	๑๗	๕๑	๒๓๒	๑๗	๕๑	๒๙๖	๙๐๐
		๒๔๐	๑๗	๕๑	๒๓๖	๑๗	๕๑	๓๐๐	๙๑๒
๔		๒๔๔	๑๗	๕๑	๒๔๐	๑๗	๕๑	๓๐๔	๙๒๔
	ภ	๒๔๘	๑๗	๕๑	๒๔๔	๑๗	๕๑	๓๐๘	๙๓๖
		๒๕๒	๑๗	๕๑	๒๔๘	๑๗	๕๑	๓๑๒	๙๔๘
๕		๒๕๖	๑๗	๕๑	๒๕๒	๑๗	๕๑	๓๑๖	๙๖๐
	ภ	๒๖๐	๑๗	๕๑	๒๕๖	๑๗	๕๑	๓๒๐	๙๗๒
		๒๖๔	๑๗	๕๑	๒๖๐	๑๗	๕๑	๓๒๔	๙๘๔

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
๖		๒๖๘	๑๗	๕๑	๒๖๔	๑๗	๕๑	๓๒๘	๙๙๖
	ภ	๒๗๒	๑๗	๕๑	๒๖๘	๑๗	๕๑	๓๓๒	๑๐๐๘
		๒๗๖	๑๗	๕๑	๒๗๒	๑๗	๕๑	๓๓๖	๑๐๒๐
๗		๒๘๐	๑๗	๕๑	๒๗๖	๑๗	๕๑	๓๔๐	๑๐๓๒
	ภ	๒๘๔	๑๗	๕๑	๒๘๐	๑๗	๕๑	๓๔๔	๑๐๔๔
		๒๘๘	๑๗	๕๑	๒๘๔	๑๗	๕๑	๓๔๘	๑๐๕๖
๘		๒๙๒	๑๗	๕๑	๒๘๘	๑๗	๕๑	๓๕๒	๑๐๖๘
	ภ	๒๙๖	๑๗	๕๑	๒๙๒	๑๗	๕๑	๓๕๖	๑๐๘๐
		๓๐๐	๑๗	๕๑	๒๙๖	๑๗	๕๑	๓๖๐	๑๐๙๒
๙		๓๐๔	๑๗	๕๑	๓๐๐	๑๗	๕๑	๓๖๔	๑๑๐๔
	น	๓๐๘	๑๗	๕๑	๓๐๔	๑๗	๕๑	๓๖๘	๑๑๑๖
		๓๑๒	๑๗	๕๑	๓๐๘	๑๗	๕๑	๓๗๒	๑๑๒๘
๑๐		๓๑๖	๑๗	๕๑	๓๑๒	๑๗	๕๑	๓๗๖	๑๑๔๐
	ท	๓๒๐	๑๗	๕๑	๓๑๖	๑๗	๕๑	๓๘๐	๑๑๕๒
		๓๒๔	๑๗	๕๑	๓๒๐	๑๗	๕๑	๓๘๔	๑๑๖๔

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
		๓๒๘	๑๗	๕๑	๓๒๔	๑๗	๕๑	๓๘๘	๑๑๗๖
	มโน	๓๓๒	๑๗	๕๑	๓๒๘	๑๗	๕๑	๓๙๒	๑๑๘๘
		๓๓๖	๑๗	๕๑	๓๓๒	๑๗	๕๑	๓๙๖	๑๒๐๐
		๓๔๐	๑๗	๕๑	๓๓๖	๑๗	๕๑	๔๐๐	๑๒๑๒
๑	ช	๓๔๔	๑๗	๕๑	๓๔๐	๑๗	๕๑	๔๐๔	๑๒๒๔
		๓๔๘	๑๗	๕๑	๓๔๔	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๒๓๖
		๓๕๒	๑๗	๕๑	๓๔๘	๑๗	๕๑	๔๑๒	๑๒๔๘
๒	ช	๓๕๖	๑๗	๕๑	๓๕๒	๑๗	๕๑	๔๑๖	๑๒๖๐
		๓๖๐	๑๗	๕๑	๓๕๖	๑๗	๕๑	๔๒๐	๑๒๗๒
		๓๖๔	๑๗	๕๑	๓๖๐	๑๗	๕๑	๔๒๔	๑๒๔๘
๓	ช	๓๖๘	๑๗	๕๑	๓๖๔	๑๗	๕๑	๔๒๘	๑๒๙๖
		๓๗๒	๑๗	๕๑	๓๖๘	๑๗	๕๑	๔๓๒	๑๓๐๘
		๓๗๖	๑๗	๕๑	๓๗๒	๑๗	๕๑	๔๓๖	๑๓๒๐
๔	ช	๓๘๐	๑๗	๕๑	๓๗๖	๑๗	๕๑	๔๔๐	๑๓๓๒
		๓๘๔	๑๗	๕๑	๓๘๐	๑๗	๕๑	๔๔๔	๑๓๔๔

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
๕	ช	๓๘๘	๑๗	๕๑	๓๘๔	๑๗	๕๑	๔๔๘	๑๓๕๖
		๓๙๒	๑๗	๕๑	๓๘๘	๑๗	๕๑	๔๕๒	๑๓๖๘
		๓๙๖	๑๗	๕๑	๓๙๒	๑๗	๕๑	๔๕๖	๑๓๘๐
๑	ภ	๔๐๐	๑๗	๕๑	๓๙๖	๑๗	๕๑	๔๖๐	๑๓๙๒
		๔๐๔	๑๗	๕๑	๔๐๐	๑๗	๕๑	๔๖๔	๑๔๐๔
		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๔	๑๗	๕๑	๔๖๘	๑๔๑๖
๒	ภ	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๒	๑๔๒๔
		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘

ตารางที่ ๕ แสดงรูปวิถีขณะปัญจทวารวิถีเกิด

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
๑		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
	ต	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
๒		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
	น	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
๓		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
	ท	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
๔		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
	ป	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
๕		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๗
	ทวิ	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๖
		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
๖		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
	ส	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
๗		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
	ณ	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
๘		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
	โว	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
๙		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
	ช	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
๑๐		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
	ช	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
๑๑		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
	ช	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
๑๒		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
	ช	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
๑๓		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
	ช	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
๑๔		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
	ช	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
๑๕		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
	ช	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
๑๖		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
	ต	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
๑๗		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
	ต	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
๑		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
	ภ	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
๒		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
	ภ	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
๓		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
	ภ	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
๔		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
	ภ	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
๕		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๖
	ภ	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๗
		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
๖		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
	ภ	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘

ตารางที่ ๖ แสดงรูปวิถีขณะเข้านิโรธสมาบัติ

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
๑		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
	ญ	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
๒		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
	ญ	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
๓	จิต เจตสิก และจิตตชรูปที่ทยอยดับไปจนหมดสิ้น	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๗
		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๖
		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
๔		๔๐๘	๑๕	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๔
		๔๐๘	๑๕	๕๑	๔๐๘	๑๕	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๓
		๔๐๘	๑๕	๕๑	๔๐๘	๑๕	๕๑	๔๗๔	๑๔๒๒
๕		๔๐๘	๑๔	๕๑	๔๐๘	๑๕	๕๑	๔๗๔	๑๔๒๑
		๔๐๘	๑๔	๕๑	๔๐๘	๑๔	๕๑	๔๗๔	๑๔๒๐
		๔๐๘	๑๔	๕๑	๔๐๘	๑๔	๕๑	๔๗๓	๑๔๑๙

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
๖		๔๐๘	๑๓	๕๑	๔๐๘	๑๔	๕๑	๔๗๓	๑๔๑๘
		๔๐๘	๑๓	๕๑	๔๐๘	๑๓	๕๑	๔๗๓	๑๔๑๗
		๔๐๘	๑๓	๕๑	๔๐๘	๑๓	๕๑	๔๗๒	๑๔๑๖
๗		๔๐๘	๑๒	๕๑	๔๐๘	๑๓	๕๑	๔๗๒	๑๔๑๕
		๔๐๘	๑๒	๕๑	๔๐๘	๑๒	๕๑	๔๗๒	๑๔๑๔
		๔๐๘	๑๒	๕๑	๔๐๘	๑๒	๕๑	๔๗๑	๑๔๑๓
๘		๔๐๘	๑๑	๕๑	๔๐๘	๑๒	๕๑	๔๗๑	๑๔๑๒
		๔๐๘	๑๑	๕๑	๔๐๘	๑๑	๕๑	๔๗๑	๑๔๑๑
		๔๐๘	๑๑	๕๑	๔๐๘	๑๑	๕๑	๔๗๐	๑๔๑๐
๙		๔๐๘	๑๐	๕๑	๔๐๘	๑๑	๕๑	๔๗๐	๑๔๐๙
		๔๐๘	๑๐	๕๑	๔๐๘	๑๐	๕๑	๔๗๐	๑๔๐๘
		๔๐๘	๑๐	๕๑	๔๐๘	๑๐	๕๑	๔๖๙	๑๔๐๗
๑๐		๔๐๘	๙	๕๑	๔๐๘	๑๐	๕๑	๔๖๙	๑๔๐๖
		๔๐๘	๙	๕๑	๔๐๘	๙	๕๑	๔๖๙	๑๔๐๕
		๔๐๘	๙	๕๑	๔๐๘	๙	๕๑	๔๖๘	๑๔๐๔

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
๑๑		๔๐๘	๘	๕๑	๔๐๘	๙	๕๑	๔๖๘	๑๔๐๓
		๔๐๘	๘	๕๑	๔๐๘	๘	๕๑	๔๖๘	๑๔๐๒
		๔๐๘	๘	๕๑	๔๐๘	๘	๕๑	๔๖๗	๑๔๐๑
๑๒		๔๐๘	๗	๕๑	๔๐๘	๘	๕๑	๔๖๗	๑๔๐๐
		๔๐๘	๗	๕๑	๔๐๘	๗	๕๑	๔๖๗	๑๓๙๙
		๔๐๘	๗	๕๑	๔๐๘	๗	๕๑	๔๖๖	๑๓๙๘
๑๓		๔๐๘	๖	๕๑	๔๐๘	๗	๕๑	๔๖๖	๑๓๙๗
		๔๐๘	๖	๕๑	๔๐๘	๖	๕๑	๔๖๖	๑๓๙๖
		๔๐๘	๖	๕๑	๔๐๘	๖	๕๑	๔๖๕	๑๓๙๕
๑๔		๔๐๘	๕	๕๑	๔๐๘	๖	๕๑	๔๖๕	๑๓๙๔
		๔๐๘	๕	๕๑	๔๐๘	๕	๕๑	๔๖๕	๑๓๙๓
		๔๐๘	๕	๕๑	๔๐๘	๕	๕๑	๔๖๔	๑๓๙๒
๑๕		๔๐๘	๔	๕๑	๔๐๘	๕	๕๑	๔๖๔	๑๓๙๑
		๔๐๘	๔	๕๑	๔๐๘	๔	๕๑	๔๖๔	๑๓๙๐
		๔๐๘	๔	๕๑	๔๐๘	๔	๕๑	๔๖๓	๑๓๘๙

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
๑๖		๔๐๘	๓	๕๑	๔๐๘	๔	๕๑	๔๖๓	๑๓๘๘
		๔๐๘	๓	๕๑	๔๐๘	๓	๕๑	๔๖๓	๑๓๘๗
		๔๐๘	๓	๕๑	๔๐๘	๓	๕๑	๔๖๒	๑๓๘๖
๑๗		๔๐๘	๒	๕๑	๔๐๘	๓	๕๑	๔๖๒	๑๓๘๕
		๔๐๘	๒	๕๑	๔๐๘	๒	๕๑	๔๖๒	๑๓๘๔
		๔๐๘	๒	๕๑	๔๐๘	๒	๕๑	๔๖๑	๑๓๘๓
๑๘		๔๐๘	๑	๕๑	๔๐๘	๒	๕๑	๔๖๑	๑๓๘๒
		๔๐๘	๑	๕๑	๔๐๘	๑	๕๑	๔๖๑	๑๓๘๑
		๔๐๘	๑	๕๑	๔๐๘	๑	๕๑	๔๖๐	๑๓๘๐
๑๙		๔๐๘	x	๕๑	๔๐๘	๑	๕๑	๔๖๐	๑๓๗๙
		๔๐๘	x	๕๑	๔๐๘	x	๕๑	๔๖๐	๑๓๗๘
		๔๐๘	x	๕๑	๔๐๘	x	๕๑	๔๕๙	๑๓๗๗
๒๐		๔๐๘	x	๕๑	๔๐๘	x	๕๑	๔๕๙	๑๓๗๗
		๔๐๘	x	๕๑	๔๐๘	x	๕๑	๔๕๙	๑๓๗๗
		๔๐๘	x	๕๑	๔๐๘	x	๕๑	๔๕๙	๑๓๗๗

ตารางที่ ๗ แสดงรูปวิถีขณะออกจากนิโรธสมาบัติ

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
๑		๔๐๘	๑	๕๑	๔๐๘	x	๕๑	๔๕๙	๑๓๗๘
	ผ	๔๐๘	๑	๕๑	๔๐๘	๑	๕๑	๔๕๙	๑๓๗๙
		๔๐๘	๑	๕๑	๔๐๘	๑	๕๑	๔๖๐	๑๓๘๐
๒		๔๐๘	๒	๕๑	๔๐๘	๑	๕๑	๔๖๐	๑๓๘๑
	ภ	๔๐๘	๒	๕๑	๔๐๘	๒	๕๑	๔๖๐	๑๓๘๒
		๔๐๘	๒	๕๑	๔๐๘	๒	๕๑	๔๖๑	๑๓๘๓
๓		๔๐๘	๓	๕๑	๔๐๘	๒	๕๑	๔๖๑	๑๓๘๔
	ภ	๔๐๘	๓	๕๑	๔๐๘	๓	๕๑	๔๖๑	๑๓๘๕
		๔๐๘	๓	๕๑	๔๐๘	๓	๕๑	๔๖๒	๑๓๘๖
๔		๔๐๘	๔	๕๑	๔๐๘	๓	๕๑	๔๖๒	๑๓๘๗
	ภ	๔๐๘	๔	๕๑	๔๐๘	๔	๕๑	๔๖๒	๑๓๘๘
		๔๐๘	๔	๕๑	๔๐๘	๔	๕๑	๔๖๓	๑๓๘๙
๕		๔๐๘	๕	๕๑	๔๐๘	๔	๕๑	๔๖๓	๑๓๙๐
	ภ	๔๐๘	๕	๕๑	๔๐๘	๕	๕๑	๔๖๓	๑๓๙๑
		๔๐๘	๕	๕๑	๔๐๘	๕	๕๑	๔๖๔	๑๓๙๒

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
๖		๔๐๘	๖	๕๑	๔๐๘	๕	๕๑	๔๖๔	๑๓๙๓
	ภ	๔๐๘	๖	๕๑	๔๐๘	๖	๕๑	๔๖๔	๑๓๙๔
		๔๐๘	๖	๕๑	๔๐๘	๖	๕๑	๔๖๕	๑๓๙๕
๗		๔๐๘	๗	๕๑	๔๐๘	๖	๕๑	๔๖๕	๑๓๙๖
	ภ	๔๐๘	๗	๕๑	๔๐๘	๗	๕๑	๔๖๕	๑๓๙๗
		๔๐๘	๗	๕๑	๔๐๘	๗	๕๑	๔๖๖	๑๓๙๘
๘		๔๐๘	๘	๕๑	๔๐๘	๗	๕๑	๔๖๖	๑๓๙๙
	ภ	๔๐๘	๘	๕๑	๔๐๘	๘	๕๑	๔๖๖	๑๔๐๐
		๔๐๘	๘	๕๑	๔๐๘	๘	๕๑	๔๖๗	๑๔๐๑
๙		๔๐๘	๙	๕๑	๔๐๘	๘	๕๑	๔๖๗	๑๔๐๒
	ภ	๔๐๘	๙	๕๑	๔๐๘	๙	๕๑	๔๖๗	๑๔๐๓
		๔๐๘	๙	๕๑	๔๐๘	๙	๕๑	๔๖๘	๑๔๐๔
๑๐		๔๐๘	๑๐	๕๑	๔๐๘	๙	๕๑	๔๖๘	๑๔๐๕
	น	๔๐๘	๑๐	๕๑	๔๐๘	๑๐	๕๑	๔๖๘	๑๔๐๖
		๔๐๘	๑๐	๕๑	๔๐๘	๑๐	๕๑	๔๖๙	๑๔๐๗

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
๑๑	ท	๔๐๘	๑๑	๕๑	๔๐๘	๑๐	๕๑	๔๖๙	๑๔๐๘
		๔๐๘	๑๑	๕๑	๔๐๘	๑๑	๕๑	๔๖๙	๑๔๐๙
		๔๐๘	๑๑	๕๑	๔๐๘	๑๑	๕๑	๔๗๐	๑๔๑๐
๑๒	ม	๔๐๘	๑๒	๕๑	๔๐๘	๑๑	๕๑	๔๗๐	๑๔๑๑
		๔๐๘	๑๒	๕๑	๔๐๘	๑๒	๕๑	๔๗๐	๑๔๑๒
		๔๐๘	๑๒	๕๑	๔๐๘	๑๒	๕๑	๔๗๑	๑๔๑๓
๑๓	ช	๔๐๘	๑๓	๕๑	๔๐๘	๑๒	๕๑	๔๗๑	๑๔๑๔
		๔๐๘	๑๓	๕๑	๔๐๘	๑๓	๕๑	๔๗๑	๑๔๑๕
		๔๐๘	๑๓	๕๑	๔๐๘	๑๓	๕๑	๔๗๒	๑๔๑๖
๑๔	ช	๔๐๘	๑๔	๕๑	๔๐๘	๑๓	๕๑	๔๗๒	๑๔๑๗
		๔๐๘	๑๔	๕๑	๔๐๘	๑๔	๕๑	๔๗๒	๑๔๑๘
		๔๐๘	๑๔	๕๑	๔๐๘	๑๔	๕๑	๔๗๓	๑๔๑๙
๑๕	ช	๔๐๘	๑๕	๕๑	๔๐๘	๑๔	๕๑	๔๗๓	๑๔๒๐
		๔๐๘	๑๕	๕๑	๔๐๘	๑๕	๕๑	๔๗๓	๑๔๒๑
		๔๐๘	๑๕	๕๑	๔๐๘	๑๕	๕๑	๔๗๔	๑๔๒๒

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๕	๕๑	๔๗๔	๑๔๒๓
๑๖	ฐ	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๔	๑๔๒๔
		๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๕
		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๖	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๖
๑๗	ฐ	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๕	๑๔๒๗
		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
๑๘	ฐ	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
๑๙	ฐ	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘

ตารางที่ ๘ แสดงรูปวิถีขณะปัญจทวารมรณาสันนวิถีเกิด

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
๑	ตี	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
		๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
๒	น	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
		๔๐๐	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๐
		๓๙๒	๑๗	๕๑	๔๐๐	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๐๔
๓	ท	๓๘๔	๑๗	๕๑	๓๙๒	๑๗	๕๑	๔๖๘	๑๓๘๐
		๓๗๖	๑๗	๕๑	๓๘๔	๑๗	๕๑	๔๖๐	๑๓๕๖
		๓๖๘	๑๗	๕๑	๓๗๖	๑๗	๕๑	๔๕๒	๑๓๓๒
๔	ป	๓๖๐	๑๗	๕๑	๓๖๘	๑๗	๕๑	๔๔๔	๑๓๐๘
		๓๕๒	๑๗	๕๑	๓๖๐	๑๗	๕๑	๔๓๖	๑๒๘๔
		๓๔๔	๑๗	๕๑	๓๕๒	๑๗	๕๑	๔๒๘	๑๒๖๐
๕	ทวิ	๓๓๖	๑๖	๕๑	๓๔๔	๑๗	๕๑	๔๒๐	๑๒๓๕
		๓๒๘	๑๖	๕๑	๓๓๖	๑๖	๕๑	๔๑๒	๑๒๑๐
		๓๒๐	๑๖	๕๑	๓๒๘	๑๖	๕๑	๔๐๓	๑๑๘๕

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
		๓๑๒	๑๖	๕๑	๓๒๐	๑๖	๕๑	๓๙๕	๑๑๖๑
๖	ส	๓๐๔	๑๖	๕๑	๓๑๒	๑๖	๕๑	๓๘๗	๑๑๓๗
		๓๙๖	๑๖	๕๑	๓๐๔	๑๖	๕๑	๓๗๙	๑๑๑๓
		๒๘๘	๑๖	๕๑	๓๙๖	๑๖	๕๑	๓๗๑	๑๐๘๙
๗	ณ	๒๘๐	๑๖	๕๑	๒๘๘	๑๖	๕๑	๓๖๓	๑๐๖๕
		๒๗๒	๑๖	๕๑	๒๘๐	๑๖	๕๑	๓๕๕	๑๐๔๓
		๒๖๔	๑๖	๕๑	๒๗๒	๑๖	๕๑	๓๔๗	๑๐๑๗
๘	โว	๒๕๖	๑๖	๕๑	๒๖๔	๑๖	๕๑	๓๓๙	๙๙๓
		๒๔๘	๑๖	๕๑	๒๕๖	๑๖	๕๑	๓๓๑	๙๖๙
		๒๔๐	๑๖	๕๑	๒๔๘	๑๖	๕๑	๓๒๓	๙๔๕
๙	ช	๒๓๒	๑๖	๕๑	๒๔๐	๑๖	๕๑	๓๑๕	๙๒๑
		๒๒๔	๑๖	๕๑	๒๓๒	๑๖	๕๑	๓๐๗	๘๙๗
		๒๑๖	๑๖	๕๑	๒๒๔	๑๖	๕๑	๒๙๙	๘๗๓
๑๐	ช	๒๐๘	๑๖	๕๑	๒๑๖	๑๖	๕๑	๒๙๑	๘๔๙
		๒๐๐	๑๖	๕๑	๒๐๘	๑๖	๕๑	๒๘๓	๘๒๕

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
๑๑		๑๙๒	๑๖	๕๑	๒๐๐	๑๖	๕๑	๒๗๕	๘๐๑
	ช	๑๘๔	๑๖	๕๑	๑๙๒	๑๖	๕๑	๒๖๗	๗๗๗
		๑๗๖	๑๖	๕๑	๑๘๔	๑๖	๕๑	๒๕๙	๗๕๓
๑๒		๑๖๘	๑๖	๕๑	๑๗๖	๑๖	๕๑	๒๕๑	๗๒๙
	ช	๑๖๐	๑๖	๕๑	๑๖๘	๑๖	๕๑	๒๔๓	๗๐๕
		๑๕๒	๑๖	๕๑	๑๖๐	๑๖	๕๑	๒๓๕	๖๘๑
๑๓		๑๔๔	๑๖	๕๑	๑๕๒	๑๖	๕๑	๒๒๗	๖๕๗
	ช	๑๓๖	๑๖	๕๑	๑๔๔	๑๖	๕๑	๒๑๙	๖๓๓
		๑๒๘	๑๖	๕๑	๑๓๖	๑๖	๕๑	๒๑๑	๖๐๙
๑๔		๑๒๐	๑๖	๕๑	๑๒๘	๑๖	๕๑	๒๐๓	๕๗๕
	ต	๑๑๒	๑๖	๕๑	๑๒๐	๑๖	๕๑	๑๙๕	๕๖๑
		๑๐๔	๑๖	๕๑	๑๑๒	๑๖	๕๑	๑๘๗	๕๓๗
๑๕		๙๖	๑๖	๕๑	๑๐๔	๑๖	๕๑	๑๗๙	๕๑๓
	ต	๘๘	๑๖	๕๑	๙๖	๑๖	๕๑	๑๗๑	๔๘๙
		๘๐	๑๖	๕๑	๘๘	๑๖	๕๑	๑๖๓	๔๖๕

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
๑๖		๗๒	๑๖	๕๑	๘๐	๑๖	๕๑	๑๕๕	๔๔๑
	ภ	๖๔	๑๖	๕๑	๗๒	๑๖	๕๑	๑๔๗	๔๑๗
		๕๖	๑๖	๕๑	๖๔	๑๖	๕๑	๑๓๙	๓๙๓
๑๗		๔๘	๑๖	๕๑	๕๖	๑๖	๕๑	๑๓๑	๓๖๙
	ภ	๔๐	๑๖	๕๑	๔๘	๑๖	๕๑	๑๒๓	๒๔๕
		๓๒	๑๖	๕๑	๔๐	๑๖	๕๑	๑๑๕	๓๒๑
๑๘		๒๔	๑๖	๕๑	๓๒	๑๖	๕๑	๑๐๗	๒๙๗
	จุติ	๑๖	๑๖	๕๑	๒๔	๑๖	๕๑	๙๙	๒๗๓
		๘	๑๖	๕๑	๑๖	๑๖	๕๑	๙๑	๒๔๙

ตารางที่ ๔ แสดงรูปวิถีขณะมโนทวารมรณาสันนวิถีเกิด

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
๑	○	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
	ภ	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
	○	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
๒	○	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๘
	ภ	๔๐๐	๑๗	๕๑	๔๐๘	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๒๐
	○	๓๙๒	๑๗	๕๑	๔๐๐	๑๗	๕๑	๔๗๖	๑๔๐๔
๓	○	๓๘๔	๑๗	๕๑	๓๙๒	๑๗	๕๑	๔๖๘	๑๓๘๐
	ภ	๓๗๖	๑๗	๕๑	๓๘๔	๑๗	๕๑	๔๖๐	๑๓๕๖
	○	๓๖๘	๑๗	๕๑	๓๗๖	๑๗	๕๑	๔๕๒	๑๓๓๒
๔	○	๓๖๐	๑๗	๕๑	๓๖๘	๑๗	๕๑	๔๔๔	๑๓๐๘
	ภ	๓๕๒	๑๗	๕๑	๓๖๐	๑๗	๕๑	๔๓๖	๑๒๘๔
	○	๓๔๔	๑๗	๕๑	๓๕๒	๑๗	๕๑	๔๒๘	๑๒๖๐
๕	○	๓๓๖	๑๗	๕๑	๓๔๔	๑๗	๕๑	๔๒๐	๑๒๓๖
	ภ	๓๒๘	๑๗	๕๑	๓๓๖	๑๗	๕๑	๔๑๒	๑๒๑๒
	○	๓๒๐	๑๗	๕๑	๓๒๘	๑๗	๕๑	๔๐๔	๑๑๘๘

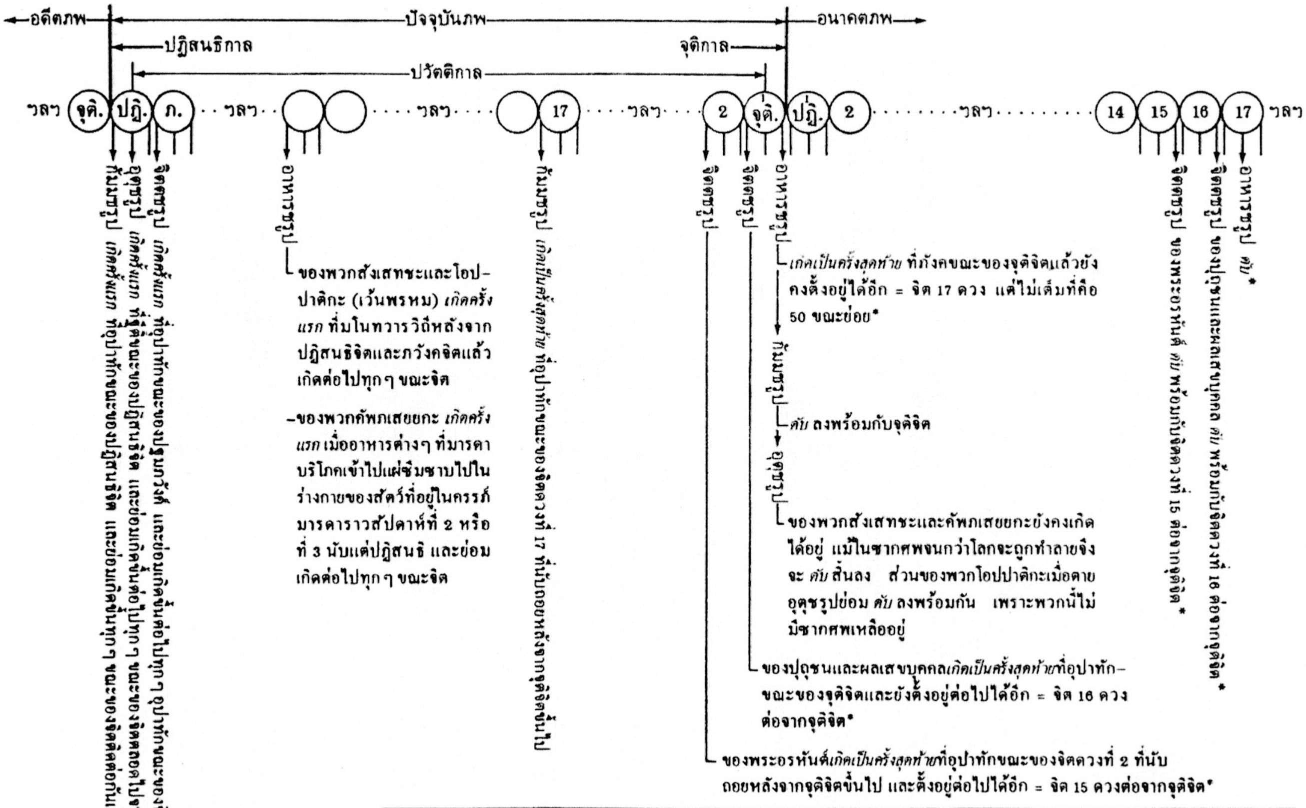
วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
๖	ภ	๓๑๒	๑๗	๕๑	๓๒๐	๑๗	๕๑	๓๙๖	๑๑๖๔
		๓๐๔	๑๗	๕๑	๓๑๒	๑๗	๕๑	๓๘๘	๑๑๔๐
		๓๙๖	๑๗	๕๑	๓๐๔	๑๗	๕๑	๓๘๐	๑๑๑๖
๗	ตี	๒๘๘	๑๗	๕๑	๓๙๖	๑๗	๕๑	๓๗๒	๑๐๙๒
		๒๘๐	๑๗	๕๑	๒๘๘	๑๗	๕๑	๓๖๔	๑๐๖๘
		๒๗๒	๑๗	๕๑	๒๘๐	๑๗	๕๑	๓๕๖	๑๐๔๔
๘	น	๒๖๔	๑๗	๕๑	๒๗๒	๑๗	๕๑	๓๔๘	๑๐๒๐
		๒๕๖	๑๗	๕๑	๒๖๔	๑๗	๕๑	๓๔๐	๙๙๖
		๒๔๘	๑๗	๕๑	๒๕๖	๑๗	๕๑	๓๓๒	๙๗๓
๙	ท	๒๔๐	๑๗	๕๑	๒๔๘	๑๗	๕๑	๓๒๔	๙๔๘
		๒๓๒	๑๗	๕๑	๒๔๐	๑๗	๕๑	๓๑๖	๙๒๔
		๒๒๔	๑๗	๕๑	๒๓๒	๑๗	๕๑	๓๐๘	๙๐๐
๑๐	ม	๒๑๖	๑๗	๕๑	๒๒๔	๑๗	๕๑	๓๐๐	๘๗๖
		๒๐๘	๑๗	๕๑	๒๑๖	๑๗	๕๑	๒๙๒	๘๕๒
		๒๐๐	๑๗	๕๑	๒๐๘	๑๗	๕๑	๒๘๔	๘๒๘

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
๑๑		๑๙๒	๑๗	๕๑	๒๐๐	๑๗	๕๑	๒๗๖	๘๐๔
	ช	๑๘๔	๑๗	๕๑	๑๙๒	๑๗	๕๑	๒๖๘	๗๘๐
		๑๗๖	๑๗	๕๑	๑๘๔	๑๗	๕๑	๒๖๐	๗๕๖
๑๒		๑๖๘	๑๗	๕๑	๑๗๖	๑๗	๕๑	๒๕๒	๗๓๒
	ช	๑๖๐	๑๗	๕๑	๑๖๘	๑๗	๕๑	๒๔๔	๗๐๘
		๑๕๒	๑๗	๕๑	๑๖๐	๑๗	๕๑	๒๓๖	๖๘๔
๑๓		๑๔๔	๑๗	๕๑	๑๕๒	๑๗	๕๑	๒๒๘	๖๖๐
	ช	๑๓๖	๑๗	๕๑	๑๔๔	๑๗	๕๑	๒๒๐	๖๓๖
		๑๒๘	๑๗	๕๑	๑๓๖	๑๗	๕๑	๒๑๒	๖๑๒
๑๔		๑๒๐	๑๗	๕๑	๑๒๘	๑๗	๕๑	๒๐๔	๕๘๘
	ช	๑๑๒	๑๗	๕๑	๑๒๐	๑๗	๕๑	๑๙๖	๕๖๔
		๑๐๔	๑๗	๕๑	๑๑๒	๑๗	๕๑	๑๘๘	๕๔๐
๑๕		๙๖	๑๗	๕๑	๑๐๔	๑๗	๕๑	๑๘๐	๕๑๖
	ช	๘๘	๑๗	๕๑	๙๖	๑๗	๕๑	๑๗๒	๔๙๒
		๘๐	๑๗	๕๑	๘๘	๑๗	๕๑	๑๖๔	๔๖๘

วิถีจิต		กรรม	จิต	อาหาร	กรรม-อุตุ	จิต-อุตุ	อาหาร-อุตุ	อุตุ-อุตุ	รวม
๑๖		๗๒	๑๗	๕๑	๘๐	๑๗	๕๑	๑๕๖	๔๔๔
	ต	๖๔	๑๗	๕๑	๗๒	๑๗	๕๑	๑๔๘	๔๒๐
		๕๖	๑๗	๕๑	๖๔	๑๗	๕๑	๑๔๐	๓๙๖
๑๗		๔๘	๑๗	๕๑	๕๖	๑๗	๕๑	๑๓๒	๓๗๒
	ต	๔๐	๑๗	๕๑	๔๘	๑๗	๕๑	๑๒๔	๒๔๘
		๓๒	๑๗	๕๑	๔๐	๑๗	๕๑	๑๑๖	๓๒๔
๑๘		๒๔	๑๗	๕๑	๓๒	๑๗	๕๑	๑๐๘	๓๐๐
	จุติ	๑๖	๑๗	๕๑	๒๔	๑๗	๕๑	๑๐๐	๒๗๖
		๘	๑๗	๕๑	๑๖	๑๗	๕๑	๙๒	๒๕๒

ต่อไป กัมมชกลาป จิตตชกลาป อาหารชกลาป และกัมมปัจจยอุตุชกลาป จิตตปัจจยอุตุชกลาป อาหารปัจจยอุตุชกลาป ก็ทยอยดับไปจนหมดสิ้น เหลือแต่อุตุปัจจยอุตุชกลาป ที่ยังคงเกิดดับอยู่เรื่อยไป จนกว่าโลกจะถูกทำลายสลายหมดสิ้นไป

แผนภาพ แสดงการเกิดขึ้นครั้งแรก การเกิดขึ้นครั้งสุดท้าย และ การดับไปของจตุชรูป

*นี้เป็นการเทียบอายุของรูป (ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งสุดท้ายในปัจจุบันภพ) ที่จะดับทับจำนวนจิตเท่านั้น มิได้หมายความว่ารูปเหล่านี้จะไปดับลงในอนาคตภพ และไม่เกี่ยวข้องกับจิตในอนาคตภพแต่อย่างใด และโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระอรหันต์นั้น จิต เจตสิก รูป ย่อมไม่เกิดขึ้นในภพใหม่อีกโดยแน่นอน

สรุปความเป็นไปของรูปทั้ง ๔ สมุฏฐาน

กัมมชรูป เกิดขึ้นครั้งแรกตั้งแต่อุปปาทักขณะของปฏิสนธิจิต และเกิดครั้งสุดท้ายที่อุปปาทักขณะของจิตดวงที่ ๑๗ ที่นับถอยหลังจากจุติจิตขึ้นไป

จิตตชรูป เกิดขึ้นครั้งแรกตั้งแต่อุปปาทักขณะของปฐมภวังค์ และเกิดครั้งสุดท้าย ที่อุปปาทักขณะของจุติจิต สำหรับพระอรหันต์เกิดครั้งสุดท้ายที่อุปปาทักขณะของจิตดวงที่ ๒ ที่นับถอยหลังจากจุติจิตขึ้นไป

อุตุชรูป เกิดขึ้นครั้งแรกที่ฐีติขณะของปฏิสนธิจิต และเกิดเรื่อยไปแม้ว่าสัตว์นั้นตายแล้ว เป็นซากศพ เป็นกระดูก ขี้เถ้า หรือดินก็ตาม เกิดไปจนกระทั่งโลกถูกทำลาย

อาหารชรูป เกิดขึ้นตั้งแต่โอชาซึมซาบทั่วไป (ในสัปดาห์ที่ ๒-๓) และเกิดขึ้นครั้งสุดท้ายที่ภังคักขณะของจุติจิต

คาถาแสดงความเวียนวนอยู่ในสังสารวัฏของรูป

อิจฺเจวํ มตสตฺตานํ ปุนเทว ภวนฺตเร

ปฏิสนฺธิมุปาทาย ตถา รูปํ ปวตฺตติฯ

แปลความว่า

ในสันดานแห่งสัตว์ทั้งหลายที่ตายจากโลกนี้แล้ว รูปทั้ง ๔ ย่อมเกิดอีกในภพใหม่ ตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้นไป ทำนองเดียวกันกับภพนี้ ดังที่ได้บรรยายมาแล้ว ด้วยประการฉะนี้แล

วิถีมุตตสังคหะ

- แผนผัง
- ฐานภูมิ ๓๑
- แผนผัง ๓๑ ภูมิ
- จำแนกบุคคลโดยภูมิ
- แสดงภูมิโดยบุคคล ๘
- แสดงภูมิโดยบุคคล ๑๒
- อวัตถาภูมิ ๔
- อบายภูมิ ทุคติภูมิ

อบาย ๔

นรก	เปรต	อสุรกายภูมิ	เดรัจฉาน
มหานรก ๘	เปรต ๔	อสุร ๓	สัญญา ๔
อเวจีมหานรก ๑๒	เปรต ๑๒	เทวอสรา ปีตติอสุรา	
โทษที่ให้เกิดในมหานรก ๘	เปรต ๒๑	นิรยอสุรา	
อุสสทนรก นรกขุมย่อม ๘	ผัง ปีตติวิสยภูมิ	อสุรกายภูมิ ๓	
ยมโลกนรก		โทษ	
โลกันตนรก			
จิตใจของสัตว์ทั้งหลาย			
เทวทูต ๕			
ผัง นิรยภูมิ			

- ฐานะที่พระนิยตโพธิสัตว์ไม่พึงถึง ๑๖
- จำแนกทุกคติบุคคล โดยตรง โดยอ้อม
- คติ ๔
- อย่างละ ๓

สุคติภูมิ ๒๗

- กามสุคติภูมิ ๗
- มนุษย์ภูมิ ๔
- อายุและสมบัติของมนุษย์
- พระเจ้ามนู
- ผังมนุษย์
- ความแตกต่างของมนุษย์ จูฬกัมมวิภังค์

เทวดา ๓ เทวภูมิ

- จาตุมมหาราชิกา
- ท้าวมหาราชทั้ง ๔
- เทวดาใจโหดร้าย
- คันธัพพเทวดา
- รุกขัฏฐเทวดา
- กุมภัณฑเทวดา
- นาคเทวดา
- สรุป

- ดาวดึง
- เทวดาชั้นดาวดึง
- สถานที่สำคัญ
- วัตตบท ๗
- สมบัติทิพย์
- อสุรินทราหู

- ยามาภูมิ
- ดุสิต
- นิมมานรดี
- ปรนิมมิตวสวัตตี
- ผู้ปกครองในสวรรค์ทั้ง ๖
- อายุขัย
- การเสพกาม
- พระอริยบุคคลในเทวโลก
- อริยังคธรรม ๗
- ปธานิยังคธรรม ๕

รูปภูมิ ๑๖ ชั้น

- ผัง รูปภูมิ ๑๖
- ปฐมฌานภูมิ ๓
- ทุติยฌานภูมิ ๓
- ตติยฌานภูมิ ๓
- จตุตถฌานภูมิ ๓
- สุทธาวาสภูมิ ๕

อรูปภูมิ ๔

- ระยะห่างระหว่างภูมิ
- จำแนกภูมิ โดยขันธ์ หรือ อาการ ๓
- สัตตาวาสภูมิ ๔
- สัญญีภพ ๔
- วิญญาณฐิติ ๗
- ภวัคคภูมิ ๓ ยอด

- กัปป์ ๔
- ธรรมที่เป็นเหตุให้โลกพินาศ
- กัปป์ทางพุทธฯ
- เขต ๓
- เวลาโลกพินาศ
- โกลาหล ๕

ปฏิสนธิจตุกกะ

- อบาย
- กามสุขคติ
- รูปาวจร
- อรูปาวจร
- อุเบกขาสันตีรณกุศลวิบาก
- บัณเฑาะก์ ๕
- จำแนกบุคคล ๔ โดย ปฏิสนธิ
- ผัง บุคคล ๔ โดย ปฏิสนธิ
- ปฏิสนธิ ๔
- ปฏิสนธิ ๒๐
- อบาย ๑
- กามสุคติ ๙
- รูปาวจร ๖
- อรูปาวจร ๔
- สรุป
- จำแนกภูมิ ๓๑ โดย ปฏิสนธิ
- ผังภูมิ ๓๑ โดย ปฏิสนธิ
- จำแนกภูมิ ๓ โดย ปฏิสนธิ
- ผัง ปฏิสนธิ ๓ ประเภท โดยภูมิ

ผังสรุป บุคคล - ภวังค์ - ภูมิ

กัมมจตุกะ

หน้าที่ของเจตนา

หน้าที่ของเจตนา

แผนผัง กัมมจตุกะ

กิจจ	ปากทาน	ปากาล	ปากัฏฐาน

เจตนากรรม ๓๓

ใน ๔ หมวด

กิจ ๔	ปากทาน ๔	ปากาล	ปากัฏฐาน
ชนกกรรม	ครุกรรม	ทิฏฐธัม	อกุศลกรรมบถ
อุปัตถัมภกกรรม	อาสันนกรรม	อุปัชช	กามาวจรกุศล
อุปปีฬิกกรรม	อาจิณณกรรม	อปราปร	รูปาวจรกุศล
อุปฆาตกกรรม	กตัตตากรรม	อโหสิ	อรูปาวจรกุศล
องค์ธรรม	องค์ธรรม	องค์ธรรม	

เหตุที่ทำให้อกุศล กลายเป็นอโหสิ

มรนุปปัตติจตุกะ

ความตาย ๓

อุปัจเฉทกกรรม ๓

กรรม ภูมิ ปฏิสนธิ มรณะ

สรุปจตุกกะทั้ง ๔

วิถีมุตตสังคหะ

วิถีมุตตสังคหะ หมายถึง การรวบรวมสงเคราะห์จิตเจตสิก ที่เกิดพ้นวิถี ว่าโดยธรรม ๔ หมวด คือ

ภูมิจตุกกะ ว่าด้วยเรื่องภูมิ ๔ อย่าง

ปฏิสนธิจตุกกะ ว่าด้วยเรื่องปฏิสนธิ ๔ อย่าง

กัมมจตุกกะ ว่าด้วยเรื่องกรรม ๔ หมวด ๆ ละ ๔

มรณุปปัตติจตุกกะ ว่าด้วยเรื่องเหตุแห่งความตาย ๔ อย่าง

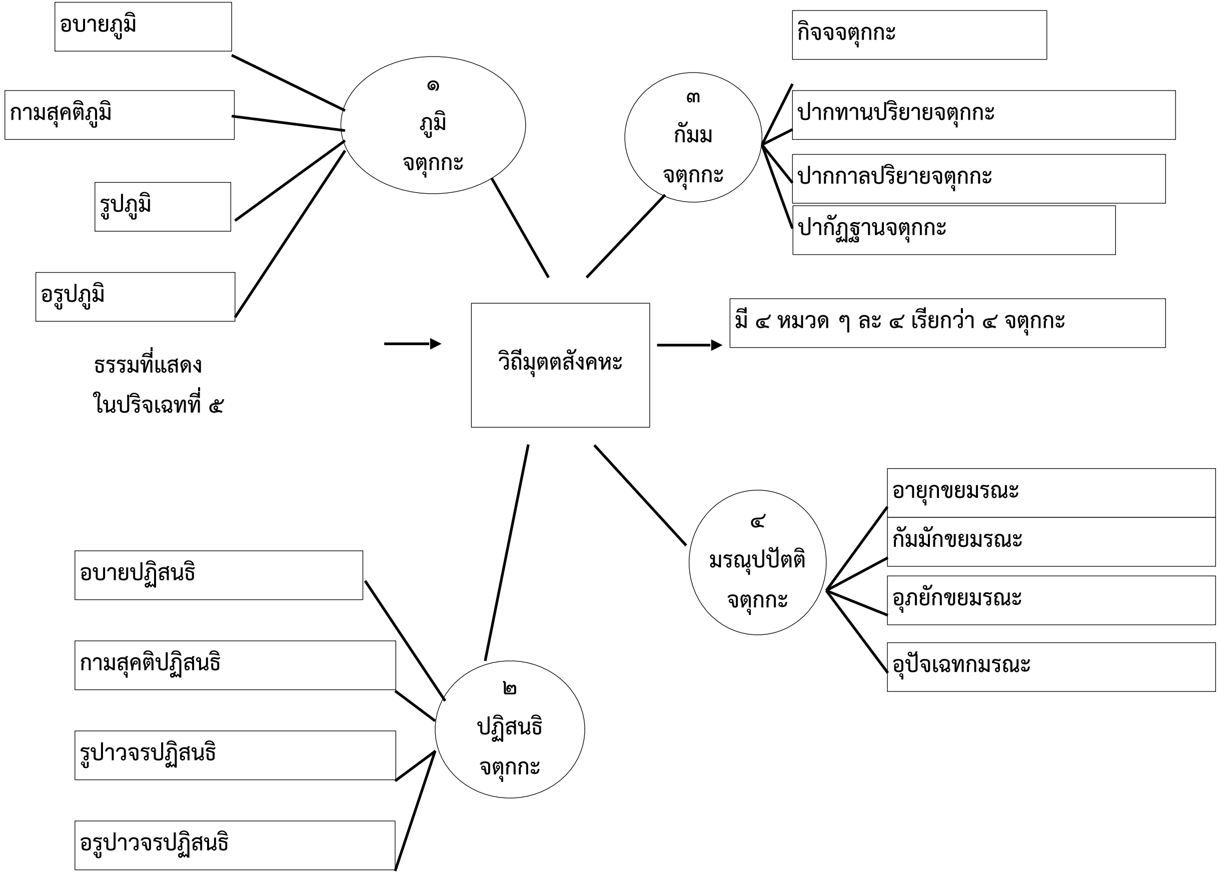
จิตพ้นวิถี หมายถึง จิตที่มิได้ทำกิจเพื่อรับอารมณ์ใหม่ในปัจจุบันภพ คงทำกิจเพียง ๓ อย่าง คือ ปฏิสนธิกิจ ภวังคกิจ และจุติกิจ เท่านั้น

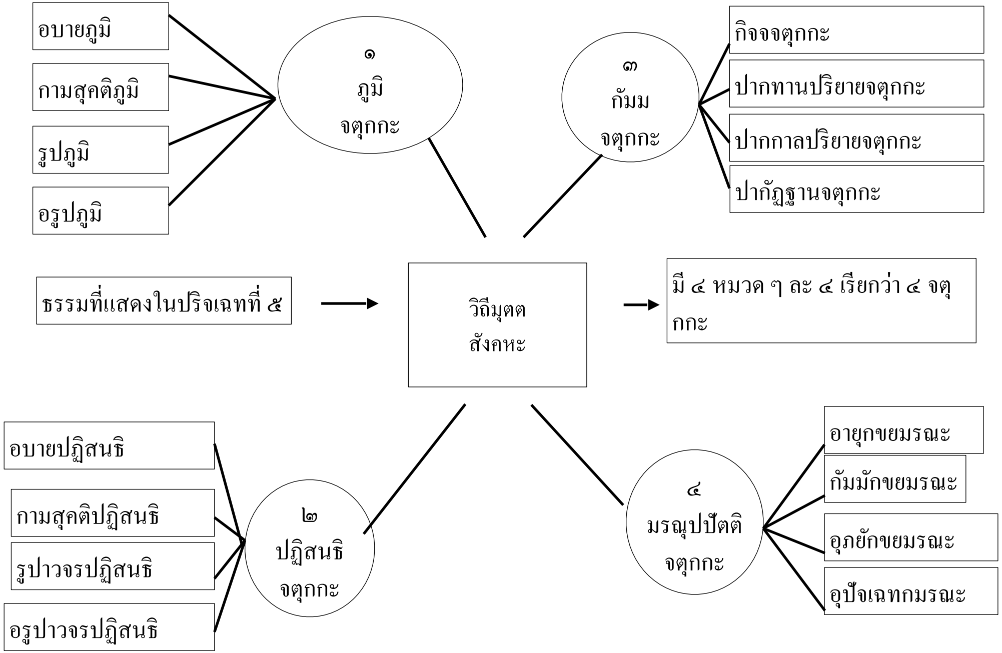
อนุสนธิ และ คำปฏิญญา

วีถีจิตฺตวเสเนวํ ปวตฺติยมุทีริโต

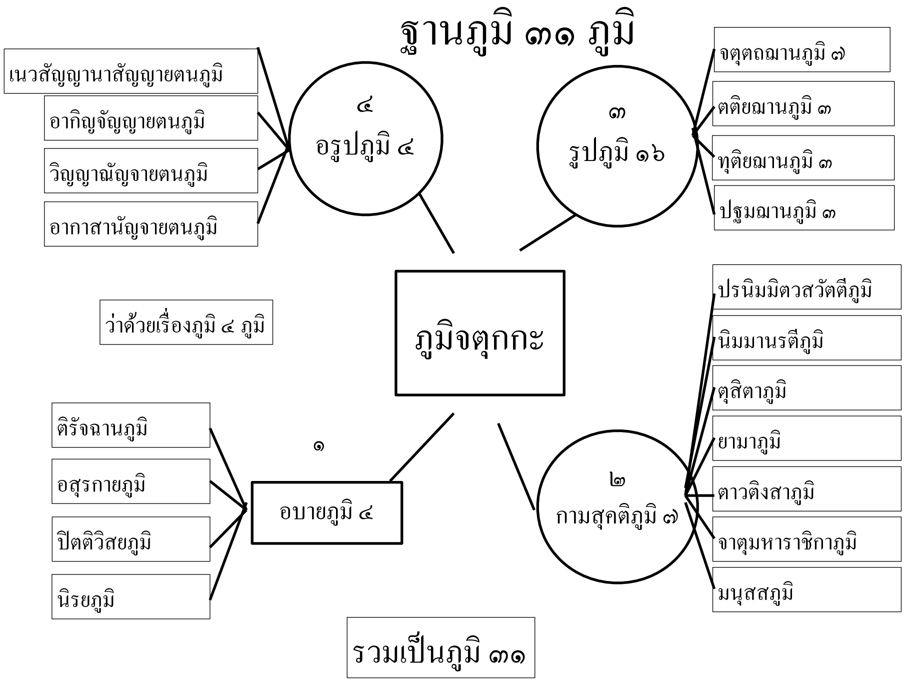
ปวตฺติสงฺคโห นาม สนฺธิยํ ทานิ วุจฺจติ ฯ

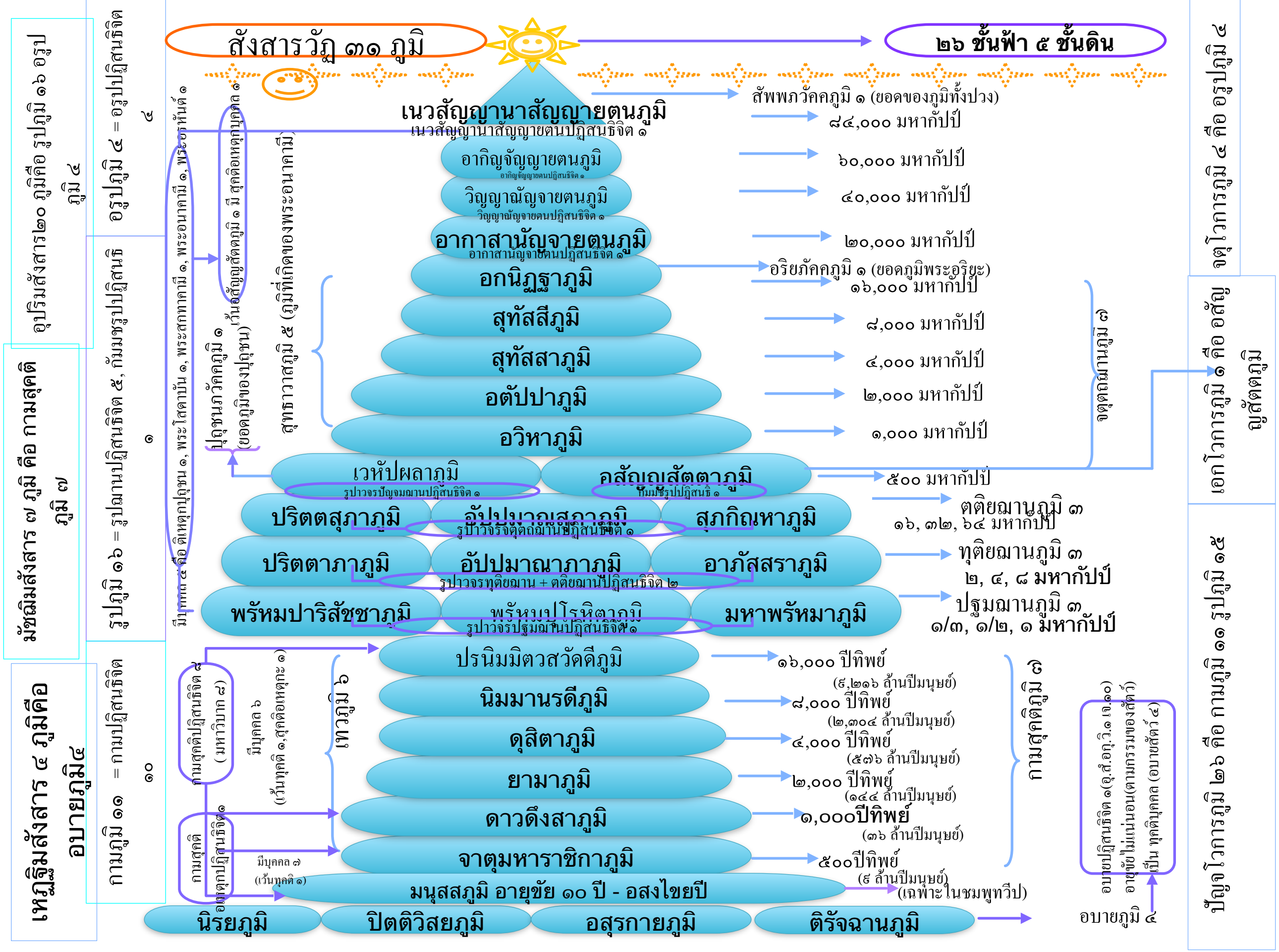
ข้าพเจ้า (พระอนุรุทธาจารย์) ได้แสดงอาการเป็นไปของจิต ด้วยอำนาจของวิถีจิตในปวัตติกาล โดยนัยที่ได้กล่าวมาแล้ว (ในปริจเฉทที่ ๔) บัดนี้ จะแสดงอาการเป็นไปของวิถีมุตตจิต ในปฏิสนธิกาล ต่อไป

วิถีมุตตสังคหะ
ธรรมที่แสดง
ในปริจเฉทที่ ๕
มี ๔ หมวด ๆ ละ ๔ เรียกว่า ๔ จตุกกะ
๑
ภูมิ
จตุกกะ
อบายภูมิ
กามสุคติภูมิ
รูปภูมิ
อรูปภูมิ
๒
ปฏิสนธิ
จตุกกะ
อบายปฏิสนธิ
กามสุคติปฏิสนธิ
รูปาวจรปฏิสนธิ
อรูปาวจรปฏิสนธิ
๓
กัมม
จตุกกะ
กิจจจตุกกะ
ปากทานปริยายจตุกกะ
ปากกาลปริยายจตุกกะ
ปากัฏฐานจตุกกะ
๔
มรณุปปัตติ
จตุกกะ
อายุกขยมรณะ
กัมมักขยมรณะ
อุภยักขยมรณะ
อุปัจเฉทกมรณะ

อบายภูมิ
กามสุคติภูมิ
รูปภูมิ
อรูปภูมิ
๑
ภูมิ
จตุกกะ
๓
กัมม
จตุกกะ
กิจจจตุกกะ
ปากทานปริยายจตุกกะ
ปากกาลปริยายจตุกกะ
ปากัฏฐานจตุกกะ
ธรรมที่แสดงในปริจเฉทที่ ๕
วิถีมุตต
สังคหะ
มี ๔ หมวด ๆ ละ ๔ เรียกว่า ๔ จตุ
กกะ
อบายปฏิสนธิ
กามสุคติปฏิสนธิ
รูปาวจรปฏิสนธิ
อรูปาวจรปฏิสนธิ
๒
ปฏิสนธิ
จตุกกะ
๔
มรณุปปัตติ
จตุกกะ
อายุกขยมรณะ
กัมมักขยมรณะ
อุภยักขยมรณะ
อุปัจเฉทกมรณะ

ฐานภูมิ ๓๑ ภูมิ
เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ
อากิญจัญญายตนภูมิ
วิญญาณัญจายตนภูมิ
อากาสานัญจายตนภูมิ
๔
อรูปภูมิ ๔
๓
รูปภูมิ ๑๖
จตุตถฌานภูมิ ๗
ตติยฌานภูมิ ๓
ทุติยฌานภูมิ ๓
ปฐมฌานภูมิ ๓
ว่าด้วยเรื่องภูมิ ๔ ภูมิ
ภูมิจตุกกะ
ปรนิมมิตวสวัตตีภูมิ
นิมมานรตีภูมิ
ตุสิตาภูมิ
ยามาภูมิ
ตาวติงสาภูมิ
จาตุมหาราชิกาภูมิ
มนุสสภูมิ
๒
กามสุคติภูมิ ๗
ติรัจฉานภูมิ
อสุรกายภูมิ
ปิตติวิสยภูมิ
นิรยภูมิ
๑
อบายภูมิ ๔
รวมเป็นภูมิ ๓๑

สังสารวัฏ ๓๑ ภูมิ
๒๖ ชั้นฟ้า ๕ ชั้นดิน
สัพพภวัคคภูมิ ๑ (ยอดของภูมิทั้งปวง)
เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ
เนวสัญญานาสัญญายตนปฏิสนธิจิต ๑
๘๔,๐๐๐ มหากัปป์
อากิญจัญญายตนภูมิ
๖๐,๐๐๐ มหากัปป์
วิญญาณัญจายตนภูมิ
วิญญาณัญจายตนปฏิสนธิจิต ๑
๔๐,๐๐๐ มหากัปป์
อากาสานัญจายตนภูมิ
อากาสานัญจายตนปฏิสนธิจิต ๑
๒๐,๐๐๐ มหากัปป์
อริยภัคคภูมิ ๑ (ยอดภูมิพระอริยะ)
อกนิฏฐาภูมิ
๑๖,๐๐๐ มหากัปป์
สุทัสสีภูมิ
๘,๐๐๐ มหากัปป์
สุทัสสาภูมิ
๔,๐๐๐ มหากัปป์
อตัปปาภูมิ
๒,๐๐๐ มหากัปป์
อวิหาภูมิ
๑,๐๐๐ มหากัปป์
จตุตถฌานภูมิ ๗
เวหัปผลาภูมิ
รูปาวจรปัญจมฌานปฏิสนธิจิต ๑
อสัญญสัตตาภูมิ
ไม่มีรูปปฏิสนธิ ๑
๕๐๐ มหากัปป์
ปริตตสุภาภูมิ
อัปปมาณสุภาภูมิ
สุภกิณหาภูมิ
รูปาวจรจตุตถฌานปฏิสนธิจิต ๑
ตติยฌานภูมิ ๓
๑๖, ๓๒, ๖๔ มหากัปป์
ปริตตาภาภูมิ
อัปปมาณาภาภูมิ
อาภัสสราภูมิ
รูปาวจรทุติยฌาน + ตติยฌานปฏิสนธิจิต ๒
ทุติยฌานภูมิ ๓
๒, ๔, ๘ มหากัปป์
พรัหมปาริสัชชาภูมิ
พรัหมปุโรหิตาภูมิ
มหาพรัหมาภูมิ
รูปาวจรปฐมฌานปฏิสนธิจิต ๑
ปฐมฌานภูมิ ๓
๑/๓, ๑/๒, ๑ มหากัปป์
ปรนิมมิตวสวัตดีภูมิ
๑๖,๐๐๐ ปีทิพย์
(๙,๒๑๖ ล้านปีมนุษย์)
นิมมานรดีภูมิ
๘,๐๐๐ ปีทิพย์
(๒,๓๐๔ ล้านปีมนุษย์)
ดุสิตาภูมิ
๔,๐๐๐ ปีทิพย์
(๕๗๖ ล้านปีมนุษย์)
ยามาภูมิ
๒,๐๐๐ ปีทิพย์
(๑๔๔ ล้านปีมนุษย์)
ดาวดึงสาภูมิ
๑,๐๐๐ปีทิพย์
(๓๖ ล้านปีมนุษย์)
จาตุมหาราชิกาภูมิ
๕๐๐ปีทิพย์
(๙ ล้านปีมนุษย์)
มนุสสภูมิ อายุขัย ๑๐ ปี - อสงไขยปี
(เฉพาะในชมพูทวีป)
กามสุคติภูมิ ๗
เทวภูมิ ๖
นิรยภูมิ
ปิตติวิสยภูมิ
อสุรกายภูมิ
ติรัจฉานภูมิ
อบายภูมิ ๔
อบายปฏิสนธิจิต ๑(อุ.สํ.อกุ.วิ.๑ เจ.๑๐)
อายุขัยไม่แน่นอน(ตามกรรมของสัตว์)
มีบุคคล ทุคติบุคคล (อบายสัตว์ ๔)
กามสุคติปฏิสนธิจิต ๕
(มหาวิบาก ๘)
มีบุคคล ๖
(เว้นทุคติ ๑,สุคติอเหตุกะ ๑)
กามสุคติ
อเหตุกปฏิสนธิจิต ๑
มีบุคคล ๗
(เว้นทุคติ ๑)
ปุถุชนภวัคคภูมิ ๑
(ยอดภูมิของปุถุชน)
(เว้นอสัญญสัตตภูมิ ๑ มี สุคติอเหตุกบุคคล ๑)
มีบุคคล ๔ คือ ติเหตุกปุถุชน ๑, พระโสดาบัน ๑, พระสกทาคามี ๑, พระอนาคามี ๑, พระอรหันต์ ๑
สุทธาวาสภูมิ ๕ (ภูมิที่เกิดของพระอนาคามี)
อุปริมสังสาร๒๐ ภูมิคือ รูปภูมิ ๑๖ อรูปภูมิ ๔
มัชฌิมสังสาร ๗ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗
เหฏฐิมสังสาร ๔ ภูมิคือ อบายภูมิ๔
อรูปภูมิ ๔ = อรูปปฏิสนธิจิต ๔
รูปภูมิ ๑๖ = รูปฌานปฏิสนธิจิต ๕, กัมมชรูปปฏิสนธิ ๑
กามภูมิ ๑๑ = กามปฏิสนธิจิต ๑๐
จตุโวการภูมิ ๔ คือ อรูปภูมิ ๔
เอกโวการภูมิ ๑ คือ อสัญญสัตตภูมิ
ปัญจโวการภูมิ ๒๖ คือ กามภูมิ ๑๑ รูปภูมิ ๑๕

แสดงการจำแนกบุคคลโดยภูมิ

ปุถุชฺชนา น ลพฺภนฺติ สุทฺธาวาเสสุ สพฺพถา
โสตาปนฺน จ สกทา- คามิโน จาปิ ปุคฺคลา
อริยา โน ปลพฺภนฺติ อสญฺญาปายภูมิสุ
เสสฏฺฐาเนสุ ลพฺภนฺติ อริยานริยาปิ จ

ปุถุชน ๔ โสดาบัน ๑ สกทาคามี ๑ บุคคลทั้ง ๖ นี้ ย่อมมีไม่ได้ในสุทธาวาสภูมิ ๕ ไม่ว่าโดยประการใด ๆ ก็ตาม

อริยบุคคล ๘ ย่อมมีไม่ได้ในอสัญญสัตตภูมิ และอบายภูมิ ๔ ในภูมิที่เหลือ ๒๑ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ รูปภูมิ ๑๐ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อสัญญสัตตภูมิ ๑) อรูปภูมิ ๔ แม้อริยบุคคล ๘ และปุถุชน ๓ (เว้นทุคติบุคคล) ก็ย่อมมีได้ (ตามสมควร)

หมายเหตุ...

๑. สุคติอเหตุกบุคคล (ที่มีทั้งรูปทั้งนาม) เกิดได้เฉพาะในมนุษยภูมิและจาตุมหาราชิกาภูมิ เท่านั้น (ส่วนที่มีแต่รูปอย่างเดียว เกิดได้เฉพาะในอสัญญสัตตภูมิ)

๒. ทวิเหตุกบุคคล เกิดได้เฉพาะในกามสุคติภูมิ ๗ เท่านั้น

๓. ติเหตุกบุคคลและอริยบุคคล ๔ หรือ ๘ ย่อมเกิดมีได้ใน ๒๑ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ รูปภูมิ ๑๐ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อสัญญสัตตภูมิ ๑) และอรูปภูมิ ๔ (ในอรูปภูมิ ๔ นั้น เว้นโสดาปัตติมรรคบุคคล)

๔. สุทธาวาสภูมิ ๕ มีได้เฉพาะพระอนาคามิผลบุคคล พระอรหัตตมรรคบุคคล พระอรหัตตผลบุคคล

แสดงภูมิโดยบุคคล ๘

อบายภูมิ ๔ มี ๑ บุคคล คือ ทุคติบุคคล ได้แก่ อบายสัตว์ทั้ง ๔

มนุษยภูมิ ๑ จาตุมหาราชิกาภูมิ ๑ มี ๗ บุคคล คือ สุคติอเหตุกบุคคล ๑ ทวิเหตุกบุคคล ๑ ติเหตุกปุถุชน ๑ อริยบุคคล ๔

เทวภูมิ ๕ (เว้นจาตุมหาราชิกาภูมิ) มี ๖ คือ ทวิเหตุกบุคคล ๑ ติเหตุกปุถุชน ๑ อริยบุคคล ๔

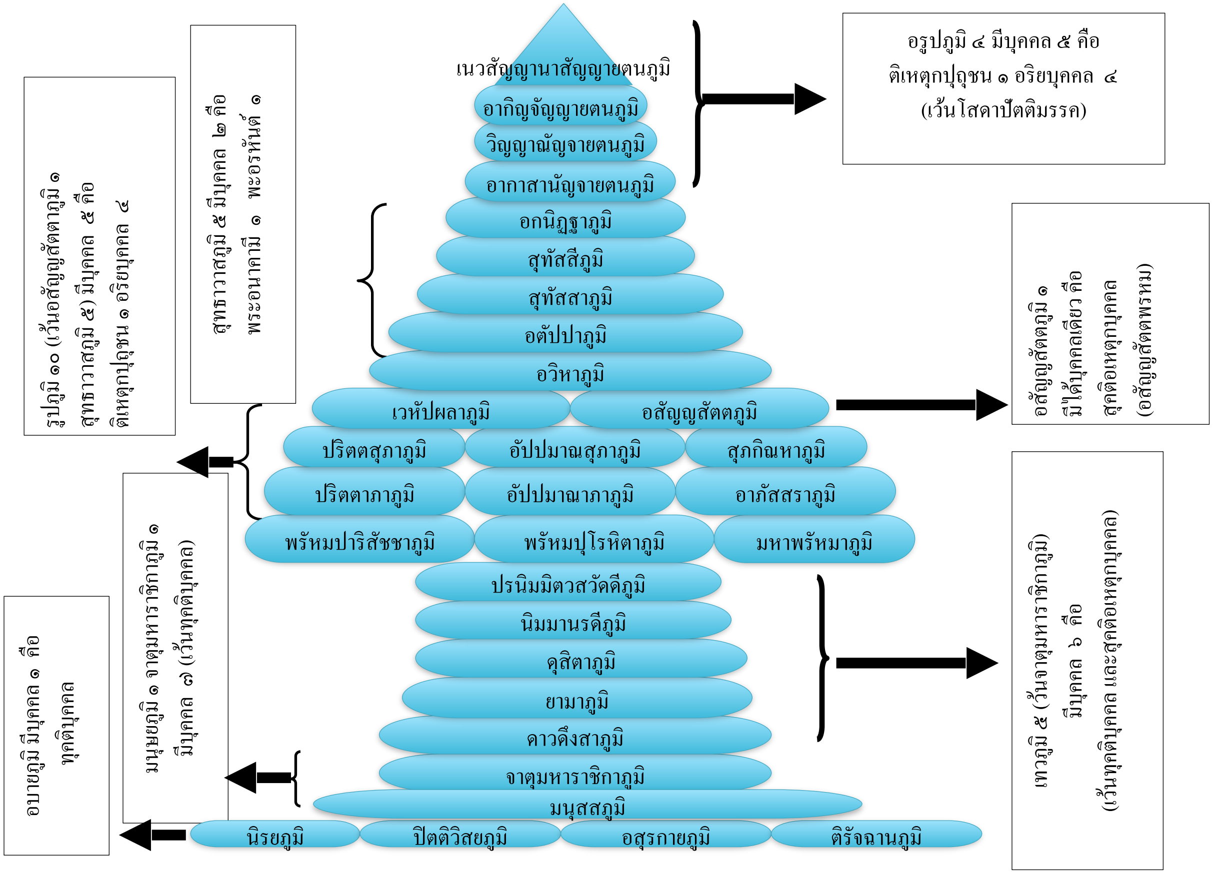
รูปภูมิ ๑๐ (เว้นอสัญญสัตตาภูมิ ๑ สุทธาวาสภูมิ ๕) มี ๕ บุคคล คือ ติเหตุกปุถุชน ๑ อริยบุคคล ๔

อสัญญสัตตภูมิ ๑ มี ๑ บุคคล คือ สุคติอเหตุกบุคคล (อสัญญสัตตพรหม)

สุทธาวาสภูมิ ๕ มี ๒ บุคคล คือ พระอนาคามี ๑ พระอรหันต์ ๑

อรูปภูมิ ๔ มี ๕ บุคคล คือ ติเหตุกปุถุชน ๑ อริยบุคคล ๔ (เว้นโสดาปัตติมรรคบุคคล)

แสดงภูมิโดยบุคคล ๘

แสดงภูมิโดยบุคคล ๑๒

อบายภูมิ ๔ มี ๑ บุคคล

คือ ทุคติบุคคล ได้แก่ อบายสัตว์ ๔

มนุษยภูมิ ๑ จาตุมหาราชิกาภูมิ ๑ มี ๑๑ บุคคล

คือ สุคติอเหตุกบุคคล ๑ ทวิเหตุกบุคคล ๑ ติเหตุกบุคคล ๑ อริยบุคคล ๘

เทวภูมิ ๕ (เว้นจาตุมหาราชิกาภูมิ) มี ๑๐ บุคคล

คือ ทวิเหตุกบุคคล ๑ ติเหตุกบุคคล ๑ อริยบุคคล ๘

รูปภูมิ ๑๐ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ ๑ สุทธาวาสภูมิ ๕) มี ๙ บุคคล คือ ติเหตุกบุคคล ๑ อริยบุคคล ๘

อสัญญสัตตภูมิ ๑ มี ๑ บุคคล

คือ สุคติอเหตุกบุคคล ที่เป็นอสัญญสัตตพรหม (มีแต่รูปอย่างเดียว ไม่มีนาม)

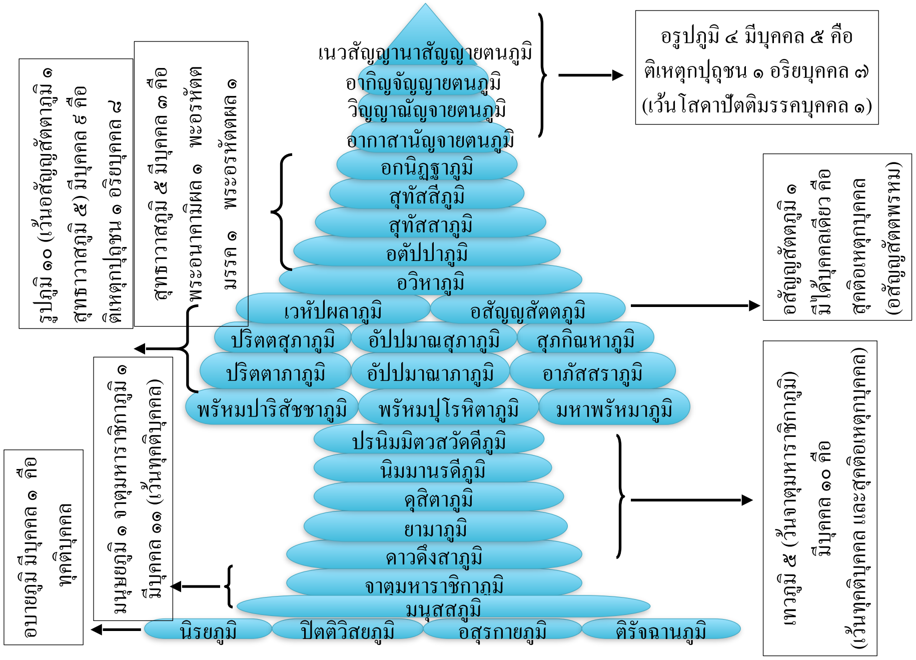
สุทธาวาสภูมิ ๕ มี ๓ บุคคล

คือ อนาคามิผลบุคคล ๑ อรหัตตมัคคบุคคล ๑ อรหัตตผลบุคคล ๑

อรูปภูมิ ๔ มี ๘ บุคคล

คือ ติเหตุกบุคคล ๑ มัคคบุคคล ๓ (เว้นโสดาปัตติมรรค) ผลบุคคล ๔

แสดงภูมิโดยบุคคล ๑๒

อวัตถาภูมิ ๔

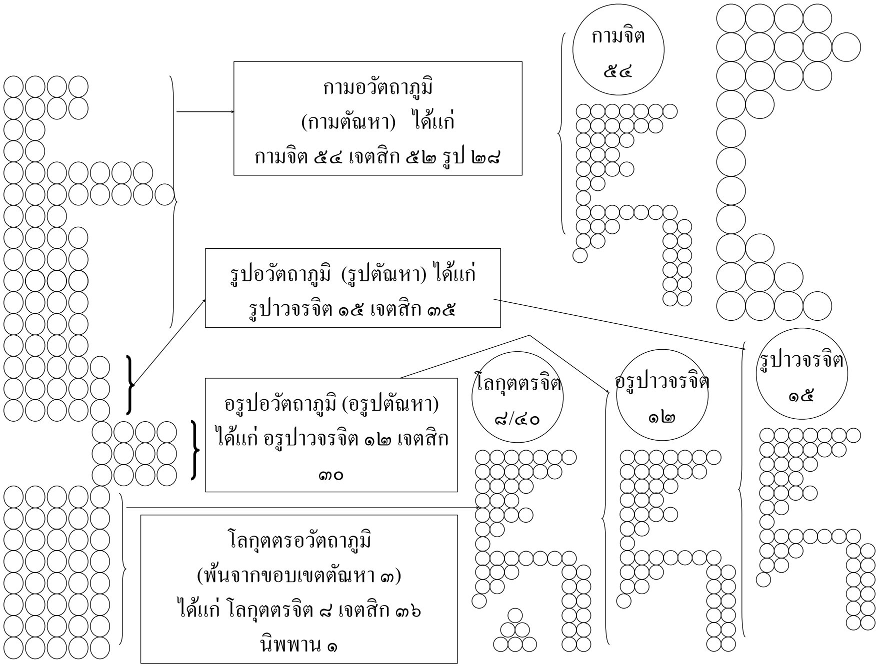
อวัตถาภูมิ หมายถึง ภูมิที่กำหนดขอบเขตด้วยอำนาจตัณหา มี ๔ อย่าง คือ

๑. กามอวัตถาภูมิ กำหนดขอบเขตด้วยกามตัณหา

๒. รูปอวัตถาภูมิ กำหนดขอบเขตด้วยรูปตัณหา

๓. อรูปอวัตถาภูมิ กำหนดขอบเขตด้วยอรูปตัณหา

๔. โลกุตตรอวัตถาภูมิ เป็นภูมิที่พ้นจากขอบเขตของตัณหาทั้ง ๓

อบายภูมิ กับ ทุคติภูมิ

อบายภูมิ หมายถึง สถานที่เป็นที่อยู่ของสัตว์ทั้งหลายที่ทำกุศลได้ยาก หมายความว่า เป็นภูมิที่ปราศจากกุศลกรรม หรือ เป็นภูมิที่มีโอกาสทำกุศลกรรมได้ยาก หรือเป็นภูมิที่ปราศจากโอกาสในการทำกุศลกรรม

ทุคติภูมิ หมายถึง ภูมิเป็นที่เกิดแห่งความลำบาก มี ๓ อย่าง คือ

อาคาริยปฏิปัตติทุคติ หมายถึง คฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ได้กระทำทุจริตกรรมด้วยถูกอำนาจกิเลสครอบงำ

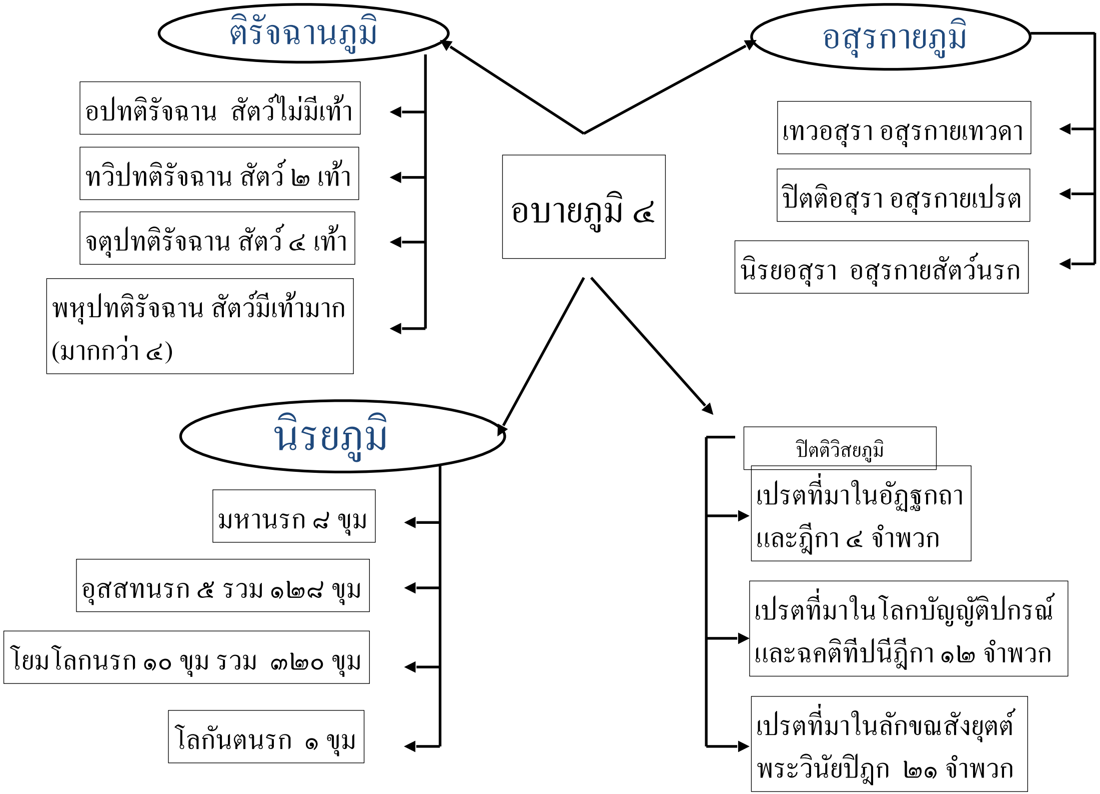
อนาคาริยปฏิปัตติทุคติ หมายถึง นักบวช คือ ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร สามเณรี ฤาษี ชีไพร เป็นต้น ผู้ปฏิบัติผิด ทำลายศรัทธาที่มีอยู่ในสันดานของตนและของบุคคลอื่นให้เศร้าหมองไป หรือทำอเนสนากรรม คือ การแสวงหาปัจจัยในทางที่ไม่สมควร เช่น การทำตัวเป็นหมอดู หมอยา เป็นต้น

คติทุคติ หมายถึง คฤหัสถ์ หรือ บรรพชิต ที่ได้กระทำทุจริตมาแล้วนั้น เมื่อตายไป ก็ไปเกิดในอบายภูมิ ๔

ทุคติ ๒ ประเภท

ทุคติโดยตรง หมายถึง ภูมิอันเป็นที่เกิดแห่งสัตว์ ที่โดยมากต้องเสวยความทุกข์ยากลำบากอย่างแน่นอน ได้แก่ สัตว์นรก เปรต อสุรกาย

ทุคติโดยอ้อม หมายถึง ภูมิอันเป็นที่เกิดแห่งสัตว์ ที่ได้รับความทุกข์ยากลำบาก โดยไม่แน่นอน ได้แก่ สัตว์เดรัจฉาน ซึ่งบางจำพวก มีฤทธิ์มีเดช มีอำนาจ มีความสุขมาก เช่น พญานาค พญาครุฑ พญาช้าง พญาราชสีห์ กินนรกินนรี เป็นต้น

อบายภูมิ ๔
ติรัจฉานภูมิ
อปทติรัจฉาน สัตว์ไม่มีเท้า
ทวิปทติรัจฉาน สัตว์ ๒ เท้า
จตุปทติรัจฉาน สัตว์ ๔ เท้า
พหุปทติรัจฉาน สัตว์มีเท้ามาก (มากกว่า ๔)
อสุรกายภูมิ
เทวอสุรา อสุรกายเทวดา
ปิตติอสุรา อสุรกายเปรต
นิรยอสุรา อสุรกายสัตว์นรก
นิรยภูมิ
มหานรก ๘ ขุม
อุสสทนรก ๕ รวม ๑๒๘ ขุม
โยมโลกนรก ๑๐ ขุม รวม ๓๒๐ ขุม
โลกันตนรก ๑ ขุม
ปิตติวิสยภูมิ
เปรตที่มาในอัฏฐกถา และฎีกา ๔ จำพวก
เปรตที่มาในโลกบัญญัติปกรณ์ และฉคติทีปนีฎีกา ๑๒ จำพวก
เปรตที่มาในลักขณสังยุตต์ พระวินัยปิฎก ๒๑ จำพวก

นิรยภูมิ = ภูมิของสัตว์นรก

นิรยภูมิมีทั้งหมด ๔๕๗ ขุม คือ

มหานรก	๘	ขุม
อุสสทนรก	๑๒๘	ขุม
โยมโลกนรก	๓๒๐	ขุม
โลกันตนรก	๑	ขุม

มีวิธีนับดังนี้

ในมหานรกแต่ละขุมนั้น มีประตูอยู่ทิศละ ๑ ประตู แต่ละประตู มีอุสสทนรกแวดล้อมอยู่ ๔ ขุม รวม ๔ ประตู เป็น อุสสทนรก ๑๖ ขุม รวมมหานรก ๘ ขุม จึงเป็น อุสสทนรก ๑๒๘ ขุม (๔x๔x๘ = ๑๒๘)

ในมหานรกแต่ละขุมนั้น มี ยมโลกนรก แวดล้อมอยู่ทิศละ ๑๐ ขุม รวม ๔ ทิศ จึงเป็นยมโลกนรก ๔๐ ขุม รวมมหานรก ๘ ขุม จึงเป็น ยมโลกนรก ๓๒๐ ขุม (๑๐x๔x๘ = ๓๒๐)

มหานรก ๘ ขุม

๑. **สัญชีวนรก** นรกที่สัตว์นรกถูกประหารด้วยอาวุธ มีดาบ เป็นต้นให้ตายแล้ว ฟื้นขึ้นมาให้ประหารอีก เป็นอยู่เช่นนี้เรื่อยไป จนกว่าจะหมดกรรม

๒. **กาฬสุตตนรก** นรกที่สัตว์นรกถูกตีด้วยเส้นเชือกดำ แล้วถากหรือตัดตามลำตัว ตามรอยเส้นนั้น ให้ตายแล้วฟื้นขึ้นมาให้ทรมานอีก จนกว่าจะสิ้นกรรม

๓. **สังฆาตนรก** นรกที่สัตว์นรก ถูกภูเขาเหล็กมีเปลวไฟลุกโพลง กลิ้งมาบดขยี้ให้แหลกละเอียดเป็นจุณ แล้วฟื้นขึ้นมาให้ทรมานอีก เรื่อยไปจนกว่าจะสิ้นกรรม

๔. **โรรุวนรก** (ธูมโรรุวะหรือจูฬโรรุวะ) นรกที่สัตว์นรกถูกทรมานด้วยควันไฟรมเข้าไปทางทวารทั้ง ๙ ทำให้ต้องร้องไห้ด้วยเสียงอันดังตลอดเวลา จนกว่าจะสิ้นกรรม

๕. **มหาโรรุวนรก (ชาลโรรุวะ)** นรกที่สัตว์นรก ถูกทรมานด้วยควันไฟรมเข้าไปทางทวารทั้ง ๙ ทำให้ต้องร้องด้วยเสียงอันดังกว่าโรรุวนรก ตลอดเวลา จนกว่าจะสิ้นกรรม

๖. **ตาปนนรก (จูฬตาปนะ)** นรกที่สัตว์นรก ที่ถูกตรึกด้วยหลาวเหล็กอันร้อนแดงเป็นแสงไฟ

๗. **มหาตาปนนรก (ปตาปนะ)** นรกที่สัตว์นรกต้องไต่ขึ้นไปบนภูเขาที่กำลังร้อนแรง แล้วตกลงสู่หลาวเหล็กที่ปักอยู่เบื้องล่าง ทั้งถูกไฟเผาอีกด้วย

๘. **อเวจีนรก** นรกที่สัตว์นรกถูกตรึกด้วยหลาวเหล็กอันร้อนแดงทั้ง ๔ ด้าน และต้องถูกไฟเผาอยู่ตลอดเวลา จนกว่าจะสิ้นกรรม

มหานรก ๘ ขุมนี้ ตั้งซ้อนเรียงกันอยู่ เป็นชั้น ๆ ห่างกันประมาณชั้นละ ๑๕,๐๐๐ โยชน์

อเวจีมหานรก มี ๑๒ ประเภท

ปหาสนิรยะ	นรกร่าเริง
อปราชิตนิรยะ	นรกไม่แพ้
อัพพุทนิรยะ	เป็นการนับจำนวน
นิรัพพุทนิรยะ	= ๒๐ อัพพุทะ
อะพะพะนิรยะ	= ๒๐ นิรัพพุทะ
อะหะหะนิรยะ	= ๒๐ อะพะพะ
อะฎะฎะนิรยะ	= ๒๐ อะหะหะ
กุมุทนิรยะ	= ๒๐ อะฎะฎะ
โสคันธิกนิรยะ	= ๒๐ กุมุทะ
อุปปลนิรยะ	= ๒๐ โสคันธิกะ
ปุณฑริกนิรยะ	= ๒๐ อุปปละ
มหาปทุมนิรยะ	= ๒๐ ปุณฑริกะ

อัพพุทะ คือ การนับจำนวนเวลาที่ต้องอยู่ในนรกนั้น

การคำนวนเวลา คือ เอาเมล็ดงาโกศลบรรทุกเต็มเกวียน น้ำหนักได้ ๒๐ ขารี แสนปีผ่านไป เอาออก ๑ เมล็ด จนกว่าเมล็ดงานั้นจะหมดไป จึงนับเป็น ๑ อัพพุทะ

โทษที่ให้เกิดในมหานรก ๘ ขุม

๑. ชอบเบียดเบียนบุคคลผู้ด้อยกว่า หรือเป็นมหาโจรปล้นและทำร้ายเจ้าทรัพย์ ทำลายบ้านเรือน ทำลายทรัพย์สมบัติ ย่อมพาให้เกิดในสัญชีวนรก

๒. ชอบเบียดเบียน หรือ ฆ่านักบวช หรือเป็นเพชฌฆาตมีหน้าที่ประหารนักโทษ หรือนักบวชผู้ทุศีล ย่อมพาให้เกิดในกาฬสุตตนรก

๓. ชอบเบียดเบียนทรมานสัตว์, เป็นพรานล่าสัตว์เป็นอาชีพ ย่อมพาให้เกิดในสังฆาตนรก

๔. ชอบจุดไฟเผาป่าซึ่งเป็นที่อยู่ของสัตว์ เพื่อจับสัตว์ ชาวประมงหาสัตว์น้ำ ใช้ไฟฟ้าช๊อต ใช้ยาพิษ ยาเบื่อสัตว์ หรือขังทรมานสัตว์ไว้ฆ่า หรือผู้ที่ชอบเสพสุรายาเมาเพื่อประทุษร้ายผู้ที่ไม่ควรประทุษร้าย ย่อมพาให้เกิดในจุฬโรรุวนรก

๕. ลักทรัพย์ผู้มีศีลหรือผู้มีพระคุณ ทำให้เกิดความเดือดร้อน ลักเครื่องสักการะ ลักของสงฆ์ ของหลวง ของส่วนรวม ย่อมพาให้เกิดในมหาโรรุวนรก

๖. เผาปูชนียสถาน กุฎี โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ บ้านเรือน เผาบ้านเผาเมือง สถานราชการ สถานสาธารณประโยชน์ ย่อมพาให้เกิดในจูฬตาปนนรก

๗. เป็นมิจฉาทิฏฐิ คือ นัตถิกทิฏฐิ อุจเฉททิฏฐิ สัสสตทิฏฐิ และทำทุจริตกรรมด้วยความเห็นผิดนั้น ย่อมพาให้เกิดในมหาตาปนนรก

๘. ทำอนันตริยกรรม ๕ อย่างใดอย่างหนึ่ง, ทำลายพุทธเจดีย์ ทำลายพระพุทธรูป ทำลายต้นพระศรีมหาโพธิ์ ติเตียนใส่ร้ายพระอริยเจ้า ย่อมพาให้เกิดใน อเวจีนรก

อุสสทนรก นรกขุมย่อม

อุสสทนรก มี ๕ ขุม คือ

๑. คูถนรก นรกที่เต็มด้วยอุจจาระเน่า มีกลิ่นเหม็นมาก สัตว์นรก ที่พ้นจากอเวจีมหานรกมาแล้ว ต้องมาเกิดในคูถนรกนี้ จมอยู่ในหลุมอุจจาระนั้น ตลอดเวลา

๒. กุกกุลนรก นรกที่เป็นหลุมขี้เถ้าร้อน สัตว์นรกที่พ้นจากคูถนรกแล้ว ต้องมาเกิดในกุกกุลนรกนี้ จมอยู่ในหลุมขี้เถ้าร้อนตลอดเวลา

๓. สิมปลิวนนรก นรกป่าไม้งิ้ว ที่มีหนามใหญ่และยาวเท่าต้นตาลและแหลมคม นายนิรยบาลเอาหอกแทงสัตว์นรก และยุสุนัขตัวเทาช้างสารให้ไล่กัด สัตว์นรก ต้องปีนป่ายหนีขึ้นไป ถ้าขึ้นไปได้ ก็ถูกอีกกาปากเหล็ก จิกตีให้ตกลงมา ให้สุนัขกัดกินเป็นอาหาร

๔. อสิปัตตวนนรก นรกป่าหวาย ที่มีใบและหนามเป็นดาบ บาดสัตว์นรกให้ขาดเป็นท่อนน้อยท่อนใหญ่

๕. เวตตรณีนรก นรกแม่น้ำเค็ม เต็มด้วยป่าหวายหนาม บาดสัตว์นรกที่ลงไปกินน้ำ ให้ขาดเป็นท่อนน้อยท่อนใหญ่

อสิปัตตวนนรก กับ เวตตรณีนรก ๒ ขุมนี้ รวมเป็นขุมเดียวกัน (เพราะมีลักษณะคล้ายกัน คือ เป็นนรกที่มีป่าหวายเหมือนกัน ต่างกันแต่ อสิปัตตวนนรกหวายมีใบและหนามเป็นดาบ ส่วนเวตตรณีนรก มีแม่น้ำเค็ม เต็มด้วยป่าหวายหนามแหลมคม

อุสสทนรก ๘ ขุม
ที่แสดงไว้ในโลกบัญญัติปกรณ์

๑. อังคารกาสุนิรยะ นรกที่เต็มไปด้วยหลุมถ่านเพลิง

๒. โลหรสนิรยะ นรกแม่น้ำเหล็ก

๓. กุกกุลนิรยะ นรกขี้เถ้าร้อน

๔. อัคคิสโมทกนิรยะ นรกน้ำร้อนเหมือนไฟเผา

๕. โหลกุมภีนิรยะ นรกหม้อโลหะ

๖. คูถนิรยะ นรกอุจจาระเน่าเหม็นมาก

๗. สิมปลิวนนิรยะ นรกป่าไม้งิ้ว

๘. เวตตรณีนิรยะ นรกแม่น้ำเค็มที่เต็มไปด้วยป่าหวายหนาม

โทษที่ให้เกิดในอุสสทนรก

๑. ผู้ที่ทำกรรม ด้วยการชอบเอารัดเอาเปรียบมิตรสหาย ชอบเบียดเบียนผู้อื่น สัตว์อื่น โดยคิดว่า เป็นความสนุกสนาน เป็นเกมกีฬา เมื่อตายแล้วก็ไปเกิดใน คูถนรก

๒. ผู้ที่มีการงานไม่บริสุทธิ์ เอาของปลอมปนกับของจริง เอาทรายหรือดินปนข้าวเปลือก ขายให้ผู้อื่น เป็นต้น ต้องไปเกิดใน กุกกุลนรก

๓. ผู้ที่ประพฤติผิดในกาม ลักลอบชอบเล่นชู้กับภรรยาสามีของผู้อื่น ต้องไปเกิดใน สิมปลิวนนรก

๔. ผู้ที่มีอำนาจมากกว่า มีกำลังมากกว่า เบียดเบียน ขมเหงรังแก เอารัดเอาเปรียบผู้มีอำนาจน้อยกว่า มีกำลังน้อยกว่า ต้องไปเกิดใน อสิปัตตวนนรก และ เวตตรณีนรก

อนึ่ง หญิงมีครรภ์ ทำแท้ง ทำลายลูกในครรภ์ของตนเอง ย่อมพาให้เกิดในเวตตรณีนรก

ยมโลกนรก

ยมโลกนรก ตั้งอยู่ไกลออกไปจากอุสสทนรก เป็นนรกที่ตั้งเรียงรายล้อมรอบอุสสทนรก ที่แวดล้อมมหานรกอีกชั้นหนึ่ง ใน ๔ ทิศ ๆ ละ ๑๐ ขุม ฉะนั้น ในมหานรกขุมหนึ่ง จึงมียมโลกนรกแวดล้อมอยู่ ๔๐ ขุม มหานรก ๘ ขุม จึงรวมเป็นโยมโลกนรก ๓๒๐ ขุม (๔๐x๘) ยมโลกนรก มี ๑๐ ขุม คือ

๑. โลหกุมภีนรก นรกหม้อน้ำร้อนเดือดพล่านตลอดเวลา

๒. สิมปลีวนนรก นรกป่าไม้งิ้วมีหนามแหลมคมและเป็นพิษ เป็นที่ลงโทษหญิงชายที่ประพฤติผิดในกาม

๓. อสินขนรก นรกที่สัตว์นรกมีเล็บยาว ใช้ถากเนื้อหนังของตนและของคนอื่นกินเป็นอาหาร

๔. ตามโพทกนรก นรกหม้อน้ำทองแดง ที่เดือดพล่านตลอดเวลา ใช้กรอกปากสัตว์นรก ที่เคยเป็นมนุษย์ ชอบดื่มสุราเมรัย

๕. อโยคุฬนรก นรกที่เต็มไปด้วยก้อนเหล็กแดงลุกเป็นไฟอยู่เกลื่อนกลาด

๖. ปิงสกปัพพตนรก นรกที่มีภูเขาลูกใหญ่ กลิ้งมาบดสัตว์นรกให้ตายแล้วฟื้นขึ้นมาอีก ให้ทรมานอยู่เสมอ

๗. ธูสนรก นรกที่มีแกลบพิษ พอสัตว์นรกกินเข้าไปแล้ว ลุกเป็นไฟ ไหม้ตับไตไส้พุงทะลักออกมา ตายแล้ว ก็ฟื้นขึ้นมาอีก

๘. สีตโลสิตนรก นรกที่มีน้ำเย็นยะเยือกยิ่งกว่าความเย็นอื่นใด สัตว์นรกตกไปแล้วสลายร่างไปในพริบตาและฟื้นขึ้นมาอีก อยู่ร่ำไป

๙. สุนขนรก นรกที่เต็มไปด้วยสุนัขตัวใหญ่เท่าช้างสาร ไล่กัดสัตว์นรกให้ได้รับความเจ็บปวดทุกข์ทรมานอยู่เสมอ

๑๐. ยันตปาสาณนรก นรกที่มีภูเขายนต์ ๒ ลูก กลิ้งมากระทบกัน บดขยี้สัตว์นรกให้ได้รับความเจ็บปวด ตายแล้วฟื้นขึ้นมาให้บดขยี้อีก

โทษที่ทำให้เกิดในยมโลกนรก

๑. ทำอนันตริยกรรม ๕ อย่างใดอย่างหนึ่ง, ทำลายพุทธเจดีย์ ทำลายพระพุทธรูป ทำลายต้นพระศรีมหาโพธิ์ ติเตียนใส่ร้ายพระอริยเจ้า เมื่อพ้นจากอเวจีนรกมาแล้ว ย่อมมาเกิดในโลหกุมภีนรก

๒. หญิงชายที่ชอบคบชู้ ลักลอบเป็นชู้กับภรรยาของผู้อื่น พาให้เกิดใน สิมพลีวนนรก หรือ โลหกุมภีนรก

๓. ผู้ที่มีอำนาจมากกว่า มีกำลังมากกว่า เบียดเบียน ขมเหงรังแก เอารัดเอาเปรียบผู้มีอำนาจน้อยกว่า มีกำลังน้อยกว่า เมื่อพ้นจากอสิปัตตวนนรก และ เวตตรณีนรก มาแล้วย่อมมาเกิดในอสินขนรก

๔. พวกที่ในขณะเป็นมนุษย์ ชอบดื่มสุราเมรัย เมื่อพ้นจากจุฬโรรุวมหานรกมาแล้ว ย่อมมาเกิดในตามโพทกนรก

๕. พวกที่ชอบเบียดเบียน หรือ ฆ่านักบวช หรือเป็นเพชฌฆาตมีหน้าที่ประหารนักโทษ หรือนักบวชผู้ทุศีล เมื่อพ้นจากกาฬสุตตมหานรกมาแล้ว ย่อมมาเกิดในอโยคุฬนรก

๖. พวกที่ชอบเบียดเบียน หรือ ฆ่านักบวช หรือเป็นเพชฌฆาตมีหน้าที่ประหารนักโทษ หรือนักบวชผู้ทุศีล เมื่อพ้นจากกาฬสุตตมหานรกมาแล้ว ย่อมมาเกิดในอโยคุฬนรก และต่อด้วยปิงสกปัพพตนรก

๗. พวกที่ชอบลักทรัพย์ผู้มีศีลหรือผู้มีพระคุณ ทำให้เกิดความเดือดร้อน ลักเครื่องสักการะ ลักของสงฆ์ ของหลวง ของส่วนรวม เมื่อพ้นจากมหาโรรุวนรก มาแล้ว ย่อมมาเกิดในธูสนรก

๘. พวกที่ชอบลักทรัพย์ผู้มีศีลหรือผู้มีพระคุณ ทำให้เกิดความเดือดร้อน ลักเครื่องสักการะ ลักของสงฆ์ ของหลวง ของส่วนรวม เมื่อพ้นจากมหาโรรุวนรก มาแล้ว ย่อมมาเกิดในธูสนรก และต่อด้วยสีตโลทกนรก

๙. หญิงชายที่ชอบคบชู้ ลักลอบเป็นชู้กับภรรยาของผู้อื่น พาให้เกิดใน สิมพลีวนนรก หรือโลหกุมภีนรก และต่อด้วยสุนขนรก

๑๐. ผู้ที่มีอำนาจมากกว่า มีกำลังมากกว่า เบียดเบียน ขมเหงรังแก เอารัดเอาเปรียบผู้มีอำนาจน้อยกว่า มีกำลังน้อยกว่า เมื่อพ้นจากอสิปัตตวนนรก และ เวตตรณีนรก มาแล้วย่อมมาเกิดในอสินขนรก และต่อด้วยยันตปาสาณนรก

โลกันตนรก

โลกันตนรก เป็นนรกขุมใหญ่พิเศษ มีอยู่ขุมเดียว ตั้งอยู่ที่ขอบจักรวาล มีอยู่ตรงกลางระหว่างช่องว่างของขอบจักรวาล ๓ จักรวาลที่เป็นรอยต่อมาบรรจบกัน ซึ่งมีความมืดมิดมาก เพราะไม่มีแสงสว่างจากดวงอาทิตย์หรือดวงดาวใด ๆ สาดส่องไปถึงเลย

สัตว์นรกที่เกิดในโลกันตนรกนี้ มีร่างกายใหญ่โตมาก มีเล็บมือเล็บเท้ายาว ใช้เล็บเกาะอยู่ตามขอบจักรวาล ห้อยหัวโยนตัวอยู่ตลอดเวลา ห้อยไปพลาง ไต่ไปพลาง ไปพบพวกเดียวกันเข้าคิดว่า เป็นเหยื่อ ต่างกระโจนเข้าหากันหวังจะกินเป็นอาหาร ทำให้พลัดตกลงมาด้านล่าง ซึ่งเป็นแม่น้ำกรด ตัวละลายไปในพริบตา ตายแล้วก็ฟื้นขึ้นมารับกรรมอีก จนกว่าจะสิ้นกรรมจากนรก นรกนี้ ที่เรียกว่า นิรยอสุรา โทษที่ทำให้มาเกิดในโลกันตนรกนี้ ได้แก่ พวกที่มีนิยตมิจฉาทิฏฐิ

พระยายมราช กับ นายนิรยบาล

พระยายมราช ไม่ใช่เป็นสัตว์นรก แต่เป็นเทวดาชั้นต่ำในจาตุมหาราชิกาภูมิ เป็นเจ้าแห่งเวมานิกเปรต (เปรตที่มีวิมานอยู่) เป็นผู้มีใจกรุณาต่อสัตว์นรก ในชาติก่อนเคยทำกุศลกรรม กับอกุศลกรรม คละเคล้ากันไป เช่น จัดงานชกมวย ชนวัวกระทิง ชนไก่ เป็นต้น เพื่อการกุศล

นายนิรยบาล ไม่ใช่สัตว์นรก แต่เป็นเทวดาชั้นต่ำในจาตุมหาราชิกาภูมิเช่นกัน มีชาติเป็นรากษส (ผีเสื้อสมุทร) ชาติก่อนเป็นผู้มีใจยินดีต่อการกุศล ที่มีการเบียดเบียน เช่น จัดการกุศลชกมวย ชนไก่ กัดปลา ชนวัวกระทิง เป็นต้น

จิตใจของสัตว์ทั้งหลาย แบ่งเป็น ๔ ประเภท

๑. ชอบทำกุศลมากกว่า ไปเกิดในสุคติภูมิเลย

๒. ชอบทำกุศลกับอกุศลเท่ากัน ถ้าไปเกิดในนรก มีโอกาสที่พระยายมราชจะซักถามเรื่องเทวทูตปัญหา ๕ ถ้าสามารถตอบเทวทูตปัญหาได้ ก็ไปเกิดในสุคติภูมิ ถ้าตอบไม่ได้ก็ไปเกิดในทุคติภูมิก่อน

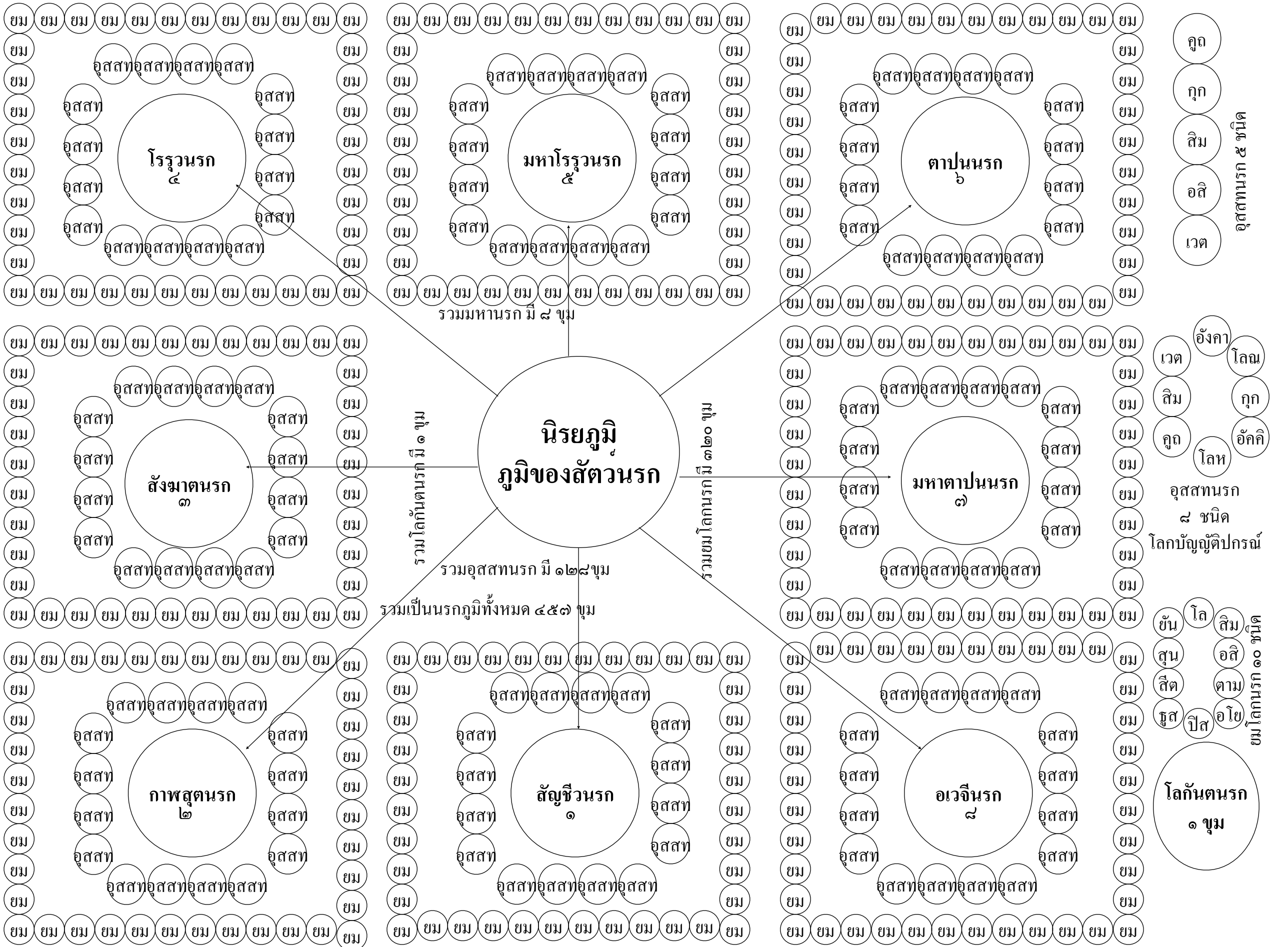
๓. ชอบทำอกุศลมากกว่า ถ้าไปเกิดในนรก มีโอกาสที่พระยายมราชจะซักถามเรื่องเทวทูตปัญหา ๕ แต่โดยมาก ตอบไม่ได้ ก็ไปเกิดในนรก หรือถ้าตอบได้ ก็ไปเกิดในสุคติภูมิ แต่ชีวิตไม่ราบรื่น หรือ มีอายุสั้น

๔. ชอบทำอกุศลฝ่ายเดียว ก็ไปเกิดในอบายภูมิ เสวยทุกข์ทันที

เทวทูต ๕

พระยายมราชจักซักถามสัตว์นรกที่ไปเกิดใหม่ ด้วยเรื่องที่ทำให้สามารถระลึกถึงคุณความดีได้บ้าง เพื่อเป็นการช่วยเหลือสัตว์นรกให้พ้นจากกรรมในนรก เรียกว่า เทวทูตปัญหา ๕ ข้อ คือ

๑. ความเกิด ๒. ความแก่ ๓. ความเจ็บ ๔. ความตาย ๕. คนต้องโทษ ถูกกักขัง

นิรยภูมิ
ภูมิของสัตว์นรก
โรรุวนรก ๔
มหาโรรุวนรก ๕
ตาปนนรก ๖
สังฆาตนรก ๓
มหาตาปนนรก ๗
กาฬสุตนรก ๒
สัญชีวนรก ๑
อเวจีนรก ๘
ยม
อุสสท
รวมมหานรก มี ๘ ขุม
รวมโลกันตนรก มี ๑ ขุม
รวมยมโลกนรก มี ๓๒๐ ขุม
รวมอุสสทนรก มี ๑๒๘ขุม
รวมเป็นนรกภูมิทั้งหมด ๔๕๗ ขุม
คูถ
กุก
สิม
อสิ
เวต
อุสสทนรก ๕ ชนิด
อังคา
โลณ
เวต
สิม
กุก
คูถ
อัคคิ
โลห
อุสสทนรก
๘ ชนิด
โลกบัญญัติปกรณ์
ยัน
โล
สิม
สุน
อสิ
สีต
ตาม
ธูส
ปิส
อโย
ยมโลกนรก ๑๐ ชนิด
โลกันตนรก
๑ ขุม

ปิตติวิสยภูมิ = ภูมิเป็นที่อยู่ของเปรตทั้งหลาย

เปรต หมายถึง สัตว์ที่มีความเดือดร้อนเพราะความหิวโหยเอง ซึ่งต่างจากสัตว์นรกที่มีความเดือดร้อนเพราะถูกทรมาน

เปตะ หมายถึง สัตว์ที่เข้าถึงฐานะอันห่างไกลจากความสุข อีกนัยหนึ่ง คำว่า เปตะ แปลว่า ผู้ที่ละจากโลกนี้ไปแล้ว

พวกวินิปาติกเปรต นั้น อาศัยอยู่ในมนุษย์โลก ได้แก่ จำพวกผี ยักษ์ นางไม้ เจ้าป่าเจ้าเขา บางจำพวก ที่เป็นเปรต (สัตว์เหล่านี้บางจำพวกก็เป็นภุมมัฏฐเทวดาก็มี เป็นอสุรกายก็มี)

เปรตบางจำพวกมีตัวเล็ก บางจำพวกมีตัวใหญ่โตมาก บางจำพวกสามารถแปลงกายให้เป็นรูปต่าง ๆ ที่เป็นอิฏฐารมณ์ก็มี อนิฏฐารมณ์ก็มี เช่น เป็นเทวดา มนุษย์ ชาย หญิง ดาบส ภิกษุ ภิกษุณี สามเณร แม่ชี ชีปะขาว หรือ สัตว์ต่าง ๆ มีช้าง ม้า วัว ควาย นาค ครุฑ เป็นต้น และบางทีก็ปรากฏให้เห็นไม่ชัดเจน เพียงรูปลาง ๆ หรือ เป็นเงาสีดำ แดง ขาว เป็นต้น

บางพวกก็ต้องเสวยทุกข์ มีการอดข้าว อดน้ำ บางพวกก็หากินเศษอาหารตามกองขยะ บางพวกก็กินเสมหะ น้ำลาย และอุจจาระ ของคนหรือสัตว์อื่น ๆ

ส่วนเปรตที่อาศัยอยู่ตามภูเขา เช่น เขาคิชฌกูฏ นอกจากอดข้าว อดน้ำแล้ว ยังต้องเสวยทุกข์เหมือนสัตว์นรกอีกด้วย คือ ถูกทรมานด้วยวิบากกรรมเก่าที่หนัก เช่น ถูกไฟไหม้ตลอดเวลา เป็นต้น

เปรต ๔ ประเภท

ที่แสดงไว้ในเปตวัตถุอัฏฐกถาและฎีกา

๑. ปรทัตตูปชีวิกเปรต เปรตที่เลี้ยงชีวิตอยู่โดยอาศัยอาหารที่ผู้อื่นอุทิศให้

๒. ขุปปิปาสิกเปรต เปรตที่ถูกเบียดเบียนด้วยการหิวข้าว หิวน้ำ

๓. นิชฌามตัณหิกเปรต เปรตที่ถูกไฟเผาให้เร่าร้อนอยู่เสมอ

๔. กาลกัญจิกเปรต อสุรกายที่เป็นเปรต

กาลกัญจิกเปรต เป็นพวกอสุรกายเปรต มีร่างกายสูงได้ ๓ คาวุต ไม่ค่อยมีเรี่ยวแรง เพราะมีเลือดและเนื้อน้อย มีสีสันคล้ายกับใบไม้แห้ง ตาถลนออกมาเหมือนกับตาปู และมีปากเท่ารูเข็มตั้งอยู่กลางกระหม่อม

เปรต ๑๒ จำพวก
ที่แสดงไว้ในโลกบัญญัติปกรณ์และฉคติทีปนีปกรณ์

a. วันตาสเปรต เปรตที่กินน้ำลาย เสมหะ อาเจียน เป็นอาหาร
b. กุณปาสเปรต เปรตที่กินซากศพคนหรือสัตว์ เป็นอาหาร
c. คูถขาทกเปรต เปรตที่กินอุจจาระของสัตว์ต่าง ๆ เป็นอาหาร
d. อัคคิชาลมุขเปรต เปรตที่มีเปลวไฟลูกอยู่ในปากเป็นนิตย์
e. สูจิมุขเปรต เปรตที่มีปากเท่ารูเข็ม
f. ตัณหัฏฏิตเปรต เปรตที่ถูกตัณหาเบียดเบียน ให้หิวข้าวน้ำอยู่เสมอ
g. สุนิชฌามกเปรต เปรตที่มีตัวดำเหมือนตอไม้ที่ถูกไฟเผา
h. สัตถังคเปรต เปรตที่มีเล็บมือเล็บเท้ายาวและคมเหมือนมีด
i. ปัพพตังคเปรต เปรตที่มีร่างกายสูงใหญ่เท่าภูเขา
j. อชครังคเปรต เปรตที่มีร่างกายเหมือนงูเหลือม
k. เวมานิกเปรต เปรตที่ต้องเสวยทุกข์ในเวลากลางวัน แต่กลางคืนได้ไปเสวยสุขในวิมาน
l. มหิทธิกเปรต เปรตที่มีฤทธิ์มาก

เปรต ๒๑ จำพวก

ที่แสดงไว้ในวินัยปิฎกและลักขณสังยุตตพระบาลี

๑. อัฏฐิสังขลิกเปรต เปรตมีกระดูกติดต่อกันเป็นท่อน ๆ แต่ไม่มีเนื้อ
๒. มังสเปสิกเปรต เปรตมีเนื้อเป็นชิ้นๆแต่ไม่มีกระดูก
๓. มังสปิณฑเปรต เปรตมีเนื้อเป็นก้อน ๆ
๔. นิจฉวิปุริสเปรต เปรตตัวผู้ไม่มีหนัง
๕. อสิโลมเปรต เปรตมีขนเป็นดาบ
๖. สัตติโลมเปรต เปรตมีขนเป็นหอก
๗. อุสุโลมเปรต เปรตมีขนยาวเป็นลูกธนู
๘. สูจิโลมเปรต เปรตมีขนเป็นเข็ม
๙. ทุติยสูจิโลมเปรต เปรตมีขนเป็นเข็มจำพวกที่๒
๑๐. กุมภัณฑเปรต เปรตมีอัณฑะใหญ่โตมาก
๑๑. คูถกูปนิมุคคเปรต เปรตที่จมอยู่ในหลุมอุจจาระ
๑๒. คูถขาทกเปรต เปรตที่กินอุจจาระเป็นอาหาร
๑๓. นิจฉวิตถิกเปรต เปรตหญิงที่ไม่มีหนัง
๑๔. ทุคคันธเปรต เปรตที่มีกลิ่นเน่าเหม็น
๑๕. โอคิลินีเปรต เปรตที่มีร่างกายเป็นถ่านไฟ
๑๖. อสีสเปรต เปรตที่ไม่มีศีรษะ
๑๗. ภิกขุเปรต เปรตที่มีร่างกายเหมือนภิกษุ
๑๘. ภิกขุนีเปรต เปรตที่มีร่างกายเหมือนภิกษุณี
๑๙. สิกขมานาเปรต เปรตที่มีร่างกายเหมือนนางสิกขมานา
๒๐. สามเณรเปรต เปรตที่มีร่างกายเหมือนสามเณร
๒๑. สามเณรีเปรต เปรตที่มีร่างกายเหมือนสามเณรี

ปิตติวิสยภูมิ ภูมิของเปรต

ปิตติวิสยภูมิ หมายถึง ภูมิเป็นที่เกิดและที่อยู่ของสัตว์ผู้ต้องเดือดร้อนโหยหิว ตลอดเวลา

เปตะ แปลว่า ผู้ห่างไกลจากความสุข สัตว์ที่ชื่อว่า เปรต เพราะต้องอดอยากเดือดร้อนโหยหิวตลอดเวลา

เปรต ที่แสดงไว้ในเปรตวัตถุ อัฏฐกถาและฎีกา มี ๔ จำพวก

- ปรทัตตูปชีวิก
- ขุปปิปาสิก
- นิชฌามตัณหิก
- กาลกัญจิก

เปรตที่แสดงไว้ในพระวินัยปิฎกและลักขณสังยุตตพระบาลี มี ๒๑ จำพวก

- สามเณรี
- อัฏฐิสังขสิก
- สามเณร
- มังสเปสิก
- สิกขมานา
- มังสปิณฑ
- ภิกขุนี
- นิจฉวิริส
- ภิกขุ
- อสิโลม
- อสีส
- สัตติโลม
- โอคิลินี
- อุสุโลม
- ทุคคันธ
- สูจิโลม
- นิจฉวิตถิก
- ทุติยสูจิโลม
- คูถขาทก
- กุมภัณฑ
- คูถกุปนิมุคค

อาศัยอยู่ที่เชิงเขาหิมาลัย ป่าไม้ชื่อว่า วิชฌาฏวี

เปรตที่มาในโลกบัญญัติปกรณ์และฉคติทีปนีปกรณ์ มี ๑๒ จำพวก

- วันตาส
- กุณปาส
- คูถขาทก
- อัคคิชาลมุข
- สูจิมุข
- ตัณหัฏฏิต
- สุนิชฌามก
- สัตถังค
- ปัพพตังค
- อชครังค
- เวมานิก
- มหิทธิก

ภูมิของเปรตที่พระนิยตโพธิสัตว์ไม่ไปเกิด มี ๓ ภูมิ คือ

๑. ขุปปิปาสิกเปรต เปรตที่อดอยาก หิวข้าวหิวน้ำอยู่เสมอ
๒. นิชฌามตัณหิกเปรต เปรตที่ถูกไฟเผาให้เร่าร้อนอยู่เสมอ
๓. กาลกัญจิกเปรต เปรตจำพวกอสุรกาย

เปรตที่สามารถรับส่วนบุญที่ผู้อื่นอุทิศไปให้ได้ มีจำพวกเดียว คือ ปรทัตตูปชีวิกเปรต

อสุรกายภูมิ = ภูมิเป็นที่อยู่ของพวกอสุรกาย

อสุรกายภูมิ หมายถึง ภูมิเป็นที่อยู่ของหมู่สัตว์ผู้ไม่มีความสว่างรุ่งโรจน์ โดยอิสระและความรื่นเริงสนุกสนาน

คำว่า "สว่างรุ่งโรจน์" หมายถึง อิสระและความสนุกสนานรื่นเริง พวกอสุรกาย เป็นพวกที่มีความเป็นอยู่อย่างฝืดเคือง อัตคัดแร้นแค้น เครื่องอุปโภคบริโภค ก็ขาดแคลน เข้าทำนองว่า "หน้าชื่น อกตรม" หรือ "หวานอม ขมกลืน" เมื่อมีความเป็นอยู่แร้นแค้นเช่นนี้ ก็ไม่มีจิตใจที่จะสนุกสนานรื่นเริงได้

และที่ชื่อว่า อสุรา หรือ อสูร เพราะเป็นผู้ไม่อาจหาญร่างเริง คือ มีความเป็นอยู่ที่ซ่อนเร้น

อสุรกายภูมินี้ สงเคราะห์เข้าในปิตติวิสยภูมิ คือ ภูมิของเปรต แต่ที่ท่านมาจัดเป็นภูมิหนึ่งอีกต่างหาก ก็เพราะว่า บรรดาเปรตทั้งหลายนั้น มีเปรตพิเศษอีกจำพวกหนึ่ง ซึ่งมีฐานความเป็นอยู่ที่แตกต่างจากเปรตอื่น ๆ ฉะนั้น จึงจัดเปรตเหล่านั้นว่า เป็นพวกอสุรกาย

อสุร มี ๓ จำพวก

๑. เทวอสุรา เทวดาที่เรียกว่า เทวดาที่เป็นอสูร

๒. ปิตติอสุรา อสุรกายที่เป็นพวกเปรต

๓. นิริยอสุรา อสุรกายที่เป็นพวกสัตว์นรก ได้แก่ สัตว์นรกในโลกันตนรก

เทวอสุรา อสุรกายที่เป็นพวกเทวดา มี ๖ จำพวก

๑. เวปจิตตอสุรา
๒. ราหูอสุรา
๓. สุพลิอสุรา
๔. ปหารอสุรา
๕. สัมพรตีอสุรา

เทวดา ๕ จำพวกนี้ ที่เรียกว่า อสูร เพราะมีความตรงข้ามกับเทวดาชั้นดาวดึงส์ ทั้งรัศมี และความเป็นอยู่ ทั้ง ๕ จำพวกนี้ อยู่ภายใต้ภูเขาสิเนรุ

๖. วินิปาติกอสุรา เป็นเทวดาที่มีรูปร่างเล็กกว่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ อาศัยอยู่ในโลกมนุษย์ เช่น ตาม ป่าเขาลำเนาไพร ตามถ้ำ เหว ต้นไม้ใหญ่ สถานที่รกร้าง เป็นต้น จัดเป็นพวกภุมมัฏฐเทวาดาใน ชั้นจาตุมหาราชิกาภูมิ

ปิตติอสุรา อสุรกายที่เป็นเปรต มี ๓ จำพวก

๑. กาลกัญจิกปิตติอสุรา อสุรกายที่เป็นพวกกาลกัญจิกเปรต มีร่างกายใหญ่โต แต่ไม่ค่อยมีเรี่ยวแรง เพราะมีเลือดและเนื้อน้อย มีสีสันคล้ายใบไม้แห้ง ตาถลนออกมาคล้ายกับตาปู มีปากเท่ารูเข็ม ตั้งอยู่กลางกระหม่อม ที่เรียกว่า อสุรกาย เพราะไม่มีความสว่างรุ่งโรจน์ โดยความอิสระและความสนุกสนานรื่นเริง จึงเรียกว่า อสูร

๒. เวมานิกปิตติอสุรา อสุรกายที่เป็นพวกเวมานิกเปรต พวกที่ต้องเสวยทุกข์ในเวลากลางวัน แต่กลางคืนได้เสวยสุขอยู่ในวิมานอันเป็นทิพย์ เหมือนกับพวกเทวดาทั่วไป จึงเรียกว่า อสูร

๓. อาวุธิกปิตติอสุรา อสุรกายที่เป็นพวกอาวุธิกเปรต คือ จำพวกเปรตที่ประหัตประหารกันด้วยอาวุธต่าง ๆ ที่เรียกว่า อสุรา เพราะมีความเป็นอยู่ตรงกันข้ามกับเทวดาชั้นดาวดึงส์ เพราะเทวดาชั้นดาวดึงส์นั้น อยู่กันอย่างสงบสุข มีความรักใคร่สามัคคีกัน

นิรยอสุรา

อสุรกายที่เป็นสัตว์นรก มีจำพวกเดียว คือ

โลกันตริยนิรยะ คือ สัตว์นรกที่มีความเป็นอยู่เหมือนค้างคาว เกาะอยู่ตามขอบจักรวาลอันมืดมิด มีความหิวกระหายเป็นกำลัง เกาะไปพลาง ไต่ไปพลาง ไปพบพวกเดียวกัน คิดว่าเป็นเหยื่อ กระโดดเข้าจะกินเป็นอาหาร ทำให้พลัดตกลงมาด้านล่าง ที่เป็นน้ำกรด ตัวสลายไปทันที แล้วเกิดขึ้นมาใหม่อีก วนเวียนอย่างนี้เรื่อยไป จนกว่าจะพ้นจากนรกขุมนี้ไป

สัตว์นรกขุมนี้ ที่เรียกว่า อสุรา เพราะมีความเป็นอยู่ตรงกันข้ามกับพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ กล่าวคือ เทวดาชั้นดาวดึงส์นั้น มีอารมณ์ล้วนแต่เป็นอิฏฐารมณ์ คือ อารมณ์ที่น่าปรารถนา น่าชอบใจ โดยมาก ส่วนสัตว์นรกพวกนี้ เต็มไปด้วยอนิฏฐารมณ์ คือ อารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าต้องการ อยู่เสมอ

อสุรกายภูมิ

เทวอสุรา

เทวอสุรา ๕ ประเภทนี้ (ยกเว้นวินิปาติกอสุรา) อยู่ใต้ภูเขาสิเนรุ

- เวปจิตติอสุรา
- สุพลิอสุรา
- ราหูอสุรา
- ปหารอสุรา
- สัมพรตีอสุรา
- วินิปาติกอสุรา

ปิตติอสุรา

- กาลกัญจิกปิตติอสุรา
- เวมานิกปิตติอสุรา
- อาวุธิกปิตติอสุรา

เทวดา และ เปรต ที่ชื่อว่า อสุรา เพราะเป็นปฏิปักษ์ หรือ มีความเป็นอยู่ตรงกันข้ามกับเทวดาชั้นดาวดึงส์

นิรยอสุรา

โลกันตนิรยอสุรา

เป็นสัตว์นรก ซึ่งมีความเป็นอยู่เหมือนค้างคาว เกาะอยู่ตามขอบจักรวาล อันมืดมิด มีความหิวกระหายอย่างแรง เกาะไปพลาง ไต่ไปพลาง ไปพบพวกเดียวกัน ก็คิดว่า เป็นเหยื่อ ต่างกระโดดเข้าจะกินกันเป็นอาหาร ทำให้พลัดตกลงมาด้านล่าง ซึ่งเป็นน้ำกรด ตัวสลายไปทันที แล้วเกิดขึ้นมาอีก เป็นอยู่เช่นนี้เรื่อยไป จนกว่าจะสิ้นกรรมจากนรกนี้

วินิปาติกเทวอสุรา อาศัยอยู่ตามภูเขา ป่าดงดิบ ต้นไม้ใหญ่ ในมนุษย์โลก เหมือนภุมมัฏฐเทวดา

โทษที่ทำให้เกิดเป็นอสุรกาย

บุคคลที่ในขณะเกิดเป็นมนุษย์นั้น เป็นผู้มียศถาบรรดาศักดิ์ หรือ มีชื่อเสียงในสังคม แต่เป็นคนไร้ศีลธรรม ยินดีในการประพฤติทุจริต ชอบคบหาสมาคม หรือ ยกย่องบุคคลผู้ทุศีล ผู้มีธรรมอันลามก ไม่ชอบคบหาสมาคมกับบัณฑิต ไม่ชอบฟังพระสัทธรรม เป็นผู้เมินหน้าต่อพระสัทธรรม ทั้งชอบใช้อำนาจ เบียดเบียน ขมเหงรังแก ผู้มีศีลมีธรรม สร้างความเดือดร้อนให้คนดี ให้คนดีอยู่ยาก คนชั่วอยู่สบาย

บุคคลเหล่านี้ เมื่อตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบายภูมิอื่น ก็ไปเกิดเป็นอสุรกาย เป็นผู้ที่อับรัศมี ไร้ความสว่างรุ่งเรือง

ติรัจฉานโยนิ = กำเนิดของสัตว์เดรัจฉาน

ติรัจฉาน หมายถึง สัตว์ที่ไปโดยส่วนขวาง หรือ สัตว์ที่เป็นไปโดยขวางจากมรรคผลนิพพาน สัตว์เดรัจฉาน ไม่มีภพภูมิเป็นที่อยู่โดยเฉพาะ ปะปนอยู่กับโลกมนุษย์บ้าง เปรตบ้าง อสุรกายบ้าง

สัตว์เดรัจฉาน แบ่งเป็น ๔ จำพวกใหญ่ ๆ คือ

๑. อปทติรัจฉาน จำพวกสัตว์เดรัจฉานที่ไม่มีขา

๒. ทวิปทติรัจฉาน จำพวกสัตว์เดรัจฉานที่มี ๒ ขา

๓. จตุปทติรัจฉาน จำพวกสัตว์เดรัจฉานที่มี ๔ ขา

๔. พหุปทติรัจฉาน จำพวกสัตว์เดรัจฉานที่มีขามากกว่า ๔ ขา

สัญญา ความรู้สึกของสัตว์ทั้งหลาย มี ๔ อย่าง

๑. กามสัญญา รู้จักเสวยกามคุณ

๒. โคจรสัญญา รู้จักหากิน (และนอน)

๓. มรณสัญญา รู้จักกลัวภัย กลัวตาย

๔. ธัมมสัญญา ความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดี

ในสัญญา ๔ ประการนี้ สัญญาที่มีกับสัตว์เดรัจฉานทั่วไปนั้น มีเพียง ๓ ประการ คือ ข้อ ๑ ถึง ข้อ ๓ ส่วน ธัมมสัญญา นั้น มีได้แต่ เฉพาะสัตว์เดรัจฉานที่เป็นพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย หรือสัตว์ที่มีกุศลความดีอยู่มากเท่านั้น

ในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย ก็มีสัญญา ๓ อย่างข้างต้นเหมือนกัน แต่มนุษย์ที่มีสัญญาข้อที่ ๔ ซึ่งเป็นพิเศษกว่าสัตว์เดรัจฉาน ทำให้มนุษย์มีความประเสริฐกว่าสัตว์เดรัจฉาน ถ้ามนุษย์คนใด ขาดสัญญาข้อที่ ๔ ก็ไม่ต่างอะไรจากสัตว์เดรัจฉานเลย

ฐานะที่พระนิยตโพธิสัตว์ไม่พึงถึง ๑๖ ฐานะ

๑. ไม่เกิดเป็นคนป่า
๒. ไม่เกิดเป็นมารเทพบุตร
๓. ไม่เกิดเป็นอสัญญสัตตพรหม
๔. ไม่เกิดในสุทธาวาสภูมิ
๕. ไม่เกิดในจักรวาลอื่น
๖. ไม่เกิดในอรูปภูมิ
๗. ไม่เกิดเป็นผู้หญิง
๘. ไม่เกิดกับคนที่เป็นทาส
๙. ไม่เกิดเป็นคนบอด,หนวก,ใบ้
๑๐. ไม่เกิดในคนขี้เรือนกุฎฐัง (โรคเรื้อนน้ำเต้า)
๑๑.ไม่เป็นคนเปลี่ยนแปลงเพศ
๑๒.ไม่ทำปัญจานันตริยกรรม (อนันตริยกรรม ๕)
๑๓.ไม่เกิดในโลกันตนรก
๑๔. ไม่เกิดในอเวจีนรก และไม่เกิดในขุปปิปาสิกเปรต นิชฌามตัณหิกเปรต กาลกัญจิกเปรต
๑๕. ไม่เกิดเป็นสัตว์ที่เล็กกว่านกกระจาบ และไม่ใหญ่กว่าช้าง
๑๖. เป็นพระอริยเจ้าไม่ได้ ตลอดที่ยังบำเพ็ญบารมีเพื่อสัมมาสัมโพธิญาณ
ตามสมควรแก่ประเภทของสัมมาสัมโพธิญาณ คือ ๔ – ๘ – ๑๖ อสงไขย

จำแนกประเภทของสัตว์ที่เป็นทุคติโดยตรง และโดยอ้อม

ทุคติโดยตรง

๑. สัตว์นรก
๒. เปรต
๓. อสุรกาย

สัตว์ทั้ง ๓ ภูมินี้ โดยมากเต็มไปด้วยความทุกข์ทรมาน คือ

สัตว์นรก ต้องถูกทรมานด้วยกรรมกรณ์ต่าง ๆ ด้วยอำนาจวิบากกรรมของตน และจากนายนิรยบาล หรือจากสัตว์นรกด้วยกัน

เปรต ต้องทุกข์ทรมาน ด้วยความอดอยากข้าวน้ำ

อสุรกาย ต้องทุกข์ทรมาน เพราะความอดอยาก และอับรัศมี หาความสุข ความสว่างทางด้านจิตใจไม่ได้

ฉะนั้น สัตว์พวกนี้ จึงจัดเป็นทุคติโดยตรง

ทุคติโดยอ้อม

เดรัจฉาน

สัตว์เดรัจฉานนั้นมีหลายจำพวก บางจำพวกถึงจะมีความทุกข์เพราะความอดยากบ้าง แต่ไม่มากมายเหมือนอบายสัตว์อีก ๓ จำพวกนอกจากนี้

สัตว์เดรัจฉานบางจำพวก ก็มีความสุขสบาย มีฤทธิ์เดชมีอำนาจ เช่น พญานาค พญาครุฑ พญาช้าง พญาราชสีห์ เป็นต้น

และสัตว์เดรัจฉาน ที่มีสีสวย มีลักษณะดี เป็นที่โปรดปรานของคนทั้งหลาย ทำให้มีผู้เลี้ยงดูเป็นอย่างดี ยิ่งกว่าคนอีกหลายคนนัก

ฉะนั้น จึงจัดเป็นทุคติโดยอ้อม

คติ ๔ อย่าง

- **คติคติ** → ภพเป็นที่เกิดของสัตว์ → ภูมิ ๓๑ ภูมิ
- **นิพพัตติคติ** → ความเป็นความเกิดขึ้น → สัตว์ทั้งหลายที่เกิดอยู่ใน ๓๑ ภูมิ
- **อัชฌาสยคติ** → อัธยาศัยที่กำลังเป็นไปอยู่ → อัธยาศัยของสัตว์ ๖ อย่าง
- **วิภวคติ** → ความเกิดขึ้นแห่งสมบัติ → ทรัพย์สมบัติที่เกิดจากกุศลกรรมต่าง ๆ

๑. อโลภัชฌาสัย มีความไม่โลภเป็นนิสัย มีความพอใจในการจำแนกแจกจ่ายทาน

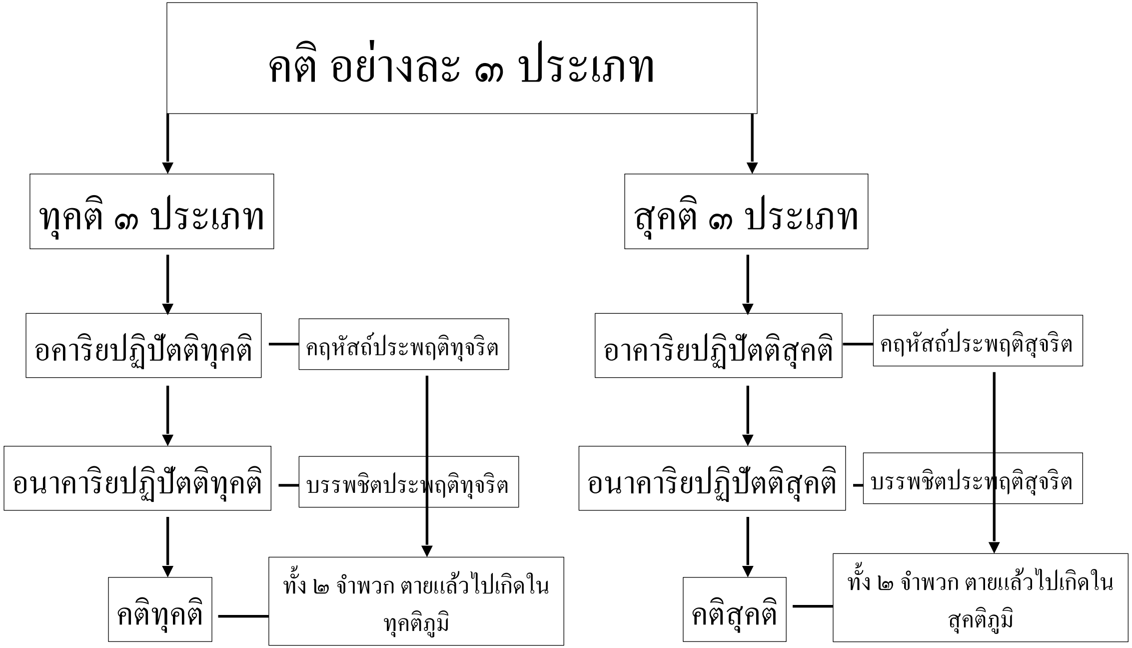
๒. อโทสัชฌาสัย มีความไม่โกรธ ไม่ประทุษร้ายเป็นนิสัย มีความพอใจในการแผ่เมตตาแก่สัตว์ทั้งปวง

๓. อโมหัชฌาสัย มีความไม่หลง ไม่มัวเมา เป็นนิสัย มีความพอใจในการพิจารณาถึงคุณโทษ กุศล อกุศล และพอใจเจริญอัปปมาทธรรม

๔. เนกขัมมัชฌาสัย มีนิสัยไม่ติดในกาม ไม่ติดในความพยาบาท ไม่ติดในความเบียดเบียน มีความพอใจออกบวช ในการหลีกออกจากกามคุณอารมณ์

๕. ปวิเวกัชฌาสัย มีนิสัยชอบสงบ มีความพอใจออกจากหมู่คณะ ชอบอยู่ในที่สงัด

๖. นิสสรณัชฌาสัย มีความยินดียิ่งในพระนิพพาน อันเป็นธรรมที่หลุดพ้นจากทุกข์ มีความพอใจที่จะพ้นจากภพทั้ง ๓

คติ อย่างละ ๓ ประเภท
ทุคติ ๓ ประเภท
สุคติ ๓ ประเภท
อคาริยปฏิปัตติทุคติ
คฤหัสถ์ประพฤติทุจริต
อาคาริยปฏิปัตติสุคติ
คฤหัสถ์ประพฤติสุจริต
อนาคาริยปฏิปัตติทุคติ
บรรพชิตประพฤติทุจริต
อนาคาริยปฏิปัตติสุคติ
บรรพชิตประพฤติสุจริต
คติทุคติ
ทั้ง ๒ จำพวก ตายแล้วไปเกิดใน
ทุคติภูมิ
คติสุคติ
ทั้ง ๒ จำพวก ตายแล้วไปเกิดใน
สุคติภูมิ

กามสุคติภูมิ ๗

มนุษยภูมิ ๑ → **กามตัณหา** ← **เทวภูมิ ๖**

มนุษยภูมิ ๑

- ชมพูทวีป
- อุตตรกุรุทวีป
- บุพพวิเทหทวีป
- อปรโคยานทวีป

กามตัณหา

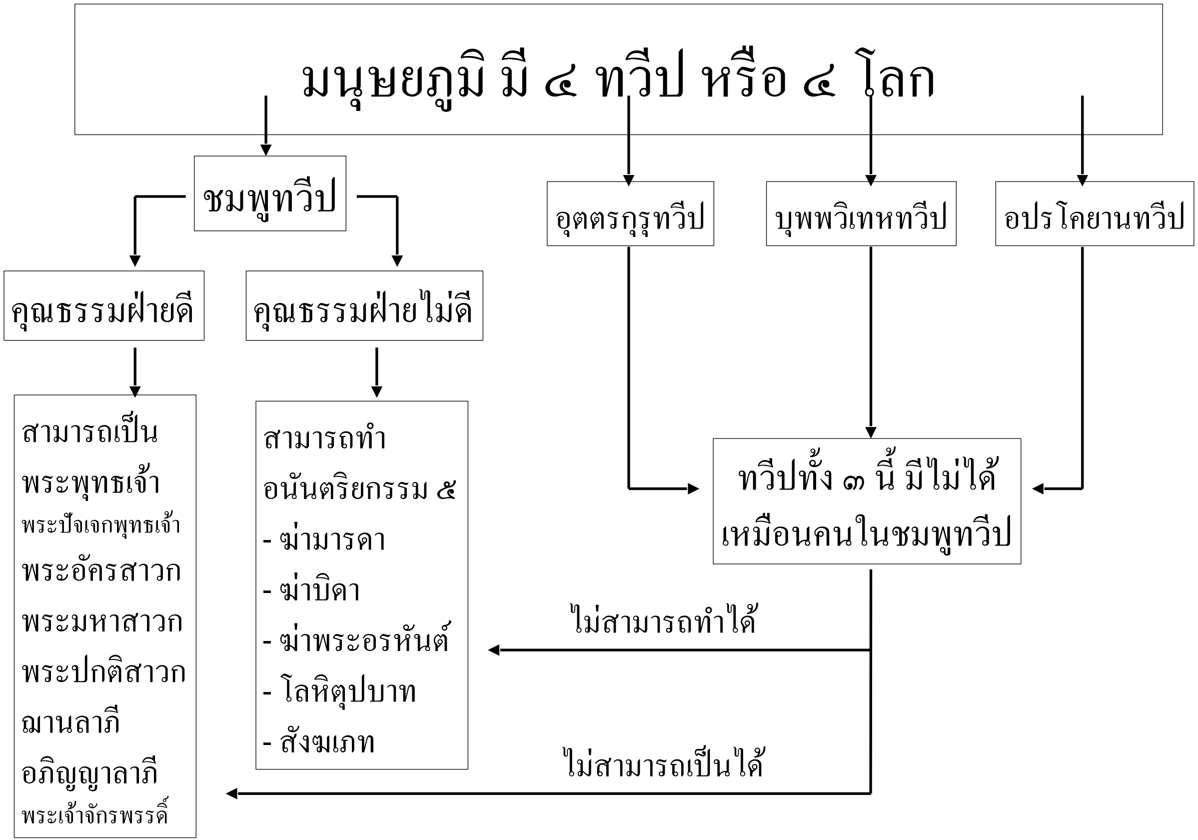
เกี่ยวเนื่องอยู่ในกามตัณหา ๖ คือ

- ยินดีพอใจในการเห็นรูปที่ดีและไม่ดี
- ยินดีพอใจในการฟังเสียงที่ดีและไม่ดี
- ยินดีพอใจในการดมกลิ่นที่ดีและไม่ดี
- ยินดีพอใจในการลิ้มรสที่ดีและไม่ดี
- ยินดีพอใจในการกระทบสัมผัสที่ดีและไม่ดี
- ยินดีพอใจในการนึกคิดถึงอารมณ์ทั้ง ๖ ที่ดีและไม่ดี

เทวภูมิ ๖

- จาตุมหาราชิกา
- ดาวดึงส์
- ยามา
- ดุสิต
- นิมมานรดี
- ปรนิมมิตวสวัดดี

หมายเหตุ.. กามตัณหา ๖ คือ รูปตัณหา, สัททตัณหา, คันธตัณหา, รสตัณหา, โผฏฐัพพตัณหา, ธัมมตัณหา ตามลำดับความหมายข้างต้น

มนุษยภูมิ มี ๔ ทวีป หรือ ๔ โลก
ชมพูทวีป
อุตตรกุรุทวีป
บุพพวิเทหทวีป
อปรโคยานทวีป
คุณธรรมฝ่ายดี
คุณธรรมฝ่ายไม่ดี
สามารถเป็น
พระพุทธเจ้า
พระปัจเจกพุทธเจ้า
พระอัครสาวก
พระมหาสาวก
พระปกติสาวก
ฌานลาภี
อภิญญาลาภี
พระเจ้าจักรพรรดิ์
สามารถทำ
อนันตริยกรรม ๕
- ฆ่ามารดา
- ฆ่าบิดา
- ฆ่าพระอรหันต์
- โลหิตุปบาท
- สังฆเภท
ทวีปทั้ง ๓ นี้ มีไม่ได้
เหมือนคนในชมพูทวีป
ไม่สามารถทำได้
ไม่สามารถเป็นได้

อายุและคุณสมบัติของมนุษย์ในทวีปทั้ง ๔

ชมพูทวีป

อายุ ๑๐ ปี - อสงไขยปี

๑. เป็นผู้มีใจรุ่งเรืองและกล้าแข็ง
๒. เข้าใจในเหตุและผลได้ดี
๓. เข้าใจในสิ่งที่เป็นประโยชน์
และไม่เป็นประโยชน์ได้ดี
๔. เข้าใจในสิ่งที่เป็นกุศล
และอกุศลได้ดี
๕. เป็นลูกของพระเจ้ามนู

คุณธรรมของมนุษย์ชมพูทวีป มี ๓ ประการ
๑. สูรภาโว มีจิตใจกล้าแข็งในการบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา
๒. สติมนฺโต มีสติตั้งมั่นในคุณพระรัตนตรัย
๓. พฺรหฺมจริยวาโส ประพฤติพรหมจรรย์ คือ บวชได้

มีลักษณะใบหน้า
เป็นรูปไข่

อุตตรกุรุทวีป

มีอายุ ๑,๐๐๐ ปีเสมอ

มีลักษณะใบหน้า
เป็นรูปสี่เหลี่ยม

คุณธรรมของมนุษย์ในอุตตรกุรุทวีป ๓ ประการ
๑. รักษาศีล ๕ ตลอด
๒. ไม่ยึดถือทรัพย์สินเงินทองว่าเป็นของตน
๓. ไม่หวงแหน หรือยึดถือว่าเป็นบุตร ภรรยา สามี ของตน

บุพพวิเทหทวีป

อายุ ๗๐๐ ปีเสมอ

มีลักษณะใบหน้า
ตอนบนตัดโค้งมนลง
ตอนล่างคล้ายบาตรพระ

อปรโคยานทวีป

อายุ ๕๐๐ ปีเสมอ

มีลักษณะใบหน้า
คล้ายวงพระจันทร์

ไม่มีคุณธรรมเป็นเครื่องกำหนด

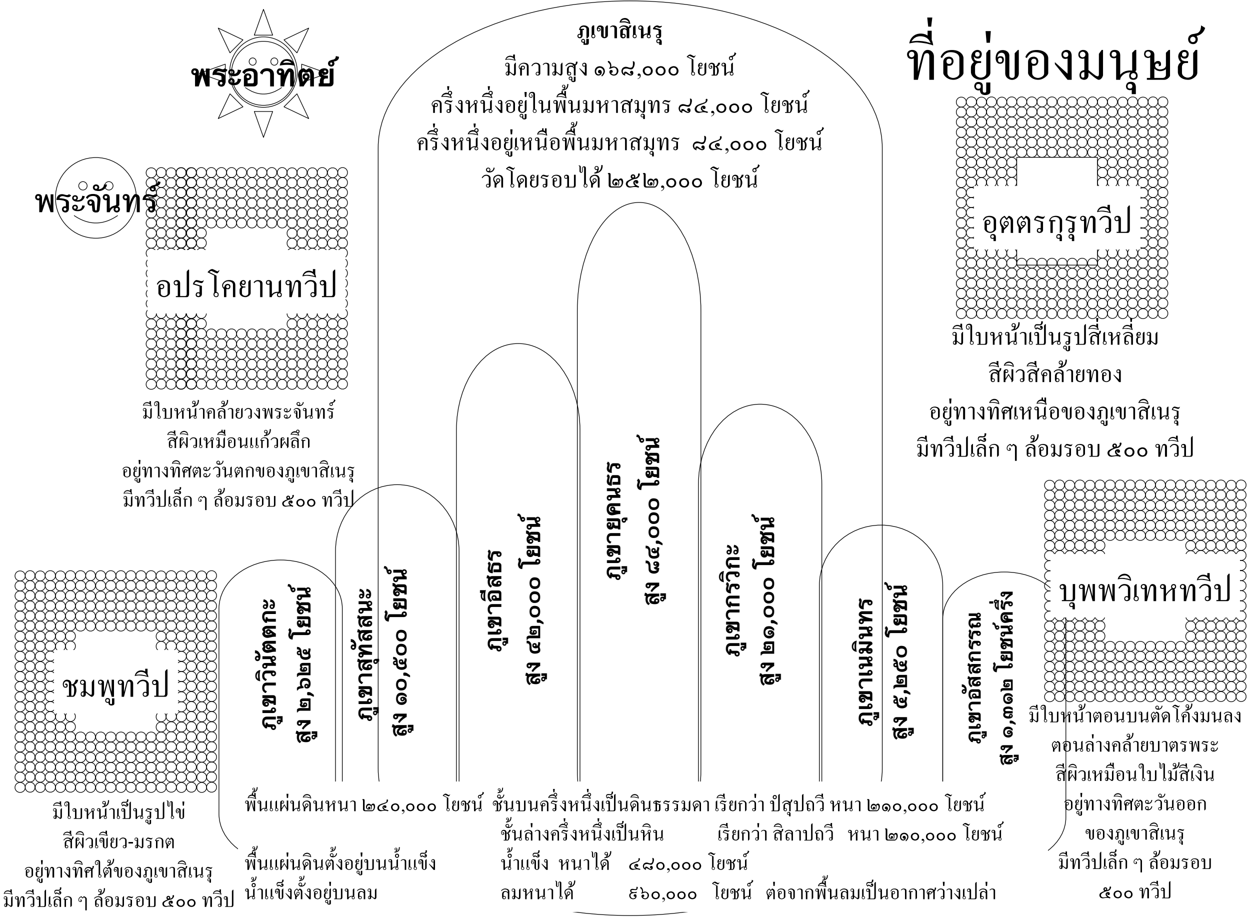
คาถาเกี่ยวกับพระเจ้ามนู

ยสสฺสินํ สราชินํ โลกสีมานุรกฺขินํ

อาทิภูตํ ปถวิยํ กถยนฺติ มนุติยํ

เอวญฺจ มนุนามิโก ปณฺฑิโต มุทุพฺยตฺตวา

แปลความว่า พระเจ้ามหาสัมมตะพระองค์นี้ ประชาชนทั่วไป เรียกกันว่า พระเจ้ามนู พระเจ้ามนู มียศมาก มีพระเจ้าแผ่นดินเป็นบริวารมาก เป็นผู้รักษาโลก คือ มนุษย์ทั้งหลาย ให้มีระเบียบวินัย และเป็นพระราชาพระองค์แรก พระเจ้ามหาสัมมตะที่มีพระนามว่า มนู นี้ เป็นผู้มีปัญญาเฉียบแหลมและสุขุม มีความเชี่ยวชาญในการพิจารณาตัดสินคดี ทั้งคดีโลก และคดีธรรม โดยถ่องแท้และยุติธรรม

ที่อยู่ของมนุษย์
พระอาทิตย์
พระจันทร์
ภูเขาสิเนรุ
มีความสูง ๑๖๘,๐๐๐ โยชน์
ครึ่งหนึ่งอยู่ในพื้นมหาสมุทร ๘๔,๐๐๐ โยชน์
ครึ่งหนึ่งอยู่เหนือพื้นมหาสมุทร ๘๔,๐๐๐ โยชน์
วัดโดยรอบได้ ๒๕๒,๐๐๐ โยชน์
อปรโคยานทวีป
มีใบหน้าคล้ายวงพระจันทร์
สีผิวเหมือนแก้วผลึก
อยู่ทางทิศตะวันตกของภูเขาสิเนรุ
มีทวีปเล็ก ๆ ล้อมรอบ ๕๐๐ ทวีป
อุตตรกุรุทวีป
มีใบหน้าเป็นรูปสี่เหลี่ยม
สีผิวสีคล้ายทอง
อยู่ทางทิศเหนือของภูเขาสิเนรุ
มีทวีปเล็ก ๆ ล้อมรอบ ๕๐๐ ทวีป
ชมพูทวีป
มีใบหน้าเป็นรูปไข่
สีผิวเขียว-มรกต
อยู่ทางทิศใต้ของภูเขาสิเนรุ
มีทวีปเล็ก ๆ ล้อมรอบ ๕๐๐ ทวีป
ภูเขาวินัตตกะ สูง ๒,๖๒๕ โยชน์
ภูเขาสุทัสสนะ สูง ๑๐,๕๐๐ โยชน์
ภูเขาอิสธร สูง ๔๒,๐๐๐ โยชน์
ภูเขายุคนธร สูง ๘๔,๐๐๐ โยชน์
ภูเขากรวิกะ สูง ๒๑,๐๐๐ โยชน์
ภูเขาเนมินทร สูง ๕,๒๕๐ โยชน์
ภูเขาอัสสกรรณ สูง ๑,๓๑๒ โยชน์ครึ่ง
บุพพวิเทหทวีป
มีใบหน้าตอนบนตัดโค้งมนลง
ตอนล่างคล้ายบาตรพระ
สีผิวเหมือนใบไม้สีเงิน
อยู่ทางทิศตะวันออก
ของภูเขาสิเนรุ
มีทวีปเล็ก ๆ ล้อมรอบ
๕๐๐ ทวีป
พื้นแผ่นดินหนา ๒๔๐,๐๐๐ โยชน์ ชั้นบนครึ่งหนึ่งเป็นดินธรรมดา เรียกว่า ปํสุปถวี หนา ๒๑๐,๐๐๐ โยชน์
ชั้นล่างครึ่งหนึ่งเป็นหิน เรียกว่า สิลาปถวี หนา ๒๑๐,๐๐๐ โยชน์
พื้นแผ่นดินตั้งอยู่บนน้ำแข็ง
น้ำแข็งตั้งอยู่บนลม
น้ำแข็ง หนาได้ ๔๘๐,๐๐๐ โยชน์
ลมหนาได้ ๙๖๐,๐๐๐ โยชน์ ต่อจากพื้นลมเป็นอากาศว่างเปล่า

ความแตกต่างกันของมนุษย์ (โดยเฉพาะในชมพูทวีป)

ฆ่าสัตว์ ไม่มีความกรุณา	เป็นเหตุให้	อายุสั้น
ไม่ฆ่าสัตว์ มีความกรุณา	เป็นเหตุให้	อายุยืน
เบียดเบียนสัตว์	เป็นเหตุให้	มีโรคมาก
ไม่เบียดเบียนสัตว์	เป็นเหตุให้	มีโรคน้อย
มักโกรธ มีความคับแค้นใจมาก	เป็นเหตุให้	มีผิวพรรณทราม
ไม่มักโกรธ ไม่ค่อยมีความคับแค้นใจ	เป็นเหตุให้	มีผิวพรรณผุดผ่อง
มีใจริษยาผู้อื่น	เป็นเหตุให้	มีอานุภาพน้อย
มีใจไม่ริษยาผู้อื่น	เป็นเหตุให้	มีอานุภาพมาก
ไม่บริจาคทาน	เป็นเหตุให้	ยากจน อนาถา
ยินดีในการบริจาคทาน	เป็นเหตุให้	มีโภคสมบัติมาก
กระด้าง ถือตัว	เป็นเหตุให้	เกิดในสกุลต่ำ
ไม่กระด้าง ไม่ถือตัว	เป็นเหตุให้	เกิดในสกุลสูง
ไม่อยากรู้ ไม่ไต่ถามผู้มีปัญญา	เป็นเหตุให้	มีปัญญาน้อย
อยากรู้ หมั่นไต่ถามผู้มีปัญญา	เป็นเหตุให้	มีปัญญามาก

เทพ ๓ ประเภท

เทวะ แปลว่า ผู้เพลิดเพลิน มี ๓ ประเภท คือ

๑. สมมุติเทวะ เทวดาโดยสมมุติ ได้แก่ พระราชามหากษัตริย์ พระราชินี พระราชโอรส พระราชธิดา เป็นต้น เป็นผู้เพลิดเพลินในกามคุณอารมณ์ทั้ง ๕ และในราชสมบัติ

๒. อุปปัตติเทวะ เทวดาโดยกำเนิด ได้แก่ เหล่าเทวดา เป็นผู้เพลิดเพลินในกามคุณอารมณ์ทั้ง ๕ ที่เป็นทิพย สมบัติ และพรหมทั้งหลาย เป็นผู้เพลิดเพลินในฌานสมาบัติ

๓. วิสุทธิเทวะ เทพผู้บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสทั้งปวง ได้แก่ พระอรหันต์ เป็นผู้เข้าฌานกีฬา คือ ฌานสมาบัติ ผลสมาบัติ นิโรธสมาบัติ เป็นเกมกีฬา

เทวภูมิ ๖

๑. จาตุมหาราชิกาภูมิ	ภูมิที่มีท้าวมหาราชทั้ง ๔ เป็นผู้ปกครอง
๒. ตาวติงสาภูมิ	ภูมิที่มีเทพบุตร ๓๓ ตนเกิดขึ้นครั้งแรก
๓. ยามาภูมิ	ภูมิที่มีท้าวสุยามเป็นผู้ปกครอง
๔. ตุสิตาภูมิ	ภูมิที่น่าร่าเริงยินดี หรือภูมิที่มีท้าวสันดุสิตเทวราช เป็นผู้ปกครอง
๕. นิมมานรดีภูมิ	ภูมิที่มีท้าวสุนิมิตะเป็นผู้ปกครอง
๖. ปรนิมมิตวสวัดดีภูมิ	ภูมิที่มีท้าววสวัตดีมารเป็นผู้ปกครอง

จาตุมหาราชิกาภูมิ

จาตุมหาราชิกาภูมิ แปลว่า ภูมิเป็นที่อยู่ของเทวดาผู้เป็นใหญ่ ๔ องค์ ที่เรียกว่า ท้าวมหาราช ๔ หรือ ภูมิเป็นที่อยู่ของเหล่าเทวดาที่อยู่ภายใต้ปกครองของท้าวมหาราชทั้ง ๔

จาตุมหาราชิกาภูมินี้ ตั้งอยู่ตอนกลางของภูเขาสิเนรุ เสมอกันกับยอดเขายุคนธร ลงมาจนถึงมนุษยโลก และบริเวณที่เสมอกันกับยอดเขายุคนธรนั้น มีอาณาเขตแผ่ออกไปในอากาศจดขอบจักรวาล และภูเขาสัตตบรรพ์ ตลอดทั่วทั้งมหาสมุทรทั้งหมด

เทวดาชั้นจาตุมหาราชิกาภูมินี้ มีอายุขัยยืนยาวถึง ๕๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับ ๙ ล้านปีมนุษย์ (๑ ปีของเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา เท่ากับ ๑๘,๐๐๐ ปีมนุษย์)

ท้าวมหาราชทั้ง ๔

๑. ท้าวธตรฏฐ์ อยู่ทางทิศตะวันออกของภูเขาสิเนรุ มีหน้าที่ปกครองดูแลพวกเทวดาคนธรรพ (เทวดานักฟ้อน หรือเทวดาที่มีกลิ่นหอม)

๒. ท้าวิรุฬหก อยู่ทางทิศใต้ของภูเขาสิเนรุ มีหน้าที่ปกครองดูแลพวกเทวดากุมภัณฑ์ (รากษส หรือ ผีเสื้อสมุทร)

๓. ท้าววิรูปักษ์ อยู่ทางทิศตะวันตกของภูเขาสิเนรุ มีหน้าที่ปกครองดูแลพวกเทวดานาค (พญานาค,งู)

๔. ท้าวกุเวร หรือ ท้าวเวสสุวรรณ อย่างทางทิศเหนือของภูเขาสิเนรุ มีหน้าที่ปกครองดูแล พวกเทวดายักษ์

ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ดูแลรักษาโลกมนุษย์ด้วย จึงได้ชื่อว่า ท้าวจตุโลกบาล

อนึ่ง เหล่าเทวดาที่เกิดอยู่ในจาตุมหาราชิกาภูมิ ก็ชื่อว่า จาตุมหาราชิกาเทวดาด้วย เพราะเหตุว่า เกิดในสถานที่ที่ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ปกครองดูแลอยู่ หรือ มีหน้าที่เป็นผู้ปฏิบัติรับใช้ท้าวมหาราชทั้ง ๔

เทวดาที่อยู่ภายใต้ปกครองของท้าวมหาราชทั้ง ๔

๑. ปัพพตัฏฐเทวดา	เทวดาที่สิงสถิตอยู่ตามภูเขา
๒. อากาสัฏฐเทวดา	เทวดาที่สิงสถิตอยู่ในอากาศ
๓. ขุฑฑกปโทสิกเทวดา	เทวดาที่ตายเพราะมัวเล่นเพลิดเพลิน จนลืมนึกถึงอาหาร
๔. มโนปโทสิกเทวดา	เทวดาที่ตายเพราะความโกรธ
๕. สีตวลาหกเทวดา	เทวดาที่ทำให้เกิดอากาศเย็น
๖. อุณหวลาหกเทวดา	เทวดาที่ทำให้เกิดอากาศร้อน
๗. จันทิมเทวปุตตเทวดา	เทวดาที่สิงสถิตอยู่ในพระจันทร์
๘. สุริยเทวปุตตเทวดา	เทวดาที่สิงสถิตอยู่ในพระอาทิตย์

เทวดาที่อยู่ในจาตุมหาราชิกาภูมิ มี ๓ จำพวก

๑. ภุมมัฏฐเทวดา เทวดาที่สิงสถิตอยู่ ณ ภาคพื้นดิน ที่เรียกว่า พระภูมิเจ้าที่

๒. รุกขัฏฐเทวดา เทวดาที่สิงสถิตอยู่ตามต้นไม้ ที่เรียกว่า นางไม้, เจ้าป่า หรือ คนธรรพ เป็นต้น บางพวกมีวิมานอยู่ในต้นไม้ บางพวกก็ไม่มี

๓. อากาสัฏฐเทวดา เทวดาที่สิงสถิตอยู่ในวิมานกลางอากาศ ซึ่งประกอบด้วยรัตนะ ๗ ประการ คือ มรกต มุกดา ประพาฬ มณี วิเชียร เงิน ทอง

เทวดาชั้นจาตุมหาราชิกาที่มีใจโหดร้าย ๔ จำพวก

1. ยักขเทวดา เทวดายักษ์ เพศผู้ เพศเมีย
2. คันธัพพเทวดา เทวดาคนธรรพ์ เพศผู้ เพศเมีย
3. กุมภัณฑเทวดา เทวดากุมภัณฑ์ เพศผู้ เพศเมีย (รากษส)
4. นาคเทวดา เทวดานาค เพศผู้ เพศเมีย

ยักขเทวดา มี ๒ จำพวก

๑. จำพวกที่มีรูปร่างสวยงาม อาศัยอยู่ในมนุษย์โลก

๒. จำพวกที่มีรูปร่างน่าเกลียด อาศัยอยู่ในนรก คอยเบียดเบียนทำร้ายสัตว์นรกให้ได้รับความทุกข์ทรมาน

คันธัพพเทวดา

คันธัพพเทวดา เป็นเทวดาที่อาศัยอยู่ตามส่วนต่าง ๆ ของ ต้นไม้ เรียกว่า คนธรรพ์ มี ๑๐ จำพวก

๑. มูลคันธัพพเทวดา เทวดาที่เกิดอยู่ในรากไม้

๒. สารคันธัพพเทวดา เทวดาที่เกิดอยู่ในแก่นไม้

๓. เผคคุคันธัพพเทวดา เทวดาที่เกิดอยู่ในเนื้อไม้

๔. ตจคันธัพพเทวดา เทวดาที่เกิดอยู่ในเปลือกไม้

๕. ปฏิกคันธัพพเทวดาเทวดาที่เกิดอยู่ในตะคละต้นไม้ (ปุ่มไม้)

๖. รสคันธัพพเทวดา เทวดาที่เกิดอยู่ในน้ำหอม

๗. ปัณณคันธัพพเทวดา เทวดาที่เกิดอยู่ในใบไม้

๘. ปุปผคันธัพพเทวดาเทวดาที่เกิดในดอกไม้

๙. ผลคันธัพพเทวดา เทวดาที่เกิดอยู่ในผลไม้

๑๐. กันทคันธัพพเทวดา เทวดาที่อยู่ในเง้าไม้ใต้ดิน

ความต่างกันของรุกขัฏฐเทวดา กับ คันธัพพเทวดา

รุกขัฏฐเทวดา หรือ รุกขเทวดา นั้น เมื่อต้นไม้ล้มลง หรือ ตายลงแล้ว ก็จะทิ้งที่อยู่ของตน ย้ายไปอยู่ที่ต้นไม้อื่น

ส่วน คันธัพพเทวดา นั้น ไม่มีการทิ้งที่อยู่ของตนไปอยู่ที่อื่น แม้ต้นไม้นั้นจะล้มลง หรือ ตายลง ถูกตัดไปทำบ้านเรือนหรือทำอุปกรณ์อย่างอื่นแล้วก็ตาม ก็ยังอาศัยอยู่ในไม้เหล่านั้นนั่นเอง

คันธัพพเทวดา บางพวกอาศัยอยู่ในร่างกายของหญิงบางคน ที่ได้เคยทำอกุศลกรรมบางอย่างมา เรียกว่า คนผีสิง ทางคัมภีร์พระเวทของศาสนาพราหมณ์ เรียกว่า โยคินี มี ๒ ประเภท คือ

๑. เมื่อหญิงนั้นเริ่มเกิดในครรภ์มารดา ก็เข้าไปสิงสถิตอยู่เลย

๒. เมื่อหญิงนั้น เจริญเติบโต พอสมควรแล้ว จึงเข้าไปสิงสถิตอยู่

กุมภัณฑเทวดา

กุมภัณฑเทวดา เป็นเทวดาที่อาศัยอยู่ในมนุษยโลก มีหน้าที่

รักษาป่าไม้ เรียกว่า เจ้าป่า

รักษาภูเขา เรียกว่า เจ้าเขา

รักษาต้นไม้ เรียกว่า นางไม้ หรือ แม่ย่านาง

รักษาสระโบกขรณี แม้น้ำ มหาสมุทร เรียกว่า รากษส หรือ ผีเสื้อสมุทร

รักษาพุทธเจดีย์ แก้วรัตนะ เรียกว่า เทวารักษ์ หรือ เจ้าพ่อ

รักษาต้นยาวิเศษ ต้นไม้ที่มีดอกหอม หรือ เนื้อไม้หอม เรียกว่า เทวโอสถ

กุมภัณฑเทวดา ที่อาศัยอยู่ในนรกภูมิ นั้นได้แก่ นายนิรยบาล

กา สุนัข แร้ง จัดเป็นพวก เทวดายักษ์ ซึ่งอยู่ในจำพวกกุมภัณฑ์เทวดาเหมือนกัน

นาคเทวดา

นาคเทวดา คือ เทวดาที่เป็นพญานาค มี ๒ กำเนิด คือ

๑. วสุนธวโยนิ   กำเนิดอยู่ใต้ดินธรรมดา

๒. ภุมมเทวโยนิ กำเนิดอยู่ใต้ภูเขา

ทั้ง ๒ จำพวกนี้ เรียกว่า ปฐวีเทวดา

นาคเทวดา มี ๒ จำพวก คือ

๑. นันทิยเทวดา จำพวกที่ยินดีเพลิดเพลินสนุกสนาน เล่นเกมกีฬากันอย่างรื่นเริง จนบางทีเกิดความสั่นสะเทือนอย่างแรง ทำให้เกิดแผ่นดินไหวได้

๒. วิชามันตเทวดา จำพวกที่มีวิชาอาคม เวทมนต์คาถา เช่น วัตถุวิชา หรือ ภูมิวิชา แปลว่า วิชาเกี่ยวกับแผ่นดิน หรือวิชาร่ายมนต์ดีดพิณให้ช้างหลง เรียกว่า วีสหัตถีกันต์ และวิชาพยากรณ์ศาสตร์ต่าง ๆ เป็นต้น

สรุปความเรื่องเทวดาจาตุมหาราชิกา

เทวดาในชั้นจาตุมหาราชิกานั้น มีอยู่หลายจำพวกด้วยกัน คือ

- บางจำพวกมีร่างกายสวยงาม
- บางจำพวกมีร่างกายไม่สวยงาม
- บางจำพวกมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา
- บางจำพวกไม่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา
- บางจำพวกชอบเบียดเบียนสัตว์อื่น เช่น สัตว์นรก หรือ เบียดเบียนกันเอง
- บางจำพวกรักษาคน รักษาพระพุทธศาสนา รักษาโลก รักษาสถานที่ต่าง ๆ รักษารัตนะ ๗ ประการ เป็นต้น

ตาวติงสาภูมิ

ตาวติงสาภูมิ แปลว่า ภูมิเป็นที่เกิดของเทวดา ๓๓ องค์ เริ่มแรก มี มฆมานพ เป็นหัวหน้า ซึ่งมาเกิดเป็นพระอินทร์ ส่วนอีก ๓๒ คน มาเกิดเป็นบริวารของพระอินทร์

เมื่อตอนที่เป็นมนุษย์นั้น เป็น คณสหปุญญการี คือ คณะนักบุญ ได้ร่วมทำบุญด้วยกัน จนตลอดชีวิต มีการสร้างสะพาน สระน้ำ ถนนหนทาง ศาลาพักร้อน เป็นต้น

อีกนัยหนึ่ง ตาวติงสาภูมิ แปลว่า ภูมิที่มีพื้นแผ่นดินเกิดขึ้นครั้งแรก หลังจากโลกถูกทำลายหมดสิ้นแล้ว จนถึงเวลาที่โลกเริ่มก่อตัวขึ้นมาใหม่ ก็ปรากฏเป็นภพดาวดึงส์ หรือ ตาวติงสาภูมิก่อน ภูมิอื่นในชั้นกามาวจรภูมิด้วยกัน

เทวดาชั้นดาวดึงส์

เทวดาชั้นดาวดึงส์ มี ๒ จำพวก คือ

๑. ภุมมัฏฐเทวดา เทวดาที่อาศัยอยู่ในวิมานซึ่งติดอยู่กับภาคพื้นดิน ได้แก่ เทวดาฝ่ายพระอินทร์

๒. อากาสัฏฐเทวดา เทวดาที่อาศัยอยู่ในวิมานกลางอากาศ

วิมานต่าง ๆ นั้น เป็นกัมมปัจจยอุตุชรูป คือ อุตุชรูปที่มีกรรมเป็นปัจจัย

ภพดาวดึงส์นั้น ตั้งอยู่บนยอดเขาสิเนรุ มีนครชื่อว่า สุทัสสนนคร มีความกว้างถึง ๑๐,๐๐๐ โยชน์ มีกำแพงล้อมรอบทั้ง ๔ ด้าน มีประตูด้านละ ๒๕๐ ประตู รวม ๔ ด้าน จึงเป็น ๑,๐๐๐ ประตู

ในสุทัสสนนครนั้น มี เวชยันตปราสาท เป็นที่อยู่ของ ท้าวสักกเทวราช หรือ พระอินทร์

เทวดาชั้นนี้ มีอายุ ๑,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับ ๒,๐๐๐ ปี ของจาตุมหาราชิกาภูมิ และเท่ากับ ๓๖ ล้านปี ของมนุษย์ในชมพูทวีป

สถานที่สำคัญในภพดาวดึงส์

๑. ในทิศตะวันออกสุทัสสนนครมีสวนดอกไม้ชื่อว่า นันทวัน กว้าง ๑,๐๐๐ โยชน์ มีสระอยู่ ๒ สระ คือ มหานันทา และ จูฬนันทา

๒. ในทิศตะวันตก มีสวนดอกไม้ ชื่อว่า จิตรลดา กว้าง ๕๐๐ โยชน์ มีสระอยู่ ๒ สระ คือ มหาวิจิตรา และ จูฬวิจิตรา

๓. ในทิศเหนือสุทัสสนนคร มีสวนดอกไม้ชื่อว่า มิสสกวัน กว้าง ๕๐๐ โยชน์ มีสระอยู่ ๒ สระ คือ ธัมมา และ สุธัมมา

๔. ในทิศใต้สุทัสสนนครมีสวนดอกไม้ชื่อว่า ผารุสกวัน กว้าง ๗๐๐ โยชน์ มีสระอยู่ ๒ สระ คือ ภัททา และ สุภัททา

๕. ในทิศตะวันออกเฉียงเหนือของสุทัสสนนคร มีสวนดอกไม้ชื่อว่า ปุณฑริก และ มหาวัน ในสวนปุณฑริก มีต้นปาริฉัตตก์ (ต้นแคฝ่อย) สูง ๑๐๐ โยชน์ แผ่กิ่งก้านสาขาออกไปทิศละ ๕๐ โยชน์ เวลาออกดอกมีกลิ่นหอมฟุ้งไปไกล ๑๐๐ โยชน์

ภายใต้ต้นปาริฉัตตก์ มีปัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ กว้าง ๕๐ โยชน์ ยาว ๖๐ โยชน์ หนา ๑๕ โยชน์ มีสีแดงเหมือนดอกชบา สามารถฟูขึ้นและยุบลงเองได้ มีศาลา ชื่อว่า สุธัมมา

๖. พระจุฬามณีเจดียสถาน ที่บรรจุพระเขี้ยวแก้วเบื้องขวาของพระพุทธเจ้า และพระเกศา (มวยผม) ที่พระองค์ทรงตัด เมื่อเสด็จออกบรรพชา พระอินทร์นำมาเก็บไว้ ณ สถานที่นี้

วัตบท ๗ ประการ

ข้อวัตรปฏิบัติที่ทำให้ไปเกิดเป็นท้าวสักกเทวราช หรือ พระอินทร์ เรียกว่า วัตตบท มี ๗ ประการ จึงเรียกว่า สัตตบท ได้แก่

๑. เลี้ยงบิดามารดาเป็นอย่างดี

๒. เคารพต่อผู้ใหญ่ในตระกูล

๓. กล่าววาจาอ่อนหวาน

๔. ไม่กล่าวคำส่อเสียด (ยุยงให้ผู้อื่นทะเลาะวิวาท แตกแยกกัน)

๕. ไม่มีความตระหนี่ ยินดีในการจำแนกแจกจ่ายทาน

๖. มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่กบถ คดโกง

๗. ระงับความโกรธไว้ได้ มีความอดทน อดกลั้นสูง

คาถาเกี่ยวกับวัตตบท ๗ หรือ สัตตบท

มาตาเปตฺติภรํ ชนฺตุํ กุเลเชฏฺฐาปจายินํ
สณฺหํ สขิลสมฺภาสํ เปสุเณยฺยปฺปหายินํ
มจฺเฉรวินเย ยุตฺตํ สจฺจํ โกธาภิภุํ นรํ
ตํ เว เทวา ตาวตึสา อาหุ สปฺปุริโส อิติ

แปลความว่า

เหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ ย่อมเรียกบุคคล ผู้เลี้ยงดูบิดามารดา ๑ ผู้เคารพต่อผู้ใหญ่ในตระกูล ๑ ผู้กล่าววาจาอันอ่อนหวาน ๑ ผู้ไม่กล่าวคำส่อเสียด ๑ ผู้กำจัดความตระหนี่ ๑ ผู้ระงับความโกรธไว้ได้ ๑ นั้นแลว่า เป็น สัตบุรุษ

คุณสมบัติอันเป็นทิพย์ของเทวดาชั้นดาวดึงส์

1. มีอายุ อันเป็นทิพย์
2. มีวรรณะ (ผิวพรรณ,รัศมี) อันเป็นทิพย์
3. มีความสุข อันเป็นทิพย์
4. คุณสมบัติของเทวดาชั้นดาวดึงส์นี้ เป็นคุณสมบัติที่เทวดาชั้นดาวดึงส์มีพิเศษกว่า หรือ ประเสริฐกว่า มนุษย์ในชมพูทวีป

เรื่องอสุรินทราหู

ในภพดาวดึงส์ มีเทพบุตรองค์หนึ่ง ชื่อว่า อสุรินทราหู มีร่างกายสูงใหญ่กว่าเทวดาทั้งหลาย

มีความสูงถึง	๔๘,๐๐๐	โยชน์
ระหว่างไหล่ทั้งสอง กว้าง	๑๑๒	โยชน์
รอบตัวใหญ่	๖๐๐	โยชน์
ฝ่ามือฝ่าเท้าใหญ่	๓๐๐	โยชน์
ปากกว้าง	๓๐๐	โยชน์
องคุลีหนึ่ง ๆ ยาว	๕๐	โยชน์
ระหว่างลูกตาทั้ง ๒ ห่างกัน	๕๐	โยชน์
หน้าผากกว้าง	๓๐๐	โยชน์
ศีรษะใหญ่	๙๐๐	โยชน์

อสุรินทราหู ชื่อว่า ทีฆะโสณี ผู้ได้รับพุทธพยากรณ์ว่าจะได้ตรัสรู้เป็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ที่ ๕ พระนามว่า นารทะ นับจากภัททกัปป์ นี้เป็นต้นไป

ยามาภูมิ

ยามาภูมิ แปลว่า ภูมิของเทวดาผู้ปราศจากความลำบาก มีแต่ความสุขสบายอันเป็นทิพย์อย่างล้นเหลือ

มีท้าว สุยาม หรือ ท้าวยามะ เป็นผู้ปกครอง

ในยามาภูมินี้ มีแต่ อากาสัฎฐเทวดา คือ เทวดาที่อยู่ในวิมานกลางอากาศจำพวกเดียว ไม่มีเทวดาที่อยู่ในวิมานที่ภาคพื้นเหมือนชั้นจาตุมหาราชิกา และ ชั้นดาวดึงส์เลย

ยามาภูมินี้ อยู่กลางอากาศสูงกว่ายอดเขาสิเนรุขึ้น ๔๒,๐๐๐ โยชน์ มีบริเวณกว้างขว้างออกไปตามขอบกำแพงจักรวาล มีวิมานอันเป็นทิพย์ที่อยู่ของเหล่าเทวดาปรากฎอยู่ทั่วไปตลอดบริเวณ

เทวดาชั้นนี้ มีอายุ ๒,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับ ๔,๐๐๐ ปีของดาวดึงสาภูมิ เท่ากับ ๘,๐๐๐ ปีของจาตุมหาราชิกาภูมิ และเท่ากับ ๑๔๔ ล้านปี ของมนุษย์

ตุสิตาภูมิ

ตุสิตาภูมิ หรือ สวรรค์ชั้นดุสิต เป็นสวรรค์ชั้นที่ ๔ ในบรรดาสวรรค์ ๖ ชั้น มีท้าวสันตุสิตเทวราช เป็นผู้ปกครอง

ตุสิตาภูมิ แปลว่า ภูมิที่ปราศจากความร้อนใจ มีแต่ความยินดี แช่มชื่นใจด้วยทิพยสมบัติอยู่เป็นนิตย์

ดุสิตภูมินี้ เป็นภูมิพิเศษ ซึ่งเป็นที่อยู่ของพระสัมมาสัมโพธิสัตว์ พระปัจเจกโพธิสัตว์ และพระสาวกโพธิสัตว์ ตลอดถึงผู้บำเพ็ญบารมีเป็นพุทธมารดา พุทธบิดา เรียกว่า เป็นสวรรค์ชั้นปัญญาชน

ดุสิตภูมินี้ มีแต่อากาสัฏฐเทวดา คือ เทวดาที่อยู่ในวิมานกลางอากาศจำพวกเดียว เช่นกับ ยามาภูมิ มีความสูงจากยามาภูมิขึ้นไปถึง ๔๒,๐๐๐ โยชน์ มีบริเวณแผ่กว้างออกไปเสมอด้วยขอบกำแพงจักรวาล

เทวดาที่อยู่ในภูมินี้ มีทิพยสมบัติและร่างกายสวยงามประณีตกว่าเทวดาชั้นยามา และอายุขัยก็ยืนยาวกว่าเทวดาชั้นยามาถึง ๔ เท่า (เทียบกับปีมนุษย์)

เทวดาชั้นนี้ มีอายุ ๔,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับ ๘,๐๐๐ ปี ของยามาภูมิ เท่ากับ ๑๖,๐๐๐ ปี ของภพดาวดึงส์ เท่ากับ ๓๒,๐๐๐ ปี ของจาตุมหาราชิกาภูมิ และเท่ากับ ๕๗๖ ล้านปีมนุษย์

นิมมานรตีภูมิ

นิมมานรตีภูมิ หรือ สวรรค์ชั้นนิมมานรดี แปลว่า ภูมิของเทวดาผู้มีความยินดีเพลิดเพลินในกามคุณอารมณ์ทั้ง ๕ ที่ตนเนรมิตขึ้นเอง ตามความพอใจ มีท้าวสุนิมมิตะ หรือนิมมิตเทวราช เป็นผู้ปกครอง

สวรรค์ชั้นนิมมานรดีนี้ อยู่กลางอากาศห่างจากชั้นดุสิตภูมิขึ้นไป ๔๒,๐๐๐ โยชน์

เทวดาที่อยู่ในภูมินี้ มีความสวยงามประณีตกว่าเทวดาชั้นดุสิต และมีอายุขัยยืนยาวกว่าเทวดาชั้นดุสิตถึง ๔ เท่า (เทียบกับปีมนุษย์)

เทวดาชั้นนิมมานรดีภูมินี้ มีอายุ ๘,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับ ๑๖,๐๐๐ ปีของดุสิตภูมิ เท่ากับ ๓๒,๐๐๐ ปีของยามาภูมิ เท่ากับ ๖๔,๐๐๐ ปีของดาวดึงสาภูมิ เท่ากับ ๑๒๘,๐๐๐ ปีของจาตุมหาราชิกาภูมิ และเท่ากับ ๒,๓๐๔ ล้านปีมนุษย์

ปรนิมมิตวสวัตตีภูมิ

ปรนิมมิตวสวัตตีภูมิ แปลว่า ภูมิของเทวดาที่มีความสนุกสนานเพลิดเพลินอย่างยิ่ง ในกามคุณอารมณ์ ที่ผู้อื่นเนรมิตให้ คือ เมื่อต้องการเสวยกามคุณอารมณ์ชนิดใด ก็มีเทวดาองค์อื่นรู้ใจคอยเนรมิตให้ ตามใจปรารถนา

ปรนิมมิตวสวัตตีภูมินี้ ตั้งอยู่กลางอากาศ ห่างจากนิมมานรดีภูมิ ๔๒,๐๐๐ โยชน์

เทวดาที่อยู่ในภูมินี้ มีทิพยสมบัติและร่างกายสวยงามประณีตกว่า และอายุขัยก็ยืนยาวกว่า เทวดาที่อยู่ในนิมมานรดีภูมิ ถึง ๔ เท่า (เทียบกับปีมนุษย์)

เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดีภูมินี้ มีอายุ ๑๖,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับ ๓๒,๐๐๐ ปีของนิมมานรดีภูมิ เท่ากับ ๖๔,๐๐๐ ปีของดุสิตภูมิ เท่ากับ ๑๒๘,๐๐๐ ปีของยามาภูมิ เท่ากับ ๒๕๖,๐๐๐ ปีของดาวดึงสาภูมิ เท่ากับ ๕๑๒,๐๐๐ ปีของจาตุมหาราชิกาภูมิ และเท่ากับ ๘,๒๑๖ ล้านปีของมนุษย์

สรุปเรื่องท้าวเทวราชผู้ปกครองสวรรรรค์ ๖ ชั้น

ชั้นจาตุมหาราชิกา	มีท้าวมหาราชทั้ง ๔ เป็นผู้ปกครอง
ชั้นดาวดึงส์	มีท้าวสักกะ หรือ พระอินทร์ เป็นผู้ปกครอง
ชั้นยามา	มีท้าวสุยาม หรือ ท้าวยามะ เป็นผู้ปกครอง
ชั้นดุสิต	มีท้าวสันตุสิต เป็นผู้ปกครอง
ชั้นนิมมานรดี	มีท้าวสุนิมมิตะ หรือท้าวนิมมิตะ เป็นผู้ปกครอง
ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี	มีท้าวปรนิมมิตะหรือท้าววสวัตดีมาร เป็นผู้ปกครอง

สรุปอายุขัยของเทวดาในสวรรค์ ๖ ชั้น

เทวดาชั้นจาตุมหาราชิกาภูมิ มีอายุขัย ๕๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับ ๙ ล้านปีมนุษย์

เทวดาชั้นดาวดึงสาภูมิ มีอายุขัย ๑,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับจาตุมหาราชิกา ๒,๐๐๐ ปีทิพย์ และเท่ากับ ๓๖ ล้านปีมนุษย์

เทวดาชั้นยามาภูมิ มีอายุขัย ๒,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับ จาตุมหาราชิกา ๔,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับ ดาวดึงสาภูมิ ๘,๐๐๐ ปีทิพย์ และเท่ากับ ๑๔๔ ล้านปีมนุษย์

เทวดาชั้นดุสิตาภูมิ มีอายุขัย ๔,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับยามาภูมิ ๘,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับดาวดึงสาภูมิ ๑๖,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับจาตุมหาราชิกาภูมิ ๓๒,๐๐๐ ปีทิพย์ และเท่ากับ ๕๗๖ ล้านปีมนุษย์

เทวดาชั้นนิมมานรดีภูมิ มีอายุขัย ๘,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับดุสิตาภูมิ ๑๖,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับยามาภูมิ ๓๒,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับดาวดึงสาภูมิ ๖๔,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับจาตุมหาราชิกาภูมิ ๑๒๘,๐๐๐ ปีทิพย์ และเท่ากับ ๒,๓๐๔ ล้านปีมนุษย์

เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตีภูมิ มีอายุขัย ๑๖,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับนิมมานรดีภูมิ ๓๒,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับดุสิตาภูมิ ๖๔,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับยามาภูมิ ๑๒๘,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับดาวดึงสาภูมิ ๒๕๖,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับจาตุมหาราชิกาภูมิ ๕๑๒,๐๐๐ ปีทิพย์ และเท่ากับ ๙,๒๑๖ ล้านปีมนุษย์

การเสพกามของเทวดาทั้ง ๖ ชั้น

ชั้นจาตุมหาราชิกาภูมิ และดาวดึงสาภูมิ ประพฤติเป็นไปเหมือนมนุษย์ทุกประการ		
ชั้นยามาภูมิ	เสพโดยการจุมพิตกอดรัดสัมผัสกัน	ก็สำเร็จความใคร่
ชั้นดุสิตาภูมิ	เสพโดยการใช้มือสัมผัสกัน	ก็สำเร็จความใคร่
ชั้นนิมมานรดีภูมิ	เสพโดยการจ้องดูและยิ้มให้กัน	ก็สำเร็จความใคร่
ชั้นปรนิมมิตวสวัตตีภูมิ	เสพโดยการจ้องดูกัน	ก็สำเร็จความใคร่

นี้เป็นเพียงวาทะ (ความคิดเห็น) ของเกจิอาจารย์ ส่วนวาทะของพระอรรถกถาจารย์ แสดงว่า การเสพกามของเทวดา ๖ ชั้นนั้น ไม่มีอะไรแตกต่างไปจากมนุษย์เลย คือ ประพฤติเป็นไปเหมือนกับมนุษย์ทุกประการนั่นเอง

พระอริยบุคคลในเทวโลก

พระอริยบุคคลในเทวโลก คือ สวรรค์ ๖ ชั้นนั้น มีมากกว่าในมนุษย์โลกหลายเท่านัก ทั้งนี้เพราะในสมัยพุทธกาลนั้น บรรดาคฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลายที่อยู่ในนครต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงแผ่พระศาสนาไปถึง เมื่อได้ฟังพระสัทธรรมเทศนาของพระพุทธองค์แล้ว ก็ได้บรรลุมรรคผลกันมากมาย ผู้ที่เป็นพระโสดาบัน พระสกิทาคามี เหล่านี้ เมื่อตายแล้ว ก็ไปเกิดในเทวโลก ส่วนพระอนาคามีนั้น ก็ไปเกิดในสุทธาวาสภูมิ

ส่วนพวกเทวดาทั้งหลายที่อยู่เทวโลก เมื่อได้มีโอกาสฟังพระสัทธรรมเทศนา มี อภิธรรม ๗ คัมภีร์ เป็นต้นแล้วก็ได้บรรลุเป็นพระอริยบุคคล คือ พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ก็มีมากมาย ซึ่งมีอายุยืนยาวอยู่ได้เป็นหลายล้านปี จนตราบเท่าทุกวันนี้ก็มีมากมาย

ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า พระอริยบุคคลในเทวโลกนั้น มีมากกว่าพระอริยบุคคลในมนุษย์โลก

อริยังคธรรม ๗ ประการ

อริยังคธรรม แปลว่า องค์ประกอบที่เป็นคุณสมบัติให้บุคคลสามารถบรรลุเป็นพระอริยบุคคลได้ มี ๗ ประการ คือ

1. ต้องเป็นติเหตุกบุคคล คือ ปฏิสนธิมาด้วยไตรเหตุ
2. ต้องเคยได้สร้างบารมีเกี่ยวกับวิปัสสนามาในชาติปางก่อน
3. ต้องมีความพากเพียรพยายามในปัจจุบันอย่างเหมาะสม
4. วิธีการเจริญวิปัสสนานั้น ถูกต้องตามหลักพระบาลีและอรรถกถา
5. ต้องมีสถานที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติ ที่เรียกว่า ปฏิรูปเทส
6. ต้องไม่มีปลิโพธิ เครื่องกังวล ๑๐ ประการ (หรือมี แต่สามารถตัดใจได้)
7. ต้องมีเวลาในการปฏิบัติอย่างพอเหมาะ

ด้วยเหตุนี้ เทวดาจึงมีความพร้อมในอริยังคธรรมมากกว่ามนุษย์หลายเท่าและหลายประการ

ปธานิยังคธรรม ๕

ปธานิยังคธรรม แปลว่า ธรรมที่เป็นองค์ประกอบ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของบุคคลผู้ประกอบด้วยความพากเพียรพยายาม ที่จะวินิจฉัยได้ว่า สามารถจะบรรลุเป็นพระอริยบุคคลได้ มี ๕ ประการ คือ

1. มีความเชื่อความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย อย่างมั่นคง
2. มีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ เบียดเบียน
3. มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น ไม่มีมารยาสาไถยต่อใคร ๆ
4. ต้องมีความพากเพียรพยายามอย่างแรงกล้าในการปฏิบัติวิปัสสนา
5. ต้องปฏิบัติถึงขั้น อุทยัพพยญาณ แล้ว เป็นอย่างน้อย

รูปภูมิ ๑๖

รูปภูมิ แปลว่า ภูมิเป็นที่เกิดและที่อยู่ของรูปพรหม ซึ่งเป็นพรหมที่ยังมีรูปร่างกายอยู่ มี ๑๖ ภูมิ คือ

ปฐมฌานภูมิ ๓ ได้แก่ พรัหมปาริสัชชาภูมิ, พรัหมปุโรหิตาภูมิ, มหาพรัหมาภูมิ

ทุติยฌานภูมิ ๓ ได้แก่ ปริตตาภาภูมิ, อัปปมาณาภาภูมิ, อาภัสสราภูมิ

ตติยฌานภูมิ ๓ ได้แก่ ปริตตสุภาภูมิ, อัปปมาณสุภาภูมิ, สุภกิณหาภูมิ

จตุตถฌานภูมิ ๒ หรือ ๗ คือ เวหัปผลาภูมิ, อสัญญสัตตภูมิ, และสุทธาวาสภูมิ ๕ คือ อวิหาภูมิ,อตัปปาภูมิ,สุทัสสาภูมิ,สุทัสสีภูมิ,อกนิฏฐาภูมิ

ความหมายของพรหม

พรหม แปลว่า ความเจริญ คือ เป็นผู้มีความเจริญด้วยคุณวิเศษ มี ฌาน เป็นต้น

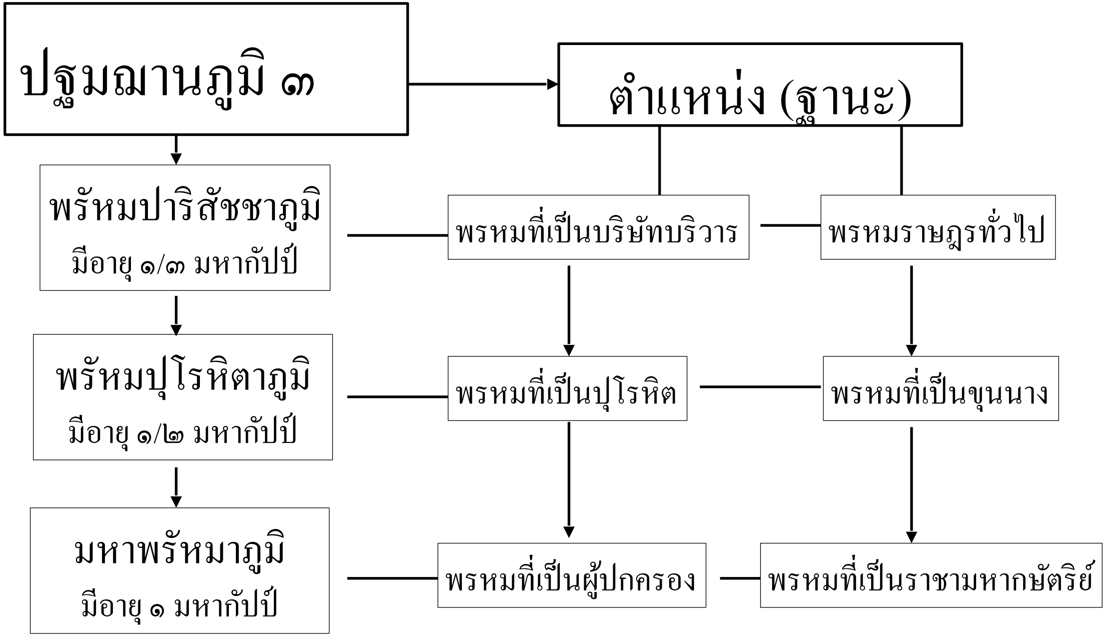
ความเจริญ มี ๒ อย่าง คือ

๑. ความเจริญทางโลก ได้แก่ ความบริบูรณ์ด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ กล่าวคือ มีอายุยืนนาน, มีผิวพรรณงดงาม, มีทรัพย์สมบัติใช้สอย, มีเกียรติยศชื่อเสียง, มีบริวารดี, มีที่อยู่อาศัยสมบูรณ์พร้อม ตลอดจนถึงมีเครื่องอุปโภคบริโภคใช้สอยครบถ้วน

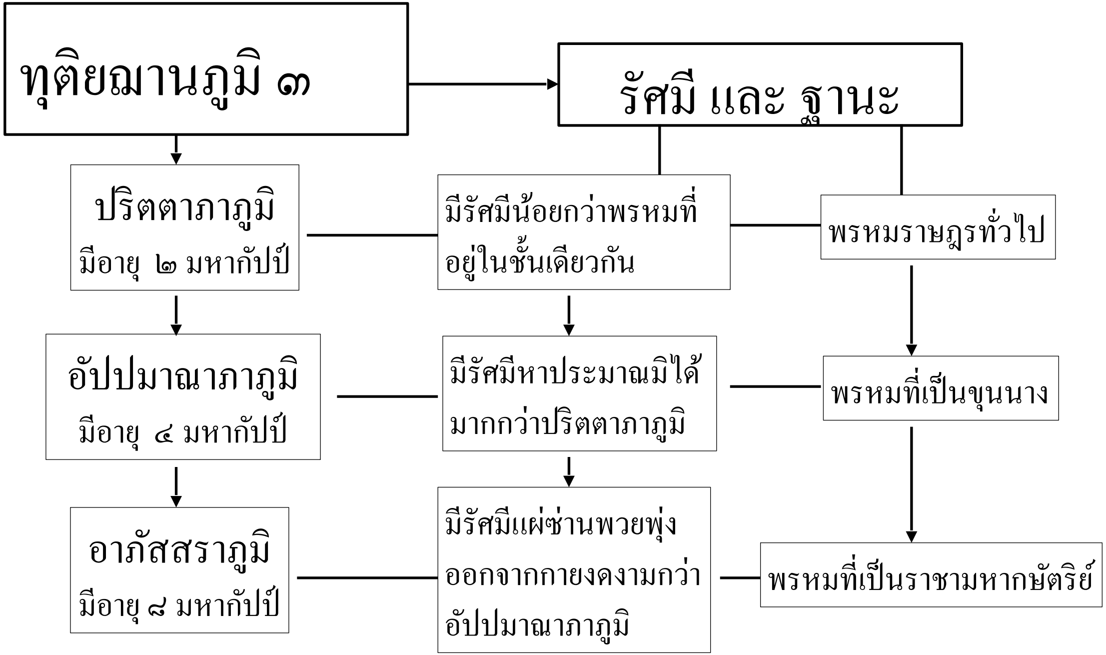
๒. ความเจริญในทางธรรม ได้แก่ ความเจริญทางด้านจิตใจ กล่าวคือ มีจิตใจตั้งมั่นอยู่ในกุศลธรรม มีทาน ศีล ภาวนา หรือ มีสัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญาดี หรือ มีคุณวิเศษ คือ ฌาน อภิญญา มรรค ผล นิพพาน ซึ่งเป็นความเจริญพร้อมด้วยปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ครบบริบูรณ์

แผนผังแสดงรูปภูมิ ๑๖ ชั้น

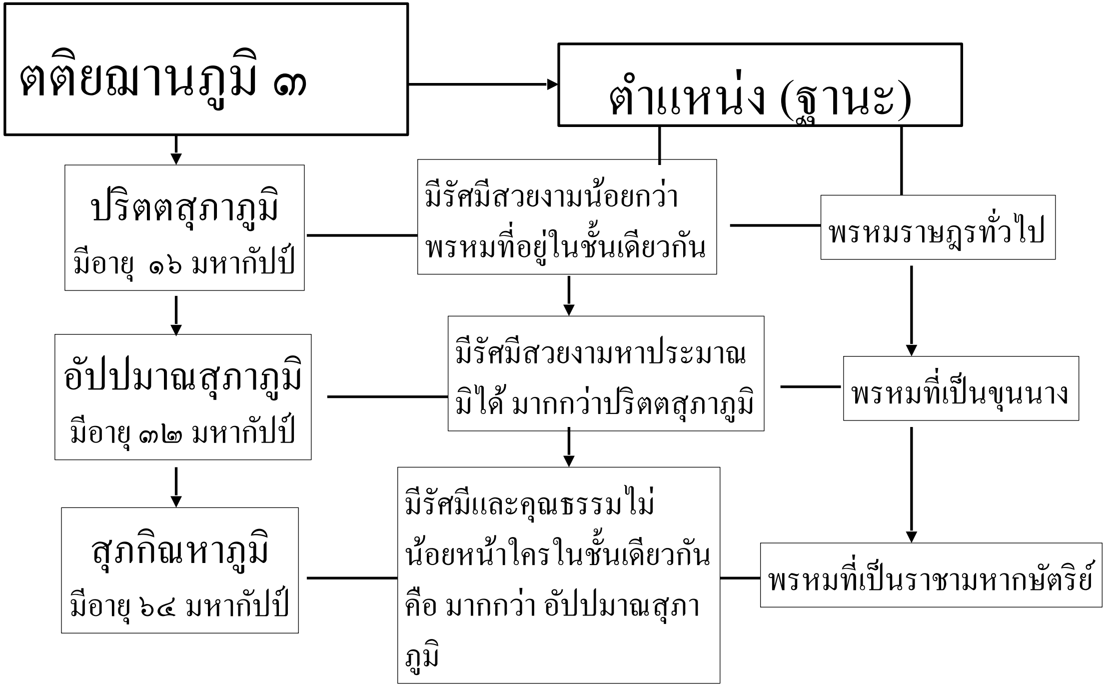

ปฐมฌานภูมิ ๓ นี้ ตั้งอยู่ในระดับเดียวกัน เหมือนกับพื้นที่ของมนุษย์ และตั้งอยู่ท่ามกลางอากาศ ห่างจากสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตติภูมิขึ้นไปประมาณ ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ มีวิมาน สวนดอกไม้ และสระโบกขรณี อันล้วนด้วยรัตนะทั้ง ๗ ประการ เป็นพรหมที่มีรัศมีสวยงามยิ่งกว่าเทวดาในปรนิมมิตวสวัตติภูมิหลายเท่า

ทุติยฌานภูมิ ๓ นี้ ตั้งอยู่ในชั้นเดียวกัน แต่แบ่งเป็นชนชั้นตามรัศมีที่มากน้อยกว่ากัน เหมือนกับปฐมฌานภูมิ ๓ อยู่ห่างจากปฐมฌานภูมิขึ้นไป ๕๒,๐๐๐ โยชน์

หมายเหตุ... รัศมี ได้แก่ อุตุชรูปที่เกิดจากกรรมและจิตตชรูป เรียกว่า กัมมปัจจยอุตุชรูป และ จิตตปัจจยอุตุชรูป

ตติยฌานภูมิ ๓ นี้ ตั้งอยู่ในชั้นเดียวกัน แต่แบ่งเป็นชนชั้นตามรัศมีที่สวยงามมากน้อยกว่ากัน เหมือนกับปฐมฌานภูมิ ๓ และ ทุติยฌานภูมิ ๓

จตุตถฌานภูมิ ๒

เวหัปผลาภูมิ
มีอายุ ๕๐๐ มหากัปป์

พรหมที่มีผลอันไพบูลย์
ในเรื่องรัศมีและคุณธรรม
จัดเป็นปุถุชนภวัคคภูมิ

อสัญญสัตตาภูมิ
มีอายุ ๕๐๐ มหากัปป์

พรหมที่ไม่สัญญา
คือไม่มีจิต เจตสิกเกิดเลย
เนื่องด้วยสัญญาวิราคภาวนา

สุทธาวาสภูมิ ๕

อวิหาภูมิ
มีอายุ ๑,๐๐๐ มหากัปป์
สัทธินทรีย์แก่กล้า

ไม่ทอดทิ้งที่อยู่ของตนไป
ก่อนเวลาอันสมควร

อตัปปาภูมิ
มีอายุ ๒,๐๐๐ มหากัปป์
วิริยินทรีย์แก่กล้า

ไม่มีความเดือดร้อนกายใจ
อยู่อย่างสุขกายสบายใจ

สุทัสสาภูมิ
มีอายุ ๔,๐๐๐ มหากัปป์
สตินทรีย์แก่กล้า

เห็นโดยความเป็นสุข
มองเห็นแต่สิ่งที่ดีงาม

สุทัสสีภูมิ
มีอายุ ๘,๐๐๐ มหากัปป์
สมาธินทรีย์แก่กล้า

เห็นโดยความสะดวก
เห็นแต่สิ่งที่เจริญตาเจริญใจ

อกนิฏฐาภูมิ
มีอายุ ๑๖,๐๐๐ มหากัปป์
ปัญญินทรีย์แก่กล้า

ไม่น้อยหน้าใคร ในเรื่อง
คุณธรรมและความสุขสบาย

จตุตถฌานภูมิที่ ๓ ถึงที่ ๗ นี้ เรียกว่า สุทธาวาสภูมิ ๕ แปลว่า ภูมิเป็นที่อยู่ของผู้บริสุทธิ์ คือ พระอนาคามี ผู้ตัดกามราคะได้โดยเด็ดขาดแล้ว และจะได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ปรินิพพานไปในภูมิเหล่านี้

ชื่อว่า อริยภวัคคะ แปลว่า ยอดของอริยะ
มีทุสสเจดีย์ ที่บรรจุฉลองพระองค์ ของพระพุทธเจ้า เมื่อเสด็จออกบรรพชา สูง ๑๒ โยชน์ ฆฏิการพรหมนำมาบรรจุไว้

อรูปภูมิ ๔

อรูปภูมิ คือ ภูมิเป็นที่เกิดของอรูปพรหมทั้งหลาย มี ๔ ภูมิ คือ

๑. อากาสานัญจายตนภูมิ ภูมิเป็นที่เกิดของอากาสานัญจายตนฌานลาภีบุคคล มีอายุขัย ๒๐,๐๐๐ มหากัปป์

๒. วิญญาณัญจายตนภูมิ ภูมิเป็นที่เกิดของวิญญาณัญจายตนฌานลาภีบุคคล มีอายุขัย ๔๐,๐๐๐ มหากัปป์

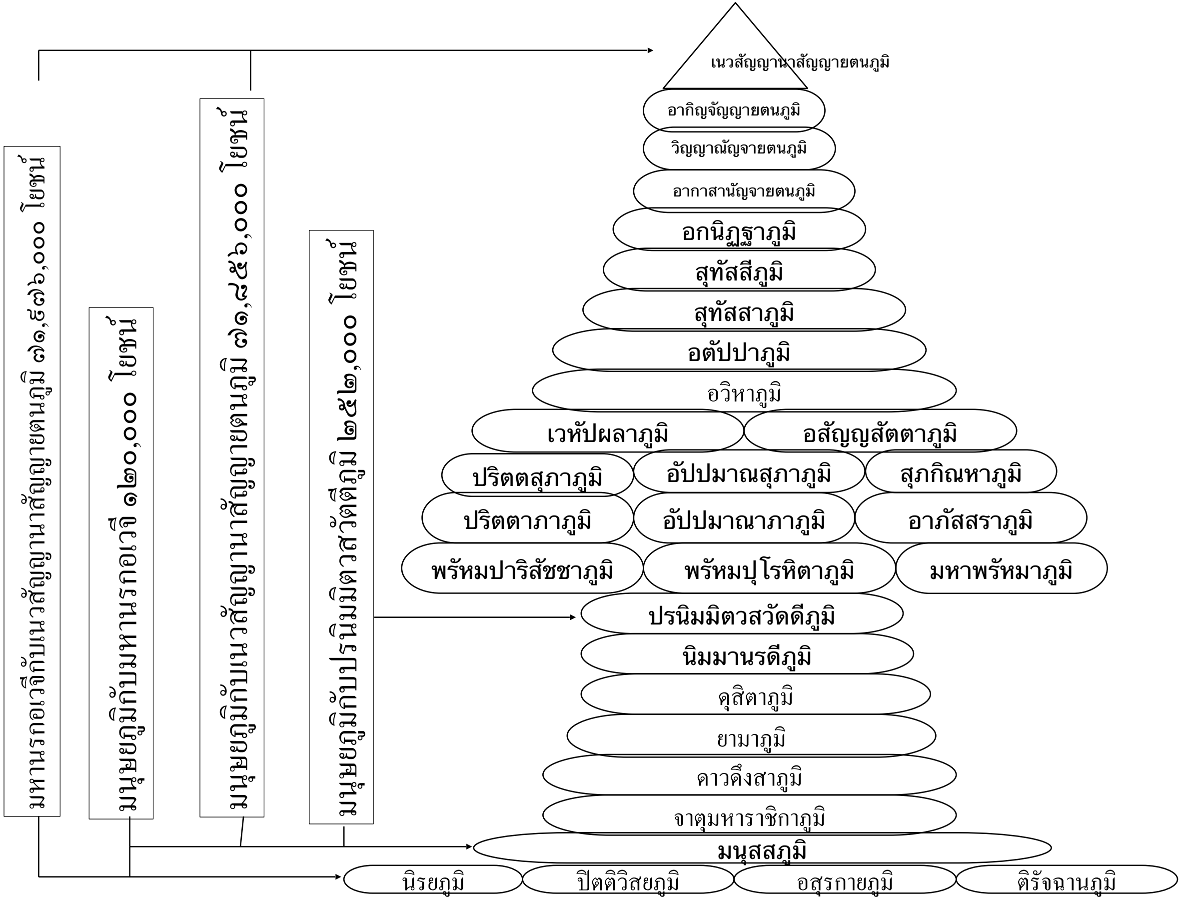
๓. อากิญจัญญายตนภูมิ ภูมิเป็นที่เกิดของอากิญจัญญายตนฌานลาภีบุคคล มีอายุขัย ๖๐,๐๐๐ มหากัปป์

๔. เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ ภูมิเป็นที่เกิดของเนวสัญญานาสัญญายตนฌานลาภีบุคคล มีอายุขัย ๘๔,๐๐๐ มหากัปป์

อรูปภูมิทั้ง ๔ นี้ ไม่มีวิมาน,ไม่มีสวนดอกไม้ ไม่มีสระโบกขรณีและต้นกัลปพฤกษ์ เหมือนกับสวรรค์และรูปพรหม เพราะไม่มีรูปใด ๆ เกิดขึ้นเลย อันเนื่องมาจาก รูปวิราคภาวนา คือ การเจริญภาวนา เพื่อความไม่มีเยื่อใยในรูป เป็นปัจจัยส่งผล

ระยะห่างแห่งภพภูมิ

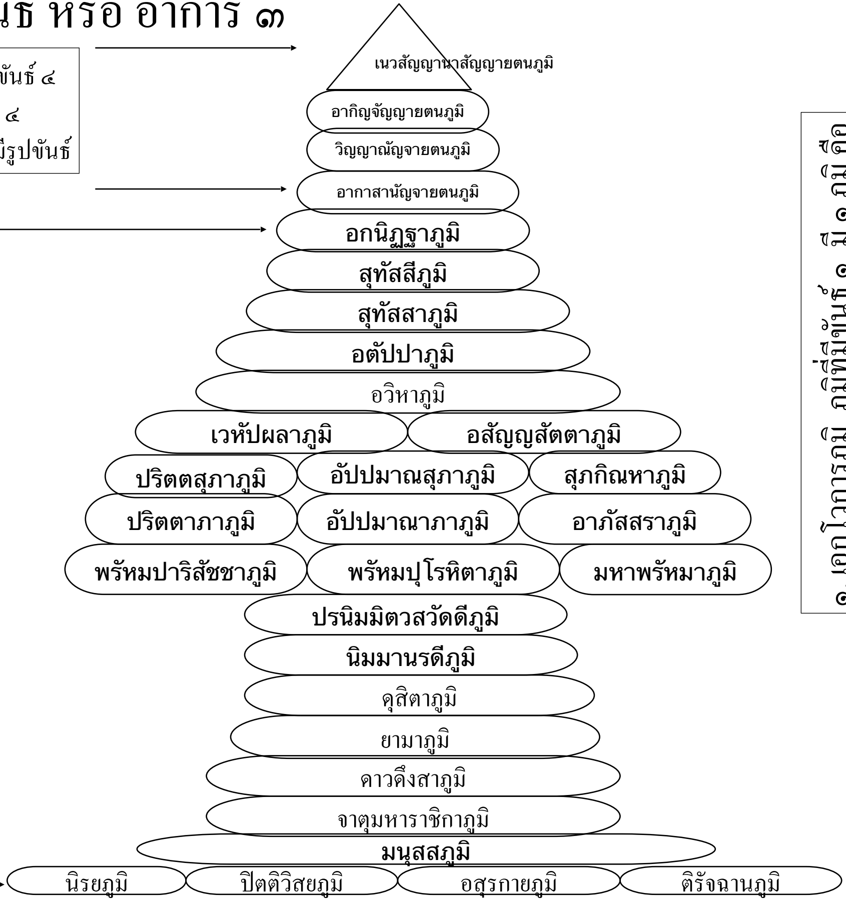
1. **ระหว่างมนุษยภูมิกับอเวจีมหานรก มีระยะห่างประมาณ ๑๒๐,๐๐๐ โยชน์**
2. **ระหว่างมนุษยภูมิกับปรนิมมิตวสวัตตีภูมิ มีระยะห่างประมาณ ๒๕๒,๐๐๐ โยชน์**
3. **ระหว่างมนุษยภูมิกับเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ มีระยะห่างประมาณ ๗๑,๘๕๖,๐๐๐ โยชน์**
4. **ระหว่างอเวจีมหานรกกับเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ มีระยะห่างประมาณ ๗๑,๙๗๖,๐๐๐ โยชน์**

มหานรกอเวจีกับเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ ๗๑,๕๗๖,๐๐๐ โยชน์
มนุษยภูมิกับมหานรกอเวจี ๑๒๐,๐๐๐ โยชน์
มนุษยภูมิกับเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ ๗๑,๔๕๖,๐๐๐ โยชน์
มนุษยภูมิกับปรนิมมิตวสวัตติภูมิ ๒๕๒,๐๐๐ โยชน์
เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ
อากิญจัญญายตนภูมิ
วิญญาณัญจายตนภูมิ
อากาสานัญจายตนภูมิ
อกนิฏฐาภูมิ
สุทัสสีภูมิ
สุทัสสาภูมิ
อตัปปาภูมิ
อวิหาภูมิ
เวหัปผลาภูมิ
อสัญญสัตตาภูมิ
ปริตตสุภาภูมิ
อัปปมาณสุภาภูมิ
สุภกิณหาภูมิ
ปริตตาภาภูมิ
อัปปมาณาภาภูมิ
อาภัสสราภูมิ
พรัหมปาริสัชชาภูมิ
พรัหมปุโรหิตาภูมิ
มหาพรัหมาภูมิ
ปรนิมมิตวสวัดดีภูมิ
นิมมานรดีภูมิ
ดุสิตาภูมิ
ยามาภูมิ
ดาวดึงสาภูมิ
จาตุมหาราชิกาภูมิ
มนุสสภูมิ
นิรยภูมิ
ปิตติวิสยภูมิ
อสุรกายภูมิ
ติรัจฉานภูมิ

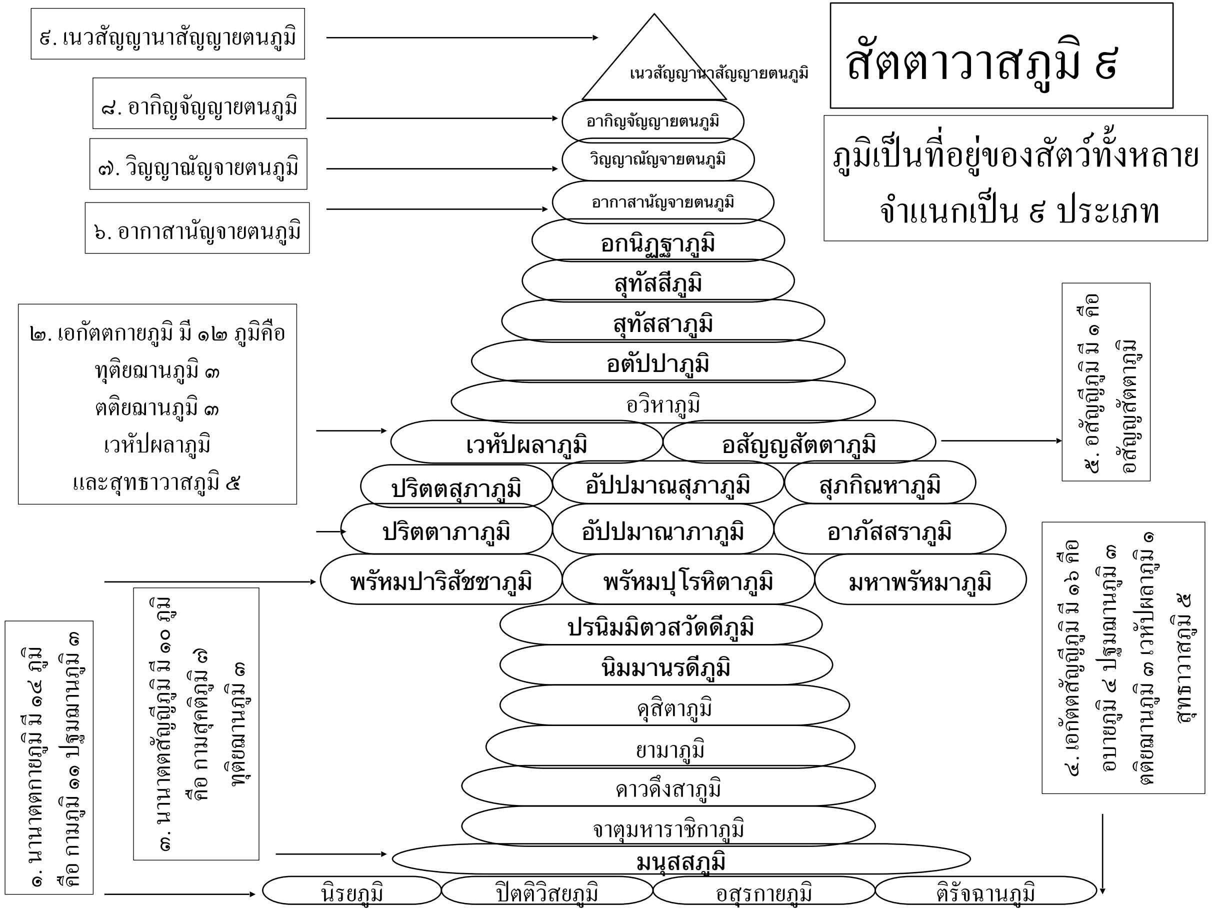
จำแนกภูมิโดยขันธ์ หรือ อาการ ๓

๒. จตุโวการภูมิ ภูมิที่มีขันธ์ ๔
มี ๔ ภูมิ คือ อรูปภูมิ ๔
มีนามขันธ์ ๔ เท่านั้น ไม่มีรูปขันธ์

๓. ปัญจโวการภูมิ หมายถึง ภูมิของสัตว์ที่มีขันธ์ ๕ มี ๒๖ ภูมิ คือ กามภูมิ ๑๑ รูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ)

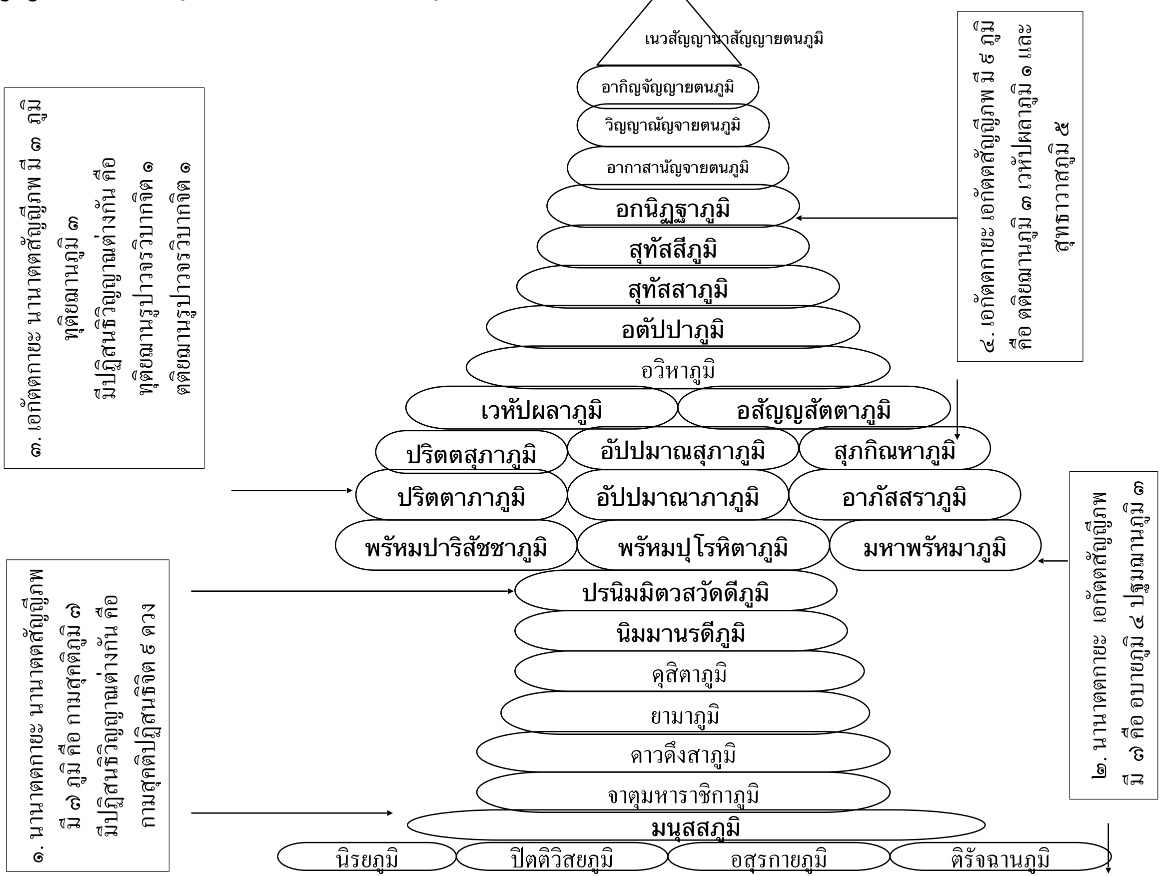

๑. เอกโวการภูมิ ภูมิที่มีขันธ์ ๑ มี ๑ ภูมิ คือ อสัญญสัตตภูมิ มีรูปขันธ์อย่างเดียว

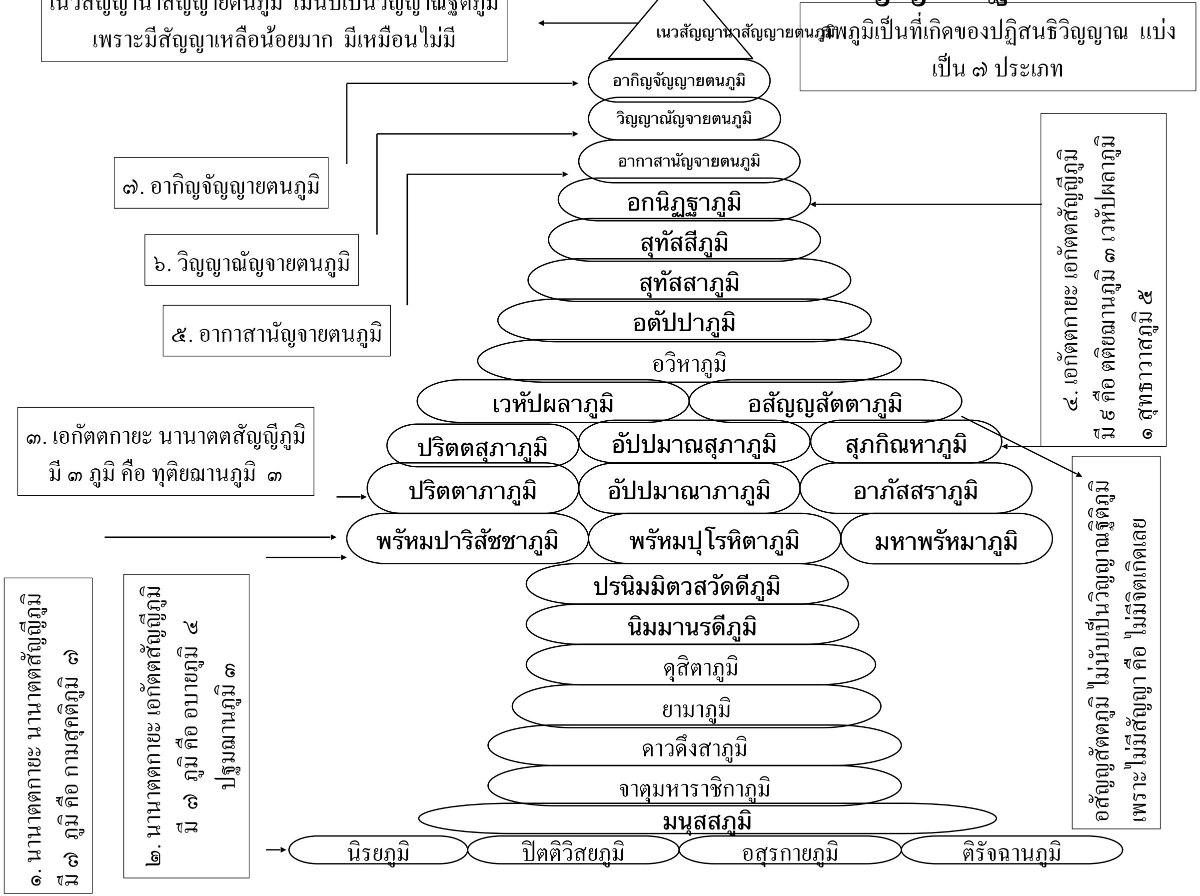

สัตตาวาสภูมิ ๙
ภูมิเป็นที่อยู่ของสัตว์ทั้งหลาย
จำแนกเป็น ๙ ประเภท
๙. เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ
๘. อากิญจัญญายตนภูมิ
๗. วิญญาณัญจายตนภูมิ
๖. อากาสานัญจายตนภูมิ
เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ
อากิญจัญญายตนภูมิ
วิญญาณัญจายตนภูมิ
อากาสานัญจายตนภูมิ
อกนิฏฐาภูมิ
สุทัสสีภูมิ
สุทัสสาภูมิ
อตัปปาภูมิ
อวิหาภูมิ
๒. เอกัตตกายภูมิ มี ๑๒ ภูมิคือ
ทุติยฌานภูมิ ๓
ตติยฌานภูมิ ๓
เวหัปผลาภูมิ
และสุทธาวาสภูมิ ๕
เวหัปผลาภูมิ
อสัญญสัตตาภูมิ
๕. อสัญญีภูมิ มี ๑ คือ
อสัญญสัตตาภูมิ
ปริตตสุภาภูมิ
อัปปมาณสุภาภูมิ
สุภกิณหาภูมิ
ปริตตาภาภูมิ
อัปปมาณาภาภูมิ
อาภัสสราภูมิ
พรัหมปาริสัชชาภูมิ
พรัหมปุโรหิตาภูมิ
มหาพรัหมาภูมิ
๔. เอกัตตสัญญีภูมิ มี ๑๖ คือ
อบายภูมิ ๔ ปฐมฌานภูมิ ๓
ตติยฌานภูมิ ๓ เวหัปผลาภูมิ ๑
สุทธาวาสภูมิ ๕
ปรนิมมิตวสวัตดีภูมิ
นิมมานรดีภูมิ
ดุสิตาภูมิ
ยามาภูมิ
ดาวดึงสาภูมิ
จาตุมหาราชิกาภูมิ
มนุสสภูมิ
๑. นานาตตกายภูมิ มี ๑๔ ภูมิ
คือ กามภูมิ ๑๑ ปฐมฌานภูมิ ๓
๓. นานาตตสัญญีภูมิ มี ๑๐ ภูมิ
คือ กามสุคติภูมิ ๗
ทุติยฌานภูมิ ๓
นิรยภูมิ
ปิตติวิสยภูมิ
อสุรกายภูมิ
ติรัจฉานภูมิ

สัญญีภพ ๔ ภพภูมิที่มีสัญญา คือ ความรู้สึก แบ่งเป็น ๔ ประเภท

วิญญาณฐิติ ๗

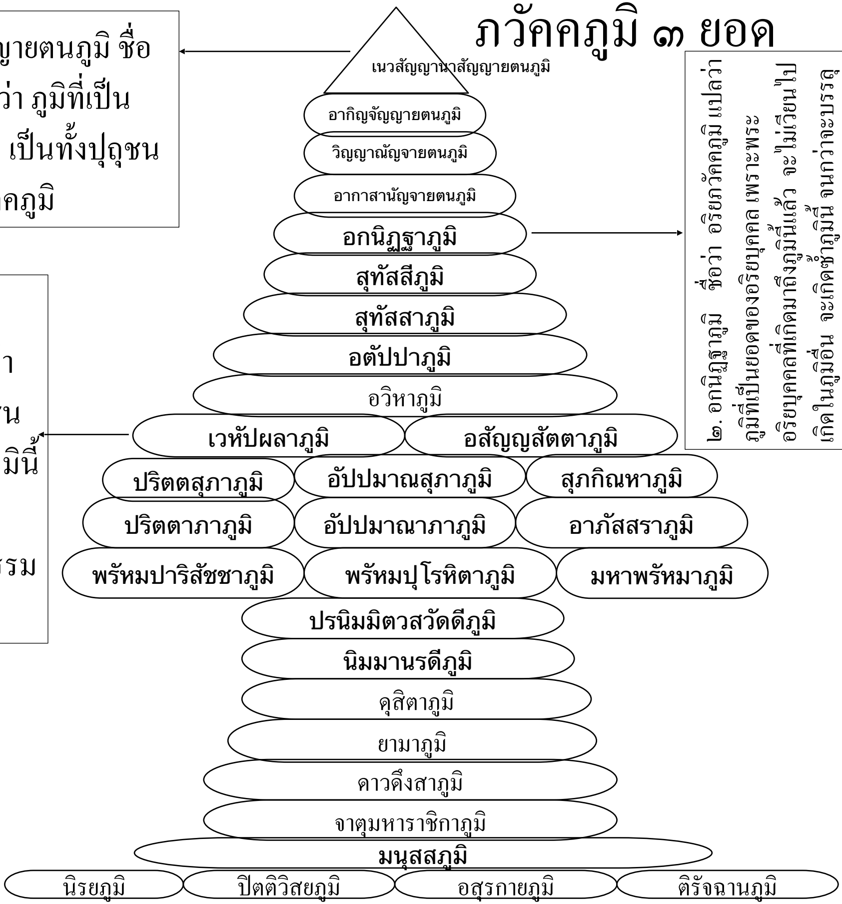

สัพภูมิเป็นที่เกิดของปฏิสนธิวิญญาณ แบ่งเป็น ๗ ประเภท
เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ ไม่นับเป็นวิญญาณฐิติภูมิ เพราะมีสัญญาเหลือน้อยมาก มีเหมือนไม่มี
เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ
อากิญจัญญายตนภูมิ
วิญญาณัญจายตนภูมิ
อากาสานัญจายตนภูมิ
๗. อากิญจัญญายตนภูมิ
๖. วิญญาณัญจายตนภูมิ
๕. อากาสานัญจายตนภูมิ
อกนิฏฐาภูมิ
สุทัสสีภูมิ
สุทัสสาภูมิ
อตัปปาภูมิ
อวิหาภูมิ
เวหัปผลาภูมิ
อสัญญสัตตาภูมิ
๔. เอกัตตกายะ เอกัตตสัญญีภูมิ
มี ๔ คือ ตติยฌานภูมิ ๓ เวหัปผลาภูมิ
๑ สุทธาวาสภูมิ ๕
ปริตตสุภาภูมิ
อัปปมาณสุภาภูมิ
สุภกิณหาภูมิ
ปริตตาภาภูมิ
อัปปมาณาภาภูมิ
อาภัสสราภูมิ
๓. เอกัตตกายะ นานาตตสัญญีภูมิ
มี ๓ ภูมิ คือ ทุติยฌานภูมิ ๓
พรัหมปาริสัชชาภูมิ
พรัหมปุโรหิตาภูมิ
มหาพรัหมาภูมิ
อสัญญสัตตภูมิ ไม่นับเป็นวิญญาณฐิติภูมิ
เพราะไม่มีสัญญา คือ ไม่มีจิตเกิดเลย
ปรนิมมิตวสวัดดีภูมิ
นิมมานรดีภูมิ
ดุสิตาภูมิ
ยามาภูมิ
ดาวดึงสาภูมิ
จาตุมหาราชิกาภูมิ
มนุสสภูมิ
๑. นานาตตกายะ นานาตตสัญญีภูมิ
มี ๗ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗
๒. นานาตตกายะ เอกัตตสัญญีภูมิ
มี ๗ ภูมิ คือ อบายภูมิ ๔
ปฐมฌานภูมิ ๓
นิรยภูมิ
ปิตติวิสยภูมิ
อสุรกายภูมิ
ติรัจฉานภูมิ

ภวัคคภูมิ ๓ ยอด

๓. เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ ชื่อว่า สัพพภวัคคภูมิ แปลว่า ภูมิที่เป็นยอดของภูมิทั้งหมด คือ เป็นทั้งปุถุชนภวัคคภูมิ และ อริยภวัคคภูมิ

๑. เวหัปผลาภูมิ ชื่อว่า ปุถุชนภวัคคภูมิ แปลว่า ภูมิที่เป็นยอดของปุถุชน เพราะปุถุชนผู้เกิดในภูมินี้ เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยทิพยสมบัติ และคุณธรรม ไม่แพ้ปุถุชนในภูมิอื่น

๒. อกนิฏฐาภูมิ ชื่อว่า อริยภวัคคภูมิ แปลว่า ภูมิที่เป็นยอดของอริยบุคคล เพราะพระอริยบุคคลที่เกิดมาถึงภูมินี้แล้ว จะไม่เวียนไปเกิดในภูมิอื่น จะเกิดซ้ำภูมินี้ จนกว่าจะบรรลุเป็นพระอรหันต์ และปรินิพพานไป

กัปป์ ๔ อย่าง

๑. อายุกัป หมายเอาอายุของมนุษย์ในชมพูทวีป ในปัจจุบันกาล (สมัยนั้น ๆ)

๒. อันตรกัป หมายเอาอายุของมนุษย์ในชมพูทวีป ที่มากที่สุด ถึง ๑ อสงไขยปี และลดลงมาถึงอย่างน้อยที่สุด ๑๐ ปี แล้วเพิ่มขึ้นไปจนถึง ๑ อสงไขยปีอีก เป็น ๑ รอบ นับเป็น ๑ อันตรกัปป์

๓. อสงไขยกัปป์ หมายเอา ๖๔ อันตรกัปป์ เท่ากับ ๑ อสงไขยกัปป์

อสงไขยกัปป์ มี ๔ อย่าง คือ

๑) สังวัฏฏอสงไขยกัป เริ่มตั้งแต่โลกเริ่มถูกทำลาย จนทำลายหมดสิ้นไป

๒) สังวัฏฏฐายีอสงไขยกัปป์ เริ่มตั้งแต่โลกถูกทำลายหมดสิ้น จนถึงเริ่มก่อตัวขึ้นใหม่

๓) วิวัฏฏอสงไขยกัปป์ เริ่มตั้งแต่โลกเริ่มตั้งขึ้น จนถึงตั้งขึ้นครบบริบูรณ์

๔) วิวัฏฏฐายีอสงไขยกัปป์ เริ่มตั้งแต่โลกตั้งขึ้นครบบริบูรณ์ จนถึงเริ่มถูกทำลายลง

๔. มหากัปป์ หมายเอา ๔ อสงไขยกัปป์ เท่ากับ ๑ มหากัปป์

กัปป์ในทางพระพุทธศาสนา มี ๒ อย่าง

๑. สุญญกัปป์ ได้แก่ กัปป์ที่ว่างจากศาสนาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มี ๔ อย่าง คือ

๑) สุญญมหากัปป์ ได้แก่ มหากัปป์ที่ว่างจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒) สุญญอสงไขยกัปป์ ได้แก่ สังวัฏฏอสงไขยกัปป์, สังวัฏฏฐายีอสงไขยกัปป์, และวิวัฏฏฐายีอสงไขยกัปป์

๓) สุญญอันตรกัปป์ ได้แก่ อันตรกัปป์ที่ว่างจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๔) สุญญอายุกัปป์ ได้แก่ ในระหว่างที่มนุษย์ในชมพูทวีป มีอายุต่ำกว่า ๑๐๐ ปีลงมา หรือมากกว่า ๑๐๐,๐๐๐ ปีขึ้นไป

๒. อสุญญกัปป์ กัปป์ที่มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติเกิดขึ้น มี ๕ อย่าง คือ

๑) สารกัปป์ ได้แก่ กัปป์ที่พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ๑ พระองค์

๒) มัณฑกัปป์ ได้แก่ กัปป์ที่มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ๒ พระองค์

๓) วรกัปป์ ได้แก่ กัปป์ที่มีพระพุทธเจ้าอุบติขึ้น ๓ พระองค์

๔) สารมัณฑกัปป์ ได้แก่ กัปป์ที่มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ๔ พระองค์

๕) ภัททกัปป์ ได้แก่ กัปป์ที่มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ๕ พระองค์

เวลาที่โลกพินาศ

สังวัฏฏอสงไขยกัปป์ หมายถึง กัปป์ที่โลกถูกทำลาย มี ๓ ประเภท คือ

๑. เตโชสังวัฏฏอสงไขยกัปป์ คือ กัปป์ที่โลกถูกทำลายด้วยไฟธาตุ พินาศไปจนถึงปฐมฌานภูมิ ๓ เหลืออยู่ได้ ตั้งแต่ทุติยฌานภูมิ ขึ้นไปถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ

๒. อาโปสังวัฏฏอสงไขยกัปป์ คือ กัปป์ที่โลกถูกทำลายด้วยน้ำ พินาศไปจนถึงทุติยฌานภูมิ ๓ เหลืออยู่ได้ ตั้งแต่ตติยฌานภูมิ ขึ้นไปจนถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ

๓. วาโยสังวัฏฏอสงไขยกัปป์ คือ กัปป์ที่โลกถูกทำลายด้วยลม พินาศไปจนถึงตติยฌานภูมิ ๓ เหลืออยู่ได้ ตั้งแต่จตุตถฌานภูมิ ขึ้นไปถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ

ในจำนวนมหากัปป์ที่ถูกทำลายด้วยไฟ น้ำ และลม นั้น มี ๖๔ มหากัป นับเป็น ๑ รอบใหญ่ คือ ถูกทำลายด้วยไฟ ๗ ครั้ง จึงถูกทำลายด้วยน้ำ ๑ ครั้ง วนเวียนไป ๗ รอบ จึงถูกทำลายด้วยลม ๑ ครั้ง รวมเป็น ๘ รอบ นับได้เป็น ๖๔ มหากัปป์

ตารางแสดงโลกที่ถูกทำลายในจำนวน ๖๔ มหากัปป์

รอบเล็ก	ครั้งที่								รวม มหากัปป์
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	
๑	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	น้ำ	๘
๒	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	น้ำ	๘
๓	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	น้ำ	๘
๔	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	น้ำ	๘
๕	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	น้ำ	๘
๕	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	น้ำ	๘
๖	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	น้ำ	๘
๗	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	น้ำ	๘
๘	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ลม	๘
รวมมหากัปป์	๘	๘	๘	๘	๘	๘	๘	๘	๖๔

ธรรมที่เป็นเหตุให้โลกธาตุพินาศ

1. โลภเหตุ สมัยใดที่สัตว์ทั้งหลาย มีสันดานมากไปด้วยความโลภ มีกามราคะเป็นต้นแรงกล้า สมัยนั้น โลกย่อมถูกทำลายพินาศลงด้วยไฟ เพราะอำนาจของกามราคะนั้น มีความร้อนแรงเสมือนไฟ (ราคัคคิ)
2. โทสเหตุ สมัยใดที่สัตว์ทั้งหลาย มีสันดานมากไปด้วยความโกรธ ความเคียดแค้นชิงชัง ประทุษร้ายกัน สมัยนั้น โลกย่อมถูกทำลายพินาศลงด้วยน้ำ เพราะอำนาจของโทสะ ย่อมกัดกร่อนจิตใจของสัตว์ให้สลาย คล้ายน้ำกรดที่กัดกร่อนโลหะให้ละลายสลายตัวไปในทันที (โทสัคคิ)
3. โมหเหตุ สมัยใดที่สัตว์ทั้งหลาย มีสันดานมากไปด้วยความหลง ความไม่รู้เหตุผลตามเป็นจริง สมัยนั้น โลกย่อมถูกทำลายพินาศลงด้วยลม เพราะอำนาจของโมหะนั้น ย่อมครอบงำจิตใจของสัตว์ให้ลุ่มหลงอยู่ในอารมณ์ต่าง ๆ อันเป็นที่ตั้งแห่งความหลง ความแผ่ขยายของโมหะ มีสภาพคล้ายลมบ้าหมู ด้วยเหตุนี้โมหะจึงเป็นเหมือนลมกรดที่ทำลายโลกและสัตว์ทั้งหลายให้พินาศลง (โมหัคคิ)

เขต ๓

๑. ชาติเขต หมายถึง เขตแดนที่เกี่ยวกับการอุบัติขึ้นของพระโพธิสัตว์และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีอาณาเขตกำหนดด้วย หมื่นจักรวาล ซึ่งในขณะที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่ครรภ์พระมารดาก็ดี ประสูติจากครรภ์พระมารดาก็ดี ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณก็ดี เสด็จดับขันธปรินิพพานก็ดี โลกธาตุหมื่นหนึ่ง ย่อมแสดงอาการหวั่นไหว สะเทือน สะท้าน ไปทั่ว

๒. อาณาเขต หมายถึง ธัมมอาชญา ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมแผ่ไป กำหนดขอบเขตด้วย แสนโกฏิจักรวาล ในขณะที่พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาก็ดี บัญญัติสิกขาบทก็ดี อำนาจพระปริตรต่าง ๆ ก็ดี ย่อมแผ่ไปตลอดแสนโกฏิจักรวาล

๓. วิสัยเขต หมายถึง อำนาจของพระสัพพัญญุตญาณ ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมแผ่ไป คือ ทรงรอบรู้ไปอย่างกว้างขวาง ไม่มีที่สิ้นสุด กำหนดขอบเขตด้วย อนันตจักรวาล

โกลาหล ๕ ประการ

๑. กัปปโกลาหล เสียงประกาศกึกก้องว่า นับแต่บัดนี้เป็นต้นไป เป็นเวลาอีก ๑๐๐,๐๐๐ ปี โลกก็จะถูกทำลายพินาศลง

๒. พุทธโกลาหล เสียงประกาศกึกก้องว่า นับแต่บัดนี้เป็นต้นไป เป็นเวลาอีก ๑,๐๐๐ ปี จักมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้น

๓. จักกวัตติโกลาหล เสียงประกาศกึกก้องว่า นับแต่บัดนี้เป็นต้นไป เป็นเวลาอีก ๑๐๐ ปี จักมีพระเจ้าจักรพรรดิ์อุบัติขึ้น

๔. มังคลโกลาหล เสียงประกาศกึกก้องว่า นับแต่บัดนี้เป็นต้นไป ภายในเวลา ๑๒ ปี สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจักทรงแสดงมงคล ๓๘ ประการ

๕. โมเนยยโกลาหล เสียงประกาศกึกก้องว่า ภายในเวลาอีก ๗ ปี แต่นี้ไป จักมีผู้ปฏิบัติโมเนยยปฏิปทา บังเกิดขึ้นในโลก คือ ผู้มีความมักน้อย สันโดษ สำรวมกาย วาจา ใจ มุ่งทำใจให้สงบ ไม่รบกวนผู้อื่น มุ่งอบรมจิตใจไม่ให้โลภ โกรธ หลง ครอบงำได้เป็นสำคัญ

โมเนยยปฏิปทา แปลว่า ข้อปฏิบัติของมุนี ผู้เพียบพร้อมด้วยความรู้ และการปฏิบัติที่สอดคล้องกันไป

ปฏิสนธิจตุกกะ
ว่าด้วยเรื่องปฏิสนธิ ๔ ประเภท

ปฏิสนธิ คือ การสืบต่อภพชาติใหม่ หรือ การเกิดขึ้นในภพชาติใหม่ หมายถึง อาการที่จิต เจตสิก และกัมมชรูป ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในภพชาติใด ภพชาติหนึ่ง

ปฏิสนธิ มี ๔ ประเภท คือ

๑. อปายปฏิสนธิ หมายถึง การเกิดขึ้นครั้งแรก ของจิต เจตสิกและกัมมชรูป ในอบายภูมิ ๔ คือ นรก เปรต อสุรกาย และเดรัจฉาน ตามสมควร

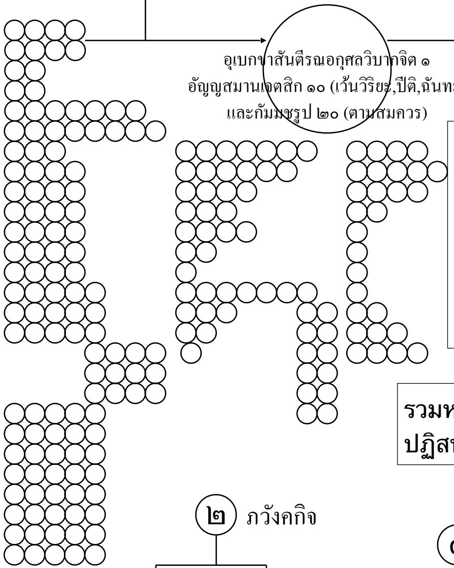
๒. กามสุคติปฏิสนธิ หมายถึง การเกิดขึ้นครั้งแรก ของจิต เจตสิก และกัมมชรูป ในกามสุคติภูมิ ๗ คือ มนุษย์ภูมิ ๑ เทวภูมิ ๖ ตามสมควร

๓. รูปาวจรปฏิสนธิ หมายถึง การเกิดขึ้นครั้งแรก ของจิต เจตสิก และกัมมชรูป ในรูปภูมิ ๑๖ ตามสมควร

๔. อรูปาวจรปฏิสนธิ หมายถึง การเกิดขึ้นครั้งแรก ของจิต เจตสิก ในอรูปภูมิ ๔ ตามสมควร

อบายปฏิสนธิ ๑

อกุศลกรรม ๑๑ (เว้นอุทธัจจสัมปยุตตจิต ๑) เป็นเหตุ ส่วนในปวัตติกาลนั้นส่งผลได้ทั้ง ๑๒ ดวง

ในปฏิสนธิกาล ทำหน้าที่
ปฏิสนธิ คือ เกิดเป็นอบายสัตว์ ๔ จำพวก
ในอบายภูมิ ๔ (ตามสมควร)
เป็น ทุคติบุคคล จำพวกเดียว

ในปวัตติกาล ทำหน้าที่

๑. ภวังคกิจ คือ รักษาสภาพของสัตว์นั้นไว้

๒. สันตีรณกิจ คือ ไต่สวนอารมณ์ที่ไม่ดี (อนิฏฐารมณ์)

๓. ตทาลัมพนกิจ คือ หน่วงเหนี่ยวอารมณ์ที่ไม่ดี ต่อจากชวนะ

ในจุติกาล ทำหน้าที่ จุติกิจ คือ ตายจากภพชาติที่เกิดอยู่

รวมหน้าที่ของอุเบกขาสันตีรณอกุศลวิบากจิต ๑ มี ๕ กิจ คือ ปฏิสนธิกิจ, ภวังคกิจ, สันตีรณกิจ, ตทาลัมพนกิจ, และจุติกิจ

หมายเหตุ... หมายเลขด้านบน หมายถึง กิจ คือ หน้าที่ของอุเบกขาสันตีรณอกุศลวิบากจิต

กามสุคติปฏิสนธิ ๘

ในปฏิสนธิกาล ทำหน้าที่
ให้ปฏิสนธิเป็นสุคติอเหตุกบุคคล
๑. เป็นมนุษย์ ที่เป็นอเหตุกบุคคล
๒.เป็นเทวดาจาตุมหาราชิกาชั้นต่ำ

ในปวัตติกาล ทำหน้าที่
๑. ภวังค์ รักษาสภาพของบุคคลนั้นไว้
๒. สันตีรณะ ไต่ส่วนอิฏฐมัชฌัตตารมณ์
๓. ตทาลัมพนะ หน่วงเหนี่ยว อิฏฐมัชฌัตตารมณ์ ต่อจากชวนะ

ในจุติกาล ทำหน้าที่
จุติกิจ คือ ตายจากภพชาติที่เกิดอยู่

รวมหน้าที่ของอุเบกขาสันตีรณกุศลวิบากจิต ๑ มี ๕ กิจ คือ ปฏิสนธิ ภวังค์สันตีรณะ ตทาลัมพนะ และจุติกิจ

อุเบกขาสันตีรณกุศลวิบากจิต ๑
เจตสิก ๑๐ กัมมชรูป ๒๐

มหาวิบากจิตดวงที่ ๑
เจตสิก ๓๓ กัมมชรูป ๒๐

มหาวิบากจิตดวงที่ ๒
เจตสิก ๓๓ กัมมชรูป ๒๐

มหาวิบากจิตดวงที่ ๓
เจตสิก ๓๒ กัมมชรูป ๒๐

มหาวิบากจิตดวงที่ ๔
เจตสิก ๓๒ กัมมชรูป ๒๐

มหาวิบากจิตดวงที่ ๕
เจตสิก ๓๒ กัมมชรูป ๒๐

มหาวิบากจิตดวงที่ ๖
เจตสิก ๓๒ กัมมชรูป ๒๐

มหาวิบากจิตดวงที่ ๗
เจตสิก ๓๑ กัมมชรูป ๒๐

มหาวิบากจิตดวงที่ ๘
เจตสิก ๓๑ กัมมชรูป ๒๐

มหากุศลจิต ๘ เป็นเหตุ

ในปฏิสนธิกาล ทำหน้าที่
ให้ปฏิสนธิเป็นกามติเหตุกบุคคล
ในกามสุคติภูมิ ๗

กามติเหตุกปฏิสนธิ ๔

ในปวัตติกาล ทำหน้าที่
๑. ภวังค์ ๒. ตทาลัมพนะ

กามทวิเหตุกปฏิสนธิ ๔

ในจุติกาล ทำหน้าที่
จุติกิจ ตายจากภพชาติ (พาตาย)

รวมหน้าที่ของมหาวิบากจิต ๘ มี ๔ กิจ คือ ปฏิสนธิ,ภวังค์,ตทาลัมพนะ,และจุติกิจ

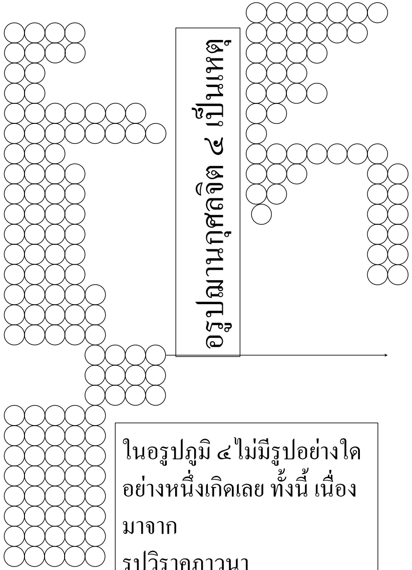
๒ ๔ ๓ ๕ ๑ ๒

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต จุติ ปฏิ ภ

รูปาวจรปฏิสนธิ ๖
รูปาวจรกุศลจิต ๕ เป็นเหตุ
รูปาวจรปฐมฌานวิบากปฏิสนธิจิต ๑
เจตสิก ๓๕ กัมมชรูป ๑๕
รูปาวจรทุติยฌานวิบากปฏิสนธิจิต ๑
เจตสิก ๓๔ กัมมชรูป ๑๕
รูปาวจรตติยฌานวิบากปฏิสนธิจิต ๑
เจตสิก ๓๓ กัมมชรูป ๑๕
รูปาวจรจตุตถฌานวิบากปฏิสนธิจิต ๑
เจตสิก ๓๒ กัมมชรูป ๑๕
รูปาวจรปัญจฌานวิบากปฏิสนธิจิต ๑
เจตสิก ๓๐ กัมมชรูป ๑๕
กัมมชรูปปฏิสนธิ ๘ คือ ชีวิตนวกกลาป
ไม่มีจิตและเจตสิก เกิดเลย
ในปฏิสนธิกาล ทำหน้าที่
ปฏิสนธิ เป็นรูปพรหม ๑๕ ชั้น(ตามขั้นฌานที่ตนได้)
ในปวัตติกาล ทำหน้าที่ ภวังค์ คือ รักษาสภาพของพรหมนั้นไว้ตลอดอายุขัย
ในจุติกาล ทำหน้าที่ จุติกิจ คือ ตายจากพรหมโลกนั้น
รูปาวจรวิบากปฏิสนธิจิต ๕
ให้ปฏิสนธิเป็นติเหตุกบุคคล ทั้งหมด
เกิดในรูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ)
ในปฏิสนธิกาล ทำหน้าที่ ปฏิสนธิ เป็นอสัญญสัตตพรหม (พรหมลูกฟัก)
ในปวัตติกาล ให้รูป ๑๗ เกิดขึ้น คือ
อวินิพโภครูป ๘ ชีวิตรูป ๑ ปริจเฉทรูป ๑
วิการรูป ๓ ลักขณรูป ๔
รวมหน้าที่ของรูปาวจรวิบากจิต ๕ มี ๓ อย่าง คือ
ปฏิสนธิ ภวังค์ จุติ
๒
ตี น ท ป จัก+โสต ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช จุติ ปฏิ ภ
๓ ๑ ๒

อรูปาวจรปฏิสนธิ ๔

ในปฏิสนธิกาล ทำหน้าที่ ปฏิสนธิ เป็นอรูปพรหม

อากาสานัญจายตนวิบาก ปฏิสนธิจิต ๑ เจตสิก ๓๐

วิญญาณัญจายตนวิบาก ปฏิสนธิจิต ๑ เจตสิก ๓๐

อากิญจัญญายตนวิบาก ปฏิสนธิจิต ๑ เจตสิก ๓๐

เนวสัญญานาสัญญายตนวิบาก ปฏิสนธิจิต ๑ เจตสิก ๓๐

อรูปาวจรปฏิสนธิจิต ๔ ให้เกิดเป็นอรูปพรหม ในอรูปภูมิ ๔ ตามฌานของตน เป็นติเหตุกบุคคล ทั้งหมด

ในปวัตติกาล ทำหน้าที่ ภวังค์ คือ รักษาสภาพของอรูปพรหมไว้ตลอดอายุขัย

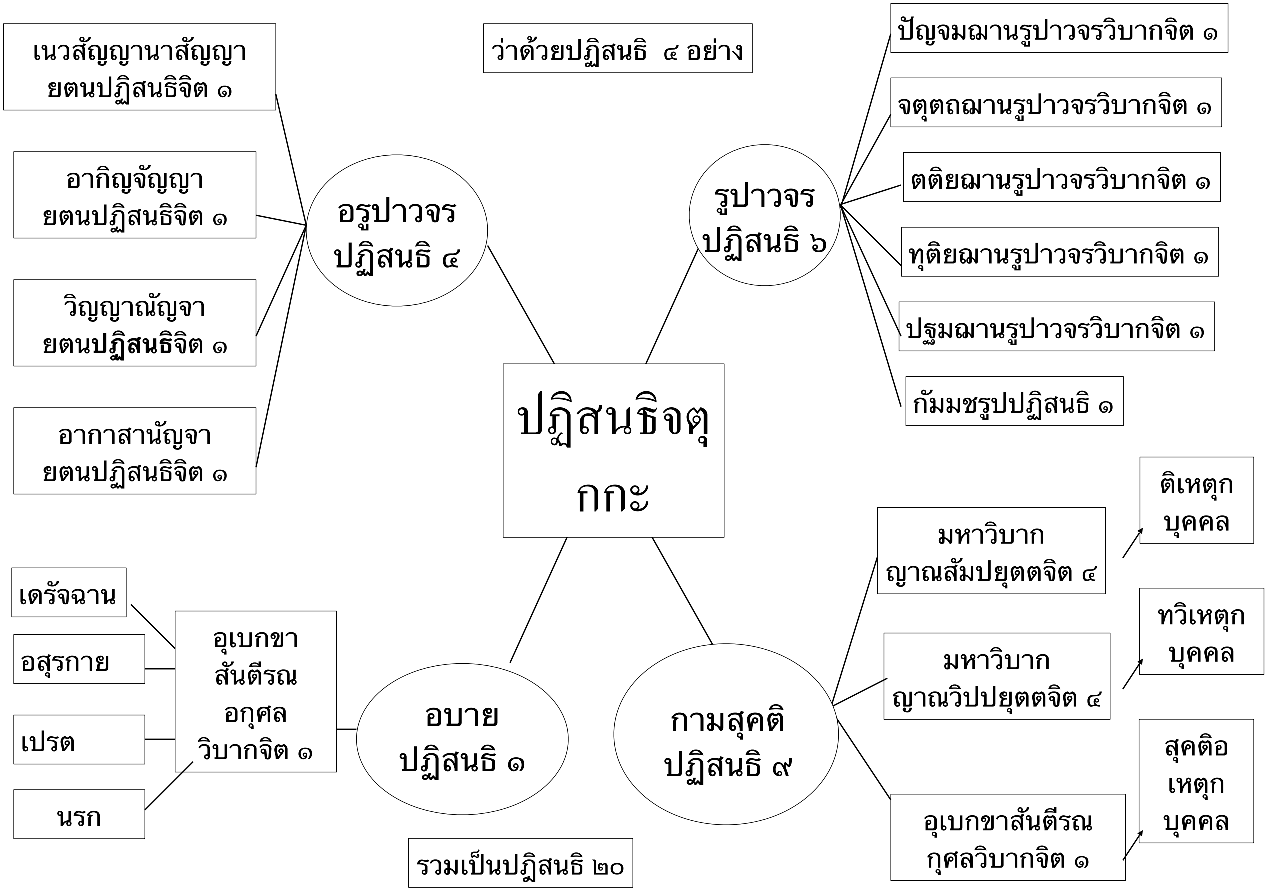
ในจุติกาล ทำหน้าที่ จุติกิจ คือ ตายจากภพชาติที่เกิดอยู่นั้น

ในอรูปภูมิ ๔ ไม่มีรูปอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดเลย ทั้งนี้ เนื่องมาจาก รูปวิราคภาวนา คือ เกิดความเบื่อหน่ายในรูป แล้วเจริญอรูปฌาน เพื่อความไม่มีรูป

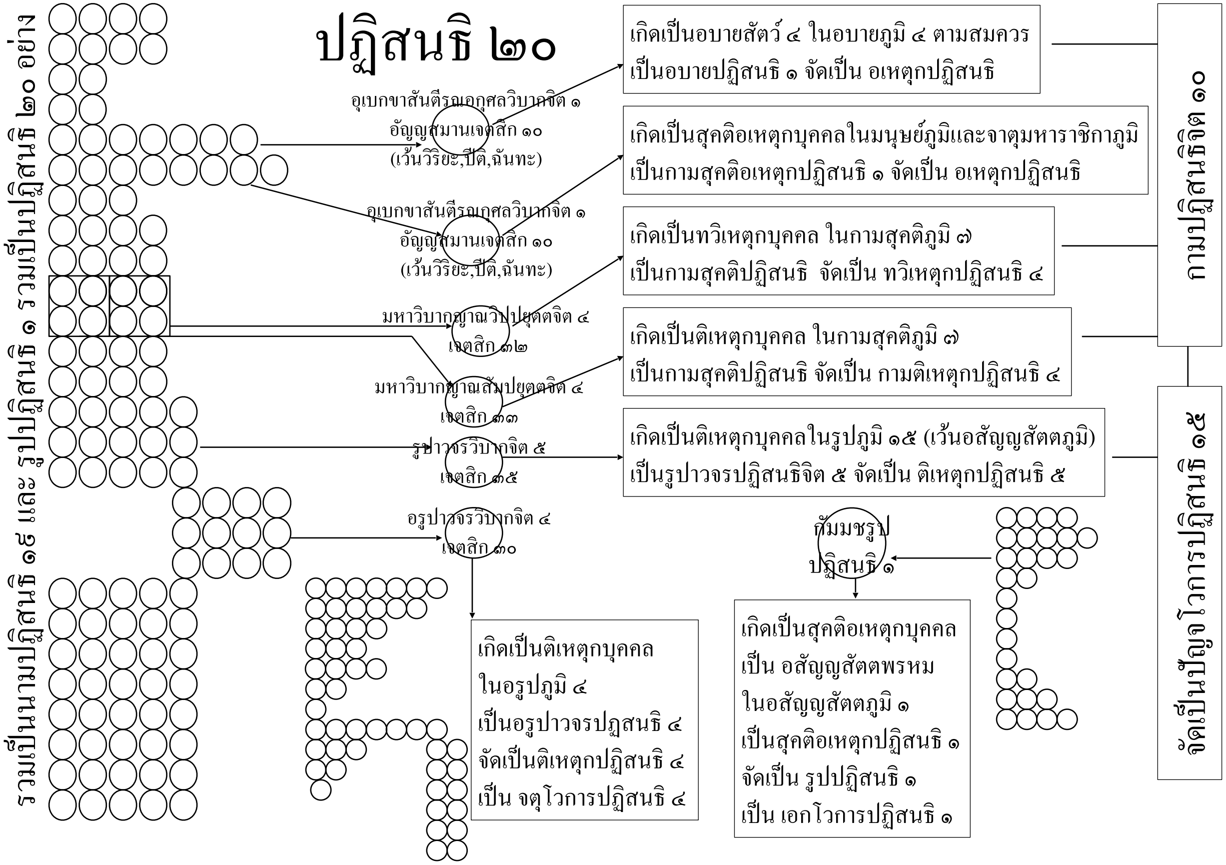
รวมหน้าที่ของอรูปาวจรวิบากจิต ๔ มี ๓ อย่าง คือ ๑.ปฏิสนธิกิจ ๒. ภวังคกิจ ๓. จุติกิจ

เป็นมโนทวาร อย่างเดียว

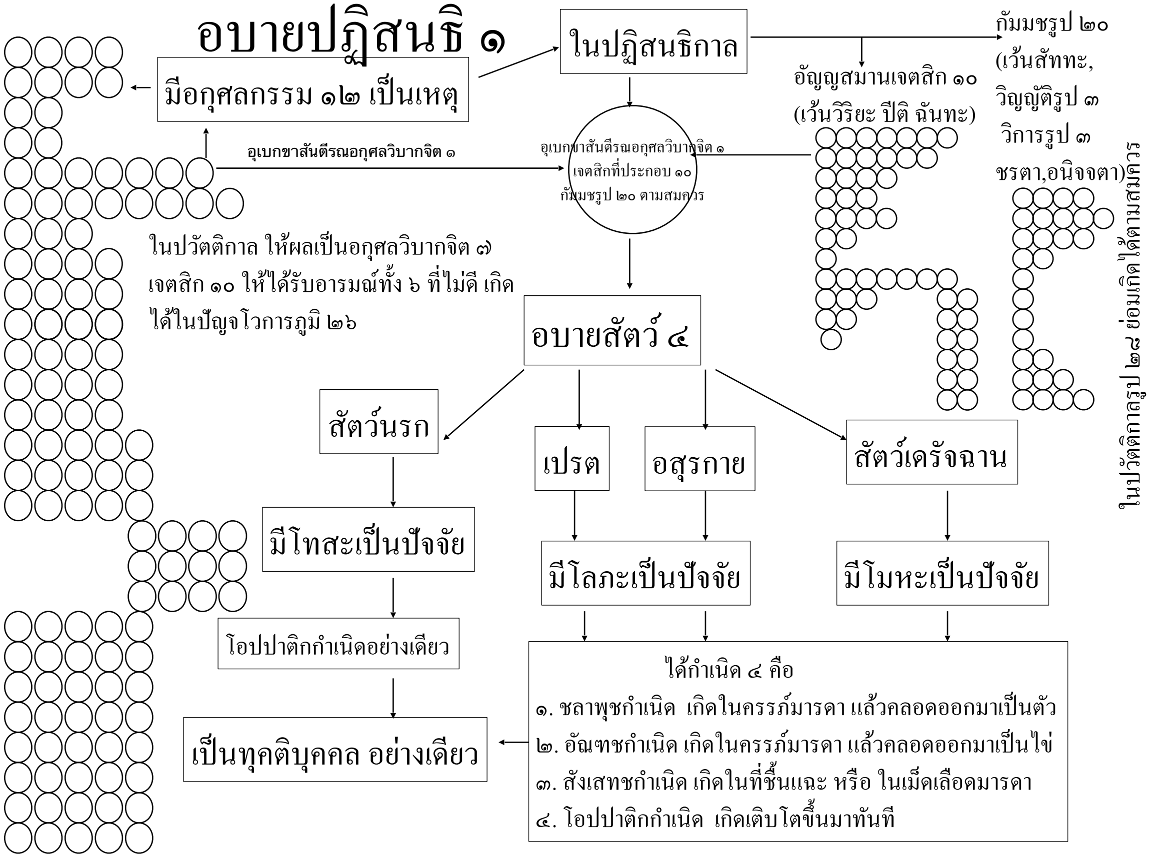
๒										๓	๑	๒
น	ท	ม	ช	ช	ช	ช	ช	ช	ช	จุติ	ปฏิ	ภ

ว่าด้วยปฏิสนธิ ๔ อย่าง
ปฏิสนธิจตุ
กกะ
อรูปาวจร
ปฏิสนธิ ๔
เนวสัญญานาสัญญา
ยตนปฏิสนธิจิต ๑
อากิญจัญญา
ยตนปฏิสนธิจิต ๑
วิญญาณัญจา
ยตนปฏิสนธิจิต ๑
อากาสานัญจา
ยตนปฏิสนธิจิต ๑
รูปาวจร
ปฏิสนธิ ๖
ปัญจมฌานรูปาวจรวิบากจิต ๑
จตุตถฌานรูปาวจรวิบากจิต ๑
ตติยฌานรูปาวจรวิบากจิต ๑
ทุติยฌานรูปาวจรวิบากจิต ๑
ปฐมฌานรูปาวจรวิบากจิต ๑
กัมมชรูปปฏิสนธิ ๑
อบาย
ปฏิสนธิ ๑
อุเบกขา
สันตีรณ
อกุศล
วิบากจิต ๑
เดรัจฉาน
อสุรกาย
เปรต
นรก
กามสุคติ
ปฏิสนธิ ๙
มหาวิบาก
ญาณสัมปยุตตจิต ๔
ติเหตุก
บุคคล
มหาวิบาก
ญาณวิปปยุตตจิต ๔
ทวิเหตุก
บุคคล
อุเบกขาสันตีรณ
กุศลวิบากจิต ๑
สุคติอ
เหตุก
บุคคล
รวมเป็นปฏิสนธิ ๒๐

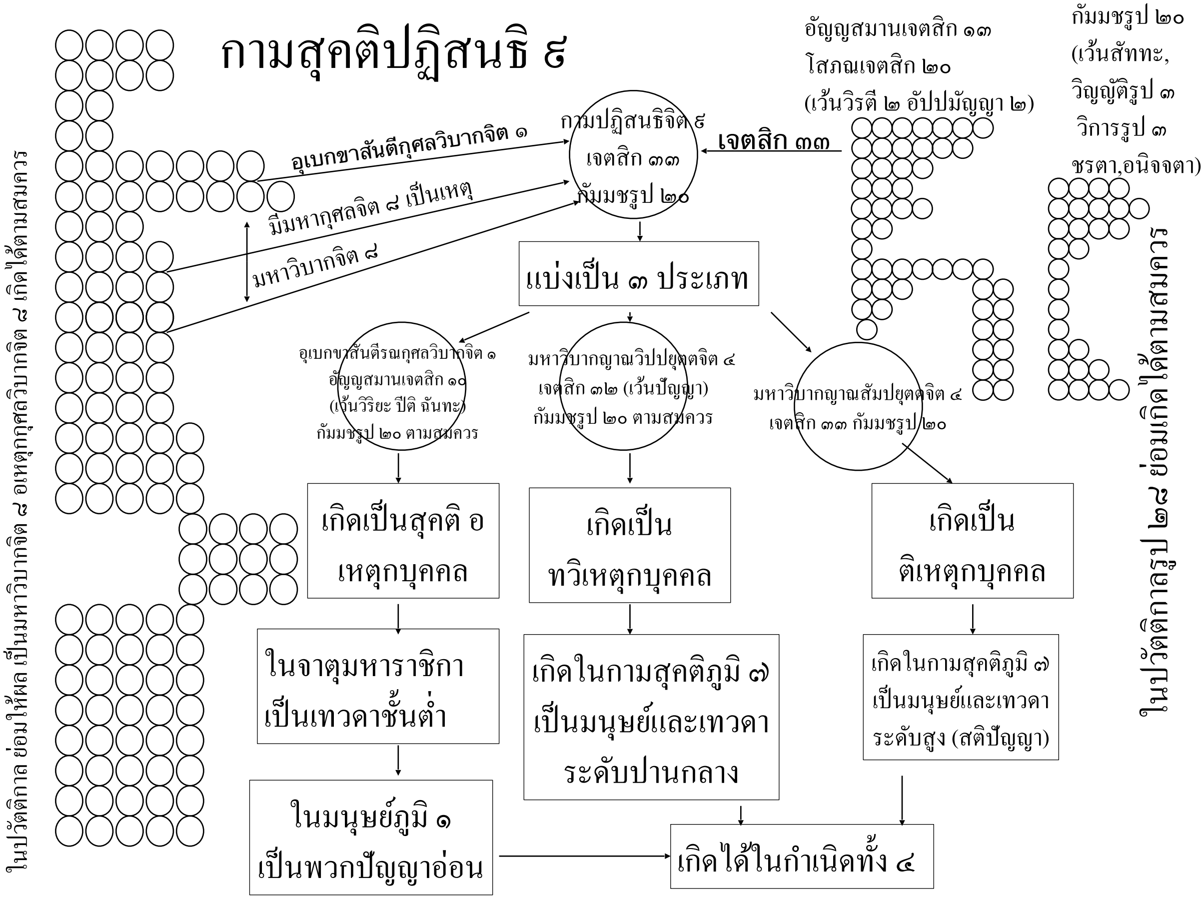
ปฏิสนธิ ๒๐

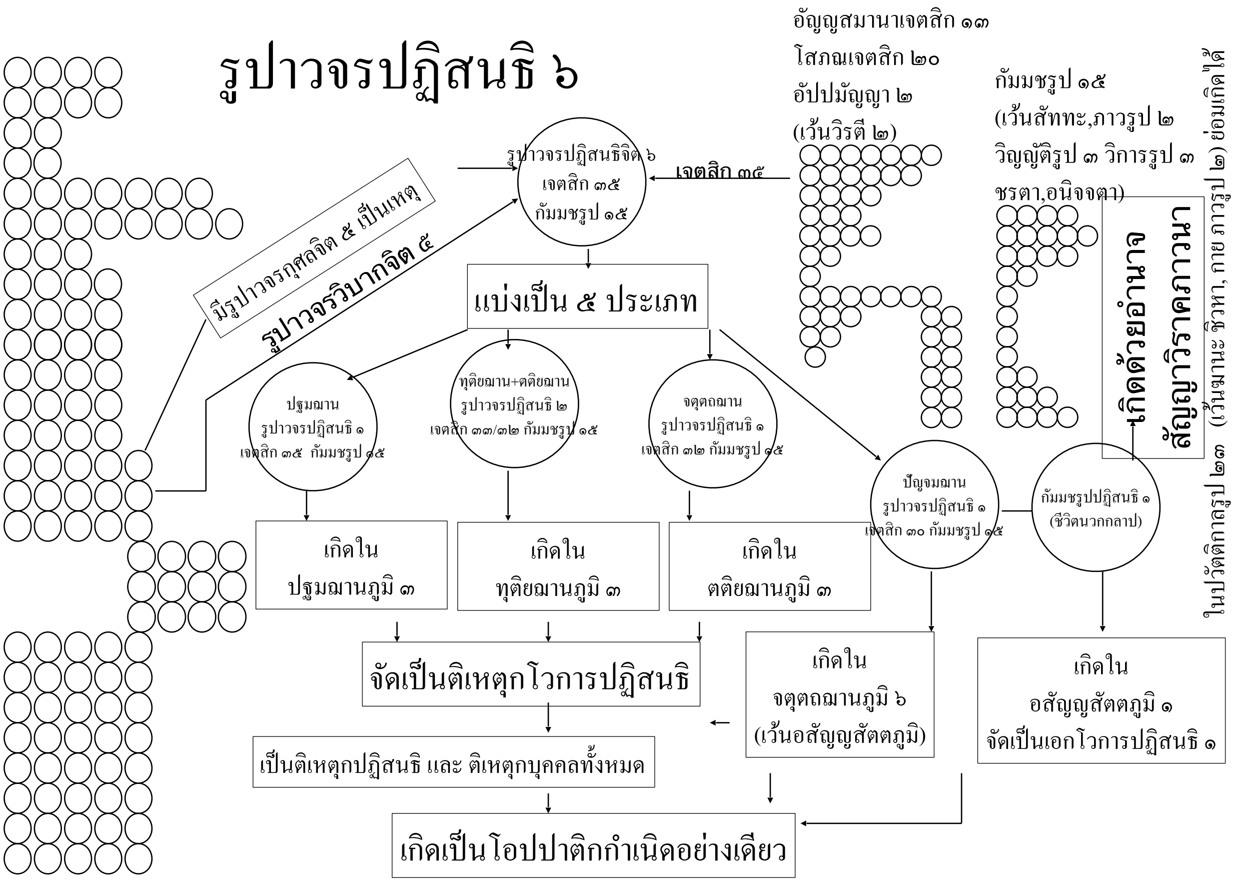
รวมเป็นนามปฏิสนธิ ๑๙ และ รูปปฏิสนธิ ๑ รวมเป็นปฏิสนธิ ๒๐ อย่าง
อุเบกขาสันตีรณอกุศลวิบากจิต ๑
อัญญสมานเจตสิก ๑๐
(เว้นวิริยะ,ปีติ,ฉันทะ)
อุเบกขาสันตีรณกุศลวิบากจิต ๑
อัญญสมานเจตสิก ๑๐
(เว้นวิริยะ,ปีติ,ฉันทะ)
มหาวิบากญาณวิปปยุตตจิต ๔
เจตสิก ๓๒
มหาวิบากญาณสัมปยุตตจิต ๔
เจตสิก ๓๓
รูปาวจรวิบากจิต ๕
เจตสิก ๓๕
อรูปาวจรวิบากจิต ๔
เจตสิก ๓๐
เกิดเป็นอบายสัตว์ ๔ ในอบายภูมิ ๔ ตามสมควร
เป็นอบายปฏิสนธิ ๑ จัดเป็น อเหตุกปฏิสนธิ
เกิดเป็นสุคติอเหตุกบุคคลในมนุษย์ภูมิและจาตุมหาราชิกาภูมิ
เป็นกามสุคติอเหตุกปฏิสนธิ ๑ จัดเป็น อเหตุกปฏิสนธิ
เกิดเป็นทวิเหตุกบุคคล ในกามสุคติภูมิ ๗
เป็นกามสุคติปฏิสนธิ จัดเป็น ทวิเหตุกปฏิสนธิ ๔
เกิดเป็นติเหตุกบุคคล ในกามสุคติภูมิ ๗
เป็นกามสุคติปฏิสนธิ จัดเป็น กามติเหตุกปฏิสนธิ ๔
เกิดเป็นติเหตุกบุคคลในรูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ)
เป็นรูปาวจรปฏิสนธิจิต ๕ จัดเป็น ติเหตุกปฏิสนธิ ๕
กามปฏิสนธิจิต ๑๐
จัดเป็นปัญจโวการปฏิสนธิ ๑๕
กัมมชรูป
ปฏิสนธิ ๑
เกิดเป็นติเหตุกบุคคล
ในอรูปภูมิ ๔
เป็นอรูปาวจรปฏิสนธิ ๔
จัดเป็นติเหตุกปฏิสนธิ ๔
เป็น จตุโวการปฏิสนธิ ๔
เกิดเป็นสุคติอเหตุกบุคคล
เป็น อสัญญสัตตพรหม
ในอสัญญสัตตภูมิ ๑
เป็นสุคติอเหตุกปฏิสนธิ ๑
จัดเป็น รูปปฏิสนธิ ๑
เป็น เอกโวการปฏิสนธิ ๑

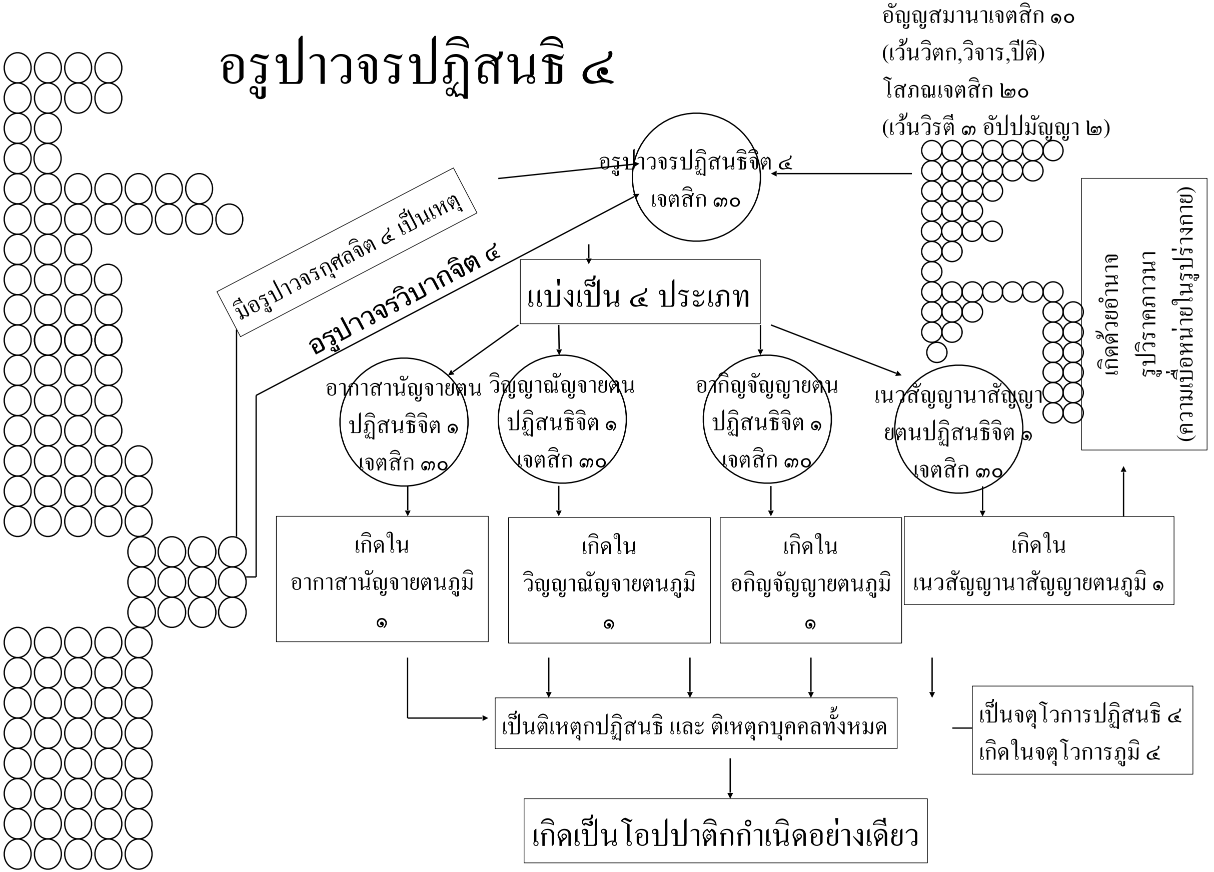

อบายปฏิสนธิ ๑
มีอกุศลกรรม ๑๒ เป็นเหตุ
ในปฏิสนธิกาล
อุเบกขาสันตีรณอกุศลวิบากจิต ๑
อุเบกขาสันตีรณอกุศลวิบากจิต ๑
เจตสิกที่ประกอบ ๑๐
กัมมชรูป ๒๐ ตามสมควร
อัญญสมานเจตสิก ๑๐
(เว้นวิริยะ ปีติ ฉันทะ)
กัมมชรูป ๒๐
(เว้นสัททะ,
วิญญัติรูป ๓
วิการรูป ๓
ชรตา,อนิจจตา)
ในปวัตติกาลรูป ๒๘ ย่อมเกิดได้ตามสมควร
ในปวัตติกาล ให้ผลเป็นอกุศลวิบากจิต ๗
เจตสิก ๑๐ ให้ได้รับอารมณ์ทั้ง ๖ ที่ไม่ดี เกิด
ได้ในปัญจโวการภูมิ ๒๖
อบายสัตว์ ๔
สัตว์นรก
เปรต
อสุรกาย
สัตว์เดรัจฉาน
มีโทสะเป็นปัจจัย
มีโลภะเป็นปัจจัย
มีโมหะเป็นปัจจัย
โอปปาติกกำเนิดอย่างเดียว
เป็นทุคติบุคคล อย่างเดียว
ได้กำเนิด ๔ คือ
๑. ชลาพุชกำเนิด เกิดในครรภ์มารดา แล้วคลอดออกมาเป็นตัว
๒. อัณฑชกำเนิด เกิดในครรภ์มารดา แล้วคลอดออกมาเป็นไข่
๓. สังเสทชกำเนิด เกิดในที่ชื้นแฉะ หรือ ในเม็ดเลือดมารดา
๔. โอปปาติกกำเนิด เกิดเติบโตขึ้นมาทันที

กามสุคติปฏิสนธิ ๘

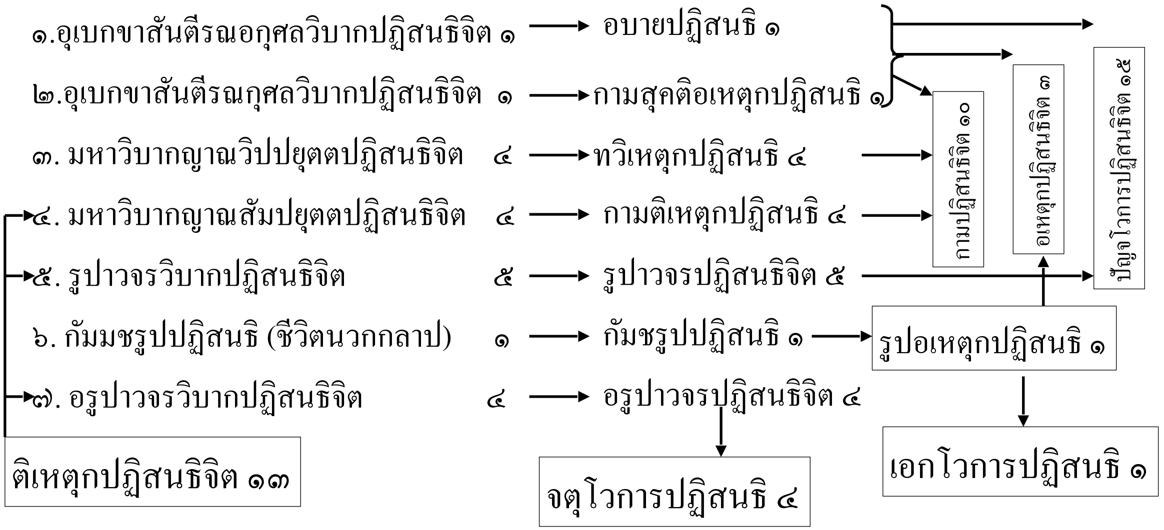

รูปาวจรปฏิสนธิ ๖

อรูปาวจรปฏิสนธิ ๔
อัญญสมานาเจตสิก ๑๐
(เว้นวิตก,วิจาร,ปีติ)
โสภณเจตสิก ๒๐
(เว้นวิรตี ๓ อัปปมัญญา ๒)
อรูปาวจรปฏิสนธิจิต ๔
เจตสิก ๓๐
มีอรูปาวจรกุศลจิต ๔ เป็นเหตุ
อรูปาวจรวิบากจิต ๔
แบ่งเป็น ๔ ประเภท
เกิดด้วยอำนาจ
รูปวิราคภาวนา
(ความเบื่อหน่ายในรูปร่างกาย)
อากาสานัญจายตน
ปฏิสนธิจิต ๑
เจตสิก ๓๐
วิญญาณัญจายตน
ปฏิสนธิจิต ๑
เจตสิก ๓๐
อากิญจัญญายตน
ปฏิสนธิจิต ๑
เจตสิก ๓๐
เนวสัญญานาสัญญา
ยตนปฏิสนธิจิต ๑
เจตสิก ๓๐
เกิดใน
อากาสานัญจายตนภูมิ
๑
เกิดใน
วิญญาณัญจายตนภูมิ
๑
เกิดใน
อกิญจัญญายตนภูมิ
๑
เกิดใน
เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ ๑
เป็นติเหตุกปฏิสนธิ และ ติเหตุกบุคคลทั้งหมด
เป็นจตุโวการปฏิสนธิ ๔
เกิดในจตุโวการภูมิ ๔
เกิดเป็นโอปปาติกกำเนิดอย่างเดียว

สรุปปฏิสนธิ ๒๐

บุคคลหนึ่ง มีปฏิสนธิจิตได้ดวงเดียวเท่านั้น ในชาติหนึ่ง ๆ ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงปฏิสนธิจิตได้ จนกว่าจะตายจากภพชาตินั้น ไปเกิดในภพชาติใหม่ จึงจะสามารถเปลี่ยนปฏิสนธิจิตได้ แม้ภวังคจิต และจุติจิต ก็เป็นจิตประเภทเดียวกันกับปฏิสนธิจิตนั้นนั่นเอง เพราะฉะนั้น บุคคลหนึ่ง จึงมีปฏิสนธิจิต ภวังคจิต และจุติ เพียงดวงเดียวเท่านั้น

อุเบกขาสันตีรณกุศลวิบากจิต ๑
ให้ปฏิสนธิเป็นอเหตุกบุคคล ๑๑ จำพวก

๑. ชัจจันโธ ผู้ตาบอดแต่กำเนิด
๒. ชัจจพธิโร ผู้หูหนวกแต่กำเนิด
๓. ชัจจาฆานโก ผู้จมูกพิการแต่กำเนิด
๔. ชัจจมูโค ผู้เป็นใบ้แต่กำเนิด
๕. ชัจจชโฬ ผู้ปัญญาอ่อนแต่กำเนิด
๖. ชัจจุมมุตตโก ผู้เป็นบ้าแต่กำเนิด
๗. ปัณฑโก บัณเฑาะก์ (กะเทย)
๘. อุภโตพยัญชนโก ผู้ที่ปรากฏ ๒ เพศ
๙. นปุงสโก ผู้ไม่มีเพศ
๑๐.มัมโม ผู้ติดอ่าง
๑๑. วินิปาติกอสุรา พวกอสูรที่อาศัยภุมมัฏฐเทวดาอยู่ (เป็นพวกเทวดาชั้นต่ำในจาตุมหาราชิกาภูมิ เรียกว่า นิปาติกอสุรเทวดา)

บัณเฑาะก์ ๕ จำพวก

บัณเฑาะก์ หมายถึง พวกที่มีความกำหนัดในทางเพศแรงกล้า

๑. อาสิตตกปัณฑกะ	พวกที่ดื่มน้ำอสุจิแก้ความกำหนัด
๒. อุสสูยปัณฑกะ	พวกที่แอบดูเขาร่วมเพศกันแล้ว คลายความกำหนัดได้
๓. โอปักกมิกปัณฑกะ	พวกที่ถูกตอน (คัณฑี)
๔. ปักขปัณฑกะ	พวกที่มีความกำหนัดเฉพาะปักษ์ คือ ข้างขึ้น หรือ ข้างแรม
๕. นปุงสกปัณฑกะ	พวกที่ไม่ปรากฏเพศ

จำแนกบุคคล ๔ ประเภท โดยปฏิสนธิ ๒๐

๑. ทุคติบุคคล คือ อบายสัตว์ ๔ ได้ปฏิสนธิ ๑ คือ อุเบกขาสันตีรณอกุศลวิบากจิต ๑

๒. สุคติอเหตุกบุคคล คือ มนุษย์กับจาตุมหาราชิกาเทวดา และ อสัญญสัตตพรหม ได้ปฏิสนธิ ๒ แบ่งเป็น ๒ พวก คือ

๑) สุคติอเหตุกบุคคล ที่เป็นกามบุคคล คือ มนุษย์กับจาตุมหาราชิกาเทวดา ได้ปฏิสนธิ ๑ คือ อุเบกขาสันตีรณกุศลวิบากจิต ๑

๒) สุคติอเหตุกบุคคล ที่เกิดในอสัญญสัตตภูมิ ได้ปฏิสนธิ ๑ คือ กัมมชรูปปฏิสนธิ ๑ หรือ ชีวิตนวกกลาปรูปปฏิสนธิ ๑

๓. ทวิเหตุกบุคคล คือ มนุษย์และเทวดา ๖ ชั้น ได้ปฏิสนธิ ๔ คือ มหาวิบากญาณวิปปยุตตจิต ๔(บุคคลละ ๑ ดวงเท่านั้น)

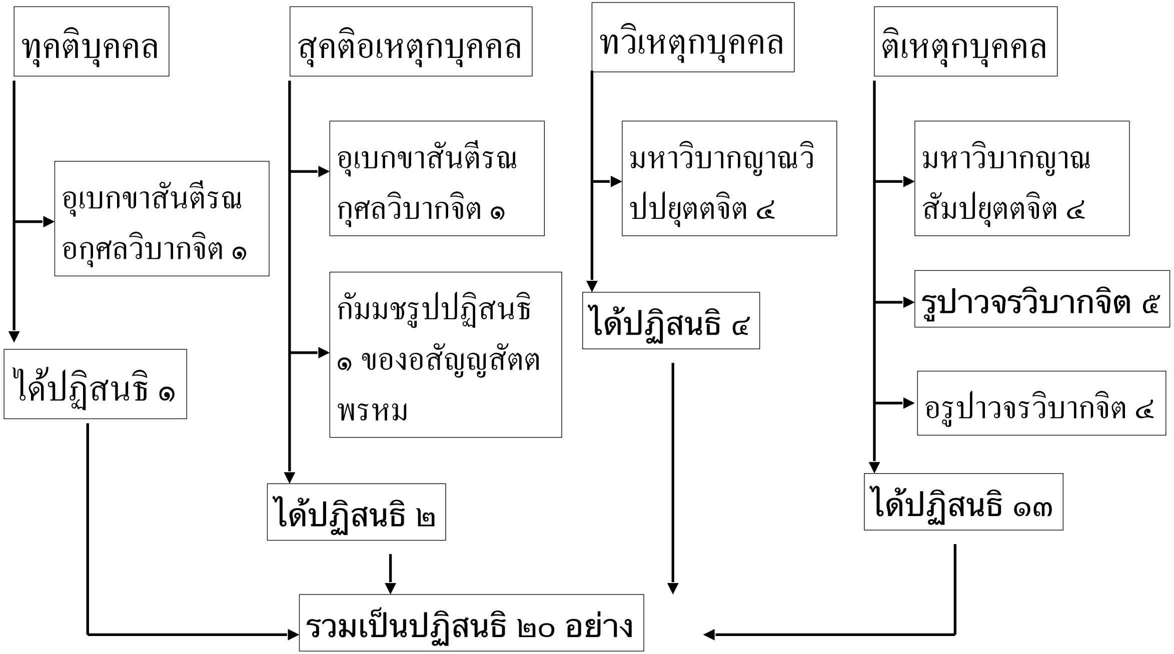
๔. ติเหตุกบุคคล มนุษย์ เทวดา ๖ ชั้น และพรหมทั้งหลาย (เว้นอสัญญสัตตพรหม) ได้ปฏิสนธิ ๑๓ คือ มหาวิบากญาณสัมปยุตตจิต ๔, รูปาวจรวิบากจิต ๕, อรูปาวจรวิบากจิต ๔ (บุคคลละ ๑ ดวงเท่านั้น)

ส่วนบุคคล ๘ และบุคคล ๑๒ นั้น อนุโลมตามติเหตุกบุคคล เพราะว่า พระอริยบุคคล ๔ หรือ พระอริยบุคคล ๘ นั้น ก็มาจากติเหตุกบุคคลนั่นเอง

หมายความว่า ผู้ที่จะสามารถบรรลุมรรค ผล เป็นพระอริยบุคคลได้นั้น ก็ต้องเป็นผู้ที่ปฏิสนธิด้วยติเหตุกปฏิสนธิ เท่านั้น

พระเสกขบุคคล ๓ คือ พระโสดาบัน พระสกิทาคามี และพระอนาคามี เมื่อไปเกิดใหม่ในภูมิต่าง ๆ ก็ต้องเกิดด้วยติเหตุกปฏิสนธิ เท่านั้นเหมือนกัน

จำแนกบุคคล ๔ โดยปฏิสนธิ ๒๐

จำแนกภูมิ ๓๑ โดยปฏิสนธิ ๒๐

๑. อบายภูมิ ๔ ได้ปฏิสนธิ ๑ คือ อุเบกขาสันตีรณอกุศลวิบากปฏิสนธิจิต ๑

๒. มนุษย์ภูมิ ๑ และ จาตุมหาราชิกาภูมิ ๑ ได้ปฏิสนธิ ๙ คือ อุเบกขาสันตีรณกุศลวิบากปฏิสนธิจิต ๑ มหาวิบากปฏิสนธิจิต ๘

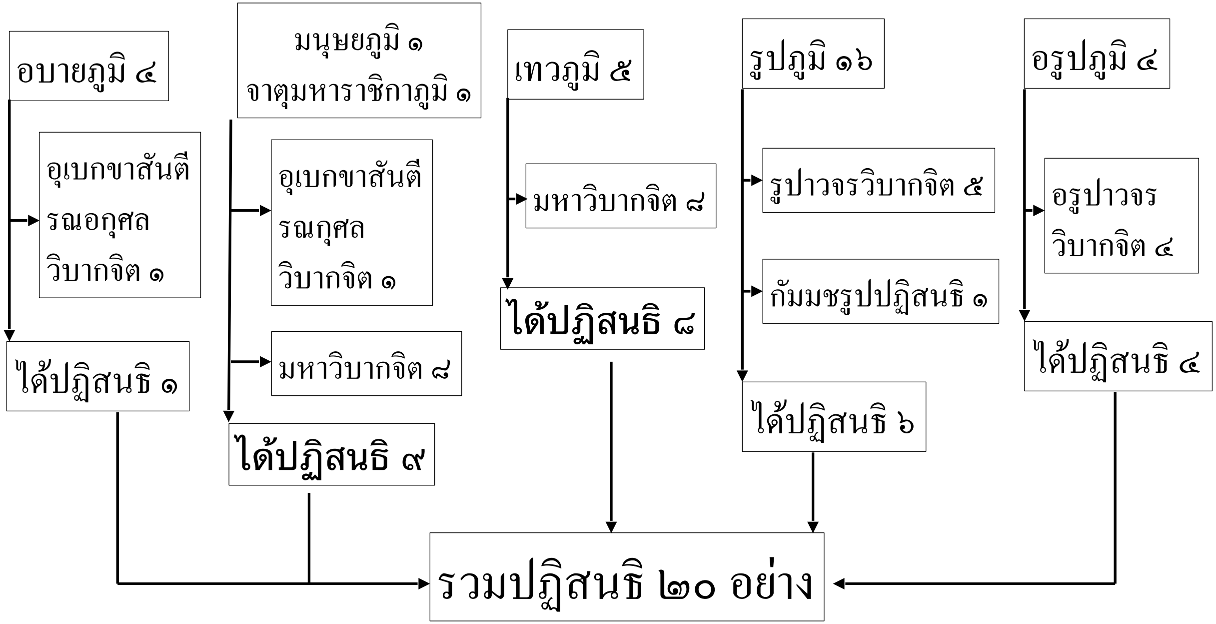
๓. เทวภูมิ ๕ ชั้นที่เหลือ ได้ปฏิสนธิ ๘ คือ มหาวิบากปฏิสนธิจิต ๘

๔. รูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ) ได้ปฏิสนธิ ๕ คือ รูปาวจรวิบากปฏิสนธิจิต ๕ ตามสมควรแก่ภูมิของตน

๖. อสัญญสัตตภูมิ ๑ ได้ปฏิสนธิ ๑ คือ กัมมชรูปปฏิสนธิ หรือ ชีวิตนวกกลาปรูปปฏิสนธิ ๑

๗. อรูปภูมิ ๔ ได้ปฏิสนธิ ๔ คือ อรูปาวจรวิบากจิต ๔ ตามฌานและภูมิของตน

แผนผังแสดงภูมิ ๓๑ โดยปฏิสนธิ ๒๐

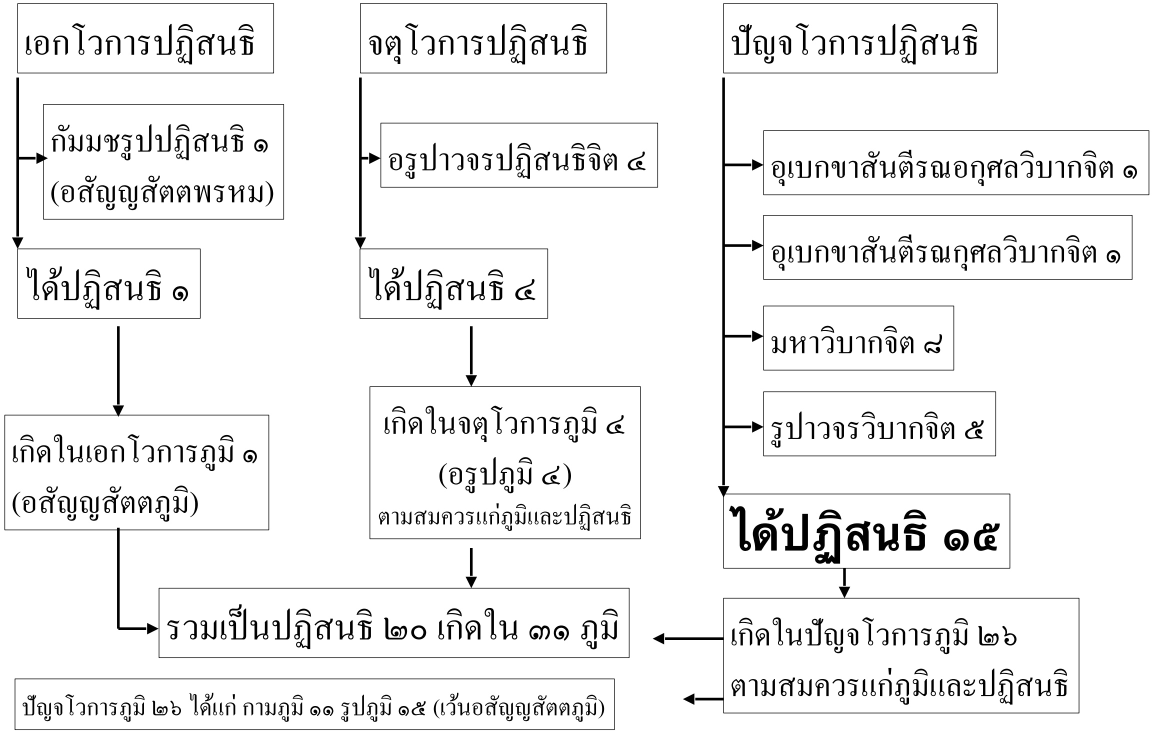
จำแนกภูมิ ๓ ประเภท (อาการหรือขันธ์) โดยปฏิสนธิ ๒๐

๑. เอกโวการภูมิ ๑ (ภูมิที่มีขันธ์เดียว) ได้ปฏิสนธิ ๑ คือ กัมมชรูปปฏิสนธิ หรือ ชีวิตนวกกลาปรูปปฏิสนธิ ๑ เกิดในอสัญญสัตตภูมิ ๑ เรียกว่า เอกโวการปฏิสนธิ ๑

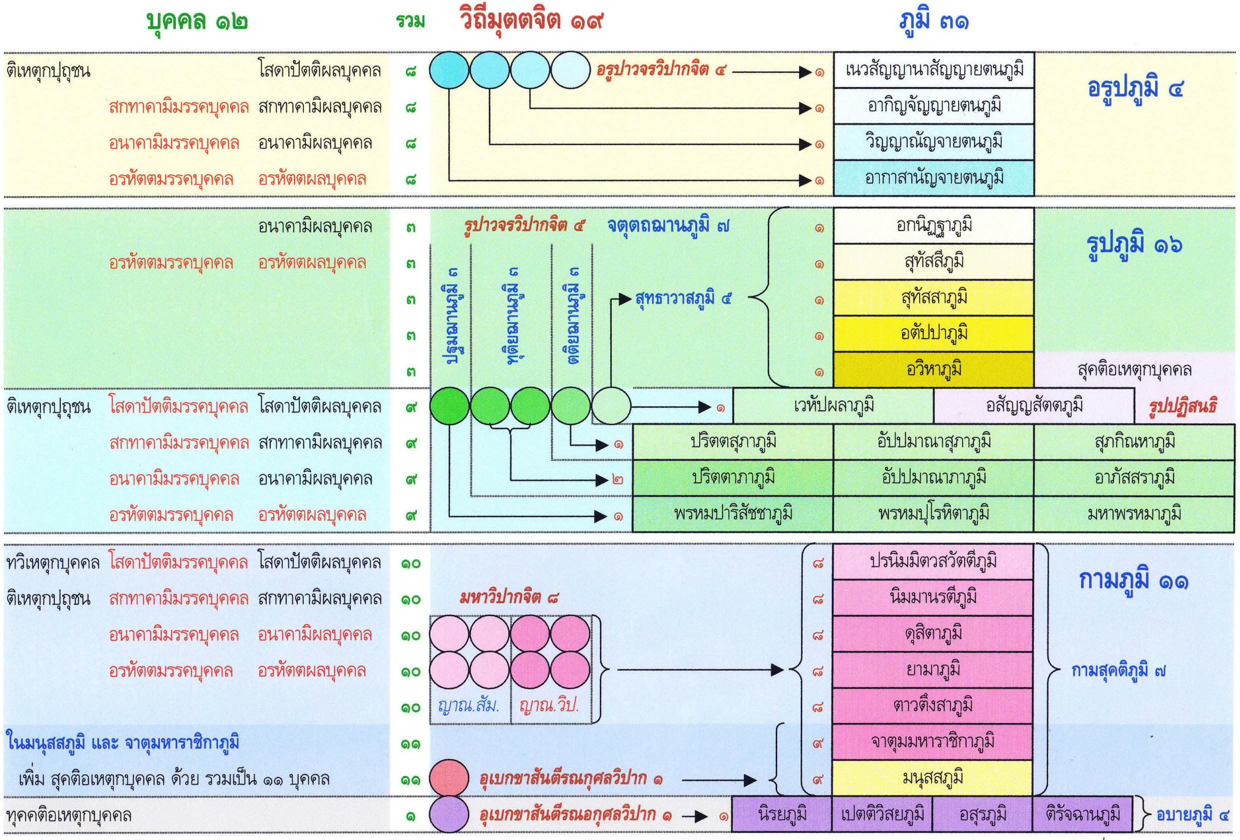
๒. จตุโวการภูมิ ๔ (ภูมิที่มีขันธ์ ๔) ได้ปฏิสนธิ ๔ คือ อรูปาวจรปฏิสนธิ ๔ เกิดในอรูปภูมิ ๔ เรียกว่า จตุโวการปฏิสนธิ ๔

๓. ปัญจโวการภูมิ ๒๖ (ภูมิที่มีขันธ์ ๕) ได้ปฏิสนธิ ๑๕ คือ กามปฏิสนธิจิต ๑๐ รูปาวจรปฏิสนธจิต ๕ เกิดในกามภูมิ ๑๑ รูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ) ตามสมควรแก่ภูมิและปฏิสนธิของตน เรียกว่า ปัญจโวการปฏิสนธิ ๑๕

แผนผังแสดงปฏิสนธิ ๓ ประเภท (โดยภูมิ)

บุคคล ภวังค์ ภูมิ

พิมพ์ วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๔๗

กัมมจตุกกะ
ว่าด้วยกรรม ๔ หมวด

กรรม หมายถึง การกระทำ หรือ ธรรมที่เป็นเหตุแห่งการกระทำ

กรณํ = กมฺมํ การกระทำ ชื่อว่า กรรม

กโรติ เอเตนาติ = กมฺมํ สัตว์ทั้งหลายย่อมกระทำกรรม ด้วยธรรมชาตินั้น ฉะนั้น ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า กรรม

กรรม ได้แก่ เจตนาเจตสิก ที่อยู่ในโลกียกุศลจิต ๑๗ และ อกุศลจิต ๑๒ ซึ่งเป็นตัวก่อวัฏฏสงสาร

ดังพระพุทธภาษิตว่า "เจตนาหํ ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ เจตยิตฺวา กมฺมํ กโรติ กาเยน วาจาย มนสา" แปลความว่า ภิกษุทั้งหลาย เรา (ตถาคต) กล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม เมื่อมีเจตนาแล้ว บุคคลย่อมกระทำกรรม ด้วยกาย วาจา และใจ

ส่วนเจตนาที่ในโลกุตตรกุศลจิต หรือ มรรคจิต ๔ นั้น ในที่นี้ ไม่เรียกว่า กรรม เพราะเป็นการกระทำที่ตัดวัฏฏะ คือ ตัดความเวียนว่ายตายเกิด ไม่ใช่ตัวก่อวัฏฏะ

ส่วนเจตนา ในวิบากจิต ๓๖ ก็ไม่ชื่อว่า เป็นตัวกรรม เพราะเป็นผลของกรรม และเจตนาเจตสิกที่ประกอบในกิริยาจิต ๒๐ ก็ไม่ชื่อว่า เป็นตัวกรรม เพราะกิริยาจิตนั้น เป็นจิตที่สักแต่ว่า เกิดขึ้นทำหน้าที่ของตน ไม่เป็นบุญ ไม่เป็นบาป อันจะก่อให้เกิดผลขึ้นมาได้

หน้าที่ของเจตนา ๓ ประการ

๑. สังวิธานกิจ หน้าที่เพาะเชื้อ คือ จัดแจงปรุงแต่งให้เกิดการกระทำ ทั้งดีและไม่ดี ได้แก่ เจตนาที่อยู่ในกุศลจิต และอกุศลจิต

๒. พีชนิธานกิจ หน้าที่เก็บเชื้อไว้ เมื่อได้เหตุได้ปัจจัยพอเหมาะ ก็จะส่งผลให้เกิดขึ้นต่อไป ได้แก่ เจตนาที่อยู่ในโลกียวิบากจิต

๓. กตัตตากิจ เกิดขึ้นสักว่ากระทำหน้าที่ของตนเท่านั้น ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดผลต่อไปภายหน้า ได้แก่ เจตนาที่อยู่ใน ผลจิต และกิริยาจิต

กรรม ๔ หมวด

ในปริจเฉทที่ ๕ นี้ ท่านพระอนุรุทธาจารย์จำแนกกรรมเป็น ๔ หมวด คือ

๑. กิจจจตุกกะ กรรมที่ว่าโดยหน้าที่ มี ๔ อย่าง

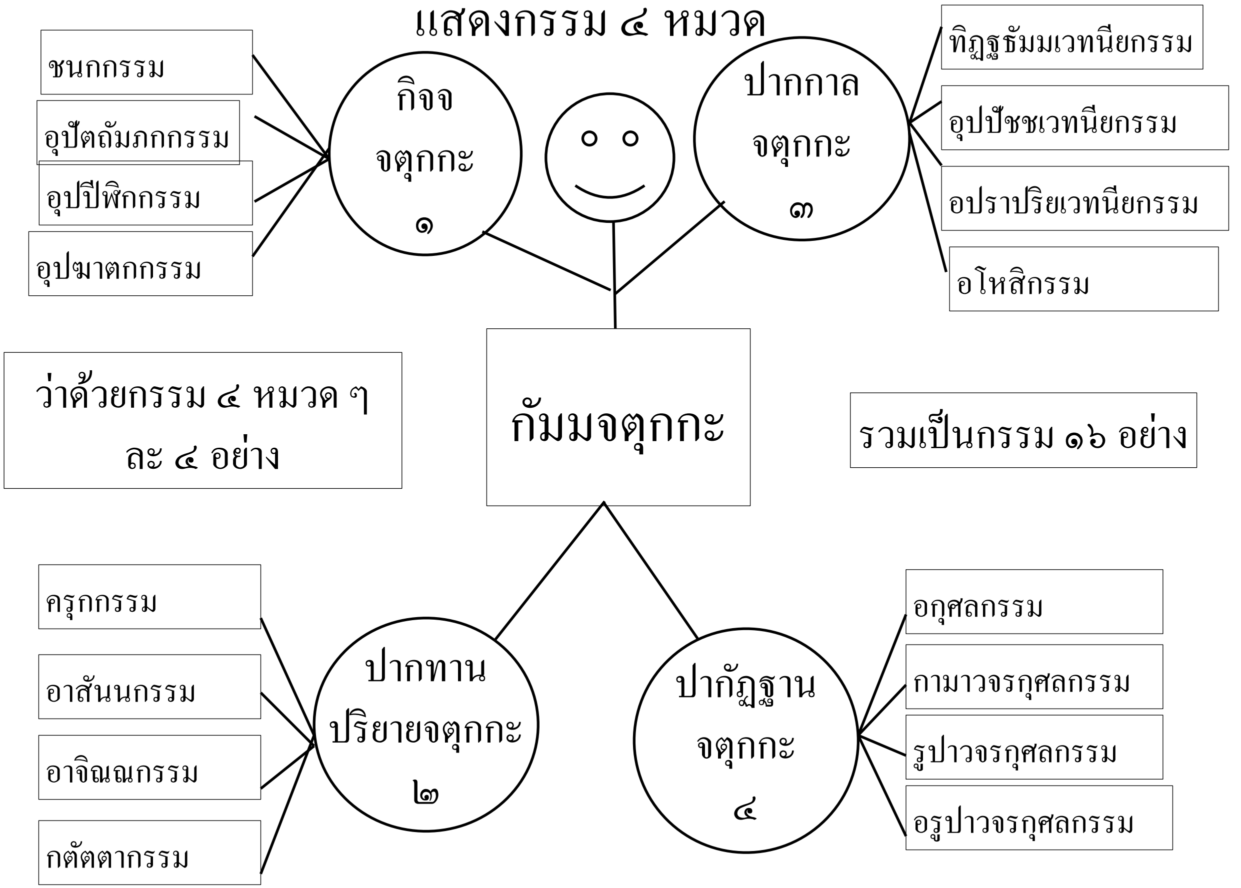
๒. ปากทานปริยายจตุกกะ กรรมที่ว่าลำดับแห่งการให้ผล มี ๔ อย่าง

๓. ปากกาลจตุกกะ กรรมที่ว่าโดยเวลาแห่งการให้ผล มี ๔ อย่าง

๔. ปากัฏฐานจตุกกะ กรรมที่ว่าโดยฐานะแห่งการให้ผล มี ๔ อย่าง

กัมมจตุกกะทั้ง ๔ จตุกกะนี้ กิจจจตุกกะ ปากทานปริยายจตุกกะ และ ปากกาลจตุกกะ ทั้ง ๓ หมวดนี้ เป็นการแสดงแบบ “สุตตันตนัย” คือ ตามนัยแห่งพระสูตร อันเป็นการแสดงธรรมที่เป็นไปโดยส่วนมาก ไม่สามารถจำกัดแน่นอนลงไปได้

ส่วนจตุกกะที่ ๔ คือ ปากัฏฐานจตุกกะ เป็นการแสดงโดย “อภิธัมมนัย” คือ การแสดงตามนัยแห่งพระอภิธรรมโดยตรง ซึ่งเป็นการแสดงตามหลักธรรมที่แน่นอน คือ มีองค์ธรรมรองรับ จำกัดขอบเขตแน่นอน

แสดงกรรม ๔ หมวด
กัมมจตุกกะ
กิจจ จตุกกะ ๑
ชนกกรรม
อุปัตถัมภกกรรม
อุปปีฬิกกรรม
อุปฆาตกกรรม
ปากทาน ปริยายจตุกกะ ๒
ครุกกรรม
อาสันนกรรม
อาจิณณกรรม
กตัตตากรรม
ปากกาล จตุกกะ ๓
ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม
อุปปัชชเวทนียกรรม
อปราปริยเวทนียกรรม
อโหสิกรรม
ปากัฏฐาน จตุกกะ ๔
อกุศลกรรม
กามาวจรกุศลกรรม
รูปาวจรกุศลกรรม
อรูปาวจรกุศลกรรม
ว่าด้วยกรรม ๔ หมวด ๆ ละ ๔ อย่าง
รวมเป็นกรรม ๑๖ อย่าง

๑. กิจจจตุกกะ
ว่าโดยหน้าที่ของกรรม๔ อย่าง

๑. ชนกกรรม กรรมที่ทำให้วิบากนามขันธ์ และ กัมมชรูปเกิดขึ้น (กรรมนำเกิด หรือ กรรมที่เป็นเหมือนพ่อแม่) องค์ธรรมได้แก่ เจตนาเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒ โลกียกุศลจิต ๑๗ (มหากุศลจิต ๘ รูปาวจรกุศลจิต ๕ อรูปาวจรกุศลจิต ๔)

๒. อุปัตถัมภกกรรม กรรมที่ช่วยอุดหนุนชนกกรรมอื่น ๆ (กรรมที่เป็นเหมือนพี่เลี้ยง หรือ แม่นม) องค์ธรรมได้แก่ เจตนาเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒ มหากุศลจิต ๘

๓. อุปปีฬกกรรม กรรมที่เบียดเบียนชนกกรรมอื่น ๆ (กรรมที่เป็นเหมือนโรคภัยไข้เจ็บที่คอยบั่นทอนสุขภาพให้ทรุดโทรมทุพพลภาพลง หรือ ศัตรูผู้คอยล้างผลาญให้ได้รับความเจ็บปวดทุกข์ทรมานกายใจ) องค์ธรรมได้แก่ เจตนาเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒ มหากุศลจิต ๘

๔. อุปฆาตกกรรม กรรมที่เข้าไปตัดรอนชนกกรรมอื่น ๆ (กรรมที่เป็นเหมือนโรคร้าย ที่เกิดขึ้นตัดชีวิตินทรีย์ให้ขาดสะบั้นลงโดยฉับพลัน หรือ เหมือนศัตรูผู้ร้ายกาจ หรือ เพชฌฆาตผู้เที่ยงตรง ประหารชีวิตให้ขาดลง) องค์ธรรมได้แก่ เจตนาเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒ กุศลจิต ๒๑ (มหากุศลจิต ๘ รูปาวจรกุศลจิต ๕ อรูปาวจรกุศลจิต ๔ โลกุตตรกุศลจิต หรือ มัคคจิต ๔)

๒. ปากทานปริยายจตุกกะ

ว่าโดยลำดับแห่งการให้ผลของกรรม มี ๔ อย่าง

๑. ครุกกรรม หมายถึง กรรมหนัก องค์ธรรมได้แก่ เจตนาเจตสิก ที่ในทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ ที่เกี่ยวกับนิยตมิจฉาทิฏฐิกรรม ในโทสมูลจิต ๒ ที่เกี่ยวกับปัญจานันตริยกรรม และในมหัคคตกุศลจิต ๙ (รูปาวจรกุศลจิต ๕ อรูปาวจรกุศลจิต ๔) ที่เป็นฌานสมาบัติ ๘

๒. อาสันนกรรม หมายถึง กรรมที่ทำเมื่อใกล้ตาย องค์ธรรมได้แก่ เจตนาเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒ (ที่นอกจากนิยตมิจฉาทิฏฐิกรรมและปัญจานันตริยกรรม) และในมหากุศลจิต ๘

๓. อาจิณณกรรม หมายถึง กรรมที่ทำสม่ำเสมอ หรือ นึกถึงอยู่เสมอ องค์ธรรมได้แก่ เจตนาเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒ มหากุศลจิต ๘

๔. กตัตตากรรม หมายถึง กรรมที่สักแต่ว่ากระทำ ไม่ได้หวังให้ผลเกิดขึ้น หรือ ทำโดยไม่ตั้งใจ องค์ธรรมได้แก่ เจตนาเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒ มหากุศลจิต ๘ ที่นอกจากกรรม ๓ อย่างข้างต้น

๓. ปากกาลจตุกกะ
ว่าโดยเวลาแห่งการให้ผลของกรรม มี ๔ อย่าง

๑. ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม หมายถึง กรรมที่ให้ผลในชาติปัจจุบัน องค์ธรรมได้แก่ เจตนาเจตสิก ที่อยู่ในชวนะดวงที่ ๑ ของอกุศลจิต ๑๒ มหากุศลจิต ๘

๒. อุปปัชชเวทนียกรรม หมายถึง กรรมที่ให้ผลในชาติที่ ๒ องค์ธรรมได้แก่ เจตนาเจตสิก ที่อยู่ในชวนะดวงที่ ๗ ของอกุศลจิต ๑๒ มหากุศลจิต ๘

๓. อปราปริยเวทนียกรรม หมายถึง กรรมที่ให้ผลตั้งแต่ชาติที่ ๓ เป็นต้นไป จนกว่าจะถึงพระนิพพาน องค์ธรรมได้แก่ เจตนาเจตสิก ที่อยู่ในชวนะดวงที่ ๒ – ๖ ของอกุศลจิต ๑๒ และมหากุศลจิต ๘

๔. อโหสิกรรม หมายถึง กรรมที่ไม่ให้ผล, กรรมที่ให้ผลเสร็จแล้ว, กรรมที่ไม่มีผล องค์ธรรมได้แก่ เจตนาเจตสิก ที่อยู่ในอกุศลจิต ๑๒ มหากุศลจิต ๘ ที่นอกจากกรรม ๓ อย่างข้างต้น

หมายเหตุ... มหัคคตกุศลกรรม ๙ และโลกุตตรกุศลกรรม หรือ มัคคเจตนา ๔ ไม่จัดอยู่ในกรรมหมวดนี้ เพราะว่า เจตนากรรมทั้ง ๑๓ ดวงนี้ มีชวนะเกิดได้เพียงขณะเดียวเท่านั้น ฉะนั้น จึงไม่จัดเข้าในกรรมหมวดนี้

อนึ่ง โลกุตตรกุศลกรรม หรือ มัคคเจตนา ๔ นั้น ไม่เป็นปัจจัยให้ผลเกิดขึ้นในภพชาติต่อไป แต่เป็นกุศลกรรมที่ตัดการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏฏ์ เรียกว่า วิวัฏฏคามินีกุศล ฉะนั้น จึงไม่จัดอยู่ในกรรมหมวดนี้ โดยประการทั้งปวง

๔. ปากัฏฐานจตุกกะ
ว่าโดยฐานะแห่งกรรม ๔ ประการ

๑. อกุศลกรรม ได้แก่ เจตนาเจตสิก ที่อยู่ในอกุศลจิต ๑๒

๒. กามาวจรกุศลกรรม ได้แก่ เจตนาเจตสิก ที่อยู่ในมหากุศลจิต ๘

๓. รูปาวจรกุศลกรรม ได้แก่ เจตนาเจตสิก ที่อยู่ในรูปาวจรกุศลจิต ๕

๔. อรูปาวจรกุศลกรรม ได้แก่ เจตนาเจตสิก ที่ในอรูปาวจรกุศลจิต ๔

ปากัฏฐานจตุกกะ นี้ เป็นการแสดงตามนัยแห่งพระอภิธรรมโดยตรง เรียกว่า อภิธัมมนัย เพราะว่า เป็นการแสดงสงเคราะห์ตามองค์ธรรมปรมัตถ์ หมายความว่า มีองค์ธรรมปรมัตถ์ คือ เจตนาเจตสิก ที่ในกุศลจิต อกุศลจิต กำกับ หรือ รองรับโดยแน่นอน

เจตนากรรม ๓๓

มหัคคตกุศลกรรม ๙

เจตนาเจตสิกที่ในอกุศลจิต ๑๒
เรียกว่า อกุศลกรรม ๑๒

เจตนาเจตสิกที่ในมหากุศลจิต ๘
เรียกว่า มหากุศลกรรม ๘

เจตนาเจตสิกที่ในรูปาวจรกุศลจิต ๕
เรียกว่า รูปาวจรกุศลกรรม ๕

เจตนาเจตสิกที่ในอรูปาวจรกุศลจิต ๔
เรียกว่า อรูปาวจรกุศลกรรม ๔

เจตนาเจตสิกที่ในมัคคจิต ๔
เรียกว่า มัคคเจตนา ๔

มโนกรรม
อย่างเดียว

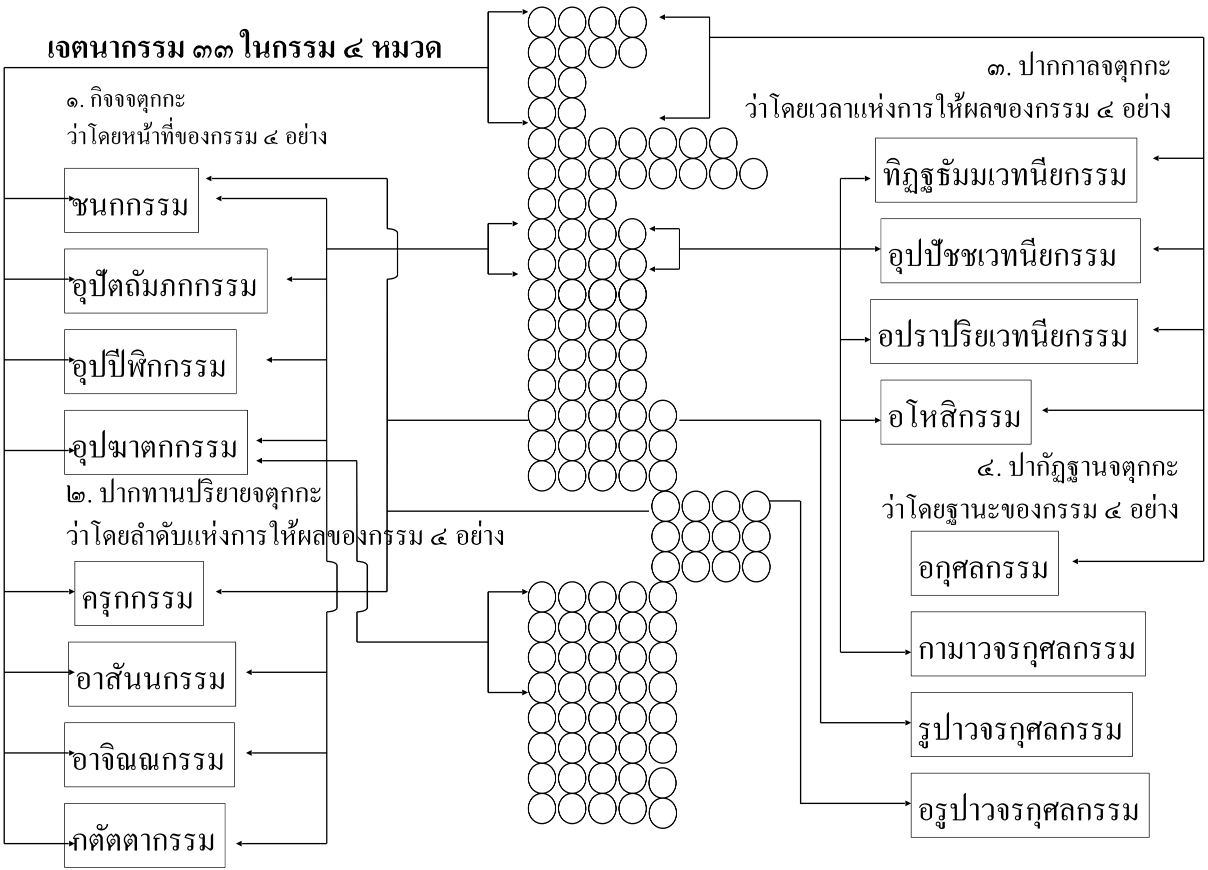
กายกรรม ๓
วจีกรรม ๔
มโนกรรม ๓

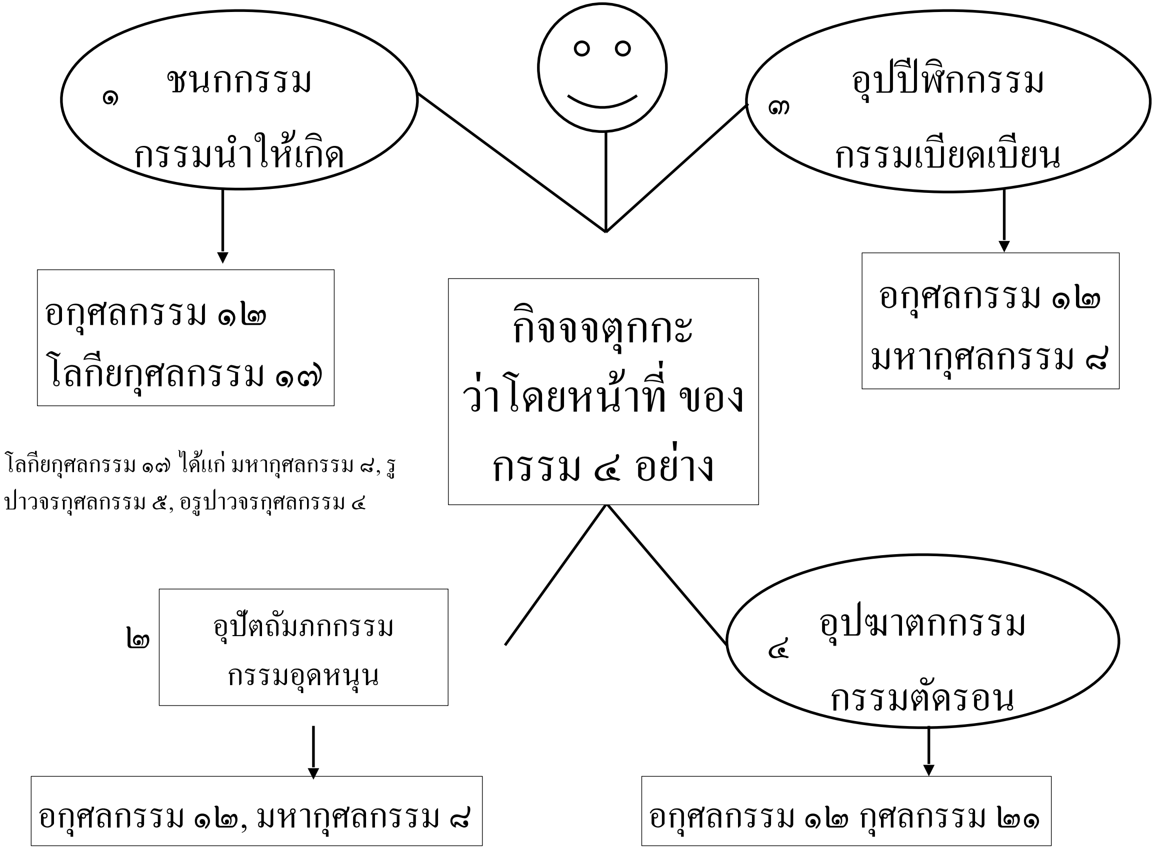
เจตนาเจตสิก ทำหน้าที่เป็นกรรม

เจตนาทั้ง ๓๓ อย่างนี้ ทำหน้าที่เป็นตัวกรรม จึงเรียกว่า กรรม ๓๓ อย่าง

เจตนา ที่เป็นตัวกรรมนี้
ทำหน้าที่ ๒ อย่าง คือ
๑. สังวิธานกิจ สร้างเชื้อ
๒. พีชนิธานกิจ เก็บเชื้อ

หมายเหตุ... เจตนาในมัคคจิต ๔ ไม่เรียกว่า กรรม เพราะไม่มีการส่งผลให้เกิดในภพชาติใหม่อีกต่อไป แต่เป็นกุศลที่ตัดภพชาติ เรียกว่า วิวัฏฏคามินีกุศล

เจตนากรรม ๓๓ ในกรรม ๔ หมวด
๑. กิจจจตุกกะ
ว่าโดยหน้าที่ของกรรม ๔ อย่าง
ชนกกรรม
อุปัตถัมภกกรรม
อุปปีฬกกรรม
อุปฆาตกกรรม
๒. ปากทานปริยายจตุกกะ
ว่าโดยลำดับแห่งการให้ผลของกรรม ๔ อย่าง
ครุกกรรม
อาสันนกรรม
อาจิณณกรรม
กตัตตากรรม
๓. ปากกาลจตุกกะ
ว่าโดยเวลาแห่งการให้ผลของกรรม ๔ อย่าง
ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม
อุปปัชชเวทนียกรรม
อปราปริยเวทนียกรรม
อโหสิกรรม
๔. ปากัฏฐานจตุกกะ
ว่าโดยฐานะของกรรม ๔ อย่าง
อกุศลกรรม
กามาวจรกุศลกรรม
รูปาวจรกุศลกรรม
อรูปาวจรกุศลกรรม

๑ ชนกกรรม
กรรมนำให้เกิด
อกุศลกรรม ๑๒
โลกียกุศลกรรม ๑๗
โลกียกุศลกรรม ๑๗ ได้แก่ มหากุศลกรรม ๘, รูปาวจรกุศลกรรม ๕, อรูปาวจรกุศลกรรม ๔
กิจจจตุกกะ
ว่าโดยหน้าที่ ของ
กรรม ๔ อย่าง
๓ อุปปีฬกกรรม
กรรมเบียดเบียน
อกุศลกรรม ๑๒
มหากุศลกรรม ๘
๒ อุปัตถัมภกกรรม
กรรมอุดหนุน
อกุศลกรรม ๑๒, มหากุศลกรรม ๘
๔ อุปฆาตกกรรม
กรรมตัดรอน
อกุศลกรรม ๑๒ กุศลกรรม ๒๑

ชนกกรรม

กรรม	ปฏิสนธิ	บุคคล	ภูมิ
อกุศลกรรม ๑๒	อุเบกขาสันตีรณอกุศลวิบากจิต ๑ เจตสิก ๑๐ กัมมชรูป ๒๐	ทุคติบุคคล จำพวกเดียว	อบายภูมิ ๔
ทวิเหตุกโอมกมหากุศล ๔ (มหากุศลญาณวิปปยุตตจิต ๔)	อุเบกขาสันตีรณกุศลวิบากจิต ๑ เจตสิก ๑๐ กัมมชรูป ๒๐	สุคติอเหตุกบุคคล (มนุษย์) วินิปาติกเทวอสูร	มนุษยภูมิ ๑ จาตุมหาราชิกาภูมิ ๑
ทวิเหตุกอุกกัฏฐมหากุศล ๔ ติเหตุกโอมกมหากุศล ๔	มหาวิบากญาณวิปปยุตตจิต ๔ เจตสิก ๓๒ กัมมชรูป ๒๐	ทวิเหตุกบุคคล (เป็นมนุษย์ เทวดาชั้นกลาง)	กามสุคติภูมิ ๗
ติเหตุกอุกกัฏฐมหากุศล ๔ (มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔)	มหาวิบากญาณสัมปยุตตจิต ๔ เจตสิก ๓๓ กัมมชรูป ๒๐	ติเหตุกบุคคล (กามบุคคล) (เป็นมนุษย์ เทวดาชั้นสูง)	กามสุคติภูมิ ๗
รูปาวจรกุศล ๕	รูปาวจรปฏิสนธิจิต ๕ เจตสิก ๓๕ กัมมชรูป ๑๕	ติเหตุกบุคคล ที่เป็นรูปพรหม	รูปภูมิ ๑๕ ตามสมควร (เว้นอสัญญสัตตภูมิ)
รูปาวจรปัญจมฌานกุศล ที่เกี่ยวด้วยสัญญาวิราคภาวนา	กัมมชรูปปฏิสนธิ หรือ ชีวิตนวกกลาปรูป (กลุ่มรูป ๙ รูป)	สุคติอเหตุกบุคคล ที่เป็นอสัญญสัตตพรหม	อสัญญสัตตภูมิ ๑
อรูปาวจรกุศลกรรม ๔	อรูปาวจรปฏิสนธิจิต ๔ เจตสิก ๓๐	ติเหตุกบุคคล ที่เป็นอรูปพรหม	อรูปภูมิ ๔ (ตามชั้นของฌาน)

อุปัตถัมภกกรรม

อกุศลกรรม ๑๒

มหากุศลกรรม ๘

อุปัตถัมภกกรรม หมายถึง กรรมที่ช่วยอุดหนุนชนกกรรมอื่น ๆ ให้สามารถส่งผลได้เต็มที่ซึ่งเป็นได้ทั้งกุศลกรรม และอกุศลกรรม องค์ธรรมได้แก่ เจตนาเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒ มหากุศลจิต ๘

- อุดหนุนชนกกรรมที่ยังไม่มีโอกาสส่งผล ให้มีโอกาสส่งผล
- อุดหนุนชนกกรรมที่กำลังส่งผลอยู่ ให้มีกำลังส่งผลได้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น
- อุดหนุนรูปนามที่เป็นวิบากของชนกกรรม ให้เจริญและตั้งมั่นอยู่ได้นาน

อนึ่ง มัคคจิต ดวงหนึ่ง ๆ นั้น เป็นกรรมที่เกิดขึ้นได้เพียงขณะเดียว ในบุคคลหนึ่ง ๆ ไม่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้อีก ฉะนั้น จึงเป็นอุปัตถัมภกกรรม ไม่ได้

ส่วน มหัคคตกุศลกรรม ๕ และ โลกุตตรกุศลกรรม ๔ ไม่สามารถเป็นอุปัตถัมภกกรรมได้ เพราะกรรมเหล่านี้ มีกำลังมากเกินไป มหัคคตกุศลกรรมนั้น เกิดขึ้นเพื่อข่มกิเลสนิวรณ์ให้สงบลงด้วย วิกขัมภนปหาน, ส่วนโลกุตตรกุศลกรรมนั้น เกิดขึ้นเพื่อทำลายอนุสัยกิเลสโดย สมุจเฉทปหาน และกรรมทั้ง ๑๓ อย่างนี้ เป็นกรรมที่มีความแนบแน่นในอารมณ์ อย่างมาก ที่เรียกว่า อัปปนากรรม

อุปัตถัมภกกรรม ๓ ประเภท

อุดหนุนชนกกรรมให้ส่งผล

- กุศลมรณ > กุศลชนกในอดีต
- กุศลมรณ > กุศลชนกในปัจจุบัน
- อกุศลมรณ > อกุศลชนกในอดีต
- อกุศลมรณ > อกุศลชนกในปัจจุบัน
- กุศลปัจจุบัน > กุศลชนกในอดีต
- กุศลปัจจุบัน > กุศลชนกปัจจุบัน
- อกุศลปัจจุบัน >อกุศลชนกในอดีต
- อกุศลปัจจุบัน >อกุศลชนกปัจจุบัน

อุดหนุนชนกกรรมให้มีกำลังยิ่งขึ้น

- กุศลในมรณ >กุศลชนกในอดีต
- กุศลในมรณ > กุศลชนกในปัจจุบัน
- อกุศลในมรณ > อกุศลชนกในอดีต
- อกุศลในมรณ > อกุศลชนกในปัจจุบัน
- กุศลในปวัตติ > กุศลชนกในอดีต
- กุศลในปวัตติ > กุศลชนกในปัจจุบัน
- อกุศลในปวัตติ > อกุศลชนกในอดีต
- อกุศลในปวัตติ > อกุศลชนกในปัจจุบัน
- กุศลในอดีต > กุศลชนกในปัจจุบัน
- อกุศลในอดีต > อกุศลชนกในปัจจุบัน

อุดหนุนรูปนามให้เจริญและตั้งมั่น

- กุศลภพก่อน > รูปนามกุศลชนกกรรม
- กุศลภพนี้ > รูปนามกุศลชนกกรรม
- อกุศลภพก่อน >รูปนามอกุศลชนกกรรม
- อกุศลภพนี้ > รูปนามอกุศลชนกกรรม
- กุศลภพก่อน > รูปนามอกุศลชนกรรม
- กุศลภพนี้ > รูปนามอกุศลชนกกรรม
- อกุศลภพนี้ > รูปนามกุศลกรรม

หมายเหตุ.. เครื่องหมาย > หมายถึง ช่วยอุดหนุน

อุปปีฬิกกรรม ๓ ประเภท

อุปปีฬิกกรรม หมายถึง กรรมที่เบียดเบียนกรรมอื่น ๆ ไม่ให้มีโอกาสส่งผลได้เต็มที่ หรือ เบียดเบียนผลของชนกกรรมอื่น ๆ ที่ส่งผลแล้ว ให้อ่อนกำลังลง เปรียบเหมือน โรคภัยไข้เจ็บ หรือ ศัตรูคู่อริ ที่คอยจองล้างผลาญให้ ได้รับความเสื่อมเสีย หรือ ทุกข์ทรมานกายใจ

อกุศลกรรม ๑๒, มหากุศลกรรม ๘

หมายเหตุ... เครื่องหมาย ✂ หมายถึง เบียดเบียน

เบียดเบียนชนกกรรมอื่นมิให้ส่งผล

- กุศลภพนี้ ✂ อกุศลชนกกรรม
- อกุศลภพนี้ ✂ กุศลชนกกรรม

เบียดเบียนชนกกรรมอื่น ที่ส่งผลอยู่แล้วให้อ่อนกำลังลง

- กุศลภพนี้ ✂อกุศลกรรม
- อกุศลภพนี้ ✂ กุศลกรรม

เบียดเบียนรูปนามของชนกกรรมอื่น

- อกุศล ✂ รูปนามกุศลชนกกรรม
- กุศล ✂ รูปนามอกุศลชนกกรรม

ส่วน มหัคคตกุศลกรรม ๙ และ โลกุตตรกุศลกรรม ๔ ไม่สามารถเป็นอุปปีฬิกกรรมได้ เพราะกรรมเหล่านี้ มีกำลังมากเกินไป คือว่า มหัคคตกุศลกรรมนั้น เกิดขึ้นเพื่อข่มกิเลสนิวรณ์ให้สงบลงด้วย วิกขัมภนปหาน, ส่วนโลกุตตรกุศลกรรมนั้น เกิดขึ้นเพื่อทำลายอนุสัยกิเลสโดย สมุจเฉทปหาน จึงไม่เป็นกรรมที่จะเบียดเบียนให้ทุพพลภาพได้ และกรรมทั้ง ๑๓ อย่างนี้ เป็นกรรมที่มีความแนบแน่นในอารมณ์อย่างมาก ที่เรียกว่า อัปปนากรรม และก็เกิดขึ้นได้เพียงขณะเดียวเท่านั้น

อุปฆาตกกรรม ๒ ประเภท

อกุศลกรรม ๑๒
กุศลกรรม ๒๑

ตัดชนกกรรมอื่นมิให้ส่งผลตลอดไป

- กุศล ✂ อกุศลชนกกรรม
- กุศล ✂ กุศลชนกกรรม
- อกุศล ✂ กุศลชนกกรรม
- อกุศล ✂ อกุศลชนกกรรม

ตัดรูปนามที่เกิดจากชนกกรรมนั้น ๆ ให้เสียไป

- กุศล ✂ รูปนามอกุศลวิบาก
- กุศล ✂ รูปนามกุศลวิบาก
- อกุศล ✂ รูปนามอกุศลวิบาก
- อกุศล ✂ รูปนามกุศลชนกกรรม

อุปฆาตกกรรม หมายถึง กรรมที่ตัดชนกกรรมอื่น ๆ หรือ ผลของชนกกรรมอื่น ๆ ให้หมดกำลังลง เหมือนกับฆ่าให้ตายซึ่งต่างจากอุปปีฬิกกรรมที่เป็นเพียงเบียดเบียนให้ทุพพลภาพเท่านั้น

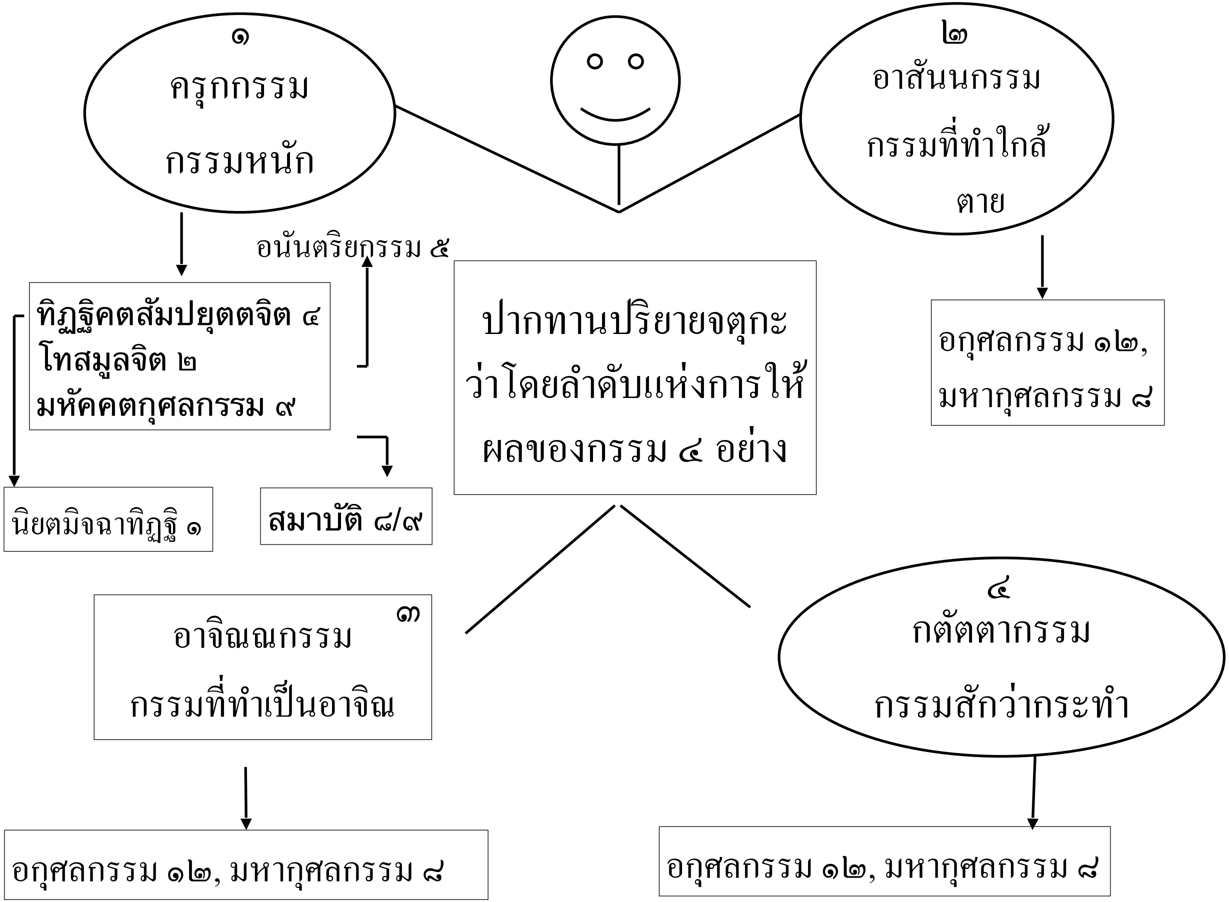
สรุป

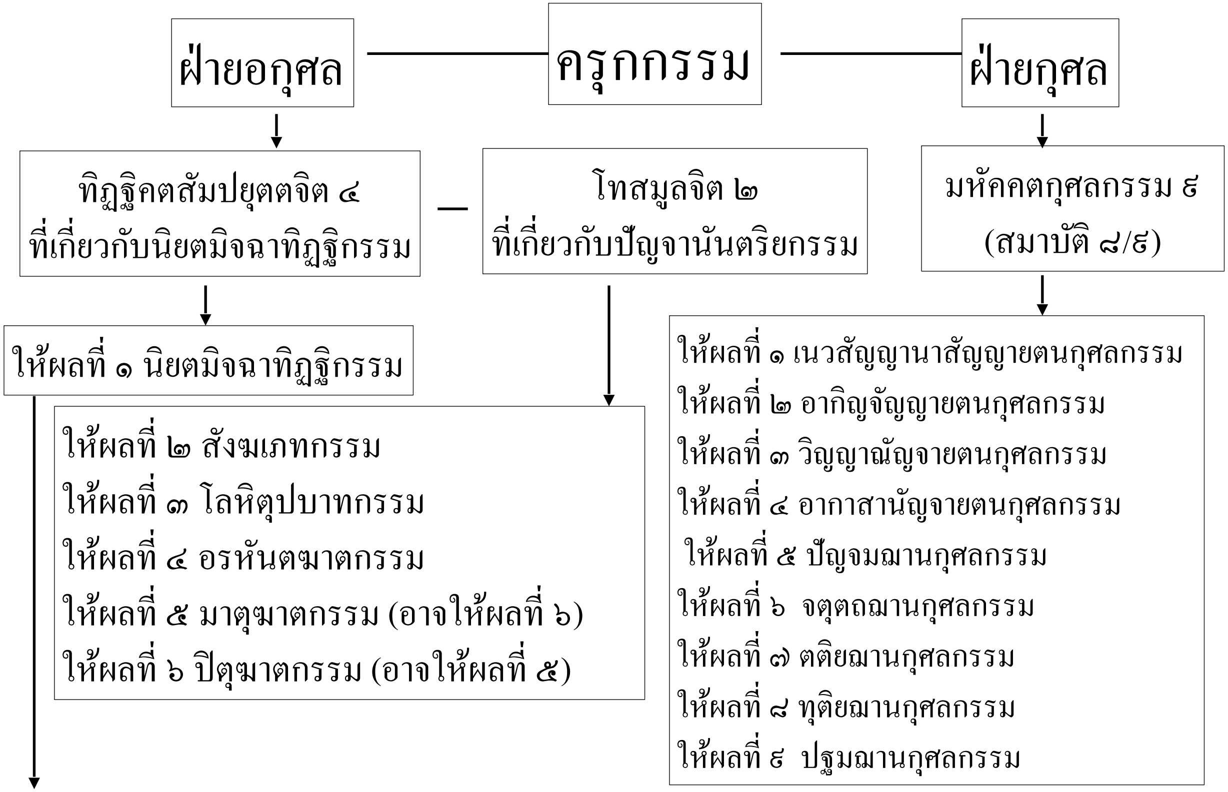
- ตัดวิบากของกรรมอื่นแล้ว ตนเองก็ไม่ส่งผล ทั้งไม่ให้โอกาสชนกกรรมอื่นส่งผล
- ตัดวิบากของกรรมอื่นแล้ว ตนเองก็ส่งผลให้เกิด
- ตัดวิบากของกรรมอื่นแล้ว ให้โอกาสแก่ชนกกรรมอื่นได้ส่งผล

หมายเหตุ... เครื่องหมาย ✂ หมายถึง ตัดรอน

ตารางแสดงองค์ธรรมของกิจจจตุกกะ

๑. ชนกกรรม	อกุศลกรรม ๑๒	มหากุศลกรรม ๘	มหัคคตกุศลกรรม ๙	-	รวมเป็นกรรม ๒๙
๒. อุปัตถัมภกกรรม	อกุศลกรรม ๑๒	มหากุศลกรรม ๘	-	-	๒๐
๓. อุปปีฬกกรรม	อกุศลกรรม ๑๒	มหากุศลกรรม ๘	-	-	๒๐
๔. อุปฆาตกกรรม	อกุศลกรรม ๑๒	มหากุศลกรรม ๘	มหัคคตกุศลกรรม ๙	มัคคเจตนา ๔ (โดยเฉพาะอรหัตมรรค)	๓๓
รวมเป็นเจตนากรรม ๓๓					

๑
ครุกกรรม
กรรมหนัก
๒
อาสันนกรรม
กรรมที่ทำใกล้
ตาย
อนันตริยกรรม ๕
ทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔
โทสมูลจิต ๒
มหัคคตกุศลกรรม ๙
ปากทานปริยายจตุกะ
ว่าโดยลำดับแห่งการให้
ผลของกรรม ๔ อย่าง
อกุศลกรรม ๑๒,
มหากุศลกรรม ๘
นิยตมิจฉาทิฏฐิ ๑
สมาบัติ ๘/๙
๓
อาจิณณกรรม
กรรมที่ทำเป็นอาจิณ
๔
กตัตตากรรม
กรรมสักว่ากระทำ
อกุศลกรรม ๑๒, มหากุศลกรรม ๘
อกุศลกรรม ๑๒, มหากุศลกรรม ๘

นิยตมิจฉาทิฏฐิกรรม เป็นกรรมที่มีความเห็นผิดอย่างเหนียวแน่น และกระทำกรรมต่าง ๆ ทุกอย่างไปตามความเห็นผิดนั้น โดยไม่ละอายและไม่เกรงกลัวต่อบาป และนอกจากทำเองแล้ว ยังชักชวนเสี้ยมสอนคนอื่นให้กระทำตามด้วย จึงเป็นความผิดที่แผ่วงกว้างออกไป เป็นความเสื่อมเสีย หรือ เป็นภัย แก่สังคมโดยรวมมากมาย

อาสันนกรรม

อาสันนกรรม หมายถึง กรรมที่ทำเมื่อใกล้จะตาย หรือ ระลึกถึงเมื่อใกล้จะตาย ในมรณาสันนวิถีจิต ซึ่งเจตนาในขณะนั้น มีกำลังอ่อนมากแล้ว ไม่สามารถเป็นกรรมที่หนักได้

มหัคคตกุศลกรรม ๙ และโลกุตตรกุศลกรรม ๔ รวมเป็นเจตนากรรม ๑๓ อย่างนั้น ไม่สามารถเป็นอาสันนกรรม ได้ เพราะกรรมเหล่านี้ เป็นกรรมที่ต้องทำด้วยเจตนาที่มีกำลังแรงกล้า จึงจะสำเร็จเป็นกรรมได้

อกุศลกรรม ๑๒

- ระลึกถึงสิ่งที่ไม่ดี เมื่อใกล้จะตาย ได้ในทางมโนทวารวิถี
- ทำสิ่งที่ไม่ดี เมื่อใกล้จะตาย ได้ทางกายทวาร หรือ วจีทวาร

มหากุศลกรรม ๘

- ระลึกถึงสิ่งที่ดี เมื่อใกล้จะตาย ได้ในทางมโนทวารวิถี
- การทำดี เมื่อใกล้จะตาย ได้ทางกายทวาร หรือ วจีทวาร

อาจิณณกรรม หมายถึง กรรมที่กระทำอยู่สม่ำเสมอ หรือ เป็นกรรมที่สามารถเกิดขึ้นได้บ่อย ๆ ซึ่งเป็นเจตนาที่ไม่มีกำลังมากนัก ได้แก่ เจตนาเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒ (ที่นอกจากอกุศลครุกกรรม ๖) และในมหากุศลจิต ๘

ถ้าเป็นกรรมที่ต้องทำด้วยเจตนาที่มีกำลังแรงกล้า หรือ เป็นความผิดที่ร้ายแรง ก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้บ่อยนัก เช่น เจตนาที่เป็นครุกกรรมฝ่ายอกุศล ๖ อย่าง และฝ่ายกุศล ๔ อย่าง

อาจิณณกรรม

ส่วน โลกุตตรกุศล หรือ มรรคจิตนั้น เป็นกุศลที่เกิดขึ้นได้เพียงมรรคละ ๑ ขณะเท่านั้น ไม่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้อีก และไม่ใช่เป็นกุศลที่จะส่งผลให้ปฏิสนธิในภพชาติต่อไป จึงไม่จัดเป็นอาจิณณกรรม

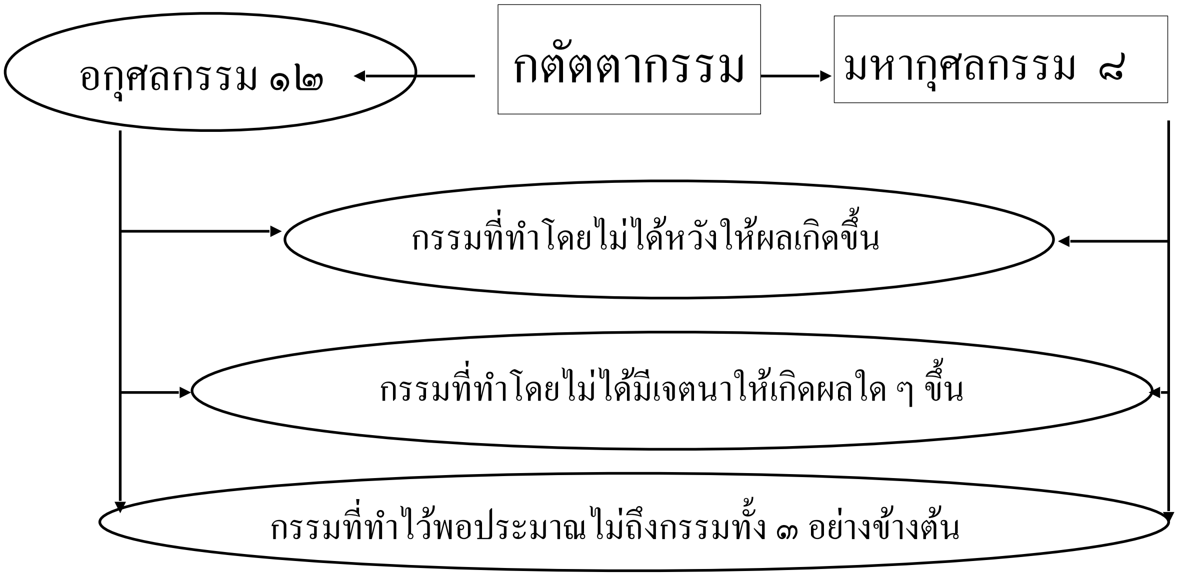
มหากุศลกรรม ๘

- บุคคลที่ทำกุศลกรรมนั้นอยู่เสมอ ๆ จะเป็นอาชีพหรือไม่ก็ตาม
- บุคคลที่ทำกุศลกรรมนั้นแม้เพียงครั้งเดียว แต่ระลึกถึงกรรมนั้นอยู่เสมอ ๆ

อกุศลกรรม ๑๒

- บุคคลที่ทำอกุศลกรรมนั้นอยู่เสมอ ๆ จะเป็นอาชีพหรือไม่ก็ตาม
- บุคคลที่ทำอกุศลกรรมนั้นแม้เพียงครั้งเดียว แต่ระลึกถึงกรรมนั้นอยู่เสมอ ๆ

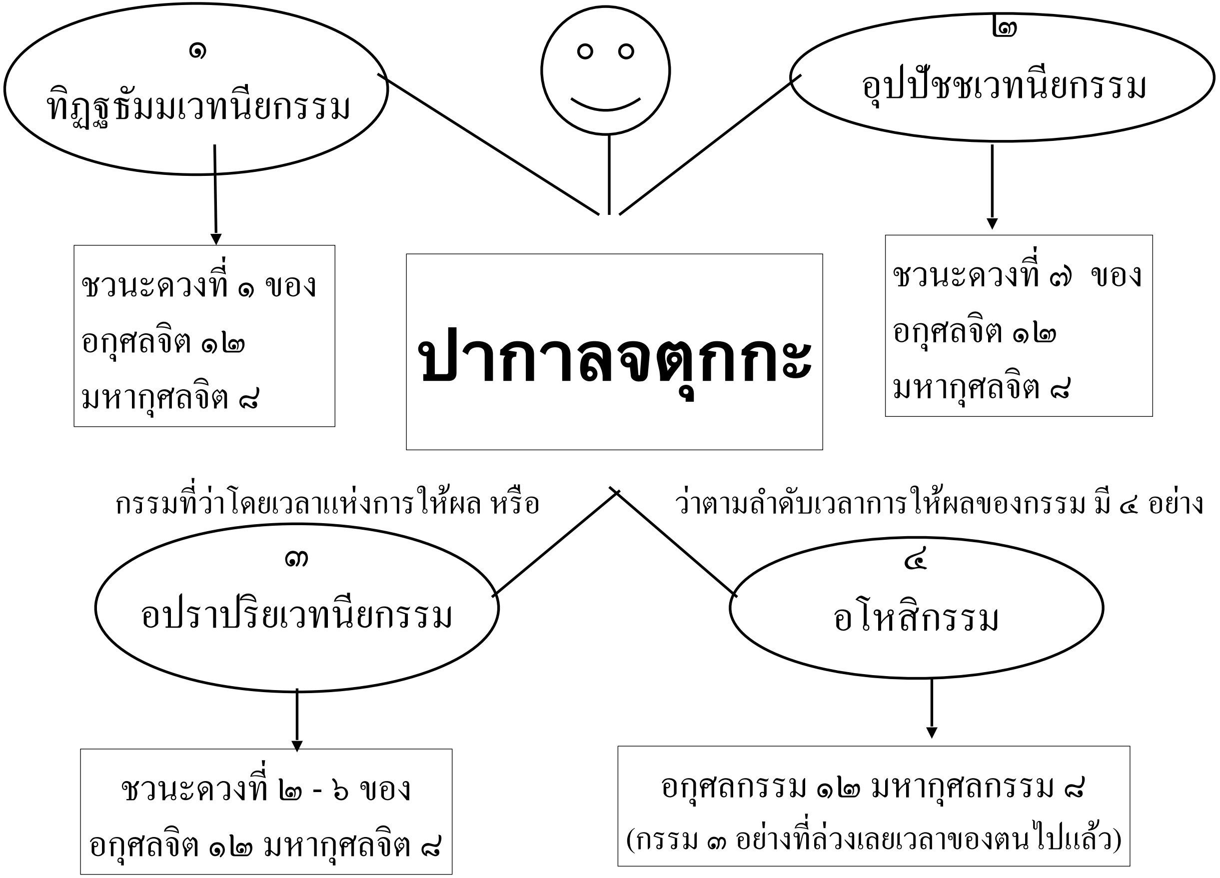
อาจิณณกรรม หมายถึง กรรมที่ได้ก่อ ได้สั่งสมขึ้นแล้ว จะเป็นกุศลกรรม หรือ อกุศลกรรม ก็ตาม

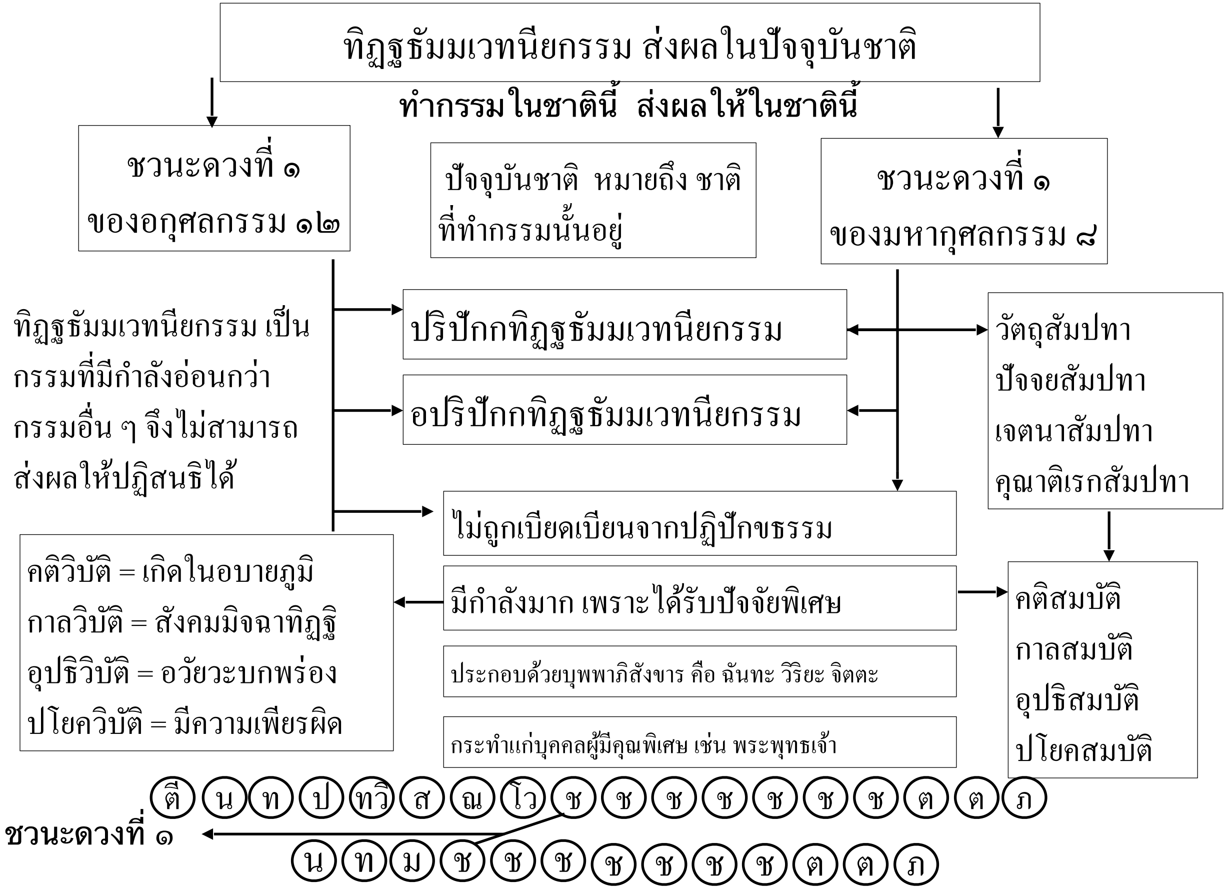

กตัตตากรรม หมายถึง กรรมที่สักแต่ว่ากระทำ แต่เจตนาไม่ครบองค์กรรมบถ ซึ่งเป็นกรรมที่มีเจตนาอ่อนมาก ทั้งไม่ได้เกิดขึ้นบ่อยครั้งนัก และเป็นกรรมที่เกิดขึ้นในเวลาปกติธรรมดา ไม่ใช่ใกล้ตาย ฉะนั้น จึงไม่สามารถเป็นครุกกรรม, อาสันนกรรม,และอาจิณณกรรมได้

ตารางแสดงองค์ธรรมของปากกาลจตุกกะ

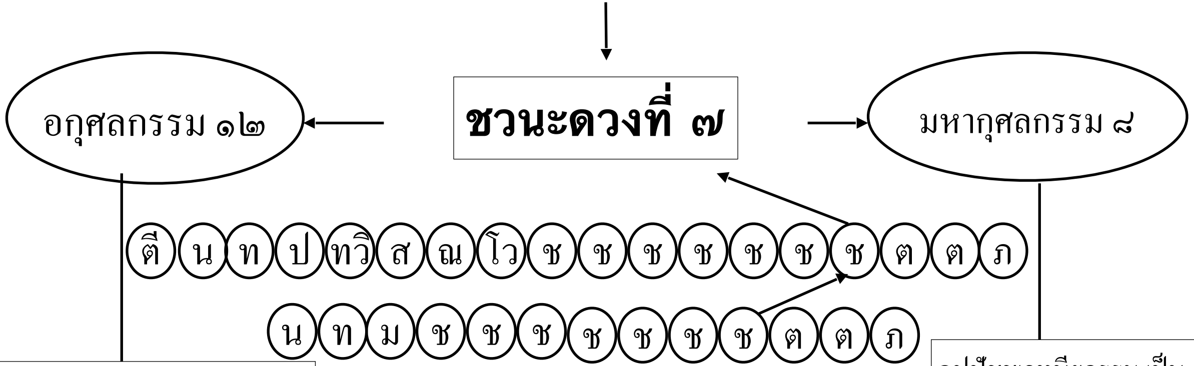
๑. ครุกกรรม	ทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ (ที่เกี่ยวเนื่องด้วยนิยตมิจฉาทิฏฐิ) โทสมูลจิต ๒ (ที่เกี่ยวเนื่องด้วยปัญจานันตริยกรรม)		มหัคคตกุศลกรรม ๙	-	รวมเป็นเจตนากรรม ๑๕
๒.อาสันนกรรม	อกุศลกรรม ๑๒	มหากุศลกรรม ๘	-	-	๒๐
๓.อาจิณณกรรม	อกุศลกรรม ๑๒	มหากุศลกรรม ๘	-	-	๒๐
๔.กตัตตากรรม	อกุศลกรรม ๑๒	มหากุศลกรรม ๘	-	-	๒๐
รวมเป็นเจตนากรรม ๒๙ อย่าง (เว้นมัคคเจตนา ๔)					

๑
ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม
ชวนะดวงที่ ๑ ของ
อกุศลจิต ๑๒
มหากุศลจิต ๘
๒
อุปปัชชเวทนียกรรม
ชวนะดวงที่ ๗ ของ
อกุศลจิต ๑๒
มหากุศลจิต ๘
ปากาลจตุกกะ
กรรมที่ว่าโดยเวลาแห่งการให้ผล หรือ
ว่าตามลำดับเวลาการให้ผลของกรรม มี ๔ อย่าง
๓
อปราปริยเวทนียกรรม
ชวนะดวงที่ ๒ - ๖ ของ
อกุศลจิต ๑๒ มหากุศลจิต ๘
๔
อโหสิกรรม
อกุศลกรรม ๑๒ มหากุศลกรรม ๘
(กรรม ๓ อย่างที่ล่วงเลยเวลาของตนไปแล้ว)

ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม ส่งผลในปัจจุบันชาติ
ทำกรรมในชาตินี้ ส่งผลให้ในชาตินี้
ชวนะดวงที่ ๑ ของอกุศลกรรม ๑๒
ปัจจุบันชาติ หมายถึง ชาติที่ทำกรรมนั้นอยู่
ชวนะดวงที่ ๑ ของมหากุศลกรรม ๘
ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม เป็นกรรมที่มีกำลังอ่อนกว่ากรรมอื่น ๆ จึงไม่สามารถส่งผลให้ปฏิสนธิได้
ปริปักกทิฏฐธัมมเวทนียกรรม
อปริปักกทิฏฐธัมมเวทนียกรรม
วัตถุสัมปทา
ปัจจยสัมปทา
เจตนาสัมปทา
คุณาติเรกสัมปทา
ไม่ถูกเบียดเบียนจากปฏิปักขธรรม
มีกำลังมาก เพราะได้รับปัจจัยพิเศษ
ประกอบด้วยบุพพาภิสังขาร คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ
กระทำแก่บุคคลผู้มีคุณพิเศษ เช่น พระพุทธเจ้า
คติวิบัติ = เกิดในอบายภูมิ
กาลวิบัติ = สังคมมิจฉาทิฏฐิ
อุปธิวิบัติ = อวัยวะบกพร่อง
ปโยควิบัติ = มีความเพียรผิด
คติสมบัติ
กาลสมบัติ
อุปธิสมบัติ
ปโยคสมบัติ
ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ
ชวนะดวงที่ ๑
น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

อุปปัชชเวทนียกรรม ส่งผลในชาติที่ ๒

ทำกรรมในชาติที่แล้ว ให้ผลในชาตินี้ ทำกรรมในชาตินี้ ให้ผลในชาติต่อไป

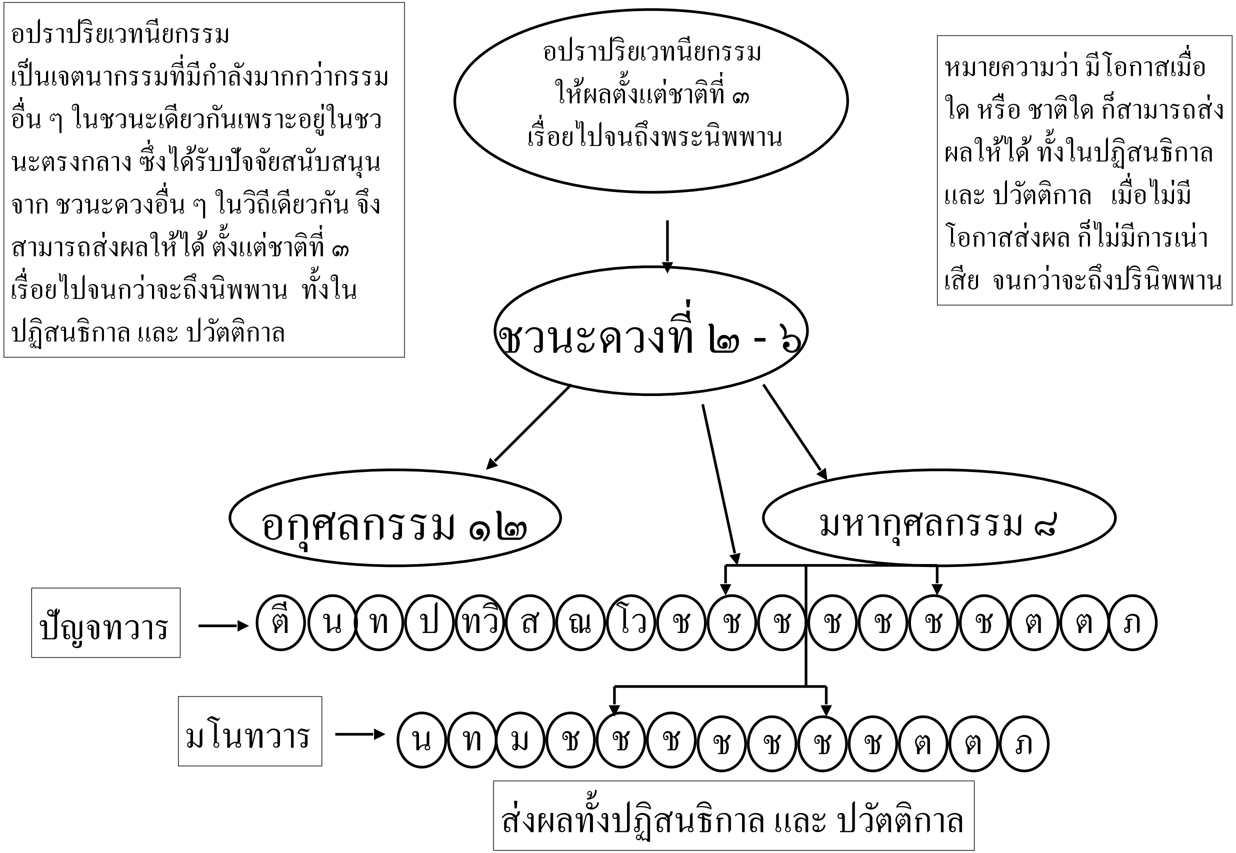
อุปปัชชเวทนียกรรม เป็นกรรมที่มีกำลังมากกว่า ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม จึงสามารถส่งผลให้ปฏิสนธิได้

ส่งผลทั้งปฏิสนธิกาล และ ปวัตติกาล

อุปปัชชเวทนียกรรม เป็นกรรมที่เกิดจาก ชวนะดวงสุดท้าย ซึ่งใกล้จะหมดกำลังลงแล้ว ฉะนั้น จึงสามารถส่งผลให้ปฏิสนธิได้เพียงชาติเดียว

อัตถสาธิกเจตนา = ให้สำเร็จการกระทำ

สันนิฏฐาปกเจตนา = ให้การตัดสินสำเร็จลง

อปราปริยเวทนียกรรม
เป็นเจตนากรรมที่มีกำลังมากกว่ากรรมอื่น ๆ ในชวนะเดียวกันเพราะอยู่ในชวนะตรงกลาง ซึ่งได้รับปัจจัยสนับสนุนจาก ชวนะดวงอื่น ๆ ในวิถีเดียวกัน จึงสามารถส่งผลให้ได้ ตั้งแต่ชาติที่ ๓ เรื่อยไปจนกว่าจะถึงนิพพาน ทั้งในปฏิสนธิกาล และ ปวัตติกาล
อปราปริยเวทนียกรรม
ให้ผลตั้งแต่ชาติที่ ๓
เรื่อยไปจนถึงพระนิพพาน
หมายความว่า มีโอกาสเมื่อใด หรือ ชาติใด ก็สามารถส่งผลให้ได้ ทั้งในปฏิสนธิกาล และ ปวัตติกาล เมื่อไม่มีโอกาสส่งผล ก็ไม่มีการเน่าเสีย จนกว่าจะถึงปรินิพพาน
ชวนะดวงที่ ๒ - ๖
อกุศลกรรม ๑๒
มหากุศลกรรม ๘
ปัญจทวาร
ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ
มโนทวาร
น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ
ส่งผลทั้งปฏิสนธิกาล และ ปวัตติกาล

อโหสิกรรม

อโหสิ แปลว่า ได้มีแล้ว หรือได้เป็นแล้ว

กรรม ๓ อย่างที่ล่วงกาล ผ่านเวลาของตนไปแล้ว

ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม
อุปปัชชเวทนียกรรม
อปราปริยเวทนียกรรม

นาโหสิ กมฺมวิปาโก
กรรมที่ไม่ให้ผล

น ภวิสฺสติ กมฺมวิปาโก
กรรมที่จักไม่ให้ผล

มหากิริยาจิต ๘
มหัคคตกิริยาจิต ๙

นตฺถิ กมฺมวิปาโก
กรรมที่ไม่มีผล

อโหสิกรรม ไม่ใช่กรรมที่จะให้ผลเกิดขึ้นตามลำดับเวลาเหมือนกรรม ๓ อย่างข้างต้น แต่ที่จัดอยู่ในปากกาลจตุกกะนี้ ก็เพราะเป็นผลปรากฏของกรรม ๓ อย่างนั้น เมื่อล่วงเลยเวลาของตนไปแล้ว ก็จะกลายเป็น อโหสิกรรมไป หรือ เป็นกรรมที่ไม่สามารถจัดเข้าในหมวดอื่นได้ จึงจัดเข้าในหมวดนี้

อโหสิกรรม มี ๓ อย่าง คือ

๑. กรรมนั้นสำเร็จแล้ว แต่ผลของกรรมนั้น ยังไม่เกิด (อดีต)

๒. กรรมนั้นสำเร็จแล้ว แต่ผลของกรรมนั้น ไม่ใช่กำลังเกิด (ปัจจุบัน)

๓. กรรมนั้นสำเร็จแล้ว แต่ผลของกรรมนั้น จักไม่เกิด (อนาคต)

ตารางแสดงองค์ธรรมของปากกาลจตุกกะ

๑.ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม	อกุศลกรรม ๑๒ (ชวนะดวงที่ ๑)	มหากุศลกรรม ๘ (ชวนะดวงที่ ๑)	รวมเป็นกรรม ๒๐ (ชวนะดวงที่ ๑)
๒.อุปปัชชเวทนียกรรม	อกุศลกรรม ๑๒ (ชวนะดวงที่ ๗)	มหากุศลกรรม ๘ (ชวนะดวงที่ ๗)	รวมเป็นกรรม ๒๐ (ชวนะดวงที่ ๗)
๓.อปราปริยเวทนียกรรม	อกุศลกรรม ๑๒ (ชวนะดวงที่ ๒-๖)	มหากุศลกรรม ๘ (ชวนะดวงที่ ๒-๖)	รวมเป็นกรรม ๒๐ (ชวนะดวงที่ ๒-๖)
๔.อโหสิกรรม	อกุศลกรรม ๑๒ (ที่นอกจาก ๓ นั้น)	มหากุศลกรรม ๘ (ที่นอกจาก ๓ นั้น)	รวมเป็นกรรม ๒๐ (ที่นอกจาก ๓ นั้น)
รวมเจตนากรรม ๒๐ อย่าง			

เหตุที่จะทำให้กุศลกรรมกลายเป็นอโหสิกรรมได้

๑. **ปุพเพกตปุญญตา** การได้เคยสร้างกุศลบารมีมาแต่ชาติปางก่อน

๒. **ปฏิรูปเทสวาโส** การได้อยู่ในประเทศที่สมควร มีสัตบุรุษหรือมีคำสอนของสัตบุรุษ

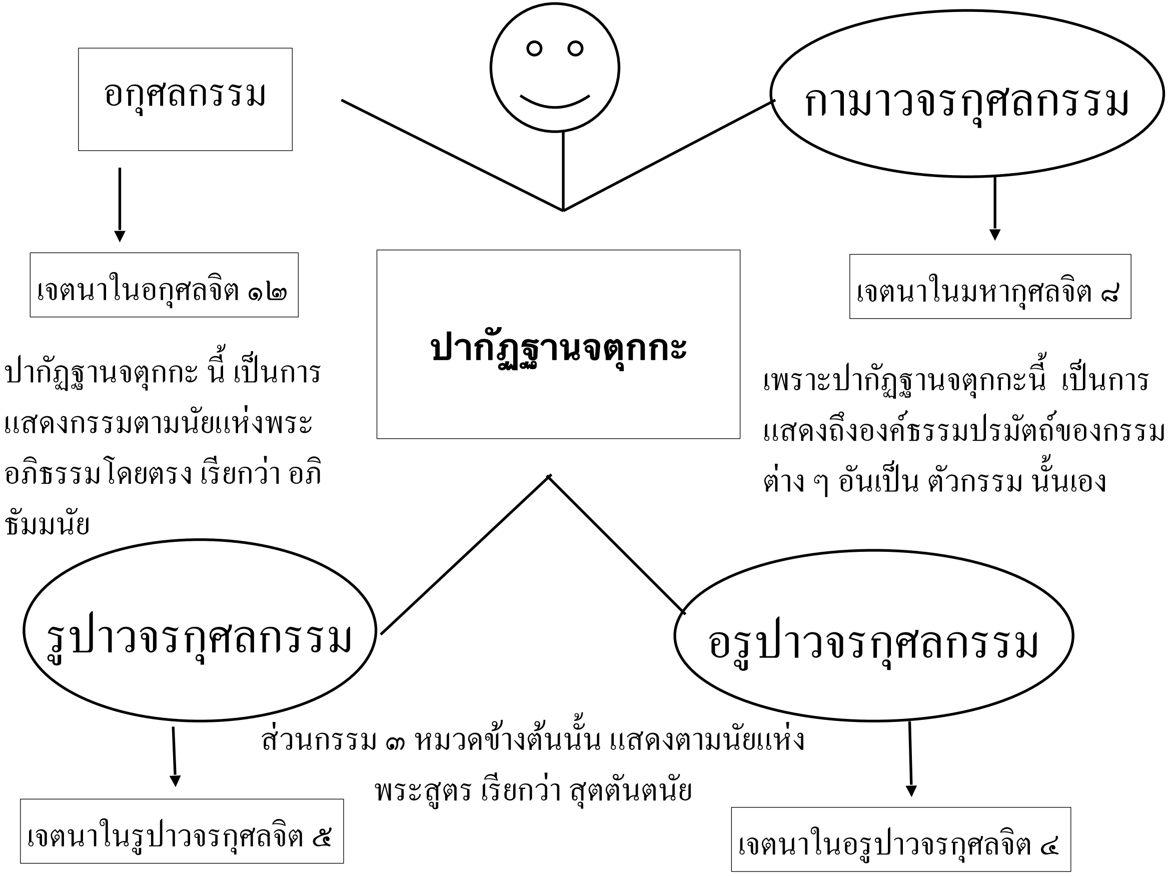
๓. **สัปปุริสูปนิสสโย** การคบหาสมาคมกับสัตบุรุษการเข้าไปนั่งใกล้ปรนนิบัติรับใช้

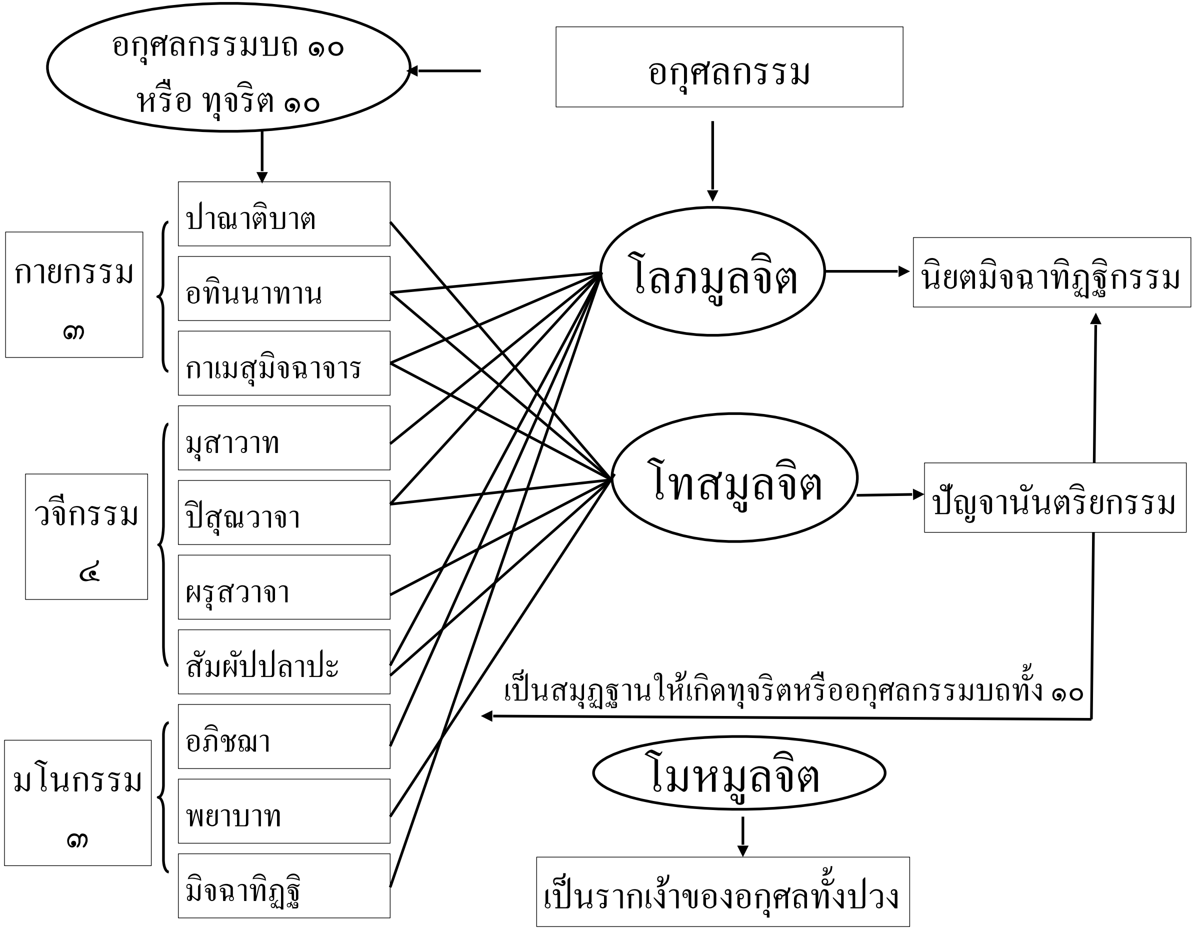
๔. **สัทธัมมัสสวนัง** การได้ฟังคำสอนจากสัตบุรุษ

๕. **อัตตสัมมาปณิธิ** การตั้งตนไว้ในทางที่เหมาะสม

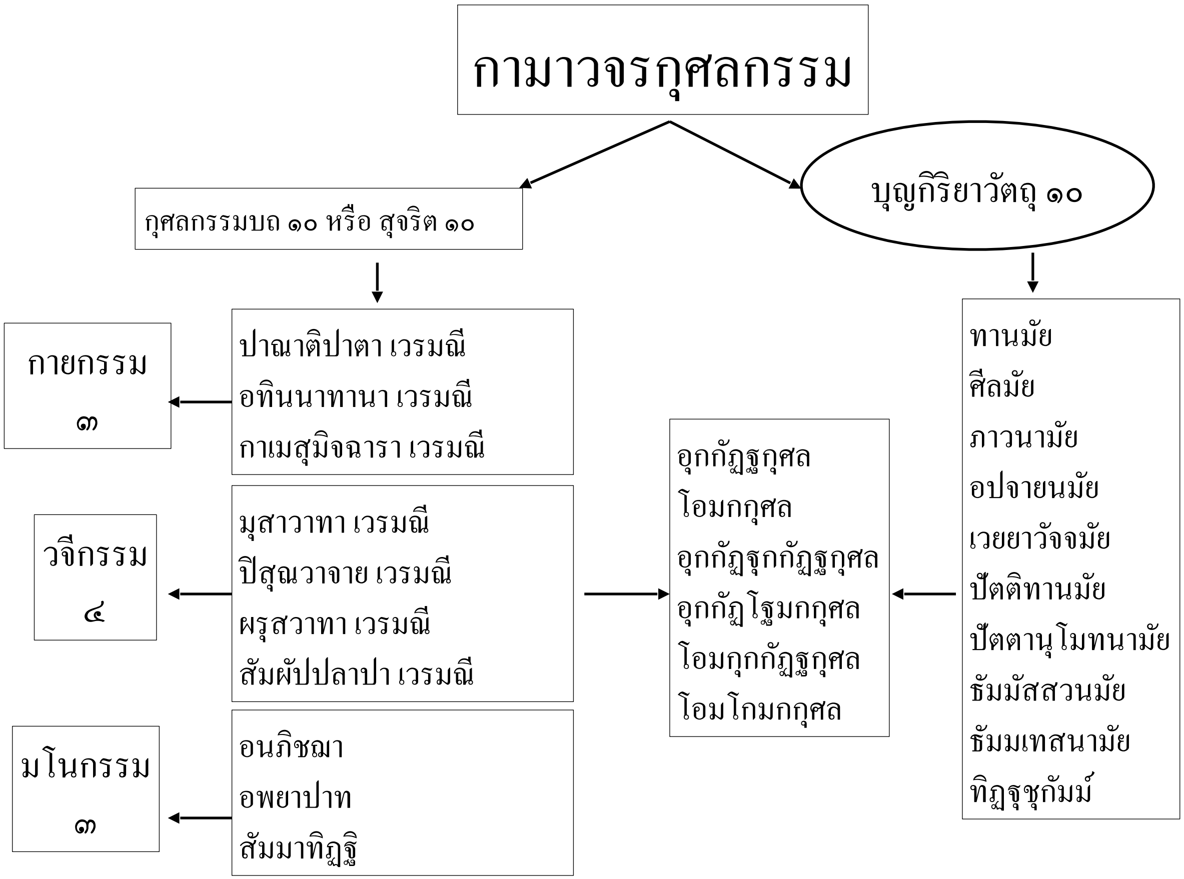
ข้อที่ ๑ นั้น เป็น**อดีตเหตุ** ที่เป็นปัจจัยหนุนส่งให้ได้เกิดในสุคติภูมิ และเกิดในประเทศที่สมควร มีสัตบุรุษ มีพระพุทธเจ้า เป็นต้น อยู่อาศัยหรืออุบัติขึ้น หรือยังมีคำสอนของท่านสัตบุรุษเหล่านั้นเหลืออยู่ ก็ทำให้มีโอกาส ฟัง อ่าน ศึกษา ในหลักธรรมคำสอนนั้น อันจะเป็นปัจจัยหนุนส่งให้ได้เหตุอีก ๔ คือ ข้อ ๒ ถึง ข้อ ๕ จัดเป็น**ปัจจุบันเหตุ**

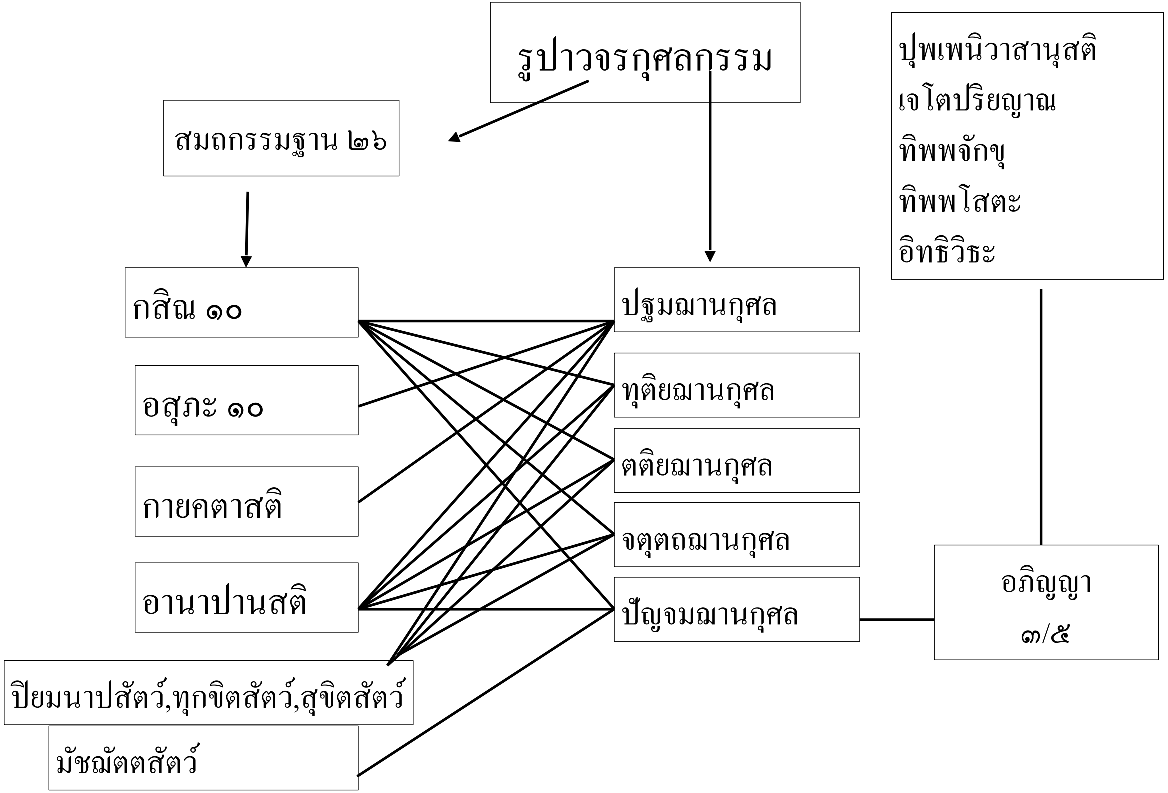
อดีตเหตุ เป็นสิ่งที่ผ่านมาแล้วแต่ชาติปางก่อน ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ แต่ปัจจุบันเหตุ นั้นสามารถสร้างขึ้นมาได้ ถ้าบุคคล มีโยนิโสมนสิการ พิจารณาเหตุผลโดยแท้จริงและถูกต้อง

อกุศลกรรม
กามาวจรกุศลกรรม
เจตนาในอกุศลจิต ๑๒
ปากัฏฐานจตุกกะ
เจตนาในมหากุศลจิต ๘
ปากัฏฐานจตุกกะ นี้ เป็นการแสดงกรรมตามนัยแห่งพระอภิธรรมโดยตรง เรียกว่า อภิธัมมนัย
เพราะปากัฏฐานจตุกกะนี้ เป็นการแสดงถึงองค์ธรรมปรมัตถ์ของกรรมต่าง ๆ อันเป็น ตัวกรรม นั้นเอง
รูปาวจรกุศลกรรม
อรูปาวจรกุศลกรรม
ส่วนกรรม ๓ หมวดข้างต้นนั้น แสดงตามนัยแห่งพระสูตร เรียกว่า สุตตันตนัย
เจตนาในรูปาวจรกุศลจิต ๕
เจตนาในอรูปาวจรกุศลจิต ๔

อกุศลกรรมบถ ๑๐
หรือ ทุจริต ๑๐
อกุศลกรรม
กายกรรม
๓
ปาณาติบาต
อทินนาทาน
กาเมสุมิจฉาจาร
วจีกรรม
๔
มุสาวาท
ปิสุณวาจา
ผรุสวาจา
สัมผัปปลาปะ
มโนกรรม
๓
อภิชฌา
พยาบาท
มิจฉาทิฏฐิ
โลภมูลจิต
โทสมูลจิต
นิยตมิจฉาทิฏฐิกรรม
ปัญจานันตริยกรรม
เป็นสมุฏฐานให้เกิดทุจริตหรืออกุศลกรรมบถทั้ง ๑๐
โมหมูลจิต
เป็นรากเง้าของอกุศลทั้งปวง

กามาวจรกุศลกรรม
กุศลกรรมบถ ๑๐ หรือ สุจริต ๑๐
บุญกิริยาวัตถุ ๑๐
กายกรรม
๓
ปาณาติปาตา เวรมณี
อทินนาทานา เวรมณี
กาเมสุมิจฉารา เวรมณี
วจีกรรม
๔
มุสาวาทา เวรมณี
ปิสุณวาจาย เวรมณี
ผรุสวาทา เวรมณี
สัมผัปปลาปา เวรมณี
มโนกรรม
๓
อนภิชฌา
อพยาปาท
สัมมาทิฏฐิ
อุกกัฏฐกุศล
โอมกกุศล
อุกกัฏฐุกกัฏฐกุศล
อุกกัฏโฐมกกุศล
โอมกุกกัฏฐกุศล
โอมโกมกกุศล
ทานมัย
ศีลมัย
ภาวนามัย
อปจายนมัย
เวยยาวัจจมัย
ปัตติทานมัย
ปัตตานุโมทนามัย
ธัมมัสสวนมัย
ธัมมเทสนามัย
ทิฏฐุชุกัมม์

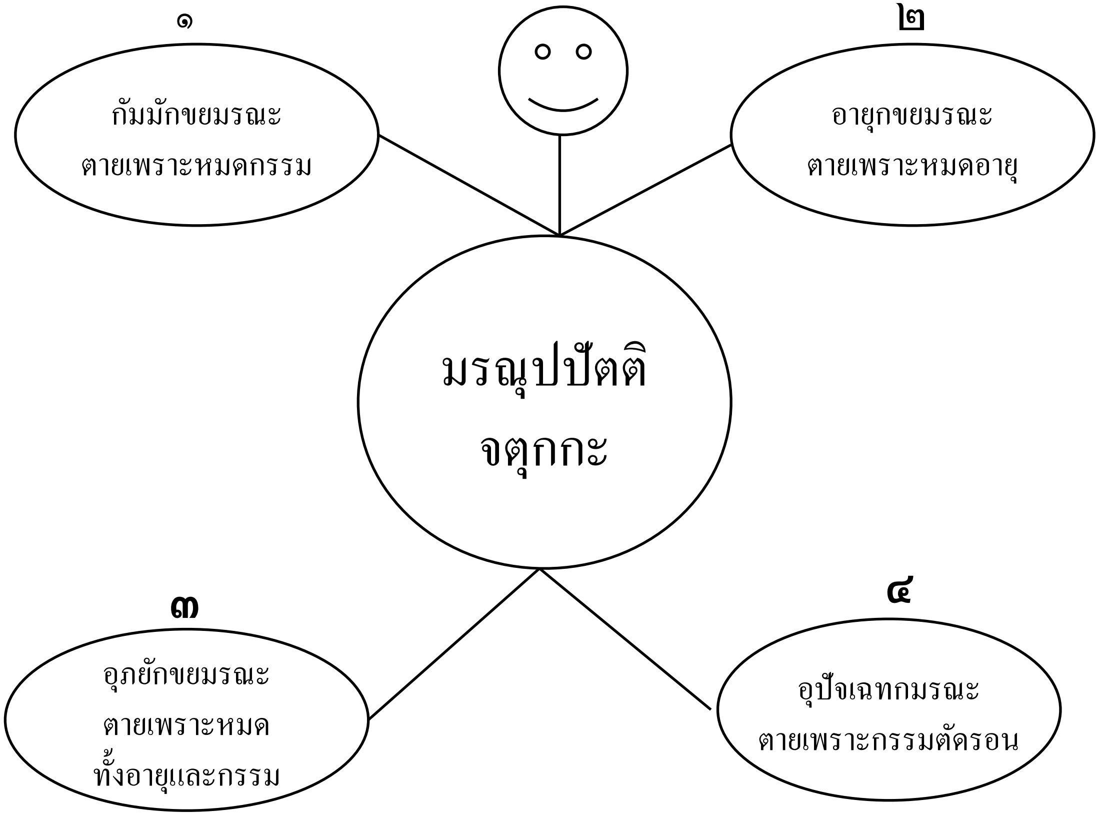

รูปาวจรกุศลกรรม
สมถกรรมฐาน ๒๖
กสิณ ๑๐
อสุภะ ๑๐
กายคตาสติ
อานาปานสติ
ปิยมนาปสัตว์,ทุกขิตสัตว์,สุขิตสัตว์
มัชฌัตตสัตว์
ปฐมฌานกุศล
ทุติยฌานกุศล
ตติยฌานกุศล
จตุตถฌานกุศล
ปัญจมฌานกุศล
ปุพเพนิวาสานุสติ
เจโตปริยญาณ
ทิพพจักขุ
ทิพพโสตะ
อิทธิวิธะ
อภิญญา
๓/๕

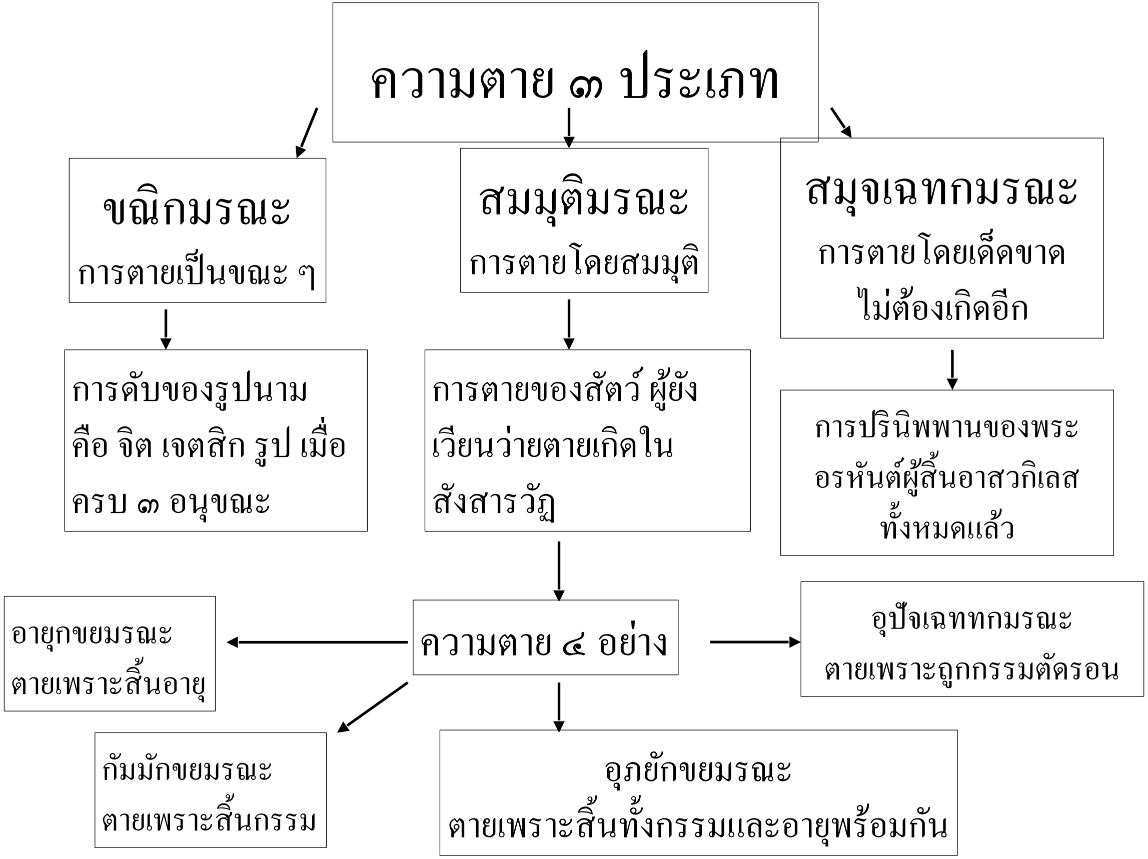
อรูปาวจรกุศลกรรม

อรูปกัมมัฏฐาน ๔

- กสิณุฆาฏิมากาสบัญญัติ — อากาสานัญจายตนกุศลกรรม
- อากาสานัญจายตนฌาน — วิญญาณัญจายตนกุศลกรรม
- นัตถิภาวบัญญัติ — อากิญจัญญายตนกุศลกรรม
- อากิญจัญญายตนฌาน — เนวสัญญานาสัญญายตนกุศลกรรม

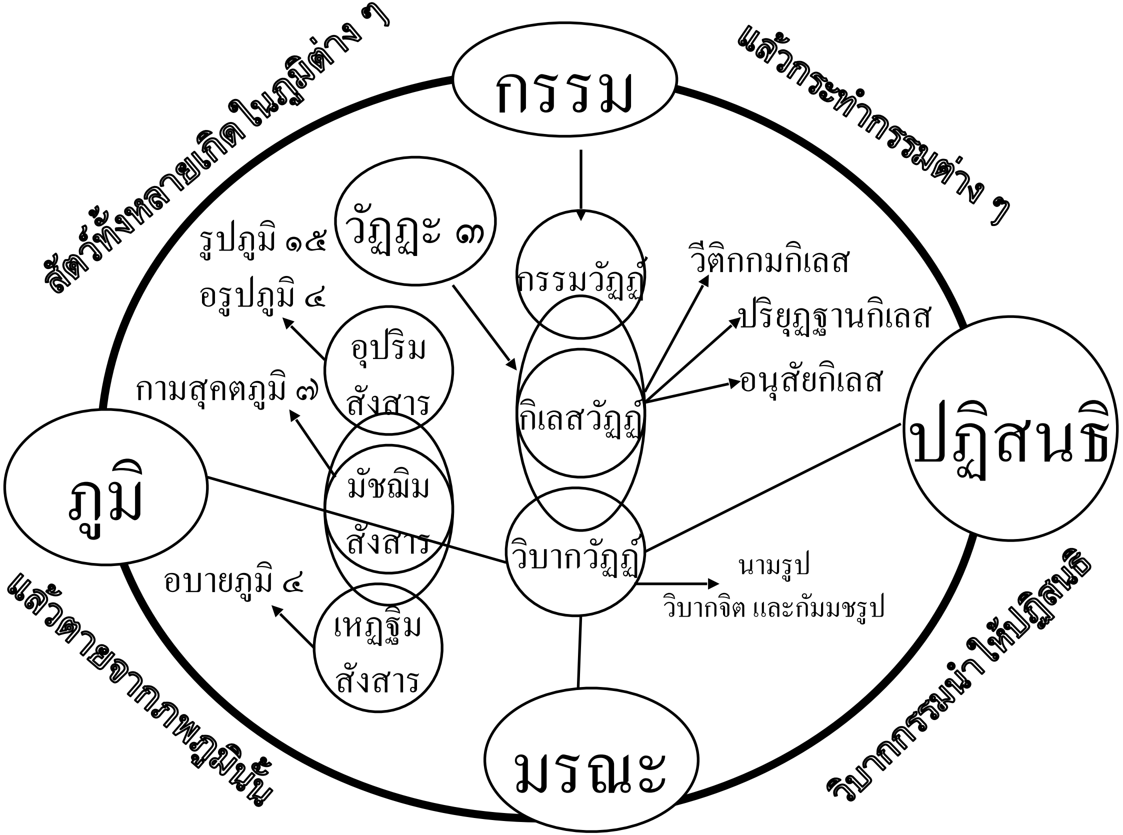
๑
กัมมักขยมรณะ
ตายเพราะหมดกรรม
๒
อายุกขยมรณะ
ตายเพราะหมดอายุ
มรณุปปัตติ
จตุกกะ
๓
อุภยักขยมรณะ
ตายเพราะหมด
ทั้งอายุและกรรม
๔
อุปัจเฉทกมรณะ
ตายเพราะกรรมตัดรอน

ความตาย ๓ ประเภท
ขณิกมรณะ
การตายเป็นขณะ ๆ
สมมุติมรณะ
การตายโดยสมมุติ
สมุจเฉทกมรณะ
การตายโดยเด็ดขาด
ไม่ต้องเกิดอีก
การดับของรูปนาม
คือ จิต เจตสิก รูป เมื่อ
ครบ ๓ อนุขณะ
การตายของสัตว์ ผู้ยัง
เวียนว่ายตายเกิดใน
สังสารวัฏ
การปรินิพพานของพระ
อรหันต์ผู้สิ้นอาสวกิเลส
ทั้งหมดแล้ว
ความตาย ๔ อย่าง
อายุกขยมรณะ
ตายเพราะสิ้นอายุ
อุปัจเฉททกมรณะ
ตายเพราะถูกกรรมตัดรอน
กัมมักขยมรณะ
ตายเพราะสิ้นกรรม
อุภยักขยมรณะ
ตายเพราะสิ้นทั้งกรรมและอายุพร้อมกัน

อุปัจเฉทกกรรม ๓ อย่าง

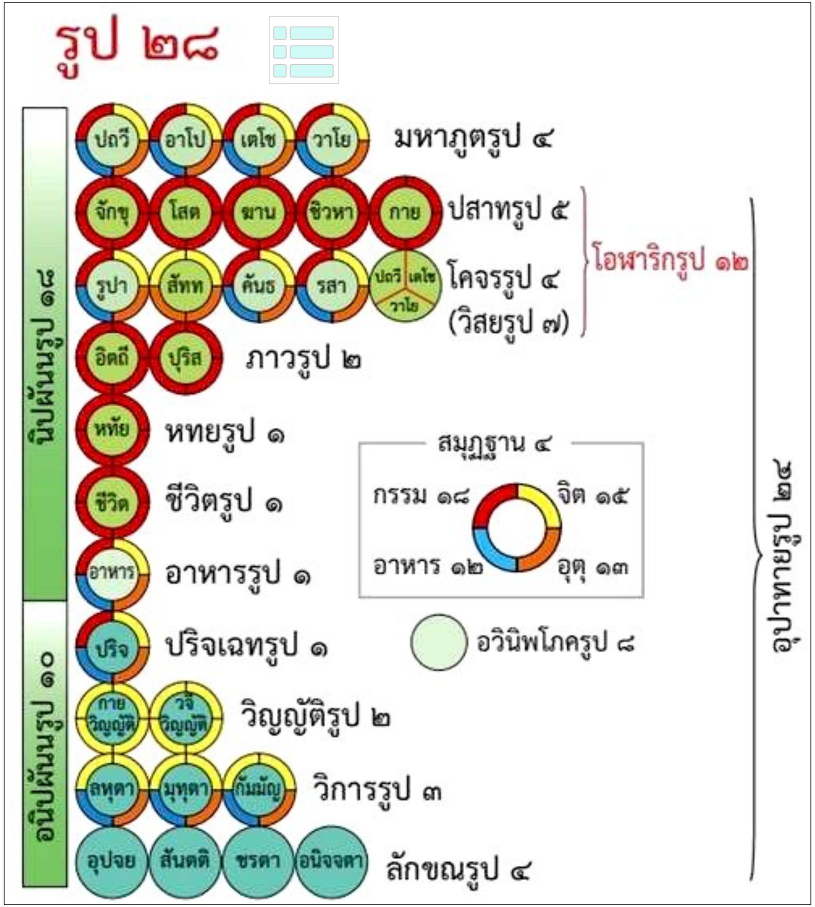
- **อกุศลกรรม ๑๒ ตัดวิบากรูปนามของสัตว์**
  - ขิฑฑปโทสิกเทวดา เทวดาที่ตายเพราะมัวเล่นเพลิดเพลิน
  - มโนปโทสิกเทวดา เทวดาที่ตายเพราะความโกรธ
  - มโนปโทสิกสัตว์ สัตว์อื่น ๆ ผู้ตายด้วยความโกรธ รวมทั้งมนุษย์ด้วย
- **มหากุศลกรรม ๘ ตัดวิบากรูปนามของสัตว์**
  - สัตว์นรกที่ตอบเทวทูตปัญหาได้แล้วพ้นจากนรก ไปเกิดเป็นมนุษย์ หรือ เทวดา
  - เปรตที่อนุโมทนาส่วนบุญแล้วพ้นจากอัตภาพเปรต ไปเกิดเป็นมนุษย์ หรือ เทวดา
  - สัตว์ที่ระลึกถึงผู้ที่ตนเคารพจนหัวใจแตกสลายตายไปเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดา
- **อรหัตตมรรค ๑ ตัดวิบากรูปนามของมนุษย์คฤหัสถ์**
  - มนุษย์ที่ได้บรรลุพระอรหันต์ แต่ไม่บวชภายในวันนั้น ต้องดับขันธปรินิพพาน เพราะเพศของคฤหัสถ์เป็นเพศต่ำ ไม่สามารถรองรับความเป็นพระอรหันต์ ซึ่งเป็นคุณอันยิ่งใหญ่ได้

ความเกี่ยวเนื่องกันของจตุกกะทั้ง ๔

สรุปจตุกกะทั้ง ๔

กรรม	ปฏิสนธิ	บุคคล	ภูมิ	มรณะ
อกุศลกรรม ๑๒	อุเบกขาสันตีรณอกุศลวิบากจิต ๑ เจตสิก ๑๐ กัมมชรูป ๒๐	ทุคติบุคคล	อบายภูมิ ๔	๔
ทวิเหตุกโอมกกุศล ๔ โอมกกุศลกรรม ๘	อุเบกขาสันตีรณกุศลวิบากจิต ๑ เจตสิก ๑๐ กัมมชรูป ๒๐	สุคติอเหตุกบุคคล เป็นมนุษย์ เทวดาชั้นต่ำ	มนุษยภูมิ ๑ จาตุมหาราชิกา ๑	๔
ทวิเหตุกอุกกัฏฐกุศล ๔ ติเหตุกโอมกกุศล ๔	มหาวิบากญาณวิปปยุตตจิต ๔ เจตสิก ๓๒ กัมมชรูป ๒๐	ทวิเหตุกบุคคล เป็นมนุษย์ เทวดาชั้นกลาง	กามสุคติภูมิ ๗	๔
ติเหตุกอุกกัฏฐกุศล ๔	มหาวิบากญาณสัมปยุตตจิต ๔เจตสิก ๓๓ กัมมชรูป ๒๐	ติเหตุกบุคคล เป็นมนุษย์ เทวดา ชั้นดี	กามสุคติภูมิ ๗	๔
ปฐมฌานรูปาวจรกุศล ๑	ปฐมฌานรูปาวจรวิบากจิต ๑ เจตสิก ๓๕ กัมมชรูป ๑๕	ติเหตุกบุคคล ที่เป็นรูปพรหม	ปฐมฌานภูมิ ๓	๑
ทุติยฌาน+ตติยฌานกุศล ๑	ทุติยฌาน+ตติยฌานรูปาวจรวิบากจิต ๑ เจตสิก ๓๔/๓๓ กัมมชรูป ๑๕	ติเหตุกบุคคล ที่เป็นรูปพรหม	ทุติยฌานภูมิ ๓	๑
จตุตถฌานรูปาวจรกุศล ๑	จตุตถฌานรูปาวจรวิบากจิต ๑ เจตสิก ๓๒ กัมมชรูป ๑๕	ติเหตุกบุคคล ที่เป็นรูปพรหม	ตติยฌานภูมิ ๓	๑
ปัญจมฌานรูปาวจรกุศล ๑	ปัญจมฌานรูปาวจรวิบากจิต ๑ เจตสิก ๓๒ กัมมชรูป ๑๕	ติเหตุกบุคคล ที่เป็นรูปพรหม	เวหัปผลาภูมิ ๑	๑
ปัญจมฌานรูปาวจรกุศล ๑ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยสัญญาวิราคภาวนา	ชีวิตนวกกลาป ๙	สุคติอเหตุกบุคคล ที่เป็นอสัญญสัตตพรหม	อสัญญสัตตภูมิ ๑	๑
อรูปาวจรกุศล ๔	อรูปาวจรวิบากจิต ๔ เจตสิก ๓๐	ติเหตุกบุคคล ที่เป็นอรูปพรหม	อรูปภูมิ ๔	๑

- อารัมภคาถา
- รูปปรมัตถ์ ๕ นัย
- รูปปรมัตถ์ ลักษณะพิเศษ
- นัย รูปสมุทเทสนัย
นิปผันนรูป
อนิปผันนรูป
- รูปแท้
รูปเทียม
- มหาภูตรูป
อุปาทายรูป
- การรู้อารมณ์ทาง
ตา หู จมูก ลิ้น กาย
- อาหาร ๔
- นิปผันนรูป ๑๘
- วิการรูป ๕
- ความชรา
- พลรูป
สัมภวรูป
สัณฐานรูป
โรครูป

รูปวิภาคนัย

- เอกมาติกา
- ทุกมาติกา
  - อัชฌัตติก พาหิร
  - วัตถุ อวัตถุ
  - ทวาร อทวาร
  - อินทรี อนินทรี
  - โอฬาริก สุขุม
  - สันติเก ทูเร
  - สัปฏิฆ อัปปฏิฆ
  - อุปาทิน อนุปาทิน
  - สนิทัสสนะ อนิทัสสนะ
  - โคจรัคคาหก อโคจรัคคาหก
  - อวินิพโภค นิพโภค

รูปสมุฐานนัย

กรรมสุมฐาน

อบาย

กามสุขคติ

รูปภูมิ เว้น อสัญญสัตต

อสัญญสัตตภูมิ

นัย ๔ รูปกลาป

ขนาดของปรมาณู

รูปกลาป ๒๓

รูปที่ไม่นับเป็นกลาป

กัมมชกลาป ๙

กัมมชกลาป ๙

กัมมชกลาป โดยกาย

จิตตชกลาป ๘

จิตตชกลาป ๘

จิตตชกลาป โดยกาย

อุตุชกลาป

อุตุชกลาป ๔

อาหารชกลาป

อาหารชกลาป

อาหารชรูป vs อาหารชกลาป

นิพพานปรมัตถ์

ประเภทของนิพพาน

คุณบทของของนิพพาน

ปรารถนานิพพาน
ภวตันหา
วิภวตันหา

จิตตสมุฏฐาน

สามัญ

หัวเราะ

ร้องไห้

เคลื่อนไหวอิริยาบถย่อย

พูด

อิริยาบถใหญ่ ธรรมดา

อิริยาบถใหญ่ ตั้งมั่น

ตารางสรุป จิตตชรูป ๗

อุตุชรูป ๔ อย่าง

สมุฐาน ๔ โดยอาการ ๔๒

อาการ ๓๒

รูปกลาปในอาการ ๔๒

ภาพแสดงการจำแนกจิต โดยจิตตชรูป ๗ อย่าง

รูปปวัตติกกมนัย

ภูมิ | กาล | กำเนิด

กัมมชกลาป โดยกำเนิด

มนุษย์ ตั้งแต่ปฏิสนธิ
จนอวัยวะครบถ้วน

สรุป จำแนกภูมิโดย กำเนิด ๔
จำแนกกำเนิด โดยกัมมชกลาป ๙

บัญญัติธรรม

อัตถบัญญัติ ๑๗

สัททบัญญัติ ๖

สัททบัญญัติ ๖

อารัมภคาถา

สมุทฺเทสา วิภาคา จ สมุฏฺฐานา กลาปโต

ปวตฺติกฺกมโต เจติ ปญฺจธา ตตฺถ สงฺคโหฯ

แปลความว่า การแสดงสงเคราะห์รูป ในรูปปริจเฉทนี้ พระอนุรุทธาจารย์ แสดงเป็น ๕ นัย คือ

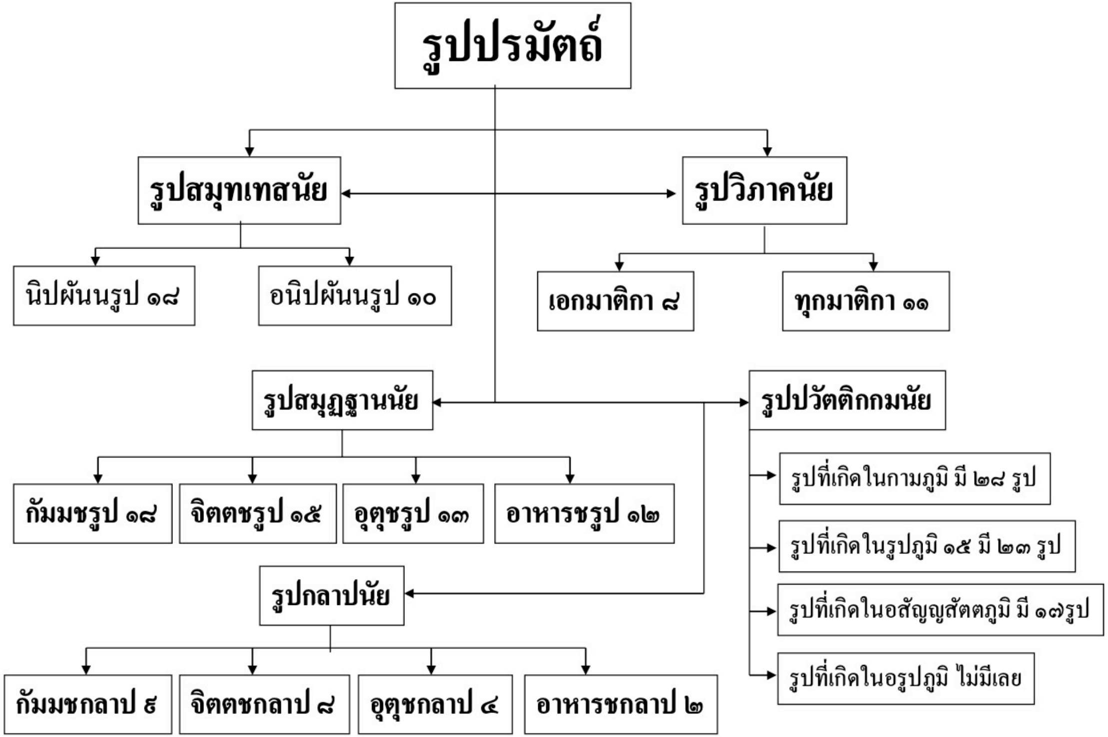
๑. รูปสมุทเทสนัย การแสดงรูปโดยสังเขป

๒. รูปวิภาคนัย การแสดงจำแนกรูปเป็นส่วนๆ โดยพิสดาร

๓. รูปสมุฏฐานนัย การแสดงสมุฏฐานของรูป

๔. รูปกลาปนัย การแสดงรูปที่เกิดขึ้นเป็นหมวด ๆ

๕. รูปปวัตติกกมนัย การแสดงความเกิดขึ้นพร้อมด้วยความดับของรูปตามลำดับ

รูปปรมัตถ์
รูปสมุทเทสนัย
รูปวิภาคนัย
นิปผันนรูป ๑๘
อนิปผันนรูป ๑๐
เอกมาติกา ๘
ทุกมาติกา ๑๑
รูปสมุฏฐานนัย
รูปปวัตติกกมนัย
กัมมชรูป ๑๘
จิตตชรูป ๑๕
อุตุชรูป ๑๓
อาหารชรูป ๑๒
รูปที่เกิดในกามภูมิ มี ๒๘ รูป
รูปที่เกิดในรูปภูมิ ๑๕ มี ๒๓ รูป
รูปที่เกิดในอสัญญสัตตภูมิ มี ๑๗รูป
รูปที่เกิดในอรูปภูมิ ไม่มีเลย
รูปกลาปนัย
กัมมชกลาป ๙
จิตตชกลาป ๘
อุตุชกลาป ๔
อาหารชกลาป ๒

รูป ๒๘

ปฐวี อาโป เตโช วาโย	→ มหาภูตรูป ๔	รูปที่ใหญ่ปรากฏชัด
จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย	→ ปสาทรูป ๕	รูปที่มีความใสกระทบอารมณ์ได้
วัณณ สัทท คันธ รส โผฏ	→ โคจรรูป ๔ /วิสยรูป ๗	รูปที่เป็นอารมณ์
อิตถี ปุริส	→ ภาวรูป ๒	รูปที่แสดงถึงเพศ
หทย	→ หทยรูป ๑	รูปเนื้อหัวใจ
ชีวิต	→ ชีวิตรูป ๑	รูปที่รักษาชีวิต
อาหาร	→ อาหารรูป ๑	รูปที่เป็นธาตุอาหาร
ปริจเฉท	→ ปริจเฉทรูป ๑	รูปอากาศที่คั่นรูปกลาป
กาย วจี วิญญัติ	→ วิญญัติรูป ๒	รูปที่เป็นการเคลื่อนไหว
ลหุตา มุทุตา กัมมัญ	→ วิการรูป ๓	รูปที่แสดงการเปลี่ยนแปลง
อุปจย สัตตติ ชรตา อนิจจตา	→ ลักขณรูป ๔	รูปที่แสดงไตรลักษณ์

รูปปรมัตถ์

คำว่า“**รูป**”ในปรมัตถทีปนีฎีกาแสดงไว้ว่า “**รุปฺปนตีติ = รูปํ**” แปลความว่า ธรรมชาติที่แตกดับทำลายไป หรือ เสื่อมสลายไป เรียกว่า รูป

อีกนัยหนึ่ง “**รุปฺปนญฺเจตฺถ สีตุณฺหาทิวิโรธิปจฺจยสมวาเย วิสทิสุปฺปตฺติเยว**” แปลความว่า รูปที่เกิดดับ โดยลำดับนั้น เพราะอาศัยปัจจัยอันเป็นปฏิปักษ์กัน มีความเย็นและความร้อน เป็นต้นนั้น ทำให้แตกดับไป จึงชื่อว่า รุปปนะ

หมายความว่า **รูป** คือ ธรรมชาติที่ย่อมแตกดับสลายไปด้วย**อำนาจของวิโรธิปัจจัย** มีความร้อนและความเย็น เป็นต้น นั่นเอง

ลักษณะพิเศษของรูป ๔ อย่าง

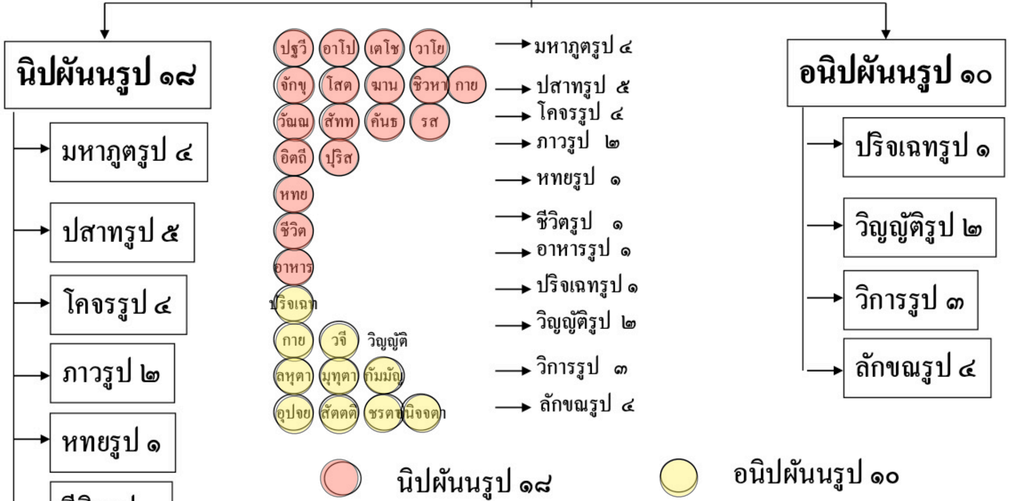
๑. รุปฺปนลกฺขณํ	มีการเสื่อมสิ้นสลายไป เป็นลักษณะ
๒. วิกีรณรสํ	มีการแยกกันได้ เป็นกิจ
๓. อพฺยากตปจฺจุปฏฺฐานํ	มีความเป็นอัพยากตธรรม คือ รู้อารมณ์ไม่ได้เป็นผล
๔. วิญฺญาณปทฏฺฐานํ	มีวิญญาณ (ปฏิสนธิวิญญาณ) เป็นเหตุใกล้

รูปมี ๒ อย่าง

๑. รูปบัญญัติ ได้แก่ สิ่งที่มองเห็นกัน เรียกกันไปต่าง ๆ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต

๒. รูปปรมัตถ์ ได้แก่ รูปที่มีจริง ๆ โดยสภาวะ โดยธรรมชาติ ผู้ที่ได้ศึกษา ได้เรียนรู้ ได้กระทบสัมผัส พิจารณาให้รอบคอบด้วยปัญญาแล้ว ก็สามารถที่จะรู้ได้

นัยที่ ๑ รูปสมุทเทสนัย

นิปผันนรูป หมายถึง รูปปรมัตถ์แท้ที่มีสภาวลักษณะของตนโดยเฉพาะ ซึ่งรูปเหล่านี้ จะทรงสภาวะของตนไว้เป็นประจำ ไม่ผันแปรเปลี่ยนแปลงสภาวะไปเป็นอย่างอื่น จึงชื่อว่า **รูปปรมัตถ์แท้**

อนิปผันนรูป หมายถึง รูปที่ไม่ใช่รูปปรมัตถ์แท้ แต่เกี่ยวเนื่องโดยความเป็นอาการ หรือ เป็นเครื่องหมายของนิปผันนรูปหรือเรียกว่า **รูปปรมัตถ์เทียม**

รูปปรมัตถ์

พระอนุรุทธาจารย์ท่านแสดงชื่อรูปปรมัตถ์ไว้ อย่างละ ๕ ชื่อ

รูปปรมัตถ์แท้

รูปปรมัตถ์แท้ มีชื่อเรียก ๕ ชื่อ คือ

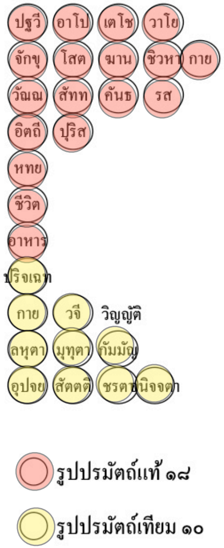
๑. สภาวรูป หมายถึง รูปที่มีสภาวะของตน ๆ

๒. สลักขณรูป หมายถึง รูปที่มีลักษณะ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ปรากฏ

๓. นิปผันนรูป หมายถึง รูปที่มีสภาพเป็นปรมัตถ์แท้

๔. รูปรูป หมายถึง รูปที่มีการเปลี่ยนแปลงเสื่อมสิ้นสลายไป ด้วยวิโรธิปัจจัย คือ ปัจจัยที่ไม่ถูกกัน มีความเย็น และ ความร้อน เป็นต้น

๕. สัมมสนรูป หมายถึง รูปที่พระโยคีบุคคล พิจารณาโดยความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาได้

รูปปรมัตถ์เทียม

รูปปรมัตถ์ไม่แท้ มีชื่อเรียก ๕ ชื่อ คือ

๑. อสภาวรูป หมายถึง รูปที่ไม่มีสภาวะของตน ๆ

๒. อสลักขณรูป หมายถึง รูปที่ไม่มีลักษณะ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ปรากฏโดยสภาวะของตน

๓. อนิปผันนรูป หมายถึง รูปที่ไม่ได้เกิดจากกรรม จิต อุตุ อาหาร

๔. อรูปรูป หมายถึง รูปที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เสื่อมสิ้นสลายไปด้วยวิโรธิปัจจัย มีความเย็นและความร้อน เป็นต้น

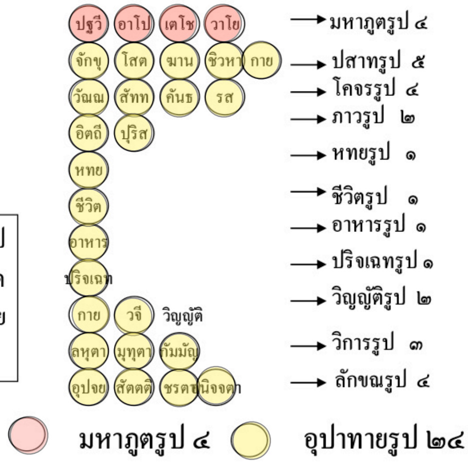
๕. อสัมมสนรูป หมายถึง รูปที่พระโยคีบุคคล พิจารณาโดยความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาไม่ได้

รูป ๒๘

มหาภูตรูป ๔

มหาภูตรูป ๔

มหาภูตรูป หมายถึง รูปที่ใหญ่และปรากฏชัด เป็นที่อาศัยของอุปาทายรูป ๒๔

๑. **มหันตปาตุภาวโต** เป็นธาตุที่ใหญ่และปรากฏชัดเป็นที่อาศัยเกิดของรูปทั้งหลาย

๒. **มหาภูตสามัญญโต** มีลักษณะที่ลอกลวง เกิดดับดุจปีศาจ

๓. **มหาปริหารโต** เป็นสิ่งที่ต้องบริหาร เลี้ยงดู ประคับประคองอยู่เป็นนิตย์ เพราะย่อยยับไปอยู่เสมอ

๔. มหาวิการโต มีอาการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ต้องเคลื่อนไหวมาก

๕. **มหัตตภูตตัตตา** เป็นของใหญ่มีอยู่จริงโดยสภาวะ ต้องพิจารณามาก

อุปาทายรูป ๒๔

อุปาทายรูป หมายถึง รูปที่อาศัยมหาภูตรูปเป็นแดนปรากฏเกิดขึ้น เป็นรูปที่ไม่สามารถปรากฏเกิดขึ้นโดยลำพังของตนเองได้

- ปสาทรูป ๕
- โคจรรูป ๔
- ภาวรูป ๒
- หทยรูป ๑
- ชีวิตรูป ๑
- อาหารรูป ๑
- ปริจเฉทรูป ๑
- วิญญัติรูป ๒
- วิการรูป ๓
- ลักขณรูป ๔

มหาภูตรูป ๔

ปฐวีธาตุ
กักขฬลักษณะ มีลักษณะแข็ง
มุทุลักษณะ มีลักษณะอ่อน

อาโปธาตุ
ปัคฆรณลักษณะ มีลักษณะไหล
อาพันธนลักษณะ มีลักษณะเกาะกุม

เตโชธาตุ
อุณหลักษณะ มีลักษณะร้อน
สีตลักษณะ มีลักษณะเย็น

วาโยธาตุ
วิตถัมภณลักษณะ มีลักษณะเคร่งตึง
สมุทีรณลักษณะ มีลักษณะหย่อน

การอุปการะก่อนของมหาภูตรูป ๔

ปฐวีธาตุ
มีอาโปธาตุ เป็นตัวเกาะกุม
มีเตโชธาตุ เป็นผู้ตามรักษา
มีวาโยธาตุ เป็นตัวกระพือพัด

อาโปธาตุ
มีปฐวีธาตุ เป็นที่ตั้งอาศัย
มีเตโชธาตุ เป็นผู้ตามรักษา
มีวาโยธาตุ เป็นผู้กระพือพัด

เตโชธาตุ
มีปฐวีธาตุ เป็นที่ตั้งอาศัย
มีอาโปธาตุ เป็นตัวเกาะกุม
มีวาโยธาตุ เป็นผู้กระพือพัด

วาโยธาตุ
มีปฐวีธาตุ เป็นที่ตั้งอาศัย
มีอาโปธาตุ เป็นตัวเกาะกุม
มีเตโชธาตุ เป็นผู้ตามรักษา

ธาตุที่เป็นสหาย

ธาตุดิน กับ ธาตุน้ำ เป็นสหายกัน
ต้องมีความสมดุลกันเสมอ
เพราะเป็นธาตุหนักด้วยกัน

ธาตุไฟ กับ ธาตุลม เป็นสหายกัน
ต้องมีความสมดุลกันเสมอ
เพราะเป็นธาตุเบาด้วยกัน

ธาตุที่เป็นศัตรูกัน

ธาตุดิน กับ ธาตุลม เป็นศัตรูกัน
เพราะมีสภาพหนัก
กับเบาไม่เท่ากัน

ธาตุน้ำ กับ ธาตุไฟ เป็นศัตรูกัน
เพราะมีสภาพหนัก
กับเบาไม่เท่ากัน

ปฐวีธาตุ

ลักษณะพิเศษของปฐวีธาตุ

๑. **กฺกขพมุทุลกฺขณา** มีความแข็งหรืออ่อน เป็นลักษณะ

๒. **ปติฏฺฐาปนรสา** มีการทรงไว้ซึ่งรูปอื่น ๆ เป็นกิจ

๓. **สมฺปฏิจฺฉนปจฺจุปฏฺฐานา** มีการรับไว้ได้ซึ่งรูปอื่น ๆ เป็นผลปรากฏ

๔. **อวเสสธาตุตฺตยปทฏฺฐานา** มีรูปธาตุทั้ง ๓ คือ อาโป เตโช วาโย เป็นเหตุใกล้

ปฐวีธาตุ มี ๒ ความหมาย

๑. ปฐวีธาตุ เป็นรูปธรรม หรือธาตุชนิดหนึ่ง เรียกว่า **ธาตุดิน** มีลักษณะแข็ง หรือ อ่อน คือ เมื่อเปรียบเทียบกับมหาภูตรูปที่เหลือ ๓

๒. ปถวีธาตุ เป็นที่อาศัยของรูปอื่น ๆ เหมือนพื้นดินเป็นที่อาศัยของสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต

ปฐวี มี ๔ ประเภท

๑. **ปรมัตถปฐวี** หรือ **ลักขณปฐวี** ดินที่มีลักษณะอ่อน หรือ แข็ง

๒. **สสัมภารปฐวี** หรือ **สุตตันตปฐวี** ได้แก่ ดินที่เป็นส่วนประกอบของร่างกาย และดินที่เป็นส่วนประกอบของสิ่งต่าง ๆ ภายนอกร่างกาย

๓. **กสิณปฐวี** หรือ **อารัมมณปฐวี** ได้แก่ ดินที่ใช้เป็นอารมณ์เพ่งกสิณ

๔. **สมมุติปฐวี** หรือ **ปกติปฐวี** ได้แก่ แผ่นดินทั่วไป ที่กล่าวตามโวหารของชาวโลก

สสัมภารปฐวี

อัชฌัตติกปฐวี คือ ธาตุดินที่มีอยู่ในร่างกายสัตว์ ๒๑ อย่าง
เกสา ผม, โลมา ขน, นะขา เล็บ, ทันตา ฟัน, ตะโจ หนัง, มังสัง เนื้อ, นะหารู เอ็น, อัฏฐิ กระดูก, อัฏฐิมิญชัง เยื่อในกระดูก, วักกัง ม้าม, หทยัง หัวใจ, ยกนัง ตับ, กิโลมะกัง พังผืด, ปิหะกัง ไต , ปัปผาสัง ปอด, อันตัง ไส้ใหญ่, อันตะคุณัง ไส้น้อย, อุทริยัง อาหารใหม่, กรีสัง อาหารเก่า, มัตถะลุงคัง เยื่อมันสมอง

พาหิรปถวี ธาตุดินที่เป็นส่วนประกอบของสิ่งไม่มีชีวิต เช่น ก้อนดิน พื้นดิน แผ่นดิน ก้อนหิน ก้อนกรวด ทราย เหล็ก โลหะ แก้วแหวน เงินทอง เป็นต้น

อาโปธาตุ

ลักษณะพิเศษของอาโปธาตุ

๑. **อาพนฺธนปคฺฆรณลกฺขณา** มีการไหล หรือ เกาะกุม เป็นลักษณะ

๒. **สหชาตรูปอุปฺปายนรสา** มีการทำให้สหชาตรูปเอิบอาบ เป็นกิจ

๓. **สหชาตรูปอวิปฺปกิณฺณปจฺจุปฏฺฐานา** มีสหชาตรูปที่ไม่กระจัดกระจาย เป็นผลปรากฏ

๔. **อวเสสธาตุตฺตยปทฏฺฐานา** มีรูปธาตุทั้ง ๓ คือ ปฐวี เตโช วาโย เป็นเหตุใกล้

ความหมายของอาโปธาตุ

๑. อาโปธาตุ เป็นรูปธรรม หรือ ธาตุชนิดหนึ่ง เรียกว่า **ธาตุน้ำ** มีลักษณะไหล หรือ เกาะกุม คือ ทำให้สิ่งต่าง ๆ นั้นไหลไปได้

๒. อาโปธาตุ เป็นธรรมชาติที่เกาะกุมสิ่งต่าง ๆ ให้ติดกันเปรียบดังกาวที่ยึดสิ่งต่าง ๆ ให้ติดกัน

อาโป มี ๔ ประเภท

๑. **ปรมัตถอาโป** หรือ **ลักขณอาโป** น้ำที่มีลักษณะไหล หรือ เกาะกุม

๒. **สสัมภารอาโป** หรือ **สุตตันตอาโป** ได้แก่ ธาตุน้ำที่เป็นส่วนประกอบของร่างกาย และน้ำที่เป็นส่วนประกอบของสิ่งต่าง ๆ ภายนอกร่างกาย

๓. **กสิณอาโป** หรือ **อารัมมณอาโป** ได้แก่ น้ำที่ใช้เป็นอารมณ์เพ่งกสิณ

๔. **สมมุติอาโป** หรือ **ปกติอาโป** ได้แก่ น้ำในแม่น้ำ ลำคลอง ทะเล มหาสมุทร ทั่วไป

สสัมภารอาโป

ปิตตัง น้ำดี, เสมหัง น้ำเสลด, ปุพโพ น้ำหนอง, โลหิตัง เลือด, เสโท เหงื่อ, เมโท มันข้น, อัสสุ น้ำตา, วะสา มันเหลว, เขโฬ น้ำลาย, สิงฆาณิกา น้ำมูก, ลสิกา ไขข้อ, มุตตัง น้ำมูตร

พาหิรอาโป หรือ**พหิทธอาโป** ธาตุน้ำทั่วไปที่อยู่ภายนอกสิ่งมีชีวิต ได้แก่

มูลรโส = น้ำจากรากไม้ **ขันธรโส** = น้ำจากต้นไม้

ตจรโส = น้ำจากเปลือกไม้ **ปัตตรโส** = น้ำจากใบไม้

ปุปผรโส = น้ำจากดอกไม้ **ผลรโส** = น้ำจากผลไม้

เตโชธาตุ

ลักษณะพิเศษของเตโชธาตุ

๑. **อุณฺหสีตตฺตลกฺขโณ** มีความร้อน หรือ ความเย็น เป็นลักษณะ

๒. **ปริปาจนรสา** มีการทำให้สุกงอม เป็นกิจ

๓. **มทฺทวานุปฺปทนปจฺจุปฏฺฐาโน** มีการทำให้อ่อนนุ่ม เป็นผลปรากฏ

๔. **อวเสสธาตุตฺตยปทฏฺฐาโน** มีธาตุที่เหลือทั้ง ๓ (มหาภูต) เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ความหมายของเตโชธาตุ

๑. เตโชธาตุ เป็นรูปธรรม หรือ ธาตุชนิดหนึ่ง เรียกว่า **ธาตุไฟ** มีลักษณะร้อน คือ ทำให้สิ่งต่าง ๆ สุกและอ่อนนุ่มได้

๒. เตโชธาตุ เป็นธรรมชาติที่มีลักษณะเย็น คือ ทำให้สิ่งต่าง ๆ สุกและอ่อนนุ่มได้

เตโช มี ๔ ประเภท

๑. **ปรมัตถเตโช** หรือ **ลักขณเตโช** ไฟที่มีลักษณะร้อน หรือ เย็น

๒. **สสัมภารเตโช** หรือ **สุตตันตเตโช** ได้แก่ ธาตุไฟที่เป็นส่วนประกอบของร่างกาย และไฟที่เป็นส่วนประกอบของสิ่งต่าง ๆ ภายนอกร่างกาย

๓. **กสิณเตโช** หรือ **อารัมมณเตโช** ได้แก่ ไฟที่ใช้เป็นอารมณ์เพ่งกสิณ

๔. **สมมุติเตโช** หรือ **ปกติเตโช** ได้แก่ ไฟที่เป็นสมมุติโวหารของชาวโลก ทั่วไป

สสัมภารอาโป

๑) **อัชฌัตติกเตโช** เตโชธาตุที่มีอยู่ภายในสิ่งมีชีวิต ได้แก่

(๑) **อุสมาเตโช** ไออุ่นภายในร่างกาย

(๒) **ปาจกเตโช** ไฟธาตุที่ย่อยอาหาร

(๓) **ชิรณเตโช** ไฟธาตุที่ทำให้ร่างกายแก่ชราทรุดโทรม

(๔) **สันตาปนเตโช** ไฟธาตุที่มีความร้อนมากจนเป็นไข้

๒) **พาหิรเตโช** ได้แก่ ไฟธาตุที่มีภายนอกตัวสัตว์

(๑) **กัฏฐัคคิ** ไฟไหม้ฟืน

(๒) **ติณัคคิ** ไฟไหม้หญ้า

(๓) **โคมยัคคิ** ไฟไหม้ขี้วัวขี้ควายแห้ง

(๔) **ถูสัคคิ** ไฟไหม้แกลบ

(๕) **สังการัคคิ** ไฟไหม้ขยะ เป็นต้น

วาโยธาตุ

ลักษณะพิเศษของวาโยธาตุ

๑. **วิตฺถมฺภนลกฺขโณ** มีความเคร่งตึง (หรือหย่อน) เป็นลักษณะ

๒. **สมุทีรณรโส** มีการเคลื่อนไหวเป็นกิจ

๓. **อภินิหารปจฺจุปฏฺฐาโน** มีการน้อมนำไป เป็นผลปรากฏ

๔. **อวเสสธาตุตฺตยปทฏฺฐาโน** มี (มหาภูต) ธาตุทั้ง ๓ ที่เหลือ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ความหมายของวาโยธาตุ

๑. วาโยธาตุ เป็นรูปธรรม หรือ ธาตุชนิดหนึ่ง เรียกว่า **ธาตุลม** มีลักษณะตึง คือ ทำให้สิ่งต่าง ๆ ตั้งมั่นอยู่ได้

๒. วาโยธาตุ เป็นธรรมชาติที่มีลักษณะหย่อน คือ ทำให้สิ่งต่าง ๆ เคลื่อนไหวไปได้

วาโย มี ๔ ประเภท

๑. **ปรมัตถวาโย** หรือ **ลักขณวาโย** ลมที่มีลักษณะเคร่งตึงหรือ หย่อน

๒. **สสัมภารวาโย** หรือ **สุตตันตวาโย**ได้แก่ ธาตุลมที่เป็นส่วนประกอบของร่างกาย และลมที่เป็นส่วนประกอบของสิ่งต่าง ๆ ภายนอกร่างกาย

๓. **กสิณวาโย** หรือ **อารัมมณวาโย** ได้แก่ลมที่ใช้เป็นอารมณ์เพ่งกสิณ

๔. **สมมุติวาโย** หรือ **ปกติวาโย** ได้แก่ ลมที่เป็นสมมุติโวหารของชาวโลก ทั่วไป

สสัมภารอาโป

อัชฌัตติกวาโย ได้แก่ วาโยธาตุที่มีภายในสิ่งมีชีวิต มี ๖ อย่าง

(๑) **อุทธังคมวาโย** ลมที่พัดขึ้นเบื้องบน

(๒) **อโธคมวาโย** ลมที่พัดลงเบื้องต่ำ

(๓) **กุจฉิสยวาโย หรือ กุจฉิฏฐวาโย** ลมที่อยู่ในช่องท้อง

(๔) **โกฏฐาสยวาโย** ลมที่อยู่ในลำไส้

(๕) **อังคมังคานุสาริยวาโย** ลมที่พัดอยู่ทั่วร่างกาย

(๖) **อัสสาสปัสสาสวาโย** ลมหายใจเข้าออก

พาหิรวาโย ได้แก่ ธาตุลมภายนอกสิ่งมีชีวิต มี ๖ อย่าง

(๑) **ปุรัตถิมวาโย** ลมที่พัดมาจากทิศตะวันออก

(๒) **ปัจฉิมวาโย** ลมที่พัดมาจากทิศตะวันตก

(๓) **อุตตรวาโย** ลมที่พัดมาจากทิศเหนือ

(๔) **ทักขิณวาโย** ลมที่พัดมาจากทิศใต้

(๕) **สีตวาโย** ลมหนาว (๖) **อุณหวาโย** ลมร้อน

ปสาทรูป ๕

- **จักขุปสาทรูป** – ความใสที่สามารถรับกระทบกับรูปารมณ์ คือ สีต่าง ๆ ได้
- **โสตปสาทรูป** – ความใสที่สามารถรับกระทบกับสัททารมณ์ คือ เสียงต่าง ๆ ได้
- **ฆานปสาทรูป** – ความใสที่สามารถรับกระทบกับคันธารมณ์ คือ กลิ่นต่าง ๆ ได้
- **ชิวหาปสาทรูป** – ความใสที่สามารถรับกระทบกับรสารมณ์ คือ รสต่าง ๆ ได้
- **กายปสาทรูป** – ความใสที่สามารถรับกระทบกับโผฏฐัพพารมณ์ คือ การกระทบสัมผัสต่าง ๆ ได้

ปสาท แปลว่า **ความใส**, **ปสาทรูป** หมายถึง รูปที่มีความใสสามารถรับกระทบกับอารมณ์ได้ คล้ายกระจกเงาที่มีความใส ย่อมสามารถรับภาพต่าง ๆ ภายนอกได้ ถ้ากระจกเงาขุ่นมัวเสียแล้ว ก็ไม่สามารถรับภาพเหล่านั้นได้ มีวจนัตถะแสดงว่า "**ปสีทตีติ=ปสาโท**" แปลความว่า รูปใดมีความใสสามารถกระทบกับอารมณ์ได้ ฉะนั้น รูปนั้นชื่อว่า ปสาทรูป ปสาทรูปทั้ง ๕ นี้ เกิดจากกรรมเป็นสมุฏฐานอย่างเดียว

อุปมาอายตนะภายใน ๖ ด้วยสัตว์ ๖ ชนิด

๑. **ตา** เปรียบเหมือน **งู** ชอบสอดส่ายดูสิ่งที่อยู่เร้นลับ
๒. **หู** เปรียบเหมือน **จระเข้** ชอบอยู่ในน้ำที่วังวน เย็นสบาย
๓. **จมูก** เปรียบเหมือน **นก** ชอบโผผินบินชมสิ่ง ๆ
๔. **ลิ้น** เปรียบเหมือน **สุนัขบ้าน** ชอบลิ้มแทะเลียกระดูก
๕. **กาย** เปรียบเหมือน **สุนัขจิ้งจอก** ชอบความอบอุ่น
๖. **ใจ** เปรียบเหมือน **ลิง** เพราะชอบซุกซน

จักขุปสาทรูป

ความหมาย

จักขุปสาทรูป เป็นรูปชนิดหนึ่งที่เกิดจากกรรม มีความใสดุจกระจกเงา สามารถรับกระทบกับรูปารมณ์ คือ สีต่าง ๆ ได้ หมายถึง รูปที่เป็นที่ตั้งแห่งจักขุวิญญาณ และมีสภาพเป็นอยู่คล้ายกับจะบอกให้จักขุวิญญาณรู้อารมณ์นั้นว่า อารมณ์นั้นดีหรือไม่ดี

ลักษณะสัณฐาน

จักขุปสาทรูป ตั้งอยู่ในระหว่างกลางตาดำมีเยื่อตาหุ้มอยู่ ๗ ชั้น มี **สัณฐานโตประมาณเท่าหัวเหา** มีหน้าที่ให้สำเร็จกิจ ๒ ประการ คือ

๑) เป็นวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งจักขุวิญญาณจิต

๒) เป็นทวารคือประตูให้จักขุทวารวิถีเกิดขึ้นรับรูปารมณ์

คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

๑. รูปาภิฆาตารหภูตปฺปสาทลกฺขโณ มีความใสแห่งมหาภูตรูปอันควรแก่การกระทบกับรูปารมณ์ เป็นลักษณะ

๒. รูเปสุ อาวิญฺฉนรโส มีการชักนำมาซึ่งรูปทั้งหลาย เป็นกิจ

๓. จกฺขุวิญฺญาณสฺส อาธารภาวปจฺจุปฏฺฐาโน มีสภาพทรงไว้ซึ่งจักขุวิญญาณ เป็นผลปรากฏ

๔. ทิฏฺฐุกามตา นิทานกมฺมชภูตปทฏฺฐาโน มีมหาภูตรูปอันเกิดแต่กรรม อันมีความประสงค์เพื่อจะแลดูสิ่งต่าง ๆ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

จักขุ ๒ ประเภท

๑. มังสจักขุ ได้แก่ นัยน์ตาเนื้อที่ใช้มองดูสิ่งต่าง ๆ ได้ เช่น นัยน์ตาของสัตว์ทั้งหลาย ว่าโดยสภาวธรรมแล้ว ก็ได้แก่ จักขุปสาทรูป

๒. ปัญญาจักขุ ได้แก่ ความสามารถในการรู้เรื่องต่าง ๆ ด้วยปัญญา คือ เป็นการรู้ได้ทางใจ ไม่ใช่รู้ได้ด้วยนัยน์ตา

ปัญญาจักษุ ๕

พุทธจักขุ

๑. อาสยานุสยญาณ
๒. ญาณอินทริยปโรปริยัตติญาณ
องค์ธรรมได้แก่ ปัญญาเจตสิก ที่ในมหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔ ดวง

สมันตจักขุ

ญาณปัญญาที่สามารถรอบรู้สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ทั้งบัญญัติและปรมัตถ์ ที่เรียกว่า สัพพัญญุตญาณ องค์ธรรมได้แก่ ปัญญาเจตสิก ที่ในมหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ดวงที่หนึ่ง

ญาณจักขุ

ญาณปัญญาที่ทำให้สิ้นอาสวะกิเลส ที่เรียกว่า อรหัตตมรรคญาณ หรือ อาสวักขยญาณ องค์ธรรมได้แก่ ปัญญาเจตสิก ที่ในอรหัตตมรรคจิต

ธรรมจักขุ

ญาณปัญญาของพระอริยบุคคลเบื้องต่ำ ๓ องค์ธรรมได้แก่ ปัญญาเจตสิก ที่ในมรรคจิตเบื้องต่ำ ๓

ทิพพจักขุ

ญาณปัญญาที่สามารถรู้เห็นสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ไกลแสนไกลได้อย่างละเอียดด้วยอำนาจของสมาธิ ที่เรียกว่า อภิญญา องค์ธรรมได้แก่ ปัญญาเจตสิก ที่ในอภิญญาจิต ๒ ดวง

ปัญญาจักษุทั้ง ๕ ประการนี้ **พุทธจักขุ** และ **สมันตจักขุ** มีได้เฉพาะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น

ปัญญาจักขุ ๒ คือ ญาณจักขุ และ ธรรมจักขุ ย่อมมีได้แก่ อริยบุคคลอื่น ๆ

ส่วน **ทิพพจักขุ** ย่อมมีได้แก่ พระอริยบุคคลและฌานลาภีบุคคลผู้ได้ ทิพพจักขุญาณ ตามสมควรแก่ญาณและบุคคลเท่านั้น

โสตปสาทรูป

ความหมาย

๑. เป็นรูปธรรมชนิดหนึ่งที่เกิดจากกรรม มีความใสสามารถรับกระทบกับสัททารมณ์ คือ เสียงต่าง ๆ ได้

๒. เป็นรูปที่เป็นที่ตั้งแห่งโสตวิญญาณจิตและย่อมได้ยินเสียง หรือ รูปที่เป็นเหตุแห่งการได้ยินเสียงของจิตและเจตสิก

๓. เป็นรูปที่เป็นเหตุแห่งการได้ยินเสียงของสัตว์ทั้งหลาย

ลักษณะสัณฐาน

โสตปสาท ตั้งอยู่ภายในช่องหูส่วนลึก มีสัณฐานเหมือนวงแหวนและมีขนสีแดงเส้นละเอียดปรากฏอยู่โดยรอบ มีความสามารถให้สำเร็จกิจ ๒ อย่าง คือ

๑. เป็นที่ตั้งแห่งโสตวิญญาณจิต (เป็นที่อาศัยเกิดของโสตวิญญาณในการรับเสียง หรือ เป็นตัวเชื่อมโสตวิญญาณจิต กับ สัททารมณ์)

๒. เป็นทวารอันเป็นที่เกิดแห่งโสตทวารวิถีจิต

คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

๑. สทฺทาภิฆาตารหภูตปฺปสาทลกฺขโณ มีความใสแห่งมหาภูตรูปอันควรแก่การกระทบกับสัททารมณ์ เป็นลักษณะ

๒. สทฺเทสุ อาวิญฺฉนรโส มีการชักนำมาซึ่งจิตเจตสิกในเสียงต่าง ๆ เป็นกิจ

๓. โสตวิญฺญาณสฺส อาธารภาวปจฺจุปฏฺฐาโน มีการทรงไว้ซึ่งโสตวิญญาณเป็นผลปรากฏ

๔. โสตุกามตานิทานกมฺมชมหาภูตปทฏฺฐาโน มีมหาภูตรูปที่เกิดจากกรรม มีเหตุคือความประสงค์เพื่อจะฟังเสียงต่าง ๆ เป็นเหตุใกล้

โสตะ มี ๓ ประเภท

๑. ทิพพโสตะ หมายถึง หูทิพย์ ด้วยอำนาจแห่งการกระทำอภิญญาที่เกี่ยวกับทิพพโสตอภิญญา คือ หูทิพย์ ได้แก่ อภิญญาจิต ๒

๒. ตัณหาโสตะ หมายถึง กระแสของตัณหา ซึ่งสภาพของตัณหานั้นเป็นเหมือนกระแสน้ำที่พัดพาสัตว์ทั้งหลายให้ไหลไปในกามอารมณ์ทั้ง ๖ และย่อมนำให้ไหลไปสู่ภพภูมิต่าง ๆ

๓. ปสาทโสตะ ได้แก่ **โสตปสาทรูป**

ฆานปสาทรูป

ความหมาย

๑.หมายถึง รูปชนิดหนึ่งที่เกิดจากกรรม มีความใสสามารถรับกระทบกับคันธารมณ์ คือ กลิ่นต่าง ๆ ได้

๒. หมายถึง รูปที่ทำให้สามารถสูดดมกลิ่นได้ (อุปจารนัย นัยโดยอ้อม)

๓. หมายถึง รูปที่เป็นเหตุแห่งการสูดดมกลิ่นของสัตว์ทั้งหลายนั้น (มุขยนัย นัยโดยตรง)

ลักษณะสัณฐาน

ฆานปสาท ตั้งอยู่ภายในช่องจมูก มีสัณฐานคล้ายกีบเท้าแพะ สามารถให้สำเร็จกิจ ๒ ประการ คือ

๑. เป็นวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งฆานวิญญาณจิต

๒. เป็นทวารอันเป็นที่เกิดแห่งฆานทวารวิถีจิต

คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

๑. คนฺธาภิฆาตารหภูตปฺปสาทลกฺขโณ วา ฆายิตุกามตานิทานกมฺมสมุฏฺฐานลกฺขโณ มีความใสแห่งมหาภูตรูปอันควรแก่การกระทบกับคันธารมณ์ เป็นลักษณะ หรือ มีความใสแห่งมหาภูตรูปอันมีกรรมเป็นสมุฏฐาน ซึ่งเป็นเหตุแห่งความเป็นผู้ใคร่เพื่อจะสูดดมกลิ่นต่าง ๆ เป็นลักษณะ

๒. คนฺเธสุ อาวิญฺฉนรโส มีการชักนำมาซึ่งกลิ่นต่าง ๆ เป็นกิจ

๓. ฆานวิญฺญาณสฺส อาธารภาวปจฺจุปฏฺฐาโน มีการทรงไว้ได้ซึ่งฆานวิญญาณ เป็นผลปรากฏ

๔. ฆายิตุกามตานิทานกมฺมชมหาภูตปทฏฺฐาโน มีมหาภูตรูปที่เกิดจากกรรมอันเป็นเหตุแห่งความเป็นผู้ใคร่เพื่อจะสูดดมกลิ่น เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ชิวหาปสาทรูป

ความหมาย

๑.หมายถึง รูปชนิดหนึ่งที่เกิดจากกรรม มีความใสสามารถรับกระทบกับรสารมณ์ คือรสต่าง ๆ ได้

๒. หมายถึง รูปที่ทำให้สามารถลิ้มชิมรสได้ (อุปจารนัย นัยโดยอ้อม)

๓. หมายถึง รูปที่เป็นเหตุแห่งการลิ้มชิมรสของสัตว์ทั้งหลายนั้น (มุขยนัย นัยโดยตรง)

ลักษณะสัณฐาน

ชิวหาปสาทรูป ตั้งอยู่ท่ามกลางเนื้อลิ้น มีสัณฐานคล้ายกลีบดอกอุบล สามารถให้สำเร็จกิจ ๒ ประการ คือ

๑. เป็นวัตถุอันเป็นที่ตั้งอาศัยแห่งชิวหาวิญญาณจิต

๒. เป็นทวารอันเป็นที่เกิดแห่งชิวหาทวารวิถีจิต

ชิวฺหา แปลว่า เรียกรสต่าง ๆ มาเพื่อให้ชีวิตยืนยาว

คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

๑. รสาภิฆาตารหภูตปฺปสาทลกฺขโณ วา สายิตุกามตานิทานกมฺมสมุฏฺฐาน กมฺมชภูตปฺปสาทลกฺขโณ มีความใสแห่งมหาภูตรูปอันควรแก่การกระทบกับรสารมณ์ เป็นลักษณะ หรือมีมหาภูตรูปซึ่งเกิดแต่กรรมมีกรรมเป็นสมุฏฐานอันเป็นเหตุแห่งความเป็นผู้ใคร่เพื่อจะลิ้มรส เป็นลักษณะ

๒. รเสสุ อาวิญฺฉนรโส มีการชักนำมาซึ่งจิตเจตสิกในรสต่าง ๆ เป็นกิจ

๓. ชิวฺหาวิญฺญาณสฺส อาธารภาวปจฺจุปฏฺฐาโน มีการทรงไว้ได้ซึ่งชิวหาวิญญาณ เป็นผลปรากฏ

๔. สายิตุกามตานิทานกมฺมสมุฏฺฐานกมฺมชมหาภูตปฺปสาทปทฏฺฐาโน มีมหาภูตรูปอันเกิดแต่กรรม มีกรรมเป็นสมุฏฐาน อันเป็นเหตุแห่งความเป็นผู้ใคร่เพื่อจะลิ้มรสต่าง ๆ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

กายปสาทรูป

ความหมาย

๑. หมายถึง รูปชนิดหนึ่งที่เกิดจากกรรม มีความใสสามารถรับกระทบกับโผฏฐัพพารมณ์ คือ สัมผัสต่าง ๆ มี เย็น ร้อน อ่อน แข็ง หย่อน ตึง เป็นต้นได้ ได้แก่กายปสาท

๒. หมายถึง รูปเป็นที่ประชุมแห่งส่วนต่าง ๆ มีผม เป็นต้น และเป็นที่ประชุมแห่งอกุศลธรรมต่าง ๆ ได้แก่**ร่างกายทั้งหมด**

ลักษณะสัณฐาน

กายปสาทรูปนี้ เกิดอยู่ทั่วร่างกายของสัตว์ทั้งหลาย เว้นที่ปลายผม ปลายขน ปลายเล็บ หนังที่กระด้าง สามารถให้สำเร็จกิจ ๒ ประการ คือ

๑. เป็นวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งกายวิญญาณจิต

๒. เป็นทวารอันเป็นที่เกิดแห่งกายทวารวิถีจิต

คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

๑. **โผฏฺฐพฺพาภิฆาตารหภูตปฺปสาทลกฺขโณ วา ผุสิตุกามตานิทานกมฺมสมุฏฺฐานกมฺมชภูตปฺปสาทปทฏฺฐาโน** มีความใสแห่งมหาภูตรูปอันควรแก่การกระทบกับโผฏฐัพพารมณ์ เป็นลักษณะ หรือมีมหาภูตรูปอันเกิดแต่กรรม มีกรรมเป็นสมุฏฐานอันเป็นเหตุแห่งความเป็นผู้ใคร่เพื่อจะกระทบถูกต้องสิ่งสัมผัสต่าง ๆ เป็นลักษณะ

๒. **โผฏฺฐพฺเพสุ อาวิญฺฉนรโส** มีการชักนำมาซึ่งจิตเจตสิกในโผฏฐัพพารมณ์ต่าง ๆ เป็นกิจ

๓. **กายวิญฺญาณสฺสอาธารภาวปจฺจุปฏฺฐาโน** มีการทรงไว้ได้ซึ่งกายวิญญาณ เป็นผลปรากฏ

๔. **ผุสิตุกามตานิทานกมฺมสมุฏฺฐานกมฺมชภูตปทฏฺฐาโน** มีมหาภูตรูปอันเกิดแต่กรรม มีกรรมเป็นสมุฏฐาน อันเป็นเหตุแห่งความเป็นผู้ใคร่เพื่อจะกระทบถูกต้อง เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

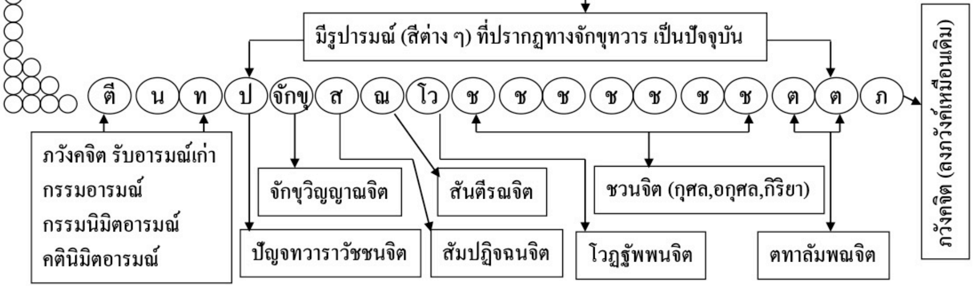
กาย ๔ อย่าง

คำว่า **กายะ** แปลว่า **กอง, กลุ่ม** มีความหมาย ๔ อย่าง คือ

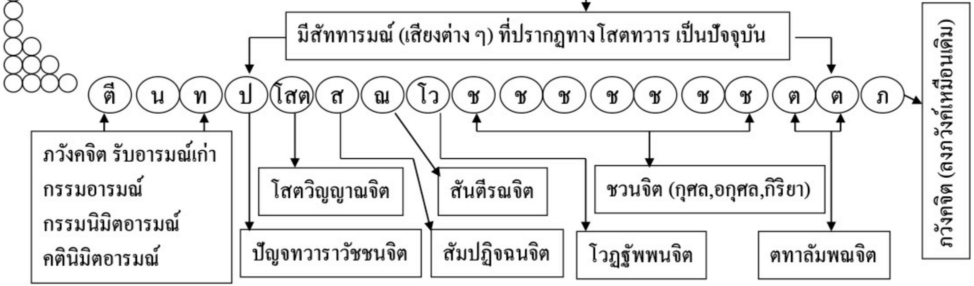
๑. **ปสาทกาย**	หมายถึง	กายปสาทรูป
๒. **รูปกาย**	หมายถึง	รูปธรรมทั้งหมด
๓. **นามกาย**	หมายถึง	นาม คือ จิต เจตสิก

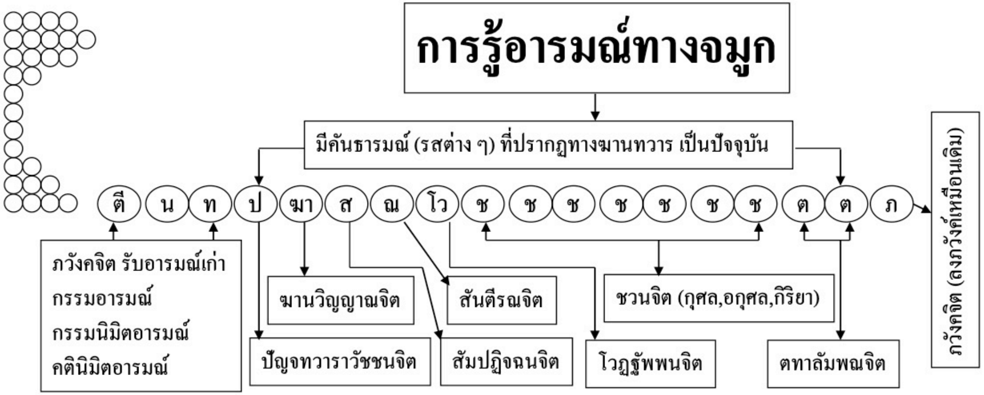
๔. **บัญญัติกาย** หมายถึง สมูหบัญญัติ คือ บัญญัติหมวดหมู่ กลุ่ม กองต่าง ๆ มีกองช้าง เรียกว่า **หัตถิกาย**, กองม้า เรียกว่า **อัสสกาย** เป็นต้น

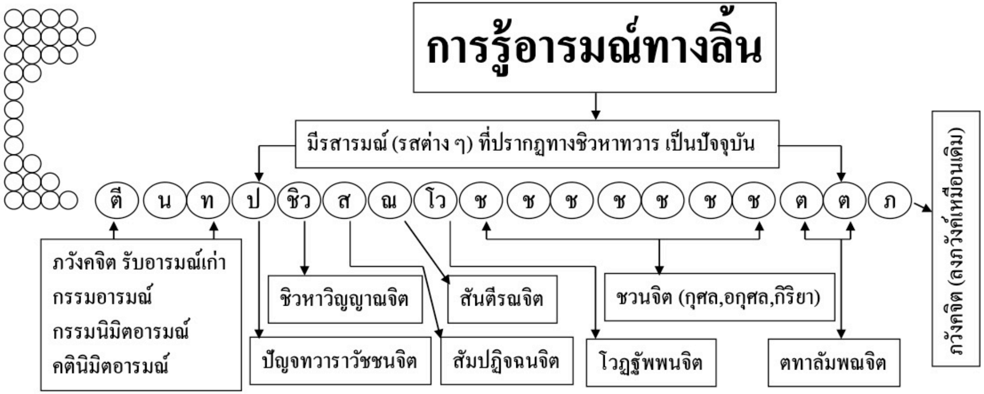
การรู้อารมณ์ทางตา

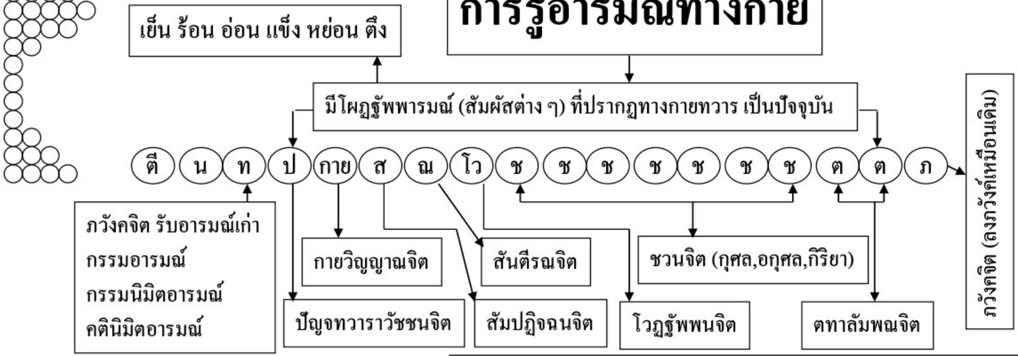
การรู้อารมณ์ทางหู

การรู้อารมณ์ทางจมูก
มีคันธารมณ์ (รสต่าง ๆ) ที่ปรากฏทางฆานทวาร เป็นปัจจุบัน
ตี น ท ป ฆา ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ
ภวังคจิต รับอารมณ์เก่า
กรรมอารมณ์
กรรมนิมิตอารมณ์
คตินิมิตอารมณ์
ฆานวิญญาณจิต
สันตีรณจิต
ชวนจิต (กุศล,อกุศล,กิริยา)
ปัญจทวาราวัชชนจิต
สัมปฏิจฉนจิต
โวฏฐัพพนจิต
ตทาลัมพณจิต
ภวังคจิต (ลงภวังค์เหมือนเดิม)

การรู้อารมณ์ทางลิ้น
มีรสารมณ์ (รสต่าง ๆ) ที่ปรากฏทางชิวหาทวาร เป็นปัจจุบัน
ตี น ท ป ชิว ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ
ภวังคจิต รับอารมณ์เก่า
กรรมอารมณ์
กรรมนิมิตอารมณ์
คตินิมิตอารมณ์
ชิวหาวิญญาณจิต
สันตีรณจิต
ชวนจิต (กุศล,อกุศล,กิริยา)
ปัญจทวาราวัชชนจิต
สัมปฏิจฉนจิต
โวฏฐัพพนจิต
ตทาลัมพณจิต
ภวังคจิต (ลงภวังค์เหมือนเดิม)

การรู้อารมณ์ทางกาย

ทวาร ๖

จักขุทวาร	ได้แก่	จักขุปสาทรูป
โสตทวาร	ได้แก่	โสตปสาทรูป
ฆานทวาร	ได้แก่	ฆานปสาทรูป
ชิวหาทวาร	ได้แก่	ชิวหาปสาทรูป
กายทวาร	ได้แก่	กายปสาทรูป
มโนทวาร	ได้แก่	ภวังคจิต ๑๙

ปสาทรูปย่อมให้สำเร็จกิจ ๒ อย่างเหมือนกัน

๑. เป็นวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งวิญญาณของตน ๆ อย่างหนึ่ง เช่น จักขุวัตถุ เป็นที่ตั้งแห่งจักขุวิญญาณจิต เป็นต้น

๒. เป็นทวารอันเป็นที่ตั้งแห่งทวารวิถีจิต ตามทวารของตนๆ อย่างหนึ่ง เช่น จักขุทวาร เป็นที่ตั้งแห่งจักขุทวารวิถี เป็นต้น

ทวาร ๒ ประเภท

๑. อากาสทวาร ได้แก่ ประตูของร่างกาย คือ ทวารทั้ง ๙ มีตา เป็นต้น

๒. มัณฑทวาร ได้แก่ ความใส หรือ ปสาทรูป ที่เป็นช่องทางให้จิตเจตสิกรับรู้อารมณ์ได้

โคจรรูป ๔ หรือ วิสยรูป ๗

- **วัณณรูป** → รูปารมณ์ คือ สีต่าง ๆ ที่สามารถกระทบกับจักขุปสาทได้
- **สัททรูป** → สัททารมณ์ คือ เสียงต่าง ๆ ที่สามารถกระทบกับโสตปสาทได้
- **คันธรูป** → คันธารมณ์ คือ กลิ่นต่าง ๆ ที่สามารถกระทบกับฆานปสาทได้
- **รสรูป** → รสารมณ์ คือ รสต่าง ๆ ที่สามารถกระทบกับชิวหาปสาทได้
- **โผฏฐัพพรูป** → ปฐวี,เตโช,วาโย โผฏฐัพพารมณ์ คือ เย็น ร้อน อ่อน แข็ง หย่อน ตึง ที่สามารถกระทบกับกายปสาทได้

โคจรรูป หมายถึง รูปเป็นที่ท่องเที่ยวไปของจิตและเจตสิก

คำว่า "**โค**" แปลว่า **อินทรีย์** ฉะนั้น คำว่า "**โคจร**" กับ "อารมณ์" จึงมีความหมายอย่างเดียวกัน

วิสยรูป หมายถึง รูปที่เป็นอารมณ์ของจิตและเจตสิกที่เกิดขึ้นทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย โดยตรงตามทวารของตนได้

วิสยะ แปลว่า อำนาจ, วิสยรูป หมายถึง รูปที่เป็นอารมณ์สามารถดึงดูดจิตเจตสิกให้ไปรับรู้ได้

วัณณรูป

ความหมาย

รูปารมณ์ ได้แก่ สีต่าง ๆ ที่แสดงรูปร่างสัณฐาน ให้ปรากฏแก่จิตและเจตสิกทางตา อันแสดงถึงความรู้สึกทางใจให้ปรากฏรู้วัตถุสิ่งของนั้น ๆ ว่ามีรูปร่างสัณฐานอย่างไร

มี สีเขียว สีเหลือง สีขาว สีแดง เป็นต้น

ประเภทของรูป

๑. **ปิยรูป** หมายถึง สภาพธรรมอันเป็นที่รักที่ชอบใจของตัณหา

๒. **สาตรูป** หมายถึง สภาพธรรมอันเป็นที่น่ายินดีติดใจของตัณหา

รูปทั้ง ๒ ประเภทนี้ ได้แก่ โลกียจิต ๘๑ เจตสิก ๕๒ รูป ๒๘

๒. รูปารมณ์ หมายถึง วัณณรูป คือ สีต่าง ๆ ที่ปรากฏแก่จักขุทวารวิถีทางจักขุทวาร อย่างเดียว

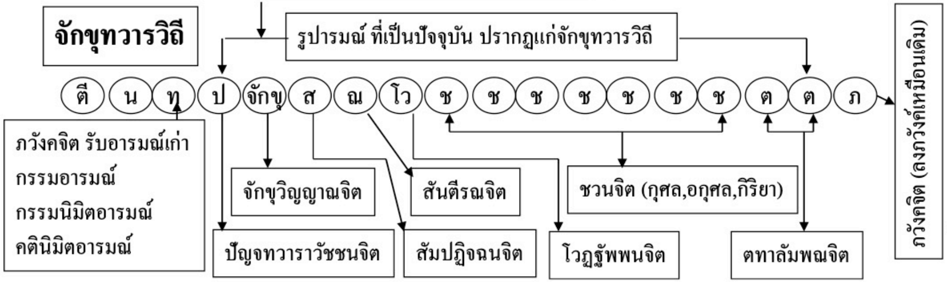
คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

๑. **จกฺขุปฏิหนลกฺขณํ** มีการกระทบกับจักขุปสาท เป็นลักษณะ

๒. **จกฺขุวิญฺญาณสฺส วิสยรสํ** มีการเป็นอารมณ์ให้จักขุวิญญาณ เป็นกิจ

๓. **ตสฺเสว โคจรภาวปจฺจุปฏฺฐานํ** มีความเป็นอารมณ์ให้แก่จักขุวิญญาณนั่นเอง เป็นอาการปรากฏ

๔. **จตุมหาภูตปทฏฺฐานํ** มีมหาภูตรูปทั้ง ๔ เป็นเหตุใกล้

สัททรูป

ความหมาย

สัททารมณ์ ได้แก่ เสียงต่าง ๆ ที่กระทบกับประสาทหู ทำให้เกิดโสตวิญญาณจิต คือ การได้ยินเสียง

สัททะ คือ เสียงที่ปรากฏเป็นอารมณ์ให้แก่โสตวิญญาณนี้ ชื่อว่า สัททารมณ์

ประเภทของสัททะ

๑. **สัททารมณ์** ได้แก่ เสียงต่าง ๆ ที่กระทบกับประสาทหู ทำให้เกิดโสตวิญญาณจิต คือ การได้ยินเสียงเกิดขึ้นที่ปรากฏแก่โสตทวารวิถี

๒. **สัททบัญญัติ** ได้แก่ เสียงที่สมมุติเรียกขานกันในหมู่สังคมหนึ่ง ๆ หรือประเทศชาติหนึ่ง ๆ เพื่อสื่อความหมายร่วมกัน

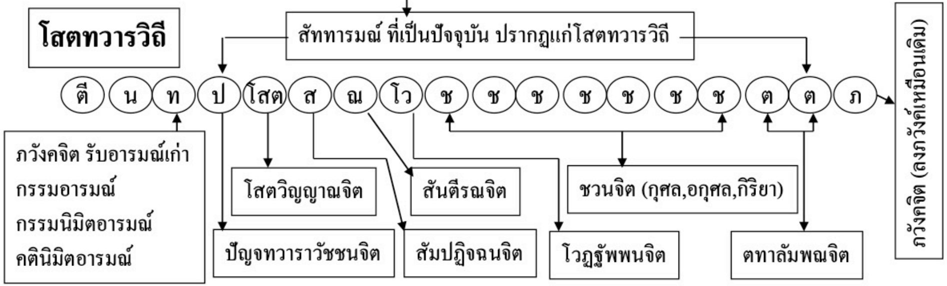
คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

๑. **โสตปฏิหนนลกฺขโณ** มีการกระทบกับโสตปสาท เป็นลักษณะ

๒. **โสตวิญฺญาณสฺส วิสยภาวรโส** มีการเป็นอารมณ์ให้โสตวิญญาณจิต เป็นกิจ

๓. **ตสฺเสว โคจรปจฺจุปฺปฏฺฐาโน** มีการรู้ได้ยินของโสตวิญญาณจิต เป็นอาการปรากฏ

๔. **จตุมหาภูตปทฏฺฐาโน** มีมหาภูตรูปทั้ง ๔ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

คันธรูป

ความหมาย

คันธารมณ์ ได้แก่ กลิ่นต่าง ๆ หมายถึง ไอระเหยของรูปกลิ่นต่าง ๆ ที่กระทบกับฆานประสาท โดยอาศัยลมเป็นผู้นำพาไป และทำให้เกิดฆานวิญญาณ คือ การรู้กลิ่นต่าง ๆ ขึ้น มีสภาพคล้ายกับส่อเสียดว่า วัตถุสิ่งของนั้น ๆ มีอยู่ที่นี้

ประเภทของคันธะ

๑. **สีลคันโธ** ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ

๒. **สมาธิคันโธ** ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ

๓. **ปัญญาคันโธ** ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ

คันธะ ๓ อย่างนี้ หมายถึง อาการฟุ้งกระจายแผ่ไปของศีลคุณ สมาธิคุณ ปัญญาคุณ ซึ่งแผ่กระจายไปได้ทั้งทวนลมและตามลม ไม่มีจำกัดขอบเขต

๔. **อายตนคันโธ** ได้แก่ คันธารมณ์ คือ กลิ่นต่าง ๆ ที่ปรากฏแก่ฆานทวารวิถี

คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

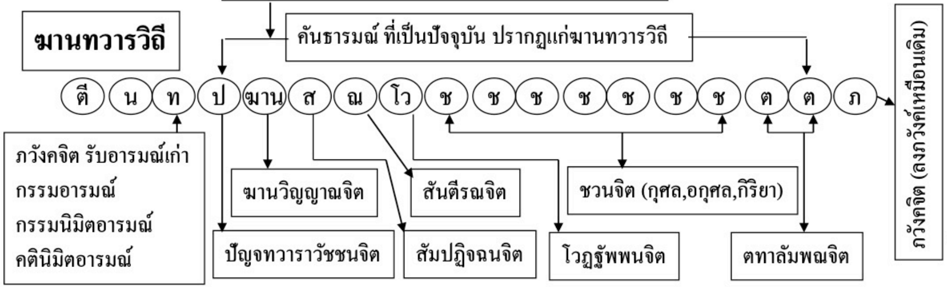
๑. ฆานปฏิหนนลกฺขโณ มีการกระทบกับฆานประสาท เป็นลักษณะ

๒. ฆานวิญฺญาณสฺส วิสยภาวรโส มีการเป็นอารมณ์ให้แก่ฆานวิญญาณ เป็นกิจ

๓. ตสฺเสว โคจรปจฺจุปฺปฏฺฐาโน มีการรู้กลิ่นของฆานวิญญาณ เป็นผล

๔. จตุมหาภูตปทฏฺฐาโน มีมหาภูตรูปทั้ง ๔ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ฆานทวารวิถี

รสรูป

ความหมาย

รสารมณ์ คือ รสต่าง ๆ ที่กระทบกับชิวหาประสาท และทำให้เกิดชิวหาวิญญาณขึ้น หรือรูปที่เป็นที่ยินดีพอใจของชิวหาวิญญาณ

ประเภทของรสะ

๑. ธรรมรส หมายถึง ธรรมที่เป็นเหตุ คือ กุศลธรรม อกุศลธรรม ได้แก่ มัคคจิตตุปบาท ๔ โลกียกุศลจิต ๑๗ อกุศลจิต ๑๒ (คำว่า "**ธรรม**" หมายถึง สิ่งที่เป็นตัวเหตุ)

๒. อรรถรส หมายถึง ธรรมที่เป็นผลของกุศลธรรม อกุศลธรรม ได้แก่ ผลจิตตุปบาท ๔ โลกียวิบากจิต ๓๒ (คำว่า "**อรรถ**" หมายถึง สิ่งที่เป็นตัวผล)

๓. วิมุตติรส หมายถึง รสแห่งความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาทั้งปวง ได้แก่ พระนิพพาน ซึ่งเป็นรสอันเลิศกว่ารสทั้งปวง

๔. อายตนรส ได้แก่ รสารมณ์ หมายถึง รสต่าง ๆ ที่ปรากฏแก่ชิวหาทวารวิถี

คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

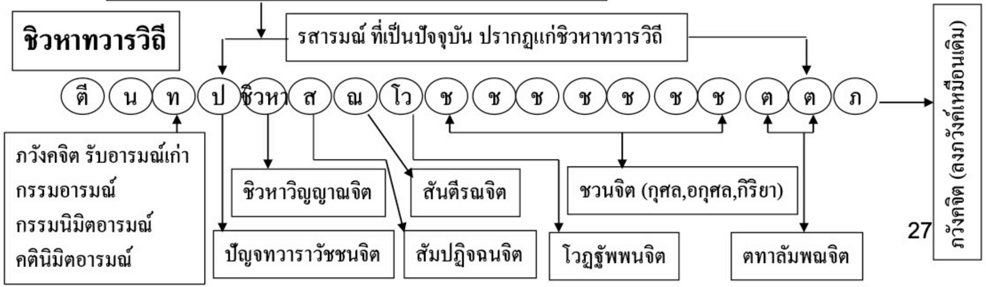
๑. ชิวฺหาปฏิหนนลกฺขโณ มีการกระทบกับชิวหาประสาท เป็นลักษณะ

๒. ชิวฺหาวิญฺญาณสฺส วิสยภาวรโส มีการเป็นอารมณ์ให้แก่ชิวหาวิญญาณเป็นกิจ

๓. ตสฺเสว โคจรปจฺจุปฏฺฐาโน มีการรู้รสของชิวหาวิญญาณ เป็นผลปรากฏ

๔. จตุมหาภูตปทฏฺฐาโน มีมหาภูตรูปทั้ง ๔ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ชิวหาทวารวิถี

โผฏฐัพพรูป

ความหมาย

โผฏฐัพพารมณ์ คือ การกระทบสัมผัส เย็น ร้อน อ่อน แข็ง หย่อน ตึง หมายถึง รูปดิน รูปไฟ และรูปลม ที่กระทบกับกายประสาทได้ ทำให้กายวิญญาณปรากฏขึ้น

ประเภทของโผฏฐัพพะ

๑. ปฐวีโผฏฐัพพารมณ์ ได้แก่ ความอ่อน หรือ ความแข็ง

๒. เตโชโผฏฐัพพารมณ์ ได้แก่ ความร้อน หรือ ความเย็น

๓. วาโยโผฏฐัพพารมณ์ ได้แก่ ความหย่อน หรือความเคร่งตึง

ในโผฏฐัพพารมณ์นั้น ต้องมีอารมณ์ทั้ง ๓ นี้รวมอยู่ด้วยเสมอ แยกจากกันไม่ได้

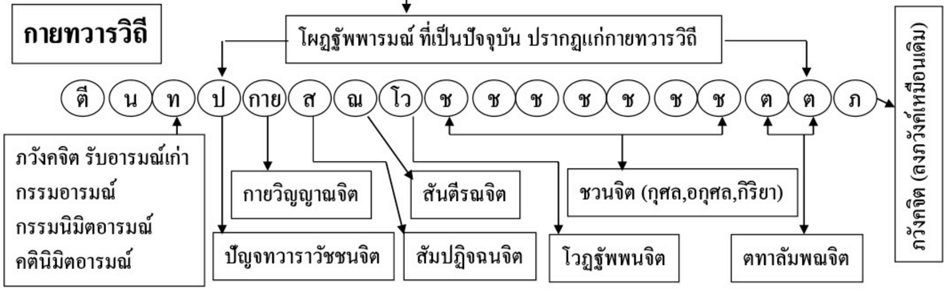
คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

๑. กายปฏิหนนลกฺขโณ มีการกระทบกับกายประสาท เป็นลักษณะ

๒. กายวิญฺญาณสฺส วิสยภาวรโส มีการเป็นอารมณ์ให้แก่กายวิญญาณ เป็นกิจ

๓. ตสฺเสว โคจรปจฺจุปฏฺฐาโน มีการรู้กระทบสัมผัสของกายวิญญาณ เป็นผลปรากฏ

๔. จตุมหาภูตปทฏฺฐาโน มีมหาภูตรูปทั้ง ๔ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ภาวรูป ๒

อิตถีภาวรูป

ทุพพลกรรม คือ กรรมที่ประกอบด้วยสัทธาปสาทอย่างอ่อน เต็มไปด้วยความหวั่นไหว ก็จะกระทำกัมมชรูปชนิดที่เป็นอิตถีภาวรูปให้ปรากฏ ทั้งฝ่ายกุศลกรรม และ อกุศลกรรม

ปุริสภาวรูป

พลวกรรม คือ กรรมอันมีกำลังเข้มแข็ง ประกอบด้วยการตัดสินใจที่เด็ดเดี่ยว ก็จะกระทำปุริสภาวรูปให้ปรากฏเป็นเพศชาย

ภาวรูป หมายถึง รูปที่แสดงสภาพความเป็นหญิงหรือชาย ให้รู้ได้ด้วยใจ โดยอาศัยรูปร่างสัณฐาน นิสัย และกิริยาอาการต่าง ๆ จากรูปเหล่านั้น เป็นเครื่องหมายให้รู้ได้

ภาวรูป เริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่ในปฏิสนธิกาล ส่วนทรวดทรงเครื่องหมาย นิสัยกิริยาอาการ เริ่มตั้งขึ้นในปวัตติกาล อุปมาเหมือนพืช เมื่อพืชมีอยู่ ต้นไม้ที่อาศัยพืชเป็นปัจจัยให้เติบโตเจริญขึ้น เป็นกิ่ง ก้าน ดอก ผล ก็ย่อมมีตามมา

๑. ลิงคะ ได้แก่ รูปร่างสัณฐาน มีแขน ขา หน้าตา เพศ เป็นต้น

๒. นิมิตตะ ได้แก่ เครื่องหมายที่แสดงออกในโอกาสต่อมา เช่น หนวด เครา เป็นต้น

๓. กุตตะ ได้แก่ นิสัยใจคอ และความประพฤติ เช่น การเล่น ของเล่น การกระทำต่าง ๆ เป็นต้น

๔. อากัปปะ ได้แก่ กิริยาอาการ เช่น การเดิน ยืน นั่ง นอน การกิน การพูด เป็นต้น

เครื่องหมายที่แสดงให้รู้ถึงความเป็นหญิงความเป็นชายทั้ง ๔ ประการนี้ ย่อมเกิดขึ้นโดยอาศัยอิตถีภาวรูป หรือ ปุริสภาวรูปเป็นใหญ่ รูปร่างสัณฐาน เครื่องหมาย นิสัย และกิริยาอาการ จึงแตกต่างกันไป ซึ่งให้รู้ได้ว่า เป็นเพศหญิง เพศชาย

อิตถีภาวรูป

ความหมาย

รูปที่แสดงความเป็นเพศหญิง เป็นรูปธรรมที่เกิดจากกรรม เป็นสมุฏฐาน มีแผ่ซ่านไปทั่วร่างกายของหญิง

ความปรากฏของอิตถีภาวรูป

รูปที่แสดงสภาพความเป็นหญิงให้รู้ได้ด้วยใจ โดยอาศัยรูปร่างสัณฐาน นิสัย และกิริยาอาการต่าง ๆ จากรูปเหล่านั้น เป็นเครื่องหมายให้รู้ได้

คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

๑. อิตฺถีติภาวลกฺขโณ มีสภาพว่า เป็นของหญิง เป็นลักษณะ

๒. อิตฺถีติ ปกาสนรโส มีการประกาศว่าเป็นหญิงเป็นกิจ

๓. อิตฺถีลิงฺคนิมิตฺตกุตฺตากปฺปานํการณภาวกรณรโส มีภาวะคือการกระทำให้รูปร่างสัณฐาน เครื่องหมาย นิสัย กริยาอาการ ให้ปรากฏ เป็นผลปรากฏ

๔. จตุมหาภูตปทฏฺฐาโน มีมหาภูตรูป ๔ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

มโนทวารวิถี

เป็นธรรมารมณ์ ที่ปรากฏแก่มโนทวารวิถี

น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

- น ท: ภวังคจิต รับอารมณ์เก่า กรรมอารมณ์ กรรมนิมิตอารมณ์ คตินิมิตอารมณ์
- ม: มโนทวาราวัชชนจิต
- ช (๗ ขณะ): ชวนจิต (กุศล,อกุศล,กิริยา)
- ต ต: ตทาลัมพนจิต
- ภ: ภวังคจิต (ลงภวังค์เหมือนเดิม)

ปุริสภาวรูป

ความหมาย

รูปที่แสดงความเป็นเพศชาย เป็นรูปธรรมที่เกิดจากกรรม เป็นสมุฏฐาน มีแผ่ซ่านไปทั่วร่างกายของชาย

ความปรากฏของปุริสภาวรูป

รูปที่แสดงสภาพความเป็นชายให้รู้ได้ด้วยใจ โดยอาศัยรูปร่างสัณฐาน นิสัย และกิริยาอาการต่าง ๆ จากรูปเหล่านั้นเป็นเครื่องหมายให้รู้ได้

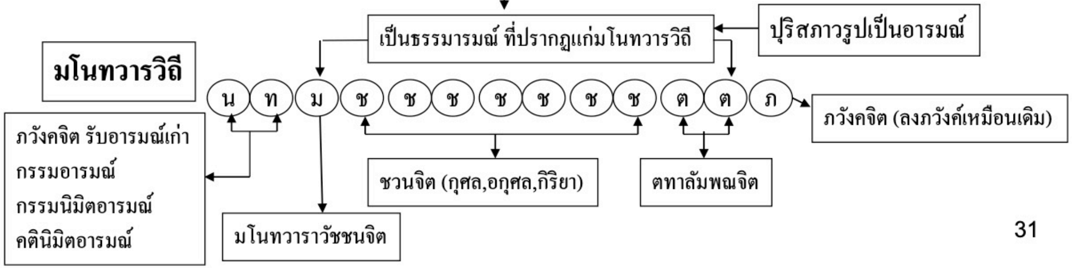
คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

๑. **ปุริสภาวลกฺขโณ** มีภาวะของความเป็นชาย เป็นลักษณะ

๒. **ปุริโสติปกาสนรโส** มีการประกาศให้รู้ว่าเป็นชาย เป็นกิจ

๓. **ปุริสลิงฺคาทีนํ การณภาวปจฺจุปฏฺฐาโน** มีรูปร่างสัณฐาน หรือ การงานของชาย เป็นผลปรากฏ

๔. **จตุมหาภูตปทฏฺฐาโน** มีมหาภูตรูปทั้ง ๔ เป็นเหตุใกล้

หทยวัตถุรูป

ความหมาย

หทยรูป เป็นรูปธรรมชนิดหนึ่ง ซึ่งเกิดจากกรรมเป็นสมุฏฐาน เป็นรูปที่เป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายทำสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ รับรู้ได้ทางมโนทวารอย่างเดียว

ความปรากฏของหทยวัตถุรูป

ตั้งอยู่ภายในช่องเนื้อหัวใจ มีลักษณะเหมือนบ่อน้ำ มีโลหิตอันเป็นน้ำหล่อเลี้ยงหัวใจอยู่ประมาณ ๑ ซองมือ มีสัณฐานโตประมาณเท่าเมล็ดในของดอกบุนนาค เป็นที่อาศัยเกิดของมโนธาตุ และมโนวิญญาณธาตุ

คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

๑. มโนธาตุมโนวิญญาณธาตูนํ นิสฺสยลกฺขณํ มีการให้มโนธาตุ และมโนวิญญาณธาตุได้อาศัยเป็นลักษณะ

๒. ตาสญฺเญว ธาตูนํ ธารณรสํ มีการทรงไว้ซึ่งมโนธาตุและมโนวิญญาณธาตุ เป็นกิจ

๓. ตทุพฺพลหนปจฺจุปฏฺฐานํ มีการรักษาไว้ซึ่งธาตุดังกล่าวมิให้ทุพพลภาพ เป็นผลปรากฏ

๔. จตุมหาภูตปทฏฺฐานํ มีมหาภูตรูปทั้ง ๔ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

หทยะ มี ๒ อย่าง

๑. มังสหทยรูป ได้แก่ รูปหัวใจมีลักษณะคล้ายดอกบัวตูม

๒.วัตถุหทยรูป ได้แก่ กัมมชรูปที่เกิดอยู่ภายในมังสหทยรูป

สีของน้ำหล่อเลี้ยงหัวใจเป็นไปตามจริต

ผู้มากด้วย	ราคจริต	น้ำเลี้ยงหัวใจ	ย่อมมีสีแดง
ผู้มากด้วย	โทสจริต	น้ำเลี้ยงหัวใจ	ย่อมมีสีดำ
ผู้มากด้วย	โมหจริต	น้ำเลี้ยงหัวใจ	ย่อมมีสีแดงเรื่อเหมือนน้ำล้างเนื้อ
ผู้มากด้วย	วิตกจริต	น้ำเลี้ยงหัวใจ	ย่อมมีสีใส ๆ หนืด ๆ เหมือนน้ำถั่วฟู
ผู้มากด้วย	สัทธาจริต	น้ำเลี้ยงหัวใจ	ย่อมมีสีเหลืองอ่อนคล้ายดอกกรรณิการ์
ผู้มากด้วย	พุทธิจริต	น้ำเลี้ยงหัวใจ	ย่อมมีสีขาวเหมือนแก้วที่เจียระไนแล้ว

ชีวิตรูป

ความหมาย

ชีวิตรูป เป็นรูปธรรมชนิดหนึ่ง ที่เกิดจากกรรมเป็นสมุฏฐาน มีหน้าที่รักษารูปที่เกิดพร้อมกันกับตนให้คงอยู่ และเป็นไปได้ตลอดอายุของรูปนั้น ๆ

ส่วนจิตตชรูป อุตุชรูป และอาหารรูป ไม่ต้องมีรูปโดยเฉพาะเป็นผู้อนุบาลรักษา เพื่อให้เกิดขึ้นติดต่อกัน และให้ตั้งอยู่ได้จนสิ้นอายุของตน เพราะรูปเหล่านี้ มีสมุฏฐานของตน ๆ นั้นเอง เป็นผู้อนุบาลรักษา

ความปรากฏของชีวิตรูป

ชีวิตรูป เป็นกัมมชรูป ที่แผ่ซึมซับไปทั่วร่างกายของสัตว์ทั้งหลาย ยกเว้นปลายผม ปลายขน ปลายเล็บ อาหารเก่า เป็นต้น เป็นรูปที่รู้ได้ทางมโนทวารวิถีเท่านั้น

ชีวิตมี ๒ อย่าง

๑. **นามชีวิต** ได้แก่ ชีวิตินทรีย์เจตสิก ที่รักษาสัมปยุตตธรรม ที่เกิดพร้อมกันกับตน

๒. **รูปชีวิต** ได้แก่ ชีวิตรูปที่ช่วยหล่อเลี้ยงกัมมชรูป ที่เกิดพร้อมกันกับตน

คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

๑. **สหชาตรูปานํ อนุปาลนลกฺขณํ** มีการตามรักษารูปที่เกิดร่วมกันกับตน เป็นลักษณะ

๒. **เตสํ ปวตฺตนรสํ** มีการดำรงไว้ซึ่งสหชาตรูปเหล่านั้น ให้เป็นไปได้ เป็นกิจ

๓. **เตสญฺญว ฐปนปจฺจุปฏฺฐานํ** มีการประกอบให้รูปเหล่านั้นเป็นไปอยู่ เป็นผลปรากฏ

๔. **ยาปนิตพฺพปทฏฺฐานํ** มีมหาภูตรูปที่พึงรักษาเลี้ยงดู เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ชีวิตรูปนี้ต้องเป็นกัมมชรูป คือ รูปที่เกิดจากกรรมเท่านั้น จึงจะตามรักษากัมมชรูปด้วยกันให้ดำรงอยู่ได้ เพราะฉะนั้น ในความหมายของคำว่า ชีวิต จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับ **กุศลกรรม** และ **อกุศลกรรม**

อาหารรูป

ความหมาย

อาหารรูป หมายถึง กพฬีการาหาร คือ อาหารที่พึงกลืนกินเข้าไปเป็นคำ ๆ มีข้าว น้ำ นม ผลไม้ พืช ผัก เป็นต้น ตัวอาหารก็คือ โอชา ที่อยู่ในอาหารต่าง ๆ

อาหารรูป เป็นรูปที่ยังรูปให้เกิดขึ้นติดต่อกันพร้อมกับความเกิดขึ้นของตน

ความปรากฏของอาหารรูป

โอชารูปนี้ เมื่อเข้าไปสู่ร่างกายของสัตว์ทั้งหลายแล้ว ย่อมทำให้อาหารชรูปเกิดขึ้น หมายความว่า เมื่อบุคคลบริโภคอาหารเข้าไปแล้ว **ปาจกเตโชธาตุ** จะทำการย่อยอาหาร คั้นเอาแต่โอชาไปบำรุงร่างกาย ทำให้ร่างกายของสัตว์ทั้งหลาย มีกำลังและเจริญเติบโตขึ้นได้ ทำให้ร่างกายสมบูรณ์ มีชีวิตอยู่ได้

คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

๑. โอชาลกฺขโณ มีการทำให้รูปทั้งปวงเจริญเป็นลักษณะ

๒. รูปาหรณรโส มีการนำประโยชน์มาแก่รูปทั้งปวง เป็นกิจ

๓. อายูปตฺถมฺภนปจฺจุปฏฺฐาโน มีการอุดหนุนไว้ซึ่งอายุของรูป เป็นผล

๔. อชฺโฌหริตพฺพปทฏฺฐาโน มีอาหารที่ควรแก่การกลืนเข้าไป เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

อาหารรูป เป็นรูปที่เกิดจากสมุฏฐานทั้ง ๔ คือ กรรม จิต อุตุ อาหาร มีทั้งภายในและภายนอกร่างกายของสัตว์ทั้งหลาย

อาหารมี ๔ อย่าง

๑. กพฬีการาหาร คือ อาหารที่ทำให้เป็นคำ กลืนกินเข้าไป เป็นเหตุนำมาซึ่งโอชา ได้แก่ รูปอาหาร หรือ อาหารรูป

๒. ผัสสาหาร คือ การกระทบถูกต้อง เป็นเหตุนำมาซึ่งเวทนา ได้แก่ ผัสสเจสติก

๓. มโนสัญเจตนาหาร เจตนาคือความหวัง เป็นเหตุ นำมาซึ่งมโนวิญญาณ ได้แก่ เจตนาเจตสิก

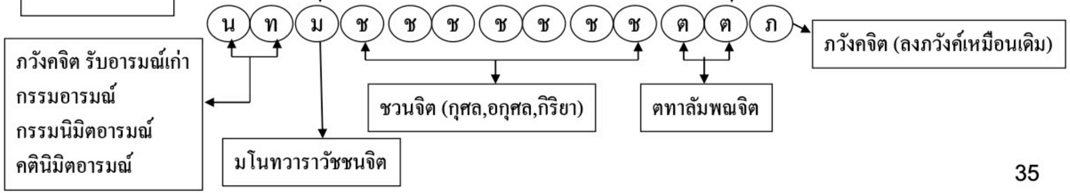
๔. วิญญาณาหาร ความรู้อารมณ์ทางใจ เป็นเหตุนำมาซึ่งวิบากและกัมมชรูป ได้แก่ จิตทั้งหมด

ธรรมที่เป็นอาหารแก่กัน ๘ ประการ

๑. เมื่อสติสัมปชัญญะ มีแล้ว หิริโอตตัปปะ ก็มีขึ้น
๒. เมื่อหิริโอตตัปปะ มีแล้ว อินทรียสังวร ก็มีขึ้น
๓. เมื่ออินทรียสังวร มีแล้ว สีลสังวร ก็มีขึ้น
๔. เมื่อสีลสังวร มีแล้ว สัมมาสมาธิ ก็มีขึ้น
๕. เมื่อสัมมาสมาธิ มีแล้ว ยถาภูตญาณทัสสนะ ก็มีขึ้น
๖. เมื่อยถาภูตญาณทัสสนะ มีแล้ว นิพพิทาวิราคะ ก็มีขึ้น
๗. เมื่อนิพพิทาวิราคะ มีแล้ว วิมุตติ ก็มีขึ้น
๘. เมื่อวิมุตติ มีแล้ว วิมุตติญาณทัสสนะ เป็นธรรมสูงสุด ก็มีขึ้น

อาหารชรูป ปรากฏเป็นธรรมารมณ์ รู้ได้ทางมโนทวารอย่างเดียว

มโนทวารวิถี

นิปผันนรูป ๑๘

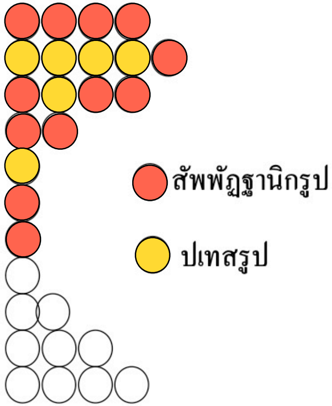
สัพพัฏฐานิกรูป

รูปที่เกิดขึ้นและตั้งอยู่ทั่วร่างกายของสัตว์ทั้งหลาย มีอยู่ ๑๒ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ กายปสาทรูป ๑ วัณณรูป ๑ คันธรูป ๑ รสรูป ๑ ภาวรูป ๒ ชีวิตรูป ๑ และอาหารรูป ๑

รูปธรรมทั้ง ๗ ประเภท ที่กล่าวมานี้ ชื่อว่า **นิปผันนรูป ๑๘** คือ มหาภูตรูป ๔ ปสาทรูป ๕ โคจรรูป ๔ ภาวรูป ๒ หทยรูป ๑ ชีวิตรูป ๑ และอาหารรูป ๑

ปเทสรูป

รูปที่เกิดอยู่เฉพาะที่ มิได้ปรากฏทั่วไปในร่างกายของสัตว์ มีอยู่ ๖ รูป ได้แก่ จักขุปสาทรูป ๑ โสตปสาทรูป ๑ ฆานปสาทรูป ๑ ชิวหาปสาทรูป ๑ สัททรูป ๑ และหทยรูป ๑

รูปารมณ์ รู้ได้ทางจักขุทวารวิถี โดยอาศัยจักขุวัตถุ
สัททารมณ์ รู้ได้ทางโสตทวารวิถี โดยอาศัยโสตวัตถุ
คันธารมณ์ รู้ได้ทางฆานทวารวิถี โดยอาศัยฆานวัตถุ
รสารมณ์ รู้ได้ทางชิวหาทวารวิถี โดยอาศัยชิวหาวัตถุ
โผฏฐัพพารมณ์ (มหาภูตรูป ๓ เว้นอาโป) รู้ได้ทางกายทวารวิถี โดยอาศัยกายวัตถุ

รูปที่เหลืออีก ๘ คือ อาโปธาตุ ปสาทรูป ๕ ภาวรูป ๒ หทยวัตถุรูป ๑ ชีวิตรูป ๑ อาหารรูป ๑ เป็นธรรมารมณ์ รู้ได้ทางมโนทวารวิถี โดยอาศัยมโนทวาร คือ ภวังคจิต ๑๙

ปริจเฉทรูป

ความหมาย

ปริจเฉทรูป เป็นอากาศธาตุ คือ ช่องว่างที่คั่นระหว่างรูปกลาปต่อรูปกลาป ไม่มีสภาวะของตนเองโดยเฉพาะ มีแต่ความว่างเหมือนดังอากาศ

ประเภทของปริเฉทรูป

อากาศ มี ๔ ประเภท

๑. อัชฎากาส ได้แก่ ความว่างเปล่า คือ ท้องฟ้าทั่วไป เบื้องล่างนับตั้งแต่น้ำที่รองรับพื้นแผ่นดินอยู่ลงไป เบื้องบนนับตั้งแต่ ภวัคคภูมิขึ้นไป

๒. ปริจฉินนากาส ได้แก่ อากาศที่ถูกกำหนดขอบเขต เช่น ปากหม้อ ช่องประตู ช่องหน้าต่าง เป็นต้น หรือ อากาศในช่องโปร่ง เช่น ช่องหู ช่องจมูก ขวด โอ่ง ไห เป็นต้น เรียกว่า ***วิวรากาส*** และอากาศในสิ่งที่โพรงทึบ เช่น ช่องว่างในปล้องไม้ไผ่ ในตู้ทึบ ในหีบไม้ ในกำปั้น เป็นต้น เรียกว่า ***สุสิรากาส***

๓. กสิณุฆาฏิมากาส ได้แก่ อากาศกสิณที่เพิกกสิณทั้ง ๙ ออกแล้ว เหลือแต่ความว่าง ที่อยู่ในวงรอบ พระโยคีบุคคลเพ่งบริกรรมเฉพาะความว่างนั้น

๔. ปริจเฉทากาส ได้แก่ อากาศที่คั่นระหว่างรูปกลาปต่อรูปกลาป เพื่อมิให้รูปกลาปติดกัน ทำให้วิปัสสนาญาณพิจารณาโดยความเป็นอนัตตา ทำลายฆนสัญญาได้ ซึ่งได้แก่ ปริจเฉทรูป นั้นเอง

คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

๑. กลาปรูปปริจฺเฉทลกฺขโณ มีการกั้นไว้ซึ่งรูปกลาป เป็นลักษณะ

๒. รูปปริยนฺตปฺปกาสนรโส มีการแสดงสัดส่วนของรูปกลาป เป็นกิจ

๓. รูปมาริยาทปจฺจุปฏฺฐาโน มีการจำแนกรูปกลาปออกจากกัน เป็นผลปรากฏ

๔. ปริจฺฉินฺนปจฺจุปฏฺฐาโน มีรูปที่จะพึงคั่นไว้ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

กายวิญญัติรูป

ความหมาย

กายวิญญัติรูป เป็นรูปที่แสดงอาการพิเศษที่ทำให้รู้ความประสงค์ทางกาย คือ การเคลื่อนไหวร่างกาย

เป็นรูปที่เป็นเหตุให้รู้จิตใจซึ่งกันและกันได้ เป็นธรรมารมณ์ รู้ได้ทางมโนทวารอย่างเดียว

ประเภทของกายวิญญัติรูป

กายวิญญัติ มี ๒ ประเภท

๑. **โพธนกายวิญญัติ** หมายถึง การเคลื่อนไหวของร่างกาย ที่จงใจ ให้คนอื่นรู้ความประสงค์ของตน เช่น กวักมือ เป็นการเรียกให้เข้ามาหา โบกมือไล่ ให้ออกไป เป็นต้น

๒. **ปวัตตนกายวิญญัติ** หมายถึง การเคลื่อนไหวร่างกาย ที่เป็นไปตามปกติ มิได้มุ่งหมายให้คนอื่นรู้ความประสงค์ของตน เช่น การเดิน การยืน การนอน เป็นต้น โดยปกติ

คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

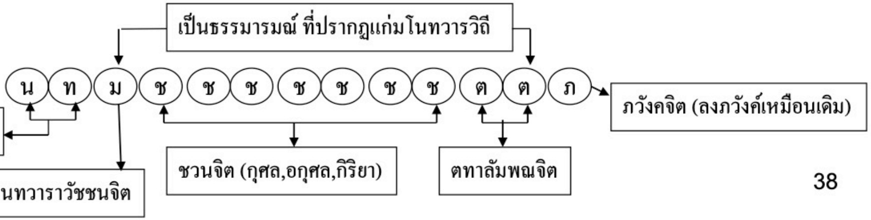
๑. **วิญฺญาปนลกฺขณา** มีการแสดงให้รู้ซึ่งเครื่องหมาย เป็นลักษณะ

๒. **อธิปฺปายปกาสนรสา** มีการประกาศเครื่องหมาย เป็นกิจ

๓. **กายวิปฺผนฺทนเหตุภาวปจฺจุปฏฺฐานา** มีความเป็นเหตุแห่งการเคลื่อนไหวกาย เป็นผลปรากฏ

๔. **จิตฺตสมุฏฺฐานวาโยธาตุปทฏฺฐานา** มีวาโยธาตุอันเกิดจากจิต เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

มโนทวารวิถี

วจีวิญญัติรูป

ความหมาย

วจีวิญญัติรูป เป็นรูปที่แสดงอาการพิเศษ คือ การเคลื่อนไหววาจา เช่น การพูด การร้องเพลง ร้องไห้ การกระแอม การไอ เป็นต้น

เป็นรูปที่แสดงอาการพิเศษที่ทำให้รู้ความประสงค์ด้วยการพูด

ประเภทของวจีวิญญัติรูป

๑. **โพธนวจีวิญญัติ** หมายถึง การเปล่งวาจาที่ต้องการให้ผู้อื่นรู้ความประสงค์ เช่น การร้องเรียก หรือ บอกกล่าวเล่าเรื่องต่าง ๆ เป็นต้น

๒. **ปวัตตนวจีวิญญัติ** หมายถึง การเปล่งวาจาที่ไม่ต้องการให้ผู้อื่นรู้ความประสงค์ เช่น การอุทาน การอ่านหนังสือ เป็นต้น โดยปกติเฉพาะตน

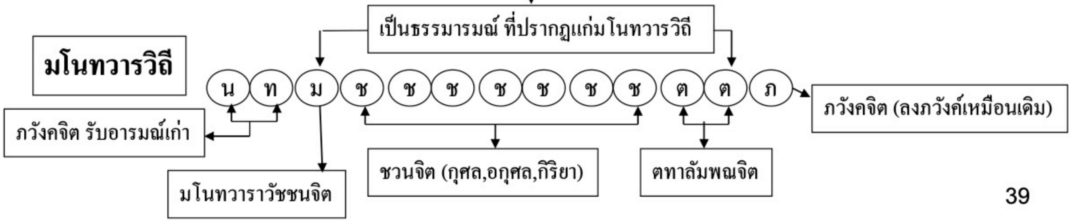
คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

๑. **วิญญาปนลกฺขณา** มีการแสดงให้รู้ความหมาย เป็นลักษณะ

๒. **อธิปฺปายปกาสนรสา** มีการแสดงซึ่งความประสงค์เป็นกิจ

๓. **วจีโฆสเหตุภาวปจฺจุปฏฺฐานา** มีความเป็นเหตุให้เปล่งวาจา เป็นอาการปรากฏ

๔. **จิตฺตชสมุฏฺฐานปฐวีธาตุปทฏฺฐานา** มีปฐวีธาตุ ซึ่งมีจิตเป็นสมุฏฐาน เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ลหุตารูป

ความหมาย

ลหุตารูป หมายถึง รูปเบา ได้แก่ รูปที่ทำอาการให้ร่างกายเบา คล่องแคล่วในเวลาใช้อิริยาบถ หรือ การพูดจาต่าง ๆ ได้แก่ อาการเบาของนิปผันนรูป

ประเภทของลหุตารูป

เป็นรูปที่เกิดจากสมุฏฐาน ๓ คือ จิต อุตุ อาหาร ทั้งภายในร่างกายสัตว์และภายนอกร่างกายสัตว์

ปรากฏเป็นเพียงอาการเบาของนิปผันนรูป ซึ่งรับรู้ได้ทางมโนทวารเท่านั้น

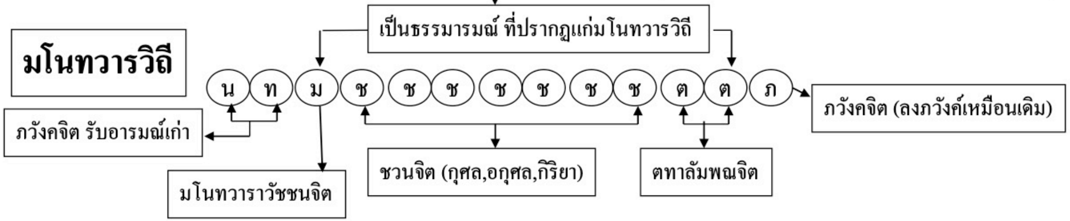
คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

๑. **อทนฺธลกฺขณา** มีความไม่อืดอาดชักช้า เป็นลักษณะ

๒. **รูปานํ ครุภาววิโนทนรสา** มีการบรรเทาความหนักของรูป เป็นกิจ

๓. **ลหุปริวตฺติตาปจฺจุปฏฺฐานา** มีความเป็นไปคล่องแคล่ว เป็นอาการปรากฏ

๔. **ลหุรูปปทฏฺฐานา** มีรูปที่เบา เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

มุทุตารูป

ความหมาย

มุทุตารูป หมายถึง รูปอ่อน ได้แก่ อาการอ่อนของร่างกายในเวลาก้ม เงย คู้ เหยียด เป็นต้น ได้แก่ อาการอ่อนของนิปผันนรูป

ประเภทของมุทุตารูป

เป็นรูปที่เกิดจากสมุฏฐาน ๓ คือ จิต อุตุ อาหาร ทั้งภายในร่างกายสัตว์ และภายนอกร่างกายสัตว์

ปรากฏเป็นเพียงอาการอ่อนของ นิปผันนรูป ซึ่งรับรู้ได้ทางมโนทวารเท่านั้น

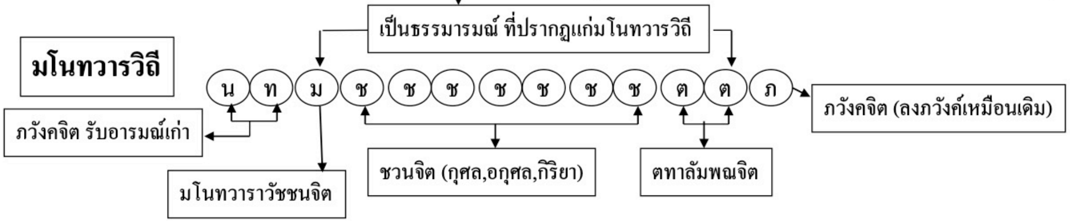
คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

๑. **อถทฺธตฺตลกฺขณา** มีความไม่แข็งกระด้าง เป็นลักษณะ

๒. **รูปานํ ถทฺธวิโนทนรสา** มีการทำลายความแข็งกระด้างของรูป เป็นกิจ

๓. **สพฺพกฺริยาสุ อวิโรธิตา ปจฺจุปฏฺฐานา** มีความไม่ขัดข้องในการกระทำทั้งปวง เป็นอาการปรากฏ

๔. **มุทุรูปปทฏฺฐานา** มีรูปที่อ่อน เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

กัมมัญญตารูป

ความหมาย

กัมมัญญตารูป หมายถึง รูปที่เหมาะที่พอดีแก่การงาน ได้แก่อาการที่เหมาะควรแก่การทำกิจต่าง ๆ ของร่างกาย หรือ การกล่าววาจา ได้แก่ ภาวะที่เป็นความพอดีในการงานต่าง ๆ ของนิปผันนรูป

ประเภทของกัมมัญญตารูป

เป็นรูปที่เกิดจากสมุฏฐาน ๓ คือ จิต อุตุ อาหาร ทั้งภายในร่างกายสัตว์ และภายนอกร่างกายสัตว์

ปรากฏเป็นเพียงอาการเหมาะควรของนิปผันนรูป ซึ่งรับรู้ได้ทางมโนทวารเท่านั้น

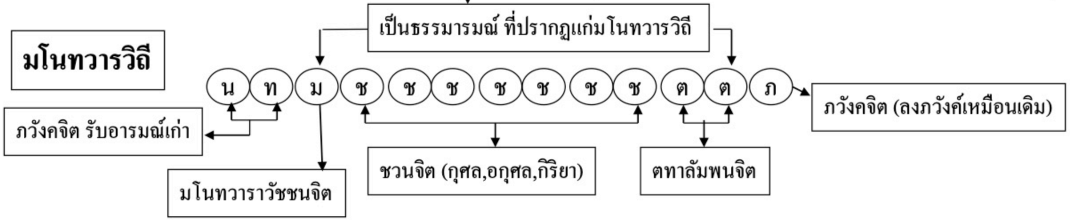
คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

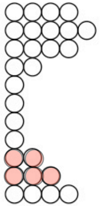
๑. กมฺมญฺญตฺตลกฺขณา มีการเหมาะควรแก่การงาน เป็นลักษณะ

๒. อกมฺมญฺญตาวิโนทนรสา มีการทำลายความไม่ควรแก่การงาน เป็นกิจ

๓. อทุพฺพลภาวปจฺจุปฏฺฐานา มีความไม่อ่อนแอ (ไม่ทุพพลภาพ) เป็นผล

๔. กมฺมญฺญตารูปปทฏฺฐานา มีรูปที่ควรแก่การงาน เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

วิการรูป ๕

วิญญัติรูป ๒
- กายวิญญัติรูป
- กายวิญญัติรูป

วิการรูป ๓
- หลุตารูป
- มุทุตารูป
- มุทุตารูป

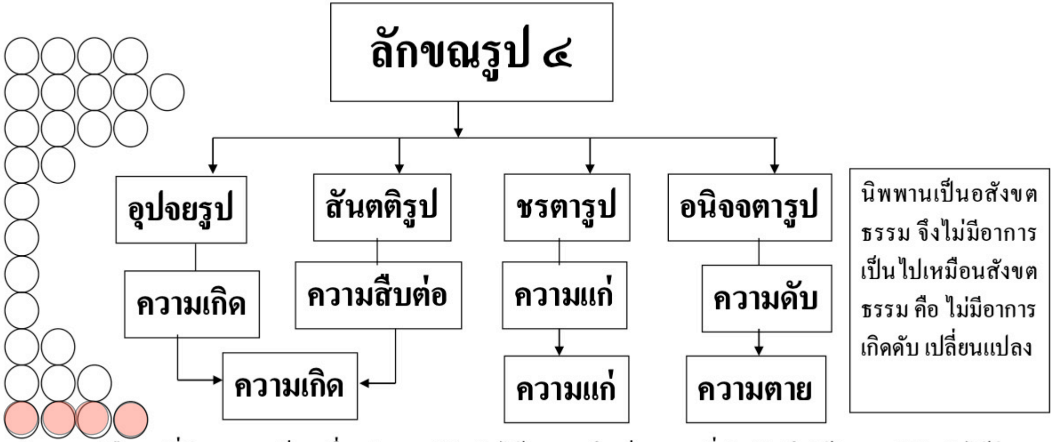
วิการรูป ๓ ถ้าเกิดกับสัตว์มีชีวิต ก็เพิ่มวิญญัติรูป ๒ เข้าด้วย รวมเป็นวิการรูป ๕ เพราะเป็นรูปที่เกิดได้กับสิ่งมีชีวิตด้วยกัน คือ การเคลื่อนไหวร่างกาย และวาจานั้น ย่อมประกอบด้วย **รูปลหุตา รูปมุทุตา รูปกัมมัญญตา** ได้แก่ อาการเบา,อาการอ่อน,อาการเหมาะควรแก่การงาน จึงสามารถแสดงการเคลื่อนไหว อิริยาบถใหญ่น้อย หรือ การพูด ของสัตว์ทั้งหลาย ไปได้โดยสะดวกสบาย ไม่มีอาการขัดข้องแต่อย่างใด วิการรูปเหล่านี้ เป็นอารมณ์ที่กำหนดรู้ได้ทางใจเท่านั้น ส่วนที่ออกมาภายนอกนั้น เป็นเพียงปฏิกิริยาอาการของรูปเหล่านั้นเท่านั้น

เป็นธรรมารมณ์ ที่ปรากฏแก่มโนทวารวิถี

มโนทวารวิถี

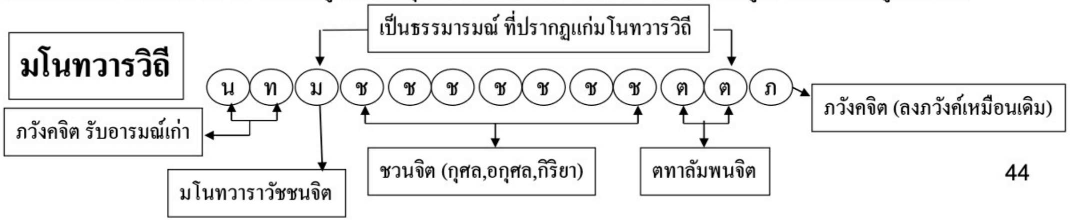
น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

- น ท: ภวังคจิต รับอารมณ์เก่า
- ม: มโนทวาราวัชชนจิต
- ช ช ช ช ช ช ช: ชวนจิต (กุศล,อกุศล,กิริยา)
- ต ต: ตทาลัมพณจิต
- ภ: ภวังคจิต (ลงภวังค์เหมือนเดิม)

ลักขณรูป คือ รูปที่มีกาลเวลาเป็นเครื่องกำหนดวินิจฉัยได้ หมายถึง เป็นธรรมที่บัณฑิตพึงใช้กำหนดวินิจฉัยได้ว่าธรรมเหล่านี้เป็นสังขตะ ก็ด้วยการอาศัยลักขณรูป ๔ นี้

สังขตธรรม หมายถึง ธรรมที่ถูกปรุงแต่งด้วยเหตุปัจจัยต่าง ๆ เช่น รูปธรรม ย่อมอาศัยกรรม จิต อุตุ อาหาร เป็นผู้ปรุงแต่งให้เกิดขึ้น ส่วนนามธรรม คือ จิตและเจตสิกนั้น ย่อมอาศัยอดีตกรรม อารมณ์ วัตถุ และทวาร เป็นผู้ปรุงแต่งให้เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น **สังขตธรรม** คือ ธรรมที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้น ก็ได้แก่ จิต เจตสิก และรูป เป็นธรรมที่รู้ได้ทางใจ

อุปจยรูป

ความหมาย

อุปจยรูป หมายถึง รูปที่เกิดขึ้นเป็นขณะแรกในปฏิสนธิกาล การเกิดขึ้นครั้งแรกของนิปผันนรูป

รวมทั้งการเกิดขึ้นครั้งแรกของรูปที่เกิดจากจิต อุตุ และอาหาร ก็ชื่อว่า **อุปจยรูป**

ประเภทของอุปจยรูป

เป็นรูปที่ไม่ได้เกิดจากสมุฏฐาน อย่างใดอย่างหนึ่งเลย เป็นเพียงอาการเกิดขึ้นครั้งแรกของนิปผันนรูปเท่านั้น

และเป็นรูปธรรมที่รับรู้ได้ทางมโนทวารเท่านั้น

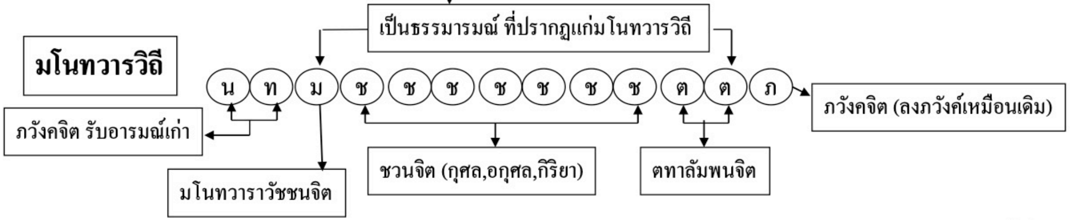
คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

๑. **อาจายลกฺขโณ** มีการเกิดขึ้นครั้งแรกของนิปผันนรูป เป็นลักษณะ

๒. **ปุพฺพงฺคโตรูปานํ อุมฺมุชฺชปนรโส** มีการทำให้รูปเติบโตขึ้น เป็นกิจ

๓. **ปริปุณฺณภาวปจฺจุปฏฺฐาโน** มีสภาพที่เต็มบริบูรณ์ของรูป เป็นผลปรากฏ

๔. **อุปจิตรูปปทฏฺฐาโน** มีรูปที่กำลังจะเกิด เป็นเหตุใกล้

สันตติรูป

ความหมาย

สันตติรูป หมายถึง การเกิดขึ้นติดต่อกันของนิปผันนรูป ได้แก่ ความเกิดขึ้นของนิปผันนรูปบ่อย ๆ หรือ การเกิดขึ้นสืบต่อกันของนิปผันนรูป ชื่อว่า **สันตติ**

ประเภทของสันตติรูป

เป็นรูปที่ไม่ได้เกิดจากสมุฏฐาน อย่างใดอย่างหนึ่งเลย เป็นเพียงอาการเกิดขึ้นครั้งต่อ ๆ มาของนิปผันนรูปเท่านั้น

และเป็นรูปธรรมที่รับรู้ได้ทางมโนทวารเท่านั้น

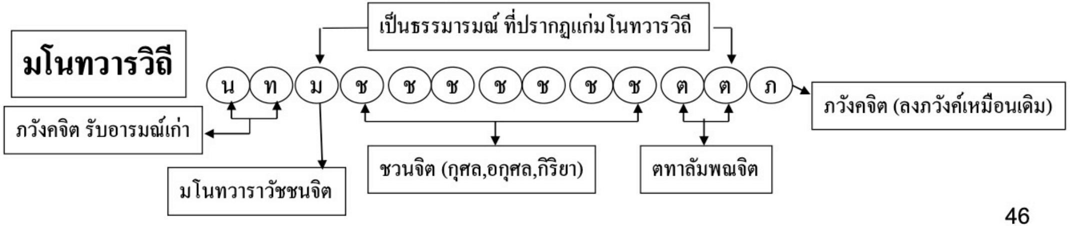
คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

๑. **ปวตฺติลกฺขณา** มีความเป็นไปสืบเนื่องกันเป็นลักษณะ

๒. **อนุปฺปพนฺธนรสา** มีการสืบเนื่องติดต่อกัน เป็นกิจ

๓. **อนุปจฺเฉทปจฺจุปฏฺฐานา** มีการไม่ขาดจากกันเป็นผลปรากฏ

๔. **อนุปพนฺธกรูปปทฏฺฐานา** มีรูปที่สืบต่อกัน เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ชรตารูป

ความหมาย

ชรตารูป หมายถึง รูปที่แสดงภาวะแห่งความแก่ของนิปผันนรูป ได้แก่ ภาวะแห่งความแก่ของนิปผันนรูป

ประเภทของชรตารูป

เป็นรูปที่ไม่ได้เกิดจากสมุฏฐาน อย่างใดอย่างหนึ่งเลย เป็นเพียงอาการแก่ของนิปผันนรูปเท่านั้น

และเป็นรูปธรรมที่รับรู้ได้ทางมโนทวารเท่านั้น

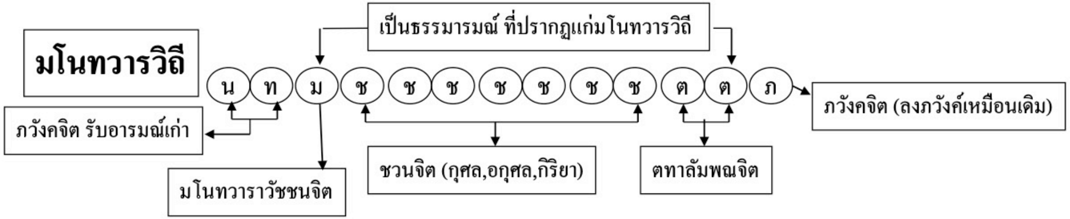
คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

๑. **รูปปริปากลกฺขณา** มีความแก่หง่อมของนิปผันนรูป เป็นลักษณะ

๒. **อุปานยนรสา** มีการนำเข้าไปใกล้ความดับ เป็นกิจ

๓. **นวภาวาปคมนปจฺจุปฏฺฐานา** มีการไม่เข้าถึงความเกิดใหม่ เป็นผลปรากฏ

๔. **ปริปจฺจมานรูปปทฏฺฐานา** มีรูปที่กำลังสุกงอมดุจข้าวเปลือกแก่ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ความชรา

ปฏิจฉันนชรา หรือ **อปากฏชรา**

ความแก่ที่ปกปิด
ความแก่ที่ไม่ปรากฏ

ความชราของดิน น้ำ ภูเขา พระอาทิตย์ พระจันทร์ ทอง เพชร แก้ว เป็นต้น

อวีจิชรา
ความชราที่รู้ได้ยาก

ความชราที่รู้ได้ยาก ได้แก่ ความชราของดิน น้ำ ภูเขา พระอาทิตย์ พระจันทร์ ทอง เพชร แก้ว เป็นต้น

สวีจิชรา
ความชราที่รู้ได้ง่าย

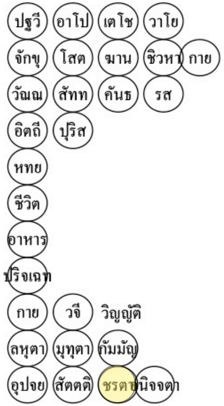
ความชราที่รู้ได้ง่าย เพราะสามารถสังเกตเห็นได้ และมีโอกาสที่จะเห็นได้ ได้แก่ ความชราของ
คน และ สัตว์ทั้งหลาย

อัปปฏิจฉันนชรา หรือ **ปากฏชรา**

ความแก่ที่ไม่ปกปิด
ความแก่ที่ปรากฏ

ความแก่ที่ไม่ปกปิด หรือ ความแก่ที่ปรากฏให้เห็นได้ชัด ได้แก่ ผมหงอก ฟันหัก หนังเหี่ยว หลังโกง เป็นต้น

ความแก่ของเด็ก หรือ คนหนุ่มคนสาว หรือ ความแก่ของสิ่งไม่มีชีวิตบางอย่างที่เรียกว่า **อนินทริยพัทธรูป** เช่น ภูเขา แผ่นดิน น้ำ เป็นต้น

อนิจจตารูป

ความหมาย

อนิจจตารูป หมายถึง รูปที่กำลังแตกดับ มีชื่อเรียกว่า มรณรูป หรือ ภังครูป ก็ได้ ได้แก่ ภาวะแห่งความดับของนิปผันนรูป คือ ภังคักขณะของนิปผันนรูป

ประเภทของอนิจจตารูป

เป็นรูปที่ไม่ได้เกิดจากสมุฏฐาน อย่างใดอย่างหนึ่งเลย เป็นเพียงอาการดับของนิปผันนรูปเท่านั้น

และเป็นรูปธรรมที่รับรู้ได้ทางมโนทวารเท่านั้น

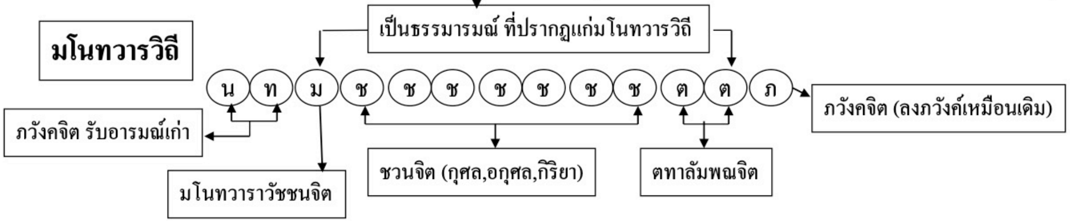
คุณสมบัติพิเศษ ๔ ประการ

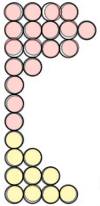
๑. **รูปปริกีรณลกฺขณา** มีความกระจัดกระจายของนิป ผันนรูป เป็นลักษณะ

๒. **สํสีทนรสา** มีการทำให้รูปจมดิ่งลง เป็นกิจ

๓. **ขยวยปจฺจุปฏฺฐานา** มีความเสื่อมไปสิ้นไปของรูป เป็นผลปรากฏ

๔. **ปริภิชฺชมานรูปปทฏฺฐานา** มีรูปที่กำลังแตกดับไปอยู่ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

นิปผันนรูป ๑๘

อนิปผันนรูป ๑๐

รูป ๔ ประเภท

พลรูป

รูปที่เป็นกำลังได้ ได้แก่ กำลังของคน หรือสัตว์ทั่ว ๆ ไป

สัมภวรูป

น้ำอสุจิของชายและหญิงที่ทำให้เกิดเป็นสัตว์ขึ้นมา

สัณฐานรูป

รูปร่างสัณฐานของรูปต่าง ๆ

โรครูป

รูปที่ทำให้เกิดโรค หรือ ในขณะที่โรคเกิดขึ้น เรียกว่า **โรคนิทธัง** แปลว่า เป็นรังของโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ

นัยที่ ๒

รูปวิภาคนัย

รูปวิภาคนัย เป็นการจำแนกรูปโดยพิสดารออกไป เพื่อให้รู้กว้างขวางขึ้นว่า รูปธรรมทั้ง ๒๘ รูปนั้น อาจจัดเป็นส่วนเดียว หรือสองส่วน หรือหลาย ๆ ส่วนก็ได้ ดังในคาถาสังคหะที่ ๕ แสดงว่า

อิจฺเจวมฏฺฐวีสติ **วิธมฺปิ จ วิจกฺขณา**

อชฺฌตฺติกาทิเภเทน **วิภชฺชนฺติ ยถารหํ ฯ**

แปลความว่า

บัณฑิตผู้เห็นแจ้ง ย่อมจำแนกรูปทั้ง ๒๘ รูปออกโดยประเภทแห่งอัชฌัตติกรูป และพาหิรรูป เป็นต้น ตามสมควรด้วยประการฉะนี้

ในรูปวิภาคนัยนี้ เป็นการแสดงการจำแนกรูป ๒๘ ออกไปโดยประเภทแห่งมาติกา หรือ แม่บทใหญ่ ๆ แบ่งเป็น ๒ มาติกา คือ

๑. **เอกมาติกา** หมายความว่า รูป ๒๘ นั้น มีสภาพเป็นส่วนอย่างเดียวกัน คือ มีประเภท และความหมายเป็นไปในส่วนเดียว มีแม่บทอย่างเดียวกัน

๒. **ทุกมาติกา** หมายความว่า รูปทั้ง ๒๘ นั้น มีสภาพแยกได้เป็น ๒ ส่วน คือ เป็นคู่ ๆ มีแม่บทและความหมายแตกต่างกันไปเป็น ๒ ส่วน และเป็นคู่ ๆ กัน

รูปวิภาคนัย

รูปวิภาคนัย เป็นนัยที่แสดงการจำแนกรูปโดยพิสดาร แบ่งเป็นหมวดหมู่ มี ๒ มาติกา

เอกมาติกา

รูปปรมัตถ์ ๒๘ มีชื่อเรียกตามสภาวะ ๘ ชื่อ

๑) อเหตุกะ

๒) สัปปัจจยะ

๓) สาสวะ

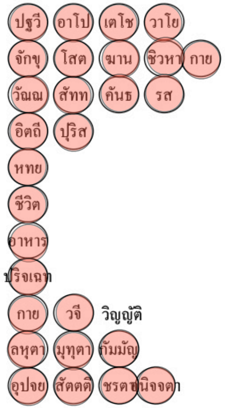
๔) สังขตะ

๕) โลกียะ

๖) กามาวจระ

๗) อนารัมมณะ

๘) อัปปหาตัพพะ

ทุกมาติกา

รูป ๒๘ แบ่งเป็น ๑๑ คู่ คือ

คู่ที่ ๑ **อัชฌัตติกรูป**	กับ	**พาหิรรูป**
คู่ที่ ๒ **วัตถุรูป**	กับ	**อวัตถุรูป**
คู่ที่ ๓ **ทวารรูป**	กับ	**อทวารรูป**
คู่ที่ ๔ **อินทริยรูป**	กับ	**อนินทริยรูป**
คู่ที่ ๕ **โอฬาริกรูป**	กับ	**สุขุมรูป**
คู่ที่ ๖ **สันติเกรูป**	กับ	**ทูเรรูป**
คู่ที่ ๗ **สัปปฏิฆรูป**	กับ	**อัปปฏิฆรูป**
คู่ที่ ๘ **อุปาทินนรูป**	กับ	**อนุปาทินนรูป**
คู่ที่ ๙ **สนิทัสสนรูป**	กับ	**อนิทัสสนรูป**
คู่ที่ ๑๐ **โคจรัคคาหกรูป**	กับ	**อโคจรัคคาหกรูป**
คู่ที่ ๑๑ **อวินิพโภครูป**	กับ	**วินิพโภครูป**

เอกมาติกา

อเหตุกะ
เพราะรูปทั้งหมดไม่ประกอบด้วยเหตุ มีโลภเหตุ เป็นต้น

สัปปัจจยะ
เพราะรูปทั้งหมดล้วนมีปัจจัย ๔ ปรุงแต่ง

สาสวะ
เพราะรูปทั้งหมดล้วนเป็นอารมณ์ของอาสวะทั้งสิ้น

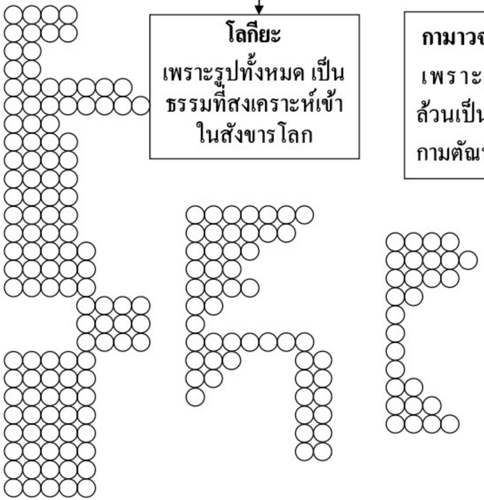
สังขตะ
เพราะรูปทั้งหมด ล้วนถูกปรุงแต่งด้วยปัจจัย ๔ คือ กรรม จิต อุตุ อาหารอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือ ๒ – ๓ – ๔ อย่าง

โลกียะ
เพราะรูปทั้งหมด เป็นธรรมที่สงเคราะห์เข้าในสังขารโลก

กามาวจระ
เพราะรูปทั้งหมดล้วนเป็นอารมณ์ของกามตัณหาทั้งสิ้น

อนารัมมณะ
เพราะรูปทั้งหมดไม่สามารถรู้อารมณ์ได้

อัปปหาตัพพะ
เพราะรูปทั้งหมดไม่ใช่เป็นธรรมที่ควรประหาณ

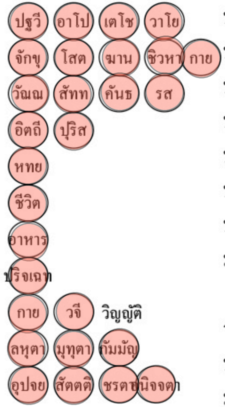

อเหตุกจิต ๑๘ เจตสิก ๑๒ รูป ๒๘ นิพพาน จัดเป็น อเหตุกธรรม
โลกียจิต ๘๑ เจตสิก ๕๒ รูป ๒๘ จัดเป็น สัปปัจจยธรรม
โลกียจิต ๘๑ เจตสิก ๕๒ รูป ๒๘ จัดเป็น สาสวธรรม
จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ รูป ๒๘ จัดเป็น สังขตธรรม
โลกียจิต ๘๑ เจตสิก ๕๒ รูป ๒๘ จัดเป็น โลกียธรรม
กามาวจรจิต ๕๔ เจตสิก ๕๒ รูป ๒๘ จัดเป็น กามาวจรธรรม
รูป ๒๘ นิพพาน จัดเป็น อนารัมมณธรรม
กุศลจิต ๒๑ วิบากจิต ๓๖ กิริยาจิต ๒๐ เจตสิก ๓๘ รูป ๒๘ นิพพาน จัดเป็น อัปปหาตัพพธรรม

ทุกมาติกา

คู่ที่ ๑	คู่ที่ ๒	คู่ที่ ๓	คู่ที่ ๔	คู่ที่ ๕	คู่ที่ ๖
อัชฌัตติกรูป	วัตถุรูป	ทวารรูป	อินทริยรูป	โอฬาริกรูป	สันติเกรูป
พาหิรรูป	อวัตถุรูป	อทวารรูป	อนินทริยรูป	สุขุมรูป	ทูเรรูป

คู่ที่ ๗	คู่ที่ ๘	คู่ที่ ๙	คู่ที่ ๑๐	คู่ที่ ๑๑
สัปปฏิฆรูป	อุปาทินนรูป	สนิทัสสนรูป	โคจรัคคาหกรูป	อวินิพโภครูป
อัปปฏิฆรูป	อนุปาทินนรูป	อนิทัสสนรูป	อโคจรัคคาหกรูป	วินิพโภครูป

ปสาทรูป ๕ จัดเป็น อัชฌัตติกรูป รูปที่เหลือ ๒๓ รูป จัดเป็น พาหิรรูป

ปสาทรูป ๕ หทยวัตถุ จัดเป็น วัตถุรูป ที่เหลือ ๒๒ รูป จัดเป็น อวัตถุรูป

ปสาทรูป ๕ วิญญัติรูป ๒ จัดเป็น ทวารรูป ที่เหลือ ๒๑ รูป จัดเป็น อทวารรูป

ปสาทรูป ๕ ภาวรูป ๒ ชีวิตรูป ๑ จัดเป็น อินทริยรูป ที่เหลือ ๒๐ รูป จัดเป็น อนินทริยรูป

ปสาทรูป ๕ วิสยรูป ๗ จัดเป็น โอฬาริกรูป ที่เหลือ ๑๖ รูป จัดเป็น สุขุมรูป

ปสาทรูป ๕ วิสยรูป ๗ จัดเป็น สันติเกรูป ที่เหลือ ๑๖ รูป จัดเป็น ทูเรรูป

ปสาทรูป ๕ วิสยรูป ๗ จัดเป็น สัปปฏิฆรูป ที่เหลือ ๑๖ รูป จัดเป็น อัปปฏิฆรูป

มหาภูตรูป ๔ ปสาทรูป ๕ โคจรรูป ๓ (เว้นสัททะ) ภาวรูป ๒ หทยรูป ๑ ชีวิตรูป ๑ อาหารรูป ๑
ปริจเฉทรูป ๑ จัดเป็น อุปาทินนรูป ที่เหลืออีก ๑๐ รูป จัดเป็นอนุปาทินนรูป

วัณณรูป คือ รูปารมณ์ จัดเป็น สนิทัสสนรูป ที่เหลืออีก ๒๗ รูป จัดเป็น อนิทัสสนรูป

ปสาทรูป ๕ จัดเป็น โคจรัคคาหกรูป ที่เหลืออีก ๒๓ รูป จัดเป็น อโคจรัคคาหกรูป

มหาภูตรูป ๔ โคจรรูป ๓ (เว้นสัททะ) อาหารรูป ๑ จัดเป็น อวินิพโภครูป ที่เหลือ ๒๐ จัดเป็นวินิพโภครูป

คู่ที่ ๑

อัชฌัตติกรูป ๕ | พาหิรรูป ๒๓

อัชฌัตติกรูป

รูปภายใน มี ๕ ได้แก่ ปสาทรูป ๕

มุ่งหมายถึง ประโยชน์ใช้สอย เพราะปสาทรูปทั้ง ๕ นี้ มีประโยชน์ต่อร่างกายของสัตว์ทั้งหลายมาก ในการทำกิจการงานต่าง ๆ ถ้าสัตว์ทั้งหลายไม่มีปสาทรูปทั้ง ๕ เสียแล้ว ก็ไม่สามารถทำอะไร ๆ ได้ ไม่ผิดอะไรกับตุ๊กตาหรือท่อนไม้ เป็นต้น ฉะนั้น จึงตั้งชื่อปสาทรูป ๕ นี้ว่า **อัชฌัตติกรูป** เปรียบเหมือนคนที่มีประโยชน์ช่วยเหลือกิจการงานต่าง ๆ ได้มาก เราก็เรียกคนเหล่านี้ว่า **คนใน** เช่นเดียวกัน

พาหิรรูป

รูปภายนอก มี ๒๓ ได้แก่ รูปที่เหลือ ๒๓

รูปที่เหลือ ๒๓ นั้น ไม่ค่อยมีความสำคัญต่อร่างกายในการทำกิจการงานต่าง ๆ เท่ากับปสาทรูป ฉะนั้น จึงตั้งชื่อว่า **พาหิรรูป** เปรียบเหมือน **คนนอก** ที่ช่วยเหลือกิจการงานได้ไม่มากเท่ากับคนใน

ปฐวี อาโป เตโช วาโย
จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย
วัณณ สัทท คันธ รส
อิตถี ปุริส
หทย
ชีวิต
อาหาร
ปริจเฉท
กาย วจี วิญญัติ
ลหุตา มุทุตา กัมมัญ
อุปจย สัตตติ ชรตา อนิจจตา

ปัญจารมณ์ ที่เป็นปัจจุบัน ปรากฏแก่ปัญจทวารวิถี

ปัญจทวารวิถี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

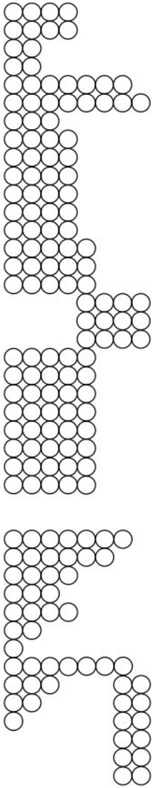
เป็นธัมมารมณ์ ที่ปรากฏแก่มโนทวารวิถี

มโนทวารวิถี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

เป็นได้ทั้ง อดีต อนาคต ปัจจุบัน และกาลวิมุตติ

คู่ที่ ๒

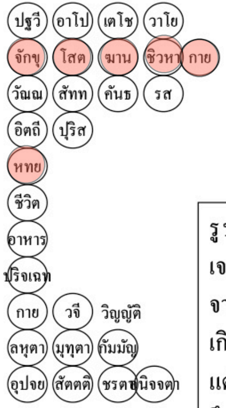
วัตถุรูป ๖ | อวัตถุรูป ๒๒

วัตถุรูป

รูปเป็นที่อาศัยเกิดของจิตและเจตสิก มี ๖ ได้แก่ ปสาทรูป ๕ หทยรูป ๑

รูปอันเป็นที่อาศัยเกิดของจิต เจตสิก หมายความว่า โดยธรรมดาจิตเจตสิกของสัตว์ทั้งหลายที่เกิดอยู่ในปัญจโวการภูมินั้น จะเกิดขึ้นได้ ก็ต้องมีที่อาศัยเกิด มิฉะนั้นแล้ว จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ฉะนั้น จึงตั้งชื่อรูปเหล่านี้ว่า**วัตถุรูป** ได้แก่ ปสาทรูป ๕ และหทยรูป ๑ เปรียบเหมือน คนธรรมดาที่ต้องการจะเดินทางไปทางอากาศ จำเป็นจะต้องอาศัยเครื่องบิน เป็นยานพาหนะ พาไปจึงจะไปได้ ฉันใด วัตถุรูปก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน ฉันนั้น

อวัตถุรูป

รูปที่ไม่ได้เป็นที่อาศัยเกิดของจิตและเจตสิก มี ๒๒ ได้แก่ รูปที่เหลือ ๒๓

รูปที่ไม่เป็นที่อาศัยเกิดของจิตเจตสิก หมายความว่า รูปที่เหลือจากวัตถุรูป ๖ นั้น ไม่ได้เป็นที่อาศัยเกิดของจิตและเจตสิกโดยตรง เป็นแต่เพียงส่วนประกอบเท่านั้น ฉะนั้นจึงชื่อว่า อวัตถุรูป

จักขุวิญญาณจิต ๒	อาศัย จักขุวัตถุ เกิด
โสตวิญญาณจิต ๒	อาศัย โสตวัตถุ เกิด
ฆานวิญญาณจิต ๒	อาศัย ฆานวัตถุ เกิด
ชิวหาวิญญาณจิต ๒	อาศัย ชิวหาวัตถุ เกิด
กายวิญญาณจิต ๒	อาศัย กายวัตถุ เกิด

มโนธาตุ ๓ มโนวิญญาณธาตุ ๗๒ (เว้นอรูปวิบากจิต ๔) อาศัยหทยวัตถุเกิด

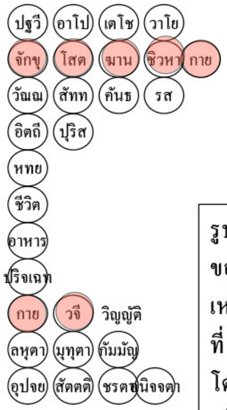
คู่ที่ ๓

ทวารรูป ๗ | อทวารรูป ๒๑

ทวารรูป

รูปที่เป็นเหตุแห่งการเกิดขึ้นของปัญจทวารวิถีจิต และกายกรรม วจีกรรม อันได้แก่ ปสาทรูป ๕ และวิญญัติรูป ๒

ปสาทรูป ๕ ชื่อว่า **อุปปัตติทวาร** หมายความว่า รูปที่เป็นเหตุแห่งการเกิดขึ้นของปัญจทวารวิถีจิต
ส่วนวิญญัติรูป ๒ ชื่อว่า **กัมมทวาร** หมายความว่า รูปที่เป็นเหตุให้เกิดกายกรรม วจีกรรม

อทวารรูป

รูปที่ไม่ได้เป็นเหตุแห่งการเกิดขึ้นของจิตและเจตสิก มี ๒๑ ได้แก่ รูปที่เหลือ ๒๑

รูปที่ไม่ได้เป็นเหตุแห่งการเกิดขึ้นของจิต เจตสิก หมายความว่า รูปที่เหลือจากทวารรูป ๗ นั้น ไม่ได้เป็นที่อาศัยเกิดของจิตและเจตสิกโดยตรง เป็นแต่เพียงส่วนประกอบเท่านั้น ฉะนั้น จึงชื่อว่า **อทวารรูป**

กัมมทวาร

กายวิญญัติ

กายสุจริต ๓
๑. เว้นการฆ่าสัตว์
๒. เว้นการลักทรัพย์
๓. เว้นกาเมสุมิจฉาจาร

กายทุจริต ๓
๑. ฆ่าสัตว์
๒. ลักทรัพย์
๓. ประพฤติผิดในกาม

วจีวิญญัติ

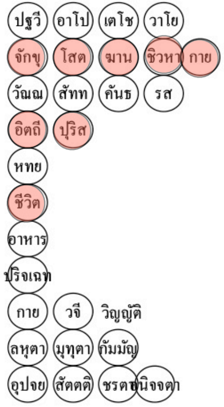
วจีสุจริต ๔
๑. เว้นการพูดเท็จ
๒. เว้นการพูดส่อเสียด
๓. เว้นการพูดคำหยาบ
๔. เว้นการพูดเพ้อเจ้อ

วจีทุจริต ๔
๑. พูดเท็จ ๒. พูดส่อเสียด
๓. พูดคำหยาบ ๔. พูดเพ้อเจ้อ

คู่ที่ ๔

อินทริยรูป ๘ | อนินทริยรูป ๒๐

อินทริยรูป

อนินทริยรูป

รูปที่เป็นใหญ่เป็นผู้ปกครองในการเห็นเป็นต้น ได้แก่ ปสาทรูป ๕ ภาวรูป ๒ ชีวิตรูป ๑ รวม ๘ รูป

อินทริยรูป หมายถึง รูปที่เป็นใหญ่เป็นผู้ปกครองในหน้าที่การงานเฉพาะของตน ๆ ไม่ก้าวก่ายการงานของรูปอื่น ๆ แต่ละรูปก็มีบทบาทในหน้าที่พิเศษเฉพาะของตน ๆ

รูปที่ไม่ได้เป็นใหญ่เป็นผู้ปกครองเฉพาะหน้าที่ของตน ๆ ได้แก่ รูปที่เหลือ ๒๐ รูป

รูปที่ไม่มีบทบาทหน้าที่เป็นพิเศษโดยเฉพาะของตน ๆ ต้องอาศัยทำหน้าที่ร่วมกับรูปอื่น ๆ

กลาปรูป

ปัญจารมณ์ ที่เป็นปัจจุบัน ปรากฏแก่ปัญจทวารวิถี

ปัญจทวารวิถี
(ปสาทรูป ๕)

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

เป็นธัมมารมณ์ ที่ปรากฏแก่มโนทวารวิถี

มโนทวารวิถี
(ภาวรูป ๒ ชีวิตรูป ๑)

น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

เป็นได้ทั้ง อดีต อนาคต ปัจจุบัน และกาลวิมุตติ

คู่ที่ ๕

โอฬาริกรูป ๑๒ สุขุมรูป ๑๖

โอฬาริกรูป

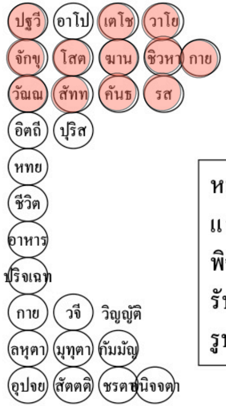
รูปที่หยาบ หมายถึง รูปที่หยาบ คือ ปรากฏชัด ได้แก่ ปสาทรูป ๕ วิสยรูป ๗

โอฬาริกรูป หมายความว่า รูปเหล่านี้ เมื่อพิจารณาด้วยปัญญาแล้ว ก็สามารถเห็นได้ชัดเจนกว่า คือ พิจารณาเห็นได้ง่ายกว่า สุขุมรูป

สุขุมรูป

รูปที่ละเอียด คือ รูปที่ไม่ปรากฏชัด ได้แก่ รูปที่เหลือ ๑๖

หมายความว่า เมื่อพิจารณาด้วยปัญญาแล้ว ก็ไม่สามารถเห็นได้ชัดเจน พิจารณาเห็นได้ยากกว่าโอฬาริกรูป และรับรู้ได้ทางมโนทวารอย่างเดียว ฉะนั้น รูปเหล่านี้ จึงชื่อว่า **สุขุมรูป**

ปัญจารมณ์ ที่เป็นปัจจุบัน ปรากฏแก่ปัญจทวารวิถี

ปัญจทวารวิถี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็น อายตนะภายใน, รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เป็นอายตนะภายนอก กระทบกันได้โดยสภาวะ รู้ได้ง่าย

มโนทวารวิถี

เป็นธัมมารมณ์ ที่ปรากฏแก่มโนทวารวิถี

น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

เป็นได้ทั้ง อดีต อนาคต ปัจจุบัน และกาลวิมุตติ

คู่ที่ ๖

สันติเกรูป ๑๒ | ทูเรรูป ๑๖

สันติเกรูป

สันติเกรูป คือ รูปใกล้ หมายถึง รูปที่รู้ได้ง่าย มี ๑๒ ได้แก่ ปสาทรูป ๕ วิสยรูป ๗

สันติเกรูป หมายความว่า รูปที่สามารถพิจารณารู้เห็นด้วยปัญญาได้ง่ายกว่าทูเรรูป (มิได้หมายเอารูปที่อยู่ใกล้ แต่หมายถึงรูปที่อยู่ใกล้กับปัญญาที่จะเข้าถึงได้ง่าย)

ทูเรรูป

ทูเรรูป คือ รูปไกล หมายถึง รูปที่รู้ได้ยาก มี ๑๖ ได้แก่ รูปที่เหลือ ๑๖

ทูเรรูป หมายความว่า รูปที่สามารถพิจารณารู้เห็นด้วยปัญญาได้ยาก (มิได้หมายเอารูปที่อยู่ไกล แต่หมายถึง รูปที่อยู่ไกลจากปัญญาที่จะสามารถจะเข้าถึงได้ยาก) สามารถรับรู้ได้ทางมโนทวารอย่างเดียว

ปฐวี อาโป เตโช วาโย
จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย
วัณณ สัทท คันธ รส
อิตถี ปุริส
หทย
ชีวิต
อาหาร
ปริจเฉท
กาย วจี วิญญัติ
ลหุตา มุทุตา กัมมัญ
อุปจย สัตตติ ชรตา อนิจจตา

ปัญจารมณ์ ที่เป็นปัจจุบัน ปรากฏแก่ปัญจทวารวิถี

ปัญจทวารวิถี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

เป็นธัมมารมณ์ ที่ปรากฏแก่มโนทวารวิถี

มโนทวารวิถี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

เป็นได้ทั้ง อดีต อนาคต ปัจจุบัน และกาลวิมุตติ

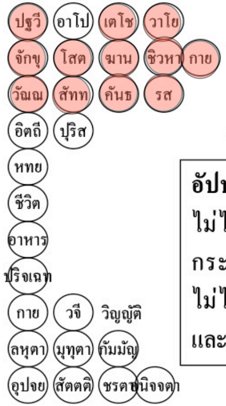
คู่ที่ ๗

สัปปฏิฆรูป ๑๒ | อัปปฏิฆรูป ๑๖

สัปฏิฆรูป

สัปปฏิฆรูป คือ รูปที่กระทบซึ่งกันและกันได้ มี ๑๒ ได้แก่ ปสาทรูป ๕ วิสยรูป ๗

สัปปฏิฆรูป คือ รูปที่กระทบซึ่งกันและกันได้ หมายความว่า เป็นรูปที่มีสภาพที่สามารถกระทบกันได้ตามสภาวะ เช่น จักขุปสาท กระทบกับรูปารมณ์ได้ เป็นต้น

อัปปฏิฆรูป

อัปปฏิฆรูป คือ รูปที่กระทบซึ่งกันและกันไม่ได้มี ๑๖ ได้แก่ รูปที่เหลือ ๑๖

อัปปฏิฆรูป คือ รูปที่กระทบซึ่งกันและกันไม่ได้ หมายความว่า เป็นรูปที่ไม่มีสภาพที่กระทบกันได้ หรือ กระทบซึ่งกันและกันไม่ได้ตามสภาวะ ต้องกระทบกับภวังคจิตและรับรู้ได้ทางมโนทวารอย่างเดียว

ปัญจารมณ์ ที่เป็นปัจจุบัน ปรากฏแก่ปัญจทวารวิถี

ปัญจทวารวิถี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

เป็นธัมมารมณ์ ที่ปรากฏแก่มโนทวารวิถี

มโนทวารวิถี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

เป็นได้ทั้ง อดีต อนาคต ปัจจุบัน และกาลวิมุตติ

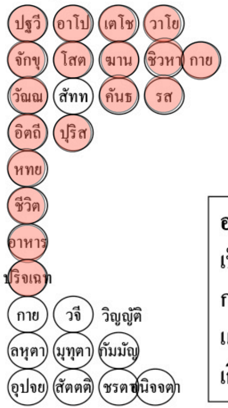
อุปาทินนรูป ๑๘ | อนุปาทินนรูป ๑๐

คู่ที่ ๘

อุปาทินนรูป

อุปปาทินนรูป คือ รูปที่เกิดจากอกุศลกรรม และ โลกียกุศลกรรม มี ๑๘ ได้แก่ กัมมชรูป ๑๘

อุปปาทินนรูป หมายความว่า เป็นรูปที่เป็นผลอันเกิดจากอกุศลกรรมและโลกียกุศลกรรม ซึ่งมีตัณหาและทิฏฐิเข้าไปกระทำให้เป็นอารมณ์ คือ เป็นอารมณ์ของตัณหาและทิฏฐิได้

อนุปาทินนรูป

อนุปาทินนรูป คือ รูปที่ไม่ได้เกิดจากอกุศลกรรม และ โลกียกุศลกรรม มี ๔๐ ได้แก่ จิตตชรูป ๑๕ อุตุชรูป ๑๓ อาหารชรูป ๑๒

อนุปาทินนรูป หมายความว่า เป็นรูปที่ไม่ได้เป็นผลอันเกิดจากอกุศลกรรมและโลกียกุศลกรรม แต่เป็นรูปที่เป็นผลที่เกิดจากจิต อุตุ และ อาหาร เท่านั้น ส่วนลักขณรูป ๔ ไม่ได้เกิดสมุฏฐานอย่างใดอย่างหนึ่งเลย

ปัญจารมณ์ ที่เป็นปัจจุบัน ปรากฏแก่ปัญจทวารวิถี

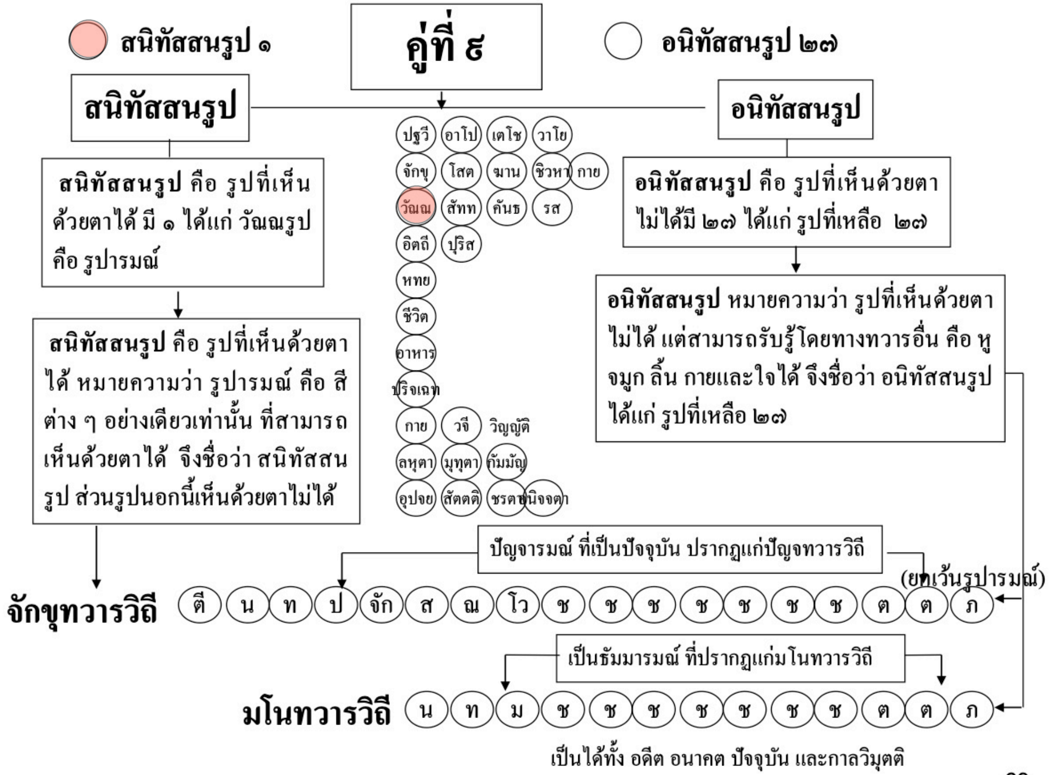
(สัททารมณ์)

ปัญจทวารวิถี ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

เป็นธัมมารมณ์ ที่ปรากฏแก่มโนทวารวิถี

มโนทวารวิถี น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

เป็นได้ทั้ง อดีต อนาคต ปัจจุบัน และกาลวิมุตติ

คู่ที่ ๙
สนิทัสสนรูป ๑
อนิทัสสนรูป ๒๗
สนิทัสสนรูป
อนิทัสสนรูป
ปฐวี อาโป เตโช วาโย
จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย
วัณณ สัทท คันธ รส
อิตถี ปุริส
หทย
ชีวิต
อาหาร
ปริจเฉท
กาย วจี วิญญัติ
ลหุตา มุทุตา กัมมัญ
อุปจย สัตตติ ชรตา อนิจจตา
สนิทัสสนรูป คือ รูปที่เห็นด้วยตาได้ มี ๑ ได้แก่ วัณณรูป คือ รูปารมณ์
สนิทัสสนรูป คือ รูปที่เห็นด้วยตาได้ หมายความว่า รูปารมณ์ คือ สีต่าง ๆ อย่างเดียวเท่านั้น ที่สามารถเห็นด้วยตาได้ จึงชื่อว่า สนิทัสสนรูป ส่วนรูปนอกนี้เห็นด้วยตาไม่ได้
อนิทัสสนรูป คือ รูปที่เห็นด้วยตาไม่ได้มี ๒๗ ได้แก่ รูปที่เหลือ ๒๗
อนิทัสสนรูป หมายความว่า รูปที่เห็นด้วยตาไม่ได้ แต่สามารถรับรู้โดยทางทวารอื่น คือ หู จมูก ลิ้น กายและใจได้ จึงชื่อว่า อนิทัสสนรูป ได้แก่ รูปที่เหลือ ๒๗
ปัญจารมณ์ ที่เป็นปัจจุบัน ปรากฏแก่ปัญจทวารวิถี
(ยกเว้นรูปารมณ์)
จักขุทวารวิถี
ตี น ท ป จัก ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ
เป็นธัมมารมณ์ ที่ปรากฏแก่มโนทวารวิถี
มโนทวารวิถี
น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ
เป็นได้ทั้ง อดีต อนาคต ปัจจุบัน และกาลวิมุตติ

คู่ที่ ๑๐

โคจรัคคาหกรูป ๕ | อโคจรัคคาหกรูป ๒๓

โคจรัคคาหกรูป

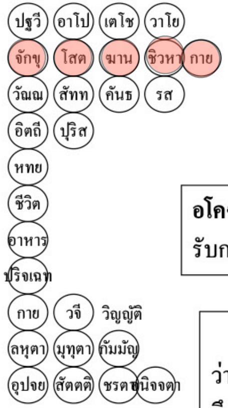
โคจรัคคาหกรูป คือ รูปที่รับปัญจารมณ์ได้ มี ๕ ได้แก่ ปสาทรูป ๕

โคจรัคคาหกรูป หมายความว่าเป็นรูปที่สามารถรับกระทบกับรูปที่เป็นอารมณ์ได้ เช่น จักขุปสาทรูป รับกระทบกับรูปารมณ์ ทำให้เกิดการเห็นได้ ดังนี้เป็นต้น

อโคจรัคคาหกรูป

อโคจรัคคาหกรูป คือ รูปที่รับปัญจารมณ์ไม่ได้ มี ๒๓ ได้แก่ รูปที่เหลือ ๒๓

อโคจรัคคาหกรูป หมายความว่า รูปที่ไม่สามารถรับกระทบกับปัญจารมณ์ตามที่กล่าวแล้วได้

๑. อสัมปัตตโคจรัคคาหกรูป หมายความว่า เป็นรูปที่รับกระทบกับอารมณ์ที่ยังมาไม่ถึง ได้แก่ จักขุปสาท โสตปสาท

๒. สัมปัตตโคจรัคคาหกรูป หมายความว่า เป็นรูปที่รับกระทบกับอารมณ์ที่มาถึงแล้ว ได้แก่ ฆานปสาท ชิวหาปสาท กายปสาท

ปัญจทวารวิถี

ปัญจารมณ์ ที่เป็นปัจจุบัน ปรากฏแก่ปัญจทวารวิถี

ตี น ท ป ทวิ ส ณ โว ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

มโนทวารวิถี

เป็นธัมมารมณ์ ที่ปรากฏแก่มโนทวารวิถี

น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ต ต ภ

เป็นได้ทั้ง อดีต อนาคต ปัจจุบัน และกาลวิมุตติ

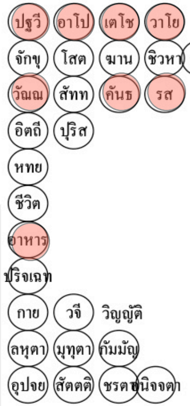
คู่ที่ ๑๑

อวินิพโภครูป ๘ — วินิพโภครูป ๒๐

อวินิพโภครูป

อวินิพโภครูป คือ รูปที่แยกจากกันไม่ได้ มี ๘ ได้แก่ มหาภูตรูป ๔ วัณณะ คันธะ รสะ อาหารรูป

อวินิพโภครูป หมายความว่า รูปที่ไม่สามารถเกิดแยกจากกันได้ ต้องเกิดอยู่ร่วมกันเสมอ ในบรรดารูปทั้งหมดที่มีอยู่ในโลก แม้ในรูปที่เล็กที่สุด เช่น ปรมาณูเม็ดหนึ่ง อย่างน้อยก็ต้องมีอวินิพโภครูป ๘ นี้ เกิดอยู่ร่วมกันทุกรูป จะขาดเสียมิได้เลย

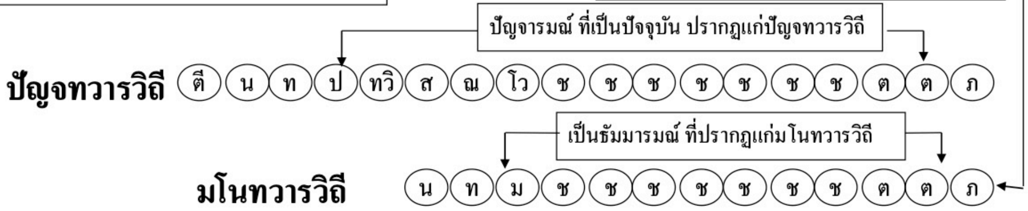

วินิพโภครูป

วินิพโภครูป คือ รูปที่แยกจากกันได้ มี ๒๐ ได้แก่ รูปที่เหลือ ๒๐

วินิพโภครูป หมายความว่า รูปที่เหลือ ๒๐ เหล่านี้ สามารถเกิดแยกจากกันได้ ไม่ได้เกิดร่วมกันทั้ง ๒๐ รูป คงเกิดร่วมกันแต่เฉพาะในหมู่ของตนเท่านั้น แต่ก็ต้องเกิดร่วมกับอวินิพโภครูป ๘ นั้นด้วยเสมอ

สัททารมณ์ เกิดทางโสตทวาร รูปที่เหลืออีก ๑๙ เกิดทางมโนทวารอย่างเดียว

เป็นได้ทั้ง อดีต อนาคต ปัจจุบัน และกาลวิมุตติ

นัยที่ ๓
รูปสมุฏฐานนัย

รูปสมุฏฐานนัย เป็นนัยที่แสดงธรรมที่เป็นเหตุให้รูปเกิดขึ้น ซึ่งแสดงถึงการเกิดขึ้นของรูปธรรมทั้งปวงนั้น ต้องอาศัยเหตุปัจจัยให้เกิด

คาถาแสดงจำนวนรูป ที่เกิดจากสมุฏฐานทั้ง ๔

๑.	**อฏฺฐารส ปนฺนรส**	**เตรส ทฺวาทสาติ จ**
	กมฺมจิตฺโตตุกาหาร-	**ชานิ โหนฺติ ยถากฺกมํฯ**
๒.	**ชายมานาทิรูปานํ**	**สภาวตฺตา หิ เกวลํ**
	ลกฺขณานิ น ชายนฺติ	**เกหิจีติ ปกาสิตํ ฯ**

แปลความว่า

๑. รูปที่เกิดจากกรรม จิต อุตุ อาหาร มีจำนวนตามลำดับดังนี้ คือ กัมมชรูปมี ๑๘ จิตตชรูปมี ๑๕ อุตุชรูปมี ๑๓ อาหารชรูปมี ๑๒ ฯ

๒. ส่วนลักขณรูปทั้ง ๔ นั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงว่า ไม่ได้เกิดขึ้นโดยอาศัยสมุฏฐานอย่างใดอย่างหนึ่งเลย เพราะลักขณรูปทั้ง ๔ นี้ เป็นสภาพของรูปกลาปที่กำลังเกิดขึ้น เป็นต้น เท่านั้น ไม่มีสมุฏฐานโดยเฉพาะ เรียกว่า **นกุโตจิสมุฏฐานิกรูป**

รูปสมุฏฐานนัย

กรรมสมุฏฐาน

เจตนาเจตสิกที่อยู่ในอกุศลจิต ๑๒ และ ในมหากุศลจิต ๘ รูปาวจรกุศลจิต ๕ เป็นปัจจัยให้กรรมชรูปเกิดขึ้น

จิตสมุฏฐาน

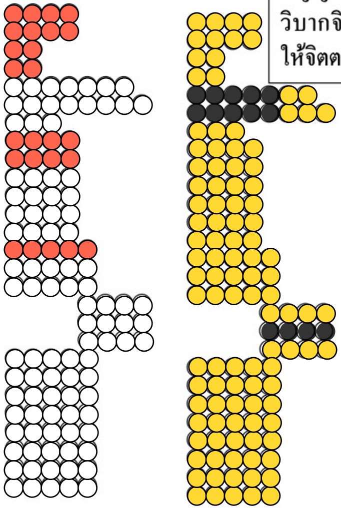
จิต ๗๕ (เว้นทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐ อรูปวิบากจิต ๔) เป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิดขึ้น

อุตุสมุฏฐาน

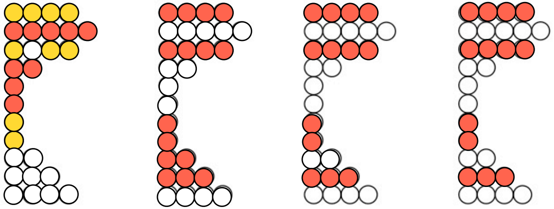
สีตเตโช ความเย็น และ อุณหเตโช ความร้อน เป็นปัจจัยให้อุตุชรูป เกิดขึ้น

อาหารสมุฏฐาน

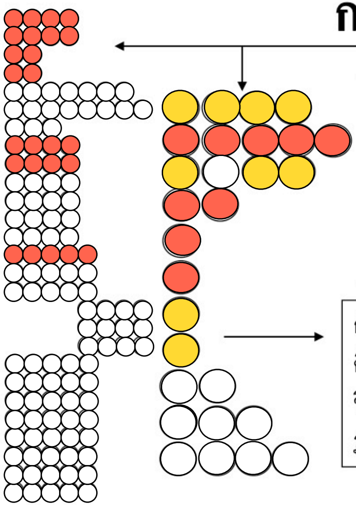
กพฬีการาหาร คือ อาหารที่สัตว์กลืนกินเข้าไป เช่น ข้าว น้ำ นม เนื้อ ขนม ผัก หญ้า เป็นต้น เป็นปัจจัยทำให้อาหารชรูปเกิดขึ้น

กัมมชรูป ๑๘ จิตตชรูป ๑๕ อุตุชรูป ๑๓ อาหารชรูป ๑๒

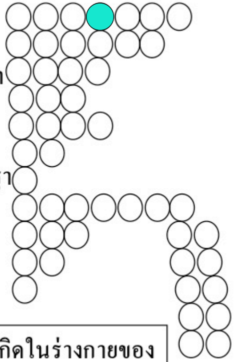
กรรมสมุฏฐาน

เจตนาเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒ มหากุศลจิต ๘ รูปาวจรกุศลจิต ๕ รวมเจตนากรรม ๒๕ เป็นปัจจัยให้กัมมชรูป ๑๘ เกิดขึ้นตามสมควรแก่ภพภูมิ

เอกันตกัมมสมุฏฐานิกรูป ๙

อเนกันตกัมมสมุฏฐานิกรูป ๙

กัมมชรูป คือ รูปที่เกิดจากกรรม มี ๑๘ คือ ปสาทรูป ๕ ภาวรูป ๒ หทยรูป ๑ ชีวิตรูป ๑ อวินิพโภครูป ๘ และ ปริจเฉทรูป ๑ เรียกว่า **กัมมสมุฏฐานิกรูป**

รูป๙ นี้ เกิดในร่างกายของสัตว์ทั้งหลายก็ได้ เกิดในสิ่งที่ไม่มีชีวิตทั้งหลายก็ได้ เพราะเป็นรูปที่เกิดจากสมุฏฐานอื่น ๆ ก็ได้อีก

กัมมสมุฏฐานิกรูป

เอกันตกัมมสมุฏฐานิกรูป

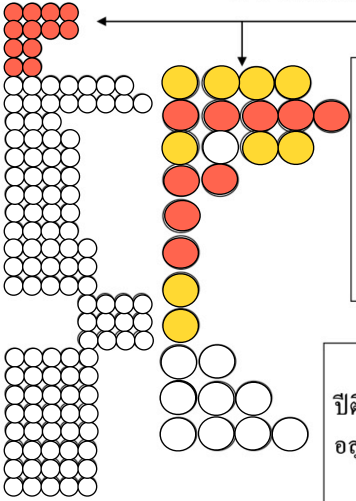
อเนกันตกัมมสมุฏฐานิกรูป

ตา หู จมูก ลิ้น กาย ความเป็นหญิง ความเป็นชาย หัวใจ และ ชีวิต รูปทั้ง ๙ นี้ เกิดได้เฉพาะในร่างกายของสัตว์ทั้งหลายเท่านั้น เพราะรูปเหล่านี้ เกิดมาจากอกุศลกรรม และโลกียกุศลกรรมโดยส่วนเดียว

รูปที่เกิดจากกรรมอย่างเดียว มี ๙ รูป คือ ปสาทรูป ๕ ภาวรูป ๒ หทยรูป ๑ ชีวิตรูป ๑

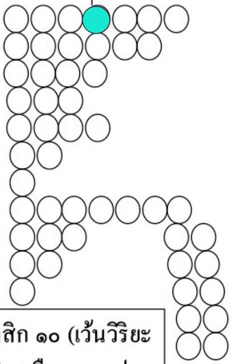
รูปที่ไม่ได้เกิดจากกรรมอย่างเดียว แต่สามารถเกิดจากสมุฏฐานอื่นก็ได้ มี ๙ รูป คือ อวินิพโภครูป ๘ ปริจเฉทรูป ๑

กรรมสมุฏฐาน ในอบายภูมิ ๔

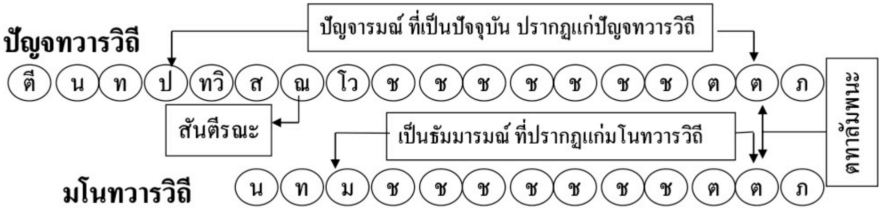
เจตนาเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒ เป็นปัจจัย ให้กัมมชรูป ๑๘ เกิดขึ้นแก่อบายสัตว์ทั้ง ๔ ตามสมควรแก่สัตว์นั้น ๆ

เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาสันตีรณอกุศลวิบากปฏิสนธิจิต ๑ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ที่ประกอบในปฏิสนธิกาล และปวัตติกาล

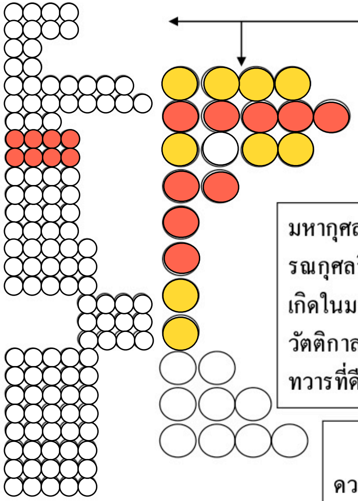
อุเบกขาสันตีรณอกุศลวิบากจิต ๑ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ (เว้นวิริยะ ปีติ ฉันทะ) ให้ผลเป็น ปฏิสนธิ ภวังค์ จุติ ในอบายภูมิ ๔ คือ นรก เปรต อสุรกาย เดรัจฉาน

ในปวัตติกาล ให้ผลเป็นอกุศลวิบากจิต ๗ รับรู้อารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ได้สวนปัญจารมณ์ และ หน่วงเหนี่ยวอารมณ์ ๖ ที่ไม่ดี

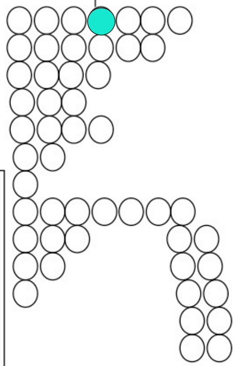

เป็นได้ทั้ง อดีต อนาคต ปัจจุบัน และกาลวิมุตติ

กรรมสมุฏฐาน ในกามสุคติภูมิ ๗

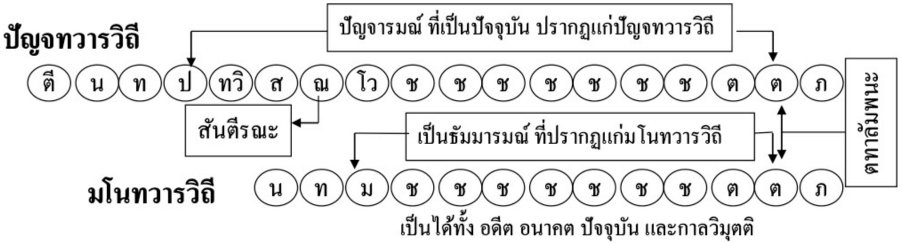

เจตนาเจตสิก ที่ในมหากุศลจิต ๘ เป็นปัจจัย ให้กัมมชรูป ๑๘ เกิดขึ้นแก่มนุษย์และเทวดาทั้งหลาย ตามสมควรแก่บุคคลนั้น ๆ

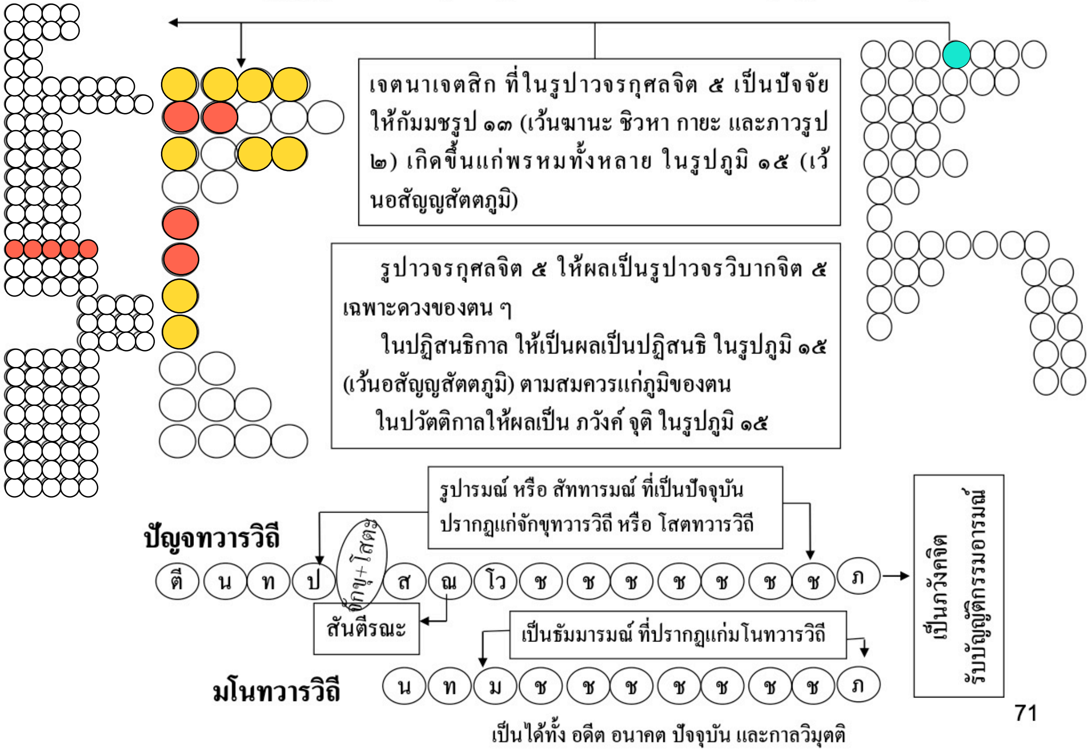

มหากุศลที่เป็นโอมกกุศล ในปฏิสนธิกาล ให้ผลเป็นอุเบกขาสันตีรณกุศลวิบากปฏิสนธิจิต ๑ อัญญสมานเจตสิก ๑๐ กัมมชรูป ๒๐ เกิดในมนุษย์ภูมิ และจาตุมหาราชิกา ที่เป็นสุคติอเหตุกบุคคล ในปวัตติกาล ให้ผลเป็นอเหตุกกุศลวิบากจิต ๘ รับรู้อารมณ์ทางปัญจทวารที่ดี และตทาลัมพณะ รับอารมณ์ทางมโนทวารที่ดี

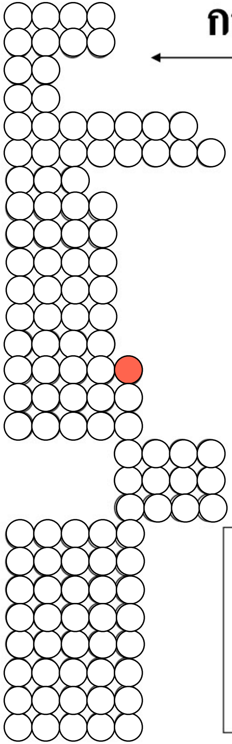
มหากุศลจิต ๘ ที่เป็นอุกกัฏฐกุศล ให้ผลเป็นมหาวิบากจิต ๘ เฉพาะดวงของตน ๆ ในปฏิสนธิกาล ให้ผลเป็นปฏิสนธิ ในปวัตติกาลให้ผลเป็น ภวังค์ จุติ และตทาลัมพนะ ในกามสุคติภูมิ ๗

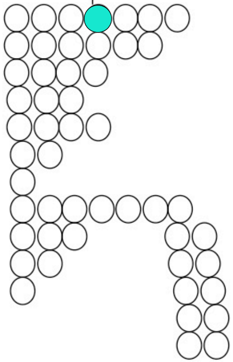
กรรมสมุฏฐาน ในรูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ)

กรรมสมุฏฐาน ในอสัญญสัตตภูมิ ๑

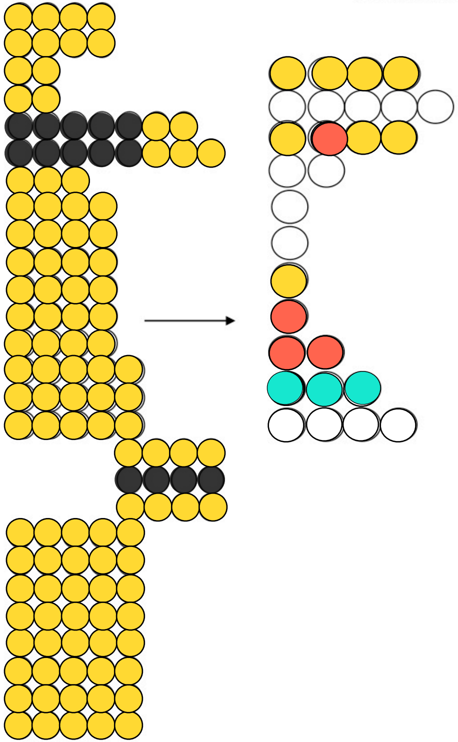

เจตนาเจตสิก ที่ในรูปาวจรปัญจมฌานกุศลจิต ๑ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยสัญญาวิราคภาวนา เป็นปัจจัยให้กัมมชรูป ๘ คือ อวินิพโภครูป ๘ ชีวิตรูป ๑เกิดขึ้นแก่อสัญญสัตตพรหมทั้งหลาย คือ ชีวิตนวกกลาป ทั้งในปฏิสนธิกาล และ ปวัตติกาล

อสัญญสัตตพรหมทั้งหลาย เป็นพวกที่ไม่มีจิตเจตสิกเกิดเลย ฉะนั้น วิถีจิต การรับอารมณ์ของพรหมพวกนี้ จึงไม่มี เป็นพรหมที่มีชีวิตอยู่ได้ด้วยกรรมเก่าอย่างเดียว และมีแต่ชีวิตนวกกลาปรูป เท่านั้น ที่เกิดขึ้นและเป็นไป จนกว่าจะหมดอายุขัยในอสัญญสัตตภูมินั้น คือ มีอายุถึง ๕๐๐ มหากัปป์ และไม่มีการตายก่อนกำหนดอายุขัย ทั้งไม่ถูกทำลายด้วยภัยต่าง ๆ คือ ไฟ น้ำ ลม ด้วย

จิตตสมุฏฐาน

จิต ๗๕ ดวง (เว้นทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐ อรูปวิบากจิต ๔) เป็นปัจจัยให้จิตตชรูป ๑๕ เกิดขึ้น ๗ ประเภท ตามสมควร คือ

๑. จิตตชรูปสามัญ

๒. จิตตชรูปที่เกี่ยวกับการหัวเราะ

๓. จิตตชรูปที่เกี่ยวกับการร้องไห้

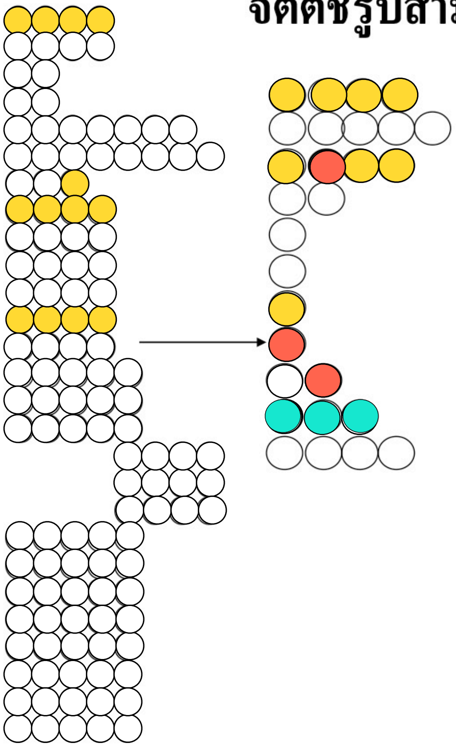
๔. จิตตชรูปที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวอิริยาบถ

๕. จิตตชรูปที่เกี่ยวกับการพูด

๖. จิตตชรูปที่เกี่ยวกับอิริยาบถใหญ่ทั้ง ๔

๗. จิตตชรูปที่เกี่ยวกับอิริยาบถใหญ่ทั้ง ๔ ตั้งมั่น

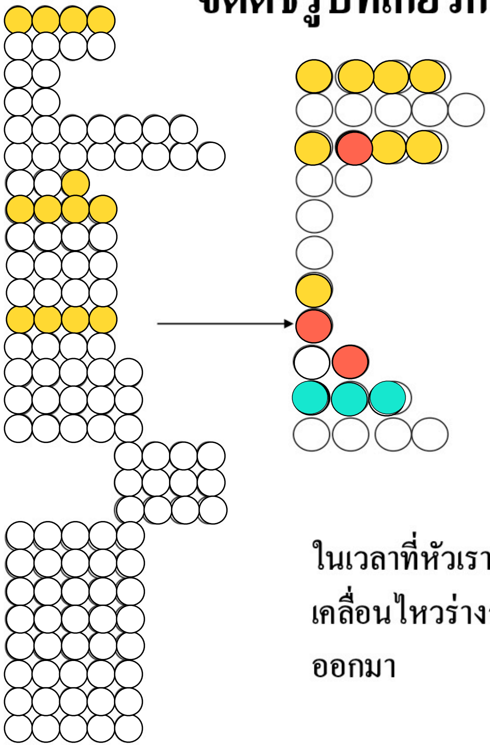
จิตตชรูปสามัญ

จิต ๗๕ ดวง (เว้นทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐ อรูปวิบากจิต ๔) เป็นปัจจัยให้จิตตชรูปสามัญ ๘ เกิดขึ้น เรียกว่า สุทธัฏฐกกลาป

ในเวลาเป็นปกติธรรมดา ไม่ได้เคลื่อนไหวร่างกาย หรือไม่ได้แสดงปฏิกิริยาใด ๆ ออกมา เช่น การหายใจเข้าออกธรรมดา การเต้นของหัวใจ การนอนหลับสนิท เป็นต้น

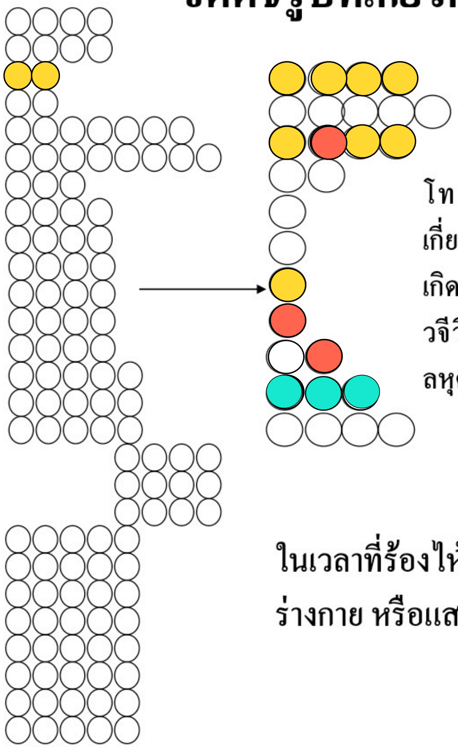
จิตตชรูปที่เกี่ยวกับการหัวเราะ

จิต ๑๓ ดวง คือ โลภโสมนัส ๔ หสิตุปปาท จิต ๑ มหากุศลโสมนัส ๔ มหากิริยาโสมนัส ๔ เป็นปัจจัยให้จิตตชรูปที่เกี่ยวกับการหัวเราะ ๑๔ รูป (เว้นกายวิญญัติ) เกิดขึ้น ตามสมควร เรียกว่า สัททนวกกลาป, วจีวิญญัติสัททสกกลาป, วจีวิญญัติสัททลหุตาทิเตรสกกลาป

ในเวลาที่หัวเราะ หรือยิ้มแบบธรรมดา ไม่มีการเคลื่อนไหวร่างกาย หรือแสดงปฏิกิริยาทางร่างกายออกมา

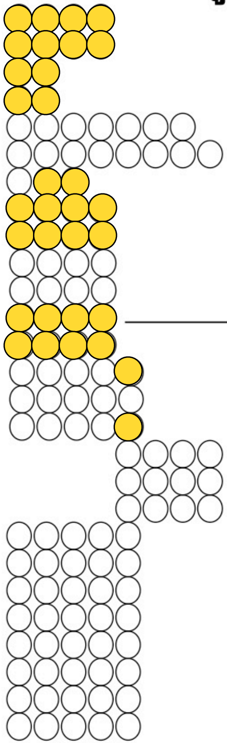
จิตตชรูปที่เกี่ยวกับการร้องไห้

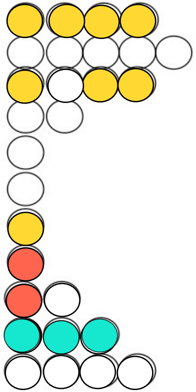
โทสมูลจิต ๒ เป็นปัจจัยให้จิตตชรูปที่เกี่ยวกับการร้องไห้ ๑๔ รูป (เว้นกายวิญญัติ) เกิดขึ้น ตามสมควร เรียกว่า สัททนวกกลาป, วจีวิญญัติสัททสกกลาป, วจีวิญญัติสัททลหุตาทิเตรสกกลาป

ในเวลาที่ร้องไห้แบบธรรมดา ไม่มีการเคลื่อนไหวร่างกาย หรือแสดงปฏิกิริยาทางร่างกายออกมา

จิตตชรูปที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวอิริยาบถย่อย

จิต ๓๒ ดวง คือ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ กามชวนจิต ๒๙ อภิญญาจิต ๒ เป็นปัจจัยให้จิตตชรูปที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวอิริยาบถน้อย จำนวน ๑๓ (เว้นสัททรูป และวจีวิญญัติรูป) เกิดขึ้น ตามสมควร เรียกว่า กายวิญญัตินวกกลาป, และกายวิญญัติลหุตาทิทวาทสกกลาป

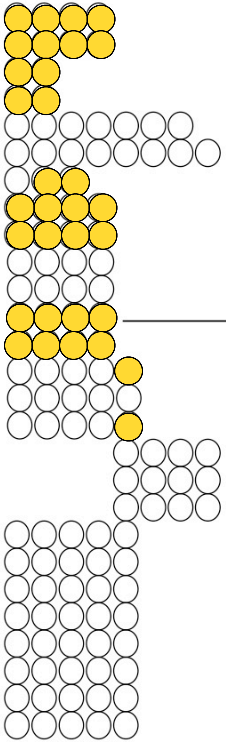
มีกลาปรูปเกิดได้ ๒ ประเภท

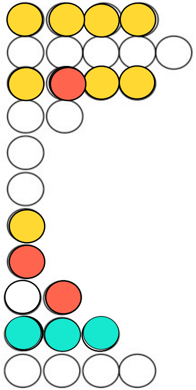
กายวิญญัตินวกกลาป เคลื่อนไหวอิริยาบถเล็ก ๆ น้อย หรือในเวลาที่ร่างกายป่วยไข้ ไม่คล่องแคล่ว

กายวิญญัติลหุตาทิทวาทสกกลาป การเคลื่อนไหวอิริยาย่อย ที่เป็นไปด้วยอาการที่คล่องแคล่ว ในเวลาที่ร่างกาย เป็นปกติธรรมดา

จิตตชรูปที่เกี่ยวกับการพูด

จิต ๓๒ ดวง คือ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ กามชวนจิต ๒๙ อภิญญาจิต ๒ เป็นปัจจัยให้จิตตชรูปที่เกี่ยวกับการพูด จำนวน ๑๔ (เว้นกายวิญญัติรูป) เกิดขึ้น ตามสมควร เรียกว่า วจีวิญญัติสัททสกกลาป, และวจีวิญญัติสัททลหุตาทิเตรสกกลาป

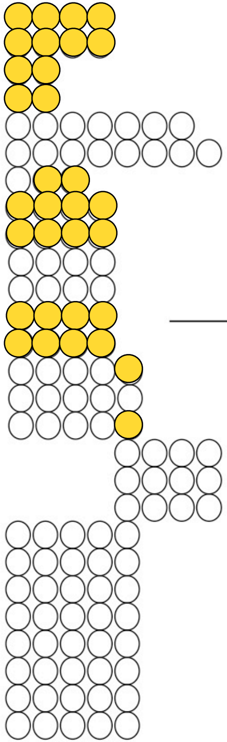

มีกลาปรูปเกิดได้ ๒ ประเภท

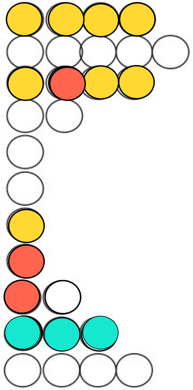
วจีวิญญัติสัททสกกลาป การพูดที่เป็นไปโดยอาการที่ไม่ค่อยคล่องแคล่ว หรือไม่เต็มใจที่จะพูด หรือในเวลาอาพาธป่วยไข้ อวัยวะไม่อำนวยให้

วจีวิญญัติสัททลหุตาทิเตรสกกลาป การพูด ที่เป็นไปด้วยอาการที่คล่องแคล่ว หรือพูดด้วยความเต็มใจ หรือพูดในเวลาที่ร่างกายเป็นปกติธรรมดา อวัยวะต่าง ๆ อำนวยให้

จิตตชรูปที่เกี่ยวกับอิริยาบถใหญ่ทั้ง ๔ (แบบธรรมดา)

จิต ๓๒ ดวง คือ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ กามชวนจิต ๒๙ อภิญญาจิต ๒ เป็นปัจจัยให้จิตตชรูปที่เกี่ยวกับอิริยาบถใหญ่ทั้ง ๔ (แบบธรรมดา) จำนวน ๑๓ (เว้นสัททรูป และวจีวิญญัติรูป) เกิดขึ้น ตามสมควร เรียกว่า กายวิญญัตินวกกลาป, และกายวิญญัติลหุตาทิทวาทสกกลาป

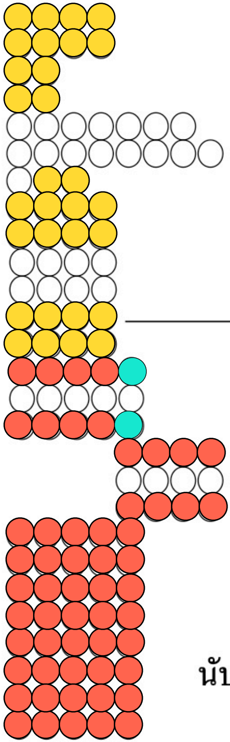

มีกลาปรูปเกิดได้ ๒ ประเภท

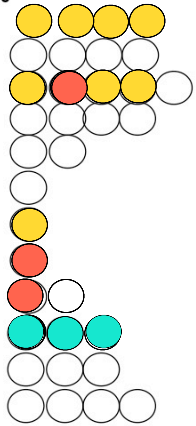
กายวิญญัตินวกกลาป เคลื่อนไหวอิริยาบถเล็ก ๆ น้อย หรือในเวลาที่ร่างกายป่วยไข้ ไม่คล่องแคล่ว

กายวิญญัติลหุตาทิทวาทสกกลาป การเคลื่อนไหวอิริยาย่อย ที่เป็นไปด้วยอาการที่คล่องแคล่ว ในเวลาที่ร่างกาย เป็นปกติธรรมดา

จิตตชรูปที่เกี่ยวกับอิริยาบถใหญ่ทั้ง ๔ ตั้งมั่น

จิต ๕๘ คือ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ กามชวนจิต ๒๙ อภิญญาจิต ๒ อัปปนาชวนจิต ๒๖ เป็นปัจจัยให้จิตตชรูปที่เกี่ยวกับอิริยาบถใหญ่ทั้ง ๔ ตั้งมั่น จำนวน ๑๓ รูป (เว้นสัททรูป และวจีวิญญัติรูป) เกิดขึ้น ตามสมควร เรียกว่า กายวิญญัติลหุตาทิเอกาทสกกลาป

มีกลาปรูปเกิดได้ ๑ ประเภท

กายวิญญัติลหุตาทิทวาทสกกลาป
การเคลื่อนไหวอิริยาบถ ที่เป็นไปด้วยอาการที่คล่องแคล่ว และมั่นคง ในเวลาที่ร่างกาย เป็นปกติธรรมดา

นับโลกุตตรจิต โดยย่อ ๘ ดวงเท่านั้น

จำแนกจิต 75 โดยจิตตชรูป 7 อย่าง และ
จำแนกจิตตชรูป 7 อย่างตามประเภทของจิต

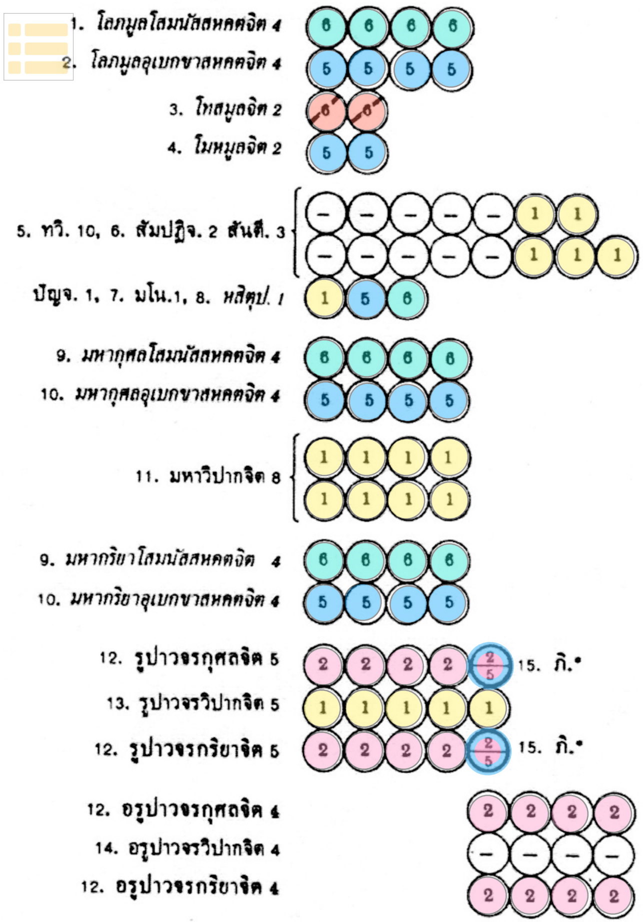
จำแนก / จิตตชรูป 7 อย่าง ตามประเภทของจิต / จิต 75 โดยจิตตชรูป 7 อย่าง	จิตตชรูป 6 อย่างที่เกิดจาก		จิตตชรูป 5 อย่าง ที่เกิดจาก	จิตตชรูป 2 อย่าง ที่เกิดจาก	จิตตชรูป 1 อย่าง ที่เกิดจาก	รวมจิตที่ทำให้จิตตชรูปแต่ละอย่างเกิด
	โลภมูลโสมนัส 4 *หสิตุปปาท* 1 *มหากุศลโสมนัส* 4 *มหากริยาโสมนัส* 4	*โทสมูล* 2	*โลภมูลอุเบกขา* 4 *โมหมูล* 2 มโนทวาราวัชชน 1 *มหากุศลอุเบกขา* 4 *มหากริยาอุเบกขา* 4 อภิญญา 2	อัปปนาชวนะ 26 (เว้นอภิญญา)	สัมปฏิจฉน 2 สันตีรณ 3 ปัญจทวาราวัชชน 1 มหาวิบาก 8 รูปาวจรวิบาก 5	
	13	2	17	26	19	
1. จิตที่ทำให้จิตตชรูปสามัญเกิดขึ้น	"	"	"	"	"	75*
2. จิตที่ทำให้การหัวเราะเกิดขึ้น	"					13
3. จิตที่ทำให้การร้องไห้เกิดขึ้น		"				2
4. จิตที่ทำให้การเคลื่อนไหวอิริยาบถน้อยเกิดขึ้น	"	"	"			32
5. จิตที่ทำให้การพูดเกิดขึ้น	"	"	"			32
6. จิตที่ทำให้อิริยาบถใหญ่ 4 เกิดขึ้น	"	"	"			32
7. จิตที่อุดหนุนให้อิริยาบถใหญ่ 4 ตั้งมั่น	"	"	"	"**		58

หมายเหตุ ชื่อประเภทของจิต *ที่ใช้อักษรตัวเอน* หมายถึง *กามชวนจิต*

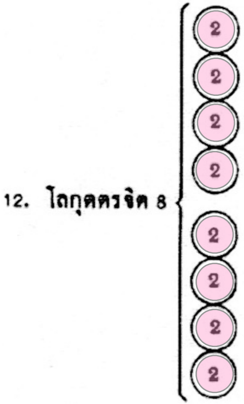
*ไม่นับรวมอภิญญาจิต 2 ด้วย (จึงได้ 75) เพราะจิต 2 ดวงนี้เป็นจิตประเภทเดียวกันกับรูปาวจรปัญจมฌานกุศล-กริยา

**อัปปนาชวนจิต (เว้นอภิญญาจิต) อุดหนุนให้อิริยาบถใหญ่ 3 (เว้นการเดิน) ซึ่งเกิดจากมโนทวาราวัชชนจิต 1 กามชวนจิต 29 และอภิญญาจิต 2 ตั้งมั่นอยู่ได้นาน

ภาพแสดงการจำแนกจิตโดยจิตตชรูป 7 อย่าง

- **6** – จิตที่ทำให้จิตตชรูป 6 อย่าง (เว้นจิตตชรูปที่เกี่ยวกับการร้องไห้) เกิดขึ้นได้
- **6** (สีแดง) – จิตที่ทำให้จิตตชรูป 6 อย่าง (เว้นจิตตชรูปที่เกี่ยวกับการหัวเราะ) เกิดขึ้นได้
- **5** – จิตที่ทำให้จิตตชรูป 5 อย่าง (เว้นจิตตชรูปที่เกี่ยวกับการหัวเราะและร้องไห้) เกิดขึ้นได้
- **2** – จิตที่ทำให้จิตตชรูป 2 อย่าง คือ จิตตชรูปสามัญ และ จิตตชรูปที่เกี่ยวกับอิริยาบถใหญ่ทั้ง 3 (เว้นการเดิน) ตั้งมั่นอยู่ได้นาน เกิดขึ้นได้
- **1** – จิตที่ทำให้จิตตชรูปสามัญเกิดขึ้นได้อย่างเดียว
- **–** – จิตที่ไม่สามารถทำให้จิตตชรูปเกิดขึ้นได้เลย
- **•** – จิตที่เป็นอภิญญาจิตนี้ ก็คือ รูปาวจรปัญจมฌานกุศลและรูปาวจรปัญจมฌานกริยาจิตนั่นเอง แต่ไม่ใช่ชนิดสามัญ หากเป็นจิตที่มีอำนาจพิเศษมากกว่า

จำแนกสมุฏฐาน ๔ โดยอาการ ๔๒

รูปที่มีกรรมเป็นสมุฏฐานอย่างเดียว มี ๑ คือ **ปาจกเตโช**

รูปที่มีจิตเป็นสมุฏฐานอย่างเดียว มี ๑ คือ **อสฺสาสปสฺสาสวาโย**

รูปที่มีอุตุเป็นสมุฏฐานอย่างเดียว มี ๔ คือ **อุทฺริยํ กรีสํ ปุพฺโพ** และ **มุตฺตํ**

รูปที่มีจิตและอุตุเป็นสมุฏฐาน มี ๔ คือ **เสโท อสฺสุ เขโฬ และ สิงฺฆาณิกา**

รูปที่มีกรรม จิต อุตุ อาหาร เป็นสมุฏฐาน (มีสมุฏฐานทั้ง ๔) มี ๓๒ ได้แก่ อาการที่เหลือ ๓๒ นั้น

ความเป็นไปของรูปทั้ง ๔ สมุฏฐานในร่างกาย

ในร่างกายของมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย ที่มีรูปร่างสัณฐานอวัยวะต่าง ๆ ปรากฏขึ้นได้นั้น ย่อมอาศัย กัมมชรูปเป็นพื้นก่อนแล้วรูปอื่น ๆ จึงช่วยปรับปรุงให้รูปร่างสัณฐานและอวัยวะปรากฏชัดเจนขึ้นได้ ถ้าไม่มีกัมมชรูปเป็นพื้นฐานรองรับอยู่แล้ว ร่างกายของสัตว์นั้น ๆ ก็ไม่ผิดอะไรกับต้นไม้ หรือท่อนไม้ รูปที่เป็นผู้ช่วยปรับปรุงรูปร่างสัณฐานอวัยวะให้ปรากฏได้ชัดเจนนั้นได้แก่ อุตุชรูป ๔ และอาหารรูป

อาการ ๓๒

๑. เกสา ผมทั้งหลาย
๒. โลมา ขนทั้งหลาย
๓. นขา เล็บทั้งหลาย
๔. ทันตา ฟันทั้งหลาย
๕. ตโจ หนัง
๖. มงฺสํ เนื้อ
๗. นฺหารู เอ็นทั้งหลาย
๘. อัฏฐิ กรดูกทั้งหลาย
๙. อัฏฐิมิญฺชํ เยื่อในกรดูก
๑๐. วกฺกํ ม้าม
๑๑. หทยํ หัวใจ
๑๒. ยกนํ ตับ
๑๓. กิโลมกํ พังผืด
๑๔. ปิหกํ ไต
๑๕. ปัปผาสํ ปอด
๑๖. อนฺตํ ไส้ใหญ่
๑๗. อนฺตคุณํ ไส้น้อย
๑๘. อุทริยํ อาหารใหม่
๑๙. กรีสํ อาหารเก่า
๒๐. ปิตฺตํ น้ำดี
๒๑. เสมฺหํ น้ำเสลด
๒๒. ปุพฺโพ น้ำเหลือง
๒๓. โลหิตํ น้ำเลือด
๒๔. เสโท น้ำเหงื่อ
๒๕. เมโท น้ำมันข้น
๒๖. อสฺสุ น้ำตา
๒๗. วสา น้ำมันเหลว
๒๘. เขโฬ น้ำลาย
๒๙. สิงฺฆาณิกา น้ำมูก
๓๐. ลสิกา น้ำไขข้อ
๓๑. มุตฺตํ น้ำมูตร
๓๒. มตฺถเก มตฺถลุงฺคํ เยื่อในสมอง

รูปกลาปใน อาการ 42 ของมนุษย์ มีอยู่ 4 กลุ่ม คือ

1. สสัมภารปฐวี 20 อาการ
2. สสัมภารอาโป 12 อาการ
3. สสัมภารเตโช 4 อาการ
4. สสัมภารวาโย 6 อาการ

สสัมภารปฐวี 20 อาการ

ในอาการ 18 มีรูปกลาป 5 กลาป คือ

1. กายทสกกลาป 1 กลาป 10 รูป
2. ภาวทสกกลาป 1 กลาป 10 รูป
3. จิตตสุทธัฏฐกกลาป 1 กลาป 8 รูป
4. อุตุสุทธัฏฐกกลาป 1 กลาป 8 รูป
5. อาหารสุทธัฏฐกกลาป 1 กลาป 8 รูป

อุทริยํ อาหารใหม่ และ กรีสํ อาหารเก่า

ในอาการ 2 มีรูปกลาป 1 กลาป คือ

1. อุตุสุทธัฏฐกกลาป มี 8 รูป

ปฐวี 20 อาการ

4	เกสา	=	ผม
4	โลมา	=	ขน
4	นขา	=	เล็บ
4	ทนฺตา	=	ฟัน
4	ตโจ	=	หนัง
4	มํสํ	=	เนื้อ
4	นหารู	=	เอ็น
4	อฏฺฐิ	=	กระดูก
4	อฏฺฐิมิญฺชํ	=	เยื่อในกระดูก
4	วกฺกํ	=	ม้าม
4	หทยํ	=	หัวใจ
4	ยกนํ	=	ตับ
4	กิโลมกํ	=	พังผืด
4	ปิหกํ	=	ไต
4	ปปฺผาสํ	=	ปอด
4	อนฺตํ	=	ไส้ใหญ่
4	อนฺตคุณํ	=	ไส้น้อย
4	มตฺถลุงฺคํ	=	มันสมอง
อุตุ	อุทริยํ	=	อาหารใหม่
อุตุ	กรีสํ	=	อาหารเก่า

สสัมภารอาโป 12 อาการ

ในอาการ 6 มีรูปกลาป 5 กลาป มี 44 รูป

1. กายทสกกลาป 1 กลาป 10 รูป
2. ภาวทสกกลาป 1 กลาป 10 รูป
3. จิตตสุทธัฏฐกกลาป 1 กลาป 8 รูป
4. อุตุสุทธัฏฐกกลาป 1 กลาป 8 รูป
5. อาหารสุทธัฏฐกกลาป 1 กลาป 8 รูป

ในอาการ 4 มีรูปกลาป 2 กลาป มี 16 รูป

1. จิตตสุทธัฏฐกกลาป 1 กลาป 8 รูป
2. อุตุสุทธัฏฐกกลาป 1 กลาป 8 รูป

ในอาการ 2 มีรูปกลาป 1 กลาป มี 8 รูป

1. อุตุสุทธัฏฐกกลาป 1 กลาป 8 รูป

อาโป 12 อาการ

4	ปิตฺตํ	=	น้ำดี
4	เสมฺหํ	=	เสมหะ
4	โลหิตํ	=	น้ำเลือด
4	เมโท	=	มันข้น
4	วสา	=	มันเหลว
4	ลสิกา	=	ไขข้อ
จิ อุ	เสโท	=	เหงื่อ
จิ อุ	อสฺสุ	=	น้ำตา
จิ อุ	เขโฬ	=	น้ำลาย
จิ อุ	สิงฺฆาณิกา	=	น้ำมูก
อุตุ	ปุพฺโพ	=	น้ำหนอง
อุตุ	มุตฺตํ	=	น้ำมูตร

สสัมภารเตโช 4 อาการ

ในอาการ 3 มีรูปกลาป 4 กลาป จำนวน 33 รูป

1. ชีวิตนวกกลาป 1 กลาป 9 รูป
2. จิตตสุทธัฏฐกกลาป 1 กลาป 8 รูป
3. อุตุสุทธัฏฐกกลาป 1 กลาป 8 รูป
4. อาหารสุทธัฏฐกกลาป 1 กลาป 8 รูป

ในอาการ 1 มีรูปกลาป 1 กลาป จำนวน 9 รูป

1. ชีวิตนวกกลาป 1 กลาป 9 รูป

เตโช 4 อาการ

4	อุสฺมาเตโช	=	ไฟอบอุ่นร่างกาย
4	ชิรณเตโช	=	ไฟบ่มร่างกายทรุดโทรม
4	สนฺตปฺปนเตโช	=	ไฟที่ทำให้ร้อนเป็นไข้
ก	ปาจกเตโช	=	ไฟย่อยอาหาร

สสัมภารวาโย 6 อาการ

ในอาการ 5 มีรูปกลาป 4 กลาป จำนวน 33 รูป

1. ชีวิตนวกกลาป 1 กลาป 9 รูป
2. จิตตสุทธัฏฐกกลาป 1 กลาป 8 รูป
3. อุตุสุทธัฏฐกกลาป 1 กลาป 8 รูป
4. อาหารสุทธัฏฐกกลาป 1 กลาป 8 รูป

ในอาการ 1 มีรูปกลาป 1 กลาป จำนวน 9 รูป

1. จิตตสุทธัฏฐกกลาป 1 กลาป 8 รูป และ รูป สัททรูป อีก 1 รูป

วาโย 6 อาการ

4	อุทฺธงฺคมวาโย	=	ลมที่พัดขึ้นเบื้องบน
4	อโธคมวาโย	=	ลมที่พัดลงสู่เบื้องต่ำ
4	กุจฺฉิสยวาโย	=	ลมที่อยู่ในช่องท้อง
4	โกฏฺฐาสยวาโย	=	ลมที่อยู่ในลำไส้
4	องฺคมงฺคานุสาริวาโย	=	ลมที่พัดอยู่ทั่วร่างกาย
จิต	อสฺสาสปสฺสาสวาโย	=	ลมหายใจเข้าออก

อุตุชรูป ๔ อย่าง

๑. **กัมมปัจจยอุตุชรูป** ได้แก่ รูปที่เกิดจากอุตุ ที่มีกรรมเป็นสมุฏฐาน

๒. **จิตตปัจจยอุตุชรูป** ได้แก่ รูปที่เกิดจากอุตุ ที่มีจิตเป็นสมุฏฐาน

๓. **อุตุปัจจยอุตุชรูป** ได้แก่ รูปที่เกิดจากอุตุ ที่มีอุตุเป็นสมุฏฐาน

๔. **อาหารปัจจยอุตุชรูป** ได้แก่ รูปที่เกิดจากอุตุที่มีอาหารเป็นสมุฏฐาน

ด้วยเหตุนี้ ในร่างกายของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย จึงมีอุตุชรูปปกคลุมอยู่ทั่วไปหมด ฉะนั้น เมื่อสัตว์นั้นตายลงก็ตาม อุตุชรูปก็ยังปรากฏอยู่ตลอดไป ส่วนกัมมชรูปและอาหารชรูปนั้น ปรากฏอยู่ได้ในระหว่างที่สัตว์นั้นยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น เมื่อสัตว์นั้นตายลงแล้ว รูปทั้ง ๒ นี้ ก็ดับสิ้นไปหมด

สำหรับจิตตชรูปนั้น ปรากฏขึ้นโดยลำพังของตนเองไม่ได้ ต้องอาศัยกัมมชรูป อุตุชรูป อาหารชรูป ทั้ง ๓ นี้เป็นที่ตั้ง จึงเกิดขึ้นได้ หมายความว่า จิตตชรูปนี้ต้องอาศัยร่างกายของสัตว์ (ซึ่งเป็นกัมมชรูป) เกิดขึ้นนั่นเอง ถ้าไม่มีร่างกายของสัตว์แล้ว จิตตชรูปก็เกิดไม่ได้

นัยที่ ๔ รูปกลาปนัย

รูปกลาปนัย เป็นการแสดงรูปที่เกิดขึ้นเป็นหมวดหมู่

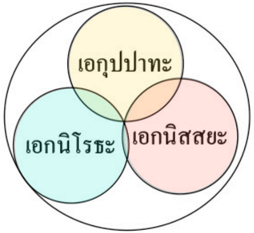
องค์ประกอบของรูปกลาป (สหวุตติ)

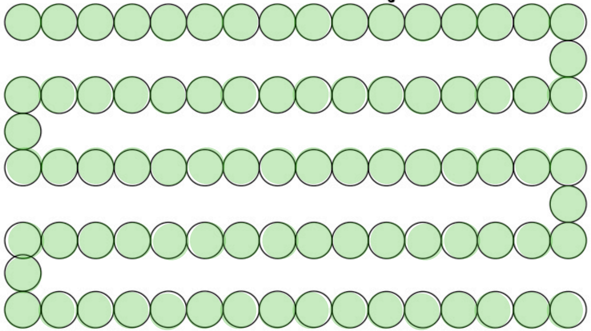
๑. **เอกุปปาทะ** เกิดพร้อมกัน

๒. **เอกนิโรธะ** ดับพร้อมกัน

๓. **เอกนิสสยะ** มีที่อาศัยเกิด คือ มหาภูตรูปอย่างเดียวกัน

เมื่อมีความเป็นไปพร้อมกัน ๓ ประการนี้ จึงเรียกว่า เป็นรูปกลาปเดียวกัน

การเกิดขึ้นของรูปกลาป ที่เป็นไปตามลำดับกันโดยไม่ขาดสาย คล้ายกับว่าเป็นแถวเป็นแนว

ขนาดของปรมาณู

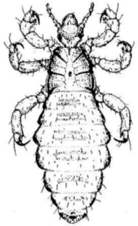
๑ ศีรษะเหา	เท่ากับ	๗	ลิกขาณู
๑ ลิกขาณู	เท่ากับ	๓๖	รถเรณู
๑ รถเรณู	เท่ากับ	๓๖	ตัชชารี
๑ ตัชชารี	เท่ากับ	๓๖	อณู
๑ อณู	เท่ากับ	๓๖	ปรมาณู
๑ ปรมาณู	เท่ากับ	๑	กลาปรูป

(เท่ากับ ๗x๓๖x๓๖x๓๖x๓๖= ๑๑,๗๕๗,๓๑๒ กลาป)

(๑ หัวเหา เท่ากับ สิบเอ็ดล้านเจ็ดแสนห้าหมื่นเจ็ดพันสามร้อยสิบสองกลาป)

- Size
  - Length: 4mm (max)
  - Height: 2mm

รูปกลาป มี ๒๓ กลาป

คาถาแสดงจำนวนรูปกลาปที่เกิดจากสมุฏฐานทั้ง ๔

กมฺมจิตฺโตตุกาหาร สมุฏฺฐานา ยถากฺกมํ

นวฏฺฐ จตุโร เทฺวติ กลาปา หิ เตวีสติ ฯ

แปลความว่า รูปกลาปที่มี กรรม จิต อุตุ อาหาร เป็น สมุฏฐาน เหล่านี้ เมื่อว่าโดยจำนวนที่แท้จริงแล้ว มีตามลำดับดังนี้ คือ

กัมมชกลาป	มี ๙	กลาป	รวมเป็น ๒๓ กลาป
จิตตชกลาป	มี ๘	กลาป	
อุตุชกลาป	มี ๔	กลาป	
อาหารชกลาป	มี ๒	กลาป	

รูปที่ไม่นับเป็นองค์ของกลาป

กลาปานํ ปริจฺเฉท- ลกฺขณตฺตา วิจกฺขณา
น กลาปงฺคมิจฺจาหุ อากาสํ ลกฺขณานิ จ

แปลความว่า

อากาสรูป ๑ และลักขณรูป ๔ บัณฑิตทั้งหลายไม่แสดงว่า เป็นองค์ของกลาป เพราะรูปทั้ง ๕ เหล่านี้ เป็นเพียงส่วนแยกของรูปกลาป และเป็นเครื่องหมายของรูปกลาปเท่านั้น ฯ

หมายความว่า ปริจเฉทรูปนั้น เป็นรูปที่กำหนดขอบเขตระหว่างรูปกลาปต่อรูปกลาป เป็นเพียงส่วนคั่นระหว่างของรูปกลาป จึงไม่นับเข้าเป็นองค์ของกลาปรูป

ส่วนลักขณรูป ๔ เป็นรูปที่เป็นเครื่องหมายของรูปกลาป จึงไม่นับเข้าเป็นองค์ของกลาปเช่นเดียวกัน

กัมมชกลาป ๙

๑.	จักขุทสกกลาป	กลุ่มรูป ๑๐ รูป มี จักขุปสาทรูป เป็นประธาน
๒.	โสตทสกกลาป	กลุ่มรูป ๑๐ รูป มี โสตปสาทรูป เป็นประธาน
๓.	ฆานทสกกลาป	กลุ่มรูป ๑๐ รูป มี ฆานปสาทรูป เป็นประธาน
๔.	ชิวหาทสกกลาป	กลุ่มรูป ๑๐ รูป มี ชิวหาปสาทรูป เป็นประธาน
๕.	กายทสกกลาป	กลุ่มรูป ๑๐ รูป มี กายปสาทรูป เป็นประธาน
๖.	อิตถีภาวทสกกลาป	กลุ่มรูป ๑๐ รูป มี อิตถีภาวรูป เป็นประธาน
๗.	ปุริสภาวทสกกลาป	กลุ่มรูป ๑๐ รูป มี ปุริสภาวรูป เป็นประธาน
๘.	วัตถุทสกกลาป	กลุ่มรูป ๑๐ รูป มี หทยวัตถุรูป เป็นประธาน
๙.	ชีวิตนวกกลาป	กลุ่มรูป ๙ รูป มี ชีวิตรูป เป็นประธาน

จำแนกกัมมชกลาป ๘ โดยกาย ๓ ส่วน

ในร่างกายของคนและสัตว์นั้น แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ

๑. อุปริมกาย ได้แก่ ร่างกายส่วนบน นับตั้งแต่คอขึ้นไปตลอดถึงศีรษะ มีกัมมชกลาปเกิดได้ ๗ ประเภท คือ

๑) จักขุทสกกลาป ๒) โสตทสกกลาป ๓) ฆานทสกกลาป ๔) ชิวหาทสกกลาป

๕) กายทสกกลาป ๖) ภาวทสกกลาป ๗) ชีวิตนวกกลาป

๒. มัชฌิมกาย ได้แก่ ร่างกายส่วนกลาง นับตั้งแต่คอลงมาถึงสะดือ มีกัมมชกลาปเกิดได้ ๔ ประเภท คือ

๑) กายทสกกลาป ๒) ภาวทสกกลาป ๓) วัตถุทสกกลาป ๔) ชีวิตนวกกลาป

๓. เหฏฐิมกาย ได้แก่ ร่างกายส่วนล่าง นับตั้งแต่สะดือลงมาถึงปลายเท้า มีกัมมชกลาปเกิดได้ ๓ ประเภท คือ

๑) กายทสกกลาป ๒) ภาวทสกกลาป ๓) ชีวิตนวกกลาป

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ในส่วนทั้ง ๓ ของร่างกายเป็นฐานที่ตั้งของ กายทสกกลาป ภาวทสกกลาป และ ชีวิตนวกกลาป รวม ๓ กลาปนี้ มีอยู่ทั่วไปในร่างกาย เรียกว่า **สัพพัฏฐานิกกลาป**

ส่วนอีก ๕ กลาป คือ จักขุทสกกลาป โสตทสกกลาป ฆานทสกกลาป ชิวหาทสกกลาป และ วัตถุทสกกลาป มีฐานที่ตั้งอยู่เฉพาะที่ ไม่เป็นไปโดยทั่วไป เรียกว่า **ปเทสกกลาป**

จิตตชกลาป มี ๘ กลาป

มูลกลาป ๔

๑. สุทธัฏฐกกลาป กลุ่มรูป ๘ รูป มีเฉพาะอวินิพโภครูป ๘ ล้วน ๆ

๒. สัททนวกกลาป กลุ่มรูป ๙ รูป มีอวินิพโภครูป ๘ ที่เกิดพร้อมด้วยสัททรูป

๓. กายวิญญัตินวกกลาป กลุ่มรูป ๙ รูป มีอวินิพโภครูป ๘ ที่เกิดพร้อมด้วยกายวิญญัติรูป

๔. วจีวิญญัติสัทททสกกลาป กลุ่มรูป ๑๐ รูป มีอวินิพโภครูป ๘ ที่เกิดพร้อมด้วยสัททรูป และวจีวิญญัติรูป

มูลีกลาป ๔

๑. ลหุตาทิเอกาทสกกลาป กลุ่มรูป ๑๑ รูป คือ สุทธัฏฐกกลาป ที่เกิดพร้อมด้วยวิการรูป ๓

๒. สัททลหุตาทิทวาทสกกลาป กลุ่มรูป ๑๒ รูปคือ สัททนวกกกลาป ที่เกิดพร้อมด้วยวิการรูป ๓

๓. กายวิญญัติลหุตาทิทวาทสกกลาป กลุ่มรูป ๑๒ รูป คือ กายวิญญัตินวกกลาป ที่เกิดพร้อมด้วยวิการรูป ๓

๔. วจีวิญญัติสัททลหุตาทิเตรสกกลาป กลุ่มรูป ๑๓ รูป คือ วจีวิญญัติสัทททสกกลาป ที่เกิดพร้อมด้วยวิการรูป ๓

จำแนกจิตตชกลาป ๘ โดยกาย ๓ ส่วน

ในปุริมกาย มีจิตตชกลาปเกิดได้ทั้ง ๘ ประเภท

ในมัชฌิมกาย และ **เหฏฐิมกาย** มีจิตตชกลาปเกิดได้ ๔ ประเภท คือ

๑) สุทธัฏฐกกลาป ๒) กายวิญญัตินวกกลาป ๓) ลหุตาทิเอกาทสกกลาป

๔) กายวิญญัติลหุตาทิทวาทสกกลาป

จิตตชรูป กับ จิตตชกลาป

จิตตชรูป หมายถึง รูปที่เกิดจากจิตเป็นสมุฏฐาน มีจำนวน ๑๕ รูป (ไม่รวมอุปัจจยรูป และ สันตติรูป)

จิตตชกลาป หมายถึง กลุ่มรูปที่เกิดจากจิต มีจำนวนรูปเพียง ๑๔ (เว้นปริจเฉทรูป)

จิตตชรูปก็ดี จิตตชกลาปก็ดี ย่อมเกิดได้กับสัตว์ที่มีขันธ์ ๕ และเกิดจากจิต ๗๕ ดวง ตามสมควรแก่จิตตสมุฏฐานิกรูปนั้น ๆ เช่น

จิตตชกลาป ที่ชื่อว่า **สุทธัฏฐกกลาป** นั้น เกิดได้จากจิต ๗๕ ดวง

จิตตชกลาป ที่ชื่อว่า **กายวิญญัตินวกกลาป วจีวิญญัติสัททสกกลาป กายวิญญัติลหุตาทิทวาทสกกลาป วจีวิญญัติสัททลหุตาทิเตรสกกลาป** ทั้ง ๔ ประเภทนี้ เกิดได้จากจิต ๓๒ ดวง คือ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ กามชวนจิต ๒๙ อภิญญาจิต ๒

จิตตชกลาป ที่ชื่อว่า **ลหุตาทิเอกาทสกกลาป** ย่อมเกิดได้จากจิต ๕๘ ดวง คือ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ กามชวนจิต ๒๙ อภิญญาจิต ๒ อัปปนาชวนจิต ๒๖

อุตุชกลาป ๔

อุตุชรูป หมายถึง รูปที่เกิดจากอุณหภูมิ คือ ความร้อน หรือ ความเย็น ที่เรียกว่า อุณหเตโช และสีตเตโช

อุตุชกลาป หมายถึง อุตุชรูปที่เกิดขึ้นเป็นหมวดหมู่ มี ๔ กลาป คือ

มูลกลาป ๒

๑. สุทธัฏฐกกลาป กลุ่มรูป ๘ รูป มีเฉพาะอวินิพโภครูป ๘ ล้วน ๆ

๒. สัททนวกกลาป กลุ่มรูป ๙ รูป มีอวินิพโภครูป ๘ ที่เกิดพร้อมด้วยสัททรูป

มูลีกลาป ๒

๓. ลหุตาทิเอกาทสกกลาป กลุ่มรูป ๑๑ รูป คือ สุทธัฏฐกกลาป ที่เกิดพร้อมด้วยวิการรูป ๓

๔. สัททลหุตาทิทวาทสกกลาป กลุ่มรูป ๑๒ รูป คือ สัททนวกกกลาป ที่เกิดพร้อมด้วยวิการรูป ๓

อุตุชกลาปนี้ ได้แก่ อุตุชรูป ๑๒ (เว้นปริจเฉทรูป) อุตุชกลาปนี้ เกิดได้ทั้งภายในและภายนอกร่างกายของสัตว์ คือ เกิดได้ทั้งในสัตว์ที่มีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิต อุตุชกลาปที่เกิดภายในร่างกายของสัตว์ คือ ในสิ่งที่มีชีวิตนั้น ย่อมเกิดได้ทั้ง ๔ ประเภท ส่วนที่เกิดภายนอกสัตว์ คือ ในสิ่งไม่มีชีวิต ย่อมเกิดได้เพียง ๒ กลาปเท่านั้น

จำแนกอุตุชกลาป ๔ โดยกาย ๓ ส่วน

ในกาย ๓ ส่วนนั้น อุตุชกลาปทั้ง ๔ ย่อมเกิดได้ สำหรับ**สุทธัฏฐกกลาป** หรือ **ลหุตาทิเอกาทสกกลาป** นั้น เกิดเป็นประจำอยู่แล้ว ส่วน **สัททนวกกลาป** และ **สัททลหุตาทิทวาทสกกลาป** ทั้ง ๒ นี้ เกิดเป็นบางเวลา ไม่ใช่เป็นประจำ เช่น ในยาม ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า แผ่นดินไหว ลมพัด ไม่สีกัน เป็นต้น

อาหารชกลาป ๒

มูลกลาป ๑

๑. สุทธัฏฐกกลาป กลุ่มรูป ๘ รูป มีเฉพาะอวินิพโภครูป ๘ ล้วน ๆ

มลีกลาป ๑

๒. ลหุตาทิเอกาทสกกลาป กลุ่มรูป ๑๑ รูป คือ สุทธัฏฐกกลาป ที่เกิดพร้อมด้วยวิการรูป ๓

หมายเหตุ...

มูลกลาป หมายถึง กลาปเดิม

มูลีกลาป หมายถึง กลาปขยายจากกลาปเดิม

อาหารชรูป กับ อาหารชกลาป

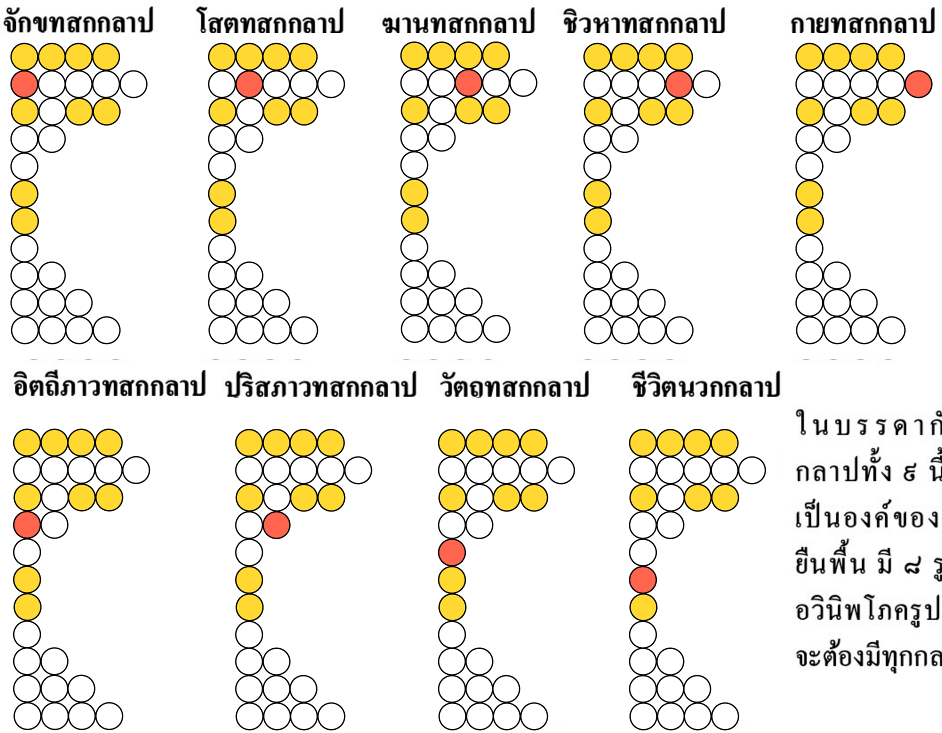
อาหารชรูป หมายถึง รูปที่เกิดจากอาหารเป็นสมุฏฐาน มี ๑๒ รูป (ไม่รวมอุปัจจยรูป และสันตติรูป ด้วย)

อาหารชกลาป หมายถึง กลุ่มรูปที่เกิดจากอาหาร มีจำนวน ๑๑ รูป (เว้นปริจเฉทรูป)

จำแนกอาหารชกลาป ๒ ในกาย ๓ ส่วน

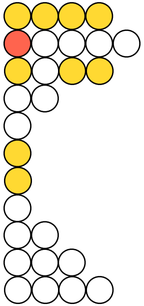
อาหารชกลาปทั้ง ๒ นี้ ย่อมเกิดได้ทั่วไปในร่างกายทุกส่วนของสัตว์

กรรมชกลาป ๙

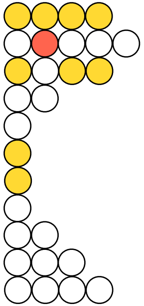
ในบรรดากัมมชกลาปทั้ง ๙ นี้ รูปที่เป็นองค์ของกลาปยืนพื้น มี ๘ รูป คือ อวินิพโภครูป ๘ ซึ่งจะต้องมีทุกกลาป

จักขุทสกกลาป

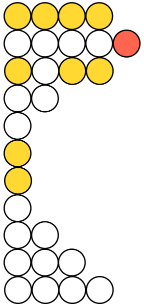
จักขุทสกกลาป ประกอบด้วยรูป ๑๐ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ จักขุปสาทรูป ๑ วัณณรูป ๑ คันธรูป ๑ รสรูป ๑ ชีวิตรูป ๑ อาหารรูป ๑

โสตทสกกลาป

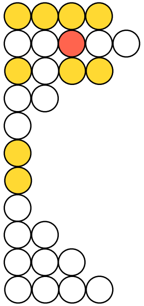

โสตทสกกลาป ประกอบด้วยรูป ๑๐ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ โสตปสาทรูป ๑ วัณณรูป ๑ คันธรูป ๑ รสรูป ๑ ชีวิตรูป ๑ อาหารรูป ๑

กายทสกกลาป

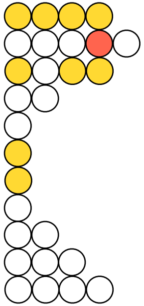

ฆานทสกกลาป

ฆานทสกกลาป ประกอบด้วยรูป ๑๐ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ ฆานปสาทรูป ๑ วัณณรูป ๑ คันธรูป ๑ รสรูป ๑ ชีวิตรูป ๑ อาหารรูป ๑

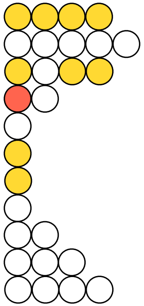
ชิวหาทสกกลาป

ชิวหาทสกกลาป ประกอบด้วยรูป ๑๐ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ ชิวหาปสาทรูป ๑ วัณณรูป ๑ คันธรูป ๑ รสรูป ๑ ชีวิตรูป ๑ อาหารรูป ๑

กายทสกกลาป ประกอบด้วยรูป ๑๐ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ กายปสาทรูป ๑ วัณณรูป ๑ คันธรูป ๑ รสรูป ๑ ชีวิตรูป ๑ อาหารรูป ๑

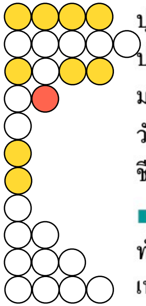
อิตถีภาวทสกกลาป

อิตถีภาวทสกกลาป ประกอบด้วยรูป ๑๐ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ อิตถีภาวรูป ๑ วัณณรูป ๑ คันธรูป ๑ รสรูป ๑ ชีวิตรูป ๑ อาหารรูป ๑

- เป็นหมวดหมู่ของรูป ที่มีอยู่ทั่วร่างกายของหญิง หรือ สัตว์เพศเมียทั้งหลาย

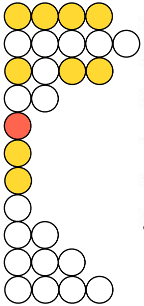
ปุริสภาวทสกกลาป

ปุริสภาวทสกกลาป ประกอบด้วยรูป ๑๐ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ ปุริสภาวรูป ๑ วัณณรูป ๑ คันธรูป ๑ รสรูป ๑ ชีวิตรูป ๑ อาหารรูป ๑

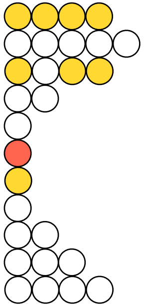
- เป็นหมวดหมู่ของรูป ที่มีอยู่ทั่วร่างกายของชาย หรือ สัตว์เพศผู้ทั้งหลาย

วัตถุทสกกลาป

วัตถุทสกกลาป ประกอบด้วยรูป ๑๐ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ หทยวัตถุรูป ๑ วัณณรูป ๑ คันธรูป ๑ รสรูป ๑ ชีวิตรูป ๑ อาหารรูป ๑

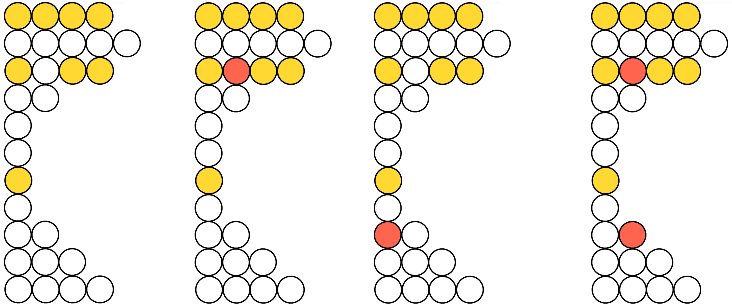
ชีวิตนวกกลาป

ชีวิตนวกกลาป ประกอบด้วยรูป ๙ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ วัณณรูป ๑ คันธรูป ๑ รสรูป ๑ ชีวิตรูป ๑ อาหารรูป ๑

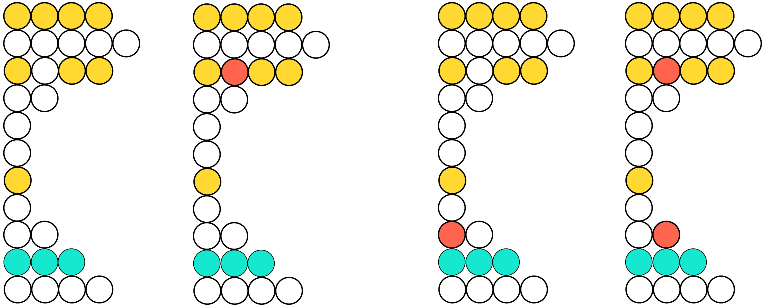
จิตตชกลาป ๘

สุทธัฏฐกกลาป สัททนวกกลาป กายวิญญัตินวกกลาป วจีวิญญัติสัททสกกลาป

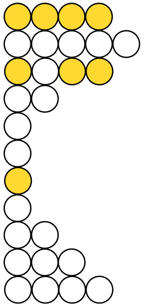

ในบรรดาจิตตชกลาปทั้ง ๘ นี้ รูปที่เป็นองค์ของกลาปยืนพื้น มี ๘ รูป คือ อวินิพโภครูป ๘ ซึ่งจะต้องมีทุกกลาป ส่วนที่เพิ่มเข้ามา มี ๖ รูป คือ สัททรูป วิญญัติรูป ๒ และวิการรูป ๓

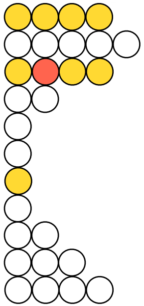
ลหุตาทิเอกาทสกกลาป สัททลหุตาทิทวาทสกกลาป กายวิญญัติลหุตาทิทวาทสกกลาป วจีวิญญัติสัททลหุตาทิเตรสกกลาป

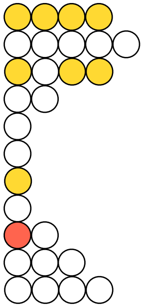
สุทธัฏฐกกลาป

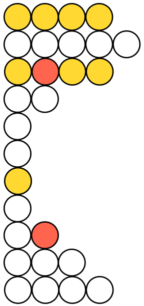
สัททนวกกลาป

กายวิญญัตินวกกลาป

วจีวิญญัติสัททหสกกลาป

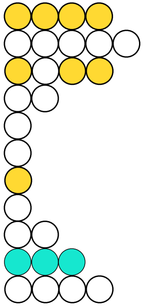
- สุทธัฏฐกกลาป ประกอบด้วยรูป ๘ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ วัณณรูป ๑ คันธรูป ๑ รสรูป ๑ อาหารรูป ๑

- สัททนวกกลาป ประกอบด้วยรูป ๘ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ วัณณรูป ๑ สัททรูป ๑ คันธรูป ๑ รสรูป ๑ อาหารรูป ๑

- กายวิญญัตินวกกลาป ประกอบด้วยรูป ๙ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ วัณณรูป ๑ คันธรูป ๑ รสรูป ๑ อาหารรูป ๑ กายวิญญัติรูป ๑

- วจีวิญญัติสัททหสกกลาป ประกอบด้วยรูป ๑๐ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ วัณณรูป ๑ สัททรูป ๑ คันธรูป ๑ รสรูป ๑ อาหารรูป ๑ วจีวิญญัติรูป ๑

ลหุตาทิเอกา
ทสกกลาป

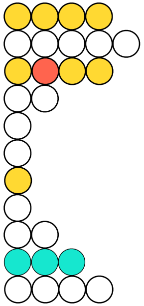

■ **ลหุตาทิเอกาทสกกลาป**

ประกอบด้วยรูป ๑๑ รูป คือ

มหาภูตรูป ๔ วัณณรูป ๑ คันธรูป ๑ รสรูป ๑ อาหารรูป ๑ วิการรูป ๓

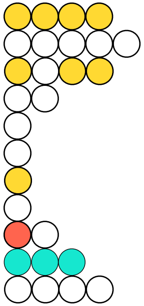
สัททลหุตาทิ
ทวาทสกกลาป

■ **สัททลหุตาทิทวาทสกกลาป**

ประกอบด้วยรูป ๑๒ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ วัณณรูป ๑ สัททรูป ๑ คันธรูป ๑ รสรูป ๑ อาหารรูป ๑ วิการรูป ๓

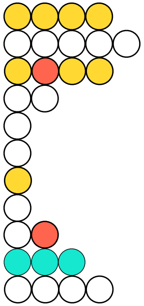
กายวิญญัติลหุตาทิ
ทวาทสกกลาป

■ **กายวิญญัติลหุตาทิทวาสกกลาป**

ประกอบด้วยรูป ๑๒ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ วัณณรูป ๑ คันธรูป ๑ รสรูป ๑ อาหารรูป ๑ กายวิญญัติรูป ๑ วิการรูป ๓

วจีวิญญัติสัททลหุตาทิ
เตรสกกลาป

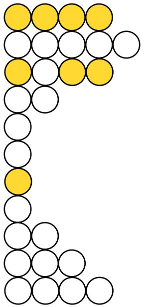

■ **วจีวิญญัติสัททลหุตาทิเตรสกกลาป**

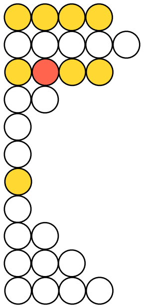
ประกอบด้วยรูป ๑๓ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ วัณณรูป ๑ สัททรูป ๑ คันธรูป ๑ รสรูป ๑ อาหารรูป ๑ วจีวิญญัติรูป ๑ วิการรูป ๓

อุตุชกลาป ๔

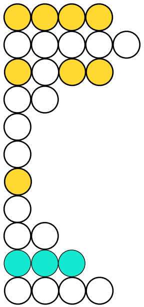
สุทธัฏฐกกลาป

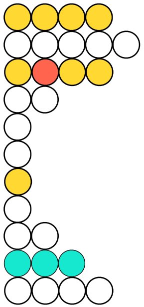
สัททนวกกลาป

ลหุตาทิเอกาทสกกลาป

สัททลหุตาทิทวาทสกกลาป

- สุทธัฏฐกกลาป ประกอบด้วยรูป ๘ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ วัณณรูป ๑ คันธรูป ๑ รสรูป ๑ อาหารรูป ๑

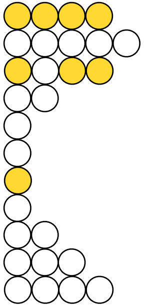
- สัททนวกกลาป ประกอบด้วยรูป ๙ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ วัณณรูป ๑ สัททรูป ๑ คันธรูป ๑ รสรูป ๑ อาหารรูป ๑

- ลหุตาทิเอกาทสกกลาป ประกอบด้วยรูป ๑๑ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ วัณณรูป ๑ คันธรูป ๑ รสรูป ๑ อาหารรูป ๑ วิการรูป ๓

- สัททลหุตาทิทวาทสกกลาป ประกอบด้วยรูป ๑๒ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ วัณณรูป ๑ สัททรูป ๑ คันธรูป ๑ รสรูป ๑ อาหารรูป ๑ วิการรูป ๓

อาหารชกลาป ๒

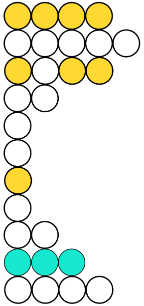
สุทธัฏฐกกลาป

- สุทธัฏฐกกลาป ประกอบด้วยรูป ๘ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ วัณณรูป ๑ คันธรูป ๑ รสรูป ๑ อาหารรูป ๑

เป็นอาหารแบบธรรมดา หรืออาหารที่ไม่ค่อยมีประโยชน์ต่อร่างกาย หรือไม่มีสารกระตุ้นให้เกิดความสดชื่น กระปรี้กระเปร่า

ลหุตาทิเอกาทสกกลาป

- ลหุตาทิเอกาทสกกลาป ประกอบด้วยรูป ๑๑ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ วัณณรูป ๑ คันธรูป ๑ รสรูป ๑ อาหารรูป ๑ วิการรูป ๓

เป็นอาหารแบบพิเศษ หรืออาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย หรือมีสารกระตุ้นให้เกิดความสดชื่น กระปรี้กระเปร่า

นัยที่ ๕ รูปปวัตติกกมนัย

รูปปวัตติกมนัย เป็นนัยแห่งการแสดงความเป็นไปของรูปธรรมตามลำดับ หรือนัยแห่งการแสดงการเกิดและการดับ ของรูปธรรมตามลำดับ ความเป็นไป หรือความเกิดดับ ของรูปธรรมนั้น

รูปปวัตติกมนัย แบ่งเป็น ๓ นัย

ตามนัยแห่งภูมิ

๑. กามภูมิ ๑๑
๒. รูปภูมิ ๑๕
(เว้นอสัญญสัตตา)
๓. อสัญญสัตตภูมิ ๑
๔. อรูปภูมิ ๔

ตามนัยแห่งกาล

๑. ปฏิสนธิกาล
๒. ปวัตติกาล
๓. จุติกาล

ตามนัยแห่งกำเนิด

๑. ชลาพุชกำเนิด
๒. อัณฑชกำเนิด
๓. สังเสทชกำเนิด
๔. โอปปาติกกำเนิด

ตามนัยแห่งภูมิ

ความเกิดขึ้นและความเป็นไปของรูปธรรมในภูมิต่าง ๆ นั้น ย่อมมีรูปธรรมได้ ตามสมควรแก่ภูมิ และบางภูมิ รูปธรรมเกิดขึ้นไม่ได้เลย

คาถาแสดงรูปที่เกิดได้และเกิดไม่ได้ใน ๓๑ ภูมิ

อฎฺฐวีสติ กาเมสุ โหนฺติ เตวีส รูปิสุ
สตฺตรเสว สญฺญีนํ อรูเป นตฺถิ กิญฺจิปิฯ

แปลความว่า

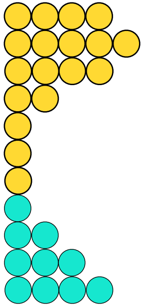
ในกามภูมิ ๑๑ นั้น รูปทั้ง ๒๘ ย่อมเกิดได้ทั้งหมด ตามสมควรแก่บุคคล

ในรูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ) รูป ๒๓ (เว้น ฆานะ ชิวหา กายะ และภาวรูป ๒) ย่อมเกิดได้แก่รูปพรหมทุกองค์ไม่มียกเว้น

ในอสัญญสัตตภูมิ ๑ นั้น รูป ๑๗ ย่อมเกิดได้ คือ อวินิพโภครูป ๘ ปริจเฉทรูป ๑ ชีวิตรูป ๑ วิการรูป ๓ ลักขณรูป ๔

ในอรูปภูมิ ๔ นั้น รูปทั้ง ๒๘ ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้เลย ด้วยอำนาจการเจริญฌานที่เกี่ยวด้วยรูปวิราคภาวนา คือ ความปราศจากความยินดีในรูป

รูปที่เกิดในกามภูมิ ๑๑ ได้ มี ๒๘ รูปทั้งหมด

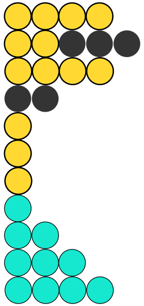

รูปที่เกิดในกามภูมิ ๑๑ ได้ มี ๒๘ รูปทั้งหมด คือ นิปผันนรูป ๑๘ อนิปผันนรูป ๑๐

ถ้าจำแนกโดยเพศแล้ว ในบุคคลหนึ่ง ๆ มีได้อย่างมาก ๒๗ รูป คือ ถ้าเป็นเพศชาย ก็เว้นอิตถีภาวรูป ถ้าเป็นเพศหญิง ก็เว้นปุริสภาวรูป

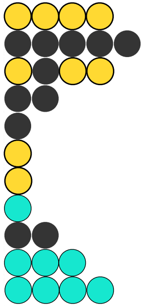
ในกามบุคคลนั้น รูปสามารถบกพร่อง คือ ไม่เกิดแก่บุคคลนั้น ๆ มี ๗ ได้แก่ ประสาทรูป ๕ ภาวรูป ๒ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง สำหรับในบุคคลบางคน

รูปที่เกิดในรูปภูมิ ๑๕ ได้ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ) มี ๒๓ รูป

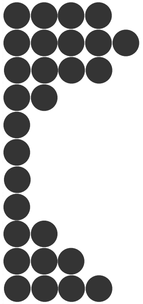
รูปที่เกิดในรูปภูมิ ๑๕ ได้ มี ๒๓ รูป คือ นิปผันนรูป ๑๓ (เว้นฆานปสาท ชิวหาปสาท กายปสาท และภาวรูป ๒) อนิปผันนรูป ๑๐ ในรูปบุคคลนั้น รูปดังกล่าวนี้ ที่จะบกพร่องไปนั้นไม่มี เพราะรูปพรหมทั้งหลายเหล่านี้ ย่อมมีรูปร่างกายอันอุดม ตามที่กรรมเก่ากำหนดมาให้แล้ว ทุกประการ

รูปที่เกิดในอสัญญสัตตภูมิได้ มี ๑๗ รูป

รูปที่เกิดในอสัญญสัตตภูมิได้ มี ๑๗ รูป คือ นิปผันนรูป ๘ (คือ อวินิพโภครูป ๘ ชีวิตรูป ๑) อนิปผันนรูป ๘ (เว้นวิญญัติรูป ๒) ในอสัญญสัตตพรหมนั้น รูปดังกล่าวนี้ ที่จะบกพร่องไปนั้นไม่มี เพราะรูปพรหมทั้งหลายเหล่านี้ ย่อมมีรูปร่างกายอันอุดม ตามที่กรรมเก่ากำหนดมาให้แล้ว ทุกประการ

ในอรูปภูมิ ๔ นั้น ไม่มีรูปอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดเลย

ในอรูปภูมิ ๔ นั้น ไม่มีรูปอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดเลย เนื่องจากอรูปฌานลาภีบุคคลนั้น เจริญฌานด้วยอำนาจรูปวิราคภาวนา คือ ทำความเบื่อหน่ายในรูปร่างกาย โดยคิดว่า รูปร่างกายนี้ เป็นของหนัก ต้องดูแลประคับประคอง และบริหารอยู่เป็นนิตย์ ต้องแบกภาระหนักในรูปเหล่านี้ เมื่อไม่มีรูปเสียได้ ก็จะเป็นการดี ไม่ต้องแบกหามภาระหนักนั้น ฉะนั้น ด้วยอำนาจอรูปฌานนี้ เมื่อบุคคลนั้นได้ไปเกิดในอรูปพรหมแล้ว จึงไม่มีรูปอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดเลย

ตามนัยแห่งกาล

การแสดงความเป็นไปของรูปตามนัยแห่งกาลนี้ หมายถึง การกล่าวถึงรูปใดเกิดได้และเกิดไม่ได้ในกาลใด ก็จัดลงในกาลนั้น กาลเวลาที่แสดงความเป็นไปของรูป มี ๓ กาล คือ

๑. **ปฏิสนธิกาล** หมายถึง ขณะที่นามรูปเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในภพภูมิใหม่

๒. **ปวัตติกาล** หมายถึง ขณะที่นามรูป ตั้งอยู่ในภพชาตินั้น ๆ

๓. **จุติกาล** หมายถึง ขณะที่นามรูป เคลื่อนย้ายไปจากภพชาตินั้น ๆ คือ เวลาที่ตายจากภพชาตินั้น ๆ นั่นเอง

คาถาแสดงรูปที่เกิดไม่ได้ในปฏิสนธิกาลแต่เกิดได้ในปวัตติกาล

สทฺโท วิกาโร ชรตา มรณญฺโจปปตฺติยํ
น ลพฺภนฺติ ปวตฺเตตุ น กิญฺจิปิ น ลพฺภติ ฯ

แปลความว่า

สัททรูป ๑ วิการรูป ๕ ชรตารูป ๑ อนิจจตารูป ๑ รวม ๘ รูปนี้ เกิดไม่ได้ในปฏิสนธิกาล คือ อุปปาทักขณะของปฏิสนธิจิต ส่วนในปวัตติกาลนั้น รูปอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่จะเกิดไม่ได้นั้น ไม่มีเลย ย่อมเกิดได้ทั้งหมด ฯ

ตามนัยแห่งกำเนิด

กำเนิด หรือ โยนิ ๓ หรือ ๔

๑. **สังเสทชกำเนิด** หมายถึง เกิดในที่ที่เป็นยางเหนียว หรือ ที่ชื้นแฉะ หรือ ในน้ำ

๒. **โอปปาติกกำเนิด** หมายถึง เกิดผุดขึ้นเติบโตทันที คล้ายกับว่าตกลงมาจากที่สูง

๓. **คัพภเสยยกะกำเนิด** หมายถึง เกิดในครรภ์มารดา (สัตว์ผู้นอนในครรภ์)

คัพภเสยยกะกำเนิด แบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ

๑. **ชลาพุชะกำเนิด** หมายถึง เกิดในมดลูก แล้วคลอดออกมาเป็นตัว

๒. **อัณฑชะกำเนิด** หมายถึง เกิดในมดลูกเหมือนกัน แต่คลอดออกมาเป็นฟองไข่ก่อนแล้ว จึงฟักเป็นตัวในภายหลัง เรียกว่า **ทวิชา** แปลว่า ผู้เกิด ๒ หน

ฉะนั้น เมื่อรวมแล้วจึงได้กำเนิด ๔ คือ

๑) ชลาพุชกำเนิด **๒) อัณฑชกำเนิด**

๓) สังเสทชกำเนิด **๔) โอปปาติกกำเนิด**

คาถาแสดงการจำแนกภูมิโดยกำเนิด ๔

นิรเย ภุมฺมวชฺเชสุ **เทเวสุ น จ โยนิโย**
ติสฺโส ปุริมิกา โหนฺติ **จตสฺโสปิ คติตฺตเย ฯ**

แปลความว่า

ในนิรยภูมิก็ดี ในเทวภูมิ ๖ ชั้น เว้นพวกภุมมัฏฐเทวดา ก็ดี ในนิชฌามตัณหิกเปรตก็ดี กำเนิด ๓ คือ สังเสทชะกำเนิด อัณฑชะกำเนิด ชลาพุชะกำเนิด เหล่านี้ ย่อมมีไม่ได้ ในคติทั้ง ๓ คือ มนุษย์ สัตว์เดรัจฉาน เปรต กำเนิดทั้ง ๔ ย่อมมีได้ ฯ

จำแนกภูมิโดยกำเนิด ๔

๑. ในนิรยภูมิ ๑ นิชฌามตัณหิกเปรต ๑ เทวภูมิ ๖ (เว้นพวกภุมมัฏฐเทวดา) และพรหมทั้ง ๒๐ ชั้น รวม ๒๘ ภูมินี้ ย่อมได้กำเนิดอย่างเดียว คือ **โอปปาติกะกำเนิด**

๒. ในเดรัจฉานภูมิ เปรตภูมิ (เว้นนิชฌามตัณหิกเปรต) อสุรกายภูมิ มนุษยภูมิ และภุมมัฏฐเทวดา รวม ๕ จำพวกนี้ ย่อมได้กำเนิดครบทั้ง ๔

จำแนกกัมมชกลาป ๘ โดยกำเนิด ๔

๑. คัพภเสยยกะกำเนิด (ชลาพุชะกำเนิดและอัณฑชะกำเนิด) ในขณะปฏิสนธิกาล กัมมชกลาปย่อมเกิดได้มากที่สุด ว่าโดย**อุกกัฏฐนัย** (เกิดได้อย่างมากที่สุด) มี ๓ ประเภท คือ ***กายทสกกลาป ภาวทสกกลาป วัตถุทสกกลาป*** แต่เมื่อว่าโดย **โอมกนัย** คือ เกิดได้อย่างน้อยที่สุด มี ๒ ประเภท ได้แก่ ***กายทสกกลาป วัตถุทสกกลาป*** ส่วนภาวทสกกลาปนั้น อาจบกพร่องไปได้

๒. สังเสทชะกำเนิด และ **โอปปาติกะกำเนิด** ทั้ง ๒ นี้ ในขณะปฏิสนธิกาล กัมมชกลาปทั้ง ๗ ประเภท คือ ***จักขุทสกกลาป โสตทสกกลาป ฆานทสกกลาป ชิวหาทสกกลาป กายทสกกลาป ภาวทสกกลาป วัตถุทสกกลาป*** ย่อมเกิดได้ โดยกำหนดอย่างมากที่สุด นี้ว่าโดย **อุกกัฏฐนัย**

เมื่อว่าโดย **โอมกนัย** แล้ว กลาปที่บกพร่องได้นั้น มีดังนี้

จำพวกสังเสทชะกำเนิด กัมมชกลาปบกพร่องได้ ๔ ประเภท คือ ***จักขุทสกกลาป โสตทสกกลาป ฆานทสกกลาป*** และ ***ภาวทสกกลาป***

จำพวกทุคติโอปปาติกะกำเนิด กัมมชกลาปบกพร่องได้ ๓ กลาป คือ ***จักขุทสกกลาป โสตทสกกลาป ภาวทสกกลาป*** (นี้มุ่งหมายเอาเฉพาะมนุษย์สมัยต้นกัปป์เท่านั้น ต่อจากนั้นมาไม่มีแล้ว)

ส่วนพวกโอปปาติกะกำเนิด ที่เป็นเทวดาทั้งหลาย ในขณะปฏิสนธิกาล กัมมชกลาปย่อมเกิดได้โดยไม่มีขาดตกบกพร่องเลย

๓. พวกโอปปาติกะกำเนิด ที่เป็นรูปพรหมทั้งหลาย (เว้น อสัญญสัตตพรหม) ในขณะปฏิสนธิกาล กัมมชกลาป ๔ คือ ***จักขุทสกกลาป โสตทสกกลาป วัตถุทสกกลาป ชีวิตนวกกลาป*** ย่อมเกิดได้ ไม่มีขาดตกบกพร่อง

๔. พวกโอปปาติกะกำเนิด ที่เป็นอสัญญสัตตพรหม ในขณะปฏิสนธิกัมมชกลาป ย่อมเกิดได้กลาป 108 เดียว คือ **ชีวิตนวกกลาป**

คาถาแสดงการเกิดขึ้นของกัมมชกลาปทั้ง ๔ มีจักขุทสกกลาป เป็นต้น ของพวกคัพภเสยยกะกำเนิด

ตโต ปรํ ปวตฺติมฺหิ วฑฺฒมานสฺส ชนฺตุโน
จกฺขุทสกาทโย จ จตฺตาโร โหนฺติ สมฺภวาฯ

แปลความว่า ต่อจากปฏิสนธิกาลนั้น ในปวัตติกาล กัมมชกลาปทั้ง ๔ มีจักขุทสกกลาป เป็นต้น ย่อมเกิดขึ้นแก่สัตว์ที่ค่อย ๆ เจริญขึ้นแล้ว ตามสมควรที่จะเป็นได้ ไม่จำกัดลงไปว่า อะไรเกิดก่อน อะไรเกิดที่หลัง ฯ

แสดงกัมมชกลาปที่เกิดในปวัตติกาลโดยเฉพาะตามกำเนิด

๑. **พวกคัพภเสยยกกำเนิด** ในปวัตติกาล กัมมชกลาป เกิดได้อีก ๕ ประเภท คือ **จักขุทสกกลาป โสตทสกกลาป ฆานทสกกลาป ชิวหาทสกกลาป ชีวิตนวกกลาป** ในจำนวน ๕ ประเภทนี้ **กลาปที่ขาดตกบกพร่องได้** มี ๓ ประเภท คือ **จักขุทสกกลาป โสตทสกกลาป ฆานทสกกลาป**

๒. **พวกสังเสทชะกำเนิด** และ **โอปปาติกะกำเนิด** ที่เกิดอยู่ในกามภูมิ ในปวัตติกาล **กัมมชกลาปเกิดได้อีก** ๑ ประเภทคือ **ชีวิตนวกกลาป** ไม่มีบกพร่อง

๓. **พวกโอปปาติกะกำเนิด** ที่เกิดอยู่ในรูปภูมิ ในปวัตติกาล ไม่มีกัมมชกลาปที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะอีก คงมีแต่กัมมชกลาป ๔ สำหรับอสัญญสัตตพรหมมี ๑ คือ **ชีวิตนวกกลาป**

คาถาที่กล่าวถึงความเจริญแห่งรูปตั้งแต่ปฏิสนธิ จนกระทั่งถึงมีอวัยวะครบถ้วน

ปฐมํ กลลํ โหติ　　กลลา โหติ อพฺพุทํ
อพฺพุทา ชายเต เปสิ　　เปสิ นิพฺพตฺตตีติ ฆโน
ฆนา ปสาขา ชายนฺติ　　เกสา โลมา นขาปิ จฯ

แปลความว่า

ในสัปดาห์แรกแห่งการปฏิสนธินั้น เกิดเป็นกลลรูป คือ เป็นหยาดน้ำใส ๆ เหมือนน้ำมันงา

ในสัปดาห์ที่ ๒ หลังจากกลลรูป เกิดเป็นอัพพุทรูป มีลักษณะเป็นฟองสีแดงเรื่อ ๆ เหมือนน้ำล้างเนื้อ

ในสัปดาห์ที่ ๓ หลังจากอัพพุทรูป เกิดเป็นเปสิรูป มีลักษณะเหมือนชิ้นเนื้อ ที่เหลว ๆ สีแดงเรื่อ

ในสัปดาห์ที่ ๔ หลังจากเปสิรูป เกิดเป็นฆนรูป มีลักษณะเป็นก้อนเนื้อ มีสัณฐานเหมือนไข่ไก่

ในสัปดาห์ที่ ๕ หลังจากฆนรูป เกิดเป็นปัญจสาขา คือ รูปนั้นแตกออกเป็น ๕ ปุ่ม

ต่อจากนั้น คือ ระหว่างสัปดาห์ที่ ๑๒ ถึงสัปดาห์ที่ ๔๒ ผม ขน เล็บ เป็นต้นเหล่านี้ ก็ปรากฏขึ้น

สัปดาห์ที่ ๑ ปฐมํ กลลํ โหติ

กลลรูป เป็นหยาดน้ำใสๆ เหมือนน้ำมันงา

สัปดาห์ที่ ๒ กลลา โหติ อพฺพุทํ

อัพพุทรูป เป็นฟองสีแดงเรื่อๆ เหมือนน้ำล้างเนื้อ

สัปดาห์ที่ ๓ อพฺพุทา ชายเต เปสิ

เปสิรูป เหมือนชิ้นเนื้อ ที่เหลวๆ สีแดงเรื่อ

สัปดาห์ที่ ๔ เปสิ นิพฺพตฺตตีติ ฆโน

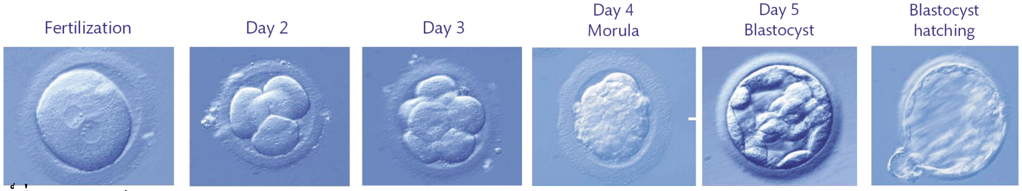
ฆนรูป เป็นก้อนเนื้อ มีสัณฐานเหมือนไข่ไก่

สัปดาห์ที่ ๕ ฆนา ปสาขา ชายนฺติ

ปัญจสาขา รูปนั้นแตกออกมาเป็น ๕ ปุ่ม

สัปดาห์ที่ ๑๒ - ๔๒ เกสา โลมา นขาปี จฯ

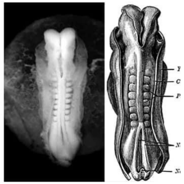
ผม ขน เล็บ เป็นต้นเหล่านี้ ก็ปรากฏขึ้น

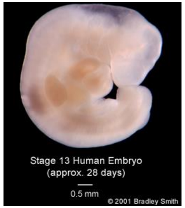
สัปดาห์ที่ ๑ กลลรูป

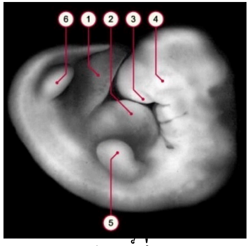
สัปดาห์ที่ ๒
อัพพุทรูป

สัปดาห์ที่ ๓
เปสิรูป

สัปดาห์ที่ ๔
ฆนรูป

สัปดาห์ที่ ๕
ปัญจสาขา

สัปดาห์ที่ ๑๒ - ๔๒
ผม ขน เล็บ เป็นต้นเหล่านี้
ก็ปรากฏขึ้น

แสดงการเกิดขึ้นของกัมมชกลาปทั้ง ๕
มีจักขุทสกกลาป เป็นต้น ของพวกคัพภเสยยกะกำเนิด

๑. **จักขุทสกกลาป โสตทสกกลาป ฆานทสกกลาป ชิวหาทสกกลาป** ทั้ง ๔ ประเภทนี้ ย่อมเกิดขึ้นแก่สัตว์ที่ค่อย ๆ เจริญขึ้นแล้วตามสมควรที่จะเป็นได้ ตั้งแต่สัปดาห์ที่ ๑๐-๑๑ คือ ระหว่าง ๗๐ ถึง ๗๗ วัน แต่ไม่ได้จำกัดลงไปว่า อะไรเกิดก่อน อะไรเกิดทีหลัง เพราะพระพุทธองค์ทรงแสดงลำดับแห่งกัมมชกลาปทั้ง ๘ นั้น ไม่ใช่ทรงแสดงโดยอุปปัตติกกมนัย (ลำดับแห่งการเกิดขึ้นของรูป) เป็นการแสดง**โดยเทสนากมนัย** (นัยแห่งการแสดงรูปตามลำดับ) เช่นเดียวกับการแสดงขันธ์ ๕ และสัจจะ ๔ ในกถาวัตถุ

๒. **ชีวิตนวกกลาป** นั้น เกิดขึ้นในสัปดาห์แรก หลังจากปฏิสนธิจิต เป็นต้นมา คือ ในระหว่าง ๗ วันเป็นต้นมา

๓. **ชีวิตนวกกลาป** ที่เกิดในปวัตติกาลของพวกสังเสทชะกำเนิด และโอปปาติกะกำเนิดในกามภูมินั้น เกิดขึ้นตั้งแต่ ฐีติขณะของปฏิสนธิจิตเป็นต้นมา

จำแนกภูมิโดยกำเนิด 4 และจำแนกกำเนิด 4 โดยกัมมชกลาป 9

กำเนิด	ภูมิ	กัมมชกลาป เกิดได้ ปฏิสนธิกาล	กัมมชกลาป เกิดได้ ปวัตติกาล	กัมมชกลาป เกิดได้ รวม	กัมมชกลาป ขาดตกบกพร่อง ปฏิสนธิกาล	กัมมชกลาป ขาดตกบกพร่อง ปวัตติกาล	กัมมชกลาป ขาดตกบกพร่อง รวม
สังเสทชะ	เดรัจฉาน, เปรต (เว้นนิชฌาม.), อสุรกาย มนุษย์ จาตุม. เฉพาะภุมมัฏฐ.	จัก.โส.ฆา.ชิว. กาย.ภาว.* วัตถุ.	ชี.	8	จัก.โส.ฆา.ภาว.	—	4
โอปปาติกะ	กามภูมิ ทุคคติ { เดรัจฉาน, *นรก. นิชฌามตัณหิกเปรต,* เปรตที่มิใช่นิชฌามตัณหิก, อสุรกาย	จัก.โส.ฆา.ชิว. กาย.ภาว.* วัตถุ.	ชี.	8	จัก.โส.ภาว.	—	3
	กามภูมิ สุคติ { มนุษย์ (สมัยต้นกัป)	จัก.โส.ฆา.ชิว. กาย.ภาว.* วัตถุ.	ชี.	8	ภาว.	—	1
	กามภูมิ สุคติ { ภุมมัฏฐ., *จาตุม. ที่มิใช่ภุมมัฏฐ., เทวภูมิเบื้องบน 5*	จัก.โส.ฆา.ชิว. กาย.ภาว.* วัตถุ.	ชี.	8	—	—	–
	รูปภูมิ { *รูปภูมิ 15 (เว้นอสัญญสัตตภูมิ)*	จัก.โส.วัตถุ.ชี.	ไม่มีโดยเฉพาะ	4	—	—	–
	รูปภูมิ { *อสัญญสัตตภูมิ 1*	ชี.	ไม่มีโดยเฉพาะ	1	—	—	–
คัพภเสยยกะ { อัณฑชะ, ชลาพุชะ	เดรัจฉาน, เปรต (เว้นนิชฌาม.), อสุรกาย มนุษย์ จาตุม. เฉพาะภุมมัฏฐ.	กาย.ภาว.* วัตถุ.	จัก.โส.ฆา.ชิว.** ชี.	8	ภาว.	จัก.โส.ฆา.	4

หมายเหตุ ในช่องภูมิตรงที่ใช้ *อักษรตัวเอน หมายถึง ผู้ที่เกิดในภูมินั้นๆ เป็นพวกโอปปาติกะกำเนิดได้อย่างเดียว* ส่วนในภูมิอื่นๆ ที่นอกจากนี้ได้กำเนิดทั้ง 4

*ถ้าเป็นเพศชาย ก็เว้นอิตถีภาวทสกกลาป ถ้าเป็นเพศหญิง ก็เว้นปุริสภาวทสกกลาป

**จัก.โส.ฆา.ชิว.ของพวกคัพภเสยยกะกำเนิดในปวัตติกาลเกิดขึ้นในสัปดาห์ที่ 11 แต่ไม่จำกัดว่ากลาปไหนเกิดก่อนหรือหลัง ส่วน ชี. เกิดขึ้นในสัปดาห์แรกหลังจากปฏิสนธิจิต

ความเป็นไปของรูปทั้ง ๔ สมุฏฐาน

กัมมชรูป เกิดขึ้นครั้งแรกตั้งแต่อุปปาทักขณะของปฏิสนธิจิต และเกิดครั้งสุดท้ายที่อุปปาทักขณะของจิตดวงที่ ๑๗ ที่นับถอยหลังจากจุติจิตขึ้นไป

จิตตชรูป เกิดขึ้นครั้งแรกตั้งแต่อุปปาทักขณะของปฐมภวังค์ และเกิดครั้งสุดท้าย ที่อุปปาทักขณะของจุติจิต สำหรับพระอรหันต์เกิดครั้งสุดท้ายที่อุปปาทักขณะของจิตดวงที่ ๒ ที่นับถอยหลังจากจุติจิตขึ้นไป

อุตุชรูป เกิดขึ้นครั้งแรกที่ฐีติขณะของปฏิสนธิจิต และเกิดเรื่อยไปแม้ว่าสัตว์นั้นตายแล้ว เป็นซากศพ เป็นกระดูก ขี้เถ้า หรือดินก็ตาม เกิดไปจนกระทั่งโลกถูกทำลาย

อาหารชรูป เกิดขึ้นตั้งแต่โอชาซึมซาบทั่วไป (ในสัปดาห์ที่ ๒-๓) และเกิดขึ้นครั้งสุดท้ายที่ภังคักขณะของจุติจิต

คาถาแสดงความเวียนวนอยู่ในสังสารวัฏของรูป

อิจฺเจวํ มตสตฺตานํ ปุนเทว ภวนฺตเร
ปฏิสนฺธิมุปาทาย ตถา รูปํ ปวตฺตติฯ

แปลความว่า ในสันดานแห่งสัตว์ทั้งหลายที่ตายจากโลกนี้แล้ว รูปทั้ง ๔ ย่อมเกิดอีกในภพใหม่ ตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นต้นไป ทำนองเดียวกันกับภพนี้ ดังที่ได้บรรยายมาแล้ว ด้วยประการฉะนี้แล

นิพพานปรมัตถ์

ความหมายของนิพพาน

นิพพาน มาจากคำว่า นิ + วาน

นิ แปลว่า ออกไป หรือ พ้นไป

วาน แปลว่า ตัณหาเครื่องร้อยรัด

รวมกันเป็น นิวาน แปลง ว เป็น พ แล้วซ้อน พ อีกตัวหนึ่ง สำเร็จรูปเป็น

นิพพาน แปลว่า ธรรมชาติที่พ้นไปจากตัณหาเครื่องร้อยรัด หรือ ธรรมชาติที่ออกไปจากตัณหาเครื่องร้อยรัด

ลักษณะพิเศษของพระนิพพาน ๔ อย่าง

๑. สนฺติลกฺขณํ มีความสงบจากกิเลสและรูปนามขันธ์ ๕ เป็นลักษณะ

๒. อจฺจุติรสํ มีความเคลื่อนแตกดับ เป็นกิจ

๓. อนิมิตฺตปจฺจุปฏฺฐานํ วา นิสฺสรณปจฺจุปฏฺฐานํ วา มีการไม่มีนิมิตเครื่องหมายเป็นผลปรากฏ หรือ มีการสลัดออกจากภพ เป็นผลปรากฏ

๔. ปทฏฺฐานํ น ลพฺภติ ไม่มีเหตุใกล้ให้เกิด เพราะพระนิพพานเป็นธรรมที่พ้นจากความเป็นขันธ์ อายตนะ ธาตุ สังขาร จึงไม่มีปัจจัยใด ๆ มาปรุงแต่งให้เกิด และพระนิพพาน ไม่มีการเกิดดับ ฉะนั้น จึงไม่มีอะไรมาทำให้เกิดให้ดับได้

คาถาแสดงนิพพานปรมัตถ์

ปทมจฺจุตมจฺจนฺตํ	**อสงฺขตมนุตฺตรํ**
นิพฺพานมีติ ภาสนฺติ	**วานมุตฺตา มเหสโย ฯ**

แปลความว่า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้แสวงหาซึ่งคุณอันยิ่งใหญ่ คือ ศีลขันธ์ สมาธิขันธ์ ปัญญาขันธ์ ผู้พ้นแล้วจากตัณหาเครื่องร้อยรัด ย่อมกล่าวสภาวธรรมชนิดหนึ่ง ที่เข้าถึงได้, มีอยู่โดยเฉพาะ ไม่เกี่ยวด้วยสังขตธรรม, ไม่มีความตาย, และก้าวล่วงไปจากขันธ์ ๕ เสียได้, ไม่ถูกปรุงแต่งด้วยปัจจัย ๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง, เป็นธรรมที่ประเสริฐสุด นั้นว่า นิพพาน ฯ

ความของบทในคาถา

๑. ปะทัง แปลว่า ส่วนหนึ่ง หมายความว่า สภาวธรรมชนิดหนึ่ง ที่เข้าถึงได้ มีอยู่โดยเฉพาะ ไม่เกี่ยวด้วยสังขตธรรม ได้แก่ พระนิพพาน

๒. อัจจุตัง แปลว่า ธรรมที่ไม่ตาย หมายความว่า ไม่มีการเกิด ไม่มีการตาย เพราะความตายจะมีได้ก็ต้องมีความเกิด เมื่อไม่มีความเกิดแล้ว ความตายก็มีไม่ได้ ได้แก่ พระนิพพาน

๓. อัจจันตัง แปลว่า ธรรมที่ก้าวล่วงขันธ์ ๕ ที่เป็นอดีต และอนาคต ได้แก่ พระนิพพาน

๔. อสังขะตัง แปลว่า ธรรมที่ไม่ได้ถูกปรุงแต่งด้วยปัจจัย ๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่ พระนิพพาน

๕. อนุตตรัง แปลว่า เป็นธรรมที่ประเสริฐ ได้แก่ พระนิพพาน

ประเภทของพระนิพพาน

นิพพานว่า โดยสภาวลักษณะ มี อย่างเดียว

สันติลักขณะ หมายความว่า ธรรมชาติที่สงบจากกิเลสและขันธ์ ๕ทั้งหลาย

นิพพานว่า โดยปริยายแห่งเหตุ (การเข้าถึง) มี ๒ อย่าง

๑. สอุปาทิเสสนิพพาน หมายความว่า นิพพานที่เป็นไปกับด้วยขันธ์ ๕ คือ วิบาก และกัมมชรูป ที่เหลือจากกิเลสทั้งหลาย ได้แก่ นิพพานของพระอรหันต์ที่ยังมีชีวิตอยู่ หรือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **ทิฏฐธัมมนิพพาน**

๒. อนุปาทิเสสนิพพาน หมายความว่า นิพพานที่ไม่มีขันธ์ ๕ คือ วิบากและกัมมชรูป เหลืออยู่ ได้แก่ นิพพานของพระอรหันต์ที่ปรินิพพานแล้ว หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **สัมปรายิกนิพพาน**

นิพพานว่า โดยสภาพความเป็นอยู่ มี ๓ อย่าง

๑. สุญญตนิพพาน หมายความว่า ความเป็นอยู่ของพระนิพพานนั้น สูญสิ้นจากกิเลสและขันธ์ ๕ ไม่มีอะไรเหลืออยู่แล้ว

๒. อนิมิตตนิพพาน หมายความว่า ความเป็นอยู่ของพระนิพพานนั้น ไม่มีนิมิตเครื่องหมาย รูปร่างสัณฐาน สีสันวรรณะ แต่อย่างใดเลย

๓. อัปปณิหิตนิพพาน หมายความว่า ความเป็นอยู่ของพระนิพพานนั้น ไม่มีอารมณ์ที่น่าปรารถนาด้วยโลภะ และไม่มีตัณหาที่เป็นตัวต้องการ อยู่ในนิพพานนั้น

คุณบทของพระนิพพาน

มทนิมมทโน บรรเทาความเมา	**วิราโค** สำรอกราคะ	**ทีปัง** เป็นดุจเกาะที่พ้นโอฆะ
ปิปาสวินโย กำจัดความกระหาย	**นิโรโธ** ดับสนิทซึ่งขันธ์ ๕	**วิสุทธิ** เป็นธรรมหมดจด
อาลยสมุคฆาโต ถอนความอาลัย	**อชรัง** ไม่มีความแก่	**วรัง** เป็นธรรมอันประเสริฐ
วัฏฏูปัจเฉโท ตัดเสียซึ่งวัฏฏะ	**อมตัง** ไม่มีความตาย	**นิปุณัง** เป็นธรรมละเอียดอ่อน
ตัณหักขโย สิ้นตัณหา	**ธุวัง** มีสภาพมั่นคง ยั่งยืน	**อสังขตัง** ไม่ถูกปรุงแต่งใด ๆ
นิปปัญโจ ไม่มีกิเลสเครื่องเนิ่นช้า	**เขมัง** เป็นธรรมอันเกษม	**โมกโข** เป็นธรรมเครื่องหลุดพ้น
สัจจะ เป็นของประเสริฐจริง	**อัพภูตัง** เป็นธรรมน่าอัศจรรย์	**เสฏโฐ** เป็นธรรมประเสริฐสุด
ปารัง เป็นฝั่งอันเกษมจากโยคะ	**อนีติกัง** ไม่มีภัยอันตราย	**อนุตตโร** เป็นธรรมอันยอดเยี่ยม
สทุททสัง ผู้มีปัญญาน้อยเห็นได้ยาก	**ตาณัง** เป็นเครื่องต้านทาน	**โลกัสสันโต** เป็นธรรมสุดโลก
สิวัง เป็นธรรมที่ปราศจากกิเลสอันน่ารังเกียจ	**เลณัง** เป็นที่หลีกเร้นภัย	**อัจจุตัง** เป็นธรรมไม่เคลื่อน (ตาย)
อัจจันตัง ก้าวล่วงขันธ์ ๕ เสียได้	**จาโค** สละความทะยานอยาก	**อนาลโย** ไม่มีอาลัย
ปฏินิสสัคโค สละความยึดถือ	**มุตติ** หลุดพ้นจากตัณหา	

ความปรารถนาพระนิพพานที่จัดว่าเป็นภวตัณหา

ผู้ที่ไม่เข้าใจในสภาวะความเป็นอยู่ของพระนิพพานดีพอ เมื่อได้ยินว่า พระนิพพานนั้น เป็นแดนสุขาวดี เมื่อไปอยู่ในพระนิพพานแล้ว จะไม่มีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย มีชีวิตอยู่ชั่วนิรันดร์ ทั้งไม่มีความทุกข์กายทุกข์ใจ เมื่อคิดเช่นนี้แล้ว ก็ปรารถนาอยากไปพระนิพาน เพื่อไปเสวยความสุข และมีชีวิตนิรันดรนั้น โดยคิดว่า นิพพานนั้น เป็นภพภูมิหนึ่ง ที่ยังมีรูปนามไปสถิตอยู่ เพื่อเสพความสุข ฉะนั้น ความปรารถนาพระนิพพานของบุคคลจำพวกนี้ จัดเป็น ***ภวตัณหา*** ความยินดีพอใจในความเห็นว่าภพภูมิว่าเที่ยงแท้ มั่นคง

ความปรารถนาพระนิพพานที่จัดว่าเป็นวิภวตัณหา

ผู้ที่ไม่เข้าใจสภาวะธรรมชาติของพระนิพพานดีพอ เมื่อได้ยินว่า พระนิพพานนั้น ไม่มีความทุกข์กายทุกข์ใจแต่ประการใด มีแต่ความสุขล้วน ๆ เพราะเป็นธรรมที่พ้นจากโลก เช่นนี้แล้ว ก็เกิดความอยากได้พระนิพพาน เพราะต้องการความสุขกายสุขใจที่ไม่เกี่ยวกับโลก และไม่ต้องการความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ที่เรียกว่า **อมตะ** นั้น แต่คิดไม่ถึงว่า สภาพความไม่เกิดของพระนิพพานนั้นคืออะไร ซึ่งธรรมดาความสุขกายสุขใจจะเกิดขึ้นโดยไม่เกี่ยวกับการเกิดเป็นมนุษย์ เทวดา หรือ พรหมที่อยู่ในโลกนั้น ไม่มี ฉะนั้น ความปรารถนาพระนิพพานของบุคคลจำพวกนี้ จัดเป็น ***วิภวตัณหา*** ความยินดีพอใจในความเห็นว่าภพภูมิ ขาดสูญ

บัญญัติธรรม

บัญญัติธรรม คือ สิ่งที่บัญญัติขึ้น สมมุติขึ้น ไม่มีสภาวะปรมัตถ์อย่างแท้จริง เป็นการสมมุติเพื่อใช้เรียกขาน หรือหมายรู้ความหมายร่วมกันของชาวโลก เพื่อให้รู้ได้ว่า เรียกสิ่งใด เช่น คำว่า **"คน"** ผู้เรียก จะชี้ส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายว่า "คน" ไม่ได้ หรือ คำว่า **"เก้าอี้"** ผู้เรียก จะชี้ส่วนหนึ่งส่วนใดของเก้าอี้ว่า "เก้าอี้" ก็ไม่ได้เช่นกัน ต้องเรียกรวมกันทั้งหมด เพราะเป็นการเรียกโดยรวม เป็นการสมมุติขึ้นเท่านั้น

บัญญัติธรรม ๒ ประเภท

๑. **อัตถบัญญัติ** หมายถึง เป็นการสมมุติขึ้นตามความ หมายแห่งรูปร่างสัณฐาน หรือ ลักษณะอาการของสิ่งนั้น ๆ เช่น ภูเขา ต้นไม้ บ้าน เรือน เดิน วิ่ง การโบกมือ กวักมือ ตัวหนังสือ สัญลักษณ์ต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อให้รู้ความมุ่งหมาย

๒. **สัททบัญญัติ** หมายถึง เป็นการสมมุติคำร้องเรียก เพื่อใช้เรียกขาน อ่าน พูด ให้รู้จุดประสงค์ร่วมกัน ตามอัตถบัญญัตินั้น ได้แก่ เสียงเรียกชื่อต่าง ๆ ทั้งชื่อคน สัตว์ สถานที่ สิ่งของ เสียงที่อ่านออกมาจากตัวหนังสือ หรือ เสียงพูดตาม ๆ กันมา ไม่มีตัวหนังสือเป็นลายลักษณ์อักษร

อัตถบัญญัติ ๑๗ ประการ

๑. สันตานบัญญัติ	ได้แก่ พื้นดิน ภูเขา ต้นไม้ แม่น้ำ มหาสมุทร เป็นต้น
๒. สมูหบัญญัติ	ได้แก่ บ้าน รถ เรือ เกวียน เป็นต้น
๓. สัตวบัญญัติ	ได้แก่ ผู้ชาย ผู้หญิง บุคคล ตัวตน ชีวิต เป็นต้น
๔. ทิสาบัญญัติ	ได้แก่ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเหนือ ทิศใต้ เป็นต้น
๕. กาลบัญญัติ	ได้แก่ เวลาเช้า เวลาเย็น เที่ยง บ่าย กลางคืน กลางวัน เป็นต้น
๖. อุตุบัญญัติ	ได้แก่ ฤดูหนาว ฤดูร้อน ฤดูฝน เป็นต้น
๗. มาสบัญญัติ	ได้แก่ ชื่อเดือนต่าง ๆ เช่น จิตตมาส วิสาขมาส เป็นต้น
๘. สังวัจฉรบัญญัติ	ได้แก่ ชื่อปีต่าง ๆ เช่น มูสิกสังวัจฉรบัญญัติ ปีชวด เป็นต้น
๙.วารบัญญัติ	ได้แก่ ชื่อวันต่าง ๆ เช่น สุริยวาร วันอาทิตย์ จันทวาร วันจันทร์ เป็นต้น
๑๐. อากาสบัญญัติ	ได้แก่ บัญญัติช่องว่างต่าง ๆ เช่น ถ้ำ อุโมงค์ บ่อ เป็นต้น
๑๑. กสิณบัญญัติ	ได้แก่ ปถวีกสิณ อาโปกสิณ เตโชกสิณ วาโยกสิณ เป็นต้น
๑๒. นิมิตบัญญัติ	ได้แก่ นิมิตต่าง ๆ มีบริกรรมนิมิต เป็นต้น
๑๓. นัตถิภาวบัญญัติ	ได้แก่ บัญญัติความไม่มีอะไรเหลืออยู่แม้แต่น้อย ซึ่งเป็นอารมณ์ของอากิญจัญญายตนฌาน
๑๔. อานาปานบัญญัติ	ได้แก่ ลมหายใจเข้าออก
๑๕. อสุภบัญญัติ	ได้แก่ อารมณ์อสุภกรรมฐาน ในการเพ่งบริกรรม
๑๖. อุปาทาบัญญัติ	ได้แก่ บัญญัติที่อาศัยปรมัตถธรรม แล้วสมมุติตั้งชื่อขึ้น
๑๗. อุปนิธาบัญญัติ	ได้แก่ บัญญัติที่เปรียบเทียบ เช่น ที่หนึ่ง ที่สอง เป็นต้น

สัททบัญญัติ มี ๖ ประการ

๑. **วิชชมานบัญญัติ** ได้แก่ สัททบัญญัติ ที่มีสภาวปรมัตถ์ปรากฏอยู่ เช่นคำว่า เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นิพพานเป็นต้น

๒. **อวิชชมานบัญญัติ** ได้แก่ สัททบัญญัติ ที่ไม่มีสภาวะปรมัตถ์ปรากฏอยู่ เช่นคำว่า แผ่นดิน ภูเขา แม่น้ำ ต้นไม้ บ้านเรือน ชาย หญิง เป็นต้น

๓. **วิชชมาเนน อวิชชมานบัญญัติ** ได้แก่ สัททบัญญัติ ที่กล่าวถึงธรรมที่มีสภาวะปรมัตถ์ปรากฏอยู่ กับธรรมที่ไม่มีสภาวปรมัตถ์ปรากฏรวมกันอยู่ เช่น คำว่า **เตวิชโช** ผู้ได้วิชชา ๓ **ฉฬภิญโญ** ผู้ได้อภิญญา ๖ **ปฏิสัมภิทัปปัตโต** ผู้บรรลุปฏิสัมภิทา ๔ เป็นต้น

๔. **อวิชชมาเนน วิชชมานบัญญัติ** ได้แก่ สัททบัญญัติ ที่กล่าวถึงธรรมที่ไม่มีสภาวะปรมัตถ์ กับ ธรรมที่มีสภาวะปรมัตถ์ ปรากฏรวมกันอยู่ เช่น คำว่า **อิตถีสัทโท** เสียงหญิง **ปุริสสัทโท** เสียงบุรุษ **หัตถิสัทโท** เสียงช้าง **อัสสสัทโท** เสียงม้า เป็นต้น

๕. **วิชชมาเนน วิชชมานบัญญัติ** ได้แก่ สัททบัญญัติที่กล่าวถึงธรรมที่มีสภาวะปรมัตถ์ปรากฏ กับ ธรรมที่มีสภาวะปรมัตถ์ปรากฏรวมกันอยู่ เช่นคำว่า **จกฺขุวิญฺญาณํ** วิญญาณที่อาศัยจักขุวัตถุเกิด **จกฺขุสมฺผสฺโส** การกระทบทางตา เป็นต้น

๖. **อวิชชมาเนน อวิชชมานบัญญัติ** ได้แก่ บัญญัติที่กล่าวถึงธรรมที่ไม่มีสภาวะปรมัตถ์ปรากฏ กับ ธรรมที่ไม่มีสภาวะปรมัตถ์ปรากฏ รวมกันอยู่ เช่น คำว่า **ราชปุตฺโต** โอรสของพระราชา **ราชนตฺตา** หลานของพระราชา เป็นต้น

ปริเฉทที่ ๗ สมุจจยสังคหะ

ความหมาย

ตาราง

องค์ธรรม วัตถุธรรม ๗๒

- อกุศลสังคหะ ๙
  - ตาราง
  - อาสวะ ๔
  - โอฆะ ๔
  - โยคะ ๔
  - คันถะ ๔
  - อุปาทาน ๔
  - นิวรณ์ ๖
  - อนุสัย ๗
  - สังโยชน์ ๑๐
  - กิเลส ๑๐
  - อกุศลเจตสิก ๑๔
  - อุปกิเลส ๑๖
- มิสสกสังคหะ ๗
  - เหตุ ๖
  - ฌานังคะ ๗
  - เวทนาองค์ฌาน
  - มัคคังคะ ๑๒
  - อินทริยังคะ ๒๒
  - พละ ๙
  - อธิบดี ๔
  - อาหาร ๔
- โพธิปักขิยะสังคหะ ๗
  - ตาราง
  - สติปัฏฐาน ๔
  - สัมมัปปทาน ๔
  - อิทธิบาท ๔
  - อินทรีย์ ๔
  - พละ ๕
  - โพชฌงค์ ๗
  - อริยมรรค ๘
- สัพพสังคหะ ๕
  - ตาราง
  - ขันธ์ ๕
  - อายตนะ ๑๒
  - ธาตุ ๑๘
  - อริยสัจ ๔

คาถาอนุสนธิและคำปฏิญญาของพระอนุรุทธาจารย์

ทฺวาสตฺตติวิธา วุตฺตา วตฺถุธมฺมา สลกฺขณา
เตสํ ทานิ ยถาโยคํ ปวกฺขามิ สมุจฺจยํ ฯ

แปลความว่า

วัตถุธรรม คือ ธรรมที่มีสภาพของตนโดยแท้ ๗๒ ประการนั้น ข้าพเจ้า (พระอนุรุทธาจารย์) ได้แสดงไปแล้ว บัดนี้ จะแสดง สมุจจยสังคหะ คือ สังคหะที่รวบรวมธรรมต่าง ๆ ของวัตถุธรรม ๗๒ ประการนั้น ตามที่จะเข้ากันได้

วัตถุธรรม หมายถึง ธรรมที่มีสภาวะปรมัตถ์ของตนโดยเฉพาะ สามารถปรากฏแก่ปัญญาของพระโยคาวจรได้ ฉะนั้น บรรดาสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตทั้งหลาย ถ้านับเอาแต่ธรรมที่มี สภาวะลักษณะของตนแล้ว ย่อมมีอยู่ ๗๒ ประการเท่านั้น คือ

จิตทั้งหมด เมื่อว่าโดยสภาวะลักษณะแล้ว มีอย่างเดียว คือ **ธรรมชาติที่รู้อารมณ์** (อารมฺมณวิชานนลกฺขณํ) ฉะนั้น จึงนับเป็น ๑

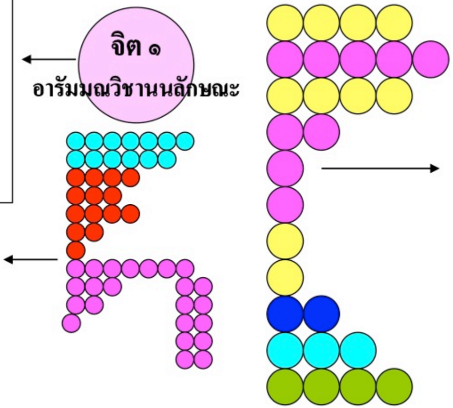
เจตสิก เมื่อกล่าวโดยพิสดารมี ๓,๔๒๖ ดวง (ตามจำนวนเจตสิกแต่ละดวงที่ประกอบกับจิตได้) แต่ถ้านับตามสภาวะลักษณะของตน ๆ แล้ว ก็มี ๕๒ จึงนับเป็น ๕๒ ประการ

ในรูป ๒๘ นั้น นับเอาแต่เฉพาะ**นิปผันนรูป ๑๘** เท่านั้น ที่มีสภาวะลักษณะโดยเฉพาะของตนเอง ส่วนอนิปผันนรูปนั้น ไม่มีสภาวะลักษณะโดยเฉพาะของตนเอง เป็นเพียงอาการของนิปผันนรูป เท่านั้น จึงนับเอาเฉพาะ**นิปผันนรูป ๑๘**

นิพพาน นั้น จำแนกโดยประเภทต่าง ๆ คือ นิพพาน ๑ นิพพาน ๒ นิพพาน ๓ แต่เมื่อว่าโดยสภาวะลักษณะของนิพพานแล้ว มีอย่างเดียว คือ สันติลักษณะ จึงนับนิพพานเป็น ๑

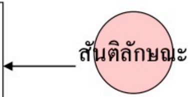
ภาพองค์ธรรมวัตถุธรรม ๗๒ ประการ

จิต ๘๙ หรือ ๑๒๑ ดวง
เมื่อว่าโดยสภาวะลักษณะ
แล้ว มี ๑ คือ
อารัมมณวิชานลักษณะ
จึงนับเป็น ๑ อย่าง

เจตสิก นับโดยสภาวะ
ลักษณะโดยเฉพาะของ
ตน มี ๕๒ ลักษณะ
จึงนับเป็น ๕๒ ประการ

ในรูป ๒๘ นั้น เมื่อนับเอา
เฉพาะรูปที่มีสภาวะ
ลักษณะแล้ว ก็มีเพียง
นิปผันนรูป ๑๘ ส่วน
อนิปผันนรูป ๑๐ นั้น ไม่
มีสภาวะลักษณะของตน
โดยเฉพาะ เป็นเพียง
อาการของนิปผันนรูป
เท่านั้น จึงนับเอาเฉพาะ
สภาวะของนิปผันนรูป
๑๘ เท่านั้น

นิพพาน เมื่อว่าโดยสภาวะลักษณะแล้ว มี
อย่างเดียว คือ **สันติลักษณะ** หมายถึง
สภาวะที่สงบจากกิเลสและขันธ์ ๕ จึงนับ
นิพพาน เป็น ๑

ความหมายของสมุจจยสังคหะ

สมุจจย แยกบทเป็น **สํ+อุจฺจย**

สํ แปลว่า เข้าด้วยกัน คือ ธรรมที่มีสภาพเข้ากันได้

อุจฺจย แปลว่า รวบรวม

รวมเป็น **สมุจฺจย** แปลว่า การรวบรวมเข้าด้วยกัน หมายถึง การรวบรวมธรรมที่มีสภาพเข้ากันได้ เช่น แสดงธรรมที่ชื่อว่า อาสวะ พวกหนึ่ง เป็นต้น จนถึงธรรมที่เรียกว่า สัจจะ พวกหนึ่งเป็นที่สุด มีวจนัตถะแสดงว่า "**สห อุจฺจียนฺเต เอตฺถาติ = สมุจฺจโย**" (วา) "**สํ ปิณฺเฑตฺวา อุจฺจียนฺเต เอเตนาติ = สมุจฺจโย** แปลความว่า "ปริจเฉทที่ ๗ ชื่อว่า สมุจจยะ เพราะเป็นปริจเฉทที่แสดงรวบรวมปรมัตถธรรมทั้ง ๔ ประการพร้อมกัน (หรือ) ปริจเฉทที่ ๗ ชื่อว่า สมุจจยะ เพราะเป็นเหตุแห่งการแสดงรวบรวมปรมัตถธรรมที่มีสภาพเข้ากันได้ให้อยู่เป็นหมวด ๆ

แสดงสังคหะ ๔ หมวด

๑. **อกุศลสังคหะ** หมายถึง การแสดงสงเคราะห์ธรรมที่เป็นฝ่ายอกุศลโดยส่วนเดียว

๒. **มิสสกสังคหะ** หมายถึง การแสดงสงเคราะห์ธรรมที่เป็นฝ่ายอกุศล กุศล อัพยากตะ ทั้ง ๓ ปนกัน

๓. **โพธิปักขิยสังคหะ** หมายถึง การแสดงสงเคราะห์ธรรมที่เป็นฝักฝ่ายแห่งมรรคญาณ หรือ ธรรมที่เป็นฝักฝ่ายแห่งธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้พระนิพพาน

๔. **สัพพสังคหะ** หมายถึง การแสดงสงเคราะห์จิต เจตสิก รูป นิพพาน ซึ่งเป็นวัตถุธรรมทั้งหมด รวมกัน

สมุจจยสังคหะ แสดงธรรม ๔ หมวด รวม ๑๙๘ ประการ

อกุศลสังคหะ ๙	มิสสกสังคหะ ๗	โพธิปักขิยสังคหะ ๗	สัพพสังคหะ ๕
อาสวะ ๔	เหตุ ๖	สติปัฏฐาน ๔	ขันธ์ ๕
โอฆะ ๔	ฌานังคะ ๗	สัมมัปปธาน ๔	อุปาทานขันธ์ ๕
โยคะ ๔	มัคคังคะ ๑๒	อิทธิบาท ๔	อายตนะ ๑๒
คันถะ ๔	อินทรีย์ ๒๒	อินทรีย์ ๕	ธาตุ ๑๘
อุปาทาน ๔	พละ ๙	พละ ๕	อริยสัจจะ ๔
นิวรณ์ ๖	อธิบดี ๔	สัมโพชฌงค์ ๗	
อนุสัย ๗	อาหาร ๔	มัคคังคะ มรรคมีองค์ ๘	
สังโยชน์ ๑๐			
กิเลส ๑๐			
รวม ๕๓ ประการ	**รวม ๖๔ ประการ**	**รวม ๓๗ ประการ**	**รวม ๔๔ ประการ**

อกุศลสังคหะ

อาสวะ กิเลสเครื่องหมักดองสันดานให้ไหลไปในอารมณ์ต่าง ๆ และหลงอยู่ในภพภูมิต่าง ๆ มี ๔ ประการ คือ

โอฆะ กิเลสที่เปรียบประดุจห้วงน้ำใหญ่ ๔ อย่าง

โยคะ กิเลสที่เปรียบประดุจกาวที่ประกอบสัตว์ไว้ในภพภูมิและสังสารวัฏ ๔ อย่าง

คันถะ กิเลสที่เปรียบประดุจโซ่เหล็กเส้นใหญ่ ๔ อย่าง

อุปาทาน กิเลสที่เป็นเครื่องยึดมั่น ดุจงูจับกบไว้แน่น ๔ อย่าง

นิวรณ์ กิเลสที่เป็นเครื่องขวางกั้นไม่ให้บรรลุคุณความดี ๖ อย่าง

อนุสัย กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน ดุจตะกอนนอนก้นตุ่ม ๗ อย่าง

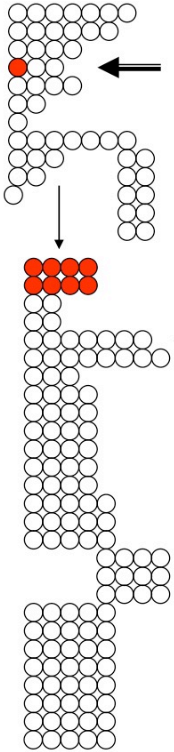
สังโยชน์ กิเลสที่เป็นเครื่องร้อยรัดสัตว์ไว้ในภพภูมิและสังสารวัฏ ดุจเชือกเส้นใหญ่ ๑๐ อย่าง

กิเลส ธรรมชาติที่ทำให้จิตใจเศร้าหมองเดือดร้อน ๑๐ อย่าง

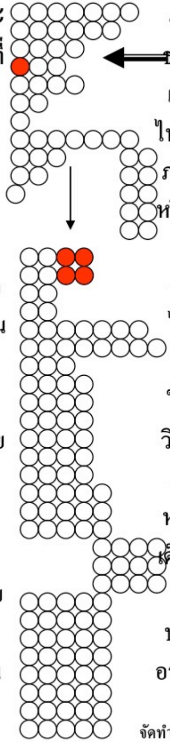
ตารางแสดงธรรมในอกุศลสังคหะ

ข้อ	อาสวะ ๔	โอฆะ ๔	โยคะ ๔	คันถะ ๔	อุปาทาน ๔	นิวรณ์ ๖	อนุสัย ๗	สังโยชน์พระอภิธรรม ๑๐	สังโยชน์พระสูตร ๑๐	กิเลส ๑๐
๑	กามา	กาโม	กาม	อภิชฌา	กามุ	กามฉันทะ	กามราคา	กามราคะ	กามราคะ	โลภะ
๒	ภวา	ภโว	ภว	พยาบาท	ทิฏฐุ	พยาบาท	ภวราคา	ภวราคะ	รูปราคะ	โทสะ
๓	ทิฏฐา	ทิฏโฐ	ทิฏฐิ	สีลัพพต	สีลัพพตุ	ถีนมิทธะ	ปฏิฆา	ปฏิฆะ	อรูปราคะ	โมหะ
๔	อวิชชา	อวิชโช	อวิชชา	อิทังสัจจา	อัตตวาทุ	อุทธัจจะ กุกกุจจะ	มานา	มานะ	ปฏิฆะ	มานะ
๕						วิจิกิจฉา	ทิฏฐา	ทิฏฐิ	มานะ	ทิฏฐิ
๖						อวิชชา	วิจิกิจฉา	สีลัพพตะ	ทิฏฐิ	วิจิกิจฉา
๗							อวิชชา	วิจิกิจฉา	สีลัพพตะ	ถีนะ
๘								อิสสา	วิจิกิจฉา	อุทธัจจะ
๙								มัจฉริยะ	อุทธัจจะ	อหิริกะ
๑๐								อวิชชา	อวิชชา	อโนตตัปปะ
รวม	๔	๔	๔	๔	๔	๖	๗	๑๐	๑๐	๑๐

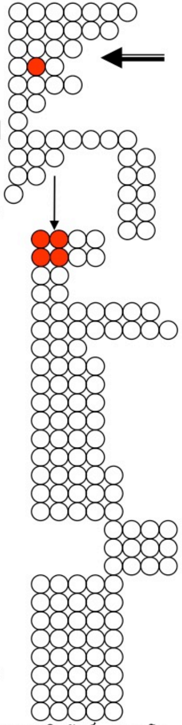
อาสวะ ๔

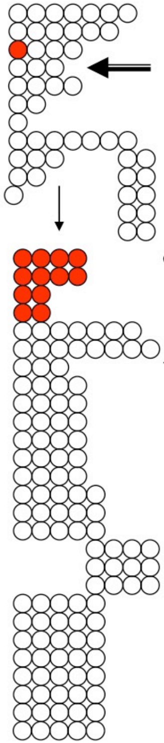
กามาสวะ
ธรรมชาติที่เป็นเครื่องไหลไปในกามคุณอารมณ์ องค์ธรรมได้แก่ **โลภเจตสิก** ที่ในโลภมูลจิต ๘ พึงประหานได้โดยเด็ดขาดเป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอนาคามิมรรคญาณ

ภวาสวะ
ธรรมชาติที่เป็นเครื่องไหลไปในรูปภพ อรูปภพ หรือ รูปฌาน อรูปฌาน องค์ธรรมได้แก่ **โลภเจตสิก** ที่ในทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

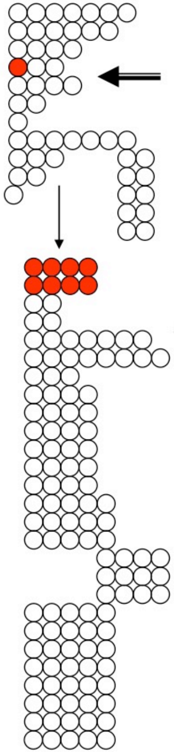
ทิฏฐาสวะ
ธรรมชาติที่เป็นเครื่องไหลไปในความเห็นผิด องค์ธรรมได้แก่ **ทิฏฐิเจตสิก** ที่ในทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยโสดาปัตติมรรคญาณ

อวิชชาสวะ
ธรรมชาติที่เป็นเครื่องไหลไปในความไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง องค์ธรรมได้แก่ โมหเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

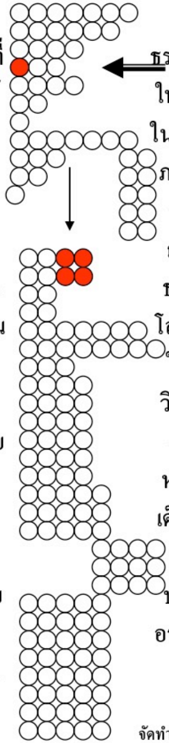
จัดทำเผยแผ่โดย... พระมหาชินวัฒน์ จกฺกวโร

โอฆะ ๔

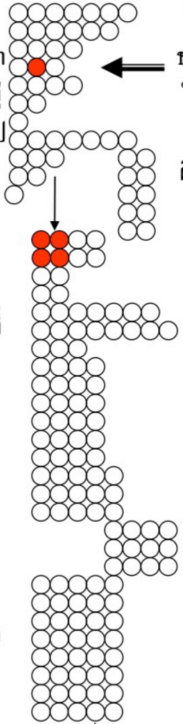
กาโมฆะ

ธรรมชาติที่ทำให้สัตว์จมอยู่ในกามคุณอารมณ์ องค์ธรรมได้แก่ โลภเจตสิก ที่ในโลภมูลจิต ๘ พึงประหานได้โดยเด็ดขาดเป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอนาคามิมรรคญาณ

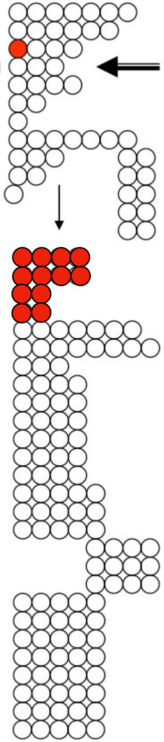
ภโวฆะ

ธรรมชาติที่ทำให้สัตว์จมอยู่ในรูปภพ อรูปภพ หรือ รูปฌาน อรูปฌาน องค์ธรรมได้แก่ โลภเจตสิก ที่ในทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

ทิฏโฐฆะ

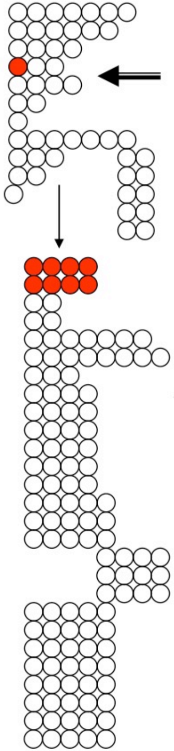
ธรรมชาติที่ทำให้สัตว์จมอยู่ในความเห็นผิด องค์ธรรมได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก ที่ในทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยโสดาปัตติมรรคญาณ

อวิชโชฆะ

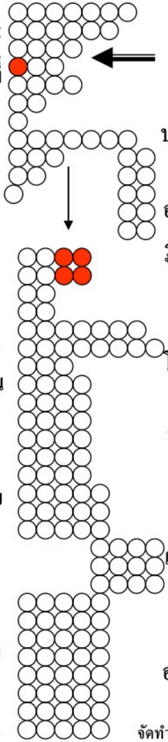
ธรรมชาติที่ทำให้สัตว์จมอยู่ในความไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง องค์ธรรมได้แก่ โมหเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

โยคะ ๔

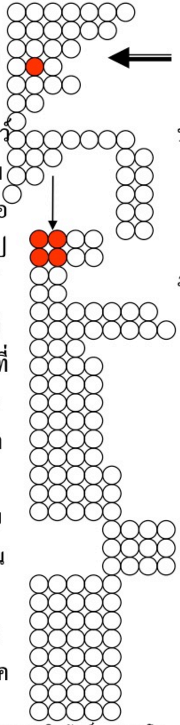
กามโยคะ

ธรรมชาติที่เป็นเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในกามคุณอารมณ์ องค์ธรรมได้แก่ โลภเจตสิก ที่ในโลภมูลจิต ๘ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอนาคามิมรรคญาณ

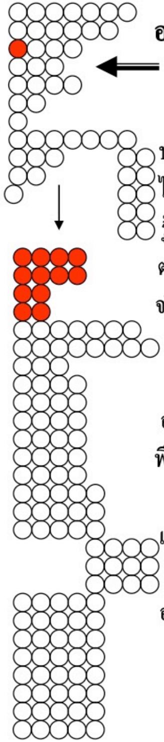
ภวโยคะ

ธรรมชาติที่เป็นเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในรูปภพ อรูปภพ หรือรูปฌาน อรูปฌาน องค์ธรรมได้แก่ โลภเจตสิก ที่ในทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

ทิฏฐิโยคะ

ธรรมชาติที่เป็นเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในความเห็นผิด องค์ธรรมได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก ที่ในทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยโสดาปัตติมรรคญาณ

อวิชชาโยคะ

ธรรมชาติที่เป็นเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในความไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง องค์ธรรมได้แก่ โมหเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

คันถะ

คันถะ แปลว่า เครื่องเกี่ยวคล้อง หมายถึง กิเลสที่เป็นเครื่องเกี่ยวคล้องสัตว์ไว้ในอบายภูมิ ๔ และในความเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏฏ์ โดยอาการผูกพัน ให้อยู่ในความโลภ ความโกรธ และความเห็นผิด ความยึดถือผิด ประดุจโซ่เหล็กที่เกี่ยวคล้องสัตว์ไว้ ไม่ให้หลุดรอดพ้นไปได้

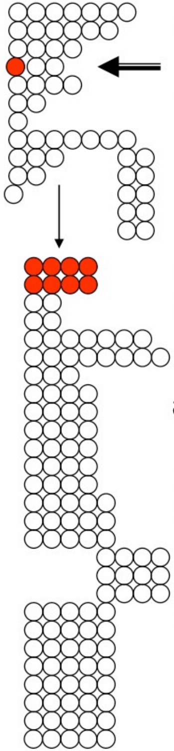
๑. **อภิชฌากายคันถะ** เกี่ยวคล้องรูปกาย นามกาย ไว้ในความโลภ ความอยากได้ ไม่รู้จักอิ่ม

๒. **พยาปาทกายคันถะ** เกี่ยวคล้องรูปกาย นามกาย ไว้ในความโกรธ ความประทุษร้าย ความขัดเคือง

๓. **สีลัพพตปรามาสกายคันถะ** เกี่ยวคล้องรูปกาย นามกาย ไว้ในความยึดถือในข้อวัตรปฏิบัติที่ผิด จากมัชฌิมาปฏิปทา

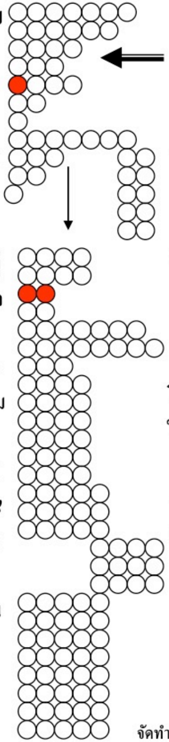
๔. **อิทังสัจจาภินิเวสกายคันถะ** เกี่ยวคล้องรูปกาย นามกาย ไว้ในความยึดถือผิด คิดว่า สิ่งนี้ (ที่ตนเห็นด้วย) เท่านั้นถูก สิ่งอื่น ผิดหมด

คันถะ ๔

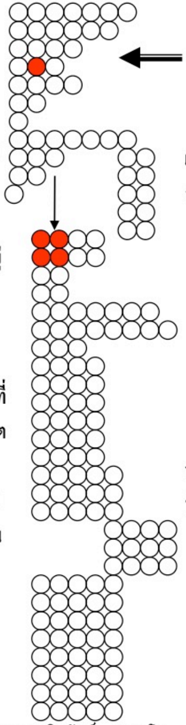
อภิชฌากายคันถะ

ธรรมชาติที่เกี่ยวคล้องนามกาย รูปกาย ไว้โดยอาการที่ผูกพันให้อยู่ในความโลภ ความอยากได้ ความยึดติด องค์ธรรม ได้แก่ โลภเจตสิก ที่ในโลภมูลจิต ๘ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

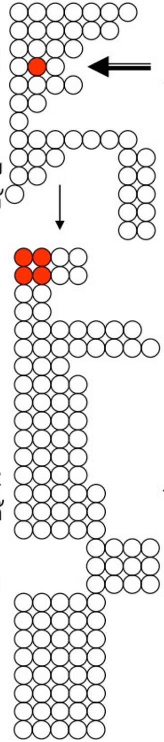
พยาปาทกายคันถะ

ธรรมชาติที่เกี่ยวคล้องนามกาย รูปกาย ไว้โดยอาการที่ผูกพันให้อยู่ในความโกรธ องค์ธรรมได้แก่ โทสเจตสิก ที่ในโทสมูลจิต ๒ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอนาคามิมรรคญาณ

สีลัพพตปรามาสกายคันถะ

ธรรมชาติที่เกี่ยวคล้องนามกาย รูปกาย ไว้โดยอาการที่ยึดถือในการปฏิบัติที่ผิด องค์ธรรม ได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก ที่ในทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยโสดาปัตติมรรคญาณ

อิทังสัจจาภินิเวสกายคันถะ

ธรรมชาติที่เกี่ยวคล้องนามกาย รูปกาย ไว้โดยอาการยึดมั่นในความ เห็นผิดว่าความเห็นของตนถูก ของผู้อื่นผิด องค์ธรรม ได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก ที่ในทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยโสดาปัตติมรรคญาณ

อุปาทาน ๔

อุปาทาน แปลว่า ความเข้าไปยึดถือไว้ หรือ ความถือมั่น หมายถึง กิเลสที่เป็นเหตุให้ยึดถือไว้อย่างมั่นคงในสิ่งที่ผิดไปจากความเป็นจริง ด้วยอำนาจแห่งตัณหาและทิฏฐิ ที่มีกำลังแรงกล้า เปรียบเสมือน *งูที่จับกบได้แล้วรัดไว้แน่นไม่ยอมปล่อย*

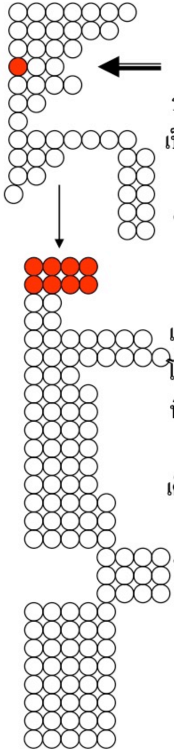
๑. **กามุปาทาน** ธรรมชาติที่ยึดมั่นในความยินดีติดใจในกามคุณอารมณ์ องค์ธรรมได้แก่ โลภเจตสิก ที่ในโลภมูลจิต ๘ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอนาคามิมรรคญาณ

๒. **ทิฏฐุปาทาน** ธรรมชาติที่ยึดมั่นในความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม องค์ธรรมได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก ที่ทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยโสดาปัตติมรรคญาณ

๓. **สีลัพพตุปาทาน** ธรรมชาติที่ยึดมั่นในข้อปฏิบัติที่ผิด โดยคิดว่าเป็นทางถูก องค์ธรรมได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก ที่ในทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยโสดาปัตติมรรคญาณ

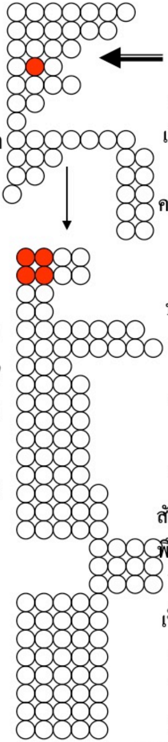
๔. **อัตตวาทุปาทาน** ธรรมชาติที่ยึดมั่นใน ขันธ์ ๕ ว่าเป็นอัตตา เป็นตัวเป็นตน (สักกายทิฏฐิ) องค์ธรรมได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก ที่ในทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยโสดาปัตติมรรคญาณ

อุปาทาน ๔

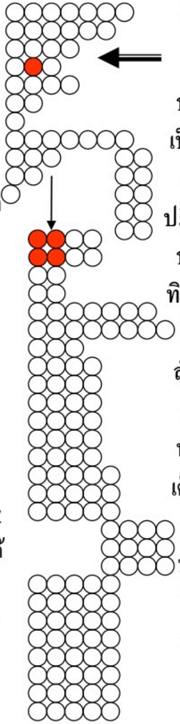
กามุปาทาน

ธรรมชาติที่เป็นเครื่องยึดมั่นในกามคุณอารมณ์ องค์ธรรม ได้แก่ โลภเจตสิก ที่ในโลภมูลจิต ๘ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอนาคามิมรรคญาณ

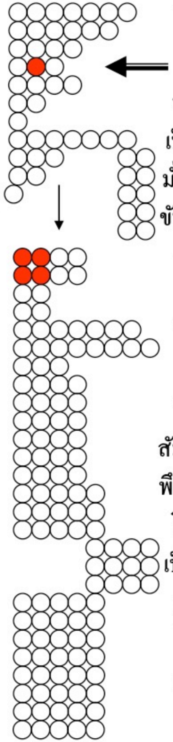
ทิฏฐุปาทาน

ธรรมชาติที่เป็นเครื่องยึดมั่นในความเห็นผิดที่นอกจากสีลัพพตุปาทาน อัตตวาทุปาทาน องค์ธรรม ได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก ที่ในทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็น สมุจเฉทปหาน ด้วยโสดาปัตติมรรคญาณ

สีลัพพตุปาทาน

ธรรมชาติที่เป็นเครื่องยึดมั่นในการปฏิบัติผิด องค์ธรรมได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก ที่ในทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยโสดาปัตติมรรคญาณ

อัตตวาทุปาทาน

ธรรมชาติที่เป็นเครื่องยึดมั่นในรูปนามขันธ์ ๕ ว่าเป็นตัวเป็นตน องค์ธรรม ได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก ที่ในทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็น สมุจเฉทปหาน ด้วยโสดาปัตติมรรคญาณ

นิวรณ์ ๖

นิวรณ์ หมายถึง ธรรมชาติที่เป็นเครื่องขวางกั้นคุณความดี ตลอดถึงมรรค ผล นิพพาน ฌาน อภิญญา มี ๖ อย่าง คือ

๑. กามฉันทนิวรณ์ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องขวางกั้นคุณความดี คือ ความยินดีพอใจในกามคุณอารมณ์ องค์ธรรมได้แก่ โลภเจตสิก ที่ในโลภมูลจิต ๘ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอนาคามิมรรคญาณ

๒. พยาปาทนิวรณ์ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องขวางกั้นคุณความดี คือ ความโกรธ ความพยาบาทปองร้าย องค์ธรรมได้แก่ โทสเจตสิก ที่ในโทสมูลจิต ๒ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอนาคามิมรรคญาณ

๓. ถีนมิทธนิวรณ์ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องขวางกั้นคุณความดี คือ ความเซื่องซึม ท้อถอยจากอารมณ์แห่งคุณความดี องค์ธรรมได้แก่ ถีนเจตสิก และมิทธเจตสิก ที่ในอกุศลสสังขาริกจิต ๕ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วย อรหัตตมรรคญาณ

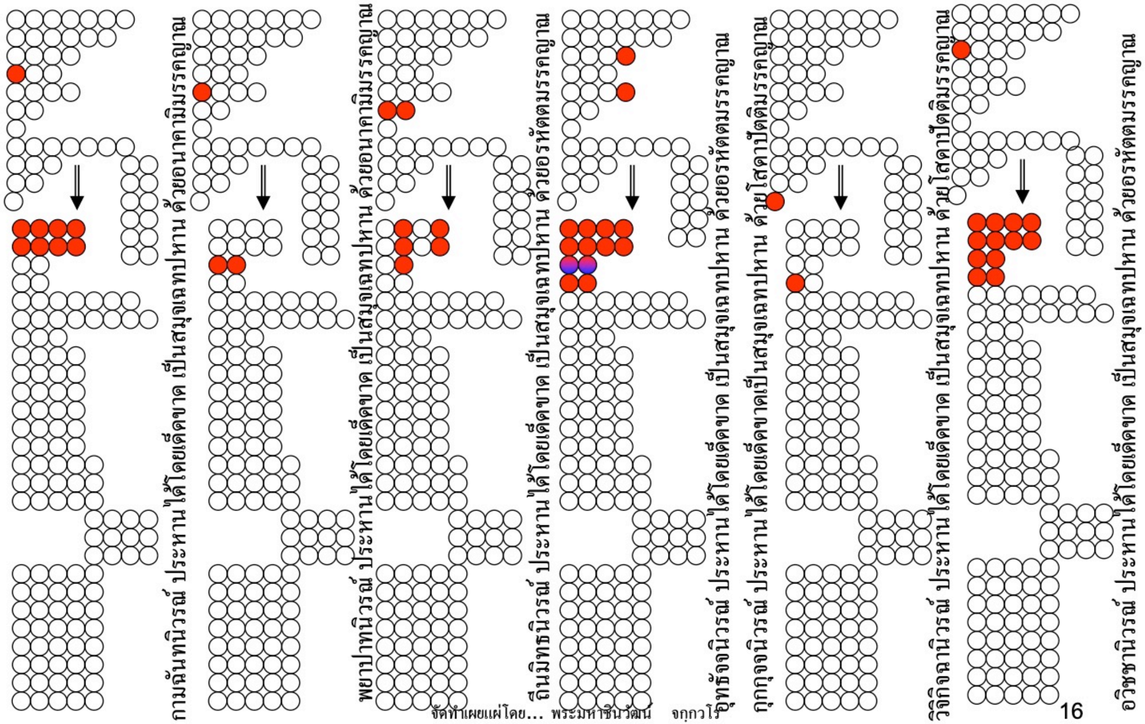
๔. อุทธัจจกุกกุจจนิวรณ์ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องขวางกั้นคุณความดี คือ ความฟุ้งซ่าน รำคาญใจ องค์ธรรมได้แก่ **อุทธัจจเจตสิก** ที่ในอกุศลจิต ๑๒ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ และ **กุกกุจจเจตสิก** ที่ในโทสมูลจิต ๒ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยโสดาปัตติมรรคญาณ

๕. วิจิกิจฉานิวรณ์ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องขวางกั้นคุณความดี คือ ความลังเลสงสัย องค์ธรรมได้แก่ วิจิกิจฉาเจตสิก ที่ในวิจิกิจฉาสัมปยุตตจิต ๑ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยโสดาปัตติมรรคญาณ

๖. อวิชชานิวรณ์ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องขวางกั้นคุณความดี คือ ความไม่รู้สภาวธรรมทั่วไป ตามความเป็นจริง องค์ธรรมได้แก่ โมหเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

นิวรณ์ ๖ ที่ประกอบกับจิต และธรรมที่ละนิวรณ์นั้น ๆ ได้โดยสมุจเฉทปหาน

กามฉันทนิวรณ์ พยาปาทนิวรณ์ ถีนมิทธนิวรณ์ อุทธัจจกุกกุจจนิวรณ์ วิจิกิจฉานิวรณ์ อวิชชานิวรณ์

อนุสัย ๗

อนุสัย แปลว่า ธรรมชาติที่นอนเนื่อง หมายถึง กิเลสอย่างละเอียด ที่นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน ทำให้สัตว์ทั้งหลายหลงไหลอยู่สังสารวัฏฏ์ อย่างไม่สร่างซา เมื่อได้เหตุได้ปัจจัยพอเหมาะแล้ว ก็จะแปรสภาพเป็นปริยุฏฐานกิเลส กลุ้มรุมอยู่ในจิตใจ เป็นมโนทุจริต และเปลี่ยนเป็นวีติกกมกิเลส ล่วงล้ำออกมาทางกาย ทางวาจา เป็นกายทุจริต วจีทุจริต เมื่อหมดเหตุหมดปัจจัย ก็กลับกลาย เป็นอนุสัยกิเลส เหมือนเดิม มี ๗ อย่าง คือ

๑. กามราคานุสัย ความยินดีพอใจในกามคุณอารมณ์ องค์ธรรมได้แก่ โลภเจตสิก ที่ในโลภมูลจิต ๘ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอนาคามิมรรคญาณ

๒. ภวราคานุสัย ความยินดีติดใจในรูปภพ อรูปภพ หรือ รูปฌาน อรูปฌาน องค์ธรรมได้แก่ โลภเจตสิก ที่ในทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

๓. ปฏิฆานุสัย ความโกรธ ความขุ่นเคือง ความพยาบาทปองร้าย องค์ธรรมได้แก่ โทสเจตสิก ที่ในโทสมูลจิต ๒ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอนาคามิมรรคญาณ

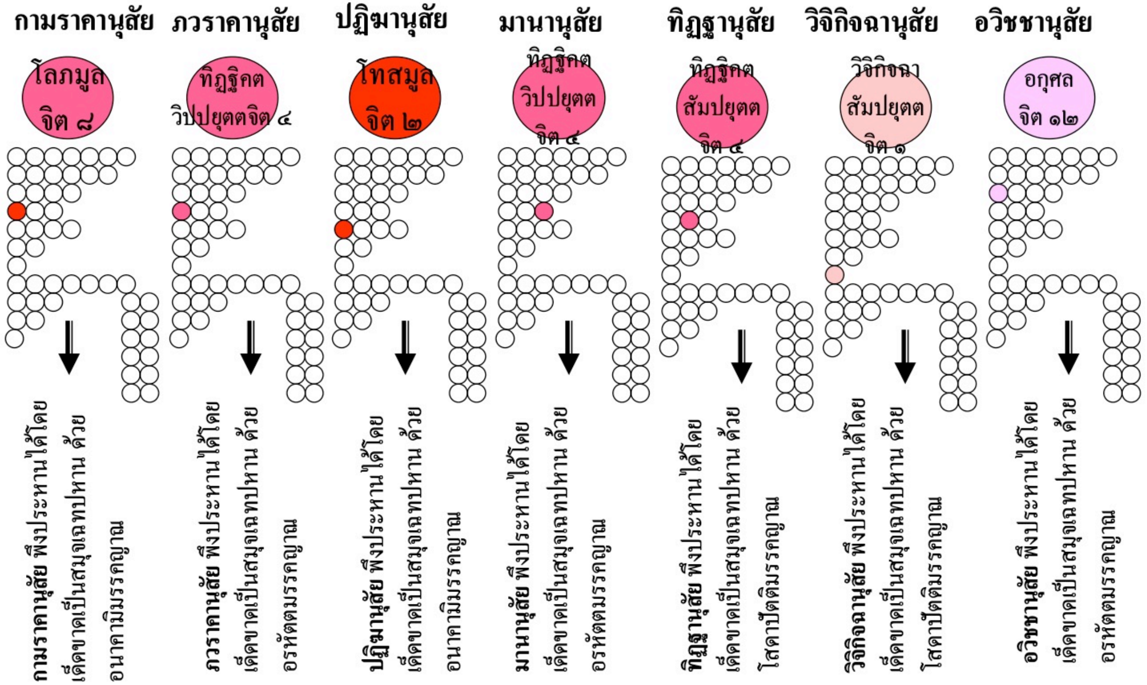
๔. มานานุสัย ความเย่อหยิ่งถือตัวถือตน องค์ธรรมได้แก่ มานเจตสิก ที่ในทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

๕. ทิฏฐานุสัย ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม องค์ธรรมได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก ที่ในทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด ด้วยโสดาปัตติมรรคญาณ

๖. วิจิกิจฉานุสัย ความลังเลสงสัย ไม่ตกลงใจ เมื่อปรารภถึงคุณพระพุทธเจ้า เป็นต้น คือ ความไม่แน่ใจ องค์ธรรมได้แก่ วิจิกิจฉาเจตสิก ที่ในวิจิกิจฉาสัมปยุตตจิต ๑ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยโสดาปัตติมรรคญาณ

๗. อวิชชานุสัย ความไม่รู้สภาวธรรมโดยทั่วไปตามความเป็นจริง องค์ธรรมได้แก่ โมหเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

อนุสัยกิเลสที่ประกอบกับจิต และธรรมที่ละอนุสัยนั้น ๆ โดยสมุจเฉทปหาน

สังโยชน์ ๑๐ ตามสุตตันตนัย

สังโยชน์ แปลว่า **เครื่องร้อยรัด** หมายถึง ธรรมชาติที่เป็นเครื่องร้อยรัดสัตว์ไว้ในวัฏฏทุกข์ ไม่ให้ออกไปจากสังสารวัฏฏ์ได้ เปรียบเหมือนเชือกที่ผูกล่ามสัตว์ไว้กับหลัก ไม่ให้หลุดรอดพ้นไปได้ มี ๑๐ อย่าง คือ

๑. **กามราคสังโยชน์** ธรรมชาติที่ร้อยรัดสัตว์ไว้ในกามภพ หรือ กามคุณอารมณ์ องค์ธรรมได้แก่ โลภเจตสิก ที่ในโลภมูลจิต ๘ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอนาคามิมรรคญาณ

๒. **รูปราคสังโยชน์** ธรรมชาติที่ร้อยรัดสัตว์ไว้ในรูปภพ หรือ รูปฌาน องค์ธรรมได้แก่ โลภเจตสิก ที่ในทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

๓. **อรูปราคสังโยชน์** ธรรมชาติที่ร้อยรัดสัตว์ไว้ในอรูปภพ หรือ อรูปฌาน องค์ธรรมได้แก่ โลภเจตสิก ที่ในทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

๔. **ปฏิฆสังโยชน์** ธรรมชาติที่ร้อยรัดสัตว์ไว้ในความโกรธ ความประทุษร้าย ความขัดเคือง องค์ธรรมได้แก่ โทสเจตสิก ที่ในโทสมูลจิต ๒ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอนาคามิมรรคญาณ

๕. **มานสังโยชน์** ธรรมชาติที่ร้อยรัดสัตว์ไว้ในความเย่อหยิ่งถือตัว องค์ธรรมได้แก่ มานเจตสิก ที่ในทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

๖. **ทิฏฐิสังโยชน์** ธรรมชาติที่ร้อยรัดสัตว์ไว้ในความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรมอันดี องค์ธรรมได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก ที่ในทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยโสดาปัตติมรรคญาณ

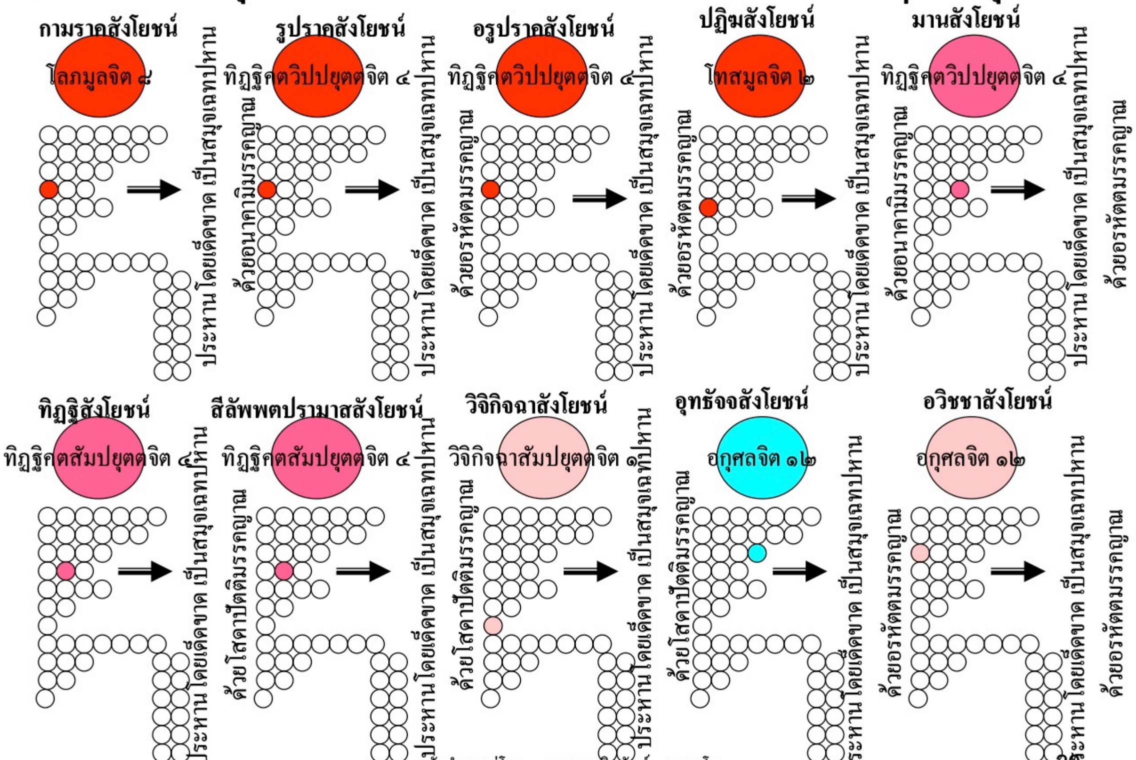
๗. **สีลัพพตปรามาสสังโยชน์** ธรรมชาติที่ร้อยรัดสัตว์ไว้ในความยึดถือในข้อปฏิบัติที่ผิด องค์ธรรมได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก ที่ในทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยโสดาปัตติมรรคญาณ

๘. **วิจิกิจฉาสังโยชน์** ธรรมชาติที่ร้อยรัดสัตว์ไว้ในความลังเลสงสัยในคุณพระรัตนตรัย เป็นต้น องค์ธรรมได้แก่ วิจิกิจฉาเจตสิก ที่ในวิจิกิจฉาสัมปยุตตจิต ๑ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยโสดาปัตติมรรคญาณ

๙. **อุทธัจจสังโยชน์** ธรรมชาติที่ร้อยรัดสัตว์ไว้ในความฟุ้งซ่าน ซัดส่าย จับอารมณ์ไม่มั่น องค์ธรรมได้แก่ อุทธัจจเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

๑๐. **อวิชชาสังโยชน์** ธรรมชาติที่ร้อยรัดสัตว์ไว้ในความไม่รู้สภาวธรรมโดยทั่วไปตามความเป็นจริง องค์ธรรมได้แก่ โมหเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

สังโยชน์ ๑๐ ตามสุตตันตนัย ที่ประกอบกับจิต และธรรมที่ละสังโยชน์นั้น ๆ โดยสมุจเฉทปหาน

สังโยชน์ ๑๐ ตามอภิธัมมนัย

๑. **กามราคสังโยชน์** ธรรมชาติที่มีความยินดีติดใจในกามภพ หรือ ในกามคุณอารมณ์ องค์ธรรมได้แก่ โลภเจตสิก ที่ในโลภมูลจิต ๘ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอนาคามิมรรคญาณ

๒. **ภวราคสังโยชน์** ธรรมชาติที่มีความยินดีติดใจในรูปภพ อรูปภพ หรือ รูปฌาน อรูปฌาน องค์ธรรมได้แก่ โลภเจตสิก ที่ในทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

๓. **ปฏิฆสังโยชน์** ธรรมชาติที่มีความโกรธ ประทุษร้าย ขัดเคืองในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคือง องค์ธรรมได้แก่ โทสเจตสิก ที่ในโทสมูลจิต ๒ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอนาคามิมรรคญาณ

๔. **มานสังโยชน์** ธรรมชาติที่มีความเย่อหยิ่งถือตัว โดยการเปรียบเทียบกับบุคคลอื่น องค์ธรรมได้แก่ มานเจตสิก ที่ในทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

๕. **ทิฏฐิสังโยชน์** ธรรมชาติที่มีความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม องค์ธรรมได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก ที่ในทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วย โสดาปัตติมรรคญาณ

๖. **สีลัพพตปรามาสสังโยชน์** ธรรมชาติที่มีความยึดถือในข้อปฏิบัติที่ผิดจากหนทางแห่งมัชฌิมาปฏิปทา ว่าเป็นหนทางที่ถูกต้อง องค์ธรรมไดแก่ ทิฏฐิเจตสิก ที่ในทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยโสดาปัตติมรรคญาณ

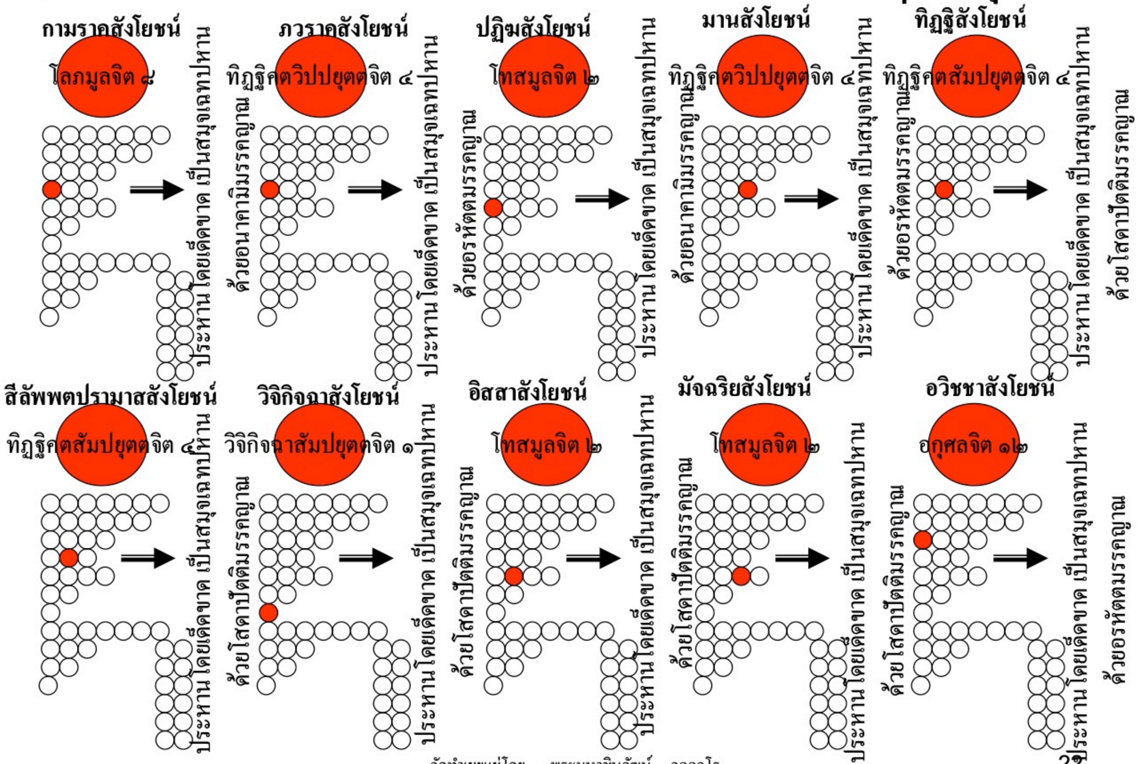
๗. **วิจิกิจฉาสังโยชน์** ธรรมชาติที่มีความลังเลสงสัย ไม่ตกลงใจในคุณพระรัตนตรัย เป็นต้น องค์ธรรมได้แก่ วิจิกิจฉาเจตสิก ที่ในวิจิกิจฉาสัมปยุตตจิต ๑ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยโสดาปัตติมรรคญาณ

๘. **อิสสาสังโยชน์** ธรรมชาติที่ไม่พอใจในทรัพย์สมบัติ หรือ คุณความดีของผู้อื่น องค์ธรรมได้แก่ อิสสาเจตสิก ที่ในโทสมูลจิต ๒ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยโสดาปัตติมรรคญาณ

๙. **มัจฉริยสังโยชน์** ธรรมชาติที่มีความหวงแหนในทรัพย์สมบัติ หรือคุณความดีของตน องค์ธรรมได้แก่ มัจฉริยเจตสิก ที่ในโทสมูลจิต ๒ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยโสดาปัตติมรรคญาณ

๑๐. **อวิชชาสังโยชน์** ธรรมชาติที่ไม่รู้สภาวธรรมโดยทั่วไปตามความเป็นจริง องค์ธรรมได้แก่ โมหเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

สังโยชน์ ๑๐ ตามอภิธัมมนัยที่ประกอบกับจิต และธรรมที่ละสังโยชน์นั้น ๆ โดยสมุจเฉทปหาน

กิเลส ๑๐

กิเลส หมายถึง ธรรมชาติที่มีความเศร้าหมองเดือดร้อน และทำให้สัมปยุตตธรรม คือ ธรรมที่ประกอบพร้อมกับตน พร้อมทั้ง **สหชาตธรรม** คือ ธรรมที่เกิดพร้อมกับตนนั้น เศร้าหมอง เร่าร้อนไปด้วย มี ๑๐ ประการ คือ

๑. **โลภกิเลส** ธรรมชาติที่เป็นความโลภอยากได้ในอารมณ์ที่น่าปรารถนา องค์ธรรมที่ได้แก่ **โลภเจตสิก** ที่ในโลภมูลจิต ๘ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

๒. **โทสกิเลส** ธรรมชาติที่เป็นความโกรธ ไม่พอใจ ขัดเคืองในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคือง องค์ธรรมได้แก่ **โทสเจตสิก** ที่ในโทสมูลจิต ๒ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอนาคามิมรรคญาณ

๓. **โมหกิเลส** ธรรมชาติที่เป็นความหลง ความไม่รู้สภาวธรรมโดยทั่วไป ตามความเป็นจริง องค์ธรรมได้แก่ **โมหเจตสิก** ที่ในอกุศลจิต ๑๒ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

๔. **มานกิเลส** ธรรมชาติที่เป็นความเย่อหยิ่ง ถือตัวถือตน องค์ธรรมได้แก่ **มานเจตสิก** ที่ในทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

๕. **ทิฏฐิกิเลส** ธรรมชาติที่เป็นความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม องค์ธรรมได้แก่ **ทิฏฐิเจตสิก** ที่ในทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยโสดาปัตติมรรคญาณ

๖. **วิจิกิจฉากิเลส** ธรรมชาติที่เป็นความลังเลสงสัยในคุณพระรัตนตรัย เป็นต้น องค์ธรรมได้แก่ **วิจิกิจฉาเจตสิก** ที่ในวิจิกิจฉาสัมปยุตตจิต ๑ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยโสดาปัตติมรรคญาณ

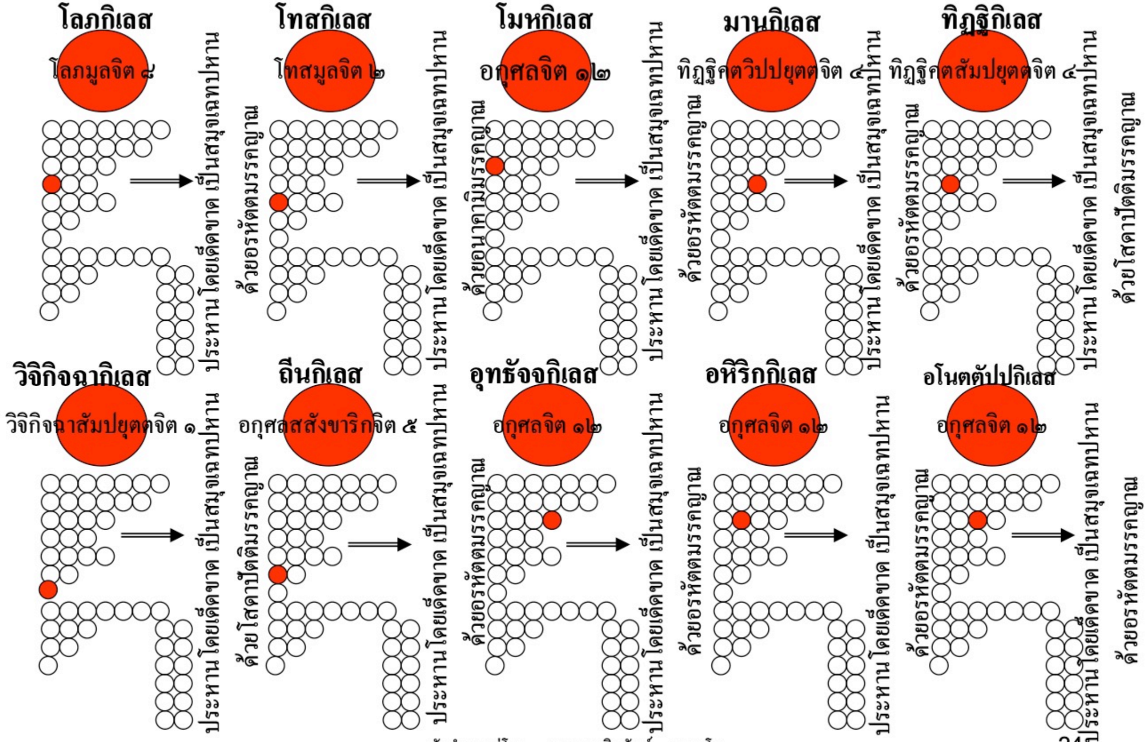
๗. **ถีนกิเลส** ธรรมชาติที่ทำให้จิตเซื่องซึม ท้อถอยจากอารมณ์ที่เป็นกุศล องค์ธรรมได้แก่ **ถีนเจตสิก** ที่ในอกุศลสสังขาริกจิต ๕ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

๘. **อุทธัจจกิเลส** ธรรมชาติที่ทำให้สัมปยุตตธรรมซัดส่าย จับอารมณ์ไม่มั่น องค์ธรรมได้แก่ **อุทธัจจเจตสิก** ที่ในอกุศลจิต ๑๒ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

๙. **อหิริกกิเลส** ธรรมชาติที่ไม่มีความละอายต่อทุจริต องค์ธรรมได้แก่ **อหิริกเจตสิก** ที่ในอกุศลจิต ๑๒ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

๑๐. **อโนตตัปปกิเลส** ธรรมชาติที่ไม่มีความเกรงกลัวต่อทุจริต องค์ธรรมได้แก่ **อโนตตัปปเจตสิก** ที่ในอกุศลจิต ๑๒ พึงประหานได้โดยเด็ดขาด ด้วยอรหัตตมรรคญาณ

กิเลส ๑๐ ที่ประกอบกับจิต และธรรมที่ละกิเลสนั้น ๆ โดยสมุจเฉทปหาน

แสดงอกุศลเจตสิก ๑๔ ในอกุศลสังคหะ ๙ กอง

อกุศลเจตสิก ๑๔	อาสวะ๔	โอฆะ ๔	โยคะ๔	คันถะ๔	อุปาทาน ๔	นิวรณ์ ๖	อนุสัย	สังโยชน์ ๑๐	กิเลส ๑๐	รวม
โมหะ	อวิชาสวะ	อวิชโชฆะ	อวิชชาโยคะ	-	-	อวิชชานิวรณ์	อวิชชานุสัย	อวิชชาสังโยชน์	โมหกิเลส	๗
อหิริกะ									อหิริกะกิเลส	๑
อโนตัปปะ									อโนตตัปปะ	
อุทธัจจะ	-	-	-	-	-	อุทธัจจนิวรณ์	-	อุทธัจจสังโยชน์	อุทธัจจะกิเลส	๓
โลภะ	กามาสวะ ภวาสวะ	กาโมฆะ ภโวฆะ	กามโยคะ ภวโยคะ	อภิชฌา	กามุปาทาน	กามฉันทนิวรณ์	กามราคนุสัย ภวราคานุสัย	กามราคะ ภวราคะ	โลภกิเลส	๑๔/๑๕

อกุศลเจตสิก ๑๔	อาสวะ๔	โอฆะ ๔	โยคะ๔	คันถะ๔	อุปาทาน ๔	นิวรณ์ ๖	อนุสัย	สังโยชน์ ๑๐	กิเลส ๑๐	รวม
ทิฏฐิ	ทิฏฐาสวะ	ทิฏโฐฆะ	ทิฏฐิโยคะ	สีลัพพตปรามาสกายคันถะ อิทังสัจจาภินิเวสกายคันถะ	ทิฏฐุปาทาน สีลัพพตุปาทาน อัตตวาทุปาทาน	-	ทิฏฐานุสัย	ทิฏฐิสังโยชน์ สีลัพพตปรามาสสังโยชน์	ทิฏฐิกิเลส	๑๑
มานะ	-	-	-	-	-	-	มานานุสัย	มานสังโยชน์	มานกิเลส	๓
โทสะ	-	-	-	พยาปาทกายคันถะ	-	พยาปาทนิวรณ์	ปฏิฆานุสัย	ปฏิฆะสังโยชน์	โทสกิเลส	๕

อกุศลเจตสิก ๑๔	อาสวะ๔	โอฆะ ๔	โยคะ๔	คันถะ๔	อุปาทาน ๔	นิวรณ์ ๖	อนุสัย	สังโยชน์ ๑๐	กิเลส ๑๐	รวม
อิสสา	-	-	-	-	-	-	-	อิสสาสังโยชน์	-	๑
มัจฉริยะ	-	-	-	-	-	-	-	มัจฉริยสังโยชน์	-	๑
กุกกุจจะ	-	-	-	-	-	กุกกุจจนิวรณ์	-	-	-	๑
ถีนะ	-	-	-	-	-	ถีนนิวรณ์	-	-	ถีนกิเลส	๒
มิทธะ	-	-	-	-	-	มิทธนิวรณ์	-	-	-	๑
วิจิกิจฉา	-	-	-	-	-	วิจกิจฉานิวรร์	วิจิกิจฉานุสัย	วิจิกิจฉาสังโยชน์	วิจิกิจฉากิเลส	๔

อุปกิเลส ๑๖

อุปกิเลส ๑๖ หรือ จิตตอุปกิเลส ๑๖

ธรรมเครื่องเศร้าหมอง , สิ่งที่ทำให้จิตขุ่นมัว รับคุณธรรมได้ยาก ดุจผ้าเปรอะเปื้อน ย้อมไม่ดี

- **อภิชฌาวิสมโลภะ** โลภะไม่สมควร
- **พยาบาท** คิดร้าย
- **โกธะ** ความโกรธ
- **อุปนาหะ** ความผูกโกรธ
- **มักขะ** ความลบหลู่คุณท่าน
- **ปลาสะ** ความตีเสมอ
- **อิสสา** ความริษยา
- **มัจฉริยะ** ความตระหนี่
- **มายา** มารยา
- **สาเฐยยะ** โอ้อวด
- **ถัมภะ** หัวดื้อ
- **สารัมภะ** แข่งดี
- **มานะ** ทะนงตน
- **อติมานะ** ดูหมิ่น
- **มทะ** มัวเมา
- **ปมาทะ** ประมาท

อภิชฌาวิสมโลภะ

คิดเพ่งเล็งอยากได้ โลภไม่สมควร, โลภกล้า จ้องจะเอาไม่เลือกว่า ควร หรือ ไม่ควร

ปรสมฺปตฺตีนํ สกกรณอิจฺฉาลกฺขณา **ลักษณะ**

มีความปรารถนาทำสมบัติของผู้อื่นให้เป็นของตน

เตนากาเรน ปสงฺคภาวรสา **กิจ**

มีความเกี่ยวข้องโดยอาการอย่างนั้น

ปรสมฺปตฺติอภิมุขภาวปจฺจุปฏฺฐานา **ผลปรากฏ**

มีความมุ่งหมายแต่สมบัติของผู้อื่น

ปรสมฺปตฺตีสุ อภิรติปทฏฺฐานา **เหตุใกล้ให้เกิด**

มีความยินดียิ่งในสมบัติของผู้อื่น

พยาบาท

อุปกิเลส ๑๖

คิดร้ายเขา

จณฺฑิกฺกลกฺขโณ	**ลักษณะ** มีการดุร้าย
วิสปฺปนรโส	**กิจ**
อตฺตโน นิสฺสยทหนรโส วา	มีอันกระสับกระส่าย หรือ แผดเผาที่อยู่ของตน
ทุสฺสนปจฺจุปฏฺฐาโน	**ผลปรากฏ** มีการประทุษร้าย
อาฆาตวตฺถุปทฏฺฐาโน	**เหตุใกล้ให้เกิด** มีอาฆาตวัตถุ

โกธะ

ความโกรธ

กุชฺฌนลกฺขโณ **ลักษณะ**

จณฺฑิกฺกลกฺขโณ วา มีความเดือดดาล หรือ

มีความดุร้าย

อาฆาตกรณรโส **กิจ**

มีการผูกอาฆาต

ทุสฺสนปจฺจุปฏฺฐาโน **ผลปรากฏ**

มีความประทุษร้าย

อุปนาหะ

ความผูกโกรธ

อุปนฺทฺธนลกฺขโณ ลักษณะ

มีความผูกโกรธ

เวรํ อปฺปฏินิสฺสชฺชนรโส กิจ

มีการไม่สลัดทิ้งการจองเวร

โกธานุปฺปพนฺธภาวปจฺจุปฏฺฐาโน ผลปรากฏ

มีการโกรธติดต่อเรื่อยไป

มักขะ

ความลบหลู่คุณท่าน, ความหลู่ความดีของผู้อื่น, การลบล้างปิดซ่อนคุณค่าความดี

ปรคุณมกฺขนลกฺขโณ ลักษณะ

มีความลบหลู่คนอื่น

เตสํ วินาสนรโส กิจ

มีความทำคุณของคนอื่นให้พินาศ

ตทวจฺฉาทนปจฺจุปฏฺฐาโน ผลปรากฏ

มีการปกปิดคุณของคนอื่น

ปลาสะ

ความตีเสมอ, ยกตัวเทียมท่าน, เอาตัวขึ้นตั้งขวางไว้ ไม่ยอมยกให้ใครดีกว่าตน

ยุคคฺคาหลกฺขโณ **ลักษณะ**

มีการถือเป็นคู่แข่ง

ปรคุเณหิ อตฺตโนคุณานํ สมิตกรณรโส **กิจ**

มีการทำคุณของตนให้เสมอกับคุณของคนอื่น

ปเรสํ คุณปฺปมาเณน อุปฏฺฐานปจฺจุปฏฺฐาโน **ผลปรากฏ**

มีการประมาณ (ตีค่า) เทียบคุณของคนอื่น

อภิชฌาวิสมโลภะ
มายา
พยาบาท
สาเถยยะ
โกธะ
ถัมภะ
อุปนาหะ
สารัมภะ
มักขะ
มานะ
ปลาสะ
อติมานะ
อิสสา
มทะ
มัจฉริยะ
ปมาทะ

อิสสา

ความริษยา

ปรสมฺปตฺติขิยฺยนลกฺขณา **ลักษณะ**

ตสฺสา อกฺขมนลกฺขณา วา มีความริษยาต่อสมบัติของคนอื่น หรือ

มีการทนไม่ได้ต่อสมบัติของคนอื่น

ตตฺถ อนภิรติรสา **กิจ**

มีความไม่ยินดียิ่งในสมบัติของคนอื่น

ตโต วิมุขภาวปจฺจุปฏฺฐานา **ผลปรากฏ**

มีความเบือนหน้าหนีจากสมบัติของคนอื่น

มัจฉริยะ

อุปกิเลส ๑๖

ความตระหนี่

อตฺตโน สมฺปตฺตินิคูหนลกฺขณํ **ลักษณะ**

มีการซ่อนเร้นสมบัติของตน

อตฺตโน สมฺปตฺติยา **กิจ**

ปเรหิสาธารณภาวอสุขายนรสํ มีความไม่สบายใจ เมื่อสมบัติของตน

มีคนอื่นร่วมใช้สอยด้วย

สงฺโกจนปจฺจุปฏฺฐานํ **ผลปรากฏ**

มีการสยิ้วหน้า

มายา

มารยา

กตปาปปฏิจฺฉาทนลกฺขณา **ลักษณะ**

มีการปกปิดบาปที่ตนเองกระทำแล้ว

ตสฺส นิคูหนรสา **กิจ**

มีการซ่อนเร้นบาปที่ตนเองกระทำแล้ว

ตทาวรณปจฺจุปฏฺฐานา **ผลปรากฏ**

มีการปิดกั้นบาปที่จนเองกระทำแล้ว

หญิงย่อมเกี่ยวชายด้วยฐานะ ๔๐ อย่าง

- สะบัดสะบิ้ง
- ก้มลง
- กรีดกราย
- ชะมดชม้อย
- เอาเล็บดีดเล็บ
- เอาเท้าเหยียบเท้า
- เอาไม้ขีดแผ่นดิน
- ชูเด็กขึ้น
- ลดเด็กลง
- เล่นเอง
- ให้เด็กเล่น
- จูบเอง
- ให้เด็กจูบ

- รับประทานเอง
- ให้เด็กรับประทาน
- ให้ของเด็ก
- ขอของคืน
- ล้อเลียนเด็ก
- พูดดัง
- พูดค่อย
- พูดคำเปิดเผย
- พูดลี้ลับ
- (ทำนิมิต) ด้วยการฟ้อน ด้วยการขับ ด้วยการประโคม ด้วยการร้องไห้ ด้วยการเยื้องกราย ด้วยการแต่งตัว
- ซิกซี้
- จ้องมองดู

- สั่นสะเอว
- ยังของลับให้ไหว
- ถ่างขา
- หุบเขา
- แสดงถัน
- แสดงรักแร้
- แสดงสะดือ
- ขยิบตา
- ยักคิ้ว
- แม้มริมฝีปาก
- แลบลิ้น

- เปลื้องผ้า
- นุ่งผ้า
- สยายผม
- เกล้าผม

อภิชฌาวิสมโลภะ
มายา
พยาบาท
สาเถยยะ
โกธะ
ถัมภะ
อุปนาหะ
สารัมภะ
มักขะ
มานะ
ปลาสะ
อติมานะ
อิสสา
มทะ
มัจฉริยะ
ปมาทะ

สาเถยยะ

ความโอ้อวดหลอกเขา, หลอกด้วยคำโอ้อวด

อตฺตโน อวิชฺชมานคุณปฺปกาสนลกฺขณํ **ลักษณะ**

มีการชอบเปิดเผยคุณที่ตนเองไม่มี

เตสํ สมฺทาหรณรสํ **กิจ**

มีการประมวลมาซึ่งคุณที่ตนเองไม่มีเหล่านั้น

สรีราการเรหิปิ **ผลปรากฎ**

เตสํวิภูตกรณปจฺจุปฏฐานํ มีการทำคุณที่ตนเองไม่มีเหล่านั้นให้ปรากฏแม้โดยอาการทางร่างกาย

ถัมภะ

ความหัวดื้อ, กระด้าง

จิตฺตสฺส อุทฺธุมาตภาวลกฺขโน **ลักษณะ**

มีความที่จิตผยอง

อปฺปติสฺสยวุตฺติรโส **กิจ**

มีพฤติกรรมที่ไม่ยำเกรง

อมทฺทวตาปจฺจุปฏฺฐาโน **ผลปรากฏ**

มีความไม่อ่อนโยน

สารัมภะ

ความแข่งดี, ไม่ยอมลดละ มุ่งแต่จะเอาชนะกัน

กรณุตฺตริยลกฺขโณ **ลักษณะ**

มีการทำความดีให้เหนือไว้

วิปจฺจนีกตารโส **กิจ**

มีการแสดงตนเป็นข้าศึกต่อคนอื่น

อคารวปจฺจุปฏฺฐาโน **ผลปรากฏ**

มีความไม่เคารพ

มานะ

ความถือตัว, ทะนงตน

อุนฺนติลกฺขโณ ลักษณะ

มีความถือตัว

อหงฺการรโส กิจ

มีความถือตัวว่า เป็นเรา

อุทฺธุมาตภาวปจฺจุปฏฺฐาโน ผลปรากฏ

มีความพองขึ้น

อติมานะ

ความถือตัวว่ายิ่งกว่าเขา, ดูหมิ่นเขา

อพฺภุนฺนติลกฺขโณ **ลักษณะ**

มีความเย่อหยิ่ง

อติวิยะ อหงฺการรโส **กิจ**

มีความถือตัวว่า เป็นเราจัด

อจฺจุทฺธุมาตภาวปจฺจุปฏฺฐาโน **ผลปรากฏ**

มีความหยิ่งจองหอง

มทะ

ความมัวเมา

มตฺตภาวลกฺขโณ **ลักษณะ**

มีความมัวเมา

มทคาหนรโส **กิจ**

มีความยึดถือด้วยการมัวเมา

อุมฺมาทปจฺจุปฏฺฐาโน **ผลปรากฏ**

มีความคลั่งไคล้

ปมาทะ

ความประมาท, ละเลย, เลินเล่อ

ปญฺจสุ กามคุเณสุจิตฺตโวสฺสคฺคลกฺขโณ **ลักษณะ**

มีการปล่อยจิตไปในเบญจกามคุณ

โวสฺสคฺคานุปฺปทานรโส **กิจ**

มีการกระตุ้นให้ปล่อยจิตมากขึ้น

สติวิปฺปวาสปจฺจุปฏฺฐาโน **ผลปรากฏ**

มีความขาดสติ

มิสสกสังคหะ

มิสสกสังคหะ หมายถึง หมวดธรรมที่สงเคราะห์สภาวธรรมต่าง ๆ มี เหตุ ๖ เป็นต้น ที่เป็นกุศล อกุศล และอัพยากตะ ปะปนกัน ดังมีวจนัตถะแสดงว่า

กุสลากุสลาพฺยากตมิสฺสกานํ เหตุฉกฺกาทีนํ สงฺคโหติ = มิสฺสกสงฺคโห

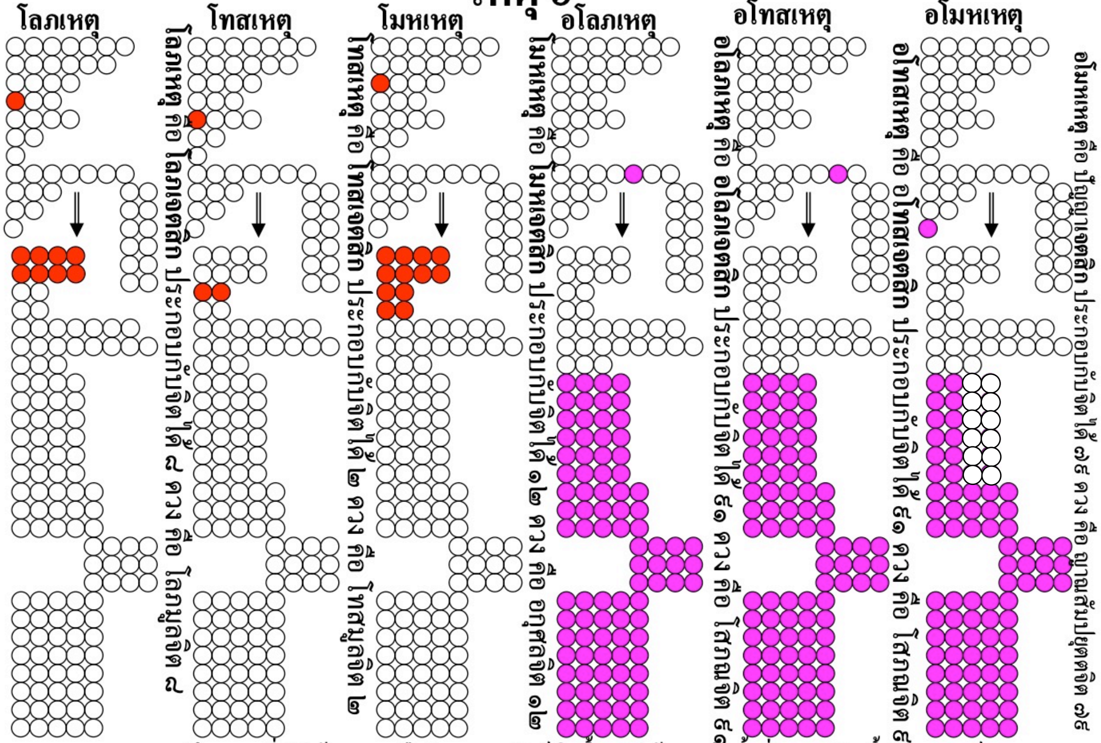
หมวดที่สงเคราะห์สภาวธรรมต่าง ๆ มีเหตุ ๖ เป็นต้น ที่เป็นกุศล อกุศล อัพยากตะ ปะปนกัน ฉะนั้น จึงชื่อว่า มิสสกสังคหะ

ในมิสสกสังคหะ นี้ แสดงธรรมไว้ ๗ หมวด คือ

๑. เหตุ ๖ ๒. ฌานังคะ๗ ๓.มัคคังคะ ๑๒ ๔.อินทรียังคะ ๒๒

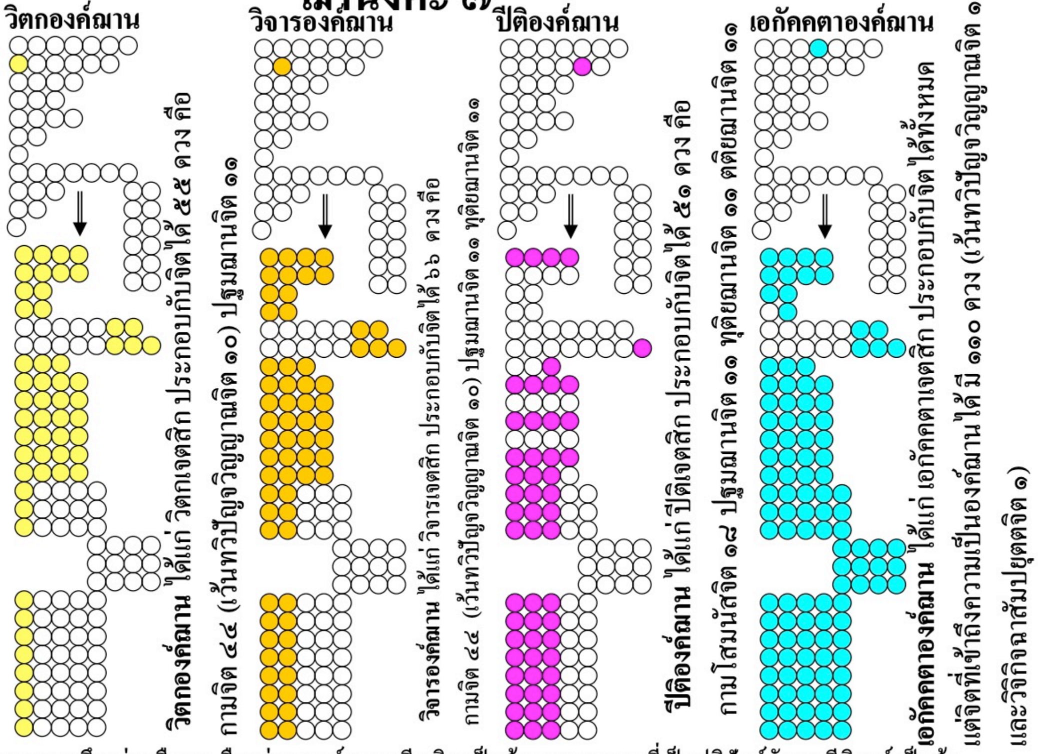
๕. พลังคะ ๙ ๖.อธิบดี ๔ ๗.อาหาร ๔ รวมเป็นธรรม ๖๔ ประการ

เหตุ ๖

เหตุ หมายถึง ธรรมที่ทำให้ผลธรรมคือวิบากนามขันธ์เกิดขึ้น ทำให้ผลธรรมตั้งมั่นและเจริญขึ้นในอารมณ์

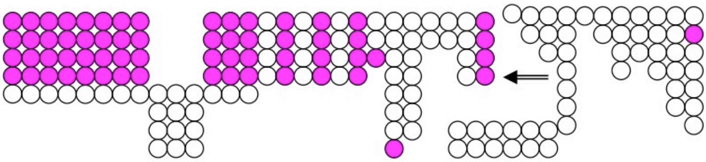
ฌานังคะ ๗

ฌาน หมายถึง เพ่ง หรือ เผา คือ เพ่งอารมณ์สมถะ มี กสิณ เป็นต้น และเผาธรรมที่เป็นปฏิปักษ์กับตน มีนิวรณ์ เป็นต้น

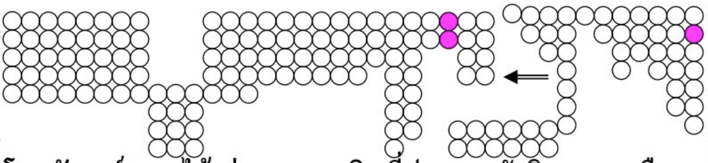
เวทนาองค์ฌาน

โสมนัสองค์ฌาน

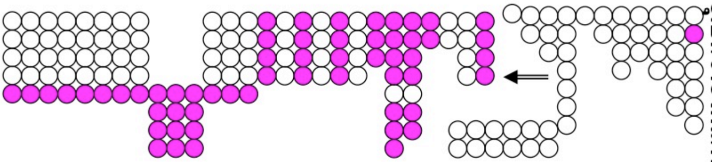
โสมนัสองค์ฌาน ได้แก่ **เวทนาเจตสิก** ที่ประกอบกับจิต ๖๒ ดวง คือ กามโสมนัสจิต ๑๘ ปฐมฌานจิต ๑๑ ทุติยฌานจิต ๑๑ ตติยฌานจิต ๑๑ จตุตถฌานจิต ๑๑

โทมนัสองค์ฌาน

โทมนัสองค์ฌาน ได้แก่ **เวทนาเจตสิก** ที่ประกอบกับจิต ๒ ดวง คือ โทสมูลจิต ๒

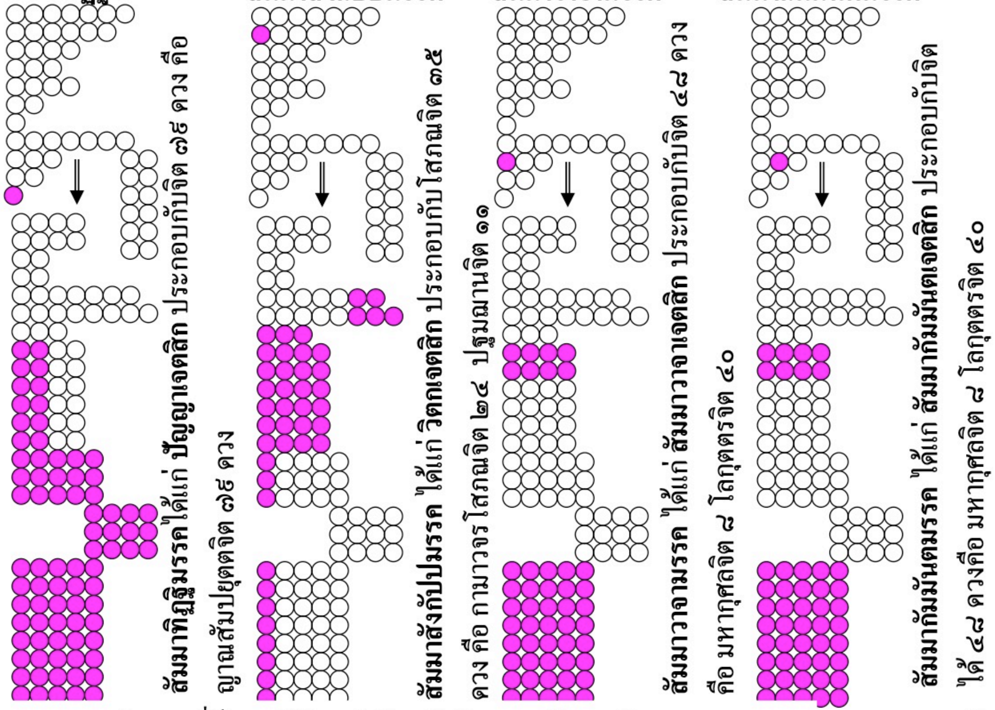
อุเบกขาองค์ฌาน

อุเบกขาองค์ฌาน ได้แก่ เวทนาเจตสิก ที่ประกอบกับจิต ๕๕ ดวง คือ กามอุเบกขาสหคตจิต ๓๒ ปัญจมฌานจิต ๒๓ แต่ที่เข้าถึงความเป็นองค์ฌานได้ มี ๔๗ ดวง (เว้นทวิปัญจวิญญาณจิต ๘ และวิจิกิจฉาสัมปยุตตจิต ๑) เพราะเป็นจิตที่มีกำลังอ่อน

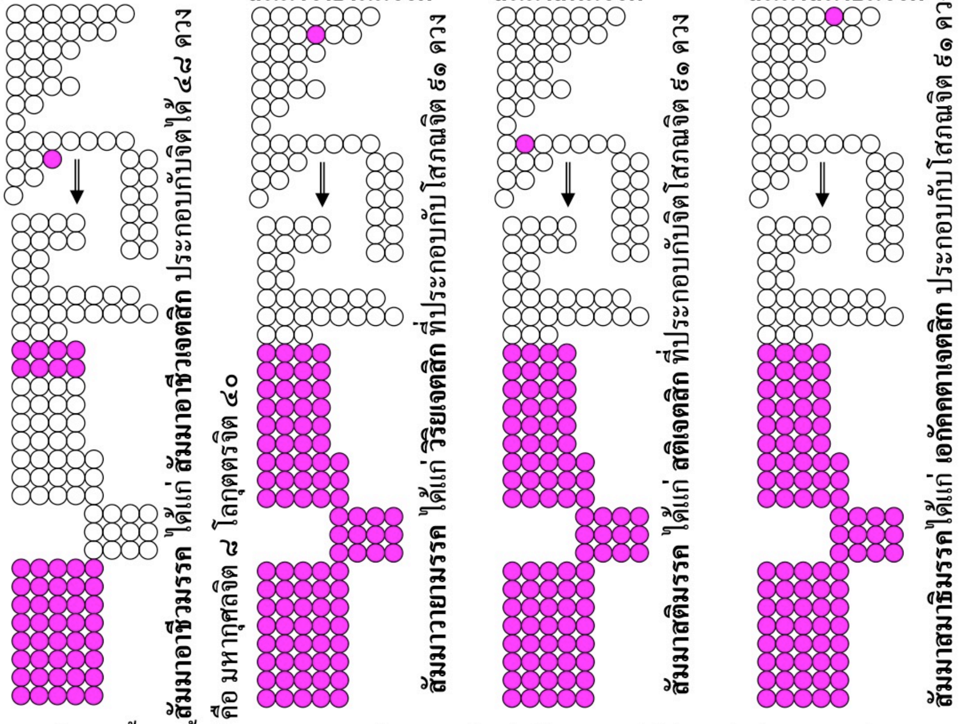
มัคคังคะ ๑๒

สัมมาทิฏฐิมรรค สัมมาสังกัปปมรรค สัมมาวาจามรรค สัมมากัมมันตมรรค

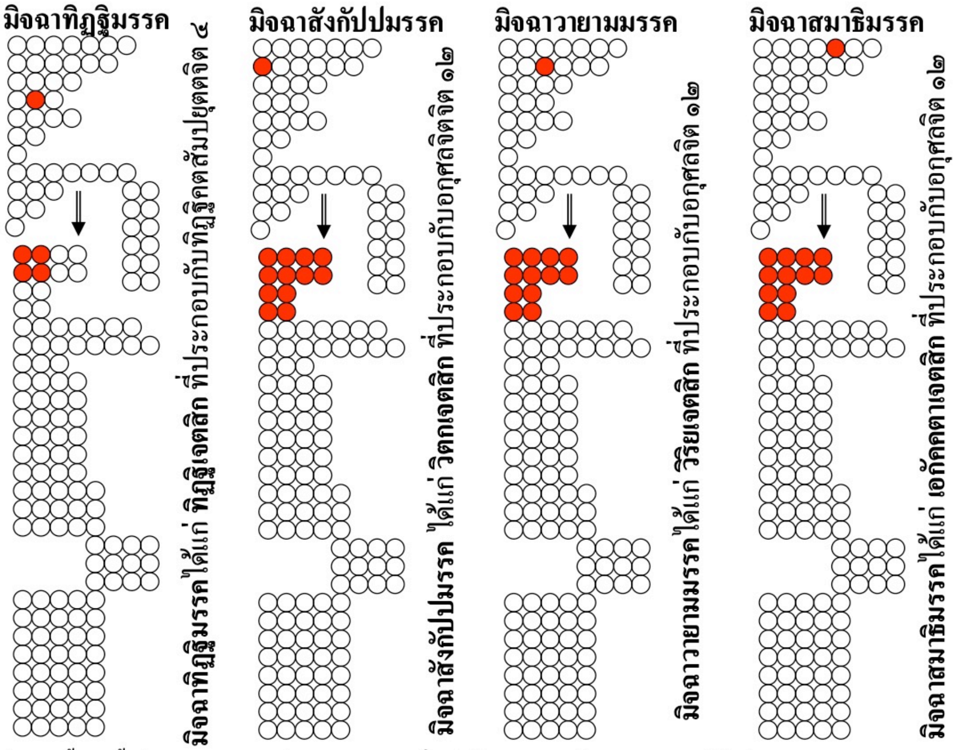

มรรค หมายถึง ธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงทุคติภูมิ สุคติภูมิ และพระนิพพาน คือ
มิจฉามรรค นำให้ถึงทุคติภูมิ ส่วน สัมมามรรค นำให้ถึงสุคติภูมิ และพระนิพพาน เป็นที่สุด

สัมมาอาชีวมรรค **สัมมาวายามมรรค** **สัมมาสติมรรค** **สัมมาสมาธิมรรค**

องค์มรรคทั้ง ๘ นี้ เป็นสัมมามรรค คือ มรรคฝ่ายดี เป็นเหตุนำให้ถึงสุคติภูมิและพระนิพพาน

องค์มรรคทั้ง ๔ นี้ เป็นมิจฉามรรค หรือ อกุศลมรรค ที่นำให้ถึงทุคติภูมิ คือ อบายภูมิ ๔ ได้แก่ นรก เปรต อสุรกาย และเดรัจฉาน

อินทริยังคะ ๒๒

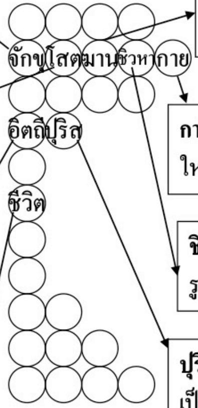
รูปอินทรีย์ องค์ธรรม ๘

จักขุนทรีย์ อินทรีย์คือจักขุ ได้แก่ จักขุปสาทรูป เป็นใหญ่ในการเห็นรูปารมณ์ คือ รูป

โสตินทรีย์ อินทรีย์คือโสตะ ได้แก่ โสตปสาทรูป เป็นใหญ่ในการรับสัททารมณ์ คือ เสียง

อิตถินทรีย์ อินทรีย์คือหญิง ได้แก่ อิตถีภาวรูป เป็นใหญ่ในความเป็นหญิง

รูปชีวิตินทรีย์ อินทรีย์คือชีวิต ได้แก่ ชีวิตรูป เป็นใหญ่ในการรักษากัมมชรูปที่เกิดพร้อมกันกับตน

ฆานินทรีย์ อินทรีย์คือฆานะ ได้แก่ ฆานปสาทรูป เป็นใหญ่ในการรับคันธารมณ์ คือ กลิ่น

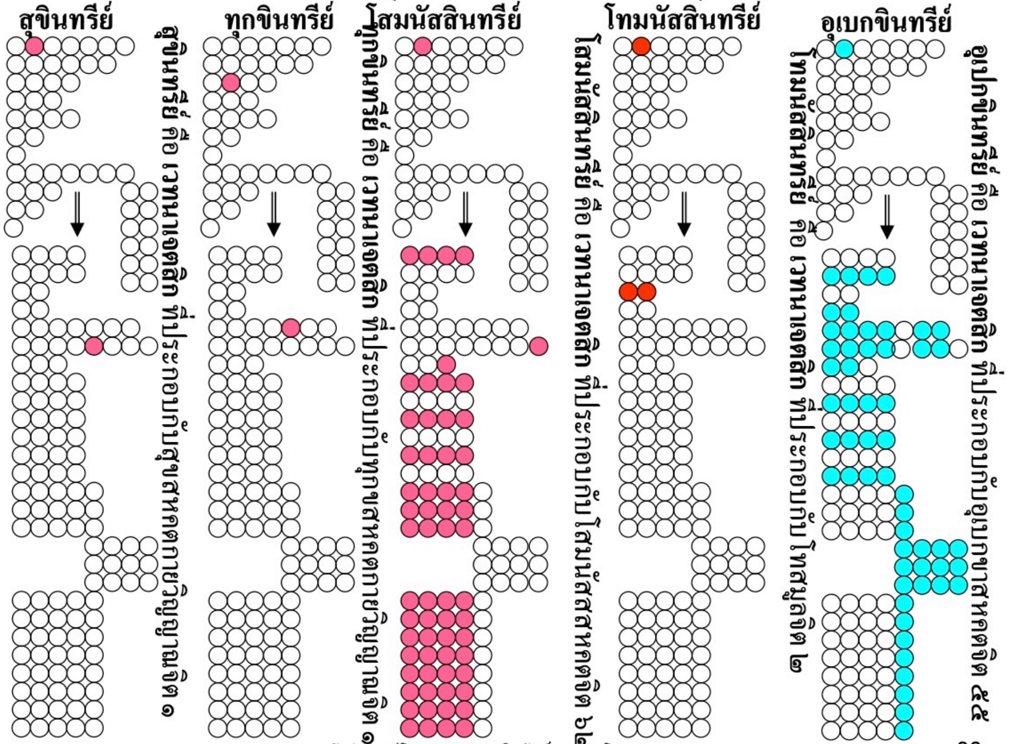
กายินทรีย์ อินทรีย์คือกาย ได้แก่ กายปสาทรูป เป็นใหญ่ในการรับโผฏฐัพพารมณ์ คือ สัมผัสต่าง ๆ

ชิวหินทรีย์ อินทรีย์คือชิวหา ได้แก่ ชิวหาปสาทรูป เป็นใหญ่ในการรับรสารมณ์ คือ รสต่าง ๆ

ปุริสินทรีย์ อินทรีย์คือบุรุษ ได้แก่ ปุริสภาวรูป เป็นใหญ่ในความเป็นชาย

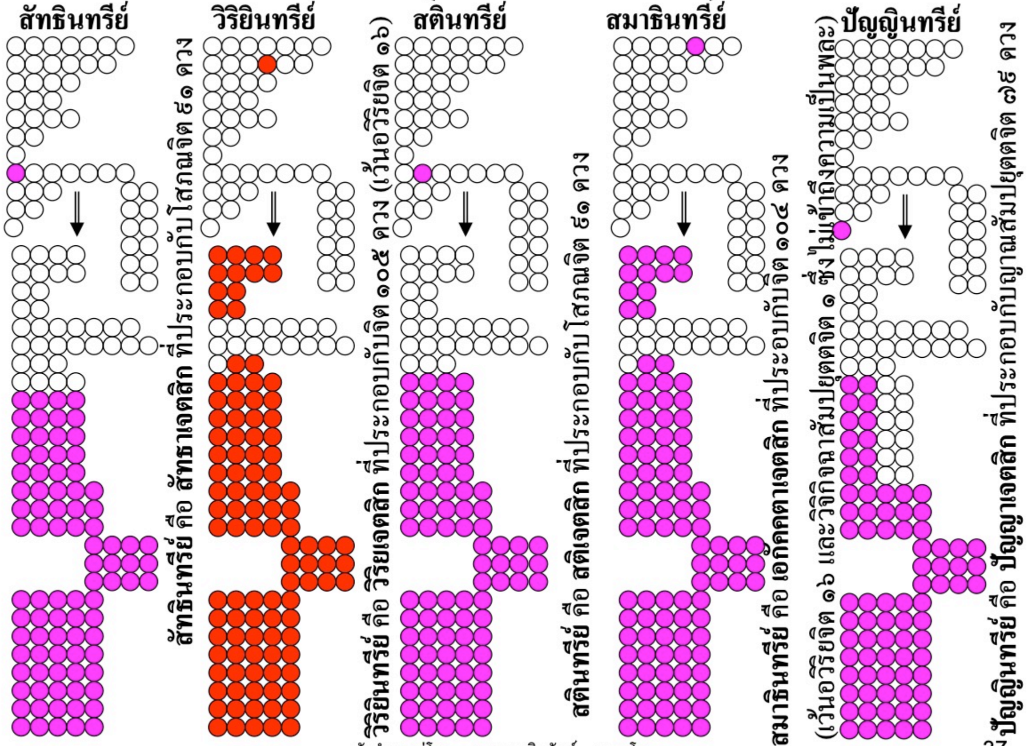
อินทรีย์ แปลว่า เป็นใหญ่เป็นผู้ปกครองเฉพาะในหน้าที่ของตน ๆ ไม่ก้าวก่ายกัน

เวทนินทรีย์ (เวทนาที่เป็นอินทรีย์) ๕

เวทนินทรีย์ แต่ละอย่าง ก็เป็นใหญ่ เป็นผู้ปกครองในหน้าที่การเสวยอารมณ์ เฉพาะของตน ๆ ไม่ก้าวก่ายกัน

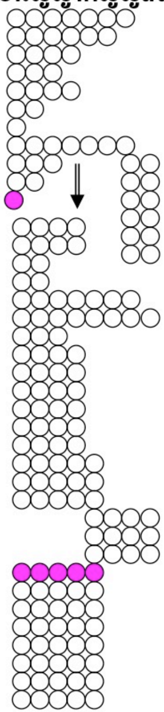
พลินทรีย์ (อินทรีย์ที่เป็นพละ) ๕

พลินทรีย์ แต่ละอย่าง ก็เป็นใหญ่ เป็นผู้ปกครองในหน้าที่การงานของตน และไม่หวั่นไหวในปฏิปักขธรรมของตน ๆ

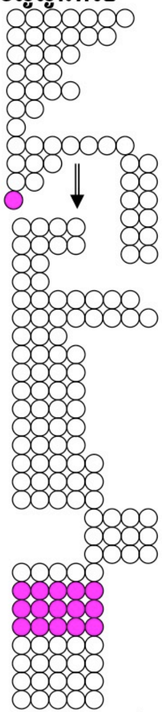
โลกุตตรอินทรีย์ (อินทรีย์ที่เป็นโลกุตตระ) ๓

อนัญญาตัญญัสสามิตินทรีย์

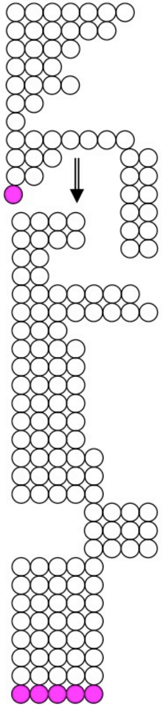
อนัญญาตัญญัสสามิตินทรีย์ คือ ปัญญาเจตสิก ที่ประกอบในโสดาปัตติมรรคจิต ๑ หรือ ๕

อัญญินทรีย์

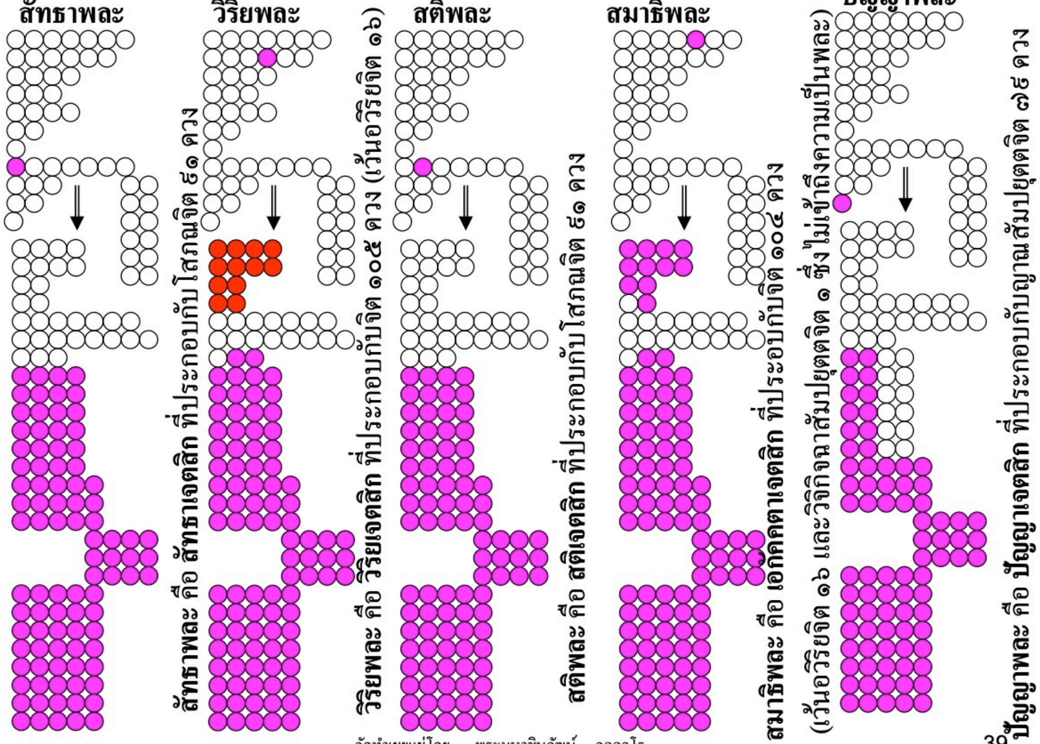
อัญญินทรีย์ คือ ปัญญาเจตสิก ที่ประกอบในมัคคจิตเบื้องบน ๓ หรือ ๑๕ และผลจิตเบื้องต่ำ ๓ หรือ ๑๕

อัญญาตาวินทรีย์

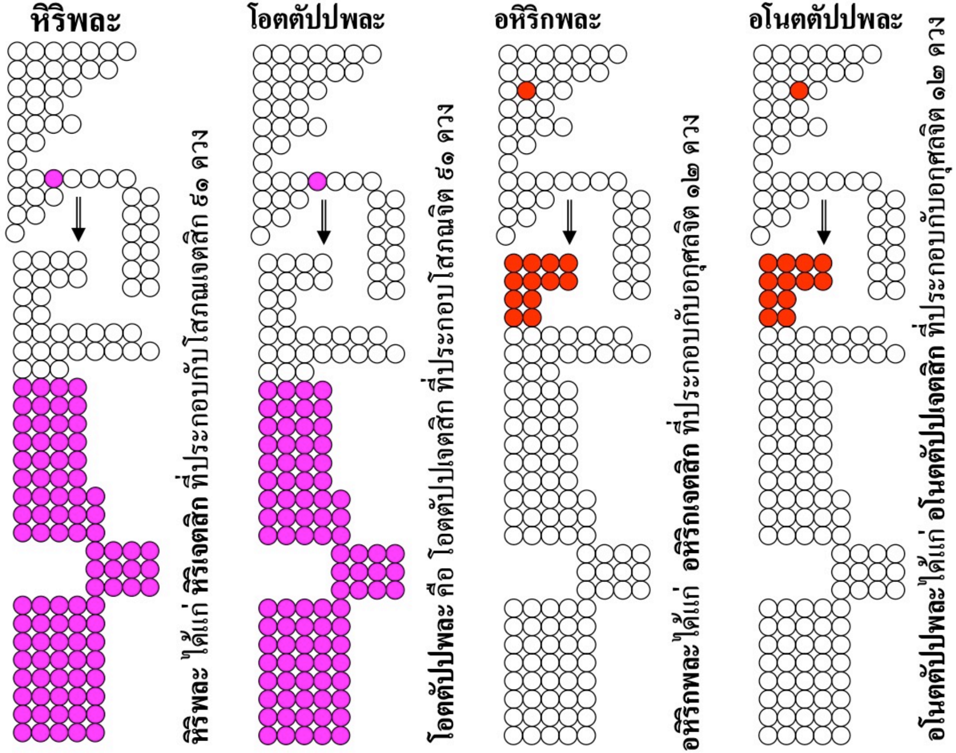

อัญญาตาวินทรีย์ คือ ปัญญาเจตสิก ที่ประกอบในอรหัตตผลจิต ๑ หรือ ๕

พละ ๕

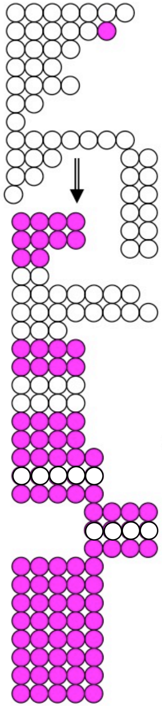

พละ หมายถึง ธรรมชาติที่ไม่หวั่นไหว ในหน้าที่การงานของตน และไม่หวั่นไหวต่อธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ของตน

หิริพละ
โอตตัปปพละ
อหิริกพละ
อโนตตัปปพละ
หิริพละ ได้แก่ หิริเจตสิก ที่ประกอบกับโสภณเจตสิก ๕๑ ดวง
โอตตัปปพละ คือ โอตตัปปเจตสิก ที่ประกอบกับโสภณจิต ๕๑ ดวง
อหิริกพละ ได้แก่ อหิริกเจตสิก ที่ประกอบกับอกุศลจิต ๑๒ ดวง
อโนตตัปปพละ ได้แก่ อโนตตัปปเจตสิก ที่ประกอบกับอกุศลจิต ๑๒ ดวง

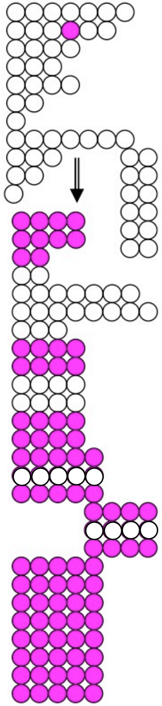
อธิบดี ๔

ฉันทาธิบดี

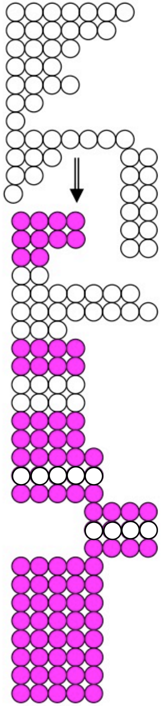
ฉันทาธิบดี ได้แก่ **ฉันทเจตสิก** ที่ประกอบกับสาธิปติชวนะ ๘๔ ดวง คือ
โลภมูลจิต ๘ โทสมูลจิต ๒ มหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ อัปปนาชวนะ ๒๖

วิริยาธิบดี

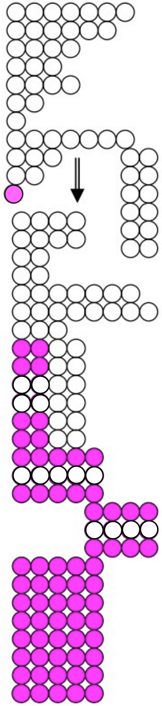
วิริยาธิบดี คือ **วิริยเจตสิก** ที่ประกอบกับสาธิปติชวนะ ๘๔ คือ
โลภมูลจิต ๘ โทสมูลจิต ๒ มหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ อัปปนาชวนะ ๒๖

จิตตาธิบดี

จิตตาธิบดี ได้แก่ **สาธิปติชวนะ ๘๔** คือ โลภมูลจิต ๘ โทสมูลจิต ๒ มหากุศลจิต ๘
มหากิริยาจิต ๘ อัปปนาชวนะ ๒๖

วิมังสาธิบดี

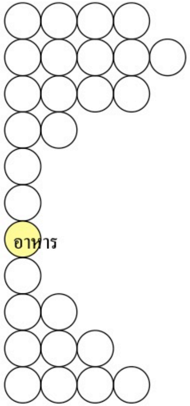

วิมังสาธิบดี ได้แก่ **ปัญญาเจตสิก** ที่ประกอบกับสาธิปติติเหตุกชวนะ ๓๔

อธิบดี หมายถึง ธรรมที่เป็นใหญ่เป็นหัวหน้าของสัมปยุตตธรรมที่เกิดพร้อมกับตน

อาหาร ๔

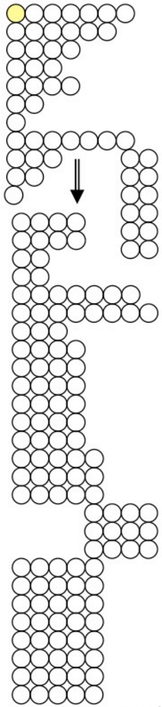
กพฬิงการาหาร

อาหาร
หมายถึง
ธรรมชาติที่
เป็นผู้นำผล
มาให้

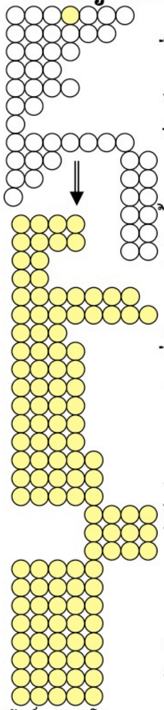
กพพิงการาหาร อาหารคือสิ่งที่เป็นคำ พึงกลืนกินลงไปได้ ได้แก่ อาหารรูป คือ โอชาที่อยู่ในอาหารต่าง ๆ นำให้อาหารสุทธัฏฐกกลาป เกิดขึ้นในร่างกายสัตว์

ผัสสาหาร

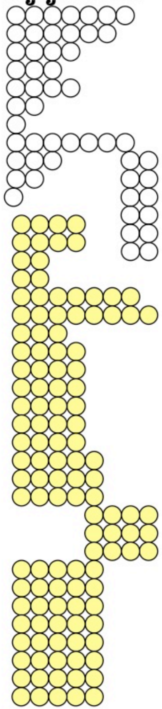
ผัสสาหาร ได้แก่ **ผัสสเจตสิก** ที่ประกอบกับจิตทั้งหมด เป็นผู้นำมาซึ่งเวทนา

มโนสัญเจตนาหาร

มโนสัญเจตนาหาร ได้แก่ **เจตนาเจตสิก** ที่ประกอบในจิตทั้งหมด เป็นผู้นำมาซึ่ง ปฏิสนธิวิญญาณ และวิบากวิญญาณ ให้เกิดขึ้น

วิญญาณาหาร

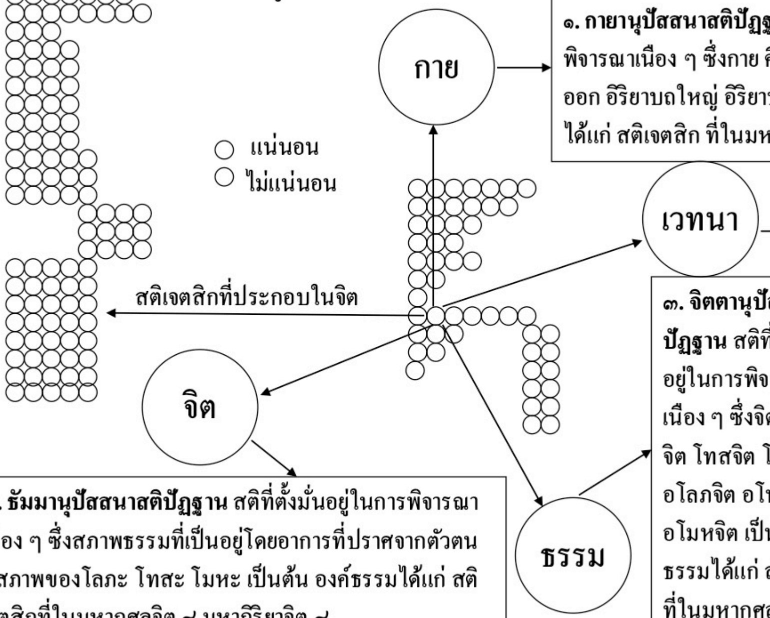
วิญญาณาหาร ได้แก่ **จิตทั้งหมด** เป็นผู้นำมาซึ่ง เจตสิก และกัมมชรูป ให้เกิดขึ้น

ธรรมที่แสดงในโพธิปักขิยสังคหะ ๓๗ ประการ

สติปัฏฐาน ๔	สัมมัปปธาน ๔	อิทธิบาท ๔	อินทรีย์ ๕	พละ ๕	โพชฌงค์ ๗	มรรคมีองค์ ๘
กาย	ปหานปธาน	ฉันทะ	สัทธินทรีย์	สัทธาพละ	สติ	สัมมาทิฏฐิ
เวทนา	สังวรปธาน	วิริยะ	วิริยินทรีย์	วิริยพละ	ธัมมวิจยะ	สัมมาสังกัปะ
จิต	ภาวนาปธาน	จิตตะ	สตินทรีย์	สติพละ	วิริยะ	สัมมาวาจา
ธรรม	อนุรักขนาปธาน	วิมังสา	สมาธินทรีย์	สมาธิพละ	ปีติ	สัมมากัมมันตะ
			ปัญญินทรีย์	ปัญญาพละ	ปัสสัทธิ	สัมมาอาชีวะ
					สมาธิ	สัมมาสติ
					อุเบกขา	สัมมาสมธิ
๑	๑	๔	๕	๕	๗	๘

สติปัฏฐาน ๔

สติปัฏฐาน หมายถึง ธรรมที่เป็นหัวหน้า คือ เป็นประธานในสัมปยุตตธรรมทั้งหลาย แล้วตั้งอยู่ในอารมณ์ทั้งหลาย มีกาย เป็นต้น มี ๔ ประการ คือ

๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน สติที่ตั้งมั่นอยู่ในการพิจารณาเนือง ๆ ซึ่งกาย คือ รูปขันธ์ มีลมหายใจเข้าออก อิริยาบถใหญ่ อิริยาบถน้อย เป็นต้น องค์ธรรมได้แก่ สติเจตสิก ที่ในมหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘

๒. เวทนานุปัสนาสติปัฏฐาน สติที่ตั้งมั่นอยู่ในการพิจารณาเนือง ๆ ซึ่งเวทนา คือ สุข ทุกข์ เฉย ๆ องค์ธรรมได้แก่ สติเจตสิก ที่ในมหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘

๓. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน สติที่ตั้งมั่นอยู่ในการพิจารณาเนือง ๆ ซึ่งจิต มีโลภจิต โทสจิต โมหจิต อโลภจิต อโทสจิต อโมหจิต เป็นต้น องค์ธรรมได้แก่ สติเจตสิก ที่ในมหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘

๔. ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน สติที่ตั้งมั่นอยู่ในการพิจารณาเนือง ๆ ซึ่งสภาพธรรมที่เป็นอยู่โดยอาการที่ปราศจากตัวตน มีสภาพของโลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้น องค์ธรรมได้แก่ สติเจตสิกที่ในมหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘

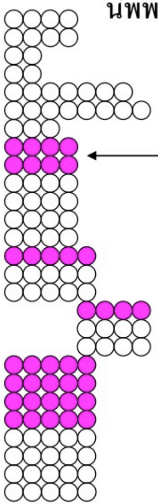
สัมมัปปธาน ๔

สัมมัปปธาน หมายถึง ความเพียรพยายามอย่างแรงกล้า ที่เป็นไปโดยชอบ ได้แก่ วิริยเจตสิก ที่ประกอบในกุศลจิต ๒๑

อิทธิบาท ๔

อิทธิบาท หมายถึง สภาพธรรมที่มีกำลังอย่างแรงกล้า เป็นเหตุให้สำเร็จฌาน อภิญญา มรรค ผล นิพพาน ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ ปัญญา ที่ในกุศลจิต ๒๑ และตัวกุศลจิต ๒๑ ดวง

ฉันทะ → **ฉันทิทธิบาท** ความพอใจอย่างแรงกล้า ในการปฏิบัติ เป็นบาทเบื้องต้นให้บรรลุ ฌาน อภิญญา มรรค ผล องค์ธรรมได้แก่ ฉันทเจตสิก ที่ในกุศลจิต ๒๑

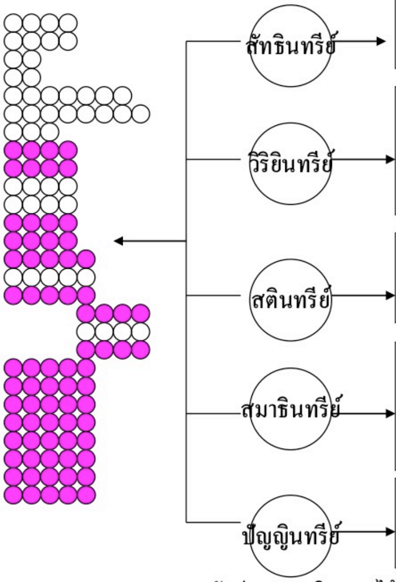
วิริยะ → **วิริยิทธิบาท** ความเพียรอย่างแรงกล้า ในการปฏิบัติ เป็นบาทเบื้องต้นให้บรรลุ ฌาน อภิญญา มรรค ผล องค์ธรรมได้แก่ วิริยเจตสิก ที่ในกุศลจิต ๒๑

จิตตะ → **จิตติทธิบาท** ความตั้งใจอย่างแรงกล้า ในการปฏิบัติ เป็นบาทเบื้องต้นให้บรรลุ ฌาน อภิญญา มรรค ผล องค์ธรรมได้แก่ กุศลจิต ๒๑

วิมังสา ปัญญา → **วิมังสิทธิบาท** ความรอบรู้อย่างแรงกล้า ในการปฏิบัติ เป็นบาทเบื้องต้นให้บรรลุ ฌาน อภิญญา มรรค ผล องค์ธรรมได้แก่ ปัญญาเจตสิก ที่ในกุศลจิต ๒๑

อินทรีย์ ๕

อินทรีย์ หมายถึง ธรรมที่เป็นใหญ่ในหน้าที่การงานอันเป็นกุศลประจำของตน

สัทธินทรีย์ ศรัทธาเป็นใหญ่ในการเชื่อต่อสิ่งที่ควรเชื่อ องค์ธรรมได้แก่ สัทธาเจตสิกที่ในมหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ อัปปนาชวนจิต ๒๖

วิริยินทรีย์ วิรยะเป็นใหญ่ในการพากเพียรโดยชอบ คือในสัมมัปปธาน ๔ องค์ธรรมได้แก่ วิริยเจตสิกที่ในมหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ อัปปนาชวนจิต ๒๖

สตินทรีย์ สติเป็นใหญ่ในการระลึกรู้สึกในอารมณ์ที่เป็นกุศล องค์ธรรม ได้แก่ สติเจตสิก ที่ในมหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ อัปปนาชวนจิต ๒๖

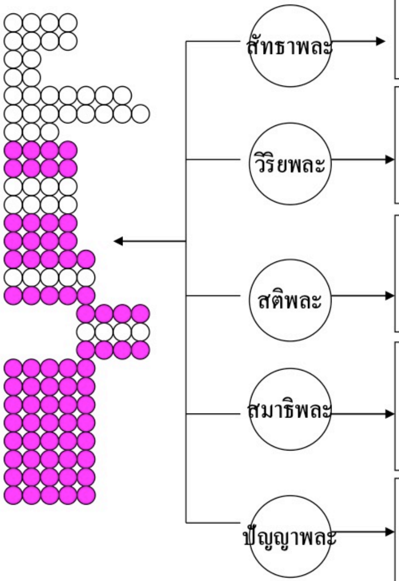
สมาธินทรีย์ สมาธิเป็นใหญ่ในการตั้งมั่นในอารมณ์ที่เป็นกุศล องค์ธรรม ได้แก่ เอกัคคตาเจตสิก ที่ในมหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ อัปปนาชวนจิต ๒๖

ปัญญินทรีย์ ปัญญาเป็นใหญ่ในการรอบรู้สภาพธรรมทั่วไปตามความเป็นจริง องค์ธรรมได้แก่ ปัญญาเจตสิก ที่ในญาณสัมปยุตตชวนจิต ๓๔

หมายเหตุ... ญาณสัมปยุตตชวนจิต ๓๔ ได้แก่ มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔ มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔ อัปปนาชวนจิต ๒๖

พละ ๕

พละ หมายถึง ธรรมที่มีกำลังในหน้าที่การงานและไม่หวั่นไหวต่อปฏิปักขธรรม ของตน

สัทธาพละ ศรัทธาเป็นกำลังในการเชื่อต่อสิ่งที่ควรเชื่อ และไม่หวั่นไหวต่อความไม่ศรัทธา องค์ธรรมได้แก่ สัทธาเจตสิกที่ในมหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ อัปปนาชวนจิต ๒๖

วิริยพละ วิริยะเป็นกำลังในการพากเพียรโดยชอบ คือในสัมมัปปธาน ๔ และไม่หวั่นไหวต่อความเกียจคร้าน องค์ธรรมได้แก่ วิริยเจตสิกที่ในมหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ อัปปนาชวนจิต ๒๖

สติพละ สติเป็นกำลังในการระลึกรู้สึกในอารมณ์ที่เป็นกุศล และไม่หวั่นไหวต่อความหลงลืมสติ องค์ธรรมได้แก่ สติเจตสิก ที่ในมหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ อัปปนาชวนจิต ๒๖

สมาธิพละ สมาธิเป็นกำลังในการตั้งมั่นในอารมณ์ที่เป็นกุศล และไม่หวั่นไหวต่อความฟุ้งซ่าน องค์ธรรมได้แก่ เอกัคคตาเจตสิก ที่ในมหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ อัปปนาชวนจิต ๒๖

ปัญญาพละ ปัญญาเป็นกำลังในการรอบรู้สภาพธรรมทั่วไปตามความเป็นจริง และไม่หวั่นไหวต่อความไม่รู้ คือ อวิชชา องค์ธรรมได้แก่ ปัญญาเจตสิก ที่ในญาณสัมปยุตตชวนจิต ๓๔

หมายเหตุ... ญาณสัมปยุตตชวนจิต ๓๔ ได้แก่ มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔ มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔ อัปปนาชวนจิต ๒๖

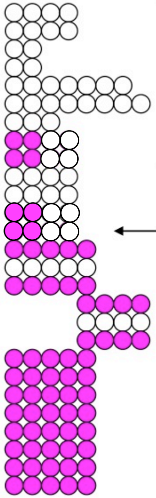
โพชฌงค์ ๗

โพชฌงค์ หมายถึง ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้อริยสัจ ๔ ได้แก่ สภาพธรรม ๗ ประการ ที่ใน มหากุศลจิต ๘ มหากิริยาจิต ๘ อัปปนาชวนจิต ๒๖

สติสัมโพชฌงค์ — สติเจตสิก ความระลึกชอบ ในสติปัฏฐาน ๔

ธัมมวิจยะสัมโพชฌงค์ — ปัญญาเจตสิก ความรู้ชอบในสภาพธรรมทั่วไปตามความเป็นจริง

วิริยะสัมโพชฌงค์ — วิริยเจตสิก ความความเพียรชอบ ในสัมมัปปธาน ๔

ปีติสัมโพชฌงค์ — ปีติเจตสิก ความเอิบอิ่มใจในอารมณ์ที่เป็นกุศล

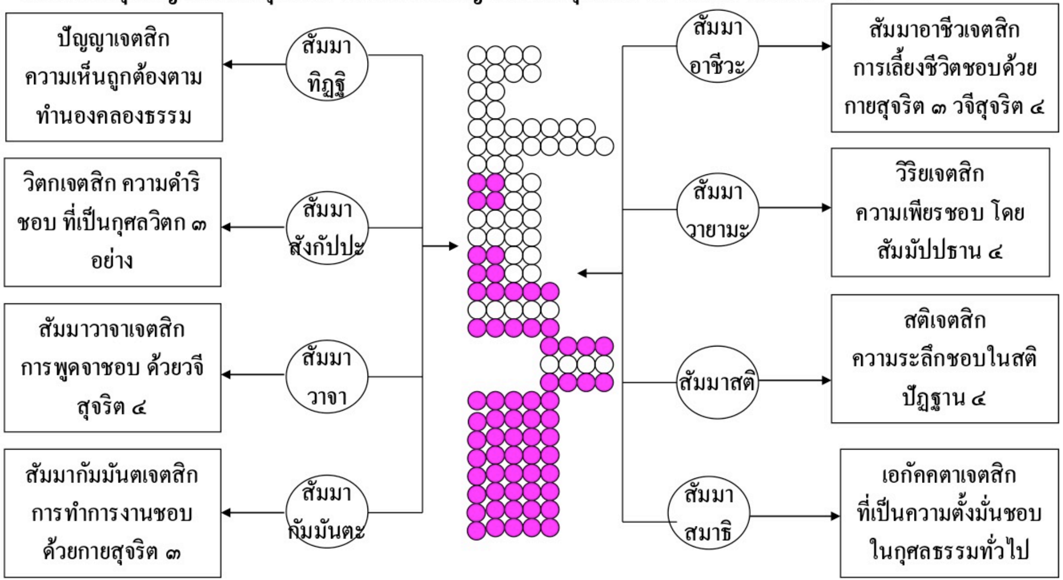
ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ — ปัสสัทธิเจตสิก ๒ ความสงบของสัมปยุตตธรรมในอารมณ์ที่เป็นกุศล

สมาธิสัมโพชฌงค์ — เอกัคคตาเจตสิก ความสงบตั้งมั่นในอารมณ์ของฌาน มรรค ผล

อุเบกขาสัมโพชฌงค์ — ตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิก สภาพที่ทำให้สัมปยุตตธรรม มีความเป็นกลางในอารมณ์ทั้งปวง

มรรคมีองค์ ๘

มรรค หมายถึง ธรรมที่เป็นหนทางให้ถึงสุคติภูมิและพระนิพพาน ได้แก่ สภาพธรรม ๘ ประการ ที่ในมหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔ มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔ อัปปนาชวนจิต ๒๖

สัพพสังคหะ

สัพพสังคหะ หมายถึง การแสดงสงเคราะห์จิต เจตสิก รูป นิพพาน ซึ่งเป็นวัตถุธรรมทั้งหมดรวมกัน

ในสัพพสังคหะนี้ ท่านแสดงธรรมไว้ ๕ หมวด คือ ขันธ์ ๕ อุปาทานขันธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อริยสัจจะ ๔ (ขันธ์ อายตนะ ธาตุ สัจจะ)

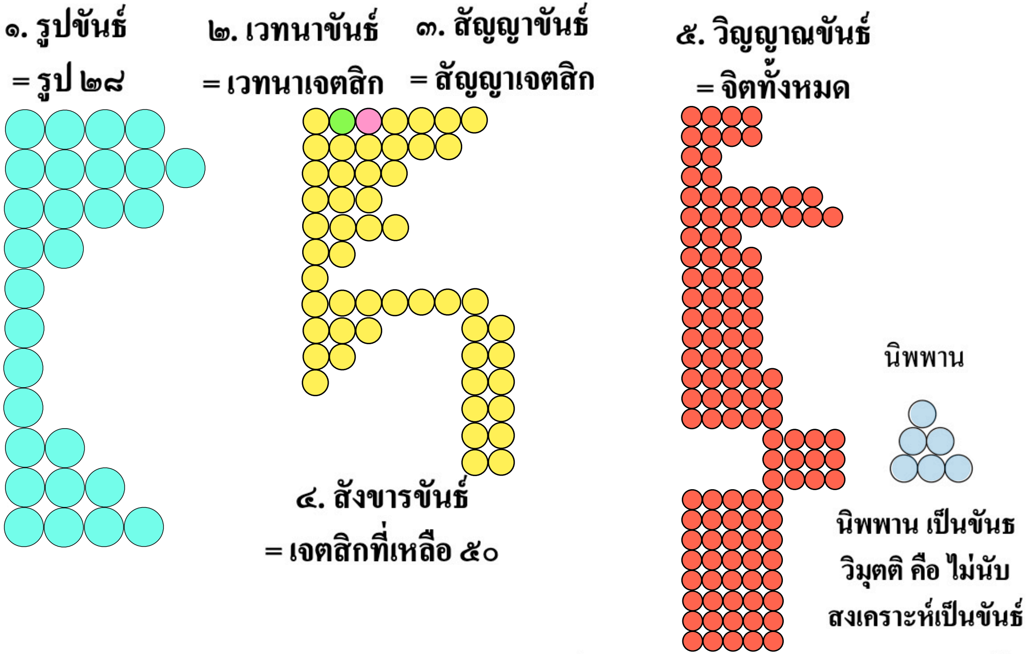
แสดงวจนัตถะว่า **สพฺเพสํ ปรมตฺถธมฺมานํ สงฺคโหติ = สพฺพสงฺคโห**

แปลความว่า "หมวดธรรมที่แสดงสงเคราะห์ปรมัตถธรรมทั้งหมวด ชื่อว่า สัพพสังคหะ"

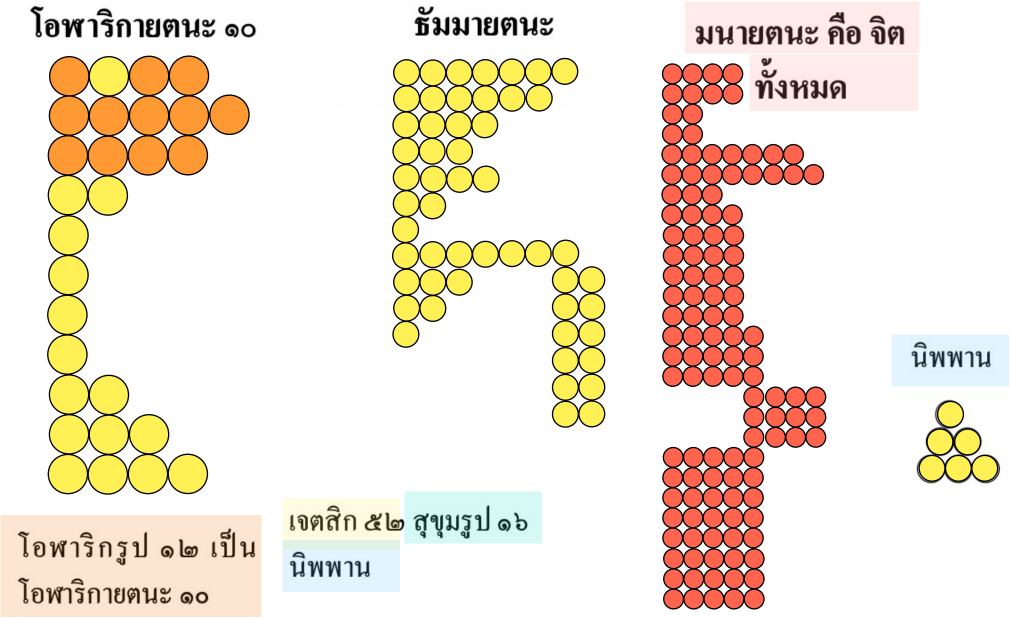
สภาวธรรมในสัพพัตถสังคหะ

ขันธ์ ๕	อุปาทานขันธ์ ๕	อายตนะ ๑๒	ธาตุ ๑๘	สัจจะ ๔
รูปขันธ์	รูปูปาทานขันธ์	จักขวายตนะ	จักขุธาตุ รูปธาตุ จักขุวิญญาณธาตุ	ทุกขสัจจะ
เวทนาขันธ์	เวทนูปาทานขันธ์	รูปายตนะ	โสตธาตุ สัททธาตุ โสตวิญญาณธาตุ	สมุทยสัจจะ
สัญญาขันธ์	สัญญูปาทานขันธ์	โสตายตนะ	ฆานธาตุ คันธธาตุ ฆานวิญญาณธาตุ	นิโรธสัจจะ
สังขารขันธ์	สังขารูปาทานขันธ์	สัททายตนะ	ชิวหาธาตุ รสธาตุ ชิวหาวิญญาณธาตุ	มรรคสัจจะ
วิญญาณขันธ์	วิญญาณูปาทานขันธ์	ฆานายตนะ	กายธาตุ โผฏฐัพพธาตุ กายวิญญาณธาตุ	
		คันธายตนะ	มโนธาตุ มโนวิญญาณธาตุ ธัมมธาตุ	
		ชิวหายตนะ		
		รสายตนะ		
		กายายตนะ		มรรคจิตตุปบาทที่เหลือ ๒๘ ผลจิตตุปบาท ๓๗ เป็นสัจจวิมุตต
นิพพานเป็นขันธวิมุตติ	นิพพาน ไม่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน	โผฏฐัพพายตนะ		
		ธัมมายตนะ		

ขันธ์ ๕

๑. รูปขันธ์
= รูป ๒๘
๒. เวทนาขันธ์
= เวทนาเจตสิก
๓. สัญญาขันธ์
= สัญญาเจตสิก
๔. สังขารขันธ์
= เจตสิกที่เหลือ ๕๐
๕. วิญญาณขันธ์
= จิตทั้งหมด
นิพพาน
นิพพาน เป็นขันธ
วิมุตติ คือ ไม่นับ
สงเคราะห์เป็นขันธ์

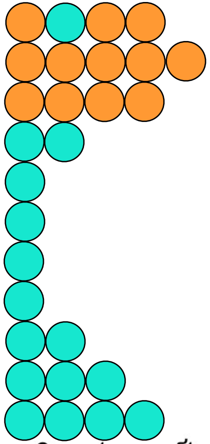
อายตนะ ๑๒

โอฬาริกายตนะ ๑๐
ธัมมายตนะ
มนายตนะ คือ จิต
ทั้งหมด
นิพพาน
โอฬาริกรูป ๑๒ เป็น
โอฬาริกายตนะ ๑๐
เจตสิก ๕๒
สุขุมรูป ๑๖
นิพพาน

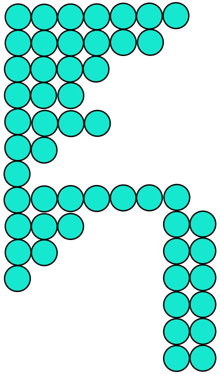
ธาตุ ๑๘

โอฬาริกธาตุ ๑๐

โอฬาริกรูป ๑๒ เป็น
โอฬาริกธาตุ ๑๐

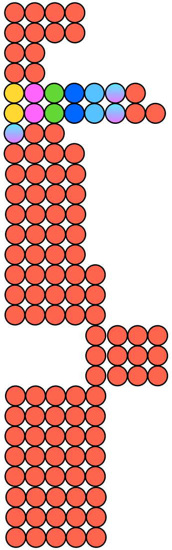
ธัมมธาตุ

ธัมมธาตุ ได้แก่ เจตสิก ๕๒
สุขุมรูป ๑๖ นิพพาน

วิญญาณธาตุ ๗

จักขุวิญญาณธาตุ
โสตวิญญาณธาตุ
ฆานวิญญาณธาตุ
ชิวหาวิญญาณธาตุ
กายวิญญาณธาตุ
มโนธาตุ
มโนวิญญาณธาตุ

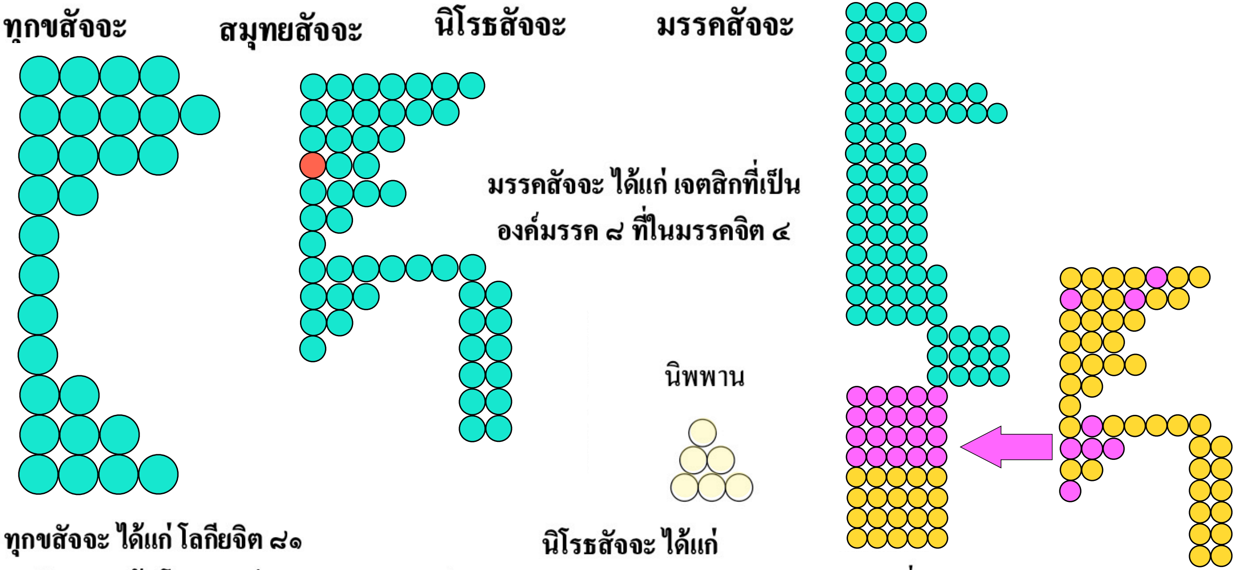

นิพพาน

อริยสัจ ๔

ทุกขสัจจะ สมุทยสัจจะ นิโรธสัจจะ มรรคสัจจะ

มรรคสัจจะ ได้แก่ เจตสิกที่เป็นองค์มรรค ๘ ที่ในมรรคจิต ๔

นิพพาน

ทุกขสัจจะ ได้แก่ โลกียจิต ๘๑ เจตสิก ๕๑ (เว้นโลภะ) รูป ๒๘

สมุทยสัจจะ ได้แก่ โลภเจตสิก

นิโรธสัจจะ ได้แก่ นิพพาน

มรรคจิตตุปบาทที่เหลือ ๒๘ ผลจิตตุปบาท ๓๗ เป็นสัจจวิมุตติ

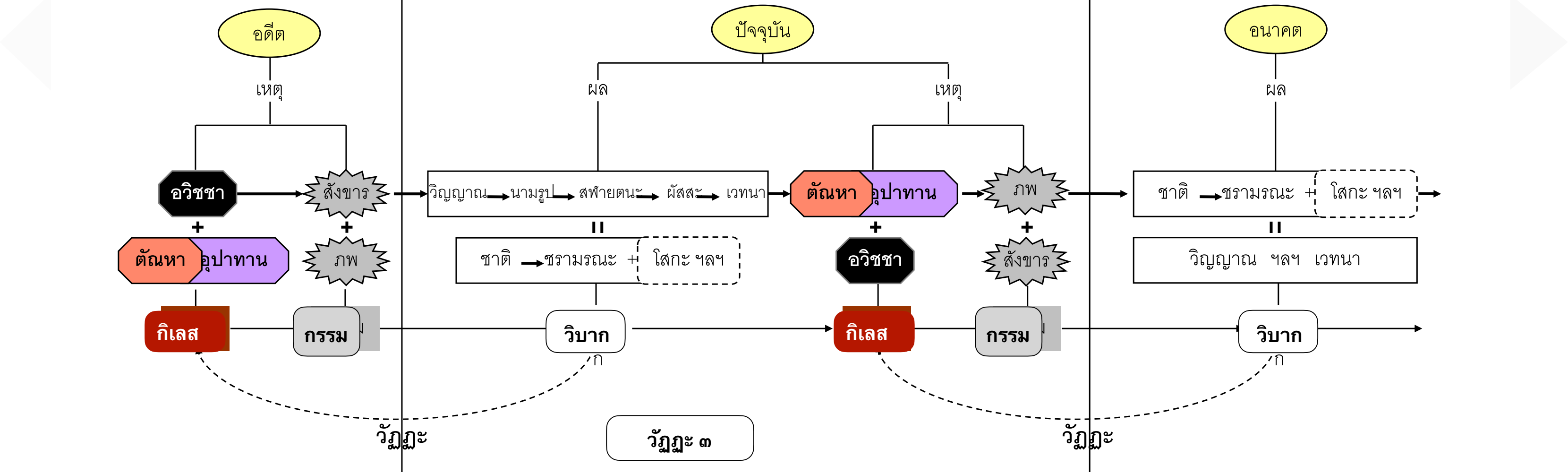
ปัจจยสังคหะ

- ๒ นัย
- ความแตกต่าง
- ประโยชน์

ปฏิจจสมุปบาทนัย

- ตาราง ปัจจัยธรรม ปัจจยุปบันธรรม
- องค์ ๑๒
- อวิชชาเป็นปัจจัย ๖
- ที่ไม่ใช่ผลของอวิชชา ๗
- อำนาจปัจจัย
- สังขารเป็นปัจจัยให้เกิด
- วิญญาณเป็นปัจจัย
- นามรูปเป็นปัจจัย
- ปัจจัยธรรม ปัจจุยุปบันธรรม
- อาการ ๒๐ สนธิ ๓ สังเขป ๔

- มูล ๒ ภวจักร ๒
- สมุฏฐาน
- วัฏฏสงสาร
- ความเป็นไปของน้ำ ๔
- อจินไตย ๔
- คุณสมบัติของพระอานนท์
- พระอานนท์ขอพร ๘

- ทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔
- โทสมูลจิต
- อุทธัจจะ
- มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต
- ทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐
- โลกุตตรจิต

- ปฏิจจสมุปบาท ๗ นัย
- นัยแห่งสภาวะ
- นัยแห่งการแสดง
- นัยแห่งอรรถ
- นัยแห่งลักษณะ
- นัยแห่งกิจ
- นัยแห่งปหานะ
  - การพิจารณา ปฏิจจ ๔
  - การละทิฏฐิโดยนัยทั้ง ๔
  - พระองค์ทรงพิจารณา

นัยแห่งปัจจัย

อวิชชา | สังขาร | วิญญาณ | นามรูป | สฬายตนะ | ผัสสะ

เวทนา | ตัณหา | อุปาทาน | ภพ | ชาติ | ชรา มรณะ ฯลฯ

อธิบายความหมาย

อวิชชา | สังขาร | วิญญาณ | นามรูป | สฬายตนะ | ผัสสะ

เวทนา | ตัณหา | อุปาทาน | ภพ | ชาติ | ชรา มรณะ ฯลฯ

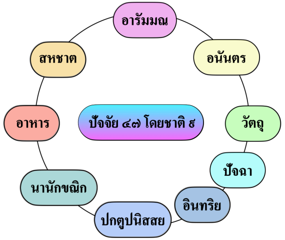
- วัฏฏะ ๓ กับ กรรม ๑๒
- ปฏิจจสมุปบาท กับ วัฏฏะ ๓
- กรรม กับ สังสารวัฏฏ์

ปัฏฐานนัย

- มหาปัฏฐาน
- มหาสาคร ๔
- ปัจจัย ๒๔
- องค์ธรรมปัจจัย ๒๔

- สภาวธรรม ๓ ในปัจจัย ๒๔
- ปัจจัยธรรม
- ปัจจยุปบันธรรม
- ปัจจนิกธรรม
- ปัจจัย ๒๔ ๖จำพวก

เหตุปัจจัย	อุปมา	อ.ธ.
อารัมมณปัจจัย	อุปมา	อ.ธ.
อธิปติปัจจัย	อุปมา	อ.ธ.
อนันตรปัจจัย	อุปมา	อ.ธ.
สมนันตรปัจจัย	อุปมา	อ.ธ.
สหชาตปัจจัย	อุปมา	อ.ธ.
อัญญมัญญปัจจัย	อุปมา	อ.ธ.
นิสสยปัจจัย	อุปมา	อ.ธ.
อุปนิสสยปัจจัย	อุปมา	อ.ธ.
ปุเรชาตปัจจัย	อุปมา	อ.ธ.
ปัจฉาชาตปัจจัย	อุปมา	อ.ธ.
อาเสวนปัจจัย	อุปมา	อ.ธ.
กัมมปัจจัย	อุปมา	อ.ธ.
วิปากปัจจัย	อุปมา	อ.ธ.
อาหารปัจจัย	อุปมา	อ.ธ.
อินทริยปัจจัย	อุปมา	อ.ธ.
ฌานปัจจัย	อุปมา	อ.ธ.
มัคคปัจจัย	อุปมา	อ.ธ.
สัมปยุตตปัจจัย	อุปมา	อ.ธ.
วิปปยุตตปัจจัย	อุปมา	อ.ธ.
อัตถิปัจจัย	อุปมา	อ.ธ.
นัตถิปัจจัย	อุปมา	อ.ธ.
วิคตปัจจัย	อุปมา	อ.ธ.
อวิคตปัจจัย	อุปมา	อ.ธ.

ปัจจัยพิเศษ ๑๐

- สหชาตปัจจัย
- วิปปยุตตปัจจัย
- อัญญมัญญปัจจัย
- อัตถิปัจจัย
- นิสสยปัจจัย
- อวิคตปัจจัย
- อาหารปัจจัย
- ปัจจัยพิสดาร ๑๐ ปัจจัย
- อินทริยปัจจัย

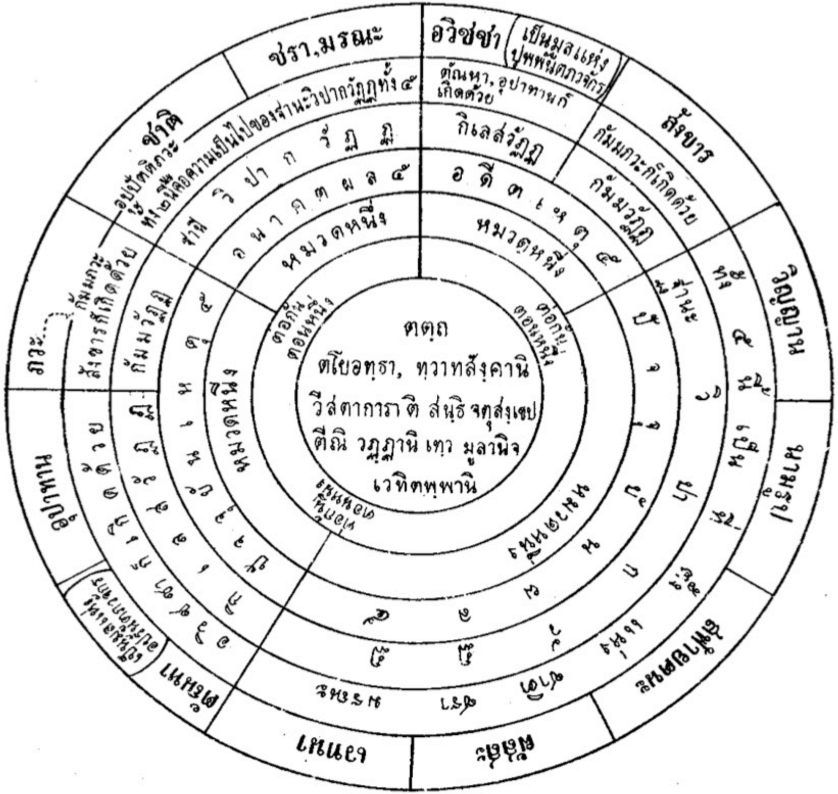
เทคนิคการท่องจำ

ชาติ ๙ ของปัจจัย

- สหชาติ
- อารัมมณชาติ
- อนันตรชาติ
- วัตถุปุเรชาตชาติ
- ปัจฉาชาตชาติ
- อาหารชาติ
- รูปชีวิตินทรียชาติ
- ปกตูปนิสสยชาติ
- นานักขณิกกัมมชาติ

- กรรม กับ สังสารวัฏฏ์
- การพ้นวัฏฏะ
- ปัจจัยย่อ มี ๔ ปัจจัย

ภาพจักกะที่แสดงการจำแนก ปฏิจจสมุปปาทธรรม โดยองค์ และอัทธา เป็นต้น

ปัจจยสังคหวิภาค

ปัจจย หมายถึง เป็นเหตุอุปการะให้ผลธรรม ที่เกี่ยวเนื่องกับตนเกิดขึ้น

สังคหะ หมายถึง รวบรวมโดยย่อ

วิภาค หมายถึง ส่วน หรือ ตอน

ปัจจยสังคหวิภาค หมายถึง ส่วนที่รวบรวมธรรมที่เป็นเหตุ ช่วยอุปการะให้ผลธรรมที่เกี่ยวเนื่องกันกับตนเกิดขึ้น

คำปฏิญญาของพระอนุรุทธาจารย์

เยสํ สงฺขตธมฺมานํ เย ธมฺมา ปจฺจยา ยถา
ตํวิภาคมิเหทานิ ปวกฺขามิ ยถารหํ ฯ

แปลความว่า

บัดนี้ ข้าพเจ้า (พระอนุรุทธาจารย์) จะแสดงปัจจัยธรรมทั้งปวง ที่เป็นเหตุอุปการะแก่ปัจจยุปบันธรรม โดยอาการต่าง ๆ ด้วยอำนาจแห่งเหตุ และด้วยอำนาจแห่งอารมณ์เป็นต้น ในปัจจยสังคหะนี้ ตามสมควร

ปัจจยสังคหะ

ปฏิจจสมุปบาทนัย

เป็นนัยที่ทรงกำหนดโดยอาการเป็นไปของปัจจยุปบันธรรม มีสังขาร เป็นต้น ที่มีสภาพเกิดขึ้นเป็นธรรมดา เพราะอาศัยการเกิดขึ้นแห่งปัจจัยธรรมนั้น ๆ มีอวิชชา เป็นต้น

ปฏิจจสมุปบาทธรรม หมายถึง ธรรมที่อาศัยซึ่งกันและเกิดเกิดขึ้น โดยความเป็นเหตุเป็นผลสืบเนื่องกัน เหมือนลูกโซ่ ทำให้สัตว์ทั้งหลายเป็นไปในสังสารวัฏอันยาวนาน

ปัฏฐานนัย

เป็นนัยที่ทรงปรารภซึ่งอำนาจของปัจจัยที่เป็นพิเศษ

ปัฏฐาน หมายถึง ธรรมอันเป็นที่ตั้ง คือ เป็นอารมณ์ของปัญญาอันยิ่งใหญ่ สามารถพิจารณาได้ละเอียดและลึกซึ้ง

มิสสกนัย หรือ อรรถกถานัย พระอรรถกถาจารย์ทั้งหลายได้รวมนัยทั้ง ๒ เข้าด้วยกันแล้วแสดงโดยพิสดาร

ความเป็นปัจจัยธรรม และ ปัจจยุปบันธรรม

ปัจจัยธรรม

- สังขตธรรม
- อสังขตธรรม
- บัญญัติธรรม

ปัจจยุปบันธรรม

- สังขตธรรม

ปัจจัย หมายถึง ธรรมที่เป็นเหตุของผลธรรม ที่เกี่ยวเนื่องด้วยเหตุนั้น ๆ ได้แก่ สังขตธรรม, อสังขตธรรม และบัญญัติธรรม คือ จิต,เจตสิก,รูป, นิพพาน,บัญญัติ ล้วนแต่เป็นปัจจัยธรรมที่เป็นเหตุให้ผลธรรมที่เกี่ยวเนื่องด้วยเหตุของตนเกิดขึ้นได้ ธรรมที่เป็นปัจจัย ย่อมได้ทั้ง สังขตธรรม,อสังขตธรรม และบัญญัติธรรมทั้งหมด ไม่มีจำกัด

ปัจจยุปบันธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นผลอันเกิดขึ้นโดยอาศัยธรรมที่เป็นเหตุแห่งปัจจัยนั้น ๆ ได้แก่ สังขตธรรมทั้งปวง คือ จิต เจตสิก รูป ซึ่งล้วนเป็นธรรมที่ต้องอาศัยปัจจัยปรุงแต่งด้วยเหตุต่างๆ มีกรรม จิต อุตุ อาหารและอารมณ์ ธรรมที่เป็นปัจจยุปบันนั้น ต้องเป็นสังขตธรรมเท่านั้น

ความต่างกันของปฏิจจสมุปบาท และปัฏฐาน

ปฏิจจสมุปบาทนัย แสดงเพียงแค่ให้รู้ว่า บรรดาสัตว์ทั้งหลายที่ปรากฏขึ้นในโลกนี้ ล้วนแต่เป็นผลที่เกิดมาจากธรรมที่เป็นเหตุทั้งสิ้น จะเกิดขึ้นมาเองลอย ๆ หรือ มีผู้ใดสร้างให้เกิดขึ้นมา โดยปราศจากเหตุ นั้นไม่มี แต่ไม่ได้แสดงถึงรายละเอียดของอำนาจปัจจัยนั้น ๆ ว่า ได้ให้การอุปการะด้วยอำนาจของปัจจัยอันใดบ้าง

ปัฏฐานนัย แสดงให้รู้ว่า สิ่งที่มีชีวิต และไม่มีชีวิตทั้งหลาย ที่ปรากฏในอนัตตจักรวาล ล้วนแต่เป็นเหตุ เป็นผล เกี่ยวเนื่องกันตามธรรมที่เป็นเหตุและเป็นผล ส่วนที่จะปรากกฏขึ้นโดยไม่เกี่ยวกับเหตุผลนั้นไม่มีเลย และแสดงถึงอำนาจปัจจัยนั้น ๆ ว่าการอุปการะของปัจจัยนั้น ๆ เป็นไปด้วยอำนาจแห่งเหตุปัจจัยบ้าง, อารัมมณปัจจัยบ้าง, อนัตตรปัจจัยบ้าง เป็นต้น ซึ่งอำนาจการอุปการะโดยปัจจัยต่าง ๆ ในปกรณ์ที่ชื่อว่า ปัฏฐาน นี้ มีโดยย่อ ๒๔ ปัจจัย

ธรรมที่เป็นปัจจัยในปฏิจจสมุปบาท เป็นปรมัตถธรรมทั้งหลาย ไม่มีบัญญัติธรรมเกี่ยวข้องด้วยเลย

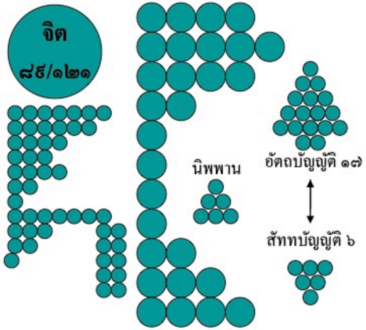
ธรรมที่เป็นปัจจัยในปัฏฐาน มีทั้งปรมัตถธรรม และบัญญัติธรรม ปะปนกัน

อำนาจการช่วยอุปการะของปัจจัยธรรม

ชนกสัตติ การช่วยอุปการะแก่ปัจจยุปบันธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้น อุปมาเหมือน "ผู้ใหญ่ที่ช่วยอุปการะผู้น้อย ที่ยังไม่มีหลักฐานให้มีหลักฐานขึ้น"

อุปัตถัมภกสัตติ หรือ **อนุปาลกสัตติ** การช่วยอุปการะแก่ปัจจยุปบันธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ให้ตั้งมั่น และเจริญขึ้น อุปมาเหมือน "ผู้ใหญ่ที่ช่วยอุปการะผู้น้อยที่มีฐานะอยู่แล้ว ให้ตั้งตัวได้และเจริญรุ่งเรืองยิ่ง ๆ ขึ้นไปได้"

สรุปการแสดงเหตุผลในปัจจัยสังคหะ รวมเป็น ๓ นัย

ปฏิจจสมุปบาทนัย

การแสดงตามเหตุผลของ ปฏิจจสมุปบาท เป็นการแสดงเพียงให้รู้ว่า สัตว์ทั้งหลายที่ปรากฏเกิดขึ้นในโลกนั้น ล้วนแต่เป็นผลที่เกิดมาจากธรรมที่เป็นเหตุทั้งสิ้น ไม่มีใครเป็นผู้สร้างขึ้นแต่อย่างใด แต่ไม่ได้แสดงถึงอำนาจปัจจัยว่า การเกิดขึ้นของสิ่งนั้น ๆ เพราะการช่วยอุปการะของอำนาจปัจจัยต่าง ๆ มีเหตุปัจจัย อารัมมณปัจจัย เป็นต้น แต่ประการใด เป็นการแสดงให้รู้เพียงว่า **“ธรรมทั้งหลายเกิดมาจากเหตุ”**

ปัฏฐานนัย

การแสดงตามเหตุผลของปัฏฐาน เป็นการแสดงให้รู้ว่าสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตต่าง ๆ ที่ปรากฏเกิดขึ้นมานั้น ล้วนแต่เป็นเหตุผลที่เกี่ยวเนื่องกันตามสมควร ที่จะปรากฏขึ้นโดยไม่เกี่ยวเนื่องกับเหตุนั้นไม่มี และแสดงถึงอำนาจปัจจัย ด้วยว่า การเกิดขึ้นของสิ่งนั้น ๆ มีอำนาจปัจจัยอะไรช่วยอุปการะให้เกิดขึ้นบ้าง เป็นการแสดงให้รู้ว่า **“ธรรมทั้งหลายเกิดมาจากเหตุ และเหตุเหล่านั้นเป็นอำนาจปัจจัยอะไรบ้าง”**

มิสสกนัย หรือ อรรถกถานัย

มิสสกนัย หรือ อรรถกถานัย เป็นนัยที่พระอรรถกถาจารย์ได้ประมวลนัยทั้ง ๒ นั้น มาแสดงรวมกัน เช่น ในการที่อวิชชา เป็นปัจจัยให้เกิดปุญญาภิสังขาร นั้น มีอำนาจปัจจัย ๒ ปัจจัย คือ อารัมมณูปนิสสยปัจจัย และ ปกตูปนิสสยปัจจัย

ปฏิจจสมุปบาทแบ่งเป็น ๒ นัย

สุตตันตภาชนียนัย เป็นการแสดงถึงความเป็นไปแห่งปฏิจจสมุปบาทธรรมที่เป็นเหตุเป็นผลต่อเนื่องกันไปในจิตต่างขณะกัน เรียกว่า **นานาจิตตักขณิกปฏิจจสมุปบาท**

อภิธัมมภาชนียนัย เป็นการแสดงความเป็นไปของปฏิจจสมุปบาทธรรมในจิตขณะหนึ่ง ๆ หรือ ดวงหนึ่ง ๆ เรียกว่า **เอกจิตตักขณิกปฏิจจสมุปบาท**

ในปริจเฉทที่ ๘ นี้ เป็นการแสดงโดย **สุตตันตภาชนียนัย**

จุดมุ่งหมายที่ทรงแสดงปฏิจจสมุปบาท

เพื่อให้เป็นที่ตั้งแห่งการพิจารณา และเพื่อจะให้เห็นความจริงของสภาวะที่เกิดขึ้น และเป็นไปด้วยเหตุปัจจัยโดยเฉพาะตัวเอง มิได้มีผู้ใดสร้างขึ้น เช่น พระศิวะ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อจะให้ละความเห็นผิดว่า อัตตา ตัวตน หรือ โลกเที่ยง คือ ละความเห็นผิดทั้งสัสสตทิฏฐิ และอุจเฉททิฏฐิ เสีย

ประโยชน์ของการรู้รูปนาม ตามเหตุผลของปฏิจจสมุปบาทและปัฏฐาน ๓ อย่าง

เพื่อให้สัตว์ทั้งหลาย เข้าใจเหตุผลในความเป็นอยู่ของตนเองว่า รูปนามที่ยึดถือกันว่าเป็นอัตตา ตัวเรา นี้ หาได้มีผู้ใดสร้างขึ้นมาได้ไม่ มีแต่เหตุกับผลที่เกี่ยวเนื่องกันตามสภาวะปรมัตถธรรมเท่านั้น ไม่มีตัวตนเรา เขา แต่ประการใด

ความรู้ความเข้าใจรูปนามตามเหตุผลเช่นนี้ เป็นสิ่งที่จะชักนำให้ผู้รู้นั้นพ้นจากวัฏฏทุกข์ได้ เพราะสามารถทำลายความเห็นผิด และความสงสัยเสียได้ ตามสมควรแก่ความรู้ความเข้าใจของตน คือ เมื่อมีความรู้จากการเรียน ที่เรียกว่า สุตมยปัญญา ย่อมนำไปสู่การปฏิบัติ ที่สามารถละสักกายทิฏฐิ และ วิจิกิจฉา เป็นต้น

ความรู้ความเข้าใจในรูปนามตามเหตุผลของปฏิจจสมุปบาทเป็นอย่างดีแล้ว ย่อมสงเคราะห์เข้าใน ปัจจยปริคคหญาณ อันเป็นกังขาวิตรณวิสุทธิโดยตรง และถือว่า เข้าถึงนามรูปปริจเฉทญาณ อันเป็นทิฏฐิวิสุทธิแล้วด้วย

ทำให้ละวิปปลาสธรรม โดยตทังคปหานได้

วิปปลาส ๓

- ทิฏฐิวิปปลาส
- สัญญาวิปปลาส
- จิตตวิปปลาส

ในเหตุ ๔

- นิจจวิปปลาส
- สุขวิปปลาส
- อัตตวิปปลาส
- สุภวิปปลาส

ธรรมที่ละ

- อนิจจลักษณะ — เห็นรูปนามโดยความไม่เที่ยง
- ทุกขลักษณะ — เห็นรูปนามโดยความเป็นทุกข์
- อนัตตลักษณะ — เห็นรูปนามโดยความไม่ใช่ตัวตน
- อสุภลักษณะ — เห็นรูปนามโดยความเป็นของไม่สวยงาม

ปฏิจจสมุปบาทนัย

จัดเป็นวิปัสสนาภูมิ คือ อารมณ์ที่ใช้เจริญวิปัสสนา อย่างหนึ่ง

ปฏิจจสมุปบาท ตามสุตตันตนัย จำแนกเป็น ๗ นัย

นัย		องค์ธรรม
นัยที่ ๑	นัยแห่งกาล	กาล ๓ คือ อดีต อนาคต ปัจจุบัน
นัยที่ ๒	นัยแห่งองค์	องค์ ๑๒ และ ปัจจัย ๒๔
นัยที่ ๓	นัยแห่งอาการ	อาการ ๒๐ แบ่งเป็นหมวด ๆ ละ ๕ สี่หมวด
นัยที่ ๔	นัยแห่งสนธิ	สนธิ ๓ คือ ที่ต่อกันให้เป็นไปในสังสารวัฏฏ์
นัยที่ ๕	นัยแห่งสังเขป	สังเขป ๔ คือ แบ่งธรรมเป็นพวก ๆ
นัยที่ ๖	นัยแห่งวัฏฏะ	วัฏฏะ ๓ คือ กิเลส กรรม วิบาก
นัยที่ ๗	นัยแห่งมูล	มูล ๒ คือ มูลอดีต และ มูลปัจจุบัน

วิเสสลักษณะของปฏิจจสมุปบาท

๑. ชรามรณาทีนํ ธมฺมานํ ปจฺจยลกฺขโณ มีการอุปการะแก่ปัจจยุปบันธรรมทั้งหลาย มี ชรามรณะ เป็นต้น เป็นลักษณะ

๒. ทุกฺขานุพนฺธนรโส มีการทำให้สัตว์ทั้งหลายเกิดขึ้นในสังสารวัฏฏ์เนือง ๆ เป็นกิจ

๓. กมฺมคฺคปจฺจุปฏฺฐาโน มีการเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏฏ์ หรือมีทางเดินที่ไม่ถูกต้อง เป็นผลปรากฏ

๔. อาสวปทฏฺฐาโน มีอาสวธรรม เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ปฏิจจสมุปบาทนี้ พระพุทธองค์ทรงแสดงเพื่อให้เป็นอารมณ์ในการพิจารณา เพื่อจะให้เห็นความจริงของสภาวะที่เกิดขึ้นและความเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยของสภาวธรรมนั้น ๆ โดยเฉพาะ ๆ ของตน ไม่มีผู้ใดจัดแจง สร้างสรรค์หรือ บันดาลขึ้นแต่อย่างใด ทั้งนี้ เพื่อให้ละความเห็นผิดว่า มีตัวตน หรือ โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง เป็นต้น ที่เป็นสัสสตทิฏฐิ และ อุจเฉททิฏฐิ เสียได้ ทำความรู้ความเห็นให้ถูกต้อง

วิปัสสนาภูมิ ๖

อารมณ์ที่ใช้ในการเจริญวิปัสสนา ๖ หมวด

- **ขันธ์ ๕**
- **อายตนะ ๑๒**
- **ธาตุ ๑๘**
- **อินทรีย์ ๒๒**
- **อริยสัจจะ ๔**
- **ปฏิจจสมุปบาทองค์ ๑๒**

แสดงการช่วยอุปการะระหว่างปัจจัยธรรมและปัจจยุปบันนธรรมตามนัยแห่งปฏิจจสมุปบาท			
บทนิเทส		**ธรรมที่เป็นเหตุ**	**ธรรมที่เป็นผล**
อวิชชาปัจจะยา สังขารา	อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร	อวิชชา (๘)	สังขาร (๓/๖)
สังขาระปัจจะยา วิญญาณัง	สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ	สังขาร (๓/๖)	วิญญาณ (โลกียวิบากจิต ๓๒)
วิญญาณะปัจจะยา นามะรูปัง	วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป	วิญญาณ (โลกียวิบากจิต ๓๒)	นาม (เจตสิก ๓๕)
			รูป (กัมมชรูป ๒๐,จิตตชรูป)
นามะรูปะปัจจะยา สะพายะตะนัง	นามรูป เป็นปัจจัยให้เกิดสพายตนะ	นามรูป	สพายตนะ (อายตนะภายใน ๖)
สะพายะตะนะปัจจะยา ผัสโส	สพายตนะเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ	สพายตนะ (อายตนะภายใน ๖)	ผัสสะ (๖)
ผัสสะปัจจะยา เวทะนา	ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา	ผัสสะ (๖)	เวทนา (๓/๕,๖)
เวทะนาปัจจะยา ตัณหา	เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา	เวทนา (๓/๕,๖)	ตัณหา (๓,๖,๑๐๘)
ตัณหาปัจจะยา อุปาทานัง	ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน	ตัณหา (๓,๖,๑๐๘)	อุปาทาน (๔)
อุปาทานะปัจจะยา ภะโว	อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ	อุปาทาน (๔)	กัมมภพ (เจตนากรรม ๒๙)
			อุปปัตติภพ (โลกียวิบากจิต ๓๒)
ภะวะปัจจะยา ชาติ	ภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ	ภพ (กัมมภพ,อุปปัตติภพ)	ชาติ (อุปาทักขณะ)
ชาติปัจจะยา ชะรามะระณัง	ชาติเป็นปัจจัยให้เกิดชรา-มรณะ	ชาติ (อุปาทักขณะ)	(ฐีติกขณะ-ภังคักขณะ)
โสกะปะริเทวะทุกขะโทมะนัสสุปายาสา สัมภะวันติ เอวะเมตัสสะ เกวะลัสสะ ทุกขักขันธัสสะ สะมุทะโย โหติ	ชาติ ชรา มรณะ เป็นปัจจัยให้เกิดโสกะปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสะ อุปายาส กองทุกข์ล้วน ๆ ย่อมเกิดขึ้นด้วยประการฉะนี้	ชาติ (อุปาทักขณะ) ชรา (ฐีติกขณะ) มรณะ (ภังคักขณะ) ของโลกียวิบากจิต ๓๒ เจตสิก ๓๕ กัมมชรูป ๒๐ จิตตชรูป ๑๗	โสกะ
			ปริเทวะ
			ทุกขะ
			โทมนัสสะ
			อุปายาส

องค์ ๑๒

องค์ ๑๒	ธรรม	องค์ธรรม
๑. อวิชชา	อวิชชา ๘ ประการ	โมหเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒
๒. สังขาร	สังขาร ๓	เจตนาเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒ โลกียกุศลจิต ๑๗
๓. วิญญาณ	ปฏิสนธิวิญญาณ ปวัตติวิญญาณ	โลกียวิบากจิต ๓๒
๔. นามรูป	นาม	เจตสิกที่ประกอบกับ โลกียวิบากจิต ๓๒
	รูป	ปฏิสนธิกัมมชรูป,ปวัตติกัมมชรูป,และจิตตชรูป
๕. สฬายตนะ	อายตนะภายใน ๖ มี ตา เป็นต้น	ปสาทรูป ๕ มนายตนะ ๑
๖. ผัสสะ	ผัสสะ ๖ มี จักขุสัมผัสสะ เป็นต้น	ผัสสเจตสิก ที่ใน โลกียวิบากจิต ๓๒
๗. เวทนา	เวทนา ๖	เวทนาเจตสิก ที่ใน โลกียวิบากจิต ๓๒
๘. ตัณหา	ตัณหา ๓ ตัณหา ๖ ตัณหา ๑๐๘	โลภเจตสิก ที่ในโลภมูลจิต ๘
๙. อุปาทาน	อุปาทาน ๔ มี กามุปาทาน เป็นต้น	โลภเจตสิก ทิฏฐิเจตสิก
๑๐. ภพ	กัมมภพ	เจตนาเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒ และโลกียกุศลจิต ๑๗
	อุปปัตติภพ	โลกียวิบากจิต ๓๒ เจตสิก ๓๕ กัมมรูป ๒๐
๑๑. ชาติ		อุปปาทักขณะของโลกียวิบากจิต ๓๒ เจตสิก ๓๕ กัมมชรูป ๒๐
๑๒. ชรา-มรณะ	ฐีติกขณะและภังคักขณะ	ของโลกียวิบากจิต ๓๒ เจตสิก ๓๕ กัมมชรูป ๒๐

อวิชชา

ความหมายของอวิชชา

อวิชชา คือ ธรรมชาติ ที่เป็นไปตรงกันข้ามกับปัญญา (**วิชฺชา ปฏิปกฺขาติ อวิชฺชา**)
อวิชชา คือ ธรรมชาติที่ย่อมให้ได้ทุจริตธรรมที่ไม่ควรได้ (**อวินฺทิยํ วินฺทตีติ อวิชฺชา**)
อวิชชา คือ ธรรมชาติที่ย่อมไม่ให้ได้สุจริตธรรมที่ควรได้ (**วินฺทิยํ น วินฺทตีติ อวิชฺชา**)
อวิชชา คือ ธรรมชาติที่เป็นผู้ให้รู้ผิดในบัญญัติธรรม มีชาย หญิง เป็นต้น ที่ไม่มีปรากฏโดยสภาวะ (**อวิชฺชมาเน ชวาเปตีติ อวิชฺชา**)
อวิชชา คือ ธรรมชาติ ที่เป็นผู้ไม่ให้รู้ปรมัตถธรรม มี ขันธ์ ๕ เป็นต้น ที่มีปรากฏโดยสภาวะ (**วิชฺชมาเน น ชวาเปตีติ อวิชฺชา**)
อวิชชา คือ ธรรมชาติ ที่ไม่ให้รู้ธรรมที่ควรรู้ มีอริยสัจ ๔ เป็นต้น (**วิทิตพฺพํ อวิทิตํ กโรตีติ อวิชฺชา**)

สรุปความว่า การไม่รู้ตามความเป็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ รู้แต่สิ่งที่ไม่เป็นไปตามความเป็นจริงที่ไม่ควรรู้ นั่นแหละ ชื่อว่า อวิชชา

สภาพของอวิชชา

๑.**ทุกฺเข อญฺญาณํ** ความไม่รู้ในทุกข์
๒.**ทุกฺขสมุทเย อญฺญาณํ** ความไม่รู้ในเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์
๓. **ทุกฺขนิโรเธ อญฺญาณํ** ความไม่รู้ในธรรมอันเป็นที่ดับแห่งทุกข์
๔. **ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทาย อญฺญาณํ** ความไม่รู้ในหนทางที่ให้เข้าถึงความดับทุกข์
๕. **ปุพฺพนฺเต อญฺญาณํ** ความไม่รู้ในขันธ์ อายตนะ ธาตุ ที่เป็นอดีต ๖. **อปรนฺเต อญฺญาณํ** ความไม่รู้ใน ขันธ์ อายตนะ ธาตุ ที่เป็นอนาคต
๗. **ปุพฺพนฺตาปรนฺเต อญฺญาณํ** ความไม่รู้ในขันธ์ อายตนะ ธาตุ ที่เป็นอดีตและอนาคต
๘. **อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ อญฺญาณํ** ความไม่รู้ในรูปนาม ที่เกิดขึ้นโดยอาศัยมีเหตุให้เกิดตามนัยแห่ง ปฏิจจสมุปบาท

ลักขณาทิจตุกะของอวิชชา

๑. **อญฺญาณลกฺขณา** มีความไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงเป็นลักษณะ
๒. **สมฺโมหนรสา** มีความหลง หรือความมืดมน เป็นกิจ
๓. **ฉาทนปจฺจุปฏฺฐานา** มีความปกปิดสภาวะที่มีอยู่ในอารมณ์นั้น ๆ เป็นผลปรากฏ
๔. **อาสวปทฏฺฐานา** มีอาสวะ ๓ (เว้นอวิชชาสวะ) เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

อำนาจของอวิชชา

เพราะความไม่รู้ คือ โมหะ หรือ อวิชชา มีอยู่ จึงเป็นปัจจัยอุปการะให้สังขาร ๓ คือ ปุญญาภิสังขาร, อปุญญาภิสังขาร, และอาเนญชาภิสังขารเกิดขึ้น

๑. **ผู้มีอวิชชาหนามาก** ได้แก่ พวก**อันธปุถุชน**
๒. **ผู้มีอวิชชาเบาบางมากแล้ว** ได้แก่ **กัลยาณปุถุชน**
๓. **ผู้มีอวิชชาเบาบางมากที่สุดแล้ว** ได้แก่ พระเสกขบุคคล ๓
๔. ผู้ไม่มีอวิชชาเลย ได้แก่ พระอรหันต์ทั้งหลาย

สังขาร

ความหมายของสังขาร

สังขาร คือ ธรรมชาติ ที่ปรุงแต่งสังขตธรรมที่เป็นผลโดยตรงให้เกิดขึ้น (**สงฺขตํ สงฺขโรนฺติ อภิสงฺขโรนฺติ = สงฺขารา**)

สังขาร คือ ธรรมชาติ ที่เป็นเหตุแห่งการปรุงแต่งกายกรรม วจีกรรม มโนกรรมของสัตว์ทั้งหลาย (**สงฺขตํ กายวจีมโนกมฺมํ อภิสงฺขโรนฺติ เอเตหีติ = สงฺขารา**)

สังขาร คือ ธรรมชาติที่เป็นบุญ และ เป็นผู้ปรุงแต่งให้ผลบุญเกิดขึ้นโดยตรงด้วย (**ปุญฺญญฺจ ตํ อภิสงฺขาโร จาติ = ปุญฺญาภิสงฺขาโร**)

สังขาร คือ ธรรมชาติที่เป็นบาปและเป็นผู้ปรุงแต่งให้ผลบาปเกิดขึ้นโดยตรงด้วย (**อปุญฺญญฺจ ตํ อภิสงฺขาโร จาติ=อปุญฺญาภิสงฺขาโร**)

สังขาร คือ ธรรมชาติที่เป็นกุศลตั้งมั่นไม่หวั่นไหว เป็นผู้ปรุงแต่งให้ผลของตนเกิดขึ้นโดยตรงด้วย (**อาเนญฺชญฺจ ตํ อภิสงฺขาโร จาติ = อาเนญฺชาภิสงฺขาโร**)

สังขาร คือ ธรรมชาติที่ปรุงแต่งกาย(**กายํ สงฺขโรตีติ=กายสงฺขาโร**)

สังขาร คือธรรมชาติที่ปรุงแต่งวาจา(**วาจํ สงฺขโรตีติ=วจีสงฺขาโร**)

สังขาร คือธรรมชาติที่ปรุงแต่งใจ (**จิตฺตํ สงฺขโรตีติ=จิตฺตสงฺขาโร**)

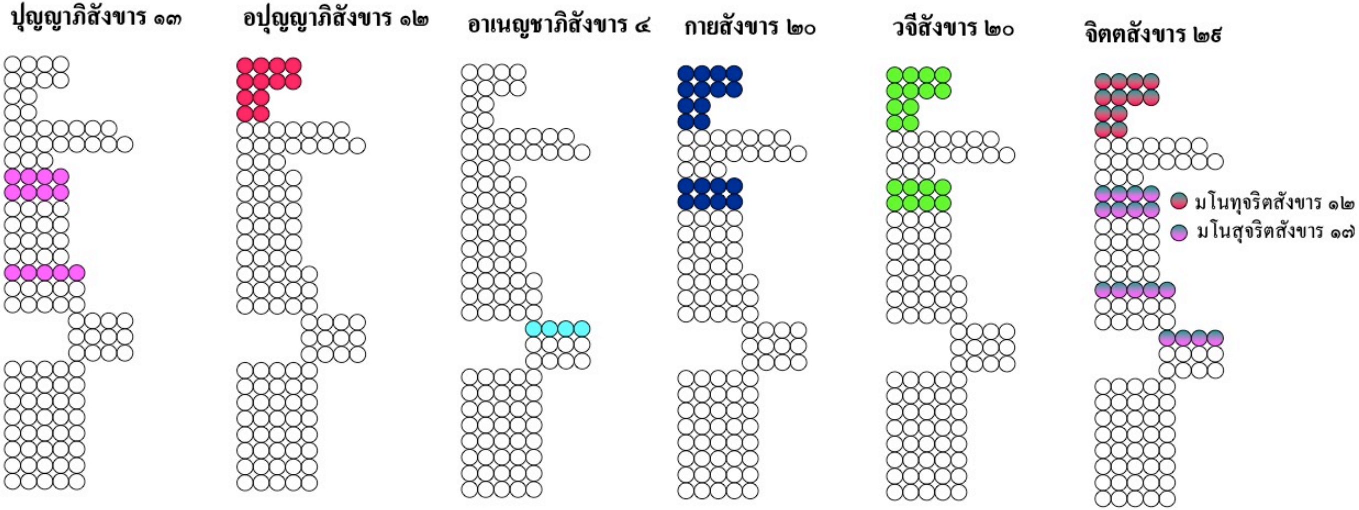
ลักขณาทิจตุกะของสังขาร

๑. อภิสงฺขรณลกฺขณา มีการปรุงแต่งเป็นลักษณะ
๒. อายูหนรสา มีความขวนขวายให้เกิดปฏิสนธิ เป็นกิจ
๓. เจตนาปจฺจุปฏฺฐานา มีการตั้งใจกระทำ เป็นผลปรากฏ
๔. อวิชฺชาปทฏฺฐานา มีอวิชชา เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

รวมความว่า การกระทำด้วยกายวาจาใจ ของสัตว์ทั้งหลายย่อมไม่พ้นไปจากสังขารทั้ง ๓ ทั้งนี้ เพราะอวิชชา คือ ความไม่รู้ในโทษและคุณของอริยสัจ ๔ เป็นต้น เป็นเหตุ

- **โลกุตตรเจตนา** นั้น ได้ชื่อว่า เป็นบุญ แต่ไม่ชื่อว่า **ปุญญาภิสังขาร** เพราะไม่มีหน้าที่ทำให้เกิดภพชาติ ที่เป็นวัฏฏสงสาร แต่มีหน้าที่ทำลายภพชาติอย่างเดียวเท่านั้น
- **ปุญญาภิสังขาร** ที่เกี่ยวกับกามาวจรกุศลเป็น กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม สำเร็จด้วยสุจริต ๑๐ หรือ กุศลกรรมบถ ๑๐ และ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐
- **ปุญญาภิสังขาร** ที่เกี่ยวกับรูปาวจรกุศล เป็นมโนกรรม สำเร็จด้วยภาวนา (อัปปนาภาวนา อย่างเดียว)
- **อปุญญาภิสังขาร** เป็น กายกรรม วจีกรรม มโนกรรมสำเร็จด้วยทุจริต ๑๐ หรือ อกุศลกรรมบถ ๑๐
- **อาเนญชาภิสังขาร** เป็น มโนกรรม สำเร็จด้วย ภาวนา (อัปปนาภาวนา อย่างเดียว)

สังขารที่เป็นผลของอวิชชา ๖ ประเภท

๑. ปุญญาภิสังขาร กุศลเจตนาเป็นผู้ปรุงแต่งโลกียกุศลวิบากจิตและกุศลกัมมชรูปโดยตรง ได้แก่ มหากุศลเจตนา ๘ รูปาวจรกุศลเจตนา ๕

๒. อปุญญาภิสังขาร อกุศลเจตนาเป็นผู้ปรุงแต่งอกุศลวิบากจิต และอกุศลวิบากกัมมชรูปโดยตรง ได้แก่ อกุศลเจตนา ๑๒

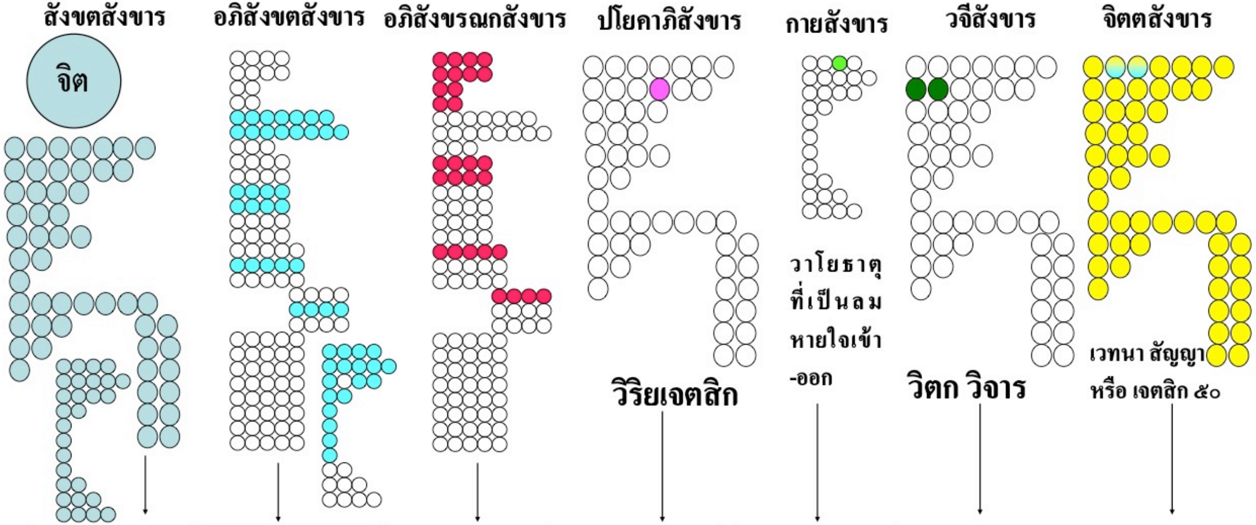
๓. อาเนญชาภิสังขาร กุศลเจตนาที่มีความตั้งมั่นไม่หวั่นไหว เป็นผู้ปรุงแต่งอรูปวิบากจิต ได้แก่ อรูปาวจรกุศลเจตนา ๔

๔. กายสังขาร เจตนาที่เป็นผู้ปรุงแต่งกายทุจริตและกายสุจริตให้สำเร็จลง ได้แก่ อกุศลเจตนา ๑๒ มหากุศลเจตนา ๘ ที่เกี่ยวด้วยกาย

๕. วจีสังขาร เจตนาที่เป็นผู้ปรุงแต่งวจีทุจริตและวจีสุจริตให้สำเร็จลง ได้แก่ อกุศลเจตนา ๑๒ มหากุศลเจตนา ๘ ที่เกี่ยวด้วยวาจา

๖. จิตตสังขาร เจตนาที่เป็นผู้ปรุงแต่งมโนทุจริตและมโนสุจริตให้สำเร็จลง ได้แก่ อกุศลเจตนา ๑๒ โลกียกุศลเจตนา ๑๗ ที่เกี่ยวด้วยใจ อย่างเดียว

สังขารที่ไม่ได้เป็นผลของอวิชชา ๗ ประเภท

๑. สังขตสังขาร ธรรมที่ถูกปัจจัย ๔ ปรุงแต่ง ได้แก่ จิต๘๙ เจตสิก ๕๒ รูป ๒๘ เช่น คำว่า อนิจฺจา วต สงฺขารา เป็นต้น

๒. อภิสังขตสังขาร รูปนามที่ถูกกรรมเป็นผู้ปรุงแต่งโดยตรง ได้แก่ โลกียวิบาก ๓๒ และกัมมชรูป ๒๐ซึ่งสงเคราะห์เข้าในสังขตสังขาร ด้วย

๓. อภิสังขรณกสังขาร ธรรมที่เป็นผู้ปรุงแต่งโลกียวิบากและกัมมชรูปโดยตรง ได้แก่ อกุศลเจตนา ๑๒ โลกียกุศลเจตนา ๑๗

๔. ปโยคาภิสังขาร ความพยายามปรุงแต่งทางกาย และทางใจ ได้แก่ **วิริยเจตสิก** ที่เกี่ยวกับกายกรรม มโนกรรม

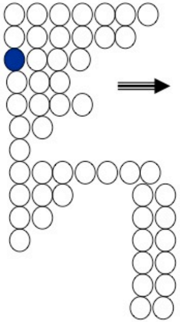
๕. กายสังขาร ธรรมชาติที่ปรุงแต่งร่างกาย ได้แก่ ลมหายใจเข้าออก

๖. วจีสังขาร ธรรมชาติที่ปรุงแต่งวาจา ได้แก่ วิตก วิจาร

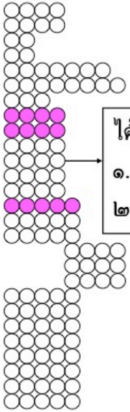
๗. จิตตสังขาร ธรรมชาติที่ปรุงแต่งจิต ได้แก่ สัญญา เวทนา หรือ เจตสิก ๕๐ (เว้น วิตก วิจาร)

อำนาจปัจจัยที่อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร

อวิชชาเป็นปัจจัย

ปุญญาภิสังขาร

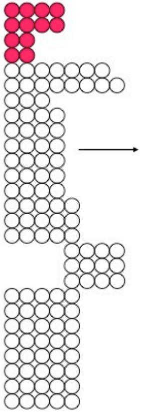

ได้อำนาจปัจจัย ๒ ปัจจัย
๑. อารัมมณปัจจัย
๒. ปกตูปนิสสยปัจจัย

อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดปุญญาภิสังขาร

ผู้ที่มีความศรัทธาเลื่อมใสในการทำบุญกุศลต่าง ๆ มีทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น โดยปรารถนา การไปเกิดในสุคติภูมิ หวังความสุขกาย สบายใจต่อไปในภพชาติหน้าต่อไป ทั้งนี้ เพราะมองไม่เห็นโทษของทุกข์และสมุทัย ทั้งมองไม่เห็นคุณของนิโรธและมรรคด้วย

อปุญญาภิสังขาร

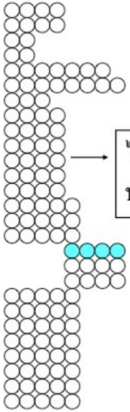

ได้อำนาจปัจจัย ๑๕ ปัจจัย
๑. เหตุปัจจัย
๒. อารัมมณปัจจัย
๓. อธิปติปัจจัย
๔. อนันตรปัจจัย
๕. สมนันตรปัจจัย
๖. สหชาตปัจจัย
๗. อัญญมัญญปัจจัย
๘. นิสสยปัจจัย
๙. อุปนิสสยปัจจัย
๑๐. อาเสวนปัจจัย
๑๑. สัมปยุตตปัจจัย
๑๒. อัตถิปัจจัย
๑๓. นัตถิปัจจัย
๑๔. วิคตปัจจัย
๑๕. อวิคตปัจจัย

อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดอปุญญาภิสังขาร

ผู้ที่มีกิเลสหนา ไม่มีรู้จักบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ และสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์อย่างแท้จริง เนื่องจากมีอวิชชาหนามาก ก็กระทำอกุศลกรรมโดยมาก

อาเนญชาภิสังขาร

ได้อำนาจปัจจัย ๑ ปัจจัย
ปกตูปนิสสยปัจจัย

อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดอาเนญชาภิสังขาร

บุคคลบางคน เห็นว่า ความทุกข์ ความเดือดร้อนต่าง ๆ เกิดขึ้น เพราะรูปร่างกายเป็นเหตุ ถ้าไม่มีรูปร่างกายเสียแล้ว ทุกข์ต่าง ๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น ดังนี้แล้ว ก็เจริญฌานตามลำดับ จนถึงอรูปฌาน

วิญญาณ

ความหมายของวิญญาณ

ธรรมชาติที่ได้รู้อารมณ์อยู่เสมอ (**อารมฺมณํ วิชานาตีติ = วิญฺญาณํ**)

วิญญาณ คือ ธรรมชาติที่เป็นเหตุให้บุคคลทั้งหลายได้รู้อารมณ์เป็นพิเศษ (**อารมฺมณํ วิชานนฺติ เอเตนาติ = วิญฺญาณํ**)

ลักขณาทิจตุกะของวิญญาณ

๑. **อารมฺมณํ วิชฺชานนลกฺขณํ** มีการรู้อารมณ์ เป็นลักษณะ
๒. **ปุพฺพงฺคมรสํ** มีการเป็นประธานแก่เจตสิกและกัมมชรูปเป็นกิจ
๓. **ปฏิสนฺธิปจฺจุปฏฺฐานํ** มีการสืบต่อภพเก่าและภพใหม่ เป็นผลปรากฏ
๔. **สงฺขารปทฏฺฐานํ** (วา) มีสังขาร ๓ เป็นเหตุใกล้ (หรือ)
วตฺถารมฺมณปทฏฺฐานํ มีวัตถุ ๖ กับอารมณ์ ๖ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

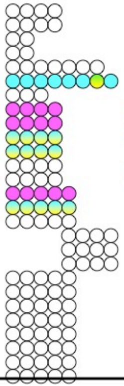
วิบากวิญญาณ ๓๒ เจตสิก ๓๕ ที่เกิดจากสังขาร

- อกุศลวิบากวิญญาณ ๗ เกิดด้วยอำนาจของอกุศลเจตนากรรม ๑๒
- อเหตุกกุศลวบากวิญญาณ ๘ เกิดด้วยอำนาจของมหากุศลญาณวิปปยุตตเจตนา ๔ ชนิดที่เป็นโอมกะกุศล
- มหาวิบากญาณวิปปยุตตวิญญาณ ๔ เกิดด้วยอำนาจของมหากุศลญาณวิปปยุตตเจตนา ๔ ชนิดที่เป็นอุกกัฏฐกุศล และมหากุศลญาณสัมปยุตตเจตนา ๔ ชนิดที่เป็น โอมกกุศล
- มหาวิบากญาณสัมปยุตตวิญญาณ ๔ เกิดด้วยอำนาจของมหากุศลญาณสัมปยุตตเจตนา ๔ ชนิดที่เป็นอุกกัฏฐกุศล
- รูปาวจรวิบากวิญญาณ ๕ เกิดด้วยอำนาจของรูปาวจรกุศลเจตนา ๕
- อรูปาวจรวิบากวิญญาณ ๔ เกิดด้วยอำนาจของอรูปาวจรกุศลเจตนา ๔

สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ

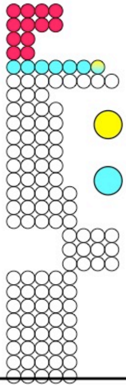
ปุญญาภิสังขาร ๑๓

ปฏิสนธิวิญญาณ ๑๔

ปวัตติวิญญาณ ๒๑

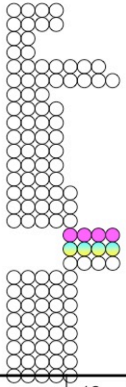
อปุญญาภิสังขาร ๑๒

ปฏิสนธิวิญญาณ ๑

ปวัตติวิญญาณ ๗

อาเนญชาภิสังขาร ๔

ปฏิสนธิวิญญาณ ๔

ปวัตติวิญญาณ ๔

สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ
ได้อำนาจปัจจัย ๒ ปัจจัย คือ
๑. นานักขณิกกัมมปัจจัย
๒. ปกตูปนิสสยปัจจัย

วิบากวิญญาณ ๓๒	สังขาร	ปวัตติวิญญาณ	ปฏิสนธิวิญญาณ
อกุศลวิบากวิญญาณ ๗	อกุศลเจตนา ๑๒	อกุศลวิบากจิต ๗	อุเบกขาสันตีรณอกุศลวิบากจิต ๑
อเหตุกกุศลวิบากวิญญาณ ๘	มหากุศลญาณวิปปยุตตเจตนา ๔ ชนิดโอมกกุศล	อเหตุกกุศลวิบากจิต ๘	อุเบกขาสันตีรณกุศลวิบากจิต ๑ เป็นสุคติอเหตุกบุคคล
มหาวิบากญาณวิปปยุตตวิญญาณ ๔	มหากุศลญาณวิปปยุตตเจตนา ๔ ชนิดโอมกะ มหากุศลญาณสัมปยุตตเจตนา ๔ ชนิดโอมกะ	มหาวิบากญาณวิปปยุตตจิต ๔	มหาวิบากญาณวิปปยุตตจิต ๔ เป็นทวิเหตุกบุคคล
มหาวิบากญาณสัมปยุตตวิญญาณ ๔	มหากุศลญาณสัมปยุตตเจตนา ๔ ชนิดอุกกัฏฐกุศล	มหาวิบากญาณสัมปยุตตจิต ๔	มหาวิบากญาณสัมปยุตตจิต ๔ เป็น ติเหตุกบุคคล
รูปาวจรวิบากวิญญาณ ๕	รูปาวจรกุศลเจตนา ๕	รูปาวจรวิบากจิต ๕	รูปาวจรวิบากวิบากจิต ๕ เป็น ติเหตุกบุคคล
อรูปาวจรวิบากวิญญาณ ๔	อรูปาวจรกุศลเจตนา ๔	อรูปาวจรวิบากจิต ๔	อรูปาวจรวิบากวิบากจิต ๔ เป็นติเหตุกบุคคล

นามรูป

ความหมายของนามรูป

นามด้วย รูปด้วย ชื่อว่า นามรูป (นามญฺจ รูปญฺจ = นามรูปํ)

ความหมายของนาม

นาม คือ ธรรมชาติ ที่น้อมไปในอารมณ์ (**อารมฺมเณ นมตีติ** = **นามํ**)

ความหมายของรูป

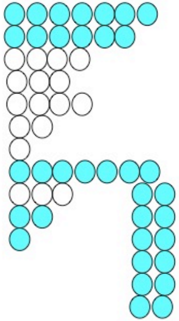
รูป คือ ธรรมชาติที่สลายไป เพราะปัจจัยที่เป็นปฏิปักษ์กัน มีความร้อน และ ความเย็น เป็นต้น (**สีตุณฺหาทิวิโรธิปจฺจเยหิ รุปฺปตีติ** = **รูปํ**)

ลักขณาทิจตุกะของนาม

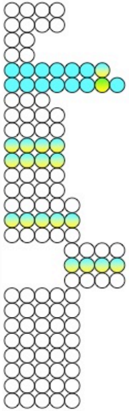
๑. **อารมฺมณํ นมนลกฺขณํ** มีการน้อมไปสู่อารมณ์ เป็นลักษณะ
๒. **สมฺปโยครสํ** มีการประกอบกับวิญญาณและประกอบกันเอง เป็นกิจ
๓. **อวินิพฺโภคปจฺจุปฏฺฐานํ** มีการไม่แยกจากกันกับจิต เป็นผลปรากฏ
๔.**วิญฺญาณปทฏฺฐานํ** มีวิญญาณ (ปฏิสนธิวิญญาณ) เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ลักขณาทิจตุกะของรูป

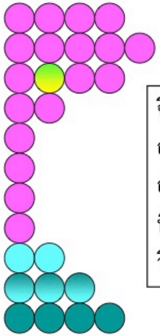
๑. **รุปฺปนลกฺขณํ** มีการแปรปรวน เปลี่ยนแปลง สลายไป เป็นลักษณะ
๒. **วิกิรณรสํ** มีการแยกออกจากจิตได้ เป็นกิจ
๓. **อพฺยากตปจฺจุปฏฺฐานํ** มีความเป็นอพยากตธรรม (คือ รู้อารมณ์ไม่ได้) เป็นปรากฏ
๔. **วิญฺญาณปทฏฺฐานํ** มีวิญญาณ (ปฏิสนธิวิญญาณ) เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

นาม คือ เจตสิก ๓๕ ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก ๑๓ โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิรตี ๓) ที่ประกอบกับ โลกียวิบากจิต ๓๒ (ตามสมควร)

รูป คือ กัมมชรูป ๒๐ ที่เกิดพร้อมด้วยปฏิสนธิจิต (ตามสมควร) และ ปวัตติกัมมชรูป

จิตตชรูป ๑๗
อุตุชรูป ๑๕
อาหารชรูป ๑๔
ที่เกิดพร้อมด้วยปวัตติวิญญาณ

วิญญาณเป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่นามรูป

วิบากวิญญาณช่วยอุปการะแก่นาม คือ เจตสิกที่ประกอบกับวิบากวิญญาณนั้น

ได้อำนาจปัจจัย ๙ ปัจจัย คือ

๑. สหชาตปัจจัย
๒. อัญญมัญญปัจจัย
๓. นิสสยปัจจัย
๔. วิปากปัจจัย
๕. อาหารปัจจัย
๖. อินทริยปัจจัย
๗. สัมปยุตตปัจจัย
๘. อัตถิปัจจัย
๙. อวิคตปัจจัย

นาม ⟶ นาม

ปฏิสนธิวิญญาณช่วยอุปการะแก่หทยวัตถุรูป ที่เกิดพร้อมกันกับตน

ได้อำนาจปัจจัย ๙ ปัจจัย คือ

๑. สหชาตปัจจัย
๒. อัญญมัญญปัจจัย
๓. นิสสยปัจจัย
๔. วิปากปัจจัย
๕. อาหารปัจจัย
๖. อินทริยปัจจัย
๗.วิปปยุตตปัจจัย
๘. อัตถิปัจจัย
๙. อวิคตปัจจัย

นาม ⟶ รูป

ปฏิสนธิวิญญาณช่วยอุปการะแก่ปฏิสนธิกัมมชรูป ที่นอกจากหทยวัตถุรูป และวิบากวิญญาณ ๑๘ อุปการะแก่จิตตชรูป

ได้อำนาจปัจจัย ๘ ปัจจัย คือ

๑. สหชาตปัจจัย
๒. นิสสยปัจจัย
๓. วิปากปัจจัย
๔. อาหารปัจจัย
๕. อินทริยปัจจัย
๖. วิปปยุตตปัจจัย
๗. อัตถิปัจจัย
๘. อวิคตปัจจัย

นาม ⟶ นาม

กัมมชวิญญาณ ๒๕ ช่วยอุปการะแก่ปฏิสนธิกัมมชรูป และปวัตติกัมมชรูป ในปัญจโวการภูมิ และเอกโวการภูมิ

ได้อำนาจปัจจัย ๑ ปัจจัย คือ
นานักขณิกกัมมปัจจัย

นาม ⟶ นาม

สฬายตนะ

อัชฌัตติกายตนะ = อายตนะภายใน ๖

ความหมายของสฬายตนะ

อายตนะ คือ ธรรมชาติที่ทรงไว้ซึ่งสังสารวัฏฏ์อันยืดยาว
(อายตํ สงฺสารวฏฺฏํ นยตีติ = อายตนํ)
อายตนะภายใน ๖ ชื่อว่า สฬายตนะ
(ฉ อายตนานิ = สฬายตนํ)
อายตนะทั้ง ๖ และอายตนะที่ ๖ ชื่อว่า สฬายตนะ
(สฬายตนญฺจ ฉฏฺฐายตนญฺจ = สฬายตนํ)

ลักขณาทิจตุกะของสฬายตนะ

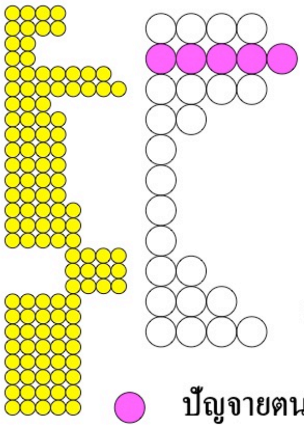
๑. **อายตนลกฺขณํ** มีการสืบต่อหรือความแผ่ไปซึ่งจิตและเจตสิก เป็นลักษณะ

๒. **ทสฺสนาทิรสํ** มีการกระทำการเห็น เป็นต้น (การเกิดขึ้นของจิตเจตสิก) เป็นกิจ

๓. **วตฺถุทฺวารภาวปจฺจุปฏฺฐานํ** มีความเป็นวัตถุ และทวารเป็นผลปรากฏ

๔. **นามรูปปทฏฺฐานํ** มีนามรูป เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

มนายตนะ **ปัญจายตนะ**

จักขายตนะ	ได้แก่	จักขุปสาทรูป
โสตายตนะ	ได้แก่	โสตปสาทรูป
ฆานายตนะ	ได้แก่	ฆานปสาทรูป
ชิวหายตนะ	ได้แก่	ชิวหาปสาทรูป
กายายตนะ	ได้แก่	กายปสาทรูป
มนายตนะ	ได้แก่	จิตทั้งหมด

ชีวิตรูป —— ปัญจายตนะ โดยตรง

นามรูป —— สฬายตนะ

กัมมชมหาภูตรูป ๔ อาหารรูป ๑ ชีวิตรูป ๑ → ปัญจายตนะ (ปสาทรูป ๕)

เจตสิกขันธ์ ๓ ที่เกิดภายหลัง → ปัญจายตนะ (ปสาทรูป ๕) ที่เกิดก่อน และยังตั้งอยู่

เจตสิกขันธ์ ๓ และวัตถุรูป → มนายตนะ

● ปัญจายตนะ คือ ปสาทรูป ๕

● มนายตนะ คือ จิตทั้งหมด

นามรูปเป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่สฬายตนะ

นาม คือ เจตสิกขันธ์ ๓ ที่ประกอบกับโลกียวิบากจิต ๓๒ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่อเหตุกวิบากจิต ๑๕ ที่เกิดพร้อมกันกับตน

ได้อำนาจปัจจัย ๗ ปัจจัย คือ

๑. สหชาตปัจจัย
๒. อัญญมัญญปัจจัย
๓. วิปากปัจจัย
๔. สหชาตนิสสยปัจจัย
๕. สัมปยุตตปัจจัย
๖. อัตถิปัจจัย
๗. อวิคตปัจจัย

นาม ⟶ นาม

นาม คือ **อโลภะ อโทสะ อโมหะ** เจตสิก ที่ประกอบกับโลกียสเหตุกวิบากจิต เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่มนายตนะ คือ โลกียสเหตุกวิบากจิต

ได้อำนาจปัจจัย ๘ ปัจจัย คือ

๑. เหตุปัจจัย
๒. สหชาตปัจจัย
๓. อัญญมัญญปัจจัย
๔. นิสสยปัจจัย
๕. วิปากปัจจัย
๖.สัมปยุตตปัจจัย
๗. อัตถิปัจจัย
๘. อวิคตปัจจัย

นาม ⟶ รูป

นาม คือ เจตนาเจตสิก ที่ประกอบกับโลกียวิบากจิต เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่มนายตนะ คือ โลกียวิบากจิตที่เกิดพร้อมกันกับตน

ได้อำนาจปัจจัย ๙ ปัจจัย คือ

๑. เหตุปัจจัย
๒. สหชาตปัจจัย
๒. นิสสยปัจจัย
๓. วิปากปัจจัย
๔. อาหารปัจจัย
๕. อินทริยปัจจัย
๖. วิปปยุตตปัจจัย
๗. อัตถิปัจจัย
๘. อวิคตปัจจัย

นาม ⟶ นาม

กัมมชวิญญาณ ๒๕ ช่วยอุปการะแก่ปฏิสนธิกัมมชรูป และปวัตติกัมมชรูป ในปัญจโวการภูมิ และเอกโวการภูมิ

ได้อำนาจปัจจัย ๑ ปัจจัย คือ นานักขณิกกัมมปัจจัย

นาม ⟶ นาม

อัทธา ๓		
อัทธา	องค์ธรรม	กาล
๑. อดีตอัทธา	อวิชชา สังขาร	อดีตกาล
๒. ปัจจุบันอัทธา	วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหาอุปาทาน กัมมภวะ	ปัจจุบันกาล
๓. อนาคตอัทธา	ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสะ อุปายาสะ	อนาคตกาล

แสดงการช่วยอุปการะระหว่างปัจจัยธรรมและปัจจยุปบันธรรมแห่งปฏิจจสมุปบาท

ภาษาบาลี		ภาษาไทย	
ธรรมที่เป็นเหตุ	ธรรมที่เป็นผล	ธรรมที่เป็นเหตุ	ธรรมที่เป็นผล
อวฺชาชาปจฺจยา	สงฺขารา	อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิด	สังขาร (๓)
สงฺขารปจฺจยา	วิญฺญาณํ	สังขารเป็นปัจจัยให้เกิด	วิญญาณ (โลกียวิบากจิต ๓๒)
วิญฺญาณปจฺจยา	นามรูปํ	วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิด	นามรูป (เจตสิกที่ประกอบ ๓๕ กัมมชรูป ๒๐)
นามรูปปจฺจยา	สฬายตนํ	นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิด	สฬายตนะ (อัชฌัตติกายตนะ = อายตนะภายใน ๖)
สฬายตนปจฺจยา	ผสฺโส	สฬายตนะเป็นปัจจัยให้เกิด	ผัสสะ (ผัสสะ ๖ มี จักขุสัมผัสสะ เป็นต้น)
ผสฺสปจฺจยา	เวทนา	ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิด	เวทนา (เวทนา ๖ มี จักขุสัมผัสสชาเวทนา เป็นต้น)
เวทนาปจฺจยา	ตณฺหา	เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิด	ตัณหา (ตัณหา ๓ ตัณหา ๖ ตัณหา ๑๐๘)
ตณฺหาปจฺจยา	อุปาทานํ	ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิด	อุปาทาน (อุปาทาน ๔ มี กามุปาทาน เป็นต้น)
อุปาทานปจฺจยา	ภโว	อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิด	ภพ (กัมมภพ = เจตนากรรม ๒๙, อุปปัตติภพ= โลกียวิบากจิต ๓๒)
ภวปจฺจยา	ชาติ	ภพเป็นปัจจัยให้เกิด	ชาติ (ความเกิดขึ้นแห่งโลกียวิบากจิต ๓๒ พร้อมเจตสิกที่ประกอบ ๓๕ ตามสมควร)
ชาติปจฺจยา	ชรา- มรณํ ฯลฯ	ชาติเป็นปัจจัยให้เกิด	ชรามรณะ (ความแก่และความดีบของโลกียวิบากจิต ๓๒ เจตสิก ๓๕ กัมมชรูป ๒๐ ตามสมควร)

อาการ ๒๐		
หมวดที่ ๑	อดีตเหตุ ๕	อวิชชา,สังขาร,ตัณหา,อุปาทาน,กัมมภวะ
หมวดที่ ๒	ปัจจุบันผล ๕	วิญญาณ,นามรูป,สฬายตนะ,ผัสสะ,เวทนา
หมวดที่ ๓	ปัจจุบันเหตุ ๕	ตัณหา,อุปาทาน,กัมมภพ,อวิชชา,สังขาร
หมวดที่ ๔	อนาคตผล ๕	วิญญาณ,นามรูป,สฬายตนะ,ผัสสะ,เวทนา
สนธิ ๓		
รอยต่อที่ ๑	สังขาร กับ วิญญาณ	อดีตเหตุ กับ ปัจจุบันผล
รอยต่อที่ ๒	เวทนา กับ ตัณหา	ปัจจุบันผล กับ ปัจจุบันเหตุ
รอยต่อที่ ๓	กัมมภวะ กับ ชาติ	ปัจจุบันเหตุ กับ อนาคตผล
สังเขป ๔		
หมวดที่ ๑	อวิชชา, สังขาร	อดีตเหตุ
หมวดที่ ๒	วิญญาณ,นามรูป,สฬายตนะ,ผัสสะ, เวทนา	ปัจจุบันผล
หมวดที่ ๓	ตัณหา,อุปาทาน,กัมมภวะ	ปัจจุบันเหตุ
หมวดที่ ๔	ชาติ,ชรา,มรณะ	อนาคตผล

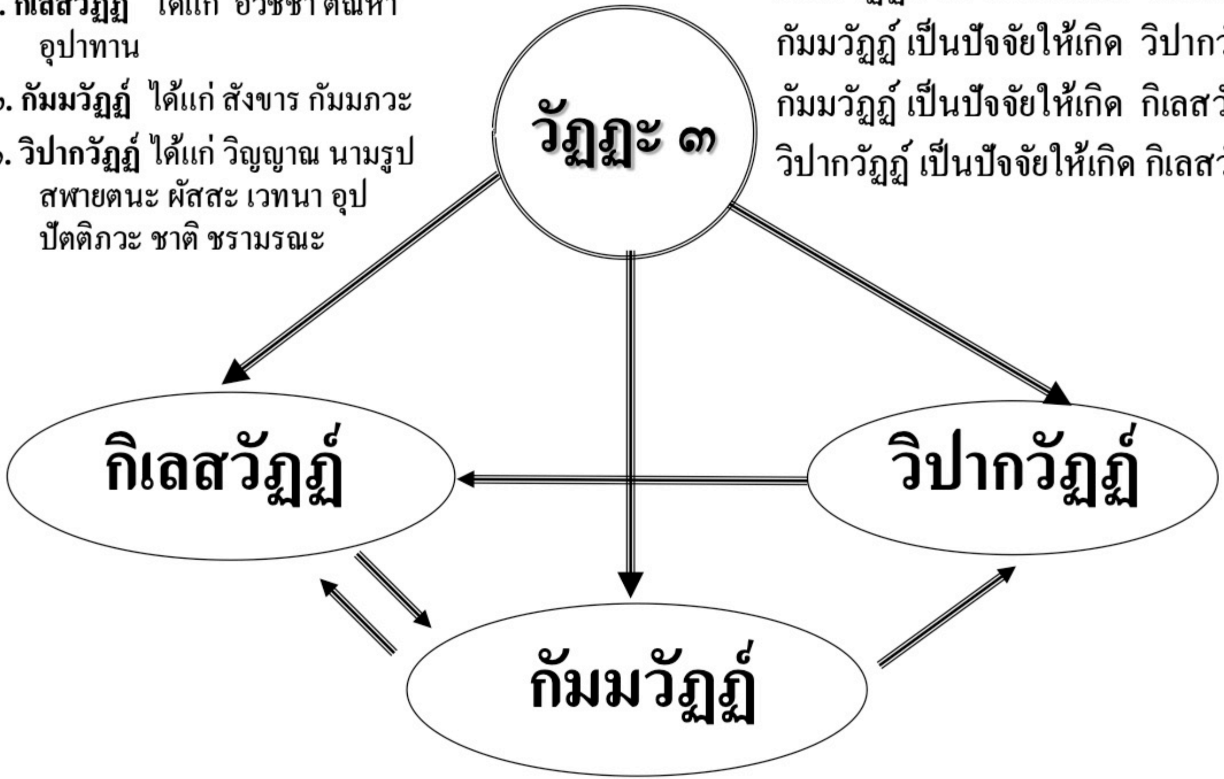
วัฏฏะ

๑. **กิเลสวัฏฏ์** ได้แก่ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน

๒. **กัมมวัฏฏ์** ได้แก่ สังขาร กัมมภวะ

๓. **วิปากวัฏฏ์** ได้แก่ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา อุปปัตติภวะ ชาติ ชรามรณะ

กิเลสวัฏฏ์ เป็นปัจจัยให้เกิด กัมมวัฏฏ์
กัมมวัฏฏ์ เป็นปัจจัยให้เกิด วิปากวัฏฏ์
กัมมวัฏฏ์ เป็นปัจจัยให้เกิด กิเลสวัฏฏ์
วิปากวัฏฏ์ เป็นปัจจัยให้เกิด กิเลสวัฏฏ์

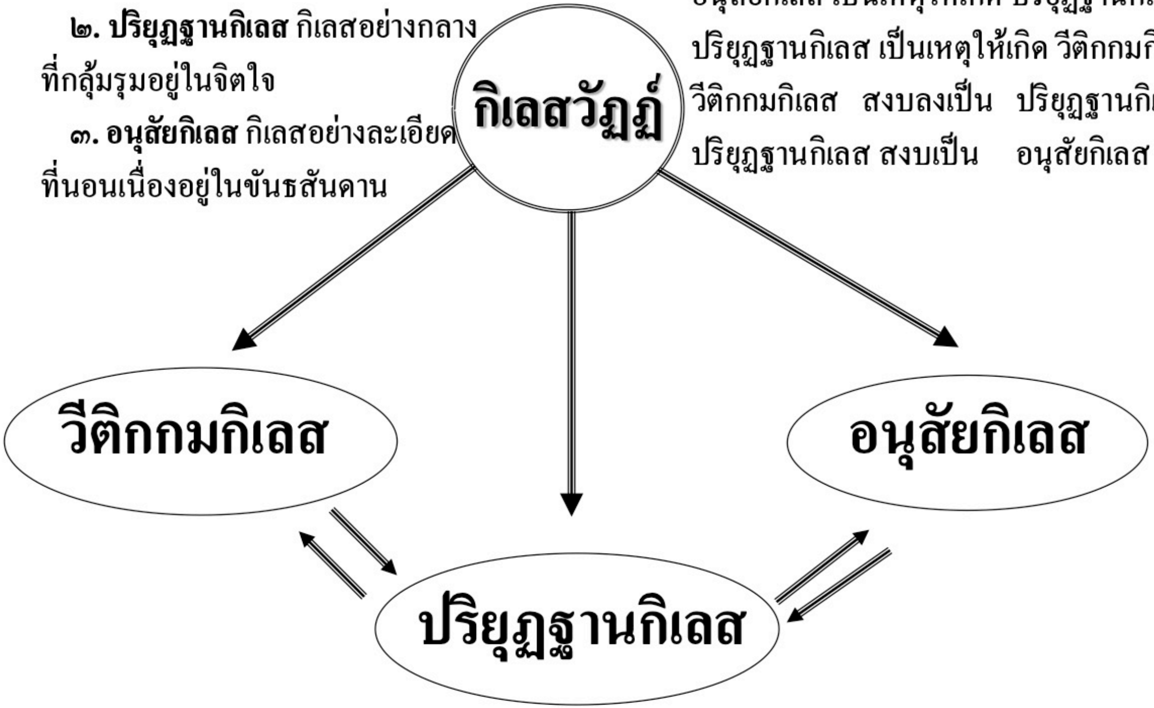
กิเลสวัฏฏ์

๑. **วีติกกมกิเลส** กิเลสอย่างหยาบ ที่ล่วงออกมาทางกายทางวาจา

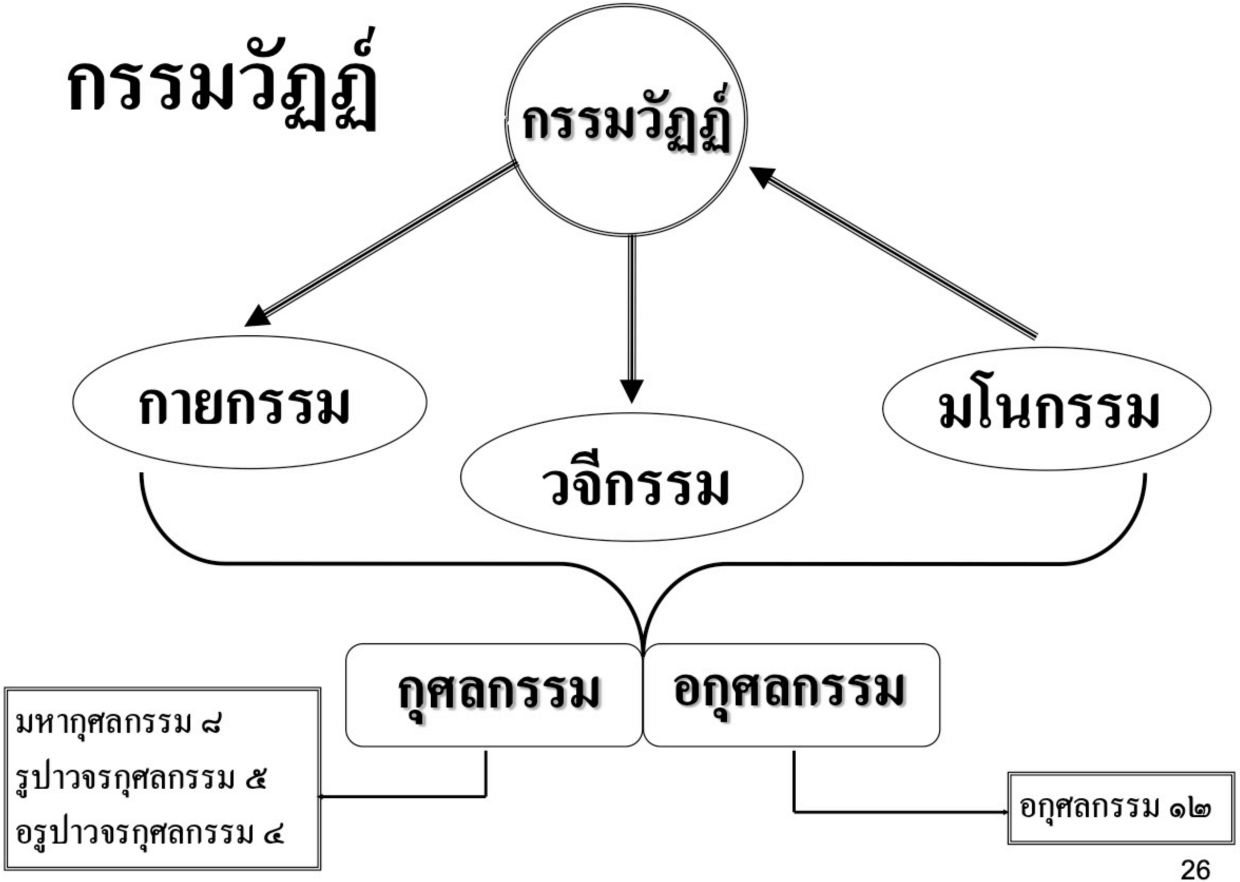
๒. **ปริยุฏฐานกิเลส** กิเลสอย่างกลาง ที่กลุ้มรุมอยู่ในจิตใจ

๓. **อนุสัยกิเลส** กิเลสอย่างละเอียด ที่นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน

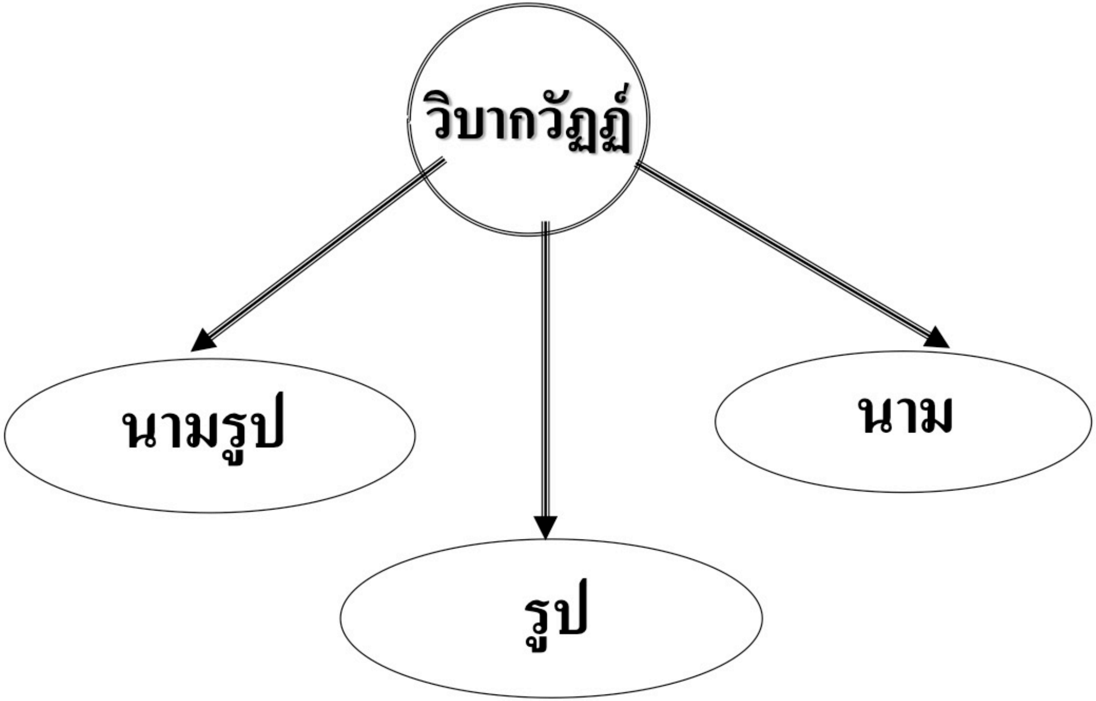
อนุสัยกิเลส เป็นเหตุให้เกิด ปริยุฏฐานกิเลส
ปริยุฏฐานกิเลส เป็นเหตุให้เกิด วีติกกมกิเลส
วีติกกมกิเลส สงบลงเป็น ปริยุฏฐานกิเลส
ปริยุฏฐานกิเลส สงบเป็น อนุสัยกิเลส

กรรมวัฏฏ์

กรรมวัฏฏ์
กายกรรม
วจีกรรม
มโนกรรม
กุศลกรรม
อกุศลกรรม
มหากุศลกรรม ๘
รูปาวจรกุศลกรรม ๕
อรูปาวจรกุศลกรรม ๔
อกุศลกรรม ๑๒

วิบากวัฏฏ์

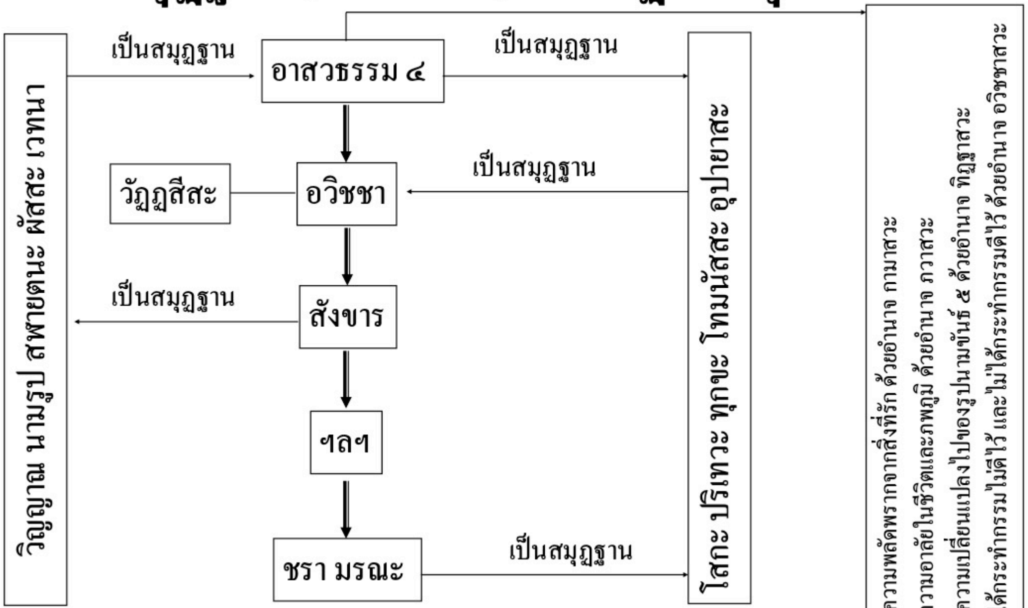

มูล ๒ (ภวจักร ๒)		
๑. ปุพพันตมูล	อวิชชา	มูลในอดีต
๒. อปรันตมูล	ตัณหา	มูลในปัจจุบัน
ผลที่เกิดจากมูลทั้ง ๒		
ผู้ที่กระทำทุจริตกรรม อันเป็นเหตุนำไปสู่ทุคติภูมินั้น เพราะอาศัยอวิชชาเป็นเหตุพิเศษ และ ตัณหา เป็นเหตุสามัญ		
ส่วนผู้ที่สุจริตกรรม อันเป็นเหตุนำไปสู่สุคติภูมินั้น เพราะอาศัยตัณหาเป็นเหตุพิเศษ และ อวิชชา เป็นเหตุสามัญ		
ที่มา... สัมโมหวิโนทนีอรรถกถา		

ภวจักรทั้ง ๒ นี้ เปรียบเหมือนรถไฟที่มีหัวรถจักร ๒ หัว คือ ข้างหน้าและข้างหลัง สามารถนำขบวนรถขึ้นและล่องได้อยู่เสมอ เที่ยวขาขึ้นก็ใช้หัวรถจักรข้างหน้า เที่ยวขาล่อง ก็ใช้หัวรถจักรข้างหลัง

เหตุผลที่ได้รับจากภวจักรทั้ง ๒ นี้ แสดงให้เห็นว่า เมื่อมีปัจจุบันภพ ก็ต้องมีอดีตภพ และอนาคตภพต่อไป ซึ่งเป็นบทพิสูจน์ให้เห็นว่า บรรดาสัตว์ทั้งหลาย ที่เกิดอยู่ในภพนี้ ก็เคยเกิด เคยตายมาแล้วในอดีตภพอย่างนับไม่ถ้วน และจะต้องเกิดต้องตาย ต่อไปข้างหน้าอีก จนกว่าจะถึงนิพพาน จึงจะสิ้นสุดการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏได้

สมุฏฐาน (ต้นกำเนิด) ของปฏิจจสมุปบาท

วิญญาณ ฯลฯ เวทนา	เป็นปัจจัยให้เกิด	อาสวธรรม
อาสวธรรม	เป็นปัจจัยให้เกิด	อวิชชา
อวิชชา	เป็นปัจจัยให้เกิด	สังขาร
สังขาร	เป็นปัจจัยให้เกิด	วิญญาณ
	ฯลฯ	
ชรามรณะ	เป็นปัจจัยให้เกิด	โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสะ อุปายาสะ
โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสะ อุปายาสะ	เป็นปัจจัยให้เกิด	อาสวธรรม

เหตุผลที่ปฏิจจสมุปบาท ชื่อว่า วัฏฏสงสาร

๑. เพราะมีความผูกพันกันอย่างไม่ขาดสาย

๒. เพราะย่อมเป็นไปในภูมิทั้ง ๓

๓. เพราะเป็นธรรมหาเบื้องต้นและที่สุดได้ยาก

สงเคราะห์ปฏิจจสมุปบาทธรรม โดยอริยสัจจะ

โดยสุตตันตภาชนียนัย สงเคราะห์เข้าใน **ทุกขสัจจะ** ทั้งหมด

โดยอภิธัมมภาชนียนัย

อวิชชา สังขาร ตัณหา อุปาทาน กัมมภวะ สงเคราะห์เข้าใน สมุทัยสัจจะ

วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา
อุปปัตติภวะ ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ
ทุกขะ โทมนัสสะ อุปายาสะ
} สงเคราะห์เข้าใน ทุกขสัจจะ

ความเป็นไปของน้ำ ๔ ประเภท

๑. น้ำบางแห่ง มองดูแล้ว เข้าใจว่า **ลึก** แต่ความจริงแล้ว **ตื้น**

๒. น้ำบางแห่ง มองดูแล้ว เข้าใจว่า **ตื้น** แต่ความจริงแล้ว **ลึก**

๓. น้ำบางแห่ง มองดูแล้ว เข้าใจว่า **ตื้น** และความจริงก็ **ตื้น**

๔. น้ำบางแห่ง มองดูแล้ว เข้าใจว่า **ลึก** และความจริงก็ **ลึก**

ปฏิจจสมุปบาทธรรม ย่อมเป็นไป เหมือนน้ำประเภทที่ ๔ ยากที่บุคคลจะเข้าใจแจ่มแจ้งได้ด้วยตนเอง นอกจากพระปัญญาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เท่านั้น ฉะนั้น ปฏิจจสมุปบาท จึงเป็น **พุทธวิสัย** โดยแท้

อจินไตย ๔

๑. พุทธวิสัย วิสัยของพระพุทธเจ้า ที่สามารถรู้เห็นสิ่งทั้งปวงได้ โดยไม่มีขอบเขตจำกัด เหนือวิสัยของเทวดา มารดา พรหม ทั้งปวง

๒. ฌานวิสัย วิสัยของผู้ที่ได้ฌานสมาบัติ ที่สามารถแสดงปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ได้อย่างอัศจรรย์

๓. กัมมวิบาก ผลของกรรมที่มีความสลับซับซ้อน อย่างวิจิตร ยากที่บุคคลจะตามรู้ได้โดยละเอียด นอกจากพระปัญญาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น ที่สามารถรู้ทั่วถึงได้

๔. โลกจินตา ความเป็นไปของโลกที่วิจิตรพิสดาร ยากที่บุคคลจะคิดตามให้รู้ทั่วถึงได้ นอกจากพระปัญญาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น

พระสาวก ที่สามารถพิจารณารู้ปฏิจจสมุปบาทได้อย่างลึกซึ้ง รองจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้แก่ พระธรรมเสนาบดีสารีบุตร รองจากนั้น ก็ได้แก่ พระอานนท์ พุทธอนุชา

คุณสมบัติของพระอานนท์ ๔ ประการ

การที่พระอานนท์ ท่านเป็นผู้มีปัญญาสามารถพิจารณารู้ปฏิจจสมุปบาทได้อย่างลึกซึ้งนั้น เพราะเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. **พุทธูปัฏฐากอธิกาโร** เป็นผู้ได้สั่งสมบารมีมาเพื่อเป็นพุทธอุปัฏฐาก

๒. **อันเตวาสิโก** เป็นผู้ได้อยู่ใกล้ชิดกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสมอ

๓. **โสตาปันโน** ได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน ทำให้เป็นผู้มีศีลวิสุทธิ จิตตวิสุทธิ และทิฏฐิวิสุทธิ อันเป็นอุปการะต่อการเรียนรู้ได้อย่างถูกต้อง ไม่มีผิดพลาดคลาดเคลื่อน

๔. **พหุสสุตธโร** เป็นพหูสูต คือ ได้ยินได้ฟัง ได้เล่าเรียนศึกษามาก ทั้งจากพระพุทธเจ้า และพระสาวกอื่น ๆ และมีปัญญาทรงจำไว้ได้ ทั้งอรรถะและพยัญชนะ ไม่มีผิดพลาด คลาดเคลื่อน แต่ประการใด

พระอานนท์ทูลขอพร ๘ ประการ

ก่อนที่ท่านพระอานนท์ จะรับเป็นพุทธอุปัฏฐากนั้น ท่านได้ทูลขอพร หรือเงื่อนไข ๘ ประการ คือ

๑. ขออย่าทรงประทานจีวรอันประณีต แก่ข้าพระองค์

๒. ขออย่าทรงประทานอาหารบิณฑบาตอันประณีต แก่ข้าพระองค์

๓. ขออย่าทรงอนุญาตให้ข้าพระองค์อยู่ในพระคันธกุฎีเดียวกันกับพระพุทธองค์

๔. ขออย่าทรงพาข้าพระองค์ไปในสถานที่ ที่พระองค์ทรงรับนิมนต์ไว้

๕. ขอให้พระองค์จงเสด็จไปในที่ที่ข้าพระองค์รับนิมนต์ไว้ ในขณะที่พระองค์ไม่อยู่

๖. ขอให้สามารถนำคนที่มาเพื่อต้องการเข้าเฝ้า เข้าเฝ้าได้ทันที (ตามสมควรแก่ความจำเป็น)

๗. เมื่อเกิดความสงสัยในข้ออรรถข้อธรรมใด ขอให้ข้าพระองค์สามารถเข้าเฝ้าและทูลถามพระพุทธองค์ได้ตามกาลอันสมควร

๘. เมื่อพระพุทธองค์ตรัสพระธรรมเทศนาใด ในที่ที่ไม่มีข้าพระองค์อยู่ด้วย เมื่อเสด็จกลับมาแล้ว ขอจงทรงแสดงพระธรรมเทศนานั้น แก่ข้าพระองค์ซ้ำอีก

ความเป็นไปของปฏิจจสมุปบาทในทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔

ธรรมที่เป็นเหตุ	ธรรมที่เป็นผล
อวิชชา เป็นเหตุ	ทิฏฐิคตสัมปยุตตเจตนา เป็นผล
ทิฏฐิคตสัมปยุตตเจตนา เป็นเหตุ	ทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต เป็นผล
ทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต เป็นเหตุ	นาม คือ เจตสิกขันธ์ ๓ ที่ประกอบ เป็นผล
นาม คือ เจตสิกขันธ์ ๓ เป็นเหตุ	มนายตนะ คือ ทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต เป็นผล
มนายตนะ เป็นเหตุ	มโนสัมผัสสะ คือ ผัสสเจตสิก ที่ประกอบ เป็นผล
มโนสัมผัสสะ คือ ผัสสเจตสิก เป็นเหตุ	เวทนาเจตสิก ที่ประกอบ เป็นผล
เวทนา เป็นเหตุ	ตัณหา คือ โลภเจตสิก เป็นผล
ตัณหา คือ โลภเจตสิก เป็นเหตุ	อุปาทาน ๓ (เว้นกามุปาทาน) ที่ประกอบ เป็นผล
อุปาทาน ๓ (เว้นกามุปาทาน เป็นเหตุ	ทิฏฐิคตสัมปยุตตจิตตุปบาท เป็นผล
ทิฏฐิคตสัมปยุตตจิตตุปบาท เป็นเหตุ	นามชาติ คือ อาการขึ้นจิตตุปบาทนั้น เป็นผล
นามชาติ เป็นเหตุ	นามชรา นามมรณะ คือ ฐีติขณะ และภังคักขณะ ของทิฏฐิคตสัมปยุตตจิตตุปบาท เป็นผล

ความเป็นไปของปฏิจจสมุปบาทในโทสมูลจิต

ธรรมที่เป็นเหตุ	ธรรมที่เป็นผล
อวิชชา เป็นเหตุ	ปฏิฆสัมปยุตตเจตนา เป็นผล
ปฏิฆะสัมปยุตตเจตนา เป็นเหตุ	ปฏิฆสัมปยุตตจิต เป็นผล
ปฏิฆสัมปยุตตจิต เป็นเหตุ	นาม คือ เจตสิกขันธ์ ๓ ที่ประกอบ เป็นผล
นาม คือ เจตสิกขันธ์ ๓ เป็นเหตุ	มนายตนะ คือ ปฏิฆสัมปยุตตจิต เป็นผล
มนายตนะ เป็นเหตุ	มโนสัมผัสสะ คือ ผัสสเจตสิก ที่ประกอบ เป็นผล
มโนสัมผัสสะ คือ ผัสสเจตสิก เป็นเหตุ	เวทนาเจตสิก ที่ประกอบ เป็นผล
เวทนา เป็นเหตุ	ปฏิฆะ คือ โทสเจตสิก เป็นผล
ปฏิฆะ คือ โทสเจตสิก เป็นเหตุ	อธิโมกข์ เป็นผล
อธิโมกข์ เป็นเหตุ	กัมมภวะ คือ โทสจิตตุปบาท เป็นผล
โทสจิตตุปบาท เป็นเหตุ	นามชาติ คือ อาการขึ้นของโทสจิตตุปบาท เป็นผล
นามชาติ เป็นเหตุ	นามชรา นามมรณะ คือ ฐีติขณะ และภังคักขณะ ของโทสจิตตุปบาท เป็นผล

ความเป็นไปของปฏิจจสมุปบาทในอุทธัจจสัมปยุตตจิต

ธรรมที่เป็นเหตุ	ธรรมที่เป็นผล
อวิชชา เป็นเหตุ	อุทธัจจสัมปยุตตเจตนา เป็นผล
อุทธัจจสัมปยุตตเจตนา เป็นเหตุ	อุทธัจจสัมปยุตตจิต เป็นผล
อุทธัจจสัมปยุตตจิต เป็นเหตุ	นาม คือ เจตสิกขันธ์ ๓ ที่ประกอบ เป็นผล
นาม คือ เจตสิกขันธ์ ๓ เป็นเหตุ	มนายตนะ คือ อุทธัจจสัมปยุตตจิต เป็นผล
มนายตนะ เป็นเหตุ	มโนสัมผัสสะ คือ ผัสสเจตสิก ที่ประกอบ เป็นผล
มโนสัมผัสสะ คือ ผัสสเจตสิก เป็นเหตุ	เวทนาเจตสิก ที่ประกอบ เป็นผล
เวทนา เป็นเหตุ	อุทธัจจะ ที่ประกอบในจิตนั้น เป็นผล
อุทธัจจะ เป็นเหตุ	อธิโมกข์ เป็นผล
อธิโมกข์ เป็นเหตุ	กัมมภวะ คือ อุทธัจจสัมปยุตตจิตตุปบาท เป็นผล
อุทธัจจสัมปยุตตจิตตุปบาท เป็นเหตุ	นามชาติ คือ อาการขึ้นของจิตตุปบาทนั้น เป็นผล
นามชาติ เป็นเหตุ	นามชรา นามมรณะ คือ ฐีติขณะ และภังคักขณะ ของ อุทธัจจสัมปยุตตจิตตุปบาท เป็นผล

ความเป็นไปของปฏิจจสมุปบาทในมหากุศลญาณสัมปยุตตจิต

ธรรมที่เป็นเหตุ	ธรรมที่เป็นผล
กุศลมูล ๓ คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นเหตุ	ปุญญาภิสังขาร คือ มหากุศลญาณสัมปยุตตเจตนา เป็นผล
มหากุศลญาณสัมปยุตตเจตนา เป็นเหตุ	วิญญาณ คือ มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต เป็นผล
วิญญาณ คือ มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต เป็นเหตุ	นาม คือ เจตสิกขันธ์ ๓ ที่ประกอบ เป็นผล
นาม คือ เจตสิกขันธ์ ๓ เป็นเหตุ	มนายตนะ คือ มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต เป็นผล
มนายตนะ เป็นเหตุ	มโนสัมผัสสะ คือ ผัสสเจตสิก ที่ประกอบ เป็นผล
มโนสัมผัสสะ คือ ผัสสเจตสิก เป็นเหตุ	เวทนาเจตสิก ที่ประกอบ เป็นผล
เวทนา เป็นเหตุ	ปสาทะ คือ ศรัทธาเจตสิก เป็นผล
ปสาทะ คือ ศรัทธาเจตสิก เป็นเหตุ	อธิโมกข์ เป็นผล
อธิโมกข์ เป็นเหตุ	กัมมภวะ คือ มหากุศลญาณจิตตุปบาท เป็นผล
มหากุศลญาณสัมปยุตตจิตตุปบาท เป็นเหตุ	นามชาติ คือ อาการขึ้นของมหากุศลญาณสัมปยุตตจิตตุปบาท เป็นผล
นามชาติ เป็นเหตุ	นามชรา นามมรณะ คือ ฐีติขณะ และภังคักขณะ ของมหากุศลญาณสัมปยุตตจิตตุปบาท เป็นผล

ความเป็นไปของปฏิจจสมุปบาทในทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐

ธรรมที่เป็นเหตุ	ธรรมที่เป็นผล
สังขาร คือ เจตนาที่ประกอบในทวิปัญจวิญญาณ เป็นเหตุ	วิญญาณ คือ ทวิปัญจวิญญาณจิต เป็นผล
วิญญาณ คือ ทวิปัญจวิญญาณจิต เป็นเหตุ	นาม คือ เจตสิกขันธ์ ๓ ที่ประกอบ เป็นผล
นาม คือ เจตสิกขันธ์ ๓ เป็นเหตุ	มนายตนะ คือ ทวิปัญจวิญญาณจิต เป็นผล
มนายตนะ เป็นเหตุ	จักขุสัมผัสสะ คือ ผัสสเจตสิก ที่ประกอบ เป็นผล
สัมผัสสะ ๕ มี จักขุสัมผัสสะ เป็นต้น คือ ผัสสเจตสิก เป็นเหตุ	เวทนา ๕ มี จักขุสัมผัสชเวทนา เป็นต้น คือ เวทนาเจตสิก ที่ประกอบ เป็นผล
เวทนา เป็นเหตุ	ภวะ (อุปปัตติภวะ) คือ ทวิปัญจวิญญาณจิตตุปบาท เป็นผล
ภวะ คือ ทวิปัญจวิญญาณจิตตุปบาท เป็นเหตุ	นามชาติ คือ อาการขึ้นของทวิปัญจวิญญาณจิตตุปบาท เป็นผล
นามชาติ เป็นเหตุ	นามชรา นามมรณะ คือ ฐีติขณะ และภังคักขณะ ของ ทวิปัญจวิญญาณจิตตุปบาท เป็นผล

สำหรับความเป็นไปของปฏิจจสมุปบาทในอเหตุกวิบากจิตที่เหลือ ๕ และอาวัชชนจิต ๒ ดวงนี้ มีความแตกต่างกันตรงที่ว่า เพราะเวทนา เป็นเหตุ อธิโมกข์ เป็นผล เท่านั้น

ส่วนความเป็นไปของปฏิจจสมุปบาทในสเหตุกวิบากจิต แสดงว่า เวทนาปจฺจยา ปสาโท เพราะเวทนา เป็นเหตุ ปสาทะ เป็นผล, ปสาทะ เป็นเหตุ อธิโมกข์ เป็นผล, อธิโมกข์ เป็นเหตุ อุปปัตติภวะ คือ สเหตุกวิบากจิตตุปบาท เป็นผล นอกนั้น แสดงเหมือนกับทวิปัญจวิญญาณจิต

ความเป็นไปของปฏิจจสมุปบาทในโลกุตตรจิต

ธรรมที่เป็นเหตุ		ธรรมที่เป็นผล	
กุศลมูล ๓ คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ	เป็นเหตุ	ปุญญาภิสังขาร คือ มัคคเจตนา	เป็นผล
มัคคเจตนา	เป็นเหตุ	วิญญาณ คือ มัคคจิต	เป็นผล
วิญญาณ คือ มัคคจิต	เป็นเหตุ	นาม คือ เจตสิกขันธ์ ๓ ที่ประกอบ	เป็นผล
นาม คือ เจตสิกขันธ์ ๓	เป็นเหตุ	มนายตนะ คือ มัคคจิต	เป็นผล
มนายตนะ	เป็นเหตุ	มโนสัมผัสสะ คือ ผัสสเจตสิก ที่ประกอบ	เป็นผล
มโนสัมผัสสะ คือ ผัสสเจตสิก	เป็นเหตุ	เวทนาเจตสิก ที่ประกอบ	เป็นผล
เวทนา	เป็นเหตุ	ปสาทะ คือ ศรัทธาเจตสิก	เป็นผล
ปสาทะ คือ โทสเจตสิก	เป็นเหตุ	อธิโมกข์	เป็นผล
อธิโมกข์	เป็นเหตุ	กัมมภวะ คือ มัคคจิตตุปบาท	เป็นผล
มัคคจิตตุปบาท	เป็นเหตุ	นามชาติ คือ อาการขึ้นของมัคคจิตตุปบาท	เป็นผล
นามชาติ	เป็นเหตุ	นามชรา นามมรณะ คือ ฐีติขณะ และภังคักขณะ ของมัคคจิตตุปบาท	เป็นผล

ในผลจิต ก็แสดงเหมือนกันนี้

ส่วนในสุดท้าย ไม่ไดแสดงว่า " **เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ**" แต่แสดงเพียงว่า "**เอวเมเตสํ ธมฺมานํ สมุทโย โหติ**" แปลว่า "ความเกิดขึ้นแห่งธรรมทั้งหลาย เหล่านี้ ย่อมมีได้ ด้วยประการฉะนี้"

ส่วนในกิริยาชวนะ ๑๘ ที่เป็นจิตของพระอรหันต์โดยเฉพาะนั้น ไม่มีความเป็นไปของปฏิจจสมุปบาทเลย เพราะพระอรหันต์ทั้งหลาย ไม่มีธรรมที่จะต้องหมุนเวียนไปในสังสารวัฏฏ์ อีกต่อไปแล้ว

สรุปการแสดงปฏิจจสมุปบาท เป็น ๗ นัย

๑) นัยแห่งสภาวะ

๒) นัยแห่งการแสดง

๓) นัยแห่งอรรถ

๔) นัยแห่งลักษณะ

๕) นัยแห่งกิจ

๖) นัยแห่งการละ

๗) นัยแห่งปัจจัย

๑. นัยแห่งสภาวะ

นัยแห่งสภาวะ นี้เป็นการแสดง**สภาวะ คือ องค์ธรรม**ของปฏิจจสมุปบาทธรรม แต่ละองค์ นั่นเอง คือ

๑. อวิชชา	องค์ธรรมได้แก่	โมหเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒
๒. สังขาร	องค์ธรรมได้แก่	เจตนาเจตสิก ที่ในอกุศลจิต ๑๒ โลกียกุศลจิต ๑๗
๓. วิญญาณ	องค์ธรรมได้แก่	โลกียวิปากจิต ๓๒
๔. นามรูป แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ		
ก. นาม	องค์ธรรมได้แก่	เจตสิก ๓๕ ที่ประกอบกับโลกียวิปากจิต ๓๒
ข. รูป	องค์ธรรมได้แก่	ปฏิสนธิกัมมชรูป ปวัตติกัมมชรูป จิตตชรูป
๕. สฬายตนะ	องค์ธรรมได้แก่	ปสาทรูป ๕ โลกียวิปากจิต ๓๒
๖. ผัสสะ	องค์ธรรมได้แก่	ผัสสะเจตสิก ที่ประกอบกับโลกียวิปากจิต ๓๒
๗. เวทนา	องค์ธรรมได้แก่	เวทนาเจตสิก ที่ประกอบกับโลกียวิปากจิต ๓๒
๘. ตัณหา	องค์ธรรมได้แก่	โลภะเจตสิก ที่ประกอบกับโลภมูลจิต ๘

นัยแห่งสภาวะ (ต่อ)

๙. อุปาทาน องค์ธรรมได้แก่ โลภเจตสิก ที่ประกอบกับโลภมูลจิต ๘ และทิฏฐิเจตสิก ที่ประกอบกับทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔

๑๐. ภพ มี ๒ อย่าง คือ

ก. กัมมภวะ องค์ธรรมได้แก่ เจตนากรรม ๒๙ (เจตนาเจตสิกที่ประกอบใน อกุศลจิต ๑๒, โลกียกุศลจิต ๑๗)

ข. อุปปัตติภวะ องค์ธรรมได้แก่ โลกียวิปากจิต ๓๒ เจตสิก ๓๕ กัมมชรูป ๒๐

๑๑. ชาติ องค์ธรรมได้แก่ อาการเกิดขึ้นของปฏิสนธิจิต ๑๙ เจตสิก ๓๕ กัมมชกกลาป ๓, ๗, ๔ (คัพภเสยยกะ ๓, โอปปาติกะ+สังเสทชะ ในกามภูมิ ๗ รูปพรหม ๔)

๑๒. ชรามรณะ องค์ธรรมได้แก่ อาการที่กำลังแก่และกำลังดับของโลกียวิบาก ๓๒ เจตสิก ๓๕ และกัมมชรูป ๒๐

๑๓. โสกะ องค์ธรรมได้แก่ โทมนัสสเวทนา ที่ประกอบกับ โทสมูลจิต ๒

๑๔. ปริเทวะ องค์ธรรมได้แก่ จิตตชวิปปลาสสัททรูป (เสียงที่เกิดจากจิตที่วิปลาส)

๑๕. ทุกขะ องค์ธรรมได้แก่ กายิกทุกข์ คือ เวทนาเจตสิก ที่ประกอบกับสุขสหคตกายวิญญาณจิต ๑

๑๖. โทมนัสสะ องค์ธรรมได้แก่ เจตสิกทุกข์ คือ เวทนาเจตสิก ที่ประกอบในโทสมูลจิต ๒

๑๗. อุปายาสะ องค์ธรรมได้แก่ โทสเจตสิก ที่เกิดขึ้นโดยอาศัยพยสนะ ๕ อย่างใดอย่างหนึ่ง

๒. นัยแห่งการแสดง มี ๔ นัย

๑) **แสดงจากต้นไปหาปลาย** คือ แสดงตั้งแต่ อวิชชา ไปตามลำดับจนถึง ชรามรณะเป็นที่สุด เรียกว่า **อาทิปริโยสานอนุโลมเทศนา**

๒) **แสดงจากกลางไปหาปลาย** คือ แสดงตั้งแต่ เวทนา ไปตามลำดับจนถึง ชรามรณะ เรียกว่า **มัชฌิมปริโยสานอนุโลมเทศนา**

๓) **แสดงจากปลายไปหาต้น** คือ แสดงตั้งแต่ ชรามรณะ ถอยหลังไปตามลำดับจนถึง อวิชชา เรียกว่า **ปริโยสานาทิปฏิโลมเทศนา**

๔) **แสดงจากกลางไปถึงต้น** คือ แสดงตั้งแต่ ตัณหา ถอยหลังไปตามลำดับจนถึง อวิชชา เรียกว่า **มัชฌิมาทิปฏิโลมเทศนา**

ต้น→ปลาย	กลาง → ปลาย	ปลาย → ต้น	กลาง → ต้น
อวิชชา	เวทนา	ชรามรณะ	ตัณหา
สังขาร	ตัณหา	ชาติ	เวทนา
นามรูป	อุปาทาน	ภพ	ผัสสะ
สฬายตนะ	ภพ	อุปาทาน	สฬายตนะ
ผัสสะ	ชาติ	ตัณหา	นามรูป
เวทนา	ชรามรณะ	เวทนา	สังขาร
ตัณหา		ผัสสะ	อวิชชา
อุปาทาน		สฬายตนะ	
ภพ		นามรูป	
ชาติ		สังขาร	
ชรามรณะ		อวิชชา	
↓	↓	↓	↓
คัพพเสยกกะ	โอปปาติกะ+ สังเสทชะ	สัสสตทิฏฐิ	อุจเฉททิฏฐิ

๓. นัยแห่งอรรถ

๑) อรรถของอวิชชา

อวิชชา คือ ธรรมชาติ ที่เป็นไปตรงกันข้ามกับปัญญา (**วิชฺชา ปฏิปกฺขาติ อวิชฺชา**)

อวิชชา คือ ธรรมชาติที่ย่อมให้ได้ทุจริตธรรมที่ไม่ควรได้ (**อวินฺทิยํ วินฺทตีติ อวิชฺชา**)

อวิชชา คือ ธรรมชาติ ที่ย่อมไม่ให้ได้สุจริตธรรมที่ควรได้ (**วินฺทิยํ น วินฺทตีติ อวิชฺชา**)

อวิชชา คือ ธรรมชาติที่เป็นผู้ให้รู้ผิดในบัญญัติธรรม มี ชาย หญิง เป็นต้น ที่ไม่มีปรากฏโดยสภาวะ (**อวิชฺชมาเน ชวาเปตีติ อวิชฺชา**)

อวิชชา คือ ธรรมชาติ ที่เป็นผู้ไม่ให้รู้ปรมัตถธรรม มี ขันธ์ ๕ เป็นต้น ที่มีปรากฏโดยสภาวะ (**วิชฺชมาเน น ชวาเปตีติ อวิชฺชา**)

อวิชชา คือ ธรรมชาติ ที่ไม่ให้รู้ธรรมที่ควรรู้ มีอริยสัจจ์ ๔ เป็นต้น (**วิทิตพฺพํ อวิทิตํ กโรตีติ อวิชฺชา**)

สรุปความว่า การไม่รู้ตามความเป็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ รู้แต่สิ่งที่ไม่เป็นไปตามความเป็นจริงที่ไม่ควรรู้ นั่นแหละ ชื่อว่า อวิชชา

๒) อรรถของสังขาร

สังขาร คือ ธรรมชาติ ที่ปรุงแต่งสังขตธรรมที่เป็นผลโดยตรงให้เกิดขึ้น

(สงฺขตํ สงฺขโรนฺติ อภิสงฺขโรนฺติ = สงฺขารา)

สังขาร คือ ธรรมชาติ ที่เป็นเหตุแห่งการปรุงแต่งกายกรรม วจีกรรม มโนกรรมของสัตว์ทั้งหลาย

(สงฺขตํ กายวจีมโนกมฺมํ อภิสงฺขโรนฺติ เอเตหีติ = สงฺขารา)

สังขาร คือ ธรรมชาติที่เป็นบุญ และ เป็นผู้ปรุงแต่งให้ผลบุญเกิดขึ้นโดยตรงด้วย

(ปุญฺญญฺจ ตํ อภิสงฺขาโร จาติ = ปุญฺญาภิสงฺขาโร)

สังขาร คือ ธรรมชาติที่เป็นบาปและเป็นผู้ปรุงแต่งให้ผลบาปเกิดขึ้นโดยตรงด้วย

(อปุญฺญญฺจ ตํ อภิสงฺขาโร จาติ = อปุญฺญาภิสงฺขาโร)

สังขาร คือ ธรรมชาติที่เป็นกุศลตั้งมั่นไม่หวั่นไหว เป็นผู้ปรุงแต่งให้ผลของตนเกิดขึ้นโดยตรงด้วย

(อาเนญฺชญฺจ ตํ อภิสงฺขาโร จาติ = อาเนญฺชาภิสงฺขาโร)

สังขาร คือ ธรรมชาติที่ปรุงแต่งกาย **(กายํ สงฺขโรตีติ = กายสงฺขาโร)**

สังขาร คือ ธรรมชาติที่ปรุงแต่งวาจา **(วาจํ สงฺขโรตีติ = วจีสงฺขาโร)**

สังขาร คือ ธรรมชาติที่ปรุงแต่งใจ **(จิตฺตํ สงฺขโรตีติ = จิตฺตสงฺขาโร)**

๓) อรรถของวิญญาณวิญญาณ

ธรรมชาติที่ได้รู้อารมณ์อยู่เสมอ (**อารมฺมณํ วิชานาตีติ = วิญฺญาณํ**)

วิญญาณ คือ ธรรมชาติที่เป็นเหตุให้บุคคลทั้งหลายได้รู้อารมณ์เป็นพิเศษ

(**อารมฺมณํ วิชานนฺติ เอเตนาติ = วิญฺญาณํ**)

๔) อรรถของนามรูป

นาม คือ ธรรมชาติ ที่น้อมไปในอารมณ์ (**อารมฺมเณ นมตีติ = นามํ**)

รูป คือ ธรรมชาติที่สลายไป เพราะปัจจัยที่เป็นปฏิปักษ์กัน มีความร้อน และ ความเย็น เป็นต้น (**สีตุณฺหาทิวิโรธิปจฺจเยหิ รุปฺปตีติ = รูปํ**)

๕) อรรถของสฬายตนะ

อายตนะ คือ ธรรมชาติที่ทรงไว้ซึ่งสังสารวัฏฏ์อันยืดยาว (**อายตํ สํสารวฏฺฏํ นยตีติ = อายตนํ**)

อายตนะภายใน ๖ ชื่อว่า สฬายตนะ (**ฉ อายตนานิ = สฬายตนํ**)

อายตนะทั้ง ๖ และอายตนะที่ ๖ ชื่อว่า สฬายตนะ (**สฬายตนญฺจ ฉฏฺฐายตนญฺจ = สฬายตนํ**)

๖) อรรถของผัสสะ

ผัสสะ คือ ธรรมชาติที่กระทบอารมณ์ (**อารมฺมณํ ผุสตีติ = ผสฺโส**)

ผัสสะ คือ ธรรมชาติที่เป็นเหตุให้สัมปยุตตธรรมกระทบอารมณ์

(ผุสนฺติ สมฺปยุตฺตธมฺมา เอเตนาติ = ผสฺโส)

จักขุสัมผัสสะ คือ การกระทบที่ประกอบกับจักขุวิญญาณ

(จกฺขุวิญฺญาเณน สมฺปยุตฺโต สมฺผสฺโสติ = จกฺขุสมฺผสฺโส)

(โสตสัมผัสสะ ถึง กายสัมผัสสะ ก็แสดงในทำนองเดียวกันนี้)

มโนสัมผัสสะ คือ การกระทบที่ประกอบกับมโนวิญญาณ

(มโนวิญฺญาเณน สมฺปยุตฺโต สมฺผสฺโสติ = มโนสมฺผสฺโส)

๗) อรรถของเวทนา

เวทนา คือ ธรรมชาติที่เสวยอารมณ์ (**อารมฺมณํ เวทยตีติ = เวทนา**)

๘) อรรถของตัณหา

ตัณหา คือ ธรรมชาติที่ยินดีติดใจในวัตถุกาม

(วตฺถุกามํ ปริตสฺสตีติ = ตณฺหา)

ตัณหา คือ ธรรมชาติที่เป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายยินดีติดใจซึ่งวัตถุกาม

(วตฺถุกามํ ตสฺสนฺติ ปริตสฺสนฺติ สตฺตา เอตายาติ = ตณฺหา)

กามตัณหา คือ ธรรมชาติที่ยินดีอยากได้ในอารมณ์ ๖ และยึดติดอยู่ในอารมณ์นั้นด้วย

(กาโม จ โส ตณฺหา จาติ = กามตณฺหา)

ภวตัณหา คือ ธรรมชาติที่เห็นว่า ตัวตนที่อยู่ในอารมณ์ ๖ นั้น ปรากฏมีอยู่เสมอไม่สูญหาย และยินดีติดอยู่ในอารมณ์นั้นด้วย

(ภโว จ โส ตณฺหา จาติ = ภวตณฺหา)

วิภวตัณหา คือ ธรรมชาติที่เห็นว่า ตัวตนที่อยู่ในอารมณ์ ๖ นั้น ไม่สามารถตั้งอยู่ได้ตลอด ย่อมสูญหายไป และยินดีติดใจอยู่ในอารมณ์นั้นด้วย หรือ ความยินดีพอใจในอุจเฉททิฏฐิ

(วิภโว จ โส ตณฺหา จาติ = วิภวตณฺหา (วา) วิภเว ตณฺหา = วิภวตณฺหา)

๙) อรรถของอุปาทาน

อุปาทาน คือ ธรรมชาติที่ยึดถืออย่างแรงกล้า ไม่ย่อมปล่อย

(ภุสํ อาทิยตนฺติ อมุญฺจคาหํ คยฺหนฺตีติ = อุปาทานานิ)

อุปาทาน คือ ธรรมชาติที่เข้าไปยึดมั่น (**อุปาทียนฺตีติ = อุปาทานานิ**)

๑๐) อรรถของภพ

ภพ คือ กรรมที่เป็นเหตุของผล (**ภวติ เอตสฺมาติ = ภโว**)

กัมมภพ คือ กรรมที่เป็นเหตุให้ผลเกิดขึ้น (**กมฺมเมว ภโว = กมฺมภโว**)

อุปปัตติภพ คือ ธรรมชาติที่เกิดขึ้นในภพใหม่ เพราะอาศัยกรรม

(อุปปตฺติ จ โส ภโว จาติ = อุปปตฺติภโว)

๑๑) อรรถของชาติ

ชาติ คือ อาการเกิดขึ้นของขันธ์ (**ชนนํ = ชาติ**)

ชาติ คือ ธรรมชาติที่เป็นเหตุแห่งการปรากฏขึ้นของสังขารธรรม

(ชายนฺติ ปาตุภวนฺติ ธมฺมา เอตายาติ = ชาติ)

๑๒) อรรถของชรามรณะ

ชรา คือ ความแก่ของวิบากนามขันธ์ ๔ และนิปผันนรูป (**ชิรณํ = ชรา**)

ชรา คือ ธรรมชาติที่เป็นเหตุให้เข้าถึงความแก่ของสังขารธรรมทั้งหลาย

(ชีรนฺติ ชิณฺณภาวํ คจฺฉนฺติ เอตายาติ = ชรา)

มรณะ คือ อาการที่กำลังดับของโลกียวิบากนามขันธ์ ๔ และกัมมชรูป (**มริยเต = มรณํ**)

มรณะ คือ ธรรมชาติที่เป็นเหตุแห่งการตายของสัตว์ทั้งหลาย (**มรนฺติ สตฺตา เอเตนาติ = มรณํ**)

๑๓) อรรถของโสกะ

โสกะ คือ ความเศร้าโศก (**โสจนํ = โสโก**)

โสกะ คือ ธรรมชาติที่เป็นเหตุแห่งความเศร้าโศกเดือดร้อนของสัตว์ทั้งหลาย

(โสจนฺติ จิตฺตปริฬาหํ คจฺฉนฺติ เอเตนาติ = โสโก)

๑๔) อรรถของปริเทวะ

ปริเทวะ คือ อาการคร่ำครวญร่ำไห้ (**ปริเทวนํ = ปริเทโว**)

ปริเทวะ คือ ธรรมชาติที่เป็นเหตุแห่งการคร่ำครวญร่ำไห้ของสัตว์ทั้งหลาย

(ตํ ตํ ปวตฺตึ ปริกิตฺเตตฺวา เทวนฺติ กนฺทนฺติ เอเตนาติ = ปริเทโว)

๑๕) อรรถของทุกขะ

ทุกขะ คือ ธรรมชาติที่เป็นที่น่าเกลียดและทำลายความสุขกายของสัตว์ทั้งหลาย

(**ทุกฺจฺฉิตํ หุตฺวา กายิกสุขํ ขณตีติ = ทุกฺขํ**)

ทุกขะ คือ ธรรมชาติที่สัตว์ทั้งหลายอดทนได้ยาก (**ทุกฺขมนฺติ = ทุกฺขํ**)

ทุกขะ คือ เวทนาที่อดทนได้ยาก (**ขมิตํ ทุกฺกรนฺติ = ทุกฺขํ**)

๑๖) อรรถของโทมนัสสะ

โทมนัสสะ คือ ธรรมชาติที่เป็นเหตุให้ไม่สบายใจ (**ทุมนสฺสภาโว = โทมนสฺสํ**)

เหตุให้เกิดโทมนัสสะ (ตามสุตตันตนัย)

๑. ประสบกับสิ่งไม่เป็นที่รักที่พอใจ (**อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค**)

๒. พลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รักที่พอใจ (**ปิเยหิ วิปฺปโยโค**)

๓. ปรารถนาสิ่งใด ไม่ได้สิ่งนั้น (**ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ**)

๑๗) อรรถของอุปายาส

อุปายาส คือ ความลำบากใจอย่างหนัก (**ภุโส อายาสนํ = อุปายาโส**)

อุปายาส เป็นความลำบากใจอย่างหนึ่ง คือ ความคับแค้นใจ หรือ ความเสียใจอย่างใหญ่หลวง ที่สืบเนื่องมาจากโสกะ ปริเทวะ กล่าวคือ ความเศร้าโศกเสียใจครั้งแรก จัดเป็น **โสกะ** เมื่อโสกะมีกำลังมากขึ้น หรือ เสียใจหนักขึ้น จนถึงบ่นเพ้อรำพันคร่ำครวญออกมา จัดเป็น **ปริเทวะ** เมื่อคร่ำครวญร้องไห้ บ่นเพ้อรำพันหนักขึ้น จนถึงน้ำตาเหือดแห้ง จัดเป็น **อุปายาส** คือ ความแห้งใจ

อุปมาโสกะ ปริเทวะ อุปายาส เหมือนน้ำมันที่ถูกเคี่ยว

น้ำมันที่ใส่ลงในกระทะ ที่ยกตั้งบนเตาไฟ เมื่อถูกความร้อน เริ่มมีอาการเดือดผุดขึ้นเปรียบได้กับอาการของ **โสกะ**

น้ำมันที่ถูกความร้อนเผาจนเดือนพล่าน เปรียบได้กับอาการของ **ปริเทวะ**

น้ำมันที่ถูกเคี่ยวจนแห้งหมดกระทะ จนมีควันลุกฟุ้งขึ้น เปรียบได้กับอาการของ **อุปายาส**

๔. นัยแห่งลักษณะ

๑) ลักขณาทิจตุกะของอวิชชา

๑. อญฺญาณลกฺขณา มีความไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง เป็นลักษณะ
๒. สมฺโมหนรสา มีความหลง หรือความมืดมน เป็นกิจ
๓. ฉาทนปจฺจุปฏฺฐานา มีความปกปิดสภาวะที่มีอยู่ในอารมณ์นั้น ๆ เป็นผลปรากฏ
๔. อาสวปทฏฺฐานา มีอาสวะ ๓ (เว้นอวิชชาสวะ) เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

๒) ลักขณาทิจตุกะของสังขาร

๑. อภิสงฺขรณลกฺขณา	มีการปรุงแต่ง	เป็นลักษณะ
๒. อายูหนรสา	มีความขวนขวายให้เกิดปฏิสนธิ	เป็นกิจ
๓. เจตนาปจฺจุปฏฺฐานา	มีการตั้งใจกระทำ	เป็นผลปรากฏ
๔. อวิชฺชาปทฏฺฐานา	มีอวิชชา	เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

๓) ลักขณาทิจตุกะของวิญญาณ

๑. อารมฺมณํ วิชฺชานนลกฺขณํ มีการรู้อารมณ์ เป็นลักษณะ

๒. ปุพฺพงฺคมรสํ มีการเป็นประธานแก่เจตสิกและกัมมชรูปเป็นกิจ

๓. ปฏิสนฺธิปจฺจุปฏฺฐานํ มีการสืบต่อภพเก่าและภพใหม่ เป็นผลปรากฏ

๔. สงฺขารปทฏฺฐานํ (วา) มีสังขาร ๓ เป็นเหตุใกล้ (หรือ)

วตฺถารมฺมณปทฏฺฐานํ มีวัตถุ ๖ กับอารมณ์ ๖ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

๔) ลักขณาทิจตุกะของนาม

๑. อารมฺมณํ นมนลกฺขณํ มีการน้อมไปสู่อารมณ์ เป็นลักษณะ

๒. สมฺปโยครสํ มีการประกอบกับวิญญาณและประกอบกันเอง เป็นกิจ

๓. อวินิพฺโภคปจฺจุปฏฺฐานํ มีการไม่แยกจากกันกับจิต เป็นผลปรากฏ

๔.วิญฺญาณปทฏฺฐานํ มีวิญญาณ (ปฏิสนธิวิญญาณ) เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

๕) ลักขณาทิจตุกะของรูป

๑. รุปฺปนลกฺขณํ มีการแปรปรวน เปลี่ยนแปลง สลายไป เป็นลักษณะ

๒. วิกิรณรสํ มีการแยกออกจากจิตได้ เป็นกิจ

๓. อพฺยากตปจฺจุปฏฺฐานํ มีความเป็นอพยากตธรรม (คือ รู้อารมณ์ไม่ได้) เป็นปรากฏ

๔. วิญฺญาณปทฏฺฐานํ มีวิญญาณ (ปฏิสนธิวิญญาณ) เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

๖) ลักขณาทิจตุกะของสฬายตนะ

๑. อายตนลกฺขณํ มีการสืบต่อหรือความแผ่ไปซึ่งจิตและเจตสิก เป็นลักษณะ

๒. ทสฺสนาทิรสํ มีการกระทำการเห็น เป็นต้น (การเกิดขึ้นของจิตเจตสิก) เป็นกิจ

๓. วตฺถุทฺวารภาวปจฺจุปฏฺฐานํ มีความเป็นวัตถุ และทวารเป็นผลปรากฏ

๔. นามรูปปทฏฺฐานํ มีนามรูป เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

๗) ลักขณาทิจตุกะของผัสสะ

๑. ผุสนลกฺขโณ มีการกระทบอารมณ์ เป็นลักษณะ

๒. สํฆฏฺฏนรโส มีการทำให้จิตกับอารมณ์ติดต่อกันเป็นกิจ

๓. สงฺคตปจฺจุปฏฺฐาโน มีการประชุมร่วมกันระหว่างทวาร, อารมณ์, และวิญญาณ เป็นผลปรากฏ

๔. สฬายตนปทฏฺฐาโน มีอัชฌัตติกายตนะ ๖ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

๘) ลักขณาทิจตุกะของเวทนา

๑. อนุภวนลกฺขณา มีการเสวยอารมณ์ เป็นลักษณะ

๒. วิสยรสสมฺโภครสา มีการเสวยรสของอารมณ์ เป็นกิจ

๓. สุขทุกฺขปจฺจุปฏฺฐานา มีความสุขและความทุกข์ เป็นผลปรากฏ

๔. ผสฺสปทฏฺฐานา มีผัสสะ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

๙) ลักขณาทิจตุกะของตัณหา

๑. **ทุกฺขเหตุลกฺขณา**	มีการเป็นเหตุแห่งทุกข์ทั้งปวง เป็นลักษณะ
๒. **อภินนฺทนรสา**	มีความพอใจในอารมณ์, ภพ, และภูมิ เป็นกิจ
๓. **อติตฺตภาวปจฺจุปฏฺฐานา**	มีความไม่อิ่มในอารมณ์ของจิตหรือบุคคล เป็นผลปรากฏ
๔. **เวทนาปทฏฺฐานา**	มีเวทนา เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

๑๐) ลักขณาทิจตุกะของอุปาทาน

๑. **คหณลกฺขณํ**	มีการยึดถือไว้อย่างมั่นคง	เป็นลักษณะ
๒. **อมุญฺจนรสํ**	มีการไม่ยอมปล่อย	เป็นกิจ
๓. **ตณฺหาทฬฺหตฺตทิฏฺฐิปจฺจุปฏฺฐานา**	มีการยึดมั่นด้วยตัณหาและทิฏฐิ	เป็นผลปรากฏ
๔. **ตณฺหาปทฏฺฐานา**	มีตัณหา เป็นเหตุใกล้ให้เกิด	

๑๑) ลักขณาทิจตุกะของกัมมภวะ

๑. **กมฺมลกฺขโณ**	มีเจตนากรรม	เป็นลักษณะ
๒. **ภาวนรโส**	มีการทำให้มี ทำให้เป็น (เกิด)	เป็นกิจ
๓. **กุสลากุสลปจฺจุปฏฺฐาโน**	มีความเป็นกุศลและอกุศล	เป็นผลปรากฏ
๔. **อุปาทานปทฏฺฐาโน**	มีอุปาทาน	เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

๑๒) ลักขณาทิจตุกะของอุปปัตติภวะ

๑. กมฺมผลลกฺขโณ	มีความเป็นผลของกรรม	เป็นลักษณะ
๒. ภวนรโส	มีการเกิดขึ้น (ของวิบากจิต และ กัมมชรูป)	เป็นกิจ
๓. อพฺยากตปจฺจุปฏฺฐาโน	มีความเป็นอพยากตธรรม	เป็นผลปรากฏ
๔. อุปาทานปทฏฺฐาโน	มีอุปาทาน	เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

๑๓) ลักขณาทิจตุกะของชาติ

๑. **ตตฺถ ตตฺถ ภเว ปฐมาภินิพฺพตฺติลกฺขณา** มีการเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในภพนั้น ๆ เป็นลักษณะ

๒. **นิยฺยาตนรสา** มีการเป็นไปคล้ายกับมอบขันธ์ ๕ ที่มีขอบเขตภพหนึ่ง ๆ ให้แก่สัตว์ทั้งหลาย เป็นกิจ

๓. **อตีตภวโต อิธ อุมฺมุชฺชนปจฺจุปฏฺฐานา** (วา) **ทุกฺขวิจิตฺตตฺตาปจฺจุปฏฺฐานา** มีการผุดขึ้นในภพนี้จากภพก่อน หรือ มีสภาพเต็มไปด้วยทุกข์ เป็นผลปรากฏ

๔. **อุปจิตนามรูปปทฏฺฐานา**มีนามรูปที่เกิดขึ้นครั้งแรก เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

๑๔) ลักขณาทิจตุกะของชรา

๑.	**ขนฺธปริปากลกฺขณา**	มีความแก่ของขันธ์ ๕	เป็นลักษณะ
๒.	**มรณูปนยนรสา**	มีการนำให้เข้าไปใกล้ความตาย	เป็นกิจ
๓.	**โยพฺพนฺนวินาสปจฺจุปฏฺฐานา**	มีการทำลายวัยที่ดี ให้พินาศไป	เป็นผลปรากฏ
๔.	**ปริปจฺจมานนามรูปปทฏฺฐานา**	มีนามรูปที่กำลังแก่	เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

๑๕) ลักขณาทิจตุกะของมรณะ

๑. **จุติลกฺขณํ** มีการเคลื่อนย้ายจากภพที่อยู่ เป็นลักษณะ
๒. **วิโยครสํ** มีการจากสิ่งที่เคยพบเห็นไปเป็นกิจ
๓. **คติวิปฺปวาสปจฺจุปฏฺฐานํ** มีการย้ายที่อยู่จากภพเก่า เป็นผลปรากฏ
๔. **ปริภิชฺชมานนามรูปปทฏฺฐานํ** มีนามรูปที่กำลังดับ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

๑๖) ลักขณาทิจตุกะของโสกะ

๑. **อนฺโตนิชฺฌามลกฺขโณ**	มีการเผาไหม้อยู่ภายใน หรือ มีความแห้งใจ	เป็นลักษณะ
๒. **เจโตปรินิชฺฌายนรโส**	มีการทำให้จิตเดือนร้อน	เป็นกิจ
๓. **อนุโสจนปจฺจุปฏฺฐาโน**	มีความเศร้าโศกเนือง ๆ ตามความพินาศ	เป็นผลปรากฏ
๔. **โทสจิตฺตุปฺปาทปทฏฺฐาโน**	มีโทสมูลจิตตุปบาท	เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

๑๗) ลักขณาทิจตุกะของปริเทวะ

๑. **พิลาลปฺปนลกฺขโณ** มีการพิลาปรำพัน เป็นลักษณะ
๒. **คุณโทสปริกิตฺตนรโส** มีการรำพันถึงคุณและโทษ เป็นกิจ
๓. **สมฺภมปจฺจุปฏฺฐาโน** มีจิตวุ่นวายไม่ตั้งมั่น เป็นผลปรากฏ
๔. **โทสจิตฺตชมหาภูตปทฏฺฐาโน** มีมหาภูตรูปที่เกิดจากโทสมูลจิต เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

๑๘) ลักขณาทิจตุกะของทุกขะ

๑. กายปีฬนลกฺขณํ มีการเบียดเบียนร่างกาย เป็นลักษณะ

๒. ทุปฺปญฺญานํ โทมนสฺสกรณรสํ มีความเป็นเหตุให้โกรธ,เสียใจ เกิดขึ้นแก่ผู้มีปัญญาน้อย เป็นกิจ

๓. กายิกาพาธปจฺจุปฏฺฐานํ มีความอาพาธทางกาย เป็นผลปรากฏ

๔. กายปสาทปทฏฺฐานํ มีกายปสาทรูปเป็นเหตุใกล้ให้เกิด

๑๙) ลักขณาทิจตุกะของโทมนัสสะ

๑. จิตฺตปีฬนลกฺขณํ มีการเบียดเบียนใจ เป็นลักษณะ

๒. มโนวิฆาตรสํ มีการทรมานใจ เป็นกิจ

๓. มานสพฺยาธิปจฺจุปฏฺฐานํ มีความไม่สบายใจ เป็นผลปรากฏ

๔. หทยวตฺถุปทฏฺฐานํ มีหทยวัตถุ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

๒๐) ลักขณาทิจตุกะของอุปายาส

๑. จิตฺตปริทหนลกฺขโณ มีการเผาผลาญจิตอย่างหนัก เป็นลักษณะ

๒. นิตฺถุนนรโส มีการทอดถอนใจ เป็นกิจ

๓. วิสาทปจฺจุปฏฺฐาโน มีการขาดกำลังกายและกำลังใจ เป็นผลปรากฏ

๔. หทยวตฺถุปทฏฺฐาโน มีหทยวัตถุ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

๕. นัยแห่งรส (กิจรส)

นัยแห่งรส เป็นการแสดงถึงกิจ คือ หน้าที่ ขององค์ปฏิจจสมุปบาทแต่ละองค์ ที่มีหน้าที่เฉพาะของตน ๆ คือ

๑. อวิชชา มีหน้าที่ทำให้หลง ไม่รู้ตามความเป็นจริงของสังขารรูปนามขันธ์ ๕ หรือ ทำให้ไม่รู้สภาวธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง เป็นกิจ

๒. สังขาร มีหน้าที่จัดแจงปรุงแต่ง และ เป็นปัจจัยแก่วิญญาณ เป็นต้น เป็นกิจ

๓. วิญญาณ มีหน้าที่เป็นประธานแก่เจตสิกและกัมมชรูป เป็นกิจ

๔. นาม มีหน้าที่ในการประกอบกับวิญญาณและประกอบกันเอง เป็นกิจ

๕. รูป มีหน้าที่ในการแยกออกจากจิตได้ เป็นกิจ

๖. สฬายตนะ มีหน้าที่กระทำความเห็น เป็นต้นให้เกิดขึ้น คือ เป็นที่อาศัยเกิดรับรู้อารมณ์ของจิต เป็นกิจ

๗. ผัสสะ มีหน้าที่ทำให้จิตกับอารมณ์ติดต่อกัน เป็นกิจ

๘. เวทนา มีหน้าที่ในการเสวยรสของอารมณ์ เป็นกิจ

๙. ตัณหา มีหน้าที่ในการยินดีติดใจในอารมณ์ ,ภพ, และภูมิ เป็นกิจ

๑๐. อุปาทาน มีหน้าที่ในการยึดถืออารมณ์ไว้ไม่ยอมปล่อย เป็นกิจ

นัยแห่งกิจ (ต่อ)

๑๑. กัมมภวะ	มีหน้าที่ทำให้มี ทำให้เป็น (เกิด) คือ ทำให้วิบากวิญญาณและกัมมชรูป เกิดขึ้น เป็นกิจ
๑๒. อุปปัตติภวะ	มีหน้าที่ในการเกิดขึ้นของวิบากวิญญาณ และกัมมชรูป เป็นกิจ
๑๓. ชาติ	มีหน้าที่ในการเป็นไปคล้ายกับมอบขันธ์ ๕ ให้แก่สัตว์ทั้งหลาย เป็นกิจ
๑๔. ชรา	มีหน้าที่นำให้เข้าไปใกล้ความตาย เป็นกิจ
๑๕. มรณะ	มีหน้าที่จากสิ่งที่เคยพบเคยเห็นไป เป็นกิจ
๑๖. โสกะ	มีหน้าที่ทำให้จิตเดือดร้อนเนือง ๆ เป็นกิจ
๑๗. ปริเทวะ	มีหน้าที่ทำให้รำพึงรำพันถึงคุณ (ที่ยังไม่ได้ทำ)และโทษ(ที่ทำไปแล้ว) เป็นกิจ
๑๘. ทุกขะ	มีหน้าที่เป็นเหตุให้เกิดความโกรธ,ความเสียใจแก่ผู้มีปัญญาน้อย เป็นกิจ
๑๙. โทมนัสสะ	มีหน้าที่ในการทำให้ใจทรมาน เป็นกิจ
๒๐. อุปายาส	มีหน้าที่ในการทำให้ขาดกำลังกายกำลังใจ หรือ มีการทอดถอนใจ เป็นกิจ

๖. นัยแห่งการละ (ปหานะ)

๑. การเรียนรู้และเข้าใจในหลักที่ว่า อวิชชา เป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร ย่อมละ**สัสสตทิฏฐิ** ความเห็นผิดที่ว่าโลกมีผู้สร้าง ได้

๒. การเรียนรู้และเข้าใจในหลักที่ว่า สังขาร (กรรม ๓ อย่าง มี ปุญญาภิสังขาร เป็นต้น) เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ (โลกียวิบากวิญญาณ ๓๒) ย่อมสามารถละ**อัตตทิฏฐิ** ความเห็นผิดในขันธ์ ๕ ว่า เป็นตัวตน ได้

๓. การเรียนรู้และเข้าใจในหลักที่ว่า วิญญาณ (โลกียวิบากวิญญาณ ๓๒) เป็นปัจจัยให้เกิด นามรูป (ปฏิสนธิวิญญาณ ๑๙ เจตสิกที่ประกอบ ๓๕ และกัมมชรูป ๒๐) ย่อมสามารถ ละความเห็นผิดที่ว่า ขันธ์ ๕ เป็นธรรมที่มีแก่นสาร ได้

๔. การเรียนรู้และเข้าใจในหลักที่ว่า นามรูป (ปฏิสนธิจิต ๑๙ เจตสิกที่ประกอบ ๓๕ และกัมมชรูป ๒๐) เป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ (อายตนะภายใน ๖ มี จักขวายตนะ เป็นต้น) ย่อมสามารถละความเห็นผิดที่ว่า เราเป็นผู้เห็นเป็นผู้ได้ยินเป็นต้นได้

๕. การเรียนรู้และเข้าใจในหลักที่ว่า สฬายตนะ (อายตนะภายใน ๖) เป็นปัจจัยให้เกิด ผัสสะ (ผัสสะ ๖ มี จักขุสัมผัสสะ เป็นต้น) ย่อมสามารถละความเห็นผิดที่ว่า มีผู้เข้าไป กระทบอารมณ์ได้

๖. การเรียนรู้และเข้าใจในหลักที่ว่า ผัสสะ (ผัสสะ ๖) เป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา (เวทนา ๖ มี จักขุสัมผัสชาเวทนา เป็นต้น) ย่อมสามารถละความเห็นผิดที่ว่า มีผู้เข้าไปเสวย ความสุขความทุกข์ ได้

๗. การเรียนรู้และเข้าใจในหลักที่ว่า เวทนา (เวทนา ๖) เป็นปัจจัยให้เกิด ตัณหา (ตัณหา ๓ ในอารมณ์ ๖ มี กามตัณหา ในรูปารมณ์ เรียกว่า รูปตัณหา เป็นต้น) ย่อมสามารถละความทะยานอยากในการเกิดในภพภูมิต่าง ๆ ได้

๘. การเรียนรู้และเข้าใจในหลักที่ว่า ตัณหา เป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน (อุปาทาน ๔ มี กามุปาทาน เป็นต้น) ย่อมสามารถละความเห็นผิดที่ว่า ขันธ์เป็นของเราอย่างมั่นคง ได้

๙. การเรียนรู้และเข้าใจในหลักที่ว่า อุปาทาน เป็นปัจจัยให้เกิดภพ (กัมมภพ,อุปปัตติภพ) ย่อมสามารถละ**อุจเฉททิฏฐิ** ความเห็นผิดที่ว่า ขันธ์ ๕ นี้ สูญโดยปราศจากเหตุ ได้

๑๐. การเรียนรู้และเข้าใจในหลักที่ว่า ภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ (โลกียวิบากจิต ๓๒) ย่อมสามารถละสุขสัญญาวิปลาส ได้

๑๑. การเรียนรู้และเข้าใจในหลักที่ว่า ชาติ เป็นปัจจัยให้เกิดชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสะ อุปายาส ย่อมสามารถละนิจจสัญญาวิปปลาส และสุภสัญญาวิปปลาส ได้

การพิจารณาปฏิจจสมุปบาท ๔ นัย เพื่อละทิฏฐิทั้ง ๗

๑. เอกัตตนัย สามารถละ **อุจเฉททิฏฐิ** และ **นัตถิกทิฏฐ** ได้

๒. นานัตตนัย สามารถละ **สัสสตทิฏฐิ** ได้

๓. อพยาปารนัย สามารถละ **อิสสรนิมมานวาททิฏฐิ** และ **อัตตทิฏฐิ** ได้

๔. เอวังธัมมตานัย สามารถละ **อเหตุกทิฏฐิ** และ **อกิริย ทิฏฐิ** ได้

การพิจารณาปฏิจจสมุปบาท มี ๔ นัย

๑. **เอกัตตนัย การพิจารณาโดยนัยเดียว** เป็นการพิจารณาแล้วรู้ว่า รูปนามขันธ์ ๕ ของสัตว์ทั้งหลาย มีการเกิดดับติดต่อกัน ไม่ขาดสาย ในภพหนึ่งก็ดี ในภพต่อ ๆ ไปก็ดี

๒. **นานัตตนัย การพิจารณาโดยนัยต่าง ๆ กัน** เป็นการพิจารณาแล้วรู้ว่า การสืบต่อกันของรูปนามขันธ์ ๕ นี้ แม้ว่าจะเป็นไปโดยไม่ขาดสายก็จริง แต่สภาวะของปฏิจจสมุปบาทธรรมเหล่านี้ มีสภาพธรรมที่ต่าง ๆ กัน มีเหตุและผลที่ต่างกัน เช่น อวิชชา เป็นเหตุ สังขาร เป็นผล, สังขารเป็นเหตุ วิญญาณ เป็นผล ดังนี้เป็นต้น

๓. **อพยาปารนัย ว่าด้วยความเกิดขึ้นโดยความเป็นเหตุและผลของกันและกัน ของสภาวธรรมนั้น ๆ โดยไม่มีการขวนขวายพยายามให้เกิดขึ้นแต่อย่างใด** เป็นการพิจารณาแล้วรู้ว่า เพราะเหตุต่าง ๆ มีอวิชชา เป็นต้น ที่ให้ผลต่าง ๆ มี สังขาร เป็นต้น เกิดขึ้นนั้น ก็ไม่มีการขวนขวายพยายามเพื่อให้ผลนั้นเกิดขึ้น แต่ประการใด ธรรมที่เป็นเหตุและเป็นผลเหล่านั้น เกิดขึ้นและเป็นไปตามสภาวะของตนเท่านั้น

๔. **เอวังธัมมตานัย ว่าด้วยความเป็นไปตามธรรมดาของตนเช่นนั้นเองของสภาวธรรมทั้งหลาย** เป็นการพิจารณาแล้วรู้ว่า ผลของธรรมที่เกิดขึ้นนั้น มีเหตุของตน ๆ โดยเฉพาะไม่ก้าวก่ายกัน เช่น สังขารเกิดขึ้น เพราะมีอวิชชาเป็นเหตุ นอกจากอวิชชาแล้ว ธรรมอื่น ๆ ที่จะเป็นเหตุให้สังขารเกิดขึ้นนั้นไม่มี ดังนี้เป็นต้น

การพิจารณาปฏิจจสมุปบาท ย่อมละความเห็นผิดได้

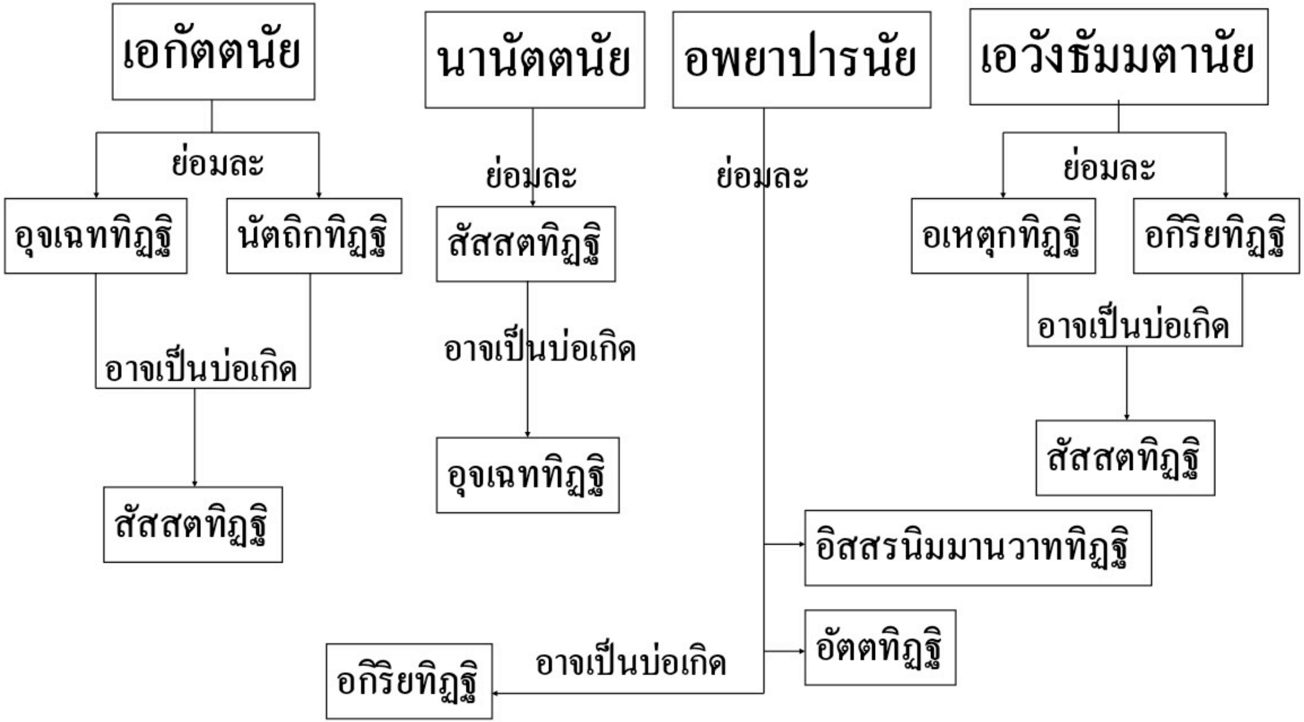
๑. การพิจารณาโดย **เอกัตตนัย** ย่อมสามารถละ **อุจเฉททิฏฐิ** (ความเห็นว่า ขาดสูญ) และ **นัตถิกทิฏฐิ** (ความเห็นว่ากรรมไม่มีผล) ได้ เพราะได้พิจารณาเห็นสันตติ คือ ความสืบต่อกันไม่ขาดสายของรูปนาม ได้แก่ เห็นความเกิดแล้วตาย ตายแล้วก็เกิดอีก ไม่มีการสูญหายไปไหน แต่ถ้าพิจารณาโดยไม่รอบคอบ ผู้เห็นผิดอาจมีความยึดถือโดยความเป็นสัสสตทิฏฐิ ได้อีก เนื่องจากเห็นความสืบเนื่องกันแห่งรูปนามขันธ์ ๕ ไม่ขาดสายนั่นเอง

๒. การพิจารณาโดย **นานัตตนัย** ย่อมสามารถละ **สัสสตทิฏฐิ** (ความเห็นว่า เที่ยง) ได้ เพราะได้พิจารณาเห็นสภาพของเหตุและสภาพของผลนั้น ไม่เหมือนกัน และธรรมที่เป็นเหตุเป็นผลนั้น ก็เกิดขึ้นใหม่อยู่เสมอ ไม่ใช่อันเดิม เมื่อเป็นเช่นนี้ ความเห็นว่า เที่ยง ก็หายไป แต่ถ้าพิจารณาโดยไม่รอบคอบ ผู้เห็นผิดอาจมีความยึดถือโดยความเป็นอุจเฉททิฏฐิ ได้อีก เนื่องจากเห็นความขาดตอนไปแห่งเหตุและผล แต่ละอย่าง ๆ นั่นเอง

๓. การพิจารณาโดย **อพยาปารนัย** ย่อมสามารถละ **อิสสรนิมมานวาททิฏฐิ** (ความเห็นว่า สิ่งทั้งหลาย มีพระเจ้าเป็นผู้สร้าง) และ**อัตตทิฏฐิ** (ความเห็นว่าเป็นตัวตน) ได้ เพราะได้พิจารณาเห็นว่า ธรรมที่เป็นเหตุที่ให้ผลเกิดขึ้น และธรรมที่เป็นผลที่จากมาจากเหตุนั้น แต่ละอย่างก็เกิดขึ้นเป็นไปตามสภาวะของตน ไม่มีการขวนขวายพยายามแต่อย่างใด ทั้งไม่มีใครมาบงการด้วย แต่ถ้าพิจารณาโดยไม่รอบคอบ ผู้เห็นผิดอาจมีความยึดถือโดยความเป็นอกิริยทิฏฐิ ได้อีก เนื่องจากเห็นความขาดตอนไปแห่งเหตุและผล แต่ละอย่าง ๆ นั่นเอง

๔. การพิจารณาโดย **เอวังธัมมตานัย** ย่อมสามารถละ **อเหตุกทิฏฐิ** (ความเห็นว่าผลทั้งหลายไม่มีเห็น) และ **อกิริยทิฏฐิ** (ความเห็นว่า การกระทำทุกอย่างไม่เป็นกรรม) ได้ เพราะพิจารณาเห็นว่า ธรรมที่เป็นเหตุ และธรรมที่เป็นผลนั้น ย่อมเกิดขึ้นเป็นคู่ ๆ กันไป จะขาดเสียอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ แต่ถ้าพิจารณาโดยไม่รอบคอบ ผู้เห็นผิดอาจมีความยึดถือโดยความเป็นสัสสตทิฏฐิ ได้อีก เพราะเห็นความสืบเนืองกันแห่งเหตุและผลทั้งหลาย นั้นเอง

แสดงการละทิฏฐิ โดยนัยทั้ง ๔

พระพุทธองค์ทรงพิจารณาปฏิจจสมุปบาทธรรม

ในสัปดาห์ที่ ๑ หลังจากตรัสรู้ พระพุทธองค์ประทับนั่งเสวยวิมุตติสุข อยู่ภายใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ตลอด ๗ วัน ณ ที่นั้น พระพุทธองค์ทรงพิจารณาปฏิจจสมุปบาท ทั้งโดยอนุโลมและปฏิโลมตามลำดับ ตลอดยามทั้ง ๓ แห่งราตรี โดยทรงเปล่งพระอุทานดังนี้

ในปฐมยาม ทรงเปล่งพระอุทานว่า **"เมื่อใด ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น ความสงสัยของพราหมณ์นั้น ย่อมสิ้นไป เพราะมารู้แจ้งธรรมว่า เกิดแต่เหตุ"**

ในมัชฌิมยามทรงเปล่งพระอุทานว่า **"เมื่อใด ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น ความสงสัยของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เพราะมารู้แจ้งความสิ้นไปแห่งปัจจัยทั้งหลายว่าเป็นเหตุแห่งความสิ้นไปของผลทั้งหลาย"**

ในปัจฉิมยาม ทรงเปล่งพระอุทานว่า **"เมื่อใด ธรรมทั้งหลาย ปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น พราหมณ์ย่อมกำจัดมารและเสนามารเสียได้ ดุจพระอาทิตย์อุทัย กำจัดความมืดทำอากาศให้สว่างได้ ฉะนั้น"**

๗. นัยแห่งปัจจัย

๑) อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร

๑. **อวิชชา** เป็นปัจจัยให้เกิด **ปุญญาภิสังขาร** นั้น มีอำนาจ ๒ ปัจจัย คือ

๑) อารัมมณปัจจัย ๒) ปกตูปนิสสยปัจจัย

๒. **อวิชชา** เป็นปัจจัยให้เกิด **อปุญญาภิสังขาร** นั้น มีอำนาจ ๑๕ ปัจจัย คือ

๑) เหตุปัจจัย	๒) อารัมมณปัจจัย	๓) อธิปติปัจจัย
๔) อนันตรปัจจัย	๕) สมนันตรปัจจัย	๖) อาหารปัจจัย
๗) อัญญมัญญปัจจัย	๘) นิสสยปัจจัย	๙) อุปนิสสยปัจจัย
๑๐) อาเสวนปัจจัย	๑๑) สัมปยุตตปัจจัย	๑๒) อัตถิปัจจัย
๑๓) นัตถิปัจจัย	๑๔) วิคตปัจจัย	๑๕) อวิคตปัจจัย

๓. **อวิชชา** เป็นปัจจัยให้เกิด **อาเนญชาภิสังขาร** ได้อำนาจปัจจัย ๑ ปัจจัย คือ

ปกตูปนิสสยปัจจัย

๒) สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ

สังขาร เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **วิญญาณ** มี ๒ ปัจจัย คือ

๑. นานักขณิกกัมมปัจจัย ๒. ปกตูปนิสสยปัจจัย

๓) วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป

๑.วิปากวิญญาณ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่**นาม** คือ เจตสิกที่ประกอบกับวิปากวิญญาณนั้น ได้อำนาจปัจจัย ๙ ปัจจัย คือ

๑) สหชาตปัจจัย ๒) อัญญมัญญปัจจัย ๓) นิสสยปัจจัย ๔) วิปากปัจจัย ๕) อาหารปัจจัย ๖) อินทริยปัจจัย ๗) สัมปยุตตปัจจัย ๘) อัตถิปัจจัย ๙) อวิคตปัจจัย

๒. ปฏิสนธิวิญญาณ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่**หทยวัตถุรูป** ที่เกิดพร้อมกันกับตน ได้อำนาจปัจจัย ๙ ปัจจัย คือ

๑) สหชาตปัจจัย ๒) อัญญมัญญปัจจัย ๓) นิสสยปัจจัย ๔) วิปากปัจจัย ๕) อาหารปัจจัย ๖) อินทริยปัจจัย ๗) วิปปยุตตปัจจัย ๘) อัตถิปัจจัย ๙) อวิคตปัจจัย

๓. ปฏิสนธิวิญญาณ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **ปฏิสนธิกัมมชรูป** ที่นอกจากหทยวัตถุรูป และวิปากวิญญาณ ๑๘ อุปการะแก่จิตตชรูป ได้อำนาจปัจจัย ๘ ปัจจัย คือ

๑) สหชาตปัจจัย ๒) นิสสยปัจจัย ๓) วิปากปัจจัย ๔) อาหารปัจจัย ๕) อินทริยปัจจัย ๖) วิปปยุตตปัจจัย ๗) อัตถิปัจจัย ๘) อวิคตปัจจัย

๔. กัมมวิญญาณ ๒๕ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่**ปฏิสนธิกัมมชรูป** และปวัตติกัมมชรูปในปัญจโวการภูมิ และเอกโวการภูมิ ได้อำนาจปัจจัย ๑ ปัจจัย คือ นานักขณิกกัมมปัจจัย

๔) นามรูป เป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ

รวมนามรูป เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ สฬายตนะ ได้อำนาจปัจจัยทั้งหมด ๑๖ ปัจจัย คือ

๑) สหชาตปัจจัย
๒) อัญญมัญญปัจจัย
๓) เหตุปัจจัย
๔) สหชาตนิสสยปัจจัย
๕) กัมมปัจจัย
๖) วิปากปัจจัย
๗) อาหารปัจจัย
๘) อินทรียปัจจัย
๙) ฌานปัจจัย
๑๐) มัคคปัจจัย
๑๑) สัมปยุตตปัจจัย
๑๒) วิปปยุตตปัจจัย
๑๓) วัตถุปุเรชาตปัจจัย
๑๔) ปัจฉาชาตปัจจัย
๑๕) อัตถิปัจจัย
๑๖) อวิคตปัจจัย

๕) สฬายตนะเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ

๑. **จักขายตนะ** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **จักขุสัมผัสสะ** ได้อำนาจปัจจัย ๖ ปัจจัย คือ

๑) วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย
๒) วัตถุปุเรชาตปัจจัย
๓) วัตถุปุเรชาตินทริยปัจจัย
๔)วัตถุปุเรชาตวิปปยุตตปัจจัย
๕) วัตถุปุเรชาตัตถิปัจจัย
๖) วัตถุปุเรชาตอวิคตปัจจัย

๒. **โสตายตน,ฆานายตนะ,ชิวหายตนะ,กายายตนะ** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **โสตสัมผัสสะ, ฆานสัมผัสสะ, ชิวหาสัมผัสสะ, กายสัมผัสสะ** ได้อำนาจปัจจัย ๖ ปัจจัย เหมือนกัน คือ

๑) วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย
๒) วัตถุปุเรชาตปัจจัย
๓) วัตถุปุเรชาตินทริยปัจจัย
๔) วัตถุปุเรชาตวิปปยุตตปัจจัย
๕) วัตถุปุเรชาตัตถิปัจจัย
๖) วัตถุปุเรชาตอวิคตปัจจัย

๓. **มนายตนะ** คือ โลกียวิปากจิต ๒๒ (เว้นทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐) เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่มโนสัมผัสสะ ที่ประกอบกับตน ได้อำนาจปัจจัย ๙ ปัจจัย คือ

๑) สหชาตปัจจัย
๒) อัญญมัญญปัจจัย
๓) สหชาตนิสสยปัจจัย
๔) วิปากปัจจัย
๕) นามอาหารปัจจัย
๖) สหชาตินทริยปัจจัย
๗) สัมปยุตตปัจจัย
๘) สหชาตัตถิปัจจัย
๙) สหชาตอวิคตปัจจัย

๖) *ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา*

ผัสสะ ๖ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่เวทนาทั้ง ๖ ได้อำนาจปัจจัย ๘ ปัจจัย คือ

๑) สหชาตปัจจัย
๒) อัญญมัญญปัจจัย
๓) สหชาตนิสสยปัจจัย
๔) วิปากปัจจัย
๕) นามอาหารปัจจัย
๖) สัมปยุตตปัจจัย
๗) สหชาตัตถิปัจจัย
๘) สหชาตอวิคตปัจจัย

๗) เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา

เวทนา ๖ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **ตัณหา** ๖ ได้อำนาจปัจจัย ๑ ปัจจัย คือ

ปกตูปนิสสยปัจจัย

๘) ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน

๑. **ตัณหา** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **กามุปาทาน** ได้แก่ ตัณหาที่เกิดก่อน เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่กามุปาทานที่เกิดขึ้นภายหลัง ได้อำนาจปัจจัย ๑ ปัจจัย คือ

ปกตูปนิสสยปัจจัย

๒. **ตัณหา** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **ทิฏฐุปาทาน,สีลพตุปาทาน,**และ**อัตตวาทุปาทาน** ที่เกิดพร้อมกับตน ได้อำนาจปัจจัย ๗ ปัจจัย คือ

๑) เหตุปัจจัย ๒) สหชาตปัจจัย ๓) อัญญมัญญปัจจัย
๔) สหชาตนิสสยปัจจัย ๕) สัมปยุตตปัจจัย
๖) สหชาตัตถิปัจจัย ๗) สหชาตอวิคตปัจจัย

๓. **ตัณหา** ที่เกิดก่อน ๆ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ทิฏฐุปาทาน, สีลพตุปาทาน, อัตตวาทุปาทาน ที่เกิดหลัง ๆ ได้อำนาจปัจจัย ๑ ปัจจัย คือ

ปกตูปนิสสยปัจจัย

๘) อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ

๑. **กามุปาทาน** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **อกุศลกัมมภวะ**ที่ประกอบกับตน ได้แก่ โลภเจตสิก เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ อกุศลเจตนาใน โลภมูลจิต ๘ ได้อำนาจปัจจัย ๗ ปัจจัย คือ

๑) เหตุปัจจัย ๒) สหชาตปัจจัย ๓) อัญญมัญญปัจจัย
๔) สหชาตนิสสยปัจจัย ๕) สัมปยุตตปัจจัย
๖) สหชาตัตถิปัจจัย ๗) สหชาตอวิคตปัจจัย

๒. **ทิฏฐุปาทาน,สีลพตุปาทาน,อัตตวาทุปาทาน**ทั้ง ๓ นี้เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **กัมมภวะ** ที่ประกอบกับตน ได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่เจตนาในทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ ได้อำนาจปัจจัย ๗ ปัจจัย คือ

๑) สหชาตปัจจัย ๒) อัญญมัญญปัจจัย ๓) สหชาตนิสสยปัจจัย
๔) มัคคปัจจัย ๕) สัมปยุตตปัจจัย ๖) สหชาตัตถิปัจจัย
๗) สหชาตอวิคตปัจจัย

อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ (ต่อ)

๓. **อุปาทานทั้ง ๔** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **กัมมภวะ** ที่เกิดขึ้นติดต่อกันกับตนโดยไม่มีระหว่างคั่น ได้แก่ ทิฏฐิและโลภะในชวนะก่อน ๆ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่อกุศลเจตนาในโลภมูลจิต ๘ ที่เกิดหลัง ๆ ได้อำนาจปัจจัย ๖ ปัจจัย คือ

๑) อนันตรปัจจัย ๒) สมนันตรปัจจัย ๓) อนันตรูปนิสสยปัจจัย
๔) อาเสวนปัจจัย ๕) นัตถิปัจจัย ๖) วิคตปัจจัย

๔. **อุปาทานทั้ง** ๔ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **กัมมภวะ** และ **อุปปัตติภวะ** ที่ไม่ได้เกิดพร้อมกันกับตน ได้อำนาจปัจจัย ๑ ปัจจัย คือ ปกตูปนิสสยปัจจัย

๕. **อุปาทานทั้ง ๔** ที่เป็น**อารมณ์อย่างสามัญ** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **อกุศลกัมมภวะ** ได้อำนาจปัจจัย ๑ ปัจจัย คือ อารัมมณปัจจัย

๖. **อุปาทานทั้ง ๔** ที่เป็น **อารมณ์อย่างพิเศษ** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **กุศลกัมมภวะ** และ**อกุศลกัมมภวะ** ได้อำนาจปัจจัย ๓ ปัจจัย คือ

๑) อารัมมณปัจจัย ๒) อารัมมณาธิปติปัจจัย ๓) อารัมมณูปนิสสยปัจจัย

๑๐) ภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ

กัมมภวะ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่**ชาติ** ได้อำนาจปัจจัย ๒ ปัจจัย คือ

๑) ปกตูปนิสสยปัจจัย

๒) นานักขณิกกัมมปัจจัย

๑๑) ชาติเป็นปัจจัยแก่ชรา-มรณะ เป็นต้น

๑. **ชาติ** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **ชรา-มรณะ** ได้อำนาจปัจจัย ๑ ปัจจัย คือ

ปกตูปนิสสยปัจจัย (ตามสุตตันตนัย)

๒. ชาติเป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่โสกะ, ปริเทวะ, ทุกขะ, โทมนัสสะ, อุปายาส ได้อำนาจปัจจัย ๑ ปัจจัย คือ

ปกตูปนิสสยปัจจัย (เหมือนกัน)

อธิบายความหมายปัจจัย

๑) อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร

๑. **อวิชชา** เป็นปัจจัยให้เกิด **ปุญญาภิสังขาร** คือ เจตนาเจตสิกที่ปรุงแต่งให้เกิดบุญ ได้แก่ มหากุศลจิต ๘ รูปาวจรกุศลจิต ๕ นั้น มีอำนาจ ๒ ปัจจัย คือ

๑) **อารัมมณปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นอารมณ์ เช่น บุคคลกำลังพิจารณาถึงสภาวะของตัวอวิชชาอยู่ก็ดี หรือ เห็นบุคคลที่กำลังถูกอวิชชาครอบงำอยู่ ก็พิจารณาโดยโยนิโสมนสิการก็ดี มหากุศลจิตก็ขึ้นได้

๒) **ปกตูปนิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัย คือ เป็นอารมณ์ที่มีกำลังมากโดยปกติ

๒. อวิชชา เป็นปัจจัยให้เกิด **อปุญญาภิสังขาร** คือ เจตนาเจตสิก ที่ปรุงแต่งอกุศลจิตนั้นมีอำนาจ ๑๕ ปัจจัย คือ

๑) **เหตุปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นเหตุ คือ โมหเหตุ ที่ประกอบกับอกุศลจิตทุกดวง

๒) **อารัมมณปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นอารมณ์ คือ อวิชชา ของตน (ที่ดับไปแล้ว) หรือ ของคนอื่น เป็นอารมณ์ให้เกิดอกุศลจิตที่เกิดหลัง ๆ

๓) **อธิปติปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นอธิบดี คือ อวิชชา ที่ประกอบกับ **อกุศลสาธิปติชวนะ** (อกุศลชวนะที่ถึงความเป็นอธิบดี ได้แก่ โลภมูลจิต ๘ โทสมูลจิต ๒)

๔) **อนันตรปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความติดต่อ คือ อวิชชาที่เกิดก่อน เพิ่งดับไป เป็นปัจจัยแก่อกุศลธรรมที่เกิดหลัง ๆ โดยไม่มีระหว่างคั่น

๕) **สมนันตรปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความติดต่อไม่มีระหว่างคั่นเลย คือ อวิชชาที่เกิดก่อน เพิ่งดับไป เป็นปัจจัยแก่อกุศลธรรมที่เกิดหลัง ๆ โดยไม่มีระหว่างคั่นเลย ในวิถีเดียวกัน

๖) **อาหารปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นนามอาหาร คือ อวิชชาที่ประกอบกับอกุศลจิตดวงก่อน ๆ ที่เป็นวิญญาณาหาร

เป็นอาหารปัจจัย แก่อกุศลจิตที่เกิดหลัง ๆ

๗) **อัญญมัญญปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความอาศัยซึ่งกันและกัน คือ อวิชชา เป็นปัจจัยอาศัยซึ่งกันและกัน แก่จิตและเจตสิก ที่เกิดพร้อมกัน

๘) **นิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัย คือ อวิชชา เป็นปัจจัยที่อาศัยแก่อกุศลธรรมที่เกิดพร้อมกัน

๙) **อุปนิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัย หรือ เป็นอารมณ์ ที่มีกำลังมาก คือ อวิชชา เป็นปัจจัยที่อาศัยที่มีกำลังมากแก่อกุศลที่เกิดพร้อมกันกับตน หรือ เป็นอารมณ์ที่มีกำลังมาก แก่อกุศลจิต ที่เกิดหลัง ๆ

๑๐) **อาเสวนปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเสพบ่อย ๆ คือ อวิชชา ในอกุศลชวนะ ที่เกิดก่อน ๆ เป็นปัจจัยแก่อกุศลชวนะที่เกิดติดต่อตามมาภายหลัง (เว้นชวนะดวงสุดท้าย)

๑๑) **สัมปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความประกอบพร้อมกัน คือ อวิชชา เป็นปัจจัยแก่อกุศลธรรมอื่น ๆ ที่เกิดพร้อมกัน ด้วยการประกอบพร้อมกัน โดยลักษณะ ๔ มี เอกุปปาทะ เกิดพร้อมกัน เป็นต้น

๑๒) **อัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความยังมีอยู่ ยังไม่ดับไป คือ อวิชชา เป็นปัจจัยแก่อกุศลธรรม ที่ประกอบพร้อมกัน

๑๓) **นัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความไม่มีอยู่ คือ อวิชชา ที่เกิดก่อน ๆ เป็นปัจจัยแก่อกุศลธรรม ที่เกิดหลัง ๆ โดยความดับไปแล้ว

๑๔) **วิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยการปราศจากไป คือ อวิชชา ที่เกิดก่อน ๆ เป็นปัจจัยแก่อกุศลธรรมที่เกิดหลัง ๆ โดยความดับไปแล้ว

๑๕) **อวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความยังไม่ปราศจากไป ยังไม่ดับไป

อวิชชา เป็นปัจจัยให้เกิด สังขาร

รวมความว่า การกระทำด้วยกาย วาจา ใจ ของสัตว์ทั้งหลาย ย่อมไม่พ้นไปจากสังขารทั้ง ๓ ไปได้ ทั้งนี้ เพราะอวิชชา คือ ความไม่รู้ในบาป บุญ คุณ โทษ ตามความเป็นจริง หรือ ไม่เข้าสภาพของอริยสัจจะ ๔ อย่างแจ่มแจ้ง นั่นเอง

ดังที่ท่านพระอรรถกถาจารย์ กล่าวไว้ว่า

"ผู้ที่ถูกอวิชชาครอบงำนั้น ย่อมพยายามสร้างสังขาร ๓ มี ปุญญาภิสังขาร เป็นต้น อันเป็นเหตุแห่งทุกข์ทั้งปวง เหมือนผู้ที่กระโดดลงในเหวลึก โดยอาศัยความอยากได้นางฟ้าเทพธิดา, หรือแมลงเม่าที่โผผินบินเข้าไปในกองไฟ เพราะความยินดีในแสงไฟ, หรือ เหมือนผู้ลิ้มเลียคมมีดที่ทาน้ำผึ้งไว้ เพราะความยินดีในรสน้ำผึ้ง, หรือ เหมือนทารกที่หลงเล่นคูถของตนเอง ด้วยอาศัยความยินดีในสีแห่งคูถ, หรือเหมือนผู้หลงทางเข้าไปในนครปีศาจ ด้วยอาศัยความยินดีในอารมณ์ที่น่าปรารถนา ที่พวกปีศาจเนรมิตขึ้นเพื่อลวงตา

ฉะนั้น พึงทราบว่า อวิชชา เป็นปัจจัยของสังขาร เพราะเมื่อมีอวิชชาแล้ว โอกาสที่สังขาร ๓ จะพึงเกิดขึ้น ก็มีได้แน่นอน"

๓. **อวิชชา** เป็นปัจจัยให้เกิด **อาเนญชาภิสังขาร** คือ เจตนาเจตสิกที่ปรุงแต่งอรูปาวจรกุศล ๔ ได้อำนาจปัจจัย ๑ ปัจจัย คือ

ปกตูปนิสสยปัจจัย หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นปัจจัยที่มีกำลังมาก คือ เพราะความไม่รู้ตามความเป็นจริง จึงปรารถนาอรูปภพ หรือ อรูปฌาน

สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ

สังขารเป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **วิญญาณ** มี ๒ ปัจจัย คือ

(๑) **นานักขณิกกัมมปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นกรรมที่เกิดต่างขณะกันกับวิบากวิญญาณ และเป็นผู้ทำให้วิบากวิญญาณเกิดขึ้นโดยตรง

(๒) **ปกตูปนิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัย คือ เป็นอารมณ์ ที่มีกำลังแรงกล้า เป็นปัจจัยให้เกิดกรรม อันทำให้เกิดวิบากวิญญาณขึ้น ทั้งปฏิสนธิวิญญาณ และปวัตติวิญญาณ

๓) วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป

๑. วิปากวิญญาณ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ นาม คือ เจตสิกที่ประกอบกับวิบากวิญญาณนั้น ได้อำนาจปัจจัย ๙ ปัจจัย คือ

๑) **สหชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยการเกิดพร้อมกัน

๒) **อัญญมัญญปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น

๓) **นิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัย

๔) **วิปากปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นวิบากจิต

๕) **อาหารปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นนามอาหาร ได้แก่ วิญญาณาหาร อันนำมาซึ่งผล คือ เจตสิกให้เกิดขึ้น

๖) **อินทริยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นนามอินทรีย์ คือ มนินทรีย์

๗) **สัมปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ประกอบพร้อมกัน ด้วยลักษณะ ๔ ประการ มีเอกุปปาทะ เกิดพร้อมกัน เป็นต้น

๘) **อัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ ยังไม่ดับไป

๙) **อวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป ยังไม่ดับไป

๒. **ปฏิสนธิวิญญาณ** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **หทยวัตถุรูป** ที่เกิดพร้อมกันกับตน ได้อำนาจปัจจัย ๙ ปัจจัย คือ

๑) **สหชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเกิดพร้อมกัน

๒) **อัญญมัญญปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น

๓) **นิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัย

๔) **วิปากปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นวิบากจิต

๕) **อาหารปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นนามอาหาร คือวิญญาณาหารอันนำมาซึ่งผล คือหทยวัตถุรูปให้เกิดขึ้น

๖) **อินทริยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นนามอินทรีย์ คือ มนินทรีย์

๗) **วิปปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความไม่ได้ประกอบพร้อมกัน ด้วยลักษณะทั้ง ๔ คือ เกิดพร้อมกัน แต่ไม่ได้ดับพร้อมกัน และไม่ได้มีอารมณ์อันเดียวกัน

๘) **อัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ ยังไม่ดับไป

๙) **อวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป ยังไม่ดับไป

๓. **ปฏิสนธิวิญญาณ** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **ปฏิสนธิกัมมชรูป**ที่นอกจากหทยวัตถุรูป และวิบากวิญญาณ ๑๘ อุปการะแก่จิตตชรูป ได้อำนาจปัจจัย ๘ ปัจจัย คือ

๑) **สหชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเกิดพร้อมกัน

๒) **นิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัย

๓) **วิปากปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นวิบากจิต

๔) **อาหารปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นนามอาหาร คือ วิญญาณาหาร อันนำมาซึ่งผล คือ ปฏิสนธิกัมมชรูป

๕) **อินทริยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็น นามอินทรีย์ คือ มนินทรีย์

๖) **วิปปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความไม่ประกอบพร้อมด้วยลักษณะ ๔ คือ เกิดพร้อมกัน แต่ไม่ได้ดับพร้อมกัน และไม่มีอารมณ์อย่างเดียวกัน (เพราะรูปรับอารมณ์ไม่ได้)

๗) **อัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ ยังไม่ดับไป

๘) **อวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป ยังไม่ดับไป

๔. **กัมมวิญญาณ ๒๕** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **ปฏิสนธิกัมมชรูป** และ **ปวัตติกัมมชรูป** ในปัญจโวการภูมิ และเอกโวการภูมิ ได้อำนาจปัจจัย ๑ ปัจจัย คือ

นานักขณิกกัมมปัจจัย หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นกรรมที่เกิดต่างขณะจิต กันกับปฏิสนธิวิญญาณ ซึ่งเป็นปัจจัยทำให้ปฏิสนธิวิญญาณเกิดขึ้นโดยตรง

นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ

๑. **นาม** คือ **เจตสิกขันธ์** ๓ ที่ประกอบกับโลกียวิบากจิต เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่**มนายตนะ** คือ โลกียอเหตุกวิบากจิตที่เกิดพร้อมกันกับตน ได้อำนาจปัจจัย ๗ ปัจจัย คือ

๑) **สหชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยการเกิดพร้อมกัน

๒) **อัญญมัญญปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น เป็นไป

๓) **วิปากปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นวิบากนามขันธ์ คือ ประกอบกับวิบากจิต

๔) **สหชาตนิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัยที่เกิดพร้อมกัน

๕) **สัมปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความประกอบพร้อมกัน ด้วยลักษณะ ๔ ประการ มีเอกุปปาทะ เกิดพร้อมกัน เป็นต้น

๖) **อัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ ยังไม่ดับไป

๗) **อวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป ยังไม่ดับไป

๒. นาม คือ **อโลภเจตสิก,อโทสเจตสิก,ปัญญาเจตสิก** ที่ประกอบกับโลกียวิบากจิต เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่**มนายตนะ** ที่เป็นโลกียสเหตุกวิปากจิต ที่เกิดพร้อมกันกับตนได้อำนาจปัจจัย ๘ ปัจจัย คือ

๑) **เหตุปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นเหตุ คือ อโลภเหตุ, อโทสเหตุ, อโมหเหตุ ที่ประกอบกับวิบากจิต ที่เป็นญาณสัมปยุตตจิต

๒) **สหชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยการเกิดพร้อมกัน

๓) **อัญญมัญญปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น

๔) **นิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัย

๕) **วิปากปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นวิบาก คือ ประกอบกับวิบากจิต

๖) **สัมปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความประกอบพร้อมกัน ด้วยลักษณะ ๔ ประการ มี เอกุปปาทะ เกิดพร้อมกัน เป็นต้น

๗) **อัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ ยังไม่ดับไป

๘) **อวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป ยังไม่ดับไป

๓. นาม คือ เจตนาเจตสิก ที่ประกอบกับโลกียวิบากจิต เป็นปัจจัยช่วยอุปการแก่มนายตนะ คือ โลกียวิบากจิตที่เกิดพร้อมกันกับตนได้อำนาจปัจจัย ๘ ปัจจัย คือ

๑) **สหชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเกิดพร้อมกัน

๒) **อัญญมัญญปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น

๓) **นิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยการเป็นที่อาศัย

๔) **สหชาตกัมมปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นกรรมที่เกิดพร้อมกัน

๕) **วิปากปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นวิบาก คือ ประกอบกับวิบากจิต

๖) **นามอาหารปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นนามอาหาร คือ มโนสัญเจตนาหาร

๗) **สัมปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความประกอบพร้อมกัน ด้วยลักษณะ ๔ ประการ มี เอกุปปาทะ เกิดพร้อมกัน เป็นต้น

๘) **อัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ ยังไม่ดับไป

๙) **อวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป ยังไม่ดับไป

๔. **นาม** คือ **ผัสสเจตสิก** ที่ประกอบกับโลกียวิบากจิต เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **มนายตนะ** ที่เกิดพร้อมกันกับตนได้อำนาจปัจจัย ๘ ปัจจัย คือ

๑) **สหชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเกิดพร้อมกัน

๒) **อัญญมัญญปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น

๓) **นิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัย

๔) **วิปากปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นวิบาก คือ ประกอบกับโลกียวิบากจิต

๕) **นามอาหารปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นนามอาหาร คือ ผัสสาหาร

๖) **สัมปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความประกอบพร้อมกัน ด้วยลักษณะ ๔ ประการ มี เอกุปปาทะ เกิดพร้อมกัน เป็นต้น

๗) **อัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ ยังไม่ดับไป

๘) **อวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป ยังไม่ดับไป

๕. นาม คือ **วิจารเจตสิก** และ **ปีติเจตสิก** ที่ประกอบกับ โลกียวิบากจิต เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **มนายตนะ** (เว้นทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐) ที่เกิดพร้อมกันกับตนได้อำนาจปัจจัย ๘ ปัจจัย คือ

๑) **สหชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเกิดพร้อมกัน

๒) **อัญญมัญญปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความอาศัยซึ่งกันและกัน เกิดขึ้น

๓) **นิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัย

๔) **วิปากปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นวิบาก คือ ประกอบกับวิบากจิต

๕) **ฌานปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นองค์ฌาน คือ วิตักกฌานังคะ วิจารฌานังคะ (วิตกองค์ฌาน,วิจารองค์ฌาน)

๖) **สัมปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความประกอบพร้อมกัน ด้วยลักษณะ ๔ ประการ มี เอกุปปาทะ เกิดพร้อมกัน เป็นต้น

๗) **อัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ ยังไม่ดับไป

๘) **อวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป ยังไม่ดับไป

๖. นาม คือ **เวทนาเจตสิก,ชีวิตินทรีย์เจตสิก,สัทธาเจตสิก** ที่ประกอบกับโลกียวิบากจิต เป็นปัจจัยช่วยอุปการแก่ **มนายตนะ** คือโลกียวิบากจิต ที่เกิดพร้อมกันกับตน ได้อำนาจปัจจัย ๘ ปัจจัย คือ

๑) **สหชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเกิดพร้อมกัน

๒) **อัญญมัญญปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความอาศัยซึ่งกันและกัน เกิดขึ้น

๓) **นิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัย

๔) **วิปากปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นวิบาก คือ ประกอบกับวิบากจิต

๕) **สหชาตินทริยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นนามอินทรีย์ ที่เกิดร่วมกัน คือ สุขินทรีย์,ทุกขินทรีย์,โสมนัสสิน ทรีย์, โทมนัสสินทรีย์,อุเปกขินทรีย์, ชีวิตินทรีย์, และ สัทธินทรีย์

๖) **สัมปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความประกอบพร้อมกัน ด้วยลักษณะ ๔ ประการ มี เอกุปปาทะ เกิดพร้อมกัน เป็นต้น

๗) **อัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ ยังไม่ดับไป

๘) **อวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป ยังไม่ดับไป

๗. นาม คือ **สติเจตสิก,วิริยเจตสิก,ปัญญาเจตสิก**ที่ประกอบกับโลกีย วิบากจิต เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **มนายตนะ** คือ โลกียวิบากจิต ที่เกิดพร้อมกันกับตน ได้อำนาจปัจจัย ๘ ปัจจัย คือ

๑) **สหชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเกิดพร้อมกัน

๒)**อัญญมัญญปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น

๓) **นิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัย

๔) **วิปากปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นวิบาก คือ ประกอบกับโลกียวิบากจิต

๕) **สหชาตินทริยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นอินทรีย์ที่เกิดพร้อมกัน คือ สตินทรีย์ ,วิริยินทรีย์, และ ปัญญินทรีย์

๖) **มัคคปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นองค์มรรค คือ สัมมาสติมรรค, สัมมาวายามมรรค, และ สัมมาทิฏฐิมรรค

๗) **สัมปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความประกอบพร้อมกันด้วยลักษณะ ๔ ประการมี เอกุปปาทะ เกิดพร้อมกัน เป็นต้น

๘) **อัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ ยังไม่ดับไป

๙) **อวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป ยังไม่ดับไป

๘. **นาม** คือ **เอกัคคตาเจตสิก** ที่ประกอบกับโลกียวิบากจิต เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **มนายตนะ** คือ โลกียวิบากจิต ที่เกิดพร้อมกันกับตนได้อำนาจปัจจัย ๑๐ ปัจจัย คือ

๑) **สหชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเกิดพร้อมกัน

๒) **อัญญมัญญปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น

๓) **นิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัย

๔) **วิปากปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นวิบาก คือ ประกอบกับโลกียวิบากจิต

๕) **สหชาตินทริยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นนามอินทรีย์ที่เกิดพร้อมกัน คือ สมาธินทรีย์

๖) **ฌานปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นองค์ฌาน คือ เอกัคคตาฌานังคะ (เอกัคตตาองค์ฌาน)

๗) **มัคคปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นองค์มรรค คือ สัมมาสมาธิมรรค

๘) **สัมปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความประกอบพร้อมกัน ด้วยลักษณะ ๔ ประการ มีเอกุปปาทะ เกิดพร้อมกัน เป็นต้น

๙) **อัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ ยังไม่ดับไป

๑๐) **อวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป ยังไม่ดับไป

๙. **นาม** คือ **วิตกเจตสิก** ที่ประกอบกับโลกียวิบากจิต เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **มนายตนะ** คือ โลกียวิบากจิต ที่เกิดพร้อมกันกับตนได้อำนาจปัจจัย ๙ ปัจจัย คือ

๑) **สหชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเกิดพร้อมกัน

๒) **อัญญมัญญปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความอาศัยซึ่งกันและกัน เกิดขึ้น

๓) **นิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัย

๔) **วิปากปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นวิบาก คือ ประกอบกับโลกียวิบากจิต

๕) **ฌานปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นองค์ฌาน คือ วิตักกฌานังคะ (วิตกองค์ฌาน)

๖) **มัคคปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นองค์มรรคคือ สัมมาสังกัปปมรรค

๗) **สัมปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความประกอบพร้อมกัน ด้วยลักษณะ ๔ ประการ มี เอกุปปาทะ เกิดพร้อมกัน เป็นต้น

๘) **อัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ ยังไม่ดับไป

๙) **อวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป ยังไม่ดับไป

➤ **นาม** คือ **เจตสิกขันธ์ ๓** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่นาม คือ วิบากวิญญาณ ที่กล่าวแล้วตั้งแต่ข้อ ๑ - ๙ เป็นปัจจัยได้ทั้งปฏิสนธิกาล และ ปวัตติกาล

๑๐. นามเป็นปัจจัยแก่รูป คือ **เจตสิกขันธ์ ๓** ที่ประกอบกับปัญจโวการปฏิสนธิจิต เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่**ปัญจายตนะ** คือ ปสาทรูป ๕ในปฏิสนธิกาล แห่งปัญจโวการภูมินั้นได้อำนาจปัจจัย ๖ ปัจจัย คือ

๑) **สหชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเกิดพร้อมกัน

๒) **สหชาตนิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัยที่เกิดพร้อมกัน

๓) **วิปากปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นวิบาก คือ ประกอบกับวิบากจิต

๔) **สหชาตวิปปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความไม่ประกอบพร้อมกัน ด้วยลักษณะ ทั้ง ๔ ประการ คือ เกิดพร้อมกัน แต่ไม่ได้ดับพร้อมกัน และไม่มีอารมณ์อย่างเดียวกัน

๕) **อัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ ยังไม่ดับไป

๖) **อวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป ยังไม่ดับไป

๑๑. นาม คือ **เจตสิกขันธ์ ๓** ที่ประกอบในปัญจโวการวิบากจิต เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **ปัญจายตนะ** คือ ปสาทรูป ๕ ใน ปวัตติกาลได้อำนาจปัจจัย ๔ ปัจจัย คือ

๑) **ปัจฉาชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเกิดทีหลัง

๒) **ปัจฉาชาตวิปปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความไม่ประกอบพร้อมกัน ด้วยการเกิดทีหลัง

๓) **อัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ ยังไม่ดับไป

๔) **อวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป ยังไม่ดับไป

๑๒. รูปเป็นปัจจัยแก่นาม คือ **หทยวัตถุรูป** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **มนายตนะ** คือ ปฏิสนธจิต ๑๕ ในปฏิสนธิกาลของสัตว์ในปัญจโวการภูมินั้นได้อำนาจปัจจัย ๖ ปัจจัย คือ

๑) **สหชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเกิดพร้อมกัน

๒) **อัญญมัญญปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความอาศัยซึ่งกันและกัน เกิดขึ้น

๓) **สหชาตนิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัย ที่เกิดพร้อมกัน

๔) **สหชาตวิปปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความไม่ประกอบพร้อมกัน ด้วยลักษณะทั้ง ๔ ประการ คือ เกิดพร้อมกัน แต่ไม่ได้ดับพร้อมกัน และไม่มีอารมณ์อย่างเดียวกัน

๕) **อัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ ยังไม่ดับไป

๖) **อวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป ยังไม่ดับไป

๑๓. **รูป** คือ **หทยวัตถุรูป** ที่เกิดก่อนและกำลังตั้งอยู่ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **มนายตนะ** คือ ปัญจโวการวิบากจิต ๑๘ (เว้นทวิปัญจวิญญาณ ๑๐) ในปวัตติกาลแห่งปัญจโวการภูมินั้นได้อำนาจปัจจัย ๕ ปัจจัย คือ

๑) **วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัย ที่เป็นวัตถุรูปซึ่งเกิดก่อน และยังตั้งอยู่

๒) **วัตถุปุเรชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นวัตถุรูปที่เกิดก่อน และยังตั้งอยู่

๓) **วัตถุปุเรชาตวิปปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความไม่ประกอบพร้อมกัน ด้วยลักษณะทั้ง ๔ และเป็นวัตถุรูปที่เกิดก่อน ยังไม่ดับไป

๔) **อัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ ยังไม่ดับไป

๕) **อวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป ยังไม่ดับไป

๑๔. รูป คือ **ปัญจายตนะ** (ปสาทรูป ๕) ที่เกิดก่อน และกำลังตั้งอยู่ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **มนายตนะ** คือ ทวิปัญจวิญญาณ ๑๐ ใน ปวัตติกาลได้อำนาจปัจจัย ๖ ปัจจัย คือ

๑) **วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัย ซึ่งเป็นวัตถุรุปที่เกิดก่อน และยังไม่ดับไป

๒) **วัตถุปุเรชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นวัตถุรูปที่เกิดก่อน ยังไม่ดับไป

๓) **วัตถุปุเรชาตินทริยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นรูปอินทรีย์ คือ วัตถุรูปที่เกิดก่อน ยังไม่ดับไป ได้แก่ จักขุน ทรีย์ โสติน ทรีย์ ฆานินทรีย์ ชิวหินทรีย์ และ กายินทรีย์

๔) **วัตถุปุเรชาตวิปปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความไม่ประกอบพร้อมกันด้วยลักษณะทั้ง ๔ และโดยเป็นวัตถุรูปที่เกิดก่อน ยังไม่ดับไป

๕) **อัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ ยังไม่ดับไป

๖) **อวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป ยังไม่ดับไป

๑๕. **รูป** คือ **กัมมชมหาภูตรูป ๔** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **ปัญจายตนะ** คือ ปสาทรูป ๕ ที่ตั้งอยู่ในกลาปเดียวกันกับตน ทั้งในปฏิสนธิกาลและปวัตติกาล ได้อำนาจปัจจัย ๔ ปัจจัย คือ

๑) **สหชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเกิดพร้อมกัน

๒) **สหชาตนิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัยที่เกิดพร้อมกัน

๓) **อัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ ยังไม่ดับไป

๔) **อวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป ยังไม่ดับไป

๑๖. รูป คือ **รูปชีวิตินทรีย์** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **ปัญจายตนะ** คือ ปสาทรูป ๕ ที่ตั้งอยู่ในกลาปเดียวกันกับตน และในกลาปอื่น (ชีวิตนวกกลาป - ปัญจายตนะ) ทั้งในปฏิสนธิกาลและปวัตติกาลได้อำนาจปัจจัย ๓ ปัจจัย คือ

๑) **รูปชีวิตินทริยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นอินทรีย์ คือ ความเป็นใหญ่เป็นผู้ปกครองในการอนุบาลปสาทรูป ๕ ที่เกิดในกลาปเดียวกัน

๒) **อัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ ยังไม่ดับไป

๓) **อวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป ยังไม่ดับไป

๑๗. รูป คือ **กัมมชโอชา** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **ปัญจายตนะ** คือ ปสาทรูป ๕ ที่ตั้งอยู่ในกลาปเดียวกันกับตน และในกลาปอื่น ๆ ทั้งในปฏิสนธิกาลและปวัตติกาล ในกามภพ ได้อำนาจปัจจัย ๓ ปัจจัย คือ

๑) **รูปอาหารปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นรูปอาหาร คือ กพฬีการาหาร

๒) **อัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ ยังไม่ปราศจากไป

๓) **อวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป ยังไม่ดับไป

รวม **นามรูป** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **สฬายตนะ** ได้อำนาจปัจจัยทั้งหมด ๑๖ ปัจจัย คือ

๑) สหชาตปัจจัย	๒) อัญญมัญญปัจจัย	๓) เหตุปัจจัย	๔) สหชาตนิสสยปัจจัย
๕) กัมมปัจจัย	๖) วิปากปัจจัย	๗) อาหารปัจจัย	๘) อินทรียปัจจัย
๙) ฌานปัจจัย	๑๐) มัคคปัจจัย	๑๑) สัมปยุตตปัจจัย	๑๒) วิปปยุตตปัจจัย
๑๓) วัตถุปุเรชาตปัจจัย	๑๔) ปัจฉาชาตปัจจัย	๑๕) อัตถิปัจจัย	๑๖) อวิคตปัจจัย

๕) สฬายตนะเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ

๑. จักขายตนะ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **จักขุสัมผัสสะ** ได้อำนาจปัจจัย ๖ ปัจจัย คือ

๑) **วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัย ซึ่งเป็นวัตถุรูปที่เกิดก่อน และยังไม่ดับไป

๒) **วัตถุปุเรชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นวัตถุรูปที่เกิดก่อน และยังไม่ดับไป

๓) **วัตถุปุเรชาตินทริยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นอินทรีย์ คือ จักขุนทรีย์ ซึ่งเป็นวัตถุรูปที่เกิดก่อน และยังไม่ดับไป

๔) **วัตถุปุเรชาตวิปปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความไม่ประกอบพร้อมกันด้วยลักษณะ ๔ ประการ ซึ่งเป็นวัตถุรูปที่เกิดก่อน และยังไม่ดับไป

๕) **วัตถุปุเรชาตัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ ซึ่งเป็นวัตถุรูปที่เกิดก่อน และยังไม่ดับไป

๖) **วัตถุปุเรชาตอวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป ซึ่งเป็นวัตถุรูปที่เกิดก่อนและยังไม่ดับไป

๒. **โสตายตนะ,ฆานายตนะ,ชิวหายตนะ,กายายตนะ** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **โสตสัมผัสสะ, ฆานสัมผัสสะ, ชิวหาสัมผัสสะ, กายสัมผัสสะ** (ตามคู่ของตน) ได้อำนาจปัจจัย ๖ ปัจจัย เหมือนกัน คือ

๑) **วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัย ซึ่งเป็นวัตถุรูปที่เกิดก่อน ยังไม่ดับไป

๒) **วัตถุปุเรชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นวัตถุรูปที่เกิดก่อน ยังไม่ดับไป

๓) **วัตถุปุเรชาตินทริยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นรูปอินทรีย์ ซึ่งเป็นวัตถุรูปที่เกิดก่อน ยังไม่ดับไป ได้แก่ โส ตินทรีย์, ฆานินทรีย์, ชิวหินทรีย์, และกายินทรีย์ ตามสมควรปัจจยุปบันของตน

๔) **วัตถุปุเรชาตวิปปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความไม่ประกอบพร้อมกัน ด้วยลักษณะทั้ง ๔ ซึ่งเป็นวัตถุรูปที่เกิดก่อน ยังไม่ดับไป

๕) **วัตถุปุเรชาตัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ ซึ่งเป็นวัตถุรูปที่เกิดก่อน ยังไม่ดับไป

๖) **วัตถุปุเรชาตอวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป ซึ่งเป็นวัตถุรูปที่เกิดก่อน ยังไม่ดับไป

๓. **มนายตนะ** คือโลกียวิบากจิต ๒๒ (เว้นทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐) เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **มโนสัมผัสสะ** ที่ประกอบกับตน ได้อำนาจปัจจัย ๘ ปัจจัย คือ

๑) **สหชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเกิดพร้อมกัน

๒) **อัญญมัญญปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความอาศัยซึ่งกันและกัน เกิดขึ้น

๓) **สหชาตนิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัย ที่เกิดพร้อมกัน

๔) **วิปากปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นวิบากจิต

๕) **นามอาหารปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นนามอาหาร คือ วิญญาณาหาร

๖) **สหชาตินทริยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นนามอินทรีย์ คือ มนินทรีย์

๗) **สัมปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความประกอบพร้อมกัน ด้วยลักษณะ ๔ ประการ มี เอกุปปาทะ เกิดพร้อมกัน เป็นต้น

๘) **สหชาตัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ และเกิดพร้อมกัน

๘) **สหชาตอวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป และเกิดพร้อมกัน

๖) ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา

ผัสสะ ๖ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **เวทนาทั้ง** ๖ มี จักขุสัมผัสสชาเวทนา เป็นต้น ได้อำนาจปัจจัย ๘ ปัจจัย คือ

๑) **สหชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเกิดพร้อมกัน

๒) **อัญญมัญญปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความอาศัยซึ่งกันและกัน เกิดขึ้น

๓) **สหชาตนิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัยที่เกิดพร้อมกัน

๔) **วิปากปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นวิบากด้วยกัน

๕) **นามอาหารปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นนามอาหาร ได้แก่ **ผัสสาหาร**

๖) **สัมปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความประกอบพร้อมกัน ด้วยลักษณะ ๔ ประการ มี เอกุปปาทะ เกิดพร้อมกัน เป็นต้น

๗) **สหชาตัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ และเกิดพร้อมกัน

๘) **สหชาตอวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป และเกิดพร้อมกัน

๗) เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา

เวทนา ๖ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **ตัณหา ๖** ได้อำนาจปัจจัย ๑ ปัจจัย คือ **ปกตูปนิสสยปัจจัย** หมายถึง ปัจจัยที่มีกำลังมากโดยปกติ

๘) ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน

๑. ตัณหา เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **กามุปาทาน** ได้แก่ ตัณหาที่เกิดก่อน เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่กามุปาทานที่เกิดขึ้นภายหลัง ได้อำนาจปัจจัย ๑ ปัจจัย คือ **ปกตูปนิสสยปัจจัย** หมายถึง ที่อาศัย (หรืออารมณ์) ที่มีกำลังมาก

๒. ตัณหา เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **ทิฏฐุปาทาน, สีลัพพตุปาทาน,** และ **อัตตวาทุปาทาน** ที่เกิดพร้อมกับตน (ในทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔) ได้อำนาจปัจจัย ๗ ปัจจัย คือ

๑) **เหตุปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นเหตุ คือ โลภเหตุ

๒) **สหชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเกิดพร้อมกัน

๓) **อัญญมัญญปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น

๔) **สหชาตนิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัยที่เกิดพร้อมกัน

๕) **สัมปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความประกอบพร้อมกัน ด้วยลักษณะ ๔ ประการ มี เอกุปปาทะ เกิดพร้อมกัน เป็นต้น

๖) **สหชาตัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ และเกิดพร้อมกัน

๗) **สหชาตอวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป และเกิดพร้อมกัน

๓. ตัณหา ที่เกิดก่อน ๆ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **ทิฏฐุปาทาน, สีลัพพตุปาทาน, อัตตวาทุปาทาน** ที่เกิดหลัง ๆ ได้อำนาจปัจจัย ๑ ปัจจัย คือ **ปกตูปนิสสยปัจจัย** หมายถึง อารมณ์ที่มีกำลังมากโดยปกติ

๘) อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ

๑. **กามุปาทาน** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **อกุศลกัมมภวะ** ที่ประกอบกับตนได้แก่ **โลภเจตสิก** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ อกุศลเจตนา ในโลภมูลจิต ๘ ได้อำนาจปัจจัย ๗ ปัจจัย คือ

๑) **เหตุปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นเหตุ คือ โลภเหตุ

๒)**สหชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเกิดพร้อมกัน

๓) **อัญญมัญญปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น

๔) **สหชาตนิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัย ที่เกิดพร้อมกัน

๕) **สัมปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความประกอบพร้อมกัน ด้วยลักษณะ ๔ ประการ มี เอกุปปาทะ เกิดพร้อมกัน เป็นต้น

๖) **สหชาตัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่ และเกิดพร้อมกัน

๗) **สหชาตอวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป และเกิดพร้อมกัน

อุปาทาน

๒. **ทิฏฐุปาทาน, สีลัพพตุปาทาน, อัตตวาทุปาทาน** ทั้ง ๓ นี้เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่**กัมมภวะ** ที่ประกอบกับตน ได้แก่ **ทิฏฐิ เจตสิก** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่เจตนาในทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ ได้อำนาจปัจจัย ๗ ปัจจัย คือ

๑) **สหชาตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเกิดพร้อมกัน

๒) **อัญญมัญญปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น

๓) **สหชาตนิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัย ที่เกิดพร้อมกัน

๔) **มัคคปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัย โดยความเป็นองค์มรรค คือ มิจฉาทิฏฐิมรรค

๕) **สัมปยุตตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความประกอบพร้อมกัน ด้วยลักษณะ ๔ ประการ มี เอกุปปาทะ เกิดพร้อมกัน เป็นต้น

๖) **สหชาตัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเกิดพร้อมกัน และยังมีอยู่ ยังไม่ดับไป

๗) **สหชาตอวิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเกิดพร้อมกันและยังไม่ปราศจากไป ยังไม่ดับไป

อุปาทานเป็นปัจจัยแก่กัมมภวะ

๓. **อุปาทานทั้ง ๔** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **กัมมภวะ** ที่เกิดขึ้นติดต่อกันกับตนโดยไม่มีระหว่างคั่นได้แก่ **ทิฏฐิเจตสิก**และ **โลภเจตสิก** ในโลภชวนะก่อน ๆ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่อกุศลเจตนาในโลภมูลจิต ๘ ที่เกิดหลัง ๆ ได้อำนาจปัจจัย ๖ ปัจจัย คือ

๑) **อนันตรปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเกิดติดต่อกันไม่มีระหว่างคั่น

๒) **สมนันตรปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเกิดติดต่อกันไม่มีระหว่างคั่นเลย

๓) **อนันตรูปนิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความไม่มีระหว่างคั่น และ เป็นที่อาศัยที่มีกำลังมาก

๔) **อาเสวนปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเสพบ่อย ๆ

๕) **นัตถิปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ไม่มี คือ ดับไปแล้ว

๖) **วิคตปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นผู้ปราศจากไป คือ ดับไปแล้ว

๔. อุปาทานทั้ง ๔ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **กัมมภวะ** และ **อุปปัตติภวะ** ที่ไม่ได้เกิดพร้อมกันกับตน ได้อำนาจปัจจัย ๑ ปัจจัย คือ **ปกตูปนิสสยปัจจัย** คือ เป็นที่อาศัยที่มีกำลังมากโดยปกติ

๕. อุปาทานทั้ง ๔ ที่เป็น **อารมณ์อย่างสามัญ** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **อกุศลกัมมภวะ**ได้อำนาจปัจจัย ๑ ปัจจัย คือ **อารัมมณปัจจัย** คือ เป็นอารมณ์อย่างธรรมดา

๖. อุปาทานทั้ง ๔ ที่เป็น **อารมณ์อย่างพิเศษ** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **กุศลกัมมภวะ** และ **อกุศลกัมมภวะ** คือ เจตนาเจตสิก ที่ในโลภมูลจิต ๘ และกุศลจิต ๒๑ได้อำนาจปัจจัย ๓ ปัจจัย คือ

๑) **อารัมมณปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นอารมณ์

๒) **อารัมมณาธิปติปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นอารมณ์ที่เป็นอธิบดี คือ สาธิปติชวนจิต (ทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔)

๓) **อารัมมณูปนิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัย คือ เป็นอารมณ์ที่มีกำลังมาก

๑๐) ภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ

กัมมภวะ คือ เจตนาเจตสิก เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **ชาติ**ได้อำนาจปัจจัย ๒ ปัจจัย คือ
๑) **ปกตูปนิสสยปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นที่อาศัยที่มีกำลังมากโดยปกติ
๒) **นานักขณิกกัมมปัจจัย** หมายถึง เป็นปัจจัยโดยความเป็นกรรมที่เกิดต่าง ๆ ขณะจิตกัน (กัมมภพ)

๑๑) ชาติเป็นปัจจัยแก่ชรา-มรณะ

๑. **ชาติ** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่**ชรา-มรณะ** ได้อำนาจปัจจัย ๑ ปัจจัย คือ **ปกตูปนิสสยปัจจัย** (ตามสุตตันตนัย)
๒. **ชาติ** เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่โสกะ,ปริเทวะ,ทุกขะ,โทมนัสสะ,อุปายาสได้อำนาจปัจจัย ๑ ปัจจัย คือ **ปกตูปนิสสยปัจจัย** (เหมือนกัน)

วัฏฏะ๓ กับ กรรม ๑๒

อกุศลกรรม ทั้งหมด เกิดมาจากกิเลสวัฏฏ์ โดยตรง

กรรมกุศลกรรมทั้ง ๓ ประเภท คือ กามาวจรกุศลกรรม รูปาวจรกุศลกรรม และอรูปาวจรกุศลกรรม เกิดจากกิเลสวัฏฏ์ เข้าไปอุดหนุนให้เกิด เรียกว่า กิเลสเป็นปัจจัยให้เกิด ตามแต่กิเลสของบุคคลนั้น ๆ

ปฏิจจสมุปบาท กับ วัฏฏะ ๓

- อวิชชา ตัณหา อุปาทาน จัดเป็น กิเลสวัฏฏ์
- สังขาร กัมมภพ จัดเป็น กัมมวัฏฏ์
- วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา อุปปัตติภพ ชาติ ชรามรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสะ อุปายาส จัดเป็น **วิปากวัฏฏ์**

กรรม กับ สังสารวัฏฏ์

อกุศลกรรม นำให้เกิดในอบายภูมิ ๔ คือ นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์เดรัจฉาน

กามาวจรกุศลกรรม นำให้เกิดในกามสุคติภูมิ ๗ คือ มนุษย์ ๑ และเทวภูมิ ๖

รูปาวจรกุศลกรรม นำให้เกิดในรูปภูมิ ๑๖ ชั้น ตามฌานที่ตนได้

อรูปาวจรกุศลกรรม นำให้เกิดในอรูปภูมิ ๔ ตามฌานที่ตนได้

ปัฏฐานนัย

- ปัฏฐานนัย เป็นนัยแห่งการแสดงอำนาจของปัจจัย เป็นพิเศษที่อุปการะแก่ผลธรรมให้ปรากฏขึ้น มี ๒๔ ปัจจัย ซึ่งเป็นการแสดงนัยที่ ๒ ของปัจจยสังคหวิภาค
- นัยที่ ๒ คือ ปัฏฐานนัย หรือมหาปัฏฐานนี้ เป็นคัมภีร์ที่ ๗ ในพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ พระอนุรุทธาจารย์ได้นำมาแสดงไว้ในปริจเฉทที่ ๘ ให้ชื่อว่า "**ปัจจยสังคหวิภาค**" และแสดงต่อจากปฏิจจสมุปบาทธรรม เพราะเป็นธรรมที่เนื่องกัน

ปัฏฐานนัย

ปัฏฐานนัย เป็นนัยที่ทรงปรารภซึ่งอำนาจของปัจจัยที่เป็นพิเศษ และอรรถกถาจารย์ทั้งหลายได้รวมนัยทั้ง ๒ เข้าด้วยกันแล้วแสดงโดยพิสดาร

ปัฏฐานนัย แสดงให้รู้ว่า สิ่งที่มีชีวิต และไม่มีชีวิตทั้งหลาย ที่ปรากฏในอนัตตจักรวาล ล้วนแต่เป็นเหตุ เป็นผล เกี่ยวเนื่องกันตามธรรมที่เป็นเหตุและเป็นผล ส่วนที่จะปรากกฏขึ้นโดยไม่เกี่ยวกับเหตุผลนั้นไม่มีเลย และแสดงถึงอำนาจปัจจัยนั้น ๆ ว่าการอุปการะของปัจจัยนั้น ๆ เป็นไปด้วยอำนาจแห่งเหตุปัจจัยบ้าง, อารัมมณปัจจัยบ้าง, อนัตตรปัจจัยบ้าง เป็นต้น ซึ่งอำนาจการอุปการะโดยปัจจัยต่าง ๆ ในปกรณ์ที่ชื่อว่า ปัฏฐาน นี้ มีโดยย่อ ๒๔ ปัจจัย

มหาปัฏฐาน

- คำว่า **"มหาปัฏฐาน"** นี้ หมายถึง เป็นฐานที่ตั้งของปัญญาความรู้ที่มีความสำคัญยิ่ง และ ประเสริฐยิ่ง
- เนื้อความของมหาปัฏฐาน นี้ แสดงถึง เหตุและปัจจัยที่ทำให้สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้น และ เป็นอยู่ได้ในสากลโลกนี้ ทรงแสดงตั้งเป็นหัวข้อไว้โดยสังเขป ๒๔ ปัจจัย มีเนื้อความสลับซับซ้อนสุขุมลุ่มลึกเป็นที่สุด และเต็มไปด้วยเหตุผล จึงเป็นของยากที่วิสัยของวิญญูชน จะหยั่งรู้ให้แจ่มแจ้งทั่วถึงได้
- ฉะนั้น **มหาปัฏฐาน** นี้ จึงเป็น **วิสัยแห่งพระสัพพัญญุตญาณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น** ที่สามารถแสดงได้อย่างเป็นระเบียบ และ พิสดารกว้างขวางที่สุด คุณธรรมในมหาปัฏฐานนี้ จึงทรงอุปมาไว้ประดุจมหาสาคร ๔ ประการ

มหาสาคร ๔

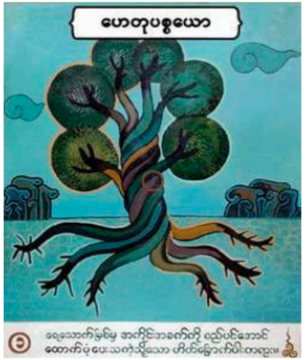
- **๑. สังสารสาคร** คือ สังสารวัฏฏ์ อันขันธ์,อายตนะ,ธาตุ ทั้งหลายกำลังเป็นไปอยู่ไม่ขาดสาย เรียกว่า สังสารสาคร เพราะเหตุที่เงื่อนต้นของการเกิดขึ้นแห่งสัตว์ทั้งหลายไม่ปรากฏ คือ ไม่มีกำหนดว่า สัตว์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้วนี้ มีกำหนดเป็นที่สุดเท่านี้ร้อยปี,เท่านี้พันปี,เท่านี้หมื่นปี,เท่านี้แสนปี,เท่านี้ล้านปีเป็นต้น มิได้มีเลย จึงมีความวนเวียนกว้างขวางที่สุดประดุจมหาสาคร
- **๒. ชลสาคร** คือ มหาปัฏฐาน นี้ มีเนื้อความสุขุมลุ่มลึกดุจมหาสาคร อันใคร ๆ ไม่อาจนับประมาณได้
- **๓. นัยยสาคร** คือ มหาปัฏฐาน นี้ เป็นความสมบูรณ์แบบ มีนัยยะแห่งการพิจารณาได้อย่างพิสดาร และ กว้างขวางที่สุดประดุจมหาสาคร
- **๔. ญาณสาคร** คือ มหาปัฏฐานนี้เป็นที่ตั้งแห่งญาณ ความรู้ที่ให้รู้ทั่วถึงธรรมทั้งหมดทั้งปวง ที่ชื่อว่า **สัพพัญญุตญาณ**
  - ฉัพพรรณรังสี ๖ ประการ ได้แก่ สีเขียว,สีขาว,สีแดง,สีเหลือง,สีม่วง,และสีเลื่อมพรายได้บังเกิดขึ้นแด่พระพุทธองค์ เมื่อทรงพิจารณาเหตุผลตามหลักมหาปัฏฐานนี้

ปัจจัย ๒๔

- **๑. เหตุปจฺจโย** ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นเหตุ
  ๒. อารมฺมณปจฺจโย ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นอารมณ์
  ๓. อธิปติปจฺจโย ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นอธิบดี
- **๔. อนนฺตรปจฺจโย** ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความติดต่อกันไม่มีระหว่างคั่น
- **๕. สมนนฺตรปจฺจโย** ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความติดต่อกัน ไม่มีระหว่างคั่นทีเดียว
- **๖. สหชาตปจฺจโย** ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเกิดพร้อมกัน
- **๗. อญฺญมญฺญปจฺจโย** ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความอาศัยแก่กันและกัน
- **๘. นิสฺสยปจฺจโย** ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นที่อาศัย
- **๙. อุปนิสฺสยปจฺจโย** ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นที่อาศัยที่มีกำลังมาก
- **๑๐. ปุเรชาตปจฺจโย** ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเกิดก่อน
- **๑๑. ปจฺฉาชาตปจฺจโย** ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเกิดทีหลัง
- **๑๒. อาเสวนปจฺจโย** ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเสพบ่อย ๆ

- **๑๓. กมฺมปจฺจโย** ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความปรุงแต่ง เพื่อให้กิจต่าง ๆ สำเร็จลง
- **๑๔.วิปากปจฺจโย** ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นวิบาก คือเข้าถึงความสุกและหมดกำลังลง
- **๑๕. อาหารปจฺจโย** ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้นำมา
- **๑๖. อินฺทฺริยปจฺจโย** ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้ปกครอง
- **๑๗. ฌานปจฺจโย** ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้เพ่งอารมณ์
- **๑๘. มคฺคปจฺจโย** ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นหนทาง
- **๑๙. สมฺปยุตฺตปจฺจโย** ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้ประกอบ
- **๒๐. วิปฺปยุตฺตปจฺจโย** ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้ไม่ประกอบ
- **๒๑. อตฺถิปจฺจโย** ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่
- **๒๒. นตฺถิปจฺจโย** ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้ไม่มี
- **๒๓. วิคตปจฺจโย** ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้ปราศจากไป
- **๒๔. อวิคตปจฺจโย** ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป

๑. เหตุปัจจัย/ เหตุปจฺจโย ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นเหตุ

อุปมาเหมือน ต้นไม้ใหญ่ซึ่งตั้งอยู่ได้เพราะอาศัยมีรากแก้วยึดไว้ให้ตั้งอยู่ได้อย่างมั่นคง ถึงแม้ว่าจะมีลมพายุพัดมาทางทิศใดก็ตาม ก็ไม่ทำให้ต้นไม้นั้นล้มไปได้ และการที่ต้นไม้เจริญงอกงามขึ้น แตกกิ่งก้านสาขาออกดอกออกผลได้ก็เพราะอาศัยรากแก้วนั้นเองมีหน้าที่ช่วยอุดหนุนให้เจริญงอกงามขึ้น

๒. อารัมมณปัจจัย/ อารมฺมณปจฺจโย ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นอารมณ์

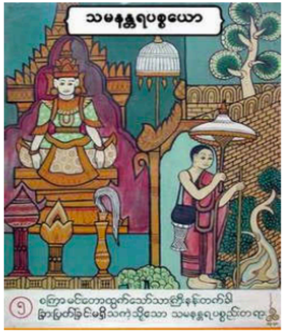
อุปมาเหมือน บุคคลที่ชราหรือทุพพลภาพ ย่อมต้องอาศัยไม้เท้าหรือเชือกเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวพอให้ทรงตัว ลุกขึ้น หรือเดินไปได้ ฉันใด จิตและเจตสิกทั้งหลายก็เช่นเดียวกัน ต้องมีอารมณ์เป็นเครื่องอาศัยยึดเพื่อเกิดขึ้น ฉันนั้น อีกประการหนึ่ง **อุปมาเหมือน** สถานที่อันเป็นที่น่ารื่นรมย์ยินดีเช่น สวนดอกไม้เป็นต้น คนทั้งหลายย่อมเข้าไปเที่ยว สนุกสนานรื่นเริงกัน ณ ที่นั้นฉันใด อารมณ์ทั้งหลายก็เปรียบเหมือนสถานที่รื่นรมย์ต่างๆ จิตและเจตสิกเปรียบเหมือนบุคคลที่เข้าไปสนุกสนานที่นั้นๆ ฉันใด **อุปมาเหมือน**โรงมหรสพต่างๆ เมื่อเวลาจะมีการแสดงนั้น เขาย่อมมีการประกาศโฆษณาชักจูงให้คนเข้าไปดู หรือเมื่อก่อนจะลงมือแสดง เขาย่อมตีกลองโหมโรงชักชวนให้คนเข้าไป เมื่อคนทั้งหลายที่เดินผ่านไปที่โรงมหรสพนั้นได้ประกาศโฆษณา หรือได้ยินกลองโหมโรงก็พากันเข้าไปดู ข้อนี้ฉันใด อารมณ์ทั้งหลายอันเปรียบได้กับโรงมหรสพนั้น ก็มีอำนาจที่จะเหนี่ยวจิตและเจตสิกอันเปรียบเหมือนคนเข้าไปดูมหรสพนั้น เข้าไปจับยึดอยู่ในอารมณ์ต่างๆ ได้ฉันนั้น

๓. อธิปติปัจจัย/อธิปติปจฺจโย[๒๕] ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นอธิบดี

อุปมาเหมือน ประเทศหนึ่งๆ ต้องมีพระราชาเป็นผู้ปกครองประเทศเพียงองค์เดียว บุคคลที่เหลือเหล่านั้นต้องอยู่ภายใต้อำนาจของพระราชาทั้งสิ้น ข้อนี้ฉันใด องค์ธรรมที่เป็นอธิบดีก็ฉันนั้น จะทำหน้าที่เป็นใหญ่ เป็นผู้ปกครองแก่ธรรมทั้งหลายพร้อมกันทีเดียวนั้น ย่อมเป็นไปไม่ได้เช่นกัน

๔. อนันตรปัจจัย/อนนฺตรปจฺจโย[๑๘] ธ. ...โดยความติดต่อกันไม่มีระหว่างคั่น

อุปมาเหมือน พระเจ้าจักรพรรดิที่ทรงสละราชสมบัติออกผนวช เมื่อพระเจ้าจักรพรรดิไม่ได้อยู่ครองราชสมบัติแล้ว โอรสของพระ-เจ้าจักรพรรดินั้นก็ครองราชสมบัติสืบต่อแทนทันที และการสืบต่อราชสมบัตินี้ก็ต้องได้แก่ โอรสองค์ที่ ๑ ก่อน จะข้ามไปให้แก่โอรสองค์ที่ ๒ หรือองค์ที่ ๓ นั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ ต่อเมื่อโอรสองค์ที่ ๑ ไม่ได้ครองแล้ว องค์ที่ ๒ จึงจะรับสืบต่อได้ตามลำดับกันไป ดังนี้

๕. สมนันตรปัจจัย/ สมนนฺตรปจฺจโย๑๘

ธ. ...อุปการะโดยความติดต่อกันไม่มีระหว่างคั่นทีเดียว

อุปมาเหมือน พระเจ้าจักรพรรดิที่สวรรคตไปแล้ว พระราชโอรสของพระเจ้าจักรพรรดินั้น ต้องสืบราชสมบัติแทนพระราชบิดาต่อไปอย่างแน่นอน บุคคลอื่นไม่สามารถที่จะเข้ามาคั่นตำแหน่งนี้ได้เลย

๖. สหชาตปัจจัย/ สหชาตปจฺจโย๖ ธ. ...อุปการะโดยความเกิดพร้อมกัน

อุปมาเหมือน ดวงไฟกับแสงไฟ ซึ่งเมื่อมีดวงไฟเกิดขึ้นแล้ว แสงไฟก็ย่อมเกิดขึ้นด้วย จะว่าดวงไฟเกิดก่อน แสงไฟเกิดทีหลังก็ไม่ใช่ เพราะดวงไฟกับแสงไฟนั้นย่อมเกิดขึ้นพร้อมๆกัน ในที่นี้ดวงไฟเป็นปัจจัย ช่วยอุดหนุนแก่แสงไฟซึ่งเกิดพร้อมกับดวงไฟนั้น

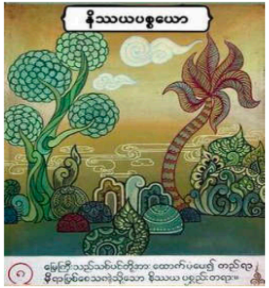
อุปมาเหมือน พ่อ แม่ และลูกที่กำลังเล็กอยู่ เดินไปด้วยกัน ในที่นี้ พ่อและแม่จะช่วยอุดหนุนซึ่งกันและกันได้ และต่างก็อุดหนุนลูกได้ด้วย ส่วนลูกนั้นจะไปด้วยกันก็จริง แต่ว่าไม่สามารถจะช่วยอุดหนุนพ่อและแม่ได้ ฉะนั้น พ่อและแม่จึงเป็นได้ทั้งปัจจัยและปัจจยุปบัน ส่วนลูกนั้นเป็นปัจจัยไม่ได้ เป็นได้แต่ปัจจยุปบันอย่างเดียว

๗. อัญญมัญญปัจจัย/ อญฺญมญฺญปจฺจโย[๓]

ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นปัจจัยแก่กันและกัน

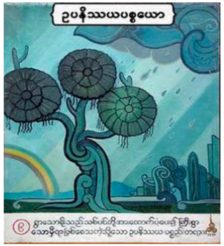
อุปมาเหมือน โต๊ะ ๓ ขา หรือขาหยั่งซึ่งอาศัยด้วยไม้ ๓ อันค้ำจุนอยู่ ซึ่งโต๊ะ ๓ ขาก็ดี หรือไม้ขาหยั่งก็ดี ถ้าขาดไปขาหนึ่งขาใดแล้ว โต๊ะและขาหยั่งนั้นก็ไม่สามารถจะตั้งอยู่ได้ การที่โต๊ะและไม้ขาหยั่งนั้นตั้งอยู่ได้ก็ต้องพร้อมเพรียงด้วยขาทั้ง ๓ ค้ำจุนซึ่งกันและกันอยู่ การค้ำจุนซึ่งกันและกันระหว่างจิตเจตสิก นอกจากจะค้ำจุนในลักษณะอุปการะการเกิดขึ้น และการตั้งอยู่ของจิตเจตสิกที่เกิดร่วมกันแล้วยังส่งเสริมกำลังแก่กันและกันด้วย

๘. นิสสยปัจจัย/ นิสฺสยปจฺจโย[๓] ๑๑

ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นที่อาศัย

อุปมาเหมือน พื้นแผ่นดิน ย่อมเป็นที่อาศัยของต้นไม้ทั้งปวง ให้เกิดขึ้น

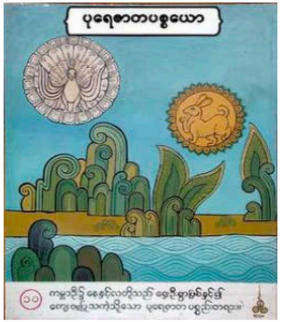

๙. อุปนิสสยปัจจัย/ อุปนิสฺสยปจฺจโย[๓][๑๒]

ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นที่อาศัยที่มีกำลังมาก

อุปมาเหมือน น้ำฝนย่อมเป็นที่อาศัยอย่างสำคัญของมนุษย์และสัตว์ ตลอดจนพืชพันธุ์ต่างๆ ฉันใด อุปนิสสยปัจจัยนี้ก็เช่นเดียวกัน คือ ปัจจัยธรรมของอุปนิสสยปัจจัยเปรียบเหมือนน้ำฝนและปัจจยุปบันธรรม เปรียบเหมือนสัตว์ทั้งหลายและพืชพันธุ์ต่างๆ ฉันนั้น/ **อุปมาว่า** ข้าวสุกที่เราได้อาศัยกินอยู่ทุกวันนี้ ต้องอาศัยประกอบด้วยเหตุ ๗ อย่าง คือ เมล็ดข้าว, ที่นา, น้ำฝน, พ่อครัว, หม้อข้าว, ฟืน, ไฟ ทั้ง ๗ อย่างนี้ เป็นที่อาศัย (**นิสสยะ**) ให้เกิดเป็นข้าวสุกขึ้นได้ แต่ในบรรดาที่อาศัยทั้ง ๗ อย่างนี้ที่อาศัยอันเป็นที่สำคัญนั้น ได้แก่ เมล็ดข้าว, ที่นา, น้ำฝน ทั้ง ๓ อย่างนี้เรียกว่าเป็น **อุปนิสสยะ** คือ ที่อาศัยที่มีกำลังมาก เพราะถ้าไม่มี เมล็ดข้าว, ที่นา, และน้ำฝน, ทั้ง ๓ อย่างนี้แล้ว พ่อครัว, หม้อข้าว, ฟืน, และไฟ, เหล่านี้ ก็ไม่สามารถที่จะทำให้เกิดข้าวสุกขึ้นได้ ฉะนั้นจึงได้ชื่อว่าเป็นเพียงนิสสยะ คือเป็นที่อาศัยธรรมดาเท่านั้น

๑๐. ปุเรชาตปัจจัย/ ปุเรชาตปจฺจโย[๒๑๓] ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเกิดก่อน

อุปมาเหมือน พระอาทิตย์และพระจันทร์ ซึ่งเกิดมีขึ้นก่อนสัตว์ทั้งหลายในโลก และสัตว์โลกทั้งหลายนั้น ก็ได้อาศัยพระอาทิตย์และพระจันทร์เป็นอยู่ตลอดมา โดยที่พระอาทิตย์และพระจันทร์นั้นก็ยังคงมีอยู่ ฉันใด พระอาทิตย์และพระจันทร์ก็เปรียบได้กับปุเรชาตปัจจัย สัตว์โลกทั้งหลายก็เปรียบได้กับปุเรชาตปัจจยุปบัน ฉันนั้น

๑๑. ปัจฉาชาตปัจจัย/ ปจฺฉาชาตปจฺจโย **ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเกิดทีหลัง**

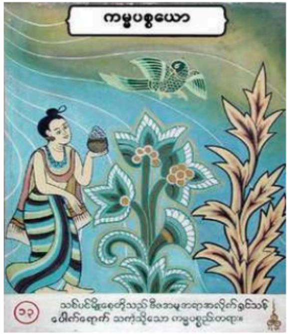
อุปมาเหมือน ต้นไม้ที่ปลูกไว้แล้วย่อมจะตั้งอยู่ได้และเจริญขึ้นได้ ก็โดยอาศัยน้ำฝนที่ตกลงมาภายหลัง หรือเอาน้ำรดภายหลัง ฉันใด ต้นไม้จึงเปรียบได้เหมือนรูปที่เกิดก่อน น้ำฝนหรือน้ำที่รดนั้นเปรียบเหมือนนามธรรมที่เกิดทีหลัง แล้วอุดหนุนแก่รูปที่เกิดก่อน ฉันนั้น/ **อุปมาเหมือน** ลูกนกแร้งที่ยังเล็กอยู่ยังบินไปหาอาหารเลี้ยงตนเองไม่ได้ เมื่อแม่นกออกไปหาอาหาร ลูกนกที่อยู่ในรังก็ตั้งตาตั้งใจคอย โดยหวังว่าเมื่อแม่กลับมาแล้วคงจะนำอาหารมาเผื่อตนเป็นแน่ ครั้นแม่นกกลับมาแล้วก็ไม่ได้นำเอาอาหารมาให้ลูกของตน วันรุ่งขึ้น เมื่อถึงเวลาที่แม่นกออกไปหาอาหาร ลูกนกก็คอยหวังอีกว่าเมื่อแม่กลับมาคงจะเอาอาหารมาฝากตนอีก แต่เมื่อถึงเวลาที่แม่นกกลับมาลูกนกก็คงไม่ได้รับอาหารจากแม่อีกเช่นเคย ฉะนั้นลูกนกในขณะที่ยังเล็กอยู่นั้น จึงได้แต่เพียงมีเจตนาเกิดขึ้นที่จะคอยรับอาหารอยู่เท่านั้น ไม่ได้รับอาหารจริงๆ เลย มีแต่อาหาราสาเจตนาเท่านั้น

๑๒. อาเสวนปัจจัย/ อาเสวนปจฺจโย[๓] ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเสพบ่อยๆ

อุปมาเหมือน บุคคลที่เคยผ่านการศึกษาในวิชาอย่างหนึ่งมาแล้ว เมื่อจะต้องการศึกษาในวิชาอย่างเดียวกันนั้นต่อไป ก็ย่อมจะเรียนได้ง่ายและเข้าใจได้มากขึ้น ทั้งนี้ก็เพราะอาศัยความรู้ที่ตนได้เคยผ่านมาแล้วในวิชานั้น เป็นเครื่องอุดหนุนส่งเสริมให้เรียนได้ง่ายขึ้นและรู้เร็วขึ้น จนกระทั่งสำเร็จการเรียนในวิชานั้นๆ

๑๓. กัมมปัจจัย/ กมฺมปจฺจโย ธ. ...โดยความปรุงแต่งเพื่อให้กิจต่างๆ สำเร็จลง

อุปมาเหมือน กองทหารกองหนึ่งๆ ต้องมีนายทหารเป็นหัวหน้า เป็นผู้บังคับบัญชาคอยออกคำสั่งแก่พวกเหล่าทหาร ให้ทำหน้าที่ไปตามคำสั่งของตน ฉันใด นายทหารก็เปรียบเหมือนเจตนาเจตสิก เหล่าทหารก็เปรียบเหมือนสหชาตธรรม คือ จิต เจตสิก กัมมชรูป และจิตตชรูป ที่เกิดร่วมกับเจตนาเจตสิก ฉันนั้น

๑๔. วิปากปัจจัย/ วิปากปจฺจโย

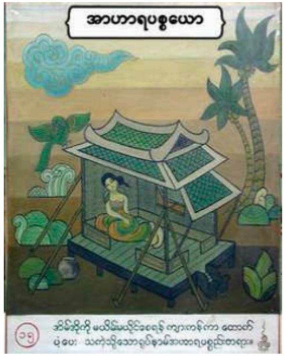
ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นวิบาก คือ เข้าถึงความสุกและหมดกำลังลง

อุปมาเหมือน ความชราที่เกิดขึ้นแก่บุคคลทั้งหลาย ความชรานี้เป็นสิ่งที่บุคคลทั้งหลาย

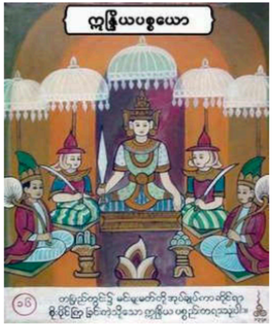
ไม่พึงปรารถนาและไม่ต้องขวนขวายหรือกระทำให้เกิดขึ้น แต่ความชรานี้ก็ย่อมบังเกิดขึ้น แก่บุคคลทั้งหลายทั่วถึงทั้งหมดไม่มียกเว้นเลย ทั้งนี้เพราะความชรานั้นเป็นผลธรรมที่เกิดมาจากเหตุ คือชาตินั่นเอง ถ้ามีชาติคือความเกิดแล้ว ชราต้องมีแน่นอน และในความชรานั้นก็เป็นเหตุเป็นผลแก่กันและกันได้ คือ ชราตอนแรกๆนั้น เป็นเหตุอุดหนุนให้เกิดความชรามากขึ้นในตอนหลังๆ จะเห็นได้ว่าทารกที่คลอดออกจากครรภ์มารดา ความชราก็ติดตัวมากับทารกนั้นแล้ว แต่ความชรานี้เป็นสิ่งที่รู้ได้ยาก เพราะเป็นธรรมอันสงบและละเอียดสุขุม เมื่อขณะ ที่ทารกค่อยๆ เจริญเติบโตขึ้น หมายความว่า ความชราในตอนแรกๆนั้น เป็นกำลังช่วยอุดหนุนให้ความชราเกิดขึ้นในตอนหลังๆตามลำดับไป หรืออีกอย่างหนึ่ง เช่น คนที่มีอายุมากผมนั้นเปลี่ยนจากสีดำมาเป็นสีขาว ในตอนแรกนั้นก็จะเป็นสีขาวเล็กๆ น้อยๆ ก่อน ต่อมาสีขาวของก็ย่อมปรากฏขึ้นมากทุกทีๆ จนกว่าจะขาวโพลนไปทั่วทั้งศีรษะ

๑๕. อาหารปัจจัย/ อาหารปจฺจโย[๒][๒] ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้นำ

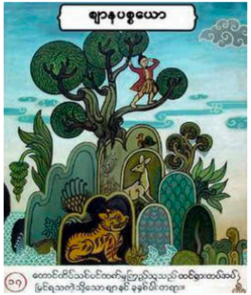

อุปมาเหมือน บ้านที่ตั้งอยู่ได้ก็ต้องอาศัยมีเสาเป็นเครื่องค้ำจุนอยู่ ถ้าหากว่าไม่มีเสาค้ำจุนอยู่แล้ว บ้านนั้นก็ไม่สามารถจะตั้งอยู่ได้ ฉันใด รูปธรรมและนามธรรมนี้ก็เช่นเดียวกัน ถ้าไม่มีอาหารอันเปรียบเหมือนเสาเรือนค้ำจุนไว้แล้ว รูปธรรม นามธรรมนั้นก็ไม่สามารถที่จะเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ดุจเดียวกันดังมีพระพุทธสุภาษิตที่ตรัสไว้ว่า สพฺเพ สตฺตา อาหารฏฺฐิติกา แปลว่า สัตว์ทั้งหลายตั้งอยู่ได้ก็เพราะอาหาร นั่นเอง

๑๖.อินทริยปัจจัย/ อินทริยปจฺจโย[๓๗] ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้ปกครอง

อุปมาเหมือน ในประเทศหนึ่งๆ มีรัฐมนตรีเป็นหัวหน้าปกครองในหน้าที่การงานอยู่หลายคนด้วยกัน แต่ในหน้าที่อย่างหนึ่งๆ นั้นก็มีรัฐมนตรีคนหนึ่งๆ เป็นหัวหน้าควบคุมปกครอง ไม่ก้าวก่ายในหน้าที่ซึ่งกันและกัน ฉันใด ในอินทริยปัจจัยนี้ก็เช่นเดียวกัน คือหน้าที่ต่างๆ มีหน้าที่ในการเห็น การได้ยิน เป็นต้นนั้น ก็มีธรรมที่เป็นใหญ่ควบคุมหน้าที่นั้นๆ เช่น หน้าที่ในการเห็น ก็มีจักขุปสาทเป็นใหญ่ เรียกว่า จักขุนทรีย์ หน้าที่ในการได้ยิน ก็มีโสตปสาทเป็นใหญ่ เรียกว่า โสตินทรีย์ ดังนี้

๑๗.ฌานปัจจัย/ ฌานปจฺจโย

ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้เพ่งอารมณ์

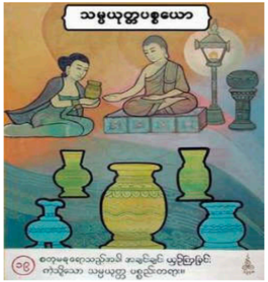
อุปมาเหมือน บุคคลที่อยู่ในที่สูง สามารถมองเห็นสิ่งต่างๆ ในที่ไกลๆ ได้ เมื่อตนเองแลเห็นสิ่งเหล่านั้น แล้วก็บอกให้พวกที่อยู่ข้างล่างรู้ด้วยว่า ในที่ตรงนั้น ตรงนี้มีอะไรบ้าง ตามที่ตนได้เห็น

๑๘. มัคคปัจจัย/ มคฺคปจฺจโย ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นหนทาง

อุปมาเหมือน ยานพาหนะที่นำผู้โดยสาร อันได้แก่ จิตและเจตสิกดวงอื่นๆ พร้อมทั้งรูปที่เกิดพร้อมกันกับตนให้ไปถึงจุดหมายในที่ต่างๆ กัน ตามสมควรแก่ฐานะของยานนั้นๆ เจตสิก ๙ ดวงนี้จึงนับว่าเป็น มัคคปัจจัย

๑๙.สัมปยุตตปัจจัย/ สมฺปยุตฺตปจฺจโย **ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้ประกอบ**

อุปมาเหมือน ยาชนิดหนึ่งเรียกว่า จตุมธุรสอันผสมด้วยของ ๔ อย่าง คือ น้ำมันเนย น้ำมันงา น้ำผึ้ง น้ำตาลโตนด เมื่อเอาสิ่งทั้ง ๔ ที่กล่าวมานี้ผสมกวนให้เข้ากันแล้ว รสของยานี้จะกลมกลืนกันได้สนิท จนผู้ที่บริโภคนั้น ไม่สามารถจะบอกได้เลยว่า นี่เป็นรสของเนย หรือรสของน้ำมันงา หรือรสของน้ำผึ้ง หรือเป็นรสของน้ำตาลโตนด ข้อนี้ฉันใด จิตและเจตสิกก็เช่นเดียวกัน เมื่อขณะที่เกิดขึ้นนั้นก็กลมกลืนเข้ากันได้สนิท ไม่สามารถจะแยกออกได้ว่า อันไหนเป็นจิต และอันไหนเป็นเจตสิก เหมือนกับจตุมธุรส ฉันนั้น

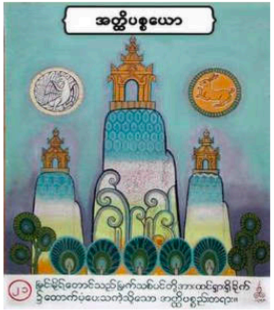
๒๐. วิปปยุตตปัจจัย/ วิปฺปยุตฺตปจฺจโย $^{๕}_{๒}$ ธ. ....โดยความเป็นผู้ไม่ประกอบ

อุปมาเหมือน คน ๒ คนอยู่ในบ้านเดียวกัน แต่ว่าไม่ใช่เป็นญาติพี่น้องกัน และการกินการอยู่หลับนอนตลอดจนเงินทองก็ไม่ได้ใช้ร่วมกัน เป็นแต่อยู่บ้านเดียวกันเท่านั้น ถ้าหากจะมีผู้ถามว่า ๒ คนนี้เป็นอะไรกันหรือเปล่า ก็ต้องตอบว่าไม่ได้เป็นอะไรกัน เป็นแต่อาศัยบ้านเดียวกัน เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในกิจการงานเท่านั้น

อุปมาเหมือน รส ๖ อย่าง คือ หวาน เปรี้ยว ฝาด เค็ม ขม เผ็ด เหล่านี้ เมื่อเอามาผสมรวมกันเข้าแล้ว ไม่สามารถที่จะกลมกลืนเข้ากันได้สนิทเป็นรสเดียวกัน

๒๑.อัตถิปัจจัย/ อตฺถิปจฺจโย[๖] ๑๗ ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้ยังมีอยู่

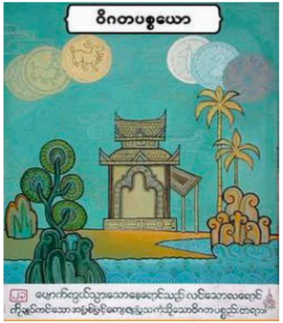
อุปมาเหมือน พื้นดินที่ช่วยอุดหนุนอุปการะแก่ต้นไม้ทั้งปวงให้งอกงามเจริญขึ้นและตั้งอยู่ได้ ในการช่วยอุดหนุนนี้เป็นการช่วยอุดหนุนโดยอาการที่ปรากฏมีอยู่ คือ พื้นดินที่เป็นฝ่ายอุดหนุนก็มีอยู่ ต้นไม้ที่เป็นฝ่ายรับการอุดหนุนก็มีอยู่ ถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่มี ก็ช่วยอุดหนุนไม่ได้

๒๒. นัตถิปัจจัย/ นตฺถิปจฺจโย ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้ไม่มี

อุปมาเหมือน แสงสว่างกับความมืด ธรรมดาของความมืดจะมีไม่ได้ในเมื่อแสงสว่างยังปรากฏอยู่ ต่อเมื่อแสงสว่างไม่มีแล้วความมืดจึงจะปรากฏขึ้นได้ ดังนั้นความมืดจึงเป็นผลของแสงสว่างที่ดับไปแล้ว ข้อนี้ฉันใด ธรรมที่เป็นนัตถิปัจจัยนี้ก็เช่นเดียวกัน คือปัจจยุบันธรรมที่ปรากฏขึ้นนั้น ต้องให้ปัจจัยธรรมดับไปเสียก่อนจึงจะเกิดขึ้นได้ ฉะนั้น ความดับไปหรือความไม่มีของปัจจัยธรรมนี้ จึงทำคุณอุปการะให้แก่ปัจจยุบันธรรม คือ ให้ปัจจยุบันธรรมเกิดขึ้นได้

๒๓. วิคตปัจจัย/ วิคตปจฺจโย ธรรมที่ช่วยอุปการะโดยความเป็นผู้ปราศจากไป

อุปมาเหมือน พระอาทิตย์และพระจันทร์ ตามธรรมดาพระ-จันทร์จะไม่ปรากฏแสง ในเมื่อพระอาทิตย์ยังไม่ปราศจากไป ต่อเมื่อพระอาทิตย์ปราศจากไปแล้วนั่นแหละ แสงสว่างของพระจันทร์จึงจะปรากฏขึ้นได้ พระอาทิตย์จึงช่วยอุปการะช่วยอุดหนุนแก่แสงสว่างของพระจันทร์ โดยอาการปราศจากไป

๒๔. อวิคตปัจจัย/ อวิคตปจฺจโย[๖][๑๗] **ธ. ...โดยความเป็นผู้ยังไม่ปราศจากไป**

อุปมาเหมือน น้ำในมหาสมุทร ย่อมเป็นที่อาศัยแก่ฝูงปลาและเต่า เป็นต้น ให้ได้รับความสนุกสบายร่าเริงและเจริญเติบโตขึ้นได้นั้น น้ำในมหาสมุทรต้องมีอยู่ จึงจะอุปการะอุดหนุนแก่ฝูงปลาและเต่าทั้งหลายได้ ฝูงปลาและเต่าทั้งหลายนั้นก็ต้องมีอยู่เช่นเดียวกัน จึงจะรับอุปการะจากน้ำในมหาสมุทรนั้นได้ ถ้าหากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่มีแล้ว ก็ไม่สามารถจะอุดหนุนหรือรับอุดหนุนกันได้

องค์ธรรมของปัจจัย ๒๔

- **๑. เหตุปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ เหตุ ๖ ได้แก่ โลภะ,โทสะ,โมหะ, อโลภะ, อโทสะ, อโมหะ หรือ ปัญญา
- **๒. อารัมมณปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ อารมณ์ คือ รูปารมณ์, สัททารมณ์, คันธารมณ์, รสารมณ์, โผฏฐัพพารมณ์, และธรรมารม
- **๓. อธิปติปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ อธิบดีองค์ธรรม ๔ คือ

  ฉันทเจตสิก ที่ประกอบกับ สาธิปติชวนจิต ๕๒

  วิริยเจตสิก ที่ประกอบกับ สาธิปติชวนจิต ๕๒

  สาธิปติชวนจิต ๕๒ คือ โลภมูลจิต ๘, โทสมูลจิต ๒, มหากุศลจิต ๘, มหากิริยาจิต ๘, มหัคคตกุศลจิต ๙, มหัคคตกิริยาจิต ๙, โลกุตตรจิต ๘

  วิมังสา คือ **ปัญญาเจตสิก** ที่ประกอบกับติเหตุกสาธิปติชวนจิต ๓๔ คือ มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔, มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔, มหัคคตกุศลจิต ๙, มหัคคตกิริยาจิต ๙, โลกุตตรจิต ๘

- **๔. อนันตรปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ ที่เกิดก่อน ๆ (เว้นจุติจิตของพระอรหันต์)
- **๕. สมนันตรปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ ที่เกิดก่อน ๆ นั่นแหละ (เว้นจุติจิตของพระอรหันต์)
- **๖. สหชาตปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ มหาภูตรูป ๔ และปฏิสนธิหทยวัตถุรูป ๑
- **๗. อัญญมัญญปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ มหาภูตรูป ๔ และปฏิสนธิหทยวัตถุรูป ๑
- **๘. นิสสยปัจจัย** มี ๓ ปัจจัย คือ

  ๑) **สหชาตนิสสยปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ มหาภูตรูป ๔ และปฏิสนธิหทยวัตถุรูป ๑

  ๒) **วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ วัตถุรูป ๖ ที่เกิดก่อน

  ๓) **วัตถารัมมณปุเรชาตนิสสยปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ หทยวัตถุรูป ที่เกิดในมรณาสันนวิถี เป็นวัตถุที่เกิดด้วย เป็นอารมณ์ด้วย เกิดก่อนด้วย และเป็นที่อาศัยให้จิตและเจตสิกในมรณาสันนวิถี ด้วย

- **๙. อุปนิสสยปัจจัย** มี ๓ ปัจจัย คือ

    ๑) **อารัมมณูปนิสสยปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ จิต ๘๔ (เว้นโทสมูลจิต ๒, โมหมูลจิต ๒, และทุกขสหคตกายวิญญาณจิต ๑) เจตสิก ๔๗ (เว้นโทจตุกเจตสิก ๔ วิจิกิจฉาเจตสิก ๑) อิฏฐนิปผันนรูป ๑๘ ในกาลทั้ง ๓ และพระนิพพาน

    ๒) **อนันตรูปนิสสยปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ จิต ๘๙ (เว้นจุติจิตของพระอรหันต์) เจตสิก ๕๒ ที่เกิดก่อน ๆ

    ๓) **ปกตูปนิสสยปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ จิต ๘๙, เจตสิก ๕๒, รูป ๒๘ ที่เกิดก่อน ๆ ที่เป็นพลวะ มีกำลังมาก และบัญญัติต่าง ๆ มีสัททบัญญัติ, อัตถบัญญัติ,อุตุบัญญัติ, โภชนบัญญัติ, เสนาสนบัญญัติ, ที่เป็นพลวะ มีกำลังมาก

- **๑๐. ปุเรชาตปัจจัย** มี ๓ อย่าง คือ

    ๑) **วัตถุปุเรชาตปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ วัตถุรูป ๖ ที่เกิดก่อน

    ๒) **อารัมมณปุเรชาตปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ นิปผันนรูป ๑๘ ที่เป็นปัจจุบัน (อวินิพโภครูป ๘, ปสาทรูป ๕, ภาวรูป ๒, ชีวิตรูป ๑, หทยรูป ๑, สัททรูป ๑)

    ๓) **วัตถารัมมณปุเรชาตปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ หทยวัตถุรูป ที่เกิดในมรณาสันนวิถี เป็นวัตถุที่เกิดด้วย เป็นอารมณ์ด้วย เกิดก่อนด้วย

- **๑๑. ปัจฉาชาตปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ จิต ๘๕ (เว้นอรูปวิบากจิต ๔ และปัญจโวการปฏิสนธิจิต ๑๕) เจตสิก ๕๒ ที่เกิดขึ้นหลัง ๆ นับตั้งแต่ปฐมภวังค์ เป็นต้นไป ที่ในปัญจโวการปฏูมิ ๒๖

- **๑๒. อาเสวนปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ โลกียชวนจิต ๔๗ (คือ กามชวนะ ๒๙, มหัคคตชวนะ ๑๘) เจตสิก ๕๒ ที่ประกอบ (เว้นชวนะดวงสุดท้าย) ที่เกิดก่อน ๆ

- **๑๓. กัมมปัจจัย** มี ๒ ปัจจัย คือ

  ๑) **สหชาตกัมมปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ เจตนาเจตสิก ที่ประกอบในจิต ๘๙ ดวงทั้งหมด

  ๒) **นานักขณิกกัมมปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ กุศลเจตนา ๒๑ อกุศลเจตนา ๑๒ ที่เป็นอดีต

- **๑๔ . วิปากปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ นามขันธ์ ๔ คือ วิบากจิต ๓๖ เจตสิก ๓๘ ทั้งในปฏิสนธิกาล และปวัตติกาล

- **๑๕. อาหารปัจจัย** มี ๒ ปัจจัย คือ

  ๑) **รูปอาหารปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ พหิทธโอชา ได้แก่ กพฬีการาหาร ที่เกิดอยู่ในอาหารต่าง ๆ ภายนอกร่างกายสัตว์ และ อัชฌัตตโอชา คือ จตุสมุฏฐานิกโอชา ที่เป็นอัชฌัตตโอชา คือ กัมมชโอชา, จิตตชโอชา, อุตุชโอชา, อาหารชโอชา ที่เกิดอยู่ภายในร่างกายสัตว์

  ๒) **นามอาหารปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ ผัสสเจตสิก ๘๙, เจตนาเจตสิก ๘๙, และจิต ๘๙

- **๑๖. อินทริยปัจจัย** มี ๓ ปัจจัย คือ

  ๑) สหชาตินทริยปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ นามอินทรีย์องค์ธรรม ๘ คือ ชีวิตินทริยเจตสิก, จิต, เวทนาเจตสิก, สัทธาเจตสิก, วิริยเจตสิก, สติเจตสิก, เอกัคคตาเจตสิก, และปัญญาเจตสิก

  ๒) ปุเรชาตินทริยปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ มัชฌิมายุกปัญจวัตถุ คือ จักขุวัตถุ, โสตวัตถุ, ฆานวัตถุ, ชิวหาวัตถุ, และ กายวัตถุ ที่เกิดพร้อมกับอตีตภวังค์ หรือ ปัญจวัตถุ ที่เข้าถึงฐีติปัตตะ ของตน

  ๓) รูปชีวิตินทริยปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ ชีวิตรูป ๑ ในกัมมชกลาป ๙ ทั้งหมดที่ใน ฐีติขณะ ทั้งในปฏิสนธิกาล และปวัตติกาล

- **๑๗. ฌานปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ องค์ฌาน ๗ คือ วิตก, วิจาร, ปีติ, โสมนัสสเวทนา, โทมนัสสเวทนา, อุเบกขาเวทนา, เอกัคคตา ที่ประกอบในจิต ๗๙ (เว้นทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐)

- **๑๘. มัคคปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ องค์มรรค ๘ คือ เจตสิกธรรม ๘ ดวง ได้แก่ ปัญญา, วิตก, วิรตีเจตสิก ๓, วิริยะ, สติ, เอกัคคตา และ ทิฏฐิ ที่ประกอบในสเหตุกจิต ๗๑
- **๑๙. สัมปยุตตปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ นามขันธ์ ๔ คือ จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ ที่ช่วยอุปการะแก่กันและกัน
- **๒๐. วิปปยุตตปัจจัย** มี ๔ ปัจจัย คือ

  ๑) สหชาตวิปปยุตตปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ นามขันธ์ ๔ คือ จิต ๗๕ (เว้นทวิปัญจวิญญาณจิต ๑๐, อรูปวิบากจิต ๔) เจตสิก ๕๒ ในปัญจโวการภูมิ

  ๒) วัตถุปุเรชาตวิปปยุตตปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ วัตถุรูป ๖ ขณะที่เกิดในปวัตติกาล หรือ มัชฌิมายุกปัญจปสาทวัตถุ ที่เกิดตรง อุปาทขณะของอตีตภวังค์

  ๓) วัตถารัมมณปุเรชาตวิปปยุตตปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ มรณาสันนหทยวัตถุ ที่เกิดพร้อมกับอุปาทขณะของจิตดวงที่ ๑๗ นับย้อนหลังจากจุติจิตไป ในมรณาสันนกาล (เป็นวัตถุด้วย, เป็นอารมณ์ด้วย,เกิดก่อนด้วย, ไม่ประกอบกันด้วย)

  ๔) ปัจฉาชาตวิปปยุตตปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ จิต ๘๕ ดวง (เว้นอรูปวิบากจิต ๔) ตั้งแต่ปฐมภวังค์ เป็นต้นไป เจตสิก ๕๒ ที่ประกอบ ที่เกิดขึ้นหลัง ๆ ในปัญจโวการภูมิ

- ๒๑. **อัตถิปัจจัย** มี ๕ หรือ ๖ ปัจจัย คือ

๑) **สหชาตัตถิปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ ที่ช่วยอุปการะแก่กันและกัน (เหมือนสหชาตปัจจัย)

๒) **อารัมมณปุเรชาตัตถิปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ นิปผันนรูป ๑๘ ที่เป็นปัจจุบัน (เหมือนอารมณปุเรชาตปัจจัย)

๓) **วัตถุปุเรชาตัตถิปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ วัตถุรูป ๖ ที่เกิดก่อน (เหมือนวัตถุปุเรชาตปัจจัย)

๔) **ปัจฉาชาตัตถิปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ จิต ๘๕ (เว้นอรูปวิบากจิต ๔ และปัญจโวการปฏิสนธิจิต ๑๕) เจตสิก ๕๒ ที่เกิดหลัง ๆ นับตั้งแต่ปฐมภวังค์ เป็นต้นไป ที่ในปัญจโวการภูมิ (เหมือนปัจฉาชาตปัจจัย)

๕) **อาหารัตถิปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ พหิทธโอชา คือ กพฬีการาหาร และ อัชฌัตตโอชา ที่อยู่ภายในร่างกายสัตว์ (เหมือนรูปอาหารปัจจัย)

๖) **อินทริยัตถิปัจจัย** องค์ธรรมได้แก่ ชีวิตรูป ๑ ในกัมมชกลาปทั้ง ๙ ที่ใน ฐีติขณะ ทั้งในปฏิสนธิกาล และปวัตติกาล (เหมือนรูปชีวิตินทริยปัจจัย)

๒๒. นัตถิปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ จิต ๘๙

(เว้นจุติจิตของพระอรหันต์) เจตสิก ๕๒ ที่เกิดก่อน ๆ

๒๓. วิคตปัจจัย องค์ธรรม เหมือน นัตถิปัจจัย

๒๔. อวิคตปัจจัย มี ๕ หรือ ๖ ปัจจัย เหมือน อัตถิปัจจัย

สภาวธรรม ๓ ประการในปัจจัย ๒๔

- การแสดงปัจจัย ๒๔ พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงจำแนกปัจจัยหนึ่ง ๆ แต่ละปัจจัย ประกอบด้วยสภาวธรรม ๓ ประการคือ
- ปัจจัยธรรม ธรรมที่เป็นเหตุ
- ปัจจยุปบันธรรม ธรรมที่เป็นผล
- ปัจจนิกธรรม ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อปัจจยุปบันธรรม และปัจจัยธรรมบางอย่าง

๑. *ปัจจัยธรรม*

ปัจจัยธรรม คือ ธรรมที่เป็นผู้ช่วยอุปการะแก่ผลธรรม ที่ตนเป็นปัจจัยให้เกิดขึ้น หมายถึง ธรรมที่เป็นเหตุ

การช่วยอุปการของปัจจัยธรรม มี ๒ อย่าง คือ **ชนกสัตติ** คือ สามารถให้เกิด ขึ้นโดยตรง และ**อุปถัมภกสัตติ** คือ อุดหนุนผลธรรมที่เกิดขึ้นจากตน และเกิดจากปัจจัยอื่น ให้ตั้งมั่นอยู่ได้และให้เจริญขึ้น

ปัจจัยธรรมที่ช่วยอุปการะแก่ผลธรรมได้นี้ หมายเอาทั้ง **สังขตธรรม, อสังขตธรรม** และ **บัญญัติธรรม** รวมความว่า ธรรมทั้งหมด ทั้งที่เป็น **ปรมัตถธรรม** และ **บัญญัติธรรม** สามารถเป็น **ปัจจัยธรรม** ได้ทั้งสิ้น (เช่น อารัมมณปัจจัย)

๒. *ปัจจุปบันธรรม*

ปัจจุปบันธรรม คือ ธรรมที่เกิดขึ้น เพราะอำนาจของปัจจัยที่ช่วยอุปการะตน หมายถึง ธรรมที่เป็นเหตุ

ปัจจุปบันธรรมนี้ เป็นได้แต่ **สังขตธรรม** คือ ธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่ง อย่างเดียวเท่านั้น ส่วนพระนิพพาน เป็นปัจจุปบันธรรมไม่ได้ เพราะไม่มีปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้น

ฉะนั้น **ปัจจุปบันธรรม** คือ ธรรมที่เป็นผลของปัจจัยธรรมทั้งหมดนั้น จึงได้แก่ ปรมัตถธรรม ที่เป็นสังขตธรรม คือ จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ รูป ๒๘ เท่านั้น

๓. *ปัจจนิกธรรม*

ปัจจนิกธรรม คือ ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อ ปัจจยุปบันธรรม และเป็นปฏิปักษ์ต่อปัจจัยธรรมบางประการ ฉะนั้น ปัจจนิกธรรม จึงมี ๒ นัย คือ

๑) **ปัจจนิกธรรม** ที่เป็นได้ทั้ง **ปัจจัยธรรม** และ**ปัจจนิกธรรม**

๒) **ปัจจนิกธรรม** ที่เป็นได้เฉพาะ **ปัจจนิกธรรม** อย่างเดียว เป็นปัจจัยธรรมไม่ได้

รวมความแล้ว **ปัจจนิกธรรม** เป็นธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อ **ปัจจยุปบันธรรม** โดยแน่นอน

ในปัจจัยทั้ง ๒๔ ปัจจัยนั้น ทุก ๆ ปัจจัย จำแนกองค์ธรรมไว้เป็น ๓ หมวดด้วยกัน เว้นแต่ สหชาตปัจจัย อย่างเดียวเท่านั้น ที่ไม่มีปัจจนิกธรรม เพราะสหชาตปัจจัย นั้น มีธรรมที่เป็นเหตุกับผลเกิดร่วมกัน จึงคงมีแต่ ปัจจัยธรรม กับปัจจยุปบันธรรม เท่านั้น

ปัจจัย ๒๔ จำแนกออกเป็น ๖ จำพวก คือ

๑. นาม เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่นาม มี ๖ ปัจจัย คือ อนันตรปัจจัย สมนันตรปัจจัย นัตถิปัจจัย วิคตปัจจัย อาเสวนปัจจัย สัมปยุตตปัจจัย

จิตและเจตสิกธรรม ที่เกิดขึ้นและดับไปโดยไม่มีระหว่างคั่น เหล่านี้เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่จิตและเจตสิกธรรมที่เกิดขึ้นใหม่ติดต่อกัน ด้วยอำนาจแห่ง อนันตรปัจจัย สมนันตรปัจจัย นัตถิปัจจัย อวิคตปัจจัย

ชวนะที่เกิดก่อน ๆ เหล่านี้ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ชวนะที่เกิดหลัง ๆ ด้วยอำนาจ อาเสวนปัจจัย

จิตและเจตสิกธรรมที่เกิดพร้อมกันเหล่านี้ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่กันและกัน ด้วยอำนาสัมปยุตตปัจจัย

๒.นามเป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ นามรูป มี ๕ ปัจจัย คือ

เหตุปัจจัย ฌานปัจจัย มัคคปัจจัย กัมมปัจจัย วิปากปัจจัย

เหตุ ๖,องค์ฌาน ๕, องค์มรรค ๙, เหล่านี้เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่นามรูป ที่เกิดพร้อมกันกับตน ด้วยอำนาจแห่ง เหตุปัจจัย ฌานปัจจัย มัคคปัจจัย

เจตนา ที่เกิดพร้อมกัน เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ นามรูป ที่เกิดพร้อมกันอย่างหนึ่ง และเจตนาที่เกิดต่างขณะกัน คือ ดับไปแล้วนั้น เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่นามรูปที่เกิดขึ้นโดยอาศัยกรรมที่ดับไปแล้วอย่างหนึ่ง ด้วยอำนาจแห่งกัมมปัจจัย อันได้แก่ สหชาตกัมมปัจจัย และนานักขณิกกัมมปัจจัย

วิบากนามขันธ์ ๔ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่กันและกัน และเป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่รูปที่เกิดพร้อมกัน ด้วยอำนาจอำนาจแห่ง วิปากปัจจัย

๓.นาม เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่รูป มี ๑ ปัจจัย

คือ ปัจฉาชาตปัจจัย

จิตและเจตสิกธรรมที่เกิดหลัง ๆ เหล่านี้ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ กาย ที่เกิดก่อน ๆ ด้วยอำนาจแห่ง ปัจฉาชาตปัจจัย

๔. รูปเป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่นาม มี ๑ ปัจจัย คือ ปุเรชาตปัจจัย

วัตถุทั้ง ๖ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่วิญญาณธาตุ ๗ในปวัตติกาลอย่างหนึ่ง อารมณ์ทั้ง ๕ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ปัญจวิญญาณวิถีอย่างหนึ่ง ด้วยอำนาจแห่งปุเรชาตปัจจัย อันได้แก่ วัตถุปุเรชาตปัจจัย และ อารัมมณปุเรชาตปัจจัย

๕.บัญญัติ นาม รูป ทั้ง ๓ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่นาม

อารัมมณปัจจัย มี ๖ อย่าง โดยประเภทแห่งอารมณ์ มี รูปารมณ์ เป็นต้น

อุปนิสสยปัจจัย มี ๓ อย่าง คือ อารัมมณูปนิสสยปัจจัย อนันตรูปนิสสยปัจจัย ปกตูปนิสสยปัจจัย

อารมณ์ที่พึงกระทำให้เอาใจใส่เป็นพิเศษ ชื่อว่า อารัมมณูปนิสสยปัจจัย

จิตและเจตสิกธรรมที่เกิดขึ้นและดับไปโดยไม่มีระหว่างคั่นนั่นเอง ชื่อว่า อนันตรูปนิสสยปัจจัย

อกุศลมีราคะ เป็นต้น กุศลมีศรัทธาเป็นต้น ความสุขกาย ทุกข์กาย บุคคล อาหาร อากาศ ที่อยู่เหล่านี้ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ธรรมทั้งหลาย มี กุศลธรรมเป็นต้น ซึ่งเกิดอยู่ทั้งภายในภายนอกตามสมควรก็ดี และกรรมที่มีกำลังแรงกล้า เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่วิบากนามขันธ์ก็ดี ชื่อว่า ปกตูปนิสสยปัจจัย ทั้งสิ้น ซึ่งมีหลายประเภท

๖.นามรูป เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่นามรูป

มี ๙ ปัจจัย คือ อธิปติปัจจัย สหชาตปัจจัย อัญญมัญญปัจจัย นิสสยปัจจัย อาหารปัจจัย อินทริยปัจจัย วิปปยุตตปัจจัย อัตถิปัจจัย อวิคตปัจจัย ตามสมควร

อธิปติปัจจัย มี ๒ ปัจจัย คือ อารัมมณาธิปติปัจจัย สหชาตาธิปติปัจจัย

อารมณ์ที่พึงกระทำให้เอาใจใส่เป็นพิเศษ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่นามด้วยอำนาจ อารัมมณาธิปติปัจจัย

องค์อธิบดีทั้ง ๔ มีฉันทะ เป็นต้น ที่เกิดพร้อมกัน เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่นามรูป ที่เกิดพร้อมกัน ด้วยอำนาจ สหชาตาธิปติปัจจัย

๑. เหตุปัจจัย เพราะเหตุ ๖ เป็นปัจจัย

(นาม → นาม รูป)

เหตุ ๖ → สเหตุกจิต ๗๑, เจตสิก ๕๒ (-โม.เจตสิก. ในโมหมูลจิต ๒)

อกุศลเหตุ - โล, โท, โม → อกุ.๑๒, ๒๗(-โม.เจ.> โม.๒)

กุศลเหตุ - อโล, อโท, อโม → กุ.๒๑, ๓๘

วิปากเหตุ -อโล,อโท อโม → วิปากสเหตุก.๒๑, ๓๘

กิริยา - อโล, อโท, อโม → กิริยาสเหตุก.๑๗, ๓๕

เหตุ ๖	
๑ โลภเหตุ	- โลภ เจ.
๒ โทสเหตุ	- โทส เจ.
๓ โมหเหตุ	- โมห เจ.
๔ อโลภเหตุ	- อโลภ เจ.
๕ อโทสเหตุ	- อโทส เจ.
๖ อโมหเหตุ	- ปัญญา เจ.

ชาติ ๑๒

บุคคล ๒๖

ภูมิ ๑๕

เหตุ ๖ → สเหตุกจิตชรูป ๑๗, สเหตุกปฏิสนธิกัมมชรูป ๒๐

ปฏิสนธิกาล

อปุญ

ปุญ

ภพก่อน

อเหตุก.สัณ.อกุ.๑

ปฏิ.

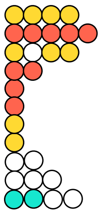
สเหตุกปฏิ.ก ๒๐

ภพนี้

อเหตุก.สัณ.กุ.๑

= ม.วิปาก.๘ (เหตุ ๓ +๒)/
= รูป.วิปาก.๕ (เหตุ ๓)/
= อรูป.วิปาก.๔ (เหตุ ๓)

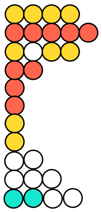
สเหตุกปฏิ.ก ๒๐

ปวัตติกาล

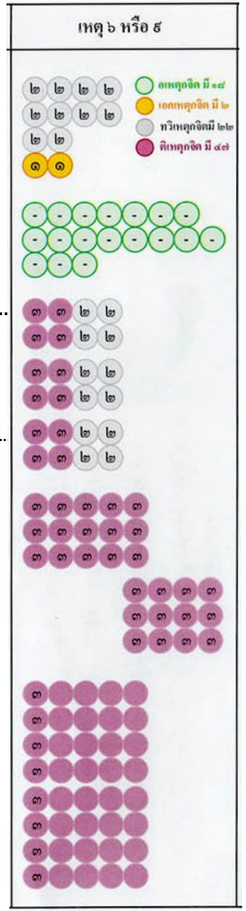
เหตุ ๖ + สเหตุกจิตตช ๑๗

สเหตุกจิตชรูป ๑๗

สรุป

เหตุ ๖ → สเหตุกจิต ๗๑, เจตสิก.๕๒ (-โม.เจตสิก. ในโมหมูลจิต ๒)
สเหตุกจิตชรูป.๑๗,
สเหตุกปฏิสนธิกัมมชรูป๒๐

๒. **อารัมมณปัจจัย** เพราะอารมณ์ ๖ เป็นปัจจัย

(นาม → นาม)

อารมณ์ ๖ (จิต๘๙,เจ.๕๒, รูป๒๘, นิพพาน., บัญญัติ) → จิต ๘๙./เจ.๕๒

เพราะจิต เจตสิกจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยอารมณ์ป็นปัจจัย ถ้าไม่มีอารมณ์เป็นที่อาศัยให้ยึดหน่วงจิตก็เกิดไม่ได้

อุปมาเหมือน คนทุพพลภาพ หรือ คนแก่จะไปไหนได้ต้องใช้ไม้เท้าพาไป ถ้าคนแก่ไม่มีไม้เท้าก็ไปไหนไม่ได้ฉันใด ไม้เท้าจึงเปรียบเหมือนอารมณ์ แม้จิต เจตสิกก็ฉันนั้น ถ้าไม่มีอารมณ์ก็เกิดขึ้นไม่ได้

อีกนัยหนึ่ง ท่านอุปมาจิตว่าเหมือนคนตาดีแต่ขาหักไปไหนไม่ได้ ส่วนอารมณ์เปรียบเหมือนคนขาดีแต่ตาบอด คนทั้งสองนี้เมื่อจะไปไหนก็ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน คือคนขาดีแต่ตาบอด ต้องให้คนตาดีแต่ขาหักขึ้นหลังคอยบอกทางให้ จึงจะพากันเดินไปได้ อารมณ์จึงเป็นปัจจัยสำคัญแก่จิตให้จิตได้ทำการงาน

ปัจจัยพิเศษ ๑๐ ปัจจัย

สหชาตปัจจัย มี ๓ อย่าง

๑) จิตและเจตสิกธรรม เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่กันและกัน, และเป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่รูปที่เกิดพร้อมกัน

๒) มหาภูตรูปทั้ง ๔ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่กันและกัน , และเป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ อุปาทายรูป

๓) ในปฏิสนธิขณะ หทยวัตถุและวิบากนามขันธ์ ๔ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่กันและกัน

อัญญมัญญปัจจัย มี ๓ อย่าง

๑) จิตและเจตสิกธรรม เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่กันและกัน อย่างหนึ่ง

๒) มหาภูตรูปทั้ง ๔ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่กันและกันอย่างหนึ่ง

๓) ในปฏิสนธิขณะ หทยวัตถุและวิบากนามขันธ์ ๔ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่กันและกัน อย่างหนึ่ง

นิสสยปัจจัย มี ๓ อย่าง

๑) จิตและเจตสิกธรรม เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่กันและกัน และเป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่รูปที่เกิดพร้อมกันอย่างหนึ่ง

๒) มหาภูตรูปทั้ง ๔ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่กันและกัน และช่วยอุปการะแก่รูปที่เกิดพร้อมกันอย่างหนึ่ง

๓) วัตถุรูป ๖ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่วิญญาณธาตุ ๗ อย่างหนึ่ง

อาหารปัจจัย มี ๒ อย่าง

๑) อาหารที่พึงกระทำให้เป็นคำ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่กาย ด้วยอำนาจ รูปอาหารปัจจัย อย่างหนึ่ง

๒) นามอาหารทั้ง ๓ มีผัสสะเป็นต้น เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่นามรูปที่เกิดพร้อมกัน ด้วยนามอาหารปัจจัย อย่างหนึ่ง

อินทริยปัจจัย มี ๓ อย่าง

๑) นามชีวิตินทรีย์ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ปัญจวิญญาณนามชีวิตินทรียปัจจัย อย่างหนึ่ง

๒) รูปชีวิตินทรีย์ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่อุปาทินนรูป อย่างหนึ่ง

๓) นามอินทรีย์องค์ธรรม ๘ มีชีวิตินทรีย์เจตสิก เป็นต้น เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่นามรูปที่เกิดพร้อมกัน อย่างหนึ่ง

วิปปยุตตปัจจัย มี ๓ อย่าง

๑) ในปฏิสนธิขณะ หทยวัตถุ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่วิบากนามขันธ์๔, และจิตเจตสิกธรรมเป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่รูปที่เกิดพร้อมกันด้วยอำนาจแห่งสหชาตวิปปยุตตปัจจัยอย่างหนึ่ง

๒) จิตและเจตสิกธรรมที่เกิดหลัง ๆ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่กายที่เกิดก่อน ๆ ด้วยอำนาจแห่ง ปัจฉาชาตวิปปยุตตปัจจัย

๓) ในปวัตติกาล วัตถุรูป ๖ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่วิญญาณธาตุ ๗ ด้วยอำนาจแห่ง ปุเรชาตปัจจัย อย่างหนึ่ง

อัตถิปัจจัย และ อวิคตปัจจัย มีอย่างละ ๕ ปัจจัย

โดยความเป็น สหชาตชาติ ปุเรชาตชาติ ปัจฉาชาตชาติ กพฬีการาหาร รูปชีวิตินทรีย์

ถ้าจะแสดงปัจจัยโดยย่อแล้ว ปัจจัยทั้งหมดเหล่านี้ ย่อมรวมลงในอารัมมณปัจจัย อุปนิสสยปัจจัย กัมมปัจจัย อัตถิปัจจัย ทั้งสิ้น

ในปัฏฐานนัยนี้ ที่ว่าสหชาตรูปในสหชาตชาติทั่วไปทั้งหมดนั้น แบ่งออกเป็น ๒ อย่างคือ โดยประเภทแห่งจิตตชรูปที่เกิดในปวัตติกาล และกัมมชรูปที่เกิดในปฏิสนธิกาล

โดยนัยดังที่กล่าวมาแล้วนี้ธรรมทั้งหลายที่เกิดในกาลทั้ง๓และที่เป็นกาลวิมุตที่ในอัชฌัตตะและพหิทธะที่เป็นสังขตะและอสังขตะ หรือที่มี ๓โดยประเภทแห่ง บัญญัตินามรูปเหล่านี้ ชื่อว่าปัจจัย ๒๔ในปัฏฐานปกรณ์โดยประการทั้งปวง ตามสมควรที่จะเป็นได้

ปัจจัยพิสดาร ๑๐ ปัจจัย

๑. อธิปติปัจจัย มี ๒ ปัจจัย สหชาตาธิปติปัจจัย อารัมมณาธิปติปัจจัย	๔. ปุเรชาตปัจจัยมี ๒ ปัจจัย คือ วัตถุปุเรชาตปัจจัย อารัมมณปุเรชาตปัจจัย
๒. นิสสยปัจจัย มี ๓ ปัจจัย สหชาตนิสสยปัจจัย วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย วัตถารัมมณปุเรชาตนิสสยปัจจัย	๕. กัมมปัจจัยมี ๒ ปัจจัย คือ สหชาตกัมมปัจจัย นานักขณิกกัมมปัจจัย
๓. อุปนิสสยปัจจัย มี ๓ปัจจัย อารัมมณูปนิสสยปัจจัย อนันตรูปนิสสยปัจจัย ปกตูปนิสสยปัจจัย	๖. อาหารปัจจัยมี ๒ ปัจจัย คือ นามอาหารปัจจัย รูปอาหารปัจจัย
๗. อินทริยปัจจัยมี ๓ ปัจจัย คือ สหชาตินทริยปัจจัย ปุเรชาตินทริยปัจจัย รูปชีวิตินทริยปัจจัย	*๘. วิปปยุตตปัจจัย มี ๔ ปัจจัย คือ* สหชาตวิปปยุตตปัจจัย ปัจฉาชาตวิปปยุตตปัจจัย วัตถารัมมณปุเรชาตวิปปยุตตปัจจัย วัตถุปุเรชาตวิปปยุตตปัจจัย
๙. อัตถิปัจจัยมี ๖ ปัจจัย คือ สหชาตัตถิปัจจัย ปัจฉาชาตัตถิปัจจัย วัตถุปุเรชาตัตถิปัจจัย อาหารัตถิปัจจัย อารัมมณปุเรชาตัตถิปัจจัย อินทริยัตถิปัจจัย	*๑๐. อวิคตปัจจัยมี ๖ ปัจจัย คือ* สหชาตอวิคตปัจจัย ปัจฉาชาตอวิคตปัจจัย วัตถุปุเรชาตอวิคตปัจจัย อาหารอวิคตปัจจัย อารัมมณปุเรชาตอวิคตปัจจัย อินทริยอวิคตปัจจัย

ปัจจัย ๒๔ หรือ ๔๗ แบ่งเป็น ๙ ชาติ คือ

สหชาตชาติ

อารัมมณชาติ

อนันตรชาติ

วัตถุปุเรชาตชาติ

ปัจฉาชาตชาติ

อาหารชาติ

รูปชีวิตินทริยชาติ

ปกตูปนิสสยชาติ

นานักขณิกกัมมชาติ

ชาติของปัจจัยมี ๙ ชาติ

๑.สหชาตชาติ	ปัจจัยและปัจจยุบบันเกิดพร้อมกัน	มี ๑๕ ปัจจัย
๒.อารัมมณชาติ	ปัจจัยเป็นอารมณ์ของปัจจยุบบัน	มี ๑๒ ปัจจัย
๓.อนันตรชาติ	ปัจจัยดับไปแล้วปัจจยุบบันจึงเกิดขึ้น	มี ๗ ปัจจัย
๔.วัตถุปุเรชาตชาติ	ปัจจัยเป็นวัตถุรูปซึ่งเป็นที่เกิดของปัจจยุบบัน	มี ๖ ปัจจัย
๕.ปัจฉาชาตชาติ	ปัจจัยเป็นนามธรรมที่เกิดภายหลังปัจจยุบบัน	มี ๔ ปัจจัย
๖.อาหารชาติ	ปัจจัยเป็นรูปอาหารนำมาซึ่งปัจจยุบบัน	มี ๓ ปัจจัย
๗.ชีวิตินทริยชาติ	ปัจจัยเป็นรูปทำให้ปัจจยุบบันมีชีวิต	มี ๓ ปัจจัย
๘.ปกตูปนิสสยชาติ	ปัจจัยเป็นเหตุที่อาศัยที่มีกำลังที่ทำมาแล้วด้วยดี	มี ๑ ปัจจัย
๙.นานักขณิกกัมมชาติ	ปัจจัยคือเจตนาที่ทำแล้วในอดีตให้ผลในปัจจุบัน	มี ๑ ปัจจัย

เทคนิคการท่องจำ

๑ เหตุ

๒ อารัมมณ

๓ อธิปติ

๔ อนันตร

๕ สมนันตร

๖ สหชาต

๗ อัญญมัญญ

๘ นิสสย

๙ อุปนิสสย

๑๐ ปุเรชาต

๑๑ ปัจฉา

๑๒ อาเสวน

๑๓ กัมม

๑๔ วิปาก

๑๕ อาหาร

๑๖ อินทริย

๑๗ ฌาน

๑๘ มัค

๑๙ สัมปยุตต

๒๐ วิปปยุตต

๒๑ อัตถิ

๒๒ นัตถิ

๒๓ วิคต

๒๔ อวิคต

เทคนิคการท่องจำ

๑ เหตุ
๒ อารัมมณ
๓ อธิปติ
๔ อนันตร
๕ สมนันตร
๖ สหชาต
๗ อัญญมัญญ

๘ นิสสย
๙ อุปนิสสย
๑๐ ปุเรชาต
๑๑ ปัจฉา
๑๒ อาเสวน
๑๓ กัมม
๑๔ วิปาก

๑๕ อาหาร
๑๖ อินทริย
๑๗ ฌาน
๑๘ มัค
๑๙ สัมปยุตต
๒๐ วิปปยุตต

๒๑ อัตถิ
๒๒ นัตถิ
๒๓ วิคต
๒๔ อวิคต

เทคนิคการท่องจำ

๑ เหตุ

๒ อารัมมณ

๓ อธิปติ

๔ อนันตร

๕ สมนันตร

๖ สหชาต

๗ อัญญมัญญ

๘ นิสสย

๙ อุปนิสสย

๑๐ ปุเรชาต

๑๑ ปัจฉา

๑๒ อาเสวน

๑๓ กัมม

๑๔ วิปาก

๑๕ อาหาร

๑๖ อินทริย

๑๗ ฌาน

๑๘ มัค

๑๙ สัมปยุตต

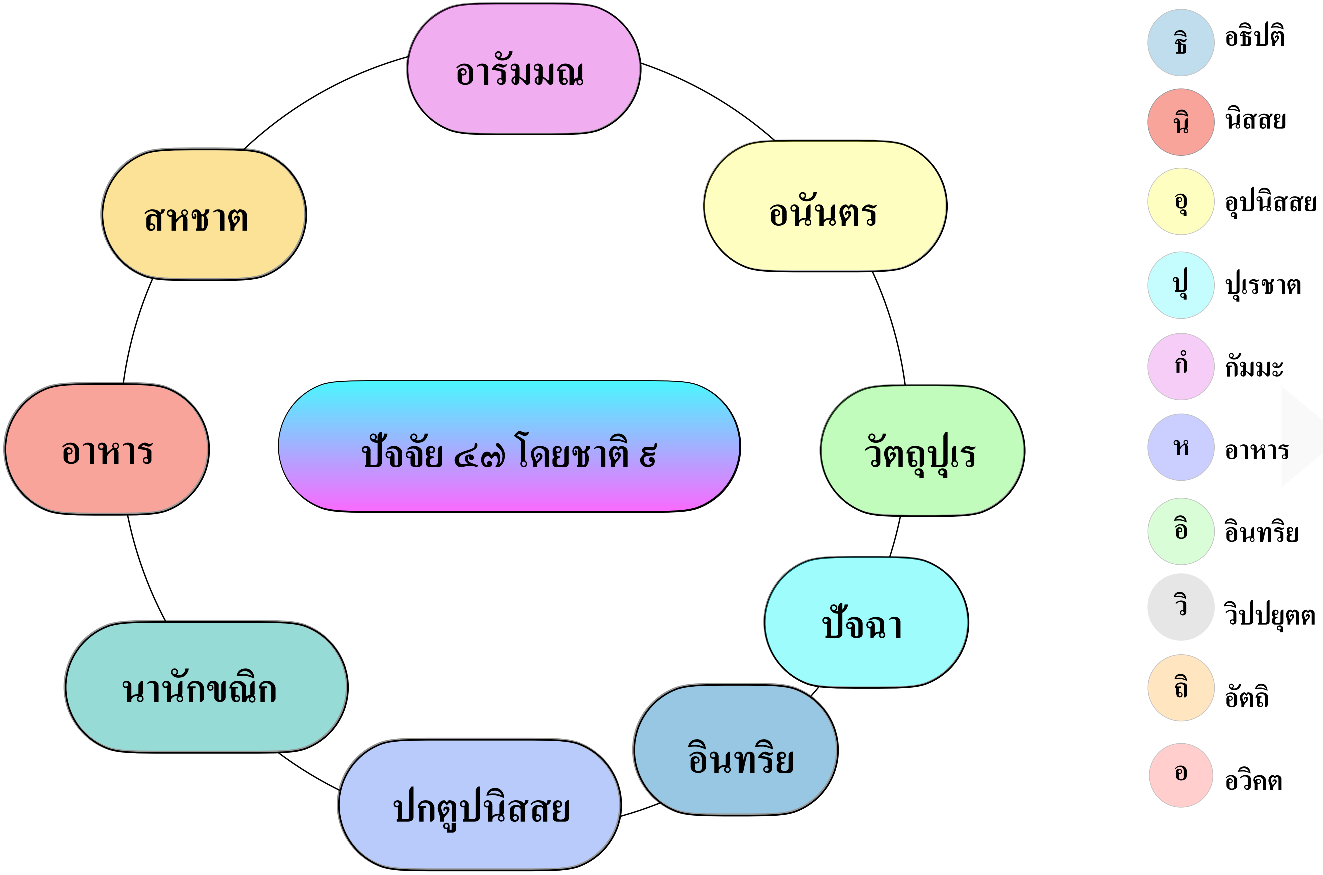
๒๐ วิปปยุตต

๒๑ อัตถิ

๒๒ นัตถิ

๒๓ วิคต

๒๔ อวิคต

ปัจจัย ๔๗ โดยชาติ ៩
อารัมมณ
อนันตร
วัตถุปุเร
ปัจฉา
อินทริย
ปกตูปนิสสย
นานักขณิก
อาหาร
สหชาต
ธิ อธิปติ
นิ นิสสย
อุ อุปนิสสย
ปุ ปุเรชาต
กํ กัมมะ
ห อาหาร
อิ อินทริย
วิ วิปปยุตต
ถิ อัตถิ
อ อวิคต

ปัจจัย ๕๒ โดยชาติ ๙

- สหชาตชาติ
- อารัมมณชาติ
- อนันตรชาติ
- วัตถุปุเรชาตชาติ
- ปัจฉาชาตชาติ
- อาหารชาติ
- อินทริยชาติ
- ปกตูปนิสสยชาติ
- นานักขณิกกัมมชาติ

ธิ	อธิปติ
นิ	นิสสย
อุ	อุปนิสสย
ปุ	ปุเรชาต
กํ	กัมมะ
ห	อาหาร
อิ	อินทริย
วิ	วิปปยุตต
ถิ	อัตถิ
อ	อวิคต

ปัจจัย ๕๒ โดยชาติ ๙

- **สหชาตชาติ**
- อารัมมณชาติ
- อนันตรชาติ
- วัตถุปุเรชาตชาติ
- ปัจฉาชาตชาติ
- อาหารชาติ
- อินทริยชาติ
- ปกตูปนิสสยชาติ
- นานักขณิกกัมมชาติ

สหชาติชาติใหญ่

- สหชาตปัจจัย
- สหชาตนิสสยปัจจัย
- สหชาตัตถิปัจจัย
- สหชาตอวิคตปัจจัย

สหชาติชาติกลาง

- อัญญมัญญปัจจัย
- วิปากปัจจัย
- สัมปยุตตปัจจัย
- สหชาตวิปปยุตตปัจจัย

สหชาติชาติเล็ก

- เหตุปัจจัย
- สหชาตาธิปติปัจจัย
- สหชาตกัมมปัจจัย
- นามอาหารปัจจัย
- นามอินทริยปัจจัย
- ฌานปัจจัย
- มัคคปัจจัย

ปัจจัย ๕๒ โดยชาติ ๙

- สหชาตชาติ
- **อารัมมณชาติ**
- อนันตรชาติ
- วัตถุปุเรชาตชาติ
- ปัจฉาชาตชาติ
- อาหารชาติ
- อินทริยชาติ
- ปกตูปนิสสยชาติ
- นานักขณิกกัมมชาติ

อารัมมณชาติ

- อารัมมณปัจจัย
- อารัมมณาธิปติปัจจัย
- อารัมมณูปนิสสยปัจจัย
- อารัมมณปุเรชาตปัจจัย
- อารัมมณปุเรชาตัตถิปัจจัย
- อารัมมณปุเรชาตอวิคตปัจจัย

- วัตถารัมมณปุเรชาตนิสสยปัจจัย
- วัตถารัมมณปุเรชาตวิปปยุตตปัจจัย
- วัตถารัมมณปุเรชาตาธิปติปัจจัย
- วัตถารัมมณปุเรชาตปัจจัย
- วัตถารัมมณปุเรชาตัตถิปัจจัย
- วัตถารัมมณปุเรชาตอวิคตปัจจัย

ปัจจัย ๕๒ โดยชาติ ๙

- สหชาตชาติ
- อารัมมณชาติ
- อนันตรชาติ
  - อนันตรปัจจัย
  - สมนันตรปัจจัย
  - อนันตรูปนิสสยปัจจัย
  - นัตถิปัจจัย
  - วิคตปัจจัย
  - อาเสวนปัจจัย
  - อนันตรกัมมปัจจัย
- วัตถุปุเรชาตชาติ
- ปัจฉาชาตชาติ
- อาหารชาติ
- อินทริยชาติ
- ปกตูปนิสสยชาติ
- นานักขณิกกัมมชาติ

ปัจจัย ๕๒ โดยชาติ ๙

- สหชาตชาติ
- อารัมมณชาติ
- อนันตรชาติ
- **วัตถุปุเรชาตชาติ**
  - วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย
  - วัตถุปุเรชาตวิปปยุตตปัจจัย
  - วัตถุปุเรชาตปัจจัย
  - วัตถุปุเรชาตัตถิปัจจัย
  - วัตถุปุเรชาตอวิคตปัจจัย
  - ปุเรชาตินทริยปัจจัย
- ปัจฉาชาตชาติ
- อาหารชาติ
- อินทริยชาติ
- ปกตูปนิสสยชาติ
- นานักขณิกกัมมชาติ

ปัจจัย ๕๒ โดยชาติ ๙

- สหชาตชาติ
- อารัมมณชาติ
- อนันตรชาติ
- วัตถุปุเรชาตชาติ
- **ปัจฉาชาตชาติ**
  - ปัจฉาชาตปัจจัย
  - ปัจฉาชาตวิปปยุตตปัจจัย
  - ปัจฉาชาตัตถิปัจจัย
  - ปัจฉาชาตอวิคตปัจจัย
- อาหารชาติ
- อินทริยชาติ
- ปกตูปนิสสยชาติ
- นานักขณิกกัมมชาติ

ปัจจัย ๕๒ โดยชาติ ๙

- สหชาตชาติ
- อารัมมณชาติ
- อนันตรชาติ
- วัตถุปุเรชาตชาติ
- ปัจฉาชาตชาติ
- **อาหารชาติ**
  - รูปอาหารปัจจัย
  - อาหารัตถิปัจจัย
  - อาหารอวิคตปัจจัย
- อินทริยชาติ
- ปกตูปนิสสยชาติ
- นานักขณิกกัมมชาติ

ปัจจัย ๕๒ โดยชาติ ๙

- สหชาตชาติ
- อารัมมณชาติ
- อนันตรชาติ
- วัตถุปุเรชาตชาติ
- ปัจฉาชาตชาติ
- อาหารชาติ
- **อินทริยชาติ**
  - รูปชีวิตินทริยปัจจัย
  - อินทริยัตถิปัจจัย
  - อินทริยอวิคตปัจจัย
- ปกตูปนิสสยชาติ
- นานักขณิกกัมมชาติ

ปัจจัย ๕๒ โดยชาติ ๙

- สหชาตชาติ
- อารัมมณชาติ
- อนันตรชาติ
- วัตถุปุเรชาตชาติ
- ปัจฉาชาตชาติ
- อาหารชาติ
- อินทริยชาติ
- **ปกตูปนิสสยชาติ** — ปกตูปนิสสยปัจจัย
- นานักขณิกกัมมชาติ

ปัจจัย ๕๒ โดยชาติ ๙

- สหชาตชาติ
- อารัมมณชาติ
- อนันตรชาติ
- วัตถุปุเรชาตชาติ
- ปัจฉาชาตชาติ
- อาหารชาติ
- อินทริยชาติ
- ปกตูปนิสสยชาติ
- **นานักขณิกกัมมชาติ** — นานักขณิกกัมมปัจจัย

ปัจจัย ๕๒ โดยชาติ ๙

- สหชาตชาติ
  - สหชาติชาติเล็ก
    - สหชาตาธิปติปัจจัย (ธิ)
- อารัมมณชาติ
  - อารัมมณาธิปติปัจจัย (ธิ)
  - วัตถารัมมณปุเรชาตาธิปติปัจจัย (ธิ)
- อนันตรชาติ
- วัตถุปุเรชาตชาติ
- ปัจฉาชาตชาติ
- อาหารชาติ
- อินทริยชาติ
- ปกตูปนิสสยชาติ
- นานักขณิกกัมมชาติ

ธิ	อธิปติ
นิ	นิสสย
อุ	อุปนิสสย
ปุ	ปุเรชาต
กํ	กัมมะ
ห	อาหาร
อิ	อินทริย
วิ	วิปปยุตต
ถิ	อัตถิ
อ	อวิคต

ปัจจัย ๕๒ โดยชาติ ๙

- สหชาตชาติ — สหชาติชาติใหญ่ — สหชาตนิสสยปัจจัย (นิ)
- อารัมมณชาติ — วัตถารัมมณปุเรชาตนิสสยปัจจัย (นิ)
- อนันตรชาติ
- วัตถุปุเรชาตชาติ — วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย (นิ)
- ปัจฉาชาตชาติ
- อาหารชาติ
- อินทริยชาติ
- ปกตูปนิสสยชาติ
- นานักขณิกกัมมชาติ

ธิ อธิปติ
นิ นิสสย
อุ อุปนิสสย
ปุ ปุเรชาต
กํ กัมมะ
ห อาหาร
อิ อินทริย
วิ วิปปยุตต
ถิ อัตถิ
อ อวิคต

ปัจจัย ๕๒ โดยชาติ ๙

- สหชาตชาติ
- อารัมมณชาติ — อารัมมณูปนิสสยปัจจัย (อุ)
- อนันตรชาติ — อนันตรูปนิสสยปัจจัย (อุ)
- วัตถุปุเรชาตชาติ
- ปัจฉาชาตชาติ
- อาหารชาติ
- อินทริยชาติ
- ปกตูปนิสสยชาติ — ปกตูปนิสสยปัจจัย (อุ)
- นานักขณิกกัมมชาติ

ธิ	อธิปติ
นิ	นิสสย
อุ	อุปนิสสย
ปุ	ปุเรชาต
กํ	กัมมะ
ห	อาหาร
อิ	อินทริย
วิ	วิปปยุตต
ถิ	อัตถิ
อ	อวิคต

ปัจจัย ๕๒ โดยชาติ ๙

- สหชาตชาติ
- อารัมมณชาติ
  - อารัมมณปุเรชาตปัจจัย (ปุ)
    - วัตถารัมมณปุเรชาตปัจจัย (ปุ)
- อนันตรชาติ
- วัตถุปุเรชาตชาติ
  - วัตถุปุเรชาตปัจจัย (ปุ)
- ปัจฉาชาตชาติ
- อาหารชาติ
- อินทริยชาติ
- ปกตูปนิสสยชาติ
- นานักขณิกกัมมชาติ

ธิ	อธิปติ
นิ	นิสสย
อุ	อุปนิสสย
ปุ	ปุเรชาต
กํ	กัมมะ
ห	อาหาร
อิ	อินทริย
วิ	วิปปยุตต
ถิ	อัตถิ
อ	อวิคต

ปัจจัย ๕๒ โดยชาติ ๙

- สหชาตชาติ — สหชาติชาติเล็ก — สหชาตกัมมปัจจัย (กํ)
- อารัมมณชาติ
- อนันตรชาติ — อนันตรกัมมปัจจัย (กํ)
- วัตถุปุเรชาตชาติ
- ปัจฉาชาตชาติ
- อาหารชาติ
- อินทริยชาติ
- ปกตูปนิสสยชาติ
- นานักขณิกกัมมชาติ — นานักขณิกกัมมปัจจัย (กํ)

ธิ อธิปติ
นิ นิสสย
อุ อุปนิสสย
ปุ ปุเรชาต
กํ กัมมะ
ห อาหาร
อิ อินทริย
วิ วิปปยุตต
ถิ อัตถิ
อ อวิคต

ปัจจัย ๕๒ โดยชาติ ๙

- สหชาตชาติ — สหชาติชาติเล็ก — นามอาหารปัจจัย (ห)
- อารัมมณชาติ
- อนันตรชาติ
- วัตถุปุเรชาตชาติ
- ปัจฉาชาตชาติ
- อาหารชาติ — รูปอาหารปัจจัย (ห)
- อินทริยชาติ
- ปกตูปนิสสยชาติ
- นานักขณิกกัมมชาติ

ธิ	อธิปติ
นิ	นิสสย
อุ	อุปนิสสย
ปุ	ปุเรชาต
กํ	กัมมะ
ห	อาหาร
อิ	อินทริย
วิ	วิปปยุตต
ถิ	อัตถิ
อ	อวิคต

ปัจจัย ๕๒ โดยชาติ ๙

ชาติ	ปัจจัย	
สหชาตชาติ	นามอินทริยปัจจัย	อิ
อารัมมณชาติ		
อนันตรชาติ		
วัตถุปุเรชาตชาติ	ปุเรชาตินทริยปัจจัย	อิ
ปัจฉาชาตชาติ		
อาหารชาติ		
อินทริยชาติ	รูปชีวิตินทริยปัจจัย	อิ
ปกตูปนิสสยชาติ		
นานักขณิกกัมมชาติ		

- ธิ อธิปติ
- นิ นิสสย
- อุ อุปนิสสย
- ปุ ปุเรชาต
- กํ กัมมะ
- ห อาหาร
- อิ อินทริย
- วิ วิปปยุตต
- ถิ อัตถิ
- อ อวิคต

ปัจจัย ๕๒ โดยชาติ ๙

- สหชาตชาติ — สหชาติชาติกลาง — สหชาตวิปปยุตตปัจจัย (วิ)
- อารัมมณชาติ — วัตถารัมมณปุเรชาตวิปปยุตตปัจจัย (วิ)
- อนันตรชาติ
- วัตถุปุเรชาตชาติ — วัตถุปุเรชาตวิปปยุตตปัจจัย (วิ)
- ปัจฉาชาตชาติ — ปัจฉาชาตวิปปยุตตปัจจัย (วิ)
- อาหารชาติ
- อินทริยชาติ
- ปกตูปนิสสยชาติ
- นานักขณิกกัมมชาติ

ธิ	อธิปติ
นิ	นิสสย
อุ	อุปนิสสย
ปุ	ปุเรชาต
กํ	กัมมะ
ห	อาหาร
อิ	อินทริย
วิ	วิปปยุตต
ถิ	อัตถิ
อ	อวิคต

ปัจจัย ๕๒ โดยชาติ ๙

- สหชาตชาติ — สหชาติชาติใหญ่ — สหชาตัตถิปัจจัย (ถิ)
- อารัมมณชาติ — อารัมมณปุเรชาตัตถิปัจจัย (ถิ) — วัตถารัมมณปุเรชาตัตถิปัจจัย (ถิ)
- อนันตรชาติ
- วัตถุปุเรชาตชาติ — วัตถุปุเรชาตัตถิปัจจัย (ถิ)
- ปัจฉาชาตชาติ — ปัจฉาชาตัตถิปัจจัย (ถิ)
- อาหารชาติ — อาหารัตถิปัจจัย (ถิ)
- อินทริยชาติ — อินทริยัตถิปัจจัย (ถิ)
- ปกตูปนิสสยชาติ
- นานักขณิกกัมมชาติ

ธิ	อธิปติ
นิ	นิสสย
อุ	อุปนิสสย
ปุ	ปุเรชาต
กํ	กัมมะ
ห	อาหาร
อิ	อินทริย
วิ	วิปปยุตต
ถิ	อัตถิ
อ	อวิคต

ปัจจัย ๕๒ โดยชาติ ៩

สหชาตชาติ — สหชาติชาติใหญ่ — สหชาตอวิคตปัจจัย (อ)

อารัมมณชาติ — อารัมมณปุเรชาตอวิคตปัจจัย (อ) — วัตถารัมมณปุเรชาตอวิคตปัจจัย (อ)

อนันตรชาติ

วัตถุปุเรชาตชาติ — วัตถุปุเรชาตอวิคตปัจจัย (อ)

ปัจฉาชาตชาติ — ปัจฉาชาตอวิคตปัจจัย (อ)

อาหารชาติ — อาหารอวิคตปัจจัย (อ)

อินทริยชาติ — อินทริยอวิคตปัจจัย (อ)

ปกตูปนิสสยชาติ

นานักขณิกกัมมชาติ

- ธิ อธิปติ
- นิ นิสสย
- อุ อุปนิสสย
- ปุ ปุเรชาต
- กํ กัมมะ
- ห อาหาร
- อิ อินทริย
- วิ วิปปยุตต
- ถิ อัตถิ
- อ อวิคต

๑. สหชาตชาติ

ปัจจัยธรรม กับ ปัจจยุปบันธรรม (เหตุกับผล) เกิดพร้อมกันมี ๑๕ ปัจจัย คือ

มหาสหชาตะ ๔

๑.สหชาตปัจจัย
๒.สหชาตนิสสยปัจจัย
๓.สหชาตัตถิปัจจัย
๔.สหชาตอวิคตปัจจัย

มัชฌิมสหชาตะ ๔

๑.อัญญมัญญปัจจัย
๒.วิปากปัจจัย
๓.สัมปยุตตปัจจัย
๔.วิปปยุตตปัจจัย

ขุททกสหชาตะ ๗

๑.เหตุปัจจัย ๒.อธิปติปัจจัย
๓.กัมมปัจจัย ๔.อาหารปัจจัย
๕.อินทริยปัจจัย ๖.ฌานปัจจัย
๗.มัคคปัจจัย

สหชาตชาติ ๑๕ ปัจจัย

กลุ่ม	ปัจจัย (ย่อ)	ปัจจัย	ที่ช่วยอุปการะแก่ →	ปัจจยุปบัน
มหาสหชาต ๔	๑. สหชาตปัจจัย ส ๒. สหชาตนิสสยปัจจัย นิ ๓. สหชาตัตถิปัจจัย ถิ ๔. สหชาตอวิคตปัจจัย อ	๑. จิต ๘๙ / เจ. ๕๒	↔	จิต ๘๙ / เจ. ๕๒
		๒. มหาภูตรูป ๔	↔	มหาภูตรูป ๔
		๓. ปฏิ.วิ.๑๕/เจ.๓๕ , หทยวัตถุ	↔	ปฏิ.วิ.๑๕/เจ.๓๕ , หทยวัตถุ
		๔. จิต ๗๕ (- ทวิ. ๑๐, อรูปวิ. ๔) / เจ.๕๒	→	ปฏิ.กํ.๒๐, จิตชรูป ๑๗
		๕. มหาภูตรูป ๔	→	อุปาทยรูป ๒๔
มัชฌิมสหชาต ๔	๕. อัญญมัญญปัจจัย อญ	๑. จิต ๘๙ / เจ. ๕๒	↔	จิต ๘๙ / เจ. ๕๒
		๒. มหาภูตรูป ๔	↔	มหาภูตรูป ๔
		๓. ปฏิ.วิ.๑๕/เจ.๓๕ , หทยวัตถุ	↔	ปฏิ.วิ.๑๕/เจ.๓๕ , หทยวัตถุ
	๖. วิปากปัจจัย ปา	วิปากจิต ๓๖/เจ.๓๘	→	วิปากจิต๓๖/เจ.๓๘, ปฏิ.กํ.๒๐, จิตชรูป ๑๗ (-วิญญัติรูป ๒)
	๗. สัมปยุตตปัจจัย สม	จิต ๘๙ / เจ. ๕๒	↔	จิต ๘๙ / เจ. ๕๒
	๘. สหชาตวิปปยุตตปัจจัย วิปฺ	๑. ปฏิ.วิ.๑๕/เจ.๓๕ , หทยวัตถุ	↔	ปฏิ.วิ.๑๕/เจ.๓๕ , หทยวัตถุ
		๒. จิต ๗๕ (- ทวิ. ๑๐, อรูปวิ. ๔) / เจ.๕๒	→	ปฏิ.กํ.๒๐, จิตชรูป ๑๗

สหชาตชาติ ๑๕ ปัจจัย

		ปัจจัย	ที่ช่วยอุปการะแก่ →	ปัจจยุปบัน
๙.	เหตุปัจจัย **เห**	เหตุ ๖ = โลภะ โทสะ โมหะ อโลภะ อโทสะ อโมหะ	→	สเหตุกจิต ๗๑/เจ.๕๒ (-โม.เจ. ในโมหมูลจิต ๒) สเหตุกจิตชรูป.๑๗, สเห.ปฏิ.กํ.๒๐
๑๐.	สหชาตาธิปติปัจจัย **ธิ**	ฉันทาธิปติ,วิริยาธิปติ	→	สาธิปติชวน. ๕๒ (-โม.๒,หสิ.๑)/เจ.๕๐ (-ตัวเอง, วิจิ), สาธิปติจิตช.รูป๑๗
		จิตตาธิปติ = สาธิปติชวนจิต ๕๒	→	เจ.๕๑ (-วิจิ.) สาธิปติจิตช. ๑๗
		วิมังสาธิปติ = ปัญญา	→	ติเหตุกสาธิปติชวนจิต.๓๔*/เจ.๓๗(-ปัญ) สาธิปติจิตช.๑๗
๑๑.	สหชาตกัมมปัจจัย **กํ**	เจตนาเจตสิกในจิต ๘๙	→	จิต ๘๙/เจ.๕๑(-เจตนา),ปฏิ.กํ. ๒๐, จิตช.๑๗
๑๒.	นามอาหารปัจจัย **หา**	นามอาหาร ๓ = ผัสส, เจตนา , จิต ๘๙	→	จิต ๘๙/เจ.๕๒, ปฏิ.กํ. ๒๐, จิตช.๑๗
๑๓.	สหชาตินทริยปัจจัย **อินฺ**	นามอินทรีย์ อ.ธ. ๘ (อินทรีย์ ๕, นามชีวิตินทรีย์,มนินทรีย์, เวทนินทรีย์)	→	จิต ๘๙/เจ.๕๒, ปฏิ.กํ. ๒๐, จิตช.๑๗
๑๔.	ฌานปัจจัย **ฌา**	องค์ฌาน ๗ = วิตก, วิจาร, ปีติ, โสมนัส, โทมนัส, อุเบกขา, เอกัคคตา	→	จิต ๗๙(-ทวิ๑๐)/เจ.๕๒, ปฏิ.กํ. ๒๐, จิตช.๑๗
๑๕.	มัคคปัจจัย **มคฺ**	องค์มรรค ๙ = ปัญญา, วิตก, วิรตี ๓, วิริยะ, สติ, เอกัคคตา, ทิฏฐิ	→	สเหตุกจิต ๗๑/เจ.๕๒ สเหตุกจิตชรูป.๑๗, สเห.ปฏิ.กํ.๒๐

๒. อารัมมณชาติ

ปัจจัยธรรม เป็นอารมณ์ของ ปัจจยุปปันนธรรม (เหตุ เป็นอารมณ์ของผล)

อารัมมณชาติ ๘ ปัจจัย	ปัจจัย	ที่ช่วยอุปการะแก่ →	ปัจจยุปบัน
๑. อารัมมณปัจจัย	จิต๘๙/เจ.๕๒,รูป๒๘(เต),นิพ.,บัญ.	→	จิต ๘๙./เจ.๕๒
๒. อารัมมณาธิปติปัจจัย ๓. อารัมมณูปนิสสยปัจจัย	อิฏฐนิป.๑๘,จิต๘๔ (โท๒,โม๒,ทุกข์กาย)/เจ.๔๗(-โท.๔วิจิ) ที่น่าฝักใฝ่หนักแน่นอย่างยิ่ง(เต.),นิพ.(กาลวิมุตติ)	→	จิต๒๘ (โลภ๘, มกุ.๘, มกิ.สํ๔, โลกุต.๘) เจ.๔๕ (-อัป ๒)
๔. วัตถารัมมณปุเรชาตนิสสยปัจจัย ๕. วัตถารัมมณปุเรชาตวิปปยุตตปัจจัย	ปัจจุบันหทยวัตถุ (เฉพาะของตน)	→	จิต๔๓ (มโน๑ กาม.ช๒๙ ตทา.๑๑ อภิญ.๒) เจ.๔๔ (-อิส. มัจ. กุก. วิรตี.๓ อัป.๒)
๖. อารัมมณปุเรชาตปัจจัย ๗. อารัมมณปุเรชาตัตถิปัจจัย ๘. อารัมมณปุเรชาตอวิคตปัจจัย	ปัจจุบันนิป.๑๘ (๗ชนิด) ที่เกิดก่อน (เฉพาะของตน + ผู้อื่น)	→	กามจิต ๕๔, อภิญ.๒ เจ.๕๐ (-อัป.๒)

๓.อนันตรชาติ

ปัจจัยธรรม เป็นนามเกิดก่อน **ปัจจยุปบันธรรม** ก็เป็นนามแต่เกิดทีหลัง
ชนิดติดต่อกันไม่มีระหว่างคั่นมี ๗ ปัจจัย คือ

อนันตรชาติ ๗ ปัจจัย	ปัจจัย	ที่ช่วยอุปการะแก่ →	ปัจจยุปบัน
๑. อนันตรปัจจัย ๒. สมนันตรปัจจัย ๓. อนันตรูปนิสสยปัจจัย	จิต๘๙/เจ.๕๒ ที่เกิดก่อนๆ (-จุติจิตของพระอรห.)	→	จิต ๘๙./เจ.๕๒ ที่เกิดหลังๆ
๔. อาเสวนปัจจัย	โลกีย.ช.๔๗/เจ.๕๒ ที่เกิดก่อนๆ (-ช.ดวงสุดท้าย)	→	ชวน.๕๑ (-ผลจิต ๔) -เจ.๕๒ที่เกิดหลังๆ (-กามชวน.ที่๑)
๕. อนันตรกัมมปัจจัย	เจตนาในมัคคจิต ๔ ที่ดับไปแล้ว	→	ผลจิต ๔ / เจ.๓๖ ที่เกิดต่อจากมัคคจิต ๔ โดยไม่มีระหว่างคั่นในมัคควิถี
๖. นัตถิปัจจัย ๗. วิคตปัจจัย	จิต๘๙/เจ.๕๒ ที่เกิดก่อนๆ (-จุติจิตของพระอรห.)	→	จิต ๘๙./เจ.๕๒ ที่เกิดหลังๆ

๔.วัตถุปุเรชาตชาติ

ปัจจัยธรรม เป็นวัตถุรูป ๖ มี จักขุ โสตะ เป็นต้นที่เกิดก่อนและยังไม่ดับไป เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ **ปัจจยุปบันธรรม** ที่เป็นนาม คือ จิต และเจตสิก ที่เกิดหลัง มี ๖ ปัจจัย คือ

วัตถุปุเรชาตชาติ ๖ ปัจจัย	ปัจจัย	ที่ช่วยอุปการะแก่ →	ปัจจยุปบัน
๑. วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย ๒. วัตถุปุเรชาตปัจจัย	วัตถุรูป ๖ ที่เกิดก่อนและตั้งอยู่เป็นฐีติปัตตะ	→	จิต ๘๕(-อรูป.วิ.๔)/เจ.๕๒ โดยอาศัยวัตถุรูปเกิด
๓. วัตถุปุเรชาตินทริยปัจจัย	มัชฌิมายุกปสาทรูป ๕ ที่เกิดพร้อมกับอุป.ขณะของอตีตภ., ตั้งอยู่เป็นฐีติปัตตะ	→	ทวิ.ปัญจ.๑๐/เจ.๗
๔. วัตถุปุเรชาตวิปปยุตตปัจจัย ๕. วัตถุปุเรชาตัตถิปัจจัย ๖. วัตถุปุเรชาตอวิคตปัจจัย	วัตถุรูป ๖ ที่เกิดก่อนและตั้งอยู่เป็นฐีติปัตตะ	→	จิต ๘๕(-อรูป.วิ.๔)/เจ.๕๒ โดยอาศัยวัตถุรูปเกิด

๕.ปัจฉาชาตชาติ

ปัจจัยธรรม เป็นนามเกิดทีหลัง ปัจจยุปบันธรรม เป็นรูปเกิดก่อน มี ๔ ปัจจัย คือ

ปัจฉาชาตชาติ ๔ ปัจจัย	ปัจจัย	ที่ช่วยอุปการะแก่ →	ปัจจยุปบัน
๑. ปัจฉาชาตปัจจัย ๒. ปัจฉาชาตวิปปยุตตปัจจัย ๓. ปัจฉาชาตัตถิปัจจัย ๔. ปัจฉาชาตอวิคตปัจจัย	จิต ๘๕(-อรูป.วิ.๔,ปฏิ.ของจิตทั้งหมด)/เจ.๕๒ ที่เกิดหลังๆมีปฐม ภ.เป็นต้น ในปัญจโวการภูมิ	→	รูฐีติขณะของรูปที่เกิดจากสมุฏฐาน ๔ หรือฐีติขณะของรูปที่เกิดก่อน, กำลังตั้งอยู่

๖.อาหารชาติ

ปัจจัยธรรม เป็นรูป คือ โอชา ช่วยอุปการะแก่ **ปัจจยุปบันธรรม** ซึ่งเป็นรูปที่ตั้งอยู่ในกลาปอันเดียวกันกับปัจจัยธรรม และรูปกลาปอื่น ๆ มี ๓ คือ

อาหารชาติ ๓ ปัจจัย	ปัจจัย	ที่ช่วยอุปการะแก่ →	ปัจจยุปบัน
๑. รูปอาหารปัจจัย ๒. อาหารัตถิปัจจัย ๓. อาหารอวิคตปัจจัย	๑.พหิธโอชา = โอชารูปที่ในกพฬีการาหาร	→	อาหารสมุฏฐานิกรูป ๑๒ - ๑๔ โดยชนกปัจจัย
	๒.อัชฌัตตโอชา = โอชารูปที่ในรูปสมุฏฐาน ๔	→	จตุสมุฏฐานิกรูป (โอชาที่ในกลาปเดียวกับปัจจัย และในกลาปอื่นๆ)

๗. รูปชีวิตินทริยชาติ

ปัจจัยธรรม เป็นรูป คือ รูปชีวิตินทรีย์ ช่วยอุปการะแก่ **ปัจจยุปปันธรรม** คือ กัมมชรูป ที่อยู่ในกลาปอันเดียวกันกับปัจจัยธรรม

รูปชีวิตินทริยชาติ ๓ ปัจจัย	ปัจจัย	ที่ช่วยอุปการะแก่ →	ปัจจยุปบัน
๑. รูปชีวิตินทริยปัจจัย ๒. อินทริยัตถิปัจจัย ๓. อินทริยอวิคตปัจจัย	รูปชีวิตินทรีย์	→	กัมมชรูป ๘ หรือ ๘ ที่เหลือในกลาปเดียวกับปัจจัย (-ชีวิตรูป)

๘.ปกตูปนิสสยชาติ

ปัจจัยธรรม เป็น จิต เจตสิก รูป บัญญัติ ที่มีกำลังมาก ช่วยอุปการะแก่ปัจจยุปบันธรรม คือ จิต เจตสิก ที่เกิดทีหลัง

ปกตูปนิสสยชาติ **มี ๑ ปัจจัย** ได้แก่ ปกตูปนิสสยปัจจัย

ปกตูปนิสสยชาติ ๒ ปัจจัย	ปัจจัย	ที่ช่วยอุปการะแก่ →	ปัจจยุปบัน
๑. สุทธปกตูปนิสสยปัจจัย	จิต๘๙/เจ.๕๒ ที่เกิดก่อนๆ,รูป๒๘,บัญญัติที่เป็นพลวมีกำลังมาก	→	จิต๘๙/เจ.๕๒ ที่เกิดหลังๆ
๒. มิสสกปกตูปนิสสยนานักขณิกกัมมปัจจัย	เจตนากรรม ๓๓ ที่เป็นพลวมีกำลังมาก	→	วิ.๓๖ / เจ.๓๘ (-มัคคเจตนาที่เป็นปัจจัยแก่ผลจิตดวงที่๑ในมัคควิถี)

๙. นานักขณิกกัมมชาติ

ปัจจัยธรรมเป็นนาม คือ เจตนากรรม ๒๙ หรือ เจตนากรรม ๓๓ ที่เป็นอย่างเดียวช่วยอุปการะแก่ปัจจยุปปันนธรรมที่เป็นนามรูป นาม คือ โลกียวิปากจิต ๓๒ เจตสิก ๓๕ หรือวิปากจิต ๓๖ เจตสิก ๓๘ รูปคือ กัมมชรูป ๒๐ ที่เป็นผลของกรรมนั้น ๆ โดยเฉพาะๆ

นานักขณิกกัมมชาติ มี ๑ ปัจจัย ได้แก่ นานักขณิกกัมมปัจจัย

นานักขณิกกัมมชาติ ๑ ปัจจัย	ปัจจัย	ที่ช่วยอุปการะแก่ →	ปัจจยุปปัน
๑. นานักขณิกกัมมปัจจัย	เจตนาในอกุ.๑๒ /เจ.๒๗ มกุ.๒๑/ เจ.๓๓	ที่ดับไปแล้ว →	วิ. ๓๖ / เจ.๓๘, กํ. ๒๐

วิธีสงเคราะห์ปัจจัย

ปัจจัย คือ ____________ → **ปัจจยุปบัน คือ** ____________

รูป / นาม / บัญญัติ — รูป / นาม / บัญญัติ

เพราะว่า

- ☐ **๑.สหชาตชาติ** ____________
- ☐ **๒.อารัมมณชาติ** ____________
- ☐ **๓.อนันตรชาติ** ____________
- ☐ **๔.วัตถุปุเรชาตชาติ** ____________
- ☐ **๕.ปัจฉาชาตชาติ** ____________
- ☐ **๖.อาหารชาติ** ____________
- ☐ **๗.ชีวิตินทริยชาติ** ____________
- ☐ **๘.ปกตูปนิสสยชาติ** ____________
- ☐ **๙.นานักขณิกกัมมชาติ** ____________

๑. สหชาตชาติ

- ☐ สหชาตปัจจัย
- ☐ สหชาตนิสสยปัจจัย
- ☐ สหชาตัตถิปัจจัย
- ☐ สหชาตอวิคตปัจจัย
- ☐ อัญญมัญญปัจจัย
- ☐ วิปากปัจจัย
- ☐ สัมปยุตตปัจจัย
- ☐ สหชาตวิปปยุตตปัจจัย
- ☐ เหตุปัจจัย
- ☐ สหชาตาธิปติปัจจัย
- ☐ สหชาตกัมมปัจจัย
- ☐ นามอาหารปัจจัย
- ☐ สหชาตินทริยปัจจัย
- ☐ ฌานปัจจัย
- ☐ มัคคปัจจัย

๒. อารัมมณชาติ

- ☐ อารัมมณปัจจัย
- ☐ อารัมมณาธิปติปัจจัย
- ☐ อารัมมณูปนิสสยปัจจัย
- ☐ วัตถารัมมณปุเรชาตนิสสยปัจจัย
- ☐ วัตถารัมมณปุเรชาตวิปปยุตตปัจจัย
- ☐ อารัมมณปุเรชาตปัจจัย
- ☐ อารัมมณปุเรชาตัตถิปัจจัย
- ☐ อารัมมณปุเรชาตอวิคตปัจจัย

๓. อนันตรชาติ

- ☐ อนันตรปัจจัย
- ☐ สมนันตรปัจจัย
- ☐ อนันตรูปนิสสยปัจจัย
- ☐ อาเสวนปัจจัย
- ☐ อนันตรกัมมปัจจัย
- ☐ นัตถิปัจจัย
- ☐ วิคตปัจจัย

๔. วัตถุปุเรชาตชาติ

- ☐ วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย
- ☐ วัตถุปุเรชาตปัจจัย
- ☐ วัตถุปุเรชาตินทริยปัจจัย
- ☐ วัตถุปุเรชาตวิปปยุตตปัจจัย
- ☐ วัตถุปุเรชาตัตถิปัจจัย
- ☐ วัตถุปุเรชาตอวิคตปัจจัย

๕. ปัจฉาชาตชาติ

- ☐ ปัจฉาชาตปัจจัย
- ☐ ปัจฉาชาตวิปปยุตตปัจจัย
- ☐ ปัจฉาชาตัตถิปัจจัย
- ☐ ปัจฉาชาตอวิคตปัจจัย

๖. อาหารชาติ

- ☐ รูปอาหารปัจจัย
- ☐ อาหารัตถิปัจจัย
- ☐ อาหารอวิคตปัจจัย

๗. รูปชีวิตินทริยชาติ

- ☐ รูปชีวิตินทริยปัจจัย
- ☐ อินทริยัตถิปัจจัย
- ☐ อินทริยอวิคตปัจจัย

๘. ปกตูปนิสสยชาติ

- ☐ สุทธปกตูปนิสสยปัจจัย
- ☐ มิสสกปกตูปนิสสยนานักขณิกกัมมปัจจัย

๙. นานักขณิกกัมมชาติ

- ☐ นานักขณิกกัมมปัจจัย

กรรม กับ สังสารวัฏฏ์

อกุศลกรรม	นำให้เกิดในอบายภูมิ ๔ คือ นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์เดรัจฉาน
กามาวจรกุศลกรรม	นำให้เกิดในกามสุคติภูมิ ๗ คือ มนุษย์ ๑ และเทวภูมิ ๖
รูปาวจรกุศลกรรม	นำให้เกิดในรูปภูมิ ๑๖ ชั้น ตามฌานที่ตนได้
อรูปาวจรกุศลกรรม	นำให้เกิดในอรูปภูมิ ๔ ตามฌานที่ตนได้

วัฏฏะ๓ กับ กรรม ๑๒

อกุศลกรรม ทั้งหมด เกิดมาจากกิเลสวัฏฏ์ โดยตรง

กรรมกุศลกรรมทั้ง ๓ ประเภท คือ กามาวจรกุศลกรรม รูปาวจรกุศลกรรม และอรูปาวจรกุศลกรรม เกิดจากกิเลสวัฏฏ์ เข้าไปอุดหนุนให้เกิด เรียกว่า กิเลสเป็นปัจจัยให้เกิด ตามแต่กิเลสของบุคคลนั้น ๆ

ปฏิจจสมุปบาท กับ วัฏฏะ ๓

อวิชชา ตัณหา อุปาทาน จัดเป็น กิเลสวัฏฏ์

สังขาร กัมมภพ จัดเป็น กัมมวัฏฏ์

วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา อุปปัตติภพ ชาติ ชรามรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสะ อุปายาส จัดเป็น **วิปากวัฏฏ์**

การพ้นจากวัฏฏะ

โดยการทำลายกิเลส ด้วยการสร้างกุศลบารมี คือ

๑. ทำลายวีติกกมกิเลส	ด้วยศีลกุศล	คือ กามาวจรกุศล หรือ มหากุศล)
๒. ทำลายปริยุฏฐานกิเลส	ด้วยสมาธิกุศล	คือ มหัคคตกุศล หรือ ฌานกุศล
๓. ทำลายอนุสัยกิเลส	ด้วยปัญญากุศล	คือ ปัญญาในมรรคจิต

ปัจจัยโดยย่อ มี ๔ ปัจจัย

๑. **อารัมมณปัจจัย** คือ ปัจจัยทั้งหมด ย่อมเป็นอารมณ์ได้ ฉะนั้น ปัจจัยทั้งหมด จึงรวมลงใน อารัมมณปัจจัย ได้ทั้งสิ้น

๒. **อุปนิสสยปัจจัย** คือ ปัจจัยทั้งหมด ล้วนเป็นเหตุที่ก่อให้เกิดผลได้ทั้งสิ้น ฉะนั้น ปัจจัยทั้งหมด จึงเป็นเหตุที่มีกำลังในการให้เกิดผลเกิดขึ้นได้ จึงรวมลงใน อุปนิสสยปัจจัย ได้ทั้งสิ้น

๓. **กัมมปัจจัย** คือ ปัจจัยทั้งหมด ล้วนเป็นเหตุแห่งการกระทำได้ ฉะนั้น ปัจจัยทั้งหมด จึงรวมลงใน กัมมปัจจัย ได้ทั้งสิ้น

๔. **อัตถิปัจจัย** คือ ปัจจัยทั้งหมด ย่อมมีอยู่โดยสภาวปรมัตถ์ ฉะนั้น ปัจจัยทั้งหมด จึงรวมลงใน อัตถิปัจจัย ได้ทั้งสิ้น

กัมมัฏฐาน ๒

- ศีล สมาธิ ปัญญา
- ภาวนา และ กัมมัฏฐาน
- กัมมัฏฐาน ๒

- สมถกัมมัฏฐาน ๒
- ภาวนา นิมิต สมาธิ
- กสิน ๑๐
- อสุภะ ๑๐
- อนุสติ ๑๐

อนุสสติ ๑๐

พุทธคุณ ๙

- ปัญญาคุณ
  - สมฺมาสมฺพุทฺโธ
  - โลกวิทู
  - พุทฺโธ
  - วิชาจรณ สมฺปนฺโน
- บริสุทธิคุณ
  - อรหํ
  - สุคโต
  - ภควา
- มหากรุณาคุณ
  - อนุตฺตโร ปุริสทัมม สารถิ
  - สัตถา เทวมนุสสานัง

- วิธีการสอนของพุทธะ
- ลักษณะการตรัสสอน
- อาการที่ทรงปฏิบัติต่อผู้ฟัง
- วิธีการที่สั่ง
- ลักษณะการสอน
- กลวิธี

จริยาคุณ

สรีระคุณ

- ธรรมคุณ
- สังฆคุณ
- สีลานุสสติ
- จาคานุสติ
- เทวตานุสสติ
- อุปสมานุสสติ
- มรณานุสสติ
- กายคตาสติ
- อานิสงส์

อานาปานสติ

การมนสิการ

คนไม่มีลม ๘

อานิสงส์

จริมกะ ๓

อุคคหโกศล ๗

มนสิการโกศล ๑๐

กรรมฐานที่เหลือ ๑๐

อัปปมัญญา ๔

เมตตา

ลำดับการแผ่

อานิสงส์

กรุณา

ลำดับการแผ่

มุทิตา

ลำดับการแผ่

อุเบกขา

ลำดับการแผ่

อาหาเรปฏิกูลสัญญา

จตุธาตุวัตถานะ

จริต ๖

อัชฌาสัย ๖

กัมมัฏฐานที่เกิดไม่ได้ในภูมิ ๓

กิจเบื้องต้นแห่งการเจริญกัมมัฏฐาน

การตั้งตนอยู่ในศีล

การตัดปลิโพธ

การแสวงหากัลยาณมิตร

ศึกษาให้เหมาะกับจริต

วินิจฉัย กัมมัฏฐาน โดยอาการ ๔๐

ข้อควรเว้น และข้อที่ควรเจริญ

ผลของอินทรีย์ที่ไม่เสมอกัน

การเว้นอสัปปายะ ๗ และเสพ ๗

อาวาส ที่มีโทษ ๑๘

สถานที่สัปปายะ ๕

ธรรมที่ควรเจริญ ๔

เดรัจฉานกถา ๓๒

วิคคาหิกถา เรื่องชวนทะเลาะ

ถ้อยคำ สัปปายะ ๑๐

ตัดขุททกปลิโพธ

การเจริญ อัปปนาโกศล ๑๐

รูปาวจรจิต ๑๕

รูปาวจรกุศล ๕

รูปฌาน ๕ รูปฌาน ๔

องค์ฌาน และการละนิวรณ์

กัปป์ ๔

มหากัปป์ ๒

โลกพินาศ

รูปภูมิ ๑๖ ชั้น

ปฐมฌานภูมิ ๓

ทุติยฌานภูมิ ๓

ตติยฌานภูมิ ๓

จตุตถฌานภูมิ ๓

สุทธาวาสภูมิ ๕

สมาบัติ ๙ หรือ ๘

ฌาน วสี อภิญญา

อานิสงส์ แห่งฌาน ๕

อภิญญา โดย พิสดาร ๗
บุคคลที่ระลึกชาติได้ ๖ จำพวก

อิทธิวิธอภิญญา ๑๐

การอบรมเพื่อให้ได้อภิญญา ๑๔

โลกุตตรจิต ๘/๔๐

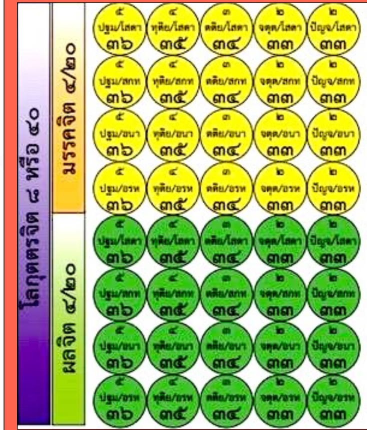
โลกุตตรธรรม ๙

โสดาบัน

สกิทาคามี

อนาคามี

อรหันต์

โสดาปัตติมรรคจิต ๑ หรือ ๕

สกทาคามิมรรคจิต ๑ หรือ ๕

อนาคามิมรรคจิต ๑ หรือ ๕

อรหัตตมรรคจิต ๑ หรือ ๕

โสดาปัตติผลจิต ๑ หรือ ๕

สกทาคามิผลจิต ๑ หรือ ๕

อนาคามิผลจิต ๑ หรือ ๕

อรหัตตผลจิต ๑ หรือ ๕

อริยบุคคล ๗ ประเภท

อริยบุคคล ๗ กับ ปฏิปทา

วิปัสสนากัมมัฏฐาน

วิปัสสนาภูมิ ๖

วิปัสสนา ๓

ขันธ์ ๕

อายตนะ ๑๒

ธาตุ ๑๘

อินทรีย์ ๒๒

อริยสัจ ๔

ปฏิจจสมุปบาท ๑๒

อุปกรณ์ของผู้เจริญวิปัสสนา

จุดหมายของวิปัสสนา

วิปลาสธรรม

การทำลายฉันทราคะ

วิปัสสนาญาณ ๑๐

โสฬสญาณ

วิสุทธิ ๗

อานุภาพของ ญาณทัสสนาวิสุทธิ ๕

วิปัสสนูปกิเลส ๑๐

วิสุทธิ/ญาณ ๑๖

อุทยัพพยญาณ

ภังคานุปัสสนาญาณ ๘

อาทีนวญาณ ๕

โคตรภูญาณ มีกิจ ๑๐

กิเลส ๓

การประหาณกิเลส ๓

วิโมกข์ ๓ กับ วิโมกขมุข ๓

ปหาน ๕ วิมุตติ ๕

ไตรลักษณ์ ๔๐

อนิจจลักษณะ ๑๐

ทุกขลักษณะ ๒๕

อนัตตลักษณะ ๕

สัพเพ สังขารา สัพเพ ธัมมา

การกำหนด สติปัฏฐาน

กายานุปัสสนา ๑๔ บรรพ

เวทนานุปัสสนา ๙

จิตตานุปัสสนา ๑๖

ธัมมานุปัสสนา ๕

ผลของวิปัสสนา

อานิสงส์ของวิปัสสนา

คำปฏิญญาของพระอนุรุทธาจารย์

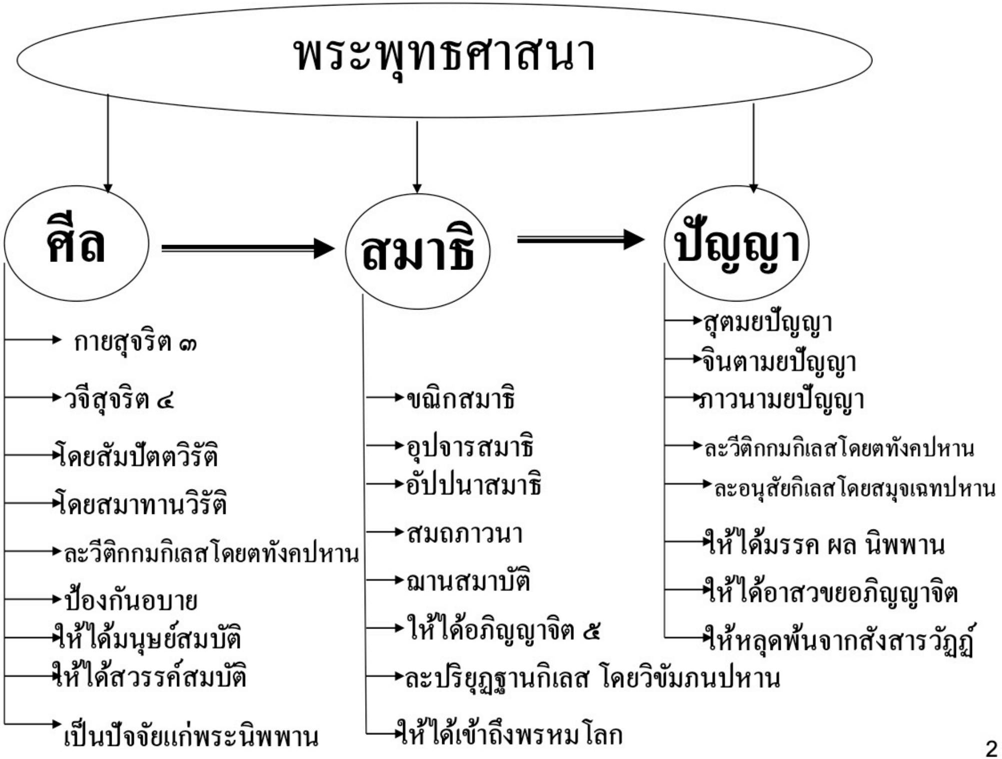
สมถวิปสฺสนานํ ภาวนานมิโต ปรํ

กมฺมฏฺฐานํ ปวกฺขามิ ทุวิธมฺปิ ยถากฺกมํ

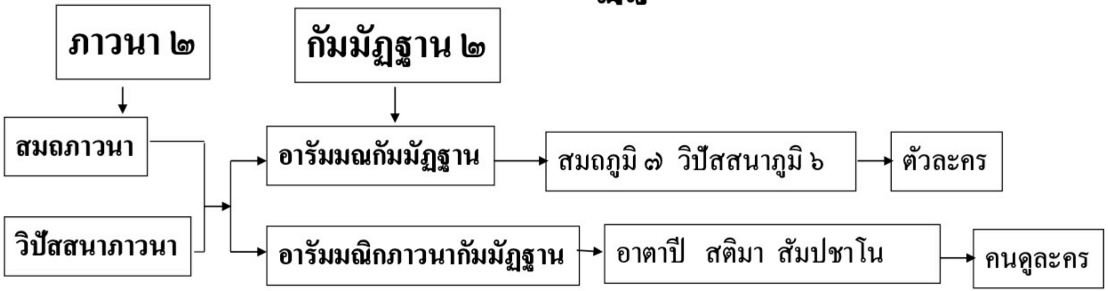
แปลความว่า

ภายหลังจากที่ได้แสดงปริจเฉทที่ ๘ จบลงแล้ว บัดนี้ ข้าพเจ้า (พระอนุรุทธาจารย์) จักได้แสดงกัมมัฏฐาน ๒ อย่าง แห่งภาวนาทั้ง ๒ คือ สมถภาวนา ๑ วิปัสสนาภาวนา ๑ ตามลำดับต่อไป

ธรรมปฏิบัติใน

พระพุทธศาสนา
ศีล
สมาธิ
ปัญญา
กายสุจริต ๓
วจีสุจริต ๔
โดยสัมปัตตวิรัติ
โดยสมาทานวิรัติ
ละวีติกกมกิเลสโดยตทังคปหาน
ป้องกันอบาย
ให้ได้มนุษย์สมบัติ
ให้ได้สวรรค์สมบัติ
เป็นปัจจัยแก่พระนิพพาน
ขณิกสมาธิ
อุปจารสมาธิ
อัปปนาสมาธิ
สมถภาวนา
ฌานสมาบัติ
ให้ได้อภิญญาจิต ๕
ละปริยุฏฐานกิเลส โดยวิขัมภนปหาน
ให้ได้เข้าถึงพรหมโลก
สุตมยปัญญา
จินตามยปัญญา
ภาวนามยปัญญา
ละวีติกกมกิเลสโดยตทังคปหาน
ละอนุสัยกิเลสโดยสมุจเฉทปหาน
ให้ได้มรรค ผล นิพพาน
ให้ได้อาสวขยอภิญญาจิต
ให้หลุดพ้นจากสังสารวัฏฏ์

ภาวนา และ กัมมัฏฐาน

ภาวนา หมายถึง ธรรมชาติที่ควรเจริญ หรือ ทำให้เกิดขึ้นบ่อย ๆ ในสันดานของตน

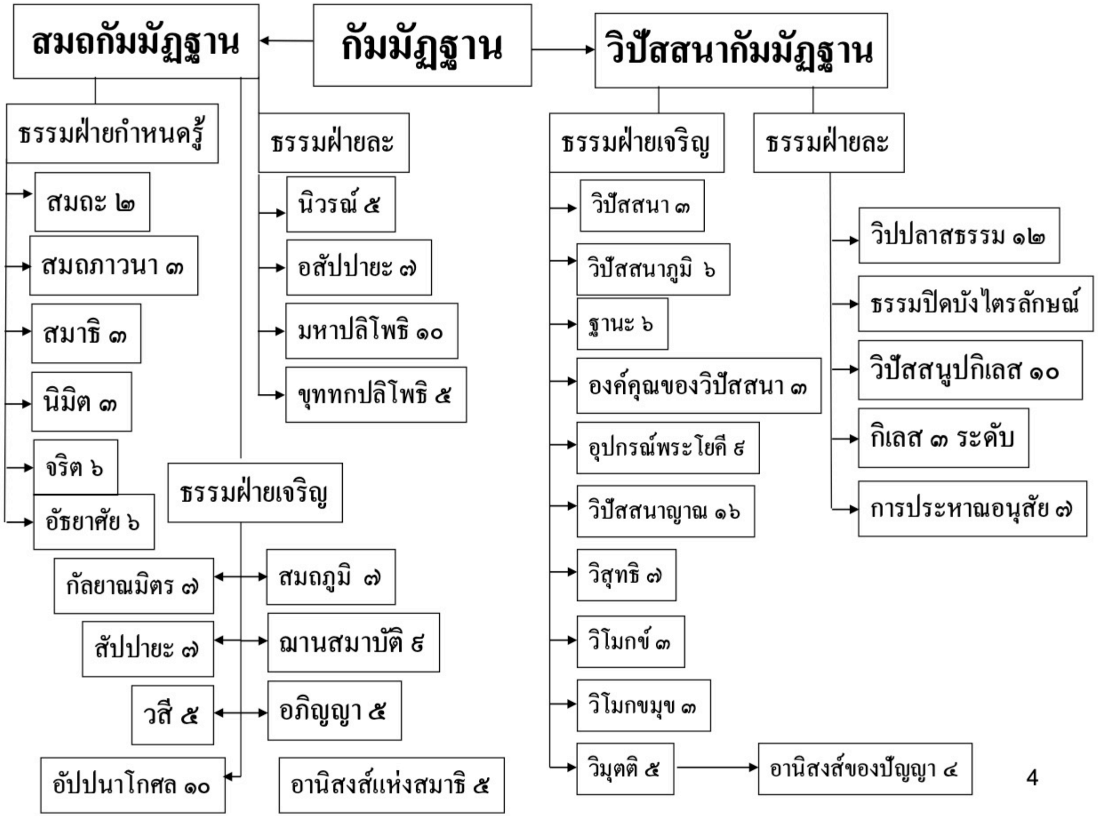
กัมมัฏฐาน หมายถึง อารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งการเจริญสมถะหรือวิปัสสนา

สมถภาวนา หมายถึง การเพ่งอารมณ์ เพื่อให้จิตตั้งมั่นในอารมณ์นั้นอันเดียวและทำให้นิวรณ์สงบลง

วิปัสสนาภาวนา หมายถึง การเจริญปัญญาให้เห็นรูปนามโดยความเป็นไตรลักษณ์

อารัมมณกัมมัฏฐาน หมายถึง อารมณ์ของสมถะ หรือ วิปัสสนา

อารัมมณิกภาวนากัมมัฏฐาน หมายถึง ธรรมชาติที่เพ่งอารมณ์ ได้แก่ ความพยายามในการเจริญสมถะ หรือ วิปัสสนาที่เกิดขึ้นก่อน ๆ และเกิดขึ้นสืบต่อกันมา เพื่อให้ได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน ฌาน อภิญญา ตามสมควร (อาตาปี สติมา สัมปชาโน)

กัมมัฏฐาน
สมถกัมมัฏฐาน
ธรรมฝ่ายกำหนดรู้
สมถะ ๒
สมถภาวนา ๓
สมาธิ ๓
นิมิต ๓
จริต ๖
อัธยาศัย ๖
ธรรมฝ่ายละ
นิวรณ์ ๕
อสัปปายะ ๗
มหาปลิโพธิ ๑๐
ขุททกปลิโพธิ ๕
ธรรมฝ่ายเจริญ
กัลยาณมิตร ๗
สมถภูมิ ๗
สัปปายะ ๗
ฌานสมาบัติ ๘
วสี ๕
อภิญญา ๕
อัปปนาโกศล ๑๐
อานิสงส์แห่งสมาธิ ๕
วิปัสสนากัมมัฏฐาน
ธรรมฝ่ายเจริญ
วิปัสสนา ๓
วิปัสสนาภูมิ ๖
ฐานะ ๖
องค์คุณของวิปัสสนา ๓
อุปกรณ์พระโยคี ๘
วิปัสสนาญาณ ๑๖
วิสุทธิ ๗
วิโมกข์ ๓
วิโมกขมุข ๓
วิมุตติ ๕
อานิสงส์ของปัญญา ๔
ธรรมฝ่ายละ
วิปปลาสธรรม ๑๒
ธรรมปิดบังไตรลักษณ์
วิปัสสนูปกิเลส ๑๐
กิเลส ๓ ระดับ
การประหาณอนุสัย ๗

สมถกัมมัฏฐานะ ๒

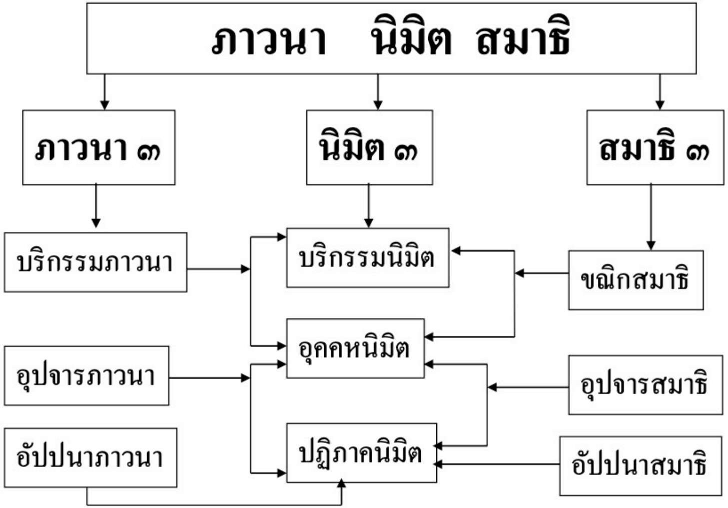

สมถกัมมัฏฐาน หมายถึง อารมณ์อันเป็นที่แห่งการเจริญภาวนา เพื่อให้จิตตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว สงบระงับจากกิเลสนิวรณ์ และสงบจากองค์ฌานที่หยาบกว่า บรรลุถึงฌาน อภิญญา สมาบัติ

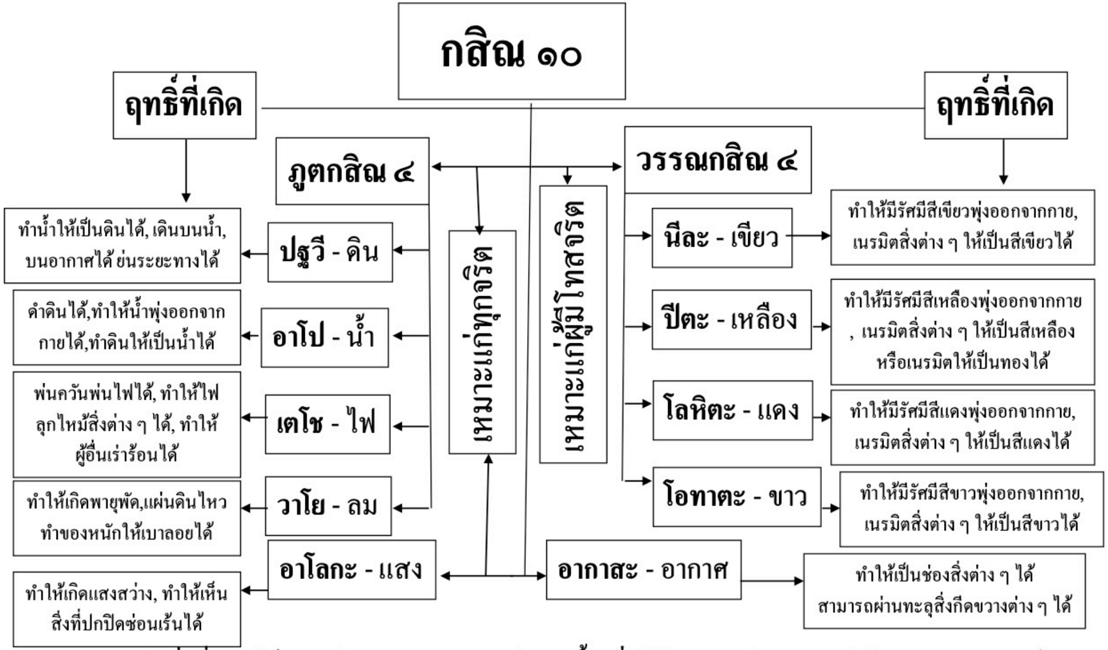
ฌาน ๒

๑. อารัมมณูปนิชฌาน หมายถึง การเพ่งอารมณ์เพื่อให้จิตสงบตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว และข่มกิเลสนิวรณ์ให้สงบระงับ ได้แก่ เอกัคคตาเจตสิก ที่ในมหัคคตจิต

๒. ลักขณูปนิชฌาน หมายถึง การเพ่งอารมณ์เพื่อให้เห็นลักษณะของอารมณ์นั้น โดยความเป็นไตรลักษณ์ ได้แก่ องค์คุณของวิปัสสนา ๓ คือ อาตาปี สติมา สัมปชาโน

บริกรรมภาวนา อาศัยบริกรรมนิมิตและอุคคหนิมิต เป็นอารมณ์ ทำให้เกิดขณิกสมาธิ
อุปจารภาวนา อาศัยอุคคหนิมิต และปฏิภาคนิมิต เป็นอารมณ์ ทำให้เกิดอุปจารสมาธิ
อัปปนาภาวนา อาศัยปฏิภาคนิมิต เป็นอารมณ์ ทำให้เกิดอัปปนาสมาธิ

กสิณ คือ สิ่งที่ทำให้เป็นวง มีขนาดประมาณ ๑ คืบ ๔ นิ้ว เพื่อใช้สำหรับเพ่งบริกรรมให้จิตสงบจากนิวรณ์และเข้าไปแนบแน่นในอารมณ์นั้น

กสิณทั้ง ๑๐ นี้ ใช้เพ่งให้เกิดฌานได้ ตั้งแต่ปฐมฌาน จนถึงจตุตถฌาน (ตามจตุกนัย) หรือ ปัญจมฌาน (ตามปัญจกนัย) ในบรรดาอารมณ์สมถะ ที่ให้ถึงฌานได้ ๓๐ อารมณ์นั้น กสิณทำให้เกิดฌานได้เร็วกว่าอารมณ์อื่น

อสุภะ ๑๐

การพิจารณา

- **วณฺณโต** - โดยสี
- **ลิงฺคโต** - โดยเพศ
- **สณฺฐานโต** - โดยสัณฐาน
- **ทิสโต** – โดยทิศ (บน,ล่าง)
- **โอกาสโต** - โดยที่ตั้ง
- **ปริจเฉทโต** – โดยส่วนต่าง ๆ
- **สนฺธิโต** - โดยที่ต่อ
- **วิวรโต** - โดยช่อง
- **นินฺนโต** - โดยที่ลุ่ม
- **ถลโต** - โดยที่ดอน
- **สมนฺตโต** - โดยรอบ

- **อุทธุมาตกะ** - พองอืด
- **วินีลกะ** - เขียวคล้ำ
- **วิปุพพกะ** - น้ำหนอง
- **วิฉิททกะ** – ขาดเป็นท่อน ๆ
- **วิกขายิตกะ** - ถูกสัตว์กัดกิน
- **วิกขิตตกะ** - อวัยวะกระจัดกระจาย
- **หตวิกขิตตกะ** - ถูกฟันจนย่อยยับ
- **โลหิตกะ** - มีเลือดเต็มไปหมด
- **ปุฬุวกะ** - มีหนอนชอนไช
- **อัฏฐิกะ** - เหลือแต่โครงกระดูก

เหมาะแก่ผู้มีราคจริต

อสุภะ คือ สิ่งที่ไม่สวยงาม ปฏิกูล น่าเกลียด ได้แก่ ซากศพ ต่าง ๆ มี ๑๐ ชนิด

ผลของการเจริญอสุภกรรมฐานเหล่านี้ ได้เพียง **ปฐมฌาน** เท่านั้น เนื่องจากสภาพของซากศพนั้น แปรเปลี่ยนสภาพไปเป็นอย่างอื่นเร็ว ทำให้ใช้เป็นอารมณ์ต่อไปสู่ทุติยฌานไม่ได้

อนุสสติ ๑๐

อนุสสติ แปลว่า การตามระลึก หมายความว่า นึกถึงสิ่งนั้นเนือง ๆ

- **พุทธานุสสติ** - คุณพระพุทธ
- **ธัมมานุสสติ** - คุณพระธรรม
- **สังฆานุสสติ** - คุณพระสงฆ์
- **สีลานุสสติ** - ศีลที่ตนรักษาแล้ว
- **จาคานุสสติ** - ทานที่ตนบริจาคแล้ว
- **เทวตานุสสติ** - คุณของเทวดา
- **มรณานุสสติ** - ความตาย
- **อุปสมานุสสติ** - คุณพระนิพพาน
- **กายคตาสติ** - ระลึกไปในกาย
- **อานาปานสติ** - ระลึกลมหายใจเข้าออก

เหมาะแก่สัทธาจริต

เหมาะแก่พุทธิจริต

ให้บรรลุถึงเพียงอุปจารสมาธิ

ให้บรรลุถึงเพียงปฐมฌาน → เหมาะแก่ราคจริต

ให้บรรลุถึงปัญจมฌาน → เหมาะแก่โมหจริต และวิตกจริต

เนื่องจากสภาพของอารมณ์นั้น มีความละเอียดลึกซึ้งเกินไป ต้องอาศัยการนึกหน่วงมาเป็นอารมณ์ และประมวลความเข้าใจในอารมณ์นั้น ๆ ให้เกิดความเข้าใจ เกิดศรัทธาอย่างต่อเนื่องและลึกซึ้ง

ฉะนั้น อารมณ์เหล่านี้จึงไม่ทำให้บรรลุถึงอัปปนาสมาธิ คือ ฌาน ได้

อนึ่ง บุคคลที่จะบรรลุถึงอุปจารสมาธิได้ต้องประสบด้วยตนเอง หรือ ต้องพากเพียรเจริญอย่างสม่ำเสมอ ติดต่อกันเป็นเวลานาน จึงจะทำให้สมาธิจิตเข้าถึงอุปจาระได้

พุทธคุณ ๙

อรหํ	เป็นผู้ไกลจากกิเลส เป็นผู้ควรเพื่อการบูชา เป็นผู้หักกำแห่งสังสารวัฏได้
สัมมาสัมพุทโธ	เป็นผู้ตรัสเญยยธรรม ๕ ด้วยพระองค์เอง ด้วยอำนาจสัพพัญญุตญาณ
วิชชาจรณสัมปันโน	เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชชา ๓ วิชชา ๘ จรณะ ๑๕
สุคโต	เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว คือ เสด็จไปงาม เสด็จไปสู่ที่ประเสริฐ เสด็จไปที่ควร ตรัสสิ่งที่ถูกที่ควร
โลกวิทู	เป็นผู้รู้แจ้งโลกทั้ง ๓ คือ กามโลก รูปโลก อรูปโลก หรือ สังขารโลก สัตวโลก โอกาสโลก (ที่อยู่ของสัตว์ทั้งหลาย ๓๑ ภูมิ)
อนุตตโร ปุริสัทธัมมสารถิ	เป็นผู้สามารถฝึกบุรุษที่สมควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า ด้วยมรรคมีองค์ ๘
สัตถา เทวมนุสสานัง	เป็นครูผู้สอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
พุทโธ	เป็นผู้รู้ผู้ตื่นผู้เบิกบานด้วยธรรม
ภควา	เป็นผู้มีความจำเริญ จำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์ เป็นผู้มีโชค

สัมมาสัมพุทโธ

๑. สัพพัญญุตญาณ	พระปัญญาที่รอบรู้สรรพสิ่งทั้งปวงโดยไม่มีสิ่งใดขวางกั้น
๒. อาสยานุสยญาณ	พระปัญญาที่รอบรู้อุปนิสัยของสัตว์ทั้งหลาย
๓. อินทริยปโรปริยัติญาณ	พระปัญญาที่รอบรู้อินทรีย์บารมีธรรมของสัตว์ทั้งหลาย

ด้วยอำนาจพระบารมี ๓๐ ทัศ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วีริยะ ขันติ สัจจะ อธิฏฐาน เมตตา อุเบกขา (บารมีสามัญ ๑๐ อุปบารมี ๑๐ ปรมัตถบารมี ๑๐)

มหาบริจาค ๕ คือ ธนบริจาค ปุตตบริจาค ภริยบริจาค อังคบริจาค ชีวิตบริจาค

จริยา ๓ คือ โลกัตถจริยา ญาตัตถจริยา พุทธัตถจริยา

ปัญญาธิกสัมมาสัมพุทธเจ้า ๒๐ อสงไขย แสนมหากัปป์ (๔ อสงไขย)
สัทธาธิกสัมมาสัมพุทธเจ้า ๔๐ อสงไขย แสนมหากัปป์ (๘ อสงไขย) นิยตะ
วีริยาธิกสัมมาสัมพุทธเจ้า ๘๐ อสงไขย แสนมหากัปป์ (๑๖ อสงไขย)

วิชชาจรณสัมปันโน

วิชชา ๓	วิชชา ๘	จรณะ ๑๕
ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ	วิปัสสนาญาณ	**ศรัทธา** ความเชื่อ
ทิพพจักขุญาณ	อิทธิวิธญาณ	**สติ** ความระลึกได้
อาสวักขยญาณ	มโนมยิทธิญาณ	**หิริ** ความละอายบาป
	ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ	**โอตตัปปะ** ความเกรงกลัวบาป
	เจโตปริยญาณ	**วิริยะ** ความพากเพียร
	ทิพพจักขุญาณ	**สุตะ** การศึกษาเล่าเรียน
	ทิพพโสตญาณ	**ปัญญา** ความรอบรู้
	อาสวักขยญาณ	**โภชเนมัตตัญญุตา** รู้จักประมาณในโภชนะ
		ชาคริยานุโยค ประกอบความเพียรเนือง ๆ
		สีล มีศีลบริสุทธิ์
		อินทริยสังวร สำรวมอินทรีย์ ๖ อยู่เสมอ
		รูปฌาน ๔ (ทรงเป็นติกขบุคคล)

สุคโต

เสด็จไปดีแล้ว ๓ ประการ	ทรงตรัสดีแล้ว
เสด็จไปงาม คือ เสด็จไปสู่ที่บริสุทธิ์ปราศจากมลทิน	คำไม่จริง ไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นที่รักของผู้ฟัง ไม่ตรัส
	คำไม่จริง ไม่มีประโยชน์ แม้เป็นที่รักของผู้ฟัง ไม่ตรัส
เสด็จไปประเสริฐ คือ เสด็จไปสู่อมตธรรม	คำจริง แต่ไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นที่รักของผู้ฟัง ไม่ตรัส
	คำจริง แต่ไม่มีประโยชน์ แม้เป็นที่รักของผู้ฟัง ไม่ตรัส
เสด็จไปควร คือ เสด็จไปสู่การพ้นจากสังสารวัฏ	คำจริง มีประโยชน์แม้ไม่เป็นที่รักของผู้ฟัง ก็ทรงเลือกบุคคลตรัส
	คำจริง มีประโยชน์ เป็นที่เป็นรักของผู้ฟัง ก็ทรงเลือกกาลตรัส

โลกวิทู ทรงรู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง

สังขารโลก	โลก คือ สังขารสิ่งปรุงแต่งต่าง ๆ ทั้งวิญญาณกสังขาร (สังขารมีใจครอง) และอวิญญาณกสังขาร (สังขารไม่มีใจครอง)
สัตวโลก	โลกคือหมู่สัตว์ ที่มีสภาพแตกดับทำลายขันธ์ไปเป็นธรรมดา
โอกาสโลก	โลกคือแผ่นดิน ที่ตั้งอาศัยของสัตว์โลก ๓ คือ กามโลก รูปโลก อรูปโลก

สัตถา เทวมนุสสานัง

[พระคุณสมบัติของความเป็นครูของพระพุทธเจ้า]

๑. ทรงสอนสิ่งที่เป็นจริง และเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง

๒. ทรงรู้เข้าใจสิ่งที่สอนอย่างถ่องแท้สมบูรณ์

๓. ทรงสอนด้วยเมตตา มุ่งประโยชน์แก่ผู้รับคำสอนเป็นที่ตั้งไม่หวังผลตอบแทน

๔. ทรงทำได้จริงอย่างที่สอน เป็นตัวอย่างที่ดี

๕. ทรงมีบุคลิกภาพโน้มน้าวจิตใจให้เข้าใกล้ชิดสนิทสนม และพึงพอใจได้ความสุข

๖. ทรงมีหลักการสอน และวิธีสอนยอดเยี่ยม

วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า

๑. สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่าย หรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจได้ยาก หรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ

๒. สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึก ยากลงไปตามลำดับขั้น และความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป อย่างที่เรียกว่า สอนเป็นอนุบุพพิกถา

๓. ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ก็สอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียน ได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง อย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง

๔. สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คุมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่วกวน ไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหา

๕. สอนมีเหตุผล ตรองตามเห็นจริงได้ อย่างที่เรียกว่า สนิทานํ

๖. สอนเท่าที่จำเป็นพอดี สำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก

๗. สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาจะเรียนรู้ และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ตัวเขาเอง

ลักษณะการตรัสสอนของพระพุทธเจ้า

๑. คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รัก ที่ชอบใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส

๒. คำพูดที่จริง ถูกต้อง แต่ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส

๓. คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น - เลือกกาลตรัส

๔. คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส

๕. คำพูดที่จริง ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส

๖. คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น - เลือกกาลตรัส

ลักษณะของพระพุทธเจ้าในเรื่องนี้ คือ ทรงเป็นกาลวาที สัจจวาที ภูตวาที อัตถวาที ธรรมวาที วินัยวาที

อาการที่ทรงปฏิบัติต่อผู้ฟัง

๑. ทรงคำนึงถึงความต่างของผู้ฟัง

๒. ปรับวิธีสอนผ่อนให้เหมาะกับบุคคล

๓. ทรงคำนึงถึงความพร้อม ความสุกงอม ความแก่รอบแห่งอินทรีย์หรือญาณ

๔. สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง

๕. การสอนโดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม

๖. เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นราย ๆ ไปตามควรแก่กาลเทศะ และเหตุการณ์

๗. ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อย ที่มีปัญหา

วิธีการที่ทรงสั่งสอน

๑. ทรงเริ่มต้นให้น่าสนใจ

๒. ทรงสร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลินไม่ให้ตึงเครียด

๓. ทรงสอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ

๔. ทรงสอนโดยเคารพ คือ ตั้งใจสอน ทำจริง

๕. ใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจ สละสลวย เข้าใจง่าย

ลักษณะการสอนของพระพุทธเจ้า

๑. ทรงสอนไปตามลำดับ ไม่ตัดลัดให้ขาดความ

๒. ทรงสอนโดยยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ

๓. ทรงสอนโดยอาศัยพระเมตตาในสัตว์ทั้งหลาย

๔. ไม่ทรงสอนเพราะเห็นแก่อามิส

๕. ทรงสอนโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น

ลีลาการสอนของพระพุทธเจ้า

๑. สันทัสสนา	ชี้ชัด
๒. สมาทปนา	เชิญชวน
๓. สมุตตเตชนา	อาจหาญ
๔. สัมปหังสนา	ร่าเริง

กลวิธี และอุบายประกอบการสอน

๑. การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ
๒. การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาคำอุปมา
๓. การใช้อุปกรณ์การสอน
๔. การทำเป็นตัวอย่าง
๕. การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่
๖. อุบายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล
๗. การรู้จักจังหวะและโอกาส
๘. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ
๙. การลงโทษ และให้รางวัล
๑๐. กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

ภควา ผู้มีโชค

อิสสริยะ ทรงมีอิสระ ความเป็นใหญ่	๑) **อณิมา** หายตัวได้อย่างน่าอัศจรรย์
	๒) **ลฆิมา** เหาะไปในอากาศได้อย่างรวดเร็ว
	๓) **มหิมา** เนรมิตร่างกายให้ใหญ่โตได้ตามต้องการ
	๔) **ปตฺติ** เสด็จไปที่ใดได้ตามพระประสงค์ ไม่มีอุปสรรค
	๕) **ปากัมมะ** เนรมิตเป็นรูปร่างสัณฐานต่าง ๆ ได้อย่างน่าอัศจรรย์
	๖) **อิสีตา** มีอำนาจบังคับบัญชาใจพระองค์เอง และสัตว์โลกได้
	๗) **วสิตา** มีความสามารถเข้าฌานสมาบัติได้รวดเร็วและช่ำชอง
	๘) **ยัตถกามวสายิตา** สามารถทำกิจต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว
ธัมมะ	ทรงมีโลกุตตรธรรม ๙ เป็นคุณวิเศษ เครื่องประดับ
ยสะ	ทรงมีเกียรติยศขจรไปทั่วทุกทิศในโลกทั้ง ๓
สิริ	ทรงมีพระสิริโสภาคย์แห่งพระสรีระงดงาม ดุจกายพรหม
กามะ	ทรงมีความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนาทุกประการ
ปยัตตะ	ทรงมีความเพียรพยายามอย่างเต็มเปี่ยม ในการบำเพ็ญพุทธกิจ ๕ ประการ

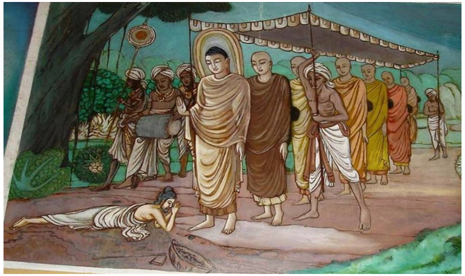
จริยาคุณ

พระมหาโพธิสัตว์ ๓ ประเภท

พระสัมมาสัมพุทธโพธิสัตว์ ๓

พระปัจเจกโพธิสัตว์

พระสาวกโพธิสัตว์

บารมี

บารมีทั้ง ๑๐ ประการนี้ มี ๓ ระดับ

จำแนกด้วยการกระทำ

จำแนกด้วยธรรม

จำแนกด้วยกาล

จำแนก ด้วย ความ ยาก

จำแนกบารมี ๓๐ ทัศ

อุบายสนับสนุนให้สำเร็จบารมี

ปัจจัยเกื้อหนุนให้บารมีให้ถึงความสมบูรณ์ 2

อัธยาศัย ๖

อธิษฐาน ๔

พระมหาโพธิสัตว์ผู้มุ่งพระสัมมาสัมโพธิญาณ

มี ๓ ประเภท (แบ่งตามระยะเวลาสั่งสมบารมี)

พระปัญญาธิกพุทธเจ้า

(อสงไขยกับแสนกัป)

พระสัทธาธิกพุทธเจ้า

(๔ อสงไขยกับแสนกัป)

พระวิริยาธิกพุทธเจ้า

(๑๖ อสงไขยกับแสนกัป)

พระสัมมาสัมพุทธโพธิสัตว์ ๓

ชาติที่ตั้งความปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้า

ถ้าต้องการเป็นเพียงพระสาวกก็ฟังธุรรมเล็กน้อยก็บรรลุอรหัตได้ทันที แต่ไม่ปรารถนา

อุดฆฏิตัญญูโพธิสัตว์

ฟังธรรมจบบาทที่ ๓ ยังไม่จบ

วิปจิตัญญูโพธิสัตว์

ฟังธรรมจบบาทที่ ๔ ยังไม่จบ

เนยยโพธิสัตว์

ฟังธรรมจบบาทที่ ๔

พระปัจเจกโพธิสัตว์

ประเภทปัญญาธิกะ

บำเพ็ญบารมีนาน

๒ อสงไขยกับแสนกัป

ประเภทสัทธาธิกะ และ วิริยาธิกะ

บำเพ็ญบารมีเกิน ๒ อสงไขยกับแสนกัป

แต่ไม่ถึง ๓ อสงไขย

พระสาวกโพธิสัตว์

พระอัครสาวก

บำเพ็ญบารมีนาน ๑ อสไขยกับแสนกัป

พระมหาสาวก (รวมภิกษุเอตทัคคะ)

พระสาวิกาทั้งหลาย(รวมภิกษุณีเอตทัคคะ)

พระพุทธมารดา

พระพุทธบิดา

พระพุทธอุปัฏฐาก

พระอรหันต์ทั้งหลาย

อุบาสกผู้เป็นเอตทัคคะ

อุบาสิกาผู้เป็นเอตทัคคะ

ล้วนบำเพ็ญบารมีนาน ๑ แสนกัป

บารมี

"บารมี- ปรมะ" ชื่อว่า บารมี ก็เพราะ

๑. **ความเป็นเลิศ** (เพราะประกอบด้วยคุณวิเศษมีทานและศีลเป็นต้น)

๒. **ภาวะหรือ การกระทำของผู้เป็นเลิศ** (หมายถึงการกระทำของพระมหาสัตว์ทั้งหลาย)

๓. **ทำให้เต็ม** (คือพระโพธิสัตว์ต้องทำให้เต็ม)

๔. **การบำเพ็ญ** (คือทำหรือรักษาคุณทั้งหลาย มีทาน เป็นต้น)

๕. **ร้อยไว้หรือผูกพัน** (คือพระมหาสัตทั้งหลายย่อมร้อยหรือผูกคุณวิเศษเหล่นั้นไว้)

๖. **ชำระตนให้สะอาด** (คือพระมหาสัตว์ประพฤติบารมีเพื่อชำระตนให้สะอาด)

๗. **ทำให้ถึง** (คือถึงพระนิพพานอันประเสริฐ)

๘. **ขจัดตัดซึ่งโลกนี้** (คือพระมหาสัตว์ประพฤติเพื่อตัดสังสารวัฏฏ์)

๙. **ใส่ลงไป** (คือพระมหาสัตว์ใส่หมู่แห่งคุณทั้งหลายลงในตน)

๑๐. **การทำลายกิเลสหรือสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์**

๑๑. **ปฏิปทาให้ถึงความเป็นยอด** (เลิศ, ยิ่งใหญ่ คือ เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความเป็นเลิศ)

๑๒. **เป็นคุณชาติให้ถึงฝั่งคือพระนิพพาน**

๑๓. **ธรรมที่พึงยินดีก่อน** (คือยินดีบำเพ็ญก่อนบรรลุพระนิพพาน)

บารมี ๓๐ ทัศ

บารมี ๑๐ ประการ มี ๓ ระดับ รวมเป็นบารมี ๓๐ ทัศ ดังนี้

๑. **ทานะ** การให้ แบ่งปัน เสียสละ โดยไม่ยึดติดว่าเป็นของตนอีกต่อไป

๒. **สีละ** การรักษากาย วาจา ใจ ไม่ให้เกิดโทษทั้งแกต่ นและผู้อื่น

๓. **เนกขัมมะ** การสละชีวิตครองเรือนออกบวชบำเพ็ญสมณธรรมเพื่อพ้นจากทุกข์

๔. **ปัญญา** การใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิต ยกระดับจิตขึ้นสูง และแก้ไขปัญหา

๕. **วีริยะ** การพากเพียรเพื่อละบาปอกุศล และเพียรเพื่อบำเพ็ญบุญกุศล

๖. **ขันติ** การอดทน อดกลั้น ต่อสิ่งแวดล้อม และทนต่อคำติและคำชม

๗. **สัจจะ** การรักษาสัจจวาจา ซื่อตรง ไม่คดโกง กล่าวคำที่มีสาระประโยชน์

๘.**อธิฏฐานะ**การตั้งใจไว้ว่าจะประพฤตมิตก่รรมดีและมุ่งมั่นจะทำความดีให้สำเร็จ

๙.**เมตตา** ความมีจิตใจเอิบอิ่มอยดู่วยความปรารถนาต่อสัตว์ร่วมโลกทุกหมู่เหล่า

๑๐.**อุเปกขา** การวางใจไม่ใหฟู้ขึ้นและแฟบลงต่ออารมณ์ที่มากระทบทุกอย่าง

บารมีทั้ง ๑๐ ประการนี้ มี ๓ ระดับ คือ ระดับต้น ระดับกลาง ระดับสูง

๑. **ระดับต้น** เรียกว่า ทานบารมี สีลบารมี เป็นต้น ไปตามลำดับ

๒. **ระดับกลาง** เรียกว่า ทานอุปบารมี สีลอุปบารมี เป็นต้น ไปตามลำดับ

๓. **ระดับสูง** เรียกว่า ทานปรมัตถบารมี สีลปรมัตถบารมี เป็นต้น ไปตามลำดับ

จำแนกด้วยการกระทำ

๑. **บารมี** เป็นการอนุโมทนาการกระทำของผู้อื่น

๒. **อุปบารมี** เป็นการชักชวนให้ผู้อื่นทำ

๓. **ปรมัตถบารมี** เป็นการกระทำด้วยตนเอง

จำแนกด้วยธรรม

๑. **บารมี** เป็นธรรมขาวเจือด้วยธรรมดำ

๒. **อุปบารมี** เป็นธรรมขาวไม่เจือด้วยธรรมดำ

๓. **ปรมัตถบารมี** เป็นธรรมไม่ดำไม่ขาว

จำแนกด้วยกาล

๑. **บารมี** บำเพ็ญในกาลตั้งความปราถนาทางใจ

๒. **อุปบารมี** บำเพ็ญในกาลตั้งความปราถนาทางวาจา

๓. **ปรมัตถบารมี** บำเพ็ญในกาลตั้งความปราถนาทางกาย

จำแนก ด้วย ความ ยาก

๑. **บารมี** เนื่องด้วยวัตถุและทรัพย์นอกกาย

๒. **อุปบารมี** เนื่องด้วยอวัยวะและเลือดเนื้อ

๓. **ปรมัตถบารมี** เนื่องด้วยชีวิต

จำแนกบารมี ๓๐ ทัศ

ทานบารมี	สละธนสารสมบัติบุตรภริยาให้เป็นทาน
ทานอุปบารมี	สละอวัยวะและเลือดเนื้อ ให้เป็นทาน
ทานปรมัตถบารมี	สละชีวิต ให้เป็นทาน
ศีลบารมี	ยอมสละธนสารสมบัติ บุตร ภริยา เพื่อรักษาศีล
ศีลอุปบารมี	ยอมสละอวัยวะและเลือดเนื้อ เพื่อรักษาศีล
ศีลปรมัตถบารมี	ยอมสละชีวิต เพื่อรักษาศีล
เนกขัมมะบารมี	ถือบวช โดยไม่อาลัยในธนสารสมบัติ บุตร ภริยา
เนกขัมมะอุปบารมี	ถือบวช โดยไม่อาลัยในอวัยวะและเลือดเนื้อ
เนกขัมมะปรมัตถบารมี	ถือบวช โดยไม่อาลัยในชีวิต

จริยาคุณ

จำแนกบารมี ๓๐ ทัศ

ปัญญาบารมี	ใช้ปัญญารักษา ธนสารสมบัติ บุตร ภริยา ของผู้อื่น
ปัญญาอุปบารมี	ใช้ปัญญารักษา อวัยวะและเลือดเนื้อ ของผู้อื่น
ปัญญาปรมัตถบารมี	ใช้ปัญญารักษา ชีวิตของผู้อื่น
วิริยะบารมี	มีความเพียร ไม่อาลัยใน ธนสารสมบัติ บุตร ภริยา
วิริยะอุปบารมี	มีความเพียร ไม่อาลัยใน อวัยวะและเลือดเนื้อ
วิริยะปรมัตถบารมี	มีความเพียร ไม่อาลัยในชีวิต
ขันติบารมี	อดทนต่อผู้ที่จะทำร้ายต่อ ธนสารสมบัติ บุตร ภริยา
ขันติอุปบารมี	อดทนต่อผู้ที่จะทำร้ายต่อ อวัยวะและเลือดเนื้อ
ขันติปรมัตถบารมี	อดทนต่อผู้ที่จะทำร้ายต่อ ชีวิต

จำแนกบารมี ๓๐ ทัศ

สัจจะบารมี	ยอมสละธนสารสมบัติ บุตร ภริยา เพื่อรักษาสัจจะ
สัจจะอุปบารมี	ยอมสละอวัยวะและเลือดเนื้อ
สัจจะปรมัตถบารมี	เพื่อรักษาสัจจะ ยอมสละชีวิต เพื่อรักษาสัจจะ
อธิษฐานบารมี	ไม่หวั่นไหวแม้ต้องสูญเสีย ธนสารสมบัติ บุตร ภริยา
อธิษฐานอุปบารมี	ไม่หวั่นไหวแม้ต้องสูญเสีย อวัยวะและเลือดเนื้อ
อธิษฐานปรมัตถบารมี	ไม่หวั่นไหวแม้ต้องสูญเสียชีวิต
เมตตาบารมี	มีเมตตาแม้ต่อผู้ที่จะทำร้าย ธนสารสมบัติ บุตร ภริยา
เมตตาอุปบารมี	มีเมตตาแม้ต่อผู้ที่จะทำร้าย อวัยวะและเลือดเนื้อ
เมตตาปรมัตถบารมี	มีเมตตาแม้ต่อผู้ที่จะทำร้ายชีวิต
อุเบกขาบารมี	วางเฉยได้ต่อผู้ที่จะทำร้าย ธนสารสมบัติ บุตร ภริยา
อุเบกขาอุปบารมี	วางเฉยได้ต่อผู้ที่จะทำร้าย อวัยวะและเลือดเนื้อ
อุเบกขาปรมัตถบารมี	วางเฉยได้ต่อผู้ที่จะทำร้ายชีวิต

จริยาคุณ

จริยาคุณ

มหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ

และกุศลกรรมที่เป็นเหตุให้ได้มาซึ่งลักษณะของมหาบุรุษ

“ภิกษุทั้งหลาย พระมหาบุรุษผู้ประกอบด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการเหล่านี้ ย่อมมีคติ ๒ เท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ...”

“หากอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระราชาจักรพรรดิ เป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา มีมหาสมุทรเป็นขอบเขต...
ถึงพร้อมด้วยรัตนะ ๗ ประการ คือ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว คหบดีแก้ว ปริณายกแก้ว...”

“แต่ถ้าเสด็จออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก...”

สรีระคุณ

มหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ

และกุศลกรรมที่เป็นเหตุให้ได้มาซึ่งลักษณะของมหาบุรุษ

๑. มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน
๒. ที่ฝ่าเท้ามีจักรเกิดแล้ว, มีซี่ตั้งพันพร้อมทั้งกงและดุม
๓. มีส้นพระบาทยื่นยาวออกไป
๔. มีพระองคุลี(ข้อนิ้วมือ) ยาว
๕. มีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม
๖. ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีเส้นที่ข้อพระองคุลีจดกันเป็นรูปตาข่าย
๗. มีข้อพระบาทสูง
๘. มีพระชงฆ์(แข้ง)เรียวดุจแข้งเนื้อทราย
๙. เมื่อประทับยืน ไม่ต้องน้อมพระองค์ลงก็ทรงลูบคลำถึง
พระชานุด้วยฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองได้
๑๐. มีพระคุยหฐานเร้นอยู่ในฝัก
๑๑. มีพระฉวีสีทอง คือคล้ายทองคำ
๑๒. มีพระฉวีละเอียด จนละอองธุลีไม่อาจติดพระวรกายได้
๑๓. มีพระโลมชาติเดี่ยว คือ ในแต่ละขุมมีเพียงเส้นเดียว
๑๔. มีพระโลมชาติปลายงอนขึ้น คือ พระโลมชาติขอดเป็นวงเวียนขวา
ดังกุณฑลสีครามเข้มดังดอกอัญชัน
๑๕. มีพระวรกายตั้งตรงดุจกายพรหม
๑๖. มีพระมังสะ (เนื้อ) ในที่ ๗ แห่งเต็มบริบูรณ์
(คือ หลังมือ ๒ หลังเท้า ๒ บ่า ๒ คอ ๑ มีเนื้อเต็ม)
๑๗. มีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์ดุจลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์
๑๘. มีร่องพระปฤษฎางค์เต็มเสมอกัน
๑๙. มีพระวรกายเป็นปริมณฑลดุจปริมณฑลแห่งต้นไทร
พระวรกายสูงเท่ากับ ๑ วา ของพระองค์
๑ วาของพระองค์เท่ากับส่วนสูงพระวรกาย
๒๐. มีลำพระศอกลมเท่ากันตลอด
๒๑. มีเส้นประสาทรับรสพระกระยาหารได้ดี
๒๒. พระหนุ (คาง) ดุจคางราชสีห์
๒๓. มีพระทนต์ ๔๐ ซี่
๒๔. มีพระทนต์เรียบเสมอกัน
๒๕. มีพระทนต์ไม่ห่างกัน
๒๖. มีพระเขี้ยวแก้วขาวงาม
๒๗. มีพระชิวหา (ลิ้น)ใหญ่ยาว
๒๘. มีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม ตรัสดุจเสียงร้องของนกการเวก
๒๙. มีดวงพระเนตรดำสนิท
๓๐. มีดวงพระเนตรแจ่มใสดุจตาลูกโคเพิ่งคลอด
๓๑. มีพระอุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาวอ่อนเหมือนนุ่น
๓๒. มีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์

- พระอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ
- รูปมงคล ๑๐๘

สรีระคุณ

๑. มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน

"ภิกษุทั้งหลาย เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพที่อยู่อาศัยก่อน ได้เป็นผู้บากบั่นในกุศล ถือมั่นในกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต, มีการบริจาคทาน สมาทานศีล รักษาอุโบสถ ปรนนิบัติมารดาบิดา สมณพราหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้เจริญในตระกูล และในอธิกุศลธรรมอื่น (เช่น รูปาวจรกุศล, เพราะได้กระทำ สร้างสม พอกพูนกรรม (ดี) นั้นๆ ไว้ ภายหลังแตกกาย ตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ครอบงำเทพเหล่าอื่นโดยฐานะ ๑๐ คือ อายุทิพย์ วรรณะทิพย์ สุขทิพย์ ศทิพย์ อธิบดีทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ สัมผัสทิพย์ ครั้นจุติ (ตาย) จากภพนั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ จึงได้มหาปริสลักขณะข้อนี้ คือมีฝ่าเท้าเสมอจรดลงก็เสมอ ยกขึ้นก็เสมอ ฝ่าเท้าถูกต้องพื้นพร้อมกัน.

เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลเหล่านี้ คือ ย่อมเป็นผู้ไม่หวาดหวั่นต่อข้าศึกทั้งภายในและภายนอก คือ ราคะ โทสะ โมหะ ก็ตาม หรือสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ก็ตามในโลกจะข่มไม่ได้"

๒. ที่ฝ่าเท้ามีจักรเกิดแล้ว, มีซี่ตั้งพันพร้อมทั้งกงและดุม

"ภิกษุทั้งหลาย เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพที่อยู่อาศัยก่อนได้ (เคย) เป็นผู้นำสุขมาให้แก่มหาชน เป็นผู้บรรเทาภัยคือความกลัวและความสะดุ้งจัดการคุ้มครองรักษาโดยธรรม ได้ถวายทานมีเครื่องบริวาร (ทานวัตถุ ๑๐ เช่น ข้าวและน้ำ) จึงได้มหาปริสลักษณะข้อนี้ คือ ภายใต้ฝ่าเท้ามีจักรทั้งหลายเกิดขึ้น มีขี่ตั้งพัน พร้อมด้วยกงและคุม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวงมีระยะอันจัดวางไว้ด้วยดี

เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลเหล่านี้ คือ ย่อมเป็นผู้มีบริวารมาก ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ ย่อมเป็นบริวารของตถาคต"

สรีระคุณ

๑๓. มีส้นพระบาทยื่นยาวออกไป

๑๔. มีพระองคุลี(ข้อนิ้วมือ) ยาว

๑๕. มีพระวรกายตั้งตรงดุจกายพรหม

"ภิกษุทั้งหลาย เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพที่อยู่อาศัยก่อนได้เป็นผู้เว้นจากปาณาติบาต วางแล้วซึ่งศัสตราและอาชญา มีความละอาย มีความกรุณาเกื้อกูลแก่สัตว์มีชีวิตทั้งปวง... จึงได้มหาปุริสลักษณะทั้ง ๓ ข้อนี้ คือ มีส้นเท้ายาว, มีข้อนิ้วยาว. มีกายตรงดุจกายพรหม (ข้อที่ ๑๐)

เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลเหล่านี้ คือ ย่อมเป็นผู้มีพระชนมายุยืนยาวตลอดกาลนาน ไม่มีใครสามารถปลงชีวิตตถาคตเสียในระหว่างได้"

สรีระคุณ

๕. มีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม

๖. ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีเส้นที่ข้อพระองคุลีจดกันเป็นรูปตาข่าย

"ภิกษุทั้งหลาย เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพที่อยู่อาศัยก่อน ได้สงเคราะห์ผู้อื่นด้วยสังคหวัตถุ... . จึงได้มหาปุริสลักษณะ ๒ ข้อนี้ คือ มีฝ่ามือและฝ่าเท้าอ่อนนุ่ม มีลายฝ่ามือฝ่าเท้าดุจตาข่าย

...เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลเหล่านี้ คือ ทรงมีบริวารชน (เป็นอันมากหลายกลุ่มหลายพวก) ที่ดี คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาเทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์..."

สรีระคุณ

๗. มีข้อพระบาทสูง

๑๔. มีพระโลมชาติปลายงอนขึ้น คือ พระโลมชาติขอดเป็นวงเวียนขวาดังกุณฑลสีครามเข้มดังดอกอัญชัน

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพที่อยู่อาศัยก่อน ได้เป็นผู้กล่าววาจาประกอบด้วยอรรถด้วยธรรม แนะนำชนเป็นอันมาก เป็นผู้นำโยชน์สุขมาให้แก่สัตว์ทั้งหลาย...ตนเองก็เป็นผู้บูชาธรรม...จึงได้มหาปุริสลักษณะ ๒ ข้อนี้ มีข้อเท้าอยู่สูง, มีปลายขนช้อนขึ้น(ลักษณะที่ ๑๔

... เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลเหล่านี้คือ เป็นผู้เลิศ ประเสริฐ เยี่ยมสุดกว่าสัตว์ทั้งหลาย”

สรีระคุณ

๘. มีพระชงฆ์(แข้ง)เรียวดุจแข้งเนื้อทราย

"ภิกษุทั้งหลาย เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพที่อยู่อาศัยก่อน ได้เป็นผู้บอกศิลปะ (เช่นช่างสาน) วิชา (เช่นหมองู) จรณะ (ศีล ๕, ๑๐, ปาติโมกขสังวร) หรือกรรม (ปัญญาเข้าใจเรื่องกรรม) ด้วยความเคารพ ด้วยหวังว่าสัตว์เหล่านั้นพึงรู้ได้รวดเร็ว พึงปฏิบัติได้รวดเร็ว ไม่พึงยากลำบากนาน จึงได้มหาปริสลักษณะข้อนี้ คือ มีแช้งดังแข้งเนื้อทราย

...เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลเหล่านี้ คือ ทรงได้ปัจจัยที่ควรแก่สมณะ (เช่น ไตรจีวร ได้บริษัทอันเป็นองค์ของสมณะ (พุทธบริษัท ๔) และได้เครื่องสมณบริโภคอันควรแก่สมณะเร็วพลัน (บริขารอื่น ๆ ที่คู่ควรแก่ความเป็นสมณะ)"

สรีระคุณ

๙. เมื่อประทับยืน ไม่ต้องน้อมพระองค์ลงก็ทรงลูบคลำถึงพระชานุด้วยฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองได้

๑๙. มีพระวรกายเป็นปริมณฑลดุจปริมณฑลแห่งต้นไทร พระวรกายสูงเท่ากับ ๑ วา ของพระองค์ ๑ วาของพระองค์เท่ากับส่วนสูงพระวรกาย

"ภิกษุทั้งหลาย เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพที่อยู่อาศัยก่อน ได้เป็นผู้สังเกตุดูมหาชนที่ควรสงเคราะห์ รู้ได้สม่ำเสมอ รู้ได้เอง รู้จักบุคคลธรรมดา และบุคคลพิเศษ ย่อมรู้จักบุคคลนั้น ๆ ว่าควรแก่สิ่งนี้ ๆ ได้เป็นผู้ทำประโยชน์อย่างวิเศษให้ชนชั้นนั้น .... จึงได้มหาบุริสลักษณะ 2 ข้อนี้ คือ มีทรวดทรงดุจต้นไทร (ลักษณะที่ ๑๙) และยามยืนตรงไม่ย่อกาย สามารถใช้มือทั้งสองลูบถึงเข่าได้ (ลักษณะที่ ๙)

... เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลเหล่านี้ คือ ย่อมมั่งคั่งมีทรัพย์มาก มีโภคะมาก ตถาคตจะมีทรัพย์เหล่านี้คือ ศรัทธา หิริ โอตตัปปะ สุตะ จาคะ และปัญญา"

สรีระคุณ

๑๐. มีพระคุยหฐานเร้นอยู่ในฝัก

"ภิกษุทั้งหลาย เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพที่อยู่อาศัยก่อน ได้เป็นผู้สมานญาติมิตรสหาย ผู้เหินห่าง (หรือพลัดพราก) กันไปนาน, (เช่น) สมานไมตรีมารดากับบุตร บุตรกับมารดา บิดากับบุตร บุตรกับบิดา พี่น้องชายกับพี่น้องหญิง พี่น้องหญิงกับพี่น้องชาย ครั้นทำความสามัคคีแล้วก็พลอยชื่นชมยินดีด้วย... จึงได้มหาปุริสลักษณะข้อนี้ คือ มีคุยหฐาน (อวัยวะที่ลับ) ซ่อนอยู่ในฝัก

...เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลเหล่านี้ คือ ย่อมเป็นผู้มีบุตร (สาวก) มาก มีบุตรกล้าหาญ มีลักษณะแห่งคนกล้า อันเสนาแห่งบุคคลอื่นจะย่ำยีไม่ได้"

๑๑. มีพระฉวีสีทอง คือคล้ายทองคำ

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพที่อยู่อาศัยก่อน ได้เป็นผู้ไม่มักโกรธ ไม่มากไปด้วยความแค้น แม้ชนเป็นอันมากว่ากล่าวเอา ก็ไม่ขัดเคือง ไม่โกรธ ไม่พยาบาท...ทั้งเป็นผู้ให้ทานผ้าเปลือกไม้ ผ้าด้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ สำหรับปูลาดและนุ่งห่มอันมีเนื้อละเอียด...จึงได้มหาบุริสลักษณะข้อนี้ คือ มีกายดุจทอง มีผิวดุจทอง.

...เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลเหล่านี้ คือ ย่อมเป็นผู้ได้ผ้าเปลือกไม้ ผ้าด้าย...อันละเอียดอ่อน”

สรีระคุณ

๑๒. มีพระฉวีละเอียด จนละอองธุลีไม่อาจติดพระวรกายได้

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพที่อยู่อาศัยก่อน ได้เข้าไปหาสมณพราหมณ์แล้วสอบถามว่า ท่านผู้เจริญ อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ จึงได้มหาปุริสลักษณะข้อนี้ คือ มีผิวละเอียดอ่อน ธุลีติดอยู่ไม่ได้.

เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลเหล่านี้ คือ เป็นผู้มีปัญญาใหญ่ มีปัญญาหนาแน่น มีปัญญาเครื่องปลื้มใจ ปัญญาว่องไว ปัญญาเฉียบแหลม ปัญญาทำลายกิเลส ไม่มีสัตว์อื่นจะมีปัญญาเสมอหรือยิ่งไปกว่า”

๑๓. มีพระโลมชาติเดี่ยว คือ ในแต่ละขุมมีเพียงเส้นเดียว

"ภิกษุทั้งหลาย เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพที่อยู่อาศัยก่อน ได้เป็นผู้ละเว้นจากมุสาวาท พูดคำจริง คำสัตย์ ถ้อยคำซื่อตรงควรแก่การเชื่อถือไม่หลอกลวงโลก...จึงได้มหาปุริสลักษณะ ๒ ข้อนี้ คือ มีขนขุมละเส้น, มีอุณาโลมหว่างคิ้วสีขาวอ่อนดุจสำลี (ลักษณะที่ ๓๑)

... เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลเหล่านี้ คือ ย่อมเป็นผู้ที่มหาชน คือ ภิกษุ ภิกษุณี...ประพฤติตาม"

๑๖. มีพระมังสะ (เนื้อ) ในที่ ๗ แห่งเต็มบริบูรณ์
(คือ หลังมือ ๒ หลังเท้า ๒ บ่า ๒ คอ ๑ มีเนื้อเต็ม)

"ภิกษุทั้งหลาย เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพที่อยู่อาศัยก่อน ได้เป็นผู้ให้ทาน ของควรเคี้ยว ควรบริโภค ควรลิ้ม ควรดื่ม มีรสอันประณีต...จึงได้มหาปุริสลักษณะข้อนี้ คือ มีเนื้อนูนหนาในที่ ๗ แห่ง คือ ที่หลังมือทั้งสอง ที่หลังเท้าทั้งสอง ที่บ่าทั้งสอง และที่คอมีเนื้อเต็ม

...เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลเหล่านี้ คือ ย่อมได้ของควรเคี้ยวควรบริโภค...อันประณีต"

สรีระคุณ

๑๗. มีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์ดุจลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์

๑๘. มีร่องพระปฤษฎางค์เต็มเสมอกัน

๒๐. มีลำพระศอกลมเท่ากันตลอด

"ภิกษุทั้งหลาย เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพที่อยู่อาศัยก่อน ได้เป็นผู้ใคร่ต่อประโยชน์ ใคร่ความเกื้อกูล ความผาสุก ความเกษมจากโยคะ แก่ชนเป็นอันมากว่า "ไฉนชนเหล่านี้ พึงเป็นผู้เจริญด้วยศรัทธา ศีล สุตะ (การศึกษา) พุทธิ (ความรู้) ...ด้วยทรัพย์และข้าวเปลือก... ด้วยบุตรภรรยา ด้วยทาสกรรมกร... จึงได้มหาปุริสลักษณะ ๓ ข้อนี้ คือ มีกึ่งกายท่อนบนเหมือนกึ่งกายท่อนหน้าของราชสีห์, มีหลังเต็ม, มีคอกลม (ลักษณะที่ ๒๐)

...เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลเหล่านี้ คือ ย่อมเป็นผู้ไม่เสื่อมเป็นธรรมดา คือ ไม่เสื่อมจากศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ไม่เสื่อมจากจากสมบัติทั้งปวง"

สรีระคุณ

๒๑. มีเส้นประสาทรับรสพระกระยาหารได้ดี

"ภิกษุทั้งหลาย เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพที่อยู่อาศัยก่อน ได้เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ด้วยฝ่ามือก็ตาม ก้อนหินก็ตาม ท่อนไม้ก็ตามศัสตราก็ตาม... จึงได้มหาปุริสลักษณะข้อนี้ คือ มีประสาท (ชิวหาปสาท) รับรสอันเลิศ มีปลายประสาทขึ้นเบื้องบน เกิดจากที่คอ รับรสได้สม่ำเสมอ

...เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลเหล่านี้คือ ย่อมเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคน้อย มีความลำบากน้อย ธาตุไฟสมบูรณ์ ช่วยย่อยอาหารได้ดี ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร"

๒๒. พระหนุ (คาง) ดุจคางราชสีห์

"ภิกษุทั้งหลาย เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพที่อยู่อาศัยก่อน ได้เป็นผู้ละเว้นการพูดเพ้อเจ้อ, เป็นผู้พูดควรแก่เวลา กล่าวคำจริง พูดอิงอรรถ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย กล่าวคำมีหลักฐาน มีที่อ้าง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์โดยกาลอันควร. .ย่อมได้มหาปุริสลักษณะข้อนี้ คือ มีคางดุจคางราชสีห์

...เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลเหล่านี้ คือ ย่อมเป็นผู้ที่ศัตรูทั้งภายในและภายนอกกำจัดไม่ได้ ศัตรู (ภายใน) คือ ราคะ โทสะ โมหะ หรือ (ศัตรูภายนอก คือ) สมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลกก็กำจัดพระองค์ไม่ได้"

๒๓. มีพระทนต์ ๔๐ ซี่

๒๕. มีพระทนต์ไม่ห่างกัน

"ภิกษุทั้งหลาย เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพที่อยู่อาศัยก่อน ได้เป็นผู้ละเว้นวาจาส่อเสียด (ไม่พูดให้คนแตกกัน) ฟังความข้างนี้แล้วไปบอกข้างโน้นเพื่อให้คนพวกโน้นแตกร้าวกัน...เป็นผู้สมานพวกแตกกันแล้ว และส่งเสริมพวกที่พร้อมเพรียงกัน เป็นผู้ยินดีในความพร้อมเพรียง กล่าวแต่วาจาที่ทำให้เกิดความพร้อมเพรียง จึงได้มหาปุริสลักษณะ ๒ ข้อนี้ คือ มีฟันครบ ๔๐ ซี่, มีฟันสนิท ไม่ห่างกัน (ลักษณะที่ ๒๕)

...เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลเหล่านี้ คือ เป็นผู้มีบริษัท (หมู่เหล่า) เช่น ภิกษุ ภิกษุณี ไม่แตกกัน"

๒๔. มีพระทนต์เรียบเสมอกัน

๒๖. มีพระเขี้ยวแก้วขาวงาม

"ภิกษุทั้งหลาย เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพที่อยู่อาศัยก่อน ได้เป็นผู้ละมิจฉาชีพ เว้นจากการโกงด้วยตาชั่ง ด้วยของปลอม ด้วยเครื่องตวงวัด จากการรับสินบน, การหลอกลวง การปลิ้นปล้อน เว้นจากการตัด การฆ่า การจองจำ การร่วมทำร้าย การปล้น การกรรโชก...จึงได้มหาปุริสลักษณะ ๒ ข้อนี้ คือ มีฟันอันเรียบเสมอ และมีเขี้ยวขาวงาม (ลักษณะที่ ๒๖)

...เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลเหล่านี้ คือ เป็นผู้มีบริวารเป็นคนสะอาด คือ มีภิกษุ ภิกษุณี. เป็นบริวารอันสะอาด"

สรีระคุณ

๒๗. มีพระชิวหา (ลิ้น)ใหญ่ยาว

๒๘. มีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม ตรัสดุจเสียงร้องของนกการเวก

"ภิกษุทั้งหลาย เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพที่อยู่อาศัยก่อน ได้เป็นผู้ละเว้นการกล่าวคำหยาบ กล่าวแต่วาจาที่ไม่มีโทษ เป็นที่สบายหู เป็นที่ตั้งแห่งความรักซึมซาบใจ เป็นคำพูดของชาวเมือง เป็นที่พอใจชอบใจของชนเป็นอันมาก... จึงได้มหาปุริสลักษณะ ๒ ข้อนี้ คือ มีลิ้นอันเพียงพอ (พระชิวหาใหญ่), มีเสียงเหมือนพรหม พูดเหมือนเสียงนกการเวก

...เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลเหล่านี้ คือ เป็นผู้มีวาจาที่ผู้อื่นเชื่อถือเป็นผู้ที่ภิกษุ ภิกษุณี...เชื่อฟัง"

สรีระคุณ

๒๙. มีดวงพระเนตรดำสนิท

๓๐. มีดวงพระเนตรแจ่มใสดุจตาลูกโคเพิ่งคลอด

"ภิกษุทั้งหลาย เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพที่อยู่อาศัยก่อน ได้เป็นผู้ไม่ถลึงตา ไม่ค้อน ไม่แอบชำเลืองดู เป็นผู้แช่มชื่น มองดูตรง ๆ มองดูผู้อื่นด้วยสายตาอันแสดงความรัก... จึงได้มหาปุริสลักษณะ ๒ ข้อนี้ คือ มีตาเขียวสนิท, มีตาดุจตาโค

...เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลเหล่านี้ คือ เป็นที่ต้องตาของชนเป็นอันมาก ชนทั้งหลายเห็นแล้วรักใคร่พอใจ..."

๓๑. มีพระอุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาวอ่อนเหมือนนุ่น

๓๒. มีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์

"ภิกษุทั้งหลาย เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพที่อยู่อาศัยก่อน ได้เป็นหัวหน้าของชนเป็นอันมาก ในการทำกุศลกรรมทั้งหลาย... ในกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ในการจำแนกทาน การสมาทานศีล...จึงได้มหาปุริสลักษณะข้อนี้ คือ มีศีรษะรับกับกรอบหน้า (หรือมีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์)

...เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลเหล่านี้ คือ ย่อมเป็นผู้ที่มหาชนประพฤติตาม...."

อสีตยานุพยัญชนะ

พระอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ

1	มีนิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทอันเหลืองงาม
2	นิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทเรียวออกไป โดยลำดับแต่ต้นจนปลาย
3	นิ้วพระหัตถ์ แลนิ้วพระบาทกลมดุจนายช่างกลึงเป็นอันดี
4	พระนขาทั้ง 20 มีสีอันแดง
5	พระนขาทั้ง 20 นั้นงอนงามช้อนขึ้นเบื้องบนมิได้ค้อมลงเบื้องต่ำ ดุจเล็บแห่งสามัญชนทั้งปวง
6	พระนขานั้นมีพรรณอันเกลี้ยงกลม สนิทมิได้เป็นริ้วรอย
7	ข้อพระหัตถ์และข้อพระบาทซ่อนอยู่ในพระมังสะ มิได้สูงขึ้นปรากฏออกมาภายนอก
8	พระบาททั้งสองเสมอกัน มิได้ย่อมใหญ่กว่ากัน มาตรว่าเท่าเมล็ดงา
9	พระดำเนินงามดุจอาการเดินแห่งกุญชรชาติ
10	พระดำเนินงามดุจสีหราช

11	พระดำเนินงามดุจดำเนินแห่งหงส์
12	พระดำเนินงามดุจอุสภราชดำเนิน
13	ขณะเมื่อยืนจะย่างดำเนินนั้น ยกพระบาทเบื้องขวา ย่างไปก่อน พระกายเยื้องไปข้างเบื้องขวาก่อน
14	พระชานุมณฑลเกลี้ยงกลมงามบริบูรณ์ บมิได้เห็นอัฏฐิสะบ้าปรากฏออกมาภายนอก
15	มีบุรุษพยัญชนะบริบูรณ์ คือมิได้มีกิริยามารยาทคล้ายสตรี
16	พระนาภีมิได้บกพร่อง กลมงามมิได้วิกลในที่ใดที่หนึ่ง
17	พระอุทรมีสัณฐานอันลึก
18	ภายในพระอุทรมีรอยเวียนเป็นทักขิณาวัฏฏ
19	ลำพระเพลาทั้งสองกลมงามดุจลำสุวรรณกัททลี
20	ลำพระกรทั้งสองงามดุจงวงแห่งเอราวัณเทพยหัตถี

สรีระคุณ

อสีตยานุพยัญชนะ

พระอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ

21	พระอังคาพยพใหญ่น้อยทั้งปวงจำแนกเป็นอันดี คือ งามพร้อมทุกสิ่งหาที่
22	พระมังสะที่ควรจะหนาก็หนา ที่ควรจะบางก็บางตามที่ทั่วทั้งประสรีรกาย
23	พระมังสะมิได้หดหู่ในที่ใดที่หนึ่ง
24	พระสรีรกายทั้งปวงปราศจากต่อมและไฝปาน มูลแมลงวันมิได้มีในที่ใดที่
25	พระกายงามบริสุทธิ์พร้อมสมกันโดยตามลำดับทั้งเบื้องบนแลเบื้องล่าง
26	พระกายงามบริสุทธิ์พร้อมสิ้นปราศจากมลทินทั้งปวง
27	ทรงพระกำลังมาก เสมอด้วยกำลังแห่งกุญชรชาติ ประมาณถึงพันโกฏิช้าง ถ้าจะประมาณด้วยกำลังบุรุษก็ได้ถึงแสนโกฏิบุรุษ
28	มีพระนาสิกอันสูง
29	สัณฐานนาสิกงามแฉล้ม
30	มีพระโอษฐ์เบื้องบนเบื้องต่ำมิได้เข้าออกกว่ากัน เสมอเป็นอันดี มีพรรณแดงงามดุจสีผลตำลึงสุก

31	พระทนต์บริสุทธิ์ปราศจากมูลมลทิน
32	พระทนต์ขาวดุจดังสีสังข์
33	พระทนต์เกลี้ยงสนิทมิได้เป็นริ้วรอย
34	พระอินทรีย์ทั้ง 5 มีจักขุนทรีย์เป็นอาทิงามบริสุทธิ์ทั้งสิ้น
35	พระเขี้ยวทั้ง 4 กลมบริบูรณ์
36	ดวงพระพักตร์มีสัณฐานยาวสวย
37	พระปรางค์ทั้งสองดูเปล่งงามเสมอกัน
38	ลายพระหัตถ์มีรอยอันลึก
39	ลายพระหัตถ์มีรอยอันยาว
40	ลายพระหัตถ์มีรอยอันตรง บ่มิได้ค้อมคด

สรีระคุณ

อสีตยานุพยัญชนะ

พระอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ

41	ลายพระหัตถ์มีรอยอันแดงรุ่งเรือง
42	รัศมีพระกายโอภาสเป็นปริมณฑลโดยรอบ
43	กระพุ้งพระปรางค์ทั้งสองเคร่งครัดบริบูรณ์
44	กระบอกพระเนตรกว้างแลยาวงามพอสมกัน
45	ดวงพระเนตรกอปรด้วยประสาททั้ง 5 มีขาวเป็นอาทิ ผ่องใสบริสุทธิ์ทั้งสิ้น
46	ปลายเส้นพระโลมาทั้งหลายมิได้งอมิได้คด
47	พระชิวหามีสัณฐานอันงาม
48	พระชิวหาอ่อนบ่มิได้กระด้างมีพรรณอันแดงเข้ม
49	พระกรรณทั้งสองมีสัณฐานอันยาวดุจกลีบปทุมชาติ
50	ช่องพระกรรณมีสัณฐานอันกลมงาม

51	ระเบียบพระเส้นทั้งปวงนั้นสละสลวยบ่มิได้หดหู่ในที่อันใดอันหนึ่ง
52	แถวพระเส้นทั้งหลายซ่อนอยู่ในพระมังสะทั้งสิ้น บ่มิได้เป็นคลื่นฟูขึ้นเหมือนสามัญชนทั้งปวง
53	พระเศียรมีสัณฐานงามเหมือนฉัตรแก้ว
54	ปริมณฑลพระนลาฏโดยกว้างยาวพอสมกัน
55	พระนลาฏมีสัณฐานอันงาม
56	พระโขนงมีสัณฐานอันงามดุจคันธนูอันก่งไว้
57	พระโลมาที่พระโขนงมีเส้นอันละเอียด
58	เส้นพระโลมาที่พระโขนงงอกขึ้นแล้วล้มราบไปโดยลำดับ
59	พระโขนงนั้นใหญ่
60	พระโขนงนั้นยาวสุดหางพระเนตร

อสีตยานุพยัญชนะ

พระอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ

61	ผิวพระมังสะละเอียดทั่วทั้งพระกาย
62	พระสรีรกายรุ่งเรืองไปด้วยสิริ
63	พระสรีรกายมิได้มัวหมอง ผ่องใสอยู่เป็นนิตย์
64	พระสรีรกายสดชื่นดุจดวงดอกปทุมชาติ
65	พระสรีรสัมผัสอ่อนนุ่มสนิท บ่มิได้กระด้างทั่วทั้งพระกาย
66	กลิ่นพระกายหอมฟุ้งดุจกลิ่นสุคนธกฤษณา
67	พระโลมามีเส้นเสมอกันทั้งสิ้น
68	พระโลมามีเส้นละเอียดทั่วทั้งพระกาย
69	ลมอัสสาสะและปัสสาสะลมหายพระทัยเข้าออกก็เดินละเอียด
70	พระโอษฐมีสัณฐานอันงามดุจแย้ม

71	กลิ่นพระโอษฐหอมดุจกลิ่นอุบล
72	พระเกสาดำเป็นแสง
73	กลิ่นพระเกสาหอมฟุ้งขจรตลบ
74	พระเกสาหอมดุจกลิ่นโกมลบุบผชาติ
75	พระเกสามีสัณฐานเส้นกลมสลวยทุกเส้น
76	พระเกสาดำสนิททั้งสิ้น
77	พระเกสากอปรด้วยเส้นอันละเอียด
78	เส้นพระเกสามิได้ยุ่งเหยิง
79	เส้นพระเกสาเวียนเป็นทักขิณาวัฏฏทุกๆ เส้น
80	วิจิตรไปด้วยระเบียบพระเกตุมาลา กล่าวคือถ่องแถวแห่งพระรัศมีอันโชตนาการขึ้น ณ เบื้องบนพระอุตมังคสิโรตม์ฯ

สรีระคุณ

ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทของพระหาบุรุษ ปรากฏรูปมงคล ๑๐๘

สรีระคุณ

"เมื่อพราหมณ์ทั้งหลายจะทำนายพระลักษณะอันอื่นสิ้นไป จึงกราบทูลว่า **จกฺกานิ ชาตานิ** พระพุทธเจ้าข้า พระราชโอรสอันเป็นที่รักของพระองค์นี้ มีพระหัตถ์และพระบาททั้ง ๒ ซ้ายขวา กอรปด้วยจักรลักษณะเทินปรากฏแจ่มกระจ่าง ในพื้นรอบนอกนั้นกอรปด้วยอัฏฐุตตรสตมงคล รูป ๑๐๘ ประการ คือ...

รูปหอกแก้ว
กระจกส่องพระพักตร์
รูปดอกพุดซ้อน
รูปสายสร้อย
รูปสายสังวาลย์
รูปดั่งถักด้วยหวาย
รูปปลาทั้งคู่
รูปปราสาท
รูปขอแก้ว
รูปเสาไต้
รูปพระขรรค์
รูปตาลิปัตร
รูปพัดหางนกยูง
รูปเศวตฉัตร
รูปมงกุฎ
รูปบาตร

รูปพวงดอกมะลิ
รูปดอกอุบลเขียว
รูปดอกอุบลขาว
รูปกงจักร
รูปจามรทอง
รูปดอกบัวหลวง
รูปหม้อเต็มด้วยน้ำ
รูปถาดเต็มด้วยน้ำ
รูปมหาสมุทร
รูปเขาจักรวาล
รูปป่าหิมพานต์
รูปเขาสิเนรุ
รูปพระจันทร์
รูปพระอาทิตย์
รูปหมู่ดาวนักษัตรฤกษ์
รูปทวีปใหญ่ ๔

รูปทวีปน้อย ๒ พัน
รูปพระยาจักรพรรดิ
รูปสังข์ทักษิณาวัฏ
รูปแม่น้ำใหญ่ทั้ง ๗
รูปสัตตพันธคีรี
รูปสระใหญ่ทั้ง ๗
รูปพญาข้างฉัททันต์
รูปปลาฉนาก
รูปธงชายและธงปฎาก
รูปเก้าอี้
วาลวิชนี
เกลาสปพุพโต
สีหราชา
พุยคุฆราชา
ทีปิราชา
วลาหโก

รูปพัดวาลวิชนี
รูปเขาไกรลาส
รูปพญาราชสีห์
รูปพญาเสือโคร่ง
รูปพญาเสือเหลือง
รูปพญาวัสสพลาหก
รูปช้างอุโบสถตระกูล
รูปพญาครุฑ
รูปพญานาค
รูปพญาหงส์
รูปพญาไก่เถื่อน
รูปพญาอุสุภราช
รูปช้างเอราวัณ
รูปมังกรทอง
รูปแมลงภู่ทอง
รูปบัลลังก์แก้ว

รูปเต่าทอง
รูปสำเภาทอง
รูปคาวีแม่ลูก
รูปกินนร
รูปนางกินนรี
รูปนกการเวก
รูปนกยูง
รูปพญานกกะเรียน
รูปนกจากพราก
รูปพญานกพรรหิก
รูปเทวโลกทั้ง ๖ ชั้น
รูปพรหมโลก ๑๖ ชั้น

มงคลรูปทั้ง ๑๐๘ ประการนี้ ล้วนเป็นบริวารแวดล้อมซึ่งจักร รูปจักรทั้งคู่อันกอร์ปด้วยมงคลรูปทั้ง ๑๐๘ ประการนี้ เป็นมหาบุรุษลักษณะประการ ๑ พระมหาบุรุษได้ด้วยอานิสงส์ผลแห่งการที่ได้อบรมพระบารมีมาแต่กาลก่อน ๆ นั้นนับได้ ๔ อสงไขยแสนกัป"

สรุปประเด็นวิเคราะห์มหาปุริสลักษณะที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก

พระสูตร	มหาปุริสลักษณะในพระสุตตันตปิฎก			
	1.1	1.2	1.3	ที่มา
อัมพัฏฐสูตร		✓	✓	ที.สี. (แปล) 9/ 258-296/ 89-109
โสณทัณฑสูตร		✓		ที.สี. (แปล) 9/ 304/ 114-115
มหาปทานสูตร	✓			ที.ม. (แปล) 10/ 33-35/ 15-20
ลักขณสูตร	✓			ที.ปา. (แปล)11/ 201-240/ 163-197
พราหมณวรรค พรหมายุสูตร				ม.ม. (แปล) 13/ 384-395/ 472-490
- อุตตรมาณพ		✓	✓	
- พรหมายุพราหมณ์	✓	✓	✓	
พราหมณวรรค จังกีสูตร		✓		ม.ม. (แปล)13/ 425/ 824
จูฬนิทเทส ปารายนวรรค วัตถุคาถา				
- อชิตมาณพ	✓	✓		ขุ.สุ. (แปล)25/ 1025-1029/ 742-743 ขุ.จู. (แปล)30/ 43-47/ 8-9
- พาวรีพราหมณ์		✓		
มหาวรรค นาลกสูตร (อสิตดาบส)		✓		ขุ.สุ. (แปล)25/ 685-704/ 663-667

1.1. มหาปุริสลักษณะที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแก่เหล่าภิกษุด้วยพระองค์เอง

1.2. มหาปุริสลักษณะที่เป็นองค์ความรู้ของพราหมณ์

1.3. มหาปุริสลักษณะที่พระพุทธองค์ทรงแสดงอิทธาภิสังขารให้ปรากฏแก่พราหมณ์

อ้างอิงจาก:
วารสาร บัณฑิตศาส์น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ปีที่ 16 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2561

สรีระคุณ

พระธรรมคุณ

สวากขาโต ภควตา ธัมโม	พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว
สนฺทิฏฐิโก	เป็นธรรมอันผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง
อกาลิโก	เป็นธรรมที่ปฏิบัติได้และให้ผลได้ไม่จำกัดกาล
เอหิปัสสิโก	เป็นธรรมที่ควรเรียกให้มาดู (เรียกให้มาพิสูจน์)
โอปนยิโก	เป็นธรรมที่น้อมเข้ามาใส่ตน
ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญฺญูหิ	เป็นธรรมที่ผู้รู้ พึงรู้ได้เฉพาะตน
สวากขาตธรรม คือ ธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว มี ๑๐ ประการ คือ ปริยัติธรรม (๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์) มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑	

พระสังฆคุณ

สุปฏิปันโน	เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว	เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยไตรสิกขา
อุชุปฏิปันโน	เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว	เป็นผู้ปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา
ญายปฏิปันโน	เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อรู้แจ้งธรรม	เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อมุ่งพระนิพพาน
สามีจิปฏิปันโน	เป็นผู้ปฏิบัติสมควรแล้ว	เป็นผู้ปฏิบัติโดยเป็นธัมมานุธัมมปฏิบัติ
อาหุเนยโย	เป็นผู้ควรแก่ของบูชา	เป็นผู้ควรแก่อามิสบูชา และปฏิบัติบูชา
ปาหุเนยโย	เป็นผู้ควรแก่ของต้อนรับ	เป็นยอดอาคันตุกะ
ทักขิเณยโย	เป็นผู้ควรรับทักษิณาทาน	เป็นผู้ยังอานิสงส์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้ถวาย
อัญชลีกรณีโย	เป็นผู้ควรแก่การทำอัญชลี	เป็นผู้อุดมด้วยคุณ มีศีล เป็นต้นอันบวร
อนุตตรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสส	เป็นเนื้อนาบุญของโลกอันยอดเยี่ยม	เป็นผู้สามารถยังผล คือ วิบากสมบัติ ทั้งที่เป็นภวสมบัติ และโภคสมบัติ อันโอฬาร

สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า มี ๒ ประเภท คือ **สมมุติสงฆ์** ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ พระภิกษุณีสงฆ์ ที่เป็นปุถุชนโดยทั่วไป ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ และ **อริยสงฆ์** คือ พระอริยบุคคล ๔ คู่ ๘ บุคคล ทั้งที่ครองเพศเป็นฆราวาส หรือ ครองเพศเป็นบรรพชิต ซึ่งได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน แล้ว

การรักษาศีลให้เป็นอารมณ์กัมมัฏฐาน (สีลานุสสติ)

๑.	ต้องชำระศีลของตนให้พ้นจากโทษทั้ง ๔ ประการ คือ ไม่ให้ ขาด ทะลุ ด่าง พร้อย
๒.	การรักษาศีล ไม่เจือปนด้วยอำนาจตัณหาและทิฏฐิ คือ ความปรารถนาภวสมบัติและโภคสมบัติ โดยการรักษาให้เป็น **อนิสสิตศีล**
๓.	สำรวมระวังกาย วาจา ให้ตั้งอยู่ในสิกขาบทบัญญัติ อย่างเคร่งครัด ด้วยความเคารพยำเกรง
๔.	ประพฤติอย่างเคร่งครัด แม้อันธพาลชนจะไม่เห็นชอบด้วย ก็ไม่หวั่นไหว
๕.	ต้องประกอบความรู้ความเข้าใจในศีลนั้น เป็นอย่างดี ที่จะทำให้เกิดขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิ ตามลำดับ

ศีลที่บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสนั้น ได้แก่ **ศีลในองค์มรรค** คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ ซึ่งเป็นอารมณ์ของปัญญาได้แก่ จาตุปาริสุทธิศีล ๔ มีปาติโมกขสังวรศีล เป็นต้น

การบริจาคทานให้เป็นอารมณ์กัมมัฏฐาน (จาคานุสสติ)

๑. ธัมมิยลัทธวัตถุ	ไทยธรรมที่ได้มาเป็นของบริสุทธิ์ มีความชอบธรรม
๒. เจตนาสัมปทา	มีเจตนาในการเสียสละอย่างแรงกล้า ทั้ง ๓ กาล คือ บุพพเจตนา มุญจนเจตนา อปรเจตนา
๓. มุตตจาคี	ตั้งใจเสียสละ เพื่อกำจัดความตระหนี่ และตัณหา มานะ ทิฏฐิ
การบริจาคทาน เป็นบาทเบื้องต้นที่จะทำให้เป็นผู้ทรงศีล ศีลเป็นบาทให้เกิดสมาธิ สมาธิเป็นบาทให้เกิดปัญญา เป็นลำดับ	

เทวธรรม (เทวตานุสสติ)

สัทธา ความเชื่ออย่างมั่นคง	**วิริยะ** ความพากเพียรพยายาม
หิริ ความละอายบาป	**สติ** ความระลึกรู้สึกตัว (มีจิตสำนึกที่ดี)
โอตตัปปะ ความเกรงกลัวบาป	**ปัญญา** ความรอบรู้ในสิ่งทั้งปวง ตามความเป็นจริง
พาหุสัจจะ ความคงแก่เรียน	(เทวธรรม ๒ คือ หิริ โอตตัปปะ)
ธรรม ๗ ประการนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **สัปปุริสธรรม** แปลว่า ธรรมของสัตบุรุษ	

อุปสมานุสสติ (พระนิพพาน

มทนิมมทโน บรรเทาความเมา	**วิราโค** สำรอกราคะ	**ทีปัง** เป็นดุจเกาะที่พ้นโอฆะ
ปิปาสวินโย กำจัดความกระหาย	**นิโรโธ** ดับสนิทซึ่งขันธ์ ๕	**วิสุทธิ** เป็นธรรมหมดจด
อาลยสมุคฆาโต ถอนความอาลัย	**อชรัง** ไม่มีความแก่	**วรัง** เป็นธรรมอันประเสริฐ
วัฏฏูปัจเฉโท ตัดเสียซึ่งวัฏฏะ	**อมตัง** ไม่มีความตาย	**นิปุณัง** เป็นธรรมละเอียดอ่อน
ตัณหักขโย สิ้นตัณหา	**ธุวัง** มีสภาพมั่นคง ยั่งยืน	**อสังขตัง** ไม่ถูกปรุงแต่งใด ๆ
นิปปัญโจ ไม่มีกิเลสเครื่องเนิ่นช้า	**เขมัง** เป็นธรรมอันเกษม	**โมกโข** เป็นธรรมเครื่องหลุดพ้น
สัจจะ เป็นของประเสริฐจริง	**อัพภูตัง** เป็นธรรมน่าอัศจรรย์	**เสฏโฐ** เป็นธรรมประเสริฐสุด
ปารัง เป็นฝั่งอันเกษมจากโยคะ	**อนีติกัง** ไม่มีภัยอันตราย	**อนุตตโร** เป็นธรรมอันยอดเยี่ยม
สทุททสัง ผู้มีปัญญาน้อยเห็นได้ยาก	**ตาณัง** เป็นเครื่องต้านทาน	**โลกัสสันโต** เป็นธรรมสุดโลก
สิวัง เป็นธรรมที่ปราศกิเลสน่ารังเกียจ	**เลณัง** เป็นที่หลีกเร้นภัย	**อัจจุตัง** เป็นธรรมไม่เคลื่อน (ตาย)
อัจจันตัง ก้าวล่วงขันธ์ ๕ เสียได้	**จาโค** สละความทะยานอยาก	**อนาลโย** ไม่มีอาลัย
ปฏินิสสัคโค สละความยึดถือ	**มุตติ** หลุดพ้นจากตัณหา	

มรณานุสสติ

๑. สมุจเฉทกมรณะ	ตายเด็ดขาด ได้แก่ การปรินิพพานของพระอรหันต์
๒. ขณิกมรณะ	ตายเป็นขณะ ๆ ได้แก่ การดับของสังขารธรรม คือ รูป นาม
๓. สมมุติมรณะ	ตายโดยสมมุติ ได้แก่ การตายของสัตว์ทั้งหลาย
๔. ชีวิตินทริยุปัจเฉทกมรณะ	การดับของรูปชีวิตินทรีย์ และนามชีวิตินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลาย

เหตุให้เกิดความตาย ๔ อย่าง

<table>
<tr><td>๑. กัมมักขยมรณะ</td><td>ตายเพราะสิ้นกรรม</td><td rowspan="3">กาลมรณะ
(ตายตามกาลเวลา)
เป็นอารมณ์ของมรณานุสสติ</td></tr>
<tr><td>๒. อายุกขยมรณะ</td><td>ตายเพราะสิ้นอายุ</td></tr>
<tr><td>๓. อุภยักขยมรณะ</td><td>ตายเพราะสิ้นทั้ง ๒ อย่าง</td></tr>
<tr><td>๔. อุปัจเฉททกมรณะ</td><td>ตายเพราะถูกกรรมตัดรอน</td><td>อกาลมรณะ (ตายก่อนกาล)</td></tr>
</table>

กายคตาสติ (อาการ ๓๒)

ตจปัญจกกัมมัฏฐาน	วักกปัญจกกัมมัฏฐาน	ปัปผาสปัญจกกัมมัฏฐาน
เกสา ผมทั้งหลาย	**มังสัง** เนื้อ	**หทยัง** หัวใจ
โลมา ขนทั้งหลาย	**นหารู** เส้นเอ็นทั้งหลาย	**ยกนัง** ตับ
นขา เล็บทั้งหลาย	**อัฏฐี** กระดูกทั้งหลาย	**กิโลมกัง** พังผืด
ทันตา ฟันทั้งหลาย	**อัฏฐิมิญชัง** เยื่อในกระดูก	**ปิหกัง** ไต
ตโจ หนัง	**วักกัง** ม้าม	**ปัปผาสัง** ปอด
มัตถลุงคปัญจกกัมมัฏฐาน	**เมทฉักกกัมมัฏฐาน**	**มุตตฉักกกัมมัฏฐาน**
อันตัง ไส้ใหญ่	**ปิตตัง** น้ำดี	**อัสสุ** น้ำตา
อันตคุณัง ไส้น้อย	**เสมหัง** เสลด	**วสา** มันเหลว
อุทริยัง อาหารใหม่	**ปุพโพ** น้ำหนอง	**เขโฬ** น้ำลาย
กรีสัง อาหารเก่า	**โลหิตัง** เลือด	**สังฆาณิกา** น้ำมูก
มัตถลุงคัง มันสมอง	**เสโท** เหงื่อ **เมโท** มันข้น	**ลสิกา** ไขข้อ **มุตตัง** น้ำมูตร

อานิสงส์ของการเจริญกายคตาสติ ๕ ประการ

๑. ย่อมสามารถข่มความยินดี และไม่ยินดีในอัตภาพร่างกายได้

๒. ย่อมสามารถข่มความกลัวภัยทั้งหลายได้

๓. ย่อมสามารถอดทนต่อความร้อนและความหนาวได้

๔. ย่อมสามารถอดกลั้นทุกขเวทนาอันแรงกล้าได้

๕. อาศัยวรรณะต่าง ๆ ในโกฏฐาส จะเป็นผู้ได้ฌานทั้ง ๔ (หรือ ๕) ตลอดถึงอภิญญา ๖ ได้

อานาปานสติ

วิธีการกำหนดลมหายใจเข้าออก

จตุกกะที่ ๑

๑. เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ว่า หายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ว่าหายใจออกยาว

๒. เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ว่า หายใจเข้าสั้น เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ว่า หายใจออกสั้น

๓. ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้รู้หายใจเข้าและหายใจออก ทั้งหมดโดยชัดแจ้งทั้งต้นลม กลางลม และปลายลม

๔. ย่อมสำเหนียกว่า เราจะทำลมเข้า และลมออก ที่หยาบให้ละเอียดแล้ว จึงหายใจเข้า และหายใจออก

จตุกกะที่ ๒

๑. สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้รู้ชัดซึ่งปีติหายใจเข้า สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้รู้ชัดซึ่งปีติหายใจออก

๒. สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้รู้ชัดซึ่งสุขหายใจเข้า สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้รู้ชัดซึ่งสุขหายใจออก

๓. สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้รู้ชัดซึ่งจิตสังขารหายใจเข้า สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้รู้ชัดซึ่งจิตสังขารหายใจออก

๔. สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้ระงับจิตสังขารหายใจเข้า สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้ระงับจิตสังขารหายใจออก

จตุกกะที่ ๓

๑. สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้จิตหายใจเข้า สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้จิตหายใจออก

๒. สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้ยังจิตให้บันเทิงยิ่งหายใจเข้า สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้ยังจิตให้บันเทิงยิ่งหายใจออก

๓. สำเหนียกว่า เราจักตั้งจิตมั่นหายใจเข้า สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้ตั้งจิตมั่นหายใจออก

๔. สำเหนียกว่า เราจักเปลื้องจิตหายใจเข้า สำเหนียกว่า เราจักเปลื้องจิตหายใจออก

จตุกกะ ที่ ๔

๑. สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยงหายใจเข้า สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยงหายใจออก

๒. สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็นความคลายไปหายใจเข้า สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็นความคลายไปหายใจออก

๓. สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็นความดับไปหายใจเข้า สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็นความดับไปหายใจออก

๔. สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็นความสละทิ้งไปหายใจเข้า สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็นความสละทิ้งไปหายใจออก

การมนสิการในอานาปานสติ

๑. คณนานัย การ **นับลม** หายใจเข้า-ออก เป็นหมวด ๆ มี ๖ หมวด ตั้งแต่หมวด ๕ (ปัญจกะ) ถึง หมวด ๑๐ (ทสกะ)	**คณนานัย มี ๒ อย่าง** **๑. ธัญญมามกคณนานัย** นัยที่เปรียบเหมือนคนตวงข้าวเปลือก คือ นับแบบช้า ๆ และชัดเจน เช่น หายใจเข้า นับ ๑ หายใจออก นับ ๑ **๒. โคปาลกคณนานัย** นัยที่เปรียบเหมือนคนเลี้ยงโคนับจำนวนโคที่ออกจากคอก โดยการนับเร็ว ๆ เช่น ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ เป็นต้น
๒. อนุพันธนานัย การกำหนดรู้ ตามลม หายใจเข้า-ออก ทุก ๆ ขณะ โดยไม่พลั้งเผลอ	
๓. ผุสนานัย การกำหนดรู้ที่ ลมกระทบ ขณะกำหนดรู้ตามคณนานัย และอนุพันธนานัย คือ ขณะที่นับลม และตามลม อยู่นั้น มีความรู้อยู่ที่ลมกระทบด้วย	
๔. ฐปนานัย การกำหนดรู้ลมหายใจเข้า-ออก โดยอนุพันธนานัยกับ ผุสนานัย ที่เป็นไปอยู่นั้น ครั้นปฏิภาคนิมิตปรากฏ จิตก็จะเปลี่ยนจากการกำหนดรู้การกระทบของลม และเข้าไปตั้งมั่นจดจ่ออยู่ในปฏิภาคนิมิตอย่างเดียว จนกระทั่งรูปฌานเกิดขึ้น ฐปนานัย จึงหมายเอา **อัปปนา**	

คนที่ไม่มีลมหายใจ ๘ จำพวก

๑. ทารกที่อยู่ในครรภ์มารดา

๒. คนดำน้ำ

๓. คนสลบ

๔. คนตาย

๕. ผู้เข้าปัญจมฌาน

๖. รูปพรหมบุคคล

๗. อรูปพรหมบุคคล

๘. ผู้เข้านิโรธสมาบัติ

อานิสงส์ของอานาปานสติ ๓ ประการ

๑. อานาปานสติ เป็นกรรมฐานที่บำเพ็ญเพื่อตัดเสียซึ่งอกุศลวิตก มีกามวิตก เป็นต้น

๒. อานาปานสติ ย่อมเป็นมูลแห่งการทำวิชชา และวิมุตติให้สมบูรณ์ได้

๓. สามารถทำความรู้ลมหายใจเข้า- ออกที่เป็นจริมกะ คือ ลมหายใจครั้งสุดท้ายที่ดับลงไปได้

จริมกะ มี ๓ ประการ

๑. ภวจริมกะ ลมหายใจครั้งสุดท้ายด้วยอำนาจแห่งภพ คือ บุคคลที่ตายจากกามโลก ไปเกิดใน **พรหมโลก (ซึ่งไม่มีลมหายใจ)**

๒. ฌานจริมกะ ลมหายใจครั้งสุดท้ายด้วยอำนาจแห่งฌาน คือ ผู้ที่เข้าตั้งแต่ต้นจนถึงปัญจมฌาน (ดับลมหายใจชั่วขณะ)

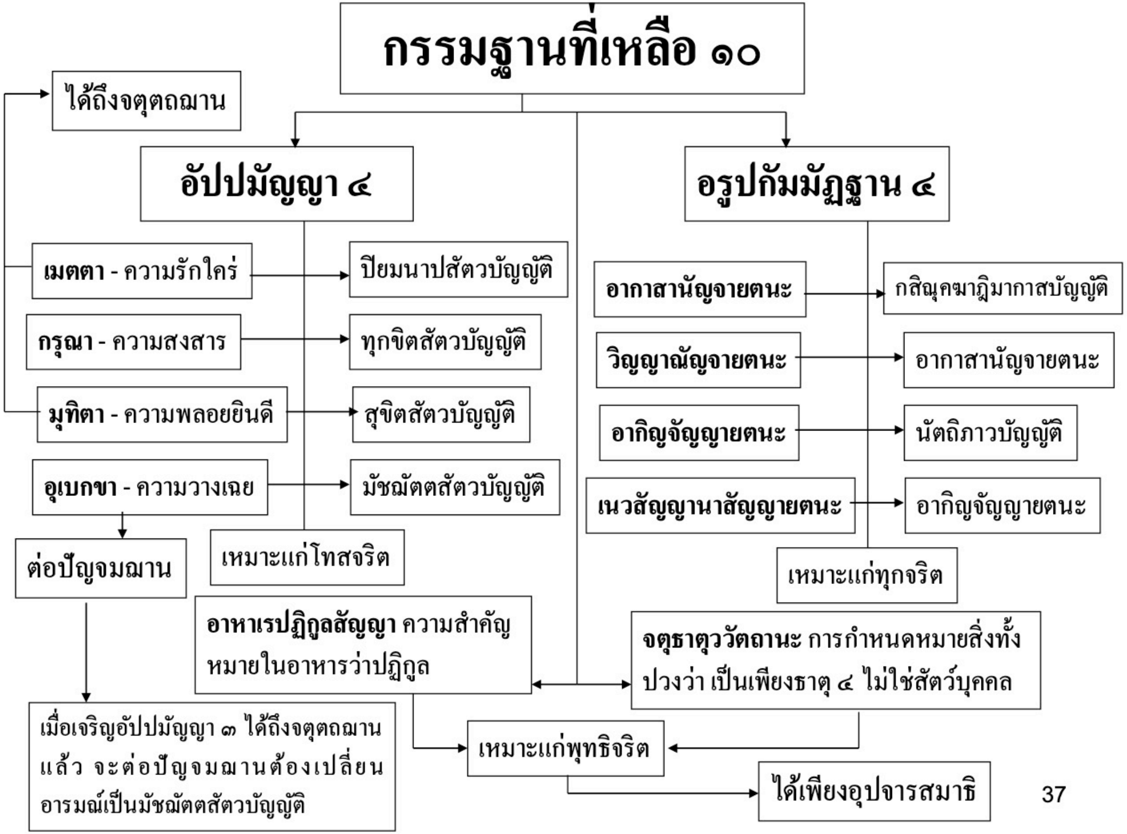
๓. จุติจริมกะ ลมหายใจครั้งสุดท้ายด้วยอำนาจจุติ การตายจากภพชาติเก่า ที่ดับลงพร้อมจุติจิต

อุคคหโกศล (การทำให้ขึ้นใจ) ๗

๑. วจสา การพิจารณาโดยการท่องด้วยปาก	**๕. ทิสโต** การพิจารณาโดยทิศ (ล่าง – บน)
๒. มนสา การพิจารณาด้วยใจ	**๖. โอกาสโต** การพิจารณาโดยที่ตั้ง (ส่วนของร่างกาย)
๓. วัณณโต การพิจารณาโดยสี	
๔. สัณฐานโต การพิจารณาโดยสัณฐาน	**๗. ปริจเฉทโต** การพิจารณาโดยกำหนดขอบเขต

มนสิการโกศล (ฉลาดในการพิจารณา) ๑๐ อย่าง

๑. อนุปุพพโต พิจารณาไปตามลำดับ	**๖. อนุปุพพมุญจนโต** พิจารณาโดยทิ้งโกฏฐาส ไม่ปรากฏโดยสี สัณฐาน ที่เกิด ที่ตั้ง ขอบเขต ตามลำดับ
๒. นาติสีฆโต พิจารณาไม่เร็วเกินไป	
๓. นาติสณิกโต พิจารณาไม่ช้าเกินไป	**๗. อัปปนาโต** พิจารณาโกฏฐาสอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้ถึงอัปปนา
๔. วิกเขปปฏิพาหนโต พิจารณาโดยบังคับจิตไม่ซัดซ่ายไปในที่อื่น	
๕. ปัญญัตติสมติกกมโต พิจารณาโดยก้าวล่วงบัญญัติ	**๘.๙.๑๐. ตโย จ สุตตันตา** พิจารณาโดยพระสูตรทั้ง ๓ คือ จิตตสูตร สีติภาวสูตร และ ฌังคโกสัลลสูตร

กรรมฐานที่เหลือ ๑๐
ได้ถึงจตุตถฌาน
อัปปมัญญา ๔
อรูปกัมมัฏฐาน ๔
เมตตา - ความรักใคร่
ปิยมนาปสัตวบัญญัติ
กรุณา - ความสงสาร
ทุกขิตสัตวบัญญัติ
มุทิตา - ความพลอยยินดี
สุขิตสัตวบัญญัติ
อุเบกขา - ความวางเฉย
มัชฌัตตสัตวบัญญัติ
ต่อปัญจมฌาน
เหมาะแก่โทสจริต
อากาสานัญจายตนะ
กสิณุคฆาฏิมากาสบัญญัติ
วิญญาณัญจายตนะ
อากาสานัญจายตนะ
อากิญจัญญายตนะ
นัตถิภาวบัญญัติ
เนวสัญญานาสัญญายตนะ
อากิญจัญญายตนะ
เหมาะแก่ทุกจริต
อาหาเรปฏิกูลสัญญา ความสำคัญหมายในอาหารว่าปฏิกูล
จตุธาตุววัตถานะ การกำหนดหมายสิ่งทั้งปวงว่า เป็นเพียงธาตุ ๔ ไม่ใช่สัตว์บุคคล
เมื่อเจริญอัปปมัญญา ๓ ได้ถึงจตุตถฌานแล้ว จะต่อปัญจมฌานต้องเปลี่ยนอารมณ์เป็นมัชฌัตตสัตวบัญญัติ
เหมาะแก่พุทธิจริต
ได้เพียงอุปจารสมาธิ

เมตตา

บุคคลที่ไม่ควรแผ่เมตตาให้ก่อน มี ๔ จำพวก คือ

๑. อัปปิยบุคคล บุคคลผู้ไม่เป็นที่รัก **๒. อติปิยบุคคล** บุคคลผู้เป็นที่รักยิ่ง

๓. มัชฌัตตบุคคล บุคคลที่เป็นกลาง ๆ **๔. เวรีบุคคล** บุคคลผู้เป็นคู่เวรกัน

บุคคลที่แผ่เมตตาโดยเจาะจงไม่ได้ มี ๑ จำพวก คือ

๑. ลิงควิสภาคบุคคล บุคคลผู้เป็นเพศตรงข้าม

บุคคลที่แผ่เมตตาให้ไม่ได้เลย มี ๑ จำพวก คือ

๑. กาลคตบุคคล บุคคลที่ตายไปแล้ว

บุคคลที่ควรแผ่เมตตาให้ตามลำดับ

๑. ปิยบุคคล บุคคลผู้เป็นที่รัก **๒. อติปิยบุคคล** บุคคลผู้เป็นที่รักยิ่ง

๓. มัชฌัตตบุคคล บุคคลที่เป็นปานกลาง **๔. เวรีบุคคล** บุคคลผู้เป็นคู่เวรกัน

สีมสัมเภท คือ การทำลายเขตแดนในบุคคลทั้ง ๔ ได้แก่ การทำจิตให้เป็นไปโดยสม่ำเสมอกันในบุคคลทั้ง ๔ นั้น โดยไม่รัก ไม่เกลียด มีใจเป็นกลาง ตั้งความปรารถนาดีอย่างทั่วหน้ากัน

อานิสงส์ของเมตตา ๑๑ ประการ

๑. **สุขัง สุปติ** หลับเป็นสุข	๗. **นาสสะ อัคคิ วา วิสัง วา สัตถัง วา กมติ** ไฟ ยาพิษ ศาสตราวุธ ทำอันตรายไม่ได้
๒. **สุขัง ปฏิพุชฌติ** ตื่นเป็นสุข	
๓. **น ปาปกัง สุปินัง ปัสสติ** ไม่ฝันร้าย	๘. **ตุวฏัง จิตตัง สมาธิยติ** จิตสงบตั้งมั่นได้เร็ว
๔. **มนุสสานัง ปิโย โหติ** เป็นที่รักของมนุษย์	๙. **มุขวัณโณ วิปปสีทติ** มีหน้าตาผ่องใส
๕. **อมนุสสานัง ปิโย โหติ** เป็นที่รักของอมนุษย์	๑๐. **อสัมมุฬโห กาลัง กโรติ** ไม่หลงตาย
๖. **เทวตา รักขันติ** เทวดาทั้งหลายย่อมรักษา	๑๑. **อุตตริง อัปปฏิวิชฌันโต พรัหมภูปโค โหติ** หากยังไม่บรรลุมรรคผลในชาตินั้น ถ้าได้รูปฌานก็ไปเกิดเป็นรูปพรหม

การแผ่กรุณาให้บุคคล ตามลำดับ

๑. **อัตตบุคคล** คือ ตนเอง
๒. **มัชฌัตตบุคคล** คือ บุคคลที่เป็นปานกลาง
๓. **ปิยบุคคล** คือ บุคคลผู้เป็นที่รัก
๔. **เวรีบุคคล** คือ บุคคลผู้เป็นคู่เวรกัน

ลำดับการแผ่มุทิตาให้แก่บุคคล

๑. แผ่ให้ตนเองก่อน
๒. อติปิยบุคคล
๓. ปิยบุคคล
๔. มัชฌัตตบุคคล
๕. เวรีบุคคล

ลำดับการแผ่อุเบกขาให้แก่บุคคล

๑. แผ่ให้ตนเองก่อน
๒. มัชฌัตตบุคคล
๓. ปิยบุคคล
๔. อติปิยบุคคล
๕. เวรีบุคคล

เหตุที่อัปปมัญญา มี ๔ เพราะบุคคลมี ๔ จำพวก

เมตตา เหมาะสำหรับบุคคลผู้มักไปด้วย **ความพยาบาท**

กรุณา เหมาะสำหรับบุคคลผู้มักไปด้วย **วิหิงสา** (ความเบียนเบียน)

มุทิตา เหมาะสำหรับบุคคลผู้มักไปด้วย **อรติ** (ความไม่ยินดีด้วย)

อุเบกขา เหมาะสำหรับบุคคลผู้มักไปด้วย **ราคะ** (ความกำหนัด)

การพิจารณาอาหาเรปฏิกูลสัญญา

๑. คมนา	โดยการไปสู่สถานหาอาหาร	การพิจารณาอาหาเรปฏิกูลสัญญานี้ ไม่สามารถให้เกิดฌานได้ เพราะอารมณ์เป็นของละเอียดมาก ต้องอาศัยการหน่วงนึกถึงอยู่เสมอ จิตไม่สามารถถึงอัปปนาสมาธิได้ ให้ถึงได้เพียงอุปจารสมาธิเท่านั้น
๒. เอสนา	โดยการแสวงหา	
๓. โภคา	โดยการบริโภค	
๔. อาสยา	โดยที่อยู่ (ที่เกิด) มีน้ำดี เสมหะ เป็นต้น	
๕. นิธานโต	โดยการหมักหมม ในกระเพาะอาหารใหม่	
๖. อปักกา	โดยอาการที่อาหารนั้น ยังไม่ย่อยสลาย	
๗. ปักกา	โดยอาการที่อาหารนั้น ย่อยแล้ว	
๘. ผลา	โดยผลที่สำเร็จแล้ว	
๙. นิสสันทโต	โดยอาการที่หลั่งไหลออกมา	
๑๐. มักขนา	โดยอาการที่เปรอะเปื้อน	อานิสงส์ของอาหาเรปฏิกูลสัญญา ๒ ประการ

๑. สามารถประหาณรสตัณหา คือ ความทะยานอยากในรสอาหารต่าง ๆ ได้

๒. ทำให้กำหนดรู้ขันธ์ ๕ โดยปริญญา ๓ คือ ญาตปริญญา ตีรณปริญญา และปหานปริญญา ได้

การพิจารณาจตุธาตุววัตถาน

๑. สสัมภารสังเขป	การรวมโกฏฐาสทั้งหลายเข้าด้วยกันเป็นหมู่ ๆ ตามอาการของธาตุนั้น ๆ
๒. สสัมภารวิภัตติ	การแยกโกฏฐาสของธาตุนั้น ๆ ออกกำหนดอาการไปที่ละอย่าง ๆ
๓. สลักขณสังเขป	การรวมโกฏฐาสทั้งหลายเข้าเป็นหมู่ ๆ ตามลักษณะของธาตุนั้น ๆ
๔. สลักขณวิภัตติ	การแยกโกฏฐาสของธาตุนั้น ๆ ออกกำหนดลักษณะไปทีละอย่าง ๆ

อานิสงส์ของการเจริญจตุธาตุววัตถาน

๑. ย่อมหยั่งถึงความว่างจากตัวตน

๒. ย่อมถ่ายถอนความสำคัญว่า สัตว์ บุคคล ตัวตน เสียได้

๓. ย่อมไม่หวาดสะดุ้งกลัวต่อภัยอันตราย และหมู่มารทั้งปวง

๔. ย่อมละความไม่ยินดีในคันถะ และวิปัสสนา แต่ละความยินดีในกามคุณอารมณ์เสียได้

๕. ย่อมไม่ถึงความยินดีและความยินร้ายในเพราะอิฏฐารมณ์ และอนิฏฐารมณ์

๖. ย่อมเป็นผู้มีบุญมาก

๗. มีพระนิพพานเป็นที่สุดในภพชาตินี้

๘. ถ้ายังไม่ถึงพระนิพพาน ย่อมเข้าสู่สุคติภูมิโดยมาก

จริต ๖

จริต	น้ำเลี้ยงหัวใจ	บุคลิกลักษณะ ที่แสดงออกมา (หลักเกณฑ์การตัดสิน)		จริตคู่กัน
ราคจริต	สีแดงเรื่อ	**อิริยาบถ**	เรียบร้อย นุ่มนวล ไม่รีบร้อน	**สัทธาจริต**
		กิจ	งานสะอาด สวยงาม เป็นระเบียบ	
		โภชนะ	รสหวาน มันอร่อย สีสันน่ากิน	
		ทัสสนะ	ของสวยงาม เสียงไพเราะ ตลกขบขัน	
		ธรรมปวัตติ	เจ้าเล่ห์ โอ้อวด ถือตัว แง่งอน พิถีพิถัน ชอบยอ	
		กรรมฐานที่เหมาะ	อสุภะ ๑๐ กายคตาสติ ๑	
โทสจริต	สีดำ	**อิริยาบถ**	พรวดพราด รีบร้อน กระด้าง	**พุทธิจริต**
		กิจ	งานสะอาด แต่ไม่เป็นระเบียบ	
		โภชนะ	อาหารรสจัด กินเร็ว ทำคำโต ๆ	
		ทัสสนะ	ชอบดูการชกต่อย สู้รบ	
		ธรรมปวัตติ	มักโกรธ ผูกโกรธ ตีเสมอ อิจฉาริษยา	
		กรรมฐานที่เหมาะ	วัณณกสิณ ๔ อัปปมัญญา ๔	

จริต	น้ำเลี้ยงหัวใจ	บุคลิกลักษณะ ที่แสดงออกมา(หลักเกณฑ์การตัดสิน)		จริตคู่กัน
โมหจริต	สีหม่นเหมือนน้ำล้างเนื้อ	**อิริยาบถ**	เซื่องซึม เชื่องช้า เลื่อนลอย	วิตกจริต
		กิจ	งานหยาบ คั่งค้าง ไม่รอบคอบ เอาดีได้ยาก	
		โภชนะ	ไม่เลือกอาหาร กินมูมมาม ไม่สำรวม	
		ทัสสนะ	ไม่แน่นอน เขาว่าดีก็ดี เขาว่าไม่ดี ก็ไม่ดีด้วย	
		ธรรมปวัตติ	ซึมเซา สงสัยไม่เป็นเรื่อง เข้าใจอะไรยาก	
		กรรมฐานที่เหมาะ	อานาปานสติ	
วิตกจริต	สีเหมือนน้ำเยื่อถั่วฟู	**อิริยาบถ**	เซื่องซึม เชื่องช้า เลื่อนลอย คล้ายโมหจริต	โมหจริต
		กิจ	งานไม่เป็นชิ้นเป็นอัน จับจด ชอบพูดพล่าน	
		โภชนะ	ไม่แน่นอน อย่างไหนก็ได้	
		ทัสสนะ	เห็นตามหมู่มาก	
		ธรรมปวัตติ	ฟุ้งซ่าน โลเล ชอบคลุกคลีกับหมู่คณะ	
		กรรมฐานที่เหมาะ	อานาปานสติ	

จริต	น้ำเลี้ยงหัวใจ	บุคลิกลักษณะ ที่แสดงออกมา (หลักเกณฑ์การตัดสิน)		จริตคู่กัน
สัทธาจริต	สีเหลืองอ่อน คล้ายสีดอกกรรณิการ์	อิริยาบถ	แช่มช้อย ละมุนละม่อม	ราคจริต
		กิจ	เรียบร้อย สวยงาม เป็นระเบียบ	
		โภชนะ	หวาน มัน หอม อร่อย	
		ทัสสนะ	ชอบสิ่งสวยงาม แต่เรียบ ๆ ไม่ฟุ้งเฟ้อ	
		ธรรมปวัตติ	เบิกบานในบุญ เชื่อง่าย	
		กรรมฐานที่เหมาะ	อนุสติ ๖ มีพุทธานุสสติ เป็นต้น	
พุทธิจริต	สีขาวเหมือนแก้วเจียระไน	อิริยาบถ	ว่องไว ปราดเปรื่อง แต่สำรวมระวัง	โทสจริต
		กิจ	งานเรียบร้อย เป็นระเบียบ เป็นประโยชน์	
		โภชนะ	เปรี้ยว เค็ม เผ็ด ขม พอกลมกล่อม ไม่จัดนัก	
		ทัสสนะ	ดูด้วยความพินิจพิจารณา	
		ธรรมปวัตติ	ว่าง่าย มีสติสัมปชัญญะ มีวิริยะ เข้าใจง่าย	
		กรรมฐานที่เหมาะ	มรณานุสสติ อุปสมานุสสติ อาหาเรปฏิกูลสัญญา จตุธาตุววัตถาน	

อัชฌาสัย (อัธยาศัย) ๖

อัชฌาสัย	ความหมาย	ธรรมปวัตติ
อโลภัชฌาสัย	มีความไม่โลภ	มีความพอใจในการจำแนกแจกจ่ายทาน
อโทสัชฌาสัย	มีความไม่โกรธ	มีความพอใจในการแผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์
อโมหัชฌาสัย	มีความไม่หลง	มีความคิดพิจารณาเหตุผลในบาป บุญ คุณ โทษ ยินดีในอัปปมาทธรรม คือ ความไม่ประมาท
เนกขัมมัชฌาสัย	มีความหลีกเว้นกาม	ไม่หมกมุ่นในกาม ยินดีในเนกขัมมะ การออกบวช
ปวิเวกัชฌาสัย	ชอบความสงบ	ชอบสงัดไม่ชอบคลุกคลีด้วยหมู่คณะ อันไม่เป็นประโยชน์
นิสสรณัชฌาสัย	มีใจมุ่งความหลุดพ้น	มีความยินดียิ่งในพระนิพพาน อันเป็นที่สงบจากกิเลสและขันธ์ ๕ มุ่งแสวงหาธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ในภพทั้ง ๓

อัชฌาสัย หรือ **อัธยาศัย** หมายถึง อุปนิสัย หรือ อุดมคติ คือ ความมุ่งหมายในทางที่ดี ซึ่งเกิดจากการสั่งสมในทางที่ดี เกิดจากกุศล หรือ บารมีธรรม อย่างเดียว

กัมมัฏฐานที่เกิดไม่ได้ในภูมิ ๓

กัมมัฏฐานที่มนุษย์เจริญไม่ได้	ไม่มี	เพราะโลกมนุษย์เป็นศูนย์รวมของสิ่งทั้งปวง ย่อมมีอารมณ์กัมมัฏฐานได้ทุกอย่าง
กัมมัฏฐานที่เทวดาเจริญไม่ได้	อสุภะ ๑๐ กายคตาสติ ๑	เพราะในเทวโลก ไม่มีซากศพให้พิจารณา เมื่อตายแล้ว ร่างก็หายไปเลย
	อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑	เพราะอาหารของเทวดาเป็นอาหารทิพย์ ไม่มีกาก และไม่สกปรกเปรอะเปื้อน
กัมมัฏฐานที่รูปพรหมเจริญไม่ได้	อสุภะ ๑๐ กายคตาสติ ๑	เพราะในพรหมโลก ไม่มีซากศพให้พิจารณา เมื่อตายแล้ว ร่างก็หายไปเลย
	อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑	เพราะพวกพรหมทั้งหลาย ไม่ต้องกินอาหาร มีความเอิบอิ่มด้วยอำนาจปีติ
	อานาปานสติ	เพราะพวกพรหมทั้งหลาย ไม่มีลมหายใจเข้าออก
กัมมัฏฐานที่อรูปพรหมเจริญไม่ได้	ยกเว้นอรูปกัมมัฏฐาน ๔ ที่เหลือนอกนั้น อรูปพรหมเจริญไม่ได้	เพราะอรูปพรหมเป็นภูมิที่ไม่มีรูป กัมมัฏฐาน เหล่านั้น ต้องอาศัยรูป จึงจะเจริญได้

กิจเบื้องต้นแห่งการเจริญกรรมฐาน

๑. ตั้งตนอยู่ในศีล

๒. ตัดมหาปลิโพธิ เครื่องกังวลใหญ่ ๑๐ ประการ

๓. แสวงหาครูผู้เป็นกัลยาณมิตร

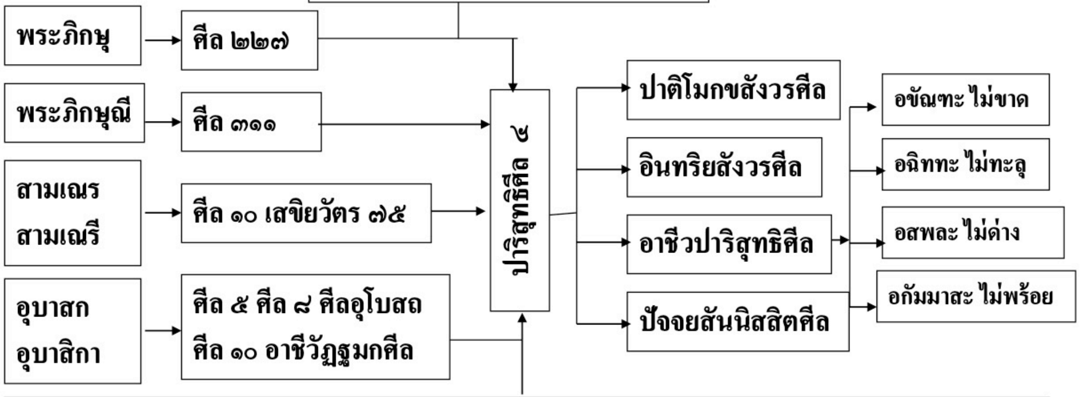
๔. ศึกษาอารมณ์กัมมัฏฐานที่เหมาะกับจริตของตน

๕. เว้นจากอสัปปายะ ๗ และเสพสัปปายะ ๗

๖. ตัดขุททกปลิโพธิ เครื่องกังวลเล็ก ๆ น้อย ๆ ๕ ประการ

๗. เจริญอัปปนาโกศล ๑๐ ประการ

การตั้งตนอยู่ในศีล

ปาติโมกขสังวรศีล	ความสำรวมในศีลอันเป็นหลักการใหญ่ ตามสถานภาพของตน บริสุทธิ์ด้วยการแสดง เรียกว่า **เทศนาวิสุทธิ**
อินทริยสังวรศีล	ศีลที่เกิดจากการสำรวมอินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ บริสุทธิได้ด้วยการสำรวม เรียกว่า **สังวรวิสุทธิ**
อาชีวปาริสุทธิศีล	ศีลที่บริสุทธิ์จากการหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบตามสมควรแก่สถานภาพของตนบริสุทธิ์ด้วยการแสวงหาในทางที่ชอบ เรียกว่า **เอฏฐิวิสุทธิ**
ปัจจยสันนิสสิตศีล	ศีลที่เกิดจากพิจารณาแล้วเสพปัจจัยที่เกิดขึ้นโดยชอบธรรม บริสุทธิ์ด้วยการพิจารณา เรียกว่า **ปัจจเวกขณวิสุทธิ**

การตัดมหาปลิโพธิ ๑๐

๑.	**อาวาสปลิโพธิ**	ห่วงกังวลถึงบ้านเรือน ที่อยู่ วัด
๒.	**กุลปลิโพธิ**	ห่วงกังวลตระกูล, ตระกูลอุปัฏฐาก
๓.	**ลาภปลิโพธิ**	ห่วงกังวลเรื่องลาภสักการะ, รายได้, เงินเดือน
๔.	**คณปลิโพธิ**	ห่วงกังวลหมู่คณะ เพื่อนฝูง ลูกศิษย์
๕.	**กัมมปลิโพธิ**	ห่วงกังวลหน้าที่ การงาน ยศตำแหน่ง
๖.	**อัทธานปลิโพธิ**	ห่วงกังวลเรื่องการเดินทางไกล ไปธุระ
๗.	**ญาติปลิโพธิ**	ห่วงกังวลเรื่องญาติพี่น้อง พ่อแม่, โยมอุปัฏฐาก
๘.	**อาพาธปลิโพธิ**	ห่วงกังวลเรื่องความป่วยไข้ โรคประจำตัว โรคผิดฤดู
๙.	**คันถปลิโพธิ**	ห่วงกังวลเรื่องการเรียน การสอน การสอบ การท่องบ่นสาธยาย
๑๐.	**อิทธิปลิโพธิ**	ห่วงกังวลเรื่องฤทธิ์ การแสดงฤทธิ์ การฝึกฝนฤทธิ์ให้ชำนาญ

การแสวงหาครูผู้เป็นกัลยาณมิตรควบคุมกัมมัฏฐาน

			คุณสมบัติ (อีกนัยหนึ่ง)
๑.	**ปิโย**	เป็นผู้มีศีลเป็นที่รัก น่าเลื่อมใส	**๑. สัทธาสัมปันโน** มีศรัทธามั่นคง
๒.	**ครุ**	เป็นผู้มีจิตใจหนักแน่น	**๒. สีลสัมปันโน** มีศีลบริสุทธิ์
๓.	**ภาวนีโย**	เป็นผู้หมั่นฝึกฝนอบรมตนอยู่เสมอ	**๓. สุตสัมปันโน** มีความรู้ดีรู้ถูกต้อง
๔.	**วัตตา**	เป็นผู้มีความอดทนในการพร่ำสอน เอาใจใส่ในการแนะนำตักเตือน	**๔. จาคสัมปันโน** เป็นคนเสียสละ
๕.	**วจนักขโม**	เป็นผู้อดทนต่อคำถาม คำตอบ การซักไซ้ไล่เลียง หรือ โต้แย้งทางความคิด	**๕. วิริยสัมปันโน** มีความพากเพียร
๖.	**คัมภีรัญจะ กะถัง กัตตา**	เป็นผู้สามารถอธิบายชี้แจงหลักธรรมที่ลึกซึ้งให้เข้าใจได้ง่าย และขยายหลักธรรมที่ย่อให้ลึกซึ้งได้	**๖. สติสัมปันโน** มีจิตสำนึกที่ดี
๗.	**โน จัฏฐาเน นิโยชเย**	เป็นผู้ไม่แนะนำชักชวนไปทำในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ที่นอกเหนือจากกิจจำเป็นนั้น ๆ	**๗. สมาธิสัมปันโน** มีจิตใจมั่นคง **๘. ปัญญาสัมปันโน** มีปัญญารอบรู้

กัลยาณมิตร ชื่อว่า เป็นทุกสิ่งทุกอย่างของพรหมจรรย์

ศึกษาอารมณ์กัมมัฏฐานที่เหมาะกับจริต

<table>
<tr><th>ลำดับที่</th><th>จริต</th><th>กัมมัฏฐานที่เหมาะ</th><th>รวม</th><th rowspan="2">ปัจจัยสำคัญในการปฏิบัติ</th></tr>
<tr><td>๑.</td><td>ราคจริต</td><td>อสุภะ ๑๐ กายคตาสติ ๑</td><td>๑๑</td></tr>
<tr><td>๒.</td><td>โทสจริต</td><td>วรรณกสิณ ๔ อัปปมัญญา ๔</td><td>๔</td><td rowspan="2">๑. อุปนิสสโย
มีกัลยาณมิตร</td></tr>
<tr><td>๓.</td><td>โมหจริต</td><td>อานาปานสติ</td><td>๑</td></tr>
<tr><td>๔.</td><td>วิตกจริต</td><td>อานาปานสติ</td><td>๑</td><td rowspan="2">๒. อารักโข
รักษาอินทรีย์ให้สมบูรณ์</td></tr>
<tr><td>๕.</td><td>สัทธาจริต</td><td>อนุสสติ ๖ มีพุทธานุสสติ เป็นต้น ถึงเทวตานุสสติ</td><td>๖</td></tr>
<tr><td>๖.</td><td>พุทธิจริต</td><td>มรณานุสสติ อุปสมานุสสติ อาหาเรปฏิกูลสัญญา จตุธาตุววัตถาน</td><td>๔</td><td rowspan="2">๓. อุปนิพัทโธ
ผูกจิตไว้ในอารมณ์อย่าให้หลุดลอยไป</td></tr>
<tr><td>๗.</td><td>สรรพจริต</td><td>ภูตกสิณ ๔ อากาสกสิณ อาโลกกสิณ อรูปกัมมัฏฐาน ๔</td><td>๑๐</td></tr>
</table>

ข้อวินิจฉัยกรรมฐานโดยอาการ ๑๐ ประการ

๑. สงฺขาตนิทฺเทสโต โดยจำนวน	มี ๔๐ อารมณ์ มี กสิณ ๑๐ เป็นต้น อรูป ๔ เป็นที่สุด
๒. อุปฺปาจปฺปนาวหโต โดยอารมณ์ที่ให้ถึงอุปจาระ และ อัปปนา	ให้ถึงอุปจาระ มี ๑๐ อารมณ์ มีอนุสสติ ๘ สัญญา ๑ ววัตถาน ๑ ให้ถึงอัปปนา มี ๓๐ อารมณ์ คือ อารมณ์ ๓๐ ที่เหลือ
๓. ฌานปฺปเภทโต โดยความต่างแห่งฌาน	ให้ถึงเพียงปฐมฌาน มี ๑๑ อารมณ์, ให้ถึงปัญจมฌาน มี ๑๑ อารมณ์ ให้ถึงเพียงจตุตถฌาน มี ๓ อารมณ์, ให้ต่อขึ้นไปปัญจมฌาน มี ๕ อารมณ์
๔. สมติกฺกมโต โดยการก้าวล่วง	ทุติยฌาน ถึง ปัญจมฌาน ต้องก้าวล่วงองค์ฌาน อรูปฌาน ๔ ต้องก้าวล่วงอารมณ์
๕. วฑฺฒนาวัฑฒนโต โดยเป็นกรรมฐานที่ควรขยายและไม่ควรขยาย	กสิณ ๑๐ เป็นกรรมฐานที่ควรขยายนิมิตได้ อสุภะ ๑๐ กายคตาสติ ๑ อานาปานสติ ๑ พรหมวิหาร ๔ อรูปกรรมฐาน ๔ ไม่ควรขยายนิมิต เพราะเป็นจำกัดโอกาส และไม่มีอานิสงส์

๖. อารัมมณโต โดยอารมณ์	กรรมฐาน ๒๒ คือ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ กายคตาสติ ๑ อานาปานสติ ๑ มีอารมณ์ เป็นปฏิภาคนิมิต ส่วนกรรมฐานอีก ๑๘ ไม่มีอารมณ์เป็นปฏิภาคนิมิต เพราะอนุสสติ ๘ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ จตุธาตุววัตถาน ๑ วิญญาณัญจายตนะ ๑ เนวสัญญานาสัญญายตนะ ๑ มีสภาวธรรม เป็นอารมณ์ ขยายนิมิตไม่ได้ ส่วนอัปปมัญญา ๔ อากาสานัญจายตนะ ๑ อากิญจัญญายตนะ ๑ มีบัญญัติ เป็นอารมณ์ ก็ขยายนิมิตไม่ได้ เช่นเดียวกัน
๗. ภูมิโต โดยภูมิ	กรรมฐาน ๑๒ อย่าง คือ อสุภะ ๑๐ กายคตาสติ ๑ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ ไม่มีในเทวภูมิ กรรมฐาน ๑๒ นั้น และอานาปานสติ ไม่มีในพรหมภูมิ ในอรูปภูมิ มีเฉพาะอรูปกรรมฐาน ๔ เท่านั้น ในมนุษย์ภูมิ มีได้ทุกอารมณ์

๘. คหณโต โดยการถือเอา (นิมิต)	**กรรมฐาน ๑๙ อารมณ์** คือ กสิณ ๙ (เว้นวาโย) อสุภะ ๑๐ ต้องถือเอานิมิตทางตา **กายคตาสติ** ต้องถือเอาทั้งทางตาและทางหู **อานาปานสติ** ถือเอาทางกายและทางจมูก **วาโยกสิณ** ถือเอาทางตาและทางกาย ที่เหลืออีก ๑๘ ถือเอาทางหู
๙. ปัจจยโต โดยเป็นปัจจัย	**กสิณ ๙** (เว้นอากาสกสิณ) เป็นปัจจัยแก่อรูปฌาน **กสิณทั้ง ๑๐** เป็นปัจจัยแก่อภิญญา **อัปปมัญญา ๓** เป็นปัจจัยแก่อุเบกขาอัปปมัญญา **อรูปกรรมฐานชั้นต่ำ** เป็นปัจจัยแก่อรูปกรรมฐานชั้นสูง **เนวสัญญานาสัญญายตนะ** เป็นปัจจัยแก่นิโรธสมาบัติ กรรมฐานทุกอย่าง เป็นปัจจัยแก่ทิฏฐธัมมสุขวิหาร เป็นบาทแห่งวิปัสสนา และเป็นปัจจัยแก่รูปภพ อรูปภพ
๑๐. จริยานุกูลโต โดยอนุกูลแก่จริยา	ได้กล่าวแล้วในกรรมฐานที่เหมาะแก่จริต

ข้อที่ควรเว้นและข้อที่ควรเจริญในการปฏิบัติ

ข้อที่ควรเว้น		ข้อที่ควรเจริญ	
กัมมรามตา	มัวขวนขวายในการงานอื่น	**อกัมมรามตา**	ไม่ขวนขวายในกิจอื่น
ภัสสรามตา	ชอบพูดคุยสนทนา	**อภัสสรามตา**	ไม่พูดมาก
นิททารามตา	ชอบนอนในเวลาปฏิบัติ	**อนิททารามตา**	ไม่มัวหลับในเวลาปฏิบัติ
สังคาณิการามตา	ชอบคลุกคลีด้วยหมู่คณะ	**อสังคาณิการามตา**	ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ
อคุตตทวารตา	ไม่สำรวมทวาร ๖ ด้วยดี	**คุตตทวารตา**	สำรวมทวารทั้ง ๖ ด้วยดี
โภชเน อมัตตัญญุตา	ไม่รู้จักประมาณในการบริโภค	**โภชเน มัตตัญญุตา**	รู้จักประมาณในการบริโภค
ยถาวิมุตตัง จิตตัง นะ ปัจจเวกขติ	ไม่กำหนดพิจารณาอารมณ์ ตามที่ปรากฏแก่จิตในปัจจุบัน	**ยถาวิมุตตัง จิตตัง ปัจจเวกขติ**	น้อมจิตกำหนดพิจารณา อารมณ์ให้เท่าทันปัจจุบัน
		มีขันติธรรม ๓ ประการ	ทนลำบาก ทนตรากตรำ ทนเจ็บใจ ทนต่อกิเลส
		สัจจาธิษฐาน	เอาชีวิตเป็นเดิมพัน
		ปรับอินทรีย์ให้เสมอกัน	

ผลของอินทรีย์ที่ไม่เสมอกัน

ถ้าศรัทธา กล้าเกินไป	ทำให้เชื่ออย่างงมงาย ไม่คำนึงถึงเหตุผล
ถ้าศรัทธา อ่อนไป	ทำให้ความเลื่อมใสน้อย ไม่มุ่งมั่น อาจเลิกล้มกลางคันได้
ถ้าวิริยะ กล้าเกินไป	ทำให้คิดพล่านไป พาใจฟุ้งซ่าน
ถ้าวิริยะ อ่อนไป	ทำให้เกิดความเกียจคร้าน ไม่ปรารภความเพียร
ถ้าสมาธิ กล้าเกินไป	ทำให้ติดในสุข กลายเป็นคนเฉื่อยชา
ถ้าสมาธิ อ่อนไป	ทำให้ฟุ้งซ่าน ไม่ตั้งมั่นในอารมณ์
ถ้าปัญญา กล้าเกินไป	ทำให้คิดมากไป ไม่ตัดสินใจเชื่อ
ถ้าปัญญา อ่อนไป	ทำให้ไม่เข้าถึงเหตุผลตามความเป็นจริง
ส่วน **สติ** มีมากเท่าไร ยิ่งดี	เพราะเป็นอุปการะช่วยส่งเสริมอินทรีย์ทั้ง ๔ ให้มั่นคง เจริญขึ้น และเป็นไปโดยสม่ำเสมอกัน ไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน สติ จึงได้ชื่อว่า **พหุปการธรรม** คือ ธรรมมีอุปการะมาก

การเว้นอสัปปายะ ๗ และ เสพสัปปายะ ๗

อสัปปายะ ๗		สัปปายะ ๗	
อาวาสอสัปปายะ	ที่อยู่ไม่เหมาะ	**อาวาสสัปปายะ**	ที่อยู่ที่เหมาะสม
โคจรอสัปปายะ	ที่แสวงหาอาหารไม่เหมาะ	**โคจรสัปปายะ**	ที่แสวงหาอาหารที่เหมาะสม
ภัสสอสัปปายะ	คำพูดที่ไม่เหมาะ	**ภัสสสัปปายะ**	คำพูดที่เหมาะสม
ปุคคลอสัปปายะ	บุคคลที่ไม่เหมาะ	**ปุคคลสัปปายะ**	บุคคลที่เหมาะสม
โภชนอสัปปายะ	อาหารไม่เหมาะ	**โภชนสัปปายะ**	อาหารที่เหมาะสม
อุตุอสัปปายะ	อากาศ หรือฤดู ไม่เหมาะ	**อุตุสัปปายะ**	อากาศ หรือฤดูที่เหมาะสม
อิริยาปถอสัปปายะ	อิริยาบถไม่เหมาะ	**อิริยาปถสัปปายะ**	อิริยาบถที่เหมาะสม

กายทัฬหีพหุโล ผู้มักตกแต่งร่างกาย
ติรัจฉานกถิโก ผู้ชอบพูดเดรัจฉานกถา

ติรัจฉานกถา ๓๒ ที่ขวางต่อมรรคผลนิพพาน
วิคคาหิกวัตถุ ๑๔ เรื่องก่อความทะเลาะวิวาท

สีลาทิคุณสัมปันโน ผู้บริบูรณ์ด้วยศีลาทิคุณ
อติรัจฉานกถิโก ผู้ไม่ชอบพูดเดรัจฉานกถา

อัปปิจฉตากถา สันตุฏฐิกถา ปวิเวกกถา อสังสัคคกถา วิริยารัมภกถา สีลกถา สมาธิกถา ปัญญากถา วิมุตติกถา วิมุตติญาณทัสสนกถา

อาวาสที่มีโทษ ๑๘ ประเภท

๑. **มหาวาสัง** ที่อยู่ใหญ่เกินไป	๑๐. **นครสันนิสสิตัง** ที่อยู่ใกล้ตัวเมืองเกินไป
๒. **นวาวาสัง** ที่อยู่เพิ่งสร้างเสร็จใหม่ ๆ	๑๑. **ทารุสันนิสสิตัง** ที่อยู่ติดกับป่าหาฟืนของชาวบ้าน
๓. **ชราวาสัง** ที่อยู่ที่เก่าคร่ำคร่าแล้ว	๑๒. **เขตตสันนิสสิตัง** ที่อยู่ติดกับทุ่งนา
๔. **ปันถสันนิสสิตัง** ที่อยู่ติดถนนคนสัญจรไปมา	๑๓. **วิสภาคานัง ปุคคลานัง อตฺถิตา** ที่อยู่ติดกับถิ่นของคนไม่ถูกกัน เป็นศัตรูกัน
๕. **โสณฑี** ที่อยู่ติดบ่อน้ำ สระน้ำ	๑๔. **ปัฏฏสันนิสสิตัง** ที่อยู่ใกล้กับท่าเรือ สถานีรถไฟ หรือ สนามบิน มีเสียงรบกวนตลอดเวลา
๖. **ปัณณัง** ที่อยู่ติดสวนผัก	๑๕. **ปัจจันตสันนิสสิตัง** ที่อยู่กับชายแดน
๗. **ปุปผัง** ที่อยู่ติดกับสวนดอกไม้	๑๖. **รัชชสีมาสันนิสสิตัง** ที่อยู่ติดกับพรหมแดนประเทศอื่น
๘. **ผลัง** ที่อยู่ติดกับสวนผลไม้	๑๗. **อสัปปายตา** ที่อยู่ไม่ได้สิ่งที่เป็นสัปปายะ
๙. **ปัฏฐนียตา** ที่อยู่เป็นที่สโมสร ของหมู่คน	๑๘. **กัลยาณมิตตานัง อลาโภ** ไม่ได้กัลยาณมิตร

สถานที่สัปปายะ ๕ ประเภท

๑. หนทางไปมาสะดวก	ไม่ไกลนัก ไม่ใกล้นัก
๒. ไม่อักทึกครึกโครม	กลางคืนเงียบสงัด กลางวันไม่พลุกพล่าน
๓. ไม่มีสัตว์รบกวน	ไม่มีเหลือบ ยุง ลม แดด แมลงวัน สัตว์เลื้อยคลาน มารบกวน
๔. มีสัปปายะ	สมบูรณ์ด้วยปัจจัย ๔ ที่เหมาะสมกับจริต
๕. มีกัลยาณมิตร	มีครูอาจารย์ผู้เป็นกัลยาณมิตร พักอยู่ หรือไปสอนกรรมฐานอยู่ประจำ

ธรรมที่ควรเจริญ ๔ อย่าง เพื่อละธรรม ๔ อย่าง

๑. พึงเจริญ อสุภะ	เพื่อละกามราคะ
๒. พึงเจริญ เมตตา	เพื่อละพยาบาท
๓. พึงเจริญ อานาปานสติ	เพื่อตัดวิตก
๔. พึงเจริญ อนิจจสัญญา	เพื่อถ่ายถอนอัสมิมานะ

เดรัจฉานกถา ๓๒

๑. **ราชกถา** พูดเรื่องพระราชา	๑๒. **คันธกถา** พูดเรื่องของหอม	๒๓. **กุมภฐานกถา** พูดเรื่องท่าน้ำ
๒. **โจรกถา** พูดเรื่องโจร	๑๓. **ญาติกถา** พูดญาติโยม	๒๔. **ปุพพเปตกถา** พูดเรื่องเปตชน
๓. **มหามัตตกถา** พูดเรื่องอำมาตย์	๑๔.**ยานกถา** พูดเรื่องยานพาหนะ	๒๕. **นานัตตกถา** พูดเรื่องอื่น ๆ
๔. **เสนากถา** พูดเรื่องเสนา	๑๕. **คามกถา** พูดเรื่องหมู่บ้าน	๒๖. **โลกักขายิกกถา** พูดโลก
๕. **ภยกถา** พูดเรื่องภัยต่าง ๆ	๑๖. **นิคมกถา** พูดเรื่องตำบล	๒๗. **สมุททักขายิกกถา** พูดเรื่องทะเล
๖. **ยุทธกถา** พูดเรื่องการรบ	๑๗. **นครกถา** พูดเรื่องนคร	๒๘. **อิติภวาภวกถา** พูดเรื่องความเจริญและความเสื่อม
๗. **อันนกถา** พูดเรื่องอาหาร	๑๘. **ชนปทกถา** พูดเรื่องชนบท	
๘. **ปานกถา** พูดเรื่องเครื่องดื่ม	๑๙. **อิตถีกถา** พูดเรื่องผู้หญิง	๒๙. **อารัญญกถา** พูดเรื่องป่าไม้
๙. **วัตถกถา** พูดเรื่องเสื้อผ้า	๒๐. **ปุริสกถา** พูดเรื่องผู้ชาย	๓๐. **ปัพพตกถา** พูดเรื่องภูเขา
๑๐. **สยนกถา** พูดเรื่องที่นอน	๒๑. **สุรกถา** พูดเรื่องความกล้า	๓๑. **นทีกถา** พูดเรื่องแม่น้ำ
๑๑. **มาลากถา** พูดเรื่องดอกไม้	๒๒. **วิสิขากถา** พูดเรื่องถนน	๓๒. **ทีปกถา** พูดเรื่องเกาะ ทวีป

วิคาหิกกถา (เรื่องชวนทะเลาะ) ๑๔

๑. ท่านไม่รู้ธรรมวินัย	๘. คำที่ควรพูดก่อน ท่านกลับพูดทีหลัง
๒. ข้าพเจ้ารู้ธรรมวินัย	๙. คำที่ควรพูดทีหลัง ท่านกลับพูดก่อน
๓. ท่านจะรู้ธรรมวินัยได้อย่างไร	๑๐. ข้าพเจ้าพูดคำเดียว สามารถลบล้างคำพูดของท่านได้ทั้งหมด
๔. ท่านเป็นผู้ปฏิบัติผิด	๑๑. ข้าพเจ้าจับผิดความเห็นของท่านได้
๕. ข้าพเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติถูก	๑๒. ท่านเป็นผู้ถูกข้าพเจ้าข่มขี่เสียแล้ว
๖. คำพูดของข้าพเจ้าถูก ทั้งก่อนและหลัง	๑๓. ท่านจงไปแสวงหาความรู้มาใหม่เถิด
๗. คำพูดของท่านไม่ถูก ทั้งก่อนและหลัง	๑๔. ถ้าท่านยังมั่นใจในความเชื่อของท่านก็จงโต้ตอบมา

วิคาหิกกถา ๑๔ ประการนี้ เป็นโทษทั้งในทางปริยัติและทางปฏิบัติ ย่อมทำลายประโยชน์ของตน และประโยชน์ของบุคคลอื่นให้พินาศ และเป็นเหตุให้แตกสามัคคี

ถ้อยคำที่เป็นสัปปายะ ๑๐ อย่าง เรียกว่า กถาวัตถุ

๑. อัปปิจฉตากถา	พูดเรื่องความมักน้อย ยินดีในของที่ตนมีอยู่
๒. สันตุฏฐิกถา	พูดเรื่องความสันโดษ ยินดีในของที่ตนได้มา
๓. ปวิเวกกถา	พูดเรื่องความสงบสงัด ทางกาย ทางวาจา ทางใจ
๔. อสังสัคคกถา	พูดเรื่องการไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ
๕. วิริยารัมภกถา	พูดเรื่องการปรารภความเพียร
๖. สีลกถา	พูดเรื่องศีล การรักษาศีลให้บริสุทธิ์
๗. สมาธิกถา	พูดเรื่องสมาธิ การทำจิตให้สงบตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์
๘. ปัญญากถา	พูดเรื่องปัญญา การปฏิบัติให้เกิดปัญญา ทั้งสุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา
๙. วิมุตติกถา	พูดเรื่องการหลุดพ้น การทำจิตให้หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง
๑๐. วิมุตติญาณทัสสนกถา	พูดเรื่องปัญญาที่พิจารณาเห็นความหลุดพ้นอย่างถ่องแท้

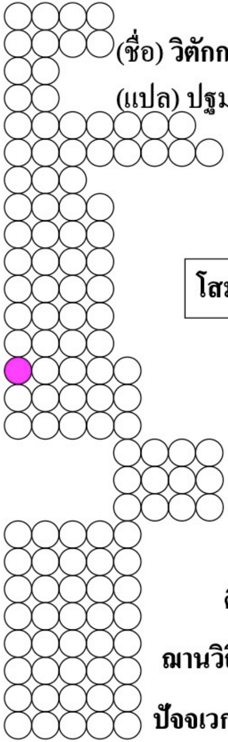
ตัดขุททกปลิโพธิ ๕ ประการ

ลำดับที่	ขุททกปลิโพธิ	วิธีปฏิบัติ
๑.	**เมื่อผม ขน เล็บยาว**	พึงปลง โกนหนวด ตัดเล็บ ให้เรียบร้อย
๒.	**เมื่อจีวร หรือเสื้อผ้า เก่าชำรุด**	พึงปะชุน เย็บ ให้เรียบร้อย
๓.	**เมื่อจีวร หรือ เสื้อผ้า สกปรก**	พึงซัก ย้อมให้เรียบร้อย
๔.	**เมื่อบาตร หรือ ภาชนะใส่อาหาร ขึ้นสนิม**	พึงระบม ขัด ล้าง ให้สะอาด
๕.	**เมื่อเสนาสนะ เตียง ตั่ง ที่นอนชำรุด หรือ สกปรก**	พึงซ่อมแซม ปัดกวาด เช็ดถู ให้เรียบร้อย

ขุททกปลิโพธิ แปลว่า สิ่งที่ทำให้เกิดความกังวลเล็ก ๆ น้อย ก่อนลงมือปฏิบัติ พึงจัดการให้เสร็จเรียบร้อย เพื่อไม่ให้ เป็นเครื่องขัดขวางในยามปฏิบัติ

การเจริญอัปปนาโกศล ๑๐ ประการ

อัปปนาโกศล	วิธีปฏิบัติ
๑. วัตถุวิสาทกริยตา	ชำระร่างกายและเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยให้สะอาดเรียบร้อย
๒. อินทริยสัมมัตตปฏิปาทนตา	ปรับอินทรีย์ ๕ คือ ศรัทธา กับ ปัญญา, วิริยะ กับ สมาธิ,ให้สม่ำเสมอกัน
๓. นิมิตตกุสลตา	มีความฉลาดในการกำหนดพิจารณาอารมณ์ที่ปรากฏ
๔. จิตตปัคคโห	ยกจิตในสมัยที่ควรยก ด้วยธรรมวิจยะ วิริยะ ปีติ
๕. จิตตนิคคโห	ข่มจิตในสมัยที่ควรข่ม ด้วย ปัสสัทธิ สมาธิ อุเบกขา
๖. จิตตสัมปหังโส	เมื่อจิตท้อแท้ ควรปลูกความเลื่อมใส ด้วยสังเวควัตถุ ๘ และคุณพระรัตนตรัย
๗. จิตตัชฌัตตุเปกโข	เมื่อจิตเป็นไปโดยสม่ำเสมอ ควรประคองจิต พิจารณาเพ่งดูเฉย ๆ
๘. อสมาหิตปุคคลปริวัชชนัง	เว้นบุคคลที่ไม่สงบ (มีจิตใจพลุกพล่าน งุ่นง่าน)
๙. สมาหิตปุคคลเสวนัง	คบบุคคลที่มีจิตสงบ
๑๐. ตทธิมุตติ	น้อมจิตอยู่แต่ในเรื่องของสมถนิมิต หรือ วิปัสสนาญาณนั้น

ปฐมฌานกุศล

(ชื่อ) **วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌานะกุสะละจิตตัง**

(แปล) ปฐมฌานกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง

- **โสมนัสสเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

ทำการประหาณธรรมที่เป็นปฏิปักษ์

วิตก ประหาณ ถีนมิทธนิวรณ์

วิจาร ประหาณ วิจิกิจฉานิวรณ์

ปีติ ประหาณ พยาปาทนิวรณ์

สุข ประหาณ อุทธัจจกุกกุจจนิวรณ์

เอกัคคตา ประหาณ กามฉันทนิวรณ์

เพ่งอารมณ์กรรมฐาน ๒๕ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ กายคตาสติ ๑ อานาปานสติ ๑ เมตตาอัปปมัญญา ๑ กรุณาอัปปมัญญา ๑ มุทิตาอัปปมัญญา ๑

เกิดได้กับติเหตุกปุถุชนและพระเสกขบุคคล ๓ ใน ๑๐ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ และปฐมฌานภูมิ ๓ ที่ทำปฐมฌาน ที่เป็นประเภทติกขบุคคลและมันทบุคคล

ติกขบุคคล บุคคลที่มีกำลังปัญญาบารมีแก่กล้า **มันทบุคคล** บุคคลที่มีกำลังปัญญาบารมีอ่อนไปนิดหน่อย

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน (มีได้ไม่แน่นอน แล้วแต่บุคคล)

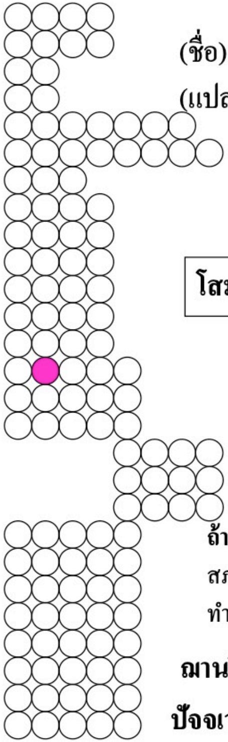
ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

องค์ฌานกับการละนิวรณ์

องค์ฌาน ๕	การละนิวรณ์	การละองค์ฌานที่หยาบกว่า
วิตก →	ถีนมิทธนิวรณ์	ทุติยฌาน ละ วิตก
วิจาร →	วิจิกิจฉานิวรณ์	ตติยฌาน ละ วิจาร
ปีติ →	พยาปาทนิวรณ์	จตุตถฌาน ละ ปีติ
สุข →	อุทธัจจกุกกุจจนิวรณ์	ปัญจมฌาน ละ สุข
เอกัคคตา →	กามฉันทนิวรณ์	

องค์ฌาน ได้แก่ **อารัมมณิกสมถภาวนากัมมัฏฐาน** หมายถึง ธรรมชาติที่เป็นตัวเพ่งอารมณ์ของสมถะ เพื่อให้จิตมีความแนบแน่นอยู่ในอารมณ์เดียว และสงบระงับจากนิวรณ์ทั้งหลาย

นิวรณ์ ย่อมเป็นปฏิปักษ์ต่อองค์ฌานในสมถะภาวนาเท่านั้น แต่ในวิปัสสนาภาวนา สามารถพิจารณานิวรณ์ เป็นอารมณ์ได้ ในหมวดนิวรณ์บรรพ แต่คนที่มีกำลังอินทรีย์อ่อน ก็อาจถูกนิวรณ์ครอบงำได้

ทุติยฌานกุศล

(ชื่อ) วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะกุสะละจิตตัง

(แปล) ทุติยฌานกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง

โสมนัสสเวทนา | **ญาณสัมปยุตต์** | **สสังขาริก**

ทำการประหาณธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ คือ ละวิตกองค์ฌาน เนื่องจากเป็นสภาพที่หยาบกว่าองค์ฌานอื่น เพราะโทษที่คอยยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ใหม่เสมอ ทำให้สมาธิจิตไม่แนบแน่น และทำให้ตั้งอยู่ในอารมณ์ไม่ได้นาน

เพ่งอารมณ์กรรมฐาน ๑๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ กสิณ ๑๐ อานาปานสติ ๑เมตตาอัปปมัญญา ๑ กรุณาอัปปมัญญา ๑ มุทิตาอัปปมัญญา ๑

เกิดได้กับติเหตุกปุถุชนและพระเสกขบุคคล ๓ ใน ๑๐ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ และทุติยฌานภูมิ ๓ ที่ทำทุติยฌาน ที่เป็นประเภทมันทบุคคล

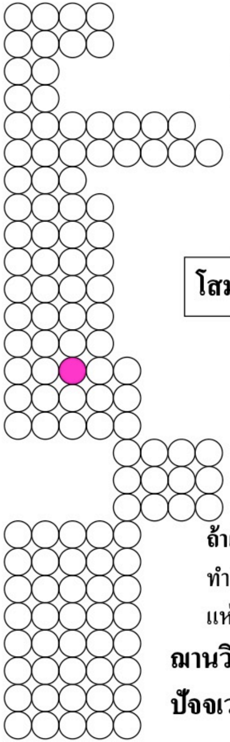
ถ้าเป็น ติกขบุคคล ก็ทำการพิจารณาเห็นโทษของวิตกและวิจาร และละวิตกวิจารได้พร้อมกัน เนื่องจากสภาพของวิตกและวิจารนั้น มีสภาพใกล้เคียงกัน คือ วิตก ยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ วิจาร เคล้าคลึงอารมณ์ วิจารทำหน้าที่ตามหลังวิตก ฉะนั้น ก็จะเหลือองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา (ตามนัยแห่งฌานจตุกนัย)

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

ตติยฌานกุศล

(ชื่อ) **ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตติยัชฌานะกุสะละจิตตัง**

(แปล) ตติยฌานกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง

- **โสมนัสสเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

เพ่งอารมณ์กรรมฐาน ๑๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ กสิณ ๑๐ อานาปานสติ ๑เมตตาอัปปมัญญา ๑ กรุณาอัปปมัญญา ๑ มุทิตาอัปปมัญญา ๑

ทำการประหาณธรรมที่เป็นปฏิปักษ์
คือ ละวิจารองค์ฌาน เนื่องจากเป็นสภาพที่หยาบกว่าองค์ฌานอื่น เพราะโทษที่คอยเคล้าคลึงอารมณ์อยู่เสมอ ทำให้สมาธิจิตไม่แนบแน่นในอารมณ์นั้นเข้าไปอีก

เกิดได้กับติเหตุกปุถุชนและพระเสกขบุคคล ๓ ใน ๑๐ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ และทุติยฌานภูมิ ๓ ที่ทำตติยฌาน ที่เป็นประเภทมันทบุคคล

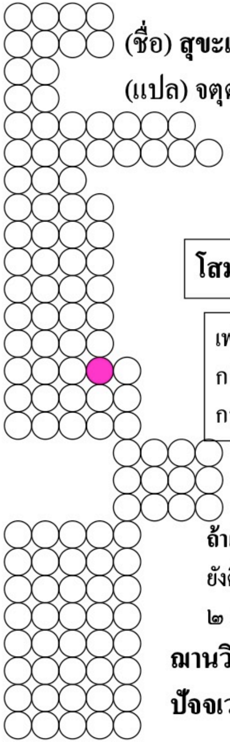
ถ้าเป็น ติกขบุคคล ก็ทำการพิจารณาเห็นโทษของปีติว่า ปีตินี้ มีสภาพเอิบอาบซึมซาบไปทั่วสรรพางค์กาย ทำให้สมาธิจิตแนบแน่นเข้าไปอีกได้ยาก แล้วละปีติเสีย ก็จะเหลือองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา (ตามนัยแห่งฌานจตุกนัย)

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

จตุตถฌานกุศล

(ชื่อ) **สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จตุตถัชฌานะกุสะละจิตตัง**

(แปล) จตุตถฌานกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง

- **โสมนัสสเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

เพ่งอารมณ์กรรมฐาน ๑๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ กสิณ ๑๐ อานาปานสติ ๑เมตตาอัปปมัญญา ๑ กรุณาอัปปมัญญา ๑ มุทิตาอัปปมัญญา ๑

ทำการประหาณธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ คือ ละปีติองค์ฌาน เนื่องจากเป็นสภาพที่หยาบกว่าองค์ฌานอื่น เพราะโทษที่ปีตินี้ มีสภาพเอิบอาบซึมซาบไปทั่วสรรพางค์กาย ทำให้สมาธิจิตแนบแน่นเข้าไปอีกได้ยาก แล้วละปีติเสีย

เกิดได้กับติเหตุกปุถุชนและพระเสกขบุคคล ๓ ใน ๑๐ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ และตติยฌานภูมิ ๓ ที่ทำจตุตถฌาน ที่เป็นประเภทมันทบุคคล

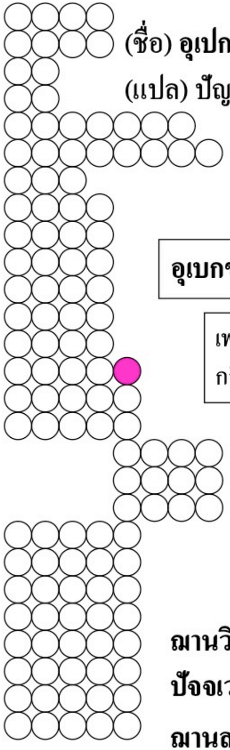
ถ้าเป็น ติกขบุคคล ก็ทำการพิจารณาเห็นโทษของสุขว่า สุขนี้ ก็มีสภาพชื่นชมยินดี รับรู้สภาพของอารมณ์ยังตื้นอยู่ ทำให้สมาธิจิตแนบแน่นเข้าไปอีกได้ยาก แล้วเปลี่ยนสุขให้เป็นอุเบกขาเสีย ก็จะเหลือองค์ฌาน ๒ เหมือนเดิม คือ อุเบกขา เอกัคคตา (ตามนัยแห่งฌานจตุกนัย เป็นรูปฌานลำดับสุดท้าย)

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

ปัญจมฌานกุศล

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะกุสะละจิตตัง**

(แปล) ปัญจมฌานกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง

- **อุเบกขาเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

เพ่งอารมณ์กรรมฐาน ๑๒ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ กสิณ ๑๐ อานาปานสติ ๑อุเบกขาอัปปมัญญา ๑

ทำการประหาณธรรมที่เป็นปฏิปักษ์
คือ ละสุขของค์ฌาน เนื่องจากเป็นสภาพที่หยาบกว่าองค์ฌานอื่น เพราะโทษที่สุขนี้ ก็มีสภาพชื่นชมยินดี รับรู้สภาพของอารมณ์ยังตื่นอยู่ ทำให้สมาธิจิตแนบแน่นเข้าไปอีกได้ยาก แล้วเปลี่ยนสุขให้เป็นอุเบกขาเสีย ก็จะเหลือองค์ฌาน ๒ เหมือนเดิม คือ อุเบกขา เอกัคคตา เป็นรูปฌานลำดับสุดท้ายตามนัยแห่งฌานปัญจกนัย

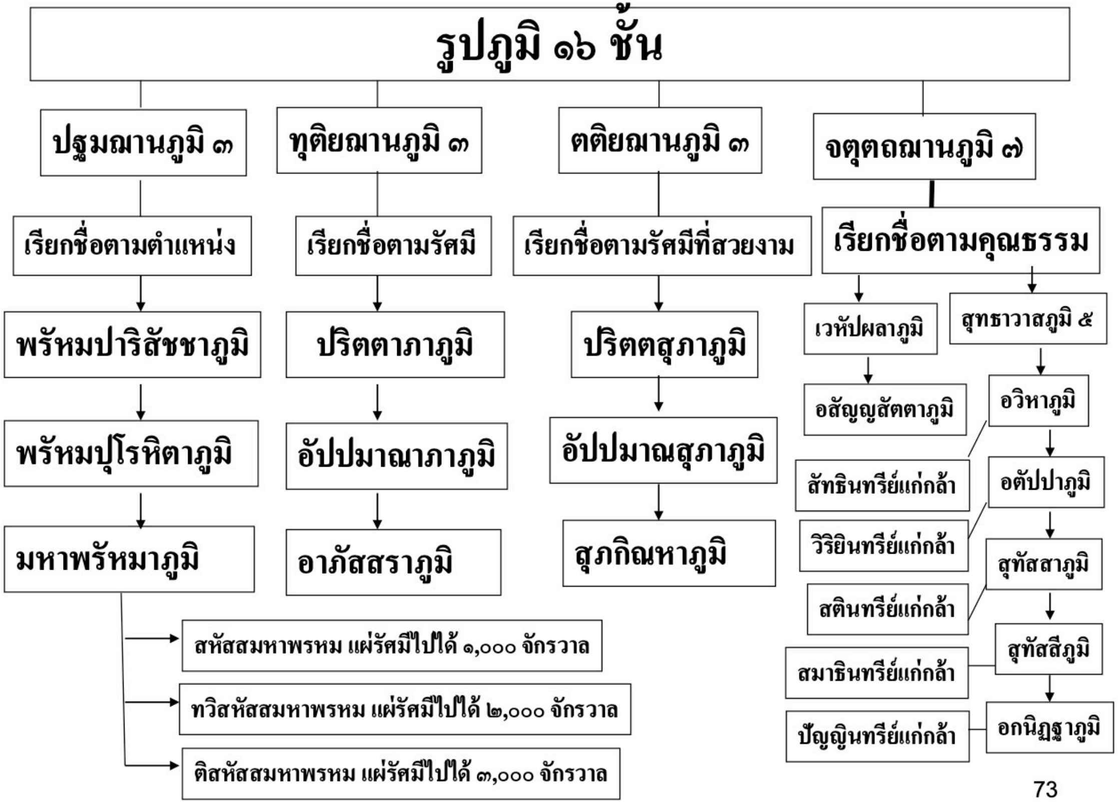
เกิดได้กับติเหตุกปุถุชนและพระเสกขบุคคล ๓ ใน ๑๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ และจตุตถฌานภูมิ ๖ คือ เวหัปผลาภูมิ ๑ และสุทธาวาสภูมิ ๕ ที่ทำปัญจมฌาน ที่เป็นประเภทมันทบุคคล

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

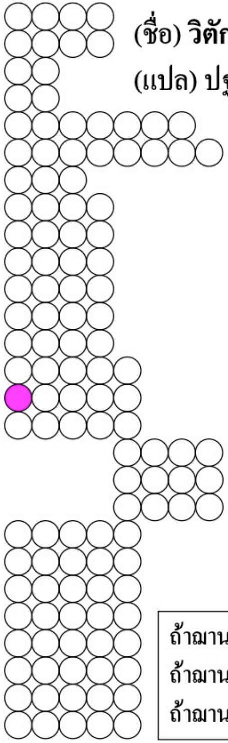
ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

รูปฌานวิบาก ๕
โสมนัสสเวทนา อุเบกขาเวทนา
ญาณสัมปยุตต์
สสังขาริก
เป็นผลของรูปฌานกุศล ๕ ตามกุศลของตน
ทำหน้าที่ ๓ กิจ คือ
ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพภูมิใหม่
ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้
จุติกิจ = ตายจากภพภูมินั้น เมื่อหมดอายุขัย
เกิดเฉพาะในรูปพรหมเท่านั้น
ปฐมฌาน
ทุติยฌาน
ตติยฌาน
จตุตถฌาน
ปัญจมฌาน
วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา
วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา
ปีติ สุข เอกัคคตา
สุข เอกัคคตา
อุเบกขา เอกัคคตา
นำเกิดในปฐมฌานภูมิ ๓ คือ
ปาริสัชชาภูมิ อายุ ๑/๓ มหากัปป์
ปุโรหิตาภูมิ อายุ ๑/๒ มหากัปป์
มหาพรหมาภูมิ อายุ ๑ มหากัปป์
นำเกิดในทุติยฌานภูมิ ๓ คือ
ปริตตาภาภูมิ อายุ ๒ มหากัปป์
อัปปมาณาภาภูมิ อายุ ๔ มหากัปป์
อาภัสสราภูมิ อายุ ๘ มหากัปป์
นำเกิดในตติยฌานภูมิ ๓ คือ
ปริตตสุภาภูมิ อายุ ๑๖ มหากัป
อัปปมาณสุภาภูมิ อายุ ๓๒ มหากัป
สุภกิณหาภูมิ อายุ ๖๔ มหากัปป์
นำเกิดในเวหัปผลาภูมิ ๑ อายุ ๕๐๐ มหากัป และ ถ้าเป็นพระอนาคามี นำเกิดในสุทธาวาสภูมิ ๕ คือ อวิหาภูมิ อายุ ๑,๐๐๐ มหากัปป์, อตัปปาภูมิ อายุ ๒,๐๐๐ มหากัปป์, สุทัสสีภูมิ อายุ ๔,๐๐๐ มหากัปป์, สุทัสสาภูมิ อายุ ๘,๐๐๐ มหากัปป์, อกนิฏฐาภูมิ อายุ ๑๖,๐๐๐ มหากัปป์
ที่เกี่ยวเนื่องด้วยสัญญาวิราคภาวนา เป็นปัจจัยให้เกิดในอสัญญสัตตาภูมิ อายุ ๕๐๐ มหากัปป์

รูปภูมิ ๑๖ ชั้น
ปฐมฌานภูมิ ๓
เรียกชื่อตามตำแหน่ง
พรัหมปาริสัชชาภูมิ
พรัหมปุโรหิตาภูมิ
มหาพรัหมาภูมิ
สหัสสมหาพรหม แผ่รัศมีไปได้ ๑,๐๐๐ จักรวาล
ทวิสหัสสมหาพรหม แผ่รัศมีไปได้ ๒,๐๐๐ จักรวาล
ติสหัสสมหาพรหม แผ่รัศมีไปได้ ๓,๐๐๐ จักรวาล
ทุติยฌานภูมิ ๓
เรียกชื่อตามรัศมี
ปริตตาภาภูมิ
อัปปมาณาภาภูมิ
อาภัสสราภูมิ
ตติยฌานภูมิ ๓
เรียกชื่อตามรัศมีที่สวยงาม
ปริตตสุภาภูมิ
อัปปมาณสุภาภูมิ
สุภกิณหาภูมิ
จตุตถฌานภูมิ ๗
เรียกชื่อตามคุณธรรม
เวหัปผลาภูมิ
อสัญญสัตตาภูมิ
สุทธาวาสภูมิ ๕
อวิหาภูมิ
อตัปปาภูมิ
สุทัสสาภูมิ
สุทัสสีภูมิ
อกนิฎฐาภูมิ
สัทธินทรีย์แก่กล้า
วิริยินทรีย์แก่กล้า
สตินทรีย์แก่กล้า
สมาธินทรีย์แก่กล้า
ปัญญินทรีย์แก่กล้า

ปฐมฌานวิบาก

(ชื่อ) วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌานะวิปากะจิตตัง

(แปล) ปฐมฌานวิบากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

เป็นผลของปฐมฌานกุศล

โสมนัสสเวทนา → **วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา** →

นำเกิดในปฐมฌานภูมิ ๓ คือ
ปาริสัชชาภูมิ อายุ ๑/๓ มหากัปป์
ปุโรหิตาภูมิ อายุ ๑/๒ มหากัปป์
มหาพรหมาภูมิ อายุ ๑ มหากัปป์

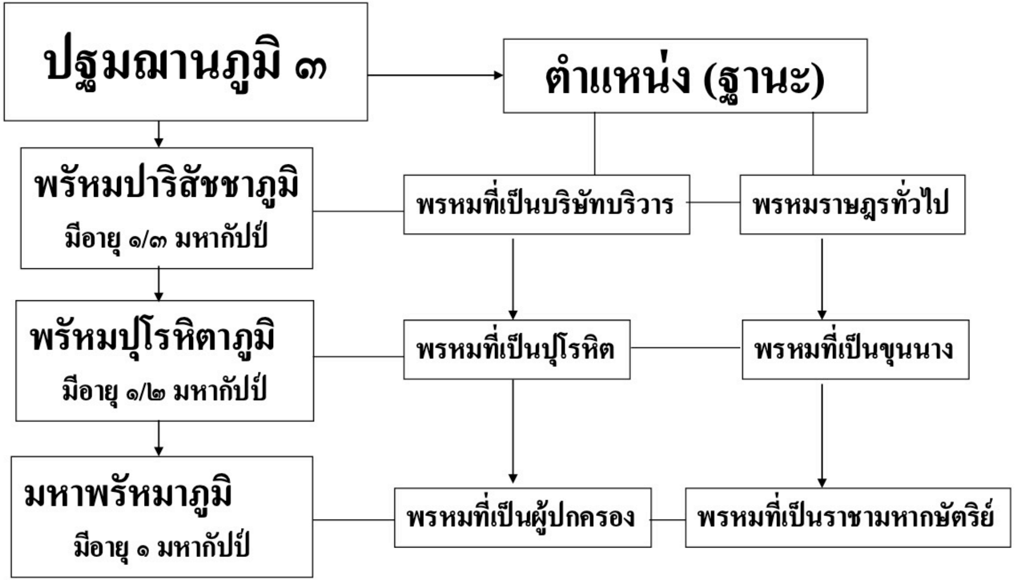
ญาณสัมปยุตต์

สสังขาริก

ทำหน้าที่ ๓ กิจ คือ

ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพภูมิใหม่
ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้
จุติกิจ = ตายจากภพภูมินั้น เมื่อหมดอายุขัย
เกิดเฉพาะในปฐมฌานภูมิ ภูมิใดภูมิหนึ่งเท่านั้น

ถ้าฌานลาภีบุคคลนั้น มีอินทรีย์แก่กล้า	ก็เกิดเป็น	ท้าวมหาพรหม คือ พรหมผู้เป็นราชาปกครอง
ถ้าฌานลาภีบุคคลนั้น มีอินทรีย์ปานกลาง	ก็เกิดเป็น	ปุโรหิตาพรหม คือ พรหมผู้เป็นปุโรหิต หรือขุนนาง
ถ้าฌานลาภีบุคคลนั้น มีอินทรีย์อ่อน	ก็เกิดเป็น	ปาริสัชชาพรหม คือ พรหมผู้เป็นราษฎรทั่วไป

ปฐมฌานภูมิ ๓ นี้ ตั้งอยู่ในระดับเดียวกัน เหมือนกับพื้นที่ของมนุษย์ และตั้งอยู่ท่ามกลางอากาศ ห่างจากสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตีภูมิขึ้นไปประมาณ ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ มีวิมาน สวนดอกไม้ และสระโบกขรณี อันล้วนด้วยรัตนะทั้ง ๗ ประการ มีรัศมีสวยงามยิ่งกว่าปรนิมมิตวสวัตตีภูมิหลายเท่า

กัปป์ ๔ อย่าง

๑. อายุกัปป์ หมายเอาอายุของมนุษย์ในชมพูทวีป ในปัจจุบันกาล

๒. อันตรกัปป์ หมายเอาอายุของมนุษย์ในชมพูทวีป ที่มากที่สุด ถึง ๑ อสงไขยปี และลดลงมาถึงน้อยที่สุด ๑๐ ปี แล้วเพิ่มขึ้นไปจนถึง ๑ อสงไขยปีอีก เป็น ๑ รอบ นับเป็น ๑ อันตรกัปป์

๓. อสงไขยกัปป์ หมายเอา ๖๔ อันตรกัปป์ เท่ากับ ๑ อสงไขยกัปป์

อสงไขยกัปป์ มี ๔ อย่าง คือ

๑) **สังวัฏฏอสงไขยกัปป์** เริ่มตั้งแต่โลกเริ่มถูกทำลาย จนหมดสิ้นไป

๒) **สังวัฏฏฐายีอสงไขยกัปป์** เริ่มตั้งแต่โลกถูกทำลายหมดสิ้น จนถึงเริ่มก่อตัวขึ้นใหม่

๓) **วิวัฏฏอสงไขยกัปป์** เริ่มตั้งแต่โลกเริ่มตั้งขึ้น จนถึงตั้งขึ้นครบบริบูรณ์

๔) **วิวัฏฏฐายีอสงไขยกัปป์** เริ่มตั้งแต่โลกตั้งขึ้นครบบริบูรณ์ จนถึงเริ่มถูกทำลายลง

๔. มหากัปป์ หมายเอา ๔ อสงไขยกัปป์ เท่ากับ ๑ มหากัปป์

กัปป์ในทางพระพุทธศาสนา มี ๒ อย่าง

๑. สุญญกัปป์ ได้แก่ กัปป์ที่ว่างจากพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระเจ้าจักรพรรดิ์ มี ๔ อย่าง คือ

๑) สุญญมหากัปป์	ได้แก่ มหากัปป์ที่ว่างจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
๒) สุญญอสงไขยกัปป์	ได้แก่ สังวัฏฏอสงไขยกัปป์, สังวัฏฏฐายีอสงไขยกัป, วิวัฏฏอสงไขยกัป และ วิวัฏฏฐายีอสงไขยกัปป์
๓) สุญญอันตรกัปป์	ได้แก่ อันตรกัปป์ที่ว่างจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
๔) สุญญอายุกัปป์	ได้แก่ ในระหว่างที่มนุษย์ (ในชมพูทวีป) มีอายุต่ำกว่า ๑๐๐ ปีลงมา หรือมากกว่า ๑๐๐,๐๐๐ ปีขึ้นไป

๒.อสุญญกัปป์ กัปป์ที่มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาอุบัติเกิดขึ้น มี ๕ อย่าง คือ

๑) สารกัปป์	ได้แก่ กัปป์ที่พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ๑ พระองค์
๒. มัณฑกัปป์	ได้แก่ กัปป์ที่มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ๒ พระองค์
๓. วรกัปป์	ได้แก่ กัปป์ที่มีพระพุทธเจ้าอุบติขึ้น ๓ พระองค์
๔. สารมัณฑกัปป์	ได้แก่ กัปป์ที่มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ๔ พระองค์
๕. ภัททกัปป์	ได้แก่ กัปป์ที่มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ๕ พระองค์

เวลาที่โลกพินาศ

สังวัฏฏอสงไขยกัปป์ หมายถึง กัปป์ที่โลกถูกทำลาย มี ๓ ประเภท คือ

๑. **เตโชสังวัฏฏอสงไขยกัปป์** คือ กัปป์ที่โลกถูกทำลายด้วยไฟธาตุ พินาศไปจนถึงปฐมฌานภูมิ ๓ ซึ่งเหลืออยู่ได้ ตั้งแต่ทุติยฌานภูมิ ขึ้นไปถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ

๒. **อาโปสังวัฏฏอสงไขยกัปป์** คือ กัปป์ที่โลกถูกทำลายด้วยน้ำ พินาศไปจนถึงทุติยฌานภูมิ ๓ ซึ่งเหลืออยู่ได้ ตั้งแต่ตติยฌานภูมิ ขึ้นไปจนถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ

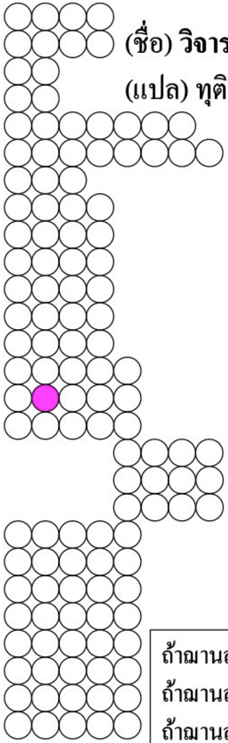
๓. **วาโยสังวัฏฏอสงไขยกัปป์** คือ กัปป์ที่โลกถูกทำลายด้วยลม พินาศไปจนถึงตติยฌานภูมิ ๓ ซึ่งเหลืออยู่ได้ ตั้งแต่จตุตถฌานภูมิ ขึ้นไปถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ

ในจำนวนมหากัปป์ที่ถูกทำลายด้วยไฟ น้ำ และลม นั้น มี ๖๔ มหากัปป์ นับเป็น ๑ รอบ คือ ถูกทำลายด้วยไฟ ๗ ครั้ง จึงถูกทำลายด้วยน้ำ ๑ ครั้ง วนเวียนไป ๗ รอบ จึงถูกทำลายด้วยลม ๑ ครั้ง รวมเป็น ๘ รอบ นับได้เป็น ๖๔ มหากัปป์

ตารางแสดงโลกที่ถูกทำลายในจำนวน ๖๔ มหากัปป์

รอบเล็ก ↓	ครั้งที่								รวม มหากัปป์
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	
๑	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	น้ำ	๘
๒	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	น้ำ	๘
๓	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	น้ำ	๘
๔	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	น้ำ	๘
๕	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	น้ำ	๘
๖	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	น้ำ	๘
๗	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	น้ำ	๘
๘	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ไฟ	ลม	๘
รวมมหากัปป์	๘	๘	๘	๘	๘	๘	๘	๘	๖๔

ทุติยฌานวิบาก

(ชื่อ) **วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะวิปากะจิตตัง**

(แปล) ทุติยฌานวิบากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

เป็นผลของทุติยฌานกุศล

โสมนัสสเวทนา

ญาณสัมปยุตต์

สสังขาริก

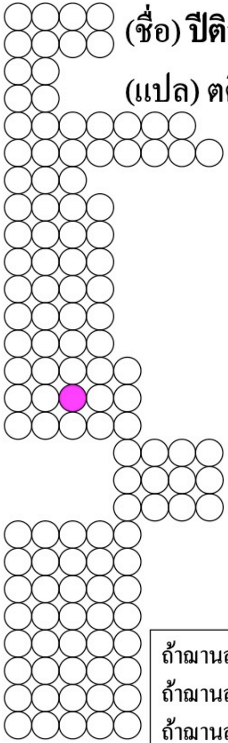
วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

นำเกิดในทุติยฌานภูมิ ๓ คือ
ปริตรตาภาภูมิ อายุ ๒ มหากัปป์
อัปปมาณาภาภูมิ อายุ ๔ มหากัปป์
อาภัสสราภูมิ อายุ ๘ มหากัปป์

ทำหน้าที่ ๓ กิจ คือ
ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพภูมิใหม่
ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้
จุติกิจ = ตายจากภพภูมินั้น เมื่อหมดอายุขัย
เกิดเฉพาะในทุติยฌานภูมิ ภูมิใดภูมิหนึ่งเท่านั้น

ถ้าฌานลาภีบุคคลนั้น มีอินทรีย์แก่กล้า ก็เกิดเป็น อาภัสสรพรหม คือ พรหมผู้เป็นราชาปกครอง
ถ้าฌานลาภีบุคคลนั้น มีอินทรีย์ปานกลาง ก็เกิดเป็น อัปปมาณาภาพรหม คือ พรหมผู้เป็นปุโรหิต หรือขุนนาง
ถ้าฌานลาภีบุคคลนั้น มีอินทรีย์อ่อน ก็เกิดเป็น ปริตตาภาพรหม คือ พรหมผู้เป็นราษฎรทั่วไป

ตติยฌานวิบาก

(ชื่อ) **ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตะติยัชฌานะวิปากะจิตตัง**

(แปล) ตติยฌานวิบากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

เป็นผลของตติยฌานกุศล

โสมนัสสเวทนา

ปีติ สุข
เอกัคคตา

นำเกิดในทุติยฌานภูมิ ๓ คือ
ปริตตาภาภูมิ อายุ ๒ มหากัปป์
อัปปมาณาภาภูมิ อายุ ๔ มหากัปป์
อาภัสสราภูมิ อายุ ๘ มหากัปป์

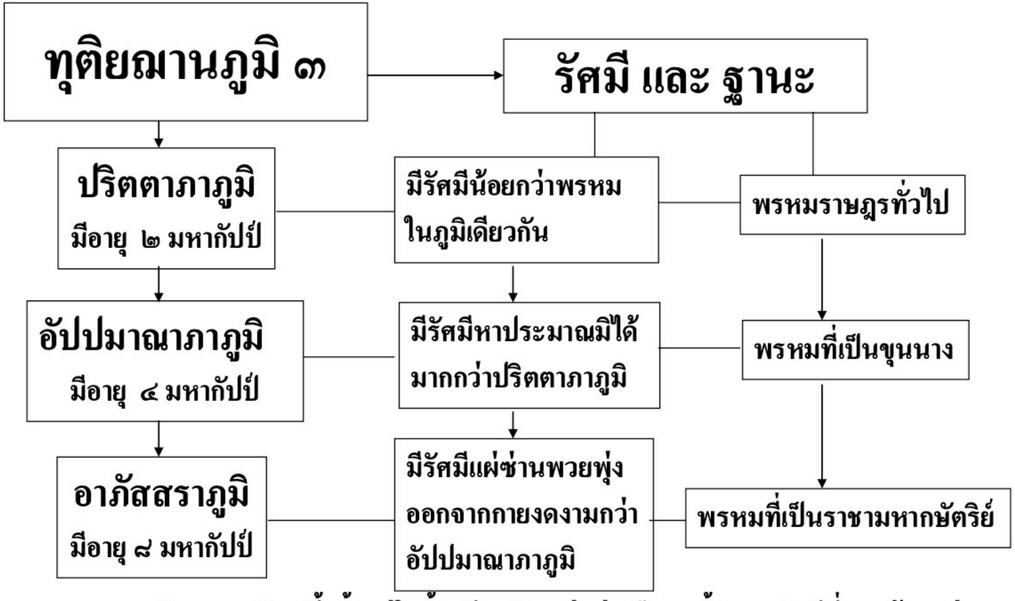
ญาณสัมปยุตต์

สสังขาริก

ทำหน้าที่ ๓ กิจ คือ
ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพภูมิใหม่
ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้
จุติกิจ = ตายจากภพภูมินั้น เมื่อหมดอายุขัย
เกิดเฉพาะในทุติยฌานภูมิ ภูมิใดภูมิหนึ่งเท่านั้น

รูปาวจรตติยฌานวิบากจิตนี้ นำเกิดในทุติยฌานภูมิ ๓ ภูมิใดภูมิหนึ่ง เหมือนทุติยฌานวิบากจิต เนื่องจากสภาพของฌานนั้น มีความใกล้เคียงกับทุติยฌาน

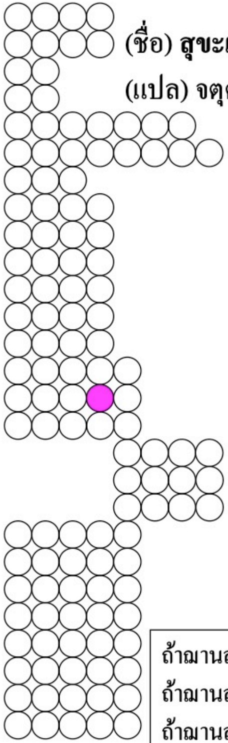
ถ้าฌานลาภีบุคคลนั้น มีอินทรีย์แก่กล้า ก็เกิดเป็น อาภัสสรพรหม คือ พรหมผู้เป็นราชาปกครอง
ถ้าฌานลาภีบุคคลนั้น มีอินทรีย์ปานกลาง ก็เกิดเป็น อัปปมาณาภาพรหม คือ พรหมผู้เป็นปุโรหิต หรือขุนนาง
ถ้าฌานลาภีบุคคลนั้น มีอินทรีย์อ่อน ก็เกิดเป็น ปริตตาภาพรหม คือ พรหมผู้เป็นราษฎรทั่วไป

ทุติยฌานภูมิ ๓ นี้ ตั้งอยู่ในชั้นเดียวกัน แต่แบ่งเป็นชนชั้นตามรัศมีที่มากน้อยกว่ากัน เหมือนกับปฐมฌานภูมิ ๓ อยู่ห่างจากปฐมฌานภูมิ ๓ ขึ้นไป ๔๒,๐๐๐ โยชน์

หมายเหตุ... รัศมี ได้แก่ อุตุชรูปที่เกิดจากกรรมและจิตตชรูป (กัมมปัจจยอุตุชรูปและจิตตปัจจยอุตุชรูป)

จตุตถฌานวิบาก

(ชื่อ) **สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จะตุตถัชฌานะวิปากะจิตตัง**

(แปล) จตุตถฌานวิบากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

เป็นผลของจตุตถฌานกุศล

- **โสมนัสสเวทนา** → **สุข เอกัคคตา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

นำเกิดในตติยฌานภูมิ ๓ คือ

ปริตตสุภาภูมิ อายุ ๑๖ มหากัปป์

อัปปมาณสุภาภูมิ อายุ ๓๒ มหากัปป์

สุภกิณหาภูมิ อายุ ๖๔ มหากัปป์

ทำหน้าที่ ๓ กิจ คือ

ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพภูมิใหม่

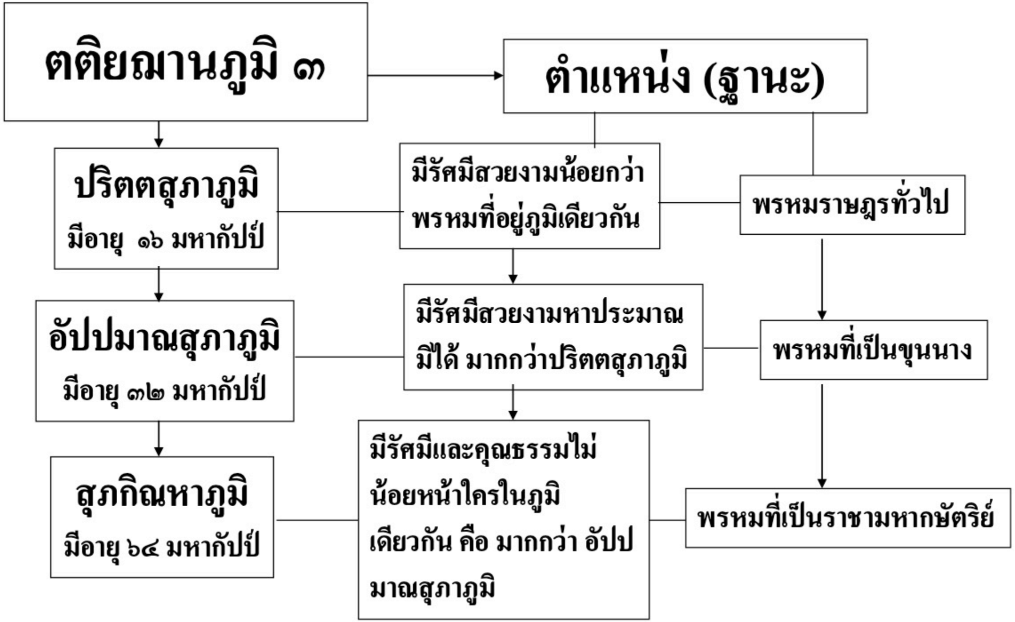
ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้

จุติกิจ = ตายจากภพภูมินั้น เมื่อหมดอายุขัย

เกิดเฉพาะในตติยฌานภูมิ ภูมิใดภูมิหนึ่งเท่านั้น

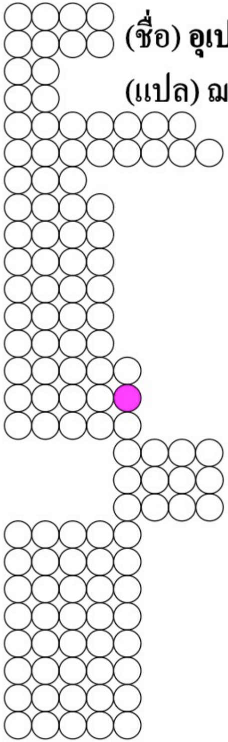
รูปาวจรจตุตถฌานวิบากจิตนี้ นำเกิดในตติยฌานภูมิ ๓ ภูมิใดภูมิหนึ่ง เนื่องจากตติยฌานวิบาก ไม่สามารถนำเกิดในตติยฌานภูมิได้

ถ้าฌานลาภีบุคคลนั้น มีอินทรีย์แก่กล้า	ก็เกิดเป็น	สุภกิณหาพรหม คือ พรหมผู้เป็นราชาปกครอง
ถ้าฌานลาภีบุคคลนั้น มีอินทรีย์ปานกลาง	ก็เกิดเป็น	อัปปมาณสุภาพรหม คือ พรหมผู้เป็นปุโรหิต หรือขุนนาง
ถ้าฌานลาภีบุคคลนั้น มีอินทรีย์อ่อน	ก็เกิดเป็น	ปริตตสุภาพรหม คือ พรหมผู้เป็นราษฎรทั่วไป

ตติยฌานภูมิ ๓ นี้ ตั้งอยู่ในชั้นเดียวกัน แต่แบ่งเป็นชนชั้นตามรัศมีที่สวยงามมากน้อยกว่ากัน เหมือนกับปฐมฌานภูมิ ๓ และ ทุติยฌานภูมิ ๓ อยู่ห่างจากทุติยฌานไปขึ้นไป ๔๒,๐๐๐ โยชน์

ปัญจมวิบาก

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะวิปากะจิตตัง**

(แปล) ฌานวิบากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

เป็นผลของปัญจมฌานกุศล

อุเบกขาเวทนา → **อุเบกขาเอกัคคตา**

นำเกิดในจตุตถฌานภูมิ ๑/๗ คือ

เวหัปผลาภูมิ อายุ ๕๐๐ มหากัปป์

อสัญญสัตตาภูมิ อายุ ๕๐๐ มหากัป

(อสัญญสัตตพรหม เนื่องด้วยสัญญาวิราคภาวนา)

ญาณสัมปยุตต์

สสังขาริก

ทำหน้าที่ ๓ กิจ คือ

ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพภูมิใหม่

ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้

จุติกิจ = ตายจากภพภูมินั้น เมื่อหมดอายุขัย

เกิดเฉพาะในจตุตถฌานภูมิ เท่านั้น

ถ้าเป็นพระอนาคามี นำเกิดในสุทธาวาสภูมิ ๕ คือ

อวิหาภูมิ อายุ ๑,๐๐๐ มหากัปป์ อตัปปาภูมิ อายุ ๒,๐๐๐ มหากัปป์

สุทัสสาภูมิ อายุ ๔,๐๐๐ มหากัปป์ สุทัสสีภูมิ อายุ ๘,๐๐๐ มหากัปป์

อกนิฏฐาภูมิ อายุ ๑๖,๐๐๐ มหากัปป์

จตุตถฌานภูมิ ๒

เวหัปผลาภูมิ
มีอายุ ๕๐๐ มหากัปป์

พรหมที่มีผลอันไพบูลย์ ในเรื่องรัศมีและคุณธรรม จัดเป็นปุถุชนภวัคคภูมิ

อสัญญสัตตาภูมิ
มีอายุ ๕๐๐ มหากัปป์

พรหมที่ไม่มีสัญญา คือไม่มีจิต เจตสิกเกิดเลย เนื่องด้วยสัญญาวิราคภาวนา

จตุตถฌานภูมิที่ ๓ ถึงที่ ๗ นี้ เรียกว่า **สุทธาวาสภูมิ ๕** แปลว่า ภูมิเป็นที่อยู่ของผู้บริสุทธิ์ คือ พระอนาคามี ผู้ตัดกามราคะได้โดยเด็ดขาดแล้ว และได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ปรินิพพานไปในภูมินี้

สุทธาวาสภูมิ ๕

อวิหาภูมิ
มีอายุ ๑,๐๐๐ มหากัปป์
สัทธินทรีย์แก่กล้า

ไม่ทอดทิ้งที่อยู่ของตนไป ก่อนเวลาอันสมควร

อตัปปาภูมิ
มีอายุ ๒,๐๐๐ มหากัปป์
วิริยินทรีย์แก่กล้า

ไม่มีความเดือดร้อนกายใจ อยู่อย่างสุขกายสบายใจ

สุทัสสาภูมิ
มีอายุ ๔,๐๐๐ มหากัปป์
สตินทรีย์แก่กล้า

เห็นโดยความเป็นสุข มองเห็นแต่สิ่งที่ดีงาม

สุทัสสีภูมิ
มีอายุ ๘,๐๐๐ มหากัปป์
สมาธินทรีย์แก่กล้า

เห็นโดยความสะดวก เห็นแต่สิ่งที่เจริญตาเจริญใจ

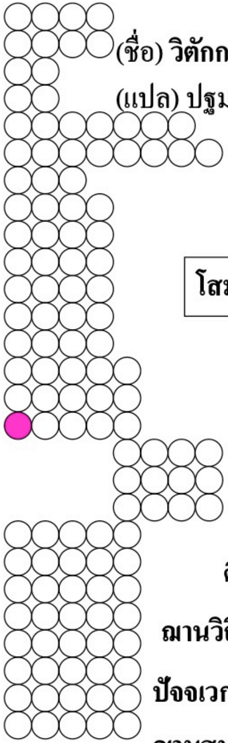
อกนิฏฐาภูมิ
มีอายุ ๑๖,๐๐๐ มหากัปป์
ปัญญินทรีย์แก่กล้า

ไม่น้อยหน้าใคร ในเรื่องคุณธรรมและความสุขสบาย

ชื่อว่า **อริยภวัคคะ** แปลว่า **ยอดของอริยะ**
มีทุสสเจดีย์ ที่บรรจุฉลองพระองค์ ของพระพุทธเจ้า เมื่อเสด็จออกบรรพชา สูง ๑๒ โยชน์ ฆฏิการพรหม นำมาบรรจุไว้

รูปฌานกิริยา ๕
โสมนัสสเวทนา
อุเบกขาเวทนา
ญาณสัมปยุตต์
สสังขาริก
รูปาวจรกิริยาจิต เป็นจิตของพระอรหันต์ที่ทำรูปฌาน ซึ่งไม่ต้องทำการประหาณธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ คือ นิวรณ์ ๕ เพราะพระอรหันต์ละกิเลสทั้งปวงโดยสิ้นเชิงแล้ว เพียงแต่ทำจิตให้เป็นสมาธิ มีความมั่นคงแนบแน่นยิ่งขึ้นไปเท่านั้น
เหตุให้เกิดรูปฌานกิริยา
สมถภูมิ
ปฐมฌาน
วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา
กสิณ ๑๐
อสุภะ ๑๐
กายคตาสติ ๑
อานาปานสติ ๑
เมตตาอัปปมัญญา ๑
กรุณาอัปปมัญญา ๑
มุทิตาอัปปมัญญา ๑
ทุติยฌาน
วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา
กสิณ ๑๐
อานาปานสติ ๑
เมตตาอัปปมัญญา ๑
กรุณาอัปปมัญญา ๑
มุทิตาอัปปมัญญา ๑
ตติยฌาน
ปีติ สุข เอกัคคตา
กสิณ ๑๐
อานาปานสติ ๑
เมตตาอัปปมัญญา ๑
กรุณาอัปปมัญญา ๑
มุทิตาอัปปมัญญา ๑
จตุตถฌาน
สุข เอกัคคตา
กสิณ ๑๐
อานาปานสติ ๑
เมตตาอัปปมัญญา ๑
กรุณาอัปปมัญญา ๑
มุทิตาอัปปมัญญา ๑
ปัญจมฌาน
อุเบกขา เอกัคคตา
กสิณ ๑๐
อานาปานสติ ๑
อุเบกขาอัปปมัญญา
การเพ่งอารมณ์

ปฐมฌานกิริยา

(ชื่อ) วิตักกะวิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ปะฐะมัชฌานะกริยะจิตตัง

(แปล) ปฐมฌานกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง

- **โสมนัสสเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

ไม่ต้องทำการประหาณธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ คือ นิวรณ์ ๕ เพราะพระอรหันต์ละกิเลสทั้งปวงโดยสิ้นเชิงแล้ว เพียงแต่ทำจิตให้เป็นสมาธิ มีความมั่นคงแนบแน่นยิ่งขึ้นไปเท่านั้น

เพ่งอารมณ์กรรมฐาน ๒๕ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ กายคตาสติ ๑ อานาปานสติ ๑ เมตตาอัปปมัญญา ๑ กรุณาอัปปมัญญา ๑ มุทิตาอัปปมัญญา ๑

เกิดได้กับพระอรหันต์ ใน ๑๐ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ และปฐมฌานภูมิ ๓ ที่ทำปฐมฌาน ที่เป็นประเภทติกขบุคคลและมันทบุคคล

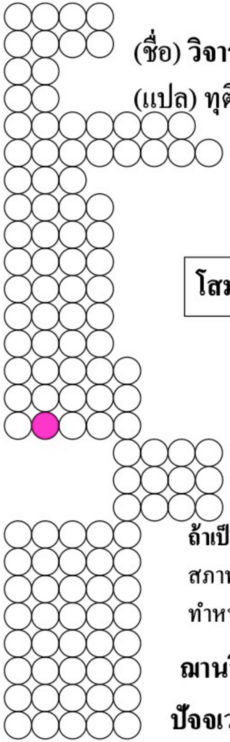
ติกขบุคคล บุคคลที่มีกำลังปัญญาบารมีแก่กล้า **มันทบุคคล** บุคคลที่มีกำลังปัญญาบารมีอ่อนไปนิดหน่อย

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน (มีได้ไม่แน่นอน แล้วแต่บุคคล)

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

ทุติยฌานกิริยา

(ชื่อ) วิจาระปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ทุติยัชฌานะกริยะจิตตัง

(แปล) ทุติยฌานกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง

- **โสมนัสสเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

เพ่งอารมณ์กรรมฐาน ๑๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ กสิณ ๑๐ อานาปานสติ ๑เมตตาอัปปมัญญา ๑ กรุณาอัปปมัญญา ๑ มุทิตาอัปปมัญญา ๑

ทำการประหาณธรรมที่เป็นปฏิปักษ์
คือ ละวิตกองค์ฌาน เนื่องจากเป็นสภาพที่หยาบกว่าองค์ฌานอื่น เพราะโทษที่คอยยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ใหม่เสมอ ทำให้สมาธิจิตไม่แนบแน่นและตั้งอยู่ในอารมณ์นั้น ไม่ได้นาน

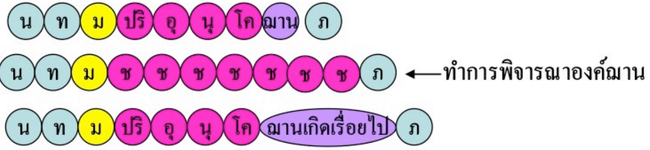
เกิดได้กับพระอรหันต์ ใน ๑๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ และทุติยฌานภูมิ ๓ ที่ทำทุติยฌาน ที่เป็นประเภทมันทบุคคล

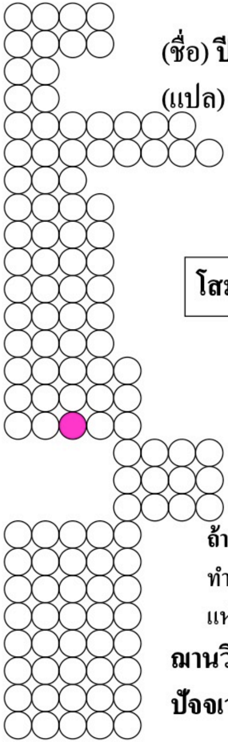
ถ้าเป็น ติกขบุคคล ก็ทำการพิจารณาเห็นโทษของวิตกและวิจาร และละวิตกวิจารได้พร้อมกัน เนื่องจากสภาพของวิตกและวิจารนั้น มีสภาพใกล้เคียงกัน คือ วิตก ยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ วิจาร เคล้าคลึงอารมณ์ วิจารทำหน้าที่ตามหลังวิตก ฉะนั้น ก็จะเหลือองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา (ตามนัยแห่งฌานจตุกนัย)

ฌานวิถี →

ปัจจเวกขณวิถี →

ฌานสมาบัติวิถี →

ตติยฌานกิริยา

(ชื่อ) **ปีติสุขะเอกัคคะตาสะหิตัง ตติยัชฌานะกริยะจิตตัง**

(แปล) ตติยฌานกริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง

- **โสมนัสสเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

เพ่งอารมณ์กรรมฐาน ๑๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ กสิณ ๑๐ อานาปานสติ ๑เมตตาอัปปมัญญา ๑ กรุณาอัปปมัญญา ๑ มุทิตาอัปปมัญญา ๑

ทำการประหาณธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ คือ ละวิจารองค์ฌาน เนื่องจากเป็นสภาพที่หยาบกว่าองค์ฌานอื่น เพราะโทษที่คอยเคล้าคลึงอารมณ์อยู่เสมอ ทำให้สมาธิจิตไม่แนบแน่นในอารมณ์นั้นเข้าไปอีก

เกิดได้กับพระอรหันต์ ใน ๑๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ และทุติยฌานภูมิ ๓ ที่ทำตติยฌาน ที่เป็นประเภทมันทบุคคล

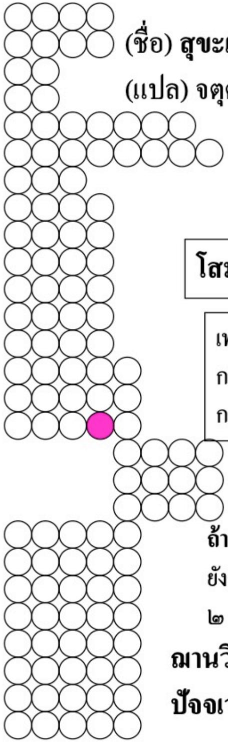
ถ้าเป็น ติกขบุคคล ก็ทำการพิจารณาเห็นโทษของปีติว่า ปีตินี้ มีสภาพเอิบอาบซึมซาบไปทั่วสรรพางค์กาย ทำให้สมาธิจิตแนบแน่นเข้าไปอีกได้ยาก แล้วละปีติเสีย ก็จะเหลือองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา (ตามนัยแห่งฌานจตุกนัย)

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

จตุตถฌานกิริยา

(ชื่อ) **สุขะเอกัคคะตาสะหิตัง จตุตถัชฌานะกริยะจิตตัง**

(แปล) จตุตถฌานกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ สุข เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง

- **โสมนัสสเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

เพ่งอารมณ์กรรมฐาน ๑๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ กสิณ ๑๐ อานาปานสติ ๑เมตตาอัปปมัญญา ๑ กรุณาอัปปมัญญา ๑ มุทิตาอัปปมัญญา ๑

ทำการประหาณธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ คือ ละปีติองค์ฌาน เนื่องจากเป็นสภาพที่หยาบกว่าองค์ฌานอื่น เพราะโทษที่ปีตินี้ มีสภาพเอิบอาบซึมซาบไปทั่วสรรพางค์กาย ทำให้สมาธิจิตแนบแน่นยิ่งขึ้นไปอีกได้ยาก

เกิดได้กับพระอรหันต์ ใน ๑๖ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓ และตติยฌานภูมิ ๓ ที่ทำจตุตถฌาน ที่เป็นประเภทมันทบุคคล

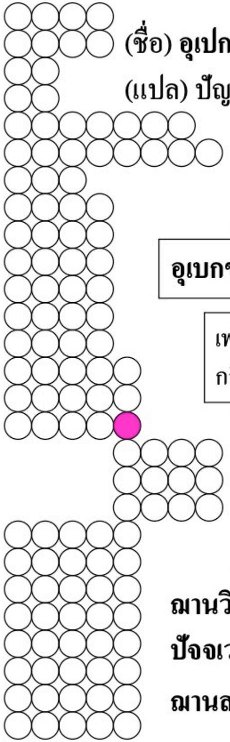
ถ้าเป็น ติกขบุคคล ก็ทำการพิจารณาเห็นโทษของสุขว่า สุขนี้ ก็มีสภาพชื่นชมยินดี รับรู้สภาพของอารมณ์ยังตื้นอยู่ ทำให้สมาธิจิตแนบแน่นเข้าไปอีกได้ยาก แล้วเปลี่ยนสุขให้เป็นอุเบกขาเสีย ก็จะเหลือองค์ฌาน ๒ เหมือนเดิม คือ อุเบกขา เอกัคคตา (ตามนัยแห่งฌานจตุกนัย เป็นรูปฌานลำดับสุดท้าย)

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

ปัญจมฌานกิริยา

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง ปัญจะมัชฌานะกิริยะจิตตัง**

(แปล) ปัญจมฌานกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง

- **อุเบกขาเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

เพ่งอารมณ์กรรมฐาน ๑๒ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ กสิณ ๑๐ อานาปานสติ ๑อุเบกขาอัปปมัญญา ๑

ทำการประหาณธรรมที่เป็นปฏิปักษ์
คือ ละสุขของค์ฌาน เนื่องจากเป็นสภาพที่หยาบกว่าองค์ฌานอื่น เพราะโทษที่สุขนี้ ก็มีสภาพชื่นชมยินดี รับรู้สภาพของอารมณ์ยังตื้นอยู่ ทำให้สมาธิจิตแนบแน่นเข้าไปอีกได้ยาก แล้วเปลี่ยนสุขให้เป็นอุเบกขาเสีย ก็จะเหลือองค์ฌาน ๒ เหมือนเดิม คือ อุเบกขา เอกัคคตา เป็นรูปฌานลำดับสุดท้ายตามนัยแห่งฌานปัญจกนัย

เกิดได้กับพระอรหันต์ ใน ๒๒ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓ ตติยฌานภูมิ ๓ และจตุตถฌานภูมิ ๖ คือ เวหัปผลาภูมิ ๑ และสุทธาวาสภูมิ ๕ ที่ทำปัญจมฌาน ที่เป็นประเภทมันทบุคคล

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

อรูปาวจรจิต ๑๒

อาลัมพะนัปปะเภเทนะ **จตุธารุปปะมานะสัง**

ปุญญะปากักกริยาเภทา **ปุนะ ทวาทะสะธา ฐิตัง ฯ**

แปลความว่า

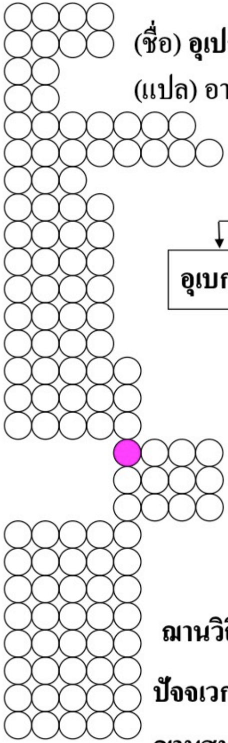
อรูปาวจรจิต ว่าโดยประเภทแห่งอารมณ์ มี ๔ อย่าง เมื่อจำแนกโดยกุศล วิบาก กิริยาแล้ว มี ๑๒ ประการ

- **จำแนกโดยประเภทแห่งอารมณ์ มี ๔ อย่าง**
  - **กสิณุคฆาฏิมากาสบัญญัติ**
  - **อากาสานัญจายตนฌาน**
  - **นัตถิภาวบัญญัติ**
  - **อากิญจัญญายตนฌาน**

- **จำแนกโดยกุศล วิบาก กิริยา มี ๑๒ ประการ**
  - **อากาสานัญจายตนฌานจิต ๓**
  - **วิญญาณัญจายตนฌานจิต ๓**
  - **อากิญจัญญายตนฌานจิต ๓**
  - **เนวสัญญานาสัญญายตนฌานจิต ๓**

อรูปาวจรฌานกุศล ๔
อุเบกขาเวทนา
ญาณสัมปยุตต์
สสังขาริก
ทำการกำหนดพิจารณาละอารมณ์ที่หยาบ แล้วยึดเอาอารมณ์ที่ละเอียดกว่า เพื่อให้สมาธิจิต มีความละเอียดประณีตยิ่งขึ้นไป
เหตุให้เกิดอรูปฌาน ๔
สมถภูมิ (อารมณ์สมถะ)
อากาสานัญจายตนกุศล
วิญญาณัยจายตนกุศล
อากิญจัญญายตนกุศล
เนวสัญญานาสัญญายตนกุศล
กสิณุคฆาฏิมากาสบัญญัติ
อากาสานัญจายตนฌานกุศล
นัตถิภาวบัญญัติ
อากิญจัญญายตนฌานกุศล
บัญญัติกสิณที่เบิกสภาพของเดิมออกแล้ว เหลือแต่อากาศที่ว่างเปล่าภายในขอบเขตวงกสิณ โดยบริกรรมว่า **อากาโส อนันโต ๆ** อากาศไม่มีที่สิ้นสุด
ยึดเอาอากาสานัญจายตนฌานกุศลจิตที่ดับไปแล้วเป็นอารมณ์ โดยบริกรรมว่า **วิญญาณัง อนันตัง ๆ** วิญญาณไม่มีที่สิ้นสุด ๆ
กำหนดทำความรู้สึกให้ความรู้ของวิญญาณัญจายตนกุศลจิตนั้นหายไป ไม่มีอะไรเหลืออยู่โดยบริกรรมว่า **นัตถิ กิญจิ ๆ** นิดหนึ่งก็ไม่มี น้อยหนึ่งก็ไม่มี
กำหนดยึดเอาอากิญจัญญายตนกุศลจิตที่ดับไปแล้วเป็นอารมณ์ โดยบริกรรมว่า **เอตัง สันตัง เอตัง ปณีตัง** อากิญจัญญายตนกุศลจิตนั้นอ่อนนัก ประณีตนัก

อากาสานัญจายตนฌานกุศล

(ชื่อ) อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง อากาสานัญจายะตะนะกุสะละจิตตัง

(แปล) อากาสานัญจายตนกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง

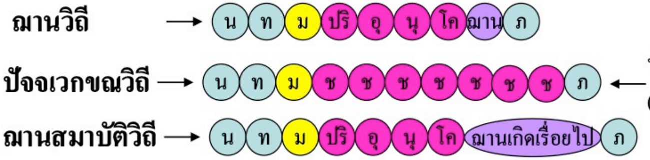
- **อุเบกขาเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

ทำการเปลี่ยนสภาพของอารมณ์เพื่อให้สมาธิจิตมีความประณีตและแนบแน่นยิ่งขึ้น

เพ่ง **กสิณุคฆาฏิมากาสบัญญัติ** คือ บัญญัติกสิณที่เบิกสภาพของเดิมออกแล้ว เหลือแต่อากาศที่ว่างเปล่าภายในขอบเขตวงกสิณ โดยบริกรรมว่า **อากาโส อนันโต ๆ** อากาศไม่มีที่สิ้นสุด เรื่อยไปจนกว่า อากาสานัญจายตนฌาน จะเกิด จัดเป็นจิตที่มีบัญญัติ เป็นอารมณ์

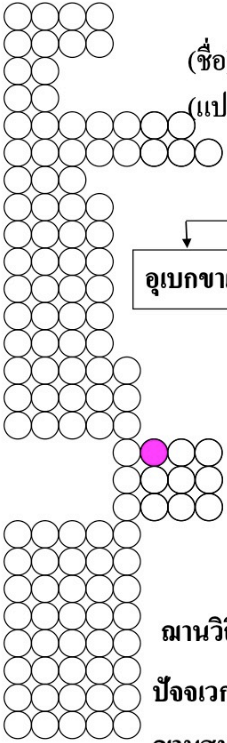
เกิดได้กับติเหตุกปุถุชน ๑ พระเสกขบุคคล ๓ ใน ๒๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ รูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ) และอากาสานัญจายตนพรหม ที่ทำอากาสานัญจายตนฌาน

ทำหน้าที่ชวนะ คือ เสพอารมณ์โดยความเป็นกุสล

ทำการพิจารณาองค์ฌาน (มีได้ไม่แน่นอน แล้วแต่บุคคล)

วิญญาณัญจายตนฌานกุศล

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง วิญญาณัญจายะตะนะกุสะละจิตตัง**

(แปล) วิญญาณัญจายตนกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง → ทำการเปลี่ยนสภาพของอารมณ์ เพื่อให้สมาธิจิตมีความประณีต และแนบแน่นยิ่งขึ้น

- **อุเบกขาเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

เพ่ง **อากาสานัญจายตนฌานกุศล** ที่ดับไปแล้ว โดยหน่วงนึกถึงสภาพความรู้สึกของอากาสานัญจายตนฌานนั้น เป็นอารมณ์ โดยบริกรรมว่า **วิญญาณัง อนันตัง ๆ** วิญญาณไม่มีที่สิ้นสุด ๆ เรื่อยไป จนกว่าวิญญาณัญจายตนฌานจะเกิด จัดเป็นจิตที่มีมหัคคตจิต หรือ ปรมัตถธรรม เป็นอารมณ์

เกิดได้กับติเหตุกปุถุชน ๑ พระเสกขบุคคล ๓ ใน ๒๔ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ รูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ) และอากาสา นัญจายตนภูมิ วิญญาณัญจายตนภูมิ ที่ทำวิญญาณัญจายตนฌาน

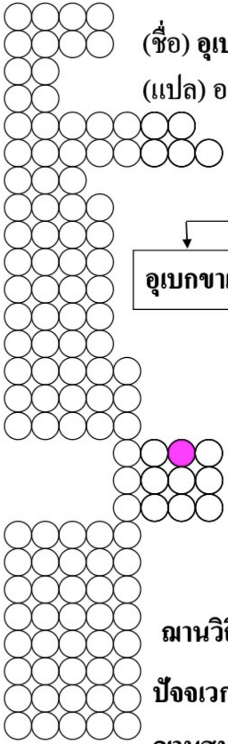
ทำหน้าที่ชวนะ คือ เสพอารมณ์โดยความเป็นกุศล

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน (มีได้ไม่แน่นอน แล้วแต่บุคคล)

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

อากิญจัญญายตนฌานกุศล

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง อากิญจัญญายะตะนะกุสะละจิตตัง**

(แปล) อากิญจัญญายตนกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง → ทำการเปลี่ยนสภาพของอารมณ์ เพื่อให้สมาธิจิตมีความประณีต และแนบแน่นยิ่งขึ้น

- **อุเบกขาเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

เพ่ง **นัตถิภาวบัญญัติ** กำหนดหมายให้ความรู้สึกของวิญญาณัญจายตนฌานที่ดับไปแล้วนั้น ให้หมดไป หายไป ไม่มีเหลืออยู่เลยแม้แต่น้อย โดยบริกรรมว่า **นัตถิ กิญจิ** ๆ น้อยหนึ่งก็ไม่มี นิดหนึ่งก็ไม่มี เรื่อยไป จนกว่าอากิญจัญญายตนฌานจะเกิด จัดเป็นจิตที่มีบัญญัติ เป็นอารมณ์

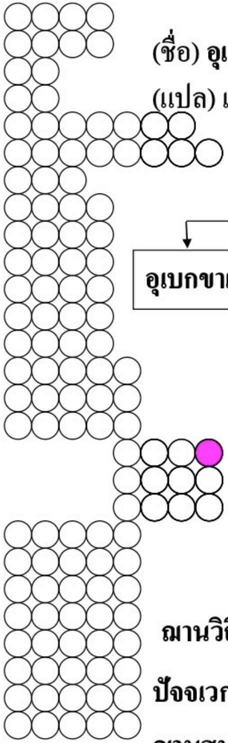
เกิดได้กับติเหตุกปุถุชน ๑ พระเสกขบุคคล ๓ ใน ๒๕ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ รูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ) และอากาสานัญจายตนภูมิ วิญญาณัญจายตนภูมิ อากิญจัญญายตนภูมิ ที่ทำอากิญจัญญายตนฌาน

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน (มีได้ไม่แน่นอน แล้วแต่บุคคล)

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

อรูปาวจรฌานกุศล

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง เนวะสัญญานาสัญญายะตะนะกุสะละจิตตัง**

(แปล) เนวสัญญานาสัญญายตนกุศลจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

เนวสัญญานาสัญญายตนกุศลจิต ๑ → ทำการเปลี่ยนสภาพของอารมณ์ เพื่อให้สมาธิจิตมีความประณีต และแนบแน่นยิ่งขึ้น

- **อุเบกขาเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

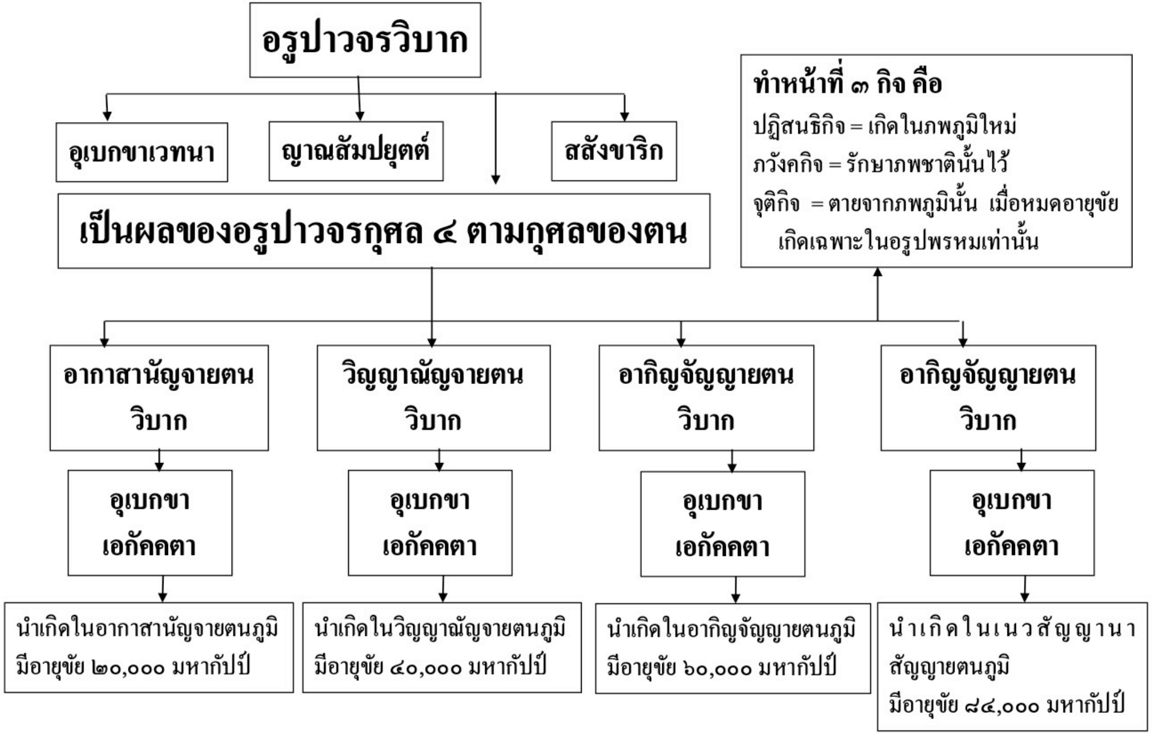
เพ่ง **อากิญจัญญายตนฌาน** ที่ดับไปแล้ว โดยหน่วงนึกถึงสภาพความรู้สึกของอากิญจัญญายตนฌานนั้น เป็นอารมณ์ โดยบริกรรมว่า **เอตัง สันตัง เอตัง ปณีตัง ๆ** อากิญจัญญายตนฌานนี้ละเอียดนัก ประณีตนัก เรื่อยไป จนกว่าเนวสัญญานาสัญญายตนฌานจะเกิด จัดเป็นจิตที่มีมหัคคตจิต หรือ ปรมัตถธรรม เป็นอารมณ์

เกิดได้กับติเหตุกปุถุชน ๑ พระเสกขบุคคล ๓ ใน ๒๖ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ รูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ) และอรูปภูมิ ๔ ที่ทำเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน

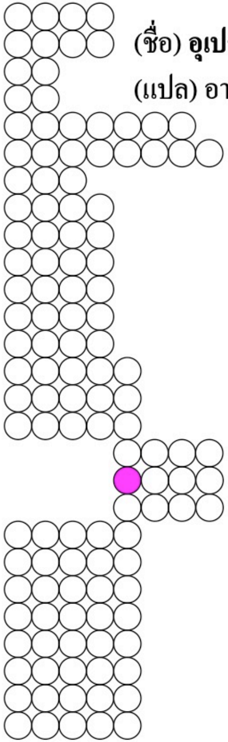
ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน (มีได้ไม่แน่นอน แล้วแต่บุคคล)

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

อรูปาวจรวิบาก
อุเบกขาเวทนา
ญาณสัมปยุตต์
สสังขาริก
เป็นผลของอรูปาวจรกุศล ๔ ตามกุศลของตน
ทำหน้าที่ ๓ กิจ คือ
ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพภูมิใหม่
ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้
จุติกิจ = ตายจากภพภูมินั้น เมื่อหมดอายุขัย
เกิดเฉพาะในอรูปพรหมเท่านั้น
อากาสานัญจายตนวิบาก
วิญญาณัญจายตนวิบาก
อากิญจัญญายตนวิบาก
อากิญจัญญายตนวิบาก
อุเบกขา เอกัคคตา
อุเบกขา เอกัคคตา
อุเบกขา เอกัคคตา
อุเบกขา เอกัคคตา
นำเกิดในอากาสานัญจายตนภูมิ มีอายุขัย ๒๐,๐๐๐ มหากัปป์
นำเกิดในวิญญาณัญจายตนภูมิ มีอายุขัย ๔๐,๐๐๐ มหากัปป์
นำเกิดในอากิญจัญญายตนภูมิ มีอายุขัย ๖๐,๐๐๐ มหากัปป์
นำเกิดในเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ มีอายุขัย ๘๔,๐๐๐ มหากัปป์

อากาสานัญจายตนวิบาก

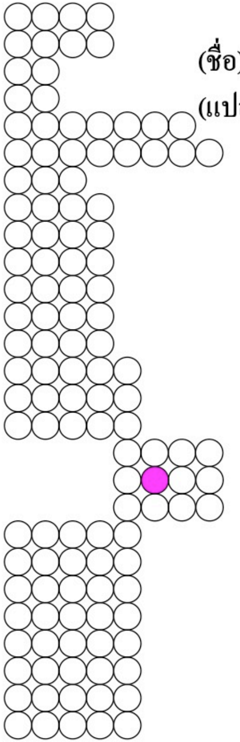
(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง อากาสานัญจายะตะนะวิปากะจิตตัง**

(แปล) อากาสานัญจายตนวิบากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

เป็นผลของอากาสานัญจายตนฌานกุศล

- **อุเบกขา**
  - **อุเบกขา เอกัคคตา**
    - นำเกิดในอากาสานัญจายตนภูมิ มีอายุขัย ๒๐,๐๐๐ มหากัปป์
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**
- **ทำหน้าที่ ๓ กิจ คือ**
  - ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพภูมิใหม่
  - ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้
  - จุติกิจ = ตายจากภพภูมินั้น เมื่อหมดอายุขัย ในอากาสานัญจายตนภูมิ

วิญญาณัญจายตนวิบาก

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง วิญญาณัญจายะตะนะวิปากะจิตตัง**

(แปล) วิญญาณัญจายตนวิบากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

เป็นผลของวิญญาณัญจายตนฌานกุศล

อุเบกขา

อุเบกขา เอกัคคตา

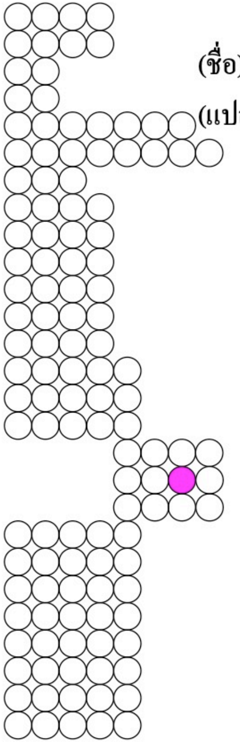
นำเกิดในวิญญาณัญจายตนภูมิ
มีอายุขัย ๔๐,๐๐๐ มหากัปป์

ญาณสัมปยุตต์

สสังขาริก

ทำหน้าที่ ๓ กิจ คือ

ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพภูมิใหม่
ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้
จุติกิจ = ตายจากภพภูมินั้น เมื่อหมดอายุขัย ในวิญญาณัญจายตนภูมิ

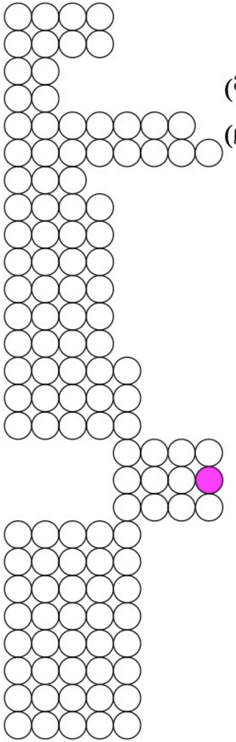
อากิญจัญญายตนวิบาก

(ชื่อ) อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง อากิญจัญญายะตะนะวิปากะจิตตัง

(แปล) อากิญจัญญายตนวิปากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

เป็นผลของอากิญจัญญายตนฌานกุศล

- **อุเบกขา**
  - **อุเบกขา เอกัคคตา**
    - นำเกิดในอากิญจัญญายตนภูมิ มีอายุขัย ๖๐,๐๐๐ มหากัปป์
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **ทำหน้าที่ ๓ กิจ คือ**
  - ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพภูมิใหม่
  - ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้
  - จุติกิจ = ตายจากภพภูมินั้น เมื่อหมดอายุขัย ในอากิญจัญญายตนภูมิ
- **สสังขาริก**

เนวสัญญานาสัญญายตนวิบาก

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง เนวะสัญญานาสัญญายะตะนะวิปากะจิตตัง**

(แปล) เนวสัญญานาสัญญายตนวิบากจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

เป็นผลของเนวสัญญานาสัญญายตนฌานกุศลจิต

- **อุเบกขา**
  - **อุเบกขา เอกัคคตา**
    - นำเกิดในเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ มีอายุขัย ๘๔,๐๐๐ มหากัปป์
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**
- **ทำหน้าที่ ๓ กิจ คือ**
  - ปฏิสนธิกิจ = เกิดในภพภูมิใหม่
  - ภวังคกิจ = รักษาภพชาตินั้นไว้
  - จุติกิจ = ตายจากภพภูมินั้น เมื่อหมดอายุขัย ในเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ

อรูปาวจรฌานกิริยา ๔

- อุเบกขาเวทนา
- ญาณสัมปยุตต์
- สสังขาริก

ทำการกำหนดพิจารณาละอารมณ์ที่หยาบ แล้วยึดเอาอารมณ์ที่ละเอียดกว่า เพื่อให้สมาธิจิต มีความละเอียดประณีตยิ่งขึ้นไป

เหตุให้เกิดอรูปฌานกิริยา ๔ → สมถภูมิ (อรูปกัมมัฏฐาน ๔)

อากาสานัญจายตนกิริยา

กสิณุคฆาฏิมากาสบัญญัติ

บัญญัติกสิณที่เพิกสภาพของเดิมออกแล้ว เหลือแต่อากาศที่ว่างเปล่าภายในขอบเขตวงกสิณ โดยบริกรรมว่า **อากาโส อนันโต ๆ** อากาศไม่มีที่สิ้นสุด

วิญญาณัญจายตนกิริยา

อากาสานัญจายตนฌานกุศล ๑
อากาสานัญจายตนฌานกิริยา ๑

ยึดเอาอากาสานัญจายตนฌานกุศล หรือ กิริยา (ที่ตนได้) ที่ดับไปแล้ว เป็นอารมณ์ โดยบริกรรมว่า **วิญญาณัง อนันตัง ๆ** วิญญาณไม่มีที่สิ้นสุด ๆ

อากิญจัญญายตนกิริยา

นัตถิภาวบัญญัติ

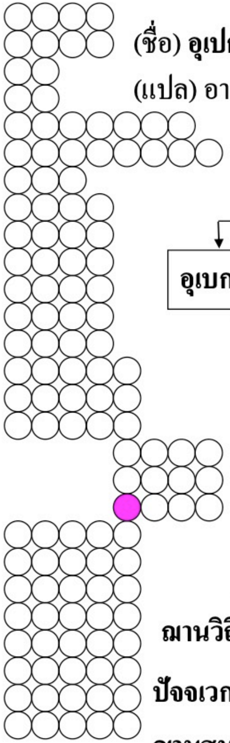
กำหนดทำความรู้สึกให้ความรู้ของวิญญาณัญจายตนกุศลจิตนั้นหายไป ไม่มีอะไรเหลืออยู่โดยบริกรรมว่า **นัตถิ กิญจิ ๆ** นิดหนึ่งก็ไม่มี น้อยหนึ่งก็ไม่มี

เนวสัญญานาสัญญายตนกิริยา

อากิญจัญญายตนฌานกุศล ๑
อากิญจัญญายตนฌานกิริยา ๑

กำหนดยึดเอาอากิญจัญญายตนกุศล หรือ กิริยา ที่ดับไปแล้ว เป็นอารมณ์ โดยบริกรรมว่า **เอตัง สันตัง เอตัง ปณีตัง** อากิญจัญญายตนกุศลจิตนั้นอ่อนนัก ประณีตนัก

อากาสานัญจายตนฌานกิริยา

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง อากาสานัญจายะตะนะก๎ริยะจิตตัง**

(แปล) อากาสานัญจายตนกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง → ทำการเปลี่ยนสภาพของอารมณ์ เพื่อให้สมาธิจิตมีความประณีต และแนบแน่นยิ่งขึ้น

- **อุเบกขาเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

เพ่ง **กสิณุคฆาฏิมากาสบัญญัติ** คือ บัญญัติกสิณที่เบิกสภาพของเดิมออกแล้ว เหลือแต่อากาศที่ว่างเปล่าภายในขอบเขตวงกสิณ โดยบริกรรมว่า **อากาโส อนันโต ๆ** อากาศไม่มีที่สิ้นสุด เรื่อยไปจนกว่า อากาสานัญจายตนฌาน จะเกิด จัดเป็นจิตที่มีบัญญัติ เป็นอารมณ์

เกิดได้กับอรหันต์ ใน ๒๓ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ รูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ) และอากาสานัญจายตนพรหมที่ทำอากาสานัญจายตนฌาน

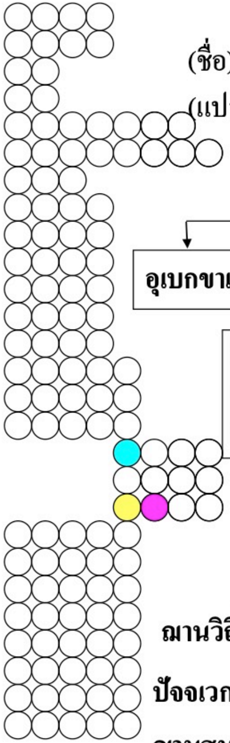
ทำหน้าที่ชวนะ คือ เสพอารมณ์โดยความเป็นกุสล

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน (มีได้ไม่แน่นอน แล้วแต่บุคคล)

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

วิญญาณัญจายตนฌานกิริยา

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง วิญญาณัญจายะตะนะกิริยะจิตตัง**

(แปล) วิญญาณัญจายตนกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง → ทำการเปลี่ยนสภาพของอารมณ์ เพื่อให้สมาธิจิตมีความประณีต และแนบแน่นยิ่งขึ้น

- **อุเบกขาเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

เพ่ง **อากาสานัญจายตนฌาน กุศล** หรือ **กิริยา** (ที่ตนได้มา) ที่ดับไปแล้ว โดยหน่วงนึกถึงสภาพความรู้สึกของอากาสานัญจายตนฌานนั้น เป็นอารมณ์ โดยบริกรรมว่า **วิญญาณัง อนันตัง ๆ** วิญญาณไม่มีที่สิ้นสุด ๆ เรื่อยไป จนกว่าวิญญาณัญจายตนฌานจะเกิด จัดเป็นจิตที่มีมหัคคตจิต หรือ ปรมัตถธรรม เป็นอารมณ์

เกิดได้กับพระอรหันต์ ใน ๒๔ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ รูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ) และอากาสานัญจายตนภูมิ วิญญาณัญจายตนภูมิ ที่ทำวิญญาณัญจายตนฌาน

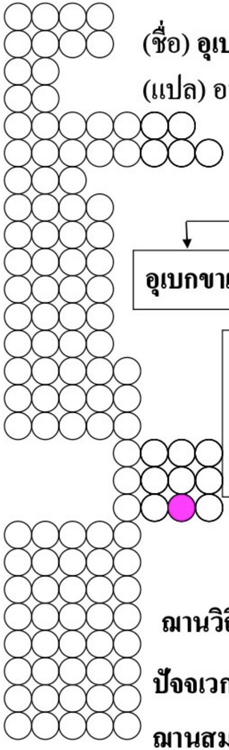
ทำหน้าที่ชวนะ คือ เสพอารมณ์โดยความเป็นกุศล

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน (มีได้ไม่แน่นอน แล้วแต่บุคคล)

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

อากิญจัญญายตนฌานกิริยา

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง อากิญจัญญายะตะนะกริยะจิตตัง**

(แปล) อากิญจัญญายตนกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง → ทำการเปลี่ยนสภาพของอารมณ์ เพื่อให้สมาธิจิตมีความประณีต และแนบแน่นยิ่งขึ้น

- **อุเบกขาเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

เพ่ง **นัตถิภาวบัญญัติ** กำหนดหมายให้ความรู้สึกของวิญญาณัญจายตนฌาน กุศล หรือ กิริยา ที่ดับไปแล้วนั้น ให้หมดไป หายไป ไม่มีเหลืออยู่เลยแม้แต่น้อย โดยบริกรรมว่า **นัตถิ กิญจิ** ๆ น้อยหนึ่งก็ไม่มี นิดหนึ่งก็ไม่มี เรื่อยไป จนกว่าอากิญจัญญายตนฌานจะเกิด จัดเป็นจิตที่มีบัญญัติ เป็นอารมณ์

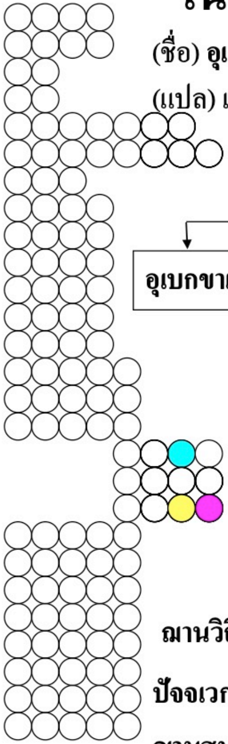
เกิดได้กับพระอรหันต์ ใน ๒๕ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ รูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ) และ อากาสานัญจายตนภูมิ วิญญาณัญจายตนภูมิ อากิญจัญญายตนภูมิ ที่ทำอากิญจัญญายตนฌาน

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน (มีได้ไม่แน่นอน แล้วแต่บุคคล)

ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

เนวสัญญานาสัญญายตนฌานกิริยา

(ชื่อ) **อุเปกขาเอกัคคะตาสะหิตัง เนวะสัญญานาสัญญายะตะนะกริยะจิตตัง**

(แปล) เนวสัญญานาสัญญายตนกิริยาจิต ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยองค์ฌาน ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

เนวสัญญานาสัญญายตนกิริยาจิต ๑ → ทำการเปลี่ยนสภาพของอารมณ์ เพื่อให้สมาธิจิตมีความประณีตและแนบแน่นยิ่งขึ้น

- **อุเบกขาเวทนา**
- **ญาณสัมปยุตต์**
- **สสังขาริก**

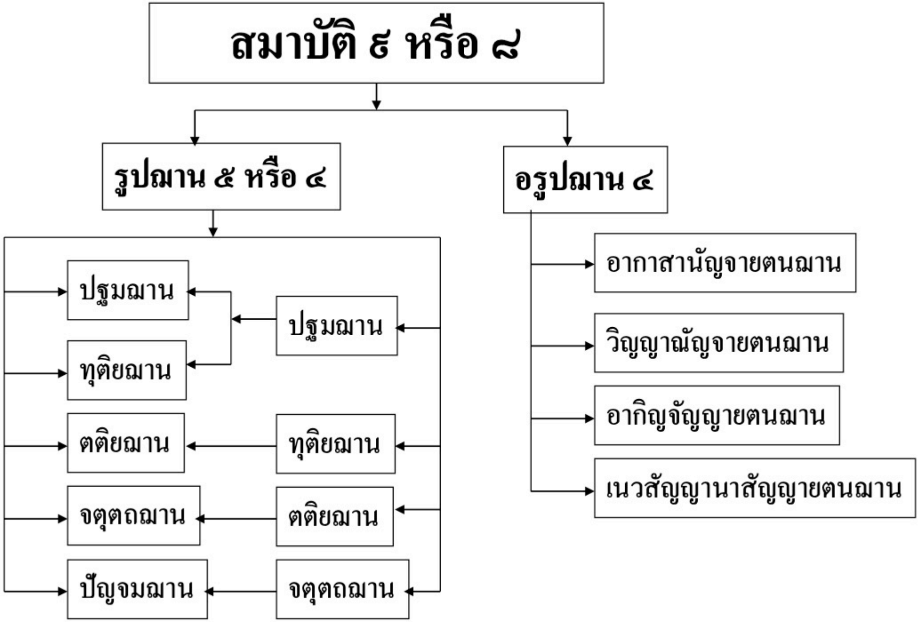
เพ่ง **อากิญจัญญายตนฌาน ที่เป็นกุศล หรือ กิริยา** (ที่ตนได้มา) ที่ดับไปแล้ว โดยหน่วงนึกถึงสภาพความรู้สึกของอากิญจัญญายตนฌานนั้น เป็นอารมณ์ โดยบริกรรมว่า **เอตัง สันตัง เอตัง ปณีตัง ๆ** อากิญจัญญายตนฌานนี้ละเอียดนัก ประณีตนัก เรื่อยไป จนกว่าเนวสัญญานาสัญญายตนฌานจะเกิด จัดเป็นจิตที่มีมหัคคตจิต หรือ ปรมัตถธรรม เป็นอารมณ์

เกิดได้กับพระอรหันต์ ใน ๒๖ ภูมิ คือ กามสุคติภูมิ ๗ รูปภูมิ ๑๕ (เว้นอสัญญสัตตภูมิ) และอรูปภูมิ ๔ ที่ทำเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน

ฌานวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌาน ภ

ปัจจเวกขณวิถี → น ท ม ช ช ช ช ช ช ช ภ ← ทำการพิจารณาองค์ฌาน (มีได้ไม่แน่นอน แล้วแต่บุคคล)

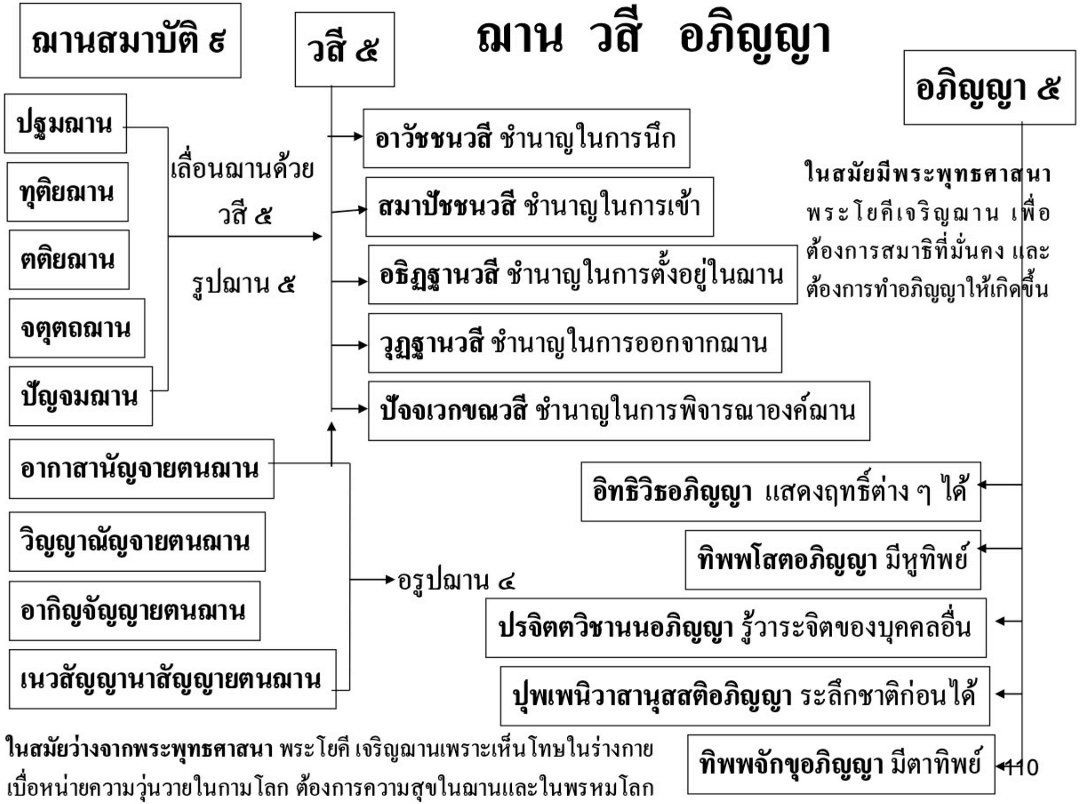
ฌานสมาบัติวิถี → น ท ม ปริ อุ นุ โค ฌานเกิดเรื่อยไป ภ

สำหรับ **มันทบุคคล** คือ บุคคลที่มีกำลังบารมีอ่อน ได้รูปฌาน ๕ อรูปฌาน ๔ รวมเป็นสมาบัติ ๙

สำหรับ ติกขบุคคล คือ บุคคลที่มีกำลังบารมีแก่กล้า ได้รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ รวมเป็นสมาบัติ ๘

ฌาน วสี อภิญญา

ในสมัยว่างจากพระพุทธศาสนา พระโยคี เจริญฌานเพราะเห็นโทษในร่างกาย เบื่อหน่ายความวุ่นวายในกามโลก ต้องการความสุขในฌานและในพรหมโลก

อานิสงส์แห่งฌาน ๕ ประการ

๑. ทำให้เข้าสมาบัติได้ เพื่อความอยู่ผาสุกในภพปัจจุบัน

๒. ใช้เป็นบาทในการเจริญวิปัสสนาได้

๓. ใช้เป็นบาทให้เกิดโลกียอภิญญา ๕ ประการ

๔. นำให้เกิดเป็นพรหม (สำหรับปุถุชนที่ฌานไม่เสื่อม และพระเสกขบุคคลที่ได้ฌาน)

๕. เป็นบาทให้เข้านิโรธสมาบัติได้ (สำหรับพระอนาคามี และพระอรหันต์)

อภิญญาโดยพิสดาร มี ๗ อย่าง

๑. อิทธิวิธอภิญญา	การแสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้
๒. ทิพพโสตอภิญญา	มีหูทิพย์
๓. ปรจิตตวิชชานนอภิญญา	รู้วาระจิตของบุคคลอื่นได้
๔. ปุพเพนิวาสานุสสติอภิญญา	ระลึกชาติก่อนได้
๕. ทิพพจักขุอภิญญา	มีตาทิพย์ (เรียกว่า จุตูปปาตญาณ)
๖. ยถากัมมูปคอภิญญา	รู้เห็นกรรมของสัตว์ทั้งหลายที่จัดแจงให้เกิดในภพต่าง ๆ ได้
๗. อนาคตังสอภิญญา	รู้เหตุการณ์ในอนาคตได้

บุคคลที่ระลึกชาติได้ ๖ จำพวก

๑. อัญญเดียรถีย์	ระลึกได้ ๔๐ กัปป์
๒. พระปกติสาวก	ระลึกได้ ๑๐๐- ๑,๐๐๐ กัปป์
๓. พระมหาสาวก	ระลึกได้ ๑๐๐,๐๐๐ กัปป์
๔. พระอัครสาวก	ระลึกได้ ๑ อสงไขย กับ แสนกัปป์
๕. พระปัจเจกพุทธเจ้า	ระลึกได้ ๒ อสงไขย กับ แสนกัปป์
๖. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า	ระลึกได้ ไม่มีที่สิ้นสุด

อิทธิวิธอภิญญา ๑๐ อย่าง

๑. อธิฏฐานอิทธิ ฤทธิ์ที่เกิดจากการอธิษฐาน

๒. วิกัพพนอิทธิ ฤทธิ์ที่ทำให้จำแลงกายเป็นต่าง ๆ ได้

๓. มโนมยิทธิ ฤทธิ์ที่เกิดทางใจที่มีกำลังยิ่งใหญ่

๔. ญาณวิปผารอิทธิ ฤทธิ์ที่ทำให้สามารถป้องกันอันตรายต่าง ๆ ได้

๕. สมาธิวิปผารอิทธิ ฤทธิ์ที่เกิดด้วยอำนาจสมาธิ

๖. อริยอิทธิ ฤทธิ์ที่เกิดด้วยอำนาจการไม่หวั่นไหวต่อกิเลส

๗. กัมมชอิทธิ ฤทธิ์ที่เกิดมาจากกรรม

๘. ปุญญวโตอิทธิ ฤทธิ์ที่เกิดมาจากบุญของผู้มีบุญ เช่น พระเจ้าจักรพรรดิ

๙. วิชชามยอิทธิ ฤทธิ์ที่เกิดมาจากวิชาอาคม

๑๐. ตัตถตัตถสมาปโยคปัจจยอิทธิ หรือเรียกว่า **อิชฌนัฏเฐนอิทธิ** ฤทธิ์ที่เกิดมาจากความพากเพียรพยายามอย่างแรงกล้า

การอบรมเพื่อให้ได้อภิญญา ๑๔ ประการ

๑. กสิณานุโลมโต โดยตามลำดับกสิณ	๘. กสิณุกกันตกโต โดยข้ามลำดับกสิณ
๒. กสิณปฏิโลมโต โดยทวนลำดับกสิณ	๙. ฌานกสิณุกกันตกโต โดยข้ามทั้งลำดับฌานและลำดับกสิณ
๓. กสิณานุโลมปฏิโลมโต โดยตามลำดับกสิณและทวนลำดับกสิณ	๑๐. อังคสังกันติกโต โดยเลื่อนองค์ฌานตามลำดับในการเพ่งกสิณอย่างใดอย่างหนึ่ง
๔. ฌานานุโลมโต โดยตามลำดับฌาน	๑๑. อารัมมณสังกันติกโต โดยเปลี่ยนอารมณ์ในฌานใดฌานหนึ่ง มีปฐมฌาน เป็นต้น
๕. ฌานปฏิโลมโต โดยทวนลำดับฌาน	๑๒. อังคารัมมณสังกันติกโต โดยการเลื่อนองค์ฌานและเปลี่ยนอารมณ์ตามลำดับกสิณ
๖. ฌานานุโลมปฏิโลมโต โดยตามลำดับฌานและทวนลำดับฌาน (ย้อนกลับ)	๑๓. อังคววัฏฐาปนโต โดยกำหนดดูองค์ฌานตามลำดับแห่งสมาบัติ
๗. ฌานุกกันตกโต โดยข้ามลำดับฌาน	๑๔. อารัมมณววัฏฐาปนโต โดยกำหนดดูอารมณ์กรรมฐานตามลำดับแห่งสมาบัติ

โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐

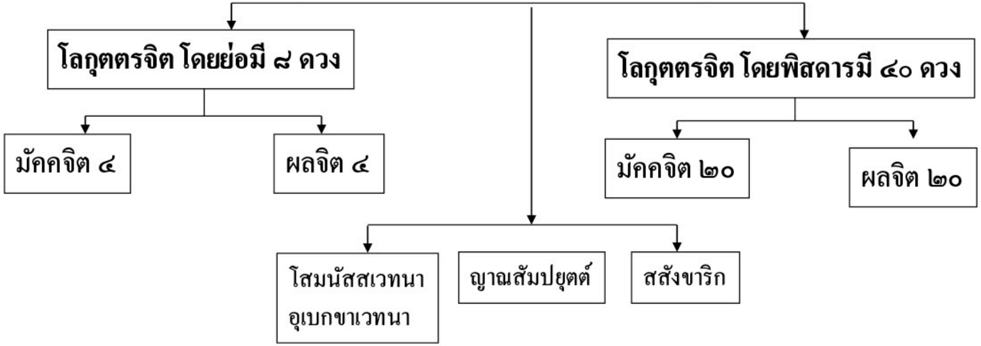
๑. จะตุมัคคัปปะเภทนะ จะตุธา กุสะลัง ตะถา
ปากัง ตัสสะ ผะลัตตาติ อัฏฐะธานุตตะรัง มะตัง ฯ

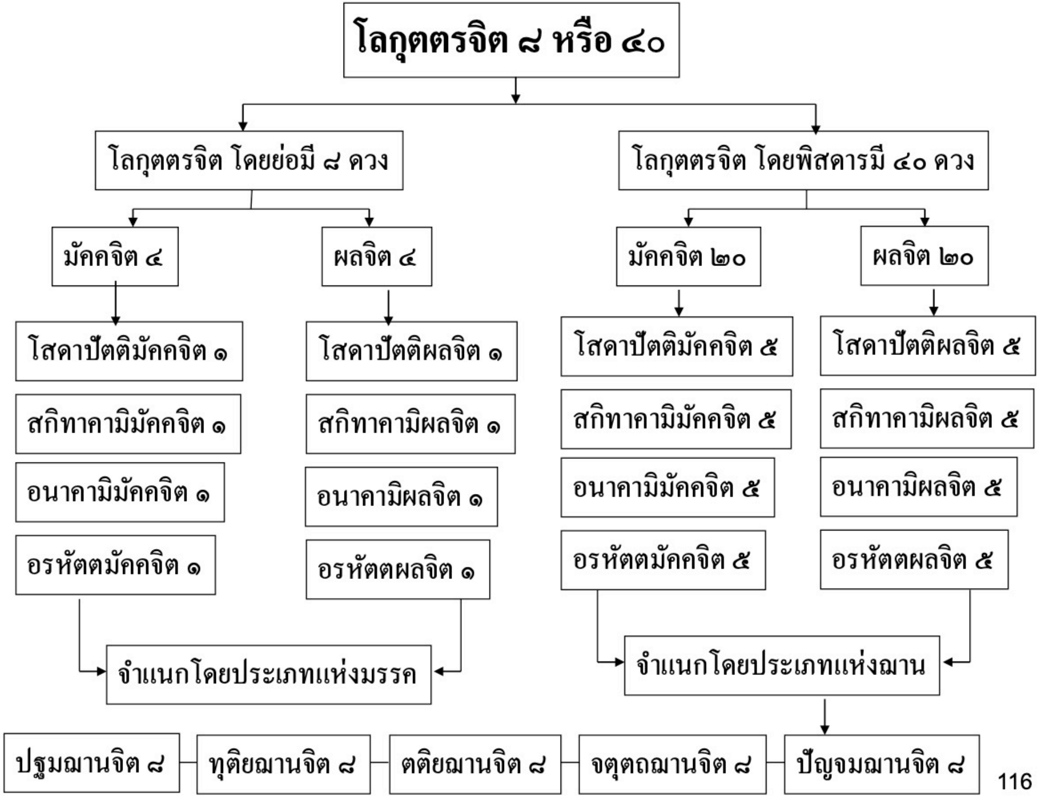
๒. ฌานังคะโยคะเภทนะ กะเต๋วเกกันตุ ปัญจะธา
วุจจะตานุตตะรัง จิตตัง จัตตาฬีสะวิธันติ จะ ฯ

แปลความว่า

๑. นักศึกษาทั้งหลายพึงทราบโลกุตตรจิตโดยย่อว่า มี ๘ คือ กุศลจิตว่าโดยประเภทแห่งมรรคมี ๔ วิบากจิตว่าโดยประเภทแห่งผล ก็มี ๔ เพราะเป็นผลของมรรคทั้ง ๔

๒. โลกุตตรจิต เมื่อแสดงโดยพิสดารแล้ว มีถึง ๔๐ ดวง เพราะเมื่อว่าโดยประเภทแห่งการประกอบขององค์ฌานแล้ว โลกุตตรจิตดวงหนึ่ง ๆ ย่อมมี ๕ ฉะนั้น โลกุตตรจิต ๘ จึงเป็น ๔๐ ดวง

โลกุตตรจิต ๘ หรือ ๔๐
โลกุตตรจิต โดยย่อมี ๘ ดวง
โลกุตตรจิต โดยพิสดารมี ๔๐ ดวง
มัคคจิต ๔
ผลจิต ๔
มัคคจิต ๒๐
ผลจิต ๒๐
โสดาปัตติมัคคจิต ๑
สกิทาคามิมัคคจิต ๑
อนาคามิมัคคจิต ๑
อรหัตตมัคคจิต ๑
โสดาปัตติผลจิต ๑
สกิทาคามิผลจิต ๑
อนาคามิผลจิต ๑
อรหัตตผลจิต ๑
โสดาปัตติมัคคจิต ๕
สกิทาคามิมัคคจิต ๕
อนาคามิมัคคจิต ๕
อรหัตตมัคคจิต ๕
โสดาปัตติผลจิต ๕
สกิทาคามิผลจิต ๕
อนาคามิผลจิต ๕
อรหัตตผลจิต ๕
จำแนกโดยประเภทแห่งมรรค
จำแนกโดยประเภทแห่งฌาน
ปฐมฌานจิต ๘
ทุติยฌานจิต ๘
ตติยฌานจิต ๘
จตุตถฌานจิต ๘
ปัญจมฌานจิต ๘

โลกุตตรจิต

โลกุตตรกุศลจิต หรือ มรรคจิต

วิวัฏฏคามินีกุศล หรือ **อาจยคามินีกุศล** เป็นกุศลที่นำให้ขามพ้นจากสังสารวัฏฏ์

โลกุตตรกุศล เป็นกุศลที่ให้ข้ามพ้นจากปุถุชน สู่ความเป็นอริยบุคคล และจากอริยบุคคลเบื้องต่ำ สู่อริยบุคคลเบื้องสูง

โลกุตตรกุศล เป็นกุศลที่รับโลกุตตรอารมณ์ คือ อารมณ์เหนือสภาพที่มีอยู่ในโลกทั้งหลาย ได้แก่ นิพพาน

โลกุตตรกุศล เป็นกุศลที่มีอำนาจเหนือโลกียกุศล คือ สามารถประหารอนุสัยกิเลสได้โดยตัดขาด

โลกุตตรวิบากจิต หรือ ผลจิต

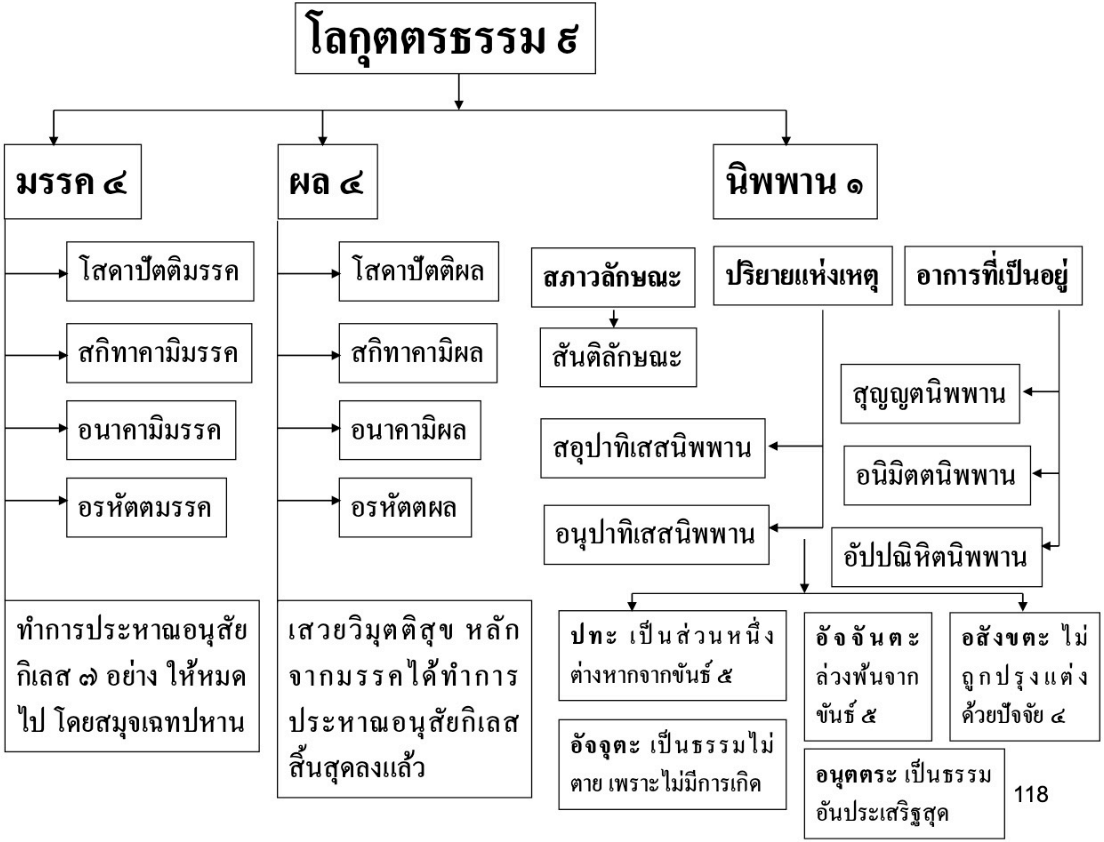
ผลจิต ทำหน้าที่เสพอารมณ์โดยความเป็นชวนะ คือ รับพระนิพพานเป็นอารมณ์ หลังจากที่มรรคได้ประหาณอนุสัยกิเลสเสร็จแล้ว เป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องรอกาลเวลา

การประหารกิเลส

๑. วีติกกมกิเลส กิเลสที่ล่วงออกมาทางกายทางวาจา ต้องประหาณด้วยมหากุศล

๒. ปริยุฏฐานกิเลส กิเลสที่กลุ้มรุมในจิตใจ ยังไม่แสดงตัวเป็นวีติกกมกิเลส ต้องละด้วยอำนาจแห่งฌานกุศล

๓. อนุสัยกิเลส กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน ไม่แสดงตัวออกมา ต้องประหาณด้วยโลกุตตรกุศล

โลกุตตรธรรม ๙
มรรค ๔
ผล ๔
นิพพาน ๑
โสดาปัตติมรรค
สกิทาคามิมรรค
อนาคามิมรรค
อรหัตตมรรค
ทำการประหาณอนุสัยกิเลส ๗ อย่าง ให้หมดไป โดยสมุจเฉทปหาน
โสดาปัตติผล
สกิทาคามิผล
อนาคามิผล
อรหัตตผล
เสวยวิมุตติสุข หลักจากมรรคได้ทำการประหาณอนุสัยกิเลสสิ้นสุดลงแล้ว
สภาวลักษณะ
สันติลักษณะ
ปริยายแห่งเหตุ
สอุปาทิเสสนิพพาน
อนุปาทิเสสนิพพาน
อาการที่เป็นอยู่
สุญญตนิพพาน
อนิมิตตนิพพาน
อัปปณิหิตนิพพาน
ปทะ เป็นส่วนหนึ่งต่างหากจากขันธ์ ๕
อัจจุตะ เป็นธรรมไม่ตาย เพราะไม่มีการเกิด
อัจจันตะ ล่วงพ้นจากขันธ์ ๕
อสังขตะ ไม่ถูกปรุงแต่งด้วยปัจจัย ๔
อนุตตระ เป็นธรรมอันประเสริฐสุด

วิปัสสนากัมมัฏฐาน

วิปัสสนาภูมิ ๖

- ขันธ์ ๕
- อายตนะ ๑๒
- ธาตุ ๑๘
- อินทรีย์ ๒๒
- อริยสัจ ๔
- ปฏิจจสมุปบาท ๑๒

รวมเป็น ๗๓ อารมณ์

สู่ความเป็นรูปนามที่เป็นไตรลักษณ์

- **อนิจจัง** ไม่เที่ยง เพราะมีการเปลี่ยนแปลงไปเสมอ
- **ทุกขัง** เป็นทุกข์ เพราะทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้
- **อนัตตา** ไม่อยู่ในบังคับบัญชา หรือ ความปรารถนาของใคร

โดยอาศัยองค์คุณของวิปัสสนา ๓ อย่าง

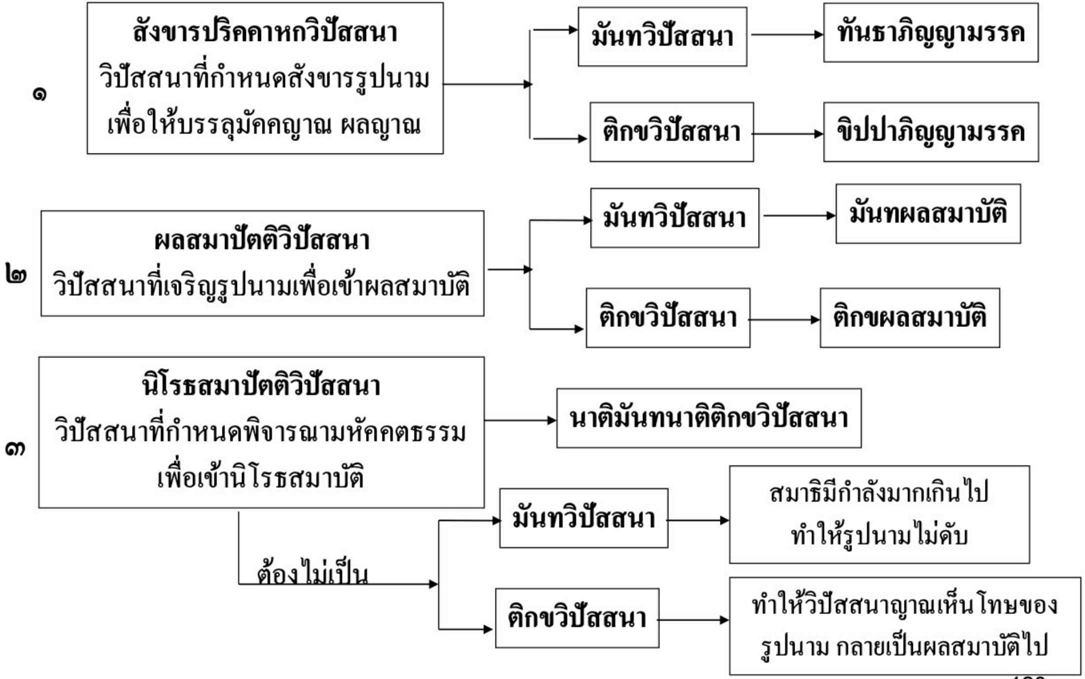
- **อาตาปี** (วิริยะ) ความเพียรยังกิเลสให้เร่าร้อน
- **สติมา** (สติ) มีสติระลึกรู้เท่าทันอารมณ์และกิเลส
- **สัมปชาโน** (ปัญญา) มีความรู้ตัวทั่วพร้อม ไม่ให้กิเลสครอบงำได้

เพื่อกำจัดบ่อเกิดของกิเลสสำคัญ ๒ อย่าง ในโลกให้หมดไป คือ

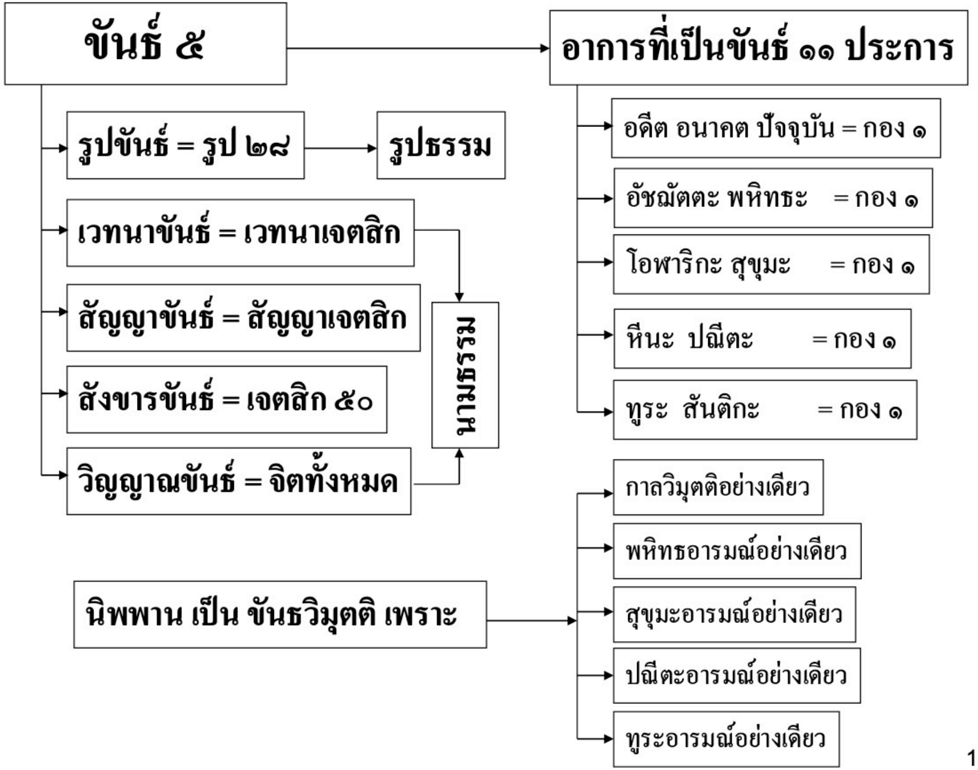
๑. **อภิชฌา** ความยินดี ในอารมณ์ที่น่าใคร่น่าปรารถนา

๒. **โทมนัส** ความยินร้าย ในอารมณ์ที่ไม่น่าใคร่ ไม่น่าปรารถนา

วิปัสสนา ๓

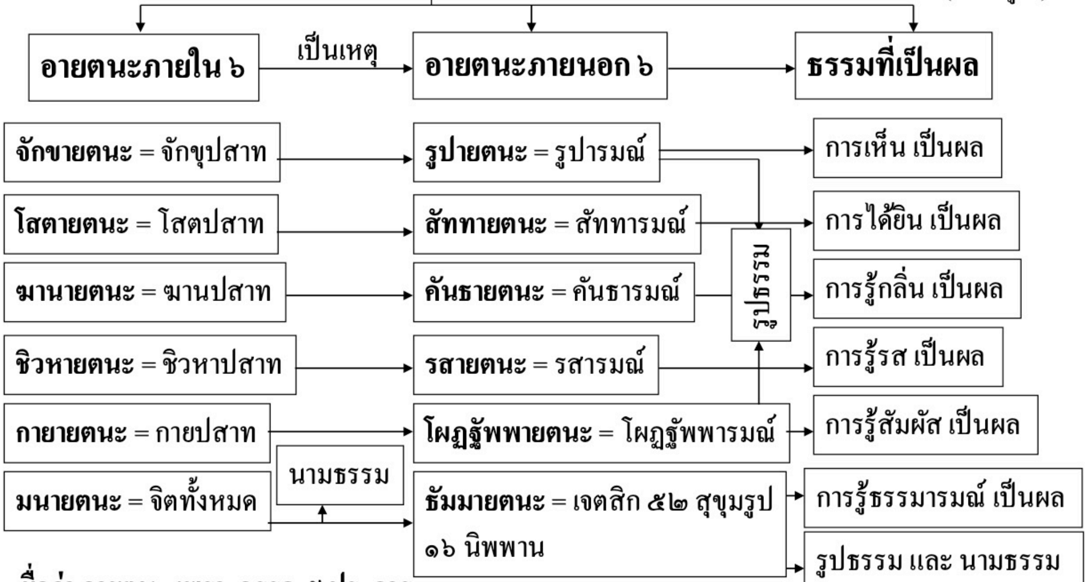

๑
สังขารปริคคาหกวิปัสสนา
วิปัสสนาที่กำหนดสังขารรูปนาม
เพื่อให้บรรลุมัคคญาณ ผลญาณ
มันทวิปัสสนา
ทันธาภิญญามรรค
ติกขวิปัสสนา
ขิปปาภิญญามรรค
๒
ผลสมาปัตติวิปัสสนา
วิปัสสนาที่เจริญรูปนามเพื่อเข้าผลสมาบัติ
มันทวิปัสสนา
มันทผลสมาบัติ
ติกขวิปัสสนา
ติกขผลสมาบัติ
๓
นิโรธสมาปัตติวิปัสสนา
วิปัสสนาที่กำหนดพิจารณามหัคคตธรรม
เพื่อเข้านิโรธสมาบัติ
นาติมันทนาติติกขวิปัสสนา
ต้องไม่เป็น
มันทวิปัสสนา
สมาธิมีกำลังมากเกินไป
ทำให้รูปนามไม่ดับ
ติกขวิปัสสนา
ทำให้วิปัสสนาญาณเห็นโทษของ
รูปนาม กลายเป็นผลสมาบัติไป

ขันธ์ ๕
รูปขันธ์ = รูป ๒๘
รูปธรรม
เวทนาขันธ์ = เวทนาเจตสิก
สัญญาขันธ์ = สัญญาเจตสิก
สังขารขันธ์ = เจตสิก ๕๐
วิญญาณขันธ์ = จิตทั้งหมด
นามธรรม
อาการที่เป็นขันธ์ ๑๑ ประการ
อดีต อนาคต ปัจจุบัน = กอง ๑
อัชฌัตตะ พหิทธะ = กอง ๑
โอฬาริกะ สุขุมะ = กอง ๑
หีนะ ปณีตะ = กอง ๑
ทูระ สันติกะ = กอง ๑
นิพพาน เป็น ขันธวิมุตติ เพราะ
กาลวิมุตติอย่างเดียว
พหิทธอารมณ์อย่างเดียว
สุขุมะอารมณ์อย่างเดียว
ปณีตะอารมณ์อย่างเดียว
ทูระอารมณ์อย่างเดียว

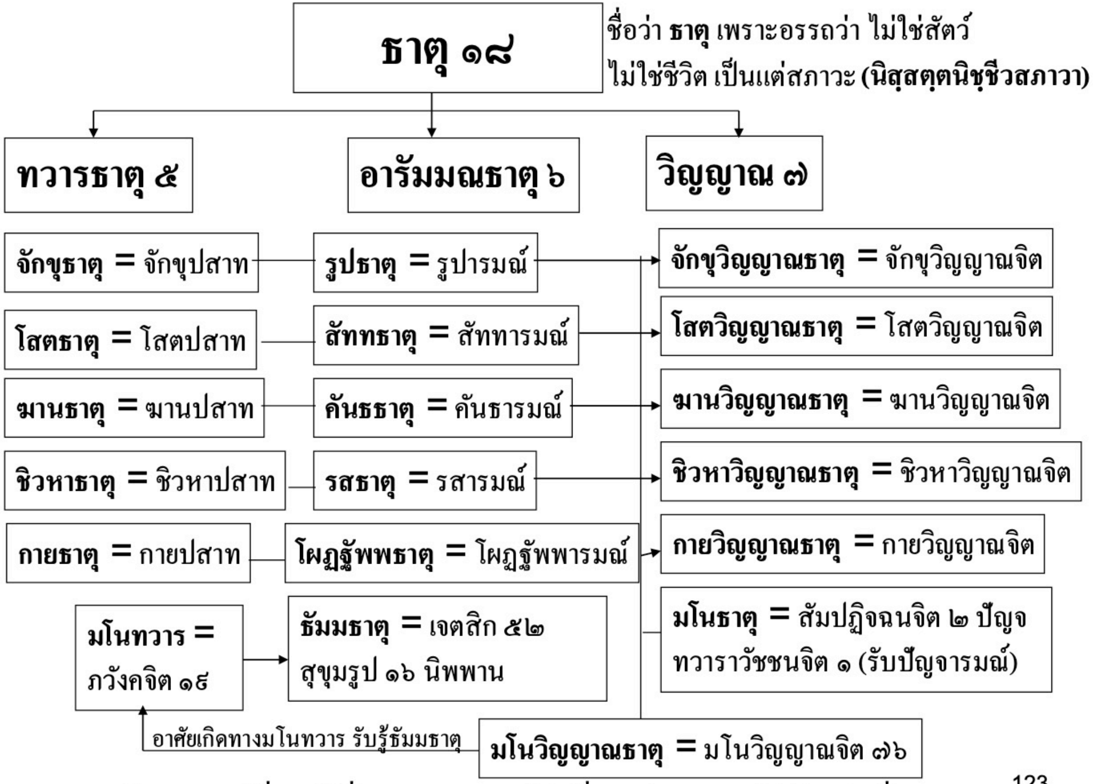
อายตนะ ๑๒

อายตนะ หมายถึง ธรรมชาติ ที่คล้ายกับว่ามีความพยายามเพื่อยังผลของตนให้เกิดขึ้น หรือ ธรรมชาติที่ทำให้จิตเจตสิก กว้างขวางในอารมณ์ (จิตขึ้นสู่วิถี)

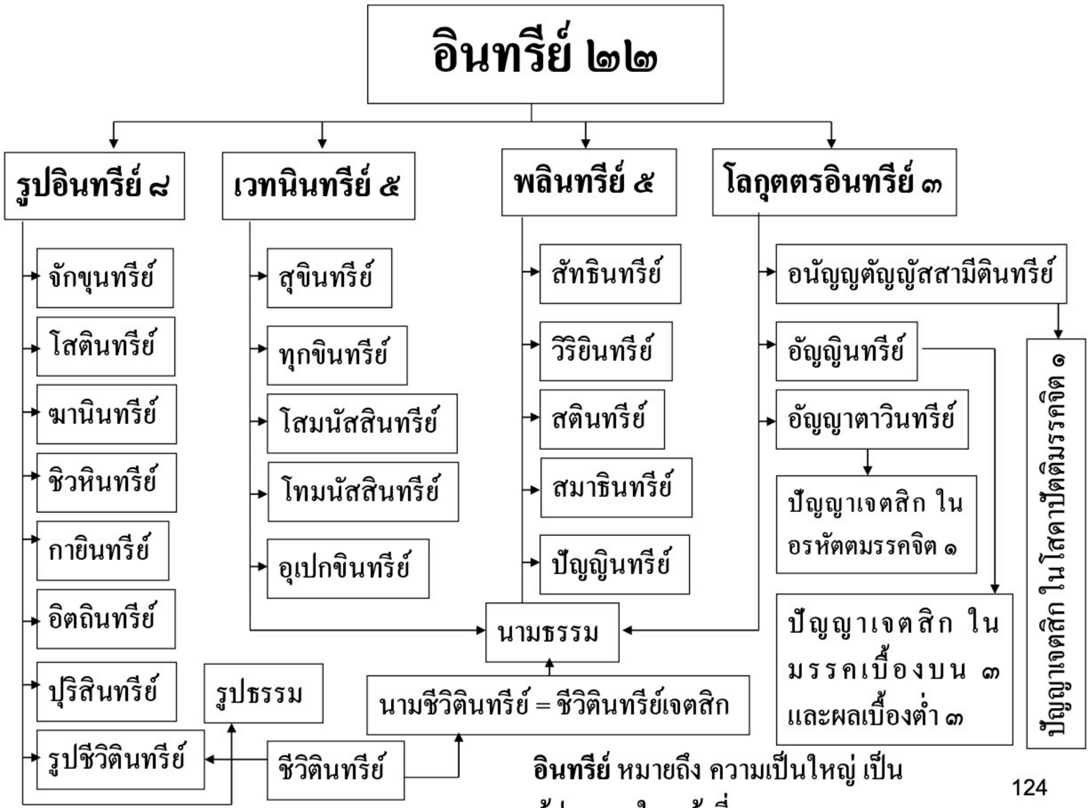

ชื่อว่า อายตนะ เพราะอรรถ ๕ ประการ

๑. **สัญชาตเทสัฏฐะ** เพราะอรรถว่า เป็นที่เกิดของวิถีจิต
๒. **นิวาสัฏฐะ** เพราะอรรถว่า เป็นที่อยู่ของวิถีจิต
๓. **อากรัฏฐะ** เพราะอรรถว่า เกิดขึ้นอยู่ในสัตว์ทั้งหลาย
๔. **สโมสรณัฏฐะ** เพราะอรรถว่า เป็นที่ประชุมแห่งวิถีจิต
๕. **การณัฏฐะ** เพราะอรรถว่า เป็นเหตุให้วิถีจิตเกิด

ธาตุ หมายถึง ธรรมชาติที่ทรงไว้ซึ่งสภาวะของตน ไม่เปลี่ยนแปลงสภาวะไปเป็นอย่างอื่น

อินทรีย์ หมายถึง ความเป็นใหญ่ เป็นผู้ปกครองในหน้าที่การงานเฉพาะของตน ๆ

อริยสัจ ๔

อริยสัจจะ แปลว่า ความจริงของพระอริยะเจ้า หรือ ความจริงอันประเสริฐ

ทุกขสัจจะ = โลกียจิต ๘๑ เจตสิก ๕๑ (เว้นโลภะ) รูป ๒๘

โลกียจิต ๘๑ } นามธรรม
เจตสิก ๕๑ } นามธรรม
รูป ๒๘ → รูปธรรม

สมุทยสัจจะ = โลภเจตสิก ที่ในโลภมูลจิต ๘

นิโรธสัจจะ = นิพพาน

มรรคสัจจะ = องค์มรรค ๘ ที่ในมรรคจิต ๔

นามธรรม

ปวัตติสัจจะ สัจจะที่พาวนเวียนไป

ปวัตติเหตุสัจจะ สัจจะที่เป็นเหตุให้วนเวียนไป

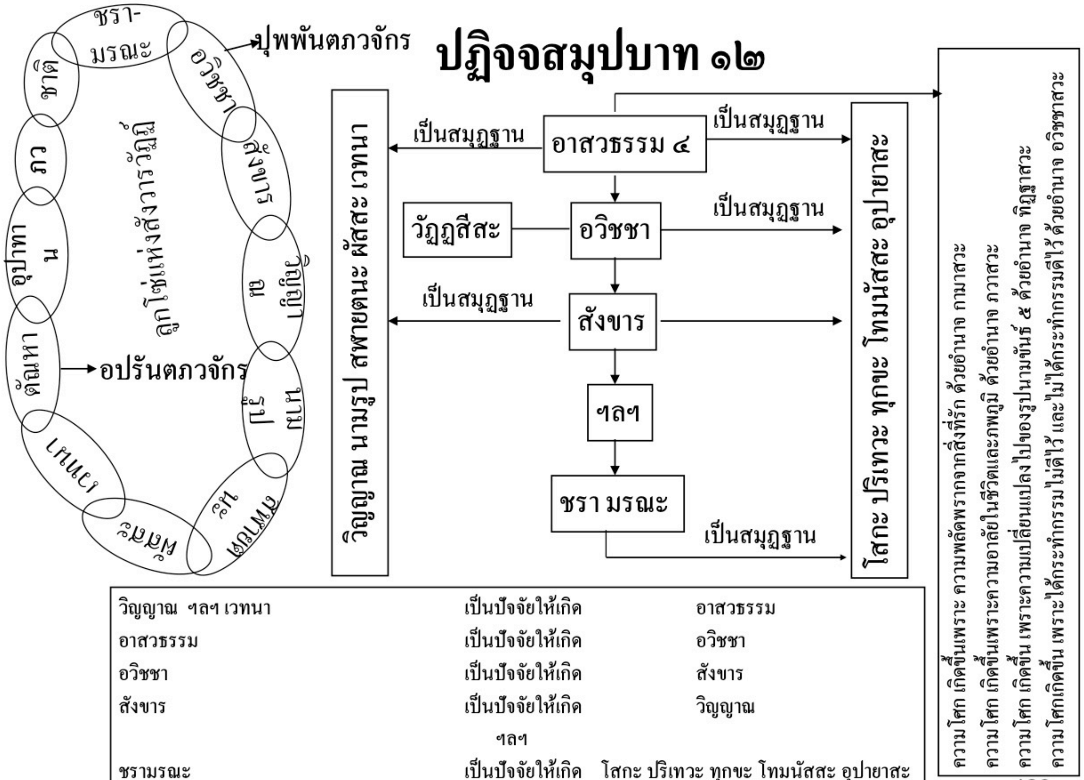
นิวัตติสัจจะ = พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด

นิวัตติเหตุสัจจะ = เหตุให้พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด

อริยสัจจะ หมายถึง ธรรมชาติที่เป็นความจริง ไม่เปลี่ยนแปลงสภาพไปเป็นอย่างอื่น เป็นความจริงที่ทนต่อการพิสูจน์ เป็นความจริงที่พระอริยเจ้าทั้งหลายได้รู้แจ้งประจักษ์แล้ว จึงชื่อว่า อริยสัจจะ

ทุกขสัจจะ เป็นธรรมที่ควรกำหนดรู้	เรียกว่า	**ปริญญาตัพพธรรม**
สมุทัยสัจจะ เป็นธรรมที่ควรละ	เรียกว่า	**ปหาตัพพธรรม**
นิโรธสัจจะ เป็นธรรมที่ควรทำให้แจ้ง	เรียกว่า	**สัจฉิกาตัพพธรรม**
มัคคสัจจะ เป็นธรรมที่ควรเจริญ	เรียกว่า	**ภาเวตัพพธรรม**

ปฏิจจสมุปบาท ๑๒

วิญญาณ ฯลฯ เวทนา	เป็นปัจจัยให้เกิด	อาสวธรรม
อาสวธรรม	เป็นปัจจัยให้เกิด	อวิชชา
อวิชชา	เป็นปัจจัยให้เกิด	สังขาร
สังขาร	เป็นปัจจัยให้เกิด	วิญญาณ
	ฯลฯ	
ชรามรณะ	เป็นปัจจัยให้เกิด	โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสะ อุปายาสะ
โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสะ อุปายาสะ	เป็นปัจจัยให้เกิด	อาสวธรรม

อุปกรณ์ของผู้เจริญวิปัสสนา

พึงรู้ฐานะ ๖

- **อนิจจัง** = ความไม่เที่ยง
- **อนิจจลักขณัง** = ลักษณะแห่งความไม่เที่ยง
- **ทุกขัง** = ความเป็นทุกข์
- **ทุกขลักขณัง** = ลักษณะแห่งความเป็นทุกข์
- **อนัตตา** = ความไม่ใช่ตัวตน
- **อนัตตลักขณัง** = ลักษณะแห่งความไม่ใช่ตัวตน

พึงตั้งอยู่ในภูมิ ๖

- **ขันธ์ ๕**
- **อายตนะ ๑๒**
- **ธาตุ ๑๘**
- **อินทรีย์ ๒๒**
- **อริยสัจจะ ๔**
- **ปฏิจจสมุปบาท ๑๒**

โดยใช้อุปกรณ์ ๘

- มีศรัทธาและปัญญาเป็นม้าเทียมแอกทั้งคู่
- มีหิริ เป็นงอน
- มีใจ เป็นเชือก
- มีสติ เป็นสารถี
- มีศีล เป็นเครื่องประดับ
- มีฌาน เป็นเพลา
- มีความเพียร เป็นล้อ
- มีอุเบกขา เป็นที่รองรับแอกอันมั่นคง
- มีฉันทะ เป็นอาภรณ์เครื่องปกปิด

จุดมุ่งหมายของการเจริญวิปัสสนา

๑. เพื่อกำจัดวิปปลาสธรรม คือ ความเห็นที่คลาดเคลื่อนจากสภาวะตามความเป็นจริง เช่น เห็นว่าเที่ยง เห็นว่าเป็นสุข เห็นว่ามีตัวตน เห็นว่างาม เป็นต้น

๒. เพื่อกำจัดอภิชฌา และโทมนัสทางใจ ในโลกให้หมดไป

๓. เพื่อกำจัดเสียซึ่งฉันทราคะในใจ เพราะการเข้าไปยึดอยู่ในรูปนามด้วยอำนาจความเห็นผิด ให้หมดไป

๔. เพื่อไถ่ถอนลูกศรคือทุกข์ที่เสียดแทงใจ

๕. เพื่อความรู้แจ้งชัดยิ่งขึ้นแห่งปัญญาญาณ

๖. เพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน

วิปปลาสธรรม

วิปปลาสธรรม หมายถึง สภาพที่มีความคลาดเคลื่อนจากสภาวะที่เป็นจริง มี ๓ อย่าง คือ

๑. **ทิฏฐิวิปปลาส** ความเห็นที่ผิดไปจากสภาพธรรมตามความเป็นจริง

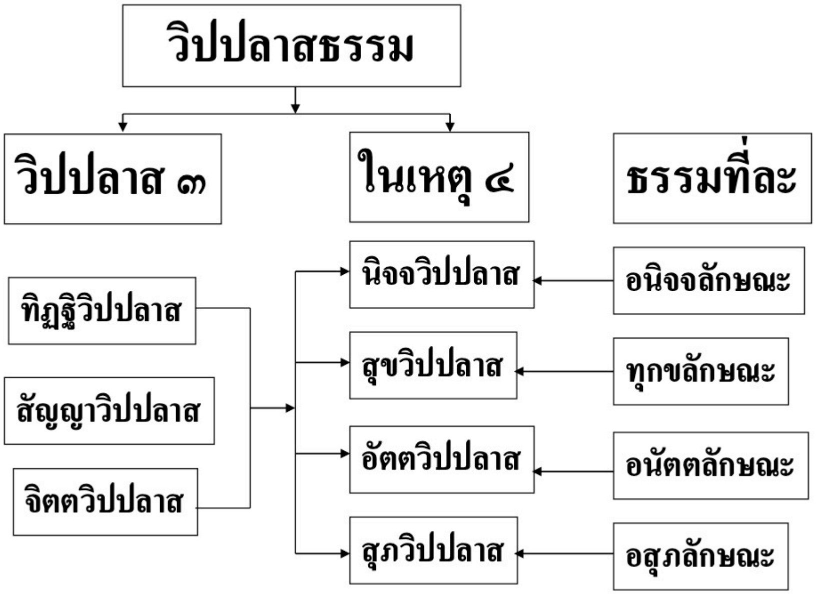
๒. **สัญญาวิปปลาส** ความสำคัญที่ผิดไปจากความเป็นจริง

๓. **จิตตวิปปลาส** ความคิดที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง

ในเหตุ ๔ อย่าง คือ

๑. **นิจจวิปปลาส** ความเห็นคลาดเคลื่อนว่าเที่ยง
๒. **สุขวิปปลาส** ความเห็นคลาดเคลื่อนว่าเป็นสุข
๓. **อัตตวิปปลาส** ความเห็นคลาดเคลื่อนว่ามีตัวตน
๔. **สุภวิปปลาส** ความเห็นคลาดเคลื่อนว่าสวยงาม

ฉะนั้น **วิปปลาส** แต่ละอย่าง ย่อมมีในเหตุ ๔ อย่างนี้ จึงเป็นวิปปลาส ๑๒ อย่าง คือ

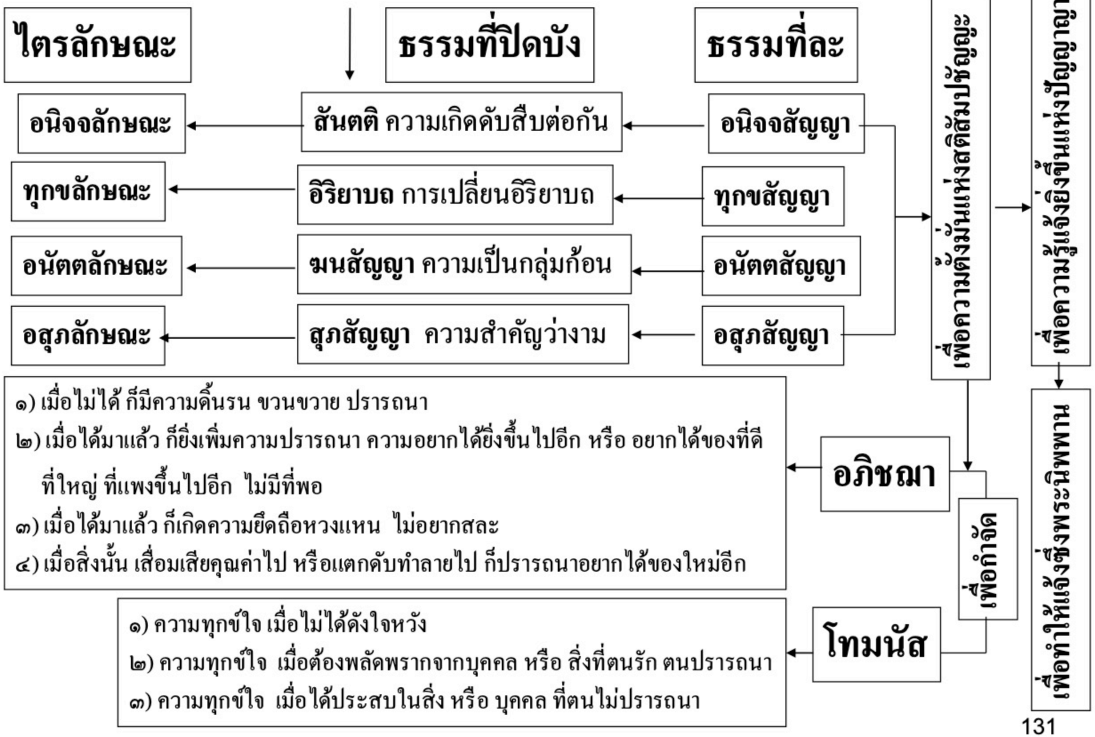

โสดาปัตติมรรค ประหาณ นิจจสัญญาวิปปลาส นิจจจิตตวิปปลาส นิจจทิฏฐิวิปปลาส
อัตตสัญญาวิปปลาส อัตตจิตตวิปปลาส อัตตทิฏฐิวิปปลาส

อนาคามิมรรค ประหาณ สุภสัญญาวิปปลาส สุภจิตตวิปปลาส

อรหัตตมรรค ประหาณ สุขสัญญาวิปลาป สุขจิตตวิปปลาส

การทำลายฉันทราคะ

วิปัสสนาญาณ ๑๐

๑.สัมมสนญาณ ปัญญาที่พิจารณากำหนดรูปนามโดยความเป็นไตรลักษณ์

๒. อุทยัพพยญาณ ปัญญาที่พิจารณาเห็นความเกิด และความดับของรูปนาม

๓. ภังคญาณ ปัญญาที่พิจารณาเห็นรูปนามดับไปฝ่ายเดียว

๔. ภยตูปัฏฐานญาณ ปัญญาที่พิจารณาเห็นรูปนามนี้เป็นภัยที่น่ากลัว

๕. อาทีนวญาณ ปัญญาที่พิจารณาเห็นรูปนามโดยความเป็นโทษ

๖. นิพพิทาญาณ ปัญญาที่พิจารณาเห็นรูปนามเป็นสภาพที่น่าเบื่อหน่าย

๗.มุญจิตุกัมมยตาญาณ ปัญญาที่พิจารณาเห็นรูปนามเป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่ายแล้วใคร่จะพ้นไป

๘.ปฏิสังขาญาณ ปัญญาที่พิจารณาหาอุบายเพื่อจะเปลื้องตนให้พ้นจากรูปนาม

๙.สังขารุเปกขาญาณ ปัญญาที่พิจารณาวางเฉยในสังขารคือรูปนาม เพื่อออกไปจากรูปนามเสีย เรียกว่า **วุฏฐานคามินีวิปัสสนา** เป็นยอดของโลกียวิปัสสนาญาณ

๑๐.อนุโลมญาณ ปัญญาที่พิจารณาคล้อยตามสัจจะ ๔ โดยอาการ ๓ อย่าง คือ **สัจจญาณ กิจญาณ กตญาณ** เพื่อให้มรรคจิตเกิดโดยไม่ขัดกันกับ อุทยัพพยญาณ จนถึง สังขารุเปกขาญาณ เรียกว่า **สัจจานุโลมิกญาณ**

ส่วนวิปัสสนาญาณ ๙ นั้น ต่างกันกับวิปัสสนาญาณ ๑๐ คือ ไม่มีสัมมสนญาณ เริ่มนับที่อุทยัพพยญาณเลย เนื่องจากเห็นความเกิดดับของรูปนามอย่างเด่นชัด

โสฬสญาณ (วิปัสสนาญาณ) ๑๖

๑. นามรูปปริเฉทญาณ	ปัญญาที่พิจารณากำหนดเห็นทั้งนามทั้งรูป
๒. นามรูปปัจจยปริคคหญาณ	ปัญญาที่พิจารณาเห็นปัจจัยของนามรูป
๓. สัมมสนญาณ	ปัญญาที่พิจารณาเห็นนามรูปโดยความเป็นไตรลักษณ์
๔. อุทยัพพยญาณ	ปัญญาที่พิจารณาเห็นความเกิดและความดับของนามรูป
๕. ภังคญาณ	ปัญญาที่พิจารณาเห็นแต่ความดับของนามรูปฝ่ายเดียว
๖. ภยตูปัฏฐานญาณ	ปัญญาที่พิจารณาเห็นนามรูปโดยความเป็นภัยที่น่ากลัว
๗. อาทีนวญาณ	ปัญญาที่พิจารณาเห็นนามรูปโดยความเป็นโทษทุกข์
๘. นิพพิทาญาณ	ปัญญาที่พิจารณาเห็นนามรูปเป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่าย
๙.มุญจิตุกัมมยตาญาณ	ปัญญาที่พิจารณาเห็นนามรูปเป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่าย แล้วใคร่จะหนีให้พ้นไป
๑๐.ปฏิสังขาญาณ	ปัญญาที่พิจารณาหาอุบายเพื่อเปลื้องตนออกไปจากนามรูป
๑๑. สังขารุเปกขาญาณ	ปัญญาที่พิจารณาวางเฉยในสังขารคือนามรูป ในเมื่อยังหาทางพ้นไปไม่ได้
๑๒. อนุโลมญาณ	ปัญญาที่พิจารณาคล้อยตามสัจจะ ๔ เพื่อให้มรรคจิตเกิดขึ้น เรียกว่า **สัจจานุโลมิกญาณ**
๑๓. โคตรภูญาณ	ปัญญาที่พิจารณาเห็นพระนิพพาน และกำลังข้ามพ้นจากโคตรปุถุชน
๑๔. มัคคญาณ	ปัญญาที่เห็นแจ้งพระนิพพานโดยประจักษ์สิทธิ ๑ ขณะพร้อมกับการประหาณอนุสัยกิเลสได้เป็นสมุจเฉทปหาณเด็ดขาดจากสันดาน (ตามสมควรแก่กำลังมรรคนั้น ๆ)
๑๕. ผลญาณ	ปัญญาที่เห็นแจ้งและเสวยผลพระนิพพาน ๒ - ๓ ขณะ อันเป็นสภาวะสันติสุข
๑๖. ปัจจเวกขณญาณ	ปัญญาที่พิจารณาไต่สวนจนรู้เห็นสภาวะของมัคคจิต ผลจิต พระนิพพาน กิเลสที่ละไปแล้วและกิเลสที่ยังเหลืออยู่

วิสุทธิ ๗

๑. **สีลวิสุทธิ** ความบริสุทธิ์แห่งศีลด้วยอำนาจปาริสุทธิศีล ๔

๒. **จิตตวิสุทธิ** ความบริสุทธิ์แห่งจิตด้วยอำนาจอุปจารสมาธิและอัปปนาสมาธิ

๓. **ทิฏฐิวิสุทธิ** ความบริสุทธิ์แห่งความเห็นถูกตรงกับความจริงของสภาวธรรม เกิดในขณะแห่ง **นามรูปปริจเฉทญาณ**

๔. **กังขาวิตรณวิสุทธิ** ความบริสุทธิ์แห่งความเห็นที่ข้ามพ้นความสงสัยได้แล้ว เกิดในขณะแห่ง **ปัจจยปริคคหญาณ**

๕. **มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ** ความบริสุทธิ์แห่งญาณปัญญาที่รู้ว่าทางหรือไม่ใช่ทาง ที่จะดำเนินไปสู่พระนิพพาน เกิดในขณะแห่ง**ตรุณอุทยัพพยญาณ** ในขณะแห่งวิปัสสนูปกิเลสเกิด

๖. **ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ** ความบริสุทธิ์แห่งญาณปัญญาที่รู้ทางปฏิบัติโดยถูกต้องแล้ว เกิดตั้งแต่ขณะ **พลวอุทยัพพยญาณ** จนถึง **อนุโลมญาณ**

๗. **ญาณทัสสนวิสุทธิ** ความบริสุทธิ์ของญาณปัญญาที่รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจทั้ง ๔ โดยถูกต้องไม่ผิดพลาด เกิดในขณะแห่ง **โคตรภูญาณ** ถึง **ปัจจเวกขณญาณ**

อานุภาพของญาณทัสสนวิสุทธิ ๕ ประการ

๑. **ปริปุณณโพธิปักขิยภาโว** บริบูรณ์ด้วยโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ

๒. **นิมิตตวุฏฐาโน** พ้นจากสังขารนิมิตอารมณ์ทั้งปวง

๓. **พลสมาโยโค** ประกอบด้วยสมาธิพละ และปัญญาพละ

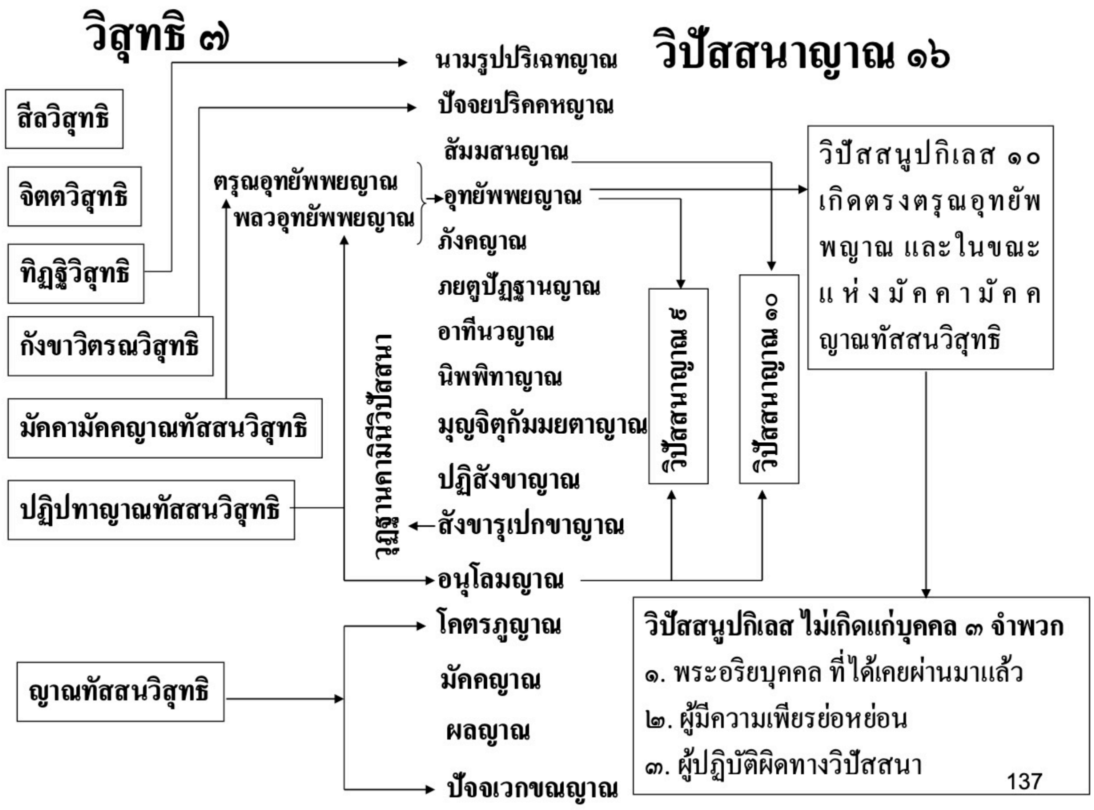
๔. **เตสัปปหาโน** ละกิเลส มี สังโยชน์ เป็นต้นเสียได้

๕. **ปริญญาทีนี สัมปัตโต** บรรลุซึ่งกิจแห่งอริยสัจ ๔ มี ปริญญากิจ เป็นต้น

วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ (เครื่องเศร้าหมองแห่งวิปัสสนาญาณ)

๑. โอภาส	มีแสงสว่างปรากฏขึ้นทางใจ
๒. อธิโมกข์	เชื่อด้วยความตัดสินใจลงดิ่งไป (ปลงใจเชื่อ ไม่พิจารณา)
๓. ปีติ	มีความเอิบอิ่มใจอย่างยิ่ง
๔. ปัสสัทธิ	มีจิตสงบเยือกเย็นอย่างประหลาด
๕. ปัคคาหะ	เกิดความเพียรอย่างโลดโผน
๖. สุขะ	เกิดความสุขอย่างประหลาด
๗. ญาณะ	มีญาณเกิดมากเหลือเกิน (ญาณเทียม)
๘. อุปัฏฐาน	จิตตั้งมั่นในอารมณ์อย่างแนบแน่น
๙. อุเปกขา	จิตมีความวางเฉยมัธยัสถ์ เป็นกลาง ไม่ยินดียินร้าย
๑๐. นิกกันติ	มีความชอบใจในอารมณ์ ๙ ข้อข้างต้นนั้น

วิปัสสนูปกิเลสเหล่านี้ จะเกิดขึ้นในขณะแห่งกังขาวิตรณวิสุทธิ และกำลังดำเนินไปในมัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิอยู่ ในขณะแห่งตรุณอุทยัพพยญาณ คือ อุทยัพพยญาณอย่างอ่อน และวิปัสสนูปกิเลสนี้ปรากฏเกิดขึ้น ย่อมแสดงให้ทราบว่า บุคคลผู้นั้น เป็นติเหตุกบุคคล ส่วนบุคคลนอกนี้ (ทวิเหตุกบุคคล) จะไม่ปรากฏ

วิสุทธิ ๗
วิปัสสนาญาณ ๑๖
สีลวิสุทธิ
จิตตวิสุทธิ
ทิฏฐิวิสุทธิ
กังขาวิตรณวิสุทธิ
มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ
ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ
ญาณทัสสนวิสุทธิ
นามรูปปริเฉทญาณ
ปัจจยปริคคหญาณ
สัมมสนญาณ
ตรุณอุทยัพพยญาณ
พลวอุทยัพพยญาณ
อุทยัพพยญาณ
ภังคญาณ
ภยตูปัฏฐานญาณ
อาทีนวญาณ
นิพพิทาญาณ
มุญจิตุกัมมยตาญาณ
ปฏิสังขาญาณ
สังขารุเปกขาญาณ
อนุโลมญาณ
โคตรภูญาณ
มัคคญาณ
ผลญาณ
ปัจจเวกขณญาณ
วุฏฐานคามินีวิปัสสนา
วิปัสสนาญาณ ๙
วิปัสสนาญาณ ๑๐
วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ เกิดตรงตรุณอุทยัพพญาณ และในขณะแห่งมัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ
วิปัสสนูปกิเลส ไม่เกิดแก่บุคคล ๓ จำพวก
๑. พระอริยบุคคล ที่ได้เคยผ่านมาแล้ว
๒. ผู้มีความเพียรย่อหย่อน
๓. ผู้ปฏิบัติผิดทางวิปัสสนา
137

ความสำคัญของอุทยัพพยญาณ

๑. เป็นญาณที่ปราศจากวิปปลาสธรรมทั้งปวงแล้ว

๒. เป็นญาณที่ไม่ได้อาศัยปริยัติธรรม มาเป็นเครื่องให้รู้ แต่เป็นความรู้ที่เกิดจากปฏิปทา คือ การปฏิบัติที่ถูกต้องอย่างแท้จริงแล้ว

๓. เป็นญาณที่ประจักษ์แจ้งในขณะเกิดดับของนามรูป ที่เรียกว่า **รู้ทันปัจจุบันอารมณ์** ไม่ได้อาศัยกาลเวลา อย่างสัมมสนญาณ มาเป็นเครื่องให้รู้

๔. เป็นญาณขั้นต้นของวิปัสสนาญาณในชั้นโลกียะ

อานิสงส์ของอุทยัพพยญาณ

๑. ทำให้วิปัสสนาญาณปรากฏเด่นชัด จัดเป็นการเริ่มต้นเข้าสู่วิปัสสนาญาณอย่างแท้จริง

๒. ทำให้ทราบถึงความเป็น ติเหตุกบุคคลของตนเอง บังเกิดความมั่นใจ อันจะเป็นปัจจัยให้มุ่งมั่นในการปฏิบัติยิ่ง ๆ ขึ้นไป ไม่ท้อถอย

๓. ทำให้ได้ทราบว่า ทางไหนเป็นทางไปสู่พระนิพพาน ทางไหนไม่ใช่ทาง ที่เรียกว่า **มัคคามัคคญาณ**

๔. ให้ได้พบกับสิ่งมหัศจรรย์ คือ **วิปัสสนูปกิเลส** ที่บุคคลพบได้ยาก และสามารถผ่านพ้นสิ่งเหล่านั้นไปได้ด้วย

อานิสงส์ของภังคานุปัสสนาญาณ ๘ ประการ

๑. ละความยินดีในภพ (คือขันธ์) เสียได้

๒. ละความยินดีในชีวิต เสียได้

๓. ทำให้ตั้งมั่นอยู่ในสัมมาอาชีวะ

๔. ทำให้ตั้งมั่นในการปรารภความเพียร ไม่ท้อถอย

๕. ทำให้เป็นผู้สละความขวนขวายในกิจไม่สมควร

๖. ทำให้ปราศจากความหวาดกลัว ในภัยต่าง ๆ เพราะเห็นเป็นแต่เพียงรูปนาม

๗. ทำให้เป็นผู้มีขันติธรรม และโสวจัสสตา คือ ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย

๘. ทำให้เป็นผู้อดทนต่อความยินดีและความยินร้ายในอารมณ์ต่าง ๆ ได้ดี

การเห็นโทษของอาทีนวญาณ ๕ ประการ

๑. เห็นความเป็นไปของสังขารที่ตนปฏิสนธิมาว่า ล้วนแต่เป็นโทษ

๒. เห็นความเป็นไปของสังขารในระหว่างที่ตั้งอยู่ในภพและคติ ที่ตนได้นั้นว่า ล้วนแต่เป็นโทษ

๓. เห็นกรรม อันเป็นตัวปัจจัย ที่ทำให้เกิดขึ้นนั้นว่า เป็นตัวโทษ ไม่ใช่คุณ

๔. เห็นความเสื่อมสิ้นไปของสังขารว่า ล้วนแต่เป็นโทษ

๕. เห็นว่า การที่จะต้องเกิดอีกนั้นว่า เป็นโทษ

สรุปแล้ว คือ เห็นสภาวะความเป็นไปของ**ขันธ์ อายตนะ ธาตุ** เหล่านี้ เป็นต้น ว่าเป็นโทษ เพราะในขณะนั้น **ไม่มีความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน** ปรากฏแล้ว มีแต่สภาพความเป็น รูปนาม เท่านั้น ปรากฏเกิดขึ้น

โคตรภูญาณ มีกิจ ๑๐ อย่าง

๑. ครอบงำความเกิด

๒. ครอบงำความเป็นไปของขันธ์ทั้งในปฏิสนธิกาลและปวัตติกาล

๓. ครอบงำอุปายาส ที่เป็นผลมาจากชาติ

๔. ทำลายโคตรปุถุชน

๕. ก้าวขึ้นสู่อริยโคตร คือ ความเป็นพระอริยบุคคล

๖. ครอบงำเสียซึ่งสังขารนิมิต คือ รูปนาม หรือ ครอบงำสังขตธรรมทั้งปวง

๗. แล่นไปสู่ความไม่เป็นไปของรูปนาม คือ ไปสู่พระนิพพาน

๘. แล่นไปสู่ความเกษมจากโยคะ คือ นิโรธ หรือ นิพพาน

๙. แล่นไปสู่ความไม่เกิดในภพใหม่

๑๐. ทำให้ได้มาซึ่งอนิมิตตวิหารสมาบัติ

กิเลส ๓ ชนิด

๑. **วีติกกมกิเลส** คือ กิเลสที่หยาบ ปรากฏให้เห็นได้ชัด ที่ล่วงออกมาทางกายวาจา ได้แก่ อกุศลกรรมบถ ๑๐ หรือ ทุจริต ๑๐ เหมือนตะกอนที่นอนอยู่ก้นตุ่ม เมื่อถูกกวนหนัก ๆ ก็ลอยขึ้นมาเหนือน้ำ

๒. **ปริยุฏฐานกิเลส** คือ กิเลสที่ปานกลาง กลุ้มรุมอยู่ภายในจิตใจ ไม่ปรากฏชัด แต่สามารถสังเกตเห็นได้ เช่น โกรธจนสีหน้าแดง กำหนัดจนสีหน้าแดงเรื่อ เป็นต้น ได้แก่ นิวรณ์ ๕ เหมือนตะกอนที่นอนอยู่ก้นตุ่ม เมื่อถูกกวนเบา ๆ ก็มีการไหวตัว แต่ยังไม่ลอยขึ้นมาเหนือน้ำให้เห็นได้ถนัด แต่สามารถพิจารณาเห็นได้

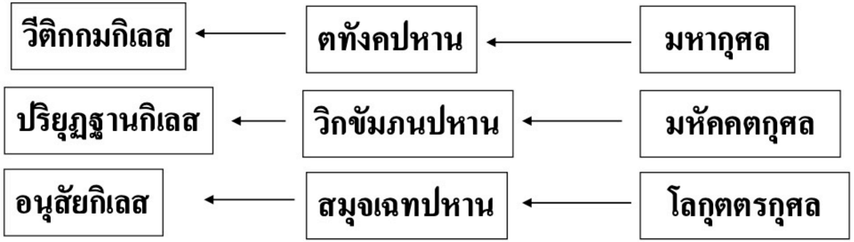
๓. **อนุสัยกิเลส** คือ กิเลสอย่างละเอียด ที่นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน เมื่อไม่มีอารมณ์มากระทบ ก็ยังไม่แสดงตัวหรือไหวตัว เหมือนตะกอนที่นอนอยู่ก้นตุ่ม เมื่อยังไม่ถูกกวนก็ไม่ไหวตัว ไม่สามารถพิจารณาเห็นได้ นอกจากพระสัพพัญญุตญาณ ของององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เท่านั้น

การประหานกิเลส มี ๓ ขั้น

๑. **ตทังคปหาน** การละวีติกกมกิเลส ซึ่งเป็นการละได้ชั่วครั้งชั่วคราว หรือ ละได้ด้วยองค์นั้น ๆ อาจเป็นนาที ชั่วโมง วัน สัปดาห์ เดือน ปี กระทั่งตลอดชีวิตของบุคคลนั้น ด้วยอำนาจแห่งโลกียะปัญญาที่พิจารณาเห็นโทษของสิ่งนั้น เป็นการละด้วยองค์แห่งศีล เหมือนการจับต้นหญ้าถอนขึ้น แต่รากยังติดอยู่ที่พื้นดิน เมื่อได้น้ำได้ปุ๋ย ก็สามารถงอกขึ้นมาอีกได้

๒. **วิกขัมภนปหาน** การละปริยุฏฐานกิเลส เป็นการละด้วยการข่มหรือกดไว้ ด้วยอำนาจองค์ฌาน เหมือนเอาหินทับหญ้าไว้ และกิเลสเหล่านี้จะไม่ฟูขึ้นมารบกวน ตราบเท่าที่องค์ฌานยังมีกำลังอยู่ ต่อเมื่อฌานเสื่อมแล้ว จึงฟูขึ้นมาได้อีก เหมือนการกลิ้งหินออกแล้ว เมื่อได้เหตุได้ปัจจัย หญ้าก็งอกขึ้นมาอีก

๓. **สมุจเฉทปหาน** การละอนุสัยกิเลส เป็นการละโดยเด็ดขาด ไม่ให้เกิดอีก ด้วยอำนาจแห่งมรรคญาณ เหมือนการขุดรากถอนโคนหญ้าออกเสีย

โสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผล

โสดาปัตติมรรค หมายถึง สภาพของจิตที่เข้าถึงกระแสพระนิพพานเป็นครั้งแรก

โสดาปัตติมรรค

- ทำให้เป็นโสดาปัตติมรรคบุคคล
- ทำให้พ้นจากอบายภูมิโดยเด็ดขาด
- ทำให้ประหาณอนุสัยกิเลสได้โดยเด็ดขาด ๒ อย่าง คือ ทิฏฐานุสัย กับ วิจิกิจฉานุสัย เป็นสมุจเฉทปหาน
- ทำให้ประหาณอกุศลจิต โดยเด็ดขาดได้ ๕ ดวง คือ ทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔ วิจิกิจฉาสัมปยุตตจิต ๑ เป็นสมุจเฉทปหาน

โสดาปัตติผล

เป็นสภาพของจิต ที่ทำการเสพอารมณ์โดยการรับพระนิพพานอารมณ์ ที่โสดาปัตติมรรคได้ประหาณอนุสัยกิเลสเสร็จแล้ว เป็น**อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องรอกาลเวลา คือ เกิดต่อจากที่โสดาปัตติมรรคจิตดับลงแล้ว โดยทันที ไม่มีจิตอื่นมาเกิดคั่นระหว่าง

- ทำให้เป็นโสดาปัตติผลบุคคล หรือ พระโสดาบันบุคคล
- ทำให้ข้ามพ้นจากสังสาระเบื้องต่ำ ที่เรียกว่า **เหฏฐิมสังสาร** คือ อบายภูมิ ๔ โดยเด็ดขาด
- ทำหน้าที่เสวยวิมุตติสุข จากการที่โสดาปัตติมรรคได้ประหาณกิเลสสิ้นสุดลงแล้ว

1. **๑. เอกพีชีโสดาบัน** ผู้จะเกิดอีกเพียง ๑ ชาติ แล้วบรรลุพระอรหันต์ปรินิพพานไป (อินทรีย์แก่กล้า)
2. **๒.โกลังโกลโสดาบัน** ผู้จะเกิดอีก ๒-๖ ชาติ แล้วบรรลุพระอรหันต์ปรินิพพานไป (อินทรีย์ปานกลาง)
3. **๓. สัตตขัตตุปรมโสดาบัน** ผู้จะเกิดอีก ๗ ชาติ แล้วบรรลุพระอรหันต์ปรินิพพาน ไป (อินทรีย์อ่อน)

สกิทาคามิมรรค สกิทาคามิผล

สกิทาคามิมรรค หมายถึง สภาพของจิตที่เข้าถึงภาวะที่จะเวียนมาเกิดในกามภูมิอีกเพียงครั้งเดียว

สกิทาคามิมรรค

ทำให้เป็นสกิทาคามิมรรคบุคคล

ทำให้ประหาณอนุสัยกิเลสที่เหลือจากโสดาปัตติมรรคประหาณแล้ว โดยการทำให้เบาบางลงอีก เรียกว่า **ตนุกรปหาน**

ทำให้ประหาณอกุศลจิต ที่เหลือจากโสดาปัตติมรรคประหาณแล้วอีก ๗ ดวง คือ ทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ โทสมูลจิต ๒ อุทธัจจสัมปยุตตจิต ๑ ให้เบาบางลงอีก เรียกว่า **ตนุกรปหาน**

สกิทาคามิผล

เป็นจิตที่ทำหน้าที่เสพอารมณ์โดยความเป็นชวนะ รับพระนิพพานอารมณ์ ที่สกิทาคามิมรรคได้ประหาณเสร็จแล้ว เป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่เกิดขึ้นไม่ต้องรอกาลเวลา คือ เกิดต่อจากที่สกิทาคามิมรรคจิตดับลงแล้ว โดยทันทีไม่มีจิตอื่นมาเกิดคั่นระหว่าง

ทำให้เป็นสกิทาคามิผลบุคคล หรือ พระสกิทาคามีบุคคล

ทำหน้าที่เสวยวิมุตติสุข จากการที่สกิทาคามิมรรคได้ประหาณกิเลสสิ้นสุดลงแล้ว

๑. อิธะปัตวา อิธะ ปรินิพพานยี บรรลุในมนุษย์โลกปรินิพพานในมนุษย์โลกนี้

๒.ตัตถะปัตวา ตัตถะปรินิพพายี บรรลุในเทวโลกปรินิพพานในเทวโลก

๓. อิธะปัตวา ตัตถะปรินิพพายี บรรลุในมนุษย์โลกปรินิพพานในเทวโลก

๔. ตัตถะปัตวา อิธะปรินิพพายี บรรลุในเทวโลกปรินิพพานในมนุษย์โลก

๕. อิธะปัตวา ตัตถะนิพพัตติวา อิธะปรินิพพายี บรรลุในมนุษย์โลก ไปเกิดในเทวโลกแล้วมาปรินิพพานในมนุษย์โลก

อนาคามิมรรค หมายถึง สภาพของจิตที่เข้าถึงภาวะที่จะไม่เวียนมาเกิดในกามภูมิอีกแล้ว

อนาคามิมรรค อนาคามิผล

อนาคามิมรรค

ทำให้เป็นอนาคามิมรรคบุคคล

ทำให้ประหาณอนุสัยกิเลสที่เหลือเพิ่มอีก ๒ คือ **กามราคานุสัย** กับ **ปฏิฆานุสัย** โดยเด็ดขาด เรียกว่า **สมุจเฉทปหาน** ทำให้ข้ามพ้นจาก **มัชฌิมสังสาร** คือ สังสารวัฏฏ์เบื้องกลาง ได้แก่ กามสุคติภูมิ ๗

ทำให้ประหาณอกุศลจิต ที่เหลืออีก ๒ ดวง คือ โทสมูลจิต ๒ โดย **สมุจเฉทปหาน** และ ทำทิฏฐิคตวิปปยุตตจิต ๔ อุทธัจจสัมปยุตตจิต ๑ ให้เบาบางลงไปอีก เรียกว่า **ตนุกรปหาน**

อนาคามิผล

เป็นจิตที่ทำหน้าที่เสพอารมณ์โดยความเป็น ชวนะ รับพระนิพพานอารมณ์ที่อนาคามิมรรคญาณได้ประหาณอนุสัยกิเลสเสร็จแล้ว เป็น **อกาลิกธรรม** คือ ธรรมที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องรอกาลเวลา คือ เกิดต่อจากที่อนาคามิมรรคจิตดับลงแล้ว โดยทันที ไม่มีจิตอื่นมาเกิดคั่นระหว่าง

ทำให้เป็นอนาคามิผลบุคคล หรือ พระอนาคามีบุคคล

ทำหน้าที่เสวยวิมุตติสุข จากการที่อนาคามิมรรคได้ประหาณกิเลสสิ้นสุดลงแล้ว

๑. อันตรปรินิพพายี ปรินิพพานในระหว่างกึ่งแรกของอายุขัยในภูมินั้น

๒. อุปหัจจปรินิพพายี ปรินิพพานในระหว่างกึ่งอายุขัยหลังในภูมินั้น

๓. อสังขารปรินิพพายี บรรลุพระอรหันต์ได้ โดยไม่ต้องใช้ความพยายามมาก

๔. สสังขารปรินิพพายี บรรลุพระอรหันต์ได้ โดยต้องใช้ความพยายามมาก

๕. อุทธังโสโตอะกะนิฏฐะคามี ผู้มีกระแสในเบื้องบนจนถึงกนิฏฐาภูมิ

พระอริยบุคคล ๗ ประเภท

๑. **สัทธานุสารี** ท่านผู้ยิ่งด้วยศรัทธาขวนขวายปฏิบัติจนได้บรรลุโสดาปัตติมรรค

๒. **สัทธาธิมุตตะ** ท่านผู้หลุดพ้นด้วยอำนาจศรัทธา ได้แก่ ท่านที่ได้บรรลุตั้งแต่โสดาปัตติผล จนถึง อรหัตตผล

๓. **กายสักขี** ท่านมีรูปฌานเป็นพยานในการบรรลุมรรคผล ได้แก่ ท่านที่ได้รูปฌานและบรรลุมรรคผล ทั้ง ๘ บุคคล

๔. **อุภโตภาควิมุตตะ** ท่านผู้ที่ได้ถึงอรูปฌาน ๔ แล้วบรรลุถึงอรหัตตผล

๕. **ธัมมานุสารี** ท่านผู้มีปัญญามาก พิจารณาโดยความเป็นอนัตตา ในขณะแห่งโสดาปัตติมรรค

๖. **ทิฏฐิปัตตะ** ท่านผู้บรรลุถึงความเห็นแจ้ง ได้แก่ โสดาปัตติผล ถึง อรหัตตมรรค

๗. **ปัญญาวิมุตตะ** ท่านผู้หลุดพ้นด้วยอำนาจปัญญาเป็นประธาน ได้แก่ อรหัตตผล

สัทธานุสารี	กับ สัทธาธิมุตติ	มี ศีล เป็น อธิบดี
กายสักขี	กับ อุภโตภาควิมุตติ	มี สมาธิ เป็น อธิบดี
ธัมมานุสารี ทิฏฐิปัตตะ และ ปัญญาวิมุตตะ		มี ปัญญา เป็น อธิบดี

พระอริยบุคคล ๗ กับ ปฏิปทา ๔

๑. สัทธานุสารี

๒. สัทธาธิมุตตะ

๓. กายสักขี

๔. อุภโตภาควิมุตตะ

๕. ธัมมานุสารี

๖. ทิฏฐิปัตตะ

๗. ปัญญาวิมุตตะ

→

สุขาปฏิปทา ทันธาภิญญา ปฏิบัติสะดวก แต่บรรลุช้า

สุขาปฏิปทา ขิปปาภิญญา ปฏิบัติสะดวก และบรรลุเร็ว

ทุกขาปฏิปทา ทันธาภิญญา ปฏิบัติลำบาก และบรรลุช้า

ทุกขาปฏิปทา ขิปปาภิญญา ปฏิบัติลำบาก แต่บรรลุเร็ว

พระอริยบุคคลทั้ง ๗ ประเภท ย่อมมีความเป็นไปในปฏิปทา ๔ อย่างนี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง

วิโมกข์ ๓ (ความหลุดพ้นจากกิเลส)

๑. **สุญญตวิโมกข์** การหลุดพ้นด้วยการเห็นรูปนามปราศจากตัวตนไม่มีแก่นสาร

๒. **อนิมิตตวิโมกข์** การหลุดพ้นด้วยการเห็นรูปนามไม่มีนิมิตเครื่องหมาย ที่ตั้งที่แน่นอน มั่นคง ได้แก่ เห็นอนิจจลักษณะ นั่นเอง

๓. **อัปปณิหิตวิโมกข์** การหลุดพ้นด้วยการเห็นรูปนามเป็นทุกข์ทนอยู่ไม่ได้นาน

การถึงวิโมกข์ทั้ง ๓ อย่าง

๑. พระโยคาวจรย่อมถึงสุญญตวิโมกข์ ด้วยปัญญาเห็นอนัตตลักษณะปรากฏ

๒. พระโยคาวจรย่อมถึงอนิมิตตวิโมกข์ด้วยปัญญาเห็นอนิจจลักษณะปรากฏ

๓. พระโยคาวจรย่อมถึงอัปปณิหิตวิโมกข์ ด้วยปัญญาเห็นทุกขลักษณะปรากฏ

วิโมกขมุข ๓ (ช่องทางที่ให้ถึงความหลุดพ้น)

๑. **สุญญตานุปัสสนา** ปัญญาที่ตามเห็นรูปนามโดยความเป็นสภาพไม่ใช่ตัวตน สูญจากความเป็นตัวตน (อนัตตลักษณะ)

๒. **อนิมิตตานุปัสสนา** ปัญญาที่ตามเห็นรูปนามโดยความเป็นสภาพไม่เที่ยง ไม่มีเครื่องหมายแห่งความเที่ยง (อนิจจลักษณะ)

๓. **อัปปณิหิตานุปัสสนา** ปัญญาที่ตามเห็นรูปนามโดยความเป็นทุกข์ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้นาน ย่อมเปลี่ยนแปลงไป (ทุกขลักษณะ)

วิโมกข์ กับ วิโมกขมุข

วิโมกข์ ๓		ไตรลักษณะปรากฏ		วิโมกขมุข ๓
สุญญตวิโมกข์	←	อนัตตลักษณะ	←	สุญญตานุปัสสนา
อนิมิตตวิโมกข์	←	อนิจจลักษณะ	←	อนิมิตตานุปัสสนา
อัปปณิหิตวิโมกข์	←	ทุกขลักษณะ	←	อัปปณิหิตานุปัสสนา

ปหาน ๕		อำนาจธรรม		วิมุตติ ๕
ตทังคปหาน	←	มหากุศล	←	ตทังควิมุตติ
วิกขัมภนปหาน	←	ฌานกุศล	←	วิกขัมภนวิมุตติ
สมุจเฉทปหาน	←	มรรค	←	สมุจเฉทวิมุตติ
ปฏิปัสสัทธิปหาน	←	ผล	←	ปฏิปัสสัทธิวิมุตติ
นิสสรณปหาน	←	นิพพาน	←	นิสสรณวิมุตติ

การพิจารณาไตรลักษณ์ โดย ๔๐ อาการ

พิจารณาอนิจจลักษณะ ๑๐ อาการ	
๑. อนิจจโต	พิจารณาโดยความไม่เที่ยง
๒. อธุวโต	พิจารณาโดยความไม่ยั่งยืน
๓. อสารโต	พิจารณาโดยความไม่มีแก่นสาร
๔. จวโต	พิจารณาโดยความมีความเคลื่อนไหว อยู่เสมอ
๕. ปฺโลกโต	พิจารณาโดยความเป็นสภาพมีความแตกดับไปเป็นธรรมดา
๖. วิปริณามโต	พิจารณาโดยความเป็นสภาพเปลี่ยนแปลงกลับกลอก
๗. มรณธัมมโต	พิจารณาโดยความเป็นสภาพมีความตายเป็นของธรรมดา
๘. วิภาวโต	พิจารณาโดยความเป็นสภาพมีความฉิบหายไปเป็นธรรมดา
๙. สังขตโต	พิจารณาโดยความเป็นสภาพที่ถูกปรุงแต่งจากปัจจัยต่าง ๆ
๑๐. ปภังกุโต	พิจารณาโดยความเป็นสภาพที่ต้องแตกกระจัดกระจายไป

พิจารณาทุกขลักษณะ ๒๕ อาการ

๑. **ทุกขโต** พิจารณาโดยความเป็นทุกข์	๑๔. อาทีนวโต พิจารณาโดยความเป็นสิ่งมีแต่โทษ
๒. **ภยโต** พิจารณาโดยความเป็นภัย	๑๕. อนีฆมูลโต พิจารณาโดยความเป็นมูลแห่งทุกข์
๓. **อีติโต** พิจารณาโดยความเป็นสิ่งน่าหวาดกลัว	๑๖. วธกโต พิจารณาโดยความเป็นดุจเพชฌฆาต
๔. **อุปัททวโต** พิจารณาโดยความเป็นสิ่งที่ข่มเหง	๑๗. สาสวโต พิจารณาโดยความเป็นไปเพื่ออาสวะ
๕. **อุปสัคคโต** พิจารณาโดยความเป็นสิ่งขัดข้อง	๑๘. มารามิสสโต พิจารณาโดยความเป็นเยื่อของมาร
๖. **โรคโต** พิจารณาโดยความเป็น โรคเสียดแทง	๑๙. ชาติธัมมโม พิจารณาโดยความเป็น ไปเพื่อชาติ
๗. **อาพาธโต** พิจารณาโดยความเป็นของป่วยไข้	๒๐. ชราธัมมโต พิจารณาโดยความเป็น ไปเพื่อชรา
๘. **คัณฑโต** พิจารณาโดยความเป็นดุจหัวฝี	๒๑. พยาธิธัมมโต พิจารณาโดยความเป็น ไปเพื่อพยาธิ
๙. **สัลลโต** พิจารณาโดยความเป็นดุจลูกศร	๒๒. โสกธัมมโต พิจารณาโดยความเป็น ไปเพื่อโสกะ
๑๐. **อฆโต** พิจารณาโดยความเป็นสิ่งหาคุณไม่ได้	๒๓. ปริเทวธัมมโต พิจารณาโดยความเป็น ไปเพื่อปริเทวะ
๑๑. **อตาณโต** พิจารณาโดยความเป็นของไม่สิ่งต้านทาน	๒๔. อุปายาสธัมมโต พิจารณาโดยความเป็น ไปเพื่ออุปายาส
๑๒. **อเลนโต** พิจารณาโดยความเป็นของไม่สิ่งป้องกัน	๒๕. กิเลสธัมมโต พิจารณาโดยความเป็น ไปเพื่อกิเลส
๑๓. **อสรณโต** พิจารณาโดยความเป็นสิ่งไม่มีที่พึ่ง	

การพิจารณาอนัตตลักษณะ ๕ อาการ

๑. อนัตตโต	พิจารณาโดยความเป็นสภาพไม่มีตัวตน
๒. ปรโต	พิจารณาโดยความเป็นสภาพไม่ใช่เรา หรือ ของ ๆ เรา
๓. ริตตโต	พิจารณาโดยความเป็นสภาพว่างเปล่าจากสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา
๔. ตุจฉโต	พิจารณาโดยความเป็นสภาพปราศจากแก่นสาร
๕. สุญญโต	พิจารณาโดยความเป็นสภาพสูญสิ้นจากความเป็นตัวตน

ความเป็นไปของธรรมทั้งหลาย

สัพเพ สังขารา อนิจจา สังขารธรรมทั้งหลาย มีความไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้ว ก็ดับไป

สัพเพ สังขารา ทุกขา สังขารธรรมทั้งหลาย มีความเป็นทุกข์ ทนอยู่ในสภาพเดิมได้ยาก

สัพเพ ธัมมา อนัตตา ธรรมทั้งหลาย มีความไม่ใช่ตัวตน บังคับบัญชาให้อยู่ในอำนาจไม่ได้ ไม่เป็นไปตามใจปรารถนา

จิต เจตสิก รูป มีความเป็นไปทั้ง ๓ ลักษณะ

นิพพาน มีความเป็นไปเพียงลักษณะเดียว คือ **อนัตตา** เพราะนิพพานว่างเปล่าจากตัวตน ไม่มีที่ตั้งอาศัยของกิเลส ไม่มีนิมิต เครื่องหมาย รูปร่างสัณฐาน แต่ประการใด

การกำหนดสติปัฏฐาน ๔

กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน	มี	๑๔	บรรพะ
เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน	มี	๙	บรรพะ
จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน	มี	๑๖	บรรพะ
ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน	มี	๕	บรรพะ
รวมเป็น		๔๔	บรรพะ

กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เหมาะแก่บุคคลผู้มีตัณหาจริต ที่มีปัญญาน้อย

เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน เหมาะแก่บุคคลผู้มีตัณหาจริต ที่มีปัญญามาก

จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน เหมาะแก่บุคคลผู้มีทิฏฐิจริต ที่มีปัญญาน้อย

ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เหมาะแก่บุคคลผู้มีทิฏฐิจริต ที่มีปัญญามาก

กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน	ละ	สุภวิปปลาส
เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน	ละ	สุขวิปปลาส
จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน	ละ	นิจจวิปปลาส
ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน	ละ	อัตตวิปปลาส

กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน มี ๑๔ บรรพะ	
๑. อานาปานบรรพะ	กำหนดลมหายใจเข้า-ออก
๒. อิริยาบถบรรพะ	กำหนดอิริยาบถทั้ง ๔
๓. สัมปชัญญบรรพะ	กำหนดอิริยาบถย่อยต่าง ๆ
๔. ปฏิกูลบรรพะ	การพิจารณาอาการ ๓๒ โดยความเป็นของปฏิกูลน่าเกลียดโสโครก
๕. ธาตุบรรพะ	การพิจารณาโดยความเป็นธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ
๖. อสุภบรรพะ	การพิจารณาศพที่ตายไปแล้ว ๒-๓ วัน
๗. อสุภบรรพะ	การพิจารณาศพที่ถูกสัตว์กำลังกัดกิน
๘. อสุภบรรพะ	การพิจารณาศพที่เนื้อและเลือดติดอยู่
๙. อสุภบรรพะ	การพิจารณาศพที่มีแต่เส้นเอ็นรึงรัดอยู่
๑๐. อสุภบรรพะ	การพิจารณาศพที่มีโครงกระดูกวางเรียงรายเป็นรูปอยู่
๑๑. อสุภบรรพะ	การพิจารณาศพที่กระดูกกระจัดกระจาย
๑๒. อสุภบรรพะ	การพิจารณาศพที่กระดูกเก่า สีขาวเหมือนเปลือกหอยสังข์
๑๓. อสุภบรรพะ	การพิจารณาศพที่เก่าถูกฝนชะล้างกระจัดกระจาย
๑๔. อสุภบรรพะ	การพิจารณาศพที่มีแต่กองกระดูกเป็นผง

เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน มี ๙ บรรพะ	
๑. สุขเวทนา	
๒. ทุกขเวทนา	
๓. อุเบกขาเวทนา	
๔. สุขเวทนา	เจือด้วยอามิส
๕. ทุกขเวทนา	เจือด้วยอามิส
๖. อุเบกขาเวทนา	เจือด้วยอามิส
๗. สุขเวทนา	ไม่เจือด้วยอามิส
๘. ทุกขเวทนา	ไม่เจือด้วยอามิส
๙. อุเบกขาเวทนา	ไม่เจือด้วยอามิส

จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน มี ๑๖ บรรพะ

๑. สราคจิต จิตมีราคะ	**๙. มหัคคตจิต** จิตที่เป็นรูปฌาน อรูปฌาน
๒. วีตราคจิต จิตไม่มีราคะ	**๑๐. อมหัคคตจิต** จิตที่ไม่ใช่รูปฌาน อรูปฌาน
๓. สโทสจิต จิตมีโทสะ	**๑๑. สอุตตรจิต** จิตที่เป็นกามาวจร
๔. วีตโทสจิต จิตไม่มีโทสะ	**๑๒. อนุตตรจิต** จิตที่ไม่เป็นกามาวจร
๕. สโมหจิต จิตมีโมหะ	**๑๓. สมาหิตจิต** จิตที่เป็นสมาธิ
๖. วีตโมหจิต จิตไม่มีโมหะ	**๑๔. อสมาหิตจิต** จิตที่ไม่เป็นสมาธิ
๗. สังขิตตจิต จิตมีถีนะ	**๑๕. วิมุตตจิต** จิตที่หลุดพ้นจากกิเลส
๘. วิกขิตตจิต จิตมีความฟุ้งซ่าน	**๑๖. อวิมุตตจิต** จิตที่ยังไม่หลุดพ้นจากกิเลส

ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน มี ๕ บรรพะ

๑. นิวรณบรรพะ พิจารณานิวรณ์ ๕	**๔. โพชฌังคบรรพะ** พิจารณาโพชฌงค์ ๗
๒. ขันธบรรพะ พิจารณาขันธ์ ๕	**๕. สัจจบรรพะ** พิจารณาอริยสัจจะ ๔
๓. อายตนบรรพะ พิจารณาอายตนะ ๑๒	

ผลของวิปัสสนากรรมฐาน

ผลของวิปัสสนา นั้น จำแนกออกเป็น ๒ อย่าง คือ อย่างย่อ ๑ อย่างพิสดาร ๑

๑. ผลอย่างย่อ มีอยู่ ๕ ประการ คือ

(๑) สตฺตานํ วิสุทฺธิ ความบริสุทธิ์หมดจดของสัตว์ทั้งหลาย

(๒)โสกปริเทวานํสมติกฺกมา ความก้าวล่วงความโศกเศร้าปริเทวนาการทั้งหลาย

(๓) ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา ความดับทุกข์ทางกายและดับทุกข์ทางใจ

(๔) ญายสฺส อธิคมา การได้บรรลุมรรค ๔ ผล ๔

(๕) นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยา การได้ทำพระนิพพานให้แจ้ง

๒. ผลอย่างพิสดารมีเป็นอเนกประการ

ผล คือ สิ่งที่เกิดมาจากเหตุ เมื่อเหตุดีผลก็ต้องดี เหมือนกันกับการหว่านพืช เราหว่านพืชเช่นใด ก็ได้ผลเช่นนั้น ผลของวิปัสสนานั้น มีมากมายหลายประการ ดังที่ได้บรรยายมาแล้วข้างต้นนั้น ท่านกล่าวสรุปไว้ว่า "**อเนกสตัง อเนกสหัสสัง**" แปลว่า มีอานิสงส์ตั้งหลายร้อยหลายพัน ดังนี้

อานิสงส์ของวิปัสสนาปัญญา

๑. กำจัดกิเลสต่าง ๆ ได้ตั้งแต่ตทังคปหาน จึงถึงสมุจเฉทปหาน

๒. เมื่อได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน ย่อมได้เสวยวิมุตติรส ในผลสมาบัติ

๓. เป็นบาทให้เข้านิโรธสมาบัติ (พระอนาคามี กับ พระอรหันต์)

๔. เป็นบุคคลผู้ควรเพื่อการบูชาด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา ของเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย

คณกโมคคัลลานสูตร

ผู้ที่สมควร ไม่ควร บรรลุ

ลำดับการศึกษา

เผณปิณฑสูตร
ว่าด้วยอุปมาขันธ์ ๕

คุณสมบัติของผู้ที่ไม่ควรถึงฝั่ง คือ พระนิพพาน

๑. ไม่มีศรัทธา ประสงค์จะเลี้ยงชีวิต ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต
๒. โอ้อวด มีมายา เจ้าเล่ห์ ฟุ้งซ่าน ยกตัว กลับกลอก ปากกล้า มีวาจาเหลวไหล
๓. ไม่คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย
๔. ไม่รู้จักประมาณในโภชนะ
๕. ไม่ประกอบเนืองๆ ซึ่งความเป็นผู้ตื่น
๖. ไม่มุ่งความเป็นสมณะ ไม่มีความเคารพกล้าในสิกขา
๗. มีความประพฤติมักมาก มีความปฏิบัติย่อหย่อน ทอดธุระ
๘. เป็นหัวหน้าในทางเชือนแช ในความสงัดเงียบ
๙. เกียจคร้าน ละเลยความเพียร
๑๐. ไม่มีสติสัมปชัญญะในฐานะ ๗ หลงลืมสติ ไม่รู้สึกตัว ไม่มั่นคง มีจิตรวนเร
๑๑. มีปัญญาทราม เป็นดังคนหนวกคนใบ้

คุณสมบัติของผู้ที่สมควรถึงฝั่ง คือ พระนิพพาน

๑. มีศรัทธา ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต
๒. ไม่โอ้อวด ไม่มีมายา ไม่เป็นคนเจ้าเล่ห์ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ยกตน ไม่กลับกลอก ไม่ปากกล้า ไม่มีวาจาเหลวไหล
๓. คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย
๔. รู้จักประมาณในโภชนะ
๕. ประกอบเนืองๆ ซึ่งความเป็นผู้ตื่น
๖. มุ่งความเป็นสมณะ เคารพกล้าในสิกขา
๗. ไม่มีความประพฤติมักมาก ไม่มีความปฏิบัติย่อหย่อน ไม่ทอดธุระ
๘. เป็นหัวหน้าในความสงัดเงียบ
๙. ปรารภความเพียร ส่งตนไปในธรรม
๑๐. ประกอบสติสัมปชัญญะในฐานะ ๗ ตั้งสติมั่น รู้สึกตัวมั่นคง มีจิตแน่วแน่
๑๑. มีปัญญา ไม่เป็นดังคนหนวก คนใบ้

การศึกษาโดยลำดับ ในธรรมวินัย

1. บุรุษที่สมควรฝึก มีศรัทธา
2. **ปาฏิโมกขสังวร** — สำรวมด้วยปาติโมกขสังวร
3. **อินทริยสังวร** — ผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย
4. **โภชเนมัตตัญญุตา** — รู้จักประมาณในโภชนะ
5. **ชาคริยานุโยคะ** — ประกอบเนืองๆ ซึ่งความเป็นผู้ตื่นอยู่
6. ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ ในฐานะทั้ง ๗
7. **กายวิเวก จิตตวิเวก** — พอใจเสนาสนะอันสงัด
8. ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากนิวรณ์ ๕ ประการ
9. เข้าฌานตามลำดับ
10. เจริญวิปัสสนา
11. เข้าถึงธรรมที่เกษมจากโยคะ

เผณปิณฑสูตร ว่าด้วยอุปมาขันธ์ ๕

รูป - คือสิ่งที่แตกสลายได้จากความร้อน ความเย็น อาการที่แตกสลาย เรียกว่า รูป
รูป- อุปมาเหมือนฟองน้ำในแม่น้ำ ที่มีแต่ความว่างเปล่าไม่มีแก่นสาร

เวทนา- คือธรรมชาติที่เสวยอารมณ์ ที่เป็น สุขเวทนาบ้าง ทุกขเวทนาบ้าง อุเบกขาเวทนาบ้าง
เวทนา- อุปมาเป็นต่อมน้ำที่แตกกระจายบนผิวน้ำ ย่อมไม่มีแก่นสาร เป็นของว่างเปล่า

สัญญา-คือธรรมชาติที่หมายรู้ รู้ว่าเป็นสีเขียวบ้าง เหลืองบ้าง แดงบ้าง
สัญญา-อุปมาเป็นพยับแดดที่ระยิบระยับตอนเที่ยงวัน

สังขาร-คือธรรมชาติปรุงแต่งรูปให้สำเร็จความเป็นรูป ปรุงแต่งเวทนา ปรุงแต่งสัญญา ปรุงแต่งสังขาร ให้สำเร็จรูป
สังขาร-อุปมาเหมือนลอกกาบกล้วยต้นอ่อน ที่ปอกไปแล้วก็หาแก่นไม่ได้

วิญญาณ-คือ ธรรมชาติที่รู้แจ้งอารมณ์
วิญญาณ-เปรียบเป็นนักมายากล ว่าเป็นของว่างเปล่า หาแก่นสารในกลนั้นไม่ได้